

SANCTI
THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

OPERA OMNIA

IUSSU IMPENSAQUE

LEONIS XIII P. M.

EDITA

TOMUS DECIMUS

SECUNDA SECUNDAE SUMMAE THEOLOGIAE

A QUAESTIONE CXXIII AD QUAESTIONEM CLXXXIX

AD CODICES MANUSCRIPTOS VATICANOS EXACTA

CUM COMMENTARIIS

THOMAE DE VIO CAIETANI ORDINIS PRAEDICATORUM

S. R. E. CARDINALIS

CURA ET STUDIO

FRATRUM EIUSDEM ORDINIS

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA

S. C. DE PROPAGANDA FIDE

MDCCCXCIX

PRAEFATIO

NTEOUAM elenchos variantium lectionum codicum Atrebatensis Vindocinensis Amploniani. in Praefatione superioris Voluminis incoeptos, prosequimur et absolvimus, primo de Urbinate nostro G aliquid notandum est; secundo ad summa capita reducemus editionum a codicibus varietatem in notis non exscriptam ; tertio quid nobis de necessitudine codicum Secundae Secundae nunc, post septem annos ab inita collatione, videatur, fusius explicamus; ultimo agimus de singulorum Vaticanorum varietate in notis suppressa.

DE CODICE G.

Qu. CXLII an. ii i. arg. · Nisi conversi fueritis *sicut Pcd.* (In

ij quod *perium*, . (orum ci. infra *perium*. lum vel *vendum*

In Praefatione I oin. X, p ix, § 12, l. 15, pro *so/o lege soll* ; ci p. x. § i.l, l. a3. pro *loquendo. Potent lege loquendo potest.*

tionem longae xm no-

nus ei ui ira meam in nimis cjnrcnçucK mnerr, qunm ur ipsae ci exemplari fuisse crederentur, etiam si per annum scriptionis (scriptus est Duce Frodcrico, 1475-1482) forte licuisset. Exempli gratia ponimus aliquas differentius inter G et Venetas.

Qu. CXLV art. in 2. arg. · Paupcnas et honestus *et* divitiae... honestiori *et* ditiori » *Gab* ; utroque loco *idest* Pcd.

Ibid. « Ad tertium dicendum quod intentio Tullii et Ambrosii *est* · *Gab* ; *est* dicere Pcd.

Qu. CXLVII art. v corp. med. * per quos *significatur annus* Novi Testamenti *Gab* ; *significantur anni* Pcd.

Qu. CXLIX art. in corp, prine. < quod intrat in os *non* coinquinat *Gab* ; *non* ante *quod* ponunt Pcd.

Qu. CL art. iv ad 1. < loquitur secundum legem cuiusdam *piscaci* qui » *Gab* ; *pictaci* (idest *pittaci*) *cd, pttaa* scriptor G se corrigens.

Alia multa vetant credere scriptorem Veneta usum esse. Lectionum criticarum specimina accipe haec:

Qu. CXLIV art. 11 ad 1. « quia *inquanto* aliquis est magis virtuosus tanto » *ab* ; *quanto* PGcd.

Qu. CXLVI1 art. 1 ad 3, « dicitur iciunium *ieiunii*, secundum vero iciunium iciunantis » *ab* ; *iriuni* PGcd.

Ibid. art. ni corp. fin. « Et hoc est iciunium Ecclesiae. *aliud* naturae » *ab* ; *aliud vero est* PGcd.

Ibid. art. vi 1. arg. « Ergo *non* numerus comestionis taxari debet » *ab* ; *nec* PGcd.

Ibid. 2. urg. « Ergo *et* non debet *abed* ; *etiam* PG.

Qu. CXLVI11 art. 1 1. arg. « Cum ergo omne peccatum *coinquinat* hominem » *abed* ; *coinquinet* PG.

Qu. CLXXXIX an. x 1. arg. < sed quandoque propositum *religionis intrandi* non est a Deo » *abed* ; *religionem intrandi* P, *religionis intrandae* G et codices.

Sunnah Thkoi.. D. Tiiomak T. VII.

Itam in hnc codicis Oxon. New College eoa), faciliorque libri typis exarati scriptura ad finem festinantem allexit. Certe excusari non potest codicum existentium paucitate, qua posset excusori < scriptor Vnceslaus Crispus bohemus » qui Ferdinandi regis sumptu · Neapoli anno 149! Comentarium S. Thomae in libros De Generatione et Corruptione magnifice transcripsit ex editione Pupiae 1488 (cf. Vol. III Praef. pagg. xxvti et xxix). Venceslaum commemoramus, ne cui novum videatur libros, magnorum Dominorum sumptu magnificos, c vulgari editione transcriptos esse posse.

Usque ad Qu. <x continue G notavimus; post non amplius notatur nisi quando *differt* ab *a*. Cum ea igitur G tacitus *semper* legere intclhgatur: nam ubicunque G post dictam Qu. non expresse citatur, nota *a* idem valet quod Gtf. Lectori, notam variantium sic intellectam intuito, sufficienter (cf. ex. gr. Qu. ra.xxxv art. π γ; Qu. u.xxxix art x γ.) patebit, tertiam partem codicis ex aliqua editione transumptam esse.

DX KΠΓHONFM \ CODtaIBVS VARIETATE NON NOTATA.

Textus noster in hoc Decimo Volumine a Piano tribus millibus quingentis locis differt. Tam multae differentiae partem tertia minorem ad calcem Articulorum notavimus. Cum in Octavo et Nono Volumine idem fere numerus et eadem ratio notatas inter et non notatas variantes obtineant, pars longe maxima disparitatis nostrae recensiois a Piana in textu latet ; nec u Pinna sola, sed potius ub omnibus editionibus, etiam recentibus: nam magna variantium moles iam a prima editione incoepit. nec unquam, vel ab iis editoribus qui codices magni faciebant diligenterque scru-

PRAEFATIO

H^NTEQUAM elenchos variantium lectionum codicum Atrebatensis Vindocincensis yAmploniani. in Praefatione superioris Voluminis incoeptos, prosequimur et absolvimus, primo de Urbinate nostro G aliquid notandum est; secundo ad summa capita reducemus editionum a codicibus varietatem in notis non exscriptam; tertio quid nobis de necessitudine codicum Secundae Secundae nunc, post septem annos ab inita collatione, videatur, fusius explicamus; ultimo agimus de singulorum Vaticanorum varietate in notis suppressa.

DE CODICV G.

A principio Libri usque ad Qa. c x l i i art. i scriptor Urbinatis ex libro manuscripts, deinceps cx libro typis exarato transumpsit. Quamvis scriptor ipse de hoc nos non certiores facit, ct quannis textus u dicto loco inde cum nulla editione perfecte quadrat, tamen non est dubium quin scriptor, codice rciccto, aliqua veteri editione usus sit, cc quod nb ea non recedar nisi corrigendi gratia. Omnium maxime facit cum Mantuana sine anno (quam per *b* designamus), rcccntiorc tamen quam nostra «i anni 1407, cuius textum Mantuana corrigit. Cum Venetis anni 1479 (*c*) et 1480 (*d*)t \el cum posterioribus (P). raro facit, ubi scilicet crisi* scriptoris cum illis casu concinit. Nam a Venetis nimis ct ut ita dicam in nimis caractcristicis differt, quam ut ipsae ei exemplari fuisse crederentur, etiam si per annum scriptionis (scriptus est Duce Frederico, 1475-1483) forte licuisset. Exempli gratia ponimus aliquas differential inter G et Venetas.

Qu. CXLV art. ni 2. arg. Pauperius ct honestus *et* divitiae... honestiori *et* ditiori > *Gab*; utroque loco *idest Pcd*.

Ibid. « Ad tertium dicendum quod intentio Tullii et Ambrosii *est* > *Gab*; *est dicere* Pcd.

Qu. CXLV11 art. v corp. med. « per quos *significatur annus* Novi Testamenti *Gab*; *significantur anni* Pcd.

Qu. CXLIX art. ki corp, prine. < quod intrat in os *non* coinquinat » *Gab*; *non unie quod* ponunt Pof.

Qu. CL art. iv ad 1. « loquitur secundum legem cuiusdam *piscaci* qui » *Gab*; *pictaci* (idest *pittaci*) *cd*, *pitaci* scriptor G se corrigens.

Alia multa vetant credere scriptorem Veneta usum esse. Lectionum criticarum specimina accipe haec:

Qu. CXLIV art. it ad 1. < quin *inquanto* aliquis est magis virtuosus tanto » *ab*; *quanto* PGcd.

Qu. CXLVII an. r ad 3. < dicitur ieiunium *ieiunii*, secundum vero ieiunium iciununtis » *ab*; *ieiuni* VGcd.

Ibid. art. ni corj'», fin. « Et hoc est ieiunium Ecclesiae, *aliud* naturae » *ab*; *aliud vero est* PGcd.

Ibid. art. 7 i. arg. « Ergo *non* numerus comestionis taxari debet » *ab*; *nec* PGcd.

Ibid. 2. arg. « Ergo *et* non debet *abed*; *etiam* PG.

Qu. CXLVIII art. 1 1. arg. « Cum ergo omne peccatum *coinquinat* hominem » *abed*; *coinquinet* PG.

Qu. CLXXXIX art. x 1, arg. < icd quandoque propositum *religionis intrandi* non est a Deo » *abed*; *religionem intrandi* P, *religionis intrandae* G ct codices.

Sumxak TnXOL. D. TIUUMAF T. VII.

Qu. CXLII art. 0 1, arg. « Nisi conversi fueritis *sicut* parvuli *ab*; *et effi. sicut* G. *et efficiamini sicut* Pcd. (In nola x corrigatur PD in PDG.)

Qu. CXLIV art. 11. « Ad secundum dicendum quod sicut honor, ut supra habitum est, *ita etiam vituperium*, quamvis non debeatur nisi soli virtuti » etc.; ci. totum locum; itu *abed* et primum nostrum upographum cf. infra in Elencho Quarto; G et P omittunt *ita etiam vitupenum*.

Qu. CLXXXVIII an. vm ad 1. < od sublevandum vel *fruendum* vel spiritualiter calefaciendum » *ab*; *fovendum* VGcd.

Quare scriptor codicem suum spreverit ct editionem transcribere maluerit, prorsus nescimus. Fortasse longae scriptionis cum taedebat (cf. Vol. VIII Praei. pag. xni nam in fine codicis Oxon. New College c.xxi). faciliorque libri typis exarati scriptura nd finem festinantem allexit. Certe excusari non potest codicum existentium paucitate, qua posset excusari scriptor Vnceslau* Crispus bohemus » qui < Ferdinandi regis sumptu > Neapoli anno iqo3 Commentarium S. Thomae in libros De Generatione et Corruptione magnifice transcripsit cx editione Papiae 1488 (cf. Vol. III Praef. pagg. ixv7 et xxix). Venceshum commemoramus. nc cui novum videatur libros, magnorum Dominorum sumptu magnificos, e vulgari editione transcriptos esse posse.

Usque nd Qu. <x continue G notavimus; post non amplius notatur nili quando *differt* ab a. Cum ea igitur G tacitus *semper* legere intelligntur: num ubicunque G post dictam Qu. non expresse citatur, nota a idem valet quod Ga. Lectori, notam variantium sic intellectam intuito, sufficienter (cf. ex. gr. Qu. clxxxv art. 11 7; Qu. clxxxix an x 7.) patebit, leniam partem codici* cx aliqua editione transumptam cssc.

dr snmotfUM % codicibus varibtate non notata.

Textus noster in hoc Decimo Volumine a Piano tribus millibus quingentis locis differt. Tam multuc differentiae partem tertia minorem ad calcem Articulorum notavimus. Cum in Octavo ct Nono Volumine idem fere numerus ct eadem ratio notatus inter ct non notatas variantes obtineant, pars longe maxima dispuritatis nostrae recensionis a Plena in textu latet; nec u Pinna sola, sed potiu* nb omnibus editionibus, etiam recentibus: nam magna variantium moles iam a prima editione incoepit, nec unquam, vel ab iis editoribus qui codices magni faciebant diligentcrque scru-

bibentur, nd fidem eorum reducta est. Operae ergo pretium erit lectorem docere qualitatem harum differentiarum.

Et primo quidem, lectiones a pure et mere *locali* verborum positione variantes notando praeterivimus: « potest considerari tripliciter, tripliciter potest considerari, potest tripliciter considerari »; * cantus directius ordinatur, caritas ordinatur directius. · Dimidium forte partem totius varietatis non notatae hoc caput continet. Nonnullae tamen verborum transpositiones notabiles erant cf. Qu. clxxi art. vi x.

Secundo, frequentes sunt mutationes gerundii in gerundivum; · ad *fugiendum* superbiam· codices, *fugiendam* editiones. Non minus frequenter editiones gerundium legunt, ubi meliori latinitate gerundivum codices: unde videas un editores, ubi syntaxi classica utuntur, ex industria et corrigendi gratia utantur, laesae Mediae Latinitatis rei, an potius haec typographis acciderint, sicut et librariis

Tertio, in citationibus diversa genera variantium introducta sunt: x. in x; in Decretis xxn *Cans.* Qu. v *Cap*, Pueri, om. *Caus*, et *Cap*. – Codices non habent psalmi citati numerum, quem Pians, nescio qua editione prima duce, addere consuevit. Epistolas Apostoli unicas S. Thomas in hoc opere fere sine *ad* citat: Hebr. Coi.; post numerale aliarum nunquam omittit *ad* paniculam: ut dicitur II *ad* Tim.; editiones ubique particulam legere solent. – Deinde: ibi, ibidem, loquitur, loquitur ibi; dicit, dicit quod; ut dictum est, ut supra dictum est, ut supra habitum est; praedicta, prius dicta; sequitur, postea sequitur; introducit, inducitur.

Quarto: et, etiam; et, ac; nec, neque, non; vel, sive, aut; vel, et; autem, vero, tamen; unde, unde et; ergo, igitur; cum, dum: etsi, quamvis, licet; ideo, et ideo; ut, sicut; quasi, vclut; unquam, sicut, prout; econvno, e-contrario; absque, sine; supra, super, per, secundum.

Sed contra est quod, Sed contra est quia, Sed contra; Deinde (principium Quaestionum), Postea.

id. illud; illorum, eorum, ipsorum; his, eis; huius, huiusmodi; aliquid, aliquod; aliquis, quis; aliquis, homo, sua, ipsius.

aestimatio, existimatio; Deus, Dominus; deitas, divinitas; omnia, cuncta.

debet, oportet; permanere, remanere; servare, observare; similatur, assimilatur; contingit, accidit; subiicitur, subditur; numerat, enumerat; sumitur, accipitur; intrantes, ingredientes.

Ultimo: maiore, maiori; consequens est quod tendat, tendit; quamvis dici possit, posset.

scandalum activum et (scandalum) activum; in (ipso) appetitu; (quoddam) exercitium.

patris (patriae) potestati; operibus contemplationis (contemplativis); magis (gravius) peccat; diversitas potest attendi (attenditur).

particulam *scilicet* editores pro libitu addunt, interdum omittunt.

singulare verbi post plura subiccia saepius in plurale mutant.

in principio Articulorum codices frequentius quam editiones post *Videtur quod* indicativum verbi habent.

Eius naturae est diversitas editionum a codicibus, quam in notis variantium siluimus, ne graviores discrepantiae editionum α manuscripts traditione per multitudinem variantium vix pondcrabilium obruerentur. A taedio inutilia notandi eo libentius nos dispensatos habuimus, quia in his lectio nostra antiquorum codicum consensum tantum non semper exprimit, et Piunae variantes silentio praeteritae non alia auctoritate gaudent quam quae editio aliqua antecedens sibi vindicat.

DK SECESSII MNꝰ CODICUM.

§ i. In Praefatione Octavi Voluminis probare intendimus quod codices Secundae Secundae, qui aetatem tulerunt, non pertingant ad autographum nisi uno apogrupho intermedio, a quo omnev ultimo dependent. Hoc urgebant plurimae lectiones erroneae, quae cum in autographo adesse non po-

ruerunt, tum peculiarem viliorum transcriptionis faciem quasi sigillo expressam praeferunt. Primum ergo omnium codicum exemplar non ab Auctore conscriptum est, sed opus erat librarii, et *unius* quidem fornalitcr: quin vel duo librarii eadem loca eisdem individuis erroribus non inficiunt, sed sua quisque suis. Ergo traditio manu scripta tota quanta in uno apogrupho originem habet.

Ita nobis in principio videbatur. Collutione absoluta sententiam non mutamus, quippe quae in collationis decursu continue confirmabatur: nunc ex mille phaenomenis arguimus quod in principio ex centum conclusum est. Operae tamen pretium erit, exitum collationis denuo considerare, eo praesertim fine ut. quamvis codices textui recensendo adhibiti per se nec maiorem, nec totam anti-quissimam partem traditionis continere videantur, nostrae tamen recensionis fundamentum solidum esse puteat. Age-mus de antiquis codicibus; recentiores ut plurimum prae-terimus. Consideratio insuper generalis erit, et particularia exempli tantum gratia adducentur.

g 2. îam a limine lectorem monemus, quod in melio-ribus huius Scripti libris rara est illa varietas lectionum quae utrinque sensus bonitatem conservat, et quod ea fere consistit in reductione tantisper diversu, et in locali verborum positione. Valde frequens ccontra est varietas in qua mani-festus librarii error lectioni perfecti sensus opponitur. Quin-immo universa paene varietas hisce erroribus continetur, vel ab his incocpit et crevit. Nec solum in varietate codicum de erroribus transcriptionis agitur, sed etiam in unanimitate maioris et antiquioris partis traditionis. Errores librarii et lectiones criticae, necessariae errorum sequelae, in nostris variantium schedulis dominationem exercent tvrannicam. Si unquam vere dictum fuit, textum qucnicumquc in codi-cibus habere duos auctores: unum, cum qui opus mente conceperit, alterum ex intermediis transcriptoribus et cor-rectoribus compositum, certe de hoc opere S. Thomae vere dictum esset; tum late et profunde opus scriptorum et correctorum se in textum insinuavit. – Textu* igitur co-dicum a latere materiali nobis respiciendus est, hoc est ut opus hominum exemplar transcribentium. Si longi erimus harum rerum expertis, meminerint vel ipsi, quod ratio no-strae recensionis textus Secundae Secundae tota fundatur super origine codicum superstitum, cognita per phaenomena transcriptionis, quae, officio et fide salvis, negligi non po-terant Ideo iurc quodam nostro praeceptu entices rem nostram spectantia commemorabimus, librisque de quibus agitur applicabimus. Et si quidem prima conditio bonae textus recensionis sit, codicum afiiliatiuncm et necessitudi-nem novisse et valorem ponderasse undenam originis cri-térium tutius sumeretur, quam ab errorum communitate? Praeterea, discriminando spontaneos scriptorum errores, et variam crisin quam post se trahunt, non est consentaneum errores superbe despicere; correctorem non prudenter su-spicari; quamcumquc lectionem, contextui aptius congruere creditam, ex variantibus eligere, quasi ex autographo ori-retur. – Qui tamen diceret multum locum existimationi, contecturae et arbitrio relinqui, cum scriptoribus non adste-mus, nec secundas exemplaris manus a prima manu in exemplato distinguere possimus oculis corporeis: is adver-tere velit, quam largus in opere quod recensemus campus pateat observationi: Secunda Secundae spissus liber est, constans circiter quinquies centenis millibus verborum; co-dices antiqui numerosi sunt; lectione* illae, quae a librario errante nomen habent, plurimae sunt et manifestae, ut ne umbram quidem dubii admittant; ad correctiones sub pri-mis scriptorum manibus oculos latentes quod attinet, prae-clarae thomistici styli dotes saepe iam per se distinguunt ea quae S. Thomae sunt ab interpolatis. Quia ergo non cogi-mur ex paucis et levibus indicationibus coniccturarc, ubi multa et conspicua transcriptioni* et correctioni.-» phaeno-mena dant vere scire, doceamur u scriptoribus qua via ex li-brorum multitudine leciionumquc varietate ad primum ex-emplar eiusque unam lectionem perveniamus. – Conside-ratio caput sumet, non a codicibus quibus tanquam textus recensendi fundamento usi sumus, sed ab cis quos, propter maximam distantiam a Vaticanis, tertiae classi udseripsimus.

Quia enim hic de cognatione absolute agimus, consideratio incipienda est ab ea serie codicum quae evidentiori» et extensoris corruptioni* primatum tenet.

3. *De Origine et Primo Exemplari codicum tertiae classis.* · Unde Augustinus dicit in quodam Sermonem de Epiphania quod eo* (SS. Martyres Innocentes) alloquens: < ille de vestra corona dubitabat de passione pro Christo « qui citam punitis baptismum prodesse non aestimat · Christus habebat aetatem in qua passurum Christum « tradideritis si habebatis carnem in qua pro Christo passionem passuro sustineatis ·. Iam series septem codicum saeculi decimi tertii locum Augustini legit, non absque aliqua variante ve) correctione in singulis libris, sed istud lectionis portentum ex omnibus collatis resultat. Ita u capite libri usque ad finem per intervalla breviora vel brevissima unanimus vel fere unanimus illorum codicum textus amisit omnem sensum, non solum ubi S. Thomas « auctoritates * citat vel iam alibi citatas mutuatur, sed etiam ubi sua propria dicit: « Ad maiorem perfectionem pertinere videtur quod aliquis debet Deo animam quia sic per obedientiam quod det Deo proprium quod fit per martyrium ». Auctoritates inductae frequentius quidem quam propria S. Thomae verba illam acnigmaticam formam praeferunt; praesertim catenae illuc vix interceptae lectionum sensu carentium observantur in locis citati*; sed etiam in planis S. Thomae phrasibus, quae verbis usu tritis constant, sexcenties unum alterumque verbi monstrum sensum fugavit. – Aliena sunt profecto a mente et ab intentione S. Thomae talia absurda. Libertas, qua uti consuevit, citandi loco* auctorum sub alia reductione, vel sua, vel quam antiquiores magistri eis iam induerant, non facit ad rem. Nam ea dictionis mutandae libertate saepe factum est quidem, ut inter textum auctoris versionemque citantis similitudo tantum sensus remanserit: sed libere citasse nunquam idem fuit ac omnem omnino sensum sustulisse; et praeterea, quanam citandi libertate textus ipsius S. Thomae proprius amens fieri potuit? Errores *calami*, et errores *auditus* qui amanuensi dictatu excipienti accidere potuissent, ab autographo abfuisse nullimodo credimus; eos tamen in hac generali consideratione praeterimus, quia paucissima phaenomena suspicionem eorum ingerunt. Nemo non videt, rationem harum enormitatum quaerendam esse extra autographum, a quo sicut umbrae o luce meridiana se distinguunt. Pertinent ad artem librariam, et accidunt transcriptoribus, quando *oculi* exemplaris *scripturam* difficilem falso interpretantur, vel vere ambiguam et acquivocam in malam partem vertunt, vel quacumque demum ratione exemplar non attingunt. Nulla errorum artem librariam sequentium species est. quae praedaris speciminibus non repraesentetur; sed opus non est de omnibus singulariter agere. – Advertenda hic sunt duo. Primum est, quod errores librariorum *casu* fiunt; nec quidquam fortassis casui magis subiacet quam falsa transcriptio: tum quia librarii nihil magis intendunt et curant quam exemplar fideliter describere; tum quia consentaneum est ut uni librario unius, alii alius verbi scriptura ansam errandi dederit, vel unum hominibus unus, aliud alius omittat, et sic de ceteris; tum quia duo scriptores eiusdem verbi specie decepti, alio tamen et alio verbo errorem expriment. Uno verbo: quod erretur, locus erroris, habitus quo error vestitur, omnia reguntur casu. Secundo advertendum est quod, quamvis librarii sensum lectionis exemplaris destruxerint, aliquam tamen similitudinem ut plurimum assequantur, exteriorem scilicet conformitatem scripturae. Ex. gr. in textu S. Augustini. supra ex septem codicibus citato, verbi *tradideritis* litterae et compendiorum nomen figurarent similitudinem habent cum litteris et notis* verbi S. Augustini et autographi S. Thomae, *crederetis*. Hac similitudine librarius deceptus est; et hanc servat. Et ideo *tradideritis* et id genus omne non est proprie verbum, aed simulacrum verbi; sicut *parum vel* pro *parvulis* et *proximo* pro *pro Christo* non tam verba fuissent, quam imagines et simulacra verborum. Ex hoc sequitur, quod erronea transcriptione lectiones proprie non fiunt *aliae*: quid enim *legit* locus qui praecise per absentiam sensus innotescit? Sed sicut Sermo S. Au-

gustini de Epiphania, pronuntiatus a balbo, non fieret *alius*, ita *tradideritis*, vel *traderetis*, vel *credideritis*, vel quibuscumque materialibus clementi» specie» male visa exprimeretur, non «unt *aliud* a *crederetis*, sed sunt idipsum male visum et scriptum. Propter hoc errores transcriptioni», etsi quoad sensum vel turpissimi sint, tamen, ob materialis scripturae convenientiam cum exemplari, semi-authenticitate gaudent, quam non neglexisse permagni interest textus restauratori». – Autographum igitur in isti» sordibus partem habere potuit, quam quodvis exemplar habet in erroribus transcriptorum. ansam eis dedit. Et, si autographa S. Thomae quae circumferuntur authentica sunt, haec par* profecto magna fuit.

§ 4. Undenam venit, ut omne* codices antiqui tertiae classis in centenis transcriptionis erratae enormitatibus inter se consentiant? Nam etiam communitas errorum quoad locum et lectionem ipsa per se phaenomenon est, et necessario explicandum et doctrina plenum. Qui ergo factum est, ut septem librarii endem loca eisdem erroribus deturpaverint? Quod librarii in textu longiori supra citato singuli aliqua verba falso legissent, mirum non esset; quod multi pro *quasi* legissent *quod*, fieri potest, quin frequentissime corruptio est. Sed, num fieri potest ut. nedum septem, duo librarii *dubitabit in* legerint *dubitabat de*; pro *crederetis* viderint *tradideritis*; pro *set, si*; pro *sustineretis, sustineatis*; num fieri potest ut duae memoriae pro *qua in* retinuerint *in qua*, pro *passuro passionem, passionem passuro*; num fieri potest ut oculorum paria bina, ubi scriptum erat *Christi non habebatis*, viderint *Christus habebat*? Huius impossibilitati* ratio est, quia errores *causam* non habent, sed *casum*, et ideo in pluribus transcriptionibus non erunt individue iidem, sed vine lege vagabuntur. Ex hoc sequitur quod identitas errorum in pluribus libris, iuxta casum quem implicat, etiam constantem causam indicat, quae scilicet efficitur ut error, nulli lege obediens, nihilominus septem libri* communis sit. Causa autem constans in re libraria est exemplar et ars legendi scribendique. Vere ergo dicimus rationem unanimatis errorum in hoc consistere, quod septem (vel sex; sed de hoc agemus § 6) librarii inter scribendum minime erraverunt, sed econtrario fideliter munere functi sunt, suum quisque exemplar summa fide describentes. Ideo errores, de quibus quaerimus, non sunt errores horum transcriptorum, sed unius anterioris. qui saepe contra suum exemplar et artem casu peccavit. Huius librarii transcriptio facta est exemplar septem librariis. et sic factum est ut vitia unius septies repetita invenimus. Concludimus: septem librarii propagaverunt errores *unius* exemplaris; non vero exemplaris *autographi*; ergo exemplaria *apographi*.

§ 5. Ex quo porro exemplari septem libri communes errore* contraxerunt, ex eodem bonae lectiones communes manarunt: librarii scilicet bonas et malos lectiones, ut in exemplari permixtae incidunt. continua descriptione in libros suos transferunt. Sicut ergo errores duxerunt ab apographo. ita bonae lectiones non ab autographo immediate propagatae sunt, sed ex illo apographo. Unde non difficile erit textum primi apographi restituere, quinimmo pro maiori parte, etsi id non agentes, cum iam restituimus. Manifestum est enim lectione» unanimes, bonas et malas». septem codicum ad textum primi apographi pertinere: quod omnes legunt, id erat in primo apographo. – Attamen non omne* ubique idem legunt: variantes multoties communitatem lectionis interrumpunt. Nec sane mirum omnes librarii patiuntur quod librariorum est, videlicet forte secundas manus suorum exemplarium in textum introducunt, et ita multiplicatis transcriptionibus augetur etiam lectionum varicus, et toties argumentum a communitate deficit. Vnde. longius procedi potest ad textum primi apographi. Quid enim. »i ex septem codicibus *proxime cognatis* unus solus a communitate excipitur, legens contra sex unanimes? Nonne tutissime affirmamus illas lectiones solitarias praecise manifestare, quibus locis librarii vel correctores textum primi apographi mutaverint? Stetur ergo testimonio unanimi sex librariorum, et lectio codici» discordis expungetur, etiamsi in te optima esset celcrique putidum errorem

exhiberent. Non enim agitur de restaurando bono autographi textu, sed de reconstruendo primo apographo, opere librarii. Vel ipse igitur authentica lectio, si obveniret in uno codice seriei contra lectionem aperte falsam ceterorum, delenda est ex varietate, cum dubium non sit quin, quod sex dicunt, septem dixissent, nisi aliquis librarius vel corrector interlocutus fuisset. Deletis igitur solitariis lectionibus, textus codicum » singulorum scriptorum et correctorum varietate liberatur. Cum vero (id sciunt experti) lectiones solitariae soleant esse frequentes, uno calami ductu, tuta lumen ne fallor methodo, magnum inutilis varietatis molem abegimus, qua remota proxime ad textum primi apographi accessum est. – Integrum tamen textum nondum habemus quia locis non ita paucis codices bini aut terni in diversas partes abeunt. Quis hisce locis textus fuerit primi apographi, discutere non licet, quin ad particularia descendendum esset. Hic sufficit concludere. ex certis et multis phaenomenis, codices tertiae classis ultimo ex eodem apographo transcripto» esse, et illud apographum ad minus constitisse ex iis lectionibus, bonis malisque, in quibus omnes codices seriei consentiant, vel u quibus unus solus dissentiat.

§ 6. Hic locus esset tractandae quaestionis, unum primum apographum inter septem nostros codices inveniat, ita ut series constaret ex ipso apographo et sex eius transcriptionibus. Id a nobis iam in principio collationis quaesivimus, postquam lectionum collectarum varietas necessitudinem codicum delineare incoperat. Urinam respondere licuisset, inveniri. Nam, etsi collationis taedium officio et cellae continuatione dulcescere potuerit, gratus venisset ille liber, qui ceteros superfluos reddidisset: sex enim non plus valent quam ille solus, vel si vis nec tantum. At exemplar ceterorum inter hos septem non invenitur. Cum iam in Praefatione Noni Voluminis toti in eo fuimus ut probarem codicem Atrebatensem, quamvis in prima pagina nomine Exemplaris Primi Secundae Secundae insignitur, non esse primum apographum pleno et formali sensu, lectorem ad illam remittimus, si methodum quaerit qua hoc de singulis codicibus peculiariter probari potest. In hac generali consideratione uno hoc generali argumento utimur: ex nostris septem nullus non habet solitarias lectiones; vel aliis verbis: singuli lectiones habent variantes ab unanimis lectionibus ceterorum. Exemplar autem, pluribus descriptionibus multiplicatum, non potest legere solitarie, idest: non potest non habere socium qui secum legat, non potest non habere quod omnes transcriptiones habent. – Et haec de Origine et Primo Exemplari codicum tertiae classis sufficiant.

§ 7. De Origine et Primo Exemplari codicum primae classis. A septem antiquis libris tertiae classis, prima classis, viginti ad minus antiquis libris constans, distinctissime differt per hoc, quod plurimis locis prima classis illas lectiones quae in tertia corrupte transcriptae inceni, incorruptas et integras exhibet. Ex. gr. locum S. Augustini supra ex prima serie descriptum, haec altera sic legit < Unde « Augustinus dicit in quodam Sermonem de Epiphania, *quasi* < cos alloquens: ille de vestra corona dubitab/7 in passione « pro Christo, qui etiam parvulis baptismum prodesse non « aestimat Christi. *Non* habebatis aetatem *qua* in passurum < Christum *crederetis*, *sed* habebatis carnem in qua pro « Christo *passuro passionem* sustineretis ». Thoma digna lectio et Augustino (quamvis hic pro *dubitabit* latinus legat *dubitaverit* ; idem ponit *baptismum* ante *parvulis*, et ante *aetatem* inserit *quidem*). Alterum vero locum sic: « Ad maiorem perfectionem pertinere videtur quod aliquis *det* Deo animam *quod fit* per obedientiam, *quam* quod *det* Deo proprium *corpus* quod fit per martyrium ». Haec utique verba sunt, quae librarius in primum apographum prioris seriei mendose transtulit. Quia ergo secunda series, non semel et iterum, sed frequentissime a priori differt, necessario concludendum est, alteram seriem non iluxisse ex aliquo exemplari quod ad priorem seriem pertineret. – Si dicis, fieri posse ut in aliquo libro antiquo, textum tertiae classis praeferente, corrector errores expunxerit, cisque secunda manu lectiones meliores substituerit; respondemus, nostra

non referre, in hoc statu consideratione», non primum exemplar lectionum primae classis unquam textum priori* habuerit. Nam etiam si habuisset, liber ille hypotheticus, plenus rasuris et expunctionibus, correcturis refertus, recensionem apprimè distinctam continebat, et in sensu formali aliud *exemplar* erat; non hoc redirent codices primae classis, non ad primum apographum tertiae. Ergo sive bonae lectiones primae classis ab initio venerint ex exemplari quod cum tertia classe nullum contactum habuit, sive ex uno eius libro correcto descriptae sint, primum apographum tertiae et primum exemplar primae classis omnino differunt. Sed unde veniant bonae lectiones primae classis, quibus primum apographum tertiae non nisi distorta simulacra opponere valuit, postea videbimus; nunc procedendum est in consideratione differentiae utriusque. – Differt prima classis a tertia in scriptum nominum propriorum et verborum graecorum, ita quidem ut prima veritatem historiae et linguae multo magis quam tertia attingat. – Differt porro prima a tertia propriis erroribus: nam et prima, quamvis multo minus polluta est quam tertia, habet nonnullos commune* errores, qui in alia lectorem non offendant. – Differt ultimo unum ab alia quin de errore in alterutra agatur: bona lectio opponitur bonae lectioni. Huiusmodi variantes, vere *aliae* lectiones, concordiam inter classes in rebus alicuius momenti rarissime tantum interrumpunt: ex. gr. ordo Quaestionum et Articulorum, Argumentorum et Solutionum utrinque idem est; lectionis varietas quam doctrinae variatio sequeretur, non invenitur. Maxima lectionis varietas obtinet Qu. r. xv. art. ix ad 3, ubi tertia classis inserit hexametrum cum pentametro, quod distichon veteres libri primae classis non habent fcf. etiam Vol. VIH Praei, pag. xxiv 6s, 7s, et Vol. IX Prtef. pag. x col. 1 ima). Tales vero maiores lectionis discrepantiae exceptiones sunt; vulgo indoli» sunt sequentium, quos exscribo ex Qu. cxxv ari. 1, lectioni primae classis opponens variantem Atrebatensis et Viidocincosis;

2. arg. *Dicit enim – L'ndc dicit;*
3. arg. *videtur esse praesumptuosum – praesumptunsum esset;*
- corp, prime, *dictum est – supra dictum est;*
- d t. *gratiam baptismalcm – gratiam baptismi;*
- non 3. *praecepta legis dantur – praeceptum legis datur;*
- ibid, *virtutis – virtutum;*
- ibid, *animi praeparationem – praeparationem animi.*

His levibus et minutis universa bonarum lectionum varietas in hoc Articulo absolvitur; cetera omnis erroribus ex parte tertiae (inter quos textus ille S. Augustini emicat) et bonis lectionibus ex parte primae continetur. – Viso qualiter classes differant, videamus in quibus unanimes sint.

§ 8. Librarii multo saepius bene quam male transcribunt. Ex hoc necessario sequitur, quod ex transcriptione frequentius exemplaris et exemplati unanimitas quam diversitas oritura sit. Manifestum est tamen, lectionis in transcriptionibus unitatem primarie lectiones autographi respicere debere; non etiam scriptura autographi pluribus locis integre quam corrupte in alium librum translata est. Consentaneum ergo est ut identitas lectionum utriusque classis multum excedat discrepantiam. Et si addere licuisset, identitatem classium semper bonas lectiones Thoma dignas respicere, concludendum esset, lectiones utrique communes scripturam autographi exprimere. Sed infausta sorte evenit, ut ambarum identitas ultra bonas lectiones porrigatur: unanimes sum pessimis non secus ac optimi* scripturis. Ex sexcentis» unum locum citamus exempli gratia. In Articulo supra citato (Qu. cxxiv, art. i) secundum Argumentum, ad probandum quod martyrium non sit actus virtutis, erat hoc: < Nullum illicitum est actus virtutis. Sed occidere sapsum est illicitum. Quaedam tamen sanctae feminae tempore persecutionis se in fluvium deciecrunt. eorumque martyria veneratione celeberrima frequentantur (I de Civ. Dei. xxvi). Non ergo martyrium est actus virtutis ». Solutio SS. Augustini et Thomae secundum testimonium utriusque classis lisset iulis: « Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus ibidem dicit, esse impossibile quod aliquibus fide digni» testificationibus divina persuasit auctoritas Eccl-

iuc, ut dictarum Sanctarum memorium honoraret -. Levius c_m quod nexus grammaticalis desideretur manifestae intentioni auctoris et citantis c regione obsistitur. Sicut vero haec communis erronea lectio, itn carum millia, per totum Librum dispersarum, *unum librarium* errantem et utrimque claim *unum* ultimum *exemplar*, causam et normam communitalis, ideal *unum apographum*, alte proclamant.

g p. /)c *Origine et Primo Exemplari codicum .fecundae classis*. De libris secundae classis pauca sufficiunt, quia aut nullus aut tantum Unus sacculum decimumtertium tangit. Quocnam inter istam et duns alius classes relatio existât, facile videre est ex sequentibus phaenomeni». Secunda habet bonas lectiones primae, oppositus erroribus tertiae: ergo non oritur ex tertia. Porro, maximam partem errorum primae et tertiae communium praefert etiam secunda: ergo secunda necessario oritur ex primo apographo primae. Ultimo, differentia secundae ab unanimitate duarum aliarum, et etiam ab unanimitate codicum solius primae, maximoperc consistit in lectionibus criticis, ergo oriuntur ex uno codice primae classis correcto. – Sed de crisi in textum Secundae Secundae exercita nunc in generali considerandum est.

g io. *De Lectionibus Correctorum* Non recte quis crediderit, ad correctionem erronearum lectionum generatim satis esse, errore expuncto aliqua bonu lectione textui bonum sensum restituisset. Nam per boni sensus critérium uni errori plures lectiones sensum redintegrantes opponi possunt: pluribus enim viis et modis unus defectus tollitur. Sed autographum unam solam lectionem admittit authenticam esse, utpotc quod pro errore unam solam lectionem habebat, in cuius inadaequata transcriptione essentia erroris consistit. Ipsa ergo iam pluralitate omnes unius loci errati correctiones, praeter unam, excluduntur ab autographo. Qunc vero haec uno sit, et revera un cx omnibus vel una in autographo adfuerit, dependet ab unico critcrio errorum integre corrigendorum, ab habitu scilicet erroris ipsius. Quoties enim librarii peccant committendo (hoc est quando non *omittunt* simpliciter), in ipso errore figuralcm salvant cum autographo similitudinem, quae in errore vel nequisimo tanquam vestigium autographi relicta est, et qua tanquam ligamine error autographo iungitur. Omnis ergo bona lectio, qunc, erronee transcripta, non potest producere habitum vel figuram erroris, eo ipso non est authentica. Attendendum porro est, quod quando error librarii cadit super illas partes scripturae autographi, quae nexum orationis grammaticalem determinant, toties cum sensu etiam nexus enuntiati rumpitur. Econverso autem quoties ex figura erroris figuram lectionis autographi refecisti, illico reficitur nexus grammaticalis, utpotc qui in particulis et declinationis coniugationisque formis restauratis est transcendentaltcr.

Exempli gratia ponamus lectiones criticas, quibus correctores loco S. Augustini ultimo citato sensum restituere conati sunt. Omnes conveniunt in hoc. quod errorem in primo iam versu suspicantur; cum idem nobis rideatur, citamus illam lineum solum.

dicendum quod, sicut Augustinus ibidem dicit, esse impossibile error communis primae et tertiae classi.

dicendum quod Augustinus ibidem dicit, esse possibile Piana; expunctis cx errore *sicut* et *tm-*, restituitur sensus et nexus.

dicendum quod, sicut Augustinus ibidem dicit, esse possibile editio a et Par. Nat. 15795 et correctores in B et K; expuncto πη-, sensus, sed non nexus restituitur.

dicendum quod, sicut Augustinus ibidem dicit, est possibile corrector in C; correcto *esse* in *est* et *im-* expuncto, sensus et nexus resurgunt.

dicendum quod, sicut Augustinus ibidem dicit, non esse impossibile H et Amplonianus (ii non huc sola vice simul stant); inserto *non* sensus adest, nexus desideratur.

dicendum quod, sicut Augustinus dicit, non est impossibile G; correcto *esse* in *non est*, sensui et nexui sutis factum est.

fieri potest ut ita sit verba sunt S. Augustini huic loco respondentia.

ballimurne quando, non coniecturatione, sed veru scientia sciri credimus, primo, errorem non in autographo fuisse, nisi ktnquim in causa exemplari a quo transcriptor defecerit: secundo, autographum non habuisse, cx illis quinque, olterutrnm lectionem sine nexu; tertio, non habuisse simul tres lectiones ncc sensu nec nexu destitutus, quarto, lentum abesse ut una saltem trium in autographo necessario adfuerit, ut dubitandum non sil quin nulli opimo authcnticitatis competii? Nullus corrector (et dico corrector, quumvis in II. G, Amploniano, Parivino, correctione» *prima* tnnnu scriptae sint, non secus ac lectio Piana, quae sine dubio correctioni lectionis <l debetur, in continuo textu exarata est), nullus dico septem correctorum ad externum errori» figuram, authenticae lectioni similem, animum advertit. Est ergo possibilis scxla correctio: »/n- fuerit 7. simile (litterae*, *esse impossibile* in autographo scriptum fuerit *esset possibile*; sino expunctione aut additione sensus et nexus restaurantur et semi-authenticdtas erroris servata est. Haec lectio, Inbente sacculo decimo nono erutu cx errore sacculo decimo tertio commissio, nonne maiorem prae se fert authcnticitatis aestimationem, quam lectio illa Parisini, errori paene coaeva?

§ ii. At illa corrigendi methodus temporibus manuscriptae traditionis Secundae Secundae non erat in uiu quotidiano; correctores sensum unice curare consueverant, erroribus non parcebant. Expungere, addere, variare quocumque modo, hoc crai erroribus mederi. Quinimmo, saepe errorem ne tangunt quidem: in principio enuntiati librarius peccaverat, correctores finem mutant; homoteleuton ornistmi erat, cx parte sana *non* ii delent, vel inserunt, sensu arbitro, verbi unius bipartita descriptio sensum fugaverat, duo verba manere vinum. Ncc hoc illis magnopere malo vertimus. Nam, sicut error multis lectionibus ad bonum sensum reduci potest, ita econverso bonus sensus autographi diversis errorum spedeibus potest perdi. Ideo, postquam aliquo loco cx sensus absentia dc librario errante suspicari incipis, nondum veis qua erroris specie erraverit: utrum homoteleuti omissione, an compendii corruptione, nn olit specie; compendii corruptionem accidisse suspicans, nondum vides io quo verbo lectionis erroneae acciderit; quando sedem erroris invenisse videris, nondum praesto adest verbum autographi, quia una figura similis, sed non ad identitatem usque similis, pluribus fortasse figuratis convenit. Patet cx hoc. quanto facilius et commodius sit « cx contextu » corrigere, quam ex contextu simul et errore.

Non esc ergo quod irascamur correctoribus. Mirum sane, quod vel in illis temporibus, quando opera scriptura multiplicabantur, et usu quotidiano optime sciri poterat quid sit < error transcriptionis », et quibus occasionibus accidere soleant, correctores tamen raro in actu correctionis ostendant ac cogitasse dc occurrentia erroris a librario speciem et nomen habentis. Quidquid dc hoc sit, critcrii palaeographici perpetua applicatio in recensione textuum corruptorum. n non ita multis ab hinc annis incocpit: certo, quando nostri codices scribebantur, urs illa, vel scientia, nondum nata erat. – Sed, ut methodus corrigendi illorum temporum manifestior fiat, videamus secundas manus, correctori indubie debitas, in uno codicc, scilicet Atrcbatensi, sedulo correcto; sic ex uno patebit quid omnes fecerint.

S i2. Correctione» Atrcbatensis in duas species distinguuntur. Aliae sunt, quibus errores primae manus adumussitn corriguntur: et sensum scilicet et errorem redintegrant. Aliae sunt, quae aut ncc bonum sensum nec errorem reficiunt, aut bonum sensum solum, habitu erroris contradicente. attingunt. Qui hoc factum est-! An quia corrector certis locis cx ipio errore lectionem authenticam enucleare potuit, aliis non potuit? An quia aliis locis alia corrigendi methodo utebatur? Hoc nobis videtur, ncc quae huc methodi fuerint, difficile est videre, si attendas ad hoc phaenomenon, quod, quoties correctoris lectio sensui simul et errori satisfecit, toties cam in libris primae classi» inventurus sis; quoties vero vel solo sensui vel ne sensui quidem satisfecit, toties eandem lectionem erroneam, cui corrector mederi frustra conatus est, invenies in prima classe. Num credis *casu* fieri potuisse ut, Atrcbatensi solo errante, corrector vires corrigendi habuerit, errante vero eum socii».

vires defuerint? Nemo non videt quid egerit corrector: quoties licuit, ex «liquo libro primne classis bonus lectiones inutuab.it et super marginem Atrebatensis rescribebat, et sic sensui et errori satisfacit, absque magno sui ingenii labore: nam, si vera dicere velimus, egregia corrigendi vis non residebat in ipso correctore, sed in ipsis bonis lectionibus primae classis: quibus super marginem libri corrigendi transcriptis, eo ipso errori satisfactum luit, quin fortasse corrector de errore qua tali cogitaverit. Quae correctoris vires fuerint patet, ubi, codicis alterius auxilio ob erroris communitatem destitutus, meliorem lectionem ex proprio ingenio eruere cogitur: tunc de sensu unice sollicitus est nec saepe scite cum restituit, erroris vero nodum inextricatum abire sinit. Quid, quod correctoris facultas sc prodit, etiam ubi non corrigit? Multas scilicet Atrebtncnsis enormitates corrector non advertit, nam eas emendando prae-teriiit. Quid, quod prae oculis habens lectionem primae classis, camque errori corrigendo applicans, saepe non perfecte reddit lectionem quam transcribit? Ex. gr. in textu Sermonis S. Augustini dc Epiphania optime corrigit errores *quod, dubitabat, Christus habebat, in qua, tradideritis, si, sustineatis*; ccontra *de* pro *in* remansit, et in fine, pro *proximo* (errore proprio librarii Atrebatncnsis) *passionem passuro*, corrector scribit *passionem pro Christo passuro*, dum prima classis *passionem* ponit post *passuro*. – Quibus autem viribus corrector codicis Atrebatncnsis fuit, non melioribus sc fuisse omnes correctores demonstrant. Quando non habent unde bonas lectiones transcribant, ad completam errorum correctionem non pertingunt, sed aut laxatas enuntiatorum compages non revinciunt, aut lectio, quam excogitant ut intelligantia redeat, non ea est cx qua per falsam descriptionem habitus et figura erroris corrigendi oriri potuerint. Sic millenae secundae manus super margines nostrorum codicum sparsae insufficientiam docent correctorum suo ingenio relictorum; si non transcribunt, ut plurimum male corrigunt.

J 13. *De Origine Bonarum Lectionum primae classis Erroribus tertiae oppositarum*. Nunc nobis redeundum est ad quaestionem g 7. iam insinuatam, utrum cxemplur-origo codicum primae classis fuerit liber tertiae classis correctionibus refertus, an potius, infra Apographum. u primo exemplari tertiae iam a principio transcriptionis omnino independens fuerit Altero utro stemmate vera origo contineri debet. Nam, sicut errores communes universos codices nostros uni apographo, tanquam superiori unitati, insolubiliter ligant, ita bonae lectiones solius primae, oppositae erroribus solius tertiae, tanquam ultimam sui originem unum demonstrant exemplar, quod his bonis lectionibus a primo apographo tertiae prorsus distinctum erat. Ideo infra Apographum, fontem communium errorum, divisio facienda est, ut discrepantia totius primae a tota tertia causam habeat. Causa autem huius discrepantiae alterutra sequentium fuisse potest: cx Apographo duo librarii transcripserint; unus negligentius, ad errores Apographi suos novos addendo; huius librarii opus exemplar esset codicum tertiae classis; alter librarius maiori cura et arte scripserit, eiusque liber caput primae classis factus fuerit. Haec genesis convenientiam et discrepantium classium plene explicui, sed tamen abstracte loquendo. Potest esse ut omnino alia fuerit: fortasse codices tertiae classis textum Apographi continent, ita ut quot errores in tertia communes sum. totidem iam extiterint in primo Apographo; si vero ibi fuerunt, cum prima classis eidem Apographo per errorum identitatem adhaereat, necessario sequitur ut discrepantia primae classis π tertia per correctorem introducta sit, qui. multis erroribus in aliquo codice tertiae expunctis, bonas lectiones super marginem scripserit: ille codex tam egregie correctus puter esset codicum primae classis, in quibus secundae correctoris manus per transcriptionem in continuo textu cx oculis disparuerint. Aliam praeter alterutram assignatam non videmus viam, qua discrepantia inter duns classes advenire potuisset: errores primi apographi debent aut in ulteriori descriptione aucti, aut eliquando per aliquem correctorem minuti esse.

8 14. Supponendo originem primae classis eam fuisse

quam ultimum stemma exprimit, quaestio oritur, undenam corrector sumpserit lectiones suas tam eminenter bonas? Si rerum phaenomeno, quae in omni scientia valent, etiam in critica valere permittuntur, respondendum est: corrector non propria intelligentia et arte lectiones cx erroribus ipse eruit, sed cx aliquo libro descripsit. Argumento est ipsa excellentia correctionis. Quamvis enim certum est correctorem, quem adfuisse supponimus, non omnibus erroribus libri sui subvenisse, tamen quotquot loca tetigit, tam solerter et oculate emendavit, ut nullus rcccnso modernus, opibus scientiae criticae instructus, pleniorcm et efficaciorcm correctionem produceret. Adeas § 3. textum S. Augustini, plenum erroribus exemplaris tertiae classis; videas mi in eodem textu primne classis § 7. iotam aut apicem addere vel tollere opus sit ad errores secundam perfectissimam artem restaurandos. Dicas si vis correctorem cx aliquo codice S. Augustini, quem ad manus haberet, correxisse. Dicas (quamvis seno dici nequit) omnes « auctoritates » in propriis suis sedibus per correctorem inspectos, atque inde in librum corrigendum translatas esse, non totas integras, ut in libris auctorum leguntur, sed solum tantum, nec plus nec minus, quantum ad locum corrigendum adiuvissim sufficeret. Facilius crederemus sic egisse nostrum correctorem hypotheticum, quam crederemus cum propria arte tot aenigmata errorum resolvere. Et tamen remuneret explicandum, unde sumpserit correctiones errorum in ipsius S. Thomae oratione occurrentium. Has per viam scintificac errorum interpretationis sua virtute invenire non valuit. Ergo eos etiam ex aliquo libro transcripsit. Liber vero ille pertinuit ad traditionem Secundae Secundae, non autem ad tertiam classem quae nunc extat: utrumque per se patet. Ergo liber ille aut ipsum autographum, aut altera cx autographo transcriptio erat, quae ipsa cum sun progenie, si quam habuerit, interiit, vel, ut cautius loquamur, ad nostram notitiam non pervenit. In tali libro corrector lectiones haurire potuit, quibus et textum S. Thomae et locos ab eo citatos corrigeret. Ex hoc certe concludendum esse opinamur, lectiones bonas primae classis, oppositos lectionibus erroneis tertiae, valorem et auctoritatem *alterius* exemplaris habere, quia nec cx correctoris capite venire, nec extra codicem Secundae Secundae assumi potuerint.

Jj 15. Originem codicum primae classis per correctoris interventum explicari posse, superiori paragraphe non affirmavimus, sed supposuimus tantum. Probare intendebamus, lectiones, pro erroribus tertiae classis in nostra editione adoptatas, mediate vel immediate ex autographo oriri, etiam *supposito* quod per correctorem in aliquem librum tertiae classis venerint, indeque propagatae sint. Sed urgentem causam non videmus, quare dc correctore interlocuto suspicandum esset. Multitudo quidem et enormitas errorum tertiae classis facilius explicantur per unicam falsam transcriptionem difficilis scripturae autographi, quam per incrementum errorum α falsa transcriptione cx apographo, cuius scriptura profecto clarior erat quam scriptura autographi. Hoc ultro concedimus. Si tamen quis inspicere vellet singulos antiquos codices tertiae classis, singuloruniquc scriptorum enormitates miratus esset, nobiscum crederet ad producendam massam novorum errorum sufficere, ut talis librarius quales illi libri habuerunt, ex apographo transcripsisset.

Quod codices tertiae classis valde antiqui sunt (duo, Taurinensis scilicet et Mazarineus, scripti sunt anno « M° CCa nonagesimo in tempore quadragesime *; quid forma scripturae doceat dc schola ex qua eorum scriptores exierint, palaeographi videant), libri antiqui primae classis non sunt natu minores: « *Abbrexiatio fratris Galicni de O^to* », scripta · anno dfii M° CC° octuagcssimo VHId rtwc Ap'IG , textum refert primae classis, ut iam diximus in Vol. VIII Praef. pag. xiv, et libro perhumane Romam misso et secundis curis examinato, hic iterum monemus. Alii libri certe ea antiquitate sunt, ut eorum exemplaria inm ab initio multiplicationis Secundae Secundae iuxta codices tertiae classis extare debuerim. Quando per interpositas transcriptiones ad primum eorum exemplar regrederis, iam ad totius traditionis principium, ad limem autographi, pervenis.

Accedit quod, si prima ex aliquo libro correcto tertiae oriri supponatur, duae res, correctorum et librariorum mori modoque aperte adversantes, admittendae sint. Prima est. quod corrector in libro corrigendo errores tam polite deleverit, ut ne reliquiae quidem errorum remanserint, et ex libro correctorio tum delicate lectiones transtulerit, ut correctio exactissime super locum corruptum ceciderit. Altera est, quod librarius, qui secundas manus in continuum textum suae descriptionis introduxit, intentionem correctoris, expressam per litterarum mutationes, expunctiones, scripturus intra lineas et signa marginalibus lectionibus addita, ubique rite perceperit. Nisi enim corrector et scriptor sic, praeter morem suum, correxerint et inseruerint, non explicatur, unde correctiones tam perfectae sint ut perfectiores esse non possent. Sed nescio an cuiquam probabile videatur. in tanta adaptandarum et inserendarum correctionum multitudine fieri potuisse, ut orationis continuitas et soliditas conservaretur; rationem non videmus, quare in hisce oculos latentibus correctionibus id factum esse crederetur, quod in apertis et manifestis, idest in secundis manibus, nunquam factum esse patet.

§ 10. Sed etiam si antiquitas *librarum* maior a parte tertiae classis staret, nondum sequeretur *textum* primae classis textu tertiae iuniorem esse. Quinimmo in varietate classium ab invicem talia adsunt phaenomena, ex quibus, nostro saltem indicio, eruere liceat, *textum* primae classis *tam extitisse* quando *libri* ex tertia superstites scribebantur. Quanti momenti sint phaenomena de quibus agitur, nemo eget doceri; idcoque nonnulla considerabimus. In memoriam revocamus lectori, quod maior antiquitas unius textus prae altero cognoscitur per *interpolationes* et *falsas cur* rectiones* in alterutro obvenientes. Has invenisse credimus in textu teniae classis.

Et ad interpolationes quidem quod attinet, novem earum in Pracf. Vol. IX pag. x i. coi. ima notavimus. Hic nonnullus repetemus ut lectori praesto adsint.

In Qu, 1.XXXVII art. i a arg. tertia classis legit sic: * quod Dominus de decimis dicit Matth. xxi: Vae vobis quia decimatis vitam etcetera hoc oportuit etcetera facere, ad tempus praeteritum legalis observantiae referendum videtur ». Longe hoc est n modo citandi S. Thomae. Quum plene cius concinnitatem lectio primae classis exprimit! «Quod Dominus de decimis dicit Matth. xxi: haec oportuit facere. ad tempus praeteritum legalis observantiae » etc. Quae nam sint « haec », quae oportuit facere », determinatum est per « de decimis », sed interpolator ex loco Matthaei ea quae ad « hoc » referrentur quaesivit. Lector per se intellexerit *vitam* per interpolatorcm scriptum fuisse *mtam*, idest *mentham* ; prius *etcetera* respicit verba Matthaei, « et anethum et cyminum alterum *etcetera* post *facere* ub eodem positum fuisse plus quam probabile est, ubi innuit « et illa non omittere »; quo loco in codicibus positum est, ibi nihil omnino significat. Nonne *vitam* et istud *etcetera* iterum probant, librariorum correctiones ruro nitide, et ut n correctore intentae erant, textui inserere posse? Pro *de decimis* Atrebatensis scribit *de ceteris*, Mazarincus *decentis*. Nonne descriptio ex apograph a tantae artis librario confecta, necessario plena erroribus novis esse debuit?

Ad idem genus pertinet interpolatio Qu. 1.XXXIX art. n i arg.: < Nihil enim quod prohibetur in lege divina est licitum. Sed iuramentum prohibetur in lege divina Matth. v: Ego dico vobis non iurare omnino; et lac. v dicitur: Ante omnia, fratres mei. nolite iurare ». Verba maioris propositionis syllogismi *in tege divina* in minori superduc repetuntur, nam ibi per Matthaeum et Iacobum citatos eo ipso exprimuntur. Hoc, credo, evidens est per se; et tamen evidens etiam est, interpolatorcm aliquid desiderare potuisse quo minor maiori coaequaretur.

In eadem Qu. art. vu corp, fin.: < iuramentum non est servandum in eo casu quo est peccatum vel boni impedivum: secundum enim Augustinum utrumque horum vergit in deteriore exitum >. *Augustinum* manifesta interpolatio est, non solum quia Augustinus nullibi hoc habet» sed etiam et praecipue quia subiectum verbi *vergit*

•Icibet case *iuramentum* : secundum enim *utrumque harum*, scilicet secundum quod iuramentum peccatum est et secundum quod boni impeditivum est, *iuramentum* vergit in peiorem exitum. Introducto *Augustinum* phrasis sensu et structura mutatur.

Alia interpolatio occurrit Qu. 1.XXXVII art. tv .id 3., ubi S. Thomas probare intendit, quod, sicut Leviticus solvebant summo sacerdoti decimam decimae, ita nunc eadem ratione clerici tenentur Summo Pontifici decimas dare, si exigeret. Secundum lectionem tertiae classis argumentum audit sic: < Naturalis enim ratio dictat ut illi, qui habet curam animarum, de communi multitudinis (*saecularium et clericorum*) statu (*temporali, qui pecunia metiri potest*) provideatur unde possit exequi ea quae pertinent ad communem (*saecularium et clericorum*) salutem ». Prima classis non habet *animarum*, quo dempto enuntiatio hoc modo construitur: « Naturalis enim ratio dictat ut illi, qui habet curam de communi multitudinis (*saccularium et clericorum*) statu (*spirituali*), provideatur unde possit exequi ea quae periment ad communem (*saecularium et clericorum*) salutem ». Differentia lectionum in duobus consistit: in lectione tertiae classis Summus Pontifex definitur « qui habet curam animarum », quod cuivis paroco convenit, in prima vero « qui habet curam de communi multitudinis statu », quod soli Pontifici. Porro in lectione tertiae expresse assignatur thesaurus unde Pontifici provisiones affluent: « de communi multitudinis statu provideatur »; in prima non» non expresse assignatur. Ideo, si tertia pro *curam animarum* legisset: *curam de communi salute*, sic et nos legissemus, credentes in prototype primae classis deluisse homotclcuton *salute de communi*. Sed inserto *animarum* lectio non tit melior, et primae classis lacuna, ai quae sit, non expletur.

Lectiones tertiae classis quas hucusque consideravimus, si non sunt interpolatae, sed potius genuinae, sequitur quod lectiones primae per librarium errantem vel correctorem ortae sint. Et tunc quidem lectiones authenticas calumniati sumus, inconsueto tamen modo contigisse debet. ut textus S. Thomae corruptione, vel correctione aliena, nedum iucturam passus, melior et S. Thomae dignior laetus sit. Sed transeamus ad considerationem trium locorum, ubi textus tertiae classis falsam correctionem errorum primae ostendere videtur. Secundam classem et singulos codices rei illustrandae causa adducemus.

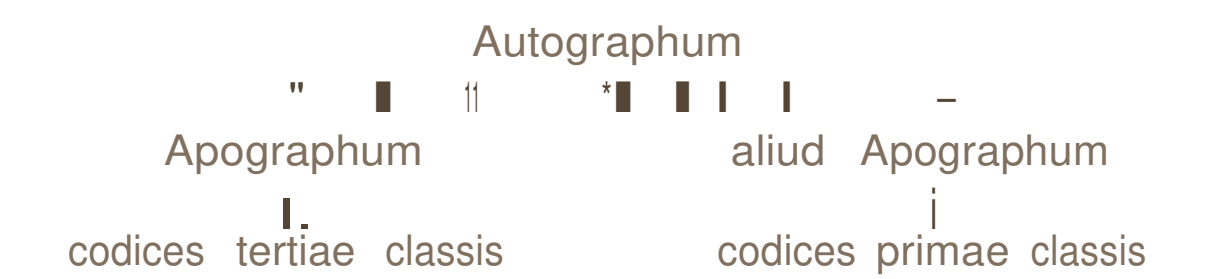
Primus locus obtinet Qu. xn art. i 3 arg.: < Si quis etiam se circumcideret, vel sepulcrum Mnhumeti *abhorreat*, apostata reputaretur ». Ita primae classis primum apographum. In tota traditione manuscripta variantes sic tacent.

1. *abhorreat* viginti quinque antiqui, octo medii, novem recentes primae classis;
2. *adoraret* quinque antiqui, septem medii, undecim recentes primae classis» decem margines (idest decem secundae manus), secunda classis, unus recens tertiae classis
3. *honoraret* duo recentes primae classis, duo margines, tertia classis duobus libris exceptis;
4. *honoraret abhorreat* unus recens primae classis;
5. *adoraverit vel honoraret* unus recens tertiae classis».

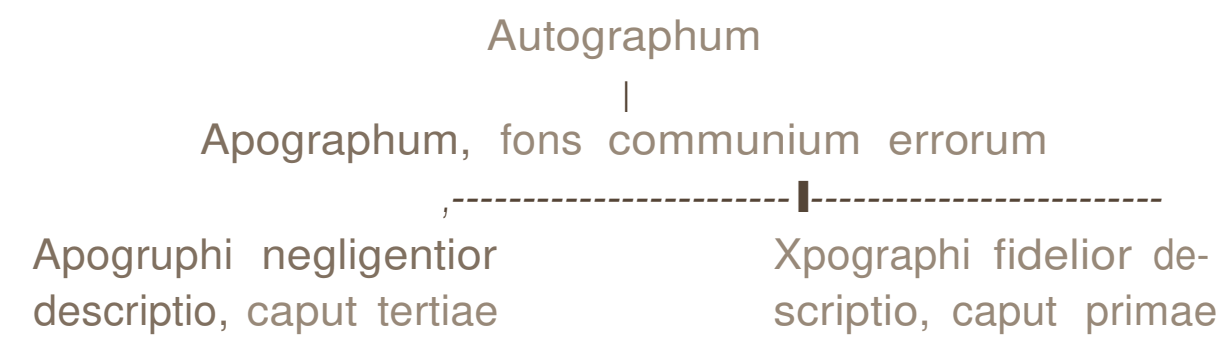
Lectio 2. orta est correctione, quia codices in quibus obtinet, redeunt ad primum apographum primae classis, idcoque nisi correctores interpositi fuissent legissent *abhorreat*; ille unus recens teniae intemerata descriptione legisset *honoraret*. Lectiones 4. 5. correctorem iam per ac demonstrant. Lectio 1. non erat in autographo, sed est simulacrum verbi autographi. Lectiones 2. 3. non erant simul ambae in autographo, sed alterutra: illa scilicet quae male lecta *abhorreat* videri potest. Cuius autem lectionis *abhorreal* figuram ostendit/ Prior pars *abha* – non pro *ho* vel *hno*- legitur, sed pro *adho*—. Post *abho*- compendium-rarefacillime explicatur *-rreat*. Ergo, secundum ea quae in corruptionibus transcriptionis ut plurimum accidunt, *abhorreat* corruptio est pro *adhorarct*, non pro *honoraret*. E converso, secundum ea quae in corruptionibus ut in pluribus accidunt, *honoraret* correctio est. ad sensum intenta, habitum erroris non servans. Quod secunda et tot libri primae classis rem acutigerunt, difficile erat non Can-

mune.\ librorum Secundae Secundae superrôtum ex uno npogrpho duxerunt ; *secundo*, bonae lectiones primue clas- sis, oppositae erroribus tertiae, authenticae sunt; *tertio*, omnibus consideratis, prima classis, non tenid, textui re- censendo fundamento cisc debet.

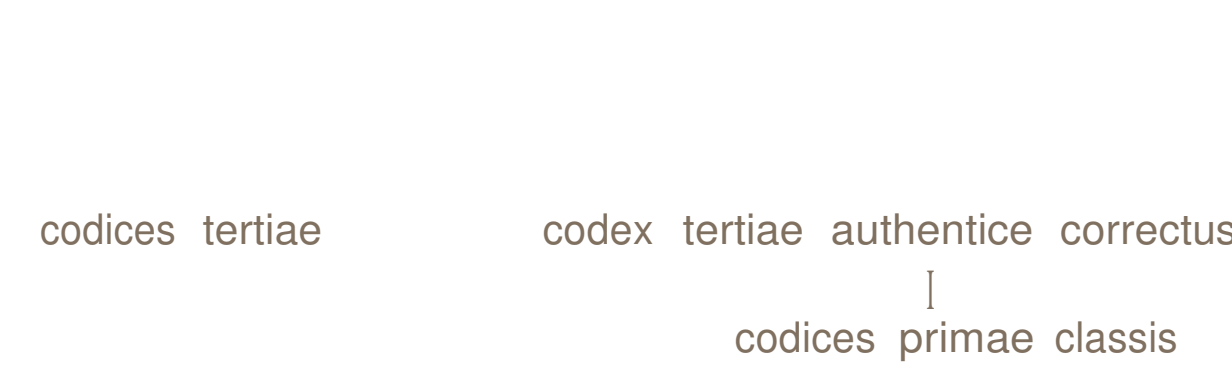
Ut cognationis, dc qua disputavimus, idea clarior iit, 1res delineamus imagines stemmatis. Prima imago expri- met, quo stemmate codices nostri *non* coniungnntur:

Huius inquam imagine stemmatis cognatio codicum exprimi *non* potest, quia duo haberemus ex autographo npographo, dum errores classibus ambabus communes originem carum ex uno solo apographo demonstrant; necessario igitur imme- diate infra autographum uni soli npographo, fonti commu- nium errorum, locus est :

Hoc stemmate vera codicum origo contineri nobis sidetur. Attamen fundamentum recensionis nostrae etiam solidum est, si lenia stemmati* imago ad veritatem magis accedit:

de contenu vatiganobum vARirrATe in sons îactta.

Codicum stemmate incognito, dc valore variantium ali- ter iudicandum est quam stemmate explorato. Per se enim bonae lectiones antiquorum librorum omnes propter ori- ginem indistinctam eadem authcnticitaiis opinione gaudent; bonae antiquae ob maiorem veritatis praesumptionem prae- ferendae sunt illis quae in traditione tardius apparent; ma- las vero, cum usum non habeant, illico practcnrc fas est. Sed aliter re* se habet quando primorum exemplarium le- ctiones originis critcrio innotuerunt. Generalis enim regula vult, quid quisque codex valeat, ex exemplari, dc quo de- scriptus est, diiudicandum esse. Regula ista non est con- ventionalis, quae ex placito hominum obligaret ; ex ipsa enim rei natura sequitur, ut exemplatum a solo exemplari valorem habere possit. Lectiones ergo nostrorum codicum non ab aetate librorum, in quibus inveniuntur, maiorem vel minorem aucloriutcm contrahunt, sed antiqui libri et iuniores pariter ꝑ primo totius transcriptionis exemplari, quod singulis antiquis antiquius est, aut cius auctoritatem secum ferunt, ubi scilicet cum eo concinunt; aut, ubi ab eo dissonant, antiqui non minus quam iuniore* ab unica valoris sui regula exorbitant. Sicut ergo unanimes lectiones per primum exemplar apographum longe ultra singulos antiquos libros versus autographum protenduntur, ita econ- verso lectio a primi exemplaris lectione varians, nb anti- quitate codicis in quo occurrit non solum non praevalet, sed etiam in sc omni \ulore destituitur. Quia vero in re libraria versamur, quum librariorum mendae inevitabiliter sequuntur, a primis exemplaribus gratuito quis excluderet errores. Errores autem criiin provocant, quae non ab ac-

Swma* *Furor. D. Thomas T. VII.

tnte, ied ab observati* artis praecepti* valet, et in toto traditionis tempore exerceri, aliaque loca lentare alia non tenture potuit. Ubi ergo dc hisce mendis primae transcri- ptionis agitur, nihil iubet autographi lectiones in solis an- tiquis adesse debere; nihil prohibet quominus in proleta- rii* primum appareant; quinimmo nihil prohibet quomi- nus a tota traditione exsulent.

Liceat rem tam claram tribus exemplis illustrare. Quid valet, urigine codicum incognita, lectio (ft 16.) omnes *ab ipso punit*, quae, cum erronea sit, non erat in autographo? Quid valet *timens ab ipso puniri*, cui pauci codices lique proletarii fidem faciunt? Nonne legendum nobis fuisset *ab ipso timens puniri*, quae lectio inter antiqua* unica bona est? Si vero lectionem illum erroneum vides caput esse vigenti lectionum correctionem varii* modis lentantium, nn tunc adhuc haesitas inter antiquam bonam sed ab errore dissonam, et alium recenttssimam quidem, qua tomen er- ror ndumussim tegitur? – Lectionem (g io) *esset possibile* nescio an in toto traditione inventurus si*, inveniuntur ta- men ibi tres lectione* contextui loci congruentes, et una harum nobis eligenda fuiiscT, nisi omnes huius loci va- riante* a primordiali errore *esse impossibile* incipere pa- tuisset: quod cum itu sit, quo iure correctores ante haec quinque saecula utebantur, eodem utebamus nos. – Nescio quo iure Qu. cvtn an. r ud 4 legi**cnity: · Et *Silvanus* pupa excommunicasit cos qui cum in exilium miserunt, ut habetur (Causa) xxui. qu. iv. (can. *Guilisarius*) », pro *Sylvester*, quod stemmatis fuei iam in prima transcriptione aderat? Zelus credo eximium criticum De Rubei» agitavit quando in editione sua notnb.it: *Perperam al. Sylvester*, Quod Dissert. xxxn cap. vi idem dicit: « Constat utique Gratiam Decreti... etiam codice* mss. habuisse *Sylvestrum* », hoc omnino infirmat nunc ibidem sequuntur < Quidni ergo potuerint praesto esse Aquinati codices bonne notae, in quibus legeret *Silvcrium*, non *Silvcstrum* ; potuerunt profecto praesto esse, sed quid si traditio Secundae Secun- dae *Silvcstrum* indicat praesto fuisse? Quod idem addit: « Facillimum quoque fuit ut *Silvani* nomen, notis compen- diariis exaratum, commutaverint in *Silvcstrum* oscitante* aut imperiti librarii, sicuti in Decreto, ita in sancto Thoma -, istud verissime dictum est. Pro traditione operis S. Thomae accedit, quod ncc oscitantia nec imperitia librariorum re- quiratur ut unum nomen pro alio scriberetur; sufficit cnirn ad totam traditionem errore infestandam ut unus li- brarius, isque solens ct peritus, falso legerit. Sed librarium revera errasse, unde hoc qui* noni? Codex Brixiensis (cuius, scilicet, « vetustus colligitur ex titulo *fratris Thomae*, non- dum scilicet sacra donati apotheosi ►) legit *Silur*, · quae nutu compendiaria cur non potius *Silverium* indicat quam *Silvcstrum*? > Huic quaestioni stemma codicum plane sa- tisfacit: ideo *Silur* est *Silvester*, quia nb initio hoc scri- ptum est, non *Silverius*. Cum ergo nullo argumento pro- batur quod S. Thomas excommunicationis fabulam ad Sil- verium pertinere sciverit, ideo errorem cx Decreti codice potius quam cx prima Secundae Secundae descriptione sup- ponimus oriri, ct, salvo sane erroris dubio. *Silvester* ado- ptamus. – Eadem ratione, quia scilicet codices ab origine ponderare possumus, Qu. 11 urt. ni ad 3. non haesitavi- mus legere */rene*; quamvis enim *Helena* tertiae classis auctoritate insignitur, praevalens tamen primae auctoritas Ircnae mniorem fidem facit. Si vero ct prima < contra hi- storiae fidem » (De Rubeis in edit. Summae) legisset He- lenam, quo iure scripsissemus alteram? An quia < Enormis cubat error in nomine Helenae » (idem in Dissert.)? Tam duro criticismo tenuitas upologi.ic pur esse nobis videtur: « Irenem scripsisse Thomam *codices* nus. evincunt. Mihi *duo* praesto fuerunt... Similes alios extare in Bibliothecis nullus dubito. » Nos non credimus, veneratum nostrum Do- ctorem Thomam, cui toto animo adhaeremus, ab alia qua- qua rc nobis defendendum esse nisi a librarii* ct correcto- ribus. Textu restaurato qualis, traditione sponsore. nb initio fuit, munere functi erimus, quin in rebus historicis philo- logicis et omne id genus auxilio vocamus apologinm, qua ncc S. Thomas eget, ncc nostra acnite aequior cordatorum virorum aestimatio. Quis enim cordatu* nunc Helenam

• enormem errorem » calumniaretur, vel, ubi de enormi errore vere agitur, duobus» codicibus »c refelli pateretur?

Cum ergo relationem codicum Vaticanorum cum codicibus in aliis Bibliothecis conservati» cognosci licuerit, nulla necessitate coacti inutilibus singulorum Vaticanorum variantibus margines Articulorum oncrassemus. Lectiones eorum solianac nullam omnino authenticittis vel suspicionem habere possunt. Ponamus aliquot exempla ex nostro **A**, qui prae ceteris antiquis primae et tertiae classis dictionem gratuito mutavit.

Ille qu. uxxm art. nr. « Ad tertium dicendum quod spes opponitur timori ex parte obiccti : quia *spes est de bono futuro, timor autem de malo* »; ceteri (omnes primae et tertiae): *spes est de bono, timor de malo*.

Ille qu. cxxxiv art. iv ad i. Ad patientiam autem pertinere potest *sustinere quaecumque mala* »; ceteri *sustinentia quorumcumque malorum*.

Ille <xr.i art. iv ad i. < qui potest refracnnre maximas delectationes... potest refracnnre minores delectationes. Et iJeo ad temperantiam... pertinet *refraenare delectationes tactus* »; ceteri *moderari concupiscentlas tactus*.

Quaenam vel minima probabilitas existit, ut hae lectiones **A** fuerint in autographo, iuxtu unanimum testimonium ceterorum proxime cognatorum ? Peiores tamen sunt sequentes.

Ille qu. uxxm urt. vii ad 3. * Unde Philosophus dicit in lenio Ethicorum quod non in omnibus virtutibus operari delectabiliter existit *praeter quam finem attingunt* >; ceteri *praeter inquantum finem attingit*; πλὴν οὐκ ὅσον τοῦ τέλους <φχπτ:τζι III– ιό. \η peiorem lectionem silendo, lectionem S. Thomae inique abscondimus?

Ille qu. cun an. π corp. tin. · Et ideo... usu» Venerorum potest esse absque omni peccato, si liat debito modo et ordine *quo est convenientius* ad finem generationis humanae ». Si fiat vis in verbo, haec doctrina differt ab ea quam ceteri tradunt, et quam argumenti praemissu admittunt: *secundum quod est conveniens*. Auctor non eget il possibili errore defendi; lectionem **A** sufficit cancellare, eo ipso quod a ceteris dissentit. En enim ratio per se valet postquam ex ipso fonte codicis patefacto manifestum est, librarium vel correctorem puram fontis aquam luto turbasse.

De variantibus iuniorum librorum DEGI 111, non lui-mus solliciti; quinimmo de C et K parum curavimus, cum ex collatione antiquissimae traditionis partis constiterit, textum eorum nimis a correctoribus passum esse.

Non omnes tamen solitarias lectiones silentio suppressimus. Ubi scilicet textui aliquid deficere nobis videbatur, vel alicui videri posse timebamus, omnes lectiones codicum, etiam deteriorum, a schedulis in notam variantium transulimus (ut ab initio editionis consuevimus), etiam si in uno solo codice vel in solis recentibus varians obtineret. Sic ex. gr. Qu. Lxxxii art. m ad t: < consideratio eorum quae nata sunt dilectionem Dei excitare, devotionem *causant* ». Cf. etiam Qu. uxxtx art. 11 β. Nobis quidem non displicet numerus pluralis, quem antiqui utriusque classis et editiones, ad nescio quam usque, habent, quibus tamen pluralis minus placet, ex nota *causât* DGsC videant qua traditionis auctoritate singularem legere possint. Ubi ergo variantes unius codicis, vel plurium recentium, notantur, specialis ubique adest ratio notandi, quae notam cum textu comparantem non latebit: cf. Qu. clxxxvxi art. iii δ. – Ad lectiones Planos reicetas omnes codicum variantes exscriptae sunt, ne ex silentio false concluderetur. – Frequentior singulorum et reccnliorum codicum notatio necessaria erat ubi auctoritates inducuntur. Crisis enim in his discutiendis ex triplici capite peiori utitur conditione quam in restaurando textu ipsius S. Thomae. Tum quia auctorum verba magis inusitata et peregrina, phrasis elegantius conserta, transcribenti maiores difficultates oblidebant, quam S. Thomae verba notissima et simplex phrasis: ex hoc enim secutum est ut loci citati maiori corruptione laborent. Tum quia ex quibus particularibus libris S. Thomas auctoritates deprompserit nescitur. Tum quia locos ad sensum, mutatu dictione, citare consuevit, quo factum est ut in auctorum libris melius quam in citatione sonent: orationem enim Augustini, Hie-

ronymi, Gregarii aliis verbis et simul aequae pulchris reddicare, S. Thomas ne conatus quidem est. Ex his considerationibus saepe haesimus, ubi ditlercntia lectionis in libris auctorum et traditione Secundae Secundae obveniebat, nec clare patebat, utrum n citandi methodo an potius ex librarii errore proveniret. Unum ponamus exemplum ex multis locis: Qu. ui.xxxv art. vu 1 arg. < Nemo proprium dicat quod *est commune*’ plus quam sufficiat *sumptui*, violenter obtentum est » codices; - Nemo proprium dicat quod *e communi* plus quam sufficiat *sumptum et* violenter obtentum est > non multo tempore post Pin-nam editiones secundum Ambrosium citatum legere incoepcrunt; *est commune* pro *e communi* et *sumptui* pro *sumptum et* orbem errorum transcriptionis non excedunt (sicut nec *nemo proprium* et *sufficiat*, pro *proprium nemo* et *sufficeret* quae Ambrosius legit); Decretum tamen Gratiani, ex quo S. Thomas citare amat, apud \emilium Friedberg legit *est commune... sumptum est* (et *proprium nemo... sufficeret*). Quae cum itu sint, quis hoc loco traditionis lectionem mutare auderet, quum alio loco, Qu. lxxvi art. tf 3 arg. et ad 3. nullus editor ad textum Ambrosii reducere lentavit.* In similibus casibus totam varietatem Vaticanorum, Atrebatensis, Vindocincnsis et Amploniani exscripsimus, eo consilio ut, si cui nostra lectio non placeat, placituram ex variantibus eligere posset.- Ad loca intricatiora omne» codices quotquot per septem annos in bibliothecis consultare potuimus, nodo solvendo .idiutores habere voluimus. Codicem Panormitanum plus ceteris consultavimus, et quidem a Qu. tvn usque ad Qu. lxxvii continue omnes eius variantes schedulis commisimus: at nihil nobis persuasit ut nostris Vaticanis melior sit: criticis lectionibus abundat; ceteroquin errores primi npogrphi multos retinet, et originem ex eo indubie demonstrat. Secundam classem quam in Octaio volumine per r adesse voluimus, in Nono et Decimo non amplius notamus, quin nimis manifeste textum « correctum * ostendunt, et quia expedire videbatur ad tutiorem Vaticanorum moderationem partem largiorem dare codicibus tertiae classis, quae per solum Taurinensem usque ad Qu. xc praesens erat.

Superest ut aliquos errores ex Elencho Codicum Collatorum in Vol. Oct. pag. xin emendemus.

r, non est ant(-iquus), sed mcd(-ius).
Inter *Tt* et 0 inserendi sunt t53q8 ant. (ad tertiam classem pertinet, cum correctionibus ex prima) et 0349 ant.

0 inter optimos quidem recensendus est. sed qua de causa, dum de aliis optimis nihil dicitur, ipse solus < sinceritate, antiquitate, accuratione, nitida etiam scriptura insignis » dicendus esset, non amplius video: fortasse aliquarum paginarum memoriam ad cotum librum extendi.

λ remaneat *ant.*, quamvis in Proof. Oct. Vol. pag. xi eum inter *medios* religandum esse diximus : tunc enim errorem errore cumulantes de λ diximus quod nd η spectabat.

Inter λ et α inserendus 15799 mixtus; est alicuius libri alter tomus; incipit « Deinde considerandum est de vitiis oppositis veritati, et primo de Mendacio ».

ι dicitur *ant. vel med.*; nunc *ant.* dicerem. Possessor eius, Iacobus de Actis de Mutina, quam in Canonizatione S. Thomae panem habuerit, publicatis integris actis patebit. Nescio an quis codici ex possessore aliquid auctoritatis accrescere putet, sicut codices illi, quos S. Vincentius Ferrcrius suis manibus appostillatos Dominicains Aleaniticribus dono dedit (De Rubeis. Dissert, xvi cap. ut, tu), ub altero decennio praeteriti sacculi celebres esse coeperunt. Sed quid externa privilegia illis codicibus tribuunt, c.v quibus nisi per canalem primi omnium apograghi ad autographum non redituri

46 non *med.*, sed *ant.* aestimandus est.
fio (Amploninnus noster in Quarto Elencho infra) dicitur *ant. vel med.*; cancelletur *vel med.*

ANNOIAPHO VARIAKIm ATR. MSU.

Quatuor elenchis sequentibus continuamus annotationem variantium quum in Praefatione superioris Voluminis incopimus. Elenchorum divisio prolecta est ab habitudine

textus a nobis adoptati ad textum primae ct tertiae classis ct editioni* Pianac, secundum schema tale: Convenientiam textus nostri cum utraque classe contra Piante variantem *tacemus*; ubicunque ergo in notis intra Articulos signatura P, vel Pa vel P utcunque sociata legitur ct locus in hi* elenchis non invenitur, ibi legimus cum utraque classe, vel iis primae classis exceptis qui iuxta P notantur. Ex. gr.: prima huius Voluminis nota « x *sit.* – *fortitudo sit solum* Pa » in elenchis non invenitur, et sic *silentio* notamus lectionem nostram cum utraque dusse convenire; item urt. v « a *bellicis.* – *rebus bellicis* A, *bellis* GL, *bello* Pa » tertia classis ct. exceptis A GL. prima legunt *bellicis*. Maior, ni fallor, pars notarum *silentio* notatur, ex quo lector facile intclliget nos ut plurimum omnium codicum collatorum auctoritate 4 lectionibus Pianis recessisse. His ergo locis tacite notatis, quatuor casus reliqui sunt: 1. legimus contra consensum Pianac ct tertiae classis, ct hoc quidem sive cum prima, vel solum cum parte primae, vel etiam contra primam totum legamus; 2. legimus cum Piann ct tertia classe contra primam vel partem eius; 3. legimus cum Piann contra tertiam ct primam vel partem primae; 4. loca quae in tertia classe nec cum rciccta Piana nec cum retenta conveniunt, vel speciali notatione egent, quarto elencho descripta sunt.

Primo ergo elencho notamus, quibus locis nos legamus contra consensum Pianac ct Atr. Vind., adsint in apparatu vel non adsint aliqui codices primae classis, vel omnes.

Qu. CXXIII (Decisis loliis Atr. deficit usque ad lotum art. xi) art- rv β; v γ; ix γ; x β, 3 *suum*.
Qu. CXXIV art. 1 β. <; n β. ζ.
Qu. CXXV urt. tu x; iv 3.
Qu. CXXVI an. 1 3.
Qu. CXXVII an. t γ.
Qu. CXXVIII 3 *Quarum*, ξ.
Qu. CXXIX urt. u 3 *intendit*; 111 β *beneficiorum*; vi 3.
Qu. CXXX art. 1 ζ.
Qu. CXXXVI an. 111 β; v β.
Qu. CXXXVIII an. 11 5).
Qu. CXLI art. 1 γ.
Qu. CXLV art. 1 0.
Qu. CXLVII art. v ζ, r, (forte est varians orthographiae).
Qu. CXLVIII art. 111 β.
Qu. CLII art. 111 η, deficit Atr.
Qu. CLIU an. i 3.
Qu. CLIV art. iv γ.
Qu. CLVI (dcf. Atr.) urt. i β; πi β.
Qu. CLXI art. vi ζ.
Qu. CLXII an. π β.
Qu. CLXV (dcf. Atr. per septem QQ.) an. 11 e.
Qu. CLXVI art. π γ.
Qu. CLXVII art. t jx *dicit*.
Qu. CLXIX art. 1 0.
Qu. CLXX an. 11 z.
Qu. CLXXI art. 1 *; vi <.
Qu. CLXXIII an. n 9 *quandoque in*; tu e.
Qu. CLXXX an. iv x; vi x.
Qu. CLXXXIV art. ni 3; v i; vi β, ξ.
Qu. CLXXXVI (desiit Atr.) an. x 3.
Qu. CLXXXVII an. iv λ; v ζ *Exercitio*.
Qu. CLXXXVIII an. iv γ; vit i; vni x.
Qu. CLXXXIX an. ix e.

Secundo elencho notamus, quibus locis nos legamus cum Piann et Air. Vind. contra codices primae classis, vel contra aliquot codices eius notatos in notis.

Qu. CXXIV .-irt. 1 γ *martyrii*, ζ.
Qu. CXXV art. n β.
Qu. CXXVIII X.
Qu. CXXIX an. 1 β; ii β; tu x.
Qu. CXXXI art. 1 β.
Qu. CXXXII art. 1 <.
Qu. CXXXV art. 1 3.
Qu. CXXXVI art. v x. 0.

Qu. CXXXVII art. r β.
Qu. CXXXVIII art. t γ.
Qu. CXXXIX an. π x.
Qu. CXLI art. i x; it β *honestas*; v
Qu. CXLI1 art. it e; tu x; iv x. i.
Qu. CXLI11 art. i β, 3.
Qu. CXLIV an. ii x.
Qu. CXLVI an. ii x.
Qu. CXLVIII art. i ζ *ciborum*; n β *tenditur*; ni γ; v s; vi x, γ.
Qu. CLIU ari. v a.
Qu. CLIV art. n e; v β, vn a, 0; ix (dcf. Atr. quinque locis seqq.) η; x e.
Qu. CLV ari. 1 x, γ.
Qu. CLVI an. 111 3. "φ^@
Qu. CLX art. 1 x. γ.
Qu. CLXII (dcf. Atr. per decem QQ.) art. viii γ.
Qu. CLXIII art. n ζ.
Qu. CLXIV art. 1 ; ; 11 v.
Qu. CLXVI art. t e; n x.
Qu. CLXVII art. 1 1; 11 γ.
Qu. CLXVIII an. 11 0.
Qu. CLXIX art. 1 x.
Qu. CLXXI Introd. γ *eorum*.
Qu. CLXXII art. 1 ζ.
Qu. CLXXIV art. tv β,
Qu. CLXXVI art. ti ».
Qu. CLXXVII art. t x, γ, t.
Qu. CLXXVIII nrt. 1 x, r,.
Qu. CLXXX art. vi 1.
Qu. CLXXXII an. 1 x, dcf. Atr.
Qu. CLXXXIII art. ix γ.
Qu. CLXXXV art. v γ; vi <.
Qu. CLXXXVI 1desiit Atr.) art. π β; in x.
Qu. CLXXXVII art. tv ζ; v x.
Qu. CLXXXVIII art. 111 3; tv x, 3.
Qu. CLXXXIX urt. 1 x; x γ.

Tertio elencho notamus, quibus locis no» legamus cum Piann contra Atr. Vind. ct primam dassem vel partem ciut.

Qu. CXXIII (Decisis foliis Atr. deficit usque ad lotum nrt. x<) art. 1 β; ix x: xi x.
Qu. CXXIV art. t x; v x.
Qu. CXXV art. t x.
Qu. CXXVI nrt. i γ.
Qu. CXXVII art. 1 β.
Qu. CXXVIII x> a.
Qu. CXXIX an. t 0; tv γ; vi x, «; vu x; vtn
Qu. CXXXII art. »11 β, γ, 3; rv x
Qu. CXXXIII art. 1 β, 3.
Qu. CXXXIV aru n x, γ.
Qu. CXXXV nrt. 1 s.
Qu. CXXXVI art. rv
Qu. CXXXVII art. iv β.
Qu. CXXXVIII an. t x; n 3.
Qu. CXXXIX art. 1 3; 11 β, γ.
Qu. CXLI art. tu z; iv 3; v γ.
Qu. CXLII art. 1 γ; π 3.
Qu. CXLI11 art. i η-
Qu. CXLIV un. i x; in β, <-
Qu. CXLV art. 1 1
Qu. CXI \ I art. i 3.
Qu. CXLVII art. m β, 3; n x; v 1; vi x, γ; vπ β.
Qu. CXLVIII art. t γ. 3; iv 3; v a.

Qu. CXLIX art. 1 γ.
Qu. CL nrt. in *.
Qu. CLI art. i x.
Qu- CLII art 1 β. det. .Atr.; art. hi t *dicatae*, dcf. Atr.;> β.
Qu. CLIII art. 11 x; v 1.
Qu. CLIV art. i γ; nt x; v x, 3, <, i, x, λ; « (del. Atr. decem locis seqq.) 0; x γ î 11 x» » Itt 'A.
Qu. CLV art. i β; n γ; rv x, γ.
Qu. CLVI art. t <; iv γ.
Qu. CLVII art. t 3; art. tv β.
Qu. CLVIII an. 11 β.

Qu. CLIX art. ir x.
Qu. CLX! art. ι x *subiici*, γ; ιι ζ; πι x, η; v «J vi γ.
Qu. CLXII an. i χ; π γ; vt χ, def. Atr.
Qu. CLXIIΠ (dei. Atr. per septeni QQ) art. < β.
Qu. CLXV art. π λ.
Qu. CLXIX art. i jx.
Qu. CLXXI art. m x, 8; iv x *propheta*, ζ
Qu. CLXXII art. r β.
Qu. CLXXIII nrt. n x; nt 8,
Qu. CLXXIV art. tv η.
Qu. CLXXVI art. π β.
Qu. CLXXVII art. it x.
Qu. CLXXVIII art. i 8.
Qu. CLXXIX art. π γ.
Qu. CI Χ\\ art. Π a.
Qu. CLXXXII (def. Atr.) art. ι β, γ, 8.
Qu. CLXXXIil art. n x. def. Air.; hi x.
Qu. CLXXXIV art. i a; n <; v 0; vt o; vu β;
vnt «.
Qu. CLXXXV art. ι ζ; n γ, 3; ι β.
Qu. CLXXXVI (desiit Atr.) art. ι β, ζ; vrn γ.

Quarto elencho Air. Vind. notamus, quns, quia aut cum Piann reieetn aut cum retenta non conveniebant, in prioribus notandi non erat occasio. His assignabimus etiam primus ct secundas manus (pr., sec.) et interdum alios codices a nobis consultatos inducemus. Per · tuta tertia » intendimus (praeter Atrebutensem Vindocincnscm) Taurinensem Mazarincum ct Purisienses Nationnlis J004 i5 <48. prae ceteris tamen quatuor priores. Ex codicibus primae classis praesertim consideravimus Parisienses (λ remaneat *antiquus*, idest ante quinquaginta innos α morte Auctoris scriptus; pro eo 11 ad *medios* religetur). Prae ceteris tamen 15795 et 15796 usu venerunt: illos et antiquiores tertiae, si per septem annos Hornae detineri potuissent, iuxia Vaticanos perpetuo infra Articulos norassenius; sed summa bibliothecariorum humanitate inhumane abuti timebamus, si libros Romam missos per annorum seriem n suis sedibus abesse posse praetenderemus. Omnium lumen plurimum collatus est Amplonianus, de quo in superiori Volumine (Pracf. xc 2 coi. infer.) largius in Decimo tractaturos nos esse promisimus; sed consilium mutavimus et ipsum pro se loquentem in hoc Quarto elencho inducimus, aut expresse aut silentio cum notantes: ubi de Ampl. nihil dicitur, lectionem eius in textu habemus. In hoc elencho etiam solvimus quod ibidem promisimus (v 2 coi. ima) de codice Atrebatensi; cx nota scilicet «Atr. solus lector diiudicare potest em ille fuerit « Exemplar primum Secundae Secundae ». quod nobis ob solitarias eius lectiones in pleno ct formali sensu non videtur serum esse.

Variantes, quas hoc elencho describimus, sunt lectiones Atr. Vind., ct comparandae sunt lectioni nostrae, quam hic non repetimus. Ubi inter variantem ct sequens colon vel punctum nullus codex nominatur, lector mente substituat « Atr. Vind. > Parisienses non respiciuntur nisi exprimuntur; 3094 ct 15348 ad tertiam dassem pertinent, alii numeri codices primae designant. Per « utraque classis » omnes codices quotquot illo loco vidimus intclligantur.

Qu. CXXIII art. ι γ *sequitur* Vind.. *sequi* ceteri tertiae ct prima; decisis foliis Air. delicii usque ad totum art. xi. an. 11 x *quasi inexpugnabili* Ampl. Porro *fugiat* (Vind. scilicet).

art. tu x *quod ad* utnique classis.
ari. iv x *ma(t* tola tertia et prima, exc. Ampl. qui Afd-crobis.
art» v 8 *est* om. hic tertia praeter 3094, cx prima om. Ampl. et pr. 15796, qui see. *sunt*;
< *sunt* ex lenia Vind. Taur. Max., ex prima Ampl.; *est* cx tertia Parr.
art- vt β *Difficile est* utraque classis, exe. Ampl. qui *Magis autem difficile est*.
an. vu a *qui proximum* tertia, exc. 3094 qui *sic proximum*, quod et Ampl.
uri. x x *recipere* Mia., *recipere potest* Taur., *recipere-tur* prima ot reliqua tertia;

ζ *scilicet fuit vera* utraque classis, cxc. quod 13348 pro *vera* corrupte vel correctorie *quinto*. Lectio editionum modernarum (idest post Pinnam indistincte) *scilicet fit vera* Commentario S. 1 hornae loco cit. marg. congrueret, caque errori, si quis esi. convenientius substitui potest quum tentamina critica, quae cx codicibus describi possent.
uri. xi 'i *defendendum*; Ampl. *descendendum*;
8 *enim* om.; om. ct Ampl., sed *actum* legit *autem*.
art. xn corp. prin. pro *tanto... quanto, quanto... tanto* Atr. solus.

Qu. CXXIV nrt. 1 ad 1. textum S. Augustini in tertia classe sequitur: « quod eoa nllouens; Ille de vestra corona dubitabat de (*dubit*at de Max., *de dubit*abat de Vind., *dubitabit in* 153.48) passione pro Christo qui etiam parvulis baptismum prodesse non aestimat Christus habebat (*ipse Christus habebat* Vind., /*psi non habebatis* i53q8) uetalcni in qua (*qua in* 15348) passurum Christum tradideritis si habebatis carnem in quo pro Christo (*proximo* Atr. ei ut videtur Vind.) passionem passuro sustineatis (*suffineatis* Taur.) »; in J094 cx hac errorum serie solum *quod* remansit, sed corrigitur in *quasi*. In libris primae classis nullae variantes;

8 *esse impossibile* utraque classis, exc. *impossibile* i53.|8, *non esse impossibile* Ampl., *esse possibile* 15795.
art. fi a *ad Christum*; Atr. corrigitur: Ampl. *ipsum*;
γ *caritatem* Vind.; *quam* om. Atr.;
corp, prine, pro *sicut ex supra dictis patet, sicut supra dictum est* Atr, solus;
ad 1. pro *Aliud, Alius* Air. «olus;
nd 2. *inclinat* om. Atr. solus.

art. ut 2. arg. « ad maiorem perfectionem pertinetet videtur quod aliqui* debet Deo animam quin sic per obedientiam quod det Deo proprium quod fit per martyrium » tertia toto» pro Air. accedit quod post *proprium*, correctionem cx margine exemplaris sui inserens ut videtur, legat *quod fit per obedientiam quod det Deo proprium quod fit per martyrium*; Taur. vero post *animam* legit: *quia fit per obcdientiam quod quod est det* (vel Deo?) *quod martyrium*;

3. arg. pro *Ethic., Reth.* Atr. solus;
β quanto pro ea illam rem magis amatam contemnit in rem magis (*magis* om. Atr.) odiosam partim eligit ·; istud *partim* est *pati* corruptum ct loco motum;
γ *absterrentur* Atr., *abstrahentur* pr. Vind.; Ampl. *abstinent*;
ad i. pro *Adulterinis, Adulteriis; (Adulteris* ABCD FGIL).
art. tv x *transierit*;
β *desinit*; uterque corrigitur; dcin *mente*; Ampl. *desinit* ct *in ense*;
2. arg. pro zl^/n7e. *Agate*, tota tertia exc, 3094; correctores: *Agnete* Atr., *Agata* Vind. ct 15348;
3. arg. medio, pro *aliae adversitates, adversitates aliae* Atr. solus;

i dum aliquis utraque classis praeter Ampl. qui *dum scilicet aliquis*; Vind. ct 3op4 corriguntur.
art. v i. arg. pro *quasi, quod sit* Atr. Vind. Taur. Max., *quod* 3094 15348; correctores: *tanquam* Atr., *quasi sit* Vind., *quasi* 3094. – Pro *homicida, homicidia* Atr. solus; ibid, pro *martyrii gloriam, martyrium gloriae* Atr. Vind. Max. et pr. Taur., *martyrium gloriam* 15348;
β *geometricae* Atr. Vind. Taur.. *geometriae* reliqui tertiae ct prima;
ad 1. pro *aliquis, aliquid* tertia; sed Air. om., errore nescio an consulto;
γ *ridiculum dicere*;
ζ *veritas* addit Ampl.
Qu. CXXV ari. t 3. arg.: « in in *Ethic* , quod erit aliquis insanus vel sine dolore si nihil timeat in terrore motus neque mundatiores, *vel* mcndaciores » tertia praeter ^094.
γ *non* tertia, praeter Atr. qui om. solus; mox pro *desistat* spat. vac. Taur. Max., *deficiat* Atr., *desistat* Vind. ci see. Taur.
art 11 x *cupiditatem*; ita ct Ampl.
art. πι β *consistit* Atr. ei cx reliqua tertiae pr. 15348.

art. iv Sed Contra, pro *invitus, meritus* tota tcitu; error Atr. u correctore sub rasura signi er, lineola supra primum ductum *m* et apice supra *i* absconditus est;
a *temporalis rei ut videtur* Atr. Vind. Taur. Max.; locus ud interpolationes tertiae classis pertinet;
β *et mala corporis* Vind., *et corporis* Atr. Taur. et pr. 15348; Maz. om. huinotclctiton *corporis et (mala) corporis quam mala* ;
γ *secundum aliquid* in nullo nisi in Ampl. invenitur;
< *non* om.; corrector Vind. ante praecedens *mala* addit *nulla*; Ampl. *nulla mala* et om. *non*, quod in solo 15795 invenimus.
Qu. CXXVI art. 1 β *maxime terribilium* Ampl. et 15795 15796; *maxime terribilis* antiqua tertia;
i ne cui videatur legendum esse *non retrahente*, animad-vertimus lustum commendari de timore quem *non* habet: 4 absque terrore erit; ergo *de timore retrahente eum a bono* legendum cum codicibus;
x *perfectum quod*.
an. U x *quod oportet*; homotcleuton *vel... oportet* om.; [5 *timeri* .Atr. et see. Vind., e solum pr. Vind.; Ampl. etiam *timeri*. Legi posset m textu *timere* vel *mortem*.
Qu. CXXVII [i *vel* utraque classis, praeter Ampl. et correctores 3094 15348.
art. η γ *praevalentes et volentes*; corrector Atr. *praevalentes et volantes*.
Qu. CXXVIII α *potius est per se*;
6. arg. pro *Andronicus, Praeterea Andronicus* tertia;
β *epicikeia* hic et in Solutione utraque classis, praeter 15795 qui in Solutione *eup.ykia*. – Antiqua tertia in \rgu-mento om. *lema* (codices scribunt *lenya*, ex *lenia* et hoc pro *lema*); in Solutione Taur. interpretandus videtur *lema* vel *levia*; Air primo loco *letiya*, corrector *leciya*, Vind. *Iccicia, Man. lecyia* ; altero loco *levia* 1res,
γ *enumerat*;
< *experientiam* ;
T, *praeparentur* Atr. Vind., *pergerentur* ceteri tertiae, correctores: *patitur* Vind., *perpetitur* Atr. et Purr. (Ante praecedens *patientia* addunt *in* Atr. Taur. Maz.);
0 *fidei* utraque classis; 3094 corrigitur;
v *sunt* ante *quae*.
Qu. CXXIX art. 1 Û *sit* pr. Atr.
art. 11 γ *maximas*; Atr. nitide corrigitur.
art. in à *dignus* utraque classis;
ζ *memoriam*; Ampl. *memoria*;
r, *recipiet*; uterque corrigitur, Ampl. etiam *recipiet*;
9 legimus cum omnibus: an *sibi obvenientibus* ?
i *sicut* om.; Ampl. *scilicet*;
x *fortuniis* Vind.
art. tv a *actus* om. Atr.; om. etiam Ampl.,
⊕ *declinet* Vind. Taur., *recedat declinet* ceteri tertiae, *recedat vel declinet* correctores Air. et 15348.
an. v 2 arg. pro *philokindynus, philokindincus* antiquior prima, *philokinduicus* Ampl. et A, *philokindicus* GL; ex tertia: *philokinduus* Atr., *philoqumdin* Vind., *philokinditf* Maz., *philoqmkindiu* expuncto *qm* Taur., *philokindincus* 15348 et see. 3094. cuius pr. abrasa;
γ *audiendis* utraque classis, excepto 3094 qui *aufere- rendis*;
finem arg. *Non ergo est pars eius* om. antiqua tertia; Taur. corrigitur;
ad 2. pro *microkindynus, microkindinis* antiquior prima, *microkindi*·* .Ampl., *microkind'is* 15795; ex tertia *micro-kindin* Atr. Vind., *microkindinis* Taur., *microkmdls* Moz.f *microkinduus* 15348; pro *megalokindynus, megalukin-dro9* antiquior prima et Ampl., ex tertia *megalakindrn*” Maz., idem vel *mcalakindio*^ Taur., *megalakindiu* Vind., *meda,ji* Air. clarissime scriptum: num ex hoc compendii monstro lectiones codicum descriptae esse possunt?
an. viti x *extremarum* ; ita et Ampl;
β *magnanimum* Vind.
Qu. CXXX art. 1 β *ut... utitur*; Ampl. *ut... nititur*; margo *nec*;
û *abstrahere* ; Atr. corrigitur.
art. n x *captivus* Atr. Vind. Taur. et 15’48. om. .Maz.,

capului \mpl.; antiquior prima et corrector Air. *capnus*, quod et no* legissemus si pro *furiosus* liceret legere *fu-mosus*; cf. Commentarium est. marg.;
dictum quod utraque classis, exe. Vind. qui *dictum est quod*;
ud 3. in loco cil. Senecae, pro *virum, virum suum* Air. .olus. Pro *minacem, minantem* Taur. (et BCEFH).
Qu. CXXXI art. i γ *non* Atr. et pr. Vind.; pro *dictat, ducat* Atr.; corrector *non ducat* in *decens* mutat; dein *etiam vitent* Vind. et pr. Atr.
art. 11 > *bene*, sed post *etc*.
Qu. CXXXII art. 1 x *quatuor* utraque classis praeter Atr., 3094 et see. 15348; Atr. tamen ut ceteri utrimque classis om. membrum *utrum inanis gloria magnanimitati opponatur* ;
t *Sanus* soli 3oo5 et pr. 15796;
r, *decorem quemdam habet* ; ex hac lectione ortu vide-tur lectio editionum;
0 *quem nobis* Maz. et forte Taur. cuius prima manus abrasa; dein *dicitur in titûlonio* Ampl. et pr. 15796; cor-rector Atr. pro *titolivio* fortasse (*itolimo* legebat, nam su-per marginem scribit *tirocinio*; L legit sic: *secundum quem modum dicitur vir in domino gloriari. Ad unum vero largius tamen* cic, ;
t *non* om.; concelor Atr. *nos* nitida in *non* mutat ;
ad 2. · non tamen est *vere* virtuosus, · *vere* om. Air. solus ;
ud 3. « provideat *bona* coram hominibus, · *homo* Air solus.
art. 11 x *opponitur*, sed *et ambitio* om.; Air. corrigitur.
art. m x quod P addit, in nullo codice vidimus nisi m nostro C u correctore: ideo pro · addit P · legendum est « addunt PsC ».
art. iv β *et quia*; cetera ut no».
ari v x *inanis* terna etc. 15348 (*inani gloriae* om. 3094), *inanis* ex prima 15796;
γ *per facta sit* Atr. Vind. et ex prima Ampl. et 13795, *perfecta sit* Taur., *perfecta fit* Maz. et ex prima 15796, *per facta* 17477. *per facta* yicfct correctores 3094 17477; pr. «5348 abrasa; corrector (*si autem*) *sint facta simu-lata non admirabilia (sic est hypocrisis)*;
ζ *propter illud* Vind.
Qu. CXXX111 art. 1 γ *operibus* Vind.;
t *hilitatem* idest *habilitatem* Ampl.;
r, *quod* om., sed corrigitur.
Qu. CXXXJV art. 1 β *quid* et tamen *habent* omnes ex-ceptis Ampl. et 3oq5.
art. 11 β *omnibus* tertia et ex prima 15796.
art. m β γ legimus cum omnibus quos vidimus.
art. tv x *multum* omnes quos vidimus.
Qu. CXXXV art. 1 x *parvum faciendum* om. 3095, 15795 15798;
β *scilicet*; Atr. corrigitur;
£ *provide* 3095 15798; lacunam habet 15796; statim et om. antiquior tertia.
art. n x *barnausea* Atr. Vind. et 15348, *barnâsta* Taur. Maz., *barnasca* 3094; ex prima *barnausea* 15795, *bannausca* ceteri. – *apirocalia idest sine bono igne* omnes, praeter *apyrocaha* etc. GHL et 3oo5.
Qu. CXXXVI art. I x *idest per se in* (lclim-) Atr., *idest se in* (vel *im* -) ceteri ulriusque classis praeter .Ampl. – Statim *tristitiae* om. antiquior tertia.
art. in x *autem non* tertia praeter 3094; corrector Atr. *etiam non*; ex prima *autem non* «5796;
mala propter bona nullus;
t *gratiae Dei* nullus.
art. iv γ *Satanas* om. 15796; *Satana* nullus.
art. v β *deliciis* omnes, praeter 3094 qui *divitiis*;
c *diffinita*; Atr. corrigitur.
Qu. CXXXVII art. t corp, prine. « Uno *quidem* modo », *quidem* om. Atr. Taur. ;
sustinendum omnes praeter Ampl. et correctorem 15348; (pro *imminent, imminet* 15796).
an. in x *constat* Taur et Ampl.. *stat* reliqui utri-sque.

Qu. CXXXVIII on. i i. arg. « molies *idest* pathici *, *ct idest* Air. Taur.;

nd a. < delicia *mollities* quaedam est », *mollies* Xtr.

art. ii α *tenens* utraque classis; pro *quasi omnia te-nax, quasi omnia tenens* Ampl. ct '004, am. Taur. quia homotclcuton ;

β *pertinax* terti.i ct Ampl. nisi male interpretor silen-tium schedularum |*pertinax* Taur. Max· 3o<h ct pr. l <548);

mox pro *ischyrognomones, ykipo^** Atr., *ykypono-mones* Vind. Taur. Maz. ct 15348, *ykroshnmnes* 3094; *yskyponomones* antiquior prima, *yskyronomones* /Xmpl., *iskironomones* *!!*, vel *riponomones G.ysypomcnes* L. Ad-vertuntur *p* pro s vel *P*, ct compendium Atr., cui cor-rector non medetur;

mox *vel idiognomones idest propriae sententiae* om. Vind. ct pr. Atr.; *ydynomones* antiquior prima, *ydiono-mones* Ampl., *sydionomones* G. *ydionomes* L;

statim pro *perseverant, persedebant* tertia tota, quod conector Atr. eo modo in *perseverant* mutavit ut vix re-cognoscatur; *persederant* 15796.

Qu. CXXXIX art. 1 x *perseverandis* utraque classi. praeter Ampl.

Qu. CXL art. 1 ζ Vind. om. *iustitiae... de actibus* so-lita occasione; excisis foliis Atr. deficit usque ad Qu. <.xf.fi art. in γ.

art. it z *igitur et; Ampl. autem;*

·(legimus cum omnibus quos contulimus codicibus; solus Maz, errore scriptoris potius quam corrigendi gratia, pro *quae de patientia dantur* legit *quae de sapientia dan-tur*. Quod modernaē editiones cx argumento oblecto cor-rigentes legunt *quae de aliis virtutibus dantur*, accipere non possumus; nam primo, *patientia* pro *aliis virtutibus* scribi nequivit errore primi librarii; secundo, obicctioni me-lius satisfaceret infra legendo *ita etiam ct praecepta altarum virtutum* quam hic *quae de aliis virtutibus dantur*.

Qu. CXLI art. i ft *non nullus*; sed *non* expungitur;

s *acquisitam* X'ind. Taur. Maz., *acquisita* 15348 et cx prima Ampl. iSypS 15796; porro *habet* omnes.

an. 11 x *Et* om. pr.; om. etiam Ampl.;

β *quasi nihil habeat*.

art. tu γ *exteriorum actuum* addit utraque classis, exc. Taur. qui (*moderatione*) *interiorum actuum aliorum (pas-sionum)*; Ampl. schedulae tacent.

art. tv z *minus* Vind., quod corrigitur in *munus*; porro *contrahamus* tota tertia, nisi *quibus tendimus* super ras. Taur.; cx prima *contrahamur* Ampl., *versamus* 15706, *ruamus* 15795, *contrahamus* ceteri.

an. vit β *ostendere* utraque classis, praeter Maz. qui om.

Qu. CXLI1 art. 1 x legimus cum omnibus codicibus.

art. 11 ζ *cibi* om. pr.; corrector ponit ante *praeparati*; ibidem Ampl.

art. ni β *enim*; iu ct Ampl.;

ft *oppositas* tota tertia, sed Atr. ct 15348 corriguntur;

cx prima *oppositas* Ampl. et 15796;

i allicitus; ita ct Ampl.;

η *quod est magis voluntarium* om. cx tertiu solus Taur., cx prima 15795 ;

0 *nomen* utruque classis; cf. Qu. c1iv an. iv γ, i *ct*; corrector Atr. mutat in *sed*; Ampl. *et*.

an. tv γ *aliquando* ; Ampl. *naturaliter*, sed om. prae-cedens *naturae*.

Qu. CXLI11 an. 1 x *subiecti* post *alicuius* lenia, praeter Air. qui *subiecti* sine *alicuius*; corrector *subiectivae*, sed *alicuius* non restituit;

γ *idem*; see. Vind. *ita* ; Ampl. *idem ipsae*;

i pro *irae tendentis, intendentis*; Atr. corrigitur.

Qu. CXI.IV an. π γ *ita etiam vituperium quamvis* tota tertia; ita etiam cx prima 13795; ut nos Ampl. ct 13796, sed hic omittit praecedens *ut supra dictum est*.

art. ii 1 *innobilitate* scribit tertia; ita Ampl. ct 13796, an. iu x *magis non* ;

·(*reputari* Vind.. *repertari* stricte interpretando *p* linea transversam Atr., *reportari* Taur., Maz. ct 15348; ex prima *repertari* omnes quos vidimus praeter 15796;

statim *vel propter eius certitudinem veritatis* legunt amnes quos vidimus primae classis; cx tertia Atr. Taur. Maz. ponunt *eius* post *vel*, Vind. et 15348 ut nos; cor-rectores Maz. Vind. ct i53q8 expungunt *eius*, corrector Atr. ut solet lectionem primne classis adoptat;

ft *de magis* Vind. et Ampl., om. Taur., *de malis* ceteri.

nrt. iv β *quae quidem contingit*; Vind. om. *esse*;

γ *confamantur* tota tertia et 15795. *conformantur* 15796;

ft « quod autem aliquod mulum non timeatur *propter duplicem rationem* contingere » ; corrupto scilicet *potest* in *propter* pro ablativo *duplici ratione* accusativum legi de-bere minime latuit primum librarium tertiae classis! Cor-rectores Xtr. Vind. addunt *potest* post *rationem* ; c *de his non* Ampl.

Qu. CXI.V art. 1 β *paupertas et honestas* omisimus propteren quod in nullo codice quem vidimus obtinent; cfr. art. 111 2 arg.;

c *appetitivae*; ita ct Ampl.

art. π x *appetitum* ;

Λ *honestum*; Xtr. corrigitur; *honesto* Ampl.;

γ *per honestatem* pr. Atr., *honestum* see.

art. in β *per*, et om. *petendum* ; Ampl. ctium *per*.

Qu. CXLVI art. 1 x / *ad Rom.*; îta ct Ampl.;

β *etiam*; Atr, corrigitur.

art. o γ *a fortitudine* om. pr. Atr.; *ex fortitudine* see.

Qu. CXLVI1 art. 1 corp, pro *sine Cerere ct Uaccho friget Venus, cetere bâche fugiet venus* Atr., *cetere bacho friget venus* V'ind.;

ζ *ieiunii* Vind.. *ietuniis* pr. Atr.

art. ni x *lapsus* omnes codices quos vidimus, *esse iniectus* om. Muz., post *videretur* ponit Atr. contra con-sensam omnium ceterorum; pro *iniectus, invectus* Vind.

nrt. iv β modo suo Xtr.: *legislator m eis statuendis attendit id quod habetur quod observandae statui (repu-gnet... statuti* om.) *observantiam obligare*; corrector ut nos. Vind. legit *habet communiter* cum nostris DI-K, *observan-dae statui* cum Atr. Hoc loco pro *speciali causa* P legit *spirituali causa*, errore typographico alicuius editionis ante-rioris ;

γ *In quantum*; itu ct Ampl.;

t *dre* pr. Air.; *disserere* pr. Vind., *disercre* see.;

ζ *frustratim* Vind., *frustim* pr. Ampl; *frustatim elee-mosynas mendicant qui* om. Atr. solus ;

η *et* Vind.; pr. Atr. habebat: *cum imperfectis ct cum vitiis et ieiunits*;

0 *hoc modo*; ita ct Ampl.

art. v x *Ecclesiae* Vind.;

β *estote filii kmi* Atr., *estote et filii kmi* Taur., cfr. Ephes, v. 1 ; ceteri ut nos;

- *significatur* om. pr. Atr. Hoc loco, quem post Garcia editores expunxerunt, sequentes variantes invenimus: Maz. om. *quatuor millia hominum de*; pro *per quos* 3oq4 legit *per quod*;

9 *Unde cum* pr. Air., *Unde enim* Vind., see. Atr.; *Cum enim* Ampl.;

mox pro *triginta sex, triginta et sex* Atr. solus;

fin. art. pro *ad Lucinam, ad lu'* .Xtr., *ad lucilum* Taur. Maz.

art. vt β *postquam* vel *qmst quam*; ita ct Ampl.;

Post septem lineas attendas < *interdicere* abstinentiam potus; » *indicare*, hic nullus codex ct nulla editio legit. Cl. Lexica. Si *interdicere prohibere* intclligis, dictio analo-giam habet cum Illis in quibds post *prohiberi* sequitur *non* ; cf. etiam Qu. « i.xxxvni art. ni ft.

art. vîζ x *cal'i'* ' Xtr., *calidilonense* Vind., *cadilonense* Iaur. et corrector Vind., *cadinolense* Maz., *gabilonense* super rasuram 153 }8, *calcedonense* Ampl. ct corrector Atr.; *cadilonense* legit antiquior prima; ft *nona* om.; Atr. comgitur.

art. vni γ *comparatur* Air., *operatur* Vind. ct corrector Atr.; *operatur* etiam Ampl.;

ft *animalibus*; cx *animalibus* sec. Vind.. *ab animalibus* Ampl. ct corrector Atr.;

t *quam* ante m»n om. AtnpL ;

ζ *etiam* om. Vind.; om. et Ampl.

Qu. CXLVIH art. i a *coinquinat* Vind., *coinquinabit* Atr. ct Ampl.;

0 *quo* pr. Atr., *qui* pr. Vind., ct Ampl.

art. in ð aJe (idest *Adae*).

art. iv x *distinguit*; Air. corrigitur;

< *quod* altera loco; uterque corrigitur.

art. v γ *ut patet* veteres utriusque classi», excepto 15795; see. Atr. *ut patet quia est*; see. 3094 *ut patet quia plus appropinquat*;

A *iurfo*; ita et Ampl.; porro esse Vind. Atr., *esset* corrector Atr.

art. vi 3 *alia*; Atr. corrigitur;

ζ *Quod*; Atr. corrigitur; porro sairri*!† Air., *scurrtalitas* Vind.;

η *omnis* om. Ampl.

Qu. CXLIX art. ρ β *vivamus in hoc* Vind., sed ipse ni lallor librarius expungit *in hoc*; ceteri omnes utriusque classis om. *in hoc sacculo*. – Pro antecedenti *et iuste ct pie* tertia legit *et iuste et pie et iuste*; ita et noster E;

3 *hominum* Air., *homini* Vind.. (*equa vita*) *hominis equa vita homini* Taur. – *vinum* om. Atr., ante *potatum* inserit corrector;

medio corp, pro *Huiusmodi autem est potus inebriare valens*, quod cum prima classe legunt Vind. ct 15348, *autem huius est potest inebriare* Air., *autem huius est potest inebriate* viens Taur., *autem huius est potest in ebrietate* viens Maz. ct pr. ut videtur 3094 excepto quod legit *valens* explicite. Corrector Atr. legit; *huius autem est potus valens inebriare*;

ζ *tuus*; Ampl. *ms* vel *tus*.

art. π x *specialis* om. .Ampl. – Mox pro *cibos ct potus, potus et cibos* Atr. solus;

β *sensus alimenti*; corrector Atr. addit *est* in principio; Ampl. *est sensus alienatus*. – Pro *Sed, quia* Ampl.

art. ni x *traxit* Atr., ita et Ampl.;

S *nos*; ita et Ampl. – Porro corrector Atr. addit *pro* ante *studio*.

art. iv β *dilectionis*; corrector Atr. *detectionis* quod ad optavimus; *sublectionis* Ampl. ;

γ *ad aliquid*; ita et Ampl.; corrector Air. ut nos.

Qu. CL ari. ti t *cbriccludincm* Vind. et 3094. *cbctudinvm* Taur. Maz., *ebe*†* Atr., *ebrietatem* Ampl. et super rasurum 15348; *ebrietudinem* antiqui primae classis;

ζ *eveniat* Ampl.

art. m x *daemoniacum* Ampl.; ita et Alex. liai, ti Pars Summae Theologiae Qu. 142(14') de Gula membr. xn art vi.; ed. 1675 Veneriis vol. 3 foL 358 r. 2;

? *vertetur* Atr., *vetetur* Vind. ct corrector Atr.; *veletur* ante *clericis* Ampl.;

peccatum Ampl. ;

ad om., sed uterque corrigitur;

r cepit Ampl.

art. iv γ *Ihctagonci* Ampl.

Qu, CL1 an. i β *ut* tota tertia, praeter Atr. qui forte consulto omittit; correctores Vind. 3094 15348 *vera*.

an. iv x *ergo quod* Vind. Excisis foliis Air. lacunam habet usque ad Qu. cLii art. ni inclusive.

Qu. CLII an. † 3 a *delectatione Venereorum* Vind. et pr. ut ridetur 3094 15348 qui a in *venerea* scriptum habent super rasuram; *in delectatione Venereorum* Taur.; *a delectatione venereae* †\$796, *a delectatione venerea* ceteri primae.

art. n x *libro de* om.; porro pro *aboleretur, abhmetur* idest *abominetur*.

an. in i *sicut*; ita etiam Ampl. in quo tamen expungitur. Sensus obvius est: Et idea (nec castitas coniugalis nec viduitiM, sed) sola virginitas ponitur virtus specialis, *tanquam, utpote*, supra castitatem communem laudanda. *eodem modo quo* magnificentia ponitur vinus specialis supra libcraliratcm. Cfr. corpus Articuli. Sine *sicut* phrasis utique currit, sed melior pars codicum habet *sicut*; praeterea dictionem talem esse quae correctore* agitaverit, expenus non negabit.

art. iv β (*sed esse*) *tempore*; Atr. corrigitur; (*si esset*) *tempori* Ampl.; pro *tpc* facile scribitur *tpc*;

Paulo inferius pro *pro temporum distributione, per temporum distributionem*; Air. corrigitur.

art. v z *maior enim cura*; Ampl. *eo maior cura*;

3 *aliis*; iln ct Ampl.; lectio *in aliis* correctorem supit quem scandalizaverit *maxima aliis*.

Qu. CU†† art. † x *sit* Atr.,, *sint solum* Ampl. et corrector Atr.;

γ *est* om. Atr., ante *solum* ponit corrector.

ari. †† γ *regnantis*.

art. lu x *Et ita* om. Vind. Pro *et ita luxuria non erit peccatum* Atr. legit *luxuria non erit*, corrector *ei ita peccatum non erit luxuria*; Ampl. om. *Et*;

ζ *tangit*; ita ct Ampl.

an. iv x *seipsos tradiderunt se* Atr., *seiptos tradunt se* Vind., et Ampl. ;

> *qui nunc*; corrector Atr. *quin nunc*.

art. v x *inconstantia* om.; ita ct Ampl. Abesse non posse patet ex Argumento secundo et cius Solutione. Ex altera tamen pane *inconstantia* non nominatur in corpore Articuli expresse; poni *restringet* (vj) expectaret A7 *quantum ad hoc ponitur inconstantia* vel simile, quod Patavina ponit ante textum Terentii, at in antiquis libris non invenitur;

r, vide notam praecedentem. – Pro *in Eunucho* primo loco Atr. legit *md†**; corrector expungit e et h ct ponit lineolam super primum ductum *m*, quae dant *in!* †, altero loco scriptor legit *tn<Jtij* ; ceteri explicite *in eunucho*;

0 *unum* ; ita ct Ampl. ;

a. *et*; ita ct Ampl.

Qu. CLIV nrt. † β *nunc* e: om. *nisi*; ita ct Ampl,

art. ii argumenti secundi conclusionem *Ergo fornicatio non est peccatum mortale* om. Air. solus;

x *ct* om., in Ampl. additur a correctore. – Pro *Zelpham* Atr. habet *;cipha*, cum apice super *i*;

In secundo argumento Sed Contra pro *qui talia*, Atr. legit *quam utilia*, Vind. super rasuram *quod qui talia*;

3 iota tertia om. *Xosse* er legit *diit*; corrector *Air, debent*; in nullo codice primae classis *Xosse* oblinet; Decretum habet *Qui nossc debent*. – In fine huius argumenti Ampl. om. *criminale sive*;

r, proponitur ; Ampl. super *p* signatum ui rit *pro*, ducit lineam qua hui *prae*;

0 *actus gulae*; quod sequitur; *ex suo genere*, om. Atr. Vind. Taur. Maz., obtinet tamen in 3094 15348; om. diam Ampl. Lectio l>792 singularis est *et ideo actus genere non esi peccatum mortale* ; ceteri primae classis ut nos.

art. rv † arg. pro *incularitas, secularitas* Vind., *oscularitas* Atr. qui corrigitur.

art. v γ *uti agere* Atr., *uti* Vind., *agere* Ampl. ;

ζ *animalis* om.;

A *quod magis*; uterque corrigitur; *quod magis* et Ampl.;

0 *sunt* \ind.. *sint* Atr., *Jit* corrector Atr.; *sint* Ampl Pro *talium, ct aliarum* Vind., *aliarum* Atr., *carnalium* conector Air.

ad 3. pro *vaporis turbulentiam, vaporis tribulationem*.

art. vi x *diversarum* ; ita et Ampl.

β *iniuriam suam* ;

e pro *quingaginta siclos, /. l.* Atr., *quingaginta culas* Vind. Taur.

art. vn γ (om. *luxuriae*) a *stupro distincto* Air. solus ; 3 *quidem* addit Ampl.;

ζ *pericula se imicere*; ita et Ampl.;

i *obregatum*; Atr. corrigitur;

x *principium*.

are. viti *Sed Contra* pro *cum altero, iit altero* Atr. Taur.;

β *et* om.; om. etiam Ampl.; pro *bonum, hominis*; om. Ampl. ;

γ *et*; ita ct Ampl. Porro *delinquit* Vind., ct pr. Ampl. Excisi* foliis Atr. lacunam habet usque ad Qu. cLu an. m 3.

art. ix x *aliter*; Ampl. om. *ipsa*;

† *ct* om. ; om. etiam. Ampl. ;

3 *se*; lectio *xi* se insinuat nostram, quae estAniplL; < *conjunctio**

xx

art. x à *seipsam*; itn et Ampl.
an. xii < *etiam* post *omnia*; Ampl. om.;
ζ *ubi*; Ampl. *ubique*. Porro pro *natura, materia*; itu et Ampl.
Qu. Cl.V art. ι δ *in ipso*; Ampl. *in seipso*.
art. ii a /mm; ita ct Ampl.
art. iv γ *esse continens*; Ampl. *esse continentis animae*.
Qu. CLVI art. ι ο *passionum*; Ampl. *passionibus*.
art. in x tota tertia ut nos; ita et antiquiores primat; tS79\$ tamen ct Ampl. *non faciens digna*.
art. n x *Non enim... non est*; ita et Ampl.; non male, si primum *non* ab allero repeti inlelligis; cfr. qu. cxxxvii art. iv .
Qu. Cl.VI art. ρ x *passiones*; ita ct Ampl.; Air. ct Ampl. corriguntur;
< *contra*- Atr. corrigitur; om. Ampl.
art. <ι x *subditur* Ampl.
art. in β *illius* Ampl.
art iv x *ex*; cfr. Qu. cxli art. vi β, Qu. ci.x an. ι x; Ampl. scripserat *in*, sed se corrigit;
2. arg. pro *potior esse videtur, potiore* se videtur* Atr.; corrector expungit –<< *se*; ceteri tertiae ut nos!
γ *causam hominis*;
0 *percipere* corrector Air.
Qu. CLVIII an. ι ι. arg. pro *ei ira penitus tollitur, et illa tollitur penitus*.
art. ιι γ *in indicium*; ita et Ampl.
an. tn. corp, post mcd. *puerum per capillos vel aliquid huiusmodi* om. Atr.. corrector restituit *puerum per capillos* tantum! Ceteri tertiae legunt ut nos, excepto quod Vind. Tour. Muz. pro *aliquid* inepte habent *per aliquid an.* iv. β *magis autem ex* tota tertia; ccteroqui omne-codices quos vidimus in lectione nostra conspirant,
γ *ordinationem* Ampl.
art. v. x *inania* Atr. ct corrector Vind., *insania* pr. Vind.;
β *inaniem* Vind., *insaniam* Ampl.;
ζ *dirigitur*; \tr. corrigitur;
η *in consilium*.
art. vin x *causativo* iota tertia; itu ct 15795 15796.
Qu. CLIX art. ι x *crudelitate* utraque classis; Taur 3094 15348 corriguntur.
ari. ιι γ *vel* om. Ampl.;
< *vel dominicam* utraque; 3094 15348 corriguntur.
Qu. CLX an. π x *Sed propter*; Air. corrigitur;
β *quae* Vind.
Qu. CLXI art. ι β *desperationis*; corrector Atr. *retractionis*;
ζ *delectationem*; ita ct Ampl.;
η *Sed hoc*; corrector Atr. *Secundum hoc*.
art. ιι x *extendatur* Ampl.,
γ *elegami*; Ampl. *elamini*.
art. ni β *vergit* Vind.;
0 *agnitio*; ita ct Ampl.;
c se om; post *ei* ponit corrector Atr., ante *ei* Ampl.,
ζ *esse* om.; itu ct Ampl.
art. iv Sed Contra pro *metriotes, tribus*; corrector Air (in margine deciso erat utique *medi*)...*ocris vel metriotis*; in prine, corp, pro *repressio, reprehensio*;
medio corp, *qui est motus spiritus... ita etiam humilitas* om.; corrector Atr. omnia restituit praeter *qui est motus spiritus*;
in fine. corp, pro *Unde et, Scilicet et*; corrector Atr. *Et*.
urt. v β *vel est... ut* Vind., cl Ampl.; *est... ut* corrector Atr., cuius prima manus om. *Sed iustitia... includit*;
γ *perveniens* utraque classis; item *coniugae*;
in fine huius solutionis pro *timore, nomine*; Atr. corrigitur;
o *facit*; corrector Atr. *iacit*;
< *supra patibulum*; Ampl. *supra patulum*;
η *latere*; margo Atr. *vel iacere*.
art. vi *i determinari* Vind. et forte pr. Air.;
7} g' deest Atr., *grd deesse* Vind. – Pro *nos, non* pr. Atr.

Qu. CLXII art. ι γ *vitium*; ita ct pr. Ampl.;
Λ *pronitate*; margo Air. *vel pusillanimitate*; pr. Ampl. *pronitate*.
urt. ιι x *inveniat*; itu ct Ampl.
ari. in x *supcrbiando* Vind., Air.;
ζ *intelligenda* Vind;; ita ct Ampl.; *dum delectantur... noverint quomodo sunt* om. pr. Air.; corrector legit *intelh-gendo*. Excisis loliis Atr. lacunam habet a fine huius solutionis *ibi sapientia* usque ad *non fuerit alienatus*, principium art. iv qu. ci.xxv.
uri. v x *peccatum mortale*;
β indicem loci Apostoli om. cl *quam* pro *qua* legil utraque classi*;
γ *scilicet in* utraque classis; see. 3094 legit *et sic*; 15796 om. homotcleuton *scilicet in... subditur Deo*.
art. vi γ *fugient*; ita ct Ampl.;
ζ *hoc ipsum infidelitatis*; Ampl. *ipsum infidelitatis*.
art. vn z *nec* om.; *quia non omnia* Ampl.;
β *et*; om. Ampl.;
ζ interpolatio *peccata* intendit universalitatem principii;
< id quod est primum in causando est ciinm ultimum in recedendo · ad subiectam materiam contrahere; confer casus adamussirn similes Qu. i.xxix art. ι β *in his quae sunt ad alterum*; Qu. iv art. ιι β *praecipiens*; Qu. ex urt. f ζ *dicentis*; Qu. uxs art. ιι 0 *adulando*; Qu. cxli nn. in β *passinum*; «d idem genus pertinent Qu. atvn art. tv c *pecuniae* pro *rei* et Qu. i.xix art. ι £ *inest* pro *est*.
Qu. CLXIII art. ι x *prima*.
urt. ιι x *apparentiae* utraque classis; Ampl. Taur. ct 3094 15348 corriguntur;
γ *Dionysius*; ita et pr. Ampl.
Qu. CLXIX art. ι β *suggestione*; Ampl. *suggone*.
art. ιι x *ita*;
« *quidem ad*; itu ct Ampl.;
0 *punitio*;
a *eius conceptus* ct tamen *derivata* omnes quos vidimus prucier solum 15759 qui nobiscum et P *eius conceptio*; corrector ʹ094 *derivatam*;
; *quas*;
0 *imperate* Vind. et pr. 3094, *imperate* sec., *intempérante* Taur. Max.; *imperie* prima, er super rasuram i53q8;
in tine huius solutionis ad *Genesi* nullus codex prima manu indicem addit. Noster C et 15795 spatiolum album relinquunt.
Qu. CLXV urt. ιι 0 *deiciendum* omnes;
η *illud aliquis*; Ampl. pr. *id aliquis*, sec. *id*;
t *qui* Ampl.;
ξ *servat* omnes;
0 *in illicita ditabitur* Ampl., *in illicita Hiabitur* ceteri omnes.
Qu. CLXVI art. ι x *ergo*; Ampl. om.;
γ *Et quia de ea*; ?\mpl. *Quia ad ea*, sed scriptor ipse praemittit *Et*.
Qu. CLXVII art. ι x *enim* Ampl.;
β *verum*; ita cl pr. Ampl.;
γ *propheticas* compendio tota tertia classis, *piiicas* prima: plene *philosophicas* vel *physicas* nullus;
à *pHi* vulgo alii, *philosophi* hic Vind.;
c *ph^*, i c. *philosophus*; alii *ph'tcus*;
f} *propheticis*;
statim pro *comoedias, comoedia* noster B ct Ampl.;
x *Unde*.
art. ιι β *in circo sit*; ita ct Ampl. – *Aut vero* Ampl. pr.;
8 *adulteras et inverecundas*;
ζ *inquirendum* Ampl.;
η pro *iniquitatem, quietem*.
Qu. CLXVIII art. ι « *quaecunque*; Ampl. *cuiuscumque*.
art. ιι x *aliter*; ita cl Ampl.;
γ *Evangelista /oannes* omnes praeter 15348 et 13796;
< *ho"*.;
ζ *congruens*.
art. m β pro *deficit, desit*; ita el Ampl.
art. iv x *inducitur*; Ampl. pr. *interdicitur*;
β *aspectabilis*.

Qu. Cl.XIX art. i c *morurn* ; Ampl. *proximorum*. Deinde *omnis* om. Ampl. ;
ζ *immoderatio* om. ;
η *homo* ; itn ct Ampl. ;
; *temperans* in Ampl. corrigitur in *temperatus* ; Vind. om. *rebus utitur... temperans*.
art. ii λ *puta etiam* ; ita ct Ampl. ;
> ct ct *tempta* ; ita ct Ampl. ;
» *perperam* Vind. ct see. i 5348. *propriam* Tour, ct see. 3004, *propriam* vel *praeparant* Ma/.. ; primae manus 3094 »5348 abrasae sunt; *praeparatu* Ampl. ct 3oq5, *praeparam* 1S795, *properam* cum linea supra notam *pro-*, i. c. *praepro-*, 1\$796 ;
* *necessitate* ; ita ct Ampl. – Pro *contrarium, patriae* Ampl. ;
9 *figmentis, velle* ct post *veniam, et* ; itn ct Ampl. ;
i indicem A7/ om ; ita ct Ampl.
Qu. CLXX an. 1 x *principia* ;
(à *poterunt* Ampl.
Qu. CLXXI art. 1 t *nunc* ; ita ct Ampl. ;
η *apphanos* Vind. solus ; ceteri omnes quotquot vidimus utriusque classis *a phanos* ; lectio editionum *a pro quod est procul ct phanos* hic nulla auctoritate fulcitur ;
0 *hoc* ; Ampl. (*Sed hoc quia dicitur* etc ; corrector *hoc* expungit ;
i *secundum comparisonem* Tour. Maz., *secundum operationem* ceteri tertiae, ct prima. Duas noto secundas manus: *secundum cooperationem* Maz. ; unde *solum confirmantur secundum operationem* 15348 ;
λ *quia per ipsam* Ampl.
art. il *per modum transeuntis* ;
cognoscendum ; ita ct Ampl. pr.
art. in 'i nobiscum omnes codices quos vidimus excepto quod Maz. ante *angelorum* om. *ct*.
art. iv γ *probabilia* ; ita et pr. Ampl. ;
d *probabilia* ; ita ct Ampl. ;
c *propheta*** i. c. *prophctabilia* ; Ampl. *prophcticabilia* ; λ *propheticalium* ; Ampl. *prnpheticabihum*.
art. v γ *ecce haec... dteere* 15796, sc *haec... dicere* nobiscum 15795, *esse haec... dicere* ceteri primae et tertia ;
< *omnia* om. .Ampl.
art. vi £ *contingentia* ; ita ct pr. Ampl.,
γ *in intellectu... , coniungantur.... conjungitur* ; ita ct Ampl. ;
ζ *in* ; Ampl. *idest*, sed om. *Hoc*.
Qu. CLXXII art. 1 x *Et* om.: om. etiam Ampl. ;
↑ *praecognoverat* ; Ampl. *praecognoverant* ;
Sed contra hoc autem ; porro: *Cum non potest semper scilicet unum divinationis* etc. Pro *Cur* pr. Ampl. videtur legisse 9, i. c. *cum* ; scc. *quod*.
art. ii x *anima sancta* ; ita ct pr. Ampl.
art. hi γ *armentarium* Ampl. ;
ζ *prophetiam* ; ita ct Ampl.
art. tv x *orationes* ; ita ct Ampl. ;
> tota tertia hoc argumentum quarto loco ponit ; in 15348 per *b a* indicatur loca mutanda esse ; ordo solutionum Ad Tertium Ad Quartum in tertia classe eadem est uc in prima ;
3 *sicut* ; Ampl. *sicut non*.
an. vi x *praedicant* ; ita ct Ampl.,
H vero utnique classis, praeter Maz. qui *non* ;
d *praedicant* ; ita ct Ampl.
Qu. CLXXIII an. 1 γ *Trinitatis* utraque classis ; cf. finem corp. ;
3 *illo (a creatura nesciat)* ; Ampl. *illa* (scc. *illam idest creaturam* ;
c *theologiam* ;
ζ *quo* om.
art. π x *quod visio* ; ita et Ampl. ;
c *si cui fuit* ;
Yl *vivace ct intelhgant* ; Ampl. pr. *vivacité*, see. *in acione*, teri, *in acie*.
art. iv. x *accepisset* ; itn et Ampl. ;
γ *intendat* ; ita et Ampl. ;
*5 *deprimenda* ;

Svkmak Treoi D. Τρομα» T. VII.

; (om. *non*) *intclligunt* ; Ampl. (*non*) *intelligent* ;
ζ *significarent* pr. Ampl. ;
η (*Tamen sciendum quia mens....) ct* ; Ampl. (*Sciendum tamen quia mens...*) *ideo*.
Qu. CLXXIV an. 1 a *fuit* ; itn et Ampl. ; in textu pro • fuit eximius’ » legendum est « fuerit’eximius ». Porro *eximius* habent omnes codices. In Indice C et H ct etiam P *eximius* legunt. *Eccellentissimus* legitur iam in ed. Veneta anni iSaz ; sed ct ipsa in Indice *eximius* codicum retinet. Cf. Lombardum Praefot. in Psalm. ;
β *locutus est* ;
γ *per eam* ; itn ct Ampl.
art. ii x *geographas* mtiquiores utriusque classis ; *agyo-graphas* Ampl. ;
'1 *ageographi* mtiquiores utriusque classis, excepto *geographi* 15796, ct *agyographi* Ampl. ;
γ *nube* idque ante *conspicitur* ; Ampl. om. *nude* ;
λ *leniora* potius quam *leviora* Ampl. ;
c *agigrapha* Vind., ceteri *agiographa*.
arx. in x *debent* Ampl. ;
γ *ad ea quae* ; na ct Ampl. qui post *agenda* addit *sunt* ;
o *odorem* tota tertia ; idem prima praeter 15796.
art. tv γ *videt* scripserat Vind., sed sc corrigit icriptor ; *videt* Ampl. ;
i *sed etiam... in vigilando* om. ; *etiam* om. Ampl. ;
c *Num.* ; ita ct Ampl.
art. v 0 *congrue* ; ita ct Ampl. sed scriptor sc corrigit ; *i nuntiat*.
art. vi *quod specialiter* om. ;
c *amen* addit. ;
in solutione ad 2. pro *occidentalis Babylonis* Ampl. ct noster II legunt *accidentali Babylonis parte* ;
't *in qua*. Porro pro *defuissent, fuissent* pr. Ampl. ;
9 *prophetae* ; ita ct Ampl.
Qu. CLXXV art. 1 x *aliquid* ; itu ct Ampl. ;
(*cuius principium est ex tra conferente co*) qui (*vim faciunt*) ;
d *spiritus* om. Ampl.
an. ii γ *aliquis* ; ita ct Ampl. ;
< *intellectus* ; ita ct pr. Ampl. ;
ζ *quod*.
an. in γ *secundus* Ampl.
nrt. iv x *credimus* Air. ; itn ct Ampl. ;
γ *videret* ct *conspexerit* ; Air. corrigitur ; *videret* ct *conspexit* Ampl. ;
c *corporis* ; porro *subvenitur* ;
ζ *intelligibilia* Pianae pro *sensibilia* in nullo codice invenimus. e contra lectionem omnium editionum *quae per* in solis duobus non invenimus : *per quae* nempe legunt 15798 ct 17477 ; *intelligibilia* pro *sensibilia* positum videtur. ut *quae* haberet ad quod absque nimia absurditntc referri posset. sed lectio duorum Parisinonnn meliorem crisin wipit, quinimmo sponte sc offert. – Porro pro jcn-sibilibus, *sensibus* Tnur. ct 15348 ;
η *intendi ct* ; corrector Atr. ut nos ; *intendit et a* Ampl. ;
ad 2. tin. pro *ct de aliis viatoribus, quod alii viatoribus* ; corrector Atr. *ct aliis viatoribus*.
nrt. v x *radicantur* ; Atr. corrigitur ;
£ *ut* ; ita ct Ampl. ;
4 *necessarium* addit Ampl.
art. vi 2. arg. pro *vel non quia si scivit, vel quia non se scivit* ; Atr. corrigitur (Pro *si, se* legunt etiam BDEFpK, om. A, *ipse* Ampl.) ;
{\$ *ommnn* ; Air. corrigitur.
γ *si* ; ita ct pr. Ampl. ;
t nominant Atr., *nominat* corrector, ct Ampl. ;
η *utrum* esse pr. Atr. ; mox pro *esset, etiam esset* Ampl. ;
0 *ad lift.* om. ; om. etiam Ampl. ;
i *corporeum* Taur. (qui procedit : *vel aliquid a se ipsum visum*) ; (*quid* omissio) *corporeum* etiam Ampl. ; *incorporeum* ceteri utriusque classis ;
ad 3. pro *ad aliquid dissimilis scilicet, scilicet ad aliquid dissimilis* Atr., lac. Vind. ;
λ *deerat* tata tertia (*deirrat* Taur.)*, cx prima *deerat* 15796. – Omnes habent *cum* utroque loco.

Qu. CLXXVI art. i {i *Glossa* <>m.; om. ciam Ampl.;
* homnrelcuton *intelligerentur out quod omnibus* om.

Air solus. Correctori sati» fuit *loquerentur* mutare in *intelligerentur*;

i eorum corrector Atr. – Mox pro *profferrent, perferrent* Atr.;

ζ *loquerentur* Atr. ct Ampl.; uterque corrigitur;
mnx: *ideo ut Augustinus dicit ad loan.*; corrector .Atr. *ad* in *super* mutavit, sed *autem* non restituit .

r, *qui*; Atr. corrigitur
art. π x *munera insolita* pr. .Atr., *ntu. inso.* Vind.
γ *per prophetas*; ita ct Ampl.;
\$ *participat*; Ampl. *participet*.

Qu. CLXXVII art. ι. ζ *sufficit*; Ampl. *sufficit*.
Qu. CLXXVIII art. ρ > *Surgens* pr. Ampl.,
γ *acceperat*;

i aliquando miracula exhibent; (ct sic legendum est in textu, ubi errore operarum non correcto *miracula* ct *exhibent* locum mutaverunt; huic etiam lectioni nota nostra applicanda est). Corrector Atr. legit ut P: *miracula exhibent, aliquando*;

0 *aliud* Ampl. Porro *ostendentes*; ita et .Ampl.;
• *adducuntur*; ita ct Ampl.

ari. n x *appetantur* Atr., *impetrantur* Vind· ct corrector Atr.,

> *poterant* Atr., *possunt* Vind.; Ampl. *putuerunt*;
γ *Transi et hunc* Vind., *TYansi et hinc* Atr. et Ampl.;
in tine huius nrg. pro *facere non possunt, non possunt facere* Atr. s<lu>;
δ *quam* Ampl.;

< *denuntiandam* ;
ζ *denuntiandam* ; Atr. corrigitur,
r, *exaudientis*; itu ct Ampl. ;

9 codices quotquot vidimus legunt ut Vaticani ct P.i. Attamen error vel potius aequivocatio subem videtur Nam quamvis S. 'Chômas interdum non omnia argumenta obiecta sol-at, non vidimus cum unquam «olvcr argumentum quod sibi non obicccrat. Obiectu autem in hoc articulo sunt quatuor: argumentum enim *Sed contra* hic nec ūsr obiectum. nec ei solutio quae in codicibus *Ad quintum* audit, congrueret. Solutio *Ad quintum* plane convenit ei quod quarto obiicibatur, ct melius quidem quam quae in codicibus *Ad quartum* refertur. Videtur ergo aut quod verba *ad quintum* corrupte pro *vel* scripta sunt, aut quod S. Thomas solutioni nd obicctimiem directo non spectanti aliam substituit, in textu vel super marginem tutum rescribendo. Pro altero *Ad quartum* primus scriptor facile *Ad quintum* legerit. – *nos* non om. Atr. Vind. Ampl. ;

i *sanctis* Vind. ct pr. Atr.; ita ct pr. Ampl.

Qu. CLXXIX art. i x *generantur* iota tertia; ita ct Ampl., sed ceteri primae ut nos.;

3. *hoc praecipue*; ita ct Ampl.; б τοντφ 1172 · 5.
an. u x *activum et contemplativum* Ampl.;
3 *activa*; ita ct Ampl; corrector Atr. *cum activa*;
Û *activum et contemplativum* Ampl.;

i student om.; om. ct Ampl.; corrector Atr. ut nos; in Ampl ipse scriptor addit *student* ante *diversis*.

Qu. CLXXX art. † x *conditionis* Atr., *cognitionis* corrector.

art. ut γ *quod spe sicut... dicit* tertia torn ct primae quotquot λ-Jimus, praeter Ampl.

art. v x *viae*; iu ct Ampl.;
γ *intrare* ct *et haec*; ita ct Ampl.;
\$ *neque*; ha et Ampl; porro *recta ratio projiciat* Vind..
: Vidi/ Vind. – Pro *viderit, vidit* pr. Atr.;
ζ *quaelibet* ex *agnoscere* Air., *quaelibet* ct *ignoscimus* Vind.; *quemlibet* ct *cognoscere* Ampl.;

rl *vel* corrupte Atr., expungit corrector;
0 *Quantuincumque.* – Porro *creationis*; Atr. corrigitur; *creationis* etiam Ampl. Quantum ad *fit* quid habeant Atr. Vind. Ampl. schedulae (acent.

art. π *Quarum... attollunt.*~ *aliae... alia... suspensae*; iu et Ampl. excepto quod ante *attollunt* scriptor expungit Sr;
γ *semper* Vind.;

» *eorum* Vind.; ita ci Ampl.;
ζ *animalibus*; ita ct Ampl.;
r, *ipsius*; Air. corrigitur;
t *ad subiectorum providentia*; ita ct Ampl.;
u, *motum* Ampl.
nrl. mi x *desit*;

β legimus contra omnes codices utriusque classis; vide tamen argumentum sequens; Air. om. *Praeterea, laesio... pede*; corrector expungit (per *va—cat*) in tertio urgumento *Ergo... habeat*;

c *etiam ex eo quod* Ampl.;
ζ *habet*; ita ct Ampl., qui cum correctore Air. post *afectu* addit *esse*;

r, *amore* pr. Atr.; ira ct Ampl.;
i *theoncas* Vind.; ita ct pr. Ampl.

an. vili γ *intus risus* tota tertia, ct prima praeter Ampl. qui *intus*; corrector †53q8 *introrsus*. – Pro *ad nescio quam, aliquid nescio quam* Vind. ct pr. Atr.; *nescio ad quam* Ampl. ct HI, *ad quam nescio* P.

Qu. CLXXXI .irt. † x *divinum* lenia, et prima praeter Ampl.;

> *prodest* see. Air.; ita ci Ampl.;
γ *suos* ; it.i ct see. Ampl

art. u x *pertiūt* Atr., *pertinent* Vind.; Ampl. *pertinet*;
It' Atr., *liber* scq. spat. vac. Vind.; *celebrime* Ampl, (scriptor supra expunctum alierum e scribit *i*);
γ *exteriorum* Vind.

art. in x *Eligat*; ita ct Ampl – Pro *vacent, rocent* Vind. ci pr. Air., *vacet* sec. Atr.; pro *inhient*, » ci Air.

art. iv x *Ergo videtur quod... permanet* Vind.; Atr. deficit usque ad Qu. utxxii art. »ππ;

> *pertinet*; ita ct Ampl.
Qu. CLXXXI1 art. ut x *errore* et *Aut*; ita ct Ampl.

art. iv ,3 *hoc naturam*;
·(*simpliciter* Ampl.

Qu. CLXXX111 art. † x *vanescat*;
γ *nec*; iu ut videtur pr. Ampl.;

c *supportatis*; ita ct pr. Ampl
art. iu *hoc* Ampl.;

δ *etiam* om.; om. et Ampl.;

s *quando* tertia tota etc. 15348,
ζ *diversa officia* Atr. ct iooq, *divina officia* ceteri tertiae.

Qu. CLXXXIV ari. † (*radicaliter.radicatur* omnes utriusque classis.

art. n x *led*; corrector Atr. *scilicet per*; Ampl. pr. *sed (perfecta)*, see. *propter (peccata)*;

γ *semper actu* Atr.
an. ui β *vitae*; ita ct Ampl.;

r, *pervenitur*.
art. iv x *confessionem* ; Air, corrigitur ;

·) *cetera*; ita et pr. Ampl.
ait. v x *sunt et non*;

u *episcopis* om. omno u(riu>quc classis; correctores: *episcopis* Ampl. *praelatis* \tr. 15348 15798;

γ *crapenthas* hic, *trapenthas* post prine, corp. Ampl. ; ceteri utroque loco *triapenthas* potius quum *terapeuthas* ostendunt;

e *est*; pr. Atr. om. *tua*;

ζ *participaturus* ct *illuminatus* ; ita ct .Ampl.
art. vi γ *lucidripi* Atr., corrector *r* expungit; *lucidnt* Vind.; Ampl. *lucidius*;

r, *Aenani* legit antiquior pars utriusque classis, .-lrrnum multae secundae manus; *Aeria* pr. *Arriani* sec. Max.;

0 *omnium* utraque classis;

i *quae*; Atr. corrigitur; *quae* etiam Ampl.,
x *propria divina hierarchia* utraque classis, excepto quod *primo divino hierarcJta* super rasuram 15348;

X *et* om. ; porro *diaconis*; etiam Ampl. om. *ei*;

v *iunctione* Atr., om. Vind.
yrt. vn x *nominant*; Atr. corrigitur;

γ pro *amori, et moveri*; corrector Atr. *an(ovcri*; porro *conditionis*.

nrt. vm β *statum*; Air. corrigitur;

0 *per omnia* nullus, – Pro *provide vitaverunt*, quod Tour, ct 3o<q, *proritaverunt* Atr., *provide proritaverunt*

corrector (pro- expungere oblitu*), *proinde devitaverunt* Vind., *proin devitaverunt* corrector, *provi devitaverunt* Maz., *proni devitaverunt* corrector, *provide* 8Up. ros.) *devitaverunt* i 5 A48; *proinde vitaverunt* etiam B.

Qu. CLXXXV art. i γ *p'tos* Air.» *privatos* Vind.; *pri-matos* pr. Ampl.; porro *capere* Ampl.;

A *cum* et *quemque*; .Ampl. *tunc* et *quemcunque*;

c t'.v (eo quod debet).; ito etiam notandi erant IpC; *ex* etiam Ampl.;

η *ministorum* ; Ampl. ct corrector Air. *ministeriorum* ; i *ne non* om.; corrector Atr. *nec non*; porro *mysteria* Ampl.

art. it z pro *amori, amore*;

β *mysteria* Ampl.;

e *dilectin* Ampl.

ari. tu {i *talem eligat qui* cum l' nullus codex; porro *mysteria* Ampl.;

γ pro *vel ipsi, plus ipsi* tota tertia contra totam primam; *vel plus ipsi* see. i 5 A48 ; porro pro *deliniti, dediti* Atr. Vind. ct 3094, *dedit* Taur. Maz. ct 15348, ex prima *deliniti vel dediti* 15793 15796. *deliniti et dediti* Ampl.;

0 *hoc sufficit* Ampl. ct cx ceteris solus t 5 A48.

ad 1. pro *Ecclesiam, essentiam* tota tertia, praeter Vind. ct correctores 3094 15348.

art. iv x *retro respicere* Ampl. ;

β *aratro*; ita et Ampl.;

sessionem; ita ct Ampl.;

ζ *a duobus* Ampl. ;

η *Dialogorum pastoralis*; Ampl. *past'*;

0 *homo* Vind., m* Atr. qui corrigitur; Ampl. *omnino*, an. vi x *habere* Ampl.,

b *relinquimus* ; ita et Ampl.;

γ *variamque* Ampl.

art. vu x *propriis* habet Atr.; cl. Qu. <i.xxxvn art. iv 1 arg.;

t pro *et erogationi, erogationem* pr. Atr. Inferius post *Moram facit* et indicem sequenti* in integro libro quaterni *Dominus meus* finit Air.; reliquae ergo variantes ud solum Vind. spectant.

η pro *liberalitas* quid habeant Vind. ct Ampl. schedulae tacent; cf. Qu. «i,xxxvπ an. rv x.

an. vtn β *diu commorantes* et *descendere* ;

i proficeretur; ita ct pr. Ampl.

Qu. CLXXXV! art. t x *distinguuntur* Ampl.;

γ *ascendere*; ita ct Ampl.;

t famulos; ita et Ampl.;

i exhiberet; itu et Ampl.

an. ii γ *illi qui operantur... assecutus sit.. tendat*; itu ct Ampl.;

ζ *et tamen*; Ampl. *etiam tamen*. – Porro *alius*; ita et Ampl.;

r, confirmatur; Ampl. *opprimatur*.

art. ni γ *minutio* Taur., *imminutio* reliqua tertia, ct prima (cxc. Ampl., si schedulae rcctc silent),

0 *vclut membra praescinduntur* tota tertia.

c legimus cum omnibus codicibus; cf. Qu. xxxn art. x ad 3;

ζ *in* om.;

r, Socrates omnes quotquot vidimus: librario scilicet *Socrates* familiare erat, qui tamen fortasse Epistolam ad Paulinum nunquam legit. – Porro *magni*.

If aut in operatione; Ampl. *aut operatione*;

. ct /. schedulae silent, ad 1 *suffocat* cf. Qu. g l x x v i i i i

an. vu corp, post prine.;

v pro *utantur, intuitur*;

; *Dogmatibus* mutuamus cx Ampl.; porro *erogari*; ita ct Ampl.

art. iv x *caritatis*; ita ct Ampl.;

ante γ pro *absque iniuria fieri, potuit absque iniuna fieri* Ampl. ct A. raro casu colliniantes;

0 *quaecunque*; Ampl. *quique non*.

art. v < *disciplinatus* Ampl.,

ζ *neque* 17477 €t *cc. 3094, ceteri utriusque classi* *sed*; legimus *vel* pro errore *sed*, sicut cconvcrso *sed* pro errore *vel* Qu. Lxxxtx an. ix ad 3 ct Qu. c x x v i i art. 1 ad 2. –

Locus hic id illos rarissimos pertinet, quibus agitur dc doctrinae aliquunli varietate;

/i et *ex*; Ampl. *ct*.

ari. vi *a fecerit... sanctificetur... voluerint* ; itn ct Ampl..

% *quantum* tota tertia (sed Taur., avulso quaterno, medio t arg. iam finierat) ct f 6796 15796;

γ *requiritur* loto tenia, sed 3ooq 16648 corriguntur, *requiritur* cliutn 1570? 15796.

art. vti γ *dupliciter* utraque classis praeter Ampl. ct correctorem 3094 ,

; *Honori* Ampl. ct correctores 15'48 >7477. *Honore* 167(15, *Honorem* ceteri quotquot vidimus ; *a Deo ct sanctis vins* omnes; *hominibus* om. Vind. Maz.; *hominibus exhibetur propter virtutem* om. 15795.

art. vin ji schedulae silent ;

corp. ult. verbum *monasterio* omne» codices quotquot vidimus.

an. ix x *aliquid*; ita ct Ampl.;

ad 1. *scilicet Ordinis Eratrum Praedicatorum* in nullo codice quem vidimus deest; Abbrvatio Galieni 57 *in or-dir pdicator* (sic) *ad h* cauci' profitetur*;

pn'. *statuta*;

γ *peccatorum* addit Ampl.

art. x c *si* Ampl.

Qu. CLXXXVII art. 1 x *disciplinatus*; cf. Qu. scq.

art. iv x

silent schedulae.

γ *stulti* lenia tul i ita cl Ampl. Expuncto *fucti, fulti* i 57<)5; *fulti* 15791»; porro *potentia* omnes;

.) *potestatem* om.; om. etiam Ampl.

art. ir x mx om.; porro *hec dicit*; Ampl. om. *eas*;

porro *hec dixit*; neuter habet *magnopere*;

γ *plebem* .uper ras., (pro *iororem , saporem*); *phebe* Ampl.

un. ni x *fores*; Ampl *fortiores*;

p *voluit*, itn ct Ampl.; porro *intelhgeret*; ita et pr. Ampl.;

γ ncc *cui rei vacent* nec *vacamus* in ullo codice invenimus;

3 *contemptos* ; ita ct pr. Ampl. – Circa *tnldlgcns* schedulae tacent;

ζ *occupat* Max. ct 3094, *occuperai* iS^qH; cx prima *occupatur* Ampl., *occupet* 15793. *occupat* 16796;

η *laborat*; itn ct Ampl.;

0 *operamini* Ampl. ;

t *omnia* om. Ampl.;

a schedulae silent.

an. tv x *libertate*; Ampl. /jæH**;

communia habent Ampl., corrector 16795, super rasuram 15148, correctum cx *omnia* 3094;

γ *tripliciter* addit Ampl.

4 *vel* ct *possunt*; Ampl. *servis* ct *possint*;

< *quam... offerenda... languidius* ; Ampl. *quam... offerenda... lautius*;

z *invidia*;

p. *generare*; itu ct Ampl.

art. v γ *actu* addit;

\$ *Ego sum* om.; porro *habel* ;

c *imdacitatcm*;

i *per constructionem* ; Ampl. *propter constructionem* ; λ *quibus*; itu et Ampl.;

p. *Et talem turpitudinem mendacitatis non* ; lectio editionum correctio huius erroris esse videtur.

art. vi > *super* et *obtinet*; Ampl. *sub* ct *obtinet*, sed *obtinet* corrigitur,

i *Spretis* Ampl. ;

4 zlc/id(; ita ct Ampl.;

ζ silent schedulae,

η zUAu; utroque loco; ita cl Ampl.

Qu. CLXXXV1II art. 1 x (*utrum religio*) *possit ordinari ad militandum* ;

β *ubique*; Ampl. *ubique unus*,

γ *Alexandrinum* toto tertia, excepta 3op4 qui *Evan-drum* cum tota prima; Ampl. tamen *Evagrium*, utique ex codice Decreti.

art. ii x .4 *ugustinus* ;
γ *Nestorius*; Ampl. *Nestor*; art. n β ct Qu. scq. art.
vrn ,1 *Nestonus* utcrquc;
«i *donorum*; ita ct Ampl.;
« *utentur*;
ζ *affccm in*.
art. in x *tenendum* super ras. i5<;8, Maz. om. horno-
tdeuton; *tollendum* reliqua tertia:
β schedulae silent;
γ *bella*; itu et pr. Ampl.
art. iv β pro *Nestonus* vide art. π γ; porro *institutae*;
i legimus propter codicum unanimi-
tatem; cf. 0 (littera
4 in textu post *subvenire* ponenda fuisset);
ζ *aliquis... velit*; ita ct Ampl.; mutavimus ob *exigen-
tes*; Vind, pro *gratis*, *gradus*;
rt *per alios* uiraeque classis, excepto quod scriptor Ampl.,
per hoc ad alios exarato, expungit media verba;
0 *episcopis... subserviant*; ita ct Ampl.; pro editionum
qui cf. Qu. «. art. v corp, prine, (γ), Qu. ut art. π ad i in).
art. v β *religiosi*; cf. c;
γ *per studium* non invenimus in codicibus; si cui in
hoc enuntiato error latere videatur, probet an interpolatione
per studium ei remediatur sit;
Anthropomorplitarum ; ita ct /Kmpl.;
η *négligentes... notionum., incendimus... refraenando-
rum* ; Ampl. *négligentes... notionum... incedimus... repel-
lendorum*.
art. vi x β : silent schedulae.
> *ap/itudo*.
art. vπ β *luet" prave* Vind. Maz., *bacferitc* (vel *-parite*)
Parisini antiquissimi ct ex Vaticanis BEKL; ceterae varian-
tes sunt: *baccorsite* Ampl. (cuius scriptore accuratiorem
non cognoscimus), *baccaperte* in spat. vac. A. *baefyerire*
(*cf* super ras., ultimum *r* in *t* correctum videtur) C. *intro-
perite* D, *bacclo perire ite* l', *bacchoperiti* cum sun editione
G. *periti* H, *bacfpitc* 1, *baptropente* corrector in K; ex
tertio: *bacfpevre* 15348, *baccperile* 3094;
porro *quasi* 3oq5 et sec. <5348, *idest* Ampl.;
γ *defectum*; Ampl. *defectionem*; Je *facultates* schedulae
silent; *possidere* tamen neuter;
) *Qui autem seminatus est* ; Ampl *Qui autem seminat* ;
i ζ Ti schedulae tacent;
9 homotclcuton *instrumentum... perfectionis* om.
art. vπi β *observari videtur* et *sollicitudine* ;
i (pro *comprehendimus*, *reprehendimus* G solus cx omni-
bus, quotquot vidimus; quid a habeat, exemplar nostrum
madore corruptum non ostendit; pro *quam*, *quippe quam*,
cum editionibus et G, nullus) *saepe*, *hdo* nullus; *egressi*
prima excepto Ampl., *egredi* tertia excepto 3094, *eremi*
rudimenta dura nullus; econtra *speciem* omnes, quod, cum
intolerabilis error videatur, correximus in *specimen*; pro
dederint, *decint*; Ampl. *didicerunt*;
ζ / om.; om. etiam Ampl.;
η *plurimum* tota tertia; *secundum Philosophum* Ampl.
« iî796 '7477-
Qu. CLXXXIX art. 1 x *Stagrio* utraque classis, nisi quod
Vind. *Siagno* ct Ampl. *Fiagrio* vel *Fiagero* legere videntur;
3 *quoniam scriptum est* Ampl. (et H, *et scriptum est*
UL);
< *prae* om.; pr. Ampl. *pro*:

Nihil nobis tantopere cordi erat, quam ab antiquiore et extensiore traditionis parte doceri, utrum textus ex Vaticanis resultans ex ea moderandus videretur, an potius per eam confirmaretur Quanto autem pluries euin a cetera collata traditione confirmatum quam reformandum invenerimus, lectori manifestum facit magna infrequentia signaturae « ABF », sub qua illorum trium recessus a reliqua prima classe continetur. Isti collationi omne tempus et omnem occasionem impendimus, quia prae omnibus rebus textus genuinus curandus erat. Dc authentia Libri (quae tamen iam firma stat), et de fontibus qui dicuntur, novam anecdotam materiam conguessimus; necessario tamen haec incompleta est, tum quia omnia alia, quae ah editore expectari solent, textui recensendo postponimus, tum quia, ubi ad singulos locos ventum est. nimis saepe fontium lectio

ζ *potest* ante *accipi*; pro singulari *potest* cf. Vol. III
Pracf. pog. xvin.
art. 11 x β silent schedulae; (*Innocenta* /// editionum
nullus codex ncc S. Thomas locis citatis ud caput Articuli);
γ *ea*.
art. nt. x schedulae silent;
β (om. *autem*) *Gregorius*; Ampl. pr. (om. *autem*) *Augu-
stinus*, see. (*autem*) *Augustinum*;
γ *Grahonopolitano* Ampl. (et BGEIK).
art. iv x *emissae*; porro Ampl. *extr*l'.
art. v x *religando vel rehendo* Vind. Maz. 3094, *retli-
gando vel rehendo* i53q8; cx prima *recligando vel redi-
gendo* 1579(1, *religando vel refigendo* 17477, nobiscum
Ampl. ct 15798, cum P 15795 ;
β *Qui*;
γ 0' c schedulae tacent.
art. vi a *est* om., om. etiam pr. Ampl.;
β *si hi...quando* Ampl.;
γ *possent*; ita ct Ampl.
art. vπ β silent schedulae;
γ *autem* om.; om. ct Ampl.;
a silent schedulae;
ζ solutionem tertii argumenti in nullo codice invenimus.
ari. vm β vide Qu. prueccd. art. π γ;
γ *altitudinem* ;
1 *perfectus*; ita ct Ampl.
art. ix β *ct* om.; om. etiam Ampl.; porro ante *quasi*
addit *fulgebunt* see. Ampl.;
δ *Matth.* 1'J; ita ct Ampl.;
ζ (expuncto *ei*) *q* (om. *convertit*);
r, *obligatus*; Ampl. *obligatus est*.
art. x β *ex hoc Deo consilium hoc tale opus* utraque
classis; correctores Ampl. ct \$094 *Deo* legi volunt post
ex, legimus cum correctore iSJqS, qui rem acu tetigisse
videtur;
i ζ silent schedulae;
û, *sit* om.; om. etiam Ampl.;
i *utrumque*; ita ct Ampl.;
λ *intenderem* omnes; porro *facere* Vind., *facie* ceteri;
Pianae *piis* nullus.
In nullo codice Secunda Secundae alteri auctori quam
S. Thomae adseribitur. Pauci sunt, qui nomen eius vel in
principio vel in fine textus, vel ante vel post Indicem non
exprimunt. Ex consensu multorum antiquorum librorum
colligimus, iam nb initio traditionis formulam subscriptionis
infra textum fuisse hanc:
♦ Explicit secundus liber secunde partis summe edite a
fratre thoma dc aquino ordinis fratrum prcdicatorum ».
Sub Indice principium tantum formulae variatur: « Ex-
plicit ordo ct signacio questionum secundi libri > etc.
Extra has formulas dictionem · secundus liber secunde
partis » in codicibus non invenimus; sed « secunda se-
cunde > occurrit ct in aliis et in duobus cenae aetatis:
anno 1288 < Incipit ubbreviatio fratris Galicni dc Oxtó
super secundam secunde fratris thome dc aquino » ; anno
1290, in Taurinensi, « Incipit suma que dicitur secunda
secunde composita a fratre thoma dc Aquino dc ordine
fratrum prcdicatorum (sequuntur 1res lineolae scripturae,
spatium rubricatori relictum impleturae) avvormittit (vel
simile quid) a prcdicatorum et prcdicatorum etc' ».

critice non est certa. Illius rei unum exemplum dedimus supra Qu. ci. art. in a ex Alexandro Halensi. Omnia ergo talia suo tempori et suo loco reservantur.

In Decimo Volumine parcius adhuc quam in duobus praecedentibus lectiones traditionis manu scriptae mutavimus. Ex hac parte calculum nobis semper dari non expectamus per illos, qui quidquid editiones post Pianam melius posuerint, illico complecti vellent. Et tamen si nobiscum vidissent, quoties ad ea « meliora inveniunda tota traditio existimationibus et opinionibus cedere coacta sit; quoties textus piis emendationis conaminibus in peius abierit; quoties illae editiones easdem « mendas », quas paucis locis expunxerunt, pluribus manere siverint; si scirent, quam longe et late erret crîterium meliorum lectionum, nisi fido traditionis ducatu inter iustos certosque limites contineatur, illi profecto nobis ignoscerent, quod timidius potius quam procacius emendationis iure usi sumus, et virtutis medium non ubique attigimus.

In operis decursu citationes aliquas absque ullo prorsus indice, alias per Cf. vel *Fide* imperfecte indicatas reliquimus; notitias quasdam subiungimus, prout in volumine octavo et nono fecimus, quarum ope de fontibus si non omnium, plurium tamen, certioratur lector, vel saltem probabiliter de ipsis indicare idoneus redditur. Illas vero quas nullo modo ad suum auctorem referre potuimus, nulla apposita coniectura notamus.

Qu. cxxni, art. 8, arg. 2. › *Galat.* v. super illud, *Fructus autem Spiritus caritas, gaudium, pax*, dicit Ambrosius quod opera virtutum dicuntur fructus quia mentem hominis sancta et sincera delectatione reficiunt. Pluries a D. Thoma Ambrosio adiudicatur haec sententia, quam in eius operibus frustra quaesivimus. Invenitur in I *Sentent.* dist. 1, § *Hic considerandum*, ubi Lombardus sic habet: « Et hoc confirmant auctoritate Ambrosii, qui ait, super illum locum Epistolae *ad Galat.*, *Fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia* etc.: *Haec non nominat opera, sed fructus*; quia propter se petenda sunt. Si vero propter se petenda sunt, ergo propter se amanda. Nos autem harum, quae videtur, auctoritatum repugnantiam de medio eximere cupientes, dicimus, quod virtutes propter se petendae et amandae sunt, et tamen propter solam beatitudinem. Propter se quidem amandae sunt, quia delectant sui possessores sincera et sancta delectatione. S. Ambrosius, loco citato, sic habet: « Non dixit: Opera Spiritus caritas est, sed *fructus Spiritus* ». Sequentia omnia sunt ipsius Lombardi.

Qu. cxxxvi, art. 4, arg. 1. dicitur enim in libro *Sententiarum* Prosperi, quod patientia consistit *in alienis malis tolerandis*. Simile omnino invenitur apud S. Gregorium Magnum, hom. XXXV in *Evang.*, qui, prout in corpore huius articuli habetur, patientiae esse dicit *aliena mala aequanimiter perpeti*. Ceterum, quoad sensum etiam a Prospero idem insinuatur, dum dicit, *Sent.* xxxm, - Tota fidelium salus, tota patientiae fortitudo, ad eum qui in sanctis suis est mirabilis, referenda est: quia nisi in illis Dominus esset, furori impiorum fragilitas humana succumberet »: *Sciit*, quoque c l x x x i, « Nemo quod tolerat amat, etiamsi tolerare amat: quia aliud est fortis patientia, aliud segura felicitas ».

Qu. cxli, art. 3, arg. *Seo contra*. « Isidorus dicit in lib. *Etymolog.*, quod temperantia est qua libido concupiscentiaque refrenatur ». Paulo aliter Isidorus, qui, lib. II *Sentent.*, al. *de Summo Bono*, cap. xxxvn, ait: « Libidinem abstinencia domat »; et cap. xli: « Omnes carnales cupiditates abstinencia resecantur »; et iterum, lib. II *Differant.*, cap. xxxix: Temperantia affectiones carnis moderatur, et restinguit appetitum ».

Qu. cXLvii, art. 1. ad 2. « quia, ut Hieronymus dicit, *non differt, utrum magno vel parvo tempore te interimas, et quoti de rapina holocaustum offert, qui vel ciborum nimia egestate, vel manducandi, vel somni penuria immoderate corpus affligit* ». Et infra: « Unde dicit Hieronymus, quod *rationalis homo dignitatem amittit, qui vel ieiunium caritati, vel vigilias sensus integritati praefert* ».

Haec ex can. *Non mediocriter*, dist. V, *de Consecrat.*, cui Gratianus Hieronymi nomen praefixit, a D. Thoma desumpta esse videntur: cum nec in S. Hieronymi scriptis, quae extant, genuinis nec in supposititiis inveniantur.

zianzeni, super *Exod.* cap. xxxm, ad verba, non poteris videre facient meam » etc. (vers. 20), haec habet: « bilium Dei visum a Patribus approbamus, ut non totum in illo, quod Deus est, videretur, sed ut dispositiones rerum futurarum, quae suis quibusque temporibus complendae erant, in illo per imaginem cernerentur ». Verba ista inveniuntur in libro *de Filii Divinitate et Consubstantialitdfe*, seu *de Fide Orthodoxa*, inter Opera supposititia S. Gregorii Nazianzeni, cap. vm, ubi etiam inferius sic dicitur:

Non enim sic humanis aspectibus revelatus est, ut tota in illo deitas appareret, sed ad vicem speculi, cum conceptos intra lucem suam vultus quasi ad plenam effigiem hominis includit, ita maieslatis eius praeceunte fulgore, intra id visum est, quod imaginem veritatis, non ipsum Deum proprie demonstrat ».

Qu. clxxxv, art. 1, arg. 1. Definitur enim a quibusdam raptus: *Ab eo quod est secundum naturam, in id quod est supra naturam, vi superioris naturae elevatio* II. Iisdem verbis ponitur raptus definitio a D. Thoma in *II. Cor.*, cap. xn, lect. 1, et *De Perit.*, qu. xm, art. 1, arg. 1, ubi praemittit: « Describitur autem a Magistris sic ». Glossa Ordinaria, et Lombardus, *Collectait, in II. ad Cor.*, cap. xn, vers. 2, *raptum* explicant « contra naturam elevatum », nihil aliud adicientes.

Qu. clxxxv, art. 7, arg. 1. Dicit enim Ambrosius, exponens illud Luc. xn, *Hominis cuiusdam divitis uberes fructus ager attulit: Nemo proprium dicat quod est commune: plus quam sufficiat sumptui, violenter obtentum est* Et postea subdit. *Neque minus est criminis habenti tollere quam, cum possis et abundas, denegare indigentibus* . Apud Gratianum, can. *Sicut hi*, dist. XLVII. sic legitur: *Proprium nemo dicat quod est commune, plus quam sufficeret sumptum et violenter obtentum est*. Invenitur in quadam homilia quam aliquando Ambrosio, aliquando Basilio adiudicat S. Thomas. Qu. xxxn huius Libri, art 5, ad 2, quaedam ex ea citans, praemittit: Unde Basilius dicit ; et in fine addit: » Et hoc idem dicit Ambrosius, in *Decret.*, dist. XLVII . Notat Friedberg, can, citato, n. 72: « Abiudicant canonem Ambrosio Edd. Maurini: sed Berard. Ill, 41 et Ambrosii et Basilii esse iure contendit, quorum prior Basilii homil. ad Ev. Lucae (c. xn, v. 16) in latinum sermonem transtulit . Videre est nter Opera S. Ambrosii, Semi. I.XIV, al. LXXX1, *de Tempore* (typographorum errore indicatur *Serm. LXIN*}, ubi sic legitur: *Proprium nemo dicat quod e communi plus quam sufficeret sumptum et violenter obtentum est*. Apud S. Basilium intitulatur: Homilia in illud dictum Evangelii secundum Lucam, *Destruam horrea mea* etc. »

Qu. CLXXXV, art. 7, arg. 3. Hieronymus dicit in Epistola *ad Damasum Papam*: *Clericos illos convenit stipendiis Ecclesiae sustentari, quibus parentum et propinquorum bona nulla suffragantur: qui autem bonis parentum et opibus propriis sustentari possunt. si quod pauperum esi, accipiunt, sacrilegium incurrunt* II. Ita etiam Gratianus, Cans. I, qu. n, can. *Clericos*, et Catis. X\ I, qu. 1, can. *Quoniam*, ubi repetitur can. *Clericos*. In genuinis Hieronymi scriptis nihil tale habetur: sed in cap. i\ *Regulae Monachalis*, inter Opera supposititia, dicitur: Clerici quoque, qui de bonis parentum sustentari possunt, si quid pauperum accipiunt, sacrilegium profecto committunt ».

Qu. CLXXXvn, art. 5, arg. Sed contra. Hieronymus dicit in quadam epistola: Cave ne, Domino tuo mendicante, alienas divitias congeras ». Nec in epistolis, nec in aliis D. Hieronymi operibus, sive genuinis sive supposititiis, quod hic citatur reperimus. In editionibus omnibus quas vidimus, absque indice ponitur.

Qu. clxxxix, art. 2, arg. 2. Gregorius dicit in *Registro*, et habetur in Decretis, dist. XLV, quod ludaci, non vi, sed libera voluntate ut convertantur suadendi sunt ». Sic legitur in can. *Dc Indaeis*, dist XLV, ex Toletano Concilio IV, cap. 1 v1 Quia vero canon immediate praecedens ex epistola quadam Gregorii IV desumptus est, merito coniecere licet ob hanc rationem et istum *De ludaris* a D Thoma tanquam Gregorii habitum esse, praesertim cum iste simile omnino dicat, *Regist.* lib. I. epist. XLVII, al. XLV, *ad Virgilium Arelatensem, et Theodorum Massiliensem Episcopum*.

Qu. cxxiv, art. 4, Comment, num. vin. . Unde de Christi passione dicitur illud. *Actio displicuit, passio grata fuit* ». S. Thomas, II *Sent.*, dist. xl, qu. 1, art. 4, arg. 1, idem affert dictum, tacito auctoris nomine.

VARIAE LECTIONES COMMENTARIORUM CARDINALIS CAIETANI

λ *cd. Jette/.* i5/8; n *lene/.* /S22; P *Rom.* i5~o; n *Patav.* 169\$; e *Rom.* t7/d.

Vide Pracf. vol. VIII, p. xxxn seqq.; vol. IX, p. xv».

Quaestio uxxiu.

Ar i. i, n. n, l. 12 a fine, *rectae* Pdb; ab inter e ct ae non distinguunt; itu passim.

» > l. 4 u fin., *moderatae et timendi* Pdk.

» n. iv, l. fi. *omnibus* om. Pdk.

» > l. i i, 10 u fin., *est voluntas* Pudk.

» n. v, pag. 6, l. 17, pro *hae, haec* Pa ii.

n. yni, l. 11, pro *hominis, omnibus* Pηκ.

Ar 3, η. i, l. 5, *in* om. Pern; *hoc* om. Pdb.

» l. io, *insit* P.

> l. 11. pm *effectum, affectum* P.

n. n, l. 3, pro *opposita, composita* Pm.

» l. 19, pro *qui, quae* P.

» l. 4 a fin. col., *opponatur* ui.

col. 2, J. 3, pro *magis, el magis* Pdk,

» » l. 5, *contrariae* Pm.

» » l. 7, *fortis (fort*)* ab.

n. hi, l. 5 u fin., pro *responsionem, rationem* ; pro *satisfaciat, satisfiat* Pdb.

n. iv, l. 3o, *subiit* Pdb. – (l. 33, /P *Ethic*, dr.)

» l. 29, *separabilis* Pbdk (pro *meabilis, mutabilis* de).

» l. 32, *in* om. Pdb; /7 *Ethic*. Pabdb (cf. num. in).

» l. 35, pro *timendum, timidum* Pude.

» p. 9, l. 10. *bellicae* Pdb.

n. v, l. 5, *formaliter* Pdb.

n, ix, p. 10. l. 3, *tollet* Pm.

» > coi. 2, l. 11, *contrarie* l.

• » » l. 15, pro *etc., ct* ab, om. Pdb.

* n. x, l. 4 u fin., *exigit* Pabdb.

Αβi. 4, l. 5, *hoc* Pc».

• l. 9, *non* om. Pude.

l. penult., *hoc* Pdb.

^RT. 5, η. π, l. 1, *Tertio* Padde, cf. num. vu ; videtur dici respectu *secundae* probationis praecedentis.

* » l. 9, pro *simplicis, simpliciter* Pdb.

» l. 10, pro *in quae, in quem* P, *quando* de.

» coi. 2. l. i3 u fin., pro *ergo, contra* P.

n. ni, l. 36, / *de Officiis* Pm; *cap.* om. Pude.

* > l. 11 a fin., *Et* om. Pde.

n. v, l. i3, pro *ut, ct ut* Pdb.

p. 14. l. 3, pro *a non-contrapugn., non a contrapupn.*

» » l. fi, pro *patria, potentia* Pdr.

η. vi, l. fi, *agunt* Pdb.

» l. 25, *et quae* om, Pdk.

n. vn, l. 8, pro *eheitivo, electivo* l.

• l. 15, *elicitivae* P.

* · col. 2, l. fi. *praebeant* a.

» » i. 29, pro *malunt, mavult* a.

> » l. 37, pro *intemperantia, temperantia* AU.

• » l. 43, *justitiam* P.

l. 9 a fin., *impugnat* Pdk.

n. vni, p. 15, L 18, *materia* Pdr.

n. ix, col. 2, L i5, pro *eisdem, hisdem* ab.

‘ In. 6, n. n. col. 2, l. 2, pro *ut in littera, ut infra* Pabdr.

* » >l.n, *hoc* Pdr.

7» n. u, l. 12. post *iniuna, vel* add. Pabdb (cf. locum Murtini).

» l. 29, pro *omne, ew* Pabdb.

• l. 4 a fin. num., *quod* om. Pude.

n. ni, l. i5, pro *inclinativo, inclinatio* Pd; pro *moechiam, moecham* a.

Λητ. 7, n. iv, l. 13, pro *sicut, sic* Padde.

n. v, p. 18, l. 5 a fin., *subtractae* a.

η. vi, l. 14, post *proprius, est* add. Pdk.

• » l. 6 n fin. num., pro *in iusto, iniusto* P,

n. vu. l. 5, pro *apponitur, opponitur* Pdk. – lin, scq., *perfectius* P. – l. iò, *nihil* Pηκ.

Art. K, η. n. col. 2, l. 4, pro *ex, et* Pmm.

Art. 9, l. 17, *aggredi* l.

Art. io, η. π, l. ult., pro *qualis, quae* Pdk.

n. in. l. 8. pro *pugnaciores, pugnatores* ; cf. n vi, l. 3i. 33, et Murtinum.

η. vi, l. 4, *ad iuvandum* Pdk.

» l. 31, pro *pugnaciores, pugnationes* Pabdb; pro *ipsa, ipse ah*; post lin., *pugnationem* Pdk. ù|

n. vni, col. 2, l. 2, pro *esse, etc.* Pdb.

n. ix, l. 11 cl 14, pro *intelligitur, intellectualiter* Pdr. "

Ar i. n. n. ni, l. 4, *arguitur* Pdk.

• l. ult., post *Seneca, et* add. Pdb.

n. v, l. ifi, *ponat* Pbdk; l. 19, *servet* Pabdb; l. 22, *in* om. Pm ; l. 24. *praecipiat* Pabdr ; l. 35. pro *quoniam, quando* Pabdb.

η. vi, l. 7, *duobus* Pdb.

, n. vu, l. 8, *subeundo* a.

n. ix, l. 3, 4. *impugnate* l, *impugnantem* Pbdk.

Ar i. 13» ». i*» l. 2. pr° t.v *parte sui, ex vi* Pdb.

Quaes ito cxxiv.

\nr. 1, η. 1, l. 3, *et iniustitia* a.

> n. ni. col. 2, L 2, *excusant* a.

\r i. 2, n. i, l. 4 u fin. col.. *pertinent* Pa.

col. 3, l. fi, *duos* Pdk.

» > l. 14. pro *probationis, propositionis* Pdb.

» p. 3o, l. 4, *hac* au.

» » l. antepen., pro *quae, qui* Pm.

> n. 11, l. 8, *et* om. Pdb.

» l. 10, *non* om. Pdb.

l. 14, *per* om. Pdk.

» l. 3i, post *et, ab* add. Pde.

> l. 3 a fin. col., *optime* P.

, > l. penult, num., pro *ut, et* Pabdb.

» n. ni, l. penult,, *iustitia* Pabdr.

4 n. iv, l. 4 a fin., *et* om. Pdk.

. n. v, p. 3i, l. 3, 5 et 6. pro *illa, ista* Pdb.

• > * l. 12, *sunt* Pdb.

» > l. 18, *in* / *Ethic*. Pabdr ; cf. num. 1. p. 3o, l. 5.

» > » l, 7 a fin., pro *alia, anima* Pdb.

> n. vu, lin. ult. col., ct col. 2, lin. 13. *ista* Pdk.

» * l. 4 a lin. num., *spectare* Pdk.

» n. vin, l. 18, *verificentur* P.

» > l. 13 a fin. col., *modo* om. Pdb.

» > p. 32, l. 9, *in* om. Pane.

» > » l. 11, pro *tantum, tamen* Pdb.

» » » l. 13, *secundo* Png.

» n. ix, l. 2, pro *Et, quod* Pm.

r n. x», l. 3. *quod* om. Pdr.

• n. XDl» l. i3, pro *interioris, inferioris* Pdb.

» · l. 26, *celat* Pdk.

n. xiv, l. 3, pro *in voluntarium, iniOluntanum* a.

> · p. 33, l. 6, pro *nunc, tunc* P, *turn* dk,

• · *1 .8. pro *paravit separavit* se P. *praeparavit* se dk.

• · » col. 2, l. 9, *conditionem* P.

Amt. t, n. j, l. 4 a fin.» ç;nr Prue.
n. 11, l. 10, pro *aitJeudi, audiendi* a.
il. lu. 1. 12, pro *fine, fide* Pdf.
> l. iô, *cuiusque* Po«.

* » p. 35, l. 18, *hac* om, Pmu
* n, iv, l. 17, *infertur hic* Pue.
• n. v, L q, 8 a fin. num., *perfectissimum* Pur.

Art. 4, n. 1, p. 37, l. 12. *illud* om. A.
• * * 1. 18, *in* om. Poe.
n. n, l. 9, *intentionis* Pur..
» L 9 a fin,, *insufficienter* Pudk.
> n. ni, col. 3, l. 8, *consistit* P.
* . » l. 4 n lin., *quant* om. a.
» n. v, *adventio* ,\n.
n. vi, p. 38, l. 10 u tin., *proprio suo* Pηκ.
▸ * l. 8 o fin,, pro *facto, pacto* Pηκ. – lin. seq., *pendentium* P.
n vu, l. antepcn. col., si/ *immediata* Pηκ.
» ▸ col. 2, l. 14, *immediate* Pur.
• η. vin, l. 28, *tyrannos* P.
» n. ix, 1. 10, *pro se* v. n incert.
» * l. 18, *ad* om. Pua.
» col. 1, l. 2, *pertransit* Paine.
* . 1. 4 u fin., pro *quod non, non quad* Padiœ.
» n. x, l. ü, *dixit* Pmi.
n. xii, L *i, hoc* Pr.i; *quad* om. Pi.mt.
» p. 40. l. 3, 4, pro *continuat*as, *continuandas* Pabde,

Ahi. 5, n. 1. l. 1» 2. *qu.* 124 Pηκ.
» n. u, l. 12, pent *rutrap.*, *vet*add. Pηκ. – L 19, pro *indict.*, *tn dictione* ah.
• n. vu. l. 19, *hoc* Pi».
* » l. 29, pro *ullo, illo* Pxbok.
• n. vin. 1. 4 a fin. col., *oportuit* Pηκ.

Quar s no <χχv.

Art. 3. n. 11, l. |, pro *positivam, positivisa*; eII. 12, post *iuris*, add. *est*.
» n. in. col. 2, l. ü, *principes* Poe.
* * » l. antcpen.i pro *tabler, aliter* Phdk.
n. iv, l. 4. pro *aut, autem* P. – l. 12, *accipit* Pdr.
» » p. 46, col. 2, l. r, *praeterea* Pαηηκ.
» . » l. uh.. *IV Ethic.* PAnne.

QuaBrno gxxvi.

Ahi. 2, 1. 6, *in* secundo om. Pdr.

Qcar xti o vxxvn.

Ar i. 2, η. π, 1. io. *peccent*
> η. m, 1 5, *in* om. P.
n. iv, col. 2. L 5, pro *ve, vel* Pdr.

Quaes i 1« cxxvni.

Axr. unie., η. ι, 1. ι ι a tin., pro *habens, hominis* a.
» η. π, l. penult, coi., pro *hic, hoc* Pmt.
n. in, l. 7. pro *m esse, messe* a; ct ita passim.
» n. iv, l. 13, pro *prunus, primo primus* Pux.
» p. 54, l. 2, *patres* P.
♦ » 1. 7 a tin. num., *eorum* a.
n. vi, (l. 6, pro *qua, quo* dk) 1. 7, pro *virtus, virtutis* a.
» l. 8 a fin. col., *et* ante *similiter* uni. l?DR.
> col. 2, l. 2. 3, pro *potest, post* a, el 1. to, pro *actuum, actum*.
9 * l. au, *Ad tertiam* Pahuk.
n. vit. l. ι 5, *comment. fiS* Padiir. – 1. 26, *ossas* ct *esset* P.
p. 55» l. 4, *contineatur* Pabui.
» * l. ι 5, pro *inter se specie, inter se et specie* Poe., ct l. 21, pro *haec, hoc*.

Tnriu Γ). ΓίloMAE T. VU.

xxix

Art. unie., n. ix, col. 3. l. 40, 41, pro *principalem, p&-tentialem* Poe.
» l. 8 a tin. col., *proprie* P.
» n. x, l. i, pro *patientia, putentia* Pηκ.
• » col. 2. 1. 8 a fin. pro *per haec, per hoc* Pur.

QI UÎ1IO U1XIX.

Ar i. i, n. n. l. 14, *et* unie *idea* add, Punit.
■ l. 18, *hoc* Puf.
• n. in, 1. 24, 25. *habent* a.
Art. 2, n. v. l. 5, 6, *distinguit passionem* λ. – L 19 ■ tin. cul., *bonorum* P.
• η. vin, l. uli , *alibi* P.
Art. 3. n. m, l. 10, pro *tertium, totum* l.
» n. iv, l. 13, *ergo* om. Pi»b.
» » l. 7 a tin., pro *sicut, sic* Pde.
Art. 4. n. 1, l. 4, *in* (spat.) *Ethic*, λ, *in I Ethic.* Pbdw.
» p, 65, l. 8, pro *Quia, Quod* Pηκ.
> n. m, L 11. *dixpositin* a.
l. 18. 19, pro *naturam, materiam* Pdf..
• 11. iv, l. 3, pro *tanta, tacta* a.
• 11. v, 1. 4 a fin., *cuiuscumque* Pdr.
Ahi. 7. n. 1, p. 69, l. 7, pro *aliorum, illorum* Pdr.
• n. n, col. 2, l. 0, pro *non, nec* P.

QvaRstio exxx.

Ahi. i, n. 11. col. j, l. 10. pro *dicitur, videtur* a.
Ahi. 2. n. 11, col. 2. l. 4, pro *siquidem, quidem* a.

QuAEsTIQ CXXX».

Ar i. i, η. ,v. 1· 13 « fin., pro *ant, ut* a.
> > 1. 18 a tin., pro *huius, huiusmodi* Pdr.
, » l. 7 a fin., *nec* om. Pηκ.
» n. v, l. penult., *possit* Pdr.

Quaestio i.xxxii.

Art. ». '» v» P* *o. ¸ *kittles* a.
Am. 2.n. », l. 4· Pro ^*aec, Hac* a.
, n. iv, 1.5,4 a fin,, pro *externum, extremum* a.
Ar i 4. n. 1» 1· 9 β fin., *hoc* Pdk.
Art. 5, η.π· ,o· sit nm A.
v co). 2, l. 5, pro *cum, dum* « – lin. 7, *ordinantur* Pηκ.

Quaestio cixsiii.

Art 2, l* 11· ▯ Pro *ptisillamme, pusillanimitate* Pηκ.
, col. 3, l. 3, 4. pro *contracta, recto* Prdr.

Quaestio uxxxn.

Λκĩ. ,. η. P.
η< η, col. 2, l. 2, *quod* om, w.
A η, in, 1. 8 a tin. col., post *illius, magnitudinis*
ΛHi· 2' add. Puηκ.
η. iv, L ii, pro *ct, quod* Pdr ,
» col. 2, L 8, *ct* om. Pbdk.
, » l. penult., *propnam* Pnm
,\PI 4 n. cui· a* *. Pro *consistat, constet* Pηκ. – 1. 7. *excelsa* a.
9 » l. 10. pro *EXΛ'X, LXXX/* Par or ·
• l. rfi, *tertiam* au; l. *if. litteris* 1.
, » l. uh., *sufficiunt* Pint.

QuAKsriu oxxxvi.

π. ι. k *5. *tollendam* Pηκ.
ji, n, *. Pro ln *in actu* Pηκ. – l. penult, col., *quemeumque*
t col. 2, l. 12, pro «h, *fit* Pdw,

d

xxx

Am. '· n' ir' co^ a* l* rcini,VCflit^ Λ·
* » l. 3o. *cognitae* Pabdk.
n. ni, l. 6, *hoc* om. Phdk.

Art. 2· η· v, l. 6. *iustitia* P.
, » l. 4 u fin., pro *opus, optimum* Pahde.
n. vu, l. ι3, xr post *habere* om. Pi»r.
» n. xi, p. ioι. l. n. *ad* om. ar; et pro *accingit, accingunt*.
> » » l. penult., pro *ex, de* Pabdk.
. π. xn, l. 6, *dixit* Pde.
, » l. io. pro *quin, quod in* ah. *quod* Pdk.
, n. «▼» l. io, post *erit, ex* add. Pdk.

Art. 3. n. l, l. ». *cenhsimarthgcsimaescxtae* om. Pdk.
, » l. 3, *probationem* Pdk.
> » l. 4 r *fin.*, pro *sunt, est* Pde.
, π. π. l. 6 n fin. num., pro *Sexto, contra* Pabdk.
» n. v, l. 14 a fin., *auctoritatem* Pddil – l. penult., pro *Sic, Si* P.
» Π. vr, l. it, *possit* Pdk. – l. ι3, *inquireretur* a.
» » col. α, l. i, *Ad tertium* Pdk; ct post lin. *similiter*, – l. 39. *seipsum* P.
» n. vin, l. ιa, pro *lusti, iniusti* Pnt – l. 17. *sustinendo* a.

Art. 4. η· n· '· '· PΓO Λ' &c l>·
» » l. 32, *poles* Pibde.
> n. vi, l. 18, *principalior* Pdr.
• n. x. l. 4. pro *Λ//, tea* Pdk.

Qϵ IUTIO CXX.XVII.

Art. 1. Π. l. l· rt>. *circumstantis* P, *circumstantiis* di.
• η· π, l. ii, *et* ante *firmiter* om. Pdk.
, n. in, l. 3, *perseverantiae* Pdk.
» » l. 6 a fin.. *Ad secundam* Pdk. – lin. seq., nn pro *observationem* legendum *operationem?* – lin. antepen., *in insistendum* x; l. ult., *etsi* Pdr.
n. v, l. 5, *de* om. a: ct lin. antepen. pro *qui, quia*.
n. vi, col. 2, l. ι3 u nn., pro *pro tempore quo, proptcrea quo* ar, *propterea cum* Pur.
n. vu, l. 4 a fin., *nil* Pm.

Art. 2, n. n, l. antepen., *patet* om. An.

Art. 4, η· ι, l. 5, pro *Quaestio, Quo* ab, *Quomodo* Pdr.
n. ιι, l. 3, *ad finem* Pni.
» l. 10, post *ipsam, in* ndd. Pdk·

QtrARSTto ι xxxviii.

Art. η· i. l. 15, *intellexerit* Pde.
30, *causata* Pde. – lin. seq., pro *bono, mala* a.
l. antepen., *in virtute* Pm.
n. π. l. 3. *est* om. Pde. – Post lin., an pro *generationis* legendum *genens*? Cf. loc. cit.
n. v, l. 8. pro *uno, alio* a. – Post lin., pro *est, esset* Pde.
n. vi. l. 5. *exprimit* Pde.

Art. 3 n. i, l. 3, *contra hunc art.* om. Pde.
l. 14, *in* om. Pdf.. – lin. penult, ct ult.. *in continentibus quam in incontinentibus* a.
n. n, col. 2. l. 2. pro *honorum, horum* P. – l. 7, *proportionabiliter* Pde.
n. in, l. 4 a fin. num., *dicit* Pm.

Qvafstio cxij.

Art. 2, η· l, l. 6, *arguit* Pde.
l. antepen., *sic* om. Pm.
n. n, col. 2. l. η, *Ergo* om. Pdk.

Art. 3, n. ιι, col. 2. l. 7, 8, *declinet* a.

Abt. 4, n. n, l. 4, *opponuntur* Pm:.. – lin. 10 u lin., *sit non* Pi»tr.
n. ru, col. 2. l. 7. pro *hoc, ho* ah, *homo* Pm ;
l. scq., post *conveniat, cum* add. Pdk.

Ar i. 4. n IU, Coi. 2, |. 10, pro *improportione, proportionc.* Pdk. – lin. 19, 20, *delectatur* AB.
» n. v, l. 3, 4, *affectus* Pbde.
n. vu, l. 14, *maxime* Pdk ; cl l. 22, om. *ad*.
Am. 6, η· π, l. 2, *litterae* An. – coi. 2. l. 10 et 5 a fin., *conservationem* ct *conservationis* Pdh.

Qgaestio cxlii.

Art. 2. l. 5. *duplex* Pdk.
Ar i. 4. l· ,2< P°s! *cap., commento* ndd. λ.

Quaestio <xi.tn.

Ar i. unie., η· iv, l. 6. *particulariter* Pdk.
» » p. 140, l. penult., *iuxta illud Ambrosii* Pde.
• n. v, l. 6, *praecipua* Pdk.
» » l. 16 a fin., post *scilicet, quod* ndd. Pdk.
» n. vi, coi. 2. l. 16, pro *praegeneratorum, proprie generatorum* ah. *praegeneratorum* Pdil

Quiufcsrio ·xi.iv.

Ar i. i, n. l. l. 10, *qu, /A3* Pim.
» n. n. l. l. *ad tertium* Pas.
• » i 8 n fin. *non* om. Prime.

Quaestio «xixt.

Art. i, col. 2, l. 2, *membro* Pηκ.
Art. 3. π. l, l. i, 2, 147 P.
» η· π, l. 3. *ab* om. Pde,
» » l. 10, pro *ut, ct* Pdk.– Post, lin., *oppositas* Parkil
» n. in, col. 2. l. 18 a fin., *subinducendam* Pdk.

QI AIATIO CXLVII.

Ar i. n. 11, L 6, *credamus* Pbdr.
Art. η· ι, l. 3, *delectationem* a, *deleclionem* a.
» l. 12, *requiruntur* a.
η· η, l. 5, *dolendo* a. – lin. 6, *in vita* Pde. ct post lin., pro *quo, qua*,
> > col. 3, l. 8, *legi* Pd.
n. rv. l. in, *iciunii* Pons,
n. vu. p. 1S8, col. ι, l. ult., *solvat* Pm»h.
l. 30 n fin. num., pro *simul, simliler* a. – Post dues lin.. *cuius* Phdr.
» l. 12 rt fin. num.. *Debet* Pde.
> l. antep. num., *licitum* ab. – lin. ult., *in* om. Pde.

Art. 4, n. l, 3, *conservandum* Pdk.
n. n, col. 2, l. 7 a fin. col., *loquimur* Pde
n. n, l. 8 a fin., *dicit* P. – lin. antepen., *ieiunant* a.
n. v, col. 2, l. 2. 3. *possint* Pdk.
n. vi, l. hi. se om. Pdk.
n. vu. l. ion fin. col., *comestione* a.
p. ifii, l. penult., *ut* om. kb.

Art. l. 4. *praecipit* Pde.
l. 12, *rationaliter sn.* – lin. scq., *intra* Pdk.
col. 2. l. ι. *cap. Legitur* Pde; ct l. 3, pro *licentia, laetitia,*

Art. 6, η· ι. l. 2, *frangatur* Phi.
n. in, col. 2, l. i, *ut* om. Pdr; ct l. 2. 3. *nocerent*.
n. iv, p. 164, l. penult., pro *potus, cibus* Pabde.
Art. 7 n. in, *vesperas* 1er Pde.
» l. 8, 9, *deberent* Pdk.
» col. 2, l. ι, *ct* post *vigil*, om. Pdk; et l 3, pro *haec, hoc*.

Ain. 8, η· ι, l, 7 a fin., pro *praedictorum, prohibitorum* Pde.
n. ιι, i. uh., *hoc* Pde.

Al·
Ai

Ai

Ai

Al
Ai

Ai

Ai

Al

Ar

Art.
Art.
Ar i.

Am 3, n. i, p. jjo, l. 18 cl 13, *praevideatur* ci *prae-*
visum pKUb»

n. ii, l. 4, pro *nun intendunt, intendunt* Piiṅk.
π. iv, col. »; J. i, *ct* ante *fornic.* om. Pdk.

* 1. penult., ult., pro *dilectionem. de-*
lectionem Paiidk.

0. v. l. 5, pro iM.t, *vas* Λ. – Jin. 14 n fin., *agen-*
tibus au.

j n. vi, p. 3 j i f J, –, *intellexerint* Par de.
n, vu, l. 7, 10, *ad secundam. Ad tertiam*, Pot
n. vin, l. i, j i/ *tertium* au. *Ad quintam* Pue.
n- x, l. 27, *auferat* l. – lin. 6 fl fin., *et* ante
peccatum om. Par ue.

• n. xi, p. 322, l. 7, *tollent* a.
» n. xii, l. 14, pro *tantum, tamen* Par .
» n, xiii, l. 2, pro *simpliciter, simplex* Pok.
» » l. ult. col., pro *XX/ ad, XX et ad* Pdk.
» n. xiv, l. 4, pro *certitudo, rectitudo* au.
» n. xvn, l. penult., pro *ut, et* a.

Art. 3, n. 1. l. 13, pro *Qui fornicatur, Qui est forni-*
cator Pok.

• » l. 26, *requiritur* λ. – lin. 29, pro *Forni-*
cator, Fornicatio Point

» » l. 14 it fin. col., pro *Quinto, Ergo* Par ut. –
lin. 5 a fin. col., *eius inesse*

» 11. 11, l. 8, *omittit* a; ct l. 20, *nascitur*.

• » l. 13 fl fin. col., pro *infringere, infligere*
Pi» ; et l. 6 u fin. col., om. a.
» p. 22S J. antepen., *non* om. a.

Ar i. 4. n. in, col. 2, l. 17. »3, *spectent* Pin . cl l. h i.
adessent

• n. iv, l. 9 a fin., *ordine* Pur .
» 11. v, p. 227, l. 10, it. *nullum sensum* a.
» n. vi, col. 2, l. 7. 8, *ordinentur* λ.
> n. vu. l. 7, pro *quod, quia* ct l. scq.. *ordinatur*.
9 • l. 17, 18, *consentit* Pde.
» • l. i5 a fin. cot, *moralem* λ. – lin. 9 a fin.
col., *cum Jiat* P

> η. vin, l. i4 u fin., pro *dicitur, videtur* Pauuk.
» n. ix, l. 3, ii. *sit* Pue; et l. 9, ante *delect*, add.
sicut. – lin. 8 a fin., *radicantes* a.

» n. xi. l. 3, pro *aliquo, alio* Pue.

» n. XU. l. 3 a fin. cal, pro *tactus, aclns* Put –
pug, 330, l. 8. *qui* P.

Aky. 5. n. 1, l. 10, *dormienti* Pr .
» n. n. l. 3, *homo* ante *dominus* om. Peut
» η. iv. l. 7, et col. 2. l.1. *firmantur* ei *firmari* x.
> n. v, l. 5, pro *Ft, Aut* Pabdx.

Ar i. 6, η. i. l. 1, 3, pro />4 *qu., qu. 1.*4 Pii

n. v, l. 4, pro *ablatione, oblatione* P; ci n. ui,
l. 17, pro *quae, qui*,

• n. vii, l. ii. *enim* urn. Puk.

» n. x, l. 14, pro *supra, contra* Puni;. – lin. 25,
ad uni. P; l. 3o, *virginale* x.

Art. 7, n. in, l. 6 a fin. pro *XXX///, XXV///* Pabdk.
» n. rv, l. 1, *dubium* om. P. – lin. 5, *dicerent* a.

Ar i. 8, 11. 1, l. 3, *dicantem* Paodk.

» • l. 7. X, *utraque* Pabub; pro *quod, quant* i
Pajudx¹. vid. Martinon».

» » p. 237. l. q, io. *primum* a.

> n. n, l. i, *ilia* Pue.

» n. ni, col. 2, l. 2, pro *conditione, coitione* Pue. –
lin. 19, *Constant* P.

Art. 9, π. i, l. 6 a fin., pro *tantum, tamen* ur; *inten-*
tionem Pdk.

» n. n, l. 2, *consummatae* Pn (*consummate* x). –
pag. 239, l. 14, *intentionem* λ.

» n. ni, l. 12 a fin., post *non, est* add. Pω:.

• l. o a fin., pro *Xec, Haec* Par ue. – lin.
penult., *prohibeatur* P.

» η. iv. col. 2. l. i, *Aliis* P. – lin. 3, 4, *non exclu-*
ditur indecentia i*π> -lin. 11, *iam* P; ct
l. 4 a fin., *suis*.

• n. v, J. 20. pro *haec, hic* P. – lin. antepen. col..
pro *dare, dare* Paa.

Art. 9. n. v, p, 240, l. 4. *vitandum* a.
» n. vi. l. 16 a fin. col., *afferant* a. – lin. 3 a fin.
col., pro *haec, ncc* Put

* ▶ col. j, l. 5, pro *cum, cuius* a.

• n. vin, l. 12, *hare on*». Pdk.
11. ix, l. iα. i i a tin., pro *patrem, matrem* Pahds.

» n. x. l. 10 .l tin. col., pro *inter, consequenter*
Par ue.

» » col, 2, l. 15, *Variatum* ah.

» n. vu, l. 3. *veniant* Pm – lin. 13, *directe* l’.

» » p. 243. l. 12 a fin. num., c.v ante *una*
add. Pur .

Art. 10. n. 11. l. i3, pro *nominis, hominis* Pur . – Ab hoc
loco usque .id .in 12, n. xiv, desunt variantes
cd. n, puginis exemplarii nostri male com-
pactis.

» n. in. l. 2, *sensum* Puk. – l. 12, pro *quia, qui*
Pade. – l 5 .l fin., pro *sed, seu* a.

Ar i. ii. η. π, l. a, *de on*l. i. – l. 5 a fin. col., *Quarto* P.

» n. in. l. i 3, pro *naturalia, naturalis* Pue.

η. iv. l. 4. *rationis* om. Pub.

» n. v, col. 2, pro *fissio, fixio* Padr .

» n. vu, l. 3. *diversitate* Pt> (*diversitatem* v).

» n. vin, coi. 2, l. 3. *quarta* P.

» n. x, l. 6 u fin., *hac* om. Pdk.

Art. 12, η. 1. l. 10, pro *quoad, ad* Put. – l. 21, *proprie*
Phl.

n. n. l. \ *Altera* a; cf l. 13, pro *variet, nu-*
meret.

» n. vi, coi. *i, l, 3, scminanbus* Pr»w; et l. 5, 6,
quantitate.

» n. vni, l. 6, pro *impura, pura* Pde.

n. ix, l. 2, *plurium* λ.

» n. x, l. 8. *Galieni* a; item n. xn>, ’. 1, *Galieno*,

» n. xi, l. 10 a fin. num,, *ipsam* a.

n. xii, l. j. *apparentiam* Pdb, cî l. 3, *eum*.

> l. 23, pro *une, sive* P. – L 3a, *ab extra* Pde,
l. ii, ii a fin. cui., *metitur* Put – l. 8
a fin. coL. *acris* P.tb, *aerii* u.

» n. xiv, l untep.. *in* om. P; redeunt variantes ed. b.

» 11. xv, l. 3, *connexa* a.

• n. xvn, l. 10, *sit* Pdk.

» n. xix, p. 252, l. 3, pro *con-materia, cum ma-*
teria Pdk (stftiixn *commatenam*).

n. ix, l. 3 a fin. col., pro *videntur, dicuntur*
Pιβ, incert. u.
col. 2. l. 4. pro *continet, continue* Pabdr .
η. XXI, l. 8 a fin., *a* om. ar. — lin. 6 l fin.,
excusantur P.

Ql aistio <_i.v.

Art. 1, l. 12. pro *ad, in* Put

» l. 0 a fin., pro *quae, qui* Pm ; l. antepen., *arti-*
culo tertio; ct l. ult., *habet*.

Art. 2. η. 1, l. 19, *persequendum* Png.

* 1. penult., pro *non est, in est* a. *inest* Pu;
pro *dissensio, dissentio* Par ; dk. /n quo ab
eo non dissentio.

u. iv, L penult., pro *sunt, fiunt* Pt»i.

n. v, col. 2. L 7, *comprehenditur* a.

* • » l. i5 a fin., *ncc est ex* Pdk; ct l. 6
a tin., pro *esset, est*.

Art. 3, n. 1. j. antepen., *incontinentia* Pdk.

n. it, l, antepen. col., *illius* om. Pdk.

col. 2, l. 6, *et* om. Pdk.

n- tn, l. 9, pro *chgendi* (de), *intelligcndi* Pau.
l. 4 j fin., *apparent* P.

QuaRsno ci.vi.

Art. 1, η. t, l. 4. cl 3 a fHUt *per on*’lo C[p’o *banc, hinc*
Puim ; vid. Manin.

π. u, l. 4 a lin. col., *nun* om. Pux.

col. 2. l. 2. *remota* Put

Amt. i. n. tu, l. 4» fi/ee est ex Pm; cî l. o, y, occa-
sionabilitcr.
» » l. 9. 10, continentiae ai». – lin. 8 a tin.,
Ad fecundum P.
Ahi. 2, n. rr, l. 4 ct 3 n fin. num., pro quia, .711; et pro
tint, sunt Pub.
n. nr, p. 262, l. 10 fl tin. num., hominis Pdf.,
Amt. 3, η. rr, l. 8, mobilem λ. – lin. 12, /7/ Ethic, λ.
» n. in, col. 3. l. 7, pro electione, delectatione Pdb,
» . . i. 20, concupiscibilis Pi»e.
* » » l. a5, si om. Pdk. – lin. 27, pro
habitu, appetitui Pabdh; vel habitui
marg. ii.
Art. 4, l. 1. . /-V P.

Qi'abst lo cavn.

Am. i, n. i, l. 5 u fin., ct iracundissimum uin. Poe.
* n. ii, l. untepen. col., maierierum ab. – lin. ulr,
col., ad 1 et 3 om Pdk. – lin. penult, num .
imparati P.
> n. ni. l. 0 a fin., sit Pm ; ct l. 5 u fin., om. r.v,
Art. 2, n. 1. l. 2, pro responsionem, rationem Pi»r; ct
l. 3, 4, om. opposita quia non sunt.
» η. π, l. 2, pm sunt, sicut P; ct l. 6, pro infl-
ctionem, inflexionem,
» n. nt, l. 3, concupiscentia Pdk; ct l. scq., om.
intemperantia.
» n.tv, l. ult., ilia cm. Put.
Art. 3, n. it, p.270. l. 9 a tin., Aristotelem a.
* n. in, l.5 a fin. col., pro quae, aqua Pdf.
* n. tv, l.i 5, pro est. et Par di.

QvAEMIO «.l Mil.

Ar i. 2, col. 2, l. j, ad secundum; et l. ult. ad terinnn
Pasthu
Art. 3, n. it. l. 12 a fin. col., pro enim, etiam P; ct l. 8
a fin. col., pro minimum, nimum. – cot 2,
l 2, 3, adco imperfecte Pint.
» n. tu. L 20. poni Pdm.
» n. tv, col. 2, l. i, 2, superaddit Pm. – lin. 4,
Audisti P.
Ar i. 4. n. 111, l. 2. pro mala, malum Pin.
» » l. 6, 7, occidens prolem verbo Πλμ πβ.
» n. v, p. 278, l. 3f vindicta on). P.
* n. vt, l. i3 a fin., pro uuustitiae, iutlitiac Pnr.
» * l. 7 a tin., pro vel, ct Parcuu
» n. vu, L \ subtracta a. – jin. penult, col., vin-
dictam Pens.
* » col. , l. 0. stant a. – lin. nntepen., pro
flent, sunt Poe.
» n. mu, l. i 5, pro Ea enim, Etenim Pnt. – l. 20,
pro motus, modus Pau de. – lin. 4 a fin.,
in oppositum Pr db.
» n. ix. L i, pro adhuc, ad hoc Pub. – lin. 4 0
fin. num., ad vitia om. P.
Ar i. 5. n. r. l. 17, per seipsum ab. * lin. 22. vindicta
uin. Pde.
» l, i5, 36, Ergo declaratio singula insujfl-
cicntcr ar; Ego declaro singula insufficient
1er Pde. – lin. 29, in expectata λl».
n. in, l. 3, pro in primo, imprimo P. – lin. 5,
exterl0 a, exterior Pin*.
» > l. i3 a lin., et om. Pde.
Art. 6, n. it, coi. 2, lin. 1, pro dicere, directe Pnp.; ct
l. scq., om. ibi.
» n. ni, l. 9 a tin., <.v ipso genare Pdf.
Abt. 7, η. i. col. 2(l. 1, pro prolotionem, probationem
Pda; item n. iv, l. 3, Par ml
* » * l. 6, pro clamore Pabdc.
» n. u, l. i3, contra moventur λ, – lin. 15. appre-
hensio Pabdk; moveretur Pm.. – lin. λ<.
oblationem P.
» η. i i, L i i. spectet v. – lin. 14. pro nis, vitiis Voc.

Λmt. 7, n. vi. l. 8, pro une (de), si Pah, – lin. 9, to,
definivisse Pnr.
lb \u, l. 5, timor P.
n, tx, l. penult, col., pro quid, quidem PauDB.
Ar t. 8. p 3, ad om. Pdk.

Qi'AttiHW <l IX.

Ar t. 1. n, l, col. 2, l. 2, crudelitatis a. – lin. 7, effectum
Pdk.
n n, l. jo, a fin. col., habeant pDfc – fin. 7 a
tin. col., idem Prom; cf. qu. ctxi, art. l.
n. tv, L 14 u fm. col. ; ct art. 5, n. xi. p. 3o3,
l. 37.
» col. 2, l. 1, pro exteriorem, interiorem Pdb.
π. nt. l. fi, pro art. r, art. 3 Pou. ct l. 9, pro
inimtitiae, iustitiae.
> n< iv, l. 8, sic f»m. Pdb,
Ar i. 2. η. lf. * 4» ΓΓ0 hoc quod, hie Pox. – lin. 10, in
auditis ad.
» lb nt, l. 4. cuiuslibet P.
> n< η. l l, occisionem au, occasionem Poi.
» > col. 2, l. 2. morali am. – lin. scq., crude-
litem Pau hr .
l. antepen.j pro iustitiae, iustae Pdb.
» n. v, l. 4. pro et, tit Paudk.
» . l. 13. utilior Pdk.
» n. k » PΓ0 Mud Pot. – lin. n, di-
rectae P.
» p. 288. col. 2, l. i. rarissimi ar. – lin. 3,
pro quod, qui Pamdk,

Qcailmto <j x.

Ahi. 2. cd1. 2. fin. ». Pfo si, sicut Par de.
» p, 391, col. J. l. 6. 7, effectus Pasi>&.

Qr ASSTIQ -4.Xi.

Ar t- . n. t, .?· rtfrtiwndi Pdb; ci l. feq., pro exten-
sione, intensione.
» , l. penult., Pro add. ct Ante ad.
n< n, col. 2, l. 9, cajmonfcm Pabdb: item n. v.
l. 22.
» n. in. fi penult, cot, htc Pde.
> » p. 394, l. 6 u fin., F Ethic. Pabde. – lin.
iimepen.. pn> et, etiam Pr db.
> n. iV, l. 4. pro indislinctio, distinctio Pus.
l. 19, 20, pro bonum quo, donum quo Pi»t
> l. 33. 34. pro quaestione sequentis articuli,
quaestionis sequentis articulo Pane.
> » l. 14 a fin, col., pro isdem, idem Pr de.
> col. 2. l. 9, 10. pro magnanimitatis, ma-
pnanimitas Pde.
> n. v, l. 3, crccderr a. – lin. 8, utriusque Poe. –
lin. 29, pro quod secundo, quo P.
» p. inS. l. 12, l3, quod... magnanimitatem
om. Pus.
Art. 2, Π. 1» fi 3» P011 articuli, primi add. Püt.
» η. n. fi magnanimitati P1.1,
> n ru. l. 13 a fin. num., hinc Pa1φκ.
» n. v, l. 9 a fin., pm competens, incompetent Pdk;
et l. amepen., pro «r eadem fit ne, ex eo-
dem flne.
n. vt» col· l· nunc ncc. om. Pmc; ct l. 8,
pro hate, hoc.
» » » l. 11, pro quod, quae AB, quant Pot
> η. mi. l. ult.. reguletur Poe.
Art. 4, n. it. l· > TMb intellecto v. – lin. 3, principalis
Pon. – lin. 5. spectet a.
Am. 5, π π, l. penult., pro .4c? Et Pm; item o. xvut,
L 17.
> n. rv. l. 18. de fin· sire om. Phe.
» n. v, l A rfl' opnm, operum pur
> n. vn. l. pro habent» habes lhn:

Ahi. 2. n. i. L io. <///. VI Padde
» n. it. 1. 7, *intellectu... voluntate* λ.
• n. m, l. penult., *praeallegatis* Pdf.
n. iv, p. 380. l. 3. 4, *prophetica* Pou.
Ahi. 4, n. r. l. 6, pro *Seu, sod* An.
» » col 2, l. i, *occurrant* Pah.
Ahi. 5. l. 3, *propheta* Phih .

Quaestio . l XXIII.

Ar i. 2. n. 1, l. 3, *cogitationem* l.
» n. n, col. 2, l. 4 a tin. col., pro *aliquam, alta quam* ah. – lin. scq., pro *aliud, aliquid* Pηκ.
• » p. 388, col. 2, l. 2, *imprimet* a.
» n. m, l. uh., *naturalem* PaBdk.
Art. 3, n. 1, l. 7, *quod* om. Par de.
• * l. 24, *imaginativae* Pint.
» η. fl. 1. penult., pro *quanto, quando* Pint.
» n iv, l. ult. col., pro *subiectio, subiectum* Ph«.
Art. 4. l. nntepen., *relinquat* Pdf..

Quarstto c.i.xxtv.

Art. 1, n. 1, l. 3, *qu. t6r* Pde.
• η. π, l. i. *Ad hoc dicitur quod* om. Pant.
Art. 2, n. it, l. nntepen.. *solum* Pm.
» n. m, l. 2. *quantacumque sit et excellens* quan-
tacumque sit excellens n.
Art. 3, l. 11, pro *pura, puta* Pr>K.
Art 4, n. 11, l. 4, 5, *intellectualium* P.
> n. nt, l. 7, *per* om. a. – col. 2, l. 2, pro *scilicet, idest* Prm; ct l. 4, *Propterva*.
Art. 5, l. 3, *supenores* P. – lin. 4, *scilicet ratione modi* om. Pde.
Art. 6, n. ill, col. 2, l. 1, *spectat* a, – lin. 6 a fin., *aliquis* Pa (*aliquis* a). – lin. | a fin., *doctrinam* ct *directae* P.
» n. v. l. 21. pro *et, est* ah.
col. 2, l. 5, pro *bam nos, bonitatis* Pde.
> - » l. 9, *ad malum nec* om. Poe.
> » » l. 4 a fin., *propterva* om. Pηκ.
» n. at, l. 16, *acceperunt* a.

Qiaksiiq clxxv.

Art. 2, n. 1, l. penult., pro *alienationem, observationem* Pasok.
> n. tr, l. 7 a fin., pro *quod ex intrinseca, quod exfnnseca* Por.; et l. 5 a fin., *potest*.
Ar i. 6, L 6. *est* om. Pηκ.

Quaestio CLXXVI.

Art. i, n. if, l. 2, *Dei* om. Pdk.
> n. in, col. 2, l. 6, *ct* om. Poe.
Art. 2, η. π. l. 10, pro *linguarum, linguam* Par dr .

Quaesito <XXXVII.

Art. i, l. 6. *ista* om. Phdf.
Art. 2, col. 2, l. 3, *occurrent* b, *occurrit* Pηκ.

Quaesito CLXXvri.

Art. 1, π. rv, p. 419, l. nntepen., *computantur* P.

QvAKSHU Cl.XXIX.

Art. 2, l. 8, pro *quod, quia* a.

Qvakstio cxxxx.

Art 4, l· 0, pro *contemplantis, contemplationis* Pι·χ.
Art. 6, η. f, l. 3, *haec* om. λ; ct l. to, pro *divinis divinus*.
» n. n, col. 2, l. 7. 8, *vel non habere* om. Püi.

/ xxxv

Art. 0, n. iv, J, 2, *hmninb* Pdk; *hac* om, Pbdr .
n. v. l. 4 a fin., *cum* mite *contemplatio* mid. Pur .
Aur. 7. n. n, col. 2, l. 2, *consistet* Pηκ.
• n. m, l. 5, *consequente* λ.
'R'· 8, l. 8 u fin., *ipso* uni. Pηκ.

QUASSno <LXXXi.

Ar i. 4, n. 1, l. nntepen., pro *secundant, sanctorum* Pabds.
• Π. 11, L 5, pro *aliqui, aliquid* Pi»n; et l. ontepen., om. *hoc*.

Qt ARSTIO Cl-XXXif.

Art. i, n. in, col 2, l. 3, pro *Sic, Sicut* Phot.
• n. v, l. 4 3 fin., pro *homini, haberi* a.
• n. vu, l. 3, pro *via, vita* ar .

QrÀutfo CLxxxnt.

Art. i, n. i. l. 19, pro *quarto, octavo* Par dx.
» n. tv, l. 4, *vela* om. Pnt.
• » l. 10, pro *clericum, clericatum* Pul.
Ar i. 3, n it, col. 2. l. i3. *disponit* λ.

Quaestio uxxxxtv.

Ar i. 1. n. 11, l. 5 a tin., *4 cap.* P.
Art. 2, n. 1, l. 6, 7, pro *praeparationem, operationem* P.
• » l. 15, 16 *omnibus* om. Pde.
• n. 11, l. 2. et L i3 a fin., *supererogatoric* et ex-
tensive Pdf .

Ar i. 3. n. 1. l. 4 a fin., pro *si, n. (enim)* a; ct lin. ult., addit *ad post aittfrm*.

- n. ni, l. i, *quia* om. Pr»E.
- » n. v, l. ult., *in propouto* Pde.

Art. 4. l. ii. 12, *cum* post *et* add. P; *perpetuo... per-fectionem* om. de.

Art. 5, n. 1. l. 2, *quod* om. Pde.

» » l. 7 .1 fin. col., *possent* ad. – lin. penult, col., *ibi* om. Pde.

» n. n. l. 4, pro *exccutionem, excusationem* Par dk.

» » l. 10, *et* ante *perfectionem* add. Pdk.

Ar i. 6, n. 11, l. 9 a fin., pro *cap. Duae. cap. Domine* Pabol
n. iv, col. 2, l. 3. 4. pro *esset, esse* nx; pro *sibi ipsi, sedi episcopi* Par de.

» n.v, l. ii, pro *effectuum, affectuum* a.

• n.vi, l. 2,3, *esset* et *posset* Pde.

» n.vu, l. 5 a fin., *certc* Pηκ.

• n.x, l. ii. pro *Domino, clcro* Padde.
• l. i5, *ut* om. Pde.

Ar i. 7, l. 10, pro *Udem, Idem* Paddk. – lin. 4 * fin. *est* om. Pane.

Art. 8. n. 11. l. ult., pro *prima, propria* Padih.

» n. rv, l. 9 n fin., *signatur* a.

> n. v, l. rtntepen. col., pro *quam, et* ab. – lin. ult. num., pro *alienum, alium* Pabdk.

» n. vt, l. 6, pro *mfmum, intimum* Poa.

• n. vti. l. 2, *posita* ad.

• n. x, l. 4. *ex* om, Pde.

• · l. 12, *et* om. Pn«. – lin. 26, pro *perfectores, perfectiores* P.

• » l. 5 a fin., *ordinarii* Pηκ.

QI ARSTiO a.xxxv.

Art. i, n. r. l. 9, pro *sit ita, sic ita* ad. – lin. 15. pro *bonorum, honorum* P.

» » l. 18 n fin», pro *appetendum episcopatum, appetitum episcopatus* Pde.

» η. π. l. 33. *ministerium* a; et l. 44, *spiritualitati-bus* All.

» η. ni, l. 3, 4, pro *applica tu (applicatu* a) Λ-
slindiontmi supra positam, applicatur di-
stinctio supra posita Pm*.

Art. 1. π. ,π. 7» PFO Amz/mmd/, *homini* Pm.; ct l. scq., *cura ordinatur*.

> P. 4f*9» ' . '°» om. ui. n. iv, l. 5, *non dicit* Pηκ. – lin. | a fin., *ut* om. Pinna.

n. v, l. penult, col., *reprehensibilem* Pι»κ.

• col. 2, i. io, *alloquiis* Pπυκ.

Art. 2. π. *. ** J' Posl ι. ulhi fldd. Pδκ.

, l. io, pro *inordinatio, moderatio* Paddk; item l. seq.

n. n, l. H, pro *secundo, tertio* a. – lin. antepen. num., *proprie* Pδκ.

Art. 3. η. ' . *. ,o. *differentiam* i.

\\ n. n. P. 4/λ l. 5, *illo* a. – lin. penult., pro *ut, quod* Pδr.

> n. iv, l. 7 n fin., pro *qui, quae* ab. – lin. penult., *cos* om. Pηκ.

Art. 5. n* °. ' . ,o û ,n' nurD.. Pro *dlten» altari* m,

, n. ni.l. / . pro *tantum, tamen* Par de.

t n. iv, l. 14, *contingit* a. – lin. 18, 19 et 23, pro *praesentia* ct *praesentiae, persistentia* ct *persistentiae* a.

, >1 . penult., *verba* Pδκ.

» n. vi, coi. 2. l. 16. *in* ante *suis* add. Pηκ. – l. 3p, pro *in cura, in curia* ai».

, » » l. 24 n fin. col., *suit* Pbde.

, » » l. 16 a fin. col., ex om. Pηκ.

» . * l. 8 a fin. col., post *memoriae, el primo* add. ah, Z add. P. *idest* add. ηκ; cf. qu. c lxxxviii, art. 12, n. 1, lin. 6.

> n. vu, l. 17, *membrorum* P. – lin. 10, *pro* om.

. » l. 20, pro *non, natura* Pabuh.

• . l. 8 a fin., *prudentia* a. – lin. penult., *sunt* ante *timidae* add. Pdb.

> n. ix, l. 4, post *absque, ratione et* add. Pηκ.

» n. x, l. 7. *Ad secundum* Pad. – lin. antepen., *non* om. P. (

> n. xi» l. 2, *scilicet* om. Phδκ.

» » l. penult, num., pro *hoc, homo* Pmi.

> n. xii. col. 2. l. 6, pro *religiosum, religionis* Pηκ; ct l. 8, pro *perfectio, perfectior*.

Art. fi. n. 1. l. 3, «ce. *nunc* om. Pηκ.

> n. iu, l. 4, *modo* om. Pδr, incert fl.

Art. 7. n. l, l« t8, post *antiquitus, eua (iura?)* add. a; spatium vue. η.

> l. 29, *dispensando* Pah. – lin. scq., *reditus* Pηκ.

» n. n. 1. l. *primo* Pue, iocert. ab. – lin. 3, pro *reliquas, aliquas* Pηκ.

» » l. 8. pro *indistincta, distincta* Paiidk; *portione* Λ.

» n. ni, l. 1, *Ad primum* P. – lin. seq., pro *quod, non qund, quod non* ι-κ.

» » col. 2, l. 12, *animum* Pdb; *episcopi* Pauuk.

• > > l. 15, pro *habent, habens* Pahdr. – lin. antepen.. pro *quo, qua* Pηκ, incrt. n.

n. iv, p. 483, l. 6, pro *addicta, reddita* Pde.

» > » l. 18 a fin., pro *oculata, occulta* Pηκ.

• » > l. 8 u tin., pro *creditae, debitae* Par db. – lin. 5 a fin., *et* ante *post* add. Pηκ.

* » > l. penult., *tenetur* a; *ad restitutionem* om. Pηκ.

» n. v, l. 8, *habent* Pδκ. – lin. 4 a tin. num., post *quod, non* add, Pabdi..

» n. vi, l. ult., *singulorum* a.

Art. 8, n. i, l. 6 a fin., *subdatur* au.

n. n, l. 17 a fin., pro *excusationem, executionem* Par de.

> » l. penult., pro *sunt, non sunt* Pahdr.

* n. lit, l. 10 a fin., *et censurarum praelatorum* om. Pηκ.

Ar. i. i, n. 1, l. penult., pro *concluditur, claudicatur, a, al. claudicatur* margo n.

» n. n, l. 6, pro *primum, principium* a. – lin. 4 a fin. col., pro *status, actus* Pηκ. – lin. penult. col., pro *dicit, digit* Paudk.

» » col. 2, l. 7, pro *approximitas, a proximitate* Phide.

n. tu, l. 5 si fin., *intelliguntur* au. – lin. penult., pro *proficientes, profitentes* a.

Ar. i. a, n. i, l. o, io, *perfectam* post *caritatem* hab. db. – lin. 19, *obligationes* λ. – l. 22, *praemittat* P.

> n, 11, l. 10, pro *similiter, simul* Pηκ.

» » col. 2, l. 2, *hoc* Pηκ.

» n. ut, p. 490, l. 3, pro *hic, his* a. – lin. 5, pro *utpotc, ut postea* Paiidk; pro *a, ad* a.

> n. iv. l. 7, pro *scilicet, sed* ah.

Art. 3, n. n, col. 2, l. 8 ct 10, *sint* Pnt.

Ar. i. 5, η. t, l. 4, *absolutae* Poe.

» n. tu, l. 4, pro *exercitantium, excitantium* Pηκ; et l. 8. *regant*.

n. iv, col. 2, l. 7. pro *dicitur, dicit* Pηκ.

> η. v, l. 2. *nun* om. Pηκ (cfr. not. ζ).

Art. 7. n. 1, l. 11, *religionum* Pδκ (*religion* a).

Ahi. 8, n. i, l. (3 a fin. comment., *subditi* P, *subdit* di.

Ar. i. 9, n. 1, col. 2, l. 1, *non* om. Pδκ.

n. n, l. 14, *inducuntur* a. – lin. antepen., pro *non, tantum* Png.

» n. tu, p. 5o j, l. 2, pro *primo, h0* a. A' -, *hie* Pδk.

» n. iv, l. i *i. propriae* Pine – lin. ió, *Ordinem* Pn (*Ordinc* f),

n. v, l. 10. *imponenda* Pηκ.

> n. vi, l. 7, pro *ut, ne*, Pηκ; et l. 5 h fin. num., pro <.v, *in*.

• η. vπ, l. i i, *fit* Pm.

» » l. 18, *est* ante *extra* om. Pηκ, et sutim ponunt loco *et*

• * l. 24. pro *ex, est* Pue.

• . p. 5o3, l. 9, to, *a* post *excusatas* om. Pdb, ct post *voluntaria* ponunt.

» η. vιπ, l. ι3, pro *e contra, contra* Pηκ; L 16 a fin., *et* post *statuti* add.; ct lin. 5 a fin., *in* om.

» n. ix, coi. 2. l. 1, pro *idem, ibidem* Pabur.

n. s, l. 20, *praeceptum* Pabdb. – lin. 27, pro *et, ut* A.

> n. xi, l. 11, pro *renovata, revoluta* Pint.

Ahi. io, l. 2, *ad* om. ab. – lin. mtepen. pro *est, es* P.

Ahi. 2, η. ι. l. 11, pro *scilicet, sed* Pah. – bn. uk. num., *religiosum* λ.

» n. iu, l. i, *et* om. Pdb.

Art. 3. η. u. l. 18 a fin. col., pro *vis, tus* Puh»κ; *super* Pddr, sicut et l. scq., et l l, lu a fin. col

» n. ni, l. 10, pro *qui, quia* Pδk.

» > l. 9, 8 a fin., pro *est, esse* Pbdb; *consummatum* Par ue.

» n. iv, l. 9 u tin., *occupet* Pηκ. – lin. 0 l fin., pro *magis, minus* Puf ; *occupare* P.

» » l. penult.. *Privata... oratione* Pδk.

Art. 4, η. ι, l. 8, pro *ex, de* Pηκ.

» u. iv, l. 8, pro *retributio, responsio* au. – lin. seq.. *spectantur, A*.

> n. v, p. 516. t. 1, 1, *profanantur* a.

» n. vi, l, antepen., *Quod omnibus*, Pabuk.

» η. vin. l. 20, pro *reductive, inductive* Pur.

Art. 5, η. ι. l. o. °» *Glossam allatam* Pdb.

» > l. 14, pro 17//, / Pur. et l. scq., *insinuavit*.

• l. penult., pro *vilitatis, utilitatis* ad.

» n. u, l. 8, pro *mentitur, invenitur* Paudk.

• n. tu. col. 2, l. ι, pro *solum, non solum* Pηκ. – lin. scq., *egens* P.

XXXVΠ	
ART. 5. η. V, p. 5fg, l. 7, pro <i>sit, est</i> . a. – lin. 11. ut ante <i>paupen</i> add. Pne. – lin. 4 a fin., <i>pcc- cat</i> λ.	duractoribu» indinntis imprimi debebat). <i>mutare voluntatem suam</i> Pabob.-lin. ult., <i>lionsjldus</i> a. <i>Gonsaldus</i> n.
Art. 6» ⚡ 3. m Pü5t <i>aliqua</i> add. au.	Art. 3. o. iv, col. 2, l. 3, <i>consulit</i> Pi»b; <i>Garopohtano</i> Pu.
Qüabstio CLXXXVIII.	» n. v, p. 542, l. 4, <i>ingredietur</i> sn.
Art. i, n. in, col. 2,1. ii, <i>tertianorum</i> au.	n. nu, l. 16, pro <i>consummari, commutari</i> Pahub.
• » >> 1. penult., pro <i>inde, eaedem</i> Pint.	n. ix. l. 7, <i>sequatur</i> a; et l. uq,, pro <i>extra, ex</i> .
Art. 3, η. π, col. 2, l. 8, <i>aliquod</i> a.	n. x, l. penult, col., <i>propositum</i> Puk.
Ar i. 4» η. π. l. i, <i>ad quintum</i> Paudh.	» » p. \$4.3, l. 7. pro <i>ex tempore, ex parte</i> Pane.
Aηγ. ó» η. it. l. antepen . <i>Praeferrentur</i> Pue.	Ar i. 4, n, in, L uU., <i>adstricto</i> a.
Abt. 7, η. in, p. 533, l. 9, <i>sufficiebant</i> au.	n. tv, l. 5 et 9, <i>dupliciter</i> Pine.
Ƒ » . l. 21. <i>defecerunt</i> Poil – lin. 2K, <i>super</i> Pros.	• l. 15, pro <i>se, scilicet</i> Pabux.
„ n. tv. l. <l, <i>dixi</i> P.	n. vi. ⚡ 15 « fin., pro <i>minus, unius</i> a.
„ n. v, col. 2, l. 2ti, pro <i>est, ct</i> Pdr – lin. 3a, 3\ <i>Decretali</i> P.	„ n. vu. l. 8. pro <i>expediat, expriat</i> P.
„ » » l. 45, <i>perfectiorem</i> Pau.	Art. 5. n. m, l. 5 n fin., <i>augetur</i> a.
⚡ n. vu, l. 3, <i>consument</i> a; ct l. 5, <i>praestantium</i> .	Ar i. fi. l. 4, pro <i>effectu, affectu</i> Pint. – l in. icq., <i>debitum</i> om. Put»h.
> • l. 4 u fin., pro <i>esse, et</i> au, om. Pim. – lin. seq., pro <i>delicias, divitias</i> ab.	An i. 8. η. l. 1. 4 a fin. col., pro fi, <i>sicut</i> Pi>x.
Art. 8, col. 2, l. i, <i>et</i> ante <i>contenti</i> add. Pox.	» coi. 2, L 2, <i>si</i> otn. a.
Quakstio LXXXIX.	* η. π. l. 4 a fin., pro <i>immortali, immo tali</i> Paiiuh.
Art. 1» π. Π. l. 1. 2. <i>ad quintam</i> a.	» > L antepen., <i>trahere</i> Pntî et l. ulL, pro <i>de Regular., de rcg. lur.</i>
» » col. 2, l. 5. 4 a fin. col., <i>vero praecepti;</i> et l. scq., <i>observantia</i> ah.	Ar i. 9. n. i, p. 551. l. 3. <i>ut</i> om. a; pro <i>iuste, iste</i> Pi>e.
» » P. 53g, l, fi , <i>concludens</i> Paiuiik.	Ar i. io. n. l. 1. 3, pro <i>virium, iurium</i> Parde.
» π. in, l. antepen,, pro <i>quandoque, quodammodo</i> Pahijr.	• col. 2, l. 2, pro <i>eum, Deum</i> a. – l. 7, 8, <i>ingrediatur</i> a. <i>ingrediendo</i> Pue.
Art. 2, col. 2, l. 1, pro <i>matura, natura</i> am. – Pag. 540, l. 3, <i>fovendum</i> P.	n. it, l. 2» pro <i>cadere, codem</i> Paiiidil
/Art. 3, n. t, l. 8, pro <i>mutare vitam suam</i> (quod totum	Riapossiones Car ixisal (§ Cun am.
	Ed. b (Vend. i52s), ex qua desumptae sunt hae re- sponsiones, in principio habet <i>Eiusdem Thomae Cardina- lis</i> etc.; p. 557, col. 1, l. 14, 5. pro <i>ad secundum, ad tertium</i> ; cl L 3i. <i>cap Officiis</i> .

Codd. et Edd. citat.

Λ	;	.	.	.	Cod.	Vat.	101	56.
B	9	»	743.	
C	»	»	730.	
D	.	.	.	4	>	•	740.	
E	.	.	.	«	>	*	74*.	
F		>	744	
G	>	Urb.	i 31.	
H	>	Vat. Palau	354.	
I	>	>	>	355.
K	9	•	7?8.	745.
L	9	\	74«.	
P	Editio	Piana.		
a	artni		1467.

Edd. Comment. Card. Caiet.

P					Editio	Pinna.		
Λ	•	.	.	*	>	VencL		1518.
n	•	.	.	◁	F	>		! 522.

SECUNDA SECUNDAE
SUMMAE THEOLOGIAE
SANCTI THOMAE AQUINATIS
A QUAESTIONE CXXIII
CUM COMMENTARIIS
CARDINALIS CAIETANI

SECUNDA SECUNDAE SUMMAE THEOLOGIAE

ANGELICI DOCTORIS

SANCTI THOMAE AQUINATIS

ORDINIS PRAEDICATORUM

CUM COMMENTARIIS

THOMAE DE VIO CAIETANI

riÜILKN QIUÆMIB

S. R. E. CARDINALIS

-----Q-----

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMATERTIA

DE FORTITUDINE

IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA

•LL Pre'og.jcu.
XLTit, LTÜ. 13-
trod.
• Q0. CXXIth.
• Qu. cxxxrx.

• Qa- cxu

• Qa- cxxit .

• Qu. cxx».

Consequenter, post iustitiam, considerandum est de fortitudine *. Et primo, de ipsa virtute fortitudinis; secundo, de partibus eius ♦, tertio, de dono ei correspondante*; quarto, de praeceptis ad ipsam pertinentibus *.

Circa fortitudinem autem considerata sunt tria: primo quidem, de ipsa fortitudine; secundo, de actu praecipuo eius, scilicet de martyrio *: tertio, de vitiis oppositis *.

Circa primum quaeruntur duodecim.

Primo: utrum fortitudo sit virtus.

Secundo: utrum sit virtus specialis.

Tertio: utrum sit ' circa timores et audacias.

Quarto: utrum sit solum circa timorem mortis.

Quinto: utrum sit solum in rebus bellicis.

Sexto: utrum sustinere sui praecipuus actus eius.

Septimo: utrum operetur propter proprium bonum.

Octavo: utrum habeat delectationem in suo actu.

Nono: utrum fortitudo maxime consistat in repentinis.

Decimo: utrum utatur ira in sua operatione.

Undecimo: utrum sit virtus cardinalis.

Duodecimo: de comparatione eius ad alias virtutes cardinales.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FORTITUDO SIT VIRTUS

I* II**, qu. Ixi, an. ; de Virtute qu. 1. an. tj.

• Ver».

Id primum sic proceditur. Videtur quod fortitudo non sit virtus. Dicit enim Apostolus, II ad Cor. xii *: *Virtus in infirmitate perficitur*. Sed fortitudo infirmitati opponitur. Ergo fortitudo non est virtus.

2. Praeterea, si est virtus, aut est theologica, aut intellectualis, aut moralis. Sed fortitudo neque continetur inter virtutes theologicas, neque inter

intellectuales, ut ex supra* dictis patet. Neque etiam videtur esse virtus moralis. Quia, ut Philosophus dicit, in Ili *Ethic*. *, videntur aliqui esse fortes propter ignorantiam, aut etiam propter experientiam, sicut milites, quae * magis pertinent ad artem quam ad virtutem moralem: quidam etiam dicuntur esse fortes propter aliquas passionem, puta propter umorem comminationum vel

1) iif. – fortitudo tit toluui IM.

p) quM. – qui AODEFHIKU

dchonorat[i]onis, aut etiam propter tristitiam vel iram, seu spem; virtus autem moralis non op[er]atur ex passione, sed ex electione, ut supra* habitum est. Ergo fortitudo non est virtus.

3. Praeterea, virtus humana maxime consistit in anima: est enim *bona qualitas mentis*, ut supra* iam dictum est. Sed fortitudo videtur consistere in corpore: vel saltem corporis complexionem sequi. Ergo videtur quod fortitudo non sit virtus.

Sed contra est quod Augustinus, in libro *de Moribus Eccle.* *, fortitudinem inter virtutes numerat.

Respondeo dicendum quod, secundum Philosophum, in II *Ethic.* *, *virtus est quae bonum facit habentem, et opus eius bonum reddit*: unde *virtus hominis*, de qua loquimur, est *quae bonum facit hominem, et opus eius bonum reddit*. Bonum autem hominis est secundum rationem esse, secundum Dionysium, iv cap. *de Div. Noni.* * Et ideo ad virtutem humanam pertinet ut faciat hominem et opus eius secundum rationem esse. – Quod quidem tripliciter contingit. Uno modo, secundum quod ipsa ratio rectificatur: quod fit per virtutes intellectuales. Alio modo, secundum quod ipsa rectitudo rationis in rebus humanis instituitur: quod pertinet ad iustitiam. Tertio, secundum quod tolluntur impedimenta huius rectitudinis in rebus humanis ponendae. – Dupliciter autem impeditur voluntas humana ne rectitudinem rationis sequatur. Uno modo, per hoc quod attrahitur ab aliquo delectabili ad aliud quam rectitudo rationis requirat: et hoc impedimentum tollit virtus temperantiae. Alio modo, per hoc quod voluntatem repellit ab eo quod est secundum rationem, propter aliquid difficile quod incumbit. Et ad hoc impedimentum tollendum requiritur fortitudo mentis, qua scilicet huiusmodi difficultatibus resistat: sicut et homo per fortitudinem corporalem impedimenta corporalia superat et repellit. Unde manifestum est quod fortitudo est virtus, inquantum facit hominem secundum rationem esse.

Ad primum ergo dicendum quod virtus animae non perficitur in infirmitate animae, sed in infirmitate carnis, de qua Apostolus loquebatur. Hoc autem ad fortitudinum mentis pertinet, quod infirmitatem carnis fortiter ferat: quod pertinet ad virtutem patientiae vel fortitudinis. Et quod homo propriam infirmitatem recognoscat, pertinet: ad perfectionem quae dicitur humilitas.

Ad secundum dicendum quod exteriorem virtutis actum quandoque aliqui efficiunt non habentes virtutem, ex aliqua alia causa quam ex virtute. Et ideo Philosophus, in III *Ethic.* ♦ ponit quinque modos eorum qui simililudinarie dicuntur fortes, quasi exercentes actum fortitudinis praeter virtutem. Quod quidem contingit tripliciter. Primo quidem, quia feruntur in id quod est difficile ac si non esset difficile. Quod in tres modos dividitur. Quandoque enim hoc accidit propter ignorantiam: quia scilicet homo non percipit magnitudinum periculi. Quandoque autem hoc accidit propter hoc quod homo est bonae spei ad pericula vincenda: puta cum expertus est se saepe pericula evasisse. Quandoque autem hoc accidit propter scientiam et artem quandam: sicut contingit in militibus, qui propter peritiam armorum et exercitium non reputant gravia pericula belli, aestimantes se per suam artem posse contra ea defendi: sicut Vegetius dicit, in libro *De Re Militari* ': *Nemo facere metuit quod se bene didicisse confidit*. – Alio modo agit aliquis actum fortitudinis sine virtute, propter impulsum passionis: vel tristitiae, quam vult repellere; vel etiam irae. – Tertio modo, propter electionem, non quidem finis debiti, sed alicuius temporalis commodi acquirendi, puta honoris, voluptatis vel lucri; vel alicuius incommodi vitandi, puta vituperii, afflictionis vel damni.

Ad tertium dicendum quod ad similitudinem corporalis fortitudinis dicitur fortitudo animae, quae ponitur virtus, ut dictum est*. Nec tamen est contra rationem virtutis quod ex naturali complexione aliquis habeat naturalem inclinationem ad virtutem, ut supra * dictum est.

γ) sequi. – icquitur AB, contequlfur Pa.

ι) fanat hominem. – faciat hominrm bonum *A, bonum faciat hominem P.

τ) aliud. – aliquid aliud P.

ζ) pertinet. – quod pertinet Plj C.

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestione cccxviii incipit sexta pars huius libri, in qua tractatur de fortitudine. Occurrit autem in hoc tractatu, et sequenti de temperantia, novus sancti Thomae impugnator, doctor Parisiensis, qui ex proposito duos libros edidit per modum quaestionum, alterum de fortitudine et alterum de Temperantia conaturque, ut audio, quantum potest, dicta Auctoris impugnare. Propter quod decrevi obiecta eius referre, et cum divi Thomae auxilio solvere, solidam eius doctrinam clarificando.

In primo igitur articulo huius quaestionis dubium occurrit ex dicto doctore, qui vocatur Martinus de Magistris (cuius superius *, in tractatu de odio et invidia, corrigendo meminimus), circa rationem redditam in corpora articuli ad ostendendum quod fortitudo est virtus, quia scilicet tollit impedimenta abducentia voluntatem a rectitudine ra-

tionis. Arguit siquidem contra hoc, prima sua quaestione sex mediis.

Primo, sic *. Omnis virtus moralis habet ponere rectitudinem in operibus humanis. Igitur fortitudo non est praecise virtus ex hoc quod tollit impedimenta rectitudinis ponendae in operibus humanis. – Antecedens probatur inductive sic. Rectitudo ista, scilicet, *Pugnandum est contra hostem oppugnantem civitatem*, ponenda est ab aliqua virtute morali; et non a prudentia, nec temperantia, nec iustitia: ergo non fortitudine. Similiter rectitudo ista. *Abstinentum est ab uxore aliena*, ponenda est: et non iustitia nec fortitudine: ergo a temperantia. De iustitia vero non oportet probare quod sit positiva rectitudinis: quia in littera Auctor fatetur. Et non sunt plures morales virtutes: quia prudentia est virtus intellectualis. Ergo etc.

* Qq. W. ral. dt. Furiilud., qu., cond., 4.

* O. outn. tn.

QUAESTIO CXX111, ARTICULUS I

• Q. nam. v. Secundo ♦. Omnis causa cui convenit operatio et remotio impeditenti, magis debet denominari ab operatione quam a remotione impeditenti. Virtus est huiusmodi. Ergo.

« Q. oam. »» Tertio -. Rectitudo rationis potest poni in operibus humanis tam si sint ad alterum quam si sint ad se. Sed iustilia ponit rectitudinem in his quae sunt ad alterum. Ergo aliae virtutes ponunt rectitudinem in his quae aunt nd se.

• 21 tbu. Quarto -. Auctoritate Aristotelis, in I *Hhet.* **, definiendo virtutem dicendo quod est *potentia bcne-factiva*,

• Q. *M* W Quinto -. Stante aequali periculo, ct aequali actu in contemnendo periculum, adhuc unus potest fortius facere quam alter. Et non nisi ratione actus humani in quo ponitur rectitudo rationis. Ergo fortitudo habet ponere rectitudinem in operibus humanis.

• ü. Md. Sexto ♦. Sublato impedimento tali, ponitur rectitudo: aliter sublatio impeditenti esset otiosa. Sed huiusmodi rectitudo non ponitur per temperantiam neque per iustitiam. ut patet. Ergo per fortitudinem.

II. Ad horum evidentiam, recolenda est doctrina in praecedenti **Libro*** habita, scilicet quod voluntas humana ex sua natura determinatu est ud rationis bonum in operibus humanis quuc sunt ad se, ita quod non eget in scipsa virtute aliqua nd hoc. Et ratio est quia inclinatur naturaliter in proprium bonum suppositi sui. Et quia non inclinatur naturaliter in bonum alterius, ideo eget voluntas virtute aliqua in semetipsn voluntate ud hoc quod recte velit bonum alterius. Et proptcrca iustitia, quae perficit in operibus ud alterum, est in voluntate: fortitudo autem ct temperuntia, quae perficiunt humanos actus in ordine ad ipsum operantem, non sunt in voluntate, sed in appetitu sensitivo, ut rationalis lumen est per participationem, ut patet ex m *Ethic.* -, in principio cap. de Temperantia. Ex huc namque radice pullulat quod voluntas, quantum est ex parte sua, est recte electiva tam in his quae sunt temperantiae quam in his quuc sunt fortitudinis. Et nisi ex motibus appetitus sensitivi, scilicet timore ct audacia, impediretur voluntas, ipsa voluntas, recta ratione regulam, absque habitu fortitudinis, rectitudinem poneret in operibus humanis quae sunt fortitudinis: sed quoniam impeditur ex huiusmodi passionibus, ideo opus est fortitudinis habitu in appetitu sensitivo,

Ita quod habitus fortitudinis habet duo olficia propria. Alterum respectu superioris, scilicet voluntatis. Et hoc est tollere impedimenta rectae electionis. Tum quia voluntas exercere debet electionem rectam eligendo medium seu modernmen in passionibus timoris ct audaciae respectu periculorum mortis. Tum quia passiones immoderatae movent voluntatem ad male eligendum. Tum quia electio recta debet participari in ipso appetitu sensitivo: et constat quod participari nequit in susceptive impedito per immoderatas passiones. – Alterum respectu sui subiccti in quo est. Et hoc est reddere ipsum firmum ac potentem ad prompte et faciliter moderandum timorem et audaciam, instantibus periculis mortis bellicae. – Tertium autem officium, scilicet directe rectitudinem ponere in operibus exterioribus fortitudinis, officium est principaliter voluntatis recte eligentis et utentis omnibus viribus humanis: secundario autem, et inqunntum pendent huiusmodi opera et earum rectitudo ex passionibus appetitus sensitivi, scilicet timoris et audaciae, est actus a fortitudine emanans.

Ita quod virtus fortitudinis, si recte perspicietur, est in primis causa rectae electionis, quuc est a voluntate, non eliciendo illam, sed impedimenta illius tollendo. – Est deinde causa per modum habitus, clicitive scilicet, in appetitu sensitivo participatae electionis moderate timendi ct audendi in periculis. – Esc demum ex utroque oflicio diversimode causa rectitudinis ponendae in exterioribus operibus, instantibus periculis mortis.

111. Ad primum ergo argumentum ♦ dicitur cum duplici distinctione, ut clarior sit doctrina. Prima est quod ly *ponere rectitudinem* contingit non uno modo, sed multis: scilicet vel directe causando illam, vel tollendo impedimenta illius; ct rursus principaliter, vel secundario. – Secunda distinctio est quod ly *in operibus: humanis* potest dupliciter intclligi : primo, pro omnibus operibus huma-

nis purus appetitivae ct executive necessariis ud opus illius virtutis; secando, pro quibusdam tantum passionibus.

Juxta ha» distinctiones, dicitur primo, quod cum in littera Auctor ponit dllfercntiam inter officium iustiliac ct aliorum moralium, scilicet fortitudinis ct temperantiae, locutus est de ponere seu facere rectitudinem directe causando illam. Et similiter locutus est de operibus humanis omnibus, non his vel illis, per se tamen concurrentibus nd opus virtutis. Ita quod sola iustitia inter morales virtutes est directe efectiva rectitudinis in omnibus humanis operibus concurrentibus ad opus suae virtutis, quia ipsa sola est clicitiva rectae electionis ct medii in operibus humanis (haec siquidem duo ponuntur in definitione virtutis moralis, in II *Ethic*, -, dum dicitur quod *virtus est habitus electivus in medietate consistens*); fortitudo autem et temperantia non sunt directe causutivnc electionis rectae, quia sunt in appetitu inferiori; sed causativae illius alio modo, scilicet tollendo impedimenta illius. Et hic est verus et planus litterae sensu»: contra quem si argumenta tendant, facile ordinate solvuntur.

IV. Et primi siquidem antecedens distingue. Quia si intclligit de ponere rectitudinem quovis modo, verum est, ct nihil contra Auctorem dicit: quia fortitudo ponit rectitudinem in operibus humanis tollendo impedimenta illius, ei passiones directe modificans. Si autem intelligii de ponere rectitudinem et de operibus omnibus humanis concurrentibus, falsum est.

Et ad probationem inductivam, cum dicitur: Ponere rationis rectitudinem in hoc opere, *Pugnandum est contra hostem civitatem oppugnantem*, non pertinet ad iustitiam , etc. : – respondetur quod rectitudo ista spectat non ul unam, sed ad plurcs morales virtutes. Quia pro quanto pugna est actus ad alterum, hoc est ad hostem contra quem fit. rcctificanda est a iustitia: et proptcrca oportet bella esse iusta. Pro quanto sero homo debet in scipso bene moraliter disponi, pertinet ad fortitudinem: sed non illo modo, ut scilicet directe causet rectitudinem illam in omnibus actibus concurrentibus; sed ut in aliquo causet rectitudinem tollendo impedimenta, puta in electione; et in aliquo directe, puta in passionibus; ct in aliquo secundario, puta in operationibus exterioribus. – Et si instetur*. Ponere directe huiusmodi rectitudinem simpliciter spectat ad aliquam virtutem, Ergo: – respondendum est per interemptionem. Quoniam recta electio (alis operi» pro quanto cedit in proprium operantis bonum (sic enim solum cadit sub fortitudine sola), nulla eget virtute morali directe causaliva illius, sed solum nblativa impedimentorum eius ct rectificative inferioris appetitus.

Falluntur autem arguentes in hoc quod putant actum qui rcctiticatur sua virtute, uno tantum modo, scilicet directe, rcctificnri : cum tamen alio modo contingat, scilicet tollendo impedimenta, ut monstratum est ♦. Ita quod, si re-etc perspiciatur, non negatur actus huiusmodi rectificari a fortitudine ct temperantia: sed dicitur quod non uno, sed diversis modis diversi actus ad id concurrentes a fortitudine rccdficantur. Quia electio, quae est in voluntate, rectificatur, ut dictum est, a fortitudine tollendo impedimenta; passiones autem, quae sunt in appetitu sensitivo, rcctificantur a fortitudine directe causando carum rectitudinem ; opera autem exteriora, pro quanto ex passionibus pendent, secundario rcctiticat fortitudo, directe tamen; quoad principale vero eorundem rectificativum. quod voluntas est eligens ct utens, concurrit fortitudo tollendo impedimenta. Et sic fortitudo omnia concuncntiu rectifiant. sed non omnia directe, quia non est opus: quia quaedam, scilicet actus voluntatis requisiti, habent directe rectificativum eorundem longe excellentius, scilicet inclinationem naturalem voluntatis in rationis bonum proprium supposito. Ex hoc enim quod habitus imitatur naturam, dum inclinat per modum naturae; ct consuetudo dicitur *altera natura* -: ; o te evidenter patet quod inclinatio naturae praeeminet omni ea?. «n. habitui.

V. Ad secundum ♦ dicitur etiam cum distinctione, quod causa est duplicis ordinis: quaedam ordinata immediate ad propriam operationem, ut calor ad calefaciendum; quaedam immediate ordinata ad actionem superiori» causnc, ct

mediante illa ad operationem propriam. In primo genere causarum vero est maior, quod causa habens operari et tollere impedimenta, magis secundum operari quam secundum tollere impedimenta indicanda est: in secundo autem causarum genere non est vera. Et in promptu ratio diversitatis est. Quin in istis causis praecipuum est quo respiciunt causam superiorem: in illis vero principale est respicere propriam operationem. Et propterca in istis causis principalius et immediatius consideratur ablatio impedimentorum superioris causae qunm facere operationem propriam, quam mediante superioris causae actione causant. Haec ad maiorem.

Ati minorem vero dicitur verum esse quod virtus habet utrumque, scilicet operari ct tollere impedimenta: sed non uno modo quaelibet virtus haec duo habet. Quoniam quaedam virtutes sunt velut causae superioris ordinis: et hac primo operantur, ct secundario tollunt impedimenta, ut iustitia facit. Quedam sunt inferioris ordinis, quae primo ordinantur nd operationem superioris, et mediante illa ad operationem propriam, ut fortitudo ct temperantia: quoniam primo ordinatur quaelibet moralis virtus ad rectam electionem, quae est actus voluntatis; virtus enim est *ha-*

II *Ethic.* ♦ Et hac primo tollunt impedimenta rectae electionis; ac per hoc. participando electionem rectam, moderate operantur, passiones rcttificando. ct consequenter exteriora opera.

• Nam. i. VI. ,\(| (cniuni * iam patet responsio, concedendo quod fortitudo ct temperantia ponunt rectitudinem in operibus humanis quae sunt ad se: sed non directe, nec uno ct eodem modo in omnibus operibus eius, ut iam bis · declaratum est.

Ad quartum, conceditur quod virtus ct fortitudo est habitus benc-factivus. sed non uno. sed multis modis rectificent diversos netus concurrentes ad suum beneficium.

Ad quintum, gratis conceditur quod fortitudo ponit rectitudinem in actibus humanis diversis modis respectu diversorum actuum: et non nisi tollendo impedimenta respectu principalis actus, qui est electio.

Et per hoc etiam patet responsio ad sextum. Nos enim docemus quod, sublatis impedimentis, voluntas non per habitum iustitiae, sed per naturalem inclinationem iam expedita ponit rectitudinem in electione sua, ct quasi infert rectitudinem in electione participata in appetitu sensitivo, coopérante dd hoc virtute fortitudinis, ut patet cx dictis *.

Stat ergo solidum fundamentum litterae, quod virtus non uno modo dicitur, ct quod fortitudo ideo virtus est quia tollit impedimenta rectitudinis rationis: quoniam hoc est praecipuum ct immediatum suum officium, et in hoc suo officio continetur reliquum quod sibi convenit, scilicet moderari passiones. Quoniam ipsa est in appetitu sensitivo non absolute, sed ut subest voluntati. ac per hoc, est firmativa appetitus ut movetur α voluntate; et per hoc, est moderatrix timoris ct audaciae ut eligibiles quodammodo

sunt ab appetitu sensitivo. Nunquam enim moderaretur has passiones fortitudo nili electionis impedimenta abstulisset: ct per hoc ipsum quod impedimenta rectae electionis auferit, electionis rectae pnrticipativum habile constituit, unde reliqua recta sequuntur.

VII. In eodem articulo dubium cx eodem Martino * occurrit circa illud quod in littera dicitur, quod temperantia tollit impedimenta a delectabili provenientia. Contra, inquit: perseverantia pertinet ad temperantiam; ct tollit impedimenta provenientia u contristnbili, ut putet in VII *Ethic.* *, s. Tb. ue. w.

Ad hoc dicitur primo quod, cum temperantia sit circa delectationes ct tristitias, ut inferius · patebit; quia tamen principaliter est circa delectationes, ideo merito ct vere dictum est quod tollit impedimenta a delectabili provenientia. Nihil ergo obstat veritati huius litterae si etiam secundario impedimenta a tristabili tollat.

Secundo dicitur quod perseverantia non est virtus, sed imperfectum quid in genere virtutis, ut inferius · patebit. Aliudquc est de ea, et aliud de temperantia indicium: quoniam illius prima materia est tristitia, istius vero principalis materia est delectatio.

VIII. In eodem primo articulo, in responsione nd secundum, dubium occurrit circa hoc quod contra vere fortes distinguuntur exercentes fortitudinis actum, puta pugnare* propter damnum vitandum vituperii, afflictionis aut damni. Et est ratio dubii quia istac sunt causae iusti belli: ct per hoc, pugnando pro his, verae fortitudinis actus exercetur.

Ad hoc dicitur quod, cum finis virtutis non sit aliquid inferius ipsa virtute, cum nihil sit propter vilius se unquam finem; ct omnia bona exteriora sunt minus bono quam virtutes ipsae, quae sunt interiora animi bona, *quae nec dari possunt nec auferri ab hominibus* ♦: consequens est quod finis fortitudinis non recte ponatur quodeumque temporale bonum, puta honor, voluptas aut lucrum. Et propterca pugnantes pro gloria aut imperio dilatando, quamvis fortissime se habeant, non sunt tamen vere fortes, sed fortibus similes. Et quia vitare mala opposita, puta vituperium, tristitiam et damnum, oritur ex amore bonorum quorum privationes annectuntur malis; ideo, eadem ratione, non recte ponitur fortitudinis tinis pugnare propter temporale damnum vitandum tanqunm propter finem.

Ad obiectionem autem in oppositum dicitur quod temporalia bona dupliciter considerantur. Primo, absolute: ct sic non excusant bellum. Alio modo, ut sunt adminicula virtutum, et sic reddunt iusta bella. Littera nutem loquitur quando in ipsis bonis temporalibus constituitur finis. Unde dicit: *Tertio modo, propter electionem, non quidem finis debiti, sed alicuius temporalis;* ubi insinuat quod temporale praestituatur ut finis. Quod constat esse illicitum: quia debet respici ut ad finem, virtutem scilicet, seu veram felicitatem, quae est secundum virtutem.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM FOR TITUDO SIT SPECIALIS VIRTUS

Infra, qu. cxxxvii, art. i; P II*, qu. lxi, «rt. 3, 4; III *Sent.*, dirt. xxxηi, qu. 1, art. 1. qu* 3; *de Virtute* qu. 1, art. 13, ad a3.

W?D SECUNDUM SIC PROCEDITUR· Videtur quod fortitudo non sit specialis virtus. Dicitur enim *Sap.* vm ♦ quod sapientia *so-*
brietatem et prudentiam docet, iustitiam
et virtutem: et ponitur ibi *virtus* pro fortitudine. Cum ergo nomen *virtutis* sit commune omnibus virtutibus, videtur quod fortitudo sit generalis virtus.

• Caf xxxix. 2. Praeterea, Ambrosius dicit, in ! *de Offic.* *:

u) *Inexpiabili, – intxpugnabili* PCGH, *incxperlibili* L; *at, bicxpupiabili* margo K; pm *fugat, fugiat* RDEFIpack, *fugit* G.

*P
«n.

·i
u

• *a.*
Smw. Do*. *u*
Mend. fin l, ar.
In.

• Qu. CttMH.y

• Qq. txxkrtl.
*rt. t. f.

3. Praeterea, nomen fortitudinis a firmitate sumptum esse videtur, Sed *firmiter se habere* pertinet ad omnem virtutem, ut dicitur in II fortitudo est generalis virtus.

·θφ.1.

Sed contra est quod in XXII *Moral*, ♦ Gregorius connumerat eam aliis virtutibus.

•rir.^uu,
* y **

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est. nomen fortitudinis dupliciter accipi potest. Uno modo, secundum quod absolute importat quondam animi firmitatem. Et secundum hoc est generalis virtus, vel potius conditio cuiuslibet virtutis: quia sicut Philosophus dicit, in II *Ethic.* \ ad virtutem requiritur *firmiter et immobiliter operari*. – Alio modo potest accipi fortitudo secundum quod importat firmitatem animi in sustinendis et repellendis his in quibus maxime difficile est firmitatem habere, scilicet in aliquibus periculis gravibus. Unde Tullius dicit, in sua *^ieior^ca* *« quod *fortitudo est considerata periculorum susceptio et laborum perpessio*. Et sic fortitudo ponitur specialis virtus, utpote materiam determinatam habens.

• uc. <t

'^TII* «r-
«'.

Ad primum ergo dicendum quod secundum Philosophum, in I *de Caelo* ♦ nomen *virtutis* refertur ad *ultimum potentiae*. Dicitur autem uno modo

potentia naturalis secundum quam aliquis potest resistere corrumpentibus, alio modo secundum quod est principium agendi: ut patet in V *Metaphys.* * Et ideo, quia haec acceptio est communior, nomen virtutis secundum quod importat ultimum talis potentiae, est commune: nam virtus communiter sumpta nihil est aliud quam *habitu quo quis potest bene operari* *. Secundum autem quod importat ultimum potentiae primo modo dictae, qui quidem est modus magis specialis, attribuitur speciali virtuti, scilicet fortitudini, ad quam pertinet firmiter stare contra quaecumque impugnantia.

Ad secundum dicendum quod Ambrosius accipit fortitudinem large, secundum quod imponat animi firmitatem respectu quorumcumque impugnantium. – Et tamen etiam secundum quod est specialis virtus habens determinatam materiam, coadiuvat ad resistendum impugnationibus omnium vitiorum. Qui enim potest firmiter stare in his quae sunt difficillima ad sustinendum, consequens est quod sil idoneus ad resistendum aliis quae sunt minus difficilia.

Ad tertium dicendum quod obiectio illa procedit de fortitudine primo modo dicta*.

n u

@'6'

· α

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM FORTITUDO SIT CIRCA TIMORES ET AUDACIAS

III *Ethic.*, locf. xiv.

d tertium sic proceditur. Videtur quod fortitudo non sit circa timores et audacias. Dicit enim Gregorius, VII *Moral*.

W., .'.
vci. ii.

Iustorum fortitudo est carnem vincere, propriis voluptatibus contraire, delectationem vitae praesentis exlinguere. Ergo fortitudo magis videtur esse circa delectationes quam circa timores et audacias.

'IkfenL fUr-
br. .b. U. »Γ.
U».

2. Praeterea, Tullius dicit, in sua *Ehetorica* *, quod ad fortitudinem pertinet *susceptio periculorum et perpessio laborum*. Sed hoc non videtur pertinere ad passionem timoris vel audaciae, sed magis ad actiones hominis laboriosas, vel ad exteriores res periculosas. Ergo fortitudo non est circa timores et audacias.

«., II <P. »*τ
Ur. I, M 2.

3. Praeterea, timori non solum opponitur audacia, sed etiam spes: ut supra habitum est. cum de passionibus ageretur. Ergo fortitudo non magis debet esse circa audaciam quam circa spem.

s.n. icet «ni.
•Cg. u, o- «...
S.TE toct.x»in.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in II * ct in II * *Ethic.*, quod *fortitudo est circa timorem et audaciam*.

• An. i.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est * ad ° virtutem fortitudinis pertinet remove impedimentum quo retrahitur voluntas a sequela rationis. Quod autem aliquis retrahatur ab aliquo difficili, pertinet ad rationem timoris, qui importat

recessum quondam a malo difficultatem habente: ut supra * habitum est. cum de passionibus ageretur. Et ideo fortitudo principaliter est circa timores rerum difficilium, quae retrahere possunt voluntatem a sequela rationis. – Oportet autem huiusmodi rerum difficilium impulsu non solum firmiter tolerare cohibendo timorem, sed etiam moderate aggredi: quando scilicet oportet ea exterminare, ad securitatem in posterum habendam. Quod videtur pertinere ad rationem audaciae. Et ideo fortitudo est circa timores et audacias, quasi cohibitiva limorum, ct moderativa audaciarum ♦

–d.

Ad primum ergo dicendum quod Gregorius ibi loquitur de fortitudine iustorum secundum quod communiter sc habet ad omnem virtutem. Unde praemittit quaedam pertinentia ad temperantiam, ut dictum est *: et subdit de his quae pertinent proprie ad fortitudinem secundum quod est specialis virtus, dicens: *huius mundi ? aspera pro aeternis praemiis amare*.

Ad secundum dicendum quod res periculosae et actus laboriosi non retrahunt voluntatem a via rationis nisi inquantum timentur. Et ideo oportet quod fortitudo sit immediate circa timores et audacias: mediate autem circa pericula ct labores, sicut circa T obiecta praedictarum passionum.

Ad tertium dicendum quod spes opponitur ti-

*
·ln

T

x) *ad.* – *quod ad* AfiDEFGKa.
huius mundi. – *huiunnodi* P

y) *circa.* – Om. P.

mori ex pane obiccti: quia spes est de bono, timor de malo. Audacia autem est circa idem obiectum, et opponitur timori secundum accèssum et recessum, ut supra * dictum est. Et quia fortitudo proprie respicit temporalia mala retra-

hentia a virtute, ut patet per definitionem Tullii ♦ u. ¶ inde est quod fortitudo proprie est circa timorem et audaciam : non autem circa spem, nisi inquantum connecctitur audaciae, ut supra * habi- 'n.!!/''¶*

Commentaria Cardinalia Caietani

• Conclu». 6. Ix articulo tertio eiusdem quaestionis, omisso secundo, dubium ex eodem Martino occurrit circu conclusionem litterae, videlicet : *Fortitudo est circa timores et audacias quasi cohibitiva timorum, et audaciarum moderativa*. Ipse enim, in qu. iv ., dicit se contra hoc dictum sancti Thomae arguere sex mediis. Primo, sic. Fortitudo est cohibitiva utriusque, scilicet timoris et audaciae. Ergo non est timoris cohibiliva et audaciae moderativu. – Probatur antecedens dupliciter. Primo, quia fortitudo habet cohibere ne timor et audacia insint; aut non continuentur ; aut ne exeunt in clfectum. – Secundo, ex dictis sancti Thorouc: quia scilicet fortitudinis est remove impedimenta, etc. Constat enim quod utraque passio impedit. Ergo utraque est cohibenda.

Secundo. Omnis virtus est cohibitiva vitii sibi oppositi. Sed tam timor quam audacia opponitur fortitudini. Ergo.

Tertio. Fortitudo inclinatur ne actus fortis sit audacia, sicut ne sit timor. Ergo non plus est cohibitiva timori quam audaciae.

Quarto. Moderari audaciam non est aliud quam facere ut audeamus quando oportet, etc., et non aliter. Et sic etiam oportet facere in passione timoris. Ergo, si fortitudo est moderativa audaciae, est etiam moderativu timoris.

Quinto. Ad hoc quod ex audaci fiat fortis, oportet sibi addere quod deficit et subtrahere quod superubundat. Et similiter ad hoc quod ex timido fiat fortis. Ergo par est ratio utriusque.

• Eihic. hb. n, Sexto. Secundum Aristotelem *, inclinatus in unum vitium debet transferre se in aliud oppositum, ut tandem veniat ad medium. Ergo non plus cohibendus est timor quam audacia: nec plus moderanda audacia quam timor.

II. Ad hoc tria dicenda sunt. Primum est quod ista verba, scilicet *cohibere* et *moderari*, quibus Auctor usus est. non sunt ut disparata aut opposita intelligendn, ut iste bonus homo voluit intelligcre. Expresse namque in hac eadem quaestione Auctor utitur *repressions* vocabulo respectu audaciae, ut patet in articulo sexto, in corpore; et *moderationis* vocabulo respectu timoris, ut patet in articulo quarto, ad secundum. Unde manifestum cuilibet esse potest quod secundum suam doctrinam fortitudo est repressive audaciae (constat enim quod reprimere in idem redit quod cohibere), et quod est moderativu timoris. Non est ergo contra Auctoris doctrinam, intellectum, quod fortitudo est cohibitiva timoris et audaciae, nec quod fortitudo est moderativa utriusque. Ac per hoc, totus labor arguendi in oppositum contra sanctum Thomam vanus fuit.

Secundo dicendum est quod Auctor, proprie loquendo, optime diversis illis vocabulis usus est, ad insinuandum quod fortitudo maiorem habet convenientiam cum audacia, quae animositatem quandam sonat, quam cum timore, qui retrocessum quendam importat: quoniam fortitudo in animi virilitate consistit, ut eius nomen sonat.

Tertio dicendum est quod, si arguens intendit arguere contra illnm comparativam. *Fortitudo mapis est cohibitiva timoris atque audaciae*, facile respondetur, dicendo quod nunquam haec conclusio confutatur ex assumptis, ut patet •ingillatim. Nam ex hoc quod fortitudo est cohibitiva utriusque; et opponitur utrique, ut medium extremis; et excludit utrumque; et moderatur utrumque; et quod ex transitu ex quocumque extremorum ad medium oporteat addere et subtrahere ; et inclinatus ad unum extremum debeat quasi transire in aliud: non sequitur quod aequaliter ambo distent a medio, aut quod aequaliter opponantur medio, ut patet in naturalibus; pallidum enim est inter nigrum et album, et tamen non aequaliter opponitur utrique extremo, nec aequaliter distat ab utroque, licet utrumque excludat.

Unde fortitudo magis assimilatur audaciae quam timori, licet neuter ei consonet; et magis distat fortis u timore quam audacia; magis contrarintur fortitudini timor quam audacia. Et proptcrca oportet quod fortitudo magis sit cohibitiva timoris quam audaciae, utpotc magis contrarii. Nec haec egent probatione. Quoniam et experientia testis est quod timor non solum aufert actus fortes, sed similes fortibus, quoniam facit fugere; audacia nutem facit actu similes fortibus, dum facit aggredi. Et in II *Ethic*, ♦ consulitur acquisituro virtutes ut in extremum similius virtuti declinet. Constat namque quod similius virilitati animi cit audere qnm timere. – Liquet ergo quod haec Martini argumenta vana sunt undique.

III. In responsione nd tertium eiusdem articuli dubium ex eodem Martino, ibidem *, occurrit quoad duo. Primo, quoad id quod ibi dicitur, quod timor et audacia sunt circa idem obiectum, scilicet malum. Dicit enim quod hoc non videtur sibi verum. Quia licet sit idem obiectum rcaliter utriusque, est tamen aliud formaliter. Tum quia obiectum timoris formaliter est terribile, audaciae autem est ausibile: in cuius signum, Aristoteles, III *Ethic*. ., obiectum fortitudinis ponit *terribile* et *ausibile*. – Tum quia ausibile contrarium est timendo ut dicit Aristoteles, in II *Rhet*. * – i tim quia ausibile, secundum quod huiusmodi, importat rationem boni, timendum vero rationem mali.

Secundo, quoad ipsam responsionem, quod non satisfaciat argumento. Quia ausibile retrahit a bono fortitudinis sicut terribile, et spes sicut audacia: inquantum per spem circa ausibile ferimur in ipsum inconsulte et contra rationis indicium.

IV. Ad evidentiam horum, recolere oportet in praecedenti Libro de timore et audacia tractata . . Breviterque sciendum est quod obiectum timoris et audaciae est unum et idem materialiter et formulitcr ex parte rei, quoad rationem formalem mali, ita quod utriusque obiectum est formaliter malum, scilicet ipsa mors seu mortis pericula. Et manifeste patet in III *Ethic*. ., ubi expresse vult Aristoteles circa idem versari timidum et audacem, sed ille deficiendo , iste exuperando. Sed differentia est ex parte cognitionis, seu apparentiae. Cum enim appetitus obiectum sit bonum vel malum apprehensum, non est differentin inter malum quod timidus fugit, et malum quod audax invadit, ex parte mali: quoniam non solum unum et idem malum est obiectum utriusque, sed etiam eiusdem quantitatis, puta aequale periculum mortis aequaliter prope, ex parte rei. Quod patet ex hoc quod respectu huiusmodi aequalis periculi mortis in bello, aequaliter prope, fortis bene sc habet, audax superabundnt, et timidus deficit: et non oportet esse maius periculum quod timidus fugit quam illud quod audax superat aut fortis subit, ut patet. Et est semper sermo de timendo et ausibili humano: quod dico propter terribilia humanam virtutem excedentia, circa quae, ut Aristoteles dicit, in III *Ethic*. ., non est fortitudo, quia fortem dicimus *ut hominem*. – Sed differentia est ex parte apprehensionis: quia idem periculum bellicae mortis apprehenditur ab uno ut prope existens et ut magnae potentiae ad valde contristandum et nocendum, et sic habet rationem timendi ; et ab nlio apprehenditur ut longe existens et ut meabilis seu superabilis resistentiae, et sic habet rationem uusibilis. Probatur nutem ita esse ex eo quod experimur quia talia sunt quae ut timenda occurrunt, et similiter ad quae audemus. Et ex doctrina Aristotelis in II *Rhet*. .; ubi ' u?.' ” primum definit timenda per haec duo, scilicet per excellentiam potentiae nocivae et per propinquitatem; et deinde addit contrarium esse timendum ausibili, et bene ; quia

quod timere quae, ct quando, ct cuius gratia oportet, et similiter audere, sunt nexus eliciti a fortitudini» virtute; ct sunt etiam actu» prudentiae regulanti» fortitudinem, ut imperati u prudentia ; ct sunt actus voluntatis naturaliter inclinatae ad bonum fortitudini», similiter m imperati a voluntate.

VII. Et quoniam Martinu», in dicta quaestione *, oppo- -Conduc », j. situm conatur probare, tenendo quod fortitudo non est circa has passiones ut actus, sed ut obiccta partialia interioris sui netus; ct primum dictum suum non probat, ct monstratum est* esse falsum; secundum etiam, abso- - Nam. pñwcrd. lute loquendo, est falsum, licet possit ad aliquem bonum sensum reduci: ideo tres suas rationes intendo solvere, inquantum militant contra superiorem doctrinam.

Primo ergo probat sic *. Omnis virtus quae est circa ali- - Coneta». j. quem netum, est, tanquam circa partiale obiectum, circa omne illud quod scitum est esse impedimentum illius actus. Sed fortis scit quod timor ct audacia sunt impeditivn sui actus. Ergo. – Maior patet: quia quantum fortitudo inclinat ad actum suum, tantum inclinat ad removendum im- pedimenta.

Secundo. Quidquid est obiectum prudentiae dirctivne fortitudinis, illud est obiectum fortitudini». Sed prudentia talis habet has passiones pro obiectis. Ergo. – Probatur maior: quin alias non esset actus voluntati» sufficienter conformis actui rationi».

Tertio. Per actus fortitudinis timor et audacia sunt no- hti, formnlitr vel aequivulcñtr. Ergo sunt obiccta. – Pro- batur sequela: quia nolitum est obiectum actus quo est nolitum.

VU1. Ad huius rei ampliorem evidentiam, sciendum est quod tollere impedimenta actus non uno modo dicitur: nam aliquando dicitur effective, aliquando formaliter. Verbi gra- tia. quando combustivum ligni tollit aquositatem quae est in ligno, dicitur tollere impedimentum effective: ct tale im- pedimentum habet se ut obiectum partiale, excludendum tamen. Quando vero prudentia praecipit quando oportet, ct quod oportet, etc., praecipiendo aufert actualitr ab actu praecipendi conditiones oppositas, non ita quod conditio- nes oppositae quae excluduntur sint obiccta actus praeci- piendi ; sed sicut actus praecipendi dicitur elicitus a pru- dentia, ita conditiones cius eunt elicitae velut conditiones actus eliciti; et sic uctu» informatus talibus conditionibus excludit tormailler oppositas conditiones, sicut albedo in subiccto excludit fonnalitcr nigredinem ab eodem subiccto. Sic autem tollere contraria impedimenta non est habere impedimenta pro obiccto actus: sed pro contrariis seu pri- vationibus ipsius netus recti. Et quoniam fortitudinis actus non primo modo, sed secundo, tollit impedimenta timoris ct audaciae : ideo timor ct audacia, ut opponuntur fortitu- dini, tolluntur ab cius actu non ut obiccta partialia cius, sed formuliter ut contraria seu privationes cius. Hoc au- tem fit manifestum cx eo quod actui fortitudinis non con- trarintur ipse timor aut ipsa audacia qualitercumque, sed solum si deordinatione rationis vestiantur, lam enim di- ctum est* quod fortis ct timet et audet: sed in hoc me- dius est inter timidum ct audacem, quia contrarias extremi habent conditiones in ipsis actibus; ille timet non quae aut quando aut propter quod oportet, et simili modo alter audet; fortis autem ct limet ct audet quando, ubi, quae, sicut ct propter quo<1 oportet. Exercendo ergo for- titudinis .ictum fortis tollit timorem ct audaciam non tol- lendo ipsos actus, sed tollendo eorum conditiones, non aliter quam ponendo primaria intentione sua» conditiones et cx consequenti expellendo contrarias. Et quia actus for- titudinis scipsum cum suis conditionibus, scilicet quando oportet, etc., ponit formnlitr, ideo contrarius conditiones tollit formnlitr.

IX. Er sic patet quod falsa est maior primae obiectio- nis*, scilicet: Omnis virtus quae eit circa aliquem actum, - Nua. »»«< est, tanquam circa partiale obiectum, circa omne illud quod scitum est esse impedimentum illius actus. Quoniam stat quod sit circa impeditivum unquam actus contrarium seu privationem formuliter illius recti actu». – Probatio autem maioris nihil concludit in oppositum dictorum. Quo-

contrarias habet conditiones, scilicet sublectionem potentiae er longe esse; quas condiciones non esse in re, sed in apprehensione, constat.

Differt quoque obiectum audaciae ab obiccto timoris ex pane apprehensionis, per accidens tamen, quia scilicet pe- riculum apprehenditur non solum ut superabile et longe, sed apprehenditur coniunctuni sibi bonum victoriae supe- rando illud malum. Et nd tale bonum non fertur audacia, sed spes, quae est mater audaciae: ex hoc namque quod sperat quis bonum, audet aggredi malum periculi bellici mortis, quantumcumquc ex parte rei sit maximum ct pro- pinquum. Et propter hoc Aristoteles posuit *spem* (ibidem ♦) *salutarium* esse audaciam, non realiter nec fonnalitcr, sed causaliter, quia est audaciae causa, ut dictum est.

V. Ex his igitur ad ea qunc primo obiiciuntur♦, dicitur quod obiectum timoris et audaciae, ex parte rei, tam rea- liter quam formuliter est idem: sed ex parte apprehensionis distinguitur fonnalitcr. Et quia ratio mali se tenet ex parte rationis formalis ex parte rei, ideo optime dixit Auctor quod timor et audacia non opponuntur ex parte obiccti, pro quanto uterque est respectu mali. Sed bene sic oppo- nuntur timor et spes: quia ista est respectu boni. Et pro- pterca distinctio formalis ex parte apprehensionis nihil ob- stat litterae, utpotc impeninens proposito. Propter hanc enim diversitatem ex parte apprehensionis, Aristoteles dis- tinguit ausibile ct timendum, ct dicit esse contraria; ut secunda inducebat instantia. – Ad tertiam autem dicitur quod falsum est quod ausibile, inquantum huiusmodi, ha- beat rationem boni. Quoniam non habet rationdm boni nisi per aliud adiunctum. scilicet bonum quod est obie- ctum non audaciae, sed spei causant!» audaciam.

Ad id vero quod contra satisfactionem responsionis arguitur, dicitur quod manifeste falsum est quod ausi- bile abducat sicut terribile, si *sicut* notet aequalitatem :

Pulct c* I” *Ethic*, *, et experientia testatur. Longe enim magis abducit terribile quam ausibile: quin potius ausi- bile confert quodammodo ad bonum fortitudinis, utpotc propinquius. – Ealsum quoque similiter est quod spes abducat a fortitudinis bono sicut audacia. Quia audacia abducit immediate u fortitudinis bono, utpotc extremum vitium circa idem exurgens: spes autem abducit ab eo- dem mediante audacia, quin, causando audaciam, facit hominem praecipitem in aggressu. – Et proptcrca patet quod responsio Auctoris stat solida, ct satisfaciens optime argumento.

VI. In eodem articulo adverte quod fortitudo est circa timores et audacias unquam circa proprium materiam, in qua fortitudo ponit suam rectitudinem: ita quod timere ct audere circa pericula, etc., quando oportet, ubi ct sicut oportet, sunt actus fortitudinis eliciti ub ipsa fortitudine existence subiective in appetitu sensitivo qui vocatur ina- scibilis. Probatur autem hoc auctoritate et ratione. Aristot- tc*cs’ in m *Ethic*., *, expresse hoc dicit, in capitulo illo, *Terribile autem*, ubi habet haec verba: *Qwi quidem igitur quae oportet, et talis gratia, sustinet et timet ut oportet et quando, similiter autem ct audet, fortis: secundum di- gnitatem enim, et ut ratio poscit, patitur et operafur fortis*. Ubi manifeste Aristoteles dicit et probat quod fortis timet et audet quando oportet, ct propter quod oportet, etc. Certum est enim quod loquitur de forti inquantum (ortis, et de actibus fortis inquantum fortis: ut patet cx proba- tione allata, scilicet: *secundum dignitatem enim, ct ut ratio poscit, patitur ct operatur fortis*.

Ratio etiam ud hoc ducit. Quoniam eicut prudentiae actus est praecipere recte, quoniam ipsum praeceptum est propria ipsius materia, quam in proprio subiccto rectifiant; ct similiter iustitiac actus est velle reddere ius suum uni- cuique, quoniam huiusmodi velle est propria materia, quam in proprio subiecto rectifiant ; et universaliter quaelibet vir- tus habet pro actu rectam operationem quae in potentia in qua est respondet illi ut propria materia rectificate ab ea: ita oportet ut fortitudo, quae est subiective in irasci- bili, habeat pro uctu illos iniscibilis motus qui sunt propria materia ipsius fortitudinis. Non qualitercumque autem ha- bet fortitudo pro actibus tales motus, sed rcctificatos. Its

Sūmwar Tñnou D. Tkomap T. VU.

*f . C/ j.

0-

n-

l .I.»,

l

h

c

l

It

»

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

·

· Nem. «.

nimn, concesso assumpto, scilicet, *Fortitudo, quantum in-*
clinatur in proprium actum, tantum ad tollendum impe-
dimentum inclinatur, non sequitur quod tollat impedimenta
tali modo, scilicet ut obiccta partialia: quoniam stat quod
tollatur per suum actum alio modo, scilicet formalitcr.

Ad secundam quoque dicitur quod maior est falsa: ut
manifeste putet dc ipso actu fortitudinis. Constat namque
quod ille cognitus est per prudentiam, uc per hoc, illius
obiectum: ct tamen non est obiectum. sed actus fortitu-
dinis. Non ergo *quidquid est obiectum prudentiae repu-*
tantis fortitudinem, est obiectum fortitudinis: sed stat quod
sit vel obiectum, vel netus fortitudinis, vel conditio actus,
ct si quid est huiusmodi. – Probatio nutem maioris, sci-
licet, *Quia alias non esset actus voluntatis sufficienter*
conformis actui rationis, nihil valet, loquendo dc confor-
initntc qua natus est actus voluntatis esse conformis rationi,
qunc est conformius rectitudinis: quinimmo per hoc est
rationi conformis quod exercet ut actum id quod est co-
gnitum ac praeceptum a prudentia. Loquendo autem dc
conformante naturae, concedatur obiectum: quia voluntas
est valde ditformis naturae a natura intellectus, ut putet.
Sed hoc est impertinens proposito.

Ad tertium autem obicctionem, negatur sequela. Quin
esse volitum vel nolitum contingit dupliciter; scilicet ut
obiectum, ct ut actus. Cum enim quis vult vel non \ult
scribere, ly *scribere* est volitum seu nolitum ut obiectum,
sed ly *vult* aut *non vult* est volitum ut actus: utrumque
enim est voluntarium. Et differentia est inter hos duos mo-
dos voliti seu noliti, quia volitum seu nolitum ut obie-
ctum est volitum illo actu voluntatis quo dicitur volitum
aut nolitum, ita quod est illius obiectum. ut in exemplo
dato scribere est obiectum actus voluntatis quo vult aut
non vult scribere: volitum autem scu nolitum ut actus vo-
lendi vel nolendi, non alio quam seipso est volitum aut

nolitum, quoniam scipso formalitcr est voluntarius uctus
in actu exercito. Quin igitur quilibet actus voluntarius vo-
litus non ut obiectum, sed ut actus, est volitus formalitcr
vel aequisafenter, et non est obiectum actus alicuius quo
sit volitus; ideo non valet sequela, *Impedimenta sunt no**
lita per actum fortitudinis formalitcr vel aequivalenter,
Ergo sunt obiccta actus quo dicuntur nolita: quoniam 'tat
quod sint nolite ut actus. Et vere sic est, quod sunt ae-
quivdlcntcr nolita per actum fortitudinis ut privationes seu
contraria ipsius actus. Eodem siquidem modo quo actus
fortitudinis est volitus ut actus, eodem modo contraria seu
privationes illius sunt nolita ut actus: cx hoc enim ipso
quod fortis timet ct audet quando, quae et sicut oportet,
ciicit formalitcr ab appetitu suo, quod est aequivalenter
nolle, *non quando, non quae, non sicut, etc., oportet*. Non
sunt ergo α fortitudine ista impedimenta nolito ut obiccta
actus fortitudinis, sed ut formalitcr contraria seu privativa
actus fortitudinis.

X. Et scito quod principium errandi in hoc est quia
creditur quod solus actus voluntatis, putu electio, et actus
exterior, ut exponere sc periculo mortis bellicae quando,
ubi, etc., sint actus fortitudinis; cum. secundum veritatem
peripateticam, fortitudo sit subjective in appetitu sensitivo,
et actus eius sit participata electione timere ct audere in
periculis mortis bellicae, quando, ubi, quae, sicut, etc.,
oportet. Ut enim dictum est -. si appetitus sensitivus non
esset natus proprio motu appetere praeter ct contra bo-
num rationis, non esset necessaria vinus fortitudinis, sed
sola voluntas, naturaliter inclinata in proprium suppositi
bonum rationis, innixa prudentiae, sufficeret ad opem for-
titudinis. Et proptcrca nunc exigitur fortitudo ut habiliter
appetitum, ut particeps est libertatis, ad firmiter prompte-
que actus timendi atque audendi exercendos, quando, sicut,
in quibus, ct propter quod oportet.

'Ar-i.Cxj-c.
o-a. ii

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM FORTITUDO SOLUM SIT CIRCA PERICULA MORTIS

infra, nrt. n; III *Sent.*, dbt. una, qu. n, λπ. 3, »d ú: qw. m, err. 3. qu. i; *de Virtut.*, qu. i. irt. ia, aJ a3;
11 *Ethic.*. lea. vm; III, lcet. xiv.

fH ARTt m sic proceditur. Videtur quod
fortitudo non solum sit circa pericula
mortis. Dicit enim Augustinus, in libro
Moribus Eccle. , quod fortitudo est
amor facile tolerans omnia propter id quod ama-
tur. Et in VI *Musicae* 3 ' dicit quod fortitudo
est *affectio quae nullas adversitates mortemvefor-*
midat. Ergo fortitudo non est solum circa pe-
ricula mortis, sed circa omnia alia adversa.

2. Praeterea, oportet omnes passiones animae
per aliquam virtutem ad medium reduci. Sed non
est dare aliquam aliam virtutem reducetem ad
medium alios timores. Ergo fortitudo non solum
est circa timores mortis, sed etiam circa alios
timores.

3. Praeterea, nulla virtus est in extremis. Sed
timor mortis est in extremo quia est maximus
timorum, ut dicitur in III *Ethic.* * Ergo virtus
fortitudinis non est circa timores mortis.

Sed contra est quod Andronicus dicit -. quod
fortitudo est virtus irascibilis non facile obstupe-
scibilis a timoribus qui sunt circa mortem.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum
est. ad virtutum fortitudinis pertinet ut volunta-
tem hominis tueatur ne retrahatur a bono ratio-
nis propter timorem mali corporalis. Oportet au-
tem bonum rationis firmiter tenere contra quod-
cumque malum: quia nullum bonum corporale
aequivalet bono rationis. Et ideo oportet quod
fortitudo animi dicatur quae firmiter relinet vo-
luntatem hominis in bono rationis contra maxima
mala: quia qui stat firmus contra maiora, con-
sequens est quod stet firmus contra minora, sed
non convertitur; et hoc etiam ad rationem vir-
tutis pertinet, ut respiciat ultimum. Maxime autem
terribile inter omnia corporalia mala est mors,
quae tollit omnia corporalia bona: unde Augu-
stinus dicit, in libro *de Moribus Eccle*, quod
*vinculum corporis, ne concutiat*ur atque vexetur,
laboris et doloris v; ne auferatur autem atque pe-
rimatur, mortis terrore animam quatit. Et ideo
virtus fortitudinis est circa timores periculorum
mortis.

Ad primum ergo dicendum quod fortitudo bene

• Op XV.

• C*p. *»-

?

•iMAjffctt.

04

1

a) *Et in VI Musicae.* – ma ** ABDEEK, manifeste J, manifeste
enim L, *Et in III Ethic.* Philosophus iup. ran. C, *Et Macrobius* G,
Macrobius enim H, *Macrobius* ed. j .

extremo. – extremis Pd.
y) *laboris ct dolaris.* – labare ct (vel P' dolare PH.

sc habet in omnibus adversis tolerandis. Non la-
men ex toleratione quorumlibetδ adversorum re-
putatur homo simpliciter foriis, sed solum ex hoc
quod bene tolerat etiam maxima mala. Ex aliis
autem dicitur aliquis foriis secundum quid.

Ad secundum dicendum quod quia limor ex
amore nascitur, quaecumque virtus moderatur
amorem aliquorum bonorum, consequens est ut
moderetur timorem contrariorum malorum. Sic-
ut liberulitas, quae moderatur amorem pecunia-

rum. per consequens etiam moderatur timorem
amissionis earum Et idem apparet in temperantia
et in aliis virtutibus. Sed amare propriam vitam
esi naturale. Et ideo oportuit esse specialem vir-
tutem quae moderaretur ℓ timores mortis.

Ad tertium dicendum quod extremum in vir-
tutibus attenditur secundum excessum rationis
rectae. Et ideo si aliquis maxima pericula sub-
eat secundum rationem, non est virtuti contra-
rium.

i) quorumlibet. – omitiim Va.

t) moderaretur. – moderetur PADI.

Commentaria Cardinalis Caietani

in articulo quarto dubium occurrit circa conclusionem
iunctam titulo. Nam titulus dubii est, 4n fortitudo sit
solum circa pericula mortis; conclusio aurem est, For-
titudo est circa pericula mortis: ubi patet quod deficit
a quaesito, quia quaesitum est an circa haec solum sil. ct
nihil respondetur quoad ly solum. Et augetur dubium
quia cx articulo isto non habetur responsio ud hoc. Quo-
niam ct dicitur quod fortitudo sc extendit ad alia pericula ;
ct dicitur quod non est fortis simpliciter nisi respectu maxi-
morum malorum, quae dicit esse pericula mortis; ct non
dicit quod ista sola sunt maxima mala. Non caret siqui-
dem quaestionis scrupulo, an solum mortis pericula sint
maxima mala: quoniam cruciatus ct tormenta peiora sum
quam pericula mortis, quoniam appetibilius cit mori in
bello quam cruciatus ct tormenta sustinere. Constat autem
yiYkct. xrr. ex III Ethic.* quod nemo est toleranuor maiorum viro

forti. Pertinet ergo ad fortitudinem sustinere non sola pe-
ricula mortis.

Ad hoc dicitur quod cruciatus ct tormenta aut sunt
ducentia ad mortem, quamvis non tam repente: ct haec
sunt maxima pericula, ncc sunt extra pericula mortis. Aut
non ducunt ad mortem: ut verbera non multum gravia,
abscissio manus, evulsio oculi, cl huiusmodi. Et talia non
sunt maxima pericula. Quia ergo sola mortis pericula ma-
xima mala cx suo genere sunt (quamvis inter illa sic la-
titudi, quia quaedam sunt maiora mala quibusdam), ct
fortitudo est circa maxima mala: ideo fortitudo est sim-
pliciter circa vola pericula mortis, circa alia autem est for-
titudo secundum quid.

Et haec conclusio habetur cx littera articuli. Et proptcrca
satisfacit quaesito etiam quoad ly solum. Et per haec patet
solutio omnium.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM FORTITUDO PROPRIE CONSISTAT CIRCA PERICULA MORTIS QI XE SUNT IN BELLO

111 Ethic.. Icu. siv.

quintum sic proceditur. Videtur quod
fortitudo non consistat proprie circa
pericula mortis quae sunt in bello. Mar-

enim praecipue de fortitudine
commendantur. Sed martyres non commendan-
tur de rebus bellicis. Ergo fortitudo non proprie
consistit circa pericula mortis quae sunt in bel-
licis ’.

2. Praeterea. Ambrosius dicit, in \ de Offic. *,
quod fortitudo dividitur in res bellicas et dome-
sticas. Tullius etiam dicit, in | de Offic. ♦ quod
cum plerique arbitrentur res bellicas maiores esse
quam urbanas, minuenda est haec opinio: sed si
vere volumus iudicare, multae res extiterunt ur-
banae maiores clarioresque quam bellicae. Sed
circa maiora maior fortitudo consistit. Ergo non
proprie consistit fortitudo circa mortem quae est
in bello.

3. Praeterea, bella ordinantur ad pacem tem-
poralem reipublicae conservandam: dicit enim
Augustinus, XIX de Civ. Dei *, quod intentione
pacis bella aguntur Sed pro pace temporali
reipublicae non videtur quod aliquis debeat se
periculo mortis exponere: cum talis pax sit mul-

tarum lasciviarum occasio. Ergo videtur quod
vinus fortitudinis non consistat circa mortis bel-
licae pericula.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III
Ethic. *. quod maxime est fortitudo circa mor-
tum quae est in bello.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ . **. j*.**.
fortitudo confirmat animum hominis contra ma-
xima pericula, quae sunt pericula mortis. Sed
quia fortitudo virtus est, ad cuius rationem per-
tinet quod semper tendat in bonum, consequens
est ut homo pericula mortis non refugiat propter
aliquod bonum prosequendum Y. Pericula autem
mortis quae est ’ ex aegritudine, vel ex tempe-
state maris, vel cx incursu latronum, vel si qua
alia sunt huiusmodi, non videntur directe alicui
imminere cx hoc quod prosequatur aliquod bo-
num. Sed pericula mortis quae est ‘ in bellicis
directe imminent homini propter aliquod bonum:
inquantum scilicet defendit bonum commune per
iustum bellum. – Potest autem aliquod esse iustum
bellum dupliciter. Uno modo, generale: sicut cum
aliqui decertant in acie. Alio modo, particulare:
puta cum aliquis index, vel etiam privata per-

«) bellide. – rebus bellicis Λ. bellis GL, bello Pa.
p) aguntur. – geruntur PΛ
y) prosequendum. – contequendum PGH.t.

3) dt. – sunt PEGHI a. contingunt l.
i) est. – sunt PAHIM.

QUAESTIO CXXI11, ARTICULUS V

sona , non recedit a iasto iudicio timore gladii imminentis vel cuiuscumque periculi, etiam si sit mortiferum. Perlinet ergo * ad fortitudinem firmitatem animi praebere contra pericula mortis non solum quae imminet in bello communi, sed etiam quae imminet in particulari impugnatione, quae communi nomine bellum dici potest. Et secundum hoc, concedendum est quod fortitudo proprie est circa pericula mortis quae est in bello.

Sed et circa pericula cuiuscumque alterius mortis fortis bene se habet: praesertim quia et cuiuslibet mortis homo potest periculum subire propter virtutem ; puta cum aliquis non refugit amico infirmanti obsequi propter timorum mortiferae infectionis; vel cum non refugii itinerari ad aliquod pium negotium prosequendum propter timorem naufragii vel latronum.

Ad primum ergo dicendum quod martyres sustinent personales impugnationes propter summum

bonum, quod esi Deus. Ideo eorum fortitudo praecipue commendatur. Nec est extra genus fortitudinis quae est circa bellica. Unde dicuntur *fortes facti in bello* *.

Ad secundum dicendum quod res domesticae vel urbanae distinguuntur contra res bellicas, quae scilicet pertinent ad bella communia. In ipsis tamen rebus domesticis vel urbanis possunt imminere pericula mortis ex impugnationibus quibusdam, quae sunt quaedam particularia bella. Ei ita etiam circa huiusmodi potest esse proprie dicta fortitudo.

An tertium dicendum quod pax reipublicae est secundum se bona, nec redditur mala ex hoc quod aliqui male ea utuntur. Nam ei nulli alii sunt qui bene ea utuntur: et multo peiora mala per cam prohibentur, scilicet homicidia, sacrilegia, quam ex ea occasionentur. quae praecipue perlinent ad vitia carnis.

O ergo. – autrm PCn.

Commentaria Cardinalia Capiani

Is nrticulo quinto dubium occurrit ex Murtino, quaestio-nc ni*, circa illud dictum litterae, scilicet* *Fortitudo est etiam circa pericula mortis tn bello particulari*, cum scilicet quis, ut deserat virtutem, impugnatur usque ad mortem. Vult siquidem Martinu* hoc esse falsum: nffenque contra hoc plura motiva. Primo igitur arguit sic *. Fortitudo est tantum circa illa mortis pericula in quibus est conrrnpugnatio secundum vires exteriores contra mortem. Sed in solis periculis mortis quae est in bello communiter dicto est huiusmodi contrapugnntio. Ergo in his solis est fortitudo. Et consequenter non est in illis quae sustinentur propter virtutem servandum sine exteriori defensione.

Maior probatur, inquit, per rationem Aristotelis, in III *Ethic* dicentis; *Similiter autem et viriliter apunt in quibus est fortitudo vt bonum mori*.

Deinde probatur ratione. In illis salis mortis periculis in quibus est contrapugnntio dc qua loquimur, repentur timor et audacia. Ergo in illis solis est fortitudo. – Consequentia patet. – Et antecedens probatur. Quia in actibus illis in quibus, pro iustitia aut fide servanda, sine contrapugnatione subimus pericula mortis, audere semper est laudabile, quin audere ibi fit Tantum per actum quo ndumus subire mortem quum relinquere virtutem, timere autem, seu fugere, semper eat inhonestum, quia timere fit per netum contrarium audaciae rectae. In illis vero in quibus est contrapugnntio, cadit actus audendi honeste, scilicet in contrapugnatione assumenda, etc.; ct praeterea in exeeutione huius actus cadit audacia, cadit timor, cadit fortitudo media ; ct rursus potest, ctium stante imperio exeeutionis ad contrupugnndum, peccare peccatis oppositis fortitudini per audaciam, aggrediendo vel cxcpcctnndo cum utilius esset cedere his qui longe procul dubio numero et robore ct armis validiores sunt, ita ut ccertu sit eorum victoria si cxcpcctcniur. Ergo, etc.

π. Tertio *. hi subeundis periculis mortis contingentibus aliter quum in bello contrapugnativo, diriguntur homines sufficienter per alios habitus a fortitudine. Ergo fortitudo non est circa illa. – Consequentia patet.

Et antecedens probatur longo processu, distinguendo, secundum Aristotelem (ut ipse dicit), virtutem in ipsam simplicem, ct in cius gradus tres; quorum primus esi *continentiae et perseverantiae*; secundus, *temperantiae*; tertius, *heroicus*, ha quod ad virtutem libcrolitatis simplicis spectat expendere et donare prout oportet ct in quae oportet, absolute ; ad libcrnlitatcm veru ut continentem spectat donare ct expendere superando blanditias vel quaecumque

oblectamenta in oppositum: ct dmlfiter ad liberalitutc m ut perseverantem pertine! donare et expendere superando quaecumque tristia ab hoc abducentia ; ud liberalitatcm vero ut temperantium, seu tcmprcratnm, spectat donare ct expendere, domitis iam tristitiis, delectationibus nc cupidi* turibus, ct universaliter passionibus in oppositum, ad liberalitatem demum heroicam spectat donare et expendere etiam si periculum mortis immineat, inhibente aliquo sub poena mortis ct cruciatuum ne expendat aut donet, quoniam permanere in huiusmodi sirtulis opere non obstante cruciatu aut mone, communem hominum faculutem excedit.

Quibus praelibatis, dicit quod persistere in virtute contra mortis pericula cum contrapugnatione contra mortem ipsam, spectat nd fortitudinem sine contrapugnatione vero dicta suscipere et tolerare mortem potius quam n virtute recedere, speci.it nd illnmmet virtutem in qua persistitur, puta fidem, iusiitiam. libcralitatem. castitatem, etc., sub gradu tamen heroico. Et adeo sic esse didt ut etiam subire pericula morti» sine conirapugnatione in mortem illam propter actum fortitudinis, puta si quis comminetur militi mortem si in bello defendat patriam: – miles pugnando quidem fortis sit; sed subeundo periculum mortis propterca comminatae, fortis heroice sit.

Deinde ♦, allato exemplo Buridani dc muliere Coniugata tentata dc adulterio quadrupliciter. scilicet primo per blanditias ct lascivias, secundo per terrores verberum er mortis, lenio per pretium, quarto per falsus suasiones, probare nititur quod huiusmodi mulier in castitate, non obstante periculo mortis, persistit per temperantiam heroicam, ct non fortitudinem: quod est probare assumptum, scilicet quod per alius virtutes sufficienter diriguntur homines in subeundis periculis mortis propter virtutem sine contrapugnatione. Arguit ergo sic. Contingit aliquando quod mulier illa pudica vincat huiusmodi timorem mortis: ei non pci fortitudinem ncc per iusiitiam ergo per temperantiam.

Probatur secunda pars assumpti. Quia possibile est quod quae sic impugnatur nunquam se exercuit in materia iustillae ct fortitudinis, spectantis praecipue ad pudicitiam, ac per hoc nec iusiitiam ncc fortitudinem habeat: ct consequenter. defendendo sc, non nisi per temperantiae vinutcu se defendit. – Secundo quia, dato etiam quod talis mulier cum temperantia habeat iusiitiam ct fortitudinem, non tamen sic sc defendet per illas virtutes quod actus elicitus quo mavult subire mortem quam adulterari, sit actus fortitudinis, ct non actus temperantiae: immo temperantia

• a num. »».

• Çaç. n.o. iy*.

• a. num. тх.

• &

lit». ' o. . . ti» • No

M4 ' »IV.

• UjX

*Of "

• O. Act, cl LÜ. dit « I*

do
us
ur
5,
Π
B-
i-
α
e

MJ/M. t].
CW>MT./
/-», GQQ.].

JC

u. U

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

h.

QUAESTIO CXXIII, ARTICULUS V

huius mulieris c»t generative fortitudinis, ita quod temperantia, mediante actu »uo elicitō, est productiva netus fortitudinis formaliter. Num inter comminationes pudica illa mulier apud se dicit, *Pudice vivam*: deinde, *Malo cruciatum quam impudicitiam*: et deinde cruciatum sustinendum non refugit. Ecce quomodo temperantia parit fortitudinem.

III. .Ad huius difficultatis evidentiam, quoniam iste homo dicit sic se habere fortitudinem qunm inter virtutes ponit Aristoteles -, idcirco ex ipsa Aristotelis doctrina ostendendum est, primo, oppositum; deinde declaranda amplius natura fortitudinis est, quoad propositum *; cl demum satisfiet argumentis*. Aristoteles, 111 *Ethic.* -♦. tractans in quibus periculis mortis est fortitudo, primo vult quod sit c’rca m’nem *non omnem*, sed *eam quae est in optimis*. Et ex hoc infert: Ergo in his quae sunt *in bello*. Deinde probat illationem: quia *in maximo et optimo periculo*. Et affert ad hoc testimonium ab honoribus qui exhibentur his qui se istis exponunt. Deinde, extendens fortitudinem, dicit quod *principaliter fortis dicitur qui impavidus circa bonam mortem, et quaccumque. repentina existentia, inferunt mortem, et talia*, subsumit, *maxime quae secundum bellum*. Secundario quoque fortis est *qui impavidus circa mortem in aegritudinibus et in mari, aliter tamen quam nautae*, etc. Et demum addit de fortibus quod *viriliter agunt in quibus est fortitudo et bonum mori*.

Haec Aristoteles. Ex quibus manifeste liquet primo, quod ratio formalis quare circa bellicam mortem sit fortitudo, est quia *in maximo et optimo periculo* consistit. Et ex hoc capite habemus statim intentum, subsumendo: Sed subire mortem propter fidem vel iustitiam constanter tolerando sine contrapugnatione virium exteriorum, quando oportet, etc., consistit in maximo et optimo periculo: Ergo hic est vere proprie dicta fortitudo virtus positu ab Aristotele. -Minor probatur. Et quod periculum sit maximum: quia est du morte. Et quod sit optimum: quia propter optimum, scilicet bonum animi interius, quo nihil novimus melius in nobis. *Concordant quoque et his honores principibus et civitatibus* * quoniam tales maxime honorantur. Et apud Christianos patet de sanctis martyribus. Et apud gentiles Marcus Anilius, qui propter fidem sustinuit cruciatum, tantopere commendatur, et a Tullio inter fortes locatur ut patet in III *de Officiis*.*, cap, *de Fortitudine*.

Liquet secundo, quod *fortis principaliter dicitur qui circa bonam mortem, et quaccumque, repentina existentia, inferunt mortem, impavidus est*. Et ex hoc capite habetur etiam statim intentum, subsumendo: Sed qui propter virtutem, absque contrapugnatione exteriorum virium, quando oportet, etc., constanter sustinet mortem, est *circa bonam mortem et repentina inferentia mortem impavidus*: Ergo talis est vere et proprie fortis, in principali gradu fortitudinis existons, apud Aristotelem. – Probatur minor. Et quod sit *impavidus circa bonam mortem*, patet quia optima est huiusmodi mors propter virtutem conservandam. Et quod sit *impavidus circa repentina inferentia mortem*: quoniam haec sunt magis repentina inferentia mortem quam ea quae sunt in bello communi; quoniam bellica sunt praevisa, ista autem saepe omnino repente adveniunt, ut patet in gestis martyrum ex improvise apprehensorum, etc., et in casibus infinities accidentibus repente in istis particularibus impugnationibus ob destruendam virtutem aliquam in aliquo, ut putet de iudicibus, de mulieribus et de infidelibus.

Liquet tertio, quod fortes *in quibus est fortitudo et bonum mori viriliter agunt* quando oportet, et propter quid oportet, et sicut oportet, et non aliter: sic enim procul dubio intendit Aristoteles. Et cx hoc capite habetur intentum subsumendo quod in impugnatione particulari homo impavidus, quando et sicut oportet, agit viriliter secundum quod oportet, scilicet actibus interioribus et exterioribus opportunis: puta fidei confessione, et ulterius non fugiendo, neque declinando mortem, sed prompte corpus exhibendo ad cruciatum et mortem, immo quandoque quasi nggrediendo, ut de beato Vincentia legitur* quod, *moras carnicum arguendo, ad poenam properabat*. Hoc enim est *viriliter agere in his in quibus est fortitudo et bonum mori*.

IV. Probatur aliter cntrapugnaioncni exteriorum virium non eme conditionem periculorum mortis circa quae est fortitudo. Et probatur sic. Contrapugnatio minuit periculum. Ergo non est conditio periculi circa quod est fortitudo. – Antecedens patet: quin ex hoc ipso quod oportet contrapugnationctn intervenire, minus c»t periculum quam si a contrapugnatione abstraheret periculum. – Consequentia probatur: quia fortitudo est solum circa pericula maxima. Si enim fortitudo est solum circa maxima, sequitur ut non exigat contrapugnfltionem, quae pericula fucit minora.

Similiter ostenditur alio modo. Contrapugnatio exteriorum virium multoties minuit rationem optimi in periculo et morte. Ergo non est conditio requirita ad periculo morti» in quibus est fortitudo. – Consequentia patet: quia de ratione fortitudinis est quod sit circa *optima pericula mortis*, ut patet III *Ethic.* . – Et antecedens probatur. Quia in pugna fidei saepe recta ratio habet ut non contrapugnctur viribus exterioribus, sed sola fidei praedicatione et confessione, offerendo corpus morti et cruciatibus: et constat quod melius est ric mori. Meliora quoque sunt luce pericula qunm mori in bello contra infideles. Minuit ergo rationem optimi periculi et optimae mortis contrapugnatio. – Haec de primo.

V. Quoad secundum -. sciendum est primo, in hoc differre fonitudincm a iuatitin quod institut est rectificative operationum quae sunt ud alterum, ut sic; fortitudo autem operationum quae sunt ad scipsum operantem. Et quia exterior contrapugnatio est actio ud alterum contra quem pugnatur, ideo, ut prius* dictum fuīt, rctificncr contrapugnationem exteriorem non spectat ad fortitudinem, nixi inquuntum spectat ad rectam dispositionem hominis in scipso. Et hinc similiter provenit quod fortitudinis opus proprium est solummodo rctitiicare, diversimode tamen, electionem et timorem et audaciam et actus consequentes, respectu talium obiectorum qualia descripta sunt *, ad hoc ut homo recte dispositus in stipso secundum virtutem sit. Rctitiicare siquidem contrapugnationcm et ceteros exteriores actus quatenus ad alteram sunt, iustitiae est, ut praedictum est.

Sciendum est Secundo, tn hoc differre materiam fortitudinis circa quam est fortitudo, ab impaviduitis materia in periculis mortis propter aegritudinem vel tempestatem maris, ut in littera optime dicitur, quia forti imminent pericula directe propter aliquod bonum conservandum, etc., et proplrcra sunt optima pericula circa quae est fortitudo, puta propter pacem, fidem, castitatem, etc. aegritudinis autem et muris pcncula non imminent directe propter boni impugnationem, etiam si propter pius et sanctas causas navigant. Quod cx eo patet quod communia sunt omnibus in mari tunc existentibus ex quocumque causa. Ex hoc siquidem habes quod in fortitudinis exercitio semper oponct intervenire duo: scilicet id de quo ese pugna, puta fides, iustitin, regnum, etc., et hoc ex parte materiae circa quam, et pugnam ipsam inter impugnantem et impugnatum. et hoc cx pane formae seu habitus fortitudinis. Quod enim exigatur id de quo est pugna, patet: quia aliter fortitudo non haberet propriam materiam, scilicet pericula mortis optima; sunt namque optima propter bonum de quo est pugna. Quod vero exigatur pugna aliqua, patet quia aliter fortis non persisteret in boni proprii exercitatione.

Ex primo vero documento habes quod quia fortitudo est virtus rectificativa hominis in seipso; et ud rectum dispositionem hominis in se non semper exigitur contrapugntio exteriorum virium contra mortem, sed quandixjue recta ratio exigit quod pugnetur actibus exterioribus et interioribus. puta locutione, absque contrapugnatione per vires corporeas; ut patet cum est directe pugna de fide, iuxta doctrinam Domini, *Ecce, ego mitto vas sicut uves inter lupos* -, et hoc quoad contrapugnationcm virium extenorum; *Estote fortes tn bello, et pugnate cum antiquo serpente* -, et hoc quoad pugnam interiorem, et praedicationem ac confessionem fidei et morum: – non ergo exigit fortitudo quod sit actu vel proposito contrapugnatixa secundum exteriores vires, sed quod agat viriliter quando oportet et quae oponct, etc Ac per hoc, concludendo,

r^m- f™.

O. men a»,

·A> J Co o ·
O«t. ÖVB. n.

· Nwa. iu.

· xUuh. em. y.

», ^r». .>

·α. ois^Coa:-

QUAESTIO CXXIII, ARTICULUS V

fortitudo etc circa *maxima et optima pericula mortis*, in Aristoteles dixit -, abstrahendo a contrapugnatione exteriorum virium et a non-contrapugnatione earundem. Quoniam quandoque recta ratio dicat in talibus periculis esse contrapugnantiam secundum exteriores vires, ut cum de patre aut dominio temporali cum fidelibus aut infidelibus pugna est. quandoque autem non, ut cum de fide aut moribus directe pugna est. Et ratio est quia victoria, ad quam pugnant tendit, melius acquiritur in talibus sanctis moribus, praedicatione et confessione fidei, ac exemplari vita, et sustinendo etiam mortem, quam contrapugnando militibus, etc. Non oportet haec probare. Quoniam experientia testatur sic sanctos vicisse tyrannos, et mundum totum inimicum eisdem et conunctum exterminare illos. Est ergo contrapugnatio aliqua de ratione fortitudinis, secundum quam semper viriliter agunt: sed non secundum exteriores vires, licet quandoque hic sit fortitudinis actus, ut declaratum est. – Haec de secundo.

VI. Quoad tertium -, respondendo argumentis, iam patet quod primi * falsa est maior, scilicet: Fortitudo est in solis periculis mortis in quibus est dicta contrapugnatio. Prima vero probatio illius, ex Aristotele, sophistica est, arguendo: Fortes agunt viriliter. Ergo agunt contrapugnando secundum vires exteriores. Stat enim quod agant viriliter pugando pro bono de quo est pugna, et non per exterioris militiae exercitium, sed per actus virtuosos quibus bonum illud defendunt et augent.

Secunda vero probatio, scilicet quod timor et audacia sint solum ubi est dicta contrapugnatio, falsissima est. Et ad eius probationem dicitur quod, quamvis non sit opus in omni exercitio fortitudinis intervenire timorem et audaciam simul, ut ipsum etiam arguentem oportet fateri, dicentem quod fugere quandoque est actus fortitudinis (tunc enim nulla est audacia, sed timor est causa fugae); nihilominus in huiusmodi particularibus bellis utramque passionem habere locum sicut in bello communi, sed non quoad omnem actum, sustineri potest. Num quod sic possit esse audacia nimia, patet in his qui temere se ingerunt his periculis. Quod etiam timor nimius, putet in his qui propter timorem mortis perdunt castitatem aut fidem. Et consequenter quod in his sit medietas laudabilis, scilicet timere et audere moderate, secundum quod oportet, et quando et quae et sicut oportet, patet in his qui vincunt tyrannos seu impugnatores conservando virtutem: moderantur siquidem tunc hi et audaciam, ne insiliant temere, et quandoque ut audeat offerre corpus tormentis et morti paratum; moderantur et timorem, ne superetur a tot malis. Unde audere secundum rectum rationem semper est laudabile (an hic quam in communi bello. et similiter timere secundum rectam rationem utrobique est laudabile semper. Et sicut audere et non timere abstrahendo a recte ratione non est laudabile in bello communi, ita et in particulari. Et similiter sicut post inchoatum commune bellum contingit peccare contra fortitudinem per audaciam vel timorem, ita etiam post inchoatum bellum particulare, ut patet. Unde nihil penitus valent contra propositum quae in illa probatione narrantur.

¶ ad tertium *, negatur antecedens, scilicet quod in subeundis periculis aliter quam in bello contrapugnativo, sufficienter provideatur per alias virtutes. Illoc enim falsissimum est: et est confusio virtutum. Et cum dicitur quod ad liberalitatem seu temperantiam secundum gradum heroicum spectat subire periculum mortis propter scipsam conservandam, dicitur quod aliud est indicium de principio elicitivo talis actus in habente virtutem fortitudinis et utente illa, et aliud in non habente aut non utente. Nam si index impugnatus de iustitia, aut mulier de pudicitia, habet habitum fortitudinis et utitur illo, hoc est, si resistit et sustinet eo modo quo fortes resistunt et sustinent; tunc talis actus, scilicet subire pericula mortis quae contra iustitiam aut pudicitiam inferuntur, est actus proprius fortitudinis elicitivo; et quia fortis, ut infra * patebit, operatur, tanquam propter proprium et proximum finem, ut fortiter se habent, ideo non imperative temperantia aut iustitia est principium talis actus, nisi ex parte materiae, quia

scilicet temperantia seu iustitia est finis materiae circa quam fortis versatur. est siquidem finis periculorum mortis, propter quem mortis pericula redduntur bona seu optima. Unde videtur quod temperantia sive iustitia non imperet fortitudini in tali casu, sed potius materiam fortitudini praebeat, proprie loquendo. Ita quod iudex seu mulier fortis non habet pro fine actus fortitudinis pudicitiam seu iustitiam, sed fortiter agere in tali casu, ut infra* latius patebit, sed habet iustitium seu pudicitiam pro utilitate consequente ad suum proprium finem. Ita quod cum dicitur quod fortis sustinet propter iustitium vel pudicitiam, non denotatur finis fortitudinis: sed finis materiae fortitudinis, et utilitas consequens ex proprio fine fortitudinis. Et posset appellari secundarius finis fortitudinis.

Et quia rarissime inveniri videtur fortis in veritate operans eo modo quo fortes debent operari, ideo frequenter talis actus indicis aut mulieris volentium potius subire mortis pericula quam iustitiam aut pudicitiam deserere: est actus temperantiae seu iustitiae imperative tantum: elicitivo enim semper est fortitudinis, aut principiorum fortitudinis. Patet autem imperium ex hoc quod in subeundo huiusmodi mortis pericula magis est temperata mulier quam fortis, et similiter magis est iustus index quam fortis' sicut *qui furatur ut moechetur, magis est moechus quam fur*

Sic autem se habent non habentes fortitudinis habitum» aut habentes et pro tunc eo non utentes eo modo quo fortes utuntur. scilicet propter quod proxime oportet, quando malunt pericula mortis subire quam virtutem quamcunque quae impugnatur, deserere. Unde de talium tali actu loquendo, dicitur quod talis actus, scilicet malle mortem Mibirc quam temperantiam, verbi gratia, deserere, spectat elicitivo ad fortitudinem, imperative autem ad temperantiam. Et in promptu ratio est. Quoniam sicut vitium imperat netum vitii ulterius, ut cum quis propter intemperantiam. puta lascivias amatas, in bello existens timet et fugit (tunc enim intemperantia imperat actum timiditatis. et fuga est actus timiditatis elicitivo ex sua natura, et est actus intemperantiae imperative, quia fuga ordinatur ad finem intemperantiae), ita virtus imperat alterius virtutis actum. Ac per hoc, si de iustitia pugna est, puta cum iudex impugnatur ad mortem usque si facit iustitiam, tunc Iustitia, imperando fortitudinis actum, facit iudicem audacem et intimidum ut oportet, etc. Et sic subire tunc pericula mortis est actus iustitiae imperative, quia ad finem iustitiae subire mortem ordinatur: semper enim respiciens finem propter quem netus exercentur tunc, imperat actus qui ordinantur ad finem illum. – Notanter autem dico, *tunc*. Quia licet simpliciter et absolute imperare sit superioris virtutis et imperari inferioris, quia ad finem superioris ordinantur inferiora et non e contra, si spectetur ad ordinem virtutum ex parte earum; si tamen ex parte operantis ordo consideretur virtutum, contingit secundum rectam rationem nunc, in tali necessitatis articulo, virtutem inferiori imperare alicui superiori, ut temperantiam actui fortitudinis: quoniam et hoc recta ratio habet, ut in articulo necessitatis constitutae temperantiae, quia scilicet vehementer impugnatur, serviat pro tunc netus fortitudinis, in ordine ad communem utriusque finem superiorem, scilicet rationis bonum tuendum. Hoc enim non est temperantiam imperare fortitudini, neque fortitudinis actui quatenus fortitudinis est sed actui qui ex suo genere est actus fortitudinis et non fit eo modo quo fortes habent illum, quem constat esse actum imperfectum. Et rursus imperium hoc ex parte operantis provenit, et non actuum imperantis et imperati.

VIII. Ad primum autem argumentum in oppositum subiunctum applicando ad exemplum mulieris lentatae de adulterio*, dicitur primo, quod impossibile est mulierem habere temperantiae virtutem in esse completo et perfecto, for, quale esi esse heroicum, et non habere omnes quatuor cardinales virtutes: quoniam virtutes sunt connexae. Sed quia praesens negotium non eget transitu ad istam aliam quaestionem, dicitur secundo quod, dato quod nullam habeat virtutem, habet tamen actus qui attribuuntur virtu-

• Ci .Kim. ni.

• CT. ibid. lat.

•Num.».

• Num. π.

• vrt. 7. Com-
nat. num. vi.

num
pro-
inu,
»crot
dini
ilicr
«eu
tills -!*!.<<>,
late
di-
rai,
eu-
Er
ic-
ier
ire
e»
li-
lΓ-
io
er
r-
a
• O. Art»u<.£.
Ude. æ
», <<u*.η
īta. ni.
o
•
l-
li

tibui. Et ita habet actum temperatum, volendo sen arc ca-
sticacm; ct iustum. volendo servare fidem marito; ct per
actus eiusmodi imperat actui qui dc genere suo est netus
fortitudinis. Ita quod sine omni virtute acquisitu possunt
haec evenire.

¶d secundum autem dicitur quod falsum est temperan-
tiam actu suo elicito producere fortitudinem; cum netus
elicitus temperantiae sit in concupiscibili, ct sit actus im-
manens non excedens clicitivc proprium subiectum; forti-
tudo nutem sit in irascibili. Sed distinguendum erat dc pro-
ducere imperative, ct clicitivc: ct dicendum quod tempe-
rantiae actus, in cusu posito, imperative condiovnt ad
productionem fortitudinis, α recta electione in irascibili
participata frequenti exercitio producendae. Et si utraque
virtus incet secundum exercitium proprium, temperantia
ita. prierā, non imperat, ut dictum est *, actum fortitudinis: sed so-
lum materiam dat fortitudini, ex hoc ipso quod reddit
tale periculum mortis optimum, uc per hnc materiam circa
quum fortis fortiter se habeat sustinendo. Ita quod actus
ille quo mulier temperata ct fortis mavult pericula mortis
sustinere quum pudicitiam amittere, est actus fortitudinis
circa pericula optima propter temperantiam: et non est
actus temperantiae ncc clicitivc ncc imperative, proprie lo-
quendo; nisi forte ex parte materine circa quam est for-
titudō, quasi imperare dicatur quia excitat fortitudinem
constituendo materiam circa quum versari debet.

Et haec sal sint Murtini dictis quatenus propositum im-
pugnant. Quatenus autem virtutem quamlibet graduai modo
supra dicio, et dicit haec esse tradito ab Aristotele in VII
Ethic. -, alterius negotii est.

IX. In eodem articulo quinto, nota quod, cum Aristo-

tele*, in 111 *Ethic*, ♦, posuerit forum principaliter respicere
pericula maxima et optima, qualia sunt bellica, et sccon-
dari» bene quoque se habere circa quaecumque alia mortis
pericula, quia impavidus existe!'. Auctor hunc secundarium
actum extendit, ct traxit ipsum ad maiorem approximatío-
nem ad principalem, ostendens in eo quandoque inveniri
rationem boni ex intentione operantis; dum scilicet aliquis
propter sirtutem subii periculum pestiferae infectionis, ac
per hoc periculum mortis per aegritudinem, vel navigare,
et sic periculum mortis in tempestatibus; vel itinerari in
locis ubi non sine latronum metu itur. Impavidum siqui-
dem esse in huiusmodi periculis, quacumque occasione
inveniat se in his homo, spectat siquidem secundario ad
fortem, ut in III dicitur *Ethic.* * Sed impavidum esse in
itu.. «*».
eisdem propter aggressum opus virtutis, multo propinquius
spectat nd fortem: quoniam huiusmodi pericula mortis
sunt etiam bona, quia propter bonum virtutis. Deficiunt
autem α principali materia fortitudinis: quia mala huius-
modi non directe et per se tendunt ad bonum virtutis;
quoniam non ideo imminēt ut virtutem destruant, sed
tantundem imminerent si quacumque ex causa illic homo
inveniretur. Fortitudo enim circa maxima ct directe optima
est pericula, quae scilicet directe tendunt contra optima»
hoc est virtutes.

X. In eodem quinto articulo, in responsione ad tertium,
adverte quod pax reipublicac, pro qua fit bellum, est actus
virtutis, aut secundum virtutem: cum sit, secundum Au-
gustinum, XIX *de Cie. Dei* -, *ordinata concordia*. Et pro-
pierce non est temporale bonum, sed vinus, finis belli iusli,
quod pro pace fit. Non enim est pax, sicut nec amicitia
vera, nisi secundum virtutem.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM SUSTINERE SIT PRINCIPALIS ACTUS FORTITUDINIS

Infrw. n. 11. nd 1; qu. ex1,1. art. 3; III .Sen/, dijjit. xxxiu, qu. 11. art. 3, nd 6; <1:4. ran-, qu. 111, art- 1, qu* 3
de rirtut., qu. i. irL 13; 111 *ldhic.*, left. xsn».

u sextum sic proceditur. Videtur quod
sustinere non sit principalis actus for-
titudinis. *Virtus enim est circa difficile*
|w Mt *ei bonum*> ui dicitur in *Ethic* 111
difficilis est aggredi quam sustinere. Ergo sus-
tinere non est praecipuus fortitudinis actus.

2. Praeterea, maioris potentiae esse videtur
quod aliquid possit in aliud agere quam quod
ipsum ab alio non immutetur. Sed aggredi est
in aliud agere, sustinere autem est immobile per-
severare. Cum ergo fortitudo perfectionem po-
tentiae nominet, videtur quod magis ad fortitu-
dinem pertineat aggredi quam sustinere.

3. Praeterea, magis distat ab uno contrario-
rum aliud contrarium quam simplex cius negatio.
Sed ille qui sustinet hoc solum habet quod non
timet: ille autem qui aggreditur contrarie mo-
vetur timenti, quia insequitur. Ergo videtur quod,
cum fortitudo maxime retrahat animum a timore,
quod magis pertineat ad eam aggredi quam sus-
tinere.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III
Ethic. *, quod *in sustinendo tristia maxime ali-*
qui fortes dicuntur.

• An. >
s.rf.'ioa-'ivin est, et Philosophus dicit, in HI *Ethic.* *, fortitudo

magis est circa timores reprimendos quam circa
audacias moderandas. Dfiicilius enim est timo-
rem reprimere quam audaciam moderari: eo
quod *ipsum periculum*, quod est obieclum au-
daciae et timoris, de se confert aliquid ad re-
pressionem audaciae, sed operatur ad augmen-
tum timoris. Aggredi autem pertinet ad fortitu-
dinem secundum quod moderatur audaciam: sed
sustinere sequitur repressionem timoris. Et ideu
principalior actus est fortitudinis * sustinere, idlest
immobiliter sistere in periculis, quam aggredi.

Ad primum ergo dicendum quod sustinere est
difficilius quam aggredi, triplici ratione. Primo
quidem, quia sustinere videtur aliquis ab aliquo
fortiori invadente: qui autem aggreditur invadit
per modum fortioris. Difficilius autem est pugna-
re cum fortiori quam cum debiliori. – Secundo,
quia ille qui sustinet iam sentit pericula immi-
nentia: ille autem qui aggreditur habet ea ut lu-
tura. Difficilius autem est non moveri a prae-
sentibus quam a futuris. – Tertio, quia sustinere
importat diuturnitatem temporis: sed aggredi po-
test aliquis ex subito motu. Difficilius autem est
diu manere immobilem quam subito motu mo-
veri ad aliquid arduum. Unde Philosophus dicit,
in 111 *Ethic.* *. quod quidam *sunt praevolantes* suCiâ. "■

a/ rxf fortitudinis. – fortitudini» est PACDGj .

Ji) DifJldliu» autem est. – Difficile *fit* ABpCaE, Difficile autem

est pE. Difficile autem K, Sfatis autem *diffidit* est GhC, Diffici-
lius enim est U Difficilius est autem H.

ante pericula, in ipsis autem discedunt: fortes autem e contrario se habent.

An SECUNDUM DICENDUM quod sustinere importat quidem passionem corporis, sed actum animae fortissime inhaerentis bono, ex quo sequitur quod non cedat passioni corporali iam imminenti.

Virtus autem magis attenditur circa animam quam circa corpus.

Ah *tertium dicendum* quod ille qui sustinet non timet, praesente iam causa timoris: quam non habet praesentem ille qui aggreditur.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto eiusdem quaestionis, adverte quod tres illuc rationes assignatae in responsione ad primum quare sustinere est difficilius quam aggredi, intelligendae sunt formnlitr. Respectu siquidem periculi unius et eiusdem, aliter se habet sustinens, et aliter aggrediens. Quia sustinens sc habet ut patiens; ac per hoc, sc habet nd periculum ut agens in se; quod est se habere ad ipsum periculum ut ad fortius, quia constat agens, ut sic, fortius esse patiente, aliter non ageret in illud. Aggrediens vero c contra se habet ut agens superaturus: ac per hoc, per modum fortioris.

Similiter quoque patet quod sustinere ex propria ratione moram quondam importat; quoniam importat immobiliter persistere, quod sine mora quadam non est intelligibilc. Huiusmodi autem mora in moralibus diuturnitas quaedam esse videtur: quia talis videtur esse moralium mora. Aggredi nutem nec moralitr nec naturaliter moram aut diuturnitatem importat: quamvis tempus consignificet quo aggressio iit, sicut cetera verba (hoc enim commune est omnibus).

II. In responsione ad secundum eiusdem articuli, nota

quod sustinere, licet ex parte corporis importet passionem, ex parte tamen animae importat actionem, ut in littera dicitur, multiplicem. Prima est firmiter velle bonum de quo est pugna, puta fidem, pacem, etc., quod est finis remotus fortitudinis, et est finis ex parte materiae circa quoniam est fortitudo, ut infra - patebit. Et haec actio est causa omnium sequentium, quando invenitur tale velle distinctum a velle proprium fortitudinis bonum. Quod ideo dico, quia potest esse pugna de ipso fortitudinis bono. - Secunda est velle bonum rationis quod est proximus finis fortitudinis, et proximum bonum fortitudinis. Et haec est cuius meminit littera. - Tertia, quae ex ista oritur, est electio moderativa timoris et audaciae, - Quarta, quoniam ex omnibus antedictis oritur, est imperii, electionis et uti respectu ipsius sustinere: dum et ratio praecipit sustinere, et voluntas eligit sustinere, et ipsa eadem utitur corpore ad sustinendum, firmiter tenendo illud sub periculis, ictibus, vulneribus.etc. Ita quod firmiter et immobiliter pati in corpore oritur ex firmiter et immobiliter agere ipsius animae. Et propterea sustinere ex parte animae consistit in agere, licet ex parte corporis dicat pati.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM FORTIS OPERETUR PROPTER BONUM PROPRII HABITUS

111 *Ethic.*, leer. iv.

SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod fortis non operetur propter bonum proprii habitus. Finis enim in rebus agendis, etsi sil prior in intentione, est tamen posterior in executione. Sed actus fortitudinis in executione est posterior quam ipse fortitudinis habitus. Non ergo potest esse quod foris agat propter bonum proprii habitus.

2. Praeterea, Augustinus dicit. XIII *de 7^orin.* *: *Virtutes, quas propter solam beatitudinem amamus, sic persuadere quidam nobis audent, scilicet dicendo eas propter se appetendas, ut ipsam beatitudinem non amemus. Quod si faciunt, etiam ipsas utique amare desistemus, quando illam propter quam solam istas amavimus, non amamus.* Sed fortitudo est virtus quaedam. Ergo actus fortitudinis non est ad ipsam fortitudinem, sed ad beatitudinem referendus.

3. Praeterea. Augustinus dicit, in libro *de Moribus Eccle.* *, quod fortitudo est *amor omnia propter Deum facile perferens*. Deus autem non est ipse habitus fortitudinis, sed aliquid melius: sicut oportet finem esse meliorem his quae sunt ad finem. Non ergo foris agit propter bonum proprii habitus.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *Ethic.* *, quod *forti fortitudo est bonum: talis autem et finis*.

Respondeo dicendum quod duplex est finis: scilicet proximus, et ultimus. Finis autem proximus uniuscuiusque agentis est ut similitudinem suae formae in alturum inducat: sicut finis ignis calefacientis est ut inducat similitudinem sui caloris in patiente, et linis aedificatoris est ut inducat similitudinem suae artis in materia. Quodcumque autem bonum ex hoc sequitur, si sit intentum, potest dici finis remotus agentis. Sicut autem in lactibilibus materia exterior disponitur per artem, ita etiam in agibilibus per prudentiam disponuntur actus humani. Sic ergo dicendum est quod foris sicut finem proximum intendit ut similitudinem sui habitus exprimat in actu: intendit enim agere secundum convenientiam sui habitus. Finis autem remotus est beatitudo, vel Deus.

Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nam prima ratio procedebat ac si ipsa essentia habitus esset finis, non autem similitudo eius in actu, ut dictum est. - Alia vero duo procedunt de fine ultimo.

a) sicut finem proximum,- sic proximum ABEFpC, finem proximum l, sic finem proximum GH. sic proximum finem L, sicut pro-

ximum finem 1'DKnC; (quod) finis fortis proximus est (quem intendit) cJ. 4.

>n
>n

Commentaria Cardinali* Caietani

T\ articulo septimo eiusdem quaestionis, advertendum est Iquod conclusio litterae acceptatur, cum distinctione ta-
men. Distinguitur siquidem , et dicitur quod fini» habitus
est duplex. Unus connatunilis: et hic est operatio proprii». Et sic littera verificatur. – Alter praestitutus nb operante.
Et hic est quem dicunt quod, ex pracstitutione operantis, per operationem habitus consequi intendimus. Et hic finis
non est operatio perfecta fortitudinis: sed illud quod per illam consequimur, puta pax patriae.

Distant autem hi a veritate et Auctore in duobus. Primo, in hoc quod ex propriis non determinant fortitudinis na-
turam, sed ex remotis et non necessariis, qualia sunt ex-
trinscca bona quae per fortitudinem consequimur. – Se-
cundo, in ista negativa, scilicet quod perfecta operatio for-
titudinis non sit, nec possit esse tinis praestitutus respectu
habitus fortitudinis et fortis. Hoc enim falsum esse con-
stat quoniam potest solum fortitudinis morale bonum im-
pugnari; ut si tyrannus aliquis, ad hoc solum ut cos quos
vere fortes et impavidos intelligit esse, tormentis variis
mortis afficeret, ut fortitudinis bono privaret. Constat nam-
que quod illi, sustinendo sicut oportet, etc., fortissimi es-
sent: dicente Aristotele, m III *Ethic.**. *Principaliter autem
utique dicetur fortis qui circa bonam mortem impavidus,
et quaecumque, repentina existentia, inferunt mortem.* Et
tamen hi per fortitudinem et fortitudinis actum nullum
aliud bonum consequi intendunt nisi fortitudinis actum
perfectum continuare, quod est in fortitudinis bono perse-
verare.

Quapropter solvenda sunt argumenta Martini, quoc nd
probandam dictam negativam falsum affert, in qu. vj, dub.3 ♦.

II. Probat ergo quinque mediis * intentam negativam,
scilicet: *Perfecta operatio fortitudinis non est finis, secun-
dum praestitutionem, ipsius habitus.* Primo, sic. Actus et
habitus habent eundem finem praestitutum. Sed actus for-
titudinis non est finis actus per praestitutionem. Ergo nec
habitus.

Secundo. Nullus elicit fortitudinis actum conformiter ad
rectam rationem, nisi gratia alicuius alterius, quod conse-
qui intendit per actum illum. Ergo.

Tertio. Si non esset nccesse praestituere aliquem finem
actui, sequeretur quod liceret duobus principibus inter quos
nulla est de iure vel iniuria contentio, congregare exer-
citus et pugnare propter fortitudinem exercendam. Hoc est
falsum. Ergo. – Patet sequela quia netus illi possent hn-
berc omnes circumstantias requisitas ad actum fortitudinis,
ex quo non requiritur alias tinis praestitutus. – Nec valet
dicere quod netus haberet iniustitiam annexam, puta mor-
tem innocentant: quia respondebitur quod *volenti non fit
iniuria **.

Quarto. Quaecumque ita se habent quod postremum
ordine natum est haberi per primum, et primum non po-
neretur si postremum sine eo haberetur, tunc postremum
est verus finis prioris. Sed prohibitio iniuriae ut postre-
mum, et actus fortitudinis ut primum, ita se habent. Ergo.
– Minor patet: quia prohibitio iniuriae nuta est haberi per
actum fortitudinis; et non oporteret fortitudinem exerceri
si prohibitio iniuriae sine actu eius haberi posset; esset
enim temeritatis, non fortitudinis actus. – Maior probatur:
quia omne tale est gratia cuius aliquid fit.

Quinto. Nullus actus bonus et laudabilis quo laeditur
proximus, habet seipsum pro fine ex praestitutione: quia
laedere proximum non est ex se bonum, sed tantum gra-
tia alicuius alterius u se. Sed per actum fortitudinis laeditur
proximus: quia vulneratur, spoliatur, occiditur. Ergo prae-
ter actum ipsum, nccesse est esse alium finem proprium
ex praestitutione.

Arguit quoque idem Murtinus, ibidem -, contra expositio-
nem auctoritatis Aristotelis in littera allatae *, dicens quod
male exponitur *bonum* pro fine, et *fortitudo* pro operatione,
cum dicitur, *Forti autem fortitudo bonum*, ut Auctorem
accipere dicit. Et probut sic. Aristoteles vult ibi probare
quod fortitudo operatur gratia boni: ita scilicet quod ope-

ratio fortitudinis fit alicuius gratia boni. Quod nunquam
posset probari per hoc quod operatio fortitudinis c>t finis for-
tis Et quod loquatur ibi de tine operationis, patet ex textu
rotundo: *Finis*, inquit -, *omnis operationis est qui sccun-* *
dum habitum.

III. Ad evidentiam huius quaestionis, altius ordiri opor-
tet. Et ut clare res tam occulta elucescat omnibus, triplici
distinctione utetnr. Prima est de fine proprio actus secun-
dum se. vel per aliud. Einis enim proprius actus secun-
dum se est ille qui est proprius finis propter quem habens
talem habitum operatur. Finis autem eiusdem per aliud
est quodeumque aliud propter quod faciens talem actum
operatur. Verbi gratia, in vitiis, finis actus furandi est ille
propter quem fur. ut sic, operatur: finis nutem per aliud
est quodeumque aliud propter quod aliquis furatur, puta
ut luxurietur. Tanta hinc ad propositum ditfercmin emanat
ut sicut *qui furatur ut moechctur, magis moechus quam
fur sit*, qui autem furatur ut alienum auferat, ille vere et
proprie fur sit - (primus namque ex alio principio, sci-
licet inclinativo ud moechiam, et ex alio fine, scilicet de-
lectabili vcncreo, furtum committit: alter autem ex proprio
furandi principio et fine furtum committit), itu in actu tem-
perantiae. fortitudinis et aliarum est sinutum. Qui enim
fortitudinis netum facit propter temperatum esse aut iustum
esse, magis est temperatus «ut iustus quam fortis, quoniam
ex alio principio et alio fine fortem actum facit, scilicet ex
principio inclinativo in temperantiam et illius proprio fine,
vel inclinativo in iustitiam et illius proprio fine, fortem
actum facit. Qui vero fortitudinis actum exercet ut fortiter
agat, ille vere et proprie fortis est: quia ex principio in-
clinativo in fortitudinis opera, et propter proprium finem
operum fortitudinis, operatur per se primo, et non propter
aliud ut proprium finem. Patet ergo facile, inducendo in
vitiis et virtutibus, haec prima distinctio.

IV. Secunda distinctio est de operatione virtutis, quod
dupliciter de ea loqui possumus*, primo, de ipsa opera-
tione secundum suum substantiam, puta, in proposito, de
timere, audere, sustinere, etc.; secundo, de ipsa secundum
formam conditionum quas sortitur ex habitu illius virtutis.
Valde enim refert loqui de sustinere: vel loqui de susti-
nere quando oportet, ubi oportet, quae oportet, sicut oport-
tet. etc. Et hanc distinctionem, utpotc claram, non oportet
aliter manifestari, sed ex ea ad propositum scire quod,
cum operatio secundum substantiam iit a potentia naturali,
puta imperare, eligere, timere, audere, sustinere, aggredi,
et universaliter pati et agere voluntaria; conditio autem seu
qualitas eius sit ab habitu, puta quando, quae, sicut, ubi,
propter quid oportet: sicut habitus se hebet ad potentiam
naturalem ut forma ad materium, ita sc habet id quod per
habitum fit et est ad operationem, ita quod operatio est
mnteriu eius quod secundum habitum fit et est Et quo-
niam materia est propter formam, et finis generationis est
forma, ut patet ex II *Physic.* -; ideo proprius finis opem-
tionis cuiuscumque virtutis est id quod secundum habitum
illius virtutis in operatione fit. Et hoc est quod Aristoteles
in III *Ethic*, assumit, dicens in textu rotundo >. *Emis enim
omnis operationis est qui secundum habitum.* Hoc est quod
Auctor docet in littera, ponendo proprium finem fortis,
non operationem, ut arguens male interpretatus est, sol
similitudinem seu *convenientiam habitus* in operatione po-
sitam. quae nihil aliud est quam forma vel quasi forma
operationis, saltem in esse morali.

V. Tertia distinctio est propria huic materiae : et est de
tine fortitudinis, et de fine materiae fortitudinis. Bonum
siquidem de quo est pugna (quidquid illud sit sive sit
aliud n bono fortitudinis, ut iustitia, etc.; live sit ipsum
proprium bonum fortitudinis inquantum est bonum de
quo est pugna) non est proprius finis fortitudinis: sed pro-
prius tinis materiae circa quam est fortitudo, reddens illam
bonam seu optimam. Verbi gratia, extat bellum propter
repellendam iniustam patriae vexationem: salus patriae est
directe proprius finis propter quem pericula mortis in bello

• (X Artuot. §■
ihic. Ib. V ap
η, B-4, - S. Tu
leCL. III.

♦Qp u.n.io--
S T» lect. «▼».

• Ct-. J®
• (X « au nt

• Qp m, *t l,-
s. n». i&.

•Ox XLVU. x.
hinnit, l. -
fai. Iv.
fac VÜl. w St-
ref wn.

* - >> '."yj
lyλ μ . »*.

• I. retp. ad m-
bM. feb.
' JUf. SeJ con-
tre

sunt Optima, cl mors ipsa ibidem redditur bona. Quod enim iste finis se teneat cx parte materiae circa quum est fortitudo, ct ratione et auctoritate patet. Ratione quidem, quia fortis *circa pericula maxima et optima* tanqum circa

* Etkic- n M.-s ΠΙ.Ι»λ propriam materiam, versatur♦, sed pericula, sicut non sunt maxima nisi sint mortalia, ita non sunt optima nisi propter bonum virtutis quod impugnatur; redduntur ergo pericula optima ex tali fine; ac per hoc, pericula maxima fiunt materia fortitudinis ex hoc quod sunt optima cx tali fine. Et potes formare rationem sic. Pericula maxima ne optima sunt materia fortitudinis: ergo id quo sunt optima spectat ad materium fortitudinis. Sed non sunt optima bonitate intrinseca ea denominante, sed cx ordine ad optimum finem, scilicet bonum virtutis de quo est pugna, ut patet. Ergo bonum de quo est pugna finis est materiae circa quam est fortitudo. – Quod nutem illud idem bonum non sit finis proprius fortitudinis, probatur cx hoc quod finis proprius unius virtutis communis esset multis virtutibus. Verbi gratia, esse temperatum est proprius finis temperantiae: ct secundum hoc, esset etiam proprius finis fortitudinis. Quod est impossibile: implicat namque dicere finem proprium unius virtutis esse finem proprium plurium virtutum eiusdem ordinis.

lb,x Auctoritate vero, nom in Hl *Ethic.* * Aristoteles, investigando materiam fortitudinis, clare concludit quod non circa omnia pericula mortis, sed circa optima est. Et constat quod non huiusmodi sunt pericula bonn bonitate in eis. Ergo propter ordinem ad bonum. Propter quod, non effective nec cxcmpliirct, ut patet, sed finaliter sunt optima. – Et post, non immediate, sed cum determinat de actu formato ipsius fortitudinis*, probat quod *fortis boni gratia operatur*, ubi nunquam meminit alicuius boni in speciali nisi fortitudinis: aperte ostendens quod proprius linis fortis ct virtutis fortitudinis est fortitudo actualis, quae est forma vel quasi forma operationis substratae fortitudini actuali. Substernitur enim ly *timere, audere, sustinere, aggredi*, etc., actuali fortitudini, quae secundum convenientiam ad habitum fortitudinis apponitur huiusmodi actibus, dum sustinet vel aggreditur, etc., quando oportet, quid oportet, sicut oportet.

• Ibid. «p- vn. n. 6. · s. Ib. Icet. <v.

VI. His praelibatis, non est difficile intueri veritatem quaestionis istius: quae consistit in hoc, quod fini* proprius furtis et habitus fortitudinis, tam praestitutus quam connnturalis, est actualis fortitudo. Tum u communibus inchoando: quia *unumquodque est propter suam operatio* nem’ ul ^c’tur *n Caeli**. Proprium autem opus fortis ut sic. ct habitus fortitudinis, non est operatio secundum suam substantiam, puta sustinere, sed secundum suam formam. ac per hoc, est fortitudo actualis, quae significat formam in tuli operatione, sicut simlas significat curvitatem in naso.

Tum quia sicut finis proprius iuslitiac est iustitia in actu exercito eo modo quo fit a iustis, ct similiter finis temperantiae proprius temperate se habere in actu exercito eo modo quo temperari se habent, ct finis proprius liberalis esi liberalius in actu exercito eo modo quo liberales se excreent, et sic de aliis; ita finis proprius fortitudinis, ct fortis ut sic, est fortiter operari eo modo quo fortes operantur. Et omnium est una communis ratio: quia habitus sunt propter proprias perfectiones actuales quas apponunt operationibus in actu exercito. Sunt enim habitus vclut potentiae quaedam mediae inter potentiam et actum: cl propterca sum instituti propter actuales perfectiones, Unquam omnino actus.

Tum quia fortis, occurrente materia fortitudinis, puta ♦ a. num v. *maximo et optimo periculo*♦, puta iusto bello, praestituet sibi, inquantum fortis, non alium finem nisi fortiter agere actu interiori et exteriori. Et hoc secundum rectissimam fit rationem: quia fortitudo ipsa actualis est *bonum forti**, et est finis suae operationis, puta sustinere, aggredi; haec enim omnia operatur ut fortiter agat, cl huius boni gratia agit fortis. Et potes hinc formare rationem. Fortis habet pro fine proprio fortitudinem actualem, unquam sufficiens et proprium motivum intentionis suae ad hoc Ut sustinent, aggrediatur, etc.: ergo non oportet alium finem proprium quaerere, sicut nec in «illis virtutibus.

• Ct „, „. It? «ra. SrJ

Et cx his habes triplicem modum fortitudinis actualis. Primus, ct perfectissimus in suo genere, est cum qui» cx habitu fortitudinis tendit actualiter ad hunc finem ut fortiter se habeat circo optima ac maxima pericula. Hic enim ad finem proprium fortitudinis se habet eo modo quo se habent fortes. Secundus est minus perlectus: cum quis non cx habitu fortitudinis, quia caret illo, sed cx intentione, circa optima ac maxima pericula, ad eundem finem, hoc est fortiter se habere, actualitcr tendit. Hic enim deficit a primo in hoc quod non operatur fortiter eo modo quu fortes operantur, scilicet prompte ac faciliter .-.Tertius imperfectissimus: cum quis non propter fortiter se habere, sed propter aliud bonum, puta pacem vel iustitium. foruter se habet. Hic enim tam parum habet de fortitudinis virtute ut magis sit iustus qunm fortis: sicut *moechatu? ut furetur, magis fur quam moechus est**.

• Amin*, i. i/f. lφ. II ct». it. n. > - s Itcd. i».

· (X dm», m

Et cx his clare putet quod cum fortis, ut sic. agat scienter ct cx electione♦, etc., [pro] proprio fine praestituto habet illudmct bonum quod est sibi finis connaturalis. Ei quod sicut in insto ac iustilin. temperato ac temperantia, non est distinguendus finis proprius praestitutus α fine proprio connatural!, sed ille qui secundum habitum est ipsemet praestitutus est; ita nec in fortitudine distinguendum est de fine proprio connatural!, vel praestituto. Secus autem est loqui de fine remoto.

VJI. Ad primum ergo argumentum in oppositum ct omnia sequentia * simul dicitur quod iste homo deceptus est in hoc quod non discrevit inter operationem quam assumit fortitudo et fortis, puta sustinere, et id quod secundum convenientiam habitus operationi apponitur (quorum utrumque importat operatio perfecto, seu actus perfectus seu formatus), ct computavit pro uno ct eodem utrumque: cum tamen valde distent, cum alterum materia, alterum formo, alterum finis, alterum propter finem sit. Unde, proprie loquendo, debemus dicere, non quod operatio fortitudinis est cius tinis, sed quod *fortitudo actualis in operatione* est finis naturalis ct praestitutus.

SingiUatim autem respondendo, dicitur concedendo maiorem de operatione secundum substantiam, sed negando minorem si recte subsumerctur, scilicet, *Fortitudo actualis non est finis actus secundum substantiam*. Alioquin, nil obstat.

Ad secundum, negatur maior, loquendo de actu formato, qui est secundum rectam rationem. Quoniam, ut foriis, eligit fortiter agere circa optima pericula, quia fortiter agere est secundum se bonum.

Aii tertium, negatur sequela. Quin deficeret propria materia fortitudinis in casu illo, scilicet periculum optimum: ac per hoc, non se exercerent in fortitudine sera. – Falsissimum quoque est quod additur ibi, quod quia vult quis perculi vel occidi, ideo non fit iniuste si quis peculiatu vel moriatur: nisi apud eos qui putant quod homo possit, per scipsum vel alium, ad libitum licite se occulere vel percutere: quod constat esse alienum α veritate ct ratione.

Ad quartum, negatur maior, loquendo de proprio fine. Stat enim quod sit finis materiae circa quam est, et non sit proprius finis illius. – Probatio autem nihil probat, nisi forte huc, quod est aliquo modo finis illius, vel alicuius ad illud requisiti, puta materiae eius. Cum quo stat quod non sit proprius finis illius: quod erat probandum. Ita quod, ut uno verbo dicatur, id de quo est pugna, etc., est quidem finis fortis ex parte materiae, sed non est proprius finis fortitudinis cx parte operationis ct habitus.

\d quintum, negatur maior. Quoniam actus bonus ct laudabilis quo laeditur proximus, potest esse secundum se bonus, non inquantum est lacsivus proximi, sed inquantum est secundum se actus virtutis circa propriam materium. El sic est de fortitudine, cuius non est respicere operationem suam inqunntum est ad alterum, sed inquantum est ad se, salvata materia propria, scilicet *optimo et maximo periculo*.

Ad id yero quod contra expositionem \uctoris afferri dicitur, respondetur quod male intellectus est Auctor. Nam Auctor per fortitudinem non exponit operationem, sed fortitudinem actualem, quae est similitudo fortitu-

QUAESTIO CXXIII

ARTICULUS v̄m

19

dinis habitualis, et est proprium bonum ipsius habitus fortitudinis et fortis, et proprius finis utriusque, et operationis secundum substantiam, puta sustinere, aggredi. Et propterea ad probationem dicitur quod optime per hoc probatur intentum Aristotelis, scilicet quod fortis operatur

propter fortitudinem actualem ut proprium finem, quia *finis omnis (operationis) est qui secundum habitum*. Et propterea optime concludit quod *operatur et patitur boni gratia*, quia gratia actualis fortitudinis sustinet et facit quidquid operatur,

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM FORTIS DELECTETUR IN SUO ACTU

HI *Ethic.*, l̄cet. xv̄m.

>>

d octavum sic PROCEDITUR. Videtur quod fortis delectetur in suo actu. Delectatio enim est *operatio connaturalis habitui non impedita*, ut dicitur in X *Ethic.* *

Sed operatio fortis procedit ex habitu, qui agit in modum naturae. Ergo fortis habet delectationem in suo actu.

2. Praeterea, *Galat.* v, super illud *'Fructus autem Spiritus caritas, gaudium, pax*, dicit Ambrosius quod opera virtutum dicuntur fructus *quia mentem hominis sancta et sincera delectatione rejiciunt*. Sed fortis agit opera virtutis. Ergo habet delectationem in suo actu,

3. Praeterea, debilius vincitur a fortiori. Sed fortis plus amat bonum virtutis quam proprium corpus, quod periculis mortis exponit. Ergo delectatio de bono virtutis evacuat dolorem corporalem. Et ita delectabiliter omnino operatur.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *Ethic.* *, quod fortis in suo actu *nihil delectabile videtur habere*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, cum de passionibus ageretur, duplex est delectatio: una quidem corporalis, quae consequitur tactum corporalem; alia autem animalis, quae consequitur apprehensionem animae. Et haec proprie consequitur opera virtutum: quia in eis consideratur bonum rationis. Principalis vero actus fortitudinis est sustinere aliqua tristitia secundum apprehensionem animae, puta quod homo amittit corporalem vitam (quam virtuosus amat, non solum inquantum est quoddam bonum naturale, sed etiam inquantum est necessaria ad opera virtutum) et quae ad eam pertinent: et iterum sustinere aliqua dolorosa secundum tactum corporis, puta vulnera et flagella. Et ideo fortis ex una parte habet unde delectetur, scilicet secundum delectationem animalem, scilicet de ipso actu virtutis et de fine eius: ex alia vero parte habet unde dolcat, ei animaliter.

dum considerat amissionem propriae vitae, et corporaliter. Unde, ut legitur II *Machab.* vi *, Eleazarus dixit: *Diros corporis sustineo dolores: secundum animam vero, propter timorem tuum, libenter haec patior*.

Sensibilis autem dolor corporis facit non sentire animalem delectationem virtutis: nisi forte propter superabundantem * Dei gratiam, quae fortius elevat animam ad divina, in quibus delectatur, quam a corporalibus poenis afficiatur; sicut beatus Tiburtius, cum super carbones incensos nudis plantis incederet, dixit quod *videbatur sibi super roseos flores ambulare* *. Facit tamen virtus fortitudinis ut ratio non absorbeatur a corporalibus doloribus. Tristitiam autem animalem superat delectatio virtutis: inquantum homo praeteri bonum virtutis corporali vitae et quibuscumque ad eam pertinentibus. Et ideo Philosophus dicit, in III *Ethic.* *, quod a forti non requiritur ut delectetur, quasi delectationem sentiens, sed sufficit quod *non tristetur*.

Ad primum ergo dicendum quod vehementia acuis vel passionis unius potentiae impedit aliam potentiam in suo actu. Et ideo per dolorem sensus impeditur mens fortis ne in propria operatione delectationem sentiat.

Ad secundum dicendum quod opera virtutum sunt delectabilia praecipue propter finem: posunt autem ex sui natura esse tristitia. Et praecipue hoc contingit in fortitudine. Unde Philosophus dicit, in III *Ethic.* ♦ quod *non in omnibus virtutibus operari delectabiliter existit, praeter inquantum finem attingit*.

Ad tertium dicendum quod tristitia animalis vincitur in forti a delectatione virtutis. Sed quia dolor corporalis est sensibilior, et apprehensio sensitiva magis est homini in manifesto, inde est quod a magnitudine corporalis doloris *quasi evanescit* * delectatio spiritualis, quae est de fine virtutis.

autcrn cius, scilicet cx ratione ct electione fortiter persistere, non obsorbetur nec evanescit: sed quoad hoc superat omnes dolores sensibiles, ut in littera dicitur.

II. Et hinc habes duo. Primum quoad omnes: quod nulla tormenta vincunt aut deiciunt fortem ab actu virtutis, aut deducunt ipsum ad vitium aliquod. Et si vincuntur, fortes non sunt.

Secundum quoad beatam Virginem : quod tristitia quam

habuit in passione et morte Filii non absorbit rationem cius, cum fuerit vere fortis. Et etiam si mortem sustinuisset, non evanisset nec absorptum fuisset suum fortiter sustinere cx ratione et electione. Tanto igitur minus n tristitia naturali quam habuit, absorpta fuit cius ratio. Ac per hoc falsum videtur quod paisa fuerit spasmus -, quo usus rationis impeditur seu absorbetur per tristitiam: sicut c contra in coitu per delectationem absorberi quoque dicit Aristoteles *

· *Ct. Ofnuc*, *u*. Γ1»2. M. Wrr.-E4.Lagi. ψ η. • *Eiki*-. Ub. VU, o p. SI. n. <. . S.Th. 1 <, m.

ARTICULUS NONUS

UTRUM FORTITUDO MAXIME CONSISTAT IN REPENTINIS

HI *Ethic.*, lcet. xiv.

I) nonum sic proceditur. Videtur quod fortitudo non maxime consistai in repentinis. Illud enim 3 videtur esse in repentinis quod ex inopinato provenit.

a

• *Bt lavent. Rhetor.* lib. II, cep. u».

Sed Tullius dicit, in sua *Rhetorica* *. quod *fortitudo est considerata periculorum susceptio et laborum perpessio*. Ergo fortitudo non consistit maxime in repentinis.

• Cap. xixfiii.

2. Praeterea, Ambrosius dicit, in I *de Offic.* *: *Fortis viri est non dissimulare cum aliquid immineat, sed praetendere, et tanquam de specula quadam mentis obviare cogitatione provida rebus futuris. ne forte dicat postea: Ideo ista P incidi, quia non arbitrabar posse evenire*. Sed ubi est aliquid repentinum, ibi non potest provideri in futuro. Ergo operatio fortitudinis non est circa repentina.

?

s tÇ; Vic'IV.'

3. Praeterea, Philosophus dicit, in HI *Ethic.* *, quod fortis est *bonae spei*. Sed spes expectat aliquid in futurum: quod repugnat repentino. Ergo operatio fortitudinis non consistit circa repentina.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III sO/ 'iirt.uv?

· quod fortitudo *maxime est circa quaecumque mortem inferunt, repentina existentia*.

Respondeo dicendum quod in operatione for-

titudinis duo sunt considerata. Unum quidem, quantum ad electionum ipsius. Et sic fortitudo non est circa repentina. Eligit enim foriis praemeditari pericula quae possunt imminere, ut eis resistere possit, aut facilius ea terre: quia, ut Gregorius dicit, in quadam humilia*, *iacula quae praevidentur minus feriunt: et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clipeo praescientiae praemunimur*.

Aliud vero est considerandum in operatione γ fortitudinis quantum ad manifestationem virtuosī habitus. Et sic fortitudo maxime est circa repentina: quia secundum Philosophum, in III *Ethic.* *, in repentinis periculis maxime manilcstatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit in modum naturae. Unde quod aliquis absque praemeditatione faciat ea quae sunt virtutis, cum necessitas imminui propter repentina pericula, hoc maxime manifestat quod sit fortitudo habitualiter ¹ in anima confirmata. Potest autem aliquis etiam qui habitu fortitudinis caret, ex diuturna praemeditatione animum suum contra pericula praeparare. Qua praeparatione etiam fortis utitur, cum tempus adest.

Et pur hoc patet responsio ab obiecta.

|

η ^ ^ xuv

τ

*

a *enim*.- Om. BChTK, *Illud... repentinis* om. L. p) i\$ta. - in ista PCDGllhK.

γ» vperationc. - opere P. o) habituahter. - habitualis P.

Commentaria Cardinalia Caictani

I N articulo nono eiusdem quaestionis dubium occurrit, an fortitudo consistat circa repentina quantum ad electionem. Et est ratio dubii quia Murtinus, in qu. vi, dub. 2 *, nominatirn contra sanctum Thomam dicit sc tcnrcr partem affirmativam, allegando verba quae in principio corporis articuli huius Auctor dicit, scilicet: *In operatione fortitudinis duo sunt considerata: unum quidem quantum ad electionem ipsius; et sic fortitudo non est circa repentina*. Contra, inquit: quinque mediis probans fortem circa repentina eligere, sustinere ct aggredi ut oportet, etc. Sed ego nolo implere folium superfluis argumentis, ct ideo ista non recito. Iste homo aut noluit intelligcrc, aut non intellexit sanctum Thomam: cum tamen in promptu esset planus sensus verborum cius.

Conclu». >

Dupliciter siquidem intclligi potest quod non sit electio circa repentina. Primo quod, repentinis occurrentibus, non sit electio sustinendi ct aggrediendi ut oportet, etc. Et attribuere hanc negationem forti est dicere fortem non esse fortem. Et est contradicere directe Auctori in hoc aniculo, volenti quod in repentinis fortis facit ea quae sunt virtutis fortitudinis, et in hoc manifestat sc habere fortitudinis habitum firmatum: praecipuum autem in virtute morali est electio : cx electione igitur in repentinis operatur fortitudo.

apud Auctorem. Nec unquam etiam somniavit Auctor oppositum. quod iste homo imponit eidem.

Alio ergo modo potest intclligi quod circa repentina non sic electio tanquam circa electam conditionem obiecti. Et sic intendit Auctor. Nec solum intendit, sed dicit ct probat. Intendit siquidem quod fortitudo cx parte electionis non exigit quod sit circa repentina: sed bene hoc requirit cx parte manifestationis, quia maxime manifestatur in repentinis. Dicit vero in verbis allatis, dum dicit quod *in operatione fortitudinis duo sunt considerata: unum quidem quantum ad electionem ipsius*, procul dubio operationis; *ct sic fortitudo non est circa repentina*: quod nihil aliud est quam dicere quod fortitudo non eligit operationem esse circa repentina. Et statim probat, subdens: *Eligit enim fortis praemeditari pericula*, etc.

Est ergo doctrina Auctoris quod esse repentinum non est conditio electa u forti, quia fortis eligit potius oppositam conditionem, scilicet praemeditari. Si tamen occurrat talis conditio in periculis maximis, fortis fortiter sc habebit, procul dubio non cx ebrietate aut passione, sed electione ct recta ratione.

Ex quibus patet quod in promptu erat planus sensus, ct verus, ct intentus. Quarc. etc.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM EORTIS UTATUR IRA IN SUO ACTU

Infre, ert. f »; nl ƒ; Jc Verity 40. xxn, 7; tll lahlc., lccL rril.

^I) DECIMUM SIC pkoceditur. Videtur quod fortis non utatur ira in suo actu. Nullus enim debet assumere quasi instrumentum suae actionis illud quo non potest uti pro suo arbitrio. Sed homo non potest uti ira pro suo arbitrio, ut scilicet possit eam assumere cum velit et deponere cum velit: ut enim Philosophus dicit, in libro *de Memoria* *, quando passio corporalis mota est, non statim quiescit ut homo vult. Ergo tortis non debet assumere iram ad suam operationem.

2. Praeterea, ille qui per seipsum sufficit ad aliquid agendum. non debet in auxilium sui assumere illud quod est infirmius et imperfectius. Sed ratio per seipsam sufficit ad opus fortitudinis excquendum. in quo iracundia deficit. Unde Seneca dicit, in libro *de Ira* *: *Xon ad providendum tantum, sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Et quid stultius est quam hanc ab iracundia petere praesidium, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab aegra?* Ergo fortitudo non debet iram assumere.

3. Praeterea, sicut propter iram aliqui vehementius opera fortitudinis exequuntur, ita etiam et propter tristitiam vel concupiscentiam: unde Philosophus dicit, in III *Ethic*, *, quod *ferae propter tristitiam seu dolorem incitantur ad pericula, et adulteri propter concupiscentiam multa audacia operantur*. Sed fortitudo non assumit ad suum actum neque tristitiam neque concupiscentiam. Ergo, pari ratione, non debet assumere iram.

Sed contra est quod Pilosophus dicit, in III *Ethic*. quod *furor cooperatur fortibus*.

Respondeo dicendum quod de ira et celeris animae passionibus, sicut supra* dictum est. aliter sunt locuti Peripatetici, et aliter Stoici. Stoici enim et iram et omnes alias animae passiones ab animo sapientis, sive virtuos, excludebant. Peripatetici vero, quorum princeps luit Aristoteles, iram et alias animae passiones attribuebant virtuos, sed moderatas ratione. Et forte quantum ad rem non differebant, sed solum quantum ad modum loquendi. Nam Peripatetici omnes motus appetitus sensitivi, qualitercumque se habentes, passiones animae nominabant, ut supra ♦ habitum est: et quia appetitus sensitivus move-

tur per imperium rationis ad hoc quod coope-
retur · ad promptius agendum, idcirco ponebant
et iram et alias passiones animae assumendas
esse a p virtuos, moderatas secundum imperium
rationis. Stoici vero vocabant passiones animae
immoderatos quosdam affectus appetitus sensi-
tivi (unde nominabant eos * *aegritudines* vel /nor-
bos): et ideo penitus eos a virtute separabant. * –
Sic ergo iram moderatam assumit foris ad suum
actum, non autem iram immoderatam.

Ad primum ergo dicendum quod ira moderata
secundum rationem subiicitur imperio ralionis.
I nde consequens esi ui homo ea utatur pro suo
arbitrio: non autem si esset immoderata.

Ad secundum dicendum quod ratio non assumit
iram ad sui A actum quasi auxilium ab ea ac-
cipiens: sed quia utitur appetitu sensitivo ut in-
strumento, sicut et membris corporis. Ncc est in-
conveniens si instrumentum sit imperfectius prin-
cipali agente: ut martellus fabro. – Seneca autem
sectator fuit Stoicorum, et directe contra Aristo-
telem verba praemissa proponit.

Ad tertium dicendum quod, cum fortitudo, sicut
dictum esi’. habeat duos actus, scilicet susti-
nere et aggredi, non assumit iram ad actum sus-
tinendi, quia hunc actum sola ratio perse facit:
sed ad actum aggrediendi. Ad quem magis as-
sumit iram quam alias passiones, quia ad iram
pertinet insilire in rem contristantem, et sic dire-
cte cooperatur fortitudini in aggrediendo. Tristi-
tia autem, secundum propriam rationem, succum-
bit nocivo: sed per accidens coadiuvat ad aggre-
diendum: vel inquantum tristitia est causa irae,
ut supra * dictum est; vel inquantum aliquis pe-
riculo se exponit ut tristitiam fugiat. Similiter
etiam concupiscentia, secundum propriam ratio-
nem. tendit in bonum delectabile, cui per se re-
pugnat aggressio periculorum: sed per accidens
quandoque coadiuvat ad aggrediendum, inquan-
tum scilicet aliquis potius vult pericula ’ incidere
quam delectabili carere. Et ideo Philosophus di-
cit, in III *Ethic*. *. quod inter fortitudines quae
sunt ex passione, *naturalissima esse ridetur quae
est per iram: et accipiens electionem et cuius gra-
tia* (scilicet debitum finem), *fortitudo* (scilicet,
fuit vera) c.

«> cooprrretur. – recipetur ABDEFGKI., recipiatur l.
\$ a. – Om. P.
eoi. – eoi PU; oltcro locq ea» IU.
8) xux. – luMin pa. – Pro ea, en IU.

<) pericula.- iu pericula PADGL.
V) icilitct, fuit vera. – scilicet erit vera »C, fuit vera G, n frit
vera ed. a, fuit P, (ii fortitudo) icUicet fuit vera J; tciliict jit vera
aliqujc editione».

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo decimo eiusdem quaestionis, in responsione ad
I ternum, dubia occumint tria ex Martino, in qu. yi. dub.
ώΩίβñ*Γ6* 1 * ’mPu8nantc hanc responsionem quoad tria.
.. cl n«ñ. n’ est quod *fortitudo non assumit iram ad actum sustinendi*.

Contra hoc dupliciter arguit. Primo. Ira maxime facit homi-
nem insensibilem inter vulnera et ictus. Ergo maxime facit
hominem ·perdurare in tolerantia passionum, quod est su-
stinere.

Secundo. Ad iram moderatam pertinet insilire quando insiliendum est. Ergo ad eandem pertinet quandoque sustinere ut tandem commodius insiliat.

Ij. Secundum . est: *Tristitia non coadiuvat ad aggrediendum nisi per accidens, quia secundum propriam rationem succumbit nocivo*. Contra hoc arguit tripliciter. Primo. Si hoc est per accidens coadiuvare aggressum, scilicet quod aliquis se exponat periculo ut tristitiam effugiat, sequeretur quod ira etiam non adiuuaret nd aggrediendum nisi per accidens: inquantum scilicet aliquis periculo se exponit ut de adversario ulciscatur.

Secundo, quin tristitia rerum pertinentium ad bellum, puta desolationis patriae, filii occisi, ct huiusmodi, facit homines regulariter pugnaces. Ergo coadiuvat. non per accidens, ad aggrediendum.

Tertio. Tristitia moderata non est deficiens nec absorbens, sed afficiens tantum. Erga non succumbit nocivo. Quinimmo ipsa ira tristitia est. Non \alct ergo ratio Auctoris: quia immoderatae tristitiae est succumbere, non moderatae. qualis adiuvat fortitudinis exeutionem.

III. Tertium * est: *Concupiscentia per accidens quandoque adiuvat ad aggressum, inquantum scilicet aliquis vult potius in pericula incidere quam delectabili carere: et non per se, quia concupiscentia per se tendit ad delectabile*. Contra hoc arguit sex mediis. Primo, exemplis positis.

Secundo, quia qui vult per se efficaciter aliquid, vult per se tollere omnem causam impeditivam illius.

Tertio, quia homines concupiscentes fiunt pugnaciores.

Quarto, quia propter concupiscentiam fit ut ablatio rei concupitae videatur esse maior parvipensio: ct ita concupiscentia augmentât iram.

Quinto, quia cx hoc quod concupiscentia tendit in delectabile ct impeditur, sequitur quod secundo tendat ad remotionem huius impedimenti.

Sexto: et est auctoritas communis etiam nd praccdden-
tem materiam de tristitia . Dicit enim Aristoteles, in III
S?Vh ' <S.ei X
* . *Ferae propter tristitiam et dolorem incitantur ad pericula, et adulteri propter concupiscentiam*. Non sunt ergo ista per accidens solum adjuvantia aggressum, sed per se: licet non ita directe et immediate sicut ira.

IV, Ad horum omnium evidentiam, praemittendum est quid significat assumere iram, vel aliam passionem, ad actum aliquem. Et breviter explicando, dicitur quod significat eligere illam ct uti illa ut instrumento ad illum actum: hoc namque modo dicitur quod fortitudo assumit iram ad netum suum, ut patet in littera, in responsione ad secundum.

Hoc praemisso, ad primum argumentum contra primum * dicitur quod cx hoc quod ira reddit hominem pro tunc insensibilem vulnerum, non sequitur: Ergo est instrumentum fortitudinis ad sustinendum. Non enim omne faciens ad insensibilitatem vulnerum est instrumentum fortitudinis ad sustinendum: alioquin ebrietas esset instrumentum fortitudinis. .Ad hoc enim quod aliqua passio assumatur ut instrumentum ad sustinendum, oportet quod directe cooperatur ad sustinendum: quod non facit ira. Reddere autem hominem minus sentientem vulnera non est proprius effectus irae, sed est communis etlcctus omnis vehementis intentionis animae applicatae ad aliud. Ex communibus autem irae et aliis non habetur quod ira sit instrumentum. – Posset quoque dici quod moderata ira, quam assumere natus est fortis, non reddit hominem insensibilem. sed ira immoderata. Et ratio est quia immoderata est quae abstrahit hominem a ceteris, ct totaliter trahit nd vindicandum. et non moderatu. Et propterca undique argumentum hoc ruit.

Ad secundum quoque, negatur sequela, quoniam ira est instrumentum fortitudinis ad opportunam aggressionem, ct non ad opportunam tolerantiam. Neque oportet quod id quod est instrumentum alicuius ad unum actum, illudmet sit eiusdem instrumentum ad alium actum, tam disparate quum si subordinctur primo: ut putet in artibus utentibus diversis instrumentis et ad disparata opera, puta sectionem ct incisionem, et ad subordinata. puta sectionem, complanationem. figurationem, etc Pertinet ergo ad fortem, me-

dante ira, aggredi quando oportet. Et ad eundem fortem pertinet sustinere, sed nihil ad hoc opus habet irae adminiculo. Quin potius oporteret, si esset, cohibere iram, ut sustineat promptius.

V. Ad argumenta contra secundum * dicitur quod fortis non utitur tristitia ut instrumento ad aggrediendum, nec tristitiam eligit «d hoc: sed potius c contra aggreditur ut fuget tristitiam. I nde tristitia non se habet ad aggrediendi actum ut instrumentum: sed ut praeexistens mitium propulsandum per aggressum.

Unde ad primum, negatur sequela: quin non est par ratio. Quoniam ira est instrumentolitr cooperativa ad aggrediendum, non autem tristitia.

Ad secundum dicitur etiam negando sequelam. Quoniam huiusmodi tristitiae pertinentes ad bellum, non ut instrumenta ad aggrediendum aut pugnandum, sed ut mala fuganda ct exterminanda, conferunt. Quod constat non nisi per accidens concurrere, quia scilicet operans est sic affectus* et non ideo quod sit instrumentum ad aggrediendum.

Ad tertium dicitur quod, cum passiones animae consistant quasi in constrictione ct dilatatione, sicut motus cordis in tractu et pulsu, et tristitia consistat in quadam contractione (unde ct retrahuntur spiritus in tristibus magis quam in timentibus): directe tristitia contrariatur motui vitali, qui m quadam diffusione consistit, ut patet in praecedenti Libro . Consequens est ut tristitia ex propria ratione succumbere habeat nocivo, cx hoc ipso quod cx propria ratione in quadam retractione consistit. Et in hoc non esi differentia inter moderatam ct immoderatam : sed differentia esi quin moderata non retrahit plus quam oportet, etc., immoderata autem retrahit non quando oportet, vel plus quam oportet.

VI. Ad argumenta contra tertium* dicitur quod, sicut . Xem. m. tristitia se habet ad aggrediendum ut quoddam in forti praeexistens malum propulsandum, ita concupiscentia se habet ur quoddam bonum in eodem praeexistens ndiuvandum. Unde fortis nnn eligit concupiscere, nec utitur concupiscere. ad aggrediendum : sed potius quasi c contra aggreditur ut adiuvet concupiscentiam. Unde fortitudo propugnatrix concupiscentiae delectabilium est, sicut irascibilis est propugnatrix respectu concupiscibilis. Aliud autem est passionem aliquam adjuvandam esse per actum aggrediendi: aliud est passionem aliquam assumendam esse ut instrumentum ad actum aggrediendi.

Unde ad primum dicitur quod exempla nulla apparent nisi ad hoc quod concupiscentia se habet ad aggressum ut adiuvanda. Quaestio autem est de passione directe adiuvante instrumcnraliter ipsum aggressum.

\d secundum dicitur quod aliud est loqui de supposito, quod est agens principale habens multa instrumenta: ct aliud de uno instrumento, puta concupiscentia. Nam si persona vult efficaciter aliquid, vult etiam fugare impedimenta. Sed si una passio tendit in aliquid, non proptcrca sequitur quod sit ipsamet ablutha omnium impedimentorum : ut patet in exemplo de una arte pluribus instrumentis ad unum totalem ct perfectum effectum perveniente, dum alio aufert unum impedimentum, ct alio aliud, ct alio disponit, alio perficit. Et m natura nostra, quia appetitus concupiscibilis non potest auferre sua impedimenta, datus est appetitus iniscibilis. tanquam propugnatrix concupiscibilis.

Ad tertium, negatur sequela, scilicet. Ex concupiscentia fiunt pugnaciores. Ergo ipsa est directe instrumentum aggrediendi. Quoniam, ut iam patet, aliunde potest provenire esse pugnaciorem.

Ad quartum dicitur quod argumentum solvit scipsum. Quoniam ex hoc ipso quod concupiscentia adiuvat quia excitat iram, sequitur quod per accidens adiuvet, scilicet per iram.

Ad quintum patet solutio ex responsione ad secundum.

Ad sextum, negatur sequela. Ex hoc namque quod tristitia et concupiscentia incitant, non sequitur Ergo pei se ministrant fortitudini ad aggrediendum. Quod esset probandum.

VII. In eodem decimo articulo, in eadem responsione

QUAESTIO GXXIII, ARTICULUS XI

ad tertium, dubium occurrit circa illud *quia hunc actum*, scilicet sustinere, *sola ratio per se facit*. Quia si sic est, sequeretur quod fortitudo nunquam esset circa timorem, utendo illo ad suum actum. Quoniam ad actum aggrediendi utitur non timore, sed audacia; ct ad actum sustinendi ncc utitur timore ncc audacia, secundum hanc litteram; ergo nunquam assumit timorem ad actum suum.

Praeterea, ad sustinendum oportet hominem tenere corpus ne fugiat. Hoc autem animositatem quandam, quam audacia sonat, importat. Non igitur iota ratio, sed mediante audacia, sustinendi actum fortitudo facit.

VIII. Ad huius evidentiam, sciendum est quod fortitudo dupliciter se habet ad passiones. Primo, ut eligens ipsam passionem ct moderamen eiusdem: sicut cum assumit audaciam ct iram ad aggrediendi actum. Portis namque tunc cx intentione eligit et audere ct irasci, ct moderationem utriusque: quoniam utitur utraque passione pro instrumento adjuvante directe ad actum aggrediendi, ut dictum est ♦ – Alio modo, ut eligens modernmen tantum passionis. Ita quod passionem ipsam habet tnquam cx necessitate naturae consurgentem, et non quod propter actum illum utile esset eligere ipsum: moderamen tamen consurgentis passionis oportet eligere, ne impedimentum praestet actui exercendo; ut patet cum fortis, ud sustinendi actum, moderatur timorem. Praesentibus namque periculis maximis quae tunc oportet sustinere, non excitat fortis cx electione in seipso timorem, quoniam timor cx sua propria ratione est natus abstrahere α sustinendo, ct causare diversionem a sustinendo, ud cuius oppositum tendit fortis: sed quia timor ex necessitate naturae imminentibus talibus consurgit, fortis cx electione moderatur timorem, cohibendo illum ne impediatur sustinendi actum.

His praemissis, dicitur ad primam obiectioncm, negando sequelam. Quia licet fortitudo non assumat timorem ad alterum istorum duorum actuum, qui sunt principales; assumit tamen illum ad netum cunctandi, cum scilicet fortis

eligit morari ad tempus propter hostes superiorum vinum ewe, ut de Fabio Maximo legitur contra Hannibalem ♦. Expedi siquidem ad cunctandum timorem incutere suis et sibi: quoniam ad hoc timor directe servire videtur. Et similiter ad fugiendum seu expectandum quando oportet, qui videntur secundarii actus fortitudini», eligere timorem, ct cum moderatum, confert, ut patet.

Ad secundum dicendum quod ud sustinendum oportet tenere corpus ne divertat sed hoc nec est proprium opus audaciae, nec est immediatus effectus audaciae, sed mediante invasione; ita quod audacia directe invadit mala, ct mediante illa tenet corpus in malis quae invadit. Sed quia ad netum sustinendi ut sic, ut distinguitur contra actum aggrediendi, non exigitur invasio, ideo ncc eligitur ad sustinendum. Sed fortitudo ad nexum sustinendi modernmen utriusque passionis eligit: principaliter quidem timoris, ne abducat a sustinendo; secundario nutem audaciae. ne forte praesumat invadere. Et sic fortitudo neutra passione utitur ut instrumento ad actum sustinendi sed tollit utriusque impedimentum quod provenire posset interiori electioni ct exteriori executioni in sustinendo.

IX. Et hinc apparet primo, quam optime dixerit Auctor* quod fortitudo est virtus inquuntum tollit impedimenta. Ium quia hoc verum est universaliter, scilicet respectu omnis actus fortitudinis: quia ad omnem fortitudinis netum oportet fortitudinem concurrere ut tollentem impedimenta. – Tum quia hoc est verum respectu principalis actus, non solum interioris, qui est electio, sed exterioris.

Apparet secundo quod, cum dicitur fortitudinem esse operatisum timoris et audaciae, ct fortem timere et audere, non intelligitur universaliter: quia non in omni actu haec facit. Nec intelligitur quod semper, quando aliquid horum habet. habeat cx electione: quoniam quandoque habet cx necessitate naturae passionem, et solum moderamen eius cx electione. Sed intelligitur. – ct timet ct audet quando oportet, ubi oportet, cie.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM FORTITUDO SIT VIRTUS CARDINALIS

I* II-., qu. LXI, art. 3, 3; III *Sent.*, dhu xxiii, qu. n. art. I, qu* 3, 4: *dr virtut.*, qu. I. irt. 13, ad 16; qu. v, lrt. I.

undecimum sic proceditur. Videtur quod fortitudo non sit virtus cardinalis.

Ira enim, ut dictum est *. maximam fortitudinem. Sed ira non ponitur passio principalis: nec etiam audacia, quae ad fortitudinem pertinet. Ergo nec fortitudo debet poni virtus cardinalis.

2. Praeterea, virtus ordinatur ad bonum. Sed fortitudo non directe ordinatur ad bonum, sed magis ad malum, scilicet *ad sustinendum pericula ei labores*, ut Tullius dicit *. Ergo fortitudo non est virtus cardinalis.

3. Praeterea, virtus cardinalis est circa ea in quibus praecipue versatur vita humana: sicut ostium in cardine vertitur. Sed fortitudo est circa pericula mortis, quae raro occurrunt in vita humana. Ergo fortitudo non debet poni virtus cardinalis sive principalis.

Sed contra est quod Gregorius, XXII *Moral.* *, et Ambrosius, *super Luc.* *, et Augustinus, in libro *de Moribus Eccle.* ♦ numerant fortitudinem inter quatuor virtutes cardinales seu principales.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, virtutes cardinales seu principales dicuntur quae praecipue sibi vindicant id quod pertinet communiter ad virtutes. Inter alias autem communes virtutis conditiones, una ponitur *firmiter operari*. ut patet in II *Ethic.* * Laudem autem firmitalis potissime sibi vindicat fortitudo. Tanto enim magis laudatur qui firmiter stat, quanto a habet gravius impellens ad cadendum vel retrocedendum. Impellit autem hominem ad discedendum ab eo quod est secundum rationem et bonum delectans ct malum affligens, sed gravius impellit dolor corporis quam voluptas; dicit enim Augustinus, in libro *Octoginta trium Quaesi.* ♦ *Nemo est qui non magis dolorem fugiat quam affectat voluptatem: quandoquidem ridemus et immanissimas bestias a maximis voluptatibus exterreri dolorum metu.* Et inter dolores animi ct pericula maxime timentur ea quae ducunt ad mortem, contra quae firmiter stat fortis. Unde fortitudo est virtus cardinalis.

Ad primum ergo dicendum quod audacia et ira

3) *quantit*). – *quando* BEI-K.
p) *discedendum*. – *descendendum* BCFKI.pA, *discendum* H, *dutitendum* I.

T) *aftetet* PGIIIKU, *qfittent* U

non cooperantur fortitudini ad actum eius qui est sustinere, in quo praecipue commendatur firmitas eius. Per hunc enim actum fortis cohibet timorem, qui est passio principalis, ut supra habitum est.

Ad secundum dicendum quod virtus ordinatur ad bonum rationis, quod conservari oportet contra impulsus malorum. Fortitudo autem ordinatur ad mala corporalia sicut ad contraria, quibus

resistit: ad bonum autem rationis sicut ad finem, quem intendit conservare.

Ad tertium dicendum quod quamvis pericula mortis raro immineant, tamen occasiones horum periculorum frequenter occurrunt: dum scilicet homini adversarii mortales suscitantur propter iusiitiam quam sequitur, et propter aha bona quae facit.

8) *atm.* – Om. BDEFKLpAC; *Et per hanc actum* cd. a.

Commentaria Cardinalis Caietani

articulo undecimo eiusdem quaestionis dubia quatuor occurrunt ex eodem Martino, supra quatuor hic dicta, fi impugnata ab eo in qu. it *. Primum est contra illud: *Virtutes cardinales dicuntur quae praecipue sibi vindicant id quod communiter perlinet ad virtutes.* Contra hoc arguit dupliciter. Primo, quia sequeretur quod essent tantum tres virtutes cardinales. – Probatur sequela. Quia tria tantum sunt quae pertinent communiter ad virtutes, ut patet s'Vh.hc"»?,' cx *Eihic.*:* scilicet quod *sciens ac eligens*, et *propter finem*, et *firmiter ac immobiliter*.

Secundo. Haec tria sic sunt communia omnibus virtutibus quod non magis insunt uni quam alteri: nisi forte una vinus sit magis intensa quam altera. Ergo nulla virtus videtur cardinalis cx hoc quod praecipue sibi vindicat conditionem communem virtutum. – Antecedens patet: quin omnis vinus moralis habet haec omnia.

II. Secundum * est contra illud: *Fortitudo ideo est cardinalis quia laudem firmitatis potissime sibi vindicat.* Contra hoc arguit dupliciter. Primo. Omnis virtus secundum gradum heroicum habet firmitatem aequaliter laudabilem. Ergo fortitudo non est vinus cardinalis quia aequae laudabilem sibi vindicat firmitatem. – Antecedens probatur. Omnis vinus secundum gradum heroicum habet actum imperativum monts subeundae potius quam deserendae virtutis. Hac autem firmitate nulla est maior aut laudabilior. Ergo.

Secundo. Cum huiusmodi firmitate stat quod vita humana non volvatur circa talem virtutem tanquani circa cardinem. Ergo non est cx huiusmodi firmitate cardinalis,

HI. Tertium est contra conclusionem principalem, scilicet: *Fortitudo proprie dicta* (quae scilicet est distincta virtus a magnanimitate, dc qua tractui Aristoteles IIIi *Ethic.* ♦) *est virtus cardinalis.* Contra hoc arguit quadrupliciter. Primo, argumento quod in hoc articulo facit Auctor tertio loco, scilicet: *Virtus cardinalis est circa ea in quibus versatur vita humana.* Sed pericula bellica sunt rara. Ergo.

Secundo. Non est verisimile quod viri sancti et perfecti in morali honestate careant aliquo uno toto genere virtutum cardinalium. Sed innumeri tales carucrunt fortitudine proprie accepta, tum actu interiori quam exteriori: cum nulli ncc urbes incolerent, nec respublicas administrarent. Ergo.

Tertio. Humilitas est unum dc maximis fundamentis, et unus dc cardinibus moralis honestatis. Ergo vel est virtus cardinalis, vel pars eius. Sed non est cardinalis. Ergo paracius. Sed non est pars nisi magnanimitatis. Ergo fortitudo ut communiter significat fortitudinem proprie et magnanimitatem, est virtus cardinalis: sicut iustitia ut communis est commutativae et distributivae.

Quarto. Omnes auctores qui virtutem in quatuor cardinales dividunt, de magnanimitate et fortitudine indifferenter loquuntur. Ergo fortitudo non proprie, sed communiter sumpta, est virtus cardinalis. – Assumptum palet ex Ambrosio, Gregorio, Seneca, Tullio.

IV. Quartum * est contra responsionem ad tertium, ubi dicitur quod *occasiones periculorum mortis frequenter occurrunt.* Non, inquit, mihi placet haec responsio. Quia

mori propter iusiitiam sine bello non pertinet ad fortitudinem, sed ad iusiitiam secundum gradum heroicum.

V. Ad evidentiam horum, recolendum est quod in priori Libro, qu. Ixi *, docuii Auctor: quod scilicet istac quatuor virtutes quae dicuntur cardinales, possunt dupliciter accipi. Primo, ut quaelibet earum importat rectitudinem unius conditionis communis omnibus virtutibus: ut scilicet prudentia bonitatem discretionis, iustitia rectitudinis seu debiti, fortitudo firmitatis, temperantia modi seu moderaminis. Et sic non sunt virtutes speciales, nisi sola prudentia. Et tamen sic de eis locuti videntur auctores ecclesiastici et philosophi multi. Et propterea quidquid est firmitatis tribuunt fortitudini; c(quidquid moderaminis, temperantiae; et quidquid recti, iustitiae; et quidquid discreti, prudentiae.

Alio modo sumuntur ut quaelibet carum dicit habitum circa illam materiam in qua difficillime et principaliter conditio illu habetur. Verbi gratia, temperantia, ut modum ponit in delectationibus tactus: in quibus et difficillimum est persistere, et in quibus principaliter oportet persistere, quoniam qui persistit in maximis persistit in minoribus. Iustitia, ut rectitudinem debili et aequalis servat ad alterum: quoniam et hoc difficillimum est, et in hoc principaliter oportet hominem recta facere, scilicet ad alterum; hoc enim maximum virtutis» opus est, ut dicitur in V *Ethic.* *, quoniam scipsum naturaliter homo amat. Prudentia, ut bene praecipit operationibus ac passionibus suis: hoc etenim et difficillimum est, et praecipuum valde, quoniam esse sui ipsius dominum difficillimum et supremum dominium est. Et sic sunt speciales virtutes habentes proprias materias. Et dicuntur virtutes cardinales, hoc est principales in moruli vita; quia vere circii principales materias vitae moralis rectitudinem conditionis redundantis in omnes virtutes apponunt, ut pulchre declarat Auctor in dicta quaestione, art. 4, ad i.

VI. Quibus praemissis, singillntim ad singulo respondendo. dicitur ad primum argumentum contra primum ♦ quod consequentia non valet Nec probatio ex II *Elhic.* aliquid valet, propter tria. Primum, quia falsum manifeste dicit quod Aristoteles tres tantum conditiones ponat: cum in textu sint quatuor, scilicet *si sciens*, *si eligens*, et *propter hoc*, et *firmiter*. Iste nutem cx duabus primis fecit unam. – Secundo, quia ista quatuor itppropriari possunt quatuor virtutibus cardinalibus, ut adaptantur ab Auctore in quaestione eadem, uri. 4, in arg. et illius responsione, – Tertio, quia generales conditiones de quibus loquitur Auctor in littera, non sunt, proprie loquendo, illae quas Aristoteles posuit: sed illae quas supra diximus, scilicet discretio, rectitudo, moderamen et firmitas.

Ad secundum dicitur quod deficit propter tria. Scilicet et quia non dc illis enumeratis ab Aristotele est proprie sermo. – Et quia falsum est quod nihil illorum sibi magis una quam alia virtus vindicet: cum prima conditio, scilicet *scire*, sii proprium prudentiae, et omnis alia virtus hanc habeat ratione prudentiae. – Et quia aliqua virtus potest aliquid illorum sibi ut proprium vindicare quoad materiam principalem. Et sic fortitudo, quia habet materiam principalem respectu firmitatis, in qua scilicet difficti-

- O. mun. it.

• a. ui. j.

• Ct. num. nu.

• Car. *i s. Ih. »«I. xiv N9-

• Art. 3, 4-

S& IL

• Vum. »-

limum ci praecipuum est firmitatem habere, ut aunt pe-
ricula mortis, ideo vindicat «ibi firmitatem ut mugis pro-
prium. Et cum hoc stat quod ratione habitualis dispositionis,
quia scilicet quaelibet virtus est habitus, commune sit omni
virtuti firmiter operari. Est ergo solidum litterae funda-
mentum.

•Seu a.

VII. Ad primum obsectorum contra secundum . negatur
maior. Quoniam virtus, quantumcumque in gradu heroico,
non excedit propriam materiam, sed infra propriae mate-
riae limites heroica est. Pericula autem optima mortis non
sunt omnis virtutis materia, sed solius fortitudinis: ut patet
ex distinctione virtutum penes suas proprias materias, II
Ethic. * – Unde probatio falsum assumit, quod vinus he-
roica est ex sua natura circa subeunda pericula mortis
quando oportet, etc. Hoc enim non nisi mediante fortitu-
dine habet.

Ad secundum dicitur negando assumptum. Quoniam
cum firmitate animi circa optima mortis pericula non stat
quin humana vita circa hanc versetur, tanquam unum prin-
cipale sustinens vitam moralem: quod est circa cardinem
volvi. Quoniam, ut in littera dicitur -, occasionem periculo-
rum bonae mortis, frequenter occurrentes, exigunt animum
firmum circa illa.

•n.;- *l j

•v*-. w.

•».-?.

VIII. Ad primum obicctorum contra tertium* respon-
detur, cum Auctore in littera *. quod occasiones periculo-
rum bonae mortis frequenter, et non raro, occurrunt.

Ad secundum dicitur quod sancti viri qui unam habue-
runt virtutem acquisitam, omnes habuerunt: quoniam con-
nexae sunt. Et, breviter, conceditur quod habuerunt forti-

tudinem, sicut iustitiam. Nee ud hoc opus fuit ut urbes
incolerem uut respublicas administrarent quoniam forti-
tudo in animo potest haberi circa optima pericula mortis
quando et ubi oportet.

Ad tertium dicitur, cum Auctore *, quod! virtutes dicuntur . vj. ¶,
cardinales seu principales ratione principalis materine: qua-
lem non habet humilitas. Et propterea dicitur quod hu-
militas nec est virtus cardinalis nec pars subiectivus eius,
sed pars potentinlii temperantiae . quoniam est species mo-
destiae, quae pars potentialis est temperantiae, ut infra" *Q«cm m.i.
patet. – Dicitur nutem humilitas fundamentum virtutum ,H'
non directe, sed removendo prohibens, scilicet superbiam:
ut in tractatu de humilitate infra. putet. Ex hoc autem "po tt-xi «ts.
quod est sic fundamentum, non sequitur, Ergo est virtus u "

cardinalis: quae principalis dicitur ex materiae propriae
principalitate.

Ad quantum dicitur quod tam theologi quam philoso-
phi qui permissive utuntur nominibus virtutum, primo
modo locuti de virtutibus videntur, nos autem loquimur
secundo modo ♦.

IX. Ad obiectionem contra quartum *, um patet ex . Nam. n
supra dictis quod (also innititur fundamento, scilicet quod
subire mortem propter iustitiam aut temperantiam impu-
gnatam non spectat ad fortitudinem. Superius * namque . Art y Cmn
ostendimus, ex doctrina Aristotelis, non requiri ad fortitu-
dinem contrupugnationem exteriorum virium: ac per hoc,
sufficere ad pericula mortis circa quae est fortitudo, quod
sint in bello vel communi vel particulari, ut declaratum
fuit,

articulus duodecimus

UTRUM FORTITUDO PRAECELLAT INTER OMNES VIRTUTES

I* IP", qu. Livi, arx. 3, 4; IV Sent., dht. xxxni, qu. ni, art. 3; dt VirfuL, qu. v, trt. 3.

D DUODECIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUF
S quod fortitudo praecellat inter omnes
virtutes. Dicit enim Ambrosius, in I de
Offic. *: Jis/ *fortitudo relut ceteris ex-
celsior.*

2. Praeterea, *virtus est circa difficile et bo-
num* *. Sed fortitudo est circa difficillima. Ergo
p' csl maxima virtutum.

3. Praeterea, dignior est persona hominis
quam res eius. Sed fortitudo est circa personam
hominis, quam aliquis periculo mortis exponit
propter bonum virtutis: iustitia autem et aliae
virtutes morales sunt circa alias res exteriores.
Ergo fortitudo est praecipua inter virtutes mo-
rales.

Sed contra est quod Tullius dicit, in I de
Offic. ♦ *In iustitia virtutis splendor est maximus,
ex qua viri boni nominantur.*

2. Praeterea, Philosophus dicit, in I Rhet,*.
*Necesse est maximas esse virtutes quae maxime
aliis utiles sunt.* Sed liberalitas videtur magis utilis
quam fortitudo. Ergo est maior virtus.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus
dicit, in VI de Trin. *, *in his quae non mole magna
sunt, idem est esse maius quod melius.* Unde tanto
aliqua virtus maior est quanto melior est. Bo-
num autem rationis est hominis bonum, secun-
dum Dionysium, iv cap. de Div. Nom. * Hoc
autem bonum essentialiter quidem habet pruden-
tia, quae est perfectio rationis. Iustitia autem esi
huius boni factiva: inquantum scilicet ad ipsam

•a? . «il

pertinet ordinem rationis ponere in omnibus re-
bus humanis. Aliae autem virtutes sunt conser-
vativae huius boni: inquantum scilicet mode-
rantur passionem, ne abducant hominem a bono
rationis. Et in ordine harum fortitudo tenet lo-
cum praecipuum: quia timor periculorum mortis
maxime est efficax ad hoc quod hominem faciat
recedere a bono rationis. Post quam ordinatur
temperantia: quia etiam delectationes tactus ma-
xime inter cetera impediunt bonum rationis. – Id
autem quod essentialiter dicitur, potius est eo
quod dicitur effective: et hoc etiam potius est
eo quod dicitur conservative. secundum remo-
tionem impedimenti. Unde inter virtutes cardi-
nales prudentia est potior; secunda, iustitia: ter-
tia, fortitudo; quarta, temperantia Et post has,
ceterae virtutes.

Ad primum ergo dicendum quod Ambrosius tor-
titudinem aliis virtutibus praefert secundum quan-
dam generalem utilitatem: prout scilicet et in re-
bus bellicis et in rebus civilibus seu domesticis
utilis est. Unde ipse ibidem praemittit: *Nunc de
fortitudine tractemus: quae, vehit excelsior ceteris,
dividitur in res bellicas et domesticas.*

Ad secundum dicendum quod ratio virtutis magis
consistit in bono quam in difficili. Unde magis
est mensuranda magnitudo virtutis secundum ra-
tionem boni quam secundum rationem difficilis.

Ad tertium dicendum quod homo non exponit
personam suam mortis periculis nisi propter iu-
stitiam conservandam. Et ideo laus fortitudinis

dependet quodammodo ex iustitia. Unde dicit Ambrosius, in l *de Offic.* *, quod *fortitudo sine iustitia iniquitatis est materia: quo enim validior est. eo promptior ut inferiorem opprimat.*

Quartum concedimus.

Ad quintum * dicendum quod liberaiitas utilis

est in quibusdam particularibus beneficiis. Sed fortitudo habet utilitatem generalem ad conservandum totum iustitiac ordinem. Et iduo Philosphus dicit, in l *Rhct.* *, quod *ius/i et fortes maxime amantur, quia sunt maxime utiles et in bello et in pace.*

Commentaria Cardinulis Cuietani

In articulo duodecimo eiusdem quaestionis dubium occurrit drea calcem corporis, scilicet: *Et post has ceterae virtutes.* Et est dubium ud hominem. Quia ipsemet Auctor inferius ·, tractando dc humilitate, praeponit ipsam fortitudini ct temperantiae. Quomodo ergo cardinales excedunt ceteras, si humilitas excedit duas harum?

Ad hoc dubium dicitur quod nunc non est sermo dc ceteris virtutibus absolute, sed de his quae sunt circa aliquam particularem materiam. Humilitas autem circa omnia bene disponere videtur. Sed quia discutere haec supponit tractatum humilitatis, ideo illo usque reservetur hoc dubium solvendum: ubi excellentiam virtutum, apud Auctorem, ex omnibus suis dictis graduate sine discordia conabimur·, iam cunctis virtutibus excellentibus discussis.

II. In eodem articulo duodecimo dubium etiam ad hominem, et veritatem, occurrit ex responsione ad tertium. Nam ibidem dicitur quod *homo personam suam periculis mortis non exponit nisi propter iustitiam conservandam.* Hoc enim adversatur supra · dictis, scilicet quod fortis agit propter bonum proprii habitus ut proximum ct proprium finem: et per hoc, non est verum quod agit solum propter iustitiam conservandam.

Praeterea, cum hic dicitur, *nisi propter iustitiam conservandam*, aut est sermo de iustitia particulari. Et tunc falsum dicitur quia homo tenetur subire periculum mortis propter alias virtutes, puta temperantiam, fidem, etc. – Aut dc iustitia legali. Et tunc etiam falsum est. Quia homo licite subit mortis periculum non propter commune bonum, sed proprium bonum tantummodo: ut, si homo impugnetur de ipsa virtute fortitudinis in seipso, ct non sit pars alicuius reipublicac sed solitarius, talis fortiter aget sustinendo solum propter proprium bonum proprii habitus, ct non propter iustitiam quamcumquc servandum

(nisi iustitia metaphorice sumatur: quod est a proposito alienum).

111. Ad primum horum dicitur quod hic non est sermo dc fine fortitudinis ex parte sui actus, sed dc fine eiusdem ex parte materiae: itu quod lv *propter iustitiam* denotat finem ex parte materiae. Quoniam nisi pericula mortis sint propter iustitiam bona, fortis non se exponit illis. Hoc autem non contradicere supra dictis, scilicet quod fortis operatur propter bonum proprii actus ut proximum finem actus ct habitus, patet. Et quod ista sit intentio litterae insinuat cx eo quod subditur: *Et ideo laus fortitudinis dependet quodammodo ex iustitia.* Dicens, *quodammodo*, insinuat quod secundum aliquid dependet, scilicet secundum materiam.

Ad secundum dicitur quod hic procul dubio est sermo dc iustitia communiter ut claudit in se legalem , seu dc ipsa legali. Et quod semper pericula circa quae versatur fortis, sunt bona propter iustitiam legalem. Quia homo est naturaliter animal politicum: ac per hoc, pars communis alicuius boni. Ac per hoc, omne bonum reddens pericula bona, ut circu en fortis versetur, ordinatur ad bonum commune ut pars ad totum. Et dc spectat ad iustitiam legalem bonificare pericula mortis circa quae est fortitudo.

Ad id autem quod dc solitario homine obiicitur, potest multipliciter dici. Primo, quod sermo praesens est dc virtutibus istis politice sumptis. – Secundo, quod sermo moralis sufficit quod vcrificetur secundum id quod est ut in pluribus. Constat autem quod ut in pluribus homines non solitarii, sed politici sunt. – Tertio, quod etiam ia casu fortis solitarii pericula mortis sunt bona propter iustitiam legalem, etsi non actu, tamen aptitudine. Quia bonum proprium illius virtutis, quod impugnatur in solitario per mortis intentionem, etsi non actu ordinetur ad commune bonum. est tamen ordinabile ud illud: ct sic spectat ud iustitiam legalem.

• *U. qu. CXXIII, Irtrod.*

• Cxp. B1VĬ.

• Ver», io·

• Qu. cvxm.srt. n.

qa.cuau,art.n.

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMAQUARTA

DE MARTYRIO

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

• Ci aa. cum,

Deinde considerandum est de martyrio *. Et circa hoc quaeruntur quinque. Primo: utrum martyrium sit actus virtutis. Secundo: cuius virtutis sit actus.

Tertio: de perfectione huius actus.

Quarto: de poena martyrii.

Quinto: de causa.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MARTYRIUM SIT ACTUS VIRTUTIS

Ad primum sic PROCEDITUR. Videtur quod martyrium non sit actus virtutis. Omnis enim actus virtutis est voluntarius. Sed martyrium quandoque non est voluntarium: ut patet de Innocentibus pro Christo occis, de quibus dicit Hilarius, *super Maith.* quod *in aeternitatis profectum per martyrii lili- nam efferebantur* . Ergo martyrium non est actus virtutis.

2. Praeterea, nullum illicitum est actus virtutis. Sed occidere seipsum est illicitum, ut supra * habitum est. Per quod tamen martyrium consummatur: dicit enim Augustinus, in *I de Civ. Dei* quod *quaedam sanctae feminae, tempore persecutionis, ut insectatores suae pudicitiae devitarent. se in fluvium deiecerunt. coque modo defunctae sunt; earumque martyria in Catholica Ecclesia veneratione celeberrima frequentantur.* Non ergo martyrium est actus virtutis.

3. Praeterea, laudabile est quod aliquis sponte se offerat ad exequendum actum virtutis. Sed non est laudabile quod aliquis martyrio se ingerat, sed magis videtur esse praesumptuosum et periculosum. Non ergo martyrium est actus virtutis.

Sed contra est quod praemium beatitudinis non debetur nisi actui virtutis. Debetur autem martyrio: secundum illud Matth. v *: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustiliam: quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Ergo martyrium est actus virtutis.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ ad virtutem pertinet quod aliquis in bono rationis conservetur. Consistit autem bonum rationis in veritate, sicut in proprio obiecto; et in iustitia. In proprio effectum, sicut ex supra * dictis patet. Pertinet autem ad rationem martyrii ut aliquis firmiter stet in veritate et iustitia contra persequentium impetus. Unde manifestum est quod martyrium est actus virtutis.

Ad primum ergo dicendum quod quidam * dixerunt quod in * Innocentibus acceleratus est miraculose usus liberi arbitrii, ita quod etiam voluntarie martyrium passi sunt. – Sed quia hoc per auctoritatem Scripturae non comprobatur, ideo melius dicendum est quod martyrii gloriam, quam in aliis propria voluntas meretur, illi parvuli occisi per Dei gratiam sunt assecuti. Nam effusio sanguinis propter Christum vicem gerit baptismi. Unde sicut pueris baptizatis per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam obtinendam, ita in occisis propter Christum meritum martyrii Christi operatur ad palmam martyrii consequendam. Unde Augustinus dicit, in quodam sermone *de Epiphania* *, quasi eos alloquens: *Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo, qui etiam parvulis baptismum prodesse non aestimat Christi. Non habebatis aetatem qua in passurum Christum crederetis: sed habebatis carnem in qua pro Christo passuro passionem sustineretis.*

Ad secundum dicendum quod, sicut * Augustinus ibidem * dicit, esset possibile quod *aliquibus fide dignis testificationibus divina persuasit auctoritas Ecclesiae ut dictarum Sanctarum memoriam honoraret.*

Ad tertium dicendum quod praecepta legis dantur de actibus virtutis *. Dictum autem est supra * quaedam praecepta legis divinae tradita esse secundum praeparationem animi, ut scilicet homo sit paratus hoc vel illud faciendi : cum fuerit opportunum. Ita etiam et aliqua pertinent ad actum virtutis secundum animi praeparationem, ut scilicet, superveniente tali casu, homo secundum rationem agat. Et hoc praecipue videtur observandum in martyrio, quod consistit in debita sustinentia passionum iniuste inflictarum: non autem debet homo occasionem dare alteri iniuste agendi, sed si alius iniuste egerit, ipse debet moderate tolerare.

a) *efferebantur.* – *offerebantur* ACI.
J) *in Innocentibus.*– *Innocentibus* PAD1.4, om. II.
γ) *martyrii.* – Om. CG; *Christi* otn. P.
3) *sicut.* – Om. P; pro *esset possibile, esse impossibile* ADEFILpB

CK, tiott «w *impatubile* II, *esse possibile* PtUK ct a, now *est impos.*
sibile G, *est possibile*
1) *virtutis,*– *virtutum* PII.
ζ) *faciendi.* – *facere* D.

Commentaria Cardinalis Caictuni

In articulo primo quaestionis cconielimaevigcsimacquartac, adverte quod, cum in littera dicitur quod *bonum rationis consistit in veritate sicut in propria obiecto, et in iustitia sicut in proprio effectu*, per bonum rationis non intclligas solum bonum rationis practicac, quod prudentia ponit: sed etiam bonum rationis speculativae, quod fides infusa ponit. Et similiter per itistitiam non intclligas solum iustitiac virtutem distinctam contra alias*, sed universaliter bonum partis appetitivae, quae iuatitia vocatur *quae est per fidem* ^{o*7} *exu Christi* . Itn quod per haec duo comprehensum est bonum virtutum omnium thcoloiticalium et moralium, tam acquisitarum quum infusarum. Bonum namque appetitus a bono rationis derivari necssc est, ct esse proprium illius effectum : eo modo quo ca quae in ratione sunt, causant en quae appetitus sunt.

II. In eodem primo articulo, in responsione ad primum, adverte quod martyrium Innocentum, apud Auctorem, ita est meritorium caelestis palmae sicut baptismus parvulorum est meritorium vitae aeternae. Nam sicut parvuli ratione baptismi merentur praemium vitae aeternae, non cx aliquo proprio merito, sed merito lesu Christi cis per baptismum communicato; ita Innocentibus, ct similiter quibusdam infantibus pro Christo occisis etiam in matris utero, effusio sanguinis est meritoria aeternae palmae non proprio merito, sed merito passionis Christi eis communicato per baptismum sanguinis.

Et haec sint dicta propter Murtinum, in dicto *de Fortitudinc* tractatu, dc Martyrio qu. i ., oppositum sensum ex his litterae verbis assumentem. Auctor namque expresse ponit martyrii Christi meritum in Innocentibus, ct non solum praemium gloriae. Nec cx speciali privilegio dicit hoc competere Innocentibus. Et constat quod eadem est ratio dc omnibus infantibus propter Christum occisis, puta quia sunt Christianorum filii: nam Christianitas est quae mortis causa est; mortui autem ratione Christianitatis martyres sunt, ut infra . patebit.

III. In eodem primo articulo, in responsione nd iccun^um' Martinus, in eadem quaestione . . occurrit, contra Auctoris solutionem directe arguens, dicendo quod cum huc solutione adhuc stut vis rationis: quin si occiderunt sc, actum illicitum, ct non martyrii, habuerunt. Unde ct aliter respondet dupliciter. *Primo*, quod non occiderunt cx intentione: quia licet actum committerent unde sequebatur mors earum, non tamen intendebant per hoc mori. sed servare pudicitiam.

Secundo, quod ignorantia iuris, adiuta ex fervore pudicitiae, excusavit eas ne hoc imputaretur cis ad demeritum quod alias fuit peccatum.

Sed haec Marimi dicta facile ostenduntur u veritate aliena. Quoniam sola Auctoris solutio satisfacit argumento, tendens ad hoc quod ex speciali divino instinctu mulieres illae se occiderunt, ita quod martyres scipsas facerent divina auctoritate. Excusationes siquidem ambae allatae a .Martino falsae atque perniciosae sunt, tam ex parte voluntatis quam ex parte intellectus. Siquidem cx parte igno-

routine errat, quia ignorantia iuris naturalis contra praecepta priora praeceptis decalogi nullum excusat. Constat autem quod non occidere scipsum est prius praeceptum (piam *Non occides*, quod est praeceptum decalogi: sicut amor suimet prior ct naturalior est quam amor ulterius.

Prima nutem, cx parte intentionis, implicat, sicut protestatio contra factum. Ridiculum, immo fatuum est aliquem suspendere sc lcthalitcr ct non intendere mori; aut percutere se in corde, etc., ad mortem, ct non intendere mori; ct similiter proficere sc in ignem aut fluvium aut mare, et non intendere submergi aut comburi: nisi quis usque adeo desipiat ut dicat id solum ^{casc} ^{cx} intentione quod est principaliter intentum, ct propterea secundo volita non imputari. Nam sic ludas excusatur, qui non propter mori sc suspendit, sed ut poenitentiam ageret ., vel evaderet miseriam. Et eadem est ratio de ceteris sc inter-

fidentibus: quia omnes aliud a morte principaliter intendunt per actum illum voluntarium quo mortem causant sciendo quod actus ille infert mortem, ut est in proposito.

Et cx hoc habes unde a Martino, ibidem ♦, cavere debeas dicente quod in casu in quo Christianus α tyranno constitutus coram idolo sic quod habeat ante se foveam ita altam ut casus sit mortalis; ct habeat statutum α tyranno sibi impositum quod, si stat, intclligitur adorare idolum; nec potest declinare α stando ante idolum nisi praecipitando sc in foveam mortis: – quod si cx suo stare ct protestando verbis quod non intendit adorare idolum, scandalizantur adstantes; quod bene facit praecipitare se in foveam, non intendendo mori, sed committendo se divinae providentiae, him enim potet quod ista non-volitio mortis implicatio est. Esset namque hoc tentare Deum, ct peccatum mortalissimum. Neque ipse daret occasionem scandalii circumstantibus, sed ipsi acciperent ex se scandalum. – Semper ergo occidere seipsum est illicitum, nisi divina id auctoritate fiat. Quod Auctoris solutio dicit.

IV. In eodem primo articulo, in responsione ad tertium, dubium occurrit dc martyribus qui sponte sc martyrio obtulerunt. Quoniam videntur dedisse tyrannis occasionem iniustc agendi, quando non erat dc necessitate praecepti subire martyrium, sed poterant, salva conscientia, sc non otferre.

Ad hoc dicitur quod sancti martyres sponte procedebant, quando eis expedire videbatur, ad actus fidei exteriores, puta praedicationem vel confessionem, vel ad actus fraternae caritatis, ut in articulo tertio* Auctor dicit, etiam si non erant in praecepto pro tunc hi actus, scientes quod inde tyranni sumerent occasionem affligendi ct occidendi cos: et non procedebant ad provocandum eos ad atllictionem vel mortem inferendam. Et ideo non dabant tyrannis occasionem iniustc agendi: sed ipsi accipiebant talem occasionem cx bonis actibus quibus dabant sponte operam imperterriti sancti illi. Et propterea dicuntur sponte se ad martyrium obtulisse. Unde ct dc beato Antonio legitur: s quod ibat quidem cum martyribus, optans esse martyr, ct «0 (u.'t tristabatur quod non habebatur martyrio dignus: nunquam tamen provocavit ad sui mortem tyrannos.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MARTYRIUM SIT ACTUS FORTITUDINIS

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod martyrium non sit actus fortitudinis. Dicitur enim *martyr* in graeco quasi *testis*. Testimonium autem redditur fidei Christi: secundum illud *Act.* i ♦ *Eritis mihi testes in Ierusalem*, etc. Et Maximus * dicit, in quodap

sermone *: *Mater martyrii fides Catholica est, in qua illustres athletae suo sanguine subscripserunt.* ^{*7} ^{TM'} ['] *XXM"* Ergo martyrium est potius actus fidei quam fortitudinis.

Pr a e t e r e a , actus laudabilis ad illam virtutem ad praecipue pertinet quae ad ipsum . inclinat.

3) ad *iprum*. – *iptvm* AUEFHlKpC et *a*, *ipiritum* L).

* Ver.- 8.

Taufi ten«.

⁷Mittfe-c. tv»,
terK 5

[']fOoL cotu u. h

[']«" r«*r- »■ ..

^s

^{«0} (u.'t

ct quae ab ipso manifestatur, et sine qua ipse non valet. Sed ad martyrium praecipue inclinatur caritas: unde in quodam sermone Maximi * dicitur: *Caritas Christi in Martyribus suis vicit*. Maxime etiam caritas per actum martyrii manifestatur: secundum illud Ioan, xv ♦ *Maiorem dilectionem t nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*. Sine caritate etiam martyrium nihil valet: secundum illud I ad Cor. xm *: *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest*. Ergo martyrium magis est actus caritatis quam fortitudinis.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in quodam sermone de sancio Cypriano*: *Facile est martyrem celebrando venerari: magnum vero fidem eius et patientiam imitari*. Sed in unoquoque actu virtutis praecipue laudabilis redditur virtus cuius est actus. Ergo martyrium magis est actus patientiae quam fortitudinis.

Sed contra est quod Cyprianus dicit, in epistola ad Martyres et Confessores f: *O beati martyres, quibus vos laudibus praedicem? O milites fortissimi, robur corporis vestri quo praeconio vocis explicem?* Quilibet autem laudatur de virtute cuius actum exercet. Ergo martyrium est actus fortitudinis.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, ad fortitudinem pertinet ut confirmet hominem in bono virtutis contra pericula, et praecipue contra pericula mortis, et maxime eius quae est in bello. Manifestum est autem quod in martyrio homo firmiter confirmatur in bono virtutis, dum fidem et iustitiam non deserit propter imminetia pericula mortis, quae etiam in quodam certamine particulari a persecutoribus imminet. Unde Cyprianus dicit, in quodam ser-

mone *: *Vidit admirant praesentium multitudo caeleste certamen, et in praelio stetisse servos Christi voce libera, mente incorrupta, virtute divina*. Unde manifestum est quod martyrium est fortitudinis actus. Et propter hoc de martyribus legit Ecclesia: *Fortes facti sunt in bello* *.

Ad primum ergo dicendum quod in actu fortitudinis duo sunt consideranda. Quorum unum est bonum in quo fortis firmatur: et hoc est fortitudinis finis. Aliud est ipsa firmitas, qua quis non cedit contrariis prohibentibus ab illo bono: et in hoc consistit essentia fortitudinis. Sicut autem fortitudo civilis firmat animum hominis in iustitia humana, propter cuius conservationem mortis pericula sustinet; ita etiam fortitudo gratuita firmat animum hominis in bono *iustitiae Dei, quae est per fidem Iesu Christi*, ut dicitur Rom. ill ♦ Et sic martyrium comparatur ad fidem sicut ad finem in quo aliquis firmatur ¶: ad fortitudinem autem sicut ad habitum elicientem.

Ad secundum dicendum quod ad actum martyrii inclinatur quidem caritas sicut primum et principale motivum, per modum virtutis imperantis: fortitudo autem sicut motivum proprium, per modum virtutis elicientis. Et inde etiam est quod martyrium est actus caritatis ut imperantis, fortitudinis autem ut elicientis. Et inde est quod utramque virtutem manifestat. Quod autem sit meritorium, habet ex caritate: sicut et quilibet virtutis actus*. Et ideo sine caritate non valet.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est, principalior actus fortitudini est sustinere, ad quod pertinet martyrium; non autem ad secundarium actum eius, qui est aggredi. Et quia patientia deservit fortitudini ex parte actus principalis, qui est sustinere, inde est etiam quod concomitantur in martyribus patientia commendatur.

vicit. – vincit PADsC et a.

y dilectionem. – caritatem AGHtfj

om. AK

8) laudabilif redditur. – laudatur P.

i) contra. – et maxime contra Pe.

. . firmatur. – confirmatur P.i.

Commontaria Cardinalis Caiotani

In articulo secundo dubium occurrit ex Martino, in dicto tractatu ♦, qu. ia *, volente quod martyrium est actus illius virtutis, in gradu tamen heroico, ad quam spectat actus ille pro cuius persistentia patitur: ut, si patitur pro iustitia. est actus iustitiae; pro temperantia, est actus temperantiae, etc. Arguit ergo directe contra Auctorem quinque mediis, Primo, sic . Volitio iustitiae tam firma ut nec pro cruciatu et morte velit eam deserere, est actus iustitiae. Sed martyrium mentale pro iustitia non est aliud quam huiusmodi volitio. Ergo martyrium mentale pro iustitia est actus iustitiae. Et consequenter, martyrium exterius imperatum. – Maior probatur. Omnes volitiones quae habent idem obiectum commune, pertinent ad idem genus virtutis: licet per diversas circumstantias, quae scilicet habent ut obiecta partialia volitionum vel nolitionum, possent ad diversas species pertinere. Sed hac duae volitiones. scilicet volitio iustitiae absolute, hoc est sine conditione mortis, et volitio iustitiae cum conditione circumstantiae mortis, habent idem obiectum commune, scilicet opus iustitiae. Ergo ambae pertinent ad idem genus virtutis. Sed prima pertinet ad iustitiam. Ergo et secunda.

Secundo*. Volitio cum contemptu mortis imperativa executionis ne deseratur iustitia, aut spectat ad iustitiam

tantum: et habetur intentum. Aut ad fortitudinem tantum: et hoc non, quin fortitudo non inclinatur ad actum iustitiae per se et immediate, ille autem actus est volitio iustitiae. Aut ad utramque. Et hoc non. Tum quia ille actus est unus: ergo pertinet ad unum genus virtutis, et non ad duo. – Tum quia omnis actus qui refertur in aliqua duo, in unum tanquam in substantiam actus et in alterum tanquam in circumstantiam, pertinet ad illud virtutis genus ad quod pertinet substantia uctus: sed huiusmodi volitio fertur in opus iustitiae tanquam in substantiam actus et obiectum primum et principale, et fertur in cruciatus et mortem, contemnendo scilicet, tanquam in circumstantiam, quia, ut ponitur in casu, lacienti iustitiam proponitur conditio mortis et cruciatuum. Maior istius probationis probatur. Quia alias idem actus posset ratione substantiae spectare ad unum virtutis genus, et ratione unius circumstantiae ad aliud, et ratione alterius ad aliud: quod est omnino absurdum, et contra omnem doctrinam philosophorum moralium et Sanctorum, qui in doctrinis suis declarant uctus virtutis per nullas circumstantias variare genus virtutis.

Tertio *. Omnis actus qui est circa unum tanquam finem, et circa aliud tanquam id quod est ad finem, per-

•s--e.xvi.i-
tsrOpp-waithb
t

♦m-o
T

• V«V ».

•s:nn.ccGvi
w•

*

•q>.eum.ut.

‘ .

•a. s.s>. m

(XfiM.n*

·l.<k.©i mst*.

<4p

¶v«t* J:

C

<»«”..*

· u. num. »

tinct ad illud genu» ad quod spectat ille qui est circa finem. ut velle adulterari causa divitiarum acquirendarum, pertinet nd avaritiam; velle furari ut intemperate vivat, ad intemperantiam. Et hanc maiorem habet Aristoteles expresse in V *Ethic*. Sed volitio iustitiae cum contemptu mortis habet opus iustitiae pro tine, ct contemptum mortis tanquam medium ad finem' ut ipsemet sanctus Thomas, in quaestionis huius art. 3, dicit. Ergo huiusmodi volitio pertinet ad iustitiam.

Quarto ♦. Iustiriſſ elevata supra omnem iustitiam nunc solet in hominibus reperiri, pertinet ad genus iustitiae: ct similiter est de temperantia et ceteris. Sed aliquod martyrium non est aliud quum iustitin elevata sic supra omnem iustitiam: et aliquod non est aliud nisi temperantia sic elevata supra omnem temperantium. Ergo quoddam martyrium spectat ad unam heroicam virtutem, ct quoddam ad aliam.

Quinto ♦. Ad omnem virtutem in gradu heroico spectat inclinare habentem ipsam ut vincat omnes difficultates impediētes actum eius. Sed cx conditione mortis proposito iusto vel temperato, provenit difficultas in actu heroico quae non potest vinci nisi per contemptum mortis. Ergo ad iustitiam vel temperantiam, etc., heroicam pertinet facere contemptum mortis impediētis, etc.

II. Ad huius difficultatis evidentium, praemittendum rcor quid sit martyrium: sic enim postea clarum esse poterit cuius sit actus virtutis. *Martyr* cum idem sit quod *testis*, martyrium nil aliud est quam *testimonium*. Sed quoniam in Ecclesia Christiana martyres seu testes per antonomasiam appellantur illi soli qui pro Christo, seu divina lege, mortui sunt; ideo martyrium in proposito non significat quodeumque testimonium, sed testimonium Christi unde ct *martyres Christi* dicuntur, ct ipse dixit, *Eritis mihi testes, Act. i*-. Nec quodeumque testimonium: quia non testimonium Christi verbo praedicationis aut confessionis aut cuiuscumque operis, sufficit ad martyrium, ut patet cx hoc quod non cx quocumque modo testimonii martyres dicimus; sed exigitur testimonium per tale factum, scilicet quod per tolerantiam mortis. Omnes enim et solo-, tales martyres dicere solet Ecclesia, iuxtn illud *: *Hic est vere martyr, qui pro Christi nomine sanguinem suum fudit*

Ex quibus patet ad rationem martyrii quatuor concurrere. Primo, ipsa testificatio exterior: quoniam oportet quod sit testimonium de natura sua coram hominibus, quibus soin exteriora certa sunt. Secundo, species facti assumpti ad testificandum: scilicet sustinere mortem. Tertio, id dc quo testimonium redditur: puta veritas fidei. Quarto, is in cuius favorem testimonium redditur: puta Deus, qui per Filium suum veritatem fidei revelavit. Et quoniam diversorum generum conditiones concurrunt ad actum martyrii, oportet a multis diversorum generum virtutibus netum martyrii effici: diversimode lumen, secundum diversas conditiones. Diversimode quidem: quia ab uni clicitivc, ct ab alia imperative. Secundum vero diversas condicione: quin ab una secundum unam, ct alia secundum aliam conditionem, ut patebit.

Et Ut a primo inchoemus, actus martyrii inquantum est testimonium veritatis fidei, oportet quod sit a virtute fidei. Nam sicut testimonium de veritate quacumque est a notitia illa quam testis habet de illa veritate, quin *quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur* *, ct testimonium ferre quod lupirer ct Saturnus fuerunt in tali coniunctione. spectat ad astrologum ut sic; ct testimonium reddere quod talis tali die fecit testamentum, spectat ad notitiam qua audivit ct vidit praesens; et sic dc aliis, sic testimonium dc veritate fidei ad notitiam quam dc fidei veritate habemus, spectat. Haec autem est notitia habitualis ct actualis fidei. A fide ergo emanat martyrium inquantum est testimonium quoddnm ipsius. Et confirmatur hoc: quia sicut testimonium dc veritate fidei quod verbo fit. est actus fidei, ut patet; ita ct testimonium eiusdem quod facto fit, est actus fidei. – Idem autem martyrii netus inquantum est voluntarie ac impavide tolcrativus mortis optimae, est actus fortitudinis: ut patet cx supra * dictis dc fortitudine et eius actu atque obiccto. – Est quoque idem actus qua-

tenus est in favorem ct gloriam Christi seu Dei, actus caritatis: qui enim vitam ponit pro Deo, facto diligit Deum supra omnia, iuxta illud Ioan. xv-: *Maiorem dilectionem nemo habet*, etc.

Et licet martyrium sit semper harum trium virtutum actus ratione dictarum eius conditionum, caritatis tamen ct fidei non nisi imperative est, fortitudinis autem clicitivc: fides namque, *per dilectionem operans*, ut dicitur *ad Gal. v* -, mediante fortitudine elicit martyrii netum his vestiturn conditionibus. Patet autem sic esse. Et respectu fortitudinis quidem, quin ipse actus in quo testificatio consummatur, scilicet sustinere mortem optimam, est principalis actu fortitudinis, ut patet cx praedictis-. Actus namque a pluribus procedens virtutibus est clicitivc ultimae, *iiit*. cui directe respondet actus ille: sicut actus emanans n pluribus potentiis spectat clicitivc nd infimum illarum potentiarum; ut concupiscere quando oportet, etc., est a voluntate et a concupiscibili, sed clicitivc est a concupiscibili. – Respectu vero caritatis, quia caritas imperat actus omnium virtutum. – Respectu autem fidei, quin fides est nunc *per dilectionem operatur*: ut ab Auctore superius, in qu. in, art. i, ad 3, habes.

III. His praemissis, ad argumenta in oppositum * respondendo, dicitur primo, quod primi argumenti maior est falsa, intclligēdo ipsum nd sensum arguentis, scilicet quod talis volitio sit netus iustitiae solius. Quoniam cx hoc ipso quod nd sustinere viriliter bonam mortem declinat, genus iustitiae exit, et ad genus fortitudinis venit. Velle siquidem iustitiam, quantumcumque firmissime ct perfectissime, ad iustitiam spectat: sed velle sustinere mortem optimam, sive propter iustitiam sive quodeumque aliud genus virtutis, fortitudinis est. – Ex quo patet quod probatio eius assumit falsum, quando ultra commune obiectum apponitur aliud obiectum alterius generis, ut est in proposito. Quoniam secunda volitio (sive sit una sive multiplex, non curando pro nunc) includit actum ct obiectum alterius generis, scilicet fortitudinis, puta sustinere mortem optimam.

Dicitur secundo, quod minor quoque est falsa: Sed martyrium mentale pro iustitia non est aliud quam huiusmodi volitio. Num martyrium mentale pro iustitia c contra se habet ad haec duo obiccta, scilicet iustitiam ct tolerantiam mortis. Quoniam martyrium mentale respicit tolerantium mortis ut proprium obiectum, et iustitiam ut causam: quoniam testis directe respicit testificationem ut proprium actum; ac per hoc, velle testificari, quod est martyrium mentale, directe respicit ipsum sustinere, quod est testificari, ut proprium obiectum; iustitiam autem pro causa. Cuius oppositum mirior assumit.

IV. Ad secundum * dicitur quod volitio imperativa excurionis ad sustinendum mortem ne deseratur iustitin, spectat ad utrnmque virtutem, scilicet fortitudinem ct iustitiam. Et ad primam improbationem, negatur sequela: Actus est unus, Ergo spectat ad unum genus virtutis. Quoniam stat quod unus numero secundum substantiam actus sit in pluribus virtutum generibus.

Ad secundam improbationem dicitur quod maior est falsissima. Et ad eius probationem dicitur quod nullum inconveniens est eundem actum ratione unius circumstantiae spectare ad unum genus virtutis, ct ratione alterius spectare ad aliud genus. Nec hoc est contra doctorcs sanctos aut philosophos. Immo oppositum est contra Sanctos ct theologos dicentes aliquando circumstantiam trahere actum extra genus suum; ut, cum quis fornicatur in ecclesia, constat quod fornicatio est in genere intemperantiae, et trahitur ad sacrilegium, quod est in genere iustitiae, cx circumstantia loci cui fit iniuria: hoc enim constat secundum omnem moralem philosophiam ct theologiam esse verum. Et mirum est quod in manifesto errore citet *omnes Sanctos et philosophos*. Et quod in generibus vitiorum ostendimus, idem patet in generibus virtutum. Nam servare castitatem propter Deum, cui dicata est, spectat et ad temperantiae genus secundum speciem operis, scilicet castitatem; ct ad iustitiae genus ratione circumstantiae finis, nam religio iustitiac pars est

V. Ad tertium ♦ dicitur quod, licet maior possit negari.

* Ci num V, A/J ŷnjr/nī.

* Cf. Ibid, .1^

* V«D», >.

' 0*f. Mxnvr.

* Ioto, C*p. III, »ct», H.

* Qu. oxm.crt. UoauncQu n tu.

* C*p. u. ft. s. n>. icet

Nu@, i Qhj

cxxij , «rt. Commeat, n »n. tui.

*Nam.i.Qfift .. Qu.oxiti, t, l-ommcot.

C«OO»Ju 4.

Nu@, <*

ct sit manifeste falsa ad sensum arguentis; loquendo ta-
men simpliciter ct absolute, distinguenda est, quod dupli-
citer potest intclligi: primo, quando illa duo, scilicet finis
ct id quod est ad finem, secundum se non sunt diversor-
um generum moralium; secundo, quando illa duo secun-
dum se sunt diversorum generum. Si enim illa duo non
sunt secundum se diversorum generum, maior est vera; si
autem sunt diversorum generum, maior est falsa. Et quia
in proposito iustitia ct sustinere mortem sunt secundum
se diversorum generum, ideo maior, ut est ad propositum
urguentis, est falsissima: nam in sensu vero habet falsam
minorem, pro quanto includeret quod haec duo non sint
diversorum generum. Probationes autem ub exemplis fal-
sum assumunt: nisi meretrices quis putet esse sic avaras
ut non peccent peccato intemperantiae; ct similiter fures
ac latrones ut luxurientur, putet quis sic esse luxuriosos
ut nec fures sint nec latrones; quod constat ad sensum
esse falsum. Nec est verum quod Aristoteles in V *Ethic*.
dicat illam maiorem, ut iste assumit. Immo dicit opposi-
lum' ^Urn * 9UO<l qwi *furatur ut mocchetur, magis
est moechus quam fur*. Est ergo, secundum Aristotelem, ct
fur ct moechus, sed magis moechus. Et haec est veritas.
Ad quartum*, negatur minor, scilicet: Aliquod marty-
rium non est aliud quam iustitia elevata super omnem
iustitiam, etc. him * enim dictum est falsum esse quod
ornn's virtus in gradu heroico est per scipsum tolerativa
mortis. Huc enim non nisi mediante fortitudine facere potest.
Ad quintum * dicitur, ut superius ** dictum fuit, quod
vincere impedimenta propria, quae scilicet cx propriis con-
trariis emergunt, spectat ad eandem virtutem ad quam spe-
ctat actus qui impeditur: verbi gratia, ad temperantiam
spectat vincere impedimenta ex insensibilitate ct intempe-
rantia; ad iustitiam, cx iniustitin; ad libcrulitatem, cx ava-
ritia ct prodigalitate; et sic de aliis. Sed vincere impedi-
menta extranea, hoc est ub aliorum contrariis propriis pro-
venientia, non spectat ad illam virtutem, sed ad aliam, illam
scilicet que medium inter illa contraria tenet. Et ratio
huius diversitatis est ipsa diversitas virtutum secundum di-
versitatem propriarum materiarum. Et hinc provenit quod
quaelibet virtus eget alia, ut scilicet ab extraneis impedi-
mentis protegat eam. Propter quod oportet quod qui unum
habet virtutem perfecte, omnes habeat. In proposito autem
impedimenta mortis respectu temperantiae aut iustitiae sunt
impedimenta extranea, et non spectat ud iustitiam heroï-
cam. nec ad temperantiam heroicam, vincere talio impedi-
menta.

VI. In eodem secundo articulo, in responsione ad pri-
mum, occurrit dubium ex Martino, ibidem *, directe contra
hunc responsionem arguente pro quanto hic dicitur quod
firmare animum in bono iustitiae contra pericula mortis
spectat ad fortitudinem. Quia sic sequeretur quod fortitudo
haberet omnes materias virtutum pro obiccto communi ct
principalî. – Probatur sequela. Confirmatio hominis in bono
iustitiae aut fidei contra pericula mortis non est uliud quam
volitio iustitiae non obstante proposito sibi conditione mor-
tis. Sed haec volitio directissime pertinet ad iustitiam, ct
mortis conditio non se habet nisi tanquam circumstantia.

Ergo⁴

Deinde arguit argumentis allatis in praecedenti dubio *,
praesertim: Omnis virtus inclinât ad tollendum impedi-
menta actus sui: quia quantum inclinât in actum suum,
tantum inclinât ad tollendum impedimenta illius. Sed timor
mortis impedit actum iustitiae.

VII. Ad primum, negatur sequela. Et ad probationem
illius dicitur primo, quod maior est falsa. Quoniam, ut ex
dictis * patet, confirmatio hominis in bono iustitiae con-
tra pericula mortis directe est velle sustinere mortem, et
iustitia se habet ut circumstantia: cuius oppositum argu-
mentum assumit.

Dicitur secundo, ut etiam dictum est ♦, quod quin in
hoc opere implicantur duo genera obtectorum moralium,
quodeumque eorum ponatur ut circumstantia, transfert
actum in aliud genus. Ita quod, dato quod velle sustinere
mortem esset circumstantia, dicitur quod circumstantia talis
reponit volilionem sui in genere fortitudinis. Et sic illa

volitio esset in duobus generibus moralibus, ratione diver-
sarum conditionum cius. Quod nullum esse inconvenient
monstratum est.

Ad secundum, ct reliqua, non oportet repetere respon-
siones; iam enim distinctum est de impedimentis. – Nec
probatio allata, scilicet *Quantum inclinât virtus ad actum
proprium, tantum ad tollendum illius impedimenta*, ad
uliud valet nisi ad impedimenta eiusdem generis. Quoniam
sicut virtus non inclinât ad actum suum nisi in propria
materia, ita nec ud tollendum impedimenta nisi commu-
nicantia in materia: qualia non sunt quae cx extraneis sui
generis proveniunt. Quae nutem non conveniunt in ma-
teria, nb illa tollenda sunt virtute quae circa illarn versa-
tur materiam. Et quoniam timor mortis est impedimentum
in materia diversa u materiis aliarum virtutum, quoniam,
ut patet 111 *Ethic* *. est propria fortitudinis materia; ideo
tollere hõc impedimentum, respectu cuiuscumquc virtutis,
spectat ad fortitudinem tanquam habitum elidentem, ad
alios autem virtutes tanquam ad finem materiae.

Et si bene advertamus, ponere quod quaelibet virtus
tollit omnia impedimenta sui actus, est confundere ma-
terias virtutum, cuilibet virtuti attribuendo materiam om-
nis virtutis. Et sic, quia temperantiae actus potest im-
pediri per pecuniam, per honorem, per timorem mortis,
per vindictae affectum, etc., ad temperantiae actum spe-
ctaret medium contra avaritiam, contra ambitionem, contra
timiditatem, contra iram, etc., eligere: quod est ridiculum,
apud distinguentes virtutes penes materias, iuxla Aristotelis
doctrinam, in 11 *Ethic*. *

VIII. Et si contra haec obiiciatur quod adversantur haec
dictis superius, hoc est in qu. i.xv praecedentis Libri, de
connexione virtutum loquendo, quia ex hoc ipso, scilicet
quod temperantiae est tollere quuncumquc annexa impe-
dimenta, illutum est quod exigit prudentiam totalem: non
stunt enim dictu ibi cum dictis hic: – respondetur quod
virtus moralis potest dupliciter considerari. Primo, ut ele-
ctiva praecise. Et aie procul dubio non se extendit ad con-
nexas materias, quae sunt propriae aliarum moralium vir-
tutum. Et hoc est quod hic dicimus: loquimur enim de
virtute fortitudinis secundum se\ ut est electiva proprii
medii. – Alio modo consideratur ut est electiva ct impe-
rativa omnium ad sui salutem necessariorum. Et sic pro-
cul dubio nulla moralis virtus est perfecta nisi sit ct ele-
ctiva medii excludendo impedimenta propria, ct imperativa
actuum excludentium impedimenta alia ab extra occurren-
tibus. Et sic in praecedenti Libro de virtute morali perfecta
tam elicitive quam imperative, verificantur dicta. Tempe-
rantia cnirn, licet, ut chcitiva tantum est, sit solum exclu-
siva impedimentorum cx intemperantia aut insensibilitate
provenientium; quia tamen exclusio horum non sufficit ud
salvandam temperantiam in animo, ut patet de muliere
quae non ob delectationem, sed avaritiam, fornicatur (cor-
rumpitur enim illius temperantia ab extraneo contrario, ut
patet): ideo oportet ad hoc ut temperantia sit itu perfect-
ut sit sufficiens salvare seipsam, quod sit etiam perfecta
imperative, hoc est ut habet actum imperii ad alios actus
exclusives extraneorum contrariorum, puta ad imperandum
actui fortitudinis, ne propter timorem morus perdatur tem-
perantia, ad imperandum actui libcrnlitatis, ne scilicet pro-
pter lucrum perdatur temperantia, et sic de aliis. Nulla ergo
est inter dicta ibi ct hic contrnrietns.

Et scito quod cx virtute morali, puta temperantia, per-
fectu primo modo, inferri optime potest connexio cius cum
prudentia totali. Quoniam temperantia exigit prudentiam
necessarium ad suam salutem, ut patet. Sed ad suam salu-
tem exigitur prudentia totalis. Quod probatur, ct patet, cx
hoc quin temperantia nota est corrumpi a contrariis aliarum
virtutum cardinalium, scilicet ab iniustitin ct timiditate:
ut patet de adultera non propter delectationem, sed ut
violet fidem marito, et de fornicaria cx timore mortis, et
similiter est de fornicaria ex avaritia. Nisi enim adsit re-
ctum indicium, consilium ac praeceptum circa huiusmodi
impedimenta, constat quod perditur temperantia declinando
a medio in Venereis ct eligendo alterum extremum, sci-
licet intemperantiam. Perspicuum autem est quod provl-

dcre omnibus huiusmodi impedimentis ad prudentiam to-
talem spectat, hoc est ad prudentiam simpliciter, ct non
in hac sola materia: quoniam universa materia ngibilium
in his comprehenditur potentibus impedire, ut patet.

Et haec sint dicta ut scias connexionem virtutum un-
dique necessariam intueri, et non oportere recurrere ad
virtutem perfectam imperative: quae licet clarius connexio-
nem convincat, ct veritati innitatur absolute, non tamen cx
definitione virtutis data in II *Ethic.* - habetur primo. Quo-
num dēfīnītiō virtutis secundum electionem m propria
tantum materia intelligenda proprie est: quamvis a me
fuerit extensa ad eandem secundum imperium ad sui sa-
ludem necessarium, quod non primo, sed secundario ad
virtutem spectat Et ideo cx definitione virtutis habetur
secundario perfectio imperativa virtutis. Et quia verae ac
perfectae virtuti convenit, licet secundario, convincit con-
nexionem virtutum. ut ibi monstratum est. Et praesenti
servit proposito, ubi dicimus quod iustitia. non infra li-
mites sistens proprios, sed ut imperat actui fortitudinis,
sustinet mortem propter salvandam iustitiam, et similiter
temperantia ct aliae virtutes faciunt. Unde non confundun-
tur materiae virtutum : sed connectuntur tam virtutes quam
carum materiae, ct reflectitur actus unius super actu al-
terius.

IX. In eadem responsione ad primum eiusdem secundi
articuli, circa illud: *Et hoc, scilicet bonum in quo aliquis
/innatur, est fortitudinis finis*, dubium occurrit: quia cx
hoc sequeretur quod cum quis sustinet mortem propter
castitatem, ac per hoc firmatur in bono castitatis, quod
finis fortitudinis esset bonum temperantiae. Quod est in-
conveniens: quoniam *finis est nobilior eo quod est ad fi-*
nem ♦; fortitudo nutem est temperantia nobilior, et non
e contm.

Et augetur dubium. Quin Auctorem loqui de tine for-
titudinis cx parte actus fortitudinis, probatur cx verbis eius-
dem in sequenti articulo, ubi dicit: *Tolerare mortem non
est laudabile secundum se, sed solum secundum quod or-*
dinatur ad aliquod bonum quod consistit in actu virtutis,
puta ad fidem ct ad dilectionem Dei. Unde ille actus vir-
tutis, cum sit finis, melior est. Haec ille. Ex ultimis si-
quidem verbis habetur quod ille actus virtutis propter quem
fortis sustinet ct in quo firmatur, est tinis, et melior actu
fortitudinis.

Ad hoc dubium dicitur sequenti articulo ♦, ubi allegata
verba discutientur,

X. In eadem responsione dubium aliud ex Martino, ibi-
dem *, occurrit, directe contra hanc responsionem arguente
pro quanto dicit quod *martyrium comparatur ad fidem
sicut ad finem in quo quis firmatur, et ad fortitudinem
ut ad habitum elicientem.* Ista, inquit, solutio non videtur
sufficere. Tum quia falsa. Quoniam non ideo quis firmatur
in fide quia pro fide suscipit martyrium: sed e contra, quia
firmatus est iam in fide, ideo pro fide suscipit martyrium.

Tum quin non satisfacit argumento. Quia dato quod fi-
des sit finis martyrii, non propter hoc tamen habetur quod
sit mater: quia mater non est propter qunm res est, sed
per quam res est. – Haec Murtinus.

Potest ct contra idem argui quia per martyrium fides
martyris evacuatur: quoniam martyr per martyrium transit
ad patrium caelestem. Ergo fides martyris non est finis
sui martyrii, binis enim acquiri aut conservari debet per
id quod est ad finem: et non debet desinere esse, ut de
fide contingit in proposito.

XI. Ad primum Martini dicitur quod, quiu *causae sunt
invicem causae**, non inconvcnit utrumque verum esse:
scilicet quod quia hrmus in fide, ideo imperative suscipit
martyrium; et c contra, quia suscipit martyrium, ideo et
meritorie, ct ut per medium ad finem, ct saltem per re-
dundantiam, firmatur in fide.

Ad secundum eiusdem dicitur quod quiu *finis in ope-*
rabilibus est sicut principium in speculabilibus ♦; ct virtus
ad quam spectat finis est imperativa actibus virtutum ob-
sequentium ad finem: ideo cx hoc ipso quod bonum fidei
est tinis martyrii, sequitur quod fides sit finis martyrii,
utpotc primario imperio generans illud ad proprium ipsius

fidei bonum. Unde ad probationem dicitur quod, licet ma-
ter non habeat rationem fini*, tamen habet rationem ge-
nerantis: quae convenit virtuti ad quam spectat finis, quae
est fides. Propter quod novitiis dicito quod fides, hoc est
virtus fidei, est muter martyrii, quia fides, hoc est bonum
fidei, est finis martyrii: quia cx hoc ipso habet ipsa virtus
quod imperet.

Ad aliud argumentum dicitur quod quanto tempore
martyr sustinet martyrium, tanto tempore fides firmatur:
quia non sustinet nisi dum vivit, quo tempore fides est
ct firmatur. Evacuatio autem fidei fit post hunc vitam. –
Posset quoque, sed non oportet, dici quod martyr per
martyrium firmatur in fide acquirendo visionem, quae suc-
cedit fidei, qua visione fit in eo firmitas evidētiaē respectu
eorum quae sunt fidei.

XII. In responsione ud secundum eiusdem articuli du-
bium occurrit ex Murtino, ibidem ♦, volente aliquod mar-
lyrium non esse actum caritatis, etiam imperative: quia
stat iiliquem fidelem in peccato mortali subire mortem ut
non neget fidem Christi. Tale enim martyrium est sine ca-
ritate: ac per hoc, nullo modo n caritate.

Et si dicatur quod tunc ci confertur gratia, sieur et qui
baptizatur: hoc non obstat. Tum quia hoc non videtur
verum universaliter: quia forte ponit obicem. – Tum quia,
si datur caritas, illa sequitur naturaliter netum martyrii:
ac per hoc, non est imperativa martyrii.

XIII. Ad hoc dicitur quod martyrium, non secundum
opinionem hominum, sed secundum veritatem, ut scilicet
importat sustinere mortem propter fidei veritatem, secun-
dum suum genus est actus caritatis, imperative tamen, ut
praedictum est ♦♦ Et ratio est quia ponens vitam pro Chri-
sto, ipso facto praeponit Christum sitae suae; ac per hoc,
omnibus bonis minoribus vita; ct consequenter omnibus
exterioribus bonis tam corporalibus quam spiritualibus,
puta honori, gloriae et tamae (haec enim omnia, secun-
dum veritatem, minora sunt vita, ct minima bona sunt);
et ulterius praeponit habituali bono omnium quas habet
virtutum, pro quanto sunt in praesenti vita. Unde sicut
actus interioris dilectionis quo Deus, ut finis aeternae fe-
licitatis revelatae, diligitur super omnia, est actus caritatis
elicitus; ita exterior actus quo Deus, ut finis etc., diligitur
facto super omnia, est cx suo genere netus caritatis, im-
peratus tamen. Et propterea Salvator martyrii actum cari-
tati attribuit, dicens -: *Maiozem caritatem nemo habet*, etc.
Verum quia nullus actus exterior est ita cx suo genere
bonus quin possit mule fieri, ut patet discurrendo per
netus exteriores tidei, spei, caritatis, iustitiac, etc.: ideo
exterior martyrii actus potest male fieri: puta si quis, ut
non neget fidem Christi, sustineat mortem, propter inanem
gloriam ; tunc enim actus imperandus, quantum est ex \$c,
ex curitate, imperatus est ab inani gloria. Et quin talis.
Intentem celans perversitatem suae intentionis, coram Deo
est martyr diaboli, coram hominibus autem haberetur pro
Christi martyre; sic sustinens mortem pro fide Christi non
habuit verum martyrii actum, de cuius ratione est quod
sustinere mortem sic fiat propter bonum fidei ut non ordi-
netur ad aliquid contrarium alicui spectanti ad veritatem
fidei; constabit autem in articulo ultimo huius quaestio-
nis quod omnis virtus moralis spectat ad veritatem fidei,
ac per hoc, omne peccatum illi contradatur. Quo fit ut
martyrium habens ceteras suas debitas condiciones, scilicet
quod sit voluntaria toleratio mortis propter veritatem fidei
Christianae in favorem seu honorem Dei tanqum finis
ultimi, nunquam sit imperatus nisi n caritate: propter al-
latam rationem, quia scilicet talis actus cx suo genere exigit
imperium caritatis.

XIV. Ad primum mitem argumentum Martini - dicitur
quod si quis in peccato mortali existens, superveniente
persecutore, in voluntarium huiusmodi actum prorumperet,
statim caritatem α Deo haberet. Ita quod caritas infunde*
rctur in termino deliberationis ne propositi et principio
imperii actus talis: ct *ic totus actus martyrii esset impe-
ratus α caritate. Aut saltem infunderetur post inchoatum
imperium, ante tamen mortem ct tunc, quin inter instans
infusionis caritatis ct mortis oportet esse tempus medium,

mi
Pr
tie
P<
ite
et
de
ex
ea
ci
in
n
P

• lb:4 Er ri Si-

Q
a>
h

• 1 j J Car, cip. j.
*<n.

q
fk
n
n
p
n

i

<

I

f

• Vm. 10.

• Ver». ió.

<

(

J

<

f

i

]

• U»,'. W». 1«. X-
in vel. *IL

I

I

i

l

• Cap- 11. u- f
S. Th. kxt. u-

i

†

i

•Cap. u-t

«

»

l

l

martyrium erit imperatum n curitate, etsi non ab initio propter obicem cx parte hominis, tamen quoad prosecutionem; ct hoc sufficit ad salvandum quod martyrium semper est actus imperatus a caritate. – Primum tamen horum itu veritati innititur ut non sit opus ad hoc secundum recurrere. Num homo qui veraciter nunc inori pro Christo deliberavit ac proposuit, sic ut paratus sit statim imperare cxxcutioncm, quantum est cx sc, paravit se ad gratiam ct caritatem: ac per hoc, decet Deum, liberalissimum, stutim caritatem infundere in principio imperii; ita quod primum instans imperii est instans infusionis curitatis, quasi imperium informatum caritate sit terminus temporis immediate praecedentis, quo deliberatum ct propositum est.

Et per bucc patet solutio utriusque obiectionis Martini ♦. Quia ct universaliter verum est quod in principio imperii adest caritas: quoniam obex nullus obstat. Nec caritas huiusmodi est consequens, sed imperans martyrium.

At si contra hoc afferatur illud Auctoris in *Quolib.* IV, qu. x, art. i, scilicet quod aliquis absque caritate potest sufferre martyrium, iuxta illud Apostoli -, St *tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habeam*, etc.: – respondeo quod ibi .Auctor loquitur dc possibili potentia perversae voluntatis. Potest enim perversu voluntas humana, cx sua libertate perversa, ct obstinate velle perse-

verare in concubinato quandiu vixerit, ct simul velle potius mori quam fidem Christi negare. Et sicut hoc potest homo simul velle, ita potest simul efficere: ut scilicet, in concubinatus affectu perseverans, voluntarie occidatur ne fidem Christi neget. Haec enim nullam contradictionem implicare manifestum est. In praesenti vero loco, dicendo martyrium esse actum a cantate imperatum, secundum regularem cursum loquimur, iUdicantes actum martyrii secundum suarum conditionum merita: ct quod ei imperativum principium, aut quod clicitivum conveniat, cx suis conditionibus determinamus. Et si Murtinus intendebat itu posse esse martyrium sine caritate, non erravit. Posset etiam quis in peccato mortali existent cx improvise dormiens occidi quin Christianus. Tunc enim, quia martyrio adulti ratio generis moralium actuum, scilicet voluntarium, deest, martyrium non est, proprie loquendo. Et ideo, regulariter loquendo, ille sic occisus non esset salvus. Utrque ergo horum martyrum damnatus esset propter obicem appositum, licet cx diversis causis proximis: quia in primo cx pertinacia; in secundo cx priori negligentia, qua ivit dormitum sine contritione. Si hoc namque fecisset, martyrium effectum suum habere in dormiente contrito non minus est credendum quam in Innocentibus.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MARTYRIUM SIT ACTUS MAXIMAE PERFECTIONIS

M *fiib.*, cap. xi, lccct. vm.

D tertium sic proceditur. Videtur quod martyrium non sii actus maximae perfectionis. Illud enim ad perfectionem vitae * videtur pertinere quod cadit sub consilio, non sub praecepto, quia scilicet est de necessitate salutis. Sed martyrium videtur esse de necessitate salutis: dicit enim Apostolus, *Eom. x**: *Corde creditur ad iiistitiam, ore autem fit confessio ad salutem*; et I Ioann. ili * dicitur quod *nos debemus pro fratribus animam ponere*. Ergo martyrium non pertinet ad perfectionem.

2. Praeterea, ad maiorem perfectionem pertinere videtur quod aliquis det Deo animam, quod fit per obedientiam, quam quod det Deo proprium corpus, quod fit per martyrium: unde Gregorius dicit, ult. *Moral.* *, quod *ubedientia cunctis victimis praefertur*. Ergo martyrium non est actus maximae perfectionis.

3. Praeterea, melius esse videtur aliis prodesse quam scipsum in bono conservare: quia *bonum gentis melius est quam bonum unius hominis*, secundum Philosophum, in I *Ethic.* * Sed ille qui martyrium sustinet, sibi soli prodest: ille autem qui docet, proficit nullis. Ergo actus docendi et gubernandi subditos est perfectior quam actus martyrii.

Sed contra est quod Augustinus, in libro *de Sancta Virginii.* ♦ praefert martyrium virginitati, quae ad perfectionem pertinet. Ergo videtur martyrium maxime ad perfectionem pertinere.

Respondeo dicendum quod dc aliquo actu virtutis dupliciter loqui possumus. Uno modo, se-

cundum speciem ipsius actus, prout comparatur ad virtutem proxime elicentem ipsum. Et sic non potest esse quod martyrium, quod consistit in debita tolerantia mortis, sit perfectissimus inter virtutes actus. Quia tolerare mortem non est laudabile secundum se, sed solum secundum quod ordinatur ad aliquod bonum quod consistit in actu virtutis. puta ad fidem et dilectionem Dei. Unde ille actus virtutis, cum sit finis, melior est.

Alio modo potest considerari actus virtutis secundum quod comparatur ad primum motivum. quod est amor caritatis. Et ex hac parte praecipue aliquis actus habet quod ad perfectionem vitae pertineat: quia, ut Apostolus dicit, *Coloss.* in *, *caritas est vinculum perfectionis*. Martyrium autem, inter omnes actus virtuosos, maxime demonstrat perfectionem caritatis. Quia tanto magis ostenditur aliquis aliquam rem amare, quanto pro ea rem magis amatam contemnit, et rem magis odiosam eligit pati P. Manifestum est autem quod inter omnia alia bona praesentis vitae, maxime amat homo ipsam vitam, ct e contrario maxime odit ipsam mortem: et praecipue cum doloribus corporalium tormentorum, quorum metu etiam bruta animalia *a maximis voluptatibus absterrentur* T, ut Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium Quaest.* * Et secundum hoc patet quod mârtyrium inter ceteros actus humanos est perfectior secundum suum genus, quasi maximae caritatis signum: secundum illud Ioan, xv -: *Maiorem caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*.

Ad primum ergo dicendum quod nullus est actus

• IblJ., &r r/Λ-Mffer.

• I Cor. C4p. tm, rtn. 3.

'Vm.it.

• vm »6.

•Γ- x*.

MUg.wr.aLx.

• Vrrk•M.

>

l

• «ac-

• vß».

a) *i-Uae.* – Om. PGj .
f.) *pali.* – Om. Pit.

Summae Tatou D. Tiiomac T. Vit

γ) *ahtcm̃tfur.* – *rxtem̃ntur* L, .iHlrAhuñtr PD«K O 4.
l̃ *fur̃entur* E, *abithuntur* pC, *dht̃ht̃firt* G.

perfectionis sub consilio cadens qui in aliquo eventu non cadat sub praecepto, quasi de necessitate salutis existons: sicut Augustinus dicit, in libro *dc Adulterinis Coniugiis* *. quod aliquis incidit in necessitatem continentiae servandae propter absentiam vel infirmitatem uxoris. Et ideo non est contra perfectionem martyrii si in aliquo casu sit de necessitate salutis. Est enim aliquis casus in quo martyrium perferre non est de necessitate salutis: puta cum ex zelo fidei et caritate fraterna multoties leguntur sancti martyres sponte se obtulisse martyrio. – Illa autem praecepta sunt intelligenda secundum praeparationem animi

3) <<ff fofrj/. – of P.

Commentaria CartUnalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis ccontcsimaevigesimacquartac dubium occurrit circa rationem litterae ud concludendum quod martyrium, relatum ad fortitudinem, non est actus perfectissimus. Et est ratio dubii quoniam cum dicitur, *Quia tolerare mortem non est laudabile secundum se, sed solum secundum quod ordinatur ad aliquod bonum quod consistit in actu virtutis* etc., aut sumitur ly *tolerare mortem* secundum solam actus substantiam: aut secundum quod est actus fortitudine informatus. Si namque sumitur primo modo, verum dicitur, sed non infert conclusionem intentam. Verum siquidem est quod tolerare mortem secundum sc non est laudabile. quoniam nihil boni moralis ponit passio ista: sed ad intentam conclusionem, scilicet, *Martyrium, relatum adfortitudinem, non est actus perfectissimus*, nihil facit; quoniam martyrium sic acceptum non importat solummodo tolerare mortem, sed fortiter tolerare mortem. – Si vero sumatur secundo modo, tunc falsum assumitur, scilicet: *Tolerare fortiter mortem non est secundum se laudabile*. Quoniam hic actus includit actualem fortitudinem ut formam, quuc est morale bonum, ct proximus finis tolerationis secundum suam substantiam, ut patet cx supra dictis: uc per hoc, est seundum sc laudabilis.

11. Ad hoc dicitur quod, cum fortitudo sit *circa mortis* ?*ricuta* °*P^rna*» Ut patet ex III *Ethic.* -. ad fortitudinis actum duplex, seu dupliciter oportet concurrere bonum moralis virtutis. Primo, ad constituendum materiam eius optimam, huc est. constituenda mortis pericula in optimo esse: aliter non essent materia circa quam versaretur fortitudinis virtus; praesupponit siquidem fortitudo pericula circa quae versatur esse maxima ct optima. Secundo, ud informandum actum sustinendi vel aggrediendi, timendi vel audendi, etc.: oportet namque sustinere quando, sicut, ubi, etc., oportet; quodeumque enim horum defuerit, deficit fortitudinis ratio. Nec refert in proposito an sint bonitates diversarum, aut eiusdem rationis istac duae. Eadem namque ratio est si pericula mortis reddantur bona propter fortitudinis bonum, putn quin directe imminet ut auferant fortitudinis virtutem ab homine: et sic bonitas fortitudinis bonificarcct materiam ct actum fortitudinis. Vel si pericula reddantur bona propter iustitiac bonum, puta si directe immineant ut deseratur iustitia: et sic alterius rationis erit bonitas materiae, scilicet iustitia, et bonitas actus, scilicet fortitudo. Nihil, inquam, refert ad propositum utro modo contingat: sat enim est proposito utramque bonitatem requiri ad fortitudinis exercitium. Et quoniam actus dependet cx obiccto, consequens est ut fortitudinis actus formatus cx bonitate obiecti dependeat ut u materia circa quam est. Et proptcrca in littera dicitur quod tolerare mortem, ut est actus fortitudinis, non est secundum se laudabile, ut ly *secundum se* denotat praecisionem n bonitate materiae circa quam est. Quoniam, seclusa per intellectum, condicionalem saltem, bonitate materiae circa qunm est, tolerare mortem, quontumcumque

Ad secundum dicendum quod martyrium complectitur id quod summum in obedientia esse potest \ ut scilicet aliquis sit obediens usque ad mortem: sicut de Christo legitur, *Philipp*, 11*, °Vm.κ quod *factus est obediens usque ad mortem*. Unde patet quod martyrium secundum se est perfectius quam obedientia absolute dicta.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit de martyrio secundum propriam speciem actus, ex qua non habet excellentiam inter omnes actus virtutum: sicut nec fortitudo est excellentior inter omnes virtutes.

ad fortitudinem referatur, non est laudabile: ista siquidem condicionalis est vera: *Si fortis toleraret mortem non bonam secundum finem materiae circa quam, non esset laudabitis*. Intendit igitur Auctor quod martyrium, relatum nd fortitudinem, dependet ex bonitate bonificantc mortem illiusque pericula, ita quod sine tali bonitate materiae martyrium non esset laudabile.

111. Et haec sufficiunt ad motum dubium. Sed quoniam in littera subditur quod huiusmodi bonum bonificans materiam in quod ordinatur martyrium relatum od fortitudinem, *consistit in actu virtutis*, ct quod *actus ille, cum sit finis, est malior actu fortitudinis*: ideo videndum est si, universaliter aut particulariter, verum esc quod bonum bonificans materiam fortitudinis sic finis fortitudinis melior ipsa. Hoc enim erit respondere dubio in praecedenti articulo, in responsione ad primum -; ct declarare simul haec ct prius dicta, atque similia.

Sciendum est ergo quod aliter est dicendum si omnino universaliter de fine bonificantc materiam fortitudinis loquimur: ct aliter si de eodem regulariter sermo est. Ad cuius evidentiam, recolere oportet quod fortitudo est triplex: scilicet monastica, politica ct gratuita. Monastica vocatur fortitudo absolute, ut scilicet bonum fortis est; politica vero, ut u legali iustitia imperatur ct ad commune bonum ordinatur; gratuita autem, vel eadem ut a caritate imperatur, vel quae infusa est. Inter quas in proposito haec differentia est, quod bonum bonificans materiam fortitudinis politicae est formalitcr determinatum, quia iustitia legalis est; ct similiter determinatum est bonificans materiam fortitudinis gratuitae, quia *iustitia fidei* est, ut clare habes de his duobus in art. praec., in resp. ad 1; bonum nutem bonificans materiam fortitudinis monasticae non est determinatum, quia potest esse bonum cuiuscumque virtutis ipsius fortis. Quo fit ut aliter se habeat fortitudo monastica nd tolerandum mortem propter castitatem ct similia, ct aliter politica atque gratuita: quoniam castitas ad boniheandum pericula mortis respectu fortitudinis monasticae concurrat omnino formalitcr ut proprius materiae finis; ad bonificandum vero eadem pericula respectu fortitudinis politicae, sic sc habet formalitcr quod tamen est materia iustitiac legalis, ac per hoc non ipsa absolute, sed ipsa ut ordinata per legalem iustitiam ad commune bonum, est tinis bonificans materiam. Et propter hoc dictum est quod finis bonificans materiam politicae fortitudinis est determinatus formalitcr. Et similiter castitas ut ordinata ad iustitiam quae est per fidem ct dilectionem Dei. est bonificans materiam fortitudinis gratuitae: ac per hoc, finis bonificans materiam gratuitae fortitudinis est formalitcr determinatus. Ex quibus sequitur differentia solvens difficultatem motam. Nani cx his sequitur quod in fortitudine tam politica quum gratuita unus ct idem imis formalia est fortitudinis cx parte materiae et ex parte actus, licet diversimode: quia respectu materiae est finis proximus; respectu vero actus est linis non proximus, principalis tamen; non proximus quidem.

• l>e Manyno.
.. In rut qc*e>:

Coanwcm ...

' Qi w.i .

quoniam proximus tinis netus est fortitudo actualis; principalis tamen est, quia est linis ipsius actualis fortitudinis. Et ratio est quia in utroque fortitudine finis mnteriae est nobilior fortitudine etiam actuali, ct propter ipsum fortis fortiter se habet. In monastica autem fortitudine non semper sic est finis fortitudinis ex parte materiae, et cx parte actus. Quia quandoque finis proximus cx parte materiae est bonum ignobilioris virtutis quam sit fortitudo: ct tunc fortis non agit fortiter propter illius alterius virtutis bonum ut finem sui actus principalem, sed ut finem secundarium sui netus ct proximum finem cx parte materiae. Et quoniam homo naturaliter est animal politicum, ct homo Christianus civis est caelestis patriae; idcirco regulariter fortitudinis actus formatus, ct martvrium relatum ad fortitudinem, ordinatur ad ulteriorem finem qui est melior, ut in littera dicitur, fortitudine, et est proximus finis materiae fortitudinis: quoniam tam iustitia legalis quam iustitia fidei nobilior est fortitudine. Et hoc intendebat Auctor in hac littera, et in responsione ad primum praecedentis articuli. quod scilicet regulariter bonum in quo fortis firmatur, ct nd quod ordinatur ut finem proximum materiae circa quam, est finis fortitudinis etiam ex parte actus. Cum quo tamen itat quod hoc non est usquequaque universaliter verum: quia in fortitudine monastica bonum in quo fortis firmatur, ct ad quod tnnqnm in bonum materiae circn quam ordinatur fortiter agere, est solum finis principalis fortitudinis ex parte materiae, et cx parte actus non est nisi secundarius finis. Et per haec patet resolutio huius difficultatis, et intellectus plurium dictorum.

IV. In eodem tertio articulo dubium occurrit cx Martino, in dicto trnetutu -, qu. n **. circa illud : *Martvrium inter ceteros actus humanos est perfectior secundum suum genus, quasi maximae caritatis signum*. Arguit siquidem Murtinus dupliciter. Primo, contra negativum,scilicet: *Martyrium, relatum ad virtutem proxime elicientem, non tri actus perfectissimus*. Secundo, contra affirmativam: scilicet quod *martyrium est actus perfectissimus, quasi maximae caritatis signum*.

Arguit igitur primo sic. Idem est martyrium quod dicitur proxime ab aliqua virtute, ct ud quod primo movet Caritas. Sed martyrium nd quod primo movet caritas, est actus perfectissimus. Ergo martyrium secundum quod elicitur proxime ab aliqua virtute, est perfectissimus netus. – Et si ad hoc respondeatur quod cx praemissis *simpliciter et absolute* non sequitur conclusio cum ly *secundum quod*: ct tamen hic infertur quod martyrium, *secundum quod elicitur a virtute proxima*, est netus perfectissimus: – contra hanc solutionem: Virtus proxime eliciens martyrium aut elicit tolerantiam mortis secundum sc: et hoc non, quia sanctus Thomas dicit hoc non esse laudabile. Aut secundum quod ordinatur nd fidem ct dilectionem Dei. Et sic dicit martyrium per comparisonem ad primum motivum eius. Ergo, per comparisonem ad elicientem virtutem, martyrium est actus perfectissimus.

Contra affirmativam autem arguit. Perfectum in ratione signi non est nisi cxtrinscca denominatione perfectum. Ergo cx hoc quod est esse signum maximae caritatis, non potest probari quod martyrium sit perfectissimus inter humanos actus. – Et confirmatur hoc per exemplum. Nnm licet musca cx nihilo creata sit signum perfectissimae potentiae, scilicet crcativae, nullus tamen ex hoc concederet quod ipso esset perfectior quam equus cx equo genitus.

V. Ad primum horum non oportet aliter respondere: quia bene responsum est. Ncc solutio quoad formam aliquam improbat, sed quoad materiam. Unde nd improbationem dicitur quod divisio est insufficiens: quin datur tertium. Virtus enim proxime eliciens martyrium, quantum cx sc est, nec dicit tolerare mortem secundum se, nec in ordine ad fidem ct caritatem, sed ut fortiter operctur: *arn en“n probatum est superius - quod fortitudo agit propter bonum proprii habitus ut proprium et pro-

ximum finem. Dixi autem, *quantum est cx se*: quia ut fortitudo imperata a caritate, dicit martyrium intcgraliter; ita quod elicit tolerare mortem ct propter bonum fortitudinis ex propria virtute, ct propter bonum fidei ct caritatis ut imperatu.

Ad objectionctn autem contra affirmativam partem, scilicet, *Martyrium est perfectissimus actus quasi signum* etc., respondetur quod signum est duplex. Quoddam, pure signum. Et dc tali procedit argumentum: sed non est ad propositum. – Quoddam non pure signum, sed vera res, hoc «t operatio illius cuius dicitur signum. Et de tali est sermo. Tale enim signum intrinsece claudit in se suum perfectionem iuxta modum sui generis, et signi rationem induit eu ratione quia demonstrat suum principium. Quia ergo constat quod Auctor loquitur dc actu caritatis, qui est illius operatio; ac per hoc, non loquitur dc puro signo: consequens est quod argumentum non sit ad propositum, quia dc puro signo procedit, et non aliter.

\d confirmationem autem ex exemplo dc signo quod est effectus, scilicet musca creata, dicitur quod non recte applicatur exemplum. Quoniam sermo est de operatione, et non dc illius cilectu: musca autem non est operatio, sed effectus». – Et rursus, musca creata non est signum perfectissimae potentiae ratione effectus, qui est musca: sed ratione operationis, quae est creatio. Et propterca non debet inferri, *Ergo musca est perfectissimus effectus*: sed. *Ergo creatio muscae est perfectissima factio*, utpote perfectissimae potentiae signum ut operatio eius. Et hoc est verum. Et similiter infertur in littera: Ergo martyrium est operatio perfectissima quasi maximae caritatis signum, *ut operatio eius* scilicet.

VI. In eodem tertio articulo nota perspicaciter verba conclusionis principalis in littera, scilicet: *Martyrium inter ceteros actus humanos est perfectior secundum suum genus*. Nam ly *martyrium* supponit pro martyrio intcgraliter, ut scilicet est etiam netus caritatis. Et comparatur ad reliquos omnes humanos actus, um interiores quam exteriores: nullum enim exclusit, dicendo, *inter ceteros actus humanos*, hoc est voluntarios. Sed lintiUU est illius excellentia per ly *secundum suum genus*. Potest namque actus aliquis humanus esse perfectior aliquo martyrio: et unius martyrium esse perfectior actus quam martyrium alterius. Actus namque dilectionis quo Beata Virgo diligebat Deum, perfectior fuit actus humanus quam martyrium sancti Petri et reliquorum sanctorum: sed non fuit perfectior secundum suum genus, sed secundum gradum maiorem caritatis. Si namque ad genus operis Attendamus, martyrium caritatis actus est praeponens Deum rei maxime amatae, scilicet vitae: et hoc non solum voluntate aut 'crbu. sed opere exeeutionis consummato. Nullum autem genus actus maioris perfectionis aut dilectionis potest inveniri: ct propterea Deus dixit -: *Maiorem caritatem nemo habet*, etc. Si vero ad gradum caritatis in hoc vel illo subiecto attendamus, sic invenitur ct quod martvrium unius, puta sancti Petri, est perfectius martyrio alterius, puta sancti Quintini, utpote cx maiori caritate procedens ct similiter aliquis actus interior vel exterior, puta dilectio interior Beatae Virginis; ct similiter explanatio qua discipulos Domini quae dc Eilii annuntiatione, conceptione, nativitate, etc., noverat, docuit; perfectior actus, cx pane maioris caritatis in ipsa Beata Virgine, fuit quam martvrium aliquod, puta beati Petri. Non tamen fuit perfectior actus quum quodcutnquc martyrium: quia martyrium Christi, qui *ad hoc venit in mundum ut testimonium perhiberet veritati* ♦, est actus ct secundum suum genus, et cx parte gradus caritatis in subiccto, simpliciter perfectissimus inter omnes actus humanos. Et merito sic esse debuit, ad hoc ut supremum genus actuum humanorum, quod est martyrium, habeat sui supremum, hoc est martyrium supremum simpliciter, hoc est supremum simpliciter inter omnes actus humanos. Hoc enim ordo universi expetere videtur.

ARTICULUS QUARTUS

I TRIM MORS SIT DE RATIONE MARMRII

IV Srwr., dm. JU.II. qu. v, an. ?, qu* 3,

Quantum sic proceditur. Videtur quod VpQvS?!mors non sit de ratione martyrii. Dicit enim Hieronymus, in sermone *de Assumptione* : *Recte dixerim quod Dei* lour opp He. *(Genitrix Virgo et Martyrfuit, quamvis in pace vi-* • h / ni *tam finierit* *. Et Gregorius dicit *: *Quamvis oc-* casio › *persecutionis desit, habet tamen pax suum* martyrium : *quia etsi carnis colla ferro non subi-* icimus, *spirituali tamen gladio carnalia desideria in mente trucidamus*. Ergo absque passione mortis potest esse martyrium.

2. Praeterea, pro integritate carnis servanda aliquae mulieres leguntur laudabiliter vitam suam contempsisse *: et ita videtur quod corporalis integritas castitatis praeteratur vitae corporali. Sed quandoque ipsa integritas carnis aufertur, vel auferri intentatur, pro confessione fidei Christianae: ut patet de Agnete et Lucia. Ergo videtur quod martyrium magis debeat dici si aliqua mulier pro fide Christi integritatem carnis perdat, quam si etiam vitam perderet corporalem. Unde et Lucia dixit: *Si me invitam feceris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam* *.

3. Praeterea, martyrium est fortitudinis actus. Ad fortitudinem autem pertinet non solum mortem non formidare, sed nec alias adversitates; ut Augustinus dicit, in VI *Musicae* *. Sed multae sunt aliae adversitates praeter mortem, quas aliqui possunt sustinere pro fide Christi: sicut * carcerem, exilium, rapinam bonorum, ut patet *ad Heb.* x *. Unde et sancti Marcelli Papae martyrium celebratur, qui tamen fuit in carcerc morluus * Ergo non est de necessitate martyrii quod aliquis sustineat poenam mortis.

4. Praeterea, martyrium est actus meritorius, ul dictum est ♦ Sed actus meritorius non potest esse post mortem. Ergo ante mortem. Et ita mors non est de ratione martyrii.

Sed contra est quod Maximus dicit, in quodam sermone *, de martyre, quod *vincit pro fide moriendo qui vinceretur sine fide virendo*.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, martyr dicitur quasi testis fidei Christianae, per quam nobis visibilia pro invisibilibus contemnenda

proponuntur, ut dicitur *Heb.* xi *. Ad martyrium ergo perlinet ut homo testificetur fidem, se opere ostendens cuncta praesentia contemnere, ut ad futura ct ad invisibilia bona perveniat. Quandiu autem homini remanet vita corporalis, nondum opere se ostendit temporalia 0 cuncta despiciere: consueverunt enim homines et consanguineos et omnia bona possessa contemnere, et etiam dolores corporis pati, ut vitam conservent. Unde et Satan contra lob induxit *: *Pellem pro pelle: et cuncta quae habet homo, dabit pro anima sua*, idest pro vita corporali. Et ideo ad perfectam rationem martyrii requiritur quod nhquis mortem sustineat propter Christum.

Ad primum ergo dicendum quod illae auctoritates, et si quae similes inveniuntur, loquuntur de martyrio per quondam similitudinem.

Ad secundum dicendum quod in muliere quae integritatem carnis perdit, vel ad perdendum eam damnatur, occasione fidei Christianae, non est apud homines manifestum utrum hoc mulier patiatur propter amorem fidei Christianae, vel magis pro contemptu castitatis. Et ideo apud homines non redditur per hoc testimonium sufficiens. Unde hoc non proprie habet rationem martyrii. Sed apud Deum, *qui corda scrutatur* *. potest hoc ad praemium deputari, sicut Lucia dixit.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra * dictum est, fortitudo principaliter consistit circa pericula mortis, circa alia autem consequenter. Et ideo nec martyrium proprie dicitur pro sola tolerantia carceris vel exilii vel rapinae divitiarum: nisi forte secundum quod ex his sequitur mors.

Ad quartum dicendum quod meritum martyrii non est post mortem, sed in ipsa voluntaria sustententia mortis: prout scilicet aliquis voluntarie patitur inilictioncm mortis. Contingit tamen quandoque quod aliquis post mortalia vulnera suscepta pro Christo, vel quascumque alias tribulationes continuatas usque ud mortem, quas a persecutoribus patitur pro fide Christi, diu aliquis vivat. In quo statu actus martyrii meritorius est: ct etiam ipso eodem tempore quo huiusmodi afflictiones patitur.

U·H g*. «p· *cn l;.

4.

• Ci- r·B† ****†

• I Parailf. Cp. unn. y; P». vn, ven.ir. j a Aüm-c»,-.»».

•Q< cxici.tflL4.

x) *finierit*. – *finivit* Λ.
oevono. – ocdifo PH; pro *délit*, *desiit* BEFGHKLpAC; pro *in mente*, *in ente* ABEI-HLpC, *mente* pK, *non ense* sK, *mente* PDItC, om. G.

γ) *sicut*. – *scilicet* Ι». .
δ) *temporalia*. – *corporalia* Pu.
<) *diu aliqui*.- *dum aliquis* ABDI.FIKI.pC, *quod aliquis* II *dum scilicet aliquis* G, *dum aliquis (vincit)* cd. a, *diu* P.

Commentaria Cardinalis Caiotani

n articulo quarto eiusdem quaestionis centcsimncvigsimae- quartae dubium occurrit cx Martino, in dicto tractatu *, qu. iv volente quod actualis tolerantia mortis non sit de ratione martyrii. Arguitque contra sanctum Thomam dupliciter -. Primo. Potest esse perfecta dilectio fidei cum contemptu vitae propter eam, formalttcr imperativa exeeutionis. indicata signis exterioribus non fallacibus nec dupli-

cibus, sed uim certis quod nullus apprehendens rationabiliter poterit dubitare talem contemnere mortem actualitcr, ct interpretative omnia alia quae dicuntur bona praesentia, pro bono fidei, sine actuali tolerantia mortis. Sed, positis prioribus, ponitur perfecta ratio martyrii. Ergo sd perfectam rationem martyrii non exigitur actualis tolerantia mortis. – Minor probatur. Quia, positis illis omnibus, habetur,

• I)c IUnyrip
• Candui. 4.

• Cf. oum. <u.

et apud Deum et apud homines, sufficiens testimonium contemptus vitae pro fide. – Maior iterum probatur, et etiam minor, ponendo quod tyrannus se habeat ad aliquem passurum pro fide sicut Abraham ad hanc, ita quod extendat gladium super cum et ab angelo prohibeatur . Tunc enim omnia sine morte concurrunt, et sufficiens testimonium apud Deum et homines.

Secundo, Si uero rationem martyrii exigitur tolerantia mortis. aut actus martyrii esi post mortem. Et hoc non : quia sic martyrium non esset actus meritorius. – Aut est in instanti aliquo praecedente instans mortis. Et hoc non. Quin inter illud instans et instans mortis est tempus medium. Ergo potest, naturaliter vel supernaturaliter. non consequi mors. Et ponendo quod per divinum potentiam non sequatur mors, oportet alterum duorum concedere: vel quod ad martyrium non exigitur mors; vel quod actus iste qui concessus est fuisse martyrium, nunquam fuit martyrium; quod sanctus Thomas non concederet. – /Xut est in tempore praecedenti. Et hoc non: quia tunc idem sequitur. Quia in secunda medietate eius poterit per divinam potentiam impediri ne sequatur mors et tamen in prima medietate actus ille fuit martyrium ergo actus qui fuit martyrium, potest nunquam fuisse martyrium. – Aut est in instanti mortis. Et hoc non: quia tunc homo non est amplius viator, nec habetur tunc netus meritorius.

II. Ad idem quoque arguit idem Manilius in qu. i . dicti tractatus de Martyrio, quinque mediis . Primum. Quia alias sequeretur quod duo omnino eequales in proposito gravissimorum suppliciorum pro Christo, in hoc solum differentes quod furor tyranni saevit in unum et non in alium, sic in merito different quod unus esset martyr et alter non. Consequens est falsum. Ergo. – Probatur falsitas consequentis. Quorumcumque actu» interiores sunt eiusdem rationis et intensionis, eorum merita sunt eiusdem rationis et aequalia. Sed actus interiores istorum sunt huiusmodi, ut supponimus. Ergo uterque est martyr.

Secundo. Quin aliter sequeretur quod per aliquid mere violentum, quod non est in potestate virtuose operantis, aliquis de non-martyre fieret martyr. Consequens esi falsum. Ergo. – Consequentia patet: quia per tolerantiam mortis violentae, quae non est in potestate martyris, de non-martyre fieret martyr.

Tertio. Dices est liberalis, deficiente paupere cui det, si non solum est paratus, sed extrahit pecuniam ut det his quos credit pauperes, sed, comperto quod sint simulatores, retrahit manum. Ergo Christianus potest esse martyr. deficiente qui cum occidat, si ipse non solum est paratus, sed imperet actu executionem passionis mortis.

Quarto, Actus formaliter imperativus passionis mortis pro Christo est ita proprius habitui elicilivo martyrii quod non potest ab alio habitu elici. Ergo habens ipsum est vere martyr. – Consequentia nota. – Et antecedens patet: quia nulli alii habitui potest attribui.

Quinto. Omnis actus ex cuius frequentatione natus est generari habitus elicitivus martyrii, est actus martyrii. Sed actus sic imperativus est huiusmodi. Ergo est actus martyrii. – Probatur minor. Qui uult ex istis volitionibus imperativis frequentatis sufficienter generantur habitus martyrii: aut. ultra hoc, requiritur actualis mors. Si primum, habetur intentio minor. Si secundum, sequitur primo, quod nunquam in aliquo viatore esset habitus martyrii. Sequitur secundo, quod habitus martyrii non potest naturaliter generari ex pluribus volitionibus, sed una tantum. Sequitur tertio, quod nullus habitus martyrii acquisitus inclinabit in actum martyrii. et patet sequela, quin talis non est capax amplius martyrii, cum iam sit mortuus.

III, Ad huius rei evidentiam, non oportet aliud iaccere fundamentum quam illud quod in littera positum est: sed illud quam solidum sit, ostendere. Tota siquidem res in hoc stat quod martyrium est Christi testimonium hietio seu opere quo ponitur vita pro Christo. Et ratio litterae est quia aliter non est perfecta ratio testimonii, quoniam, durante vite, semper aliquid restat operi apponendi ad testimonium, quin semper restat ponere vitam. Putet autem fundamentum hoc solidum esse, primo, ex ipsa ratione

perfecti, et testimonii opere. Constat siquidem testimonium operis cui semper aliquid operis restat, non esse perfectum. Sed durante vita, semper testimonio quod consistit in opere illiquid operis testificativi restat: quia restat hoc opus, ponere vitam. Ergo.

Et ne aliquis haesitet in illa propositione, scilicet. *Martyrium est Christi testimonium consistens in opere*, probatur. Quod enim martyrium consistat in actu exteriori, ex hoc patet quod martyrium testimonium Dei est apud homines homo autem non intuetur cor, sed videt quae foris sunt, ut dicitur I Reg. xvi .

Quod nutem non consistat in actu exterioris locutioni tantum, et similiter quod non consistat in quocumque exteriori opere citra ponere vitam; et ex parte dilectionis, et ex parte testimonii patet. Ex parte siquidem testimonii, quia martyr dicitur testis antonomastice: et similiter martyrium dicitur testimonium per excellentiam. Ergo martyrium est testimonium summum in genere exteriorum testimoniorum. Ergo martyrium consistit in opere quod est ponere vitam. Et patet sequela : quia tam locutio quacumque, quam praeparata exhibitio ad mortem, quam etiam poti cruciatus et dolores, sunt minora opera secundum suum genus quam ponere vitam ; unde, ut in littera dicitur, multi cruciatus sustinent ut mortem evadant, ut patet de his qui a iudicibus malefactorum torquentur. - Ex parte vero dilectionis, martyrium est netum maximae caritatis. Ergo est ponere vitam pro Deo. Antecedens est per se clarum. Consequentia patet ex sententia Domini . *Maiorem caritatem nemo habet quam iit animam suam ponat*. Non dixit, *ut animant suam*, hoc est vitam, *ponere imperet*, sed, *ponat*: ponere siquidem vitam differt ab actu imperativo ponendi sicut executio ab imperio,

IV. Et licet haec sufficiant, soliditas tamen conclusionis ostenditur etiam ex eo quod omnes vere martyre Christi sunt salvi: sed non omne imperante executive subire mortem sunt salvi. Qui unie mortem posset quis peccare mortaliter: tum quia posset propter tormenta desistere a confessione fidei, ut patet, et de facto multis hoc accidisse videtur; tum qui posset post diu insuper vivere, et variis peccatis implicari. Et sic verum esset quod multi Christi martyres perfecte sunt damnati, secundum adinventionem huius novellae doctrinae : quod Ecclesia Christi horret audire.

Sequeretur etiam quod unus et idem posset esse centies vere et perfecte martyr. Quod alienum est a communi theologia.

Sequeretur etiam quod Ioannes Evangelista esset martyr. Quod iste homo negat. – Et patet sequela. Quia in ferventis olei dolium missus , habuit actum imperativum executionis mortis: cum ferventis olei dolium mortis sit procul dubio illativum.

V. Et si quis bene perspiciat, ista nova adinventio sibi ipsi dissonat. Quoniam universaliter verum videmus quod ideo propositum vel imperium alicuius actus exterioris requiritur ad virtutem aut salutem, qui perfectio consistit in illo actu exteriori, ideo enim requiritur ut salutem propositum baptismi, qui perfectio salutaris consistit in exteriori baptismo; ideo ad virtutem iustitiae requiritur propositum restituendi, quia perfectio iustitiae habentis alienum consistit in exteriori restitutione; ideo in peccatore requiritur ad poenitentiam propositum confessionis, qui perfectio consistit in exteriori confessione et receptione eluvium; ideo in medico requiritur imperium medicinae, et in aegro non sufficit imperium executionis, sed oportet actualiter suscipere medicinam, qui perfectio consistit in actu exteriori; et sic de aliis. Et propterea consequens est quod ideo imperium executionis ponendi vitam requiritur ad martyrium, quia perfectio martyrii consistit in actuali positione vitae. Dicere ergo quod ad martyrium requiritur actus imperativus ponendi vitam, et quod martyrii perfectio non consistat in ponere vitam, est dissonare a veritate et seipso.

VI. Ex dicto igitur solido fundamento, videlicet: *Martyrium consistit in testimonio summi facti exterioris, hoc est, ponere vitam pro Deo*, ad opposita respondendum est. Sed debes scire prius regulum tam bonitatis quam malitiae consistentis in actu exteriori. Et est quod ex proposito vel

• Ot. «p. tau, «Cr» m

• Cetxr .. >

• Cf 0U8*, .U'

Van. 7.

* Io*a ap it , ler», «y

• Q. S. H m». CoeX. /orraIJ. Ub. L

imperio illius actus, aliquis e*^t ct dicitur talis secundum quid: cx solo autem illo facto actualiter, est ct dicitur aliquis talis simpliciter ct absolute. Declaratur regula in vitiosis ct virtuosu*s** actibus. Quia enim homicidium consistit in facto quo aufertur vita hominis, ideo quicumque proponit occidere aliquem est homicida secundum quid, hoc est mentalis: iuxta illud·: Q/o *odit fratrem suum horni-eida est*. Et similiter quicumque extendit actualiter gladium ad occidendum aliquem, qui tamen non moritur, homicida est secundum quid: scilicet inchoative et quantum est ex sc. Nunquam tamen est simpliciter ct absolute homicida, nisi vere inferat passionem mortis. Unde ct nunquam esset irregularis, nisi actio sua inferret mortis passionem. – Similiter, quia restitutio est netus exterior iusritiac, ct consistit in facto quo alteri quod suum est redditur: quantumcumqc quis proponat restituere, aut proponat ♦ restitutionem, nisi sequatur hoc factum, quod scilicet domino, vel illi qui succedit pro domino, detur quod suum est, nunquam aliquis est simpliciter iustus iustifu quae penes restitutionem attenditur, sed semper imperfecta restitutio, ac per hoc illius propria iustitia imperfecta est, utpote defectum patiens in suo proprio actu. – Et simile est de martyrio: quod licet cx proposito ct ex imperio exeeutionis, et cum aliquo facto, puta passione cruciatuum multorum tendentium nd mortem, non tamen illam inferentium efficaciter, dicatur ct sit aliquis mnrtyr secundum quid, puta mcntnlis aut inchoative; nunquam tamen est aliquis simpliciter ct absolute mnrtyr nisi actualiter ponat vitam pro Deo. Et hoc propter imperfectionem actus, quousque perveniatur ad factu n in quo consistit martyrium: ut patet ex antedictis,

VII. Ad primum ergo duorum primo obicctorum ·. negatur minor, scilicet, *Sed, positis omnibus illis, ponitur perfecta ratio martyrii*: quoniam decst passio mortis. – Ad probationem nutem illius, scilicet quod tali actu habetur apud Deum ct apud homines sufficiens testimonium contemptus vitae pro Christo, respondetur quod aliud est haberi testimonium sufficiens: et aliud est haberi testimonium summum cx genere operis inter actus exteriores. Ad martyrium non sat est testimonium sufficiens, sed exigitur testimonium summum: quia martyrium importat testimonium per excellentiam, seu antonomnsicc. Constat enim liquido quod tale testimonium sine passione mortis non est summum* quoniam excellentius genus est testimonium ipsius passionis'mortis, ac per hoc, illud non est summum genus testimonii. Et quod testimonium ipsius mortis sit excellentius. quamvis ridiculum sit dubitare, cx eo tamen convincitur quod post imperium, etc., remanet spes vitae praesentis. Multi enim post huiusmodi imperia vixerunt: ut in exemplo suo de Isaac patet. Et procul dubio, quia vivere potest, remanet secundum se vita in spe, quamvis iste homo non speret: sed hoc est per accidens, quia de natura talis actus secundum sc loquendum est.

Ad secundum dicitur quod, proprie loquendo, distinctio illa quatuor mensurarum, in qua est actus martyrii, est insufficiens, ut iacet in littera: datur siquidem quinta mensura. Et est tempus immediate praecedens instans mortis. Actus siquidem martyrii, licet ante inchoet, nisi tamen ad temporis immediate praecedentis instans mortis mensuram perveniat, non est martyrium nisi secundum quid: quia non potest consistere in facto summi testimonii nisi illo tempore mensuretur. – Et si contra hoc afferatur, quia potest per divinam potentiam in secunda medietate illius temporis impediri sequela mortis, etc.: – respondetur quod hoc est impossibile posito. Nam posito quod actus martyrii mensuretur tempore immediate praecedente instans mortis, impossibile est quod mors non sit in instanti immediate sequente illud tempus : quoniam hoc est ponere quod tempus illud sit immediatum instanti mortis, et quod non est immediatum eidem; quod implicat contradictionem, nec subiucet divinae potentiae. Ex eo namque quod actus martyrii mensuratur tempore immediate praecedente instans mortis, sequitur quod mors immediata sit tempori illi: ex eo vero quod ponitur impediri mors, sequitur quod mors non sit immediata tempori illi.

Cum his tamen adverte quod, quia in instanti morti» homo simul moritur ct mortuus est, ideo quatenus de martyre in illo mortis instanti verificatur quod moritur, ita verificatur quod meretur: supposito, ut de facto est, quod mori martyris sit meritorium. Num pro quacumque mensura duration*!* verificatur quod martyr moritur, pro eadem patet manifeste quod verificatur quod moritur meritorie. Qualitas siquidem actus, importata per ly *meritorie*, sub eadem est mensura qun est actus quem qualifient. Ac per hoc, quin in proposito qualifient mori, ergo pro quacumque mensura verum est quod martyr moritur, verum etiam est quod moritur meritorie, quod est mereri. Quemadmodum ergo in tempore immediate praecedente instans mortis mnrtyr moritur ut in \ia immediata ad mortem; ct in ipso instanti moritur ut in termino* ita martyrium, ac per hoc actus meritorius, mensuratur tempore immediate praecedente ut actus viatoris immediatus ad terminum, et mensuratur instanti ut in termino. Ita quod quatenus in instanti mortis martyr moritur ut in termino vitae, eatenus murtvrium consummat et meretur ut in termino vitae. Sic enim mereri, scilicet ut in termino vitae, non repugnat illi qui sic est mortuus quod tunc primo est viator in termino: sicut sic mortuo non repugnat tunc etiam mori, ut putet in V *Physic.* -

VIII. Ad primum .lutem {secundo] obicctorum · dicitur quod argumentum in duobus deficit Primo, in illa conditione in consequente positu, scilicet: *in hoc solum differentes quod furor tyranni saerit in unum et non in altum*. Quoniam hne*c* differentia, quae exprimitur, est occasional» et involuntaria cx parte sanctorum. Sed illn quae tacetur, est voluntaria, et vere causa differentiae, scilicet quod tantum unus sentit voluntarie mortem ex hac enim differentia provenit quod unus est martyr ct alter non. – Secundo deficit, quia consequens tunc est verum. Et ad probationem dicitur quod, stante aequalitate interiorum, conceditur quod aequaliter meretur quoad praemium essenziale. Sed ex hoc non sequitur, Ergo uterque est martyr: sed est sophisma figurae dictionis, quoniam mutatur *quid* in *quale* seu *quomodo*. Potest enim esse, et de facto itu esse credimus, ut multi confessores sint multis martyribus aequales in praemio essentiali: non tamen propterca sunt martyres.

Ad secundum, negatur sequela. Et ad probationem dicitur quod in morte martyrum concurrunt actio tyranni ct passio martyrum. Et licet actio non sit in potestate martyrum, passio tamen est in potestate eorum : quia est voluntaria ct meritoria. Unde de Christi passione dicitur illud: *Actio displicuit, passio prata fuit*. Et per huiusmodi passionem voluntariam violentae mortis de non-martvre fit homo martyr: ct non per actionem tyranni. Nec Inconvenit huiusmodi tantum bonum dependere occnsionalitcr cx iniqua actione tyranni. Et dixi, *occasionaliter* : quin licet tyrannus occidendo sit per sc caus.i mortis, non tamen est nisi occasio tanti boni, scilicet voluntariae et meritoriae mortis; martyrium namque a Dei gratin et martyre est. non a tyranno.

Ad tertium dicitur quod dives in huiusmodi casibus non nisi imperfecte est liberalis: quia non nisi inchoative.

Ad quantum, conceditur gratis quod ad eundem habitum spectat ponere animam pro Deo, ct proponere ct eligere, quod plus est quam imperare hoc. Sed tam propositum quam electio est netus imperfectus respectu martyrii: quoniam neutrum est martyrium perfectum, sed mentale aut inchoative. Et ideo cx hoc non sequitur. Ergo est vere martyr: quia martyr eb actu perlecto exteriori summi testimonii dicitur, et non ab habitu aut ab actu inchoato.

Ad quintum dicitur quod gratis conceditur quod electio execution!* mortis pro Deo, quae electio est effectus imperii, qui actus est prudentiae, ut patet in VI *Ethic.* ·: huiusmodi, inquam, electio, includens imperium etc., est netus martyrii inchoative; sed non habet perfectam rationem actus martyrii, quia deficit factum in quo consistit excellentia testimonii. Et adverte hic quod si in hnc ratione quaeritur aut supponitur quod martyrium sit habitus, falsum quaeritur aut supponitur. Si autem per habitum martyrii intelligat quis habitum elicitivum martyrii, tunc dicitur quod

• Art. 2. Cora-
aunt. num. u.
i
l
l

• Ioan. C*p. XT,
rw*. II.

* Conclns. >.

• i ia<ri. «p. n»,

•

• Nom. i.

• 4A
'w*. «I-

s. fh. «KUS.

• IK Cn.
Iq. XfX,«p.»'.

nis est fortitudo, imperativus autem atritus, ut patet ex supra dictis. Et caritas quidem, cum fortitudine gratuito, a Deo infunditur, et non est habitus acquisitus. Fortitudo vero acquisita non necessario requiritur ad actum martyrii. Unde nullus habitus acquisitus elicivus martyrii requiritur ad martyrium. Nec ex frequentatis electionibus seu imperiis (concordando cum isto in vocabulis minus propriis) generantur alius habitus quam fortitudo: quae potest vocari habitus martyrii, pro quanto firmat circa pericula maxima et optima. Nec ut generationem fortitudinis requiritur martyrium simpliciter: sicut nec ad generationem temperantiae requiritur quod actunliter exercuerit supremum temperantiae actum perfectum. Sed sicut *fabricando fabri fimus*, ita exercendo nos in occurrentibus actibus opportunis sirtutem acquirimus. Argumentum autem procedit ac si martyrium esset habitus generandus ex actibus martyrii: quod est ridiculum. *Maiorem*, inquit Christus Iohannis -, *caritatem nemo habet*, etc.; et non dixit, *Manis martyrium nemo habet*; docens quod caritas, mediante infusa fortitudine, est habitus quo quis ponit animam pro Deo amico, quod est esse martyrem. Nec oportet ponere aliquem habitum acquisitum inclinativum ad martyrium: quoniam habitu infusi exiguntur et sufficiunt.

IX. In responsione ad secundum, dubium occurrit ex Martino, ubi supra, qu. tv ♦, dicente quod ista responsio relinquit multa dubia. *Primum*, an carnis integritas sit pretiosior vita: quod tamen petebat argumentum cui hic respondetur. – *Secundum*, quid est testimonium sufficiens: cuius. – *Tertium*, apud quem. – Et *quartum*, non mulier patiens corruptionem propter Christum, sit vere martyr apud Deum.

Ad hoc dicitur breviter quod falsum est quod argumentum peteret an per se integritas carnis sit pretiosior vita. Sed argumentum, hoc supposito, arguit quod pati violationem integritati* eat martyrium, ut putet in littera. Et ideo si dicta quaestio non determinatur in hac responsione, nihil obstat: quia Auctor respondet non curando de tali suppositione. Ita quod, cum potuisset respondere dupliciter, scilicet ud suppositionem, et argumentum, dimissa suppositione, respondit argumento: quod non esse reprehensibile patet. Et ad argumentum quidem dicit quod non constat apud homines utrum talis mulier patiatur in contemptum fidei, vel in contemptum castitatis. Videtur namque quod tam Agneti quam Luci ac, licet occasione Christianitatis, tamen in castitatis contemptum principaliter forte poena haec data esset: utroque namque castitatem praetulerat, ut patet in gestis utriusque.

Ad suppositionem autem dici potuit quod perdere carnis integritatem contingit dupliciter, scilicet voluntarie, et invite. Et quod integritas voluntaria pretiosior est vita, quoniam includit moralem bonitatem: integritas autem quae potest perdi invite, non est pretiosior vita. - Posset aliter dici quod integritas carnis secundum se non est pretiosior vita, sed integritas carnis ut custos virtutis, est pretiosior vita. Commixtio namque carnalis via est mullum potentissima ad luxuriam, saltem venialem, inducendum, quam integritas carnis obstruit. Et quia hoc officium habet carnis integritas ex nutura sua; et ut in pluribus peccatum aliud, quod, saltem veniale, intervenit in hoc quod est pati commixtionem viri: ideo si mulier damnata ad alterum duorum, scilicet ad patientiam commixtionis vel ad patientiam mortis, dicat se paratum potius ad patiendum mortem, recte eliget; quoniam eligendum est potius pati mortem, quam inferatur, quae ad nullum malum morule ducit, quam pati commixtionem, quae potentissime est ad inducendum ad peccatum, immo quae ut in pluribus inducit peccatum in patiente. Et confirmatur: quia tentatio carnalis intrinseca, qua scilicet *caro concupiscit adversus spiritum* -, nunquam est eligibilis, quoniam *nonnullum peccatum est*, ut Augustinus dicit *, eligendo autem patientiam commixtionis, eligitur, secundario tamen, tentatio carnalis intrinseca, quoniam naturaliter nuta est in tali commixtione inveniri. Et propterea mulieres laudabiliter contemnunt vitam pro servanda integritate carnis ut castitatis custode. Et quia, ut dictum est, hoc habet integritas carnis non in hac vd in

illa, sed communiter; ideo suppositionem illam quasi veram Auctor pertrunsiit, insinuatione praemissa in argumento quod de integritate carnis in ordine ad castitatem est sermo, cum dixit. *Et ita videtur quod corporalis integritas castitatis praeferatur vitae corporali*: ly enim castitatis innuit quod de corporali integritate ut castitati» signaculo, loquitur.

Ad reliqua dubia dicitur quod etiam ista responsio re-
linquit sub dubio an Deus sit trinus et unus, et an sol-
us maior tota terra, et infinita alia: non potest tamen
propterea reprehendi, quia dubia ista sunt impertinentia
ad responsionem. Omnia tamen illa tria in hoc articulo
solvuntur. Nam secundum in corpore articuli, ubi dicitur
quod oportet quod sit testimonium summum, hoc est in
opere mortis: et quod sit fidei Christianae testimonium.-
Tertium, in hac responsione, ubi dicitur, *apud homines*. -
Quartum, in eadem responsione, ubi dicitur quod *non
proprie habet rationem martyrii*. Si enim non proprie habet
rationem martyrii, nec apud Deum nec apud homines est
proprie martyrium.

X. In responsione ad tertium, adverte quod Martinus dicit, in eadem iv qu. . quod career ad quem sequitur mors¹ praevisa et contempta est martyrium: et subdit, *Huic conclusioni videtur contradicere Thomas, in responsione ad tertium quarti articuli de martyrio*. Mirum est de ista interpretatione huius responsionis. Nam cum dicit Auctor, *nisi forte secundum quod ex his sequitur mors*, ex dicti* in corpore articuli et ex lubiunctis in responsione ad quartum, intelligi voluit. Ex his namque constat quod ad martyrium exigitur subire voluntarie mortem: et propterea qui patitur carcerem voluntarie, et non mortem inde sequentem, non est martyr; et si career est de sua natura mortalis, a principio, voluntarie carcerem talem volens, martyrii actum incipit.

XI. In responsione id quantum eiusdem quarti articuli dubium occurrit ex Murtino, in eadem qu. tv. Si huiusmodi tolerantia afflictionum est, apud te, actus martyrii meritorius. aut est pro instanti terminante continuationem carum et mortem. Et hoc non: quia tale instans est instans mortis. – Aut est in instanti aut tempore praecedente. Et hoc non. Iam, *primo*, quia tunc non est tolerantia mortis, – Tum, *secundo*, quia possibile est per divinum potentiam ne mors sequatur. Ergo actus qui fuit martirium, poterit nunquam fuisse martirium. – Tum, *tertio*, quia si de foeto impediretur, sicut in multis martiribus impedita est, mortis sequela, oritur quaestio, an talis esset martyr aut non. Si non. ergo ad martirium non sufficit tolerare afflictiones naturaliter continuandas. Si sic. ergo sine actuali* tolerantia mortis potest esse martirium.

XII. Ad haec breviter, fovendo supra dicte, dicitur quod in huiusmodi tribulationibus continuatis usque ad mortem, ipsum voluntarie propter Deum sustinere usque ad mortem est actus martyrii meritorius : et mensuratur hic actus tempore immediate praecedente instans mortis ut mensura succession, et instanti morti*, quatenus tunc martyr moritur, ut termino successivae mensurae. Et hoc sub aliis verbis dicitur quod, sicut mensuratum est sustinere continuatum ad mortem, ita mensura est tempus terminatum ad instans mortis: ita quod sustinere ut continuatur morti, est martyrium ; et tempus ut terminatum ad instans mortis, est mensura martyrii. Et in hoc fige pedem.

Inde patet responsio ad primum. Quia scilicet divisio est insufficiens: quia datur hoc aliud membrum quod dictum est.

Et si contra hoc afferantur tres obicctiones allatae contra tempus mortem praecedens, respondetur. Et ad primam, negatur assumptum. Quia in tempore immediate praecedente instans est tolerantia mortis ut in via indfectibili omnino a morte: et in ipso instanti est tolerantia mortis ut in termino, in quo non inconvenit mereri ut in termino.

Ad secundum dicitur quod non est impossibile, per quicumque potestatem, tribulationes esse continuas usque ad mortem, et tribulationes Christi sine mortis termino: quoniam implicat contradictoria, ut patet.

Ad tertium dicitur primo, quod Auctor non dicit quod

• Art. * . £^oal'
cutt. nun. it.

- foes. $\wedge \varphi$. **.
- ve». t>

- Coed»». 3-

Coactat, j.

• O30U». 4.

' Nue. »>t.

^{*}σ». 17.

• $t^* G \gg \cdot$. $l > ri$
Us MX.ap.i».

sustinere tribulationes *continuandas naturaliter* ad mortem est martyrium : sed dicit quod sustinere tribulationes *continuat*as ad mortem est martyrium. Et propterea argumentum, quod dc continuandis, et non continuatis loquitur, non est contra litteram, contra quum iste arguit.

Dicitur nihilominus secundo, ad propositum casum, quod dupliciter contingit impediri mortales passiones α morte. Uno modo, per viam impedimenti simpliciter, ut accidit beato Iohanni Evongelistae, cum ante Portum Latinam missus est in ferventis olei dolium*: quoniam fuit impedita mors totaliter, ne scilicet tunc vel ullo unquam tempore ex illo oleo fervente moreretur. Et cum sic impedimentum praestatur, dicendum est quod talis non est proprie martyr: ut dc ipso beato Ionnnc patet. – Alio modo, per viam

suspensionis ad (empus, ut accidit beatae Caeciliae dicenti: *Impetravi a Domino indutias martyrii mei* *. Et videtur hoc accidisse frequenter sanctis martyribus, cx eo quod in talibus tormentis tandiu vitam habuerunt integrae virtutis vitulis, ut loquela ct actus eorum manifestare videntur. Et tale impedimentum, quia ad tempus est, non impedit rationem martyrii. quoniam omnino tandem passio quam sustinet continuatur ad mortem, ita quod ex illa sequitur mors, impedimento quod suspendebat sublato ab ipsomet qui illud apposuerat, Deo scilicet glorioso; in cuius signum, quandoque orasse legitur martyres ut iam spiritum Deo redderent ♦. Et propterea nullum cx hnc doctrina sequitur inconueniens: sed semper stat solidum illud fundamentum, quod ad martyrium requiritur actualis passio mortis.

•VldeB/c.IU. in ctf. S. n«. IU. De K Cedi. vUc M4. Nor. a.

• Hrc. Koa. b of. S. Ap'Mt, Feb. §.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SOLA FIDES SIT CAUSA MARTYRII

IV Sent., di»l. xui. qu. v, an. 3, qu* 2, ad 9 »qq.; Ad Rom., cap. tiu, lect. VII.

MTUM SIC PROCEDITUR. VidetUT qiiod

sola fides sit causa martyrii. Dicitur

H enim l Pel. iv *: *Nemo vestrum patiat*ur *quasi homicida aut fur*, aut aliquid hu-

iusmodi: *si autem ut Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto 3 nomine*. Sed ex hoc dicitur aliquis Christianus quod tenet fidem Christi. Ergo sola fides Christi dat patientibus martyrii gloriam.

2. Praeterea, *martyr* dicitur quasi *testis*. Testimonium autem non redditur nisi veritati. Non autem aliquis dicitur martyr ex testimonio cuiuslibet veritatis, sed solum ex testimonio veritatis divinae. Alioquin, si quis moreretur pro confessione veritatis geometriae vel alterius scientiae speculativae, esset martyr: quod videtur ridiculum L Ergo sola fides est martyrii causa.

3. Praeterea, inter alia virtutum opera illa videntur esse potiora quae ordinantur ad bonum commune: quia *bonum gentis melius est quam bonum unius hominis*, secundum Philosophum.

*n * *Ethic.** Si ergo aliquod aliud bonum esset causa martyrii, maxime videretur quod illi martyres essent qui pro defensione reipublicae moriuntur. Quod Ecclesiae observatio non habet: non enim militum qui in bello iusto moriuntur martyria celebrantur. Ergo sola fides videtur esse martyrii causa.

Sed contra est quod dicitur Matth. v *: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam* : quod pertinet ad martyrium, ut Glossa * ibidem dicit. Ad iustitiam autem pertinet non solum fides, sed etiam aliae virtutes. Ergo etiam aliae virtutes possunt esse martyrii causa.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*, *martyres* dicuntur quasi *testes*: quia scilicet corporalibus suis passionibus usque ad mortem testimonium perhibent veritati, non cuicumque, sed *veritati quae secundum pietatem est**, quae per Christum nobis innotuit; unde et *martyres Chri-*

sti dicuntur, quasi testes ipsius. Huiusmodi autem est veritas fidei. Et ideo cuiuslibet martyrii causa est fidei veritas. – Sed ad fidei veritatem non solum perlinet ipsa credulitas cordis, sed etiam exterior protestatio. Quae quidem fit non solum per verba quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per lacta quibus aliquis fidem se habere ostendit: secundum illud Iac. u *: *Ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*. Unde et de quibusdam dicitur *lit. i* *: *Confitentur * se nosse Deum, factis autem negant*. Et ideo omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt quaedam protestationes fidei, per quam nobis innotescit quod Deus huiusmodi opera a nobis requirit, et nos pro eis remunerat. Et secundum hoc possunt esse martyrii causa. Unde et beati Iohannis Baptistae martyrium in Ecclesia celebratur, qui non pro neganda fide, sed pro reprehensione adulterii * mortem sustinuit **.

Ad primum ergo dicendum quod Christianus dicitur qui Christi est. Dicitur autem aliquis esse Christi non solum ex eo quod habet fidem Christi, sed etiam ex eo quod Spiritu Christi ad opera virtuoso procedit, secundum illud *Rom. vm* .; *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius*; et etiam ex hoc quod, ad imitationem Christi, peccatis moritur, secundum illud *Galat. v* *: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, cum vitiis et concupiscentiis*. Et ideo ut Christianus patitur non solum qui patitur pro fidei confessione quae fit per verba, sed etiam quicumque patitur pro quocumque bono opere . faciendo, vel pro quocumque peccato vitando, propter Christum: quia totum hoc pertinet ad fidei protestationem.

Ad secundum dicendum quod veritas aliarum scientiarum non pertinet ad cultum divinitatis. Et ideo non dicitur esse ζ *secundum pietatem* ♦ Unde nec eius confessio potest esse directe martyrii causa. – Sed quia omne mendacium peccatum

·v<η.Λ

‘Vm·^

} **

Ven.

·vΛi4

·

: · Ct. corp, art.

a) *in isto*. – *iuito* BCEFKI.pA ct u.
fi geometriae. – *geometricae* PDHKLpA.
γ) *ridiculum*. – *ridiculoium* λ.

d) *Confitentur*. – *verbis* «ddit P.
i) *opere*. – Om. Pd.
ζ) *eeo*. – *Mrftai* addit P.

* Q. sua. tui.
* t)ff SJartyrto.

* G?. », «, 7. ·
S: T» MO. «.

* Ut. XI, cp
iiXXK. â», · p.
ttviiL «Jutu,
Mariana
id. ilifnc).

* <Z sum. iv

* Ad âfj, Thom
ortf. conclu*. 7.

est, ut supra* habitum est, vitatio mendacii, contra quamcumque veritatem sit. inquantum mendacium est peccatum ¶ divinae legi contrarium, potest esse martyrii causa.

An tertium dicendum quod bonum reipublicae est praecipuum inter bona humana. Sed bonum

η) *peccatum*, – *peccatum* *tt* D, om. P.

QUAESTIO CXXIV, ARTICULUS V

divinum, quod esi propria causa martyrii, est potius quam humanum. – Quia tamen bonum humanum potest effici divinum, ut si referatur in Deum : potest esse quodeumque bonum humanum martyrii causa secundum quod in Deum refertur.

Commentaria CnrclinaliH Cuietard

In articulo quinto eiusdem centesimacvigodmaequartac quaestionis dubium statim in titulo occurrit, dc quo genere causae est quaestio hic, cum dc causa martyrii quaeritur utrum sit sola fides. Constat enim quod non dc effectiva quin ista est curitas, etc. Nec dc formali, ut putet. Ncc de materiali quia materia martyrii, cum sit actus fortitudinis, sunt ad intra passioncs, ad extra vero pericula mortis. Ncc de finali quia inquantum est actus fortitudinis, habet pro fine bonum proprii habitus; inquantum vero est actus fidei ct caritatis, habet pro fine Deum, qui est tinis omnium thcotogalium virtutum.

Ad hoc dicitur quod martyrium dicit duo: scilicet testimonium; ct tale testimonium, scilicet per mortem. Et quod inquantum est testimonium, quaestio est de causa finali proxima: quoniam testimonium, ut sic, oidinutur ad manifestationem veritatis ut proximum finem. Et propterca quaeritur utrum sola fidet sit ad quam manifestandam ordinetur testimonium martyrii. – Inquantum autem testificatio haec fit per mortem, est etiam quaestio de causa finali martyrii ex parte materiae. Quoniam finis bonificans mortem est bonum veritatis cui testificatur martyr per mortem: ideo namque mors illa est bona, quia est propter bonum cui attestatur.

Ncc huic obstat quod Deussit finis proximus virtutum theologulium. Quia martyrium non est actus elicitus, sed imperatus a thcologalibus virtutibus. Et ideo non est mirum si habet Deum pro fine principali, bonum autem veritatis fidei pro line proximo.

II. In eodem quinto articulo, circa illud *Omnium virtutum opera, relata in Deum, possunt esse martyrii causa*, dubium ex Martino occurrit *, in dicto tractatu ♦*, qu. v, ponente, in 7 concii., quod non pro quolibet virtutis opere potest quis subire martyrium. Et probat hoc tripliciter. Primo, quia quaedam sunt opera virtutis tam parvae necessitatis ct utilitatis quod non licet, secundum dictamen rectae rationis, pro eis se exponere morti, sed recta ratio dictat quod sunt intermittenda. Probatur hoc auctoritate Aristotelis, III *Ethic.*, cap. *de Violento**, dicentis quod *turpissima sufferre pro nullo vel modico bono, pravi est*.

Secundo, quia pro operibus eutrapcliac, affabilitatis, similiter pro parvis operibus misericordiae ct liberalitntis, nemo sapiens debet se exponere morti.

Tertio. Quae iuste ct rationabiliter prohiberi possunt a superiori ne causent aegritudinem, non solum possunt, sed debent intermitteri propter timorem mortis. Sed aliqua virtutis opera sunt huiusmodi. Ergo. – Maior patet. – Et minor probatur per Gregorium, in *Registre*, indict. IV, cpisl. xv ·, ubi Episcopo Ravennati, vomitum sanguinis patienti, praecipit ne ieiunct, ne praedicet, etc., quia sic dicunt, propter infirmitatem, medici.

III. In eodem quoque articulo dubium aliud *, si tamen aliud est, occurrit cx eodem, ibidem*, infriante hanc litterae rationem seu illationem: Pro protestatione fidei licitum est subire martyrium; sed in omni opere bono quod fit, ct in omni opere malo vitatur, propter Christum, ht protestatio fidei; ergo pro quolibet bono opere faciendo, ct quolibet malo vitando, propter Christum, licitum est subire martyrium. Ad hanc, inquit, Thomae rationem, concedo antecedens, ct nego consequentiam. Quia est aliquod bonum opus seclusa circumstantia mortis, quod, posita mortis circumstantia, desinit esse bonum: ut opus cutrape-liae ct opus iciunii. Est cunni aliquod opus malum seclusa

circumstantia mortis, quod, eadem posita, non est opus malum: ut verbum otiosum, mendacium iocosum, occulatio veritatis, ut Abraham tacuit Saram esse coniugcm ·.

IV. In eodem quoque articulo parum distans dubium cx eodem Martino, ibidem*, occurrit circa responsionem ud secundum *. pro quanto ibi dicitur quod *vitatio mendacii, contra quamcumque veritatem sit, inquantum mendacium est divinae legi contrarium, potest esse martyrii causa*. Inquit enim quod non constat adhuc omne mendacium esse peccatum veniale vel mortale. Ncc adhuc etiam constat peccatum veniale esse divinae legi contrarium. – Vel, licet omne mendacium, seclusu circumstantia alicuius excessive tristis ct dolorosi, sit peccatum mortale vel veniale; multa tamen sunt quae ncc mortalia nec venialia sunt, posita circumstantia alicuius excessive tristis ct dolorosi, sicut gravium cruciatuum aut incommodorum, aut mortis.

V. Ad horum evidentiam, declarandum est unde hic difficultas apparet: ct quam nulla sit difficultas, si opus virtutis in actu, et excellentia illius perspecta fuerit. Sciendum est igitur quod aliquod opus potest dici opus virtutis dupliciter: primo, ex suo genere tantum; secundo, ex genere ct omnibus circumstantiis, *quando, ubi, sicut*, etc. Exemplum primi: restituere depositum ei qui deposuit, subvenire indigentiam patienti, mala poenae voluntarie sustinere ad evitandum malum culpaе. Exemplum secundi: reddere quod suum est unicuique quando, ubi, sicut, etc., oportet; opera misericordiae exercere quando, ubi, sicut oportet; iciunare quando, propter quid, sicut oportet; et sic dc aliis. Est autem inter haec tanta differentia quod opera bona cx suo genere tantum non sunt universaliter opera virtutis, nisi sint etiam bona cx circumstantiis: quoniam *bonum consurgit ex causa integra* *. Immo, si absque debitis circumstantiis fiant, mala moralitcr sunt: quoniam saltem sunt contra prudentiam, quae forma est virtutum moralium, quae circumstantias omnes exigit ad opera virtutis; et ex hoc ipso quod homo se applicat ad quodeumque opus virtutis cx suo genere, quando vel ubi, etc., non decet, peccat. Et cx hoc te habere volo quod cum in littera dicitur quod omne opus virtutis potest esse causa martyrii, intelligitur dc opere virtutis non partialiter, quale est opus virtutis cx solo genere, sed totaliter, ita quod hic, nunc, coram istis, etc., est opus virtutis: quod cniin non est nunc, hic, coram istis, etc., opus \irritis, non est tunc agendum; ct consequenter non est pro eo tunc agendo moriendum. Hoc est primum in quo deficiunt argumenta alata ex Martmo quoniam accipiunt per opera virtutis opera solum ex suo genere bona; cum tamen constet quod nisi sint cx circumstantiis quoque bona, non sunt virtutis opera nisi partialiter.

VI. Aliud autem est, quoniam non aequa lance bonum honestum cl malum culpaе bono commodi et malo poenae comparantur. Nosscc namque oportet quod bonum moris quod integre, ut dictum est ·, bonum moris est. praestat omni bono exteriorc, puta divitiis, honoribus, regnis, etc.; et corporalibus, puta pulchritudine, sanitate; ct, breviter, ipsa vita Quod patet apud philosophos, quia bona animi, quae non possunt auferri nb invitis, sunt ceteris excellentiora: ct apud Christianos, quia talia sola sunt quae ad Deum hominem appropinquant. Et cx hoc volo te scire quod, sive magnum sive parvum fuerit opus virtutis, dummodo sil integre opus virtutis, pro eo faciendo potest homo subire mortem: quoniam pracclcgit maius bonum prae-

• (im. «p. »·.
«rf». IO^Cip,
It.

•Inrwp.ad «r<--
eo-jt. <oedut. 5.
• <J. num ».

• Diosyt. SfOif.
Nmt, «p. «» -
s. Tfr.ua* usu.

ferendo bonum moris vitae corporeae. Et si (pro *quia*) hoc est faciendum pro bono moris, quanto mugis faciendum est hoc pro bono moris relato in Deum' Illud siquidem bonum est hominis secundum animum : hoc autem bonum est hominis secundum animum, ct, ultra hoc. est bonum divinum, ex hoc ipso quod fit propter Deum. Et sic constituitur causa martyrii, ut in littera dicitur. Inquantum scilicet bonum moris, non martyrium, sed simplici fortitudinis actui causam daret. Et proptcrca in littera dicitur omne opus virtutis, *secundum quod refertur in Deum*, esse causa martvrii.

VII. Tertium vero ex his deducendum est : quod cum duae sint partes iustitiac, scilicet declinare a mulo ct facere bonum -; ct vitare malum culpae nulla egent circumstantia ad hoc quod sit bonum moraliter nisi circumstantia tinis, scilicet virtutis amore (iuxta illud ♦ : *Oderunt peccare mali formidine poenae* etc.), quoniam praecepta negativa divini vel naturalis iuris obligant semper et ad semper; ideo vi-tiatio mali culpae ex circumstantia imminentis mortis nunquam desinit esse bona. Ac per hoc, facere contra vel prae-ter praecepta negativa divini vel naturalis iuris nunquam fit bonum aut non malum moraliter cx timore mortis quamvis, ut in III *Ethic.* - Aristoteles dicit, quandoque sit *venia* dignum. Et cx hoc habes quod nunquam dicere verbum otiosum aut mendacium cx quacumque circumstantia fit licitum: quia negativa sunt praecepta de non mentiendo, de non dicendo verbum otiosum.

Facere autem bonum quod per praecepta affirmativa praecipitur, multis eget circumstantiis, quae, quoniam circa singularia sunt, multipliciter variantur. Et quoad Iniec, ve-rum et indubitatum est quod circumstantia imminentis mortis potest facere de opere quod alias esset bonum, tunc non bonum, immo malum. Verbi gratia, si persona valde utilis Ecclesiae exosa esset tyranno, adeo ut credatur quod si eorum illo compararet, occideretur ab illo; ct adveniente die solemni quo missarum solemniis tyrannus int resse debet, persona illa deberet cx officio cantare missarum so-lemnia: imprudenter faceret persona illa si celebraret coram tyranno, propter imminens periculum mortis, quia potest per alium sine ullo scandalo missa celebrari, et Ecclesiae sanctae sua persona conservari; et sic uti officio suo, quod alius esset sanctum, tunc cx huiusmodi circumstantia efficeretur imprudens, ac per hoc malum moraliter. Et iu promptu huiusmodi ct similium ratio est: quia scilicet praecepta affirmativa non obligant ad semper, sed pro loco, tempore, circumstantiisque aliis.

VIII. His igitur praelibatis, ad dubia et argumenta respon-dendum est. Et ad primum * dicitur quod, sive sir parva sive magna necessitas aut utilitas, nihil refert quoad hoc quod est licite subire martvrium propter opus virtutis, si tamen est tunc virtutis opus intcgraliter, ut patet cx dictis. Est tamen ex hoc differentia quoad teneri cx praecepto, vel ex consilio: et rursus ad teneri cx obligatione contra, vel praeter praeceptum, ad martyrium. Quando namque opus imminet cuius oppositum esset mortale peccatum, tenetur sub praecepto ad martyrium. Quando vero oppo-situm esset peccatum veniale, tenetur quidem ad marty-rium sic quod praeter, non contra praeceptum facit, si peccat vcnialitcr ut non moriatur. Quando autem tale opus est quod est integra bonum si tunc fiat, ct nihilominus, si praetermitteretur, nullum peccatum esset, tunc marty-rium est dc consilio. – Ad auctoritatem Aristotelis dicitur quod Aristoteles dicit, *pro nullo aut modico bono*: et non dicit, *pro bono morali, seu virtutis*. Et iterum dicit * quod praeferre *modicum bonum utile magnae ignominiae*, pravi animi est: ut faciunt qui patiuntur turpissimus sibi ipferri iniurius, puta adulterii, pro pecunia, ct similes. Nos aurem loquimur dc bono virtutis moralis, dc quo dicit ibidem * Aristoteles, distinguendo, quod quaedam facere quae non oportet propter timorem mortis, quandoque dignum vi-detur *venia*; quaedam autem talia sunt quod *potius est moriendum*. Ex quibus patet quod Aristoteles nunquam excusat tacere quae non oportet. sed digna venia ponit

quandoque: certum est enim quod venia non egent nisi culpae. Et hoc etiam nos dicimus, quod quandoque pro-pter timorem mortis peccare non nisi veniale est: ut si quis mendacium officiosum diceret ne moreretur. Cum quo tamen stut quod licite posset eligere subire mortem pro evitando illud veniale: ct tanto plus, quanto vitatio illius venialis, relata in Deum, quid divinum fit: quod Aristote-lem latuit.

Ad secundum dicitur quod pro operibus cutrapcliac. affabilitatis, librcralitatis ct misericordiae parvissimis, si tunc sunt opera virtutis intcgraliter, relatis in Deum, vir sapiens licite subit martvrium.

Ad tertium dicendum quod Gregorius loquitur de prae-ceptis operibus vel prohibitis affirmativis, vel a iurc posi-tivo, quae exigunt debitus circumstantias ad hoc quod sint virtutis opera integra: ut sunt ieunium, uti praedicationis officio, ct huiusmodi. Haec enim, nisi prudentibus circum-stantiis vestiantur, non sunt virtutum opera: scriptum est enim, *rationabile obsequium vestrum, ad Rom.* xn ♦. Et proptcrctu gratis concedimus quod talia quandoque sunt licita ct quandoque non. Et proptcrca non semper sunt causa martyrii : quia non semper sunt virtutum opera.

IX. Ad secundi dubii argumentum * dicitur quod mirum   N«a.m. esset dc ista negatione consequentiae, nisi iam constaret cx dictis - quod iste acquivocat de opere virtutis. Quoniam   N e. 1 Auctor loquitur de virtutis opere integre, quod implicat ex aliqua circumstantia desinere esse bonum: iste vero accipit opus virtutis cx suo tantum genere. Et proptcrca ratio lit-terae stat solida.

Quod autem ille dicit, esse mulum aliquod seclusu mortis circumstantia, quod, illa apposita, non est malum, dupli-citer potest intclligi. Primo, dc netu per se malo, ut est mendacium, furtum, etc. Et de hoc est falsum: quia quod est secundum se malum moraliter, nulla potest circum-stantia fieri non malum; quoniam ad malum *quilibet sin-gularis defectus* sufficit, ut Dionysius dicit, rv cap. *de Div. Nom.** – Secundo potest intclligi de actu qui esset malus sine tali circumstantia. Puta, dicere aliquod verbum sine necessitatis aut utilitatis causa, est otiosum ct malum: et si cx aliqua circumstantia fieret necessarium aut utile, non esset otiosum. Et de tali mulo verum dicitur: sed nihil obstat doctrinae Auctoris. Quoniam nos dicimus quod pro evitando verbo otioso, salva hac ratione quod tunc sit otio-sum, licite patitur quis martyrium, referendo vitationem illius peccati ad Deum, ut praedictum est - : argumentum autem concludit quod pro vitando verbo quod alios fuisset otiosum, tunc tamen non est otiosum, non est morien-dum. Quod gratis concedimus: quia tunc non imminet vi-tatio verbi otiosi.

X. Ad tertii dubii * novellam sapientiam dicitur quod constat mendacium omne esse peccatum, cx Augustino, in libro *contra Mendacium* *; ex Gregorio *-, eam tractat de mendacio obstetricum, ut patet superius in qu. dc Menda-cio *; ct ex Aristotele, in IV *Ethic.* **, *Mendacium est se-cundum se pravum* (- ergo semper est pravum, quia nun-quam perdit scipsum cx quocumque appositu circumstan-tia); ct cx ratione, quia mendacium est actus cadens super indebitam materiam, ut habes superius in quaestione dicta *.

Constat etiam quod peccatum veniale est contra legem Dei, hoc est, prohibitum a lege Dei   quamvis non sil contra legem ut lv *contra* distinguitur a *praeter* legem. Quia pro-hibitorum per legem Dei aliquod tollit caritatem, et hoc est contra legem Dei : ct aliquod non tollit caritatem, sed fervorem eius, et hoc est praeter legem Dei. Utrumque tamen ita constat esse contra legem Dei ut pro eo mo-riendum sit: ut putet Extra, *Dc his quae vi metusve causa Jiunt, ca*[^]. *Sacris*; ct ex ratione prius * allata, quia bonum moris, relatum in Deum, qunntumcumquc minimum, prae-stantius est quam bonum vitae corporalis.

Unde eiiciendn est procul «b ecclesiastica etiam dispu-tatione praesumptio ista volens mendacia excusare totaliter a peccato. Scriptum est enim quod proles est diaboli *,

• qu. ui»,

* HorvL *Eput*, I, ivi. p. sj.

• Ixx. cil

* Nam. u.

• Loc. dt.

• Nam 7, K.

• C. qu. Inrood.
• Qu CB
.. Qa. e

•IH*i*"
«n. 4:
jrt. l.

•S-TK1ftXtui

•*De Ft bl.* U.
1x1.

• Ver».

XVIII. ,*r. «u
al. iv. h
• Qa. a<t u

• AII. u

• Qu. a

'<.'< 44

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMAQUINTA

DE TIM ORE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

· / qu. aiui,
latfo4
• Q« c*xn.
.. Qa. exxt u.

Deinde considerandum est de vitiis oppositis fortitudini *. Et primo, de timore; secundo, de intimiditate ♦, tertio, de audacia **. Circa primum quaeruntur quatuor. Primo: utrum timor sit peccatum.

Secundo: utrum opponatur fortitudini. Tertio: utrum sit peccatum mortale. Quarto: utrum excuset vel diminuat » peccatum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM TIMOR SIT PECCATUM

III &kiC., l cet. ir.

Sed primum sic proceditur. Videtur quod timor non sit peccatum. Timor enim est passio quaedam, ut supra* habitum est. Sed *passionibus nec laudamur nec*

kaA? * i' ^ " Λ Γ iivη / Γ ' ul dicitur in Ii *Ethic.* * Cum igitur omne peccatum sit vituperabile, videtur quod timor non sit peccatum.

2. Praeterea, nihil quod in lege divina mandatur est peccatum: quia *lex Domini est immaculata*, ut dicitur in Psalmo *. Sed timor mandatur in lege Dei: dicitur enim *ad Ephes*, vi *: *Servi, obedite dominis carnalibus, cum timore et tremore*. Timor ergo non est peccatum.

3. Praeterea, nihil quod naturaliter inest homini est peccatum: quia peccatum est *contra naturam*, ut Damascenus dicit, II libro · Sed timere est homini naturale: unde Philosophus dicit, in III *Ethic.* *, quod *erit aliquis insanus. vel sine sensu doloris, si nihil timeat, neque terrae-motum neque inundationes*. Ergo timor non est peccatum.

Sed contra est quod Dominus dicit, Matth.x*: *Nolite timere eos qui occidunt corpus*. Et Ezech. n * dicitur: *Ne timeas eos, neque sermones eorum metuas*.

Respondeo dicendum quod aliquid dicitur esse peccatum in actibus humanis propter inordinationem: nam bonum humani actus in ordine quodam existit^, ut ex supra * dictis patet. Est autem qll. exi», m. i. ^c debitus ordo, ut appetitus regimini rationis subdatur. Ratio autem dictat aliqua esse fugienda, et aliqua esse prosequenda; ct inter fugienda,

quaedam dictat magis esse fugienda quam alia; et similiter inter prosequenda, quaedam dictat esse magis prosequenda quam alia; et quantum est bonum prosequendum, tantum est aliquod oppositum malum fugiendum. Inde est quod ratio dictat quaedam bona magis esse prosequenda quam quaedam mala fugienda. Quando ergo appetitus fugit ea quae ratio 7 dictat esse sustinenda ne desistat ab aliis quae magis prosequi debet, limor inordinatus est, et habet rationem peccati. Quando vero appetitus timendo refugit id quod est secundum rationem fugiendum, tunc appetitus non est inordinatus, nec peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod timor communiter dictus secundum suam rationem importat universaliter fugam: unde quantum ad hoc non importat rationem boni vel mali. Et similiter est de qualibet alia passione. Et ideo Philosophus dicit quod passiones non sunt laudabiles neque vituperabiles: quia scilicet non laudantur neque vituperantur qui irascuntur vel timent, sed qui circa hoc aut ordinate aut inordinate sc habent.

Ad secundum dicendum quod timor ille ad quem inducit Apostolus, est conveniens rationi: ut scilicet servus timeat ne deficiat ab 0 obsequiis quae domino debet impendere.

Ad tertium dicendum quod mala quibus homo resistere non potest, et ex quorum sustinentia nihil boni provenit homini, ratio dictat esse fugienda. Et ideo timor talium non est peccatum.

3) *diminuat.* – *diminuet* ABCEIIU.
?) *exisfit.* – *comiitit* PK, (nam *boni.*–) *exittunt* eJ. a.

γ) *ratio*, – non ABDEFKpC; pm *luitinenda, fugienda* D.
i) *ab.* – *in* Pλ

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PECCATUM TIMORIS OPPONATUR FORTITUDINI

o secundum sic proceditur. Videtur quod peccatum timoris non opponatur fortitudini. Fortitudo enim est circa pericula mortis, ut supra * habitum est. Sed peccatum timoris non semper pertinet ad pericula mortis. Quia super illud Psalmi ", *Beati omnes qui timent Dominum*, dicit Glossa * quod *humanus timor est quo timemus pati pericula carnis, rei perdere mundi bona*. Et super illud Matth. xxvi *, *Oravit tertio eundem sermonem* etc., dicit Glossa * quod triplex est malus umor, scilicet *timor mortis, timor vilitatis, et timor doloris*. Non ergo peccatum timoris opponitur fortitudini.

2. Praeterea, praecipuum quod commendatur in fortitudine est quod exponit se periculis mortis. Sed quandoque aliquis ex timore servitutis vel ignominiae exponit se morti: sicut Augustinus, in I *de Civ. Dei**, narrat de Catone, qui, ut non incurreret Caesaris servitutem, morti se tradidit. Ergo peccatum timoris non opponitur fortitudini, sed magis habet similitudinem cum ipsa.

3. Praeterea, omnis desperatio ex aliquo timore procedit. Sed desperatio non opponitur fortitudini, sed magis spei, ut supra* habitum est. Ergo neque timoris peccatum opponitur fortitudini.

contra est quod Philosophus, in II * et III * *Ethic* timiditatem ponit fortitudini oppositam.

Respondeo dicendum quod, sicut supra ' habitum est, omnis limor ex amore procedit: nullus enim timet nisi contrarium eius quod amat. Amor autem non determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitii, sed amor ordinatus includitur in qualibet virtute, quilibet enim virtuosus amat

propnum bonum virtutis; amor autem inordinatus includitur in quolibet peccato, ex amore enim inordinato procedit inordinata cupiditas. Unde similiter inordinatus timor includitur in quolibet peccato: sicut avarus timet amissionem pecuniae, intemperatus amissionem voluptatis, et sic de aliis. Sed Umor praecipuus est periculorum mortis, ut probatur in III *Ethic*. * Et ideo talis timoris inordinatio opponitur fortitudini, quae est circa pericula mortis. Et propter hoc antonomastice dicitur timiditas fortitudini opponi.

An primum ergo dicendum quod auctoritates illac loquuntur de timore inordinato communiter sumpto, qui diversis virtutibus opponi potest.

Ad secundum dicendum quod actus humani praecipue diiudicantur ex fine, ut ex supra* dictis patet. Ad fortem autem pertinet ut se exponat periculis mortis propter bonum: sed ille qui se periculis mortis exponit ut fugiat servitutem vel aliquid laboriosum, a timore vincitur, quod est fortitudini contrarium. Unde Philosophus dicit, III *Ethic*. *, quod *mori fugientem inopiam vel cupidinem x vel aliquid triste, non est fortis, sed magis timidi: mollities enim est fugere laboriosa*.

An tertium dicendum quod sicut supra * dictum est, sicut spes est principium audaciae, ita timor est principium desperationis. Unde sicut ad fortem, qui utitur audacia moderate, praeexigitur spes, ita u converso desperatio ex aliquo timore procedit. Non autem oportet quod quaelibet desperatio procedat ex quolibet timore, sed ex eo qui est sui generis. Desperatio autem quae opponitur spei, ad aliud genus refertur, scilicet ad res divinas, quam timor qui opponitur fortitudini, qui pertinet T ad pericula mortis. Unde ratio non sequitur.

9

9

l

M

9

.11

jH

m *

B

'1

■

.pH./wlw S

■

' ■

j

I

j1

1

T

»! cupidinem. – cupiditatem CHK, turpitudinem L, captionem Va.
2) quod. – Ante alterum sicut ponunt ABE, utroque loco DFU»C et a.

y) gw.nn timor... qui pertinet. – quam timor... quae perfluet BC
EHIL, timor autem... pertinet P.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM TIMOR SIT PECCATUM MORTALE

tertium sic proceditur. Videtur quod timor non sit peccatum mortale. Limor enim, ut supra * dictum est, est in irascibili. quae est pars sensualitatis. Sed in sensualitate est tantum peccatum veniale, ut supra * habitum est. Ergo timor non est peccatum mortale.

2. Praeterea, omne peccatum mortale totaliter cor avertit a Deo. Hoc autem non facit timor: quia super illud *ludie*, vn ", *Qui formidolosus est* etc., dicit Glossa* quod *timidus est qui primo aspectu congressum trepidat, non tamen*

corde terretur, sed reparari et animari potest. Ergo limor non est peccatum mortale.

3. Praeterea, peccatum mortale non solum retrahit a perfectione, sed etiam a praecepto. Sed timor non retrahit a praecepto, sed solum a perfectione: quia super illud *Deut.* xx *. *Quis homo formidolosus et corde pavido* etc., dicit Glossa*: *Docet noti posse quemquam perfectionem contemplationis vel militiae spiritualis accipere qui adhuc nudari terrenis opibus @ pertimescit*. Ergo timor non est peccatum mortale.

Sed contra, pro solo peccato mortali debetur

• i n ■ qu xxm
xn. i, 4.

J- ; ;Tu““r’
« '

·>î4-

3j opibui. – operibus PEUKI^..

QUAESTIO CXXV, ARTICULUS III

poena inferni. Quae tamen debetur timidis: secundum illud *Apoc.* xxi ' : *Timidis et incredulis et execratis*, etc., *pars erit in stagno ignis et sulphuris: quod est mors secunda*. Ergo timiditas est peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est timor peccatum est secundum quod est inordinatus: prout scilicet refugit quod non est secundum rationem refugiendum. Haec autem inordinatio timoris quandoque quidem consistit in solo appetitu sensitivo, non superveniente consensu rationalis appetitus: et sic non potest esse peccatum mortale, sed solum veniale. – Quandoque vero huiusmodi inordinatio timoris pertingit usque ad appetitum rationalem, qui dicitur voluntas, quae ex libero arbitrio refugit aliquid non secundum rationem. Et talis inordinatio timoris quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale. Si enim quis propter timorem quo refugit periculum mortis, vel quodeumque aliud temporale malum, sic dispositus est ut laciāt aliquid prohibitum, vel praetermittat aliquid quod est

praeceptum in lege divina, talis timor est peccatum mortale. Alioquin erit peccatum veniale.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de timore secundum quod sistit ? infra sensualitatem.

Ad secundum dicendum quod etiam glossa illa potest intelligi de timore in sensualitate existente. – Vel potest melius dici quod ille toto corde terretur cuius animum timor vincit irreparabiliter. Potest autem contingere quod, etiam si timor sit peccatum mortale, non tamen aliquis ita obstinate terretur quin persuasionibus revocari possit : sicut quandoque aliquis mortaliter peccans concupiscentiae consentiendo, revocatur, ne opere impleat quod proposuit facere.

Ad tertium dicendum quod glossa illa loquitur de timore revocante hominem a bono quod non est de necessitate praecepti, sed de perfectione consilii. Talis autem limor non est peccatum mortale: sed quandoque veniale; quandoque etiam non est peccatum, puta cum aliquis habet rationabilem causam timoris.

p) sistit. – contbtit PEGLa, iit D.

Commentaria Cardinali.- Caietani

N loin quaestione cctesimnvigesimaquintn dubium unum tantum occurrit: An limor mortis excuset u prohibitis vel praeceptis legis positivae, seu hominis. Et est ratio dubii quia in littera articuli tertii dicitur quod si quis contra prohibita vel praecepta divinae legis facit propter timorem. est peccatum mortale, alioquin esset peccatum veniale. Cum enim constet quod agens contra legem positivam aut praeceptum hominis, non agit contra legem divinum, quia lex humana distinguitur α divina, ct praeceptum hominis ab utroque lege ; consequens est quod non nisi vcninlter peccet huiusmodi transgressor propter timorem; si sententia litterae vera est.

Praetereo, secundum iura ., citatus sub censuris personaliter non tenetur comparera si tutus accessus non patet. Ergo timor mortis ct tormentorum saltem excusat α praecepto hominis.-Consequentia nota est. Et antecedens patet.

II. Ad hanc quaestionem in praecedenti Libro* responsum est. Et nunc occasione huius litterae quaestioi eidem motae dicitur quod, sine dubio, timor mortis non eximit hominem a praeceptis ct prohibitis per legem positivam. Et hoc clare patet ex cap. *Sacris*, Extra, *Dc his quae vi metusvc causa Jiunt*, ubi participatio in divinis cum excommunicatis pro nullo metu excusori dicitur, quin, ut ibi dicitur, est peccatum mortale: et tamen constat quod talis prohibitio de iurc positivo est, quin de licentia Papae est licita. Obligat ergo ius positivum quandoque ad peccatum mortale: et consequenter nullo mortis metu declinandum est ab observatione positivi iuris.

Praeterea, ius civile potest obligare sub poena capitis. Ergo ius canonicum potest obligare sub poena peccati mortalis. – Et patet sequela: quia sicut ad civile ius sc habet mors corporis, ita ad ecclesiasticum ius mors animae.

III. De praeceptis autem vel prohibitis ab homine, idem est iudicium quod de praeceptis ct prohibitis a positivo iurc, quod ab hominis auctoritate robur habere dignoscitur: quoniam *princeps est custos iusti*, ut dicitur in V *Ethic.* *, ct veluli *lex animata* . Unde in huiusmodi distinguendum videtur. Quia quaedam imponuntur ab homine directe: ut dum aliquis citatur, aut mittitur, aut iubetur facere vel omittere hoc aut illud. Quedam vero indirecte cx sententia hominis consequuntur: verbi gratia, episcopus cxcommunicavit tales, vel posuit interdictum, etc.; cx hoc enim sc-

quitur quod quilibet tenetur illos excommunicato* vitore. non cx praecepto episcopi, sed ex iuris dispositione. Et in istis, quia praeceptum iuris est obligans, evidens est iudicium idem esse. In illis vero, ubi solum hominis praeceptum est, idem quoque esse iudicium patet videntibus quod lex et princeps eundem habent potestatem, ct uterque in foro civili potest praecipere sub poena cupitis, ct facere praecepta simpliciter. Et propterca, cum huiusmodi praecepta nb homine fiunt, interpretanda sunt sicut si α lege fuissent facto. Et si extant circumstantiae tunc cum quibus lex obligaret, praeceptum quoque hominis obligat: ita quod sicut timor mortis non excusaret a transgressione legis, si esset super hoc lata, ita non excusat a transgressione praecepti lati ab homine. Si vero circumstantialus taliter invenitur tunc actus ut lex, si esset lata, non obligaret, nec praeceptum hominis tunc ligat.

IV. Et per hoc patet responsio ad secundam objectionem in oppositum *. Quin citatus personaliter carens tuto accessu ideo non tenetur, quia nec etiam si lex hoc praecepisset, teneretur. Quoniam aut accessus non est lutus cx parte iudicis, puta quin saevus tyrannus: ct tunc constat quod non declinat iudiccm, sed saevitatem tyranni, quod lex concedit. Aut non est tutus propter alios: et tunc excusatur a lege, quia non posset comparare; qui enim non potest tute comparare, perinde est ac si non posset comparera.

Ad primum autem objectionem * dicitur quod littera . IHJ. non accepit legem divinam hoc in loco ut distinguitur ab aliis legibus. Quod cx duobus patet. Primo, ex co quod sequeretur quod ex timore mortis facere contra ius naturale esset solum peccatum veniale: quod ridiculum est imponere tanto Doctori. Et patet sequela: quia ius naturale distinguitur contra divinum proprie sumptum, ut patet in praecedenti Libro*. – Secundo, exeo quod sequeretur *Q» quod cx timore cuiuscumqtc temporalis mali transgredi ius positivum solum esset veniale, quod est ridiculum: puta quod aliquis, cx timore nc perdat pallium, celebrando missam sine sacris vestibus ct sine altari ct vasis sacris, solum peccaret vcnialitcr, Et patet sequela: quia in littera dicitur, *propter timorem quo refugit periculum mortis, vel quodeumque aliud temporale malum* ; constat enim quod perdere pallium quoddam temporale malum est. – Intel-

• V<0- ".

• Art. ,

irU =p. U
m. itMitt.

•Qu.icTi.an.<
CewMirt. oum.
m. n.

•Q.iMd.cap.n.
ka »i.

?

• NW».

*Q»

ligit ergo Auctor per legem divinam ipsam divinam institutionem ut firmat et ius naturae ct ius positivum et praecepta hominum, datque omnibus vim obligativam in foro conscientiae : hoc enim omnia iura ct praecepta habent ex eo quod n Deo immediate vel mediate procedunt. Et

propterca ex hac littera firmatur doctrina data. * Quoniam hinc habes quod quicumque contra praeceptu hominis, vel positivi aut cuiuscumque iuris, facit, contra legem divinam facit ac per hoc, timor, sive mortis sive alterius mali, non excusat a toto, licet a tanto, ut in III *Ethic.* * habes.

Op. I. » ;

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM TIMOR EXCUSET .A PECCATO

111 *Ethic.*, lect. u.

D QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod timor non excuset a peccato. Timor enim est peccatum, ut dictum est ♦ Sed peccatum non excusat a peccato, sed magis aggravat ipsum. Ergo timor non excusat a peccato.

2. Praeterea, si aliquis timor excusat a peccato, maxime excusaret timor mortis, qui dicitur *cadere in constantem virum* ♦ Sed hic timor non videtur excusare: quia cum mors ex necessitate immineat omnibus, non videtur esse timenda. Ergo timor non excusat a peccato.

3. Praeterea, timor omnis aut est mali temporalis, aut spiritualis. Sed limor mali spiritualis non potest excusare peccatum: quia non inducit ad peccandum, sed magis retrahit a peccato. Timor etiam mali temporalis non excusat a peccato: ¶ Philosophus dicit, in III *Ethic.* ♦ *inopiam non oportet timere, neque aegritudinem, neque quaecumque non a propria malitia procedunt.* Ergo videtur quod timor nullo modo excusat a peccato.

Sed contra est quod in Decretis, qu. 1*, dicitur: *Vim passus et invitus ab haereticis ordinatus colorem habet excusationis.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, timor intantum habet rationem peccati inquantum est contra ordinem rationis. Ratio autem iudicat quaedam mala esse magis aliis fugienda. Et ideo quicumque, ut fugiat mala quae sunt secundum rationem magis fugienda, non refugit mala quae sunt minus fugienda, non est peccatum. Sicut magis est fugienda mors corporalis quam amissio rerum3: unde si quis, propter timorem mortis, latronibus aliquid promitteret aut daret, excusaretur a peccato quod incurreret si sine causa legitima, praetermissis bonis, quibus esset magis dandum, peccatoribus largiretur.

Si autem aliquis per timorem fugiens mala quae secundum rationem sunt minus fugienda, incurrat mala quae secundum rationem sunt magis fugienda, non posset totaliter a peccato excusari quia timor talis inordinatus esset. Sunt autem magis timenda mala animae quam mala corporis; et mala corporis quam mala exteriorum rerum. Et ideo si quis incurrat mala animae, idest peccata, fugiens mala corporis, puta flagella vel mortem. aut mala exteriorum rerum, puta damnum pecuniae; aut si sustineat mala corporis ut vitet damnum pecuniae; non excusatur totaliter a peccato. Diminuitur tamen aliquidT eius peccatum: quia minus voluntarium est quod ex timore agitur; imponitur enim homini quaedam necessitas aliquid faciendi propter imminentem timorem. Unde Philosophus * huiusmodi quae ex timore fiunt, dicit esse non simpliciter voluntaria, sed mixta ex voluntario et involuntario.

Ad primum ergo dicendum quod limor non excusat ex ea parte qua est peccatum, sed ex ea parte qua est involuntarium.

Ad secundum dicendum quod, licet mors omnibus immineat ex necessitate, tamen ipsa diminutio temporis4 vitae est quoddam malum, et per consequens timendum.

Ao tertium dicendum quod secundum Stoicos, qui ponebant bona temporalia non esse hominis bona, sequitur ex consequenti quod mala temporalia non * sint hominis mala, et per consequens nullo modo timenda. Sed secundum Augustinum, in libro *de Lib. Arbit.* huiusmodi temporalia sunt minima bona. Quod etiam Peripatetici senserunt. Et ideo contraria eorum sunt quidem timenda: non tamen multum, ut pro eis recedatur ab eo quod est bonum secundum virtutem.

a) *rerum.* – *temporalium* addunt Pa.

p) *ct mala corporis.* – *corporis autem mapis* Pa.

γ) *aliquid.* – *secundum aliquid* PDla, om. *A. pro *eius peccatum, dc eius peccato* !..

3) *temporis.* – *temporalis* Pl»C ct .t.

t) *non.* – Om. ABCEFIKL.»; pro praecedenti *mala, nulla* K.

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMASEXTA

DE VITIO INTIMIDITATIS

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• <X. 4». lotrrsi

Deinde considerandum est de vitio intimiditatis * Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum intimidum esse sit peccatum.

Secundo: utrum opponatur fortitudini.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INTIMIDITAS SIT PECCATUM

Ab primum sic proceditur. Videtur quod intimiditas non sit peccatum. Quod enim ponitur pro commendatione 3 viri iusti. non est peccatum. Sed in commendationem viri iusti dicitur *Justus, quasi leo confidens, absque terrore erit.* Ergo esse impavidum non est peccatum.

2. Praeterea, *maxime terribilis " est mors,* secundum Philosophum, in III *Ethic.* * Sed nec mortem oportet timere, secundum illud Malth. x*: *Nolite timere eos qui occidunt corpus:* nec etiam aliquid quod ab homine possit inferri, secundum Iud. Isaias li ♦ *Quis tu, ut timeas ab homine mortali?* Ergo impavidum esse non est peccatum.

3. Praeterea, timor ex amore nascitur, ut supra * dictum est. Sed nihil mundanum amare perlinet ad perfectionem virtutis: quia, ut Augustinus dicit, in XIV *de Cii.* *Dei*, amor Dei usque ad contemptum sui, facit cives civitatis caelestis.* Ergo nihil humanum formidare videtur non esse peccatum.

Sed contra est quod de indice iniquo dicitur, Luc. xviii *. quod *nec Deum timebat, nec hominem reverebatur.*

Respondeo dicendum quod, quia T timor ex amore nascitur, idem indicium videtur esse de amore et de timore. Agitur autem nunc de timore quo mala temporalia timentur, qui provenit ex temporalium bonorum amore. Inditum autem est unicuique naturaliter ut propriam vitam amet, et ea quae ad ipsam ordinantur, tamen ' debito modo: ut scilicet amentur huiusmodi non quasi finis constituatur in eis, sed secundum quod eis utendum est propter ultimum linum. Unde quod aliquis deficiat a debito modo amoris ipsorum, est contra naturalem inclinationem: et per consequens est peccatum. Nunquam tamen a tali amore totaliter decidit: quia id quod est naturae* totaliter perdi non potest. Propter quod Apostolus dicit, *ad Ephes,* v *, quod *nemo unquam carnem*

suam odio habuit. Unde etiam illi qui seipsos interimunt, ex amore carnis suae hoc faciunt, quam volunt a praesentibus angustiis liberari .

Unde contingere potest quod aliquis minus quam debet timeat, mortem et alia temporalia mala, propter hoc quod minus debito amet ea. Sed quod nihil horum timeat, non potest ex totali delectu amoris contingere: sed ex eo quod aestimat mala opposita bonis quae amat, sibi supervenire ▯ non posse. Quod quandoque contingit ex superbia animi de se praesumentis et alios contemnens: secundum quod dicitur *lob xli **: *Factus est ut nullum timeret: omne sublime videt.* Quandoque autem contingit ex defectu rationis: sicut Philosophus dicit, in III *Ethic.* ♦ quod Celtae propter stultitiam nihil timent. Unde patet quod esse impavidum est vitiosum: sive causctur ex detectu amoris, sive causctur ex elatione animi, sive causctur ex stoliditate; quae tamen excusat a peccato si sit invincibilis.

Ad primum ergo dicendum quod tustus commendatur a timore retrahente l eum a bono: non quod sit absque omni timore. Dicitur enim *Eccli. i ' :* *Qui sine timore est. non poterit iustificari.* ‘ VcrK ”

Ad secundum dicendum quod mors, vel quidquid aliud ab homine mortali potest inferri, non est ea ratione timendum ut a iustitia recedatur. Est tamen timendum inquantum per hoc homo potest impediri ab operibus virtuosius, vel quantum ad se. vel quantum ad profectum quem’ in aliis facit. Unde dicitur *Prov. xiv*:* *Sapiens timet, et declinat a malo.*

Ad tertium dicendum quod bona temporalia debent contemni quantuml nos impediunt ab amore ut timore Dei. Et secundum hoc etiam non debent timeri: unde dicitur *Eccli. xxxiv*:* *Qui limet Deum nihil trepidabit.* Non autem debent contemni bona temporalia inquantum instrumentaliter nos iuvant ad ea quae sunt divini amoris et timoris.

a) *pro commendatione.* – *in commendatione* \xi. *in commendationem* P.

maxime terribili.* – *maxime terribilium* ABCEHILpK, *maxime terribile* *K. *maximum terribilium* PDGj .

γ) *quia.* – Om. AFpEt.

î) *tamen.* – *cum* PCEGLa.

t) *naturae.* – *naturale* PACLa.

ζ) *liberari.* – *liberare* PGa.

η) *tuprrvenire.* – *tubvenirc* Pu.

θ) *Celtae.* – *itulti* PLaA et a, om. I),

i) *retrahente.* – mon *retrahente* P; pro a taxa, a mala L.

») *profectum quem.* – *perfectum quod* BEFpl et a, *profectum quod* ACDK*!.

λ) *quantum.* – *inquantum* PCDG1U

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ESSE IMPAVIDUM OPPONATUR FORTITUDINI

SED SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod esse impavidum non opponatur fortitudini. De habitibus enim indicamus per actus. Sed nullus actus fortitudinis impeditur per hoc quod aliquis esi impavidus, remoto enim timore, aliquis et fortiter et audacter aggreditur. Ergo esse impavidum non opponitur fortitudini.

2. Praeterea, esse impavidum est vitiosum vel propter defectum debiti amoris, vel propter superbiam, vel propter stultitiam ♦ Sed defectus debiti amoris opponitur caritati; superbia autem humilitati; stultitia autem prudentiae, sive sapientiae. Ergo vitium impaviditatis non opponitur fortitudini.

3. Praeterea, virtuti opponuntur vitia sicut extrema medio. Sed unum medium ex una parte non habet nisi unum extremum. Cum ergo fortitudini ex una parte opponatur timor, ex alia vero parte opponatur ei audacia, videtur quod impaviditas ei non opponatur.

»V. Sed contra est quod Philosophus, in 111 *Ethic.* *, ponit impaviditatem fortitudini oppositam.
. qu, exim. .n. Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, fortitudo est circa timores et audacias. Omnis autem virtus moralis ponit modum rationis in

materia circa quam est. Unde ad fortitudinem pertinet timor moderatus secundum rationem: ut scilicet homo timeat quod oportet, et quando oportet, et similiter de aliis. Hic autem modus impavidus corrumpi potest, sicut per excessum, ita suspiciet defectum. Unde sicut timiditas opponitur fortitudini per excessum timoris, inquantum scilicet homo timet quod non oportet *, vel secundum quod non oportet; ita etiam impaviditas opponitur ei per defectum timoris, inquantum scilicet non limet aliquis quod oportet timere.

Ad primum ergo dicendum quod actus fortitudinis est timorem * sustinere et aggredi non qualitercumque, sed secundum rationem. Quod non facit impavidus.

Ad secundum dicendum quod impaviditas ex sua specie corrumpit medium fortitudinis: et ideo directe fortitudini opponitur. Sed secundum suas causas, nihil prohibet quin opponatur aliis virtutibus.

Ad tertium dicendum quod vitium audaciae opponitur fortitudini secundum excessum audaciae4: impaviditas autem secundum defectum timoris. Fortitudo autem in utraque passione medium ponit. Unde non est inconueniens quod secundum diversa habeat diversa extrema.

a) quod non oportet. – quod oportet F, quando non oportet K. quod non debet cd. a, quod non debet »-</ fecundum quod non debet P; vel~. oportet om. CFG.

p) timorem. – timeri BEFKpAC, timere DG»C, om. HUA; tolabor nem hanc om. L.

Commentaria Cardinalis Caietani

IN tota quaestione centesimavigesimasexta nihil aliud occurrit scribendum nisi attentos reddere lectores quod Auctor in articulo secundo, in responsione ad tertium, in calce, non dicit quod fortitudo secundum diversa media habeat diversa extrema, ut Martinus imponit sibi, ex hac responsione, bis, scilicet in qu. i * ct in qu. xn *: sed dicit quod *non est inconueniens quod fortitudo secundum diversa habeat diversa extrema*. Aliud est enim dicere, *secundum diversa*: et aliud, *secundum diversa media*. Fortitudo namque unum tantum medium habet formaliter: scilicet, ad maxima et optima pericula inclinare secundum

quod oportet, quando, ubi, sicut, etc Sed quiu hoc medium in pluribus passionibus ponit tanquam in materiis, ideo non inconvenit secundum diversas passiones habere diversa extrema. Et hic est sensus litterae. Unde inferius in qu. cxxxi, art. 2, ad i. Auctor, ponens plura extrema per excessum respectu magnanimitatis, clarius hanc eandem sententiam replicat, dicens: *Non est inconueniens secundum diversa esse plures excessus unius medii*. Haec ille. Sed de his latior erit in qu. cxxviii - sermo, ubi Martino respondebitur.

rī Conl. conda». S f/^tiū»». 3.

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMASEPTIMA

I) E A U I I A C I A

N DIOS ARTICULOS DIVISA

• Ct 4« cxvr .
1. TO.i

Deinde considerandum est de audacia *.
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum audacia sii peccatum.
Secundo: utrum opponatur fortitudini.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM AUDACIA SIT PECCATUM

• Vrr. 3|

• Uh XXXI, cap
Ult, 11, in
iii ut

• Up uni -
S T» lce: vm

• l II*, q&. UA,
ul. 3

• Ver» |S

TU- .qu xni
m. i, « .qu rev

2r primum sic proceditur. Videtur quod
V/A^audacia non sit peccatum. Dicitur enim
{tfëfêaw lob xxxi.x *, de equo, per quem signi-
^ ^ ^ ^ Icat^{ur} bonus praedicator, secundum
Gregorium, in *Moral.* *, quod *audacter in occur-
sum pergit annatis*. Sed nullum vilium cedit in
commendationem alicuius. Ergo esse audacem
non est peccatum.

2. Praeterea, sicut Philosophus dicit, in VI
Ethic. *. *oportet consiliari quidem tarde, operari
autem velociter consiliata*. Sed ad hanc velocita-
tem operandi iuvat audacia. Ergo audacia non
est peccatum, sed magis aliquid laudabile.

3. Praeterea, audacia est quaedam passio
quae causatur a spe, ut supra* habitum esi, cum
de passionibus ageretur. Sed spes non ponitur
peccatum, sed magis virtus. Ergo nec audacia
debet poni peccatum.

Sed contra est quod dicitur *Eccli.* vm *: *Cum
audace non eas in via: ne forte gravet
mala sua in te*. Nullius autem societas est decli-
nanda nisi propter peccatum. Ergo audacia est
peccatum.

Respondeo dicendum quod audacia, sicut supra*
dictum esi, est passio quaedam. Passio autem
quandoque quidem est moderata secundum ratio-
nem: quandoque autem caret modo rationis 3. vel
per excessum vel per defectum: et secundum

hoc est passio vitiosa. Sumuntur autem quando-
que nomina passionum a superabundant!: sicut
ira dicitur non quaecumque, sed superabundans,
prout bciliccl est vitiosa. Et hoc etiam modo au-
dacia, per superabundantiam dicta, ponitur esse
peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod audacia ibi su-
mitur secundum quod est moderata ratione. Sic
enim pertinet ad virtutem fortitudinis.

Ad secundum dicendum quod operatio festina
commendabilis est post consilium, quod est actus
rationis. Sed si quis ante consilium vellet festine
agere, non esset hoc laudabile, sed > vitiosum:
esset enim quaedam praecipitatio actionis, quod
est vilium prudentiae oppositum, ut supra* di-
ctum esi. Et ideo audacia, quae operatur ad ve-
locitatem operandi, intantum laudabilis est in-
quantum a ratione ordinatur.

Ad tertium dicendum quod quaedam vitia in-
nominata sunt, et similiter quaedam virtutes: ut
patet per Philosophum, in IV *Ethic.*- Et ideo
oportuit quibusdam passionibus uti nomine vir-
tutum et viliorum. Praecipue autem illis passio-
nibus ulimur ad vilia designanda quarum T ob-
iectum est malum: sicut patet de odio, timore
ei ira, et etiam audacia. Spes autem et amor ha-
bent bonum pro oblecto. Et ideo magis eis uti-
mur ad designanda nomina virtutum.

a) mudo rationif. - mbdcrail&e P.
ft <<^ - vd BFPACEK.

y) quarum. - panium PGHlui.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM AUDACIA OPPONATUR FORTITUDINI

<<

D SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod
audacia non opponatur fortitudini. Su-
perfluitas enim audaciae videtur ex ani-
mi praesumptione procedere. Sed prae-
sumptio pertinet ad superbiam, quae opponitur
humilitati. Ergo audacia magis opponitur hu-
militati quam fortitudini.

2. Praeterea, audacia non videtur esse vitu-
perabilis nisi inquantum ex ea provenit vel no-
cumentum aliquod ipsi audaci, qui se periculis

Scxmaf Tuent- D, TIIOMA» T. VII.

inordinate ingerit; vel etiam aliis, quos per au-
daciam aggreditur vel in pericula praecipitat. Sed
hoc videtur ad iniustitiam pertinere. Ergo auda-
cia, secundum quod est peccatum, non opponitur
fortitudini, sed iustitiac.

3. Praeterea, fortitudo est et circa timores et
circa audacias, ut supra* habitum est. Sed quia
timiditas opponitur fortitudini secundum exces-
sum timoris, habet aliud virium oppositum timi-
ditati secundum defectum timoris. Si ergo audacia

?

opponatur fortitudini propter excessum audaciae, pari ratione opponetur ei aliquod vitium propter audaciae defectum. Sed hoc non invenitur. Ergo nec audacia debet poni vitium oppositum fortitudini.

Sed contra est quod Philosophus, in II * et W * *Ethic*., ponit audaciam fortitudini oppositam.

Hi spondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, ad virtutem moralem pertinet modum ralionis observare in materia circa quam est. Et ideo omne vitium quod importat immoderantiam circa materiam alicuius virtutis moralis, opponitur illi virtuti morali sicut immoderatum moderato. Audacia autem, secundum quod sonat in vitium, importat excessum passionis quae audacia dicitur. Unde manifestum est quod opponitur virtuti fortitudinis *, quae est circa timores et audacias. u(SUPra * dictum est.

Ad primum ergo dicendum quod oppositio vitii ad virtutem non attenditur principaliter secundum

causam vitii, sed secundum ipsam vitii speciem. Et ideo non oportet quod audacia opponatur eidem virtuti cui opponitur praesumptio, quae est causa ipsius.

Ad secundum dicendum quod sicut directa oppositio vitii non attenditur circa eius causam, ita etiam non attenditur secundum eius effectum. Nocumentum autem quod provenit ex audacia est effectus ipsius. Unde nec etiam secundum hoc attenditur oppositio audaciae.

Ad tertium dicendum quod motus audaciae consistit in invadendo id quod est homini contrarium: ad quod natura inclinatur, nisi inquantum talis inclinatio impeditur per timorem patiendi nocumentum ab eo. Et ideo vitium quod excedit in audacia non habet contrarium defectum nisi timiditatem tantum. – Sed audacia non semper concomitatur tantum defectum timiditatis. Quia sicut Philosophus dicit, in III *Ethic*, *. *audaces sunt praevolantes* *T et volentes ante pericula, sed in ipsis discedunt*, scilicet prae timore.

observare. — tervart Pλ.
quae. — qui P.

O praevolante». – *praei alentu* ABCEFGHKLa, *praevolent»»* 1. pro *et volente»*, *et volante»* K, *et valente»* U, om. G.

Commentaria Cardinalis Caietani

Ix tota quaestione ccontcsimavigcsimnscptimu duo tantum dubia occurrunt, circa responsionem ud lenium secundi articuli. Primum est, an secundum rem inveniatur vitium defectus passionis audaciae, oppositum fortitudini propter defectum audaciae, ct similiter oppositum vitio audaciae.

Secundum * est, an Auctor in littera reddat rationem quod tale vitium non invenitur simpliciter: aut. quare non inveniatur positum ab aliis.

II. Ad horum evidentiam, sciendum est quod non vertitur in dubium an inveniatur peccatum in audendo minus quam oportet in materia fortitudinis. Quoniam hoc clarum est dari. Ita quod constat quadruplex peccatum committi contra fortitudinis actum: scilicet nimis timere, et nimis audere, parum seu nihil timere, ct parum seu nihil audere. Sed in dubium vertitur an peccatum quod committitur deficiendo in audacia sit solum peccatum cx consequentia seu concomitantia ad excessum timoris: itu quod solum peccans directe ct principaliter in nimis timendo, peccet ex consequenti in nihil aut parum audendo; ct propterca tali peccato non audendi non assignetur proprium vitium; quoniam his quae ex aliorum solum concomitantia fiunt, nec propria ars, nec propria idea, ncc propnum generans, ct consequenter ncc proprium vitium assignatur, ut patet dc subiccto ct propria passione.

III. Potest autem dubitatio ista dupliciter solvi. Primo, tenendo partem affirmativam, scilicet quod defectus audaciae solum contingit cx nimio timore: ut Auctor in hac littera sentire videtur, dum dicit quod motus audaciae, consistens in invadendo contrarium, quia sequitur inclinationem naturalem quo unumquodque potens invadit suum contrarium, nisi per timorem impediatur, officium naturalis inclinationis exequatur; et propterca infert non inveniri vitium oppositum audaciae per defectum,

IV. Sed quoniam defectus audaciae non solum cx nimio timore, sed cx parva vel nulla spe superandi contraria, mala quandoque fit (nam sicut spes est causa audaciae, ita defectus spei est causa defectus audaciae); ideo aliter dubitatio haec solvitur tenendo partem negativum, et dicendo : –

Sicut datur quadruplex peccatum contra actum fortitudinis, itu ct quadruplex vilium contra virtutem fortitudinis. Quorum tria sunt nominata ab Aristotele ♦. et in littera. Quartum autem, dc quo est quaestio, ab aliquibus nominatur *vecordia*: et merito, pro quanto pe in compositione sumitur pro *sine* -; quia qui non audet quasi *sine corde* est, ct *vecors* dici potest. Nec oportet aliam rariorem huius vini reddere quam quod actus eius, scilicet non audere quando aut quantum oportet, est actus secundum sc cx propria specie contrarius fortitudini directe, ct non solum ex concomitantia alterius vitii exurgens, ut probatum est. – Et confirmatur. Quia si homo non timeret, et tamen diffideret de victoria, deficeret in audendo, et hoc peccatum incurreret. – Videmus quoque in aliis homines quosdam qui non timore principaliter acti, sed quadam animi parvitate, non audent attentare aliquid. – Quae omnia ostendunt defectum audaciae aliunde quam ex timore principaliter quandoque causari.

V. Xuctor autem rationem reddit in littera quare non invenitur hoc vitium positum ab auctoribus: quin ut in pluribus peccatum tale committitur cx consequenti ad peccatum timoris.

Posset quoque dici quod Auctor reddit rationem quare non invenitur tale vitium, referendo ud merita propria obiecti proprii ipsius audaciae ct timoris, ct referendo hominem ad illud obiectum. Namque utriusque obicctum proprium est malum arduum. Ex propriis autem meritis malum non fugat aut minuit invasionem contra sc nisi ingerendo timorem: nec homo invadens desistit ab invadendo malum contrarium, sola mali contrarii ratione habita, nisi quia malum ingerit homini timorem. Cum quo tamen stat quod, referendo hominem ad obiectum audaciae compositum ex malo ct bono, sicut audacia cx hac parte causatur cx spe. ita defectus audaciae a defectu spei.

Sive ergo intclligas litteram hanc, quare non invenitur tale vitium positum; sive, quare non invenitur referendo solum ud proprium obicctum: cx reverentia aliorum, quam Auctor innatam habuit, dictum puto.

• Cf
Introd

• Gp va n n .
" ih ka n
T

• Defnrcn
tar lib l
Ut

• Qp-n,
S Th te
• Qa. cni

• Dbu DI
i <<‘

• O A*i Gg
V. αφ m

• Ib>J

• Ci nia L

• V'er*. i;

b L α

?

T

O· fort »

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMAOCTAVA

DE PARTIBUS FORTITUDINIS

Deinde considerandum est de partibus fortitudinis ♦ Et primo considerandum est quae sint fortitudinis partes; secundo, de singulis partibus est agendum *.

ARTICULUS UNICUS

UTRUM CONVENIENTER PARTES FORTITUDINIS ENUMERENTUR

III Sciti. M intil, qu. III. irt. .

Sed primum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter partes fortitudinis enumerentur. Tullius enim, in sua *Rhetorica* *. ponit fortitudinis quatuor partes: scilicet *magnificentiam, fiduciam, patientiam* et *perseverantiam*. Et videtur quod inconvenienter. Magnificencia enim videtur ad liberalitatem pertinere: quia utraque est circa pecunias, et *necesse est magnificum liberalem esse*, ut Philosophus dicit, in IV *Ethic.* * Sed liberalitas est pars iustitiae, ut supra* habitum est. Ergo magnificencia non debet poni pars fortitudinis.

2. Praeterea, fiducia nihil aliud esse videtur quam spes. Sed spes non videtur ad fortitudinem pertinere, sed ponitur per se virtus. Ergo fiducia non debet poni pars fortitudinis.

3. Praeterea, fortitudo facit hominem bene se habere circa pericula. Sed magnificencia et fiducia non important in sui ratione aliquam habitudinem ad pericula. Ergo non ponuntur convenienter partes fortitudinis.

4. Praeterea, patientia, secundum Tullium importat *difficilium perpersionem*: quod etiam ipse * attribuit fortitudini. Ergo patientia est idem fortitudini, et non est pars eius.

5. Praeterea, illud quod requiritur in qualibet virtute, non debet poni pars alicuius specialis virtutis. Sed perseverantia requiritur in qualibet virtute: dicitur enim Matth. xxiv ♦ *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Ergo perseverantia non debet poni pars fortitudinis.

6. Praeterea, Macrobius * ponit septem partes fortitudinis: scilicet *magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem*. Andronicus* etiam ponit septem virtutes annexas fortitudini, quae sunt *eupsychia* P, *lema*, *magnanimitas*, *virilitas*, *perseverantia*, *magnificencia*, *andragathia*. Ergo videtur quod insufficienter Tullius partes fortitudinis enumeraverat.

7. Praeterea, Aristoteles, in III *Ethic.* *, ponit quinque modos a fortitudinis. Quorum prima est

politica. quae fortiter operatur propter timorem exhonorationis vel poenae; secunda militaris, quae fortiter operatur propter artem et experientiam rei bellicae; tertia est fortitudo quae fortiter operatur ex passione, praecipue irae; quarta est fortitudo quae fortiter operatur propter consuetudinem victoriae; quinta autem est quae fortiter operatur propter ignorantiam periculorum. Has autem fortitudines nulla praedictarum divisionum ζ continet. Ergo praedictae enumerationes partium fortitudinis videntur esse inconvenientes.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, alicuius virtutis possunt esse triplices partes, scilicet subiectivae, integrales et potentiatae. Fortitudini autem, secundum quod est specialis virtus, non possunt assignari partes subiectivae: eo quod non dividitur in multas virtutes specie differentes. quia est circa materiam valde specialem. Assignantur autem ei partes quasi integrales, et potentiatae: integritates quidem secundum ea quae oportet concurrere ad actum fortitudinis; potentiatae autem secundum quod ea quae fortitudo observat circa difficillima, scilicet circa pericula mortis, aliquae aliae virtutes observant circa quasdam alias materias minus difficiles; quae quidem virtutes adiunguntur fortitudini sicut secundariae principali.

Est autem, sicut supra* dictum est, duplex fortitudinis actus: scilicet aggredi, et sustinere. Ad actum autem aggrediendi duo requiruntur. Quorum primum pertinet ad animi praeparationem: ut scilicet aliquis promptum animum habeat ad aggrediendum. Et quantum ad hoc ponit Tullius *fiduciam*. Unde dicit * quod *fiducia est per quam magnis et honestis rebus multum ipse animus in se fiduciae cum spe collocavit*. - Secundum autem pertinet ad operis executionem: ne scilicet aliquis deficiat in executione illorum quae fiducialiter inchoavit. Et quantum ad hoc ponit Tullius *magnificentiam*. Unde dicit * quod *magnificencia est rerum magnarum et excelsarum cum*

a) ponitur Fer - pottua per ir elt Pu.

ii) cupiyehia. - epitlkda eJ. a ct axligct ctccpta <C; in «olutfone urxumcnü cupykia EFK, epuikeia ADGIUt,- Pro Inna, lenya tel «µ tnilc «alko, ltu(a c4. a. lenta P. hic ct «n iolu6ooe.

Yi enumeraverat. - enumerat CIHI.a, enumeravit D, enumeret PG.

8) moJof. - pariet P; pro Quorum, Quarum PEGKu.

t) autem crt. - crt G.t, fortitudo ut Î., at fortitudo P. - IVn ipnoranflam, incayenentiam Pu.

ζ) divhionum. - enumerationum Va.

animi ampla quadam et splendida propositione cogitatio atque administratio, idest exeeutio, ut scilicet amplo proposito administratio non desit. – Haec ergo duo, si coarctentur ad proprium materiam fortitudinis, scilicet ad pericula mortis, erunt quasi partes intégrales ipsius, sine quibus fortitudo esse non potest. Si autem referantur ad aliquas alias materias in quibus est minus difficultatis, erunt virtutes distinctae a fortitudine secundum speciem, tamen adiungentur ei sicut secundarium principali: sicut magnificentia a Philosopho, in *IVEthic.**, ponitur circa magnos sumptus; magnanimitas autem, quae videtur idem esse fiduciae, circa magnos honores*.

Ad alium autem actum fortitudinis, qui est sustinere. duo requiruntur. Quorum primum est ne difficultate imminentium malorum animus frangatur per tristitiam, et decidat a sua magnitudine. Et quantum ad hoc poni*patientiam*. Unde dicit [†] quod *patientia est honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio*, – Aliud autem est ut ex diuturna difficilium passione homo non fatigetur usque ad hoc quod desistat: secundum illud *Heb.* xn*: *Non fatigemini, animis vestris deficientes*. Et quantum ad hoc ponit *perseverantiam*. Unde dicit * quod *perseverantia es/ m ratione bene considerata stabilis et perpetua permansio*. – Haec etiam duo, si coarctentur ad propriam materiam fortitudinis, erunt partes quasi intégrales ipsius. Si autem ad quascumque materias difficiles referantur, erunt virtutes a fortitudine distinctae, et tamen ei adiungentur sicut secundariae principali.

At> PRIMUM ergo dicendum quod magnificentia circa materiam liberalitatis addit quandam magnitudinem. quae pertinet ad rationem ardui, quod est obiectum irascibilis, quam principaliter perficit fortitudo. Et ex hac parte pertinet ad fortitudinem.

Ad secundum dicendum quod spes qua quis de Deo confidit, ponitur virtus theologica, ut supra* habitum est. Sed per fiduciam quae nunc ponitur fortitudinis pars, homo habet spem in seipso: tamen sub Deo.

Ad tertium dicendum quod quascumque magnas res aggredi videtur esse periculosum, quia in his deficere est valde nocivum. Unde etiam si magnificentia et fiducia circa quaecumque alia magna operanda vel aggredienda ponantur, habent quandam affinitatem cum fortitudine, ratione periculi imminensis.

Ad quartum dicendum quod patientia non solum perpetitur r pericula mortis, circa quae est fortitudo, absque superabundant! tristitia, sed etiam quaecumque alia difficilia seu periculosa. Et secundum hoc ponitur virtus adiuncta fortitudini. – Inquantum autem est circa pericula mortis, est pars integratis ipsius.

Ad quintum dicendum quod perseverantia secundum quod dicit continuitatem boni operis usque in finem, circumstantia omnis virtutis esse potest. Ponitur autem pars fortitudinis secundum quod dictum est*.

Ad sextum dicendum quod Macrobius ponit quatuor praedicta a Tullio posita, scilicet *fiduciam, magnificentiam, tolerantiam*, quam ponit loco *patientiae*, et *firmitatem*, quam ponit loco *perseverantiae*. Superaddit autem tria. Quorum duo. scilicet *magnanimitas* et *securitas*, a Tullio sub *fiducia* comprehenduntur: sed Macrobius magis per specialia distinguit. Nam fiducia importat spem hominis ad magna. Spes autem cuiuslibet rei praesupponit appetitum in magna protensum per desiderium, quod pertinet ud *magnanimitatem*: dictum est enim supra* quod spes praesupponit amnrem et desiderium rei speratae. Vel melius potest dici quod fiducia perlinet ad spei” certitudinem; magnanimitas autem ad magnitudinem rei speratae. – Spes autem firma esse non potest nisi amoveatur contrarium: quandoque enim aliquis, quantum ex seipso est, speraret [†] aliquid, sed spes tollitur propter impedimentum timoris; timor enim quodammodo spei contrariatur, ut supra * habitum est. Et ideo Macrobius addit *securitatem*, quae excludit timorem. – Tertium autem addit, scilicet *constantiam*, quae sub *magnificentia* comprehendí potest*: oportet enim in his quae magnifice aliquis facit, constantem animum habere. Et ideo Tullius ad magnificentiam pertinere dicit non solum *adminislrationem rerum magnarum*, sed etiam *animi amplam excogitationem ipsarum*. Potest etiam constantia ad *perseverantiam* pertinere: ut *perseverans* dicatur aliquis ex eo quod non desistit propter diuturnitatem; *constans* autem ex eo quod non desistit propter quaecumque alia repugnantia.

Illa etiam quae Andronicus ponit ad eadem pertinere videntur. Ponit enim *perseverantiam* ct’ *magnificentiam* cum Tullio ct Macrobio; *magnanimitatem* autem cum Macrobio. – *Ixma* autem est idem quod *patientia* vel *tolerantia*: dicit enim * quod *lema est habitus promptusλ tribuens ad conari qualia oportet, et sustinere quae ratio dicit*, – *Eupsychia* autem, idest μ *bona animositas*, idem videtur esse quod *securitas*: dicit enim K quod [†] est *robur animae ad perficiendum opera ipsius*. – *Virilitas* autem idem esse videtur quod *fiducia*: dicit enim * quod *virilitas est habitus per se sufficiens tributus in his quae v secundum virtutem*. – *Magnificentiae* autem addit *andragathiam*, quasi *virilem bonitatem*, quae apud nos *strenuitas* potest dici. Ad magnificentiam enim e pertinet non solum quod homo consistat in exccutinne magnorum operum, quod perlinet ad *constantiam*: sed etiam cum quadam virili prudentia et sollicitudine ea exequatur, quod pertinet ad *andragathiam* sive

• Tñ !«ct »i
Ci lib. II. car
rn. A. 6; t Tñ
led III
• lh<J.. lib IV.
cap. iv. O 1.
si

• Lix at.
«S ».

• V«» j

• L’K at

• q · Hu,m J
1’11- qa Lxm
art I

†) *perpetitur*. – *petitur* Bi, *appetit* D. *perprt* It, *perpatitur* L, *patitur* Γα cl A in epAt. vac.
0» *ipci*, – *fidel* cd. a ct codecs excepta sC.
t) *tperaret*. – *tpcrat* P.t.
x) *ct*, – Om. BCDEFGHIM.

λ) *promptus*. – *prompto*» ABCDFGKL.
μ l’fc/Z. – Ct codico Ct 4.
v) fv.rr. – *tunl* Addunt KDG, post *virtutem* Ht>
El enim. – *autem* PGHK.r.

strenuitatem. Inde dicit * quod *andragathia esipiri rirlus adinuentira commiunicabilium operum.*

Et sic patet quod omnes huiusmodi partes ad quatuor principales reducuntur quas Tullius ponit. Al> septimum dicendum quod illa quinque quae

ponit Aristoteles, deficiunt a vera ratione virtutis: quia etsi convenient in actu fortitudinis, differunt tamen in motivo, ut supra* habitum est. Et ideo non ponuntur partes fortitudinis, sed quidam fortitudinis modi.

Commentaria Cardinalis Caietani

Is quaestionis centesimae octavae articulo unico dubia multa ex Martino * occurrunt. Primum *. est circa illud : *Fortitudo ut est specialis virtus, non habet partes subiectivas.* Contra hoc siquidem arguit Murtinus, et in qu. i et in qu. xu, directe contra hunc litteram. *Primo* -, quia fortitudinis, sicut cuiuslibet alterius virtutis, sunt tres gradus specie differentes: scilicet continentia, temperantia, heroica ♦. Ergo.

* Qui igitur
difficiliter
concedit
vult per
J.

* Cf. ad
exim,
«n. j. C. de
B. II
• Q. i. loc. dt

• Improprie

Secundo *, quia aliqui habitus fortitudinis habent circumstantias pro obiectis. Sed in illis, variata quacumque circumstantia, semper variatur habitus. Ergo.

Tertio *. Duo sunt actus principales fortitudinis, scilicet aggredi et aspectare, qui sunt specie distincti. Ergo duo sunt, vel esse possunt habitus fortitudinis specie distincti. - Secunda pars antecedentis probatur. Primo. Multi laudabiliter se habent in uno, et non in alio. Ergo. - Secundo. Prudentiae directivae talium actuum sunt distinctae specie: ergo habitus morales sinuosi inclinantes ad illos sunt distincti specie. Antecedens probatur: quia sunt aliae et aliae disciplinae militares de aggrediendo et de expectando. - Tertio. Cum obliuatione in aggrediendo contra rectitudinem in expectando. Ergo rectitudo utriusque non est eadem specie. - Quarto. Rectitudini in aggrediendo non contrariuntur obliquitas in expectando, sed in aggrediendo: ergo non sunt eiusdem speciei. Et tenet sequela: quia in individuis eiusdem speciei quidquid contrahatur uni, contrahatur et reliquo. - Quinto. Ubicumque est alia et alia medietas, ibi sunt habitus morales distincti specie. sed hic sunt duae medietates ergo. Probatur minor: quia alia est medietas in expectando, et alia in aggrediendo. Et confirmatur. Quia sunt quatuor extrema et duo media: scilicet timiditas et timor, extrema medietatis in expectando: et audacia et vecordia, extrema medietatis in aggrediendo.

Et haec potest esse *quarta* ratio ad principale. Quia virtus habens duas medietates specie distinctas, cum suis extremis, non est una specie specialissima. Sed fortitudo est huiusmodi. Ergo. - Et confirmatur. Quia timor et audacia non sunt contraria, quia possunt esse in eodem simul.

Quia igitur principaliter arguitur, quia hoc videtur sensisse sanctus Thomas in qu. cxxvi, an. 2, ad 3, dicens *quoti non est inconveniens quod secundum diversa media habeat diversa extrema.* Est. inquit, mihi omnino non intelligibile quod eadem fortitudo secundum speciem, habeat diversa media secundum speciem.

Secundum dubium est circa rationem in littera subiunctam, scilicet: *quia fortitudo est circa materiam valde specialem.* Arguit contra hoc Murtinus qu. xn. Circa eundem materiam quantumcumque specialem possunt esse actus moraliter boni specie distincti. Ergo et habitus virtuosus specie distincti. - Antecedens probatur ex dictis sancti Thomae. Quia fiducia, magnificentia, patientia et perseverantia circa materiam fortitudinis habent actus bonos specie distinctos: alias, tres eorum superfluerent. Ergo.

Secundo. Circa materiam fortitudinis reperiuntur ista quatuor; et sunt habitus boni; et specie distincti; et continentur sub fortitudine sicut inferiora sub superiore. Ergo, - Primae duae partes antecedentis putent. - Tertia probatur. Quia aliter non essent partes integrales huiusmodi fortitudinis: quod est contra sanctum Thomam hic, - Quarta pars probatur. Quia continentur sub hoc communi quod est virtus. Et non immediate. Ergo mediante aliquo genere virtutis. Sed non nisi fortitudine. Ergo continentur sub fortitudine tanquam inferiora sub superiori. - Et confirmatur ex dictis sancti Thomae hic dicentis de istis quatuor *Si coarctentur ad propriam materiam fortitudinis,*

scilicet pericula mortis, sunt quasi partes integrales: si autem referantur ad alias materias, sunt virtutes adiunctae fortitudini, distinctae ab ea secundum speciem. Ex quibus, inquit, verbis arguo sic. Istae quatuor virtutes, arctatae ad materiam fortitudinis, non sunt virtutes adiunctae fortitudini. Nec sunt virtutes omnino separatae a fortitudine: quia tunc nullo modo partes integrales eius dici deberent. Ergo sunt virtutes sub fortitudine contentae.

Tertio. Quotcumque sunt distincta inter se species, et non sunt distincto specie a fortitudine, sunt diversae species sub fortitudine. Sed istae quatuor, ad materiam fortitudinis arctatae, sunt huiusmodi. Ergo. - Minor pro secunda parte est sancti Thomae: pro prima, probata est.

Quarto. Ista quatuor nec sunt eadem specie cum fortitudine; nec diversa specie a fortitudine; et ipsae sunt species. Ergo fortitudo non est species specialissima. Ergo fortitudo totus genus ipsorum. - Antecedens pro prima parte probatur. Quia non sunt eadem specie specialissima inter se. Ergo nec cum fortitudine. - Secunda pars probatur. Quia distincta specie a fortitudine continentur sub iustitia, temperantia, etc. Sed ista, arctata ad materiam fortitudinis, non continentur sub aliis. Ergo non sunt distincta a fortitudine. - Prima consequentia probatur. Quia quorumcumque multorum quorum quodlibet est species, illa sunt eadem specie nec distincta specie. - Secunda vero consequentia probatur. Quia ipsae continentur sub uno genere, puta *virtus*. Et non neque immediate: quia fortitudo nec genere nec specie ab eis distinguitur. Ergo vel fortitudo continetur immediatius quam istae quatuor; et habetur intentum, quia immediatius supremo est superius ad mediate contenta. Vel contra: quod constat esse falsum, quia sic fortitudo esset pars istorum.

III. Tertium dubium est circa eandem rationem litterae. Nani dupliciter deficit Primo, quia ex valde speciali materia infert fortitudinem indivisibilem formaliter: quasi unitas et distinctio specifica ex materia sumatur. Quod rationi non consonat.

Secundo, quia aut est sermo de specialissima materia in esse naturae aut in esse morali. Non in esse naturae: quia pericula maxima sunt diversarum specierum, ut comburi. submergi, percuti, iugiarum - Nec in esse morali. Tum quia hoc erat probandum. Tum quia pericula maxima optima diversarum sunt specierum moralium, si propter iustitiam. vel propter pietatem vel religionem, vel propter castitatem, etc., imminet.

IV. Quartum dubium est ex eodem, ibidem*, circa litteram in quantum ponit partes integrales fortitudinis distinctas a partibus potentialibus eiusdem. Contra hanc siquidem litteram directe et nominatim arguit. Primo. Omnis pars ordinata ad aliquem actum alicuius virtutis, non habens in se totam potestatem illius virtutis, est pars potentialis eius. Sed omnis pars integrata fortitudinis est huiusmodi respectu fortitudinis. Ergo omnis pars integralis fortitudinis est pars potentialis. - Maior est nota. - Et minor probatur. Quia secundum sanctum Thomam, ad perfectum actum fortitudinis et aliarum virtutum necesse est, multa concurrere: immo etiam concurrunt multi habitus, quorum quilibet dicitur pars integralis. Aut ergo primus illorum habituum continet totam potestatem fortitudinis: et tunc reliqui superflui sunt. Aut non: et tunc habetur intentum.

Ad hanc rationem, inquit Martinus. potest respondere beatus Thomas negando maiorem: quia ad partem potentialem requiritur quod *ordinetur ad aliquos secundarios actus vel materias*, ut ipse superius in qu. xlviii. artic. 1. dixit. Et consequenter diceret quod fiducia, magnificentia, patientia et perseverantia ordinantur ad principales fortitu-

• a aum mu.

• c
4
'
,u'-eod

dinis actus, et non ad secundarios. Contra : – primo, quia secundum cum, ibidem, nutritivum et sensitivum sunt partes potentiae animae. Et tamen constat quod non ordinantur ad secundarios, sed principales actus animae.

Secundo, quia secundum eum, ibidem, synesis, cubilia et gnome sunt partes potentiae prudentiae. Et tamen ordinantur ad principales actus prudentiae. – Probatur. Quia licet aliquis actus, puta praecipere, sit principalior; tamen alii sunt etiam principales. Sicut intelligere est principalior actus animae: et tamen sentire et vegetare sunt etiam principales, et intellectivum est etiam pars potentialis animae.

Tertio. Partes potentiae prudentiae sunt circa actus magis principales quam partes prudentiae integrales, apud ipsum, ibidem. Ergo nihil restat per quod partes potentiae distinguantur ab integralibus. – Consequentia patet. – Et assumptum probatur. Quia cubilia, synesis et gnome sunt circa principaliores netus prudentiae quam memoria, intellectus, custodia, docilitas et ratio: quin haec ordinantur ad prudentiam quatenus cognoscitiva est; illa vero habent perficere cognitiones ipsas, scilicet consilium et iudicium.

Si dicatur, inquit .Murtinus, quod cubilia, synesis et gnome sunt partes potentiae respectu prudentiae propriissime acceptae, hoc est secundum quod est praeceptiva: et ideo actus earum sunt secundarii ad netum prudentiae: – contra, dupliciter. Primo, quia secundum hoc, partes integrales adhuc essent circa netus magis secundarios et remotiores ab actu praecipendi. Ac per hoc, stat argumentum. – Secundo, quia secundum hoc, nutritivum et sensitivum dicerentur partes potentiales netus intelligentiae, quin est principalior, et illi sunt ordinati ad ipsum.

V. In eodem articulo dubium quintum * occurrit circa calcem corporis articuli : An secundum Auctorem ponendae sint duae patientiae et dunc perseverantiae, ita quod una sit arctata ad materiam fortitudinis, et altera ad quas-cumque materias difficiles: an una et eadem, ut respicit materiam fortitudinis, sit pars integras eius, et ut respicit quascumque materias difficiles, sit pars eius potentialis. Et est ratio dubii quia in littera istac, ut partes potentiales, ponuntur virtutes specie distinctae a fortitudine: ne per hoc, ut integrales, contra istas distinctae, non virtutes specie distinctae a fortitudine. Et consequenter ponendae sunt duae patientiae. – In oppositum nutem est quia patientia vel perseverantia, ut respicit quascumque res difficiles. respicit etiam materiam fortitudinis, ut aliquid contentum sub rebus difficilibus. Ergo ipsa sufficit ad ndiuvandum fortitudinem: nec ponenda est superflue alia patientia vel perseverantia.

VI. Ad primum dubium . de partibus subiectivis fortitudinis, dicitur, cum Auctore, quod fortitudo est species speciatisissima, non habens aliquam sub se speciem. Et ad *primum* argumentum in oppositum, negatur quod illi sint gradus fortitudinis, et quod sint specie distincti. Quoniam fortitudo, si qua est secundum gradum continentiae, non est virtus, sed imperfectum quid in genere virtutis. Secundum autem gradus temperantiae et heroicum, non distinguitur specie. Et sic ambae propositiones assumptae sunt falsae.

Ad secundum, negatur maior. Nullus enim habitus fortitudinis habet pro obiecto circumstantium obiecti fortitudinis. Immo hoc videtur implicare.

Ad tertium dicitur quod aggredi et sustinere non sunt specie distincti in genere moris, quamvis distinguantur specie in genere naturae: ex eodem siquidem more procedit circa maxima et optima pericula aggredi vel sustinere, quando, ubi, sicut, etc.» oportet. Et propterea, si antecedens intelligitur in genere moris, negatur. – Et ad primum probationem eius, negatur sequela: et similiter ad tertiam et quartam. Quoniam ex specifica distinctione in esse naturae talium actuum; et ex imperfectione habitus, qui non est fortitudo, sed imperfectum quid in genere virtutis; aliquando provenit quod aliqui laudabiliter se habent in uno et non in alio; et similiter quod sit rectitudo in uno et non in alio; et quod non contrarietur semper rectitudo unius obliquitati alterius. Sed si esset sermo de rectitudine

quae in vera virtute consistit, falsa sunt omnia assumpto. Quoniam non laudabiliter, laude virtutis fortitudinis, potest se habere quis in uno et non in alio, quantum est ex parte virtutis. Et similiter cum rectitudine unius non stat obliquitas alterius, quantum est ex parte virtutis. Et similiter quidquid, ex parte virtutis, repugnat rectitudini unius, repugnat rectitudini alterius. Quia enim non distinguitur inter rectitudinem virtutis, et rectitudinem actus, ideo falli contingit. Operantur namque fortia quidam sine virtute fortitudinis, et iustu sine virtute iustitiae, etc., ut patet in II *Ethic.* .: sed non operantur ut fortes, neque ut iusti.

Ad secundam autem probationem dicitur quod falsum est esse multas secundum speciem prudentias directives aggressionis et expectationis: quamvis sint multae partes unius secundum speciem prudentiae. Quoniam prudentia non est nisi unius speciei in quacumque materia cuiuscumque virtutis monasticae. Ac per hoc, si disciplinae militares sunt prudentiae, non distinguuntur specie respectu diversorum actuum fortitudinis.

Ad quintam probationem, negatur quod sit alia medietas formalis in utroque actu: una namque et eadem secundum speciem est medietas formalis utriusque. quamvis materialiter, hoc est secundum ipsos netus diversos, distinguantur numero. Et licet sint quatuor extrema, non tamen aut duo media, sed unum tantum. – Nec est verum quod Auctor hoc dicat; sed iste bonus homo subintelligit *lv media*, cum Auctor dixerit, *Aon tnconvcnit secundum diversa habere plura extrema ex una parte.*

Et per hoc patet solutio *quarti* et *quinti* principalis. – Confirmatio vero illa: Timor et audacia possunt simul esse in eodem. Ergo non sunt contrario. – nihil valet. Quii sunt simul respectu diversorum: sicut etiam aliquis est simul prodigus et avarus respectu diversorum, scilicet rapiendo hinc et colludendo illinc.

VII. Ad secundum dubium ., de ratione allata in littera, * N*® « scilicet, *quia fortitudo est circa materiam valde specialem*, dicitur, unica distinctione praemissa, quod aliud est loqui de distinctione specifica simpliciter: et aliud est loqui de distinctione specifica secundum quid. Verbi gratia, in naturalibus, dicimus quod mas et femina in qualibet specie sunt eiusdem speciei. et rursus dicimus quod mas et femina cuiuscumque speciei distinguuntur specie ut sunt in genere sexus. Primum enim est verum simpliciter: secundum, secundum quid, hoc est cum ista additione, *ut sunt sub genere sexus*, – Similiter dicimus quod caro, ossa, nervi, etc., hominis distinguuntur specie a carne, ossibus, nervis, etc., leonis, loquendo de distinctione specifica simpliciter, sicut anima hominis distinguitur specie ab anima leonis: iuxta illud Averrois, I *de Anima*, comment, tin, *Membra hominis non distinguuntur a membris leonis nisi quia hominis anima distinguitur ab anima leonis.* Et rursus dicimus quod caro et ossa inter se distinguuntur specie ut partes integrales, quia sunt partes heterogeneae. Et hoc est verum, loquendo de distinctione specifica secundum quid, hoc est, ut partes sunt. Unde caro, ossa et nenti hominis non sunt multae species simpliciter : – quod patet ex duobus: tum ex eo quod sunt unius speciei simpliciter, scilicet humanae; tum ex eo quod, si ossa constituerent unam per se speciem simpliciter, sequeretur quod ossa hominis et ossa leonis, et caro hominis et caro leonis essent simpliciter unius speciei. Sed sunt haec in qualibet animalis specie seorsum multarum specierum ut partes, et unius speciei simpliciter. Et propter hoc distinguuntur specie simpliciter a similibus in leone.

Ex naturalibus igitur nd moralia procedendo, dicimus quod, licet circa materiam fortitudinis sint illae quatuor partiales virtutes, non tamen sequitur Ergo circa illam sunt multae virtutes specie distinctae. Et cum arguitur, *Possunt esse circa eam plurcs actus moraliter boni specie distincti*, dicitur quod, loquendo de distinctione specifica simpliciter, falsum assumitur: loquendo autem de distinctione specifica secundum quid, verum dicitur. Et hoc probatur per auctoritatem sancti Thomae, ponentis illas quatuor partes fortitudinis unius speciei simpliciter, et diversarum ut partes sunt. Ac per hoc> nulla superfluit.

A3 secundum dicitur quod tertia par» antecedentis, scilicet, *et sunt specie distincti*. iam distincta est quomodo vera et quomodo falsa est. – Ac per hoc, quarto pars eiusdem est simpliciter falsa, scilicet quod contineantur sub fortitudine ut inferiora sub superiore essentiali: sicut nee cor et hepar hominis sub homine. Ad probationem, cum dicitur. *Continentur sub hoc communi quod est virtus*, negatur. Ct enim patet cx verbis Auctoris ab arguente alatis, nihil horum quatuor est proprie virtus. – Ad confirmationem ex verbis Auctoris dicitur quod ista quatuor, contractu ad materiam fortitudinis, non sunt virtutes, proprie loquendo; nec sunt virtutes adiunctae, nec separatae, nec contentae sub eu; sed sunt conditiones virtutis, xclut partes ipsius.

Ad tertium dicitur quod distinctu inter sc specie dupliciter sunt: simpliciter, ct ut partes. Ista quatuor sunt secundo modo tantum distincta inter sc specie: et sunt indistincta specie simpliciter u fortitudine. Et proptcrca non sequitur conclusio, quae accipit distingui specie uno modo, scilicet simpliciter.

Et per haec patet responsio ad quartum, distinguendo dc distinctione ct identitate specifica absolute, ct ut partes sunt.

VIII. Ad tertium dubium ♦ dicitur quod procul dubio sermo est dc materia specialissima in esse morali. Ex materiae enim circa quam est virtus unitate in esse morali sumitur unitas virtutis: ita quod unitas rationis formalis materiae *circa quam* dat unitatem virtuti. Et quoniam eue morule attenditur penes esse secundum rationem, ideo cx hoc quod pericula maxima et optima, ut subsunt rectae rationi, unam indivisibilem formaliter habent rationem quare homo viriliter sc habet ad ea, sustinendo, timendo ac audendo; ideo specialissima species ponitur fortitudo.

Et cum contra hoc obiicitur quod hoc erat probandum: respondetur quod quid hoc est confessum communiter, ct a Principe Peripateticorum, ex III *Ethic*. *. acceptum; Auctor ut confessum communiter assumpsit, absque probatione alia. Et quidem quod pericula maxima non habeant moralem divisibilitutem secundum speciem inquamium maxima, cx eo patet quod unius moris est, quomodolibct secundum esse naturae huiusmodi pericula varientur, sustinere: non enim refert formaliter ad rectum rationem si ferro, si ligno, si igne aut aqua immineant maxima pericula ad quae oporteat viriliter sc habere, sed materialiter haec sc habent. Et similiter ad materialem differentium spectat quod maxima pericula sum optima cx ordine ad hanc vel illam virtutem, puta castitatem vel iustitiam. Consistit enim formale huius materiae in hoc quod pericula sunt maxima et optima: undecumque autem sint optima materialiter, concluditur sub illa unica ratione formali quo sunt pericula maxima ct optima. Et vocantur optima respectu bonorum tam delectabilium quum utilium: optimum enim genus boni est bonum honestum, magnam tamen habens infra suum genus latitudinem.

Unde patet solutio secundae obiectionis. Istaenamque differentiae virtutum ex quibus pericula maxima sunt optima, licet sint morales ct formales in sc, non sunt tamen formales, sed materiales, respectu huius, scilicet materiae *circa quam* fortitudinis: quemadmodum masculinum et femininum sunt in sc differentiae materiales et formales, respectu tamen speciei humanae sunt differentiae materiales.

IX. Ad quartum dubium * cx Murtino, contra distinctionem partium integralium a partibus potcntinilibus fortitudinis, dicitur quod maior est falsa. Et bene ibidem respondetur ad illum maiorem. Pars siquidem potcntialis ordinatur ud perficiendum actum secundarium, vel in materia secundaria: ita quod sortitur propriam perfectionem in illo actu vel materia, etiam si per intellectum abstraheremus ordinem ad actum seu materiam principalem, ut patet dc eubuliu respectu consilii, er potentia vegetative respectu animae intellectivae. Pars vero integral» actum suum ponit circa actum seu materium principalem, ita quod sine actu seu materia principali nihil quodammodo est: ut patet dc memoria respectu consilii seu iudicii, etc., et cautela uc circumspectione respectu praecepti.

Et nd primum in oppositum dicitur quod nutritivum, sensitivum et intellectivum tripliciter «uniuntur: primo, ut »unt animae; secundo, ut sunt gradus viventium; tertio, ut sunt potentiae. Primo modo sunt partes subiectivac animae; secundo, sunt partes subiectivac gradus viventium; tertio, sunt partes subiectivac potentialiarum animae, ut alibi * diffuse habes. In proposito ergo nutritivum ct sensitivum, ut comitientur in intellectiva anima *quemadmodum trigonum in tetragono*, ut dicitur in 11 *de Anima* -, dicuntur partes potentiatae* animae intellectivae. Et sic constat quod ordinantur ad actus secundario* animae intellectivae: quoniam ad actus servientes animae intellectivae ut sic. Quamvis sensitivum, ut est anima seu gradus seorsum, ordinetur ud principalem netum.

Ad secundum dicitur quod falsum est quod cubulia. svncsis et gnome ordinentur ad actus principale» prudentiae. Ordinantur enim ad actus ministrantes prudentiae: constat autem netus ministeriales esse non principales, »cd secundarios. – Et ad probationem, scilicet, *hitclligcre est actus principalior: tamen sentire est actus etiam principalis ipsi animae*, iam dictum est quod sentire ct intelligerc respectu animarum intellectivae seorsum ct sensitivae seorsum, sunt principales actus animae; »cd respectu animae intellectivae continentis id quod est sensitivae, sentire est secundarius netus, quia adminiculum intellectus est; intelligerc autem et velle, ct universaliter netus intellectivae partis solum, sunt principales actus.

Ad tertium, negatur antecedens universaliter. Ad cuius evidentiam, oportet advertere quod illos octo partes intégrales prudentiae superius* assignatas non deputavit Auctor prudentiae ut distinguitur contra adiunctas sibi virtutes, icilicct gnomen, tynesim et cubuliim: sed quosdam, scilicet tres carum tantum, posuit integrare prudentiam proprie dictam, distinctam ab aliis ut principalis virtus distinguitur n sibi adiunctis. Et proptcrca de illis tribus, puta circumspectione, coutclu, etc., loquendo, dicitur quod sunt circa actum prudentiae principalem, scilicet praecipere, circa quem nulla est pars potcntialis. Et proptcrca istae partes intégrales sunt multo propinquiores prudentiae proprie dictae quam partes potentiates, quia sunt circa principalem actum, potcntialcs autem sunt circa actus secundarios, scilicet consiliari ct indicare. Remanet ergo distinctivum ab Auctore assignatum inter parte» intégrales et potcntialcs virtutis: quia scilicet illae circa principalem ictum, istuc circa secundarium actum vel secundariam materium vereantur. – Dc aliis vero quinque partibus integralibus prudentiae loquendo, dicimus, cum Auctore ibidem, quod sunt circa eosdem actus circa quos sunt virtutes quus integrant: ita quod ut concurrunt ad rectum consilium, sunt partes intégrales cubuliac; ct prout concurrunt ad iudicium, sunt partes intégrales gnome vel svncsis. Ex quo patet quod, referendo singula singulis, semper inveniuntur distinctae partes intégrales et potcntialcs prudentiae, cum suis distinctivis. – Est ergo antecedens universaliter falsum, scilicet quod partes potcntialcs prudentiae sint circa netus magis principales quam partes intégrales. Quoniam loquendo dc prudentia proprie dicta et suis integralibu* partibus, ipsa cum dictis panibus est circa praecipere: potcntialcs vern sunt circa consiliari ct iudicarc. Dc reliquis vern partibus conceditur quod ipsae partes potentiates sint principalius circa suos netus quam partes integrates suae, quae communi vocabulo appellatae sunt partes integrates prudentiae.

Ad primum autem argumentum contra responsionem ibi recitatum *, quoc bona est, scilicet quod cubulia, synesis et gnome sunt partes potcntialcs respectu prudentiae proprie dictae ut est praeceptiva: – dicitur falsum esse quod partes integrates propriae prudentiae sic sumptae restent remotiores ab actu principali prudentiae. Ut enim iam dictum est, circumspectio, cautio ct providentia circa ipsum actum praecepti sunt, circa quem non sunt potcntialcs.

Ad secundum vero, negatur sequela, ut iacct. Sed deberet inferri sic: Ergo nutritivum ct sensitivum essent parte* potcntialcs respectu animae intellectivae. Et hoc iam ex dictis patet esse verum. Neque enim dicimus quod syneris

* Part. I. qu. LXMIIt. 6π i

ui, u. 6 .

* Q«

• X>in l»

* C_uH₁₈ r₄H₁ 0₂ KCX

• \B.J i*

\i.m n a
■uc-irr

est pare potential» *praecepti*, sed prudentiae, quae est praeceptiva. Et propterea non respectu actus intelligendi, sed animae intellectivae, sensitivum ponitur pars potentialis.

X. Ad quintum dubium -, dc duplici patientia etc., respondetur quod sine dubio apud Auctorem ponendae sunt duae patientiae, dune perseverantiae, duae magnanimitates, duae magnificentiae, quae inter se specie distinguuntur non sicut specie» perfectae, sed una cuiusque combinationi» est vere virtus, altera modus seu conditio virtutis, et non proprie virtus: ut Auctor expresse dicit in sequenti quaestione, art. 6, ad 3, de fiducia, quam magnanimitatem vocavit; et idem est de aliis iudiciis. Distinguuntur autem inter se ista quatuor ut virtutes sunt, et ut partes virtutis, ut dictum est, quantum ad formam et quantum ad materiam. Quia ut partes virtutis, habent pro materia solam materiam fortitudinis: ut virtutes vero, habent suas proprias materias disparatas a materia fortitudinis. Ita quod virtus patientiae est non circa omnes tristitias, quia non circa tristitias quae sunt in periculis maximis et optimis, quae sunt fortitudinis materia: sed circa alias tristitias, ut Auctor in responsione ad quartum dicit. Et simile est de perseverantia etc.

Inter se vero istae quatuor partes integrales fortitudinis sic distinguuntur quod duae earum sunt respectu boni, et duae respectu mali. Fiducia siquidem et magnificentia, ut partes sunt fortitudinis, sunt respectu boni sed illa respectu

boni ut praemii seu finis sperati; ista respectu boni ut operis quod fit. Oportet enim virum fortem in aggrediendo habere spem firmam, quam fiducia tacite habere, de bono sperato: sic enim magnum conusubit aggressum; spes enim est causa audaciae aggredientis. Et oportet rursus, quam prius concepit spem de fortiter operando, indeficienti animo servare dum fortiter agit: quod magnificentia facit. Ita quod utraque circa spem ponenda videtur respectu boni, diversimode: ut dictum est, et consonat litterae ponenti ambae circa aggressum, alteram respectu praeparationis, alteram respectu executionis». - Patientia vero et perseverantia respectu mali, quod tristitia importat, sunt: illa quidem, ne animus frangatur tristitiis quae sunt in periculis mortis, etc.; ista vero, ne ipsum diu sustinere talia tristitia quae sunt in periculis mortis, etc., animum fatiget. Et propterea haec partes in concupiscibili ponendae sunt, in qua est tristitia.

Unde fortitudo, licet sit in irascibili, in qua sunt timor et audacia, exigit tamen modificatam spem et tristitiam ad actuum suorum perfectionem. Et propterea vocantur modificantia haec partes integrales. Et per haec patet quod non superflue, sed necessario multiplicantur huiusmodi morales dispositiones et habitus: ut scilicet in qualibet materia propria virtus cum conditionibus requisitis inveniatur, quasi totum cum suis partibus heterogenciis; et evitetur confusio indistinctas relinquens naturas lotorum et partium; ac per hoc patientia quae est totum, fiat pars, aut e contra.

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMANONA

DE MAGNANIMITATE

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

•Ô 4* cioui

•IH Iwwl-ÆAr-
tor. Ib Il. cep
vτ

»EMUc bf IV,
cap tu - S Th
kr. »iii Kfl. "G
atTnt

• Qu suit

• Qu. cnxti
• Qu C11KTII

• Q Clt«.

Deinde considerandum est de singulis fortitudinis partibus*: ita tamen ut sub quatuor principalibus quas Tullius ponit*, alias comprehendamus: nisi quod magnanimitatem, de qua etiam Aristoteles tractat *, loco fiduciae ponemus. Primo ergo considerandum erit de magnanimitate; secundo, de magnificentia*; tertio, de patientia*; quarto, de perseverantia**.

Circa primum, primo considerandum est de magnanimitate; secundo, de vitiis oppositis*. Circa primum quaeruntur octo.

Primo: utrum magnanimitas ait circa honores.

Secundo: utrum magnanimitas sit solum circa magnos honores.

Tertio: utrum sit virtus.

Quarto: utrum sit virtus specialis.

Quinto: utrum sit pars fortitudinis.

Sexto: quomodo se habeat ad fiduciam.

Septimo: quomodo se habeat ad securitatem.

Octavo; quomodo se habeat ad bona fortunae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRIUS MAGNANIMITAS SIT CIRCA HONORES

U dat. xui, qu. u, in. 4; 111, dbt. «VI. qu. 11, ert. i, sui 4; .! u. unii qu. ut. j x 3, qu. f, ij 3, IV Eilflc., l .x n». u.

Si primum sic proceditur. Videtur quod magnanimitas non sit circa honores. Magnanimitas enim est in irascibili. Quod ex ipso nomine patet: nam magnanimitas dicitur quasi *magnitudo animi*; autem pro vi irascibili ponitur, ut patet in III *de Anima**, ubi Philosophus dicit quod in sensitivo appetitu est *desiderium* el *animus*, idest concupiscibilis et irascibilis. Sed honor est quoddam bonum concupiscibile; cum sit *praemium virtutis*. Ergo videtur quod magnanimitas non sit circa honores.

2. Praeterea, magnanimitas, cum sit virtus moralis, oportet quod sit circa passiones vel operationes. Non est autem circa operationes: quia sic esset pars iustitiae. Et sic relinquitur quod sit circa passiones. Honor autem non est passio. Ergo magnanimitas non est circa honores.

3. Praeterea, magnanimitas videtur perlinere magis ad prosecutionem quam ad fugam: dicitur enim *magnanimus* quia ad *magna* tendit. Sed virtuosus non laudatur ex hoc quod cupiunt honores, sed magis ex hoc quod eos fugiunt. Ergo magnanimitas non est circa honores.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, quod *magnanimus est circa honores et inhonorationes*.

Respondeo dicendum quod *magnanimitas* ex suo nomine importat quandam extensionem *animi* ad *magna*. Consideratur autem habitudo virtutis ad duo: uno quidem modo?, ad materiam circa quam

operatur; alio modo, ad actum proprium, qui consistit in debito usu talis materiae. Et quia habitus virtutis principaliter ex actu determinatur, ex hoc principaliter dicitur aliquis magnanimus quod *quidam* animus habet ad aliquem magnum actum. Aliquis autem actus potest dici dupliciter magnus: uno modo, secundum proportionem: alio modo, absolute. Magnus quidem potest dici actus secundum proportionem etiam qui consistit in usu alicuius rei parvae vel mediocris: puta si aliquis illa re optime utatur. Sed simpliciter et absolute magnus actus est qui consistit in optimo usu rei maximae. Res autem quae in usum hominis veniunt sunt res exteriores. Inter quae simpliciter maximum est honor*. tum quia propinquissimum est virtuti, utpote testificatio quaedam existens de virtute alicuius, ut supra* habitum est; tum etiam quia Deo et optimis exhibetur; tum etiam quia homines propter honorem consequendum et vituperium vitandum omnia alia postponunt. Sic autem dicitur aliquis magnanimus ex his quae sunt magna simpliciter et absolute, sicut dicitur aliquis foris ex his quae sunt simpliciter difficilia. Et ideo consequens est quod magnanimitas consistat circa honores.

Ad primum ergo dicendum quod bonum vel malum, absolute quidem considerata, pertinent ad concupiscibilem: sed inquantum additur ratio ardui, sic pertinet ad irascibilem. Et hoc modo honorem respicit magnanimitas: inquantum scilicet habet rationem magni vel ardui.

i - *maguanimtta*» PDa.
unū *guiJan modo.* - *prhno* Pj.
y) - <*juaf* PkAC. om. pA; pro *maximum, maxitnuī* C, m.j.
gnitm pG, *mapnut* aG. *maximl* P.
SUTtMAfc Tηκοι- D. Tr qmax T. Vil.

a *iOHliitat.* - *atniitit* G, »it AH.
t) *pertinet.* - *pertinent* PCGH.
ζ) *Jutaf*» - Αο λογ *haHt* PG, A/iinv *kuh*»J <d. j.

At) SECVNDLM dicendum quod honor, cui non sit passio vel operatio. est tamen alicuius passionis obiectum: scilicet spei, quae tendit in bonum arduum. Et ideo magnanimitas est quidem immediate circa passionem spei, mediate autem circa honorem, sicut circa obiectum spei: sicut de fortitudine supra* dictum est quod est circa pericula mortis inquantum sunt obiectum timoris et audaciae.

Ad fertum dicendlm quod illi qui contemnunt

honores hoc modo quod pro eis adipiscendis nihil inconueniens faciunt, nec cos nimis appreciantur. laudabiles sunt. Si quis autem hoc modo contemneret honores quod non curaret facere ea quae sunt digna honore, hoc vituperabile esset. Et hoc modo magnanimitas est circa honorem[†]: ut videlicet studeat facere ea quae sunt honore digna, non tamen sic ut pro magno aestimet' humanum honorem.

t.) hnnorem. – honore» 1'Ga.

6) aestimet.- arithnint DFĪkl. A.

Commentaria Cardinalis Caietani

is articulo primo quaestionis centesimuevigessimucnonae ■dubium occurrit: An magnanimitas sit circa magna operari tanquam proprium actum ct obiectum ; an sit circa magna operari ut circumstantiam rcctc sperandi honores magnos. Et est ratio dubii quia dc magnanimitate diversa dicuntur. Dicitur namque hic -. et in IV *Ethic.* **. quod est 'inus circa honores magnos ut proprium materiam et in littera hac * exprimitur quod proprius actus eius est rcctc uti magnis honoribus. – Dicitur rursus in IV *Ethic.* ' quod *magnanimi est quod in unaquaque virtute magnum*: ubi Auctor, exponendo, dicit quod per hoc magnitudo est speciat^{is} virtus distincta ab aliis, quin tendit ad rationem magni in cuiuslibet virtutis opere. Verbi gratia, fortitudo intendit fortiter agere, magnanimitas intendit magna operari in fort^{is} lcr *Kcn^O· cl s'c dc aliis.- In eodem quoque Quarto* dicitur quod magnanimus *moderate delectatur* dc honore, nec ipsum multum aestimat: ct quod medietas in appetitu honoris consistit, si appetitur *unde oportet et ut oportet* ■■uo aPParct quod, quin magna operari est unde oportet appetere honorem, ideo magnanimitas attendit nd magna operari ut circumstantiam unde magnos honores appetat unde oportet, ct utatur ut oportet. – Ex altera autem parte apparet quod magnanimitas principaliter intendit ad operandum magna; et cx consequenti ad recte appetendum magnos honores, quibus magna opem sunt digna.

II. Ad huius difficultatis evidentiam, oportet caute in consideratione procedere: ne, dum ab excellentia Aristotelis ct divi Thomae deficiamus, declinemus in proprias phantasias, novaque cudamus quia vetera non intdligimus. Sciendum est ergo quod sicut fortitudo aliter se habet ad materiam quum modificat, puta timorem mortis, ct aliter ad proprium actum, quia proprius actus est fortitudinis proprius finis, materia autem moderata ut propter finem (moderate siquidem timet ct audet fortis ut fortiter aggre- diatur ct sustineat, ct non e converso): itu proportionalitcr contingit in magnanimitate. Actus siquidem proprius eius est operari magna: sicut fortis proprius actus est fortiter agere. Sed quoniam hic actus cx spe magnorum, puta honoris ct gloriae, impeditur ct promovetur, ideo oportet moderari spem honoris: multi enim propter spem honoris exccssivam n magna operando desistunt, ut ambitiosi et inanis gloriae cupidi, qui, aliunde quam unde oportet haec sperantes, ct habentes quandoque, »lc operibus vere magnis non curant ; alii prnptcr incuriam honoris similiter non operantur magna. Idcirco magnanimitas moderatur appetitum honoris magni, ut magna in qualibet virtute operetur. Unde magnus honor non est obiectum, sed materia magnanimitatis: obiectum autem est magnum in cuiusvis virtutis opere. Ex utroque tamen magnanimitas dicitur; cx obiccto quidem, quia formale obiectum eius est magnum in cuiusque virtutis opere; cx materia vero, quiu magnus honor, inter omnia exteriora bona, bonum maximum est.

Et sicut obiectum eius distinguitur a materia eius, ita actus eiusdem circa obiectum ab actu circo materiam. Nam

obiectum suum attingit in hoc ipso quod operatur magna: materiam autem attingit in hoc quod assumit spem moderatam magni honoris futuri, ct similiter moderatam delectationem magni honoris praesentis, ut patet in IV *Ethic.* * Est autem utriusque actus necessitas, quia nisi magnanimus tenderet directe in magna, quae sunt non in genere minimorum bonorum, qualia sunt exteriora bona, sed vere magna bona, quae sunt sola animi bona, non esset vere magnanimus, utpote non tendens in vere ct simpliciter magna bona : et nisi appetitum dclcctationemque magni honoris gloriacque humanae moderaretur, non esset circa honores ut propriam materiam.

III. Ex quibus patet quid ad quaestionem dicendum sit. scilicet quod, simpliciter ct absolute loquendo, operari magna spectat ad magnanimum ut principalis eius actus; secundum quid autem, hoc est loquendo de magnanimitate in ordine nd actum eius circa materiam ipsius, operari magna est circumstantia nut quasi circumstantia *unde* seu *cur*. Finis namque proprius alicuius non est proprie inter circumstantias: proprius nutem finis quare aliquis est magno prosequendus honore, est quia mognum virtutis opus fecit, facit, custodit, etc.; testimonium enim virtutis ad virtutem ct virtuosum ordinatur ut finem. Unde, rectius loquendo, dicendum esset quod nec etiam respectu secundarii actus est circumstantia, sed est proprius finis: ct quod Aristotele* posuit ly *unde* inter requisita ad rectum upperitum honoris, non inter circumstantias; nisi, largo vocabulo, circumstantias appellando omnia requisita ud rectitudinem actus.

Ex his quoque putet solutio alterius quaestionis, scilicet An magnitudo quae est obiectum magnanimitatis, sit illius formale obiectum ut relata ad magnum honorem an absolute, inquantum scilicet est excellentia in opere virtutis. Patet, inquam, solutio. Quia hinc patet quod magnanimitas non habet honorem pro obiccto. ct si tenderet in magna formaliter inquantum sunt digna magno honore, iam haberet honorem magnum pro obiccto, quia sub eius ratione tenderet in quaecumque. Sed quoniam habet magnum in cuiusvis virtutis opere pro formali obiccto, et sic magnum est suapte natura dignum magno honore ideo magnanimitas ext circa magna utroque modo, sed principaliter prout sunt absolute magna. Et hinc provenit quod habeat pro materia appetitus ct delectationes magnorum honorum.

Quocirca, cum dicitur quod magnanimus est *magnis dignus* -, intelligitur ct dc magnis operibus ct dc magnis honoribus. Expresse siquidem in IV *Ethic.* * dicitur quod *pusillanimus privat se magnis virtutum operibus et adinventionibus, quibus dignus est*. Solus namque magnanimus est cui magna operari proportionutum est, nec praesumptionis argui potest quod magnis virtutis operibus [†] < *dignificat* *, hoc est tanquam dignum ad talia se exhibet, ct quod magnis se honoribus dignum aestimet, speret, velit iic faciat.

Nec obstant dictae decisioni verba Auctoris in articulo quarto huius quaestionis, ubi dicit quod *magnanimus in-*

• Rc-p -d

• l iorpot

* Art pn

• T v » Pnotl-»

»<<l. u

• INJ · „ TM

*tendit magna operari in qualibet virtute, inquantum set-
ncei tendit ad ea quae sunt digna magno honore* * ; cl
rursus: Qm iu *honor est cuiusque virtutis praemium, ideo
ex consequenti, ratione suae materiae, respicit omnes vir-
tutes* Hacc ille. Snnt enim hacc intclligendu cx ea pane
(μiα magnanimius distinguitur ab alii» virtutibus, scilicet
cx parte speciali» materiae. Cum quo tamen stat quod,
ut distinguitur ab cie ex parte formali» obiccti, aliter se
habeat. Utroque namque modo ab aliis sirtutibu» magna-
nimius distinguitur, ut infra · latius patebit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MAGNANIMITAS DE SUI RATIONE HABEAT QUOD SI I CIRCA
MAGNUM HONOREM

InJra. an. », oJ i: D ||M, qu. ix, an. 5; II *tJhic.*, lcet, I»»; IV, lcci. ix.

a) secundum sic proceditur. Videtur quod magnanimitas de sui ratione non habeat quod sit circa magnum honorem. Propria enim materia magnanimitatis est honor, ut dictum est *. Sed magnum et parvum sunt passiones, naturaliter subditur rationi. Et ideo virtutes quae sunt circa huiusmodi passiones non ponuntur nisi circa id quod est magnum in ipsis passionibus: sicut fortitudo est circa maximos τ timores et audacias, temperantia est circa maximarum delectationum concupiscen-
tias, et similiter mansuetudo est circa maximas iras.

2. Praeterea, sicut magnanimitas est circa honores, ita mansuetudo est circa iras. Sed non est de ratione mansuetudinis quod sil circa magnas iras, vel circa panas. Ergo etiam non est de ratione magnanimitatis quod sit circa magnos honores.

3. Praeterea. parvus honor minus distat a magno honore quam exhonoratio. Sed magnanimus ' bene se habet circa exhonorationes. Ergo etiam et circa parvos honores. Non ergo est solum circa honores magnos.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in II *Ethic.* ·. quod *magnanimitas est circa magnos honores.*

Respondeo dicendum quod, secundum Philosophum. in VI! *Physic.* *virtus est perfectio quae-
dam.* Et intelligilur esse perfectio potentiae, ad cuius *ultimum* pertinet, ut patet in I *de Caelo* *. Perfectio autem potentiae non attenditur in quali* cumque operatione, sed in operatione quae habet aliquam magnitudinem aut difficultatem: quaeli-
bet enim potentia, quantumcumque imperfecta, potest in aliquam operationem modicam et debilem. Et ideo ad rationem virtutis pertinet ut s'l *ctrca difficile et bonum*, ut dicitur in II *Ethic.* * Difficile autem et magnum, quae ad idem per-
linent, in actu virtutis potest ? attendi dupliciter. Uno modo, cx parte rationis: inquantum scilicet difficile est medium rationis adinvenire et in aliqua materia statuere. Et ista difficultas sola invenitur in actu virtutum intellectualium, et etiam in actu iustitiae. Alia autem est difficultas ex parte materiae, quae de se repugnantiam ha-
bere potest ad modum rationis qui est circa eam ponendus. Et ista difficultas praecipue attenditur in aliis virtutibus moralibus, quae sunt circa pas-
siones: quia *passiones pugnant contra rationem*, ut Dionysius dicit, iv cap. *de Div. Nom.* ||

Circa quas considerandum est quod quaedam passiones sunt quae habent magnam vim resi-
stendi rationi principaliter ex parte passionis :

3) *ina^nanimuf.* – MM^*M.urnqil/αΓ |»D.
s! *paon.* – *potwmt* A.
γ) mxvimoj. – wta.r/maf FHI. »uign.,< PCrt*

Ad tertium dicendum quod ille qui bene utitur magnis multo magis potest bene uti parvis. Magnanimitas * ergo attendit magnos honores sicut quibus est dignus: vel etiam sicut minores his quibus est dignus, quia scilicet virtus non potest sufficienter honorari ab homine, cui debetur honor

a Deo. Et ideo non extollitur ex magnis honoribus: quia non reputat eos supra se. sed magis eos contemnit. Et multo magis moderatos aut parvos. Et similiter etiam duhonorationibus non frangitur, sed eas contemnit: utpote quas reputat sibi indigne afferri.

JfiifiiiJitimitiu, – Magnanimus PG!.. – Pro attendit, bilctidit Pia.

Commentaria Cardinalis Caietanl

In articulo secundo quaestionis centesimacvigcsimaenae dubium occurrit cx Martino, in eodem libro de Fortitudine, tractatu de Magnanimitate, qu. i. differentia posifu hñc in littera inter passionem in hoc quod *quaedam sunt quae habent magnam vim resistendi rationi principaliter ex parte passionis, et quaedam principaliter ex parte rerum quae sunt obiecta passionum*, etc., subdit quod ista opinio sancti Thomae < videtur mihi deficere in aliquibus >, *Primo*, in ipsa distinctione ♦. Quia si hoc valent, constat quod unum membrum intelligitur cum praecisione alterius: quia si unum includeretur in alio, nulla esset differentia inter membra. Tunc arguo sic. Quoniam cumque repugnantium rationi nota est facere cupiditas pecuniae ex parte obiecti, tantam natus est facere timor ex parte obiecti, scilicet periculorum mortis in bello, igitur distinctio Thomae nulla. – Antecedens probatur. Quia quantumcumque pecunia, sive pana sive magna, est amabilis, tantum terribile, sive panum sive magnum, est fugibile, immo plu-». Et similiter potest argui de ira respectu pariipensionis lugibilis, et vindictae amabilis.

• a num v

Secundo. Omnes passionem in hoc conveniunt quod positae in appetitu resistunt rationi, et non positae non resistunt: et utrumque honim est sive obiecta sint, sive non sint. Omnia quoque obiecta passionum in hoc conveniunt quod non resistunt rationi nisi, apprehensa, causent passionem in appetitu: et similiter quod resistunt si, apprehensa, causant passionem in oppetitu. Ergo m aliquae passionem resistunt ut passionem, et omnes: et si aliquae ex parte obiectorum, et omnes.

Tertio. Timor, inquantum timor, non plus resistit rationi quoniam cupiditas inquantum cupiditas. Et tristitia ex parvipensione, inquantum tristitia, non plus resistit rationi quam {tristitia difficultatis rerum difficultium gerendarum. Ergo.

Quarto. Nulla obiecta resistunt rationi nisi ratione passionum ab eis causatarum; et omnia quae causant huiusmodi passionem, resistunt rationi. Ergo distinctio nulla.

• G num *i

11. *Secundo* * deficit opinio sancti Thomae in hoc dicto, scilicet quod *circa passionem primi generis non est aliqua virtus nisi circa illud quod est magnum*. Probatur. Quia circa parvas concupiscentias, circa parvas iras et parvos timores potest aliquis deficere, superabundare, et medio-criter sc habere. Ergo circa haec omnia est aliqua virtus. Et per consequens circa parvas concupiscentias est ita bene temperantia sicut circa magnas: et similiter mansuetudo circa panas iras, etc. Et circa hoc multiplicat Manilius mulas rationes, quas pertranseo: quia non procedunt contra sensum litterae verum, sed contra male acceptum ab ipso sensum, ut patebit respondendo.

•a eum tn

II. In eodem secundo articulo dubium * occurrit circa illud: *Pes exterius existentes, etiam si sint parvae, sunt multum appetibiles, utpote necessariae ad vitam hominis*. Videtur enim, cum hoc ad litteram dicatur de pecunia et honore, dupliciter deficere. Primo, in hoc quod non solum parva pecunia uult honor, sed panus cibus aut potus est multum appetibilis: propter eandem rationem, quia scilicet necessarius est ad vitam hominis.

Secundo, in hoc quod honorem ponit inter necessaria ad vitam hominis: cum non sit necessarius, ut patet.

Uf .ara '«'i

IV. In eodem secundo articulo, in responsione ad tertium. dubium > occurrit, quomodo magnanimitas sit etiam circa panos honores, ut in littera dicitur: et cum hoc,

distinguat ab alia virtute quae est circa parvos honores; et similiter ab aliis virtutibus, puta temperantia, fortitudine, mansuetudine, in hoc quod illuc sunt circa magna principaliter et parva secundo, magnanimitas autem circa magna solum.

V. Ad exidentiam primi dubii*, sciendum est quod doctrina Auctoris est formalis, et formalitcr intelligendx. Non distinguit ergo passionem contra obiecta, aut e contra: sed in utroque membro accipit passionem cum suis obiectis, et obiecta cum suis passionibus. Neque distinguit passionem contra passionem, puta umorem, desiderium, delectationem. etc., contra timorem, audaciam, etc.; quoniam una et eadem passio, cum diverso tamen obiecto. sub utroque membro continetur, ut patet de amore, desiderio et delectatione carnali, et de eisdem passionibus respectu pecuniae. Sed distinguit passionem, cum quibusdam aliis suis obiectis, in hoc quod quaedam vim magnam resistendi rationi habent principaliter ex parte passionis, quaedam principaliter ex parte obiecti. Ubi nota tria. Primo, quod Auctor non dicit quod quaedam ex parte passionis, et quaedam ex parte obiecti sed dicit, *quaedam principaliter hinc, et quaedam principaliter inde*; ita quod differentia consistit in *lv principaliter*. – Secundo quod, ut patet ex praecedenti Libro, qu. xxi *, operationes appetitus sensitivi habent rationem passionis ex adiuncin transmutatione corporali. quae per se cudit in ratione earum, ut ibi dicitur. Itaque quod attribuere aliquid passioni ex parte passionis, est attribuere illi ex parte corporalis transmutationis sibi junctae: quoniam sic est sermo formalis de passione ut sic. – Tertio, quod obiectum passionis appetitus dupliciter consideratur: scilicet ut activum, et ut obiectum. Et proprie loquendo, tunc sumitur formalitcr ut obiectum, quando sumitur ut terminus appetilivi motus: ut activum autem sumitur, quando ut facit nppctitivum motum consideratur.

*An

Ex his siquidem tribus patent termini et membra distinctionis. ipsiusque sensus. Inquit siquidem divinum Auctoris ingenium quod quaedam sunt morales materiae integrae, scilicet passionem cum suis obiectis. in quibus v>\$ magna resistendi rationi provenit principaliter non ex parte obiecti, hoc est termini, sed ex parte passionis, hoc est transmutationis corporalis quae fit in nobis; ut sunt delectationes carnales, timores mortis, et irae. Quaedam vero sunt in quibus magna resistendi vis principaliter est ex parte obiecti terminantis: ut sunt appetitus honorum et pecuniarum. Nec eget probatione hanc distinctio. Quoniam experimur in nobis hanc differentiam, dum in carnalibus concupiscentiis adeo transmutamur et ardemus in corpore ut ratio non possit evadere, et similiter accidit in passione irae et timore mortis, et huiusmodi: in appetitu vero pecuniae aut honoris, non (ani exardescit uult mutatur corpus, ut experientia testatur, sed ex parte rei quae appetitus impugnat magnificatur principaliter.

Ex his autem patet solutio argumentorum Martini. Supponit namque, primo, falsum hoc. quod distinctio ista habeat pro membro uno passionem, pro altero obiectum. et propterca cum alterius praecisione utrumque intelligatur. – Argumenta deinde quatuor contra hoc, non militent contra distinctionem litterae. Unde primum, comparans vires obectorum inter se, puta mortis et pecuniae, non est ad propositum. Et similiter secundum, afferens convenientiam omnium passionum et obiectorum inter se, non est ad propositum. Tertium autem, comparans diversas inter se

pussionei sccondtlm «uns specie», putn cupiditatem et tristitiam. extra propositum quaestioni* est. Et similiter quartum . convenientiam afferens obiectorum. Omnia siquidem haec a comparatione litterae longe sunt. Quoniam, ut putet cx dictis, in littera comparantur passiones integrae, hoc est cum talibus obicctis, ptisilbnibu* integris, hoc est cum aliis obicctis. in hoc quod est resistere principaliter ex pone passionis, idest trummutationnn corporalis, vel principaliter ex parte obiccti. Cum hac enim differentia /-tant omnes convenientiae urguendo ullntoe.

VI. Ad ea nutem quae Murtinus secundo loco obiicit -, dicitur quod non contra Auctorem bene intellectum procedunt. Nam non intendit Auctor subtrahere parvas irns, parvos timores, parvasqtic concupiscentias carnales a virtutis moderamine, ut iste intellexit: sed intendit quod circa praedicta parva nulla est virtus simpliciter, tanquam circa materiam proprium simpliciter. Cum quo tamen stat quod circa praedicta tanquam relato ud propriam materiam, sit virtus; virtus, inquam, non alia, sed diurnet. Ita quod temperantia, verbi gratia, quae simpliciter est circa maximas carnis delectationes. tanquum circa materiam propriam simpliciter, est etiam secundum quid circa panos delectationes carnis, tanquam circa materium eiusdem secundum quid.

Putet nutem hanc esse veram Auctoris intentionem cx duobus. Primo, ex eo quod superius * expresse dixit quod circa pericula idin est fortitudo secundum quid. – Secunda, ex eo quod sic directe constituitur intentu differentia in littera inter virtutes quae sunt circa honores ct pecunias, et virtutes quae sunt circa bono et mala carnis: dum in illis distinguuntur duae virtutes simpliciter, altera circii magnum, altera circa mediocre ut propriam materiam, tam in honoribus qnnm pecuniis, ut patet in IV *Ethic.* ♦, et hic * et superius *♦; in istis vero ponitur una tantum vinus

simpliciter, circa maximum in quolibet genere, tanquam circa propriam materiam; circa mediocre vero aut panum nulla ponitur propria virtus simpliciter ut circu propriam materiam, sed illamet quae est circa maximum illius generis. extenditur tid mediocre ct parvum, tanquam ad id quod reducitur ud propriam materiam ut imperfectum nd perfectum in illo genere.

VII. Ad tertii dubii s primam ubicctioncm dicitur quod ' x'w ' . cibus et potus possunt dupliciter appeti. Primo, ut delectabiles secundum tactum: ut sunt materia sobrietatis seu abstinentiae. Et sic quantumcunque parvi cibi vel potus spectant ad maximas delectationes, quae sunt delectationes tactus. Et propterca sunt extra propositum huius membri' quoniam spectum ad ilbmmct virtutem ad qunm spectat moderari maximas delectationes circo alimenta. – Alio modo possunt appeti ut possidendi. Et sic comprehenduntur sub pecuniae numine; ct cadunt sub hoc membro; ct habent parvae pecuniae rationem.

Ad secundam vero dicitur quod, licet honor non sit necessarius ud vitnm corporalem hominis, est tamen necessarim ad vitnm politicam: adeo ut etiam famuli stabulariorum ct coquorum suos velint honores. Homo autem est naturaliter animal politicum.

VIII. Ad dubium ultimo motum -, in responsione nd 'N*m ■k tertium , respondetur quod dc magnanimitate vere negatur quod est circa parvos honores ut propriam materiam: quia cm circa magnos honores solum ut propriam materiam. Cum quo tamen stat quod eminenter est quodammodo circu parvos honores ct privationem honoris, scilicet despiciendo illos ct privationem eorundem. Virtus autem innominata quae est circa mediocres honores, est circa illos jt propriam materiam : ct privationem illorum respicit cx lia parte qua respicit contrarium sibi vinum per defectum; privutin enim albi cx pane nigri se tenet.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MAGNANIMITAS SIT VIRTUS

/)r Mato, qu. vm, >rt. a: IV *Idhic.*, lea. nti.

1) TERTIUM SIC PROCEDITUR. VidetUP quod magnanimitas non sit virtus. Omnis enim virtus moralis in medio consistit. ■M^MH*Sed magnanimité non est virtus, sed m* maximo: quia *maximis dignificat se- ipsum* a, ut dicitur in IV *Ethic.* * Ergo magnanimitas non est virtus.

2. Praeterea, qui habet unam virtutem, habet omnes, ut supra habitum est. Sed aliquis potest habere aliquam virtutem non habens magnanimitatem: dicit enim Philosophus, in IV *Ethic.* quod *qui est parvis dignus, et his dignificat se- ipsum, temperatus est. magnanimus autem non.* Ergo magnanimitas non est virtus.

3. Praeterea, virtus est *bona qualitas mentis*, ut supra * habitum est. Sed magnanimitas habet quasdam corporales dispositiones: dicit enim Philosophus, in IV *Ethic.**, quod *matus lentus magnanimi videtur, et vox gravis, et locutio stabilis.* Ergo magnanimitas non est virtus.

4. Praeterea, nulla virtus opponitur alteri virtuti. Sed magnanimitas opponitur humilitari: nam magnanimus *dignum sc reputat magnis*, et *alios*

contemnit, ut dicitur in 1\ *Ethic.* * Ergo magnanimitas non est virtus.

5. Praeterea, cuiuslibet virtutis proprietates non sunt laudabiles. Sed magnanimitas habet quasdam proprietates vituperabiles: primo quidem, quod * *non est memor benefactorum* *; secundo, quod est *otiosus et tardus**; tertio, quod *utitur ironia ad multos* ' ; quarto, quod *non potest alii convivere* **; ' ; quinto, quod *magis possidet infructuosa quam fructuosa* ♦ Ergo magnanimitas non est virtus.

Sed contra est quod in laudem quorundam dicitur, II *Machab.* xiv ♦ *Nicanor audiens virtutem suam laudat, et ait: Nicanor, magnanimus es. (em comitum ludae. et animi magnitudinem quam pro patriae certaminibus habebant,* etc. Laudabilia autem sunt solum virtutum opera. Ergo magnanimitas. ad quam pertinet magnum animum habere, est virtus.

Respondeo dicendum quod ad rationem virtutis humanae pertinet ut in rebus humanis bonum rationis servetur, quod est proprium hominis bonum. Inter ceteras autem res humanas exteriores, honores praecipuum locum tenent. sicut dictum est ♦ Ei inde 7 magnanimitas. quae

a) *ted in... icifium, – icd maximi» difint;c.U icipiam* G, post *quia* aliquae cdifone» addunt *maffnanimur.*

p) *quod.* – *quia* P hk et quater infm. – Pro *tonefaturum, Knc~Udarum* |>j et codice* excepto F.
7) *bide.* – *inde rtf quod* ADC.l, *extudi* l.. *ideo* P.

QUAESTIO CXXIX. ARTICULUS III

modum rationis ponit circa magnos honores, est virtus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Philosophiis dicit, in IV *Ethic.* *, *magnanimus est quidem magnitudine extremus*, inquantum scilicet ad maxima tendit: *eo autem quod ut oportet. medius*. quia videlicet ad ea quae sunt maxima, secundum rationem tendit: *eo enim quod secundum dignitatem seipsum dignificat*. ut ibidem dicitur, quia scilicet se non extendit ad maiora quam dignus est \

Ad secundum dicendum quod connexio virtutum non est intelligenda secundum actus, ut scilicet cuilibet competat habere actus omnium virtutum. Unde actus magnanimitatis non competit cuilibet virtuoso, sed solum magnis. Sed secundum principia virtutum, quae sunt prudentia cl gratia, omnes virtutes sunt connexae secundum habitus simul in anima existences, vel in actu vel in propinqua dispositione. Et sic potest aliquis cui non competit actus magnanimitatis, habere magnanimitatis habitum: per quem scilicet disponitur ad talum actum exequendum si sibi secundum statum suum competeret.

Ad tertium dicendum quod corporales motus diversificantur secundum diversas animae apprehensiones et affectiones . Et secundum hoc contingit quod ad magnanimitatum consequuntur quaedam determinata accidentia circa motus corporales. Velocitas enim motus provenit ex eo quod homo ad multa intendit, quae explere festinat: sed magnanimus intendit solum ad magna, quae pauca sunt, quae etiam indigeni magna attentione; et ideo habet motum tardum. Similiter etiam acuitas vocis, et velocitas, praecipue competit his qui de quibuslibet contendere volunt: quod non perlinet ad magnanimos, qui non intromittunt se nisi de magnis. Et sicut praedictae dispositiones corporalium motuum conveniunt magnanimis secundum modum affectionis eorum, ita etiam in his qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatem tales conditiones naturaliter inveniuntur.

Ad quartum dicendum quod in homine invenitur aliquid magnum, quod ex dono Dei possidet; et aliquis defectus, qui competit ei ex infirmitate naturae. Magnanimitas igitur facit quod homo λ) *magnis dignified* secundum considerationem donorum quae possidet ex Deo: sicut, si habet magnam virtutem animi, magnanimitas facit quod ad perfecta opera virtutis tendat. Et similiter est dicendum de usu cuiuslibet alterius boni, puta

scientiae vel exterioris fortunae. Humilitas autem facit quod homo seipsum parvipendat secundum considerationem proprii defectus. – Similiter etiam magnanimitas contemnit alios secundum quod deficiunt a donis Dei: non enim tantum alios appetiatur quod pro eis aliquid indecens faciat. Sed humilitas alios honorat, et superiores aestimat. inquantum in eis aliquid inspicit de donis Dei. Unde in Psalmo * dicitur de viro iusto: *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*, quod pertinet ad contemptum magnanimi; *timentes autem Dominum glorificat*, quod pertinet ad honorationem humilis. – Et sic patet quod magnanimitas et humilitas non sunt contraria, quamvis in contraria tendere videantur: quia procedunt secundum diversas considerationes.

Ad quintum dicendum quod proprietates illae, secundum quod ad magnanimum pertinent, non sunt vituperabiles, sed superexcednter laudabiles. Quod enim primo dicitur, quod magnanimus *non habet tn memoria : a quibus beneficia recipit*, intelligendum est quantum ad hoc quod non est sibi delectabile quod ab aliquibus beneficia recipiat \ quin sibi maiora recompense!. Quod perlinet ad perfectionem gratitudinis, in cuius actu vult superexcellere, sicut et in actibus aliarum virtutum. – Similiter etiam secundo dicitur quod est *otiosus et tardus*, non quia deficiat ab operando ea quae sibi conveniunt: sed quia non ingerit se quibuscumque operibus sibi convenientibus sed solum magnis, qualia decent eum. – Dicitur etiam tertio quod *utitur ironia*, non secundum quod opponitur veritati, ut scilicet dicat de se aliqua vilia quae non sunt, vel neget aliqua magna quae sunt: sed quia non totam magnitudinem suam monstrat, maxime quantum ad inferiorum multitudinem ; quia sicut l Philosophus ibidem * dicit, ad magnanimum pertinet *magnum esse ad eos qui in dignitate ct bonis fortunisl sunt, ad medios autem moderatum*. – Quarto etiam dicitur quod *ad alios non potest convivere* . scilicet familiariter, *nisi ad amicos*: quia omnino vitat adulationem et simulationem, quae perlinent ad animi parvitatem. Convivit tamen omnibus, et magnis et parvis, *secundum quod oportet*, ut dictum est*. – Quinto etiam dicitur quod *vult habere magis infructuosa*. non quaecumque. sed *bona*, idest honesta. Nam in omnibus praeponit honesta utilibus, tanquam maiora: utilia enim quaeruntur ad subveniendum alicui defectui, qui magnanimitati repugnat.

î) digitut eft,- Jîpiut BCEFHK, <fr dîgnntti \. ctt Jîpnm DGI.
< et ar'cctîonci.- Om. P.
ζ. in memoria.- memoria AB, mrmor/am KL.
rj recipiat.- recipiet BEFlpA, recipit G.

6 tibi convenitntibut. – sibt inconvtClientibus GII k'W
venicnhbui cd. »i, ocn. P.
t) tient. – tciliccl ABFKLpC sicut etiam Pj .
x) fortunis. - fortitudinis LpH. fortunat Pj

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo tertio eiusdem centesimaevigcsimaenonae quaestionis. in responsione ad secundum, dubium cx Martino, in dicto tractatu ., qu. n occurrit, ubi contra hanc responsionem arguit quod non satis consonat sibi ipsi. Propinqua, inquit, dispositio ad habitum non est nisi mediante actu generative illius habitus: ita quod est prius

dispositio ad netum quam ad habitum. Ergo virtutes magis sunt connexae secundum actus qunm secundum habitu». Sed non sunt connexae secundum actus, ut hic dicitur, propter quanuunque dispositionem piopinquamad netum. Ergo nec dicentur connexae secundum habitus propter quamcumquc dispositionem ad habitum.

• De Mspuant.
nutatr.
** Ad AFX. <||
cont. con^u* «

QUAESTIO CXXIX, ARTICULUS III

Ad hoc dubium dicitur quod responsio interne optime sibi ct veritati consonat. Et quod ilh propositio est falsa *Propinqua dispositio ad habitum non est nisi mediante actu generative) illius habitus»* Habentur siquidem habitus secundinarum virtutum, puta magnificentiae, magnanimitatis ct huiusmodi, in propinqua dispositione, cx hoc ipso quod habemur virtutes principales quae cardinales vacantur.

Illa quoque propositio udiunctp, *Prius est dispositio ad actum quam ad habitum virtutis*, distinguenda est. Quin dc actu virtutis contingit loqui dupliciter. Primo, ut est actus virtutis: ut scilicet til a virtuoso. Et sic falsa est: quoniam prius oportet habere virtutem quam actum virtutis eo modo quo a virtuosu's actus excreetur, ut patet. Secundo, ut est netus secundum speciem tantum virtutis: co modo quo etiam vir quantumcumque iniustus quandoque facit iustum, solvendo quod debet. Et talis actus praecedit virtutem : quin *fabricando fabri fimus*. Sed cum dc connexione virtutum est sermo, non dc istis imperfectis, sed dc perfectis actibus virtutis sermo est. Et propterea in proposito negandum est quod prius est dispositio nd actum quam ad hiibitum: quoniam c contra est verum. Et ideo argumentum nihil valet.

II. In eodem articulo, in responsione ad quartum, dubium occurrit cx eodem Martino, in eadem quaestione -, contra hanc responsionem directe sic arguente *. Humilitas facit quod homo , secundum conditionem magnorum bonorum quae n Deo possidet, sc magnis dignificct. ct ad magna opera, conformia illis bonis, tendat: ct magnanimitas f<cit quod secundum conditionem defectuum suorum, sc parvipendat. Ergo nulla penitus est differentia inter magnanimum et humilem in se dignificando ct non dignificando magnis bonis.

Antecedens pro prima parte probatur. Tum, primo, quia secundum sanctum Thomam, humilitas facit honorarc alios ct dignificarc. inquuntum in cis inspicit aliquid dc donis Dei. Ergo humilitas, si similia inspicit quis in sc, facit quod dignificct sc magnis bonis. – Tum, secundo, quia vel humilitas impedit ne humilis cognoscat dona Dei quae habet, esse in sc aut non. Non primum : quia humilitas nec sensum nec intellectum hebetat. Si secundum, ergo humilis cognoscit in se dona Dei, etiam magna. Aut ergo secundum ea magnis bonis sc dignificac aut non. Si sic, ergo humilitas eodem modo inclinat sicut magnanimitas. Si non, ergo contrariétés inter magnanimitatem ct humilitatem est: humilitas enim inclinaret ad non sc dignificsndmn.

Secunda vero pars antecedentis probatur. Quia magnanimus iudicat secundum veritatem. Ergo, si sunt aliqui defectus in eo, magnanimitas sua inclinat eum ud minus aestimandum de sc, tantum quantum illi defectus sunt im-peditivi sinuosarum operationum.

III. Secundo, principaliter -. Posito casU quod sit aliquis maxime magnanimus ct maxime humilis, dignus aliqua certa ardua administrations, cl sic existimetur α civibus, etc., committentibus illam illi: tunc sic. Aut iste per utramque virtutem simul iudicabit sc dignum illa, ct suscipiet; aut per utramque iudicabit se indignum, ct refutabit; aut per magnanimitatem iudicabit sc dignum, ct per humilitatem sc indignum. Non primum nec secundum: quia sic haberetur intentum dc eadem aut simili utriusque inclinatione. Ergo tertium. Quod est impossibile. Tum quia duo contradictoria essent simul vera. Tum quia erunt in eodem duo indicia contraria, 'I'uni quia vel suscipiet. ct tunc aget contra dictamcn humilitatis; vel reficiet, ct tunc aget contra dictamen magnanimitatis; vel neutrum faciet, ct sic aget contra utrumque dictamcn; vel simul suscipiet ct reficiet, ct tunc erunt duo contradictoria simul.

Sed forre, inquit, respondebitur quod secundum considerationem donorum Dei, iudicat sc dignum; secundum vero considerationem propriorum defectuum iudicat sc indignum. – Contra, primo. Quorumcumque consequentia repugnant, antecedentia quoque repugnant. Sed haec consequentia, *Iste est dignus hac administratione*, et, *Iste non est dignus hac administratione*, repugnant. Ergo ct antecedentia. Sed antecedentia sunt ista: *Iste, secundum*

conditiones bonorum quae a Deo habet, vere iudicat quod est dignus hac administratione; ct. *Iste» secundum defectus quos habet» vere iudicat quod non est dignus eadem*. Ergo ista duo antecedentia repugnant. – Probatur subiuncta minor, scilicet. *Sed antecedentia sunt ista* etc. Quia bene sequitur. *Iste» secundum hanc considerationem» vere iudicat se esse dignum tali administratione : ergo iste est dignus illa. Et secundum hanc aliam considerationem, vere iudicat se esse indignum illa eadem: ergo est indignus eadem*.

Secundo, quia vel defectus impediunt, habito etiam ratione tot bonorum, ab administratione: nut non. Si sic, ergo magnanimus, cui sunt noti defectus, non dignificabit sc illa. Si non, ergo noti reddunt cum indignum : ct consequenter humilitas non inclinabit ad non dignitkandum sc hac administratione.

IV. Ad hanc dubitationem Martini, confundentem humilitatem ct magnanimitatem, respondetur negando antecedens -. Et ad primam probationem primae partis dicitur quod non est eadem ratio dc aliis ct dc scipso, respectu humilis ut sic: quoniam humilitas inclinat ad respiciendum m aliis bona, et in sc mala scu defectus. – Ad secundam vero dicitur quod humilita» non impedit hominem humilem a cognitione donorum Dei quae habet ipse. Sed cx hoc non sequitur; Ergo ad ipsam spectat dignificare sc secundum illa Sicut nec humilitas impedit cognitionem iustorum sci temperatorum vel fortium operum: ct tamen non sequitur: Ergo ad ipsum spectat inclinare in insta vel fortia, etc. Cum ergo arguitur *humilis, ut sic, digmfcat se, aut non*, respondetur quod non. Et cum infertur: *Ergo est contraria magnanimitati humilitas*, nihil valet sequela; quin aliud est humilitatem non indimire ad dignificandum hominem bonis quibus est dignus; ct aliud est humilitatem inclinare ad non dignificandum hominem bonis quibus est dignus. Nam in primo est pura negatio, in secundo affirmatur inclinatio ad oppositum; ct primum veriticatur de humilitate, non secundum. Et tomen arguens secundum imponit humilitati.

Ad secundum vero partem antecedentis principalis, scilicet quod magnanimitas facit quod homo, secundum conditionem defectuum suorum, sc parvipendat : dicitur quod non est falsa, sicut prima pars. Quoniam magnanimitas tendit ad magnum in qualibet virtute. ac per hoc, inquantum tendit ad magnum in humilitatis opere, facit quodammodo quod humilitatis est. .Non sic autem humilitas deficit magnanimitatem sicut magnanimitas magnificat humilitatem. Et ideo prima pars dicti antecedentis simpliciter negata est.

V. Ad secundum argumentum principale * dicitur quod responsio ibi recitata est bona, ct sumpta cx littera praesenti. Ad improbationem autem dicitur quod distinctio inter dignum simpliciter, vd secundum huc. solvit quaestionem. Humilitas namque indignum secundum quid, hoc est secundum proprios defectus, magnanimitas vero dignum simpliciter, hoc est, omnibus consideratis, iudicat. Quod patet cx duobus. Primo, cx hoc quod humiles invenimus non nisi quantum cx sc est, subtrahere se a magnis? ut patet Jc Ioannc Baptista, *Ego a (e debeo baptizari*; ct tamen baptizavit Christum -. Et in veteri Testamento Moysea ct lèremias a divina legatione ob proprios defectus sc subtrahebant a: quam simpliciter parati erant suscipere, ut fecerunt. – Secundo, ex ratione. Quia humilitas non est rctractiva u virtutum operibus, sed custos omnium, semper inclinans hominem ad nihil sui sapiendum, quod spectat ad secundum quid magnanimitas autem, ad cuiusque virtuti» magna tendens non secundum quid, sed omnibus consideratis, etiam eo quod ad humilitatem spectat, digniheet simpliciter hominem his bonis in quibus dignus est. Ei licet fundamentum dignitatis bonorum sint dona Dei, hoc tamen non facit dignum secundum quid quia quidquid est homo ct hominis et in homine, est donum Dei. Non sic autem Jc defectibus: quoniam nan quidquid est homo, cie., est defectus.

Ex hoc igitur quod magnanimus se dignitica i simpliciter, ct humilis secundum quid tantum sc indignitkat.

• AJ arj j conicoeda» i.
• Ct n sm n

* O num. v.

- v - λ . μ .

• Mtnh cr; «11.
icr» μ. 15.

• & >> .a, m.
v<D>. u: rtr n.
»cr» t, to. ij:
kran cap l.
◆Λ ;

hoc est, indignum sc aestimat in relatione ud suos dclectus; patet quod nec antecedentia ncc consequentia repugnant, ut putabatur repugnare accipiendo dignum semper simpliciter. Et similiter patet quod humilis magnanimus procedet ad actus magnos: semper tamen indignum se

credens, cognoscens ct dicens in relatione ad proprios delectus. Unde dc angelis caelestibus dicimus * quod *tremunt* ante Deum, reterendo hoc ad defectum naturae, quae cx sc potest deficere*, quamvis semper felices assistant ct ministrent Deo.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM MAGNANIMITAS SI I VIRTUS SPECIALIS

¶ Quartum sic proceditur. Videtur quod magnanimitas non sit specialis vinus. Nulla enim specialis virtus operatur in omnibus virtutibus. Sed Philosophus dicit, *n IV *Ethic.* *, quod ad magnanimum pertinet *quod est in unaquaque virtute magnum*. Ergo magnanimitas non est specialis vinus.

2. Praeterea, nulli speciali virtuti attribuuntur actus virtutum diversarum. Sed magnanimo attribuuntur diversarum virtutum actus: dicitur enim in iv *Ethic.* *, quod ad magnanimum pertinet *non fugere commonentem*, quod est actus prudentiae; *neque facere iniusta*, quod est uctus iustitiae; et est *promptus ad benefaciendum* x, quod est actus caritatis; et quod *ministrat prompte* quod est actus liberalitatis; et quod est *veridicus**, quod est actus veritatis; et quod *non est planctirus* *. quod est actus ’ patientiae. Ergo magnanimitas non est vinus specialis.

3. Praeterea, quaelibet vinus est quidam spiritalis* ornatus animae: secundum illud Isaiac LX1*: *Induit me Dominus vestimentis salutis*; et postea subdit, *quasi sponsam ornatam monilibus suis*. Sed magnanimitas esi *ornatus omnium virtutum*, ut dicitur in IV *Ethic.* *. Ergo magnanimitas est generalis vinus.

Sed contra est quod Philosophus, in II *Ethic.* * distinguit eam contra alias virtutes. Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est. ad specialem virtutem pertinet quod modum rationis in aliqua determinata materia ponat. Magnanimitas autem ponit modum rationis circa determinatam materiam, scilicet circa honores, ut supra* dictum est. Honor autem, secundum se consideratus, est quoddam bonum speciale. Et secundum hoc magnanimitas, secundum se considerata. est quaedam specialis virtus. Sed quia

honor est cuiuslibet virtutis praemium, ut ex supra* dictis patet: ideo ex consequenti, ratione suae materiae, respicit omnes virtutes.

Ad primum ergo dicendum quod magnanimitas non est circa honorem quemcumque, sed circa magnum honorem. Sicut autem honor debetur virtuti. ita etiam magnus honor debetur magno operi virtutis. Et inde est quod magnanimus τ intendit magna operari in qualibet virtute: inquuntum scilicet tendit ad ea quae sunt digna magno honore.

Ad secundum dicendum quod quia magnanimus tendit ad magna, consequens est quod ad illa praecipue tendat quae important aliquam excellentiam. et illa fugiat quae pertinent ad defectum. Pertinet autem ad quandam excellentiam quod aliquis bene laciāt, ct quod sit communicativus, ct plurium rctributivus. Et ideo ad ista promptum sc exhibet, inquantum habent rationem cuiusdam excellentiae: non autem secundum eam rationem qua sunt actus aliarum virtutum.

Ad defectum autem pertinet quod aliquis inlantum magnipendat aliqua exteriora bona vel mala quod pro cis a iustitia vel quacumque virtute declinet Similiter etiam ad defectum pertinet omnis occultatio veritatis: quia videtur ex timore procedere. Quod etiam aliquis sit planctivus, ad defectum pertinet: quia per hoc videtur animus exterioribus malis succumbere. Et ideo haec et similia vitat magnanimus secundum quandam specialem rationem, scilicet (anquam contraria excellentiae vel magnitudini.

Ad tertium dicendum quod quaelibet virtus habet quendam decorem sive ornatum cx sua specie, qui est proprius unicuique virtuti. Sed superadditur alius ornatus cx ipsa magnitudine operis virtuosī per magnanimitatem, quae omnes virtutes *maiores facit*, ut dicitur in IV *Ethic.* *

1) *actui.* – *actui actui* \, om. BDEFG1K1-.
j) *spiritalis.* – *specialis* PDEH1.pC.

γ *magnanimus* – *magnui* BDI EpACK.
i *declinet.* – *recedat ct declinet* l'j .

Commentaria Cardinalis Caietnm

¶ s articulo quarto eiusdem centesimaevigesimaenonne quaestionis dubium occurrit circa illud *. *Proprius actus magnanimi est tendere in magnum in cuiusque virtutis opere*, quod hubetur in IV *Ethic.* *. et facit difficultatem magnam in praesenti articulo. Auctor siquidem ex parte materiae distinguīt magnanimitatem ab aliis -; hoc autem difficultatem facit ex pdrlc formalis rationis. Et est ratio dubii - quia magnum ct parvum cuiusque actus virtutis non distinguuntur specie: ac per hoc, eiusdem virtutis est tendere in actum suum sive magnum sive parvum. Et sic magnanimitas coī-

cidit cum qualibet virtute inquantum facit suum actum magnum. Et sic non est virtus specialis, sed quaelibet virtus ut exercens magnum actum. Non est ergo magnanimius una virtus: sed est maxima fortitudo, maxima iustitia, maxima temperantia, ct sic dc aliis; quaelibet enim harum tendit in magnum suum netum.

Praeterea, magnum in actu temperantiae vel iustitiae aut habet rationem ardui, aut non. Si habet rationem ardui, ergo maxima ttmpciantia non potest in magnum actum temperantiae. Si non, ergo magnum in tali actu non est

Qa cui. «l u

obiectum magnanimitatis : quia, cum sit in irascibili. oportet obiectum eius case quoddm arduum.

Praeterea, magnum in cuiuscumque virtutis opere, quod dicitur obiectum magnanimi, aut significat magnam quantitatem actus virtutis substratae, puta temperantiae vel fortitudinis: et sic redeunt difficultates praemissarum rationum. Aut significat aliquid superadditum quantitati actus illius substratae virtutis. Et tunc, assignetur illud. Quia non apparet, cum magnanimus fortissimus tendit in maximum fortitudinis actum, quod in aliam tendat magnitudinem quum fortitudinis nd intra ct honoris ad extra (de quo non est ad praesens propositum loqui).

II. Ad huius difficultati» evidentiam, sciendum est primo, quod magnum ct parvum, ut m *Praedicamentis** dicitur, est relativum circa quantitatem. Propter quod importât, ultra subiectum, quantitatem ct relationem. Et licet ex parte quantitatis magnum ct panum non distinguantur specie, quia eiusdem est speciei linea parva et mngnn, et similiter superficies ct corpus: ct similiter cx pane subiccti, seu rei quantae, non exigunt magnum ct parvum differentiam specificum, magna siquidem et parva aqua eiusdem est speciei, ct similiter magna et pana albedo: cx parte tamen relationis specificice distinguuntur magnum ct panum. Sunt enim relativa specie distincta, sicut duplum ct dimidium : spectant enim non ud relativa aequiparandae, sed suppositionis et superpositionis. Quocirca, licet magnum et parvum non distinguantur specie rei quae dicitur magna vel parva, puta albedinis, caloris, honoris, pecuniae, etc.; ncc specie quantitatis: sunt tamen relativa inter se distincta specie.

III. Sciendum est secundo, quod in effectibus naturalibus duo inveniuntur' scilicet res ipsa, quae est terminus formalis actionis, et magnitudo ipsius. Sicut, cum ignis calefacit aquam, est ibi el calor, qui formaliter terminat calefactionem; ct quantitas eius, puta quod est calor ut duo, etc. Ad haec nutem duo naturale agens ita se habet quod primum est ad quod directe intendit, quodque cx ratione formae qua agit, directe producit: secundum vero cx conditione ipsius formae provenit. Calidum enim, inquantum calidum, facit calidum; sed quia intensus est activas calor, ideo in patiente disposito iit non solum cnior, sed calor intensus: ita quod calidum activum directe non intendit nisi calidum facere, tnnquam proprium et formalem effectum; intensionem autem caloris efficit non tnnquam cx forma intenta directe, sed unquam conditionem concomitantem naturaliter tale agens in hoc passo, etc. Et quia in anima intellectus natus est adunata dividere, ct anima natura quaedam est; in hoc anima excedit naturam quod efficit magnitudinem actus virtutis non solum per modum naturae, scilicet ut conditionem actus. sicut de calore dictum est; sed etiam per modum animae, scilicet per directam intentionem ipsius magnitudinis, ut cuiusdam rationis formalis, ita quod homo valde fortis ct magnanimus dupliciter tendit in magnum fortitudinis actum. Primo, per modum naturae, inquantum fortis: ex ratione namque suae magnae fortitudinis exit in magnum fortitudinis actum, sicut magnus culor in magnam calefactionem. Secundo, per directam intentionem ipsius magnitudinis, inquantum magnanimus*, cx ratione namque magnanimitatis tendit in magnitudinem actus fortitudinis ut propriam

rationem formalem intentam. Ita quod magnitudo actus fortitudinis a fortitudine fit ct respicitur ut conditio concomitans actum cx magnitudine fortitudinis : a magnanimitate vero fit ct respicitur ut formale obiectum ipsius. Et propterca distinguuntur specie fortitudo ct magnanimitas, utpotc habentes divertas rationes formale.» obiectivas: fortitudinis namque obiectum est torte, magnanimitalis vero magnum ; quamvis coïncidant in hoc quod id quod c»t unius obiecti conditio, illudmct est alterius formalis ratio obiectiva.

IV. Sciendum est tertio, quod inter magnum secundum se sumptum, ct magnum non secundum se sed per aliud, tanta est differentia in moralibus ut magnum secundum se, quia excellens quid ac difficile altumque sanat, ardui rationem habeat : non secundum se autem sed per aliud respectum, infra limites illius quod principaliter respicitur contineatur. Ac per hoc, magnum temperantiae opus, si referatur nd magnam temperantiam, non habet rationem ardui; quia temperantia perse primo respicit ipsum temperantiac opus, circa quod principaliter c m, et cx consequenti respicit magnitudinem operis: et propterca non exit sic limites concupiscibilis magnum temperantiae opus. Sed si idem opus referatur ad magnanimitatem, tunc per se primo refertur ad ipsum non quatenus opus temperantiae, sed quatenus tnagnum . est enim magnanimitas per se primo circa magnum: ct propterca, ut sic, habet rationem ardui, ct exiens terminos concupiscibilis, ad irascibilis obiectum transit

V. Ad primum ergo argumentum· dicitur quod magnum et panum, ut sunt modi alterius, non distinguunt speciem illius rei cuius sunt modi: tamen magnum ct par um secundum se distinguuntur specie. Et ex hac parte magnum habet rationem ardui, et parvum non. Et propttTcn distinguuntur specie in moralibus; quando scilicet magnum induit rationem ardui. Et sic est in proposito: quoniam ct magnum in opere cuiusque virtutis, et magnum in honoribus habet rationem ardui. Constat autem arduum distingui specie a non arduo.

Ad secundum dicitur quod magnum opus temperantiae dupliciter consideratur. Primo, ut ly *magnum* dicit modum alterius, scilicet operis temperantiae. Et sic, quia non per se respicitur ab habitu, sed ratione alterius, scilicet operis temperati, non habet rationem ardui, ct ad temperantiam spectat. Secundo, ut ly *magnum* didt rationem formalem qua opus ab habitu respicitur. Et sic habet rationem ardui, et ad magnanimitatem spectat.

Ad tertium dicitur quod non est hic diversius rei significatae per ly *magnum opus temperantiae* uno vel altero modo: sed est diversitas rationis quam induit ly *magnum* ut respicitur u temperantia, et a magnanimitate. Magnitudo siquidem operis temperati semper significatur. Sed cum refertur huiusmodi magnitudo ad temperantiam, habet rationem modi ct secundo respecti ub ea, ut dictum est -: ' N·®· quando vero refertur ad magnanimitatem, habet rationem rationis formalis primo el per se respectae ab ea. Et propterca magnanimius habet pro formali oblecto et fine magnum in cuiusque virtutis opere : temperantia vero ct aliae virtutes habent pro formalibus obiecti* ipsa temperata. insta, fortia et huiusmodi; magna autem haec ipsa cx consequenti attingunt, ut dictum est ·.

* Xem “·. »*

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM MAGNANIMITAS SIT PARS FORTITUDINIS

Supra, qu. cxxrin.

spD quinti M SIC PROCEDITUR. Videtur quod magnanimitas non sit pars fortitudinis. Idem enim non est pars sui ipsius. Sed magnanimitas videtur idem esse fortitudini. Dicit enim Seneca, in libro *de Quatuor Virtut.* *: *Magnanimitas, quae et fortitudo dicitur, si insit animo 3 tuo. cum magna fiducia vives.* Et Tullius dicit, in I *de Offic.* *: *Viros fortes magnanimos esse eosdem volumus, veritatis amicos, minimeque fallaces.* Ergo magnanimitas non est pars fortitudinis.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, quod *magnanimus non est philokindynus.* idest *amator periculi.* Ad fortem autem pertinet exponere se periculis. Ergo magnanimitas non conuenit cum fortitudine, ut possit dici pars eius.

3. Praeterea, magnanimitas respicit magnum in bonis sperandis: fortitudo autem respicit magnum in malis umendis vel audendis V Sed bonum est principalius quam malum. Ergo magnanimitas est principalior virtus quam fortitudo. Non ergo est pars eius.

Sed contra est quod Macrobius * et Andronicus ♦ ponunt magnanimitatem fortitudinis partem.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, principalis virtus est ad quam pertinet aliquem generalem modum virtutis constituere in aliqua materia principali. Inter alios autem generales modos virtutis unus est firmitas animi: quia *firmiter se habere* requiritur in omni virtute, ut dicitur in II *Ethic.** Praecipue tamen hoc laudatur in virtutibus quae in aliquod arduum tendunt, in quibus difficillimum est firmitatem servare. Et ideo quanto difficilius est in aliquo arduo firmiter se habere, tanto principalior est virtus quae circa illud firmitatem praestat animo. Difficilius autem est firmiter se habere in periculis mortis, in quibus confirmat animum fortitudo, quam in maximis bonis sperandis vel adipiscendis, ad quae confirmat animum magnanimitas: quia sicut homo maxime diligit vitam suam, ita maxime refugit mortis pericula. Sic ergo patet quod magnanimitas conuenit cum fortitudine inquantum confirmat animum circa aliquid arduum: deficit autem ab ea in hoc quod firmat animum

in eo circa quod facilius est firmitatem senare. Unde magnanimitas ponitur pars fortitudinis, quia adiungitur ei sicut secundaria principali.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in V *Ethic.* *, *carere malo accipitur in ratione boni.* Unde et non superan ab aliquo gravi malo, puta a periculis mortis, accipitur quodammodo pro eo quod est attingere ad magnum bonum: quorum primum perlinet ad fortitudinem, secundum ad magnanimitatem. Et secundum hoc fortitudo et magnanimitas pro eodem accipi possunt. Quia tamen alia ratio difficultatis est in utroque praedictorum, ideo, proprie loquendo, magnanimitas ab Aristotele ponitur alia virtus a fortitudine.

Ad secundum dicendum quod amator periculi dicitur qui indifferenter se periculis exponit. Quod videtur pertinere ad cum qui indifferenter multa quasi magna existimat, quod est contra rationem magnanimi: nullus enim videtur pro aliquo se periculis exponere nisi illud magnum existimet. Sed pro his quae vere sunt magna, magnanimus promptissime periculis se exponit: quia operatur magnum in actu fortitudinis, sicut et in actibus aliarum virtutum. Unde et Philosophus ibidem * dicit quod magnanimos *non est microkindynus*, idest *pro parvis periclitans*, sed *megalokindynus*, idest *pro magnis l periclitans*. Et Seneca dicit, in libro *de Quatuor Virtut.* *: *Ens magnanimus, si pericula nec appetas ut temerarius, nec formides ut timidus: nam nihil timidum facit animum nisi reprehensibilis vitae conscientia.*

Ad tertium dicendum quod malum, inquantum huiusmodi. fugiendum est: quod autem sit contra ipsum persistendum, est per accidens, inquantum scilicet oportet sustinere mala ad conservationem bonorum. Sed bonum de se est appetendum: et quod ab eo refugiatur, non est nisi per accidens, inquantum scilicet existimatur excedere facultatem desiderantis. Semper autem quod est per se potius est quam id quod est per accidens. Et ideo magis repugnat firmitati animi arduum in malis quam arduum in bonis. Et ideo principalior est virtus fortitudinis quam magnanimitatis *: licet enim bonum sit simpliciter principalius quam malum, malum tamen est principalius quantum ad hoc.

• Qp. I. * l»;

s'wī.

' KIHt IL
c'p. nr*.» .--
S
n

• l.or dt nX

ī

• lxc cn

• |K U4

a) *animo.* – *cordi* Pa.

3) *σκ* *eosdem.* – *eosdem esse* PHa.

γ) *audendis.* – *audiendis* ABCEFHKfl, *audientis* D, *odiendis* l
adeundis L.

δ) *rnofnix.* – *periculis* Addunt Pu.

ARTICULUS SEXTUS

(IRUM FIDUCIA PERTINEAT AD MAGNANIMITATEM

III *Sent.*, 4° tit. lxviii, .i. in, an. 3, qu^a i.

¶ Tercio^o videtur quod fiducia non pertineat ad magnanimitatem. Polest enim aliquis habere fiduciam non solum de seipso, sed etiam de alio: secundum illud II ad I Cor, in^o: *Fiduciam autem habemus per Iesum Christum ad Deum: non quod sumus sufficientes cogitare* ’ aliquid a nobis, quasi ex nobis. Sed hoc videtur esse contra rationem magnanimitatis. Ergo fiducia ad magnanimitatem non pertinet.

2. Praeterea, fiducia videtur timon esse opposita: secundum illud Isaias xxi^o: *Fiducialiter agam, et non timebo*. Sed carere umore magis pertinet ad fortitudinem. Ergo et fiducia magis ad fortitudinem pertinet quam ad magnanimitatem.

3. Praeterea, praemium non debetur nisi virtuti. Sed fiduciae debetur praemium: dicitur enim *Heb.* ni^o, quod *nos sumus domus Christi, si fiduciam et gloriam spei usque in finem firmam retineamus*. Ergo fiducia est quaedam virtus distincta a magnanimitate. – Quod etiam videtur per hoc quod Macrobius eam magnanimitati enndividit^o.

Sed contra est quod Tullius, in sua *Rhetorica* videtur ponere fiduciam loco magnanimitatis supra^o dictum est.

Respondeo dicendum quod nomen *fiduciae* ex *fide* assumptum esse videtur. Ad fidem autem pertinet aliquid et alicui credere. Pertinet autem fiducia ad spem: secundum illud Iob^o: *Habebis fiduciam, proposita tibi spe*. Et ideo nomen fiduciae hoc^o principaliter significare videtur, quod aliquis spem concipiat ex hoc quod credit verbis alicuius auxilium promittentis. – Sed quia fides dicitur etiam opinio vehemens; contingit autem aliquid vehementer opinari non solum ex eo quod est ab alio dictum, sed etiam ex eo quod in alio consideratur: inde est quod fiducia etiam potest dici qua aliquis spem alicuius rei concipit ex aliquo considerato; quandoque quidem in seipso, puta cum aliquis, videns se sanum, confidit se diu victurum; quandoque autem in alio, puta cum aliquis, considerans alium amicum suum esse et potentem, fiduciam habet adiuvari ab eo. – Dictum est autem supra^o quod magnanimitas proprie est circa spem alicuius ardui. Et ideo, quia fiducia importat quoddam robur spei pro-

veniens ex aliqua consideratione quae facit vehementem opinionem de bono assequendo, inde est quod fiducia ad magnanimitatem pertinet.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in IV *Ethic.* ^o ad magnanimum perlinet *nullo indigere*^o, quia hoc deficientis est: hoc tamen debet intelligi secundum modum humanum; unde addit, *rei vix*. Hoc enim est supra hominem, ut omnino nullo indigeat. Indiget enim omnis homo, primo quidem, divino auxilio: secundario^o autem etiam auxilio humano, quia homo est naturaliter animal sociale, eo quod sibi non sufficit ad vitam. Inquantum ergo indiget aliis, sic ad magnanimum pertinet ut habeat fiduciam de aliis: quia hoc etiam ad excellentiam hominis pertinet, quod habeat alios in promptu qui eum possint iuvare. Inquantum autem ipse aliquid potest, intantum ad magnanimitatem perlinet fiducia quam habet de seipso.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra^o dictum est, cum de passionibus ageretur, spes quidem directe opponitur desperationi, quae est circa idem obiectum, scilicet circa bonum: sed secundum contrarietatem obectorum opponitur timori, cuius obiectum est malum. Fiducia autem quoddam robur spei importat. Et ideo opponitur timori. sicut et spes. Sed quia fortitudo proprie firmat hominem contra; mala, magnanimitas autem circa prosecutionem bonorum: inde est quod fiducia magis proprie pertinet ad magnanimitatem quam ad fortitudinem. Sed quia spes causal audaciam, quae perlinet ad fortitudinem, inde est quod fiducia ad fortitudinem ex consequenti perlinet.

Ad tertium dicendum quod fiducia, sicut dictum est^o, importat quendam modum spei: est enim fiducia spes roborata ex aliqua firma opinione. Modus autem adhibitus alicui affectioni potest pertinere ad commendationem ipsius actus, ut ex hoc sit meritorius: non tamen ex hoc determinatur ad speciem virtutis, sed ex materia. Et ideo fiducia non potest, proprie loquendo, nominare aliquam virtutem, sed potest nominare conditionem virtutis. Et propter hoc numeratur inter partes fortitudinis, non quasi vinus adiuncta (nisi secundum quod accipitur pro magnanimitate a Tullio^o), sed sicut pars integralis, ut dictum est^o. ^o u^o

a *cogitare*. – Om. ABDI HfIlpCK.

.j) *hoc*. – *hic* P.

γ) *in alio consideratur*. – *at in alio consideratum* Pa.

δ) *iecondario*. – *iccundo* PDa.

i) *uod*. – Om. AH.

ζ) *contra*. – *circa* P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto eiusdem quaestionis, in responsione ad tertium, pro quanto ibi dicitur quod fiducia, pro spe certa in materia magnanimitatis, non est virtus, sed conditio virtutis (is dubium ex Murino^o occurrit, in eodem tractatu ♦, quod de Fiducia^o, probante primo, quod est species magnanimitatis.

Primo. Fiducia continetur sub aliqua virtute ut inferius sub superiore essentiali. Sed nulla est alia nisi magnanimitas. Ergo. – Minor patet: quia restricta est ad materiam magnanimitatis. – Maior probatur. Quia netus fiduciae est actus per se virtuosus. Ergo habitus est per se vinus.

• *Pe. nliui.*
• Cor.chu a

lbfj .d*r6 .

scumlu -, quod non valet quod dicit Thomas, quod *fiducia importât quendam modinn spei, quia fiducia est spes roborata ex firma opinione*. Quia posset quaeri quid per modum spei intclligut. Aut enim intclligit ipsum spem: aut aliud n »pc. Et si aliud, aut intrinsecum, aut extrinsecum. Et facile deducerentur membra. Ego nutem dico quod li-dueia non est aliud quam ipes, non quaelibet, sed habens coniunctnni certitudinem. Et si hoc intelligat per modum spei, non contradico.

II. Ad hoc dicitur negando quod fiducia, ut est purs in-tcgmlis fortitudinis, ut scilicet restricta est ad materiam for-titudinis, sit virtus, proprie loquendo. Et proptcr cu non continetur sub aliqua virtute ut inferius sub suo superiori essentiali. – Et ad probationem, quia netus fiduciae est actus per se virtuosus, ergo habitus est per se virtus: –

negatur antecedens. Quoniam actus fiduciae non est vir-tuosus per se. sed ut pars alterius, scilicet fortitudini*: sicut nec actus hepatis aut cerebri est netus per se, sed ut partis, quae *quidquid est totius est*. Unde Auctor dicit quod non est fiducia virtus, quia alienam materiam respi-cit, scilicet fortitudinis materiam: ad virtuti* autem speciem propria exigitur materia.

Ad improbationem autem secundo loco Auctori* per interrogationem , respondetur quod robur spei est modus spei addens supra spem firmitatem rectam. Et »ic potet quod est iiliutl u spe. Et est qualitas vel relatio superad-dita spei : secundum diversas opiniones dc bonitate et ma-litia morali in passionibus posita vel clicitivc vel impera-tive. etc. Haec enim »unt proposito iinpertinentia et sunt in praecedenti Libro * tractata.

•An. u jlc

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM SECURITAS AI) MAGNANIMITATEM PERTINEAT

• Qu uUVHI
art π0K- ad 6

i.ib x.tdins

ik.

v«w n.
*

“

c«p »» * 14

5^a ^'»d septimum sic proceditur. Videtur quod securitas ad magnanimitatem non per-tineat. Securitas enim, ut supra habi-ti^*^t**um** est. importat quietem quandam a perturbatione timoris. Sed hoc maxime facit for-titudo. Ergo securitas videtur idem esse quod fortitudo. Sed fortitudo non perlinet ad magna-nimitatem. sed potius e converso. Ergo neque securitas ad magnanimitatem pertinet.

2. Praeterea, Isidorus dicit, in libro *Etymol.* *, quod *securus dicitur quasi sine cura*. Sed hoc videtur esse contra virtutem, quae curam habet de rebus honestis: secundum illud Apostoli, II *ad Titn.* n ♦ *Sollicite cura teipsum probabilem exhi-bere Deo*. Ergo securitas non pertinet ad magna-nimitatem, quae operatur magnum in omnibus virtutibus.

3. Praeterea, non est idem virtus ct virtutis praemium. Sed securitas ponitur praemium vir-tutis: ut patet *lob* xi *: *Si iniquitatem quae est in manu tua abstuleris, defossus ⁊ securus dormies*. Ergo securitas non pertinet ad magnanimitatem, neque ad aliam virtutem, sicut pars eius.

Sed contra est quod Tullius dicit, in I *de Of-fie.* *, quod ad magnanimum pertinet *neque perturbationi animi, neque homini, neque fortune succumbere*. Sed in hoc consistit hominis securitas. Ergo securitas ad magnanimitatem per-linet.

Respondeo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in II suae *Rhetoricae* *. *timor facit homines consilialivos*: inquantum scilicet curam habent qualiter possint ea evadere quae timent. Securitas

autem dicitur per remotionem huius curae quam timor ingerit. Et ideo securitas importat quan-dam perfectam quietem animi a timore: sicut fiducia importat quoddam robur spei. Sicut au-lem spes directe pertinet ad magnanimitatem, ita timor directe pertinet ud fortitudinem. Et ideo, sicut fiducia immediate pertinet ud magnanimi-tatem, ita securitas immediate perlinet ad forti-tudinem. – Considerandum tamen est quod, sicut spes est causa audaciae, ita timor est causa de-sperationis, ut supra * habitum est, cum de pas-sionibus ageretur. Et ideo, sicut fiducia cx con-sequenti pertinet ad fortitudinem, inquantum utitur audacia*; ita et securitas ex consequenti pertinet ad magnanimitatem, inquantum repellit desperationem.

Ad primum ergo dicendum quod fortitudo non praecipue laudatur ex hoc quod non timeat, quod pertinet ad securitatem: sed inquantum imponat firmitatem quandam in passionibus. Unde secu-ritas non est idem quod fortitudo, sed est quae-dam conditio eius.

Ad secundum dicendum quod non quaelibet se-curitas est laudabilis, sed quando deponit aliquis curam prout debet, et in quibus timere non oportet. Et hoc modo est conditio fortitudinis et ma-gnanimitatis.

Ad tertium dicendum quod in virtutibus est quaedam similitudo et participatio futurae bcali-ludinis, ut supra* habitum est. Et ideo nihil prohibet securitatem quandam esse conditionem alicuius virtutis, quamvis perlecta securitas ad praemium virtutis pertineat.

•P Uu.«a «u.
>rt. i

• Q. *ut*
Ad i

' Cap. it
Λ- 177. .
Qip

• Art. 4, a

' Gap. vi

*1' |Pr,|a.Liu,

?

1 defouvs. – default* AGIR.

Commentaria Cardinalia Caietani

n articulo septimo eiusdem quaestionis dubium cx Mar-I lino, in dictu quaestione de Fiducia *, occurrit, ponente directe contra sanctum Thomam, quod praeter fiduciam non sil ponenda securitas tanquam aliquid ad magnanimi-tatem pertinens. Arguit ergo *primo*. Securitas non est aliud, secundum sanctum Thomam, quam *perfecta quies animi a timore*. Sed habitus fiducia, habetur perfecta quies animi α timore. Ergo praeter fiduciam non est ponenda securi-

tas. – Probatur minor. Quia certa spes, quae est tiducia. aufert timorem inquietantem : et si est timor inquietans, non est spes certa.

Secundo. Fiducia est *spes roborata ex vehementi opi* nioue*, secundum sanctum Thomam *. Ergo est sine timore: ' quia cx tali spe boni assequendi cessat timor.

Tertio. Omne virtuosum per se expuhivum desperationis est securitas. Fiducia est huiusmodi. Ergo. – Maior pro-

T

bntur. Securitas est expulsive desperationi», ut Thomas dicit. Ergo quodlibct virtuosum quod expellit cum. est securitas. – Minor probatur. Quia implicat quod aliquis simul confidat ct desperet.

Quarto. Omnis pars magnanimitatis est vel fiducia, vel magnificentia, vel patientia, vel perseverantia. Sed securitas nihil aliorum trium est. Ergo est fiducia. – Maior est Tullii, recepta u beato Thoma.

Quinto, quia sanctus Thomas, in qu. «xxstti», dicit: *Securitatem, quam ponit Macrobius, comprehendit Tullius sub fiducia ; sed Macrobius per magis specialia distinxit.* Ergo fiducia est superius ad securitatem. Non fuit ergo distinguenda securitas contra fiduciam.

.SV.vio. Securitas aut dicit actum intellectus, aut voluntatis. Si voluntatis, aut est volitio simplex, aut imperativa. Si secundum, ipsa non est distincta a magnificentia. Si primum, cum connotet cx parte intellectus certitudinem quaiidnm, sic est eadem spei. – Si autem sit actus intellectus, non videtur esse nisi certitudo. Et hoc dicebamus esse connot.itum per fiduciam .

II. Ad hoc dubium dicitur quod securitas optime ponitur ultra fiduciam. Et cum dicitur. *Habita fiducia, habetur quies a timore:* respondetur dupliciter. Primo quod, cum spes sit dc bono ct timor dc malo, quanto firmior est spes alicuius boni, tanto minor est lunor oppositi mali, hoc est, privationis seu carendae illius boni: et quod ratione negationis boni sperati, non oportet ponere ultra fiduciam securitatem, sed ratione aliorum malorum. Verbi gratin, in materia fortitudinis ponitur fiducia ratione victo-

ri-ic, ct non oportet ponere securitatem respectu privationis victoriae sed ponitur securitas respectu malorum quae sustinenda imminet, putn vulnere, etc. Et sic fiducia et securitas ponuntur respectu diversorum obicctoruni.

Dicitur nihilominus secundo, quod est alia necessitas ponendi utramque cx parte diversurum passionum. Nam fiducia respicit spem. securitas timorem; ct oportet utramque passionem habere proprium rectificativum. Unde cx hoc ipso quod fiducia parit securitatem, ostenditur non superfluitas, non identitas, sed concomitantia respectu eiusdem. si concurrunt.

Prima tamen responsio, quae catgorica est, sufficit. Quoniam ostendit quod in diversis passionibus, respectu diversorum objectorum partialium, oportet ponere plures modos seu conditione» virtuosii».

Et per hoc patet solutio *secundi.*

Ad *tertium* dicitur quod maior est falsissima-, nec probatio aliquid apparentiae habet.

Ad *quartum,* licet possit negari maior, quia pane» illae sunt positae respectu fortitudinis, non magnanimitati»*; potest tamen dici, ut nd *quintum,* quod securitas comprehensa est sub fiduciae nomine, non quod securitas sit inferius respectu fiduciae (quia fiducia est boni, securitas α malo)· »ed propter concumitantiam carundcm respectu oppositorum. Securitas enim a malo aliquo infert quandam fiduciam dc bono opposito, ct c contra.

Ad *textum* dicitur quod securitas ncc cit udus intellectus nec voluntatis sed est in irnscibili habitus quietatus a timore.

ARTICULUS OCTAVUS

ITRUM BONA FORTUNAE CONFERANT AD MAGNANIMITATEM

I\ ErAic, lccI ii.

igpD OCTAVUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod) bona fortunae non conferant ad magnanimitatem. Quia ut Seneca dicit, in libro *de Ira* *, *virtus sibi sufficiens est.* Sed magnanimitas facit omnes virtutes magnas, ut dictum est*. Ergo bona fortunae non conferunt ad magnanimitatem.

2. Praeterea, nullus virtuosos contemnit ea quibus iuvatur. Sed magnanimus contemnit ea quae pertinent ad exteriorem fortunam: dicit enim Tullius, in I *de Offic.* *. quod *magnus animus in externarum 3 rerum despicientia commendatur.* Ergo magnanimitas non adiuvatur a bonis fortunae.

3. Praeterea, ibidem Tullius subdit quod ad magnum animum 5 pertinet *ea quae videntur acerba ita ferre ut nihil a statu naturae discedat, nihil a dignitate sapientis.* Et Aristoteles dicit, in IV *Ethic.* *, quod *magnanimus in infortuniis non est tristis.* Sed acerba et infortunia opponuntur bonis fortunae: quilibet autem T tristatur de subtractione eorum quibus iuvatur. Ergo exteriora bona fortunae non conferunt ad magnanimitatem.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, quod *bonae * fortunae videntur conferre ad magnanimitatem.*

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra * dictis patet, magnanimitas ad duo respicit: ad honorem quidem sicut ad materiam; sed ‘ ad aliquid magnum operandum sicut ad finem. Ad utrumque autem istorum bona fortunae cooperantur. Quia enim honor virtuosus non solum a sapientibus, sed etiam a multitudine exhibetur, quae maxima reputat huiusmodi exteriora bona fortunae; fit ex consequenti ut ab eis maior honor exhibeatur his quibus adsunt exteriora bona fortunae. Similiter etiam ad actus virtutum organice bona fortunae deserviunt: quia per divitias et potentiam ζ et amicos datur nobis facultas operandi ♦ Et ideo manifestum est quod bona fortunae conferunt ad magnanimitatem.

Ad phimum ergo dicendum quod virtus sibi sufficiens esse dicitur, quia sine his etiam exterioribus bonis esse potest. Indiget tamen his exterioribus bonis ad hoc quod expeditius operetur.

Ad secundum dicendum quod magnanimus exteriora bona contemnit, inquantum non reputat ea magna bona, pro quibus debeat aliquid indecens facere. Non tamen quantum ad hoc contemnit ea, quin reputet ea utilia ad opus virtutis exequendum.

Ad tertium dicendum quod quicumque non re-

* Art ua»c ,iJo

*(j «n pracc. Cvtracm n »),

V

-or II

·R'“. «*’

0

* An. i

* Cf. Aruw E-
UUC IA. I.
▼tir.o.i5.-S.Tn
ItCL· WJ.

31 *externarum.* – *extremarum* CDpK, *exteriorum* AG.
f.) *mapnum animum.* – *magnanimum* PAd.
y) *autem,- enim* PDIIa.

fc) *bonae.* – éoK4 l'ADGllsE ct u.
«.) *fed.* – ct PCDG.
ζ) *potentiam.* – *potentias* PGa.

putat aliquid magnum, neque multum gaudet si illud obtineat, neque multum tristatur si illud amittat. Et ideo, quia magnanimus non aestimat	exteriora bona fortunae * quasi aliqua magna. inde est quod nec de cis multum extollitur si ad-sint, neque in eorum * amissione multum deiicitur.	i *
---	---	--------

1) fortunat. – tctliccf bona fortunat Pe.	0) torum. – tarum ABDEFItIKLpC et a
---	-------------------------------------

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMA

DE PRAESUMPTIONE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de vitiis oppositis magnanimitati *. Et primo, de illis quae opponuntur sibi per excessum: quae sunt tria, scilicet praesumptio, ambitio ♦ inanis gloria **. Secundo, de pusillanimitate, quae opponitur ei per modum defectus ♦

Circa primum quaeruntur duo.

Primo: utrum praesumptio sit peccatum.

Secundo: utrum opponatur magnanimitati per excessum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PRAESUMPTIO SIT PECCATUM

Infra, qu. exnii, art. 1; IV *Ethic.*, lirt. n.

PRIMUM SIC PROCI DITI R. Vide IUP quod praesumptio non sit peccatum. Dicit **pcnim** Apostolus, *ad Philipp*, ni : *Quae —'feretro sunt obliviscens. ad anteriora me extendo*. Sed hoc videtur ad praesumptionem pertinere quod aliquis tendat in ea quae sunt supra seipsum. Ergo praesumptio non est peccatum.

2. Pkaet ekea» Philosophus dicit, in X *Ethic.* *, quod *oportet non secundum suadentes humana sapere hominem entem, neque mortalia mortalem: sed inquanlum contingit immortale 3facere*. Et in ³ *Metaphys.* * dicit quod homo debet se trahere ad divina inquanlum potest. Sed divina et immortalia maxime videntur esse supra hominem. Cum ergo de ratione praesumptionis sit quod aliquis tendat in ea quae sunt supra seipsum, videtur quod praesumptio non sil peccatum, sed magis sit aliquid laudabile.

3. Praeterea, Apostolus dicit. Il *ad Cor.* ni *: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis*. Si ergo praesumptio, secundum quam aliquis nititur in ea ad quae non sufficit, sit peccatum, videtur quod homo nec cogitare aliquid bonum licite possit. Quod est inconveniens. Non ergo praesumptio est peccatum.

Sed contra est quod dicitur *Eccli.* xxxvn*: *O praesumptio nequissima, unde creata es?* Ubi respondet Glossa *: *De mala scilicet voluntate creaturae*. Sed omne quod procedit ex radice malae voluntatis est peccatum. Ergo praesumptio est peccatum.

Respondeo dicendum quod, cum ea quae sunt secundum naturam sint ordinata ratione divina, quam humana ratio debet imitari, quidquid secundum rationem humanam fit quod est contra ordinem communiter in naturalibus rebus inven-

tum, est vitiosum et peccatum. Hoc autem communiter in omnibus rebus naturalibus invenitur, quod quaelibet actio commensuratur virtuti agentis, nec? aliquod agens naturale nititur ad agendum id quod excedit suam facultatem. Et ideo vitiosum est et peccatum, quasi contra ordinem naturalem existens, quod aliquis assumat ad agendum ea quae praeferuntur suae virtuti. Quod perlinet ad rationem praesumptionis: sicut et ipsum nomen manifestat. Unde manifestum est quod praesumptio est peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod nihil prohibet aliquid esse supra potentiam activam alicuius rei naturalis quod non est supra potentiam passivam eiusdem: inest enim aeri potentia passiva per quam potest transmutari in hoc quod habeat actionem et motum ignis, quae excedunt potentiam activam aeris. Sic etiam vitiosum esset et praesumptuosum quod aliquis in statu T imperfectae virtutis existens attentaret statim assequi ea quae sunt perfectae virtutis: sed si quis ad hoc tendat ut proficiat in virtutem perfectam, hoc non est praesumptuosum nec vitiosum. Et hoc modo Apostolus in anteriora se extendebat, scilicet per continuum profectum.

Ad secundum dicendum quod divina et immortalia secundum ordinem naturae sunt supra hominem: homini tamen inest quaedam naturalis potentia, scilicet intellectus, per quam potest coniungi immortalibus et divinis. Et secundum hoc Philosophus dicit quod oportet hominem se attrahere a ad immortalia et divina: non quidem ut ea operetur quae decet Deum facere, sed ut ei uniatur per intellectum et voluntatem.

Ad tertium dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in HI *Ethic.* ♦ *quae per alios possumus, aqualiter per nos possumus*. Et ideo, quia co-

gitare et lacère bonum possumus cum auxilio di-
vino. non totaliter hoc excedit facultatem nostram.
Et ideo non est praesumptuosum si aliquis ad

aliquod opus virtuosum faciendum : intendat. r
Esset autem praesumptuosum si ad hoc aliquis
tenderet absque fiducia divini auxilii.

*) /aciendum. – agendum l'Irf, om. G.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis cconteiimnctrigesimnc. in re-
sponsione ait primum, circa illud : *Praesumptuosum esset*
quod aliquis in statu imperfectae virtutis attentaret assequi
statim ea quae sunt perfectae virtutis, dubium occurrit cx
Martino, in tractatu dicto ♦. qu. 1 ** dc Praesumptione, ubi
tripliciter contra hoc dictum, universaliter intellectum, arguit.
Primo, quia historiis ecclesiasticis non consonat: dum mul-
tos legimus in statu imperfectae virtutis volasse ad eremum
aut religionem ; alios exposuisse se martyrio pro tide Christi.

Secundo, quia non consonat rationi moruli. Nam cu-
iuslibet virtutis moralis actus est in plena facultate liberi
arbitrii udiuti specialiter a Deo. Ergo existens in statu im-
perfectae virtutis potest appetere opus perfectae virtutis.

Tertio, quin opus perfectum, per quod generatur per-
fectus habitus, praecedit habitum perfectum. Ergo opus
perfectum habetur pro tempore pro quo non habetur ad-
huc nisi habitu.* imperfectus. Non est ergo praesumptuo-
sum universaliter quod aliquis habens imperfectum habi-
tum attentet opus perfectae virtutis.

II. Ad hoc dubium dicitur quod verba Auctoris sunt
universaliter vern, sane tamen intellecta, ut intclligi debent.
Notanda siquidem sunt verba litterae Unde ad primam
obicctioncm dicitur quod illi qui ad eremum aut religio-
nem absque praesumptione ingressi sunt, non attentabant
statim assequi eu quae sunt perfectae virtutis, sed atten-
tarunt vium perfectae virtutis. Quod in littera ’ approbatur
manifeste. Religio enim schola eat virtutis perfectae: non
professio perfectae virtutis. – Qui autem martyrio se ex-
posuerunt, licet quoad nos viderentur esse imperfectae vir-
tutis, utpote inchoantes; quoad licum Uimen erant perfe-
ctae virtutis, ipso Domino attestante -: *Maiorem caritatem*

nemo habet. Caritas siquidem unius incipientis potest esse
maior caritate ulterius qui multo tempore profecit: quo-
niam unicuique datur caritas *secundum mensuram dona-
tionis Christi**, et non est mensura aliqua initii. – Simi-
liter illi qui statim ad solitariam vitam recte processerunt,
a perfecta virtute incocpcrunt, ut Antonius ct Benedictus:
propter iam dictam divinae largitatis mensuram, quae uni
tantum tribuit in initio quantum non habebit alius post
quadraginta annos in religione.

Ad secundum dicitur quod solvit seipsam in hoc quod
dicit, *specialiter adiuti a Deo*. Quilibet enim, qunntum-
cumque imperfectae virtutis si specialiter adiuvntur α Deo
nd opus aliquod quimtumcumquc magnum, potest absque
praesumptione tendere in illud. Auctor autem loquitur
de impeilectae virtutis homine absque alia appositione au-
xilii specialis.

Ad tertiam autem dicitur primo, quod falsum est opus
perfectum praecedere habitum perfectum. Est enim oppo-
situm verum. Fabricando siquidem imperfecte fabri fimus:
ct lubricamus post perfecte. Et similiter cantando cl pul-
sando imperfecte musici fimus ♦, ct cantamus et pulsamus
-a Arieti-
perfecte: ut experientia testatur. Generant autem imperfecti i. i î?-S/R
actus habitum perfectum in virtute superioris principii: ut
in praecedenti Libro · dictum est.

Dicitur nihilominus secundo, quod aliud est habere ««t.
uctum perfectum ante perfectum habitum: et aliud est post
imperfectam virtutem statim attentare ca quae sunt perfe-
ctae virtutis. Stat enim quod post imperfectam virtutem
multo studio, exercitio ct conatu, habeat quis aliquem
actum quasi perfectum ante perfectam virtutem. Et sic non
praesumet: quia non statim attentat.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PRAESUMPTIO OPPONATUR MAGNANIMITATI PER EXCESSUM

Supra, qu. xxi, Art. 1 ; II *Ethic.*, lcct ix; IV *Ethic.*, lect. vhi, xi.

secundum sic proceditur. Videtur quod
JJ\$@J@praesumptio non opponatur magnani-
Jj^SoÆmitati per excessum. Praesumptio enim
^ ^ ^ ^poniturspecies peccati in Spiritum San-
ctum. ut supra * habitum est. Sed peccatum in
Spiritum Sanctum non opponitur magnanimitati.
sed magis caritati. Ergo etiam neque praesumptio
opponitur magnanimitati.

2. Praeterea, ad magnanimitatem pertinet
quod aliquis *se magnis dignified* *. Sed aliquis
dicitur praesumptuosus etiam si se parvis digni-
fied, dummodo hoc excedat propriam facultatem.
Non ergo directe praesumptio magnanimitati op-
ponitur.

3. Praeterea, magnanimus exteriora bona re-
putat quasi parva. Sed secundum Philosophum,
in IV *Ethic.* *, praesumptuosi propter exteriorem
fortunam *fiunt despectores et iniuriatores alio-
him*, quasi magnum aliquid aestimantes exteriora

bona. Ergo praesumptio non opponitur magna-
nimitati per excessum, sed solum per defectum.

Sed contra est quod Philosophus, in II * et
IV* *Ethic.*, dicit quod magnanimo per excès-
sum opponitur *chaunus* a, idest furiosus vel ven-
tosus, quem nos dicimus *praesumptuosum*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum
est, magnanimitas consistit in medio, non quidem
secundum quantitatem eius in quod tendit, quia
tendit in maximum: sed constituitur in medio
secundum proportionem ad propriam facultatem;
non enim in maiora tendit quam sibi conveniant.
Praesumptuosus autem, quantum ad id in quod
tendit, non excedit magnanimum : sed multum
quandoque ab eo deficit. Excudit autem secun-
dum proportionem suae facultatis, quam magna-
nimus non transcendit. Et hoc modo praesum-
ptio opponitur magnanimitati per excessum.

Ad primum ergo dicendum quod non quaelibet

• *he Mairn-is*”
mute
•Unrc«p.iJ
j.-ont.coudo»-1

• In rt>p. ad t

* Juan. op. km.
vtr* tj

* Qu. xiv. ari. i;
qu xxi. xrt. i.

• G. Aru!ou £*
Uüic.lib. IV. cap.
ni. c. v - S. Th.
l<cl. tu».

• G£. Ml. n. 11.-
S. Th Itcl rt

») *chaunus*. – *capum* plcrique, *capuliut* G, *captivui* I, *cupitus* cd. a, spat. vac, F.

praesumptio ponitur peccatum in Spiritum Sanctum, sed illa qua quis divinam iustitiam contemnit ex inordinata confidentia divinae misericordiae. Et talis praesumptio, ratione materiae, inquantum scilicet per eam contemnitur aliquid divinum, opponitur caritati, vel potius dono timoris, cuius est Deum revereri. Inquantum tamen talis contemptus excedit proportionem propriae facultatis, potest opponi magnanimitati.

An SECUNDUM DICENDUM quod sicut magnanimitas, ita et praesumptio in aliquid magnum tendere videtur: non enim multum consuevit dici aliquis praesumptuosus si in aliquo modico vires proprias transcendat. Si tamen praesumptuosus talis dicatur, haec praesumptio non opponitur magnanimitati: sed illi virtuti quae est circa meritorios honores, ut dictum est *.

An TERTIUM dicendum quod nullus attentat aliquid supra suam facultatem nisi inquantum facultatem suam aestimat maiorem quam sit. Circa quod potest esse error dupliciter. Uno modo, secundum solam quantitatem: puta cum aliquis aestimat se habere maiorem virtutem vel scientiam. vel aliquid aliud huiusmodi, quam habeat. – Alio modo, secundum genus rei: puta cum ali-

quis ex hoc aestimat se magnum et magnis dignum ex quo non est. puta propter divitias vel propter aliqua bona fortunae; ut enim Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *: *qui sine virtute talia bona habent, neque iuste magnis seipsum dignificant, neque recte magnanimi dicuntur.*

Similiter etiam illud ad quod aliquis tendit supra vires suas, quandoque quidem secundum rei veritatem usi magnum simpliciter: sicut patet de Petro, qui tendebat ad hoc quod pro Christo pateretur quod erat supra virtutem suam. Quandoque vero non est aliquid magnum simpliciter, sed solum secundum stultorum opinionem: sicut pretiosis vestibis indui, despicere et miurari aliis. Quod quidem perlinet ad excessum magnanimitatis non secundum rei veritatem, sed secundum opinionem. Unde Seneca dicit, in libro *de Quatuor Virtut.* *. *quod magnanimitas, si se extra modum suum extollat, faciet virum minacem, inflatum. turbidum, inquietum, et in quascumque excellentiae dictorum factorumque, neglecta honestate, festinum.* Et sic patet quod praesumptuosus secundum rei veritatem quandoque deficit a magnanimo: sed secundum apparentiam in excessu se habet.

— dtetum IU-LpAK, dtetum quod (ova. ex quo) DII. digWMm fMOd EpC«-A

Commontaria C u*d.inalis CrUotani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, in responsione * ad primum, dubium occurrit ex Martino, ibi *, circa oppositionem praesumptionis de qua in littera fit mentio, ut magnanimitatem et caritatem. Et primo arguit quod talis praesumptio qualis in littera describitur, non opponatur magnanimitati. Quia nullus affectat contemptum divinae iustitiae tanquam rem honorabilem. Ergo non est praesumptio opposita magnanimitati.

Secundo, quod non opponitur proprie canum. Quia magis opponitur spei. Secundum enim Auctorem, in Qq. *de falsitate* -, praesumptio est inordinata spes.

Tertio. Inordinata confidentia de divina misericordia non opponitur magnanimitati. Ergo. – Probatur assumptum. Quin non est respectu arduorum agendorum, sed respectu impunitatis in extremo ludicio.

II. Ad hoc dicitur quod praesumptio qua quis, inordinate confidens de divina misericordia, contemnit divinam iusti-

tiam. et ratione radicis, et ratione ipsius contemptus, manifeste opponitur magnanimitati. Pudici* quidem, qui talia, ut »ic, *dignificat se magnis quibus non est dignus** digniliter scilicet divina adoptione et visione, quibus non est dignus. – Ratione vero contemptus, quia ipsum contemnere est actus magnus excedens facultatem hominis talis quia contemnere rindianivom iustitiam est hominis sancti et iusti.

Unde patet responsio ad primum. Quilibet enim praesumptuosus contemnens exercet ipsum actum ut magnum et honorabilem, utpote ut actum iam securi de Deo.

Ei similiter patet responsio ad tertium: quin arduissimum agendum est regnare cum Christo, videre Deum, assequi opera felicitatis utcmue. quae iste sperat.

Ad secundum vero. ex littera patet quod non dicitur opponi simpliciter caritati, sed *ratione materiae*, inquantum scilicet est aliquid divinum. Quod non impugnatur ab argumento.

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMAPRIMA

DE AMBITIONE

IN DUOS ARTICULOS DIXISA

• Ct. au. cxxi, liifroJ

Deinde considerandum est de ambitione
Et circa hoc quaeruntur duo.
Primo: utrum ambitio sil peccatum.

Secundo: utrum opponatur magnanimitati per excessum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM AMBITIO SIT PECCATUM

I ad Cor., cep. uti, lecL it.

IN PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod ambitio non sit peccatum. Importat enim ambitio cupiditatem honoris. Honor autem de se quoddam bonum est, et maximum inter exteriora bona: unde qui de honore non curant, vituperantur. Ergo ambitio non est peccatum, sed magis aliquid laudabile, secundum quod bonum laudabiliter appetitur.

2. Praeterea, quilibet absque vitio potest appetere id quod sibi debetur pro praemio. Sed *honor est praemium virtutis*, ut Philosophus dicit, in I * et VIII ♦ *Ethic*. Ergo ambitio honoris non est peccatum.

3. Praeterea, illud per quod homo provocatur ad bonum et revocatur a malo, non est peccatum. Sed per honorem homines provocantur ad bona facienda et mala vitanda: sicut Philosophus dicit, in HI *Ethic*. *. quod *fortissimi videntur esse apud quos timidi sunt inhonorati, fortes autem honorati*; et Tullius dicit, in libro *de Tusculan. Quaest.* *, quod *honor alit artes*. Ergo ambitio non est peccatum.

Sed contra est quod dicitur I ad Cor. xm ♦ quod *caritas non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt*. Nihil aut repugnat caritati nisi peccatum. Ergo ambitio est peccatum.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, honor importat quondam reverentiam alicui exhibitam in testimonium excellentiae eius. Circa excellentiam autem hominis duo sunt attendenda. Primo quidem, quod id secundum quod homo excellit, non habet homo a scipso, sed est quasi quiddam divinum in eo. Et ideo ex hoc non debetur principaliter sibi honor, sed Deo. – Secundo considerandum est quod id in quo homo excellit, datur homini a Deo ut ex eo aliis prosit. Unde intentum debet homini placere testimonium suae excellentiae quod ab aliis exhibetur, inquan-

tum ex hoc paratur sibi via ad hoc quod aliis prosit.

Iriplaciter ergo 3 appetitum honoris contingit esse inordinatum. Uno modo, per hoc quod aliquis appetit testimonium de excellentia quam non habet: quod est appetere honorem supra suam proportionem. Alio modo, per hoc quod honorem sibi cupit p non referendo in Deum. Tertio modo, per hoc quod appetitus eius in ipso honore quiescit, non referens honorem ad utilitatem aliorum. Ambitio autem importat inordinatum appetitum honoris. Unde manifestum est quod ambitio semper est peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod appetitus boni debet regulari secundum rationem: cuius regulam si transcendat, erit vitiosus. Et hoc modo vitiosum est quod aliquis honorem appetat non secundum ordinem rationis. Vituperantur autem qui non curant de honore secundum quod ratio dictat, ut scilicet vitent ea quae sunt contraria honori.

Ad secundum dicendum quod honor non est praemium virtutis quoad ipsum virtuosum. ut scilicet hoc pro praemio expetere debeat: sed pro praemio expetit beatitudinem, quae est finis virtutis. Dicitur autem esse praemium virtutis ex parte aliorum, qui non habent aliquid maius quod virtuoso retribuunt quam honorem *, qui ex hoc ipso magnitudinem habet quod perhibet testimonium virtuti. Unde patet quod *non est sufficiens praemium*, ut dicitur in IV *Ethic*. *

Ad tertium dicendum quod sicut per appetitum honoris, quando debito modo appetitur, aliqui provocantur ad bonum et revocantur a malo; ita etiam, si inordinate appetatur, potest esse homini occasio multa mala faciendi, dum scilicet non * curat qualitercumque honorem consequi possit. Unde Sallustius dicit, in *Catilinario* *, quod *gloriam, honorem et imperium bonus et ignarus*

•Qt> ui. n. K-S Th. led. xvi. Cap xiv. n. 3 - S. Th. ket *n

•Car. vin. n. j.- S. Th. lect xvi.

• UK I. e>p. n.

• Ven. \$.

• Qx an. an i. 3.

• >, r»

'''«i?.. S -fs |*x n.

I • Cap. u Fi

sj ergo. – autem Pa.
p) cupit. – capit AÜF, caput pK.

y) ratio. · non DFpABi.K.- Pro vitent, etiam vitent U, non vitent P.
c) iton. – aliauit non Pa, homo non H.

aeque sibi exoptat sed Nle, scilicet bonus, vera via nititur; huic, scilicet ignavo, quia bonae artes desunt, dolis atque fallaciis contendit, - Et tamen illi qui solum propter honorem vel bona

faciunt vel mala vitant, non sunt virtuosi: ut patet per Philosophum, in III *Ethic.**, ubi dicit quod non sunt vere fortes qui propter honorem ⁂, fortia faciunt.

££

<j r.vopuf. - *exoptant* PCla; pro *nititur, utitur* PDGiC cl a.

Commentaria Cardinalis Cuiotani

•O m n Tn articulo primo quaestionis centcsimaetrigcsimaeprimae 1dubium *primo* occurrit . circa illud: *Id in quo homo excellit, datur homini a Deo ut ex eo aliis prosit*. Videtur enim dici hoc sine ratione aliqua. Nec apparet verum: quoniam quandoque datur homini ut in scipso perfectior sit.

• Cf. rim ni. Dubium *secundo* occurrit ♦ circa distinctionem trimembrem inordinati appetitus honoris, an sit sufficiens. Inquit enim Manilius, in i qu. de Ambitione *, quod videntur sibi esse alii modi praeter istos. Unde quatuor modos ponit: scilicet ratione quantitatis, tinis, mediorum, ct vehementiae. Sub his siquidem modis tribus in littera assignatis non comprehenditur ambitio digni secundum se aliquo honore, >cd indigni quia habet digniorem se illo honore qui non potest utrique dari, ut est honor episcopalis, etc. Et similiter nec ambitio eius qui per quaccumque media quaerit honorem quo dignus est. Et similiter nec ambitio eius qui vehementius ntfectat vel quaerit quam oporteat.

• C> . m. i». Dubium *tertio* est * circa veritatem tertii membri distinctionis dictae. Videtur siquidem rationi consonum quod si quis appetat honorem suae virtuti debitum ea ratione quia sibi est debitus ut habenti talem virtutem, non referendo aliter ad utilitatem aliorum, in nullo a rectitudine declinet: sicut appetens pecuniam sibi debitam quia est sibi debita, in nullo peccat.

•G lWd. Dubium *quarto* est ♦, en istae relationes honoris in Deum ct proximum in littera positae, requirantur actualiter . nn habitunliter. Et est ratio dubii quia requiri actualiser nimis durum est ct intolerabile: cum frequentissime honoremur absque cogitatione aliqua dc Deo ct proximo. Habitibus autem nec meremur nec demeremur: ut patet in dormientibus, et vigilantibus quando non actunlitcr utuntur habitibus quos habent.

II. Ad primum dubium dicitur quod, cum bonum sit naturaliter sui ipsius ditfusivum . cx hoc ipso quod aliquis constituitur α Deo in aliquo bono excellentiori, constituitur ad hoc ut prosit aliis: debent enim superiora in inferiora diffundi. Et quoniam ratio ista in promptu clara erat, ideo Xuctor non adiccit rationem in dicto tam \cro et rationabili. Praesertim cum Deus, universi curam habens, universi partes ditfundat ut suapte natura communicabilcs sint. Constat autem quod perfectioni in seipsis nata sunt aliis prodesse. Ad hoc igitur a Deo facta sunt perfectiora ut aliis prosint: ct non solum ut in seipsis perfectiora siot. Ex hoc enim ipso quod constituta sunt superiora ratione excellentiae, instituta sunt ut inferioribus non solum pracsint, sed prosint: ut sic *omnia suaviter disposita* * inve-ruantur.

•Sj ? 0»? . mh, ven- t

• Na», i HI. Ad secundum dubium ♦ dicitur quod distinctio trimembris in littera facta sufficiens videtur, itu quod omnis inordinatus appetitus honoris ad aliquod membrum illius reducitur. Nam appetitus honoris quo quis secundum se dignus est, sed ratione praeiudicii alterius dignioris redditur illicitu», ad primum membrum spectat, quo quis appetit honorari dc excellentia quam non habet. Multipliciter siquidem contingit non habere excellentiam aliquam: primo, absolute; secundo, relative. Verbi gratia, ego absolute sum dignus episcopatu: quia tamen est alter magis dignus illo episcopatu, ego non sum dignus respective ad illum; ac per hoc, si tunc appeto honorem episcopalem, appeto testimonium excellentiae quam non habeo, quoniam appeto testimonium dignioris, cum tamen non sim dignior. Et similiter cum quis absolute dignus nullis dignitatibus, quia tamen sunt multi digni, qui ex coacervatione dignitatum in unum hominem privantur illis, - non appetit licite tot

dignitates, quia appetit testimonium excellentiae quam non habet, scilicet digniori»: cum non sit dignus respective ad tot dignos qui propterea contemnuntur. - Qui nutem per indebita media affectat aut quaerit honorem , sub eodem membro clauditur. Quandoquidem co ipso quod per illicita media appetit aut quaerit, indignus fit. Ac per hoc, quaerit honorem quo non est simpliciter dignus nunc: licet alias esset dignus, si non per talia media quaereret. - Qui demum magis affectat honorem quam oporteat, ad idem membrum reducitur, pro quanto excellentia quam habet vehementiam appetitus non adaequat, sed exceditur ab ipsa.

IV, Ad elidentium tertii ct quarti dubii ., advertendum . tbiS. est quod honor, cum sit in genere bonorum utilium quoad hoc quod propter aliud est appetibilis, ad hoc quod ordinatu appetatur aut delectet. oportet quod referatur in debitum finem ad quem ordinandus est. Et quin ordinatur ad excellentiam hominis, est enim honor testimonium excellentiae; ct excellentia ordinatur ad utilitatem aliorum: ideo, dc primo ad ultimum, honor mihi exhibitus ordinatur ad utilitatem aliorum. Et similiter, quia excellentia mea est principaliter a Deo, ideo honor exhibitus meae excellentiae ordinatur principaliter ad Deum, ut auctorem excellentiae illius. Et haec sunt procul dubio vera. Sed quod difficultatem ingerit est quia non oportet omnem rectum usum alicuius referre in omne id ad quod nutum est referri, sed sufficit quod referat illud ad aliquem licitum finem in quem est natum ordinari. Verbi gratia, pecunia ordinatur principaliter ud commutationem, ct potest secundo ordinari ad depositionem vel aliquid aliud, nec oportet quod quilibet utens pecunia commutet, sed sufficit quod ordinet ud aliquem licitum linem. Ita in proposito honor ordinatur ad tres: scilicet ad Deum ut auctorem excellentiae . ct ud personam excellentem ut habentem illam, ct ad proximos, ut prosit illis. Si is qui excellit appetit honorem. aut delectatur honore, infra proprios limites, scilicet praecise ut habens excellentiam; cx hoc ipso reservat locum suum Deo nt auctori, ct proximis ut quibus prosit: quoniam relinquit honori relationes quos habet, cx hoc ipso quod non usurpat aut despicit relationem illius honoris ad Deum aut proximos. Imelligo igitur ego esse inordinatum appetitum honoris propter non referre in Deum ut auctorem ct proximos ut quibus prosit, si non referre sumitur contrarie aut privative: et non si sumitur pure negative. Notanter autem dico in Deum *ut auctorem excellentiae*, hoc est, ut ipse principaliter honoretur tanquam auctor excellentiae: quoniam non est hic sermo dc Deo ut cet fini» ultimus omnium; hoc enim non est de propriis huius quaestionis, sed dc communibus circumstantiis omnium humanorum operum. Non enim video mc, cum honoror, teneri ad aliud quam ad referendum honorem mihi exhibitum in finem proportionatum. Constat autem quod ego, ut habens excellentiam dignum tali honore ab hoc, tunc sum proximus ct commensurattu finis ad quem suapte notura honor ordinatur. In nullo igitur pecco si omitto relationes ad Deum ut auctorem ct proximos quoniam praeceptum affirmativum dc his relationibus exercendis nulla ratione probatur quod obliget pro tunc, nisi aliqua alia necessitas subsit; sicut ncc, cum appeto aut recipio pecuniam mihi debitam, teneor referre eam ad talem vel talem usum. Peccatum autem esset si homo in tantum delectaretur honore ut non curaret an honoretur Deus ut auctor, dummodo ipse habens honoretur; ct similiter pro nihilo haberet an honor utilis esset proximis, dummodo ipse honoraretur. Hoc enim esset quasi privare, quantum est cx

QUAESTIO CXXXL AB NCUM'S II

parte sui affectui, Deum ct proximos relationibus debitis ad illos, dum m affectu contemnuntur. Hoc enim esset quiescere in ipso honore, ct proprios egredi limites, cum affectu ad demolitionem aliorum.

Unde patet solutio tertii dubii ct quarti* scilicet quod istae relationes non exiguntur aetualiter, ncc habitualiter in bpccirdi, ad evitandum peccatum (quamvis exigi videantur virtualiter ad hoc quod appetitus honoris sit meritorius aeternae vitae: quia cantas virtualiter *omnia* meritoria *sua-viter disponit*). Sed declinare ab aliqua harum relationum sfvc contrarie sive privative, peccatum constituit ambitionis.

V. In eodem primo articulo, in responsione ad sccondum, dubium occurrit ex Martino, ibidem , in qu. i . dc Ambitione, dicente quod haec responsio non placet. Ium quin non est verum quod virtutis praemium sit bcatitudo aeterna: sed solum virtutis meritoriae.

Tum quia solutio haec non enervat, sed corroborat argumentum. Nam si honor est praemium insufficiens virtutis, non sequitur quod appetitus eius sit inordinatus immo oppositum. Quia, si aliud non obstat, videtur sequi quod quantuscumquc honor appeti potest ab habente exigam valde virtutem.

VI. Ad hoc dicitur quod prima obiectio peccat, tum quia Auctor non dicit, *Virtutis praemium est bcatitudo aeterna*, sed, *beatitudo*: sicut Philosophus posuit finem omnis virtutis felicitatem . Ncc obstat quod ipsa felicitas ffit actus virtutis perfectissimae: quoniam sicut *inordinatus animtts esi poena* *. ita felicitas est praemium felicitis animi. – Tum quia, apud theologum, virtus non me-

ritoria non est virtus nisi secundum quid, in statu naturae lapsae quia non est *dispositio perfecti ad optimum* . simpliciter.

Ad secundam vero obiectionem dicitur quod cx hoc ipso quod honor negatur virtutis praemium simpliciter, ct affirmatur virtutis praemium secundum quid cx parte aliorum, satis habetur quod honor non est de numero bonorum simpliciter, sed utilium: ac per hoc, quod appetitus eius non est ordinatus si est appetitus eius ut finis. Et hoc sufficit ad solutionem argumenti volentis quod appetitus honoris sit appetitus licitus quia est appetitus praemii virtutis, quod habet rationem finis.

Habetur nihilominus (ad perfectionem doctrinae) hinc quod appetitus honoris, si debet esse ordinatus, debet em ut appetitus boni utilis, qui debet esse secundum conimentionem ad finem, et non in infinitum: ut patet universaliter de recto appetitu utilium. Et proptcrca non potest quicumque habens virtutem appetere qunntumcumque honorem, sed commensuratum secundum patriae morem virtuti illi. Honor enim cum ab aliis exhibeatur excellentiae alicui, diversis excellentiis diversi honores accommodati sunt. Et proptcrca appetitus rectus non est qui incommensuratum suae virtuti honorem appetit. Et quamvis nullus honor sit cuicumque virtuti sufficiens simpliciter ut praemium, est tamen tali virtuti, ab hominibus talibus, talis honor sufficiens ut testimonium humanum; et tali virtuti talis alius honor, et sic dc aliis. Et proptcrca \iliosum esset si doctor in Theologia vellet honorari ut imperator triumphans: et sic dc aliis.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM AMBITIO OPPONATUR MAGNANIMITATI PER EXCESSUM

i) secundum sic proceditur. Videtur quod ambitio non opponatur magnanimitati per excessum. Uni enim medio non opponitur cx una parte nisi unum extremum. Sed magnanimitati per excessum opponitur praesumptio ut dictum est . Ergo non opponitur ei ambitio per excessum.

2. Praeterea, magnanimitas est circa honores. Sed ambitio videtur perlinere ad dignitates: dicitur enim II *Machab.* iv ♦ quod *Iason ambiebat summum sacerdotium*. Ergo ambitio non opponitur magnanimitati.

3. Praeterea, ambitio videtur ad exteriorem apparatus pertinere: dicitur enim *Act.* xxv ♦ quod Agrippa et Berenice *cum multa ambitione* introierunt praetorium; et II *Paralip.* xvi *. quod super corpus Asa mortui combusserunt aromata ct unguenta *ambitione nimia*. Sed magnanimitas non est circa exteriorem apparatus. Ergo ambitio non opponitur magnanimitati.

Sed contra est quod Tullius dicit, in I *de Offic.* *, quod *sicut quisque magnitudine animi excellit, ita maxime vult princeps omnium solus esse*. Sed hoc perlinet ad ambitionem. Ergo ambitio perimet ad excessum magnanimitatis.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, ambitio importat inordinatum appetitum honoris. Magnanimitas autem est circa honores, et utitur eis secundum quod oportet. Unde manifestum est quod ambitio opponitur magnanimitati sicut inordinatum ordinato.

Ad primum ergo dicendum quod magnanimitas ad duo respicit. Ad unum quidem sicut ad finem intentum: quod est aliquod magnum opus, quod magnanimus attentat secundum suam facultatem. Et quantum ad hoc opponitur magnanimitati per excessum praesumptio, quae * attentat aliquod magnum opus supra suam facultatem. Ad aliud autem respicit magnanimitas sicut ad materiam qua debite utitur, scilicet ad honorem. Et quantum ad hoc opponitur magnanimitati per excessum ambitio. Non est autem inconveniens secundum diversa esse plures excessus unius medii.

Ad secundum dicendum quod illis qui sunt in dignitate constituti, propter quandam excellentiam status, debetur honor. El secundum hoc inordinatus appetitus dignitatum pertinet ad ambitionem. Si quis enim inordinate appeteret dignitatem non ratione honoris, sed propter debitum dignitatis usum suam facultatem excedentem, non esset ambitiosus, sed magis praesumptuosus.

Ad tertium dicendum quod ipsa solemnitas exterioris cultus ad quendam honorem pertinet: unde et talibus consuevit honor exhiberi. Quod significatur Iac. II ♦ *Si introierit in conventum vestrum vir anulum habens aureum, in veste candida, et dixeritis ei: Tu sede hic bene*\$. etc. Unde ambitio non est circa exteriorem cultum nisi secundum quod pertinet ad honorem.

3) quae. – praesumptio enim Va.

?) bene. – Om. Pia.

Commentaria Cardinalis Cnictani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, in responsione ad primum, dubium occurrit ex Mnnino, ibidem -, in qu.ii .*, discedente ab hac solutione, propterea quia distinguit magnanimitatem in multas magnanimitates puta in eam quae habet pro obiccto rem honorabilem, puta dignitatem; et eam quae habet pro obiccto honorem, sicut illa qua quis cupit honorem suae dignitati debitum. Et ideo concludit quod nec ambitio nec praesumptio cuilibet magnanimitati opponitur, etc.

Ad hoc dicitur quod iste homo in hoc videtur deceptus quod distinguit magnanimitatem in species, ubi debet distinguere in actum ut est circa obiectum, et actum ut est circa materiam, ut in littera fit. Magnanimitas siquidem ut

est appetitus magnorum operum, habet pro excessu praesumptionem. et ipsamet. et non alia, ut appetitus est honoris, habet pro excessu ambitionem; et similiter, ut est appetitus gloriae, habet pro excessu inanem gloriam. Eadem siquidem est magnanimitas habens pro fine opus magnum. et pro materia honorem et gloriam. recteque ad omnia haec se habet: ac per hoc, ex cuiusque horum defectu corrumpitur. Unum est ergo medium magnanimitatis, constitutum ex causa integra; plures autem sunt excessus diversorum concurrentium ad perfectionem illius unius medii. Si vero essent diversae magnanimitates secundum speciem, non esset medium unum, sed quaelibet haberet suum medium.

* Or Λμ ΗΛ»/
*. Comtas. γ

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMASECUNDA

DE INANI GLORIA

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

• a. qu.
Intryd 3

Deinde considerandum est de inani gloria ♦
Et circa hoc quaeruntur quinque ’.
Primo: utrum appetitus gloriae sit peccatum.
Secundo: utrum inanis gloria magnanimitati
opponatur.

Tertio: utrum sit peccatum mortale.

Quarto: utrum sit vitium capitale.

Quinto: de filiabus eius.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM APPETITUS GLORIAE SIT PECCATUM

De Malo, qu. ut irt. t ; AA Galat^ cap. v. lecl. vu.

ad primum sic proceditur. Videtur quod
appetitus gloriae non sit peccatum.
Nullus enim peccat in hoc quod Deo as-
similatur: quinimmo mandatur. *Ephes.*
v. 1: *Estote imitatores Dei, sicut filii*
Sed in hoc quod homo quaerit gloriam, videtur
Deum imitari, qui ab hominibus gloriam quaerit:
unde dicitur Isaiae xi.m. 1: *Omnem * qui invocat*
nomen meum, in gloriam meam creavi eum. Ergo
appetitus gloriae non est peccatum.

2. Praeterea, illud per quod aliquis provoca-
tur ad bonum, non videtur esse peccatum. Sed
per appetitum gloriae homines provocantur ad
bonum: dicit enim Tullius, in libro *de Tusculan.*
Quaest. ♦ quod *omnes τ ad studia impelluntur*
gloria. In sacra etiam Scriptura promittitur gloria
pro bonis operibus: secundum illud *Rom.* u *: *His qui sunt secundum patientiam boni operis,*
gloriam et honorem. Ergo appetitus gloriae non
est peccatum.

3. Praeterea, Tullius dicit, in sua *Rhetorica* *,
quod *gloria est frequens de aliquo fama cum*
laude: et ad idem pertinet quod Ambrosius di-
cit *, quod gloria est ’ *clara cum laude notitia*
Sed appetere laudabilem famam non est pecca-
tum, quinimmo videtur esse laudabile: secundum
illud *Eccli.* xi.t. 1: *Curam habe de bono nomine;*
et *ad Rom.* xu ♦ *Providentes bona non solum*
coram Deo, sed etiam coram omnibus homini-
bus. Ergo appetitus inanis gloriae non est pec-
catum.

Sed contra esi quod Augustinus dicit, *V dt*
Civ. Dei *: *Sanius ’ videt qui et amorem laudi:*
vitium esse cognoscit.

Respondeo dicendum quod gloria claritatem
quandam significat: unde *glorificari* * idem est
quod *clarificari*, ut Augustinus dicit, *super Ioan.* *
Claritas autem et decorem quendam habet, ct *
manifestationem. El ideo nomen gloriae proprie
importat manifestationem alicuius de hoc quod
apud homines decorum videtur, sive illud sit bo-
num aliquod corporale, sive spirituale. Quia vero
illud quod simpliciter clarum est, a multis con-
spici potest ci a remotis, ideo proprie per nomen
gloriae designatur quod bonum alicuius deveniat
in multorum notitiam et approbationem: secun-
dum quem modum " dicitur in l ito Livio ♦ *Glo-*
riari ad unum non est. Largius tamen accepto
nomine gloriae, non solum consistit in multitu-
dinis cognitione, sed etiam paucorum vel unius,
aut sui solius, dum scilicet aliquis proprium bo-
num considerat ut dignum laude.

Quod autem aliquis bonum suum cognoscat
ei approbet, non est peccatum: dicitur enim l *ad*
Cor. tt 1: *Nos autem non * spiritum huius mundi*
accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut scia-
mus quae a Deo donata sunt nobis. Similiter etiam
non est peccatum quod aliquis velit bona ’ sua
ab aliis approbari: dicitur enim Matlh. v *: *Lu-*
ceal lux vestra coram hominibus. Et ideo appe-
litus gloriae de se non nominat aliquid vitiosum.

Sed appetitus inanis vel vanae gloriae vilium
importat: nam quidlibet vanum appetere vitiosum
est, secundum illud Psalmi ♦ L7 *quid diligitis va-*
nitatem, et quaeritis mendacium? Potest autem
gloria dici vana l, uno modo, ex parte rei de
qua quis gloriam quaerit: puta cum quis quaerit
gloriam de eo quod non est, vel de eo quod non

la/o.j., Tn
t.VUL.
.. Vir», iv

’ Vct», l&-

ζ B

,’ ^πα

n

J|

i

j

• U Noond.

y&SF α

†Teli.
Hhrt.

o

*s<n.a.

»

*,

|

i

.»'*.» >

l

a) *quinque.* – *quatuor* ADCEHKpl. ct u; infra om. u/rum *inani**
gloria magnanimitati opponatur mutili» ordinalibus BCI UKpAL ct a;
E legit *quatuor*, »cd cetera ut no», ornis»0 cum P *inanis gloria*: D
legit *quatuor*, et mox: *Secundo utrum magnanimitati oppunatur, tertio*
utrum tit peccatum mortale, quarto Je filiabut eiun,
J) *Omnem.* – /tjfr r *filio** meot de. longinquo, et *fili*as meat ab
eactremit terrae, ct omnem Prt.
γ *omnet.* – *hominei* PLu.
t) *ctt.* – *quasi* addunt Pu.

t) Auniui. – ABEFpK, *Sanctiu** L.
ζ» *glorificari.* – *gloriar*i PDGLu.
η) *decorem quemdam habet, et.* – *decor quandam habent* Pu.
o) *quem modum,* – quod PIM. – Pro *dicitur in Tita*Lario, *Saltu-*
ttiut dicit in Catilinario Pu.
t) Hi>N. – Orn. UEpACK, ante *iccepimui* ponunt DEHhK.
m) *bona.* – *opera* addunt Pu.
λ) »-ακ4. – *tripliciter* addunt PGrt ct ante- *gloria* l .

est gloria dignum, sicut de aliqua re fragili et caduca. – Alio modo, ex pane cuius a quo quis gloriam quaerit: puta hominis, cuius iudicium non est certum. – Tertio modo, ex partu ipsius qui gloriam appetit, qui videlicet appetitum gloriae suae non refert in debitum tinum, puta ad honorem Dei vel proximi salutem.

An primum ergo dicendum quod. sicut dicit Augustinus *, super illud Ioan, χιιι « Vos vocatis me. Magister et Domine, et bene dicitis », *periculosum est sibi placere cui cavendum est superbire. ille autem qui super omnia est, quantumcumque se laudet, non se extollit. Nobis namque expedit Deum nosse, non illi: nec eum quisque cognoscit si non se indicet ipse qui novit.* Unde patet quod Deus suam gloriam non quaerit propter se, sed propter nos. Et similiter etiam homo laudabiliter potest ad aliorum utilitatem gloriam suam appetere: secundum illud Matth. v*: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.*

Ad secundum dicendum quod gloria quae habetur a Deo, non est gloria vana, sed vera. Et talis gloria bonis operibus in praemium repromit-

titur. De qua dicitur, II *ad Cor.* x ♦ *Qui gloriatur, in Domino gloriatur: non enim qui seipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat.* – Provocantur etiam aliqui ad virtutum opera ex appetitu gloriae humanae, sicut etiam ex appetitu aliorum terrenorum bonorum: non tamen est vere virtuosus qui propter humanum gloriam opera virtutis operatur, ut Augustinus probat, in V *de Civ. Dei* *.

Ad tertium dicendum quod ad perfectionem hominis pertinet quod ipse cognoscat: sed quod ipse ab aliis cognoscatur non pertinet ad eius perfectionem, ut ideo non est per se appetendum. Potest tamen appeti inquantum est utile ad aliquid: vel ad hoc quod Deus ab hominibus glorificetur; vel ad hoc quod homines proficiant ex bono quod in alio cognoscunt: vel ex hoc quod ipse homo ex bonis quae in se cognoscit per testimonium laudis alienae, studeat in eis perseverare et ad meliora proficere. Et secundum hoc laudabile est quod *curam habeat aliquis de bono nomine*, et quod *provideat bona coram hominibus* non tamen quod in hominum laude inaniter delectetur.

u.» hominibus. – Deo et hominibus P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis centesimactrigesimaesecundae
Dubium ex Martino, in i qu. ♦ de Inani Gloria, occurrit, impugnante quod gloria, largiori vocabulo, significat etiam notitiam solius ipsiusmet qui gloriatur. Tum quia, secundum omnes, gloria importat alienam opinionem. – Tum Mu’u 11 *Rhetoricae** frequenter videtur poni bona opinio pro gloria. – Tum quia gloria inter externa bona habita est.

Ad hoc dicitur quod omnia haec facile unico verbo excluduntur, dicendo quod loquuntur de gloria proprie. Largiori autem vocabulo, sicut iustus est quis sibi ipsi, ita gloriosus est quis in sua opinione.

II. In eodem primo articulo, circa sufficientiam trium modorum in littera positorum de inani gloria, dubium ex Martino, ibidem, occurrit, dicentem dari alios modos: scilicet cum quis gloriam suam quaerit cum alienae gloriae detrimento; et rursus cum quis nimis urdet amore gloriae.

Ad hoc dicitur quod hi duo modi spectant ut tertium modum in littera positum, qui est *ex parte ipsius qui gloriam appetit*. Omnes siquidem defectus et deformitates annexae non ex parte rei de qua vel eius a quo gloria quaeritur, sive sint finis, sive modi, sive damni, sive utilis, et huiusmodi, ex puncto inordinati auctoritatis illius qui gloriam appetit, sed tenent. Quamvis Auctor solam circumstantiam finis et utilis, utpote principalem in hoc membro, expresserit. Per haec enim insinuavit reliqua ex eodem capite procedentia, scilicet ex parte appetentis. Sicut ad primum membrum, scilicet ex parte rei, reducitur omnis defectus ex parte rei de qua maior gloria quaeritur.

111. In eodem primo articulo dubium occurrit circa secundum membrum inunis gloriae, scilicet quod gloria est inanis *ex parte eius a quo quis gloriam quaerit, puta hominis, cuius indicium non est certum*. Videtur siquidem hoc falsum. Nam si gloria quaesita ab homine, ex hoc ipso quod quaeritur ab homine, est vana, ac per hoc deformis; sequitur quod nulla ratione sine peccato potest quaeri gloria ab homine. Ac per hoc, non liceret appetere gloriam humanum propter profectum aliorum, nec propter profectum proprium, nec propter honorem Dei. Quod est inconveniens: cum gloria humana sit quoddam bonum utile referibile in bonum finem.

Ad hoc dicitur quod quaerere gloriam ab homine ut homine, non est secundum se pravum, ut allata ratio probat. Sed si quaeratur gloria humana ultra humanos limites, vel quia quaeritur ab homine unquam a ceno vel magno testimonio, aut etiam ultimo testimonio; tunc vitium est inanis gloriae. Et hoc modo intelligenda videtur littera. Gloria siquidem humana, si quaeratur tanquam magnum aut certum aliquid, cum minimum quid est incerti sit testimonii, vana est ex parte cuius a quo quaeritur. Si vero quaeratur infra humanae magnitudinis et certitudinis limites, vana non est ex parte cuius a quo quaeritur. Et hoc si advertisset Martinus, in qu. m, non putasset oppositum esse de mente Auctoris: ut in sequenti articulo verba Auctoris, ad i, manifestant.

IV. In eodem articulo, in responsione ut primum, cum dicitur quod *Deus quaerit gloriam suam non propter se, sed propter nos*, non intelligitur ut *propter* denotat causam finalem: quoniam Deus gloriam suam et omnia vult propter se unquam finem omnium creatorum et creabilium. Sed intelligitur *propter* ut denotat terminum utilitatis. Nos enim sumus ad quorum utilitatem Deus quaerit suam gloriam: nam de ipso scriptum est *: *Donorum nostrorum*, inter quae est gloria, *non indiges*.

In eodem articulo, in responsione ad secundum, ubi de provocatione ad virtutum opera ex gloriae appetitu tractatur, scito quod si gloria ut finis virtutum ponitur, virtutem destruit. Si autem ut calcar ut virtutem excitat, ad virtutem acquirendam humanum animum adiuvat magis quam cetera bona utilia: quoniam in genere utilium gloria tenet principatum.

V. In eodem articulo, in responsione ut tertium, dubium occurrit quoniam appetere gloriam humanam ut debitam suae virtuti, quae in veritate illi debetur, nullum peccatum est; et tamen talis appetitus humanae gloriae, sistens in ea ut habet rationem debiti sibi ratione virtutis quum habet aut fecit, non habet aliquod trium in littera numeratorum. Quia nec ad hoc quod Deus honoretur; nec ut hoc quod proximi proficiant; nec ad hoc quod ipsemet proluciat, tendit: sed ad hoc quod gloria sibi debita ab hominibus. detur ab illis; ut si quis appetat gesta suae vir

Tract-
• v»» iv

• v««,»

• 2.?,««.

h

• Cosda*. j.

• CL. IbU. Le®*
nam. in.

• p.» IV. 3

iLi

tutis conscribi aut manifestari, ut debitas »ibi laudes habeat, non plus quum oportet.

Ad hoc dicitur quod ex hoc ipso quod gloria ordinatur immediate ad virtutem et habentem ipsum ut sic, sequitur

quod ordinetur mediate ad Deum, qui est ordinarius finis virtutis et habentis ipsam ut sic. Ac per hoc, talis appetitus gloriae est appetitus gloriae ut utilis ad hoc quod Deus ab hominibus glorificetur, licet non immediate, tamen mediate.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INANIS GLORIA MAGNANIMITATI OPPONATUR

II Sent., dht. mij, qu. n. an. 4.

Secundum sic PROCEDITUR. Videtur quod inanis gloria magnanimitati non opponatur. Pertinet enim ad inanem gloriam, ut dictum est ♦ quod aliquis glonetur in his quae non sunt, quod pertinet ad falsitatem; vel in rebus terrenis vel caducis, quod pertinet ad cupiditatem: vel in testimonio hominum, quorum iudicium non est certum, quod pertinet ad imprudentiam. Huiusmodi autem vitia non opponuntur magnanimitati. Ergo inanis gloria non opponitur magnanimitati.

2. Praeterea, inanis gloria non opponitur magnanimitati per defectum, sicut pusillanimitas, quae inani gloriae repugnans videtur. Similiter etiam nec per excessum: sic enim opponitur magnanimitati praesumptio et ambitio, ut dictum est *. n. Au'us inanis gloria differt. Ergo inanis gloria non opponitur magnanimitati.

3. Praeterea, Philipp, n, super illud *. *Nihil per contentionem aut inanem gloriam.* dicit Glossa *: *Erant alīquī inter eos dīssēntientes, inquieti, manīs gloriae causa contententes.* Contentio autem non opponitur magnanimitati. Ergo neque inanis gloria.

Sed contra est quod Tullius dicit, in I *dc Offic.* *: *Carenda est gloriae cupiditas: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio.* Ergo opponitur magnanimitati.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, gloria est quidam effectus honoris et laudis: ex hoc enim quod aliquis laudatur, vel quaecumque reverentia ei exhibetur, redditur clarus in notitia aliorum. Et quia magnanimitas est circa honorem, ut supra* dictum est, consequens est etiam ut sit circa gloriam: ut scilicet sicut ? moderate utitur honore, ita moderate uta-

tur gloria. Et ideo inordinatus appetitus gloriae directe magnanimitati opponitur.

Ad primum ergo dicendum quod hoc ipsum magnitudini animi repugnat, quod aliquis res modicis tantum appetiatur quod de eis glorielur: unde in IV *Ethic.* dicitur de magnanimo quod sibi sit honor *parvum r.* Similiter etiam et alia quae propter honorem quaeruntur, puta potentatu^ et divitiae, parva reputantur ab eo. - Similiter etiam magnitudini animi repugnat quod aliquis ue his quae non sunt glonetur. Unde de magnanimo dicitur in IV *Ethic.* *. quod *magis curat veritatem quam opinionem.* - Similiter etiam et magnitudini animi repugnat quod aliquis gloriator in testimonio laudis humanae, quasi hoc magnum aliquid aestimetur. Unde de magnanimo dicitur in IV *Ethic.* *, quod *non est ei cura ut laudetur* - Et sic ea quae alius virtutibus opponuntur nihil prohibet opponi magnanimitati, secundum quod habent pro magnis quae parva sunt.

Ad secundum dicendum quod inanis gloriae cupidus, secundum rei veritatem, deficit a magnanimo: quia videlicet gloriatur in his quae magnanimum parva aestimat, ut dictum est*. Sed considerando aestimationem eius, opponitur magnanimo per excessum: quia videlicet gloriam quam appetit, reputat aliquid magnum, et ad eam tendit supra suam dignitatem.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra* dictum est, oppositio vitiorum non attenditur secundum effectum. Et tamen hoc ipsum magnitudini animi opponitur, quod aliquis contentionem intendat: nullus enim contendit nisi pro re quam aestimat magnam. Unde Philosophus dicit, in IV *Ethic.* quod magnanimus *non est contentiosus, qui nihil aestimat magnum.*

«) opponitur. — opponuntur po«i ambitin Pa.

?) iicut. — aliquts iuldtmt Pa. — Post t/a Addunt etiam Pa.

y) parvum. — parvui P, um. 11.

3) qui. — quia PGa, quot H.

Commentaria Curdinulis Oaietani

In articulo secundo eiusdem ccntesimactrigcsimocsecundae quaestionis dubium occurrit ex Martino, ubi supra ♦, quod ni ., impugnante litterae huius rationem, quod non concludat. Quia ista consequentia nihil valet: *Haec »« habent sicut causa et effectus, Igitur ad eandem virtutem pertinent:* quod tamen praesupponit ratio illa. EorticuJo enim bellica est causa honoris: et tamen ad diversas virtutes spectant fortitudinis actus et honor.

Ad hoc dicitur quod consequentia litterae non praesupponit illum universalem propositionem, scilicet. *Causa et effectus spectant ad eandem virtutem* : sed tenet consequentia in his specialibus terminis, gloria scilicet c(iionorc.

ratione similitudinis uhru connexionem causalem. Ita quod ex hoc quod gloria est effectus quasi homogcncus honoris (quod potuit declarari in multis ad propositum), (enet ratiQ, Ambo siquidem sunt bona externa, utilia, testimonia ac quasi praemia virtutis, suprema inter humana, eadem ratione appetibilia. Ex hoc siquidem quod honor est causa talis effectus, sequitur quod unamet vinus habet pro materia utrumque.

IL In eodem secundo articulo dubium occurrit, an, sicut distinguitur honor in magnum et mediocre, sic ut spectent ad diversas virtutes ♦; ita distinguenda sit gloria in magnam et mediocre, ita quod magna spectet ad magna-

• Vtr» i

A

i

• Ver* S

• V<r*. i7

• Vm 4

• Oni

•Hu®.t xi.
.T 1

• Or
i> XIII InrcrC
On*

QUAESTIO CXXXII, ARTICULUS III

nimiatcm ct mediocris ad aliam virtutem, ac per hoc inanu gloria magna opponatur magnanimitati, mediocris \cro alteri virtuti. Et ii sic est, cur Auctor hoc tacuit?

Ad hoc dicitur primo, quod sicut dc honore distinctum est. ita dc gloria distinguendum est: ita quod magna gloria est materia magnanimitatis, parva autem est materia illius virtutis cuius materia est parvus honor. Tacuit autem hoc Auctor dimittens hoc pro claro et aperto, cx hoc quod gloria consequitur ad honorem, ct proportionabliler illi respondet.

Dicitur secundo, quod gloria simpliciter dicta non consequitur nisi magnos honores, reverentius ct laudes: quoniam qui mediocriter honore aut laude digni sunt, non sunt simpliciter clari, sed secundum quid. Et propterca inanis gloria est unum tantum vitium, ad quod reductive spectat quaecumque mala gloriatio, sicut secundum quid tale reductitur ad simpliciter tale. Et haec solutio est vera. Ideo Auctor non distinxit dc honore, sicut nec dc gloria: quia gloria simpliciter sumpta non est distinguibllis in magnam ct mediocrem; quamvis una gloria sit maior altera, sicut etiam inter magnos honores unus est maior altero honore.

III. In eodem articulo, in responsione ad primum, nota illa verba: *Magnitudini animi repugnat quod aliquis gtonetur in testimonio laudis humanae, quasi hoc magnum aliquid aestimetur*. Ex his namque ultimis verbis apparet

Murtinum non penetrasse litteram hanc, ct propterca dixisse - quod, secundum sanctum Thomam. quaerere gloriam humanam semper videtur vanum: cum Auctor hic explicet tunc esse peccatum, seu vanum, quando humana glona quaeritur ut aliquid magnum, ut superius - probavimus. · An. i, o>n- IV. In eodem secundo articulo, in responsione ad secundum. dubium ex Martino, ubi supra*, occurrit, impugnunte hme responsionem pro quanto dteit quod *cupidus g/ornu-*, *secundum rei veritatem, deficit <i magnanimo*. Quia cupidus gloriae cx dignis cupit maiorem gloriam quam dignus sit. et ex non dignis cupit gloriam magnanimus autem cx dignis proportionalem, cx non dignis nullum. Ergo, secundum veritatem, opponitur magnanimo per excessum.

Ad hoc dicitur quod in magnanimi operibus duo considerantur: primum est id unde est dignus; secundum, id quo est dignus. Et quoad primum, cupidus deficit a magnanimo. Quoniam id unde magnanimus gloriam honoremque habet, est vere magnum, nec est minus quam reputetur. Id vero unde cupidus gloriam quaerit, aut non est vere magnum, quale est omne humanum bonum externum : aut est minus magnum quam aestimetur, ut cum appetit maiorem gloriam quam tua virtus mercatur. Et sic, secundum veritatem rei qua dignus aestimatur gloria, deficit a magnanimo cupidus, ut in littera dicitur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM INANIS GLORIA SIT PECCATUM MORTALE

De Stain, qu. ix, ort. 3.

n tertium sic proceditur. Videtur quod inanis gloria sil peccatum mortale. Nihil enim excludit mercedem aeternam nisi peccatum mortale. Sed manis glona excludit merccdem aeternam : dicitur enim *Matth. vi**: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* *. Ergo inanis gloria est peccatum mortale.

2. Praeterea, quicumque subripit sibi quod est Dei proprium, mortaliter peccat. Sed per appetitum inanis gloriae aliquis sibi attribuit quod est proprium Dei: dicitur enim Isaiae xui*: *Gloriam meam alteri non dabo*; et I *ad Tim. i* *: *Soli Deo honor et gloria*. Ergo inanis gloria est peccatum mortale.

3. Praeterea, illud peccatum quod est maxime periculosum et nocivum, videtur esse mortale. Sed peccatum inanis gloriae est huiusmodi : quia super illud I *ad Thess. n* *, *Deo qui probat corda nostra*. dicit Glossa * Augustini: *Quas vires nocendi habeat humanae gloriae amor, non sentit nisi qui ei bellum indixerit: quia etsi cuiquam facile est laudem non cupere dum negatur, difficile tamen est ea non delectari cum offertur*. Chrysostomus etiam dicit. *Matth. vi ♦ quod inanis gloria occulte ingreditur, et omnia quae intus sunt insensibililer aufert*. Ergo inanis gloria est peccatum mortale.

Sed contra est quod Chrysostomus dicit, *super Matth. **, quod *cum cetera vitia locum habeant in servis diaboli, inanis gloria locum habet*

etiam in servis Christi. In quibus tamen nullum est peccatum mortale. Ergo inanis gloria non est peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, hoc aliquod peccatum est mortale quod m cantati contrariatur. Peccatum autem ? inanis gloriae, secundum se consideratum, non videtur contrarian cantati quantum ad dilectionem proximi. Quantum autem ad dilectionem Dei, potest contrarian caritati dupliciter. Uno modo, ratione materiae de qua quis gloriatur. Puta cum quis gloriatur de aliquo falso quod contrariatur divinae reverentiae: secundum illud Ezech. xxvm *: *Ele vatum est cor tuum % et dixisti: Deus ego sum*; et I *ad Cor. iv* *: *Quid habes quod non accepisti? St autem accepisti, quare gloriaris quasi non acceperis?* Vel etiam cum quis bonum temporale de quo gloriatur, praeteri Deo: quod prohibetur lerem. ix *: *Non glorielur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua. nec dives in divitiis suis: sed in hoc glorielur qui gloriatur \ scire et nosse me*. Aut etiam cum quis praeteri testimonium hominum testimonio Dei: sicut contra quosdam dicitur Ioan. Xu *: *Qui dilexerunt magis gloriam hominum quam Dei*. Alio modo, ex parte ipsius gloriantis, qui intentionem suam refert ad gloriam tanquam ad ultimum tinem: ad quem scilicet ordinet c etiam virtutis opera, et pro quo consequendo non praetermittat tacere etiam ea quae sunt contra Deum. Et sic est peccatum mortale. Unde Augustinus dicit, in

v) eu. – aUoquin merccdem non habebitis apud f.itrcm reflrum qui in caclù eit nddii P.
D .tutem. – enim AllCi t III.,
y; tuum. – meum ÜEFHpACK.

Svnmr Thkol. I). Tuinur Γ. VII,

B) glorielur qui gloriatur. – floriatur qui fWttnr B! K.
<) ordinet. – ordinal PHI.: pm praetrruUttat. praetermittit PEG illa.

• up «».

•ver» 44

V *de Civ. Dei* *, quod *hoc vitium*, scilicet amor humanae laudis, *tam inimicum est piae fidei, si maior in corde sit cupiditas gloriae quam Dei timor rei amor, ut Dominus diceret* (Ioan, v *): *Quomodo potestis credere, gloriam ab invicem expectantes, et gloriam quae a solo Deo est non quaerentes?*

Si autem amor humanae gloriae, quamvis sil inanis, non tamen repugnet caritati, neque quantum ad id de quo est gloria, neque quantum ad intentionem gloriam quaerentis, non est peccatum mortale, sed veniale.

Ad primum ergo dicendum quod nullus peccando meretur vitam aeternam. Unde opus virtuosum amittit vim merendi vitam aeternam si propter inanem gloriam fiat, etiam si illa inanis gloria non sit peccatum mortale * Sed quando

aliquis simpliciter amittit aeternam mercedem propter inanem gloriam, et non solum quantum ad unum actum, tunc inanis gloria est peccatum mortale.

Ad secundum dicendum quod non omnis qui est inanis gloriae cupidus, appetit sibi illam excellentiam quae competit soli Deo. Alia enim est gloria quae debetur soli Deo, et alia quae debetur homini virtuoso vel diviti.

Ad tertium dicendum quod inanis gloria dicitur esse periculosum peccatum non tam propter gravitatem sui, quam : etiam propter hoc quod est dispositio ad gravia peccata: inquantum scilicet per inanem gloriam redditur homo praesumptuosus et nimis de se ipso confidens. Et sic etiam paulatim disponit ad hoc quod homo privetur interioribus bonis.

I

• AA
IV, VFT*

• Ioan «
»CTV 4y

l» i«».

• h« corp
<<* . qu/.
*rt » . O

ζ) *tam... quam. – tantum... teJ Pa.*

Commentaria Onitlinnlis Caiotaul

In articulo tertio eiusdem quaestionis, collige quatuor modo* quibus inanis gloria esc peccatum mortale: acilicct tres se tenentes cx parte materine : quorum primus est de bono, falso tamen ct contra divinam reverentiam, vel usurpando divinitatem vel non recognoscendo dependentiam; secundus, dc bono temporali amato prae Beo; tertius, de testimonio humano praelato testimonio divino; – ct unum ex parte intentionis glorinnti».

Sed accidit hic dubium, quia praetermissus est modus ex pane materiae, cum quis gloriatur dc peccaro mortali, t

<r í hixta illud; *Quid gloriaris in malitia?**

Ad hoc dicitur quod Auctor distinxit peccatum mortale

inanis gloriae in duo capita, scilicet ex parte materiae ct cx parte gloriantis: ncc assumpsit provinciam ponendi exempla omnium modorum qui ac renent cx parte materiae. Quoniam distinguendum fuisset dc materia bona, vel mala. Sed Auctor sollicitus fuit circa materiam propriam gloriae, quae est bonum. Et dc bono dedit quatuor exempla, dicendo, *Putá cum quis* etc. de malo autem nullum, tanquam manifestum relinquens quod gloriari dc mortali peccato est peccatum mortale inunis gloriae ratione materiae, quia est gloria de eo quod est contra dhinum honorem. Gloriari autem de veniali est veniale.

• Dr /«4Λ
• la No:
• Cf BUTT

ARTICULUS QUARTUS

ITRUM INANIS GLORIX SIT VITII M CAPITALE

I· Ip", qu ixxxv. irt. 4Î H *Soit.*. d: x. xi.n, qu. ti, no. J; I xpo». Un. pan. n; de ,l/α/ó, qu. vu, un. ii; qu. mm. μη. 3.

<ÎLARTiM SIC PROCIdHTUR. Videtur quod gloria non sit vitium capitale.

Vitium enim quod semper ex altero -^*^*^ ^oritur, non videtur esse capitale. Sed inanis gloria semper ex superbia nascitur. Ergo inanis gloria non est vitium capitale.

2. Praeterea, honor videtur esse aliquid principalius quam gloria, quae est eius effectus. Sed ambitio, quae est inordinatus appetitus honoris, non est vitium capitale. Ergo etiam neque appetitus inanis gloriae.

3. Praeterea, vitium capitale habet aliquam principalitatem. Sed inanis gloria non videtur habere aliquam principalitatem: neque quantum ad rationem peccati, quia non semper est peccatum mortale ; neque etiam quantum ad rationem boni appetibilis, quia gloria humana videtur esse quiddam fragile et extra hominem existons. Ergo inanis gloria non est vitium capitale.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI A/o-

ral. *. numeral inanem gloriam inter septem vcapitalia.

Kispondeo dicendum quod de vitiis capitalibus dupliciter aliqui loquuntur. Quidam enim ponunt superbiam unum de vitiis capitalibus. Et hi non ponunt inanem gloriam inter vitia capitalia.

Gregorius autem, in XXXI *Moral.* *, superbiam ponit *reginam omnium viliorum*: et inanem gloriam, quae immediate ab ipsa oritur. ponit vitium capitale. Et hoc rationabiliter. Superbia enim, ut infra* dicitur, importai inordinatum appetitum excellentiae. Ex omni autem bono quod quis appetit, quandam perfectionem et excellentiam consequitur. Et ideo lines omnium viliorum ordinantur in finem superbiae. Et propter hoc videtur quod habeat quandam generalem causalitatem super alia vitia, et non debeat computari inter specialia 3 vitiorum principia, quae sunt vitia capitalia. – Inter bona autem per quae excellentiam homo consequitur, praecipue ad hoc

j

<

3

I j

,R"-

j

j

iA-

j

j

n

» *tpecialia. – tptnlualia* ADCFKL.

operari videtur gloria, inquantum importat manifestationem bonitatis alicuius: nam bonum naturaliter amatur et honoratur ab omnibus. Et *^eo s'cut Per *gl°rlani Quae est apud Deum* *, consequitur homo excellentiam in rebus divinis; 'tü el'am Per *gloriam hominum* * consequitur homo excellentiam in rebus humanis. Et ideo, propter propinquitatem ad excellentiam, quam homines maxime desiderant, consequens est quod sil multum appetibilis: et quod ex eius inordinato appetitu multa vitia oriantur. Et ita ? inanis gloria est vitium capitale.

Ao primum ergo dicendum quod aliquod vitium oriri ex superbia non repugnat ei quod est esse vitium capitale: eo quod, sicut supra * dictum est. superbia est *regina et mater omnium vitiorum*.

? tt oriantur. Et ita. – et quia... oriuntur ideo Pa.

Commentaria Oar<Uxxalis CaiGtani

In articulo quarto eiusdem quaestionis ccontcsimactrigcsimaesccundac multa occurrunt ex Martino -, in qu. v *. dubia circa multas propositiones litterae-. *Primum* est circa differentiam inter superbiam et inanem gloriam, quod superbia est inordinatus appetitus excellentiae, inanis gloria vero inordinatus appetitus manifestationis ipsius excellentiae. Quoniam aut superbus appetit excellere secundum veritatem: aut secundum apparentiam. Si primo mado» hoc non videtur malum. Si secundo, hoc est appetere manifestationem excellentiae quam non habet! quod spectat ad inanem gloriam, secundum ipsum.

Secundum est circa illam propo itionem *Ex omiit bona quod quis appetit, quandam perfectionem et excellentiam consequitur*, etc. Quia aui hoc esset secundum veritatem: aut secundum opinionem appetentis. Non primo modo, quia per omnem inordinatum appetitum delectabilis aut utilis fit quis, secundum veritatem, imperfectior. Nec secundo modo: quia libidinosus et avarus opinatur se imperfectiorem; et inde est quod refugit lutee lacero coram hominibus, putans se despici si hncc sciatur.

Tertium est circa illam propositionem. *Fines omnium vitiorum ordinantur tn finem superbiae*. Quoniam finis pusillanimitatis. timoris, luxuriae, acedlae, el huiusmodi, non ordinantur in finem superbiae, scilicet excellentiae appetitum.

Et ex his omnibus infert quod .Auctor non sufficientem rationem reddit quare superbia *regina vitiorum* ponitur.

II. Ad primum dubium dicitur quod superbus appetit excellere secundum rem: et quod hoc est peccatum, quia excellentia appetita non est proportionate appetenti, vel simpliciter vd quoad modum habendi.

Ad secundum dubium dicitur quod aliud est loqui de bono quod appetitur, puta delectabili vd utili: aliud de mud<» appetendi seu habendi bonum illud, puta inordinate >eu iniuste. Ex omni siquidem bono tum delectabili quam utili quod homo appetit, consequitur homo perfectionem aliquam: ac per hoc, excellentiam respectu non habentium illam. Avarus siquidem pecunia perficitur quoad potentiam, quin potest per illam quod sine illa non poterat; libidinosus perficitur in satietate appetitus, quae nonnulla felicitatis pars est; quamvis at modis hnhendi deterior, non perfectior lint. In littera autem dicitur quod *ex omni bonn* quis perficitur: et non, *cx omni modo habendi bonum*. Et ex turpitudine modi provenit quod refugiunt homines ictu coram aliis commiiterc. Est ergo veni litterae propositio proportionaliter: quod ex bono consecuto secundum rem, perficitur secundum rem; consecuto autem secundum apparentiam, perficitur secundum apparentiam acu opinionem.

Ad tertium dicitur quod, cum omnia vitin mnchincntur

Ad secundum dicendum quod laus et honor comparantur ad gloriam, ut supra * dictum est. sicut causae ex quibus gloria sequitur. Unde gloria comparatur ad ea sicut finis: propter hoc enim aliquis amat honorari et laudari, inquantum per hoc aliquis aestimat se in aliorum notitia tore praeclarum.

Ad tertium dicendum quod inanis gloria habet principalem rationum appetibilis, ratione iam dicta *: et hoc sufficit ad rationem vitii capitalis. Non autem requiritur quod vitium capitale semper sit peccatum mortale: quia etiam ex veniali peccato potest mortale oriri, inquantum scilicet veniale disponit ad mortale.

vel ad bonum consequendum vel tuendum, vel ad mulum vitandum, vere vel apparenter; et utrumque horum od excellentiam ordinabile sit: consequens est ut nullum excipiat vitium a fine superbiae. Pusillanimes namque et timidi retrahunt se a bono, vel cavent u malo, ut conservi quod habent: ut patet de servo qui abscondit talentum -, Et sic de aliis.

Et ex his patet quod bene deductum est in littera superbiam esse reginam vitiorum.

III. In eodem articulo quarto, nota quod, quia tinis et medium ad finem aliter se habent secundum ordinem intentionis. et alitei secundum ordinem exeeutiunis; prius enim est in intentione sanitas quam medicina, in cxcctione uncem prius adhibetur medicina quam acquiratur sanitas: ideo, cum superbia et inanis gloria se habeant ut finis et medium, prior est in intentione excellentia, quae est finis superbiae, et consequenter apparentia. quae est finis inanis gloriae, sed secundum ordinem exeeutionis, primo quaerimus apparere, ut, manifesti iam et clari, excellendam consequamur. Quaerunt siquidem superbi manifestare se tanquam virtute aut potestate aut industria praeditos, ut. manifesti, amentur et honorentur. Bonum enim, ut in littera dicitur, naturaliter amatur et honoratur cum manifestum est. Amati autem et honorati clari habemur. Qui autem gloriosi habentur, propinqui saris sunt ut exaltentur ad dignitates et excellentias. Et sic gloria est medium nd excellentiam acquirendam, ut in littera ex hac ratione prehatur. Et sic oritur inanis gloria ex superbia sicut medium ex fine. – Oritur nihilominus gloria ex excellenti i tanquam quasi-passio ex subiccto: dum excellere minus aestimamus nisi effluat in aliorum notitiam, iuxta illud* Scire *tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter*♦.

IV. Ambae autem dictae propinquitates, connexiones et dependentiae se tenent ex pane rerum tecundum *e Et propterca, secundum se loquendo, inanis gloria ex superbia eat. Quod autem autumat noviicr Mariinus -. contra communem doctrinam, inanem gloriam ewc vitium capitale respectu superbiae, non esc verum secundum se, sed quoad nos quandoque. Et ideo est simpliciter falsum. Et tanto minus suscipiendum, quanto, simul cum hoc, ticgat inanem gloriam esse capitale vitium respectu luxuriae: quoniam ex parte nostri, sicut possumus excellendam ordinare in vanam gloriam ut finem, itu possumus ordinare luxuriae actus in vanam gloriam ut finem; cum multi de bis gloriantur. et multi ideo luxurientur ut auuimcnnir magni.

Unde ad argumenta Martini, in qu. v A. dicandum bre iter. Ad primum quidem, quod multi excellere ordinant in gloriam : tam patet quod hoc ex parte nostri est.

Ad secundum vero, de Lucifero, quod quia gloriosus.

*>UtUi.CMp xrv, sefw x.». JJ

■ r.-r* L

• I4W Ct .

· lh-4

appetiit aequalitatem Jivinarn: dicitur quod, si *quia* dicit finem, falsum assumitur, non enim propter inanem gloriam appetiit aequalitatem. Si nutem h *quia* denotat dispositionem cx parte appetentis, verum aliqualiter est, sed non ad propositum. Ex eo namque quod Lucifer erat in

scipso magnus ac gloriosae naturae, propinquus fuit ut appeteret aliquid superius: sed non propter gloriam, sed propter excellere.

Ad auctoritatem vero Cassiani. *Collai* V. dicitur quod cx parte nostri salvari potest.

ARTICULUS QUINTUS

ITRUM CONVENIENTER ASSIGNENTI R FILIAE INANIS GLORIAE

Supra, qu. xxj, art. 4; qu. XXXVU, »rt. 5; qu. txxvin. urt. 3; qu. ct, art. 1, id 3; qu. <xlii, irx. 1, ad 3; intrw, qu. rxxivin, Art. a. ad 1; Je *Malo*, qu. ix, ert. 5.

Sic d QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur qtiod inconvenienter dicuntur filiae inanis gloriae esse *inobedientia. lactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia. discordia. novitatum praesumptio*. lactantia enim, secundum Gregorium, XXIII *Moral.* *. ponitur inter species superbiae. Superbia autem non oritur ex inani gloria. sed potius c converso, ut Gregorius dicj| XXXI *Moral*, . Ergo iactanlia non debet poni lilia inanis gloriae.

2. Praeterea, contentiones ct discordiae videntur ex ira maxime provenire. Sed ira est capitale vitium inani gloriae condivisum. Ergo videtur quod non sint filiae inanis gloriae.

Praeterea, Chrysostomus dicit, *superMalth**, quod *ubique rana gloria malum est, sed maxime in philanthropia*, idest in misericordia. Quae tamen non est aliquid novum, sed m consuetudine hominum existit. Ergo praesumptio novitatum non debet specialiter poni tilia inanis gloriae.

Sed contra est auctoritas Gregarii, in XXXI *Moral.* *, ubi praedictas filias inani a gloriae assignat.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est. illa vitia quae de sc nata sunt ordinari ad finem alicuius vitii capitalis, dicuntur filiae eius. Finis autem inanis gloriae est manifestatio propriae excellentiae, ut ex supra * dictis patet. Ad quod potest homo tendere dupliciter. Uno modo, directe: sive per verba, et sic est *iactanlia*; sive per lacta, et sic, si sint vera P. habentia aliquam admirationem, est *praesumptio novitatum*, quas homines solent magis admirari: si autem per

licia sit γ. sic est *hypocrisis*. – Alio autem modo nititur aliquis manifestare suam excellentiam indirecte, ostendendo se non esse alio minorem. Et hoc quadrupliciter. Primo quidem, quantum ad intellectum: et sic est *pertinacia*, per quam homo nimis innititur suae sententiae, nolens credere sententiae meliori. Secundo, quantum ad voluntatem: et sic est *discordia*, dum non vult a propria voluntate discedere ut aliis concordet. Tertio, quantum ad locutionem: et sic est *contentio*. dum aliquis verbis clamose contra alium litigat. Quarto, quantum ad lactum: et sic est *inobedientia*. dum scilicet aliquis non vult excqui superioris praeceptum.

An primum ergo dicendum quod, sicut supra ♦ dictum est, iactanlia ponitur species superbiae quantum ad interiorem causam eius, quae e\$ arrogancia. Ipsa autem iactanlia exterior, ut dicitur in IV *Ethic.* *, ordinatur quandoque quidum ‘Qj ™ ad lucrum, sed frequentius ad gloriam vel honorem. Et sic oritur cx inani gloria.

Ad secundum dicendum quod ira non causal discordiam et contentionem nisi cum adiunctione inanis gloriae: per hoc scilicet quod aliquis sibi gloriosum reputat quod non cedat * voluntati vel verbis aliorum.

An tertium dicendum quod inanis gloria vituperatur circa eleemosynam propter detectum caritatis, qui l videtur esse in eo qui praefert inanem gloriam utilitati proximi, dum hoc propter illud ζ facit. Non autem vituperatur aliquis ex hoc quod praesumat eleemosynam facere quasi aliquid novum.

s *inAnt.* – *inanis* PCDEla om. II.
vera. – verba P«BK.

J) *perfleta iit.* – *per facta tlt* vd *perfecta sit* HDI-KI.pAC, *per facta falsa iit* G, *per facta ficta* «C, *lunt per facta* II. *veni perfecta* *ton Ai pE, *perfecta n<w vera fit* *fc, *per falta* cA. a, *per falia sit* Pl.

c,) *edat.* – *cedit* P, *cedat vel ctnwrdet* G.

c) *qui.* – *quae* l'd.

ζ) *lioc prapter illud*, – *prupter illud* L, *propter hoc iltud* I.

Commentaria Cardinalia Caietani

Is articulo quinto eiusdem quaestionis ccntesimaetrigesimacscundne, multa Martini, in qu. vi *, ibidem **, dicta occurrunt contra hunc articulum. *Primum* est quod . jactantia fit tantum verbis, ut vult Thomas >.

Secundum * est. Non placet quod ait Thomas de pertinacia, quod pertinet ad intellectum: cum ipse . ponat eam opponi virtuti perseverantiae et vitio mollitiei, quae sunt habitus partis appetitivae, ct non intellectus.

Tertium * est. Non puto verum quod ait Thomas ♦, quod *ira non causal contentionem ct discordiam nisi cum adiunctione inanis gloriae*. Num cum ira cx dispendio lucri provenit, non fit contentio de gloria, sed dc lucro vel da-

mno. Ncc talis contendit quia gloriosum putui non cedere alteri: sed propter lucrum habendum vd damnum vitan-

dum, a quo deficeret si non contenderet.
Quantum * est quod vitia ista quae dicuntur filiae muni» gloriae, possunt tripliciter Inveniri: primo, nullius gratia, ut cum sc iuct.it aliquis non propter aliud, sed delectatus ipsa ineuntia; secundo, propter lucrum, ut cum quis iactal sc medicum ut lucretur, ut dicitur in IV *Ethic.9*: lenio, propter gloriam, ut cum quis sc iactal propter inanem gloriam. Et quod non primo ncc secundo modo sunt filiae inanis gloriae, sed tertio tantum modo: quia tunc solum habent pro tine gloriam. Et quod istamet ut non-filiac ina-

•Ia‘°

•|A *

\’u ’n?
Îixî!u?fn °Ô?

ζΓΠΓIII vltP><<Bi

ù*SSxa XXI

•ıλ - at

•q · m ™ *rt

• An i,4

t

••°DrInait ° Olor.

’ IHd.

• Qu cxxxvut.
•π ī

* A4 ob.ca. >
fc4lot. concliu* >
In nitp. i

• XntUeJ- »

·&? «»*. · »!
5 Γ> h » ”

nis gloriae, distinguuntur specie a scipsis ut filiis inanis gloriae: quia istac habent gloriam pro obiccto, illae non. Probatur . Quiu actus ct habitus per sc bonus aut per sc ninhis habet finem ct quamlibet circumstantiam exterioris actus bonificativam vel malcficativum, pro obiecto. Sed gloria in istis est finis: in illis nec est finis nec circumstantia. Igitur.

II. Ad primum horum, dc iuctuntia, dicitur quod falso imponitur illud Auctori. Quoniam licet dicat quod iactantin fit verbis, non tamen dicit quod fit tantum verbis: immo expresse docuit oppositum superius bis, in art. 2 - qu. cxin. Sed distinxit hic metantium contra praesumptionem ct hypocrisim secundum verba ct fncta, quia iactantin principaliter fit per verba.

Ad secundum, dc pertinacia. dicitur quod pertinacia spectat ad intellectum materialiter. ratione sententiae in qua pertinax firmatur: licet sit in appetitu formaliter, sicut perseverantia ct mollities. Et proptcrca non est absonum dicere quod pertinacia pertinet ad intellectum.

Ad tertium. quod commixtio vitiorum multorum non excludit quin inanis gloria sil admixta: praecipue illo modo quo in littera ♦ dicitur, scilicet indirecte. Quamvis enim quandoque contendens principaliter ct directe contendat propter lucrum, cum hoc tamen stat quod ideo clamat contentiose nc videatur minor. Et sic indirecte contentio est filia inanis gloriae.

Ad quartum dicitur quod, licet distinctio de modo triplici sil vera quoad finem directe principaliter intentum, falsa tamen est extendendo sermonem ad finem indirecte. Et quoniam tiliae inanis gloriae, ut in littera dicitur, non omnes directe et principaliter ordinantur ad gloriam, sed aliqua directe ct aliqua indirecte; ideo non sunt ista vitia sic distinguenda ut solum sint filiae inanis gloriae quando directe ordinantur nd illam. ut Murtinus facit. Quoniam

si sic intelligcrntur filiae, sic inanis gloriae filiae essent non solum ista septem vitia, sed omnia vilia quae possunt ordinari principaliter ad inanem gloriam ut finem principalem. Et sic rupina, prodigalitas ct saevitia, etc., essent filiae inanis gloriae. Et sic esset confusio filiarum: cum quodlibct possit ordinari ad quodlibet. Unde vitia isto non solum si ordinentur cx operantis intentione ad gloriam ut finem principalem, sed secundum seipsa sunt filiae inanis gloriae: quin secundum seipsa nata sunt communiter ordinari , directe vel indirecte , in manifestationem propriat excellentiae; sive cum hoc ordinentur ad aliud vitium, sive non. Et proptcrca ista specialiter dicuntur filinc inanis gloriae. ct non alia vitia, luctantia siquidem secundum sc ordinatur ud manifestationem excellentiae. Et proplerea cum quis cx malo habitu, sola inctanthc vanitate delectatus, sc iactat, non effugit filiationem inanis gloriae: quin ipsa iactantia secundum sc ad illam ordinatur. - Inobedientia similiter, discordia, etc., secundum sc habent annexam ostensionem non-nnnorationis; ac per hoc, indirecte, excellentiae. Qui enim manifestat sc non minorem, aestimat aequalitatem ipsam tanquam excellentiam quandam. - Ipsa quoque-met vitia, cx hoc quod directe fiunt pro lucro aut aliquo buiusnwdi, non effugiunt quin habeant admixtam inanem gloriam. Qui enim iactat se medicum ut lucretur, non ctfugit quin velit manifestare excellentiam suam: quamvis illam subordinct avaritiae. Licet enim talis sit magia avarus quam vanus, est tamen etiam vanus: sicut 7:0 *furatur ut moechctur, est magis moechus quam fur**t est tnmcu etiam fur. Et simile est dc contentione ct aliis quae indirecte ordinantur ad inanis gloriae finem *4^ S Tb contendens siquidem dc lucro non effugit quin ideo clamet nc videatur minor, licet hoc ipsum ordinet nd lucrum. Stat ergo solida huius articuli doctrina.

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMATERTIA

DE PUSILLANIMITATE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• Cl
InIrod 01,1

Deinde considerandum est de pusillanimitate *. Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum pusillanimitas sit peccatum. Secundo: cui virtuti opponatur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PUSILLANIMITAS SIT PECCATUM

IV *Ethic.*, I cet. x».

a) primum sic proceditur. Videtur quod pusillanimitas non sit peccatum. Ex omni enim peccato aliquis efficitur malus: sicut ex omni virtute aliquis efficitur bonus. Sed *pusillanimus non est malus*.

s^.'Vei! x»* PhilosoPhus dicit, in IV *Ethic.* * Ergo pusillanimitas non est peccatum.

Nu@7-sTh VIII 2. Praeterea. Philosophus dicit, ibidem*, quod *maxime videtur pusillanimus esse qui magnis bonis dignus existit. et tamen his non dignificat seipsum*. Sed nullus est dignus magnis bonis nisi virtuosus: quia, ut ibidem * Philosophus dicit, *se-*

s\m.3o.sTh ,rsl " eundum veritatem solus bonus est honorandus. Ergo pusillanimus est virtuosus. Non ergo pusillanimitas est peccatum.

• v<P». l5 3. Praeterea, *mitium omnis peccati est superbia*, ut dicitur *Eccli.* x *. Sed pusillanimitas non procedit ex superbia: quia superbus extollit se supra id quod est: pusillanimus* autem subtrahit se ab his quibus est dignus. Ergo pusillanimitas non est peccatum.

s,Îi«ta*ni' 4. Praeterea, Philosophus dicit, in IV *Ethic.* \ quod *qui dignificat se minoribus quam sit dignus*, dicitur pusillanimus. Sed quandoque sancti viri dignificant scipsos minoribus quam sint digni: sicut patet de Moyse et ieremia, qui digni erant officio ad quod assumebantur a Deo, quod tamen uterque eorum humiliter recusabat, ut habetur in* ct Icrem. i Non ergo pusillanimitas esj peccatum.

» vu», 0 Sed contra, nihil in moribus hominum est vitandum nisi peccatum. Sed pusillanimitas est vitanda: dicitur enim *ad Coloss.* m *: *Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros: ut non pusillo animo fiant*. Ergo pusillanimitas est peccatum.

• Vtn « Respondeo dicendum quod omne illud quod contrahatur naturali inclinationi est peccatum, quia contrahatur legi naturae. Inesl autem unicuique rei naturalis inclinatio ad exequendam actionem commensuratam suae potentiae: ut pa-

let in omnibus rebus naturalibus, tam animatis quam inanimatis. Sicut autem per praesumptio-nem aliquis excedit proportionem suae potentiae, dum nititur ad maiora quam possit; ita etiam pusillanimus deficit a proportionem suae potentiae, dum recusat in id tendere quod est suae potentiae commensuratum. Et ideo, sicut praesumptio est peccatum, ita et pusillanimitas. Et inde est quod servus qui acceptam pecuniam domini sui fodit in terram \ nec est operatus ex ea, propter quendam pusillanimitatis umorem, punitur a domino: ut habetur Matth. xxv * et Luc. xix **. LXSiU.*

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus illos nominat malos qui proximis inferunt nocumenta. Et secundum hoc, pusillanimus dicitur non esse malus, quia nulli infert nocumentum, nisi per accidens: inquantum scilicet deficit ab operationibus y quibus posset alios iuvare. Dicit enim Gregoniis, in *Pastorali* *, quod *illi qui prodesse utilitati proximorum in praedicatione refugiunt, si districte ' indicentur, ex tantis rei sunt ex quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt*.

Ad secundum dicendum quod nihil prohibet aliquum habentem habitum virtutis peccare: venialiter quidem, etiam ipso habitu remanente; mortaliter autem, cum corruptione ipsius habitus virtutis gratuita. Et ideo potest contingere quod aliquis ex virtute quam habet sit dignus ad aliqua magna facienda, quae sunt digna magno honore; et tamen, per hoc quod ipse non attentat sua virtute uti. peccat, quandoque quidem venialiter, quandoque autem mortaliter.

Vel potest dici quod pusillanimus est dignus magnis secundum habilitatem l ad virtutem quae inest ei, vel ex bona dispositione naturae, vel ex scientia, vel ex exteriori fortuna: quibus dum recusat uti ad virtutem, pusillanimus redditur.

Ad tertium dicendum quod etiam pusillanimitas aliquo modo ex superbia potest oriri: dum scilicet aliquis nimis proprio sensui : innititur, quo reputat se insufficientem ad ea respectu quorum

• V<i*

• toi.

• Qb. i
9

• Ver»

• Ver»

JS

a *pusillanimus.* – *pusillanimitas* PH.
p) *terram.* – *terra* «xiiee*.
y} *c/fractionibui.* – *opcribut* PD.

Bi *district**. – On». G, *dUcrete* cctori et ».
d *habilitatem.* – *humilitatem* ACEEGpK, *hitiWem* RDIII
ζ) <c>isut. – wmt PDEII.

QUAESTIO CXXXIII, ARTICULUS II

»7

sufficientiam habet. Unde dicitur Aop. xxvi *: Sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias. Nihil enim prohibet quod T se quantum ad aliqua deficiat, et quantum ad alia se in sublime extollat. Unde Gregorius, in Pa-storali*, de Moyse dicit quod *superbus fortasse esset si ducatum plebis suae sine trepidatione su-*

sciperet: el rursum superbus existurei si Auctoris imperio obedire recusaret.

Ad quartum dicendum quod Moyses et Ieremias digni erant officio ad quod divinitus eligebantur, ex divina gratia. Sed ipsi considerantes propriae infirmitatis insufficientiam, recusabant: non tamen pertinaciter, ne in superbiam taberentur

r, 7M0J. – Om. ABDFGpCEK, ut CK. <i H.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PUSILLANIMITAS OPPONATUR MAGNANIMITATI

In(r«. qu. CLXU. an. t, tti 3: IV *Ethic.*, locL xi.

h SECUNDUM sic PROCEDITUR. Videtur quod pusillanimitas non opponatur magnanimitati. Dicit enim Philosophus, in IV *Ethic.* *, quod *pusillanimes ex animi parvitate se retrahit a magnis.* Alio modo potest considerari ex parte suae causae: quae ex parte intellectus, est ignorantia propriae conditionis; ex parte autem appetitus, est limor deficiendi in his quae falso aestimat excedere suam facultatem. Tertio modo potest considerari quantum ad effectum, qui est retrahere se a magnis quibus est dignus. Sed sicut supra * dictum est, oppositio vitii ad virtutem attenditur magis secundum propriam speciem quam secundum causam vel effectum. Et ideo pusillanimitas directe magnanimitati opponitur.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de pusillanimitate ex parte causae quam habet in intellectu. Et tamen non proprie potest dici quod opponatur prudentiae etiam secundum causam suam: quia talis ignorantia non procedit ex insipientia, sed magis ex pigritia considerandi suam facultatem, ut dicitur in IV *Ethic.* *, vel exequendi quod suae subiacet potestati.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit de pusillanimitate ex parte effectus.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit ex parte causae. Nec tamen limor causans pusillanimitatem semper est timor periculorum mortis. Unde etiam ex hac parte non oportet quod opponatur fortitudini. – Ira autem, secundum rationem proprii motus, quo quis extollitur in vindictam, non causal pusillanimitatem, quae deficit animum, sed magis tollit eam. Inducit autem ad pusillanimitatem ratione causarum irae, quae sunt iniuriae illatae, ex quibus deficitur animus patientis.

Ad quartum dicendum quod pusillanimitas est gravius peccatum, secundum propriam speciem, quam praesumptio: quia per ipsam recedit homo a bonis, quod est pessimum, ut dicitur in IV *Ethic.* * Sed praesumptio dicitur esse nequissima ratione superbiae, ex qua procedit.

v<n A

Q» wm.xrt

*'-n 4

•vm «

*VervJ

2. PIUETEREA, Matlh. xxv *, servum qui propter pusillanimitatem pecunia uti recusavit, vocat Dominus *malum el pigrum*. Philosophus etiam dicit, in IV *Ethic.* *, quod *pusillanimes videntur pigri*. Sed pigritia opponitur sollicitudini, quae est actus prudentiae, ut supra * habitum est. Ergo pusillanimitas non opponitur magnanimitati.

3. Praeterea, pusillanimitas videtur ex inordinato timore procedere: unde dicitur Isaiæ xxxv*: *Dicite: Pusillanimes, confortamini et nolite timere*. Videtur etiam procedere ex inordinata ira: secundum illud *Coloss.* m ♦ *Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros: ut non pusillo animo fiant*. Sed inordinatio timoris opponitur fortitudini, inordinatio autem irae mansuetudini. Ergo pusillanimitas non opponitur magnanimitati.

4. Praeterea, vitium quod opponitur alicui virtuti, tanto gravius est quanto magis est virtuti dissimile. Sed pusillanimitas magis est dissimilis magnanimitati quam praesumptio. Ergo, si pusillanimitas opponeretur magnanimitati, sequeretur quod esset gravius peccatum quam praesumptio. Quod est contra id quod dicitur *Eccli.* xxxvn ♦ *O praesumptio nequissima, unde creata es?* Non ergo pusillanimitas magnanimitati opponitur.

Sed contra est quod pusillanimitas et magnanimitas differunt secundum *magnitudinem* et *parvitatem* animi, ut ex ipsis nominibus apparet. Sed magnum et parvum sunt opposita. Ergo pusillanimitas opponitur magnanimitati.

Respondeo dicendum quod pusillanimitas potest tripliciter considerari. Uno modo, secundum se ipsam. Et sic manifestum est quod secundum propriam rationem opponitur magnanimitati, a

Commentaria Onrdinaliâ Caietnni

In tota quaestione centesimatrigesimatcrtiu unum dubium occurrit, proprium secundo articulo. Quonam pacto Auctor ponit retrahere sc a magnis actum pusillanimitatis secundum propriam speciem, in primo membro: et rursus in tertio membro idem ponit effectum pusillanimitatis? Coincidunt siquidem membra haec, scilicet primum et tertium.

Ad hoc dicitur quod, cum magnanimitas sit virtus moralis rcctificans primo spem magnorum, consequens est quod pusillanimitas sit etiam primo circa interiorem appetitus dispositionem circa magna. Ac per hoc, in pusillanime invenitur duplex retractio a magnis. Prima est secundum affectum, in hoc quod animus retrahitur a ma-

gnis, commensuratis tamen. Et haec ponitur ab Auctore in primo membro, et est ipsa actualis pusillanimitas. - Altera est secundum exteriorem exeeutionem, dum, contracto animo u magnis, desistit ab exeeutione, seu susceptione et aggressionem magnorum. Et ista ponitur in littera in tertio membro, eo quod est effectus primae. Et ad hanc retractionem quae est in cxcutione, spectat pigritia, de qua in secundo argumento litterae fit mentio, et respondendo dicitur quod procedit de pusillanimitate ex pane effectus. Pigritia siquidem consequitur ad animi parvitatem: nam ex hoc quod unus α magnis retrahitur, fit homo piger nd utendum talento suo, et ud aggrediendum magna sibi proportionate.

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMAQUARTA
DE MAGNIFICENTIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de magnificentia
et vitiis oppositis *.
Circa magnificentiam autem quaeruntur qua-
tuor.

Primo: utrum magnificentia sit virtus.
Secundo: utrum sit virtus specialis.
Tertio: quae sit materia eius.
Quarto: utrum sit pars fortitudinis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MAGNIFICENTIA SIT VIRTUS

Supra, qu. crux, Art. 2; IV *Ethic.*, lca. vi.

primum sic proceditur. Videtur quod
magnificentia non sit virtus. Qui enim
habet unam virtutem, habet omnes, ut
supra * habitum est. Sed aliquis potest
habere alias virtutes sine magnificentia: dicit enim
Philosophus, in IV *Ethic.* *, quod *non omnis li-
beralis est magnificus*. Ergo magnificentia non
est virtus.

2. Praeterea, virtus moralis consistit in medio,
ful *n *Ethic.* * dicitur. Sed magnificentia non
videtur consistere in medio. *Superexcellif* enim
Pr t f *Hheralitatem magnitudine* *. Magnum autem op-
ponitur parvo sicut extremum, quorum medium
isl > j li? ix esl ae9uale, ut dicitur X *Melaphys.* * Et sic ma-
gnificentia non est in medio, sed in extremo.
Ergo non est virtus.

3. Praeterea, nulla virtus contrariatur incli-
nationi naturali, sed magis perficit ipsam, ut su-
Pra * Labitum est. Sed sicut Philosophus dicit, in
Ethic. ♦ *magnificus non est sumptuosus* 3 in
seipsum: quod est contra inclinationem natura-
lem, per quam aliquis maxime providet sibi.
Ergo magnificentia non est virtus.

4. Praeterea, secundum Philosophum, in VI
Ethic. *, ars est *recta ratio factibilium*. Sed ma-
gnificentia est circa factibilia: ut ex ipso nomine
apparet. Ergo magis est ars quam virtus.

Sed contra, vinus humana est participatio
quaedam virtutis divinae. Sed magnificentia perti-
net ad virtutem divinam: secundum illud Psalmi*:
Magnificentia eius et virtus eius in nubibus. Ergo
magnificentia est virtus.

Respondeo dicendum quod, sicut dicitur in I
Caelo * > *virtus dicitur per comparisonem ad
ultimum in quod putentia potest*: non quidem ad
ultimum ex parte defectus; sed ex parte exces-
sus. cuius ratio consistit in magnitudine. Et ideo

operari aliquid magnum, ex quo sumitur nomen
magnificentiae, proprie perlinet ad rationem vir-
tutis. Unde magnificentia nominat virtutem.

Ad primum ergo dicendum quod non omnis li-
beralis est magnificus quantum ad actum: quia
desunt sibi ea quibus uti neccsse est ad aelum
magnificum. Tamen omnis liberalis habet habi-
tum magnificentiae, vel actu vel in propinqua
dispositione: ut supra * dictum est, cum de con-
nexionem virtutum ageretur.

Ad secundum dicendum quod magnificentia con-
sistit quidem in extremo, considerata quantitate
eius quod facit. Sed tamen in medio consistit,
considerata regula rationis, a qua non deficit nec
eam excedit: sicut et de magnanimitate dictum
est ♦

Ad tertium dicendum quod ad magnificentiam
pertinui facere aliquid magnum. Quod autem per-
linet ad personam uniuscuiusque, est aliquid par-
vum in comparatione ad id quod convenit rebus
divinis vel rubus communibus. Et ideo magni-
ficus non principaliter intendit sumptus facere in
his quae perlinent ad personam propriam: non
quia bonum suum non quaerat, sed quia non
esi magnum. – Si quid tamen in his quae ad
ipsum perlinent magnitudinem habeat, hoc etiam
magnifice magnificus prosequitur: sicut *ea quae
semel fiunt, ut nuptiae vel aliquid aliud huius-
modi*; vel etiam ea quae permanentia sunt, sicut
ad magnificum perlinet *praeparare convenientem
habitationem*, ut dicitur in IV *Ethic.* *

Ad quartum dicendum quod, sicut Philosophus
dicit, in VI *Ethic.* *, *oportet artis esse quandam
virtutem*, scilicet moralem: per quam scilicet ap-
petitus inclinetur ad recte utendum ratione artis.
Et hoc pertinet ad magnificentiam. Unde non
est ars, sed virtus.

Commentaria Cardinalis Caletani

I
 s quaestione cctesimatrigcsimaquartu. dc magnificentia, circa tres primos articulos simul, dubium occurrit cx Martino, in dicto tractatu., qu. dc Magnificencia ♦, ponente quendam aliam magnificentiam specialem virtutem, non circa sumptus magnos, sed circa opera magna quoc sunt in publicis administrationibus, ut sunt pontificatus, imperium, regnum, episcopatus, ducatus, legatio, ct huiusmodi. E(vult · quod Tullius, Macrobius et Andronicus dc hac locuti fuerint. Probat igitur · non omnem magnificentiam quae est specialis virtus esse circa sumptus magnos, dupliciter. Primo. In Christo luit excellentissima magnificencia. Et non circa magnos sumptus. Igitur. – Antecedens probatur per illud: *Elevata est magnificentia tua super caelos* ·, quod dc Christo dicitur, denotando magnificentiam eius esse causam suae elevationis super caelos.

Secundo, per illud Psalmi ♦: *Sanctitas et magnificentia in sanctificatione eius*; ct *Exod. xv-: Magnus in sanctitate*. Constat enim quod haec magnificentia non consistit in magnis sumptibus, sed in excutione operis sancti ardui, etc. Et ideo paulo post in eodem psalmo invitat nd laudem huius magnificentiae, subdens*: *Dicite in nationibus quia Dominus regnavit a ligno*.

II. Ad hoc breviter dicitur quod Auctor Aristotelem sequitur, qui manifeste, inter virtutes morales magnificentiam numerans, ponit ipsam circa magnos sumptus-. Nec oppositum credendum est sensisse Tullium et alios: licet forte magnificentiam communius quandoque acceperint, ut non est specialis virtus.

Unde istam fictam magnificentiam, cum fictu materia

magnanimitatis * ct iprius, fugiendo, ct peripatetica via incedendo, nd argumenta Martini dicitur primo, quod minim est quod magnificentiam istam suam a tot philosophis hauserit, ct cum ad probandum eam venit, recurritur ad solum Christum.

Dicitur secundo, quod Scriptura, ad litteram, non videtur sumere semper magnificentiam pro speciali virtute: sed quandoque communiter, ut importat facere magna virtutis opera quomodolibet, ut in littera secundi articuli dicitur, Quod patet ex illo *Exod. xv: Magnus in sanctitate*. Ad litteram enim videtur laudari Deus de hoc quod magna facit in his quae ad sanctitatem specum. Quod si fieret per sumptus, spectaret ut magnificentiam proprie dictam. – Er de huiusmodi communiter dicta magnificentia potest interpretari illud: *Elevata est magnificentia tua*. – Illud autem. *Sanctitas et magnificentia*, de proprie dicta magnificentia optime intelligitur: quia, ut in IV dicitur *Ethic.* . magnificus expendit in his quae ad Deum sunt.

Dicitur tertio, quod in Christo fuit magnificentia proprie dicta circa sumptus, eminentius tamen quam sumptus exteriorum rerum quas possidemus, quae communi nomine appellantur pecuniae sicut fuit proprie sanguis suus pretium emptionis nostrae, ad constituendam domum suam, *quae est Ecclesia* *, iuxta illud. *Empti estis pretio magno**9. In hoc ergo quod Christus maximos sumptus sanguinis et poenarum suarum fecit, ad maximum opus divinae domus et divini honoris, magnificus fuit. Et propterea elevatus est super caelos: iuxta illud: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen* .

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MAGNIFICENTIA SIT SPECIALIS VIRTUS

Infra, qu. ci.li, λπ. 3; IV *Sent.*, Jiet, χηι qu. ni. »rt. 2, qu' 3.

D. SECUNDUM SIC PROCEDITUR *. Vide IUT.

S quod magnificentia non sit specialis virtus. Ad magnificentiam enim videtur pertinere tacere aliquid magnum. Sed facere aliquid magnum potest convulibet virtuti, si sit magna: sicut qui habet magnam virtutem temperantiae, facit magnum temperantiae opus. Ergo magnificentia non est aliqua specialis virtus, sed significat statum perfectum cuiuslibet virtutis.

2. *Praeterea*, eiusdem videtur facere aliquid et tendere in illud. Sed tendere in aliquid magnum pertinet ad magnanimitatem. ut supra dictum est. Ergo et facere aliquid magnum pertinet ad magnanimitatem. Non ergo magnificentia est virtus distincta a magnanimitate.

3. Praeterea, magnificentia videtur ad sanctitatem perlinere: dicitur enim *Exod. xv* *: *3/ugnificus in sanctitate*; et in Psalmo *: *Sanctitas et magnificentia in sanctificatione eius*. Sed sanctitas idem est religioni, ut supra * habitum est. Ergo magnificentia videtur esse idem religioni. Non ergo est virtus specialis ab aliis distincta.

Sed contra est quod Philosophus connumerat
eam aliis virtutibus specialibus*.

Respondendo dicendum quod ad magnificentiam pertinet *facere* aliquid *magnum*: sicut ex ipso nomine apparet, i facere autem dupliciter potest accipi: uno modo, proprie; alio modo, communiter. Proprie autem facere dicitur operari aliquid in exteriori materia: sicut facere domum vel aliquid aliud huiusmodi. Communiter autem dicitur facere pro quacumque actione: sive transeat in exteriorem materiam, sicut urere et secare; sive maneat in ipso agente, sicut intelligere et velle *. Si igitur magnificentia accipitur secundum quod importat factionem alicuius magni prout factio proprie dicitur, sic magnificentia est specialis virtus. Opus enim factibile producitur ab arte. In cuius quidem usu potest attendi una specialis ratio bonitatis quod ipsum opus factum per artem sit magnum, scilicet in quantitate, pretiositate vel dignitate: quod facit magnificentia *. Et secundum hoc magnificentia est specialis virtus. - Si vero nomen magnificentiae accipitur ab eo quod est facere magnum secundum quod facere communiter sumitur, sic magnificentia non est specialis virtus.

Ad primum ergo dicendum quod ad quamlibet
virtutem perfectam pertinet magnum tacere in
suo genere, secundum quod tacere communiter

a) *magnificentia*.- *magnanimitas* ABDIT IIKI.pC.

sumitur: non autem secundum quod sumitur proprie, sed hoc est proprium magnificentiae.

Ad secundum dicendum quod ad magnanimitatem pertinet non solum tendere in magnum, sed etiam *in omnibus virtutibus magnum operari*, vel faciendo vel qualitercumque agendo, ut dicitur

vīWw· 'n *Ethic.* *: ita tamen quod magnanimitas circa hoc respicit solam rationem magni. Aliae autem virtutes, quae, si sint perfectae, magnum operantur, non principaliter dirigunt intentionem suam ad magnum, sed ad id quod est proprium unicuique virtuti: magnitudo autem consequitur ex quantitate virtutis. Ad magnificentiam vero pertinet non solum facere magnum secundum quod facere proprie sumitur, sed etiam ad magnum laciendum tendere animo: unde Tullius dicit, in 14* V'ifÎÏp sua *Rhetorica* *, quod *magnificentia est rerum magnarum et excelsarum, cum animi quadam*

ampla et splendida propositione. cogitatio atque administratio; ut *cogitatio* reteratur ad interiorem intentionem, *administratio* ad ðl exteriorem exccutionem. Unde oportet quod sicut magnanimitas intendit aliquod magnum in omni materia, ita magnificentia in aliquo opere factibili.

Ah tertium dicendum quod magnificentia intendit opus magnum facere. Opera autem ab hominibus t facta ad aliquem finem ordinantur. T Nullus autem linis humanorum operum est adeo magnus sicut honor Dei. Et ideo magnificentia praecipue magnum opus facit in ordine ad honorem Dei. Unde Philosophus dicit, in IV *Ethic.* ·, \ τ '»<* quod *honorabiles sumptus sunt maxime qui pertinent ad divina sacrificia: et circa hoc l maxime studet magnificus*. Et ideo magnificentia coniungitur sanctitati: quia praecipue eius effectus ad religionem, sive ad sanctitatem, ordinatur.

ii) fJ. – ad Pia.
γ Aomor/Ani. – nnmibii' \CEHK.

5) Aoe. – Aoj P.

Commentaria Cardinalis Calotani

19 articulo secundo eiusdem ccntcsimnetrigcsimacquartac quaestionis, in responsione ud secundum, dubium primo occurrit * ex Martino, ibidem ··, circa id quod de magnanimitate dicitur, quod *ad magnanimum spectat operari magnum in qualibet virtute, ita quod magnanimus respicit arca hoc solam rationem magni*, etc. Hâte opinio, inquit mihi non videtur vcm. Tum. primo, quia sequeretur quod omne opus magnum, secundum quod mngnum, fieret 4 magnanimitate. Hoc est falsum, quia spectat nd magnificentiam.

Tum, secundo, quia magnanimus non solum considerat magnitudinem operis, sed etiam rectitudinem: puta quod est opus iustitiae aut fortitudinis, etc. Non ergo respicit solam rationem magni. – Probatur antecedens. Quia si sola ratio magni respiceretur, sequeretur quod ratio boni esset ci impertinent: ct consequenter quod faceret etiam opus pravum, modo esset magnum.

Tum, tertio, quia aut magnanimus producit magnitudinem operis iusti, ct iustus ipsum opus secundum quod est debitis circumstantiis vestitum : uut tam magnanimus quam iustus producit utrumque, sed magnanimus non fert intentionem suam nisi ad magnitudinem, ct iustus nisi ad iustum. Primum horum non est intclligibilc: quia magnitudo operis non est quantitas superaddita rei magnae, sed est ipsa operatio magnn; sicut arduitas operis non est nisi opus arduum, ct difficultas opus difficile. – Contra secundum autem dicendi modum militat, primo, ratio praecedens: quia cx hoc indissolubiliccr sequitur quod magnanimus, secundum quod huiusmodi. non plus operatur magnum in bono quum in mulo. – Secundo. Magnanimus scit opus suum esse bonum. Igitur intentio sua non est ud magnum tantum , sed ad bonum. – Tercio. Magnanimus operans magnum opus iustitiae, attingit dc facto opus iustum. Aut ergo praeter, aut contra intentionem, aut cx intentione. Non primo ncc secundo : ergo tertio modo, Et confirmatur: quin aut attingit illud naturaliter, aut causaliter, «ut cx electione; non primum ncc secundum; ergo tertium. – Quarto. Magnanimus interdum iudicat quod ad bene gerendum susceptam administrntioneni, oportet facere opus arduum iustitiae. Sed omnis volens facere opus iustitiae arduum, non tantum dirigit intentionem suam ad opus secundum quod magnum, sed etiam secundum quod iustum. Igitur magnanimitas non solum dirigit intentionem suam ad opus secundum quod mngnum.

Et tandem concludit opinionem hanc in hoc deficere quod secundum cnm, omne opus magnum, secundum quod magnum, pertinet ad magnanimitatem. Et postea

addit quod magnonimilns est solum circa graves administraiioncs. Et probat. Illa sola opera spectant ad magnanimum quibus homo dignificat se magnis honoribus quibus est dignus. Sed per sola opera publicae administnilionis est homo dignus magnis honoribus. Igitur. – Probatur minor Quia per reliqua opera homo non dicitur magnanimus, aut pusillanimus, aut ambitiosus, etc.; sed per sola ista.

II. In eadem responsione ad secundum, dubium aliud occurrit·, un magnanimitas sit circa mngnum in opere magnificentiae. Et est ratio dubii quin pro parte affirmation est littera IV *Ethic*, et praesentis articuli, scilicet, *Magnanimi est operari magnum in qualibet virtute/et. Magnanimitas intendit magnum in omni materia*.

Pro parte nutem negativo est, lum quoniam ad magnum in sua materia magnificentia tendit directe. Ac per hoc, oporteret duas virtutes, scilicet magnanimitatem ct magnificentiam, tendere directe ud magnum in eadem materia. Quod est inconueniens. – Tum quoniam magnificentia in hoc differt α ceteris virtutibus sub magnanimitate, quod aliae virtutes, ui in littera dicitur, faciunt magnum consecutive ex quantitate virtutis perfectae, magnificentia autem ex intentione tendit ad magnum in tali materia, sicut magnanimitas in omni materia. Videtur ergo excipienda magnificentia u mutcria magnanimitatis.

III. Ad evidentiam horum, scito quod primum dubium ' ' s,m u licet spectet ad tractatum de magnanimitate ; ubi adhuc non adverteram ibi cum tanto labore traditam doctrinam haberi in hac responsione ab Auctore tam breviter: – sed quoniam ibi · explanata est diffuse, ct hic ab Auctore xplicatur, et a Martino hic impugnatur; ideo hic quoque respondendum est quod quemadmodum *similas* significat curvitatcm non simpliciter, sed in naso, et non significat utrumque, scilicet curvitatcm ct nasum, sed formalitcr curvitatcm, in hac tamen materia contractam; ita magnum quod est obiectum magnanimi, non est magnum absolute, sed est magnum in opere virtutis; ita quod magnitudo ot id quod formalitcr significatur et respicitur a magnanimitate; opus autem virtuosum in communi, non contractum ad speciem huius virtutis vel illius, est proxima materia illius magnitudinis, contrahens magnitudinem, materialitcr tamen, ad obiectum magnanimitatis, sicut nasus contrahit curvitatcm, ct contraheret nd obiectum sdcntiue propriae de simitate, si qua esset.

Recolendum rursus cx supra· «lictis quod magnitudo ' IM. virtuosu operis, ut habet rationem conditionis consequentis quantitatem virtutis producentis ipsam, non habet ratio-

* U «O. II»,
·' /X
CW"*)» >.

■Wvf ;

QUAESTIO CXXXIV, ARTICULUS III

nem urJui ct ideo u qualibet perfecta virtute fit. Et ip*a-met ut induit rationem formae, habet rationem ardui: ct ideo u sola magnanimitate respicitur in opere virtuoso ut in materia. Unde magnanimitas *ornatus* dicitur *omnium virtutum*, IV *Ethic.* *: quiu magnitudo ipsa rationem habet formae ornantis omnes virtutes.

IV. .Ad argumenta primi dubii* respondendo, conceditur quod omne opus virtuosum quatenus magnum, formaliter et ex intentione directa spectat ud magnanimum. Nec aliquod tale, ut sic, spectat ad magnificum.

Ad secundum dicitur quod magnanimus dupliciter respicit ad bonitatem. Primo, materialiter: quin materia suae formae est opus bonum. Et proptcrca, ut dicitur in IV *Ethic.* ♦, *oportet magnanimum esse virtuosum*. Secundo, formaliter: sicut quaelibet virtus in actu suo eligit scienter bonum, etc. Cum ergo in littera dicitur quod *magnanimus respicit solam magni rationem circa hoc*. notandum est et ly *circa hoc*: quia denotat materiam primam, scilicet opus virtuosum; ita quod circa opus virtuosum versatur ut materiam, ac per hoc, non indifferenter sc habet ud ipsum bonitas materiae. Notandum est etiam quod *respicere* sumitur pro *directe et primo intendere*. Et quod ly *sola* non excludit concomitantia omnes virtutes quae in II *Ethic.* · numerantur, puta quod *sciens* et *eligens* cl *propter hoc*, etc: sed excludit speciales seu diffèrentiuiēs rationes virtutum, puta iustitiac ut sic, mansuetudinis ut sic, et sic de aliis. – Et per hoc patet responsio ad omnia argumenta dc respectu solius magnitudinis.

Ad tertium nutem, dc productione, dicitur quod magnanimus facit magnitudinem ut formam : ct iustus iu>tinm, ct magnitudinem ut conditionem. Nec est verum quod idem sit opus magnum ct sua magnitudo, praecipue ut forma: immo distinguuntur genere in esse morali, ut arduum ab absolute appetibili. – Ad reliqua vero dicitur quod magnanimus, faciendo magnum in opere iustitiae, attingit dc facto opus iustum, materialiter tamen : sed solam magnitudinem formaliter. Et ad omnia quae atTeruntur, conceditur quod scienter, cx intentione et electione eligit magnum ct bonum dupliciter, ut prius dictum est: scilicet fornaliicr quoad formale proprii actus, et materialiter quoad materiam propriae formae et finis principaliter intenti.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM MATERIA\ MAGNIFICENTIAE SINT SI MPTUS MAGNI

IV *Seat.*. dbt. xxxiii. qu. eu, <n. 2; 1\ *Ethic.*. lcet. vi.

•V 1 Unumxn. i TERTIUM SIC PROCEDITUR Videtur quod magnificientiae non sint sumptus magni. Circa eandem enim materiae non sunt duae virtutes. Sed circa sumptus est liberalitas, ut supra * habitum est. Ergo magnificientia non est circa sumptus.

2. Praeterea, *omnis magnificus est liberalis*, ul ^*caur *n IV *Ethic.* Sed liberalitas magis est circa dona quam circa sumptus. Ergo etiam magnificientia non praecipue est circa sumptus, sed magis circa dona.

3. Praeterea, ad magnificentiam pertinet aliquod opus exterius facere. Non autem quibuslibet sumptibus fit aliquod exterius opus, etiam si sint sumptus magni: puta cum aliquis multa expendit in exennits * mittendis. Ergo sumptus non sunt propria materia magnificientiae.

4. Praeterea , magnos sumptus non possunt facere nisi divites. Sed omnes virtutes possunt

Ex quibus patet quod positio Auctoris in nullo deficit, dicens omne opus bonum, quatenus magnum. cx principali intentione spectare formuliter nd magnanimitatem. Ad id vero quod additur dc materia magnanimitatis, dicitur quod minor est falsa. Et probatio nihil valet: quoniam, seclusu omni administratione publica, dicitur quis magnanimus si magnum opus virtutis facit cx intentione; ct pusillanimus si non audet ad illud, ut patet de ser-vo qui abscondit talentum ·; et praesumptuosus si attentat actus supra vires, ut Petrus: 5/ *omnes scandalizati fuerint* etc. * Unde iste homo proprium magnanimi extraneum fecit, scilicet *operari magnum in qualibet virtute*; ct extraneum, scilicet administrationem publicam, proprium facit: cum tamen in IV *Ethic*, solum primum didicerit.

V. Ad aliud dubium secundo loco motum·, dicitur quod magnanimitas tendit in magnum, cl facit illud, etiam in operatione magnifici. Nec contra hoc obstant objecta. Quoniam nlin est materia in qua magnificus appetit et facit magnum : alia in quo magnanimus appetit ct facit magnum. Magnificus siquidem facit inagnum m materia exteriori, scilicet in aliquo opere factibili, puta domo, templo, nuptiis. etc. magnanimus autem facit magnum in actu elicitō ipsius magnificentiae, ha quod ocius magnificentiae, sicut ct aliarum virtutum actus, sunt quos magnanimus ornat magnitudine. Non est ergo eadem magnitudo directe intenta ab utraque virtute: sed magnificentia intendit ad magnum in materia exteriori ; magnanimitas nutem ad magnum in ipso netu magnificentiae, ct hoc per sc primo inquantum est actus virtuosus, et non inquantum est netus magnificentiae.

Obiectio autem secunda similiter in acquivoco laborat. Quoniam magnificentia convenit cum aliis virtutibus in hoc quod non per se primo tendit α<l magnum in operatione sua; sed si facit operationem suum magnam, facit ut conditionem consequentem cx stutu virtutis, quiu scilicet est perfecta in actu. Oponct siquidem magnanimitatem adesse, ad hoc ut per se primo intendatur ad magnum in operatione magnificentiae. Eaccrc autem magnum in re exterius factibili spectat ad magnificentiam.

•Mauk u/ 111, vrfv m .44.

· lbiJ ,ap,u>t, V<f>. Y

•Qi 1a

• Art qu., C *d i; · ad l.

Ca,- «» ·<.' Ytu tUU: Uf*

sÇjç u ·

· a «.

• O ψ <<f ·

x) ΛATMH/Ŭ. – *xenii*», m notatione *xenia* P.

¶ Vi* &MC. * fluod magnificus ab aequali, idest proportionate» › sumptu, opus faciet magis magnificum. Sumptus autem esi quaedam pecuniae emissio, a qua potest aliquis prohiberi per superfluum amorem pecuniae. Et ideo materia magnificentiae possunt dici et ipsi sumptus, quibus utitur magnificus ad opus magnum faciendum; et ipsa pecunia, qua utitur ad sumptus magnos faciendos: et amor pecuniae, quem moderatur magnificus. ne sumptus magni impediuntur.

.QiCwi.an An primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, virtutes illae quae sunt circa res exteriores habent aliquam difficultatem ex ipso genere rei circa quam est virtus, et aliam difficultatem ex magnitudine ipsius rei. Et ideo oportet circa pecuniam et usum eius esse duas virtutes: scilicet liberalitatem, quae respicit communiter usum pecuniae; et magnificentiam, quae respicit magnum in pecuniae usu

Ad secundum dicendum quod usus pecuniae aliter perlinet ad liberalem, et aliter ad magnificum. Ad liberalem enim pertinet secundum quod procedit ex ordinato affectu circa pecunias. Et ideo omnis usus debitus pecuniae, cuius impedimentum tollit moderatio amoris pecuniae, pertinet

ad liberalitatem: scilicet et dona et sumptus. Sed usus pecuniae pertinet ad magnificum in ordine ad aliquod opus magnum quod faciendum est. Et talis usus non potest esse nisi sumptus l sive expensa.

Ad tertium dicendum quod magnificus etiam dat dona vel exennia, ut dicitur in IV Ethic. ♦ non ‘c-f .. .’ tamen sub ratione doni, sed potius sub ratione sumptus ordinati ad aliquod opus faciendum, puta ad honorandum aliquem, vel ad faciendum aliquid unde proveniat honor toti civitati, sicut cum facit aliquid ad quod tota civitas studet.

Ad quartum dicendum quod principalis actus virtutis est interior electio, quam virtus potest habere absque exteriori fortuna. Et sic etiam pauper potest esse magnificus. Sed ad exteriores actus virtutum requiruntur bona fortunae sicut quaedam instrumenta *. Et secundum hoc. pauper non * u t potest actum magnificentiae exteriorem exercere in his quae sunt magna simpliciter: sed forte in his quae sunt magna per comparisonem ad aliquod opus quod, etsi in se sit parvum, tamen potest magnifice fieri secundum proportionem illius generis; nam parvum et magnum dicuntur relative, ut Philosophus dicit, in Praedicamentis9.

p) in preuniae uim. – in pecunia ufnm I, et omni\$uo magnum II, pteuniae ujum Pj .

γ) rñti rutnptu» – tine iumptu Ptf.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM MAGNIFICENTIA SIT PARS FORTITUDINIS

Supn», qu. cxxrai.

S D QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod magnificentia non sii pars fortitudinis. Magnificentia enim convenit in materia cum liberalitatc, ut dictum est*. Sed liberalitas non est pars fortitudinis, sed iustitiae. Ergo magnificentia non est pars tortitudinis.

2. Praeterea, fortitudo est circa timores et audacias. Magnificentia autem in nullo videtur respicere timorem, sed solum sumptus, qui sunt operationes quaedam. Ergo magnificentia magis videtur pertinere ad iustitiam, quae est circa operationes, quam ad fortitudinem.

kaDn' Praeterea, Philosophus dicit, in IV Ethic. -, quod magnificus scienti assimilatur. Sed scientia magis convenit cum prudentia quam cum fortitudine. Ergo magnificentia non debet poni pars fortitudinis.

Sed contra est quod Tullius et Macrobius et Andronicus magnificentiam partem fortitudinis ponunt *.

Respondeo dicendum quod magnificentia, secundum quod est specialis virtus, non potest poni pars subiectiva fortitudinis, quia non convenit cum ea in materia: sed ponitur pars eius in quantum adiungitur ei sicut virtus secundaria

principali. Ad hoc autem quod aliqua virtus adiungatur alicui principali, duo requiruntur, ut supra * dictum est: quorum unum est ut secunda daria conveniat cum principali: aliud autem est ut in aliquo excedatur ab ea. Magnificentia autem convenit cum fortitudine in hoc quod, sicut fortitudo tendit in aliquod arduum et difficile, ita etiam et magnificentia: unde etiam videtur esse in irascibili *, sicut et fortitudo. Sed magnificentia deficit a fortitudine in hoc quod illud arduum in quod tendit fortitudo, habet difficultatem propter periculum quod imminet personae: arduum autem in quod tendit magnificentia, habet difficultatem propter dispendium rerum; quod est multo 4 minus quam periculum personae. Et ideo magnificentia ponitur pars fortitudinis.

Ad primum ergo dicendum quod iustitia respicit operationes secundum se, prout in cis consideratur ratio debiti. Sed liberalitas et magnificentia considerant operationes sumptuum secundum quod comparantur ad passiones animae: diversimode tamen. Nam liberalitas respicit sumptus per comparisonem ad amorem et concupiscentiam pecuniarum, quae sunt passiones concupiscibilis, quibus non impeditur liberalis a datio-

α multo. – multum ABEEGHILpK.

• h sm

nibus et sumptibus faciendis: unde est in concupiscibili *. Sed magnificentia respicit sumptus per comparisonem ad spem . attingendo ad aliquid arduum, non simpliciter, sicut magnanimitas, sed in determinata materia, scilicet in sumptibus. Unde magnificentia videtur esse in irascibili: sicut et magnanimitas.

Ai> SECUNDUM dicendum quod magnificentia, etsi non conveniat cum fortitudine in materia, convenit tamen cum ea in conditione materiae: inquantum scilicet tendit in aliquid arduum circa

sumptus, sicut fortitudo m aliquid arduum circa timores.

Ad tertium dicendum quod magnificentia ordinat usum artis ad aliquid magnum, ut dictum est *. Ars autem est in ratione. Et ideo ad magnificum pertinet bene uti ratione in attendendo proportionem sumptus ad opus quod faciendum est. Et hoc praecipue necessarium est propter magnitudinem utriusque : quia nisi diligens consideratio adhiberetur, immineret periculum magni damni.

· λ π r

Commentaria Cardinalis Caietani

4

I n articulo quarto eiusdem quaestionis centesimatragesimae quartae dubium occurrit ex Martino, ibidem ♦, tripliciter arguente quod istae duae conditiones quae in littera ponuntur, non sufficiunt ad esse virtutem adiunctam ut secundarium principali. Primo, quia sic omnis virtus excessa a fortitudine esset secundaria virtus respectu eius. – Probatur. Quii habet ambas conditiones : scilicet et quod convenit cum ea, omne enim excessum convenit in aliquo cum excedente; et quod exceditur ab «a.

Secundo, quia sic liberalius, cutrapclia, et sic de multis aliis, esset secundaria virtus respectu iustitiuc: quia ambas habet conditiones.

I enio, quia iustilia, et omnis virtus requisita ad gravem ndministrutionem, esset secundaria respectu magnanimitatis. – Quae omnia sunt absurda.

II. .Ad primum horum dicitur quod prima conditio in littera posita, scilicet *convenientia in aliquo*, non est sic intelligenda ut sonat, cum omne ens cum omni ente in aliquo conveniat; sed intelligenda est sane, ut exposuit

Auctor superius in qu. cxxvtn, ubi partes lenitudinis assignavit; scilicet quod conveniat in modo quem principalis vinus servat in sua materia, puta in iustitia quod sic ad alterum, in fortitudine quod sit ad arduum, in temperantia quod consistat in moderatione. Et sic non omnis virtus excessa convenit cum virtute excedente. – Secunda similiter conditio, *quod sit excessa*, intelligitur quoad rationem hoc est, quod adiuncta virtus deficiat α perfecta ratione iusti, fortis vel temperati; ut patet etiam ex dictis in qu. i xxx. et inferius in i.xi.iii. – Nihil ergo valet prima obiectio.

Ad secundum vero dicitur quod liberalius vere est adiuncta iustitiac: quia est ad alterum sub ratione debili, moralis lumen. – Eutrapelia uutem pars ponitur temperantiae, ut infra · putebit* quia modestia quaedam est actionum ludicrarum.

Ad tertium dicitur quod consequentia non valet: nec sequitur ex dictis litterae sane intellectis.

Et haec de huc quaestione, et sequenti de parvificentia et consumptione, dicta sufficiant.

·<^ «u.r t
axnu **

• Cf 4* c
IntroX; ib
Commi

•s p' *

†

•I

.rt

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMAQUINTA
DE VITIIS OPPOSITIS MAGNIFICENTIAE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de vitiis oppositis
_____ magnificentiae
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum parvificentia sit vitium.

Secundo: de vitio ei opposito.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PARVIFICENTIA SIT VITIUM

IV kcL vu.

D PRIMUM SIC PROCEDITUR. VldctUI quod
parvificentia non sit vitium. Virtus enim,
sicut est moderativa magnorum, ita
etiam est moderativa parvorum: unde
et liberales et magnifici aliqua parva faciunt
magnificentia est virtus. Ergo similiter
centia magis est virtus quam vilium.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *,
quod *diligentia ratiocinii est parvifica*. Sed dili-
gentia ratiocinii videtur esse laudabilis: quia
bonum hominis est secundum rationem esse. ut
Dionysius dicit. in cap. *de Div. Norm.* ♦ Ergo par-
vificentia non est vitium.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *,
quod parvificus consumit pecuniam *tristatus*. Sed
hoc pertinet ad avaritiam, sive ad illiberalitatem.
Ergo parvificentia non est vitium ab aliis dis-
tinctum.

contra est quod Philosophus, in II * et
IV* *Ethic.*. ponit parvificentiam speciale vilium
magnificentiae oppositum.

Rispondeo dicendum quod. sicut supra * dictum
est. moralia speciem n fine sortiuntur. Unde et
a fine ut pluries nominantur. Ex hoc ergo di-
citur aliquis panificiis quod intendit ad aliquid
parvum faciendum. *Parvum* autem et *magnum*.
secundum Philosophum, in *Praedicamentis**, re-
lative dicuntur. Unde cum dicitur quod parvifi-
eus intendit aliquid parvum faciendum ', facere
panum intelligendum est in comparatione ad
genus operis quod facit. In quo quidem panum
et magnum potest attendi dupliciter: uno modo,
ex parte operis flendi; alio modo, ex parte sum-
ptus. Magnificus igitur principaliter intendit ma-
gnitudinem operis, secundo intendit magnitu-
dinem sumptus, quam non vitat, ut faciat ma-
gnum opus: unde Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *,
quod magnificus *ab aequali sumptu opus facit
magis magnificum*. Panificas autem e converso
principaliter quidem intendit parvitatem sumptus,
unde Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, quod in-

tendit qualiter minimum consumat: ex conse-
quenti autem intendit parvitatem operis, quam
scilicet non recusat, dummodo parvum sumptum
faciat. Unde Philosophus dicit, ibidem, quod
parvificus, *maxima consumens in parvo*, quod sci-
licet non vult expendere, *bonum perdit*, scilicet
magnifici operis. Sic ergo palet quod parvificus
deficit a proportionem quae debet esse secundum
rationem inter sumptum et opus. Defectus autem
ab eo quod est secundum rationem, causal ra-
tionem vitii. Unde manifestum est quod parvi-
ficentia vitium est.

Ad primum ergo dicendum quod virtus modera-
tur parva secundum regulam rationis: aqua de-
ficit parvificus, ut dictum est*. Non enim di-
citur parvificus qui parva moderatur: sed qui in
moderando magna vel parva deficit a regula ra-
tionis. Et ideo habet vitii rationem.

An secundum dicendum quod, sicut dicit Phi-
losophus, in II *Rhet.* *, *timor facit consiliativos*.
Et ideo parvificus diligenter ratiociniis intendit:
quia inordinate timet bonorum suorum consum-
ptionem, etiam in minimis. Unde hoc non est
laudabile, sed vitiosum et vituperabile: quia non
dirigit allectum suum secundum rationem, sed
potius rationis usum applicat ad inordinationem
sui affectus.

Ad tertium dicendum quod sicut magnificus con-
venit cum liberali in hoc quod prompte a et dele-
tabiliter pecunias emittit, ita etiam parvificus
convenit cum illiberali sive avaro in hoc quod
cum tristitia et tarditate expensas facit. Difert
autem in hoc quod illiberalitas * attenditur circa
communes sumptus: parvificentia autem circa
magnos sumptus, quos difficilius est facere. Et
ideo minus vitium est parvificentia quam illibe-
ralitas. Unde Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *,
quod quamvis parvificentia et oppositum vitium
sint malitiae, *non tamen opprobria inferunt: quia
neque sunt nociva proximo, neque sunt valde
turpes*.

parvum foetendum. – Om. PHDEG.

p) quod uillcet. – i*:iliceī ABpCK. leilicet dum »C, quia scilicet
mK, scilicet quid l, fdlicet quod PGillu, <m». U

y) sumptum. – xwmfZk* p«i.

5) yrmuptt. – providi ABDEFpK.

<) illibrrolitdj. – liberalita» ABDEFGKpC, ii liberalitOJ H.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PARVIFICENTIAE ALIQUOD VITIUM OPPONATUR

II WAic., lcct. vin ; IV, lcet. vu.

SI ¶;s,n M SI<¶ PROCI 1)111 H· Videtur quod parvificentiae nullum vitium opponatur. ¶ Parvo enim opponitur magnum. Sed magnificentia non est vitium, sed virtus. Ergo parvificentiae non opponitur vitium.

2. Praeterea, cum parvificentia sit vitium ex delectu, ut dictum est *, videtur quod, si aliquod vitium esset parvificentiae oppositum, quod consisteret solum in superabundant! consumptione. Sed illi qui consumunt multa ubi pauca oporteret consumere, consumunt pauca ubi multa oporteret consumere, ut dicitur in IV *Ethic.* ¶ et sic habent aliquid de parvilicentia. Non ergo est aliquod vilium parvificentiae oppositum.

3. Praeterea, moralia sortiuntur speciem ex fine, ut dictum est*. Sed illi qui superline consumunt, hoc faciunt causa ostentationis divitiarum, ut dicitur in IV *Ethic.* ¶ Hoc autem pertinet ad inanem gloriam. quae opponitur magnanimitati, ut dictum est*. Ergo nullum vitium parvificentiae opponitur.

Sed contra est auctoritas Philosophi, qui, in ¶ ^ ' ^ Λ it' * et ** *Ethic.*, ponit magnificentiam medium duorum oppositorum viliorum.

Respondeo dicendum quod parvo opponitur magnum. *Parvum* autem et *magnum*, ut dictum est·, relative dicuntur. Sicut autem contingit sumptum esse parvum per comparisonem ad opus, ita etiam contingit sumptum cs.se magnum in comparatione ad opus: ut scilicet excedat proportionem quae esse debet sumptus ad opus secundum regulam rationis. Unde manifestum est

quod vitio parvificentiae, qua aliquis deficit a proportionem debita expensarum ad opus, intendens minus expendere quam dignitas operis requirat, opponitur vilium quo aliquis dictam proportionem excedit, ut scilicet plus expendat quam sit operi proportionatum. Et hoc vilium grace quidem dicitur *banausia* · ♦ a *furno* dicta, quia videlicet ad modum ignis qui est in lurno, omnia consumit: vel dicitur *apirocalia* *, idest *sine bono igne*, quia ad modum ignis consumit * non propter bonum. Unde latine hoc vilium nominari potest *consumptio*.

Ad primum ergo dicendum quod magnificentia dicitur esse eo τ quod facit magnum opus: non autem ex eo quod in sumptu excedat proportionem operis. Hoc enim pertinet ad vitium quod opponitur parvificentiae.

Ad secundum dicendum quod idem vitium contrariatur virtuti quae est in medio, et contrario vitio. Sic igitur vilium consumptionis opponitur parvificentiae in eo quod excedit in sumptu operis dignitatem, *expendens multa ubi pauca oporteret expendere*. Opponitur autem magnificentiae cx parte operis magni, quod praecipue intendit magnificus: inquantum scilicet, *ubi oportet multa expendere*, nihil aul *parum expendit*.

Ad tertium dicendum quod consumptor ex ipsa specie actus opponitur parvifico, inquantum transcendit regulam rationis, a qua parvificus deficit. Nihil tamen prohibet quin hoc ad finem alterius vitii ordinetur: puta inanis gloria, vel cuiuscumque alterius.

x) *banausia*. – *furonaica* L, *bannauua* cctori ct a. consumit. – *omnia consumit* Pa.

γ) co. – *ex co* P.

• a. qv
Introd

' G loadin
•rβ -Qd

;

τ

w

• C*p. t

• Venu
.. G»p .
«6.

• AriMQ'
lib. II.
n. 5.-S.'
n.

• Ver».

• i* n-
ui art.

• Qo.cn
f3.

• Verv K

' V»* *i

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMASEXTA

DE PATIENTIA

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

CS du. clin, terri

Deinde considerandum est de patientia *. Et circa hoc quaeruntur quinque. Primo: utrum patientia sit virtus. Secundo: utrum sit maxima virtutum.

Tertio: utrum possit haberi sine gratia. Quarto: utrum sit pars fortitudinis. Quinto: utrum sit idem cum longanimitate.

ARTICULUS PRIMUS

ITKLM PATIENTIA SIT VIRTUS

Suprdt, qu. devrai; Ad Hcb^ cap. x, lccL iv.

Up. u.

Vcn. 10. Up w», rt.

AhMoL ŪU', ht. II! αp. ««n

V<f», rt>.

p π**» \$*, iXI aī. I. «d

VcMk 32-

Up- U

Q», 31<, U.

VrtK io.

Vr» »5-

Ur- “

Ad primum sic proceditur. Videtur quod patientia non sit virtus. Virtutes enim perfectissime sunt in patria, ut dicit Augustinus, XIV *de Trin.** Sed ibi non est patientia: quia nulla sunt ibi mala toleranda, secundum illud Isaiae xi.ix * et *Apocalyps.* xxi**:
Non esurient neque sitient. et non percutiet eos aestus neque sol. Ergo patientia non est virtus.
2. Praeterea, nulla vinus in malis potest inveniri: quia *virtus est quae bonum facit habentem* ♦ Sed patientia quandoque in malis hominibus invenitur: sicut patet in avaris, qui multa mala patienter tolerant ut pecunias congregent, secundum illud *Eccle.* v *: *Cunctis diebus vitae suae comedit in tenebris, et in curis multis, et in aerumna atque tristitia.* Ergo patientia non est virtus.

3. Praeterea, fructus a virtutibus differunt, ut supra * habitum est. Sed patientia ponitur inter fructus, ut patet *Galat.* v *. Ergo patientia non est virtus.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Patientia* *: *Virtus animi quae patientia dicitur. tam magnum Dei donum est ut etiam ipsius qui nobis eam largitur patientia praedicetur.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est supra *, virtutes morales ordinantur ad bonum in quantum conservant bonum rationis contra impetus passionum. Inter alias autem passiones, tristitia efficax est ad impediendum bonum rationis: secundum illud II *ad Cor.* vn *: *Saeculi tristitia mortem operatur;* et *Eccli.* xxx I: *Multos occidit tristitia, et non est utilitas in illa.* Unde necesse est habere aliquam virtutem per quam bonum rationis conservetur contra tristitiam, ne scilicet ratio tristitiae succumbat. Hoc autem facit patientia. Unde Augustinus dicit, in libro *de Patientia* *, quod *patientia hominis est qua mala*

aequo animo toleramus, idest sine 4 perturbatione tristitiae, *ne animo iniquo bona deseramus per quae ad meliora perveniamus.* Unde manifestum est patientiam esse virtutem.

Ad primum ergo dicendum quod virtutes morales non remanent secundum eundem actum in patria quem habent in via, scilicet per comparisonem ad bona praesentis vitae, quae non remanebunt in patria: sed per comparisonem ad finem, qui erit in patria. Sicut justitia non erit in patria circa emptiones et venditiones, et alia quae pertinent ad vitam praesentem: sed in hoc quod est subditum esse Deo. Similiter actus patientiae in patria non erit in sustinendo aliqua: sed in fruitione bonorum in quae pervenire volebamus patientiando. Unde Augustinus dicit, in XIV *de Civ. Dei* *. quod *in patria non erit ipsa patientia, quae necessaria non est nisi ubi toleranda sunt mala: sed aeternum erit id quo per patientiam pervenitur.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in libro *de Patientia* * *patientes proprie dicuntur qui mala malunt non committendo ferre, quam non ferendo committere. In illis autem qui mala sustinent ut mala Jaciant, nec miranda nec laudanda est patientia, quae nulla est: sed miranda duritia, neganda patientia.*

Ad tertium dicendum quod, sicut supra * dictum est. fructus in sui ratione importat quandam delectationem. *Sunt autem operationes virtutum delectabiles secundum seipsas*, ut dicitur in I *Ethic.* ♦ Consuetum est autem ut nomine virtutum p etiam virtutum actus significantur. Et ideo patientia, quantum ad habitum, ponitur virtus: quantum autem ad delectationem quam habet in actu, ponitur fructus. Et praecipue quantum ad hoc quod per patientiam animus praesentatur ne obruatur tristitia.

a) idtit line. – idcU ft in BFpK, idcit fi pi pE. In Λ.

» virtutum. – virtuti* PK.t.

Commentaria Cardinali* Coiotani

• t*
• Condu». j.

I s articulo primo quaestionis cñtcsimaetrigcsimacsextac
dubium occurrit Martini, in eodem tractatu ♦, in qu. i dc
Patientia *, contra rationem litterae in corpore huius articuli,
dicentis quod haec ratio, intellectu ut iucet, nimis perplexa
est. Quod enim primo concludit, videtur falsum: ct con-
sequentia multum obscura. Arguit enim sic: *Inter alias
passiones, tristitia impedit bonum rationis. Ergo necessaria
est virtus qua bonum rationis conservetur contra tristitias.*
Contra. Turn, *primo*, quia voluntas sine virtutis habitu
hoc potest. Ergo. – Antecedens probatur. Quia alias nun-
quam posset exire in primum actum.

Tum, *secundi*», quin dicitur quod omnis virtus conser-
vat bonum rationis contra tristitias. Et sic per hoc medium
non probatur quod ultra alias virtutes, sit necessaria pa-
tientia.

Tertio deficit, quiu non assignat nisi unam passionem
quam moderetur, scilicet tristitiam. Et tamen omnis virtus
morulis est media inter duas passiones: aut saltem dupli-
citer circa eandem passionem, sicut mansuetudo est me-
dietas inter excessum ct defectum irae.

Quarto, quia omnis virtus pugnat contra tristitiam im-
pedientem bonum rationis directivae sui: ut patet dc per-
severantia.

Quinto, quia secundum Sanctos, patientia est utilis ad
tollendum insensibilitatem ct inducendam tristitiam, ubi
nulla esset cx malis secutura tristitia: sicut dc facto Chri-
stus suscepit tristitiam. *7nstis*, inquit, *est anima mea* *.
Unde patientia non solum est cohibitiva tristitiae exceden-
tis, sed excitativu tristitiae deficientis. Quod patet ex man-
suetudine respectu irae, quae utrumque facit. Et cx hoc
quod omnis virtus moralis est media inter duo extrema
vitia. Et cx auctoritate Gregorii, in *Moralibus* *, super illud,
*Surrexit fob, scidit vestimenta sua, et, tonso capite, ad-
oravit* *: ubi contra nimium dolorum sensum contraponit
insensibilitatem, ct utrumque damnat, afferens contra sc-
eundos illud Prophetæ -, *Percussisti eos, nec doluerunt:
attrivisti eos, et noluerunt accipere disciplinam*, et simi-
litudinem membrorum stupidorum, quae, incisa, dolerc
non possunt.

II. Ad hoc dicitur quod ratio, sane intellecta, bona est.
Et ad *primam* obicctionem dicitur quod aliud est posse
in actum virtutis: aliud est eam posse in illum actum eo
modo quo virtuosos exercet. Non enim ponitur iustitiae
virtus ut voluntas possit velle iustum: sed ut possit eo
modo quo iusti volunt iusta ♦. Et simile est de aliis virtu-
ribus. Et ideo oportet poni patientiam contra tristitias, ut
homo sc habeat in tristitiis virtuose*, quod sine virtute
modcralivu tristitiarum fieri nequit. Si namque indomitae
essent, licet homo posset, non tamen posset ut patientes
soliti sunt, rectitudinem in adversis servare.

Ad *secundam* vero obicctionem, quae coincidit cum
quarta, ct multum habet apparentiae, adeo quod videtur
sufficenter respondere rationi litterae, quoniam quaelibet
virtus, sicut moderatur timorem contrariorum suorum, ita
ct tristitiam eorundem (liberalitas siquidem moderatur
timorem amissionis pecuniarum, ct tristitiam amissarum;
similiter temperantia moderatur timores ct tristitias con-
trarias delectabilibus secundum tactum; et sic dc aliis):
veruntamen respondetur, cum Auctore, quod quia nulla
alia virtus esi directe moderatha tristitiae, ct tristitia est
passio valde impeditisæ boni rationis, ideo conveniens est
ponere unam virtutem circa tristitiam directe. – Rursus,
singulae virtutes sunt circa singulas tristitias oppositas in
ordine ad quoddam particulare bonum rationis. Ista autem
virtus ponitur circa tristitiam in ordine ad bonum rationis
absolute: ut scilicet sic moderetur tristitias ut in nullo
mens a bono avertatur seu declinet propter tristitiam quam-
cumque; praecipue tamen propter tristitiam illatam ab ex-

tra. – Demum, cum vinus ista ponatur principaliter pro-
pter bonum supcrnnturale, ut scilicet humo propter tristi-
tias quae occurrunt non declinet a bono suo supernatural!,
quod est maximum bonum rationis seu superioris parti*
nostrae, scilicet intellectus et voluntatis; ct tristitiae passio
materia propria sit moralis, et non thcologalis virtutis:
rationabilius est ponere quod curitas mediante patientia
moderatur tristitias, quam quod per scipsam ud illas de-
scendat. Oportet namque caritati attribuere pugnam contra
tristitias impediētes umorem caelestis patriae. Rationabilius
autem hoc, ut dictum est, facit mediate per virtutem pa-
tientiae. quae directe circa tristitias sit in ordine ad bonum
rationis supernaturulc principaliter, ct consequenter nd bo-
num rationis simpliciter et absolute. Ut autem inferius
patebit, Auctor patientiam ponit directe virtutem circa tri-
stitias ut ratio m bono supernatural! contra tristitias con-
servetur.

Ad *tertiam* dicitur quod sufficit virtuti una passio ut
propria materia moderanda*, ut patet dc mansuetudine,
cui ut propria materia assignatur ira. Quod autem patien-
tia sit circu tristitias media inter duo vitia extrema, non
repugnat litterae neque Auctori, qui inferius expresse in
sequenti Libro, qu. xt.vi, an. 6, nd 2, dicit quod virtus
moralis mitigat tristitiam ponendo in ea medium rationis,
sequens Peripateticos, contra Stoicos omnino tristitiam ab
animo sapientis removens. Unde cum tristari dc malo
sit secundum naturalem ordinem nostrae naturae respectu
talis obiecti appropinquati, utnimquc videtur vitiosum, sci-
licet ct plus tristari quam oportet, et minus tristari quam
oportet nulla siquidem tristitia dc mulo coniuncto cognito
naturae nostrae derogat. Ac per hoc, patientia est circi
tristitiam sicut mansuetudo circu iram: et est in medio
duarum malitiarum, ut aliae virtutes morales quae sunt
circa passiones.

Et cx his putet quod *quinta* ubicctio non est contra
doctrinam Auctoris.

III. In eodem primo articulo, in responsione ad primum,
dubium occurrit ex Martino, ibidem -, reprehendente respon-
sionem hanc in hoc quod ponit patientiam remanere io
patria ratione istius actus qui est frui bonis ud quae per
patientiam pervenire volebamus. Et duo impugnat: primo,
ipsa vocabula, secundo, rationem. Inquit primo, quod hoc
est abuti vocabulo patientiae, ita quod esset multo rationa-
bilius dicere album nigrum, aut calidum frigidum: quia
ista, secundum aliquos, se compatiuntur in aliquibus gra-
dibus; patientia autem ct summa delectatio non. Et hic
multa inculcat.

Inquit secundo, quod exemplum dc iustitia, quod re-
manet in patria non respectu emptionum, etc., sed quoad
hoc quod est esse subditum Deo, non valet. Quoniam est
una species iustitiae cuius uctus est esse subditum Deo:"
nulla autem est patientia cuius actus sit illa fruitio quae
est in patria.

IV. Ad haec dicitur quod nulla est abusio vocabulo-
rum. Quoniam cum patientia habeat pro proximo tine
fruitionem boni pro quo tristia sustinet, dicere quod non
remanet in patria ipsa patientia in scipsa, sed in suo fine, –
nullus abusus, nulla obscuritas intervenit: sed sicut dici-
mus quod militia in victoria remanet ct in triumpho, ita
patientia in fruitione bonorum patriae, pro quibus quis
passus est in vin.

Ad secundam vero obicctionem dicitur quod similitudo
de iustitia tenet quoad hoc quod est remanere respectu
finis. Et ad hoc est allata ab Auctore. Unde non oportet
 fingere patientiam cuius actus sit fruitio patriae. Quoniam
expresse Auctor dicit in littera quod non remanet secun-
dum scipsam, sed secundum suum finem tantum, qui at-
tribuitur patientiae sicut triumphare attribuitur militiae.

-Λπ.ΛΟ»··
mau.MB.rm.

· Coadā v

• .Mallh cap.
wn ver». y<.

† l.»S .ll, ctp i.
il. m. in vet. m.

«.vm

• hrvm. ap. »,

Wb ΠΡ U. Cyp
ket'w *ST

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PATIENTIA SIT POTISSIMA VIRTUTUM

P. II.°, qu. LXVI. art. 4., «d. 3.

an SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod patientia sit potissima virtutum. Id enim quod est perfectum est potissimum in unoquoque genere. Sed *patientia habet opus perfectum*, ut dicitur Iac. i. ♦ Ergo patientia est potissima virtutum.

2. Praeterea, omnes virtutes ad bonum animae ordinantur. Sed hoc praecipue videtur pertinere ad patientiam: dicitur enim Luc. XXI *: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*. Ergo patientia est maxima virtutum.

3. Praeterea, illud quod est conservativum et causa aliorum, videtur potius esse. Sed sicut Gregorius dicit, in quadam homilia *, *patientia est radix et custos omnium virtutum*. Ergo patientia est maxima virtutum.

Sed contra est quod non enumeratur inter quatuor virtutes quas Gregorius, XXII *Morat.* ♦ et Augustinus, in libro *de Moribus Eccle.* *, vocat principales.

Respondeo dicendum quod virtutes secundum suam rationem ordinantur ad bonum: est enim virtus *quae bonum facit habentem et opus eius bonum reddit*. ut dicitur in II *Ethic.* ' Unde oportet quod tanto principalior sit virtus et potior, quanto magis et directius ordinat ' in bonum. Directius autem ad bonum ordinant hominem virtutes quae sunt constitutivae boni, quam illae quae sunt impeditivae eorum quae abducunt a bono. Et sicut inter illas quae sunt constitutivae boni tanto aliqua potior est quanto in maiori

bono statuit hominem, sicut fides, spes et caritas quam prudentia et iustitia: ita etiam inter illas quae sunt impeditivae retrahentium a bono, tanto aliqua est potior quanto id quod ab ea impeditur patientia a bono retrahit. Plus autem a bono retrahunt pericula mortis, circa quae est fortitudo, vel delectationes tactus, circa quae est temperantia, quam quaevis adversa, circa quae est patientia. Et ideo patientia non est potissima virtutum: sed deficit non solum a virtutibus theologicis et prudentia et iustitia, quae directe statuunt hominem in bono; sed etiam a fortitudine et temperantia, quae retrahunt a maioribus impedimentis.

Ad primum ergo dicendum quod patientia dicitur habere opus perfectum in adversis tolerandis: ex quibus primo procedit tristitia, quam moderatur patientia; secundo ira, quam moderatur mansuetudo; tertio odium, quod tollit caritas; quarto iniustum nocumentum, quod prohibet iustitia. Tollere enim principium uniuscuiusque est perfectius. Nec tamen sequitur, si in hoc patientia est perfectior, quod sit perfectior simpliciter.

Ad secundum dicendum quod possessio importat quietum dominium. Et ideo per patientiam dicitur homo suam animam possidere, inquantum radicitus evellit passiones adversitatum, quibus anima inquietatur.

Ad tertium dicendum quod patientia dicitur esse radix et custos omnium virtutum, non quasi directe eas causando et conservando, sed solum removendo prohibens.

i) *ordinat.* – *hominem* addit P.

Commentaria Cardinalis Cmetani

In articulo secundo eiusdem quaestionis multa occurrunt. Iuxta Murtino dubia, in qu. iv *. *Primum* ** est de comparatione iustitiae ad patientiam, contra locum quod ideo iustitia est perfectior patientia quia iustitia constituit hominem in bono, patientia nutem servat tantum contra impedimentum boni. Arguitque sic. Patientia non tantum impedit ea quae a bono retrahunt, sed etiam constituit animum in bono principaliter, proprie et per se. Ergo.

Antecedens probatur. Primo, quia patientia constituit hominem in aequanimitate, quae est bonum magnum. – Secundo, quia patientia inclinat hominem ad sequelam recte rationis. Hoc autem est bonum. Ergo. – Tertio, quia huiusmodi virtutes firmant animum in bono propter quod subimus pericula, sustinemus tristitia, etc.

Quoniam arguitur quod illa propositio: *Omnis virtus constituens animum in bono excellentior est virtutibus tollentibus impedimenta boni*, non est universaliter vera. Tum quia tollere impedimenta magnorum bonorum est multo melius quam constituere in panis bonis. – Tum quia fortitudo excellit affabilitatem, eutrapliam et veritatem, quae tamen constituunt animum in bono communicationis humanae: et similiter potest argui de mansuetudine respectu carundem.

II. *Secundum dubium* * est de comparatione fortitudinis ad patientiam quod non ideo fortitudo est excel-

lentior patientia quia tollit maiora impedimenta, scilicet pericula mortis. Quia patientia tirmat animum contra pericula mortis, cum incumbunt. Quod probatur dupliciter. Primo, quia pericula mortis sunt inter adversa. – Secundo, quia hoc dicit expresse Thomas in art. 4, qu. de Patientia. Et hoc supposito, multiplicat tot et tanta Murtinus, quae taceo, quia falsum hoc supponit.

III. *Tertium dubium* 0 est de comparatione temperantiae ad patientiam*: quod scilicet temperantia est fortior patientia. Probatur. Secundum Aristotelem, difficilius est pugnare contra tristitias quam contra delectationes. Sed patientia contra tristitias, temperantia contra delectationes pugnat. Ergo.

¶ Intcccdcu» probatur. Qui cruciatus et comminationes, etc., plus retrahunt n bono opere quam delectationes et promissiones. – Et confirmatur. Quia omnium vulgata vox ac sententia est quod rimor malorum in constantem virum cudens excusat ab impletione praeceptorum. Concupiscentia autem aut delectatio carnalis et ciborum, etc., non excusat. Plus sunt igitur reactiva a bono mala contristantia quam bona delectantia. Cuius contrarium dicit hic Thomas, volens quod delectationes tactus plus retrahunt a bono quam tristitia adversorum, – quae est patientia.

IV. *Quartum dubium* * est rursus de iustitia *: quod *. 0 V

• I AbrutiJ.
– Ci. HMD. MII.
• O-odo-. I,

• (X t.®. iv
* QucbM. X.

a. «uro.
• Ocek».

sdlicct patientia est perfectior quum iustitia quae est ud proximum. Probatur. Melius est esse patientem ct carere iustitia, quam esse iustum ct carere patientia. Ergo.

Probatur assumptum. Quia patiens non iustus est dispositus ad iustitiam . ad mansuetudinem , ct omnem honestam communicationem : qui vero est iustus et non patiens, non est dispositus nd patientiam, cum multi iusti sint in advenis impatientissimi. – Secundo, quia iustus non patiens non est dispositus ad ullum virtutem secundum gradum perseverantiae, nisi primo inclinetur ud netum patientiae. Sed patiens sine iustitia est dispositus ud omnem virtutem secundum gradum perseverantiae. Igitur.

V. *Quintum dubium* - est in responsione ad primum, circa glossam illius. *Patientia opus perfectum habet**: – non simpliciter, sed in adversorum toleratione. Dupliciter siquidem hoc impugnat. Primo, ordinem passionum in littera cx adversis: scilicet primo tristitia, inde ira, inde odium, inde iniustitiu seu iniustum nocumentum. Nam cum ira sit appetitus vindictae, ac per hoc iniusti nocumenti, ira sine quocumque medio fertur in iniustum nocumentum.

Secundo, ex hac solutione probat excellentiam patientiae. Multo difficilius est recte se habere circa adversa in tota \iu humana quam circa prospera. Sed in adversis tolerandis patientia est perfectior, ut ipse Thomas dicit. Ergo. – Probatur maior. Tum quiu adversa multo frequentius contingunt quam prospera. [Tum] quoniam ct in ipsis prosperis multa adversa commiscentur – Minor probatur. Tum ex ipso Thoma. Tum quia, habitu patientia, cx adversis nec ira nec odium, nec iniustum nocumcn-tum facimus: habita vero iustitia, adhuc habetur odium. ira et tristitia; habita quoque cantate, quantum est cx pane habitus, adhuc habetur ira cl tristitia; habita etiam mansuetudine, adhuc habetur tristitia.

Et confirmatur. Quia quidquid habet opus perfectum ita ut habens ipsum in nullo deficiat, est perfectissimum simpliciter. Sed patientia est huiusmodi, ut patet auctoritate Incobi. Ergo.

VI. *Sextum dubium* ♦ est in responsione ud secundum, circa glossam illius, */n patientia vestra possidebitis* *: quod scilicet intelligitur per remotionem adversitatum inquietantium possessionem animae, possessio enim importât quietum dominium. Contra, inquit .Murtinus, hunc solutionem arguitur similiter ut prius ♦. Si aliqua virtus, etiam circa prospera, est perfectior patientia, sequitur quod per patientium non possidemus animas nostras. Probatur: quin carens virtute perfectiore non habet quietum dominium supru animam suam. Nulla ergo virtus est perfectior patientia.

VII. *Septimum dubium* - est in responsione ad tertium, circa glossam illius dicti Gregorii, *Patientia est radix ct custos omnium virtutum* *- – non directe causando et promovendo, sed solum removendo prohibens. Contra, inquit Martinus, ibidem : volo quod aliquis habeat patientiam perfectam ct notitiam agendorum, et carcat omni alia virtute. Tunc sic. Talis recte aget in materia cuius virtutem non habet. Ergo. – Assumptum probatur. Quin non peccabit in materia iuslittiae nisi aut odio ntit amore aut aliqua simili passione: sed in huiusmodi semper intervenit non sufferre aliquod malum, vel in se vel in alio- ergo.

Et tandem dicit quod hoc. scilicet respectu omnium aliarum virtutum a se habere se radicaliter, vel removendo prohibens vel effective causando, nulli alteri virtuti morali convenit. Et ideo patientia est ceteris virtutibus ad vitam humanam transigendam accomodation

Multa quoque affert * ad probandum excellentiam patientiae quae omitto: quoniam cx hac elucidations omnia clara reddi puto.

VIII. Ad primum dubium * dicitur quod falsum est antecedens assumptum ab arguente. Eodem siquidem modo respondendum est hic, sicut superius * responsum est dc fortitudine, in principio tractatus huius. Unde ad primam, secundam et tertiam 'probationes illius dicitur quod patientia per se primo moderatur tristitias in concupiscibili ; ct mediante hac moderatione, constituit aequanimem. in-

clinat ;ui bonum, ct firmat in bono. Arguens enim deberet probare non quod patientia haec det aliquo modo, sed quod principaliter et immediate, etc., constituat in bono, non mediante moderatione tristitiae: sicut facit iustitia ct prudentia, quarum utraque directe et primo constituunt bonum voluntatis ct intellectus.

Quarta autem obicctio, quae est contra illam universalem. *Virtus constituens in bono praestat virtute tollente impedimentum.* excluditur dicendo quod est vero, ceteris paribus. Et rursus est vera quoad nobilitatem substantialem. Ita quod patientia, secundum sui generis rationem, est ignobilior iustitia acquisita; quamvis tollat impedimenta maioris boni, scilicet supernaturafis. Et rursus patientia absolute ignobilior est iustitia infusa: quiu cetera sunt paria, ct haec iustitia constituit in bono gratuito, patientia autem tollit boni gratuiti impedimenta tristitiae. – Nec est inconveniens quod veritas sit, secundum generis sui conditionem hunc, nubilior fortitudine: quae tamen aliunde praeeminet veritati. De cutrapcliu autem et affabilitate non oportet sollicitari: quin sunt circa delectationes, et non directe constituunt hominem in bono, sed ponunt medium in passionibus, sicut patientia ct fortitudo.

IX. Ad secundum dubium * dicitur quod patientia quae est specialis virtus, non est circa pericula mortis. Et ad primam probationem, negatur quod patientia, ut est virtus specialis, sit circa omnia adversa. Quoniam esi solum circa adversa alia ab his qune mortis sunt, circa quae est patientia pars intcgrnlis fortitudinis.

Et per hoc patet responsio ad secundam. Quoniam id quod Auctor dicit in illa responsione quam allegat arguens, declarat ibidem in responsione nd ultimum, distinguendo dc patientia parte integral! fortitudinis, ct patientia speciali virtute, primae attribuendo mala mortis, secundae cetera mala.

X. Ad tertium dubium *, dc temperantia respectu patientiae, dicitur quod si arguens bene advertisset ordinem qui ponitur in littera inter impredientia bonum rationis, non dixisset ea quae dicit. Expresse namque Auctor ponit plus impedire mala mortis ct cruciatus, quae opponuntur bono corporis, quam delectabilia secundum tactum: ct ideo praeponitur fortitudo temperantiae. Unde quod iste obiicit dc tormentis et cruciatibus, non est contra Auctorem : nisi quis adeo rudis sit ut putet timorem huiusmodi malorum poni ab Auctore in primo loco, et non tristitiam eorundem. Sed quoniam rudium est, non meretur audiri. Est ergo mens Auctoris quod quia bonum corporis naturaliter plus amatur quum bonum externum, ideo ct timor ct tristitia malorum corporis maxime impediunt bonum rationis. Quia autem delectabilia secundum tactum naturaliter sunt nobis magis connaturalia ct sensibilia ac percepta quam bona extrinscca, ideo communiter magis naii sumus impediri ab istis bonis quam a bonis aliis ct eorum contrariis, circa quae est patientia. Unde delectabilia secundum tactum non praeponuntur ab Auctore in impediendo rationis bonum omnibus adversis, sed quibusdam : illis scilicet quorum bona quae tollunt sunt minus connaturalia. sensibilia et percepta.

Unde cum dicitur quod difficilius est pugnare contra tristitias quum contra delectationes, verum est ceteris paribus. Quia facilius est ubiicerc voluntaria quum nolito quae enim nobis invitis nos tangunt, non sunt in potestate nostra, sicut ea quae volentibus nobis accidunt. Constat autem quod tristitia dc nolito, delectatio de amato est. – Et propter hanc rationem , metus et tristitia excusant, et non delectatio: quia illa scilicet sunt dc nolito, ista dc volito; ac per hoc. delectatio est in potestate nostra longe plus quam tristitia et metus. – Cum his tamen stat quod delectatio carnalium magis impediat rationis bonum quam tristitia exteriorum bonorum, quantum est cx natura delectabilium et tristabilium. Quod dico, quia per accidens, ex parte hominis avari vel aliter dispositi, continget oppositum. Sed doctrina datur secundum ea quae sunt per se.

XI. Ad quartum dubium -, de comparatione patientiae ad iustitiam ad proximum, dicitur quod, si virtutes possent separari, et comparetur patientia acquisita, dc qua lo-

*Cf nuo. in.

* Conclu». »o, probat, w.

* Q. num. un.

• Gwfat io, prohut

* tn ioaXnrui. JubH <

<-t. num. nr.

• Conclu», in, probat, µ.

* ConJo. io.

• Wim. i.

Qu. CHUI, 4>l. i. Corn wi πi. n ti MΨ

· Num «.

· sue.

· Nam. n

quitur arguens, ud iustitiam respectu proximi etiam ne* quisnam. negatur assumptum, scilicet quod melius est: quoniam melius est esse iustum quam patientem. Quoniam ut dicitur in V *Ethic*, -, in hoc maxime commendatur bonus homo quod etiam aliis est bonus: tustus autem talis est, patiens autem sibi soli bonus est.

Nec est verum quod iustus sit minus dispositus ad virtutes quum patiens. Immo iustitia magnum est principium et patientiae ct omnium virtutum: quoniam volens ct reddens unicuique quod suum est, totum legem implet; propter quod, omnia praecepta legis sunt praecepta iustitiae, ut superius - patet. Et ud fortitudinem sc accingit, ut debitum patriae reddat; ct ad temperantiam, u non-sua muliere abstinendo; cl ad patientiam, superiori parti animae suae reddens quod debet, scilicet conservationem boni ipsius.

Quod autem dicitur quod aliqui iusti sunt impatien-tissinu, quia de facto loquitur, negandum est. Quoniam si vere sunt iusti, habent tantum patientiae ut vitio im-patientiae carcant. ac per hoc, non sunt impatientissimi: quamvis non oporteat omnes justos habere patientiam per-fectam, ut patet cx his quae dc connexione virtutum dicta sunt.-

ХП. Ad quintum dubium*» quomodo polientia habeat *opus perfectum*, dicitur quod id quod primo obiicitur, contra ordinem passionum, nihil obstat. Nom non dicit Auctor quod oportet iram causare prius odium ct deinde iniustum nocumentum, it« quod odium oporteat mediare, ut iste intellexit: sed dicit quod naturalis progressus mali moris in animo nostro cx adversis praesentibus est quod primo tristitia, etc. Praeter quem tamen naturalem pro-gressum potest aliquis mule sc habere in adversis. Nullus «quidem dubitat quin *ira crescat in odium* -: non tamen opus est omnem iram pervenire nd odium.

Ad id vero quod secundo loco obiicitur, ad proban-dum patientiae excellentiam, dicitur quod, si per prospera iste intclligit omnia non adversa, circa quae est patientia, antecedens est falsissimum: quoniam multo difficilius est habere reliquas virtutes. iustitiam, magnanimitatem, etc., quam patientiam. Si nutem per prospera intclligit quaedam bona delectabilia, nihil valet consequentia inferens patien-tiam esse perfectionem simpliciter ceteris virtutibus: quo-niam, dato quod esset perfectior illis quae essent circa tales prosperitates, non sequitur, Ergo est perfectior ce-teris simpliciter. – Peccat quoque dicta ratio ct in hoc. quia praesupponit patientiae virtutem esse circa omnia ad-versa: cum circii summe adversa, scilicet mortis pericula, sit fortitudo. – Peccat ct tertio, quia perfectionem virtuti* sola difficultate graduât: cum perfectio virtutis, de qua di-Citur *n *Ethic.9* quod est *circa bonum et difficile*, magis pensetur ex bono quam cx difficili. – Quae vero addic, quod, habita patientia, habentur illae virtutes, puta man-suetudo, caritns ct iustitia, non est verum (si secludatur connexio virtutum), nisi negative, hoc est quia, habita pa-tientia. tollitur iracundia, odium et iniustitia, non simpli-citer, sed quantum est cx tristitia adversorum : posset enim patientia sola praeditus cx alio capite odio habere proxi-mum ct illi nocere, puta cx crudelitate vel avaritia vel

tyrannide, seu libidine dominandi, excellendi, etc. Quod vero e contra dicitur dc caritate, quod, quantum est ex parte habitu», habetur sine patientia, falsum est. Nam. teste Apostolo -, *caritas patiens est*. Et probatur ratione: quia 'iJJGr.ap. curitas cx sui proprii habitus ratione praefert Deum omni-bus, ac per hoc. omnibus contristantibus. Et propterea Apostolus posuit primogenitam caritatis patientium. – Et, ne hic occupemus tempus, breviter, argumentum satis abundat falsitatibus.

Ultima demum probatio, scilicet, *Quidquid habet opus perfectum ita ut habens ipsum in nullo deficiat, est per-fectissimum simpliciter*, concludit quod patientia est Deu». Illa enim maior, ut incet. soli convenit divinae perfectioni: habere namque opus perfectum sic ut nullo indigeat, solius Dei est; omnis enim creatura sic est perlecta ut alio indi-geat. Et ideo aut Morttnus corrigat maiorem : aut fateatur patientiam esse deitatem.

XIII. Ad sextum dubium* dicitur quod quies animi, - Num. m. seu quieta sui possessio, dupliciter intellig» potest. Scilicet, quod sit omnino perfectu: – ct haec non nisi per aeter-nam beatitudinem. quae in patria erit, praestatur. Et dc tali quieta possessione verum est quod non habetur quandiu deliciï aliqua virtus maior nuta haberi, etc. Sed talis quieta possessio non ponitur n Christo ctfectus patientiae in hac vita, sed m futura tantum. – Alio modo intelligitur quoti sit quieta in genere pcrturbabilium ut sic. Et talis quieta possessio animae ponitur effectus patientiae. Nec exigit quod ipsa sit perfectissima virtus. Quoniam cum hoc quod est alia virtus ipsa perfectior, stat quod habens ipsam, si careat illa alia, possideat suum animam quiete in genere pcrturbabilium: hoc eit, ut homo sit imperturbabilis α multis contristantibus. – Peccat quoque dicta obicctio in hoc quod supponit virtutes non esse connexas: cum fal-sissimum «sc constet hoc dc patientia quae est virtus gra-tuita: constat enim omnes virtutes infusas esae connexas. Ac per hoc. non admittitur quod patiens careat illa vir-tute perfectiore: cum habeat caritatem ct ceteras virtutes.

XIV. Ad septimum dubium-, dc glossa dicti Gregorii, - Na», mi. dicitur quod casus incompouibilia continet. Nam impos-sibile est habere patientiam perfecte ct carere reliquis vir-tutibus: tum quia virtutes sunt connexae; tum quia cu-ritas semper coniungitur patientiae, ut infra - patebit Ad-missa tumen conditional-, scilicet, \$i *patientia esset sine ulla alia virtute*, respondetur negando quod patiens recte ageret in materia iustitine, nisi forte per accidens: sermo autem doctrinalis debet esse dc hia quae per se insunt Et ad probationem, quia ri non recte aget. hoc erit amore vel odio vel aliqua passione in qua intervenit ali-quod non sufferre : dicitur quod cx nulla passione, sed cx sola electione mali intusium faciet ut iniustus facit, dele-ctatus dc iniustitia, et non propter aliud, ut patet ex IV - '.,0; et V ♦ *Ethic*.

Ad illud vero quod subditur dc excellentia patientiae, s^~S.T. dicitur quod iustitia, secundum se totam, multo excellentius ad omnes virtutes se habet: praesertim quia legalis iustitia -<χ ī^a u ī lw* u ad commune bonum omnes habet rirtutes, *omnis est vir-tus*, omnes parit, omnibus imperat ♦.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PATIENTIA POSSIT HABERI SINE GRATIA

D TERTIUM SIC PROCEDITUR *. VidetUF quod patientia possit haberi sine gratia. Illud enim ad quod ratio magis inclinat, ma-gis potest implere rationalis creatura. Sed magis est rationabile quod aliquis patiatur mala propter bonum quam propter malum. Ali-qui autem patiuntur mala propter malum ex pro-

pria virtute, sine auxilio gratiae: dicit enim Au-gustinus. in libro *de Patientia**, quod *nulla in laboribus et doloribus sustinent homines propter ea quae vitiose diligunt*. Ergo inulto magis horno potest mala sustinere propter bonum, quod est vere patientem esse, praeter auxilium gratiae.

2. Praeterea, aliqui non - existantes in statu 1

* O* Te.MCl

'Q».cuv,art.u

1^' ^'^^' .
Mitt. : ClOxT.:-
ow. txm.iji,

• xwsl V.

u
cai.tiax.

s.'Ÿ Īcb'm

* an 4. Ca».

a) non. – autem BDEFpAK, ante now !..

gratiae magis abhorrent mala vitiorum quam corporalia mala: unde quidam gentilium leguntur nulla mala tolerasse ne patriam proderent, aut aliquid aliud inhonestum committerent. Sed hoc est vere patientem esse. Ergo videtur quod patientia possit haberi absque auxilio gratiae.

3. Praeterea, manifeste apparet quod aliqui propter sanitatem corporis recuperandam gravia quaedam et amara patiuntur. Salus autem animae non est minus appetibilis quam sanitas corporis. Ergo, pari ratione, pro salute animae potest aliquis multa mala sustinere, quod est vere patientem esse, absque auxilio gratiae.

pa.LM.vert.6. Sed contra est quod dicitur in Psalmo*: *Ab ipso*, scilicet Deo, *patientia mea*.

c-r .r. Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in libro *de Patientia**, *vis^ desideriorum facit tolerantiam laborum et dolorum: et nemo nisi pro eo quod delectat, sponte suscipit ferre quod cruciat*. Et huius ratio est quia tristitiam et dolorem secundum se abhorret animus: unde nunquam eligeret eam pati propter se, sed solum propter finem. Ergo oportet τ quod illud bonum propter quod aliquis vult pati mala, sit magis volitum et amatum quam illud bonum cuius privatio ingerit dolorem quem patienter toleramus. Quod autem aliquis praeierat bonum gratiae omnibus naturalibus bonis ex quorum amissione potest dolor causari, pertinet ad caritatem, quae diligit Deum super omnia. Unde manifestum est quod patientia,

tia, secundum quod est virtus, a caritate causatur: secundum illud I *ad Cor.* xm x: *Caritas patientiens est*. Manifestum est autem quod caritas non potest haberi nisi per gratiam: secundum illud *Rom.* v ♦ *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*. Unde patet quod patientia non potest haberi sine auxilio gratiae.

Ad primum ergo dicendum quod in natura humana, si esset integra, praevaleret inclinatio rationis: sed in natura corrupta praevalet inclinatio concupiscentiae, quae in homine dominatur. Et ideo pronior est homo ad sustinendum mala 4 in quibus concupiscentia delectatur praesentialiter, quam tolerare mala propter bona futura quae secundum rationem appetuntur, quod tamen pertinet ad veram patientiam.

Ad secundum dicendum quod bonum politicae virtutis est commensuratum naturae humanae. Et ideo absque auxilio gratiae gratum facientis potest voluntas humana in illud tendere, licet non absque auxilio Dei Sed bonum gratiae est supematurale. Unde in illud non potest tendere homo per virtutem suae naturae. Et ideo non est similis ratio.

Ad tertium dicendum quod tolerantia etiam malorum quae quis sustinet propter corporis sanitatem, procedit ex amore quo homo naturaliter diligit suam carnem. Et ideo non est similis ratio de patientia, quae procedit ex amore supernaturali.

?) r//. — via PABCDEFHIKii. materia t-
y) oportet. – videtur PD.

?) mala. ~ 'propter bona praesentia -ddtt *C. propter tona addit II.
i) Dei. – gratiae Dei PD.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem centcsimaetrigesimaesextac quae-
stionis dubia occurrunt multa ex Martino, ubi supra .
¶ ** circa 'IIdm propositionem litterae.
Illud bonum propter quod aliquis vult malum, est magis volitum et amatum quam illud bonum cuius privatio ingerit dolorem quem patienter toleramus. Contra. Patientia est respectu malorum simpliciter inevitabilium, non propter aliquod aliud magis volitum, sed quia dcccet aequanimiter tolerare. Non ergo patientia semper est propter bonum magis amatum. – Et confirmatur. Quia huius generis fuit patientia ipsius lob. – Et nescio, inquit, quomodo hoc patientiae genus a beato Thoma praetermissum est.

Ad idem praeterea respondet ad auctoritatem Augustini in littera, quae est fundamentum dictae propositionis. Et dicit quod duplex est patientia. Quaedam spontanea et quoad aequanimitatem et quoad tolerationem: ita quod in potestate nostra est non tolerare mala, et perdere bonum pro quo toleramus. Et de tali loquitur Augustinus: ut insinuat per ly *sponte suscipere quod cruciat*. – Quaedam vero sunt spontanea quidem quoad aequanimitatem, sed non quoad tolerantiam, quia, velit nolit, oportet illa mala pati. Et haec fuit in lob. Et de huc non loquitur Augustinus.

• ct. num. .■ li. *Secundum dubium* . est circa illud, quod patientia, secundum quod est virtus, non potest haberi sine caritate et gratia gratum faciente. Contra hoc arguit * multipliciter. Primo. Aliquis actus patientiae potest esse bonus moraliter, et non meritorius vitae aeternae. Ergo.

• Condu*. a.

Secundo. Possibile est quod aliquis sine gratia et caritate habeat habitum patientiae firmum et intensum. Ergo potest exire in actum sine caritate et gratia. Et probatur manifeste: quia fides potest esse, et exire in actum, sine caritate. Ergo.

Tertio. Quia si aliquis habens habitum patientiae firmum et intensum, peccet mortaliter et perdat caritatem, poterit nihilominus sine caritate exire in actum, ut patet, sicut ceteri habitus remanentes. Ergo.

Quarto. Omnis creatura rationalis habens actuale iudicium quo indicat gratuita esse praeferenda omnibus bonis naturalibus, potest per fidem informem, cum speciali auxilio Dei, sine caritate tamen, habere velle conforme ad tale dictamen. Ergo. – Assumptum patet* quia aliter voluntas non esset libera.

Quinto. Multi gentiles habuerunt virtutem patientiae, etc. Similiter multi pro bono sanitatis patiuntur incisiones, etc. Ergo. – Nec valet solutio Thomae, in responsionibus argumentorum *, dicentis quod *bonum politicae virtutis commensuratum est naturae humanae, bonum autem gratiae est supematurale*: et similiter *propter sanitatem patiprocedit ex amore naturali, patientia vero ex amore supernaturali*. Commensuratio, inquit, boni amati ad naturam est omnino impertinens ad hoc quod propter ipsum sint aequanimiter mula toleranda. Imrno propria ratio huius tolerantiae est amor huius boni. Sed ad amorem sufficit, cum libertate voluntatis, iudicium rationis aequanimum, cum auxilio Dei. sine caritate tamen.

Sexto, quia .sequeretur quod nullus in peccato mortali existens possit pati pro Christo. Hoc est falsum: ut patet de haereticis, qui *arbitrantur obsequium se praestare Christo* ♦. Ergo. – Ncc volet, inquit, dicere quod secundum veritatem non patiuntur pro Christo: quia sufficit quod credant se pati pro Christo.

III. *Tertium dubium* . est contra rationem sancti Thome in littera *Nullus eligit pati tristitiam propter se. sed eam horret secundum se: sed solum propter Jinem magis amatum*, etc. Ad hanc, inquit ♦, rationem, loquendo de pa-

• (X

• Co-
3.

• No

• ^
u. v
«r»

• Ad j. >

• (X Joan. up.

• (Xmut.wi

.O.*«...'.
ticntia Spontanea solum quoad aequanimitatem -, respon-
deo distinguendo de fine: vel incrcato, et sic hoc est du-
bium, dc quo alibi i vel creato. Et tunc, \cl alio ab opere
honesto, et sic nego: vel quomodolibct. Et sic concedo
quod ille finis, puta honestitus, est magis amatus: sed quia
non est finis extrinsecus operi patientiae, ideo nihil ud pro-
positum.
• IV'. *Quartum dubium** est contra rationem Thomae
in littera, scilicet : Qwod *aliquis praeferat bonum gratiae
omnibus naturalibus bonis cx quorum amissione potest
dolor causari, pertinet ad caritatem : hoc autem spectat ad
patientiam: ergo*. Ad hanc, inquit *, rationem, nego maio-
rem et minorem. Dico enim quod habens fidem informem,
cum auxilio Dei ct libertate voluntatis, potest praeferre
Deum omnibus bonis naturalibus. Et multo magis si ha-
beat caritatem acquisitam, ad quam spectat diligere Deum
super omnia.
Minor quoque negata est. Quia patiens pro Christo, etc.,
non semper patitur privationem omnium bonorum natu-
ralium. Et ideo non potest concludi universaliter quod
omnis patiens praefert Deum omnibus bonis naturalibus. –
Et confirmatur. Quia sicut repentur iustus in uno gradu
et non in alio, ita ct patiens. Et reperti sunt multi qui
patienter sustinuerunt carceres, etc., sed non mortem.
Quare, etc.
V. Ad primum dubium - dicitur primo, secundum ve-
ritatem, quod patientia semper patitur propter bonum ex-
trinsccum magis amatum: quia propter amorem Dei, ut
in hoc patet articulo, lob siquidem, et quilibet patienter
ferens inevitabilia propter caelestem patriam, habet actum
virtutis patientiae qui est, non pati, *sed, faciendo de neces-
sitate virtutem* ♦, aequanimiter ct libenter sufferre advena,
ut Dei voluntas impleatur. Unde lob dixit *: *Sicut Domino
placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum*.
Dicitur secundo quod, si etiam patientia poneretur vir-
tus acquisita, adhuc salvaretur quod patiens propter bonum
magis amatum vult pati. Quoniam aliud est dicere, *pro-
pter bonum magis amatum*: ct aliud, *propter bonum cx-
trinsecum magis amatum*. Nec valet argumentum, Non
vult pati propter bonum cxtrinsccum magis amatum. Ergo
non vult pati propter bonum magis amatum: quia pro-
cedit n negatione inferioris ad negationem superioris; ut
si diceretur. Non est album, Ergo non est coloratum. Ex
hoc igitur quod aliquis inevitabilia suffert quia bonum est
aequanimiter adversa sufferre, sequitur quod propter bonum
magis amatum velit pati, scilicet propter bonum aequani-
mitatis. – Nec omisit .Auctor patientiam hunc: sed posuit
ipsam habere ulteriorem finem, scilicet caelestem patriam.
Ad glossam nutem a Martino datam super auctoritate
Augustini, dicitur quod voluntaria est. et contra Augusti-
num. Quoniam Augustinus loquitur dc patientia tam com-
mendata in Scriptura ♦. Constat nutem quod maxime com-
mendatur in Scriptura patientia lob -, quam ille a doctrina
Augustini excludit. Ncc innuit Augustinus illum sensum
per ly *sponte suscipere quod cruciat*: quoniam Augustinus,
ut in littera hac patet, non dicit sic; sed dicit, *Sponte susci-
pit ferre quod cruciat*. Ita quod Augustinus non ponit
quod patiens sponte suscipit cruciatum, sed quod sponte
suscipit ferre cruciatum : ut sic spontanea susceptio non
referatur ud cruciatum, sed ad sufferendum cruciatum, sive
evitabilem sive non. Sic enim lob sponte suscepit tolerare
inevitabilia adversu, qui non sponte suscepit adversa.
VI. Ad secundum dubium * dicitur quod, quidquid sit
de veritate antecedentis, consequentia non valet, ut patet
dc actu fidei : – Aliquis enim actus fidei potest esse bonus
moralitcr ct non meritorie : Ergo fides, secundum quod est
virtus, potest haberi sine caritate. Nihil, inquam, valent
huiusmodi consequentiae. Stat enim quod aliquis in peccato
mortali credat Deum trinum ct unum, etc-, quoniam oport-
tet. etc., moralitcr: et tamen carebic fide ut est virtus. Et
quia de patientia in littera dicitur quod, *secundum quod
est virtus*, non potest haberi sine gratin et caritate; ideo
consequentia nihil valet. – An autem patientia posset esse
informis, sicut fides, non determino nunc, sed post ♦ in-
quiretur. Sat est proposito quod consequenda noti valet.

Ad secundum dicitur quod antecedens est impossibile,
loquendo de patientia ut est virtus. Et ud probationem
dc fide dicitur quod fides informi» non est simpliciter vir-
tus: ut patet cx superius * dictis ab Auctore.
Et per hoc patet solutio tertii: scilicet quod post la-
psum in mortale peccatum, dutn quis est sine caritate,
non potest exire in actum patientiae ut est virtus.
Ad quartum, negatur assumptum: quoniam praeferre
in veritate caelestem patriam omnibus non potest creatura
rationalis sine caritate. Ncc proptorcu sequitur: Ergo vo-
luntas non est libera. Sed bene sequitur: Ergo est impo-
tens ad celsitudinem tanti actus, quoniam est actus pro-
prius curitatis, ac per hoc supcrnturnlis. – Posset forte ct
aliter dici, distinguendo quod praeferre caelestem patriam
omnibus contingit dupliciter: uno modo, quoad substan-
tiam actu», alio rnodo, virtuose. Et quod licet creatura
rationalis posset primum cx fide informi ct speciali auxi-
lio Dei, non potest tamen secundum sine caritate, sola. –
Prima responsio tamen solida est: quia ipso lacto quod
quis in veritate praefert Deum, ut Principem patriae cae-
lestis, omnibus in sua voluntate, iam in curitate est: cum
caritas nil aliud sit quum amor Dei, »ic sumpti, super
omnia. Nec ulla caritas acquisita ad hunc actum in veritate
ducere sufficit: sed ad aliquem actum quem aestimamus
esse istum, qui tamen in veritate ab isto deficit, vel quia est
curn aliquo mortali occulto, vel quia est respectu Dei non
propter scipsum Deum ut finem supcmaturalcm.
Ad quintum dicitur quod solutio Auctoris est bona. Et
ad improbationem dicitur quod destruit scipsam. Quoniam
cx una parte dicit quod commcnsuratio boni amati ud na-
turam est irapertinens: ct cx alia parte dicit quod amor hu-
ius boni est propria ratio tolerantiae. Constat namque quod
commcnsuratio boni amabilis ad amantem non est imperti-
nent ud amorem : immo naturaliter amamus commensu-
rata, ct incommensurate naturae aut fugimus aut non ama-
mus. Ex hoc autem quod commcnsuratio pertinet ad amo-
rem. optime reddita est ratio patientiae, quae cx amore na-
scitur. – Nec est verum, ut patet cx dictis, quod ad verum
amorem supeniaturalium, etc., sufficiant cetera sine caritate.
Vd sextum, conceditur consequentia dc pati ut est actus
patientiae virtutis. Nec haereticus aliquis sic unquam pa-
titur pro Christo. – Quod autem iste dicit, quod in veri-
tate licet non patiatur pro Christo, sufficit quod ipse credat
pali pro Christo, non eget alia responsione: quoniam de-
struit fundamenta theologiae ct philosophiae moralis, sci-
licet : *Bonum consurgit ex causa integra, malum autem
ex particulari defectu* *. Cum enim hic sit apparentia, et
deficiat veritas, iste somniat esse actum virtutis patientiae,
ac per hoc bonum: quod est ridiculum.
VII. Ad tertium dubium * patet responsio cx dictis in
primo dubio *. Nam patientia quaelibet, si est virtus, re-
spicit et finem increatum ; ct finem creatum, qui est fruitio
aeternae patriae; ct finem intrinsecum. Ncc ullus horum
est extra propositum virtutis patientiae.
VIII. Ad quartum dubium -, pro quanto negat maio-
rem et ponit posse diligi super omnia Deum sine caritate,
iam responsum est in secundo dubio *.
Pro quanto vero negat minorem, dicitur quod, licet
patiens pro Christo non quolibet actu patiendi patiatur
privationem omnium naturalium, ipsa tamen patientiae
virtus n.ita est dare hoc, ut homo praeferat Deum non
huic vel illi, sed omnibus naturalibus bonis.
Ad confirmationem dicitur quod, licet aliqui sint magis
patientes quam alii, omnes tamen virtutem patientiae ha-
bentes, ut sic, conveniunt in hoc quod Deum praeferant
omnibus naturalibus, sicut omnes iusti in hoc quod uni-
cuique volunt quod suum est. Illi \cro qui, tolerato car-
cere etc., deficiunt in toleranda mone, si a principio usque
ad carcerem tantum parati erunt, non passi sunt cx virtute
patientiae, sed cx sua inclinatione ct aestimatione. Si vero
u principio dispositi erant ad omnia pro Christo sustinenda,
aed postmodum defecerunt: passi quidem sunt cx virtute
patientiae, sicut cx caritate; sed quin non perseveraverunt,
cx nimio umore praesentis vitae, ideo patientiae virtutem,
simul cum caritate, perdiderunt.

• Na b. 1

•Ü Httfoa. l,-
pte l.IV. .-l X.
x/ ferti*
*Map. ifter».

Or. III-
•a/oHerctp.
« ter», o; Ja c.
αψ. ». ter». n.

• Lhwryt. 4 fifr.
Λ'. »-., cap- iv. -
S. Th »K' IUL

• Nux u i.

• Ss/n. ».

• N'ttfb «v.

• Sun. wi.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PATIENTIA SIT PARS FORTITUDINIS

bupra, qu. cxxvin; III *Sent.*, <fat. x h i i>, qu. 111. irt. 3, qu. 1, ad 3.

5^?a ^ ^ d quartum sic proceditur. Videtur quod patientia non sit pars fortitudinis. Idem non est pars sui ipsius. Sed patientia videtur idem esse fortitudini: quia sicut supra * dictum est, proprius actus fortitudinis est sustinere; ct hoc etiam pertinet ad patientiam, dicitur enim in libro *Sententiarum Prosperi* ¹ quod patientia consistit *in alienis malis tolerandis*. Ergo patientia non est pars ⁴fortitudinis.

2. Praeterea, fortitudo est circa timores et audacias. ut supra * habitum est: et ita est in irascibili. Sed patientia videtur esse circa tristitias: et ita videtur esse in concupiscibili. Ergo patientia non est pars fortitudinis, sed magis temperantiae.

3. Praeterea, totum non potest esse sine parte. Si ergo patientia sit pars fortitudinis, fortitudo nunquam posset esse sine patientia: cum tamen fortis quandoque non toleret patienter mala, sed etiam aggrediatur eum qui mala facit. Ergo patientia non est pars fortitudinis.

Sed contra est quod Tullius, in sua *Rhetorica* ♦ ponit eam fortitudinis partem.

Respondeo dicendum quod patientia est pars fortitudinis quasi potentials, quia adiungitur fortitudini sicut virtus secundaria principali. Ad patientiam enim perlinet *aliena mala aequanimiter perpeti*, ut Gregorius dicit, in quadam homilia * In malis autem quae ab aliis inferuntur, praecipua sunt, et difficillima ad sustinendum, illa quae pertinent ad pericula mortis, circa quae est fortitudo. Unde patet quod in ista materia principalitatem tenet fortitudo, quasi vindicans sibi id quod principalius est in hac materia. Et ideo patientia adiungitur ei sicut secundaria virtus principali.

Ad primum ergo dicendum quod ad fortitudinem pertinet non qualiacumque sustinere ; sed illud quod est summe difficile in sustinendo, scilicet sustinere pericula mortis. Ad patientiam autem pertinere potest sustinentia quorumcumque malorum.

Ad secundum dicendum quod actus fortitudinis non solum consistit in hoc quod aliquis in bono

persistat contra timores luturorum periculorum, sed etiam ut non deficiat propter praesentium tristitiam sive dolorem: et ex hac parte habet affinitatem cum fortitudine patientia. Et tamen fortitudo est principaliter circa timores, ad quorum rationem pertinet fugere, quod vitat fortitudo. Patientia vero principalius est circa tristitias: nam patiens aliquis dicitur non ex hoc quod non fugit, sed ex hoc quod laudabiliter se habet in patiando quae praesentialiter nocent, ut scilicet non inordinate ex eis tristetur. Et ideo fortitudo proprie est in irascibili, patientia autem in concupiscibili. Nec hoc impedit quin patientia sit pars fortitudinis: quia adiunctio virtutis ad virtutem non attenditur secundum subiectum, sed secundum materiam vel formam.

Nec tamen patientia ponitur pars temperantiae, quamvis utraque sit in concupiscibili. Quia temperantia est solum circa tristitias quae opponuntur delectationibus tactus, puta quae sunt ex abstinencia ciborum vel Venereorum: sed patientia praecipue est circa tristitias quae ab aliis interuntur. Et iterum ad temperantiam perlinet refrenare huiusmodi tristitias, sicut et delectationes contrarias: ad patientiam autem pertinet ut propter huiusmodi tristitias, quantaecumque sint, homo non recedat a bono virtutis.

Ad tertium dicendum quod patientia potest, quantum ad aliquid sui. poni pars integrals fortitudinis. de qua parte obicctio procedit: prout scilicet aliquis patienter sustinet mala quae pertinent ad pericula mortis. Nec est contra rationem patientiae quod aliquis, quando opus fuerit, insiliat in eum qui mala facit : quia, ut Chrysostomus * dicit, super illud Matth. ♦ « Vade Satanas τ », *in iniuriis propriis patientem esse laudabile est: iniurias autem Dei patienter sustinere nimis est impium*. Et Augustinus dicit, in quadam epistola *contra Afarcellinum* *, quod praecepta patientiae non contrariantur bono reipublicae. pro quo conservando contra inimicos compugnatur \ – Seundum vero quod patientia se habet circa quaecumque alia mala, adiungitur fortitudini ut virtus secundaria principali.

i *pracicntium*. – *praetentem* PD.
c) *propr* ' ~ *propria* ABK.

y) *Satanat*. – *Satana* PG.
l) *compugnatur*. – *pugnatur* PG Ç ci *a*, *repugnatur* pC.

Ooxnmentaria Cardinalis Caiemui

n articulo quarto eiusdem ccntesimactrigcsimaescxtac quae-
• *Dr ratie.tia.* .. Coacfa». j.
• CL num. t«.
• *CJ* art pns- Cs4., Cnramem cara l

Istionis dubium ex Martino . occurrit, in qu. n **, contra conclusionem principalem, scilicet quod *patientia sit virtus adiuncta fortitudini* . Qualis est ordo habituum, talis est ordo actuum. Ubi ergo actu» nullum habent ordinem inter sc, nec habitus. Sed actus patientiae spontaneae tantum quoad aequanimitatem - non habet ordinem nd qucmcumque actum fortitudinis. Ergo. – Et eodem modo nrguit

dc actu patientiae circa quaecumque mala, secluso periculo mortis.
Secundo arguitur ex dictis ipsius Thomae*. Quin seundum ipsum, in responsione ad primum huius articuli, fortitudo est circa pericula mortis tantum, patientia vero circa quoccumqec mula. Ergo fortitudo est adiuncta patientiae, ct non c contra.
Tertio arguitur ad idem ex dictis Thomae in respon-

• Q. «.n».

* Q. n«m

• Ū art II, ment nui

• O nua

• Q. nu η

• Sia. t.Jc

• Q.

• Cap. x

• Nura. i

•Ifr.d. >4

M. . H. sionc ad secundum istius articuli, sic ♦. fortitudo est principaliter circa timorem futurorum, patientia principaliter est circa praesentium tristitias. Ergo fortitudo est udiuncta patientiae. – Et tenet sequela: quia plus est sustinere praesentia quam lutura eadem mala timere.

• 1A F.» n? Praeterea ., sustinere praesentia mala est principalior ct difficilior actus quum non fugere propter futura, ct iste ordinatur in illuni: nam non multum prodesset non fugere futura, nisi subsequeretur laudabilis tolerantia praesentium. Ergo mugis patientiae fortitudo quam c contra subordinatur, secundum haec in hac solutione dieu.

II. Si dicatur quod patientia quantum ad tolerantiam mulorum mortis, non est virtus ndiunctu fortitudini, sed inquantum tolerat alia: ut ipse Πiomas in responsione ad tertium huius articuli innuit: – Contra: ex hac, inquit, in primis responsione confirmatur unum assumptum*, scilicet quod patientia est tam circa pericula mortis quam etiam circa alia mala ..

Deinde ista solutio continet duo quuc videntur falsa. Primum est quod patientia ut est circa pericula mortis, est pars integral!» fortitudinis. – Secundum ♦ est quod patientia ut est circa alia mala a malo mortis, est virtus adiuncta virtuti fortitudinis ut secundaria principali.

Contra primum arguitur. Patientia quae est circa mortis pericula est, secundum doctrinam eius, fortitudo. Ergo non est pars integratis fortitudinis. – Antecedens probatur. Patiens martyrium usque ad mortem pro Christo, secundum istum Doctorcm, est patiens et fortis actu quo tolerat malum monis. Aut ergo est patiens et fortis eodem uctu: ct tunc habetur intentum, quia si actus non est distinctu», nec habitus. Aut uno uctu est fortis, et alio patiens. Et tunc quaeritur, qui sint illi. Non enim sunt ibi duae tolerantiae mortis, neque duo alii actus. Neque potest dicere quod non-fugere est actus fortitudinis, ct laudabiliter sc habere in tolerando est actus patientiae : quia sequeretur quod aggredi ct perdurare laudabiliter in periculis mortis non esset actus fortitudinis; quod est contra eundem Doctorcm dicentem, in responsione ad secundum: *Actus fortitudinis non solum consistit in hoc quod aliquis in bono persistit contra timores futurorum periculorum, sed etiam ut non dejiciat propter praesentium tristitias.*

Praeterea, laudabiliter sc habere in malis praesentibus esi actus patientiae, non deficere autem propter praesentium tristitiam est actus fortitudinis, secundum istum responsionem. Et iste secundus coincidit cum primo. Ergo patientia est fortitudo.

III. Contra secundum autem falsum * militant, inquit, rationes quatuor, primo allatae, quod patientia non est adiuncta magnanimitati. Quas omitto: quia ut nullius ad propositum valoris videntur.

Praeterea ., inquit, ego non video quomodo haec patientia sit distincta a magnanimitate. Nam secundum Tullium, in I dc *Offic.* ♦, *magnus animus, sicut fortis, cernitur in gerendo res magnas plenasque laborum et periculorum.* Tunc sic. Eadem sunt pericula circa quuc versatur magnanimitas, et patientia ista. Ergo.

Neque potest dici quod magnanimitas firmat animum in maximis bonis sperandis, patientia vero in malis tolerandis. Quia cum bona de se allidant ad sc, non est opus virtute firmante ad se nisi propter mala ct pericula quae contingunt in prosecutione eorum. Eiusdem igitur virtutis est firmare animum in bonis adipiscendis ; ct firmare ipsum contra mala ct pericula occurrentia in eorum adeptione.

IV. Ad hoc dubium * respondendo dicitur, negando primi argumenti minorem. Quia inter actum fortitudinis et patientiae est ordo cx parte materiae. Nam materia fortitudinis sunt maxima mula, scilicet mortis; materia vero patientiae sunt minora mala. Constat autem inter maiora ct minora mala poenae (dc quibus est sermo) esse ordinem aliquem. Patientia igitur adiungitur fortitudini quasi circa secundariam in mulis materiam existens,

• b1. JfeCawJo. V. Ad secundum, cx dictis Auctoris ., dicitur quod hic aequivocatio accidit dc patientia. Nam patientia ut est circa omnia adversa, non est unum quid, sed est vox significans virtutem patientiae nd mala alia a mortis periculis, ct ad

patientiam modum virtutis, seu partem integralem fortitudinis, quae est circa mala spectantia nd monis pericula. Unde aut Auctor in responsione ud primum usus est nomine patientiae ut communiter significat utramque patientiam, quin in responsione ad tertium erat ibidem hoc explanaturus, ut explanavit. Aut per ly *quaccumque mala* subintcllcxit, *aha a dictis*, scilicet periculis mortis, et sic accepit patientiam proprie pro virtute patientiae: ut in responsione ad tertium explanavit. Et sic nil contra Auctorem. quovis modo dicatur, sequitur.

VI. Ad tertium, cx dictis Auctoris in responsione ad secundum ., dicitur quod si interpretanda sunt dicta verba . lHd., Tm., dc patientia virtute, patet quod nullo est difficultas in comparatione: quia talis patientia non est circa praesentia mala, scilicet pericula morti». Plus enim est sistere contra timores maximorum mulorum quam sustinere minora mala. – Si vero exponatur dc patientia parte integral! fortitudinis, tunc dicendum est quod fortitudo habet pro actu suo principali immobiliter sistere ct contra timore» ct contra tristitias quuc in periculis mortis intervenerunt, ita quod actus eius est ct superatis timoribus ct tristitiis talium malorum, immobiliter persistere, quod est plus quum superare timores, et pius quam superare tristitias. Et hoc intendit Auctor dicens quod ad fortitudinem spectat non deficere propter tristitias, etc.

Cum hoc tamen sint, comparando istas passiones, scilicet timorem ct trittitiam respectu pcnculorum mortis, quod timor sit principalius materia fortitudinis quam tristitia: quia timor est respectu huiusmodi periculorum ut habent rationem ardui, tristitia autem non; quoniam haec est concupiscibili» passio, ille est passio irascibilis. Unde fortitudo per scips.nn firmat contra timorem: ct per manum suam, hoc est, patientiam partem intégraient, firmat contra tristitias.

Et cum dicitur, *Plus est superare praesentia quam futura timere*, respondetur quod verum est sub eadem ratione: sed non esi sic, comparando tristitiam praesentium praecise, ei umorem periculorum monis praecise. Quia timor respicit illa sub ratione ardui, tristitia autem respicit illa absolute: et sic non sunt cetera paria. – Rursus, dato quod difficilius esset superare tristitia» istas quum timores istos, non tamen sequitur quod patientia principalior sit fortitudine. Quia fortitudo habet pro principali actu persistere cum superatione utriuique: diversimode tamen, quia cum superatione timoris immediate, cum superatione vero tristitiae mediate, non media alia virtute, sed media sua parte.

VII. Et per haec patet responsio ad aliud, scilicet: *Sustinere mala praesentia est principalius quam non fugere propter timores* *. Utraque siquidem responsio data habet hic locum: ct quod non lugere excellit propter arduitatem quae est in obiccto; ct quod fortitudinis actus non est tantummodo propter timores non fugere, sed non fugere propter timores ct tristitias ct quaccumque sint annexa damna. – Nec est verum quod non fugere ordinetur ad tolerandum praesentia mala: sed utrumque ordinatur ad principalem fortitudinis actum, qui est immobiliter persistere non obstantibus timoribus ct tristitiis.

VIII. Quod autem iste addit *, quod si distinguatur dc * Vao.it. patientia ut dictum est cx Auctore in responsione ad tertium, habetur unum intentum, scilicet quod patientia extendit sc ad omnia adversa: – falsum est. nisi sumatur patientia pro voce; quoniam nec patientia virtus extendit sc ad omnia, nec patientia pars virtutis extendit sc ad omnia.

Ad ea vero quae obliduntur contra solutionem Auctori». respondendo dicitur quod utnimquc dictum Auctori» est verum. Et cum contra primum, de patientia parte, arguitur, negatur antecedens, scilicet quod patientia sit fortitudo. Et ad probationem, quod sustinens pro Christo martyrium, proprie loquendo, non deberet dici *fortis et patiens*, sed, *integre fortis*: sicut non debet dici quod *est homo et habet manus*, »cd, *homo integer*; aut quod *est prudens ct bonae rationis*. Si tamen sic dicatur, nullus est error. Conceditur ergo quod est fortis et patiens. – Et cum dicitur. *Aut eodem aut diversis*: dicitur quod

eodem et diversis: diversis quidem, quia patiens est in aequanimiter tolerando praesens malum, fortis vero in immobiliter persistendo non obstante et timore ct tristitia; eodem vero, quia ad istum principalem actum subservit actus patientiae. Propter quod, martyres laudantur dc patientia tanquam serviente fortitudini. Et sic actus fortitudinis est quodammodo patientiae ndiuvantis ad illum: sicut c contra fortitudo imperat patientiae.

Ad ultimum contra hoc membrum, dicitur quod laudabiliter tolerare praesentem tristitiam est actus patientiae, et non deficere propter tristitias in prosequendo mortis pericula est actus fortitudinis: et non sunt idem actus, sed primus est in concupiscibili; secundus, qui per negationem circumlocutus est, scilicet immobiliter persistere in mortis periculo non obstante tristitia, est in irascibili. seu voluntate.

IX. Ad obiccta contra uliud dictum, scilicet dc patientia virtute adiunctu fortitudini ut secundaria principali -. dicitur quod patientiae distinctio a magnanimitate dara ear: quia magnanimus tendit ad magnum in qualibet virtute, patientia non; magnanimitas est circa spem magnorum bonorum ut materiam, patientia circa tristitiam.

Et cum dicitur: *Eadem sunt adversa, seu pericula, arca quae est magnanimitas et patientia: ergo*: – respon-detur primo, quod non sutu eadem adaequate. – Secundo, quod non sub eadem ratione respiciuntur ub utnique vir-tute: quia α magnanimitate sub ratione magni; « patien-tia vero absolute, ct in ordine ad caelestem putrium.

Falsum quoque est quod dicitur, scilicet quod quia bona dc sc alliciunt ad sc. non est opus virtute nisi pro-pter pericula et labores. Quoniam ad bona opus est vir-tute, vel quia non sufficienter natura inclinamur ad illa, ut patet de iusto: vel quia passiones ad illa egent mode-ramine, ut est in proposito dc spe magnorum.

Quod demum dicitur, quod eadem est virtus boni ct mali oppositi, gratis conceditur. Sed hoc non obstante, superius · ostensum est rationabiliter poni patientiam vir-tutem gratuitam respectu malorum m ordine ad patnnm caelestem.

X. Circa relictum dubium, nn patientia distinguatur in formatam ct informem-, dicendum est quod, cum virtus, immo et habitus quilibet, corrumpatur cx hoc ipso quod ratio formalis sui obiccti seu materiae cessat, ct tandiu sil quandiu ratio formalis salvatur in eo; ut patet dc scien-tia, quae, perduto medio, deperditur, et quandiu medium applicatum habetur, scientia est; – et similiter, in habitibus infusis, fides tindiu in aliquo est quandiu quis credit

omnia revelata a Deo Ecclesiae Christianae, ita quod sta-tini quod quis aliquid pertinaciter crederet qunntumcui-que oppositum determinaverit Ecclesia, habitum infusae fidei statim perdit: – quocirca, ud videndum an aliqua virtus possit eese informis, spectandum est an sua formalis ratio, qua attingit obiectum suum, salvetur sine caritate. Si enim potest sine caritate salvari, potest esse informis; »i non potest salvari sine caritate huiusmodi ratio, non potest esse informis : propter hoc enim fides potest esse informis, pru-dentia autem non, ut patet cx superius· dictis. Quantum · Qj i u u m. autem ab Auctore concipio, qui posuit patientiam, ut est u x < « η. «. specialis virtus, esse virtutem gratuitum, non politicam-; v. ratio formali» patientiae consistit in aequanimi tolerantia adversorum propter supernaturalia bona. Hoc autem non potest esse informe: cum sine caritate esse nequeat, ut in littera · probatur. Unde virtus patientiae sic est caritatis eo- · η·«.

mes quod aut non est, aut est cum caritate. Et propter hoc Apostolus posuit primogenitam caritatis patientiam -. · l G»r..a?.

XI Sed occurrit hoc in loco dubium maius contra Do-ctorem. Quia ex hoc ipso quod ad patientiam secundum quod est virtus, spectat omnia tolerare propter bonum su-pernatural. sequitur quod ad ipsam spectet etiam susti-nere amissionem vitae, quae est summum bonum naturale. Et si hoc conceditur, ergo non est virtus adiuncta forti-tudini. sed excedens putius ipsam.

Ad hoc dicitur quod Auctor loquitur in hoc articulo · ‘ λπ. 3. dc patientia communiter, hoc est ut comprehendit patien-tiam specialem virtutem ct patientiam partem fortitudinis infusae: sic enim acceptu patientia ad omnia adverso se ex-tendit pro futurae patriae bono toleranda. Nec obstat quod dicat. *Patientia secundum quod est virtus*: quia per hoc non solum mtclligit quod sit simpliciter virtus, sed quod attingat ad perfectionem virtutis simpliciter (paria siquidem haec sunt quoad propositum); ct hoc secundum invenitur in patientia parte intcgruli fortitudinis infusae.

Et adiungitur universaliter patientia fortitudini, vel quasi pars integralis, vel ut pars potentials: quin aequanimis tristitia secundario concurrit ad immobiliter persistendum in arduis, ad quae directe tendit fortitudo; quoniam tristi-tia est circa mala non ut ardua, sed absolute, cum sit passio concupiscibilis, ct ud serviendum fortitudini assumatur. Et proptcrca, dato quod excederet fortitudinem quoad nume-rum malorum, exceditur tamen a fortitudine quoad excel-lentiam ct difficultatem obiccti, quoniam est circa maxima mala sub ratione ardui, patientia autem, ut saepe dictum est ·, versatur circa malu absolute, non ut ardua, quia est ' Ct n-a. «· in concupiscibili.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM PATIENTIA SIT IDEM QUOD LONGANIMITAS

I* II-., qu. LXX. Iirt. 3; *Ad Ram.*, cap. vui. Icet, v; *Ad fteb.*. cap. x. Icet, iv.

QU,NTVM SIC PROCEDITUR- Videtur quod X^Zv^|Lpaient,a idem quod longanimitas.

Dæ'l enim Augustinus, in libro *de Pa-^^^^^tientia* *. quod patientia Dei praedicatur non in hoc quod aliquod malum patiatur, sed in hoc quod *expectat malos ut convertantur*: unde *Eccli.* v * dicitur: *Altissimus patiens redditor est*. Ergo videtur quod patieniiā sit idem quod longa-nimitas, r->v“ J

2. *Praeterea*, idem non est oppositum duo-bus. Sed impatientia opponitur longanimitati, per quam aliquis moram expectat: dicitur enim ali-quis *impatiens morae*, sicut et aliorum malorum.

Ergo videtur quod patientia sit idem longani-mitati.

3. *Praeterea*, sicut tempus est quaedam cir-cumstantia malorum quae sustentur, ita etiam locus. Sed ex parte loci non sumitur 3 aliqua » virtus quae distinguatur a patientia. Ergo simi-liter nec longanimitas, quae sumitur ex parte temporis, inquantum scilicet aliquis diu expectat. distinguitur a patientia.

Sed contra est quod *Rom.* u, super illud ♦ *An · \ſp». <. divitias bonitatis eius et patientiae et longanimi-tatis contemnis*, dicit Glossa *: *Videtur longani-mitas a patientia differre, quia qui infirmitate*

a) *iumltur*, — *exiunitur* ABK.

magis quam proposito delinquant, sustentari per longanimitatem dicuntur: qui nero pertinaci mente exultant in delictis P suis, ferri patienter dicendi sunt.

Respondeo dicendum quod sicut magnanimitas dicitur per quum aliquis habet animum tendendi in magna, ita etiam longanimitas dicitur per quam aliquis habet animum tendendi in aliquid quod in longinquum distat. Et ideo sicut magnanimitas magis respicit spem tendentem in bonum, quam audaciam vel timorem sive tristitiam, quae respiciunt malum, ita etiam et longanimitas. Unde longanimitas maiorem convenientiam videtur habere cum magnanimitate quam cum patientia.

Potest tamen convenire cum patientia duplici ratione. Primo quidem, quia patientia, sicut et fortitudo, sustinet aliqua mala propter aliquod bonum. Quod si ex propinquo expectetur, facilius est sustinere: si autem in longinquum differatur, mala autem oporteat l in praesenti sustinere, difficilius est. – Secundo, quia hoc ipsum quod est differri bonum speratum, natum est causare tristitiam: secundum illud Prop. xtn *: *Spes quae differtur affligit animam*. Unde et in sustinendo huiusmodi afflictionem potest esse patientia, sicut et in sustinendo quascumque alias tristitias.

Sic igitur secundum quod sub ratione 4 mali contristantis potest comprehendere el dilatio boni sperati, quae pertinet ad longanimitatem; et labor quem homo sustinet in continuata exeeu-

tionem boni operis, quod pertinet ad constantiam; tam longanimitas quam etiam constantia sub patientia comprehenduntur. Unde et Tullius, definiens patientiam, dicit* quod *patientia est. honesta. .1><. /yη[.ne-tis ac utilitatis causa, voluntaria ac diuturna* ‘per. S*. *pessio rerum arduarum ac difficilium*. Quod dicit *arduarum*, pertinet ad constantiam in bono; quod dicit *difficilium*, pertinet ad gravitatem mali, quam proprie respicit patientia; quod vero addit *ac diuturna* ζ, pertinet ad longanimitatem secundum quod convenit cum patientia.

Et per hoc patet responsio ad primum et secundum.

Ad tertium dicendum quod illud quod est longinquum loco, quamvis sit remotum a nobis, tamen non est similiter T remotum a natura rerum sicut illud quod est longinquum tempore. El ideo non est similis ratio. – El praeterea quod est longinquum loco non affert difficultatem nisi ratione temporis, quia quod est longinquum loco a nobis tardius tempore ad nos potest pervenire.

Quartum * concedimus. Tamen consideranda est ratio illius differentiae quam Glossa assignat. Quia in his qui ex infirmitate peccant hoc solum videtur importabile, quod diu 4 perseverant in malo: et ideo dicitur quod ex longanimitate supportantur. Sed hoc ipsum quod aliquis ex superbia peccat, importabile videtur: et ideo per patientiam dicuntur sustineri illi qui ex superbio peccant.

• v«K u

f1 ddictii. – deliicit P.j et codko.

7 mala autem oporteat. – difficili. rtf expectatio. 'fala cuttm P< ratione. – eadem ratione l'λ.

.) diuturna. – divina ABF.

ζ) addit λ> diuturna. – additur diuturna tiee diutina Pa.

!J umilifer. – elntpliatir PA. diu. – Om. ABK.

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMASEPTIMA
DE PERSEVERANTIA

IN QUATIOR ARTICULOS DIVISA

• (J 41».
|n<r>X
Qu. awni

Deinde considerandum est de perseverantia *,
et de vitiis oppositis ♦
Circa perseverantiam autem quaeruntur qua-
tuor.

Primo: utrum perseverantia sit virtus.
Secundo: utrum sit pars fortitudinis.
Tertio; quomodo se habet ad constantiam.
Quarto: utrum indigeat auxilio gratiae.

ARTICULUS PRIMUS

LTRL.M PERSEVERANTIA SIT VIRTUS

III Sent. dut. επιη, qu. III. urt. 3, qu* 1, ^4.

PRIMUM SIC PROCEditUR. Videtur quod
perseverantia non sit virtus. Quia, ut
Philosophus dieu, in VU *Ethic.* *, *con-
tinencia est potior quam perseverantia.*
Sed *continentia non est virtus.* ut dicitur in IV
*1 Urgo perseverantia non est vinus.

2. Praeterea, *virtus est qua recte vivitur.* se-
cundum Augustinum, in libro de *Lib. Arbit.* *
Sed sicut ipse dicit in libro de *Perseverantia**,
*nullus potest dici perseverantiam habere quandiu
vivit, nisi perseveret usque ad mortem.* Ergo per-
severantia non est virtus.

3. Praeterea, *immobilter persistere* in opere
virtutis requiritur ad omnem virtutem, ut patet
in *Ethic.* * Sed hoc pertinet ad rationem per-
severantiae: dicit enim Tullius, in sua *Rheto-
rica**. quod *perseicranlia est in ratione bene con-
siderata stabilis et perpetua permansio.* Ergo per-
severantia non est specialis virtus, sed conditio
omnis virtutis.

Sed contra est quod Andronicus * dicit, quod
*perseverantia est habitus eorum quibus mima-
nendum est et non immanendum, et neutrorum.*
Sed habitus ordinans nos ad bene faciendum
aliquid vel omittendum est virtus. Ergo perse-
verantia est virtus.

Respondeo dicendum quod, secundum Philoso-
phum, in II *Ethic.* ♦ *virtus est circa difficile et
bonum.* Et ideo ubi occurrit specialis ratio diffi-
cultatis vel boni, ibi est specialis virtus. Opus
autem virtutis potest habere bonitatem et diffi-
cultatem ex duobus. Uno quidem modo, ex specie
ipsa actus, quae « accipitur secundum rationem
proprii obiecti. Alio modo, ex ipsa diuturnitate
temporis: nam hoc ipsum quod est diu insistere
alicui difficili, specialem difficultatem habet. El
ideo diu persistere in aliquo bono usque ad con-
summationem pertinet ad specialem virtutem.
Sicut ergo temperantia et fortitudo sunt specia-

les virtutes eo quod altera earum moderatur de-
lectationes tactus, quod de se difficultatem habet,
altera autem moderatur timores et audacias circa
pericula mortis, quod etiam ? secundum se dif-
ficile est; ita etiam perseverantia est quaedam
specialis virtus* ad quam pertinet in his vel in
aliis virtuosis operibus diuturnitatem sustinere
prout necesse est.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus
accipit ibi perseverantiam secundum quod aliquis
perseverat in his in quibus difficillimum est diu
sustinere. Non est autem difficile sustinere Y bona.
sed mala. Mala autem quae sunt pericula mor-
tis, ut plurimum non diu sustinentur: quia ut
frequentius cito transeunt. Unde respectu illorum
non est praecipua laus perseverantiae. Inter alia
autem mala, praecipua sunt illa quae opponun-
tur delectationibus tactus: quia huiusmodi mala
attenduntur circa necessaria vitae, puta circa de-
fectum ciborum et aliorum huiusmodi, quae quan-
doque imminent diu sustinenda *. Non est autem
difficile hoc ' diu sustinere illi qui circa hoc non
multum tristatur, nec in oppositis bonis mullum
delectatur: sicut patet in temperato, in quo hu-
iusmodi passiones non sunt vehementes. Sed ma-
xime hoc difficile est in co qui circa hoc vehe-
menter afficitur, utpote non habens perfectam
virtutem modificantem has passiones. Et ideo, si
accipiatur hoc modo perseverantia, non est vir-
tus perfecta, sed est quoddam imperfectum in
genere virtutis.

Si autem accipiamus perseverantiam secundum
quod aliquis in quocumque bono difficili diu per-
sistit, hoc potest convenire etiam habenti perte-
ctam virtutem. Cui etiam si persistere sit minus
difficile, persistit tamen in bono magis perfecto.
Unde talis perseverantia potest esse vinus: quia
perfectio virtutis magis attenditur secundum ratio-
nem boni quam secundum rationem difficilis.

3} quae. – qui PCa.
pj etiam. – Om. ABCEK.
y) Muincre. – diu auttiucrc P.

ð) luitinendj. – tustinendum ABEEHIK. aJ tuat'munJum L.
<) hoc. – hate PFG, ora. AREKL.

T:~* ixxix. Ad secundum dicendum quod eodem nomine quandoque nominatur et virtus, et actus virtutis: sicut Augustinus dicit, *super Ioan.* *; *Fides est credere quod non rides.* Potest tamen contingere quod aliquis habet habitum virtutis qui tamen non exercet actum: sicut aliquis pauper habet habitum magnificentiae, cum tamen actum non exerceat. Quandoque vero aliquis habens habitum incipit quidem exercere actum, sed non perficit: puta si aedificator incipiat aedificare et non compleat domum.

Sic ergo dicendum est quod nomen perseverantiae quandoque sumitur pro habitu quo quis eligit perseverare: quandoque autem pro actu quo quis perseverat. Et quandoque quidem habens habitum perseverantiae eligit quidem perseverare. et incipit exequi aliquandiu persistendo; non tamen complet actum, quia non persistit usque in finem. Est autem duplex finis: unus quidem qui est finis operis; alius autem qui est finis humanae vitae. Per se autem ad perseve-

rantiam pertinet ut aliquis perseveret usque ad terminum virtuosi opens: sicut quod miles perseveret usque ad finem certaminis, et magnificus usque ad consummationem operis. Sunt autem quaedam virtutes quarum actus per totam vitam debet: durare, sicut fidei, spei et caritatis: quia respiciunt ultimum finem totius vitae humanae. Et ideo respectu harum virtutum, quae sunt principales, non consummatur actus perseverantiae usque ad finem vitae. Et secundum hoc, Augustinus accipit perseverantiam pro actu perseverantiae consummato.

Ad tertium dicendum quod virtuti potest aliquid convenire dupliciter. Uno modo, ex propria intentione finis. Et sic diu persistere usque ad finem in bono pertinet ad specialem virtutem quae dicitur perseverantia, quae hoc intendit sicut specialem finem. – Alio modo, ex comparatione habitus ad subiectum. Et sic immobiliter persistere consequitur quamlibet virtutem, inquantum est *qualitas difficile mobilis* *.

ζ) *debet.* — *debent* 1°CEGIL

Commentaria Cardinalis CaieUini

In articulo pruno quaestionis ccontcsimactrigcsiniaescptimac
I dubia duo occurrunt circa corpus articuli, cx Murtino, in
awisua. qu. t dc Perseverantia, in eodem tractatu. Primo
circa rationem quae in littera affertur: *I'bi occurrit specialis ratio difficultatis ct boni, ibi est specialis virtus. Sed in omni opere virtutis occurrit specialis ratio difficultatis et boni ex ipsa diuturnitate temporis: nam hoc ipsum quod est diu insistere alicui difficili, specialem difficultatem habet. Ft ideo persistere diu in aliquo bono usque ad consummationem spectat ad specialem virtutem.* Arguit
siquidem contra hanc rationem dupliciter. Primo, quia sequeretur quod secundum quamlibet circumstantiam quae potest afferre difficultatem in opere, ponenda esset una specillis vinus, ut ponitur perseverantia. – Probatur sequela, sub maiorem sancti Thomae subsumendo: Sed ex circumstantia loci, modi agendi, finis, personae, in omni virtute est specialis ratio difficultatis boni. Nam difficilior est continere iram cum parvipensus est homo in publico, quam in privato: ct cum n servo, quam cum u domino vel socio. Et similiter difficilior est exercere iustitiam contra potentem quam contra pauperem; ct pro tempore quo eges alicuius auxilio, quam pro tempore quo non eges illo.

Secundo. Sicut specialis difficultas ex diuturnitate temporis accidit, itu cx frequenti repetitione operis: ut patet in ieiunio quadragesimae, et in quotidiana pcrsolutione officii divini. et praesertim in choro. Et tamen beatus Thomas non ponit aliquam specialem virtutem propter difficultatem cx frequenti repetitione operis. Ergo.

¶, Secundum dubium est circa conclusionem principalem, scilicet: *Perseverantia est specialis virtus.* Contra. inquit ♦, perseverantia non est aliud quam vinus perseverans, accipiendo virtutem communiter ad actum ct ad habitum. Probatur. Tum quia iustitia (et sic de aliis) inclinatur ad eliciendum, cxquendum ct continuandum tandiu quindiu rectu ratio dictat. Non ergo est necessaria alia virtus propter diuturnitatem. Antecedens probatur cx Aristotele. h *Ethic.* *, ponente conditiones virtutis cx parte operantis: scilicet quod operetur *sciens et eligens, et propter hoc, et firmiter ct immobiliter.* – Tum quia, posito recto dictamine, ct electione rectu, cr opere iusto continuato usque ad finem operis, remotis quibuscumque aliis virtutibus, ponitur perseverantia. Ergo perseverantia iustitiac non est alia virtus a iustitia: et sic de aliis.

Secundo. Si perseverantia est virtus distincta a virtute perseverante, sequeretur processus in infinitum. Quia perseverans est diu in ipsa perseverantia habet eandem redonem difficilis et boni cx ipsa diuturnitate temporis quam habent opera aliarum virtutum. Qua ergo ratione ponitur perseverantia distincta ab aliis, ponenda est distincta ab isto, et sic in infinitum. Aut, eadem ratione qua ipsa perseverantia ponitur circa diuturnitatem sui actus, aliae quoque virtutes concedantur circa diuturnitatem proprii actus.

III. Ad evidentiam horum, scito quod, sicut magnanimitas respicit magnum in opere cuiuscumque virtutis, ita perseverantia virtus respicit diuturnum in opere cuiuscumque virtutis. Et proptercu, sicut magnum dupliciter consideratum est superius, scilicet ut conditio operis absolute, ct in ratio principaliter obiecta et intenta; ita diuturnitas consideratur et ut circumstantia operis, cl sic spectat ad eandem virtutem ad quam spectat illud opus; et ut ratio principaliter intenta. Er sic ponitur obiectum specialis virtutis quae dicitur perseverantia, propter rationem litterae.

Et nd primam rationem contra eam, negatur sequela, loquendo dc circumstantiis ut sic: quoniam nec perseverantia ponitur circa diuturnitatem ut est circumstantia. Veruntamen conceditur quod quacumque circumstantia potest transferri in rationem formalem alicuius boni moralis secundum speciem distincti ab aliis, constituere potest specialem virtutem. Quae aurem affert arguens, sunt circumstantiae ut sic. Et ideo non variant speciem, sed magis aut minus in eadem specie.

Ad secundum dicitur quod frequens eiusdem operis repetitio ad observationem unius toralis operis consummandi, sub diuturnitate comprehenditur: quoniam eiusdem moris est cx intentione tendere ad diu insistendum operis consummationi, si opus unum pluries propterea repetendum est, ct si opera succedentia sint diversa.

IV. Ad secundum dubium ♦, negatur primo assumptum. Vel distinguatur quod perseverantia sumitur dupliciter scilicet cx conditione, er cx principali intentione. Et quod perseverantia ex conditione habitus est ipsa virtus perseverans: nam quilibet habitus cx conditione immobilitatis firmat ad diu persistendum. Sed perseverantia quic cx principali intentione in quolibet opere tendit ad ipsam diuturnitatem, non est ipsa vinus iustitiac. temperantiae, etc., quae perseverat, sed alia, – Et per hoc patet responsio od

·0&-ααη, «t

* N*®·

· N»e °

urramque probationem antecedenti-. Quoniam gratis conceditur quod quaelibet virtu* potest perseverare ex conditione: sed non cx principali intentione.

Ad secundum argumentum, negatur sequela processu» in infinitum quoniam ista speciali» virtus quae est perseverantia, quae per sc primo tendit ad diuturnitatem in quocumque actu virtutis, sufficit ad tendendum ad diuturnitatem proprii actu», sicut et .iliorum. Nec est pur ratio dc aliis virtutibus: quia nulla carum tendit ud diuturnitatem per se primo, seu ex principali intentione. Et propterca aliae egent ista per se primo iu diuturnum tendente : ista veni, quia cx sc hoc habet, non eget aliqua alia tendente td diuturnitatem sui operis.

V. In eodem primo articulo, in responsione nd secundum. dubium ex Murtino occurrit, ibidem -, qu. n **. ubi, recitata hac responsione, dicit: - Sequentes hunc opinionem habent concedere quae sequuntur. *Primo*, sequitur quod de aliquo actu aliquando est verum dicere quod fuit perseverantia, dc quo nunquam fuit verum dicere quod est perseverantia. - *Secundo*, quod per mortem actus qui nunquam fuit perseverantia, incipit esse perseverantia. - *Tertio*, quod actus proprius alicuius virtutis, pro tempore quo fit, non sortietur denominationem ab illa. - *Quarto*, quod perseverantia est vinus, ct tamen eius operatio sinuosa non potest esse perseverantia. Quia vel esset perseverantia antequam esset: et hoc non, Vel quando est: et hoc non. quia adhuc non est finis. Vel post: et hoc non, quin tunc non est. - *Quinto*, quod duorum omnino uniformium intus ct extra usque ad aliquod instans, dc uno vere dicetur quod perseveravit, ct alio non: ut patet si unus moriatur in illo instanti» et alius non. - Ista sunt quae sequuntur cx dicta opinione Ad quam tamen ponendam ncc ratio ncc auctoritas cogere videtur.

Lund «. 4. In eadem responsione dubium occurrit cx eodem ♦ circa illud : *Per sc ad perseverantiam pertinet quod aliquis persevereret usque ad finem opens virtuosi* - Contra arguitur quin quandoque aliquis vere perseverasse dicitur qui non complevit opus, sed impeditus fuit per mortem vel violentiam.

O. ..m. vn

VI. Ad evidentiam eorum quae in primo dubio tanguntur, scito quod, quia unumquodque ens tunc potest vere enuntiari esse, simpliciter vel dc aliquo, quando iuxta naturae suae conditionem habet esse' unde successiva entia tunc dicuntur esse quando sunt, non simul. sed in successione propria inchoata ; dicitur namque hodiernus dies esse quando iam inchoatus est, unde ab inchoatione usque ad terminum dici scrificatur de illo tempore *hodie*; et similiter, cum domus aedificatur, dicimus quod aedificatio domus est; quamvis nihil horum totum sit. ct possit impediri nc terminetur: - proportionabiliicr in proposito dicimus quod quandocumque aliquis incoepit actum perseverandi, iam actu perseverat, et dc illo actu vere dicitur

quod est perseverantis. Nec obstat si non consummetur: sicut non obstat, si domus aedificatio non consummatur, quin aedificatio coepta fuerit aedificatio et domificatio; et si hodiernus dies nunquam consummaretur, non auferret quin fuerit verum prius dicere *hodie* in primis horis eius.

Quodrca aliud est loqui de perseverantia : ct aliud de perseverantia consummatu. Ad verificandum siquidem dc aliquo actu quod est perseverantia, sufficit quod actu* ille perseverandi sit cum debitis conditionibus inchoatus, et *ic in successione habeat esse: sicut ad verificandum quod aliquis actus sit motus, sufficit quod inchoatus motu* successionem sit. Si enim non consummatur, non sequitur. Ergo perseverantia non fuit perseverantia sicut non sequitur. Ergo motus non fuit motus. Sed sequitur. Ergo perseverantia non est consummata sicut, Ergo motus non est consummatu». - Ad verificandum vero dc aliquo actu quod est perseverantia consummata, oportet terminum consummationis expcctarc, ct tunc potest primo dici quod est perseverantia consummata, quoniam tunc est in suo termino, ncc aliud esse requirit: sicut motus consummatus non nisi in termino potest primo dici motus consummatus - non curando ia proposito quomodo terminetur, positive vel negative.

Negatur ergo quod sectante» divi Thomae doctrinam dc perseveranti i, oporteat illa concedere quae arguens affert. Actus siquidem perseverandi usque ad mortem habuit hunc veritatem in vita, quod iste perseverat. - Ncc per mortem fit perseverantia: sed in illo instanti fit consummatu. - Et propterca putet quod pro tempore quo fit actus virtutis perseverantiae, ab illa denominatur perseverantia. - Et est perseverantia quando est in succcuionc. Ncc obstat quod adhuc non sit finis: quia non exigitur nisi ad consummatam perseverantiam. - Ad casum demum quinto loco, dicitur quod dc illo qui moritur vcrificatur perseverantia consummata: quia iam est instans consummationis eius. In alio vero vcrificatur quod perseverat: sed non consummate, quia adhuc non est in termino. Unde nullum inconveniens hic accidit, cx quo ponitur unius terminus, ct alterius non. - Unde palet quod non .sequuntur cx sancti Thomae opinione quae arguens dicit. Et quod rationabiliter ponitur illa virtus: sicut magnanimitas.

VII. Ad secundum dubium ♦ dicitur quod sicut perse convenit homini quod generet hominem, ct quod leo generet leonem, ct tamen potest impediri; ita per sc convenit perseverantiae virtuti quod intendat persistere usque nd finem; si tamen impeditur ab extra, hoc est per accidens, et nihil obstare constat naturae virtutis, cui cx propria natura convenit inclmorc in hoc quod persistat usque in finem. Argumentum ergo nihil obstat doctrinae Auctoris, nisi apud eos qui putant naturales ct morales operationes, si possunt impediri, non per se convenire suis principiis. Quod est puerile, ct satis rude.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PERSEVERANTIA SIT PARS FORTITUDINIS

Supr», qu. norm; III dUt. mm, qu. in, art. 3. qu* t. 4.

ÆSjWfeT0 SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod ^^wQ^pcrsevcrantia non sit pars fortitudinis.

Cap. η». n. 1.· ul Philosophus dicit, in VII *Ethic.* *, 2QpCrsevcranlia cst cjren *irjsniias tactus*.

» Sed huiusmodi pertinent * ad temperantiam. Ergo perseverantia magis est pars temperantiae quam fortitudinis.

2. Praeterea, omnis pars virtutis moralis est circu aliquas passiones, quas virtus moralis mo-

deratur. Sed perseverantia non imponat moderantium passionum: quia quanto vehementiores fuerint passiones, tanto aliquis secundum rationem perseverans laudabilior videtur. Ergo videtur quod perseverantia non sit pars alicuius virtutis moralis: sed magis prudentiae, quae perficit rationem.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de Perseverantia* *, quod *perseverantiam nullus potest* · a? »l

• IX /-/s< fnf Hb UT.

u I. l l xi. m.

• Qu. a It

• D). HM!

• Cf. ut. OCUI.

· NoI· h ra·

· A3 -rg coodo*.

• Cl. Arii ckk. tiK iu a.ic. Ist. tu

• Qu o Art. ?

• AriucM. I t.b II. CJP e. t. . · >· kct. m

3) *pertinent.* - *pertinet* PBDE111KE.

amittere. Alios autem virtutes potest homo amittere. Ergo perseverantia est potior omnibus aliis virtutibus. Sed virtus principalis est polior quam pars eius. Ergo perseverantia non est pars alicuius virtutis, sed magis ipsa est virtus principalis.

\$ED CONTRA EST quod Tullius ponit * perseverantiam partem fortitudinis.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, virtus principalis est cui principaliter adsenbilur aliquid quod pertinet ad laudem virtutis: inquantum scilicet exercet illud circa propriam materiam in qua difficillimum et optimum est illud observare. Et secundum hoc dictum est ♦ quod fortitudo est principalis virtus: quia firmitatem servat in his in quibus difficillimum est firmiter persistere, scilicet in periculis mortis. Et ideo ncesse est quod fortitudini adiungatur sicut secundaria virtus principali, omnis virtus cuius laus consistit in sustinendo firmiter aliquod difficile. Sustinere autem difficultatem quae provenit ex diuturnitate boni operis, dat laudem perseverantiae: nec hoc est ita difficile sicut sustinere pericula mortis. Et ideo perseverantia adiungitur fortitudini sicut virtus secundaria principali *.

Ad primum ergo dicendum quod annexio secun-

dariae virtutis ad principalem non solum attenditur secundum materiam, sed magis secundum modum: quia forma in unoquoque polior est quam materia. Unde licet perseverantia magis videatur convenire in materia cum temperantia quam cum fortitudine, tamen in modo magis convenit cum fortitudine, inquantum firmitatem servat contra difficultatem diuturnitatis.

Ad secundum dicendum quod illa perseverantia de qua Philosophus loquitur ♦ non moderatur de Ea». - llt.ni. aliquas passiones, sed consistit solum in quadam firmitate rationis ct voluntatis. Sed perseverantia secundum quod ponitur virtus, moderatur aliquas passiones: scilicet timorem fatigationis aut detectus propter diuturnitatem. Unde haec virtus est in irascibili *, sicut et fortitudo.

Ad tertium dicendum quod Augustinus ibi loquitur de perseverantia non secundum quod nominat habitum virtutis, sed secundum quod nominat actum virtutis continuatum usque in finem: secundum illud Matth. xxiv ♦ *Qui perseveraverit usque in Jinem, hic salvus erit*. Et ideo contra rationem perseverantiae sic acceptae esset quod amitteretur: quia iam non duraret usque in finem.

Commentaria Car<linulip» C&ietani

Tx articulo secundo ciuxdcm quaestionis dubium cx Martino. ibidem -, occurrit, circa rationem in corpore articuli ad conclusionem principalem, scilicet: < Omnis illa virtus cuius laus consistit in sustinendo aliquod difficile, est adiuncta fortitudini sicut secundaria principali: sed laus perseverandae est in sustinendo difficultatem cx diuturnitate boni operis: ergo. Probatur maior: quia fortitudo firmat animum in sustinendo difficillima, quae sunt pericula mortis ». Contra, inquit, Martinus: maior est falsa. Quod probatur. Quia alius sequeretur quoti omnis virtus esset adiuncta fortitudini: quiu omnis virtus est circa difficile*, ct animum firmat contra aliquid difficile.

Probatio quoque maioris non infert, apparenter, nisi virtutes quae sunt circa eandem materium, cue adiunctas. Et adhuc quaestio est, uri hoc sufficiat, iustitia enim perseverans facit sustinere diuturnitatem operis iusri: ct sic dc aliis.

II. Ad hoc dicitur quod maior est verissima: ct negatur sequela. Et ud probationem dicitur quod falsum est omnis virtutis laudem principaliter consistere in sustinendo aliquid difficile: cum iustitiac laus consistat in recte operando ad alium, ct temperantiae laus in moderatione. Et ut excludantur omnes apparentiae, notato quod diximus, scilicet quod laus virtutis illius consistat *principaliter* in sustinendo difficile. Nam. dato quod omnis virtus aliquo modo sustinendi actum participaret vel haberet, non tamen principaliter consistit circa sustinendum. Iam autem dictum est * quod virtutes cx principali intentione pensantur.

Et per hoc patet solutio obiectorum dc iustitia ct aliis virtutibus perseverantibus cx conditione, non ex principali intentione, ut praedictum est *.

ARTICULUS TERTIUS

LTRU.M CONSTANTIA PERTINEAT AD PERSEVERANTIAM

Sed tertium sic proceditur. Videtur quod constantia non pertineat ad perseverantiam. Constantia enim perlinet ad patientiam. ut supra * dictum est. Sed patientia differt a perseverantia. Ergo constantia non perlinet ad perseverantiam.

2. Praeterea, *virtus est circa dijjictle et bonum* *. Sed in parvis operibus constantem esse non videtur esse difficile, sed solum in operibus magnis, quae pertinent ud magnificentiam. Ergo constantia magis pertinet ad magnificentiam quam ad perseverantiam.

3. Praeterea, si ad perseverantiam pertineret constantia, in nullo videretur a perseverantia dif-

ferre: quia utrumque immobilitatem quandam importat. Differunt autem: nam Macrobius ' dividit constantiam firmitati, per quam intelligitur perseverantia, ut supra* dictum est. Ergo constantia non pertinet ad perseverantiam.

Sed contra est quod aliquis dicitur esse constans ex eo quod *in aliquo stat* \ Sed *immanere aliquibus* pertinet ad perseverantiam: ut patet ex definitione quam Andronicus ponit*. Ergo constantia pertinet ad perseverantiam.

Respondeo dicendum quod perseverantia et constantia conveniunt quidem in tine, quia ad utramque P pertinet firmiter persistere in aliquo bono: differunt autem secundum ea quae difficultatem

* axxn. trt.U

4 Ar.»K<- EUu/ IA. II. V «« 3. »A. S. Tb. ka. 19

• Art. « Corn-eum, nam it.

• iHd.

sil in potestate eius quod hoc eligat: plerumque enim cadit in potestate nostra electio, non autem exeeutio.

Ad primum ergo dicendum quod virtus perseverantiae. quantum est de se. inclinatur ad perseverandum. Quia tamen habitus est *quo quis utitur* at,n * non est necessarium quod habens habitum virtutis immobiliter utatur eo usque ad mortem.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in libro de *Correpi. et Gratia* *. *primo homini datum est. non ut perseveraret. sed ut perseverare posset, per liberum arbitrium*: quia nulla corruptio tunc erat in natura humana quae perseverandi difficultatem praeberet. *Sed nunc praede-*

stinatis per gratiam Christi non solum datur ut perseverare possint, sed ut perseverent. Inde primus homo, nullo terrente, contra Dei terrentis imperium libero usus arbitrio, non stetit in tanta felicitate, cum tanta non peccandi facilitate, isti autem, saeviente mundo ne starent, steterunt in fide.

Ad tertium dicendum quod homo per se potest cadere in peccatum, sed non potest per se resurgere a peccato sine auxilio gratiae. Et ideo ex hoc ipso quod homo cadit in peccatum, inquantum τ est de se. facit se in peccato perseverantem, nisi gratia Dei liberetur Non autem ex hoc quod facit bonum facit se perseverantem in bono: quia de se potens est peccare. Et ideo ad hoc indiget auxilio gratiae.

γ) *inquantum.* – *quantum* PCI

Commentaria Cardinalis Caietani

i x articulo quarto eiusdem quaestionis, in responsione ud 1 primum, dubium occurrit ex Martino, ibidem *. qu. tti *. contra hanc responsionem arguente quod non satisfacit. Quia nemo dubitat an opus virtutis sit de necessitate eliciendum: quia si esset necessarium, non esset meritorium. Quaestio ergo est, concesso quod non est necessarium quod habens habitum virtutis immobiliter utatur eo usque ad mortem, utrum tamen possit habitu suo uti, cum auxilio generali Dei, usque ad mortem? Et si non, unde provenit? Maxime cum possit uti illo per unum aut duos dies, et per hoc habitus augeatur et fortificetur.

II. Ad huius evidentiam, scito quod actualis perseverantia usque in finem, de qua est quaestio, cum non sufficienter causatur a voluntate ex virtute naturae et libertatis; ut patet ex eo quod voluntas est ad opposita et vertibilis ad bonum et malum, et ad malum quidem sufficienter, ad bonum autem non, iuxta illud. *Perditio tua, Israel, ex te: salus autem ex me* *: oportet quod causatur vel ab habitu, vel ab extrinseca causa. Et si ubi aliquo habitu causari sufficienter ponitur, necesse est quod habitus ille sic perficiat voluntatem ut immobilitet ipsam appetitu boni: alioquin nunquam sufficiens causa perseverantiae ponitur. Nam si non immobilitat liberum arbitrium. remanebit vertibile ad malum: et consequenter, non sufficiente tali habitu ad retrahendum ab appetitu mali, appetet quandoque malum, et sic non perseverabit usque ad mortem. Efficacia ergo requisita ad habitum sufficientem causam perseverantiae actualis usque ad mortem in nostra voluntate, est immobilitatio liberum arbitrium ad bonum. Et propterea, intuitus hoc Auctor, quia quaestio erat nunc. posito habitu virtutis perseverantiae, etc.. remaneret indigentia alterius gratiae Dei, radicalem causam attulit quare habitus relinquit indigentiam talem: quia scilicet non immobilitat voluntatem ad bonum, sed relinquit ipsam vertibilem ad malum.

III. Ex hoc autem quod non sufficienter causatur talis perseverantia a voluntate informata caritate, subintelligito generali auxilio Dei, manifeste patent duo. Primum est quod remanet homo indigens, ad talem perseverantiam, speciali Dei auxilio protegentis et custodientis hominem ne declinet vel ad malum. Quoniam hoc maximum bonum esse constat; et ab extrinseco oportet causari, ex quo ab intrinseco sufficientem causam in via hac non habet: nisi quis tunc et tantum bonum a casu ponat, aut absque propria causa sufficiente; quod est ridiculum.

Secundum est quod Auctoris responsio directe satisfacit argumento, radicalem causam assignant quare habitus virtutis non sufficit cauere perseverantium actualem usque ad mortem; ac per hoc, quare relinquit indigentiam divini auxilii ad talem perseverantiam. Unde cum arguens dicat, *AVmo dubitat an opus virtutis sit necessario eliciendum*, dicitur quod, licet non dubitet de hoc, dubitant tamen an habitus virtutis sit tantae efficaciae quod sit sufficiens causa perseverandi usque vel ad mortem. Et vel declarandum quod omnis noster in via habitus est insufficiens, reddita oprime et ratio, quin non immobilitat vel ad bonum. Et si hoc penetrasset arguens, non opposuisset quaestionem alio modo quam ab Auctore formetur. Dicta enim ratio omnem difficultatem excludit, et causam assignat indigentiae intrinsecae causae, quae procul dubio est Deus.

IV. In eodem quarto articulo, in responsione .id unum, dubium occurrit ex Martino, ibidem*, arguente contra hanc responsionem quod non satisfacit: quia supponit unum cuius contrarium argumentum nititur probare, nec tamen illud solutio evacuat. Supponit enim quod homo potest de se peccare, et tamen non potest per se resurgere a peccato, immo nec bonum facere. Contra quod directe procedit argumentum, quo arguitur quod opera peccati sunt difficiliora quam opera virtutis. Et ideo videtur mihi quod nisi ad hoc respondeatur, non est sufficienter solutum.

Ad quod dicitur quod responsio Auctoris directe tendit, et satisfacit argumento quoad principalem difficultatem eius, scilicet quare homo potest seipsum peccando facere perseverantem in peccato, et non potest bene operando facere se perseverantem in virtute usque ad mortem. Haec enim difficultas exacuatur per hoc quod homo peccando constituit se in statu unde non potest resurgere, et propterea remanet perseverans in malo usque ad mortem, quantum est ex se: sed virtuose agendo nunc potest se statuere in statu unde non possit ex seipso declinare. Ex hac autem universali conditione cuiusque peccati mortalis et cuiuscumque operis meritorii, patet quod nihil ob stare relinquitur illud assumptum, scilicet. *Opera peccati sunt quandoque magis difficilia quam opera virtutis*. Haec est enim una particularis in nullo ob stans universali conditioni mortalis peccati et meriti, ex qua satisfit in littera argumento. Et propterea non opus fuit quod Auctor in littera aliter responderet.

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMAOCTAVA

DE VITIIS OPPOSITIS PERSEVERANTIAE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de vitiis oppositis perseverantiae *. Primo: de mollitie. Et circa hoc quaeruntur duo. Secundo: de pertinacia.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MOLLITIES OPPONATUR PERSEVERANTIAE

Infra, an. j; VII *Ethic.*, l cet, nt.

PRIMUM SIC PROCID,TUR. ' 'detur quod
vp&vSy mollities non opponatur perseverantiae.
•vtr.. 9 «0.
Quia super illud I *ad Cor.* vi *, *Neque
adulteri neque molles neque masculo-
* runl concu6iloresf* Glossa * exponit *molles, idest
pathici*, hoc est muliebria patientes. Sed hoc op-
ponitur castitati. Ergo mollities non est vitium
oppositum perseverantiae.
v ti
-· Praeterea, Philosophus dicit, in VII *Ethic.* *,
quod *delicia mollities quaedam est*. Sed esse de-
liciosum videtur pertinere ad intemperantiam.
Ergo mollities non opponitur perseverantiae, sed
magis temperantiae.
' Num ;
3. Praeterea, Philosophus, ibidem ·. dicit quod
lusivus est mollis. Sed esse immoderate lusivum
opponitur eutrapeliae ·, quae est virtus circa de-
>
• Cap <IU." 5
»*.
Sed contra est quod Philosophus dicit, in VII
^llCt *' quod *molli opponitur perseverativus*.
• Qm. α»««·
Respondeo dicendum quod, sicut supra ' dictum
est. laus perseverantiae in hoc consistit quod ali-
quis non recedit a bono propter diuturnam tole-
rantiam difficultium et laboriosorum ♦ Cui directe
opponi videtur quod aliquis de facili recedat a
bono propter aliqua difficilia, quae sustinere non
potest. Et hoc pertinet ad rationem mollitiei :
nam molle dicitur quod facile cedit tangenti.
Non autem iudicatur aliquid molle ex hoc quod
cedit fortiter impellenti: nam ct parietes cedunt
machinae percutienti. Et ideo non reputatur ali-
quis mollis si cedat aliquibus valde graviter im-
pellentibus: unde Philosophus dicit, in VII *Ethic.* ♦
quod *si quis a fortibus et superexcellcntibus de-
lectationibus vincitur vel tristitiis, non est admi-
rabile. sed condonabile, si contra tendat*.
Manifestum est autem quod gravius impellit
metus periculorum quam cupiditas delectationum:
unde Tullius dicit, in I *de Offic.* *: *Non est con-
sentaneum qui metu nonfrangatur, eumfrangi cu-*
piditate; nec qui invictum se a labore praestiterit,
vinci a voluptate. Ipsa etiam voluptas fortius mo-
vet attrahendo quam tristitia de carentia volu-
ptatis retrahendo: quia carentia voluptatis est
purus defectus. Et ideo secundum Philosophum*, ·1.« pui.au
proprie mollis dicitur qui recedit a bono propter
tristitias causatas ex detectu delectationum, quasi
cedens debili moventi.
Ad primum ergo dicendum quod praedicta mol-
lities causatur dupliciter. Uno modo, ex consue-
tudine: cum enim aliquis consuetus est volupta-
tibus irui, difficilius potest eorum absentiam sus-
tinere. Alio modo, ex naturali dispositione: quia
videlicet habent ? animum minus constantem, ?
propter fragilitatem complexionis. Et hoc modo
comparantur feminae ad masculos, ut Philoso-
phus dicit, in VII *Ethic.* * Et ideo illi qui mu- i μ λ ..*.
liebria patiuntur molles dicuntur, quasi mulie- bres t effecti. τ
Ad secundum dicendum quod voluptati corporali
opponitur labor: ct ideo res laboriosae tantum
impediunt voluptates. Deliciosi autem dicuntur
qui non possunt sustinere aliquos labores, nec
aliquid quod voluptatem diminuat: unde dicitur
Dent, xxviii: Tenera mulier et delicata, quae
super terram ingredi non valebat, nec pedis ve-
stigium figere, propter mollitiem*. Et ideo delicia
quaedam mollities est. Sed mollities proprie re-
spicit defectum delectationum: deliciae autem
causam impeditivam delectationis, puta laborem
vel aliquid huiusmodi.
Ad tertium dicendum quod in ludo duo est
considerare. Uno quidem modo, delectationem:
ct sic inordinate lusivus opponitur eutrapeliae.
Alio modo in ludo consideratur quaedam remis-
sio sive quies, quae opponitur labori. Et ideo
sicut non posse sustinere laboriosa pertinet ad
mollitiem, ita etiam nimis appetere remissionem
ludi, vel quamcumque aliam quietem.

s) eutrapeliae. – eutrapelia AIIICITKL, eulrapeli l.
habent. – habet PCG.

γ} muliebre*. – muliere* ΛB11K.

QUAESTIO CXXXVIII, ARTICULUS II

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo primo quaestionis centesimae trigicesimae octavae dubia multa occurrunt ex Martino, in eodem tractatu, habentibus. In quo. de Mollitie *. Primum est circa illud quod articuli dicitur, scilicet: *Secundum Philosophum, proprie mollis dicitur qui recedit a bono ex tristitia causata ex defectu delectationum, quasi cedens debili moventi*. Contra hoc siquidem dupliciter procedit. Primo, arguendo quod non solum tali tristitiae cedens est mollis, sed etiam cedens aliquibus tristitiis ex positivis causis afflictivis causatis. – Secundo, quod non omnis cedens tali tristitiae ita ut recedat a bono, est mollis.

Et ad primum quidem multa affert. Sed quoniam primum non est contra Auctorem, quamvis arguens putaverit et dixerit se impugnare in hoc sanctum Thomam, ideo non affero sua argumenta, sed ostendo unde non intellexit Auctorem. Ly enim *proprie* in hac littera «equivale[n]t ly *principaliter*: et non acquival[n]t ly *solum*, ut iste interpretatus est. Ita quod non est sensus litterae quod mollis est solum recedens a bono propter tristitiam ex carentia delectationum causatam: sed est sensus quod mollis est principaliter recedens a bono propter huiusmodi tristitias. Unde in hac eadem littera dicitur quod mollis est *qui de facili recedit a bono propter difficilia, quae sustinere non potest*. Per haec enim verba, in principio corporis articuli. Auctor definit mollem: et postmodum, excludens cum qui a magnis tristitiis vincitur a numero mollium, tres gradus retrahentium a bono ponit, scilicet melum, delectabile, et carentiam delectationum, concludens quod ex his *proprie*, hoc est *principaliter*, aliqui» dicitur mollis, secundum Philosophum. Quod est verum. Cum hoc tamen stat quod etiam ille qui a mediocribus tristitiis ex aliquibus contristantibus illatis vincitur, sit etiam mollis. Dictum etiam est supra* quod proprie fortitudo est circa pericula mortis in bello: et per hoc declaratum est non excludi quin secundo sit etiam circa alias mone» sustinendas.

Advertere quoque hic expedit quod, sicut Auctor aher perseverantiae nomme utitur quam in stotclis *. ita et mollicm aher accipit. Nam apud Auctorem pro vero vitio sumitur, apud Aristotelem autem pro imperfecto in genere vitii; ut patet ex oppositis bonis, scilicet perseverantia virtute. et perseverantia in imperfecto genere virtutis; sicut etiam et continentia.

II. Quod autem secundo loco confutatur, est contra Auctorem in hoc loco, in responsione ad primum: et ideo aifcrenda sunt argumenta eius *. Primum * est ex auctoritate Aristotelis, VII *Ethic*, -, quod vinci a carentia delectabilium ni. *propter naturam generationis aut propter aegritudinem*, non est mollitiei.

Secundum est quia, secundum Aristotelem*, aliquae delectationes sum necessariae: et propter carentiam talium delectationum recedere a bono non est mollities; sed propter carentiam superfluarum delectationum.

III. Tertium dubium ex eodem * est circu responsionem ad secundum *. Haec, inquit, solutio non mihi placet. Tum quia, si *delitia est quaedam mollities*, ergo est species molittci. Ergo non habent illas diversas coonotationes quas dicit Thomas.

Tum quia ex nominibus ipsis videtur oppositum: et proprie dclitiosus est qui non potest sufferre absentium delectationum.

Tertio, quia omnis deliti* pertinet ad intemperantiam. Ac per hoc, si est quaedam mollities, pertinebit ad intemperantiam. Ergo mollitiei non est totaliter opposita perseverantiae.

IV. Quartum dubium* est circa responsionem ad tertium *. Haec, inquit, responsio non videtur mihi consona «licitis eiusdem Doctoris. Arguo enim sic. Appetere remissionem, secundum quod huiusmodi, nut est delectabile, aut carens labore. Si primum, ergo lusivus, ut appetens remissionem, non est dicendus molli*, sed incontinent'. quia propter delectationem deserit bonum. – Si secundum, ergo mollities non est universaliter circa tristitiam ex defectu delectationis: cuius oppositum determinat idem Doctor. Patet consequentia: quia lusivus, ut appetit remissionem, fugit laborem contristantem et molestantem.

V. Ad obiccta secundi dubii dicitur quoi! sermo Aristotclis, formalitcr intellectus, non infert quod arguens intendit. Quoniam Aristoteles vult (quod] non posse carere delectationibus quibusdam proptcrca quia sic nutriti sum. ut reges Scythurum; vel propter infirmitatem complexionis, ut mulieres; non est vitii. Et verum est: quoniam recta ratio habet ut complexionis et consuetudinis ratio habeatur; ita quod id quod esset mollitiei vitium in uno, non est mollities in alio; sicut etiam quod etiet ebrietas in uno, est sobrietas in alio. Sed, ut potet, ex hoc non »cquitui conclusio urgentis, scilicet: Non omnis cedens tristitiae ex carentia delectationum ita ut recedat u bono, est mollis.

Secunda quoque obiectio nil obstat. Quia sequi delectationes necessariis non est vitiosum. Sed si propter carentiam superfluarum declinet a bono, est manifeste mollis. Si vero propter carentium necessariarum aliquis declinaret a bono, itn quod non propter carentium subtracti, sed ipsius delectationis ut sic. a bono recederet, mollis quoque esset: quoniam delectationes necessariae non sunt propter se, »cd propter subtracta, puta cibum vel potum. Unde qui declinaret a virtute quia cibus non delectat eum, qui tamen prodest, mollis esset. quamvis delectatio cibi sit necessaria propter cibationem et vitam animalium. Non esset nutem mollis si cibo non delectanti praeponit delectantem quia non per hoc recedit a virtutis bono. Et si in hoc excederet, ud gulae vitium spectaret.

VI. Ad tertium respondendo dubium *, dicitur ad primum quod deltnn est species, vel qunsi-species mollitiei. Et negatur consequentia: *Ergo non differunt penes cunnotata, ut dicit Thomas*, Stat enim quod aliquid exprimat inferias quod non exprimat superius.

Ad secundum vero dicitur quod male exponitur deliria.

Ad tertium, negatur assumptum, scilicet quod omnis dclitin spectat id intemperantiam: nisi confundendo vitia.

VII. Ad quartum dubium * dicitur quod appetere remissionem in proposito est appetere negationem laboris. Et cum dicitur, *Ergo lusirus, ut mollis, fugit laborem contristantem*: conceditur. – Et cum dicitur. *Mollities non est praecise arca tristitias ex absentia delectabilium*: conceditur. – Et cum dicitur quod Auctor oppositum determinavit, negatur: ut patet ex supra dictis; et ex hac littera, ubi expresse dicit quod *non passe sustinere laboriosa perimet ad molliem*.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PERTINACIA OPPONATUR PERSEVERANTIAE

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod pertinuda non opponatur perseverantiae. Dicit enim Gregorius, XXXI *Moral.* *, quod pertinacia oritur ex inani

gloria. Sed inanis gloria non opponitur perseverantiae, sed magis magnanimitati, ut supra * dictum est. Ergo pertinacia non opponitur perseverantiae.

* Qf tt*. 4». tmbut xti<

*I'

2. Praeterea, si opponitur perseverantiae, aut opponitur ei per excessum. aut per defectum. Sed non opponitur ei per excessum : quia etiam pertinax cedit alicui delectationi et tristitiae: quia, ul Philosophus, in VII *Ethic.* ♦ *gaudent vincentes, et tristantur si sententiae eorum infirmae appareant.* Si autem per delectum, erit idem quod mollities: quod patet esse falsum. Nullo ergo modo pertinacia opponitur perseverantiae.

3. Praeterea . sicut perseverans persistit in bono contra tristitias, ita continens et temperatus contra delectationes, et tortis contra timores, ct mansuetus contra iras. Sed pertinax dicitur aliquis ex eo quod nimis in aliquo persistit. Ergo pertinacia non magis opponitur perseverantiae quam aliis virtutibus.

Sed contra est quod Tullius dicit, in sua *Rhetorica* *lorica* *, quod ita se habet pertinacia ad perseverantiam sicut superstitio ad religionem. Sed superstitio opponitur religioni, ut supra* dictum est. Ergo et pertinacia perseverantiae.

Respondeo dicendum quod, sicut Isidorus dicit, in libro *Etymol.* *, *pertinax* dicitur aliquis qui est *impudenter tenens* . quasi *omnia tenax*. Et hic idem dicitur *pervicax* eo quod *in proposito suo ad victoriam perseverat: antiqui enim dicebant viciam quam nos victoriam.* Et hos Philosophus vocat, in VII *Ethic.* *ischyrognomones*,

idest *fortis sententiae*, vel *idiognomones*. idest *propriae sententiae*: quia scilicet perseverant in propria sententia plus quam oportet; mollis autem minus quam oportet; perseverans autem secundum quod oportet. Unde patet quod perseverantia laudatur sicut in medio existons; pertinax autem vituperatur sicut T secundum excessum medii ; mollis autem secundum defectum.

An primum ergo dicendum quod ideo aliquis nimis * persistit in propria sententia, quia per hoc vult suam excellentiam manifestare. Et ideo oritur ex inani gloria sicut ex causa. Dictum est autem supra * quod oppositio vitiorum ad virtutes non attenditur secundum causam, sed secundum propriam speciem.

Ad secundum dicendum quod pertinax excedit quidem in hoc quod inordinate persistit in aliquo contra multas difficultates: habet tamen aliquam delectationem in fine. sicut et fortis et etiam perseverans. Quia tamen illa delectatio est vitiosa, ex hoc quod nimis eam appetit ct contrariam tristitiam iugit. assimilatur incontinenti vel molli.

Ad tertium dicendum quod aliae virtutes, etsi persistent contra impetus passionum, non tamen proprie laus carum est ex persistendo, sicut laus perseverantiae. Laus vero continentiae magis videtur ex vincendo delectationes. Et ideo pertinacia directe opponitur perseverantiae.

a/ *toxcru.* – *teiasc* PD; pro *quati omnia fmax*, quasi *ominum f/nxr* D, quant (*ft quasi eX a*) *aJ omnia tcnj.i* L.i, quasi *omnia tentm* l'K, om. G.

M *pervicax*-. – *pertinax* PEFGILpC ct *a.*
y) *sicut*-. – Om. PU
I) *nitrit*-. – *minui* BDEFpAGK; ▶<l *minus* margo D.

Commentaria Caixlinalin Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis centesimaetrigesima octavo, ubi de pertinacia *, arguente contra hunc articulum quod conclusio non est conformis alii* dictis eiusdem Thomae. Nam secundum cum *, non omnis persistens in sententia secundum quod oportet, esi perseverans: sed ille tantum qui persistit non obstante molestia diuturnitatis. Si ergo pertinacia directe opponitur perseverantiae, oportet quod nimis persistat contra diuturnitatis molestiam. Sed secundum cum, pertinacia non est tale vitium : sed aliquis dicitur pertinax, esto quod nihil ex diuturnitate sentiat molestiae. Non convenit ergo conclusio cum aliis dictis Thomae.

Secundo, quia sequeretur nullum vitium esse pertinaciam nisi ubi diuturnitatis circumstantia de bono in malum transferret. – Et tenet consequentia: quia si directe opponitur perseverantiae, oportet quod includ.it in sua ratione diuturnitatem, sicut perseverantia.

Tertio, quia pertinax, secundum Isidorum *, est qui immanet sententiae cui non debet immanere. Talis autem excedit pertinacem oppositum perseveranti : quia perseverans est non obstante tristitia, et similiter suus pertinax. Ergo pertinacia accepta ab Isidoro ct Thoma, non opponitur perseverantiae.

Quarto, quia pertinax, ut de co loquitur Thomas, immanet sententiae propter delectationem. Ergo non opponitur perseverantiae, sed continentiae. – Probatur assumptum. Quia pertinax immanet sententiae propter victoriam. Ergo propter delectationem. – Probatur hoc ultimum antecedens.

Tum ex ipso Thomahic. Tum ex Aristotele, VII *Ethic.* *, dicente quod *isti propriae sententiae vincuntur a delectationibus: gaudent enim vincentes, si non transuadeantur.* Et concludit quod *sunt magis similes incontinentibus quam continentibus.*

II. Ad horum evidentiam, scito quod, sicut magnanimi-

tas ct facit magnum in qualibet virtute ct ponit medium in appetitu magnorum honorum . ; nec oportet quodlibet oppositum illi vitium respicere appetitum honoris, sed sufficit quod magnum honorem respiciet vel per excessum vel per defectum, ut putet de praesumptione, quae non excedit in appetitu honoris, sed actus incommensurati : ita proportionaliter perseverantia et facit ex intentione persistentium opportunam in qualibet virtute, ct medium ponit insistendo in sententia. Et propterea vitia opposita eidem, si extremo sunt cius quod est sistere in sententia, perseverantiae opponuntur! sicut ambitio ct cius oppositum extrema sunt magnanimitatis, quia extrema sunt cius quod est appetere magnos honores.

III. His praelibatis, ad *primum* in oppositum* dicitur quod persistere in sententia bene operando aut malum vitando, contingit dupliciter. Ino modo, ex conditione habitus operantis : ct sic persistens non est perseverans, secundum Auctorem. Alio modo, ex principali intentione. Et sic persistens est perseverans: quoniam sic persistere intendens directe intendit tandiu insistere quandiu oportet. Hoc enim importat ly *persistere*,' sicut *per vigilare* est usque ad finem vigilare. Unde cum dicitur quod actus perseverantiae est persistere in sententia cum exccutione, non oportet addere *contra molestias diuturnitatis*: quoniam ipsum persistere hoc imponat, scilicet quod, si est directe intentum, superet molestiam causabilcm a diuturnitate. – Et cum ex hoc infertur, Ergo pertinacia perseverantiae opposita non est niti nimis persistat contra diuturnitatis molestias: negatur sequela, sed sufficit quod nimis ex intentione persistat in sententia, undecumque hoc accadat; sicut sufficit ud intemperatum quod excedat in delectationibus tactus, undecumque nd hoc veniat; puta ex avaritia, ut meretrix, vel ex vindicta, ut occisor, etc. Et ratio est quia ad positionem vitii alicuius non requiritur quod principalis intentio horni-

• in NotanX

•ccqe. c u m m i,

•i oc.di.maory.

Nam. i

. Re* "

QUAESTIO CXXXVIII, ARTICULUS II

nil sit divertendi a medio proprio: sed sat est quod ipsum vitium cx propria natura sit primo recessivum a medio propriae virtutis. Medium autem in perseverantia, ut dictum est *) persistere in sententia. Pertinax nutem cx intentione excedit hoc: quoniam immanet sententiae quando non oportet, vel cui non oportet. Hoc nutem est recedere a persistentia secundum quod oportet: sive molestiae diuturnitatis faciant hunc recessum, sive non. Et similiter mollis est, undecumque quis cx intentione non perstat in sententia secundum quod oportet, et non solum si propter laborem diuturnitatis non perstat in sententia: propter eandem rationem, scilicet quia ex natura sua talis non perstans recedit a persistentia secundum quod oportet; iam enim dictum est quod in persistentia clauditur diuturnitas.

Et per hoc putet responsio nd *secundum*, dicendo quod

recessus a persistentia includit recessum a diuturnitate secundum quod oportet.

Et per hoc patet responsio ad *tertium*. Aliud est enim loqui dc recessu vitii a medio: et aliud, dc recessu operantis vitiose. Quoniam causa movens vitiosum potest esse multiplex. Et non tollit naturam vitii: pertinax enim est qui nimis cx intentione perstat, undecumque iste homo moveatur ad immanendum sententiae quando vel cui non oportet.

Ad *quartum* dicitur, cum Auctore, quod pertinax cx parte delectationis appetitae est similis incontinenti, ut Aristoteles dixit fecundum tamen id quod directe intendit, scilicet immanere propriae sententiae, opponitur perseverantiae; ct secundum finem opponitur magnanimitati, pro quanto est inanis gloria.

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMANONA
DE DONO FORTITUDINIS

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de dono quod respondet fortitudini *, quod est fortitudinis donum.
Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum fortitudo sit donum.
Secundo: quid respondeat ei in beatitudinibus et fructibus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FORTITUDO SIT DONUM

III Sent., diiL xkīiv, qu. I, <rl. j; qu- ru. <ιπ. I, qu* i.

primum sic proceditur. Vidciur quod fortitudo non sit donum. Virtutes enim a donis differunt. Sed fortitudo est vir-
Ergo non debet poni donum.

2. Praeterea, actus donorum manent in patria, ut supra* habitum est. Sed actus fortitudinis non manent in patria: dicit enim Gregorius, in I Moral. *, quod *fortitudo dat fiduciam trepidanti contra adversa*; quae nulla erunt in patria. Ergo fortitudo non est donum.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in II *dc Doctr. Christ.* *, quod fortitudinis est *ab omni transeuntium mortifera iucunditate seipsum sequestrare*. Sed circa noxias iucunditates seu delectationes magis consistit temperantia quam fortitudo. Ergo videtur quod fortitudo non sit donum respondens virtuti fortitudinis.

Sed contra est quod Isaiac xi * fortitudo inter aha dona Spiritus Sancti computatur.

Respondeo dicendum quod fortitudo importat quandam animi firmitatem, ut supra* dictum est: et haec quidum firmitas animi requiritur et in bonis faciendis et in malis perferendis \ et praecipue in arduis bonis vel malis. Homo autem secundum proprium et connaturalem sibi modum hanc firmitatem in utroque potest habere, ut non deficiat a bono propter difficultatem vel alicuius ardui operis implendi, vel alicuius gravis mali perferendi: et secundum hoc fortitudo ponitur virtus specialis vel generalis, ut supra * dictum est. Sed ulterius > a Spiritu Sancto movetur animus hominis ad hoc quod perveniat ad finem

cuiuslibet operis inchoati, ul evadat quaecumque pericula imminentia. Quod quidem excedit naturam humanam: quandoque enim non subest potestati hominis ut consequatur finem sui operis, vel evadat mala seu pericula, cum quandoque opprimatur ab cis in mortem γ. Sed hoc operatur Spiritus Sanctus in homine, dum perducit eum ad vitam aeternam, quae est finis omnium bonorum operum et evasio omnium periculorum. Et huius rei inlundit quandam fiduciam menti Spiritus Sanctus, contrarium timorem excludens. Et secundum hoc fortitudo donum Spiritus Sancti ponitur: dictum est enim supra * quod dona respiciunt motionem animae a Spiritu Sancto.

Ad primum ergo dicendum quod fortitudo quae est virtus perficit animam ad sustinendum quaecumque pericula, sed non sufficit dare fiduciam evadendi ’ quaecumque pericula: sed hoc pertinet ad fortitudinem quae est donum Spiritus Sancti.

Ad secundum dicendum quod dona non habent eosdem actus in patria quos habent in via, sed ibi habent actus circa perfruitionem finis. Unde actus fortitudinis ibi est perfrui plena securitate a laboribus et malis.

Ad tertium dicendum quod donum fortitudinis respicit virtutem fortitudinis non solum secundum quod consistit in sustinendo pericula, sed etiam secundum quod consistit in quocumque arduo opere faciendo. Et ideo donum fortitudinis dirigitur a dono consilii, quod videtur praecipue esse dc melioribus bonis.

«) *perferendis*. – *perseverandis* ACEFHIK, *praetermittendi** L *prae-cavendi** ed. λ.
e) *ulterius*. – *altius* P.

γ) morteui. – *morte* P.
5) *evadendi*. – *evadenti* DFFlpAC,

Commentaria Cardinalis Caletani

In quaestionibus centcsimatrigesimanonn et centesima-
I quadragesima, dc dono ct praeceptis fortitudinis, nihil occurrit scribendum, nisi quod advertas donum fortitudinis non arctari ad materiam fortitudinis ut est specialis virtus, sed extendi ad totam materiam fortitudinis ut est virtus

generalis, ut in articulo primo., ad tertium, in littera habes: .
ct excedere illum quoad finem tam respectu bonorum quum malorum, ut in corpore ibidem habes.
Et hacc de fortitudine dicta sufficiant.

• SUth. «¶!
txn ft.

3. 4-

• Gip Th
un. f»

IIb I,at

• Qu CXXI
a*

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM QUARTA BEATITUDO, SCILICET. *BEATI QUI ESUBIUNT ET SITIENT IUSTITIAM*,
RESPONDEAT DONO FORTITUDINIS

P. U. . . qu. uxu. *rt. 3, ad J; III *Sent.*, d. U. xxuv. qu. i, art. 4; *In Matth.*, cap. v.

* Mich. c. p. »,
rtn 4

¶ **M** secundum sic proceditur. Videtur quod quarta beatitudo, scilicet, *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam* ¶ non respondeat dono fortitudinis. Donum enim fortitudinis non respondet virtuti iustitiae, sed potius donum pietatis. Sed esurire, et sitire iustitiam pertinet ad actum iustitiae. Ergo ista beatitudo magis pertinet ad donum pietatis quam ad donum fortitudinis.

« 2. Praeterea, esuries et sitis iustitiae importat desiderium boni. Sed hoc proprie pertinet ad caritatem: cui non respondet donum fortitudinis. sed magis donum sapientiae, ut supra ¶ habitum est. Ergo ista beatitudo non respondet dono fortitudinis, sed dono sapientiae.

« 3. Praeterea, fructus consequuntur ad beatitudines: quia de ratione beatitudinis est dulcitas ¶ ut dicitur in I *Ethic.* * Sed in fructibus non videtur aliquid poni quod pertineat ¶ ad fortitudinem. Ergo neque aliqua beatitudo ei respondet.

« Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro ¶ *de Serm. Dom. in Monte* *: *Fortitudo congruit esurientibus: laborant enim, desiderantes gaudium de veris bonis, amorem a terrenis avertere cupientes.*

« ¶ Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, Augustinus attribuit beatitudines donis se-

cundum ordinem enumerationis, considerata tamen aliqua convenientia. Et ideo quartam beatitudinem, scilicet de esurie et siti iustitiae, attribuit quarto dono, scilicet dono fortitudinis. Est tamen ibi aliqua convenientia. Quia sicut dictum est *, fortitudo in arduis consistit. Est autem ¶ aliquid praeu. valde arduum quod aliquis non solum opera virtuosa faciat, quae communiter dicuntur opera iustitiae; sed quod faciat ea cum insatiabili quodam desiderio, quod potest significari per famem et sitim iustitiae.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Chrysostomus dicit, *super Matth.* ¶ iustitia hic potest ¶ in xv. accipi non solum particularis, sed etiam universalis; quae se habet ad omnium virtutum opera, ut dicitur in V *Ethic.* ¶ In quibus arduum intendit fortitudo quae est donum.

Ad secundum dicendum quod caritas est radix omnium donorum et virtutum *, ut supra ** dictum est. Et ideo quidquid pertinet ad fortitudinem potest etiam ad caritatem pertinere. ¶ *

An tertium dicendum quod inter fructus ponuntur duo quae ¶ sufficienter correspondent dono fortitudinis: scilicet *patientia*, quae respicit sustentiam malorum; et *longanimitas*, quae respicere potest diuturnam expectationem et operationem bonorum.

3/ *finna*. – cf. *anna* BEFKLpC.
ferfineai. – *perveniat* ABDFGHLpCK, *conveniat* E.

¶) *quae*. – *id est quae* ABDEHIKpC d. a. *scilicet* F.

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMA

DE PRAECEPTIS FORTITUDINIS

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de praeceptis fortitudinis *.

Et primo: de praeceptis ipsius fortitudinis.
Secundo: de praeceptis partium eius.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONVENIENTER IN LEGE DIVINA PRAECEPTA FORTITUDINIS TRADANTUR

primum sic proceditur. Videtur quod convenienter in lege divina praecceptu fortitudinis tradantur. Lex enim perficitur est veteri lege. Sed in veteri lege ponuntur aliqua praecepta fortitudinis, ut patet *Dent*, xx ♦ Ergo et in nova lege aliqua praecepta fortitudinis danda fuerunt.

2. Praeterea, praecepta affirmativa videntur esse potiora praeceptis negativis: quia affirmativa includunt negativa, sed non e converso, inconvenienter igitur in lege divina ponuntur praecepta fortitudinis solum negativa, timorem prohibentia*.

3. Praeterea, fortitudo est una de virtutibus principalibus, ut supra * habitum est. Sed praecepta ordinantur ad virtutes sicut ad lines: unde debent eis proportionari. Ergo et praecepta fortitudinis debuerunt poni inter praecepta decalogi, quae sunt principalia legis praecepta.

Sed contrarium apparet ex traditione sacrae Scripturae.

Respondeo dicendum quod praecepta legis ordinantur ad intentionem legislatoris. Unde secundum diversos lines quos intendit legislator, oportet diversimode praecepta legis institui. Unde et in rebus humanis alia sunt praecepta democratica, alia regia, alia tyrannica. Finis autem legis divinae est ut homo inhaereat Deo. Et ideo praecepta legis divinae, tam de fortitudine quam de aliis virtutibus, dantur secundum quod convenit ordinationi 3 mentis in Deum. Et propter hoc *Dent*, xx * dicitur: *Nonformidetis eos: quia Dominus Deus vester in medio vestri est. et pro vobis contra adversarios dimicabit*, – Leges autem humanae ordinantur ad aliqua mundana bona. Secundum quorum conditionem praecepta fortitudinis in humanis legibus inveniuntur.

Ad primum ergo dicendum quod vetus Testamentum habebat temporalia promissa, novum autem spiritualia et aeterna: ut Augustinus dicit, *contra Faust*. * Et ideo necessarium fuit ut in veteri lege populus instrueretur qualiter pugnare deberet etiam corporaliter, pro terrena possessione acquirenda. In novo ? autem instruendi fuerunt homines qualiter, spiritualiter certando, ad possessionem vitae aeternae pervenirent: secundum illud Matth. xi *: *Regnum caelorum vim patitur, et violenti diripiunt r illud*. Unde et Petrus praecipit, 1 Pet. ult. *: *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret: cui resistite fortes in fide*; et lac. iv *: *Resistite diabolo, et fugiet a vobis*. – Quia tamen homines ad spiritualia bona tendentes ab eis retrahi possent per corporalia pericula, fuerunt etiam in lege divina danda fortitudinis praecepta ad sustinenda fortiter temporalia mala: secundum illud Matth. x ♦ *Nolite timere eos qui occidunt corpus*.

Ad secundum dicendum quod lex suis * praeceptis habet communem instructionem. Ea vero quae sunt agenda in periculis non possunt ad aliquid commune ‘ reduci, sicut ea quae sunt vitanda. Et ideo praecepta fortitudinis magis dantur negative quam affirmative.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est praecepta decalogi ponuntur in lege sicut prima principia, quae statim debent esse omnibus nota. Et ideo praecepta decalogi debuerunt esse principaliter de actibus iustitiae, in quibus manifeste invenitur ; ratio debiti: non autem de actibus fortitudinis, quia non ita manifeste videtur esse debitum quod aliquis mortis pericula non reformidet.

3) ordinationi. – ordini PpC.

ji) novo. – novd G. novo Testament-/ Pj .

y) diripiunt. – rapiunt PCGIKpE.

3) suif. – cx sui» L, m suis P. «m. II. – Pro habet, debet habere

<) aliquid commune. – aliquod commune bonum P.

s) invenitur. – videtur este Pa, est 1.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CONVENIENTER TRADANTUR PRAECEPTA IN LEGE DIVINA
DE PARTIBUS FORTITUDINIS

*pD SECUNDUM SIC PROCEditUR. Videtur quod inconvenienter tradantur praecepta in lege divina de partibus fortitudinis. Sicut enim patientia et perseverantia sunt partes fortitudinis, ita etiam magnificentia et magnanimitas sive fiducia, ut ex supra * dictis patet. Sed de patientia inveniuntur aliqua praecepta tradita in lege divina *: similiter autem et a de perseverantia ♦ Ergo, pari ratione, de magnificentia et magnanimitate aliqua praecepta tradi debuerunt.

2. Praeterea, patientia est virtus maxime necessaria: cum sit *custos aliarum virtutum*, ut Gregorius dicit *. Sed de aliis virtutibus dantur praecepta absolute. Non ergo de patientia fuerunt danda praecepta quae intelligantur solum *secundum praeparationem animi*, ut Augustinus dicit. in libro *Serm. Dom. in Monte* *.

3. Praeterea, patientia et perseverantia sunt paries fortitudinis, ut dictum est *. Sed de fortitudine non dantur praecepta affirmativa, sed solum negativa, ut supra habitum est. Ergo etiam neque de patientia et perseverantia fuerunt danda praecepta affirmativa, sed solum negativa. Sed contrarium habetur ex traditione sacrae Scripturae.

Respondeo dicendum quod lex divina perfecte informat hominem de his quae sunt necessaria ad recte vivendum. Indiget autem homo ad recte vivendum non solum virtutibus principalibus, sed etiam virtutibus secundariis et adiunctis. Et ideo in lege divina, sicut dantur convenientia praecepta de actibus virtutum principalium, ita

etiam dantur convenientia praecepta de actibus secundariarum virtutum et adiunctarum.

Ad primum ergo dicendum quod magnificentia et magnanimitas non pertinent ad genus fortitudinis nisi secundum quondam magnitudinis excellentiam quam circa propriam materiam considerant. Ea autem quae pertinent ad excellentiam magis cadunt sub consiliis perfectionis quam sub praeceptis necessitatis. Et ideo de magnificentia et magnanimitate non fuerunt danda praecepta, sed magis consilia. Afflictiones autem et labores praesentis vitae pertinent ad patientiam et perseverantiam non ratione alicuius magnitudinis in eis consideratae, sed ratione ipsius generis. Et ideo de patientia et perseverantia fuerunt danda praecepta.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra * dictum est, praecepta affirmativa, etsi semper obligent, non tamen obligant ad semper, sed pro loco et tempore. Et ideo sicut praecepta affirmativa quae de patientia dantur, sunt accipienda secundum praeparationem animi, ut scilicet homo sit paratus ea adimplere cum opus fuerit, ita etiam et praecepta patientiae T.

Ad tertium dicendum quod fortitudo, secundum quod distinguitur a patientia et perseverantia, est circa maxima pericula: in quibus cautius est agendum, nec oportet aliquid determinari in particulari quid sit faciendum. Sed patientia et perseverantia sunt circa minores afflictiones et labores. Et ideo magis sine periculo potest in eis determinari quid sit agendum: maxime in universali.

• Qu. m. »n. a: P ΠM, «vυοι, <n. s m j: q». c, an. 20*

xj autem et. – autem BCDFL, igitur et l, etiam A, etiam et Pα. r) tecundariarum. – sccundantttt PC»E, secundarium DE.

γ) patientiae. –/artitudinif L; wpra pm quae de patientia dantur aliquAc crinone* lefunt quae de aliis rirtutibus dantur.

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMAPRIMA

DE TEMPERANTIA

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Consequenter a considerandum est de temperantia *. Et primo quidem, de ipsa temperantia; secundo, de partibus eius *; tertio, de praeceptis ipsius *. Circa temperantiam autem, primo considerare oportet de ipsa temperantia; secundo, de vitiis oppositis *. Circa primum quaeruntur octo. Primo: utrum temperantia sit virtus. Secundo: utrum sit virtus specialis.

Tertio: utrum sit solum circa concupiscentias et delectationes. Quarto: utrum sit solum circa delectationes tactus. Quinio: utrum sit circa delectationes gustus inquantum est gustus, vel solum inquantum est tactus quidam. Sexto: quae sit regula temperantiae. Septimo: utrum sit virtus cardinalis seu principalis. R M Octavo: utrum sit potissima virtutum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM TEMPERANTIA SIT VIRTUS

h>c Virtut., qu. 1. art. 12.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod temperantia non sit vinus. Nulla enim virtus repugnat inclinationi naturae: eo quod in nobis est naturalis aptitudo ad virtutem f ul dicitur in II Ethic. * Sed temperantia retrahit a delectationibus, ad quas natura inclinatur, ut dicitur in II Ethic, ♦ Ergo temperantia non est virtus. 2. Praeterea, virtutes sunt connexae ad invicem» ul supra * habitum est. Sed aliqui habent temperantium qui non habent alias virtutes: multi enim inveniuntur temperati qui tamen sunt avari vel timidi. Ergo temperantia non est virtus. 3. Praeterea, cuilibet virtuti respondet aliquod donum, ut ex supra* dictis patet. Sed temperantiae non videtur aliquod donum respondere: quia iam in superioribus * dona omnia sunt aliis virtutibus attributa. Ergo temperantia non est virtus. Sed contra est quod Augustinus dicit, in VI Musicae *: Ea est rirtus quae temperantia nominatur. Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, de ratione virtutis est ut inclinet hominem ad bonum. Bonum autem hominis est secundum rationem esse: ut Dionysius dicit, iv cap. de Div. Noni. * Et ideo virtus humana est quae inclinatur ad id quod est secundum rationem. Manifeste ? autem ad hoc inclinatur temperantia: nam in ipso T eius nomine importatur quaedam moderatio seu temperies, quam ratio facit. Et ideo temperantia est virtus. Ad primum ergo dicendum quod natura inclinatur in id quod est conveniens unicuique. Unde

homo naturaliter appetit delectationem sibi convenientem. Quia vero ' homo, inquantum huiusmodi, est rationalis, consequens est quod delectationes sunt homini convenientes quae sunt secundum rationem. Et ab his non retrahit temperantia: sed potius ab his quae sunt contra rationem. Unde patet quod temperantia non contrahatur inclinationi naturae humanae, sed convenit cum ea. Contrariatur tamen inclinationi naturae bestiahs non subicclae rationi. Ad secundum dicendum quod temperantia, secundum quod perfecte habet rationem virtutis, non est sine prudentia, qua carent quicumque vitiosi. Et ideo illi qui carent aliis virtutibus, oppositis vitiis subditi, non habent temperantiam quae est virtus: sed operantur actus temperantiae ex quadam naturali dispositione, prout virtutes quaedam imperfectae sunt hominibus naturales, ut supra * dictum est; vel per consuetudinem acquisita ' *, quae sine prudentia non habet perfectionem rationis, ut supra * dictum est. Ad tertium dicendum quod temperantiae etiam respondet aliquod donum, scilicet timoris ♦ quo aliquis refrenatur a delectationibus carnis: secundum illud Psalmi ♦ Confige timore tuo carnes meas. Donum autem timoris principaliter quidem respicit Deum, cuius offensam vitatur: et secundum hoc corresponde! virtuti spei, ut supra * dictum est. Secundario autem potest respicere quaecumque aliquis refugit ad vitandam Dei offensam. Maxime autem homo indiget timore divino ad fugiendum ea quae maxime alliciunt, circa quae est temperantia. Et ideo temperantiae etiam respondet donum timoris.

a) Consequenter. – Deinde ACFK.
?) Manifeste. – Maxime Pa.
7) ipso. – Om. PU.
ôj vero. – nullus DFpACF.K, nec B, ut aliis l., cd. .t. om.
»E; pro rationalis, irrationalis D.
«) acquisita. – acquisitae IIIK1A, acquisitam 1'DEGLui; pruaM.
habent PA»C et a.

Commonitaria Cardinalis Caieumi

ſiſtima pars huius libri hic incipit, in qua de temperantia tractatur ♦. Et quoniam Murtinus untedictus ♦* edidit etiam tractatum de Temperantia, ubi doctrinam peritiam ex proposito impugnat: ideo, ſicut in tractatu de Fortitudinc eidem reſpondimus, ita quoque in praesenti divum Thomam ab eius obiectis tueri intendimus.

¶ X primo aniculo quaestionis centesimacquadragesimacprimac, nota, in corpore articuli, quod cum ibi legis temperantiam ideo eſſe virtutem quia inclinatur ad bonum, non aliter intelligitur quam ſuperius ♦ dictum eſt, ubi poſita eſt differentia inter prudentiam iuſtitiamque ex una, et fortitudinem ac temperantiam ex alia parte, ſcilicet quod illae directe faciunt bonum rationis, iſtac bonum rationis tuentur contra paſſionum impetus. Inclinant ergo omnes in bonum, ſed diſſimode: illae directe faciendo illud, iſtae

tuendo idem. Nam temperantia, modificando paſſiones concupiſcibilis, bonum voluntatem custodit, fovet, implet; et Auctoris facere quodammodo dicitur.

In eodem nrticulo, in reſponſione ad primum, nota quod caute Auctor loquitur, dicens quod *temperantia non contrahatur inclinationi naturae humanae*. Quoniam ſecus eſt de inclinationibus complexionum individuulium aliquorum hominum. Contrariatur ſiquidem temperantia naturali inclinationi illius qui natus eſt ad luxuriandum, etc. Nasci namque quosdam iracundos, quosdam intemperatos, quosdam beſtiales, durum eſt: ſicut quosdam contemplativos, quosdam pictores, etc.

In eodem aniculo, in reſponſione ad tertium, adverte quod, quia de nullo reſtaſi dono tractandum, ideo Auctor in principio tractatus huius expedit ſc de corrcſpondentia doni ad virtutem temperantiae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM TEMPERANTIA SIT SPECIALIS VIRTUS

Suprj, qu. CXXXVII, art. i; infra, an. 4, où i; I* li**., qu. Ixj, art. 3, 4; III .Sent., aht. ιχππ, qu. 1, en. 1, qu4 3; de Virtute qu. 1, art. n, ad a3.

AefertD ſecundum ſic proceditur. Videtur quod temperantia non ſit ſpecialis virtus. Dicit EV^cnim Auguſtinus, in libro *de Moribus* [^*Eccle.* *, quod ad temperantiam perlinet Deo sm* *integrum incorruptumqtte ſervare*. Sed hoc convenit omni virtuti. Ergo temperantia eſt virtus generalis.

«U» 2. Praeterea, Ambroſius dicit, in l *de Ojjic.* *, quod *in temperantia maxime tranquillitas animi ſpectatur et quaeritur*. Sed hoc pertinet ad omnem virtutem. Ergo temperantia eſt generalis virtus.

.ur»XU. 3. Praeterea, Tullius dicit, in l *de Ojjic.* ', quod *decorum ab honeſto nequit ſeparari*, et quod *iuſta omnia decora ſunt*. Sed decorum proprie conſideratur in temperantia, ut ibidem dicitur. Ergo temperantia non eſt ſpecialis virtus.

^7^i* Sed contra eſt quod Philoſophus, in II ♦ et it' HI * *Ethic.*, ponit eam ſpecialem virtutem.

Reſpondeo dicendum quod, ſecundum conſuetudinem humanae locutionis, aliqua nomina communia reſtringuntur ad ea quae ſunt praecipua inter illa quae ſub tali communitate continentur: ſicut nomen *Urbis* accipitur antonomastice pro Roma. Sic igitur nomen temperantiae dupliciter accipi poſteſt. Uno modo, ſecundum communitatem ſuae ſignificationis. Et a ſic temperantia non eſt virtus ſpecialis, ſed generalis: quia nomen temperantiae ſignificat quandam *temperiem*, id eſt moderationem, quam ratio ponit in humanis operationibus et paſſionibus; quod eſt commune in omni virtute morali. – Differt tamen ratione temperantia a fortitudine etiam ſecundum quod utraque ſumitur ut virtus communis. Nam temperantia retrahit ab his quae contra rationem appetitum alliciunt: fortitudo autem impellit ad ea

sustinenda vel aggredienda propter quae homo refugit bonum rationis.

Si vero conſideretur antonomastice temperantia. ſecundum quod refrenatur appetitum ab his quae maxime alliciunt hominem, ſic eſt ſpecialis virtus, utpote habens ſpecialem materiam: ſicut et fortitudo.

Ad primum ergo dicendum quod appetitus hominis maxime corrumpitur per ea quibus allicitur homo ad recedendum a regula rationis et legis divinae. Et ideo, ſicut ipſum temperantiae nomen dupliciter poſteſt ſumi, uno modo communiter, alio modo excellenter; ita et integritas, quam temperantiae Auguſtinus attribuit.

Ad ſecundum dicendum quod ea circa quae eſt temperantia maxime poſſunt animum inquietare, propter hoc quod ſunt homini eſſentialia, ut infra * dicitur. Et ideo tranquillitas animi per quandam excellentiam attribuitur temperantiae, quamvis communiter conveniat omnibus virtutibus.

Ad tertium dicendum quod quamvis pulchritudo conveniat cuilibet virtuti, excellenter tamen attribuitur temperantiae, duplici ratione. Primo quidem. ſecundum communem rationem temperantiae, ad quam perlinet quaedam moderata et conveniens proportio, in qua conſiſtit ratio pulchritudinis, ut patet per Dionysium, iv cap. *de Div. Nom.* * – Alio modo, quia ea a quibus refrenatur temperantia ſunt infima in homine, convenientia ſibi ſecundum naturam beſtialcm, ut infra * dicitur: et ideo ex eis maxime natus eſt homo aU' 4 deturpari. Et per conſequens pulchritudo maxime attribuitur temperantiae, quae praecipue turpitudinem hominis tollit.

Et ex eadem etiam ratione honeſtum maxime

«) Et. – Om. ABEHpCD et a.

QUAESTIO GXLI, ARTICULUS III

attribuitur temperantiae. Dicit enim Isidorus, in libro *Etymo!*. *; *Honestus dicitur quod nihil ha-beat turpitudinis: nam honestas dicitur quasi*

honoris status: qui maxime consideratur in temperantia, quae repellit vitia maxime opprobriosa, ut infra * dicitur.

quod nihil habeat. – quia nihil habeat CL, *qui nil habet* Pa; pro *honicit.it*, *honettui* ABKL; *quod nihil— dicitur* om. DGI.

Commentaria Cardinalin Caiotani

Is articulo secundo eiusdem ccntcsimacquadragesimacprimac quaestionis dubium occurrit ex Martino, in tractatu dc Temperantia, qu. i, circa differentium in corpore articuli positam inter temperantiam ct fortitudinem ut sunt virtutes generales. Haec inquit, opinio mihi non placet. Et contra eam tripliciter arguitur. *Pruno*, Fortitudo, secundum quod huiusmodi, habet modum ponere timori et audaciae. Ergo est temperantia hoc modo accepta.

Secundo. Aut operatio fortitudinis ut sic habet circumstantiam debiti modi: aut non. Si non. ergo operatio fortitudinis ut sic non est virtuoso. Si sic. ergo fortitudo ut sic est temperantia.

Tertio. Audacia quandoque nimia est ad subeundum pericula belli. Tunc sic. Aut moderatio audaciae spectat ad fortitudinem ut sic: aut ut est temperantia. Si secundum quod temperantia, ergo fortitudo ut sic non est mediocritas inter timorem ct audaciam. Si secundum quod fortitudo, ergo fortitudo ut sic retrahit ab his quae contra rationem appetitum alliciunt: et sic non salvatur differentia posita inter fortitudinem et temperantiam.

II. Ad hoc dicitur quod arguens aequivocat. Nam fortitudo et temperantia, ut sunt virtutes generales, non habent distinctas materias: sed distinguuntur in eadem materia

diversos habendo conditiones virtuosas. Et lumen iste urgundo accipit fortitudinem ut unum specialem virtutem. Et proptcrca argumenta nil valent contra Auctorem, contra quem tamen nominatim affert.

Unde ud *primum* dicitur quod fortitudo in omni materia dat firmitatem, temperantia autem dat modum. Negatur ergo antecedens de fortitudine ut est virtus generalis.

Ad *secundum* dicitur quod operatio fortitudinis ut est virtus generalis, non habet modum nisi per temperantiam ut est virtus generalis. Et cum dicitur, *Ergo operatio fortitudinis non est virtuosa*: conceditur quod, nisi adiit ratio temperantiae, non est virtuosus; quoniam firmiter operari sine modo non est virtuosum.

Ad *tertium* dicitur quod moderari spem victoriae, ex qua audacia nimia fit, spectat ad fortitudinem ut est temperantia. Et cum infertur. *Ergo fortitudo non est mediocritas inter timorem ct audaciam*: dicitur quod aequis oca-tur a fortitudine generali ad speciem fortitudinis. – Posset quoque negari sequela, dicendo quod fortitudo generalis vinus est mediocritas timoris ct audaciae non ut propriae materiae, sed ut praestans firmitatem animi in cis secundum quod oportet

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM TEMPERANTIA SIT SOLUM CIRCA CONCUPISCENTIAS ET DELECTATIONES

ИГ Sent., diae, nxtu, qu. tt, art. s, qu’ 2; I(*Ethic.* lecL viu; III, lca. xtx, xxi.

d tertium sic proceditur. Videtur quod temperantia non sit solum circa concupiscentias et delectationes. Dicit enim ullius, in sua *Rhetorica* *. quod *temperantia est rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma et moderata dominatio*. Sed impetus animi dicuntur omnes animae passionες. Ergo videtur quod temperantia non sit solum circa concupiscentias et delectationes.

2. Praeterea, *virtus est circa difficile et bonum*. Sed difficilius videtur esse temperare timorem, maxime circa pericula mortis, quam moderari concupiscentias et delectationes, quae propter dolores ct pericula mortis contemnuntur, ut Augustinus dicit, in libro *Octogintatrium Quaesi*. * Ergo videtur quod virtus temperantiae non sit praecipue circa concupiscentias et delectationes.

3. Praeterea, ad temperantiam pertinet *moderationis gratia*, ut Ambrosius dicit, in l *de Officiis* *. Et Tullius dicit, in l *de Offic.* quod ad temperantiam pertinet *omnis sedatio perturbationum animi, et rerum modus*. Oportet autem modum ponere non solum in concupiscentiis et delectationibus. sed etiam in exterioribus actibus et quibuslibet exterioribus. Ergo temperantia non est solum circa concupiscentias ct delectationes.

Sed contra est quod Isidorus dicit, in libro *Etymol.* *, quod temperantia est qua *libido concupiscentiaque refrenatur*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, ad virtutem moralem pertinet conservatio boni rationis contra passionες rationi repugnantes. Motus autem passionum animae est duplex, ut supra * dictum est, cum de passionibus ageretur: unus quidem secundum quod appetitus sensitivus prosequitur sensibilia ct corporalia bona; alius autem secundum quod refugit sensibilia et corporalia mala. Primus autem motus appetitus sensitivi praecipue repugnat rationi per immoderantiam. Nam bona sensibilia et corporalia, secundum suam speciem considerata, non repugnant rationi, sed magis serviunt ei, sicut instrumenta quibus ratio utitur ad consecutionem proprii finis. Repugnant autem ei praecipue secundum quod appetitus sensitivus in ea tendit non secundum modum rationis. Et ideo ad virtutem moralem proprie pertinet moderari huiusmodi passionες quae important prosecutionem boni. – .Motus autem appetitus sensitivi refugientis mala sensibilia, praecipue contrariatur rationi non quidem secundum suam immoderantiam, sed maxime secundum suum effectum: prout scilicet aliquis, refugiendo mala sensibilia ct corporalia, quae interdum concomitantur bonum rationis, per

• behmt. Xhetar hb. II cap. uv

; An.tot
kct.V s r

• qu. xun

••^Îp’ÎÎÎh

• a. u -v»/.

cap. ni'B. xui.
Jc Litfere-! . tt
II. ctp . xtn.
• QU. CIXIU. «r.
n: qa coin
■rt i.

•l'IP'.q-î ua
in. >.

• p. 755

3

.pIPSqu
rt l, *

*n

consequens discedit ab ipso bono rationis. Et ideo ad virtutem moralem pertinet in huiusmodi firmitatem praestare in bono rationis.

Sicut ergo virtus fortitudinis, de cuius ratione est firmitatem praestare, praecipue consistit circa passionem pertinentem ad fugam corporalium malorum, scilicet circa timorem; ex consequenti autem circa audaciam *, quae aggreditur terribilia sub spe alicuius boni: ita etiam temperantia, quae « importat moderationem quandam, praecipue consistit circa passiones tendentes in bona sensibilia, scilicet circa concupiscentiam et delectationem; consequenter autem circa tristitias quae contingunt ex absentia talium delectationum. Nam sicut audacia praesupponit terribilia, ita etiam tristitia talis provenit ex absentia praedictarum delectationum.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra * dictum est, cum de passionibus ageretur, passiones quae pertinent ad fugam mali praesupponunt passiones quae pertinent ad prosecutionem boni.

et passiones irascibilis praesupponunt passiones concupiscibilis. Et sic, dum temperantia directe modificat passiones concupiscibilis tendentes in bonum, per quandam consequentiam modificat omnes alias passiones, inquantum ad moderantium priorum sequitur moderantia posteriorum. Qui enim non immoderate concupiscit, consequens est ut moderate speret, et moderate de absentia concupiscibilium instetur.

Ad secundum dicendum quod concupiscentia importat impetum quandam appetitus in delectabile, qui indiget refrenatione, quod perlinet ad temperantiam. Sed timor importat retractionem quandam animi ab aliquibus malis: contra quod indiget homo animi firmitate, quam praestat fortitudo. Et ideo temperantia proprie est circa concupiscentias. fortitudo circa timores.

Ad tertium dicendum quod exteriores actus procedunt ab interioribus animae passionibus. Et ideo moderatio eorum dependet a moderatione * interiorum passionum.

?

T

a) *quM.* – *drea quae* BI-fpACK el 4.
ii) *priorum.* – *pastionum* addunt Pa.

y) *moJrr.r/i9M?* – *exteriorum actuum* addunt -\l.FK1-x, rxfr/r/o-rwn *actuum et* Addit C, *actuum* «ddunt DG.

Commentaria Cardinali-' Caietani

In articulo tertio eiusdem cōnicsiniacquadrugChimacprinine quaestionis dubium occurrit circa differentiam in littera positum inter motum appetitus sensitivi proscqucnūs bonum. et fugientis malum, quod ille praecipue contrariatur rationi ratione immoderantiae, iste ratione effectus. Videtur enim tum differentia quum cius ratio nulla. Differentia quidem, quia sicut concupiscentia boni sensibilis ex hoc est mala quia non secundum rationem est, ita timor muli, puta mortis, ex hoc est malus quia non secundum rationem est: et ita utrobique immoderantia rationi repugnat. Et similiter utrobique effectus rationem deprimit: nam sicut ex nimio timore mali ratio declinat in bono, ita ex nimio appetitu delectabilis rath» déclinât a bono honesto.

Allata vero ratio in littera pro primo membro, quia scilicet bona corporalia et sensibilia secundum se non repugnant rationi, sed serviunt ei instrumentaliter ut bonum, si aliquid valet, concludit idem pro secundo membro: nam et mala corporalia et sensibilia secundum se non repugnant rationi, sed fuga eorum est instrumentum rationis ad felicitatem quae est secundum virtutem. Et propterea ex hac ratione concluditur in secundo membro quod fuga mali est mala propter immoderantiam, sicut et appetitus boni sensibilis.

fi. Ad hoc dicitur quod aliud est loqui de nimio timore et amore sensibili significando per ly *nimio* excessum contra rationem: et aliud est loqui de eodem significando quandam magnitudinem absolute. Nam dubitare an timor nimius, hoc est excedens metas rationis, ex hoc ipso rationi adversetur, non est nisi propriam vocem ignorantis. Sed dubitare de timore sensibili magno absolute, an ex magnitudine un aliunde principaliter adversetur rationi, non est irrationabile. Et sic loquitur hic Auctor. Unde non intendit quod concupiscentia sit mala ex immoderantia, hoc est ex magnitudine, et timor non; aut quod timor sit malus ex effectu, et concupiscentia non. sed intendit quod sensibilis amor et sensibilis timor in hoc differunt quod, uterque si ponatur absolute magnus, statim ut amor dicitur nimius, sonat ex ipsa magnitudine aliquid rationi adversum: sed cum timor dicitur nimius, antequam

aliquid adversum rationi insinuetur, recurrimus ad effectum, unde scilicet declinare fecerit timentem a recto.

Et hoc in nostris quotidianis iudiciis experimur laudando vel vituperando. Nimis enim concupiscentes statim vituperamus, ad nil aliud spectantes quam ut ipsam concupiscentiae magnitudinem: nimis autem timentes non statim vituperamus, sed prius intuemur an ex timore declinent in bono. Haec enim praesciunt differentiam in littera positam inter appetitus sensitivi motum in bonum sensibile, et motum eiusdem declinando mala: quod scilicet ille hoc ipso quod nimius est (quod in littera vocatur e.v *immoderantia*], primo et principaliter adversatur rationi: iste autem non primo et principaliter adversatur rationi: ex hoc quod esi nimius, sed ex hoc quod a recto abducit. Laus enim et vituperium, quae sunt ad extra, sunt signa eorum quae sunt intus.

Ex his autem putet quod non oportet obiectis aliter respondere: quoniam ex fabo sensu litterae procedunt. Ad obiectionem autem contra rationem, dicitur quod ratio illa non est allata ad concludendam differentiam intentam: sed ad ostendendum quod appetitus sensitivi motus in bonum sensibile non est malus ex obiecto. Et hoc optime probat. Et ex hoc consequenter sequitur quod sit malus ex excessu rationis. Sed an sit principaliter malus ex excellentia an ex effectu, nondum deductum est ex illa ratione. Et propterea non obstat proposito.

111. Cum nitem legis *fortitudinem firmitatem praestare in bono rationis*, non intelligas aliter quam supra *, quasi fortitudo ponat aliquam firmitatem in voluntate aut ratione: hoc enim adversatur supra dictis, scilicet quoniam, firmando appetitum inferiorem, voluntas in rectu volitione solidatur; sicut, dum temperantia moderatur inferiorem appetitum, voluntas in bonum rationis inclinationem protendit.

In responsione ad secundum eiusdem articuli, adverte quod responsio consistit in hoc, quod timor non eget temperatione, quia non consistit in prosecutione: sed eget firmitate, quia consistit in fuga. Et ideo, licet sit difficilius rectificationis, non tamen spectat ad temperantiam, cuius est moderari prosecutiones delectabilium.

* Qu. Cēlul. XI
i, Coement, n
It
* IMJ.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM TEMPERANTIA SOLUM SIT CIRCA CONCUPISCENTIAS ET DELECTATIONES TACTUS

I* U*, qu. i.x, art. 5; III *Ethic.* lect xtx. xx.

D QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur qilūd temperantia non solum sit circa concupiscentias et delectationes tactus. Dicit enim Augustinus, in libro *de Moribus* *Ecclc.* *. quod *munus* - temperantia in maximis delectationibus, quibus in ea quae nos avertunt a legibus Dei et a fructu bonitatis eius. Et post pauca subdit quod *officium temperantiae est contemnere omnes corporeas illecebras, laudemque popularem*. Sed non solum cupiditates delectationum tactus avertunt nos a legibus Dei» sed etiam concupiscentiae delectationum aliorum sensuum, quae etiam pertinent ad illecebras corporales: et similiter cupiditates divitiarum, vel etiam mundanae gloriae, unde dicitur. *ad Tim.* ult. *. quod *radix omnium malorum est cupiditas*. Ergo temperantia non est solum circa concupiscentias delectationum tactus.

· Praeterea, Philosophus dicit, in IV *Ethic.* . quod *ille qui est parvis dignus et his dignificat seipsum, est temperatus, non autem magnanimus*. Sed honores parvi vel magni, de quibus ibi loquitur, non sunt delectabiles secundum tactum, sed secundum apprehensionem animalem. Ergo temperantia non est solum circa concupiscentias delectationum tactus.

3. Praeterea, ea quae sunt unius generis, videntur eadem ratione pertinere ad materiam cuius virtutis. Sed omnes delectationes sensuum videntur esse unius generis. Ergo pari ratione pertinent ad materiam temperantiae.

4. Praeterea, delectationes spirituales sunt maiores quam corporales: ut supra* habitum est. cum de passionibus ageretur. Sed quandoque propter concupiscentias delectationum spiritualium aliqui discedunt a legibus Dei et a statu virtutis: sicut propter curiositatem scientiae. Unde et primo homini diabolus scientiam promisit, Ge?i. m *. dicens: *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum*. Ergo non solum est temperantia circa delectationes tactus.

5. Praeterea, si delectationes tactus essent propria materia temperantiae, oporteret quod circa omnes delectationes tactus temperantia esset. Non autem est circa omnes: puta circa eas quae sunt in ludis. Ergo delectationes tactus non sunt propria materia temperantiae.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III *Ethic.* *, quod temperantia proprie est circa concupiscentias et delectationes tactus,

•An Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*, ita est temperantia circa concupiscentias et delectationes sicut fortitudo circa timores et audacias.

Fortitudo autem est circa timores et audacias respectu maximorum malorum, quibus ipsa natura extinguitur, quae sunt pericula mortis. Unde similiter temperantia oportet quod sit circa concupiscentias in maximis delectationum. Et quia delectatio consequitur operationem connaturalē » tanto aliquae delectationes sunt vehementiores quanto consequuntur operationes magis naturales. Maxime autem naturales animalibus sunt operationes quibus conservatur natura individui per cibum et potum, et natura speciei per coniunctionem maris et feminae. Et ideo circa delectationes ciborum et potuum, et circa delectationes Venereorum, est proprie temperantia. Illiusmodi autem delectationes consequuntur sensum tactus. Unde relinquitur quod temperantia sii circa delectationes tactus.

An primum ergo dicendum quod Augustinus ibi videtur accipere temperantiam non secundum quod est specialis virtus habens determinatam materiam, sed secundum quod ad eam pertinet moderatio rationis in quacumque materia, quod pertinet ad generalem conditionem virtutis. - Quamvis etiam dici possit quod ille qui potest refrenare maximas delectationes, multo etiam magis potest refrenare minores delectationes. Et ideo ad temperantiam principaliter quidem et proprie pertinet moderari concupiscentias delectationum tactus: secundo autem, alias concupiscentias.

Ad secundum dicendum quod Philosophus ibi referi nomen temperantiae ad moderationem exteriorum rerum, dum scilicet aliquis tendit in aliqua sibi commensurata: non autem prout refertur ad moderationem affectionum animae, quae pertinet ad virtutem temperantiae.

Ad tertium dicendum quod delectationes aliorum sensuum aliter se habent in hominibus, et aliter in aliis animalibus. In aliis enim animalibus ex aliis sensibus non causantur delectationes nisi in ordine ad sensibilia tactus: sicut leo delectatur videns cervum vel audiens vocem eius, propter cibum *. Homo autem delectatur secundum alios sensus non solum propter hoc, sed etiam propter convenientiam sensibilium. Et sic circa delectationes aliorum sensuum, inquantum referuntur ad delectationes tactus, est temperantia, non principaliter, sed ex consequenti. Inquantum autem sensibilia aliorum sensuum sunt delectabilia propter sui convenientiam, sicut cum delectatur homo in sono bene harmonizato, ista delectatio non pertinet ad conservationem naturae. Unde non habent huiusmodi passiones illam principalitatem ut circa eas antonomaslice temperantia dicatur.

• v«n. to.

•rn-qu mi,

•ver» 5.

s/t Î

•An

x) *munus*. - *virtus* PL; pro *inhiamus*, *contrariamur* DEFIK (pur), *coatariamur* AB1C, *contraeamus* G, *convertimur* H, *animus* U *vereamur* cd. a, *vertimur* P.

.i) *connaturalm.* - *naturalem* l'«t, *generalem* L, *commutabilem* E.
y) *pertinet.* - *pertinent* PACGK.
f) *autem.* - *habet* addunt H' FGIHKL p\C; *sunt* on». G.

Ad quartum dicendum quod delectationes spirituales, etsi secundum suam naturam sint maiores delectationibus corporalibus, tamen non ita percipiuntur sensu. Et per consequens non ita vehementer afficiunt appetitum sensitivum, contra cuius impetum bonum rationis conservatur per moralem virtutem.

Vel dicendum quod delectationes spirituales,

per se loquendo, sunt secundum rationem. Unde non sunt refrenandae, nisi per accidens : inquantum scilicet una delectatio spiritualis retrahit ab alia potion ct magis debita.

Ad quintum dicendum quod non omnes delectationes tactus pertinent ad naturae conservationem. Et ideo non oportet quod circa omnes delectationes tactus sit temperantia.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto eiusdem quaestionis contcsimucquodragessimacprimae dubium cx Martino occurrit, in eodem tractatu dc Temperantia, qu. iv *, contra rationem in articulo allatam. Arguit siquidem quoduplicilcr contra cam. *Primo*. Aristoteles, investigans circa quas delectationes est temperantia, non ex co quod sunt maximae, seu ex magnitudine. sed cx usu loquentium investigat: quia scilicet tales appellantur intemperati.

Secundo, quia magnanimitas ct fortitudo cardinalis virtus est circa pericula: ct tamen non circa maxima tantum. Et similiter mansuetudo circu iras: ct tamen non tantum circa maximas iras. Et similiter iustitia cl prudentia non sunt tantum circa maxima. Ergo nec temperantia circa maximas delectationes est ponenda.

Tertio. Delectationes animae, saltem aliquae, videntur multo maiores quam delectationes corporis. Et tamen circa eas non est temperantia. – Antecedens patet Jc felicitatis delectatione.

Quarto, quia Aristoteles, VII *Ethic.* *, probat quod tales non sunt delectationes nisi per accidens, quia consequuntur indigentiam : illae vero sunt verae ct per sc delectationes quae nullam indigentiam consequuntur.

II. Ad horum evidentiam, adverte duo. Primo, quod conclusio litterae est quod temperantia est solum circa delectationes tactus *principaliter ct pruprie*: ut patet cx responsione ad primum, ubi istac limitationes apponuntur. Ex eo enim patet quod temperantia secundo potest extendere sc ad alias delectationes.

Secundo, quod quia temperantia est virtus cardinalis seu principalis; ac per hoc, omnium moralium virtutum quae consistunt in moderando caput est, sicut fortitudo respectu virtutum consistentium in firmitate animi: ideo oportet temperantiae, tanquam principali virtuti. principalem materium respondere. Praecipua autem materia inter delectabilia est delectabile secundum tactum, ut in littera probatur. Et ideo temperantiae tribuitur.

Ad *primum* autem argumentum Martini dicitur quod locus ab auctoritate negative nihil valet. Male siquidem cum humano ingenio actum esset, si nihil scire possemus nisi quae Aristoteles dixit.

Ad *secundum* dicitur quod fortitudo virtus cardinalis est circa maxima pericula tantum principaliter ct proprie, ut patet in III *Ethic.* * Et similiter dicimus dc temperantia. Dc iustitia autem ct prudentia non est ad propositum : quia illa est circa operationes et non circa passiones, ista autem est circa omne agibile; sermo autem praesens est dc virtutibus principalibus circa passiones ut propriam ct principalem materiam. Et propterea etiam patet exclusio mansuetudinis, quae non est virtus cardinalis. Quamvis falsum sit quod mansuetudo non sit principaliter et proprie circa maxima illius generis, ut cx supra * dictis patet.

Ad *tertium* dicitur, cum Auctore in littera, quod non cx hoc quod delectatio est maxima, sed cx hoc quod delectatio in tali genere, scilicet sensibilium ac regulabilium, est maxima, ponitur materia temperantiae.

Et per hoc patet responsio ad *quartum*. Gratis siquidem concedimus corporales delectationes esse imperfectas, et minores secundum sc spiritualibus. Sed nobis sunt maximae, ct valde ac crebro α bono nos abducunt.

III. In responsione ad tertium eiusdem articuli dubium cx Martino, ibidem ·, occurrit, non morale sed naturale, circa differentiam in littera positam inter hominem et alia

animalia erga delectatione» trium sensuum, scilicet odoratus, auditus ct visus. Arguit siquidem multipliciter Martinus quod quaedam alia animalia delectantur in istis sensibus. secluso ordine ad gustum et tactum. Et primo · inquit non haberi ab Aristotele universalem illam, scilicet quod nullum aliud animal delectetur in illis sensibus tribus secundum se : quamvis habeatur quod hoc non communiter conveniat aliis animalibus.

Deinde probat ratione. Omnis potentia porccptiva aliquius obiccti quae tristatur in impropotione illius obiecti, delectatur secundum sc in proportionem tali» obiccti. Sed visus brutorum est huiusmodi: quia contristatur in excellenti luce. Ergo delectatur brutum videndo convenientem lucem. – Et eodem modo argui potest dc auditu excellentis soni.

Arguit quoque multis signis *. Primo. Aves delectantur in cantu, non solum suo, sed etiam alieno. Ergo, – Patet sequela. I um quia ct in cantu suo, ct in cantu alterius con-mwculi, non propter tactum nec propter gustum delectantur. – I um quia delectantur in cantu ct sermone humano, ut sibili» ct imitationibus: audiunt, discunt, et lacte post cantant aut loquuntur.

Secundo, quia canes delectantur in olfactu ct visu magistrorum suorum: ut patet cx applausu.

Tertio, quia olor moriturus suavissime in aquis cantat: iuxtn illud Ovidii*: *Sic, ubi fata vocant, udis abiectus in undis, Ad rada Maeandri, concinit albus olor.*

IV. Ad haec, quantum locus iste exigit, dicitur quod ab Aristotele, non solum in III *Ethic.* *, sed etiam in *de Sensu et Sensato*, capite *dc Odore* ·. habetur expresse exclusio ceterorum animalium, dum dicitur quod *proprium est hominis* delectari in odoribus secundum se. Et rationem reddit.

Ad rationem ab arguente allatam, Jicitur primo quod, si valet, concludit quod omnia animalia habentia omnes sensus, communiter delectantur in omnibus sensibus secundum sc. Quod est contra argumentem.

Solvatur ergo secundo, pro omnibus: dicendo quod minor est (alsa, loquendo dc tristitia animuli. Quilibet cnim sensus ct quaelibet potentia delectatione, hoc est, quiete naturali in sibi proportionato, delectatur, hoc est, quiescit; ct in opposito tristatur, hoc est, repugnat illi. Sed hoc non sufficit ad delectationem et tristitiam animalem: sed ultra hoc exigitur quod interiori apprehensione cognoscatur illa convenientia aut disconvenientia proportionis coniunctae. Quod esset probandum in brutis inveniri. Apparet namque oppositum in brutis quoad odores ct fetores, dum nil curare videntur de tot fetidis odoribus. Unde dicit etiam Aristoteles, ibidem *: *Contingit animalia fugere huiusmodi fetida, si sunt contraria tangibilibus, quemadmodum nos gravamur ex fumo ct sulphure.* Et eodem modo animalia declinant oculos ab excellenti luce, utpote laedente organi complexionem, sicut declinant a spinis; iam enim ut tactui contraria sentiuntur in oculis, in capite, etc.

V. Ad primum signum * dicitur quod aves non delectantur in cantu quomodocumque secundum sc ut est cantus, prout scilicet consonat auditui : sed ut sunt aut effectus, aut viae, nut aliquo modo se habentia ad gustibilia vel tangibilia. Non enim cantant ut secundum auditum delectentur: sed vel vocando ad coitum aut appetendo; aut cx complexione excitata natura ud voces, sicut xperimur in nobis quod, congregatis multis ad cor spiritibus»

· o*·..*» ·

»44 -S Th Itet in

U» ·.. * Th lect χπ

·Q; CUIL.«n· i

Qv »·. ρω» eecrw >

aura, n

· Cl oun t

·lxx dt lnrwp

* γ²⁷»)(®'

4r'

cogimur clamare. Non enim contai gallus quia cum sua vox delectat sed cx necessitate naturae, vel propter victoriam in pugna habitam. Er, breviter, propter quamcumque causam inclinentur ad cantum, non inclinantur propter hanc, ut delectentur secundum auditum in voce tam sua quam aliena. – Quod autem lacte content, hoc est quiu causa cantus eos delectat: puta quiu peperit aut concepit, aut ovum emisit, etc.; quasi ad tactum aut gustum pertinent, intus vel extra. – Nec delectantur in sermone humano aliter quam tn alienis. Discunt enim aves non solum ab homine, sed aliis avibus. Sed quia naturaliter inclinantur ad quandam disciplinabilitatcm, delectabiliter illam cxcquuntur cx naturae instinctu non cx industria, ncc cx animali delectatione circa locutiones aut voces secundum sc. Accedit qunm plurimum nd hoc cibi potusque indigentia: iuxtn illud *Quis expeditvit psittaco suum Chaere* *.

Quod autem canes ct similia animalia delectentur odore ct visu domini sui ct plaudunt, in promptu causa est: quia in his est relatio ad cibum, nd verbero, nd conservationem et tutelam. Et proptcrca contra extraneos, tanquon adversantes suo pastori ct conservatori, Intrant, mordent.

Ad id quod ultimo de olore dicitur, eodem modo respondetur, quod non propter delectationem auditus cantat, sed cx naturae instinctu ct complexione ad hoc movetur.

VI. In responsione ud quantum eiusdem articuli, dubium ex Martino, ibidem ., occurrit, contra secundam responsionem hic datam arguente, dicendo quod non potest Starâ. *Primo*, quia si delectatio spiritualis, puta scientiae, retrahit a praecepto orandi, aut retrahit per se, aut per aliud. Non per aliud quia illud non est dabilc, et sine illo alio impediret. Ergo per se. Ergo per sc est refrenanda.

Secundo. Si cupiditas pecuniae aut honoris non retraheret ab aliqua alia potiori ct magis debita, ipsa non esset moderanda, ncc circa eam esset ponenda virtus. Ergo cx hoc ipso quod delectatio spiritualis retrahit ab alia magis debita, est moderanda, etc.

Ad hoc dicitur quod delectatio spiritualis non secun-

dum sc. sed per aliud, hoc est propter tempori* concursum quo alia debet exerceri operatio, repugnat quandoque rationi. Corporalis autem, etiam seclusa quacumque alterius impeditione, est cx proprii generis excellentia immoderata ct contra rationem.

Et per hoc patet responsio ad secundum. Cupiditas enim pecuniae et honoris, etiam si non impediret alias bonus operationes, est secundum sc moderanda, quiu habet in proprio genere extrema vitiosa. Non sic autem est dc spiritali delectatione, quii c solum per accidens eget freno aut modo.

VII. In responsione ad quintum eiusdem articuli, dubium ex Murtino, ibidem ., occurrit, contra hanc responsionem arguente, quia multae delectationes tactus ordinatae ad conservationem naturae sunt, praeter delectationes alimenti ct veneris. Non ergo bene determinantur quae sunt delectationes tactus pertinentes ad temperantiam per hoc quod ordinantur ad conservationem naturae. – Probatur assumptum dc exercitio parvae sphaerae ct similibus, ordinatis ud conservationem naturae, quin ordinantur ad regimen sanitatis.

Ad hoc dicitur quod limitatio Auctoris, scilicet quod delectationes tactu» ordinatae ad conservationem naturae sunt materia temperantiae, videtur scientific^, ct per causam propter qunm sunt maximoc, ac per hoc principalis virtutis materia. Ad obiecta in oppositum dicitur quod alius est ordo per sc: et alius per accidens, seu cx parte ordinantis. Auctor siquidem loquitur de ordine quem delectationes per se, cx parte sui. habent: non de ordine per accidens, quem cx parte ordinantis sortiuntur. Delectatio siquidem ludi panac sphaerae, ct similiter venationum et huiusmodi, non per se seu ex parte sui ordinantur in conservationem naturae, sed ad animi seu sensuum quietem, et universaliter ad supervenientia naturae bona: quamvis ab isto vel illo ordinentur ad naturae conservationem. Sed delectationes alimenti ct veneris suapte natura statutae sunt ut natura in individuo et in specie conservetur. Unde obiectio nil obstat doctrinae Auctoris.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM CIRCA PROPR1 AS DELECTATIONES GUSTUS SIT TEMPERANTIA

III! *Ethic.*, lccci. xx.

DE QUINTOM sic proceditur. Videtur quod circa proprias delectationes gustus sit temperantia. Delectationes enim gustus sunt in cibis et potibus, qui sunt magis necessarij ad vitam hominis quam delectationes Venereorum, quae pertinent ad tactum. Sed secundum praedicta temperantia est circa delectationes eorum quae sunt necessaria ad vitam hominis. Ergo temperantia est magis circa proprias delectationes gustus quam circa proprias delectationes tactus.

2. Praeterea, temperantia est circa passiones magis quam circa res ipsas. Sed sicut dicitur in il & Anima *, *tactus videtur esse sensus alimenti*, quantum ad ipsam substantiam alimenti: *sapor autem*, qui est proprie obiectum gustus, *est sicut delectamentum alimentorum*. Ergo temperantia magis est circa gustum quam circa tactum.

3. Praeterea, sicut dicitur in VII *Ethic.* *, *circa eajem sunt temperantia et intemperantia, continentia et incontinentia, perseverantia et mollities*.

ad quam pertinent deliciae. Sed ad delicias videtur pertinere delectatio quae esi in saporibus, qui pertinent ad gustum. Ergo temperantia est circa delectationes proprias gustus.

Secunda contra est quod Philosophus dicit* quod temperantia ct intemperantia *videntur gustu pa s η rum vel nihil uti*.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*, temperantia consistit circa praecipuas delectationes. quae maxime pertinent ad conservationem humanae vitae, vel in specie vel in individuo. In quibus aliquid consideratur principaliter, aliquid autem secundario. Principaliter quidem ipse usus rei necessariae *: puta vel feminae, quae est necessaria ad conservationem speciei: vel cibi vel potus, quae sunt necessaria ad conservationem individui. Et ipse usus horum necessariorum habet quandam essentialem delectationem adiunctam. Secundario autem consideratur circa utrumque usum aliquid quod facit ad hoc quod usus sit magis delectabilis p: sicut pulchri-

* Saitrar Pra'off. . »tf* *

* Qu. v, in rs«p. Zônciârť, a.

* An rueeej

•, <v> 'L" ? "

• Q-r nñ, ð. ¶u- cap. r nñ, ð. ¶u- s n, < u.

• Cip i

• Qa. α tt.

») rei ncccstariat,- ueetsiartorum P.

delectabilis. – Jdectabiliu.i BEpAK, delectabilior HsK.

ludo et ornatus feminae, et sapor delectabilis in cibo, et etiam odor. Et ideo principaliter temperantia est circa delectationem tactus, quae per se consequitur ipsum usum rerum necessariarum, quarum 7 omnis usus est in tangendo. Circa delectationes autem vel gustus vel olfactus vel visus, est temperantia et intemperantia secundo: in quantum sensibilia horum sensuum conferunt ad delectabilem usum rerum necessariarum» qui pertinet 8 ad tactum. Quia tamen gustus propinquior est tactui quam alii sensus, ideo temperantia magis est circa gustum quam circa alios sensus.

An primum ergo dicendum quod etiam ipse usus

ciborum, et delectatio essentialiter ipsum consequens, ad tactum pertinet: unde Philosophus dicit, in II *de Anima* *, quod *tactus est sensus alimenti, nutrimur enim calido et frigido, humido et sicco*. Sed ad gustum perlinet discretio saporum, qui conferunt ad delectationem alimenti, in quantum sunt signa convenientis nutrimenti.

Ad secundum dicendum quod delectatio saporis est quasi superveniens: sed delectatio tactus per se consequitur usum cibi et potus.

Ad tertium dicendum quod deliciae principaliter quidem consistunt in ipsa substantia alimenti: sed secundo in exquisito sapore et praeparatione ciborum.

¶ quarum. – quorum

Z qui pertinet. – quae

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM REGULA TEMPERANTIAE SI SUMENDA SECUNDUM NECESSITATEM
PRAESENTIS VITAE

Infra, qu. exut, in. i; I* II*. qu. i-ini. art. 4; De Sfal, qu. «v, irt. 1, ad 1; In EiAlc, lcci. w.

Secundo sextum sic proceditur. Videtur quod regula temperantiae non sit sumenda secundum necessitatem praesentis vitae. Superius enim non regulatur ab inferiori. Sed temperantia, cum sit virtus est superior quam necessitas corporalis. Ergo regula temperantiae non debet sumi secundum necessitatem corporalem.

2. Praeterea, quicumque excedit regulam, peccat. Si ergo necessitas corporalis esset regula temperantiae, quicumque aliqua delectatione uteretur supra necessitatem naturae, quae valde modicis contenta est, peccaret contra temperantiam. Quod videtur esse inconveniens.

3. Praeterea, nullus attingens regulam peccat. Si ergo necessitas corporalis esset regula temperantiae, quicumque uteretur aliqua delectatione propter necessitatem corporalem, puta propter sanitatem, esset immunis a peccato. Hoc nutem videtur esse falsum. Ergo necessitas corporalis non est regula temperantiae.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Moribus Eccle.* *: *Habet vir temperans in rebus huius vitae regulam utroque Testamento firmatam, ut eorum nihil diligit, nihil per se appetendum putet; sed ad vitae huius atque officiorum necessitatem, quantum sat est usurpet, utentis modestia, non amantis affectu.*

Respondeo dicendum quod, sicut ex praedictis patet, bonum virtutis moralis praecipue consistit in ordine rationis: nam *bonum hominis est secundum rationem esse*, ut Dionysius dicit, iv cap. *de Diiv Hom.* *. Praecipuus autem ordo rationis consistit ex hoc quod aliqua in finem ordinat, et in hoc ordine maxime consistit bonum rationis: nam bonum habet rationem finis, et ipse

finis est regula eorum quae sunt ad finem. Omnia autem delectabilia quae in usum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam vitae huius necessitatem sicut ad finem. Et ideo temperantia accipit necessitatem huius vitae sicut regulam delectabilium, quibus utitur: ut scilicet tantum eis utatur quantum necessitas huius vitae requirit.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est *. necessitas huius vitae habet rationem regulae in quantum est finis. Considerandum est autem quod quandoque aliud est finis operantis, et aliud finis operis: sicut palet quod aedificationis finis est domus, sed aedificatoris finis quandoque est lucrum. Sic igitur temperantiae ipsius finis et regula est beatitudo: sed eius rei qua utitur, finis et regula est necessitas humanae vitae, infra quam est id quod in usum vitae venit.

Ad secundum dicendum quod necessitas humanae vitae potest attendi dupliciter: uno modo, secundum quod dicitur necessarium *id sine quo res nullo modo potest esse*, sicut cibus est necessarius animali *; alio modo, secundum quod necessarium dicitur *id sine quo res non potest convenienter esse*. * Temperantia autem non solum attendit primam necessitatem, sed etiam secundam: unde Philosophus dicit, in III *Ethic.* *, quod *temperatus appetit delectabilia propter sanitatem, vel propter bonam habitudinem*. Alia vero quae ad hoc non sunt necessaria, possunt dupliciter se habere. Quaedam enim sunt impedimenta sanitatis vel bonae habitudinis. Et his nullo modo temperatus utitur: hoc enim esset peccatum contra temperantiam. Quaedam vero sunt quae non sunt his impedimenta. Et his moderate utitur, pro loco et tempore et congruentia eorum quibus convivit. Et ideo ibidem Philo-

remjNrrJXf. – temperatus PCII.aEK.
i,1q7A1 T1πw1 'D. Ti«nun T. VD.

?) ΑΓ. – in »CO*.

sophus dicit quod et temperatus appetit *alia delectabilia* , quae scilicet non sunt necessaria ad sanitatem vel ad bonam habitudinem, *non impedimenta his existentia*.

At) tertium dicendum quod, sicut dictum est *, temperantia respicit necessitatem quantum ad convenientiam vitae. Quae quidem attenditur non solum secundum convenientiam corporis: sed etiam secundum convenientiam exteriorum rerum, puta divitiarum et officiorum; et multo

magis secundum convenientiam honestatis. Et ideo Philosophus ibidem * subdit quod in delectabilibus quibus temperatus utitur, non solum considerat ut non sint irnpeditiva sanitatis et bonae habitudinis corporalis, sed etiam ut non sint *prefer bonum*, idest contra honestatem; et quod non sint *supra substantiam*, idest supra facultatem divitiarum. Et Augustinus dicit, in libro *de Moribus Eccle.* quod temperatus respicit non solum *necessitatem huius vitae*, sed etiam *officiorum*.

diiar»?

Coininontai'ia Cardinalis Caiotani

Is articulo sexio eiusdem quaestionis, omisso quinto, dubium occurrit ex Martino, in eodem tractatu ♦, in quaestione istius tituli. *An regula temperantiae sumatur ex necessitate praesentis vitae* ♦. Reprehendit siquidem Auctorein in hoc quod conclusit necessitatem praesentis vitae esse regulam temperantiae, utpote finem eius. Ait enim quod, si necessitas est regula, oportet quod per omnem rectum usum tollatur aliqua necessitas seu indigentia. Sed hoc non est verum: ut patet de recto usu non necessariorum quae tamen non impediunt sanitatem aut bonam habitudinem, nec excedunt facultates et honestatem. – Affert quoque multa contra eandem conclusionem. Sed quin, ut patebit *, non sunt contra eam. omitto.

II. Ad evidentiam horum, non oportet aliunde inquirere, sed ex littera ipsa rcsohcrc. Quoniam clare in responsione ad tertium Auctor explicat quae sit necessitas quae regula est temperantiae, scilicet necessitas congruentiae vitae; quam exprimit non solum attendi secundum corporis indigentiam et dispositionem, sed etiam secundum facultates, officia et honestatem. Unde quod implicite inchoavit ac fundavit Auctor in corpore articuli, in solutionibus argu-

mentorum consummavit. Et ideo non est solvenda, sed fovenda ratio allata in corpore articuli.

Et cum obiicitur, Ergo quilibet rectus usus delectabilium secundum temperantium tollet aliquam indigentiam: respondetur quod indigentia seu necessitas regulat non solum ut suppleatur quod deficit, sed etiam ne defiant quod est aut esse debet. Et sic omni* rectus usus delectabilium tollit aliquam indigentiam vel corporis, vel officii, vel honestatis simpliciter perfectioris: ulioquin non cs*et rectus usus. Ut enim in littera* patet, temperatus utitur necessariis ad corporis conservationem et bonum habitudinem; et congruis iuxta facultates, officia, conversationem et honestatem, Il.icc enim omnia tollunt aliquam indigentiam quae est vel esset sine tali usu. Nam qui convivium celebraret non consonum gradui suo et convivarum, iuxta facultates et honestatem, – non esset factum satis necessitati congruentiae praesentis vitae ac conversationis. Necessitas ergo congruentiae praesentis vitae est regula temperantiae. Secundum quam etiam imperat aliis virtutibus: puta libcrulitati, urbanitati, et si qua alia opus quandoque est.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM TEMPERANTIA SIT VIRTUS CARDINALIS

P II*. qu. LXI. an. 3, III *Sent.*, diu. xxxiii. qu. II, art. I, qu* 3, 4; *de Virtut.* qu. 1, irt. 13, ad 36; qu. v. irt. 1.

SEPTIMUM SIC proceditur. Videtur quod temperantia non sit virtus cardinalis.

B°num cn,m virtutis moralis} a ratione dependet. Sed temperantia est circa ea quae magis distant a ratione, scilicet circa delectationes quae sunt nobis et brutis communes, ul dicitur in III *Ethic.* * Ergo temperantia non videtur esse principalis virtus.

2. Praeterea, quanto aliquid est magis impetuosum, tanto difficilius videtur esse ad refrenandum. Sed ira, quam refrenat mansuetudo, videtur esse impetuosior quam concupiscentia, quam refrenat temperantia: dicitur enim *Prov.* xxvn *: *ira non habet misericordiam, nec erumpensfuror: et impetum concitati spiritusferre quis poterit?* Ergo mansuetudo est principalior virtus quam temperantia.

3. Praeterea , spes est principalior motus animae quam desiderium seu concupiscentia, ut supra* habitum est. Sed humilitas refrenat praesumptionem immoderatae spei. Ergo humilitas videtur esse principalior virtus quam temperantia, quae refrenat concupiscentiam.

Sed contra est quod Gregorius, in II *Moral.* *, ponit temperantiam inter virtutes principales.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. virtus principalis scu cardinalis dicitur quae principalius laudatur ex aliquo eorum quae communiter requiruntur ad rationem virtutis. Moderatio autem, quae in omni virtute requiritur, praecipue laudabilis est in delectationibus tactus, circa quae est temperantia: tum quia tales delectationes sunt magis nobis naturales, et ideo difficilius est ab eis abstinere et concupiscentias carum refrenare: tum etiam quia carum obiecta magis sunt necessaria praesenti vitae, ut ex dictis * patet. Et ideo temperantia ponitur virtus principalis seu cardinalis.

Ad primum ergo dicendum quod tanto maior ostenditur agentis virtus, quanto in ea quae sunt magis distantia potest suam operationem extendere P. Et ideo ex hoc ipso ostenditur maior virtus rationis quod potest etiam concupiscentias et delectationes maxime distantes moderari. Unde hoc pertinet ad principalitatem temperantiae.

Ad secundum dicendum quod impetus irae cau-

• *I** *I*'*r**
.. *I**rop *i*
lAld. *Al
du*.

• Art. M.

• Num »eq

t, v

* Cjp lux. M
Kxni, io vr
bm*. CL U*,
XXU. ap t
* Qv cxxtn.
«r, P II-, 4.
Ul. X'4

' C»r i

• Art 4 S

«) *moralis.* – *cardinalis moralis* pC, *cardinalis* P.

,1) *extendere.* – ortrnJrre AHDl.FHKxC et d, *cxeceert* L, ahr. pC.

satur ex quodam accidente, puta ex aliqua lae- sione contristante: et ideo cito transit, quamvis magnum impetum habeat. Sed impetus concu- piscentiae delectabilium tactus procedit ex causa naturali: unde est diuturnior et communior. Et ideo ad principaliorem virtutem pertinet ipsum refrenare.

Commentaida Cardinalis Caietani

Is articulo septimo eiusdem quaestioni. dubium ex Mar- tino, in eodem tractatu * qu. u **, occurrit, urgente contra rationem litterae, qua temperantia ponitur virtus cardinalis *quia moderatio, quae in omni virtute requi- ritur, praecipue laudatur in delectationibus tactus, quae sunt materia temperantiae*. Probat ergo quod moderatio non est praecipue laudabilis in delectationibus nictus. *Pruno*, quia moderatio ardua laudabilior est non ardua. Sed moderatio in delectationibus tactus non est ardua. Ergo.

Secundo. Moderatio in omni virtute est id quod po- tissime laudatur. Ergo, si temperantiae propria est mode- ratio, ipsa esset excellentissima virtutum. Cuius oppositum sentit Auctor*. – Antecedens probatur. Quia omnia quae laudabilia sunt in virtute, ideo laudantur quia ad mode- rationem ordinata sunt.

Tertio. Moderatio delectationum tactus non est diffici- lior ceteris. Ergo non est praecipue laudabilis. – Conse- quentia tenet ex dictis Auctoris. – Antecedens vero proba- tur. Quia difficilius est vincere retrahentia a bono in ma- ioria fortitudinis, ut ipsemet Auctor fatetur*. Moderatio ergo fortitudinis est difficilior.

II. Ad *primum* horum dicitur quod maior est vera cete- ris paribus. Sed in proposito non sunt paria. Moderatio namque mansuetudinis et humilitati», licet sit ardua, non tamen est in materia ita naturali, necessaria, communi, diuturna ac vehementer motiva appetitus nostri, qualis est

An *tertium* dicendum quod ea quorum est spes, sunt altiora his quorum est concupiscentia: et propter hoc spes ponitur passio principalis in irascibili. Sed ea quorum est concupiscentia et delectatio tactus, vehementius movent appetitum, quia sunt magis naturalia. Et ideo temperantia, quae in his modum statuit, est virtus principalis.

materia temperantiae: ut in littera patet, in corpore arti- culi et responsionibus argumentorum.

Ad *secundum*, negatur antecedens. Quoniam moderatio proprie, ut distinguitur contra alias conditiones virtutum, non est potissima. Nec est verum quod quaccumque sunt laudabilia in virtute, laudentur in ordine ad modum: quamvis sine modo non laudabilia sint. Discrete siquidem agere potior est conditio quum moderate, et similiter re- ctitudo potior est: cum tamen prima prudentiae, secunda iustitiac tribuatur.

Ad *tertium*, negatur assumptum. Et ad probationem dicitur quod materia impediens bonum in fortitudine non eget principaliter moderatione, sed firmitate animi. Et proptcrca, concedendo quod difficilius vincuntur retrahen- tia a bono in fortitudine, non sequitur, Ergo difficilius est illa moderari: sed sequitur, Ergo difficilius est ibi bo- num rationis habere. Quod gratis conceditur, sed non moderando, sed firmando, ut putet ex supra ♦ dictis. – Et * An. 3. si instaretur, quia audacia in fortitudine est proprie mo- deranda: respondetur quod virtutes iudicantur et pensantur secundum principales suos actus. Principale uitem in forti- tudine est firmare moderari nutem audaciam, etc., est secun- darium. Et proptcrca laus moderaminis temperantiae praeci- pue tribuitur: quin ipsa pro principali actu moderari habet; et inter omnes habentes moderationem pro principali actu, ipsu obtinet principatum, ratione materiae tum communis, diuturnae, ncccssanac, naturalis uc vehementer motivac.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM TEMPERANTIA SIT MAXIMA VIRTUTUM

Supra, qu. exxm, art. 13; P II**, qu. i.xvi, an. 4; IV Sent., dill. xxxin, qu. 111, art. 3; *De Virtut.*, qu. τ, an. 3.

octavum sic proceditur. Videtur quod temperantia sit maxima virtutum. Dicit enim Ambrosius, in I *de Offic.* *. quod *temperantia maxime honesti cura, decoris consideratio spectatur et quaeritur*. Sed virtus laudabilis est inquantum est honesta et de- cora. Ergo temperantia est maxima virtutum.

2. *Praeterea*, maioris virtutis est operari id quod est difficilius. Sed difficilius esi refrenare concupiscentias et delectationes tactus quam re- ctificare actiones exteriores: quorum primum pertinet ad temperantiam, secundum ad iusti- tiam. Ergo temperantia est maior virtus quam iustitia.

3. *Praeterea*, quanto aliquid est communius, tanto magis necessarium videtur esse et melius. Sed fortitudo est circa pericula mortis, quae ra- rius occurrunt quam delectabilia tactus, quae quotidie occurrunt: et sic usus temperantiae est communior quam fortitudinis. Ergo temperantia est nobilior virtus quam fortitudo.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in I *Rhet.* *, quod *maximae virtutes sunt quae aliis maxime sunt utiles: et propter hoc, fortes et iustos maxime honoramus*.

Respondeo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in I *Ethic.* * *bonum multitudinis divinius est quam bonum unius*. Et ideo quanto aliqua virtus magis pertinet ad bonum multitudinis, tanto melior est. Iustitia autem et fortitudo magis per- tinent ad bonum multitudinis quam temperantia: quia iustitia consistit in communicationibus, quae sunt ad alterum; fortitudo autem in periculis bellorum, quae sustinentur pro salute communi; temperantia autem moderatur solum concupiscen- tias et delectationes eorum quae pertinent ad ipsum hominem. Unde manifestum est quod iu- stitia et fortitudo sunt excellentiores virtutes quam temperantia: quibus prudentia et virtutes theolo- gicae sunt potiores.

Ad primum ergo dicendum quod honestas et decor maxime attribuuntur temperantiae, non pro-

a) *occurrunt*. – *accidunt* P.

pter principalitatem proprii boni, sed propter turpitudinem contrarii mali, a quo retrahit: inquantum scilicet moderatur delectationes quae sunt nobis et brutis communes.

Ad secundum dicendum quod, cum virtus sit circa difficile et bonum *, dignitas virtutis magis attenditur circa rationem boni, in quo excedit iustitia, quam secundum rationem difficilis, in quo excedit temperantia.

Ad tertium dicendum quod illa communitas qua aliquid pertinet ad multitudinem hominum, magis facit ad excellentiam bonitatis quam illa quae consideratur secundum quod aliquid frequenter occurrit: in quarum prima excedit fortitudo, in secunda temperantia. Unde simpliciter fortitudo est potior: licet quoad aliquid possit dici temperantia potior non solum fortitudine, sed etiam iustitia.

p) circa. – fecundum P.

• Ct qu. 6
Introd.

• S.Th.ka

• Vm, 17

• Gipp. 11. e
S. Th. Itex

• Cap. 11. e
S. Th. lect.
... Cap. xi, e
S.-Dilect

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMASECUNDA

DE VITIIS OPPOSITIS TEMPERANTIAE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Ci i'i. cxu, l^cJ

Deinde considerandum est de vitiis oppositis temperantiae *.

Et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo: utrum insensibilitas sit peccatum.

Secundo: utrum intemperantia sit vitium puerile.

Tertio: de comparatione intemperantiae ad timiditatem.

Quarto: utrum vitium intemperantiae sit maxime opprobriosum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INSENSIBILITAS SIT VITIUM

II *Ethic*., kct. vni; 111. lcct. m.

e D PRIMUM sic proceditur. Videtur quod insensibilitas non sit vilium. Dicuntur enim insensibiles qui deficiunt circa delectationes tactus. Sed in his penitus deficere videtur esse laudabile et virtuosum. *¶* Afl diebus illis ego, Daniel, lugebam trium hebdomadarum tempus: panem desiderabilem non comedi, et caro et rinum non introierunt in os meum. sed neque unguento unctus sum. Ergo insensibilitas non est peccatum.

2. Praeterea, *bonum hominis est secundum rationem esse*, secundum Dionysium, iv cap. *de Div.Nom.** Sed abstinere ab omnibus delectabilibus tactus maxime promovet hominem in bono rationis: dicitur enim Dan. i *, quod pueris qui utebantur leguminibus *dedit Deus scientiam et disciplinam in omni libro et sapientia*. Ergo insensibilitas, quae universaliter repellit huiusmodi delectationes, non est vitiosa.

3. Praeterea, illud per quod maxime receditur a peccato, non videtur esse vitiosum. Sed hoc est potissimum remedium abstinendi a peccato, quod aliquis fugiat delectationes, quod perlinet ad insensibilitatem: dicit enim Philosophus, **n Dthic. **, quod *abiicientes delectationem minus peccabimus*. Ergo insensibilitas non est aliquid vitiosum.

Sed contra, nihil opponitur virtuti nisi vilium.
Sed insensibilitas virtuti temperantiae opponitur:
vKScWw' ul Palcl Pcr Philosophum, in II * ct III ** *Ethic.*
'vRj&.w Ergo insensibilitas est vilium.

Respondeo dicendum quod omne illud quod contrariatur ordini naturali, est vitiosum. Natura autem delectationem apposituit operationibus necessariis ad vitam hominis. Et ideo naturalis ordo requirit ut homo intantum huiusmodi delectationibus utatur, quantum necessarium est saluti humanae, vel quantum ad conservationem individui

vel quantum ad conservationem speciei. Si quis ergo intantum delectationem refugeret quod prae-
mitteret ea quae sunt necessaria ad conserva-
tionem naturae, peccaret, quasi ordini naturali
repugnans. Et hoc pertinet ad vitium insensi-
bilitatis.

Sciendum tamen quod ab huiusmodi delectationibus consequentibus huiusmodi operationes, quandoque laudabile, vel etiam necessarium est abstinere, propter aliquem finem. Sicut propter sanitatem corporalem, aliqui abstinere a quibusdam delectationibus, cibis et polibus et venereis. Et etiam propter alicuius officii executionem: sicut athletas et milites necesse est a multis delectationibus abstinere, ut officium proprium exequantur. Et similiter poenitentes, ad recuperandam animae sanitatem, abstinencia delectabilium quasi quadam diaeta utuntur. Et homines volentes contemplationi et rebus divinis vacare, oportet quod se magis a carnalibus abstrahant. Nec aliquid praedictorum ad insensibilitatis vitium pertinet: quia sunt secundum rationem rectam.

Ad primum ergo dicendum quod Daniel illa ab-
 stinentia a delectabilibus utebatur, non quasi pro-
 pter se abhorrens delectationes, ut secundum se
 malas: sed propter aliquem finem laudabilem,
 ut scilicet idoneum se ad altitudinem contempla-
 tionis redderet, abstinendo scilicet a corporalibus
 delectationibus. Unde et statim ibi subditur * de
 revelatione facta L

Ad secundum dicendum quod, quia ratione homo uti non potest sine sensitivis potentiis, quae indigent organo corporali, ut in Primo * habitum est; necesse est quod homo sustentet corpus, ad hoc quod ratione utatur. Sustentatio autem corporis fit per operationes delectabiles. Unde non potest esse bonum rationis in homine si absteat ab omnibus delectabilibus. Secundum tamen

a) *venereis.* – *cibi et potus et venereis* DG, *in cibis et potibus et venereis* I, *cibi potus et venereorum* P.

γ) *facta*. – ABEHpC ct a.

quod homo in exequendo actum rationis plus vel minus indiget corporali virtute, secundum hoc plus vel minus necesse habet delectabilibus corporalibus uti. Et ideo homines qui hoc officium assumpserunt ut contemplationi vacent, et bonum spirituale quasi quadam spirituali propagatione in alios transmittant, a multis delectabilibus lau-

dabiliter abstinent, a quibus illi quibus ex officio competit operibus corporalibus et generationi carnali vacare, laudabiliter non abstinerent
Ad tertium dicendum quod delectatio fugienda est ad vitandum peccatum, non totaliter, sed ut non ultra quaeratur quam necessitas requirat.

4) *db/tincrrir. – atitinent* PDGj .

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INTEMPERANTI V SIT PUERILE PECCATUM

III *Ethic.*. lccu xiii.

SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod intemperantia non sit puerile peccatum. Quia super illud Matth. xvm ♦ *Nisi conversi fueritis sicut 3 parvuli* etc., dicit Hieronymus * quod *parvulus non perseverat in iracundia, laesus non meminit, videns pulchram mulierem non delectatur*: quod contradatur intemperantiae. Ergo intemperantia non est puerile peccatum.

2. Praeterea, pueri non habent nisi concupiscentias naturales Sed circa naturales concupiscentias parum aliqui peccant per intemperantiam: l,l Philosophus dicit, in lit *Ethic.* * Ergo intemperantia non est peccatum puerile.

3. Praeterea, pueri sunt nutriendi et fovendi. Sed concupiscentia et delectatio, circa quae est intemperantia, est semper diminuenda et extirpanda: secundum illud *Coloss.* m * *Mortificate membra vestra super terram, quae sunt concupiscentia.* etc. Ergo intemperantia non est puerile peccatum.

Sed contrariū est quod Philosophus dicit, in III *Ethic.* * quod *nomen intemperantiae ferimus * ad puerilia peccata.*

Respondeo dicendum quod aliquid dicitur esse puerile dupliciter. Uno modo, quia convenit pueris. Et sic non intendit Philosophus * dicere quod peccatum intemperantiae sit puerile. – Alio modo, secundum quandam similitudinem. Et hoc modo peccata intemperantiae puerilia dicuntur. Peccatum enim intemperantiae est peccatum superfluae concupiscentiae: quae assimilatur puero quantum ad tria.

Primo quidem, quantum ad id quod uterque appetit. Sicut enim puer, ita et concupiscentia appetit aliquid turpe. Cuius ratio est quia pulchrum in rebus humanis attenditur prout aliquid est ordinatum secundum rationem: unde Tullius dicit, in I *de Offic.* * quod *pulchrum est quod consentaneum est hominis excellentiae in eo in quo natura eius a reliquis animantibus differt.* Puer autem non attendit ad ordinem rationis. Et similiter *concupiscentia non audit rationem*, ut dicitur in VII *Ethic.* *

Secundo conveniunt : quantum ad eventum. Puer enim, si suae voluntati dimittatur, crescit in propria voluntate: unde dicitur *Eccli.* xxx ♦ *Equus indomitus evadit durus: et filius remissus evadet praeceps.* Ita etiam et concupiscentia, si ei satisfiat, maius robur accipit: unde Augustinus dicit, in VIII *Confess.* ‘ : *Dum servitur libidini. facta est consuetudo: et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas.*

Tertio, quantum ad remedium quod utrique praebetur. Puer enim emendatur per hoc quod coercetur: unde dicitur *Prov.* xxm ♦ *Noli subtrahere a puero disciplinam: tu virga percuties eum. et animam eius de inferno liberabis.* Et similiter, dum concupiscentiae resistitur, reducitur ad debitum honestatis modum. Et hoc est quod Augustinus dicit, in VI *Musicae* * quod, *mente in spiritualia suspensa atque ibifixa et manente, consuetudinis, scilicet carnalis concupiscentiae, impetus frangitur, et paulatim repressus extinguitur. Maior enim erat cum sequeremur: non omnino nullus, sed certe minor, eum refrenamus.* Et ideo Philosophus dicit, in III *Ethic.* * quod *quemadmodum puerum oportet secundum praeceptum paedagogi vivere, sic et concupiscibile consonare rationi.*

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit secundum illum modum quo puerile dicitur id quod in pueris invenitur. Sic autem non dicitur peccatum intemperantiae puerile, sed secundum similitudinem, ut dictum est *

An secundum dicendum quod concupiscentia aliqua potest dici naturalis dupliciter. Uno modo, secundum suum genus. Et sic temperantia et intemperantia sunt circa concupiscentias naturales: sunt enim circa concupiscentias ciborum et Veneriorum , quae ordinantur ad conservationem naturae l. – Alio modo potest dici concupiscentia naturalis quantum ad speciem eius quod natura ad sui conservationem requirit. Et sic non multum contingit peccare circa naturales concupiscentias. Natura enim non requirit nisi id per quod subvenitur necessitati naturae: in cuius desiderio non contingit esse peccatum, nisi solum scun-

.) *tient. – et efficiamini fiait* PD.
p) *naturales. – a/nnaturales* PG. ct ita tttiim.
y) *ferimus. – referimut* PL, *pertineat* H.

3) *conveniunt. – diferunt* BDEEGIKl.pAC ct A.
t) *na/unse. – Om.* BFpA.

dum quantitatis excessum: ei secundum hoc so-
lum peccatur circa naturalem concupiscentiam,
ut Philosophus dicit, in Hi *Ethic.* * Alia vero,
circa quae plurimum peccatur*, sunt quaedam
concupiscentiae incitamenta, quae hominum cu-
riositas adinvenit: sicut cibi ζ curiose praeparati,
et mulieres ornatae. Et quamvis ista non multum

requirant pueri, nihilominus tamen intemperantia
dicitur puerile peccatum ratione iam * dicta.

An TERTIUM DICENDUM quod id quod ad natu-
ram pertinet in pueris est augmentandum et fo-
vendum. Quod autem pertinet ad defectum ra-
tionis in eis non est fovendum, sed emendan-
dum, ut dictum est *.

ζ) *cibi*. – Om. BFPa, ente *praeparati* ponunt CD! HKL, pout *praeparati* PGa.

Commentaria Cardinalis Caietanf

Is tota quaestione centcsiinaquadragsirnascunda sunt,
non dubitanda, sed notanda quaedam. In secundo siqui-
dem articulo, in responsione ad secundum, scito quod
responsio consistit in hoc - Concupiscentia naturalis est
dupliciter: primo, quia est rei ordinatae ad naturae con-

servationem; secundo, quia est rei requisitae a natura ad
sui conservationem. Sub primo membro continentur omnia
delectabilia ad alimentum ct venerea ordinem habentia:
sub secundo, ea tantum quae natura requirit. Et propterea
in secundo parum contingit errare.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM TIMIDITAS SIT MAIUS VITIUM QUAM INTEMPERANTIA

III *Ethic.*, I cet. xxxt.

Id tertium sic proceditur. Videtur quod
>> timiditas sit maius vitium quam intem-
perantia. Ex hoc enim aliquod vitium
vituperatur quod opponitur bono vir-
tutis. Sed timiditas opponitur fortitudini, quae est
nobilior virtus quam temperantia, cui opponitur
•Qicuui.ai intemperantia: ut ex supra ' dictis patet. Ergo
timiditas est maius vitium quam intemperantia.

2. Praeterea, quanto aliquis deficit in eo quod
difficilius vincitur, tanto minus vituperatur: unde
Philosophus dicit, in VII *Ethic.* ♦ quod *si quis
afortibus ct superexcellentibus delectationibus vin-
citur vel tristitiis, non est admirabile, sed condo-
nabile*. Sed difficilius videtur vincere delectatio-
ñitîeî'ln nes fluam a'ias passiones: unde in II *Ethic.* *
dicitur quod *difficilius est contra voluptatem pu-
gnare quam contra iram* a, quae videtur esse for-
tior quam timor. Ergo intemperantia, quae vin-
citur a delectatione, minus peccatum est quam
timiditas, quae vincitur a timore.

3. Praeterea, de ratione peccati est quod sit
voluntarium. Sed timiditas est magis voluntaria
quam intemperantia: nullus enim concupiscit in-
temperatus esse; aliqui autem ? concupiscunt fu-
gere mortis pericula, quod perlinet ad timidita-
tem. Ergo timiditas est gravius peccatum quam
intemperantia.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in III
Ethic. ♦ quod *intemperantia assimilatur magis
voluntario quam timiditas*. Ergo plus habet de
ratione peccati.

Respondeo dicendum quod unum vitium potest
alteri comparari dupliciter: uno modo, ex parte
t materiae γ vel obiecti; alio modo, ex parte ipsius
hominis peccantis. Et utroque modo intemperan-
tia est gravius vitium quam timiditas. Primo nam-

que ex parte materiae. Nam timiditas refugit pe-
ricula mortis, ad quae vitanda inducit maxima
necessitas conservandae vitae. Intemperantia au-
tem est circa delectationes, quarum appetitus non
est adeo necessarius ad vitae conservationem:
quia, ut dictum est ♦ intemperantia magis est
circa quasdam *appositas* a ♦ delectationes seu con-
cupiscentias quam circa concupiscentias seu de-
lectationes naturales. Quanto autem illud quod
commovet ad peccandum videtur esse magis ne-
cessarium, tanto peccatum levius est. Et ideo in-
temperantia est gravius vitium quam timiditas
ex parte obiecti sive materiae moventis.

Similiter etiam et ex parte ipsius hominis pec-
cantis. Et hoc triplici ratione. Primo quidem, quia
quanto ille qui peccat magis est compos suae
mentis, tanto gravius peccat: unde alienatis non
imputantur peccata. Timores autem et tristitiae
graves, et maxime in periculis mortis, stupefaciunt
mentem hominis. Quod non facit delectatio, quae
moveret ad intemperantiam.

Secundo, quia quanto aliquod peccatum est ma-
gis voluntarium, tanto est gravius. Intemperantia
autem habet plus de voluntario quam timiditas.
Et hoc duplici ratione. Uno modo, quia ea quae
per timorem fiunt principium habent ab exteriori
impellente: unde non sunt simpliciter voluntaria,
sed mixta, ut dicitur in III *Ethic.* * Ea autem quae
per delectationem fiunt sunt simpliciter volunta-
ria. – Alio modo, quia ea quae sunt intemperati
sunt magis voluntaria in particulari, minus autem
voluntaria in universali: nullus enim vellet intem-
peratus esse; allicitur ' tamen homo a singulari-
bus delectabilibus, quae intemperatum faciunt ho-
minem. Propter quod, ad vitandum intemperan-
tiam maximum remedium est ut non immorctur

e; contra iram. – contrarium BFKpA, contra naturam L.
i) autem. – enim BCDEFGHKLPa cx a, tamen P.
7) materiae. – ipsius materiae P.

3) *appositas*. – *oppositas* PDEGHOCLa
<) *allicitur*. – *allicitus* BEFLpAC ct a, *illicitus* pK.

homo circa singularium considerationem. Sed in his quae pertinent ad timiditatem est e converso. Nam singula ζ quae imminent sunt minus voluntaria, ut abiicere clipeum el alia huiusmodi : sed ipsum commune est magis voluntarium, puta fugiendo salvari. Hoc autem esi simpliciter magis voluntarium quod est magis voluntarium T in singularibus, in quibus est actus. Et ideo intemperantia, cum sit simpliciter magis voluntarium quam timiditas, est maius vilium.

Tertio, quia contra intemperantiam potest magis de facili remedium adhiberi quam contra timiditatem : eo quod delectationes ciborum et Venereorum, circa quas est intemperantia, per totam vitam occurrunt, et sine periculo potest homo circa ea exercitari ad hoc quod sil temperatus; sed pericula mortis et rarius occurrunt, et periculosius in his homo exercitatur ad timiditatem fugiendam.

Et ideo intemperantia est simpliciter maius peccatum quam timiditas.

Ad primum ergo dicendum quod excellentia fortitudinis supra temperantiam potest considerari dupliciter. Uno modo, ex parte finis, quod perlinèt ad rationem ' boni: quia scilicet fortitudo magis ordinatur ad bonum commune quam lem-

perantia. Ex hac etiam parte timiditas habet quandam excellentiam supra intemperantiam: inquantum scilicet per timiditatem aliqui desistunt a defensione boni communis. – Alio modo, cx parte difficultatis: inquantum scilicet difficilius est subire pericula mortis quam abstinere a quibusdam delectabilibus. Et quantum ad hoc, non oportet quod timiditas praecellat intemperantiam. Sicut enim maioris virtutis est non vinci a fortiori, ita etiam e contrario minoris vitii est a fortiori vinci, et maioris vitii a debiliori superari *.

Ad secundum dicendum quod amor conservationis vitae, propter quam vitantur pericula mortis, est multo magis connaturalis quam quacunque delectationes ciborum vel Venereorum, quae ad conservationem vitae ordinantur. Et ideo difficilius est vincere timorem periculorum mortis quam concupiscentiam delectationum, quae est in cibus et vcnereis. Cui tamen difficilius est resistere quam irae, tristitiae et timori quorundam aliorum malorum.

Ad tertium dicendum quod in timiditate consideratur magis voluntarium in universali, minus tamen in particulari. Et ideo in ea est magis voluntarium secundum quid, sed ' non simpliciter.

ζ *tingula.* – *lingularia* PDL.
r) *quod ut magii voluntarium.* – Om. ABDEI'pC.

9) *rationem.* — *naturam* D, Momni ceteri cl *a.*
<) — *et* PCGta.

Commentaria Cardinalis Caietani

In tertio autem articulo, in responsione ad primum, habes duo m *a* un<'c rcsPonc*cas regulae Topicae *, puta quod *meliori est peius*. Glossubis hinc quod intelligitur non simpliciter, sed cx illa parte qua opponitur illi bono maiori cx quo melius habet quod sit melius. Sum enim hic quatuor: scilicet fortitudo, temperantia, timiditas ct intemperanti». Et fortitudo est simpliciter melior temperantia. Timiditas autem,

quae fortitudini opponitur, non est simpliciter peior quam temperantia: sed cx illa parte est peior qua privat bono communi, cx quo habet fortitudo excellentiam simplidtr.

Quamvis possit aliter huiusmodi regula glossari: scilicet quod intelligitur formaliter, scilicet de oppositis ut opposita sunt. Quanto enim melius est quod tollitur, tanto peius est illud tollens ut sic.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PECCATUM INTEMPERANTIAE SIT MAXIME EXPROBRABILE

111 *Ethic.*, I cet. xi.

D QUARTUM SIC PROCEditUR. VidetUe quod (^^^peccatum intemperantiae non sit maxime exprobrabile. Sicut enim honor ^^^xQxime debetur virtuti, ita exprobratio debetur peccato. Sed quaedam peccata sunt graviora quam intemperantia: sicut homicidium, blasphemia el alia huiusmodi. Ergo peccatum intemperantiae non est maxime exprobrabile.

2. Praeterea, peccata quae sunt magis communia videntur esse minus exprobrabilia: eo quod de his homines minus verecundantur. Sed peccata intemperantiae sunt maxime communia: quia sunt circa ea quae communiter in usum humanae vitae veniunt, in quibus etiam plurimi peccant. Ergo peccata intemperantiae non videntur esse maxime exprobrabilia.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in VII *Ethic.* ♦

quod *temperantia et intemperantia sunt circa concupiscentias et delectationes humanas*. Sunt autem quaedam concupiscentiae et delectationes turpiores concupiscentiis et delectationibus humanis, quae dicuntur *bestiales* et *a aegritudinales*, ut in eodem libro ' Philosophus dicit. Ergo intemperantia non est maxime exprobrabilis.

Sed coStra est quod Philosophus dicit, in IIII *Ethic.* ♦ quod intemperantia inter alia vitia *videtur iuste exprobrabilis esse*.

Respondeo dicendum quod exprobratio opponi videtur honori et gloriae. Honor autem excellentiae debetur, ut supra * habitum est: gloria autem claritatem importat*. Est igitur intemperantia maxime exprobrabilis, propter duo. Primo quidem, quia maxime repugnat excellentiae hominis: est enim circa delectationes communes nobis et

x) *et.* – *vel* ABF.

•q « eu
i. «n
u «rt. M,
n

XXXIII.
al. u. m

• One!
..£>'le
titidx .

• In r.
•Nomx ;
l«ct. i

.. Did
n. 6» 7-
l cet <1.

e 3
.*,

“

an '

		QUAESTIO CXLII, ARTICULUS IV	i3?
•Q- av.MiH	brutis, ut supra ' habitum est. Unde et in Psalmo *♦	Ad secundum dicendum quod consuetudo pec-	
	dicitur: <i>Homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, et similis fa-</i>	candi diminuit turpitudinem et infamiam peccati	
	<i>ctus est illis.</i> – Secundo, quia maxime repugnat	secundum opinionem hominum: non autem se-	
	eius claritati vel pulchritudini: inquantum scilicet	cundum naturam ipsorum vitiorum.	
	in delectationibus circa quas est intemperantia.	Ab TERTIUM DICENDUM quod cum dicitur intem-	
	minus apparet de lumine rationis, ex qua est tota	perantia maxime esse exprobrabilis, est intelli-	
	claritas et pulchritudo virtutis. Unde et huius-	gendum inter vitia humana, quae scilicet atten-	
	modi delectationes dicuntur maxime P serviles.	duntur secundum passiones humanae naturae	
	Ab primum ergo dicendum quod. sicut Grego-	aliqua-iter i conformes. Sed illa vitia quae exce-	
	rius dicit *, vitia carnalia, quae sub intemperan-	dunt modum humanae naturae, sunt magis ex-	
• xixm.09 ««	tia continentur, etsi sint minoris culpae, sunt tam-	probrabilia. Et tamen illa etiam videntur reduci	
, utēti m	en maioris infamiae. Nam magnitudo culpae	ad genus intemperantiae secundum quondam	
	respicit deordinationem a fine: infamia autem	excessum: sicut si aliquis delectaretur in come-	
	respicit turpitudinem, quae maxime consideratur	stione carniū humanarum , aut in coitu bestia-	
	secundum indecentiam peccantis.	rum aut § masculorum.	

ji) mdxnnc. — Om. PGa.	3) aut.- vel ABCEf; avi maiculorum om. l..
y) aliqua-iter. — animati Ga, aliquando ceteri et a.	

	Commentaria Cardinalis Caietani	
	Tn quarto autem articulo, luere Auctorem a Martino, in	les non sunt conii- nentes neque incontinentes simpliciter, et
• Caodst. 4-	Iqu. tv* de Temperantia **, dicente: « Nescio quomodo	quod bestialitas est minus mala quam intemperantia; et
	Thomas dicit quod secundum Aristotelem bestialitas est	utrobique est eadem ratio, scilicet defectus intellectus. Sed
	exprobrabilior quam intemperantia: cum expresse, ubi ipse	haec non sunt ad propositum. Quin enim de ratione con-
	allegat eum, Aristoteles habeat oppositum, ut expresse	continentiae ei incontinentiae est rationale bellum, ideo nega-
	de-clarat idem Thomas in commento suo super VII Ethic. >	tur continentia in istis irrationalibus hominibus. Et simili-
	Non advertit siquidem Martinus ud formalem sermonem,	ter dicitur minus mala, hoc est, minus nociva: quia, ut
•b rt>p ki t	Auctor siquidem dicit * quod bestialitatis vitium est expro-	dicitur *, mnocentior est pravitas sine intellectu. Cum his
•sapS.n	brabilius: quod etiam Aristoteles in : cap. · VII Ethic, dixit,	tamen stat quod sit turpior, et magis exprobrabilis, et in-
	dum ait quod hos stipcr-uifamamus. Nec inveni in Auctore	famiae maioris: utpotc maxime similem bestiis reddens
‘ iu op. <.	hactenus oppositum. Murtinus autem forte fundavit se su-	hominem voluntarie.
Sa n.*	per vut cap. * eiusdem VII Ethic. *.·. ubi dicitur quod bestia-	

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMATERTIA
DE PARTIBUS TEMPERANTIAE IN GENERALI

Deinde considerandum est de partibus temperantiae *. Et primo, de ipsis partibus in generali: secundo, de singulis carum in speciali‘Q ..*.

‘ Ci. Ibid

ARTICULUS UNICUS

UTRUM CONVENIENTER ASSIGNENTUR PARTES TEMPER ANTIAE

III Sent.. dht. ULini, qu. nt. an. a.

»«fD PRIMUM SIC PRO EDI Π R. VidctUF qtlod

Tullius, in sua *Rhetorica* ♦ inconvc-
2 nienter assignet paries temperantiae,
-^quas dicit esse *continentiam, dementiam, modestiam*. Continentia enim contra virtutem di-
viditur. in VII *Ethic*. * Sed temperantia contine-
tur sub virtute. Ergo continentia non est pars temperantiae.

2. Praeterea, clementia videtur esse mitiga-
tiva odii vel irae. Temperantia autem non est circa huiusmodi. sed circa delectationes tactus, ut dictum est *. Ergo clementia non est pars temperantiae.

3. Praeterea, modestia consistit in exteriori-
bU;} actibus: unde et Apostolus dicit. *Philipp*, iv *: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus*. Sed actus exteriores sunt materia iustitiae, ut supra* habitum est. Ergo modestia magis est pars iusli-
tiac quam temperantiae.

4. Praeterea, Macrobius, *super Somnium Sci-
pionis* *, ponit multo plures temperantiae partes: dicit enim quod temperantiam sequitur *modestia, verecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia*. Andronicus etiam dicit * quod familiares temperantiae sunt *austeritas. continentia, humilitas, simplicitas, ornatus, bona ordinatio, per se sufficientia*. Videtur igitur insuificienter Tullius enumerasse temperantiae partes.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est. alicuius virtutis cardinalis triplices partes esse possunt: scilicet intégrales, subiectivac et potentiaies. Et dicuntur partes intégrales alicuius virtutis conditiones quas necesse est concurrere ad virtutem. Et secundum hoc, sunt duae partes intégrales temperantiae: scilicet *verecundia*, perquam aliquis refugit turpitudinem temperantiae contrariam; et *honestas*, per quam scilicet aliquis amat pulchritudinem temperantiae. Nam sicut ex dictis * patet, praecipue temperantia inter virtutes v^dicat sibi quondam decorem, et vitia intemperantiae maxime turpitudinem habent.

Partes autem subiectivac 3 alicuius virtutis di-

cuntur species eius. Oportet autem diversificare species virtutum ? secundum diversitatem materi-
riac vel obiccti. Est autem temperantia circa delectationes tactus, quae dividuntur m duo genera. Nam quaedam ordinantur ad nutrimentum. Et in his, quantum ad cibum, est *abstinentia*; quantum ad potum, proprie *sobrietas* *. – Quaedam vero ordinantur ad vim generativam. Et in his, quantum ad delectationem principalem ipsius coitus, est *castitas*; quantum autem ad delectationes circumstantes, puta quae sunt in osculis, tactibus et amplexibus, attenditur *pudicitia*.

Partes autem potentiates alicuius virtutis principalis dicuntur virtutes secundariae, quae modum quem principalis virtus observat circa aliquam principalem materiam, eundem γ observant in quibusdam aliis materiis, in quibus non est ita difficile. Pertinet autem ad temperantiam moderari delectationes tactus, quas difficillimum est moderari Unde quaecumque virtus moderationem quandam operatur in aliqua materia ct refrenationem appetitus in aliquid tendentis, poni potest pars temperantiae sicut virtus ci adiuncta. Quod quidem contingit tripliciter: uno modo, in interioribus molibus animi; alio modo, in exterioribus motibus et actibus corporis; tertio modo, in exterioribus rebus. Praeter motum autem concupiscentiae, quem moderatur et refrenat temperantia, tres morus inveniuntur in anima tendentes in aliquid. Primus quidem est motus voluntatis commotae ex impetu passionis: ct hunc motum refrenat *continentia*, ex qua fit ut, licet homo immoderatas concupiscentias patiatur, voluntas tamen non vincitur. Alius autem motus interior in aliquid tendens est motus spei, ct audaciae, quae ipsam consequitur: et hunc motum moderatur sive 5 refrenat *humilitas*. Tertius autem motus est irae tendentis l in vindictam: quem refrenat *mansuetudo* sive *clementia*. – Circa motus autem ct actus corporales moderationem et refrenationem facit *modestia*. Quam Andronicus * 3o in tria dividit. Ad quorum primum perlinet discernere quid sil faciendum et quid dimittendum.

‘ ..
**Qe a.»

m.ftur;

• Cf mia

• Condm

• Ct nuo
.. Condu

• be lurent Mr-
t->r lib. n c«p.
u<

• Op. ., n. », 4 :
“TO
O . IV i.tx -i
Itet un

• Qo au «n.

• v«κ>

• Quuvm.wH.

• ub.icp.vni

• be 4/rrijh.»

d qu. axi»,

3

a) subiectivae. — subieeti FlpB.

jj) virtutum. – virtutis ABF.

γ) euxdem. – idem codice* ct «3.

3) live. – et ABF.

t) tendentis. ~ tendens PG#.

et quid quo ordine sit agendum, et in hoc firmum persistere: et quantum ad hoc ponit *bonam ordinationem*. Aliud autem est quod homo in eo quod agit decentiam observet: et quantum ad hoc ponit *ornatum*. Tertium autem est in colloquiis amicorum, vel quibuscumque aliis: cl quantum ad hoc ponitur *austeritas*. – Circa exteriora vero duplex moderatio est adhibenda. Primo quidem, ut superflua non requirantur: et quantum ad hoc ponitur a Macrobio * *parcitas*, et ab Andronico *per se sufficientia*. Secundo vero, ut homo non nimis exquisita requirat: et quantum ad hoc ponit Macrobius *moderationem*. Andronicus vero *simplicitatem*.

An primum ergo dicendum quod continentia differt quidem a virtute sicut imperfectum a perfecto * ut *nta ** d<cctur: et h°c modo dividitur virtuti. Convenit tamen cum temperantia et in

materia, quia est circa delectationes laetus; et in modo, quia in quadam refrenatione consistit. Ei ideo convenienter ꝑ ponitur pars temperantiae.

An secundum dicendum quod clementia, sive mansuetudo, non ponitur pars temperantiae propter convenientiam materiae: sed quia convenit cum ea in modo refrenandi et moderandi, ut dictum est ♦ *le corpore

Ad tertium dicendum quod circa actus exteriores iustitia attendit id quod est debitum alteri. Hoc autem modestia non attendit, sed solum moderationem quandam. Et ideo non ponitur pars iustitiae, sed temperantiae.

Ad quartum dicendum quod Tullius sub modestia comprehendit omnia illa quae perlinent ad moderationem corporalium motuum et exteriorum rerum; et etiam moderationem spei, quam diximus* ad humilitatem perlinere. *,hu

ζ) *firmum*. – *firmiter* PGa.

r.) *i'<nve*n<nr<r*. – *inctwoofitter* BEFKLpC* NOW tNOOiwilCNifr L

Commentaria Cardinalis Coietani

Ix articulo unico quaestioni* centesimacquadragsimaeterle „ filc dc partibus temperantiae, dubia multa occurrunt, in qu. nr. Primum dubium est dc panibus integralibus -. Quia enim ponit Auctor verecundiam et honestatem partes integrates temperantiae, arguit dupliciter Murtinus* contra hoc. *Primo*, Non plus spectat ud temperantiam fugere turpitudinem illi oppositum et amare pulchritudinem eius, quam ud fortitudinem refugere turpitudinem et amare pulchritudinem eius. Sed propter hoc verecundia et honestas non ponuntur partes fortitudinis. Ergo propter illud non sunt ponendae partes temperantiae.

Secundo. Verecundia et honestas communes sunt omnibus virtutibus: quia in omni materia turpe est recedere a recta ratione, et honestum conformare se illi. Ergo non sunt partes propriae temperantiae.

II. Secundum dubium csr dc partibus potntialibus temperantiae *. Arguit enim ** quod partes assignatae in littera ut potentiates, puta modestia et mansuetudo, non sunt partes temperantiae potentiates. *Primo*, quia si esset, huc ideo esset quia modum illum quem observat temperantia in materia principali, illae observant in materia minus principal. Sed hoc non est. Ergo. – Probatur minor. Tum quia materia temperantiae et istarum virtutum non sunt connexae: ergo non est una principalis, et alia minus principalis. Tum quia actus, puta moderatio, illarum non pendet a moderatione temperantiae aut c contra : ac per hoc, non est unus actus principalis, et alius secundarius.

Secundo, quia sequeretur quod iustitia et fortitudo essent partes potentiates temperantiae. – Probatur sequela: quia secundum Auctorem, moderatio est difficilior in temperantia quam in iustitia et fortitudine.

Tertio. Quaecumque se habent ut partes potentiates et totum, hoc ideo est aut quia certum modum subordinationis habent respectu unius actus: aut respectu plurium actuum subordinatorum. Sed hoc est falsum. Tum quia haec non sufficiunt. Tum quia temperantia et illae ad nullum unum actum subordinantur. Tum quia netus illarum non subordinantur actibus temperantiae.

Quarto, quia videtur multis quod moderatio mansuetudinis sit difficilior quam tcmpcrantinc. – Nec valet dicere quod, licet sit maioris impetus ira, non tamen est tantae durationis. Hoc enim falsum videtur dc his quos Aristodes *duros* appellat *.

Quinto, quia sequeretur quod affabilitas, veritas et curtelia essent partes potentiates mansuetudinis: quod est falsum. – Probatur sequela: quia materia mansuetudinis

est principalior quam materiae istarum, et moderatio eius est difficilior quam moderatio istarum.

III. Tertium dubium - multa continet: est namque de multis in doctrina huius articuli expositis. Refert siquidem illum, ibidem-, Murtinus dc verbo ad verbum: deinde subdit: – Haec opinio in multis defiat. Primo, in hoc: quod *quaecumque virtus moderatur in alia materia, est pars temperantiae*. Quia sic omnis virtus moratis esset pars temperantiae: quoniam omnis operatur et moderatur in alia materia.

Secundo, deficit in hoc quod dicit: *Continentia moderatur motum voluntatis commotae ex impetu passionis*. *Primo* namque, inquit, vellem scire quos motus moderatur continentia: si isti sunt alii ab his quos moderatur temperantia, ut Auctor protestatur.

Secundo. Volo quod temperantia moderetur aliquos motus. Et quaero an voluntas tunc, vel parum ante, est concitata illis motibus, vel non. Si non, ergo non habet mutus illos. Si sic, ergo non solum continentia, sed etiam moderatur temperantia motum voluntatis commotae ex impetu passionis.

Tertio. Continentia, per te, praeter illos motus quos moderatur temperantia, moderatur motum voluntatis impetu passionis concitatae. Aut pro tunc [in] illum motum temperantia immediate aliquid potest: aut non. Si non, ergo temperantia non universaliter moderatur omnes delectationes tactus. Si sic, ergo non est opus continentia.

Quarto. Volo quod temperantia moderaverit in aliquo omnes suos motus. Hoc stante, quaero an possibile sit voluntatem concituri impetu alicuius passionis ad continentiam spectantis, aut non. Si sic, ergo temperantia non moderavit omnes mutus : contra hypolhcsim. Si non, ergo, praeter temperantiam, non est opus continentia.

Istac, inquit demum, rationes videntur mihi apparentes nullum contra opinantem.

IV. \d primum dubium * habetur responsio in littera ' Nsm i quoad verecundiam quidem, in qu. scq., urt. i, ad 3; quoad honestatem vero, qu. extv, art. 4, ad 3. Utrobique siquidem dicitur quod tam verecundia quam honestas communis est nullis virtutibus, sed appropriate conveniunt temperantiae propter turpitudinem quam peculiariter sibi vindicant intemperantiae vitio: verecundia namque timor est turpis et opprobrii, honestas autem decorem oppositum turpitudini et obscuritati, importat.

Unde ad *primum* dicitur quod aliud est loqui de turpitudine contracta ad hoc vitium: et aliud dc turpitudine

'Ci eou hb & Π «in

absolute. Et quod licet cuilibet virtuti conveniat fugere turpitudinem suum, hoc est contractum ad suam materiam; quia tamen turpitude absolute mugis salvatur in una materia quam in alia, ideo mugis ad unam virtutem quam ad alium spectat fugere turpitudinem. Et propter hanc causam magis spectat ad temperantiam refugere turpitudinem quum ad fortitudinem, licet temperantia non refugiat nisi sibi oppositam turpitudinem. Et simile est dc umore honestatis: quia penos oppositum attenditur, iuxta illud Apostoli *⁜*: *Quae inhonestiora sunt* etc.

Et per hoc patet solutio ud *secundum* : quod scilicet, licet haec communia sint multis, appropriate tamen sunt panes integrates temperantiae. Intelligc tamen hoc *cum grano salis* inferius in qu. i.xi,iv, art. 4, ad 4, apposito: scilicet quod verecundia est pars integralis temperantiae non tanquam intrans eius constitutionem, quia in virtuosis non remanet verecundia; sed tanquam disponens ud tempernriam. iuxiu Ambrosium *⁜*: *Verecundia tacit prima temperantiae fundamenta*

V. Ad secundum dubium, de partibus potcntiolibus ♦, dicitur negando minorem *primi* argumenti. Et ad probationem primam dicitur quod materia temperantiae et dictamni virtutum sunt connexae vinculo similitudinis et ordinis in esse morali: quoniam omnes conveniunt in hoc quod praecipue laus carum Consistit in freno. Et inter eas principalior est concupiscentia delectabilium tactus. – Per hoc palet responsio ad secundam probationem eiusdem minoris; quin scilicet non requiritur alia dependentia actuum, sed sut est similitudo et ordo inter actus, ut expositum est.

Ad *secundum* argumentum, negatur sequela. Quoniam ad hoc quod virtus aliqua stl ndiuncta temperantiae, non sufficit quod hubcat faciliorem moderationem: sed exigitur necessario quod principalis laus illius virtutis consistat in moderatione. Comtat autem quod iustitiae principalis laus non est in modo, sed in debitum reddendo, seu rectitudine. Fortitudinis quoque praecipua laus non est in freno, sed in firmitate. Et per hoc patet ratio quare aliquae virtutes, et non omnes, ponuntur partes temperantiae.

Ad *tertium* dicitur quod actui temperantiae subordinate tur actus adiunctarum: itu quod in toto et parte sunt diversi actus, quorum secundarius subordinntur principali, non effective aut finnliter. sed formalitcr, eo modo quo formae imperfectiores subordinantur formis perfectioribus. lum enim declaratum est quod est inter haec similitudo ct ordo.

Ad *quartum* dicitur quod responsio ibi dicta, quae est Auctoris *⁜*, scilicet. *Passiones secundum tactum sunt diu* turniores quam passiones irae*, est bona. Et cum opponitur dc *duris*, respondetur quod passiones secundum metum sunt, per se loquendo, diuturniores quam ira durorum; quoniam in illis est continua per totam vitam pugna, in istis est ad tempus, scilicet usque nd vindictam.

Ad *quintum*, negatur sequela. Tum quia nec veritas ncc affabilitas principaliter laudatur cx modo, sed veritas cx debito, ct affabilitas ex debito condecntiuc, ut patet cx \$Upra * dictis. Et ideo positae sum partes iustitiae. – Tum quia mansuetudo non est virtus principalis, sed c\ť sub temperantia ut principali. – Nullum tamen inconveniens video si mansuetudini, aut alteri secundariae virtuti, adiungerentur aliquae virtutes ut partes potentiates, habentes se nd ipsam sicut ipsa se habet ad principalem simpliciter in illo genere.

VI. Ad tertium dubium in quo corpus articuli exuminatur, dicitur quod, ut cx dictis * patet, doctrina Auctoris in primo non deficit, sed stat solida. Nec sequitur quod omnis alia virtus sit pars temperantiae. Quia licet quaelibet virtus moderetur, non tamen quaelibet virtus moderatur ita quod moderatio sit actus cx quo praecipue laudatur: sic enim intelligcnda sunt verba Auctoris.

Ncc etiam in secundo deficit, dc continentia. Quoniam

continentia non differt a temperantia ut urguens putat, scilicet quod continentia est gradu» superveniens temperantiae *⁜* sed continentia rcalitcr ct essentialiter differt n temperantia. Continentia enim non moderatur passiones, sed voluntatis motum, ne, n multa passione commota, declinet u bono: temperantia vero moderatur directe passione» ipsas, ne insurgant, aut valde parum. Et sic per temperantiam voluntns tanquam in tranquillo operatur: per continentiam vero unquam linctibus agitata.

El per hoc patet nd *primum* quaesitum: quod scilicet continentia moderatur directe actum voluntatis, non passioncs; temperantia vero ipsas passiones.

Ad *secundum* vero dicitur quod motus passionum, ante temperantium, concitant voluntatem: sed genita temperantia, motus non fluctuant amplius. Ad quaestionem ergo dc motibus passionum pracgcncnitarum temperantiae, dicitur quod, sicut Huctus paulotim decrescunt ante tranquillitatem maris, ita et motus passionum: adeo ut, prope tranquillitatem temperantiae, tum parvi fiant motus passionum ut anima disposita sit nd veram tranquillitatem, ct sic per tales motu» non concitatur, aut parum, voluntas. Et proptcrca sola continentia moderatur motum voluntatis inter Huctus passionum; temperantia nutem moderatur motum voluntatis compescendo ne insurgam ductus; dispositio vero propinqua ad temperantiam, mitigando eosdem, moderatur motum voluntatis parum aut nihil commotae. Et qui4 *modicum pro nihilo reputatur* *⁜*. ideo soli continentiae attribuitur moderari motum voluntatis commotae cx ductibus passionum. Et cum dicitur, Ergo voluntas non habuit illos: conceditur; quia tam pani erant ut non commoverent voluntatem. Passiones enim non sunt in voluntate, sed in appetitu sensitivo, in quo est temperantia, et non continentia.

Ad *tertium*, negatur assumptum, scilicet quod continentia moderetur ct motus quos moderatur temperantia, ct motum voluntatis: ut patet cx dictis, Iste enim supponit unum falsum, scilicet quod continentia ct temperantia sint simul tn anima: cum hoc sit impossibile; quoniam si est in anima temperanti», iam est tranquillitas, ct continentia non est, quae non nisi in ductibus invenitur.

Ad *quattum* dicitur quod, ut patet cx dictis, habita temperantia ct stante, non est locus continentiae. Ad id vero quod quaeritur, an temperatus possit habere motum passionis commoventis voluntatem; respondetur quod motus passionis connu bonum rationis dupliciter potest insurgere ln homine. Primo, ut inchoet cx imperio voluntatis. Et sic. quia temperatus potest agere praeter ct contra suum habitum, potest commovere passiones concupiscentiae, in quibus exardescet amplius voluntas, etc. Sed hoc non spectat ad continentiam vel incontinentiam, sed ad malitiam: quia continentia et incontinentia incipiunt a ductibus passionum, ut patet VII *Ethic*. * – Alio modo, ut inchoet ib ipso appetitu sensitivo. Et hoc dupliciter, secundum duplicem modum quo natura operatur: scilicet vel ut in pluribus ct per se; vel ut roro et per accidens. Distat siquidem temperatus a continente et incontinente, cx parte appetitus sensitivi, in hoc quod temperati appetitu» est sic dispositus ut regulariter et ut in pluribus non possit appetere contra bonum rationis: continentis vero et incontinentis appetitus sensitivus communiter ct ut in pluribus movetur contra rationis bonum. Dc possibili autem raro ct per accidens, potest contingere ut appetitus temperati ct mansueti vehementer moveatur contra bonum rationis: sicut in naturalibus contingit monstrum fieri. Sed quoniam doctrina moralis dc his est quae sunt ut in pluribus; ct continentia ne incontinentia, temperantia ct mansuetudo, ct universaliter virtutes, secundum ea quae ut in pluribus inveniuntur pensantur: ideo, dc possibili moruli loquendo, dicendum est quod non potest insurgere apud temperatum et mansuetum motus passionis commoventis voluntatem qui pertineat nd continentiam vel incontinentiam

• CX qu Citiu, m. S num II

• <-(qu Introd.

• Qn <1

• Анн о! Hy-de hb. H. df», 3. 9- -S Ik ri

G». e S. Tti. » -Or Ft Lt- II. «

• Up. «

.1^ .l.

⁜* /en

*ffk. nb i, <ty XUH.

* Suw “

† Qq 3 acu. an.

•Q*. ax,*rt.j.

• No@, ia

• Num. ».

<1.

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMAQUARTA

DE VERECUNDIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de partibus temperantiae in speciali *. Et primo, de partibus quasi integralibus: quae sunt verecundia et honestas *. Circa verecundiam autem quaeruntur quatuor.

Primo: utrum verecundia sit virtus.
Secundo: de quibus sit verecundia.
Tertio: a quibus homo verecundetur.
Quarto: quorum sit verecundari.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VERECUNDIA SIT VIRTUS

Part. III, l.XX1A, an. i, «d a; 111 *Scut.*, ili.t. tun. qu. i, art. i. qu. i, «J i; IV. dht. xrv, qu. j, art. i. qu* 3, ad 5j di«U x*, qu. n, on. i, qu. i, «d 4; *Dt Vtril.*, qu. xrvii, art. 6, ad 16; IV *Eihtc.*, lcc1 xtil

primum sic proceditur. Videtur quod irecundia sil virtus. *Esse enim in medio secundum determinationem rationis* proprium virtutis: ut patet ex definitione virtutis quae ponitur in II *Ethic*, * Sed verecundia consistit in tali medio: ut patet per Philosophum, in II *Ethic*. * Ergo verecundia est virtus.

2. Praeterea, omne laudabile vel est virtus, vel ad virtutem pertinet. Sed verecundia est quiddam laudabile. Non est autem pars alicuius virtutis. Non enim est pars prudentiae: quia non est in ratione, sed in appetitu. Neque etiam esi pars iustitiae: quia verecundia passionem quandam importat, iustitia autem non est circa passionem. Similiter etiam non est pars fortitudinis: quia ad fortitudinem pertinet persistere et aggredi, ad verecundiam autem refugere aliquid. Neque etiam est pars temperantiae: quia temperantia est circa concupiscentias, verecundia autem est timor quidam, ut patet per Philosophum, in IV *Ethic** *? et Per Damascenum, in II libro \ Ergo relinquitur quod verecundia sit virtus.

3. Praeterea, honestum cum virtute convertitur: ut patet per Tullium, in I *de Offic*. * Sed verecundia est quaedam pars honestatis: dicit enim Ambrosius, in I *de Offic*. , quod *verecundia socia ac familiaris est mentis placiditati: proterviam fugitans, ab omni luxu aliena, sobrietatem diligit, et honestatem fovet, et decorem requirit*. Ergo verecundia est virtus.

4. Praeterea, omne vitium opponitur alicui virtuti. Sed quaedam vitia opponuntur verecundiae: scilicet inverecundi» et inordinatus stupor. Ergo verecundia est virtus.

5. Praeterea, *ex actibus similes habitus generantur*, ut dicitur in II *Ethic*. * Sed verecundia importat actum laudabilem. Ergo ex multis talibus actibus causatur habitus. Sed habitus laudabilium

operum est virtu*: ut palet per Philosophum, in I *Ethic*. * Ergo verecundia est virtus.

Sed contra est quod Philosophus, in II * et IV** *Ethic.*, dicit verecundiam non esse virtutem.

Respondeo dicendum quod virtus dupliciter accipitur: proprie scilicet, et communiter. Proprie quidem *virtus perfectio quaedam est*. ut dicitur in VII *Physic*. " Et ideo omne illud quod repugnat perfectioni, etiam si sit bonum, deficit a ratione virtutis. Verecundia autem repugnat perfectioni. Est enim timor alicuius turpis, quod scilicet est exprobrabile: unde Damascenus dicit * quod *verecundia est timor de turpi actu*. Sicut autem spes est de bono possibili et arduo, ita etiam timor est de malo possibili et arduo: ut supra * habitum est, cum de passionibus ageretur. Ille nutem qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit aliquod exprobrabile et turpe ad laciendum ut possibile et arduum, idest difficile ad vitandum: neque etiam actu facit aliquid turpe, unde opprobrium timeat. Unde verecundia. proprie loquendo, non est virtus: deficit enim a perfectione virtutis.

Communiter autem virtus dicitur omne quod est bonum et laudabile in humanis actibus vel passionibus. Et secundum hoc, verecundia quandoque dicitur virtus: cum sit quaedam laudabilis passio.

Ad primum ergo dicendum quod *esse in medio* non sufficit ad rationem virtutis, quamvis sit una particula posita in virtutis definitione: sed requiritur ulterius quod sit *habitus electivus* \ idest ex electione operans. Verecundia autem non nominat habitum, sed passionum. Neque motus eius est ex electione, sed ex impetu quodam passionis. Unde deficit a ratione virtutis.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est *, , ') verecundia est limor turpitudinis et exprobrationis. Dictum est autem supra* quod vilium in temperantiae est turpissimum et maxime expro-

* Gip XII, U l.
% E*0 w>. n.
jo - S TE
x«iu n.
•Cxp tu, u-
S. TV. lxΛ IX.
~ ix. I -
S- Tn hcL vn

• Text xηη Ê*
3:1 i*rv
cap lu. rcCJM
xcaaJa -S
test. H

• 1.0c dt«<a
x.

>

*

t,r

brabile. Et ideo verecundia principalius pertinet ad temperantiam quam ad aliquam aliam virtutem, ratione motivi, quod est turpe: non autem secundum speciem passionis, quae est timor. Secundum tamen quod vitia aliis virtutibus opposita sunt turpia et exprobrabilia, potest etiam verecundia ad alias virtutes pertinere.

Ad tertium dicendum quod verecundia fovet honestatem removendo ea quae sunt honestati contraria: non ita quod pertingat ad perfectam rationem honestatis.

Ad quartum dicendum quod quilibet defectus causai vitium: non autem quodlibet bonum suf-

ficit ad rationem virtutis. Et ideo non oportet quod omne illud cui directe opponitur vitium. sit virtus. - Quamvis omne vitium opponatur alicui virtuti secundum suam originem. Et sic invrecundiu. inquantum provenit ex nimio amore turpitudinum, opponitur temperantiae.

Ad quintum dicendum quod ex multoties verecundari causatur habitus virtutis acquisitae per quam aliquis turpia vitet, de quibus est verecundia: non autem ut aliquis ulterius verecundetur. Sed ex illo habitu virtutis acquisitae sic se habet aliquis quod magis verecundaretur si materia verecundiae adesset.

Commentaria Cardinalia Caietnni

In articulo primo quaestionis centesimaequadragesimae quartae dubium occurrit ad hominem, circa rationem quare verecundia non sit vinus. Quoniam si ratio allatu in littera valet, sequitur quod poenitentia non erit virtus. Quoniam sicut non convenit viro praedito virtute committere aut timere turpe et exprobrabile, ito non convenit eidem committere crimen, quod est materia poenitentiae. Et si commisisse peccatum sufficit ad virtutem poenitentiae, sufficere quoque debet commisisse turpe ud virtutem verecundiae.

Ad hoc respondet Auctor inferius, in qu. lxxxv ♦ Tertiae Partis, ubi dicit non esse eandem rationem de poenitentia et verecundia. Quia verecundia respicit turpe non solum ut praeteritum, sed ut praesens: poenitentia autem ut praeteritum. Repugnat autem virtuoso habere turpe praesens, non autem habuisse: cum ex vitioso fiat quis virtuosos.

Veruntamen, cum his omnibus, tenais poenitentiam non esse virtutem nisi ex suppositione; quoniam non pertinet ad perfectionem hominis simpliciter, sed ex suppositione peccati, ut in ultimo articulo ibidem Auctor docet. Et propterea in primo articulo - ibidem dicit: *Magis depocniten- ita quam verecundia potest dici quod est virtus.* Propter dictam rationem, nocenter dixit ly *magis*: quia neutra est *studiosi*, nisi e.v *suppositione* *.

II. In responsione ad quintum eiusdem articuli, advene distinctionem: quod scilicet ex frequentatis laudabilibus actibus similibus generatur quandoque habitus virtutis ad similes actus. sicut *fabncando fabri fimus*; ei quandoque generatur virtutis habitus non :ul similes actus, scJ ad effectum» eorum. Ex multoties enim verecundari non causatur virtus verecundandi, sed virtus vitandi turpia, quod est ciTctus verecundiae: timens siquidem turpe vitat illud. Ratio autem diversitatis est quia actus quidam secundum suum genus spectam ad genus virtutis, ut operari iustum. forte aut temperatum, etc. quidam sero secundum se non attingunt ud virtutis genus, sed secundum suum effectum. Et propterca in illis ex operibus iustis tit iustitia, ct ex operibus fortibus fortitudo: in htix autem ex operibus verecundiae non verecundiae vinus, sed temperantiae virtus fit.

Per hoc autem quod negamus ex talibus operibus generari virtutem verecundiae, non intelligas quod etiam negemus generari ex talibus habituaalem quandam dispositionem ad verecundandum, quae non est virtus. Ex frequentibus siquidem actibus verecundiae assuefit pars sensitiva nd actus verecundiae: sicut ex aliis consuetis pronisumus ad similia. Er intantum hoc videtur inveniri ut etiam quandoque perfectos viros verecundos esse, beati Bernardi vita testari videatur*.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VERECUNDIA SII DE TURPI ACTU

I' Π., qu. iu., 4rt. 4, eJ 2, ?; *De Vcrit.*, qu. xxvj, irt. 4, <d 7; *In PfOlm.* X1.IΠ; IV *Ethic.*. lect. xvn.

secundum stc proceditur. Videtur quod verecundia non sit de turpi actu. Dicit enimTM Philosophus, in IV *Ethic.* *, quod vcrCXundia est *timor ingloriationis*. Sed quandoque illi qui nihil turpe operantur, ingloriationem sustinent: secundum illud Psalmi *: *Propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam*. Ergo verecundia non est proprie de turpi actu.

2. Praeterea, illa solum videntur esse turpia quae habent rationem peccati. Sed de quibusdam homo verecundatur quae non sunt peccata: puta si aliquis exerceat servilia α opera. Ergo videtur quod verecundia non sil proprie de turpi actu.

3. Praeterea, operationes virtutum non sunt lurPcs sc'd *pulcherrimae*, ut dicitur in I *Ethic.* * Sed quandoque aliqui verecundantur aliqua opera virtutis facere: ut dicitur Luc. tx ♦ *Qui erubuerit*

me et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet. etc. Ergo verecundia non est de turpi actu.

4. Praeterea, si verecundia proprie esset de turpi actu, oporteret quod de magis turpibus homo magis verecundaretur. Sed quandoque homo plus verecundatur de his quae sunt minus peccata: cum tamen de gravissimis quibusdam peccatis gloriantur secundum illud Psalmi } *Quid gloriaris m malitia?* Ergo verecundia non l' rrl=^v proprie est de turpi actu.

Sed contra est quod Damascenus dicit, in II libro *, et Gregorius Nyssenus**, quod *verecundia est timor in turpi actu*, vel *in turpi perpetrato*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum cst, cum de passione timonis ageretur, timor proprie est de malo arduo, quod scilicet difficile vilatur. Est autem duplex turpitude. Una quidem vitiosa: quae scilicet consistit in deformitate actus

. op. *

• Gip -

• Loc. cil *SrJ C*·!

• (up 0

*M-αAīΛ
a<Θ« ū- m.
fl. 111. II HP
Vusutgca.x.
s. ***

•An 1.449

• Uk cil

•Ct xrtot I'

ka xni.

0. Lxvnt,vm

«

«»»

·vα».i6.

QUAESTIO CXLIV, ARTICULUS III

voluntarii. Et haec, proprie loquendo, non habet rationem mali ardui: quod enim in sola voluntate consistit, non videtur esse arduum et elevatum supra hominis potestatem, et propter hoc non apprehenditur sub ratione terribilis. Et propter hoc Philosophus dicit, in II *Rhet.* ♦ quod horum mulorum non est timor.

Alia autem est turpitudine quasi poenalis: quae quidem consistit in vituperatione alicuius, sicut quaedam claritas gloriae consistit in honoratione alicuius. Et quin huiusmodi vituperium habet rationem mali ardui. sicut honor habet rationem boni ardui; verecundia, quae est limor turpitudinis. primo et principaliter respicit vituperium seu opprobrium. Et quia vituperium proprie debetur vitio, sicut honor virtuti, ideo etiam ex consequenti verecundia respicit turpitudinem vitiosam. Unde, sicut Philosophus dicit, in II *Rhet.* *. minus homo verecundatur de defectibus qui non ex eius culpa proveniunt.

Respicit autem verecundia culpam dupliciter. Uno modo, ul aliquis desinat vitiosa agere, propter timorem vituperii. Alio modo, ut homo in turpibus quae agit vitet publicos conspectus, propter timorem vituperii. Quorum primum, secundum Gregorium Nyssenum *. perlinet ad *erubescientiam*, secundum ad *verecundiam*. Unde ipse dicit quod *qui verecundatur. occultat se in his quae agit: qui vero erubescit. timet incidere in ingloriationem*.

Ad primum ergo dicendum quod verecundia proprie respicit ingloriationem secundum quod debetur culpa, quae est defectus voluntarius. Unde Philosophus dicit, in II *Rhet.* *, quod *omnia illa homo magis verecundatur quorum ipse est causa*. Opprobria autem quae inferuntur alicui propter

virtutem, virluosus quidem contemnit, quia indigne sibi irrogamur: sicut de magnanimis Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *; et de Apostolis dicitur *Act.* v*, quod *ibant Apostoli gaudentes a conspectu Concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine lesu contumeliam pati*. Ex imperfectione autem virtutis contingit quod aliquis verecundatur de opprobriis quae sibi inferuntur propter virtutem: quia quanto aliquis est magis virluosus, tanto magis contemnit exteriora bona vel mala. Unde dicitur Isaiae t.i ♦ *Noli timere opprobrium hominum*.

An secundum dicendum quod sicut honor, ul supra * habitum est, quamvis l non debeatur vere nisi soli virtuti, respicit tamen quandam excellentium; ita etiam vituperium, quamvis debeatur proprie soli culpa, respicit tamen, ad minus secundum opinionem hominum, quemcumque defectum. Et ideo de paupertate et ignobilitate 4 ct servitute, et aliis huiusmodi. aliquis verecundatur.

Ad tertium dicendum quod de operibus virtutis in se consideratis non est verecundia. Contingit tamen per accidens quod aliquis de eis verecondetur: vel inquantum habentur ut vitiosa secundum hominum opinionem; vel inquantum homo refugit in operibus virtutis notam de praesumptione, aut etiam de simulatione.

Ad quartum dicendum quod quandoque contingit aliqua graviora peccata minus esse verecundabilia, vel quia habent minus de ratione turpitudinis, sicut peccata spiritualia quam carnalia: vel quia in quodam excessu temporalis boni se habent, sicut magis verecundatur homo de timiditate quam de audacia, et de furto quam de rapina, propter quandam speciem potestatis. Et simile est in aliis.

γ) quatnrit. – ita etiam vituperium quamvlt BEFKEd, om. A. I ignobilitate. – innobilitati ACFIK.

Commontaria Cardinalis Caier.ani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, collige materiam verecundiae propriam esse vituperium. ct consequenter uctum turpem vel defectum: quoniam despicitur primo culpo; ct apud homines, defectus ignobilitatis, paupertatis et huiusmodi. Vitupcria autem propter virtutes non sunt

materia verecundiae, quae est limor laudabilis; aed potius timoris vituperabilis, qui non significatur nomine verccundiae, ut patet li *Ethic.* *, ubi verecundia infer laudabilia computatur. Et haec sufficiant pro sequentibus etiam duobus articulis.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HOMO MAGIS VERECUNDETUR A PERSONIS CONIUNCTIS

tertium sic proceditur. Videtur quod homo non magis verecundatur a personis coniunctis. Dicitur enim in II *Rhet** quod *homines magis erubescunt a quibus volunt in admiratione haberi*. Sed hoc maxime appetit homo a melioribus, qui quandoque non sunt magis coniuncti. Ergo homo non magis erubescit de magis coniunctis.

2. Praeterea, illi videntur esse magis coniun-

cti qui sunt similium operum. Sed homo non erubescit de suo peccato ab his quos scit simili peccato subiacere: quia sicut dicitur in II *Rhet.**, *magis erubescit de peccato a proximis quam a multis*. Ergo homo non magis verecundatur a maxime coniunctis.

3. Praeterea. Philosophus dicit, in II *Rhet.* *magis erubescit de peccato a multis quam a paucis*. Sed hoc non videtur esse verum, quia magis erubescit de peccato a multis quam a paucis, quia magis est in multis peccatum quam in paucis. Ergo homo non magis verecundatur a multis quam a paucis.

a) non magis. – magis non EH1KL, non magis non ÜF. – Ante coniunctii P addit magi».

fabularum fictores. Sed illi qui sunt magis con-
junct! non solent vitia propalare. Ergo ab eis non
maxime est verecundandum.

4. Praeterea, Philosophus, ibidem, dicit quod
*homines maxime verecundantur ab eis inter quos
in nullo defecerunt; et ab eis a quibus primo
aliquid pustulant; et quorum nunc primo volunt
esse amici*. Huiusmodi autem sunt minus con-
juncti. Ergo non magis verecundatur homo de
magis coniunctis.

Sed contra est quod dicitur in II *Rhet.**, quod
eos qui semper aderunt, homines magis erubescunt.

Respondeo dicendum quod, cum vituperium
opponatur honori, sicut honor importat testimo-
nium quoddam de excellentia alicuius, et prae-
cipue quae est secundum virtutem; ita etiam op-
probrium. cuius timor est verecundia, importat
testimonium de defectu alicuius, et praecipue se-
eundum aliquam culpam. Et ideo quanto ? testi-
monium alicuius reputatur maioris ponderis, tanto
ab eo aliquis magis verecundatur. Potest autem
testimonium aliquod maioris ponderis reputari '
vel propter eius certitudinem veritatis; vel pro-
pter effectum. Certitudo autem veritatis adest te-
stimonio alicuius propter duo. Uno quidem modo,
propter rectitudinem iudicii: sicut patet de sapien-
tibus et virtuosis, a quibus homo ct magis de-
siderat honorari, et magis verecundatur. Unde
a pueris ct bestiis nullus verecundatur, propter
defectum recti iudicii qui est in cis. – Alio modo,
propter cognitionem eorum dc quibus est testi-
monium: quia *unusquisque bene indicat quae co-
ēnosc*^*. E* s*c maPs verecundamur a personis
coniunctis, quae magis facta nostra considerant.
A peregrinis autem ct omnino ignotis, ad quos
facta nostra non perveniunt, nullo modo vere-
cundamur.

Ex effectu autem est aliquod testimonium magni
ponderis propter iuvamentum vel nocumentum

ab eo proveniens. Et ideo magis desiderant ho-
mines honorari ab his qui possunt eos iuvare:
et magis verecundantur ab eis qui possunt no-
cere. Et inde est etiam quod, quantum ad aliquid,
magis verecundamur a personis coniunctis. cum
quibus semper sumus conversaturi: quasi ex hoc
nobis perpetuum proveniat detrimentum. Quod
autem provenit a peregrinis et transeuntibus,
quasi cito pertransit.

Ad primum ergo dicendum quod similis ratio
est propter quam verecundamur dc melioribus,
et de magis 4 coniunctis. Quia sicut meliorum
testimonium reputatur magis efficax propter uni-
versalem cognitionem quam habent de rebus, cl
immutabilem sententiam a veritate; ita etiam fa-
miliarium personarum testimonium videtur magis
ehicax propter hoc quia magis cognoscunt par-
ticularia quae circa nos sunt.

Ad secundum dicendum quod testimonium eo-
rum qui sunt nobis coniuncti in similitudine l
peccati, non reformidamus, quia non aestima-
mus quod delectum nostrum apprehendant ut ali-
quid turpe.

Ad tertium dicendum quod a propalantibus
verecundamur propter nocumentum inde prove-
niens, quod est diffamatio apud multos.

Ad quartum dicendum quod etiam ab illis inter
quos nihil mali fecimus, magis verecundamur,
propter nocumentum sequens: quia scilicet per
hoc amittimus bonam opinionem quam dc nobis
habebant. Et etiam quia contraria, iuxta se po-
sita, maiora videntur: unde cum aliquis subito
dc aliquo quem bonum aestimavit, aliquid turpe
percipit, apprehendit hoc ut turpius. – Ab illis
autem a quibus aliquid de novo postulamus, vel
quorum nunc primo volumus esse amici, magis
verecundamur, propter nocumentum inde prove-
niens, quod est impedimentum implendae peti-
tionis et amicitiae consummandae.

fi) quanto. – quando ABFKpE, quod pC, quantuni L.
γ) reputat i. – reportart FI, repertari BpC.

δ) de magi». – de malis BEFpACK, magis PGr.
») similitudine. – ilmilitudnem codices ct 4.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ETIAM IN VIRTUOSIS HOMINIBUS POSSIT ESSE VERECUNDIA

/n Psalm. XI.III; IV Ethic., l cet, xnu

Sed quartum sic proceditur. Videtur quod
I etiam in virtuosis hominibus possit esse
fverecundia. Contrariorum enim contra-
int sunt effectus. Sed illi qui sunt su-
perabundantis malitiae non verecundantur: se-
eundum illud Ierem. ni *: *Species * meretricis
facta est tibi: nescisti erubescere*. Ergo illi qui
sunt virtuosus magis verecundantur.

2. Praeterea, Philosophus dicit, in II *Rhel.**f

quod *homines non solum erubescunt vitia, sed
etiam signa vitiorum*. Quae quidem contingit t
etiam esse in virtuosis. Ergo in virtuosis potest
esse verecundia.

3. Praeterea, verecundia est *timor ingloria-
tionis* ♦ Sed contingit aliquos virtuosos inglorio-
sos esse: puta si falso infamantur T, vel etiam
indigne opprobria patiantur. Ergo verecundia
potest esse in homine virtuoso.

3) Specie». – Front DGaA ct a, Eroni mulieri» P»C, «pat. nc. E.
fi) quae quidem contingit. – quod quidem contingit CDEII1KL,
quae quidem contingunt P; etiam esse om. C; eue om. DEHIL, in
om. BL.

γ) infamantur. – con/ununifur ABFpCK. confirmantur I , diffaman-
tur DGmK ct a, diffamentur P.

QUAESTIO CXLIV, ARTICULUS IV

4. Praeterea, verecundia est pars temperantiae, ut dictum est*. Pars autem non separatur a toto. Cum igitur temperantia sit in homine virtuoso, videtur quod etiam verecundia.

^ Sed contra est quod Philosophus dicit, in IV
* > quod *verecundia non est hominis studiosi*.

• ah » , l
* Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*, verecundia est timor alicuius turpitudinis. Quod autem aliquod malum non timeatur, potest duplici ratione 4 contingere: uno modo, quia non aestimatur ut malum: alio modo, quia non aestimatur ut possibile, vel ut difficile vitari. Et secundum hoc, verecundia in aliquo deficit dupliciter. Uno modo, quia ea quae sunt erubescibilia, non apprehenduntur ut turpia. Et hoc modo carent verecundia homines in peccatis profundati. quibus sua peccata non displicent, sed magis de cis gloriantur. – Alio modo, quia non apprehendunt turpitudinem ut possibilem sibi, vel quasi non facile vitabilem. Et hoc modo senes et virtuosii verecundia carent. Sunt tamen sic dispositi ut, si in eis esset aliquid turpe, de hoc verccundarentur: unde Philosophus dicit, in IV *Ethtc.**, quod *verecundia est ex suppositione studiosi*.

• uca: .e, 7

An primum ergo dicendum quod defectus ve-

recundiae contingit in pessimis et optimis viris ex diversis causis, ut dictum est ♦ Invenitur ŪŪ- * l» corpore
tem in his qui mediocriter sc habent, secundum quod est in eis aliquid de amore boni, ct tamen non totaliter sunt immunes a malo.

Ad secundum dicendum quod ad virtuosum pertinet non solum vitare vitia, sed etiam ea quae habent speciem vitiorum: secundum illud l *ad Thess.* v*: *Ab omni specie mala abstinete vos.* · v« . η.
Et Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, quod vitanda *uc sunt virtuoso tam ea quae sunt mala *secundum veritatem*, quam ea quae sunt mala *secundum opinionem*.

An tertium dicendum quod ihfamationes et opprobria virluosus, ut dictum est*, contemnit, · α π . a. » 4 »
quasi ea quibus ipse non est dignus. Et ideo de his nemo · multum verecundatur. Est tamen aliquis motus verecundiae praeveniens rationem, sicut et ceterarum passionum.

Ad quartum dicendum quod verecundia non est pars temperantiae quasi intrans essentiam eius, sed quasi dispositive se habens ad ipsam. Unde Ambrosius dicit, in l *de Offic.* ♦ quod *verecundia* · ακ ι < η .
iacit prima temperantiae fundamenta, inquantum scilicet incutit horrorem turpitudinis.

8) duplici ratione. – propter dupiiccm rationem PGla.

1) de hie »umo. – nemo de Mi ABF, de hit non 1, etiam nec de hb P-

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMAQUINTA
DE HONESTATE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Qit. V, 4

* (J qa. our,
bitroJ.

Deinde considerandum est de honestate ♦
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: quomodo honestum se habeat ad vir-
tutem.

Secundo: quomodo se habeat ad decorem.
Tertio: quomodo se habeat ad utile et dele-
ctabile.
Quarto: utrum honestas sit pars temperantiae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HONESTUM SIT IDEM VIRTUTI

¶ In primum sic proceditur. Videtur quod
honestum non sit idem virtuti. Dicit
enim Tullius, in sua *Rhetorica* *, hone-
stum esse *quod propter se petitur* e. Vir-
tus autem non petitur propter seipsam,
propter felicitatem: dicit enim Philosophus, in I
Ethic. quod felicitas est *praemium virtutis et
finis*. Ergo honestum non est idem virtuti.

¶ 2^a [^]RAETiRLA[^] secundum Isidorum *, honestas
dicitur *quasi honoris status*. Sed nullis aliis de-
betur honor quam virtuti: nam *virtuti proprie
debetur laus*, ut dicitur in I *Ethic.* * Ergo hone-
stas non est idem virtuti.

¶ 3. Praeterea, *principale virtutis consistit in in-
teriori electione*, ut Philosophus dicit, in VIII
Ethic. Honestas autem magis videtur ad exterior-
em conversationem perlinere: secundum illud I
ad Cor. xiv *: *Omnia honeste et secundum ordinem
fiant in vobis*. Ergo honestas non est idem virtuti.

¶ 4. Praeterea, honestas videtur consistere in
exterioribus divitiis: secundum illud *Eccli.* xi *:
Bona et mala, vita et mors \ utraque a Deo sunt.
Sed in exterioribus divitiis non consistit virtus.
Ergo honestas non est idem virtuti.

¶ Sed contra est quod Tullius, in I *de Offic.* *
et in II *Rhet.* *, dividit I honestum in quatuor
virtutes principales, in quas etiam dividitur virtus.
Ergo honestum est idem virtuti.

¶ Respondeo dicendum quod, sicut Isidorus dicit*,
honestas dicitur *quasi honoris status*. Unde ex hoc
videtur aliquid dici honestum, quod est honore
dignum. Honor autem, ut supra* dictum est,
excellendae debetur. Excellentia autem hominis
maxime consideratur secundum virtutem: quia
est *dispositio perfecti ad optimum*, ut dicitur in
VII *Physic.* * Et ideo honestum, proprie loquen-
do, idem refertur cum virtute.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Philoso-

phus dicit, in I *Ethic.* *, eorum quae propter se
appetuntur, quaedam appetuntur solum propter
se, et nunquam propter aliud: sicut felicitas, quae
est ultimus finis. Quedam vero appetuntur et
propter se, inquantum habent in seipsis aliquam
rationem bonitatis, etiam si nihil aliud boni per
ea nobis accideret: et tamen sunt appetibilia pro-
pter aliud, inquantum scilicet perducunt nos in
aliquod bonum perfectius. Et hoc modo virtutes
sunt propter se appetendae I. Unde Tullius dicit,
in II *Rhet.* *, quod *quiddam est quod sua vi nos
allicit, et sua dignitate trahit*, ut virtus, veritas,
scientia. Et hoc sufficit ad rationem honesti.

Ad secundum dicendum quod eorum quae ho-
norantur praeter virtutem, aliquid est virtute ex-
cellentius: scilicet Deus et beatitudo. Et huius-
modi non sunt ita nobis per experientiam nota
sicut virtutes, secundum quas quotidie operamur.
Et ideo virtus magis sibi vindicat nomen honesti.
– Alia vero, quae sunt infra virtutem, honoran-
tur inquantum coadiuvant ad operationem virtutis:
sicut nobilitas, potentia et divitiae*. Ut enim
Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, huiusmodi
*honorantur a quibusdam: sed secundum veritatem,
solus bonus est honorandus*. Bonus autem est ali-
quis secundum virtutem. Et ideo virtuti quidem
debetur laus, secundum quod est appetibilis pro-
pter aliud: honor autem, prout est appetibilis
propter seipsam. Et secundum hoc habet ratio-
nem honesti.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est *,
honestum importat debitum honoris. Honor au-
tem est contestatio quaedam de excellentia ali-
cuius, ut supra * dictum est. Testimonium autem
non profertur nisi de rebus notis. Interior autem
electio non innotescit homini nisi per exteriores
actus. Et ideo exterior conversatio habet ratio-
nem honesti secundum quod est demonstrativa

•vndeCoa
C»;C pou

•Tull *dei
RScr* lib. I
un a
β

•Qa. an,
•4 V

• AA I
• Vert- »5-

• Vers. 3?»

•S B K

a) *petitur.* – *appetitur* P. ita ttem P»C.
ji) mors. – *paupertas et* (et om. D.) *honestas* addunt PD.
y; *quod Tullius... dividit.* – *illud quod Tullius dicit... dividens*
PGa
5) *quia.* – *quae* PGa. – *ad optimum* om. PG.

<) ./*;* *tendac.* – *appetitivac* ABCEEIIL. *appetibiles* D; *vel appe-
tendas* margo D.
ζ) *ita.* – Om. P.
1) O£<T4/1o»tr»H. – *opera* PGa.
6) *seipsam.* – *seiptum* PDGllj.
0 *profertur.* – *prae/ertur* ABI HL.

interioris rectitudinis. Et propter hoc, radicaliter honestas consistit in interiori electione: significative autem in exteriori conversatione.

Ad quartum dicendum quod quia secundum

Commentaria Cax*

Tn

Qu ».

et aliter in Prima Pane -, ubi bonum conversum cum ente divisum est sufficienter per honestum, utile et delectabile. Aliter nutem, dico, non in significatione, sed in amplitudine. Utrobique siquidem significat appetibile propter se: sed ibi in tota sua amplitudine; hic vero sumitur appropriate ad moralia. Et ideo honestum coincidit hic cum virtute seu virtuoso: et felicitas ut Deus supra ho-

nestatem, sicut supra virtutem, eminent. Ratio autem appropriationis in articulo primo, in responsione ad secundum. explicatur: quia scilicet superiora sunt nobis per experientiam incognita, in virtutibus autem quotidie nos exercere oportet - Honestum ergo, appropriate sumptum, est idem quod decorum ♦. - Et concurrit in idem subiecto tam cum utili quam cum delectabili, particulariter tamen, et non universaliter utroque sumpto; quia scilicet omne honestum est aliquod utile et aliquod delectabile .

et *n >

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM HONESTUM SIT IDEM QUOD DECORUM

.VJiC wotù.

CDd i' ” ‘

honestum non sit idem quod decorum. Ratio enim honesti sumitur ex

'ZS-*s*L2@appetitu: nam honestum est quod per se appetitur *. Sed decorum magis respicit aspectum *, cui placet. Ergo decorum non est idem quod honestum ?.

2. Praeterea, decor quandam claritatem requirit: quae pertinet ad rationem gloriae. Honestum autem respicit honorem Cum igitur honor ei gloria differant, ut supra * dictum est, videtur quod etiam honestum differat a decoro.

3. Praeterea, honestum est idem virtuti, ut supra* dictum est. Sed aliquis decor contrariatur virtuti: unde dicitur Ezech. xvi *: Habens fiduciam in pulchritudine tua. fornicata es in nomine tuo. Ergo honestum non est idem decoro.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I ad Cor. xii *: Quae inhonesta sunt nostra, abundantiore honestatem habent: honesta autem nostra nullius egent. Vocat autem ibi inhonesta, membra turpia; honesta autem, membra pulchra. Ergo honestum et decorum idem esse videntur.

Respondeo dicendum quod, sicut accipi potest ex verbis Dionysii, iv cap. de Div. Nom. *, ad rationem pulchri, sive decori, concurrit et claritas et debita proportio: dicit enim quod Deus dicitur pulcher sicut universorum consonantiae et claritatis causa. Unde pulchritudo corporis in hoc consistit quod homo habeat membra corporis bene proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Et similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit quod conversatio hominis, sive actio eius, sit bene proportionata secundum spiritualem ra-

tionis claritatem. Hoc autem pertinet ad rationem honesti, quod diximus* idem esse virtuti, quae

secundum rationem moderatur omnes res humanas. Et ideo honestum est idem spirituali decori. Unde Augustinus dicit, in libro Oclogintatrium Quaesi. *: Honestatem T voco intelligibilem pulchritudineni, quam spiritualem nos proprie dicimus. Et postea subdit quod sunt multa pulchra risibilia, quae minus proprie honesta appellantur.

An primum ergo dicendum quod obiectum movens appetitum est bonum apprehensum. Quod autem in ipsa apprehensione apparet decorum, accipitur ut conveniens et bonum: et ideo dicit Dionysius, iv cap. de Div. Nom. *, quod omnibus est pulchrum et bonum amabile. Unde et ipsum honestum, secundum quod habet spiritualem decorem, appetibile redditur. Unde et Tullius dicit, in I de Offic. *: Formam ipsam, el tanquam faciem honesti vides: quae si oculis cerneretur, mirabiles amores, ut ait Plato, excitaret sapientiae.

Ad SECUNDUM DICENDUM quod, SICUT SUPRA* dictum est, gloria est effectus honoris: ex hoc enim quod aliquis honoratur vel laudatur, redditur clarus in oculis aliorum. Et ideo, sicut idem est honorificum et gloriosum, ita etiam idem est honestum et decorum.

Ad tertium dicendum quod obiectio illa procedit de pulchritudine corporali. - Quamvis possit dici quod etiam propter pulchritudinem spiritualem aliquis spiritualiter fornicatur, inquantum de ipsa honestate superbit: secundum illud Ezech. xxviii *: Elevatum est cor tuum in decore tuo: perdidisti sapientiam tuam in decore tuo.

eQ affectum. - refectum U cotufccum P.

rJ quid h/nestum. - honestum EF, honesto A.

γ) /fouettaient. - /ionettum P.

et *n >

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM HONESTUM SIT IDEM QUOD DECORUM

.VJiC wotù.

CDd i' ” ‘

honestum non sit idem quod decorum. Ratio enim honesti sumitur ex

'ZS-*s*L2@appetitu: nam honestum est quod per se appetitur *. Sed decorum magis respicit aspectum *, cui placet. Ergo decorum non est idem quod honestum ?.

2. Praeterea, decor quandam claritatem requirit: quae pertinet ad rationem gloriae. Honestum autem respicit honorem Cum igitur honor ei gloria differant, ut supra * dictum est, videtur quod etiam honestum differat a decoro.

3. Praeterea, honestum est idem virtuti, ut supra* dictum est. Sed aliquis decor contrariatur virtuti: unde dicitur Ezech. xvi *: Habens fiduciam in pulchritudine tua. fornicata es in nomine tuo. Ergo honestum non est idem decoro.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I ad Cor. xii *: Quae inhonesta sunt nostra, abundantiore honestatem habent: honesta autem nostra nullius egent. Vocat autem ibi inhonesta, membra turpia; honesta autem, membra pulchra. Ergo honestum et decorum idem esse videntur.

Respondeo dicendum quod, sicut accipi potest ex verbis Dionysii, iv cap. de Div. Nom. *, ad rationem pulchri, sive decori, concurrit et claritas et debita proportio: dicit enim quod Deus dicitur pulcher sicut universorum consonantiae et claritatis causa. Unde pulchritudo corporis in hoc consistit quod homo habeat membra corporis bene proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Et similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit quod conversatio hominis, sive actio eius, sit bene proportionata secundum spiritualem ra-

tionis claritatem. Hoc autem pertinet ad rationem honesti, quod diximus* idem esse virtuti, quae

secundum rationem moderatur omnes res humanas. Et ideo honestum est idem spirituali decori. Unde Augustinus dicit, in libro Oclogintatrium Quaesi. *: Honestatem T voco intelligibilem pulchritudineni, quam spiritualem nos proprie dicimus. Et postea subdit quod sunt multa pulchra risibilia, quae minus proprie honesta appellantur.

An primum ergo dicendum quod obiectum movens appetitum est bonum apprehensum. Quod autem in ipsa apprehensione apparet decorum, accipitur ut conveniens et bonum: et ideo dicit Dionysius, iv cap. de Div. Nom. *, quod omnibus est pulchrum et bonum amabile. Unde et ipsum honestum, secundum quod habet spiritualem decorem, appetibile redditur. Unde et Tullius dicit, in I de Offic. *: Formam ipsam, el tanquam faciem honesti vides: quae si oculis cerneretur, mirabiles amores, ut ait Plato, excitaret sapientiae.

Ad SECUNDUM DICENDUM quod, SICUT SUPRA* dictum est, gloria est effectus honoris: ex hoc enim quod aliquis honoratur vel laudatur, redditur clarus in oculis aliorum. Et ideo, sicut idem est honorificum et gloriosum, ita etiam idem est honestum et decorum.

Ad tertium dicendum quod obiectio illa procedit de pulchritudine corporali. - Quamvis possit dici quod etiam propter pulchritudinem spiritualem aliquis spiritualiter fornicatur, inquantum de ipsa honestate superbit: secundum illud Ezech. xxviii *: Elevatum est cor tuum in decore tuo: perdidisti sapientiam tuam in decore tuo.

eQ affectum. - refectum U cotufccum P.

rJ quid h/nestum. - honestum EF, honesto A.

γ) /fouettaient. - /ionettum P.

et *n >

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM HONESTUM SIT IDEM QUOD DECORUM

.VJiC wotù.

CDd i' ” ‘

honestum non sit idem quod decorum. Ratio enim honesti sumitur ex

'ZS-*s*L2@appetitu: nam honestum est quod per se appetitur *. Sed decorum magis respicit aspectum *, cui placet. Ergo decorum non est idem quod honestum ?.

2. Praeterea, decor quandam claritatem requirit: quae pertinet ad rationem gloriae. Honestum autem respicit honorem Cum igitur honor ei gloria differant, ut supra * dictum est, videtur quod etiam honestum differat a decoro.

3. Praeterea, honestum est idem virtuti, ut supra* dictum est. Sed aliquis decor contrariatur virtuti: unde dicitur Ezech. xvi *: Habens fiduciam in pulchritudine tua. fornicata es in nomine tuo. Ergo honestum non est idem decoro.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I ad Cor. xii *: Quae inhonesta sunt nostra, abundantiore honestatem habent: honesta autem nostra nullius egent. Vocat autem ibi inhonesta, membra turpia; honesta autem, membra pulchra. Ergo honestum et decorum idem esse videntur.

Respondeo dicendum quod, sicut accipi potest ex verbis Dionysii, iv cap. de Div. Nom. *, ad rationem pulchri, sive decori, concurrit et claritas et debita proportio: dicit enim quod Deus dicitur pulcher sicut universorum consonantiae et claritatis causa. Unde pulchritudo corporis in hoc consistit quod homo habeat membra corporis bene proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Et similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit quod conversatio hominis, sive actio eius, sit bene proportionata secundum spiritualem ra-

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HONESTUM DIFFERAT AB UTILI ET DELECTABILI

TERTIUM SIC PROCEDITUR *. Videtur quod honestum non differat ab utili et delectabili. Dicitur enim honestum quod
ÂK'r^hTT/ ^**&^*propter se appetitur* *. Sed delectatio propter se appetitur: *ridiculum enim videtur quærere propter quid aliquis velit delectari*, ut Philo-
s.^i tA? ¶”tophus dicit, in X *Ethic.* * Ergo honestum non differt a delectabili.

2. Praeterea, divitiae sub bono utili continen-
^ {TitiΓ hir: dicit enim Tullius, in II *Rhet.* *: *Est aliquid non propter suam vim et naturam, sed propter fructum et utilitatem petendum I, quod pecunia est*. Sed divitiae habent rationem honestatis: dicitur enim *Eccli.* xt *: *Paupertas et honestas* (idest divitiae) *a Deo sunt*; et xui *: *Pondus super se tollit qui honestiori* (idest *ditiori*) *se communicat*. Ergo honestum non differt ab utili.

3. Praeterea, Tullius probat, in libro *de Offic.* *, quod nihil potest esse utile quod non sit honestum. Et hoc idem habetur per Ambrosium, in libro *de Offic.* * Ergo utile non differt ab honesto.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *Octogintatrium Quaest.* *: *Honestum dicitur quod propter ? seipsum petendum est: utile autem quod ad aliquid aliud referendum est*.

Respondeo dicendum quod honestum concurrat in idem subiectum7 cum utili et delectabili, a quibus tamen differt ratione. Dicitur enim aliquid honestum, sicut dictum est ♦ inquantum habet quendam decorem ex ordinatione rationis. Hoc autem quod est secundum rationem ordinatum, est naturaliter conveniens homini. Unumquodque autem naturaliter delectatur in suo convenienti. Et ideo honestum est naturaliter homini delectabile: sicut de operatione virtutis Philosophus

probat, in I *Ethic.* ♦ Non tamen omne delectabile est honestum: quia potest etiam aliquid esse *-«- conveniens secundum sensum, non secundum rationem; sed hoc delectabile est praeter hominis rationem, quae perficit naturam ipsius. – Ipsa etiam virtus, quae secundum se honesta est, refertur ad aliud sicut ad finem, scilicet ad felicitatem.

Et secundum hoc, idem subiccto est et honestum et utile et delectabile: sed ratione differunt. Nam honestum dicitur secundum quod aliquid habet quandam excellentiam dignam honore propter spiritualem pulchritudinem; delectabile autem. inquantum quietat appetitum; utile autem, inquantum refertur ad aliud. In pluribus tamen est delectabile quam utile et honestum: quia omne utile et honestum est aliququaliter delectabile, sed non convertitur, ut dicitur in II *Ethic.* *

Ad primum ergo dicendum quod honestum dicitur quod propter se appetitur appetitu rationali, qui tendit in id quod est conveniens rationi. Delectabile autem propter se appetitur appetitu sensitivo.

Ad secundum dicendum quod divitiae vocantur nomine honestatis secundum opinionem multorum. qui divitias honorant: vel inquantum ordinantur organice ad actus virtutum, ut dictum est*. .αλ ι.4>

Ad tertium dicendum quod intentio Tullii et Ambrosii dicere est quod nihil potest esse simpliciter et vere utile quod repugnat honestati, quia oportet quod repugnet ultimo fini hominis, quod est bonum secundum rationem: quamvis forte possit esse utile secundum quid, respectu alicuius finis particularis. Non autem intendunt dicere quod omne utile, in se consideratum, pertingat ad rationem honesti.

a) *petendum.* – *appetendum* PGj .
?) *propter.* – *per* ABCDEFt, *fecundum* K. – Pro *petendum*, *hth* *neitum* pK, *appetendum* PACDGsK.

γ) *fubiectum.* – *lubiecto* P.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM HONESTAS DEBEAT PONI PARS TEMPERANTIAE

Supra, qu. (3U.ii).

quartum sic proceditur. Videtur quod honestas non debeat poni pars temperantiae. Non enim α est possibile quod
^“^idem, respectu eiusdem, sit pars et totum. Sed temperantia est pars honesti, ut Tullius dicit, in II *Rhet.* * Ergo honestas non est pars temperantiae.

2. Praeterea, III *Esdrac* * dicitur quod *vinum praecordia facit honesta*. Sed usus vini, praecipue

superfluous, de quo ibi loqui videtur, magis pertinet ad intemperantiam quam ad temperantiam. Ergo honestas non est pars temperantiae.

3. Praeterea, honestum dicitur quod est honore dignum. Sed *iusti et fortes maxime honorantur*, ut dicit Philosophus, in I *Rhet.* * Ergo honestas non pertinet ad temperantiam, sed magis ad iustitiam vel fortitudinem. Unde et Eleazarus dixit, ut dicitur II *Machab.* vi *: *Fortiter pro gra-*

a) *exim.* – *autem* BKpC.

4P «III. η ϰ»
/ - S Th.kci
l.

» m. ■ 7 -
1 lccit m.

I. A/A >

QUAESTIO CXLV , ARTICULUS IV		i49
» c^uin Art*-	<p><i>pissimis ac sanctissimis legibus honesta morte per- fungor</i> P.</p> <p>^El) contra est quod Macrobius * honestatem ponit partem temperantiae. Ambrosius etiam, in l <i>de Offic.</i> *, temperantiae specialiter honestatem attribuit.</p> <p>Respondeo dicendum quod, sicut supra* di- ctum est. honestas est quaedam spiritualis pul- chritudo. Pulchro autem opponitur turpe. Op- posita autem maxime se invicem manifestant. Et ideo ad temperantiam specialiter honestas perti- nere videtur, quae id quod est homini turpissi- mum et indecentissimum repellit, scilicet brutales voluptates. Unde et in ipso nomine temperantiae maxime intelligitur bonum rationis, cuius est mo- derari et <i>temperare</i> concupiscentias pravas. Sic igitur honestas, prout speciali quadam ratione temperantiae attribuitur, ponitur pars eius non quidem subiectiva, vel sicut virtus adiuncta.</p>	<p>sed pars integrals ipsius, sicut quaedam eius conditio.</p> <p>Ad primum ergo dicendum quod temperantia ponitur pars subiectiva honesti prout sumitur in sua communitate. Sic autem non ponitur tempe- rantiae pars.</p> <p>Ad secundum dicendum quod vinum in ebriis <i>facit praecordia honesta</i> secundum eorum repu- tationem : quia videtur eis quod sint magni et honorandi.</p> <p>Ad tertium dicendum quod iuslitiae et fortitudini debetur maior honor quam temperantiae propter maioris boni excellentiam. Sed temperantiae debe- tur maior honor propter cohibitionem vitiorum magis exprobrabilium, ut ex dictis * patet. Et sic honestas magis attribuitur temperantiae: secun- dum regulam Apostoli, l <i>ad Cor.</i> xn *, quod <i>in- honesti nostra maiorem habent honestatem</i>, scili- cet removentem quod inhonestum est.</p>

p) *perfungar.* – *perfungar* Pl.

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMASEXTA

DE A B S T I N E N T I A

IS DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de partibus subiectivis temperantiae ♦ Et primo, de his quae sunt circa delectationes ciborum; secundo, de his quae sunt circa delectationes Venereorum *. Circa primum, considerandum est de abstinentia, quae est circa cibos et potus; et de sobrietate *. quae est specialiter circa potum. Circa

• Cf. exuv, latro!

• Qu. QJ.

• Qu. aui

abstinentiam autem considerata sunt tria: primo, de ipsa abstinentia; secundo, de actu eius, qui est ieiunium *; tertio, de vitio opposito, quod est gula *. Circa abstinentiam autem quaeruntur duo. Primo: utrum abstinentia sit virtus. Secundo: utrum sit virtus specialis.

* Q* <*'''
*Qv cnm'

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ABSTINENTIA SIT VIRTUS

Supra, qu. exuit; Ad Rom., cap. ttv. Icu. n.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod abstinentia non sit virtus. Dicit enim Apostolus, I Cor. iv *: *Non est regnum Dei in sermone, sed in virtute.* In abstinentia autem non consistit regnum Dei. Ergo abstinentia non est virtus. dicit enim Apostolus, Rom. * xiv ♦ *Non est regnum Dei esca et potus; ubi dicit Glossa | ncc m abstinando nec in manducando esse iustitiam.* Ergo abstinentia non est virtus.

»
• Veru. 17.
• ori Aut

• op <

2. Praeterea, Augustinus dicit, in X Confess. *, ad Deum loquens: *Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta. sic alimenta sumpturus accedam.* Sed medicamenta moderari non pertinet ad virtutem, sed ad artem medicinae. Ergo, pari ratione, moderari alimenta, quod pertinet ad abstinentiam, non est actus virtutis, sed artis.

• <b tu n. i\$
u In. I<t tu-
££

3. Praeterea, omnis virtus in medio consistit. ut habetur in II Ethic. ' Abstinentia autem non videtur in medio consistere, sed in detectu: cum ex subtractione nominetur. Ergo abstinentia non est virtus.

λ'Λ'Uli
Atoon.t ao

4. Praeterea, nulla virtus excludit aliam. Sed abstinentia excludit patientiam: dicit enim Gregorius» *Pastorali* *, quod *mentes abstinentium plerumque impatientia excutit a sinu tranquillitatis.* Ibidem etiam dicit quod *cogitationes abstinentium nonnunquam superbiae culpa transfigit:* et ita excludit humilitatem. Ergo abstinentia non est virtus.

• vco. j. 6.

Sed contra est quod dicitur II Pel. 1*: *Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam:* ubi abstinentia aliis virtutibus connumeratur. Ergo abstinentia est virtus.

Respondeo dicendum quod abstinentia ex suo nomine importat subtractionem ciborum. Dupli-

citer ergo nomen abstinentiae accipi potest. Uno modo, secundum quod absolute ciborum subtractionem designat. Et hoc modo abstinentia non designat neque virtutem neque actum virtutis, sed quiddam indifferens. - Alio modo potest accipi secundum quod est ratione regulata. Et tunc significat vel habitum virtutis, vel actum. Et hoc significatur in praemissa* auctoritate Petri, ubi dicitur *in scientia abstinentiam ministrandam:* ut scilicet homo a cibis abstineat prout oportet, *pro congruentia hominum cum quibus vivit et personae suae, et pro valetudinis suae necessitate* *.

<<Λi?
*

An primum ergo dicendum quod et P usus ciborum et eorum abstinentia, secundum se considerata, non pertinent ad regnum Dei: dicit enim Apostolus, I ad Cor. vni *: *Esca nos non commendat Deo. Neque enim, si non manducaverimus, deficiemus: neque, si manducabimus, abundabimus,* scilicet spiritualiter. Utrumque autem eorum secundum quod fit rationabiliter ex fide et dilectione Dei, pertinet ad regnum Dei.

'Ve*.l

An secundum dicendum quod moderatio ciborum secundum quantitatem et qualitatem pertinet ad artem medicinae in comparatione ad valetudinem corporis: sed secundum interiores affectiones, in comparatione ad bonum rationis, pertinet ad abstinentiam. Unde Augustinus dicit, in libro de Quaesi. Evang.*: *Non interest omnino, scilicet ad virtutem, quid alimentorum vel quantum quis accipiat, dummodo id faciat pro congruentia hominum cum quibus vivit et personae suae, et pro valetudinis suae necessitate: sed quanta facilitate et serenitate γ animi his valeat, cum oportet vel necesse est, carere.*

Ad tertium dicendum quod ad temperantiam pertinet refrenare delectationes quae nimis ani-

• Ct a
4

J

• l'tfl. III.
ui. il ci
aJoanit 3<

• (J.- IUI
tiXIX
ter Opp A

• Vcn b

3

• S>IU 5
l.b I. c«i' i

* Qu. cani,
tj. oja
<rt. i Φ» o
*n j.

τ

a) Rom. - / aj Rom. AFLiE, / ad Cor. HDKsC, om. pC.
p) ef. — etiam 1, ora. PDEFGKLsC et a.

γ) et terenitate.- et tereritate PE, ora. I..

mum ad se alliciunt: sicut ad fortitudinem pertinet firmare animum contra timores a bono rationis repellentes. Et ideo sicut laus fortitudinis consistit in quodam excessu, et ex hoc denominantur omnes partes fortitudinis; ita etiam laus temperantiae consistit in quodam defectu, et ex hoc ipsa et omnes partes eius dominantur. Unde et abstinentia, quia pars est temperantiae,

denominatur u defectu. Et tamen consistit in medio, inquantum est secundum rationem rectum.

An quartum dicendum quod illa vitia proveniunt ex abstinentia prout non est secundum rationem rectam. Ratio enim recta facit abstinere *sicut oportet*a, scilicet cum hilaritate mentis; et *propter quod oportet*^ scilicet propter gloriam Dei, non propter gloriam suam.

4) *oportet*. – *apparet* BDEFII.pACK.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo primo quaestionis ccontesirnacqundrugcriinacsex^ttuc, ad secundum, dubium occurrit circa distinctionem ibidem datam de moderatione ciborum secundum diversu, et propter fines diversos. Num u^d abstinentium spectat totum primum membrum, scilicet moderatio ciborum secundum quantitatem et qualitatem: ut patet ex speciebus guhie, quae penes haec distinguuntur ♦. Et rursus ad abstinentiam spectat moderatio ciborum in ordine ad sanitatem corporis: ut patet in III *Ethic*»9 ab Aristotele, et patet etiam superius, in art. 6 qu. cxi.i.

Ad hoc dicitur quod distinctio Auctoris in littera intelligenda est ut in utroque membro sit sermo de propria et principali materia moderaminis, et similiter de proprio et principali line eiusdem. De his siquidem loquendo, pa-

tet primum membrum non claudi sub secundo: sed ex opposito membra divisionis distinguuntur. Nam moderatio respiciens quantitatem aut qualitatem ciborum in ordine ad sanitatem corporis ut proprium et principalem finem, non spectat ad temperantiam, sed medicinae artem. Sed moderatio concupiscentiae tanti et tulit cibi, consoni tciitcet sanitati corporis nui saltem non impeditivi illius, xpectat ad temperantiam in ordine ad bonum rationis, ha quod propria et principalis materia temperantiae est concupiscentia: quantitas autem et qualitas cibi sunt obiecta concupiscentiae, ac per hoc materia remota temperantiae. Finis autem proprius est bonum rationis: sub quo temperantia sanitatem corporis servat, mediante naturali amore, quo *nemo unquam carnem suam odio habuit* .

v, tm. v<

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ABSTINENTIA SIT SPECIALIS VIRTUS

Secundum sic proceditur. Videtur quod abstinentia non sit specialis virtus. Omnis enim virtus secundum seipsam est laudabilis. Sed abstinentia non est secundum se laudabilis: dicit enim Gregorius, in *Pastorali* *, quod *virtus abstinentiae non nisi ex aliis virtutibus commendatur*» Ergo abstinentia non est specialis virtus.

2< PrjVet er l a, Augustinus * dicit, *de Fide ad Pe-imm* quod abstinentia sanctorum est a cibo et potu, non quia aliqua creatura Dei sit mala, sed *pro sola corporis castigatione*. Hoc autem pertinet ad castitatem: ut ex ipso nomine apparet. Ergo abstinentia non est virtus specialis a castitate distincta.

3. Praeterea, sicut homo debet esse contentus moderato cibo, ita et moderata veste: secundum illud 1 *ad Tim.* ult. *: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus*. In moderatione autem vestium non est aliqua specialis virtus. Ergo neque abstinentia ., quae est moderativa alimentorum.

\$EI) contra est quod Macrobius * ponit abstinentiam specialem partem temperantiae.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, virtus moralis conservat bonum rationis contra impetus passionum: et ideo ubi inve-

nitur specialis ratio qua passio abstrahat P α bono rationis, ibi nccessc est esse specialem virtutem. Delectationes autem ciborum natae sunt abstrahere hominem a bono rationis: tum propter earum magnitudinem; tum etiam propter necessitatem ciborum, quibus homo indiget ad vitae conservationem, quam maxime homo desiderat. Et ideo abstinentia est specialis virtus.

Al) PRIMUM ERGO DICENDUM quod VirtUtCS OpOFtCt esse connexas, ut supra * dictum est. Et ideo una virtus adiuvatur et commendatur ex alia: sicut iustitia aT fortitudine. Et per hunc etiam modum virtus abstinentiae commendatur ex aliis virtutibus.

Ad secundum dicendum quod per abstinentiam corpus castigatur non solum contra illecebram * luxuriae, sed etiam contra illecebras gulae: quia dum homo abstinet, magis redditur fortis ad impugnationes gulae vincendas, quae tanto fortiores sunt quanto homo eis magis cedit. Et tamen non prohibetur abstinentiam esse specialem virtutem per hoc quod ad castitatem valet: quia una virtus ad aliam iuvat.

Ad tertium dicendum quod usus vestimentorum est introductus ab arte: usus autem ciborum a natura. Et ideo magis debet esse virtus specialis circa moderationem ciborum quam circa moderationem vestimentorum.

«) *abstinentia*. – *in abstinentia* Λ.
?) *abstrahat*. – *abstrahit* PDGj .

γ) *a*. – ex PGa.
8) *illecebram*. – *illecebras* PDL.

Commentaries Cardinalis Cnietani

In articulo secundo eiusdem ccontcsim.icquadragesimacse-xtutuc quaestionis duo occurrunt. Primum est in responsione ad primum articuli secundi, quod responsio Auctoris non solum dicit abstinentiam commendari cx aliis virtutibus, sed etiam non commendari nisi adiunctam habeat laudem cx aliis virtutibus, ut auctoritas Gregorii exposcit. Sumitur autem sensus iste ex eo quod in responsione didtur quod oportet virtutes esse connexas: ac per hoc, abstinentiam non esse virtutem nisi connexa sit aliis. Et consequenter non est laudabilis nisi cx aliis commendetur. Cum quo patet stare quod habet propnam laudem sicut ceterae virtutes morales, etc.

II. Secundum est in responsione ad tertium eiusdem articuli. Est siquidem in illa duplex dubium. *Unum* est, quia falsum videtur quod *usus vestimentorum sit ab arte introductus*, Quoniam licet vestimenta fiant per artem, quod utamur tamen vestimento, α natura habemus, quae nos indigentes vestimento produxit. Neque enim minus naturaliter homo est animal vestibile quam politicum.

Alterum est quia, dato quod usus vestimentorum esset ab arte, cx hoc non recte infertur quod circa ipsum non sit aliqua specialis virtus: ut obiicit Martinus, in praedicto tractatu *, in qu. i ** de Abstinentia. Quia neque circa pc-cumam ct *dēlēctātiōnes appositae*9, neque circa magna ac-dificia, neque circa ludos multos quorum usus est ab arte, essent ponendae speciales virtutes. Quod est falsum. Ergo, etc.

III. Ad *primum* horum - facile dicitur quod usus vestimentorum est naturalis homini secundum quod est animal rationale, sicut esse politicum: sed non est naturalis eidem secundum naturam sensitivam, nisi inchoative, pro quanto complexio corporis praeparata est ut vestimento melius conservetur. Quod autem non plus quam sic naturalitatis habet, ab arte ponitur esse.

Ad *secundum* vero dicitur quod verba Auctoris pos-sunt intclligi dupliciter. Primo, ut differentia in hoc quod usus cuiusque materiae est a natura vel ab arte, sit causa differentiae in hoc quod in illa materia sit virtus specialis vel non. Et hic sensus est acceptus ab arguente : sed non est intentus ab Auctore.

Secundo modo potest intclligi quod differentia dicta, scilicet a natura vel arte, positu in talibus motcristis, scilicet

usu alimentorum ct vestimentorum, est causa quod sit circa alimenta specialis virtus, et non circa vestimenta. Et hic sensus concedatur: quamvis etiam non habeatur plene in littera, quoniam apponitur ly *magis*, dicendo: *Et ideo magis debet esse virtus specialis circa alimenta quam circa vestimenta*. Directu siquidem intentio litterae est satisfacere argumento per hoc quod non est par ratio de vestimentis ct alimentis nd specialem virtutem sibi vindicandum: hoc enim solvit argumentum n *sicut*, seu a similitudine. Et imparitatem rationis ostendit per hoc quod usus alimen-torum est a natura, vestimentorum vero ab arte. Ad cuius evidentiā, sciendum est quod, dicendo *usus alimentorum*, dico usum necessariorum simpliciter ud vitam animalis. Et si supra talium usum adiungas quod est a natura, habe-bis stutum quod natura in tali usu apposuit aliquam ma-ximam ac propriam tali usui delectationem : quoniam sol-licita circa necessaria sic necessaria sua valde est. Ac per hoc statim habes indigentiam specialis moderationis. Di-cendo nutem *usus vestimentorum*, significo usum ret non omnino, sed ad bene esse necessariae. Et n super hoc ap-posueris quod talis rei usus est ab arte, non habes aliquid speciale ct proprium rcimctivum a bono rationis, sicut ibi erat tam magna delectatio sensibilis: potest enim talis rei usus, qui est ab arte, concurrere cum aliqua alia materia ad eandem formam moderaminis subinduendom. Et ideo cx hac ratione optime illatum est in linera quod potius debet poni specialis virtus circa usum alimentorum mode-randum quam vestimentorum.

Et per hiicc putet quod non oportet .Martino aliter re-spondere, qui non contra litteram sic intellectam, sed primo tantum modo, arguit. Quamvis falsum dicat de tot specie-bus virtutum quos ponendas esse putat. Ncc est verum quod aliqua vinus specialis sit circa pecuniam: quoniam tam libcrnlitas quam magnificentia sine pecunia, cx com-mutatione naturalium divitiarum, exerceri potest, ut patet. Similiter nulln specialis virtus moralis est circa magna ae-dificia aut ludos artificiales aut delectationes appositae, sed haec coincidunt cum similibus sibi materiis virtutum: de-lectationes enim appositae coordinantur cum naturalibus, et est circa eas abstinentia vel castitas; ludi quoque omnes ad eutrapeliam spectant; magna aedificia sub magnis sum-ptibus comprehenduntur spectantibus ad magnificentiam.

• Uf TīmFfrant.
•lorctp adar-
coat. codci.R
*n j q“ auJ”

•Nam tt

•Ci.aa.ei
hfrod

• Ver» j.

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMASEPTIMA
DE IEIUNIO

JN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de ieunio *.
Et circa hoc quaeruntur octo.
Primo: utrum ieunium sit actus virtutis.
Secundo: cuius virtutis sit actus.
Tertio: utrum cadat sub praecepto.
Quarto: utrum aliqui excusentur ab observa-
tione huius praecepti.

Quinto: de tempore ieunii.
Sexto: utrum semel comedere requiratur ad
ieiunium.
Septimo: de hora comestionis ieunantium.
Octavo : de cibis a quibus debent abstinere.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IEIUNIUM SIT ACTUS VIRTUTIS

Supra, qu. mxxvhi, ut. 3, ad 3; IV Sent., diet, xv, qu. in, @rt. i, qu. 2; Zl Perfect. Vit. Spirit., cap. ix; Quodl. V, qu. n. trt. 3.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUI quod
AW,ieiunium non sit actus virtutis. Omnis
Ehyll enim virtutis actus est Deo acceptus.
2ix*^^Sed ieiunium non semper est Deo ac-
ceptum: secundum illud Isaiae lviij *: *Quare ie-
innavimus, et non aspexisti?* Ergo ieiunium non
est actus virtutis.

2. Praeterea, nullus actus virtutis recedit a
medio virtutis. Sed ieiunium recedit a medio vir-
tutis: quod quidem in virtute abstinentiae acci-
pitur secundum hoc, ut subveniatur necessitati
naturae, cui per ieiunium aliquid subtrahitur;
alioquin non iciunantes non haberent virtutem
abstinentiae. Ergo ieiunium non esi actus virtutis.

3. Praeterea, illud quod communiter omnibus
convenit, et bonis et malis, non est actus vir-
tutis. Sed ieiunium est huiusmodi: quilibet enim,
antequam comedat, ieunus est. Ergo ieiunium
non est actus virtutis.

Sed contra est quod connumeratur aliis vir-
tutum actibus, II ad Cor. vi *, ubi Apostolus
dicit: *In ieuniis* ■, *in scientia, in castitate*, etc.

Respondeo dicendum quod ex hoc aliquis actus
est virtuosus, quod per rationem ordinatur ad
aliquod bonum honestum. Hoc autem convenit
ieiunio. Assumitur enim ieiunium principaliter ad
tria. Primo quidem, ad concupiscentias carnis
comprimendas Unde Apostolus dicit, in aucto-
ritate inducta *: *In ieuniis, in castitate*, quia per
ieiunia castitas conservatur. Ut enim Hieronymus
dicit*, *sine Cerere et Bacchofriget Venus*: idest.
per abstinentiam cibi et potus tepescit luxuria. -
Secundo, assumitur ad hoc quod mens liberius
elevator ad sublimia contemplanda. Unde dicitur
Dan. x ♦ quod post ieiunium trium hebdomada-
rum. revelationem accepit a Deo. - Tertio, ad sa-
tisfaciendum pro peccatis. Unde dicitur loel n

*Convertimini ad me in toto corde vestro: in ie-
iunio et fletu et planctu.*

Et hoc est quod Augustinus dicit, in quodam
sermone *de Orat, et leiun.* *: *Ieiunium purgat
mentem, sublevat sensuml, carnem spiritui subii-
cil, corfacit contritum et humiliatum, concupiscen-
tiae nebulas dispergit, libidinum ardores extinguit,
castitatis vero lumen accendit.* Unde patet quod
ieiunium est actus virtutis.

Ad primum ergo dicendum quod contingit quod
aliquis actus qui ex genere suo est virtuosus, ex
aliquibus circumstantiis adiunctis redditur vitiosus.
Unde ibidem dicitur: *Ecce in diebus ieunii vestri
invenitur voluntas vestra*; et paulo post * subditur: *· vm. 4.*
*Ad lites et contentiones ieiunalis, et percutitis pu-
gno impie.* Quod exponens Gregorius, in *Pasto-
rali* dicit: *Voluntas ad laetitiam · pertinet, pu-
gnus ad iram. Incassum ergo per abstinentiam cor-
pus atteritur, si inordinatis motibus dimissa mens
vitiis dissipatur.* Et Augustinus, in praedicto ♦ ser-
mone, dicit quod *ieiunium verbositatem non amat,
divitias superfluitatem indicat, superbiam spernit,
humilitatem commendat, praestat homini seipsuni
intelligere, quod est infirmum et fragile.*

Ad secundum dicendum quod medium virtutis
non accipitur secundum quantitatem, sed *secun-
dum rationem rectam*, ut dicitur in II *Ethic.* *
Ratio autem indicat quod propter aliquam spe-
cialem causam aliquis homo minus sumat de cibo
quam sibi competeret secundum statum commu-
nem: sicut propter infirmitatem vitandam, aut
aliqua opera corporalia expeditius agenda. Et
multo magis ratio recta hoc ordinat ad spiritualia
mala vitanda et bona prosequenda. Non tamen
ratio recta tantum de cibo subtrahit ut natura
conservari non possit: quia, ut Hieronymus dicit,
non differt utrum magno vel parvo tempore te

¶XXX

i) kiirniu. — multis iddunt PGa.
p) comprimendas. — reprimendas Plia.

y) tensum. — propriant EFL, spiritum Λ, lpt1. rwe. l. aiitaum
ct pergunt: 'u'i/i t sublevat. prepnam cornent etc. Plia.
9) laditi.mi. — litem P.

interimas; ci quod l *de rapina holocaustum offert qui vel ciborum nimia egestate, vel manducandi somni penuria, immoderate corpus affligit**. Similiter etiam ratio recta non tantum de cibo subtrahit ut homo reddatur impotens ad debita opera peragenda: unde dicit Hieronymus* quod *rationalis homo dignitatem amittit qui ieunium caritati, vel vigiliis sensus integritati praeferit*.

Ad tertium dicendum quod iciunium naturae, quo quis dicitur ieunus antequam comedat, consistit in pura negatione. Unde non potest poni actus virtutis: sed solum illud ieunium quo quis, cx rationabili proposito, a cibis aliquid abstinere. Unde primum dicitur *ieiunium ieuni* :: secundum vero *ieiunium ieunantis*, quasi cx proposito aliquid agentis.

t) *ft* *uo.t.* – <l'i>*ſ* PGj , ct II.

ζ *jauni.* – *iduitii* ABCDKIII^i, om. I.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo primo quaestionis ccontcsimacquiulragesimucsc-
ptimae. in responsione ad secundum, adverte primo, duo quae recta ratio observat in subtractione alimenti: scilicet conservationem naturae, ct potentiam ad opera debita. Ex primo siquidem habetur quod non est virtutis dc abstinere ut vita minuatur quoad tempus: sive hoc fiat unico actu, puta inedia multorum dierum; sive fiat frequentibus excessibus, puta crebris inediis supra vires; ut patet cx auctoritate Hieronymi : An« *differt utrum pareo rei magno tempore te interimas*.

Ex secundo autem habes quod qui tenetur ad aliquod opus, vel liberale, puta ad legendum, praedicandum, cantandum; vel mechanicum, puta ad fodiendum, aedificandum, etc. : – abstinencia impediens potentiam ad haec non est actus virtutis. Et simile est dc viro qui tenetur ad reddendum debitum coniugale uxori: abstinencia siquidem impediens hoc non est actus virtutis.

II. Sed accidit hoc in loco dubium devotarum personarum. Ferventes siquidem spiritu, aiunt sc velle mortificare, nec curare an decem annis minus victurae sint.

Et augetur dubium ex co quod personas spirituales quae excesserunt in abstinentiis ct huiusmodi. quamvis arguendas credimus, non tamen damnamus homicidii aut saevitiae m scipsas. Quod tamen iudicium fieret si statim sc occidissent, uut simile damnum sibi intulissent. Differt ergo *an magno vel parvo tempore te interimas*.

M' h°c dicitur quod quia, ut ex dictis * patet, regula temperantiae est necessitas vitae praesentis et quantum ad esse et quantum ad bene esse, etiam in ordine ad alios; si quis ex intentione abstineat ut moriatur aut

infirmetur, aut impotens sit ad debita officia peragenda, huiusmodi abstinencia directe contruriatur temperantiae, utpotc cx parte regulae ct linis eius.

Si quis vero abstineat ut carnem spiritui subiiciat, aut ad poenitentiam pro peccatis suis agendam, et in hoc excedat: aut advertit sc excedere, et putat se bene facere: – et tunc procul dubio peccat. Communiter tamen est peccatum veniale huiusmodi excessus: propter rectam intentionem , ct nocumenti ignorantiam quoad notabilitatcm. Apprehendunt enim nocumenta corporis, puta dolorem stomachi, etc., quasi nihil. Et tanto plus excusantur quanto sanitas corporis consideratur ab cis non absolute, sed in ordine ad servitium spiritus. Et secundum morales regulas II *Ethic.**, declinandum est in eam partem vitii quae e\$
similior virtuti : constat autem abstinenciae magis assimilari nimiam abstinentium quam competenter sc nutrire. – Si uutem non advertit sc excedere, utendo illa quam habet discretionem, nullum peccatum est.

Ad primam obicctioncm dicitur quod verba piarum personarum sunt *pie interpretanda*. Intendunt siquidem dicere quod, vacando actibus virtutis ct rationabili abstinenciae, non curant dnninationem vitae: ct in hoc rccto sentiunt Et non intendunt dicere quod volunt ita abstinere ut anticipent mortem.

Ad confirmationem dicitur quod auctoritati Hieronymi non contrariatur commune iudicium. Quoniam Hieronymus loquitur dc interimentibus vel impredientibus sc cx intentione. sci advertendo notabilem excessum nocumenti. Commune autem iudicium extra hos casus est.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IEIUNIUM SIT ACTUS ABSTINENTIAE

Supra. qu. tn. iŋ. i; IV *Sent.*, Jbt. iv, qu. m, an. i, qu* 3.

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. **Vide**Uf quod ieunium non sit actus abstinenciae. Quia super illud Matth. xvn ♦ *Hoc genus daemoniorum* etc., dicit Hieronymus*: *Ieiunium est noti solum ab escis*
sadma est parsimonia victus, abstinenciaque cunctis illecebris abstinere @. Sed hoc per**hactum**

omnem virtutem. Ergo ieunium non est actus specialiter abstinenciae.

2. **Praeterea**. Gregorius dicit, in *Homilia Quadragesimac* * quod iciunium quadragesimalc est decima totius anni. Sed dare decimas est actus religionis, ut supra * habitum est. Ergo ieunium est actus religionis, et non abstinenciae.

3. **Praeterea** . abstinencia est pars temperantiae, ut dictum est*. Temperantia autem contra

fortitudinem dividitur, ad quam pertinet molestias sustinere : quod maxime videtur esse m ieiunio. Ergo ieunium non est actus abstinenciae.

Sed contra est quod Isidorus dicit * quod *ie-*
-EnwJ. vi. *sadma est parsimonia victus, abstinenciaque cunctis illecebris abstinere* @.

Respondeo dicendum quod eadem est materia habitus et actus. Unde omnis actus virtuosus qui est circa aliquam materiam, ad illam virtutem pertinet quae medium in illa materia constituit. Ieiunium autem attenditur in cibis, in quibus medium adinvenit abstinencia. Unde manifestum est quod iciunium est abstinenciae actus.

Ad primum ergo dicendum quod ieunium proprie dictum consistit in abstinendo a cibis. Sed

s) *akiinevc.* – *ittotinaltia* PGa.

• Art praecct
t

• Qu. "75
xxaii. i
qu-Llix
art y

• Kc>p ad i.
enoda aoJuU<
••*Dr t*
• Qu i, cone
4. 'J '

• PIP'.q>
art. i

z

• Car »»»

• Up
cSſ.x.

metaphorice dictum consistit in abstinendo a quibuslibet nocivis, quae maxime sunt peccata.

Vel potest dici quod etiam ieunium proprie dictum est abstinencia ab omnibus illecebris: quia per quaelibet vitia adiuncta desinit esse actus virtuosus. ut dictum est

Ad secundum dicendum quod nihil prohibet actum unius virtutis perlinere ad aliam virtutem, secundum quod ad eius finem ordinatur *, ut ex supra* dictis patet. Et secundum hoc, nihil

prohibet ieunium pertinere ad religionem vel ad castitatem, vel ad quamcumque aliam virtutem.

Ad tertium dicendum quod ad fortitudinem, secundum quod est specialis virtus, non pertinet perferre quascumque molestias, sed solum illas quae sunt circa pericula mortis. Sufferre autem molestias quae sunt ex defectu delectabilium tactus, pertinet ad temperantiam et ad partes eius. Et tales sunt molestiae iciunii.

Commentaria CaixUnalin Caiotani

In articulo secundo eiusdem quaestioni», in responsione ad secundum -, dubium ex Martino occurrit, ubi supra *- , in quaestione de Iciunio -, arguente contra Auctorem in hac secunda solutione, sic. Ieunium non includit negationem aliorum vitiorum tanquam actus principales, neque unquam circumstantiam. Ergo ieunium, positis \cl remotis aliis vitiis, est vestitum omni circumstantia debita. Ergo est actus virtuosus, sive alia vitia ponantur sive non.

Ad hoc dubium dicitur negando consequentiam. Quoniam actus iciunii, ut actus est virtuosus, etsi non exigit negationes aliorum vitiorum ut actus principales aut proprius circumstantias, exigit tamen cos ut concomitantes formam communem omnis virtuosus actus moralis. Est enim forma moralium prudentia, quam exigit omnis moralis vinus, et necessario comitatur omnem moralem virtutem: Ut prt(Ct ex his quae dc connexione virtutum dicta sunt *.

II. Adverte autem hic quod notanter dicimus, *ieunium ut est actus virtutis, seu virtuosus*. Dicimus enim ad differentiam iciunii ut est actus vitiosus; ct iciunii ut est actus cx proprio tantum genere virtuosus. Tripliciter siquidem

contingit actum aliquem ex suo genere bonum inveniri. Primo, ut ordinatum ad finem malum, puta inanem gloriam. Et tunc est imperative actus illius vitii, ac per hoc est actu» vitiosus. – Secundo, secundum scipsum. absque tamen propria virtute elicitiva ipsius: ut cum iniustus et avarus reddit creditori quod suum est; fit enim tunc actus iuslitiae absque iuslitiae virtute, ct sic de aliis. Et sic luxuriosus ct blasphemus, etc., iciunans facit actum abstinentiae cx suo genere, absque abstinentiae virtute. Et per hoc liberat *c a peccato transgressionis praecepti Ecclesiae dc iciunio. – Tertio, ut elicitedum ab ipsa virtute. Et sic solum vocatur ct est actus virtuosus, seu virtutis, simpliciter. Et hoc modo loquitur Auctor in litteni dc iciunii», ut est actus elicitedum a virtute abstinentiae, quae est connexa ceteris virtutibus in forma virtutum, quae est prudentia. Sic autem acceptum ieunium non cadit sub praecepto Ecclesiae. Quia, ut superius ♦ didicimus, non praedpit lex modum operis, scilicet quod cx habitu virtutis operemur: sed ipsa opera quae cx suo genere nata sunt esse opera virtutum.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM IEIUNIUM SIT IN PRAECEPTO

IV Sent, dist. XV» qu. in, «Π. I, qu* 4.

AD TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod ieunium non sit in praecepto. Praecepta enim non dantur de operibus supererogationum, quae cadunt sub consilio. Sed ieunium est opus supererogationis: alioquin, quae el semper aequaliter esset observandum. Ergo ieunium non cadit sub praecepto.

2. Praeterea, quicumque transgreditur praeceptum peccat mortaliter. Si ergo ieunium esset in praecepto, omnes non iciunantes mortaliter peccarent. Per quod videretur magnus laqueus hominibus esse iniectus.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *dc Vera Relig.* *, quod *ab ipsa Dei Sapientia, homine assumpto, a quo in libertatem vocati sumus, pauca sacramenta saluberrima constituta sunt, quae societatem Christiani populi, hoc est sub uno Deo liberae multitudinis. continerent.* Sed non minus videtur libertas populi Christiani impediri per multitudinem observantiarum quam per multitudinem sacramentorum: dicit enim .Augustinus, in libro *ad Inquisitiones Januarii* ♦ quod *quidam ipsam religionem nostram, quam manifestissimis et paucissimis celebrationum sacramentis Dei mi-*

sericordia voluit esse liberam, servilibus premunt oneribus. Ergo videtur quod non debuit per Ecclesiam ieunium sub praecepto institui.

Sed contra est quod Hieronymus, *ad Lucium*, dicit, de ieiumis loquens: *Unaquaeque provincia abundet in suo sensu, et praecepta maiorum leges apostolicas arbitretur.* Ergo ieunium est in praecepto.

Respondeo dicendum quod sicut ad saeculares principes pertinet praecepta legalia, iuris naturalis determinative, tradere de his quae pertinent ad utilitatem communem in temporalibus rebus; ita etiam ad praelatos ecclesiasticos pertinet ea statutis praecipere quae ad utilitatem communem fidelium perlinent in spiritualibus bonis. Dictum est autem * quod ieunium utile est ct ad deletionem? ct cohibitionem culpaе, ct ad elevationem mentis in spiritualia. Unusquisque autem ex naturali ratione tenetur tantum ieuniis uti quantum sibi necessarium est ad praedicta. Et ideo ieunium in communi cudit sub praecepto legis naturae. Sed determinatio temporis ct modi ieunandi secundum convenientiam et utilitatem populi Christiani, cadit sub praecepto iuris positivi quod

3) *laqucut,- la?tw* codke. ct a,- Pru iaircTNJ, faiwt»» L. m-vfntm E.

if) *dg'etiü^rm,* –

DEFpACK.

est a praelatis Ecclesiae institutum. Et hoc est ieiunium Ecclesiae: aliud, naturae L

Ad primum ergo dicendum quod ieiunium, secundum se consideratum, non nominat aliquid eligibile, sed quiddam poenale. Redditur autem eligibile secundum quod est utile ad finem aliquem. Et ideo, absolute consideratum, non est de necessitate praecepti: sed est de necessitate praecepti unicuique tali remedio indigenti. Et quia multitudo hominum ut plurimum indiget tali remedio, tum quia *in multis omnes offendimus*. ut dicitur Iac. m *; tum etiam quia *caro concupiscit adversus spiritum*, ut dicitur Galat. v ♦ conveniens luit ut Ecclesia aliqua iciunia statueret communiter ab omnibus observanda, non quasi praecepto subiiciens id quod simpliciter ad supererogationem δ perlinet, sed quasi in speciali determinans id quod est necessarium in comuni.

An secundum dicendum quod praecepta quae per modum communis statuti proponuntur, non eodem modo obligant omnes, sed secundum quod requiritur ad finem quem legislator intendit. Cuius

auctoritatem si aliquis transgrediendo statutum contemnat; vel hoc modo transgrediatur quod impediatur finis quem intendit: peccat mortaliter talis transgressor. Si autem ex aliqua rationabili causa quis statutum non servet, praecipue in casu in quo etiam, si legislator adesset, non decerneret esse servandum: talis transgressio non constituit peccatum mortale. Et inde est quod non omnes qui omnino non · servant iciunia Ecclesiae, mortaliter peccant.

Ad tertium dicendum quod Augustinus ibi loquitur de his *quae neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur. nec in conciliis episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universalis Ecclesiae roborata sunt*. Iciunia vero quae sunt in praecepto, sunt in conciliis episcoporum statuta, et consuetudine universalis Ecclesiae roborata. Nec sunt contra libertatem populi fidelis: sed magis sunt utilia ad impediendum servitutem peccati, quae repugnat libertati spirituali; de qua dicitur, *Galat. v *: Vos autem, fratres, in libertatem vocati estis: tantum, ne libertatem detis in occasionem carnis*.

"f) naturae. – vero est naturae PDG.

3) n/perfrogationem. – erogationem ACLFGIKIxi.

cl omnino non. – κοη PDEGIpK ct a, omnino pF. non omnino sA, om. pA.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis, ct specialiter in responsione ad secundum, dubium occurrit, an is qui non eget ieiunii remedio ad deletionem cohibitioncmque culpae ncc mentis elevationem, teneatur ad ieiunium Ecclesiae ex praecepto. Et est ratio dubii quia secundum Auctoris doctrinam, apparet pars negativa vera. Quoniam et in responsione ad primum expresse dicitur quoti *ieiunium absolute non est de necessitate praecepti: sed est de necessitate praecepti unicuique tali remedio indigenti*. – Et in responsione ad secundum dicitur quod *praecepta quae per modum statuti communis proponuntur, non eodem modo obligant omnes, sed secundum quod requiritur ad finem quem legislator intendit*.

Affirmativa autem pars probatur, primo, cx communi ratione obligationis praeceptorum. Nam, ut superius · dicimus, sub praecepto non cadit finis, sed id quod statuitur laciendum, quod est ordinatum ad finem. Unde dictum est * quod sub praecepto dc sanctificatione festorum non cadit quies spiritualis, quae est finis, sed quies corporalis a servilibus, quae est statuta propter quietem spirituales ut finem. Et sic in proposito abstinentia est quae cadit sub praecepto: ct non aliquod illorum trium quae ponuntur finis abstinentiae. Ac per hoc. sive finis abstinentium exigat in aliquo sive non, tenetur implere id quod sub praecepto cudit. – Secundo, cx eo quod aliter liceret cuilibet commutare sibi ieiunium in alia opera: verbi gratia, delere peccata eleemosyna vel nova contritione, cohibere peccata multa cautela ct oratione, elevatam mentem habere parco alimento, absque iciunio tamen. Et tenet sequela: quia commutatione tali utens non indiget remedio ieiunii ad hos fines, sed meliori remedio utitur.

II. Ad hoc dicitur quod procul dubio quilibet non impeditus, sive egeat sive non remedio ieiunii, subiacet praecepto ieiunii. Et ratio est quia lex ieiunii data est omnibus potentibus iciunnre, quia omnes tales indigent remedio ieiunii vel pro peccato praeterito delendo, vel cavendo futuro constat enim omnes esse peccatores, qunndiu in via hac sumus. Et si quis non egeret tali remedio in specie, quia tamen lex data est de tali specie remedii quo communiter homines egent, subiacet etiam ille dictae legi. Pro

universali siquidem regula est habendum quod lex quae communiter fit ad omnes ut singulares personas, pro remedio vel quocumque alio medio excquendo, ligat omnes non impeditos. Quin licet ratio legis sit indigentia remedii, vis tamen coactiva eius est ad non impeditos: quoniam hoc expedit ct ad communem legis finem, qui est facere homines virtuosos *; et communem hominum sublectionem sub lege; et est de natura vis coactivae legis, scilicet obligare si impedimentum non obstat, sicut competit naturalibus agentibus agere efficaciter in passum non impeditum.

Ad primum ergo tn oppositum dicitur quod sensus litterae est quod ieiunium. quia est dc genere utilium, non cadit sub praecepto nisi in online ad finem: hoc enim sonat nomen remedii. Quod gratis conceditur. Quia ratio legis ieiunii est determinare remedium cuilibet communiter opportunum: quoniam quilibet potens eget tali remedio, vel ut curativo vel ut praeservalivo, ut praedictum csU

Ad secundum vero dicitur quod obligatio legis dicitur ligare unumquemque secundum requisitionem ad finem, quia ordo communis ad finem est ratio obligandi quemlibet potentem; et impedimenta talis finis per huiusmodi medium sunt rationes excusantes ab observatione legis huius. Ita quod necessitas ieiunii ad finem in quolibet singulari non ponitur causa legis nisi cx communi conditione, ct non cx partiali dispositione cuiusque: excusantia autem cx particularibus impedimentis impotentiae istius vel illius conditionis personarum, vel ipsarum personarum, sumuntur habita ratione tinis.

III. In eodem articulo, in responsione ad secundum, dubium occurrit. an frangens Ecclesiae ieiunium non in contemptum, sine causa rationabili tamen, peccet mortaliter. Et est ratio dubii diversa diversorum sententia.

Ad huius evidentiam, sciendum est quod in ieiunii eclesiastici. dc quo est sermo, observatione duplex virtus invenitur, scilicet obedientm et abstinentia.: nam ieiunando cxcquitur homo Ecclesiae praeceptum, ct per hoc obedit; ct medium ab ecclesiastica prudentia determinatum in cibo ct potu servat, ct per hoc abstinet, iuxta dictas autem virtutes, duo quoque vitia contradantur iciunio: scilicet inobe-

41* id*. qu. c <n 9. ad 9.

‘Qq cxxu.an 9. Comment, num. l.

* α AnaM-S» ;kii. ūs, 1. or vu 1 *. S Tfc. lcci vt

* u uni, m 5, u : 242 242 *m til.-. »*. *Vb «M, 4Π 4 t ,

*w B - aw. *n ment 1

* Hiet l XX> 4M-.

* Ecr- «6r»

* Fe

Otter * W, art i.

QUAESTIO CXLV11, ARTICULUS 111

dientia ct gula. Et ex parte siquidem inobedicntiac, non est peccatum mortale transgredi simplicia statutu iuris positivi, nisi propter contemptum: quoniam solus contemptus est formalitcr inobedientia mortalis, ut patet cx dictis m tractatu dc obedientia *. Ex parte vero abstinentiae, quae ut remedium quoddam praecepta est, non est peccatum mor- ule nisi impediatur finis intentui per talem abstinentiam. Sic enim in hac littera dc utroque modo transgrediendi iciunium habes: *Cuius auctoritatem si quis contemnat, vel hoc modo transgrediatur quod impediatur finis intentus, peccat mortaliter*. Verum quia in primo omnes conveniunt, scilicet quod violans iciunium Ecclesiae cx contemptu pec- cat mortaliter; et in secundo consistit difficultas duplex, prima, quae aut qualis est transgressio iciunii impediens finem; secunda, si talis transgressio constituit mortale pec- catum: ideo utrumque considerandum est.

IV. Requiruntur igitur ad primum duae conditiones. Altera est ut sit transgressio medii statuti ab Ecclesia. Al- tera est ut sit impediens finem. Ob defectum primae con- ditionis, comedens nimis, quasi usque ud crapulam, in dic iciunii, non incidit in cusum istum: quia talis excessus non est transgressio medii ab Ecclesia statuti; num Ecclesia non obligavit ud quantitatem cibi in dic iciunii, sed quoad quantitatem reliquit unumquemque in iurc naturae. Si enim huiusmodi excessus contrariurctur statuto Ecclesiae, cum ha- beat alterum conditionem, scilicet quod impedit finem (num *venter plenus spumat libidinem* ⁷, ct mentem deprimit, ct vitium facit aut auget), sequeretur quod esset solutio ie- iunii cum peccato mortali. – Ob defectum secundae con- ditionis, qui non servat medium ub Ecclesia statutum ut pascat se gregemque suum *pane vitae et intellectus* ⁸, im- munis est a peccata: quoniam talis finem iciunii non im- pedit. sed promovet in se ct in aliis, ut patet.

Et prima quidem conditio omnibus nota est: quoniam penes conditiones iciunio ab Ecclesia appositas, puta tem- pus, qualitatem cibi, horam, unitatemque manducandi, con- sistit. – Secunda vero ab ipso Auctore exposita in IV *Sent.*, dist. xv, qu. in, art. i, qu* 4, ad 3, invenitur, dum dicit: *Intentioni legislatoris obviat qui ex contemptu, vel sine aliqua rationabili causa, ordinationem non servat*. Et hunc- met expositionem hoc in loco insinuat, dum contra trans- gressionem vel cx contemptu vel cx impedimento finis, distinguit non servare cx rationabili causa, subdendo: Si *autem ex aliqua rationabili causa*, etc. – Et per haec dare patet quuc et qualis est trangressio impediens finem.

V. An autem sit monde peccatum semper huiusmodi transgressio, apud Auctorem non verritur in dubium: quia expresse in littera dicitur quod talis transgressio esi pec- catum mortale. Sed ex aliorum dictis dubium habet. Nam quidum ⁹ videntur velle quod transgressio iciunii ex contcrn- ptu sula esc peccatum morlelc. QuiJ.irn ¹⁰ autem, etiam *illa quae est sine causa est peccatum mortale*; nam *illa quae fi* cx causa fton ex tofo sufficiente, peccatum veniale est*. Inter istas autem opiniones, prima *n* ratione longe est, sup-posito quod Ecclesia iciunium praeceperit. Quoniam solum obedientiam in Ecclesiae praeceptis consideravit: cum ta- men. ultra communem conditionem praeceptorum, quam attendit obedientia, oporteat considerare actum virtutis qui sub praecepto ponitur, et finem eius. Et proptcrca Auctor duas radices transgressionis posuit: alteram ex parte au- ctoritatis praeceptivae; ct alteram cx parte finis intenti per actum imperatum a lege. Haec enim duo sunt principalia in qualibet lege, ud quuc cetera ordinantur. Et proptcrca penes ambo transgressio mortalis, quasi principium legalis vitae tollens, determinatur.

Secunda vero opinio inultum inniti videtur aequitati, ne lex positiva nimis dura sit. Et potest ad Auctoris do- ctrinam reduci, distinguendo ile causa rationabili: scilicet simpliciter ct absolute; vel secundum aestimationem. Nam non servare iciunium cx causa rationabili simpliciter ct ab- solute, non est contni praeceptum Ecclesiae, quod intelli- gitur, cessante rationabili causa ad oppositum. Et hoc est clarum. Et similiter si non servo iciunium ex causa ratio- nabili secundum meam aestimationem, absque fraude, puta quia videtur mihi quod sim adeo debili.» ut non compr-

hendar sub obligatis ad iciunium, quamvis in veritate non sit in mc debilitas sufficiens ad eximendum me a vinculo iciunii, excusor a peccato mortali¹¹ quamvis pccccm venia- liter si, absque pastoris induito, negligenter meas vires exa- minans, violavi iciunium. Ad quaesitum ergo respondendo, dicitur quod solvens Ecclesiae iciunium sine causa ratio- nabili tam absolute quam secundum aestimationem suam, peccat mortaliter, quoniam talis ct transgreditur medium abstinentiae statutum ab Ecclesia, ct transgreditur sic ut impediat legislatorem α fine intento in ipso homine po- tente iciunarc, dum sine omni rationabili causa medium renuit in scipio ad finem. Hoc namque est evidenter im- pedire intentionem legis talis ut perveniat ad finem*, ac per hoc, est directe legi obviare. – Solvens autem illud cx causa rationabili secundum aestimationem suam absque fraude, vel aliorum melius indicantium scrupulosos, non peccat mortaliter: quoniam infra latitudinem causae ratio- nabilis continetur uterque modus rationabilitatis in tali ma- teria; ut communis opinio, ct conscientia hominum timen- tium Deum approbare videtur.

Et scito quod, nili communis Christianae Ecclesiae in- terpretatio susciperet statutum iciunii esse non simplex statutum, sed habere vim praeceptivam, stricte sumendo praeceptum, verum procul dubio esset quod non nisi pro- pter contemptum transgressio iciunii esset peccatum mor- ille. Quoniam in simplicium statutorum materia trans- gressio medii et impeditio finis, licet sit mala, non tamen mortale inducit peccatum, nisi materia illa ad caritatem Dei aut proximi necessaria sit: quod in proposito consui non habere locum, quia iciunium huiusmodi consul nec ad Dei nec uJ proximi dilectionem esse necessarium. Et haec dixerim quia, cx vi verborum, nullibi iciunium ecclesiasti- cum invenitur praeceptum, loquendo dc praecepto stricte.

VI. In eodem articulo dubium occurrit de causa ratio- nabili cx qua potentes iciunarc non tenentur ad ieiunia. De impotentia namque dubium non est. Et dc quibusdam conditionibus personarum, an scilicet reddant homines im- potentes, ut pueritia, senectus, ct huiusmodi, in sequenti articulo erit sermo. Nunc quaestio occurrit de causa ra- tionabiliter excusante potentes dius iciunarc: an sil neces- sitas sola, an etiam pictas. Et est ratio dubii quia hinc apparet quod sola nécessitai excuset: quoniam dicitur¹² quod itinérantes et operarii qui possunt iter aut opus minuere aut differre absque damno, tenentur nd ieiunia. – Inde autem apparet quod etiam pictas: quoniam dicitur* ¹³ O. AM. quod peregrinatio festina cx devotione ad aliquod festum excusat a iciunio.

VII. A l hoc dicitur quod rationabilis in primis causa quod alias potentes iciunarc non ieiuvent, est necessitas ali- cuius impediensis iciunium quod oportet fieri vel ad conser- vandum vitam vel sanitatem vel statum temporalem, vel vi- tandum damnum, aut acquirendum aliquid raro contingens. Declaro singula. Si oportet aliquem laborare quia cx solo labore vivere potest, ani sine (alis laboris mercedc non polc’t habere omnia necessaria ad sanitatem vel statum temporalem sui ct suorum: puta quia est faber» et sine continuo exercitio non potest vivere ipse cum sua familia iuxtn gradum suum, ct dotare filias, et tenere filium in studio, ct vestire suos ut decet suam conditionem, ct alio huiusmodi. Similiter ad vitandum damnum, non solum repente occurrens, puta propter bellum imminens, sed sim- pliciter: puta quia mercator, si non cito pergit «ut per- ficit talia opera, damnificatur in rebus suis. Et similiter si damnum lucri cessantis repente accidit; ut dc pisca- tione allicium dicitur. In omnibus enim dictis casibus ct .similibus necessitas excusat a iciunio Ecclesiae, cx quo, simul cum his operibus, non possunt iciunarc.

Excusat quoque multo magis necessitas spiritualis. Nam si ad vitam spiritualem sui vel alienus oportet aliquid in- compaticns iciunii perficere, puta longam diaetam facere, aut cx officio vel obedientia praedicare vel confessiones audire, docere verbo vel scripto, aut aliquid huiusmodi, ita quod tali* humo non potest, ieiuando, aliquid huius- modi adimplere, excusatur a iciunio, – Et simile est dc omnibus quae quis tenetur adimplere Ecclesia enim, prae-

⁷ Qu ev, <n. », d l . U . qu or ⁸ n. », Ccm- M*t eum. m

⁹ Hiarva. Ejfu. LUXUI, jjo

¹⁰ forir. «p »»

¹¹ Artb- 7 &■ I*. J. cjp a. >.-S. Th. XIX.

¹² Ctan.4.«d»

¹³ O. AM.

cipicns ieiunia, non absolvit hominem ab his nd quae alias tenetur, ut, praetermissis illis, iciunet. Et propter hanc rationem uxor quae cx ieiunio macilenta minusquc grata viri sui oculis apparet, et hinc despici aut minus amari sc conspicit ab eo, excusatur a ieiunio: quoniam ipsa tenetur se conservare gratum viro suo. Pincernae quoque principum ctinm mune comedentium excusantur quoad illos actus quibus praesumunt aliqua pro securitate dominorum suorum: quoniam ad hoc alias tenebantur. Ncc spectat ad cos iudicarc an domini sui excusentur a iciunio: sed, iuxta Apostoli sententiam, *qui non manducat manducantem non iudicet* ♦, sed praesumat ipsum vel dispensatum a Pāpa, vel u conditione aliqua occulta sibi. Et cx eadem radice excusantur etiam si, pro huiusmodi securitate dominorum infirmorum aut dispensatorum, credendam facerent in cibis prohibitis, scilicet ovis ct carnibus. Non absolvuntur tamen isti propterca a iciunii vinculo: sed illas sumptiones computare debent ac si non fuissent, ex alio cupite, quia scilicet non fiunt manducandi gratia, sed ex necessitate servitii contingunt.

Pictas deinde excusat quoties iciunium maioris boni invenitur impeditivum: ut habes in cap. *Non mediocriter, de Consecr.*, dist. V. Et ratio est quia iciunium praeceptum est ut medium promotivum ad spirituale bonum. Constat autem quod si observaretur quando est impeditivum maioris boni, tunc contra intentionem legis ageretur, quae iciunium ut promotivum, et non ut impeditivum boni praecepit: intentioni siquidem promovendi ad bonum obstat impedire maius bonum. Ncc obstat quod *de Consecr.*, dist. V, cap. */ieiunia*, Gclasius * Papa dicit: *feiunia sine rationabili necessitate non solvant*: quoniam extra rationabi-

lem necessitatem non est pictas, quoniam valde necessaria est, ct magis quam corporalis iciunii exercitatio, iuxta illud Apostoli ·, *Exerce teipsum ad pietatem*, etc. – Et hinc fit ut excusentur u ieiunio qui cx pietate sponte vacant operibus misericordiae, tam corporalis quam spiritualis, si iciunium cos ab huiusmodi operibus impediret. Qui nutem vacant istis propter lucrum, ut mercenarii, cx hoc cupite non excusantur (sed forte cx alio capite superius dicto, scilicet cx necessitate): quin isti non pietatis, sed mercedis gratia operantur. Et propter hoc, illi qui praedicunt aut confessiones audiunt sun sponte ut lucrentur pecunias. si non possunt simul iciunarc, non excusantur propterca a iciunio. – Et quia iciunium impedire maius bonum contingit non solum quasi per sc. hoc est cx parte iciunantis, sed per nccidcns, hoc est ex parte alterius, cui persona tenetur convivere; ideo, si propter improbitatem viri uxor potens iciunarc compellitur ad non iciunandum, potest cx dispensatione iciunium solve: quoniam casus est talis in quo, si legislator adesset, mallet pacem domus quam iciunium uxoris; compatiendum quippe est sexui. Deberet tamen per alia pia opera uxor iciunium suum redimere: ct hoc auctoritate episcopi.

In utroque autem, scilicet necessitatis vel pietatis casu, scito quod quidquid excusaret a custodia diei festi *, cx-cusat u ieiunio, si est illi incompassibile: quoniam prae-cpctum iciunii minus est ct minus arctum.

In omnibus autem casibus in quibus rationabilis est causa solvendi iciunium, si aliquid ambiguitatis habet, superioris arbitrium, causa cognita, vel commutatio licitam tute reddit solutionem iciunii: quoniam superioris iudicium supplet defectum in huiusmodi.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM OMNES AD IEIUNIA ECCLESIAE TENEANTUR

IV *Sent.*, diu. XV, qu. in. art. ·,

¶ S n quantum sic proceditur. Videtur quod omnes ad ieiunia Ecclesiae teneamur. Praecepta enim Ecclesiae · obligant. ¶ I sicut Dei praecepta: secundum illud Lucae x *: *Qui vos audit, me audit*. Sed ad praecpta Dei servanda omnes tenentur. Ergo similiter omnes tenemur ad servanda ieiunia quae sunt ab Ecclesia instituta.

2. Praeterea, maxime videntur excusari pueri a ieiunio, propter aetatem. Sed pueri non excusantur: dicitur enim loci n *: *Sanctificate ieiunium*. ct postea * sequitur: *Congregate parvulos et sugentes ubera*. Ergo multo magis omnes alii ad ieiunia tenentur.

3. Praeterea, spiritualia sunt temporalibus praeterenda, et necessaria non necessariis. Sed opera corporalia ordinantur ad lucrum temporale: peregrinatio etiam, etsi ad spiritualia ordinetur, non est necessitatis. Cum ergo iciunium ordinetur ad spiritualem utilitatem, et necessitatem habeat cx statuto Ecclesiae, videtur quod non sim ieiunia Ecclesiae praetermittenda propter peregrinationem vel corporalia opera.

4. Praeterea, magis est aliquid faciendum ex propria voluntate quam ex necessitate: ut patet per Apostolum, II *ad Cor.* ix '. Sed pauperes solent ex necessitate iciunarc, propter defectum

alimentorum. Ergo multo magis debent ex propria voluntate iciunarc.

Sed contra *, videtur quod nullus iustus teneatur iciunarc. Praecepta enim Ecclesiae non obligant contra doctrinam Christi. Sed Dominus dixit, Lucae v * quod *non possunt filii Sponsi ieiunare quandiu cum ipsis est Sponsus*. Est autem cum omnibus iustis, spiritualiter cos inhabitans: unde Dominus dicit. Matth. ult. *: *Ecce, ego vobiscum usque ad consummationem saeculi*. Ergo iusti ex statuto Ecclesiae non obligantur ad iciunandum,

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum 'J; est, statuta communia proponuntur secundum quod multitudini conveniunt. Et ideo legislator in eis statuendis attendit id quod communiter* ? et in pluribus accidit. Si quid autem ex speciali causa in aliquo inveniatur quod observantiae statuti repugnet, non intendit talem legislator ud statuti observantiam obligare. In quo tamen † est τ distinctio adhibenda. Nam si causa sit evidens, per seipsum licite potest homo statuti observantiam praeterire: praesertim consuetudine interveniente; vel si non posset de facili recursus ad superiorem haberi. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recurrere qui habet potestatem in talibus dispensandi. Et hoc est obser-

3) *Ecclesiae, — ecclesiastica* BGiKa.
p; *communiter.- habet communiter* DFK, *communiter habetur* PGa. I

γ) *In quo tamen. — In quantum* AREFLpCK, *In qua* l, *Tasntn* *C, *fn casu tamen* D. – Pro *Jutinctio, dherttio* PGj.

ad rim
m. 7, *

qu. Ovi,
Lomauoi.

•F

4- -U
ip, -<I.
Mire
Tt- rç.

QUAESTIO CXLVII, ARTICULUS IV

vandum in ieuniis ab Ecclesia institutis, aJ quae omnes communiter obligantur, nisi in cis fuerit aliquod speciale impedimentum.

An PRIMUM ERGO dicendum quod praecepta Dei sunt praecepta iuris naturalis, quae secundum se sunt de necessitate salutis. Sed statuta Ecclesiae sunt de his quae non perse sunt de necessitate salutis, sed solum ex institutione Ecclesiae. Et ideo possunt esse aliqua impedimenta propter quae aliqui ad observanda iciunia huiusmodi non tenentur.

Ad secundum dicendum quod in pueris est maxime evidens causa non ieunandi: tum propter debilitatem naturae, ex qua β provenit quod indigent frequenti cibo, et non multo simul assumpto; tum etiam quia indigent multo nutrimento propter necessitatem augmenti, quod fit de residuo alimenti. Et ideo quandiu sunt in statu augmenti, quod est ut in pluribus usque ad finem tertii septennii, non tenentur ad ecclesiastica ieunia observanda. Conveniens tamen est ut etiam in hoc tempore se ad ieunandum exerceant, plus vel minus, secundum modum suae aetatis.

Quandoque tamen, magna tribulatione imminente, in signum poenitentiae arctioris, etiam pueris iciunia indicuntur: sicut etiam de iumentis legitur lonae m *: *Homines et iunienta non gustent quidquam, nec aquam bibant.*

Ad tertium dicendum quod circa peregrinos et operarios distinguendum videtur. Quia si peregrinatio et operis labor commode difficri ē possit aut diminui, absque detrimento corporalis salutis et exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis vel spiritualis vitae, non sunt propter hoc Ecclesiae iciunia praetermittenda. Si autem immineat necessitas statim peregrinandi et magnas diaetas faciendi; vel etiam multum laborandi, vel propter conservationem vitae corporalis, vel propter aliquid necessarium ad vitam spiritualem: et simul cum hoc non possunt Ecclesiae iciunia observari: non obligatur homo

ad ieunandum: quia non videtur fuisse intentio Ecclesiae statuentis iciunia. ut per hoc impediret alias pias et magis necessarias causas. Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad superioris dispensationem: nisi forte ubi ita est consuetum; quia ex hoc ipso quod praelati dissimulant, videntur annuere.

An quartum dicendum quod pauperes qui possunt sufficienter habere quod eis sufficiat ad unam comestionem, non excusantur propter paupertatem a ieuniis Ecclesiae. A quibus tamen excusari videntur illi qui trustatim : eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.

Ad quintum * dicendum quod illud verbum Domini .tripliciter potest exponi. Uno modo, secundum Chrysostomum *, qui dicit quod discipuli. qui *filii Sponsi* dicuntur, *adhuc imbecillius dispositi erant*, unde *vestimento veteri* comparantur*: et ideo, in praesentia corporali Christi, erant magis fovendi in quadam dulcedine quam in austeritate iciunii exercendi. Et secundum hoc, magis convenit ut cum imperfectis et novitiis in T ieuniis dispensetur quam cum antiquioribus et perfectis: ut patet in Glossa *, super illud Psalmi **, *Sicut ablactatus super matre sua.*

Alio modo potest dici, secundum Hieronymum *, quod Dominus ibi loquitur de ieunio veterum observantiarum. Unde per hoc significat Dominus quod Apostoli non erant in veteribus observantiis detinendi, quos oportebat gratiae novitate perfundi.

Tertio modo, secundum Augustinum *, qui distinguit duplex iciunium. Quorum unum pertinet ad *humilitatem tribulationis*. El hoc* non competit viris perlectis, qui dicuntur *filii Sponsi*: unde ubi Lucas dicit, iVwi *possunt filii Sponsi ieunare*, Matthaeus dicit *, *Non possunt filii Sponsi lugere*. – Aliud autem est quod pertinet ad *gaudium mentis in spiritualia suspensae*. Et tale ieunium convenit perfectis.

8) *qua.* – *quo* PGa.

·) *diJerri.* – *deserere* BEFpAK, *deseri* l.pCsAK.

ζ) *fruitatim.* – *frustratim* ABCDEHIKLla.

rj m. – *et* BFKpG *etiam* l; *in ieuniis* om. III-

Θ) *hoc.*– *hoc modo* PBG.i, *idea* l–

Commentoria Cardinalis Caietani

In articulo quarto eiusdem quaestionis ccntesimaequadragessimuscptimac dubium occurrit. an, in causa dubia circa obsonandum iciunium Ecclesiae, possint ordinarii dispensare. Et est ratio dubii quia quod non possint, habetur ex hoc quod ordinarii non habent potestatem super lege universalis Ecclesiae, qualis est lex iciunii. – Et confirmatur ex consuetudine populi Christiani recognoscentis solam Apostolicnm sedem super hac lege.

Oppositum autem apparet, quia secundum hoc esset minus bene provisum populo Christiano. Quoniam isti casus dubii frequenter accidunt, et auctoritas provisiva casibus istis esset inaccessibilis tempore casus: quoniam Pupa in uno tantum est loco, et impossibile esset ex toto terrarum orbe in tum frequentibus ensibus recursum ad ipsum habere.

¶ Ad hoc dicitur quod dispensare in ieunio contingit dupliciter. Uno modo, absolute tollendo vel commutando vinculum legis quoad hanc personam. Et hoc spectat ad

Papam, qui solus est super universalia iura positiva. Et hoc est quod attestatur consuetudo populi Christiani.

Alio modo, in hoc particulari casu. El hoc spectat ad episcopos, et etiam ad presbyteros curatos, et universaliter ad praelatos, respectu suorum subditorum, propter rationem supradietnm: attestante hoc Auctore, in IV *Sent.*, dist. xv, dicente expresse, qu. ut, art. 3, ad ult., de laborantibus, quod *possunt, secundum dispensationem sacerdotis sui, ieunium solvere*; et in hoc loco, ad tertium: *nisi forte ubi est ita consuetum, quia ex hoc ipso quod praelati dissimulant, videntur annuere*; ex quibus verbis patet quod non de soln Papa loquitur, quoniam locorum consuetudines non praesumitur Papam scire *. sicut ncc statutn municipalia. Minus ergo sapiunt praelati qui. petenlibu» subditis in causa dubia dispensationem cenandi in ieuniis Ecclesiae, aut aliter iciunium solvendi praeveniendo horam iciunii, remittunt cos in conscientia suu. Debent enim compati infirmis, et commutare, ad cautelam, ieiu-

ibo

QUAESTIO CXLVII, ARTICULUS IV

nium in Septem Psalmos, vel aliquid huiusmodi. Et eadem ratione, possunt dispensare in qualitate ciborum praelati in casu.

III. In eodem articulo, in responsione ad primum, dubium occurrit es Martino, in dicto tractatu -, qu. iv -♦ dc Iciunio, arguente contra hacc verba: /VuecrpM *Dei sunt praecepta turis naturalis, quae secundum se sunt de necessitate salutis*. Contra: sacramenta novae legis, quae sunt necessitatis, sunt praecepta Dei. Et non sunt praecepta iuris naturalis. Ergo. – Praeterea, accedere ad suam est praeceptum Dei. Et tamen non est praeceptum iuris naturalis.

Ad hoc dicitur quod praecepta Dei in hoc loco appellantur non quaecumque praecepta sunt u Deo quocumque modo, puta per revelationem, aut per medium Christum hominem: sed solum illa quae sunt a Deo per scipsum praecepta per hoc quod sunt ab ipso indita rationali creaturae, quae patet esse praecepta iuris naturalis. Sacramenta autem Ecclesiae non sunt hoc modo praecepta Dei. – Quod autem dicitur dc accessu ad suam vel non suam, falsum est non esse praeceptum iuris naturalis.

IV. In eodem articulo quarto, in responsione ad secundum, dubium ex Martino, ibidem-, occurrit, quod ratio Auctoris ad excusandos pueros non concludit universaliter de omnibus Ecclesiae iciuniis, sed dc quadragcsimali tantum. Arguit enim sic. Secundum istos, bonum est quod pueri assuefiant ad iciunia, iciunando bis out (er in quadagesimo. Ergo in tot septimanis ter iciunarc non est pueris nocivum: nam si noceret, non esset bonum. Sed iciunia Quatuor Temporum ct maiorum >olemnitatum non sunt crebriora quam iciunarc ter in quadragesima. Ergo cx ista ratione non excusantur pueri n iciuniis Quatuor Temporum ct maiorum solcmnitntum.

Ad hoc dicitur quod ratio linente concludit universaliter impotentiam puerorum ad non iciunandum absolute: et non pro tot vel tot diebus. Nec obst.it quod subdatur bonum esse assuefieri ad iciunia: quin hoc non est exceptionis aut vinculi, sed consilii. Nam sicut possent pro maiori necessitate, non obstante damno aliquo, quandoque cogi ad ieiunin pueri, ut in littera dicitur; ita potest cis consilium dari quod aliquod quandoque damnum sustineant cx iciunio, non obstante libertate eorum propter aetatis impotentiam. Hac ergo ratione sunt pueri absoluti simpliciter ab omni Ecclesiae ieiunio' quamvis bene faciant si quandoque ieiunent aut abstineant. Ratio siquidem concludit libertatem puerorum: consilium autem infert supercrogationcm eorundem.

V. In eadem responsione dubium est dc senibus, in quibus est evidens etiam necessitas cx prima ratione in littera allata, scilicet *propter debilitatem naturae, ex qua provenit quod egent frequenti cibo, et non multo simul assumpto*.

Dubium quoque occurrit de mulieribus praegnantibus ct lactantibus, in quibus videtur evidens necessitas propter secundam rationem litterae, quia scilicet *indigent multo nutrimento*, propter alimentum fetus seu prolis, quod cx superfluo proprii alimenti fit.

Ad primum, de senibus, dicitur quod quia senectus non est evidenter omnibus una, sicut aetas augmenti, quoniam actas augmenti determinatur ab ortu, qui certus est, actas vero senectutis a naturali occasu, qui incertus est; sunt enim quidam sexagenarii ita fortes sicut alii quadragenarii, ct unus altero habet multo plurcs circulationes caelestes, propter quod contingit forte aliquem esse senem in trigesimo, aliquem in quadragesimo, vel aliquo huiusmodi anno: ideo non determinatum est tempus quando homines propter senectutem excusantur a iciunio. Eormalitcr tamen loquendo, quandocumquc quis est vere senex, non tenetur ad iciunia Ecclesiae. Et ratio est quia natura est adeo debilis in sene ut non possit multum simul cibum digerere: et proptcrca egent frequenti alimento modico, sicut infirmi. Communiter nutem videtur hoc accidere anno sexagesimo aetatis: cum scriptum sit*: *Dies annointm costrorum septuaginta anni*, et *quod veterascit ct senescit, prope interitum est*, ut dicitur *ad Hebraeos* *. Est

ergo sexagenarius communiter prope naturalem interitum, ac per hoc senex. Unde, nisi evidenter constet quod possunt alimentum pro iciunio opportunum digerere et tolerare, non debent conari nd iciunium, sed debilitati quam sentiunt subvenire frequenti bono et modico alimento: quoniam senectus morbus est incurabilis.

Ad secundum, dc praegnantibus ct lactantibus, dicitur quod, nisi sint mulieres adeo robustue naturae ut unica comestione possint tantum alimenti sumere ct digerere quod sat sit pro sc ct fetu seu prole, non tenentur ad iciunium: immo peccarent iciunando, propter nocumentum prolis. Communiter nutem mulieres non sunt tam robustae naturae. Propter quod concludendum est quod secundum legem, quae fit ul in pluribus, appellatione potentium iciunarc non veniunt mulieres praegnantes nut lactantes. Et sic sub lege illa. *Omnes potentes ieiunare ieiunent*, etc., non comprehenduntur.

VI. In eodem articulo*, circa operarios, adverte quod, ' cum nb Auctore * et aliis audis quod peccant qui nolunt 'IVJätf.dbt conducere operarios nisi cum pacto quod non ieiunent: intelligitur, si nolunt cos conducere etiam modificata merccdc iuxta modificationem operis; vel cum aequali merccdc, stante qualitate operis soliti tempore non ieiunii. Et non intelligitur, si nolunt minuere mcrccdc m iuxta diminutionem operi-.: nam conductor operariorum non tenetur operario plus promittere aut dare quum opus suum mercatur. Et proptcrca si operarius, qui scit se teneri ad ieiunium, qui habet aliunde unde vivat, ct vult minuere laborem: – debet etiam minuere mcrccdc m; alioquin ipse, non conductor, peccaret. In primo autem casu conductor peccaret: pro quanto deterioris conditionis nb eo redderentur iciunantes iuxta Ecclesiae praeceptum quam inobedientes, et sic daret occasionem peccandi. Si tamen necessitas operis festinationem exigat, potest tute dicere; Invenias alium conductorem, etc. In secundo vero casu manifeste peccat conductor, inducens obligatum, potentem ct volentem iciunarc, nd peccatum.

\ II. Occurrit hoc in loco dubium dc invitantibus ad comedendum, uc ministrantibus comedentibus in die ieiunii, ubi communiter creditur aut scitur quod nolunt ieiunarc. Et est ratio dubii quia hinc apparet quod peccent: quin cooperantur ad solutionem ieiunii absque rationabili causa. – Inde autem apparet quod non peccent. Quia nec cx proposito, nec cx intentione tendunt invitantes aut ministrantes ad hoc ut solvatur iciunium. Peccata autem cx intentione indicantur ct specifileantur.

Ad hoc dicitur quod hic non vertitur in quaestionem an peccent illi qui directe ad solvendum iciunium invitant nut ministrant. Quia horum peccatum est manifestum, sicut invitantium nut cooperandum ad furtum ct alia mala. – Nec etiam est quaestio an peccent illi qui, praesumentes quemlibet salutis suae memorem, ct nescientes potentiam vel impotentiam prisilcgiauc hominum, simplici corde invitant ad comedendum pro urbanitate aut hospitalitate, etc., vel petentibus cibos ministrant. Quoniam horum excusatio est manifesta, ex eo quod non tenentur scrutari potentiam aut conscientiam proximi. – Sed quaestio est dc ministrantibus aut invitantibus ad comedendum potentes ct nolentes iciunarc, absque privilegio, ut communiter creditur. Et est sermo dc comestione quae, si fiat, solveret iciunium: puta de cerni post sumptum prandium, vel comestione summo mane, et huiusmodi.

Et nd hoc dicitur quod ministrantes cibos istis excusantur a peccato: quoniam non cooperantur comestioni quatenus est solutis a ieiunii, ut procedit ¶ mala voluntate non iciunantis; sed cooperantur comestioni quatenus est actus deserviens nutritivae ct sustentationi naturae. Hoc enim licitum esse cx eo constat quod Deus ipse cooperatur illi comestioni quatenus servit naturae. Ministri autem ciborum, ut sic, absolute loquendo, actui comedendi serviunt ut est actus hominis, non vitii. Et ideo, ut dictum est. excusantur.

Invitantes autem nd comedendum aut credunt invitationem suam fore occasionem illis cxcquendi violationem ieiunii, quam non cxcqucrntur forte nisi invitati, quamvis

• *Vlr**

• *vαf*»

• *Vtn*

• **Ub.**

qa in

•**Art**

•u· utxxu.tcr»

. Op n»

paraît sint ad non iciunandum: ct tunc non excusantur, quoniam non licet ctiatn paratos nd malum inducere ad illius exeeutionem. – Si nutem omnino cenaturi sunt, ct CKO invito cos ad mccum cenandum, non invito cos nisi

ad locum ct societatem cenae, et ministro illis cibos. Ex nullo autem horum apparet peccatum aliquod. Et propterea excusantur: sicut etiam hospites cenaturos insitam ut in suo hospitio, tngis quam in alio, cenent.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM CONVENIENTER DETERMINENTUR TEMPORA 1EIUNII ECCLESIASTICI

IV *Sent.*, dut. iv, qu. in, an. 3.

quintum sic proceditur. Videtur quod J^HLnon determinentur convenienter lem-
s
• Vtn i, >.
• ven
.
2. Praeterea, caeremonialia veteris legis non licet in nova lege observare. Sed ieunia in quibusdam determinatis mensibus pertinent ad solemnitates veteris legis: dicitur enim Zach. vni ”: *Ieiunium quarti, et ieiunium quinti, et ieiuntum septimi, et ieiuntum decimi erit domui ludae in gaudium et laetitiam, et in solemnitates praeclaras.* Ergo ieunia specialium mensium, quae dicuntur *Quatuor Temporum*, inconvenienter in Ecclesia observantur.
3. Praeterea, secundum Augustinum, in libro *Consensu Evang.* *, sicut est ieiunium *afflictionis*, ita est ieiunium *exultationis*. Sed maxime cxultatio spiritualis fidelibus imminet ex Christi resurrectione. Ergo in tempore Quinquagesimae L in quo Ecclesia solemnizat propter dominicam resurrectionem, in diebus dominicalibus. in quibus memoria resurrectionis agitur, debent aliqua ieunia indici.
Sed contra est communis Ecclesiae consuetudo.
5 Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, ieiunium ad duo ordinatur: scilicet ad deletionem culpaе, et ad elevationem mentis in superna. Et ideo illis temporibus specialiter fuerunt ieunia indicenda in quibus oportebat homines a peccato purgari, ct mentem fidelium elevari in Deum per devotionem. Quod quidem praecipue imminet* ante Paschalem solcmnitatem. In qua et culpaе per baptismum relaxantur. qui solemniter in vigilia Paschae celebratur, quando recolitur dominica sepultura: quia *per baptismum consepelimur Christo in mortem*, ut dicitur *Rom.* vi *. In festo etiam Paschae maxime oportet mentem hominis per devotionem elevari ad aeternitatis gloriam, quam Christus resurgendo inchoavit. Et ideo immediate ante solemnitatem

Paschalem Ecclesia statuit esse iciunandum: et eadem ratione, in vigiliis praecipuarum festivitatum, in quibus praeparari nos oportet ad festa futura devote celebranda.
Similiter etiam consuetudo ecclesiastica habet ut in singulis quartis anni sacri ordines conferantur (in cuius signum, Dominus quatuor millia hominum de septem panibus satiavit*, per quos significatur *annus ‘ novi Testamenti*, ut Hieronymus dicit ibidem *), ad quorum susceptionem oportet per ieiunium praeparari et eos qui ordinant, et illos qui ordinandi sunt, et etiam totum S*’* ,oc
• v<n. n
v.
Ratio autem numeri, quantum ad quadragesimale ieiunium, est triplex, secundum Gregorium ♦ Prima ζ quidem, *quia virtus decalogi per j Homu xvi.* *
Vel *quia in hoc mortali corpore ex quatuor clementis subsistimus, per cuius voluntatem praeceptis Dominicis contraimus \ quae per decalogum η*
enim ' per trecentos et sexaginla dies annus ducitur, nos autem per triginta sex dies affligimur, qui sunt iciunabilcs in sex septimanis quadragesimae, *quasi anni nostri decimas Deo damus.* – Secundum autem Augustinum ♦ additur quarta ratio. Nam Creator est Trinitas, Pater et Eilius ct Spiritus Sanctus. Creaturae vero invisibili debetur ternarius numerus: diligere enim iubemur Deum *ex toto corde, ex tota anima, ex lota mente* *. ³ qarc. **,
Creaturae vero visibili debetur quaternarius: propter calidum et frigidum, humidum et siccum. Sic ergo per denarium significantur omnes res: qui si ducatur per quaternarium, quil competit corpori, per quod administratio geritur, quadragesimum numerum conficit.
Singula vero ieunia quatuor temporum tribus diebus continentur, propter numerum mensium

a) cccleiiastici. – Ecclesiae PGI-sE ct a, om. H.
atuU. – ficui Jllii cariffimi rnlidit B.
7) (Juhtquiiiaimae. – Quadrjgcrimac pA. Ilfftirreclionii »A. /U-jchali »C.
Z) quod^, imminet. – quac.^ imminent P.
i) significatur annus. – iignfficaatur anni PD; in cunu^, ibidem om. aliquae editiones.
SVMMAK TROU D. THOMAC T. VH.

◊ – Primo PDGUh
n) conhannuf. – cottraAimux PABCFHKUE,
0) Dnm enim. – Unde mim AEFGHI,pCK c(a. Undf eum HlxK,
Cum cntm »G
) î»/• – iU(>d C0dk^C4 ct λ

qui competit cuilibet tempori. – Vel propter numerum sacrorum ordinum. qui in his temporibus conferuntur.

Ad primum ergo dicendum quod Christus baptismo non indiguit propter seipsum, sed ut nobis baptismum commendaret. Et ideo sibi non compete-
bat ut ante baptismum suum ieiunaret. sed post baptismum, ut nos invitaret ad iciunandum ante nostrum baptismum.

Ad secundum dicendum quod Ecclesia non servat ieiunia quatuor temporum nec omnino eisdem temporibus quibus ludaci, nec etiam propter causas easdem *. Illi enim ieiunabant in Iulio, qui est quartus mensis ab Aprili, quem primum habent: quia tunc Moyses, descendens de monte tabulas legis confregit*; et iuxta Ieremiam**, murus primum ruptus est civitatis. In quinto autem mense, qui apud nos vocatur Augustus, cum propter uxorem suam de monte descendere*: et in hoc mense a Nabuchodonosor*, et post a Iulio* templum Hierosolymis est incensum. In septimo vero,

qui appellatur October, Godolias occisus est. et reliquiae populi dissipatae *. In decimo vero Ichnaeus, mense, qui apud nos Ianuarius dicitur, populus cum Ezechiele in captivitate positus, audivit templum esse subversum*.

Ad tertium dicendum quod *ieiunium exultationis* ex instinctu Spiritus Sancti procedit, qui est Spiritus libertatis. Et ideo hoc ieiunium sub praecepto cadere non debet. Ieiunia ergo quae praecepto Ecclesiae instituuntur, sunt magis *ieiunia afflictionis*, quae non conveniunt in diebus laetitiae. Propter quod, non est ieiunium ab Ecclesia institutum in toto Paschali tempore, nec etiam in diebus dominicis. In quibus si quis ieiunaret, contra consuetudinem populi Christiani, quae, ut Augustinus dicit*, *est pro lege habenda*; vel etiam ex aliquo errore, sicut Manichaei ieiunantes quasi necessarium tale ieiunium arbitantes, non essent a peccato immunes*: quamvis ipsum ieiunium secundum se consideratum omni tempore sit laudabile, secundum quod Hieronymus dicit, *ad Lucinum Elinam omni tempore ieiunare possimus!*

x) *essent*— *itnmuMCf*, — CjJr'f... mhmiiim PDil, *tue...* *immunit* L.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quinto, in responsione ad tertium, dubium occurrit de ieiunio exultationis, unde sit in praecepto. Et est ratio dubii quia in littera dicitur et quod non debet cedere sub praecepto, et quod Ecclesia non praecepit. – In oppositum autem est quia ieiunium vigiliae Pentecostes, et quatuor temporum infra hebdomadam Pentecostes, est ieiunium exultationis, quoniam est in tempore Paschali: in cuius signum, non fiunt tunc in Ecclesia prostrationes. Et tamen haec ieiunia ita sunt in praecepto sicut alia Ecclesiae ieiunia.

Ad hoc dicitur quod ieiunia haec, secundum Auctorem, non sunt in praecepto. Sunt tamen rationabiliter statuta infra illud tempus, ut exultationis ieiunia principaliter; et

secundario, tuitu Leonis*, dist. LXXVI, cap. *igitur*, sententiam, ad castiganda delicta quae inter Paschalia gaudia ex negligentia et immoderata licentia commissa sunt, ut in IV *Sent.*, dist. xv, qu. m, art. 3, quae i, ad 5, habes.

Quia vero consuetudo et tollit et facit legis vinculum; et communiter homines reputant non minus esse in praecepto haec quam alia quatuor temporum ieiunia; ideo ex consuetudine sunt in praecepto sicut cetera; ita quod vinculum quod lex non fecit, consuetudo intulit. Et propter hoc Auctor in littera caute locutus est, dicens quod *ieiunium exultationis non debet cadere sub praecepto*, et quod *ab Ecclesia non est institutum*, scilicet sub praecepto, *ieiunium in toto Paschali tempore*.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM REQUIRATUR AN) IEIUNIUM QUOD HOMO SEMEL TANTUM COMEDAT

IV *Sent.*, distr. vni. qu. i. art. 4, quae 3, unde; dial. xv, qu. tu, art. 4, quae 1.

Ipse sextum sic proceditur. Videtur quod non requiratur ad ieiunium quod homo semel tantum comedat, ieiunium enim, ut dictum est*, est actus virtutis abstinentiae: quae quidem non minus observat debitam quantitatem cibi quam comestionis numerum. Non autem taxatur ieiunantibus quantitas cibi. Ergo nec numerus comestionis taxari debet.

2. Praeterea, sicut homo nutritur cibo, ita et potu. Unde et polus ieiunium solvit: propter quod, post potum non possumus eucharistiam accipere. Sed non est prohibitum quin pluries bibamus, diversis horis diei. Ergo etiam non debet esse prohibitum ieiunantibus quin pluries comedant.

3. Praeterea, electuaria quidam cibi sunt.

Quae tamen a multis in diebus ieiunii post comestionem sumuntur. Ergo unitas comestionis non est de ratione ieiunii.

Sed in contrarium est communis consuetudo populi Christiani.

Respondeo dicendum quod ieiunium ab Ecclesia instituitur ad concupiscentiam refrenandam, ita tamen quod natura salvetur. Ad hoc autem sufficere videtur unica comestio, per quam homo potest et naturae satisfacere, et tamen concupiscentiae aliquid detrahit, diminuendo comestionum vices. Et ideo Ecclesiae moderatione statutum est ut semel in die a ieiunantibus comedatur.

Ad primum ergo dicendum quod quantitas cibi non potuit eadem omnibus taxari, propter diver-

3; *nec*. — *non* ABFHpk et a et ante *debet* l..

sas corporum complexiones, ex quibus contingit quod unus maiori, alter minori indiget cibo. Sed ut plurimum omnes possunt naturae satisfacere per unicam comestionem.

An secundum dicendum quod duplex est ieiunium *. Unum quidem naturae, quod requiritur ad eucharistiae sumptionem. Et hoc solvitur per quemlibet potum, etiam aquae: post quem P non licet eucharistiam sumere.

Est autem aliud ieiunium Ecclesiae, quod dicitur ieiunium *ieiunanlis*. Et istud non solvitur nisi per ea quae Ecclesia interdicare intendit instituendo ieiunium. Non autem intendit Ecclesia interdicare abstinentiam potus, qui magis sumitur

ad alterationem corporis et digestionem ciborum assumptorum quam ad nutritionem, licet aliquo modo nutriat. Et ideo licet pluries ieiunantibus bibere. – Si autem quis immoderate potu utatur, potest peccare et meritum ieiunii perdere: sicut etiam si immoderate cibum in una comestione assumat.

Ad tertium dicendum quod elcctuariorum, etsi aliquo modo nutrant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum. Unde non solvunt ieiunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio: nisi forte aliquis in fraudem elcctuariorum in magna quantitate assumat per modum cibi.

yost quem. - *poitquam* vel *post quam* ABCI III.pl., *peut quem* i y) *magna quantitate.* - *magnam quantitatem* AHChJHIKL.
etiam PGa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto dubium occurrit de comestione quae consuevit fieri a ieiunantibus hora cenae, an frangant ieiunium si comedant ea quae assumuntur ad nutrimentum, ut fructus, panis et huiusmodi. Et est ratio dubii quia, ut in littera dicitur, eluctuaria et potus ideo non frangunt ieiunium quia eorum usus non est secundum se principaliter ad nutrimentum. Ergo illa quorum usus principalis est ad nutriendum, frangunt ieiunium. - Et confirmatur. Quia Auctor, in *IV Sent.* dist. xv, qu. m, an. | dicit quod omnia quorum usus est manducare, frangunt ieiunium ultra unicam comestionem sumpta.

in oppositum est populi Christiani consuetudo.

II. Ad huius evidentiam, scito quod hic sunt quinque dubia. *Primum*: an unica comestio sit ab Ecclesia statuta in ieiuniis. Quia nullum dicitur haberi ius expressum.

Secundum: an usus comestibilium sit per modum medianae licitus, tam vespertina hora quam aliis horis.

Tertium: an pro sustentatione naturae liceat illa eadem refectione uti hora vespertina, qua iciunantes utuntur per modum medicinae.

Quantum: an liceat pro sustentatione naturae uti refectioe vespertina in mane, et prandere vespere, absque solutione ieiunii.

Quintum : an nesciens aut non cogitans istas causas
 medicinae vel sustentationis naturae, sed simplici corde,
 tanquam consuetudine communi, sumens refectionem ve-
 spertinam, violet ieiunium.

III. Et *primi* quidem dubii solutio est quod unica comestio magis videtur in praecepto iciunii praesupposita, tanquam communiter intellecta, quam expressa: ita quod hoc modo est statutum ab Ecclesia, ut non solum ex consuetudine, iuxta illud litterae *: *Ecclesiae moderatione statutum est ut semel in die*, etc. Probatur autem quod dicimus, tum ex eo quod ieiunium tanquam a Patribus vcl^l Testamenti acceptum, Ecclesia indixit. Constat autem quod apud Iudaeos semel tantum in die comedebatur, scilicet vesp^lerum. – Tum ex cap. *Quadragesima, de Conster.*, disc. V, ubi inter dies iciunii et dominicos in quadragesima differentia ponitur, dicendo quod *dies dominici abstinentiae subtrahuntur*: ut constat quod non in aliquo subtrahuntur quam in multiplicata comestione, quoniam in qualitate ciborum conveniunt.

Secundi autem dubii solutio est quod, licet priscis temporibus non fuerit forte licitum sumere fructus, herbas aut buccellam panis ne potus lavet stomachum, quia horum usus secundum §e est manducatio, ut Auctor dicit ; hodie tamen omnia licita sunt per modum medicinae in vespertino potu, fraude cessante : quoniam iam consuevit Christianus populus uti, per modum medicinae huiusmodi, his quorum usus est manducatio. Deferendum tamen ext

consuetudini loci: ut scilicet, ubi non consuevit sumi panis, non sumatur sine rationabili causa, puta quii fructus nocent aut non hubentur. aut non possunt conteri dentibus.

Tertii vero solutio est quod, licet Panormitanus, Extra, *dc Observat, leiun.* -, putaverit licitum; secundum tamen veritatem, non est licitum. Quoniam cibus directe sumitur ad sustentationem naturae per viam nutrimenti, et non ad delectationem. Et propterea Ecclesia, interdicens binam comestionem, inhibet eam ut comestio ordinatur ad nutriendum corpus: vult enim iciunantes afdigi in corpore.

Et ex hoc patet solutio *quarti* dubii: quod scilicet pro sustentatione naturae nec vespere nec mane licet manducare. Secus autem, ut dictum est, pro medicina aut necessitate. Nam si quis non posset aliter ieiunare nisi huiusmodi refectionem sumendo in mane vel vespere, recte faceret si illam sumeret, et sic pro suis viribus ieunium persolveret: satisfaceret siquidem iste optime ecclesiastico praecepto. Et si in aliquo dubitaret, tute posset hoc facere cum superioris arbitrio, ut de aliis dubiis casibus est dictum. Nec propterea debet iste omnino praetermittere ieunium: sicut qui non potest totam quadragesimam, sed ter in hebdomada ieiunare, debet sic facere.

Ad *quintum* demum dubium dicitur quod, quia illa quae ex relatione uel aliquid fiunt, ad illius naturam reducuntur, ideo refectiones quae praetextu consuetudinis fiunt, cum consuetudo rationabilis sit, - ed rationabilem usum talis reformatio reducitur. Er propterea excusantur tales in peccato. Instruendi tamen sunt huiusmodi simplices de fundamento consuetudinis: scilicet quod super modo mentionatae fundata est. etc.

IV'. In eodem articulo sexto, in responsione ad secundum, dubium occurrit de potu, qui dicitur sumi *ad alterationem corporum et digestionem ciborum*: cum medicis testantur potum, tam vini quam aquae, post horam, laedere corpus digestionemque impedire; et, breviter, quasi venenum esse ieiunantibus huiusmodi potus, qui fiunt communiter cibo indigesto.

Ad hoc dicitur quod aliud est loqui de potu: et aliud est loqui de potu post horam inchoatae digestionis super cibo indigesto. Auctor siquidem loquitur de potu absolute, qui procul dubio ad alterandum et digestionem dorum assumitur. Et quia non principaliter sumitur ad nutriendum, ideo dicitur licitus tempore iciunii, De potu nutem, tam aquae quam vini, super cibo indigesto, non est theologi, sed medici docere. Expediit tamen ut temperantiae deserviat huiusmodi artis quoad hoc notitia. Quoniam ad temperantiam spectat, ut dicit Aristoteles-, refutare ea quae contra sanitatem corporis sunt. Unde magna abusio est illorum qui, cibo adhuc indigesto, vespere bibunt iciunantes: et, quod peius est, ne potus noceat, sumunt ali-

- Rubric.

- Art. m, Ce«f
nest sus vu

• *DI** Ub 111,
oji. << ■. i, -
S Tb led mi

quod comestibile, ut Juo cruda, cibus scilicet et potus, addantur indigesto. Propter quod *multi infirmi et imbecil-*
* rationabiliter cum tempore tiunt: ct aliis causis, quae parum aut nihil in causa sunt, attribuuntur infirmitate»

eorum. Et ex hoc patet quod non licet ieunantibus causa medicinae super indigesto sumere aliquid comestibile ne potus noceat: sed post completam digestionem hoc licet. Et ud hoc introducta est Ecclesiae consuetudo.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM HORA NONA CONVENIENTER TAXETUR AD COMEDENDUM. HIS QUI IEU.NANT

IV *Sent.*, di»t. xv, qu. m, an. 3, qu. 3.

a n septimum sic proceditor. Videtur quod hora nona non convenienter taxetur ad comedendum, his qui ieunant. Status enim novi Testamenti est perfectior quam status veteris Testamenti. Sed Testamento iciunabant usque ad vesperam: dicitur enim *Levit*, xxm ♦ *Sabbatum est: affligetis animas vestras;* et postea sequitur: *A vespere usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.* Ergo multo magis in novo Testamento ieunium debet indici usque ad vesperam.

2. Praeterea, ieunium ab Ecclesia institutum omnibus imponitur. Sed non omnes possunt determinate cognoscere horam nonam. Ergo videtur quod taxatio horae nonae non debeat cadere sub statuto ieunii.

3. Praeterea, ieunium est actus virtutis abstinentiae, ut supra * dictum est. Sed virtus moralis non eodem modo accipit medium quoad omnes: quia *quod est multum uni, est parum al-* /er/ ul didtur in II *Ethic*. * Ergo non debet icieunantibus taxari hora nona.

Sed contra est quod Concilium Cabillonensc « dicit *: *In quadragesima nullatenus credendi sunt ieiunare qui ante manducaverint quam vespertinum celebretur officium,* quod quadragesimali tempore post nonam dicitur. Ergo usque ad nonam est ieunandum.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est \ ieunium ordinatur ad deletionem et cohibitionem culpae. Unde oportet quod aliquid addat supra communem consuetudinem: ita tamen quod per hoc non multum natura gravetur. Est autem debita et communis consuetudo comedendi hominibus circa horam sextam: tum quia iam videtur esse completa digestio, nocturno tempore naturali calore interius revocato propter frigus noctis circumstans, ct ? diffusio humoris per membra,

coopérante ad hoc calore diei usque ad summum solis ascensum: tum etiam quia tunc praecipue natura corporis humani indiget iuvari contra exteriorem aeris calorem, ne humores interius inductantur. Et ideo, ut ieunans aliquam afflictionem sentiat pro culpae satisfactione, conveniens hora comedendi taxatur ieunantibus circa nonam L

Convenit etiam ista hora mysterio passionis Christi, quae completa fuit hora nona 4 *, quando, *inclinato capite, tradidit spiritum* *. Ieunantes enim, dum suam carnem affligunt, passioni Christi conformantur: secundum illud *Galat*. v *: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, cum vitiis et concupiscentiis.*

Ad primum ergo dicendum quod status veteris Testamenti comparatur nocti, status vero novi Testamenti dici: secundum illud *Rom*. xni ♦ *Nox praecessit, dies autem appropinquavit.* Et ideo in veteri Testamento iciunabant usque ad noctem: non autem in novo Testamento.

Ad secundum dicendum quod ad ieunium requiritur hora determinata non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam aestimationem : sufficit enim quod sit circa horam nonam. Et hoc dc facili quilibet cognoscere potest.

Ad tertium dicendum quod modicum augmentum, vel etiam modicus defectus, non multum potest nocere. Non est autem magnum temporis spatium quod est ab hora sexta, in qua communiter homines comedere consueverunt, usque ad horam nonam, quae ieunantibus determinatur. Et ideo talis taxatio temporis non multum potest alicui nocere, cuiuscumque conditionis existât. Vel. si forte propter infirmitatem vel aetatem aut aliquid huiusmodi. hoc eis in magnum gravamen cederet, esset cum eis in ieunio dispensandum. vel ut aliquantulum praevenirent horam.

s) *Cabillonense*. – *Cadilonense* AEpK, *Cardinolcnse* L, *Caicedonense* PGIhFIK et *a*, *Calcideme* C, ipat. vae. pl, abrua pE.
£) *et*. – Om. BEFHILpACDK; ad *diffusio*, vel *diffusione* margo C.

y) nonam. – *horam nonam* PC.
8) *nona*. – *ista* E, om. BFLpAC; *hora nona* om. pK.

Commentaria Cardinalis Caietani

Ts articulo septimo dubium ex Martino, in qu. ui - dc I ieunio, occurrit, contra opinionem Auctoris arguente, quia homines communiter consueverunt comedere hora tertia: ac per hoc, hora sexta debet esse hora comedendi ieunantibus.

Dubium secundo occurrit cx opinantibus quod nimia anticipatio horae taxatae non violat ieunium, sed est tantum Pcccalum veniale: quia capitulum *Solent, de Consecr.*, dist. I potius loquitur dc perfectione quam dc necessi-

tate; ncc aliquod invenitur praeceptum obligativum ad mortale, circa horam comedendi in die ieunii.

II. Ad evidentiam horum, sciendum e»t quod, quin materia ista est iuris positivi, quod, sicut consensu utentium firmatur, ita contraria consuetudine infirmatur ct tollitur; sic quod accidit ut quod prius erat ius, non sit amplius dc iuris necessitate, ct quod prius nefas erat, licitum postmodum sit: – tempore igitur divi Thomae, ut patet in Iiltcni. communiter homines comedebant hora sexta, hoc esc in

ii

•Ver» p

• An. j.

kA i. ’

s

• Thioiall Au»
rdian cap xxxix
- Cf. can *Soknl*
diu. I, de Cnm.
tticraf

An .>

?

Y

’SUnLa? OIB,
O 144
’ lois U,- UL
ja

• V» X4.

• Vm II

•Q Ariiioi.
riärrrt cap
n J - S
Uet u.

• Art. 6.

• Vm l.
– \erv 18

•iHt«·«p1
an l.

<*

• Coedus 3

meridie, tunc enim est *summus solis ascensus*; et iciunantes comedebant hora nona, quoc consequenter est tertia hora post meridiem, in qua hora constat Christum expirasse. Et propterea Auctor adinvenit rationem congruam iuri et facto. Ex eo autem quod hodie homines communiter comedunt hora tertia, et ieunantes hora sexta, currit ratio Auctoris de dilatione prandii iciunantium proportionaliter: quia sicut se habet hodie prandium horae sextae ad prandium horae tertiae, sic se habebat prandium horae nonae ad prandium horae sextae. – Et per hoc patet responsio ad Martinum.

Ad alios vero dicitur quod canon ille allegatus aperte testatur esse ex statuto vel consuetudine taxatam horam saltem nonam ad ieunium, dato quod consilii sit expectare persolutum officium vespertinum: quoniam testatur quod anticipantes, statim ut pulsabatur ad nonam, ibant pransum. – Sed his omissis, convincuntur isti ex hac propositione: Communis animi conceptio Christianorum est quod comedens summo mane in die iciunii non iciunat. Quae patet ex hoc quod quilibet Christianus, videns aliquem in die iciunii summo mane comedentem, dicit, *Iste non iciunat*: verba namque sunt signa conceptuum*. Ex hoc autem quod omnes homines communiter indicant non iciunare illos qui tam notabiliter ante consuetam horam qua ieunantes solent prandere, comedunt, evidenter patet quod hora consueta comedendi pro iciunio, quacumque hora sit illa, est de necessitate iciunii: si enim non esset de necessitate, non negaretur esse ieunium quod tam notabiliter anticipatur. Tenetur ergo quilibet ad consuetam horam prandii in iciunio, sicut tenetur ad ieunium ipsum. – Et haec eadem ratio applicata ad unicam comestionem, probat quod unica comestio est de necessitate iciunii, assumendo quod communis animi conceptio Christianorum est quod in hoc distinguuntur dies iciunii ab aliis, quod in illis semel tantum in die, in aliis pluries comedimus.

III. In eodem articulo dubium occurrit, an, sicut hora, ita et officium clericis sit taxatum puta quod teneantur ad vespersos ante prandium tempore quadragesimae. Et est ratio dubii opinio diversa.

Ad hoc breviter dicitur quod, sicut in iciuniis quatuor temporum non tenentur dixisse nonam antequam comedant, ita nec in quadragesima tenentur dixisse vespersos ante prandium. Nisi causa timen rationabilis aliud suadeat, debent qui tenentur ad officium et ieunium, dixisse nonam

in vigiliarum et quatuor temporum iciunii*, et vespero* in quadragesima ante prandium: ut in cap. *Soient, de Con-seer.*, dist. I. insinuatur. Nec moveor alia ratione ad hanc nisi quia nec scriptae legi*, nec consuetudinis praecepto ad haec arctamur.

IV. In eodem articulo, in responsione ud ultimum, dubium occurrit, an egens dispensatione in una conditione iciunii, et propterea dispensatu», sit totaliter liber u vinculo praecepti de iciunio: verbi gratia, in casu qui ponitur in littera. Et est ratio dubii quia hinc est auctoritas litterae pro parte negativa. – Inde autem est quod dispensatus de unica comestione, est totaliter liber a ieunio. Unica vero comestio est una conditio iciunii.

Ad hoc breviter dicitur quod procul dubio egens dispensatione in una sola conditione iciunii, etiam si illa conditio sit de necessitate iciunii, et in illa sola dispensatus (sive a praelato sive a necessitate) sit, non est propterea dispensatus seu absolutus a iciunio. Verbi gratia, si quis est non potens expectare horam consuetam prandii, sed potest, summo mane comedendo, ieunium quoad reliqua servare; et dispensatur a praelato quacumque hora voluerit: non propterea est absolutus a vinculo iciunii, sed debet, sicut potest, iciunare. Et eadem ratione tenetur sic iciunare, si necessitas evidens ipsum dispenset quoad dictam conditionem. Et hoc satis ex auctoritate huius litterae habetur. Et ratione firmatur: quia impotens servare praeceptum Ecclesiae quoad omnes eius conditiones, debet servare illud secundum illas quos potest.

Non est autem eadem ratio de unica comestione, et aliis conditionibus. Quoniam ieunium novi Testamenti ex abstinentia carnum et unica comestione constat tanquam ex substantialibus, ita quod unica comestio est essentialior iciunio, utpote a principio iciunii instituta in veteri Testamento, in quo usque ad vesperam affligendum hominem iciunio statutum est*, nullus tamen cibum vespere prohibitus erat. Patet etiam ex hoc quod Ecclesiasticus con-

suetudo traxit horam prandii in iciunio a nona in sextam: in unica tamen comestione perseverat, nisi in diebus dominicis, quibus se non abstinere fatetur. Dispensatus ergo a praelato vel evidenti necessitate de unica comestione, est simpliciter dispensatus de iciunio, et contra: qui ablatum essentiali, aufertur res. Sed dispensatu* in aliis conditionibus non est dispensatus a ieunio: quoniam sine istis* potest ieunium quoad substantialia remanere.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM CONVENIENTER IEIUNANTIBUS INDICETUR ABSTINENTIA A CARNIBUS ET OVIS ET LACTICINIIS

IV *Sent.*, dist. XV, qu. III, if. 4, qu. ».

D OCTAVUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod inconvenienter ieunantibus indicatur abstinentia a carnibus et ovis et lacticiniis. Dictum est enim supra* quod ieunium est institutum ad concupiscentias carnis refrenandas. Sed magis concupiscentiam provocat potus vini quam esus carnum: secundum illud *Prov. XX* *: *Luxuriosa res est vinum; et Ephes. V* *: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*. Cum ergo non interdicatur ieunantibus potus vini, videtur quod non debeat interdici esus carnum.

2. Praeterea, aliqui pisces ita delectabiliter comeduntur sicut quaedam animalium carnes. Sed concupiscentia est *appetitus delectabilis*, ut supra* habitum est. Ergo in ieunio, quod est institutum ad concupiscentiam refrenandam, sicut

non interdicitur usus* piscium, ita non debet interdici usus carnum.

3. Praeterea, in quibusdam iciuniorum diebus aliqui ovis et casco utuntur. Ergo, pari ratione, in iciunio quadragesimali talibus homo uti potest.

Sed contra est communis fidelium consuetudo. Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, ieunium ab Ecclesia est institutum ad reprimendas concupiscentias carnis. Quae quidem sunt delectabilium secundum tactum, quae consistunt in cibis et venereis. Et ideo illos cibos Ecclesia ieunantibus interdixit qui et in comedendo maxime habent delectationem, et iterum maxime hominem ad venerea provocant. Huiusmodi autem sunt carnes animalium in terra quie-

*An. 6.

*An. 6.

*Ven. i. - Vtn. n.

*NF. si. ut u. 1.

<*) usu». — esu» PE; ita max PEL.

scientium P et respirantium, et quae ex eis procedunt. sicut lacticinia ex gressibilibus, ct ova ex avibus. Quia enim huiusmodi magis conformantur humano corpori, plus delectant et magis conferunt ad humani corporis nutrimentum: et sic ex eorum comestione pius superfluit ut vertatur in materiam seminis, cuius multiplicatio est maximum incitamentum luxuriae. Et ideo ab his cibis praecipue ieiunanlibus Ecclesia statuit esse abstinendum.

Ad primum ergo dicendum quod ad actum generationis tria concurrunt; scilicet calor, spiritus et humor. Ad calorem quidem maxime cooperatur Y vinum, et alia calefacientia corpus; ad spiritus autem videntur cooperari inflativa; sed ad humorem maxime cooperatur usus carniū, ex quibus multum de alimento generatur. Alteratio autem caloris et multiplicatio spirituum cito transit, sed substantia humoris diu manet. Et ideo magis interdicitur ieiunanlibus usus carniū quam vini, vel leguminum, quae sunt inflativa.

Ad secundum dicendum quod Ecclesia, ieiunium instituens, intendit ad id quod communius ac-

cidit. Esus autem carniū est magis delectabilis communiter quam esus pisciū: quamvis in quibusdam aliter se habeat. Et ideo Ecclesia magis ieiunanlibus prohibuit esum carniū quam esum pisciū.

Ad tertium dicendum quod ova et lacticinia ieiunanlibus interdiciuntur inquantum sunt animalibus * exorta carnes habentibus. Unde principalius interdiciuntur ‘ quam ova vel lacticinia. Similiter etiam inter alia ieiunia, solemnius est quadragesimale ieiunium: tum quia observatur ad imitationem Christi; tum etiam quia per ipsum disponimur ad redemptionis nostrae mysteria devote celebranda. Et ideo in quolibet ieiunio interdicitur esus carniū: in ieiunio autem quadragesimali interdiciuntur universaliter etiam : ova et lacticinia. Circa quorum abstinentiam in aliis ieiuniis diversae consuetudines existunt apud diversos, quas quisque observare debet, secundum morem eorum inter quos conversatur. Unde Hieronymus dicit *, de ieiuniis loquens: *Unaquaeque provincia abundet in suo sensu, et praecepta maiorum leges Apostolicas arbitretur.*

3) quiescentium. – nascentium PGtf.

y) cooperatur. – comparatur BFpA operatur DEIKpCiA.

B) antmalibus. – ab animatibus HpCsK, cx animalibus PDGILsAC et a; pro exorta, orta L.

t) interdiciuntur. – carnes addunt PDxC; pro ora et lacticinia, pi-sces L

ζ) ettam. – Om. BFGK.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo eiusdem cōnclōsimacquadrugcsimacseptimuc quaestionis dubium occurrit, nñ hī qui non comprehenduntur sub praecepto Ecclesiae dē ieiunio. teneantur abstinere a cibis vetitis, puta carnibus, ovis cī lacticiniis. Et est ratio dubii quia in littera expresse dicitur qualitatem ciborum interdictam ieiunanlibus. Non ieiunanlibus ergo legitime non est interdicta. Et confirmatur: quia pueris, cx consuetudine, ova dantur in quadragesima. – In oppositum autem videtur communis opinio.

Ad hoc dicitur quod, quia *consuetudo est optima legum interpret* ♦; cī communiter in populi Christiani observatione invenitur quod dispensati cx impotentia evidenti ab abstinentia carniū, sunt totaliter absoluti n praecepto iciunii; potentes vero abstinere a carnibus, non potentes autem abstinere ab ovis aut u lacticiniis, non absolvuntur a praecepto iciunii; ct rursus potentes abstinere ab his omnibus, sed impotentes ad servandam unicam comestionem, liberantur a ieiunio solum, et non ab abstinentia praedictorum in quadragesima (nam in aliis ieiuniis, quoad usum ovorum et lacticiniorum, statur consuetudini loci): ideo dicendum est quod tam ieiunantes quam non iciunantes tenentur ad abstinentiam a cibis prohibitis, consuetudine praeceptum Ecclesiae sic interpretante. Et eadem ratione, parvulis pueris dantur licite ova vel camcs, iuxta patriae consuetudinem, in quadragesima.

II. Circa ieiunium postremo dubium occurrit an, frangendo iciunium, toties quis in die eodem pccct mortaliter quoties comedit, an semel tantum. Et est ratio dubii quia violatio iciunii in qualitate ciborum toties est novum peccatum quoties comeduntur cibi vetiti. Ergo, pari ratione, quoties receditur ab una comestione, vel hora consueta notabiliter anticipatur, toties peccatur. – In oppositum autem videtur communis opinio tenens quod, nisi adsit novus contemptus, semel tantum peccatur.

Ad hoc dicitur quod, licet diversae sint in hac quaestione opiniones, rationabiliter distingui potest: quod cum

ieiunium contineat tres negationes, scilicet non vesci carnibus etc., non comedere plus quam semel in die, ct non comedere ante horam consuetam, non eodem tamen modo sc habent ad iciunium istae negationes sed duae ultimae cadunt sub praecepto ieiunii non nisi ut partes, vel quasi partes, constitutivae iciunii; prima autem cadit sub praecepto absolute, durante tamen tempore illo, puta quadragesimae, quatuor temporum, vigiliarum. Et propterea quoties quis comedit carnes aut alios prohibitos cibos in die, toties dē novo peccat mortaliter, iuxta regulum transgressionis praeceptorum negativorum. Cadit namque sub Ecclesiae praecepto quod in toto illo die non comedantur cantes, sicut cadit sub praecepto Dei quod in toto tempore huius vitae non furemur. Et sicut qui commisit semel vel bis furtum, non excusatur quin tertio peccet si tertio furetur; itu qui iam semel et bis comedit carnes durante tempore prohibitionis, non excusatur quin tertio peccet si tertio comedat carnes. Non quoties autem quis comestiones multiplicat in die iciunii, toties peccat. Quia non cadit sub praecepto Ecclesiae non multiplicare comestionem absolute sed ut requiritur ad iciunium. Ex quo autem negatio comestionis non potest amplius pro illo die esse conditio iciunii. quia iam iciunium solutum est, sequitur quod non cad.it sub praecepto ieiunii. Non fit ergo exceptio in materia hac a regula praecepti negativi: sed declaratur sub qua ratione huiusmodi negationes cadunt sub praecepto, scilicet ut sunt conditiones iciunii. Et quia prima solutio iciunii facit has conditiones non posse pro illo die induere conditionem iciunii. ideo non cadunt amplius sub praecepto iciunii. Non sic autem esse patet dē negatione esus carniū et prohibitorum; quia absolute, et non solum ut conditio iciunii, cadit sub praecepto illius temporis. Unde et diebus dominicis quadragesimae viget praeceptum illud.

Et per haec patet communis opinionis veritas et raliō.

• Cap Cum dilectut. de Consuetud

• U 4U. IntroJ

»MU. – Nat et L.IV
• Cap 1
1PI. 1PII®
T

• C*r »
1PI. « v

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGES: IAOCTAVA

D E GULA

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de gula *.
Et circa hoc quaeruntur sex.
Primo: utrum gula sit peccatum.
Secundo: utrum sit peccatum mortale.

Tertio: utrum sit maximum peccatorum.
Quarto: de speciebus eius.
Quinto: utrum sit vilium capitale.
Sexto: de filiabus eius.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM GULA SIT PECCATUM

Ik Malo, qu. iuv, art. I.

PRIMUM SIC PROCEditUR. VidetUf quod
gula non sil peccatum. Dicit enim Do-
minus, Matth. xv*: Quod intrat in os,
non coinquinat hominem. Sed gula est
circa cibos, qui intrant in hominem. Cusubstantiam
omne peccatum coinquinet hominem, videtur
quod gula non sit peccatum.

2. Praeterea, nullus peccat in eo quod vitare
non potest *. Sed gula consistit in immoderantia
cibi, quam non potest homo vitare: dicit enim
Gregorius, XXX A/oral. *: Quia per esum volu-
ptas necessitati miscetur, quid necessitas petat ; et
quid voluptas suppetat, ignoratur; et Augustinus
dicit, X Confess. *: Quis est. Domine, qui aliquan-
tulum extra metas necessitatis cibum non sumit?
Ergo gula non est peccatum.

3. Praeterea, in quolibet genere peccati pri-
mus motus est peccatum. Sed primus motus su-
mendi cibum non est peccatum: alioquin fames
et sitis essent peccata. Ergo gula non est pec-
catum.

Sed contra est quod Gregorius dicit, XXX Mo-
ral. *, quod ad conflictum spiritualis agonis non
assurgitur, si non prius intra nosmetipsos hostis
positus, gulae videlicet appetitus, edomatur. Sed
interior hostis hominis est peccatum. Ergo gula
est peccatum.

Respondeo dicendum quod gula non nominat
quemlibet appetitum edendi et bibendi, sed inor-
dinatum. Dicitur autem appetitus inordinatus ex
eo quod recedit ab ordine rationis, in quo bonum
virtutis moralis consistit. Ex hoc autem dicitur

aliquid esse peccatum quod virtuti contrariatur.
Unde manifestum est quod gula est peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod id quod intrat
in hominem per modum cibi, secundum suam
substantiam et naturum, non coinquinat homi-
nem spiritualiter: sed ludaci, contra quos Do-
minus loquitur, et Manichaei opinabantur quod
aliqui cibi immundos facerent, non propter figu-
ram, sed secundum propriam naturam. Inor-
dinala tamen ciborum concupiscentia hominem
spiritualiter coinquinat.

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est *,
vitium gulae non consistit in substantia cibi, sed
in concupiscentia non regulata ratione. Et ideo
si aliquis excedat in quantitate cibi non propter
cibi concupiscentiam, sed aestimans id sibi ne-
cessarium esse, non pertinet hoc ad gulam, sed
ad aliquam imperitiam. Sed hoc solum pertinet
ad gulam, quod aliquis, propter concupiscentiam
cibi delectabilis, scienter excedat mensuram in
edendo.

Ad tertium dicendum quod duplex est appe-
titus. Unus quidem naturalis, qui perlinet ad vires
animae vegetabilis: in quibus non potest esse
virtus et vitium, eo quod non possunt subiici
rationi. Unde et vis appetitiva dividitur contra re-
tentivam, digestivam, expulsivam. Et ad talem
appetitum pertinet esuries et sitis. – Est autem
et alius appetitus sensitivus, in cuius concupi-
scentia vitium gulae consistit. Unde primus motus
gulae importat inordinationem in appetitu sensi-
tivo: quae non est sine peccato.

a) coinquinat. – coinquinabit BFK.
3) coinquinet. – coinquinat BFHpK et a.
y petat. – peccat BEFLpACK.
oj aliquantulum. – aliquantum BEFI.

i) fecundum. – propter PACGa
z) tamen. – «ufm PG 1. – Pro dtorwsa, torum, BFKpC
n) expultiram, – ct cypuhiuam PCFGI.sDE cl a.
0) quae. – qui PAGILiC et a.

Commentaria Cardinalis Caietani

In unico primo quaestionis ccniesimacquadragcsimac-
octavae, in responsione ad secundum, dubium occurrit,
un excedere mensuram in comedendo, non propter con-
cupiscentiam, sed propter imperitiam, sit vitiosum: et cuius
vitii opus sit. Et est ratio dubii quia huiusmodi imperitia

videtur arti, non prudentiae contraria: ac per hoc. nullius
moralis vitii actus videtur talis excessu.
In oppositum autem est quia peccatum ex ignorantia
ad eandem speciem vitii spectat ad quam spectaret si fient
scienter: homicidium enim acriJens ex ignorantia trans-

euntis hominis, ad homicidii speciem reducitur; et ebrietas ex ignorantia potentiae vini, ad ebrietatis speciem spectat. Excessus ergo in comedendo ex imperitia ad gulam, quae circa excessum in comedendo versatur, spectat. Cuius contrarium in littera dicitur.

II. Ad hoc dicitur quod excessus in edendo ex imperitia contingit dupliciter. Quandoque enim contingit ex imperitia culpabili, scilicet eius quod scire debet: puta si infirmus, potens se custodire a nocivis, quia est dives, etc., non curat scire quid sibi noceat, et sic ex imperitia errat in comedendo. Et sic excedere in qualitate aut quantitate, ere., non ex concupiscentia sed ex imperitia, est peccatum gulae, non fonnaliter, sed materialiter. – Quandoque autem contingit ex imperitia inculpabili: puta quia homo sanus comedit consueta, et credit non esse sibi nimis quod

comedit, aut non esse nocivum. Et sic huiusmodi excessus non est peccatum: et propterea nullius vitii netus est. – Cum igitur in littera dicitur quod *hoc solum pertinet ad gulam, quod aliquis, propter concupiscentiam cibi delectabilis, scienter excedat mensuram in edendo*, de gula formaliter intelligit. Nam, ut dictum est, gula materialiter aliter esse potest: sicut et detractio materialiter est quae absque detrahendi intentione ex loquacitate fit.

Et per hoc patet solutio obsectorum. Num et prima ratio concludit verum de imperitia inculpabili. – Secunda quoque concludit verum de actu qui fit ex imperitia seu ignorantia culpabili. Spectant enim hi actus, saltem materialiter et reductive, ad species quarum essent si scienter fuissent volili.

ARTICULUS SECUNDUS

ITERUM GULA SIT PECCATI M MORTALE

Infra, qu. cur. art. 1, ad 6; *Ik Mato*, qu. xiv, irt. a; *Ad /torn..* cap. xiii, lco· in; *Ad Galat.*, cap. v, lcet. r.

ad secundum sic proceditur. Videtur quod gula non sit peccatum mortale. Omne enim peccatum mortale contrariatur alicui praecepto decalogi. Quod de gula non videtur. Ergo gula non est peccatum

2. Praeterea, omne peccatum mortale contrariatur caritati, ut ex supra * dictis palet. Sed gula non opponitur caritati: neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi. Ergo gula nunquam est peccatum mortale.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in sermone A' Purgatorio *: *Quoties aliquis in cibo aut potu accipit quam necesse est, ad minuta peccata noverit pertinere*. Sed hoc pertinet ad gulam. Ergo gula computatur inter minuta, idest inter venialia peccata.

Sed contra est * quod Gregorius dicit, in XXX Moral. *: *Dominante gulae vitio, omne quod homines fortiter egerunt, perdunt: et dum venter non restringitur, simul cunctae virtutes obruuntur*. Sed virtus non tollitur nisi per peccatum mortale. Ergo gula est peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ", vitium gulae proprie consistit in concupiscentia inordinata. Ordo autem rationis concupiscentiam ordinantis dupliciter tolli potest. Uno modo, quantum ad ea quae sunt ad finem: prout scilicet non sunt ita commensurata ut sint proportionata fini. Alio modo, quantum ad ipsum finem: prout scilicet concupiscentia hominem avertit a fine debito. Si ergo inordinatio concupiscentiae accipiat in gula secundum aversionem a fine ultimo, sic gula erit peccatum mortale. Quod qui-

dem contingit quando delectationi gulae inhaeret homo tanquam fini propter quem Deum contemnit, paratus scilicet contra praecepta Dei agere ut delectationes huiusmodi assequatur. – Si vero mortale gulae intelligatur inordinatio concupiscentiae tantum secundum ea quae sunt ad finem, utpote quia nimis concupiscit delectationes ciborum. non tamen ita quod propter hoc aliquid taceret contra legem Dei, est peccatum veniale.

Ad PRIMUM ergo dicendum quod vitium gulae habet quod sit peccatum mortale inquantum avertit a fine ultimo. Et secundum hoc, per quandam reductionem, opponitur praecepto de sanctificatione sabbati, in quo praecipitur quies in fine ultimo. Non enim omnia peccata mortalia directe contrahantur praeceptis decalogi *, sed solum *d. «X. illa quae iniustitiam continent: quia praecepta decalogi specialiter pertinent ad iustitiam et partes eius, ut supra est habitum est.

Ad secundum dicendum quod, inquantum avertit a fine ultimo, contrariatur gula dilectioni Dei, qui est super omnia sicut finis ultimus diligendus. Et secundum hoc solum gula est peccatum mortale.

Ad tertium dicendum quod illud verbum Augustini intelligitur de gula prout importat inordinationem concupiscentiae solum circa ea quae sunt ad finem.

Ad quartum * dicendum quod gula dicitur virtutes auferre non tam propter se, quam etiam propter vitia quae ex ea oriuntur. Dicit enim Gregorius, in Pastoralis ': *Dum venter ingluvie tenditur, virtutes animae per luxuriam destruuntur*.

a) nunqum. – non PDL.

3) ingluvie, – ingluviem ABDHpC, per ingluvitn vel per (ngtumen l, tui gluviem eJ. a, in ingluviem PG; pro tenditur, intenditur BF.

Commentaria Cardinalis Caietani

In aniculo secundo quaestionis eiusdem dubium occurrit ex Martino, in qu. n* de Gula, eiusdem tractatus*, circa determinationem peccati mortalis gulae. Inquit enim: «Ista opinio, indicio meo, non sufficienter ostendit gulam esse peccatum mortale ». Arguitque octo argumentis quod *gula non est peccatum mortale quia directe avertit a fine ultimo et praeceptis divinis* *. Quia vel hoc intelligitur de

praecepto divino de actu ipsius gulae. Et hoc non: quia secundum eundem Doctorem, in responsione ad primum, nullum est tale praeceptum. – Aut intelligitur de praecepto divino quod est de aliis actibus, puta furto, adulterio, etc. Et tunc gula non esset alio modo peccatum mortale quam «Ure eleemosynam, orare vel studere: quia scilicet ista non sunt secundum se mortalia, si quis tamen

• Notmd. in iaiL
erant.

• Lo-iciui. l

• NuS

• a

'Ait
III, n

jQi.cn., λ

Üiaiis·

ita esset affectus horum alicui ut esset paratus facere contra praecepta Dei, propter huee essent peccata mortalia.

Alia autem argumenta omitto quia iuxta hunc secundum sensum praecise procedunt, qui alienus est α mente et verbis Docturis, ut patebit *.

Duo tamen non sunt praetermittenda, quae militant adversus illud verbum, *contra praecepta Dei* . . Primum est Gula qua quis frangit iciunium quadragesimae, est peccatum gulae mortale. Et tamen non contra praeceptum Dei, sed Ecclesiae. Non ergo gula ex hoc definienda est peccatum mortale, quia scilicet est contra praecepta Dei.

Secundum est. Gula qua quis vescitur ob delectationem carnibus humanis, est peccatum mortale: quia est bestialitas et gula contra naturam, sicut sodomia luxuria contra naturam. Et tamen non est contra praeceptum divinum: quia nullum divinum praeceptum de hoc fit. Ergo.

II. Ad horum evidentiam, scito quod verba litterae posunt dupliciter accipi. Primo, confuse: quasi Auctor voluerit ex multis circumlocutivc declarare quando gula est peccatum mortale, ex aversione a fine, ex contemptu Dei, et praeparatione ad faciendum contra praecepta Dei. Et hic sensus satis rudis est, et alienus ab Auctoris excellentia et doctrina.

Secundo, distincte et formalitcr: ita quod, iuxta distinctionem quae fit in communi de ablatione ordinis rationis, scilicet tollendo finem vel ea quae sunt ad finem, subsumptum est in particulari de gula quod quando tollit finem ultimum, tunc est mortale, et quod tunc tollit finem ultimum quando quis delectationi gulae inhaeret ut hni ultimo; sicut etiam inanis gloria tunc est mortalis quando quis humanae gloriae inhaeret ut ultimo fini. Et hanc eandem quoad vitium sententiam habes ex Aristotele, in III *Ethic.* *, dicente de intemperato quod *a cupiditate adeo ducitur ut illam celeris omnibus anteponat*. Et hic sensus est verus manifeste; et expressus, non implicite positus, in Littera, cum dicitur: *Quod quidem tunc contingit quando delectationi gulae inhaeret homo tanquam fini propter quem Deum contemnit*, hoc est. tanquam fini ultimo. Et idem replicatur in responsione ad secundum: sic enim contemnitur Deus, qui est ex sua natura finis ultimus; quoniam dignitas ultimi finis attribuitur tali delectationi, et fit gulosi Deus, iuxta illud * *Quorum Deus venter est*.

III. Subiuncta nutem verba in littera de praeparatione ad agendum contra praecepta Dei propter huiusmodi delectiones, ad duo apposita sunt. Primo, ad explicandum effectum definitae gulae. Effectus siquidem dictae gulae est quod homo est paratus transgredi praecepta Dei propter illam: quoniam delectatio illa amatur ut ultimus finis, ac per hoc praeceptis Dei anteponitur, et sic facit hominem transgressorem aliorum praeceptorum propter illam assequendam. – Secundo, ad declarandum a posteriori quando delectatio gulae affectatur ut ultimus finis. Quin enim hoc saepe latere videtur, sicut de appetitu gloriae, pecuniae et similium; ideo expediens fuit docere unde possemus cognoscere quando homo ponit in delectatione gulae et similium finem ultimum: quando scilicet propter illam adipiscendam paratu» est transgredi praecepta Dei, puta quia est paratus luxuriari aut furari, aut aliquid eiusmodi perpetrare.

Ex quibus patet quod argumenta Martini, quae subiuncta verba litterae de praeparatione ad agendum contra praecepta Dei, supponunt posita esse ad definiendum peccatum mortale in gula, in vanum laborant, quia falsum supponit: quoniam peccatum mortale in gula constituitur prius, ex hoc quod delectatio gulae appetitur ut finis ultimus, et ex hoc appetitu efficitur alius appetitus agendi contra praeceptu Dei.

Et cum Martinus dicit quod, secundum Auctorem, nullum est divinum praeceptum de inordinato appetitu gulae, falsum dicit. Nec Auctor hoc dicit: sed dicit quod nullum praeceptum decalogi est directe de hoc. Constat autem quod aliud est loqui de praeceptis divinis, et aliud de praeceptis decalogi: sicut aliud est loqui de colore, et aliud de albedme. Non enim omnia praecepta divina sunt prac-

cepta decalogi, sed c contra. In divina autem Scriptura prohibetur gula: *Attendite ne graventur corda vestra crapula*, Luc. xxi .; et ab Apostolo *Non in comissionibus*, . Vcn. m *ad Rom.* xiii .; et *ad Galat.* \ *. expresse dicitur de comessionibus quod *qui talia agunt, regnum Dei non cotisentur*.

IV. Et bene nota quod non dicimus vehementiorem appetitum delectationis esse peccatum mortale, quasi excessus gradualia concupiscentiae faciat peccatum mortale: sed dicimus quod appetitus delectationis talis ut ultimi finis est peccatum mortale. Multum enim haec ditTcrunt. quoniam magis vel minus appetere sc tenent ex parte appetentis, et sunt gradu» appetitionis; sed appeti ut finem ultimum tenet sc ex parte appetibili», cl est ratio rei appetitae, amatur enim sub ratione finis ultimi. Et ideo, quantumcumque remisse, deliberate tamen, quis oppetat delectationem cibi ut finem ultimum, peccat mortaliter, et quantumcumque intense quis appetat huiusmodi delectationem, citra tamen ultimum finem, non peccat mortaliter. Unde si quis furatur propter delectationem guloc, duplici deformitate mortali peccat, sicut cum quis furatur ut moechctur; et non una tantum, sicut cum quis furatur ut det eleemosynam. Et ratio diversitatis cit quia ibi sunt duo mala, alterum oppositum abstinentiae, alterum oppositum iustitiac, scilicet delectatio gulae ut finis, et furtum hic autem est unum tantum malum, scilicet oppositum iustitiac, furtum; dare namque eleemosynam non est malum.

V. Sed occurrit hic non posthabenda quaestio speculativa, quare dare eleemosynam non est malum alterum a furto in casu proposito cum ex hoc ipso quod est finis furti, sequatur quod dare eleemosynam appetatur ut tinis ultimus, quia propter ipsam homo contemnit Deum in praeceptis» suis, furtum committendo. Videtur enim quod etiam hic sint duae deformitates: altera opposita caritati, dum ultimus finis punitur m dare eleemosynam; et altera opposita iustitiac. dum furtum committitur propter dandam eleemosynam.

Sed ad hoc dicitur quod dupliciter contingit amari aliquid ut ultimum finem. Primo modo, ita quod illud in seipso ametur ut ultimus finis: sicut, cum quis fornicatur, amat delectationem illam pro tunc in scipsa ut finem ultimum; et simile est in aliis peccatis mortalibus ex suo genere. Alio modo, ita quod illud non secundum sc, sed ut ratio alterius operis, amatur ut ultimus finis, ita quod ex hoc ipso quod amatur ut ratio talis operis, habet quod ametur ut ultimus finis: sicut cum quis non ponit finem suum in d.indo eleemosynam, sed dare eleemosynam ordinat in Deum, cum hoc tamen, ex nimio affectu dandi eleemosynam, furatur ut det eleemosynam. Et quoniam primus modus infert secundum, et non c contra, quoniam quod absolute amatur ut finis ultimus, amatur etiam ut finis ultimus tanquam ratio aliorum, sed non c contra, ut patet in exemplo dato: ideo cum quis furatur ut det eleemosynam. una tantum deformitate peccati, scilicet furti, peccat; non enim talis praeponit dare eleemosynam absolute Deo, sed ut est ratio furti. Sicut c contra si quis daret eleemosynam ut furtum committeret, unica quoque deformitate foedaretur: quoniam dare eleemosynam ex hoc solo quod ordinatur ad furtum, deformitate furti foedatur. Et hinc provenit quod mulieres amantes propriam vitam aut sustentationem, etc., non ut finem ultimum absolute, sed solum ut rationes fornicandi, quia scilicet nc occidantur, aut ut habeant unde vivant, fornicantur, non nisi una specie peccati foedantur, scilicet fornicationis.

Et ex istis causis honestis et licitis in se peccata commissa allcviationcm quandam habent. Ostenditur siquidem ex hoc quod animus non per se ad vitia tendit, sed sub ratione boni honesti aut liciti.

Habes quoque ex hac theorien quod si quis ex veniali secundum se affectu delectationis gulae aut gloriae furatur, unam tantum mortalem deformitatem incurrit, scilicet furti. Finis autem udis delectationis, licet in aliam transferat vitii speciem, puta gulae aut inanis gloriae; quia tamen non aggravat in infinitum, non apponit aliam mortalem deformitatem.

• Nm 18, ni.

•a »Xe »l

• G; u. i. (l. . S Is. lut ut.

•ASMtCff ap UI, 19

u». *n-

f-i Cn<-

Π, Cap
•Γ i.<4
>. i

»\rtUp. Λp
• Vm i

*) T Ad primum Martini· contra illud, scilicet,*praecepta Dei*, etc., dicitur quod praeceptu Dei in proposito comprehendunt omnia iusta praecepta : quae u Deo mediate sunt, luxla QWi vox *spernit, me spernit*; ct rursus: *Omnis potestas a Deo est, ad Rom.* xnt .

Ad secundum vero dicitur quod bestialitas qua quidam vescuntur carnibus humanis, est contra praecepta iuris naturalis. Sicut enim naturaliter sola (emina humana est habilis ad coitum hominis, itn naturaliter sola vegetabilia ct animalia irrationalia sunt materia habilis ad nutriendum hominem: unde Deus primo dedit Adae vegetabilia ♦, deinde Noe dedit animalia . Contra naturae ergo ordinem est quod vescatur quis humanis carnibus. – Sed quia cx hoc non habetur quod sit peccatum mortale: – quoniam dicere mendacium est contra tus naturale, et non tamen est de genere suo mortale; ct comedere carbones aut calcem (sine laesione) ex mala complexione non est mortalis gula, quamvis bestiolis; sicut ambulare manibus ct pedibus ad bcstialitatis vitium spectat, ct tamen non est mortale: – ideo cautus esto, et non admittas consequentiam: Est peccatum bcstialitatis. Ergo mortale. Ad hoc enim quod sit mortale, exigitur quod sit contra caritatem Dei, sui ipsius aut proximi: propter hoc enim mendacium non est cx suo genere mortale, ct similiter ambulare manibus, ct huiusmodi.

Ad argumentum ergo dicitur quod, quia praeceptu iuris naturalis sunt praecepta Dei, ideo peccans in gula contra naturam, peccat contra praeceptum iuris naturalis ct divini. Mortaliter nutem tunc solum, per se loquendo, in bcstialitatis gula peccat, quando cibus est contra bonum sui aut proximi. Et ex hac parte repugnat carni humanae esse cibum hominis. Quoniam cibus humanus potest iurc privari vita sua ut sumatur in cibum : licite enim mortificamus vegetabilia ct occidimus animalia in usum nostri cibi. Homo nutem non potest occidi ut sit nutrimentum nostrum. Et proptерco talis bcstialitas est peccatum mortalissimum, per se loquendo. – An nutem per accidens quan-

doque liceat, puta quia homines sunt iam occisi in bello, et non subest cibus alius, ulterius rationis est. Et nécessita» excusure videtur: cx quo nocumentum proximi non est, ct inhumanitatem urgens necessitas apud ec ct alio» operit.

VII. In responsione ud primum eiusdem articuli secundi dubium occurrit cx Murtino, ibidem ., dicente: Non placet mihi quod dicit s. Thomas, concupiscentiam gulae mortalem esse contra praeceptum sanctificationi» sabbati, qua praecipitur quies m fine ultimo. Quoniam tunc omne peccatum mortale esset contra sanctificationem sabbati: quia quolibet peccato mortali avertitur, secundum Thomatn. . quis a fine ultimo.

Ad hoc dicitur quod Auctor non dicit peccatum gulae esse contra praeceptum sabbati absolute, ecd cum duobus modificationibus. Altera est: contra illud *per quandam reductionem*. Altera: contra illud spiritualiter intellectum; et hoc denotavit in illo verbo, *in quo praecipitur quies in fine ultimo*. Et sic peccatum gulae nec directe, ncc ad litteram, contrarian dicitur praecepto dc sanctificatione Sabbati : sed reductive et mystice. Quod potet verum esse.

Et cum dicitur: Quin sic omne peccatum mortale esset contra hoc praeceptum : – respondetur quod omne peccatum mortale esse sic contra hoc praeceptum non inconvenit. Quoniam sic acceptum est praeceptum generale, imponens cessationem ab omni peccato, ct quietem mentis in Deo ultimo omnium fine: ut superius in qu. exxit, art. 4, ni l , patet. Specialiter tamen appropnatur hoc peccato gulae propter duas gulae conditiones*, scilicet quia est peccatum mentem deprimens et submittens delectationibus communibus nobis et brutis*, ct cum hoc, nullo praecepto decalogi directe prohibetur; quae duae conditiones simul in nullo alio vitio apparent. Nam luxuria, etsi similiter deprimat ct submittat, tamen habet duo praecepta quibus contrariitur, scilicet, *Non moechaberis*, et. *Non concupisces uxorem proximi tui*. Superbia caret prima conditione, etc. Merito erga huiusmodi peccata reducuntur nd huiusmodi praeceptum mystice ab Auctore.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM GULA SIT MAXIMUM PECCATORUM

•Homn xtiux
•
P

K D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod gula sit maximum peccatorum. .Magnitudo enim peccati ex magnitudine poenae consideratur. Sed peccatum gulae est gravissime punitum: dicit enim Chrysostomus*: *Adam incontinentia ventris expulit a Paradiso; diluvium quod fuit tempore Noe. ipsa fecit* @; secundum illud Ezech. xvi *: *Haec fuit iniquitas Sodomae, sororis tuae, saturitas panis*, etc. Ergo peccatum gulae est maximum *t*.

2. Praeterea, causa in quolibet genere est potior. Sed gula videtur esse causa aliorum peccatorum: quia super illud Psalmi*, *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum*, dicit Glossa *: *Luxuria, concupiscentia, superbia sunt ea quae venter generat*. Ergo gula est gravissimum peccatorum.

3. Praeterea, post Deum, homo debet scipsum maxime diligere, ut supra * habitum est. Sed per vitium gulae homo infert sibi ipsi nocumentum: dicitur enim *Eccli.* xxxvn 4 : *Propter crapulam multi obierunt*. Ergo gula est maximum peccatorum: ad minus praeter peccata quae sunt contra Deum.

Sed contra est quod vitia carnalia, inter quae computatur gula, secundum Gregorium \ sunt minoris culpae.

Respondeo dicendum quod gravitas alicuius peccati potest considerari tripliciter. Primo quidem, et principaliter, secundum materiam in qua peccatur. Et secundum hoc, peccata quae sunt circa res divinas sunt maxima. Unde secundum hoc, vitium gulae non erit maximum : est enim circa ea quae ad sustentationem corporis spectant. – Secundo autem, ex parte peccantis. Et secundum hoc, peccatum gulae magis alleviator quam aggravatur. Tum propter necessitatem sumptionis ciborum. Tum etiam propter difficultatem discernendi et moderandi id quod in talibus convenit. – Tertio vero modo, cx parte effectus consequentis. Et secundum hoc, vitium gulae habet quandam magnitudinem, inquantum ex ea occasionantur diversa peccata.

Ad primum ergo dicendum quod illae poenae magis referuntur ad vitia quae sunt consecuta ex gula, vel ad gulae radicem, quam ad ipsam gulam. Nam primus homo expulsus est de γ paradiso propter superbiam, ex qua processit ad

e) *fecit*. – *ct poenam Sndvnrwr* oddu P.
ft) *maximum*. – *peccatorum* «ddunt PGa.

7) *de*. – a BFHK.

QUAESTIO CXLVIII, ARTICULUS IV

actum 8 gulae. Diluvium autem ct poena Sodomorum sunt inducta propter peccata luxuriaepraecedentia, ex gula occasionata.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit ex parte peccatorum quae ex gula oriuntur. Non autem oportet quod causa sit potior, nisi in causis per se. Gula autem non esi causa illorum viliorum per se, sed quasi per accidens et per occasionem.

Ar> TERTIUM dicendum quod gulosus non intendit suo corpori nocumentum inferre, sed in cibo delectari: si autem nocumentum corporis sequatur, hoc est per accidens. Unde hoc non directe perlinet ad gravitatem gulae. Cuius tamen culpa aggravatur si quis corporale detrimentum incurrat propter immoderatam cibi sumptionem.

ô) ad actum.- Adac actum DII. Adac ad actum E, Adac actui pC, Adam ad actam I, Adam in actum A.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis dubium ex Murtino, in quaestione de Gula ., sub hoc eodem titulo, occurrit. Nam contra hoc, scilicet *Gravitas peccatorum principaliter attenditur secundum materiam m qua peccatur*, etc., arguit, *primo*, quia si sic, nullum peccatum nisi circa res divinus esset maximum. – *Secundo*, quia esset simpliciter deterius ct gravius non colere Deum in dic dominico quam homicidium aut adulterium.

Ad primum horum dicitur quod, quia maximum dicitur dupliciter, scilicet simpliciter vel in genere, conceditur quod solum peccatum in divina est maximum simpliciter: aliquod autem aliud potest did maximum in genere; ut vitium contra naturam in genere luxuriae esc maximum.

Ad secundum vero dicitur quod, quia peccata contra praecepta primae tubulae sunt cx suo genere graviora peccatis contra secundam tabulam, ideo conceditur quod violatio cultus divini est gravius simpliciter quam homicidium, quamvis hoc sit magis nocivum sicut etiam periurium iocosum est gravius homicidio.

II. In eodem articulo tertio, nota quod aliud est loqui de peccante, ct aliud, tali peccante, ut palet. Et quod Auctor dicit quod peccatum gulae cx parte peccantis allcviatur: ct non dicit quod ex parte talis vel talis peccantis alleviatur. Unde probat quod dicit cx communibus omni peccanti in gula: scilicet cx necessitate cibi ct difficultate discernendi. Et cx hoc habet unde solvas obiccta cx parte tnlis vel talis peccantis in gula in casu, etc.: non enim sunt contra praesentem doctrinam formnliter intellectam.

111. In eodem articulo tertio eiusdem ccntesimacquadragessimacoctavae quaestionis, in responsione nd unium, dubium occurrit circa hoc quod nocumentum corporis cx gula per accidens se habet ad gulam, et non directe perlinet ad gulae gravitatem. Et est ratio dubii quia opposita conditionibus requisitis ad virtutem aliquam, spectant directe ad vitium oppositum illi virtuti. Sed commcnsuratio

cibi *ad sanitatem ct bonam habitudinem* spectat ad temperantiam: ut patet in HI *Ethic.* ., ct supra .* dictis. Ergo incommcnsuratio cibi ad sanitatem cx gulae delectatione spectat ad gulam per sc, et non per accidens.

Ad hoc dicitur quod, quia necessitas humanae vitae, sanitatis ct huiusmodi, non est finis temperantiae, ut in qu. de Temperantia, art. 6, ad i, patet, sed remm quibus temperantia utitur; ideo modificatio in ordine ad sanitatem ct facultates ct huiusmodi non per se ct proxime spectat ad temperantiam, sed mediantibus aliis virtutibus vel quasi virtutibus. Pro quanto namque liberalitu sumptuum deservit temperantiae, temperatus modum in ordine ad facultates servat. Et pro quanto naturalis amor sui ordinatus cooperatur temperantiae, temperatus modificat cibos in ordine ad sanitatem. Nec aliud intendit Aristoteles in III *Ethic.* Ei proptcrca dicitur quod huiusmodi conditiones nec virtutis abstinentiae per sc ct proxime, ncc earum oppositae vitii gulae sic sunt quoniam vinus abrtinentiae per sc consistit in moderatione delectabili» cibi secundum quod oportet, etc., ad bonum rationis; ct gula in immoderata delectatione eiusdem. Et quod, si propter huiusmodi delectationem facultates excedat, inquantum prodigalitate utitur, facil. Et quoJ, si sibi ipsi noceat, mediante iniustitia contra seipsum. si sic loqui licet, facit. Et sic de aliis.

Et per hacc putet responsio ad Mortinum, ubi supra ., 'Jjj* arguentem hanc Auctoris responsionem, quia penes nocumentum corporis sumitur primum genus gulae; et quia plus peccat iste gulosus ex nocumento quod sibi infert quam cx delectatione quam intendit. Concesso namque hoc secundo, non sequitur: Ergo plus peccat peccato per sc guluc cx nocumento. Sed sequitur quod plus peccet cx peccato quod oritur cx gula quam exipsaguh: quia maius peccatum est odium sui ipsius quam gula. – Prima autem obiectio falsum supponit: ut in sequenti articulo . 'Cosam patebit mugis.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CONVENIENTER SPECIES GULAE DISTINGUANTUR

I* n*., qu. LXXM, Xn. 9; [>£ Malo. qu. xiv, iri. 3.

ynygt,jte D quartum sic PROCEDITUR. Videtur quod inconvenienter species gulae distinguantur a Gregorio, qui. XXX *Moral.* ♦ dicit: *Quinque modis nos gulae vitium tentât: aiiquarufo namque indigentiae tempora praevenit; aliquando lautiores cibos quaerit; aliquando quae sumenda sunt praeparari accuratius appetit; aliquando in ipsa quantitate sumendi mensuram refectionis excedit; aliquando ipso aestu immensi desiderii aliquis peccat.* Et continentur in hoc versu: *Praepropere, laute, nimis, ardentem, stудиоse.* – Praedicta enim diversi(icantur secundum

diversas circumstantias. Sed circumstantiae, cum sint accidentia actuum, non diversilicant speciem. Ergo secundum praedicta non diversificantur species gulae.

2. Praeterea, sicut tempus est quaedam circumstantia. ita et locus. Si ergo secundum tempus una species gulae accipitur, videtur quod, pan ratione, secundum locum et alias circumstantias.

3. Praeterea, sicut temperantia observat debitas circumstantias, ita etiam et aliae virtutes morales. Sed in vitiis quae opponuntur aliis vir-

rutibus moralibus non distinguuntur · species secundum diversas circumstantias. Ergo ncc in gula.

Sed contra est verbum Gregorii inductum *.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, gula importat inordinatam concupiscentiam edendi. In esu autem duo considerantur: scilicet ipse cibus qui comeditur, et eius comestio. Potest ergo inordinatio concupiscentiae attendi dupliciter. Uno quidem modo, quantum ad ipsum cibum qui sumitur. Et sic, quantum ad substantiam vel speciem cibi ?. quaerit aliquis cibos *lautos*. idest pretiosos; quantum ad qualitatem, quaerit cibos nimis accurate praeparatos, quod esty *studiose*; quantum autem ad quantitatem, excedit in *nimis* edendo. – Alio vero modo attenditur * inordinatio concupiscentiae quantum ad ipsam sumptionem cibi: vel quia praevenit tempus debitum comedendi, quod est *praepropere*; vel quia non servat modum debitum in edendo, quod est *ardenter*. – Isidores vero comprehendit pri-

um et secundum sub uno, dicens * quod gulosus excedit in cibo secundum *quid, quantum, quomodo* et *quando*.

Ad primum ergo dicendum quod corruptio diversarum circumstantiarum facit diversas species gulae propter diversa motiva, ex quibus moraliu species diversifteantur. In eo enim qui ' quaerit lautos cibos, excitatur concupiscentia cx ipsa specie cibi ; in eo vero qui praeoccupat tempus, deordinatur concupiscentia propter impatientiam morae; ct idem patet in aliis.

Ad secundum dicendum quod in loco ct in aliis circumstantiis non invenitur aliud differens motivum pertinens ad usum cibi, quod faciat aliam speciem gulae.

Ad tertium dicendum quod in quibuscumque aliis vitiis diversae circumstantiae habent diversa motiva, oportet accipi diversas species vitiorum secundum diversas circumstantias. Sed hoc non contingit in omnibus, ut dictum est *. uim,

3) *diinguuntur*. – *distinguunt* BEFLpC.

cibi. – *tibi* PA.

y) *quod f>t*. – *idcit* PGx

fcj *attenditur*. – *attenditur* ABCDEFHIK.

4) *qui*. – *quod* G.i; iu altero lneo PGa.

Commonfuria Cardinalis Caietani

· x articulo quarto ciusdcm centcsiniuequndragesimneocta-
vac quaestionis dubia multa ex Martino, in eodem tractatu ·, in qu. i de Gula, occurrunt. Primum est circa sufficientiam quinque spederum gulae assignatarum in littera ♦. Arguit siquidem directe contra, tripliciter *. *Primo*, quia utens dbo prohibito, puta carnibus in dic Veneris, peccat peccato gulae. Et tamen secundum nullum istarum spederum. Ergo. – Minor probatur inductive.

Secundo. Comedens pluries quum debet, puta in dic iciunii, vel quam honestum sic, peccat peccato gulnc. Et tamen nulla dictarum spederum. Ergo. – Minor probatur inductive.

Tertio. Sumens dbum contrarium bonae dispositioni animae vel corporis, peccat peccato gulae. Et tamen nulla dictarum specierum· Ergo. – Minor putet inductive.

Deinde firmat suum opinionem, et arguit *quarto*. Gula dividitur in tria genera: scilicet in concupiscentium dbi contra bonam habitudinem corporis vel animae; et concupiscentium dbi contra honestatem, puta quia contra praeceptum, vel rationis iudidum, propter consuetudinem, locum vel tempus; ct in concupiscentiam cibi supra substantiam vel stacum. Et sub his continentur multo plures species quam istae quinque. Ergo. – Et assumptum probatur * ex 111 *Ethic.* **, ubi Aristoteles hncc tria ponit.

II. Dubium deinde est circa rationem sufficientiae istarum quinque spederum assignatam in littera, scilicet quia *inordinata concupiscentia potest attendi aut penes ipsum cibum, aut penes eius sumptionem*, etc. * Arguit siquidem Murtinus, ibidem ·, contra sex dicta Auctoris in hac littera. *Primum* est ipsa distinctio, cum dicitur quod inordinatio concupiscentiae attenditur aut penes cibum, uut penes sumptionem dbi. Contra, inquit: divisionem admitto, quamvis, secundum rigorem sermonis, omne vitium gulae proveniat cx parte sumptionis. Quia quantumcumquc cibus esset magnus vel delicatus, si non sumeretur, non esset gulae vitium ratione dbi causatum.

Secundum est quod unn species attenditur penes cibum *quantum ad substantiam seu speciem cibi, et sic quaerit cibos lautos, hoc est pretiosos*. Contra. Hoc membrum, scilicet, *quantum ad substantiam*, est divisibile. Et tamen tanquam indivisibile ponitur. Ergo. – Antecedens probatur. Quia *quoad substantiam* dupliciter contingit; vel quia pretiosi sunt dbi; vel quia inconsueti. Et hoc vel universa-

liter, ut carnes humanae; vel pro tempore, ut comes in quadragesima.

Tertium est quod una species gulae attenditur *penes qualitatem cibi, dum concupiscuntur cibi accurate praeparati, quod importat ly studiose*. Contra. Hoc membrum, scilicet, *quantum ad qualitatem*, est divisibile. – Probatur. Quin vel qualitas est nociva! vel nimis accurate procuratur ut insit dbo qualitas delectans.

Quartum est quod inordinatio cx parte sumptionis contingit dupliciter, scilicet ex parte temporis, vel modi. *Quintum* est quod cx parte modi exponitur *ardenter*. – Contra. Hucc, inquit, divisio non est sufficiens: quid non solum illis duobus modis fit inordinata sumptio; ct quia secundum membrum, scilicet cx pane modi, est divisibile. Probatur quadruplidter. Primo, quin sumptio inordinata est interdum quia frequentior est quam oportet: ut si quis sine causa dedes in dic reficiatur. – Secundo. Interdum, quia fit cum est prohibita: ut si quis in dic iciunii bis reficeretur. – Tertio. Interdum, quia loco prohibito: ut in ecclesia. – Quarto. Interdum, quia propter finem malum: puta luxuriae.

Sextum est quod una species cx parte sumptionis attenditur secundum tempus, quod importat ly *praepropere*. Contra. Hoc etiam membrum est divisibile. Nam praeventio temporis interdum est per comparisonem ad exigentiam naturae : ut cum super indigesto comeditur. Interdum, per comparisonem ad praeceptum vel laudabilem consuetudinem : ut si quis in dic iciunii notabiliter praeveniret horam prandii; aut, celebraturus, prius comederet; aut antequam divinum officium dixisset. Et quod haec ct praedicta sint diversarum spccicnim patet cx hoc quia sunt diversorum generum, nani prima praeventio pertinet ad primum genus ·, scilicet contra bonum animae vel corporis; secunda ad secundum, scilicet contra honestatem. Et sic facile est in supra dictis aspicere distinctionem gncricam iuxta tria genera gulae supra * dicta cx Aristotele III *Ethic.*: < quem ·, inquit Murtinus, « sequor >; ct discrepare videtur a tot Doctoribus sacris.

III. Dubium tertio principaliter est circa doctrinam literac in hoc quod dicitur, species scilicet gulae accipi secundum differentiam motivorum ·. Repetitur siquidem hoc pluries in littera, respondendo ad argumenta. Contra, inquit Murtinus, ibidem *. *Primo*, quia eadem cibi concu-

• *be Tenperant*

• *Ci.* nom nr.

" Conduc 5

• Conclu*. 4
.. Cap. mi. n. f. –
S Tη ket xxi

• Ct num v

· Otda*. \$.

• *&cti- c*
<er> 5

• Art J-
(XibLfec
mart w

• toc-

• Art. J.

• Nun 11

* Q twi l.
OrtUt.

• MI

• G 3» M

•Ad

piscentio fit ut ego in hac d^c iciunii excedam in quantitate nimii comedendo, et tu in numero, contra Ecclesiae praeceptum bis comedendo. Ergo diversae species habent idem molivum.

Secundo, quia eadem similiter concupiscentia fit ut ego voraciter, cl tu excessive comedas. Ergo diversae species habent idem motivum.

Tertio, quia tempus et locus non sc habent ut motiva. Nullus enim potest rationabiliter dicere quod praeventio temporis sc habet ut motivum respectu cibi sumendi.

Quarto, quin inordinata concupiscentia est quae movet ad metas modi, temporis, quantitatis, cie., transgrediendum : et non e contra.

Ex quibus patet ct quod fundamentum dictae opinionis distinguentis species gulae penes motiva, esi omnino nullum. Et quod non est eidem opinioni consonum: cum in multis speciebus enumeratis ab ista opinione idem motivum reperiatur, ut patuit.

IV. Ad primi dubii argumenta, contra specicrum gulae sufficientiam -, ordinate respondendo, dicitur ud *primum* quod comedens carnes ferta sexta peccat in prima specie gulae, in qun attenditur quid sumitur. Nec obstat quod lautior aut pretiosior interdum sit piscis quum caro. Quoniam constat quod secundum sc melior cibus est caro: cl quod in prima specie consideratur *substantia cibi*. Et exponitur ab Auctore per *pretiositatem*, quin pretium est mensura rerum, ct ex mensura intendit nobilitatem mensurati, scilicet cibi, describere.

Ad *secundum* dicitur quoti comedens pluries quam debet peccat in quarta specie gulae, in qua attenditur praeventio temporis. Quoniam si prima vice, verbi gratia, pransus est in dic iciunii hora debita, cum secunda vice comedit, praevenit tempus comedendi: quia usque in diem sequentem comedendi non esi tempus.

Ad *tertium* dicitur quod utens cibo nocente corpori vel animo non peccat peccato gulae secundum sc, sed ut est in' Γα1'ο ^lcr*us ^I** 9U0 silicei quis *sibi ipsi est nequam* -. Species autem gulae assignatae sunt dc peccatis gulae sc- t/S <ieCoca' cun^um \$c: @am cn'm cx dictis ab Auctore * patet quod huiusmodi nocumenta per accidens se habent ud peccatum gulae.

Ad *quartum* dicitur quod in III *Ethic*. * Aristoteles dicit quidem temperatum *non exire terminos sanitatis, honestatis et facultatum*, ct bene, quia temperatus contra nullam debet agere virtutem : et non dicit quod secundum haec tria attenduntur genera aut species intemperantiae. Ex dictis amem Auctoris· manifeste apparet quod nocumentum animae ct corporis est per accidens ad gulam . uc per hoc excluditur primum genus. Et similiter tertium, quod in nocumento facultatum consistit: eadem ratione. Secundum autem, tanquam connumeratum his quae sunt per accidens, manifestat se non positum ut unum trium generum. Et secundum veritatem, spectat ad vitium contrarium illi honestati : verbi gratia, si quis indebite comedat in ecclesia, inhonestas haec spectat ad sacrilegii vitium; et sic dc aliis.

V. Ad secundi dubii argumenta, contra rationem sufficientiac -, respondendo ordinate, dicitur ad obiectioncm contra *primum* dictum, scilicet ipsam divisionem, quod divisio est optima, et formali sermone artificiosa. Nam cum gula sit circa concupiscentiam delectationis in cibo; et cibus non habeat rationem cibi nisi in ordine ad esum : non distinguitur cibus a comestione tanquam sint diversae materiae gulae, sed tanquam duo requisita ct concurrentia ad materiam gulae. Oportet enim concurrere cibus ct actum quo quis utitur cibo, quem constat esse, non videre aut audire, vendere aut emere, sed comedere: et neutrum ab altero separabile est. Et constat quod aliquae conditiones spectant ad cibus, ut substantia, quantitas ct qualitas cibi: ct aliquae ad ipsum actum utendi illo, ut tempus ct modus. Falsum est ergo, formaliter loquendo, quod omnis inordinatio sit cx pane actus utendi : licet simul cum ipso netu in potentia vel in actu. – Et ad probationem, *Si non sumeretur, non esset gulae vitium*: dicitur quod gulae vitium est etiam si nunquam sumatur cibus inordinate appetitus. Loquendo autem de sumere in potentia, |

dicitur quod probatio nihil valet: quia posse sumi est dc ratione cibi, et a conditional! negativa unius inseparabilis non sequitur categories positiva rationis. Verbi gratia, licet illa sit vera, *Si non est risibilis, non est homo*: non tamen valet. *Ergo ratio hominis sumitur ex risibilitatc*. ha non valet, Si *cibus non posset sumi, non causaretur vitium gulae, Ergo causare vitium gulae convenit cibo ratione sumptionis*. Sicut non valet, *Ergo esse cibus convenit sibi ratione sumptionis*. Sumitur enim quia est cibus: et non, quia sumatur, ideo est cibus.

Ad obiecta contra *secundum* dictum, scilicet dc una specie gulae secundum substantiam cibi -, dicitur quod illud membrum esse divisibile contingit dupliciter. Uno modo, in esse morali formalitcr, secundum per sc differentias gulae: et sic negatur. Alio modo, secundum differentias per accidens: et sic conceditur, sed non est contra doctrinam Auctoris: quoniam species debent per sc differentiis formalibus illius generis constitui, cl non differentiis per accidens-. Et per nane regulam respondetur ad obiecta contra indivisibilitatem tam huius quam aliarum apccicrum. Unde cum contra istam speciem affertur, *Quia substantia abi dividitur m pretiosam, et insuetam*, dicitur quod distinctio ista est per accidens ad substantiam cibi: accidit enim delectabili cibo quod sit prohibitus lege vel consuetudine. Unde qutcumquc cibus secundum scipsum inordinate appetitur infra humanos limites, sive hoc sit cx nobilitate cibi, sive cx prohibitione, ut carnes sunt in iciuniis prohibitae. ad eandem speciem gulae spectant. Ciborum vero appetitus extra humanos limites, ut carbonum, calcis, carniium humanarum, ct similium, ad bcstiolitacm spectant: quae sub his speciebus non continetur, quoniam gula ut est humanum vitium, distincta est.

Ad obiecta contra *tertium* dictum, scilicet dc unitate speciei gulae quantum ad qualitatem cibi ", dicitur negando huiuscmodi membri divisibilitarem formalem cl per se, ut dictum est. Et cum dicitur, *Quia dividitur per qualitatem praeparatam, vel nocivam*, iam patet responsio: quod esse nocivum accidit cibo ut obiccium est gulae, quia accidit cibo ut est delectabilis, est enim praeter gulosi intentionem, ut Auctor dixit ♦.

Ad obiecta contra *quartum* ct *quintum* dictum · respondetur negando utrumque assumptum: scilicet et quod cx parte sumptionis sint plurcs differentiae formales per sc in genere gulae; cl quod secundum membrum, scilicet cx parte modi, sit divisibile formalitcr, etc. Et ad primam probationem, scilicet quia sumptio inordinata est quandoque quia frequentior est quam oportet, respondetur quod huiusmodi deordinatio comprehenditur sub specie quarto, scilicet praeventionis temporis : nam dum repetitur comestio inordinate, ideo peccatur quia tempus congruum comestioni non expectatur. – Er per idem respondetur ad secundam, dc multiplicata comestione in dic iciunii. Ante tempus siquidem debitum comedit qui violat ieunium bis comedendo: quoniam usque in diem crastinum differenda esset comestio, ut praedictum est -. – Ad tertiam autem obiectioncro, dc loco, et quonam, dc tine, dicitur quod huiusmodi inordinationes ad aliorum vitiorum species spectant, nec constituunt species gulae. Si quis enim propter adulterandum comedit, non gulae, sed adulterii macula se poluit: ct similiter si quis in ecclesiae contemptum in illa comedit, non gulae, sed sacrilegii crimen incurrit. Deformatates siquidem istuc, quia per accidens sc habent ad gulam. non sufficiunt ad intrinsecos gulae species causanda».

Ad obiecta contra *sextum* dictum, scilicet dc unitate speciei gulae cx praeventionione temporis -, respondetur negando quod species ista sit divisibilis formalitcr, etc., ut prius dictum est. Et ad probationem, *Quia praeventio potest esse vel in ordine ad exigentiam naturae, vel ad prohibitionem*, etc. : respondetur quod omnes allatae differentiae per accidens sc habent ad gulam, aut nullam laciunt formalem differentiam. Nam praeventio temporis contra praeceptum naturae, vel contra praeceptum Ecclesiae, eiusdem est rationis. Vitia enim non distinguuntur penes praecepta a quibus avertunt, sed penes obiecta nd quae tendunt: idem autem est obiectum, scilicet temporis pnicvcr-

u

n. 1er.

· An. > «4 j

”·O-’r·

· Vaa 1

in'

t/S <ieCoca' b_w usa m

•ljx et

•An.j,aJ >

N«a.iL

tio in cibo, a quocumque sit prohibita. Et simile est in uliis vitiis: incestus enim, sive a natura sive ab Ecclesia inhibitus, eiusdem est speciei. Si quis autem celebraturus comedit, sacrilegii crimen committit, contra sacramentorum reverentiam debitam agens. – Quod autem subiungitur, quod haec ideo distinguuntur specie quia distinguuntur genere, iuxta tria genera gulne nb ipso Martino assignata, eadem facilitate negatur qua dicitur. Nam, ut patet cx dictis *, cx his quae sunt per accidens conticui sunt sub gula genera illa. Quo fu ut arguens et doctorum theologorum communem doctrinam deserat: ct Aristotelem non sequatur, ut putavit.

VI. Ad obiccta in tertio dubio, dc epecificantibus pccata gulae, scilicet quod sunt obiccta motiva appetitus *, respondendo dicitur ad *primum*, quod falsum assumitur, quod eadem secundum speciem concupiscentia cibi fiat ut unus nimis, alter pluries in dic ieiniui comodat. Et similiter negatur assumptum in *secundo*. Utrumque siquidem petit principium. Quoniam concupiscendae distinguuntur specie sicut delectationes. Alterius autem delectationis est delectabile in quantitate cibi a delectabili sumptione ante tempus, ct a delectabili voracitate, etc., cum haec movent ad inordinatam concupiscentiam sui.

Ad *tertium*, cum dicitur quod nullus potest rationabiliter dicere quod tempus sc habeat ut inotivurn appetitus in cibo sumendo, negatur aisumptum. Quoniam nec tempus excluditur a molivis appetitus, ut experimur in nobis

dum, quia talis hora est, movemur ad tale opus: ncc tempus applicatum ad sumptionem cibi minus movet nos quam applicatum ad agriculturam movet ad illam.

Ad *quartum* dicitur quod, quia *finis est prior in intentionr et posterior in exeeutione*; ct obicctum appetitus habet rationem tinis: ideo delectabile in substantia, qualitate ct quantitate, praeventione vel voracitate cibi, primo movet appetitum ad sui concupiscentium inordinatam; ct concupiscentia inordinata movet ad adipiscendum tale delectabile sumendo cibum illum, tantum, talem, prius, vel sic. Unde verum dicit arguens in hoc, quod concupiscentia inordinata movet ud gulae peccatum in actu exterioris cxcutionis: sed falsum dicit in hoc, quod delectabile non prius moveat ad inordinatum concupiscentiam. Obicctum enim appetibile constat esse prius appetitione, et movere appetitum: immo esse primum motorem, utpotc moventem non motum, ut patet in 111 *de Anima**.

Unde patet fundamentum Auctoris esse solidum, peripateticum. et consonum non solum sibi, sed sacris Doctoribus. Quos quiu summe veneratus est Auctor, ideo intellectum omnium quodammodo sortitus esu Scriptum est enim ♦ quod *declaratio divinorum sermonum illuminat, et intellectum dat parvulis*. Dantibus ergo operam deckrationi divinorum sermonum per Prophetas, Apostolos, Doctorcsquc sacros, lumen datur ct intellectus, utpotc *parvulis in oculis suis* -, ct scipsos submittentibus illorum docllnae.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM GULA SIT VITIUM CAPITALE

Dc Mato, ;u. nn, art. r; qu. xin, «n. 3; qu. xiv, .n. q*

Sed quintum sic proceditur ♦ Videtur quod gula non sit vitium capitale. Vitia enim capitalia dicuntur ex quibus alia oriuntur secundum rationem causae finalis.

Sed cibus, circa quem est gula, non habet rationem finis: non enim propter se quaeritur, sed propter corporis nutrilionem. Ergo gula non est vitium capitale.

2. Praeterea, vitium capitale aliquam 3 principalitatem habere videtur in ratione peccati. Sed hoc non competit gulae, quae P videtur esse secundum suum genus minimum peccatorum, utpote τ plus appropinquans ad id quod est secundum naturam. Ergo gula non videtur esse vitium capitale.

3. Praeterea, peccatum contingit ex hoc quod aliquis recedit a bono honesto propter aliquid utile praesenti vitae, vel delectabile sensui. Sed circa bona quae habent rationem utilis, ponitur unum tantum vitium capitale, scilicet avaritia. Ergo ct circa delectationes videtur esse ponendum unum tantum vitium capitale. Ponitur autem luxuria: quae est maius vitium quam gula, et circa maiores delectationes. Ergo gula non est vitium capitale.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI *Moral.**, computat gulam inter vitia capitalia.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum

est, vitium capitale dicitur ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causae finalis: inquantum scilicet habet finem multum appetibilem, unde ex cius appetitu homines provocantur multipliciter ad peccandum *. Ex hoc autem aliquis finis redditur multum appetibilis quod habet aliquam de conditionibus felicitatis, quae est naturaliter appetibilis. Pertinet autem ad rationem felicitatis delectatio: ut patet in I * cl X *Ethic.* ** Et ideo *££\$3^ vitium gulae, quod est circa delectationes tactus, quae sunt praecipuae inter alias, convenienter ponitur inter vilia capitalia.

Ad primum ergo dicendum quod ipse cibus ordinatur quidem ad aliquid sicut ad finem: sed quia ille finis, scilicet conservatio vitae, est maxime appetibilis, quae sine cibo conservari non potest, inde etiam est quod ipse cibus est maxime appetibilis; et ad hoc fere totus labor humanae vitae ordinatur, secundum illud *Eccle.* vi ♦ *Omnis labor hominis in ore eius.* – Et tamen gula magis videtur esse circa delectationes cibi quam circa cibos. Propter quod, ut Augustinus dicit, in libro *de Vera Rclig.**, *quibus vilis δ est corporis salus, malunt vesci*, in quo scilicet est delectatio, *quam saturari: cum omnis finis illius voluptatis sit non sitire atque esurire.*

Ad secundum dicendum quod finis in peccato accipitur ex parte conversionis, sed gravitas pec-

s) *aliquam.* – *aliquando* BCDEFGHIKL*a.*

p) *quae.* – *quia* PG*a.*

y) *utpotc.* – *ut patet* ACDLpK, ut R, *ut puta* , om. pE; *ut patet (quia plut appropinquat) Ga.*

Z) *vilis.*– *viri*» \cl *turis* codkca; pro *at, este* AllpRC. Uem poM *talut* D, ante ct pon *turi*» E om. I; *iurif 'citt face* GJ *corporit tahu* c»t Ga.

sum est quod aliquis huic necessitati se subdat per immoderantiam cibi vel potus. – Potest tamen absque culpa vomitus procurari ex consilio medicinae in remedium alicuius languoris.

An tertium dicendum quod scurrilitas procedit quidem ex actu gulae: non autem ex actu luxt-
riae, sed ex eius voluntate. Et ideo ad utrumque vitium potest pertinere.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulis quinto et sexto eiusdem quaestionis centesi-
maequadragcsinwcoctavnc dubium ex Martino, ubi su-
l'ra ** ,n 4IU^o s,t capitale **» occurrit, impu-
gnante quod *vitium capitale dicitur ex quo nata sunt multa
oriri vitia secundum rationem causae finalis* . Probat uu-
(cm hoc * specialiter de quinque gulae filiabus quae in sexto
articulo tractantur, volens quod non oriuntur ex gula secun-
dum rationem causae finalis. Quia nemo appetit actus isto-
rum quinque propter actum gulae, neque delectationem
in istis propter delectationem gulae: quoniam nullus appe-
tit hebetudinem mentis ut delectetur in cibis et potibus.

• An. 5-
• Con. u-. j.

Ad hoc dicitur dupliciter. Primo, quod secundum doctri-
nam Auctoris, licet sit verum quod vitium capitale sit ex quo
secundum rationem finis multa oriuntur vitia; non tamen
habetur «b ipso haec propositio cum dictione exdusiva, hoc
est quod solum sic oriantur ex illo alia vitia. Immo supe-
rius, in qu. de Avaritia, nrt. ult., dicit: *Ex quo oriuntur alia
vitia, et praecipue secundum rationem causae finalis*: ubi
patet non excludi alios modos causandi alia n vitio capitali.

Secundo dicitur quod istuc quinque filiae gulae assignatae
a Gregorio oriuntur ex gula secundum rationem causae fi-
nalis. Et cum contra arguitur, quia nemo appetit ista prop-
ter gulam: respondetur quod appeti aliquid propter finem
non contingit uno modo, ut arguens assumit, sed pluribus.
Aliquid enim appetitur propter finem ut medium ad con-
sequendum finem: sicut appetitur equus ad quietius vel
celerius peragendum iter. Et hoc modo ista quinque non
appetuntur propter gulam ut finem. Et hoc solum probat
arguens. – Aliquid autem appetitur propter finem ut ac-
ceptatum ex finis appetitu, dummodo intentum finem con-
sequatur: sicut appetitur damnum exilii n vindicante se,
sciens quod ex vindicta incurreret exilium; ex nimia nam-
que affectione ud finem, puta vindictam, acceptat incurrere
exilium. Et hunc modum arguens praetermisit. Et tamen
hoc modo omnes dictae filiae gulae ex gula oriuntur se-
cundum rationem finis. Est enim gulosus tam affectus de-
lectationi cibi et potus quod non curat, dummodo illam
expleat, incurrere damna ineptae laetitiae, scurrilitatis, im-
munditiae, multiloquii et mentis hebetudinis. Et licet hoc
non sit ista vitia secundum se oriri ex gula ut fine, sed
est habere ipsa vitia ex gula ut fine, quoniam uctus isto-
rum vitiorum non ordinantur secundum se ad finem gu-
lae, sed incurrere dicta vitia procedit ex fine gulae, ut
declaratum est: sufficit tamen ud horum filiationem re-
spectu gulae ut finis, huiusmodi dependentia finalis. Quod
enim non ita directe requiratur ad filiationem viliorum
causalius finalis illorum secundum scipsa, ex qu. xxxv,
superius, de filiabus accdiac, in art. ult., insinuat. Quam-
vis, ut in prima responsione dictum est, non oporteat
semper causalitatem finalem in filiatione viliorum salvari.

Stant ergo solida fundamenta Auctoris.

II. In responsione ad primum dicti quinti articuli, spe-
cialiter adverte duas radices ex quibus trahit gula quod sit
vitium capitale. Alteram, ex cibo, qui est vitae conserva-
tivus: est enim hoc valde appetibile, et propter hoc multa
valde et fiunt et sustinentur. Alteram, ex delectatione in
cibo et potu, quae sapii conditionem felicitatis, quae est
summe appetibilis nam dum homo in delectabili moratur,
felix quodammodo est. Unde et homines qui semper ver-
santur circa delectabilia felices putaremus, nisi mala an-
nexu et consequentia consideraremus.

III. In sexto specialiter articulo dubium de scurrilitate
occurrit, quantum peccatum sit. Et est ratio dubii quia
tam gestus quam verba inhonesta videntur ex suo genere
peccata mortalia: licet ex imperfectione actus, puta quia
leviter, et sine mala intentione, et risus gratia dicuntur,
videantur quandoque venialia.

Ad hoc dicitur quod tam gestus qu.im verba inhonesta
dupliciter exerceri possunt. Primo, in ordine ad aliquod
peccatum mortale opens vel delectationis. Exemplum pri-
mi: si quis diceret verba inhonesta ut provocaret ad for-
nicationem aut ad vindictam. Exemplum secundi; si quis
diceret verba inhonesta ut delectaret, vel quia delectat vin-
dicta aut fornicatio, de qua csl sermo. Et sic procul dubio
huiusmodi peccata verborum vel gestuum sunt peccata
moruiliu.

Alio modo, quia delectant, vel ut delectent ipsi inho-
nesti gestus, ipsa inhonesta locutio, et sic hilariter trans-
eunt vel transeant. Et hoc proprie videtur ad scurrilitatem
et turpitudinem pertinere de quibus Apostolus loquitur
ad Ephes, v. Et sic non sunt peccatu mortalia, sed ve-
nialia valde periculosa: scriptum est enim*: *Corrumpunt
bonos mores colloquia prava*; unde Apostolus praeripit
T,rei,>
nec nominari haec inter Christianos-. Et quod non sint
peccata mortalia, suadetur ratione et auctoritate. Nam hu-
iusmodi peccata non sunt contra bonum proximi: sed ad
delectationem directe ordinantur. Constat quoque non esse
contra bonum divinum; aut proprium illius qui haec com-
mittit, nec quantum ad bonum animae aut corporis, aut ex-
teriorum. – Apostolus quoque, ibidem *, ut Glossa nola-
vit, et bene, prohibet multa vitia, dum dicit. *Fornicatio
et omnis immunditia, et avaritia, nec nominetur in vobis:
nec turpitude vel stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad
rem non pertinet*: et deinde, subiungens poenam criminum
esse exclusionem ab hacreditate regni Dei. non resumit nisi
tria prima vitia, dicens -: *intelligentes quod omnis fornica-
tor aut immundus aut avarus non habet haereditatem* etc.,
ex hoc insinuans quod alia tria non excludunt, ex suo ge-
nere, a regno Dei. Quod etiam de scurrilitate insinua-
verat, dum dixerat, *quae ad rem non pertinet*, declarans
per hoc deformitatem eius consistere in vanitate, et. tan-
quam quid vanum scu inutile, esse veniale.

• a
IntroJ-
• <p. ##.I

* Ver* i

• Vm. t
• tnurifr

Leffb
• Ven l
T

QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMANONA
DE SOBRIETATE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

•α ^{*} cun. T*^Xeinde considerandum est de sobnetate ♦ et
•q ω» I y vitio opposito, scilicet ebrietate *.
Et circa sobrietatem quaeruntur quatuor.
Primo: quae sit materia sobrietatis.

Secundo: utrum sit specialis virtus.
Tertio: utrum usus vini sit licitus.
Quarto: quibas praecipue competat sobrietas.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MATERIA PROPRIA SOBRII TATIS SIT POTUS

Supra, qu. cxLui; 11 StaU dut. iLrv, qu. n. tft i, ad 3.

an primum sic proceditur. Videtur quod materia propria sobrietatis non sit potus. Dicitur enim *Eom.* xh *: *Non plus sapere quam oportet sapere. sed sapere ad sobrietatem.* Ergo sobrietas est etiam sapientiam: et non solum circa potum.

2. Praeterea, *Sap.* vm * dicitur de Dei sapientia quod *sobrietatem et prudentiam docet, iustitiam et virtutem*, ubi sobrietatem ponit pro temperantia. Sed temperantia non solum est circa potus, sed etiam circa cibos et venerea. Ergo sobrietas non solum est circa polus.

3. Praeterea, nomen sobrietatis a mensura sumptum esse videtur. Sed in omnibus quae ad nos pertinent debemus mensuram servare: unde dicitur *Tit.* n: * *Sobrie et iuste et pie vivamus* \ ubi dicit Glossa ♦ *Sobrie, in nobis.* Et I *ad Tim.* n * dicitur: *Mulieres in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se:* et sic videtur sobrietas esse non solum in interioribus, sed etiam in his quae pertinent ad exteriorem habitum. Non ergo propria materia sobrietatis est potus.

Sed contra est quod dicitur *Eccli.* xxxi *: *Aequa vita hominis ? vinum in sobrietate potatum.*

Respondeo dicendum quod virtutes quae ab aliqua generali conditione virtutis nominantur, illam materiam specialiter sibi vindicant in qua difficillimum et optimum est conditionem huiusmodi observare ' : sicut fortitudo pericula mortis, et temperantia delectationes tactus. Nomen autem sobrietatis sumitur a mensura: dicitur enim aliquis *sobrius* quasi *briam*, idest mensuram, *servans*. Et ideo illam materiam specialiter sibi sobrietas adscribil in qua maxime laudabile est

mensuram servare. Huiusmodi autem est potus inebriare valens: quia eius usus mensuratus multum confert, ei modicus excessus multum laedit, quia impedit usum rationis, magis etiam quam excessus cibi. Unde dicitur *Eccli.* xxxi *: *Sanitas est animae et corporis sobrius potus: vinum multum potatum irritationem et iram et ruinas multas facit.* Et ideo specialiter sobrietas attenditur circa potum, non quemcumque, sed cum qui sua fumositatem natus est caput conturbare, sicut vinum et omne quod inebriare potest ♦ - Communiter *d "f autem sumendo nomen sobrietatis, potest in quacumque materia dici: sicut et supra * dictum est de fortitudine et temperantia. *

An primum ergo dicendum quod, sicut vinum materiale corporaliter inebriat, ita etiam metaphorice consideratio sapientiae dicitur potus inebrians. propter hoc quod sua delectatione animum allicit: secundum illud Psalmi *: *Calix meus inebrians quam praeclarus est!* Et ideo circa contemplationem sapientiae per similitudinem quandam sobrietas dicitur.

Ad secundum dicendum quod omnia quae ad temperantiam proprie pertinent, necessaria sunt praesenti vitae, et eorum excessus nocet. Et ideo in omnibus necessarium est adhibere mensuram, quod pertinet ad officium sobrietatis. Propter quod nomine sobrietatis temperantia significatur. Sed modicus excessus in potu plus nocet quam in aliis. Et ideo sobriclas specialiter est circa potum.

Ad tertium dicendum quod, quamvis mensura in omnibus requiratur, non tamen sobrietas proprie in omnibus dicitur: sed in quibus mensura est maxime necessaria.

«) *propria*. – Om. P.

£. *vivamus*. – *in hoc sacco*llo nddunt PAFGa.

T) *ornato*. – *ornatu* BCEEKpAG, et *ornatu* D.

5) *hominis*. – *hotnint* ACE1, *hominibus* Ga.

<) *huiusmodi obitrvarc*. – *huiusmodi tfrvart* БЕРІІК, «»vare PGa.

ζ) MCef. – *tuus* ABCEIIIKL.

Commentaria Cardinali- Caietani

In articulo primo quaestionis ccontesimaequadragesimae
nonac Jubiurn ex Martino, in codcni tractatu -, in qu.
de Sobrietate -, occurrit. Arguit siquidem contra corpus
huius articuli multipliciter. *Primo*, quia *bria* non est no-
men mensurae absolute, sed mensurae vinariae: ut Dona-
tus dicit, super Terentium. .Ac per hoc, sobrietas non per
appropriationem, sed proprietatem, importat mensuram po-
tus vini.

Secundo, quin non est verum universaliter quod *vir-
tutes quae ab aliqua generali conditione virtutis nominan-
tur, illam materiam sibi specialiter vindicant in qua dif-
ficillimum et optimum est conditionem illam observare*.
Sequeretur enim primo, quod temperantia sibi vinum aut
concupitum pro materia vindicaret. – Sequeretur secundo,
quod iustitia vindicaret sibi aliquam specialem materiam. –
Et idem sequeretur, tertio, de prudentia.

Tertia, quia ad huiusmodi appropriationem non sufficit
quod optimum et difficillimum sit in tali materia, sed re-
quiritur loquentium usus. Quamvis ergo *bria* significaret
mensuram, non tamen sufficientem propter hoc causam
huius appropriationis sanctus Thomas tetigit.

II, Ad *primum* horum dicitur quod argumentum de
vocalibus ad grammaticas spectat: qui discordes videntur,
dum alii *briam* mensuram vinariam, ut arguens uifert Do-
natum; alii vas vinarium, ut Servius, super Virgilium,
alii mensuram, ut in *Catholicon* - habes. Unde commen-
dandum est Auctoris ingenium, qui. tertiam siĝnificatio-
nem secutus, rationem reddit quare sobrietas habent po-
tum pro materia: nam multo facilius fuisset hoc dicere
sequendo primas significationes.

Ad *secundum* dicitur quod illa maior est vera commu-
niter. Et hoc sufficit proposito. – Nec aliqua instantia in
oppositum militat. Non prima, de temperantia: quoniam
et in ipsa hoc verificatur. Quoniam, α *temperare* dicta, dele-
ctationes tactus, ad naturam spectantes, sibi specialiter vin-

dicat pro materia, quas difficillimum et optimum est tem-
perare. Et non oportet descendere ad specialissimam ma-
teriam, puta potum : sed snt est materiam specificam subal-
ternam sibi specialiter vindicare. – Nec secunda, de iustitia:
quin etiam iustitia *ad-iustat* ♦, seu adaequat operationes ad
alterum ut materiam propriam, quas difficillimum et opti-
mum est ad aequalitatem ducere, a qua *iustitia* dicitur. –
Nec demum tertia, de prudentia: quoniam et ipsa rationis
netus propriam materiam habet quibus difficillimum et opti-
mum est uti ad *procul videndum*, unde *prudentia* dicta c<t.

Ad *tertium* dicitur quod .Auctor usum loquentium sup-
ponit: constat namque quod *sobrietate* proprie utimur cum
de potu loquimur, sicut et *ebrietate*. Et supposito loquen-
tium usu , reddit rationem appropriationis satis sufficien-
tem et solidam : ut patet ex iam discussis.

111. In eodem articulo, in responsione nd primum. Mar-
tinos occurrit, ibidem -, dicens quod, licet solutio isu sit
bona, non est tamen expositio conveniens dicto Apostoli.
Culix enim sapientiae inebrians est praeclarus: sapere ta-
men non nd sobrietatem non est praedarum, sed vitio-
sum. Quia ergo in assecutione sapientiae ebrietas est lau-
dabilis, ideo non videtur convenienter aptata per Thotnun
similitudo.

Ad hoc dicitur et quod solutio principalis, et expositio
est optima, si recte intelligatur, et discernatur ad quid af-
fertur. Num ad nihil affertur nisi ad declarandum quod
sobrietas metaphorice locum habet in sapientia: per hoc
enim satisfit auctoritati Apostoli directe, dicendo quod so-
brietas ibi non proprie sumitur, sed metaphorice. Et quod
sobrietaa metaphorice in sapientia inveniatur, manifestatur
ex hoc quod etiam ebrietas metaphorice in illu invenitur,
iuxta illud, *Calix meus inebrians* cie. Impertinen* est au-
tem huic proposito an tam ebrietas quam sobrietas sa-
pientiae sit laudabilis. Quae tamen impeninentia arguens
ingerit : ei nihil obstant proposito.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SOBRIETAS SIT PER SE. QUAEDAM SPECIALIS VIRTUS

secundum sic proceditur. Videtur quod
^brietas non sit per se quaedam spe-
cialis - virtus. Abstinencia enim attendi-
^*^@^tur et circa cibos et potus. Sed circa
cibos specialiter non est aliqua specialis virtus.
Ergo nec sobrietas, quae est circa potus, est spe-
cialis virtus.

2. Praeterea, abstinencia et gula sunt circa de-
lectationes tactus inquantum est sensus alimenti P.
Sed cibus et potus simul cedunt in alimentum :
simul enim indiget animal nutriri humido et sicco.
Ergo sobrietas, quae est circa potum, non est spe-
cialis virtus.

3. Praeterea, sicut in his quae ad nutritionem
pertinent distinguitur poms a cibo \ ita etiam dis-
tinguuntur diversa genera ciborum et diversa ge-
nera potuum. Si ergo sobrietas esset per se quae-
dam specialis virtus, videtur quod circa quamli-
bet differentiam potus vel cibi sit quaedam spe-
cialis virtus: quod esi inconueniens. Non ergo
videtur quod sobrietas sit specialis virtus.

Sid contra est quod Macrobius* ponit sobrie-
-/.*■»
talem specialem pariem temperantiae.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum
esi, ad virtutem moralem pertinet conservare bo-
num rationis contra ea quibus potest impediri: et 'n '
ideo, ubi invenitur speciale impedimentum ratio-
nis, ibi necesse est esse specialem virtutem ad il-
lud removendum. Potus autem inebrians habet
specialem rationem impediendi rationis usum:
inquantum scilicet perturbat cerebrum sua fumo-
sitate. Et ideo, ad removendum hoc impedi-
mentum rationis, requiritur specialis virtus, quae est
sobrietas.

Ad primum ergo dicendum quod cibus et polus
communiter impedire possunt bonum rationis ab-
sorbendo eam per immoderantiam delectationis.
Et quantum ad hoc. communiter circa cibum et
potum est abstinencia. Sed potus inebriare valens
impedit speciali ratione, ut dictum est*. Et ideo ur-a
requirit specialem virtutem.

Ad secundum dicendum quod vinus abstinenciae

a *specialis*. – Om. BFK.

r»7 *tensus alimenti*. – *sensus alimenti* ACEI, *sunt sensus ali-*

menti L, *senjus est alimenti* PGj. *est sensus alienatus* BFK. – Pro
Sed, quia BΓρΛ.

γ) *potu» a cibo*. – *cibus a potu* PGj .

non est circa cibos ci polus inquantum sum nu-
iriliva, sed inquantum impediunt rationem. Et
ideo non oportet quod specialitas virtutis atten-
datur secundum rationem nutritionis.

Ad tertium dicendum quod in omnibus potibus
inebriare valentibus est una et eadem ratio impe-

diendi usum rationis. Et sic illa potuum diver-
sitas per accidens se habet ad virtutem. Et pro-
pter hoc, secundum huiusmodi diversitatem vir-
tutes non diversificantur. Et cadum ratio est de
diversitate ciborum.

Commentaria Cardinalis Caietoni

In aniculo secundo eiusdem quaestionis, adverte primo,
I quod Murtinus * imponit (ob corruptum forte suum co-
l dicem) quod Auctor diversas dc abstinencia tenuerit opi-
niones; ita quod superius, in qu. cxi.vi, Auctor distinxit
abstinentium ct sobrietatem penes cibum et potum; hic
vero · distinguit quia abstinencia est circa cibum ct potum
communiter, sobrietas vero circa potum inebriare valentem.
Falsum siquidem manifeste est quod primo dicit. Nam in
principio quaestionis g il vi, ubi distinguit partes subiectivas
temperantiae, expresse distinguit istas, dicendo *Conside-
randum est de abstinencia, quae est circa cibos et potus;
ct de sobrietate, quae est specialiter arca potum.* Eandem
ergo sententiam utrobique tenuit Auctor.

II. In eodem articulo dubium occurrit circa distinctio-
nem sobrietatis ub abstinencia. Videtur cmm quod distin-
ctio sit superflua, et nulla formalitcr, Superflua quidem,
quii solii abstinencia sufficit ad tollendum impedimentum
quod rationi praestare potest potus inebrians. Non ergo,
praeter abstinenciam, oportet ponere sobrietatem. – Pro-
batur antecedens. Quia abstinens in omni potu servat mo-
dum rationis. Ergo etiam m potu inebriare potente.

Nulla autem, quia nullum invenitur distincdvum for-
maliter. In littera siquidem assignator pro distinctive spe-
cialis ratio impediendi rationem. Et explicat in quo con-
sistit ista specialis ratio impediendi rationem: scilicet quia
per viam fumositatis nutus est potus inebriativus impedire
aut perturbare rationem. Sed haec ratio aut non distinguitur
formaliter: aut sobrietas est species abstinenciae. – Proba-
tur. Quia littera, in responsione ad secundum, dicit quod
abstinencia est circa cibos ct potu» *inquantum impediunt
rationem.* Tunc sic. impedire rationem, ct impedire ratio-
nem per viam fumositatis. non constituunt diversas species,
sed potius quasi genus ct speciem, si distinguuntur formu-
litcr. Ergo vel sobrietis est species abstinenciae: vel non
distinguuntur formaliter.

Si dicatur cx littera, in responsione ad primum, quod
non absolute attribuitur abstinenciae quod sit contra im-
pedimenta rationis cx cibo ct potu, sed sic, scilicet *per
immoderantiam delectationis*: ita quod contra impedimenta
rationis cx cibi et potus immoderata delectatione ponitur
abstinencia, contra impedimenta vero rationis cx potus in-
ebriativi fumositatem ponitur sobrietas: – contra, sobrietas
est species temperantiae, quam constat esse circa delecta-
tiones tactus. Ergo sobrietas est circa tale delectabile se-
cundum tactum: alioquin non esset per sc species tempe-
rantiae. ut putet exercitatis in mctaphysica ·. Ergo sobrietas
est etiam contra impedimenta rationis ex potu delectabili
Et sic sequitur ut prius: scilicet quod sil species absti-
nenciae; aut non distinguatur ab ea formalitcr. Quorum
utrumque est contra Auctorem, in responsione nd tertium,
utramque virtutem specialissimam tenentem.

Et per haec videtur quod, licet ebrietas sit distinctum
vitium a gula, quia gula opponitur moderatae delectationi
cibi et potus, ct ebrietas opponitur saluti rationis; non
tamen sobrietas distinguenda est nb abstinencia: quin abs-
tinencia utrumque ponit, scilicet et moderatam delectatio-
nem ct rationem expeditam.

III. Ad huius evidentiam, sciendum est quod bonum
rationis consonandum a moralibus virtutibus contra im-
petus passionum est duplex: scilicet rectitudo, et usus.
Utrumque siquidem per passiones impeditur: nam timor
ct amor, delectatio, ira, etc., rationem a rectitudine flectunt,
ut continue experimur; ct si fuerint vehementes passiones,
quandoque rationis usum tollunt, ut patet de nimia tri-

stitia et delectatione, ct ira. Circa usum tamen rationis
impediendum, quia pluribus modis potest impediri, ct cul-
pabiliter ct sine culpa (ut patet cum impeditur per dor-
mitionem). advertendum est quod dupliciter passio pûtes!
impedire usum rationis. Uno modo, cx sua immoderantia:
ita quod ipwj immoderatio passionis est ratio peccati; ct
tanto gravioris quanto pertingit usque ad impediendum
rationis usum. Et hoc modo impedire usum rationis ad
idem vitium spectat ad quod spectat inordinatio illius pas-
sionis: verbi gratia, ad timiditatem, si cx nimio timore
perdit quis usum rationis, quoniam ad timiditatis sitium
spectat immoderatio timoris. Et similiter ad ilhmmet vir-
tutem ad quam spectat ordinatio talis passionis, pertinet
etiam conservare usum rationis contra immoderantiam il-
lius passionis: verbi gratia, ad fortitudinem spectat con-
sonare ct rectitudinem ct usum rationis contra immode-
rantiam timoris.

Alii» modo passio potest impedire usum rationis ex co
quod est ratio alicuius impediens u»um rationi», ita quod
vx hoc primo passio habet rationem deformis, quia est ratio
impedimenti usu» rationis. Et sic impedire usum rationis
pertinet od aliud vitium ab illo quod respicit immoderan-
tiam illius passionis in scipsa. Et similiter conservare bo-
num rationis in rectitudine ct usu contra passionem quae
cx hoc deordinntur quod est ratio impedimenti usus ra-
tionis, spectat ad moralem virtutem aliam ab illa quae
moderatur passionem illam in sc.

Quod antequam probemus, manifestemus exemplis in
proposito. Ex delectabili potu contingit dupliciter rationis
bonum laedi. Primo, quia delectatio potus est in sc im-
moderata immoderata enim delectatio alimenti, vel quan-
tum ad *quid*, vel *quantum*, vel *quale*, etc., est ratio pec-
cati, ct obliquat rationem, ct quandoque etiam absorbet.
Et hoc spectat ad vitium gulae. Conservare autem bonum
rationis contra huiusmodi immoderatum delectationem spe-
ctat ad abstinentium. – Secundo, quia delectatio ut ratio
potus fumosi perturbativi rationis usus, est inordinata de-
lectatio: siquidem potus cx hoc inordinat, et rectam ra-
tionem obliquat, ct usum rationis impedit atque tollit ad
tempus. Et spectat huiusmodi delectatio ad vitium ebrie-
tatis. Et servare rationis bonum contra sic delectabile so-
brietatis est.

Probatur vero distinctio specifica virtutum abstinenciae
et sobrietatis ex formali distinctione impedimentorum ra-
tionis: nam alterius rationis est delectabile cx immoderan-
tia sua impediens rationis bonum; ct alterius rationis est
delectabile cx eo quod est ratio fumositatis impediens ra-
tionis bonum. – Ncc oportet probare haec esse dc mente
Auctoris. Quoniam iu articulo hoc, et specialiter in respon-
sione ad primum, clare patet hanc esse doctrinam eius.

IV. Ad primam ergo obiectioncm in oppositum ' dicitur * Xua »^l
quod distinctio sobrietatis ab abstinencia non est superflua,
sed necessaria. Et cum dicitur. Si homo est abstinens, senat
mensuram in potu, ac per hoc, non eget sobrietate re-
spondetur quod servare mensuram in potu contingit du-
pliciter: uno modo, secundum quod potus est delectabilis
in scipso; alio modo, secundum quod potus delectabilis
est ratio fumositatis perturbativae rationis. Abstinens servat
mensuram in potu primo modo: dc secundo autem modo
non sc impedit, quia est sibi impertinent, ct relinquit hoc
sobrietati. – Et si instetur, Ergo abstinens, salva abstinen-
tia. potest inebriari: – negatur sequela quia virtutes sunt
connexae, ct qui unu caret nullam habet.

Ad secundam obiectioncm iam · patet responsio: quod · Num.

q» UM.

· ft, u ».

nm.

OA1.
α exuu,
LCixxii»
(=l CUJ.

•O Anuot U»
Uffyr b»- VI.
a? 'u», S -
V Tft lib. VU-
Ita. ui

Ibo

QUAESTIO CXLIX, ARTICULUS III

dblinctivu non sunt *impedire rationem* ct *impedire rationem per Jumositatcm*: scJ sunt *delectabile ex immoderantia sua impediens rationem*, ct *delectabile cx eo quod est ratio fumositatis, etc., impediens rationem*. Quite duo constat quod non »c habent sicut superius ct inferius, sed quod specifice inter se distinguuntur. Ac per hoc, sobrietas nec est specie* abstinentiae, nec coincidit cum illa.

Unde patet quod non negamus sobrietatem esse circa dc- Ku® π,τ. *σί*. letabile, ut subiuncto obiectio * opponit: sed dicimus quod utraque virtus est circa delectabile in potu, sed secundum

diversa» rationes, secundum quod potus delectabilis natus est diversis rationibus impedire rationis bonum, ut declaratum est -.

Ex quibus patet quod non solum ebrietas est distinguendo a gula, icd sobrietas ab abstinentia*. Et quod falsum est quod abstinentia ponat utrumque bonum, scilicet oppositum utrique vitio. Ponit enim moderatam delectationem in potu: sed non ponit rationem expeditam a potu delectabili ut est ratio fumositatis, sed solummodo n potu delectabili secundum sc.

Xem' "u

‘ u U

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM USUS VINI TOTALITER SIT ILLICITUS

I ad 7I^i. cap. i, l cet. m.

r->D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod usus vini totaliter sit illicitus. Sine sapientia enim non potest aliquis esse in statu salutis: dicitur enim Sap. vn *:

Neminem diligit Deus nisi qui cum sapientia inhabitat; ct inira. ix ^l: *Persapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi a principio*. Sed usus vini impedit sapientiam: dicitur enim *Eccle. n* *:

Cogitavi abstrahere a vino carnem meam, ut transferrem animam meam ad sapientiam. Ergo potus vim est universaliter illicitus,

2. Praeterea. Apostolus dicit. *Rom. xiv* *: *Donum est non manducare carnem et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur aut infirmatur*. Sed cessare a bono virtutis est vitiosum: et similiter fratribus scandalum ponere. Ergo uti vino est illicitum.

3. Praeterea. Hieronymus dicit * quod *vinum cum carnibus post diluvium est dedicatum*: *Christus autem venit in fine saeculorum, ct extremitatem retraxit A ad principium*. Ergo, tempore Christianae legis, videtur esse illicitum vino uti.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I ad *Tim. v* *: *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum et frequentes infirmitates*. Et *Eccli. xxxi* * dicitur: *Exaltatio animae et cordis vinum moderate potatum*.

Respondeo dicendum quod nullus cibus vel potus, secundum se consideratus, est illicitus: secun-

dum sententiam Domini dicentis, Matth. xv *: * Ver* it.

Nihil quod intrat in os, coinquinat hominem. Et ideo bibere vinum, secundum se loquendo, non est illicitum. Potest tamen illicitum reddi per accidens. Quandoque quidem ex conditione bibentis. qui a vino de facili laeditur, vel qui & ex speciali voto obligatur ad vinum non bibendum. Quandoque autem ex modo bibendi: quia scilicet mensuram in bibendo excedit. Quandoque autem ex parte aliorum, qui ex hoc scandalizarentur L

Ad primum ergo dicendum quod sapientia potest haberi dupliciter. I'no modo, secundum modum communem, prout sufficit ad salutem. Et sic non requiritur ad sapientiam habendam quod aliquis a vino omnino abstineat, sed quod abstineat ab immoderato usu vini. - Alio modo, secundum quondam perfectionis gradum. Et sic requiritur m aliquibus, ad perlecte sapientiam percipiendam, quod omnino a vino abstineant: secundum conditiones quarundam personarum et locorum.

Ad secundum dicendum quod Apostolus non simpliciter dicit bonum esse abstinere a vino: sed in casu in quo ex hoc aliqui scandalizantur.

Ad tertium dicendum quod Christus retrahit nos a quibusdam sicut omnino illicitis: a quibusdam vero sicut ab impedimentis perfectionis. Et hoc modo retrahit aliquos * a vino studio perfectionis, sicut et a divitiis ct aliis huiusmodi.

• V<r» 9

t

?

• V<r» 4-

» V<n· 6.

• V<n n

a) *retraxit. – traxit* BFK.

jJJ *qui a... qui. – quia... quia* P.

γ) *Hjudaizarentur. – scandalizantur* PDGa.

δ) *aliquos, – not* BDrK. – Pn» *studio. propter iludtum* PGj ; tJ *hoc— perfectionis* σπι. I.

Commentaria Cardinalis Caletani

I n articulo lenio eiusdem quaestionis, in responsione ad —v.-;! primum, adverte quod Maninus, ubi supra, placet mihi opinio Thomae dicentis quod, licet ad acquirendum sapientiam quantum sufficit ad salutem, non exigatur omnino abstinere a vino; ad acquirendum tamen cam secundum quendum perfectionis gradum, requiritur in aliquibus quod omnino abstineant: nisi velit salvare per hoc quod adiungit, *secundum conditiones quarundam personarum et locorum*. Quia non videtur mihi quod usus sobrii vini noceat acquisitioni excellentis sapientiae. ·

Ad hanc siquidem Martini obicctioncm non oponet respondere. Tum quia littera clare dicit, *secundum conditiones personarum*: ct non dicit absolute quod potus vini

impediat a perfecta sapientia. Unde hoc non est salvare doctrinam. Necquasi periclitantem, ut arguens sonat: sed sua obiectio est manifesta divisio contextus. – Tum quia, etiam si Auctor non subiunxissct illa verba, *secundum conditiones personarum, etc.*, ex quo dixerat quod hoc requiritur *in aliquibus*, salis sc prueservaverat ab *universaliter* et *communiter*.

Prodest ergo acquisitioni sapientiae perfectae abstinentia a sino aliquibus: quibus scilicet abstinere α vino est bonum supererogutionis, sicut iciunium et alia huiusmodi. Et per oppositum, talibus non abstinere a vino nocet, sicut non iciunarc: quia impedit progressum ad perfectum sapientiam, t qua *beati pacifici, qui filii Dei vocabuntur* ♦.

vit*, q

cooou? 4

tus
la*

in-
el-
:ct
la-
tu
tu

• X.« M.

• X oum π, ʌ
ffT kaet

: • Ven n.

;
,
t

?
• Vtn «
• Ver» h

• V«k u

QUAESTIO CXLIX, ARTICULUS IV

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM SOBRIETAS MAGIS REQUIRATUR IN MAIORIBI S PERSONIS

I ad Tim., op. ti. l cet. u.

S d quartim sic proci diti r. Videtur quod sobrietas magis requiratur in maioribus personis. Senectus enim excellentiam quandam homini praestat: unde et senibus reverentia ct honor debetur, secundum illud *Levit*, xix *: *Coram cano capite consurge, et honora personam senis*. Sed Apostolus specialiter senes dicit esse ad sobrietatem exhortandos: secundum illud 77l. u : *Senes, ut sobrii sint*. Ergo sobrietas maxime requiritur in excellentioribus personis.

2. Praeterea, episcopus in Ecclesia excellentissimum gradum habet. Cui per Apostolum indicitur sobrietas: secundum illud I ad Tim. m *: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem*, etc. Ergo sobrietas maxime requiritur in personis excellentibus ?.

3. Praeterea, sobrietas importat abstinentiam a vino. Sed vinum interdicitur regibus, qui tenent summum locum in rebus humanis, conceditur autem his qui sunt in statu dciectionis : secundum illud *Prov.* xxxi *: *Noli regibus dare vinum;* et postea* subdit: *Date siceram maerentibus, et vinum his qui ainaro animo sunt*. Ergo sobrietas magis requiritur in excellentioribus personis.

Sed contra est quod Apostolus, I ad Tim. m ♦ dicit: *Mulieres similiter pudicas, sobrias*, etc. Et

777. h * dicitur: *Iuvenes similiter hortare ut sobrii sint*.

Respondeo dicendum quod virtus habet habitudinem ad duo: uno quidem modo, ad contraria vitia quae excludit, et concupiscentias quas rclrcnal; alio modo, ad finem in quem perducit. Sic igitur aliqua virtus magis requiritur in aliquibus l duplici ratione. Uno modo, quia in eis est maior pronitas ad concupiscentias quas oportet per virtutum refrenari. et ad vilia quae per virtutem tolluntur. Et secundum hoc, sobrietas maxime requiritur in iuuenibus et mulieribus: quia in iuuenibus viget concupiscentia delectabilis, propter fervorem aetatis; in mulieribus autem non est sulficicns robur mentis ad hoc quod concupiscentiis resistent. Unde, secundum Maximum Valerium •, mulieres apud Romanos antiquitus non bibebant vinum.

Alio vero modo sobrietas magis requiritur in aliquibus utpote magis necessaria ad propriam operationem ipsorum Vinum autem immoderate sumptum praecipue impedit usum rationis. Et ideo senibus, in quibus ratio debet vigere ad aliorum eruditionem; et episcopis, seu quibuslibet Ecclesiae ministris, qui mente devota debent spiritualibus officiis insistere; ct regibus, qui per sapientiam debent populum subditum gubernare, specialiter sobrietas indicitur.

El per hoc patet responsio ad objecta.

3) coredlenhbui. – cxcclentioribu» PK , cxcclentibu» hic cl pnori ct «cquenli loco Ga- ji) detrdlonit. – dilectioni» ABDEFHKpC. dcinlationh PGtC ct 4, eruditioni» E, 3pat. rec. I.

yl m aliique». – m 4/QiriJ IK ia aligna L. ad alùjuid ABEFH pC, ad aliqnhd D.

Commentaria Cardinali-s Caictani

I x articulo quarto eiusdem quaestionis dubium occurrit lex co quod nnn bene ratio quare senibus, episcopis ct regibus specialiter indicitur sobrietas mugis quum iuuenibus ct mulieribus, assignatur, Quoniam iuuenibus ct mulieribus opus est sobrietate ct propter concupiscentias, ct propter finem, scilicet operationem: senibus autem propter operationem tantum. Male ergo videtur distinctio ista rationum assignata.

Ad hoc dicitur quod distinctio et ratio est optima, si formalitr intclligatur. Communis necessitas quippe sobrietatis in omnibus est propter communem operationem rationis, scilicet propter usum rationis ut patet cx ipsa sobrietatis natura. Sed loquendo dc diversis conditionibus ct statibus personarum secundum sibi propria, ita quod

in iuuenibus ct mulieribus considerentur ct propriae operationes ct concupiscentiae, ct similiter in aliis, scilicet senibus, regibus ct episcopis: tunc, formalitr loquendo, iu- \enibus ct mulieribus est necessaria sobrietas propter concupiscentias et vida; nam, his sedaris, nulla est operatio iuuenis ut sic. aut mulieris ut sic, quae exigit sobrietatem specialiter, quoniam nulla (alis operatio exigit excellentiam purae mentis. In senibus autem, episcopis ct regibus, seclunes concupiscentiis, quia propriae eorum, ut sic. operationes exigunt mentis puritatem excellentem, propter eorum officia, ut patet in littera, ideo ex hnc parte egent sobrietate. Obiectio autem m oppositum procedit dc operatione comuni omnibus, scilicet uti ratione. Sermo autem praesens est dc operatione propria conditionum ct statuum.

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMA

DE EBRIETATE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

* Cf. ju. exui, lrrtmJ.

Deinde considerandum est de ebrietate *. Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo: utrum ebrietas sit peccatum.

Secundo: utrum sit peccatum mortale. Tertio: utrum sit gravissimum peccatorum. Quarto: utrum excuset u peccato.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM EBRIETAS SIT PECCATUM

Secundo sic proceditur. Videtur quod ebrietas non sit peccatum. Omne enim peccatum habet aliud peccatum sibi oppositum: sicut timiditati audacia, et pusillanimitati praesumptio opponitur. Sed nullum peccatum opponitur. Ergo ebrietas non est peccatum.

2. Praeterea, omne peccatum est voluntarium. Sed nullus vult esse ebrius: quia nullus vult privari usu rationis. Ergo ebrietas non est peccatum.

3. Praeterea, quicumque est alteri causa peccandi, peccat. Si ergo ebrietas esset peccatum, sequeretur quod illi qui alios invitant ad potum quo inebriantur, peccarent. Quod videtur esse valde durum.

4. Praeterea, omnibus peccatis correctio debetur. Sed ebriis non adhibetur correctio: dicit enim Gregorius* quod *cum venia suo ingenio sunt relinquendi, ne deteriores fiant si a tali consuetudine evellantur*. Ergo ebrietas non est peccatum.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *Rom. xi* *: *Non in contestationibus et ebrietatibus*.

Respondeo dicendum quod ebrietas dupliciter accipi potest. Uno modo, prout significat ipsum defectum hominis qui accidit ex multo vino potato, ex quo iit ut non sit compos rationis. Et secundum hoc, ebrietas non nominat culpam, sed defectum poenalem consequentem ex culpa.

Alio modo ebrietas potest nominare actum quo quis in hunc defectum incidit. Qui potest causare ebrietatem dupliciter. Uno modo, ex nimia vini fortitudine, praeter opinionem bibentis. Et sic etiam ebrietas potest accidere sine peccato, praecipue si non ex negligentia hominis contingat: et sic creditur Noe inebriatus fuisse *, ut le-

gitur *Gen. ix* *. - Alio modo, ex inordinata concupiscentia et usu vim. Et sic ebrietas ponitur esse peccatum. El continetur sub gula sicut species sub genere: dividitur enim gula in concensationem et ebrietatem, quae prohibet Apostolus in auctoritate inducta *.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in *III Ethic.* * insensibilitas, quae opponitur temperantiae, *non inultum contingit*. Et ideo tam ipsa quam omnes eius species, quae opponuntur diversis speciebus intemperantiae nomine carent. Unde et vitium quod opponitur ebrietati innominatum est. Et tamen si quis scilicet in tantum a vino abstineret ut naturam multum gravaret, a culpa immunis non esset.

Ad secundum dicendum quod obiecti illa procedit de defectu consequente, qui est involuntarius. Sed immoderatus usus vini est voluntarius, in quo consistit ratio peccati.

Ad tertium dicendum quod, sicut ille qui inebriatur excusatur a peccato si ignorat fortitudinem vini, ita etiam ille qui invitat aliquem ad bibendum excusatur a peccato si ignoret talem esse conditionem bibentis ut ex hoc potu inebrietur. Sed si ignorantia desit, neuter a peccato excusatur.

Ad quartum dicendum quod aliquando correctio peccatoris est intermittenda, ne fiat inde deterior, ut supra * dictum est. Unde Augustinus dicit, in epistola *ad Aurelium Episcopum* *, de comesationibus et ebrietatibus loquens: *Non aspere, quantum aestimo, non dure, non imperiose ista tolluntur: sed magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium: severitas autem exercenda est in peccato paucorum*.

cauta. - ratio PGtf.
p) intemperantiae. - temperantiae PDEFGHILa.

γ) iniperi&te. - impttuasr PGrf.
δ) cum. - m PGa.

• <>u
iii

• Qu GU

• d. 4^{aa} <
art. 4-

• Qu ai

Commentaria Cardinali* Caietani

¶X articulo primo quaestionis cñtcsimucquinquagesimQc, drea significationem ebrietatis, notu conditiones primi significati: quin defectus rationis non absolute, sed ut causatus *cx multo vino patulo*, significatur nomine ebrietati» primo modo; ct quod sic non est nomen culpae, sed poenae cx culpñ. Ubi appellatione *vini* intclligitur omne potabile inebriativum, ut cervisia : intclliguntur enim secundaria sub principali, sicut etiam sunt udiventa ud supplendum principale. Et propterca debentes abstinere aliquo dic .i vino, tenentur etiam abstinere u cervisia : sumitur enim loco vini.

Et quoniam vinum causare potest aliquid potatum vel non potatum, subiungitur ly *potato*, ud differentiam delectus rationis qui consequi potest ex vino odorato (aiunt enim quosdam solo odore vini rationis usum perdere): talis enim defectus non est ebrietas, sicut nec defectus rationis somno, vel quacumque causa alia a vino potato.

Additur autem in littera ly *multo*, quin vinum potatum non inebriat nisi sit multum respectu illius qui bibit, quuntcumquc in seipso parum sil quod bibitur. *Multum* autem dicimus communiter in quantitate: potest tomen contingere quod multum in virtute tantum, ct non quantitate, inebriet; puta si tñntundcni ab eodem tunc, bene dilutum, bibirum non inebriasset; tunc enim multitudo virtutis, non quantitatis, in causa est.

Est autem defectus iste qui ebrietas vocatur, poena cx culpa, non actuali semper, sed originali saltem. In statu siquidem innocentiae, etiam si usus vini luisset, nullus fuisset ebrius: quia nullus error aut infirmitas.

¶II. In eodem articulo primo, adverte quod ebrietas, pro actu inebriativo, ad hoc quod non sit peccatum. duas habet conditiones. Prima est quod praeter opinionem bibentis potus sit inebriativus. – Secundo, quod nulla in hoc bibentis ncgligcñtia concurrat. Nam si credit quis, aut dubitat se inebriari, non excusatur. Et similiter si non adhibet diligentium suum in advertendo quantum bibit, ct cuius vigoris sit vinum, ct qualiter ipse bibens est dispositus, puta quia est valde calefactus, non excusatur.

In eodem articulo primo, adverte quod ebrietas cx inordinata concupiscentia et usu vini semper est peccatum: iti quod peccatum consistit in actu quo quis inordinato appetitu utitur vino inebriativo, hoc est inquantum est 'nc^r*dI'vum. ¶Iam * enim dictum est quod ad gulae vitium, non ad ebrietatem, spectat inordinatus usus potus absolute: ad ebrietatem autem quatenus est inebriativus.

In eodem articulo primo, circa illud: *Ebrietas continetur sub gula sicut species sub genere*, adverte quod *gula* est nomen acquivocum ad genus comessationis et ebrietatis, ct ad ipsam speciem comessationis. Ita quod tractatus habitus superius ‘ de gula non est habitus dc gula ut est genus, sed ut est species: quoniam tractatum est Je gula ut est vitium oppositum abstinenciae, ut expresse in principio qu. exivi, dividendo, dicitur; et inter species guluc non est computata ebrietas, quae hic dicitur species gulae ut est genus, sed solummodo enumeratae sunt species gulae quae continentur sub comessatione. Perinde igitur fuit tractare dc gula ac si dc comcssatione tractaretur: sed quia species illu nomen generis sibi usurpavit, sub guluc nomine tractata est. in hoc autem loco gula non similiter sumitur: sed pro genere communi ad gulam pro comcs-satione et ebrietate.

¶III. In eodem articulo, in responsione ad primum, dubium occurrit ad hominem. Superius namque Auctor, in qu. dc Gula*, art. 3, ad 3, dixit quod nocumentum proveniens cx delectabili in cibo ct potu, per accidens se habet ad gulam. In hac autem responsione, dc vitio opposito ebrietati tractans, cx nocumento naturae culpam in abstinendo α vino constituit. Si enim est per accidens, non debet cx hoc culpa constitui : et si cx hoc culpa constituitur, non est per accidens.

Ad hoc dicitur dupliciter. Primo, quod aliud est dicere quod ex naturae nocumento sit culpa; ct aliud quod cx

naturae nocumento sit culpa talis, scilicet opposita ebrietati. .Auctor non dicit secundum, sed **primum**. Quod constat esse verum : quia est culpñ contra naturalem amorem sui ipsius, quamvis non opponatur ebrietati.

Secundo didtur quod per gravamen naturae Auctor intendit gravamen naturae quoad usum rationis. Et talis culpu . qua qui» quoad usum rationis cx abstinencia vini gravaret naturam, opponi conceditur ebrietati, quae usum rationis tollit cx nimio usu vini. In superioribus autem Auctor dixit quod nocumentum corporis se habet per accidens ad gulam: et non dixit quod nocumentum rationis se habet per accidens. Quin potius de nocumento rationis dixit in qu. pracc., art. J, quod se habet per se ad abstinentium, sobrietatem, et gulam et ebrietatem.

¶IV. In eodem aniculo primo, in responsione ad secundum. dubium primo ex Martino, in qu. i * dc Ebrietate, occurrit, contra Auctorem in hac solutione urgente dupliciter. Primo, quia haec solutio non consonat doctrinae sequentis articuli, ubi dicitur quod. *si quis advertit potum vini esse immoderatum et inebriare potentem, mugii tamen vellet ebrietatem incurrere quam a potu abstinere, talis proprie dicitur ebrius*. Ex quibus arguitur sic. Omnis qui magis vult inebriari potu vini quam a potu abstinere, vult inebriari. Sed omnia proprie ebrius est huiusmodi. Ergo delectus ebrietatis est voluntarius.

Secundo. Ratio peccati ebrietatis consistit in volitione potus immoderati et inebriantis, sciti quod est talis. Ergo ad ebrietatem formalitcr cl proprie dictam exigitur quod potus, secundum quod inebrians, sit volitus.

Dubium deinde occurrit quia falsum est quod nullus velit carere usu rationis cx potu * cum aliqui sint qui cx ' a. «r. n industria ad hoc bibant ut inebrientur, ct in hoc delectantur quod seipso» eximunt α rationis curis.

¶V. Ad dubium ex Martino didtur quod non inconvenit illiquid esse voluntarium uno modo quod alio modo est involuntarium. Multipliciter enim dicitur voluntarium ct involuntarium : sed quantum ad propositum spectat, dicitur dupliciter, scilicet directe ct in seipso, vel indirecte et in causa seu alio. Verbi gratia, cum quis sponte currit ct inde fatigatur, cursus est directe et in seipso volitus; lassatio autem consequens est indirecte ct in alio, hoc est in cursu, ud quem consequitur, volita, ct non in seipso nec directe. Et hi duo modi voluntarii communes omnibus peccatis videntur, nam in peccato est aliquid quod directe volumusi puta accipere alienum, uti muliere non sua, etc.; et aliquid quod indirecte volumus, scilicet deformitatem peccati, quae annexa est illi actui. Differunt autem huiusmodi voluntaria inter se in hoc quod primum est omnino voluntarium: secundum autem est aliquo modo voluntarium, scilicet indirecte et in causa, ct aliquo modo involuntarium, scilicet directe et in seipso. Sic autem est in proposito. Potus scitus quod est immoderatus ct inebriutivus, est in se et directe volitus: defectus autem rationis consequens non est volitus in seipso et directe, sed tantummodo indirecte ct in sua causa. In hac ergo solutione Auctor loquitur dc voluntario in seipso ct directe, ct dicit quod defectus rationis est involuntarius: ct bene, quia non est in se ct directe volitus. In sequenti autem articulo loquitur dc voluntario indirecte in sua causa: nun in verbis allatis a Martino, quia in illis verbis Auctor loquitur non dc defectu rationis consequente, sed dc actu potatoris potente inebriare, quem diximus esse directe volitum; sed in verbis subiunctis, scilicet: *quia secundum hoc homo volens et sciens privat se usu rationis*. Et per hoc patet solutio primae obiectionis.

Ad secundam vero, conceditur totum: sed non est contra id quod dicimus. Quoniam aliud est potum inebriativum, ut sic, esse cognitum ct volitum directe ct in seipso : ct aliud est defectum rationis consequentem cx huiusmodi potu esse directe ct in seipso volitum. Ebrius proprie ct formalitcr dicitur non n defectu rationis qui causatur

cx potu. >cd cx ipso acw potente inebriare» cognito ct voluto directe, qui ebrietas dicitur Nam sicut fornicator proprie ille est qui scit hanc mulierem non esse suam ct vult uti illa, quod est fornicari; ita ebrius est qui scit hunc potum cs>c inebriativum ct vult illo uti. quod est inebriari ut inebriari sonat actum moralem. Ex hoc emm, tanquam cx intento per sc ct directe, ut in sequenti littera dicitur, sumit speciem ebrietatis vitium: non cx defectu consequente, qui indirecte ct in sua causa tantum est valitus.

VI. Ad secundum dubium - dicitur quod inebriare sc cx industria ut careac usu rationis, videtur esse valde pauco-

rum: quoniam carere usu rationis communiter ebrii incur- runt magis quum appetant. In quibus tamen appetitus di- recte tendit ad carentium usu.» rationis, ct ud hoc ebrietate utuntur tanquam instrumento delectabili, vitium plus quam humanum videtur, ct ad bestiilitntis vitia pertinere: velle namque directe sc privare usu rationis nil aliud est quam velle sc facere irrationale ne brutum animal pro tunc. Auctor autem dc ebrietate ut est humanum vitium, loqui- tur . secundum id quod communiter in hominibus inve- nitur. Constat namque quod communiter nullus directe vult sc privare usu rationis.

ARTICULUS SECUNDUS

U TRUM EBRIE TAS SIT PECCATUM MORTALE

I* U i qa. iiumii, art. 5, J i ; II *Sent.*, Ji»t. xxnr, qu. m, ut. 6; *De Malo*, qu. it. λπ. S, id 3; qu. vn, art. 4, «d i ; *Ad Rom.*. cnp. xni, lcci. »π; I *ad Cor.*, cap. v. l cet, m; *Ad Calat.*, cap. v, l cet. v.

•InAppeoJ Sw
CIV .>. XIJ Jr
Sanet. – Intir
Opp. A»<

• P ID*, qu
LXKIHII, trt J.

aD secundum sic proci datur. Videtur quod ebrietas non sit peccatum mortale. Au- gustinus enim, in sermone *de Purgato- rio* *, dicit ebrietatem esse peccatum mortale, *si sil assidua*. Sed assiduitas circumstantiam quae non trahit in aliam speciem peccati, et sic non potest in infinitum aggravare, ut de veniali laciāt mortale: sicut ex supra * di- ctis patet. Ergo, si alias ebrietas non est pecca- tum mortale, nec hoc etiam modo erit peccatum mortale.

2, Praeterea, Augustinus, in eodem sermone, dicit: *Quoties aliquis in cibo aut potu plus acci- pit quam necessc est, ad minuta peccata noverit pertinere*. Peccata autem minuta dicuntur venia- lia. Ergo ebrietas, quae causatur ex immoderato potu, est peccatum veniale.

3. Praeterea, nullum peccatum mortale est fa- ciendum propter medicinam. Sed aliqui superflue bibunt secundum consilium medicinae, ut postea per vomitum purgentur; et ex hoc superfluo potu sequitur ebrietas. Ergo ebrietas non est pecca- tum mortale.

•On xM. iu» Sed contra est quod in *Canonibus Apostolo- rum* \$ legitur: *Episcopus aut presbyter aut dia- conus aleae aut ebrietati deserviens. aut desinat aut deponatur. Subdiaconus autem aut lector aut cantor similiafaciens, aut desinat aut communione privetur. Similiter et laicus*. Sed tales poenae non infliguntur nisi pro peccato mortali. Ergo ebrie- tas est peccatum mortale.

• ah rr*c4*± Respondeo dicendum quod culpa ebrietatis, sicut dictum esi*, consistit in immoderato* usu et concupiscentia vini. Hoc autem contingit esse iri- pliciter. Uno modo, sic quod nesciat potum esse immoderatum et inebriare potentem. Et sic ebric- tas potest accipi 3 sine peccato, ut dictum est *. – Alio modo, sic quod aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen aestimet potum esse γ immoderatum, non tamen ebrietas potest esse cum peccato veniali. – Tertio modo, potest con-

tingere ' quod aliquis bene advertat polum esse i immoderatum ct inebriantem, et tamen magis vult ebrietatum incurrere quam a potu abstinere. Et talis proprie dicitur ebrius: quia moralia re- impōtat speciem non ab his quae per accidens eveniunt praeter intentionem, sed ab eo quod est per sc intentum. Et sic ebrietas est pecca- tum mortale. Quia secundum hoc, homo volens et sciens privat sc usu rationis, quo secundum virtutum operatur ct peccata declinat: et sic pec- cat mortaliter, periculo peccandi se committens. Dicit enim Ambrosius, in libro *dc Patriarchis* ♦ W. *4*τα»* *Vitandam dicimus ebrietatem, per quam crimina ' carere non possumus: nam quae sobrii cave- xv' »*l mus , per ebrietatem ignorantes committimus*. Unde ebrietas, per se loquendo, est peccatum mortale.

,IH

Ad primum ergo dicendum quod assiduitas facit ebrietatem esse peccatum mortale, non propter solam iterationum actus, sed quia non potest esse quod homo assidue inebrietur quin sciens ct vo- lens ebrietatem incurrat, dum multoties experitur fortitudinem vini, ct suam habilitatem ad ebrie- tatem.

II

Ad secundum dicendum quod plus sumere in cibo vel potu quam necessc sit, pertinet ad vitium gulae, quae non semper est peccatum mortale. Sed plus sumere in potu scienter usque ad ebrie- tatem, hoc est peccatum mortale. Unde Augu- stinus dicit, in X *Confess.* *: *Ebrietas longe est a me. misereberis ne appropinquet ζ mihi: era- pula autem nonnumquam subrepsit servo tuo*.

ζ

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est*, ^ou.* cibus et potus est moderandus secundum quod competit corporis valetudini. Et ideo sicut quan- doque contingit ut cibus vel potus qui est mo- deratus sano, sit superfluous infirmo; ita etiam potest e converso contingere ut ille qui est su- perfluous sano, sit moderatus infirmo. Et hoc modo, cum aliquis multum comedit vel bibit se- cundum consilium medicinae ad vomitum pro-

3) *immoderato*. – *inordinato* POa.
p; *accipi*. – *este* P.
γ *este*. – Om. P.
3) *contingere*. – *esse* PGI.a.

i) *crimina*. – *vitia* PGj , pm *quae, qui* BDEFHKpl; pro *ebrietatem*, *ebrietudinem* ABEPK, *ebetudinem* U
C) *appropinquet*. – *eveniat* BFK.

vocandum, non est reputandus superfluous cibus vel polus. Ncc tamen requiritur ad vomitum provocandum quod sit potus inebrians: quia

etiam potus aquae tepidae vomitum causal. Et ideo propter hanc causam non excusaretur aliquis ab ebrietate.

Conanonttiria Car<Uiuxlis Coietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis cntcsimuequin-
I quagesimae dubium occurrit, an potus vini cx hoc ipso reddatur culpabilis mortaliter quod prisât scientem ct vo-

•O wou.t
•Oaaa n i*

«Meva 4r £·
a»

Est siquidem primi dubii rado* quin nulla conditio quae potest salvari tam in actu virtuoso quam vinoso, facit cx sc sudteienter actum mortaliter culpabilem. Sed ista conditio, scilicet inferre privationem usus rationis, potest salvari in actu virtuoso et vitioso. Ergo actus potus, cx hoc quod est privativu* usus rationis, non est peccatum mortale.

Minor probatur multipliciter. Primo, quia sciens ct volens dormire, vult sc privare usu rationis. Et tumen non peccat.

Secundo, quia propter vomitum inebrians se non pccen. – Nec valet, inquit Murtinus ·, quod ait Thomas in responsione ad tertium, quod quia vomitus potest fieri per aquam tepidam, ideo propter hanc causam non excusaretur quii ab ebrietate. Tum quia potus tepidae aquae non provocat vomitum in hominibus omnibus. 'I um quid vomitus ex nlili ct alia causa provocatus, alias superfluitates emittit.

Tertio, quia ni quis esset talis complexionis quod cx vino quantumcumque ct qualitercumque sumpto inebriaretur. et cx alio potu gravius laederetur in corpore, iste esset perplexus, si non liceret sibi uti minus malo bibendo vinum, per hoc scienter inebriando sc.

Quarto, ad evitandum saevitiam tyranni vel infidelis, in casu homo posset sc inebriare, ut sic relinqueretur pro communi bono, etc.

II. Haec sunt motiva sumpta cx Murtino, ubi supra. Qui etiam, ibidem·, tenens conclusionem dictarum rationum, solvit rationes Auctoris in hoc articulo. Negat siquidem illam maiorem: *Quicumque sciens et volens privat se usu rationis*, propter instantias supradictas.

secundum vero rationem, dc periculo, dicit tria*. Primo, quod huiusmodi pericula non sunt communia omnibus ebriis.

Secundo, quod huiusmodi periculis potest provideri nc sequuntur, praecipiendo prius quod caveatur ct observetur cum erit ebrius.

Tertio, quod duplex est periculum, circumdans, vel involvens. Et quod licet non possit quis exponere sc periculo involventi, secus est de periculo circumdante, quale est istud quandoque.

Et ad auctoritatem Ambrosii in littera allatam, dicit quod loquitur Ambrosius, non universaliter, sed secundum id quod multis accidit.

Ad rationem vero allatam in littera arguendo in op-P05'lura' cx *Canonibus Apostolorum*, dicit duo*. Primo, quod non loquitur nisi de assiduis in ebrietate: ut ostendit ly *deserviens ebrietati*. – Secundo, quod huiusmodi poenae non solum pro mortali, sed etiam aliquando pro veniali, ct sine culpa, non tamen sine causa, imponuntur: praecipue propter indecentiam ct exprobrationem facti, ut est ebrietas»

Secundi autem dubii ratio ex Martino iam dicta est. Et assignatur alia*. Quia pericula consequentia per occidens se habent. Species autem mortalis peccati non attenditur secundum ea quae sunt per accidens, sed secundum id quod per sc est obicctum actus.

III. Ad evidentiam horum, scitu quod Auctor non dicit quod privare sc usu rationis constituat peccatum mortale

aut veniale: sed docet quod privare sc usu rationi* *ex inordinata concupiscentia vini*, est peccatum cl mortale. Et si quaeratur: In quo consistit ista inordinatio? iu promptu est responsio quod consistit in hoc quod, propter delectationem in potu, non curat sciens ct volens privare sc usu rationi*. Ita quod non privatio usus rationis absolute, nec delectatio in potu vini absolute, culparo constituit: sed delectatio in potu vini inebriantis in sciente ct volente illam, constituit rationem culpae mortalis. Et in hoc proprie consistit netus ebrietatis : quae, cum intemperantiae species sit. est circa delectabile secundum sensum tactus, quale est potus vini inebriantis.

Ex hoc nutem fundamento patet primo, quod rationes Martini * non sunt contra Auctoris doctrinam dc ebrietate, formnlitr loquendo; sed allatae suae rationes, si concludunt, inferunt tantum quod ebrietas materialiter, hoc est bibere advencntcr usque ad mentis alienationem, non propter delectationem potus, sed propter uliquam honestem in sc causam, est licito. Quod nunc non affirmo nec infitior: sed in responsione ad tertium haec quaestio tractabitur *, et, si Deus lumen dederit, determinabitur.

Petet secundo, quod solutio Martini ad primam rationem Auctori* data ·, nihil valet; quia loquitur dc privatione usus rationis absolute, et Auctor loquitur de privatione usus rationis cx delectabili inebriativo potu.

IV. De dictis autem ad rationem de periculo·, et objectione allata in secundo dubio ·, dicendum est quod, cum ebrietas directe opponatur bono rationis humanae, hoc est usui rationis humanae; ct reliqua vitia essentialiter ex suis directe malis speciem graviutemque habeant; non est aliter dc ebrietate dicendum. Sed distinguendum potius est, quod ebrietas habet duplicem gravitatem. Unam substantialem: ct haec attenditur secundum ipsum rationis usum cx delectabili potu privatum. Alteram consequenter sc habentem; ct haec attenditur penes periculum mala committendi. et penes omissionem bonorum quae operari aut consequi debuisset. Et licet haec sc habeant per accidens pro quanto sunt extra speciem, non tamen sc habent per accidens pro quanto sunt regulariter seu communiter consequentia, ct praevisa in communi, vel saltem in sua causa. Unde ad dubium dico quod non cx hoc primo habet ebrietas quod sit peccatum ct quod sit mortale: sed hoc habet primo, ut dictum est. cx suo genere; cl secundo habet cx hoc. scilicet cx periculo mortalis peccati, cui sc sciens ct volens committit.

V. Quod autem huiusmodi pericula non sint communia omnibus ebriis, ut prima Martini obiectio dicit ·, nihil obstat , si sunt consequentia ut in pluribus. Moralis enim doctrina attendit id quod communiter accidit.

Quod vero huiusmodi periculis possit prius ebrius providere per alios nc occurrant, ut secundo obiicitur ·: falsum, primo, est quoad concupiscentia* ct malas locutiones, puta velle percutere vel occidere vel adulterari, ct dicere turpia ; quamvis in quibusdam potantibus verum sit quoad excutioncs exteriores, puta nc percutiant vel occidant, chudendo ipsum in camera, – Deinde, quia istac provisiones sunt per accidens, et paucis conveniunt; ideo, attendendo ad ea quae consequuntur actum ebrietatis cx sua natura, ut Auctor docet, dicitur quod haec secundaria gravitas non excusatur propter huiusmodi potentiam providendi, quamvis, si provisiones apponerent, diminueretur ct excusaretur a tanto, sed non a toto.

Distinctio demum tertio loco adducta de periculo circumdante ct involvente ·, non solvit, si communiter pericula mortalis peccati consequuntur: quia tunc esset periculum involvens hominem in peccato mortali. An autem ebrii communiter in hoc incidant, fateor me nescire quia non vidi multos ebrios.

M

· Nem. u

Ni® 6.

I Sub ti, tak

• Ibid.. U >r-

· iUL Wnukft

• Nem. i

Num. ivA /ir-rxiIn«

§ nu.

• Ibul. Terit*.

• Num. iv, v

VI. Quamvis autem responsio ista - quoad gravitatem ex periculo, quoad primam partem sit optima, quod scilicet gravirai substantialis est cx suo genere consequens cx periculo; quoad secundam tamen partem, scilicet quod sit ebrietas etiam mortalis cx periculo, non videtur vera, ncc habetur in littera ab Auctore. Littera enim debet sic punctuari ut h *et sic peccat mortaliter* sit conclusio sequens cx praecedenti medio, *quia*, scilicet, *sciens ct volens privat* se ere.: el postmoduni subiungi, *committens se periculo peccandi*, Coniungendum est enim cum sequenti probatione ex auctoritate Ambrosii: ita quod lv *committens se periculo peccandi* non est expositio aut reddito alterius rationis, aut adminiculum praecedentis rationis quare peccat mortaliter, sed est subiunctio comitis ad ebrietatem aggravantis ipsam. Cuius signum est quod non dicit Auctor, *committens se periculo peccandi mortaliter*, sed, *periculo peccandi*. Et haec etiam in communi probat cx Ambrosio. Constat autem quod cx periculo peccandi non peccat homo mortaliter.

Et sic procul dubio intendit Auctor. Et hoc etiam videtur verum secundum se. Quia non apparet, quantum ego scio, quod communiter ebrii incurrant actus peccatorum mortalium: sed multi dormiunt, multi sunt otiosi, etc. Doctrina autem moralis secundum communiter accidentia tradenda est. - Ncc obstat quod post haec Auctor infert: *Unde ebrietas, per se loquendo, est peccatum mortale*. Quoniam illatio ista cx ratione inducta dc damno usus rationis intclligcndu est: quam comitatur periculum peccandi in communi, sive mortaliter sive vcnialitcr.

VII. Ad dictu autem Martini contra argumentum Auctoris cx poena in *Canonibus Apostolorum* -, facile dici potest quod Auctor non inducit illuni canonem nisi ut argumentum pro altera pane: ad quod non requiritur quod necessario concludit, sed sal est quod est probabile.

Dicitur tamen secundo, quod tales poenae sic modificatae monitorio praemittendo, non nisi pro mortali peccato imponi videntur. Ex eo enim quod moneri prius mandatur ut desinant, actus culpabiles ostenduntur exerceri. Ex eo vero quod obstinaris privatio communionis, et depositionis, apponitur, insinuat^{ur} quod culpa non est toleranda. Et sic videtur mortale.

VIII. In responsione ud primum eiusdem secundi articuli, dubium ex Murtino occurrit, ubi supra -, arguente contra hanc solutionem quod relinquat multa sub dubio. Et arguit dupliciter. Primo. Quaero dc illo qui, primo et secundo se inebriando, cognoscit haec duo quae in littera ponuntur, scilicet fortitudinem vini ct habilitatem propriam ad ebrietatem, utrum tertia ebrietas sit peccatum mortale. Si sic, sequitur quod ebrietas non assidua est peccatum mortale. Si non, sequitur quod ex concupiscentia vini sciens et volens ebrius non peccat mortaliter: contra ipsum Thomam.

Secundo, quod, posito casu in quo quis cx assidua ebrietate venerit in dictum cognitionem, ct statim abstineat, adeo quod cx assiduitate genitus habitus corrumpatur, ct post cx passione concupiscentiae inebrietur scienter: - tunc sic. Aut ille peccat mortaliter in ista ebrietate, aut non. Si sic, ergo aliquis non assiduus, inebriando se, peccat mortaliter. Si non, ergo volens et sciens cx concupiscentia vini ebrius non peccat mortaliter: quod est contra Thomam.

Ad haec dicitur quod cx malo intellectu, immo cx appositione extranei sensus huic litterae, procedunt obiectiones. Non enim dicit, aut somniavit etiam Auctor quod assiduitas requiratur ad hoc quod ebrietas sit peccatum mortale, ut obiectioncs imponunt. Sed Augustinum apponentem conditionem assiduitatis reverenter glossal, quod intclligitur de assiduitate quoad effectum qui est cognoscere fortitudinem vini ct habilitatem propriam ad ebrietatem. Et quoniam huiusmodi cognitio non est ctfectus proprius assiduitatis ebrietatis, quoniam sine tali assiduitate potest talis cognitio haberi; idcirco sine assiduitate, tam praesenti quam praeteritu, est ebrietas peccatum mortale, si adsit dicta cognitio. Ncc hoc est contra Augustinum. Quoniam ipse dicit affirmativam, scilicet quod ebrietas assidua, idest habens talem cognitionem, est mortale: et non

dicit negativam, scilicet, *nisi sit assidua*. Quamvis etiam si diceret negativum, glossarctur ut dictum est: *assidua*, hoc est, *habens cognitionem fortitudinis vini ct propriae habilitatis*: quin dc assiduitate non secundum se, sed ratione talis effectus, intclligitur.

Ad utramque ergo obiectioncm, seu quaestionem, dicitur quod utrobique est peccatum mortale. Quia intervenit effectus assiduitatis necessarius nd ebrietatem, quamvis non interveniat assiduitas, ut patet cx dictis: sciens enim et volens cx delectatione vini in utroque casu inebriat se.

IX. In eodem articulo, in responsione ad secundum, dubium cx Murtino, ibidem, occurrit, arguente contra hanc solutionem dicendo: « Haec solutio non videtur evacuare vim auctoritatis Augustini. » Et arguitur sic. Cum sumitur potus usque nd ebrietatem, sumitur plus quam neccsse sit. Ergo non quoties sumitur plus quam nccesse sit, pertinet ud minutu peccata: nut ebrietas pertinet ud minuta peccata. Hoc est contra Thomam. Maior est certo. Conclusio est contra Augustini auctoritatem arguendo allatam.

Ad hoc dicitur quod obiectio procedit cx non formali intellectu litterae. Nani peccatum consistens in hoc quod delectatio cibi vel potus facit hominem comedere aut bibere plus quam oportet, ita quod cx hoc formalitcr habeat speciem, spectat ad gulam, ut prius - patuit. Delectatio autem trahens hominem ad bibendum usque ad ebrietatem, licet interat etiam potum plus quam oportet, non tamen cx hoc trahit speciem, sed cx hoc quod est incbriitiva. Et proptcrca illa propositio, *Cum sumitur potus usque ad ebrietatem, sumitur plus quam oportet*, distinguenda est: quod si intclligitur formalitcr ct complete, ita quod ly *plus quam oportet* sit in quo compleatur peccatum, falsa est; si autem intclligitur circumstantor, ita quod ad ebrietatem concurrit ut circumstantia quaedam ly *plus quam oportet*, sic est \cra. Augustinus ergo ct Auctor tradunt quod sumere plus quam oportet formalitcr ct complete, ita quod in lv *plus* completur ratio peccari, spectat ad peccata minuto ct ad gulam. Et quia hoc intendit Auctor, ut patet ex supra' dictis, ideo patet quod responsio Auctoris optime facit salis auctoritati Augustini.

X. In responsione ad tertium, ium - tactum ct promissum dubium occurrit, an ebrietas scienter non ex delectatione potus, sed propter medicinam, sit licita. El ultra superius * allata ex Martino, occurrit aliu dubitandi ratio: quia m littera Auctor non dicit simpliciter non licere propter medicinam, sed dicit non licere propter vomitum, quia potest aliter procurari vomitus. Et proptcrca restat quaestio de ista condicionali: Si medici consulunt ebrietatem pro sartitate reparanda, nunquid liceat?

Ad hoc dicitur quod, si medicinae ars disponderet ebrietatem esse necessariam ad evacuationem seu eorum alicuius infirmitatis, ebrietas in illo casu non esset ebrietas formaliter, quae est peccatum, sed materialiter tantum, quoniam non esset cx delectatione in potu vini: ct esset licita. Et ratio est illa quum Auctor in hac littera explicat: scilicet quia talis polus esset moderatus infirmo, qui non est moderatus sano. Ista enim propositio directe subsumitur sub universali regula in littera tradita dc cibo vel potu immoderato respective. - An autem ita sit dc facto, quod medicina disponat in aliquo casu necessariam esse ebrietatem, non est philosophi moralis ncc theologi, sed scientiae medicinae opus.

Ncc huic conclusioni obstant verba subiuncta in hac littera dc vomitu per aquam tepidam, ut Murtinus obierit *. Quoniam Auctor loquitur dc vomitu formalitcr et non dc tali vomitu, nec dc vomitu talis personae. Et intendit quod, quia ad procurandum vomitum, ut sic, non est necessaria ebrietas, ideo non excusaretur ab ebrietate si quis propterea inebriaretur, utpotc inferendo sibi ipsi malum sine necessitate. Secus autem est dc tali vomitu, aut dc vomitu in tali persona, si necessaria est ebrietas ad talem vomitum nut talem personam.

Ex his autem ad duos cusus Martini supra recitatos dicendum est. Et ad illum quidem dc homine sic complexionato seu infirmo quod cum vino inebriatur, sine

* la rc»p. *J obteci cnnt phm. put conda* -

•Qa.cuauo, «au

• au.na. e «t j.

• Nca. ia.

• t

• id*

•A***/n<*

, «t qu.
I. 4II. 3.

Γ η³

. I.

•vu.'Orid., ͆.1
x, m» 5

• Arg. i, i.

!|=·π.η
*Vw· 11

•Nua-i. vino gravius infirmatur ♦: standum esset consilio medici-
nae; eo quod regula cibi ct potus infirmorum in ordine
ad sanitatem corporis ad artem medicinae spectat.
Ad alterum vero, de ebrietate ad evitandum saevitiam
•(►A.Qwrr. tyranni aut infidelis ♦, respondetur quod, cum potus talis
in ordine ad proprium ct proximum finem sit immode-
ratus, quia in ordine ad corpus ct usum rationis est im-
moderatus; ct huiusmodi immoderatio, scienter facta, sit
peccatum ex suo genere; et *non sint facienda mala ut
eveniant bona* * non excusaretur a peccato, non solum qui
inebriaretur, sed nec si medium excederet in cibo ct potu,
ut evaderet saevitiam tyranni aut infidelis. Non sunt enim
haec congrua media ad huiusmodi finem.
XI. In eodem secundo articulo quaestionis ccntesimacquin-
quagesimae dubium circa principalem conclusionem occur-
rit: an, scilicet, ebrietas sit mortale peccatum. Videtur nam-
que ratio in oppositum. Quoniam delectatio impeditiva usus
rationis, seu concupiscentia vini impeditivi usus rationis,
quae assignatur pro causa peccati mortalis, non est suf-
ficiens ratio peccati mortalis; quamvis sit sufficiens causa
peccati. Quoniam nec delectatio seu concupiscentia vini
secundum sc est peccatum mortale, nisi in ea ponatur
finis ultimus (quod est extra propositum): nec privare sc
usu rationis absolute est peccatum mortale, ut patet dc
dormiente voluntarie. Si igitur est hic peccatum mortale,
oportet quod sit cx utroque simul iuncto: scilicet cx hoc
quod concupiscentia seu delectatio vini est ablativo usus
rationis. Et hoc superius · affirmavimus. Sed quod haec
duo simul non sufficiant ad peccatum mortale , probatur
dupliciter.
Primo, ducendo ad inconveniens; scilicet quod sciens
ct solens dormire superflue cx delectatione quam percipit
in aquae stillantis sonitu, peccaret mortaliter. Quoniam
utrobique ex delectabili volens et sciens privat sc quis usu
rntionis. Et similiter quicumque cx aliqua causa veniali
secundum sc, volens et sciens, sine necessitate dormiret,
peccaret mortaliter; quia cx proposito, ct causa mala, pri-
varet sc usu rationis. Nil enim plus mali culpaе assigna-
tur in causis ebrietati* quam in istis.
Deinde probatur ostensive. Quia privare sc usu rationis
contingit dupliciter: scilicet simpliciter; ct ad modicum
tempus. Primo modo, est maximum malum, ut patet in
amentibus: ct nullo modo licet, multo minus quam pri-
vare aliquem visu corporali. Sed secundo modo, constat
quod non est peccatum mortale cx suo genere: ut patet
cx somno ct cx dormiente superflue scienter. Oportet ergo
aliquid apponere unde habent rationem peccati mortalis.
Sed cx adiuncta concupiscentia aut delectatione potus vini
hoc non habetur: quia secundum sc aut non est peccatum,
aut ventule. Ergo.
XII. Ad hoc potest dici, novam introducendo opinio-
nem, immo potius antiquam renovando, quod ebrietas,
nisi sit assidua, non est peccatum mortale. Non quod ite-
ratio actus faciat de veniali mortale: sed quia virtus as-
siduae ebrietatis est notabiliter impeditiva usus rationis,
ct per hoc notabilis nocumenti illativa homini, qui secun-
dum rationem vivere debet; in una autem ebrietate non
est huiusmodi vis damnificativa notabiliter usus rationis,
ut experientia testari videtur. Sicut ergo *gutta cavat la-
pidem* cx frequenti casu *. ita ebrietas efficit notabile du-
mnum homini cx assiduitate. Et quia peccatum mortale
cx suo genere non est nisi sit notabiliter contra bonum
Dei, proximi aut ipsius peccantis, ideo ebrietas non nisi
assidua est peccatum mortale. Et haec videtur doctrina
Augustini, in allegato * sermone *de Purgatorio*, ubi, distin-
guendo peccata mortalia a non mortalibus, ponit cbricta-
tem, Sl Sli in(Cr mortalia. Hoc idem sentit Glossa-
ad Galat. v ·, in verbo, *ebrietates*. Et divus Thomas-mct

ibidem glossal, *assiduae*: ct in Qu. *de Malo*, qu. u, act. 8,
ad 3, et qu. vn. nrt. 4, ad 1, sentit quod ebrietas non est
peccatum mortale cx suo genere.

Haec opinio sequaces multos inveniret, nisi auctoritas
tanti Ductoris hic ct superius in praecedenti Libro, qu.
t xxxvin, an. 5, ad 1, et super Epistolam *ad Rom.* xm · 'Uam
expresse, obstaret.

XIII. Ad cuius evidentiam, quia tota difficultas consistit,
un una ebrietas inferat notabile nocumentum, advertendum
est quod usus rationis est multo maius bonum quam usus
domus. Constat autem quod privans aliquem usu suae
domus, non solum totaliter, hoc est in perpetuum, sed
etiam ad tempus, puta uno dic, peccat mortaliter: quo-
niam usus privatus est bonum notabile, ct temporis cir-
cumstantia non facit ut pro nihilo habeatur. Quanto ergo
magis privans proximum suum usu rationis per unum diem,
peccat mortaliter! Et eadem ratione, privans teipsum usu
rationis peccat mortaliter. Quoniam usus rationis non est
bonum voluntarium, sicut domus, sed est bonum naturale,
sicut oculus et celem naturalia: in naturalibus autem ita
peccat mortaliter privans scipsum sicut privans proximum,
quiu homo non est dominus suorum naturalium, ut possit
sc privare iliis cum vult, sicut potest donare domum ct
illius usum. Invenitur ergo in ebrietate, quae usum rationis
violenter tollit, iniuriosa privatio notabilis boni ex suo ge-
nere. nec cx imperfectione actus propter breve tempus excu-
sata. sicut nec excusaretur si tanto tempore quii violenter
impediret aliquem ab usu manuum suarum ligando illas.

Ad obicctioncm autem in oppositum de dormiente su-
perflue cx delectatione vel alia illicita causa ·, respondetur · Njoi m.
quod non est simile, propter duo. Primo, quia privatio
usus rationis per somnum est privatio naturalis, privatio
autem per ebrietatem est privatio violenta: quoniam illa
fit media quiete sensuum, in qua consistit somnus; istu
fit perturbatione acgritudinali, ut patet in ebriis vigilantibus.
– Secundo, quin in usu rationis considerantur tria;
primo, ipse actualis usus rationis; secundo, rationis so-
lutio, ut possit quis en uti fi vult; tertio, expeditio ad so-
lutionem rationis. In somno prima duo tolluntur: in ebie-
tate autem tollitur etiam lenium, quoniam ebrietas non
solum vinculum rationi imponit, sed etiam necessitatem
permanendi in tuli vinculo. Unde dormiens aliquo forti
sono facto excitatur, ct soluta ratione potitur: ebrius au-
tem, quamvis vigilet, necessitatem violentam vinculi ra-
tionis patitur. Et rursus, dormiens potest disponere ut per
hominem aut horologium, etc., tali hora excitetur: ebrius
nutem si ordinaverit, nil prodest, quin tali hora violentae
necessitati vinculi rationis subiaccbit.

XIV. Quod ergo Auctor in prioribus libris ptronsicrat,
supponendo, cum aliis, quod ebrietas erat veniale; post-
modum, ad olliora divini luminis cum accessisset, in Sum-
mo hoc determinavit, dicendo quod est mortale peccatum
cx suo genere, quia tanto bono, scilicet usui rationis, op-
ponitur.

Nec obstat hoc superius · dictis, scilicet quod ebrietas · Nee. »
materialiter, si necessaria est ex consilio medietate, est
licita. Non enim sequitur cx his quod peccatum ex suo
genere sit licitum propter bonum finem: sed bene sequitur
quod materia peccati cx suo genere, licita sit propter finem
bonum quandoque. Quod non esse inconveniens, patet.
Detractio enim cx sua ratione est peccatum mortale: de-
tractio tamen materialiter est quandoque licita, puta si
aliter non potest peccatum proprium confiteri, aut si pro-
pter bonum animae illius expedit revelare peccatum illius.
Qui enim cx medicinae necessitate se inebriat vel alium,
non nisi materialiter ebrietatem incurrit: quoniam non
tendit ad delectabile, quod est formale in speciebus in-
temperantiae, dc quarum numero est ebrietas.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM EBRIETAS EXCUSET A PECCATO

I* II*, qu. i-xxvt, «ru 4, ad 3. 4; qu. ixxvii, art. 7. II ds<L xw. qu. n, ert. 3, e.l 3 : De Malo, qu. xv, art. a, nJ 9; III Ethlc^ fret. rt.

D QUARTUM SIC PROCEditUR. Videtur quod ebrietas non excuset a peccato. Dicit enim Philosophus, in III Ethic. *, quod *ebrius meretur duplices maledictiones*. Ergo ebrietas magis aggravat peccatum quam excuset.

2. Praeterea, peccatum non excusatur per peccatum, sed magis augetur. Ebrietas autem est peccatum. Ergo non excusat a peccato.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in VII Ethic. *, quod sicut ratio hominis ligatur per ebrietatem, ita etiam ligatur per concupiscentiam. Sed concupiscentia non excusat a peccato. Ergo etiam neque ebrietas.

Sed contra est quod Lot excusatur ab incestu propter ebrietatem: ut dicit Augustinus, contra Faustum '.

Respondeo dicendum quod in ebrietate duo attenduntur, sicut dictum est *: scilicet defectus consequens, et actus praecedens. Ex parte autem detectus consequentis, in quo ligatur usus rationis, ebrietas habet excusare peccatum a, inquantum causai involuntarium per ignorantiam. – Sed ex parte actus praecedentis, videtur esse distinguendum. Quia si ex actu illo praecedente subsequuta est ebrietas sine peccato, tunc peccatum sequens totaliter excusatur a culpa: sicut forte accidit de Lot ♦ Si autem actus praecedens fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusatur a

peccato sequenti, quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate praecedentis actus: inquantum scilicet aliquis, dans operam rei illicitae, incidit in sequens peccatum. Diminuitur tamen peccatum sequens, sicut et diminuitur ratio voluntarii. Unde Augustinus dicit, contra Faustum \ quod *Lot culpandus est non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit*.

Ad primum ergo dicendum quod Philosophus non dicit quod mereatur graviolem maledictionem ebrius: sed quod mereatur *duplices maledictiones* propter duplex peccatum.

Vel potest dici quod loquitur secundum legem cuiusdam Pittaci qui. ul dicitur in II Polit. * ... T „ statuit quod *ebrii, si percuterent, plus punirentur quam sobrii, quia pluries miuriantur*. In quo, ut ibidem Aristoteles dicit, *videtur magis respexisse ad utilitatem*, ut scilicet cohiberentur iniuriae, *quam ad veniam quam oportet habere de ebriis*, propter hoc quod non sunt sui compotes.

Ad secundum dicendum quod ebrietas habet excusare peccatum non ex ea parte qua est peccatum. sed ex parte defectus consequentis, ut dictum est *

Ad tertium dicendum quod concupiscentia non totaliter ligat rationum *, sicut ebrietas: nisi forte sit tanta quod faciat hominem insanire. Et tamen passio concupiscentiae dimiuit peccatum: quin levius est ex infirmitate quam cx malitia peccare.

3) peccatum. – a peccato PGa. y) Pittaci. – pittacii HlpC, peccati DpK. pietati BF, pictapona L, piscati pG et a. Pifaci P<G. p) duplicet maledictiones. – duplicem maleJiettonem. PGa.

Commentaria Cardinalis Calotani

I N articulo quano eiusdem quaestionis centcsimaequinquagesimne dubia multn occurrunt. Primum est. an peccata commissa ab ebrio sine sua culpa, totaliter excusate sint . Et est ratio dubii quoniam Murtinus, in hac quaestione ♦, probat partum negativam quoad aliqua peccata: quae scilicet ebrius, cognoscendo, cx passionum motibus committit, quae etiam sine ebrietate esset factururus, et gaudet post ebrietatem se commisisse. Quoniam talia peccata ebrii nec per ignorantiam, nec ignorantes committunt.

In oppositum videtur littera dicens quod *sequens peccatum totaliter excusatur a culpa*.

II. Secundum dubium est. nn peccatum commissum nb ebrio cx sua culpa, excusetur α toto, vel n tanto, vel potius aggravetur. Et est ratio dubii quia singula membra habent proprias opiniones. Maninus siquidem, ubi supra *. probare nititur quod ebrietas culpabilis quandoque aggravat peccatum sequens *. Probutquc hoc, supponendo quod actus exterior non habet ex sc propriam bonitatem vel malitiam, sed tantum ratione actus intenoris. Et hoc supposito, ponit duos casus similes unum dc ebrio cognoscente coniugatam quia non recolit esse iam nuptam, alterum de Lot • (supponendo ebrietatem cius culpabilem), ipsum putasse sc cognoscere tunc propriam uxorem. Iste namque commisit incestum, et ille adulterium cx ebrietate: cum tamen cx voluntate Lot reddere debitum, ille autem solum

fornicari volebat Ebrietas igitur auget quandoque peccatum.

Et quamvis nullum sciam in secundo membro dubitare sane intellecto : quia scilicet constat ebrium minus peccare in his mulis quae tunc facit, quam si sobrius illomet faceret; et propterca procul dubio excusatur a tanto: – dubium tamen non parvum est, an excusetur a toto. Et est ratio dubii diversitas opinionum et rationum. Quibusdam enim probabilius videtur quod excusentur a toto * Et his ratio suffragatur: quia mentis inopes non possunt peccare dc novo. quamvis peccaverint ponendo sc in tali statu mentis. – Et confirmatur hoc: quia furiosi et amentes, sive culpabiliter sive non, excusantur a toto.

Aliis autem videtur oppositum . Et de eorum numero videtur Auctor in littera, dum dicit, *Diminuitur sequens peccatum*, et non dicit, *TbUitur sequens peccatum*: diiututio enim quantitatis magnitudinem aufert, non speciem substantialem. Et his ratio quoque suffragatur. Quia peccatum sequens est in seipso actus deformis; et est voluntarius in sua causa, quam potuit et debuit isto vitare; ergo habet omnia requisita ad hoc quod sit formalitcr peccatum in genere moris. Non subest igitur causa rationabilis quare excusabile iit. quin committenti imputetur: licet minus quam si sobrie committeret illud.

III. Ad horum evidentiam, distinguenda sunt hic quae

• Ü- σο-. *

* i* OHei- qa. m, XMd*» 1.

* toncui 5

• Q «un. n

‘ Uk α- ux. P «M

01 *

*

,Ucerp~

^sn.jn.oo

• <X ftua »1»

• Q oan f»’

4° Co^o · *n Pracccdenti Libro, qu. i.xxvi ♦, dicta sunt dc peccatis ebriorum ct similiium, ut clara notitia casuum habeatur. Dicendum igitur mihi videtur quod ebrius cx sua culpa dupliciter se habet ad sequens ex ebrietate peccatum : scilicet praeviendo; vel non praeviendo illud. Reputatur autem praevisum peccatum, non solum si sit praevisum in sua specie, puta quia novit quis se ebrium proximis detrahare; aut in suo genere, puta quia novit quis se ebrium vitio linguae irretiri, quamvis modo detractione, modo contumelia, modo blasphemid, modo irrisione, modo turpiloquio: sed etiam si sit praevisum in communi, puta quia scit se ebrium in aliquo peccare, licet nesciat in quo genere tunc peccabit. Reputatur rursus praevisum, non solum si sit praecogitatum, sed si debuit esse praevisum praecogitando; puta quia expertus est inclinationes suas pronas, quanto magis bibit, nd peccata; vel quia alias in alienatione mentis, vel prope, incidit in peccatum. – Aestimatur autem non praevisum peccatum cx ebrietate, quando nullo modo praevisum est, praeviderique rationaliter non potuit, humano more.

Quando igitur peccatum sequens ebrietatem culpabilem est praevisum, tunc peccatum illud non excusatur a specie sui peccati, sed redit ad naturam suae speciei, ratione voluntarii in ignorantia ista inclusi terminati ad praevisum: licet excusetur a tanto, quia non tantum peccat quantum peccaret si sobrius illud committeret; quia aliquo modo involuntarium est peccatum istud, aliter non ex ebrietate causaretur. Et tunc sunt duo peccata: ebrietas, ct illud peccatum in suis speciebus. Et quoad hoc, veru est opinio dicentium quod ebrietas culpabilis excusat a tanto, sed non n toto. Licet enim sine rationis usu, absolute loquendo, non possit quis de novo peccare, qui tamen, prius habens rationis usum, praevidet quod si se privat rationis usu, actum peccati incurret, et culpabiliter privat se rationis usu, iam vult, nunc pro tunc, scilicet quando sine rationis usu erit, peccatum incurrere. – Et si quaeratur: Quando iste committit illud sequens peccatum? Respondetur quod committit illud, actu quidem interiori, quando inebriatur, quoniam tunc vult ebrietatem et sequens peccatum: netu vero exteriori, quando, iam ebrius, peccatum illud exercet, percutiendo vel detrahendo. – Et videtur quoque posse contingere in huiusmodi hominibus quibus huiusmodi casus oportet esse praevisos, quod alienatio mentis cx furia, vino, vel infirmitate evitabili, vel quacumque simili causa, quae secundum se esset venialis, propter praevisum actum futuri peccati mortalis, fiat mortalis, utpote cum voluntate non curante incursum peccati mortalis.

Quando autem nulla timendi futurum casum subest ratio : puta, ebrius assuctus est dormire in sua pace, etc. : – tunc, si casu ebrius culpabiliter aliquod peccatum committeret, peccatum illud excusaretur u toto, hoc est a sua specie. Ita quod ebrietas et ille actus non sunt duo peccata: sed ille actus est circumstantia *quid*, hoc est, etfectus ebrietatis, non intentus ncc praevisus. Et nihil, aut parum aggravat ebrietatem: nihil per se, pro quanto non intentus ncc praevisus ; parum per accidens, pro quanto culpabiliter iste se posuit in statu causandi istum effectum, ut sic aliquid de voluntario imputabili habeat. – Et quia sic Lot incestum

• Ct corp art, commisit, ideo *culpandus est*, secundum Augustinum·, *non in quantum incestus, sed quantum illa ebrietas meruit*,- Et secundum hoc, vera est opinio dicentium quod excusantur a toto ebrii.

IV. Sed restat hic dubium de homine inexperto primo se inebriante cx proposito, nihilquc cogitante dc periculo sequentium peccatorum, an sequens cx tali ebrietate peccatum excusetur ut non praevisum, aut imputetur ut praevisum.

Et ad hoc cum distinctione dicendum videtur , quod peccata quae solent ab ebriis committi, quamvis non omnes ebrii illa committant, collocanda sunt sub genere praevisorum: quoniam debuerunt praevideri ab illo qui se inebriavit, cx quo multorum ebriorum actiones contingit esse tales. Sicut enim inter praevisa homicidia computatur si quis casu hominem in monte occidit, non praesciens an mons ille sit meabilis ab homine an non, cx quo aliqui

sunt meabiles, aliqui non; sic inter praevisa peccata numeranda sunt quae aliquis, nesciens si in se haec sequentur, quae in multis ebriis sequuntur, ebrietati ct suae dispositioni sibi ignotae quoad hoc se committit, cum possit utraque pars contingere. – Peccata autem quae magis in passione quam in actione consistunt, quae non cx ipsis ebriis, sed ab aliis captantibus tempus ebrietatis, emergunt, videntur computanda sub non praevisis, quoniam haec subterfugiunt humanam diligentiam communiter: quale fuit incestus Lot. Hoc enim inexcogitabile quodammodo est ad cavendum : et proptcrca non videtur cadere sub voluntate ebrietatis, nisi sicut eventus seu effectus in sua causa possibilis.

Et quoniam in hoc ultimo dubio tractatur proprie de ebrii, ut sic, peccatis; in praecedentibus vero dc tali vel tali ebria: ideo secundum haec tam Auctoris quam nostra in praecedenti Libro · dicta dc peccatis ebriorum inter- *Q·pretanda relinquimus.

V. His praelibatis, respondetur directe ad primum dubium ·. Et dicitur quod peccata sequentia ebrietatem vocantur illa solum quae causantur cx ebrietate inquantum tollit rationis usum. Et ideo , si aliqua ex parte remanet rationis usus liber, non est sermo dc illis peccatis.

Similiter si peccata fiunt cx ebrietate ob affectata peccata: huiusmodi enim ebrietas aggravat procul dubio, sicut ignorantia affectata. Sed haec non est causa quod peccetur per ignorantiam: immo ipsa ignorantia est instrumentum ad peccandum liberius.

In peccatis autem ad quae ebrietas se habet tantum concomitantcr, regulae ignorantiae concomitantis servandae sunt: quod scilicet nec excusat ncc accusat. Et proptcrca videtur redire peccatum in naturam suae speciei. – Auctor nutem loquitur dc peccatis cx ebrietate causatis ita quod ab illo sobrio non fierent. Et dicit illa cx toto excusari, si ebrietas est inculpabilis.

VI. Ad obiectd autem Martini in secundo dubio* pro aggravatione peccatorum ex ebrietate in illis duobus casibus. dicitur dupliciter. Primo. In neutro illorum casuum ebrius esset reus adulterii aut incestus: nisi forte in primo, quia debuit praevidere casum.

Dicitur secundo, ct melius, quod aliud est dicere, Ebrietas facit incurrere peccatum gravioris ordinis; et aliud, quod ebrietas aggravet peccatum. Primum enim gratis conceditur : quoniam ebrius incurrit et quandoque blasphemiam, ct quandoque homicidium, etc. – Secundum autem negatur. Quoniam illud peccatum, cuiuscumque ordinis sit, quod ebrius cx ebrietate committit itn quod sobrius non committeret, minus est, ct cx ipsa ebrietatis conditione alleviutûr. Ncc huius oppositum casus allati probant, sed primum: quod scilicet ille adulteratur qui non adulteraretur.

VII. Ad rationem pro opinione omnino excusante peccata omnia ebriorum quin mentis inopes nequeunt de novo peccare*, respondetur quod mentis inopes non possunt totaliter dc novo peccare: sed bene possunt, ex antiqua voluntate, dc novo peccare exeundo in peccatum exterius. Dicitur enim in littera quod *sequens peccatum redditur voluntarium ex voluntate praecedentis actus*.

Ad confirmationem, dc amentibus ct furiosis, dicitur quod quia, absolute loquendo, ista sunt in genere involuntariorum, seu poenarum ct aegritudinum, ideo simpliciter excusant a toto. – An autem, si acciderent huiusmodi defectus voluntarie, peccata sequentia excusarentur a toto: – licet diversa forte sit opinio, ratio tamen convincere videtur quod idem sit dc talium et ebriorum voluntarie peccatis; hoc adiecto moderamine, quod furiosi et amentes possunt fieri voluntarie vcncialiter vel mortaliter, et si vcncialiter tantum fierent, reliqua consequentia non excederent gravitatem venialem ; ebrietas autem culpabilis, proprie dicta, non nisi mortaliter peccando incurritur, ut patet in art. 3. – Accedit ad haec Aristotelis, in III *Ethic* ·, auctoritas, qui cx eadem causa ebriorum ignorantiam atque peccata, ct malos habitus, et orbitates corporalcs voluntarius, ct ignorantiam legum ob ncgligciitiam, reprehendit: quia scilicet in potestate nostra est ut th-

· Ckm & r>un

(AIAAI
· l.oc prox. < n > q · S.
u>a *

·ibid.D,-***

w

mus vel non Gamut talcs, putn cbrii. iniusti, cucci, ignorances. Simile siquidem esse confiât in casu posito: scilicet fi voluntarie quis fiat amens aut furiosus. El hoc in tantum verum videtur ut non solum in moralibus, sed etiam in iudiciis secundum leges, ti constaret quod aliquis voluntarie sc furiosum fecisset, puniretur, ct esset irregularis si occidisset hominem: quoniam in Sexto* furiosus absolute, et non furiosus voluntarie, excusatur ab irregularitate homicidii. Leges enim, ut Aristoteles ibidem* dicit, voluntarias ignorantias arguunt ac puniunt, non excusant.

VIII. Ad rationem vero alterius opinionis, quod nullum peccatum culpabiliter ebrii excusetur a toto, hoc est quin sit formnlitr in sc peccatum -: dicendum est quod peccata quae rationabiliter praevisa sunt non sequi, nut sunt de raro contingentibus, quae ab extra causantur; aut non sunt voluntaria in causa ita quod debuerit ille vitore ebrietatem ut causam horum, licet debuerit ipsam vitare absolute. Et proptcrca ista non imputantur ut peccata: sed ut eventus consequentes peccatum ebrietatis.

u- Al'''

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMAPRIMA

I) E C A S T I T A T E

IN QUATOR ARTICULOS DIVISA

• qu oui.
Intnxi

• Qo. OJt.

• Qa nni

Deinde considerandum est de castitate *. Et primo, de ipsa virtute castitatis; secundo, de virginitate, quae est pars castitatis *; tertio, de luxuria, quae est vitium oppositum Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: utrum castitas sit virtus.

Secundo: utrum sit virtus generalis.

Tertio: utrum sit virtus distincta ab abstinentia.

Quarto: quomodo se habeat ad pudicitiam.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CASTITAS SIT VIRTUS

Ad /icb.. cap. m, led. 11; III *tohic*., lcct xxu.

Sed primum sic proceditur. Videtur quod castitas non sit virtus. Loquimur enim nunc de virtute animae. Sed castitas videtur ad corpus pertinere: dicitur enim aliquis castus ex eo quod aliququaliter ad usum quarundam corporis partium. stitas non est virtus.

2. Praeterea, virtus est *habitus voluntarius*, ut dicitur in II *Ethic*. * Sed castitas non videtur esse aliquid voluntarium: cum per violentiam auferri videatur mulieribus violenter oppressis. Ergo videtur quod castitas non sit virtus.

3. Praeterea, nulla virtus est in infidelibus. Sed aliqui infideles sunt casti. Non ergo castitas est virtus.

4. Praeterea, fructus a virtutibus distinguuntur. Sed castitas ponitur inter fructus, ut patet *Galat.* v ♦ Ergo castitas non est virtus.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *Ztecein Chordis* ♦ *Cum debeas in virtute praecedere uxorem, quoniam castitas est virtus, tu sub uno impetu libidinis cadis, et vis uxorem tuam esse victricem.*

Respondeo dicendum quod nomen *castitatis* sumitur ex hoc quod per rationem concupiscentia castigatur, quae ad modum pueri est refrenanda, ut Patet Per Philosophum, in III *Ethic*. * In hoc autem ratio virtutis humanae consistit quod sil aliquid secundum rationem modificatum, ut ex

supra * dictis patet. Unde manifestum est castitatem esse virtutem.

Ad primum ergo dicendum quod castitas consistit quidem sicut in subiccto *, in anima: sed materialiter habet in corpore. Pertinet enim ad castitatem quod secundum indicium rationis et electionem voluntatis, aliquis moderate utatur corporalibus membris.

An secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in I *de Civ. Dei**, *proposito animi permanente, per quod etiam corpus sanctificari meruit, nec ipsi corpori aufert sanctitatem violentia libidinis alienae, quam servat perseverantia continentiae suae.* Et ibidem dicit quod est *virtus animi, quae comitem habet fortitudinem, qua potius quaelibet mala tolerare quam malo consentire decernit.*

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in IV *contra hdian*. *: *Absit ut sit in aliquo vera virtus, nisi fuerit iustus. Absit autem ut sil iustus vere, nisi vivat ex fide.* Et ideo concludit quod in infidelibus neque est vera ? castitas, neque aliqua alia virtus: quia scilicet non referuntur ad debitum finem. Et sicut ibidem subdit, *non officiis, idest actibus, sed finibus a vitiis discernuntur virtutes.*

Ad quartum dicendum quod castitas, inquantum est quidem secundum rationem operans, habet rationem virtutis: inquantum autem habet delectationem in suo actu, connumeratur inter fructus.

• Cap. <

• c- an.]

* P». IAX
rr

* /»
hb. 1, ct

a) *continentiae*. – *incontinentiae* BFB1pAKaC; *continentiae tuae* om. E.

v<T4. – *vere* PAG, *unde* B, *virtue* F. om. IK.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis ccntcsimacquinquagcsimac-prinuc, in responsione ad secundum, adverte, novitic, quod quia violentia non potest inferri animo, in quo est consensus, sed corpori; ideo mulier tunc tantum dicitur violenter oppressa quando non consentit etiam in pati actum venereum, quamvis corpus compellatur ut patiatu actum illum. Sic enim non perditur castitatis virtus, sed perseverat cum duplici corona, ut Lucia dixit Sed si mavult se opprimi quam clamare et in linguas loquentium

incidere, ut multae videntur mulieres facere, quoad impudicitiam; nut quam perculi, occidi et infamari, ut Luctetia dicitur fecisse*: non salva remanet castitas. Oportet siquidem aut Susannam imitari*: aut declinare, si heri potest, contagionem.

Ii. In eodem articulo, in responsione ad tertium, Martinus occurrit, in qu. I de Castitate*, dicens quod hacc opinio videtur multis dura Et quod est in uno sensu 5S V* vera, scilicet de intidcli ncc Christiano ncc illuminato ad

uAp W^{cc} .
' i' u Hi

u*
| i. q Uro

bonam operationem. Sed in gentili concedenda est virtus
veni. < Et sic Augustinus loquitur, et, ut puto, Thomas.
Alias, sequeretur quod nunquam ex infideli posset fieri
fidelis. Quia non fiet fidelis per malam operationem. Ergo
per bonam. Ergo, antequam sit fidelis, fuit in eo bona et
laudabilis operatio. >

Ad hoc dicitur quod nec Augustini nec Thomae mensuratur. Quoniam loquuntur isti de virtute simpliciter, hoc est in ordine ad ultimum finem simpliciter, qui est beatitudo humano generi promissa per gratiam: ut putetur

cx Augustini ratione *Abat ut iustus, nisi ex fide, vivat.*
Huiusmodi autem virtus in nullo est infideli, ut patet.
Obiiciens autem loquitur de virtute infra bonum huma-
num; de qua in praecedenti Libro * disputatum est, an · Q*. n*. .n
egeat gratia universaliter, etc. Et constat quod in infidelibus
potest esse aliqua operatio vere bona humano more: ut
honorare parentes, reddere depositum domino, servare fi-
dem coniugalcm, etc · Et per similia bona opem accedit ‘ <’ o’
infidelis paulatim ad fidem.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CASTITAS SIT VIRTUS GENERALIS

Sgfin secundum sic proceditur. Videtur quod castitas sit virtus generalis. Dicit enim Augustinus, in libro *de Mendacio* *
[^]quod *castitas animi est ordinatus animi motus, non subdens maiora minoribus*. Se
 pertinet ad quamlibet virtutem. Ergo casulas es
 generalis virtus,

2. Praeterea, nomen *castitatis* a *castigatione* sumitur *. Sed quilibet motus appetitivae partis debet castigari a ratione. Cum ergo per quamlibet virtutem moralem refrenetur aliquis appetitivus motus, videtur quod quaelibet virtus moralis significat castitas.

3. *Praeterea*, castitati fornicatio opponitur. Se fornicatio videtur pertinere ad omne genus peccati: dicitur enim in Psalmo*: *Perdes omnes qui fornicantur abs te*. Ergo castitas est virtus generalis.

Sed contra est quod Macrobius * ponit eam partem temperantiae.

Respondeo dicendum quod nomen castitatis dupliciter accipitur. Uno modo, proprie. Et sic est quaedam specialis virtus, habens specialem materiam, scilicet concupiscentias delectabilium quas sunt in venereis.

Alio modo nomen castitatis accipitur metapho-
rice. Sicut enim in corporis commixtione consi-
stit delectatio Venereorum, circa quam proprie-
tas est castitas et oppositum vitium, scilicet luxuria.
Ita etiam in quadam spirituali coniunctione men-
tis ad res aliquas consistit quaedam delectatio
circa quam est quaedam spiritualis castitas me-
taphonice dicta, vel etiam spiritualis fornicatio
similiter metaphorice dicta. Si enim mens ho-

minis delectetur in spiritali coniunctione ad id cui debet coniungi, scilicet ad Deum; et abstinere se ne delectabiliter aliis coniungatur, contra debitum divini ordinis: dicitur castitas spiritalis, *secundum illud II ad Cor. xi : Despondi ros uni viro, virginem castam exhibere Christo*. Si autem delectabiliter, contra debitum divini ordinis, coniungatur mens quibuscumque aliis rebus, dicitur fornicatio spiritalis: *secundum illud Ierem. III *: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis*. Et hoc modo accipiendo castitatem, castitas est generalis virtus: quia per quamlibet virtutem retrahitur mens humana ne rebus illicitis delectabiliter coniungatur. Principaliter tamen ratio huius castitatis consistit in caritate et in aliis virtutibus theologicis, quibus mens hominis coniungitur Deo.

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa procedit de castitate metaphorice dicta.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra* dictum est, concupiscentia delectabilis maxime assimilatur puero: eo quod appetitus delectabilis est nobis connaturalis, et praecipue delectabilium secundum lactum, quae ordinantur ad conservationem naturae: et inde est quod, si nutriatur horum delectabilium concupiscentia per hoc quod ei consentiatur, maxime augebitur, sicut puer qui suae voluntati relinquitur. Et sic concupiscentia horum delectabilium maxime indiget castigari. Et ideo circa huiusmodi concupiscentias antonomastice dicitur castitas: sicut et fortitudo est circa ea in quibus maxime indigemus animi firmitate.

Ad tertium dicendum quod obiectio * illa procedit de fornicatione spirituali metaphoricè dicta, quae opponitur spirituali castitati, ut dictum est *. 'h'

a }/briWaiiO. – ftamtft» nddjf P.

ii) $0.001 \text{ M} \alpha' E_0$. – *ratio* Pa.

CommonTaria OrdinalL? Caietard

In articulo secundo eiusdem quaestionis, in responsione ad secundum, dubium occurrit ad hominem. Quia Auctor ultuni dicere videtur, reddendo rationem quare concupiscentia delectabilis maxime assumitur puero, *eo quod appetitus delectabilis est nobis counaturalis*, etc. Nam Auctor in principio istius responsionis, refert scilicet ut supra dicta. Constat autem quod superius, in quodam articulo 2, ubi ex proposito similitudo inter puerum et infantem tractata est, non habetur ista ratio quae hic assignatur. Falsum est ergo quod hic dicitur: *supra dictum*.

Ad hoc dicitur dupliciter. Primo, quod ly *supra dictum*
 So mmas Tncau D. Tjio mak T. VII.

est non refertur ad rationem similitudinis, aed ud ipsam solam similitudinem: nam superius dictum est quod appetitus delectabilis maxime assimilatur puero. Sed ratio subiuncta est nova.

Secundo dicitur quod utnunque superius dictum est, sed diversimode. Quia similitudo explicata satis est. Ratio vero similitudinis insinuata est et in secunda et in tertia similitudinis convenientia: scilicet in eventu augmenti, et in indigentia remedii castigativi. Nam quia est nobis conaturalis, ideo maxime augetur delectabili* appetitus sibi derelictus. Et similiter, quia connatundi* est nobis, ideo castigatione eget, ne indomitus efferatur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CASTITAS SI I VIRTUS DISTINCTA AB ABSTINENTIA

II *Seni.*. dl>t. it.iv, qu. ii, -II. i, nd <.

D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtlir qUOd castitas non sit virtus distincta ab abstinentia. Quia circa materiam unius generis suflicit una virtus. Sed unius generis esse videntur quae pertinent ad unum sensum. Cum igitur delectatio ciborum, circa quam est abstinentia, et delectatio venereorum, circa quam est castitas, pertineant ad tactum, videtur quod castitas non sit alia virtus ab abstinentia.

Praeterea, Philosophus, in III *Ethic.* *, omnia vitia intemperantiae assimilai puerilibus peccatis, quae castigatione indigent. Sed *castitas* nominatur a *castigatione* vitiorum oppositorum. Ergo, cum per abstinentiam cohibeantur quaedam vitia intemperantiae, videtur quod abstinentia sit castitas.

3. Praeterea, delectationes aliorum sensuum pertinent ad temperantiam inquantum ordinantur ad delectationes tactus, circa quas est temperantia. Sed delectationes ciborum, circa quas est abstinentia, ordinantur ad delectationes Venereorum, circa quas est castitas: unde Hieronymus dicit *: *Venter et genitalia sibimetipsis ricina sunt. ut ex vicin̄itate membrorum confēderāl̄*) *tnlelligatur vitiorum*. Ergo abstinentia et castitas non sunt virtutes ab invicem distinctae.

Sed contra est quod .Apostolus, II *ad Cor.* \i*. connumerat castitatem ieiuniis, quae ad abstinentiam pertinent.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est \ temperantia proprie est circa concupiscentias delectationum tactus. Et ideo oportet ul ubi sunt diversae rationes delectationis, ibi sint diversae virtutes sub temperantia comprehensae. Delectationes autem proportionantur operationibus, Quarum sunl perfectiones, ut dicitur X *Ethic.* * | Manifestum est autem quod alterius genens sunt

operationes pertinentes ad usum ciborum, quibus natura individui conservatur; ct operationes perlinentes ad usum Venereorum, quibus conservatur natura speciei. Et ideo castitas, quae est circa delectationes vcnrcorum, est virtus distincta ab abstinentia, quae est circa delectationes ciborum.

Ad prime m ergo dicendum quod temperantia non consistit principaliter circa delectationes tactus quantum ad indicium sensus de tangibilibus, quod est eiusdem rationis in omnibus: sed quantum ad ipsum usum tangibilium, ut dicitur in III *Ethic.* * Est autem alia ratio utendi cibus et potibus, et vcnrcis. Et ideo oportet esse diversas virtutes, licet sint unius sensus.

Ad secundum dicendum quod delectationes vcnrcae sunt vehemenliores et magis opprimentes rationem quam delectationes ciborum. Et propter hoc magis indigent castigatione et refrenatione: quia si cis consentiatur, magis cx hoc increscit vis concupiscentiae, et deiicitur vinus mentis. Unde dicit Augustinus, in I *Soliloq.* *: *Nihil esse sentio quod magis ex arce deliciat animum virilem quam blandimenta feminae, corporumqtte ille contactus sine quo uxor haberi non potest.*

Ad tertium dicendum quod delectationes aliorum sensuum non pertinent ad naturam hominis conservandam, nisi prout ordinantur ad delectabilia tactus. Et ideo circa huiusmodi delectationes non est aliqua alia virtus sub temperantia comprehensa. Sed delectationes ciborum. quamvis aliqualiter ordinentur ad delectationes Venereorum, tamen etiam per se ordinantur ad vitam hominis conservandam. Et ideo etiam per se habent specialem virtutem; quamvis illa virtus, quae abstinentia dicitur, ordinet actum suum ad finem castitatis.

Commentai ia Cardinalis Calotani

Iis articulo tertio eiusdem quaestionis, in responione nd secundum, dubium occurrit: quin delectationes vinariae magis opprimunt rationem quam vcnrcne, quoniam ebrii ratio est magis deperdita quam vacantium vcnrcis.

Ad hoc dicitur quod aliud est loqui dc delectationibus secundum se: ct aliud dc iliis secundum earum effectus. Delecutioncs siquidem vcnrcac sunt in se maiores, ct ipsucmet sunt magis opprimentes rationem quam delectationes quas sentimus in bibendo vinum. Sed effectua vim delectabilis, scilicet famulis evaporatio ad cerebrum, magis opprimit rationem quam delectatio venerea. Auctor autem loquitur dc delectationibus: ct non dc effectibus carum.

11. In responsione ad tertium eiusdem articuli, dubium occurrit dc hoc, scilicet: *Delectationes aliorum sensuum non pertinent ad naturam hominis conservandam, nisi prout ordinantur ad delectabilia tactus*. Nam .Aristoteles, 'n hbro *de Sensu ct Sensato* -, praerogativam hominis inter alia animalia ponit quod delectatur odore secundum se: ct hoc providit natura nd salutem hominis, propter

frigiditatem cerebri humani temperandam, ut ibi dicitur. Sunt ergo, sine ordine ad tactum, delectabilia ad conservandum hominem delectabilia odoratus (cuius oppositum in littera dicitur). Ac per hoc. oportet aliquam temperantiae speciem circa haec ponere.

Ad hoc dicitur quod ordinari ad delectabilia lacias multipliciter contingit, ct non uno tantum modo. Ordinatur siquidem aliquid ad delectabilia tactus vel quia ordinatur ud cibum aut potum aut venerea: vel quia ordinatur ad ipsa qualia quae sunt delectabilia secundum tactum, puta nd frigida, humidu, calida ct sicca, ista siquidem tangibilia sunt cx quibus sumus ct nutrimur. Sensibilia igitur aliorum sensuum, sive per unam viam sive per «lum, nunquam pertinent ad conservandam nostram naturam, nisi ordinentur ad tangibilia. Odor siquidem Horum, qui, seclusi» cibo, polu atque vcnrcis, hominem delectat il- iique prodest, non nisi ratione tangibilium sanitatem operatur. contemperando scilicet frigiditatem cerebri, ut ibidem dicit Aristoteles. Natura siquidem hominis non conservatur, odore, quoniam non nutrit, sed confortat et 4ihcrnt. sed

• Op-

• *Dt i*
tt>, »

• Are-

' U-
I. cum

• om « . d
xf.IV p

* v-v * 0

. qu mu w

•Yt' /
i«= v<, v»

rc'

QUAESTIO CL1, ARTICULUS IV

conservatur calidis ct frigidis, humidis ct siccis, contempe-
rati». cx quibus constat. Sunt igitur veru Auctoris verba.

Ncc est opus aliqua speciali virtute propter delectatio-
nem huiusmodi odorum, qui non referuntur nd cibum, po-

tum atque venerea: quoniam huiusmodi delectabilia secun-
dum se non unii sunt ut tirtutc egeant propria. Quoniam
virtus circa difficile est *.

• < r Ani-o' t
lite lis. III Q>f
m, η iu - S
IK lect n>

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PUDICITIA PERTINEAT SPECIALITER AD CASTITATEM

Suprt, qu. <31411.

I) QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidetUF qilod
pudicitia non pertineat specialiter ad ca-
stitatem. Dicit enim Augustinus, in I
de Civ. Dei *, quod *pudicitia est quae-
dam virtus animae*. Non ergo est aliquid
stitatem pertinens, sed est per seipsam
castitate distincta.

2. Praeterea, *pudicitia* a *pudore* dicitur, qui
videtur idem esse verecundiae. Sed verecundia,
secundum Damascenum *, est *de turpi actu*:
quod ’ convenit omni actui vītioso. Ērgo pud-
icitia non magis pertinet ad castitatem quam ad
alias virtutes.

3. Praeterea. Philosophus dicit, in III *Ethic.* *,
quod omnis intemperantia generaliter est maxi-
me *exprobrabilis*. Sed ad pudicitiam pertinere vi-
detur fugere ea quae exprobrabilia sunt. Ergo
pudicitia pertinet ad omnes partes temperantiae,
non autem specialiter ad castitatem.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro
de Perseverantia *: *Praedicanda est pudicitia: ut
ab eo qui habet aures audiendi, nihil genitalibus
membris illicitum perpetretur*. Sed usus genita-
lium membrorum proprie pertinet ad castitatem.
Ergo pudicitia proprie ad castitatem pertinet.

Respondeo dicendim quod, sicut dictum est*,
nomen *pudicitiae* a *pudore* sumitur, in quo ve-
recundia significatur. Et ideo oportet quod pu-
dicitia proprie sit circa illa de quibus homines
magis ſi verecundantur. Maxime autem verecun-

dantur homines de actibus venereis, ut Augu-
stinus dicit, in XIV *de Civ. Dei* *: in tantum quod
etiam concubitus coniugalis. qui honestate nu-
ptiarum decoratur, verecundia non carcat. Et
hoc ideo quia motus genitalium membrorum non
virbiditur τ imperio rationis, sicut motus aliorum
exteriorum membrorum. Verecundatur autem
homo non solum dc illa mixtione venerea, sed
etiam dc quibuscumque signis eius: ut Philoso-
phus dicit, in II *Khet.* * Et ideo pudicitia atten-
ditur proprie circa venerea: et praecipue circa
signa vcnrcorum. sicut sunt aspectus impudici.
oscula ct tactus. Et quia haec magis solent depre-
hendi. ideo pudicitia magis respicit huiusmodi ex-
teriora signa: castitas autem magis ipsam Vene-
ream commixtionem. El ideo pudicitia ad castita-
tem ordinatur, non quasi virtus ab ipsa distincta,
sed sicut exprimens castitatis circumstantiam quan-
dam. Interdum tamen unum pro alio ponitur.

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus ibi
accipit pudicitiam pro castitate.

Ad secundum dicendum quod, quamvis omnia
vitia habeant turpitudinem quandam, specialiter
tamen vitia intemperantiae, ut ex supra* dictis
patet.

Ad tertum dicendum quod inter vitia intern*
perantiae praecipue sunt exprobrabilia peccata
venerea. Tum propter inobedientiam genitalium
membrorum. Tum propter hoc quod ratio ab
huiusmodi maxime absorbetur.

T

* *

* < > « * ^n

α ftο/. – ergo quod DFpC, ergo gwi D, ftfto II, ergo I »C.
3) mafiU. – iruLnmt PpC a, om» AH.

γ) iubJUur, – xubiidtur Px

Commentaria Cardinalis Cnictani

Tk articulo quarto eiusdem quaestionis centcsimacquin-
lquagcsimacprimac dubium cx Martino occurrit, ubi su-
pra *. arguente contra assignatam distinctionem pudicitiae
u castitate, et dicente quod haec opinio non videtur ra-
tionabilis, nec dictis eiusdem Doctoris in eodem articulo
consona. Et arguitur sic. Pudicitia est de illis actibus de
quibus homines maxime verecundantur. Sed homines ma-
gis verecundantur dc actibus Venereis quam dc actibus qui
sunt signa vcnrcorum. Ergo pudicitia est magis circa ve-
ncrcos actus quam circu signn eorum. – Maior est sancti
Thomas. Minor est per se vera. Conclusio est contra Au-
ctorem.

Secundo, quin secundum Hugutioncni. pudicitia habet
contrariam significationem.

Tertio. Si pudicitia esset talis virtus, tunc staret aliquem
esse pudicum ct non castum, puta recte se habendo circo
tigna et male circa actum venereum; ct e contra esse co-
itum ct impudicum, hebendo se opposito modo.

II. \J hacc, quidquid Murtinus, glossnndo vel trahendo
ad sc Auctorem, dixerit, respondetur quod pudicitia, apud
Auctorem, est circa utraque, scilicet tignu ct actum vene-
reum; ct similiter castitas est circa utraque. Differentia
ergo non est cx hoc, *Castitas circa actum, et pudictlia
circa signa*, ut prima ct tertia obicctio supponit: ct pro-
pterea non oportet cas aliter solvere, quin cx hac falsa
imaginatione procedunt. Sed differentia est, ut in littera
dicitur, in explicatione. Quia pudicitia explicat magis vir-
tutem illam quoad signn, propter duo. Primo quia, ut in
littera dicitur, tigna magis solent deprehendi: ac per hoc,
sunt magis materia occusionans pudorem, qui consistit in
hoc quod turpe manifestatur; erubescencia enim respectu
aliorum est. Secundo, quin pudor simpliciter non est nisi
se extendat ad signa: parvus enim personarum illarum
pudor est quae dc «olo actu vcncreo erubescunt. Pudicitia
ergo simpliciter non est nisi ad tigna vcnrcorum se ex-
tendat continenda. – Castitas autem, a *castigatione* ap-

• OF. **u

II, exp x*
»

•c*^«

4 Arx i

* Or Caitit ψ.
i x

pcllntu, castigatam concupiscentiam quoad appetitum delectabilium huiusmodi sonar, non explicando sic signa ut pudicitia, a *pudore* sumpta.

Ad secundam obicctioncm. cx Hugutionis auctoritate.

dicitur quod , quia unaquaeque ar* propriis terminis seu vocabulis gaudet, ideo nos in moralibus rectius moralium Patrem, divum Thomam, quam extraneum quempiam sequimur.

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMASECUNDA
DE VIRGINITATE

IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA

4. «J. a. kM

*Seinde considerandum est de virginitate *.
^yEt circa hoc quaeruntur quinque.
Primo: in quo consistit virginitas.
Secundo: utrum sit licita.
Tertio: utrum sit virtus.

Quarto: de excellentia eius respectu matri-
monii.
Quinto: de excellentia eius respectu aliarum
virtutum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VIRGINITAS CONSISTAT IN INTEGRITATE CARNIS

IV 5z«f., dUI. xxxilt, qu. m, irt. i; QuqM qu. x, «1. art. tS.

*brSosii. »-
eoMT.. ctf wi.

pwmum sic proceditur. Videtur quod
^nSjKlvirginitns non consistat in integritate
Jw Smtc carnis. Dicit enim Augustinus, in libro
^lp(et Concup. *, quod virginitas
est in carne corruptibili incorruptionis perpetua
meditatio. Sed meditatio non pertinet ad carnem.
Ergo virginitas non consistit in carne.

*Op tnu

3. Praeterea . virginitas pudicitiam quandam
importat. Sed Augustinus dicit, in l de Civ. Dei *,
quod pudicitia consistit in anima. Ergo virginitas
non consistit in carnis incorruptione.

•lrJ

3. Praeterea, carnis integritas videtur consi-
stere in signaculo virginalis pudoris. Sed quan-
doque absque virginitatis praeiudicio frangitur
illud signaculum. Dicit enim Augustinus, in l de
Civ. Dei *, quod membra illa possunt diversis
casibus vulnerata vim perpeti; et medici ali-
quando. saluti opitulantes, haec ibi faciunt quae
horret aspectus; obstetrix etiam virginis cuiusdam
integritatem manu relut explorans, dum inspicit,
perdidit. Et subdit: Non opinor quemquam tam
stulte sapere ut huicperil'sse aliquid existimet etiam
de ipsius corporis sanctitate, quamvis membri il-
lius integritate iam perditam. Ergo virginitas non
consistit in carnis incorruptione.

• 1^, Wi

4. Praeterea, corruptio carnis maxime in se-
minis resolutione consistit: quae potest fieri sine
concubitu, vel in dormiendo vel in vigilando. Sed
sine concubitu non videtur perdi virginitas: dicit
enim Augustinus, in libro de Virginii. *, quod vir-
ginalis integritas, etperpiam continentiam ab omni
concubitu immunitas, angelica portio est. Ergo
virginitas non consistit in carnis incorruptione.

•Qr fBi.

Sed contra est quod Augustinus, in eodem
libro . dicit quod virginitas est continentia qua
integritas carnis ipsi Creatori animae et carnis
vovetur, consecratur, servatur.

Respondeo dicendum quod nomen virginitatis a
virore sumptum videtur. Et sicut illud dicitur
virens in a suo virore persistere quod non est ex

superabundantia caloris adustionum expertum.
ita etiam virginitas hoc importat, quod persona
cui inest immunis sit a concupiscentiae adustione,
quae esse videtur in consummatione maximae
delectationis corporalis, qualis est Venereorum
delectatio. Unde Ambrosius dicit, in libro de
Virginitate *. quod castitas virginalis est expers ja i^WhcM.
contagionis integritas.

In delectatione autem Venereorum tria est con-
siderare. Unum quidem quod est ex parte cor-
poris: scilicet violatio signaculi virginalis. Aliud
autem est in quo coniungitur id quod est animae
cum eo quod est corporis: scilicet ipsa resolutio
seminis delectationem sensibilem causans. Ter-
tium autem est solum ex partu animae: scilicet
propositum perveniendi ad talem delectationem.
In quibus tribus, id quod primo positum est, per
accidens se habet ad moralem actum, qui non
consideratur per se nisi secundum ea quae sunt
animae. Secundum vero materialiter se habet ad
actum moralem: nam sensibiles passionες sunt
materia moralium actuum. Tertium vero sc ha-
bet formaliter et complete: quia ratio moralium
in eo quod est rationis completur.

Quia igitur virginitas dicitur per remotionem
praedictae corruptionis, consequens est quod in-
tegritas membri corporalis per accidens sc ha-
beat ad virginitatem. Ipsa autem immunitas a
delectatione quae consistit in seminis resolutione,
se habet materialiter. Ipsum .' autem propositum
perpetuo abstinendi a tali delectatione se habet
formaliter et complete in virginitate.

Ad primum ergo dicendum quod illa definitio
Augustini tangit quidem in recto id quod est
formale in virginitate: nam per meditationem in-
telligitur propositum rationis. Quod autem addi-
tur. perpetua, non sic intelligitur quod oporteat
virginem semper actu talem meditationem ha-
bere: sed quia hoc debet in proposito gerere,
ut perpetuo in hoc perseveret. Id vero quod est

«) /t . ct in PHUC ct a.

p- tftiww, - iJ iftuu» RDFKpE.

materiale, tangitur in obliquo, cum dicitur, *III- corruptionis in carne corruptibili*. Quod additur ad ostendendam virginitatis difficultatem: nam si caro corrumpi non posset, non esset difficile perpetuam incorruptionis meditationem habere.

An secundum dicendum quod pudicitia est quidem essentialiter in anima, materialiter autem in carne: et similiter virginitas. Unde Augustinus dicit, in libro de *Virginii*. *, quod *licet virginitas in carne servetur*, ac per hoc corporalis sit. *tamen spiritualis est quam vovet i et servat continentia pietatis*.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est ♦ integritas corporalis membri per accidens se habet ad virginitatem: inquantum scilicet per hoc quod ex proposito voluntatis abstinet quis a delectatione venerea \ remanet integritas in membro corporeo. Unde si contingat quod per alium mo-

dum aliquo casu membri integritas corrumpatur» non magis praeiudicat virginitati quam si corrumpatur manus aut pes.

Ad quartum dicendum quod delectatio quae est ex seminis resolutione dupliciter potest contingere. Uno modo, ut procedat ex mentis proposito. Et sic tollit virginitatem, sive fiat per concubitum sive absque concubitu. Facit autem mentionem Augustinus de concubitu, quia huiusmodi resolutio communiter et naturaliter ex concubitu causatur. – Alio modo potest provenire praeter propositum mentis, vel in dormiendo; vel per violentiam illatam, cui mens non consentit, quamvis caro delectationem experiatur; vel etiam ex infirmitate naturae, ut patet in his qui fluxum seminis patiuntur. Et sic non perditur virginitas: quia talis pollutio non accidit per impudicitiam, quam virginitas excludit.

y) HOKf. – /orrf ntonef II.

?) 4 delectattime venena. – a detect4/foftr vtnerfac BEI pλ, dele-

ctathna renereac pC delectationis vcncreae II, deleftatlbniins reners »A.

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo primo quaestioni-» ccontcsimaequinquogesimac-secundae dubium cx Martino, in 1 qu. dc Virginitate, occurrit, contra Auctorem arguente quoad tria. Primum est *Propositum perpetuae incorruptionis pei sc pertinet ad virginitatem*. Contra, inquit * propositum nubendi non repugnat virginitati. Ergo. * Assumptum probatur. Quia alias nunquam virgo voluntarie desponderetur viro. – Praeterea, tales sunt castae. Et non tuni viduae nec coniugatae. Ergo virgines.

II. Secundum * est: *Integritas signaculi virginalis per accidens se habet ad virginitatem*. Hoc siquidem concedit Martinus absolute, sed non modificate -: opinons quod *integritas virginalis signaculi opposita corruptioni libidinosae, est de ratione virginitatis, et ad eam per se pertinet*. Et intendit per corruptionem libidinosam, agitationem membrorum genitalium ad opus venereum. Et probat hoc quadrupliciter.

Primo. Illud sine quo non consistit virginitas, per se pertinet ad rationem virginitatis. Sed latis integritas est huiusmodi. Ergo. – Maior probatur. Quia si aliquid spectat per accidens tantum ad virginitatem, illo posito vel remoto, nihil minus consisteret virginitas.

Secundo. Illud quod est per se obiectum volitionis quae est essentialiter virginitas, per se perlinet ad virginitatem. Sed talis integritas est huiusmodi. Ergo.

Tertio. Quidquid est de definitione virginitatis, per se pertinet ad virginitatem. Sed talis integritas est huiusmodi. Ergo.

Quarto. Illa integritas est dc ratione virginitatis secundum quam feruntur iudicia humana de virginitate. Sed cx integritate signaculorum naturalium fiunt iudicia dc virgine. Ergo, etc.

III. Tertium est. *immunitas a delectatione in seminis resolutione est de ratione virginitatis tanquam materia*. Contra -: posito proposito integritatis oppositae corruptioni libidinosae, et ipsa integritate, ponitur virginitas: altero nutem carum remoto, removetur virginitas. Ergo immunitas a delectatione seminis non est dc ratione virginitatis. – Antecedens probatur. Quia si, per possibile vel impossibile, puella habeat dictam integritatem et illius propositum, quantumcumque haberet delectationem voluntarie in resolutione seminis, manet virginitas.

Secundo. Pono duns puellas, quarum una est passa non procuratam resolutionem seminis cum delectatione in somno, et in vigilia cum meminit eius: altera, nihil cogitans dc delectatione, sed pecunia subducta, consentit viro, sed nec delectationem sentit nec seminat, et postea pro-

ponit iterum non consentire delectationi vcncreae Tunc sic. Prima est virgo: et secunda non. Ergo propositum integritatis dictae, et non propositum immunitatis a delectatione. est virginitas.

Tertio. Sequeretur quod virgo consentiens viro et seminans, propter vim tamen doloris non delectata, esset virgo secundum corpus. – Probatur xcqucla. Quia m ca non esset illa delectatio quum ponit Thomas.

IV. Deinde ex doctrina Aucturis infero, inquit Murtinus -, quinque corollaria -. *Primum* est. Mulier non consentiens violento corruptori est vere virgo.

Secundum est. Mulier cognoscens quod cuni de dic cogitationem habet circa venerea, dc nocte patitur in somno pollutionem circa eadem delectabilem, si cx proposito habeat huiusmodi cogitationem, cum nocturna sequela iam dicta, perdit virginitatem: quia delectatio seminis cx mentis proposito procedit.

Tertium est quod scientes se impotentes ad seminis resolutionem (ut Je perfecte sciaticis dicit Aristoteles, in *Problematicibus*), quantumcumque concumberent et frangerentur claustra pudoris, etc., semper essent virgines: quia ncc m actu nec in proposito seminis resolutionem habent

Quantum est quod naturaliter potest esse quod virgo pariat. – Probatur dc puella violenter corruptu et gravida.

Quintum est quod, si sint duae pucllnc virgines, quarum una commisceatur viro per mensem sine seminis clusione; altera vero consentiat in commixtionem, et per mensem, sed, impedita, non commiscetur: sequeretur quod prima esset ita immunis α corruptione opposita virginitati sicut secunda.

V. Ad evidentiam horum, scito primo, quod virginitas sumitur dupliciter: scilicet naturaliter, vel moralitcr. Et rursus moralitcr sumitur dupliciter scilicet pro quodam castitatis statu; et prout est specialis virius a castitate distincta. Virginitas naturalis consistit in naturali integritate membrorum: secundum communem enim usum loquendi, illas appellamus virgines quae integritatem carnis quam a natura habent, servant. Et ad hoc inspiciuntur quandoque mulieres, si sint virgines – Virginitas ut est status castitatis, requirit duas condiciones: primo, quod persona non sit voluntarie polluta; secundo, quod sit in proposito sic se servandi» nisi matrimonio iungatur. Et hoc modo puellae nobiles costae dicuntur virgines. – Virginitas prout est specialis virtus, addit supra virginitatis statum perpetuitatem voto firmatum, ut patebit -. Et hoc modo Auctor tractat de virginitate hoc in loco.

VI. Scito deinde quod nova lucc opinio, quam Mar-

• Cap. «lu

T

• Ia c'4por<

a

• Ci a>.tn vn

• Conclu* 3.

• CJ mun vin

• Cooc'u* J

• Cf naitn ix

• CondQA. 4«

• IK4
- α m i

• Art. 3, V-a-
n» a,y

tinu» introducere nititur, dc virginitatis materia, scilicet quod est *integritas opposita corruptioni per libidinosum actum* *, irrationabili* c*t, ct procul a pii» et nudici* auribus abiicieodo. Quod monstratur ct ostensive, ct ducendo ad inconveniens. Ostensive quidem, quia libidinosus ille actus (quem etiam turpe est dicere) per se ordinatur ad seminis delectationem. Quod manifeste patet cx hoc quod uterque sexus ab huiusmodi actibus cessat cum ad resolutionem seminis perventum est*, ct nunquam, naturali ordine, cessat, quousque ad hoc perveniat. Quia ergo intemperantia est circa delectabile secundum tactum; ct omnes eius species sunt circa aliquod delectabile praecipuum secundum tactum; consequens est ut virginitas sit circa praecipuum delectabile secundum tactum inter ea quae ud ipsam spectant. Sed praecipua delectatio non est in istis libidinis actibus, sed in ipsa seminis resolutione. Ergo talis delectatio est propria materia virginitatis.

Et confirmatur. Quia *ubi unum propter alterum. ibt unum tantum* *. Sed actus libidinosus est per se ct nnturalitcr propter seminis resolutionem : et illa delectatio propter istam delectationem. Ergo sola delectatio in seminis resolutione est materia virginitatis.

Et confirmatur rursus ab oppositis. Quia cetero vitia luxuria, secundum perfectam suae speciei rationem, constituuntur cx aliqua resolutione seminis: ut pntet dc fornicatione, adulterio, incestu, mollitie, sodomia, etc. Ergo stuprum consistit etiam m aliqua inordinata seminis emissionem. Ac per hoc, virginitas opposita consistit in abstinentia ab huiusmodi delectatione.

Ducit autem ud inconveniens maximum haec novitas. Quoniam secundum huc, tam mulier quum vir voluntarie in morosis delectationibus inhonestatis manentes, et uvertenter volentes inde sequi pollutiones, quae sic dispositis communiter adveniunt tunc, post mille pollutiones voluntarius, sine exteriori tamen procuratione, essent virgines moraliter; quia integritatem oppositam libidinosae corruptioni omnino servare volunt. Hoc autem non solum viri docti, sed ipsae mulieres virgines non admittunt. Et quomodo potest sustineri ut *illustrior portio gregis Christi* -' virginitas, compatiatur scum quae communis castitas non compatitur ' Communis siquidem animi conceptio omnium Christianorum esse videtur quod virginitas snctior est castitate. Quo autem pacto sanctior, si secum compatitur tot peccata mortalia, carnalia, innaturalia, consummata, quae castitas constat quod non compatitur secum? Et bene nota quod hoc inconveniens non ctt inconveniens cx aliquo casu per accidens, ex infirmitate: sed, stando infra naturalem communcmqc cursum rerum, frequenter istud inconveniens accideret.

Sequendo ergo Patrum vestigia, ad obiecla respondendum est.

VII. Ad duas objectiones in primo dubio - iam patet responsio cx dictis -: scilicet quod dc ratione virginitatis ut est status castitatis, non esc perpetuitatis propositum. Et secundum talem castitatis statum, virgo voluntarie nubit; cc distinguitur statua virginalis u coniugato ct viduali. Sed Auctor loquitur ut est specialis virtus ipsa virginitas, a castitate distincta secundum speciem. Ncc somniavit Auctor, aut cx se posuit perpetuitatem dc ratione virginitatis : sed, ut in littera - pater, cx Augustino hoc accepit.

VIII. Ad obiecta m secundo dubio * dicitur ordinate. Et ad *primum*, quod maior est falsa: quoniam subiectum non est sine propria passione, et tamen proprio passio non est dc ratione subiecti. Et probatio eius assumit falsum scilicet. *Quod est sine eo quod per accidens se habet, nihilominus remanet res*: ut patet in instantia data. Passio enim per accidens, hoc est extra essentiam est subiecti : ct tamen sine illa non est. saltem naturaliter, subiectum. Apparet autem manifeste error in isto maiore ct probatione, quia plus exigitur ad esse dc ratione alicuius quam inseparabiliter sibi connexum esse. Non adulterari namque necessario annexum est virginitati, ita quod sine hoc non consistit virginitas; ct tamen non adulterari non est dc ratione virginitatis. - Unde nd minorem dicitur quod, dato quod sine tali integritate non salvaretur virginitas, cx hoc

non habetur quod «it dc ratione virginitatis*, sed quod radix huiusmodi integritatis sit dc ratione eius; sicut radix eius quod est non adulterari, ct similiter radix eius quod est non libidinose corrumpi, scilicet non seminare voluntarie, est dc ratione virginitatis; et non ipsa integritas opposita, nisi ut via ad immunitatem seminariae delectationis.

Ad *secundum* dicitur quod huiusmodi integritas, seclusa pollutione, non est per se obiectum propositi virginalis : sed cadit sub proposito virginali ut via ad immunitatem u pollutione seminis.

Et per hoc patet responsio nd *tertium*. Quoniam integritas huiusmodi non nisi ratione immunitati* a pollutione, seu ordinis ad illam, in ratione virginitatis clauditur; si aliqua talis definitio inveniretur.

Ad *quartum*, iam patet - quod acquivocal dc virginitate. Quoniam signa apparent virginitatis naturalis, non moralis, ut clarum est.

IX. Ad obiecta in tertio dubio' respondetur. Et *primomo*, negatur antecedens. Quoniam, posita tali integritate, ct illius proposito, non ponitur virginitas, ut potet. Quia Mai cum hoc quod nullus perdat castitatem consummate voluntaria pollutione procurata per solas morosas Jclctoetiones. - Unde patet quod probatio petit principium.

Ad *fecundum* vero dicitur quod in casu illo prima ideo diceretur virgo quia nunquam habuit voluntariam pollutionem. Approbatio enim post factum non reddit praeteritam voluntariam: sed videtur acquivolcrc desiderio seu voluntati pollutionis, quae virginitatem mentalem solam tollit. - Secunda autem est per accidens, ex pane corpori* seu materiae, virgo; sicut per accidens non seminavit in actu concubitus. Ea autem quae sunt per occidens non debent inducere mentem doctorum ad mutandas virtutum definitiones, quae attenduntur penes id quod est ut in pluribus ct per «c. Idem est enim iudicium dc ista, ct quicumque alia qu ic incoepa perdere virginitatem, ct per accidetis non est perdita consummate.

Ad *tertium*, negatur sequela. Mulier enim consentiens stupro ct «cminaru omnino perdit virginitatem. - Et ad probationem, quia prae dolore non sentit delectationem respondetur quod huiusmodi non sentire est per accidens. Sat est enim ad violationem virginitatis quod delectatio in resolutione seminii adsit, licet non sentiatur. Quin etiam, i aliqua esset mulier quae non sentiret in huiusmodi resolutione delectationem aliquam, nil obstaret. Quoniam «at est quod resolutio sit secundum suam naturam deletctnibilis, et ita dc facto est ut in pluribus. Naturalia siquidem ct moralia indicantur secundum ea quae in pluribus apta nata sunt inveniri.

X. Ad obiecta in corollarii» - conceditur *primum* eo- ' Nam «r collarium.

Ad *secundum* vero dicitur quod magni refert inter habere pollutionem in somno cx proposito: et habere ex proposito cogitationem quae cognoscitur futura in somno causa pollutionis. Et t.nmcn arguens quasi synonymis istis utitur. In primo enim propositi obiectum est ipsa pollutio. m secundo autem est cogitatio. Primum non potest esse licitum. Secundum potest etiam cum merito esse, «t scilicet cogitatio est necessaria nec sequens pollutio praecognita esset peccatum. Negatur ergo secundum corollarium. ut iacet.

Ad *tertium* autem dicitur quod scientes se omnino iraputente* et coeuntes, per accidens tamen, remanent, ut dictum esc quoad illiquid, virgines: quia scilicet dee*: ei» 'Jqk* k .m,*.

materia stupri. Unde, per se et formalitcr loquendo, isti, ct suprndicta mulier quae posita est non seminare, non sunt virgine*: sed materialiter ct per accidens, cx pane materiae, remanent virgines. Sicut, per oppositum, pauperes excellenti praediti amnio sunt formalitcr magnifici, remonent tmen materialiter non magnifici, propter defectum niolerinc.

Ad *quartum* dicitur quod ista potest esse naturaliter vera, *Virgo moralitcr parit*: non autem ista, *Virgo naturabter pant*. Nec hoc c»t admiratione dignum, nisi in verbo. Quoniam virgo moralitcr potest esse naturaliter Corrupta ct gravida, utpotc violenter oppresso.

¶J *quintum*, negatur sequela. Quoniam prima non nisi per accidens, ex parte materine, immunis est in materia stupri: quantum enim in se est, dedit operam corporaliter naturalem ad huiusmodi materiam. Quod non fecit secunda: quae solum secundum mentem corrupta est.

XI. Advertendum quoque inter haec est quod, licet communiter ante annos pubertatis uterque sexus impotens sit ad generandum; quandocumque tamen personam aliquam contingit voluntarie seminare, perditur virginitas. Et quoniam sexus femineus invenitur seminare, si provocatus ad hoc fuerit, non solum parum ante pubertatem, sed in sexto aetatis anno et supra, ut ipsae mulieres expertae testantur, ita quod, quantum ex auditis coniicio, non est hoc per accidens, sed puto posse fieri universale, scilicet, « Ut in pluribus inest eis potentia haec » : ideo longe citius possunt mu-

lieres irreparabiliter virginitatem perdere quam viri. Quantumcumque autem infra tempus quo impotens quis est naturaliter ad seminandum, operam det vinctis circa seminationem, et virginitatem perdat mentalem, non perdit ita virginitatem quin per poenitentiam reparetur. Differt siquidem puer a viro per infirmitatem impotente, quod puer est per se impotens, vir autem infirmus est per accidens impotens. Et propterea puero per se deest materia stupri, siro nutem per accidens. Ac per hoc, puer remanet virgo per se ex parte materiae, seu corporis: vir autem remanet ex parte corporis per accidens virgo. Et propterea non est dubium quin pueris virginitas sit reparabilis per poenitentiam Sed an sit etiam reparabilis sic perdita infirmi viri virginitas, non facile dixerim. Trahitur tunc id quod est per accidens ad id quod est per se.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VIRGINITAS SIT ILLICITA

IV° Smf., diet. XXVI, qu. I. an. a; dta. XXXUI, qu. tu, art. 2, ad t, a. III *Cant. (lent., rxxxxnj D< Stalo*, qu. xv, ail J, > V, £)< *Virtut.*, qu. i, irt. »3, ad <»; II *Ethic.*, lect. n.

secundum sic proceditur. Videtur quod virginitas sit illicita. Omne enim quod d[^]Sgk[^]contrarintur praecepto legis naturae est [^]-A»illicitum. Sed sicut praeceptum legis naturae ad conservationem individui est quod tangitur *Gen.* n *, *De omni ligno quod est in Paradiso, comede*; ita etiam praeceptum legis naturae est ad conservationem speciei, quod ponitur *Gen.* t *: *Crescite et multiplicamini, et replete terram*. Ergo, sicut peccaret qui abstineret ab omni cibo, utpote laciens contra bonum individui; ita etiam peccat qui omnino abstinet ab actu generationis, utpote laciens contra bonum speciei.

2. Praeterea, omne id quod recedit a medio virtutis videtur esse vitiosum. Sed virginitas recedit a medio virtutis ab omnibus delectationibus venereis abstinens: dicit enim Philosophus, **n " Ethic.**, quod *qui omni voluptate potitur, neque ab una recedit, intemperatus est; qui autem omnes fugit, agrestis est et insensibilis*. Ergo virginitas est aliquid vitiosum.

3. Praeterea, poena non debetur nisi vitio. Sed apud antiquos puniebantur secundum leges illi qui semper caelibem vitam ducebant, ut Maximus Valerius dicit * Unde et Plato, secundum Augustinum, in libro de * *Vera Relig. **, *sacrificac\$5c dicitur ut perpetua eius continentia tanquam peccatum aboleretur*. Ergo virginitas est peccatum.

Sed contra, nullum peccatum recte cadit sub consilio. Sed virginitas recte cadit sub consilio: dicitur enim I *ad Cor.* vu *: *De virginibus autem praeceptum Domini non habeo, consilium autem do*. Ergo virginitas non est aliquid illicitum.

Respondeo dicendum quod in humanis actibus illud est vitiosum quod est praeter rationem rectam. Habet autem hoc ratio recta, ut his quae sunt ad finem utatur aliquis secundum eam mensuram qua H congruit fini. Est autem triplex ho-

minis bonum, ut dicitur in I *Ethic.* *: unum quidem quod consistit in exterioribus rebus, puta divitiis; aliud autem quod consistit in bonis corporis; tertium autem quod consistit in bonis animae *, inter quae cl bona contemplativae vitae sunt potiora bonis vitae activae, ut Philosophus probat, in X *Ethic.* ", et Dominus dicit, Lucae x **: *Maria optimam partem elegit*. Quorum bonorum exteriora quidem ordinantur ad ea quae sunt corporis; ea vero quae sunt corporis, ad ea quae sunt animae; et ulterius ea quae sunt vitae activae. ad ea quae sunt vitae contemplativae, Perlinet igiur ad rectitudinem rationis ut aliquis utatur exterioribus bonis secundum eam mensuram qua t competit corpori: et similiter de aliis. Unde si quis abstineat ab aliquibus possidendis, quae alias esset bonum possidere, ut consulat salmi corporali. vel etiam contemplationi veritatis. non esset hoc vitiosum, sed secundum rationem rectam. Et similiter si quis abstineat a delectationibus corporalibus ut liberius vacet contemplationi veritatis, pertinet hoc ad rectitudinem rationis.

Ad hoc autem pia virginitas ab omni delectione venerea abstinet, ut liberius divinae contemplationi vacet: dicit enim Apostolus, I *ad Cor.* vii : *Mulier innupta et virgo cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu: quae autem nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat vira*. Unde relinquitur quod virginitas non est aliquid vitiosum, sed potius laudabile.

Ad primum ergo dicendum quod praeceptum habet rationem debiti, ut supra dictum est*. Duperheiter autem est aliquid debitum. Uno modo, ut impleatur ab uno: et hoc debitum sine peccato praeteriri non potest. Aliud autem est debitum implendum a multitudine. Et ad tale debitum implendum non tenetur quilibet Je multitudine:

• verx »6.

• vm J*.

- btej r xaa^
rehear A/TWio-
r4>nU! II,er

• u n·

• v«r. 35

¶

i libra dc. – Om. ABCDI ILpF, libra <»nj. H: pro / Uginnt, Et AugudtiUii dicit qwd Hatn in :cra religione cd. a. – Pro Aboleretur, abntetur X. wolctur II, abhotetur I.

¶m. - qwa· PGM ct a.
y) fira. – .ja.w P.n

·»«*

■,*
~v«fl e

T

I I

,jri

Mtaji

TM

* i>. i
qu II, >d

Mi I

x
4.*x/ nn
?

inulti enim sunt multitudini necessaria ad quae implenda unus non sufficit, sed implentur a multitudine dum unus hoc, alius illud facit. - Praeceptum igitur legis naturae homini datum dc come-
stione. nccesse est quod ab unoquoque impleatur: aliter enim individuum conservari non posset. Sed praeceptum datum de generatione respicit totam multitudinem hominum: cui necessarium est non solum quod multiplicetur corporaliter, sed etiam quod spiritualiter proficiat. Et ideo suffi-
cienter providetur humanae multitudini si quidum carnali generationi operam dent: quidam vero, ab hac abstinentes, contemplationi divinorum vacent, ad totius humani generis pulchritudinem et salutem. Sicut etiam in exercitu quidam ca-
stra custodiunt, quidam signa deferunt, quidam gladiis decertant: quae tamen omnia debita sunt multitudini, sed per unum impleri non possunt.
Ad secundum dicendum quod ille qui abstinet

ab omnibus delectationibus praeter rationem re-
ctam. quasi delectationes secundum se abhorrens, esi insensibilis, sicut agricola *. Virgo autem non abstinet ab omni delectatione, sed solum a de-
lectatione venerea: et ab hac abstinet secundum rationum rectam, ut dictum est *. Medium autem virtutis non secundum quantitatem, sed secun-
dum rationem rectam determinatur, ut dicitur in II *Ethic*, * Unde de magnanimo dicitur, in IV *Elhic*. \ quod *est magnitudine extremus: eo au-
tem quod ut oportet, medius.*
Ad tertium dicendum quod leges feruntur se-
cundum ea quae ut in pluribus accidunt. Hoc autem rarum erat apud antiquos, ut aliquis amore ventatis contemplandae ab omni delectatione ve-
nerea abstineret: quod solus Plato legitur fecisse* Unde non sacrificavit quasi hoc peccatum repu-
taret, sed *perversae opinioni civium cedens*, ut ibidem Augustinus dicit.

i) *a^icola. – Agrt*th* P.

Commentaria Cardinalis Caietnni

Ix anicula secundo eiusdem quaestionis, in responsione ad pnmum, Martini», ubi supra *, occurrit dicent: * Nec
7> inihi placet opinio Thomae dicentis quod lex ista tantum obligat multitudinem. Quia credo quod pro aliquo tempore
*ati> longo obligavit unumquemque dc multitudine nd multiplicationem generis humani. »
Ad hoc dicitur quod, cum de vinculo praecepti alicuius est sermo, oportet quod indicium feratur secundum id quod per sc respicit tale praeceptum. Inter haec autem

duo naturalia praecepta, scilicet Je alimento sumendo et dc prole procreanda, manifeste haec est diiicrentia* quod primum per se respicit singulos homines, secundum nutem multitudinem. An autem per accidens, propter penuriam hominum, in aliquo tempore praeceptum hoc obliget singulos – quia per accidens est, naiurum praecepti non va-
riat. Et propterca, etiam si verum esset quod aliquo tem-
pore singuli tenerentur, adhuc responsio ct decisio Auctoris in iun soliditate perstat, formalitcr ct per sc loquendo.

ARTICULUS TERTIUS

L fRU.M VIRGINITAS SIT VIRTUS

I. II. qu. Tjrrr. an. i. ad *. iv Stan, diet. x»u. m. art. i; 11! Cbaf. G/m/., cap. exuvii
/>< Virtute qu. v. Art. 2. id 7; II *Ethic*- Icet. n.

TERT,LM SIC PROCEDITjR Videtur quod
non slt virIUX Kulla enim
inesi nobis a natura, ut Philoso-
phus dicit, in II *Elhic*. * Sed virginitas
inest · a natura: quilibet enim inox natus virgo est. Ergo virginitas non est virtus.
2. Praeterea, quicumque habet unam virtu-
tem, habet omnes, ut supra * habitum est. Sed aliqui habent alias virtutes qui non habent vir-
ginitatem: alioquin, cum sine virtute nullus ad re-
gnum caelorum perveniat, nullus sine virginitate ad ipsum posset pervenire; quod esset matrimo-
nium damnare. Ergo virginitas non est virtus.
3. Praeterea, omnis virtus restituitur per poe-
nitentiam. Sed virginitas non reparatur per poe-
nitentiam: unde Hieronymus dicit *: *Cum cetera Deus possit, non potest virginem 9 post ruinam reparare.* Ergo videtur quod virginitas non sit virtus.
4. Praeterea, nulla virtus perditur sine pec-
cato. Sed virginitas perditur sine peccato, scili-

cet per matrimonium. Ergo virginitas non est vinus.
5. Praeterea, virginitas condividitur viduitati et pudicitiae comugali. Sed neutrum illorum po-
nitor virtus. Ergo virginitas non est virtus.
Sed contra est quod Ambrosius dicit, in libro *de Virginii*. ♦ *invitat virginitatis amor ut aliquid de virginitate dicamus: ne vetuli transitu quodam perstricta videatur quae principalis est virtus.*
Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum · \n · est. in virginitate est sicut formale et completi-
vum propositum perpetuo abstinendi a delecta-
tione venerea: quod quidem propositum lauda-
bile redditur ex fine, inquantum scilicet hoc fit ad vacandum rebus divinis. Materiale autem in virginitate est integritas carnis absque omni ex-
perimento vencrae delectationis. Manifestum est autem quod ubi est specialis materia T habens specialem excellentiam, ibi invenitur specialis ra-
tio virtutis: sicut patet in magnificentia, quae est circa magnos sumptus, et ex hoc est specialis

9) *laesi.* – Mofrii «ddlt P.

r) *wrgirt/nt.* – *virginitatem* Va.

Sommât . Tatou D. Thomas T. VII.

γ) *materia.* – *hominis* jJJl J.

«Jduni l'G.

st

* VIU,ILX-
J Ieél UI

*II . 5.
△ X. U
* »X

M

J*, 4/l.
, J.
' O.W.

•I IV*,4» ur»
ATI ·

•6S' SXH . j
, St Cte-
inJ \ufnit
fi

TM

".."»?■

* j'X

'

· \n ·

τ

virtus a liberalitate distincta, quae communiter se habet circa omnem pecuniarum usum. Hoc autem quod est conservare se immunem ab experimundo vencrae voluptatis habet quondam excellentiam laudis supra hoc quod est conservare se immunem ab inordinatione vencrae voluptatis. Et ideo virginitas est quaedam specialis virtus *. habens sc ad castitatem sicut magnificentia ad liberalitatem.

An primum ergo dicendum quod homines ex sua nativitate habent id quod est materiale in virginitate, scilicet integritatem carnis immunem ab experimento Venereorum. Non tamen habent id quod est formale in virginitate: ut scilicet habeant propositum servandi huiusmodi integritatem propter Deum. Et ex hoc habet rationem virtutis. Unde Augustinus dicit, in libro *de l'irginit.* *: *Nec nos in virginibus praedicamus quod virgines sunt: sed quod Deo dicatae ' pia continentia virgines.*

Ad secundum dicendum quod connexio virtutum accipitur secundum id quod est formale in virtutibus, idest secundum caritatem vel secundum prudentiam, ut supra habitum est: non autem secundum id quod est materiale in virtutibus. Nihil enim prohibet alicui virtuoso suppetere materiam unius virtutis, non autem materiam alterius: sicut pauper habet materiam temperantiae, non autem materiam magnificentiae. Et hoc modo alicui habenti alias virtutes decst materia virginitatis, idest praedicta integritas carnis. Tamen potest id quod est formale in virginitate habere: ut scilicet ζ in praeparatione mentis praedictae integritatis consonandae propositum, st hoc sibi competeret. Sicut pauper potest in praeparatione animi habere propositum magnificos sumptus faciendi, si sibi competeret: et similiter ille qui est in prosperitate habet in praeparatione animi propositum adversa aequanimiter tolerandi. Et sine

hac praeparatione animi non potest esse aliquis virtuosos.

Ad tertium dicendum quod virtus per poenitentiam reparari potest quantum ad id quod est formale in virtute: non autem quantum ad id quod est materiale in ipsa. Non enim si quis magnificus consumpsit suas divitias, per poenitentiam peccati restituuntur ei divitiae. Et similiter ille qui peccando virginitatem amisit, per poenitentiam non recuperat virginitatis materiam, sed recuperat virginitatis propositum *.

Circa materiam autem virginitatis est aliquid quod miraculose reparari poterit divinitus, scilicet integritas membri, quam diximus * accidentaliter se ad virginitatem habere. Aliud autem est quod nec miraculo r reparari potest *, ut scilicet qui ' expertus est voluptatem vencrcam, fiat non expertus: non enim Deus potest facere ut ea quae tacta sunt non sint lacta, ut in Primo* habitum est.

Ad quartum dicendum quod virginitas, secundum quod est virtus, importat propositum voto firmatum integritatis perpetuo servandae: dicit enim Augustinus, in libro *de Virginii.* *, quod per virginitatem *integritas carnis ipsi Creatori anttnae et carnis vovetur, consecratur, servatur.* Unde virginitas, secundum quod est virtus, nunquam amittitur nisi per peccatum*.

An quintum dicendum quod castitas coniugalis ex hoc solo laudem habet quod abstinet ab illicitis voluptatibus: unde non habet aliquam excellentiam supra communem castitatum. Viduitas autem addit quidem aliquid supra communem castitatem: non tamen pervenit ad id quod est perlectum in materia ista, scilicet ad omnimodam immunitatem vencrae voluptatis, sed sola virginitas. Et ideo sola virginitas ponitur virtus specialis, sicut ' supra castitatem sicut magnificentia supra liberalitatem.

i} *volugtatii.* – *delectationis* l'4.

t) *dicatae.*— *dicata* BDI LruJ, *dicata quia* H : *u d...* *virginei ovo.* L; poM *virgines* PhC ct a addunt **VV**.

O *scilicet.* – *iit* «ddit P, *habeat* ^Jdunt aliquae éditâmes.

r4) *miraculo.* – *miraculo*rt PDHa.

0) *qui.* – *quod qui* Pa.

O *sicut.* – *tic* l. om. PAGDIIME et a.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tn articulo lenio eiusdem quaestionis cntcsimaequinquagcsimusccondac dubia multa occurrunt. Primum ex Buridano. apud Murtinum *: quod virginitas non sit virtus. Quin virtus semper et in quolibet est virtus. Sed virginitas non in quolibet semper est virtus, sed quandoque est vicium: ut patet in multis casibus. Ergo, etc.

Ad hoc breviter dicitur quod de virtutibus et vitiis non est iudicandum secundum eu quae sunt per accidens, sed secundum id quod est per se. Constat autem quod virginitas moraliter sumpta, ut scilicet importat propositum perpetuae incorruptionis propter Deum, est bona moraliter, et semper est in quolibet: cum importet ordinem rectissimae rationis, quo inferiora superioribus bonis subiiciuntur, et maxima minoribus praeferuntur. Perinde autem est dicere quod virginitas non est virtus quia in aliquo casu peccaret virgo, ac si diceretur quod religio non est virtus quia in aliquo casu vacans religioni peccaret, impediendo aliud necessarium bonum. Dicito ergo quod aliud est dicere. *A est virtus, sive actus virtuosos, simpliciter et in quolibet et semper:* et aliud est dicere, *.4 semper et in*

omni casu virtuose potest exerceri. In primo enim dicto consideratur habitus et actus secundum suam rationem: in secundo autem considerantur circumstantiae et accidentia circa exacutionem actus. Constat autem quod multarum virtutum actus possunt sic impediri aliquando ab excutione, ita quod, licet absolute sint virtuosus, si tamen tunc Gerent, essent vitiosi : ut si quis celebraret quando infirmus illius eget visitatione, et si quis redderet gladium furioso. Errant igitur forte aliqui in hac re non advertentes quid virginitas, ut est nomen morulis habitus aut actus, importet: *propositum* scilicet *perpetuae integritatis propter Deum*, ut hic, in responsione ad primum, in littera exprimitur. In hac enim ratione manifeste apparet rectissimus rationis ordo secundum se et absolute.

II. Secundum ex Richurdo, in xxxm dist. * Quarti, quod ' An 4 ' virginitas non est virtus distincta u castitate sicut magnificentia a libcralitac. Quia materia virginitatis et materia castitatis sc habent ut magis et minus : et non sicut alterius et ulterius rationis, sicut materia magnificentiae et liberalituiis. Ergo. Et propterea cum dicitur in littera, *ubi est*

specialis materna boni * habens specialem excellentiam r oportet addere aut subintelligerc, *alterius rationis*. Et sic minor c>t taba. Non valet ergo ratio litterae.

Et augetur quaestio. Quia .i virginitas est ut in littera dicitur, sequitur quod virginitas sit subjective in irascibili et castitas in concupiscibili, ct obiectum illius sit arduum, istius vero bonum absolute ut proportionaliccr se habeant ut magnificentia ct libcnlitas. Sed haec patet esse falsa. Ergo non se habet id castitatem ut magnificentia ad liberalitatem.

Ad hoc dicitur quod virginitas potest considerari dupliciter. Primo, infra limites temperantiae purae. Et sic virginitatis materia est materia virtutis, sed non distinctae a castitate: ct similiter virginitas e>t virtus, sed non distincta a castitate. Et sic bene salvatur Richardus: ncc oppositum sensit Auctor. Et hoc concludunt argumenta allata. Num materia virginitatis non est alterius rationis, sicut materia magnificentiae: ncc virginitas e t circa arduum, cum non sit circu actum aliquem irascibili*. sed concupiscibilis, delectationem scilicet vencream.

Si autem consideretur in ordine ad divinum obsequium (quoniam *virgo cogitat quae Domini sunt*, cie. ♦), sic virginitatis materia constituit materiam specialiter bonam, ct alterius rationis a materia castitatis. Et sic virginita* se habet ad castitatem ut magnificentia ad libcralitarc*m*. Non quod similitudo ista teneat quoad omnia, ut obicctione* quasi supponunt: sed quoad duo, scilicet quod sicut illae daserunt penes mediocre ct magnum, ita istac pene* excellens et mediocre; el «eut ibi mngnurn distinguitur specie a medioen. ito hic excellens a mediocri. Sed quoad rationem diversitatis specificae, non nssimilantur quin ibi magnum distinguitur specie quia ingreditur ordinem arduorum; hic vero excellens distinguitur specie quia rr.thitui ad orJinc*m* divinorum. Unde patet quod solida stat doctrina Auctoris.

III. In responsione ad tertium, dubium ex Murtino occurrit directe contra Auctorem hic arguente, in qu. n * dc Virginitate, probarequu nitente quod per poenitentiam nec materiale nec formale virginitatis reparari potet. El *primo*, quin in quocumque non potest esse, per quamcumque poenitentiam, propositum servandi integritatem carnis, in eo non potest per poenitentiam reparari formale virginitatis. Sed corrupta est huiusmodi. Ergo. – Probatur minor. Quia tali non potest reparari integritas carnis per poenitentiam; ut ipse Thomas fatetur.

Secundo. Virginitas, castitas coniugalis ct castitas vidualis formatter et specifice differunt, ut probabitur. Sed non nisi per hoc quod dc ratione virginitatis est propositum servandae integritatis. Et hoc propositum non est reparabile per poenitentiam. Ergo.

Tertio, quia propositum servandi integritatem carnis dut est materiale limium in virginitate: et hoc non. Aut Formale tantum: ct habeo intentum. Aut compositum cx utroque. Et hoc non. Tum quia corruptu credens se integram , suo errore posset reparare sibi virginitatem , intendens servare integritatem. Tum quia materiale virginitatis est integrius, non obiccta voluntati* sed inexistens carni. – Ideo, inquit, dico quod sunt aliquae virtutes per poenitentiam irreparabiles.

Ad hoc dicitur, cum Auctore, quod reparatio virtutum est intlligc*nda* sicut connexio carundc*m* . Et proptcrca, sicut decrepitus potest esse fortis et pauper magnificus, ita corrupta persuna potest esse virgo quoad formale. Sed formale virtutis aliter invenitur coniunctum suae materine: et aliter separatum ab ea. Nam cum materia virtutis subest, per formale simpliciter determinator: cum enim adest pecunia magna, virtuosos magnificentia praeditus determinat eam ad sumptus magnos. Cum autem virtuoso pecunia deest, non pecunia absolute, sed pecunia si adesset, n magnificentia determin.itur. Et simile est in aliis. Et sicut salvatur hoc modo in paupere magnificentia formalitcr, ita salvatur in corrupta virginitas formalitcr cx proposito integritatis servandae si udosct. Et hoc sufficit: ncc requiritur propositum salvandae integritatis absolute ad formale virginitati» separatum a materia, ted ad coniunctum suae

materiae. Et quia huiusmodi propositum patet c**c reparabile per poenitentiam, ideo patet omnes virtute* esse reparabiles per poenitentiam quoad suum formale, cum omnes sint connexae. Et hoc magi* consonat ct Sacrae Doctrinae , secundum quam filio prodigo data est *stola prima*9; ct philosophiae morali, secundum quam qui una .i.u oj i», caret virtute, nullum habet. – Et per haec patet solutio omnium.

IV. In eodem tertio articulo, in responsione ad quartum, dubium occurrit cx Martino, ubi supra *, dicente quod .i Gistia* t haec conclusio ponitur contra Thomr*nn*, scilicet: *Virginitas nullo voto firmata est virtus*, et proluitur quinque me*J*iis. *Primo*, quia est *actus humanus bonus et laudabilis in medietate consistens*. – *Secundo*, quin est actus rationi conformis. – *Tertio*, quin est actus qui est materia voti. – *Quarto*, quin est temperantia. – *Quinto*, quin in aliquo casu virginitas non voto firmata est laudabilior quam voto firmata. Probatur assumptum. Si frater regis Franche cognosceret probabiliter quod, rege sine haerede decedente, regnum transiret ad tyrannum crudelissimum, consultius ageret sine voto servare virginitatem quam %uvere.

Ad haec bresiter dicitur quod aut rationes istae non militant contra doctrinam Auctoris, contra quam inducuntur: aut nihil salem. Num cx rationibus istis aut intendit concludere quod virginitas sine voto est virtus: aut quod talis virginitas est virtus specie distincte a castitate. Si pnrnum . ni ii est contra Auctorem: quoniam gratis omnes fatemur virginitatis propositum esse netum castitati». Si kccundut*n*, rationes nihil valent. Nam licet concludant quod une voto virginitas cd *ub temperantia. et actui virtuosos, etc., non tamen concludunt distinctionem specificam cius a castitate. Et ramen Auctor ponit virginitatem, non Lid hoc quod sil vinus, sed ad hoc quod sit specialis contra castitatem virtus distincta, exigere firmitatem voti. Nec huius oppositum Murtinus probavit.

Quin etiam responsio Martini ad rationem in littera huius argumenti uciarn. >cilicct. *Nulla virtus perditur sine peccato*, nil valet dum dicit . quod omnes virtutes quae sunt dc actibus cadentibus sub consilio, perduntur sine peccato, ut voluntaria paupertas. Hoc namque nihil valet. Turn quia nulla virtus est quuc rit circa consilii, quin eadem sil circu praecepta: ut patet discurrenti per omnes virtutes morales, iustitiam, fortitudinem, temperantiam, prudentium. et partes carum. Sed videtur deceptio contingere quia aliud est loqui dc aliquo excellenti actu virtutis, et aliud dc ipsa virtute. Potest siquidem excellens actus virtutis omitti absque peccato, quin excellentia illa est in consilio. Et >c contingit dc actu virginitatis ct paupertatis voluntariae ct similibus: non quod vinus aliqua per horum omissionem perdatur. Patet nutem nullam*virtutem perdi sine peccato: quin, ut in *Praedicamentis* dicitur, *contrarium bono ex necessitate est malum*; quidquid ergo contrariutur virtuti, quam constat esse bonum morale, oportet esse malum morale, quod est peccatum seu vitium.

V. Sed contra hanc Auctoris doctrinam urgens magnum occurrit dubium. Quoniam si firmitas voti exigitur ud constituendum virginitatem in esse virtutis specifice distinctae a castitate; cum constet quod votum est actus religionis ct trahat ad ipsam religionis speciem materiam supra quam cadit ; virginitas firmata voto erit quidem distincta specifice n castitate, quia erit religio aut religionis pars sed non erit distincta a castitate ut una species temperantiae distinguitur ab alia temperantiae specie. *Diversorum* siquidem *generum, et non subalternatim positorum, diversae sunt differentiae ct species*, ut in *Praedicamentis* ♦ dicitur.

\d hoc dicitur quod, sicut adulterium ponitur species luxuriae, et tamen non per differentiam per se intemperantiae seu luxuriae distinguitur n speciebus luxuriae, std per differentiam per se iniustitiac. ut inferius - petet; ita virginius ponitur species temperantiae, ct tamen non per differentiam per se temperantiae, sed per religionis differentiam distinguitur ab aliis temperantiae speciebus. Est autem utroblq*ue* eadem ratio: scilicet quin materia ibi est luxuriae, hic temperantiae. Et, quod plus urget, quia sic locuti eunt non solum philosophi, ratione materine; sed

[†] | .c-.r_n.jp wi. itr» ðl

• AJttact. I* - f'n' tndat ,

*Q. Γ>»v *4 s

• A4 era . eo* enode*. *

• Π 4 - Q Ua /% 'k*. •fccj*. CM. IV *4 Venv

• Qu eu, I. *d i

prisci Petre», ob quorum venerationem decuit Auctorem. decet d Oinnet moralia docentes, *xapere ad sobrietatem* -, ct specio temperandae ct luxuriae appellare etiam ex non per sc illius generi» differentiis. Unde ct Audor. ut virginitatem poneret specialem virtutem, scipiuni in Quarto, 4jlf t xxxifi -, corrcxic. ubi virginitatem tam cum quam sine voto, minus tunc sciens, posuerat ut magnificentiam.

VI. In responsione ad quintum eiusdem articuli, adverte quod hinc babes quod licet peccatum luxuriae m vidua ait gravius quam in alias fornicaria, non tamen distinguitur specie: cum vidualis castitas non ait specialis virtus, cui huiusmodi luxuria opponatur. Aliunde siquidem non lui* here distinctionem spccihcum salis apparet, cx quo *soluta c” est a viri tepe* -.

In eadem responsione dubium ex .Martino, in eodem libro, qu. de Viduitate ", occurrit, nitente probare quod viduitas est virtus distinctu specie u virginitate ct castitate coniugali. Et quidem quod sit virtus, probat quia est *habitus electivus in medietate consistens determinata ratione*9. – Quod vero «iſ distincta specie ab aliis, probatur quia habent obicctn specie distincta: nam obicctum virginitatis est integrius carnis, obiectum viduitatis est continentia perpetua.

Ad haec breviter dicitur quod viduitas non en nomen virtutis, sed status continentium. Claudit mitem in se virtutem castitatis, ct dicit perfectiorum gradum castitatis quam

castitatis coniugali»: omnis tamen huiusmodi castitas sub una extatitatis virtute comprehenditur. Quod probatur cx eo quod nunquam pcccutur nisi contra virtutem ca-ntatis agatur, vidua enim si nubit, non peccat: nulla autem virtus sino peccato perditur. Et licet hoc Mnrtinu» negaverit -, a veritate tamen netus, immemor suae negationis, asseruit post, in qu. 1 de Luxuria, conclus. 3, asserendo quod *nihil deiicit animum a statu virtutis nisi peccatum*: et per hoc probat quod *nem omnis actus venerent deiiciat animum a virtute, quamvis deiiciat ab arce et excellentia perfectinnis*.

Ad obiectioncm ergo in oppositum, conceditur quod viduitas est virtu., castitatis, seu claudit illam. Caititai enim suOicit ad medietatem eligendam in vidua.

Ad secundam vero dicitur quod non quacumque distinctio obicctorum, sed soin formalis in esse moruli, hoc est in ordine ud rationem, distinguit specie virtutem α virtute. Servare autem sc immunem ab illicita delectatione venerea, quod pertinet ad castitatem: ct super hoc, nolle licitis vcncreis delectationibus sc immisceri, quod addit viduali» castitas; non distinguuntur formalitcr, sed sicut actus necessarius ct uctus supererogation» sub eadem lormnli ratione, qua persona circa vcncreus delectationes recte » hubet. Plus enim, ut m littera dicitur, exigitur ad constitutionem specialis virtutis quam aliquid plus dignitati» seu excellcmiae habere.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM VIRGINITAS SIT EXCELLENTIOR MATRIMONIO

qu. will, l" L S, aJ I; 111 Catii. *Gent., ii* p. t vxxvi. « mtrn

Λ,Ϛ Htoa.nrn Ϛ Vkk tvi quod V) virginitas non sit excellentior matrimonio. Dicit enim Augustinus. in libro *de* ^~***Bono Coniugali* *: *Non impar mentum continentiae est in loanne. qui nullas expertus est nuptias, et in Abraham, qui filios generavi*/. Sed maioris virtutis maius est meritum. Ergo virginitas non est potior virtus quam castitas coniugalis.

2. Praeterea, cx virtute dependet laus virtuosi. Si ergo virginitas praeferretur continentiae coniugali. videtur esse consequens quod quaelibet virgo esset laudabilior qualibet coniugata. Hoc autem est falsum. Ergo virginitas non praefertur contagio.

3. Praeterea , bonum coiumune potius est bono privato: ut patet per Philosophum, in l n %. urī i. ’ *Ethic.* * Sed contagium ordinatur ad bonum commune: dicit enim Augustinus, in libro *de Bono Coniugali* *: *Quod est cibus ad salutem hominis, huc est concubitus ad salutem humani generis*. Virginitas autem ordinatur ud bonum speciale: ut scilicet vitent *tribulationem carnis*, quam sustinent coniugali a, sicut patet per Apostolum, l *ad Cor.* vu *. Ergo virginitas non est potior continentia coniugali.

Sed contra est quod dicit Augustinus, in libro *de rirginit.* *: *Certa ratione, et sanctarum Scripturarum auctoritate. nec peccatum esse nuptias invenimus. nec eas bono vel virginalis continentiae, vel etiam vidualis, aequamus.*

K^si-o m h.o dicendum quod. sicut patet in libro Hieronymi *contra lovin.* *, hic error fuit lovi- . i mani, qui posuit virginitatem non esse matrimonio praeferendam. Qui quidem error praecipue destruitur et exemplo Christi, qui et matrem Virginem elegii, ct ipse virginitatem servavit: et ex doctrina Apostoli, qui, l *ad Cor.* vn *, virginitatem consuluit tanquam melius bonum; et etiam ratione. Tum quia bonum divinum est potius bono humano. Tum quia bonum animae praefertur bono corporis. Tum etiam quia bonum contemplativae vitae praefertur bono activae Virginitas autem ordinatur ad bonum animae secundum vitam contemplativam, quod est *cogitare ea quae sunt Dei*. Coniugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani: ct perlinet ad vitam activam, quia vir et mulier m matrimonio viventes ncesse habent *cogitare quae sunt mundi*, ut patet per Apostolum, l *ad Cor.* vn *. Unde indubitanter virginitas praeferenda est continentiae coniugali.

Ad primum ergo dicendum quod meritum non solum pensatur u.x genere actus, sed magis cx animo operantis. Habuit autem Abraham animum sic dispositum ut paratus esset virginitatem servare si esset tempus congruum. Ex quo meritum continentiae coniugalis in ipso aequatur merito continentiae virginalis T in loannc * ro.u/ spectu praemii substantialis: non autem respectu praemii accidentalis a. Unde Augustinus dicit, in libro *de Bono Coniugali**, quod *loannis caeli-*

a comUfiJfi. – coulugarat P.

p) tanpvt. – tempore ABEFLpC, tempori P»C ce a, tmie D.

y) *virp^irahi.* – *rirginitatà* P. *ubitanti*l»^*. accidental*O. – *actidcatalin*^*. JuHrant a*’U P.

bahts et Abrahae connubium pro temporum distributione Christo militaverunt: sed continentiam Joannes etiam in opere, Abraham vero in salo habitu habebat.

Ad secundum dicendum quod, licet virginitas sil melior quam continentia conitigalis. potest tamen coniugatus esse melior quam virgo, duplici ratione. Primo quidem, ex parte ipsius castitatis: si scilicet ille qui esi conjugatus, habeat animum magis paratum ad virginitatem servandam, si oporteret, quam ille qui est virgo actu. Unde Augustinus instruit virginem, in libro *de Bono Coniugali* *, ut dicat: *Ego non sum melior quam Abraham: sed melior est castitas caelibum quam castitas nuptiarum.* Et rationem postea subdit, dicens: *Quod enim ego nunc ago. melius illi egissent, si tunc agendum esset: quod autem illi egerunt, sic ego non agerem, etiam si nunc agendum esset.* –

Secundo, quia torte ille qui non est virgo, habet aliquam excellentiorem virtutem. Unde Augustinus dicit, in libro *de Virginii*. -: *Unde scit virgo, quamvis sollicita quae sunt Domini, ne forte, propter aliquam sibi incognitam infirmitatem, non sit matura martyrio: illa vero mulier cui se praeferre gestiebat, iam possit bibere calicem Dominicae passionis ?*

Ad tertium dicendum quod bonum commune potius est bono privato si sit eiusdem generis: sed potest esse quod bonum privatum sit melius secundum suum genus. Et hoc modo virginitas Duo dicata praefertur fecunditati carnali. Unde Augustinus dicit, in libro *de Virginii*,\ quod *fc- ’<>?.’» cunditas carnis, etiam illarum quae in hoc tempore nihil aliud in coniugio quam prolem requirunt quam mancipient Christo, pro amissa virginitate compensari non posse credenda est.*

Commentaries Cardinalis Caietani

I x articulo quarto eiusdem quaestionis, in responsione ud primum, dubium ex Martino, in qu. m - de Virginitate, occurrit, dicente. – Ista solutio non mihi videtur rationalis. Tum primo, quia \brubum nunquam habuit coniugium in opere et virginitatem in praeparatione animi cum nihil habeamus in praeparatione unimi nisi quod est nobis possibile, nisi apud insipientes. – Ncc iux.it adducta Augustini auctoritas: quia non dicit quod Abraham habuit virginitatem m habitu, sed *continentiam* vel *caelibatum*, qui etiam viduis convenit.

Tum quia habere aliquam virtutem in actu et opere multo perfectius est qunm habere eam secundum praeparationem animi. Sed Ioannes habuit virginitatem in opere, et Abroham in sola praeparatione animi. Ergo.

II. Ad evidentiam horum, adverte quod Auctor non aequat opus coniugii operi virginali sed adaequat *mentum* continentiae Abtahae *meritu* continentiae virginalis Ioannis Baptistae. Haec autem constat distare valde. Unde in principio responsionis Auctor dicit quod *meritum non solum pensatur ex genere actus, sed magis cx animo operantis*. Per hoc enim quod dixit *cx genere actus*, denotavit prinnm inaequalitatem ; nom ex genere opens virginitas praestat continentiae coniugali. Per hoc vero quod subdit, sed *magis e.x animo operantis*, denotant adacquationem secundo loco dictam, quoad praemium substantiale.

Ad primam igitur Martini obiccridncm dicitur quod Abraham habuit semper virginitatem in praeparatione animi. Ncc est verum quod solum id quod est possibile nobis, habeamus in animi praeparatione: cum senex impotens pertinax in luxuria habeat in praeparatione animi adulteria, stupra, etc., si posset; et similiter inimicus alicuius, quamvis privatus manibus omnique spe occidendi inimicum, habeat animum praeparatum occidendi illum si posset; et sic de aliis. Et sicut isti, quoad damnum et poenam sensus substantialem , sunt ita rei sicut adulteri et homicidae, et forte plus, iuxta animi maiorem ardorem ad haec ; ita Abraham virtuosus, privatus propter necessariam causam exercitio virginitatis, perseverabat in praeparatione animi ad virginitatem si esset conveniens tunc. – Auctoritas quoque Augustini allata udiuvat. Quoniam continentia ibi ab Augustino pro continentia tollente coniugium sumitur. quam constat esse virginalem solam : vidualis enim non simpliciter, sed post tempus, tollit coniugium. Patet autem Augustinum sic accipere ibi continentiam: quia lo-

quitur de en quam non habebat in opere Abraham, sed m animo, et Ioannes in opere.

Ad secundam autem dicitur quod, licet quantum ad bonitatem ex genere actus et penes praemium accidentale, plus sit habere virtutem in opere quam in sola praeparatione animi; tamen quantum ad bonitatem meriti ex animu operantis et quantum ad meritum substantiale. non oportet quod sit plus, sed quandoque est minus, ut patet ex dictis. Et ideo ratio nihil volet.

III. In responsione ad tertium eiusdem articuli dubium ex Martino, ubi supra., occurrit, dicente: – Haec solutio non placet mihi. Et videtur concedendum quod multiplicatio sive conservatio speciei humanat est simpliciter melior quam contemplatio divinatorum, quantumcumque sini diversorum generum. Si enim tinis virginitatis esset melior simpliciter quam finis coniugii, videretur quod propter consen Hionem humanae speciei non esset deserenda virginitas etiam firmata voto. – Ncc pro pace unius regni posset Papa dispensare quia dispensatio non ht nisi propter melius. Hoc autem est error.

Ad hoc dicitur quod comparatio rerum in bonitate non est consideranda secundum casus aut eventus, sed absolute. Constat autem secundum omnes quod bonum animae praefertur bono corporis; et quod contemplatio dinna est magnum animae bonum. Multiplicatio autem hominum per generationem corporale bonum secundum suum genus est. generatio siquidem carnalis carnale bonum directe facit, iuxta illud Ioan, m -: *Quod natum est cx carne, caro est.* . Vm o Igitur optime Auctor dixit quod finis virginitatis secundum genus suum est simpliciter melior quam multiplicatio hominum. quae est tinis coniugii.

Ad objectionem amem Martini, negatur utraque sequela. Prima quidem, quia in casu quo speciem humanam oportere! conservari, praeceptum iuris naturae praevaleret voto virginitatis. Et sicut simpliciter *melius est philosophari quam ditari*, tempore tamen necessitatis oppositum agendum est.; ita, licet simpliciter melior sit virginitas matrimonio, tempore tamen necessitatis melius est nubere. » *

Secunda autem, quin in pace unius regni non tenditur ad bonum temporale tantum, sed ud bonum spirituale, virtutum scilicet in regno, quae discordiis, seditionibus bcllisquo impediuntur, tolluntur. Et universaliter dicitur quod dispensatio potest fieri non solum propter melius secundum suum genus, sed propter melius ex circumstantis put.i hic in tali eventu.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM VIRGINITAS SI I' MAXIMA VIRTUTUM

!V Sent., di*t. XXXIII, qu. m, «rt. <.

En QUINTUM sic proceditur. Videtur quod virginitas sit maxima virtutum. Dicit enim Cyprianus, in libro *de Virginii*. *: *Nunc nobis ad virgines sermo est. Quarum quo sublimior gloria est, maior est ille ecclesiastici germinis, decus atque incrementum gratiae spiritualis, illustrior portio gregis Christi.*

2. Praeterea, maius praemium debetur maiori virtuti. Sed virginitati debetur maximum praemium, scilicet fructus centesimus: ut patet Matth. xiii *, in Glossa *. Ergo virginitas est maxima virtutum.

3. Praeterea, tanto aliqua virtus est maior, quanto per eam magis aliquis Christo conformatur. Sed maxime aliquis conformatur Christo per virginitatem: dicitur enim *Apoc.* xiv ♦ *de virginibus, quod sequuntur Agnum quocumque ierit, et quod cantant canticum novum, quod nemo alius poterat dicere.* Ergo virginitas est maxima virtutum.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Virginii*. *: *Nemo, quantum puto, ausus fuit virginitatem praeferre monasterio.* Et in eodem libro* dicit: *Praeclarissimum testimonium perhibet ecclesiastica auctoritas, in qua fidelibus notum est quo loco martyres, et quo defunctae sanctimoniales ad altaris sacramenta recitentur.* Per quod datur intelliigi quod martirium virginitati praefertur, et similiter monasterii status.

Respondeo dicendum quod aliquid potest dici excellentissimum dupliciter. Uno modo, m aliquo genere. Et sic virginitas est excellentissima, scilicet in genere castitatis: transcendit enim et castitatem vidualem et coniugalem *. Et quia castitali antonomastice attribuitur decor, ideo virginitati per consequens attribuitur excellentissima pulchritudo. Unde et Ambrosius dicit, in libro *Virginit.* *: *Pulchritudinem quis potest maiorem aestimare decore virginis, quae amatur a Rege, probatur a Iudice, dedicatur Domino, consecratur Deo?*

Alio modo potest dici aliquid excellentissimum simpliciter. Et sic virginitas non est excellentissima virtutum. Semper enim finis excellit id quod est ad finem: et quanto aliquid efficacius ordinatur ad finem, tanto melius est. Finis autem ex quo virginitas laudabilis redditur, est vacare rebus divinis, ut dictum est*. Unde ipsae virtutes theologicae, et etiam virtus religionis, quarum actus est ipsa occupatio circa res divinas, praeteruntur virginitati. - Similiter etiam vehementius operantur ad hoc quod inhaereant Deo martyres, qui ad hoc postponunt propriam vitam; et viventes m monasteriis, qui ad hoc postponunt propriam voluntatem et omnia quae po\$- sunt habere; quam virgines, quae ad hoc postponunt vencreas voluptatesy. Et ideo virginitas non simpliciter est maxima virtutum.

Ai· primum ergo dicendum quod virgines sunt *illustrior portio gregis Christi*, et est earum *subhmior gloria*, per comparisonem ad viduas et

An secundum dicendum quod centesimus fructus attribuitur virginitati, secundum Hieronymum * propter excellentiam quam habet ad viduitatem, cui attribuitur sexagesimus, et ad matrimonium, cui attribuitur tricesimus. Sed sicut Augustinus dicit, in libro *de Quaest. Evang.**, *centesimus fructus est martyrum, sexagesimus virginum, et tricesimus coniugatorum.* Unde ex hoc non sequitur quod virginitas sit simpliciter maxima o-innmm virtutum, sed solum aliis 8 gradibus ca-

Ai> ter iIUM dicendum quod virgines *sequuntur Agnum quocumque ierit*, quia imitantur Christum non solum in integritate mentis, sed etiam in integritate carnis, ut Augustinus dicit, in libro *de Virginii.* et ideo in pluribus sequuntur Agnum. Non tamen oportet quod magis de propinquo: quia aliae virtutes facium propinquius inhaerere Deo per imitationem mentis. - *Canticum* autem *novum* quod solae virgines cantant, est gaudium quod habent de integritate carnis servata.

aj maior ft cura. - maior enim cura ABCEFIKI. , maior enim puta H, rif maior miwt cura D, (cit gloria) est (eo crt P) maior cura Pa.

p) antanornastice. — auctoritate ABCDEFIpk ct a, in aucto-itate l.. avetoritatire H.
y) pfMtheaf voluptetet. - ινησηγηη voluptatem Pu.
δ) aliit. - in aliit PE.

Commentaria Cardinalis Caiotnni

In articulo quinto eiusdem quaestionis nihil scribendum occurrit, nisi quod illud quod in line articuli dicitur

dc *cantico novo*, seu gaudio singulari dc integritate carnis servata, cum dc aureolis tractabitur *, declarandum esi.

• O qu
Introd
• Qo eu

λ B
W
τ

i
Ub II.,

• Vm i.

· ιλ u.

•
T
T

• AufcX
U? Ht.
8

»·»'

|

«Ç™

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMATERTIA
DE VITIO LUXURIAE

IN quinque articulos divisa

Deinde considerandum est de vitio luxuriae,
quod opponitur castitati ♦ Et primo, de ipsa
in generali; secundo, de speciebus eius ♦
Circa primum quaeruntur quinque.
Primo: quid sit materia luxuriae.

Secundo: utrum omnis concubitus sit illicitus.
Tertio: utrum luxuria sit peccatum mortale.
Quarto: utrum luxuria sit vitium capitale.
Quinto: de filiabus eius.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MATERIA LUXURIAE SIT SOLUM CONCUPISCENTIAE ET DELECTATIONES VENEREAЕ

I ad Tim., cap. v, l cet n.

AD PRIMUM SIC PROCEditUR. Videtur quod
materia luxuriae non sii solum ꝑ concu-
piscenciae et delectationes venereaе. Di-
cit enim Augustinus, in libro *Confess*
quod *luxuria ad satietatem atque abundantiam
cupit vocari*. Sed satietas pertinet ad
potus, abundantia autem ad divitias. Ergo luxu-
ria non est proprie circa concupiscentias et vo-
luptates vcncreas.

2. Praeterea, *Prov.* xx * dicitur: *Luxuriosa
res est vinum*. Sed vinum pertinet ad delectatio-
nem cibi et potus. Ergo circa has ꝑ maxime vi-
detur esse luxuria.

3. Praeterea, luxuria esse dicitur *libidinosae
V0^liPtai^ appetitus* s. Sed libidinosa voluptas non
solum est in vcnercis, sed etiam in multis aliis,
Ergo luxuria non solum est ꝑ circa concupiscen-
tias et voluptates vcncreas.

Sed contra est quod dicitur in libro *de Vera
Reliğ.* *: *Dicitur luxuriosis : Qui seminat in
carne, de carne metet corruptionem*. Sed semi-
natio carnis fit per voluptates venercas. Ergo ad
has pertinet luxuria.

Respondeo dicendum quod, sicut Isidorus dicit,

in libro *Etymol.* * *luxuriosus* aliquis dicitur *quasi
solutus in voluptates*. Maxime autem voluptates
venercae animum hominis solvunt. Et ideo circa
voluptates venercas maxime luxuria consideratur.
Ad primum ergo dicendum quod, sicut tempe-
rantia principaliter quidem et proprie est circa
delectationes tactus, dicitur autem ex consequenti
et per similitudinem quandam in quibusdam aliis
materiis; ita etiam luxuria principaliter quidem
est in voluptatibus Venereis, quae maxime et
praecipue animum hominis resolvunt: secunda-
rio aut dicitur in quibuscumque aliis ad exces-
sum pertinentibus. Unde *Galat.* v*. dicit Glossa**
quod luxuria est *quaelibet superfluitas*.

Ad secundum dicendum quod vinum dicitur esse
res luxuriosa, vel secundum hunc modum quo
in qualibet materia abundantia ad luxuriam re-
fertur*. Vel inquantum superfluus usus vini in-
centivum voluptati venercae praebet.

Ad tertium dicendum quod libidinosa voluptas
etsi in aliis materiis dicatur, tamen specialiter hoc
nomen sibi vindicant venercae delectationes: in
quibus etiam specialiter libido dicitur, ut Augu-
stinus dicit, XIV *de Civ. Dei**.

3) *tit solum.* – *solum sit* K, *solum sint* PDj, *sint* H.
?) *hxs.* – *hos* L, *ea* Pd.

y) *est.* – Om. BEFL
i) *Dicitur luxuriosa.* – *de luxuriosis* PBCDEFIKluf, *luxwrlottss* IL

Commentarii! Cardinali» Caietani

IN articulo primo quaestionis cntcsimacquinqugcsimac-
tertiaе, adverte quod, quia par est ut quaelibet ars gau-
deat propriis vocabulis, ideo in monili philosophia et theo-
logia luxuriae nomen proprie sumitur pro superfluitate in
materia delectationum vcnrcarum, et per similitudinem
ad quemlibet abundantem excessum translata dicitur: nam
cum in Ecclesia dicimus luxuriae peccatum, sine cuncta-
tione intclligimus peccatum in Venereorum excessu. Sed

apud grammaticos contrarius ridetur translationis ordo:
quoniam prius significata est apud eos luxuriae nomine
solutio cuiuscumque libidinis, et deinde associati est ad
solutionem libidinis in rnateria venercae delectationis, quae
solutio in superfluitate venercae delectationis manifeste con-
sistit. Et est ratio diversae translationis quia isti cx parte
nominis significantis. illi cx parte rei significatae transla-
tionem ordinarunt.

SECUNDUM SIC PHOCI DITUR. VidetUr quod nullus actus venercus possit esse sine peccato. Nihil enfin videtur impedire virtutem nisi peccatum. Sed omnis actus vencreus maxime impedit virtutem: dicit enim Augustinus, in I *Sohloq.* ♦ *Xihi! esse sentio quod magis ex arce deiiciat animum virilem quam blandimenta feminae, corporumque ille contactus.* Ergo nullus actus Venereus videtur esse sine peccato.

2. Praeterea, ubicumque invenitur aliquid superfluum per quod a bono rationis receditur, hoc est vitiosum: quia virtus corrumpitur per *superfluum* et *diminutum*, ut dicitur in II *Ethic.* Sed in quolibet actu venereo est superfluitas delectationis, quae in tantum absorbet rationem quod *impossibile est aliquid intelligcre in ipsa*, ut Philosophus dicit, in VII *Ethic*, T: et sicut Hieronymus dicit ", in illo actu spiritus prophetae non tangebatur corda prophetarum. Ergo nullus actus vencreus potest esse sine peccato.

3. Praeterea, causa potior est quam effectus. Sed peccatum originale in parvulis trahitur a concupiscentia. sine qua actus vencreus esse non potest: ut patet per Augustinum, in libro *de Xu-ptUs et Concup.* * Ergo nullus actus vencreus potest esse sine peccato.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *Bono Coniug.* *: *Sati\ responsum est haereticis, si tamen capiunt *, non esse peccatum quod neque contra naturam committitur, neque contra morem, neque contra praeceptum.* Et loquitur de actu venereo quo antiqui Patres pluribus coniugibus utebantur. Ergo non omnis actus vencreus est peccatum.

Respondeo dicendum quod peccatum in humanis actibus est quod est contra ordinem rationis. Habet autem hoc rationis ordo, ut quaelibet convenienter ordinet in suum finem. Et ideo non est peccatum si per rationem homo utatur rebus aliquibus ad finem ad quem sunt, modo et ordine convenienti, dummodo ille finis sit aliquod vere bonum. Sicut autem est vere bonum quod conservetur corporalis natura unius individui, ita etiam est quoddam bonum excellens quod conservetur natura speciei humanae. Sicut autem ad conservationem vitae unius hominis ordinatur usus ciborum, ita etiam ad conservationem totius humani generis usus Venereorum: unde Augustinus dicit, in libro *de Bono Coniug.* *: *Quod est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis.* Et ideo, sicut usus ciborum

potest esse absque peccato, si fiat debito modo ut ordine, secundum quod competit salutem corporis; ita etiam et usus venercorum potest esse absque omni peccato ♦ si fiat debito modo et ordine, secundum quod est conveniens ad finem generationis humanae.

Ad primum ergo dicendum quod aliquid potest impedire virtutem dupliciter. Uno modo, quantum ad communem statum virtutis: et sic non impeditur virtus nisi per peccatum. Alio modo, quantum ad perlectum virtutis statum: et sic potest impediri virtus per aliquid quod non est peccatum, sed est minus bonum. Et hoc modo usus feminae deficit animum, non a virtute, sed *ab arce*, idesl perfectione virtutis. Unde Augustinus dicit, in libro *de Bono Coniug.* *: *Sicut bonum erat quod Martha faciebat occupata circa ministerium sanctorum, sed melius quod Mana audiens verbum Dei *: ita etiam bonum Susannae in castitate coniugali laudamus, sed bonum viduae Annae, et magis Mariae Virginis, anteponimus.*

Al) SECUNDUM DICENDUM quod, sicut SUPRA * dictum est. medium virtutis non attenditur secundum quantitatum, sed secundum quod convenit rationi reclae. Et ideo abundantia delectationis quae est in actu venereo secundum rationem ordinato, non contrariatur medio virtutis. - Et praeterea ad virtutem non pertinet quantum sensus exterior delectetur, quod consequitur corporis dispositionem: sed quantum appetitus interior ad huiusmodi delectationes afficiatur. - Nec hoc etiam quod ratio non potest liberum actum rationis ad spiritualia considerata simul cum illa delectatione habere, ostendit p quod actus ille sit contrarius virtuti. Non enim est contrarium Virtuti si rationis actus aliquando intermittatur aliquo quod secundum rationem fit: alioquin, quod aliquis se somno tradit, esset contra virtutem.

Hoc tamen quod concupiscentia et delectatio Venereorum non subiacet imperio et moderationi rationis, provenit ex poena primi peccati: inquantum scilicet ratio rebellis Deo meruit habere suam carnem rebellem, ut patet per Augustinum. XIII *de Civ, Dei* *.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus ibidem dicit, quod *ex concupiscentia carnis, quae regeneratis non imputatur in peccatum, tanquam ex filia peccati, proles nascitur originali obligata peccato.* Unde non sequitur quod actus ille sit peccatum: sed quod in illo actu sit aliquid poenale a peccato primo derivatum.

3? capiunt. — cupiant AL.

4. N... Aoe-. otlenJit. — AVc r-v hoc... oitnditur P.

γ) fuoJ. — Om. PD»Q — Pro regenerati*, regnantis BEFPAC, r*/e-ntrantis plK. gCKranU «l et 4. (cx repugnantia repugnanti* L.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, nota, primo, Contra scrupulosus mentes, quod sine omni peccato veneretis actus exerceri potest et exercetur, quando debitis est circumstantiis honestatus actus coniugnalis. Inter quas circumstantias non est ut persona non delectetur, aut non complaceat sibi delectatio. Hoc enim insensibilis aut stulti est. Complacentia enim voluntaria in delectatione operis talis alias bene circumstantionati, puta propter prolem, etc., nullum omnino peccatum est. sed donum Dei est absolute generis humani, collatum homini et ceteris animalibus. Unde non debet persona de huius-

modi delectatione percepta dolere, sed potius Deo gratus agere. Nota secundo, quod Auctor, in responsione ad secundum, theologalem rationem reddit quare delectatio venerea non subiacet moderationi rationis, scilicet ex originali peccato. Non quod ignoret hoc esse naturale: sed sicut mors, cum hoc quod est naturalis, est etiam poena peccati originalis, quia per gratiam adempta nobis erat necessitas moriendi; ita quia huiusmodi perturbatio rationis adempta nobis erat per donum originalis iustitiae, quo inferiora superioribus subiecta erant in homine, facta est poena originalis peccati.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM LUXURIA QUAE EST CIRCA ACTUS VENEREOS POSSIT ESSE PECCATUM

III *Coni. Gent.*, cap. cum ; />r 3/a/o, qu. sv, ari. 1 ; I *ad Cor.*, cap. vi. l. cet. m.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod luxuria quae est circa actus venereos, non possit esse aliquod peccatum. Per actum enim venereum semen emittitur, quod est *superfluum alimenti*, ut patet per Philosophum, in libro *de Generat. Animal.* * Sed in emissione aliarum superfluitatum non attenditur aliquod peccatum. Ergo neque circa actus venereos potest esse aliquod peccatum.

2. Praeterea, quilibet potest licite uti ut libet, eo quod suum est. Sed in actu venereo homo non utitur nisi eo quod suum est: nisi forte in adulterio vel raptu. Ergo in usu Venereo non potest esse peccatum. Et igitur ita luxuria non erit peccatum.

3. Praeterea, omne peccatum habet vitium oppositum. Sed luxuriae nullum vitium videtur esse oppositum. Ergo luxuria non est peccatum.

Sed contra est quod causa est potior effectui. Sed vinum prohibetur propter luxuriam: secundum illud Apostoli, *Ephes.* v*: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Ergo luxuria est prohibita.

2. Praeterea, *Galat.* v *, enumeratur inter opera carnis.

Respondendo dicendum quod quanto aliquid est magis necessarium, tanto magis oportet ut circa illud rationis ordo servetur. Unde per consequens magis est vitiosum si ordo rationis praetermittatur. Usus autem Venereorum, sicut dictum est *, est valde necessarius ad bonum commune, quod est conservatio humani generis. Et ideo circa hoc maxime attendi debet rationis ordo. Et per

consequens, si quid circa hoc fiat praeter id quod est ordo rationis habet, vitiosum erit. Hoc autem perlinet ad rationem luxuriae, ut ordinem et modum rationis excedat circa venerea. Et ideo absque dubio luxuria est peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Philosophus, in eodem libro *, dicit, *semen est superfluum quo indigetur*: dicitur enim superfluum ex eo quod residuum est operationis virtutis nutritivae, tamen indigetur eo ad opus virtutis generativae. Sed aliae superfluitates humani corporis sunt quibus non indigetur. Et ideo non refert qualitercumque emittantur, salva decentia convictus humani. Sed non est simile in seminis emissionem, quae taliter debet fieri ut conveniat fini ad quem eo indigetur.

Ad secundum dicendum quod, sicut Apostolus dicit, I *ad Cor.* vi *, contra luxuriam loquens: *Empti estis pretio magno: glorificate ergo et portate Deum in corpore vestro.* Ex eo ergo quod aliquis inordinate suo corpore utitur per luxuriam. iniuriam facit Domino qui est principalis dominus corporis nostri. Unde et Augustinus dicit, in libro *de Decem Chordis* ♦ *Dominus, qui gubernat servos suos ad utilitatem illorum, non suam, hoc praecepit, ne per illicitas voluptates corruat templum eius, quod esse coepisti.*

Ad tertium dicendum quod oppositum luxuriae non contingit: in nullis: eo quod homines magis sint proni ad delectationes. Et tamen oppositum vitium continetur sub *insensibilitate*. Et accidit hoc vitium in eo qui in tantum detestatur mulierum usum quod etiam uxori debitum non reddit.

«) Z:E – Om. BEFGKpA; *El...* peccatum om. H.
p) *praeter id quod.* – *praeterquam* Pa.
y) *erpo.* – Om. Pa.

†) Dowiirto. – *Deo* Pl.
t) *praecepit.* – *praecipit* PG, Ante *illicitas* Pu aJJuni IUecebrat et.
* . i. 'l.-it. – Eiq̄l»† ARCDEmiLpK, *tanpitur* «K et a.

Commentaria Cardinali*» Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis, in responsione ad primum, dubium ex Murtino occurrit, in qu. i - de Luxuria, dicente: – Haec solutio non satisfacit. Tum quia circa emissionem aliarum superfluitatum potest esse inordinatio: vel in quantitate, contra sanitatem corporis, procurando nimis carum emissionem; vel in via, puta per vias innuntandas, putu egerere per os.

Scnmas Thkoi. D.Tbdmak T. VII.

Tum quia illi qui non habent semen aptum generationi, aut propter aetatem aut propter complexionem, non peccarent luxuriando dum quomodolibet emitterent seminis talis superfluitatem.

II. Ad primum horum dicitur quod, ut saepe dictum est, Auctoris sermo et doctrina est formalis, et nihil detrimenti patitur ex his quae sunt per accidens. Inter emissionem

ergo seminis ct aliarum superfluitatum, per »c ct secundum sua genera tudicando actus, haec est differenda, quod emissio seminis cx suo genere habet quod ad finem generationis ordinetur secundum rectam rationem; emissio* autem aliarum superfluitatum cx suo genere nullum habet ordinem ad rationem, nisi pro quanto habet decentiam humani convictus annexam. Per accidens autem, puta quia non est superfluum quod superfluum creditur ct ideo nimis procuratur, aut quia admixtum est bono naturae, nut quia homo abutitur membris officialibus corporis, peccatum in huiusmodi emissionibus constituitur.

Ad secundum quoque dicitur quod semen puerorum dicitur ineptum generationi, non quia non generat, sed quia deficit α perfectione generationis sive prolis generandae. Et simile dc semine inepto propter complexionem videtur. Si tamen daretur quod alicuius semen non esset, pro tunc saltem, generativum. ut patet dc semine mulierum postquam amplius non patiuntur menstrua: non propterea subtrahuntur u ratione in littera assignata ex parte finis; quia praecepta moralia attendunt nd id quod secundum naturam est, ct non nd id quod per accidens in hac vel complexione vel aetate invenitur; per sc autem semen n natura ordinatum est ad prolis generationem, alioquin semen non esset. Et ideo circa seminationem quamlibet communia praeceptu, quat maxime ex line, qui est generatio, sumuntur, servanda sunt, quantumcumque per accidens generatio tunc sequi non possit. Falsissima est ergo, ct destructiva moralis doctrinae, consequentia allatu, quod si cx fine, puta generatione, provenit ordo ct peccatum in emissionem seminis, habentes semen ineptum generationi non peccarent. Procedit enim cx confusione eius quod est per sc cum eo quod est per accidens: quod saepe in moralibus ct in ceteris lacii errare; contingit enim etiam sapientes in his quae sunt per accident falli *.

III. In eodem articulo, in responsione ad secundum, ad-

verte quod Auctor, reddens theologam rationem, insinuavit simul et moralem naturaliter quare homo non potest uti membris suis ct corpore suo ut vult: quia scilicet ipse non est dominus naturalium suorum totaliter, sed praestitutu est sibi u natura, nutumeque Auctore, ratio sui dominii in ordine ad finem. Dictat iiquidern naturale ius in nobis non quomodolibct. sed ut decet, homini concessum esse proprii corporis ustirn.

IV. In responsione ad tertium, adverte quod non reddere debitum conlugi actus duorum quandoque ponitur vitiorum: scilicet iuiustitiac, qua subtrahitur illi quod suum est; ct insensibilitatis, qua usum venereum totaliter persona refutat. Et licet raro tolis negatio debiti ab insensibilitate procedat, ab iniustitiu tamen saepe contingit. Et est procul dubio mortale peccatum, sive alteram sive utramque habeat deformitatem: quoniam ad reddendum debitum coniugi tenetur alter dc necessitate praecepti, sicut ad cetera praecepta iustitiac. Et quia reddere debitum est actus sub praecepto affirmativo cadens, ideo obligat pro loco aliisque circumstantiis concurrentibus. Non enim tenetur impotens, aut infirmus cum notabili damno personae, aut in loco incongruo, puta publico vel sacro: quamvis teneatur omni tempore, quantumcumque sacro uut communionis praeteritae vel futurae, debitum reddere. Et ratio diterri-tatis patet quia locus publicus est contra honestatem, »accr vero contra divinum reverentium, damnum autem notabile personae est contra naturae ordinem. quae ordinavit superfluum personae ad huiusmodi debita persolvenda; tempus autem sacrum non violatur propterea, nec communio impeditur aut deturpatur. Ista enim quae sunt ad bene esse, debent sine coniugis praepjudicio, de consensu utriusque fieri, ut Apostolus docet -. – An autem petenti tempore menstrui, aut modo indebito, teneatur reddere, in sequenti quaestione - clarum fiet.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM LUXURIA SIT VITIUM CAPITALE

P n**. qu. ixxxiv, AH. 4, II *Sent.*, dhu imi. qu. n. «n. 3; *Dc Malo*, qu. nn, irt. *i*; qu. xr, ah. 4.

Q,'ARTVM sh: PRoct.DiTi-R. Videtur quod JGwc^^lûxuria non sit vitium capitale. Luxuria i@æ^Jenim videtur idem esse *immunditiae*: patet per Glossam *, *Ephes*, v. **. Sed immunditia est filia gulae: ut patet per Gregorium. XXXI *Moral*.* Ergo luxuria non est vitium capitale.

2, Praeterea. Isidorus dicit, in libro *de Summo Bono* * quod *sicut per superbiam mentis itur in prostitutionem libidinis, ita per humilitatem mentis salpa fit castitas carnis*. Sed contra rationem capitalis vitii esse videtur quod ex alio vitio oriatur. Ergo luxuria non est vilium capitale.

3. Praeterea, luxuria causatur ex desperatione: secundum illud *Ephes*, iv *: *Qui, desperantes, seipsos 3 tradiderunt impudicitiae*. Sed desperatio non est vitium capitale: quinimmo P ponitur accdiac> ul supra ' habitum est. Ergo multo minus luxuria est vitium capitale.

SED COSTRA quOd Gregorius, XXXI *Moral*.*, ponit luxuriam inter vitia capitalia.

Respondeo dicendum quod, sicut cx dictis *

patet, vitium capitale est quod habet finem multum appetibilem, ita quod cxT eius appetitu homo procedit ad multa peccata perpetranda, quae omnia ex illo vitio tanquam cx principali oriri dicuntur ♦ Finis autem luxuriae est delectatio Venereorum. quae est maxima. Unde huiusmodi delectatio est maxime appetibilis secundum appetitum sensitivum: tum propter vehementiam delectationis: tum etiam propter connaturalitatem huius concupiscentiae. Unde manifestum est quod luxuria est vitium capitale.

An primum ergo dicendum quod immunditia, secundum quosdam, quae ponitur lilia gulae, est quaedam immunditia corporalis, ut supra* dictum est. Et sic obiectio non est ad propositum.

Si vero accipiatur pro immunditia luxuriae, sic dicendum quod cx gula causatur materialiter, inquanlum scilicet gula ministrat materiam corporalem luxuriae: non autem secundum rationem causae finalis, secundum quam potissime attenditur origo aliorum vitiorum cx vitiis capitalibus.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra * di-

* Ari.lot - *Ik Sayktir. FJ*<*. *th* »p. vj, n

* u ria n
”)
XTH. ID Kt ct p.
lw

11/1’ 1

* va». tÇ
,
?
»Ün“x*’l’

1,3C dL.apr.
‘Qu.cM.rHi.an
LIIAJV. UH.*4.

a) uipjoi. – hemetipKti P; pn» traJiJcruut, tradunt sr UEFPK, tradiderunt te II.<C ct a, tradunt »K; ut cerer» G.

ji) quinimmo. – quin nunc AREFPc, ^uommpi r mwc pK, qn.it
1; qulmtrnino... capitale om. l..
y) cx. – Om. P.r. – Pro *procedit, procidat* Px

QUAESTIO CLIU, ARTICULUS V

ctum est, cum de inani gloria ageretur, superbia ponitur communis mater omnium peccatorum: et ideo etiam vitia capitalia ex superbia oriuntur.

An tertium dicendum quod a delectationibus

luxuriae praecipue aliqui abstinent propter spem futurae gloriae, quam desperatio subtrahit. Et ideo causal luxuriam sicut removens prohibens: non sicut per se causa, quod videtur requiri ad vitia capitalia.

Commentaria Cardinally Caietani

In articulo quarto eiusdem cōtcsimacquinquagciimnctrtiue quaestionis, in responsione ad primum, dubium ex Murtino occurrit, ibidem -, arguente contra hanc responsionem quod hoc videtur esse contra intentionem Cassiani, *Collai*. V -. ubi.de origine maxime naturali loquens, dicit quod incrementum gastrimargiac, seu gulae, est initium luxuriae.

Praeterea, illa origo quae est ex parte tinis, est minus naturalis: quia ubi potest haberi finis luxuriae sine actibus aliorum vitiorum, non producit aliquod eorum.

II. Ad haec dicitur primo quod, licet Cassianus affirmet id quod Auctor in littera dicit, scilicet quod *gula ministrat materiam luxuriae*, ex hoc tamen non sequitur quin oriri ex vitio tinaliter sit magis oriri secundum moralem generationem vitiorum. Origo siquidem vitiorum potest dupliciter considerari. Primo, secundum naturae progressum. Et sic luxuria oritur ex gula: quia *sine Cerere et Baccho friget Venus**. - Alio modo, secundum moralortum. Et sic, quia linis in moralibus habet rationem

principii *, ideo ortus vitii ex vitii tine maxime n moralibus considerandus est. Et propterea lotum oppositum est eius quod Mnninus dixit quia in moralibus maxime naturalis est

ortus ex line, utpotc ex principio in genere moris; ct minime naturalis est ortus ex parte materiae, Utpotc non formalis, sed materialis tantum. Optime ergo dixit Auctor, hic et alibi -, ortum vitiorum ex capitali vitio ratione tinis ponens.

Ad id autem quod additur obiiciendo, *quia ubi finis potest haberi sine talibus vitiis* etc. : respondetur quod oriri ex tine vitii non contingit uno modo, scilicet ut medium ad finem; sed etiam ut acceptatum propter nimiam finis concupiscentiam et delectationem; sicut adulter non curat incurrere odium multorum. quod tamen non eligit ut medium ad finem. Et hoc modo tiliae luxuriae oriuntur ex luxuriae fine. Luxuriosus siquidem in tantum delectationi venercae afficitur ut non curet incurrere caecitatem mentis, praecipitationem, inconsiderationcm, etc.: non quod haec eligat propter luxuriam exercendam. Et tamen arguen» hunc solum modum ortus ex fine tangit, scilicet ut medii ad finem. Et propterea argumentum hic peccat: quia finis luxuriae licet possit haberi sine his mediis, ad ipsum Limen modo dicto consequitur incursus horum vitiorum. Et ideo filiae illius vitii dicuntur in sequenti articulo.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM CONVENIENTER ASSIGNENTUR FILIAE LUXURIAE

Supn. qu. x-, art. 3; qu. is, Jrt. 4; qu. un, «rt. 6; De Mala, qu. xv-, Art. 4,

QVINTUM sic proceditur. Videtur quod inconvenienter dicantur esse filiae luxuriae *caecitas mentis, inconsideratio. inconstlantia* *, *praecipitatio, amor sui. odium Dei. affectus praesentis saeculi, horror vel desperatio futuri*. Quia caecitas mentis et inconsideratio et praecipitatio pertinent ad imprudentiam, quae invenitur in omni peccato, sicut et prudentia in omni virtute. Ergo non debent poni speciales filiae luxuriae.

2. Praeterea, constantia ponitur pars fortitudinis, ut supra * habitum est. Sed luxuria non opponitur fortitudini, sed temperantiae. Ergo inconstantia non est filia luxuriae.

3. Praeterea, *amor sui usque ad contemptum Dei* est principium omnis peccati: ut patet per Augustinum, XIV *de Civ. Dei**. Non ergo debet poni filia luxuriae.

4. Praeterea. Isidorus* ponit quatuor: scilicet *turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia*. Ergo praedicta enumeratio videtur esse superflua.

Sed contra est auctoritas Gregorii, XXXI *Moral.* *

Respondeo dicendum quod quando interiores potentiae vehementer afficiuntur ad sua obiccta, consequens est quod superiores vires impedian-

tur et deordinentur m suis actibus. Per vitium autem luxuriae maxime appetitus inferior, scilicet concupiscibilis, vehementer intendit suo obiecto, scilicet delectabili, propter vehementiam delectationis Et ideo consequens est quod per luxuriam maxime superiores vires deordinentur, scilicet ratio et voluntas.

Sunt autem rationis quatuor actus in agendis. Primo quidem, simplex intelligentia, quae apprehendit aliquem finem ut bonum. Et hic actus impeditur per luxuriam; secundum illud Dan. xili *: *Species decepit te. et concupiscentia subvertit cor tuum*. Et quantum ad hoc, ponitur *caecitas mentis*. - Secundus actus est consilium de his quae sunt agenda propter finem. Et hoc etiam impeditur per concupiscentiam luxuriae: unde Terentius dicit, in *Eunucho**, loquens de amore libidinoso: *Quae res in se neque consilium neque modum habet ullum, eam consilio regere non pates*. Et quantum ad hoc, ponitur *praecipitatio*, quae importat subtractionem consilii, ut supri ♦ habitum est. - Tertius autem actus est indicium de agendis. Et hoc § etiam impeditur per luxuriam; dicitur enim Dan. xm \ de senibus luxuriosis: *Averterunt sensum suum, ut non recordarentur indiciorum iustorum*. Et

I Cvr.,,ξ», ' i. LCoonuta, uu

U.IULIN.

«XAI.4X

a) *inconitantia*. – Om. ACDEFHIKph et n. poti *prau/piLUia* ponit P. f) *delectuton* 1-. – p.ntivnit et .lelcctationii P.i.

y) *ht**. – hic PIL, λ cJ. ,t. i) *ht**. – *h** PL»! ct 4. om. H. 1) .4»wfrwi(/. – lvfrtaMf HEU pG

aia

QUAESTIO CLUI, ARTICULUS V

quantum ad hoc. ponitur *inconsideratio*.- Quartus autem actus est praeceptum rationis dc agendo. Quod * etiam impeditur per luxuriam: inquantum scilicet homo impeditur ex impetu concupiscentiae ne exequatur id quod decrevit esse faciendum. Unde Terentius dicit, in *Eunucha* *, de quodam qui dicebat se recessurum ab amica: *Haec verba una falsa lacrimula restringet r.*

Ex parte autem voluntatis, consequitur duplex actus inordinatus. Quorum unus ° est appetitus linis. Et quantum ad hoc. ponitur *amor sui*. quantum scilicet ad delectationem quam inordinate appetit: et per oppositum ponitur *odium Dei*, inquantum scilicet prohibet delectationem concupitam. – Alius autem est appetitus eorum quae sunt ad finem. Et quantum ad hoc. ponitur *affectus praesentis saeculi*, in quo scilicet aliquis vult frui voluptate: et per oppositum ponitur *desperatio futuri saeculi*, quia dum nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat pervenire ad spirituales, sed fastidit eas ‘.

Ai> primum ergo dicendum quod. sicut Philosophus dicit, in VI *Ethic*. ♦ intemperantia maxime corrumpit prudentiam *. Et ideo vitia opposita prudentiae maxime oriuntur cx luxuria, quae est praecipua intemperantiae species.

Ad secundum dicendum quod constantia in arduis et terribilibus ponitur pars fortitudinis. Sed constantiam habere in abstinendo a dlectationibus pertinet ad continentiam ♦ quae ponitur pars temperantiae, ut supra dictum est. Et ideo inconstantia quae ei opponitur, ponitur tilia luxuriae.

Et tamen etiam prima inconstantia ex luxuria

causatur: inquantum emollit cor hominis et effeminatum reddit, secundum illud Osce iv * : *Eor- ' v* « nicatio, et vinum ct ebrietas, aufert ‘ cor*. Et Vegetius dicit, in libro *de Ee Militari* *, quod *minus ' o? ·1 mortem metuit qui minus deliciarum novit in vita*. Nec oportet, sicut saepe l dictum est ♦ a.w quod filiae vitii capitalis cum eo in materia con- m K l veniant.

Ad tertium dicendum quod amor sui quantum ad quaecumque bona quae sibi aliquis appetit, est commune principium peccatorum. Sed quantum ad hoc specialiter quod aliquis appetit sibi delectabilia carnis, ponitur amor sui filia luxuriae.

Ad quartum dicendum quod illa quae Isidorus ponit, sum quidam inordinati actus exteriores, et praecipue ad locutionem perlinentes. In qua est aliquid inordinatum qiiadnupliciter. Uno modo, propter materiam. Et sic ponuntur *turpiloquia*. Quia enim e.v *abundantia cordis os loquitur*, ul dicitur Matth. xn luxuriosi, quorum cor est tur- ·v«η.μ. pibu.s concupiscentiis plenum, dc facili ad turpia verba prorumpunt. – Secundo, ex parte causae. Quia cmm luxuria inconsiderationem et praecipitationum causal, consequens est quod laciatur prurumpere in verba leviter et inconsiderate dicta . quae dicuntur *scurrilia*. – Tertio, quantum ad finem. Quia enim luxuriosus delectationem quaerit, etiam * verba sua ad delectationem ordinal: ut sic prorumpit m verba *ludicra*. – Quarto, quantum ad sententiam verborum, quam pervertit luxuria, propter caecitatem mentis quam causal. Et sic prorumpit tn *stultiloquia*: utpote cum suis verbis praefert delectationes quas appetit, quibuscumque alus rebus.

ζ QjoJ. – Pe.
y," rtrmpct. – Er quantum ad hoc ponitur inconitanтта addit l..
Et quantum ad hoc ponitur initabilitoi n.lJit H. Et quantum ad hoc
at caccitos mentis (eec. manu inconstantia) iddit mvgv E.
0) unus. – unum AEUC.

t) r.u. – Om. PA
xi aufert.— auferunt PDILb
λ> saepe. – supra K. λupra (dictum est taepe) l .
p) etiam. – ct AIIIGDEFIIKLtf. om. P.

Commentaria Cardinalis Caietani

Ix articulo quinto eiusdem ccntcsiinacquinuagcsimaetrtiae quaestionis, adverte duo cx Martino, ibidem ·. Primum * est quod Martinus non sutfert inconstantium cs.se rationis vitium, sed appetitus, ac illum vitii gradum quem Aristoteles socal · *incontinentiam*.

Alterum · est in responsione ad quartum, in qua imponit Auctori quod illa enumerata ab Isidoro dicunt tantum inordinatos actus exteriores. Et arguit, tum quiu luxuria primo punit inordinationem in actibus interioribus quibus subordinantur actus isti exteriores. Tum quia desiderare dicere vel audire turpiter, scurriliter ct ludicre, sunt actus interiores geniti a luxuria, cisqut subordinantur actus exteriores nominati. Ergo, cum auctores ponunt haec esse filius luxuriae, magis dicendum est quod intclligunt dc interioribus actibus primo, ct consequenter dc exterioribus.

11. Ad primum horum non oportet aliter respondere: quiu quaestio dc vocabulis esset.

Ad obiccta autem secundo loco, dicitur primo , quod Auctor non apposuit ly *tantum*, sed arguens imposuit ut patet in littera.

Dicitur secundo, quod inter filias luxuriae assignatas a Gregorio, et assignatas ab Isidoro, est haec manifesta differentia. quod illarum nomina formaliter important actus seu dispositiones interiores animi, ut patet discurrendo per

singula : horum vero nomina formaliter imponant actus exteriores humanos, ut patet; turpiloquia enim, scurrilia, ludicra ct stultiloquia exteriora sonant. Et proptcrca Auctor cx interioribus reddit horuin rationem.

Unde patet responsio ad primam obiectionem : quod scilicet, quia luxuria primo peril deordinationem intus quam bos actus, ideo cx his quae intus sunt ratio in littera redditur exteriorum ; et non dicitur quod sunt exteriora tantum.

Ad secundum dicitur quod aliud est turpiloquium, cl aliud est desiderare turpiloquium. Si Isidorus dixisset, *desiderium turpiloquii, scurrilium*, etc., actum interiorem significassct sicut Gregorius significavit *affectum praesentis saeculi ct desperationem futuri*. Sed *turpiloquium* cct. posuit. quae exteriores actus sunt humani. Ideo isti sunt intelligcndi, si fomwliter ct rooraliter sermo interpretandus est doctorum. Ex hoc nutem quod actus exteriores oriuntur cx interioribus, non sequitur quod nomine exteriorum intclligantur interiores, nisi ut causae. Sed tantum sequitur quod intclligantur actus exteriores humani, scu voluntarii : ulioquin, non essent vitiosi vel virtuosii. Hoc enim commune est omnibus peccatis consistentibus in actu exteriori: ut patet dc adulterio, furto, rapina, homicidio. Perversa ergo est interpretatio Martini.

• br Luxar-..J.
qu t.
• Condit· \$

• Ethic. hb. VU.
cap. ». π I.-
S. Th. ket i
* CondM b

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMAQUARTA

DE SPECIEBUS LUXURIAE

IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de luxuriae partibus *. Et circa hoc quaeruntur duodecim. Primo: de divisione partium luxuriae. Secundo: utrum fornicatio simplex sit peccatum mortale. Tertio: utrum sit maximum peccatorum. Quarto: utrum in tactibus et osculis et aliis huiusmodi illecebris consistat peccatum mortale.

Quinto: utrum nocturna pollutio sit peccatum. Sexto: de stupro. Septimo: de raptu. Octavo: de adulterio. Nono: de incestu. Decimo: de sacrilegio. Undecimo: de peccato contra naturam. Duodecimo: de ordine gravitatis in praedictis speciebus.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONVENIENTER ASSIGNENTI R SEX SPECIES LUXURIAE

/\ Scitt., d»t. ILI, 4П. 4. qu' I, j. Dc Malo, „IU. XV. ire .I.

DU PRIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod inconvenienter assignentur sex species luxuriae, scilicet, *fornicatio simplex, adulterium, incestus, stuprum, raptus* et *vitium 3 contra naturam*. Diversitas enim materiae non diversilieat speciem. Sed praedicta divisio sumitur secundum materiae diversitatem: prout scilicet aliquis commiscetur coniugatae. vel virgini, vel alterius conditionis mulieri. Ergo videtur quod per hoc species luxuriae non diversificentur.

2. β *Praeterea*, species vitii unius non videntur diversificari per ea quae pertinent ad aliud vitium. Sed adulterium non *P* differt a simplici fornicatione nisi in hoc quod aliquis accedit ad eam quae est alterius, et sic iniustiliam committit. Ergo videtur quod adulterium non debet poni species luxuriae.

3. *Praeterea*, sicut contingit quod aliquis commiscetur mulieri quae est alteri viro per matrimonium obligata, ita etiam contingit quod aliquis commiscetur mulieri quae est obligata Deo per votum. Sicut ergo adulterium ponitur species luxuriae ita et *sacrilegium* species luxuriae poni debet.

4. *Praeterea*, ille qui est matrimonio iunctus non solum peccat si ad aliam mulierem accedat, sed etiam si sua coniuge inordinate utatur. Sed hoc peccatum sub luxuria continetur. Ergo deberet inter species luxuriae computari.

5. *Praeterea*. Apostolus. II *ad Cor.* xn *, dicit: *Aliterum, cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditia et fornicatione et impudicitia quam gesserunt.*

Ergo videtur quod etiam *immunditia* et *impudicitia* debeant poni species luxuriae, sicut et fornicatio.

6. *Praeterea*, divisum non dividitur dividendibus. Sed luxuria dividitur praedictis: dicitur enim *Galat.x ♦ Manifesta sunt opera carnis: quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria*. Ergo videtur quod inconvenienter fornicatio ponatur species luxuriae.

Sed contra est quod praedicta divisio ponitur in Decretis, XXXVI Caus., qu. I *. H^fScJeJS

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ peccatum luxuriae consistit in hoc quod aliquis * non secundum rectam rationem delectatione vnera utitur. Quod quidem contingit dupliciter: uno modo, secundum materiam in qua huiusmodi delectationem quaerit; alio modo, secundum quod, materia debita existente, non observantur aliae debita conditiones. Et quia circumstantia. inquantum huiusmodi. non dat speciem actui morali, sed eius species sumitur ab obiccto, quod est materia actus; ideo oportuit species luxuriae assignari ex parte materiae vel obiveti.

Quae quidem potest non convenire rationi rectae dupliciter. Uno modo, quia habet reputantiam ad finem vncrei actus. Et sic. inquantum impeditur generatio prolis, est *vitium contra naturam*, quod est in omni actu vncro ex quo generatio sequi non potest. – Inquantum autem impeditur debita educatio et promotio prolis natae, est *fornicatio simplex*, quae est soluti cum soluta.

Alio modo materia in qua exercetur actus vncercus, potest esse non conveniens rationi rectae per comparisonem ad alios homines. Et

3) – *vitia* Pa.

p) hom. – *nunc* EbpA, w»jr/ om. ABEniKLpC-

• V«Ti. 2f

hoc dupliciter. Primo quidem, ex parte ipsius feminae cui aliquis commiscetur, quia ei debitus honor non servatur. Et sic est *incestus*, qui consistit in abusu mulierum consanguinitate vel affinitate iunctarum. – Secundo, ex parte eius in cuius potestate est femina. Quia si est in potestate vjrj *est adulterium* *: si autem est in potestate patris, est *stuprum*, si non interatur violentia; *raptus* autem, si inferatur.

Diversificantur autem istae species magis ex parte feminae quam viri. Quia in actu vcnenco femina se habet sicut patiens et per modum materiae, vir autem per modum agentis. Dictum est autem quod praedictae species secundum differentiam materiae assignantur.

An primum ergo dicendum quod praedicta diversitas materiae habet annexam diversitatem formalem obiecti, quae accipitur secundum diversos modos repugnantiae ad rationem rectam, ut dictum est *

Ad secundum dicendum quod nihil prohibet in eodem actu diversorum vitiorum deformitates concurrere, ut supra dictum est. Et hoc modo adulterium continetur sub luxuria ut sub iniustitia '. – Nec deformitas iniustitiae γ omnino per

accidens se habet ut luxuriam. Ostenditur enim luxuria gravior quae in tantum concupiscentiam sequitur quod etiam in iniustitiam ducat.

Ad tertium dicendum quod mulier vovens continentiam quoddam spirituale matrimonium facit cum Deo. Et ideo sacrilegium quod committitur in violatione talis mulieris, est quoddam adulterium spirituale. Et similiter alii modi sacrilegii reducuntur ad alias species luxuriae.

Ad quartum dicendum quod peccatum coniugati cum sua uxore non est secundum indebitam materiam. sed secundum alias circumstantias. Quae non constituunt speciem moralis actus, ut dictum est *.

Ad quintum dicendum quod, sicut dicit Glossa ' ibidem, *immunditia* ponitur pro *luxuria contra naturam*. *Impudicitia* autem est *quae fit cum liberis a piro*: unde videtur ad stuprum pertinere.

Vel potest dici quod *impudicitia* perlinet ad quosdam actus circumstantes actum venereum, sicut sunt oscula, tactus et alia huiusmodi.

Ad sextum dicendum quod luxuria sumitur ibidem pro *quacumque superfluitate*, ut Glossa ♦ ibidem dicit.

α I– i!*V
«tui. «rt. ■
• IntriitL O
L.Amb

btwfe e

γ) iniunitiac. – ittitiltac ABCEFHklj

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis centesimnquingagesimnquartae, dubium circa distinctivē spccicrum luxuriae ex Martino, in qu. 11 de Luxuria, occurrit, quoad duo. Primum est quod *species luxuriae oportet accipere ex parte materiae*. ~ Secundum est quod *speciet luxuriae magis diversificantur ex parte feminae quam viri, quia femina se habet ut patiens et materia*.

Contra primum ., inquit **. quod species luxuriae non solum accipiuntur ex parte materiae, probatur: quia aliqua species peccati contra naturam sumitur non ex indebita materia, sed ex indebito modo ; ut si vir cognoscat suam non in vase debito, aut non debito modo.

II. Contra secundum · dicit ·· *primo*, quod distinctio harum specierum, praeter stuprum, aequē ex pane viri sicut ex pane feminae sumitur, ut patet discurrendo.

Dicit *secundo*, quod duae personae humanae sexu differentes, ut sic, sunt materia naturalis actus venerci humani. – Probat. Illa sunt materia naturalis actus venerci humani quae natura ordinavit ad generationem prolis humanae. Sed dūne personae sexu, etc., sunt talcs. Ergo.

Et confirmatur per illud *Gen. 1 **: *Masculum et feminam creavit :os, et benedixit : Crescite*, etc.

III. In eodem articulo, cum responsione ad quartum, dubium aliud ex Martino, ibidem*, occurrit, etiam circa distinctiva specierum luxuriae. * Et intendit probare quod oportet ponere plurcs species luxuriae quam istas: et quod doctrina Auctoris in responsione ad quartum non est intelligibilis. Arguit ergo quod peccatum coniugatorum in actu vcnereo oportet quod habeat aliquam speciem aliam 4 praedictis, sic. Circumstantia transferens actum de virtute in ·ilium constituit speciem. Sed ista est huiusmodi. Ergo. – Minor putet. Quia ex tali circumstantia actus coniugalis est peccatum. – Maior probatur. Talis circumstantia transfert in genus vitii. Ergo, in aliquam speciem : quoniam nihil est in genere quod non sit in aliqua eius specie. Hoc enim patet. Et quod praeter sex dictas species, oportet aliam ponere. Et quod non ex parte materiae, sed circumstantiae. Et quod responsio ad quartum non est imclligibilis dum dicit quod *peccatum cuniugati est secundum*

aliquam circumstantiam quae non constituit speciem moratis actus. – hi hoc consistunt omnia motiva Martini circa hoc, hccet ab ipso plurificentur.

IV. Dubium demum ex Martino, ibidem ·, est, eo quod nititur solvere rationes duas Auctoris in littera Et ad illam, scilicet, *Circumstantia non dat speciem actui morali*, respondet quod circumstantia actus exterioris est obiectum actus interioris: et ideo dat illi speciem ut obicctum.

Ad alium, scilicet, *Mulier magis se habet in ratione patientis et materiae quam vir*, respondet * quod uterque est materia respectu alterius, et uterque est agens respectu concubitus. Et multa addit ad probandum quod utraque persona est distinctiva spccicrum luxuriae: quae omitto, quia non sunt contra nos.

V. Ad horum evidentiam, sciendum est quod, si de speciebus luxuriae loquendum est sicut de speciebus gulne ·, ut scilicet assignentur species omnes luxuriae tam mortalis quam non mortalis secundum proprias carum rationes, sic procul dubio sunt plurcs species luxuriae quum istac sex hic enumeratae. Sunt enim, ultra istas sex. omnes species quae attenduntur secundum circumstantias diversus habentes diversa motiva : puta cum ex solo motivo delectationis coniugatus cognoscit suam, et sic de aliis. Et hoc convincitur ex Auctoris doctrina de circumstantiis dantibus speciem *. Et, ut patebit ·*, etiam in hac materia hoc insinuat Auctor, alibi et hic. Sed loquendo de luxuria simpliciter, et secundum consummatum illius actum secundum sc ipsum, et secundum communem doctrinam theologorum rationabiliter traditam, sic istac sex tantum species luxuriae ponuntur.

Dixi, *de luxuria simpliciter*, ad differentiam luxuriae secundum quid. Quoniam luxuria simpliciter et absolute significat peccatum seu vitium ex suo genere mortale, sicut iniastitia: et non nisi ex imperfectione actus, seu secundum quid, sonat peccata venialia circa venerea. Er ex hoc provenit quod species eius non sum nisi illuc quae secundum suas proprias ratione» sunt peccata mortalia. Haec autem solum sunt praedictae sex. Merito igitur luxuriae simpliciter illae tantum species sunt assignatae quae sub

* AJ. <t .A
ccrafl. »· o». da, l**
• C! tea. u

* A4 iflt
OMUil. â* C»-
dw> IM

' Ü qe cure,
wt l-

• α i< ir*,
viu.tr.r;
t tiu. art >

• a. «4.

• In corpore.

.n ■§'''.

- -

t

Ct nara. ti.
Cnnda» i.

Ct. nom. vu.
CondoiL x

V«X >7. i*

Conclut 7.

Cf num. vm.

QUAESTIO CUV, ARTICULUS I

peccato mortali ex propria ratione continentur: quamvis secundum quid plure* sint specie».

Dixi, *secundum consummatum illius actum secundum seipsum*. Quoniam cx hoc capite idem patet. Nam, ut in littera hac dicitur, ct sub aliis verbis in an. 3 qu. xv *dc Malo*, dupliciter contingit peccare, seu deordinationem esse, m delectatione venerea. Primo, cx parte netus secundum seipsum: hoc est, quod netus consummatus, idest seminatio voluntaria, secundum scipsum est inordinatus ; seu, ut in littera dicitur, *ex parte materiae ipsius actus*. Alio modo, cx parte conditionum seu concupiscentiae. Et quia deformitates seu peccata ipsius actus secundum se sunt simpliciter peccata, alia autem sunt peccata secundum quid; ideo, assignando species peccatorum luxuriae, illae tantum sex fuerunt assignandae quae sc tenent cx parte netus secundum scipsum, quia illae solae constituunt peccatu simpliciter: aliae autem species, utpotc ud peccata secundum quid spectantes, dimissae sunt.

Dixi, *secundum communem doctrinam rationabiliter traditam*. Quoniam non latuit Auctorem quin plurcs potuisent assignari species. Sed quoniam Magister Sententiarum, in x m distinctione Quarti, et Gratianus, XXXVI. qu. t -, sine contradictione has introduxisse sidentur species; ideo Auctor» solita sua reverentia utens, non tam docuit, quam rationem reddidit quare hac solae species positae sunt. Unde ct sacrilegium, quo polluitur persona habens votum castitatis ad adulterium reduxit -: cum tamen evidenter constet quod distinguitur specie nb adulterio, sicut religio u iustitia. Rationabiliter autem doctores has tantum species tradiderunt: quin, ut dictum est, ad mortalia peccata, quae sola sunt simpliciter peccata, ct luxuriam simpliciter respexerunt.

VI. Ad primum ergo dubium * dicitur quod species luxuriae simpliciter, seu cx parte netus inordinati secundum sc. sumuntur cx parte materiae : dc istis enim solis loquitur Auctor. Et ad obicctioncm dc peccato contra naturam cx parte modi, respondetur quod modus contra naturam est duplex unus, quo stante, potest sequi generatio; alter, quo stante, non potest sequi generatio. Et quod quicumque modus contra naturum ex quo non potest sequi generatio, reducitur ad inordinationem cx parte materiae. Nam si non servatur vas debitum, non est ibi materia partialis debita, quoniam mulier non recipit secundum illum partem qua debet esse materia. Et similiter si aliquis esset modus quo generatio impediretur, nd materiam partialem non reduceretur quia scilicet non potest recipere \mcn in illa parte interiori in qua natum est recipi.

Dc modo autem innaturali non impediende generationem. dicitur, vel quod spectat ad species secundum quid ct peccata non mortalia cx genere suo ct proptcrca nihil obstat quod illa luxuriae species sit omissa, sicut aliae similes. Huiusmodi enim peccata non consistunt in deordinatione actus secundum scipsum, sed secundum aliquam eius conditionem. Actus enim coniugii cx quo potest sequi generatio, cx boc solo deordinatus quod innaturali modo fit, non est secundum scipsum deordinatus, sed secundum illam conditionem tantum. Et ideo extra has species illa luxuria venialis est. – Vel, ct melius, dicitur quod reductive spectat ad vitium contra naturam, sicut imperfectum reducitur ad speciem perfecti : scilicet. *praeter naturam* reducitur ad *contra naturam*. Hoc enim perfecte contrariatur naturae: illud imperfecte opponitur naturae.

VII. Ad obiccta contra secundum dictum -, scilicet quod *illae species magis ex parte feminae sumuntur*, respondetur: et ad primum dicitur quod falsum assumi < patet discurrendo ». Quia ruptus communiter attenditur cx parte feminae ; ut patet legenti in Decretis in loco allegato *.

Ad secundum dicitur quod ilia propositio, *Duae personae humanae sexu differentes sunt materia naturalis actus venerci humani*, est falsa: ct probatio eius falsissima, scilicet, */lia quae sunt ordinata a natura ad generationem prolis humanae, sunt materia naturalis actus venerci humani*. Nam natura non solum materiam, sed agens ordinavit ad generationem. Masculus enim ordinatus est a natura ad actum venereum non ut materia eius, sed ut

efficiens illius: femina autem ut patiens. Quod cius actu», qui cit recipere, testatur : materiae enim est recipere; adeo ut etiam si forma recipiat aliquid, in hoc sapit rationem materiae seu potentiae passivae.

Ad tertium - dicitur quod cx hoc quod Deu» ma*culum ei feminam fecit ct benedixit, non habetur quod uterque sit materia, sed potius quod sint agens ct patiens; quoniam *in omni natura*, ut dicitur in III *de Anima* ♦, oportet hacc · Çjf ». "· · *

Et adverte quod Auctor non dicit quod istae species solum cx feminae conditione considerentur. Quoniam hoc constat esse falsum: ut patet cum religiosus aut coniugatus cognoscit solutam, etc. Nec hoc Auctor somniat it. Sed dicit quod istac ipecics *magis diversificantur*: per lv *magis* ostendens quod etiam cx parte viri divcrsificantur. sed nominum ac rationum diversitas magis cx parte feminae sumpta est. Ratio siquidem raptus ct stupri manifeste secundum ea quae mulierum sunt, datur. Adulterium quoque, secundum communem usum, non nisi ud nuptam accedatur. dicitur: et similiter sacrilegium, nisi ad Deo dicatam mulierem. In cuius signum, peccatum presbyteri quandoque dicitur simplex fornicatio, quandoque adulterium, quandoque sacrilegium, ct tamen constat cx parte sui semper eue sacrilegium: nec damnatur adulterii iniuria quiiquam conlugatus ad solutum accedens-, nec sacrilegii presbyter meretricem cognoscens. Haec enim satis testantur quod species illae magis diversitiomtur ex parte feminae, etc.

VIII. Ad dubium secundum" dicitur quod gratis concedimus plurcs species luxuriae quam ista» hic enumeratas. Sed istae solae sunt species luxuriae simpliciter: reliquae secundum quid. Istac solae sunt peccata mortalia cx propriis rationibus ceterae tero non. Istae solae actum consummatum inordinatum secundum sc ponunt: reliquae ad conditiones seu accidentia spectant. Unde conceditur quod conditio actus coniugii faciens dc non-pcccato peccatum, atlcrt novam peccati speciem. Et cum dici», *Auctor hoc negat m responsione ad quartum* : respondetur quod non negat hoc. si fonnalitcr intclligatur. Nam ipse loquitur non dc quacumque specie, sed de specie actus consummati secundum scipsum. Nec loquitur dc quibuscumque differentiis luxuriae, >ed dc differentiis actus Venerei consummati secundum sc. Et docet quod quia deordinationes quae sunt in uctu coniugati non sunt secundum diilcrentias actus consummati, sed ^unt secundum circumstantias eius; ideo, ut sic, hoc est ut circumstantiae, nullam constituunt speciem luxuriae. Et rursus* ideo nullam constituunt speciem luxuriae infra latitudinem spccicrum dc quibus est sermo, scilicet secundum differentias ipsius netus. Et utrumque horum est verum. Cum quibus tamen stat quod illumet circumstantia quae deordinat actum coniugati, non ut circumstantia actus illius, sed ul differentia luxuriae secundum totum suum ambitum, det novam speciem peccati luxuriae. Tunc enim habet rationem obiccti motivi ut tinis, et non circumstantiae : ut palet cx supra * ·1*ΠM.«*<-ω. habitis dc circumstantiis.

Ex quibus patet quod doctrina Auctoris in responsione ad quartum est optime intelligibilis (ut intellecta), ct vera.

IX. Ad tertium dubium * dicitur quod solutio primae · N'α@ «². rationis est ipsa Auctoris doctrina: scilicet quod circumstantia, ut obiectum, dat speciem; si tamen est aliud obiectum formaliter ab obiecto actus. Nam quando circumstantia ct actus cadunt sub eodem obiecto formalitcr, dreutnstantin. quantumcumque sit obiectum actus interioris, non daret speciem: ut patet cum quis furatur aurum multum, ita quod ex proposito fertur specialiter ad multum. Unde Auctor in principio corporis huius articuli dicit: *Circumstantia, inquantum huiusmodi, non dat speciem actui morali: per* hoc ostendens secus esse inquantum obiectum. Sed ex hoc non solvitur ratio litterae, quae, ut patuit ♦. ‘ p»*«d dc circumstantia actus coniugati inquantum circumstantia illius actus est, loquitur. Et ideo concludit quod *non constituit speciem moralis actus, ut dictum est* ·. Et per lv *ut dictum est* manifeste patet quod dc circumstantia inquantum circumstantia est, loquebatur: quoniam sic in principio corporis dixerat.

· Çjf ».

L xjkJT*.

· m

·1*ΠM.«*<-ω.

· N'α@ «².

p»*«d

h r««p »J 4

Solutio vero alterius, scilicet, *Multer magis se habet in ratione patientis*, nullam exclusionem requirit: quia nulla est, ct sola verba oppositu dicit, absque probatione aliquu. Auctor enim probat m littera mulierem habere rationem materiae quia se habet in ratione patientis. Et hoc constat: quia masculus est agens, ct oportet aliquod patiens esse; nullum aliud nutem apparet nisi mulier. Iste autem, ut dictum est, nullam rationem affert contra hoc, sed conatur ostendere quod uterque sexus est distinctivus spccicruth luxuriae: quod in nullo contrariatur dicti», ut

• Nam. *ti, £r iam ostensum est . . – Potuisset autem dicere, ct bene, quod utraque persona potest dici materia, non actus vncrci, sed actus moralis, puta concupiscentiae: quia est materia concupita, desiderata, electu, etc.

X. In eodem articulo primo, in responsione ud quartum, dubium occurrit circa praedicta, ex eo quod peccata coniugatonim et sunt quandoque secundum indebitam inactinm . . Ut patet, tum *primo*, cum extra vas naturale seminatur. – Tum *secundo*, cum sc absque concubitu polluant. – Tum *tertio*, cum coniux habet votum continentiae. – I um *quarto*, cum habet impedimentum impediens petitionem debiti, puta affinitatem supervenientem matrimonio. – Tum *quinto*, cum alter coniugum est in publico adulterio obstinato. – Tum *sexto*, cum ulter negat debitum coitu» aut seminis. – In his siquidem omnibus peccatum coniugati est ex pane materiae. Et in primis quidem duobus patet. In tertio autem, quarto ct quinto, manifeste <t materia impedita» In sexto, non redditur debitum cui debetur: quod vocatur hic materia *actus moralis*.

Et sunt quandoque secundum circumstantiae constitucnes peccata mortalia *. Ut patet *primo*, dc loco: si fini in loco sacro. – *Secundo*, dc modo: puta si mulier supergredintur. – *Tertio* -, de edeetu: si causai abortum, aut prolem infectam seu monstruosam tempore menstrui; aut in scipeo coniuge notabile damnum, vel propter debilitatem vel propriam infectionem, quod novit cx altero contrahi. – *Quarto* de fine: si quis tam ardentem amat conjugem ut vel finem ponat ultimum in illa delectatione; vel omittat necessaria ad salutem propter eam, vel cognoscerct illam etiam si esset alterius aut non sua. – *Quinto* *, dc tactibus ct osculis solius delectationis causa. – In omnibus siquidem his intervenit peccatum luxuriae in coniuge secundum aliquam circumstantiam. Et quodlibet horum est peccatum mortale. Et tamen in nulla istarum sex specienim enumeratur. Male ergo dixi ego -, etsi non Auctor. quod reliquae species non sunt peccata mortalia cx suo genere.

XI. Ad horum evidentiam, dicitur quod non solum est verum quod Auctor dicit in littera, scilicet quod peccatum coniugati cum sua uxore non est secundum materiam, sed circumstantias, quae, ut sic, non dant speciem, ct ideo secundum huiusmodi peccata non ponuntur species luxuriae (scilicet secundbm differentiam actus consummati, ut expositum est’): sed etiam verum est quod ego addidi, scilicet quod reliquae luxuriae species non sunt cx suo genere mortale peccatum. Sed utrumque oportet sane intclligrc. Dictum siquidem Auctoris intelligendum est dc peccato non quocumque, sed luxuriae: ct coniugati ut sic, hoc est actum matrimonialem exercentis. Et rursus, loquitur de coniugato: non dc coniugato tali, puta impedito, prohibito, ct huiusmodi. Sic namque est sermo formalis. – Dictum autem meum intclligo dc reliquis speciebus luxuriae quatenus infra solum luxuriae genus sunt: et non quatenus luxuria ad alia vitia trahitur, vel aliis vitiis est annexa. [xVon *solum* ennn] venerea, sed etiam bona opera cx connexione vel appositione aliorum vitiorum mortalia peccata fiunt: ut patet si quidam daret eleemosynam ponendo in en ultimum finem, seu in contemptum Dei. linee enim communia sunt bonis ct malis, et in omni materia subintelliguntur. Nos autem dc propriis constitutivis spccicrum luxuriae tractamus. Et Jc illis, infra hoc genu» (quod quasi pro uno genere computatur) sistendo, dicimus quod nullum apparet mortale peccatum nisi supradicta sex, et quae id ea reducuntur.

XII .Ad singula autem obiectn · singillntim descendendo,

dicitur quod in *pruno* casu, cum scilicet vir extra vos naturale seminat, procul dubio peccatum est cx parte materine partialis. Et ideo spectat ad unam istarum sex ipe-cicruni, scilicet peccatum contra naturam. Et hoc sive in toto uctu utatur uxore extra vas naturale, sive in fine tantum, ut lilii ludae abutebantur Thamar -; »ivc, **seminando** intra vue naturale, detur opera ut non sequatur conceptio, '-Hi aut cx parte viri aut cx parte feminae, quacumque id arte vel industria fiat, quoniam tunc cx intentione seminatio impeditur a naturali suo fine. Et parum differt a pro-curatione quod seminetur totaliter extra vos naturale: differt enim secundum differentiam magis et minus. Et propterca ad eandem speciem spectat. Et est peccatum mortale cx suo genere: quia cx intentione contrariatur fini naturali concubitus. Ncc hoc contradicit litterae: quia tale peccatum non est coniugali ut sic, cum uxore, quoniam non est uxor cius ad huiusmodi usum; Auctor autem de peccato coniugato formalitcr loquitur.

Ad *secundum* dicitur eodem modo, quod huiusmodi peccatum est peccatum contra naturam, quod vocatur mol-lities: et non est coniugatorum ut sic.

Ad *tertium* ct *quartum* simul dicitur quod Auctor loquitur dc coniugato, et non semi-coniugato quoad actus: qualis est tam habens votum, qui committit sacrilegium petendo debitum; quam affinis post-, qui similiter com-mittit incestum petendo debitum. Et simile cil de altis prohibitis: sunt enim »cmi-coniugati quoad actum.

Et licet possit per hoc responderi ad *quintum*, quod scilicet maritus uxoris publice adulterae est semi-maritu», propter scandalum annexum, quoniam patronus turpitudinis tit cognoscendo eam: aliter tamen potest dici quod maritus non peccat cognoscendo talem peccato proprie luxuriae, de quo sermo est; sed peccato alieni adulterii fovendo illud, et scandali, ct inaequiratii in omittendo debitam correctionem uxoris per subtractionem actus coniugii et alia remedia, iuxta iuris dispositionem . . — Dc hac tamen materia, m uxor innocens excusatur a peccato si vir r» est publicus concubinarius, habes in Quolibeto nostro secundo · diffuse quaestionem unam.

·\d *sexti* primum casum dicitur quod negare debitura ££ } uxori non est peccatum luxuriae, sed iniustitiae, fugientis potius luxuriam. Auctor autem, ut iam dictum est-, dc peccatis luxuriae loquitur. – Ad secundum vero casum, scilicet si vir non negat coitum, sed seminationem, dicitur quod huiusmodi peccatum iniustitiae quoque est: quia maritus non solum tenetur ad coitum, sed semen; quoniam tenetur ad coitum ex quo secundum sc possit sequi generatio; constat autem quod cx coitu sine semine non potest sequi generatio. Et sicut peccat mortaliter maritus negando debitum totaliter, ita peccat mortaliter negando debitum quoad semen, propter eandem rationem.

Sed quid si uxor non curat dc semine? Tunc, cum cesset ratio debiti, solum peccatum luxuriae remanet in coniugibus commixtis absque seminatione viri. – Ad hoc dicitur quod, quia talis coniugum commixtio reductive spectat ad peccatum contra naturam, quia est ibi consummatus coitus feminae cx quo non potest sequi generatio (dicitur enim in littera · quod omnis actus veneretis cx quo non potest sequi generatio, spectat nd vitium contra naturam), ideo talis commixtio non convenit coniugati» ut coniugati sunt: sed quemadmodum, viro seminante extra vas debitum, peccatur contra naturam quin materia partialis contrariatur naturae; ita. femina seminante absque commixtione cum virili semine, peccatur contra naturam quia parziale obicctum naturale voluntarie omittitur, scilicet semen virile. – Secus nutem esset si vir ex impotentia temporali non seminaret, concumbens cum spe ct conatu nd seminandum: sicut accidit cuidam qui cx prima uxore genuerat, ct cum secunda concumbens non poterat seminare per multos annos. Hic enim, cx consilio bonorum, continue sic reddens debitum, tandem, post sex annos, genuit cx illa. Et reveni non peccavit: quoniam semper actum naturalem consummare intendebat.

XIII. Ad *primum* autem obiectorum circa peccata con- t t \$ iugatorum cx pane circumstandarum *, dicitur quod netus «*.

· <X Pd;
IUIVS.
<111. qo
3.

‘pmu

• Qa. t.

Gn
•in, cjt.
H. Ttn.

Pas

p. 5/ rir,
t. tL St»-

tui 41 i. «1.

• q i i. An

laedi m*-

•U)

matrimonii in loco suero ad speciem sacrilegii transit, ct non constituit novam luxuriae speciem.

Ad *secundum* , dc modo, dicitur quod modus cx quo potest sequi generatio (de quo solo est sermo), laciens dc non-pcccato peccatum, constituit novam speciem luxuriae, sed ex suo genere venialem. Et ego nullum hactenus legi aut audivi modum consummati actus in vase debito cx quo non possit sequi generatio. Sed nec rationem intellexi ul-

n,S' 'Il,o<* 9u^ani * dicunt quod mulier non est uxor ad tales actus, sed naturali modo tantum; ct quod sariatur ritus sacramenti matrimonii. Sed haec facile excluduntur, dicendo quod uxor est uxor ad omnem actum cx quo potest sequi generatio (ex quo non dat tantam latitudinem in huiusmodi actibus), quamvis unus sit principalis. Vel dicendo quod isti modi sunt ncddentalitcr pruetcrnaturalcs, quin non contradantur fini: ct proptcrca sunt venialia tantum peccata. si sine necessitate fiunt. – Ncc mutatur ritus sacramenti, qui nullus est: sed modi actus qui est officium naturae, variantur. Ritus siquidem sacramenti ab Ecclesia constituitur, sicut ct sacramentum: non n natura.

Immo ct ratio, ct experientia in oppositum videtur. Ratio quidem, quia semen non intrat matricem per modum descensus aut proicctionis, sed attractionis. Et ideo potest attrahi etiam muliere supergrediente. – Experientia veru, quoniam α fide digna, crebro generante ct continuo variis modis n viro se cognosci patiente, percepi quod ex his modis non impediabatur concipere: *Experientiam*, inquit, *testor*. Dixit tamen quod videbatur sibi tunc maxime α conceptione elongari quando supergredi eam oportebat veruntamen nec tunc impediri, sed suscipere se semen aiebat non impedita.

Posset tamen dici quod intentio Auctoris hic est quod peccatum coniugati non constituit speciem luxuriae cx materia, reduci tamen potest ad sex dictas. Et quod peccatum secundum modum innuniralem reducitur ad peccatum contra naturam: iuxta ultima verba art. 12 istius quaestionis.

XIV. Ad *tertium* dicitur quod actus matrimonii causam abortum transit in homicidium.

Ciūsans vero prolem infectam aut monstrosam, si peccatum est, in iniustitiam transit, seu impietatem, qua sanguine iunctis debitum exhibemus. Dixi autem, *si peccatum est*: quia in leprosis non est peccatum, et similiter in menstrui» inoaturalibufc. – In menstruis autem naturalibus, licet scienter petere peccatum sit propter indispositionem naturae pro tunc ad huiusmodi actum, morule tamen peccatum non esse satis constat cx ratione Petri dc Palude, in xxxn dist. * IV *Sent*. Quia scilicet accedere nd uxorem genituram prolem infectam, non est cx suo genere malum moris: alioquin, nunquam esset licitum; quod patet esse falsum in leprosis -. Nulla autem cx menstruis naturalibus circumstantia aut conditio adiungitur aggravans in infinitum. Ergo, etc.

Similiter actus matrimonii causans notabile damnum in propria persona, in odii proprii speciem transit, quando peccatum est. Quod ideo dico, quia si sanus aut sana coniux non curat periculum infectionis propriae cx contagione propter amorem coniugis, non solum a peccato excusatur, sed, si ex caritate facit, meretur. Videmus quotidie nostris temporibus coniugcs non se deserere quoad torum ct habitationem, propter tam grande malum ct contagiosum quale est mulum vulgariter appellatum *gallicum*, Ex^a quoque, *de Coniug. Lepras*.*, Alexander Hl dicit quod *nulla in hoc casu exceptio invenitur* u generali praecepto debiti coniugalis reddendi.

XV. Ad *quartum* dicitur quod, quia peccatum cx tine transfert actum in speciem illius finis, et non in speciem illius generis in quo est actus; ideo actus matrimonii deordinntus cx ratione finis appositī, non constituitur in specie luxuriae, nisi finis ille ad luxuriam spectet. Et nisi spectet ad aliquam dictarum sex spccicrum, semper est veniale, quantum est cx parte actus. Cum enim quis cognoscit coniugcm ob solam vcncream delectationem, itd luxuriae speciem venialem cx fine spectat. – Cum cognoscit eam ut fratricidium aut adulterium committat, ad homici-

dium vel adulterium ex fine trahitur. – Similiter cum quis cognoscit uxorem ita ut, si non esset sue aut si esset alterius, meretur eu, ad fornicationem in primo, et ad adulterium m secundo transit. – Quando ergo in contemptum Dei utitur matrimonio, in odium Dei similiter transit. – Quando nutem coniux in delectatione coniugalis actus ultimum sibi finem constituit, procul dubio mortaliter peccat, et in genere luxuriae: sicut ponens ultimum suum finem in gloria humana peccat mortaliter peccato inanis gloriae. Sed quoniam peccatum hoc luxuriae non cx parte actu*, sed cx parte affectu* interiori» »e tenet; ideo haec verita* nihil obstat doctrinae praesenti, quae de speciebus cx pane actus exterioris ct circumstantiarum ipsius actu* exteriori* secundum se, tractat.

Et per hoc patet solutio omnium obsectorum cx parte tinis istius vel illius coniugis sic vel sic affecti in hoc vel illo casu. Nam sive peccatum coniugis in illo casu sit in genere luxuriae directe, puta si motivum fuit delectatio venerea in actu coniugii, sive quodeumque aliud, sut est quod peccatum non cx pane actus, nec circumstantiae actu» secundum se. e*t peccatum mortale: sed ex affectu inordinato coniugis m tali casu, puta periclitantis patriae, ct huiutmodi, etc. Et semper annectitur tali peccato alterius vitii deformitas: puta odii divini, quoniam delectatio vcnrci actu» appetitur ut finis ultimus; vel impietatis, cum debita patriae subventio proptcrca omittitur; et sic de aliis.

Er nihilominus ponere finem ultimum in delectatione actu* coniugii peccatum est cx circumstantia appositī finis qui non est finis secundum veritatem talis actu». Et reducitur huiusmodi peccatum ad speciem adulterii: quia in iniuridm coniugalis actus ordinatio ipsius in delectationem ut finem ultimum fit. Unde nullum relinquitur peccatum mortale luxuriae, infra limites luxuriae, quod non ad aliquam assignatarum spccicrum reducat.

XVI. Ad *quintum* dicitur quod oscula ct tactu* conjugatorum aut non sunt peccata; aut sunt venialia, aut. si sint mortalia, sunt circumstantiae reductae ad aliquam dictarum sex spccicrum, ct praecipue mollitiei, ut in proprio de his articulo · dicitur.

Et haec responsio communi» sit omnibus peccati» luxuriae cx circumstantiis in coniugati*. Et sic optime stat doctrina litterae solida, ut patet ex dictis.

Sed quando impudicitia est peccatum mortale ct quando non, inferius· patebit. Nunc autem Mt est nossc quod · λπ-» inter circumstantias actus computantur impudicitiae osculorum ct huiusmodi, ut in responsione ad quintum in littera habes.

XVII. In eodem primo articulo, in responsione ad secundum, notii quod, quin adulterium significat duas deformitates, alteram in genere luxuriae, alteram in genere iniustitiac, et ambae determinant actum concubitu» naturalis, ct altera alteram contrahit, nam luxuria contracta per iniuriani mariti ascendit ad adulterium, et similiter iniustitia contracta per concubitum cum coniugc alterius descendit ad adulterium· ideo cx cis ncc proprie consurgit una species, ncc apparet quid sit in adulterio formale ct quid materiale. Perspicaciter tamen intuentibus innotescit ct quod sub duobus generibus ponitur, ratione diversorum, ut in littera dicitur; et quod communiter in perpe-tratione adulterii iniustitia se habet materialiter, ct luxuria formalitcr. Quia formale cx parte finis se tenet, materiale autem cx parte eius quod est ad finem: constat autem quod finis adulterii communiter est delectatio venerea, et quod propter illam non curat iniustitiae crimen incurrere. Et ideo adulterium absolute ponitur species luxuriae, utpote formalitcr ad luxuriam spectans, ct ad luxuriam trahens iniustitiam. Quae, ut in littera dicitur, *non omnino per accidens se habet ad illam*: quia cx magnitudine luxuriae procedit iniustitia, dum in tantum quis arde! \cnc-rco amore alicuius personae ut non curet dc alterius ture.

Et hoc quod de adulterio dictum est, intelliige Jc stupro ct raptu: quoniam idem e»t in cis indicium de iniuria quaru important in actu luxuriae.

QUAESTIO CLIV, ARTICULUS H

totius humani generis; bona< autem communia
μ · ii*.<·«. cadunt sub determinatione legis, ut supra* ha-
bitum est: consequens est quod ista coniunctio
maris ad feminam, quae matrimonium dicitur,
lege aliqua determinetur. Qualiter autem sit apud
nos determinatum, in Tertia Parte huius operis
• u L agetur ζ*, cum Je matrimonii sacramento tracta-
bittir. – Unde, cum fornicatio sit concubitus va-
gus, utpote praeter matrimonium existons, est
contra bonum prolis educandae. Et ideo est pec-
catum mortale.

Nec obstat si aliquis fornicando aliquam co-
gnoscens. sufficienter provideat proli de educa-
tione. Quia id quod cadit sub legis determina-
tione, ludicatur secundum id quod communiter
accidit, et non secundum id quod in aliquo casu
• t' 9» potest accidere *.

An PRIMUM ERGO DICENDUM quod fornicatio illis
connumeratur, non quia habeat eandem rationem
culpae cum aliis: sed quantum ad hoc. quod ex
his quae ibi ponuntur similiter poterat dissidium
generari inter ludueos ct Gentiles, et eorum una-
nimis consensus impediri. Quia apud Gentiles for-
nicatio simplex non reputabatur illicita, propter
corruptionem naturalis rationis: luduci autem,
ex lege divina instructi, eam illicitam reputabant.
Alia vero quae ibi ponuntur, ludaei abomina-
bantur propter consuetudinem legalis conversa-
tionis. Unde Apostoli ea Gentilibus interdixerunt,
non quasi secundum se illicita, sed quasi Judaeis
«TiA0" abominabilia: ut etiam supra* dictum est.

Ad secundum dicendum quod fornicatio dicitur
esse peccatum, inquantum est contra rationem
rectam. Ratio autem hominis recta est secundum
quod regulatur voluntate divina, quae est prima
ct summa regula. Et ideo quod homo iacit ex
voluntate Dei, cius praecepto obediens, non est
contra rationem rectam. quamvis videatur esse
contra communem ordinem rationis: sicut etiam
non est contra naturam quod miraculose fit vir-
tute divina, quamvis sit contra communem cur-
sum naturae. Et ideo, sicut Abraham non pec-
• GnnpM;,. cavit lilium innocentem volendo occidere *, pro-
pter hoc quod obedivit Deo quamvis hoc,
secundum se consideratum, sit communiter con-

tra rectitudinum rationis humanae; ita etiam Oscè
non peccavit fornicando ex praecepto divino ·. ' h
Nec talis concubitus proprie fornicatio debet dici:
quamvis fornicatio nominetur reterendo ad cur-
ium communem. Unde Augustinus dicit, lll *Con-
fess.* *: *Cum Deus aliquid contra morem aut pa-
cluni quorumlibet iubel, etsi nunquam ibifactum
est, faciendum est.* Et postea subdit: *Sicut enim
in potestatibus societatis humanae maior potestas
minori ad obediendum praeponitur r-, ita Deus
omnibus.*

Ad TERTIUM dicendum quod Abraham et Iacob
ad ancillas accesserunt non quasi fornicario con-
cubitu *: ut infra patebit, cum de matrimonio
, J'Ti'V agetur – ludam autem non est necessarium a
peccato excusare, qui etiam auctor fuit venditio- u'
nis Ioeeph

Ad quartum dicendum quod fornicatio simplex
contrariatur dilectioni proximi quantum ad hoc,
quod repugnat bono prolis nasciturae, ut osten-
sum est”: dum scilicet dat operam generationi “u ror?wt
non secundum quod convenit proli nasciturae.

Ad quintum dicendum quod per opera pietatis
ille qui lubricum carnis patitur liberatur a per-
ditione aeterna, inquantum per huiusmodi opera
disponitur ad hoc quod gratiam consequatur per
quam poeniteal, ct inquantum per huiusmodi
opera satisfacit de lubrico carnis commisso. Non
autem ita quod, si in lubrico carnis perseveret
impoenitens usque ad mortem, per pietatis opera
liberetur.

Ad sextum dicendum quod ex uno concubitu
potest unus homo generari. Et ideo inordinatio
concubitus, quae impedit bonum prolis nascitu-
rae. ex ipso genere actus est peccatum mortale:
et non solum ex inordinatione concupiscentiae.
Ex una autem comestione non impeditur bonum
totius vitae unius hominis: et ideo actus gulae · l
ex suo genere non est peccatum mortale. Esset
tamen si quis scienter cibum comederet qui tntam
conditionum vitae eius immutaret: sicut patet de
Adam*. – Ncc tamen fornicatio est minimum
;Σ;«·§. «p u, peccatorum quae sub luxuria continentur. Minus
TilV>}
enim est concubitus cum uxore qui fit ex li- * &
bidine *.

O – J/kVfJir PL.

η.) *praeponitur.* – *proponitur* ABDEFKpC ct j .

◊ *actus fuiac.* – acfm *illt* cJ. a. *ille nitui* PG.

Commentaria Cardinalis Caietaui

IN articulo secundo eiusdem quaestionis ccontcsimacquin-
qungesimacquartae, dubium ex Martino, in qu. in dc
Luxuria. occurrit, contra rationem in littera allatam pro-
cedente, multipliciter arguendo ct solvendo. Licet, inquit,
conclusio sit vera, non tamen sufficienter videtur probata.
Primo *. quin non probat efficaciter nisi dc fornicatione
meretricia, ad quam non unus tantum ncc duo ncc tres,
sed indifferenter qui volunt, accedunt.

Secundo, qui.i non probat quod vagus concubitus ma-
sculi sit peccatum morale, sed tantum hoc probat de vago
concubitu feminae. Quin ibi non est incertitude prolis,
sicut cum mulier vagatur cum pluribus: ut patet dc con-
cubinis regum. Solus ergo vagus concubitus feminae est
qui directe opponitur educationi prolis.

Tertio, quin ulhuc non probatur quod omnis simplex

lornicatio sit peccatum mortale: sed sola illa unde prole»
aestimatur, aut dubitaretur verisimiliter generanda. 1'ndc
statim sequitur quod non probatur coitum meretricium,
ubi non solitum est generari, esse peccatum mortale. quia
in tali non militat ratio.

Quarto, quia non probat dc concubinato quod sit pec-
catum mortale: cum udis non sit concubitus vagus, >cd
determinati ad determinatam, ct interdum ad longum tem-
pus, ct cum interpositione iuramenti dc fide servanda, dc
prole educanda, erudienda, etc. In tali enim non videtur
militare praedicta ratio. – Sed respondet, inquit, ad hoc
beatus Thomas quod *id quod cadit sub lepis determina-
tione, indicatur secundum id quod communiter accidit, non
secundum id quod in aliquo casu potest accidere.* Haec
autem solutio esset probabilis si ipse iam proba&set for-

dicationem c»»c lege prohibitam. Quod nondum probavit: sed nititur naturali ratione convincere esse peccatum mortale; ct cum ratio ostenditur manifeste deficere, ium re- currit ad legem, dc qua non fecit adhuc fidem.

Quinto -, quia si sic, sequeretur quod simplex forni- catio non esset dc sc mala, sed tantum ratione iniustitiac quae cx ea sequi potest in hoc quod pater non reddit proli debitam naturae educationem ct instructionem. Et cx hoc sequitur primo, quod aliqua simplex fornicatio non est peccatum mortale. Patet consequentia dc illa forni- catione ad quum nulla sequitur iniustitin : puta illa cx qua non generatur proles, ct illa cx qua genita proles religiose educatur. Et probatur consequentia per simile dc iactu la- pidi» vel sagittae in loco in quo facile quis potest laedi: constat enim quod si qui», diligenter proviso quod nemo laedatur, ita iaciut, non peccat. Licet ergo cx fornicatione nata sit sequi iniuria prolis. si tamen dc facto ita provi- deatur quod non sequatur, non erit peccatum.

Sequitur secundo, quod fornicatio meretricia erit licitu ct bona. Et probatur consequentia. Omnis actus conformis legi rationi rectae conformi, cuius netus toti culpae quuc ex eo communiter evenire potest per alium legem suffi- cienter provisum est, est actus licitus ct bonus. Sed lex dc meretricibus in civitate habendis est rectae rationi confor- mis ut patet cx Augustino *Tolle meretricem ex Eccle- sia, et eam reple*s concubinis et adulteriis. Et per aliam legem sufficienter provisum est, aut provideri faciliter pot- est iniuriae prolis generandae: illis autem malis quuc oriun- tur cx ablatione legis meretricum, nulla potest lege provi- deri. Ergo actus conformis legi dc meretricio concubitu est licitus ct inculpabilis.

Sexto -. Aut eo ipso uliquid est peccatum mortale quod ex eo nata est sequi alterius iniuria: aut quia dc facto se- quitur, Si secundum, tota ratio nulla est: quoniam cx ea non infertur quod omnis fornicatio est mortalis, sed ea tantum quam dc facto sequitur iniuria prolis. – Nec pot- est dici primum: quia sic omnes negotiationes civiles, actiones fori exterioris, ct omnes paene hominum commu- nicatione» essent peccatu mortalia, quin cx his natae sunt sequi culpae mortales, fraudes, mendacia, penuria, etc. Sequeretur etiam quod iurarc esset peccatum mortale, quin est periculum casus in frequenti iurationc.

Ex his patet quod ratio Thomae non est sufficiens ad probationem quod simplex fornicatio est peccatum mortale.

II. Rursus, ibidem “ Murtinus: Non ideo, inquit, omnis fornicatio simplex est peccatum mortale quin *directe com- mittitur contra vitam hominis nascituri*♦. Tum *primo*, quin multi sunt qui non intendunt generare.

Tum *secundo*, quia multi sunt qui intendunt religiose educare prolem cx tali concubitu.

Tum *tertio*, quia de mille non invenitur qui directe ct per se intendat nocumentum prolis.

Tum *quarto*, quia lege recta ct convenienti potest pro- videri ne hoc nocumentum ut in pluribus sequatur.

III. Demum ad tria dictu in littera respondet singilla- tim *. *Primum* -* est: *Fornicatio simplex importat inordi- nationem quae vergit in nocumentum vitae nascituri*. Ad hoc respondet negando hanc propositionem in politia bene instituta. Quoniam huiusmodi politia vitae nati sufficien- ter providet.

Secundum est quod *fornicatio privat prolem cura pa- tris*, etc. z\dc hoc respondet negando quod fornicatio, rectis legibus reguhita, privet prolem cura patris, aut acquiva- lenti, ct aliis ad eruditionem requisitis: maxime cum huius- modi proles rarae sint respectu natorum cx matrimonio.

Tertium * est <lodd*fornicatio, seu vagus concubitus, tol- leret certitudinem prolis*. Ad hoc respondet, tum quia pot- est institui lex per quam erit certitudo sufficiens ad edu- cationem prolis. – Tum quia, si mulier illa paucis se com- municet. erit facilis certitudo: si multis, erit rara proles.

IV. \dc evidenciam horum, non oportet nova funda- menta iacere, sed super litterae fundamenta, hic quidem summarie perstricta, in III vero *Contra Gent.*, cap. exxu ct cxxiii, extensa, tantae molem sapientiae naturali» con- struere. Differentia igitur inter *per se* ct *per accidens* mon-

strat ct fornicationem esse peccatum morule, ct solvit omnes difficultates motas. Sume ergo tres propositione». Prima est: *Seminatio humana secundum se ordinatur naturaliter ad generationem, educationem instructionemque prolis*. Haec facile patet ex natura seminis, et prolis necessitate secundum corpus ct secundum animam.

Secunda est quod *omnis seminatio humana, ad huc quod sit secundum rectam rationem, oportet quod habeat secundum se dictum ordinem*, scilicet ad generationem, educationem ct instructionem prolis. Ista etiam patet cx eo quod actus naturales, cum voluntarie excreentur, oportet quod ordinentur ad finem suum naturalem: alioquin, abuti- mur naturalibus. – Explicatur autem ly *secundum se*, pro- pter concubitus cum uxore vetula, qui sine culpa est, licet ab hoc ordine deficiat: quia deficit per accidens, et non per se, ab ordine. Seminatio namque fit in loco naturali, unde nata est sequi generatio, etc.: sed per accidens, sci- licet cx conditione istius personae est quod non possit sequi generatio. Bonitas enim specifica moralis in actibus naturalibus attenditur secundum id quod est per se, ct non secundum ea quae sunt per accidens.

Tertia est: *Omnis seminatio naturalis carens ordine dicto est deformis deformitate privationis debiti ordinis ad suum naturalem finem*. Istn evidenter patet. Et cx hoc patet quod omnis huiusmodi seminatio non solum est moralircr mala, sed est sic mala quod est mala moralitcr ex propria ra- tione. Quoniam cum hic tint tres ordine quodam sc lw- bente» fines naturales seminationis humanae, scilicet gene- ratio, educatio ct instructio; ct cuiuslibet horum bonorum privatio sit secundum sc mortale peccatum (nnm instructio tantum bonum est prolis, et adeo debitum, ut privare pro- lem illa procul dubio notabiliter damnificet illam, ct sic dc aliis): consequens est ut in seminatione humana pri- vatio ordinis ad quodeumque horum trium constituat ex propria ratione mortale peccatum, utpotc naturalem dile- ctionem notabili mulo offendens.

V. Sub his autem propositionibus claris ct evidentibus subsumendum est quod *fornicatio simplex est concubitus privatus naturali ordine ad naturalem educationem et in- structionem prolis*. Et sic patebit conclusio: scilicet quod *fornicatio simplex, secundum naturale ius, est peccatum mortale*. – Manifestatur autem hnec subsumpta dc forni- catione propositio. Concubitus inter personas non naturali vinculo convenientes ad educationem ct instructionem pro- lis. caret naturali ordine nd educationem ct instructionem. Sed omnis fornicatio simplex est concubitus inter personos non naturali vinculo devinctas nd educationem ct instru- ctionem. Ergo omnis fornicatio simplex caret naturali or- dine ad educationem et instructionem prolis.

Dixi in maiore, *non naturali vinculo devinctas*, ut ex- plicetur id quod subintelligendum est, *per sc*. Nnm quod providentur proli dc educatione ct instructione, potest con- tingere dupliciter: scilicet per se. et per accidens. Per sc quidem providetur, quando extrema seminationis, hoc est pater ct mater, conveniunt cum naturali ordine ad educa- tionem et instructionem. Tunc autem tantum cum natu- rali ordine ad haec conveniunt, quando conveniunt cum naturali vinculo ad haec. quoniam naturalis ordo ad haec non est sine naturali vinculo utriusque ad illa, ut patet in avibus egentibus utroque parente ad educationem. Naturale autem vinculum non salvatur in simplici fornicatione, quae includit oppositum, quia est soluti ad solutam. – Alio inodu, per accidens, scilicet cx aliquo accidentali vinculo vel or- dine: puta si mater sit dives ct habens prudentes instru- ctiores. ct promittat providere proli dc omnibus. Hoc enim per accidens convenit tali seminationi. Per sc enim talis concubitus caret ordine ad educationem et instructionem, quia caret naturali ordine ad haec. Ncc per accidens datur sibi naturalis ordo: sed annectitur ordo accidentalis cx con- ditione personae talis. Et sic restat seminatio deordinata ordine naturali ad educationem ct instructionem. Ac per hoc. ut ostensum est, omnis fornicatio simplex ex propria ratione est peccatum mortale.

VI. Ncc obstat vox Durandi, in xxxut dist. · *IV Sent.*, · Qv dicentis quod: Aon *intelligo hoc: quoniam naturale ius*

nihil novit, nihilque dicit de morte attenta, a qua peccatum dicitur mortale. Quoniam etsi naturali* ratio non noscat mortem aeternum, quae est poena peccati mortalis, et a qua vocabulum hoc sumptum videtur; novit tamen peccatu quae sunt contra bonum humanae generationis, educationis, instructionis, et universaliter dilectionis, quae sunt secundum se digna morte aeterna; quamvis non intellexerit relationem ad poenam aeternam. Et propterea sicut, stante huiusmodi relationis ad poenam aeternum ignorantia, naturalis ratio novit homicidium, sodomiam, et huiusmodi, esse peccatu illa quae, illustrati in Deo, vocamus mortalia; ita novit simplicem fornicationem esse peccatum quod nos vocamus mortale.

VII. Ad *primam* ergo objectionem Martini in oppositum, scilicet quod non probat ratio litterae nisi de concubitu meretricio, respondetur quod probat universaliter de omni concubitu solutorum. Quia in omni solutorum concubitu deficit naturalis ordo ad debitam educationem et instructionem prolis, ut declaratum est.

Et per hoc patet responsio ad *secundum*. Quoniam ratio non fundatur super incontinentiam prolis. Quamvis haec etiam annexa sit tali seminationi secundum se quia ex quo utrumque est solutus, non est ibi naturale vinculum certitudinis prolis. Potest enim concubina alteri se tradere, cum soluta sit: quamvis per accidens non se tradat. Unde in littera certitudo prolis ut fertur pro signo seu effectu, et non pro principali fundamento: ut patet in littera dicente: *Et inde est quod naturaliter inest manibus sollicitudo de certitudine prolis*, etc. Sed fundatur ratio super defectu naturalis ordinis ad educationem et instructionem, etc., qui invenitur in vago concubitu ex parte utriusque sexus.

Ad *tertium* dicitur quod ex omni simplici fornicatione, per se loquendo, nata est sequi generatio quamvis per accidens, ratione conditionum aliquarum personarum, non sequatur. Sed species moralis actus ex eo quod est per se, non ex eo quod est per accidens, consideratur.

Ad *quartam* dicitur quod responsio recitata. scilicet quod in concubinato aliquando invenitur per accidens provisio prolis, sed hoc non attenditur, sed id quod est per se, – est optima. Nec obstat instantia Martini quod Auctor non probavit fornicationem esse lege prohibitum Quoniam iam optime probatum est esse prohibitam lege naturali. et oppositum concubitus, scilicet matrimonialem, determinatum esse lege etiam positiva, ex eo quod ad bonum commune iste actus ordinatur.

VIII. Ad *quintum*, negatur sequela, scilicet Sequeretur quod fornicatio simplex non esset de se mala, sed tantum ratione iniustitiae quae ex ea sequi potest. Nam ipsa est de se mala: quia de se importat seminationem deordinatam privatione naturalis ordinis ad debitam educationem prolis, ita quod ista deordinatio ordinis naturalis ad talem finem non est aliqua iniustitia consequens fornicationem, sed est de sua ratione. Unde in littera dicitur quod *fornicatio simplex importat inordinationem quae vergit in nocumentum vitae eius qui est nasaturus*: et non dicitur quod importat *iniustitiam consequentem*, sed *inordinationem* praesentem, *quae vergit in nocumentum*, etc. Et propterea nulla fornicatio excipitur: quia talis privatio est de ratione omnis fornicationis, licet nulla sequatur proles per accidens, aut per accidens religiose proles educetur. – Et ad probationem consequentiae per simile de ictu lapidis vel sagittae, provisio quod nullus laedatur: iam patet responsio ex ipsa dissimilitudine. Quia actui fornicationis per se convenit privatio naturalis ordinis ad debitam educationem et instructionem, quia ad rationem eius spectat sed iactui lapidis vel sagittae non per se convenit occidere juxta percutere, sed per accidens, in quantum fit improvide; et propterea, si aufertur illi *improvidentia* (quod, quin accidens est, potest auferri), tollitur culpa. Sed non potest ut simplici fornicatione tolli per naturalem potentiam illa privatio quae per se inest. Et propterea non potest tolli illius culpa.

Ad id vero quod subditur sequi secundo, de concubitu meretricio, quod sit licitus, quia suppletur per aliam legem: – dicitur primo, quod sequela nihil valet. Quin non iniustitia consequens fornicationem, sed privatio spectans

ad illius rationem, reddit fornicationem illicitum, ut patet ex dictis. Et propterea nullus humana lex potest a simplici fornicatione tollere culpam.

Dicitur secundo, quod nulla lex recte concedit coitum meretricium: sed permittendum statuit. Et hoc est quod Augustinus dicit. Ex hoc autem quod fornicatio simplex statuitur permittenda ut vitandum maiora mala, non sequitur quod talis concubitus sit conformis rectae legi: sed quod sit impunitus ab aliqua recta lege. Cum quo stat quod ab aliqua alia superiore lege puniatur.

IX. Ad *sextum* dicitur quod neutro modo in proposito dicitur fornicatio peccatum mortale: sed tertio modo, scilicet ex eo quod in se continet deordinationem a naturali et debito fine, quod est continere in se iniuriam humanae vitae, ut patet, etiam si nihil aliud sequatur. Et propterea omnia quae subdit, vana sunt ad propositum. Et ratio litterae sufficiens solidaque subsistit.

X. Ad rursus obiecta a Martino, contra hoc quod fornicatio simplex ideo est mortale peccatum quia est directe et per se contra humanam vitam, respondendo, dicitur ad *primum*, quod licet multi fornicantes sint qui non intendunt generare, ipse tamen concubitus ad generationem per se ordinatur. Unde personarum talium intentio est per accidens, ad intentionem ipsius netus secundum se spectando intendit enim natura seminationem propter generationem.

Ad *secundum* dicitur quod intentio educandi prolem religiose in fornicariis est per accidens. Oportet enim intentionem esse per se ex naturali ordine et vinculo.

Ad *tertium* dicitur similiter quod non loquitur de intentione hominis qui fornicatur, seu ex parte operantis: sed de intentione ex parte actus fornicationis, qui per se ordinatur ad generationem prolis et non ad debitam educationem et instructionem, in coitu fornicario. Et propterea patet esse contra vitam humanam, non prout *vivere viventibus est esse*. sed ut vita educationem et instructionem sub se comprehendit.

Ad *quartum* dicitur quod nulla creata lege potest fieri ut fornicaria seminatio non habeat hanc deformitatem et privationem: quamvis possit forte lege privata, puta mulieris aut viri potentis, aut publica in aliqua civitate, provideri quod nocumentum quod deordinatio illa offert, non sequatur in prole, ordinando de educatione et instructione. Sed quoniam nihil horum aufert a fornicatione quin ipsa sit habens talem deordinacionem, ex qua est peccatum et culpa; ideo nihil horum obstat quin sit peccatum mortale. In enim se habet huiusmodi provisio ad concubitus naturalem deordinatum a suo fine, sicut se haberet similis provisio ad intentionem mentalem deordinatam alicuius de furando, vel de non educando aut instruendo filium. Nam sicut ex parte operantis, cum quis intendit furari, aut non educare aut non instruere filium, et res publica, aut alter parens, providet ne exeat in actum furti, aut ut puer educetur et instruat, non propterea tollitur peccatum illius, sed providetur ne exterius nocumentum sequatur; ita ex parte ipsius operis ipse coitus solutorum tendit ad malum, carens naturali ac debito ordine ad debitum bonum educationis et instructionis, et per hoc quod providetur ne producat fructum nocumenti proli, educando aliter et instruendo prolem, non tollitur quin coitus ille sit in se deordinatus et peccatum, sed providet ne noceat proli. Et si bene inspicimur, huiusmodi provisio, sive fiat per legem alicubi sive per privatam personam, attestatur quod fornicarius concubitus est in se inordinatus: nam si deordinatus non esset, non deberet huiusmodi provisiones id inventum ut proles sine nocumento evadat.

XI. Ad demum datos responsiones ad tria dicta Auctoris in littera, dicitur quod illi dicto. *Fornicatio importat nocumentum nasciturac prolis*, non satisfit dicendo quod non est verum in politia bene ordinata. Tum quia, quantumcumque politia aliqua tolleret nocumenta in prole, non posset tamen tollere quin coitus ipse solutorum in scipso esset privatus naturali ordine ad bonum debitum proli. Et ita, licet politia tolleret quod fornicatio non inferat actu nocumentum proli, nunquam tamen tolleret quin

ipsn in sc non continent nocumentum prolis, quod .Auctor dteir. Et sic stnt dictum Auctoris solidum.

Et licet hoc sufficientissime sufficiat, ad plenitudinem tamen doctrinae, dicitur quoque quod, quia nulla politia est melior politia Christi, quam in Ecclesia statuit, ct in hac fornicatio est nociva proli: ergo. – Dicitur quoque quod lex quiie tolleret huiusmodi nocumentum, nc seque- retur in prolem, attestaretur quod coitus ipse esset noci- vus proli. Nam ideo non provideret seminationi matrimo- niali, ct provideret fornicariae, quin illa non est nociva proli, et ista sic: et ideo isti allerunt remedium. – Dicitur quoque quod ordo provisionis prolis cx lege esset acci- dentalis, non naturalis. Coitus autem debet iudictri rectus vel non rectus mornlitr ex ordine vel deordinatione na- turali, non accidentali, ut saepe dictum est *. – Dicitur quo- que quod politia ista, ut experientia, magistra rerum, te- statur, est dc nunquam, aut valde raro contingentibus in humano genere, in quo tam late diffusu est fornicatio. Actus autem morales non sunt cx raro contingentibus excusandi.

Et per haec eadem omnino patet quod secundum di- ctum, scilicet. *Fornicatio privat prolem cura parentis*, «itat solidum et quod provisio legis nihil excusat peccatum, etc., ut primo modo diximus.

XII. Tertium autem dictum, scilicet, *Fornicatio tollit certitudinem prolix*, non excluditur per hoc quod potest fieri lex providens dc certitudine sufficiente ad educatio- nem prolis. Tum quiu pater in humano genere sollicitus naturaliter est non dc qualicumque certitudine, sed dc cer- titudine excludente alienum concubitum cum illa muliere : coitus autem solutorum non ponit per se vinculum ex- cludens alienum concubitum. Nec oppositum potest facere lex quin implicet duo contradictoria. – Tum quin hoc etiam esset per accidens, et non cx natura concubitus.

Similiter non excluditur per hoc quod, si mulier paucis se communicat, facilis est certitudo; si multis, rura est proles. Tum quiu primum est falsum, quod facilis sit cer- titudo in paucis. Immo coniugatnc cum altero tantum coe- untes, nesciunt an viri an adulteri sit filius, ut ipsae te- stantur. – Tum quia mas est naturaliter sollicitus de certi- tudine per exclusionem etiam unius alterius. – Tum quia omnia haec sunt per accidens. Nam per xe, cx quo soluta est. certitudo non adest cx natura vinculi. – Ridiculum autem est abiiccrc quod, ei cum multis, rara est proles. Nam nec raritas ncc frequentia prolis, facit culpam: sed destitutio naturalis ordinis .I debito nnturalique fine tanti boni humani.

Ex omnibus autem dictis patet quam vera ac solida sit Auctoris doctrina ac ratio, docens fornicationem esse mortale peccatum secundum sc: cum facillime, tine omni fuco, sine adminiculi-», omnes difficultates accidentes ex illo uno fundamento solutae sint. Dicitur enim in IV *Phy- sic.* *, quod *quod quid est* solvit omnes difficultate*.

XIII. Superest modo monstrare dicentibus quod forni- catio simplex non est mortale peccatum nisi quia prohi- bita divina lege, quod ignorant divinum legem. Lex di- vina in novo Testamento nullum praeceptum pure morale continet nisi de actibus cx suo genere bonis aut malis. Sed praeceptum dc fornicatione est praeceptum pure mo- rale. Ergo sic negativum est dc actibus per sc malis, – Et non dc per sc malis vcnialitr quia nullum in lege nova invenitur pure morale praeceptum obligans ad mor- tale, de actu per sc malo vcnialitr. – Ergo est dc actu per se malo mortaliter. Quod est intentum.

Dixi, *pure morale*: propter praeceptum dc fide fideique sacramentis, ut. *Qui non crediderit ct bapti^atus fuerit, con- demnabitur* *, etc. – Minor est per sc nota, scilicet Prae- ceptum de non fornicando est pure monde. Et declarari posset ex distinctione praeceptorum moralium ab aliis: sed nunc non oportet.

Maior autem probatur, primo, inductive, discurrendo per omnia praecepta moralia Christianae vitae. Nisi quis afferat instantiam dc ipsa fornicatione. Qune ctinm instantia nulla ratione fulta esset. Tum quin fornicatio connumeratur, *ad Galat.* v *. et *ad Ephes.* v .♦ pluries, ct *Apocal.* ix .** et XXI *, *ad Rom.* t **, Il *ad Cor*, xn ***, inter mala cx

suis speciebus. Non ergo ip»a sulu non est mala cx genere, sed tantum quin prohibita. – Tum quia Deus non invidet homini. Et reliquas licitas delectatione*, homini concedit. Cur ergo istam solam vetuit? – Tum quin ratio subest manifeste quod fornicatio est ex propria specie mala.

Probatur deinde ratione. Quia omne praeceptum mu- rale humanum divinae legis in hoc uno verbo impletur, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* ut *ad Rom.* xni dicitur! ubi expresse dicitur . post, *Non adulterabis, Non occides*, etc.: *Et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut teipsum: ple- nitudo ergo legis est dilectio.* Dixi, *humanum praeceptum*: propter praecepta quae sunt de Deo, ut. *Diliges Dominum Deum tuum* ., ct huiusmodi. Ex hac autem Apostolica do- ctrina habetur quod praecepta negativa sunt contra hu- nt mum bonum, quin sunt contra dilectionem hominis, qua homini bonum velle debemus unde praemisit .: *Ne- mini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis* Si ergo praeceptum de non fornicando est praeceptum divinae legis, ergo est dc netu contra humanum bonum: alioquin non impleretur diligendo proximum sicut seipsum. Si lutem est de actu contra humanum bonum, ergo est de actu qui cx sua propria ratione est peccatum mortale; ct c*t prohibi- tus quia mulus, c! non malus quia prohibitus. – Et con- firmatur. Quin fornicatio tn se aut est contra dilectionem proximi seu humanam: aut nnn. Si est contra dilectionem proximi lut humanam, habetur intentum. Si non. ergo plenitudo legis non em dilectio: contra Apostolum.

Nec effugitur haec ratio dicendo quod fornicatio est ex propria ratione mala mornlitr, sed non adeo mala quod sit peccatum mortale’ sicut *mendacium est secundum Sr pravum* ., non tamen est peccatum mortale ex suo genere. Hoc enim cM mutare quaestionem, ct reducere ad princi- pium. Cur Deus hoc solum veniale ex genere constituit ex prohibitione mortale* cum omnia reliqua mala moraliu cx suo genere venialia, non nisi ut venialia prohibuerit: Nunquid gaudet Deus in multiplicandis peccatis mortalibus? Et cum nulla possit rationabilis causa huius singularitatis assignari restat ut fateamur quod ideo est n Deo prohi- bitu quiu est secundum sc main: et ideo sub netemn poena prohibitu, quiu est. non praeter, sed contra bonum nota- bile humano generi debitum, ut declaratum <t . . Er gra- tius ngnrnus divo Thomae, qui nos haec docuit.

XIV. Sed quod multos in hac et in aliis moralibus ma- teriis decipit, est quia non penetrant quod rectitudo na- turalis in humanis actibus non est secundum ea quae per accidens contingunt: et quod certitudo mathematica non est expetentia in moralibus, sed demonstrationes morales tunc sunt certae cum ostendunt id quod per sc ct ut in pluribus rectum aut non rectum est; ct haec ad constru- ctionem universalis in moralibus sufficiunt, nisi apud di- sciplinae incapaces, etc. ’ Quo fit ut saris inerudite dicatur quod privatio ordinis ad generationem non est adaequata et propria ratio quare concubitus reddatur illicitus, quia concubitus cum sterili uxore non est aptus ad generatio- nem ct tamen est licitus: ita quod non erubescunt dicere quod, qunntnmcumque concubitus cum sterili per accidens sit ineptus ud generationem, ex hoc sequitur quod non or- dinari ud generationem non est praecisa ct adaequata ratio illiciti, quin ubicumque inveniretur ex quocumque acci- dente, constitueret illicitum. Hic enim Martini error into- lerabilis, destructivus totius philosophiae moralis, miscendo per sc et per accidens, et ex his quae sunt per accidens falsificans universale ex his quae sunt per se. satis exclu- sus est ab Aristotele docente * quali* in moralibus cer- titudo, qualia sint moralia universalia: praevisus ct exclusus est ab Auctore, in libro *Contra Gent.* * et hic. Perit omnis doctrina, nisi sistatur in hi* quae sunt per sc. Dc ratione seminationis voluntariae est quod secundum se ordinetur ad generationem, ncc hoc unquam auferri potest: sed cx accidentibus aegritudinis vel aetatis, etc., fit per accidens ut in hac non sortimur effectum generationis. Hoc autem non accusat concubitum coniugalcM. quin per accidens est: sicut ncc id quod est per acciden* excusat concubi- tum fornicarium.

• Qs Xc.

• |a rc»r 1 1 cont ei 4

• Or t. m 6.

• AfWU] £Aç i* nr.arni . S. V D» *CL X.

• Iuxnbxr ‘. Ven 1

* Acjcm £* ne* I >> n 4 . TŮ. ū> h Ů. ti p. *

• Vsjx à

• An t

• Ven u

•IM

• t>. Ul.

• UoraL WXIU.) XII >’ XI

• Mmç, c*p τβ1» IO

* VtflK ta ** \ «n J si . VIt», H .. V cf« 59 ... V<t» JJ

XV. In eodem articulo secundo, in cake corporis articuli, adverte primo, cx Auctore in cxxifi cop. III *Contra Gent.*, quod inter netu* naturales solo generatio directe ordinatur ad commune bonum: comestio enim ct nlia ad personale bonum ordinantur. Et propterca oportet huiusmudi netum legibus divinis ct humanis determinare., quoniam de ratione legis est quod rcspicint commune bonum, ut patet cx definitione legis in praecedenti Libro * datu.

Advene secundo , quod fornicatio simplex concluditur in littera et quod est vagus concubitus, quia est praeter matrimonium, quod importat per sc seu naturale (hoc est, secundum naturum) vinculum personarum coeuntium ad generationem, educationem, instructionem, defensionem promotionemque prolis (est siquidem fornicatio concubitus solutorum): ct quod est peccatum mortale, quia est contra bonum prolis educandae.

XVI. In responsione ad secundum eiusdem articuli, Martinus occurrit ., non infitiuns doctrinam responsionis, sed consonantium ad historiam. Quin Osce non praecepit Dominus quod fornicaretur: sed eam quae fuerat fornicaria, acciperet in uxorem. Nec praecepit ut ex eu generaret fornicando filios: sed ut iam natos filios fornicarios faceret suos per adoptionem. Et hoc probat auctoritate Augustini ct Gregorii dicentium quod *meretrix recepta est in castum confugium*, seu pudicitiam.

Ad hoc dicitur quod, licet dc hoc actu Osce diversi-mode dicatur, ut alibi . Auctor dicit: quantum tamen ad propositum spectat. Auctor respondet admittendo quod fuerit coitus vere fornicarius secundum communem cur-

sum. Quoniam si cum ista admissione »tat quod simplex fornicatio est dc sc peccatum mortale, multo magi» stat sine ista admissione. Unde amplectenda erat illa responsio etiam si historia aliter exponi possit. Quum non est praesentis negotii discutere: cum etiam diversitas litterarum certitudini obstare videatur.

XVII. In responsione ad tertium, Manini molestia primo occurrit , hanc responsionem dicens esse obscuram nims. Quia uut aiiçillae erant uxores: aut non. bi non. ergo erat fornicarius concubitus. Si sic, hoc erat in responsione exprimendum.

Occurrit deinde Petrus dc Palude, in Quarto, dist. xxxi, qu. i. art. 3, dicens non videri verum quod ludas mortaliter peccavit vendendo loscph, ut Auctor dicit: quia hoc fecit ad liberandum cum a mone.

Ad Murtinum dicitur quod Auctor expresse remittit claritatem solutionis ad futurum tractatum de matrimonio, ut in proprio loco tractaret quamque materium. Et ideo Martinus, truncatam hunc responsionem, sine ista remissione, referens ct arguens, melius fecisset tacendo.

Ad Petrum nutem dicitur quod, cx quo loscph erat in cisterna sine aqua . unde poterat extrahi cum vita et liberlate, non erat opus eripere libertatem loscph ut salvaret illius vitam. Et ideo non excusatur u venditione fratris: hec excusetur a tanto, propter bonam intentionem. Pote rat enim facile cum Ruben conferre, aut patri secreto indicare, aut cum extrahere occulte a fratribus. Et ric fecit contra illud praeceptum: *Non sunt facienda mala ut evengiant bona* ■

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM FORNICATIO SIT GRAVISSIMUM PECCATUM

1¶ *Conf. Gent.*, cap. <:xui; *De Malo*. qu. n, art. io; qu. xv, art. j, »d 6.

tertium sic proceditur. Videtur quod JEq JS?» fornicatio sit gravissimum peccatum.

JTanto enim videtur peccatum gravius, quanto cx maiori libidine procedit. Sed maxima libido esi in fornicatione: dicitur enim in Glossa *, I *ad Cor.* vt *. quod ardor libidinis in luxuria est maximus. Ergo videtur quod fornicatio sit gravissimum peccatum.

2. **P**raeterea, tanto aliquis gravius peccat, quanto in rem sibi magis coniunctam delinquit: sicut gravius peccat qui percutit patrem quam qui perculit extraneum. Sed sicut dicitur I *Cor.* vi * *qui fornicatur, in corpus suunt peccat*, quod est homini coniunctissimum. Ergo videtur quod fornicatio sit gravissimum peccatum.

3. **P**raeterea, quanto aliquod bonum est maius, tanto peccatum quod contra illud committitur videtur esse gravius. Sed peccatum fornicationis videtur esse contra bonum totius humani generis, ut ex praedictis * patet. Est etiam contra Christum: secundum illud I *ad Cor.* vi *: *Tollens membra Christi,faciant membra meretricis?* Ergo fornicatio est gravissimum peccatum.

Sed contra est quod Gregorius dicit * quod peccata carnalia sunt minoris culpae quam peccata spiritualia.

Respondeo dicendum quod gravitas peccati aliquius altendi polest dupliciter: uno modo, secundum se; alio modo, secundum accidens. Secundum se quidem attenditur gravitas peccati ex ratione suae speciei, quae consideratur secun-

dum bonum cui peccatum opponitur. Fornicatio autem est contra bonum hominis nascituri. Et ideo est gravius peccatum secundum speciem suam peccatis quae sunt contra bona exteriora, sicut est furtum et alia huiusmodi: minus autem peccatis quae sunt directe contra Deum, el peccato quod est contra vitam hominis iam nati, sicut est homicidium.

Ad primum ergo dicendum quod libido quae aggravat peccatum est quae consistit in inclinatione voluntatis. Libido autem quae est in appetitu sensitivo diminuit peccatum: quia quanto aliquis ex maiori passione impulsus peccat, tanto levius est peccatum. El hoc modo in fornicatione libido est maxima. El inde est quod Augustinus dicit, in libro *de Agone Christiano* *, quod *inter omnia Christianorum certamina , duriora sunt tcl praelia castitatis, ubi est quotidiana pugna, sed rara victoria*. Ei Isidorus dicit, in libro *de Summo Bono* *, quod *magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo quam per aliquod aliud*: quia scilicet difficilius est vincere vehementiam huius passionis.

Ad secundum dicendum quod ille qui fornicatur dicitur peccare in corpus suum, non solum quia fornicationis delectatio consummatur in carne, quod etiam in gula accidit: sed etiam quia contra bonum proprii corporis agit qui fornicatur, inquantum scilicet indebite illud resolvit ct inquinat, et alteri commiscet. Nec tamen propter hoc sequitur quod fornicatio sit peccatum gravissi-

Va» 9. ¶

l*Hh.wp tut. p V

*<¶» n

•h rx»p iJ *ut* i cml caadHi *

* *DtfaUit* .qi> L Irt 6. Bd 4

nuat *Kiait* IV. iÜ 0 - s. T. , xr

um it »H.

• LaUttii - Vcft i*

¶i<Λ cip n». I , Th lib. U, n S. - u

* Vm. Ct

• Λη. i

• Vm. f.

N4

Ub 111. xti

* *Ihrtl.* m. XXXIU. a; xa. »i u t <t »v

mum : quia ratio in homine praeualet corpori : unde, si sit peccatum magis repugnans rationi, grauius erit.

Ad tertium dicendum quod peccatum fornicationis est contra bonum speciei humanae inquantum impedit generationem singularem unius hominis nascituri. Magis autem pertingit ad rationem speciei qui actu iam participat speciem quam qui est potentia homo } Et secundum hoc etiam homicidium est grauius quam fornicatio et omnes luxuriae species. tanquam magis bono speciei hu-

manae repugnans. – Bonum etiam diuinum est maius bono speciei humanae. Et ideo etiam peccata quae sunt contra Deum, sunt maiora. – Nec fornicatio est directe peccatum in Deum, quasi fornicator Dei offensam intendat: sed ex consequenti, sicut et omnia peccata mortalia. Sicut enim membra corporis nostri sunt membra Christi, ita etiam ct spiritus noster est unum cum Christo: secundum illud I ad Cor. vi *: *Qui adhaeret Deo, unus spiritus est.* Unde etiam peccata spiritualia sunt magis contra Christum quam fornicatio.

a) humo. – ADtFKl pC cl 4· humiui H.

Commentaria Cardinalis» Caietani

Is articulo tertio eiusdem ccontcsimaequinquagcsimacquaretac quaestionis, dubium occurrit cx Murtino, ibidem *, in qu. iv, circa conclusionem, scilicet, *Fornicatio est peccatum grauius furto*, etc.: ct illius rationem, scilicet, *quia es[contra bonum hominis nascituri.* Arguit ergo contra . Primo. Funum est expressius contra praeceptum Dei datum Moysi quam fornicatio simplex. Ergo. – Antecedens probatur. Quia furtum expresse continetur m decalogo: fornicatio autem simplex non nisi per viam sequelae, si continetur inter illa.

Secundo. Qui furatur facit iniuriam certo et determinato proximo; ct reipublicae, turbando pacificum statum eius. Qui fornicatur nulli determinato proximo facit iniuriam. Ergo. – Probatur minor. Quin si sic, hoc maxime est, ut dicit Thoma*, quia facit iniuriam homini nnsstituto. Sed hoc non. Quia si facit illi iniuriam fornicando, vel hoc facit quia non generat; vel quia non nutrit, nec educat; vel quia illegilimat. Sed non primum, ut patet. Nec tertium. quia hoc non spectat ad vitam hominis. Ncc secundum : quin isti actus non sunt actus fornicationis, sed iniustiliac, α quolibet actu fornicationis distincti.

Tertio. Quidquid dat alicui actui gravitatem culpae, illud dat gravitatem culpae cuicumque actui in quo reperitur. Sed esse contra vitam hominis nascituri non dat caelibatui quamcumquc gravitatem culpae: in quo tamen per se et ex intentione reperitur. Ergo non dat actui fornicario: in quo etsi reperiat, non tamen per se ncc cx interitione.

Quarto. Supposito quod fornicatio inferat nocumentum vitae homini nascituro, arguitur. Fornicator non tenetur non esse causa huiusmodi nocumenti. Fur tenetur non esse causa nocumenti. Ergo. – Si dicatur quod, licet non teneatur non esse causa illius nocumenti, tenetur tamen non esse causa per actum fornicatorium : cx hoc habetur intentum, scilicet quod hoc quod est agere contra bonum hominis nascituri, non est in se malum, ncc dat actui fornicario gravitatem, sed e contra. Nam cum quis sine actu fornicario vel alio actu culpabili agit contra vitam hominis nascituri, tunc non infert culpabiliter nocumentum: si autem mediante fornicatorio actu, tunc infert culpabiliter. Ergo nocumentum culpabiliutem recipit ab actu, et non c contra.

Quinto. Furtum per sc ct ex intentione est in nocumentum proximi. Fornicatio non est per sc ct ex intentione contra vitam hominis. Ergo, etc.

Sexto. Furtum nominat actuale damnum proximi, cum quo non stat utilitas proximi. Fornicatio non dicit actuale damnum prolis, cum quu stat utilitas, scilicet nutritio ct educatio prolis debita conueniens. Ergo, etc.

Septimo. Furtum nihil penitus includit utilitatis circa proximum. Simplex fornicatio, quoties ponit nocumenta hominis nascituri in educatione, ponit bonum cius in esse. Ergo, etc.

Octavo *. Fornicatio simplex non est contra vitam hominis nascituri; nec aufert per se cx intentione ea quae ad conservandam ct meliorandum vitam spectant; ncc in-

tendit per se aliquid ad quod huiusmodi ablatio necessario sequatur. Ergo ratio Auctoris non videtur.

II. Ad *primum* horum, negatur sequela. Gravitas namque maior peccati non attenditur penes expressionem in decalogo: ui patet cx eo quod sodomia est grauius peccatum quam furtum, ct tamen non est expressa in decalogo, furtum autem est expressum.

Ad *secundum*, negatur secunda pars antecedentis. Quoniam qui fornicatur, sicut certum ct determinatum semen emittit, ita certae ct determinatae proli iniuriatur. – Et cum contra hoc arguitur quia, si iniuriatur proli, vel quia etc.: respondetur quod nullo illorum modorum, sed quarto motio. scilicet quiu est actus veneretis privatus debito ordine nJ bonum prolis. Talis autem actus est actus fornicationi*, et non est actus imustitiac distinctus ab actu fornicationi*, ut patet.

Ad *tertium* dicitur quod maior non est veru, nisi adjungatur lv *eodem modo*, ita quod dicatur. *Quidquid dat alicui gravitatem culpae, illud eodem modo, seu sub eadem ratione. in quocumque alio invenitur*, quod *dat gravitatem culpae illi.* Sed tunc minor est falsa. Esse enim contra vitam hominis nascituri ut stat sub deardinata ratione, dat gravitatem culpae fornicationi, et cuicumque alteri in quo sic reperitur. Sed non sic reperitur in caelibatu. – In quo etiam invenitur per accidens: quoniam per *e caelibatus tendit nd *cogitandum quae Domini sunt**.

Ad *quartum* dicitur quod fornicator, ut sic, infert nocumentum proli inquantum in sc est: ct tenetur non esse causa, quia tenetur ad non exercendum actum deordintum tali privatione. – Responsio autem quae ibi recitatur, potest reduci ad bonum sensum nunc dictum, ct impugnatio nihil valet. Advertendum namque est quod bonum ct malo tam naturae quam fortunae, non faciunt differentiam actuum ct habituum moralium, nisi pracintcUigantur ingredi ordinem moralium. Ordo autem moralium ex habitudine ad rationem statuitur, ita quod huiusmodi bonum vel malum prout conforme mtioni, rectificat actum appetitus tam elicutum quam imperatum; ut difforme autem, reddit ipsum malum. Malum ergo humanae vitae potest esse obiectum et conforme, et difforme rationi. Et ideo secundum sc nec bonum ncc malum reddit actum. Nam si malum humanae vitae sumatur ut conforme rectae rationi, puta ut poena debita ab co qui potest talem poenam infringere, sic actus contra bonum humanae vitae est bonus: ut patet cum iudex interficit latronem. Si vero consideratur ut dirtormc rationi, puto ut illatum absque rationabili causa, auctoritate, etc., sic reddit actum malum. Et quia bono humanae vitae ut obiectum est actus vencroi, debetur quod sit intentum ab eo secundum se; consequens est quod omnem actum venereum destitutum n tali ordine reddit malum, nc per hoc, reddit actum fornicationis.

Ad *quintum*, negatur secunda pars antecedenti*. Quoniam fornicatio per sc, et ex intentione operi». intendit nocumentum proli* (quamvis non ex intentione operantis); quia est actus destitutus debito ordine ad bonum prolis.

* Conclu», i.

*Adobiect.i. cont conduc i

Ad *textum*, negatur sciiüda par» antecedenti.*, loquendo per *c. Quoniam cum fornicatione non stat per »e educatio cl instructio debita prolis. – Ixiquendo autem in antecedente per accidens, neganda est consequentia. Quia ex hi* quae »unt per accidens non variatur substantialis gravitas criminis.

Ad *septimum*, negatur consequentia. Quoniam bonum quo, quantum in sc est, privat fornicatio, est maius quam bonum quo privat furtum: quanto educatio ct instructio maior est exterioribus bonis, quae furto subincnt. Gravitass enim substantialis peccatorum, dc qua agitur, pensatur cx

obecto per sc: et non cx circumstantiis utilitatis uut damni udiuncti.

\d *octavum* dicitur quod, ut saepe dictum ct prob-ilum est -, fornicatio directe ct per sc, c.< parte opens, intendit ad malum educationis et instructionis: quamvis possit effectu» impediri; quod non aufert malitiam suum actui.

Et ideo tam ratio quam conclusio Auctoris stat solida. ~ Et tu hinc bene notu quod peccata carni* dicuntur *minons culpae* -, non respectu peccatorum quibus proximus offenditur in boni* exterioribus, sed respectu spiritualium peccatorum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IN TACTIBUS ET OSCULIS CONSISTA I' PECCATUM MORTALE

/J· Vfrit., qu. xv, n. 4, De Malo, qu. tv, «n. i8j *Ad Ephr.f*^ cap. γ, ted. 11.

n quartum sic proceditur. Videtur quod in tactibus et osculis non consistat peccatum mortale. Apostolus cnirn, *ad Ephes.*

w dicj(. *Fornicatio autem et omnis im-*
munditia, aut avaritia, ne nominetur in vobis: sic-
Vm »- *ut decet sanctos.* Subdit autem *: *aut turpitude*, -
» :- Glossa ♦ t m tn osculis et amplexibus >; *aut*
stultiloquium. « *ut blanda verba* »; *aut scurrili-*
v,ri δ *tas.* < *quae a stultis curialitas dicitur, idest iocu-*
laritas >. Postea autem subdit *: *Hoc enim scitote,*
intelligentes, quod omnis fornicator aut immun-
us aut avarus. quod est idolorum servitus, non
habet haereditatem in regno Christi ct Dei: ubi non replicat de turpitudine, sicut nec de stultiloquoio aut scurrilitate. Ergo ista non sunt peccata mortalia.

2. Praeterea, fornicatio dicitur esse peccatum mortale ex hoc quod per eam impeditur bonum prolis generandae et educandae ♦ Sed ad hoc nihil operantur oscula ut tactus, sive amplexus. Ergo in his non contingit esse peccatum mortale.

3. Praeterea. illa quae sunt secundum se peccata mortalia, nunquam possunt bene fieri. Sed oscula et tactus ct huiusmodi possunt quandoque fieri absque peccato. Ergo non sunt secundum se peccata mortalia.

Sed contra . minus est aspectus libidinosus quam tactus, amplexus vel osculum. Sed aspectus libidinosus est peccatum mortale: secundum illud Malth. v*; *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo.* Ergo multo magis osculum libidinosum, et aha huiusmodi. sunt peccata mortalia.

2. Praeterea, Cyprianus, *ad Pomponium de Virginitate* '. dicit: *Certe ipse concubitus, ipse amplexus, ipsa confabulatio et osculatio, et coniacentium duorum turpis etfoeda dormitio, quantum dedecoris et criminis * confitentur* Ergo per prae-

dicta homo fit reus criminis. Idest peccati mortalis.

Respondeo dicendum quod aliquid dicitur essu peccatum mortale dupliciter. Uno modo, secundum speciem suum. Et hoc modo osculum, amplexus vel (actus, secundum suam rationem non nominant peccatum mortale. Possunt enim haec absque libidine fieri: vel propter consuetudinem patriae, vel propter aliquam necessitatem aut rationabilem causam.

Alio modo dicitur aliquid esse peccatum mortale ex sua causa: sicut ille qui dat eleemosynam ut aliquem inducat ad hacresim, mortaliter peccat propter intentionem corruptam. Dictum esi autem supra * quod consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale, et non solum consensus in actum. Et ideo, cum fornicatio sit peccatum mortale, et multo magis aliae luxuriae species, consequens est quod consensus in delectationem talis peccati sil peccatum mortale, et non solum consensus in actum. Et ideo, cum oscula ct amplexus ct ? huiusmodi propter delectationem huiusmodi fiant, consequens est quod sint peccata mortalia. Et sic solum dicuntur libidinosi. Unde huiusmodi, secundum quod libidinosi sunt, sunt peccata mortalia.

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus ideo non resumit illa tria, quia non habent rationem T peccati nisi secundum quod ordinantur ad praecedentia.

Ad secundum dicendum quod oscula ct tactus, quamvis secundum se non impedian bonum prolis humanae, procedunt tamen ex libidine, quae est radix huius impedimenti. Et ex hoc habent rationem peccati mortalis.

Ad tertium dicendum quod ratio illa concludit quod huiusmodi non sunt peccata secundum suam speciem.

at; crimini*. – fit «d: t P*G; pro amSfrnhtr, cttnjilclur c4. 4.
j») at. – Om. PKa.

γ, – uamit 1'4 cl etsi

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo quarto eiusdem cntcsimacquinquagesimaequar-
tnc quaestionis, dubia duo difficillima occurrunt. Alterum,
dc intentione Auctoris: quid scilicet intclligat Auctor no-
mine osculi, Uctus, amplexus, etc., *libidinosi*, positi inter

peccata mortalia. – Mlcrum de veritate dubii huius an sci*
licet osculum sic libidinosum causa delectationis sensibilis
quae in osculo sentitur, sistendo ibi, Mt peccatum morule*.

Est autem primi dubii* «alio quia osculum, amplexus

SrxMA> Tumu D. Tiihnax T. VII.

*1

d Cor., c>r
ven j4

ct uctu* dupliciter poscunt dici libidinose. Primo, cx intentione ordinanti* huee ad opus malum vel morosum delectationem operis muli, puta fornicationi*, adulterii, etc. Et sic non est dubium quin sint peccata mortalia quuecumque ad hoc ordinantur. – Alio modo, cx intentione ordinantis hacc ad solam delectationem quae in letis actibus sentitur. Constat enim oscula sic factu intra latitudinent libidinosorum claudi quoniam delectatio istu est delectatio «ecundum tactum infra latitudinem venereorum; unde et materia impudicitiae ponitur ♦. Sed .m sint libidinosa mortaliter dc quibus Auctor in littera loquitur, non constat.

Apparet autem cx tribus in littera quod per libidinosa non intendit Auctor nisi ordinata ab exercente lutee ad actum vel delectationem mortalem. *Primo*, quia expresse in littera contra peccata cx sua specie distinguuntur peccata cx causa: et manifestatur hoc in eleemosyna propter haeresim. Et sic osculum dicitur mortale, sicut eleemosyna, propter mulum finem. – *Secundo*, quia subsumitur quod oscula, etc., cum hunt propter delectationem operis morulis. sunt mortalia: ct subditur, *Et sic solum sunt libidinnsa*. – *Tertio*, apparet etiam hoc idem cx hoc quod, si oscula sic libidinosa essent mortalia, iam essent mortalia ex suo genere: quia cx propria ratione, absque eo quod ordinentur ad delectationem cuiuscumque morulis operis. Habent enim huiusmodi delectationem sensibilem Et sic non distinguerentur iu littera contra peccata mortalia cx sua specie.

In oppositum autem est quia, »i Auctor intendit quod oscula ct huiusmodi lme solum ratione sunt peccata mortalia. scilicet si ex intentione operantis ordinantur ad mortale peccatum, non oportuisset hunc laborem assumere: quoniam de hoc nullus unquam dubitavit, quod possint esse mortalia cx line operantis. cum etiam opera bona possint sic esse mortalia. Aliud ergo quaeritur quam cx tine operantis, cum quaeritur an in oculis constet mortale peccatum. Et aliud determinatur cum respondetur quod osculum libidinosum est mortale peccatum.

II. Secundi veru dubii * ratio est. primo, ex Martino ** tenente partem negativam, scilicet quod non est mortale; et attribuyente Aucturi partem ntfirmahiam, et contra arguente. Tum *primo* quia nec exercitium horum actuum, nec delectatio ipsa consequens, alicubi repentur prohibitu sub poena peccati mortalis.

Tum *secundo* ., quia secundum Auctorem hic, in responsione ad primum. Apostolus non replicavit turpitudinem inter mortalia, *quia non habent nomen . peccati oscula, amplexus, etc., nisi secundum quod ardinantur ad praecedentia*, scilicet fornicationem, immunditiam, etc. Constat enim quod sistens in illn delectatione non ordinatur in fornicationem, etc

Tum *tertio* ., quia nec auctoritas Domini, Mardi. v, alata in littera *, Qiri *viderit mulierem ad concupiscendum cam* etc., iuvat. Quia, ut patet, loquitur dc ordinalia ad actum mulum, etc. – Nec alhita * auctoritas Cypriani. Quia loquitur contra impudicitiam virginum quae dormiebant cum masculis, ct nihilominus se virgines dicebant. Et intendit quod illi actus crimen confitentur non per exivtentiuni criminis, sed per ilketionem ct testificationem: quia scilicet alliciunt ad crimina, ct attestantur crimini ut signa propinqua.

Tum *quarto* ., quia ratio litterae non valet: Consensus in delectationem peccati mortali-» est peccatum mortale: Ergo, si oscula, tactus et amplexus propter delectationem fiant, ipsa erunt mortuliu peccata. Licet enim antecedens sit verum, consequentia tamen nihil valet, ut patet

Tum *quinto* ♦, quia oscula ct huiusmodi, ut sistunt in delectatione, sunt antecedentia ud actum ct delectationem coitus, et non consequentia. Ac per hoc, possunt habere proprios consensus antecedentes consensus tam in actum quam in delectationem, et non consequi illos.

In oppositum autem est quod *ad Gal.* v * ponitur impudicitia peccatum mortale.

III. Ad evidentiam horum, simul tractandum est dubium utrumque. Et sciendum quod oscula, tactus ct amplexui,

quutcmis sunt delectabilia quaedam secundum sensum tactu*, sunt secundum suam naturam actus circumstantes coitum. De amplexu quidem et contactu patet manifeste : de osculi* autem eadem apud omnes est ratio. Et animalin alia, ct communis, ut puto, hominum vcnercis actibus vacantium inclinatio seu usu* testatur. Et superius, in urt.t. huius quaestioni*, Auctor hoc dixit. Et ratione comprehenditur: quia natura directe hos actus ordinavit ad concubitum, et ideo posuit in cis delectationem.

linee autem propositio, st iungdtur illi universali regulae. scilicet. *Car’cumstantrae actus, ut circumstantiae sunt, habent idem motivum seu obiectum moraliter quod habet actus quem circumstant* (et hacc non eget probatione: quoniam mm aliter e*scnt eiusdem speciei): ex his duabus propositionibiis sequitur manifeste quod oscula, tactus ct amplexus, quaternis delectabilia quaedam sunt secundum teatum. n i unam et eandem delectationis speciem spectant nd quum spectat delectatio consequens coitum, quem circumstarent *i adesset. Et hinc manifeste sequitur quod oscula et huiusmodi cum uxore nd concubitus mstrirnoni illi* delectationem , cum soluta ad fornicationis delectationem. cum uMisiingmncn nd incestu» delectationem spectam. Et proptcrca cum uxore non sunt peccata monatii, cum aliis autem sum mortalia peccata.

IV. Et quoniam huic rationi potest responderi dicendo quod habet locum in oculis, etc., quando sunt circumstantiae c.iiiu -. non autem quando non sum circumstantiae coitu*. sed cdin.lnm sc, ut de ipsi» nunc est quaestio: oportet hoc excludere. Et primo excluditur per hoc qaod in prima propositione assumptum est, scilicet quod amplexui ct huiusmodi , quatenti . «mit delectabilia secundum tactum, sum stcmidum suam naturam circumstantiae coitus. Ex lu>c enim equitur quod. »ivc Jrcunutent actu coitum sive non, hanc habent naturam, quod ud bonitatem vel malitiam muralem non spectant nisi ut circumstantiae* ex quo sum 'ecundum sc netus circumstante-. Et si haec non sunt bomi \cl mala moraliter nisi ut circumstantiae, oportet qitâd eiusdem bonitatis \cl malitiae sint ct secundum se, et ut circumstant actum coitus. Quod esi intentum.

ExJuditur secundo, per hoc quod actus isti, quatenus hccundum t «erum delectabile* sunt, directe cl per se ordinati sum a natur» ad concubitum : ut in aliis .immulibux natura testatur. Ac per hoc. quando hunt inquantum secundum tucium delectabiles, si ordinantur ad concubitum \ci illius delectationem ex intentione operantis, consummatam perfectionem sui ordinis acquirunt. Si Vero cx inlumiuK operanti* ab ordine «id concubitum et illius delectionum retrahuntur, ex quo tamen consentitur cis secundum illud cx quo. qunnlum in sc esi, ordinantur directe ud concubitum 'cl illius delectationem, scilicet secundum quod sum delectabiles secundum luctum, licet non cunsentiutur in ipsum ordinem id concubitum vel illius delecuinoncm, redeunt ad naturum suae speciei; quoniam non referre hos uctus ul delectabiles, ad suum, quanium in sc c.t, hiium. non aufert illis propriam speciem; quia propriam speciem habent cx hoc quod secundum sc ordinamur ad talem finem, et non cx hoc quod ub operante ordinantur ad talem tincm ; sicut dc seminatione humana superius * dictum est quod non ex fine operantis, sed ex . ut / c.-tue operis secundum sc speciticatur.

V. Quod autem hacc sit Jocirina .Auctoris hoc in loco, manifestatur primo, cx hoc quod distinguit oscula et huiusmodi in duo genera: scilicet secundum sc; et libidinosa, quae censet mortalia. Constat autem quod actus isti quatenus delectabiles secundum lactum, sunt libidinosi. Tum quia ipse coniugulis concubitus, si hui delectationis causa, libidinosus dicitur; ut etiam in calce ♦ secundi articuli huius quaestionis habes. – I um quia conscientiae remorsus ac stimulus unumquemque his irretitum sollicitat ul reum, et non irretitum arcet, ut peccatum venereum haec ingerem». – I um quin agere hacc ub delectationem vereatur personae coram aliis, ipsam talium actuum impudicitiam suo pudore attestantes Cuius signum «t quod cuniuges, inter quos praesumitur quod delectationis causa hacc exerceant, «uvent s»bi ab huiusmodi actibus coram alii».

* CL. OBin. till. – Or. Urtrij. qa r. ia prtoap

Secundo putei cx ipso processu Interne, qui nil omnino vnlcrc sine hac propositione: *Oscula, etc., propter delectationem, ordinantur ad delectationem concubitui*. Nom in littera fit ista maior, *Consensus in delectationem fornicationis, etc., est peccatum mortale*: et subtmittUl una cuu-salis» scilicet. *Et ideo, cum oscula et amplexus huiusmodi propter delectationem huiusmodi Jiant, consequens est quod sint peccata mortalia*. In qua propositione causali, nisi includatur illa minor, scilicet. *Oscula, etc., propter delectationem, ordinantur ad delectationem concubitus*, nullus sensus secundum planum litterae expositionem haberetur. Dicendo namque. *Et ideo, cum ista Jiant propter delectationem huiusmodi*, idest concubitus antdicti, aperte supponit ista ordinari ad delectationem concubitus ut ad finem. – Et confirmatur ex eo quod statim »ubiungitur, scilicet; *Et sic solum dicuntur libidiosa*. Constat enim hoc non esse verum nisi comprehendat haec ut fiunt quatenus delectabilia secundum tactum : quoniam sic patrata constat claudi sub libidinosi*

VI. Ad intelligendum autem plane litteram, scito quod oscula, etc., dupliciter sumuntur. Primo, absolute. Et «e non significant aliquid inordinatum. Et propterea possunt licite fieri m signum benevolentiae, iuxta patriae consuetudinem, vel in signum paci-, etc. Et sic sumptu excluduntur in littera ub his quae sunt mala, seu peccata mortalia, cx sua specie.

Alio modo sumuntur ut sunt delectabilia secundum tactum. Et sic rursus non important aliquid inordinatum: sicut ncc concubitus humanus importat aliquid inordinatum. Sed imponam actus secundum naturam ordinatos ad concubitum. Et propterca sequuntur in bonitate et malitia concubitum et illius delectationem. Et propterca, sicut concubitus, si sit cx libidine, est peccatum ; et si cx libidine mortali, puto cum non alta, e*t mortale: ita huiusmodi actus, si fiant cx libidine, sunt peccata; et si cx libidine mortali, puta cum non sua, sunt mortalia. Et sicut concubitus cx hoc quod fit principaliter propter delectationem, fit ex libidine; ita huiusmodi actus, cum fiunt propter delectationem principaliter, fiunt ex libidine. Dixi autem *principaliter*, propter oscula coniugatorum, quae secundum naturam ad concubitum seu illius delectationem ordinantur quoniam talia sic facta nullum habent peccatum, sicut ncc concubitus delectabilis eorundem peccatum aliquod est. Oportet igitur actus istos, ut delectabiles secundum tactum, cx causa reddi inordinatos, scilicet cx tine. Et cum finis sit duplex, scilicet operantis et operis, de tine operis est hic sermo; ini scilicet ut cum ista, ut delectabilia, quantum in se est, ordinantur ad finem mortalem, sunt mortalia; cum nd venialem, venialia.

Et propterca Auctor oscula ct huiusmodi inter peccata mortalia cx sua causa finali collocavit. Et licet exemplum dederit de causa finali cx parte operantis in elemosyna propter haeresim, subiunxit tamen in proposito de causa finali quodammodo ex parte operantis et quodammodo cx parte operis. Nam delectatio concubitus si referatur ad osculum, etc., absolute, sic est finis ex parte operantis: sed si referatur ad actus istos ut delectabiles secundum sensum (netus, MC est fini* ex parte operis. Et primum quidem insinuavit Auctor cx exemplo dato. Secundum autem cx processu subjuncto, in quo clauditur quod perpetratio horum actuum claudit in sc consensum aut in actum concubitus aut in illius delectationem : quia consensus in delectationem horum actuum est consensus in id quod secundum sc ordinatur in concubitum vel illius delectationem. Et sic. cum ista ordinantur secundum sc ad concubitum mortalem seu illius delectationem, sunt peccata mortalia: et sic vocantur fieri cx libidine. Et sub his subsuma* quod actu* isti, ut secundum tactum delectabiles, cum non sua, ordinantur secundum se ad fornicationem sci cius delectationem; cum consanguinea, ad incestum; et sic de aliis. Consequens est quod ista sic facta sint peccata mortalia.

Hic mihi videtur planus litterae sensus, concordans cum verbis Auctoris alibi, scilicet in qu. xv *de Malo*, art. 2, ud ulu. ubi, respondendo ud argumentum quod in hoc articulo ponitur primo loco, scilicet cx auctoritate Apostoli.

ad Ephes. v, non replicantis inter mortifia turpitudinem, dicitur quod *oscula. amplexus et tactus, quia non sunt secundum suam speciem mortalia, sed solum secundum quod consequuntur ad consensus* (in actum vel delectationem fornicationis), *ideo*, etc. Et explicando dicitur quod haec, *inquantum ordinantur in actum fornicationis, consequuntur consensum in fornicationem. Inquantum vero ordinantur m solam delectationem, consequuntur consensum in delectationem : qui est peccatum mortale. Et ideo utroque modo sunt peccata mortalia*. Ex quibus apparet quod consensu* in solam delectationem osculorum, tactuum, etc., cum soluta, includit consensum in delectationem Veneream cum soluta: quum delectationem constat esse delectationem consequentem actum fornicationis, et ideo c**c peccatum mortale.

VII. Ad primum ergo dubium * dicitur quod intentio ■ Auctori* est quod oscula, amplexus, etc., quatenus fiunt propter solam delectationem tactus cum non sua. sunt peccatu mortalia, quin consensu* in talem delectationem est consensu* in delectationem fornicationis, quamvis non iu opus.

Et cum *primo* obiicitur · quod Auctor non appellat libidiosa nisi qunc nb exercente ordinantur ad concubitum illicitum vel ciui delectationem : dicitur primo, quod hoc est falsum. Quia sufficit quod ex natura operi* ordinentur nd aliquod horum. – Dicitur «ecundo quod, licet ab exercente haec possit auferri relatio ad concubitum c| futuram illim» delectationem in exeeutione, non tamen potest auferri quin ipsa quae tunc consequitur delectatio sit inchoatio sive pars illius, et hoc modo per sc ordinata ud illam ut initium *cu pars illius, ei eiusdem mori* cum illu. Et proplcrA, consentiendo in delectationem horum actuum, conseruit in delectationem concubitu*. Si enim consentiens in delectationem fornicationi* cogitatae peccat mortaliter, quanto magi» consentiens in delectationem fornicationi* inchoatae, vel. rectius loquendo, in delectationem quae c*t principium aut pars ddccutioni* fornicariae, peccat mortaliter! Et sic, ut e*t cx parte operantis, eo ipso quod osculum, amplexum, etc., lucii cum soluta propter solam delectationem . ordinat ipsa in delectationem fornicationis. quia ordinat ipsn ut in principium aut partem illius. – Et confirmatur. Quia non potest aliter intclligi quod oscula, amplexu* ct huiusmodi fiant absque voluntate concubitus propter delectationem illius, nisi quia ipsu delectatio in osculis, etc., est aliquid illius delectationi*. Ex quo enim ponitur quod ille non intendit coitum, ct consequenter delectationem quae coitum consequitur (cum illa non habeatur nisi cogitatione *inc actu), non restat alius modus quo oscula et huiusmodi fiant absque voluntate actus propter delectationem mortalem ut propter finem, nisi quin consensus in delectationem ipsorum osculorum, etc., includit consensum in delectationem concubitus: sive hoc sit ut linis includitur in initio sui, sive ut totum successuum in parte sua, sive quovis alio modo. Pani siquidem refert quovis modo hoc sit : sat esi quod delectatio istorum actuum est eiusdem rationis cum delectatione concubitus. Et propterca consensus in delectationem horum, etiam absque intentione alia, est consensus in delectationem concubitus. Et sic oscula ct huiusmodi propter delectationem solam cum non *ua. continentur sub ordinatis ub exercente ud delectationem mortalem, etc.

Ad obicctioncm vero *secundam*, dicitur quod in littera non dicitur quod, *cum ista fiunt propter delectationem huiusmodi*: sed dicitur, *Sed cum fiant*. Constat autem quod inter haec magna est differentia. Quia si diceret, *cum fiunt*, distingueret quod quandoque fierent propter delectationem huiusmodi, ct quandoque non. Dicendo, *eunt fiant*, affirmat quod fiunt propter huiusmodi delectationem.

Ad *terciam* autem objectionem dicitur quod aliud est dicere. *Oscula, amplexus, etc., sunt mortalia peccata* r.v *suo genere*: et aliud est dicere, *Oscula propter delectationem cum non sua, sunt cx suo genere mortalia peccata*. In littera negatur primum: et probatur secundum, quod coincidit cum hoc, scilicet quod oscub libidiosa, seu cx libidine, sunt mortalia.

objectionetn quoque in oppositum *, quia non usque-
quaque claudit venam, iam patet quid dicendum. Quod
scilicet. loquendo dc osculis, etc., absolute, sic ex soin in-
tentione operantis sunt mala. Loquendo autem dc osculis
causa delectationis, sic cx line operi», scilicet cx concubitus
illiciti delectatione, quam includunt sunt mortalia. Et pro-
pterca opus luit labore quaestionis.

• Nom. i, lmi
• \uo» m

• Sum n

yUL ^d sccundum nutem dubium · iam putet cx di-
eus* responsio: quod scilicet oscula, amplexus ct tactus
cum non sua, m sola delectatione sistendo, sunt peccata
mortalia. Et ad *primam* Martini ubicctioncm ♦ dicitur quod
delectatio ista prohibita simul intelligitur cum prohibitione
delectationis illiciti coitus: quoniam eiusdem moris est cum
illa, utpotc illius secundum naturam circumstantiae, initium,
par».

Ad *secundum* dicitur quod auctoritas Auctoris in nullo
obstat: quin loquitur dc osculis, etc., absolute. – Et etiam
quia etiam ista, ut sunt peccata mortalia, non sunt alterius
speciei quam illa alia enumerata, scilicet fornicatio, im-
munditia et similia. Er proptercu, replicatis istis, intelligitur
replicatu turpitude, inquantum est mortalis.

Ad *tertium* dicitur quod auctoritas Domini adiuvat quo-
ad hoc. Quia plus est cum consensu experiri delectationem
vcnere.im inchoative cum non suo aut aliena, quum videre
illam nd concupiscendum: quanto tactus plus nd luxuriam
spectat quam visus. – Cypriani quoque auctoritas aperte
proposito favere videtur; quia dc amplexu sine soluntate
operis loquitur. Et glossa dicens quod confitetur crimen
non existons, sed praesumptum, voluntaria est: ct eadem
facilitate contemnitur qua dicitur.

Ad *quartum* dicitur quod consequentia litterae non in-
tegre recitatur. Quoniam in littera additur ly *huiusmodi*.
Unde didtur: *Et ideo, aim oscula et amplexus huiusmodi "*,
idest inter personas illegitimas, inter quas sunt species lu-
xunnc, *Jiant propter delectationrm huiusmodi*, scilicet il-
liciti coitus. Haec autem consequentia optime valet.

Ad *quintam*, quam ego addidi, dicitur quod, licet
oscula, etc., sint antecedentia actum fornicationis et delecta-
tionis eius secundum suam consummationem, eunt tamen
consequentia consensum in delectationem inchoatam : ita
quoJ non possunt habere proprios consensus distinctos u
conseoribus in delectationem vel opus, sed, ut dictum est ♦,
condensus in ipsorum amplexuum delectationem est con-
sensus in delectationem illiciti coitus

Nam v»

IX. In responsione ad secundum eiusdem articuli quarti,
adverte quod, sicut delectatio morosa est peccatum mor-
tale non quia fit contra bonum generationis humanae di-
recte. sed quia procedit cx eodem motivo obiecto, scilicet
cx quo procedit concubitus contra bonum humanum, put.,
fornicatio, adulterium, etc. (delectatio namque dc fornica-
tione sequitur naturam fornicationis, ct delectatio adulterii
sequitur naturam adulterii, etc., qua* luxuriae species con-
stat cx obiectis specificari); ct propterea delectatio mo-
rosa reductive spectat ad species luxuriae, quae sunt contra
bonum humanum: ita delectatio in osculis, amplexi-
bus, etc., etsi non fit directe contra bonum humanum,
quia tamen reductive spectat ad dictas luxuriae species,
quae sunt contra bonum humanum, ideo est peccatum
mortale, sicut species ud quam spectat. Et quin libido est
naturalis radix spederum luxuriae (ante omnem enim speci-
ciem luxuriae, ducuntur homines utriusque sexus communi-
ter ct ut in pluribus cx libidine); et cx libidine procedunt
oscula, amplexus, etc., propter delectationem, etc.: ideo
Auctor cx libidine radicante species luxuriae reddit rationem
quare huiusmodi delectatio est peccatum rnortalc. Et si-
mile est ac si dc delectatione morosa libidinem pro causa
mortalis peccati quis assignaret. Interpretanda sunt quippe
verba huiusmodi dc libidine ut radicante species luxuriae.
Talis namque libido est mortalis : ct cx tali procedunt tam
delectationes morosae quum osculorum et tactuum quae
dicuntur peccata mortalia.

X. Ex quibus patet quod non solum oscula coniuga-
torum propter delectationem. sed etiam sponsarum per
verba dc praesenti, excusantur n mortali peccato: eo quod
secundum se ordinantur ad concubitum coniugalen

lius delectationem, quamvis per accidens tunc non circum-
stent coniugaleni concubitum, puta quia nolunt ultra pro-
gredi. Nec obstat sponsis dc praesenti quod consuetum est
alicubi cxcpcctarc benedictionem ante concubitum coniu-
gnlem: quoniam hoc per accidens se habet ad naturum
actuum in se.

Sed sponsis dc futuro obstat quod adhuc possunt dis-
solv. Videtur autem quod, sicut xponsalitium inchoatio
quaedam est coniugii, ita huiusmodi actus inchoatio quae-
dam est carnalis copulae. Et quemadmodum concessum
est ut inter sponsalia suspirent se invicem, iuxta illud Au-
gustini ·, *.Ve vilem habeat maritus oblatam, quam non su-*
*spiravit sponsus dilata*m ; itn concessa videntur huiusmodi
oscula inter eosdem; *secundum indulgentiam* · tomen, qua
venialia conceduntur. Et nisi ut huiusmodi inchoationes
permissae vcnialiter in ordine ad promissas nuptias excu-
sentur. nescio excusare sponсорum dc futuro, propter de-
lectationem. etc, oscula, amplexus, etc. – De osculis autem
ct amplexibus inter cos ud benevolentiae ct familiaritatis
signa, non loquor: quia licita procul dubio sunt; excusa-
turque sponsa credens sponsum benevolentiae causa ea
facere quae honestas morum admittit fieri prn benevolentia.
Secus autem dc tactibus impudicis, quos non oportet ex-
primere.

Habe* quoque cx his quod tactus qui in chorei» levi-
tatis causa fiunt, ut cum iuvenis digitos mulieri· non suae
intorquet: huiusmodi. cum non delectation» illius quae
cx tactu est (qunm diximus · cx libidine appeti) causa
fiant, non sunt peccata mortalia.

XI. Circa huiusmodi tactus dubium occurrit, an mulier
sciens se tangi ab aliquo mala intentione, et non conscnricn»,
peccet non retrahendo se, cum non potest sine scandalo
se retrahere. Et est ratio dubii quia hinc apparet quod
peccet mortaliter, tenendo corpus suum in contactu quem
scit libidinosum et perniciosum ex parte illius qui eam
tangit. Scriptum est enim *ad Horn.* † ·, quod *digni sunt*
morte non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facien-
tibus. Haec autem mulier m tali casu, etsi non consentit ab-
solute, consentit tamen omnibus consideratis: quia scilicet
mavult se tangi quam se retrahere. Et ideo videtur volun-
tarie tangi, sicut voluntarium est proficere merces in nurc
tempore tempestatis*.

In oppositum nutem est quin, sicut mulier sciens se vi-
den ad concupiscentiam pessimam ab aliquo, non tenetur
inde recedere et subtrahere se tali aspectui, sed satis est
quod non consentiat ; ita, si invita tangatur, satis est quod
non consentiat, ct, cum commode potest, se subtrahat.

XII. \d huius dubii evidentiam, distinguendum est quod
tactus humani sunt in duplici differentia: quidam sunt tan-
quam cx suo genere vcncrci. ut tactus pudendorum, oscula
furtiva, et si quid est ciusmodi; quidam sunt non solum
ex suo genere non vcncrci, sed liciti coram omnibus, ut
tactus manus, oscula obviantis secundum patriae morem,
consessio consanguineorum, ct huiusmodi. Inter quos haec
est differentia, quando utrique fiunt ex libidine ab altero
tantum, quoti primi tactus deformitatem suam in exteriori
actu manifestam deferunt: ac per hoc, tanquam mnli cx
suo genere censentur. Secundi tutem tactus nullam in actu
exteriori deformitatem ostendunt, sed solum sciens haec
fieri ex libidinosa intentione novit deformitatem eorum; ct
ideo tanquam non mali cx genere censentur. Ex hac au-
tem differentia oritur quod mulier primos tactu» nullo
pacto sustinere debet, quiintumcumquc secreto fiant, aliis
non discernentibus, sicut ncc sustinere debet quod ille in
aliqua corpori* parte, etiam sic secreto, abutatur ea: *ed
debet omnino se subtrahere, et, si aliud non posset, cum
Susanna ·. clamare. Lude scriptum est *· quod virgo in ei-
vitate oppressa ren est mortis, *quia non clamavit*, cum
posset se clamore lucr. Nihil enim aliud esset non subtra-
here se ab isti* actibus exterius impudicis quam malle illos
quam recedere seu clamare : quod constat esse mortale pcc-
catum, ct voluntarium, sicut proiectio mercis in mare.

Secundos autem tactu* non tenetur mulier de necessitate
evitare quoniam sustinendo actus exteriores, nihil mali
sustinet; ct consentiendo actibus extarioribus, nulli melo

VJ]-ÜV«.

· n-q »

Ve» α

n * > *s r -

· t*- -v **
· · bwt. «f.

consentit, sed consentit operi bono, vel non malo, quod dic libidinosus cx malu intentione ordinat ad malum. Verbi gratia: revertitur consobrinus mulieris, et dc mure osculatus est cum. Licet illa sciat quod ille cx libidine osculabitur eam. non tenetur tamen advenientem repellere coram diis ab osculo licito; ncc. consentiendo tali osculo, libidini illius qui cx mala intentione illud facit, se sociat; sed bono mori, quo ille abutitur in corde suo, ct unde accipit

scunduli occasionem non sibi datam. Et cx hac ratione excusatur mulier quae non omittit itinera aut opera sua in loco ubi scit se videri ad concupiscentiam. Consentiendo siquidem quod videatur ex hoc quod transit per loca in quibus sic videtur, nulli malo consentit: sed alii, videndo, apponunt libidinem suam visioni quae licita de se est ct communis.

Et per haec patet responsio asl quaesitum ct obiccu.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM NOCTURNA POLLUTIO SIT PECCATUM

Рѡп. ili. qu. t.111. m. 7, IV *Sent.*. .ht 11. irt. μ qu* 1. 2; *Dt Verit.*. qu. isvtn, art, xJ 7.

D QUINTUM SIC PROCEDITUR. **Videtur** quod nocturna pollutio sit @ peccatum. Meritum enim et demeritum habent fieri circa idem. Sed dormiens potest mereri: sicut palet de Salomone, qui dormiens Domino donum sapientiae impetravit, ut dicitur III *Reg.* in*, ct II *Paralip.* 1 Ergo in dormiendo potest aliquis demereri. Et ita videtur quod nocturna pollutio sit peccatum.

2. *Praeterea*, quicumque habet usum rationis, potest peccare. Sed in dormiendo aliquis habet usum rationis: quia frequenter aliquis in somnis *P* ratiocinatur, et praeeligit unum alteri, consentiens vel dissentiens. Ergo in dormiendo potest aliquis peccare. Et ita propter somnum nocturna pollutio non impeditur quin sit peccatum: cum ex genere actus sil peccatum.

3. *Praeterea*, frustra increpatur el instruitur qui non potest vel agere * secundum rationem vel contra rationem. Sed homo in somnis instruitur a Deo et increpatur: secundum illud Zoà xxxtii *: *Per somnium*, in risione nocturna, quando sopor solet occupare homines, tunc aperit aures virorum. et erudiens eos instruit disciplina.* Ergo in somnis potest aliquis agere secundum rationem vel contra rationem: quod est bene agere vel peccare. Et sic videtur quod pollutio nocturna sit peccatum.

Sed contra est quod Augustinus dicit. XII *super Gen. ad hit.* *: *Jpsa phantasia quae Jit in cogitatione sermocinantiS) cum expressa fuerit m risione somniantis, ut inter illam et veram coniunctionem corporum non discernatur, continue movetur caro et sequitur quud eum motum sequi solet: cum hoc tam sine peccato Jiat, quam sine peccato a vigilantibus dicitur quod, ut diceretur, sine dubio cogitatum est.*

Respondeo dicendum quod nocturna pollutio dupliciter potest considerari. Uno modo, secundum se. Et hoc modo non habet rationem peccati. Omne enim peccatum dependet cx indicio rationis: quia etiam primus motus sensualitatis non habet quod sil peccatum nisi inquantum iu-

dicio rationis reprimi potest . Et ideo, sublato iudicio rationis, tollitur ratio peccati. In dormiendo autem ratio non habet liberum indicium: nullus enim est dormiens qui non intendat aliquibus sensibus phantasmatum velut rebus ipsis, ut dicitur ex his quae in Primo * dicta sunt. Et ideo id quod agit homo dormiens, qui non habet liberum indicium rationis, non imputatur ei ad culpam: sicut nec illud quod agit furiosus aut amens.

.Alio modo potest considerari nocturna pollutio per comparisonem ad suam causam. Quae potest esse triplex. Una quidem corporalis. Cum enim humor seminalis superabundat in corpore; vel cum lacta est humoris resolutio, vel per nimiam calefactionem corporis, vel per quamcumque aliam commotionem; somniat dormiens ea quae pertinent ad expulsionem huiusmodi humoris abundantis vel resoluti, sicut etiam accidit quando natura gravatur ex aliqua alia superfluitate; ita quod quandoque formantur in imaginatione phantasmata pertinentia ad emissionem talium superfluitatum. Si igitur superabundantia talis humoris sit ex causa culpabili, puta cum est ex superfluitate cibi vel potus: tunc nocturna pollutio habet rationem culpae ex sua causa. Si autem superabundantia vel resolutio talis humoris non sil cx aliqua causa culpabili, tunc nocturna pollutio non est culpabilis, nec in se nec in causa sua.

.Alia vero causa nocturnae pollutionis potest esse animalis : interior: puta cum ex cogitatione praecedenti contingit aliquem dormientem pollui. Cogitatio autem quae in vigilia praecessit, quandoque est pure speculativa, puta cum aliquis causa disputationis cogitat de peccatis carnalibus: quandoque autem est cum aliqua allectione vel concupiscentiae vel horroris. Contingit autem magis" pollutio nocturna ex cogitatione carnalium vitiorum quae fuit . cum concupiscentia talium delectationum: quia cx hoc remanet quoddam vestigium et inclinatio in anima, ita quod dormiens facilius inducitur in sua imaginatione l ad assen-

«I *Jit.* – *noi» sit* BpCK.
?) *9nmnh.* – *lumno* KI , *VOMuio* BF, (*umniis* C.
Y *t.i .tf-cre,* un *agere* Bi.MKLpC ct *a. uti* II, (*utiliter* in »p<u γκ.) *agcvr* A, *utile agere* G, *uti vel agert* PIXC.
5) *Amnium.* – *somnum* BCDEFHIKLj ; G ut n<M.
t) *cum.* – *rt cum* codkcs ct *d*; prh raw, *tamen* l>.
C) *animalii.* – *aliquis* L, *ar’ù* B, om. K.

rJ *ufdgii.* – *magi** ABDEFpK. *ircunJum magb* L Aw *magii* pG
0) */uit.* – *dnt* EpA ct ,i. ahn/ PDFHL. ,St «C. pCi *talium et aliarum* BEpCK ct u ct *Jnimafinm* *K. *ft alium* F *ft alloua fJelc.* *tattimc)* aùî *quot lunt nmculwccntid juam allini** *Jc-lcctatiium* I, i *tinaginatitmc.* – *imagine* ABEIIU *ivu*** C.

«P III t*

i *Cor*, ap. l 6

1

» Var», > *W
– Vrt* 7 *44

h &-

. *JUU

C

n

ticndum actibus ex quibus sequitur pollutio. Sc-
eundum hoc Philosophus dicit, in I *Ethic.* *. quod
inquantum paulalim per/ranseunt quidam molas
a vigilantibus ad dormientes, *meliora Jiunt phan-*
tasmata studiosorum quam quorumlibet: ct Au-
gustinus dicit, XII *super Gen. ad lift.*,* quod *pro-*
pter bonam animae affectionem. quaedam eius
merita etiam in somnis * *clarent.* Et sic patet quod
nocturna pollutio habet rationem cul-pae ex parte
suae causae. – Quandoque tamen contingit quod
ex praecedenti cogitatione carnalium actuum etiam
speculativa, vel si sit cum horrore, sequitur in
somis I pollutio. Et tunc non habet rationem cul-
pae, nec in se nec in sua causa.

Tertia vero causa est spiritualis extrinseca:
puta cum ex operatione daemonis commoventur
phantasmata dormientis in ordine ad talem cile-
ctum. Et hoc quidem quandoque est cum pec-
cato praecedenti, scilicet negligentia praeparandi
se contra daemonis illusiones: unde et in sero
cantatur *, *Hostemque nostrum comprime, Ne*
polluantur corpora. – Quandoque vero est absque
omni culpa hominis, ex sola nequitia daemonis:
XIII. s'cul **n* ^°*l*^*i*^*nibus Patrum* * legitur de quo-
dam quod μ semper in diebus festis pollutionem
nocturnam patiebatur, hoc diabolo procurante,
ut impediretur a sacra communione.

«t fomn/i. – /ouintii ABCEFHlh.
1' – /omnia Aftfi-K.
lx quoS. – qui PpCvE; pro /e/tb, fntirii PLDIIL.

Sic igitur patet quod nocturna pollutio nun-
quam est peccatum: quandoque tamen ' est se-
quela peccati praecedentis.

Ad primum ergo dicendum quod Salomon non
meruit in dormiendo sapientiam a Deo: sed fuit
signum praecedentis desiderii. propter quod di-
citur talis petitio Deo placuisse, ut Augustinus
dicit, XII *super Gen. ad lift.* *.

Ad secundum dicendum quod, secundum quod
vires sensitivae interiores magis vel minus op-
primuntur a somnio. propter vaporis turbulen-
tiam vel puritatem, secundum hoc usus rationis
magis vel minus impeditur in dormiendo. Semper
tamen quantum ad aliquid impeditur, ut non pos-
sit omnino liberum iudicium habere, ut in Prima
Parte dictum est. Et ideo non imputatur et ad
culpam quod tunc agit.

Ad tertium dicendum quod apprehensio rationis
non ita impeditur m 5 somno sicut eius iudicium.
quod perficitur per conversionem ad sensibilia,
quae sunt prima principia cognitionis 0 humanae.
Et ideo nihil prohibet hominem secundum ra-
tionem apprehendere aliquid de novo in dor-
miendo: vel ex ipsis reliquiis praecedentium co-
gitationum et phantasmatibus oblatis, vel etiam
ex revelatione divina, aut immissione angeli boni
vel mali.

qusndoquit – quandoque Pd, 'l
ñl. – a l'α.
ft'/n.r.'oHu – l'.

Commentaria Cardinalis Catetam

In articulo quinto eiusdem quaestionis cmesimaequin-
quagesimacuartac, adverte titulum quod nomine /m-
cturnae pollutionis intelligit \uctur pollutionem in somno,
quam appellavit nocturnam quia somnus communiter lit
nocte.

Circu conclusionem principalem, scilicet: *Pollutio no-*
cturni nunquam est peccatum, sed quandoque est sequela
peccati praecedentis, dubium occurrit quoad primam eius
panem. Tum quia dormiens ideo ut, vel cx somno aut
somnia aut situ tali dormientis, sequatur pollutio, non so-
lum peccat antequam dormiat, sed in ipsa subséquente
pollutione: cum pollutin illa sit voluntaria, et procurata
mediante somno.

Tum quiu pollutio nocturna atfecwta in vigilia est pec-
catum. et non solum sequela peccati. – Probatur. Quia est
voluntaria in sua causa, ita quod potest et debet homo
causam huiusmodi prohibere. Nisi enim huiusmodi volun-
taria sint peccata, perit doctrina de voluntario indirecte,
quod impuratur agenti .

II. Ad hoc dicitur quod, cum dicitur in somno non
posse hominem peccare, intelligitur per sc: quia scilicet
homo in somno non est homo dominus suorum actuum.
Sed per accidens, si scilicet homo non utitur somno ut so-
mno, hoc ot ut vinculo naturali liberi arbitrii, sed ut instru-
mento liberae malitiae ad decurionem muli, potest homo
in somno peccare mortaliter, non imperative, sed execu-
tive. ita quod exequatur per somnum ut instrumentum,
executioneni sui sceleris. Et sic persona quae ideo obdor-
mivit ut polluatur, vel ex ipso somno vel situ dormientis
vel ab alio, peccat mortaliter: ita quod peccatum inchoat
clicirive ct imperative in vigilia, ct consummatur per in-
strumentum somni executive in ipsa pollutione. – Nec
obstat quod non est in potestate sua. ex quo dormit, in-
hibere pollutionem: sicut non obstat peccato homicidii per
longum iactum bomburdae, quod, cx quo emissa esc. non

‘r[“ „β*. Φ». n.
■rt 7

in buo ordine: iū quod non est in se nūps peccatum huiusmodi pollutio nociūm quū pollutio ex cogitatio* nībū» morenī» sine voluntate pollutioni». Eiusdem siquidem ratiōis est ut quod causam quoniam utrobique non nisi dispositio sunt. Voluntarium autem in causa non dicitur cū eo quod est volitum in sua dispositione.

IV. In eodem articulo quinto, adverte illud verbum, scilicet, *ita quod quandoque formantur in imaginatione phantasmata pertinentia ad emissionem talium superflui-
fatum*, intelligi procul dubio de phantasmatibus compositorum: sicut ex phantasmate auri et montis fit phantasma montis auri. Hoc enim modo ex diversi» in nobis phantasmatibus formantur phantasmata compositorum spectandum ut seminationem.

Non videtur autem renvauum quin etiam formari possit iliquid phantasma simplicis, simile tamen alicui prius per tamenum accepto; vel aliqua intentio nova cx ipsis phnntamtiutibus eliciatur: cum imaginatis i in somno soluta appareat.

V. In responsione ad lenium ibidem, notu bene hunc philosophiam distinguentem de actu apprehensionis et de actu iudicii. Quoniam apprehendere in receptione cognitorum et penetratione eorundem praecipue consistit: iudicium autem in resolutione. Et ideo hoc omnino impeditur in somno: quia resolutio non traud principia sensibus innixa oportet quod Hat. Illa vero non omnino impeditur quia et recipere a superioribus, et inspicere in phantasma "k . . ." cetus noster potest, nobis dormientibus.

ARTICULUS SEXTUS

† TRI M STI'PRVM DEBEAT PONI INA SPECIES I.VXI'RIAE

Supm, nrt. 1 ; IV *Sent.*, dlitt. xij 'ft. i. qua i. s; *bt Mato*, qa. xr. nn. 1.

SEXTUM SIC PACENTUR. Videtur quod
Si stuprum non debeat puni una species
 luxuriae. Stuprum enim importat illici-
 ———— "*lam virginum deflorationem*; ut habetur
 Decretis. XXXVI Caus. 7^{qu.} i. * Sed hoc potest
 esse soluti cum soluta, quod pertinet ad forni-
 cationem. Ergo stuprum non debet poni species
 luxuriae a fornicatione distincta.

2. Praeterea, Ambrosius dicit, in libro *de Patriarchis* *: *Nemo sibi blandiatur de legibus hominum: omne stuprum adulterium est*. Sed species ex opposito divisarum @ una non continetur sub alia. Cum ergo adulterium ponatur species luxuriae, videtur quod stuprum species luxuriae poni non debet.

3. Praeterea, interre alicui iniuriam videtur magis ad iniustitiam quam ad luxuriam pertinere. Sed ille qui stuprum committit, iniuriam lacerat alteri, scilicet patri puellae quam corrumpit, qui potest *ad animum suam iniuriam ? revocare* *, et agere actione iniuriarum contra stupratorem. Ergo stuprum non debet poni species luxuriae.

Sed contra est quod stuprum proprie constit in actu venereo quo virgo defloratur. Cum igitur luxuria proprie sit circa venerea, videtur quod stuprum sit species luxuriae.

Respondeo dicendum quod ubi circa materiam
alicuius vitii occurrit aliqua specialis deformitas
ibi debet poni determinata species illius vitii.
Luxuria autem esi peccatum circa venerea ex-
istens, ut supra * dictum est. In virgine autem
sub custodia patris existente quaedam deformitas
specialis occurrit si corrumpatur. Ium ex parte
puellae, quae, ex hoc quod violatur, nulla pactione
coniugali praecedente, impeditur a legitimo ma-
trimonio consequendo, et ponitur in via mere-
triciandi. a quo retrahebatur ne signaculum vir-
ginitatis amitteret. Ium etiam ex parte patris, qui
de eius custodia sollicitudinem gerit: secundum
illud *Eccli. xi.n* *: *Super filiam luxuriosam con-*
firma custodiam, nequitando faciat te in opprobrium

venire inimicis. Et ideo manifestum est quod »
prum. quod importat illicitam virginum deflor
tionem sub cura parentum exisienlium, est d
terminate T luxuria species.

Ad primum ergo dicendum quod, quamvis virginitas soluta a vinculo matrimoniali non tamquam soluta a patria potestate. Habet etiam speciale impedimentum fornicarii concubitus virginitatis signum, quod non debet nisi per matrimonium auferri. Inde stuprum non est fornicatio simplex, sed concubitus *qui fit cum meretricibus* idest mulieribus iam corruptis: ut patet per Glossam *, II *ad Cor.* xii, super illud⁴*, *Qui non egrediuntur poenitentiam super immunditia et fornicatione* etc.

Ad secundum dicendum quod Ambrosius ibi aliter accipit stuprum, prout scilicet communis sumitur pro omni peccato luxurie. Unde stuprum ibi nominat concubitus viri coniugali concubitu quacumque alia muliere praeter uxorem. Quod patet ex hoc quod subdit: *Aec viro licet quod mulieri non licet*. Et hoc modo etiam accipit *Num.* v *, ubi dicitur: *Si latet adulterium, et testibus argui non potest, quia non est inventa stupro*, etc.

Ad tertium dicendum quod nihil prohibet unum peccatum ex adjunctione alterius deformius fieri. Unde autem deformius peccatum luxuriae ex peccato iniustitiae: quia videtur concupiscentia ex inordinatione quae a delectabili non abstinere ut iniuriam vitet. Habet autem duplicem iniuriam a nexam. Unam quidem ex parte virginis: quia etsi non vi corrumpat, tamen eam seducit; sic tenetur ei satisfacere. Unde dicitur *Exod. xxii 15/ seduxerit quis virginem nondum desponsatam dormieritque cum ea, dotabit eam, et habebit uxorem. Si autem pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis quam virginis accipere consueverunt.* – Alteram vero iniuriam laesae patri puellae. Unde et ei secundum legem tenetur ad poenam. Dicitur enim *Dent, xxii 16: Si tueri*

a) *diviMrum.* – PDHlux. om. t.: G ut n«*.
 i) *mam iniuriam.* – *iniuriam tuam* l. *i-rum iniuriam* Γλ
 γ; *déterminait.* – *determinata* PIII.tCE c< a.

> mafrlmonuU. – matnmoaU P: .t rmcultit... i^lvta om. pG e* «r. –
Pro patna. patris p; pro etiam, tamen <a

nerit Fir *puellam virginem, quae non habet sponsum. et apprehendens concubuerit cum illa, et res ad iudicium venerit, dabit qui dormivit cum ea patri puellae* · *quingenta siclos argenti, et ha-*

bebit eam uxorem : et quia humiliavit illam, non poterit dimittere eam cunctis diebus vitae suae. Et hoc ideo, *ne videatur ludibrium fecisse*, ut Augustinus dicit *.

«m,

. *faln rutilat.* – Om. pG cl a. – Pn» m*Za*, *ddoi* ADI HIK, *tticulot* !..

Commentaria C uxlinalis Cmounii

• < m@ vn

BVtP,fa SCtO. - n j XLVII t Jr huuritt. t.

• G flem nii

Iv articulo sexto eiusdem cctesiniucquinquagciimaequnrtuc quaestionis, dubium multiplex occurrit circa speciem stupri\ *Primum* ' est quia differentia cius non videtur habere locum in puella spontanea, dc voluntate parentum, sic acquirente dotem pro matrimonio. Talis enim cx stupro fit habilior ud matrimonium. Ncc patri fit iniuria; quin *scienti e/ volenti non tit iniuria* '. In muliere quoque virgine aetatis grandaevae, puta quinquaginta annorum, quae amplius non est habilis generationi, ncc est sub custodia alicuius, locum non videtur habere ratio stupri.

II. *Secundum dubium* ♦ est, an masculus, perdendo suam virginitatem, puta prima seminatione mju concumbens cum meretrice. committat peccatum ulterius speciei u simplici fornicatione, puta in specie stupri. Et est ratio dubii quin, si non, sequeretur quod non omnes luxuriae species sc (encrent cx parte utriusque sexus: quoniam stupri species cx parte feminae tantum inveniretur. – Et sequeretur quod masculus esset capax aureolae propriae virginum. ct non vitii proprii oppositi virginitati sub stupri specie locatae.

Si sic, oportet sal·are in tali peccato differentiam constitutivam stupri. Quod non apparet.

III. *Tertium dubium* ♦ est, an multer virgo quuc scipsam pollueno vcnercam experitur delectationem, peccet peccato stupri. Et est ratio dubii quia virginitas non perditur ir·rcparubiliter et illicite nisi per stuprum, saltem in feminn: cum stuprum directe virginitati in muliere opponatur. Per omnem autem voluntariam pollutionem extra matrimonium advenientem virgini, perditur irreparabiliter ct illicite virginitas mulieris. Ergo est stuprum.

In oppositum autem est quia per talem pollutionem non perditur virginitatis signaculum, cuius privatione minus habilis redditur mulier ad coniugium. Sine hac autem privatione non committitur stuprum.

IV. *Quartum dubium* ' huic tertio annexum est : an illicitus concubitus cum muliere integra, polluta tamen per mollitiem seu sodomiam, sit stuprum. Et est ratio dubii quia quod non sit stuprum, apparet cx eo quod ibi non est virginis defloratio: quia non est virgo, ut cx supra * dictis dc virginitate putet. – Et confirmatur. Quia cum dicitur, *Stuprum est illicita virginis defloratio*, aut ly *virgo* est nomen virtutis, aut naturalis status. Si est nomen virtutis, habetur intentum. quia illa non est virgo formaliter ncc materialiter. Si naturalis status, sequitur quod stuprum, quod directe ei opponitur, non est vitium: quoniam vitium opponitur virtuti, non naturali sutui. nisi ut est materia virtutis. Sed hoc dici non potest secundum Auctoris doctrinam, dicentis ' integritatem camis non nisi per accidens sc habere ud virginitatem : constat namque quod vitia non contraponuntur vinuti secundum ca quae per accidens sc habent ad virtutem; aliter essent infinita vitia contra unam virtutem, eo quod *infinita uni accidunt* .

In oppositum autem est quia in tali coitu invenitur utrumque ad stupri differentiam spectans: scilicet ct violatio signaculi virginalis; ct iniuria paternae custodiae.

V. *Quintum dubium* * est cx Martino, in qu. de Stupro *, volente quod stuprum non sortitur rationem suae speciei cx udiuncta parentum custodia. Quia posita sola illiciti» ablatione virginitatis per coitum, ponitur stuprum: et ca remotu, quocumque alio posito, non ponitur stuprum. Ergo ad stupri rationem sut est illicita per coitum defloratio.

Antecedens pro prima pane probatur. Si ponatur puella

sine custodia, defloratio dlius non cssct simplex fornicatio, non adulterium, non raptus, non incestus. Ergo stuprum. – Quoad secundum vero, quin concubitus cum puella in domo patris iam stuprata, non est nisi simplex fornicatio.

VI. Ad evidentiam horum, sciendum est quod naturale luxuriae genus in stupri speciem trahitur per naturale signaculum virginitatis mulieri attributum sub naturali custodia parentum, hu quod naturali signaculo non per accidens, sed naturaliter debetur paterna custodia, propter infirmitatem muliebrem in conservando proprium decus. Propter quod dicitur *Eccti.* vn cap. -: *Filiae tibi sunt: custodi corpus earum.* Et quoniam luce naturali ordine connexa sunt, ut scilicet custodia paterna signaculo adsit virgineo; ct c contra, quoniam secundum naturae ordinem sub mariti cura ct iurc mulier deinceps esse debet, quae in adiutorium ad generandum procul dubio creata est. ideo defloratio virginis extra coniugium offendit quidem duo. scilicet signaculum virginitatis ct paternam custodiam, alterum m femina, alterum in parente. Sed quoniam naturalis est connexio inter istu, ideo non cx allero tantum, sed utroque simul, differentia propria stupri sumenda est. Er cum unum eorum dicitur, alterum cointelligendum csl Paterna namque custodia non cuiuscumquc, scii signaculi virginalis est. Num sicut naturali ordine patris est ulcrc filiam ct providere illi usque ud nuptias inclusive; ita eiusdem est custodire filiam bene habilem nd matrimonium. Minus nutem bubilis est mulier corrupta, quantum in sc est. nd matrimonii copulam: ut patet si sciretur ipsam esse corruptam, quoniam non inveniret suae conditionis virum. Et sic, cum stuprum contra paternam dicitur custodiam, cointelligitur esse etiam contra signaculum custoditum. Et similiter, quia signaculum huiusmodi, habilem servans mulierem ad matrimonium, naturaliter eget paterna cusodia, ct sub illo naturali ordine est. seu esse debet; ideo contra signaculum virgineum agens iniurinm paternae tacere cointelligitur custodiae. illius est siquidem signaculum illud its patris quoad conservationem, sicut mulier est mariti quoad usum venereum.

VU. Ad *primum* igitur dubium · dicitur quod mulier cx stupro acquirens dotem redditur quidem habilior ad matrimonium quoad bona fortunae, sed redditur inhabilior quoad bona naturae, tam corporis qunm animae. Stuprum autem penes damnum naturalis boni attenditur, et non penes bona exteriora.

Consensus quoque, tam suus quam paternus, etsi stupratoris iniuriam attenuet, non tamen tollit. Tum quia huiusmodi consensus non est omnino voluntarius, sed mixtus sicut prolicientis mcrccs in mare propter necessitatem maiorem ·. – Tum, praecipue et proprie, quin consensus in his quorum non sumus pro libito domini, non tollit quin scienti ct consentienti liat iniuria: ita quod cum dicitur, *Scienti et volenti non fit iniuria*, ct, *Nullus patitur iniustvm volens* *. intclligitur in his tantum quorum homo est dominus secundum libitum suae voluntatis, ut sunt bona fortunae, ct non in his quae etsi nostra sint, non tamen possumus, ut volumus, dc illis ordinare; ut patet in naturalibus. Nam licet manus tua sit tua. non tamen propterca potest dc consensu tuo a tc tolli sine iniuria tua: esset enim mutilationis suae reus qui hoc facinus patraret. Et similiter uxor tua non potest de consensu tuo, sine tua iniuria, cognosci «b altero: esset enim adulterii reus concumbens, etiam tc volente, cum ca. Et ratio dicta est: quin non sumus secundum nostrae voluntatis libertatem talium Jomini; sed ab nltiori principio suni haec nostra quoad ali-

«b-ra.ii

· V«s r.

•S. Tb. id. bid. i«f dp fnt n

•Cat. vW S Th i*

* Li num n

• Qu LU ·n i.

• Ib.J

• Aη.101 Wtr* if». Q. A. cP. v, o. Id:: ·in.

« O n>tn vl.

« Gradu»

• U MII-Λ*.

Ji V. n

IK. *vr.

• IV XM w Λ c>n Uu qu i

quid, servato ceno ordine, contra quem *i fini, iniurinc lo-
eus restât. Et quia signaculum virginitatis nec mulieris ncc
patris aubest libertati ad libitum, sed a natura tributum
utrique est servandum usque ad nuptias; ideo neutrius in-
luria evitatur ex utriusque consensu contra naturale debi-
tum, quo uterque commendatum hoc decus servare tenetur.

Ad obicctioncm autem dc muliere grandaeva, dicitur
quod quandiu virgo est, semper, quantum est ex habili-
tate naturalis decoris, apta est coniugio: ct ideo semper
ex violatione redderetur inhabilis coniugio. Quod autem
sub nullius custudin sit, quamvis dc facto sit possibile,
quin tamen hoc est per accidens, non tollit quin talis de-
floratio esset stuprum. Quoniam morales species attendun-
tur secundum id quod communiter inveniri natum est:
constat nutem quod communiter in humano genere vir-
gines sub parentum, vel alicuius loco parentum, custodia
sunt ct esse debent. Et ideo virginum defloratio absolute
et perse stuprum est: ad quam speciem deflorationes quae
per accidens aliter contingunt, reducendae sunt.

VIII. Ad *secundum dubium* · dicitur quod, cum spe-
cies rerum sint sicut numeri, ut dicitur \ III *Sfelaphys*. ·,
in quibus sublnuo unitati» vanat speciem; et in masculo
primo coeunte cum meretrice differentia stupri non sal-
vetur; quin ncc signaculum aliquod naturale perdit, quo
inhabilior redditur coniugio; nec aliquid perdit quod pa-
ternae custodiae naturaliter commendatum sit servandum
usque ad coniugium, ut patet cx hoc quod filii, ante con-
jugium, post pubertatis annos, absque ulla custodia com-
muniter discurrunt, repugnante natura si oppositum fieret
(quod enim communiter in naturalibus fit, ostendit sic
natum esse fieri, ut dicitur in II *Physic*. *: et propterca, cx
qUoj naturali inclinatione feminae ante coniugium cu-
stodiuntur, masculi non, sed, si custodire quis eos vellet,
contra naturalem morem agere diceretur; signum habemus
naturalis custodiae in feminis usque ad coniugium, et li-
berae facultatis in musculis): consequens est quod concu-
bitus m.isculi primus cum meretrice non est in specie stu-
pri. uut proportionali, sed simplex tantum fornicatio.

Ncc obstat quod cx primo concubitu reddatur habilior
ad luxuriam, utpote expertus. Hoc enim commune est
omni primo peccato in quolibet genere, quod cx primo
reddatur habitior ad simile: et constat quod non omne
primum peccatum habet propriam speciem distinctam n
secundo et tertio, etc.

Et hinc habes quod, si masculus confitetur dc luxunne
peccato, non oportet quaerere si erat virgo.

Ad primam ergo obicctioncm in oppositum, conceditur
quod non omnis species luxuriae sumitur cx parte utrius-
que sexus.

Ad secundam vero dicitur quod stuprum non significat
vitium oppositum virginitati adaequate, sed in muliere
tantum. Et propterca obiccrio nihil obstat. – Et praeterea
virginitatis aureola non opponitur tantum vitio contra vir-
ginitatem: sed etiam castae amissioni virginitatis. Undique
ergo ruit ratio illa.

IX. Ad *tertium dubium* · dicitur quod, cum stuprum
sit species luxuriae naturalis (ct propterca tam n Magistro
Sententiarum· quum a Gratiano** quinque tantum spe-
cie* numerantur luxuriae, et non fit mentio dc vitio contra
naturam, utpote non pertinente ad dictum genus); ct mol-
lities, qua mulier scipsam polluit, non sit luxuria naturalis,
sed contra naturam: dicendum est quod huiusmodi pol-
lutio non est stuprum, sed est longe maius peccatum, sci-
licet contra naturam, tollens irreparabiliter virginitatem.
Falsum est enim quod in muliere virginitas solum tolla-
tur per stuprum: nec stupnim opponitur adaequate virgi-
nitati in muliere. Uni namque sirtuti multa opponi cx su-
pra* dictis patet vitia.

X. Ad *quartum dubium* · dicitur quod tali» concubitu
est stuprum: quia ibi salvatur propria differentia stupri,
quam addit supra illicitum naturalem concubitum, dum
aufertur signaculum virginale paternae custodiae commen-
datum, quod natum est mulierem habilem servare ad con-
iugium. Hedditur siquidem mulier ad coniugium inhabilis,
proprie loquendo, non cx mollitie aut sodomia cum fe-
mina, sed cx huiusmodi violatione signaculi. Cuius signum
est quod, si sciretur puella mollitie sola polluta, non pro-
pter hoc coniugium cius despiceretur quasi non virginis.

Ad obiecta autem in oppositum dicitur quod, cum stu-
prum ponitur illicita virginis defloratio, ly *virginis* proprie
et directe est nomen naturalis status! qui quoniam est ma-
teria virtutis, scilicet castitatis vel virginitati* distinctae supra
castitatem, ideo penes violationem illius poni potest unum
speciale vitium. Ita quod, sicut magnanimitati secundum
diversa opponuntur multa vitia, puta praesumptio, ambitio,
inanis gloria, etc.; ita virginitati, seu castitati, secundum
diversa opponuntur plura vitia Nam secundum seminati-
onem. opponitur quodeumque luxuriae vitium ad ordinatio-
nem seminationi* spectans: ct propterca tam castitas quam
virginitas virtus perditur per mollitiem, etc. Secundum sero
virginalem statum, opponitur illi stuprum. Secundum au-
tem coniugalcm, opponitur illi adulterium, etc.

Et cum nbiicitur quod ad huiusmodi statum, ut est
materia virtutis, per aedden* se habet signaculum virgi-
nale: respondetur quod integritas feminei membri dupli-
citer potest considerari. Primo, ul est quaedam camis in-
tegritas. El sic verum est quod per accidens sc habet ad
statum virginalem ut est materia virtutis. Et hnc supra
docuit Auctor, cx \ugustino, – Alio modo, ut est signa-
culum virginale, scilicet conclusivum uteri ct animi ad am-
plexum virilem. Er sic non per accidens, sed per se spe-
ctat ad statum virginalem ut eat materia virtutis. Et pro-
pterca, si sic perditur, reddit mulierem minus habilem ad
coniugium. – Si nutem perderetur primo tantum modo,
ob cusum vel infirmitati» curandae necessitatem, non pro-
pterca minus habili* ad coniugium esset. Unde in nulln
patris custodiae iniurin fiercr, ai sic perderetur.

XI. \d *quintum dubium* · dicitur quod stuprum sumit
speciem propriam cx adiuncta supra illicitum concubitum
iniuria paternae custodiae, non respectu cuiuscumque, sed
signaculi virginali* ut aie. Ita quod paterna custodia pot-
est dupliciter sumi. Uno modo, ut respicit filiam ut eu-
stoditam, sive sit virgo sive non. Et sic non constituit
stupri speciem. Et propterca cognoscent filiam alicuius iam
stupratam in domo parentum, non committit stuprum, sed
simplicem fornicationem, tanto graviorem quanto offendit
etiam patrem, sub cuius adhuc custodia est ante nuptias. –
Alio modo, ut respicit filiam secundum virginale signa-
culum. Et sic constituit stupri speciem.

Et cum obiicitur quod, remota paterna custodia a vir-
ginali signaculo, adhuc constitueret stuprum, respondetur
quod, licet signaculum virginale possit forte esse sine pa-
terna custodia, non potest tamen esse sine indigentia na-
turali, quantum in se est. paternae custodiae ; ac per hoc,
non potest absolvi ab ordine id paternam custodiam. Et
ideo casus non est admittendus.

Et si instetur quod ista conditional!* est vera, *S si-
gnaculum virginale esset sine paterna custodia. adhuc
illius illicita violatio esset stuprum*: respondetur quod, in-
telligcndo per paternam custodiam ordinem ad paternam
custodiam, a quo non potest signaculum virginale absolvi,
istn condicionalis est falsa; quoniam destruit scipsam. Quo-
niam si signaculum virginale esset sine ordine ad paternam
cuatodiam, non esset signaculum virginale, sed esset sicut
virginitas naturalis masculorum. Sicut etiam ista conditio-
nalis est falsa: *St pater esset sine Jilio, esset pater*.

4« K*IV

•N«.β

•s tvhc! m

•(Wna.au-
\$ u.. «i»

•tV5rt/,ii*î
* ex¹. £r» ilLjt
u» xxxvi.

•Q* », m <
d»

”

★ >>

C* p. M,
1. U. *
b xt.
di

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM RAPTUS SIT SPECIES LUXURIAE DISTINCTA A STUPRO

Supri, <rt. i ; l\ Sent., diu. it», aru b «i j* t. i, Dc Malo, qu. <<r. irt.

SD septimum SIC proceditur. Videtur quod raptus non sit species luxuriae distincta a stupro. Dicit enim IsiJorus, in libro *de septimo* *Etymol.* *, quod *stuprum*, *illicitus coitus, a corrumpendo dictus: unde et qui raptu potitur, stuprofruitur.* Ergo videtur quod raptus non debeat poni species luxuriae distincta a stupro.

2. Praeterea, raptus videtur quandam violentiam importare: dicitur enim in Decretis. XXXVI Caus., qu. i *, quod *raptus committitur cum puella violenter a domo patris abducitur, ut. corrupta, in uxorem habeatur.* Sed hoc quod violentia alicui interatur, per accidens sc habet ad luxuriam, quae per se respicit delectationem concubitus. Ergo videtur quod raptus non debeat poni determinata species luxuriae.

3. Praeterea, peccatum luxuriae per matrimonium cohibetur: dicitur enim I ad Cor. vu *: *Propter fornicationem. unusquisque uam p habeat.* Sed raptus impedit matrimonium sequens: dicitur enim in Concilio Meldensi *: *Placuit ut hi qui rapiunt feminas, vel furantur vel seducunt, cas nullatenus habeant uxores. quamvis eas postmodum nuptialiter cum consensu parentum suorum susceperint.* Ergo raptus non est determinata species luxuriae a stupro distincta L

4. Praeterea, aliquis potest cognoscere suam sponsam absque peccato luxuriae. Sed raptus potest committi si aliquis violenter sponsam suam auferat de domo parentum et eam carnaliter cognoscat. Ergo raptus non debet poni determinata species luxuriae.

Sed contra est quod *raptus est illicitus coitus*, ut Isidorus dicit ", Sed hoc pertinet ad peccatum luxuriae. Ergo raptus est species luxuriae.

Respondeo dicendum quod raptus, prout nunc de eo loquimur, est species luxuriae. Et quandoque quidem in idem concurrit cum stupro; quandoque autem invenitur raptus sine stupro; quandoque vero stuprum sine raptu. Concurrunt quidem in idem, quando aliquis violentiam infert ad virginem illicite deflorandam. Quae quidem violentia quandoque * infertur tam ipsi virgini quam patri: quandoque autem infertur patri, sed non virgini, puta cum ipsa consentit ut per violentiam de domo patris abstrahatur. Differt etiam violentia raptus alio modo: quia quandoque puella violenter abducitur a domo parentum et violenter corrumpitur: quandoque autem, etsi violenter abducatur, non tamen violenter cor-

rumpitur, sed de voluntate virginis, sive corrumpatur fornicario concubitu, sive matrimoniali. Qualitercumque enim violentia adsit, salvatur raptus. - Invenitur autem raptus sine stupro: puta si aliquis rapiat viduam vel puellam corruptam. Unde Symmachus Papa dicit*: *Raptores viduarum vel virginum, ob immanitatem facinoris tanti, detestamur.* - Stuprum vero sine raptu invenitur, quando aliquis absque violentiae illatione virginem illicite deflorat.

Ad primum ergo dicendum quod, quia raptus plerumque cum stupro in idem concurrit, ideo quandoque unum pro alio ponitur.

An secundum dicendum quod illatio violentiae, ex qua aliquis non refugit periculo sc iniicure: \olentiac inferendae.

Ad tertium dicendum quod aliter est dicendum in raptu puellarum quae sunt aliis desponsatae, et aliter de raptu illarum quae non sunt aliis desponsatae. Illae enim quae sunt alus desponsatae, restituendae sunt sponsis, qui in cis ex ipsa desponsatione ius habent. Illae autem quae non sunt aliis desponsatae, restituendae sunt primo patriae potestati: et tunc, de voluntate parentum, licite possunt eas in uxores accipere. Si tamen aliter fiat, illicite matrimonium contrahitur: tenetur enim quicumque " rem rapit, ad eius restitutionem. Nec tamen raptus dirimit matrimonium iam contractum, etsi impediat contrahendum.

Quod autem dicitur in praedicto Concilio, dictum est in detestationem illius criminis, et est abrogatum Unde Hieronymus * contrarium dicit. *Tria, inquit, legitima coniugta in Scripturis leguntur. Primum est. virgo casta in virginitate viro data legitime. Secundum es/, virgo in civitate deprehensa a viro et illi per vim copulata: si voluerit pater eius, dotabit eam iste vir quantum indicaverit pater, e/ dabit pretium pudicitiae eius. Tertium autem est, quando aufertur ei et alteri traditur de voluntate patris.* - Vel potest intelligi Je illis quae sunt aliis desponsatae: cl maxime per verba de praesenti.

Ad quartum dicendum quod sponsus ex ipsa desponsatione habet aliquod ius in sua sponsa. Et ideo, quamvis peccet violentiam inferendo, excusatur tamen a crimine raptus. Unde Gelasius Papa dicit ♦ *Lex illa praeteritorum Principum * ibi raptum dixit esse commissum, ubi puella de cuius nuptiis nihil actum fuerat. videbatur abducta.*

- rapta DL.
J) <μ λ i. - uxorem /uam »A. suant uxiwvin PH.
y) a ilupro distincta. - Oco. Pp(i et d.
δ) quandoque. - quidem idduni AFUsG
il raptus. - ct raptus Pilla.
ζ) periculo tf tniiccre. - pericula Sc miicrcr ABEPK, lit pmcula sc Iniicrcr l. ycracula ft Immiscere l., periculose inUcrr if D, pc-

ncul-HC <<. immittere kJ. a. periculose immittere λ G, perkuto st immittere P.
rj in. - Jc PHUt.
0) quicumque. - qui qu-imcumque ABCE'HI .
t) aSro^atum. - obrepatum ABE. olrogafMim pCK.
<) Vrincipstm, - principium BEIK. praecipuum L.

• U num

• Ct ibu!

• CuiWi.Q
CJ» /Urt^n.
cwil xun.
4. U

• Q mur
• Or Kipt
ctu. A

• Cceclu

• Ci a»

• Ce JfU
XXXVI an
4

• La. Lu ūa.
ou uvu.

Commentaria Cardinalia Caietuni

In articulo septimo eiusdem cōnicsimacquinquagcsimac-
quartac quaestionis, occurrunt dubia quatuor. *Primum* *
circa principium corpori» articuli. Quo pacto sunt iit* duo
simul: scilicet quod raptus sil una «pedes luxuriae distin-
cta ub aliis; ct tamen coīncidât cum stupro et aliis »pc-
debus luxuriae? Species namque eiusdem generis non coīn-
cidunt.

Secundum dubium est in responsione ad secundum:
quia magnitudo luxuriae impellens hominem ud violentiam
inferendam , non variat speciem luxuriae. Maior enim et
minor luxuria non differunt specie ex maiori magnitudine.

Tertium dubium · est in responsione nd tertium, ex
Martino * impugnante illud litterae : Al.*. *tamen raptus
matrimonium iam contractum dirimit*. Arguit siquidem
quod matrimonium inter ruptorem ct raptam sil nullum
ente condignum poenitentiam, etiam consensu puellae post
raptum accedente. Excommunicatus non est capax sacra-
mentorū: raptor autem est excommunicatus, nec ante
condignam poenitentiam absolvi debet. Probat autem rap-
torem esse cxxcommunicatum, permulto» textus XXX\T ,
qu. ti, scilicet cap. £b.v, cap. *De puellis*, cap. «Si *quis*,
cap. *Nullus*, cap. .9/ *autem*, et cap. *Placuit*. – Ncc iura, in-
quit * , ista abrogatu sunt. Nec eis contradicit Hierony-
mus. Quia Concilium illud non prohibet totaliter coniu-
ginm inter raptorem et raptum sed decernit non sufficere
ad horum coniugium ducationem , parentum consensum,
susceptionem nuptialem ; quia requiritur quod raptu pa-
rentibus restituatur, ct raptor poenitentiae publicae subii-
datur; alioquin manebit excommunicatus.

Quantum dubium · est in eadem responsione ad ter-
tium . circa illud : *Raptus impedit matrimonium contra-*
hendum. Quoniam non videtur hoc verum nisi sil raptus
alienae sponsae, ut dicitur XXVII, qu. n, *Statutum*.

II, Ad *primum dubium* dicitur quod, cum specie* mo-
ralium sint accidentia actuum humanorum, non inconvenit
plure* specie* circa eundem netum concurrere, et sic coīn-
cidere materialiter, non formalitcr. Et hoc modo idem
concubitus est in specie stupri, quiu est illicita defloratio
virginis; et in spode raptui» quia violemus. Et simile est
dc adulterio, cum rapitur aliena coniux.

Ad *secundum dubium* dicitur quod raptus, secundum
finem significatum formalitcr, ponitur species luxuriae, sicut
adulterium cl similia: secundum autem conditionem eius
quod est ad finem, quod etiam significatur ut materia, po-
nitur sub rapina, sicut adulterium sub usurpatione rei alie-
nae. Ncc in littera oppositum docemur: sed ostenditur
quod non omnino per accidens huiusmodi deformitates
iniustitiac udiunguntur luxuriae, quoniam tanto maior ac
gravior est luxuria quanto minus curat subire iniustitiac
otfensas, pericula, etc. Et non ostenditur per haec quod
ipsa luxuria ex sua magnitudine, aut quocumque sui ge-
neris, habeat específicos differentias per sc in suo genere:
ut in primo huius quaestionis articulo, ad secundum, in
littera habes, simile est enim dc adulterio, sacrilegio, cie.,
iudicium. Lato siquidem vocabulo, spccicrum luxuriae sor-
tita sunt nomina.

III. Ad *tertium dubium* ♦ dicitur quod tam maior, in
sensu in quo fit, quum minor, est falsa. Nam licet excom-
municatus sit incapax, hoc est exclusus a sacramentis, itu
quod non nisi cum peccato mortali potest accedere ad
ea; non tamen est incapax sic ut. si recipiat sacramentum,
illud sit nullum. Nam *i excommunicatus confirmetur out
ordinetur, non propterca sacramentum c>t nullum: unde
non debet iterari Et similiter si matrimonii sacramentum
contrahit, validum eit. Unde cl constat quod inter impe-

dimenta impediencia matrimonium contrahendum ct diri-
mentia contractum, non computatur excommunicatio.· ut
patet in IV *Sententiarum*. *

Raptor quoque non est ipso facto excommunicatus; sed
excommunicandus in iuribu» allegati» dicitur ita dire quod
non est opu* glossa nisi in cap. *Si quis*, ubi dicitur, zhid-
theina sil, quod glossatur; *Anathema Jiat*. Quod ex eo
patet quod collectore* censurarum in iurc conveniunt in
hoc quod raptor non est excommunicatus. – Mirum autem
est dc hoc homine, quod duo impedimenta dirimentia ma-
trimonium adiiccre sc sexdccim α tota Ecclesia approbata
non adverterit, scilicet excommunicationem ct raptum, aut
unum compositum cx utroque.

Ad iil autem quod addit contra primam responsionem
Auctoris ad cap. *Placuit*, dicitur quod vere capitulum il-
lud ex Concilio Aquisgrani · est abrogatum; quoniam con-
suum quod non ligat. Et quod Hieronymus intendit contra-
num dum docet coniugium inter raptorem ct ruptam posse
esse legitimum dc consensu panium; et capitulum illud
manifeste statuit oppositum, ita ut non sit capax exposi-
tionis Martini. Quoniam expresse prohibet totaliter coniu-
gium inter raptorem ct raptam, etiam post, dicendo: *Pla-*
cuit ut qui rapiunt feminas, nullatenus eas habeant uxo-
res , quamvis eas postmodum nuptialiter cum parentum
cnniensu susceperint Quid clarius :

Dc requisito autem ante coniugium inter raptorem et
raptum, sciendum est quod, sicut raptor pecuniae aut ar-
menti restituisse dicitur cum satisfecerit domino rei raptae,
quando scilicet fecit dc re rapta ut dominus rei disposuit;
ita raptor filiae restituisse eam patri censetur si dc filia
disposuit ut pater vult. Et propterca, si patri placet ut
puella voluntaria maneat cum en qui rapuit, non est am-
plius restitutioni obnoxius. – Dc poenitentiae autem pu-
blicae debito, non invento quod impediat matrimonium
etiam contrahendum : quoniam solum poenitentiam solc-
mnem invenio impedire contrahendum matrimonium, ut
dicitur XXXIII, qu. it. cap. *De his*, ubi de poenitentia non
iterabili manifeste est sermo. Nulla tamen poenitentia di-
rimit contractum. Sed ct in foro conscientiae, si raptor
confessus est et absolutus, et rconcdiatus puellae ct pa-
rentibus. etc., ad nullam videtur amplius poenitentiam ob-
ligatus, cx quo ei non imponitur.

IV. Ad *quantum dubium* c dicitur quod, quia impedi-
menta impediencia tantum contrahendum matrimonium,
non videntur ita exacte discussa sicut impedimenta quae
impediunt ct dirimunt; ideo non est mirum si doctor ali-
qui* inter impediencia tantum aliquid commune diceret
quod alii tacent. Dc raptu siquidem alienae sponsae cx al-
lato textu satis constat quod impedit tantum contrahen-
dum. Et dc raptu universaliter videtur in capitulo *Si au-*
tem insinuari, XXXVI. qu. n, per tulla verba, *Iterare con-*
iugium non praesumat. Et propterca forte Auctor absolute
dicit dc raptu quod *non dirimit, etsi impediat contrahen-*
dum. Quod tamen non oportet cx vi huius litterae uni-
versaliter mtclligcrc: sed sitis salvatur veritas litterae si
negativa quae asseritur, scilicet, *non dirimit*, est veru uni-
versaliter. ct affirmativa quae cum adverbio adversativo
subjungitur, est vera permissive et particulariter, scilicet,
etsi impediat contrahendum. Ita quod ipse loquendi mo-
dus permissivam verificationem, quae particulari» esse pot-
est. insinuet Et sic videtur exponendum, nc novitates in-
ducantur. Et sic ad huiusmodi litterae verificationem »uf-
flicit quod raptus aliquis impediat contrahendum, scilicet
raptus alienae sponsae.

ARTICULUS OCTAVUS

I I KL M ADULTERIUM SIT DETERMINATA SPECIES LUXURIAE AB ALIIS DISTINCTA

S pr.i, »rt. I, β V>i/.. . xii, «n. 4. ^u* 1. 2: Dc J/4/0, qu- xv, «rt. J; />- /hc. l+accpt.. op. dc \7 Praccph

ociAVi_m sic procl_{dit}i_r. Videtur quod adulterium non sit determinata species luxuriae al_i aliis distincta. Dicitur enim *adulterium* ex eo quod aliquis *ad alte-ram* accedit praeter suam, sicut dicit quaedam glossa super *Exodum*'. Sed alia mulier praeter | XHi or »i SUdm pOteSf essc diversarum conditionum: sci-licet vel virgo in * potestate patris existons, vel meretrix. vel cuiuscumque alterius conditionis. Ergo videtur quod adulterium non sit species luxuriae ah aliis distincta.

h/Ti2. Praeterea, Hieronymus dicit ' quod *nihil* xxîî? ««π' *interest ex qua causa quis insaniat. Ende Sixtus tyllhagoricus: « Adulter ».* inquit, « *est amator ardentior in suam uxorem* ». Et pari ratione, in quamlibet aliam mulierem. Sed in omni luxuria est amor ardentior debito. Ergo adulterium invenitur in omni luxuria. Non ergo debet poni luxuriae species.

3. Praeterea, ubi est eadem ratio deformitatis, ibi non videtur esse alia species peccati. Sed in stupro et adulterio videtur esse eadem ratio deformitatis: quia utrobique violatur mulier alienae potestati subiecta. Ergo adulterium non est determinata species luxuriae ab aliis distincta.

cXlir T Sed contra est quod Leo Papa * dicit quod *adulterium committitur cum, propriae libidinis instinctu vel alienae consensu, cum altero ve! altera contra pactum coniugale concumbitur*. Sed hoc importat specialem deformitatem luxuriae. Ergo adulterium est determinata species luxuriae.

Respondeo dicendum quod adulterium, sicut ipsum nomen sonat, est *accessus ad alienum lo- rum* **. In 9U0 quidem dupliciter contra castita-lem cl β humanae generationis bonum aliquis delinquit: primo quidem, inquantum accedit ad mulierem non sibi matrimonio copulatam, quod requiritur ad bonum prolis propriae educandae; alio modo, quia accedit ad mulierem alteri per matrimonium copulatam, et sic impedit bonum prolis alienae. Eadem ratio est de muliere coniugata quae per adulterium corrumpitur. Unde ' Vn· v » dicitur *Eccli.* xxtn : *Omnis mulier relinuens*

virum suum, peccabit: primo enim. m lege Altis-simi incredibilis fuit, in qua scilicet praecipitur, c Non moechaberis >: *et 't secundo, virum suum derelinquit* in quo lacii contra certitudinem prolis eius: *tertio, in adulterio fornicata est. et ex alio virofilios statuit sibi*, quod est contra bonum prop-riae prolis. Sed primum est commune in omni-bus peccatis mortalibus: alia vero duo specialiter pertinent ad deformitatem adulterii. Unde mani-festum est quod adulterium est determinata spe-cies luxuriae ♦ utpote specialem deformitatem ·Ϸλ habens circa actus vencreos.

Ad primum ergo dicendum quod ille qui habet uxorem, si ad aliam accedit, peccatum eius po-test denominari vel ex parte sua, et sic semper est adulterium, quia contra fidem matrimonii agit: vel ex parte mulieris ad quam accedit. Et sic quan-doque est adulterium, puta cum coniugatus acce-dit ad uxorem alterius: quandoque autem habet rationem stupri, vel alicuius alterius, secundum di-versas conditiones mulierum ad quas accedit. Di-ctum est autem supra * quod species luxuriae acci-*An.u piuntur secundum diversas mulierum conditiones.

Ad secundum dicendum quod matrimonium spe-cialiter est ordinatum ad bonum humanae prolis, sicut dictum est *. Adulterium autem specialiter *αλ,κ matrimonio contrarialur: inquantum violat ma-trimonii fidem, quam quis coniugi debet. Et quia ille qui est ardentior amator uxoris, facit contra bonum matrimonii, inhoneste eo utens, licet fi-dem non violet: ideo aliququaliter potest adulter nominari: et magis quam ' ille qui est ardentior a amator alterius mulieris*. *D^

An tertium dicendum quod uxor est in pote-state viri sicut ei matrimonio copulata: puella autem est sub potestate patris sicut per cum ma-trimonio copulanda. Et ideo alio modo contra bonum matrimonii est peccatum adulterii, et alio modo peccatum stupri. Et propter hoc ponuntur diversae luxuriae species.

De aliis autem ad adulterium pertinentibus di-cetur in Tertia Parte, cum de matrimonio tra-^{vor.^^.}^{4m. ux w1 j.}
etabitur<·.«.«.

«» in. – vd in PAKj .
rf. – Om. codice* el a; pr»» bonum, hominum HCFHKLpA et
α et post nhqui* D, àovunfr l.

y rf, – Om. *D; pro derelinquit, dtrdiquit PEFixBK, ddiuquit pK.
i quam. – Om. diqiMc edinrne*.

Commentaria Cardinalis Caietatil

In articulo octavo quaestionis eiusdem cntcsimacquin-quagcsiniacquartac. in responsione ad primum, cx Mar-tino * dubium occurrit contra' hanc responsionem, dicente quod ista expositio est obscura et ponit impossibilia. Obscura quidem, quia non dicit plane utrum in tali casu concubitus mulieris sit adulterium. Nec etiam dicit utrum vir ex parte mulieris adulteretur, an non. Et licet de utro-que magis videatur beatus Thomas dicere quod non, in tali tamen casu, qui frequenter contingit et multorum con-scientias pulsatur, lucratur loquendum apertius.

Impossibilia autem dicit haec duo* scilicet quod vir ex parte sua committit adulterium, et quod diversae species luxuriae sumantur secundum diversas mulierum conditiones. Ex secundo enim arguitur contra primum. Species luxuriae sumuntur secundum diversas conditiones mulierum. Sed quantum est ex conditione mulieris solutae cum qua coniugatus concumbit, non committitur odul-terium. Ergo iste simpliciter non committit adulterium. Immo ncc cx parte sua iste committit adulterium; quia adulterium, secundum sententiam secundi dicti, nunquam

• I/f Ad*llcn-),
obuct j-
CMT Coocibi l

QI AESTIO CLIV. ARTICULUS IX

committitur cx conditione vin, «cd tantum cx conditione mulieri». – Et videur beatu» Thomas dicere quod, simpli* citer loquendo, cum coniugatu» coit cum soluta, non est adulterium, ncc cx parte vir» nee ex parte mulieri». Quin ex pane viri nulla sumitur species luxuriae; et cx porte multeris constat non esse adulterium, ergo nullo modo committit adulterium.

Praeterea, vir solutu» cognoscens mulierem coniugatam minus peccat quam coniugatu» cognoscens solutam. Sed pri-mus committit adulterium : ct secundus non committit gra-viorem luxuriam quam adulterium. Ergo committit adulte-rium. – Antecedens probatur. Quin coniugatus agit contra fidem ad quam in facie Ecclesiae sc obligavit : solutus autem non. Et cetera sunt paria in ei». Igitur, etc.

II. Ad hoc dicitur quod responsio ista e*t clarissima, ct sibi ipsi consona, ac aliis. Et ad probationem obscuri-tatis dicitur quod ratio ista clare docet quod concubitus coniugati tam cum soluta quam cum quacumque, est sem-per adulterium quantum est cx parte viri. Et cx hoc ma-nifeste habetur quod mulier cum illo peccans adulterii cri-men incurrit. Clarissimcquc dicit quod in tali concubitu vir ex parte mulieris quandoque adulterii, quandoque stu-pri, quandoque »acnlegii, etc., iuxta varias conditiones mu-lierum, crimen incurrit. Et hoc tam aperte dicitur (sum-marie tamen, ut decebat librum) quod ncc Murtinus ncc alius clarius dixit.

III. Ad probationem autem impossibilitatis dictorum dicitur quod primum dictum exponit secundum in littera, non naviter dictum, sed repetitum ac allegatum cx supru dictis. Nam cx hoc dicto, scilicet, *Concubitus coniu-pati cum quacumque semper est adulterium, quia ibi ex parte viri violatur fides coniugal*is, manifeste docemur quod species luxuriae sic sumi dictum est cx parte mulieris ut etiam sumatur cx parte viri, ubi similis adesset conditio diver-sificativn apccicrum luxuriae ct quod non est intelligent dum illud superius* dictum, modo repetitum, scilicet quod *species luxuriae sumuntur secundum diversas conditiones mulierum*, cum ly *tantum*, ut Martinus imponit. Verum siquidem est quod species luxuriae sumuntur penes mu-lieres, sed non tantum : quia sumuntur etiam penes viros, quoniam similis in viro conditio est in adulterio, forni-catione, incestu, etc. ; ita enim potest esse vir coniugatu», solutu», consanguineus vel affini», etc., sicut mulier. Re-petiit autem Auctor hic hanc doctrinam dc specificatione cx pane mulierum, ad probandum quod dicebat, scilicet quod talis coitui poterat, cum hoc quod est adulterium, esse aliarum spccicrum ct eiusdem ex pane feminae. Unde argumentum Martini apponens secundo dicto ly *tantum*, non arguit cx secundo dicto Auctoris, sed cx sua fictione.

ARTICULUS NONUS

UTRUM INCESTUS SIT SPECIES DETERMINATA LUXURIAE

•rt j;

Supra, art. i ; IV *Sent.*, dist. xu. *irt. 4, qu* i, 3; *Dr Malo*. qu. iv, art. \

D NONUM SIC PROCEDITUR. VidctUP quod incestus non sit species determinata lu-xuriae. *Incestus* enim dicitur per pri-vationem castitatis. Sed castitati uni-versaliter opponitur luxuria. Ergo videtur quod incestus non sit species luxuriae, sed sit univer-saliter 3 ipsa luxuria.

2. Praeterea, in Decretis dicitur, XXXVI, qu. l ♦ quod *incestus est consanguinearum vel affi-nium abusus*. Sed affinitas differt a consanguini-tate. Ergo incestus non est una species luxuriae, sed plures.

See simpliciter, ncc upud Auctorem valet: 7.ifo *antus non est adulterium cx conditione feminae, Erga non est adulterium*. – Mirum esi autem quomodo Martinus haec somniavit quae dc Aucture dicit.

Ad secundum autem argumentum, negatur antecedens pro prima pane, scilicet quod minus peccet solutus co-gnoscens coniugatam. Et nd probationem, negatur quod cetera sint paria. Ad cuius evidentium, scito quod adul-terium cx conditione mulieri», ct adulterium cx conditione viri, possunt dupliciter comparari scilicet simpliciter. vel secundum quid. Si comparentur secundum quid, nihil pro-hibet gravius esse in viro adulterium cx conditione viri, pro quanto contra expressam a seipso fidem agit, quod non facit solutus. Sed si comparentur absolute, sic longe grasius est in viro adulterium cx conditione mulieri». Quod patet cx eo quod coitu» magi» recedens a licito est peior; quoniam malum graduatur pene» recessum a bono; ille enim est magis caecus seu luscus qui magis est remotus u visu. Constat nutem coitum cum coniugata e*»e magi» remotum a licito coitu quam coitum cum coniugato. Tum quia iste, *quando mos erat, peccatum non erat*, ut Au-gustinus dicit -: ille autem semper damnatus fuit. – Tum quia ille contra certitudinem prolis c»l cx hoc ipso quod um. mulier coniugata est' venter enim unius, scilicet mariti, duorum est. Sed iste non est contra certitudinem proli» ex hoc quod iste est vir alterius: quoniam non ponat ipse prolem in corpore suo. – Tum quia ille est longe magis contra naturalem zelum. Quoniam constat quod «1 maior zelus ne coniugata adulteret, quam ne coniugatu» coeat cum altera, ut patet. – Tum quia ille omni lege punitur : iste autem sola divina lege. – Unde patet quanta est hinc ct inde disparity.

IV. In responsione ad secundum eiusdem octavi articuli, advene quod comparatio in littera facta inter ardentio-rem amatorem uxori», et ardcnliorcm amatorem mulieris non uxori», penes adulterii crimen, potest intclligi dupliciter: uno modo, referendo utrobique ad coniugatum; oliu mo-do, absolute. In primo sensu non loquitur Auctor. Quia constat quod magis est adulter coniux amator ardentior alterius mulieris quam suae. – In secundo autem sensu ve-rum est quoJ in littera dicitur. Quoniam, absolute loquendo, ardentior uniatnr mulieris non suae non est adulter, nec adul-terii denominationem habet: quoniam nihil de matrimonii violatione aut iniuria claudit, nisi eo modo quo omnis il-licitus amor licito, qui solus est matrimonialis, iniuriatur. Sed quia hoc est magis dongstum a matrimonio quam ardentior umor coniugis. quia claudit inhonestatem ipsius coniugii explicite; ideo iste magis adulterii denominationem suscipit quam ardentior amator mulieris non suae absolute.

I. MI

s) *universaliter*. – Om. *Pa*.

• Art i, 6
? T
• tn.-tw ia-
n ap
3
• Q i cru., art.
4; 4« cu. art.
«
•vm. 7
›

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ ibi necesse est inveniri determinatam speciem luxuriae, ubi invenitur aliquid repugnans debito usui Venereorum. In usu autem consanguinorum i* vel affinium invenitur aliquid incongruum commixtioni venerene, triplici ratione. Primo quidem, quia naturaliter homo debet quandam honorificcntiam parentibus, et τ per consequens aliis consanguineis, qui ex eisdem parentibus de propinquo originem trahunt: in tantum quod apud antiquos, ut Maximus Valerius refert *, non erat fas f||ium simul cum patre balneari, nc scilicet se ’ invicem nudos conspicerent. Manifestum est autem secundum praedicta * quod in actibus venereis maxime consistit quaedam turpitudine honorificentiae contraria: unde de his homines verecundantur. Et ideo incongruum est quod commixtio | *venerea* liat talium personarum ud invicem. Et haec causa videtur exprimi *Levit.* xvm ♦ ubi dicitur: *Mater tua est: non revelabis turpitudinem eius*. Et idem postea dicit : in aliis.

iΛ»ĩ,αp.

Secunda ratio est quia personas sanguine coniunctas necesse est ad invicem simul conversari. Unde si homines non arcerentur a commixtione venerea, nimia opportunitas daretur hominibus venerae commixtionis: et sic animi hominum nimis emollescerent per luxuriam. Et ideo in veteri lege illae personae specialiter videntur esse prohibitae quas necesse est simul commorari ’.

• c<p rri
n

Tertia ratio est quia per hoc impediretur multiplicatio amicorum : dum enim homo uxorem extraneam accipit, iunguntur sibi quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris, ac si essent consanguinei sui. Unde Augustinus dicit. XV Qp p)ei ♦ *Habita est ratio rectissima caritatis ut homines, quibus esset utilis atque honesta concordia, diversarum vicissitudinumr viticulis necterentur, nec unus in uno multas haberet, sed singulae spargerentur in singulos.*

Addit autem Aristoteles quartam rationem, in

II *Politic.* *: quia cum naturaliter homo consanguineam diligit, si adderetur amor qui est ex commixtione venerea, fieret nimius ardor amoris. et maximum libidinis incentivum; quod castitati repugnat.

Unde manifestum est quod incestus est determinata luxuriae species.

Ad primum ergo dicendum quod abusus coniunctarum personarum maxime induceret corruptelam castitatis: tum propter opportunitatem; tum etiam propter nimium ardorem amoris, ut dictum est . Et ideo antonomastice abusus talium personarum vocatur *incestus*.

Ad secundum dicendum quod persona affinis coniungitur alicui propter personam consanguinitate coniunctam. Et ideo, quia unum est propter alterum, eiusdem rationis inconvenientiam facit consanguinitas et affinitas.

Ad tertium dicendum quod in * commixtione personarum coniunctarum aliquid est quod est secundum sc indecens et repugnans naturali rationi. sicut quod commixtio liat inter parentes et filios, quorum est per se et immediata cognatio: nam filii naturaliter honorem debent parentibus. Unde Philosophus dicit, in IX *de Animal.* quod quidam equus, quia deceptus fuit ut matri commisceretur. seipsum praecipitavit, quasi prae horrore . eo quod etiam animalibus aliquibus inest naturalis reverentia ad parentes.

Aliae vero personae quae non junguntur secundum seipsas, sed per ordinem ad parentes, non habent ita ex seipsis indecentiam : sed variatur circa hoc decentia vel indecentia secundum consuetudinem et legem humanam vel divinam. Quia, ut dictum est *, usus veoreorum. quia ordinatur ad bonum commune, subiacet legi. Et ideo, sicut Augustinus dicit. XV *de Civ. Dei**, *commixtio ‘ sororum etfratrum, quanto fuit antiquior, compellente necessitate, tanto postea facta est damnabilior, religione prohibente.*

*’

•Λ Dei*

c mrMfitineantm. – con/anpuiHnrum PBH.
Y) ct. – Otn. BEFHlpK.
8) tcillcct /c. – fi te BFpAE, sic te QsA, icu l_iE. sc PDHKA.
eommi.vrto. – coniUMCtio BUC cl a.

ζ) dicit. – dicitur PD.
rj viciifitudittum. – ncccmtdiHum K.
1) in. – Om. ABEFKpC.
9 cvmmLctio. – quod couunijrtm ABCEFHlKL*.

Commentaria Cardinalis Caietani

• Ceods-. .
n

In articulo nono eiusdem quaestionis ccntcsimacquinquagesimaequartuc, in responsione nd secundum, obiectiones occurrunt Martini, in quaestione de Incestu *, contra Auctorem hic, in hoc quod *inconvenientia consanguinitatis et affinitatis est eiusdem rationis. Prima* est quin, licet affinius ex consanguinitate nascatur, diversa tamen est ratio utritisque. – Probatur assumptum hoc. Quia incestus mentalis consanguineorum aliud habet obiectum quum incestus affinium : quia aliae sunt persone consanguineae, et alinc affines. Et in multis consanguinitatis gradibus lit incestus, in quibus affinitatis non fit incestus. – Probatur secundo. Quia peccata istorum incestuum differunt in gravitate, ut constat. Et non tantum secundum intensionem. Ergo secundum speciem.

Secunda est quin sub incestu continetur commixtio contra cognationem spiritualem et legalem. Ergo non est species specialissima. Immo ncc consanguineorum commixtio est species specialissima.

II. Ad hoc didtur quod, cum personae naturaliter coeuntes consummate reputentur in huiusmodi *una caro* \ consequens est quod affinitas nil aliud sil quam consanguinitus camis suae. Ac per hoc. eiusdem rationis est indecentia utrobique, scilicet violare consanguinitatem camis suae· quannis diversimode caro per generationem accepta, et per commixtionem sit sua ; quod spectat ad ilitfrcnriam inter ipsas personas coeuntes, non ad differentiam carnis ad sibi coniunctos, quoniam utrobique est consanguinitas. Quia igitur affinitas ud consanguinitatem ordinatur ut nd proprium finem (quoniam ud hoc directe et proxime est ut consanguinitas carnis sibi commixtae honoretur), et ex proprio tine spedficetur ordinatum ad finem; consequens est ut eiusdem rationis inconvenientia sit dehonorare affinitutem et consanguinitatem, quod fit per incestum; sicut etiam ad adulterii speciem spectat quidquid propter adulterium fit. Non solum ergo dependet affinitas a consanguinitate in hoc, quiu non esset sine illn: sed ut u proprio

· úα a? .

huc, ut in littera huc declaratum est ; hoc enim significant verba litterae subtiliter perspecta. Et ideo non est affinitatis ct consanguinitatis diversa ratio quoad formale, sed quoad materiale, sicut finis ct illius quod est ad finem est una ct eadem ratio quoad formale, licet sit dixersu quoad materiale.

Et ad primam probationem in oppositum, dicitur quod incestus mentalis consanguineorum ct affinium habet idem obiectum formalitcr, diversum materialiter. F.t ad materiam diversitatem spectat diversitas personarum affinium ct consanguineorum, diveraitasque graduum, ct ii quid aliud eiusmodi est.

Ad secundam vero dicitur quod verum est huiusmodi incestus differre non solum secundum intensionem ct remissionem mali affectus cx parte peccantis, sed etiam secundum gravitatem absolute: quia gravius est secundum se peccatum incestus cum sorore quam cum sorore uxoris. Sed ex hoc non sequitur diversitas specifica. Gravius namque est furari mille quam decem: ct tamen non differunt specie.

Ad secundam obicctioncm, de cognatione spirituali ct leguli, dicitur quod, quia coniunctio talis non ordinatur ad consanguinitatem ut proprium ac proximum finem, sed secundum quondam assimilationem, ideo illius violatio metaphorice dicitur incestus.

III. Et hinc habes quod peccatum carnale commissum cum consanguinea eiusdem est -pccici cum commisit» cum affine: ita quod non oportet te in huiusmodi circumstantiae diversitate sollicitari dc necessitate. Quin tamen gravius est contra consanguinitatem quam contra affinitatem agere, ideo sicut circumstantia aggravans tantum habenda est.

Er haec quoad peccatum dicimus. Quoniam quoad impediendum matrimonium, seu eius actum, violatio affinitatis praeponderat, disponente «e iurc canonico: ut putet dc impedimentis matrimonii non dirimentibus, sed impedientibus tantum. Num qui cognovit consanguineam uxoris suae, ncc ab ipsa potest debitum exigere; ncc potest post illius mortem quamcumque uxorem ducere, uut, si duxit, debitum petere ab ea, sine dispensatione ; ut dicitur Extra. *De m qui cognovit consanguineam uxoris suae*, cap. *7ransmtssac*, et XXXII, qu. vn, in pluribus capitulis.

Et licet quidum dicant quod omnis ineextus impedit matrimonium. allegantes cap. *De ineextuosis* ., XXXV, qu. in; secundum tamen veritatem, solus incestus cum consanguinei* coniugi* impedit. Et meritu: quia talis incestus cx propria ratione habet quod impediat exactionem debiti u coniugc, quoniam cx hoc est affinis; ct cx hoc quod non veritus contUgem facere sibi affinem, meretur ut nunquam amplius coniugium renovare possit cum quacumque alia. Ncc rextus ille, qui clarus dicitur, iuvat: sed oppositum dicit, subiungens in calce: *Sane, quibus illicita coniupia inhihentur, ineundi meliora comugia libertatem habent*. – Ncc capitulum, *Si duo viri*, XXXV, qu. vi, hoc disponit: sed mandat quod inccstuosi, si sint iuvenes, non prohibeantur ab alio matrimonio; ct loquitur de incestu cum propriis consanguineis. Hoc enim non est disponere quod, si non sint iuvenes, prohibeantur: sed causam non futurae prohibitionis ab homine determinare.

IV. In responsione ad tertium eiusdem articuli, dubium occurrit arca illa verba, *Aliae vero personae non habent ita ex scipsis indecentiam* etc. an, extra parentes ct proles, concubitus sit contra ius naturale, itn quod nulla dispensatione humana possit c*sc licitus. Et est ratio dubii . quia, si esset contra ius naturale, sequeretur quud ritillu necessitate potuisset unquam inter titles c mc matrimonium quia nulla necessitas facit licitam violationem turis naturae, nisi ab Auctore naturae aliter ordinetur. Constat nitem quod inter fratrem ct sororem olim fuit licitum matrimonium. Ergo coniunctio talium non est contra ius naturale. – In oppositum autem est quia huiusmodi concubitus est contra naturalem rationem quond tria, quae in prima, secunda ct quarta ratione litterae . afferuntur: scilicet contra debinim honorem propinquorum, contra debitam fortitudinem unimi, contra moderationem debitam imioris vcnrcrci.

Kt augetur ratio dubii. Quia in littera nun dicitur, *Altae vero personae nun habent indecentiam*: sed dicitur: *non habent ita ex srtpiii indecentiam*. In quibus verbi· excluditur, non indecentia, sed modus oc ratio indecentiae: scilicet quod non ita cx scipsis sicut parentes ct proles. Ac per hoc videtur quod secundum Auctorem, inter illas personus est indecentia naturalis, licet non illo modo ct illi» ratione. – In oppositum autem videntur subiuncta verbe, scilicet: *Sed variatur circa hoc decentia vel indecentia secundum consuetudinem et legem humanam vel divinam*. Nam quod ex consuetudine vel adiuncta lege tam decens quam indecens redditur, non repugnat secundum se naturali iuri : unde ct in V *Ethic*. * dicitur quod ius potitivum est *quod a principio nihil differt*.

Augetur rursu» dubium. Quia praecepta quae in lege Moysi dantur circa talium personarum inhabilitatent ad matrimonium, inter praecepta moralia computantur: ut patet cx ratione ibi reddita, scilicet, *ne reveletur turpitude proximorum*, *Levit*. χvτμ . . Constat autem quod praecepta divini iuris moralia ad ius naturae spectant, ct perseverant, adeo quod iitdhpcnsubiliu sunt auctoritate humana. – In oppositum est quia Pupa potest in hu dispensare. Constat autem quod non potest in naturali iurc dispensare: quoniam Papa est subditus nuturitli iuri; et non est supra ipsum, ut possit illud tollere tui mutare, sicut potest tollere vel mutare ius positivum. Et quod Papa possit, cx gesti i Humanorum Pontificum patet. Nam modernus rex Portugelliae Emmanuel duns sorores, quarum altera superet, successive uxores habuit, ita quod etiam cum prima consummaverat matrimonium. Moderna quoque regina Anglij c consummaterat prius matrimonium cum olim fratre istius regis Angliuc sui mariti. Fcrdinundus quoque luniar, Rex Siciliae citra Pharum, sororem patris sui Ioannam, quae adhuc supereat, in uxorem duxit, dispensante Alexandro VI. Haec autem constat esse in divina lege prohibita, in dicto capituln . . Ergo.

V. Ad evidentiam horum, sciendum est varias esse in hac quaestione opiniones: praecipue quia hinc divinum ius in huiusmodi praeceptis, inde auctoritas Romani Pontificis occurrunt. Quidam * enim putant Papam non posse dispensare in gradibus prohibitis divino iure, quia moralia praeceptu sunt. – Quidam putant Papam non posse tollere prohibitionem divino iurc in his praeceptis contentam, sed in casu in quo ratio legis cessaret, dispensare, quia praecepta moralia sunt divini iuris. – Alii* autem puram Papam posse simpliciter dispensare.

Ut autem veritas elucescat r considerandum est quod praecepta ista stint panim moralia, ct partim tudicialia. Nam quantum ad hoc quud cum proximis, ct quibusdam determinate, non debet esse matrimonium, sunt moralia simpliciter: sed quantum ud determinationem tot personarum. habent aliquid morale et aliquid iudiciale. Et morale quidem in cis est quidquid ct quantum morali rationi conforme est: iudiciale autem est omnimoda determinatio tot personarum.

Ncc haec ego somnio: sed cx ipso capitulo *Levit*, xvni accepi. Tum quoniam inter haec praecepta dc commixtione venerea ibidem ponitur praeceptum dc vitanda muliere menstruata. Constat autem ex Auctore, in IV *Sent*. ., praeceptum hoc esse partim morale ct partim iudiciale. Non igitur oportet omnia illa praecepta totaliter moralia esse. Qua enim ratione praeceptum de vitanda menstruata discutitur, ct tam subtiliter in eo discernitur quid rationis naturalis in co sit. ct quantum ct quid non ad rationem naturalem, sed iudicinlia spectet illius populi; eadem ratione haec praecepta simul traditu discutienda sunt, ut appareat clare quid in cis morule, ct quid iudicialis vinculi in cis fuerat.

Tum quia in principio dicti capituli ♦ praemittitur praecoptis istis inhibitio legum extranearum, et expresse bis subiungitur impositio iudiciorum, «licendo .» *Eacietis indicia mea ct praecepta mra, ct. Custodite leges meas atque tudicia*. Ex hoc enim quod iudicialia extranea sctarc. ct iudicialin peculiaria illis dare Deum commemorat Moyses, significavit quod non pure moralia praecepta subiungenda erant.

· In torpor»

Op «·II·

Art i.

·>c or

;<n cjp n
» MI ·b>*K
111, ver* 6

ci ·u® *

· U cor^rc

ta’

· v<*· 6

· Vit» U ·· i·

·
StmL.&U ku<
rcM art^·
kH.lvom cap.
Ham it vt·
·s·l SvJm/

·lo«a Acir ·ßßp
Per» mrrjl Q»
^hfUerifftrnn

· v<r*. φ

· lhrf. txtu xft.
s qe 1.

i* Tum quiu praecipitur tbi . ut soror uxoris non sumatur in uxorem, *sorore vivente*. Et sic non propter incestum est ista prohibitio, quia committeretur. etiam ipsa mortua, incestus: sed propter aliam causam, puta discordiam vitandam inter sorores. \c per hoc constat iudicidlc esse praeceptum hoc, super quadam honestate fundatum, non respectu generationis aut prolis, sed naturalis pacis non deducendae in aemulationem.

• v«n u Tum quia ibidem * secundus gradus tam consanguinitatis quam affinitatis in quibusdam personis interdictus invenitur. Et Extra, *de Divortiis*, cap. *Gaudemus*, dicitur quod pagani in secundo gradu coniuncti. si convertuntur, non sunt separandi. Quod non statutum esset si secundus gradus incestum causarer cx praeceptis pure moralibus divinae legis: quoniam talibus omnes homines subiccti sunt. Sciebat enim Papa, tam excellentis praesertim scientiae, scilicet Innocentius HI, fuisse divina lege prohibita multa coniugia in secundo gradu, ct multa in eodem gradu n sueris canonibus prohibitu ; ct tamen, quia sacris canonibus, quibus cavetur huiusmodi matrimonia esse nulla, pagani subiccti non sunt, libere ne licite matrimonia inter paganos in secundo gradu indistincte post conversionem perseverare dixit. Ex hoc enim manifeste sequitur quod praecepta illa tam parum moralium» habent ut sine ulla dispensatione apud paganos in secundo gradu licite contrahuntur coniugw, nullo incestus vitio interveniente.

VI. Discernere igitur oportet moralitatem unius praecepti λ moralitate alterius, perspicacius videndo rationem i naturalem cuiusque. Et quoniam rationes omnes naturali lumine fultae naturalem indecentiam allerunt, oportet ipsam discernere.

• in corport. Nam naturalis indecentia per tres ultimas rationes alata . non est talis indecentia quae constituat personum inhabilem ad coniugium: sed ad cautelam consequenti» mali, vel impediti boni, spectat Mollitie* enim animi ex nimia opportunitate personarum ad coniugium habilium, quae cx secunda ratione cavetur, ad defectum personae consequentem ex abusu familiaris seu domesticae conversationis spectat. Nam recta ratione conversantes, donec n parentibus deputati essent coniuges, ad huiusmodi umorem non declinarent: ut patet de lucob ct consobrinis eius, quas post habuit in uxores*. – Et ad idem spectat nimius ardor, qui in quarta ratione cavendus dicitur cx multiplicato vinculo: cum sint vincula diversarum rationum consanguinitas et coniugium. – Impedimentum autem multiplicandae amicitiae, quod in tertia ratione affertur, manifeste ad bonum non debitum, sed ad bene esse spectans, respicit. Non enim tenetur quis, nisi forte in casu, ad amicitiam cum extraneo talem, scilicet per enniugii vinculum : sed hoc ad bene esse humanae amicitiae confert. – Potest quoque per consuetudinem disciplinae bonae, quae in civitate ac domo esse debet, primum inconveniens facile evitari. Secundum autem forte nullum esset, si consuetudo esset ut consanguinei coniuges essent: in cuius signum, consanguinei dispensati -ad coniugium non plus ardere videntur quam alii coniuges. Possent nihilo minus coniugia cum extraneis fieri, quando ob amicitiam opus esset: ut tertium inconveniens cessaret. – Unde licet indecentia allata ex his tribus rationibus nonnihil morahatis afferat. non tamen talem ut propterca personae consanguineae reddantur inhabiles ad coniugium.

•Cet. mp xxu Prima autem ratio, de naturali reverentia cl dc honoratione, distinguitur in littera, in responsione ad tertium: quod scilicet quaedam est naturalis reverentia consequens per sc ct immediatam coniunctioncm carnalem personarum, ct haec est inter parentes ct proles : quaedam vero est quae consequitur coniunctioncm carnalem, non per sc ct immediatam, sed mediante conjunctione in parentibus seu tiliis; et haec est inter reliquas personas tam consanguinitate quam affinitate conjunctas. Nam nullae tales per sc ipsas iunctae sunt secundum carnem, sed mediante patre aut matre, seu filio aut filia, ut patet discurrendo. Inter has autem haec differentia in littera assignatur, quod reverentia naturalis consequens coniunctioncm carnalem personarum per sc et immediate conjunctarum, efficit quod

commixtio inter tales sit secundum se indecens ct repugnans naturali rationi, ac per hoc. nulla ratione naturali licita. Et cx hoc patet quod reddit tales personas inhabiles ad coniugium inter sc. Coniunctio autem reliquarum personarum, cum annexu reverentia naturali, non efficit quod commixtio talium sit secundum sc indecens ct repugnans naturali rationi: sed cum ipsu stat quod sit commixtio talium decens vel indecens secundum consuetudinem vel legem divinam vel humanam. Et per hoc habetur quod talis commixtio non cx extremis, sed cx consuetudine vel lege superveniente redditur decens vel indecens.

VII. Sed est hic dubium, quomodo dictu differentia personarum penes coniunctioncm secundum sc, et non secundum sc, est radix inhnbilitatis et habilitatis ad coniugium inter sc. Quon am aut hunc effectum parit dicta coniunctio quia pater et filia, mater ct filius, sunt naturaliter una caro, ct m coniugio oportet *er duobus fieri unam carnem* . Et hoc non. Tum quin Evn non minus fuit una caro cum Adam quam lilia cum putre, iuxta illud*. *Hoc* ov <.v *ossibus meis, et caro de carne mea*: et tamen coniunctu est illi in uxorem, et non inhabilis erat ad coniugium. – Aut quin dicta coniunctio est propria causa naturalis reverentiae. Et hoc non. Quia naturalis reverentia vel irreverentia, quae propria ratio est inhabilitatis ad conjugium, nun habet pro proprio fundamento, seu propria causa, coniunctioncm per se et immediatam personarum: ut patet cx hoc quod maior reverentia debetur avo quam putri, ct tamen cum avo non est coniunctio perse et immediata, sed per uliiim, scilicet, mediante patre. – Non apparet ergo unde dicta coniunctio causer huiusmodi inhabilitatem.

\III. Solvitur autem dubium hoc dicendo quod dicta coniunctio ratione primi confert proposito: ratione vero secundi, directe ct efficaciter est veni radix inhabililalis. Nam cx hoc quod mater ct filius sunt una caro, non qualitercumque, sed secundum naturalem conjunctionem immediate, quoniam filius cx matris substantia est; consequens est ut non sint habiles naturaliter ad hoc quod cx ci* hat dc novo una caro, ad quod ordinatur coniugium. Et hoc tangitui m verbis Adae cum dicitur*: *Relinquet patrem et matrem*, cum quibus est homo naturaliter una caro, *et duo*, qui non sunt una caro, *erunt in carne una*. Et haec quidem bona ratio est ad propositum principale. – Nec est instantia dc Evx. Quoniam non naturaliter erat una caro cum Adam. In praeceptis enim naturalis iuris ad naturalia oportet inspicere, non nd miracula.

Directa autem coniunctio ct immediata personarum inquantum propria radix naturalis reverentiae, inhabilitat personas tales ad coniugium. Ad cuius evidentiam, scito quod coniunctio personarum per se ct immediata, de qua etl sermo, est coniunctio originis naturalis: ct quoniam naturalis productio alicuius ab aliquo, in communi loquendo, potest esse per sc et per accidens, ct rursus mediate vel immediate (*sol enim ct homo generant hominem*, ut dicitur in II *Physic.* *). ideo in littera ponuntur conditioe* istac, vff (L' °* Ita quod personarum coniunctio naturalis, ex hoc quod est secundum ordinem originis, radix est naturalis reverentiae. quoniam persona causata naturaliter sc habet ad personum causantem ipsam ut ad principium sui esse, ac per hoc, honorarc tenetur ipsam, ut patet. Ex hoc vero quod est inter extrema talis originis, scilicet producentem ct productum, infert naturalem reverentiam per sc inter talia per sc extremo originis, quae sunt pater ac nuter et filius filiaque: ct infert naturalem reverentium per acciJens inter extrema per accidens dictae originis, quae sunt tam avus quam avia, ct tam nepos quam neptis. Secundum namque rectam philosophiam, Petrus est per sc productus a patre ct matre sua, sed peraccidens ab avo ct avia, quoniam accidit patri meo ut ipse habeat vel habuerit patrem ct matrem : nihil enim minus Abel.Cain et Seth fuerunt filii Adae et Evae quamsi habuissentavos ct avias; sunt enim, apud philosophos, ct bene, omnes avi et aviae cuusuc per accidens ordinatae respectu mei. Et quiu iJ . AftUet am»- quod est per accidens excluditur nb arte ., et α fortiori a f n natura, quoniam natura parens est arcis; ideo solummodo * VI 'v“ ' .

• IN*· C

• Nj® ' .

• I 4J Coi V»», ' .FK

Inter parentes proximo», hoc est patrem et matrem et filio* seu tilia», est naturalis reverentia per se. Et proptcrca istac solae personae inhabiles redduntur ud coniugium cx ratione naturalis reverentiae. Et quia haec sola ratio invenitur urgens, ideo Auctor optime ha* solas personas exclusit a matrimonio cx naturali ratione : reliquas nutem consuetudine, ct legibus superadditis divinis vel humani», regulandas dixit.

IX. Unde tmn subtrahentes personus in veteri lege prohibita»-, quam subtrahentes personas omnes in linea recta ascendentium et descendentium, humanae dispensationi, ab Auctori* doctrina ct veritate procul sunt. Ab uctore quidem, quia expresse hic dicitur quod personae per se immediate coniunciae non nisi contra naturalem rationem commisceri possunt, ct quod reliquae decenter vel indecenter secundum consuetudinem vel legem divinam vel humanum coniunguntur.

A veritate autem, quia voluntarie, uut insu(fidenter loquuntur. Voluntarie namque Scotus, in xi. diit. - IV *Sent.*, glossavit verbum illud Adae, *Relinquet homû patrem et matrem*, * quod intelligitur non salum de patre proximo, sed de patre remoto, ita quod Adam, si viveret, non inveniret uxorem. Hoc enim absque ulla ratione dicit. Et est contra rationem allatam: scilicet quod meus avus non est paler meus nisi per accidens; ea autem quae sum per accidens, relinquuntur.

InsuTicnter vero Petrus dc Palude, in u, similiter dist. * IV. *Sent.*, probat, primo, quod linea reęu in infinitum sit prohibita, quia magi* reveremur avum quam patrem. Hoc enim non est verum de reverentia naturali, quia ad patres per *e. ad avum per accidens est naturali» reverentia: dato quod git verum dc reverentia politica, qua avum viventem ut primum dominum rerum, et primum in gubernando principium reveremur. – Secundo ", quod omnes gradus prohibiti in lege veteri sint indispcnsabiles a Papa, quia sunt dc iurc divino. Quoniam, ut iam " clarius patet, determinatio tot personarum spectat ad judicialia, non ad moralia simpliciter iuris divini; quoniim ratio naturalis non inhabilitat tot personas ud coniugium quot ibi definiuntur inhabiles.

X. Ad obiectioncs ergo in oppositum primo propositas -, dicitur quod nulla rationum in littera allatarum inferi deurINATIONem seu deformitatem aliquam in concubitu seu cuniugio reliquarum personarum coniuncurum inveniri perse: ut putet discurrendo per singulas. Prima namque, de naturali honorificentia coniunctorum. non concludit dc personis reliquis λ patre ct matre, ni*i per accidens, ut patet ex dictis. – Secunda, de mollitie animi, ct similiter quarta, de nimio ardore, pericula tantum boni moralis accepta, magis quum data, ct indirecte seu secundario ad matrimonium spectantis, inferunt. Nam non inferunt ipM mala, sed pericula eorum adesse, ex libero coniugio inter coniunctas personas: sequerentur enim haec mala apud inordinatos animos, et non apud ordinatos mentis homines; ct proptcrca magis acceptu quam data .fixerim haec pericula. Et licet tinis secundarius coniugii sit represiio concupiscentiae, quin est non solum in officium. sed in remedium ; directe tamen coniugium est in remedium concupiscentiae per viam satisfactionis, iuxtii illud, *Melius est*

&,f *ltu^ere iuam uri *- ct: 'nusquisque suam uxorem habeat, propter fornicationem **, dum, habendo coniugcm, abstinetur ab aliis. Tali nutem modo reprimendi concupiscentiam non repugnat commixtio coniuncurum personarum : immo mugis confert, cx dictis conditionibus opportunitatis cæ incentivi. Et proptcrca repressit» concupiscentiae, quam auget libertas coniugii inter personas coniunctas cx domestica conversatione et naturali amore propinquitatis. non nisi indirecte, seu secundario, spectat ad coniugium: dum scilicet, expleta concupiscentia, non tam facile alii magni motus libidinis insurgunt. Sed quod huiusmodi pericula non inhabilitent personas ad coniugium, cx eo etiam conicctura est quod mulieres naturaliter pulchrae valde non sunt inhabile* ad coniugium : quarum tamen conditio magis hobet annexum periculum horum bonorum morum, scilicet fortitudinis animi ct moderati

amori*. – Tenta autem ratio, dc multiplicanda amicitia, patet quod non infert impedimentum boni debiti quando, ubi, etc.: sed eius quod est ud bene esse. – Quia tamen dictae rationes monstrant decens cautum utileque esse ut non sit liberum coniugium cum multis reliquis personis coniunctis, ideo ostendunt rationabiles esse consuetudines ne lege» huiusmodi libertatem coniugii adimente».

Ad verba autem litterae secundo loco obicctu ", scilicet, «V. Fj *Aliae vera personae non habent ita ex seippiil indecentiam*, dicitur quod per haec verba, cum solam negationem modi ct rationis indecentiae significant, non potest accipi quod affirment aliquam indecentiam: sed hoc tantummodo, scilicet quod per haec verba non excluditur omnis indecentiae modus. Et respondeo quod grati» conceditur: quoniam per subiuncto verba explanatur, *Variatur in his decencia vel indecentia et consuetudine et lege*.

Ad obiectioncm demum tertio loco allatam . cx prohibia, *ίψοτ* biuunc personatum proximarum per praeceptu divinae legi», iam * dictum est quod praecepta illa quoad tot personarum inhabilitationem, sunt iudiciatia: non moralia simpliciter, sed secundum quid, tailed quantum ad naturalem reverentiam per accidens, quam Moyse» tangit in reliquis personi» non violandam, cx naturali coitui turpitudine. Et ideo hodie non ligant, nisi quatenus ab Ecclesia sunt assumpti. Et proptcrca potest Papa dispensary cum omnibus personis coniunctis, nisi cum matre et patre, ut matrimonium contrahant. Et hoc Auctor, ex auctoritate Augustini, insinuat in littera, dicendo quod *commixtio fratrum ct sororum*, non natura, sed, *religione prohibente, facta est damnabilis*, – Hoc idem omnes etiam qui negant, fatentur, dicendo quod soli pater ct mater dc iurc naturae excluduntur a matrimonio. Omnia enim praecepta moralia sunt de iurc naturae. – Hoc idem gesta Romanorum pontificum frequenter attestantur.

XI. In eodem articulo, ac eadem responsione ad tertium, dubium occurrit, on in aliquo casu licitus else possit, absque divina dispensatione, concubitus patri* cum tilia, aut matris cum titio. Et est ratio dubii quia bonum commune praefertur, secundum rectam rationem, bono particulari. Ac per hoc, in casu quo solus pater cum filia, uut »ol« mater cum filio restaret, ad conservationem speciei humanat, postponi deberet honor personalis, qui violatur cx turpitudine coitus, communi bono conservationis speciei.

Praeterea, si Adam, inquit Martinuv, in quaestione dc Incestu*, ex Eva soin» feminas gencrassct, ct cognovisset quod Eva cx »ua complexione esset inhabilis ad generandum masculos debuisset assumere in uxorem aliquam cx xuis filiabus, ut masculus aliquis nasceretur ad comenationem speciei. Alioquin, ncc Deo praecipienti, *Crescite et multiplicamini* cie., ncc rationi naturali hoc indubitanter suadenti, satisfecisset.

In oppositum nutem est qutu in praeceptis naturae solus naturae Auctor dispensare potest. Talis autem commixtio iurc naturae prohibita est. Ergo, etc.

XII. \d hanc dubitationem dicitur quod, cum *non sint facienda mala ut eveniant bona* -: nec deberet, nec licite posset homo dteere unum mendacium ut conienocvc totum mundum cum suis speclebus, quia *mendacium est secundum se pravum* consequens est ut. c.idem ratinne, quid scilicet talis commixtio est secundum se prava, nullo possit bono fine excusari. Et propter hoc, filiae Lot non excusantur ab incestu – Quod autem talis commixtio sit per se prava, putet cx hoc quod actus cadit super indebita materia. Quoniam personae istac sunt naturaliter inhabiles ad coitum secundum scipsas, non in ordine ad prolem: quoniam inter ipsas est naturalis pudor, qui eit contrarius directe commixtioni carum.

Ad primam autem obiectionem in oppositum dicitur quod, licet bonum humanae speciei sit maius bono naturalis honori* istius personae, homo tamen, qui non est dominus naturalium, non potest licite privare Se aut aliam personum bono naturalis honori* vibi debiti, propter illud maius bonum: quia privando incurreret proprium malum moris, quod non est admittendum pro quocumque communi bono, sive naturali dvc moruli Sicut maius bonum

(zfl- c«p. II. r* x» n. Ib.d.»

* U toMtao.

• wn x* αψ n,

• _kr i

• te-A. irneUi >

• S:» t, «i

' s*a «

II, n. n - lea ir.

J/rtU- V K

lect* II-

Si VI»r Tuv»I« D. TiffIMAB T. VJI,

hi, ien <

Anviut. Eâuc. Iô. IV. alp u», < .. S. Tie .1 XY.

* <*9 .»! ut. i,» V H4 ' U S Th n Xra/,ÜU nW, .IpA»

est salus et vita patriae quum unius privati rustici: non possem tamen ego, privat* auctoritate, rustici vitam tollere ut toti patriae sitam darem, quia non licet laccrc malum ut eveniat bonum. – Er si quaeritur: Quid facient mater et filius tantummodo relictī: Respondetur: Recurrent de-vote ad Auctorem nuturue. cui incumbit cura conservan-darum specicrum, quique statuit causis secundis speciem conservandam non per matrem et patrem. Et procul dubio Deus, qui *non deficit in necessariis*, provideret.

Ad secundani autem obiectionem dicitur quod casus non est admittendus, quin claudit impassibilia: scilicet quod Deus praeceperit, ut de facto praecepit, primis pa-rentibus, *Crescite, et replete terram*; et quod Evam talis complexionis fecerit ut esset inepta nd generationem ma-sculorum. Repugnant enim haec duo ad invicem, quoniam ex primo sequitur oppositum secundi, et ex secundo op-

positum primi. Nam si ipsi primi parentes praeceptum ac-ceperunt ut generarent ex seiptis repleturo» terram, oportuit Evam esse fecundam utriusque sexus: alioqum iam non ex Adam et Evā, sed unti alia necessario requirita repletio esset terrae ut .l primis parentibus, quoniam illa alia esset prima muter masculorum. – Praeterea, incom-passibile est primis parentibus ut sint imperfecta principia imperfectione privationis naturali». Quoniam, ut dicitur in II *Melaphys.* *. perfectu principia naturaliter sunt ante im-perfecta. Constat nutem quod talis casus ponit parentes primos principia imperfecta humunuc speciei imperfectione naturalis privationis: quoninm essent privata naturali fe-cunditate masculorum. – Enisum quoque ex dictis es»e patet quod ratio morulis indubitanter suadet commixtionem talem propter conservandam speciem esse licitam.

ARTICULUS DECIMUS

I IRUM SACRILEGIUM POSSIT ESSE SPECIES LUXURIAE

Saprx, m- 1, id J: IV *Sent.*, Jut xm« <n. 4. qu- 3. ».t 7.

S D DEciMUM SIC PROCEDITUR. **Videtur** quod sacrilegium non possit esse species lu-xuriae. Eadem enim species non inve-nitur sub diversis generibus non sub-alternatim positis. Sed sacrilegium est species illius vitii species. Et sic aliqua luxuriae species est. Ergo sacrilegium non potest poni species luxuriae.

– Praeterea, in Decretis. XXXVI Cuus., qu. i*, sacrilegium non ponitur inter alia quae ponun-tur species luxuriae. Ergo videtur quod non sit luxuriae species.

3. Praeterea, sicut per luxuriam contingit ali-quid fieri contra aliquam rem sacram, ita etiam per alia viliorum genera. Sed sacrilegium non ponitur species gulae, aut alterius alicuius huiusmodi . vitii. Ergo etiam non debet poni species luxuriae.

Sed contra est quod .Augustinus dicit. XV *de Civ. Dei* *. quod *sicut iniquum est aviditate pos-sidendi transgredi limitem aprorum, ita etiam ini-quum est libidine concumbendi subvertere limi-tem morum*. Sed transgredi limitem agrorum in rebus sacris est peccatum sacrilegii. Ergo, pari ratione, subvertere limitem ll morum libidine con-cumbendi in rebus sacris, facit sacrilegii vitium. Sed libido concumbendi pertinet ad luxuriam. Ergo sacrilegium est luxuriae species.

Respondeo dicendi m quod, sicut supra* dictum est. actus unius virtutis vel vitii ordinatus ad fi-nem alterius, assumit speciem illius *: sicut furtum quod propter adulterium committitur, transit in speciem adulterii. Manifestum est autem quod observatio castitatis secundum quod ordinatur ad cultum Dei. sit actus religionis: ut patet in illis t qui T vovent et servant virginitatem, ut patet per Augustinum, in libro *de Virginitate* *. Unde ma-nifestum est quod etiam luxuria, secundum quod violat aliquid ad divinum cultum perlinens, per-

tinet ad speciem sacrilegii. Et secundum hoc, sacrilegium potest poni species luxuriae.

Ad primum ergo dicendum quod luxuria secun-dum quod ordinatur ad finem alterius vitii, effi-ciatur illius vitii species. Et sic aliqua luxuriae species est. Ergo sacrilegium non potest poni species luxuriae, sicut cuiusdam superioris genens.

Ad secundum dicendum quod ibi enumerantur illa quae sunt species luxuriae secundum seipsa ♦ sacrilegium autem est species luxuriae secundum quod ordinatur ad finem alterius vitii. Et potest concurrere cum diversis speciebus luxuriae. Si enim aliquis abutatur persona coniuncta sibi se-cundum spiritualem cognationem, committit sa-crilegium ad modum incestus. Si autem abuta-tur virgine Deo sacrata: inquantum esi sponsa Christi, est sacrilegium per modum adulterii; in-quantum vero est sub spiritualis patris cura con-stituta, erit quoddam spirituale stuprum; et si violentia inferatur, erit spiritualis raptus, qui etiam secundum leges civiles gravius punitur quam alias raptus. Unde Justinianus Imperator dicit .: *Si quis, non dicam rapere, sed attentare tantummodo, matrimonii iungendi causa, sacratissimas virgines ausus Jverity capitali poena feriatur*.

Ad tirtium dicendum quod sacrilegium com-mittitur in re sacrata. Res autem sacrata est vel persona sacrata quae concupiscitur ad concubi-tum: ut sic pertinet ad luxuriam. Vel quae con-cupiscitur ad possidendum; et sic pertinet ad in-justitiam '. Potest etiam ad iram pertinere sacri-legium: puta si aliquis ex ira iniunam inferat personae sacrae. Vel. si gulose cibum sacratum: assumat, sacrilegium committit. Specialius tamen sacrilegium attribuitur luxuriae, quae opponitur castitati, ad cuius observantiam aliquae personae; specialiter consecrantur.

3) kvîMimodi. – Om. I\ limite». – limite» l», ^ui. – quat XHLF in.

i – irifAun HI HliKpC ei 4. iptam A: jwweJwe <»m, !.. if inluitUMin.- iuttinam KOI Hll.pACK. Q) venitum, – lAcmm PIM.

• Art

• Cf. «

• An
•oene t

QUAESTIO CLIV. ARTICULUS XI

Comment.u-iu Cardinali* Caietani

Tñ articulo decimo eiusdem quaestioni» ccntcMmaequin-
lqiiugcsimucquartac, advene, novitic, quod ex his quae in
littera dicuntur non accipias luxuriam ordinari ad irreligio-
sitationem in violatione moniali*, sicut castitas illius ordina-
tur. Sed cx his sume tantum maiorem. »eu universalem
regulam, quod quando actus unius vitii ordinatur ad aliud,
transit in speciem illius, sicut accidit etiam in virtutum
actibus. Et subsumus; Quando per luxuriam polluitur per-
sona sacra. irreligiositas ordinatur in luxuriam (quoniam
cx nimio appetitu luxuriae communiter homo acceptat vio-
lationem personae sacrae), et non c contra. Et sic sacrile-
gium lit species luxuriae. utpotc propter luxuriam com-
missum: sicut quando ex vindicta percutitur persona sacra,
sacrilegium idem fit species irae. – Et hoc est verum se-
cundum communem cursum, ut dictum est. Potest tamen
species luxuriae ordinari in irreligiositatem ut finem : ut xi
quis ideo polluat potius momtchnlem quam aliam, ut in-
luriim divino cultui inferar.

Adverte secundo, quod cum, in responsione ad primum,
dicitur quod *luxuria potest esse species irreligiositatis sicut
cuiusdam superioris generis*, ly *sicut* non denotat proprie-
tatem . sed similitudinem. Luxuria enim non est proprie
genus medium inter irreligiositatem et species luxuriae: sed
assimilatur generi medio, pro quanto irreligiositas tenet
locum generis communiaris, utpote extensi ad luxuriam,
avaritiam, iram, etc.

II. In eodem articulo, in responsione ud secundum, du-
bium occurrit circa verba Auctoris: quonam pacto verum
est quod *ibi*, scilicet in Decretis, *enumerantur illa quae
sunt species luxuriae secundum seipsa* ? Repugnat siquidem
|ŸOC supra ♦ dictis. Nam raptus ct adulterium secundum
seipsa non luxuriae, sed imustitiac sunt specie» et ad lu-
xuriam non spectant nisi ratione finis, dum cx nimia libi-
dine acceptat quis inferre vim aut alienum torum violare.

Ad hoc dicitur quod inter enumeratas prius* specie»
luxuriae, scilicet fornicationem, stuprum, etc., er sacrile-
gium, haec est differentia manifeste, quod m significato
proprio cuiuscumque illarum clauditur vnercus actu* cx-
plicite, sive cx proprietate nominis significantis, ut patet
dc stupro, adulterio, etc., sive cx appropriatione usus, ut
contingit in raptu: in proprio autem significato sacrilegii
non continetur explicite netus venereui; immo sacrilegium,
etiam personale, commune est actibus diversorum generum,
ut patet. Et hinc habetur differentis quae ponitur in lit-
tera: scilicet quod illa secundum seipsa continentur sub
luxuria, quia secundum actu» explicite significatos sub lu-
xuria sunt; sacrilegium vero non secundum suum signifi-
catum, sed secundum quod suum significatum refertur ad
luxuriae actum, species ponitur luxuriae.

Ad objectionem vero in oppositum dicitur quod prae-
sens sermo non contrahatur supra dictis. Nam cum hoc
stat quod multae illarum species tint secundum famosam
determinationem et lato vocabulo species luxuriae: quod
supra * dictum est. Cum enim quod adulterium sc-

eundum suum proprium significatum est «pede» luxuriae,
itat quod ly *species* verificetur dc specie secundum farno
tam determinationem ct extensionem vocabuli.

Nec obstat etiam quod eodem modo ve habent luxuria
in adulterio ct sacrilegio, scilicet ut finis. Quoniam licet in
ipsa perpetratione talium peccatorum carnalium luxuria
communiter sc habeat ut finis, ct siolatio iustitiac aut rei
merae ut id quod est ad finem; differentia tamen magna est
in significatis nominum aliarum specicrum, ct sacrilegii:
quia nomine adulterii, stupri, raptu», etc, explicite signi-
ficatur ipse finii, scilicet luxuriae actus, ct determinatio
sive contractio eius per id quod est ad finem, puta iniuria
coniugk, violentia, cie. ; sacrilegii sero nomine explicatur
id quod irreligiositatis est tantum. Et ideo illa ponuntur
et sub iniustu et sub luxuria, ratione diversorum : sim-
pliciter tamen et absolute »ub luxuria, quia luxuria se ha-
bet ul finis, et cx fine ratio netu» sumitur. Sacrilegium
nutem , ut absolute est sub irreligiositate, nihil habet in
suo significato unde reponatur sub luxuria. Et proptcrca
cx vola relatione ad finem, actum scilicet luxuriae non si-
gnificatum, ad luxuriam spectat. Et proptcrca non est spe-
cio connumerata cum aliis a Gratiano et Magistro Sen-
ientiarum .

III. In eadem responsione ad secundum, adverte diligcn-
tisrime differentiam verborum, ac per hoc sensuum, in
littera, dum sacrilegium ad incestum vel adulterium, ct
dum ad stuprum vel raptum reducitur. Nam in illi* dicitur
quod est sacrilegium *ad modum incestus, ct per modum
adulterii** in istis vero non dicitur quod est *ad modum*,
vel *per modum*; sed dicitur quod est *quoddam spirituale
stuprum*, ct quod est *spiritualis raptus*.

Docet siquidem per hunc differentiam Auctor quod vio-
latio spiritualis cognationis per venercam commixtionem
secundum veritatem est sacrilegium, sed habet modum in-
cestus, quia assimilatur violationi consanguinitatis. – Et
similiter violatio sponsae Christi in veritate est sacrilegium,
sed habet modum adulterii, quia mulier illa assimilatur
sponsae: habet enim sc ut sponsa, sicut illi sc habent
ut filii ct cognati.

Violatio autem venerea virginis Deo sacratae est pro-
prie non solum sacrilegium, ratione voti quo Deo dicata
est; sed etiam stuprum, ratione signaculi \irginali> subeunt,
non carnalis, sed spiritualis patris, praelati scilicet eccle-
siastici. qui loco carnalis patris succedit, habens sub spiri-
tuali cura etiam carnalem custodiam virgini*, lia quod est
vere et proprie stuprum : ct gravius quam stuprum pure
carnale, quanto custodia spiritualis, cui fit iuiuria, est ma-
iori veneratione digna quam custodia pure carnalis. Et
proptcrca dicitur in linera *stuprum spirituale*, ita quod
ly *spirituale* non est conditio diminuens, sed augens ra-
tionem stupri a dignitate superaddita. – Et similiter, si
violentia inferatur eidem, erit proprie raptus spiritualis: ex
hoc ipso gravior quod etiam u spirituali patre rapitur, ut
declaratum est. etc.

ARTICULUS UNDECIMUS

UTRUM VITIL M CONTRA NATURAM SIT SPECIES LUXURIAE

IV *Sent.*, d At. xI.I, »rr. 4. qu* / * *Malo*, qu. xv, an. t, ad 7: »rt. A.

S D UNDECIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod
vitium contra naturam non sit species
luxuriae. Quia in praedicta * enumera-
tione specierum luxuriae nulla fit men-
tio dc vitio contra naturam. Ergo non
cies luxuriae.

2. Praeterea, luxuria opponitur virtuti: et ita
sub malitia continetur. Sed vilium contra natu-

ram non continetur sub malitia, sed sub bestia-
litate: ut patet per Philosophum, in Vil *Ethic*.*
Ergo vitium contra naturam non est species lu-
xuriae.

3. Praeterea, luxuria consistit circa actus ad
generationem humanam ordinatos, ut ex supra *
dictis patet. Sed vitium contra naturam consi-
stit circa actus ex quibus non potest generatio

•An j. Coo-

’a m ’

III. Jr

Ofr,

• An. 7, Coa-
tua/ n«n n.

Ci ut IQ, u.
x

V

sequi. Ergo vitium contra naturam non est species luxuriae.

Iemi* Sed contra EST quod. Il *ad Cor.* xu *. connumeratur aliis luxuriae speciebus, ubi dicitur: *Non egerunt poenitentiam super immunditia el fornicatione et impudicitia*: ubi dicit Glossa ' : *Immunditia: idest. luxuria contra naturam.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. ibi est determinata luxuriae species ubi specialis ratio deformitatis occurrit quae facit indecenteni } actum venereum. Quod quidem potest esse dupliciter, (no quidem modo, quia repugnat rationi rectae: quod est commune in omni vitio luxuriae. Alio modo, quia etiam, super hoc. repugnat ipsi ordini naturali venerei actus qui convenit humanae speciei: quod dicitur *vitium contra naturam.* Quod quidem potest pluribus modis contingere. Uno quidem modo, si absque omni concubitu, causa delectationis venereae. pollutio procuretur: quod pertinet ad peccatum *immunditiae.* quam quidam P *mollitiem* vocant. – Alio modo, si fiat per concubitus ad rem non

eiusdem speciei: quod vocatur *bcstialitas.* – Iertio modo, si fiat per concubitus ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum vel feminae ad feminam, ut Apostolus dicit, *ad Jiom.* l e: quod dicitur *sodomiticum ritium.* – Quarto, si non servetur naturalis modus concumbendi: aut quantum ad instrumentum non debitum ; aut quantum ad alios monstruosos et bestiales concumbendi modos.

Ad primum ergo dicendum quod ibi enumerantur species luxuriae quae non repugnant humanae naturae. Et ideo praetermittitur vitium contra naturam.

Ad secundum dicendum quod bestialitas differt a malitia, quae humanae virtuti opponitur, per quondam excessum circa eandem materiam T. Et ideo ad idem genus reduci potest.

Ad tertium dicendum quod luxuriosus non intendit generationem humanam, sed delectationem vencream: quam potest aliquis experiri sine actibus ex quibus sequitur humana generatio. Et hoc est quod quaeritur in vitio contra naturam.

s» indecentem. – decentem DEU pCK.
.3) *juiJjm.* – *guidevi* ABCt I I .

yI *materiam.* – *naturam* PADEL.

Commentaria Cardinali.- Caieta.nl

I s articulo undecimo eiusdem quaestionis cconrcsimaequinquagcsiinacuartae, nota differentiam in littera positam, quod cum omnia peccata luxuriae conveniant in hoc quod actus vcncreus repugnat rectae rationi, naturalia tamen peccata « pecaitis contra nnturam in hoc differunt quod naturalia rationali ordini .solum, innaturalia autem non suium rationali, sed naturali ordini actus venerei in humana specie repugnant. Et propterca appellantur vitia contra naturam. Contra naturalem namque ordinem naturae est omnis concubinis et seminatio unde non potest, quantum est cx natura actus, sequi generatio hominis: cum nd conservationem speciei humanae ordinetur a natura vis generative cum suis membris. Et similiter contra naturalem ordinem quoad modum «t omnis modus alius a naturali modo concumbendi qui speciei humanae inditus est.

II. In eodem articulo undecimo multa occurrunt dubia. Quae quoniam dc innominabili sunt vitio, ct ideo parum discussa, discutienda censui: ut, ambiguitatibus exclusis, minus nominentur a confessoribus, ct citius expediant sc dc istis.

Est ergo *primum dubium* -, an hi quatuor modi in littera positi, sint diversae species peccari contra naturam. Et est ratio dubii quia non apparet ratio diversitatis specificae.

Secundum dubium - est, nn peccatum mollitiei sit plurium spccierum. Et est ratio dubii quia potest esse molities per pollutionem multipliciter procuratam, ct per non procuratam: et in littera non fit mentio nisi dc procuratu.

Tertium dubium est, an bestialitas sit plurium specicrum. Et est ratio dubii tum propter sexus diversitatem. – fum propter daemonem incubum in forma masculi naturaliter concumbentis, nunc contra naturam; nunc in eodem sexu; nunc in forma bestiae; nunc in forma consanguinci: nunc in forma alicuius sancti, concumbentem cum femino. Non enim liquet nn sint hacc omnia unius speciei. – Tum propter differentiam plus quam geneticam inter daemonem et bruta.

Quartum dubium * est, an peccatum concubitus viri cum muliere extra vas debitum sit eiusdem speciei cum ollis peccatis circa modum concumbendi. Et est ratio dubii tum quia apparet hic diversius specifica: quia ex primo non potest sequi generatio, cx aliis sic. Et tamen in lit-

tera simul ponuntur *ub contrarierait ad modum concubitus. – 'I um quia talis concubitus eiusdem speciei est cum peccato sodomitico, cum *masculus in masculum turpitudinem operatur* .

Quintum dubium est quia superius *. dictum est quod concubitus viri voluntarie non seminantis ct mulieris scminantis est contra naturam. Et umen hoc peccatum sub nullo istorum quatuor inodorum clauditur: quoniam servatur debitu species, debitus sexus, debitum instrumentum, debitus modus, etc.

Sextum dubium ’ est, an omnia haec peccatu contra naturam sint peccata mortalia. Et est ratio dubii quia peccatum in solo modo non ridetur peccatum mortale,

III. Ad *primum dubium* dicendum quod, cum *bonum consurgat ex causa integra, malum autem ex particulare defectibus* -: ct ordo naturalis actus humani venerei multa exigui: consequens est quod malum dicti ordinis consurgat cx delectibus singulorum requisitorum ad dictum ordinem; ct consequenter quod species mulorum oppositorum dicto ordini accipiuntur penes diversarum rationum bona cx quibus consurgit ordo naturalis actus humani venerei. Constat autem quod naturalis ordo actus veneret humani, cui directe contrariatur peccatum venereum contra naturam, consistit in quinque: primo, in concubitu; secundo. hominum; tertio, utriusque sexus; quarto, secundum utriusque naturalia ad generationem instrumenta; quinto, secundum debitum modum. Ac per hoc. molities, directe tollens bonum concubitus; ct bcstiolitas, directe tollens bonum speciei humanae, ct sodomia, directe tollens bonum sexus m supposito; ct peccatum innominatum directe tollens bonum naturalis instrumenti; ct peccatum quoque innominatum directe tollens bonum naturalis modi; diversarum rationum vitia contra naturum constituere videntur. Nihil enim huic diversitati obstans apparet nisi quod omnia haec boni propter unum videntur asse, scilicet bonum conservandae speciei humanae; ad hoc enim omnis haec n natura ordinantur ut ad tinem. ScJ hoc non obstat: quin iatu sic sunt bona propter conservandam humanam speciem, ut etiam secundum scipsa sint quaedam bona, quae per hacc peccata tolluntur. Nam concubitus ipse bonum importat formaliter coniunctionis inter activum ct passivum: quod constat secundum se esse bonum in omni

. as *U* . *t**.
l r-
;:o *mu*
■«<» w.

\\Λε Oφ. ft .
\$ n

Cf nua m

Ci aaui v»

Ci mb. ru

Q u» ««

QUAESTIO CLIV. ARTICULI S XI

nuUlr“*. Wentita* cthn> apacifictt personarum concunibcn-
tium constat etiam quod secundum «e bona est utpotc in
omni natura animalium coeuntium a natura instituta. Diver-
sitas quoque sexuum secundum sc ponit bonum propor-
tioni» naturalis inter activum cl passivum. Proprietas in-
strumentorum secundum sc ponit, ultra naturalem propor-
tionem, bonum naturalis conjunctionis proximorum prin-
cipiorum generationi»· de. Modus autem concumbendi
constat quod bonum quoddam naturale est secundum sc :
cum modus peculiariter bonum constituat, consistit enim
bonum in *modo, specie ct ordine**. Unde vitium venereum
contra naturam in has quinque species distingui videtur:
ita tamen quod ultima species ut imperfecta species sub
tali genere comprehendatur; quoniam non contra, sed
praeter naturam lit, cum in solo modo concumbendi er-
ratur,

IV. Sed haec responsio deficit in hoc, quod aequivocat
dc bono. Quoniam licet haec sint bona secundum »c di-
versarum rationum in esse naturae, ut tamen veniunt in
usum humanum, sunt unius rationis bona: quoniam, ut
subsunt humano usui, non sunt bona nisi bonitate gne-
rationis humanae, ad quum omnia ordinantur. Quod pro-
batur: quia non sunt secundum sc appetibilia ab appetitu
humano recto sine ordine ud generationem humanam tan-
tum; num concubitus, et sexu» eiusdem speciei, et instru-
mentorum naturalium coniunctio, secluso ordine ad gene-
rationem humanam, bona humana non sunt, nec recto ap-
petitu humano appetibilia. Et similiter opposita istis una
ct eadem ac sola ratione sunt malo humana, quia scilicet
quodlibet ponit actum venereum cx quo non potest sequi
generatio: ideo enim seminatio sine concubitu est malum,
humanum, quia ex eu non potest sequi generatio humana;
similiter abusus sexus, vel alterius speciei, vel instrumenti,
vel modi, est malum humanum quia cx eo non potest
sequi humana generatio, si enim posset humana generatio
sequi, nihil horum esset malum humanum, quamvis forte
essent mabi naturae. Et quoniam species vitiorum non
distinguuntur penes mula naturae fecundum sc, sed secun-
dum quod subsunt aut conirmiantur humano usui, ideo non
apparet unde inter peccatu contra naturam diversitas sit
specifico.

Et hoc insinuavit Auctor, ponendo ipsam determinatam
rationem luxuriae, cl nullam mentionem faciendo dc diver-
sitate illius specifica. – Quamvis hoc non cogat. Quoniam
Auctor in primo articulo huius quaestionis*, numerando
specie» luxuriae, dixit in numero plurali, rz/ήι *contra natu-
ram*; ct in articulo ultimo huius quaestionis, dicit etiam
pluraliter, *in vitiis quae sunt contra naturam transgreditur*,
etc. Plurali» siquidem numerus insinuare videtur pluralita-
tem viliorum specificam; num ratione numeralis distinctionis
non fieret sermo pluralis.

V. Et vere sic est. Nam specie» moralium vitiorum
non semper sumuntur penes species bonorum privatorum:
sed etiam penes diversa motiva per se sufficientia ad pri-
vationem uniu» et eiusdem boni; ut patet in duobus ex-
tremis vitiis temperantiae, quae idem bonum tollunt, sed
diversimode, scilicet per excessum ct per defectum ·. Ubi-
cumque enim occurrunt diversa motiva quorum quodlibet
est per sc sufficiens ad privandum bonum alicuius virtutis
morulis, ibi diversa vitia secundum speciem ponenda sunt:
ut patet in exemplis datis, ct in speciebus gulae ♦. Sed
diversa constat esse motiva in his peccatis contra naturam,
itu quod quodlibet motivum est per sc sufficiens ad cor-
ruptionem naturalis ordinis netus venerci humani. Igitur
diversae sunt species peccati contra naturam.

Minor probatur. Quia mollem movet sola expletio vo-
luptatis venereac; soJomiiam movet persona indebiti sexus;
bcstialem movet suppositum alienae speciei; abutentem fe-
mina extra vas, movet delectatio in parte indebita; ct ul-
timum movet delectatio indebiti modi. Et quodlibet ho-
rum est per sc sufficiens motivum ad corrumpendum na-
turalem ordinem statutum in actu vcncrcro humano, ut
patet. Rationabile est igitur ponere has quinque species
vitii contra naturam.

Consonatque distinctio ista metaphysiale doctrinae. Quo-

niam cum vitium contra naturam constituatur impossibi-
litate generationis humanae cx seminatione humana, con-
sequens est quod ubicumque quaedam impotentia genera-
tionis humanae in sctninutionc committitur, ibi per se di-
versitas sit. Quoniam sicut *fissio pedts pedalitas quaedam
est*, ct ideo est perse diverrificativa pedis*; ita seminatio
in sexu indebito impossibilitas quaedam est generationis
humanae cx xcalinc. et tic de aliti. – CotuotiAt ct haec
diversitas specifica moralibus distinctivis. Quia quodlibet
istorum motivorum dissonat secundum se α ratione natu-
rali; ct est per se motivum cx parte actus venerci (licet
cx parte operantis possit aliud esse motivum); et est per
sc corruptivum boni specialis virtutis moralis, puta casti-
tatis. – Consonat demum propriis huius vitii. Quoniam,
ut patet in liticro, vilium istud hoc habet proprium, quod
naturali ordini acius humani venerci secundum ipsum
actura opponitur. Praedicta autem motiva omnia secun-
dum opposita etiam naturaliter dicto naturali ordini atten-
duntur.

Ncc obstat quod Auctor non fecerit mentionem dc spe-
cifica diversitate huius vitii. Quoniam locus ab auctoritate
negative non valet. Et plurali numero illam insinuavit.

Nec est verum quod isu peccata una ct eadem ratione
specifica specialissima sint mala moralitcr: quamvis unum
solum bonum morale tollant. Quoniam sunt unum genere,
pene* privationem generationis humanae: ct sunt multa
specie, penes diversu motiva per sc sufficientia ad priva-
tionem generationis humanae.

VI. Ad *secundum dubium** dicitur quod, cum vitium
mollitiei vcnercae constituatur cx voluntaria pollutione
absque concubitu quocumque, nulla apparet differentia for-
mali» quae distinguai hunc speciem. Sive enim sit procurata
cxtrinscco adminiculo, proprio vel alieno, per quodeumque
coniunctum vel separatum instrumentum, dummodo absit
concubitus ; sive »it procurata per solum interiorem actum,
positive vel negative, nulla fit diversitas specifica, quoniam
haec omnia materialiter vel per accidens sc habent ad vo-
luntariam seminationem absque concubitu. Gravius tamen
peccatum cum alieno hoc adminiculo fit, ratione societatis
in peccato alterius.

Et haec intclligc, loquendo de tali specie peccari secun-
dum sc. Quoniam loquendo dc eodem peccato ut subor-
dinatur morosae delectationi aut desiderio adulterii, recipit
etiam adulterii deformitatem; et ut subordinate morosae
delectationi aut desiderio incestus, admittit deformitatem
incestus; et sic de aliis.

VII *Id tertium dubium** dicitur quod Venereae bestia-
litatis vitium »pede\$ specialissima est. Nam neque sexus
aut vasis diversitas in bestia diversitatem moliri in ordine
.id rationem habet, sed sub eadem movendi ratione com-
prehenditur qua bestia ipsa movet, scilicet ut extraneum
a specie humana : sicut omnis concubitu* masculi cum
masculo inter homines eiusdem speciei, quia sub eadem
ratione movet mos ct quaelibet cius pars marem ad actum
venereum, et mulier mulierem. Neque natu est sequi gc-
neratio humana es commixtione cum sexu diverso bestiae :
sicut accidit in commixtione hominum. – Et per hoc etiam
dicitur quod omnis concubitus cum daemone est eiusdem
speciei specialissimae: quin sub una ratione movet, ut sup-
positum non eiusdem speciei.

Ei haec intclligc, quantum est cx natura actus, huc c»T.
ipsius concubitus fecundum sc cum supposito non eius-
dem speciei. Quoniam cx parte atfcctu*. ut puta »i quis
etiam bestia allectu sodomitico abutatur, aut cum daemone
per infectum ad delectationem sudomificani, vel cum con-
sanguineo, etc.. coeat; peccatum, ultra bestulitatis vitium,
deformitatem sodomiae vel adulterii '.cl incestus vel sacri-
legii. etc., induit

Potest quoque cx parte cilectus, adtuncto quandoque
patientis affectu seu consensu. variari bestiale peccatum
mulieris cum daemone : puta si daemon, non confectum
a scipio semen (quod non est verum semen humanum.
sed quidam humor semini humano similis), sed verum
semen humanum acceptum «b aliquo viro concumbendo
transfundat. Tale enim peccatum cx parte concubitus cvl

:r» »7.
. nam. l*
rt · Coiv-
t nam *n

nam ·

M en n ·
j l cet 1XV.

•<X AnMot. £-
She. Ub. U. cap.
· · j-s "II
«a? nii

•Q q«- 02.1111
S

*»· e 5-s 71
· · · VII. itd 111

· Nsa n

’ In 4-

bcstiolita» cx parte vero commixtioni» neminum, ed-sim-
plicem fornicationem reductive spectat ; eo quod solam
delectationem vncrcam in consummatione vagi concubitu»
importat. Perinde enim est, quoad hoc, ac delectari in
susceptione vagi seminis humani: quod ud simplicem spe-
cter fornicationem, nisi aliqua alia conditio superaddatur.
Unde ex tali concubitu generari potest homo, filius illius
viri u quo decisum est semen. – Nec obstat si vir ille sit
pater illius mulieris, si ista tantum homini» semen petierit,
non patris proprii : quoniam cx intentione et proposito
peccatu distinguuntur.

Diversitas aurem plus qunm generic* inter daemonem
ct bruta in esse naturae est, non in esse morali in ordine
ad concubitum humanum. Quoniam daemon, ut extremum
concubitus humani, concurrit ut simile animali quod se-
cundum naturam potest esse extremum concubitus: format
enim ct movet corpus aereum in similitudinem animali»
illius, puta hominis aut bestiae. Ac per hoc, secundum
affectum trahit peccatum in speciem illius concubitus cui
assimilatur. Quin tamen, secundum veritatem notam, talis
concubitus est cum extremo extraneae speciei nb homine ;
ct motivum ud tale peccatum est delectatio venerea in ex-
tremo ulterius speciei, quod motivum commune est omni
vncrcnc bestinlitati ideo cx parte actus nulla apparet spe-
cifica differentia luxuriae.

Differt tamen specie concubitus cum daemone a con-
cubitu cum bestia, cx admixtione ulterius vitii, scilicet ir-
religiositatis non secundum speciem sacrilegii, sed super-
stitionis illius nd quam spectat societas cum daemonibus.
Est enim in tali concubitu directe societas cum daemone.

v|||e \d *quartum dubium* · dicitur quod peccatum ho-
minis cum muliere extra vā» naturale. specie differre vi-
detur a peccato in modo concumbendi cum muliere: non
propter obicctiones allatas, ut patebit respondendo ud il-
las; sed propter diversitatem mntivonim. Quoniam ad usum
mulieris extra vas naturale movet delectatio partis neu in-
strumenti innaturalis: ad usum vero mulieri·» in vase na-
turali modo indebito, movet delectatio ipsius modi inn-
turalis, ut prius ’ dictum est.

Pro prima tamen obicctionc, sciendum est quod modus
innaturalis contingit dupliciter. Uno modo, ita quod non
potest sequi generatio. Et tunc solum peccatum in modo
est proprie peccatum contra naturam. Et quod hoc sit
verum, ct dc intentione Auctoris, putet cx pruno huius
quaestionis articulo, ubi dicit quod impedire generationem
prolis constituit vitium contra naturam: et cx eo quod
aliter non est contra, sed praeter naturam *. – Alio modo,
ita quod potest ex eo sequi generatio. Et talis modus non
comprehenditur sub peccato contra naturam nisi reductive,
eo modo quo id quod est praeter naturam reducitur ad
contra naturam. Talis tamen modus, licet absolute defor-
mitatem quandam importet propter recessum a naturali
modo, non tamen ita habet deformitatem annexum quin
ex causa possit esse licitus: puta si dispositio corporis non
patiatur aliter fieri.

Pro secunda autem obicctionc, iam potest patere cx
dictis * quod commixtio viri cum muliere contra naturam,
ct cum puero, distinguitur specie : quia motiva sunt diver-
sarum rationum, scilicet delectatio in persona sexus qui-
dem debiti, sed secundum partem indebitam. Alia enim
ratione repugnat rationi et naturae quod ipsa persona con-
cumbens est contra naturam: ct alia ratione quod persona
ipsa concumbens non est contra naturam, sed illa pars
cius. Ibi enim extrema concubitus, quae sunt personae,
repugnantiam habent: hic autem extrema non habent re-

pugnantiam. sed aliunde repugnantia oritur, scilicet cx sola
instrumental! parte. Unde inter modos quatuor vitii contra
naturam in littera numeratos, solus quartus species subal-
terna invenitur.

IX. Ad *qumtum dubium* * dicitur quod tale peccatum ‘ *.‘‘ ¶
sub vitio contra naturam per abusum instrumenti naturalis.
seu per omissionem illius, concluditur. Quoniam instrumenta
naturalia ud generationem humanum sunt duplicia: scilicet
ipsa membra pudenda maris ct mulieris ud concubitum
ordinata, et semina utriusque. Ac per huc, sicut vir se-
minans extra vus naturale mulieris peccat contra naturam
omittendo instrumentum naturale mulieris; ita mulier se-
minans sine viri seminatione peccat contra nataram omit-
tendo voluntarie naturale instrumentum viri ad generatio-
nem. Quia enim ud generationem magis concurrunt instru-
ment.l fluida, scilicet semina, quam instrumenta solida, sci-
licet membra pudenda, ut putet manifeste cx parte viri;
ct maxima delectatio scncrcorum consistit in usu instru-
mentorum fluidorum emittendo ea: consequens est quod
peccatum venereum contra naturam, ud quod delectatio
vncrcu contra naturalem ordinem movet, non solum pe-
nes instrumenta solida, sed penes instrumenta fluida con-
sideretur; ita ut abusus instrumenti sive solidi sive fluidi,
tollens generationem humanam, peccatum contra naturam
sit. Et quiu in tali concubitu abusus est instrumenti fluidi
mulieris; quoniam contra naturalem ordinem est quod mu-
lier seminet nisi propter generationem, ut patet cum mulier
peccat peccato mollitiei, constat autem cx tali concubitu
non posse sequi generationem: ideo talis concubitus pec-
catum est contra naturam m quarta specie peccati contra
naturam, in qua. servatu specie ct sexu, concubitus pro-
pter instrumentaient abusum tollit generationem humanam.

Et bene nota abusum instrumentaient. Quoniam si aliun-
de provenit quod alter tantum seminet, cum uterque inten-
dat ct det, quantum in sc est, operam consummationi nent-
rait» concubitus; nulla intervenit moralis deordinatio. – Et
similiter si aliunde provenit quod prius sit seminatio unius
quum alterius, continuatio concubitus ad hoc ut reliquus
seminet, non est contra naturum: quoniam ad consumma-
tionem concubitus naturalis semi-complcti ordinatur, ct non
ad hoc quod »ola una pars seminet, ut accidit in casu
principali. - Deberet tamen dari consilium coniugi tardiori
ad seminandum. ut ante concubitum aliqua provocatione
sui uteretur tali et tanta ut disponderet ad simulteneam
seminationem. Ex quoniam hoc est rationabile auxilium
naturae, nullum in huiusmodi provocatione peccatum est.

X. Ad *sextum dubium* ’ dicitur quod omnia peccata "IK1.
venerea contra naturam sunt peccata mortalia cx suo ge-
nere: quia sic sunt contra naturalem ordinem actus veneret
humani quod tollunt illius finem, scilicet generationem
humanam, quae est longe maius bonum quam divitiarum
et aliarum rerum exteriorum bonum.

Ncc obstat quod non omnis innaturalis modus est pec-
catum mortale. Quoniam, ut iam * dictum est, non omni»
innaturalis modus est contra naturam, sed solus ille qui
impedit generationem: reliqui enim sunt solum praeter
naturam.

Similiter non obstat, in cusu quinto discusso, quod vir
non tenetur consummare inchoatum actum venereum cum
uxore. Quoniam, licet hoc sit verum absolute, tenetur tamen
ex suppositione, scilicet si uxor ex concubitu ducitur ad
seminandum. Tunc enim tenetur conscsmimirc : alioquin,
concubitus secundum sc tollit naturalem generationem,
propter abusum instrumenti fluidi mulieris, ct illini con-
cubitus consummati ex parte mulieris.

-G,* J.i
XX?
·II - O.
Zr/imnC
cap vtw
?

.*»■ W»TM.

•Nun n.

• Num ¶.

• Cf. num. m.

• Num t

ARTICULUS DUODECIMUS

I TBI M VITIUM CONTHA NATURAM SII' MAXIMI M PECCATUM INTER SPECIES LUXURIAE

Infra, qu. cxi. xrt. I, ul s: Γ IP*, qu. twn. π. 7; IV Sent., di.L m. rt. 4, qu* 3; AJ /?<>«, cap 1, leCk ΠΠ.

P>d duodecimum sic proceditur. Videtur
^Ê^j^quod vilium contra naturam non sit
•ĭ maximum peccatum inter species luxu-
riae. Tanto enim aliquod peccatum est
gravius, quanto magis contrariatur caritati. Sed
magis videntur contrarian caritati proximi adul-
lerium et stuprum et raptus, quae vergunt in imu-
nam proximi, quam peccata contra naturam, per
quae nullus alteri iniuriatur. Ergo peccatum con-
tra naturam non est maximum inter species lu-
xuriae.

2. Praeterea, illa peccata videntur esse gravis-
sima quae contra Deum committuntur. Sed sa-
crilegium directe committitur contra Deum: quia
vergit in iniuriam divini cultus. Ergo sacrilegium
est gravius peccatum quam vitium contra na-
turam.

3. Praeterea, tanto aliquod peccatum videtur
esse gravius, quanto exercetur in personam quam
magis diligere debemus. Sed secundum ordinem
caritatis magis debemus diligere personas nobis
coniunctas, quae polluantur per incestum, quam
personas extraneas, quae interdum • polluantur
per vitium contra naturam. Ergo incestus est gra-
vius peccatum quam vitium contra naturam.

4. Praeterea, si vitium contra naturam est gra-
vissimum, videtur quod tanto est gravius quanto
est magis contra naturam. Sed maxime videtur
esse contra naturam peccatum immunditiae seu
mollitiei: quia hoc maxime videtur esse secun-
dum naturam. ut alterum sit agens et alterum
patiens. Ergo, secundum hoc. immunditia esset
gravissimum inter vitia contra naturam. Hoc au-
tem est falsum. Non ergo vitia contra naturam
sunt gravissima inter peccata luxuriae.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in li-
Î.'xnii J! ^ro *Adultérin. Coniugiis* *. quod *omnium ho-*
rtim peccatorum scilicet quae ad luxuriam per-
linent, *pessimum est quod contra naturam Jit.*

Respondeo dicendum quod in quolibet genere
pessima est principii corruptio, ex quo alia de-
pendent. Principia autem rationis sunt ea quae
sunt secundum naturam: nam ratio, praesuppo-
sitis his quae sunt a natura determinata, disponit
alia secundum quod convenit. Et hoc apparet
tam in speculativis quam in operativis L Et ideo,
sicut in speculativis error circa ea quorum co-
gnitio est homini naturaliter indita, esi gravissi-
mus et turpissimus: ita in agendis agere contra
ea quae sunt secundum naturam determinata,
est gravissimum et turpissimum. Quia ergo in
vitiis quae sunt contra naturam transgreditur

homo id quod est secundum naturam determi-
natum circa usum venereum, inde est quod in
tali materia hoc peccatum est gravissimum. -
Post quod * est incestus, qui. sicut dictum est *,
est contra naturalem reverentiam quam personis
coniunctis debemus.

Per alias autem luxuriae species praeteritur
solum id quod est secundum rationem rectam
determinatum: ex praesuppositione tamen natu-
ralium principiorum. Magis autem repugnat ra-
tioni quod aliquis venereis utatur non solum con-
tra id quod convenit proli generandae, sed etiam
cum lmuria alterius. Et ideo fornicatio simplex,
quae committitur sine iniuria alterius personae,
est minima inter species luxuriae. - Maior autem
iniuria est si quis abutatur muliere alterius po-
testati subiecla ad usum generationis, quam ad
solam custodiam. Et ideo adulterium est gravius
quam stuprum. - Ei ulrumque aggravatur per
violentiam. Propter quod, raptus virginis esi gra-
vius quam stuprum: et raptus uxoris quam adul-
terium. - Et haec etiam ‘ omnia aggravantur se-
eundum rationem sacrilegii, ut supra * dictum est.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut ordo ra-
tionis rectae esi ah homine, ita ordo naturae est
ab ipso Deo. Et ideo in peccatis contra naturam,
in quibus ipse ordo naturae violatur, fit iniuria
ipsi Deo. Ordinatori naturae. Unde Augustinus
dicit, III *Confess. *: Flagilia quae sunt contra na-*
turam. ubique ac ζ semper detestanda atque pu-
nienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt: quae
ri omnes gentes facerent, eodem criminis reatu
divina lege tenerentur, quae non sic fecit homi-
nes ut se illo uterentur modo. Violatur quippe
ipsa societas quae cum Deo nobis esse debet, cum
eadem natura cuius ille Auctor est. libidinis per-
versitate polluitur.

An secundum dicendum quod etiam vitia contra
naturam sunt contra Deum, ut dictum est. Et .*«?
tanto sunt graviora quam sacrilegii corruptela,
quanto ordo naturae humanae inditus est prior
ei stabilior quam quilibet alius ordo superadditus.

Ad tertium dicendum quod unicuique individuo
magis est coniuncta natura speciei quam quod-
cnmqe aliud individuum. Et ideo peccata quae
fiunt r' contra naturam speciei, sunl graviora.

Ad quartum dicendum quod gravitas m pcc-
calo magis attenditur ex abusu alicuius rei quam
ex omissione debiti usus. Et ideo inter vitia con-
tra * naturam intimum locum tenet peccatum im-
munditiae, quod consistit in sola omissione con-
cubitus ad alterum. - Gravissimum autem est

3/ *interdum.* – *quandoque* on>. Pu.
peccatorum. – *vitiorum* Pu.
7 *vprativif.* – *practicu* Pu.
5) *quod.* – *quam* ABITHKf.pC it 3; G ut nr>.
tl| *etiam,* – Om. Al., po<t *omnia* ponit P.

ubique uc. – *ubi* AIR. t.HIKpDl, *ubique* »Dl, *ut* cxL α. on». I.,
αηiū *eodem* «.Un *iimeti,* ut pro *quae. qua* Pi pro &u/ū»4. *matfi a*
AIICI FIII pK et .1; G ut no» *ubique.*
»J) *Sunt.* – *tant* PEpC et j .
•I *contra.* – *tunt contra* Pj .

peccatum bestialitatis, ubi [†] non servatur debita species. Unde super illud *Gen. xxxvn* ♦ *Accusavit fratres suos crimine pessimo*. dicit Glossa *: *quod cum pecoribus miscebantur*. – Post hoc autem est vitium sodomiticum, ubi non servatur ‘

debitus sexus. – Post hoc autem est peccatum ex eo quod non servatur debitus modus concumbendi. Magis autem si non sit debitum vas, quam si sit inordinatio secundum aliqua alia pertinentia ad modum concubitus.

ubi. — juta Pa.

*) ubi itmi twatur, — cum ibt nniit tcorrJtuf Otrytiur P) Ptf.

Commentaria Cardinalis Cuietani

Is uniculo duodecimo eiusdem quaestioni» centesimae-quinquagesimacuartac, dubia duo occurrunt. *Primum* est, an peccata contra naturam transeant in deformitates vitiorum naturalium, ita quod unum et idem peccatum »it sub vitio ennta naturam et sub vitio naturali, puta sub sodomia et incestu, vel adulterio, vel sacrilegio, etc. Et est ratio dubii quia hinc apparet pars affirmativa vera. Nam si quis concumbat cum uxore aliena contra naturam, facit iniuriam marito illius, utpotc utenda ad venereum concubitus persona quae est ulterius quoad concubitus venereum. Ncc minus sacrilegii reus est abutens moniuli contra naturam, quam abutens illa naturaliter. Nec minus raptus rcu» est qui violentiam infert mulieri ad concubitus contra naturam, quam naturalem.

Pars autem negativa apparet vern, tum cx eo quod impossibile est eundem concubitus esse contra naturam et naturalem, sive bonum sive malum mornliter: ac per hoc, impossibile est concubitus contra naturam habere propriam differentiam constitutivam concubitus naturalis in esse mali moralis. Constat autem quod incestus, adulterium et cuprum non sunt accidentia communia, *cd propriae differentiae constitutivae concubitus naturalis sub genere mali mali. Ergo non inveniuntur extra naturalem concubitus. – Tum cx eo quod cx concubitu contra naturam non contrahitur affinitas: quam tamen contrahere oporteret si incestus deformitatem haberet. Quia si esset incestus concumbere contra naturam cum sorore uxoris propriae, sequeretur quod uxor propria esset factu illi affinis. Et si non est lacta cx hoc sibi affinis, ergo ille concubitus non fuit incestus.

Secundum dubium est quin m liftera, in responsione ad ultimum, dicitur quod inter peccata contra naturam infimum locum tenet mollitie». Videtur enim quod minus grave sit peccatum in modo contra naturam concumbendi cum femina servato vase naturali: quod in littera ultimo numeratur.

II. Ad *primum dubium* dicitur quod in hac quaestione est aliquid clarum, et aliquid obscurum. Duo .iquidem sunt hic manifesta. .Alterum est quod peccatum luxuriae contra naturam aggravatur per conditiones significatas speciebus luxuriae naturalis. Constat namque gravius esse abuti contra naturam muliere coniugau quam soluta, et matre quam extranea, et violenter quam voluntarie, etc. – Alterum est quod huiusmodi gravitas addit circumstantiam alterius speciei in quibusdam: ut patet si addatur raptus vel sacrilegium ad concubitus contra naturam.

Obscura autem sunt etiam duo. *Primum* est. an in aliis gravitas addita variet speciem. – *Secundum* est, an. si variet speciem, coïncidant iliac species cum speciebus naturalis luxuriae.

Oportet nutem, ud veritatis intellectum, considerare quod in speciebus naturalis luxuriae est aliquid spectans ad ipsum genus luxuriae, puta concubitus, etc. : et aliquid spectans ad aliquod aliud genus, puta iniustitiae vel irreligiositatis, etc. Et quoniam luxuria contra naturam distinguitur cx opposito contra luxuriam naturalem, ncc coincidere possunt, ideo nulla est quaestio dc concursu utriusque luxuriae in eodem concubitu: sed tota quaestio est dc concursu deformitatum nltcrius generis quae determinant luxuriam naturalem. Quae quaestio cx hoc ipso solvitur quod nihil prohibet deformitates alterius generis esse commune.» luxuriae naturali et contra naturum, ha quod sicut sacrilegium, quod importat iniuriam rei sacrae, et in proposito personae sacrae, transfert concubitus naturalem viri cum

sanctimoniali in sacrilegium', non minus transfert concubitus contra naturam cum eadem in sdcrilcguiim, propter eandem rationem. q**ia utrobique agitur contra castitatem Deo dicatam. Et ita hoc quod est personam esse coniugatam, non solum transfert concubitus alienum cum ipsa in speciem iniuriac maritalis, sed etiam concubitus alienum cum eodem contra naturam transfert in speciem maritalis iniuriac: quia utrobique persona quae est alterius quoad concubitus, polluitur. Et simile est dc incestu et stupro: quia utrobique fit iniuria, vel naturali reverentiae, puta si qui» cognoscat contra naturam propriam matrem; vel paternae custodiae, cui non solum virginale rignaculum, sed ipsum filiae corpus commendatum naturaliter est, iuxta illud ". *Filiae tibi sunt: custodi corpus tarum*. Et sic non solum deformitates raptus et sacrilegii, sed adulterii. incestu» ac »tupri, possunt cum concubitu contra naturam concurrere. \c per hoc, huiusmodi circumstantiae si concurrant, non solum aggravant, sed variant speciem. Quod in prima quaestione quaesitum est.

Et »i perspicaciter intuiti tucrimu», apparebit quod deformitnto istae sum eiusdem speciei cum deformitatibus similibus in vitiis luxuriae naturalis. Num cx parte ipsarum deformitatum nulla apparet formalis differentia.* sed alicubi invenitur solus quidam defectu», consummata iniuria. puta in concubitu contra naturam cum aliena uxore, et cum tilia alterius virgine. Nam maior iniuria fit marito si concubitus est naturalis: quia tunc non solum persona uxoris, quae est mariti, sed etiam vos quod est mariti, polluitur. Et similiter paternae custodiae maior Iniuria fit per concubitus naturalem, quo non sola persona polluitur. sed signaculum virginale aufenur, quod praecipue custodicnduin erat. Et ideo concludendum ridetur quod circumst.intiac non solum variant speciem concubitus contra naturam, sed transferunt in easdem species in quas transferunt per modum differentiae concubitus naturalis.

Quocirca concubitus contra naturam cum aliena uxore, consanguinea, et habente votum castitatis, non est proprie adulterium, nec proprie incestus: quin omnes species luxuriae naturalis significant deformitatem in concubitu naturali, sicut simum curvitatem in naso. Et propterca cx huiusmodi circumstantiis in crimine contra naturam non contrahitur affinitas, nec incurruntur poenae adulterorum et inccestuosorum. (E*t tamen proprie sacrilegium: quia sacrilegium non significat deformitatem in tali materia terminate, scilicet in concubitu naturali, sed absolute, in quacumque materia contra rem Deo dicatam agatur). Et est reductive spectans ud speciem adulterii et incestus, propter similitudinem deformitatis iniuriac. et irreverentiae naturalis, quarum prima ud iniustitiam, secunda ad impietatem secundum se spcct.it. – Et sic secundae quaestionis solutio patet.

III. Ad *secundum dubium* dicitur quod quia Auctor ponit peccatum in modo esse contra naturam, et gravius mollitie ; et ponit in co latitudinem seu differentiam, dicendo, *Sfapis autem si non sti debitum ras, quam si sit inordinatio secundum aliqua alia pertinentia ad modum concumbendi*: Iden cx hoc ipso ostendit quo»! per peccatum in modo, in proposito, intendit talem unde non possit generatio sequi; ut si quis ita concumbat ut ad os varis naturalis vix attingat, ut quasi cogatur extra seminare ex tali modo, quamvis secundum vas naturale concumbat. Nisi enim sic exponatur, non salvatur ly *mapis* proprie. Nec salvatur quod quartus modus rit supra mollitiem se-

• An»'

и. n J
I !: v

• Op-

• Ik-S.
П.
.. c»p
• Tn«c
xt

• Nam

• te
AΛIAA I
c j» xij
» Q n

• U An.
ufWALJ
\\ d
• Q M

eundum sc totum, sed solum secundum sui supremum: quod tamen Auctor cx proposito intendit, ponens supra mollitiem totum, magis tamen secundum sui supremum quam infimum.

Obicetio autem procedit ile modo praeter naturam, qui non impedit generationem. Quod distat a mollitie sicut veniale a mortali.

IV. hi eodem duodecimo articulo, dubium occurrit arduum circo rationem mollitiei ct sodomitici vitii in mulieribus· qua scilicet ratione constat tales actus mulierum esse peccata mortalia. Et est ratio dubii quia peccatum martule oportet quod sit contra bonum divinum aut humanum, seu creaturae intellectualis: alioquin, non esset contra caritatem. In huiusmodi autem actibus mulierum non agitur contra bonum divinum, ut patet; nec contra bonum angelicum, ut patet; nec contra bonum humanum, Probatur. Quiu si hoc esset. ideo esset quia esset contra bonum generationis humane' ut in mollitie viri ct sodomia masculorum patet. Sed hoc non est, quia seminatio mulieris non concurrit ad generationem nisi per accidens; ea autem quae sunt per accidens omittuntur nb arte ·. Et propterca In actus mulierum non exeunt limites peccatorum quae sunt circa laetus ct amplexus, in quibus, secundum sc, constat imn consistere peccatum aliquod contra naturam, quod constituitur cx hoc quod tollit hnein seminationis humanae, scilicet generationem hominis.

Quod autem feminae semen non requiratur per te ad generationem, testatur Aristotele», in I *de Gcn. Animal* » circa finem: quem sequitur Auctor, in III Pune, qu. xxxi art. 5, ad 3. Et quia Galenas ♦, et Avicenna in IX M et Albertus in XV ** de Animal.*, tenent oppositum, restât ut dubium saltern sit an hi netus mulierum sint peccata mortalia: sicut dubium restat, propter varietatem opinionum, an semen mulieris per sc requiratur ad generationem.

V. Ad evidentiam quaestionis huius, sciendum est quod, licet non sit hic quaestio un hi netus mulierum sint peccata mortalia (quoniam hoc pro constanti supponitur, utpotc ab universa Ecclesia acceptatum: nullus enim apparet Catholicus contradicens); nec sii quaestio an semen mulieris per sc concurrat ad generationem (quui quaestio haec ad naturalem spectat philosophiam); sed sit quaestio dc certitudine seu evidentia rationis naturalis quare huiusmodi actus sunt peccata mortalia quia tamen quaestio haec pendet cx notitia huiusmodi actuum in genere naturae, quoniam peccatum contra noturam fundatur super hoc quod actus est contra naturae ordinem , ct peccatum mortale in genere eorum quae contra naturam sunt, fundatur super malo humano in his, alioquin non esset contra caritatem; ideo duo facienda sunt. Primo, tractabitur ipso naturalis quaestio, secundo, directe quaesito respondebitur ·.

VI. Quoad primum, Aristotelis · sententia est ♦· quod semen feminae non est humor seminalis, sed est superfluitas propria uteri : nec concurrit ad generationem quovis modo, quia nec ut agens nec ut materia. Probat autem quod dicit ratione, ct quibusdam signis. Ratio est quia menstruum est quod in femina proportionalitcr respondet semini in viro. Ergo ille alius humor, quod semen in muliere dicimus, non est illud quod corresponde! in femina proportionalitcr semini viri. – Assumptum probatur cx sensibilibus. Quia scilicet proportionalitcr incipiunt ct desinunt semen viri ct menstruum multeris, scilicet in pubertate ct senectute; vox in utroque proportionalitcr tunc mutatur; in utroque pili generantur tunc; ct membra receptiva utriusque humaris distenduntur. – Consequentia probatur. Quia si menstruum est illud proportionale, ergo non semen : ct si semen, ergo non menstruum. Impossibile siquidem est dari semini virili duo proportionalia naturalia in eodem. Quod posset probari tum cx parte naturae. quia *sicut non deficit in necessariis, ita non abundat m superfluis* · ; tum cx ratione propriae causae, quia si utrumque est illud proportionale, neutrum est illud.

Indicia autem sunt multo ·. *Primum* est quod mulieres saepe concipiunt fine illa delectatione quae in seminii emissionem sentitur. – *Secundum* est quod. concurrente

utroque semine line menstuo, non concipiunt mulieres. – *Tertium* est quod huiusmodi icmcn non convenit omnibus mulieribus: sed nitidis et feminaribus, ut plurimum, non autem fuscis et quae sunt viragine* – *Quartum* est cx quantitate. Quia scilicet multum excedit interdum quantitatem «eminis. Et variatur in plus ct minus secundum cibi rationem : nam quidam cibi aerei saporis* augent ipsum. – *Quintum* est cx genere feminarum quin scilicet talis humor non convenit omnibus feminis. – *Sextum* c*x quia cx contactu non emittunt feminae semen per illas parte*.

VII. Divi autem Thomae· sententia "" consentit Aristo- *Loe.<tt.ttaua teli in hoc quod semen mulieris non eat necessarium ad generationem. An autem sit utile ad generationem, aut omnino extraneum, ut Aristotelea sensit, non dicit. Sed, cum Anstotclcs dixit semen mulieri» *non esse humarem seminalem*, sed esse *superfluitatem uteri* seu nutricis, divus Thomas dicit ipsum este *imperfectum quid in penerc seminis*. Et cx hoc intulit quod non est maceria ncccirarif in generatione. Quin enim semen secundum generis sui rationem est in genere causae effectisae, ut patet in seminibus vegetabilium, et expresse scriptum est in V *Metaphys.* ♦, cl II *Pltync.*, cap. *de Caucis*. ·; consequens est ut, si *cmcn mulieris «it in genere seminis, quamvis ut quid imperfectum, quod non «it per sc ordinatum a natura ut sit materia generationi*. Quod enim est ordinatum per se ut fit semen. non est per «e ordinatum ut sit materia seminis, ac per hoc, non est materia ncccisaria od generationem» quoniam idi» est propria materia seminis.

VIII A-icenna vero, in «p m IX *de Animal.*, ct Albertus. in fine XV *de Animal.*^, putant semen mulieri* per sc concurrere ad generationem, non ut semen (nisi aequivoce seminis nomine utendo ·), sed concurrere ut proximam materiam generationi* ita quod sanguis menstruus cit materia impura, egens adhuc decoctione ad hoc quod ait proxima tn itérai generationis; ct propterca est vclut cibus illius seminia, »cu sanguini* albi, quod est proxima materia*.

Galenus * nutem, quem sequitur Scoius, in iv di*c III *Sent.* ·, opinari sidetur quod semen mulieris concurrat ut semen quamvis minus principale, et dependens in sua cauifililitate a semine viri. Et ratio Galeni est quia cx quo prole* quandoque assimilatur putri cl quandoque matri, debet esse una communis ratio huiusmodi ossimilationis. Sed ratio assimilation!* ad patrem est semen. Igitur ratio nssimilationis ad matrem est semen. – Et confirmatur a Scoto: quia proprium agentis est assimilate sibi effectum, non materiae.

IX. Inter has sutem opiniones quae sit vera, non facile apparet. Nam ratio Aristotelis · plurimum auctoritatis cx sensibilibus habet Et non nisi unum sibi obstare »>dco scilicet quod natura posuit talem, scilicet venefeam, ct tiniam delectationem in resolutione seu emissionc seminis in muliere. Cum enim natura agat propter finem, ita quod cx causa finali optima aumitur ratio in naturalibus; consequens est ut natura apposuerit delectationem in tali seminatione propter bonum speciei conservandae, liait in seminatione viri. Et quoniam manifeste apparer quod est delectatio non sicut in confricationibus aut allcviarionibu* naturae, sed venerea, adeo ut sensibiliter quictcl concupiscentiam seneream in mulieribus; non est consentaneum rationi quod huiusmodi seminatio sit excrementum uten, <:d quod sit a natura ordinata ad conservationem speciei: delectatio enim venerea cx propria ratione ad actus generationi deservientes spectat, ct illos «olo* consequitur. Et haec ratio convincit intellectum meum, non ad dicendum quod semen mulieris sit vere semen (quoniam novi Aristotelem confutasse hoc ·: scilicet, quod delectatio i*ta non "I c*t sufficiens signum quod illa emissio sil seminario, quia delectatio etiam consequitur nd emissionem spiritus, ut confricatio apud impotente» adhuc seminare pueros manifestat): sed ad dicendum quod seminatio illa est actus naturae ordinatus ad generationem, sive *it emissio seminis. *i\c alterius humoris qui quandoque, ut pluries, appellatur semen; quoniam delectatio venerea tain vehemens non frustra est a natura. Et licet absque seminatione aeddat Jckctalio in pueris, etc., non tamen aeddit huiusmodi delectatio nisi in

• Anrtoi Jt/ru-

H* VL fect π

• Of. x*. iχ>

• ikSmiir. Jb
II. 66? l
- Cip l», Hl
• T»»Λ II. C*r
XJ

• Xm. xn.

• b< Gcvrji
AM1 u.b l
a; xij, 11
" <j ix

• U AnMei
CnrraLAmmi
U V, cap vm.
• G M&a x».

• S Th Icet m
-MAL»* IV, ur
♦ « f
• C*r hi, b > <
5 n ki t

• La.:=> λ β*®

• Ci Avtrts
foe rtt, op t

• (OC.CI IRBBOI
(l
• C. '·ra l

actibus ordinatis dJ seminationem: licet tunc sequi non possit. Et illa delectatio est, ct in quantitate ct qualitate, dissimilis isti: quoniam delectatio illa puerorum est parva, et non est quietativa; mulierum autem delectatio in seminatione et est magna, ct est quietativa concupiscentiae vencreac. Et si bene adveneris, invenes quot! delectatio confricationis in pueris attestatur nobis quin apposita est a natura actui qui est ut via ad seminationem, quae est generationis principium.

Nisi enim hoc obstaret, sententia Aristotelis cx sensibilibus efficax ostenderetur. Quoniam non solum est veru illa affirmativa. scilicet quod concomitantia semen in masculo sunt illu quae concomitntntur menstrua in muliere: sed est veru negativa, scilicet quod concomitantia semen in masculo non concomitntntur seminationem in muliere. Quoniam mulieres longe ante pubertatem seminant, et longe post fecunditatem, scilicet aetatem menstruorum, seminant: quod non esset si seminatio mulierum ad generationem ordinaretur.

x. Verum quia, ut post* apparebit, haec non convincunt; ratio autem cx fine sumpta multum cogens videtur: idcirco cx hoc supposito principio, scilicet quod seminatio mulierum ad generationem secundum se ordinatur, procedendo, apparet quod oportet alterum duorum dicere; aut quod ordinatur ad generationem secundum se ct ut in talibus individuís, scilicet mulieribus, ct tunc occurrit aut Galeni aut Aviccnnac via -; aut quod ordinatur ud generationem secundum se tantum, ct tunc occurrit via divi Thomae -.

Discernendo siquidem el examinando singulus opiniones, manifeste apparet quod ratio Aristotelis sufficienter excludit illam opinionem quum secutus est Galenus * et ex proposito Aristotele* impugnavit*. Nam natura seminis et natura sanguinis menstrui diversarum sunt rationum. El proptcrca viget ratio Aristotelis, quod si semen in muliere est proportionale semini in viro, quod menstruum non est illud proportionale: et si menstruum est proportionale, non est semen illud proportionale. Et cum cx sensibilibus sufficienter habeatur quod menstruum est illud proportion.de, sequitur quod semen non est illud proportionale in muliere. Et vere opinio ista nullum habet fundamentum solidum in ratione aut in sensibilibus. Unde Galenus graviter ab Avicenna reprehenditur, hoc in loco*. – Ratio autem Galeni facillime solvitur, dicendo quod ratio assimilationis filii ad matrem est quia mater effective facit materiam prolis. non quia materia ipsa quae a matre fit, coclficiat rtmini virili ut semen cocificrcct. Ex hoc enim quod mater efficit materiam, sequitur quod filius, nisi materia a semine viri vel aliunde declinet a conditionibus quas sortitur a sua factrice, asrimilctur matri. Et hoc intendunt philosophi dicentes quod si semen viri dominatur super materia, filius assimilatur patri, et si non, filius osimilatur matri: non quod negatio dominií seminis virilis sit causa affirmationis ussimilulionis ad matrem; sed quia, non dominando, relinquit materiam cum dispositionibus quas a matre habet effective. – El proptcrca patet quod confirmatio Scoti * non concludit quod materia materna coclficiat: sed sat est quod effective sil a maire, ut sic omnis assimilatio ad causam sequatur actionem illius causae. E* 1301 h°c expresse habes nb Auctore -, qui sequitur Aristotelem * in hoc quod mater solum ministrat matenam.

XI. Conferendo autem rationem Aristotelis positioni Aviccnnac ct Alberti *, non apparet Aristotelis ratio efficax contra illam. Quoniam apud istos. humor ille qui vocatur semen muliebrc, ct puritas menstrui sanguinis, sunt unius rationis, ct pro uno computantur, differentes tantum secundum magis ct minus concoctum. Et ideo, secundum illam viam, dicendo quod menstruum est proportionale, non excluditur, sed includitur ille humor qui dicitur semen et c contra, dicendo quod ille humor est proportionale in muliere, includitur quod menstruum est illud proportionale. Et secundum hanc viam, dicendum esset quod semen, secundum illam perfectionem qua est perfecte decoctus sanguis, simul incipit ct desinit cum reliquo sanguine puro, qui est superfluum alimenti, qui sanguis purus purgatur per menstrua: licet imperfecte inchoet ante pubertatem, ct duret post fecunditatem. Ita quod cum incipiunt menstrua, incipit m mulieribus sanguis tam rubeus, qui vocatur sanguis menstrui, quam albus, qui vocatur semen: licet hic incipiat non simpliciter, sed secundum suam perfectionem, tunc. Signum huius est quod sanguis rubeus non transit m proximam materiam fetus nisi dealbetur maiori decoctione: ut aiunt hi qui digestioncs huiusmodi considerant.

Et sic inter istos ct Aristotelem haec est dissensio, quod Aristoteles semen mulieris cx necessitate materiae provenire dixit, dc genere superfluitatum existent: isti vero posuerunt ipsum esse Je genere sanguinis menstrui, ct esse, non superfluitatem absolute, sed *superfluitatem qua indiget natura*, scilicet superfluitatem alimenti membrorum quarta digestionc decocti -. scilicet sanguinis optimi; sicut etiam semen est hoc modo superfluum. Signum autem quod semen muliebrc sit superfluitas sanguinis, est illud idem per quod Aristoteles * indicat semen viri esse superfluum sanguinis: scilicet quod, nimis provocando seminationem, exit sanguis seu sanguinolentus humor; hoc enim idem in muliere contingere expertum csL

XII Et quia via haec satis probabilis videtur ct secundum rationem et secundum apparentia ad sensum, ideo ad indicia Aristotelis * secundum eam dicendum est quod mulieres quandoque concipere sine illa delectatione, non est signum sufficiens quod tunc semen muliebrc non concurrat: sed, ut Albertus dicit -, quod prius ille sanguis nlbus pervenit ad matricem. Puto ego quod, quia hoc est ut in paucioribus, quod hoc est signum indispositione naturae, quae non delectatur in illa emissionc: sicut, propter varietatem dispositionum, aliquae parum delectantur, aliquae convenienter, aliquae valde, aliquae in tantum quod extra se quodammodo fiunt in huiusmodi emissionc.

Secundum autem, scilicet quod, concurrente utroque semine, non sequitur generatio, indicium est, non quod semen non concurrat nd generationem, sed quia non est sufficiens passivum sine sanguine rubeo: aut quia in se est imperfectum, ut unie pubertatem et post fecunditatem; nut quin et similis potest tempore fecunditatis accidere dispositio in illo albo sanguine, ut scilicet sit ita imperfectum sicut estante et post fecunditatis aetatem; aut quia, sicut homo sine sanguinis pabulo non vivit, ita sanguis ille albus sine sanguinis rubei pabulo sive fulcimento, non est pro conceptione sufficiens.

Ad *tertium* vero indicium dicitur quod, quibuscumque mulieribus convenit menstruum, eisdem credimus convenire semen nisi forte per accident, sicut contingit mulierem etiam menstruosam menstruo privari. Sed quibusdam mulieribus convenit seminare sensibiliter ad extra: et quibusdam solum nd intra, ita ut non cognoscunt mulieres se seminare, sed solum delectabiliter commoveri, cum satietate seu quiete carnis, completa commotione quum sentiunt intus. Et forte nescire hunc duplicem modum seminationis causa est putandi quod non omnes seminant. Signum enim delectationis seminariae est quies concupiscentiae carnalis, seu satietas camis terminans delectabilem commotionem.

Ad *quartum* indicium, dc quantitate, dicitur quod sicut sanguini rubeo, qui generationi senii, tantam menstrui superfluitatem annexam videmus; ita non est remotum ut sanguini albo, eidem generationi servienti, nonnulla iungatur hutniditas impura, qune quantitatem seminis mentitur maiorem quum esse debent: in femina praesertim, quoniam abundat humido, crudo praesertim. Et ad huiusmodi crudi humoris multiplicationem spectare videtur copia seminis feminei cx cibus aerei saporis.

Ad *quintum* dicit Albertus * quod non est remotum im quin etiam feminis aliorum animalium conveniat huiusmodi seminatio ad intra.

Ad *sextum* autem indicium dicitur quod falsum, experientia teste, assumit in mulieribus. Quoniam solo contactu, sine coitu, seminant: et etiam sine coniactu, in somno ct in vigilia, imaginatione, etc. In feminis autem alio-

•a cum

• <X nom. m».

• Cf nota «m

• Cf. num. vtu
viL«iitdl °um

• eu. num
sui, op n, ni

• Num rui. i.a.

««rVt111' Φ
• Dr (ifwrrj/
up κα

• CX -un mi

r

• *Cl* nom vu.
». «IV
* *Ci* aan »iv

• AMUOU £»*-
o 6 - S Th
ha »tn

QUAESTIO CLIV, ARTICULUS XII

a5i

rum animalium (si verum assumitur), dicitur quod ratio varietatis in promptu est: quia feminae aliae seminant solum intus, et propterea cx contactu non emittunt extra. Mulier autem, quia seminat usque ad redundantiam ud extra, ita cx contactu emittit etiam sicut extra

XIII. Divi autem Thomae positio - n Galeno, Avicenna et Alberto - dissentit in hoc quod apud ipsum, semen feminae non est aliquid requisitum in femina ad generationem humanam. Et in hoc convenit cum Aristotele. Et propterea ratio Aristotelis, ct illius indicia, non sunt contra divum Thomum, sed pro ipso. Unum tamen singulare dicit divus Thomas, scilicet quod semen mulieris est in genere seminis, ut imperfectum tamen. Ita quod, secundum hanc viam, semen mulieris est sicut semen viri impotentis generare, cx defectu naturae non sufficientis perfecte decoquere sanguinem ita ut perducatur ipsum ad perfectionem seminis. Ac per hoc, sicut semen viri sic imperfecti potest dupliciter considerari; scilicet, quantum est ex natura sui generis ct speciei, et sic per se ordinatur ad generationem humanam ut semen humanum; alio modo, ut est istius sic imperfecti, ct sic per accidens non ordinatur ud generationem humanam, quia non est aptum generationi humanae ita semen feminae potest dupliciter considerari. Scilicet, quantum est cx natura sui generis ct suae speciei humanae: ct sic per se ordinatur ad generationem humanam ut semen; et ideo natura apposuit in illius emissionem talem ac tantam delectationem. Alio modo, inquantum est in talibus individuís, scilicet in mulieribus virtutis impotentis decoquere et ad perfectionem seminis illud deducere et sic per accidens, ratione scilicet talium individuorum, non ordinatur ad generationem humanam, nec ut semen nec ut materia; non ut semen, quia deficit a perfectione seminis; non ut materia, quia totum genus agentis ineptum est ut sit materia cx qua.

Et haec positio forte coincidit cum positione Aristotelis, si intolligamus Aristotelem exclusisse semen mulieris n semine secundum perfectionem sui generis; et dixisse illud esse excrementum uteri, quia convenit mulieribus non propter generationem, sed necessitate materiae; scilicet non propter finem per mulierem per tale semen assequendum, sed quia est pars speciei. Non enim tacuit ibidem - Aristoteles huiusmodi impotentiam mulieris ad decoctionem. - Haec de primo.

XIV. Quoad secundum *, multi occurrunt modi dicendi quare in mulieribus seminatio voluntaria extra concubitum naturalem est peccatum mortale, sive sit mollitiei sive sodomiae vitium. *Primus* est, ratione delectationis Venereae. Quoniam secundum rationem rectam, non debet extra concubitum naturalem procurari.

Sed huic rationi obstat quod delectatio in bonitate ct mnlitia morali sequitur operationem -. Et ideo oportet, si delectatio sit mala moraliter, quod seminatio illa sit malo: ridiculum est enim dicere quod delectatio secundum sc est mala. Et proptcrca oportet ad bonitatem vel malitiam seminationis devenire. Quare, si seminatio muliebris non est nisi superfluitatis emissio, non est magis ratio peccati in procuratione huius seminationis ct delectatione eiusdem, quam si quis procuret egerere aut sudare ct delectetur in huiusmodi.

XV. *Secundus* dicendi modus esi quod, licet muliebris seminatio secundum se non sit nisi superfluitatis emissio, quia tamen connexus est sibi concursus humoris qui per menstruum purgatur ad matricem, qui humor est principium materiale generationis; ideo habet rationem peccati mortalis, propter abusum scilicet principii generationis concomitantem.

Sed huic rationi obstat quin secundum hanc rationem seminatio ipsa non esc nisi per occidens, hoc est propter aliud adiunctum, malum moraliter. Ac per hoc, cum ante ct post aetatem fecunditatis seminatio mulieris sil naturaliter separata et non connexa concursui humoris qui est principium generationis, sequeretur quod talis seminatio procuratu extra aetatem fecunditatis, non esset peccatum mortale.

XVI. *Tertius* dicendi modus est quod, licet seminatio muliebris non sit secundum sc nisi superfluitatis emissio,

quia tamen naturali ordine per sc ad principium generationis ordinatur, scilicet od concubitum naturalem, ideo peccatum mortale est abuti ipsa seminatione: sicut peccatum mortale est abuti concubitu, puta coeundo cum statua. Est enim concubitus naturalis generationis principium: sicut debita coniunctio activi ct passivi est inter principia operationis quae ab illis exit principiis. Et quod talis seminatio ordinetur ad concubitum naturalem, patet cx eo quod aliter natura non apposuisset proportionalitcr delectationem in muliere sicut m viro.

Sed hacc ratio manifeste deficit quia ad delectationem confugit, ct operationem omittit. Oporteret enim probare quod seminatio, quae est operatio illa quam sequitur huiusmodi delectatio, per sc ordinetur ad concubitum. Quod non probatur, nec significatur, cx hac negativa, quia scilicet natura non providisset aliter dc delectatione proportionali in muliere sicut in viro. Quoniam delectatio proportionalis m muliere debet eue naturaliter ut in principio generationis quod est mulier: quod non dicit, secundum hanc viam, nisi minivtrutioncm menstrui ct receptionem seminis virilis per coitum. In omnibus autem his tribus apposita est delectatio. Et in concubitu ct in receptione seminis manifeste patet. In concursu autem sanguinis nd matricem dicunt delectationem quoque esse, minus tamen, ul apparet, perceptibilem discrete ab aliis delectationibus. Et sic dicentes seminationem mulieris esse secundum se emissionem superfluitatis ineptae ad generationem, non videntur posse reddere rationem quare talis seminatio voluntaria est peccatum mortale.

XVII. Unde *quartus* dicendi modus est quod, licet seminatio muliebris non sit necessaria ad generationem, est tamen utilis nd generationem; ita quod melius concipitur seminando, ct melius generatio promovetur cui muliebre semen admixtum est. Et quia non solum abusus principiorum necessariorum, sed etiam ordinatorum n natura propter melius ad generationem, est peccatum mortale; ideo talis seminatio procurata extra concubitum naturalem est peccatum mortale. - Maior probatur auctoritate Alberti * sentientis, absque dubio, quod melior conceptio fit * i ©c or quando mulier seminat. - Minor vero manifestatur in membris officialibus duplicatis a natura propter melius, puta in duobus oculis: necessitati quippe animalis sufficit videre per unum oculum, sed natura propter melius dedit duos. Constat autem quod privare hominem uno oculo est peccatum mortale: quamvis non sit privatio necessari simpliciter ad videndum, sed propter melius videre. Et ito privare hominem principio propter melius a natura ordinato ad generationem, est peccatum mortale. Hoc autem facit mulier seminans voluntarie extra naturalem concubitum.

Huic rationi hoc solum obstare videtur, quod supponit quod nescit: dum dicit semen muliebre concurrere ad generationem ut utile seu propter melius, et non dicit quomodo concurrit, active vel passive, ut eiusdem vel diversae naturae a menstruo. Ad quod tamen oportet descendere scientifice loquentem. - Albertus autem dixit * et illud commune; ct specificavit quod concurrit passive ut res eiusdem rationis cum menstruo; er quod semper ac necessario concurrit illud semen, sed tunc melius quando mulier delectabiliter seminat in ipso concubitu simul cum viro. Et non vult quod semen muliebre sil absolute propter melius: sed quod ipsa delectabilis seminatio simul cum viro sit propter melius; ipsum autem semen muliebre propter necesse esse.

XVIII. Unde *quintus* modus dicendi est, sequendo viam Avicennae ei Alberti - satis rationabilem, quod sicut vir, scminando voluntarie extra naturalem concubitum, peccat mortaliter quia contra naturalem ordinem activae generationis humanae principio abutitur in damnum humanae vitae; ita mulier, seminando voluntarie extra concubitum naturalem, peccat mortaliter quia abutitur potentia sua activa, ministrando principium passivum generationis humanae contra naturalem ordinem in damnum humanae vitae.

XIX. Sed quid dicemus iuxta viam divi Thomae ♦ ne- ' Cf. nu- gantis muliebre semen esse materiam generationis, et as- scrutis ipsum non esse necessarium ad generationem'

* i ©c or

* fotf»

· α na· »

' Cf. nu-

Forte diceretur quod, quia **est** utile nd generationem, vel ut adiuvens semen viri, cx quo est in genere seminis, vel ut con-matria menstrui ; itu quod, declinando **cx** perfectione seminis, licet **non** cadat in materiam necessario requisitam, cadit tamen in con-matriciam utilem ad generationem; ideo abusu» cius est peccatum mortale.

Vel dicetur quod, quia mulier est sicut mas impotens, seminatio mulieri» potest dupliciter considerari. Uno modo, secundum rationem suae speciei: et sic, quia secundum se ordinatur nd generationem, sicut seminatio masculi naturaliter impotentis generare, ideo est peccatum mortale abusus talis seminationis. Alio modo, prout est a tali individuo; scilicet impotente decoquere semen. Et sic, quia hoc est per accidens, sicut patet si masculo cx frigida complexione conveniret talis impotentia; ideo hinc, licet sit ineptum semen ad generationem, non tamen excusatur u peccato mortali illius abusus, quoniam actus indicandus est secundum suam speciem per se, et non secundum id quod convenit ei per accidens.

Sed huic rationi obstant duo. Primo, quia impotentia concoctiva seminis in muliere non est per accidens, scilicet ratione indisidui, ut contingeret in viro cx infirma complexione: sed est per sc cx naturali specie sexus feminet. Distinguitur enim specie femina a mare sub genere sexus: quamvis sint eiusdem speciei in specie hominis, in specie leonis, etc. Et proptcrca non est eadem ratio dc seminatione viri infirmi seu orbati, ct feminae: istius enim impotentia est naturalis, illa infirmitatis. Ac per hoc. feminae impotentia est per sc: maris autem impotentia est per accidens. – Obstat secundo quia, si seminario mulieris secundum sc ordinatur ud generationem, oportet quod ordinetur sccondum sc ad generandum, aut in xe: et redit opinio Galeni . Aut in alia persona. Et sic concubitus mulieris cum muliere non esset peccatum mortale: quia ibi servaretur id quod per sc spectat ad ordinem illius seminationis.

Primo ergo modo, iuxta viam Auctoris, dicendum videtur quod seminatio mulieri» extra naturalem concubitum est abusus cius quod est ut utile seu propter melius ad generationem naturalem ordinatum.

Secundum nutem Galeni viam, quaestio nulla est : quia muliebris seminatio est emissio «eminis.

XX. Ego autem, etsi inter tot illustres viros silere deberem, proferam tamen sermonem rationabilem. Puto ego seminationem mulieris esse emissionem seminis materialiter tantum ad generationem neces»ano requisiti: ct proptcrca abusum muliebris seminationis esse peccatum morule.

Quod enim semen mulieris sit proprie semen, non solum ex communi appellatione qua semen appellatur, sed ex duobus patet signi». Primo, ex eo quod est supcriluum alimenti ultimi, hoc est sanguinis. ut testatur experientia humoris sanguinei emissi a muliere post intritas geminationes procurante adhuc seminare. – Secundo, ex eo quod natura non frustra dedit mulieri vasa seminaria, hoc est testes, qui pubertati» tempore distendi ct tumescere videntur.

Quod vero sit materiale tantum, ratione et signo probatur. Ratione quidem, quia semen est in potentia totum

animatum: ac per hoc, sicut anîmntum componitur ex anima ct corpore, itu semen cx virtute activa formative, etc., ct primo subiccto. Et proptcrca sicut in vegetabilibus, ubi indiscretus est sexus, semen continet utrumque, scilicet principium activum ct primum principium passivum, quod, fotum ct alitum cx humore admixto, subicctum primum generationis est; sic in animalibus, ubi discretus esi sexus, non solum semen est quod activum est generationis, sed etiam quod primum passivum est generationis. Et quoniam maris constat esse ngere et feminae pati, consequens est quod principium activum cx parte maris sit semen, ct primum principium passivum cx pane feminae sit semen; ut sic ex utroque fiat integrum semen, sicut in vegetabilibus cx indiscreto sexu lit integrum semen. Et sicut in vegetabilibus semen integrum non generaret nisi fotum ct alitum cx admixto ab extra humido in terra; ita semen integrum, viri scilicet ct mulieris, nisi fotum et alitum puro humore sanguinis menstrui, nunquam generaret. – Attestantur huic proportionali rationi signa: quia scilicet naturales actus feminarum in concubitu sunt subasse er recipere. quae materiae et passivi prindpii sunt

XXI. Ncc contra hanc sententiam militat ratio Aristoteli. *, scilicet *A7 menstrua, ergo non semen: ct si semen, ergo non menstrua*. Quoniam ratio ista non tenet in subordinalis, sed in disparatis. Quoniam quae sunt diversa aut disparata, si unum est proportionale semini, ergo non reliquum: quia aliter essent duo. Sed in his quorum unum subordinate reliquo, non currit ratio: quia ambo sunt unum ordine naturalis subministrationis; ac per hoc quod, si unum ponitur proportionale ut primum, alterum oportet etiam ponere ut consequens. Et non duo, sed unum tantum ponitur proportionale semini viri scilicet semen feminae ut primum passivum, lotum ct alitum menstruo.

Consonant quoque huic positioni ct quae Avicenna et Albertus docuerunt -; ct quae Galenus ., quoad hoc. quod est semen; et quae divus Thomas *. quoad hoc, quod est in genere seminis ut imperfectum quid; ct quae dicit Aristoteles *, quoad hoc, quod menstruum est *semen tmpurum egens concoctione*.

.Attestatur et delectatio talis, scilicet venerea, et tanta t natura posita in tali seminatione, huic positioni. Et ratio moralis, oc mortalis peccati, quae hinc manifeste habetur, satis quadrat.

Hinc etiam putet quod non excusatur mulier ante et post aetatem menstruorum abutens tali seminatione; quia scilicet per accidens sc habet ud speciem octus secundum sc actas. Et licet imperfectum solde sit semen puellorum ante aetatem menstruorum, quia tomen ad speciem seminario* nis spectat actus ille, ideo a peccato mortali, quod in abusu seminationis secundum sc committitur, non excusatur: sicut ncc virex infirmitate impotens generare excusatur ab abusu seminationis ct peccato mortali.

Et, breviter, nulla apparet in hac via secundum sc difficultas: sed tantum apud sequaces huius vel illius philosophi. Constat autem ultimum in philosophia locum auctoritatem habere .

* qc
Introd.

• Qu c

• Qu c

◀

• Qu. c

•e-? »,
CBp.lK.l
Sil le
a up n
n b'
<ii.

• 1A.
inii, u

• Uitfi
Lrort.
• Ve».

(Wf '*.
uu.n.K
Irt» B».
' nz Ai

• O H
kc .to'

• Ver» i

•Coi.* x
»

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMAQUINTA
DE CONTINENTIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de partibus potentialibus temperantiae *. Et primo, de continentia; secundo, de dementia *; tertio, de modestia *. Circa primum, considerandum est de continentia, et de incontinentia ♦

Circa continentiam quaeruntur quatuor. Primo: utrum continentia sit virtus. Secundo: quae sit materia eius. Tertio: quid sit eius subiectum. Quarto: de comparatione eius ad temperantiam.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONTINENTIA SIT VIRTUS

I* IΓ-, qu. I.YΠI. art. J. i; Pin. III, qu. m, »rt. J, id J; III SrnL. Jrel. XXXIII, qu ut. art. 2. quA t, id t. De Vfrit., qu. Ite. en. 4.

primum sic proceditur. Videtur quod VwcSy continentia non sit virtus. Species enim non dividitur generi. Sed continencia dividitur virtuti: ut patet per Philosophum, in VII *Ethic.* * Ergo continentia non est virtus.

2. Praeterea, nullus utendo virtute peccat: quia secundum Augustinum, in libro *de Lib. Arbit.* *, *virtus est qua nemo male utitur.* Sed aliquis continendo potest peccare: puta si desideret aliquod bonum facere et ab eo se contineat. Ergo continentia non est virtus.

3. Praeterea, nulla virtus retrahit hominem a licitis, sed solum ab illicitis. Sed continentia retrahit hominem a licitis: dicit enim Glossa * *Galat.* v *, quod per continentiam aliquis *se etiam a licitis abstineat*. Ergo continentia non est virtus.

Se3 contra, omnis habitus laudabilis videtur esse virtus. Sed continentia est huiusmodi: dicit enim Andronicus * quod *continentia est habitus invictus a delectatione.* Ergo continentia est virtus.

Respondeo dicendum quod nomen continentiae dupliciter sumitur a diversis. Quidam * enim continentiam nominant per quam aliquis ab omni delectatione venerea abstinet: unde et Apostolus, *Galat.* v *, continentiam castitati coniungit. Et sic continentia perfecta principalis quidem est virginitas, secundaria vero viduitas. Unde secundum hoc, eadem ratio est de continentia quae de virginitate, quam supra " diximus virtutem **.

Alii vero dicunt continentiam esse per quam aliquis resistit concupiscentiis pravis, quae in eo vehementes existant. Et hoc modo accipit Philosophus continentiam, VII *Ethic.* * Et hoc etiam modo accipitur continentia in *Collationibus Patrum* *. Hoc autem modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquantum scilicet ratio

i) *it teipsu u.* – in seipso ABIpC. (continere) D, w iu II.

3) *A.* – ct de AHCEi IL. *£*) per. – propter ABCEFIHK. *γ*) virtute. – virginitate DEFIKpABG

• U 4* au», h-rod. • Qu Q.UII.

• Qm o.j s

• Q » <XV|

• iBuriA. «t U. * • Veru »y

• <I Ariflwt £> Hlfic 'ib. I. ven Mit,n.w.-S-TI Met ax. • /h- Agttibas

• o. Hafm. i» toc j*roi cIL

♦ V«r»

• Qi .OJI, Mt, l •. b u<0

* Cip 1, 2, 6 11, 11 5*qq -h.TS 'lc<4 i.re-

XII, cap <. XI-

QUAESTIO CLV, ARTICULUS II

Commontarin Cardinalis Caietani

¶ articulo primo quaestionis ccontcsimaequinqungcsimac-
1
quintac, nota duo. Primo, quid continentiae nomine
apud Aristotelem, ct communiter apud morales, intelli-
gitur. Quoniam hac significatione utuntur tam ponentes
continentiam non esse virtutem, sed gradum; quum po-
nentes non esse virtutem proprie, sed imperfectum quid
in genere virtutis. Utrique enim dicunt continentiam esse
qua resistitur concupiscentiis pravis vehementibus: infra
latitudinem tamen humanam (quod addo propter ea quae
humanos exeunt limites, ut bestiales passiones). Sed tanta
est inter has opiniones differentia ut disputare simul ne-
queant, sed semper acquivocatio intersit, nisi redeundo ud
• cum,«n. principium primum; puta quod demur, vel non dentur
5, qnaai. « gfa(jus quoj superius * tactum est. Et nunc ideo

rememoratatum sit, ut meminerint disputantes cum Martino,
semotis his praesuppositis sibi invicem adversantibus (nn
scilicet continentia sit gradus, an sit imperfectum quid in
genere virtutis), disputent dc reliquis: nisi velint reducere
semper quaestionem ad principium.
Secundo, diligenter adverte quod continentia nb Au-
ctore ponitur sub genere *principii laudabilium operum*.
Quoniam Inue habes quod est in prima specie qualitatis,
quae est *habitus vel dispositio*9. Nam constat non esse aliter
principium laudabilis operis nisi sicut habitus vel dispo-
sitio potentiae est principium laudabilis operis. Et hac do-
ctrina erit opus pluries, scilicet m tertio articulo huius
quaestionis, et in tertio articulo sequentis quaestionis: et
habebit utrubique difficultatem.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MATERIA CONTINENTIAE SINT CONCUPISCENTIAE DELECTATIONUM TACTUS

VII *Ethic.* l cet. iv.

¶ D secundi m sic proceditur. Videtur quod
materia continentiae non sint concupi-
scentiae delectationum tactus. Dicit enim
• Gip «vi
Ambrosius, in I *dc Offic.* * quod *gene-
rale decorum ita est ac si aequabilem
atque universitatem honestatis habeat m omni actu
suo continentem*. Sed non omnis actus humanus
pertinet ad delectationes tactus. Ergo continentia
non est solum circa concupiscentias delectatio-
num tactus.

2. Praeterea, nomen *continentiae* ex hoc su-
mitur quod aliquis *tenet* sc in bono rationis re-
ctae, sicut dictum est *. Sed quaedam aliae pas-
siones vehementius abducunt hominem a ratione
recta quam concupiscentiae delectabilium tactus:
sicut timor periculorum mortis, qui stupefacit ho-
minem; ct ira, quae est insaniae similis, ut Se-
neca dicit *. Ergo continentia non dicitur proprie
circa concupiscentias delectationum tactus.

3. Praeterea, Tullius dicit. in II *Rhet.* * quod
• Art. FiituJ ,
i
*continentia est per quam cupiditas consilii guber-
natione regitur*. Cupiditas autem magis consuevit
dici divitiarum quam delectabilium tactus: secun-
dum illud I *ad Tim.* ult. *: *Radix omnium malo-
rum cupiditas*. Ergo continentia non est proprie
circa concupiscentias delectationum tactus.

4. Praeterea, delectationes tactus non solum
sunt in rebus venereis, sed etiam in esu a. Sed
continentia solum circa usum Venereorum con-
suevit dici. Ergo non est propria materia eius
concupiscentia delectationum tactus.

5. Praeterea, inter delectationes tactus quae-
dam sunt, non humanae, sed bestiales: tam in
cibis, utpote si quis delectaretur in esu carnum
humanarum; quam etiam in venereis. puta in
abusu bestiarum vel puerorum. Sed circa huius-
modi non est continentia, ut dicitur in VII *Ethic.* ♦
Non ergo propria materia continentiae sunt con-
cupiscentiae delectationum tactus.

lect. v.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VII
Elhic. *, quod *continentia et incontinentia sunt ;
circa eadem circa quae temperantia ct intempe-
rantia*. Sed temperantia et intemperantia sunt
formae concupiscentias delectationum tactus, ul su-
pra * habitum est. Ergo etiam continentia et in-
continentia sunt circa eandem materiam.

Respondeo dicendum quod nomen *continentiae*
refrenationem quandam importat: inquantum sci-
licet *tenet* se aliquis ne passiones sequatur. Et
ideo proprie continentia dicitur circa illas passio-
nes quae impellunt ad aliquid prosequendum, in
quibus laudabile est ut ratio retrahat hominem
a prosequendo : non autem proprie est circa illas
passiones quae imponant retractionem quandam,
sicut timor et alia huiusmodi; in his enim lau-
dabile est firmitatem servare in prosequendo
quod ratio dictat, ut supra ♦ dictum est. Est au-
tem considerandum quod naturales inclinationes
principia sunt ommum supervenientium, ut supra*
dictum est. Et ideo passiones tanto vehementius
impellunt ad aliquid prosequendum, quanto magis
sequuntur inclinationem naturae. Quae praecipue
inclinat ad ea quae sunt sibi necessaria, vel ad
conservationem individui, sicut sunt cibi; vel ad
conservationem speciei, sicut sunt actus venerei.
Quorum delectationes ad tactum pertinent. Et
ideo continentia et incontinentia proprie dicuntur
circa concupiscentias delectationum tactus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut nomen
temperantiae potest communiter accipi in qua-
cumque materia, proprie tamen dicitur in illa ma-
teria in qua est optimum hominem refrenari; ita
etiam continentia proprie dicitur in materia in qua
est optimum et difficillimum continere \ scilicet
in concupiscentiis delectationum tactus. Commu-
niter autem et secundum quid potest dici in qua-
cumque alia materia. Et hoc modo utitur Am-
brosius nomine continentiae.

s) *au.* – *utv* ABCEFHKL, *vitu* cd. a. *utu ciborum* PD.

continere, – *containeri* pa.

QUAESTIO CLV, ARTICULUS 11

255

Ad secundum dicendum quod circa timorem non proprie laudatur continentia, sed magis firmitas animi, quam fortitudo importat.

Ira autem impetum quidem lacii ad aliquid prosequendum γ: iste tamen impetus magis sequitur apprehensionem animalem, prout scilicet aliquis apprehendit se esse ab alio laesum, quam inclinationem naturalem. Et ideo dicitur quidem aliquis secundum quid continens irae, non tamen simpliciter.

Ad tertium dicendum quod huiusmodi exteriora bona, sicut honores, divitiae et huiusmodi, ut Philosophus dicit, in VII *Ethic.* *. videntur quidum *secundum se esse eligibilia. non autem quasi necessaria* ad conservationem naturae. Et ideo circa ea *non dicimus simpliciter aliquos continentes vel incontinentes*, sed secundum quid, *apponendo quod sint continentes vel incontinentes vel ı lucri, vel honoris*, vel alicuius huiusmodi. Et ideo vel Tul-

lius communiter usus est nomine *continentiae*, prout comprehendit sub se etiam continentiam secundum quid: vel accipit *cupiditatem* stricte pro concupiscentia delectabilium tactus.

Ad quartum dicendum quod delectationes Venereorum sunt vehementiores quam delectationes ciborum. Et ideo circa venerea magis consuevimus continentiam et incontinentiam dicere quam circa cibos: licet, secundum Philosophum*, circa utrumque possit dici.

Ad quintum dicendum quod continentia est bonum rationis humanae: et ideo attenditur circa passiones quae possunt esse homini connaturales. Unde Philosophus dicit, in VII *Ethic.* ♦ quod *si aliquis tenens puerum concupiscat eum vel contudere, vel ad Venereorum inconvenientem delectationem. sive sequatur concupiscentiam sive non, non dicetur simpliciter continens, sed secundum quid.*

γ) *profluendum. – perluendum* ΛΒΕΠ.

vtf. – Om. PLa.

■ 6-
Λ l»

Commontura Cardinalis Cniotani

		<p>In articulo secundo eiusdem quaestionis, dubium ex Martino, in qu. de Continentia -, occurrit dupliciter, Primo, arguente quod continentia non determinatur ad materiam talem, scilicet delectationes tactus, sed recribili» est in omni genere virtutis. – Secundo ♦, solvente ratione» sancti Thomae in hoc articulo, quibus concludit continentiam proprie esse circa concupiscentiam delectabilium secundum tactum.</p>			
ou 6. '					
• a. sum u.					
•Q na@ nr.		<p>Arguit igitur <i>primo</i>, sic-. In omni genere virtutis reperitur continentia. Ergo. – Antecedens probatur. Si quis in opere iustitiae patiatur impugnationes a rebus delectabilibus, puta muneribus, etc., cl vincat, talis est iustus secundum aliquem gradum. Et non secundum gradum heroicum: quin tentatio non excedit communem hominum facultatem. Ncc secundum gradum tcmprantinc: quiu patitur impugnationem. Ergo secundum gradum continentiae.</p>			
		<p><i>Secundo</i>. In omni materia in qua reponuntur passionnes impellentes ad prosequendum aliquid quod recta ratio dictat, invenitur continentia. Sed m omni genere ct materia virtutis reperiuntur huiusmodi passionnes. Ergo. – .Maior est sancti Thomae in hoc articulo, in principio licet cam limitare videatur, sed nimium voluntarie, ut patebit solvendo rationem eius. – .Minor est crrtu. Num per cupiditatem pecuniae impellitur quis ad iniustitiam, alius nd proditionem, alius ad fugam.</p>			
		<p><i>Tertio, quarto ct quinto</i>, affert primum, secundum ct tertium argumenta huius articuli. Et subdit: His rationes lere omnes solvit Thomas per hoc quod nomen continentiae potest accipi communiter, vel stricte. In quo non est ab eo dissensio: dum tamen constet hos virtutum gradus in omni virtutis genere reperiri</p>			
		<p>H* Solvit* deinde,<i>primo</i> -, argumentum litterae in oppositum ex auctoritate Aristotelis VII <i>Ethic.</i>, scilicet. <i>Continentia ct incontinentia sunt circa ea circa quae est temperantia ct intemperantia</i>: dicendo quod Aristoteles non loquitur ibi de temperantia quae virtus est specialis, sed de temperantia quae est gradus cuiusque virtutis.</p>			
		<p><i>Secundo</i>, rationem in corpore aniculi, scilicet: Continentia est circa passionnes impellentes vehementer: Ergo est circa naturales ad tactum pertinentes ut propriam materium, quia sunt principia aliarum, etc. Tum quin delectationes gustus sunt etiam naturales. – Tum quia continentia est quidum circa passionnes vehementes, sed non circa vehementiores. Quoniam tam vehementem posset facere inclinationem quod vehementia ipsa poneret netum</p>			

in materia temperantiae un *continentia et incontinentia simpliciter*, in illis autem materiis *secundum quid*. – Alio autem ratio ex rerum naturo sumitur: quae in littera assignatur. Quiu scilicet Je ratione continentiae est quod contra vehementes sil passiones. Vehementes autem per se primo sunt solae naturales respectu cibi et potus et Venerorum Continentia ergo principaliter est circo istas, et circa alias secundario. Et hoc est dictu: circa istas, proprie et simpliciter; et circa alias, secundum quid et communiter.

IV. Ad primum ergo argumentum Martini .i. negatur antecedens, loquendo de continentia per se et proprie. Quoniam talis non invenitur nisi in genere et materia virtutis temperantiae. – Ad probationem autem dicitur quod, si quis patiatur impugnationes iustitiae non concupiscentia alicuius delectabilis, et frequenter vincat; talis, si alias caret virtute iustitiae, inquantum exercet actum iustum, est iustus quoad actum et dispositive, et non secundum aliquem gradum iustitiae; inquantum vero vincit pugnam non concupiscentia delectabilis, est continens; simpliciter quidem, si illud est delectabile secundum tactum; secundum quid vero, si est aliter delectabile, ut est munus. Vnde patet ruere totum fabricam illius argumenti. Et forte error accidit istis quia non advertunt quod faciunt homines saepe iusta opera sine iustitiae virtute «u habitu, ut putet in V *Ethic*, et simile est de operibus virtutis fortibus.

Ad secundum dicitur quod maior est veniens intelligatur per se, scilicet ubi inveniuntur per se passiones impellentes, etc. Et tunc est verum quod ibi est continentia, simpliciter vel secundum quid. Et propterea limitatio Auctoris ad delectabilia necessaria naturaliter non est voluntaria, sed rationabilis, ad hoc ut sit continentia proprie.

Ad reliqua, sufficiunt solutiones quae sunt in littera qualitercumque sentint, vel dissentiat Martinus.

V. Ad solutiones motivorum litterae .i. deveniendo, dicitur quod solutio motivi ex auctoritate Aristotelis, confutatur, quia voluntarie equivocatio temperantiae imponit Aristoteli. De illa namque temperantia interpretandus est loqui de qua superius tractaverat, et cui materiam assignaverat .i. alioquin, non per notiora declinasset materiam continentiae, sed ignotum per ignotius, dicenda quod continentia est *circa illa circa quae est temperantia*; nam non minus ignotum est circa quae est temperantia illa beta pro gradu. – Convincitur quoque hunc esse doctrinam Aristotelis aperte, dum dicitur *Neque enim circa omnia est simpliciter incontinens, sed area quae infer-*

peratus. Constat namque quod, si de intemperantia «radu ficto loqueretur. quod falso dixisset, *Neque enim circa omnia est simpliciter incontinens*: quoniam intemperanti», gradus omnibus vitiis communis est, et circa omnia est.

Solutio vero rationis litterae in corpore, confutatur, quoad primum, quia delectationes gustus, ut est quidam tactus, sub delectatione tactus comprehenduntur. Et quia in littera, in responsione ad quartum, explicatur prius quod etiam ad gustus delectationes extendi potest continentia, .secundum Aristotelem. – Quoad secundum, quia vehementia intelligenda est secundum subiectam materiam, scilicet infra delectationes humanos; et infra latitudinem subiectum materine stando, ut debet stari, ratio currit, et nullam habet rationem instantiam; patet responsio.

Et similiter dicendum est de solutione motivi ex difficultate: scilicet quod de difficultate infra humanus concupiscentias est sermo. Et sic ratio expedita, cum subiecto motivo, invenitur. Et, quamvis non sit necessarium, ad bonitatem tamen doctrinae, scito quod si quis, maximi delectabilis pugnam sustinens, vinceret, quam rarissimus homo vinceret, non propterea haberet virtutem perfectissime, hoc est heroice, sed haberet tantum actum heroicum; sicut vir qui sine iustitiae virtute facit iustum, non nisi secundum actum iustus est. Verbi gratia, si quis, agonizans pro consequendo regno totius orbis terrarum, ad aliquod malum impelleretur, puta ad dicendum mendacium, et tamen, praesalente ratione, vinceret: non esset laus, alias sine virtute morali exutens, propter hunc actum heroicae virtutis, sed heroici actus; ei dicendus esset heroice continens imperii.

Solutio demum motivi ex Aristotelis distinctione de *simpliciter et secundum quid*, confutatur, et convincitur falsa: ita quod nec ex multiplici significatione continentiae, nec «id maiorem expressionem fit ista additio in delectabilibus extra tactum et gustum, cum dicitur, *continens vel incontinens honoris, lucris*, etc. Nam si ex multiplici hoc esset significatione, ita oporteret addi in una moteris sicut in alia, ut tequivocatio aut incertitude» vitaretur; et sic etiam in delectabilibus tactus et gustus oportet addere aliquid, et dicere, *continens vel incontinens veneris*, etc. Et ita ad maiorem expressionem haec fieret additio, in omni similiter materia additione esset opus ad maiorem expressionem. Fateatur ergo veritatem: quod additio in altis materiis habet quia solum habet ibi locum continentia secundum quid; et in materia delectabilium tactus nulla fit additio, quia ibi est incontinentia simpliciter. Et hoc quadrat.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SUBIECTUM CONTINENTIAE SIT VIS CONCUPISCIBILIS

Supra, quod unum, .i. 5. et 1. 5; I. II*, quod I. huius, .i. 3. Ubi s; III. *Scit.*, 4. ubi xxxtut, quod .i. 7. Art. 4. quod a; VII. *Ethic.*, .i. 10. x.

TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod subiectum continentiae sit vis concupiscibilis. Subiectum enim alicuius virtutis oportet esse proportionatum materiae. Sed materia continentiae, sicut dictum est, sunt concupiscentiae delectabilium tactus, quae pertinent ad vim concupiscibilem. Ergo continentia est in vi concupiscibili,

2. Praeterea, *apposita sunt circa idem* *. Sed incontinentia est in concupiscibili, cuius passiones superant rationem: dicit enim Andronicus * quod incontinentia est *malitia concupiscibilis, secundum quam eligit pravas delectationes, prohibente rationali*. Ergo et continentia, pari ratione, est in concupiscibili.

3. PiuETEREA, subiectum virtutis humanae vel est ratio, vel vis appetitiva. quae dividitur in vo-

luntatem, concupiscibilem et irascibilem. Sed continentia non est in ratione: quia sic esset virtus intellectualis. Neque etiam est in voluntate: quia continentia est circa passiones, quae non sunt in voluntate. Nec etiam est in irascibili: quia non est proprie circa passiones irascibilis. ut dictum est .i. Ergo relinquitur quod sit in concupiscibili.

Sed contra, omnis virtus in aliqua potentia existens aufert malum actum illius potentiae» Sed continentia non aufert malum actum concupiscibilis: *habet enim continens concupiscentias pravas*. ut Philosophus dicit, in VII *Ethic*. * Ergo continentia non est in concupiscibili.

Respondeo dicendum quod omnis virtus in aliquo subiecto existens facit illud differre a dispositione quam habet dum subiicitur opposito vitio, Concupiscibilis autem eodem modo se habet in

eo qui est continens, et in eo qui est incontinens: quia in utroque prorumpit ad concupiscentias pravas vehementes. Unde manifestum est quod continentia non est in concupiscibili sicut in subiecto. – Similiter etiam ratio eodem modo se habet in utroque: quia tam continens quam incontinens habet rationem rectam; et utroque, extra passionem existens, gerit in proposito concupiscentias illicitas non sequi. – Prima autem differentia eorum invenitur in electione: quia continens, quamvis patiatur vehementes concupiscentias, tamen eligit non sequi eas, propter rationem; incontinens autem eligit sequi eas, non obstante contradictione rationis. Et ideo oportet quod continentia sit, sicut in subiecto, in illa vi animae cuius actus est electio. Et haec est voluntas immoderata ut supra habitum est.

Ad primum ergo dicendum quod continentia ha-

bel materiam concupiscentias delectationum tactus, non sicut quas moderetur, quod pertinet ad temperantiam, quae est in concupiscibili: sed est circa eas quasi eis resistens. Unde oportet quod sit in alia vi: quia resistentia est ulterius ad alterum.

Ad secundum dicendum quod voluntas media est inter rationem et concupiscibilem, et potest ab utroque moveri. In eo autem qui est continens, movetur a ratione: in eo autem qui est incontinens, movetur a concupiscibili. Et ideo continentia potest attribui rationi sicut primo moventi, et incontinentia concupiscibili: quamvis utrumque immediate pertineat ad voluntatem sicut ad proprium subiectum.

Ad tertium dicendum quod, licet passiones non sint in voluntate sicut in subiecto, est tamen in potestate voluntatis eis resistere. Et hoc modo voluntas continentis resistit concupiscentiis.

a) ad. – in ΓΚα.

p) passionem. – paulana Ptf. – Pro perit, clipif P.

T> concupiscibilis. – delectationes ei concupiscentat P.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis, dubium occurrit ad hominem, quoad tria. Primo. Quo pacto cum doctrina Auctori stat continentium esse habitum «ubiective in voluntate; cum ad bonum morale supposito proprium, quod per passiones impeditur, voluntas sit naturaliter inclinata, ita quod non egent virtute nec habitu aliquo, secundum Auctorem?»

Secundo, quia Auctor repugnantia hic de ipsa voluntate dicit, dum dicit quod *tam continens quam incontinens, extra passionem existens, gerit in proposito concupiscentias illicitas non sequi*. Ex hoc enim manifeste habetur quod habet intentionem rectam: ac per hoc, voluntatem rectam. Et consequenter male subiungitur quod *prima eorum differentia est in voluntate*.

Tertio, quia apud Auctorem, continentia est species constantiae: ut patet superius in qu. 111, art. 5, ad 3. Constantia autem est pars integritatis prudentiae, et ad rationem spectat. Et pluries ab Auctore non habetur quod continentia est in ratione, seu rationabili parte animae. Quomodo ergo haec ex proposito determinatio quod est in voluntate, consonat?

II. Ad primum hurum dicitur quod, secundum doctrinam Auctoris et veritatem, continentia, sicut non est virtus, ita non est habitus, proprie loquendo: sed est dispositio. Quod ex differentia specifica inter habitum et dispositio nem patet: quia scilicet est *de facili mobilis* ex propria ratione, non ex modo inexistendi. Et ne hoc appareat voluntarium, probatur ex actu continentiae. Actus enim eius proprie est hominis in passionibus existentis. Constat autem quod passio est de facili mobilis. Ex propria igitur ratione continentia est de facili mobilis. Ac per hoc, non est habitus, sed dispositio: quamvis, extenso habitus nomine ad totam primam speciem qualitatis, continentia habitus vocetur interdum. – Non obstat autem Auctoris doctrinae quod voluntas egeat dispositione superaddita ad pugnandum contra vehementes passiones quae insunt contra morale bonum proprium ipsius suppositi: licet sit contra illius doctrinam ponere in ea habitum aut virtutem res-

Pecchi huiusmodi boni. – Et sic terminata sit quaestio in praecedenti Libro mota et disputatu, de subiecto continentiae.

Ad secundum dicitur quod Auctor expresse specificat quod prima differentia invenitur in voluntate ut eligit, et non secundum quod intendit. Quo fit ut inter virtutem moralem et continentium tanta sit differentia quod virtus muralis rectificet intentionem et electionem, quoniam rectificat voluntatem respectu finis et eius quod est ad finem: et ideo a priori et perfecte est *habitus electivus*. Continentia autem solam electionem rectificat pro tunc, scilicet in statu pugnae; sicut incontinentia solam electionem inficit et obliquat in statu pugnae.

Ad tertium dicitur quod ex responsione ad secundum in littera habetur glossa et ratio omnium verborum sonantium quod continentia sit in ratione: scilicet quod intelligitur *ut in primo movente*. Et hoc modo dicitur specie constantiae ut moventis.

III. In eodem articulo tertio dubium occurrit quia littera ista expresse contradicit Aristoteli, in VII *Ethic.*, ubi ponit differentiam inter temperatum et continentem in hoc quod *temperatus eligit, continens non eligit*. Quomodo ergo in littera dicitur quod continens et incontinens eligit?

Ad hoc dicitur quod dupliciter potest affirmari vel negari quod aliqui eligat, primo, quoad substantiam actus eligendi; secundo, quoad modum eligendi, hoc est. per modum eligentis. Et quoad ipsum quidem netum electionis respiciendo, verum dicit Auctor quod tam continens quam incontinens eligit. Alioquin, non essent inter principia moralium actuum continentia et incontinentia: quoniam extra liberum arbitrium nihil est morale. – Quoad volendum vero per modum eligentis, verum dixit Aristoteles: eo quod uterque in perturbatione consentit ei quod consentit; consentire autem per modum perturbati non est consentire per modum eligentis, quia modus eligendi est ex consilio quieto animo conferente hoc cum illo, optare alterum.

Minus autem apparet modi huius apud incontinentem, quia non ex consilio, sed contra consilium, ex passionis perturbatione eligit: continens vero in consilio manet, sed perturbato, etc.

•DH- quod in
«n Conneau

p/

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CONTINENTIA SIT MELIOR QUAM TEMPERANTIA

IU *Seni.*, diet. xxini, qu. IU. art. 3, qu* i. ad i.

Ad quartum sic PROCEDITUR. Videtur quod continentia sit melior quam temperantia. Dicitur enim *Eccli.* xxvi -; *Omnis autem ponderatio non est digna continentis animae.* Ergo nulla virtus potest continentiae adaequari.

2. Praeterea, quanto aliqua virtus meretur maius praemium, tanto polior est. Sed continentia videtur mereri maius praemium: dicitur enim II *ad Tim.* * li *: *Non coronabitur nisi qui legitime certaverit;* magis autem certat continens, qui patitur vehementes concupiscentias p pravas, quam temperatus, qui non habet eas vehementes. Ergo continentia est polior virtus quam temperantia.

3. Praeterea, voluntas est dignior potentia quam vis concupiscibilis. Sed continentia est in voluntate, temperantia autem in vi concupiscibili, ut ex dictis * patet. Ergo continentia est potior virtus quam temperantia.

Sed contra est quod Tullius * et Andronicus * ponunt continentiam adiunctam temperantiae sicut principali virtuti.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est. nomen continentiae dupliciter accipitur. Uno modo, secundum quod importat cessationem ab omnibus delectationibus venereis Et sic sumendo nomen continentiae, continentia est polior temperantia simpliciter dicta *: ut patet ex his quae supra * dicta sunt de praeeminentia virginitatis ad castitatem simpliciter dictam.

Alio modo potest accipi nomen continentiae secundum quod importat resistantiam rationis ad concupiscentias pravas quae sunt in homine vehementes. Et secundum hoc, temperantia est multo potior quam continentia. Quia bonum virtutis laudabile est ex eo quod est secundum rationem. Plus autem viget bonum rationis in eo qui est temperatus, in quo etiam ipse appetitus sensitivus est subiectus rationi et quasi a ratione edomitus, quam in eo qui est continens, in quo

appetitus sensitivus vehementer resistit rationi per concupiscentias pravas. Unde continentia comparatur ad temperantiam sicut imperfectum ad perfectum.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa potest dupliciter intelligi. Uno modo, secundum quod accipitur continentia prout abstinet ab omnibus venereis. Et hoc modo dicitur quod *omnis ponderatio non est digna animae continentis* t, in genere castitatis: quia nec etiam fecunditas camis, quae quaeritur in matrimonio, adaequatur continentiae virginali vel viduali, ut supra * dictum est.

Alio modo potest intelligi secundum quod nomen continentiae accipitur communiter pro omni abstinencia a rebus illicitis. Et sic dicitur quod *omnis ponderatio non est digna animae continentis*, quia non respicit aestimationem auri vel argenti. quae commutantur ad pondus.

Ad secundum dicendum quod magnitudo concupiscentiae, seu debilitas eius, ex duplici causa procedere potest. Quandoque enim procedit ex causa corporali. Quidam enim ex naturali complexione sunt magis proni ad concupiscendum quum alii. Et iterum quidam habent opportunitates delectationum, concupiscentiam inflammantes, magis paratas quam alii. Et talis debilitas concupiscentiae diminuit meritum: magnitudo vero auget. - Quandoque vero debilitas vel magnitudo concupiscentiae provenit ex causa spirituali laudabili: puta ex vehementia cantatis vel fortitudine rationis, sicut esi in homine temperato. Et hoc modo debilitas concupiscentiae auget meritura, ratione suae causae: magnitudo vero minuit.

Ad tertium dicendum quod voluntas propinquior est rationi quam vis concupiscibilis. Unde bonum rationis, ex quo virtus laudatur, maius esse ostenditur ex hoc quod pertingit non solum usque ad voluntatem, sed etiam usque ad vim concupiscibilem, quod accidit in eo qui est temperatus. quam si pertingat solum ad voluntatem, ut accidit in eo qui est continens.

3) // *ad Tim.* - *I ad Car.* AUCEPHIKLa.
;) *concupiscentias.* - *passiones ct coucupiicentia»* Ptf.

y; *animae contineatis.* - *esse continens* BFHpA. - wc ocu P.

Commentaria Cardinalis Caictani

IN aniculo quarto eiusdem quaestionis, in responsione Iad secundum, nota bene quod magnitudo (entationis ex dispositione corporis, vel divitiarum quae habentur, ct huiusmodi, auget meritum resistantibus. Et propter hoc mulieres, quae cx naturali complexione magis natae sunt agi quam agere, magis merentur resistendo passionibus:

ct similiter divites habentes oportuniuies, etc., iuxta illud: *Qui potutt transgredi, et non est transgressus.* - bed magnitudo tentationum ex negligent!* propriae custodiae proveniens, minuit meritum, etiam si resistatur: quia ipsa magnitudo peccato fit, quod merito adversatur. Et ideo in littera dicitur quod *ratione suae causae minuit meritum.*

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMASEXTA
DE INCONTINENTIA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de incontinentia.
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum incontinentia pertineat ad animam, vel ad corpus.

Secundo: utrum incontinentia sit peccatum.
Tertio: de comparatione incontinentiae ad in-
temperantiam.
Quarto: quis sit turpior, utrum incontinens
irae, vel incontinens concupiscentiae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM INCONTINENTIA PERTINEAT AD ANIMAM, AN AD CORPUS

Ad primum sic proceditur. Videtur quod
incontinentia non pertineat ad animam,
sed ad corpus. Diversitas enim sexuum
non est ex parte animae, sed ex parte
corporis. Sed diversitas sexuum facit diversitatem
circa incontinentiam: dicit enim Philosophus, in
VII *Ethic.* *, quod mulieres non dicuntur neque
continentes neque incontinentes. Ergo continentia
non pertinet ad animam, sed ad corpus.

2. Praeterea, illud quod pertinet ad animam,
non sequitur corporis complexionem. Sed in-
continentia sequitur corporis complexionem: dicit
Philosophus, in VII *Ethic.* *, quod *maxime
acuti*, idest cholericus, *et melancholici secundum
irrefrenatam concupiscentiam sunt incontinentes*.
Ergo incontinentia pertinet ad corpus.

3. Praeterea, victoria magis pertinet ad eum
qui vincit quam ad eum qui vincitur. Sed ex hoc
dicitur aliquis esse incontinens quod *caro con-
cupiscens adversus spiritum* * superat ipsum. Ergo
incontinentia magis pertinet ad carnem quam ad
animam.

Sed contra est quod homo differt a bestiis
principaliter secundum animam. Differt autem
secundum rationem continentiae et incontinen-
tiae: bestias autem * dicimus neque continentes
neque incontinentes, ut patet per Philosophum,
in VII *Ethic.* *. Ergo incontinentia maxime est
ex parte animae.

Respondeo dicendum quod unumquodque attri-
buitur magis ei quod est causa per se, quam ei
quod solam occasionem praestat. Id autem quod
est ex parte corporis, solum occasionem in-
continentiae praestat. Ex dispositione enim corporis
potest contingere quod insurgant passiones ve-
hementes in appetitu sensitivo, qui est virtus cor-
porei organi sed huiusmodi passiones, quan-
tumcumque vehementes, non sunt sufficiens causa
incontinentiae, sed occasio sola: eo quod. du-
rante usu rationis, semper homo potest passioni-

bus resistere *. Si vero passiones adeo increscan-
t quod totaliter auferant usum rationis, sicut accidit
in his qui propter vehementiam passionum amen-
tiam incurrunt, non remanebit ratio continentiae
neque incontinentiae: quia non salvatur in eis
iudicium rationis, quod continens servat et in-
continens deserit. Et sic relinquitur quod per se causa
incontinentiae sit ex parte animae, quae ratione
passioni non resistit. Quod quidem fit duobus
modis, ut Philosophus dicit, in VII *Ethic.* *. Uno
modo, quando anima passionibus cedit antequam
ratio consilietur: quae quidem vocatur *irrefrenata
incontinentia*, vel *praerolatio*. Alio modo, quando
non permanet homo in his quae consiliata sunt,
eo quod debiliter est firmatus in eo quod ratio
iudicavit: unde et haec incontinentia vocatur *de-
bilitas*. Et sic patet quod incontinentia principa-
liter ad animam pertinet.

An primum ergo dicendum quod anima humana
est corporis forma, et habet quasdam vires cor-
poreis organis utentes, quarum operationes ali-
quid conferunt etiam ad illa opera animae quae
sunt sine corporeis instrumentis, idest ad actum
intellectus et voluntatis: inquantum scilicet in-
tellectus a sensu accipit, et voluntas impellitur a
passione appetitus sensitivi. Et secundum hoc,
quia femina secundum corpus habet quandam
debilem complexionem, fit ut in pluribus quod
etiam debiliter inhaereat quibuscumque inhaeret.
etsi raro in aliquibus aliter accadat: secundum
illud *Proverb.* ult. *Mulierem fortem quis in-
veniet?* Et quia id quod est parvum vel debile
reputatur quasi nullum \ inde est quod Philoso-
phus loquitur de mulieribus quasi non habentibus
iudicium rationis firmum: quamvis in aliqui-
bus mulieribus contrarium accadat. Et propter
hoc dicit * quod *mulieres non dicimus continen-
tes, quia non ducunt* ζ, quasi habentes solidam
rationem, *sed ducuntur*, quasi de facili sequentes
passiones.

a autem. – mm P.
g) corporei organi. – corporca organi U corporit organici PK.
y) m<TVK4>tf. – crtIODf/ AH, btiurgant Pa.

pailoni. – paxsiauum HITItLpCK et tf. motOui paxuonum D.
/wuHohum (renititur) L, pauionibnj PÅ1G
e) quamvis. – quasi BΠ pCEK.
O ducunt. – ducuntur PD. dicuntur L

Ad secundum dicendum quod ex impetu passionis contingit quod aliquis statim passionem sequatur, ante consilium rationis. Impetus autem passionis provenire potest: vel ex velocitate, sicut in cholericis; vel ex vehementia, sicut in melancholicis, qui propter terrestrem complexionem vehementissime inflammantur. Sicut et e contrario contingit quod aliquis non persistat in eo quod consiliatum est. ex eo quod debiliter inhaeret, propter mollitiem complexionis: ut de mulieribus

dictum est *. Quod etiam videtur in phlegmaticis contingere, propter eandem causam sicut etiam in mulieribus. Haec autem accidunt * inquantum ex complexione corporis datur aliqua incontinentiae occasio: non autem causa sufficiens, ut dictum est *.

Ad tertium dicendum quod concupiscentia carnis in eo qui est incontinens, superat spiritum non ex necessitate, sed per quandam negligenciam spiritus non resistentis fortiter.

r.) *potat.* – *solet* Pa.

0) *Hacc autem accidunt.* — *Hoc autem accidit* PDKa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis cconresimaequinquagcsim&csextae, dubium ex Martino occurrit, in quo de Incontinentia -, arguente contra Auctorem hic pro quanto dicitur quod passio non est *per se causa*, sed *occasio* incontinentiae. Tum, primo, quia passio est causa per se impellens et inclinans ad actum incontinentiae. Ergo non est causa occasionalis. — Probatur sequela quia magna est differentia inter causam impellentem et inclinantem, et causam occasionalcm. — Antecedens vero manifestatur: quia actus incontinentiae est ipsum vinci et superari, quod est actus liber voluntatis potentis resistere et non resistentis. Probatur autem. Tum, primo, quia in eo in quo non est genita adhuc incontinentia habitualis, voluntas non est totalis causa per se actus incontinentiae. Ergo, praeter eam, est aliqua alia causa per se, — Tum, secundo, quoniam omne per se superans et vincens est causa per se eius quod est superari et vinci. Sed passio est per se superans et vincens voluntatem quae contra tendit. Ergo.

Et per istud, inquit Martinus, patet quod non sufficienter probat conclusionem hanc, scilicet quod incontinentia non est corporis sed animae, Thomas, per illud medium, quod passio non est causa per se sed occasio tantum.

¶ Ad hanc dicitur quod, si quis penetrat quo pacto appetitus sensitivus est motivus voluntatis, facile hanc solvet. Penetrabit autem hoc qui intuitus fuerit doctrinam Auctoris in praecedenti Libro, quod ix. art. *, ubi docemur quod sicut homo frigans, ex hoc ipso quod friget, movetur ad volendum locum calidum; ita homo in passione existens, ex hoc ipso quod est sic dispositus secundum illam passionem. movetur ad volendum quod consonat homini sic disposito; puta ad puniendum, si est iratus, ad vincendum, si est ardens, etc. Et ratio ibi assignatur: quia hinc, scilicet ex dispositione hominis seu subiecti, fit ut aliquid sit vel appareat conveniens dicitur quod, cessante illa dispositione, non est aut non apparet conveniens. Quoniam conveniens ex parte utriusque potest oriri extremi. scilicet vel ex dispositione subiecti, vel ex natura obiecti. Et sic, ut ibi dicitur, dispositio subiecti redundat in obiectum, faciendo ipsum

esse vel apparere pro tunc conveniens. Et sic patet quod passio valde remote movet voluntatem scilicet disponendo subiectum, et inde consurgente convenientia in obiecto motivo voluntatis, non necessitando tamen ipsam. Unde merito non per se causa, sed occasio dicitur passio incontinentiae, quae est actus voluntatis.

III. Er cum dicitur, *Causa per se impellens et inclinans* etc., respondetur negando minorem, proprie loquendo. Quoniam passio impellit quidem et inclinatur, non per se, sed mediante subiecto quod disponit, et convenientia quae ex subiecto iam disposito consurgit: sicut frigus impellit hominem ad eundem ad calidum, non per se. sed occasio* militer.

Ad manifestationem nutem antecedentis hoc solum dicitur, quod etiam incomplete manifestatur actum incontinentiae. Quoniam non est imputandum quod in voluntate incontinentis sit vinci et superari sine consensu in illud ad quod passio inclinatur, ut Martinus fingere videtur: sed. ut Auctor dixit -. est ibi electio, ac per hoc consensus; ita quod hoc est vinci, digere ex vehementia passionis.

Ad primam probationem, negatur quod voluntas non sit per se sufficiens causa incontinentiae in non habente habitualement incontinentiam. Nam sicut voluntas frigescens hominis est sufficiens et per se causa eundi ad ignem seu solem, ita voluntas existens in passione est per se sufficiens causa volendi tale delectabile. Causae enim disponentes subiectum occasiones sunt volendi: non per se concausae volendi. Unde et Auctor in littera probat hoc, quia, quandiu manet usus rationis, voluntas libere potest in utrumque oppositorum.

Ad secundam, negatur minor. Quia passio non est per se vincens et superans, sed occasio voluntatem; quae non aliter superatur nisi quia libere vult ad quod volendum passio disponit.

Unde patet quod Auctor sufficienter probavit incontinentium esse non corporis sed animae, per illud medium, quia passio est occasio, et voluntas est per se causa incontinentiae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM INCONTINENTIA SIT PECCATUM

VII *Ethica*. loc. IV.

Ægyptâs?)* SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod incontinentia non est peccatum. Quia, ut Augustinus dicit, in libro *de Lib. Arbit.* *. *nullus peccat in eo quod vitare non potest.*

Sed incontinentiam nullus potest ex seipso vitare: secundum illud *Sap.* vii *: *Scio quod non possum esse continens nisi Deus det.* Ergo incontinentia non est peccatum.

2. Praeterea, omne peccatum in ratione vi-

detur consistere. Sed in eo qui est incontinens, vincitur indicium rationis. Ergo incontinentia non est peccatum.

3. Praeterea, nullus peccat ex eo quod vehementer Deum amat. Sed ex vehementia divini amoris aliquis fit incontinens: dicit enim Dionysius, iv cap. *de Div. Nom.* *, quod *Paulus per se incontinentiam divini amoris dixit: Vivo ego, iam non ego.* Ergo incontinentia non est peccatum.

• Ver», y

I

' '.

• Qu <X'

* C:P j

• Qis α j

• QI d 4

• Condu- 3

• (J LoKuac-ī nuō. n

• I Φ 111, cap. will.

Sed contra est quod connumeratur aliis peccatis, Il *ad Tim.* ni *, ubi dicitur: *criminales, incontinentes, immites*, etc. Ergo incontinentia est peccatum.

Respondeo dicendum quod incontinentia potest attendi circa aliquid tripliciter. Uno modo, proprie et simpliciter. Et sic incontinentia attenditur circa concupiscentias delectationum tactus, sicut et intemperantia, ut supra* dictum est de continentia. Et hoc modo incontinentia est peccatum, duplici ratione: uno modo, ex eo quod incontinens recedit ab eo quod est secundum rationem; alio modo, ex eo quod se immergit quibusdam turpibus delectationibus. Et ideo Philosophus dicit, in VII *Ethic.* *, quod *incontinentia vituperatur non solum sicut peccatum*, quod scilicet est per recessum a ratione, *sed sicut malitia quaedam*, inquantum scilicet pravas concupiscentias sequitur.

Alio modo incontinentia dicitur circa aliquid, proprie quidem, inquantum homo recedit ab eo quod est secundum rationem, sed non simpliciter: puta cum aliquis non servat modum rationis in concupiscentia honoris, divitiarum et aliorum huiusmodi. quae secundum se videntur esse bona: circa quae non est incontinentia simpliciter, sed secundum quid, sicut supra de continentia dictum est*. Et sic incontinentia est peccatum, non ex eo quod aliquis ingerat se pravis concupiscentiis, sed eo quod non servat modum de-

bitum rationis, etiam in concupiscentia rerum per se appetendarum.

Tertio modo incontinentia dicitur esse circa aliquid non proprie, sed secundum similitudinem: puta circa concupiscentias eorum quibus non potest aliquis male uti. puta circa concupiscentias virtutum. Circa quas potest dici aliquis esse incontinens per similitudinem: quia sicut ille qui est incontinens totaliter ducitur per concupiscentiam malam, ita aliquis totaliter ducitur per concupiscentiam bonam, quae est secundum rationem. Et talis incontinentia non est peccatum, sed pertinet ad perfectionem virtutis.

An PRIMUM ERGO dicendum quod homo potest vitare peccatum et facere bonum, non tamen sine divino auxilio: secundum illud Ioan, xv*: *Sine me nihil potestis facere*. Unde per hoc quod homo indiget divino auxilio ad hoc quod sit continens. non excluditur quin incontinentia sit peccatum: quia, ut dicitur in III *Ethic.* *, *quae per amicos possumus, aliquid per nos possumus*.

Ad secundum dicendum quod in eo qui est incontinens vincitur indicium rationis, non quidem ex necessitate, quod auferret rationem peccati: sed ex negligentia quadam hominis non firmiter intendentis ad resistendum passioni per indicium rationis quod habet.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit de incontinentia per similitudinem dicta, et non proprie.

«) dicitur. - eif l-, attenditur Pe.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo quaestionis continetur inacquinguagimasextae, adverte quod Martinus* carpere conatur Auctorem in hac littera dicentem de incontinente proprie et simpliciter quod dupliciter peccat, etc.: quasi velit ex hoc ponere differentiam inter delectationes fugibiles tantum, et fugibiles ac vituperabiles; quasi idem Auctor intelligat per pravum et vituperabile. Sed quoniam nullus est hic sermo, nulla quaestio de vituperabili et non vituperabili, non imponat Auctori Maunus suam phantasiam, sed sal sit sibi dicere et arguere quod vult sine huiusmodi fictionibus.

11. In eodem articulo secundo dubium occurrit circa differentiam in littera assignatam inter concupiscentias tactus, et honoris aut huiusmodi, penes hoc quod concupiscentiae tactus sunt pravae, concupiscendae autem honoris non sunt pravae: ac per hoc, circa duplicem rationem peccati ibi, et unicam hic. Videntur enim haec falsa. Quia utrobique concupiscentiae immoderatae solae sunt pravae: moderatae autem bonae: et delectabilia ipsa utrobique secundum se sunt bona. Unde nihil est dictum quod incontinens honoris non se ingerit pravis concupiscentiis, sed peccat ex eo quod non servat debitum modum in concupiscendo. Hoc enim idem accidit incontinenti simpliciter: quoniam ex hoc solo peccat quod in immoderatas concupiscentias veneras incurrit.

Ad hoc dicitur quod, ut ex VII *Ethic.* -, unde hunc sumptu sunt, apparere potest, bono delectabilia (ut clarius intelligas) sic distinguenda auct quod quaedam sunt quorum studia simpliciter et absolute sunt mala. Statim enim ut dicis alicuius studia esse circa venerea aut delectabilia cibi et potus, statim, inquam, malitiam seu pravitatem seu vitium aliquod intelligimus. Et haec vocantur *appetibilia propter necessitatem*: inquantum scilicet necessitas corporis ea requirit propter individuum vel speciem. - Quaedam

vero sunt quorum studia simpliciter et absolute non sunt mala, sed solum si explicetur superfluitas. Studiosos enim honoris, gloriae, victoriae, filiorum, etc., cum dicimus, nullo officimus eos vitio: immo studia huiusmodi laudabilia censemus. Et haec vocantur *per se appetibilia*.

Et hinc patet quare concupiscentiae Venereorum dicuntur *pravae*, hoc est vitiosae, et concupiscentiae honoris non. quia studere illis delectabilibus est peccatum, studere aurem istis non.

Et licet, secundum veritatem, in utrisque solae immoderatae concupiscentiae sint pravae; studium illarum tamen importat immoderationem, quam non importat studium istorum.

Patet etiam duplex illa ratio peccati in incontinentia simpliciter: quia scilicet errat; et in concupiscentias quae sunt de genere pravorum studiorum, declinat. Incontinentia autem secundum quid, puta honoris, solum errat: quia non declinat in concupiscentias quae sint de genere pravorum studiorum. Et hoc intendit Auctor, cum Aristotele, per hanc litteram.

111. In eodem secundo articulo dubium occurrit circa incontinentiam secundo modo. Quoniam in littera dicitur. *Circa haec attenditur incontinentia proprie quidem, sed non simpliciter*: in VII autem *Ethic.* * Aristoteles dicit huiusmodi incontinentiam respectu honoris, etc., esse incontinentiam *secundum similitudinem*. Si enim habet rationem incontinentiae secundum similitudinem, ergo non proprie: et si proprie, ergo non secundum similitudinem. Et ninus, si secundum similitudinem, ergo incontinentia tertio modo posita in littera, quae dicitur *incontinentia secundum similitudinem*, coincidit cum incontinentia secundo modo: quia utraque habet incontinentiae rationem secundum similitudinem.

* Q. Sf. f. 4. hnrU. tanziui.

s TX to

5

«yua-

- CI not 3

- Loc dx.. n. x

Ad hoc breviter dicitur quod accidit hic uequivoca(io dc *similitudine*. Natu Auctor loquitur dc similitudine metaphorice: ct ideo distinguit incontinentiam proprie contra incontinentiam per aimilitudinem, hoc est metaphorice; ut manifeste exponitur in littera similitudine quadam proportionali metaphorice dici incontinentiam respectu mali ct respectu boni, respectu vitii ct respectu virtutis. – Aristoteles vero loquitur dc similitudine proportionali, hoc est analogica proprie, diminuta tamen: ct ideo distinguit incontinentiam simpliciter contra incontinentiam diminute. Et manifestat intentum suum exemplo: sicut malum dicitur dc homine ct de medico *. Dicitur enim ct homo malus, ct medicus malus: sed qui dicitur malus homo, dicitur mulus simpliciter, idest sine additione aliqua; qui vero dicitur mulus medicus,

non propterca dicitur simpliciter *malus*, sed cum additione, scilicet, *medicus*. Ubi manifeste patet malum dici dc medico proprie, ct secundum analogiam ad malum hominem: quia itu est aliquis medicus malus sicut homo malus; nam ut homo malus ad opus proprium homini se habet, sic malus medicus nd opus proprium medico. Apparet etiam diminutio quaedam cx hoc ipso quod inde simpliciter, hinc cum appositione tantum muli ratio infertur, dicendo, *Est homo malus, Ergo est malus*; et, *Est medicus malus, Ergo est malus medicus*, et non, *Ergo est malus*. Sic autem «t in proposito. Quoniam valet sequela. *Est incontinens Venerorum, Ergo est incontinens*: et non valet, *Est Incontinens honoris. Ergo est incontinens*, sed. *Ergo est incontinens honoris*. Unde nulla est Auctoris ab Aristotele dissens'0.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM INCONTINENS PLUS PECCET QUAM INTEMPERATUS

P IP., qu. Lxxviii, trt. i; II *Sent.*, di»t xtitt, art .j; /X. *Mato*, qu. m, an. i”;
I *Ethic.*. Icet, ni; VII, Icet. iv. τη, vin.

tertium sic proceditur. Videtur quod tWA^ynconl'ncns ^us Peccet quam intemperatus. Tanto enim aliquis videtur gravior CCCare> quanto magis contra conscientiam agit: secundum illud Lue. xu *: *Servus sciens voluntatem domini sui et faciens digna 2 plagis, vapulabit multis*. Sed incontinens magis videtur agere contra conscientiam quam intemperatus: quia, ut dicitur in VII *Ethic.* *, incontinens, sciens quoniam 0 prava sunt quae concupiscit, nihilominus agit, propter passionem; intemperatus autem iudicat ea quae concupiscit esse bona. Ergo incontinens gravius peccat quam intemperatus.

2. Praeterea, quanto aliquod peccatum gravius est, tanto videtur esse minus sanabile: unde et peccata m Spiritum Sanctum, quae sunt gravissima s'ma d*cun!ur esse irremissibilia*. Sed peccatum incontinentiae videtur esse insanabilius quam peccatum intemperantiae. Sanatur enim peccatum alicuius per admonitionem et correctionem, quae nihil videtur* conferre incontinenti, qui scit se male agere, et nihilominus male agit: intemperato autem videtur quod bene agat, et sic aliquid ei conferre posset admonitio. Ergo videtur quod incontinens gravius peccet quam intemperatus.

3. Praeterea, quanto aliquis ex maiori libidine peccat, tanto gravius peccat. Sed incontinens peccat ex maiori libidine quam intemperatus: quia incontinens habet vehementes concupiscentias , quas non semper habet intemperatus. Ergo incontinens magis peccat quam intemperatus.

Sed contra est quod impenitentia aggravat omne peccatum: unde Augustinus, in libro *de ^cr^ bom.* ♦ dicit quod impenitentia est peccatum in Spiritum Sanctum. Sed sicut Philosophus dicit, in VII *Ethic.* ♦ *intemperatus non est poenitivusy immanet enim electioni: incontinens autem omnis est poenitivus*. Ergo intemperatus gravius peccat quam incontinens.

Respondeo dicendum quod peccatum, secundum Augustinum praecipue in voluntate consistit: 'TM***_**.
voluntas enim esi qua peccatur et recte vivitur ♦ 15|
Et ideo ubi est maior inclinatio voluntatis ad peccandum, ibi est gravius peccatum, in eo autem qui est intemperatus, voluntas inclinatur ad peccandum ex propria electione, quae procedit ex habitu per consuetudinem acquisito. In eo autem qui est incontinens, voluntas inclinatur ad peccandum ex aliqua passione. Et quia passio cito transit, habitus autem est *qualitas difficile mobilis* inde est quod incontinens statim poenitet, transeunto passione: quod non accidit dc intemperato, quinimmo gaudet se peccasse, eo quod operatio peccati est sibi lacta connaturalis secundum habitum. Unde de his dicitur *Proverb.* II *, 'Vtm u quod *laetantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis*. Unde patet quod *intemperatus est multo peior quam incontinens*: ut etiam Philosophus dicit, in VII *Ethic.*.*

Ad primum ergo dicendum quod ignorantia intellectus quandoque quidem praecedit inclinationem appetitus, et causât eam. Et sic, quanto est maior ignorantia, tanto magis peccatum diminuit, vel totaliter excusat, inquantum causât involuntarium. Alio modo e converso ignorantia rationis sequitur inclinationem appetitus. Et talis ignorantia quanto est maior, tanto peccatum est gravius: quia ostenditur inclinatio appetitus esse maior Ignorantia autem tam incontinentis quam intemperati provenit ex eo quod appetitus est in aliquid inclinatus: sive per passionem. sicut in incontinente; sive per habitum, sicut in intemperato. Maior autem ignorantia causatur ex hoc in intemperato quam in incontinente. Et uno quidem modo, quantum ad durationetn. Quia in incontinente durat illa ignorantia solum passione durante: sicut accessio febris tertianae durat, durante commotione humoris. Ignorantia autem intemperati durat assidue, propter permanendam

ij/wriw digna. – non facient digna llpGsK ct a, non fattens
Signe D, facient indigna L, facient pA, MOW facient PlsA.
β) quoniam. – quam PDKpC et a. quandoque E, quod L.

γ) quae sunt gravissima. – sunt gravissima et Px
δ) videtur. – videntur CIII..
4) concupiscentias. – paatianes et concupiscentias Px

ipsa turpia simpliciter prosequenda inclinât: amplectere. quia vent est, et a nostris exivit, ut patet in littera.

In responsionibus argumentorum eiusdem articuli, multa e»scent dicenda, nisi superius fuissent manifestata, quomodo

scilicet vitium reddit appetitum malum respectu finis illius generis, ut intemperantia respectu delectabilis venerei, etc.; βί,!.7'α°?' . |n

ct per hoc peril ignorantiam principii in agibilibu*. Vide superius .

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM INCONTINENS IRAE SI I' PEIOR QUAM INCONTINENS CONCUPISCENTIAE

Infra, qu. <xvn», art. 4; III *Sent*, dht. xxv», qu. i, art. 2; *De Vcrit.* qu. xxv, art. 2; *De Malo*, qu. in. art. 4; VII *Ethic.*, leer. vi.

D QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod incontinens irae sit peior quam incontinens concupiscentiae. Quanto enim difficilius est resistere passioni, tanto incontinentia videtur esse levior: unde

Phus dicit, in VII *Ethic.* *: *Non enim ., si quis afortibus et superexcellentibus delectationibus vincitur vel tristitiis, est admirabile, sed condonabile. Sed, sicut Heraclitus dixit, difficilius est pugnare contra concupiscentiam quam contra iram* ♦ Ergo ^{TM'} 'ev'or esl incontinentia concupiscentiae quam incontinentia irae.

2. Praeterea, si passio per suam vehementiam totaliter auferat iudicium rationis, omnino excusatur aliquis a peccato: sicut patet in eo qui incidit ex passione in furiam. Sed plus remanet de iudicio rationis in eo qui est incontinens irae, quam in eo qui est incontinens concupiscentiae: *iratus enim aliquid audir rationem, non autem concupiscens*, ut patet per Philosophum, in VII *Ethic*** Ergo incontinens irae est peior quam incontinens concupiscentiae.

3. Praeterea, tanto aliquod peccatum videtur esse * gravius, quanto est periculosius. Sed incontinentia irae videtur esse periculosior: quia perducit hominem ad maius peccatum, scilicet ad homicidium, quod est gravius peccatum quam adulterium, ad quod perducit incontinentia concupiscentiae. Ergo incontinentia irae est gravior quam incontinentia concupiscentiae.

Sed contra est quod Philosophus dicit, in VII *Ethic.* *, quod *minus turpis est incontinentia irae quam incontinentia concupiscentiae*.

Respondeo dicendum quod peccatum incontinentiae potest dupliciter considerari. Uno modo, ex parte passionis ex qua ratio superatur. Et sic incontinentia concupiscentiae est turpior quam incontinentia irae: quia motus concupiscentiae habet maiorem inordinationem quam motus irae.

Et hoc propter quatuor, quae Philosophus tangit in VII *Ethic.* * Primo quidem, quia motus irae participat aliqualiter ratione, inquantum scilicet T iratus tendit ad vindicandum iniuriam sibi factam, ~~Quid~~ aliquid ratio dictat: sed non perfecte. quia non intendit debitum modum vindictae. Sed motus concupiscentiae totaliter est secundum sensum. et nullo modo secundum rationem . . – Scundo, quia motus irae magis consequitur corporis complexionem: propter velocitatem motus cholerae, quae intenditl ad iram. Unde magis est in promptu quod ille qui est secundum complexionem corporis dispositus ad irascendum, irascatur. quam quod ille qui est dispositus ad concupiscendum. concupiscat. Unde etiam frequentius ex iracundis nascuntur iracundi quam ex concupiscenubus concupiscentes. Quod autem provenit ex naturali corporis dispositione, reputatur magis venia dignum. – Tertio, quia ira quaerit manifeste operari. Sed concupiscentia quaerit latebras, et dolose subintrat. – Quarto, quia concupiscens delectabiliter operatur: sed iratus quasi quadam tristitia praecedente coactus.

Alio modo potest considerari peccatum incontinentiae quantum ad malum in quod quis incidit a ratione discedens. Et sic incontinentia irae est, ut plurimum, gravior: quia ducit m ea quae pertinent ad proximi nocumentum.

Ad primum ergo dicendum quod difficilius est assidue pugnare contra delectationem quam contra iram, quia concupiscentia est magis continua: sed ad horam difficilius est resistere irae, propter eius impetum.

Ad secundum dicendum quod concupiscentia dicitur esse sine ratione, non quia totaliter auferat iudicium rationis *: sed quia in nullo procedit secundum iudicium rationis. Et ex hoc est turpior.

Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit ex parte eorum m quae incontinens deducitur.

s) .Voit enim. ~ Om. A; pro est. moh est ABCEHKLpG et a. ljj) videtur esse. – est Pa.

y) inquantum tclilicet. – sed inqii ntum scilicet EKpO.\ «i/ierf «-- quantum A. î) intendit. – tendit l*J.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo quarto eiusdem quaestionis ccontcsimacquinquagesimaesextac, adverte, novilic, pro clariori intellectu litterae, quod prima ratio quare incontinens concupiscentiae est turpior, consistit in hoc quod motivum ad irascendum est ratio: quoniam est punitio collata parvipensionis receptae, conferre enim unum cum altero rationis est; vel quoniam est vindicta, quae est bonum secundum ra-

tionem, quia est bonum honestum. Sed, ut in VII *Ethic.* . dicitur, sicut exterius videmus quod \eloces ministri audiunt dominum imperantem, et, praecurrentes, non percipiunt totum dominorum imperium; iw qui irascitur ex velocitate cholerae, audito obiccto rationi conformi, non cxcpectata rationis forma, properat nd vindicum. Concupiscens vero u sola boni delectabilis secundum sensum

ift ->-
I ! CA-

i. rC»r >J ».

dt., b j

QUAESTIO CLVI, ARTICULUS IV

praesentatione movetur, nihil dc conformante ad rationem audiens. Et propterca dicitur * quod *in nullo sequitur rationis iudicium*.

Secunda nutem, dc maiori naturalitate irae, *cum grano salis* in littera apposito accipienda est: scilicet quia naturalior est motus irae cx suo cornplcxionali principio, quam motus concupiscentiae cx suo cornplcxionali principio. Nam ira consequitur choleram; concupiscentia phlegma. Naturalius autem est quod cholera proferat iram, quam quod phlegma concupiscentiam : quia magis in promptu est irae processus cx cholera quam concupiscentiae cx phlegmate, quia cholera est velocioris motus; constat namque quod cx velociori magis in promptu est progressus quam cx tardiori. Et sic est naturalior. – Manifestatur autem ista maior naturalitas ortus irae signo satis consono : quin scilicet frequentius complexio iratorum profert etiam iram in prolem, ut Aristoteles exemplis comprobat ♦.

In tertia vero ratione, ne fallaris respiciens ad ea quae

sunt per accidens, puta scandalum aliorum cx manifesta iniuria, ct putes oppositum eius quod in littera dicitur. Sed adverte quod, iudicando actus secundum sc, iniuriari proximo dolose ct occulte turpius est quam iniuriari manifeste quoniam hoc, scilicet manifeste agere, ad quandum excellentiam spectat; latere autem ad quendam defectum. Ipsa enim latebra attestatur turpitudini operis: iuxta Domini sententiam -: *Omnis qui male agit, rudit lucem*. Et per oppositum ipse modus agendi, scilicet manifeste, attestatur verae vel apparenti rationi, cx hoc ipso quod lucem non refugit. Est ergo, iuxta lune tertiam rationem, concupiscentia turpior quam ira quoad modum operandi, per sc loquendo.

In quarta demum ratione, adverte quod concupiscentia dicitur turpior, quia omnino voluntaria. Ira autem, etsi in fine sit delectabilis, admixtum tamen habet involuntarium principium, scilicet tristitiam cx ponipensione receptu illatam. Et propterca *quasi coactus* dicitur.

ap m,

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMASEPTIMA

DE CLEMENTIA ET MANSUETUDINE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

• Cl. qu. «xv,
IntroJ.
.. Qu. CLviii

Deinde considerandum est de clementia et mansuetudine *, et vitiis oppositis ♦. Circa ipsas autem virtutes quaeruntur quatuor. Primo: utrum clementia et mansuetudo sint idem.

Secundo: utrum utraque carum sit virtus. Tertio: utrum utraque carum sit pars temperantiae. Quarto: de comparatione carum ad alias virtutes.

dtJ. ..
aaw I

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CLEMENTIA ET MANSUETUDO SINT PENITUS IDEM

III Sent., di»t xxxni, qu. m, λπ. J. qu. e, d i.

üîrt 't.Si
tn

Si primum sic proceditur. Videtur quod clementia et mansuetudo sint penitus idem. Mansuetudo enim est moderativa irarum: ut Philosophus dicit, in s^Vcîr'wt* *Ethic.* * Ira autem est appetitus vindictae. Cum ergo clementia sit *lenitas superioris adversus inferiorem in constituendis poenis*, ut Seneca dicit, in II *de Clementia* *; per poenas autem fit vindicta: videtur quod clementia et mansuetudo sint idem.

w'

2. Praeterea, Tullius dicit, in II *Hhet.* ♦ quod *clementia est virtus per quam animus concitatus in odium alicuius, benignitate retinetur*: et sic videtur quod clementia sit moderativa odii. Sed ut Augustinus dicit causatur ab ira, circa quam est mansuetudo. Ergo videtur quod mansuetudo et clementia sint idem.

rcîi^rfiï

3. Praeterea, idem vitium non contrariatur diversis virtutibus. Sed idem vitium opponitur mansuetudini et clementiae, scilicet *crudelitas*. Ergo videtur quod mansuetudo et clementia sint penitus idem.

• Ar« ..

Sed contra est quod secundum praedictam * definitionem Senecae, dementia est *lenitas superioris adversus inferiorem*. Mansuetudo autem non solum est superioris ad inferiorem, sed cuiuslibet ad quemlibet. Ergo mansuetudo et clementia non sunt penitus idem.

s^' 'Sai'

Respondeo dicendum quod, sicut dicitur in II *Ethic.* virtus moralis consistit *circa passiones et actiones*. Passiones autem interiores sunt actionum exteriorum principia, aut etiam impedimenta. Et ideo virtutes quae moderantur passiones quodammodo concurrunt in eundem effectum cum virtutibus quae moderantur actiones a, licet specie differant. Sicut ad iustitiam proprie pertinet cohibere hominem a furto, ad quod aliquis incli-

natur per inordinatum amorem vel concupiscentiam pecuniae, quae moderantur 3 per liberalitatem: et ideo liberalitas concurrit cum iustitia in hoc γ effectum qui est abstinere a furto. Et hoc appetitus considerandum est in proposito. Nam ex passione irae provocatur aliquis ad hoc quod graviolem inferat poenam. Ad clementiam autem pertinet directe quod sit diminutiva poenarum: quod quidem impediri posset8 per excessum irae. Et ideo mansuetudo, inquantum refrenat impetum irae, concurrit in eundem effectum cum clementia. Differunt tamen ab invicem, inquantum clementia est moderativa exterioris punitionis: mansuetudo autem proprie diminuit passionem irae.

An primum ergo dicendum quod mansuetudo proprie respicit ipsum vindictae appetitum. Sed clementia respicit ipsas poenas quae exterius adhibentur ad vindictam.

Ad secundum dicendum quod allectus hominis inclinatur ad minorationem eorum quae homini per se non placent. Ex hoc autem quod aliquis amat aliquem, contingit · quod non placet ei per se poena eius, sed solum m ordine ad aliud, puta ad iustitiam, vel ad correctionem eius qui punitur. Et ideo ex amore provenit quod aliquis sit promptus ad diminuendum poenas, quod pertinet ad clementiam: et ex odio impeditur talis diminutio. Et propter hoc Tullius dicit quod *animus concitatus tn odium*, scilicet ad gravius puniendum, *per clementiam retinetur*, ne scilicet acriorem poenam inferat: non quod clementia sit directe odii moderativa, sed poenae.

Ad tertium dicendum quod mansuetudini, quae est directe circa iras, proprie opponitur vitium *iracundiae*, quod importat excessum irae. Sed *crudelitas* importat excessum m puniendo. Unde

lib.

a) *actiones.* – *passiones* BDEtKLpAC, *actiones exteriores* II.
β) *moderantur.* – *moderatur* PDla.
γ) *hoc.* – *suo* Pd.

8) *posset.* – *possit* ABEEHKLa.
I) *contingit.* – *convenit* cJ. .1, *provenit* P.

ap 2
ζ
dicit Seneca, in II *de Clem.* quod *crudeles vocantur qui puniendi causam habent, modum non habent.* – Qui autem in poenis hominum propter

se delectantur, etiam sine causa, possunt dici *saevi* vel *feri*, quasi affectum humanum non habentes, ex quo naturaliter homo diligit hominem.

C) η>Λ. – *tamen non* P.

Commentaria Cardinali» Caiotani

u» t, u» couad.
Jan toad»
- Cl e«n ut
In articulo primo quaestionis cōtcsiniucquingessimuc-
scptimuc, dubium ex Martino * occurrit, directe impu-
gnante Auctorem in hoc articulo, circa differentiam inter
mansuetudinem et clementiam in hoc quod dementia circa
diminutionem exterioris poenae, mansuetudo vero circa di-
minutionem passionis irae ponitur. Contra, *primo* . Circa
actum interiorem et exteriorem sibi subordinatum et ab
eo imperatum, non sunt ponendae duae virtutes. Sed ap-
petere vindictam et inferre poenam sc habent sicut actus
interior et exterior ab illo imperatus: quia efficaciter ap-
petens vindictam, si potest inferre poenam, infert. – Maior
probat. Quia actus interior et exterior eadem numero
prudencia regulantur.

Secundo, quia dementia omnino superflueret. Conse-
quens est falsum. Ergo. – Probat. sequela. Quia, moderata
plene ira. aut est moderata illatio poenae, aut non. Si est
moderata, ergo superfluit dementia. Si non, dicitur unum
impossibile; quia illatio poenae in ultionem iniuriarum nun-
quam fit sine impulsu irae.

Tertio, quin sequeretur aliquem simul esse clemētis-
simum et iracundissimum, et similiter crudelissimum et
mansuetissimum. Quae sunt impossibilia, nisi ponendo
quod mansuetudo et clementia sint circa alias et alias per-
sonas. – Probat. sequela, ponendo hominem frequenter
exercitatum in actibus illius virtutis et alterius vitii,

II. Ad huius evidentiam quaestionis, scito quod \uctor
est male intellectus ab istis. Intendit siquidem Auctor quod
clementia et mansuetudo habent diversas materias proprias,
sicut iustitia et liberalitas: et non quod una sit circa actum
interiorem imperantem, et alia circa actum exteriorem im-
peratum. Hoc enim ridiculum est, per se loquendo. Sed
quin contingit mansuetudinem et clementiam coniungi in
uno numero effectui, puta diminutione exterioris poenae,
cum quis ex animi lenitate et ex irae moderatione ad di-
minutionem poenae tendit; sicut contingit iustitiam et li-
bcralitntcm coniungi in hoc uno effectui qui est non furari,
dum quis et ex amore alieni boni et ex moderata cupidi-
tate pecuniae, furtum declinat, ideo Auctor, simul tractans
de his virtutibus, brevitatis causa, declaravit simul carum
concursum in unum effectum et diversitatem materiarum,
in hoc quidem articulo inchoative, in sequentibus perfecte,
ut in art. 3, ad 1 et 3, patet. Sunt ergo, per se loquendo, tna-

triac clementiae et mansuetudinis disparatae, sicut iustitiae
et libenditatis: et non sunt subordinate, nisi quando per ac-
cidens concurrunt. Clemens enim cal qui ex lenitate .mimi
poenas legales mitigat, infra iustitiae latitudinem, ubi patet
quod nullus de ira est sermo: mansuetus autem est mo-
dum in ira tenens, et consequenter sic vindicans. Ubi patet
quod nulla est subordinatio. aut imperii et imperati con-
nexio, sed solus quandoque concursus in eundem effectum.

III. Ad *primam* ergo obiectionem dicitur quod, si lo-
quatur de actibus imperante et imperato per se et ut sic,
una solus opus est virtute: et vera est maior. Sed minor
est faba: quia non nisi per accidens illatio poenae, ut res-
picitur ad clementiam, respicitur a mansuetudine, et contra;
quia scilicet est quandoque eadem materialiter quae ab
utraque moderamen suscipit. – Si autem sit sermo de acti-
bus per accidens aut qualitercumque convenientibus, et sub-
ordinatur unus alteri, et imperetur unus ab altero, maior
est falsissima. Quoniam actus per accidens sic connexi pos-
sunt secundum diversos rationes ad diversas virtutes spe-
ctare: ut patet de non furari respectu iustitiae et libcr-
litis.

Utraque ergo virtus, scilicet clementia et mansuetudo,
est circa actum interiorem et exteriorem, diversa tamen
ratione. Num mansuetudo directe est circa interiorem passio-
nem ita, et ex consequenti circa exteriorem vindictam,
non simpliciter, sed ut exit a passione irae. Clementia vero
est directe circa lenitatem interiorem animi ad proximum,
et per illam circa moderationem poenae proximi.

Ad *secundum*, negatur sequela. Et cum quaeritur an,
moderata ira, sit opus clementiae – dicitur quod sic. Et
cum dicitur quod inflictio poenae non fit nisi ex impulsu
irae: – negatur. Sicut enim potest aliquis furari ex iniustitia
et non ex passione cupiditatis actus, ut patet cum quis
furatur et prolicii illud; ita potest quis non ex ira, sed ex
crudelitate vel ex defectu aequitatis contra clementiam agere.

Ad *tertium* unico verbo dicitur, cum Aristotele – et apud
Tullio –, quod *qui unam se negat habere virtutem, nul-
lam habet.* Et ideo casus sunt impossibiles, de virtutibus
et vitiis loquendo univoce.

IV. In calce eiusdem articuli*, vide bestialitatis
in materia ista esse saevitiam videlicet feritatem: quoniam hoc
humani animi limites exit, et ad bestialitatem animi deici-

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM TAM CLEMENTIA QUAM MANSUETUDO SIT VIRTUS

In Afatth^ cap. r; IV EthJc^ lect. xuu

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
neque dementia neque mansuetudo sit
virtus. Nulla enim virtus alteri virtuti
opponitur. Sed utraque videtur opponi
severitati, quae est quaedam virtus. Ergo
neque dementia neque mansuetudo est virtus.

2. Praeterea, *virtus corrumpitur per superfluunt et diminutum* *. Sed tam dementia quam
mansuetudo in diminutione quadam consistunt:
nam dementia est diminutiva poenarum, man-
suetudo autem est diminutiva irae. Ergo neque
dementia neque mansuetudo est virtus.

3. Praeterea, mansuetudo, sive militas, po-
nitur, Matth. v*. inter beatitudines; et interim-
ctus. Galat. v ♦ Sed virtutes differunt et a bea-
litudinibus et a fructibus. Ergo non continentur
in virtute.

Sed contra est quod Seneca dicit, in II *de
Clem.* ': *Clementiam et mansuetudinem omnes
boni viri praestabunt.* Sed virtus est proprie quae
pertinet ad bonos viros: nam *virtus est quae bo-
num facit habentem, et opus eius bonum reddit*,
ut dicitur in II *Ethic.* * Ergo dementia et man-
suetudo sunt virtutes.

VI

Respondedo dicendum quod ratio virtutis moralis consistit in hoc quod appetitus rationi subdatur*: ut patet per Philosophum, in I *Ethic.**
Knir... Th lut |.joc autcm servatur tam in clementia quam in mansuetudine: nam clementia in diminuendo poenas *aspicit ad rationem*, ut Seneca dicit, in R *de Clan.* ♦ similiter etiam mansuetudo secundum rationum rectam moderatur iras, ut dicitur *Ethic.* * Unde manifestum est quod tam clementia quam mansuetudo est virtus.

Ad primum ergo dicendum quod mansuetudo non directe opponitur severitati: nam mansuetudo est circa iras, severitas autem attenditur circa exteriorem inflictionem poenarum. Unde secundum hoc, videretur magis opponi clementiae, quae etiam circa exteriorem punitionem consideratur, ut dictum est *. Non tamen opponitur: eo quod utrumque est secundum rationem rectam. Nam severitas inflexibilis est circa inflictionem poenarum quando hoc recta ratio requirit: clementia autem diminutiva est poenarum etiam secundum rationem rectam, quando scilicet oportet, et in quibus oportet. Et ideo non sunt opposita: quia non sunt circa idem.

Ad secundum dicendum quod, secundum Philosophum, in IV *Ethic.* *, *habitus qui medium tenet in ira, est innominatus; et ideo virtus no-*

minatur a diminutione irae, quae significatur nomine mansuetudinis: eo quod virtus propinquior est diminution! quam superabundantiae, propter hoc quod naturalius est homini appetere vindictam iniuriarum illatarum quam ab hoc deficere; quia *vix alicui nimis parvae videntur iniunae sibi illatae*, ut dicit Sallustius *.

Clementia autem est diminutiva poenarum, non quidum in respectu ad id quod est secundum rationem rectam, sed in respectu ad id quod est secundum legem communem, quam respicit iustitia legalis: sed propter aliqua particularia considerata, clementia diminueit poenas, quasi decernens hominem non esse magis puniendum. Unde dicit Seneca, in II *de Clan.* *: *Clementia hoc primum praestat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronuntiat: venia vero debita poe-nae remissio est.* Ex quo patet quod clementia comparatur ad severitatem sicut epieikcia ad iustitiam legalem, cuius pars est severitas quantum ad inflictionum poenarum secundum legem. Differt tamen clementia ab epieikcia, ut infra* dicitur.

Ad tertium dicendum quod beatitudines sunt actus virtutum, fructus autem sunt delectationes de actibus virtutum. Et ideo nihil prohibet mansuetudinem poni ut virtutem et beatitudinem et trucium.

a) *tundatur. – jubditur* BFGHK.

Commentaria Cardinalis Caietani

Is urdculo secundo eiusdem quaestionis, dubium occurrit circa responsionem ad primum, pro quanto redditur ratio ibi quare severitas et clementia non sunt opposita, *quia non sunt circa idem*. Videtur enim hoc esse falsum. Quoniam utraque est circa punitiones: sed severitas inflexibiliter, clementia flexibiliter. Male ergo dicitur quod non sunt circa idem.

II. Ad hoc dicitur quod, licet severitas et clementia sint circa idem remote, non tamen sunt circa idem proxime. Quoniam dementia directe est circa diminutionem poenarum: ita quod proprius eius actus est diminutio, et propria materia est poena ut diminuenda. Severitas vero directe est circa ipsam inflictionem integrae poenae: ita quod proprius eius actus est infligere integram poenam, ut propria illius materia est poena ut integre infligenda (quod Auctor in littera significavit per *inflictionem poenae*, absque additione). Et sic patet quod vera reddita est ratio quare non sunt opposita, *quia non sunt circa idem*.

Sed responsio haec nihil valet. Quoniam, isto modo exponendo, nunquam vinus et vitium essent circa idem: quoniam actus virtutis semper est aliud ab actu vitii.

III. Dicendum est ergo quod virtus et vitium oppositum sunt circa idem sic quod actus quem virtus informat, vitium deformat: concupiscentiam enim delectabilium, quam temperantia moderatur, intemperantia extra rationis metas ponit; et sic de aliis. Non sic autem est in proposito. Quoniam diminutio poenarum quam clementia ponit, non tollitur per severitatem; et similiter integritas poenarum quam severitas ponit, per clementiam non minuitur. Et ratio in littera assignatur: quia diminutio non qualitercumque, sed vestita circumstantiis, scilicet quando, ubi, sicut, etc., oportet, est circa quam est clementia; et similiter integritas

poenarum quando, ubi, sicut, etc., oportet, est circa quam est severitas. Licet ergo minuere poenam et integre punire absolute opponantur, et arca idem sint; minuere tamen quando, ubi, etc., oportet, et integre punire quando, ubi, etc., oportet, sibi invicem consonant, et non opponuntur: quia idem non est circa quod utrumque est quando oportet; sed quando oportet minuere, non oportet integre punire, et quando oportet integre punire, non oportet minuere. Quin ergo non sunt dementia et severitas circa idem punibile formaliter, hoc est in ordine ad rationem, ut manifestatum est, ideo non sunt opposita. Et hoc est quod in littera explicatur, ut patet intuitu.

IV. In eodem articulo, in responsione ad secundum, nota duo. Primo, quod licet virtus sit perfectio quaedam naturalis inclinationis, quae est secundum rationem, nomina tamen virtutum invenimus pluries imposita a contrariis ad naturales inclinationes, propterea quia talibus naturalibus inclinationibus communiter nbulimur, et propterea sonant quid vitiosum: ut patet de temperantia, quae a temperamento naturalis concupiscentiae ad secundum tactum delectabilia dicta est. Et simile quid accidit in proposito. Nam sicut concupiscentia carnalis sonat quid malum, quamvis sit naturalis; ita ira malum sonat, quamvis naturalis. Et propterea virtus a defectu irae nomen accepit: non quia virtus contra naturae sit inclinationem, sed propter rationem dictam.

Nota secundo, differentiam inter *dementiam* et *ventam*: quod clementia non est remissiva poenae debita, sed est diminuendo reductiva ad debitam secundum aequitatem, ut in littera patet ex Seneca; venia autem est donativa poenae debita, ita quod non concit iustitia communis nec aequitas excusat quin illa poena sit debita.

• Art. .
• Art. .
• Qu. C

• Art. proceed

• c>r ». q i
icThKU.
»

•&* »II

’An >.»ri

JH

I

• Cxp.
-Deho
Λτ. Itb.
UT.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM CLEMENTIA ET MANSUETUDO SIN I PARTES TEMPERANTIAE

>upn, qu. exuti; iofr., qu. curi, art. 4; li «Sent., dut uiv, qu. n, an. 1, »d 3: III dut. xxxin, qu. nu si. a, qu* i, <d a

•fe? »i «m Philosophus, in V *Ethic.**, attribuit epicikeiae, quae pertinet ad iustitiam. ut supra * habitum est. Ergo videtur quod clementia non sit pars temperantiae.

2. Praeterea, temperantia est circa concupiscentias. Mansuetudo autem et clementia non respiciunt concupiscentias, sed magis iram et vindictam. Non ergo debent poni partes temperantiae.

3. Praeterea. Seneca dicit, in II *dc Clem.**: *Cui voluptati saevitia est, possumus insaniam vocare.* Hoc autem opponitur clementiae et mansuetudini. Cum ergo insania opponatur prudentiae, videtur quod clementia et mansuetudo sint partes prudentiae, magis quam temperantiae.

Sed contra est quod Seneca dicit, in II *de Clem.**, quod *clementia est temperantia animi potestate ulciscendi.* Tullius etiam * ponit clementiam partem temperantiae.

Respondeo dicendum quod partes assignantur virtutibus principalibus secundum quod imitantur ipsas in aliquibus materiis secundariis, quantum ad modum ex quo principaliter dependet laus virtutis, unde et nomen accipit: sicut modus et nomen iustitiae in quadam *aequalitate* consistit; fortitudinis autem in quadam *firmitate*; temperantiae autem in quadam *refrenatione*, inquantum scilicet refrenat concupiscentias vehementissimas delectationum tactus. Clementia autem et mansuetudo similiter in quadam refrenatione consistit 3: quia scilicet clementia est diminutiva poenarum, mansuetudo vero est mitigativa irae, ut ex Jietis * patet. Et ideo tam clementia quam mansuetudo adiunguntur temperantiae sicut virtuti principali. Et secundum hoc ponuntur partes ipsius

Ad primum ergo dicendum quod in diminutione poenarum duo sunt consideranda. Quorum unum est quod diminutio poenarum fiat secundum intentionem * legislatoris, licet non secundum verba legis. Et secundum hoc, pertinet ad epicikeiam. - Aliud autem est quaedam moderatio affectus, ut homo non utatur sua potestate in inflictione poenarum. Et hoc proprie pertinet ad clementiam: propter quod Seneca dicit ♦ quod est * *temperantia animi in potestate ulciscendi.* Et haec quidem moderatio animi provenit ex quadam dulcedine allectus, qua quis abhorret omne illud quod potest alium tristere Et ideo dicit Seneca * quod clementia est quaedam *lenitas* animi. Nam e contrario austeritas animi videtur esse in eo qui non veretur alios contristare.

Ad secundum dicendum quod adiunctio virtutum secundariarum ad principales magis attenditur secundum modum virtutis, qui est quasi quaedam forma eius, quam secundum materiam. Mansuetudo autem et clementia conveniunt cum temperantia in modo, ut dictum est *, licet non conveniant in materia.

Ad tertium dicendum quod *insania* dicitur per corruptionem *sanitatis*. Sicut autem sanitas corporalis corrumpitur per hoc quod corpus recedit a debita complexione humanae speciei, ita etiam insania secundum animam accipitur per hoc quod anima humana recedit a debita dispositione humanae speciei. Quod quidem contingit et secundum rationem, puta cum aliquis usum rationis amittit: et quantum ad vim appetitivam, puta cum aliquis amittit effectum humanum, secundum quem *homo naturaliter est omni homini amicus*, ut dicitur in VIII *Ethic.** Insania autem quae excludit usum rationis, opponitur prudentiae. Sed quod aliquis delectetur in poenis hominum. dicitur esse insania, quia per hoc videtur homo privatus allectu humano, quem sequitur clementia.

commit. – consistunt PAD*.
ipsius. – illitu B, eius K. temperantiae PG.

γ) tst, – dementia est Pa.
î) tristare – contritiore P

Commentaria Cardinali Caietani

• lu nr. fioc UM «
ccocluy

In articulo tertio eiusdem quaestionis cccntesimncquinquagesimaescptimuc, dubium ex Martino occurrit, in quo. n. de Mansuetudine, arguente contra Auctorem in hoc quod mansuetudo ponitur virtus adiuncta temperantiae. Tum primo, quia haec opinio potest reprobari ex multis superius dictis.

Tum secundo, quia per eandem rationem sequeretur omnem virtutem esse adiunctam temperantiae. Quia omnis vinus habet actum refrenandi passionem circa aliquam materiam: liberalitns enim refrenat cupiditatem pecuniae; fortitudo passiones timoris et audaciae; iustitia refrenat omnem passionem, ne per cam ad alterius prorumpamus iniuriam.

Tum tertio, quia ira non est materia secundaria respectu concupiscentiae tactus: sed sunt materiae totaliter separatae, nec ad se invicem ordinatae.

Tum quarto*, auctoritate Aristotelis, qui non solum mansuetudinem u temperantia distinxit, sed nec alteram alteri in determinando coniunxit quod fecisset, si una earum esset alteri adiuncta.

II. Ad hoc dicitur quod rationabiliter mansuetudo adiuncta est temperantiae, ratione modi, quia scilicet consistit in refrenando: ut in littera dicitur. Et ad superius obiectu superius est responsum.

Ad secundum, negatur sequela. Quia adiunctio virtutis ad virtutem ut partis potentialis ad totum potentiate, non

• ŪMK-4A» L.

• Ct ciuii.
Coacai- man.
11, *.

27° attenditur penes tñoduin cuiuscumque actus secundarii sed penes modum actus principalis. Et quia non omnis virtuti* «ictus principalis consistit in refrenando, ideo non omnis virtus ndiungitur temperantiae. Liberalitatis enim actus principalis non in refrenando, sed in emittendo consistit; ct fortitudinis actus principalis non in refrenando sed in firmando consistit; iuntitiae actus principalis in red dendo alteri suum consistit.

Ad *tertium* dicitur quod ira est materia secundaria respectu concupiscentiae carnalis ut utruque habet rationem refrenabit. Quoniam difficilior est moderatio concupiscentiae, in qua est *continua pupiia et rara victoria*, ut superius dictum est. Unde licet ira non subordinetur absolute concupiscentiae carnali, in quantum tamen temperabilis, subordinatur sibi ut minus principalis principali. Et propter consuetudinem adiungitur temperantiae ut virtus secundaria principali.

Ad *quartum* dicitur quod manifeste patet Aristotelis ordinem non exegisse ut simul cum virtute principali tractaret de adiuncta. Quoniam «lio processit ordine: primo tractans dc virtutibus circa passiones ad conservationem

- *EMc*. hb. ill, humanae vitae, scilicet fortitudine et temperantia -; dc
- fub iv inde dc aliis ad secundaria bona ct main spectantibus *; ct
- Lib v post dc iustitia, quae circa operationes ud alterum est;
- Ub vi,αp v. ct demum dc prudentia-; ut patet in processu librorum *Ethicorum*,

III. In responsione ad primum eiusdem tertiū articuli, dubium ex Martino occurrit, ibidem -, contra Auctorem in hac solutione arguente dicendo.* Haec solutio non placet mihi. Tum quia non solvit de mansuetudine, quic est etiam moderativa poenarum, et non solum irarum.

Tum quia clementia non solum facit hominem non uti potestate sua, sed etiam non abuti illa: cum opponatur crudelitati abutenti potestate.

Ad primum horum dicitur quod mirum est de isto homine exigente a responsione unius argumenti, de clementia, etiam solutionem alterius, de mansuetudine. Quod argumentum ex parte mansuetudinis Auctor non facit, quia mansuetudo est principaliter circa iram, et propterea non habet difficultatem coniunctionis cum epicharmia, hoc est aequitate, sicut clementia, quae est directe diminutiva poenarum.

Ad secundum dicitur quod per *ly non uti sua potestate* intelligitur non abuti illa. Quoniam si recta ratio habet quod tunc, huic, in hoc casu, etc., diminuenda est poena;

esset contra rectam rationem uti sunt potestate ad integre puniendum; ac per hoc, esset abuti sua potestate. Et propterea in littera praecedentis articuli * dictum est quod clementia est sic diminutiva poenae debitae secundum ius commune, quod non est diminutiva poenae debitae secundum aequitatem. Sequitur enim clementia aequitatem, sicut severitas iustitiam et utraque abusum potestatis excludit, qui committeretur nisi clementia aequitatem, et severitas iustitiam comitaretur.

IV. In eodem articulo dubium occurrit de subiecto dementiae, in qua scilicet potentia sit subjective. Non determinatur siquidem in littera eius subiectum.

Ad hoc dicitur quod clementia est subiective in voluntate. Et ratio est quia illa pars animae est subiectum virtutis in qua primo apparet bonitas illius, vel malitia opposita: ut Auctor docuit investigando subiectum continentiae *. Sed voluntas est quae primo disponitur per clementiam, et illius oppositum, scilicet crudelitatem: quoniam lenius animi ad proximum, quae interior clementia est, non est lenitas alicuius passionis, ut patet discurrendo, sed est lenitas voluntatis, qua proximum amamus.

Et hoc in littēni insinuat in responsione ud tertium, dum dicitur quod *affectus humanus quem sequitur clementia, est ille secundum quem homo est naturaliter omni hominī amicus*. Constat enim quod udis amicitia imperfecta voluntatis est, non passionis. – Insinuat etiam cx actu assignato., qui est *non uti sua potestate*: nam uti est actus voluntatis.

Probatur etiam idem ex hoc quod dementia directe dispositiva est animi ad alterius malum diminuendum. Nulla autem passio, sed solus voluntatis motus est directe ad ulterius bonum vel malum: quoniam ad proprium bonum consequendum vel defendendum, et similiter ad proprium malum vitandum seu propellendum, omnes passiones directe ordinantur. In cuius signum, haec est posita differentia inter virtutes circa passiones et virtutes circa operationes, quod illae sunt propter bonum habentis, istae sunt propter bonum alterius.

Nec obstat quod superius, in qu. exiit, Auctor, distinguendo partes temperantiae, dixerit quod *tertius motus animi est irae, quem refrenat mansuetudo sive clementia*. Quoniam quod ibi indistinctum reliquit, hoc in loco distinguendo clementiam a musuctudine declaravit: quod mansuetudo iram refrenat, clementia autem non, sed, etc

ARTICULUS QUARTUS

I. TRLM CLEMENTIA ET MANSUETUDO SINT POTISSIMAE VIRTUTES

Quartem SIC PHOCED,TLR· Videtur quod
 dementia et mansuetudo sint potissi-
 3 jLfëiêVè mac v*rlules· Laus enim virtutis prae-
 îz^*^£^icipUe consistit ex » quod ordinat
 hominem ad beatitudinem, quae in Dei cognitione
 consistit. Sed mansuetudo maxime ordinat homi-
 v.n s». nem ad Dei cognitionem: dicitur enim lac. i *: *In*
mansuetudine suscipite insitum verbum; et *Ec-*
 vcñ. n *di.* v*: *Esto mansuetus ad audiendum verbum*
Dei; et Dionysius dicit, in epistola *ad Demo-*
 L;»«i viti, *phil.**, *Moyseu propter multam mansuetudinem*
 ð 9jo. *f)ei apparitione dignum habitum **. Ergo man-
 suetudo est potissima virtutum.

2. Praeterea, tanto virtus aliqua potior esse videtur, quanto magis acceptatur a Deo et ab hominibus. Sed mansuetudo maxime videtur ac-

ceptari a Deo: dicitur enim *Eccli. i **. quod *be-
neplacitum est Deo fides et mansuetudo*. Unde et
specialiter ad suae mansuetudinis imitationem
Christus nos invitat, dicens ♦ *Disate a me, quia* u
millis sum et humilis corde: et Hilarius dicit *
quod *per mansuetudinem mentis nostrae habitat* ”CTK’
Christus in nobis. Est etiam hominibus acce-
ptissima: unde dicitur *Eccli. m **: *Fili, in man-* .* < *.
suetudine perfice opera tua, et super hominum
gloria diligeris. Propter quod et *Proverb, XX ** di-
citur quod *clementia thronus regius roboratur*.
Ergo mansuetudo et clementia sunt potissimae
virtutes.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de Serm. Domini in Monte* ·, quod *mites sunt qui cedunt improbitatibus. et non resistunt in malo.* t^Λr.»

- **Are?** **t**

- Veo

• $H \gg |r^*$
 $\omega \approx \omega_0$

- U. J

- $\mathbf{h} \text{ rti};. U \mathbf{i}$

• $a \text{ tv}^* \text{ o}^*$.
 ■ UC. u. e. >

 \mathcal{U}
$$. * < * .$$
$$t \wedge r \gg$$

I rwp Ü 1
 «p IL
 U. n
 J
 a.1, art j
 «p »J L
 Λ π'.
 lrt 3
 • V«r* N
 • »f bUc.tab
 «no Ambco
 • O. JM.
 • Vm μ.
 • nu ctu, irt
 7-^X

QUAESTIO CLVII, ARTICULUS IV

271

sed vincunt in bono malum. Hoc autem videtur pertinere ad misericordiam vel pietatem, quae videtur esse potissima virtutum : quia super illud I ad 7'im. iv ♦ *Ihetas ad omnia utilis est.* dicit Glossa Ambrosii * quod *omnis summa * religionis Christianae in pietate consistit.* Ergo mansuetudo et clementia sunt maximae virtutes.

Sed contra EST, quia non ponuntur virtutes principales, sed adiunguntur alteri virtuti quasi principaliori.

Respondeo dicendum quod nihil prohibet aliquas virtutes non esse potissimas simpliciter nec quoad omnia. sed secundum quid et in aliquo genere. Non est autem possibile quod clementia et mansuetudo sint potissimae virtutes simpliciter *. Quia laus earum attenditur in hoc quod retrahunt a malo, inquantum scilicet diminuunt iram vel poenam. Perfectius autem est consequi bonum quam carere malo. Et ideo virtutes quae simpliciter ordinant in bonum, sicut fides, spes, cantas, et etiam prudentia et iustitia, sunt simpliciter maiores virtutes quam clementia et mansuetudo.

Sed secundum quid, nihil prohibet mansuetudinem ct clementiam habere quandam excellentiam inter virtutes quae resistunt allectionibus pravis. Nam ira, quam mitigat mansuetudo, propter suum impetum maxime impedit animum hominis T ne libere iudicet veritatem. Et propter hoc, mansuetudo maxime lacii hominem esse compotem sui: unde dicitur *Eccli. x *: Fili, in mansuetudine serva animam tuam.* Quamvis concupiscentiae delectationum tactus sint turpiores, et magis continue infestent: propter quod temperantia magis ponitur virtus principalis, ut cx dictis * patet. – Clementia vero, in hoc quod diminuit poenas, maxime videtur accedere ad caritatem,

quae est potissima virtutum, per quam bona operamur ad proximos ct eorum mala impedimus.

An primum ergo dicendum quod mansuetudo praeparat hominem ad Dei cognitionem removendo impedimentum. Et hoc dupliciter. Primo quidem, faciendo hominem compotem sui per diminutionem irae, ut dictum est*. Alio modo, quia ad mansuetudinem pertinet quod homo non contradicat verbis veritatis, quod plerumque aliqui laciunt ex commotione irae. Et ideo Augustinus dicit, in II *de Doct. Christ. **, quod *mite-scere est non contradicere divinae Scripturae: sive intellectae, si aliqua vitia nostra percutit; sive non intellectae, quasi nos melius et verius sapere et praecipere * possemus.*

Ai» secundum dicendum quod mansuetudo et clementia reddunt hominem Deo et hominibus acceptum, secundum quod concurrunt in eundem cllctum cum caritate, quae est maxima virtutum: scilicet in subtrahendo mala proximorum.

Ad tertium dicendum quod misericordia et pietas conveniunt quidem cum mansuetudine et clementia, inquantum concurrunt in eundem effectum, qui est prohibere mala proximorum. Diferunt tamen quantum ad motivum. Nam pictas removet mala proximorum cx reverentia quam habet ad aliquem superiorem, puta Deum vel parentem. Misericordia vero removet mala proximorum ex hoc quod in cis aliquis contristatur inquantum aestimat eas ad se pertinere, ut supra* *<***“ ‘T | dictum est: quod provenit ex amicitia, quae facit amicos de eisdem gaudere ct tristari. Mansuetudo vero hoc facit inquantum removet iram incitantem ad vindicum. Clementia vero hoc facit ex animi lenitate, inquantum ludical esse aequum ut aliquis non amplius puniatur.

p) *ntmma.* – *humana* DpAK, Aumjajr L; pro Oin'ttidNJz, *humanor* C.

γ) *animum hommii.*– *hominu* ACFHlpE, *hominis* D, *huminu* pK, *humincm* -K.
δ) *proreifere.* – *perxipert* PCs.

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo quarto eiusdem quaesuonis centesimaequinquagcsinuicscptimac, in responsione ad tertium, nota auream doctrinam ad discernendum qua quis virtute utatur cum mala proximi tollit rationabiliter. Nam si cx reverentia ad parentes, etc., hoc facit, non dementia, sed

pietate utitur: ct si consanguineis minuit poenam propter coniunctioncm sanguinis. Sed si ex animi lenitate ad proximum, non pietate, sed dementia utitur. Et sic Je aliis, scilicet misericordia ct mansuetudine, intelligc, et eorum oppositis.

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMAOCTAVA
DE IRACUNDIA

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

^{• ci} ^{<XW,} ^{Introd.; et art >>} ^{• J} ^{• qu} ^{cui.} ⁱ ^y ^{Et} ^{pruno,} ^{dc} ^{iracundia,} ^{quae} ^{opponitur} ^{man-} ^{suctudini;} ^{secundo,} ^{dc} ^{crudelitate} [◆] ^{quae} ^{oppo-} ^{nitur} ^{dementiae.} ^{Circa} ^{iracundiam} ^{quaeruntur} ^{octo.} ^{Primo:} ^{utrum} ^{irasci} ^{possit} ^{aliquando} ^{esse} ^{li-} ^{citum.}

Secundo: utrum ira sit peccatum.
Tertio: utrum sit peccatum mortale.
Quarto: utrum sit gravissimum peccatorum.
Quinto: dc speciebus irae.
Sexto: utrum ira sit vitium capitale.
Septimo: quae sint filiae eius.
Octavo: utrum habeat vitium oppositum.

IS PRIMUS

UTRUM IRASCI POSSIT ESSE LICITUM

1

Pare. III, qu. xv, an. g; III di»t. xv, qil. n. «n. 3, qu* t; /A. V.i/o, qu. xu. an. i;
De Dee. Praccept., cap de l' Praccept.: ht fob. cap. xvu, lœet, i; /A.i Ephei.. cap. iv, lœet. rm.

^{>>} ^D ^{primum} ^{sic} ^{proceditur.} ^{Videtur} ^{quod} ^{irasci} ^{non} ^{possit} ^{esse} ³ ^{licitum.} ^{Hierony-} ^{mus} ^{enim} [◆] ^{exponens} ^{illud} ^{Matth.} ^v ^{**,} ^{Qui} ^{irascitur} ^{fratri} ^{suo} ^{etc.,} ^{dicit:} ^{In} ^{quibusdam} ^{codicibus} ^{additur,} [<] ^{sine} ^{causa} ^{ex} ^{ipse} ^{terum} ⁱⁿ ^{veris} ^{definita} ^{sententia} ^{est,} ^{et} ^{ira} ^{penitus} ^{tollitur.} ^{Ergo} ^{irasci} ^{nullo} ^{modo} ^{est} ^{licitum.} ^{2.} ^{Praeterea,} ^{secundum} ^{Dionysium,} ^{iv} ^{cap.} ^{de} ^{Div.} ^{Nom.} ^{*,} ^{malum} ^{animae} ^{est} ^{sine} ^{ratione} ^{esse.} ^{Sed} ^{ira} ^{semper} ^{est} ^{sine} ^{ratione.} ^{Dicit} ^{enim} ^{Philosophus,} ⁱⁿ ^{VII} ^{Elhic.} ^{*,} ^{quod} ^{ira} ^{non} ^{per-} ^{fecte} ^{audit} ^{rationem.} ^{Et} ^{Gregorius} ^{dicit,} ^V ^{Mo-} ^{ral.} [◆] ^{quod} ^{cum} ^{tranquillitatem} ^{mentis} ^{ira} ^{diver-} ^{berat,} ^{dilaniatam} ^{quodammodo} ^{scissamque} ^{per-} ^{turbat.} ^{Et} ^{Cassianus} ^{dicit,} ⁱⁿ ^{libro} ^{de} ^{Institutis} ^{Coenobiorum} ^{*:} ^{Qualibet} ^{ex} ^{causa} ^{iracundiae} ^{mo-} ^{tus} ^{effervens,} ^{excaecal} ^{oculum} ^{cordis.} ^{Ergo} ^{irasci} ^{semper} ^{est} ^{malum.} ^{3.} ^{Praeterea,} ^{ira} ^{est} ^{appetitus} ^{vindictae} [◆] ^{ut} ^{dicit} ^{Glossa} ^{*} ^{super} ^{Levit,} ^{xix} ^{**,} ^{Non} ^{oderis} ^{fra-} ^{trem} ^{tuum} ⁱⁿ ^{corde} ^{tuo.} ^{Sed} ^{appetere} ^{ultionem} ^{non} ^{videtur} ^{esse} ^{licitum,} ^{sed} ^{hoc} ^{Deo} ^{est} ^{rescr-} ^{vandum:} ^{secundum} ^{illud} ^{Deut.} ^{xxxn} [◆] ^{Mea} ^{est} ^{ultio.} ^{Ergo} ^{videtur} ^{quod} ^{irasci} ^{semper} ^{sit} ^{malum.} ^{4.} ^{Praeterea,} ^{omne} ^{illud} ^{quod} ^{abducit} ^{nos} ^a ^{divina} ^{similitudine,} ^{est} ^{malum.} ^{Sed} ^{irasci} ^{semper} ^{abducit} ^{nos} ^a ^{divina} ^{similitudine:} ^{quia} ^{Deus} ^{cum} ^{tranquillitate} ^{iudicat.} ^{ut} ^{habetur} ^{Sap.} ^{xu} ^{Ergo} ^{irasci} ^{semper} ^{est} ^{malum.} ^{Sed} ^{contra} ^{est} ^{quod} ^{Chrysostomus} ^{dicit,} ^{su-} ^{per} ^{Matth.} ^{*,} ^{Qui} ^{sine} ^{causa} ^{irascitur,} ^{reus} ^{erit:} ^{ycro} ^{cum} ^{causa,} ^{non} ^{erit} ^{reus.} ^{Nam} ^{si} ^{ira} ^{non} ^{fuerit,} ^{nec} ^{doctrina} ^{projicit,} ^{nec} ^{indicia} ^{stant,} ^{nec} ^{crimina} ^{compescuntur.} ^{Ergo} ^{irasci} ^{non} ^{sem-} ^{per} ^{est} ^{malum.} ^{Respondeo} ^{dicendum} ^{quod} ^{ira,} ^{proprie} ^{loquen-} ^{do,} ^{est} ^{passio} ^{quaedam} ^{appetitus} ^{sensitivi,} ^a ^{qua}

vis *irascibilis* denominatur: ut supra* habitum in XWK"tl
est, cum de passionibus ageretur. Est autem hoc considerandum circa passiones animae, quod dupliciter in cis potest malum inveniri. Uno modo, ex ipsa specie passionis. Quae quidem consideratur secundum obiectum passionis. Sicut invidia secundum suam speciem importat quoddam malum: est enim tristitia dc bono aliorum, quod secundum se rationi repugnat. Et ideo invidia, *mox nominata, sonat aliquid mali:* ut Philosophus dicit, in II *Ethic.* ◆ Hoc autem non convenit irae, quae est appetitus vindictae: potest enim vindicta et bene et male appeti.
Alio modo invenitur malum in aliqua passione secundum quantitatem ipsius, idest secundum superabundantiam vel defectum ipsius. Et sic potest malum in ira inveniri: quando scilicet aliquis irascitur plus vel minus, praeter rationem rectam. Si autem aliquis irascatur secundum rationem rectam, tunc irasci est laudabile.
Ad primum ergo dicendum quod Stoici iram ct omnes alias passiones nominabant affectus quosdam praeter ordinem rationis existentes, et secundum hoc, ponebant iram et omnes alias passiones esse malas: ut supra* dictum est, cum de passionibus ageretur. Et secundum hoc * accipit iram Hieronymus: loquitur enim de ira qua quis irascitur contra proximum quasi malum eius intendens. – Sed secundum Peripateticos, quorum sententiam magis approbat Augustinus, in IX *de Civ. Dei**, ira ct aliae passiones animae dicuntur motus appetitus sensitivi, sive sint moderatae secundum rationem sive non. Et secundum hoc, ira non semper est mala.
Ad secundum dicendum quod ira dupliciter se potest habere ad rationem. Uno quidem modo, antecedenter. Et sic trahit rationem a sua recti-

a) *passif* esse. – *sit* Pa.

p) *secundum* hoc. – *sic* P

• /X f
hb UL
• I. I

• Ori

• De F
tib II.

tudine: unde habet rationem mali. Alio modo, consequenter: prout scilicet appetitus sensitivus movetur contra vitia secundum ordinem rationis. Et haec ira est bona: quae dicitur *ira per \elum*.

Gregoriu\$ dicit, in V *Moral.* *: *Curandum summopere est ne ira, quae ut instrumentum virtutis assumitur, menti dominatur: ne quasi domina praebeat, sed valut ancilla ad obsequium parata, a rationis tergo nunquam recedat*. Haec autem ira, etsi in ipsa excculione actus indicium rationis aliquiditer impediat, non tamen rectitudinem rationis tollit. Unde Gregorius, ibidem, dicit quod *ira per ^elum turbat rationis oculum: sed ira per vitium excaccat*. Non autem est contra rationem virtutis ut intermittatur deliberatio rationis in executione eius quod est a ratione deliberatum. Quia etiam ars impediretur in suo actu si, dum debet agere, deliberaret de agendis.

Commentaria Cardinulis Oaietum

In articulo primo quaestioni» ccntcsimacquinquagesimac-
I octaxiic, adverte quod motus passionis irae non ministrat
voluntati ct rationi rectae in actu consilii, indicii, praecepti
nut electionis: quoniam quodlibct horum praecedere natu-
raliter debet irae motum, et irae turbatio his actibus non
confert. Sed ministrat irae motus actui executioni!· eius
quod electum, praeceptum, indicatum con»ultumquc est
eo quod iuvat ipsam exeeutionem, utpotc a natura ud hoc
ministerium ordinatu; melius enim fit quod secundum na-
turae ordinem fit. Et hoc Auctor in responsione ad secun-

dum insinuavit, dicendo : *Haec autem ira, etsi in ipsa exe-
cutiime actus indicium rationis aliquiditer impediat*, etc.

Et hinc fit ut hi qui non sunt exeeutivi vindictae, sed
solummodo consiliarii, indices sen censores, non egeant
ira. Et dc istis verificentur stoica sententia, quod debent
cuse sicut leges, quae nulla passione commoventur ·. Sed
till qui sunt cxcculivi vindictae, verbo (ita quod ipsa re-
prehensio sit castigatio) nut facto, egent motu irae submi-
nistrante voluntati vindicanti, alioquin voluntas remissa
est: ut in ultimo huius quaestionis articulo patet.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IRA SIT PECCATUM

part. III, qu. XT, Srt. 9; 111 *Seni.*, Jio. xv, qu. n, »rt. a, qu4 s; *De A/o/o*, qu. xn, απ. x;
De Ekctm Pratctpi., cap. Ji Γ *Praecepti.*, *AS Jfyhcs.*, cap. iv, Leet. vm.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidctUF quod
ira non sit peccatum. Peccando enim
demeremur. Sed *passionibus non deme-
^^^reniur, sicut neque vituperamur*, ut di-
.^3 · cilur in II *Ethic*. ♦ Ergo nulla passio est pecca-
J?!*''4***O* lum· Ira aulcm csl passio: ut supra· habitum
est. cum dc passionibus ageretur. Ergo ira non
est peccatum.

2. Praeterea, in omni peccato est conversio
ad aliquod commutabile bonum. Sed per iram
non convenitur aliquis ad aliquod bonum com-
mutabile, sed in malum alicuius. Ergo ira non
est peccatum.

3. Praeterea, *nullus peccat in eo quod vitare
'b^iii^ non Potest'* ul Augustinus dicit *. Sed iram homo
• p» «», ter», 5. vitare non potest: quia super illud Psalmi ·, *fra-
• ov caM-Mt. scimini et nolite peccare*, dicit Glossa * quod *mo-
tus irae non est in potestate nostra*. Philosophus
īīαī' elianl dicit, in VI^{II} *Ethic*. quod *iratus cum tri-
stitia operatur*: tristitia autem est contraria vo-
luntati. Ergo ira non est peccatum.

4. Praeterea, peccatum est *contra naturam*,
•bcPUcOrt* ut Damascenus dicit, in II libro *. Sed irasci non
lib. H, ap n, est contra naturam hominis: cum sit actus natu-
•w

ralis potentiae quae est irascibilis. Unde et Hie-
ronymus dicit, in quadam epistola *, quod *irasci
est hominis*. Ergo ira * non est peccatum.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Ephes*.
iv *: *Omnis indignatio et ira tollatur a vobis*. 'VrK

Respondeo dicendum quod ira, sicut dictum
est *, proprie nominat quandam passionem. Pas-
sio autem appetitus sensitivi intantum est bona
inquantum ratione regulatur: si autem ordinem
rationis excludat, est mala. Ordo autem rationis
in ira potest attendi quantum ad duo. Primo qui-
dem. quantum ad appetibile in quod tendit, quod
est vindicia. Unde si aliquis appetat quod secun-
dum ordinem rationis fiat vindicta, est laudabilis
irae appetitus, ct vocatur *ira per {elum* * - Si autem
aliquis appetat quod fiat vindicta qualitercumque
contra ordinem rationis; puta si appetat puniri
eum qui non meruit, vel ultra quam mentit, vel
etiam non secundum legitimum ordinem, vel non
propter debitum finem, qui est conservatio iu-
stitiae et correctio culpae: erit appetitus irae vi-
tiosus. El nominatur *ira per vitium* *.

Alio modo attenditur ordo rationis circa iram
quantum ad modum irascendi: ut scilicet motus

3) ira. — irasci Pa.

Svxmae Tifiui. D. Tηχμλκ T. VU.

• a. Grqj.
rjl ub f. of
st*, al. vx»,
V4t X1AU1

* a ibhi

irae non immoderate ferveſcat, nec interius nec exterius. Quod quidem ſi praetermittatur, non erit ira absque peccato, etiam ſi aliquis appetat iuſtam vindictam.

Ad primum ergo dicendum quod, quia paſſio poteſt eſſe regulata ratione vel non regulato, ideo ſecundum paſſionem absolute conſideratam non importatur ratio meriti vel demeriti, ſeu laudis vel vituperii. Secundum tamen quod eſt regulato ratione, poteſt habere rationem meritorii et laudabilis: et e contrario, ſecundum quod non eſt regulato ratione, poteſt habere rationem demeriti et vituperabilis. Unde et Philoſophus ibidem dicit quod *laudatur vel vituperatur qui aliquali- ter irascitur*.

Ad ſecundum dicendum quod iratus non appetit malum alterius propter ſe, ſed propter vindictam, in quam convertitur appetitus eius ſicut in quodam commutabile p bonum.

Ad tertium dicendum quod homo eſt dominus

ſuorum actuum per arbitrium rationis. Et ideo motus qui praeveniunt indicium l rationis, non ſunt in poteſtate hominis in generali, ut ſcilicet nullus eorum inſurgat: quamvis ratio poſſit quemlibet ſingulariter impedire ne inſurgat. Et ſecundum hoc dicitur quod motus irae non eſt in poteſtate hominis: ita ſcilicet quod nullus inſurgat. Quia tamen aliquali- ter eſt in hominis poteſtate, non totaliter perdit rationem peccati, ſi ſit inordinatus. – Quod autem Philoſophus dicit. *iratum cum triſtitia operari*, non eſt ſic intelligendum quaſi triſtetur de eo quod irascitur: ſed quia triſtatur de iniuria quam aeſtimat ſibi illatam, et ex hac triſtitia movetur ad appetendum vindictam.

Ad quartum dicendum quod irascibilis in homine naturaliter ſubiicitur rationi. Et ideo actus eius intantum eſt homini naturalis inquantum eſt ſecundum rationem: inquantum vero eſt praeter ordinem rationis, eſt contra hominis naturam.

p) commutabile. – communtcabile BEHIKLpG

γ) indicium. – in Indicium ABEFKI-

Commentaria Cardinalis Caietani

Iſ articulo ſecundo eiusdem quaeſtioni», quacumque eſſent dicenda de paſſione absolute indiſſerente. et ea in individuo bona vel mala, in reſponſione ad primum; et de primi» motibus, quod ſinguli non evadunt rationem

voluntarii et peccati, licet omnes non ſini in poteſtate noſtra, in reſponſione ad tertium; et de iis quae unt contra nlluram hominis quatenus rationalis eſt, in reſponſione nd quartum: ſatis ex ſuperius dictis patere puto.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM OMNIS IRA SIT PECCATUM MORTALE

i' II-', qu. uxxrm, m. 5, ad 1. Zk *Stato*. qu. vu, *n. 4, ad j; qu. xn, art. 3; Zs? *Decem Praccocy.*, ap. de *V Pr&ecoft*; *Ad Galaf.*, cap. v, lcci. v.

SED TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod omnis ira ſit peccatum mortale. Dicitur enim *lob* v *: *Virum ſtultum interjicit H* |iracwi<fôz: et loquitur de interfectione ſpirituali, a qua peccatum mortale denominatur. Ergo ira eſt peccatum mortale.

2. Praeterea, nihil meretur damnationem aeternam niſi peccatum mortale. Sed ira meretur damnationem aeternam: dicit enim Dominus, Matth. v *: *Omnis qui irascitur fratri ſuo, reus erit iudicio*; ubi dicit Gloſſa ' quod *per illa tria*, quae ibi tanguntur, ſcilicet, *iudicium, concilium* et *gehennam a, diverſae mansiones in aeterna damnatione. pro modo peccati, ſingulariter expri- muntur*. Ergo ira eſt peccatum mortale.

3. Praeterea, quidquid contrariatur caritati eſt peccatum mortale. Sed ira de ſe contrariatur caritati; ut patet per Hieronymum *, ſuper illud Matth. v *. *Oui irasciturfratri ſuo* etc., ubi dicit quod hoc eſt contra proximi dilectionem. Ergo ira eſt peccatum mortale.

Sed contra eſt quod ſuper illud Pſalmi *, *Ira- ſcimini et nolite peccare*, dicit Gloſſa *: *Venialis eſt ira quae non perducitur ad effectum*.

Reſpondeo dicendum quod motus irae poteſt eſſe inordinatus et peccatum dupliciter, ſicut dictum eſt *. Uno modo, ex parte appetibilis: utpote cum aliquis appetit miuſtam vindictam. Et in ſecundo genere ſuo ira eſt peccatum mortale: quia contrariatur caritati et iuſtitiae. Poteſt tamen contingere quod talis appetitus ſit peccatum veniale propter imperfectionem actus. Quae quidem imperfectio attenditur vel ex parte appetentis, puta cum motus irae praevenit iudicium rationis: vel etiam ex parte appetibilis. puta cum aliquis appetit in aliquo modico ſe vindicare, quod quaſi nihil eſt reputandum, ita quod etiam ſi actu inferatur, non eſſet peccatum mortale: puta ſi aliquis parum trahat aliquem puerum per capillos, vel aliquid huiusmodi.

Alio modo poteſt eſſe motus irae inordinatus quantum ad modum irascendi: utpote ſi nimis ardentem irascatur interius, vel ſi nimis exterius manifeſtet ſigna irae. Et ſic ira ſecundum ſc non habet ex ſuo genere rationem peccati mortalis. Poteſt tamen contingere quod ſit peccatum mortale: puta &i ex vehementia irae aliquis excidat a dilectione Dei et proximi.

• Qu- 6.

• C< no

•I «n. j; -F. 3. j. is O-uana. ns. n

*1 IU.

• Ord

• Cowwrt in Wai/A lib 1
• V«w ».

• P* l». r«r* 5

• Ofd Caulod

AK II
f«« 1«

3) gehennam. – gehenna POKIα.

Ad primum ergo dicendum quod ex illn aucto-
ritate non habetur quod omnis ira sit peccatum
mortale, sed quod stulti per iracundiam spiritua-
liter occiduntur: inquantum scilicet, non refre-
nando per rationem motum irae, ditabuntur in
aliqua peccata mortalia, puta in blasphemiam
Dei vel in iniuriam proximi.

Ad secundum dicendum quod Dominus verbum
illud dixit de ira, quasi superaddens ad illud ver-

bum legis*, Qui *occiderit, reus erit indicio*. Unde
loquitur ibi Dominus de motu irae quo quis ap-
petit proximi occisionem, aut quamcumque gra-
vem laesionem: cui appetitui si consensus ra-
tionis superveniat, absque dubio erit peccatum
mortale.

Ad tertium dicendum quod in illo casu in quo
ira contrariatur caritati, est peccatum mortale:
sed hoc non semper accidit, ut ex dictis * patet.

Commentaria Cardinalia OaieUini

In articulo tertio eiusdem quaestionis ccontesimncquin-
gesimaeoetnvae. dubium ex Martino, in qu. de Iracundia -,
occurrit circa illam conclusionem, scilicet: *Peccatum irae
ex parte appetibilis, scilicet iniustae rmdtctae, est ex ge-
nere suo peccatum mortale*. Arguit enim tripliciter contri
hoc -. Primo. Est aliquis netus iracundiae voluntarius non
mortalis, quo appetitur iniusta vindicta. Ergo iniustn vin-
dicta non reddit ex gcnrc suo actum mortalem. - Ante-
cedens putet de appetente vindictam in aliquo modico non
multum reputando, ut parum trahere puerum per capillos. -
Consequentia patet. Quia ratio iniustae vindictae s.thntur
sive parva sive magna sit iniustn vindicta: nam ex magni-
tudine et parvitate sola quantitas variatur.

Secundo. Quidquid est mortale ex gcnrc et non habet
aliquid infinite allcvtnns, remanet simpliciter mortale. Sed
parvitas vindictae appetitae non nllcviat infinite: quia finite
distat u vindicta cuius appetitus est simpliciter mortalis.
Ergo. - Probatur maior. Quia omne mortale in infinitum
excedit veniale.

Praeterea, omne mortale ex gcnrc, est mortale universa-
liter. Sed appetitus iniustae vindictae non est universaliter
mortalis. Ergo, non mortalis ex gcnrc. - Maior probatur.
Tum quia habet in se sufficientem causam peccati morta-
lis in quocumque reperiatur. Tum quia mortale ex una
circumstantia per nullam aliam circumstantiam redditur non
mortale: ergo, n fortiori, mortale ex obiccto per nullum
circumstantiam fit non mortale. - Minor patet.

II. Ad huius cudentium, scito quod peccatum habet
in se duo: scilicet speciem proprium; et mortalitatem scu
vnialitatcm. Et speciem quidem sui actus sortitur ex rati-
one formali obiecti: eo quod actus specificantur ex obie-
ctis. Et hinc fit ut omnes actus respectu illius obiecti, sive
sint actus perfecte rive imperfecte tendentes in illud, sint
eiusdem speciei: itn quod primus motus adulterii est in
specie adulterii, et pnmus motus funi est in specie furti,
et sic de aliis.

Mortalitatem autem vel vnialitatcm habet ex esse con-
tra vel praeter caritatem, quae est vita animae, quae *dis-
tinguit inter filios Dei et filios perditionis* -. Et hinc fit
ut actus circa aliquam materiam perfectus sit peccatum
mortale, imperfectus vero sit peccatum veniale: quia sci-
licet obicctum illud perfecte attinctum contrariatur caritati,
imperfecte autem attinctum non tollit caritatem, sed prae-
ter illam est, tollens illius fervorem. Verbi gratia: tollere
rem alienum Invito domino, est actus cadens super inde-
bita materia, scilicet re aliena invito domino. Et potest
res aliena invito domino tolli tripliciter. Primo, actu im-
perfecto ex parte tollentis, puta si appetit rem alienam
invito domino appetitu non deliberato, sed primo motu:
hic enim actus non est perfecte actus humanus. Secundo,
etiam actu imperfecto ex parte rei alienae tollendae; puta
quia res est minima; vel quia non invito domino simpli-
citer, sed secundum quid. Et sic etiam actus tollendi alie-
num est imperfectus: quin *minimum pro nihilo reputatur**,
in primo casu; et quia involuntarium secundum quid est
simpliciter voluntarium, in secundo casu. Tertio, actu per-
fecto utrinque, scilicet ex parte operantis et materine. Et
hic quidem tertius actu* est peccatum mortale ex gcnrc
reliqui autem, licet sint in eadem specie, propter imperfe-
ctionem tamen netus non sunt peccata mortalia. Quin in
illo salvatur ratio netus humani contra dilectionem pro-

ximi, ex perfectione actus circo tale obicctum: in istis vero,
licet circa eandem sint materiam, quia tamen imperfecte,
adeo ut non sint contra proximi dilectionem, ideo venialia
sunt.

III. Ad *primam* ergo objectionem-, proprie loquendo, -. Num. i
negatur antecedens. Quoniam vindicta iniusta tam minima
non est iniusta vindicia simpliciter, sed secundum quid.
Et ideo non constituit peccatum simpliciter, sed secundum
quid, quale est veniale. Ita quod, sicut primus motus ut
vindictam est actus imperfectus quia non est actus huma-
nus «impliciter, sed secundum quid; ita appetitus vindi-
ctae minimae erit actus imperfectus quia non est appeti-
tus vindictae simpliciter, sed secundum quid. - Et cum
contra hoc affertur quod magnum et parvum non variant
rationem vindictae: respondetur quod, cum magnum et
parvum supponant id circe quod est, diversimode iuxta di-
versitatem subicctorum loquendum est. Nam magnum et
parvum circa vindictam simpliciter non variant rationem
vindictae. Et propterea appetitus iniustae vindictae sive
magnae sive pnrvae, dummodo sit iniuste vindicta sim-
pliciter. est peccatum mortale. Sed quando parvitas non
tam significat quantitatem, quam tenet locum conditionis
diminuentis, ita quod id cui additur constituit secundum
quid ude; ex hoc ipso ponit talem imperfectionem, non
ut tollat totaliter rationem illius, sed ut tollat contrarieta-
tem annexam illi simpliciter, sicut tollit illud simpliciter.
Et sic est in proposito: quod tanta parvitas vindictae est
conditio diminuens rationem vindictae, non quod tollit to-
taliter rationem vindictae, sicut dicendo, *Homo mortuus*, ly
mortuus totaliter tollit rationem hominis; sed quia tollit
rationem vindictae simpliciter, ac per hoc contrarietatem
ad dilectionem proximi, quae est coniunctn iniustae vindi-
ctae simpliciter. Et simile est in furto, cum tollitur alienum
minimum. Nam licet ratio rei alienae non varietur per ma-
gnum et parvum ut dicunt quantitates rei alienae; quando
tamen ly *parvum* diminuit rationem boni alieni ita quod
constituit illud in hoc quod est esse alienum bonum secun-
dum quid tantum, tunc non remanet quod tollatur alienum
bonum simpliciter, »cd secundum quid, ac per hoc. non
committitur furtum nisi secundum quid, quod est pecca-
tum veniale.

Ad *secundam* obicctioncm, negatur minor. Dico enim
quod, sicut mortale et veniale distant in infinitum, ita vin-
dicta iniusta et vindicta iniusta minima distant in infini-
tum: quin distant ut vindicta et non-vindicta, apud mo-
rale», quia *modicum pro nihilo habetur* -. 'Propterea ergo
parvitas, quando est conditio diminuens ut dictum est.
nllcviat in infinitum, quia trahit actum ab ente ad non-cni,
hoc est a contrario vitae ad non-contrnrium vitae, quae
distant in infinitum, sicut mortale et veniale; et ab aliquo
ad nihil, in ordine ad reputationem humanam; quamvis
secundum rem sit *quasi nihil*, et ideo relinquitur ibi ratio
peccati secundum quid.

Ad *terciam* obicctioncm dicitur quod in maiori, ad hoc
tit sit totaliter vera, oportet addere vel subintelligerc quod
sit sermo de actu perfecto; ita quod maior sit ista: *Omnis
actus mortalis ex genere, est mortalis in quocumque in-
venitur perfectus*, Alioquin. si communiter vegetur, dis-
tinguatur quod in quocumque invenitur perfectus, est mor-
tale. ubi autem imperfectus, vel ex parte actus vel materiae,
non oportet. - Et si maior sic modificata probata dicitur

L UU»
/ ul ib.
t QU».

>r«B.

• A--.. Tri*
Ub. XV, «p.
irra.

• AnM<rt. PtfiU
h»b 5U. 80-Th.
IKi n

\\uwqc »cc -.t

276	QUAESTIO CLVIII, ARTICULUS IV	
	per illas probationes: respondeatur quod in netu mortali ex genere est sufficiens causa ud hoc quod sit mortalis, supposita perfectione actus: et non aliter. Et similiter actus cx circumstantia ct cx oblecto mortalis, supposito perfectione actus, non tit aliunde non mortalis. Sed, non supposita perfectione actus, neque sufficiens est causa mortalis, neque indistrahibilis est mortalitas. Ncc mirum quia actu imperfectus non est capax mortalitatis. Et perinde est loqui dc mortali non in uctu perfecto, ac si loqueremur dc lumine non in diiiphanO.	
obucf.ccet-cnn-	IV In responsione od secundum eiusdem articuli, du-bh>m ex Martino . occurrit, arguente contra hanc solu-donem, quin Dominus in toto textu illo non loquitur de occisione, nisi quantum pertinet ad legem veterem, quum ibi recitat: et non dc illo quod ad legem novam spectat.	Wj
• Motth cip ». ver» W	Ad hoc dicitur quod contextus illius litterae cvnnglicae manifestat quod Dominus loquitur dc actibus qui sunt in nocumentum proximi: ct quod volens Dominus <i>abundare lustitiim nostram plus quam Scribarum ct Pharisaeorum</i> .	

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IRA SIT GRAVISSIMUM PECCATUM

Г II*", qu. xcvi, art. 6; />■ *Mal*o, qu n>, ari. 4.

e quartum sic proceditur. Videtur quod ira sit gravissimum peccatum. Dicit enim Chrysostomus * quod *nihil est turpius risu furentis, et nihil deformius severo visu: et multo magis, anima*. Ergo ira vissimum peccatum.

2. Praeterea, quanto aliquod peccatum est magis nocivum, tanto videtur esse peius: quia sicut Augustinus dicit, in *Enchirid.* * *malum dicitur aliquid quod « nocet*. Ira autem maxime nocet: quia aufert homini rationem, per quam est dominus sui ipsius; dicit enim Chrysostomus quod *irae et insaniae nihil est medium, sed ira temporaneus est quidam daemon, magis autem et daemonium habente difficilius* P. Ergo ira est gravissimum peccatum.

3. Praeterea, interiores motus diiudicantur secundum exteriores effectus. Sed effectus irae est homicidium, quod est gravissimum peccatum. Ergo ira est gravissimum peccatum.

Sed contra est quod ira comparatur ad odium sicut festuca ad trabem: dicit enim Augustinus, *in ^e8ll^a ira crescat in odium, et trabem faciat de festuca*. Non ergo ira est gravissimum peccatum.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est * inordinatione irae secundum duo attenditur: scilicet secundum indebitum appetibile, et secundum indebitum modum irascendi. Quantum igitur ad appetibile quod iratus appetit, videtur esse ira minimum peccatorum. Appetit enim ira malum poenae alicuius sub ratione boni quod est vindicta. Et ideo ex parte mali quod appetit, convenit peccatum irae cum illis peccatis quae appetunt malum proximi, puta cum invidia et odio:

accipit in multi generibus praecepta antiquae legis, et superaddidit praecepta potioni in illo genere, ut patet diffuse in capitulo illo. Et inchoon α genere iniuriae in proximum, assumit praeceptum legis dc homicidio, dicendo * *Audistis ' v«n u quia dictum est antiquis, . Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio* ». Et stntim, addens potioni in eodem genere praecepta, subdit *Ego autem dico vobis, .▼ «>»*, *quia omnis qui irascitur fratri suo, reus ent iudicio* etc: ubi, cx identitate poenae appositae nb ipso iruc quae fuerat imposita homicidio, patet quod dc ira habente pro obicclo nocumentum proximi, loquitur Quia ergo radicis xirtui salvatur in ramis, ct fundamentum in toto aedificio invenitur, totus sermo hic Domini, superaddens praecepto de homicidio, extra homicidii genus non est, ad quod omnit proximi laesio reducitur. Enkum est ergo quod solum recitando legem veterem sit dc homicidio sermo ibi; quoniam, superaddendo praecepto dc homicidio, ct quantae culpa sit appetitus interior ct signum ct verbum iniuriosuni in proximum aperiendo, quam gravissimum sit homicidium. apertissime manifestavit.

sed odium appetit absolute malum alicuius, inquantum huiusmodi; invidus autem appetit malum alterius propter appetitum propriae gloriae; sed iratus appetit malum alterius sub ratione iustitiae. Ex quo patet quod odium est gravius quam invidia, ct invidia quam ira: quia penis est appetere malum sub ratione mali quam sub ratione boni; et peius est appetere malum sub ratione boni exterioris, quod est honor vel gloria, quam sub ratione rectitudinis iustitiae.

Sed ex parte boni sub cuius ratione appetit iratus malum, convenit ira cum peccato concupiscentiae, quod tendit in aliquod bonum. Et quantum ad hoc etiam, absolute loquendo, peccatum irae videtur esse minus quam concupiscentiae: quanto melius est bonum iustitiae, quod appetit iralus. quam bonum delectabile vel utile, quod appetit concupiscens. Unde Philosophus dicit, in VII *Ethic.* * quod *incontinens concupiscentiae est turpior quam incontinens irae*.

Sed quantum ad inordinationem l quae est secundum modum irascendi, ira habet quandam excellentiam, propter vehementiam et velocitatem sui motus: secundum illud *Proverb.* xxvn * *fra'^ non habet misericordiam, ncc erumpens furor: d impetum concitati spiritus ferre quis putent?* Unde Gregorius dicit, in V *Moral.* * */rae suae stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se praepedit, facies ignescit, exasperantur oculi, ct nequaquam recognoscuntur noti: ore quidem clamorem format, sed sensus quid loquitur, ignorat*.

Ad primum ergo dicendum quod Chrysostomus loquitur dc turpitudine quantum ad gestus exteriores, qui proveniunt cx impetu irae.

Ad secundum dicendum quod ratio illa procedit

.) quod. – quia PBCFK.
quod irae... difficilius. – quod inter iram et insaniam nihil differt, led brevis quidam daemon est, immo quam qui daemonio

Mf.ranfur gravior P; pro ma^u autem st, mapii fl AFpC, autem l.

y) inordinationem. – ordinationem P.

gloria autem in genere boni utili* ct delectabili*. Et quiti honestum e.st simpliciter magis appetibile secundum sc, ideo vindicta est magis appetibilis secundum sc, gloria autem est magis appetibili* quoad nos. – Ad *primam* autem probationem in oppositum, conceditur quod vindicta est appetibilis propter gloriam ut finem, quoad nos: non in ic, quia honestum non ordinatur ad utile aut delectabile ut finem. Et negatur quod non e contra hoc est, quod gloria non est appetibilis propter vindictam. Immo optime gloria ordinatur ad vindictam perturbantium rcmpublicam ut vere finem. – Ad *secundam* probationem, negatur consequentia. Quin cum hoc quod vindicta sit mulum poenae alterius, stat quod in se sit melius quam gloria: utpote bonum honestum. ct gloria non. – Ad *tertiam* probationem dicitur quod falsissimum est quod vindicta nunquam est bona nisi propter circumstantiam. Quoniam secundum scipsnm est dc genere bonorum: ut nunc nunc ’ patebit.

VI. Ad *secundum dubium* - dicitur: – ut superius patet in qu. 1 x x x, apud Tullium, Andronicum ct Auctorem vindictio pars iustitiac est, ac per hoc, secundum sc bonum honestum. Consonatque hoc sacro Eloquio, in quo Deu» vindictam sibi reservat ♦, tanquam netum bonum ct excellentem: ct sancti martyres inducuntur vindictam pe- (ere α Deo -, qui non nisi bonum petere possunt. Hinc enim habetur quod ad significandum honestum bonum non oportet supra vindictam apponere quod sit iusta, sed sat est dicere *vindictam*: quoniam secundum sc signifient opus iustitiac. Et ideo in littera non nisi quandoque, ut legentes advenenter intelligent, adiungitur ly *iusta*. Cum igitur dicitur quod aliquid appetitur -tub ratione vindictae, perinde est ac si diceretur quod appetitur sub ratione vindictae iustac. Iniusta namque vindicta non est proprie vindicta: sicut ncc indecens gratiarum actio est gratiarum actio. Est enim ly *iniusta* conditio diminuens vindictam , quae opus significat iustitiac.

Et cx his ud primum obicctioncm dicitur quod, quuntumcumque quis sciat punitionem quam vult facere esse iniustam, quia tamen appetit illam ut vindictam , hoc est ut debitam a »c tali, qui cum parvipendit vel secundum rem vel secundum apparentiam, ideo appetit malum sub ratione iusti. Scientia enim iniustitiac stat cum ignorantia electionis: sicut cum qui» sciens fornicationem esse peccatum, fornicatur, ct errat appetendo malum sub ratione boni praeferendi pro tunc bono honesto, immo Deo.

Ad secundam dicitur quod, ut patet cx ratione irae ns-signata ab Aristotele -, impossibile est iratum esse, univoce loquendo, nisi propter veram vel apparentem parvipensionem. Et in casu posito manifeste est apparens parvipensio passiva dum alicui negatur obsequium ad mala: apparet enim quod minus ametur, quod malus aestimetur, quod non tanti fiat ut propter sc sit committendum malum, etc. Unde ridiculum est negare in huiusmodi apparentem parvipensionem.

VII. Ad *tertium dubium* - dicitur quod intentio Auctoris est quod, comparando iram concupiscentiae non quantum nd substrata, seu materialiter appetita, puta concubitus ct malum poenae, sed penes ratione* formales bonorum ad quas primo et formalitcr respiciunt haec vitia , quod ira est minus mala: quia ira respicit formalitcr bonum honestum, quia sub ratione vindictae appetit quidquid appetit; concupiscentia respicit formalitcr bonum delectabile, quia sub rntionc delectabilis appetit quidquid appetit.

Ad *primum* ergo in oppositum, conceditur quod delectatio in malo alterius est peior. Sed falsum est quod iracundus, ut respicit formalem rationem sui obiccti, delectetur in malo alterius. Immo, ut sic, delectatur in bono iustitiac apparenti» sibi tunc. – Ncc obstat quod sciat illum esse iniusram: ut patet cx dictis -. – Ncc est verum quod delectari in vindicta sit delectari in nudo ulterius. Quoniam vindicta bonum sonat: licet alterius habeat poenale malum annexum.

Ad *secundum* dicitur quod in casu illo secundus procul dubio magis peccat. Sed non cx hoc quod ira ex parte boni importati in vindicta sit peior concupiscentia cx pane boni delectabilis: sed cx hoc quod peccat utraque defor-

mitate, scilicet adulterii et iracundiae; primus in sola peccat concupiscentia.

Ad *tertium* dicitur quod procul dubio homicida per iram magis peccat quam adulter, simpliciter loquendo. Sed cx hoc non habetur aliquid contra Auctorem. Quia cum hoc stat quod cx parte boni sub cuius ratione homicida per iram appetit occidere, minus peccat quam adulter cx parte boni sub cuius ratione appetit adulterari: quia illud bonum est honestum, hoc delectabile. Et sic delectatio irati talis est simpliciter peior quam delectatio tali» concupiscentis: sed non est peior cx parte formalis boni. Nec est peior delectatio iracundi simpliciter ct absolute quam delectatio concupiscentis simpliciter ct absolute: sed tali* In-eundi peior est quam talis concupiscentis. Ac per hoc, nihil contra Auctorem dicitur Quia non dc tali aut tali iracundo ct concupiscente, sed dc iracundo ct concupiscente in comuni absolute, secundum suam speciem seu genus, loquitur. sicut comparavit iracundiam invidiae ct odio simpliciter et absolute, et non tali vel tali *. Et in hoc firma pedes tuos, quia solido inniteris fundamento, ct formali doctrinae ac eloquto. Et per hoc ridiculo fient omnes casus, utpote extra propositum: quia nd tale vel tale declinant casus.

VIII. Ad *quartum dubium* - dicitur quod Auctor intendit quod ira quoad inordinatum motum est gravius peccatum, non simpliciter tamen, sed secundum quid. Et hoc significat per illa verba: *habet quandam excellentiam*. Ita quod ipsa vehementia ct velocitate motus augetur gravitas peccati irae, secundum quid tamen. Neutro ergo modo a Martino allato est praecise exponendus Auctor, sed ut dictum est. Est siquidem ira cx vehementia ct velocitate gravior ct quoad nocumenta, qunc facilius cx irae impetu possunt sequi, puta contumelia*, percussiones, homicidia; ct quantum ad nocumenta in propria persona, quia aufert homini rationem; et quantum ad turpitudinem exteriorum gestuum. Et praeter haec, est secundum se maiori* inordinationis: cx hoc ipso quod vehementia ct velocitas nat* sunt reddere actum appetitus mugis exorbitantem. Es enim quae extra fiunt, attestari videntur exorbitnntiac interiori ipsius motus appetitus irascibilis, qui est actu* corporis, ct in corpore cum transmutatione corporali fit, ac per hoc cx vehementia ct velocitate magis exorbitans fieri natus est.

Ad obicctioncm ergo in oppositum, negatur minor, scilicet quod irn cx vehementia ct velocitate diminuatur. Et nd *primam* probationem dicitur quod peccat *secundum non causam ut causam*. Nam quod occisor cx ira statim magi* ab homine excusetur quam occisor cx ira post tempus, non propterea est quia motus irae in primo sit minus gravis aut deordinatus: sed quia non cx maturo consilio et de liberatione primus occidit. Ita quod excusatio ct accusatio horum consistunt in negatione ct affirmatione maturi et deliberati consilii, quae spectant ad modicum ct magnum tempus: et non ex maiori sci minori deordinationc motus irae. Stat enim quod vehementior sit motus irae in occidente post duos menses quam in occidente statim: ct tamen minus excusatur, quia cx maturo consilio occidere praesumitur.

Ad *secundam* probationem dicitur quod, data maiore in his quae causantur mere naturaliter, negatur minor: quia cx negligentia spiritus causatur motus irae tnm vehemens ct velox. Potest namque ct debet superior animae par» reprimere haec: ct non reprimendo auget, non minuit peccatum.

Ad *tertiam* similiter dicitur, concessa maiore dc mere naturaliter causnntibus ignorantium ct obscuritatem, quod falsa est minor in opposito. Quoniam ignorantia ct obscuritas in ira consequuntur, non praecedunt appetitum inordinatum. Ex hoc autem i.im didicimus, in qu. civi. art. 3, ad 1, non minui, sed gravari peccatum.

IX» In eodem articulo quarto dubia adhuc duo occurrunt. *Primum* est, quomodo invidia in littera ponatur vitium respectu mali proximi, cum secundum venuum sit respectu boni. Est enim tristitia alieni boni quasi diinutivi propriae excellentiae.

• Nam. mç.
• Num n.

nm, Ver», «p, jJAtom.ap tu.
’4pc,’ap. »1,

• KSH. iib. u,

• Num. m

• \um *

•

*NuI iv

• itu. t

• IblX. c

• Ver»

• x.tne»
//— . e
•I W>.
u»

•Loc cii

• Ih:d.

• Ibl d.

• tu
lib. II <
l

• 1·it~,-
irt *L

• C

Secundum est: Quomixlu differunt membra distinctionis in littera positae: scilicet, ira cx parte appetibilis, cum comparatur invidiae ct tristitiae; et ex parte boni, cum comparatur concupiscentiae? Et est ratio dubii quia utrobique appetibile ipsius irae consideratur cx parte sui formalis, quod est bonum vindictae, ut patet in littera.

Ad primum dubium dicitur quod, licet invidia sit boni formalilcr, est lumen mali virtualitcr. Nam dolor dc bono alterius infert voluntatem mali illius. Qui enim dolet quod alter sit dives, vellet quod haberet malum oppositum, scilicet privationem divitiarum.

Ad secundum dubium dicitur quod illa membra differunt absolute, ct relative. Absolute quidem, quin in prima comparatione sumitur irae appetibile integrum, scilicet compositum cx malo ct bono, ut includit malum poe-nae ct bonum vindictae*, in secunda autem comparatione sumitur tantummodo pro bono. Relative vero, quia primo lit comparatio ad vitia quae sunt respectu nudi proximi, dum ira refertur ad invidiam ct odium: in secundo autem confertur ira concupiscentiae inquantum est respectu boni.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SPECIES IRACUNDIAE CONVENIENTER DETERMINENTUR A PHILOSOPHO

nom »

I* II*, qu. tin, art. ft; IV *Ethic.*, locet. rat.

quintum sic PROCI DITUR. Videtur quod inconvenienter determinentur species iracundiae a Philosopho, in IV *Ethic.*, .

Ubi dicit quod iracundorum quidam sunt *acuti*, quidam *amari*, quidam *difficiles* sive *graves*. Quia secundum ipsum ♦ *amari* dicuntur *quorum ira difficile solvitur ct multo tempore manet*. Sed hoc videtur pertinere ad circumstantiam temporis. Ergo videtur quod etiam secundum alias circumstantias possunt accipi aliae species irae

2. Praeterea, *difficiles*, sive *graves*, dicit * esse *quorum ira non commutatur sine cruciatu vel punitione*. Sed hoc etiam pertinet ad insolubilitatem irae. Ergo videtur quod idem sint *difficiles* et *amari*.

3. Praeterea, Dominus. Matth. v *, ponit tres gradus irae, cum dicit. *Qui irascitur fratri suo; et, qui dixerit fratri suo, Raca; et, qui dixerit fratri suo, Fatue*. Qui quidem gradus ad praedictas species non referuntur. Ergo videtur quod praedicta divisio irae non sit conveniens.

Sed contra est quod Gregorius Nyssenus dicit * quod *Ires sunt irascibilitatis species*: scilicet *ira quae vocatur fellea*; et *mania* \ quae dicitur insania; et *furor*. Quae tria videntur esse eadem tribus praemissis: nam *iram felleam* dicit esse *quae principium et motum habet*, quod Philosophus * attribuit *acutis*; *maniam* * vero dicit esse *iram quae permanet et in vetustatem devenit*, quod Philosophus * attribuit *amaris*; *furorem* autem dicit esse *iram quae observat tempus in supplicium*. quod Philosophus * attribuit *difficilibus*. Et eandem etiam divisionem ponit Damascenus, in II libro *. Ergo praedicta Philosophi distinctio est conveniens L

Respondeo dicendum quod praedicta distinctio potest referri vel ad passionem irae, vel etiam ad ipsum peccatum irae. Quomodo autem referatur ad passionem irae, supra * habitum est, cum de passione irae ageretur. Et sic praecipue videtur poni a Gregorio Nysseno et Damasceno *. Nunc autem oportet accipere distinctionem ha-

rum specierum secundum quod pertinent ad peccatum irae, prout ponitur a Philosopho.

Potest enim e inordinatio irae ex duobus attendi. Primo quidem, ex ipsa irae origine. Et hoc pertinet ad *acutos*, qui nimis cito irascuntur, et ex qualibet levi causa. – Alio modo, ex ipsa irae duratione, eo scilicet quod ira nimis perseverat. Quod quidem potest esse dupliciter. Uno modo, quia causa irae, scilicet iniuria illata, nimis manet in memoria hominis: unde ex hoc homo diutiusnam tristitiam concipit; cl ideo sunt sibi ipsis graves et *amari*. – Alio modo contingit ex parte ipsius vindiciae, quam aliquis obstinato appetitu quaerit. Et hoc pertinet ad *difficiles* sive *graves*, qui non dimittunt iram quousque puniant.

Ad primum ergo dicendum quod in speciebus praedictis non principaliter consideratur tempus: sed facilitas hominis ad iram, vel firmitas in ira.

Ad secundum dicendum quod utrique, scilicet *amari* et *difficiles*, habent iram diuturnam, sed propter aliam causam. Nam *aman* habent iram permanentem propter permancnliam tristitiae, quam interius ‘ tenent clausam: et quia non prorumpunt ad exteriora iracundiae signa, non possunt persuaderi ab aliis, nec ex seipsis recedunt ab ira, nisi prout diuturnitate temporis tristitia aboletur, et sic deficit ira. – Sed in *difficilibus* est ira diuturna propter vehemens desiderium vindictae. Et ideo tempore non digeritur \ sed per solam punitionem quiescit.

Ad tertium dicendum quod gradus irae quos Dominus ponit, non pertinent ad diversas irae species, sed accipiuntur secundum processum humani actus. In quibus primo aliquid in corde concipitur. Et quantum ad hoc dicit: *Qui irascitur fratri suo*. – Secundum autem est cum per aliqua signa exteriora manifestatur exterius, etiam antequam prorumpat in effectum. Et quantum ad hoc dicit: *Qui dixerit fratri suo, Raca*, quod est intericclio irascntis. – 'fertius gradus est quando peccatum interius conceptum ad effectum perducitur. Est autem effectus irae nocumentum alte-

1 IV

B

*Nc9<» Jr.Var
cip. 11»,
al hb. IV, cap,
irr

*Loc Gi.n *.9.
?

• Bid., n. 10

* IhA n II

• be IU* *Urik*
Ub. II ap XI.
T

MI⁴. q «.fl,
8.

• (j *rg. «Srrf

t

3) *manta*. – *inania* BEFKpC, inani pA.
maniam. – *inaniam* BEFKpC ci a, *manient* H, ut no» G.
γ) «f *cunvncicns*. – non *at* *inconvenient* Pa.
B) *enim*. – *autem* P

<) *interim*, – *inter viKora* P.
Q *digeritur*. – *dirigitur* AEpK, *digeretur* *diriguntur* (... *quief. cunt*) I).

rius sub ratione vindictae. Minimum autem nocumentorum est quod fit solo verbo. Et ideo quantum ad hoc dicit: *Qui dixerit fratri suo, Fatue*.

Et sic palet quod secundum addit supra primum, et tertium supra utrumque. Unde si primum est peccatum mortale, in casu in quo Dominus loquitur, sicut dictum est *, multo magis

alia. El ideo singulis eorum ponuntur correspondentia aliqua pertinentia ad condemnationem. Sed in primo ponitur *iudicium*, quod minus est: quia, ut Augustinus dicit *, *in iudicio adhuc defensionis locus datur*. In secundo vero ponit *concilium* ^{Q; u}; in quo *indices inter se conferunt quo supplicio damnari oporteat*. In tertio ponit *gehennam ignis*: quae est *certa damnatio*.

η) *concilium* – *comiltum* PACHKlu».

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo quinto eiusdem centcsimaequinquagesiniacoctavae quaestionis, dubium occurrit, quo pacto distinctio in littera posita ex Aristotele, sit distinctio specifica peccatorum irae. Et est ratio dubii quia peccata distinguuntur specie per obiecta formaliter distincta. Mac autem irae non ex parte obiecti distinguuntur: sed, ut in littera dicitur, prima species attenditur ex parte originis; secunda ex parte dumtionis causae, tertia ex pane duration!* ipsius vindictae. – Similiter ncc facilitas ncc firmitas hominis ad irum sc tenet ex parte obiecti, sed subiecti.

Ad hoc dicitur quod distinctio ista est distinctio specifica peccatorum irae, et ex parte obiecti habet diifcrentius formules. Quae etsi non sint explicatae, possunt facile explicari. Omnis enim circumstantia seu conditio obiecti per scipsam sufficiens ad movendum appetitum nd inordinatum motum irne, constituit unam spectem: ut superius *, cum de spccicibus gulae ageretur, patet. Dico autem *per scipsam*, hoc est, non ut pars subieclivn vel intcgralis alterius: quia tunc non ipsa, sed illud cuius est pars, esset constitutum speciei. Sed ad inordinatum motum irae per sc sufficienter movet in primis vindicta indiscusse apprehensa; deinde, vindicta ut ablative tam ingentis tristitiae de parvipensione; et demum, vindicta ut expletiva appetitus aliter insatiabilis. Et primum constituit *acutos*, secundum *amaros*, tertium *difficiles*. Ergo.

Declaro singula. SuffICIENTER in primis ad inordinatum irae motum movet indiscussio ipsa propositi vindictae: quoniam ipsa indiscussio propositi natn est inordinationem causare. Et propterca *acuti*, inexpectata discussione, moventur appetendo inordinate vindictam. – Quantum quoque in nobis \im habeat concepta tristitia de parvipensione, experimur: ac per hoc, vindicta ut amotiva talis tristitiae, speciale motivum est ad inordinatum irae motum. Sic autem moventur *aman*, qui cruciantur ex tristitia concepta, donec illa durat. Quoniam, illa per temporis diuturnitatem attrita, iam vindicta non habet amplius talem appetibilis rationem, scilicet ut amotiva tristitiae; quoniam tristitia non est amplius. – Sed et *difficiles*, quia insatiabiliter appetitum habent fixum in sola vindictae exccutione, non aliunde moventur. Nam ex hoc ipso moventur ad inordinatum irae motum, quod sola expletionem vindictae satiabiles sc exhibent. Et propter hoc, incurabilis omnino horum furor est.

Et quia huiusmodi distinctio ex obiectis annexam habet distinctionem penes facilitatem et firmitatem hominis ad iram, sicut distinctio specifica inter habitum et dispositionem ex obiectis annexam quoque habet distinctionem penes facilem et difficilem mobilitatem in subiecto, ideo neutra alteri praejudicat.

II. In responsione ad tertium eiusdem articuli quinti, dubium occurrit ex Martino, in 1 qu. de iracundia . ubi, «ou oofldfit. j. rccjuw jlûc ^sponsione, subdit: Haec dicta pulchra sunt:

in istis tribus irae gradibus est idem praecise et adaequate actus interior: vel non. Si sic» sequitur quod sicut tertius facit reum gehennae ignis, ita secundus et primus. Et patet sequela: quin secundum solum actum interiorem attenditur meritum vel demeritum, et illius quantitas. – Si non. ergo non bene distinguitur a Thoma, sed debuit primo distinguere per actus interiores.

Secunda, quin vel primus gradus habet exterius nocumentum pro obiecto sel non. Si sic, ergo facit dignum gehenna. – Si non, ergo distinguitur specie a tertio, qui habet nocumentum exterius pro obiecto.

Tertio, quin quod dicit, *reus erit iudicio*, aut intclligitor de iudicio humano: vel divino. Si de humano, aut hoc in foro exteriori: aut interiori. Non exteriori: quia in primo nihil exterius apparet, ncc signum ncc nocumentum. – Non interiori: quia in tali foro non debemus nos defendere, sed potius accusare. – Non divino, quia ibi nullus est *defensionis locus*, cum ibi nihil accusetur nisi culpabile.

111. Ad *primum* horum dicitur quod non est omnino idem praecise et adaequate actus interior in istis tribus gradibus. Quoniam in primo est uctus interior secundum sc; in secundo, actus interior et secundum sc. et ut ratio exterioris indignationis; in tertio vero, ut rutio exterioris iniuriac. – Et cum contra arguitur, *Ergo non bene distinguitur a Thoma*: negatur sequela. Et ad probationem, quod debuit per acius interiores distinguere: respondetur quod, dum Auctor distinxit gradus *penes progressum humani acius*, scilicet, *in corde*, etc., satis docuit diversitatem interiorum actuum nunc declaratam.

Ad *secundum* dicitur quod primus gradus habet exterius nocumentum pro obiecto quoniam, ut Auctor dixit ., Dominus loquitur de ira homicidii, seu gravis laesionis. – Et cum contra arguitur. *Ergo primus gradus facit reum gehennae ignis*: negetur sequela. Quoniam non ex hoc quod exterius nocumentum est obiectum, ponitur gradus tertius reus gehennae, sed ex hoc quod exercet exterius nocumentum, dicendo, *Fatue*; quod non fit in primo gradu, ubi nocumentum non excreetur.

Ad *tertium*, quod est non tam contra Auctorem quam contra Augustinum, dicitur quod, proprie et formaliter loquendo, non est ibi sermo de iudicio divino aut humano determinate, sed de iudicio absolute. Ita quod ex illis tribus gradibus in processu poenae, intendit ostendere progressum culpa in peccato irae. Et propterca Augustinus, quia post iudicium remanet *defensioni locus*, 'minimum ibi poenae gradum posuit: et sic de aliis. – Ex quibus patet quod iste homo debebat reverenter auctoritatem Augustini, si sibi non placebat, saltem silentio pcrtransire. Factumque est ut. dum *ponit os in caelum*9, etiam Glossam * dicentem quod hae poenae ad *diversas mansiones damnationis aeternae* spectant, absque *aeternitate*

•A4 obwct. J»
«ou oofldfit. j.

• P». IW:., **»».

e»p. «. *?»» U

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM IRA DEBEAT PONI INTER VITIA CAPITALIA

i' U*, qu tixit, <rt >; /Λτ /α'ο. qu \ui irt. »; qu. w. *n. 5.

*»D SEXTUM SIC PROCEDITUR. VidciUT quod non ^heat PTM,nccr copta-
lftia. Ira enim ex tristitia nascitur. Sed tristitia est vitium capitale, quod dicitur acedia. Ergo ira non debet poni vitium capitule.

2. Praeterea, odium est gravius peccatum quam ira. Ergo magis debet poni vitium capitale quam ira.

• V<» n.
♦ Ori

3. Praeterea, super illud *Proverb*, xxix *, Fīr *iracundus provocat rixas*, dicit Glossa ' : *lanua est Omnium vitiorum iracundia: qua clausa, virtutibus intrinsecus dabitur quies; aperta, ad omne facinus annabitur animus*. Nullum autem vitium capitale est principium omnium peccatorum, sed quorundam determinate. Ergo ira non debet poni inter vitia capitalia.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI JZor*al.* *, ponit iram inter vitin capitalia.

Respondeo dicendum quod, sicut ex praemissis * patet, vitium capitale dicitur ex quo multa vilia oriuntur *. Habet autem hoc ira, quod ex ca multa vilia oriri possint, duplici ratione. Primo, ex parte sui obiccti, quod multum habet de ra-

tionem appetibilitatis: inquantum scilicet vindicta appetitur sub ratione iusti et honesti, quod * sua dignitate allicit, ut supra * habitum est. ΑΓιο απ.4 modo, ex suo impetu, quo mentem praecipitat ad inordinata quaccumque agenda. Unde manifestum est quod ira est vitium capitale.

Ad primum ergo dicendum quod illa tristitia ex qua oritur ira. ut plurimum, non est acediac vitium. sed passio tristitiae, quae consequitur ex iniuria illata.

Ad secundum dicendum quod, sicut ex supra * dictis patet, ad rationem vitii capitalis pertinet quod habeat linem multum appetibilem, ut sic propter appetitum eius multa peccata commit? tantur. Ira autem, quae appetit malum sub ratione boni, habet finem magk appetibilem quam odium, quod appetit malum sub ratione muli. Et ideo magis esi vitium capitale ira quam odium.

Ad tertium dicendum quod ira dicitur esse *ianua vitiorum* per accidens, scilicet removendo prohibens, idest impediendo indicium rationis, per quod homo retrahitur a malis. Directe autem et per se est causa aliquorum specialium peccatorum, quae dicuntur tiliae eius.

• QU CXVhl, MI
• OL CILTIU
• n 5; Ijc 9.n%;
»rt 4; I IP*;
3 LIUV» MT

x| qirtd – quia PDpG ct a

Coxnment/u'ia CanllnaliR Cuietani

In articulo sexto eiusdem quaestionis ccontesimaequinquagesimaeoctavae, dubium ex Martino, in qu. m * de Ira, occurrit, dicente: – Non placet mihi quod ait beatu» Thomas, quod ira ex pane aui obiecti, scilicet vindictae etc., habet quod multa vitia ex ca nascuntur. Quin ex «cx filiabus quas enumerat, nulla noscitur ex appetitu vindictae, sed ex impetu ct vehementia irae.

Ad hoc breviter dicitur quod Auctor in littera duas radices in ira ponit unde ex ca oriuntur vitia: alteram ex parte obiecti; alteram ex parte modi, seu impetus. Et propterca Murtinus erravit tripliciter. Primo, quis filiae irae oriuntur ex appetitu vindictae: ut in sequenti patet articulo. Secundo, quia Auctor non dicit quod ex appetitu vindictae omnia vitia sequuntur: sed indeterminate loquitur. Tertio, quia non tacuit Auctor quod multa oriuntur vitia ex ira ex parte impetus, etc.

II. in eodem articulo, in responsione ad primum, dubium ex Martino, ibidem ., occurrit, contra hanc solutionem dicente: – Haec solutio non mihi placet. Quia tristitia de iniuria illatu, secundum Aristotelem, in II *Rhet.* ., est ipsa ira. Et ideo, licet ex ista tristitia oriatur appetitus vindictae, non tamen ex ca oritur ira.

Ad hoc breviter dicitur quod falsum, primo, est quod apud Aristotelem tristitia sit ira: cum tristitia sit in concupiscibili, et ira in irascibili. – Implicat deinde contradi-

ctoria dicere quod inde oritur appetitus vindictae, ct non ira : cum ira, ut patet ex sua definitione dau ibi ab Aristotele. sit *appetitus vindictae*.

III. In responsione ad secundum eiusdem articuli, dubium ex Martino, ibidem*, occurrit, dicente – Haec solucio non placet mihi. Tum *primo*, quia solum habet locum ubi est originatio ingenero causae finalis : quod non contingit de his quae ponit Thomas ex ira generari. – Tum *secundo*, quin oditor tantum appetit finem suum quantum iratus: licet non habeat ex se quod sit tantum appetibilis.

Ad hoc dicitur quod, quia originatio unde praecipue vitia dicuntur capitalia, est in genere cnusac finalis; ideo ex illa rationem reddere quare non odium, sed ira ponitur vitium capitale, non est ad particularia confugere, sed ad praecipuam radicem ct rationem attendere Falsum est autem, ut subsequenti patet articulo *, quod ca quae Auctor ponit ex ira oriri, non oriantur «x ipxa m genere causae finalis.

Ad secundum dicitur quod non est ud propositum. Quin non ad proportionalem similitudinem, sed absolute, inspiciendum est quid est megis appetibile, ut statuatur vitium capitale. Alioquin, nullum erit capitule vitium, quin quodlibcl tantum proportionaliter appetit suum finem, quantum aliud appetit suum. Capitale enim vitium est cuius obicctum est absolute adeo appetibile ut ex eo multa oriantur vicia, etc.

• *Σ**·«««··

χ<·«ακ-ι »4»

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM CONVENIENTER ASSIGNENTUR SEX FILIAE IRAE

Supn. qu. irnit. art j, ed i; qu iu, <rt 7; />r Mafo, qu. tn. art. 5

• Ci A3l

SD SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod inconvenienter assignentur sex filiae irae, quae sunt *rixa*, *tumor mentis*, *contumelia*, *clamor*, *indignatio*, *blasphemia*. Blasphemia enim ponitur ab Isidoro * filiaris superbiae. Non ergo debet poni lilia irae.

2. Praeterea, odium nascitur ex ira: ut Augustinus dicit, in *Regula* *. Ergo deberet numerari inter filias irae.

3. Praeterea, *tumor mentis* videtur idem esse quod superbia. Superbia autem non est filia alicuius vitii, sed *mater omnium vitiorum*, ut Gregorius dicit, XXXI *Moral.* * Ergo tumor mentis non debet numerari inter filias irae.

Sed contra est quod Gregorius, XXXI *Moral.* *, assignat has filias irae.

Respondeo dicendum quod ira potest tripliciter considerari. Uno modo, secundum quod est in corde. Et sic ex ira nascuntur duo vitia. Unum quidem ex parte eius contra quem homo irascitur. quem reputat indignum ut sibi tale quid fecerit. Et sic ponitur *indignatio*. – Aliud autem vitium est ex parte sui ipsius: inquantum scilicet excogitat diversas vias vindiciae, ct talibus cogitationibus animum suum replet, secundum illud *lob* xv *: *Nunquid sapiens implebit ardore stomachum suum.* Et sic ponitur *tumor mentis*.

Alio modo consideratur ira secundum quod est in ore. Et sic ex ira duplex inordinatio procedit. Una quidem secundum hoc quod homo m modo loquendi iram suam demonstrat : sicut

dictum est * de eo *qui dicit fratri suo, Raca*. Et sic ponitur *clamor*: per quem intelligitur inordinata et confusa locutio. – Alia autem est inordinatio secundum quod aliquis prorumpit in verba iniurias. Quae quidem si sint contra Deum, erit *blasphemia*; si autem contra proximum, *contumelia*.

Tertio modo consideratur ira secundum quod procedit usque ad factum. Et sic ex ira oriuntur *rixae*: per quas intelliguntur omnia nocumenta quae lacto proximis inferuntur ex ira.

An primum ERGO dicendum quod blasphemia in quam aliquis prorumpit deliberata mente, procedit ex superbia hominis contra Deum se erigentis: quia, ut dicitur *Eccli.* x * *initium superbiae hominis aposlatare a Deo*; idest, recedere a veneratione eius est prima superbiae pars, et ex hoc oritur blasphemia. Sed blasphemia in quam aliquis prorumpit ex commotione animi, procedit ex ira.

An SECUNDUM DICENDUM quod odium, etsi aliquando nascatur ex ira, tamen habet aliquam priorem causam ex qua directius oritur, scilicet tristitiam: sicut e contrario amor nascitur ex delectatione . Ex tristitia autem illata quandoque in iram, quandoque in odium aliquis movetur. Unde convenientius fuit quod odium poneretur oriri ex acedia quam ex ira.

Ad tertium dicendum quod tumor mentis non accipitur hic pro superbia: sed pro quodam conatu sive audacia hominis intentantis vindictam, Audacia autem est vitium fortitudini oppositum.

3 delectatione. – dilectione PACJi.pK ct u.

Commentaria Cardinalis Caiotani

Ix articulo septimo ciuadcm quaestionis cntesimacquinquagesimucoctavac, dubia multa ex Martino, ubi supra ., occurrunt. *Primum* ., circa *indignationem* .-.: quod non bene exponitur in littera, scilicet quod sit *reputatio indigni quod sibi tale quid fecerit*. Primo, quia ita est defectus in multis. Nam aliquando iratus nihil dc hoc considerat, aliquando scit se hoc demeruisse quod nb eo laederetur: nihilominus irascitur. – Secundo, quia sic accepta indignatio non est filia irae. Probatur. Quin non omnis talis aestimatio est vitiosa: constat autem omnem actum vel habitum a Gregorio assignatum pro lilia irae, esse vitiosum.

Dubium secundum ♦ est circu *tumorem* .-.: quod etiam mele exponitur in littera. Quia *excogitatio viarum vindicandi* non pertinet ad filias, sicut nec vindicta: sed pertinet ad consilium vindicandi.

Deinde, pro istis duabus filiabus simul . Iratus quandoque profert signa indignationis voce, nutu, gestu : ct similiter signa suae praestantiae. Et ista non spectant ad rixam, contumeliam, blasphemiam aut clamorem. Ergo spectant ad indignationem ct tumorem mentis.

Dubium tertium " est circa *clamorem* *♦: quod etiam minus bene exponitur per *inordinatam et confusam locutionem*. Primo, quia reliquit quod est dc ratione clamoris vocalis, ct expressit quae nd eius rationem non pertinent-

4 be Ini qg. u)
• Cl eam u
44 CMdm i

• Q rum m.
44 Cone'ut i.

4 CJ num. <ii
AJ iJ rtra.

• Ct tuita iv
44 Conclu. a.

maxime si per inordinatam intelligit quoad prolationem, non quoad moralem inordinationem. – Secundo, reprehenditur ly *locutio*: quia clamor ille aliquando fit sine locutione. – Tertio quia, licet clamor definitus a Thoma ex ira oriatur, non tamen est satis generale nomen ad comprehendendum omnia quae per clamorem irae filiam doctores intellexerunt.

Dubium quartum * est circa *rixam* *** quod etiam male exponitur pro *omni nocumento quod facto proximis inferitur ex ira*. Quia nullus actus proprius alicuius vitii capitalis, sive sit actus interior sive exterior, ponitur filia illius vitii. Sed rixa, sic sumpta, significat aerum exteriorem irae: quin appetens vindictam facit eam nocendo proximo. Ergo rixa, sic accepta, non est filia irae.

Dubium quintum * est circa *contumeliam* et *blasphemiam* . quod male utramque Auctor definivit per *verba*. . i>xv j distinguendo eas contra iniurias quae consistunt in facto. Quoniam contumelia etiam consistit in lacto: ut patet si quis signum meretricium poneret in ostio matronae. Et similiter blasphemia consistit in facto; ut patet si quis imaginem Crucifixi ex ira conculcaret.

Dubium sextum . est circa omnes istas sex filias irae .c * quod oriuntur ex ira non iu genero causae finalis. Sed quia non probat, ideo non ntfero aliquid probationis.

• AJ G
ML . *T
• Utf
Y4A 3

• Ar
Uk III
■ u< t
X.O»»
Noe..*

• *a* - * *fin* *Dubium septimum* ., non ex Martino, est quid Auctor varie in hoc articulo loquitur de *tumore mentis*. Nam in corpore articuli dicit quod importat *repletionem animi cogitationibus diversarum viarum vindictae*. In responsione 'ero ad tertium, didi quod signifient *conatum seu audaciam hominis intentantis vindictam*. Quomodo stant haec duo timui? Nunc audacia est in irascibili: cogitatione* vero sunt in ratione aut cogitative,

• α « » *Dubium octavum* * eat rursus circa *indignationem* : quoniam est potius mater quam filia irae. Quod sic patet. Aestimare eum qui me parvipendit dignum poena, praecedit iram : quoniam hinc ego irascor contra cum, hoc est, appeto vindictam illius. Sed dictam aestimationem antecedit alui aestimatio, scilicet aestimare eundem quod indignus est quod talia egerit: num prius naturaliter aestimo indignitatem eius respectu actionis suae, quam dignitatem eiusdem respectu passionis a me, quoniam illa est causa istius. Ac per hoc, aestimatio indigni ad inferendum mihi iniuriarum, est mater, non filia irae. Et tamen in littera ponitur filia irae.

II. Ad *primum dubium*, de indignatione, respondetur quod accidit propterea detectus, quia non semper iram comitatur indignatio. Nam constat quod non semper iram sequitur blasphemia: et tamen acceptatur illius filium. Nihil igitur obstat indignationi ad hoc quod sit irae filia, si non semper iram comitetur: quia filiae vitii capitalis non sunt pedissequae inseparabiles a matre.

Et per hoc potest excludi quod dicitur de sciente se demeruisse. – Sed melius excludi videtur per superius* dieu scilicet quod nescit, ignorans electionis, se demeruisse tantum ab illo, nunc, etc., qui irascitur; licet sciat in universali, aut in habitu, aut speculative, quod demeruit. Non enim contra moveretur per iram, si apprehenderet omnino se demeruisse, sed toleraret, irascibilis enim apprehenso movetur.

Quod verum secundo loco obiicitur, quod indignatio non est semper vitiosa, negatur. Nani sicut contumelia semper est vitiosa, formaliter sumpta, ita indignatio formaliter sumpta quoniam importat inordinatam incitationem de indignitate proximi, sicut contumelia inordinatam ablationem honoris per verba. Quamvis utrumque horum materialiter possit sine peccato esse sicut Paulus*: *O insensati Galatae!* et Dominus *: *O stulti, et tardi corde ad credendum!* Hoc enim modo posset sine peccato quis aestimare iniurantem indignum quod tamen fecerit : sicut de facto sic iudicat confessor, et ipsemet poenitens.

III. Ad *secundum dubium* dicitur quod iste homo accipit quasi impertinens, et omisit id quod formale est in doctrina Auctoris. Num quia *tumor mentis* metaphoricum nomen est. Auctor a repletionem, quae quasi tumorem facit, exposuit tumorem mentis, dicendo quod consistit in repletionem animi, cum scilicet ex appetitu vindictae repletur inimus superfluis cogitationibus diversarum viarum ad vindictam. Et iste bonus homo omisit repletionem, et videlicet solam excogitationem se contulit. Quocirca dicendum est quod huiusmodi repletio animi intelligitur per tumorem mentis. – Nec obstat quod hoc spectat ad consilium. Immo hoc confert: quia *mens* partem apprehensivam animae sonat: ac per hoc, dicendo *tumorem mentis*, dicimus repletionem partis apprehensivae, ad quam consui spectare consilium. – Nec est verum huiusmodi consilia non esse filias irae. Quoniam *consilium est de his quae sunt ad finem* *, et oritur ex fine, scilicet vindictae appetitu. – Et propterea falsissima est similitudo quod sicut vindicta non spectat ad filiam irae, ita nec consilium de viis vindictae: quoniam illa est finis, hoc est ad finem; et ideo illa mater, istud filia est.

Ad id vero quod contra in dictas duas filias, scilicet indignationem et tumorem, simul obiicitur: respondetur quod iniuriarum gestus seu motus aut nutus spectant ad clamorem; ut in littera dicitur de dicente fratri suo, *Raca*. – Quod autem aliquis se praeferat in corde vel in verbis proximo cui est iratus, spectare videtur potius ad matrem irae, quae est superbia, quam ad filiam eius; quoniam ira ex superbia qua quis non suffert parvipendi, nascitur. Potest etiam pertinere quandoque ad tumorem mentis, hoc

est audaciam, quae filis irae ponitur: ut in calce huius articuli exponitur.

IV. Ad *tertium dubium*, de clamore, dicitur quod Auctor non omisit necessaria: et quod per *inordinatam locutionem* manifestavit *c non ad inordinatam prolationem arctare, cum expresse det exemplum de dicente *Raca*, ubi non prolationi», sed moris est inordinatio. – Quod vero capit iste, quod usus est *locutionis* vocabulo' debuit advenire quod in principali oris officio, quod est loqui, denominationem fieri consonum est; maxime apponendo ly *confusam*, et exemplum de interlectionibus. Unde negatur quod clamor sic definitus», scilicet per *inordinatam et confusam locutionem*, sit minus adaequatus intentioni doctorum. Nam omnia comprehendit, sane intelligendo cum reductione scilicet secundariorum ad principalia, puta modos clamandi vel inordinationem vel confusionem, et non-locutionem ad locutionem. Nec hoc est novum, sed consuetum apud illustrium virorum doctrinas.

V. Ad *quartum dubium*, de rixa, dicitur quod optime ab Auctore exponitur: et quod nocere facto proximi» non est actus proprius irae, sed est actus proprius alterius vitii, scilicet inimitiae, cuius proprium est auferre a proximo quod suum est. puta honorem, famam, libertatem, integritatem corporis, vitam, etc. Et huiusmodi actus iniustitiae sunt actus imperati nam ira, et ordinati ad finem irati, quod est vindicta. Et sic inferre nocumentum facto, quod est actus proprius iniustitiae, nomine rixae nuncupatum, positum est inter filius irae, quia ex appetitu vindictae movetur iratus vel huiusmodi actus exercendo* ad finem suum. Concessu ergo quod proprius actus non ponitur filia, negatur quod huiusmodi actus sint proprii actus irae: quia sunt secundum se proprii iniustitiae, et non sunt irae nisi quia assumpti ubi ira. Et cum dicitur, *appetens vindictam facit eam*, concedo : sed tamen sequitur, *Ergo facit eam per actum qui secundum se est proprius irae*. Sufficit namque quod actu* quem facit sit irati ut imperatus: et non oportet quod ait secundum ac irati. Sunt enim dicti actus secundum se iniusti ; et imperati ab ira.

VI. Ad *quintum dubium* dicitur quod mirum est de hoc homine quod opponat se contra definitionem contumeliae et blasphemiac per *verba*: cum constet hunc esse morem theologorum et philosophorum, scilicet principale exprimere et in principali subintelligere secundaria; sicut sacramentum matrimonii definitur per *verba*, et tamen nutibus, sine verbo, perficitur. In contumelia et blasphemiam principaliter verbo fiunt: sine tamen verbis fieri possunt. Et sicut non derogat doctrinae, veritati et auctoritati definisse matrimonii sacramentum per *verba*, quia principaliter fit per verba; ita non derogat in proposito, eadem ratione.

VII. Ad *sextum dubium* (quod est ultimum Murtini) dicitur quod omnes istae sex filiae oriuntur ex ira in genere causae finalis. Nam ex appetitu vindictae oritur magnificatio iniuriarum, quam significat indignatio; et repletio mentis cum audacia, quam significat tumor mentis; et blasphemia, ut patet, et contumelia et rixa et clamor; haec enim ordinantur ubi irato ad suum finem, qui est vindicta, et quodlibet eorum est secundum se malum.

VIII. Ad *septimum dubium* dicitur quod Auctor non loquitur varie de tumore: sed explicat tumorem mentis consistere non in sola parte apprehensiva, sed etiam in appetitive; ita quod in apprehensiva ponit repletionem, et in appetitive audaciam ; haec enim repletionem ad tumoris perfectionem ducit.

IX. Ad *octavum dubium*, de indignatione, dicitur quod ex parte irati, primo occurrit quod ille qui parvipendit meretur puniri, eo quod ipse parvipensus est ab eo: et sic adest appetitus vindictae. Et deinde iratus, considerando causam suae irae, scilicet iniuriarum sibi illatum, quia in huiusmodi considerationibus ingrossatur naturali progressu animus, magnificat iniurias sibi illatas; et ex parte personae quae intulit, tanto iniustiore putat quanto vel se innoxium, vel illum benefactorem vel benevolentem, vel neutrum, vel minus offensum, et si quid huiusmodi, ponderat ; et sic indignatur contra personam quoniam offendit. Ita

quod, pro quanto huiusmodi magnificatio iniuriuc in personum , quae respicit personam quae offendit, indignatio constituitur, respicit, dico, ct quoad partem apprehensivam, aestimando personam indignam ut offenderit me sic, etc.; et quoad partem appctitivam, appetendo illi ut tali. Est autem huiusmodi indignatio ct quoad cogitationem, ct quoad appetitum , filia irae: quiu ud finem vindictae ordinatur huiusmodi aestimatio ct appetitus. Sed apparet quod praecedat iram : quia causa sua, hoc est iniuria quae

ponderatur, praecedit iram. Et vide de his, si vis, art. 5 qu. xu *dc Malo*.

Argumentum autem in oppositum procedit dc ordine harum dignitatum secundum sc. Nostrum est enim cx pane irati considerare haec. – Quamvis dici possit quod indignitas personae ad miuriundum considerata in confuso, spectat ad causam, non filiam irae : sed eadem indignitas postmodum distincte consideratu, spectat ad indignationem quae est filia irae, modo dicto.

ARTICULUS OCTAVUS

utrum sit aliquod vitium OPPOSITUM IRACUNDIAE, proveniens ex defectu irae

Dr ,l/α/o. qu. xu, art. 5. oJ 3; IV *Ethic*,» lert. xin.

octavum sic proceditur. Videtur quod non sit aliquod vitium oppositum iracundiae, proveniens cx defectu irae. Nix*L2%il enim est vitiosum per quod homo Deo similatur. Sed per hoc quod homo omnino est sine ira, similatur Deo, qui *eunt tranquillitate* *Edicat* * Ergo non videtur quod sit vitiosum omnino ira carere.

2. Praeterea, delectus eius quod ad nihil est utile, non est vitiosus. Sed motus irae nd nihil est utilis: ut probat Seneca in libro quem fecit *ira* *. Ergo videtur quod defectus irae non sit vitiosus.

3. Praeterea, malum hominis, secundum Dionysium ♦ est *praeter rationem esse*. Sed, sublracto omni motu irae, adhuc remanet integrum iudicium rationis. Ergo nullus defectus irae vitium causai.

Sed contra est quod Chrysostomus dicit, *sufFer Matth*» *- *cum causa non 3 irascitur, peccat. Patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentiam nutrit, el non solum malus, sed etiam bonos invitat ad malum.*

Respondeo dicendum quod ira dupliciter potest mtelligi. Uno modo, simplex motus voluntatis quo aliquis non ex passione, sed ex iudicio rationis poenam infligit. Et sic defectus irae absque dubio est peccatum. Et hoc modo ira accipitur m verbis Chrysostomi, qui dicit ibidem: *Iracundia quae cum causa est, non est iracundia, sed iudicium. Iracundia enim proprie intelligitur comotio passionis: qui autem cum causa irascitur,*

ira illius non est ex passione. Ideo indicare dicitur. non irasci.

Alio modo accipitur ira pro motu appetitus sensitivi, qui esi cum passione et transmutatione corporali. El hic quidem motus cx necessitate consequitur in homine ad simplicem motum voluntatis: quia naturaliter appetitus inferior seqtiitur motum appetitus superioris, nisi aliquid repugnet. Et ideo non potest totaliter deficere motus irae in appetitu sensitivo, nisi per subtractionem vel debilitatem voluntarii motus. Et ideo ex consequenti etiam defectus passionis irae vitiosus est: sicut ct defectus voluntarii motus ad puniendum secundum iudicium rationis.

Ad primum ergo dicendum quod ille qui totaliter non irascitur cum debet irasci, imitatur quidem Deum quantum ad carendam passionis: non autem quantum ad hoc quod Deus cx iudicio punit.

Ad secundum dicendum quod passio irae utilis est, sicut ei omnes alii motus appetitus sensitivi, ad hoc quod homo promptius exequatur id quod ratio dictat Alioquin. frustra esset in homine appetitus sensitivus: cum lamcn *natura nihil faciat frustra* *.

Ad tertium dicendum quod in co qui ordinate agit, iudicium rationis non solum est causa simplicis motus voluntatis, sed etiam passionis appetitus sensitivi, ut dictum est*. Et ideo, sicut remotio effectus est signum remotionis causae, ita etiam remotio irae est signum remotionis iudicii rationis.

a *i.iuia* tiOH ~ coûtâtIva BEHpΛ , *vitia nan* D, «pat. rac. pE.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo eiusdem quaestionis cccesimaequinquagcsimaoctavac. nihil «d scribendum occurrit contra Senecam ct Tullium, nisi replicare superius * dictum: sci-

licet quod quoad cxcctionem punitionis, non debet homo esse sicut lex mortuu, sed *iustitia animata* *, utens organis b v. juvantibus a natura ad hoc datis, ut est ira.

• Aft- ». Cnr>.
r.ent II Q loci
Ori nUu*

b v.
·<α n
·L·.

QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMANONA

DE CRUDELITATE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Primo: utrum crudelitas opponatur clementiae»

Secundo: de comparatione eius ad saevitiam vel feritatem.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CRUDELITAS OPPONATUR CLEMENTIAE

An t.1 «; *u|>ra. qu. cvm, <trt. i. 4.

Si primum sic proceditur. Videtur quod crudelitas non opponatur clementiae. Dicit enim Seneca, in II *de Clement.* -, quod *illi vocantur crudeles qui excedunt modum in puniendo* quod contrariatur clementiae. Clementia autem non ponitur pars iustitiae, sed temperantiae. Ergo crudelitas non videtur opponi clementiae.

2. Praeterea, Iercm. vi * dicitur: *Crudelis est, et non miserebitur*: et sic videtur quod crudelitas opponatur misericordiae. Sed misericordia non est idem dementiae, ut supra * dictum est. Ergo crudelitas non opponitur dementiae.

3. Praeterea, clementia consideratur circa inflectionem poenarum, ut dictum est ' Sed crudelitas consideratur etiam in subtractione beneficiorum: secundum illud *Proverb.* xr : *Qui crudelis est, propinquus abiicit*. Ergo crudelitas non opponitur clementiae.

Sed contra est quod dicit Seneca, in II *de Clement.* *, quod *opponitur clementiae crudelitas, quae nihil aliud est quam atrocitas animi in exigendis poenis*.

Respondeo dicendum quod nomen crudelitatis a *cruditate* sumptum esse videtur Sicut autem ea quae sum decocta * et digesta, solent habere suavem et dulcem saporem; ita illa quae sunt cruda, habent horribilem et asperum saporem.

») crudilati. – crvdthlatr ABCFKpl., crudal 1. p) *icocla*. – £Ot4 Pj

Commentaria Cardintüi^ Caietani

In articulo primo quaestionis ccentesimaequinquagesimae nonae, dubium ex Martino, in quaestione de Crudelitate . occurrit, impugnante Auctorem in hoc quod crudelitas « *crudo* dicatur, propter asperitatem saporis. Tum quia crudelitas a *cruorc* immediate venit. Vel, si u *cruditate* venit, non propter saporem, sed propter cruoran dicitur, qui in crudis carnibus abundat.

Tum quia, alias, omne opus iracundiae esiet crudelitas. Quia in omni tali esi indigestio, et sapor asper, etc.

Ad hoc dicitur quod, quoad nominis derivationem, patet ex ipsa formatione vocabuli quod crudde α *crudo* datur. Ac per hoc, non nisi mediate a *eruaret* i quo *crudum* venit, dicitur. An autem *crudelitas* a *crudo* ratione *cruoris*, an ratione *cruditatis* appellata sil *unusquisque in suo sensu abundet*, modo in illam stuldtiam non incidat quod crudelitas solum respectu sanguineae poenae dicatur; quoniam live suspendio, rive submersione quis cneccet, crudelitatis vitium non ctfugit. Quia ergo utrumque dici potest; et ad designandum crudelitatis alfcctum, *cruditas* ipsa ratione indigesti et asperi saporis deservit: optime ex hac similitudine crudelitas declarata csl nb Auctore.

Ad secundam sero obicctionem. negatur sequela. Et nd probationem eius, negatur assumptum. Quoniam iracundia non ex animi asperitate, sed ex passionis vclociutc, ve-

hmcntia vel firmitate operetur: crudelitas vero cx animi asperitate. Unde illo. irasdbilem, istn voluntatem deformat, ut proprium subiectum.

II. In eodem articulo, in responsione ad primum, dubium ex Martino, ibidem *, occurrit, arguente contra. Per du|ccdcincin C(austeritatem animi intclliguntur ipsi habitus dementiae ct crudelitatis: aut aliquae dispositiones naturales ad actus. Non secundum quin extra propositum esset. Ergo primum. Sed contra. Omnis habitus pertinet ad eandem virtutem ad quam spectat suus netus proprius. Sed isti habitus non spectant nd iuititium ct iniustitiam. Ergo habent interiores actus qui ncc nd iustitiain ncc ad iniustiliam pertinent.

Ad hoc dicitur, praedistinguendo quod habitum habere interiorem actum sibi proprium, potest intelligi dupliciter. Uno modo, in genere naturae: puta aliquam molitionem ita suam quod illnmct non oportet quod informata sit altero habitu. Et sic falsum est omnem habitum habere operationem sibi propriam. Et nulla forte est volitio virtuosu quae duobus saltem habitibus non egeat. – Alio modo, in gcnrc moris. Et sic verum est quod omnis habitus habet actum sibi proprium ita quod, ut sic, hoc est ut informatus illo habitu, non est alterius habitus.

Ad argumentum ergo dicitur quod Auctor intclligit dc ipsis habitibus virtutis clementiae ct vitii crudelitatis. El cum dicitur, *Habitus et actus proprius ad candent spectant virtutem*, conceditur de actu in gcnrc moris. Et cum subditur quod isti habitus non spectant ad iuslitiam ct iniustitiam : conceditur quod non eunt habitus iustitiac et iniustitiac. Et cum infertur. *Ergo habent actus proprios qui nec ad iuslitiam nec ad iniustitiam pertinent*, respondetur quod habent actu» proprios in gcnrc moris qui, ut sic, ncc ad iustitiam nec ad iniustitiam pertinent* cum quo tamen stat quod illimet actus, in gcnrc naturae, udiunctam habent aliam moralitalem cx iustitia vel imustilia Verbi gratia, iste actus qu» est velle diminuere poenam nunc, hic. etc., secundum rectam rationem, est u clementia, pro quanto hoc velle cx animi lenitate procedit et isdem actus est ab aequitate, pro quanto ex voluntate conformi intentioni legislatoris procedit. Er similiter iste actus qui est velle sine modo punire, pro quanto cx austeritate est nnimi. crudelitatis est: pro quanto est ablativus invite u proximo quod suum est, iniustitiac est. Possunt enim virtues ct vitia in unum interiorem netum coire diversis ra-

tionibus: et non solum in unum actum exteriorem convenire.

III. In eadem responsione ad primum, duo dubia adhuc occurrunt ad hominem. *Primum* est quod *superexcessus poenarum, quantum ad id quod exterius agitur, pertinet ad iniustitiam*. Hoc enim adverratur supra dictis. Quoniam positu est differentia inter clementiam ct mansuetudinem, in «Π. i qu. ci.vu, quod mansuetudo est moderativa passionis irae, dementia autem est moderativa exterioris punitionis. Quomodo stant huee duo simul: scilicet quod exterior punitio hic non crudelitati, sed iniustitiac tribuatur, ibi vero dementiae ? Eadem enim ratio dc crudelitate et clementia est.

Secundum dubium est quia Auctor hic ponit crudelitatem directe opponi dementiae: ct tamen superius, in qu. evut, an. 2, ad 3, ponit crudelitatem ct oppositum vitium contraria, ut extrema medio, virtuti vindicationis. Quomodo stant ista duo simul? Impossibile namque est quod unum vitium sit extremum respectu duarum medietatum virtutis: quamvis possint esse plurima extrema cx una parte, secundum diverse tamen, respectu unius medii, ut dc extremis magnanimitatis apparet.

IV. Ad *prunum dubium* dicitur quod, quia medium relatum ad unum extremum induit reliquum ", ideo dementia, comparata ad mansuetudinem, induit quod esi institute, scilicet moderari exteriorem punitionem; ct relata ad justitiam, induit quod quasi est mansuetudinis, scilicet moderari interiorem actum. Et propterca oportet considerare ud quod propositum sermo fiat, el sane intelligcre quae dicuntur: ct sic cessabunt contrarietatcs. Secundum enim veritatem. punitio exterior ut diminuibilis cx animi lenitate, ad clementiam, ct ut augmentabilis ex animi austeritate, ad crudelitatem spectat: absolute autem, nd iuslitiam vel iniustitiam.

Ad *secundum dubium* dicitur quod, propter penuriam vocabulorum, *crudelitatis* nomine vocamus tam vitium oppositum vindicationi per excessum, quam etiam oppositum per excessum clementiae. Distinguuntur siquidem specie haec vitia quia crudelitas opposita clementiae, respicit punitionem ut augmentabilem ex animi asperitate; crudelitas sero opposita vindicatiapi, respicit punitionem immoderatam ut conferentem ad immunitatem personae vindicantis. Nam ct ipsa vindicationi», virtus sub tali ratione respidt moderatam punitionem, ut superius - patet.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CRUDELITAS A SAEVITIA SIVE FERITATE DIFFERAT

Supra. qu. exui, art. i. ad *.

D SECUNDUM SIC PROCEditUR. Videtur quod crudelitas a saevitia sive feritate non differat. Uni enim virtuti· cx una parle, vitium videtur esse oppositum.

Sed clementiae per superabundantiam opponitur ct crudelitas et saevitia. Ergo videtur quod saevitia ct crudelitas sint idem.

2. Praeterea, Isidorus dicit, in libro *Etymo!*. *, quod *severus dicitur quasi saevus et verus, quia sine pietate tenet iuslitiam*: et sic saevitia videtur excludere remissionem poenarum in indicatiis, quod pertinet ad pietatem. Hoc autem a dictum est * ad crudelitatem pertinere. Ergo crudelitas est idem quod saevitia.

3. Praeterea, sicut virtuti opponitur aliquod

vitium in excessu, ita etiam et in defectu: quod quidem contrariatur et virtuti, quae est m medio, et vitio quod est in excessu. Sed idem vitium ad delectum perlinens opponitur et crudelitati ct saevitiae, videlicet remissio vel dissolutio: dicit enim Gregorius. XX *Moral.* *: *Sit amor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans*. Si/ ;e-lus, sed non immoderate saeviens: sit pietas, sed non pius quam expediat parcens. Ergo saevitia est idem crudelitati.

Sed contra est quod Seneca dicit, in II *de Clement.* *, quod *ille qui non laesus P, nec peccatori ,c*? J irascitur, non dicitur crudelis, sedferus sive saevus*.

Respondeo dicendum quod nomen *saevitiae* ct *feritatis* a similitudine *ferarum* accipitur, quae

3) *autem*. – *etiam* ABCEFHKLj .

ji) *Lurtut* – *at iiriū*» PD.

T

%

• Cap » , o
S T» set.

au. W Π, α
ti. « il-STI
ka nm

• Qe A· C

■ai: osnck

• O no@.

• *Dia* -r l-
fWUfW l
r: IX
d.

II, ap is

• <J tkUM.

• Ct. Anrt
lār.- I» V|
» 0. ' >
>ct r ; . : İ
toc o:

• Q.
•*lnrCHNM
can: eoad

• Su» »

•
b Mil o
• « -S II»
N

cit quod vitiis bestialituti respondere possunt vitio aliqua directe eis opposita per defectum. Et ratio est quia in his quae extra humana sunt, sicut contingit bestialitas quia homo humano modo exceditur, ite contingit deficere ita ut rationis ordo totaliter non attendatur: puta si quis tam mansuetus sit ut secundum nullam rationem contra-movetur ud quodeumque. Talis enim dispositio peior quam bc-

stiulis videtur. Sed quia rarissime aut nunquam apparent huiusmodi vitia, et innominata sunt, ideo latere videntur. Attestatur autem his quod homines utriusque sexus nudos publice conversari communiter, ad bestiolituti vitium per defectum circa vestitum spectat: et comedere carbones aut calcem seu terram, nd bestiulitntis vitium per defectum a naturali cibo spectat.

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMA

DE MODESTIA

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

«a», TXeinde considerandum est de modestia *. Et
t y primo, de ipsa in communi: secundo, de
•Quoat singulis quae sub ea continentur ♦

Circa primum quaeruntur duo.
Primo: utrum modestia sit pars temperantiae.
Secundo: quae sit materia modestiae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MODESTIA SIT PARS TEMPERANTIAE

Supr^ qu. rxun; II &Nt., d»»t. xivr, qu. u, an. 1. ? : IIÇ di«t. sum, qu. u», ut, 3, qu 1.

e O PRIMUM SIC PROCEDITUR. VidetUF quod modestia non sit pars temperantiae. Modestia enim a *modo* dicitur. Sed in omnibus virtutibus requiritur modus: nam virtus ordinatur ad bonum: bonum
•Op «i ut Augustinus dicit, in libro *de Noma Magnificen-*
consistit in *modo, specie et ordine*. Ergo modestia est generalis virtus. Non ergo debet poni pars temperantiae.

« 2. Praeterea, laus temperantiae praecipue videtur consistere ex 3 quadam *moderatione*. Ab hac autem sumitur nomen modestiae. Ergo modestia est idem quod temperantia, et non pars eius.

•vmM. 3. Praeterea, modestia videtur consistere circa proximorum correctionem: secundum illud II *ad Tim.* n *: *Servum Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati*. Sed correctio delinquentium est actus iuslitiae vel caritatis, ut
•QB.ix»u«an supra * habitum est. Ergo videtur quod modestia magis sit pars iustitiae quam temperantiae.

a?. Sed contra est quod Tullius * ponit modestiam partem temperantiae.

ur' Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est temperantia moderationem adhibet circa ea in quibus difficillimum est moderari, scilicet circa concupiscentias delectationum tactus. Ubicumque

autem est aliqua virtus specialiter circa aliquod maximum, oportet esse aliam virtutem circa ea quae mediocriter se habent, eo quod oportet quantum ad omnia vitam hominis secundum virtutem regulatam esse: sicut supra * dictum est de *Noma Magnificen-*
tia est circa magnos sumptus pecuniarum, praeter quam est necessaria liberalitas, quae lit * circa mediocres sumptus. Unde necessarium est quod sit quaedam virtus moderativa in aliis mediocribus, in quibus non est ita difficile moderari. Et haec virtus vocatur modestia, et adiungitur temperantiae sicut principali.

T An primum ergo dicendum quod nomen commune quandoque appropriate his quae sunt infima: sicut nomen commune *angelorum* appropriate infimo ordini angelorum. Ita etiam et *modus*, qui communiter observatur in qualibet virtute, appropriate specialiter virtuti quae in minimis modum ponit.

Ad secundum dicendum quod aliqua temperatione indigent 4 propter suam vehementiam, sicut vinum forte temperatur: sed moderatio requiritur in omnibus. Et ideo temperantia magis se habet ad passiones vehementes: modestia vero ad mediocres.

• Ad tertium dicendum quod modestia ibi accipitur a * modo communiter sumpto, prout requiritur in omnibus virtutibus.

3/ cx. - m AaC.
p iccunjum virtute». - Qio. j. iccuvum virtutem PH.
y) Ht. - or D.

3; tempr.Uionc inJigcnt.- tejapcrantiuc «nJtga»! H, mdiftxt tau·
perantia P.
1) λ - alio 1., om. P.i.

Commentam Cardinalis Caietani

n articulo primo quaestionis cctesimacscxagcsimac, dubium occurrit circa illam propositionem; *rbiciimque est aliqua virtus specialis circa aliquod maximum, oportet esse aliam virtutem circa ea quae mediocriter se habent*. Videtur enim haec propositio contraria, primo, veritati. Quia circa concupiscentias ci iras, et timores nc audacias, est aliqua vinus specialis circa maximum, puta castitas sive abstinencia, mansuetudo, fortitudo: ci tamen nulla punitur vinus circa ea quae mediocriter sc habent in dictis materiis»

Deinde apparet contraria Auctori, qui superius, in qu. (Iixix·, cx proposito docuit quod circa passiones quae Tutor. D. Tiiλvλi T. VII.

inquantum paxrioncs sunt, principaliter adversantur rationi, non distinguuntur duae virtutes, una circa maguum et alia circa mediocre.

II. Ad dubitationem hanc breviter dicitur quod maior illa sane est intcUigenda: scilicet de mediocribus tn quibus salvatur propria difficultas notabilis. Sic enim intellecta omnes instantias, et simpliciter cl ad hominem, excludit. Nec arguendus est diminution!* prop(créa Anetor. Quia in amni sermone formali, cum de materia virtudi moralis in communi agitur, subintelliguntur salvae condiciones communes, seu generaliter requisitae ad matenam virtutis mordu. Et prnpterca, sicut subintelligitur quod de mediocri-

bus quae sunt uctus humani, est sermo, quia soli humani actus sunt materia virtutum moralium, ita subintelligitur quod de mediocribus habentibus propriam difficultatem notabilem est sermo, quia circa sola *difficilia* est virtus .

Constat autem hanc esse mentem Auctoris, non solum cx 2 art. allegatae quaestionis, sed etiam ex ratione hic *ubi iuncta, scilicet : eo *quod oportet quantum ad omnia vitam hominis secundum virtutem esse reputatam*. Haec enim

ratio monstrat quod dc mediocribus quae restant virtute regulanda, loquitur. Ita quod, si (pro *quia*) mediocria aliqua sunt quae sub maximorum regula comprehenduntur, dc illis non est sermo, utpotc iam sonitis suus regulas. Unde ct exemplum dedit Auctor in illa materia in qua maximum habet suum difficultatem, ct mediocre habet propriam difficultatem, scilicet circu sumptus, ut potet cx supra . dictis.

· Art. tot. *Eihic*
lib. II, On
n. io. . < 17.
lect in

* q < ema λ
3; q t OUL>,
art j. U j

ARTICULUS SECUNDUS

I I RUM MODESTIA SIT SOLUM CIRCA EXTERIORES ACTIONES

III *Sent*, diet, nun, qu. nt, tn. 3, qu· 1, j J 3.

d secundum sic proceditur . Videtur quod modestia sit solum circa exteriores actiones. Interiores enim motus passionum aliis noti esse non possunt. Sed Apostolus, *Philipp*, iv *, mandat ut *modestia nostra nota sit omnibus hominibus*. Ergo modestia est solum circa exteriores actiones.

2. Praeterea, virtutes quae sunt circa passionnes. distinguuntur a virtute iustitiae, quae est circa operationes. Sed modestia videtur esse una virtus. Si ergo est circa operationes exteriores, non erit circa aliquas interiores passionnes.

3. Praeterea, nulla virtus una et eadem est circa ea quae pertinent ad appetitum, quod est proprium virtutum moralium; ct circa ea quae pertinent ad cognitionem, quae est proprie virtutum intellectualium ; neque etiam circa ea quae pertinent ad irascibilem, et concupiscibilem. Si ergo modestia est una virtus, non potest esse circa omnia praedicta.

Sed contra, in omnibus praedictis oportet observari *modum*, a quo modestia dicitur. Ergo circa omnia praedicta est modestia.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, modestia differt a temperantia m hoc quod temperantia est moderativa eorum quae difficillimum est refrenare, modestia autem est moderativa eorum quae in hoc mediocriter se habent. Diversimode autem aliqui dc modestia videntur esse locuti. Ubicumque enim consideraverunt aliquam specialem rationem boni vel difficultatis in moderando. illud subtraxerunt modestiae, relinquentes modestiam circa minora. Manifestum est autem omnibus quod refrenatio delectationum tactus specialem quondam difficultatem habet. Unde omnes temperantiam a modestia distinxerunt. - Sed praeter * hoc, Tullius * consideravit quoddam speciale bonum esse in moderatione poenarum. Et ideo etiam clementiam subtraxit ino-

destine, ponens modestiam circa omnia quae relinquuntur moderanda.

Quae quidum videntur esse quatuor. Quorum unum est motus animi ad aliquam excellentiam: quum moderatur *humilitas*. Secundum autem est desiderium eorum quae pertinent ad cognitionem: ut in hoc moderatur *studiositas*, quae opponitur *curiositati*, renium autem, quod pertinet ad corporales motus ct actiones: ut scilicet decenter ut honeste fiant, tam in his quae serio, quam in his quae ludo aguntur. Quartum autem est quod pertinet ad exteriorem apparatus, puta in vestibus ct aliis huiusmodi. Sed circa quaedam eorum alii posuerunt quasdam speciales t virtutes: sicut Andronicus* *mansuetudinem*, *simpli-citatem* et *humilitatem*, et alia huiusmodi, de quibus supra * dictum est. Aristoteles etiam 4 circa delectationes ludorum posuit *eutrapeliam* *. Quae omnia continentur sub modestia, secundum quod a Tullio accipitur. Et hoc modo modestia se habet non solum circa exteriores actiones, sed etiam circa interiores *.

Ad primum ergo dicendum quod Apostolus loquitur de modestia prout est circa exteriora. - Et tamen etiam interiorum moderatio manifestari potest per quaedam exteriora signa.

Ad secundum dicendum quod sub modestia continentur diversae virtutes, quae a diversis assignantur Unde nihil prohibet modestiam esse circa ea quae requirunt diversas virtutes. - Et tamen non est tanta diversitas inter partes modestiae ad invicem, quanta est iustitiae, quae est circa operationes, ad temperantiam, quae est circa passionnes: quia in actionibus ct passionibus in quibus non est aliqua excellens difficultas ex parte materiae, sed solum cx parte moderationis, non attenditur virtus nisi una. scilicet secundum rationem moderationis.

Et per hoc etiam patet responsio ad tertium.

a) *SeJ praeter*. – *Et praeter* D, *Et propter* P
p' *quem*. — *quam* PEIK. *quod* pC, *quae* L.

y) *speciales*. – Om. P.
etiam. – *autem* PCa, rem I). – *Pro delectationes, ddelectationem* P

Commentaria Cardinalia Caiotani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, adverte primo, I quod Auctor, in coqwr c articuli, dc virtutibus ab aliis positis circu materiam modestiae, refert sc ad quaestionem cxi.iii. dc partibus Temperantiae, ubi videre poteris.

Adverte secundo, quod in responsione ad secundum Auctor vult quod partem modestiae non oportet quod dis-

tinguuntur penes diversitatem materiae in hoc quod, si est circa passionem, non sit circa operationem, ct c contra: sicut distinguuntur iustitia ct temperantia per hocquoJ illa est circa operationes, ista circa passionnes. Quoniam stat unam ct eandem speciem modestiae esse ct circa passionnes ct circa operationes : *quia in operationibus ct passio-*

s/d

?

jfU

l

-Qcauu

l

'«*. ».

|

|

• Ver» 5.

• Art pntced

* Oe tarent. *Mf*
tor. hb. II, «P.
LIV

ntbtis m quibus non est aliqua excellens difficultas ex parte materiae, sed solum ex parte moderationis, non ponitur virtus nisi una.

Et ut haec intelligns, inspice ud opposita Verbi gratia, cum quis cx irm percutit hominem, est ibi passio irae. est et aedo percussione iniustae. Et cx parte utriusque materiae esc propria excellens difficultas: quoniam ira habet suum resistendam ad rationem; et operatio ad proximum habet propriam difficultatem ut rectu sit. Et propterca oportet ibi aliam esse virtutem circa moderationem irae: et aliam circa moderationem operationis secundum sc. Et duo viris incurruntur in percussione huiusmodi* scilicet iracundiae et iniustitiae. – Ubi autem passio et operatio cx propriis

non habent excellentes suas difficultate., verbi gratia, exteriores motus corporis et interiore. quidam affectus qui sunt exteriorum motuum rationes: cx hoc solo difficultatem notabilem habent quod moderamine egent. Et ideo unica pars modestiae sufficit nd utrumque: ncc oportet unam modernae partem ponere ud modemndum tales affectus, et alteram ad moderandum exteriora opera.

Ex duobus ergo capitibus modestia ad tam diversas se extendit materias, ut in hac responsione exprimitur. Primo, cx hoc quod sub ea diversae continentur virtutes. Secundo, cx eo quod pars eius una sufficit ud passionem et operationem moderandam.

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMAPRIMA
DE HUMILITATE

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de speciebus modestiae *. Et primo, de humilitate, et superbia *, quae ei opponitur; secundo, de studiosi-Tertio: utrum aliquis per humilitatem sc debeat omnibus subiicere. Quarto: utrum sit pars modestiae vel temperantiae. Quinto: de comparatione eius ad alias virtutes. Sexto: de gradibus humilitatis.

Secundo: utrum consistat in appetitu, vel in iudicio rationis.

Tertio: utrum aliquis per humilitatem sc debeat omnibus subiicere.

Quarto: utrum sit pars modestiae vel temperantiae.

Quinto: de comparatione eius ad alias virtutes.

Sexto: de gradibus humilitatis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM HUMILITAS SIT VIRTUS

AD PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod humilitas non sit virtus. Virtus enim importat rationem boni *. Sed humilitas videtur importare rationem mali *. a», rm poenalis: secundum illud Psalms 137: *Humiliabunt in compedibus pedes eius*. Ergo humilitas non est virtus.

2. Praeterea, virtus et vitium opponuntur. Sed humilitas quandoque sonat in vitium: dicitur enim *Eccli*, xix *: *Est qui nequiter se humiliat*, Ergo humilitas non est virtus.

3. Praeterea, nulla virtus opponitur alii virtuti. Sed humilitas videtur opponi virtuti magnanimitatis, quae tendit in magna: humilitas autem ipsa refugit. Ergo videtur quod humilitas non sit virtus.

4. Praeterea, virtus est *dispositio perfecti*, ut dicitur in VII *Physic*.* Sed humilitas videtur esse imperfectorum: unde et Deo non convenit humiliari, qui nulli subiici potest. Ergo videtur quod humilitas non sit virtus.

5. Praeterea, *omnis virtus moralis est circa actiones vel passiones*, ut dicitur in II *Ethic*. * Sed humilitas non connumeratur a Philosopho inter virtutes quae sunt circa passiones*: nec etiam continetur sub iustitia. quae est circa actiones. Ergo videtur quod non sit virtus.

Sed contra est quod Origenes dicit*, exponens inu(j Luc. , †, *Pespexit humilitatem ancillae suae: Proprie in Scripturis una de virtutibus humilitas praedicatur: ait quippe Salvator, < Discite a me, quia mitis sum et humilis corde*

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, cum de passionibus ageretur, bonum arduum habet aliquid unde attrahit appetitum, scilicet ipsam rationem boni, et habet aliquid retrahens,

scilicet ipsam difficultatem adipiscendi: secundum quorum primum insurgit motus spei, et secundum aliud motus desperationis. Dictum est autem supra * quod circa motus appetitivos qui se habent per modum impulsio- nis P, oportet esse virtutem moralem moderantem et refrenantem: circa illos autem qui se habent per modum retractionis P, oportet esse virtutem moralem firman- tem et impellentem. Et ideo circa appetitum boni ardui necessaria est duplex virtus. Una quidem quae y temperet et refrenet animum, ne immoderate tendat in excelsa: et hoc pertinet ad virtutem humilitatis. Alia vero quae firmat animum contra desperationem, et impellit ipsum ad prosecutionem magnorum secundum rationem rectam: et haec est magnanimitas. Et sic patet quod humilitas est quaedam virtus.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Isidorus dicit, in libro *Etyniol*. *, *humilis dicitur quasi humi acclinis* -, idest, imis inhaerens. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo, ex principio extrinseco: puta cum aliquis ab alio deficitur. Et sic humilitas est poena. – Alio modo, a principio intrinseco. Et hoc potest fieri quandoque quidem bene: puta cum aliquis, considerans suum defectum, tenet se in infimis secundum suum modum; sicut Abraham dixit ad Dominum, *Gen*. xviii *: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis*. Et hoc modo humilitas ponitur virtus. Quandoque autem potest fieri male: puta cum *homo, honorem suum non intelligens, comparat se iumentis insipientibus, et fit similis illis**,

Ad secundum dicendum quod, sicut dictum est* *,a humilitas, secundum quod est virtus, in sui ratione importat quandam laudabilem detectionem:

a) qui. – quia PDa. – Pro subiici, oblici ABEFK.
È) retractionis. – retractationis BF»E et A in ipat. vue., muletationis pK, retractionis et rcsilitionis ex parte appetitus Pu.
y) quae.- qua BEFILpAK, om. pC.

firmest... impellit. – firmet... impellat P<i.
<) acclinis. – activus B, activis lpE, aditus L, acclivus PpA et j.
ζ) detectionem – declinationem *A. delectationem ceteri; pro ad, in Pλ.

• I rai CXI
*l. UX. «p
Ci. djsawct.
/nil, cap s

• Ub n. «
R 4. – s.
ket V.

• Cf qu. eux,
Introd. CCMII
• Qtt

• Qu CLXVI.
• Qu cunt
• Qu. cunm.

• Qu. cunt

• vem

• Text r. e j
l'fantl 1579, Cj
dv

r a

• ciEtMciib,il,
ap. q s Th
icti MH.».

• jiomii. vnja
• v.r. 4\$.

i>'. ln.X

• ρπ*.1».«μ

?

T

«

j

mje

t

• v«n r,

QUAESTIO CLXI, ARTICULUS I

ad ima. Hoc autem quandoque fit solum secundum signa exteriora, secundum fictionem. Unde haec est*falsa humilitas*: de qua Augustinus dicit, 10 4uadam epistola ¶ quod est *magna superbia*, qu'a sci,icet videtur tendere ad excellentiam gloriae. – Quandoque autem iit secundum interiorem motum animae. Et secundum hoc ¶ humilitas proprie ponitur virtus: quia virtus non consistit in exterioribus, sed principaliter in interiori electione mentis, ut patet per Philosophum, in libro *Ethicorum* ¶.

Ad tertium dicendum quod humilitas reprimit appetitum, ne tendat in magna praeter rationem rectam. Magnanimitas autem animum ad magna impellit secundum rationem rectam. Unde patet quod magnanimitas non opponitur humilitati, sed conveniunt in hoc quod utraque est secundum rationem rectam.

Ad quartum dicendum quod pertectum dicitur aliquid dupliciter. Uno modo, simpliciter: in quo scilicet nullus detectus invenitur, nec secundum

suam naturam, nec per respectum ad aliquid aliud. Et sic solus Deus est perfectus: cui secundum naturam divinam non competit humilitas. sed solum secundum naturam assumptam. – Alio modo potest dici aliquid perfectum secundum quid: puta secundum suam naturam, vel secundum statum aut tempus. Et hoc modo homo virtuosus est perfectus. Cuius tamen perfectio in comparatione ad Deum deficiens invenitur: secundum illud Isaiac xi. ♦ *Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram eo*. Et sic cuilibet homini potest convenire humilitas.

Ad quintum dicendum quod Philosophus intendebat agere de virtutibus secundum quod ordinantur ad vitam civilem, in qua subiectio unius hominis ud alterum secundum legis ordinem determinatur. et ideo continetur sub iustitia legali. Humilitas autem, secundum quod est specialis virtus, praecipue respicit subjectionem hominis ad Deum, propter quum etiam aliis humiliando se subiicit.

¶) *Et ttcundum hnc. – Secundum hoc* ACH IIKj , *Secundum quem* D, *Et haec* I.

Commentaria Cardinalia Caietani

ss articulo primo quaestionis ccntcsimacscxogesimacprimac, ¶ dubium primo occurrit circa efficaciam procusus litterae ad concludendum: *Et ideo circa appetitum boni ardui necessaria est duplex virtus, una refrenans, et alia firmans*, etc. Apparet enim processus ille defectivus cx eo quod fortitudo, una existons, est firmans ei refrenans circa arduum malum; ct magnificentia una est firmans ct refrenans circa bonum arduum. Et proptcrca debebat concludere quod vel sunt necessariae duae virtutes, vel una habens utrumque actum. Et tamen absolute conclusum est quod necessariae sunt duae virtutes.

Ad hoc dicitur quod processus litterae est efficcissimus, formalitcr intellectus. Nam formnliter loquendo, passiones differentes in hoc quod altera consistit in pulsu, altera in tractu, egent, ut sic, virtutibus diversarum rationum, scilicet sub ratione refrenantis, et sub ratione firmantis. Per accidens autem, scilicet si huiusmodi passiones determinantur ad aliquam materiam in qua cx uno ct eodem more provenit ratio frenandi ct firmandi, contingit quod passioncs differentes in hoc quod altera consistit in extensione et altera m contractione, unam tantum in illa materia exigant virtutem: ita quod passiones quae secundum se duas requirerent virtutes, relatae ad talem materiam, ratione materiae, una sunt contentae virtute. Et quoniam in proposito processus litterae est de passionibus sic secundum se differentibus, et non contractis ad materiam unde, gratia materiae, unitas proveniat virtutis: quamvis tale bonum arduum, puta honor aut magnus sumptus, exigat unitatem virtutis): ideo optime infert quod circa appetitum boni ardui necessaria est duplex virtus. Obicctiones autem in oppositum loquuntur dc istis passionibus contractis ad materiam exigentem unitatem virtutis: quia loquuntur dc huiusmodi passionibus contractis nd tale bonum vel malum arduum, puta ad pericula mortis, ut contingit in fortitudine, nd magnos sumptus, ut contingit in magnificentia.

II. In eodem articulo primo, dubium cx Martino, in qu. i dc Humilitate ., occurrit, directe contra Auctorem hic arguente quod humilitas ct magnanimitas non sic distinguuntur quod humilitatis est refrenare spem, ne immoderate tendat in excelsa; magnanimitatis vero est firmare contra desperationem, ct impellere animum ad magna. Et

intendit Murtinus quod humilitas est quaedam magnanimitas, ct non est virtus disparata ab illa. *Primo* ., quia . C/L em ¶ refrenare animum ne feratur in magna quibus quis non est dignus, est actus magnanimitatis: ut patet IV *Ethic*. . ¶ Ergo per hunc actum non est differentia inter humilitatem ct magnanimitatem: sed convenientia in actu manifestat identitatem carum.

Secundo, quiu virtus qua fit ne immoderate feramur in ardua, est media inter pusillanimitatem ct caymotcm . . ¶ 5β*85β¶¶ *EAic.*, fact α. Ergo est magnanimitas.

Tertio, quia non digniticurc se quibus non est dignus, est actus magnanimitatis. Ergo, etc. – Probatur assumptum. ¶ I'um quia eiusdem virtutis est dignificare se quibus est dignus, ct non dignificare se quibus non est dignus. – Tum quia, posito casu quod aliquis virtuose agat, ct per solam magnanimitatem inquirat an sit dignus aliquo arduo: et, vere concludendo, non dignificat se illo. Ergo non dignificare se est actus magnanimitatis.

Quarto, cx oppositis. Quia utrique est unum oppositum, scilicet praesumptio.

Affert deinde . multus rationes supponentes quod humilitas consistat in contemptu exteriorum bonorum, ct appetitu eorum quae sunt vere magna.

Et demum quod proprius actus humilitatis est aequanimitas in prosperis, hoc est in bonis desiderabilibus, probat dupliciter-. Primo, auctoritate Tullii, in I *de Offic*.** - Secundo, quia aequanimitas est actus alicuius virtutis. Et non nisi humilitatis. Ergo. Maior patet: quia est actus deliberatus rectae rationi consentaneus. Minor probatur, inducendo per singulas virtutes alias n magnanimitate.

III. Ad evidentiam huius rei, advertendum est quod, quia novella est ista phantasia Martini, qua humilitatem posuit magnanimitatem este respectu exteriorum bonorum, ideo doctores qui dc humilitate scripserunt, circa hanc quae inopinate supervenit novitatem non solliciti. dc hoc directe non scripserunt. Et proptcrca oportet nunc cx doctrina Sanctorum colligere quid est humilitatis virtus: ct confutare, ac exterminare a finibus Ecclesiae et philosophiae moralis novitatem hanc.

Et quoniam cx propria operatione et propria materia seu obiceto virtus maxime cognoscitur ct discernitur ab aliis; ideo, hinc inchoando, dicimus quod actus ct matena humilitatis distinguunt manifeste humilitatem u magnanimi-

talc. Nam actus humilitati* respectu personarum est xubiici omnibus, iuxta illud Xposioli, *ad Philipp*, ii 1, *In humilitate superiores sibi invicem arbitantes*: respectu vero officiorum, adniinixtrationuin ct bonorum, *indignum et inutilem se habere*, iuxta septimum gradum humilitatis a beato Benedicto positum ♦. Neuter autem actus convenit magnanimo. Nam magnanimus quiddquid est minorationis vitat, ut patet in IV *Ethic*. *: ct dignificat se multis magnis, quibus est dignus, ut patet ibidem .

Materia quoque magnanimitatis in solis magnis est ; in tantum quod circa mediocria ponitur alia virtus, ut patet in IV *Ethic*. . Humilitatis vero materia omnia bonu sunt, sive secundum <e sint magna, sive parva. Quoniam est circa eadem circa quae est superbia: constat autem superbiam esse ct in excellentia minimorum. ut putet in mechanicis et mediocribus officiis, in quibus pessima superbia invenitur; sunt enim etiam coqui superbi.

IV. Falsissimum ergo est humilitatem esse magnanimitatem Sed quia obscurior apparet distinctio formalis refrenationis quae fit ab humilitate, ct refrenationis quae tit α magnanimitate; et harum indiitinctio est causa quaestionis: sciendum est quod, cum in rationali creatura sint quasi duae partes, scilicet id quod est Dei, ct id quod est sui*; et ad id quod est Dei spectet quiddquid boni est, ct ad id quod est nostrum spectet quiddquid mali est, Juxta illud Osce xiii⁹, *Perditio tua, Israel, e.v te: salus autem ex me*; dupliciter potent humana cognitio ct humanus affectus perfici, scilicet sumendo regulas operum suorum cx eo quod est Dei. vel sumendo regulas cx eo quod est sui. Et si quidem homo consideret donum Dei in se, ct secundum illud regulet aestimationem suam; puta, quia est doctus, aestimat se dignum doctoratu. et proptcrca desideret et procuret ipsum: recte se habet homo secundum virtutes morales, quae ordinantur ad vitam politicam, puta secundum magnanimitatem, magnificentiam ct reliquus virtutes, quarum regulae conferunt bonum bono, hoc est, bonum quo quis est praeditus, ad bonum consequendum vel exercendum. Si vero homo consideret se secundum id quod sui tantum est, referendo sic se ud Deum et id quod Dei est, ct secundum hoc regulet aestimationem nlfctumquc suum, puta quia sic nihil est nisi defectu., culpa otfensaquc Dei; ct sic se aestimat, ct indicat se omni quod Dei est subiici, ct similiter nd omnia quae Dei sunt indignum ac inutilem ; ct affectum suum format ut subditus ad Dominum, ut indignus ct inutilis ad occurrentia: rectissime sic homo sc habet secundum virtutem quam Dominus lcsus mundo dicens: *Discite a me, quia humilis sum corde* . In huiusmodi siquidem cognitione, non speculative sed practice, tanquam regula, ct in huiusmodi appetitu consistit humilitas: ut darius ct Intius patebit in quaestione sequentis articuli ., primo ct secundo.

Unde putet quantum distet frenalio spei ne immoderate feratur in magna, inquantum u magnanimitate, ct inquantum ab humilitate fit. Norn licet in hoc convenient quod utraque est secundum rationem rectam, distinguuntur tamen in hoc quod magnanimitas tenet spem ne feratur supra condigna, ct hoc quantum ad rationem ardui, et ne feratur supra possibile per proprias vires, est enim spes de arduo possibili: humilitas vero tenet spem ne feratur in aliquid ut condignum, ct ne feratur in aliquid ut possibile per proprias vires, sed tantum per potentiam cius quod Dei est. Ita quod si unus et isdem homo, magnanimus atque humilis, tendat in aliquod arduum. puta in magnum caritatis, lustitiac aut fortitudinis netum; inquantum magnanimus, commensurate opere viribus propriis sperabit illud perficere, ct sic confidens accinget sc ad opus : inquantum humilis, illudmet condignum sperat ut indignus, ct ut per id quod Dei est possibile.

Quocirca humilitas supponit id quod magnanimi ct mediocris est innominati: quoniam non tendit nisi ud ca quibus, secundum Dei in ipso dona, dignus quis est. Et superaddit subicctioncm hanc spei, ut scilicet speret illud ut supercxccdcns, ct per id quod Dei est acquisibile ct conservabile. Magnum namque frenum appetitui nostro imponitur cum ad obiectum tenditur ut nostram superans di-

gnitatem, ct per alienum gratuitumque auxilium habendum aut conservandum. Unde ct dc sanctis angelis hac ratione canimus *: *Tremunt potestates*. Relato namque Dei dono quod habent, ct dc cuius aeternae conservatione sunt certi, ad id quod ex parte angelorum sc tenet, pro quanto sunt cx nihilo, etc., tremor insurgere dicitur : quia cx hac parte nulla condignhas, sed possibilis defectu* patet, totumque alieno ac gratuito auxilio tribuitur.

Ex hoc autem quod humilitas supponit id quod magnnnimitntis est, apparet quod sil magnanimitas. Et quia corrumpitur non solum per sua contraria, [sed etiam per contraria] sui praesuppositi, sicut visus corrumpitur non solum per excellentiam visibilis ct tenebrae, sed etiam per contraria (actus, qui praesupponitur a visu; ideo creditur quod communicet in contrariis cum magnanimitate: cum tamen, secundum veritatem, habeat sua propria contraria, ut in sequenti quaestione* patebit.

Haec autem esse secundum doctrinam Auctori* patet cx linent, si perspicaciter videatur. Pluries namque habetur quod *humilitas praecipue importat sublectionem hominis ad Deum* ": sub qua comprehenditur quod homo id quod suum c*t, ci quod Dei est subiiciat, tam in personi* quom in quibuscumque bonis, etc.

V. Ex his igitur ad obiecti» respondetur. Et ad *primum* . ’ N*. . ¶ dicitur distinguendo, quod refrenare spem ne immoderate feratur in excelui, contingit dupliciter, scilicet ut excedentia dignitatem, cl sic conceditur quod spectat ad magnanimitatem. secundario tamen; vel ut od condigna animo secundum id quod sui, ct sic spectat nd humilitatem. – Et si instetur: Ergo habetur intentum : quod penes hunc actum, ulpotc communem utrique secundum diversas rationes, non erat ponenda distinctio inter humilitatem ct magnanimitatem, ut in littera fit; – respondetur quod distinctio lucta in littera intdligenda est penes actus principales: quia scilicet principalis actu» humilitatis est frenare spem ne immoderate feratur in excelsu; principalis autem actus magnanimitati» est firmare contra desperationem et impellere animum ud excelsa. Et hinc patet driersitas earum: quia penes actus principales diversitas virtutum attenditur. Cum quibus tamen stat quod magnanimitas secundario actu refrenet etiam spem: aha tomen ratione quam humilitas.

Ad *secundum* dicitur per eandem distinctionem. – Vel aliter, quod virtus quae principali *uo actu facit ne immoderate feramur in magna, non est magnanimitatis, sed humilitatis. Ncc est media inter pusillanimitatem ct caymotcm. Sed virtus quuc secundario actu huiusmodi refrenat spem, alis est media inter dicta vitia, ct est magnanimitas.

\d *tertium* dicitur quod indignificarc sc quibus non est dignus, contingit dupliciter. Scilicet per comparisonem id virtutem seu bonum quod est in homine: ct sic in ardui* .pectat, secundario tamen, ad magnanimitatem. Alio modo, cferendo id quod est Dei ad id quod est homini*. Et sic .pectat ad humilitatem. – Et proptcrca non oportet aliter respondere ad probationes, cx quo conceditur antecedens in primo sensu.

Ad *quartum*, cx oppositis, negatur quod humilita» opponatur directe praesumptioni, quae opponitur magnanimitati. Quoniam diversarum rationum sunt : ut infra . patebit danus.

Ad allatas deinde rationes supponentes quod humilitas consistat in despicientia externorum bonorum ., dicitur quod falsum supponit. Quoniam actus humilitatis principalis (secundum quem iudicantur virtutes) est sublectio sui ud id quod Dei est. I t enim ipsum nomen ostendit, *humilitas* non significat excellentiam qua homo super aliqua feratur ut superior despiciens ca. sed imponat dcicctionem quandam. Similiter ncc appetitus eorum quuc vere magna sunt, est principalis humilitatis actus; sed mugi» subiccrio quaedam appetitu*. ut ipsum nomen monstrat. Et ratio e’t quia *humilitas magis reprimit spem quam utatur illa* : cuius oppositum est in magnanimitate, quae magis spe utitur qunm rcpnmai ., ut ipsius nomen monstiat, Ugnificans *animum ad magna*.

Ad demum niluta nd probandum quod aequanimitas est proprius humilitatis actus ., dicitur quod falsum hoc est.

^[1] Vrrw. 3.

^[2] Vrrw. 3.

^[3] Vrrw. 3.

^[4] Vrrw. 3.

^[5] Vrrw. 3.

^[6] Vrrw. 3.

^[7] Vrrw. 3.

^[8] Vrrw. 3.

^[9] Vrrw. 3.

^[10] Vrrw. 3.

^[11] Vrrw. 3.

^[12] Vrrw. 3.

^[13] Vrrw. 3.

^[14] Vrrw. 3.

^[15] Vrrw. 3.

^[16] Vrrw. 3.

^[17] Vrrw. 3.

^[18] Vrrw. 3.

^[19] Vrrw. 3.

^[20] Vrrw. 3.

^[21] Vrrw. 3.

^[22] Vrrw. 3.

^[23] Vrrw. 3.

^[24] Vrrw. 3.

^[25] Vrrw. 3.

^[26] Vrrw. 3.

^[27] Vrrw. 3.

^[28] Vrrw. 3.

^[29] Vrrw. 3.

^[30] Vrrw. 3.

^[31] Vrrw. 3.

^[32] Vrrw. 3.

^[33] Vrrw. 3.

^[34] Vrrw. 3.

^[35] Vrrw. 3.

^[36] Vrrw. 3.

^[37] Vrrw. 3.

^[38] Vrrw. 3.

^[39] Vrrw. 3.

^[40] Vrrw. 3.

^[41] Vrrw. 3.

^[42] Vrrw. 3.

^[43] Vrrw. 3.

^[44] Vrrw. 3.

^[45] Vrrw. 3.

^[46] Vrrw. 3.

^[47] Vrrw. 3.

^[48] Vrrw. 3.

^[49] Vrrw. 3.

^[50] Vrrw. 3.

^[51] Vrrw. 3.

^[52] Vrrw. 3.

^[53] Vrrw. 3.

^[54] Vrrw. 3.

^[55] Vrrw. 3.

^[56] Vrrw. 3.

^[57] Vrrw. 3.

^[58] Vrrw. 3.

^[59] Vrrw. 3.

^[60] Vrrw. 3.

^[61] Vrrw. 3.

^[62] Vrrw. 3.

^[63] Vrrw. 3.

^[64] Vrrw. 3.

^[65] Vrrw. 3.

^[66] Vrrw. 3.

^[67] Vrrw. 3.

^[68] Vrrw. 3.

^[69] Vrrw. 3.

^[70] Vrrw. 3.

^[71] Vrrw. 3.

^[72] Vrrw. 3.

^[73] Vrrw. 3.

^[74] Vrrw. 3.

^[75] Vrrw. 3.

^[76] Vrrw. 3.

^[77] Vrrw. 3.

^[78] Vrrw. 3.

^[79] Vrrw. 3.

^[80] Vrrw. 3.

^[81] Vrrw. 3.

^[82] Vrrw. 3.

^[83] Vrrw. 3.

^[84] Vrrw. 3.

^[85] Vrrw. 3.

^[86] Vrrw. 3.

^[87] Vrrw. 3.

^[88] Vrrw. 3.

^[89] Vrrw. 3.

^[90] Vrrw. 3.

^[91] Vrrw. 3.

^[92] Vrrw. 3.

^[93] Vrrw. 3.

^[94] Vrrw. 3.

^[95] Vrrw. 3.

^[96] Vrrw. 3.

^[97] Vrrw. 3.

^[98] Vrrw. 3.

^[99] Vrrw. 3.

^[100] Vrrw. 3.

^[101] Vrrw. 3.

^[102] Vrrw. 3.

^[103] Vrrw. 3.

^[104] Vrrw. 3.

^[105] Vrrw. 3.

^[106] Vrrw. 3.

^[107] Vrrw. 3.

^[108] Vrrw. 3.

^[109] Vrrw. 3.

^[110] Vrrw. 3.

^[111] Vrrw. 3.

^[112] Vrrw. 3.

^[113] Vrrw. 3.

^[114] Vrrw. 3.

^[115] Vrrw. 3.

^[116] Vrrw. 3.

^[117] Vrrw. 3.

^[118] Vrrw. 3.

^[119] Vrrw. 3.

^[120] Vrrw. 3.

^[121] Vrrw. 3.

^[122] Vrrw. 3.

^[123] Vrrw. 3.

^[124] Vrrw. 3.

^[125] Vrrw. 3.

^[126] Vrrw. 3.

^[127] Vrrw. 3.

^[128] Vrrw. 3.

^[129] Vrrw. 3.

^[130] Vrrw. 3.

^[131] Vrrw. 3.

^[132] Vrrw. 3.

^[133] Vrrw. 3.

^[134] Vrrw. 3.

^[135] Vrrw. 3.

^[136] Vrrw. 3.

^[137] Vrrw. 3.

^[138] Vrrw. 3.

^[139] Vrrw. 3.

^[140] Vrrw. 3.

^[141] Vrrw. 3.

^[142] Vrrw. 3.

^[143] Vrrw. 3.

^[144] Vrrw. 3.

^[145] Vrrw. 3.

^[146] Vrrw. 3.

^[147] Vrrw. 3.

^[148] Vrrw. 3.

^[149] Vrrw. 3.

^[150] Vrrw. 3.

^[151] Vrrw. 3.

^[152] Vrrw. 3.

^[153] Vrrw. 3.

^[154] Vrrw. 3.

^[155] Vrrw. 3.

^[156] Vrrw. 3.

^[157] Vrrw. 3.

^[158] Vrrw. 3.

^[159] Vrrw. 3.

^[160] Vrrw. 3.

^[161] Vrrw. 3.

^[162] Vrrw. 3.

^[163] Vrrw. 3.

^[164] Vrrw. 3.

^[165] Vrrw. 3.

^[166] Vrrw. 3.

^[167] Vrrw. 3.

^[168] Vrrw. 3.

^[169] Vrrw. 3.

^[170] Vrrw. 3.

^[171] Vrrw. 3.

^[172] Vrrw. 3.

^[173] Vrrw. 3.

^[174] Vrrw. 3.

^[175] Vrrw. 3.

^[176] Vrrw. 3.

^[177] Vrrw. 3.

^[178] Vrrw. 3.

^[179] Vrrw. 3.

^[180] Vrrw. 3.

Et quoJ Tullius Je mognaiiimitiitc loquitur, ac toni lihc-roque animo : non de humiliiutc, quoin theologi tractant, *quam nemo principum huius saeculi novit* * ctM procul odorem ipsius senserint. aliquid illius mandantes.

Ad secundam probationem, negatur quod aequanimitas in prosperis sit *actus deliberatus* etc. Nam aequanimitas non est nomen actus, sed dispositioni» seu status animi: importat emm aequalitatem animi, quae est effectu». non actus virtutis. Et quidem quad in prosperis non recedat aliquis a recto statu animi, cx multis fit virtutibus. Quod enim non recedat per animi tumorem, fit per humilitatem; quod non recedat per appetitum excedentium suam dignitatem, tit per magnanimitatem; quod non recedat per appetitum inordinatum vindictae, fit per mansuetudinem ; quod non recedat per libidinem usurpandi aliena, fit per iustitiam; quod non per concupiscentiam, fit per tempe-

rantiam. Et. breviter, clare palet quod acqtunimltAi non est netu», sed status. Et si alicui virtuti specialiter tribuendus esset clfectui ille, caritati tribuendus est: quoniam per ipsam homo erga Deum, scipsum ne proximum recte se habet; ct pnx. quae tranquillitatem animi ponit, caritafi attributa superius · est.

VI. In eodem articulo primo,ꝑ in responsionibus argu-mentorū, nota quae diximus · auctoritate firiuari. Nam · in responsione ad primum, habes quod humilitas est, *cum aliquis, considerans defectum suum, tenet se in infimis*, etc.

Et similiter. in responsione ad quartum, quod quantumcuique perfecto, cx relatione tuae imperfectionis ad Deum, convenit humilita».

Et m responsione ad quintum, quod *humilitas, secundum quod est specialis virtus, praecipue*, hoc est principaliter. *respicit .sublectionem*, etc.

ARTICULUS SECUNDUS

I HUM HUMILITAS CONSISTAT CIRCA APPETITUM

secundum s,c PROCEDITOR. Videtur quod humilitas non consistai circa appetitum, magis circa iudiciuin rationis. Humilitas enim superbiae opponitur. Sed superbia maxime consistit in his quae pertinent ad cognitionem. Dicit enim Gregorius, XXXIV *Moral.* *, quod *superbia, cum exterius usque ad corpus extenditur A. prius per oculos indicatur*; unde etiam in Psalmo · dicitur: *Domine, non est exaltatum cor ineunt, neque elati sunt oculi mei*: oculi autem maxime deserviunt cognitioni. Ergo videtur quod humilitas maxime sil circa cognitionem. quam dc se aliquis aestimat parvam

2. Praeterea. Augustinus dicit, in libro *de Virginii.* quod *humilitas pene tota disciplina Christiana est*. Nihil ergo quod in disciplina Christiana continetur, repugnat humilitati. Sed in disciplina Christiana admonemur ad appetendum meliora: secundum illud I *ad Cor.* xn ♦ *Aemulamini t charismata meliora*. Ergo ad humilitatem non pertinet reprimere appetitum arduorum, sed magis aestimationem.

3. Praeterea, ad eandem virtutem pertinet refrenare superfluum motum, et firmare animum contra superfluam retractionem : sicut eadem fortitudo est quae refrenat audaciam, ct quae firmat animum contra timorem. Sed magnanimitas firmat animum contra difficultates quae accidunt in prosecutione magnorum. Si ergo humilitas refrenaret appetitum magnorum, sequeretur quod humilitas non esset virtus distincta a magnanimitate. Quod patet esse falsum. Non ergo humilitas consistit circa appetitum magnorum, sed magis circa aestimationem.

4. Praeterea . Andronicus ponit humilitatem circa exteriorem cultum : dicit enim * quod humilitas est *habitus non superabundans sumptibus et praeparationibus*. Ergo non est circa motum appetitus.

Sed contra esi quod Augustinus dicit, in libro *dc Poenit.* '. quod humilis est *qui eligit abiici B m domo Domini, magis quam habitare in labernaeniis peccatorum*. Sed electio pertinet ad appetitum. Ergo humilitas consistit circa appetitum, magis quam circa aestimationem.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ . ** ad humilitatem proprie pertinet ut aliquis reprimat scipsum, ne feratur in ea quae sunt supra se. Ad hoc autem necessarium est ut aliquis cognoscat id in quo deficit a proportionc eius quod suam virtutem excedit. Et ideo cognitio proprii delectus pertinet ad humilitatem sicut regula quaedam directiva appetitus. Sed in ipso appetitu consistit humilitas essentialiter. Et ideo dicendum est quod humilitas proprie est moderativa * motus appetitus.

Ad primum ergo dicendum quod extollentia c oculorum est quoddam signum superbiae, inquantum excludit reverentiam et timorem. Consueverunt enim timentes et verecundari maxime oculos deprimere, quasi non audentes se aliis comparare. Non autem ex hoc sequitur quod humilitas essentialiter circa cognitionem consistat.

An secundum dicendum quod tendere in aliqua maiora ex propriarum virium confidentia, humilitati contradatur. Sed quod aliquis ex confidentia divini auxilii in maiora tendat, hoc non est contra humilitatem: praesertim cum ex hoc aliquis magis apud Deum exaltetur quod ei se magis per humilitatem subiicit *. Unde Augustinus dicit, in libro *de Poenit.* ♦ *Aliud est lerare se ad Deum : aliud est lerare se contra Deum. Qui ante illum se proiicit, ab illo erigitur: qui adversus illum se erigit, ab illo proiicitur*.

Ad tertium dicendum quod in fortitudine invenitur eadem ratio refrenandi audaciam el firmandi animum contra timorem: utriusque enim ratio est ex hoc quod homo debet bonum rationis pe-

a» *extenditur.* – *extendatur* ABF.
?) *quam-. parvam.* – *ptr quam ..* PD.
T) *Aemulamini.* – *depamini* BFpC, *depamus* pA, *dipamui* xA, *dipimux* K, »pau vae. *fecundum... melhra am.* IIII..

δ) *abiici.* – *habitare* P.
1) *moderativa.* – *directiva d mcdcrativa* Pa.
O *extollrntia.* – *exedientia* ABCDHULpE.

riculis mortis praestare. Sed in refrenando prae-
sumptionem spei, quod pertinet ad humilitatem»
et in firmando animum contra desperationem,
quod pertinet ad magnanimitatem, est aha et alia
ratio \ Nam ratio firmandi animum contra de-
sperationem est adeptio proprii boni: ne scilicet,
desperando, homo se indignum reddat bono quod
sibi competebat. Sed in reprimendo praesumptio-
nem spei, ratio praecipua sumitur ex reverentia
divina, ex qua contingit ut homo non plus sibi
attribuat quam sibi competat secundum gradum
quem est a Deo sortitus. Unde humilitas prae-
cipue videtur importare subiectionem hominis ad
Deum. Et propter hoc Augustinus, in libro *de*
Serin. Doni, in Monte ♦ humilitatem, quam intel-

ligit per paupertatem spiritus, attribuit dono ti-
moris, quo homo Deum reveretur. Et inde est
quod fortitudo aliter se habet ad audaciam quam
humilitas ad spem. Nam fortitudo plus utitur
audacia quam eum reprimat: unde superabun-
dantia est ei similior quam defectus. Humilitas
autem plus reprimat spem vel fiduciam l de se-
ipso quam ea utatur: unde magis opponitur sibi
superabundantia quam defectus .

Ad quantum dicendum quod superabundantia
m exterioribus sumptibus ct praeparationibus so-
let ad quandam iactantiam fieri, quae per humi-
litem reprimatur. Et quantum ad hoc, secunda-
rio consistit in exterioribus, prout sunt signa in-
terioris appetilivi motus.

r4) praettare. Sed in eit alia et alia ratio. – praeferre et in.. i
E»t et alia ratio P.

.) vel fiduciam. – Om. P*f, – Pro teipteipta PH.
t) superabundantia quam defectui. – Om. P,

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, dubium occurrit
I circa principium corporis articuli, scilicet: *Ad humili-
tatem proprie pertinet ut aliquid reprimat seipsam, ne
feratur in ea quae sunt supra se.* Et est ratio dubii, tum
primo ., quia obscuritatem parit diversitas dictorum. In
praecedenti namque articulo humilita-» cx parte modi de-
finita est, dicendo quod ad humilitatem pertinet *refrenare
animum ne immoderate tendat in excelsa.* Hic autem cx
pane obiccti dicitur quod ad humilitatem pertinet refre-
nare hominem *ne tendat ad ea quae sunt supra se.* Est
autem hoc obscuritatis causa: quia cx parte modi, mani-
festa est distinctio humilitatis α magnanimitate; sed cx parte
obiccti, non, ex quo utraque frenat hominem nc tendat in
ca quae sunt supra sc.

• C num m.
Ad prim*

* Ct nota ut.
luit

II. Tum secundo ., quin aut hic est sermo dc his quae
sunt supra hominem secundum regulam magnanimitatis;
aut dc his quae sunt supra hominem secundum regulam
humilitatis ; aut dc his quae sunt supra hominem simpli-
citer et absolute. Non potest dici primum quia tdia, ut
sic, magnanimitatis sunt propria.

Ncc secundum : quia commune est omnibus appetibi-
libus, sive excedant sive non. quod, secundum humilitatis
regulam, appetantur ut supra hominem: quia ad omnia
humilis sc habet ut indignus. Unde per hoc dictum non
haberetur appetibile proportfonatum humili, ct supcrex-
cens ipsum.

Ncc tertium : quia respectu appetibilium quae simpli-
citer sunt supra hominem, sufficit magnanimitas; ct sic
humilitas superflueret. – Nec potest salvari hoc dicendo
quod humilitas non superfluit, quia opus est una virtute
quae habeat pro principali actu repressionem animi ne
tendat m ca quae sunt supra sc; haec autem est humilitas,
non magnanimitas. Hoc enim falsum est. Quoniam nisi
habeatur alia formalis ratio virtutis, necessitas ista non suf-
ficit ad multiplicandas virtutes. Alioquin, oporteret ponere
in materia fortitudinis duas virtutes : scilicet fortitudinem,
cuius principalis actus est firmare contra timorem; et unam
aliam, cuius principalis netus esset frenare audaciam, quam-
vis fortitudo secundario actu frenet illam. Sic dicitur in
proposito quod, quamvis magnanimitas secundario actu
frenet animum nc tendat in ca quae sunt supra sc, oportet
tamen ponere humilitatem, ut sit virtus actu principali re-
frenans hominem ne tendat in ca quae sunt supra se.
Quocirca, licet verum sit quod magnanimitas ct humilitas
inter sc sic differant quod principalis actus illius est im-
pellere, istius est reprimere; si tamen materia est eadem
utriusque, aliunde oportet necessitatem humilitatis ponere.

III. Ad hucc, ordine praepostero, dicitur quod sermo
litterae est dc his quae sunt supra sc simpliciter ct abso-
lute Et conceditur quod humilis ct magnanimus conveniunt

in materia, pro quanto uterque tendit in magna, et reprimat
sc ab his quae sunt simpliciter ct absolute supra se: re-
primit enim incipientem in via Dei a praesumptione ope-
rum perfectorum, sicut grammaticum ab orando, quod est
actus superioris facultatis, ct huiusmodi. Sed differentia
consistit in ratione reprimendi. Nam magnanimus reprimat
sc nb his quae sunt supra sc, ea ratione quia, collatione
facta totius quod in sc est ad illud, invenit sc imparem
illi: humilis autem, ca ratione quia tendere in illa adver-
satur subtectioni sui ad Deum et id quod Dei est. Ita quod
tam hurnihs ut sic, quam magnanimus ut sic, habet co-
gitationem et connu quae sunt simpliciter ct absolute supra
sc, et infra sc, ct commensurata sibi. Sed in regulis, et
appetitu regulato, est differentia: quia magnanimus sumit
regulas suos ad prosequendum ct vitandum ex ipso bono
rationis in prosequendo proportionatn, ct malo rationis
si prosequeretur quae supra aut infra essent; humilis ta-
lem ad eadem tendit ct eadem vitat (ct propterca dictum
est . quod supponit, non magnanimitatem, sed *id quod
magnanimitatis est.* scilicet ipsa commensurata. excedentia
aut excessa), sed regulas sumit cx bono divinae reveren-
tia, hoc est cx collatione eius quod sui est ad Deum ct
id quod Dei est. Et quia ad hoc quod homo in hoc exilio
caelestis patriae civis perfectus virtute huius viae sil. ma-
xime exigitur quod recte sc habent, tam in intellectu pra-
ctico quum affectu ct operatione, secundum collationem
imperfecti sui ad Deum ct id quod Dei est, quoniam, hu-
iusmodi collationis subiectione praetermissa, in infinita ruet
mula: ideo humilitas hic, ultra magnanimitatem et alias
virtutes, necessaria est. – Et per haec patet solutio se-
cundae objectionis.

Ad primam autem dicitur quod diversitas dictorum . u
non parit obscuritatem, sed auget claritatem. Quoniam prius
notum tantum erat humilis modus tendendi in excelsa:
quia scilicet humilitas moderate, hoc est ut indignum, ten-
dere facit in excelsa. Nunc vero declaratum est quod etiam
obicctum in quod tendit humilis est moderatum, hoc est,
non supra sc simpliciter ct absolute. Ut cx utraque simul
iuncta doctrina habeas quod humilis sic ad omnia sc habet
ut indignus, quod tamen non nisi ad commensurata sibi
absolute tendit, ct ad illa tendit ut indignus.

IV. In eodem articulo secundo, in responsione ad se-
cundum, nota duo. Primum est quod supra . dixi, quod
quin humilitas moderatur spem, quae est boni ardui pos-
sibilis, oportet quod alicui potentiae innitatur qua mediante
illud Adipiscendum seu conservandum speret. Et quia in-
nititur auxilio Dei et eius quod Dei est, ideo contra hu-
militatem esse dicitur quod aliquis ad maiora tendat cx
confidentia propriarum virium.

Secundum est quod in littera per ly *maiora* non in-

• Veru l.
• l jJ Cor
»U. War» J

• IbUca
rcr» ij.

Qu. n J
dit., In
ad obkci
coni conc
* Cj. nani

• not.

* 3.

telligas nisi illa de quibus est sermo in argumento, hoc est dona Dei meliora. Aliter, humiles prnesumptuosos» fueres nd quaeque maiora. – Et rursus, quia auxilium divinum ordinatum est (quia *quae a Deo sunt, ordinata sunt*, ut dicitur *Rnm.* xm*), ideo humilis, nd *charismata meliora* · si tendit innixus divino auxilio, hoc appetat et conctur sperans ordinate sibi opem divinam atlulurum nd meliora dona: et non quod attentet inchoans ea quae perfectorum sunt, ut multi incipientes in via Dei statim ad contemplationis quietem student volare. In quo non solum imprudenter, sed superbe agunt, non mensurantes se ipsos: et vehementer errant, oc periculose. Debent enim ad meliora ordinate procedere, prius domando proprias passiones ne operationes exteriores; et post frequentes victorias in campo subacti» hostibus, ad montem quietae contemplationis ascendere. Simile quid necidit hi» qui *se ipsos non castigant*, et *ad praedicandum aliis*", aut ud regendum alios, sc ingerunt. Non est horum aliquid *aemulari charismata meliora* per auxilium divinum, sed praesuinptuosum esse.

V. In responsione ud tertium eiusdem articuli, dubium ex ^an'no· ul> suPro *. occurrit, contra hanc responsio· nCm arSl,cnlc· ^rimo *. quia aul loquitur de eadem ratione communi aut propria. Non de communi: quin sic etiam in praesumptione spei, et firmitate contra desperationem, invenitur una communi» ratio, puta bonum rationi». – Nec de propria: quia sic, unicuique est sua propria ratio, tam in timore quam in audacia, tim in spe quam in desperatione. Alioquin, non esset propria alicui, *cd communi» pluribus.

Secundo, quia Inlsutn est quod illu ratio u ignata in fortitudine iit communis timori et audaciae. Nam hacc ratio, scilicet, *ltonum rationis esi periculis mortis praeferendum* ·. non est ratio frenandi audaciam, sed mugi» excitandi audaciam nunquam enim qui» ub audendo retrahitur per illam rationem.

Tertio, quia ratio assignata in magnanimo contra desperationem, est communis utrique actui, scilicet desperationi et spei. Nam ratio ista, *ltonum competens et debitum est adipiscendum*, non »olum firmat contra desperationem, sed refrenat spem ab incompetent!.

Quarto, quia etiam alia ratio assignata ex divini reverentia. est communis utrique actui. Nam sicut ex reverentia divina non plus sibi qui» attribuit quam sibi competat secundum gradum «ortitum a Deo, ita ex eadem ht ne homo contemnat et negligat quae habet a Deo, sed cis utatur quae habet ub eo.

VI. Ad evidentiam horum, scito quod compatiendum censeo Martino et aliis, qui non intellexerunt neque penetrarunt sententiam Auctoris. Acceperunt liquiderai hinc non solum illam affirmativam. scilicet, *Ad eandem virtutem, puta fortitudinem, spectat uterque actus, scilicet firmare timorem et reprimere audaciam, quia est eadem ratio, etc.*: sed etiam istam negativam, Aon *spectat ad unam virtutem, puta magnanimitatem, firmare contra desperationem et reprimere spem*. Et propterca errarunt. Quoniam in littera affirmativa quidem illa habetur, sed ista negativa non habetur. Nec est intenta, nec est vera: ut patet

cx supra · dicti». Sed in littera illi affirmativae quasi contraponitur alia affirmativa, scilicet quod *m reprimendo r. spem, quod pertinet ad humilitatem, et firmando animum contra desperationem, quod pertinet ad magnanimitatem, est alta et alia ratio*. Hanc affirmativam qui putat aequivnlcre illi negativae, aut inferre illam, enat. Et nunc nunc errorem luutn cognoscet. Et, ut uno verbo explicetur, significatur per haec quod in materia periculorum mortis». circa quae ponitur fortitudo, est una tantum ratio firmandi et frenandi: et propterca sola'est ibi fortitudo. Sed in materia ardui boni, circa quod ponitur magnanimitas, non est una tantum ratio firmandi et reprimendi, sed est alia et alia: et ideo non est ibi sola magnanimitas, sed oportet ibi adesse humilitatem.

Haec est vera intentio, hic xcrus sensus litterae, omnes solvens quaestione». Ex hoc enim quod explanavit aliam et aliam rationem ex principalibus actibu» magnanimitatis et humilitatis, scilicet ex firmitate et repressione, non propterca exclusit quin utraque habeat secundario reliquum actum: utraque namque habet utrumque actum, secundum propriam tamen rationem. Sed quia in hoc differunt, ut praedictum est ·, quod magnanimitas habet pro principuli uctu firmare et impellere contra desperationem, humilitas autem habet pro principali uctu reprimere spem: ex istis Auctor declaravit intentum suum, tacens de secundario utriusque actu.

¶ II. Kd *primum* · ergo in oppositum, dicitur quod Auctor loquitur de ratione propria, non actui isti »cl illi, seJ *propria*, hoc est, specialissima inter ratione» directive» actuum reprimentium et impellentium. Huiusmodi enim ratio nulli particulari actui est propria, sed ipsi virtuti quum constituit.

Ad *secundum* dicitur quod falsum assumit. Num ad hoc foriis audaciam moderatam, et ita moderatam ut bono rationis expedit, assumit, ut bonum rationi» periculis mortis praeferat. Constat enim quod fortis potio» mortem aggrediendo eliget sustinere quatn immoderatam audaciam assumere. Ubi patet quod ex bono rationis praeferendo mortis periculi», modu» audaciae imponitur.

Ad *tertium*, conceditur quod ratio illa tst utrique actui communis; sed non ut solii, seu, non secundum omnem rationem quii uterque actus est regulabitis in tab inntena; sed secundum aliquam particularem rationem. Et ideo oportet ponere aliam rationem· ut sic uterque actus in tali materia secundum omnem rationem sil régulants.

Et per huc putet responsio ad *quartum*. Eodem siquidem modo respondetur quod ratio d'ninuc reverentiae est communis utrique actui: sed non ut sola, sicut ratio fortitudinis est communis utrique nctui ut 10U. Et similiter est communis utrique actui secundum aliquam particularem rationem illorum, et non secundum omnem rationem qua uterque est regulabitis. Nam uterque est duabus rationibus, et non una vola, regulabitis, scilicet ex ratione proprii ac convenientis boni, et ex divina reverentia licet utraque sit utrique actui communis, non tamen ut jola. quia possunt alia ratione regulari. Et oportet quod aliter regulentur ad perficiendum civem caelestis patriae *tn via hac qua ambuletomus* quam quod per magnanimitatem regulentur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM HOMO DEBEAT SE OMNIBUS PER HUMILITATEM SUBIICERE

Infrx, <n fi> lxl 1; Ad Phthpg., cap. n, lest, x

tertium sic proceditur. Videtur quod homo non debeat se omnibus per humilitatem subjicere. Quia, sicut dictum *, humilitas praecipue consistit in subiectione hominis ad Deum. Sed id quod de-

betur Deo. non est homini exhibendum: ut paret in omnibus actibus latraiae. Ergo homo per humilitatem non debet se homini subiiccre.

2. Pralterla, Augustinus dicit, in libro *de Nat, et Gratia* *: *Humilitas collocanda est in parte ve-*

« *ritalis, non in parte falsitatis.* Sed aliqui sunt in supremo statu: qui si sc inferioribus subiic-rcnt. absque fulsitate hoc fieri non posset. Ergo homo non debet se omnibus per humilitatem subiiccre.

3. Praeterea, nullus debet facere id quod vergat in detrimentum salutis alterius. Sed si aliquis per humilitatem se alteri subiiciat, quandoque hoc verget p in detrimentum illius cui se subiicit. qui ex hoc superbiret vel contemneret: unde Augustinus dicit, in *Regula* *: Al. *dum nimium serratur humilitas, regendi frangatur auctoritas.* Ergo homo non debet se per humilitatem omnibus subiiccre.

β Mf. »lccxj. »i

' Vtn >

Sed contra est quod dicitur *Philipp*, u ♦ *In humilitate supertores sibi invicem arbitantes.*

Respondeo dicendum quod in homine duo pos-sunt considerari: scilicet id quod est Dei, et id quod est hominis. Hominis autem est quidquid pertinet ad defectum, sed Dei est quidquid per-linet ad salutem ct perfectionem: secundum il-hid Osce xin ♦ *Perditio tua, Israel T: cx me tantum auxilium tuum.* Humilitas autem sicut dictum est *. proprie respicit reverentiam qua homo Deo subiicitur. El ideo quilibet homo, se-cundum id quod suum est. debet se cuilibet proximo subiiccre quantum ad id quod est Dei m ipso.

Non autem hoc requirit humilitas, ut aliquis id quod est Dei in seipsn, subiiciat ei quod ap-paret esse Dei in altero. Nam illi qui dona Dei participant, cognoscunt se ea habere: secundum illud l *ad Cor.* n ♦ *Ct sciamus quae a Deo do-nata sunt nobis.* Et ideo absque praciudicio hu-militatis possunt dona quae ipsi acceperunt, prae-ferre donis Dei quae aliis apparent collate: sicut /Vpostolus, *ad Ephes*, m *, dicit: *Aliis generationi-bus non est agnitum a filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis Apostolis eius.*

Similiter etiam non hoc requirit humilitas, ut aliquis id quod est suum in scipso, subiiciat ei quod est hominis in proximo. Alioquin, oportet

ret ut quilibet reputaret sc magis peccatorem quolibet alio: cum tamen Apostolus absque prae-judicio humilitatis dicat, *Galat.* u *: *Nos natura fudaci. et non e.v gentibus peccatores.*

Potest tamen aliquis reputare aliquid boni esse in proximo quod ipse non habet, vel aliquid mali in sc esse quod m alio non est: ex quo potest ei sc * subiiccre per humilitatem.

Ad primum i-rgo dicendum quod non solum de-bemus Deum revereri in scipso, sed etiam id quod est eius debemus revereri m quolibet: non tamen eodem modo reverentiae quo reveremur Deum. Et ideo per humilitatem debemus nos subiiccre omnibus proximis propter Deum, secundum illud l Pct. n 4: *Subiccti estote omni humanae creatu-rue propter Deum:* lutriam tamen soli Deo de-bemus exhibere.

Ad sic is dum dicindum quod, si nos praefera-mus id quod est Dei in proximo, ei quod est proprium in nobis, non possumus incurrere fal-siUitem. Unde >uper illud *Philipp*, n ♦ *Superiores invicem arbitantes*, dicit Glossa ♦ *Non hoc ita debemus aestimare ut nos aestimare fingamus: sed vere aestimemus posse aliquid esse ζ occultum in alio quo nobis superior sit. etiam si bonum nostrum. quo illo videmur superiores esse, non sit occultum.*

Ad ier i iim dicendum quod humilitas, sicut et ceterae virtutes, praecipue interius in anima con-sistit. Et ideo potest homo secundum interiorem actum animae alteri se subiiccre, sine hoc quod occasionum habeat alicuius quod pertineat ad detrimentum suue salutis. El hoc est quod Au-gustinus dicit, in *Regula* *: *Umore coram Deo praelatus substratus * sit pedibus vestris.* Sed in exterioribus humilitatis acribus, sicut ct in actibus ceterarum virtutum, est debitu moderatio adhi-benda, nc possint vergere m detrimentum alte-rius. Si autem aliquis quod debet laciāt, et ahi ex hoc occasionem sumant peccati, non imputa-tur humiliter agenti: quia ille non scandalizat, quamvis alter scandalizetur

a tunf – fui juhl AIIDI I E, <«n/ qui Ju>if |
vergft. – yrrgeref Pl. vérfit GHI , vergat cd. a.
T> hroct. – ex re adJânt HI. rx te t t iddh P
ôj agnitum. – agnitio ABEFKLpC, cognitio H.

:/ w. Om. El.pAK cl u, snic /olfit ponunt PD, rn.v ci RCF,
pn«t tuhiccr- H. pn» ivhflcerc. lubiici cd. a.
ζ) ttff: – Otn ADEFHIKI.pC. nn« aliquid patrant P*. puti oc-culium D.
rj – jiwF/raclwj ADEI.pG

Coxncnentaria Cardinalis Caietuni

I n articulo tenio eiusdem quaestioni», non scribendum, sed cxcqucndum est. Clarus esi. Regulo est nostrae vi-ute. facilis ui habeatur speculative, sed rara practice, et ad operationem interiorem praesertim applicatu.

Est ct in hoc articulo speculandum quam confonoiter divo Γhornae dehnltu sit humilita* in supra . dictis.

* Art 1. O»»-
ααi. MA M

• An >

• An 1. ,

• Qtt exx
\$.

• Hoell

• Lj m L OJ1
d Cll
s

• Qu. c
irt i, vi
a.»π. srt

• Ad
ΛΛOM. 5

ARTICULUS QUARTUS

IRUM HUMILITAS SU PARS .MODESTIAE VEL TEMPERANTIAE

Supra, qu. <11. »rt. 3; lit dl*ī «uut, qu. m. *rt. 3, qu* 3.

quartum sic proceditur. Videtur quod imilitas non sit pars modestiae vel mperantiae. Humilitas enim praecipue >p:ct reverentiam qua quis subiicitur Dco^ī ut dictum est *. Sed ad virtutem theologica pertinet quod habent Deum pro obiccto. Ergo humilitas magis debet poni vinus theologica quam pars temperantiae seu modestiae.

2. Praeterea, temperantia est in concupiscibili. Humilitas autem videtur esse in irascibili: sicut et superbia, quae ei opponitur, cuius obicctum est arduum. Ergo videtur quod humilitas non sil pars temperantiae vel modestiae.

3. Praeterea, humilitas ct magnanimitas circa •mi.eadem sunt, ut ex supra * dictis patet. Sed magnanimitas non ponitur pars temperantiae, sed • q « <un. «n. magis fortitudinis, ut supra * habitum est. Ergo videtur quod humilitas non sit pars temperantiae vel modestiae.

Sed contra est quod Origencs dicit, *super Lucam* *: Si vis nomen huius audire virhitis, quomodo etiam a philosophis appelletur, ausculta eandem esse humilitatem quam respicit Deus, quae ab illis metnotes dicitur, idest incnsuratio sive moderatio: quae manifeste pertinet ad modestiam et ’ temperantiam. Ergo humilitas est pars modestiae et temperantiae

• Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum m v * est. in assignando panes virtutibus praecipue attenditur similitudo quantum ad modum virtutis. Modus autem temperantiae, ex quo maxime laudem habet, est refrenatio vel repressio impetus alicuius passionis. Et ideo omnes virtutes refrenantes sive reprimentes impetus aliquarum affe-

ctionum, vel actiones moderantes, ponuntur partes temperantiae. Sicut autem mansuetudo reprimat motum irae, ita etiam humilitas reprimat motum spei, qui est motus spiritu» in magna tendentis. Et ideo, sicut mansuetudo ponitur pars temperantiae, ita etiam humilitas. Unde ct Philosophus, in IV *Elhic*, ♦ cum qui tendit in parva secundum suum modum, dicit non esse magnanimum. sed *temperatum*: quem nos humilem dicere possumus. – Et inter alius partes temperantiae, ratione superius * dicta, continetur sub modestia, proui Tullius de ea loquitur *: inquantum scilicet humilitas nihil est aliud quam quaedam u’ moderatio spiritus. Unde ct l Pet. tu * dicitur: *In incorruptibilitate quieti ac modesti spiritus*»

Al> PRIMUM ERGO DICENDUM quod VirtUtCS thcOlogicac, quae sunt circa ultimum finem, qui est primum principium in appetibilibus, sunt causae omnium aliarum virtutum. Unde ex hoc quod humilitas causatur ex reverentia divina, non excluditur quin humilitas sit pars modestiae vel temperantiae.

Ad secundum dicendum quod partes principalibus virtutibus assignantur, non secundum convenientiam m subiecto vel in materia, sed secundum convenientiam m modo formali, ut dictum est ♦ Et ideo, licet humilitas sit in irascibili sicut in subiecto, ponitur tamen pars modestiae et temperantiae propter modum.

Ad tertium dicendum quod, licet magnanimitas ct humilitas in materia convenient, differunt tamen in modo: ratione cuius magnanimitas ponitur par. » fortitudinis, humilitas autem pars temperantiae.

s ct. – rd 1’4. lu» mox P.

Commentaria Cardinalin Caietani

• Ad u-u. COft. ct nshM. 5.

In articulo quarto eiusdem quaestionis, dubium ex Martino occurrit. in i qu. - dc Humilitate, ubi notat quatuor dicta huius litterae, ct ex cis format quatuor rationes pro conclusione huius articuli, ct deinde solvit cas. /-><. muni dictum est auctoritas Origanis allate in littera in oppositum. Ex quo ratiocinatur sic. Omni* mensuratio \cl moderatio pertinet ad modestiam. Humilitas est huiusmodi. Ergo.

Secundum est: Omnes virtutes refrenante* seu reprimentes impetus affectionum ponuntur partes temperantiae. Sed humilitas reprimit motum spei. Erpo. Haec habentur formalitcr in littera.

Tertium est auctoritas Aristotelis allata in littera, quod tendens in parva secundum modum suum non est magnanimus, sed temperatus. Et hoc non aliter formatur.

Quartum est quod magnanimitas ct humilitas, licet convenient in materia, differunt tamen in modo, etc.: ut in rcepuhsione ud tertium littera dicit. Unde arguit quod eorum quae conveniunt in materia et diifcrum in modo, unum (non] est sub altero: sed hacc sunt huiusmodi: ergo.

Probatur minor: quia magnanimitas est circa ardua impellendo, humilitas vero refrenando.

Et primani quidem ct secundam solvit interimendo maiores: alioquin omnes virtutes pertinerent ad temperantiam, quia omnes habent actum moderationis. – \d tertiam dicit quod non loquitur dc temperantia proprie dicw. – Ad quartam, negat minorem: quin tam magnanimitas quam humilitas impellit ct reprimat.

II. Ad hacc dicendum quod, unico subintellecto verbo, omnia dicta litterae solida constant, ct opposita ruunt: scilicet quod semper est sermo dc actu principali virtutis, ha quod non est .Auctoris doctrina quod omni-» moderatio, seu quod omnis refrenatio, etc., spectat ad temperantiam, ut ille somniat: »ed quod omnis virtus cuius principalis actus consistit in moderando vel in refrenando, est temperantia vel adiuncta temperantiae.

Et tunc dare vides primum, secundum er quartum quae in littera habentur, optimo currere. Quoniam ct maiores sic sunt verae: ct minor quurrac cit veb», quia constat quod principalis acius magnanimitatis cunsistii in firmitate

seu impulsu animi ad magne, principalia vero actus humilitati* consistit in refrenatione animi uJ magna tendentis. De auctoritate \cro Aristoteli· tertio loco allata, bene dicitur quod Aristoteles non accepit ibi temperantiam pro-

prie, nec hoc Auctor voluit: sed accepit temperatum se- eundum modum. Et hoc est nd propositum: quia hinc testimonium habemus quod ex modo accedit quis ad tem- perati nomen.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM HUMILITAS SIT POTISSIMA VIRTUTUM

IV Svnt., dlut. xwiif qu. m, *n. 3, mJ 6.

• Eetng, tioeill
V»», Λ< Illumikt,
Aarni.
• Ver»». 14.

• Calio t, l
S.Tn. lcci if.

L Ss-ra 'x
t. ,ap

• Ver»» »9.

• l»·λ 111. cap.
l. iJmOQ L Hitt.

!"»D QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod humilitas sit potissima virtutum. Dicit enim Chrysostomus *, exponens illud quod dicitur Lue. xvm ♦ de pharisaco Cl publicano, quod, *si mixta delictis humilitas tam facile currit ut iustiiam superbiae coniunctam transeat, si iustitiae coniunxeris eam, quo non ibit?* Assistet ipsi tribunali divino in medio angelorum. Et sic patet quod humilitas praefertur iustitiae. Sed iustitia vel est praeclarissima virtutum, vel P includit in se omnes virtutes: ut patet Pcr Philosophum, in V *Ethic.* * Ergo humilitas est maxima virtutum.

2. Praeterea. Augustinus dicit, in libro *de Verb.* *' Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis? De fundamento prius cogita humilitatis.* Ex quo videtur quod humilitas sit fundamentum omnium virtutum. Ergo videtur esse potior aliis.

3. Praeterea, maiori virtuti maius debetur praemium. Sed humilitati debetur maximum praemium: quia *qui se humiliat, exaltabitur*, ut dicitur Luc. xiv. * Ergo humilitas est maxima virtutum.

4. Praeterea, sicut Augustinus dicit, in libro *de Vera felig*, *, *tota vita Christi m terris, per hominem quem suscipere dignatus est. disciplina morumfuit.* Praecipue humilitatem suam imitandam proposuit, dicens, Matth. xi *: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Et Gregorius dicit, in *Pastoral.* *, quod *argumentum redemptionis nostrae inventa est humilitas Dei.* Ergo humilitas videtur esse maxima virtutum.

Sed contra est quod caritas praefertur omnibus virtutibus: secundum illud *Culoss.* m ♦ *Super omnia, caritatem habete.* Non ergo humilitas est maxima virtutum.

Respondeo dicendum quod bonum humanae virtutis in ordine rationis consistit. Qui quidem principaliter attenditur respectu finis. Unde virtutes theologicae, quae habent ultimum finem pro obiecto, sunt potissimae.

Secundario autem attenditur prout secundum rationem finis ordinantur ea quae sunt ad finem. Et haec quidem ordinatio essentialiter consistit in ipsa ratione ordinante: participative autem in appetitu per rationem ordinato. Quam quidem ordinationem universaliter facit iustitia. prae-

sertim legalis. Ordinationi autem facit hominem bene subieclum humilitas m universali quantum ad omnia: quaelibet autem alia virtus quantum ad aliquam materiam specialem. Et ideo post virtutes theologicas; et virtutes intellectuales, quae respiciunt ipsam rationem; et post iustiiium, praesertim legalem; polior ceteris est humilitas .

An primum frgo nicENDUM quod humilitas iustitiac non praefertur, sed *iustitiae cui superbia coniungifur.* quae iam desinit esse virtus. Sicut e contrario peccatum per humilitatem remittitur: nam et de publicano dicitur, Luc. xvui *, quod merito humilitatis *descendit iustificatus in domum tuam.* l nde ct Chrysostomus dicit *; *Geminas bigas mihi accommodes: alleram quidem iustitiae et superbiae; alteram vero peccati et humilitatis. Et videbis peccatum praevertens I iustiiam, non propriis, sed humilitatis coniugae viribus: aliud vero par ridebis devictum, non fragilitate institue. sed mule et tumore superbiae.*

An secundum dicendum quod. sicut ordinata virtutum congregatio per quandam similitudinem aedificio comparatur, ita etiam illud quod est primum in acquisitione virtutum, fundamento comparatur, quod primum * in aedificio iacitur. Virtutes autem verae infunduntur a Deo. Unde primum in acquisitione virtutum potest accipi dupliciter. Uno modo, per modum removentis prohibens. Et sic humilitas primum locum tenet: inquantum scilicet expellit superbiam, cui Deus resistit, et praebet hominem subditum et semper patulum * ad suscipiendum influxum divinae gratiae, inquantum evacuat inflationem superbiae; ut dicitur Iac. iv *, quod *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et secundum hoc. humilitas dicitur spiritualis aedificii fundamentum *.

.Alio modo est aliquid primum m virtutibus directe: per quod scilicet iam ad Deum acceditur. Primus autem accessus ad Deum est per fidem: secundum illud *Heb.* xi ♦ *Accedentem ad Deum oportet credere.* Et secundum hoc, fides ponitur fundamentum *, nobiliori modo quam humilitas.

Ad tertium dicendum quod contemnenti terrena promittuntur caelestia: sicut contemnentibus divitias terrenas promittuntur caelestes thesauri, secundum illud Maith, vi *: *Nolite thesaurizare ro-bis thesauros m terra, sed thesaurizate robis the-*

3) praefertur. – praefert AFFpA.
p) vel eif... rei. – vel at... ut ARERI pCK, vel e»t.. aut D. at... et H. at praeclaritrima omnium virtutum ct Pa.
y) pratrclncs. – perveritM Pa cl codice»; pro conivpae. vincere Pa; pn» par vidcbu, pervidebit cd. a. videbit P

i) /rimam. – pruno P. peccatum l.j pro iadturt facit AEHpK< iadt 1lFl, iccit »K, ft D, cadit l ; abr. pC.
<) temper patulum.· tupra patibulum DFpAHCK, tupra paticulum l, tupra patulum HsAK ct a, patulum P, tutccptibilem LiBC. itj patubilcm E,

m· \$

:

•Seria. α
al Hom
int.-rQt/n
llnxiU... <
fl

• Cnntn
dia b> 1
• Cf. au:

• De fam

T

c

' Ub\ l
lAHT. U

H4 -S
a
•Cl owx
Coat
T^a»*-
4Λ4AI

• o o;:

• Cf b»*c

• V-OCU»

sauros in caelo; et similiter contemnentes mundi gaudia promittuntur consolationes caelestes, secundum illud Matth. v*: *Ileali qui lucent, quoniam ipsi consolabuntur*. Et eodem modo humilitati promittitur spiritualis exaltatio, non quin ipsa sola eam ꝑ mereatur, sed quia eius est proprium contemnere sublimitatem terrenam. Unde Augustinus dicit, in libro *de Poenitentia* *. *Ne putes eum Q, n xe wnper tacere r: cum dictum s[er]u[us] d[omi]ni, < Exaltabitur >. Et ne opineris eius exaltationem in oculis hominum per sublimitates Ierusalem corporales.*

Ad quartum dicendum quod ideo Christus prae-

cipue humilitatem nobis commendavit, quia per hoc maxime removetur impedimentum humanae salutis, quae consistit in hoc quod homo ad caelestia et spiritualia tendat, u quibus homo impeditur dum in terrenis magnificari studet. Et ideo Dominus, ut impedimentum salutis auferret, exteriorem celsitudinem contemnendam monstravit per humilitatis exempla. Et sic humilitas est quasi quaedam dispositio ad liberum accessum hominis in spiritualia et divina bona. Sicut ergo perfectio est potior dispositione, ita etiam caritas et aliae virtutes quibus homo directe movetur in Deum, sunt potiores humilitate.

ç) **ipj** _{10/λ} *cam.*— *ifia* told *ipi.un* cd. a. *ro/a* *iptarn* I'G.

r,) *latere.* - *latere* AEÎ

Comuientaria Carjlinalirf Caietani

In articulo quinto eiusdem quodolionis contconuicexago
 limacprimac, dubia multa ex Martino, in v qu. - de Hu
 militate, occurrunt. *Primum* - contra rationem litterae a
 probandum virtutes intellectuales esse potiores moralibus
 ex humilitate. Supponit, inquit primo, ratio unum falsum
 scilicet: *Omne in quod est ordinatio rationis essentialiter
 est potius quam id in quo est tantum participative*. Et
 quod hoc sit falsum, probatur. Stat aliquid habere ordi
 nationem rationi» essentialiter, et c»\$c malum culpabilitate
 Ergo non omne habens ordinationem rationis essentialiter
 est potius eo quod habet ordinem rationis participative.
 Probatur prima pars» antecedentis. Quia stat dictum
 rectum rationis fieri propter vanam gloriam. - Secunda pars
 probatur. Quia actus »cu appetitus omnis conformis d
 ctamini prudentiali, esse bonus moraliter.

Secundo. Illud in quo est essentialiter ordinatio rationis non est bonum moraliter nisi sit impennum ab habente ordinem rationis participative quia in actu intellectus non est bonitas moralis nisi ratione bonitatis moralis actus voluntatis. Non est ergo verum quod habens ordinationem rationis essentialiter est potius et melius habente illam participative.

Tertio. Velle bene agere est melius quam scire vel dictare bene agere. Sed in ipso velle est participative, in ipso scire vel dictare est essentialiter ordo rationis. Ergo habens participative est melius habente per essentiam. Antecedens probatur. Velle bene agere et nescire quomodo est melius quam scire et non velle. Ergo velle est melius quam scire. – Tenet consequentia per regulam Aristotelis de eligibilitate et fuga in libro *Priorum* .

Quarto. Actus habens ordinationem rationis essentialiter est gratia illius qui habet com participative. Ergo secundus est potius primo. – Quia prnticam scire et iudicare est gratia operis, ut dicitur in VI *Ethic.* 9

II. *Secundum dubium* * est contra eundem rationem. Quia Martinus conatur solvere illam dicendo 9 quod habere ordinem rationis contingit dupliciter: scilicet ut verum; et ut prosecutionem vel fugam. Et quod primo modo habet intellectus, secundo voluntas. Et quod secundo modo est simpliciter perfectus. Et quod iuxta secundum modum electionis bona habet ordinem rationis essentialiter, et intellectus participative. Ac per hoc, virtus moralis est simpliciter perfectior virtute intellectuali.

III. *Tertium dubium* * est circa ipsam conclusionem
scilicet: *Virtutes intellectuales sunt nobiliores humilitate*.
Probat Martinus oppositum dupliciter. Primo, sic. Bonitas
moralis est excellentior quam bonitas intellectus. Ergo. -
Antecedens probatur. Cum bonitate moris non stat culpa
quod est summum malum: cum bonitate intellectus, quae
est veritas, stat culpa. Ergo.

Secundo, specialiter de humilitate. Omnis virtus qua
immediate bene beateque vivitur, est virtutibus intellectua
libus potior. Sed humilitas est huiusmodi. Ergo. - Pro-

batur maior. Quia cum omnibus intellectualibus virtutibus,
ct caruni actibus, sut ncc bcnc ncc béate vivere.

IV. *Quantum dubium** est circa comparisonem humilitatis ad iustitiam. Et contra tria in littera dicta directe arguit*. Primum csldc iustitia legali: *iustitia tegatis Jacit ordinationem in his quae sunt adfinem*. – Secundum esc dc diifcncba inter iustitiam legalem ct humilitatem, quod *iustitia legalis facit huiusmodi ordinationem, humilitas autem huminem bene subiectum illi ordinationi*. – Tertio. cx huiusmodi probat oppositum conclusionis.

Arguit ergo contra primum. Primo. Iustitia facit ordinem nationem rationis quae circa finem. Ergo falsum dicitur, etc. Antecedens putet, quia sunt aliquae leges in iure, ut ipso line, ut quod Deus est summe diligendus, quod Deus est colendus summo cultu iustitia siquidem lo-

galis facit universaliter ordinationem cuiuscumque legis
participari ab appetitu subditi. Unde transgressor illius di-
citur et est iniustus. – Secundo, ad idem. Humilitas facit
hominem subiectum cuicumque legi, sive divinae sive hu-
manae. sive de fine sive de his quae sunt ad finem. Ergo
et iustitia legalis adaequat istam ordinationem; alioquin
humilites faceret universaliorem ordinationem quam iudi-
cia; quod non concederet opinans.

Deinde arguit contra secundum Iustitia facit habentem eam universaliter c. mc. subiectum ordinationi. Ego non differunt iustitia et humilitas in hoc. – Prubetur antea dens. Quia hominem c>»e subiectum universaliter ordinationi rationis est iustum. Ergo aliqua iustitia iustum est. Secundo, quia iustitia non inclinatur ad opera legis nisi quatenus tenemur ei subiacere legi. Ergo iustitia facit ut subiacemus legi, sicut et humilitas.

Demum probat oppositum conclusionis . Quia humilitas facit appetitum participem plurium ordinationum rationis quam iustitia. Ergo est excellentior ipsa. Antecedens probatur: quia iustitia non extendit se nisi ad praecepta; humilitas vero ad praecepta et consilia, ut patet in suscipientibus religionis consilia, obedientiae, paupertatis. – Praeterea, iustitia et humilitas faciunt appetitum participem ordinationum rationis. Aut ergo eodem modo, aut diverso. Si diversimode, detur varietas: et quacumque dabitur facile refutabitur. Si eodem modo, ergo iustitia non est polior humilitate.

1. *Quantum dubium* " est de excellentia iustitiae particularis supra humilitatem. Arguit siquidem contra Martinus . Difficilius est vincere cupiditatem gloriae quam opum et divitum » Sed illud est humilitatis, hoc luntitiae. Ergo. Maior patet. - Minor probatur discurrendo per modos iustitiae commutativae.

Et si dicatur quod iustitia distributive est etiam circa honores, arguitur secundo. Inutilitas excellentius ad eadem bona impellit, et u malis retrahit, quum iustitia. Ergo est excellentior. - Probatur antecedens. Tum primo, quia, humiliter liberius hacc facit: quoniam non habet retracto-

rem ab iniuria, «icut iustitia habet retractarem, scilicet illum cui tierce iniuria. Tum secundo» quia humilis in dubiis contra sc censet pro olio: Justus autem non semper, sed recurrit ud iudiccm.

Arguit terrio. Si omnes essent vere humile», nem esset opus iustitia particulari. Sed si omnes essent iusti, adhuc esset opus humilitate. Ergo humilita* potior est iustitia particulari. – Antecedens pro prima parte probatur. Quin non esset inordinata cupiditas rerum: pro qua opus est iustitia. – Secunda par* probatur. Quia stat aliquem nolle alienum, et tamen itu appretiari temporalia ut magis pro cis quam pro spiritualibus laboret. Et hoc ex defectu humilitatis: quia appretiat temporalia plus quam in veritate sint.

Arguit quarto, argumento sancti Thomae quod est primum in littera, scilicet: Humilites cum iniustltia est melior quam superbia cum iustitia. Ergo.

VI. \d evidentiā comparationis inter intellectuales virtutes et humilitatem, seu morule» virtutes, quia maxima vis et difficultas consistit in hoc quod bonitas moralis praeferitur bono intellectus, quod est veritas, sicut malitia morali» peior est malo intellectus, quod est falsius: ideo scito quod bonitas moralis potest sumi dupliciter. Uno modo, large, ut comprehendit omnem in *c bonitatem omnis appetitus rationalis. Et sic, quia comprehendit in sc etiam bonitatem virtutum thcologdium, scilicet spei ct caritatis, bonitas monilis sic accepta est extra propositum. quoniam hic est sermo dc virtutibus moralibus ut distinctis a virtutibus theologia», ut patet in littcni. – Alio modo, ut solum extenditur ud virtutes quae proprie vocantur morales, scilicet iustitiam, fortitudinem, temperantiam, ct parte* carum. Et sic solum sumenda e*t in proposito bonitas moralis.

Et quemadmodum distinctum est dc bonitate morali, ira distinguendum est dc malitia morali ct mulo culpae. Quoniam esse malum moralitcr, seu culpabiliter. contingit dupliciter. Uno modo, ut extendit sc ad malum contra virtute» theologica*. Et sic non est ud propositum. – Alio modo, ut praecise continet malum virtutibus moralibus proprie dicti* oppositum. Et sic solum est nd propositum, propter eandem rationem. ltn quod sermo praesens est dc malo culpabiliter secundum vitia moralia, secllisl culpa-bilitntc quam habet cx ea quod contrariatur caritati, quae est virtus théologie.». Et quia elliptic non habent rationem peccati mortali* directe niti inquantum opponuntur caritati diligenti bonum divinum in seipso, ct *distinguenti tuter* ^)*ei et perditionis* * (licet fundamentaliter habeant m sc unde sunt dignae morte octerna culpae nocentes proximo, ut homicidia, adultérin et eiusmodi); hinc videre potes qu intum adimitur mali istis malis moralibus ut sunt in praesenti consideratione ct comparatione, secundum illud scilicet malitiae ct culpae quod directe ct secundum proprias rationes cx suis propriis generibus praecise important.

VII. His igitur praelibatis, scito quod virtutes intellectuales, ut in praecedenti Libro, qu. t.xvi art. 3. difusc habes ab Auctore, praestant simpliciter moralibus, quia ex obiccto, quod est verum abstrnetius, etc., habent quod sint substantialiter nobiliores: sed secundum quid sunt nobiliores morales, scilicet in ordine nd agendum. Et cx hac nobilitate secundum quid habent quod dicamur simpliciter boni cx moralibus virtutibus. Et sic falsius est peius quid in sc quam malitia moralis ut istis virtutibus moralibus praecise opponitur, quia tollit nobilius bonum in «e: sed huiusmodi malitia morali» est peius quid nubis, quia tollit nobi* magis bona, quin magis necessaria, ct secundum quae dicimur boni simpliciter.

Ncc tradidi inter haec oblivioni doctrinam Aucturis in I Parte, qu. xtvirt art. 6, ubi probat malum culpae habere plus rationem mali quam malum poenae. Quoniam haec non contradantur illis. Quoniam loquitur de mulo culpae universaliter, ut opponitur etiam caritati: ut patet in secunda ratione, quae praecipua est, et fundatur super hoc, quia malum culpae opponitur bono divino in seipso. Prima autem ratio non plus exigit quam quod culpa plus habent dc ratinne mali nostri : quia ex nrdine ad nos sumitur'. Et

hunc glossam h.ibe* ex loco allcgnto Primae Secundae. – Vel dicendum quod malum culpae est maius malum simpliciter quum falsitn* inquantum c*t malum poenae. No* autem hic loquimur dc malo falritati* in sc, abstrahendo u ratione poenae.

VIII. Ad primum ergo obiectionem in *primo dubio*9, 's*. . u negatur consequentia. Quoniam actus qui esi mulus culpabiliter. non ut sic, sed ut bonum rationis, est melior substantialiter quum inculpabiliter sii melior moralitcr.

Et per hoc tii im palet solutio secundae. Nnnr, concesso toto, nihil aliud habetur nisi quod appetitu* est melior moralitcr.

Et per idem patet ad tertium. Nam conceditur quod velle bene c»i melius moralitcr quam scire: scire tamen est melius secundum sc «impliciter. – Ad probationem ex regula II *Priorum*, cap. xxir ., dicitur quod cx regula illa non potest concludi nisi quid est eligibilius. Sed quoniam cligibiliu» e*t quandoque, non quod est in sc melius, sed quod est nobi* melius: ideo cx regula illa nihil habetur contra nos. Verbi gratia, constat quod visus est nobilior quam gustus, etiam ut tactus quidum. Et facta combinatione iuxta illam regulam, scilicet gustus cum caecitate et visus cum insensibilitate gustu», constat quod est eligibilior gustu* cum caecitate quam visu* cum insenribilU lite gustu», quia gustu* est nobi» magis necessarius: ct tamen visus est secundum se nobilior gustu ct tactu. Et sic est in preposito: quod eligibiliu* est bene moralitcr agere cum f Litate in intellectu, quam verita* in intellectu cum malitia morali, nqñ quin melius in se, sed nobis.

Ad quartam dicitur quod netus intellectu* practid, inquantum est secundum *c serus et bonum intellectus, non ordinatur ud appetitum et ππο» ut ad finem, sed inquantum practicus, sic est gratia operis, ut latius declaratum in superioribus . est. Nec oppositum docuit Aristotele*. .i.î!-. ,^ .α<

IX. Ad *secundum dubium* ♦ dicitur quoti non est ibi nili mur. cio socnbulorum quoad distinctionem. Quoniam hnhere ordinem rationis ut serum. ct habere per modum prosecutionis aut fugae, nihil aliud est quam hebere illum essentialiter, ct participative. Id vero quod additur, scilicet quod habere ordinem rationi* per modum prosecutioni* ct fugae convenit voluntati ct electioni essentialiter. est conditio diminuens sicut si quis diceret quod c*»e rationale per participationem convenit per essentiam «p-petitui, esse enim sic rationale per essentiam diminuit ab eo quod est esse rationale per essentiam. Et ideo solutio nulla eat.

X. Ad *tertium dubium* . dicitur, iuxtn prius .* dicta, quod bonitn* moralis talis, scilicet ut fit praecise per virtutes mor.iles, non est excellentior secundum se bonitate intellectus, quae est veritas. Et cum dicitur, *Cum ista stat culpa, quae est summum malum, cum illa non* . *Ergo*: respondetur quod nobilites substantialis rerum non pensatur cx extraneis, sed cx propriis. Et propterca non pensatur cx connexis, quae sunt extra rationes rerum: sed cx propriis substantiis. Er propterca dicitur quod, cum culpa quae est suminum malum, non sit quaecumque culpa, sed opposita theologicae virtuti; ct ista sit extra virtute* intellectuales et morales: penes coniunctionem vel separationem ab illa non attenditur nobilitas substantiali* virtutum , sed nobilitas secundum quid. Et propterca simpliciter negetur consequentia, propter rationem dictam, – Quamvis nd hominem, scilicet non tenentem connexionem virtutum, possit negari assumptum. Quoniam ct cum intellectuali, ct cum morali praecise stat culpa quae est sum-mum malum, scilicet consistens in peccato contra caritatem Dei.

Ad secundam obiectionem dicitur quod, si moralitcr loquimur, in hac sit.i, iuxta Aristotelem, minor est falsa: quia beata vita consistit in virtute intellectuali quae est sapientia, ut patet in X *Ethic*. ' – Si nutem loquamur theologice, sic falsa etiam esi minor: quia non humilitate, sed caritate immediate bene beateque hic vivitur.

XI. Ad *quartum dubium*, de iustitia legali ♦. scito quod ' iustitia legalis potest »umi dupliciter: primo, proprie, ut est quaedam specialis virtus omnia in bonum commune

[[] A’),[]] 0

[[] Qh^{*} vL^{*} 4M^{*} «»U^{*} c

[[] Orti, i- «er* S

[[] QU. LI» 5

».

[[] S Th. I^{*} η ω^{*} iMp. X. [[]

v*

^{*} Vum n

. K T> let lt.
- Q· mw . art.
J· i

• Qb VI, »rt // tui. 4rt i

• />»4. u,-. 7» <<'8. 5

• LUII, rtt- 5

5 n-Urt
'o± Uk. XI,
• V 0

• S.n IV, D<-
.i-it jrfvU

dirigens, ui dc cu in V *Ethic.* * ct superiu» ** tractatur, alio modo, communitor, prout omnis lex quomodolibet iustitia legalis dicitur. Si sumatur proprie, sic supponit ordinem ud finem, sicut medicina appetitum sanitatis: ct inclinat ad ordinem eorum quae sunt ad finem. Et quoniam ub Auctore sumitur proprie, ut decet tantum Ductorem, ideo actum proprium ciu» ponit respectu eorum quc sunt ad finem. Cum quo tamen stat quod praecepta respectu ordinis od finem ad iustitiam legalem «pectent, non ut actus eius, sed ut pracambula ct principia eius: ut patet superius in quaestione dc praeceptis fidei ct spei -. Nam dc trium theologicarum virtutum actibus, praecipue universaliter, non est iustitia legalis, n qua primo sunt praecepta decalogi: sed ad iustitiae legalis principia spectat.

Ad primum ergo contra iustitiam legalem, negatur quod faciat ordinem ud finem. Ad probationem dicitur quod lex de dilectione Dei, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, etc. -, e»t iustitiae legalis principium , non effectus. - Lex .utem dc cultu Dei est quidem a iustitia legali, sed non est ordinis ad finem, sed ordinis eorum quae sunt ad finem: est enim de actu religionis, cuius non est Deu* obiectum, ut patet cx supra * dictis. - Ex hoc aurem quod cuiiscumque rectae legis transgressor dicitur iniurtub, tccipiendo iniusticiam proprie, nihil aliud habetur nisi quod omtiri lex .liquo modo spectat ud iustitiam legalem. scilicet vel ut pracambulum seu principium, vel ut IICIU5. etc.', et non habetur quod quncbbet lex rit n iustitia legoli proprio.

Ad secundum dicitur primo, quod nullum inconueniens est humilitatem aJ plura -e extendere qunm Iustitia legalis: quia principia iustiline legalis non sunt omnino extra iustitiam legalem, sed eu quae tint u iustitia leguli Ncc huc Auctor reputat inconueniens: quii humilitas etiam ad ea quae thcologulium virtutum sum, «e extendit.

Dicitur secundo, ct mbtillua, quod licet ordo ad finem secundum se non nat a iustitia legali, -ed supponatur-, isdem tamen ardo ad finem e< parte creaturae rationali-, quae ordiantur m finem, fii - iusiitiu legali. Verbi gratia, *diligere Deum super omnia* non esi secundum s< u iu-«litia legtlI, qu»a est de Der» obiccto et fine. Deu» lutem est supra cunne bonum commune, supra totum universum, ut patet XII *Metaphys* *: «ed idem diligere Deum nuper omnis ut bomficat partes universi, *cilic t ip-ns creaturas racionales diligentes Deum super omnia. cadit »ub iustriia legali, ud quum spectat otnic bonum puni- ad totum ordinare. Et sic aeque universalis est ordinatio quam facit iustitia legali*, cum ea quam suscipit humilitas quoniam utraque ad omnia sc extendit. It> quod in actibus consistentibus in ordine od finem, quiu invenitur aliquid quod est de genere eorum quae sunt propter finem, salvatur et extensio Universalis iustitiae icgnlis ud omne? actus; ct propria eius ratio seu differentia, scilicet quod est formaliter respectu eorum quae sunt ad finem. - Er ideo distinguendum est illud consequens, scilicet, *Ergo iustitia legalis adaequat ordinationem humilitatis*. Quoniam adaequare illam contingit dupliciter. Scilicet, vel quoad numerum bonorum: cl sic conceditur, quia quotcumque bona respicit una, respicit dia. Vel quoad rationes bonorum: et tic non oportet adieqDationem quaerere, quoniam non facit magis vel minus universalem ordinationem. Et iustitiu legalis sub alia ratione respicit omnia, ct sub alia humiliius: nlioquin, non essent distinctae virtutes formaliter.

Nec sit quispiam molestus aut sollicitus propterea quod dicam leges esse actus iustitiae. Claritus enim doctrinae, ut percipiantur melius responsiones argumentorum, id efficit. Et secundum veritatem, appetitus conformis legi in ordine eorum quae sunt ad finem, a iustitia legali est. Appetitus vero finis secundum se principium est legalis iustitiut. Unde nihil refert ad propositum dicere legem, ct dicere appetitum lege regulatum, esse a legali iustitia, vel illius principium: quoniam hinc nulla est difficultas in proposito.

XII. Ad obiecta contra secundum dictum, de differentia inter iustitiam legalem ct humilitatem *, respondendo dicitur quod in littera ponitur differentia inter eas penes *facere*

ipsam ordinationem universaliter, vt facere hominem bene subiectinn ordinationi in universal. Ihcc autem, ut ipsu 'trbo sonant. distant sicut agens ct patiens. Iustitia namque. dum facit voluntatem ei executionem prout cuilibet et toti debetur, ordinationem rationis universaliter ponit in actibus: humilitas vero, dum cx divina reverentia ad omnia homo tendit ut indignus per modum subditi, animum ud omnem rationabilem ordinationem parat. Cum ergo dicitur, *Esse subitcttini legi est iustum, Erpn est a iustitia*: conceditur totum, «ed non est contra propositum. Quoniam, ut toties dictum est *, in diserti» virtutibus differentia carum saepe asoguatur penes actus princĭpāle», et non »cmper penes actus proprio» cum praecisione, scilicet quod ita hic ictu, convenit isti virtuti quod non illi: sed quia iite actus est actu» principali» istius ct non princi pabs illiu», ct e contra: non affirmando ncc negando si potest illi alien aliquo modo hic actu» convenire. Sic autem est in proposito: quod iustitiae principalis actus est facere vcu ponere rationis ordinem in omnibus, quia omnia ad commune bonum sunt ordinabilia; humilitatis autem praecipuus e»t actu» per modum subditi ad omne rationabile *c praebere. Cum quibus slat quod ctM subiectum sit y iistit! secundarii. histitin enim, ut iustitia, nnn facit iustum subditum, alioquin Dens, cui répugnai rabo subditi non ouĭ proprie IUXtia sed cx iustitia in aliquo prove nit quud sit subditus. Et iic pute: quod non est occu» principalis iustitine, sed electus quidam dus in aliquo. Lude m lefiniione Iustitiae nnn ponitur *ubiectio, sed debitum , cum dicitur *tut suum unicuique tribuens* -. Humilitas autem eom cx ipsa voce dcicctionem sonat

Potest quoque dici quud e»r aeq̄isocutin de subxctione, Num esse subditum sub ratione debiti legalis, seu simpli- C'ter. est etlccm* quidam iustitiae.* sed esse cuhditum cx quodam debito morali, ob divinam «eilicet reverentiam, tribuitur humilitari. Et sic undique ruunt ombac rarienr» M' runi contm differentiam in modo reapidendi ordinatio nem rationi* universaliter. Quoniam «olidum restat et qutid distinguuntur quoad hoc, sicut agens «t patiens, quoad actu* principales: ct quod sublectio quam fadt in homine humilitas, e*t alterius rationis «b ilh quae est effectus iustitiae, a qua dicitur iustum esse hominem ubiid legi.

XIII. Ad obiectu demum in eodem dubio contra conclu ionem ip»am -, respondeo. Ad primum dicitur quod aliquid spectare ad diquom virtutem potet dupliciter contingere: vel ut necessarian) ad illam virtutem, ita quod oppositum corrumpet aπ minueret illam virtutem; vel ut nd supererogadonem illius. Et quod non minus nd supercrogutionciu legalis iustitiae spectant consdiu in ordine nd commune bunum, quwm ad supcfcrogationcm humilitati* spectent eadem in ordine ad proprium bonum ipdu> hominis. Si quis nmvn memor fuerit illius propositionis, quod nullum est consilium quin quandoque cadat sub praecepto *, perspicere poterit quod iu'titia legalis adacquai humilitatem quoad consilia dupliciter. Primo, quia omne» eosdem actus respicit ut Jcbitn in casu. Et «ic calvatur iidncquutio univerxalis: quin nullus est actus cadens sub condllo quin etiam cadat sub debito. - Secundo, quia etiam aub ista ratione, inquantum ctt vub consilio, ad utriusque supercrogjtioncm spectant. Optimi enim legislatoris est non solum debitos netus praecipere, sed etiam expedientes ad commune bonum consulere. Unde in lege dicuntur contineri non solum praeceptu, sed *mandata*, quae, apud llierons mum* sunt de consiliorum actibus.

Ad secundum vero dicitur quod assignata est in littera diversitas modi, et declaratu: ct obiectiunibus est tatiifactum. Et non solum non expugnabitur. >ed nec faciliter bene oppugnabitur.

XIV. Ad *quantum dubium*, de iustitia paaiicul tri -, advertendum est quod nidix unde excellentia iustitiae particularis supra humilitatem pullulat, est illu quam Aristotele* in V *Ethic.* * et in I *Ehet.* et Auctor superius M docuit: quia scilicet iustitia virtus est bona non solum habenti, sed directe est ad bonum alterius (hoc enim maximum virtutis opus, et praecipua laude .lignum censctui, ut patet in locis allegatis); humilitas autem non directe

‘ An 》’-’-’@*
.**_’_’<..
*ñ

‘ laiil l fi’ ».*
la*, l, ».

• Nraa O-K
VMB ITO^4t

• Qr Cui. .ji

•(va*. Iyoocin
i.Mw .inrn».

qu ioi Mt j

• Xce»

• Cj? i, e, i»..
s Tñ kei n
.. Cmp <<ab
••Qm Iyui «rt
o

QUAEST40 CLXI, ARTICULUS V

nisi habentis est bonum, «eut ct ceterae virtutes morale* quae circa passiones ponuntur. Unde nd primum argumen- tum respondendo. dicitur quod falsum est iustitiam esse circa cupiditatem opum ct divitiarum. Avaritia enim est drea huiusmodi passionem: iustitin nutem non est \inus drea passiones, sed circa operatione* ad alterum, ut sic. – Ad probationem dicitur quod, discurrendo per modo* com* mutrttivac iustitiae, nunquam invenitur quod sit circa pas- sionem cupiditatis: sed circa operationes nd «lterum, quae sunt commutationes. Difficilius nutem est exhibere se ho- minem bonum nd «lterum quam ad scipsum.

Ad secundum dicitur negando antecedens. Quin excel- lentius est impellere nd bonum alterius ut sic, ut facit iu- stitia, quam impellere nd bonum alterius inquantum re- dundat in proprium, ut facit humilitas. Et quin penes hunc modum, seu hanc rationem, attenditur differentia et nobi- litas substantialis, ideo iustitia est substantialiter nobilior humilitate. Cum quo alat quod humilitas sit secundum quid nobilior, sicut accidens respectu substantiae, sicut ma- gnanimitas respectu iustitiae: quia scilicet habet quoad ali- quid conditionem diquam nobiliorem, puta si magis cx amore libero impellit, ct si quid «liud est ciusmodi, ut puta si in dubiis suam dictionem eligeret. Haec enim ad secundum quid nobilitatem spectant. In cuius signum, li- beralius, qunc plus habet liben amoris, non est excellentior iustitia.

Ad tertium dicitur quod, quia humilius prnesupponit iustitiam, sicut accidcn* substantiam: appetitu* enim per modum subditi ad Deum et id quod Dei est, supponit iustitiam, qua homo Deo, ct id quod cx parte se tenet ho- minis, ei quod es pane se tenet Dei, ius suum tribuit ideo conditional!* illa. *Si omnes essent humiles, non esset opus iustitta*, destruit scipsam, quia ex hoc ipso quod po- nuntur humile*, praesupponitur iustitia; sicut si qui» di- ceret, *Si omnes essent liberales, seu magnanimi, non esset opus iustitia*, cum utraque vinus super iustitia fundetur, ct. illa non supposita, non virtutes, *ed vitia essent. Quem ad modum etiam humilitas, nisi super iustitia fundetur, qua unicuique ius suum debetur, vilitas animi et deform- itas humana esset. – Dicitur nihilominus, secundum ea- rum praecise rationes formales loquendo, quod faba est dicta condicionalis, Quonitim, dato quod omnes homines essent humiles, ac per hoc sibi ipsis boni, opus esset vir- tute qua directe essent boni aliis Haec autem est iustitia. – Ad probationem, iam putet quod falsum assumit, quod iustiui sit circa cupiditatem. Est enim circa operationes ad alterum, ut sic: quas non humilitas, sed iustitia directe rectificat, ut patet in V *Ethic*, ·

Ad quartum, sufficit responsio Auctoris, quae exami- nabitur «.

XV. In responsione ud primum eiusdem articuli quinti, dubium ex Martino, ibidem ·, occurrit, arguente contra hanc responsionem dicendo quod, iudicio suo, non satis- facit. Tum *primo*, quia non sidetur scrisimile quod veni iustitia per adventum superbiae desinat esse iustitia. – Pro- batur. Pono quod aliquis habuerit multos actus iustitiae, ct postea extollat se de illis. Aut igitur nunc ita est quod illi actus fuerint rectae rationi conformes aut difforme*. Si conforme», semper fuerunt actus iustitiae. Si difformes, nun- quam fuerunt actus iustitiae.

Tum *secundo*, quia haec solutio non videtur conformis intentioni Chryso&toroi, qui intendit magnis praeconiis hu- militatem extollere. Nam quae magna humilitatis laus, si excedat apparentem iustitiam, qunc potius iniustitia est quum vera iustitia' – Et rursus, cx hoc quod *humilitas iuncta peccato excedit iustitiam*, infert quod *luncta iusti- tiae assistit divino tribunali in medio angelorum*: ubi ascensum illum magis humilitati quam iustitiae attribuere videtur.

Tum *tertio*, quia secundum Chrysostnmum. humilitas *non pertransit iustitiam propter fragilitatem iustitiae, sed propter tumorem seu molem superbiae*. Ergo non loquitur ibi dc iustitia quae propter iunctarn superbiam desinit esse iustitia. – Antecedens patet per illa verba. *Geminas mihi bigas* etc.

Tum *quarto*, quia humilitas vincit superbiam, fuperbli vincit iustitiam. Ergo humilitas vincit iustitiam: ac per hoc, est potior. – Consequentia c*t nota. – Et parte* antece- denti* patent cx aliata auctoritate.

XVI. Ati hoc dubium dicitur quod solutio est sufficiens. Et quod sicut peccatum praeexistens desinit, quoad macu- lam ct reatum aeternae mortis, esse in homine, per hu- militatem ; ita vera iustitia praeexistens desinit esse, quoad rationem virtuti* ct meriti vitae aeternae, in homine, per supervenientem superbiam. Ncc hoc est verisimile: sed verissimum.

Ad *primum* ergo in oppositum dicitur quod grati» con- ceditur verum esse quod actus qui semel fuerunt iusti, semper verum sit dicere quod fuerunt iusti. Sed non est semper verum quod remaneant in habitu ct virtute aut merito iustitiae. Quoniam per supervenientem superbiam perdit habitus rationem virtutis, ct perditur meritum ae- ternae vitae sicut c contra, po*t poenitentiam, habitus vitiosi remanentes non remanent in ratione vitii.

Ad *tccundum* dicitur quod conformis est expositio Au- ctori* Chrysostomi intentioni. Nam praeconium magnum humilitatis est vincere molem reliquorum peccatorum: ct suum oppositum opprimere molem tantae iustitiae. Unde non praefertur iustitiae apparenti: sed quae per tuum op- positum delinit esse sera, ha quod laus humilitatis non est in comparando has virtutes inter se: sed in magnifi- cando siics humilitatis ct superbiae. Unde expresse Chry- sostoinu* dicit *bigam iustitiae ct superbiae non defectu iustitiae, sed mole superbiae succumbere*. In hoc ergo «t magna humilitatis laus, quod ipsa omnia peccata destruit, ct suum oppositum destruit omnes virtutes. – Et pro re- sponsione oppositi, dicitur quod vincit iustitiam, quod Auctor expressit vincere, non iustitiam. sed *iustitiam quae desinit esse iustitia per superbiam*, quae destruxit illam. Iustitin siquidem virtutis nomen est. – Ad id vero quod rur.*us ndiungitur. dicitur quod, ex quo humilitati attri- buitur ascensus ille cx adiunen» iustitia n Chrysostomo, manifeste patet quod principaliter iustitiae, et executive humilitati ascensus ille attribuitur.

\d *tertium* dicitur quod consequentia non valet. Quo- niam ex hoc quod Chrysostomus dicit, *non ex defectu nistihac*, ostendit quod non de apparente, sed vera secun- dum se iustitia loquitur, quae non ob sui defectum cx se. sed c.v *adiunctac superbiae mole* succumbere imenitur. Ita quod non intendit quod, etiam coniuncta superbia, vires suas iustitia habeat: sed quod quae cx se non deficeret, cx udiuueui superbia deficit.

Ad *quartum* dicitur quod consequentia nihil valet: quid variatur ratio vincendi, et acquivocatur dc victoria. Hu- milita* namque vincit superbiam sicut unum directe con- trarium vincit aliud; superbia quoque vincit iustitiam etiam sicut unum contrarium virtualiter vincit aliud; ct sic in utraque parte antecedentis sermo est dc victoria unius con- trarii respectu alterius. Et in consequenti est sermo dc vi- ctoria excellentioris nobilitatis, qua id dicit vincere quod est nobilius. Manifesta est acquivocatio *victoriae*, ut dicitur dc congressu contrariorum; ct ut dicitur dc comparatione rerum in nobilitate. – Est etiam ct alius in hoc argumento defectus: quod, quia *contraria mutuo se expellunt* ·, quan- doque superbia vincit humilitatem. Scriptum est enim · - S. n *Sap.* i *, quod *Spiritus Sanctus corripietur a superveniente* · v.*. > *iniquitate*.

XVH. In responsione ad secundum eiusdem articuli, du- bium ex Murtino, ibidem ·, occurrit, contra hanc responsio- · Ce@»*. *

Tum *primo*, quia conclusio non comparat humilitatem nisi ad alias virtutes morales. Fides autem non est virtus moraiis. Tutu *secundo*, contra opinionem quod humilitas non est fundamentum virtutum nisi quia removet prohibai», arguitur sic. Removere prohibens, hoc est superbiam in proposito, convenit non solum humilitati, sed alteri vitio extremo contrario superbiae. Ergo per removeere prohibens humilitas non habet rationem fundamenti, nili etiam di- catur quod esse virtutum fundamentum convenit etiam illi alteri vitio, etc.

· rrifH.ltt

'U ofiy*, S. ·Ve»·.. cajv. S Th. leer

· It. 4.

• i-OC prOXJCJC 6t.

* Numm. tqq.

• Coodn*. s

Tum *tertio*. Illud quod inclinat in actus omnium virtutum, positive et directe est fundamentum virtutum, et non tantum quin removet prohibens. Sed humilitas, mediante suo netu elicito, inclinat in actus omnium virtutum. Ergo. – Maior est certa. – Et minor probatur. Quia contemptus rerum externarum et sui inclinat in actus omnium virtutum.

XVIII. Ad hoc dubium respondendo, dicitur ad *primum* argumentum quod in littera humilitas comparatur omnibus virtutibus, et non moralibus tantum: ut patet intuenti litteram. Quod si ipse Murtinus ad morales tantum comparut, sibi ipsi imputet si universaliozem Auctoris responsionem ad sua trahat: et non calumnictur responsionem Auctoris.

Ad *secundum* dicitur dupliciter . . Primo, quod sicut stat eundem esse avarum et prodigum secundum diversos netus, ita stat eundem esse superbum et depressum respectu diversorum: puta quod sit superbus respectu excellentium operum, absque sui recognitione ingerat sc maximis; et ex alia parte, ad aliqua parva, puta ad ca quae sunt mansueti, etc., exhibent sc depressum. Et secundum hoc, falsum est antecedens, quod oppositum vilium necessario removet superbiam: quia stat cum ipsa. Ratio autem quare huiusmodi vitia contraria non sc totaliter excludant, est quia *malum consurgit ex particularibus defectibus* *. ac per hoc, vitium unum remanet secundum aliquem netum, et aliud etiam secundum alium. Non sic nutem est in virtute, quae consurgit ex *causa integra* *: et utrumque excludit extremum vitium, si virtus est.

Secundo dicitur quod remove prohibens contingit dupliciter: scilicet simpliciter, et secundum quid. Illud quod sic removet prohibens quod removendo unum ponit aliud prohibens, non dicitur remove prohibens simpliciter, sed prohibens tale; putu quia amovit ferrum, et posuit lignum prohibens grave a suo motu. Sed tunc dicitur simpliciter remove prohibens quando absque subrogatione alterius prohibentis removet prohibens: puta si removet ferrum nihil aliud supponendo. Constat modo in proposito quod humilitas removet prohibens simpliciter. Alterum autem vitium non removeret superbiam prohibentem, nisi supponendo scipsum etiam prohibens aedificium virtutum. Et secundum hoc, falsum etiam est antecedens, scilicet, *Remove prohibens convenit alteri extremo vitio*: quia non ei iste actus simpliciter, sed secundum quid convenit

Tertio dicitur quod, quia moralis sermo de virtutum aedificio est. verba *unt secundum subiectam materiam intelligenda. Ita quod sermo est non de qualitercumque, aut ex quocumque principio remove prohibens: sed de virtuose remove prohibens. Hoc autem constat soli humilitati convenire. Ac per hoc, antecedens etiam est falsum. Signum autem huius sensus est quod natura, quae removet prohibens, scilicet superbiam (quia producit hominem non cum superbia), non propterea dicitur fundamentum virtutum. Est ergo sensus quod *virtus removens prohibens* est fundamentum virtutum, seu quod *virtuose remove prohibens* dat humilitati quod sit virtutum fundamentum: et non quod qualitercumque removens prohibens det esse fundamentum virtutum.

Ad *tertium* dicitur quod maior est falsa. Nam et iustitia legalis inclinat ad actus omnium virtutum, ut putet ex »upra . dictis: et tamen non ponitur fundamentum virtutum. Similiter magnanimitas inclinat ad actus omnium virtutum, dum in omnibus tendit ad magna: et tamen non ponitur fundamentum virtutum. Aliud ergo requiritur ad rationem fundamenti: scilicet quod sit *primum in aedificatione*. Quod non probat Murtinus convenire humilitati per seipsam positive. Et oppositum ex praedictis * argui potest: ex eo quod humilitas supponit iustitium.- Minor quoque non est vera nisi secundum quid. Quoniam humilitas non inclinat per suum actum ad omnium virtutum actus in speciali: sed in universali, pro quanto omnibus rationabilibus subiicit hominem in his quae Dei sum. Sic autem, vel ex consequenti et indirecte inclinare in actus virtutum in speciali, extra propositum est argumenti de per se et directe positivo fundamento virtutum.

XIX. In responsione ad tertium, dubium e»t ex Martino, SUMMAT Tiirtot.. II. Th«iu»« t . vu

ibidem . . Sam ex huc solutione, Maninu» inquit, habetur . Cone . . . 1 intentum , scilicet quod humilitas iit potiaima virtutum. /Vmio, quia illa virtus quae libi appropriai maximum praemium, est maxima virtus. Sed humilitas appropriai sibi maximum praemium.

Secundo. Cui convenit excelientissimu» actus, esi maxima vinus. Humilitas esi huiusmodi. – Probatur. Quia humilitati, ut dicit littera, convenit *contemnere sublimitatem terrenam*. Hic nutem contemptus videtur excellentissimus inter actus virtutum moralium.

.Id *primum* horum dicitur quod tam maior quam minor est falsa. Maior quidem: nam virtutis excellentia non ex appropriait*, sed ex propriis substantialibus pensatur. Minor vero, quia exaltatio spiritualis non est formaliter maximum praemium: maius enim est fruitio divina.

Ad secundum dicitur quod contemnere sublimitatem terrenam non est maximus actus inter actus morales. Nam longe maior est communi bono recte intendere, ad illud omnia ordinando, qui actus est iustitioc legalis*, quanto *commune bonum divinius est quam bonum unius* .

XX. In responsione nd quartum, dubium ex Martino occurrit, ibidem . . contra hunc responsionem dicente quod ista solutio refutatur sicut praecedentes. Argumentum enim concludit quod saltem humilita» est perfectior aliis virtutibus moralibus. Tum etiam quia contemptu» celsitudini* terrenae est actu» maxime excellens inter morale».

Ad huee dicitor quod non egent ulia responsione, quia soluta sunt quae obiicit *. Et argumentum non concludere humilitatem esse maximum virtutum etiam moralium, ex eo manifestum est quod ipsam esse maximam simpliciter non habetur ex commendatione Domini. Nec aliunde probatur quod inter morales ait maxima: sed oppositum monstratum est *.

XXL In eodem quinio aniculo quaestionis centesimae-scxagcsimacprimue, restant adhuc tres quaestione». *Prima* est*. Quo pacto humilius est vinus moderativa spei, et cum hoc, est circa omnia? Constat enim quod spes non est circa omnia, sed circo ardua tantum .: et constat non omnia esse ardua. Patet autem humilitatem esse circa omnia, et ex littera huius articuli, dum dicitur quod *humilitas facit hominem bene subtectum ordinationi rationis quantum ad omnia*: et ex littera sequentis articuli ., ubi humilitatis gradus ponitur, *inutilem et indignum ad omnia se aestimare et fateri*.

Secunda quaestio est *: Quo pacto *contemnere subimitatem terrenam* est proprius humilitatis actus, ut in littera dicitur, in responsione ad tertium, cum et hic actus communis sit magnanimo, et non sit principalis humilitatis actus? Quoniam actus eius principalis est respectu sperandorum , cum sit moderatio spei: et non respectu despicendorum , ad quae ex consequenti humilitatis vinus respicit.

Tertia quaestio est*: An locus nssigmitus humilitati, scilicet post théologales et intellectuales vinutes et iustiliani, sit suus simpliciter, vel secundum quid. Hoc est: An humilitas sit ceteris nobilior simpliciter, an secundum quid. Et est ratio dubii quia superius religio praelata est omnibus moralibus, ut patet qu. lxxxixi * quia religio magis de propinquo accedit ad Deum quam aliae virtutes morale*, utpote operans ea quae directe et immediate ordinantur in honorem divinum. – Et in qu. < n *. obedientia praefertur reliqui» virtutibus moralibus: quia, per se loquendo , maius bonum propter Deum contemnit, scilicet propriam voluntatem. – Et in qu. cxxm . . datur primus locus post iustitiam fortitudini: quia est conservativa boni rationis contra pericula mortis, quae sunt maxima. – Accedit etiam ad haec quod in qu. xxx ♦ misericordia praeposita est omnibus virtutibus quae sunt ad proximum, quia est potions actus nam supplere delectum alterius, inquantum huiusmodi, est superioris et melioris. Et sic. quia iuslilia est ad proximum, sequitur quod misericordia praecedat iustitiam: ac per hoc,' humilitatem.

XXII. Ad *primam quaestionem* 4 dupliciter dici potest. Primo, quod humilitas est circa secundum sc ardua directe, ut propriam materiam: sed est circa omnia per quali-

• Tnj&akr

•bim» irDrv Mca..«âp. rr . s Γ·Aα ini.

*1K1

• <Vη«UX Ε/k/4. hb. l. cip η.■ a. · ē. η. li«

• {ancla, |

· v oaa r» tq.

* ,a corP

· Cf aum «m

‘J. HM, qu u-tft- l.

‘ Anr ».

‘Ci snra wn.

’ Ct· » <<’.

’ ·‘«<>

’ Arl· 5

’ An d.

* An a.

·N*μ·

ty

S. Tk.

•qs ton. «t.

» e

’ s.a u·

darn redundantiam. Quoniam consentaneum rationi est ut qui in bonis arduis suum moderatur appetitum, multo magia in bonis mediocribus, quae minus sunt appetibilia, sc moderetur.

Secundo, quod humilitas est directe respectu omnium, scilicet arduorum secundum se et non arduorum in sc. sed tamen omnium est sub ratione ardui. Quia quae non sunt in sc ardua, induunt rationem ardui relatu ad humilem, quia induunt rationem divini: ud omnia siquidem bonu sc hibet humilis ut ud eu quuc Dei sunt.

Primae responsioni obstat quod oporteret unam virtutem ponere circa moderumen appetitus respectu mediocrium. sicut praeter magnanimitatem oportuit alium virtutem ponere: cum excellentia mediocris non minus sit motiva appetitus quum honor mediocris; et humilitas circa excellentiam (sicut superbia) est. quemadmodum magnanimitas circa honorem.

Secundae autem responsioni consonat unitas tarn uni' Venialis superbiae ad omnia sc directe extendentis. Et proptcrca dicendum videtur, cum Auctore in littera, quod humilitas est circa *omnia in universali*, inquantum scilicet habent rationem cuiusdam ardui. et non secundum suas speciales rationes. El quin circa bonum arduum, sive in sc sive ut relatum, est spes; ideo cum his stat quod humilitas sit circa spem.

XXIII. Ad *secundam quaestionem* * dicitur quod, quia humilitatis principalis actus est reprimere appetitum a sublimibus ct u sublimiter sc habere (hic est enim modus, hoc est frenum quod humilita.* spei apponit cx reverentia divina); ct hoc virtualiter est contemnere sublimitatem: ideo*contemnere sublimitatem terrenam* humilitatis dicitur esse proprium, utpotc spectans ad proprium cius actum; et non ad secundarium, sicut contingit in magnanimo, qui principali actu tendit in magna, non contemnit magna. Quamvis etiam alia ct alia ratione uterque contemnat terrena: ut patet cx rationibus magnanimi et humilis.

XXIV. Ad *tertiam quaestionem* T dicitur quod, cum ista sil quaestio ud hominem. non potest melius determinari quam cx illo loco ubi ex proposito explicite Auctor ipse hanc quaestionem de nobilitate simpliciter vel secundum quid moralium virtutum, tractat: cetera siquidem ad illam referenda sunt regulum. Constat autem quod in praecedenti Libro, in qu. Ixvi, art. 4, cx proposito comparans virtutes morales, distinguit quod una potest esse nobilior altera secundum suum speciem dupliciter, simpliciter, vel secundum quid. El declarat penes quid attenditur maior perfectio simpliciter, scilicet penes relucendam maioris boni rationis: ita quod illa monilis virtus in qua maius rationis bonum relucet, est simpliciter maior Et subsumitur quod iustitia est prima, quia propinquior bono rationis, ct quod inter virtutes quae sunt circa passiones, tanto maius bonum rationis relucet in aliqua, quanto appetitivum motum circa maiora rationi subditum reddit. Et proptcrca, quia fortitudo appetitivum motum circa vitam» quae maximum omnia comprehendens est, rationi subdit, primum Unet locum. Et deinde temperantia, quae circa ca quae immediate ordinantur ad vitaro conservandam, appetitum subiicil rationi, locatur. Et concludit: *Et sic illae tres virtutes, simul cum prudentia, dicuntur esse principales etiam dignitate*, - Et statim aggrediendo secundum membrum, subdit: *Secundum quid autem aliqua virtus dicitur esse maior secundum adminiculum vel ornamentum*. Et dat exemplum: *sicut substantia est nobilior simpliciter accidente, accidens autem nobilius substantia secundum quid*.

Et secundum hanc sententiam, dicetur quod humilitas

non est, simpliciter loquendo, immediate post iusiitiam, sed ante illam est tam fortitudo quam temperantia. Et quod dicitur dc humilitatis loco post virtutes cardinales, idem dicitur dc supra dictarum reliquarum moralium virtutum loci». Omnes enim post cardinales simpliciter sunt: et excellentia carum supra aliquam cardinalium non nisi secundum quid intelligcnda est. Et hoc potest nppnrere cx rationibus assignatis dc excellentia carum: cuiuslibet enim excellentia considerato est secundum aliquam specialem conditionem. Verbi gratia, in misericordia posita est excellentia quia superioris est subvenire; in religione, quia directe ordinat in divinum honorem; in obedientia, quia maius bonum contemnit, seorsum singula bona considerando (cum tamen vita et vitae conservatio claudat summum quod in obedientia est. ut scilicet usque ad mortem, hoc est, privandum sc vita, homo obediat); in humilitate, quia univcn.ditcr facit hominem bene subditum rationi in universal.

XXV. Sed si diligentius doctrina Auctoris perspecta fuerit. aliter dicendum eat. Nam in allegato - ex praecedenti Libro loco. Auctor, post locatam iusiitiam in loco propinquo rationi, non tractat dc reliquis virtutibus moralibus simpliciter, sed limitate, scilicet dc illis quae *unt circa passionem*: ut expresse monstrat snbiungcns: *inter alias autem virtutes morales quae sunt circa passiones*. Et rursus ibidem postea dc fortitudine subdit quod *primum locum tenet inter virtutes morales quae sunt circa passiones*. Et proptcrca conclusio cx praemissis cum tali limitatione explanatis illuta, scilicet quod cardinales virtutes sunt *principales etiam dignitate*, non est aliter intclligenda quam secundum quod cx praemissis sequitur: scilicet ut tustilia simpliciter, fortitudo autem ct temperantia intervînmes quae sum circa passiones, sunt principales dignitate. Et hinc habes unde humilitati locus hic sibi assignatus, scilicet immediate post iusiitiam, non est ei ablatu. Quoniam ipsa est subjective principaliter in voluntate, et secundario est circa passionem spei: quia extendit sc ultra sensibilia, ut patet cx cius contrario, scilicet superbia, quae maxime est in bonis spiritualibus.

Et si perscrutati fuerimus litteram, non solum cx subiecto praeeminet humilitas fortitudini ct temperantiae, sed Auctor usus est in hoc loco illamel ratione qua usus est in allato loco praecedentis Libri, scilicet, *participatio maioris boni rationis*. Illa enim virtus ibi dicta est simpliciter maior *in qua maius bonum rationis relucet*. Et hoc idem hic assumitur: el subsumitur quod magis in humilitate quam ceteris, post iusiitiam, salvatur bonum rationis. quia humilitas reddit hominem recte *subditum* seu *patulum* * bono rationis, non in hac vel illa materia, sed universaliter. Et proptcrca locatur ante reliquas virtutes simpliciter. Et vere sic est. Unde beato Virgo *humilitatem suam Dominum respexisse* commemorat *, tanquam universalem virtutem, qua ad supernum suscipiendum divinae largitatis influxum latissime ne profundissime patula crau

Quaerenti autem dc substantiali ordine reliquarum virtutum inter sc post cardinales, videtur mihi dicendum quod primo religio, deinde obcilientia, ct demum misericordia locanda sit. Nam maius rationis bonum relucet in religione, quae in voluntate est el debitum reddit Deo Creatori ac Praeceptor

tori, quam in obedientia, quae debitum reddit praeceptis ipsius. Praecedit tamen misericordiam, quae tenet medium in passione tristitiae respectu alienae miseriae: quanto maius bonum rationis est bene sc habere ad superioribus debitum exhibendum, quam ud passionem particularium defectuum proximi.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM CONVENIENTER DISTINGUANTUR DUODECIM GRADUS HUMILITATIS
QUI IN REGULA BEATI BENEDICTI PONUNTUR

SEXTIUM sic proceditur. Videtur quod inconvenienter distinguantur duodecim gradus humilitatis qui in Regula beati Benedicti ponuntur: quorum primus est, *corde et corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus*; secundus, *ut pauca verba, et rationabilia loquatur aliquis, non clamosa voce*; tertius, *ut non sit facilis aut promptus in risum*; quartus, *taciturnitas usque ad interrogationem*; quintus, *tenere quod habet communis monasterii regula*; sextus, *credere et pronuntiare se omnibus viliores*; septimus, *ad omnia indignum et inutilem se confleri et credere*; octavus, *confessio peccatorum*; nonus, *pro obedientia in duris et asperis patientiam amplecti*; decimus, *ut cum obedientia se subdat maiori*; undecimus, *ut voluntatem propriam non delectetur implere*; duodecimus, *ut Deum timeat, et memor sit omnium quae praecepit*. Enumerantur enim hic quaedam quae ad alias virtutes pertinent: sicut obedientia et patientia. Enumerantur etiam aliqua quae ad falsam opinionem perlinere videntur, quae nulli virtuti potest competere: scilicet quod aliquis *pronuntiet se omnibus viliores*, quod *ad omnia indignum et inutilem se confiteatur et credat*. Ergo inconvenienter ista ponuntur inter gradus humilitatis.

2. Praeterea, humilitas ab interioribus ad exteriora procedit: sicut et ceterae virtutes. Inconvenienter igitur praemittuntur in praemissis gradibus illa quae perlinent ad exteriores actus, his quae perlinent ad interiores.

3. Praeterea. Anselmus, in libro *de Similitudinibus* ponit septem humilitatis gradus: quorum primus est, *contemptibilem se esse cognoscere*; secundus, *de hoc dolere*; tertius, *hoc confiteri*; quartus, *hoc persuadere*, ut scilicet velit hoc credi; quintus, *ut patienter sustineat hoc dici*; sextus, *ut patiatur contemptibiliter se tractari*; septimus, *ut hoc amet*. Ergo videntur praemissi gradus esse superflui.

4. Praeterea. Malth. m. i. dicit Glossa: *Perfeeta humilitas tres habet gradus. Primus est subdere se maiori, et non praeferre se aequali: qui est sufficiens. Secundus est subdere se aequali, nec praeferre se minori: et hic dicitur abundans. Tertius gradus est subesse minori: in quo est omnis iustitia*. Ergo praemissi gradus videntur esse superflui.

5. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de Virginitate*. *Mensura humilitatis cuique ex mensura ipsius magnitudinis data est: cui est periculosa superbia, quae amplius amplioribus insidiatur*.

Sed mensura magnitudinis humanae non potest sub certo numero graduum determinari. Ergo videtur quod non possint determinati gradus humilitatis assignari.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra dictis patet, humilitas essentialiter in appetitu consistit. secundum quod aliquis refrenat impetum animi sui, ne inordinate tendat in magna: sed regulam habet in cognitione, ut scilicet aliquis non se existimet esse supra id quod est. El utriusque principium et radix est reverentia quam quis habet ad Deum. Ex interiori autem dispositione humilitatis procedunt quaedam exteriora signa in verbis et factis et gestibus, quibus id quod interiorius latet manifestatur, sicut et in ceteris virtutibus accidit: nam *e. v. visu cognoscitur vir, et ab occursum faciei sensatus*, ut dicitur *Eccli. xix. v.*

Et ideo in praedictis gradibus humilitatis ponitur aliquid quod perlinet ad humilitatis radicem: scilicet duodecimus gradus, qui est. *ut homo Deum timeat, et memor sit omnium quae praecepit*.

Ponitur etiam aliquid pertinens ad appetitum: ne scilicet in propriam excellentiam inordinate tendat. Quod quidem fit tripliciter. Uno modo, ut non sequatur homo propriam voluntatem: quod pertinet ad undecimum gradum. - Alio modo, ut regulet eam secundum superioris arbitrium: quod pertinet ad gradum decimum. - Tertio modo, ut ab hoc non desistat propter dura et aspera quae occurrunt: et hoc pertinet ad nonum.

Ponuntur etiam quaedam pertinentia ad estimationem hominis recognoscentis suum defectum. El hoc tripliciter. Uno quidem modo, per hoc quod proprios defectus recognoscat et confiteatur: quod pertinet ad octavum gradum. - Secundo, ut ex consideratione sui defectus aliquis insufficientem se existimet ad maiora: quod pertinet ad septimum. - Tertio, ut quantum ad hoc sibi alios praeferat: quod pertinet ad sextum.

Ponuntur etiam quaedam quae pertinent ad exteriora signa. Quorum unum est in factis, ut scilicet homo non recedat in suis openbus a via communi: quod perlinet ad quintum. - Alia duo sunt in verbis: ut scilicet homo non praecripiat tempus loquendi, quod pertinet ad quartum; nec excedat modum in loquendo, quod pertinet ad secundum. - Alia vero consistunt in exterioribus gestibus: puta in reprimendo extollentiam: oculorum, quod pertinet ad primum; et in cohibendo exterius risum et alia ineptae laetitiae signa, quod pertinet ad tertium.

») *pro obedientia*. - ;<-r *obedientiam* PK
potest. - *pntunt* PQj.
7) *qui*. - *quae* ABEftKt.jC.

6) *hic*. - *hoc* l., *tas?* lxx; O ui no<.
1) *determinati*. - *determinari* BElpt. *determinate* ACRE, om. K
7) *extollentiam*. - *excellentiam* PDfHH-i

Ah primum ergo dicendum quod aliquis absque tulsitatc potest se *credere et pronuntiare omnibus vilio*rem, secundum defectus occultos quos in sc recognoscit, cl dona Dei quae in aliis latent. Unde Augustinus dicit, in libro *de Virginii*. *: *Existimate aliquos in occulto superiores, quibus estis in manifesto meliores*.

Similiter etiam absque lalsitate potest aliquis *confiteri et credere ad omnia se inutilem et indignum*. secundum proprias vires, ut sufficientiam suam totum in Deum referat: secundum illud II *ad Cor.* m *: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est*.

Non est autem inconueniens quod ea quae ad alias virtutes pertinent, humilitati adseribantur. Quia sicut unum vitium oritur ex alio, ita naturali ordine actus unius virtutis procedit ex actu alterius.

Ad secundum dicendum quod homo ad humilitatem pervenit per duo. Primo quidem et principaliter. per gratiae donum. Et quantum ad hoc, interiora praecedunt exteriora. – Aliud autem est humanum studium: per quod homo prius exteriora cohibet, ct postmodum pertingit ad extirpandum interiorem radicem. Et secundum hunc ordinem assignantur hic humilitatis gradus.

Ad tertium dicendum quod omnes gradus quos Anselmus ponit, reducuntur ad opinionem et manifestationem ct voluntatem propriae abiectio

Nam prunus gradus pertinet ad cognitionem proprii defectus. – Sed quia vituperabile esset si quis proprium defectum amaret, hoc per secundum gradum excluditur. – Sed ad manifestationem sui defectus pertinent tertius et quartus gradus: ut scilicet aliquis non solum simpliciter suum defectum enuntiet, sed etiam persuadeat. – Alii autem lres gradus pertinent ad appetitum. Qui excellentiam exteriorem non quaerit, sed exteriorem abiectio

An quantum dicendum quod illi gradus accipiuntur non cx parte ipsius rei, idest secundum naturam humilitatis: sed per comparisonem ad gradus hominum, qui sunt vel maiores vel minores vel aequales.

Ad quintum dicendi m quod etiam illa ratio procedit ex gradibus humilitatis non secundum ipsam naturam rei, secundum quam assignantur praemissi gradus: sed secundum diversas hominum conditiones.

r,) *ftranJc eit.* – *frMia Jtftt* DDEFIpaCK ; pro *nat*, non HI.pCII

0) gradu/. – fm *gradus* Pa.

Commentaria Cardinalis Gaietani

In articulo sexto quaestionis cntesinincsexagcsimucprimac. in responsione ad primum, dubium ex Martino, in qu. Humilitatis Gradibus .i. occurrit, arguente contra hanc responsionem, dicendo . quod, « si beatus Thomas dixisset quod potest quis credere sc omnibus vilio

rem *absque mendacio*, facilliter consensissem : sed quia dixit, *absque falsitate*, non videtur mihi verum ». Et probatur. Quia si sint decem viri humiles, aut quilibet est omnibus vilior: aut non. Si non, ergo falsa est aestimatio qua quilibet putat se ceteris vilio

rem. – Si sic, ergo primus est vilior secundo. Et tunc, ultra, ergo secundus non est vilior primo. Probatur ista secunda consequentia : quia si secundus est vilior primo, ct primus est vilior secundo: ergo primus est vilior seipso.

Ad hoc breviter dicitur quod optime dixit Auctor quod non solum absque mendacio, sed *absque falsitate* quilibet potest sc alio vilio

rem credcre ct dicere. Et cum arguitur, *Aut quilibet est alio vilior aut non*: respondetur quod quilibet est alio vilior referendo quod suum est ad id quod Dei est in alio. Ita enim in huiusmodi materia sumitur ly *se* et ly *alio*, cum dicitur quod quilibet sc alii subdere per humilitatem debet. Et cum contra arguitur. Si *primus est vilior secundo*, etc., concedi potest totum: quoniam non inconvcnk quod primus sit vilior seipso secundum diversas rationes. Veruntamen, ad rem, dicendum est quod quilibet, ratione cius quod suum est, quolibet alio, ratione cius quod est Dei, est inferior ; ita quod quilibet est quolibet inferior secundum suum, ct superior secundum divinum. Et si cx hoc inferatur. *Ergo quilibet inferior est et superior seipso*, secundum diversa quae in eo sunt: nullus error incurritur. Et quia sermones intclliguntur secundum subte

ctam materiam; ct in materia humilitatis secundum istas

rationes accipiuntur termini: ideo est simpliciter vera locutio cum simpliciter quis sc profert ct tenet vilio

rem. II. In eodem articulo, in responsione ad secundum, dubium cx Martino, ibidem *, occurrit, arguente contra hanc solutionem ♦. Non est bonitas in netu exteriori nisi propter bonitatem actus interioris. Ergo, si quis, per gradue donurn sive per humanum studium, veniat ad humilitatem; necssc est quod prius habeat actum interiorem bonum quam actum exteriorem.

Praeterea, cohibitio illa exteriorum aut est imperata mediante aliquo bono interiori actu humilitatis: aut non. Si non, ergo non pertinet ad humilitatem. Si sic, ergo in acquisitione humilitatis per humanum studium interiora praecedunt exteriora.

III. Deinde arguit contra illud litterae, *Prius exteriora : er postmodum pertingit ad extirpandum interiorem radicem* .i. Primo, quia contingit quod aliquis, absque contraria radice, ab tneunte aetate assuescat humilitati: et consequenter non egeat extirpatione radicis.

Secundo, quia in primo gradu dicitur.: *Corde et opere semper humilitatem ostendere, defixis in terram oculis*. Aut ergo iubetur ostendere humilitatem quae est : aut quae non est. Non quae non est: quia esset fictio. Ergo quue est. Sed non est humilitas nisi corrupta sit radix contraria. Ergo non prius est exteriores actus cohibere quum interiorem radicem extirpate, sed c contra.

IV. Aii hacc dicitur quod Auctor nunquam dicit, ut iste urgundo somniat, quod prius liat actus exterior bonus quam sit interior bonus, aut sine interiori bono. Sed dicit quod humanum studium inchoat a cohibendo exteriores actus, ct deinde ad interiorem radicem extirpandatn pervenit. Quod experientia quotidiana testatur. Quotidie enim

• Num ti.

• Num. m

• *Gen* cap. τ ver». η.

• Ibid , cap rm 5,

• Op. LU

• Ven s.

•iarc»p.»d»rc

dux
a n» n

“Ū

»

*Q «ry.i

magistri novitiorum ub his quae extra sunt cohibere novilos docent in principio deinde ad perfectionem actuum interiorum paulutim sic religiosi perducuntur. Intendit ergo Auctor quod ordo humani studii est ut in principio principalis conatus sit ud exteriores actus cohibendos per actus interiores bonos ex hoc ipso quod intendunt ct eligunt cohibitionem huiusmodi actuum exteriorum, ut perfectus fuit invia virtutum. Et per hoc patet solutio primi* omnino pervertentis sensum litterae.

Ad secundum vera dicitur quod actus illi interiores imperantes cohibitiones exteriorum, boni quidem sunt, sed non oportet quod sint humilitati», nisi dispositive. Quoniam aliarum virtutum sunt actus proprii isti qui ponuntur in gradibus primis, ut patet de cohibitione linguae, ct ineptae laetitiae, etc. sed inter gradus humilitatis computantur, quia ad illum disponunt, ascensumque faciunt.

V. Ad primum autem contra extirpationem radicis postpositam ., dicitur quod, sicut semina virtutum insunt homini naturaliter, ita fomes peccati inest homini ex natura lapsa: *proni enim sunt sensus hominis ad malum*9. Ad fomitem autem peccati spectat radix superbiae, appetitus propriae excellentiae, quem maximum in nobis experimur: adeo ut etiam ante naturam lapsum, Evoe dictum sit: *Eritis sicut dii*, etc. ♦ Inique nullus, in primis, naturaliter est qui non egeat extirpations radicis huius tum fecundae ct profundae. – Deinde, secundum id quod in pluribus accidit,

doctrina morali» dari debet . . Constat nutem quod, ut in pluribus, extirpatione radicis opus est: omnes enim appetitu alicuius excellentiae trahimur.

Ad secundum dicitur quod falsum est in primis quod non est humilitas nisi iit extirpate radix superbiae. Ad cxlirpandam enim radicem superbiae multae perfectionis humilitate opus est. – Falsum est deinde quod in primo gradu oporteat adesse humilitatem internam, nisi dispositive . quae manifeste stat cum interna radice postmodum extirpandn. – Falsum demum est quod in illis verbi* primi gradus sumatur humilitas pro interna virtute, sed pro *deiechone*. Quod patet ex hoc quod in primo gradu iubetur ostensio humilitati: certum est autem quod in primo gradu non praecipitur quis manifestare virtutem, cum ad humilitatem praecipue spectet occultare, non ostendere virtutes; hoc enim magis ad iactantiam quondam induceret quam ad humilitatem. Sed intentio primi gradus est ut homo ex corde, non fide, ostendat secundum corpus, ct specialiter secundum detixionem oculorum in terram, humilitatem, hoc est detectionem; ut, inchoando ab exteriori dcicctione voluntaria, ad internam virtutem quae intus animi motus dciicit, quae humilitas vocatur, ascendat. Quocirca, licet in hac exteriori dcicctione voluntaria interveniat interior electio bona disponens ad humilitatem, non tamen iit huiusmodi exterior detectio nd ostendendum illam internam humilitatem: sed ad acquirendam illam.

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMASECUNDA

DE SUPERBIA

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

• U. qu. oil, fared.

• Qu cum

Deinde considerandum est de superbia *. Et primo, de superbia in communi; secundo, de peccato primi hominis, quod ponitur esse superbia *. Circa primum quaeruntur octo. Primo: utrum superbia sit peccatum. Secundo: utrum sil vilium speciale.

Tertio: in quo sit sicut in subiecto. Quarto: de speciebus eius. Quinto: utrum sit peccatum mortale. Sexto: utrum sil gravissimum omnium peccatorum. Septimo: de ordine eius ad alia peccata. Octavo: utrum debeat poni vitium capitale.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SUPERBIA SIT PECCATUM

Il Sent., dist. xui, qu. n, «Pl. 3, iJ i.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod superbia non sil peccatum. Nullum enim peccatum est repromissum a Deo: enim Deus quod ipse facturus est; non est autem auctor peccati. Sed superbia connumeratur inter repromissiones divinas: dicitur enim Isaiiae i.x *: *Demam te in superbiam saeculorum, gaudium in generatione et generationem*. Ergo superbia non est peccatum.

2. Praeterea, appetere divinam similitudinem non est peccatum: hoc enim naturaliter appetit quaelibet creatura, et in hoc optimum eius consistit. El praecipue hoc convenit rationali creaturae, quae facta est *ad imaginem et similitudinem Dei* *. Sed sicut dicitur in libro *Sententiarum* Prosperi *: *superbia csl amor propriae excellentiae*, per quam homo Deo similatur, qui est excellentissimus: unde dicit Augustinus, in II *Confess.* *: *Superbia celsitudinem imitatur: cum tu sis unus super omnia Deus excelsus*. Ergo superbia non est peccatum.

3. Praeterea, peccatum non solum contrariatur virtuti, sed etiam opposito vitio: ut patet per Philosophum, in II *Ethic.* *. Sed nullum vitium invenitur oppositum esse superbiae. Ergo superbia non est peccatum.

Sed contra est quod dicitur *Tobiae* iv *: *Superbiam nunquam in tuo sensu aut in tuo verbo dominari permittas*.

Respondeo dicendum quod superbia nominatur ex hoc quod aliquis per voluntatem tendit *supra* id quod est: unde dicit Isidorus, in libro *Ety-moi.* *: *Superbus dictus est quia super vult videri quam est: qui enim vult supergredi quod est. superbus est*. Habet autem hoc ratio recta, ut voluntas uniuscuiusque feratur in id quod est proportionatum sibi. Et ideo manifestum est quod

superbia importat aliquid quod adversatur rationi rectae. Hoc autem iacit rationem peccati: quia secundum Dionysium, iv cap. *de Div. Nom.* *, malum animae est *praeter rationem esse*. Unde manifestum est quod superbia est peccatum.

Ad primum ergo dicendum quod superbia dupliciter accipi potest. Uno modo, ex eo quod supergreditur regulam rationis. Et sic dicimus eam esse peccatum. – Alio modo potest superbia nominari simpliciter a supcrexcessu. Et secundum hoc. omne superexcedens potest nominari superbia. Et ita repromittitur a Deo superbia, quasi quidam superexcessus bonorum. Unde et glossa Hieronymi * dicit, ibidem, quod est superbia bona, et mala. – Quamvis etiam dici possit quod superbia ibi accipitur materialiter pro abundantia rerum de quibus possunt homines superbire.

Ad secundum dicendum quod eorum quae naturaliter homo appetit, ratio est ordinatrix: et ita, si aliquis a regula rationis recedit, vel in plus vel in minus, erit talis appetitus vitiosus; sicut patet de appetitu cibi, qui naturaliter desideratur. Superbia autem appetit excellentiam in excessu ad rationem rectam; unde Augustinus dicit, in XIV *de Civ. Dei* *, quod superbia est *perversae celsitudinis appetitus*. Et inde est etiam quod, sicut Augustinus dicit, XIX *de Civ. Dei* *: *superbia perverse imitatur Deum. Odit namque cum sociis aequalitatem sub illo, sed imponere vult sociis dominationem suam pro illo*.

Ad tertium dicendum quod superbia directe opponitur virtuti humilitatis, quae quodammodo circa eadem magnanimitati» existii, ut supra dictum est. Unde et vitium quod opponitur superbiae in defectum vergens, propinquum est vitio * pusillanimitatis, quae opponitur magnanimitati secundum detectum. Nam sicut ad magna-

• Armor J
• u», IA. I.
i. n. 8 – S
lect. i.
• Ariaiot- i
AE
lib. DI. a
n. -i; *. II
IV. lect. n
• Art. I,
art. 3
• a num.

• Cl. infr
art 3. Com
num I-

• Art. 4

* ICarM. Ce.
IX-irs
tu, Ttn. 4

• Sum i

* Cap mi
art i. :
;

• Q? β».

• Cif

• Rmp ad

♦ . (n) ? ~
», U)

a) *supergreditur.* – *superegreditur* B.
j.) *mafruanimitati.* – *cum magnanimitate* Pa.

y; *vitio.* – r/tiuM BDEFpACK.

* Coodaa.

nimitatem pertinet impellere animum ad magna, contra desperationem; ita ad humilitatem pertinet retrahere animum ab inordinato appetitu magnorum, contra praesumptionem. Pusillanimitas autem, si importet defectum a prosecutione magnorum, proprie opponitur magnanimitati per modum defectus; si autem importet applicationem animi ad aliqua viliora quam hominem deceant, opponetur humilitati secundum defectum: utrumque enim ex animi parvitate * procedit. Sicut et

e contrario superbia potest secundum superex-
cessum et magnanimitati et humilitati opponi,
secundum rationes diversas: humilitati quidem,
secundum quod sublectionem aspernatur; ma-
gnanimitati autem, secundum quod inordinate od
magna se extendit. Sed quia superbia superiori-
tatem quandam importat, directius opponitur hu-
militati: sicut et pusillanimitas, quae importat
parvitem animi in magna tendentis, directius
opponitur magnanimitati.

8' *parvitate.* – *pronitate* BDEFLpACK ct u.

Commentaria Cardinali» Caietani

In articulis primo et secundo simul quaestionis centesimae sexagesimae secundae, dubium occurrit de quidditate superbiae. Videtur enim diversimode definiri. Et quoniam *principium omnis demonstrationis* et institutionis *est quoad quid est* et definitio . ideo ante omnia hoc tractandum est. Et quoniam *oppositorum eadem est disciplina* ., simul notum fiet *quod quid est* humilitatis, et alterius oppositi vitii.

Est autem ratio dubitandi quin definitiſ» quae cx Augustino assignatur *, scilicet *inordinatus appetitus propriae excellentiae*» habet quaestiones multa». Prima est antiqui: an ly *excellētia* sumatur relative, an absolute. - Secunda est nova, cx Murtino, in qu. 1 dc Superbia*: an sil sufficiens haec definitio, vel oporteat addere ly *contentptivae*; ita quod superbio est appetitus excellentiae, non cuiuscumque, sed contēptivac seu despectivac .

II. Expedit vero scire quod haec quaestio nova clauditur in prima. Nam excellenti.» relative sumpta claudit in se aliorum despectionem. In eo siquidem quod ut excellens alios homo sc habet, nccc»se est ut tuli actu contemnati omne» quos in veritate non excellit.

Apparet quoque ex speciebus superbiae assignatis α Gregorio. de quibus est in hac quaestione specialis articulus * quod appetere excellentiam despiciendo alio*. od quartam superbiae speciem spectat. Non constituit igitur rationem generis superbiae contemptus seu despectus.

Attestantur et idem aliae superbiae species. Nam appetitus excellentiae quasi α sc aut suis meritis, nihil dicit de excellentia contemptiva aliorum: et tamen primae dunc species superbiae in his consistunt.

111, Dc ipsa aulcm prima quaestione * non dare liquet
altera pars. Quoniam tres primae species superbiae, nihil
dc excellentia relative dicentes, testantur genus non esse
relationem excellentiae. Quarta vero, in relatione consistens,
testatur genus non absolutum.

Actus quoque superbi invenitur in excellentia utroque modo. Nam superbus appetit sc celsum et magnum. Et propterea Augustinus, XIV *de Civit. Dei**, per *celsitudinis*, non *excellētiæ* nomen definivit superbiam. – Et rursus, superbus appetit superare alios et *ire super*, ut ipsius nomen sonat. Et propterea Auctor, in tertio articulo huius quaestionis, in calce *. dixit quod *proprie pertinet ad superbiam inordinata praesumptio alios superandi*.

Videtur mihi quod excellentia communiter sc habens ad absolute et relatisc, sit proprium obiectum superbiae: sicut ens communiter se habens ad absolutum et relativum, est proprium obiectum metaphystcae. Et hinc provenit quod (nm appetitus excellentiae absolute, quam relative, verificaiur ct attribuitur superbiae: ct nunc per *celsitudinem*, nunc per *excellentiam* definitur. Est igitur superbiae appetere hoc quod est excellere, et celsitudinem.

IV. Sed quoniam nulla alia vitia ridentur celsitudinem
perversam appetere, nam praesumptio appetit celsitudinem
perversam in operibus, ambitio in honoribus, inanis gloria
in gloria: ideo quaerenda est celsitudo quanc sit obiectum
superbiae, alterius rationis ab istis, inquit Murtinus

Ubi scito quod dupliciter potest poni celsitudo alterius rationis ab istis. Uno modo, tanquam in alia materia: sicut

celsitudo vindicationis alterius rationis diceretur a celsitudine honoris. Alio modo, sicut celsitudo simpliciter distinguitur iornulitcr a celsitudinibus concretis tali ct tali materiae. scui motus simpliciter est alterius rationis a motibus applicatis, puta locali, altcrntionis, generationis, etc. Et quod hic sit tanta formalis distinctio quod sufficiat ad distinctionem specificam habituum, potet ex hoc quod specie distinguitur scientia de motu simpliciter, quae traditur in libris *Physicorum*, a scientiis de motu ad *ubi*, quae in libro *Caeli*, ct motu ad formam simpliciter, quoniam in libro *Generatione*, etc. Ito quod obiectum superbiae est celsitudo simpliciter, ct non in tali sci tali materia: praesumptio autem nd celsitudinem operum supra se, ambitio od celsitudinem honoris, etc., feruntur.

V. Et si perspicacius perscrutati fuerimus, inueniemus quod sicut celsitudo iuncta operibus vel praemiis invenitur obiecta dictis viriis, ita celsitudo iuncta propriae personae invenitur obiecta superbiae: ita quod, quemadmodum praesumptuosus in celsum opus, ambitiosus in celsum honorem, ita superbus in celsitudinem *sui* tendit Haec enim sola directe est perversa celsitudo simpliciter: ceterae sunt perversae celsitudines secundum partem, puta in honoribus vel gloria vel operibus arduis.

Et ut melius percipiatur quod dicimus, adverte quod propria persona potest ad virtutem vel vitium multipliciter scilicet habere: scilicet ut obiectum, vel subiectum, vel terminus. Commune siquidem est omni virtuti et vicio quod respiciat propriam personam ut subiectum: nam *virtus est quae bonum reddit habentem*. – Similiter commune videtur saltem multis, quod respiciat propriam personam ut terminum commensurationis obiecti seu materiae. Verbi gratia, temperantia respicit propriam personam ut terminum commensurationis ciborum: appetit enim cibum prout recta ratio dictat; recta autem ratio dictat secundum commensurationem ad propriam personam. Et similiter magnanimus appetit magna opera, incommensurata tamen personae propriae. Et similiter praesumptuosus appetit magna incommensurate sibi; et ambitiosus magnos honores inproportionatos, etc. – Superbia nitem, licet communicet cum aliis in his, habet tamen hoc proprium, quod respicit propriam personam ut obiectum. Et propterea Auctor in definitione superbiae posuit *ly propriae*, dicendo quod cit *appetitus excellentiae propriae*. Ita quod obiectum proprium superbi, ut lie» est *ipsemet celsus*, seu celsitudo sui. Et in hoc differt a praesumptuoso et ceteris habentibus pro obiecto magnitudinem talis materiae, puta operum, honoris, gloriae. Magnanimus quoque habet magnitudinem operum pro obiecto proprio, et magnitudinem honoris et gloriae ut materiae: superbus autem habet magnitudinem sui pro per se primo obiecto. Et quia ut magnitudinem sui ordinari possunt bona et mala virtutum et vitiorum, ideo et virtutes et vitia et eorum materiae sunt materiae superbiae; ex omnibus enim superbus tumere vult. Ita quod sicut magnitudo operis, ut superius patet, dupliciter consideratur, scilicet ut conditio operis, et sic spectat ad quamlibet virtutem, et ut transit in rationem formalem obiectivam, et sic constituit magnanimitatem; ita magnitudo

• ArtUol EkWr
th U. «Γ A».
« j. j. - s n.
't.'L »]

Ji ”

propriae personae dupliciter consideratur: ut effectu» virtutis, et cuiuscumque alterius reddentis habentem possidentem seu facientem magnum, et sic spectat ud quamlibet virtutem; alio modo, ut transit in rationem formalem obiectivnm. et sic constituit superbiam.

Et sicut celsitudo sui est proprium obiectum superbiae, ita iibiectio sui est proprium obiectum humilitatis.

VI. Et quod haec sint veru, et secundum mentem Auctoris atque Sanctorum, patet primo, ex Domini auctoritate, qui humilitatem et superbiam definivit per actu* habentes pro obiecto teipsum, dicendo ∙: *Qui se humiliat, Qui se exaltat.* - Auctoritate deinde Augustini allata in littera pnus ∙: *Aliud est levare se contra Deum*, etc. - Auctoritate quoque Benedicti, in sexto et septimo gradu humilitatis: *Credere et pronuntiare se omnibus viliorem, Credere et confiteri se ad omnia inutilem et indignum* ∙. - In littera demum Auctor millies explicat ly *se*, in primis duobus articulis quaestionis praecedentis, de Humilitate. Et tandem, in responsione ud tertium ∙, clarissime dicit: *Humilitas plus reprimit spem de seipso, quam ea utatur*: - obiectum spei dixit *seipsum*, non opus aut aliquid aliud: quoniam opera el alia materialiter se habent ad seipsum, ut ea quae sunt nd finem ordinantur ad finem.

Consonat autem et optime quadrat regula humilitatis, scilicet: *Aestimatio sui ex collatione eius quod suum est, Deum et ad id quod Dei est* ", Huic enim aestimationi conformis appetitus, est appetitus sui ipsius ut subditi, qui esc humilitati» *quod cū est*; contrarius per excessum est appetitu* sui ipsius ut celsi, qui in *quod quid est* superbiae habetur; contrarius autem per defectum est appetitus sui ipsius ut nimis subditi. Et quoniam divina reverentia radix est humilitatis, subaudiendus est in his ordo divinae reverentiae: it∙ ut humilitas sit virtus qua homo, ex divina reverentia, sc conferens Deo, in omnibus se habet ut subditus; superbia vero, vitium quo homo, divina ubiecta reverentia, in omnibus, seu communiter, sc habet ut celsus; abiectio vero est vitium quo quis, divinam non sequens reverentiam, sc habet ut abiectus seu vilis.

Ubi patet etiam quod materia humilitatis et superbiae universalis est: quia ad magna et ardua secundum se se extendit. Et humilis quidem ad omnia ut ardua, ut dictum est ∙. tendit, superbus vero sui celsitudinem, quae inter bona summum arduorum videtur, appetit. Ideo circa ardui boni appetitum, qui spes vocatur, ponuntur.

Deinceps ad specialia dubia more solito procedendum est.

In articulo primo eiusdem quaestionis centesimaesexage* **I**simaesccondac, dubium ex Martino occurrit, in qu. i de Superbia ∙, directe contra Auctorem dicente quod haec opinio non videtur in toto vera. Et primo ponit quod superbia, stricte accepta, non est definitive *appetitus quo quis tendit supra id quod est*. Probatur. Praesumptio est qua quis tendit supra id quod est, quoad administrationes; ambitio, quoad honores, etc. Ergo.

Praeterea, si superbia est definitive qua quis tendit supra id quod est, aut hoc est quoad aliquid praedictorum; aut quoad omnia simul; aut quoad aliquid aliud ab his. Si primum, ergo est aliquid praedictorum vitiorum. - Si secundum. ergo erit aggregatum ex omnibus. - Si tertium, tunc nullum tale videtur nisi excellentia. Et tunc, uut tendit in excellentiam maiorem quam habet: aut in manifestationem. Non in manifestationem ∙: quia hoc, secundum sanctura Thomam ∙, spectat ad inanem gloriam. Ergo in excellentium maiorem. Hoc autem non videtur nisi dupliciter posse intelliigi. Scilicet quod tendat ud excellentiam maiorem habendam ∙: et hoc non est vitii. Vel quod existimet sc habere maiorem excellentiam. Et hoc quidem est initium superbiae: et convenit superbo et multi* aliis, scilicet praesumptuoso, ambitioso, vano; hi enim omnes existimant se maiores quam sint in sub materiis, scilicet administrationibus. honoribus, gloria.

II. Ad hoc dubium, secundum Auctoris processum, non oporteret respondere. Tum quia non dicit hanc esse definitionem superbiae: sed argumentum ex nominatione sumit, dicens: *Superbia nominatur ex hoe*, etc. - Tum secundo,

quia Auctor post istum articulum, subiungit statim articulum, *An superbia sit speciale peccatum*: quasi per ea quae hic dicit, non adhuc manifestum sit de superbiae specialitate quoad peccatum.

Sed quoniam secundum veritatem de superbia ut dividitur aliis peccatis, verifienntur ea quae hic dicuntur, quae est superbia proprie accepta; et actus iste, scilicet tendere supra id quod est, proprium octum ac obiectum superbiae continet, ut patet ex dictis ∙: ideo pro definitione sustineri potest. Et propterca respondendum est obiectii, Et ad primum dicitur quod superbia est qua qui* tendit supra id quod est ipse simpliciter: praesumptio nutem, supra id quod est secundum quid, hoc est secundum opera. Et sic de aliis.

Ad secundum dicitur quod superbia est qua quis tendit in haec ornnia et celera, ut materiam tamen sui formalis obiecti, quod est aliud ab istis, scilicet celsitudo propriae personae. - Et cum contra hoc, quasi tertium membrum suae distinctionis, arguit: dicitur quod superbu* tendit, iuxtn definitionem Augustini ♦ in ipsam sui *celsitudinem perversam*, quam constat non nisi vitiose appeti posse. Et ideo falsum dicitur quod celsitudo maior, ut habenda, potest licite appeti. Celsitudo siquidem quae ex maioriore claudit perversitatem, non potest licite appeti, ut si homo appetat se esse supra superiores *uos: haec enim maiorius manifeste claudit in se perversitatem. Et simile quid accidit in omni appetitu perversae celsitudinis propriae: ut patet discurrendo per species superbiae*.

III. In eodem articulo, m responsione ad tertium, Martinus occurrit bis contra doctrinam huius responsionis directe et noniinaiini, more suo, arguens. Primo ∙, in qu. i de Humilitare ∙, ubi dicit quod opinio ista deficit *primo*, in distinguendo humilitatem a magnanimitate. Quia ad unam spectant haec virtutem, ut probatum est ∙,

Dtcit *secundo*, in distinguendo superbiam prout aspernatur subjectionem, et prout immoderate tendit ad magna, ita quod primo modo humilitati, secundo magnanimitati opponitur. Et probatur primo, quod superbia ut aspernatur subicctioncm, opponitur magnanimitati. Quicumque *dignificat se magnis quibus non est dignus*, esi oppositu* magnanimitati ∙: ut patet in IV *Ethic.* ∙ Sed qui aspernatur subicctioncm, maxime respectu magnorum, *dignificat se magnis quibus non est dignus*. Ergo. - Probatur minor. Quia dignificat se magna libertate, qua non est dignus.

Deinde probatur quod superbia secundum quod tendit immoderate in magna, opponitur humilitati. Non sui «liquem tendere in magna immoderate, et esse humilem. Sed stat tendentem immoderate in magna non aspernari sxbicctionem eorum quibus tenetur esse subiectus. Ergo superbia ut tendens immoderate in magna, sine adminiculo aspernatae sublectionis, opponitur humilitati.

Deficit *tertio* ∙, distinguendo pusillanimitatem ut est defectus a prosecutione magnorum, cl ut est applicatio ad viliora quam deceant, et quod primo modo opponitur magnanimitati, secundo veru humilitati. El multipliciter probatur quod pusillanimus ut applicat se ad vilia dedecentia ipsum, opponitur magnanimo. *Jhimo*. Magnanimitas sullicienter inclinat ad fugiendum ea quae pro sua vilitate dedecent. Ergo pusillanimitas ad vilia dedecentia inclinans, ilii opponitur. Probatur antecedens; quiu non stat animum esse magnum, tam habitu quam actu, et applicare se ad talia vilia. - *Secundo*. Magnanimius inclinat ad contemnendum parvos honores: ut patet in IV *Ethic.* * Ergo et ad contemnendum vilia. - *Tertio*. Magnanimus inclinatur secundum suum habitum ad vere indicandum de hi* quae spectant ad dignitatem hominis, et ad huiusmodi iudicium sequendum. Ergo magnanimus ex habitu suo inclinatur ad fugiendum vilia. Antecedens patet IV *Ethic.* * - *Quarto*. Magnanimitas inclinat ad despiciendum omne quo homo tu minor: ut palet in IV *Ethic.* * Ergo. Et contirmatur: quia magnanimus, ui putet IV *Ethic.* ∙, *immemor est beneficiorum*, eo quod minons est recipere beneficia; ergo applicatio ad vilia, cum mulio minorem reddat hominem, mugis fugitur a magnanimo. - *Quinto*. Magnanimitas inclinat aJ iudicandum id solum esse bonum quod

• Cap. ill. s. M. JT. ∙ s. ∙ itet vni. u.

• α num. i ∙ ∙ Coocua (

• Cmmmw ■ Sm «AiI* ∙

• Cap ill.

* <j. sum. ∙ Qu α_1 t. Comma η: πφ; a Commeat. ∙ X- in ial

• IHX, L Ifritii.

• <-ap. rr; i ka w.-C II, <p nt, ». Th. Uct

w m — m.Vera. n;c>p. • Qu aji «n

* Λπ 3

&œa/î iVjart s, Com- SBCut 0 cu.

• IMJ v t y, UOCmCOL BVd, «xu

• co-do* i

•Qu cxxxii«n

v.

est honestum. Ergo inclinat nd despiciendum ca quae pro sua vilitate dedecent. Antecedens est Tullii, in I *de Offic.* * - *Sexto*. Omnis *dignijicans se minoribus quam sit dignus*, «t pusillanimus, oppositu» magnanimo: ut paret IV *Ethic.* * Sed applicans se ad viliora quam deceant, *dignificat sc minoribus quam sit dignus*. Ergo.

1'. Secundo * principaliter, in i qu. de Superbia ♦*. arguit quadrupliciter quod applicare animum ad res viles dedecentes hominem, non pertinet immediate ad pusillanimitatem oppositam superbiae, ut vult Thomas. *Primo*. Pusillanimitas apposita superbiae est deiectio appetiativn minus suorum, et multum alienorum. Sed huiusmodi applicatio ad vilia non est deiectio npprctiutivn, etc.: quia potest esse talis abicciio sine huiusmodi apprcliatione. Ergo.

Secundo. Vitium oppositum superbiae potest consummari sine corporali ministerio. [Sed *huiusmodi applicatio ad vilia non potest consummari sine corporali ministerio*.] Ergo. – Minor est certa : quia non potest consummari sine rebus vilibus. – M.iior probatur auctoritate Casiani, *Collât*. V . . Et patet dc superbia diaboli: ct eadem ratio est dc opposito.

Tertio. Huiusmodi applicatio interdum venii cx avaritia aut cx voluptate carnali. Ergo non est universaliter vitium superbiae oppositum. – Antecedens patet per experientiam.

Quarto, Huiusmodi pusillanimitas, quando cx defectu magnanimitatis venit, est vitium directe oppositum praesumptioni. Ergo non est vitium directe oppositum superbiae. – Consequentia tenet: quia secundum Thomam, praesumptio et superbia sunt vitia specie distincta. – Et antecedens probatur. Quia huic quod est administrare ca quae sunt supra vires, directe opponitur illud quod est administrare ea quae sunt infra sires et dignitatem hominis, ut pro sua vilitate hominem deiiciant.

V. Ad haec ordinate respondendo, dicitur quod distinctio humilitatis a magnanimitate ” sat probata ct servata est **.

Ad primam objectionem dc superbia .-, dicitur quod falsa est illa propositio: *Superbus, aspernando subtectionem, dignificat sc magnis bonis*. Et cum probatur, *quia dignificat se magna libertate*: respondetur quod talis libertas non est in genere bonorum, ut patet cx hoc quod est contraria virtuti; et proptcrca dignificans sc tali libertate, non bono, sed magno malo sc dignificat.

Ad secundam obicctioncm, negatur illa propositio: *Stat tendentem m magna immoderate non aspernari subtectionem eorum quibus tenetur subdi*. Quoniam nisi aspernaretur. facto saltem, subicctioncm qua humilis pollet, nunquam immoderate tenderet in magna. Constat autem quod wbiectio humilis non est supererogation!», sed virtutis necessariae ad vitam politicam quae via est caelestis patriae.

VI. Ad ea autem quae dc pusillanimitate obiiciuntur .- respondendo, praemittitur quod applicare sc ad vilia contingit dupliciter: scilicet simpliciter; vel ceno genere, puta arduorum. Et quod quin opposita sunt circa idem ; ct magnanimitas ac praesumptio sunt circa ardua : pusillanimitas quoque circa ardua est per defectum. Et proptcrca in IV *Ethic.* * ponitur una alia virtus cum suis extremis vitiis circa mediocria in honoribus: ct ad illius virtutis oppositum vitium per defectum spectat applicare sc ad vilia in genere mediocrium. Itn quod primus error argumentorum Martini est quia, duorum vitiorum cum sit applicare sc ad vilia in cenis generibus, scilicet pusillanimitatis in genere arduorum et illius innominati vitii in genere mediocrium, in argumentis soli pusillanimitati attribuitur.

Secundus vero error est quod, quia *divisa in inferioribus sunt unita in superiori* ; ct humilitas est superior tam magnanimitate quam illa alia virtute, utpotc faciens hominem bene subditum rationi universaliter: ideo discerni debuit inter applicare sc ad vilia in ceno genere, ct simpliciter ; ct perspici quod per applicare se ad vilia simpliciter distinguitur vitium humilitati oppositum ab utroque dicto vitio, quoniam utriusque est applicare sc ad vitia in certo genere.

Advertendum quoque est quod vitium humilitati oppositum per defectum cx duobus describi potest; scilicet i

vel cx materia, vel cx proprio obiecto. Et Auctor quidem cx materia ipsum designavit, cum dixit quod cius est applicatio ad viliora quam deceant: sicut etiam humilitatem ct superbiam cx materia saepe describimus, dicendo quod sunt circa magna, ct circa illa circa quae est magnanimitas, ct circa omnia, etc» – Potest ct cx obiecto proprio describi, dicendo quod est animi applicatio nd sublectionem plus quam deceat : nam sicut humilis appetit se subite», et superbus aspernatur subtectionem, ita reliquus amplectitur subiectionem dedecentem. Et haec descriptio non excluditur a prima, sed comes est illius, et prior illa. Nam cx animi vilitate . qua appetit quis ic subiici praeter seu contra rationem rectam, provenit quod vilioribus se applicat quam deceant.

VIL His ergo praemissis, ad *primum* dicitur quod antecedens est verum quoad fugam vilium in genere arduorum, et non simpliciter: nisi indirecte forte, ct per redundantiam. Alioquin, non esset opus illa alia virtute cum suis vitiis circa mediocria. – Et proptcrca consequentia nihil valet. Quia in antecedente est sermo dc fuga vilium in genere arduorum : in consequente vero, dc fuga vilium simpliciter. Et ista aequivocatio, ne saepius repetatur, subintclligitur in sequentibus. – At si ad antecedens respectu vilium simpliciter probandum, inducatur quod non stat animum ose magnum, etc.; respondetur quod hoc non est per viam directae oppositionis, sed per viam redundantiae, qui» qui fugit minus vilia, fugit viliora ; nos autem loquimur dc directe oppositis vitiis.

Ad *secundum* dicitur eodem modo quod magnanimitas inclinat directe ad contemptum parvi honoris in genere arduorum : per redundantiam autem quondam, ad contemptum omnium parvorum. Sed dc directa inclinatione ct oppositione est sermo.

Ad *tertium* eodem modo dicitur quod inclinat ad iudicandum vere, etc., in genere arduorum Untum directe. Et ideo.

Et per hoc dicitur ad *quantum*, ct cius confirmationem, quod magnanimus directe fugit omne quo fit minor in genere arduorum tantum: per redundantiam autem fugit omnia minora.

Ad *quintum* dicitur quod magnanimitas inclinat ad iudicandum solum honestum in genere ardui esse bonum arduum.

Ad *sextum* dicitur quod maior ct minor modificandae sunt, scilicet, *in genere arduorum*. Humilitas autem, ut dictum est. vilia simpliciter fugit.

VIII. Ad obiccta secundo loco .-, scilicet ex qu. de Superbia, contra idem, respondetur. Et nd *primum* dicitur quod nd vitium oppositum humilitati per defectum non exigitur Qppretintio alienorum, sed sufficit aestimatio suorum humilitat enim non est vinus ad alterum, sed ad sc. – Et dicitur quod minor nestimatio sui non potest in ntfercu esse sine applicatione animi ud aliquid vilius dedecens, saltem ipsam subtectionem praeter rationem.

Ad *secundum*. negatur minor. Et ad probationem dicitur quod male intclligitur littera Auctoris. Nam non dicit, *applicationem corporis ad exteriora vilia*: sed dicit, *applicationem animi ad aliqua viliora*. Constat enim quod animus potest intus applicari ad vilissima, puta peccata gravissima cogitationum ct delectationum.

Ad *tertium* dicitur quod, si huiusmodi applicatio interdum cx avaritia aut cx alio oritur vitio, nihil aliud infert nisi quod hoc vitium interdum oritur ex illis aliis vitiis: et non infert quod non sit in sc unicum vitium. Nam sicut lurti vinum potest cx mullis vitiis oriri, et tamen furti speciem habet, ita contingit in aliis.

Ad *quantum* dicitur quod, undecumque veniat pusillanimitas talis, si est talis, scilicet respectu vilium simpliciter, non directe praesumptioni, sed superbine opponitur. Et proptcrca antecedens est falsum. – Et ad probationem dicitur quod non est ud propositum: quia loquitur in genere arduorum, et debet probare dc fuga vilium simpliciter.

IX. Est igitur vitii superbiae oppositi hominis animum ad viliora sc applicare: sicut si quia, cx parvitate animi,

a «m m

«•F• »11

an. «

'.. 1

•d

f•

M^I CNiaara^{th-}^

0.6.»-rc. -»«,

l. -«

a <7L ul

t a-

15 »*.C B

! *

doctu» cum sit, ignorantium erroribus sc aubiicit. Et provenit huiusmodi subiecdo perversa ex main collatione eius quod Dei est in homine, ud id quod suum est in altero.

Nec intelligis per haec quod dicuntur in litteris eadem vitia opponi magnanimo et humili sed propter penuriam vocabulorum, ut clarior fieret doctrina, communicavit Auctor vocabula, declarata diversa significatione qua uni, et qua alteri opponitur. – Propinquitas quoque vitiorum extremorum, scilicet superbiae et praesumptionis, ac pusillanimitatis et illius innominati, causa quoque fuerunt: cum etiam humilitas et magnanimitas consentant in materia, non simpliciter, sed *quodammodo*, ut in hac littera dicitur, in principio huius responsionis

Et hinc habes quanto seipso doctior evaserit Auctor hic, ubi distinguit quomodo superbia, dixersa significatione, opponitur magnanimitati et humilitati : cum in qu. vrn *de Malo*, an. 2, superbiam absque distinctione opponi magnanimitati et pusillanimitati prius dixerit.

Alio modo potest considerari secundum redundantiam quandam in alia peccata. Et secundum hoc, habet quandam generalitatem: inquantum scilicet ex superbia oriri possunt omnia peccata, duplici ratione. Uno modo, per se: inquantum scilicet aha peccata ordinantur ad finem superbiae. qui P est propria excellentia, ad quam potest ordinari omne id quod quis inordinate appetit. – Alio modo, indirecte et quasi ptr accidens, scilicet removenda prohibens: inquantum scilicet per superbiam homo contemnit divinam legem, per quam prohibetur a peccando; secundum illud Ierem. 11 ♦ *Confregisti itt gum. rupisti vincula, dixisti: Non serviam.*

Sciendum tamen quod ad hanc generalitatem superbiae pertinet quod omnia vitia ex superbia interdum oriri possunt: non autem ad eam pertinet quod omnia vilia semper ex superbia oriantur. Quamvis enim omnia praecepta legis possit aliquis transgredi qualicumque peccato ex contemptu, qui pertinet ad superbiam; non tamen semper ex contemptu aliquis praecepta divina transgreditur, sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate. Et inde est quod, sicut Augustinus dicit, in libro *de Nat. et Gratia* ♦ *multa perperam Jiunt, quae non Jiunt superbe* L

Ad primum ergo dicendum quod Augustinus illa verba inducit, in libro *de Nat. et Gratia*, non ex persona sua: sed ex persona alterius, contra quem disputat. Unde et postmodum improbat ea, ostendens quod non semper ex superbia peccatur.

Potest tamen dici quod auctoritates illae intelliguntur quantum ad exteriorem effectum superbiae. qui est transgredi praecepta, quod invenitur in quolibet peccato : non autem quantum ad interiorem actum superbiae, qui est contemptus praecepti. Non enim semper peccatum iit ex contemptu: sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate, ut dictum est *.

Ad secundum dicendum quod quandoque aliquis committit aliquod peccatum secundum etlectum, sed non secundum affectum: sicut ille qui ignoranter occidit patrem, committit parricidium secundum effectum, sed non secundum affectum, quia hoc non intendebat. Et secundum hoc, trans-

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SUPERBIA SIT SPECIALE PECCATUM

I* II*, qu. lxxxiv, art. 2; II SraC. dtat. v, qu. 1, uri 3; dht. i u i. qu. 11, art. 3. *3 1; Dr /Vafo, qu. 1, <ux 1, «d 1, 16; qu. vin, ari. 3.

•Vd.Commcot	SECUNDUM SIC PROCEDITUR *. VidCtUF
	superbia non sit speciale peccatum. Dicit enim Augustinus, in libro <i>de V<7l. et Gratia</i> *, quod <i>sine superbiae appellatione, nullum peccatum invenies</i> . Ei Prosper dicit, in libro <i>de Vita Contemplat.</i> ', quod <i>nullum peccatum absque superbia potest, rei potui/ esse, aut poterit</i> . Ergo superbia est generale peccatum.
•cap.au*	2 Praeterea, <i>lob</i> xxxm * <i>Ut avertat hominem ab iniquitate</i> , dicit Glossa 4 quod <i>contra Conditionem superbire est eius praecepta peccando Iran-scendere</i> , SeJ secundum Ambrosium *. omne peccatum est <i>transgressio legis divinae et caelestium inobedientia mandatorum</i> . Ergo omne peccatum est superbia.
•Lb.jn.j3p Pm.peri	3. Praeterea, omne peccatum speciale alicui speciali virtuti opponitur. Sed superbia opponitur omnibus virtutibus: dicit enim Gregorius, XXXIV <i>floral.</i> <i>Superbia nequaquam est unius virtutis extinctione contenta : per cuncta animae membra se erigit, et quasi generalis ac pestifer morbus, corpus omne corrumpit</i> . Et Isidorus dicit, in libro <i>Etyniol.</i> *, quod <i>est ruina omnium virtutum</i> Ergo superbia non est speciale peccatum.
•v<n. »7	4. Praeterea, omne peccatum speciale habet specialem materiam. Sed superbia habet generalem materiam: dicit enim Gregorius, XXXIV <i>Moral.</i> *, quod <i>alter intumescit auro, alter eloquio, alter infimis et terrenis rebus, alter summis caelestibusque virtutibus</i> . Ergo superbia non est speciale peccatum, sed generale.
•ord.	Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro <i>de Nat. et Gratia</i> ♦ <i>Quaerat: et inveniet 4, secundum legem Dei, superbiam esse peccatum mullum discretum ab aliis vitiis</i> . Genus autem non distinguitur a suis speciebus. Ergo superbia non est generale peccatum, sed speciale.
•De Farida, ap nu	Respondeo dicendum quod peccatum superbiae dupliciter potest considerari. Uno modo, secundum propriam speciem, quam habet ex ratione proprii obiecti. Et hoc modo superbia est speciale peccatum, quia habet speciale obiectum: est enim inordinatus appetitus propriae excellen-
n. <p xxxnn	ul dictum est ♦
•c>p M,u ai	
•Loc. dt	
n priced	

• De *supro** qu. i. condei

• An. 5 Co cacet, nom. an. U

• Com meat an l et a me

• lb J., aan

-G>p ou.4.: l« ««t. m

• C<p. <a, * <l. m rei w»

a) inveniet. – inveniat ABCDEFIIKM; pro discretum, diitin- / ctum Pa.

p) qui. – qu.ie PM.

y) superbe. – superbiae UFpAK, super* DE

grcdi praeceptum Dei dicitur esse contra Deum superbire, secundum effectum quidem semper, non autem semper secundum affectum.

Ad tertium dicendum quod peccatum aliquod potest corrumpere virtutem dupliciter. Uno modo, per directam contrarietatem ad virtutem. Et hoc modo superbia non corrumpit quamlibet virtutem, sed solam humilitatem: sicut et quodlibet aliud speciale peccatum corrumpit specialem virtutem sibi oppositam, contrarium agendo.

Alio modo peccatum aliquod corrumpit virtu-

tem abutendo ipsa virtute. Et sic superbia corrumpit quamlibet virtutem: inquantum scilicet ex ipsis virtutibus sumit occasionem superbiendi, sicut et quibuslibet aliis rebus ad excellentiam perlinentibus. Unde non sequitur quod sit generale peccatum.

Ad quartum dicendum quod superbia attendit specialem rationem obiecti. quae tamen inveniri potest in diversis materiis. Est enim inordinatus amor propriae excellentiae: excellentia autem potest in diversis rebus inveniri.

i) *specialem.* – *quamlibet specialem* cd. a, *quandam specialem* PG.

i) ipcttx/rm – *specialiter* P.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo secundo eiusdem quaestionis continetur similes conclusiones, adverte quod Martinus, ubi iupra *, volens quod superbia sit appetitus excellentiae despectivae, si intendat quod esse despectivum in se contemptivum est de ratione superbiae, bene sentire videtur: quia contemptus Dei est proprius superbiae actus, ut infra patet, et consequenter contemptus aliorum venit. Si «utem intendat quod propterea oportet addere istam particulam in definitione superbiae ad determinandum qualis celsitudinis sit appetitus, quia scilicet non cuiuscumque aut qualiscumque, sed contemptivae celsitudinis est appetitus: minus percipere sentire videtur. Tum propter supra dicta. Tum quod concluditur superbiae adest ex parte aversionis magis quam ex parte conversionis, seu obiecti. Quoniam ex parte obiecti, ut patet discurrendo per species superbiae, non habetur contemptus expresse, nisi in quarta specie, ut patet ex ante dictis: sed ex parte aversionis, quia superbus ad non subiici Deo per se tendit, dum primum quod aspicit et appetit ut rationem omnis celsitudinis, est non subiici Deo; appetit enim quidquid appetit, per modum non subditi, sicut humilis ex opposito, ad quidquid tendit, tendit ut subditus Deo et ei quod Dei est. Sicut enim humilitas modum sublectionis Deo apponit omni suo appetitui; ita superbia modum aspernatae sublectionis Deo et ei quod Dei est, apponit omni sui appetitui. Et propterea contemptiva merito ex parte aversionis, magis quam ex parte conversionis ad obiectum. scilicet celsitudinem, dicitur.

Et quoniam rationes Martini nihil assumunt nisi quod superbus est contemptivus; et similiter nihil aliud concludunt nisi quod superbia est contemptiva; et utrumque verum est: ideo superfluum duxi afferre octo argumenta sua. Sat est disputatori uti distinctione supra dicta. Scilicet,

quod esse contemptivum vel dicitur esse de ratione superbiae: et conceditur. Aut esse particulam addendam ad definitionem, ut qualificetur celsitudo appetita per superbiam. Et hoc negatur: quia appetitum a superbia est personae propriae celsitudo simpliciter, perversa vel in se vel in modo appetendi; et expressus contemptus ex parte aversionis se tenet. – Erunt nutem haec manifesta magis in articulo quinto et deinceps.

II. In eodem articulo, in responsione ad primum, dubium occurrit ut hominem. Quoniam ibi ponitur contemptus praecepti interior netus superbiae. Et superius, in tractatu de Inobedientia *, definitum est quod contemptus praecepti est proprius actus inobedientiae, ut est speciale virium a superbia et reliquis vitiis distinctum. Quomodo stant haec duo simul?

Ad hoc dicitur quod, quia primogenita superbiae ex parte aversionis inobedientia videtur, ideo actus inobedientiae elicitive attribuitur in littera superbiae, cuius est originaliter.

Perspiciamus autem, quod sicut contemptus hominum ex fastidio sublectionis ad Deum et id quod Dei est. ad superbiae vitium formaliter spectat; ita contemptus praecepti ex contemptu subiectionis ad Deum, actus est superbiae formaliter. Ita quod contemptus praecepti ex fastidio praecepti est primus inobedientiae actus: sed contemptus praecepti ex fastidio subiectionis ad Deum, est actus superbiae, cui proprium est fastidium sublectionis ad Deum.

Et quod dictum est de contemptu praecepti, extendendum est ad contemptum cuiuscumque alterius personae, officii, etc., ex fastidio divinae subiectionis. Semper enim huiusmodi contemptus formaliter est actus superbiae, in quacumque materia sit.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM SUPERBIA SIT IN IRASCIBILI SICUT IN SUBIECTO

De Malo, qu. 11, art. 3; Virtut., qu. 1, art. 5, ad 10.

DE TERTIO SIC PROCEDITUR. Videtur quod superbia non sit in irascibili sicut in subiecto. Dicit enim Gregorius, XXIII Moral. ♦: *Obstaculum veritatis tumor mentis est: quia, dum inflat, obnubilat.* Sed cognitio veritatis non pertinet ad irascibilem, sed ad vim rationalem. Ergo superbia non est in irascibili.

2, Praeterea, Gregorius dicit, XXIV Moral. ♦ quod *superbi non eorum vitam considerant qui-*

bus se humiliando postponant, sed quibus superbiendo et se praeferant: et sic videtur superbia ex indebita consideratione procedere. Sed consideratio non pertinet ad irascibilem, sed potius ad rationalem. Ergo superbia non est in irascibili, sed potius in rationali.

3. Praeterea, superbia non solum quaerit excellentiam in rebus sensibilibus, sed etiam in rebus spiritualibus et intelligibilibus. Ipsa etiam principaliter consistit in contemptu Dei: secun-

«) *superbiendo.* – *tuperbiando* BEF1.,
p) *superbia.* ^ *procedere.* – *quod superbia... procedat* Ra.

γ) *etiam.* - *autem* Pj.

* c^op- a«u, U. x.
If t<L xn

• Op, rw, il
Λ a in juj

III. Ad *primum dubium* ' dicitur quod wperbia unius spedci est subiective in voluntate principaliter, et in appetitu sensitivo secundario· Et hoc nullum inconueniens esse definivit Auctor in allegat.» quaestione, ort. 2. Disponitur siquidem appetitus sensitivus ad superbiam: sed cum voluntas superba est, tunc proprie vitium est superbiae; quod diffunditur ad irascibilcm appetitum subditum voluntati.

Si quis tamen vellet duo superbiae genera, alterum respectu excellentiae sensibilis vel imaginabilis, et alterum respectu excellentiae intelligibilis, quia hoc consonat verbis Auctoris in art. 3 qu. vm *de Malo*: defendat ipse. Mihi enim videtur, ct rationabiliter. quod sicut una humilitas virtus sufficit ad reprimendum appetitum excellentiae cuiuscumque, itu unum superbiae genus sufficiat ad peruersum appetitum cuiuscumque excellentiae: ct quod verba illi Auctoris ad sensum dictum sunt reducenda, scilicet quod respectu excellentiae sensibilis superbia est in irascibili sensitivo tanquam in subiccto secundario, sicut ct humilitas. Alioquin. duo humilitatis genera oportet ponere.

IV. Ad *fecundum dubium** dicitur quod in voluntate nulla est virtus moralis propter bonum habentis, habens pro regula praecise indicium naturale. Humilitati» autem regula cx divina sumitur reverentia. Et proptcrca nun obstat supra habita doctrina. Ponitur siquidem humilitatis virtus in ordine ad caelestem, non humanam civilitatem. Unde Philosophus non connumeravit eam inter virtutes.

V. In calce responsionis ad primum tertii articuli, adverte quod superbi, cum speculative perceperint aliquid, exultant in propria excellentia, dum cis repraesentatur quod tanti sunt ingenii ut hacc penetrent*, et delectati in hac sua celsitudine, qua multo» excellunt, affectum suum aversum possident a delectatione in ipsa veritate. Et proptcrca *sciunt quomodo sunt* divina ct moralia, sed *nesciunt quomodo sapiunt*. – Humile» autem, secreta divina uut naturae nut mori» penetrantes, ad excellentiam veritatis cognitae et suae causae, quae est veritas divina, ac convertunt, ct in ipsa cognitione veritatis delectantur, gratia» agentes Deo: ct conferentes suam notitiam divinae scientiae ct contemplationi, sc nihil scire arbitrantes, veritati» exaltationem affectant.

In responsione ad secundum eiusdem tertii articuli, adverte quod falsa aestimatio *ui ponitur in littera effectus et causa superbiae. Effectus quidem, quia cx nimio umore propriae excellentiae facile aestimat quis sc excellere. Et hinc fit ut delectemur in nostris laudibus oblatis ab aliis non usquequaque veri». – Causa vero, quii ex falsa sui aestimatione in maius, provenit quod homo sc habeat ut magi» excellens, ct oppetat altiora quam conveniant.

In responsione ad quartum, nota verbum superius · ailegatum, scilicet: *Praesumptio alios superandi, quod pro-* nua m *prie pertinet ad superbiam*.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM CONVENIENTER ASSIGNENTUR QUATIOR SUPERBIAE SPECIES QUAS GREGORIUS ASSIGNAT

Il SriiL, di»L xui, qu. u, ert. 4; De *Malo*, qu. nn. *rt. 4; I *ad Cor.*, o>p. rr, lea. u.

quantum sic proceditur. Videtur quod &&&) inconvenienter assignentur quatuor superbiae species quas Gregorius assi-

XXIII *Moral.* *. dicens: *Quatitor quippe sunt species quibus omnis tumor arrogantium demonstratur: cum bonum aut a semetipsis habere se aestimant; aut, si sibi datum desuper credunt, pro suis hoc accepisse meritis putant; aut cum iactant se habere quod non habent; aut, despectis ceteris, singulariter videri appetunt habere quod habent.* Superbia enim est vilium distinctum ab infidelitate: sicut etiam humilitas est virtus distincta a fide. Sed quod aliquis existimet bonum sc non habere a Deo, vel quod bonum gratiae habeat ex mentis propriis, ad infidelitatem pertinet. Ergo non debent poni species superbiae.

2. Praeterea, idem non debet poni species diversorum generum. Sed iactantia ponitur species «f*|" i: Tncn^ac|j» vl supra * habitum est. Non ergo debet poni species superbiae.

3. Praeterea, quaedam alia videntur ad superbiam pertinere quae hic non connumerantur. Dicit enim Hieronymus quod *nihil est tam superbum quam ingratum videri*. Et Augustinus dicit. XIV *de Civ. Dei**, quod excusare se de peccato commisso ad superbiam pertinet. Praesumptio etiam, qua quis tendit ad assequendum aliquid quod supra se est, maxime ad superbiam pertinere videtur. Non ergo sufficienter praedicta divisio comprehendit superbiae species.

4. Praeterea, inveniuntur aliae divisiones superbiae. Dividit enim Anselmus · exaltationem superbiae, dicens quod quaedam est in *voluntate*, m ·«· quaedam in *sermone*, quaedam in *operatione*. Bernardus etiam * ponit duodecim gradus superbiac, qui sunt: *curiositas, mentis levitas, inepta laetitia, iactantia. singularitas, arrogantia, praesumptio, defensio peccatorum, simulata confessio, rebellio. libertas, peccandi consuetudo*. Quae non videntur comprehendi sub speciebus a Gregorio assignatis. Ergo videtur quod inconvenienter assignentur.

In contrarium sufficiat · auctoritas Gregorii. « Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ u J: superbia importat immoderatum excellentiae appetitum. qui scilicet non est secundum rationem rectam. Est autem considerandum quod quaelibet excellentia consequitur aliquod bonum habitum. Quod quidem potest considerari tripliciter. I no modo, secundum se. Manifestum est enim quod quanto maius est bonum quod quis habet, lanto per hoc maiorem excellentiam consequitur. Et ideo cum aliquis attribuit sibi maius bonum quam habeat, consequens est quod eius appetitus tendu m excellentiam propriam ultra modum sibi convenientem. Et sic est tertia superbiae species: *cum* scilicet *aliquis iaetat sc habere quod non habet*.

Alio modo, ex parte causae: prout excellentius est quod aliquod bonum insit alicui a seipso, quam quod insit ei ab alio. Et ideo cum aliquis aestimat bonum quod habet ab alio, ac si ha-

beret a scipso, fertur per consequens appetitus
cius in propriam excellentiam supra suum mo-
dum. Est autem dupliciter aliquis causa sui boni :
uno modo, efficienter; alio modo, meritorie. Et
secundum hoc sumuntur duae primae superbiae
species: scilicet, *cum quis a semetipso habere ae-*
stimat quod a Deo habet; vel, *cum propriis me-*
ritis sibi datum desuper credit.

Tertio modo, ex parte modi habendi: prout
excellenter aliquis redditur ex hoc quod aliquod
bonum excellentius ceteris possidet. Unde et ex
hoc etiam fertur inordinate appetitus in propriam
excellentiam. Et secundum hoc sumitur quarta
species superbiae, quae est *cum aliquis, despectis*
ceteris singulariter vult videri.

Ad primum ergo dicendum quod vera existimatio
potest corrumpi dupliciter. Uno modo, in uni-
versali. Et sic, in his quae ad finem pertinent,
corrumpitur vera existimatio per infidelitatem. -
Alio modo, in aliquo particulari eligibili. Et hoc
non facit infidelitatem. Sicut ille qui fornicatur,
aestimat pro tempore illo bonum esse sibi for-
nicari: nec tamen est infidelis, sicut esset si in
universali diceret fornicationem esse bonam. Et
ita etiam est in proposito. Nam dicere in uni-
versali aliquod bonum esse quod non est a Deo,
vel gratiam hominibus pro meritis dari, perlinet
ad infidelitatem. Sed quod aliquis, ex inordinato
appetitu propriae excellentiae, ita de bonis suis
glonetur ac si ea a se haberet vel ex meritis
propriis, pertinet ad superbiam, et non ad infi-
delitatem, proprie loquendo.

Ad secundum dicendum quod iactantia ponitur
species mendacii quantum ad exteriorem actum,
quo quis falso sibi attribuit quod non habet. Sed
quantum ad interiorem cordis arrogantiam, po-
nitur a Gregorio species superbiae.

Ad tertium dicendum quod ingratus est qui sibi
attribuit quod ab alio habet. Unde duae primae
superbiae species ad ingratitudinem pertinent. -
Quod autem aliquis se excuset de peccato quod
habet, pertinet ad tertiam speciem: quia per hoc
aliquis sibi attribuit bonum innocentiae, quod non
habet. - Quod autem aliquis praesumptuose ten-
dit in id quod supra ipsum est, praecipue vide-
tur ad quartam speciem pertinere, secundum
quam aliquis vult aliis praeferri.

Ad quartum dicendum quod illa tria quae po-
nit Anselmus, accipiuntur secundum progres-
sum peccati cuiuslibet: quod primo, corde con-
cipitur; secundo, ore profertur; tertio, opere per-
ficitur.

Illa autem duodecim quae ponit Bernardus,
sumuntur per oppositum ad duodecim gradus
humilitatis, de quibus supra * habitum est. Nam
primus gradus humilitatis est, *corde et corpore*
semper humilitatem ostendere, defixis in terram
aspectibus. Cui opponitur *curiositas*, per quam
aliquis curiose ubique et inordinate circumspicit. -
Secundus gradus humilitatis est, *ut pauca verba*
et rationabilia loquatur aliquis, non clamosa voce.
Contra quem opponitur *levitas mentis*, per quam
scilicet homo superbe se habet in verbo. - Ter-
tius gradus humilitatis est, *ut non sit facilis aut*
promptus in risu. Cui opponitur *inepta laetitia.* -
Quartus gradus humilitatis est *taciturnitas usque*
ad interrogationem. Cui opponitur *iactantia.* -
Quintus gradus humilitatis est, *tenere quod com-*
munis regula monasterii habet. Cui opponitur *sin-*
gularitas: per quam scilicet aliquis sanctior vult
apparere. - Sextus gradus humilitatis est, *credere*
et pronuntiare se omnibus viliores. Cui oppo-
nitur *arrogantia:* per quam scilicet homo se
altis praefuri. - Septimus gradus humilitatis est, *ad*
omnia inutile et indignum se confiteri et credere.
Cui opponitur *praesumptio:* per quam scilicet ali-
quis reputat se sufficientem ad maiora. - Octa-
vus gradus humilitatis est *confessio peccatorum.*
Cui opponitur *defensio peccatorum*. - Nonus gra-
dus est, *in duris et asperis patientiam amplecti.*
Cui opponitur *simulata confessio:* per quam sci-
licet aliquis non vult subire poenam pro peccatis,
quae simulate confitetur. - Decimus gradus hu-
militatis est *obedientia.* Cui opponitur *rebellio.* -
Undecimus autem gradus est, *ut homo non de-*
lectetur facere propriam voluntatem. Cui oppo-
nitur *libertas:* per quam scilicet homo delectatur
libere facere quod vult. - Ultimus autem gradus
humilitatis est *timor Dei.* Cui opponitur *peccandi*
consuetudo, quae implicat Dei contemptum. - In
his autem duodecim gradibus tanguntur non so-
lum superbiae species, sed etiam quaedam an-
tecedentia et consequentia: sicut etiam supra *
de humilitate dictum est.

despectis celeris. - a hit despectis Pa.
y) peccatorum. - eorundem Va.

3) gradus. - humilitatis addunt PBpE.
t) suten gradus. - gradus humilitatis P.i.

Commonutria Cardinalia Caietani

In articulo quarto eiusdem cōtēsimacscxngcsimncsecundae
quaestionis, dubium ex Murtino, qu. v. de Superbia, oc-
currit. ubi, recitata hac doctrina, dicit: Haec opinio Tho-
mae est pulchra, et bene moralis: sed tamen calummabihs
multiplicitr videtur. Primo, quia Gregorius non super-
biae, sed arrogantiae species ponere videtur. Arrogantia
autem est superbiae una species. Immo Isidorus, de Summo
Bono, distinguit eam a superbia ut speciem a specie: et
arrOgantjanl cx Superbia nasci, et non e contra.

• a cucu iu.

•Al Staieni.,kb
n ap mmi.

Et confirmatur. Quia stat aliquem esse vere superbum,
et tamen nihil sibi arrogare. Probatur. Theologus excellens
alios notabiliter, recognoscens a Deo ex gratia scientium

habere, despiciens tamen alios tsnquam nihil scientes, est
vere superbus, utpotc suam excellentiam contcmptivnm
amans. Et tamen nihil sibi arrogat. - Praeterea, si aliquis
impudenter iactet bona quae habet, ob umorem propriae
excellētiaē, in contemptum aliorum, talis est vere super-
bus. Et tamen nihil sibi arrogat.

II. Secundo. Non videtur Thomas bene fundasse iitis
arrogantiae species. Quoniam ipse, duo cum proponat in
superbia inveniri, bonum et excellentiam consequentem id
bonum, omnes species cx parte boni assignat, cx triplici
aut quadruplici consideratione boni. Et cx primo modo
accipit tertiam speciem, qua quis aestimat se habere bo-

•O«.«μ λ

τ

›

•

•α

num quo caret. Contra: m dives aliquis, vera dc se aestimans quantum ud quantitatem divitiarum, praeierat se propter divitias viris doctis, est superbus. Et tamen non arrogat sibi bonum cx quo sequitur excellentia, sed tantum excellentiam ipsam. Ergo tertia species non sufficienter assignatur penes arrogantiam boni ud quod consequitur excellentia.

Et confirmatur. Quin *defensio peccatum, rebellio, libertas, consuetudo peccandi*, sunt gradus superbiae, secundum Bernardum . Et tamen non omnis defendens peccata, etc., arrogat sibi bonum quo caret: sed haec quandoque contingunt cx arrogata excellentia.

III. Ad haec dicitur quod arrogantia dupliciter sumi potest*. Primo, pro actu superbiae: quilibet enim superbus aliquo modo sibi tribuit quo caret. Et quia consentaneum est ut actus ponatur quandoque pro vitio cuius est actus, inde est quod Gregorius superbos arrogantes vocavit. Falsum est ergo quod non superbiae species ponat. – Ncc Isidorus distinxit ut speciem n specie: sed ut actum a vitio; vel ut actum secundarium n primario, puta quia primus superbiae actus, quo superbia dicitur, est superire, ct cx hoc nascitur arrogare sibi quo caret.

Ad confirmationem dicitur quod non stat aliquem esse superbum, ct nihil sibi arrogare. Et ad probationem primam, dc superbia theologi, respondetur quod arrogat sibi maiorem excellentiam quam h.ibcat: quoniam attribuit sibi excellentiam ut rationem despicabiliutis aliorum, tanquam alii nihil sint in comparatione ad ipsum. Constat autem quod longe maior aestimatur excellentia nunc aestimatur tanta ut in comparatione eius alii quasi nihil sint. Sicut in veritate excellentia illa cuius comparatione cetera offuscantur et quasi nihil sunt, longe maior est secundum veritatem quam alia: unde ct, divinam inscitiam commendantes. dicimus: *Universae iustiliae nostrae quasi pannus menstruatae* . – Et per hoc patet solutio secundi casus, dc superbia iactatoris. Eadem siquidem ratione, apprehendit excellentiam suam maiorem, ct utitur illa ut maiore quam sit: quia ut ratione despicabilitatia aliorum. – Uterque tamen horum peccat secundum quartam superbiae speciem, proprie loquendo: quia non penes bonum habitum, sed penes modum habendi illud bonum, aestimatio excellentiam fundat. Aestimat siquidem uterque bonum quod hnbct ita illustrius habere ut ceteri obscurentur coram eo. Quarta autem species penes modum habendi sumitur, ut putet in littera.

IV. Ad secundum dicitur quod Auctor bene fundavit species istas, explicans et obicctum superbiae, quod excellentia est; ct causam illius, quae est bonum habitum, et ad radices attingens, cx bono quod est causa diversarum spccicrum, appetitum excellentiae monstravit. Ad id nutem quod obiicitur contra tertium speciem, quia invenitur ibi arrogare excellentiam et non bonum, respondetur dupliciter. Primo, per interemptionem. Et ad casum dc arrogantia divitis, dicitur quod talis, licet non arroget sibi plus divitiarum quam habeat, arrogat tamen sibi plus boni secundum divitias quam habeat. Aestim.it enim sc maiorem esse ex divitiis quum sit cx illis quoniam aestimat sc cx divitiis tanti ut alii obscurentur in comparatione sui. Et super tali aestimatione fundatur appetitus excellentiae, ct contemptus aliorum. Et si perspicacius videatur, aestimat sc habere cx divitiis bonum quod non habet: quoniam aestimat se habere bonum in cuius comparatione obscuri sint ceteri. Et propterca directe peccat secundum tertiam speciem. quoniam super aestimatione boni non habiti excellentiae appetitus fundatur.

Secundo dicitur quod, quia eiusdem moris est attribuere sibi vel bonum quo caret, vel excellentiam qua caret, et hnec naturaliter sc habent ut ctfctus ct causa: ideo Auctor, explicando tertiam speciem per bonum falso attributum, reliquit pro manifesto ud eandem speciem spectare excellentiam falso attributam absque fundamento alicuius boni aliter aestimati. Et haec quidem responsio faciliior: prima autem subtilior, ct veritati innititur.

Ad confirmationem, dc *defensione peccatorum*, etc., dicitur quod, ut Auctor dicit -, ponuntur inter superbiae

gradus et antecedentia et consequentia superbiam. Et propterca non oportet in his sollicitum quempiam me. Si quis tamen reducere vellet *defensionem peccatorum* ad bonum innocentiae, *rebellionem* ad bonum libertatis, ct huiusmodi: facile posset.

V. In eodem articulo quarto, circa species superbiae dubium occurrit, quia non videtur quod speciet superbiae sint sufficienter enumeratae. Nam ardentior appetitus propriae excellentiae verae ct recognitae a beo cx gratia, sine quocumque mnlo modo habendi, est peccatum superbiae. Et tamen in nulla harum spccicrum. Hoc enim patet cx conditionibus quatuor appositis, excludentibus quatuor species. Illud vero, scilicet quod sit peccatum superbiae, constor, quia est *inordinatus appetitus propriae excellentiae* *.

Ad hoc breviter dicitur quod, sicut de speciebus luxuriae dictum est * cx Auctore in xv qu. -- *de Sialo*: – scilicet quod inordinatio superbiae potest contingere dupliciter scilicet cx parte actus secundum se; et cx parte appetentis. Inordinatio siquidem actus secundum sc attenditur penes obicctum , secundum cuius discrsitntcm assignatae sunt istae quatuor species*, inordinatio autem cx parte appetentis, cx modo appetendi consideratur. Et propterea non est mirum si huiusmodi species superbiae praetermissa est nb his qui dc superbia cx parte actus secundum sc tractaverunt.

VI. In eodem quarto, in responsione nd quartum, dubium cx Murtino, ubi supra -, occurrit, arguente quod hoc Auctoris dictum in glossando Anselmum, scilicet quod *illa tria quae ponit Anselmus, accipiuntur secundum progressum peccati cuiuslibet, quod primo, corde accipitur, secundo, ore profertur, tertio, opere perficitur*, non est convenienter dictum. *Primo* -. Nullum opus immediate subordinatum volitioni quae est subordinata volitioni quae primo et per sc est volitio superbiae, es! opus per quod perficitur cursus superbiae. Sed superbia operis consistit in exhibitione factorum quae sunt subordinate alicui volitioni subordinate volitioni quae primo et per sc est volitio superbiae. Ergo. – Minor probatur. Quia opera quae sunt signa superbiae, subordinantur immediate volitioni illorum factorum, ct illorum volitio subordinatur volitioni excellentiae, nunc est primo ct per sc volitio superbiae.

Secundo. Nullum opus nd quod illa volitio nunc primo et per sc est volitio superbiae, non inclinatur nisi mediante aliquo iudicio, vero vel erroneo, ct alia volitinnc illi conformi, est opus per quod perficitur ct consummatur illa prima volitio. Sed ad opus exterius non inclinatur volitio superbiae immediate sed tantum mediante iudicio, vero vel erroneo, quo indicatur quod per talia facta procurabitur excellentia, et mediante volitione huiusmodi tactorum. Ergo.

Tertio. Si quis divideret luxuriam in luxuriam cordis, oris er operis, intelligcndo per *luxuriam cordis* consensum, ct per *luxuriam oris* turpia verba, ct per *luxuriam operis* conversationem cum personis, aut locis luxunosis, constat quoti illa divisio non acciperetur secundum progressum peccati luxuriae: quia opus istud non est illud opus quod proprie corresponde! consensui in luxuriam. Sed divisio superbiae posita ab Anselmo est omnino huic similis. Ergo non est secundum progressum peccati superbiae.

Quarto. Quando divisio alicuius peccati sumitur secundum progressum peccati, tunc res significatae per divisionem sunt sibi invicem subordinate hoc modo, quod tertium secundo, ct secundum primo subordinatur. Sed superbia operis nullo modo subordinatur superbiae oris: cum nullo modo oporteat quod volens superbiam ostendere factis, primo ostendat eam verbis. Ergo.

Quinto. Omne illud opus per quod perficitur aliquod peccatum, est finis volitionis quae primo cl per se est peccatum. Sed opus superbum non est finis volitionis excellentiae: quia non ideo amo excellentiam ut superbe facium ct operer; sed e contra superbe facio er operor ut superemineam ct excellens videar. – .Maior patet. Quia ideo vis luxuriari ut luxurieris: et non ideo luxuriaris ut velis luxuriari.

*G «rt». U J; trv >

* Q. eu*, art. I, Comrann. r.

'' An j.

* Iuic ap un, »tn. 6.

• Nta is.

* T' rt*p. U 4.

VII. Ad horum evidentiam, praemittenda sunt duo. Primum est quod distinctio peccati secundum progressum peccati, dupliciter invenitur: scilicet perfecte, ct imperfecte. Perfecte quidem, quando secundum omnes subordinate* ordine originis ct malitiae gradus fit: ut st primo concipiatur in corde, secundo exprimatur ore, tertio consummetur opere. – Imperfecte autem, quando progressus attenditur secundum dictos gradus, sed non subordinates secundum ordinem originis aut malitiae: ut si peccetur in corde, vel in ore, vel opere, sed non ita quod unum oriatur cx alio; puta k1 in corde habetur delectatio morosa; in ore locutio turpis, sed non propter illam delectationem morosam; in opere fiunt actus turpes, sed non propter illam delectationem, ncc sunt effectus verborum turpium Huiusmodi quippe distinctio est secundum progressum peccati, pro quanto distinctio ht secundum gradus quibus progredi solet peccatum, scilicet cor, sermo ct opus sed imperfecte, quia deest ordo originis unius ab alio, et ordo per se malitiae, quoniam in huiusmodi distinctione, per se loquendo, non potest fingi quod eorum sit gravius. Est tomen in hac distinctione alius tacitus per sc progressus a corde immediate: scilicet mali sermonis a corde malo, ct mali operis α corde malo. Et hic etiam, quia utrobique deest unus gradus, imperfectus est. Et si his adiunxeris quod imperfectum reducitur ad perfectum. videbis quod quaccumque harum distinctionum potest merito vocari distinctio secundum progressum peccati.

VIII. Secundum est quod virtus vel vitium potest perfecte progredi per omnes gradus ab intus ad extra ordinate usque ad consummationem operis, dupliciter: primo, per substrata verba ct opera non aliter bona ncc mala moralitcr; secundo, per verba et opera alias bona vel mala moralitcr. Exemplum primi: si quis vult primo furari, deinde ad hoc loquitur, tertio vadit furatum ct furatur; nam locutio non est aliter mala moralitcr nisi quia inficitur deformitate furti, ct similiter ambulatio ct manuum usus in actu furandi non aliter habent malitiam moralem nisi quia subsunt furti iniquitati. Exemplum secundi: si quis primo vult furari, deinde ad hoc loquitur verba mendacii ct dolosa, et demum actibus iniuriosis consummat furtum; hic namque et verba et opera sumpta .id progressum furti, sunt mala moralitcr, etiam seclusa malitia furti, quia habent aliam malitiam ordinatam nd malitiam furti. Inter hos duos modos progrediendi nulla est per se differentia quoad progressum ipsum: quoniam uterque gradatim, ct per omnes gradus, ct ordinate tam ordine originis quam malitiae, progreditur. Sed differentia est in materia ipsius progressus: quia in primo modo materia progressus sunt actus voluntarii oris ct operis abstrahentes a bono ct mnlo morali. in secundo autem materia sunt actus voluntarii oris ct operis alias mali moralitcr. Rursus, conveniunt hi duo modi in hoc quod utrobique sunt, formulitcr vel aequivalenter, duae volitiones. una ipsius furti, ct altera ipsorum verborum ct operum: oportet enim cum qui progressum furti peragit, non solum quod velit furari, sed velit loqui talia verba, etc., et velit uti pedibus vel manibus. Et hac duae volitiones sic sc habent quod una est formae, altera materiae; una finis, altera cius quod ad finem. Verum quia materia secundi modi est composita ex actu voluntario exteriori ct alia malitia morali, quia est sermo alias malus, ct opus alias malum; ideo in secundo modo concurrunt duae volitiones, formalitcr vel aequivalenter, cx parte materiae.

IX. His praemissis, ad propositum descendendo dc superbia, dicimus ct quod superbia potest distingui secun-

dum progressum peccati er perfecte, ct imperfecte: perfecte quidem, ut cum quis primo appetit inordinate excellere in dominio, deinde ad hoc loquitur, ct demum, ad hoc dando operam, assequitur excellentiam dominii; imperfecte autem, ut si quis in corde tumeat excelsum se putando, vel verbis celsitudinem iactet, vel factis excellentiam demonstret, quae, ut Murtinus nit *, est distinctio Ansclmi. Et quod superbia potest progredi per omnes gradus ordinate tam per actus exteriores non alias malos moralitcr, quam per actus alias malos mornliter. Nam si quis appetat inordinate excellere in scientia, ct deinde nd hoc loquatur non alias mala, et faciat, puta vadat ad audiendum viro» doctos, etc., et tandem consequatur excellentiam appetitam: iste progressus cm in superbia rinc alias malis mediis. Si quis, ut Nnbuchodonosor, *elevetur in corde* ·, cl deinde dicat ,u- *omnem velle terram suo imperio subiupare* ·, et demum per Holofcrncm perficiat·: iste superbiae suae progressum per mala media facit.

X. Ad *primum* ergo et *secundum* argumentum·, negntur tam maior quam minor. Maior quidem, quia nihil obstat progressui peccati mediatio volitionum ex parte materiae: ut patet cx dictis. Minor vero, quia superbia et sine media volitionc alterius moralis mali, ct cum media volitionc alterius moralis malt cx parte materiae, potest progressum perficere. Et quod non obstet aliqua media volitio, non solum cx dictis patet: sed ex hoc quod est impossibile peccatum aliquod progredi sine volitione verborum et factorum, quae est alia, formalitcr vel aequivalenter, a volitionc finis.

Ad *tertium* dicitur quod illi divisio luxuriaesset etiam secundum progressum peccati, quamvis imperfecte. – Et si replicetur quod Auctor loquitur dc progressu perfecto, respondetur quod Auctor, ut erat excellentis ingenii, distinctionem Ansclmi arguendo summarii nd gradus cordis, oris ct operis, ut patet in quarto argumento litterae; et respondendo, imperfectum ad perfectum reduxit, assignando penes quid progressus pertectus attenditur; ex hoc volens intclligi etiam progressus imperfectos cx perfecti participatione indicandos.

Ad *quartum* dicitur quod maior est vera de progressu perfecto, non autem dc progressu imperfecto: ct quod distinctio Ansclmi dc progressu imperfecto habita est.

Ad *quintum*, negatur minor, quando superbia progreditur perfecte. Nam volens excellere vult excellere ut excellat, ct non e contra; ct similiter loquitur ut excellat, non ut velit excellere; ct operatur ut assequatur ut excellat, superemineat, ct non ut velit excellere ct supereminere. Ncc ut appareat, tanquam hoc sit finis: quia apparere finis est vanae gloriae, ct effectus superbiae. Et ideo superbus operatur ut appareat, tanquam propter finem secundarium ct mediatum, scilicet per inanem gloriam: sed ut sit saltem in oculis suis excelsus ct supereminens, ut propter proprium finem.

XI. In eadem responsione ad quartum, in calce, non turberis scrupulose in illis verbis: *Consuetudo peccandi, quae implicat Det contemptum*. Quoniam non formalitcr, sed interpretative consuetudo peccandi mortaliter Dei contemptum implicite continet. Apparet enim quod legislato-rem. punitorem, monitorem, pracmiatorcmquc contemnat qui continue transgredi non cessat: quoniam, si magnifaccrcc illum, timeret saepe, abstineret multoties. cx illius reverentia. Non tamen est ibi proprie contemptus Dei: quia cx infirmitate subtecti iam passionibus animi consuetudo peccandi fit, iuxta illud Augustini -: *Dum servitur vtiif^» libidini, facta est consuetudo*.

n

·J»» «I,»<<«·

• OrJ Aui

³waasi,

·&£ «r «.

³TrJ. 4

**

- * >> *

· Up. DO»,
it ui. ia vel.

* Cap. uui
KVII.

·Qu. <xxi. ei
*4 S

II
*, n

T

³ Conclu» t
G nas

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SUPERBIA SIT PECCATUM MORTALE

IV «S0tro dial, xxxiii, qu. i, an. 3, qu. j, ij 3,

SCD QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod superbia non sit peccatum mortale. Quia super illud Psalmi *, *Domine Deus meus si Jeci istud*, dicit Glossa ♦ *scilicet universale peccatum, quod est superbia*. Si ergo superbia esset peccatum mortale, omne peccatum esset mortale.

2. Praeterea, omne peccatum contrariatur caritati. Sed peccatum superbiae a non videtur contrariari caritati, neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi: quia excellentia quam quis inordinate per superbiam appetit, non semper contrariatur honori Dei aut utilitati proximi. Ergo superbia non est peccatum mortale.

3. Praeterea, omne peccatum mortale contrariatur virtuti. Sed superbia non contrariatur virtuti, sed potius ex ea oritur: quia, ut Gregorius dicit in XXXIV Moral, *, *aliquando homo ex summis caelestibusque virtutibus intumescit*. Ergo superbia non est peccatum mortale.

Sed contra est quod Gregorius, in eodem libro * dicit quod *evidentissimum reproborum signum superbia est: at contra, humilitas electorum*, Sed homines non fiunt reprobi pro peccatis venialibus. Ergo superbia non est peccatum veniale, sed mortale.

Respondeo dicendum quod superbia humilitati opponitur. Humilitas autem proprie respicit subiectionem hominis ad Deum, ut supra dictum est. Unde e contrario superbia proprie respicit defectum huius subiectionis: secundum scilicet quod aliquis se extollit supra id quod est sibi praefixum secundum divinam regulam vel mensuram contra id quod Apostolus dicit 1 Cor 10: *Nos autem non in immensum gloriamur: sed secundum mensuram qua mensus est nobis Deus*. Et ideo dicitur Eccli, x *initium superbiae hominis est apostatare a Deo*: scilicet, in hoc ra-

dix superbiae consideratur, quod homo aliquo modo non subditur Deo et regulae ipsius. Manifestum est autem quod hoc ipsum quod est non subiacere Deo, habet rationem peccati mortalis: hoc enim ipsum avertit a Deo. Unde consequens est quod superbia secundum suum genus, sit peccatum mortale.

Sicut tamen in aliis quae ex suo genere sunt peccata mortalia. puta in fornicatione et adulterio, sunt aliqui motus qui sunt peccata venialia propter eorum imperfectionem, quia scilicet praeventiunt rationis iudicium et sunt praeter eius consensum; ita etiam et circa superbiam accidit quod aliqui motus superbiae sunt peccata venialia, dum eis ratio non consentit.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra dictum est, superbia non est universale peccatum secundum suam essentiam, sed per quandam redundantiam: inquantum scilicet ex superbia omnia peccata oriri possunt. Unde non sequitur quod omnia peccata sint mortalia: sed solum quando oriuntur ex superbia completa, quam diximus esse peccatum mortale.

Ad secundum dicendum quod superbia semper quidem contrariatur dilectioni divinae: inquantum scilicet superbus non se subiicit divinae regulae prout debet. Et quandoque etiam contrariatur dilectioni proximi: inquantum scilicet aliquis inordinate se praefert proximo, aut ab eius subiectione se subtrahit. In quo etiam derogatur divinae regulae, ex qua sunt hominum ordines instituti: prout scilicet unus eorum sub alio esse debet.

Ad tertium dicendum quod superbia non oritur ex virtutibus sicut ex causa per se, sed sicut ex causa per accidens: inquantum scilicet aliquis ex virtutibus occasiones superbiae sumit. Nihil autem prohibet quin unum contrariorum sit alterius causa per accidens, ut dicitur in VIII Physic. * Unde etiam et de ipsa humilitate aliqui superbiunt.

3) peccatum superbiae. – peccatum mortale DEpK, peccatum im-mortale F, superbia Pa.
dicit. – 11 ad Cor. X addit P, pm qua, quam ABCDFIIKL; G ul noa.

γ) scilicet, iw. – sed in AEpCaK et a, ct tic ia *C. quia secundum P.
ſ) subtrahit. – retrahit Pj.
t) occationes. ~ ixraiiu»tem PC.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo quinto eiusdem quaestionis, dubia multa occurrunt ex Martino, in quibus de Superbia. Primum est circa redditum in littera rationem quare superbia est peccatum mortale, quia scilicet importat non subiacere hominem Deo, etc. Contra, inquit: non omnis scilicet non conformans legi divinae, peccat mortaliter. Ergo non omnis qui se extollit supra id quod est sibi praefixum secundum regulam divinam, peccat mortaliter. Ergo hoc non est sufficiens ratio ut superbia sit peccatum mortale. – Antecedens probatur. Quia peccans venialiter tantum non se conformat legi divinae.

Secundo. Vanus est ambitiosus peccant aliquando venialiter. Tercio. Dicitur in T. VII.

liter. Et tamen ita peccando non appetunt secundum id quod est eis praefixum secundum regulam et mensuram divinam. Ergo hoc non est sufficiens ratio propter quam aliquod peccatum sit mortale.

Tertio. Sicut aliquem de se aestimare super id quod est sibi constitutum secundum regulam divinam, est non peccare mortaliter. Ergo haec ratio non est sufficiens ratio peccati mortalis in superbia. – Antecedens probatur. Quia stat aliquem hoc modo sic de se aestimare, est contra nullo praeceptum divinum peccare. Quod probatur inducendo per singula praecepta divina.

Quarto. Non quodlibet averti a Deo est peccatum raor-

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM SUPERBIA SIT GRAVISSIMUM PECCATORUM

latra, *n. 7, *d 4; *In XVIII*; II *ad Cur.* cap. xn, lect. m.

st XTUM b,c proceditur. Videtur quod
superbia non sit gravissimum peccato-
âSæsVêrum. Quanto enim aliquod peccatum
•^*^®^difficilius cavetur, tanto videtur esse
levius. Sed superbia difficillime cavetur: quia
•tgj ccxi. sicut Augustinus dicit, in *Regula* *, *cetera peccata
in malis operibus exercentur, ut fiant: superbia
vero bonis operibus insidiatur, ut pereant.* Ergo
superbia non est gravissimum peccatum.
2. Praeterea, *maius malum maiori bono op-
' Ponitl'r'* ul Philosophus dicit, in VIII *Ethic.* * Sed
humilitas, cui opponitur superbia, non est ma-
xjma virtutum, ut supra * habitum est. Ergo et
vitia quae opponuntur maioribus virtutibus, puta
infidelitas, desperatio, odium Dei, homicidium,
et alia huiusmodi, sunt graviora peccatu quam
superbia.
3. Praeterea, maius malum non punitur per
minus malum. Sed superbia interdum punitur per
•vm.* alia peccata: ut patet *Rom.* | *. ubi dicitur quod
philosophi propter elationem cordis *traditi sunt
in reprobum sensum, ut faciant quae non con-
veniunt* ®. Ergo superbia non est gravissimum
peccatorum.
•Καττι,τβη
J»
'LwiaAo-
M.,
Sed contra est quod super illud Psalmi *, *Su-
perbi inique agebant usquequaque*, dicit Glossa *;
Maximum peccatum in homine est superbia.
Respondeo dicendum quod in peccato duo at-
tenduntur: scilicet conversio ad commutabile
bonum, quae materialiter se habet in peccato;
et aversio a bono incommutabili, quae est for-
malis ct completiva 3 peccati. Ex parte autem
conversionis, non habet superbia quod sit ma-
ximum peccatorum : quia celsitudo, quam super-
bus inordinate appetit, secundum suam rationem
non habet maximam repugnantiam ad bonum
virtutis. Sed ex parte aversionis, superbia habet
maximam gravitatem: quia in aliis peccatis homo
a Deo avertitur vel propter ignorantiam, vel pro-
pter infirmitatem, sive propter desiderium cuius-
cumque alterius boni; sed superbia habet aver-
sionem a Deo ex hoc ipso quod non vult Deo
cl c'us regulae subiici. Unde Boetius * dicit quod,
% 'TM' xn' *cum omnia vitia fugiant i a Deo. sola superbia
se Deo opponit.* Propter quod etiam specialiter
•v<n. 6 dicitur lac. iv ♦ quod *Deus superbis resistit.* Et
ideo averti a Deo et eius praeceptis, quod est
quasi consequens in aliis peccatis, per se ad su-
perbiam pertinet, cuius actus est Dei contem-
plus *. Et quia id quod est per sc, semper 4 est
1 potius eo quod est per aliud, consequens est quod
superbia sit gravissimum peccatorum secundum

suum genus : quia excedit in aversione, quae for-
maliter complet peccatum.
Ai> primum ergo dicendum quod aliquod pec-
catum difficile cavetur dupliciter. Uno modo, pro-
pter vehementiam impugnationis: sicut ira ve-
hementer impugnat propter suum impetum. Et
adhuc difficilius est resistere concupiscentiae, pro-
pter eius connaturalitatem, ut dicitur in II *Ethic.* *
Et tahs difficultas vitandi peccatum gravitatem
peccati diminuit: quia quanto aliquis minoris ten-
tationis impetu cadit, tanto gravius peccat, ut
Augustinus dicit*.

Alio modo difficile est vitare aliquod pecca-
tum propter eius latentiam. Et hoc modo su-
perbiam difficile est vitare: quia etiam ex ipsis
bonis occasionem sumit, ut dictum est ♦ Et ideo
•Art s v signanter Augustinus dicit quod *bonis operibus
insidiatur*: et in Psalmo * dicitur: *in via hac qua
ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.*
Et ideo motus superbiae occulte subrepens non
habet maximam gravitatem, antequam per indi-
cium rationis deprehendatur. Sed postquam de-
prehensus fuerit per rationem, tunc facile evitatur.
Tum cx consideratione propriae infirmitatis: se-
cundum illud *Eccli.* x *: *Quid superbitl terra ct* * ?
cinis? Tum etiam ex consideratione magnitudi-
nis divinae: secundum illud *Iob* xv ♦ *Quid tu-*
,Ver» * *met contra Deum spiritus tuus?* Tum etiam ex
imperfectione bonorum de quibus homo super-
bit: secundum illud Isaiae xl ♦ *Omnis caro fae-*
' Vtn 6 *num, et omnis gloria eius quasi flos agri;* et in-
fra, lxiv *: *Quasi pannus menstruae universae* ' v«* 0
iustitiae nostrae.

Ad secundum dicendum quod oppositio vini ad
virtutem attenditur secundum obiectum, quod
consideratur ex parte conversionis. Et secun-
dum hoc superbia non habet quod sit maxi-
mum peccatorum : sicut nec humilitas quod sil
maxima virtutum. Sed ex parte aversionis est
maximum*, utpote aliis peccatis magnitudinem
praestans. Nam per hoc ipsum infidelitatis c pec-
catum gravius redditur, si ex superbiae contemptu
proveniat. Et idem dicendum est de desperatione
et aliis huiusmodi.

An tertium dicendum quod, sicut in syllogismis
ducentibus ad impossibile quandoque aliquis con-
vincitur per hoc quod ducitur ad inconueniens
magis manifestum; ita etiam, ad convincendum
superbiam hominum. Deus aliquos punit permit-
tens cos ruere in peccata carnalia, quae, etsi sint
minora, tamen manifestiorem turpitudinem con-

t. Φ» taxa,
3.

«) conveniunt - convenient ABCEFKd. convenientur L.
p) completiva. - ratio addit P.
γ\ fugiant. - fugient IJEFIpA.
6) temper. — Om. P<

1) tuperbit. - superbit PII; pru terra, pulvit Pa.
ζ) per hoc iqldditAtit. - hoc ipcum bqtdeHfat ttiKL» rf-
cundum hoc infidelitat A, hoc ifum iufdtHtafit DFB, ip»w tnJue-
htatô CE.

inent. Unde Isidorus dicit, in libro *de Summo B^ono* » *omni vitio deteriore* esse *superbiam*: seu *propter quod a summis personis et primis assumitur*; seu *quod de opere tustiliae et virtutis exoritur*, mmusque culpa eius sentitur, *Luxuria vero carnis ideo notabilis omnibus est. quoniam statim per se turpis est. El tamen, dispensante Deo, superbia minor est, sed qui detinetur superbia ct*

non sentit, labitur ni carnis luxuriam, ut per hanc humiliatus, a confusione extirpât. Éx quo etiam putet gravitas peccati τ superbiae. Sicut enim medicus sapiens in remedium maioris morbi patitur infirmum in levio^rem morbum incidere, ita etiam peccatum superbiae gravius esse ostenditur ex hoc ipso quod pro eius remedio Deus permittit ruere hominem in alia peccata.

rj peccati. – Om. Pa.

Coiurnonturia Cardinalis CaicUini

n articulo sexto eiusdem ccntcsimaescxagesinuiesecundae Iquaestionis, dubium cx Martino, in qu. m · dc Superbia, Ioccurrit, contra hacc dicta Auctoris, scilicet. *Superbia ex parte conversionis non habet quod sit maximum peccatorum*, ct. *Superbia cx parte aversionis est maximum peccatorum*, dicente: Quidquid sit dc istis, rationes tamen adductae non concludunt. Diceretur enim ad rationem primi, quod celsitudo Dei ct hominum contcmptiva, quam appetit superbus, est obiectum habens maximam repugnantiam ad bonum virtutis.

Ratio quoque secundi dicti non valet. Tum *primo*, quia in aliis quoque peccatis contingit peccare cx malitia. Non ergo in cis peccatur tantum cx ignorantia uut infirmitate. – Tum *secundo*, quia peccare cx desiderio alicuius ulterius non boni, non excludit contemptum: cum cx desiderio unius boni oriatur quandoque contemptus alterius. – Tum *tertio*, qui » aversio contcmptiva Dei non convenit superbiae secundum totum genu» suum: sed solum secundum speciem illam quae est superbia in Deum.

II. Ad haec respondendo dicitur quod primi dicti ratio est valida. Et responsio nihil valet, quia falsum dicit: scilicet quod obiectum superbiae sit celsitudo contcmptiva Dei ct hominum. Contemptus namque in superbia non concurrit ut determinativus excellentiae, sed ut modus aptus ten-

mcnT numOj'ra' ^cn<^ ,n Pr°priam excellentiam, ut pracdcclnratum est ·.

Ad primam vero nbicctioncm contra rationem secundi dicti, dicitur quod manifestus est ibi error. Quoniam aliud est peccare cx malitia: et aliud, ex contemptu Dei. Pec-care namque cx malitia convenit omni vitioso cum peccat cx habitu.* peccare autem cx contemptu Dei proprium est superbi. Unde Auctor tres communes peccandi cantas m littera numerat ct distinguit contra peccare cx contemptu Dei, dum in aliis peccatis homo avertitur sci propter ignorantiam; vel propter infirmitatem, sive propter desiderium cuiuscumque alterius boni, ct in hoc intellexit, propter malitiam; ut patet cx ipso Auctore in i x x v i i i qu. · Libri praecedentis. Definit siquidem ibi peccare ex malitia esse quando principium peccandi non ignorantia, non passio, sed appetitus boni temporalis praeponens illud bono spiritali est. Vide ibi diffuse cx proposito tractatum. Et per hoc patet solutio primae objectionis: ct defectus eius in non intelligcndo Auctorem.

Ad secundam dicitur quod, sicut peccare cx passione excludit peccare cx electione seu malitia, quia. si passio est principale peccandi principium, iam non electio est principale peccandi principium, licet peccans semper eligat: ita peccare cx certa malitia, ut sic, non includit quod contemptus sit principale principium peccandi. Et proptcrca, dato quod contemptus possit oriri cx desiderio alterius minus boni, peccatum tamen illud non dicetur cx contemptu; sed potius *cum contemptu*, ut clfectu principalis causae. – Ncc proptcrca hinc sumas quod non possit simul quis peccare cx contemptu Dei ct cx certa malilin. Quoniam quandocumque cx superbiae habitu peccatur, utrumque concurrit. Sed dicimus quod cx hoc quod peccatur ex malitia, non sequitur quod peccetur cx contemptu: et quod peccare cx desiderio minus boni, hoc est cx malitia, distinguitur formalitcr contra peccare cx contemptu Dei. Et proptcrca in littera dicitur quod superbia in hoc

differt n ceteris, cx parte aversionis, quin aversionem ipwm superbia habet, quin vult averti α Deo, quod est contem-
mnere sublectionem Deo: sed in aliis est aversio propter ignorantiam, vel passionem, vel malitiam, quam in sua descriptione Auctor posuit consulto, quia scilicet melius in sua descriptione monstrat quod aversio non est cx scipsa volita in aliis vitiis, *cd cx desiderio minoris boni, quam in proprio nomine. Dicendo enim, *peccare ex malitia*, videtur implicare quasi quod aversio sit perse volita: sed dicendo, *peccare ex desiderio minoris boni*, manifestatur quod aversio non est ex se volita, sed propter aliud.

Ad tertium dicitur quod, quia aversio per sc volita nihil aliud est quam contemptus Dei, quoniam qui vult averti d Deo. ut aie, contemnit Deo subiici; ct hoc eit commune toli generi superbiae, utpotc intrans rationem constitutivam sui generis: ideo dicitur, communicando in vocabulis cum aliis, quod aversio contcmptiva Dei est communis toli generi superbiae. Quod est dictu: Aversio ii Deo per sc volita, est communis toti generi superbiae.

Et cx his patet quod ippectitus inordinatus propnae excellentiae, si non sic ordinatus est quod cx aversione a Deo sit, non spectat ad superbiam formaliter, sed materialiter tantum ct reductive. Itu quod inter superbiam ct reliqua vitia haec est differentia, quod in reliquis asenio comes est conversionis ud commutabile bonum: in superbia autem, quasi c converso, conversio ad propriam excellai* tiara comes est aversionis. Dixi autem, *quasi e converso*: quia aversio a superbia non respicitur proprie ut obiectum, sed ut modus; vel, rectius loquendo, ut immoderantia quaedam, quam ponit in uctu circu obiectum, quod est excellentia propria. Unde in littera etiam in superbiae peccato aversio ponitur cx parte aversionis, et in loco aversionis, ct non conversionis ad obiectum: cum expresse dicitur quod superbia cx parte conversionis non est maximum, quia suum obiectum, etc.; sed ex parte aversionis est maximum, quia sua aversio est cx scipsu volita. Dicere enim quod est volita ex *hoc ipso quod non vult Deo subiici*, ct dicere quod est ex *seipsa volita*, idem est: ut patet in praecedenti articulo, ubi dictum est: *Non subiici Deo habet rationem peccati mortalis: hoc enim est averti a Deo*.

III. In responsione ad primum eiusdem articuli, dubium cx Martino, ibidem ·, occurrit, arguente contra hanc solutionem. *Primo*. Illud quod magis ac magis cxcacat, ut non percipiatur, illud simpliciter difficile cavetur: quia caveri non potest nisi deprehendatur. Sed superbia magis ac magis mentem excaecat. Ergo superbia est dc numero difficilium simpliciter ad cavendum. – Minor est Gregorii, *XXIV Moral.* * Et ideo hoc dictum Thomae non videtur Sanctorum dictis consonum.

Secundo. Motus superbiae est unicuique naturalissimus. Ergo superbia, etiam cognita, difficile cavetur. – Antecedens probatur. Quia unusquisque naturalius fertur in amorem sui ct propriae excellentiae, quum in concupiscentiam vel quodlibct aliud.

Tertio. Non solum prima difficultas, scilicet propter vehementiam impugnationis, sed etiam secunda, scilicet propter latendam vitii, diminuit dc gravitate peccati. Ergo distinctio illa non solvit, – Antecedens patet: quia quanto

• IfeU.

• Ver» ij.

• AJ

• Art 6.

ai. nu. » t<
unn

• An. i.

tentatio est latentior, ceteris puribus, succumbens minus graviter peccat.

IV. Ad evidentiam horum, scito quod in littera Auctor intendit hanc distinctionem: *Peccatum ad evitandum difficile dupliciter: scilicet simpliciter, vel pro tali statu*. Et docet quod peccatum ad evitandum difficile propter magnitudinem impugnationis, est simpliciter difficile ad evitandum: et propterea minus grave. Peccatum vero ad vitandum difficile propter latentium, est difficile ad vitandum pro statu latentiac: et pro tunc est ex hoc minus grave; non autem est simpliciter minus grave, quia pro alio statu, scilicet quo cognitum est, illius motus est facile ad vitandum. Et sic ponitur superbia inter difficile evitabilia non simpliciter, sed pro statu latentiac sui motus: et inter facile evitabilia pro statu quo deprehensus est illius in me motus.

Ad *primam* igitur objectionem dicitur quod deficit dupliciter. Primo, quia difficultas cognoscendi in se motum superbiae non facit difficile evitabile simpliciter, sed pro statu Intentiae: quoniam difficultas ista non spectat ad peccatum ipsum, sed cognitionem eius. – Secundo, qui magis ac magis excaecare mentem convenit superbiae non secundum se, sed ex neghgentia hominis amplexantis et augmentant!» ipsam in se; sermo autem noster est de difficultate evitandi peccatum secundum se, non ex parte negligentiae nostrae. Patet autem hunc esse doctrinam Gregorii: quoniam dicit * *Vitium superbiae mox ab ipsa radice observandum est, ut, cum latenter oritur, tunc vigilanter abscindatur: ne provecta urgeat, et usu rubo-*

retur, etc. Et sic est Sanctorum dictis consona patet doctrina haec.

Ad *secundam* dicitur quod, licet motus superbiae ex parte conversioni» ad commutabile bonum sit naturalissimus ex parte animae rationalis, qua videmur maxime appetere excellentiam; ex parte tamen aversioni», in qua completur ratio vitii, non est huiusmodi naturalis. Et ideo hinc non habetur quod vitium superbiae sit difficile simpliciter, quia non habetur quod sit naturale: quamvis hinc habeatur quod appetitu» excellentiae propriae est naturalis. Sed hoc non est malum.

Ad *tertiam* dicitur quod utraque difficultas minuit de gravitate, sed diversimode. Nam prima, simpliciter: secunda, pro statu. Et propterea solutio non ruit, sed est solida.

V. In responsione ad secundum eiusdem articuli, nota quod sicut, cum de nobilitate virtutum tractabatur, distinctum est de nobilitate simpliciter, vel secundum aliquam conditionem in in vitiis et peccatis de gravitate distinguendum est quod substantialiter gravius peccatum secundum suam speciem videtur cuius obiectum est secundum se peius, ut odium Dei; secundum autem aliquam conditionem superbia ponitur gravissimum, quia ex parte aversionis tenet primum locum. Potest tamen dici absolute, hoc est sine additione aliqua, gravissimum peccatorum: quia peccatum ex aversione perficitur in rotatione mali simpliciter. Unde Auctor in littera non dicit quod superbia est gravior infidelitate: sed quod est gravior eis ex parte aversionis, et gravitatem praestans cuique eorum.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM SUPERBIA SIT PRIMUM OMNIUM PECCATORUM

I. fl. qu. Lxxxiv, art. s; II Srwt, dist. v, qu. i, art. 3; <fl>L xui. qu. n, art. i, od 7; «rt. 5, ad 1; I ad Cor., cap. xi. lect. tv.

SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod superbia non sit primum omnium peccatorum. Primum enim salvatur in omniconsequentibus. Sed non omnia peccala sunt cum superbia, nec oriuntur ex superbia: dicit enim Augustinus, in libro *de Nat. et Gratia* *, quod *multa perperam fiunt quae non fiunt superbe*. Ergo superbia non est primum omnium peccatorum.

2. Praeterea, *Eccli.* x * dicitur quod *initium superbiae est apostatare a Deo*. Ergo apostasia a Deo est prius quam superbia.

3. Praeterea, ordo peccatorum esse videtur secundum ordinem virtutum. Sed humilitas non est prima virtutum: sed magis fides. Ergo superbia non est primum peccatorum.

4. Praeterea, II ad *Tint.* III *, dicitur: *Mali homines et seductores proficiunt in peius*: et ita videtur quod principium malitiae hominis non sit a maximo peccatorum. Sed superbia est maximum peccatorum, ut dictum est *. Non est igitur primum peccatum.

5. Praeterea, id quod est secundum apparentiam et fictionem, est posterius eo quod est secundum veritatem. Sed Philosophus dicit, in III *Ethic.* *, quod *superbus est fictor fortitudinis et audaciae*. Ergo vitium audaciae est prius vitio superbiae.

Sed contra est quod dicitur *Eccli.* x 4: *Initium omnis peccati superbia*.

Respondeo dicendum quod illud quod est per se, est primum in quolibet genere. Dictum est autem supra * quod aversio a Deo, quae formaliter complet rationem peccati, pertinet ad superbiam per se. ad alia autem peccata ex consequenti. Et inde est quod superbia habet rationem primi; et est etiam principium omnium peccatorum, ut supra * dictum est, cum de causis peccati ageretur, ex parte aversionis, quae est principalior in peccato.

Ad primum ergo dicendum quod superbia dicitur esse *omnis peccati initium* non quia quodlibet peccatum singulariter ex superbia oriatur: sed quia quodlibet genus peccati natum est ex superbia oriri.

Ad secundum dicendum quod apostatare a Deo dicitur esse superbiae humanae initium, non quasi aliquod aliud peccatum a superbia existens, sed quia est prima superbiae pars. Dictum est enim * quod superbia principaliter respicit subiectionem divinam, quam contemnit: ex consequenti autem contemnit subiici creaturae propter Deum.

Ad tertium dicendum quod non oportet esse eundem ordinem virtutum et vitiorum. Nam vitium est corruptivum virtutis. Id autem quod est primum in generatione, est postremum in

*) nzc. – Om. DEFLpCK, *qitia non omnia* B; *nec oriuntur cor mperha om.* Al.

μ) *etiam*. – Om. HCDK.

•I'» cx*iYi,T<P»,

• Lomb.

• Ver». »9

corruptione. Et ideo, sicut fides est prima virtutum, ita infidelitas est ultimum peccatorum, ad quam homo quandoque per alia peccata perducitur. Unde super illud Psalmi *: *Exinanite, exinanite usque adfundamentum in ea*, dicit Glossa* quod *coacervatione vitiorum subrepit diffidentia*. Et Apostolus dicit. I *ad 7im.* i *, quod *quidam, repellentes conscientiam bonam, circa fidem naufragaverunt*.

An QUARTUM DICENDUM quod superbia dicitur esse gravissimum peccatum ex eo quod per se competit peccato t, ex quo attenditur gravitas in peccato. Et ideo superbia causal gravitatem aliorum peccatorum. Contingit ergo ante superbiam

esse aliqua peccata leviora. quae scilicet d ex ignorantia vel infirmitate committuntur. Sed inter gravia ' peccata primum est superbia: sicut causa per quam alia peccata aggravantur. Et quia id quod est primum in causando L est etiam ultimum in recedendo; ideo super illud Psalmi *, *Emundabor a delicto maximo*, dicit Glossa*: *Hoc est, a delicto superbiae, quod est ultimum redeuntibus ad Deum, et primum recedentibus*.

Ad quintum dicendum quod Philosophus ponit superbiam circa fictionem fortitudinis, non quia solum m hoc consistat: sed quia per hoc homo maxime reputat se posse excellentiam apud homines consequi, si audax vel fortis videatur.

y) *peccato.* – *principio* P; *ex juo...* peccato om. G.

3) *scilicet.* – *etiam* Pa.

t) *gravia.* – *praviora* P.

Q *cantando.* – *peccata* addit P.

Commentaria Cardinalis Caietani

••JuofiSî*..

coot, condo? >

In articulo septimo eiusdem quaestionis ccontesimacscxagcsimaesccondae, dubium occurrit de quoniam primitate est sermo, cum in littera concluditur quod *superbia habet rationem primam*. Et est ratio dubii quia Martinus -, in quodam ut -*. intelligit Auctorem loqui de primitate originis cum tamen in littera hoc non exprimatur.

Ad hoc dubium dicitur quod sermo litterae est de primitate absolute. Quoniam plures* primitate* habet superbia. Est enim superbia peccatum primum ordine naturae ex pane aversionis: et hoc directe concludit ratio litterae. – Est et peccatum primum ordine generationis, non respectu omnium peccatorum simpliciter, sed respectu gravium peccatorum: ut in responsione ad quartum dicitur. Et hoc etiam ex eadem litterae ratione concluditur. – Consequenter tamen est et primum ex parte conversionis, ordine generationis non necessariae, sed possibilis, ut in corpore articuli subditur ex praecedenti Libro, quod I x x i v, art. a, et in responsione ad primum hic declaratur: quia scilicet non est necessesse quodlibet peccatum oriri ex superbia, sed quia quodlibet peccatum potest ex ipsa oriri.

•Cf »rg,5rJc<)n-tra

•Cf rc»p, ad t

Unde patet error Martini imponentis sancto Thomae quod dicat superbiam esse primum ordine generationis simpliciter: cum huius oppositum in littera, in responsione ad quartum, expresse dicat; nec ratio quam Auctori imponit Martinus, in Auctore invenitur. Nunc auctoritas illa. *Initium omnis peccati* -, est ab Auctore ad id allata immo, in oppositum declarata-, in responsione ad quartum exposita est quod non simpliciter, sed in tulio genere, scilicet gravium, intelligitur. Et propterea non oportet hic cum Martino disputare.

• Arxto: PhytC-

lib VIII cap 19.

o. 1; κ Tb. Ica.

χix. – Cf. Ikxt.

Cantal Pūūui

lib. III, pro*, x

II. In eodem articulo, pro evidentia litterae, scito quod Auctor considerat superbiam et ex pane aversionis, et ex pane conversionis: et ex utraque pane vult quod superbia sit primum peccatorum. Ex parte quidem aversionis, probat quod est primum, quoniam aversio in eo est per se, in aliis est per aliud. Constat autem quod omne per aliud reducitur vel per se, ut posterius ad prius -, et imperfectum ad perfectum in illo genere. Haec autem primitas non oportet quod sit necessariae causalitatis effectivae respectu omnium peccatorum: sed necessarii ordinis naturali», sicut perfecta naturaliter sunt priora imperfectis * in quolibet genere. Et sic superbia ex parte aversionis consideratur.

Ex parte autem conversionis, Auctor non olfert rationem, sed recitat seipsum in loco pracullegato, ubi hoc docuit. Et vere sic est. Quia ex fine superbiae, scilicet excellentiae propriae appetitu, possunt omnia peccata oriri. Et hoc etiam Auctor in art. 2 huius quaestionis declaravit.

III. In eodem articulo septimo, in responsione ad quartum, dubium occurrit, quid intelligendum sit appellatione *gravium peccatorum*, cum Auctor dicit: *Sed inter gravia peccata primum est superbia*. Obscurum quippe valde est

quod dicitur: ex eo quod constat quod loquitur de primo fecundum ordinem generationis, ut convincitur ex subiuncta applicatione Glossae, cum eius ratione; nec est verum quod primum secundum ordinem generationis inter peccata gravia. hoc est mortalia ex malitia, non ex passione aut ignorantia, est superbia secundum ordinem generationis; cum stet aliquem ex habitu intemperantiae fornicari, absque superbia. Nunc apparet aliquod genus peccatorum gravium pendens necessario ex superbia secundum originem. Nam et genus peccatorum contra virtutes theologicas sine superbia invenitur desperatio namque non eget superbia; immo, oppositum vitium habet potius annexum.

Ad hoc dicitur quod peccata, quantum ad propositum spectat, possunt dici gravia tripliciter. Primo, ex suo genere. hoc est ex parte obiecti: prout homicidium dicimus gravius adulterio. Et hoc modo non sumuntur in praesenti littera peccata gravia. Nam gravissima peccata ex suo genere in littera appellantur *leviora*, utpote quae ex ignorantia vel passione fieri contingit. – Secundo, dicuntur peccata gravia ex causa, hoc est ex cena malitia: iuxta quod, peccata ex electione graviora dicimus peccatis ex ignorantia aut passione. Nunc hoc modo sumuntur in littera hac peccata gravia: quia contingit multa huiusmodi peccata sine superbia committi. – Tertio, dicuntur peccata gravia ex parte aversionis: iuxta quod, dicimus peccata ex contemptu divinae sublectionis esse graviora seipsis paratis non ex contemptu huiusmodi. Et secundum hoc in articulo praecedente dictum est, in resp. ad -, quod superbia *aliis peccatis magnitudinem praestat: nam per hoc ipsum infidelitatis peccatum gravius redditur, si ex superbiae contemptu procedat*, etc. Et hoc modo in littera hac sumuntur peccata gravia, haec quod superbia est primum in ordine generationis inter peccata gravia ex parte aversionis: quia est causa per quam alia aggravantur. Et sic est primum in compositione, et ultimum in resolutione. Et haec primitus convenit superbiae ex prima ratione, scilicet quia per se habet aversionem ut aversio est. Unde etiam habet quod est gravissimum omnium ex parte aversionis.

Et si quaeras quare Auctor gravia ex parte aversionis appellavit gravia absolute, hoc est sine additione aliqua: respondetur quod hoc ideo fecit quia huiusmodi gravius est ex propria parentela principii primi gravitatis peccatorum. Prima enim gravitatis radix est aversio a Deo. Nam aversio constituit rationem mali: ac per hoc. fundat latitudinem malitiae, cuius gradum significant gravitas. Est enim gravitas velut *intensio malitiae*: sicut dicimus calorem intensum, et huiusmodi. Unde in principio huius responsionis Auctor dicit quod *superbia dicitur esse gravissimum peccatorum ex eo quod per se competit principio* - (vel, ' et m-]. *principium) ex quo attenditur gravitas in peccato*. Constat

* Art. 6, c. flKMi nem

• Cctnnl

«oè.Hb v. v. ColtLV, n.

• (jp 1111

• Qu. uni,

• (jp 1LT. xtti. tn »ct.K

• Art. >: trt

enim huiusmodi principium esse aversionem n Deo: ut dare docuit Auctor superius, in art. 3 quaestionis xx.

IV. In eodem articulo, nola adhuc duo. ne falhris in doctrina Auctoris. Primum est, quod infidelitas ct superbia in hoc articulo, cx diversis glossis ud tertium ct quartum ollntis, ponuntur ultima vitia diversimode, et non eodem ordine. Nam infidelitas ponitur ultimum in constructione vitiorum . \supcrbia ren) ponitur primum ut causando pec- Cfl/4*], ct ideo dicitur quod est *ultimum redeuntibus ad Deum*.

Secundum est, quod aversio a Deo potest inveniri in peccato dupliciter: scilicet ex parte obiccti, ct cx pane aversionis; ct hoc dupliciter, scilicet cx consequenti, vel per se. Communiter namque peccata habent aversionem ex parte aversionis cx consequenti ad obiectum: ut furtum, adulterium ct huiusmodi, in quibus cx conversione ad ali- quod temporale commodum vel delectans concomitatur aversio a Deo. Peccata autem opposita theologicis virtu- tibus. scilicet infidelitas, desperatio ct odium Dei, habent aversionem a Deo ex parte obiccti: avertitur enim directe a Deo, quod est obiectum virtutum ct vitiorum illorum, non-credens, desperans et odiens Deum. Superbia autem habet aversionem n Deo cx parte aversionis: ut pniedca- ratum est . Et proptcrca superbia cx pane aversionis pri- mum tenet locum in gravitate, et aggravat peccata graviora sc simpliciter ct absolute, scilicet infidelitatem. etc., quae

aversionem ipsam habent cx parte obiccti, unde substan- tialis gravitas in peccatis pensatur. Ex eo namque quod aversio α Deo, quae primum est gravitatis principium, in istis peccatis substantialem locum, unde specificantur pec- cata, obtinet; consequens est quod tanto plus gravitatis det, quanto locus alicuius ut obiccti praeeminet loco sui ipsius ut consequenter sc habentis, seu ut minus princi- paliter <c habentis, ut in superbia invenitur. Et haec dicta sunt, ne, conferendo luce articulo 3 quaestionis xx supe- rius, involvaris obscuritate.

Et ai haec non perspicis, abstrahe aversionem n Deo, ct seorsum secundum sc illam considera, sicut si albedi- nem secundum se considerares; et vide illam secundum sc esse radicem ct primum principium malitiae ct gravi- tatis in peccatis. Et deinde applica illam diversis locis pec- cati. Scilicet principali, qui vocatur cx parte obiccti: ct constituet peccatu opposita virtutibus theologicis. Vel se- cundario, qui vocatur cx parte aversionis. Et hoc in loco dupliciter loca illam. Aut ut consequenter se habentem in hoc quod est esse volitum: et sic communis est peccatis mortalibus, inquantum voluntas aversionis cx voluntate conversionis est communiter. \ut ut per scipsam volitam, in illo tamen loco| ct sic superbiae propria est, ct aliis ub ipsa communicatur. Et proptereo est ex parte aversionis gravissimum; ct primum peccatum; et principium cetero- rum gravium cx parte aversionis.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM SUPERBIA DEBEAT PONI VITIUM CAPITALE

P IP', qu. mxiv, art. 4, II *Sent.*, di»t. xui, qu. 11. -rL 3; *De Stalo*, qu vrn, arx. 1,

5£»D OCTAMM SIC PROCEDITUR. VidetUF qUod
^^^superbia debeat poni vitium capitule.

Isidores enim *, el etiam Cassianus **,
“^enumerant superbiam inter vitia capi-
eF' talia.

2. Praeterea, superbia videtur esse idem inani
gloriae: quia utraque excellentiam quaerit. Sed
•a c- a*™, inanis gloria ponitur vitium capitale *. Ergo etiam
superbia debet poni vitium capitale.

3. Praeterea, Augustinus dicit, in libro *de*
Virginii.*, quod *superbia invidiam pani: nec un-*
quam est sine tali comite. Sed invidia ponitur vi-
•Q mn,M tium capitale, ut supra * habitum est. Ergo nullo
magis superbia.

vSnVVJ!: Sed contra est quod Gregorius. XXXI *Moral*. ♦
non enumerat superbiam inter vitia capitalia.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra l di-
ctis patet, superbia dupliciter considerari potest:
uno modo, secundum sc, prout scilicet est quod-
dam speciale peccatum; alio modo, secundum
• quod habet quandam universalem 3 influentiam
in omnia peccata. Vitia autem capitalia ponun-
? tur esse ? quaedam specialia peccata, ex quibus

multa genera peccatorum oriuntur. Et ideo qui-
dam *, considerantes superbiam secundum quod
· <x <nr · est quoddam speciale peccatum, connumerave-
runt eam alus vitiis capitalibus. Gregorius vero,
considerans universalem eius influentiam quam
habet in omnia vitia, ut dictum est*, non con-
numeravit eam aliis capitalibus vitiis, sed posuit *ilA*.
eam *reginam omnium vitiorum et matrem**. Unde
Gregorius T dicit, in XXXI *Moral*. *: *Ipsa vitio-*
rum regina superbia, cum devictum plene cor ce-
perit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi
quibusdam suis ducibus, devastandum tradit, ex
quibus vitiorum multitudines oriuntur.

Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum quod superbia non est
idem inani gloriae, sed causa eius. Nam super-
bia inordinate excellentiam appetit: sed inanis
gloria appetit excellentiae manifestationem.

Ad tertium dicendum quod ex hoc quod in-
vidia, quae est vitium capitale, oritur cx super-
bia. non sequitur quod superbia sit vitium ca-
pitale: sed quod sit aliquid principalius capitalibus
vitiis.

·) *universalem*. – Om. PpG ct a.
p) *este*. – Om. Pα.

γ) *Gregorius*. – *Philosophus* FLpA.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo octavo eiusdem centesimaesxngcsimaesccundac
quaestionis, recale quae in secundo articulo dicta sunt
dc generali induentia superbiae, ct applica ad proposi-
tum: et vide quod superbia cx parte finis, *mater* est omnium

vitiorum, quia principium omnium secundum ordinem in-
tentionis, cx parte autem imperii sui, est *regunt* omnium
vitiorum, in omnibus regnans, ct dirigens omnia ad finem
suum. Et ideo in littera dicitur *regina et mater*.

.....**>Jj·:

i·I.....

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMATERTIA
DE PECCATO PRIMI HOMINIS

IN QUATOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de peccato primi hominis, quod fuit per superbiam *. Et primo, de peccato eius; secundo, de poena peccati*: tertio, de tentatione qua inductus est ad peccandum *. Circa primum quaeruntur quatuor. Primo: utrum primum peccatum hominis fuerit superbia.

Secundo: quid primus homo peccando appetierit. Tertio: utrum eius peccatum fuerit gravius omnibus aliis peccatis. Quarto: quis plus peccaverit, utrum vir vel mulier.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SUPERBIA FUERIT PRIMI HOMINIS PECCATUM

Supra, qu. cv, ari. 3, ad 3; I* IP* qu. iuxti. an. 3, ad 3; II StnL, «tot. xxn, qu. t, art. i; *Compend. Theol.*, cap. aci; De Sfalō, qu. vu, art. 7, ad 13, qu. inr, an. 3, ad >; qu. xv, art. 3, 4d 7, A4 *Rum.*, c*?. v, lcu. r; I *ad Tim.*, cap. 11, lcct. ni.

PRIMUM s,c proceditur. Videtur quod superbia non luerit primi hominis peccatum. Dicit enim Apostolus. *Rom* v *: —^quod *per mobedientiani unius hominis peccatores constituti sunt multi*. Sed primi hominis peccatum est ex quo omnes peccatores constituti sunt originali peccato. Ergo inobedientia fuit primi hominis peccatum, et non superbia. 2. Praeterea, Ambrosius dicit, *super Luc, I*, quod eo ordine diabolus Christum lentavit quo primum hominem deiecit. Sed Christus primo tentatus est de gula, ut palet Matth. iv *. cum ei dictum est: *5/ Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant*. Ergo primum peccatum primi hominis non fuit superbia, sed gula. 3. Praeterea, homo diabolo suggerente peccavit. Sed diabolus lentans hominem scientiam repromisit: ut palet *Gen.* m *. Ergo prima inordinatio hominis fuit per appetitum scientiae: quod pertinet ad curiositatem. Ergo curiositas fuit peccatum primum, et non superbia. 4. Praeterea, super illud I *ad Tim.* 11 *, *Adu- lter seducta in praevaricationefuit*, dicit Glossa ♦ *Hanc seductionem proprie appellavit Apostolus, per quam id quod suadebatur, cum falsum esset, verum putatum est: scilicet quod Deus lignum illud ideo tangere prohibuerit, quod sciebat eos, si tetigissent, velut deos futuros; tanquam eis divinitatem invideret qui eos homines fecerat*. Sed hoc credere pertinet ad infidelitatem. Ergo primum peccatum hominis fuit infidelitas, et non superbia. Sed contra est quod dicitur *Eccli, x* *: *Initium omnis peccati superbia*. Sed peccatum primi hominis est initium omnis peccati: secundum il-

lud *Rom.* v*: *Per unum hominem peccatum in .?»& hunc mundum intravit*. Ergo primum peccatum hominis fuit superbia. Respondeo dicendum quod ad unum peccatum multi motus concurrere possunt: inter quos ille habet rationem primi peccati in quo primo 3 inordinatio invenitur. Manifestum est autem quod primo invenitur inordinatio in motu interiori animae quam in actu exteriori corporis: quia, ut Augustinus dicit, in I *de Civ. Dei**, *non amittitur corporis sanctitas manente animae sanctitate*. Inter motus autem interiores, prius movetur appetitus in finem quam in id quod quaeritur propter finem. Et ideo ibi luit primum peccatum hominis ubi potuit esse primus appetitus inordinati finis. Sic autem homo erat in statu innocentiae institutus ut nulla esset rebellio carnis ad spiritum. Unde non potuit esse prima inordinatio appetitus humani ex hoc quod appetierit aliquod sensibile bonum, in quod carnis concupiscentia tendit praeter ordinem rationis. Relinquitur igitur quod prima inordinatio appetitus humani fuit ex hoc quod aliquod bonum spirituale inordinate appetiit. Non autem inordinate appetivisset, appetendo illud secundum suam mensuram ex divina regula praestitutam. Unde relinquitur quod primum peccatum eius fuit in hoc quod appetiit quoddam spirituale bonum supra suam mensuram. Quod pertinet ad superbiam. Unde manifestum est quod primum peccatum ? hominis fuit superbia. Ad primum ergo dicendum quod hoc quod homo divino praecepto non obediret T, non fuit propter sc ab eo volitum: quia hoc non posset contingere nisi praesupposita inordinatione voluntatis. Relinquitur ergo quod voluerit propter aliquid

• S<X*~
?.I*?/.*
OJttf.qa iv -
Inter Opp. Aug

• Vera. 15

* Ven »9.

• Comment. hb. IV. in cap. IV, ver». 3.

• Ver* >

• Ver». 5-

• Ver-. 14

• Ord Au«. et l-omb.

• Ver». IS

• Veru 30-

• €«« cap. »11. J »«», 5.

1
,
f
t
j
s
4
11

1) *primo.* – *prima* L, *priu*j P.
3) *primum peccatum.* – *peccatum primi* Pu.

y) *divino... otedirect.* – NON *obedicit* divino praecepto P.t.

aliud. Prunum autem quod inordinate voluit luit propria excellentia. Et ideo inobedientia in eo causata luit ex superbia. Et hoc est quod AuguMinus dicit, *ad Orosium* *, quod *homo elatus suPerb*a suasioni serpentis obediens, praecepta Dei contempsit*.

Ai> SECUNDUM DICENDUM quod in peccato primorum parentum etiam gula locum habuit: dicitur enim *Gen.* m *: *Vidit mulier quod lignum esset bonum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile: et tulit de fructu eius, et comedit*. Non tamen ipsa bonitas el pulchritudo cibi fuit primum motivum ad peccandum: sed potius suasio serpentis, qui dixit *: *Aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii*; quod appetendo, superbiam mulier incurrit. Et ideo peccatum gulae derivatum est ex peccato superbiae.

Ab tertium dicendum quod appetitus scientiae causatus luit in primis parentibus ex inordinato appetitu excellentiae. Unde et in verbis serpentis praemittitur *: *Eritis sicut dii*; et postea subditur: *scientes bonum et malum*.

Ad quartum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, XI *super Gen. ad htt.* *, *verbis serpentis ‘^o» mulier non crederet a bona atque utili re divi- nilus se fuisse prohibitos, nisi iam inesset menti amor ille propriae potestatis, et quaedam de se superba l praesumptio*. Quod non est sic intolli- gendum quasi superbia praecesserit suasionem serpentis: sed quia statim post suasionem ser- pentis. invasit mentem eius elatio, ex qua con- secutum est ut crederet verum esse quod dae- mon dicebat.

†) *tuperba.* – *tupcrbia* Blli.p.V, *tuperbiam* ,K.

Commentaria Caxxlinalis Caiotani

Ts articulo primo quaestioni» ccntesimucscxagesimactniae, 1dubium occurrit circi rationem licier tc. quoniam in vi- tium *consequentis* incidere videtur, dum aie procedit: *Pri- mum peccatum fumiinis fuit in hoc quod appetiit quod- dam spirituale bonum supra suam mensuram: Ergo pri- mum peccatum hominisfuit superbia*. Num antecedens pot- est dupliciter veriificari: primo, quod illud bonum spiri- tuale appetitum erat supra hominis mensurum : secundo, quod appeteretur supra mensuram hominis appetentis, quamvis bonum spirituale non fuerit supra suam mensu- ram. Et hoc secundo modo spectat ud superbiam: primo autem, ud pruesumptionem oppositam magnanimitati. Et

tamen in littera determinate infertur quod spectat ad su- perbiam.

Ad hoc dicitur quod, quia Auctor iam * determinaverat *Q· aJU' quod consistit in contemptu divinae sublectionis, dicendo hic quod peccavit quia supra mensuram a Deo praefixam bonum appetiit, intelligi voluit quod contemptus mensu- rae divinae affuerit: quod ad superbiam clare spectat. Et propterea nullum vilium in dicto processu est. – Nec so- lum ex praecedentibus, sed ex calce corporis articuli se- quentis patet hunc esse sensum intentum. Quoniam ibi expresse dicitur quod uterque peccant, *volens sibi ipsti inniti, contempta divina regula*.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM SUPERBIA PRIMI HOMINIS FUERIT IN HOC QUOD KPPETIERIT DIVINAM SIMILITUDINEM

1! *Sent.*, di«i. v, qu. 1. χπ. 3. aJ i ; dht, χχii, qu t, an. 2; *Compend.* JTiroU cap, αα.

S D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod superbia primi hominis non fuerit in hoc quod appetierit divinam similitu- dinem. Nullus enim peccat appetendo id quod sibi competii secundum suam naturam. Sed similitudo Dei competit homini secundum suam naturam: dicitur enim *Gen.* | ♦ *Faciamus hominem ad imaginem ct similitudinem nostram*. Ergo non peccavit divinam similitudinem appe- tendo.

2. Praeterea, in hoc videtur primus homo divinam similitudinem appetiisse, ut scientia boni ct mali potiretur: hoc enim ei a serpente sug- gerebatur *Eritis sicut dii. scientes bonum et malum*. Sed appetitus scientiae est homini natu- ralis: secundum illud Philosophi, in principio ."**Ai'** *Sletaphys.* *: *Omnes homines natura scire desi- derant*. Ergo non peccavit appetendo divinam similitudinem.

3. Praeterea, nullus sapiens eligit id quod est impossibile. Primus autem homo sapientia prae-

ditus erat: secundum iilud *Eccli.* xvii *: *Disci- plina intellectus replevit illos*. Cum ergo omne peccatum consistat in appetitu deliberato, qui est electio, videtur quod primus homo non pecca- verit appetendo aliquid impossibile. Sed impos- sibile est esse hominem’similem Deo: secundum illud *Exodi* xv *: *Quis similis tui infortibus, Do- mine?* Ergo primus homo non peccavit appe- tendo divinam similitudinem.

Sed contra est quod super illud Psalmi *, *Quae non rapui, tunc exsolvebam*, dicit Augusti- nus*: *Adam et Eva rapere voluerunt divinitatem, et perdiderunt felicitatem*.

Respondeo dicendum quod duplex est simili- tudo. Una omnimodae aequiparantiae . El hanc similitudinem ad Deum p primi parentes non ap- petierunt: quia talis similitudo ad Deum non cadit in apprehensione, praecipue sapientis. – Alia au- tem est similitudo imitationis, qualis possibilis est creaturae ad Deum: mquantum videlicet partici- pat aliquid Jc similitudine ipsius secundum suum

3.; *aequiparantiae.* – *apparentiae* BDEft.pACK.

Scmmar TaxoL. D. Tiiomak T. VII.

p) *ad Deum.* – Om. Pa.

modum. Unde Dionysius T dicit, in lx cap. *de* *l*)>. *Nom.* *: *Eadem similia sunt Deo. et dissimilia: hoc quidem secundum contingentem imitationem; hoc autem secundum quod causata minus habent a causa.* Quodlibet autem bonum in creatura existons est quaedam participata similitudo primi boni. Et ideo ex hoc ipso quod homo appetiit aliquod spirituale bonum supra suam mensuram, ut dictum est *. consequens est quod appetierit divinam similitudinem inordinate.

Considerandum tamen est quod appetitus proprie est rei non habitae. Bonum autem spirituale secundum quod creatura rationalis participat divinam similitudinem, potest secundum tria attendi. Primo quidem, secundum ipsum esse naturae. Et talis similitudo ab ipso creationis principio fuit impressa et homini, de quo dicitur. *Gen.* l *. quod *fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam*; et angelo, de quo dicitur, *Ezech.* xxvin*: *77l signaculum similitudinis.* – Secundo vero, quantum ad cognitionem. Et hanc etiam similitudinem in sui creatione angelus accepit: unde in praemissis verbis, cum dictum esset, *Tu signaculum similitudinis*, statim subditur: *plenus sapientia.* Sed primus homo in sua creatione istam similitudinem nondum actu adeptu* erat, sed solum in potentia. – Tertio, quantum ad potestatum operandi. Et hanc similitudinem nondum erant in actu assecuti neque angelus neque homo in ipso creationis principio: quia utrique restabat aliquid agendum quo ad beatitudinem perveniret.

Et ideo cum uterque, scilicet diabolus et primus homo, inordinate divinam similitudinem appetierint, neuter eorum peccavit appetendo simi-

litudinem naturae. Sed primus homo peccavit principaliter appetendo similitudinem Dei quantum ad *scientiam boni et mali*, sicut serpens ei suggessit: ut scilicet per virtutem propriae naturae determinaret sibi quid esset bonum et quid malum ad agendum ; vel etiam ut per scipsum prae-cognosceret quid sibi boni vel mali esset luturum. Et secundario peccavit appetendo similitudinem Dei quantum ad propriam potestatem operandi. ut scilicet virtute propriae naturae operaretur ad beatitudinem consequendam: unde Augustinus dicit. XI *super Gen. ad liti.* *, quod *menti mulieris inhaesit amor propriae potestatis.* – Sed diabolus peccavit appetendo similitudinem Dei quantum ad potestatem: unde Augustinus dicit, in libro *de Vera Eelig.* *. quod *magis voluit sua potentia frui quam Dei.* – Veruntamen quantum ad aliquid uterque Deo aequiparari appetiit: inquantum scilicet ' uterque sibi inniti voluit, contempto divinae regulae ordine.

An primum ERGO dicendum quod ratio illa procedit de similitudine naturae: ex cuius appetitu homo non peccavit, ut dictum est*.

Ad secundum dicendum quod appetere similitudinem Dei absolute quantum ad scientiam, non est peccatum. Sed appetere huiusmodi similitudinem ' inordinate, idest supra suam mensuram, peccatum est. Unde super illud Psalmi *, *Deus quis similis erit tibi*, dicit Augustinus *: *Qui per se vult esse Deus, perverse vult esse similis Deo: ut diabolus, qui noluit sub eo esse; et homo, qui ut servus noluit tenere praecepta* \

An tertium dicendum quod ratio illa procedit de similitudine aequiparantiae.

γ) Unde Dionysiuſ – Dionyitm ABDI FIHKI.pC ct .t. Dionysia enim l» ; pro /roc utroque loco. Itaec Pλ.
3) scilicet. – ad aliquid cJ. a. ichcct ad aliquid P; Dea... uter que om. G.

<) /Vi abfoluſc... similitudinem. – huiusmodi P.
O tenere praecepta. – teneri praecepto ML

Commentaria Cardinalis Odetani

Ts articulo secundo eiusdem quaestionis contesimncscxn- lgesimacterti.ie, dubium occurrit circa illud, scilicet: /V/- mus homo in sua creatione similitudinem divinam quantum ad scientiam nondum actu adeptus erat, sed solum in potentia. Repugnat siquidem hoc doctrinae in Prima Pdrtc habitae, ubi primus homo creatus dicitur perfectu*. omni scientia humana: ut patet ibidem in art. 3 qu. xerv. Ad hoc dicitur quod verba Auctoris hic vera sunt dc primo homine quantum est cx conditione suae naturae. Iu quod inter angelum et hominem haec verissima posita sit ditferentia, quod angelus cx naturali conditione creatus est plenus scientia: homo nutem creatus est. cx naturali sua conditione, in potentia, non in actu, plenus scientia; quamvis ex speciali gratia divinae providentiae, primus plenus fuerit scientia. Vel dicendum quod, quia primo homini adhuc restabat aliquid sciendum antequam ad patriae caelestis sciendam perveniret, angelo autem non ; ideo primus homo dicitur

non adeptus similitudinem divinam quoad scientiam in actu, sed in potentia. Et haec expositio consonat Auctori: non prima. Quia praemittit quod *appetitus proprie est rei non habitae*: primus autem homo, qunnquani non naturaliter, habebat tamen scientiam illam. Et propterca non inde appetitus sciendi evenisset, sicut iuxta secundam respon-sionem. Quia primi hominis via multa futura erat: etiam instructus erat in naturaliter scibilibus, ct in quibusdam supcrnaturalibus praeceptis Dei, ct luminis supernatural» imperfecte particeps erat; ct tamen cognoscebat quod secundum illud oportebat sc dirigere in agendis, ct in huiusmodi lumine proficiebat. Meo appetiit similitudinem divinam in scientia dirctiva ud bonum et malum; ut *sicut Deus suae naturae lumine omnia repit, ita homo suae naturae lumine, absque exterioris luminis adiutorio, seipsum et cetera reperet*; ut Auctor explicat in 11 *Sent.*, dist. xxn .; ‘ Q4 ’. > ct hic uno verbo dicit : *ut virtute propriae naturae deter* minaret sibi quid esset bonum et quid malum ad agendum.*

' λ π

v«n 36, v

v«r» ».

• Cap. t*.

■».

l

3

• Vm. u.

• S. Th led .hu.iib.is. l. 0. 5.

• pfft Arc U» l. cap l

ç

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PECCATUM PRIMORUM PARENTUM FÜERIT CETERIS GRAVIUS

¶ Sent., di>t. d i, qu. u, an. i; diit. ixtn. Expo*. Litt

¶ TI RTIUM SIG p r o c e d i t u r . Videtur quod
83 peccatum primorum parentum fuerit
ceteris gravius. Dicit enim Augustinus,
«Z£Λ£χ^χ|γ /)ej Magna fuit in pec-
cando iniquitas, ubi tanta fuit in non peccando
facilitas. Sed primi parentes maximam habuerunt
facilitatem ad non peccandum : quia nihil habe-
bant intrinsecus quod eos ad peccandum impel-
leret. Ergo peccatum primorum parentum fuit
ceteris gravius.

2. P r a e t e r e a , poena proportionatur culpae.
Sed peccatum primorum parentum gravissime
est punitum: quia ex ipso · mors introivit in
flunc mundum, ut Apostolus dicit, lioin. v ♦ Ergo
peccatum illud fuit gravius aliis peccatis.

3. P r a e t e r e a , primum in quolibet genere vi-
detur esse maximum, ut dicitur in II Metaphys.*
Sed peccatum primorum parentum fuit primum
inter alia peccata hominum. Ergo fuit maximum.

Sed contra est quod Origenes dicit*: Non ar-
bitror quod aliquis ex his qui in summo perfe-
ctoque constiterunt gradu, ad subitum evacuetur
ac decadat: sed paulatim et per partes defluere
eum necesse est. Sed primi parentes in summo
perfectoque gradu consistebant. Non ergo eorum
primum peccatum fuit maximum omnium pec-
catorum.

Respondeo dicendum quod duplex gravitas in
peccato attendi potest. Una quidem, ex ipsa spe-
cie peccati: sicut dicimus adulterium esse gravius
peccatum simplici fornicatione. Alia autem est
gravitas peccati quae attenditur secundum ali-
quam circumstantiam loci, vel personae, aut tem-

poris. Prima autem gravitas essentialior est pec-
cato, el principalior. Unde secundum cam magis
peccatum dicitur grave quam secundum aliam.

Dicendum est igitur quod peccatum primi ho-
minis non luit gravius omnibus aliis peccatis hu-
manis secundum speciem peccati. Etsi enim su-
perbia secundum suum genus habeat quandam
excellentiam inter alia peccata, maior tamen est
superbia qua quis Deum negat vel blasphemat,
quam superbia qua quis inordinate divinam si-
militudinem appetit, qualis fuit superbia primo-
rum parentum, ul dictum est ♦ Sed secundum · ah pnaj
conditionem personarum peccantium, peccatum
illud habuit maximam gravitatem, propter per-
fectionem status ipsorum. Et ideo dicendum est
quod illud peccatum tuil quidem secundum quid
gravissimum, sed non * simpliciter. ?

Ad primum ergo dicendum quod ratio illa pro-
cedit de gravitate peccati ex circumstantia pec-
cantis.

Ad secundum dicendum quod magnitudo poe-
nae quae consecuta est ad illud primum pecca-
tum. non corresponde! ei secundum quantitatem
propriae speciei, sed inquantum fuit primum;
quia ex hoc interrupta est innocentia primi sta-
tus, qua subtracta, deordmata est tota natura
humana.

Ad tertium dicendum quod in his quae sunt
per se ordinata, oportet id quod est primum esse
maximum. Talis autem ordo non attenditur in
peccatis, sed unum per accidens sequitur post
aliud. Unde non sequitur quod primum peccatum
sit maximum.

e) cx ipio. ~ per iptum Pe.

p) ted non. – non tamen Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio, adverte quod Auctor, omnino deprimere
Ivolens peccatum primi hominis, ut non concedat quod
sit etiam cx parte aversionis gravissimum, quia est super-
bia; atfert superbiam negantis Deum, ubi duo vitia in uno
actu claudit, scilicet superbiam ct infidelitatem. Er ex hoc

infert quod non solum infidelitas gravius peccatum est
quam peccatum primi hominis: sed etiam superbia pro-
rumpens in infidelitatem maior est quam superbia prorum-
pens in appetitum scientiae.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PECCATUM ADAE FUERIT GRAVIUS QUAM PECCATUM EVAE

¶ Sent., dut du, qu. i, art. .»..

¶ D q u a r t u m s i c p r o c e d i t u r . Videtur quod
peccatum Adae fuit gravius quam pec-
catum Evae. Dicitur enim l ad Tim. n*,
quod Adam non est seductus, muher
autem seducta in praevaricatione fuit: et sic vi-
detur quod peccatum mulieris fuerit ex ignoran-
tia, peccatum autem viri ex certa scientia. Sed

huiusmodi peccatum est gravius: secundum illud
Luc. xii ♦ Ille servus qui cognovit voluntatem · v<», ♦
domini sui et non fecit secundum voluntatem eius,
vapulabit multis: qui autem non cognovit et fecit
digna plagis, vapulabit paucis. Ergo Adam gra-
vius peccavit quam Eva.

2. P r a e t e r e a . Augustinus dicit, in libro de De-

• Vif» u

ril inordinatus amor bene*olentiae ad uxorem: sed quod amor benevolentiae ad uxorem fuit causa peccati Adie. Quod stat cum hoc quod peccatum primum Aduc fuerit superbia, ha quod ex amore benevolentiae ad uxorem, qui amor secundum sc non erat peccatum, non fecit resislentiatn lentanti uxori et sic aliqualer elatus, videns illum non mortuam, appetiit idem quod illa appetierat, licet alio modo, ut dictum est . Et mirum videtur quod Scotus supra Augustini hac auctoritate sc fundat; ct tot auctoritate» eiusdem, quas Magister Sententiarum in loco allegato alien pro superbia Adac, penransit.

Ad auctoritatem Apostoli . iam dictum est *.

V. In eodem quarto articulo dubium occurrit circa illud: *Quantum ad speciem superbiae, pravius peccavit mulier.* Tum quia uterque una ct eadem specie superbiae peccavit: scilicet in prima specie ., appetendo cx propriae naturae lumine, excluso speciali adiutorio divini luminis, sc suaque regere . – Tum quin cx tribus rationibus m littera ud hoc allatis, secunda ct tertia nihil ad superbiam spectant. Et tamen in littera, ad probandam gravitatem maiorem in specie superbiae, proponitur triplex ratio adducenda.

Ad hoc dicitur quod littera posset intclligi forte dupli-

citer. Primo, quod specie» superbiae mulieri» luit gravior specie superbiae viri. Ei hic tensus non est intentus ab Auctore, ncc ex littera habetur: quoniam nunquam fit tn illa mentio dc diversitate specifica.

Secundo, quod infra latitudinem speciei superbiae qua uterque peccavit, gravius peccavit Eva quam Adam. Et hic eat intentu» sensus cum dicitur, *Std quantum ad xpcciem superbiae, pravius* etc." sicut si dixisset quod, quantum ad speciem adulterii, gravius peccavit in eodem concubitu mulier quam vir. quia infra latitudinem adulterii gravius peccavit. Vel propter maiorem contemptum: ut prima ratio ostendit, in qua mulier explicite contempsit divinam voluntatem, vir autem implicite. Vel propterca quia induxit alium ad peccandum, ut secunda ratio ostendit: plus enim in qualibet specie peccat peccans ct inducens quam peccans tantum. Vel propter causam honestam alleviantem in uno idem peccatum ct in altera non, ut tertia ratio monstrat; sicut si vir propter inopiam esset adulter.

Unde patet solutio utriusque obiectionis. Üe latitudine siquidem unius speciei est sermo. Et infra latitudinem illius, quaelibet rationum gravius aliquid attulit, ut patet.

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMAQUARTA

DE POENA PRIMI PECCATI

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de poena primi peccati *. Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: de morte, quae est poena communis. Secundo: de aliis particularibus poenis quae in *Genesi* assignantur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MORS SIT POENA PECCATI PRIMORUM PARENTUM

I. II., qu. i.kxxv, on. 5; II *Sent.*, diu. ixx, qu. i. an. i; III, dist. xvi. qu. i «rt i; IV. Prolog.; dt»L iv. qu. n, an. i, qu. 3; IV *Coni. Cient.*, cap. mi; *De Mato*, qu. v. nrt. 4; *Compend. Theoi.*, cap. mou; *Ad Rom.*, cap. v, lcci, m; *Ad Heb.*, cap. it. ltet. v.

primum s,c proceditur. Videtur quod mors non sit poena peccati primorum parentum. Illud enim quod est homini naturale, non potest dici poena peccati: quia peccatum non perficit naturam, sed vitiat. Mors autem est homini naturalis: quod palet ex hoc quod corpus eius ex contrariis componitur; et ex hoc etiam quod *mortale* ponitur in definitione hominis *. Ergo mors non est poena peccati primorum parentum.

2. Praeterea, mors et alii corporales defectus similiter inveniuntur in homine sicut et in aliis animalibus: secundum illud *Eccle.* hi *: *Unus interitus est hominis et iumentorum, et aequa utriusque conditio.* Sed in animalibus brutis mors non est poena peccati. Ergo etiam neque in hominibus.

3. Praeterea, peccatum primorum parentum fuit specialium personarum. Sed mors consequitur totam humanam naturam. Ergo non videtur esse poena peccati primorum parentum.

4. Praeterea, omnes aequaliter derivantur a primis parentibus. Si igitur mors esset poena peccati primorum parentum, sequeretur quod omnes homines aequaliter mortem paterentur. Quod patet esse falsum: quia quidam citius aliis, et gravius moriuntur. Ergo mors non est poena primi peccati.

5. Praeterea, malum poenae est a Deo, ut supra* habitum est. Sed mors non videtur esse a Deo: dicitur enim *Sap.* i ♦ quod *Deus moriem non j'ceit.* Ergo mors non est poena primi peccati.

6. Praeterea, poenae non videntur esse meritoriae: nam meritum continetur sub bono, poena autem sub malo. Sed mors quandoque est meritoria: sicut patet de morte martyrum. Ergo videtur quod mors non sit poena.

7. Praeterea, poena videtur esse afflictiva. Sed

mors non potest esse afflictiva, ut videtur: quia quando mors est, homo non sentit; quando autem non est, sentiri non potest. Ergo mors non est poena peccati.

8. Praeterea, si mors esset poena peccati, statim luisset ad peccatum consecuta. Sed hoc non est verum: nam primi parentes post peccatum diu vixerunt, ut patet *Gcn.* iv *. Ergo mors non videtur esse poena peccati.

Sed contra est quod Apostolus dicit. *Rom.v**. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors.*

Respondeo dicendum quod, si aliquis propter culpam suam privetur aliquo beneficio sibi dato, carentia illius beneficii est poena culpae illius. Sicut autem in Primo* dictum est, homini m^o prima sui institutione hoc beneficium fuit collatum divinitus, ut quandiu mens eius esset Deo subiecta, inferiores vires animae subiicerentur rationali menti, et corpus animae subjiceretur. Sed quia mens hominis per peccatum a divina sublectione β recessit, consecutum est ut nec inferiores vires totaliter rationi subjicerentur, unde tanta γ est rebellio carnalis appetitus ad rationem; nec etiam * corpus totaliter subiiceretur animae, unde consequitur mors, et alii corporales defectus. Vita enim et incolumitas corporis consistit in hoc quod subjiciatur animae, sicut perfectibile suae perfectioni: unde, per oppositum, mors et aegritudo, et quilibet corporalis defectus, perlinet ad defectum subicctionis corporis ad animam. Unde patet quod, sicut rebellio carnalis appetitus ad spiritum est poena peccati primorum parentum, ita etiam et mors et omnes corporales defectus.

Ad primum ergo dicendum quod naturale dicitur quod ex principiis naturae causatur. Naturae autem per se principia sunt forma et materia. Forma autem hominis est anima rationalis, quae de se est immortalis. Et ideo mors non est natu-

a) mort. – murfMMj cd. a; pro *homo, tunc homo A, iam homo CEU, cam homo P*; pro *sentit, est H*; pro *sentiri, sentire Ha*.
p) *sublectione.* – *suggestione* ABFHKpE.

7) *tanta.* – *causata* lone DhC
8) *ncc etiam.* – *ut ncc* Pu.

ialis homini ex parte suae formae. Materia autem hominis est corpus tale quod est ex contrariis compositum: ad quod sequitur ex necessitate corruptibilitas. Et quantum ad hoc, mors est homini naturalis. Haec tamen conditio in materia humani corporis est consequens ex necessitate materiae: quia oportebat corpus humanum esse organum tactus, et per consequens medium inter tangibilia; et hoc non poterat esse nisi esset ex contrariis compositum, ut patet per Philosophum, in li *de Anima* *. Non autem est conditio secundum quam materia adaptetur formae: quia, si esset possibile, cum forma sit incorruptibilis, potius oporteret materiam incorruptibilem esse. Sicut quod serra sit ferrea, competit formae et actioni ipsius, ut per duritiem sit apta ad secandum: sed quod sit potens rubiginem contrahere, consequitur ex necessitate talis materiae, et non secundum electionem agentis; nam si artifex posset, faceret ex ferro seram quae rubiginem non posset contrahere. Deus autem, qui est conditor hominis, omnipotens est. Unde ademit suo beneficio ab homine primitus instituto necessitatem moriendi ex tali materia consequentem. Quod tamen beneficium subtractum est per peccatum primorum parentum. Et sic mors et est naturalis, propter conditionem materiae: et est poenalis, propter amissionem divini beneficii praeservantis a morte.

An secundum dicendum quod similitudo illa hominis ad alia animalia attenditur quantum ad conditionem materiae, idest quantum ad corpus ex contrariis compositum: non autem quantum ad formam. Nam anima hominis est immortalis: brutorum vero animalium animae sunt mortales.

Ad tertium dicendum quod primi parentes fuerunt instituti a Deo non solum sicut quaedam personae singulares, sed sicut quaedam principia totius humanae naturae ab eis in posterum derivandae simul cum beneficio divino praeservante a morte. Et ideo per eorum peccatum tota humana natura in posteris tali beneficio destituta, mortem incurrit.

Ad quartum dicendum quod aliquis defectus ex peccato consequitur dupliciter. Uno modo, per modum poenae laxatae a iudice. Et talis defectus aequalis debet esse in his ad quos aequaliter perlinet peccatum. - Alius autem defectus est qui ex huiusmodi poena per accidens consequitur: sicut quod aliquis pro sua culpa excaecatus, cadat in via. Et talis defectus culpa non proportionally: nec ab homine iudice pensatur, qui non potest fortuitos eventus praecognoscere.

Sic igitur poena taxata pro primo peccato, proportionaliter ei respondens, fuit subtractio divini beneficii quo rectitudo et integritas humanae naturae conservabatur. Defectus autem consequentes subtractionem huius beneficii, sunt mors et aliae poenalitates praesentis vitae. Et ideo non

oportet huiusmodi poenas aequales esse in his ad quos aequaliter perlinet primum peccatum.

Verum quia Deus praescius est omnium lutorum eventuum, ex dispensatione divinae providentiae huiusmodi poenalitates diversimode in diversis inveniuntur: non quidem propter aliqua menta praecedentia hanc vitam, ut Origens posuit * (hoc enim est contra id quod dicitur *Rom.* ix *: *Cum nondum aliquid boni aut mali egissent*; est etiam contra hoc quod in Primo* ostensum est, quod anima non est creata ante corpus); sed vel in poenam paternorum peccatorum, in quantum filius est quaedam res patris, unde frequenter parentes puniuntur in prole; vel etiam propter remedium salutis eius qui huiusmodi poenalitatibus subditur, ut scilicet per hoc a peccatis arceatur, vel etiam de virtutibus non superbiat, et per patientium coronetur.

Ad quintum dicendum quod mors dupliciter potest considerari. Uno modo, secundum quod est quoddam malum humanae naturae. Et sic non est ex Deo, sed est defectus quidam incidens ex culpa humana. - Alio modo potest considerari secundum quod habet quandam rationem boni, prout scilicet est quaedam instans poena. Et sic est a Deo. Unde Augustinus dicit, in libro *Retractat.* quod Deus non est auctor mortis, nisi in quantum est poena.

An sextum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, XIII *de Civ. Dei* *quomadmam iniusti male utuntur non tantum malis, verum etiam bonis; ita iusti bene utuntur non tantum bonis, sed etiam malis. Hinc fit ut et mali male lege utantur, quamvis sit lex bonum; et boni bene moriantur, quamvis sit mors malum.* In quantum igitur sancti bene morte utuntur, fit eis mors meritoria.

Ad septimum dicendum quod mors dupliciter accipi potest. Uno modo, pro ipsa privatione vitae. Et sic mors sentiri non potest: cum sit privatio sensus et vitae. Et sic non est poena sensus, sed poena damni.

Alio modo, secundum quod nominat ipsam corruptionem quae terminatur ad privationem praedictam. De corruptione autem, sicut et de generatione, dupliciter loqui possumus. Uno modo, secundum quod est terminus alterationis. Et sic in ipso instanti in quo primo privatur vita, dicitur inesse mors. Et secundum hoc etiam, mors non est poena sensus. - Alio modo corruptio potest accipi cum alteratione praecedente: prout dicitur aliquis mori dum movetur in mortem; sicut dicitur aliquid generari dum movetur in generatum esse. Et sic mors potest esse afflictiva.

Ad octavum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, *super Gen. ad liti.* *quamvis annos multos primi parentes postea vixerint, illo tamen die mori coeperunt quo mortis legem, qua in senium veterascerent, acceperunt.*

1) *tamen.* — *autem* Ph.

2) *dispensatione divinae.* — *dispensatione divinae providentiae* et 14.

3) *ext.* — *mon* addit l.

4) *mart.* — Om. P.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM CONVENIENTER PARTICULARES POENAE PRIMORUM PARENTUM DETERMINENTUR IN SCRIPTURA

II *Sent.*, dist. un. an. 5.

>> d secundum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter particulares poenae primorum parentum determinantur in Scriptura . Non enim debet assignari ut poena peccati id quod etiam sine peccato esset. Sed *dolor in pariendo* esset, ut videtur, etiam sine peccato: hoc enim requirit dispositio feminei sexus, ut proles nasci non possit sine dolore parientis. Similiter etiam *subtectio mulieris ad virum* consequitur perfectionem virilis sexus et imperfectionem muliebris. *Germinatio etiam spinarum et tribulorum* ad naturam terrae pertinet, quae fuisset etiam sine peccato. Non ergo huiusmodi sunt convenientes poenae primi peccati.

2. Praeterea, illud quod pertinet ad dignitatem alicuius, non videtur ad poenam eius perlinere. Sed *multiplicatio conceptus* perlinet ad dignitatem mulieris. Ergo non debet poni quasi mulieris poena.

3. Praeterea, poena peccati primorum parentum ad omnes derivatur: sicut de morte dictum est Sed non omnium mulierum *multiplicantur conceptus*, nec omnes viri *in sudore vultus sui pane vescuntur*. Non ergo ista « sunt convenientes poenae primi peccati.

• An i. *j j
»

• cffm₀ ηρ n.

pSlSL°«p. n’
*.

• vm. ».

• p, exuT.ver».

• V«T», S.

4. Praeterea, locus Paradisi propter hominem factus erat *. Sed nihil debet esse frustra in rerum ordine. Ergo videtur quod non fuerit conveniens hominis poena quod a Paradiso excluderetur.

5. Praeterea, locus ille Paradisi terrestris de sc icitur esse inaccessibilis *. Frustra ergo apposita sunt alia impedimenta, ne homo illuc reverteretur: scilicet *Chérubin et gladius flammeus atque versatilis*,

6. Praeterea, homo post peccatum statim necessitati mortis fuit addictus: et ita beneficio ligni vitae non poterat ad immortalitatem reparari. Frustra ergo ei esus ligni vitae interdicitur, cum dicitur *Gen. m ♦ Videte neforte sumat de ligno vitae, et vivat in aeternum*.

T. Praeterea , insultare misero videtur misericordiae el clementiae repugnare, quae maxime in Scriptura Deo attribuitur, secundum illud Psalmi *: *Miserationes eius super omnia opera eius*. Ergo inconvenienter ponitur Dominum insultasse primis parentibus per peccatum iam in miseriam deductis, ubi dicitur: *Ecce, Adam quasi unus ex nobis factus est. sciens bonum et malum*.

8. Praeterea, vestitus ad necessitatem hominis pertinet, sicut et cibus: secundum illud I ad Tim. uh. *: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his*

contenti sumus. Ergo, sicut cibus primis parentibus fuit attributus ante peccatum ♦ ita etiam et vestitus attribui debuit. Inconvenienter ergo post peccatum dicitur eis Deus *tunicas pelliceas fecisse*.

9. Praeterea, poena quae peccato alicui adhibetur. debet plus habere in malo quam emolumentum quod quis ex peccato consequitur: alioquin, per poenam non deterreretur aliquis a peccato. Sed primi parentes ex peccato consecuti sunt quod *eorum oculi aperirentur*, ut dicitur *Gen. m **. Hoc autem praeponderat in bono omnibus malis poenalibus quae ponuntur ex peccato consecuta. Inconvenienter igitur describuntur poenae peccatum primorum parentum consequentes.

In contrarium esi quod huiusmodi poenae sunt divinitus taxatae T: qui *omnia facit in numero, pondere et mensura*, ut dicitur *Sap. xi **.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est , primi parentes propter suum peccatum privati sunt beneficio divino quo humanae naturae integritas in cis conservabatur, per cuius subtractionem humana natura in defectus poenales incidit. Et ideo dupliciter puniti fuerunt. Primo quidem, quantum ad hoc quod subtractum fuit eis id quod integritatis statui competebat, scilicet locus terrestris Paradisi: quod significatur *Gen. m **, cum dicitur: *Et emisit eum Deus de Paradiso voluptatis*. Et quia ad illum statum primae innocentiae per seipsum redire non poterat, convenienter apposita sunt impedimenta ne rediret ad ea quae primo statui competeabant: scilicet a cibo, *ne sumeret de ligno vitae*; et a loco: *Collocavit Deus ante Paradisum Chérubin et flammum gladium*.

Secundo autem puniti fuerunt quantum ad hoc quod attributa sunt cis ea quae naturae conveniunt tali beneficio destitutae. Et hoc quidem et quantum ad corpus, et quantum ad animam. Quantum quidem ad corpus, ad quod pertinet differentia sexus, alia poena attributa esi mulieri, alia viro. Mulieri quidem attributa est poena secundum duo propter quae viro coniungitur: quae sunt generatio prolis, et communicatio operum pertinentium ad domesticam conversationem. Quantum autem ad generationem prolis, punita fuit dupliciter. Primo quidem, quantum ad taedia quae sustinet portando prolem conceptam: et hoc significatur cum dicitur: *Multiplicabo aerumnas tuas et conceptus tuos*. Et quantum ad dolorem quem patitur in pariendo: et quantum ad hoc dicitur : *In dolore paries*. Quantum vero ad domesticam conversationem. punitur secun-

• Gn⁵ (w¹),
t<n n.

• VCT» 7

• V<n M

’ Art

• Vtr».

• Gn^{c*p} III,
inv 7

• oφ ot

• I¹ O³ OP³ J³ J³ v.

• I lb. III. Cmp.
D>IU.

leterrof. LAiix

l

3) *ista*. – *ita* ADEL, *illae* C, *istae* l». *Videte*. – A'unc ergo P.

γ) — j Zko addit P. *Collocavit*. – *autem* addit C, *enim* addunt 1'4.

du
ho
au
hi;
ne
Pf
qu
M
be
pe
eu
irr
ur

« pc
co
ni:
an
eu
pa
esi
co
qu
re.
fe<
eo

ce
Ai
du

no
ra.

csI
tut
Cdj
ste
lur

hoi
aul
rur
op<
5ll r

^u|

l
ptu
pie:
pec
ctio
tat
gitu
tuos
?
qua

«)
ni
l)
a
»)
cd. 4;

dum hoc quod subiicitur dominationi viri, per hoc quod dicitur: *Sub viri potestate eris*. – Sicut autem ad mulierem pertinet ut subdatur viro in his quae ad domesticam conversationem pertinent, ita ad virum pertinet quod necessaria vitae procuret. Et circa hoc punitur tripliciter. Primo quidem, per terrae sterilitatem, cum dicitur: *Maledicta terra in opere tuo*. Secundo, per laboris anxietatem, sine qua fructus terrae non percipit: unde dicitur: *In labore comedes de ea cunctis diebus vitae tuae*. Tertio. quantum ad impedimenta quae proveniunt terram colentibus: unde dicitur: *Spinas et tribulos germinabit tibi*.

Similiter etiam ex parte animae triplex eorum poena describitur. Primo quidem, quantum ad confusionem quam passi sunt de rebellionem carnis ad spiritum: unde dicitur ‘: *Aperti sunt oculi amborum, et cognoverunt se esse nudos*. – Secundo, quantum ad increpationem propriae cul-pae: per hoc quod dicitur: *Ecce. Adam factus est quasi unus ex nobis*. – Tertio, quantum ad commemorationem luturae mortis: secundum quod ei dictum est: *Pulvis es, et m pulverem reverteris*. Ad quod etiam pertinet quod *Deus fecit cis tunicas pelliceas*, in signum mortalitatis eorum.

Ad primum ergo dicendum quod in statu innocentiae fuisset partus absque dolore. Dicit enim Augustinus, XIV *de Civ. Dei* *: *Sic ad parian-dum non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus feminea viscera relaxaret, sicut ad concipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius usus natu-ram utramque coniungeret*.

Subiectio autem mulieris ad virum intelligenda est in poenam mulieris esse inducta, non quan-tum ad regimen, quia etiam ante peccatum vir *caPut mulieris* * fuisset et eius gubernator exi-Sterct ζ: sed prout mulier, contra propriam vo-luntatctn, necesse Tj habet viri voluntati parere.

Spinas autem et tribulos terra germinasset, si humo non peccassel, in cibum animalium, non autem in hominis poenam: quia scilicet per eo-rum exortum nullus labor aut punctio homini operanti in terra accideret, ut Augustinus dicit, *sliPer Gen. ad litt.* * Quamvis Alcuinus dicat * ♦ quod ante peccatum terra omnino spinas cl tri-bulos non germinasset. Sed primum melius est.

Ad secundum dicendum quod multitudo conce-ptuum inducitur m poenam mulieris, non pro-pter ipsam procreationem prolis, quae etiam ante peccatum fuisset: sed propter multitudinem affli-ctionum, quae ' mulier patitur ex hoc quod por-tat fetum conceptum. Unde signanter coniun-gitur: *Multiplacabo aerumas tuas et conceptus tuos*.

Ad tertium dicendum quod illae poenae ali-qualiter ad omnes pertinent. Quaecumque enim

mulier concipit, necesse est quod aerumnas pa-tiatur et cum dolore pariat: praeter Beatam Vir-ginem, quae *sine corruptione concepit et sine do-lore peperit* *, quia eius conceptio * non fuit sc-eundum legem naturae a primis parentibus de-rivata. Si autem aliqua non concipit neque parit. r'^ M patitur sterilitatis defectum: qui praeponderat poenis praedictis.

Similiter etiam oportet ut quicumque terram operatur, in sudore vultus comedat panem. Et qui ipsi λ per se agriculturam non exercent, in λ aliis laboribus occupantur, *homo enim nascitur ad laborem*, ut dicitur *lob v* ∴ et sic panem ab ∴ vm. 7 aliis in sudore vultus elaboratum manducant.

Ad quartum dicendum quod locus ille Para-disi terrestris, quamvis non serviat homini <id usum, servii tamen ei ud documentum: dum co-gnoscit propter peccatum se tali loco fuisse pri-vatum; et dum per ea quae corporaliter in illo «r “ Paradiso sunt ♦ instruuntur »* de his quae perti-nent ad Paradisum caelestem, quo aditus homini praeparatur per Christum.

Ad quintum dicendum quod, salvis spiritualis sensus mysteriis, locus ille praecipue videtur esse inaccessibilis propter vehementiam aestus in locis intermediis ex propinquitate solis. Et hoc signi-ficatur per *flammeum gladium*: qui *versatilis* di-citur. propter proprietatem motus circularis hu-iusmodi aestum causantes. Et quia motus corpo-ralis creaturae disponitur ministerio angelorum, ut palet per Augustinum, III *de Trin.* * \ conve-*cip.n. nienler etiam simul cum gladio versatili *Chérubin* adiungitur ', *ad custodiendam viam ligni vitae*. Unde Augustinus dicit, XI *super Gen. ad litt.* ζ ' *Hoc per caelestes potestates etiam in Paradiso visibili factum esse credendum est, ut per ange-licum ministerium esset illic quaedam ignea cu-stodia*.

Ad sextum dicendum quod homo, si post pec-catum de ligno vitae comedisset, non propter hoc immortalitatem recuperasse!, sed beneficio illius cibi potuisset vitam magis prolongare. Unde quod dicitur, *et vivat in aeternum*, sumitur ibi *aeternum* pro *diuturno*. Hoc autem non expe-diebat homini, ui in miseria huius vitae diutius permaneret.

Ad septimum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, XI *super Gen. ad litt.* ♦ *verba Dei non tam sunt primis parentibus insultantis, quam ceteros, ne ita superbiant, deterrentis, propter quos ista conscripta sunt: quia scilicet non solum Adam non fuit factus qualis § Jieri voluit, sed nec illud quod factus fuerat, conservavit*.

Ad octavum dicendum quod vestitus necessarius est homini secundum statum praesentis miseriae, propter duo; primo quidem, propter defectum ab exterioribus nocumentis, puta intemperie

i) quidem, quantum ad. – quidem ad BEFII.pCK. quoad bK.
XI eacItteret. – eartitivet Pd.
η) neeeste. – nunc neceuc Pa.
ô. punctio. – punitio PCIII.pK ct j.
1) quae. – quas P.
<' Citiu conceptio. – eius conceptus coditae*, huiusmodi conceptui
«d. a; pro derivata, derivatus bC, derivatae D, derivatam »G.
SOMXAE TIFIOL. D. TufiMAK T. VII.

λ) qui ipsi. – ipsi qui P.
instruuntur. – instruitur PbAC ct <
v) adiunfiitur. – adiunpuntur ADEFILpK, coniunpitur cd. a.
o qualis. – quas BE, quantum F, quasi I, quod Pa.
0) intemperie. – intemporale vel intemprrale AF. intemperantiae
D, in tempore IIL, intemperiem »K, intemperati PJa

caloris et trigatoris; secundo, ad tegumentum ignominiae, ne turpitudine membrorum appareat in quibus praecipue manifestatur rebellio carnis ad spiritum. Haec autem duo in primo statu non erant. Quia in statu illo corpus hominis non poterat per aliquid extrinsecum laedi, ut in Primo* dictum est. Nec etiam erat in statu illo aliqua turpitudine in corpore hominis quae confusionem induceret: unde dicitur *Genesi**: *Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor eius, et non erubescabant.* - Alia autem ratio est de cibo, qui

est necessarius ad fomentum caloris naturalis et ad corporis augmentum.

Ad nonum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, XI *super Gen. ad lift.* ♦ non est credendum 'C*?.tu, quod primi parentes essent producti *clausis oculis*: praecipue cum de muliere dicatur quod < *vidit lignum, quod esset pulchrum et bonum ad vescendum* ». *Aperti ergo sunt oculi amborum ad aliquid intuendum et cogitandum quod antea nunquam adverterant*: scilicet ad invicem concupiscendum, quod ante non luerat.

Commentaria Cardinalis Caietani

[N] tota qu-jcstione ccentesimasexagcsirnaquarta, dc poena 1 peccati primi hominis, hoc solum scribendum occurrit, quod, dum in secundo articulo, in responsione ad quintum, dc *flammeo gladio* duae insinuantur opiniones, altera quod sit *aestus ex propinquitate solis*, altera quod sit *per angelicum ministerium quaedam ignea custodia*, prima opinio hodie exclusa videtur. Quoniam zona quae torrida vocata est, a qua nunquam sol recedit, iam inventa est habitata. Habent enim iuge aequinoctium habitatores terrae illius,

ut testantur inde venientes. Et nos misimus fratres Ordinis ad partes illas, et eunt et redeunt prout expcdiL Unde secunda opinio amplectenda videtur. Nec mirum si multos sapientes hoc latuit. Quia ista sunt singularie sine experientia, accepta a progenitoribus cx probabili argumento Ethiopiae um ardentis, dc quit Lucanus - :
*Etluo*pumq*ue* solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli, ni, poplite lapso,
l/ltima curvati premeretur ab ungula Tauri.

.OrMhSHL
h v r m d
mzrzftr x> m-
C. ido.
rtt

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMAQUINTA

DE TENTATIONE PRIMORUM PARENTUM

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

EINDE considerandum est de tentatione primorum parentum *. Circa quam quaeruntur duo.

Primo: utrum fuerit conveniens quod homo a diabolo lentaretur. Secundo: de modo et ordine illius tentationis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM FUERIT CONVENIENS UT HOMO A DIABOLO TENTARETUR

¶ D primum sic proceditur. Videtur quod non fuerit conveniens ut homo a diabolo lentaretur. Eadem enim poena finalis debetur peccato angeli el peccato hominis: secundum illud Matth. xxv ♦ *¶ Ite inquit, in ignem aeternum, qui paratus est*

et angelis eius. Sed primum peccatum “ angeli non fuit ex aliqua tentatione exteriori. Ergo nec primum peccatum hominis debuit esse ex aliqua tentatione exteriori.

2. Praeterea, Deus, praescius futurorum, sciebat quod homo per tentationem daemonis in peccatum deficeretur: et sic bene sciebat quod non expediebat ei quod lentaretur. Ergo videtur quod non fuerit conveniens quod permetteret cum lentari.

3. Praeterea, quod aliquis impugnatores habeat, ad poenam pertinere videtur: sicut et e contrario ad praemium pertinere videtur quod impugnatio subtrahatur, secundum illud Zvof.xvi*: *Cum placuerint Domino viae hominis, inimicos quoque eius convertet ad pacem.* Sed poena non debet praecedere culpam. Ergo inconveniens fuit quod homo ante peccatum lentaretur.

Sed contra est quod dicitur Eccli. xxxiv *: *Qui non est lentatus, qualia scit?*

Respondeo dicendum quod divina sapientia disponit omnia suaviter, ut dicitur Sap. vi ♦ in quantum scilicet sua providentia singulis attribuit quae eis competunt secundum suam naturam; quia, ut Dionysius dicit, iv cap. *de Div. Nom.* *, *providentiae non est naturam corrumpere, sed salvare.* Hoc autem pertinet ad conditionem humanae naturae, ut ab aliis creaturis iuvare vel impediri possit. Unde conveniens fuit ut Deus hominem in statu innocentiae et lentari permit-

teret per malos angelos, et iuvare eum faceret per bonos. Ex speciali autem beneficio gratiae hoc erat ei collatum, ut nulla creatura exterior ei posset nocere contra propriam voluntatem, per quam etiam tentationi daemonis resistere poterat.

Ad primum ergo dicendum quod supra naturam humanam est aliqua natura in qua potest malum culpae inveniri: non autem supra naturam angelicam. Tentare autem inducendo ad malum, non est nisi iam depravati per culpam. Et ideo conveniens fuit ut homo per angelum malum lentaretur ad peccandum: sicut etiam, secundum naturae ordinem, per angelum bonum promovetur ad perfectionem. Angelus autem a suo superiori, scilicet a Deo, in bono perfici potuit, non autem ad peccandum induci: quia, sicut dicitur lac. i ♦ *Deus intentator malorum est.*

Ad secundum dicendum quod, sicut Deus sciebat quod homo per tentationem in peccatum esset deliciendus, ita etiam sciebat quod per liberum arbitrium resistere poterat lentatori. Hoc autem requirebat conditio naturae ipsius, ut propriae voluntati relinqueretur; secundum illud Eccli. xv *: *Deus reliquit hominem in manu consilii sui.* Unde Augustinus dicit, XI *super Gen. ad lilt.* *: *Non mihi videtur magnae laudis futurum fuisse hominem, si propterea posset bene vivere quia nemo male vivere suaderet: cum et t in natura posse. et in potestate haberet velle non consentire suadenti.*

Ad tertium dicendum quod impugnatio cui cum difficultate resistitur, poenalis est. Sed homo in statu innocentiae poterat absque omni difficultate tentationi resistere. Et ideo impugnatio tentatoris poenalis ei non fuit.

») primum peccatum. – peccatum primi Ptf. autem. – enim Pa.

γ) cf. – etiam cd. a, om. P; pro haberet. habeat P.

ARTICULUS SECUNDUS

LITUM I I ERIT CONVENIENS MODUS E I ORDO PRIMAE TENUATIONIS

Part. III, qu xtt, an. 4.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod

non fuerit conveniens modus et ordo

• Gm cap in jçjÇSyÎç primae lentationis ♦ Sicut enim ordine

•^^^■^naturae angelus erat superior homine,

ita et vir erat perfectior muliere. Sed peccatum

pervenit · ab angelo ad hominem. Ergo, pari

ratione, debuit pervenire a viro in mulierem, ut

scilicet mulier per virum lentaretur: et non e

converso.

2. Praeterea, tentatio primorum parentum fuit per suggestionem. Potest autem diabolus suggerere homini etiam absque aliqua exteriori sensibili creatura. Cum ergo primi parentes essent spirituali mente praediti, minus sensibilibus quam intelligibilibus inhaerentes, convenientius fuisset quod solum spirituali tentatione homo lentaretur quam exteriori.

3. Praeterea, non potest convenienter aliquis malum suggerere nisi per aliquid quod appareat ? bonum. Sed nulla alia animalia habent maiorem apparentiam boni quam serpens. Non ergo convenienter tcnlalus fuit homo a diabolo per serpentem.

4. Praeterea, serpens est animal irrationale. Sed animali irrationali non competit sapientia nec locutio, nec poena. Ergo inconvenienter inducitur serpens esse *callidior cunctis animalibus*: vel, *prudenter omniū bestiarum*, secundum a-)jam translationem *. Inconvenienter etiam inducitur fuisse mulieri locutus, el a Deo punitus.

Sed contra est quod id quod est primum in aliquo genere, debet esse proporlionatum his quae in eodem genere consequuntur. Sed in quolibet peccato T invenitur ordo primae lentationis: inquantum videlicet praecedit in sensualitate, quae per serpentem significatur, peccati concupiscentia; in ratione inferiori, quae significatur per mulierem. delectatio; in ratione superiori, quae significatur per virum, consensus peccati; ut Augustinus dicit. XII *de Trin.* * Ergo congruus fuit ordo primae lentationis.

Respondeo dicendum quod homo compositus est ex duplici natura, intellectiva scilicet el sensitiva. Et ideo diabolus in tentatione hominis usus est incitamento ad peccandum dupliciter. Uno quidem modo, ex partu intellectus: inquantum promisit divinitatis similitudinem per scientiae adeptionem, quamj homo naturaliter desiderat. Alio modo, ex parte sensus. El sic usus est his sensibilibus rebus quae maximam habent affinitatem ad hominem: partim quidem in eadem

specie, lentans virum per mulierem; partim vero in eodem genere, lentans mulierem per serpentem; partim vero ex genere propinquo, proponens pomum ligni vetiti ad edendum.

Ad primum ergo dicendum quod in actu tentationis diabolus erat sicut principale agens, sed mulier assumebatur quasi instrumentum tentationis ad deficiendum· virum. Turn quia mulier erat infirmior viro: unde magis seduci poterat. Tum etiam, propter coniunctioncm eius ad virum, maxime per eam diabolus poterat virum seducere. Non autem * est cadum ratio principalis agentis et instrumenti. Nam principale agens oportet esse potius: quod non requiritur in agente instrumental!.

Ad secundum dicendum quod suggestio qua spiritualiter diabolus aliquid homini suggerit, ostendit diabolus plus habere potestatis in homine quam suggestio exterior: quia per suggestionem interiorē immutatur a diabolo saltem hominis phantasia, sed per suggestionem exteriorē immutatur sola exterior creatura. Diabolus autemç minimum potestatis habebat tn homine ante peccatum. Et ideo non potuit cum interiori suggestionē, sed solum exteriori lentare.

Ad tertium dicendum quod, sicut Augustinus dicit. XI *super Gen. ad lilt.* *non debemus opinari quod serpentem sibi, per quem lentaret, diabolus eligeret. Sed. cum esset in illo decipiendi cupiditas. non nisi per illud animal' potuit per quod posse permissus est.*

Ad quartum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, XI *super Gen. ad litt.* ♦ *serpens dictus est 'C**0*. astulus › vel callidus, sire prudens, propter astutiam diaboli, quae † in illo agebat dolum: sicut dicitur prudens rei astuta lingua quam prudens rei astutus moret ad aliquid prudenter rei astute suadendum. Neque * etiam serpens verborum sonas intelligebat qui ex illo Jiebant ad mulierem: neque enim conversa credenda est anima eius in naturam rationalem. Quandoquidem nec ipsi homines, quorum rationalis natura est, cum daemon in eis loquitur, sciunt quid loquantur. Sic * ergo locutus est serpens homini sicut asina in qua sedebat Balaam *, locuta est homini: nisi quod U-lud fuit opus diabolicum, hoc angelicum. Unde * serpens non est interrogatus cur hocfecerit: quia non in sua natura ipse id fecerat, sed diabolus in illo, qui iam ex peccato suo igni destinatus fuerat sempiterno. Quod autem serpenti dicitur, ad eum qui per serpentem operatus est, refertur.*

a) *pervenit.* – venit cd d, *provenit* PDII – Pro pervenire, *provenire* PH.
ji) *aliquid quod appareat.* – *aliquod quod apparet* cd. a. *aliquod apparens* P.
y) *peccato.* – *genere peccati* Pa.
3) *deliciendum.* – *decipiendum vel (at. 11) ad deliciendum* BK, *decipiendum* super rasuram C

i) *autem.* – *tamen* Pia.
ç) *autem.* – *mim* Pa.
r,) *illud animal.* – *id aliquis* I IKpAC, *id (illud II) quod aliquis* BFH, *id aliquid* DLsAC ct a.
0) *ostulut.* – *taplens* Pa.
i) *quae.* – *qui* AbKL.
x) *Valaam.* – *propheta* addunt Pa.

•bb
1T»»X

Ci

IC

ei

q

n

λ

tt

/i

d

r

a

• I XX Interp

p

n

n

s.

>/

P

• Rc»p. 4.

ri

P

• Cf not. o

b

e:

p

h

b

	QUAESTIO CLXV, ARTICULUS II	34i
•i.en..^«K	<p>Et sicut Augustinus dicit, in libro <i>super Gen. contra Manichaeos</i> *. <i>nunc quidem eius poena, idest diaboli, dicitur qua nobis cavendus est: non ea quae ultimo indicio reservatur.</i> Per hoc enim quod ei dicitur, « <i>Maledictus es inter omnia animantia et bestias terrae</i> », pecora illi praeponuntur. non in potestate, sed in conservatione l naturae suae: quia pecora non amiserunt beatitudinem aliquam caelestem, quam nunquam habuerunt, sed m sua natura quam acceperunt, peragunt vitam. - Dicitur etiam ei: « <i>Pectore et ventre repes</i> », secundum aliam litteram*. Ubi nomine pectoris significatur superbia, quia ibi dominatur impetus animae: nomine autem ventris significatur carnale desiderium, quia haec pars mollior sentitur in corpore. His autem rebus serpit ad eos quos vult decipere. - Quod autem di-</p>	<p>citur : « <i>Terram comedes cunctis diebus vitae tuae</i> ». duobus modis intelligi potest. Vel: Ad te pertinebunt quos terrena cupiditate deceperis, idest peccatores, qui terrae nomine significantur. Vel tertium genus tenlationis * his verbis figuratur. quod est curiositas: terram enim qui manducat, profunda et tenebrosa penetrat. - Per hoc autem quod inimicitiae ponuntur inter ipsum et mulierem, ostenditur non posse nos a diabolo tentari nisi per illam animalem partem quae quasi mulieris imaginem in homine ostendit \ Semen autem diaboli est perversa suggestio: semen mulieris. fructus boni operis, quod perversae suggestioni resistit. Et ideo observatl serpens plantam mulieris, ut, si quando in illicita Hiabitur ., delectatio illam capiat: et illa observat caput eius, ut eum in ipso initio malae suasionis excludat.</p>
•uxinerp	<p>λ) <i>conservatione.</i> - <i>conversatione</i> ABCI, <i>convenient vel conversatione</i> E. μ) <i>tentationis.</i> - <i>idest cupiditatis</i> addit P t) <i>attendit.</i> - <i>gerit sive ostendit</i> Pe.</p>	<p>) <i>observat.</i> - <i>servat</i> ABCDEFIKL. o) in <i>illicita illabitnr.</i> - <i>iit illicita tabitnr</i> Pkxt. <i>illicita Hiabitur</i> G. in <i>illicita dilabimr</i> Q</p>

Commentaria Cardinalis Caietani

M· o 4	<p>Ts tota quaestione centesimascxugcsimuqiinhi, dc lciitn- l tione primorum parentum, hoc solum scribendum occur- nt, quod in calce secundi articuli *, cum dicitur quod <i>serpens observa! plantam mulieris, ut, si quando in illicita labitur ., delectatio illam capiat</i>, non sic intelligo ut serpens expcctct lapsum mulieris, hoc est rationis inferioris, ct lapsam delectatione capiat: sed quod serpens delectationis laqueo mulierem nostram, cx inferiori parte si quando labitur, hoc est, ad lapsum cx ipsa concupiscentia sensuali</p>	<p>ct proposita seu insurgente delectatione ducitur, capit, detinendo hominem in huiusmodi dclecTatione sensibilium, dum inferiora considerat, dum conditiones eventurorum sensibilium imaginatur, concipit, et per eas discurrit. Ratio siquidem inferior fine sui operis capitur: quin tunc eius delectatio consensum habet. Et sic, dum mulier in illicitas labitur sensuales cogitationes, serpens insidiatur, ut, delectatione illaqueante, consensus adveniat.</p>
--------	---	--

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMASEXTA

DE S T U D I O S I T A T E

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• C qu. α.<ι.
larrod
* Qu cum.

Deinde considerandum est de studiositate *,
et curiositate sibi opposita *.
Circā studiositatem autem quaeruntur duo.

Primo: quae sit materia studiositatis.
Secundo: utrum sit pars temperantiae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM MATERIA STUDIOSTATIS SIT PROPRIE COGNITIO

Si primum sic proceditur. Videtur quod
materia studiositatis non sit proprie co-
gnitio. Studiosus enim dicitur aliquis ex
eo quod adhibet *studium* aliquibus re-
bus. Sed in qualibet materia debet homo
dium adhibere, ad hoc quod recte faciat quod
est faciendum. Ergo videtur quod non sit spe-
cialis materia studiositatis cognitio.

2. Praeterea, studiositas curiositati opponitur.
Sed curiositas, quae a *cura* dicitur, potest esse
etiam a circa ornatum vestium, et circa alia hu-
iusmodi quae pertinent ad corpus: unde Apo-
stolus dicit, *Rom. xm *: Carnis curam ne fece-
ritis in desideriis*. Ergo studiositas non est solum
circa cognitionem.

3. Praeterea, Ierem. vi * dicitur: *A minori
usque ad maiorem, omnes avaritiae student*. Sed
avaritia non est proprie circa cognitionem, sed
magis circa possessionem divitiarum, ut supra*
habitu est. Ergo studiositas, quae a *studio* di-
citur, non est proprie circa cognitionem.

Sed contra 1st quod dicitur *Pro)*. xxvn*: *Stude
sapientiae, fili mi, et laetifica cor meum, ut possis
respondere * sermonem*. Sed eadem studiositas est
quae laudatur ut virtus, et ad quam lex invitat.
Ergo studiositas proprie est circa cognitionem.

Respondeo dicendum quod studium praecipue
importat vehementem applicationem mentis ad
aliquid. Mens autem non applicatur ad aliquid
nisi cognoscendo illud. Unde per prius mens ap-
plicatur ad cognitionem: secundo autem ap-

plicatur ad ea in quibus homo per cognitionem
dirigitur. Et ideo studium per prius respicit co-
gnitionem: et per posterius quaecumque alia ad
quae operanda directione cognitionis indigemus.
Virtutes autem proprie sibi attribuunt illam ma-
teriam circa quam primo et principaliter sunt:
sicut fortitudo pericula mortis, et temperantia
delectationem tactus. Et ideo studiositas proprie
dicitur circa cognitionem.

Ad primum ergo dicendum quod circa alias ma-
terias non potest aliquid recte fieri, nisi secun-
dum quod est praeordinatum per rationem co-
gnoscentem. Et ideo per prius studiositas cogni-
tionem respicit, cuicumque materiae studium ad-
hibeatur.

Ad secundum dicendum quod ex affectu hominis
trahitur mens eius ad intendendum his ad quae
afficitur: secundum illud Matth. vi*: *Ubi est the-
sauris tuus, ibi est et cor tuum*. Et quia ad ea *
quibus caro fovetur, maxime homo afficitur, con-
sequens est quod cogitatio I hominis versetur prae-
cipue circa ea quibus caro fovetur: ut scilicet
homo inquirat qualiter homo* optime possit carni
suae subvenire. Et secundum hoc, curiositas po-
nitur circa ea quae ad carnem pertinent, ratione
eorum quae ad cognitionem pertinent.

Ad tertium dicendum quod avaritia inhiat ad
lucra conquirenda, ad quod maxime necessaria
est quaedam peritia terrenarum rerum. Et se-
cundum hoc, studium attribuitur his quae ad
avaritiam spectant.

a) *etiam*. – ergo 1, otn. PCKtf.
£) *respondere*. – *exprobranti* addit P.
7) *Et quia ad ea*. – *Quia ad ea* BFK, *Et quia circa ea de cd a*.
Et quia circa ea P.

3) *cogitatio* – *cognitio* PCEHhK et *a*. – *praecipue om*. P«i.
t) *homo*. – Om. CE.

Commentaria Cardinalis Caietani

1x quaestionibus duabus simul, scilicet ccntcsimuscxngcsi-
masextn « ccntcsimnscxngesimascptimii, dc studiositate ct
curiositate, duo dubia occurrunt. *Primum* *, de subiccto
studiositatis ct curiositatis an sit appetitus superior, qui
est 5oluntas; an appetitus inferior, qui est concupiscibilis
et irascibilis. Et ratio dubii est quia cx parte materiae
apparet quod in voluntate sint subicctivc: quia cognoscere,
quod materia est utriusque, non arctatur ad cognitionem

sensitivam, sed comprehendit etiam cognitionem intellecti-
vam, ut clare patet in primo articulo quaestionis ccntesi-
maesexagesimaeseptimae. Ex hoc enim quod materia est
altior omni sensibili ct imaginabili, sequitur quod ad ap-
petitum intellectivum, qui est voluntas, spectet: sicut Jc
humilitate ct superbia cx simili ratione conclusum est .
Ex natura autem tam talis virtutis, quam vitii, apparet
quod non est subicctivc in voluntate. Nam, ut superius * »»»'

• Cf nwn ut.

• Cl nem n

• Qu am, art. I

• N»@ 1.

• Qu. anu

• Ct hb.
I ;»r »111.«<?;
> IX. ap II<
•,t,y. AP» »««.
a iö. u « S* Th.
hb. 1, ket. xx;
tb. IX. ta? «*.
IX
• A/r mccccl.

•Qu ikTu.-n 4

pat
boi
pri
ber
dio
ber
scc
lun
est

dio
diti
ria
aut
cur
sc
nili
lati
CUI
tlItt
deh
lcci
ter
nur
sita:
sit
sciti

enu
ssU
finis
stud
lia. I
quai
natu
haec
sitas

virtu
phut
Ergc
pars

3.
ad c
linet
anim
sunt
est ai
studii
3.
prine
modv
rantia
nome
magis

patet, nulla moralia virtus ordinata praeciae ad naturale bonum habentis, ext in voluntate: quia voluuta ex propria netura inclinatur in secundum rationem proprium habentis bonum, non supernaturale. Cenitat autem quod studioritus ordinatur per se primo et directe in proprium habentis bonum, scilicet in rectitudinem appetitus cognoscendi; et non supernaturale, quia hoc rationem naturalis luminis non excedit. Igitur nec studiositas nec curiositas est in voluntate.

H. *Secundum* *, de proprietate virtutis: an scilicet studiositas sit proprie virtus. Et est ratio dubii quia ex conditione materine apparet quod non sit virtus. Nom materius dicitur esse cognitio, seu illius appetitus. Cognitio autem omnis, tam intellectualis quam sensitiva, bona secundum se est: et appetitus eius consequenter bonus per se est. Constat autem quod materia propria sinulis moralis non est secundum se bona, sed per se indiget regulatione ad hoc ut sit bona: si enim timere, audere, delectari, etc., essent per se boni, non esset opus aliquo virtute morali firmativa timoris, aut moderntiva audaciae vel delectationis. Cum igitur cognoscere, ut sic, tum per intellectum quum per sensum, sit per se bonum; et consequenter appetitus cognoscendi sit per se bonus, utpote in bonum obiectum ac finem lutus: consequens est ut studiosius, quae moderaliva ponitur appetitus cognoscendi, non sit proprid virtus, utpotc propria virtutis carens materia, scilicet indigente per se quod reguletur.

Et confirmatur. Quia omnes deformitates in littera enumeratae circa appetitum cognoscendi, inveniuntur consistere in aliquo per accidens: puta in appositione mali finis, in praestando impedimentum debito bono, etc.

III. Ad *primum dubium* dicitur quod, quia obiectum studiositatis est altius quid quam sint sensibilia et naturalia. quoniam extendit se ad cognitionem tant intellectivam quam sensitivam, tum naturalem qunm super et praeter naturalem, ut patet ex hoc quod curiositatis vitium circa haec omnia versari ponitur; consequens est ut studiosius subicctive in voluntate sil principaliter, secundo

autem in concupiscibili, sicut de superbia dictum fuit ex o» em, m simili ratione.

Et per hoc patet solutio obiectionis in oppositum. Quoniam ex hoc quod studiosius ad bonum hominis non solum respectu naturalium, sed super et praeter naturalium, ordinatur, non prohibetur poni in voluntate.

IV. Ad *secundum dubium* dicitur quod materia proxima studiositatis non est cognitio, sed *studium copnoscendt*, ut patet in littera. Studium nutem cognoscendi cum signifleet vehementem applicationem hominis ad cognoscendum; an. i et applicatio, ut ex praecedenti patet Libro *, significet netum " Q": *? » « » voluntatis qui est *uti*: oportet ut materia xtudioriutis et curiositatis sit hoc quod dico, *uti potentia cognnscitiva*. Hoc autem quod est uti potentia cognoscitiva ad cognoscendum. non est actus mornliter bonus nisi sit *in medietate constitutus prout sapiens determinabit*. Tum quiu potest cadere super indebita materia, ut ri quis applicet intellectum ad perspicendum supcmaturalia: nam sicut utens membris gencrativii circa materiam non proportinnatnm peccat, itu utens intellectu nd videndum excedentia peccat. Tum propter circumstantias: puti, quando oponct uti intellectu vel sensu, et quando non; et ptapter quid oportet. ut scilicet homo non utatur intellectu ad cognoscendum. nisi ad debitum finem.

Ex differentia igitur inter ipsam cognitionem et studium cognoscendi, apparet solutio dubii. Cognitio siquidem non est materia proxima muralis virtutis: sed ex virtute intellectuali, aut naturali in parte sensitiva, bene vel male se habet. Studium autem cognoscendi, quod est actus voluntatis passive in potentiis cognoscitivis existens, propria est materia appetitus quem moderari oportet per virtutem studiositatis: et manifeste indiget regulatione ad hoc ut bonum tnormaliter sit.

Unde ea quae per accidens se habent ad cognitionem, puti finis malus, impeditio debiti, et si quid est eiusmodi, per se habent se ad studium cognoscendi, quod actus est voluntatis, cui nulla boni et mali moralis differentia est per accidens, quoniam totam illius latitudinem per se respicit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM STUDIOSITAS SIT TEMPERANTIAE PARS

Supra, qu. <XX, art. 3.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod studiositas non sii temperantiae pars. *Studiosus* enim dicitur aliquis secundum studiositatem. Sed universaliter omnis virtuosus vocatur studiosus: ut patet per Philosophum, qui frequenter sic ulitur nomine studiosi *. Ergo siudiositas est generalis virtus, et non est pars temperantiae.

2. Praeterea, siudiositas, sicut dictum est *, ad cognitionem perlinet. Sed cognitio non perlinet ad virtutes morales, quae sunt in appetitiva animae parte, sed magis ad intellectuales, quae sunt in parte cognosciliva: unde el sollicitudo est actus prudentiae, ut supra* habitum est. Ergo siudiositas non est pars temperantiae.

3. Praeterea, virtus quae ponitur pars alicuius principalis virtutis, assimilatur ei quantum ad modum. Sed studiositas non assimilatur temperantiae quantum ad modum. Quia temperantiae nomen sumitur ex quadam refrenatione: unde magis opponitur vitio quod est in excessu. No-

men autem studiositatis sumitur e contrario ex applicatione animae ad aliquid: unde magis videtur opponi vitio quod est in defectu, scilicet negligentiae studendi, quam vitio quod est in excessu. scilicet curiositati. Unde, propter horum similitudinem, dicit Isidorus, in libro *EtymoL**, *su* x quod *studiosus* dicitur *quasi studiis 3 curiosus*. * Ergo studiositas non est pars temperantiae.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro *de Moribus Eccle.* *: *Curiosi esse prohibemur: ap* III *quod magnae temperantiae munus est*. Sed curiositas prohibetur per studiositatem moderatam. Ergo studiositas est pars temperantiae.

Respondeo dicendum quod, sicut supra ♦dictum est, ad temperantiam perlinet moderari motum appetitus, ne superline tendat in id quod naturaliter concupiscitur. Sicut autem naturaliter homo concupiscit delectationes ciborum et Venereorum secundum naturam corporalem, ita secundum animam naturaliter desiderat cognoscere aliquid: unde et Philosophus dicit, in I *Metaphys.**, quod s η ..

a) *ituditt.* – *studii* H.

• α fiu-. nb.
11» xw, t-ij:
j IX. op n,
M.J'. op tui,
s β.η-S. Tb.
W L led. <:
», ti, fax »».
α
•An priced

ontnes homines naturaliter scire desiderant. Moderatio autem huius appetitus pertinet ad virtutem studiositatis. Unde consequens est quod studiositas sit pars potentialis temperantiae, sicut virtus secundaria ei adiuncta ut principali virtuti. Et comprehenditur sub modestia, ratione superius dicta.

Ad primum ergo dicendum quod prudentia est completiva omnium virtutum moralium, ut dicitur in *Ethic.* * Inquantum igitur cognitio prudentiae ad omnes virtutes pertinet, intantum nomen studiositatis. quae proprie circa cognitionem est, ad omnes virtutes derivatur.

Ad secundum dicendum quod actus cognoscitivae virtutis imperatur a vi appetitiva, quae est motiva omnium virium, ut supra * habitum est. Et ratiocinatio circa cognitionem duplex bonum potest attendi. Unum quidem, quantum ad ipsum actum cognitionis. Et tale bonum pertinet ad virtutes intellectuales: ut scilicet homo circa singula aestimet verum. – Aliud autem est bonum quod pertinet ad actum appetitivae virtutis: ut scilicet homo habeat appetitum rectum applicandi vim cognoscitivam sic vel aliter, ad hoc vel ad illud. Et hoc pertinet ad virtutem studiositatis. Unde computatur inter virtutes morales.

Ad tertium dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in 11 *Ethic.* ♦ ad hoc quod homo fiat vir-

tuosos. oportet quod servet se ab his ad quae maxime inclinatur natura. Et inde est quod, quia natura praecipue inclinatur ad timendum mortis pericula et ad sectandum delectabilia carnis, quod * laus virtutis fortitudinis praecipue consistit in quadam firmitate persistendi contra huiusmodi pericula, et laus virtutis temperantiae in quadam refrenatione a delectabilibus carnis. Sed quantum ad cognitionem, est in homine contraria inclinatio. Quia ex parte animae, inclinatur homo ad hoc quod cognitionem rerum desideret: et sic oportet ut homo laudabiliter huiusmodi appetitum refrenet, ne immoderate rerum cognitioni intendat. Ex parte vero naturae corporalis, homo inclinatur ad hoc ut laborem inquirendi scientiam vitet. Quantum igitur ad primum, studiositas in refrenatione consistit: et secundum hoc ponitur pars temperantiae. Sed quantum ad secundum, laus huius virtutis consistit in quadam vehementia intentionis ad scientiam rerum percipiendam: et ex hoc nominatur. Primum autem est essentialius huic virtuti quam secundum. Nam appetitus cognoscendi per se respicit cognitionem, ad quam ordinatur studiositas. Sed labor addiscendi est impedimentum quoddam cognitionis: unde respicitur ab 7 hac virtute per accidens, quasi removendo prohibens.

p)

HK, in §uo D, et quia cd. a, (deo P; ut not G.

l y) ab – in PU. iltquid (habere virtutis) D; ut no. G.

• Ci. qu. <Xiv
10tCnJ

• Vide Comment.
Out. po»t q«
(un. axi. 1

• Oj». <1. n. 18
•qq. – S Th.leCt
VII

1

–s Tb.Jter. iu i.

• Vcrt. 1.

• Ver. 17.

• Ver» 1}
• V«k y

T

• Op. . h-

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMASEPTIMA

DE CURIÛSITATE

IS DUOS ARTICULOS DIVISA

•a « ani,

Deinde considerandum est de curiositate *. Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo : utrum vitium curiositatis possit esse in cognitione intellectiva. Secundo: utrum sit in cognitione sensitiva.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CIRCA COGNITIONEM INTELLECTIVAM POSSIT ESSE CURIOSITAS

(II «Smîm dht tixv, qu. ti, rrt. 1, qu' 3

•VACwcnurî.
C»*t fcit 4«
|

PRIMUM SIC PROCEDITUR*: VidetUT OUod

circa cognitionem intellectivam non potest esse curiositas. Quia secundum Philosophum. in II *Ethic.* *, in his quae secundum se sunt bona vel mala, non possunt accipi medium et extrema. Sed cognitio intellectiva secundum se est bona: in hoc enim perfectio hominis videtur consistere, ut intellectus eius de potentia reducatur in actum, quod iit per cognitionem veritatis. Dionysius etiam 3 dicit, in cap. *je Dip. Xi*», *' quod *bonum animae humanae est secundum rationem esse*: cuius perfectio in cognitione veritatis consistit. Ergo circa cognitionem intellectivam non potest esse vitium curiositatis.

«
•sTb tea.xxu

•me

r

y

2. Praeterea, illud per quod homo similatur Deo, et quod a Deo consequitur, non potest esse malum. Sed quaecumque abundantia cognitionis a Deo est: secundum illud *Eccli.* i *: *Omnis sapientia a Domino Deo est.* Et *Sap.* vii ' dicitur: *Ipsa dedit mihi horum quae sunt scientiam veram ut sciam dispositionem orbis terrarum et virtutes elementorum,* etc. Per hoc etiam homo Deo assimilatur, quod veritatem cognoscit: quia *omnia nuda et aperta sunt oculis eius,* ut habetur v *. Unde et I *Reg.* n ** dicitur quod *Deus scientiarum Dominus est.* Ergo, quantumcumque abundet cognitio veritatis, non est mala, sed bona. Appetitus autem boni non est vitiosus. Ergo circa intellectivam cognitionem veritatis non potest esse vitium curiositatis.

,ûΓι.πι.

3. Praeterea, si circa aliquam intellectivam cognitionem posset esse curiositatis vitium, praecipue esset circa philosophicas scientias. Sed eis intendere non videtur esse vitiosum: dicit enim Hieronymus, *super Daniele* ♦ *Qui de mensa et vino regis noluerunt comedere ne polluantur, si sapientiam atque doctrinam Babylo-*
niorum scirent esse peccatum, nunquam acquie-

scerent discere quod non licebat. Et Augustinus dicit, in II *de Doctr. Christ.* *, quod, *si qua vera philosophi * dixerunt, ab eis sunt, tanquam ab iniustis possessoribus, in usum nostrum vindicanda.* Non ergo circa cognitionem intellectivam potest esse curiositas vitiosa.

San contra est quod Hieronvrous dicit*: *Nonne vobis videtur in vanitate sensus et obscuritate mentis ingredi qui diebus ac noctibus in dialectica arte torquetur, qui physicus ' perscrutator oculos trans caelum levat?* Sed vanitas sensus et obscuritas mentis est vitiosa. Ergo circa intellectivas scientias potest esse curiositas vitiosa.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*, studiositas non est directe circa ipsam cognitionem, sed circa appetitum et studium cognitionis acquirendae. Aliter autem est indicandum de ipsa cognitione veritatis: et aliter de appetitu et studio ventatis cognoscendae. Ipsa enim veritatis cognitio . per se loquendo, bona est *. Potest autem per accidens esse mala, ratione scilicet alicuius consequentis: vel inquantum scilicet aliquis de cognitione veritatis superbit, secundum illud I *ad Cor.* vii ♦ *Scientia inflat;* vel inquantum homo utitur cognitione veritatis ad peccandum.

Sed ipse appetitus vel studium cognoscendae veritatis potest habere rectitudinem vel perversitatem. Uno quidem modo, prout aliquis tendit suo studio in cognitionem veritatis prout per accidens coniungitur ei malum: sicut illi qui student ad scientiam veritatis ut exinde superbiant. Unde Augustinus dicit, in libro *de Moribus Eccle.* ♦ *Sunt qui, desertis virtutibus, et nescientes quid sit Deus et quanta sit maiestas semper eodem modo manentis naturae, magnum aliquid se agere putant si universam istam corporis molem quam mundum nuncupamus, curiosissime intentissimeque ‡ perquirant. Unde etiam tanta superbia gignitur ut in ipso caelo, de quo saepe disputant,*

«) citam. – enim BCKa, om. H
iQ MUM. – verMm ABDI.FpCK, veri l, vanum H; veram ut xcia in om. L

T> pkiUaophicaa – ph'icaj codice ct a.

Sommaï Thkou D. Twomai T. VII.

3) rhiInfophi. – ph'ici A.
O fbyncui. ~ fhlaui coJke-, pkhkui cd. a.
‡) intratitiimeque. – inUtuuiimCiuc PD.

sibimet habitare videantur. – Similiter etiam illi qui student addiscere aliquid ad peccandum, vitiosum studium habent: secundum illud Ierem. ix*: *Docuerunt linguam suam loqui mendacium: ut inique agerent, laboraverunt.*

Alio autem modo potest esse vitium ex ipsa inordinatione appetitus et studii addiscendi r' veritatem. Et hoc quadrupheiter. Uno modo, inquantum per studium minus utile retrahuntur a studio quod eis ex necessitate incumbit. Unde

Hieronymus dicit*: *Sacerdotes, dimissis Evangeliiis et Prophetiis 1, videmus comoedias legere, et amatoria bucolicorum versuum verba cantare.* –

Alio modo, inquantum studet aliquis addiscere ab eo a quo non licet: sicut patet de his qui aliqua futura a daemonibus perquirunt', quae

est superstitiosa curiositas. De quo ■ Augustinus dicit, in libro *de Vera Relig.* *: *Nescio an philosophi impedirentur a fide vitio curiositatis in percunctandis daemonibus.* –

Tertio, quando homo appetit cognoscere veritatem circa creaturas non referendo ad debitum finem scilicet ad cognitionem Dei. Unde Augustinus dicit, in libro *de Vera Relig.**, quod *in consideratione creaturarum non est vana et peritura curiositas exercenda, sed gradus ad immortalia el semper mentia faciendus.* –

Quarto modo, inquantum aliquis studet ad cognoscendam veritatem supra proprii ingenii facultatem: quia per hoc homines de facili in errores labantur. Unde dicitur Eccli. m *: *Altiora te ne quaesieris, ctfortiora x ne scrutatus fueris, et in pluribus operibus eius ne fueris*

curiosus; ct postea ' sequitur: *λ/ullos enim supplantavit suspicio eorum. et in vanitate detinuit sensus eorum.*

Ai> primum ergo DICENDUM quod bonum hominis consistit in cognitione veri: non tamen summum hominis bonum consistit in cognitione cuiuslibet veri, sed in perfecta cognitione summae veritatis*, ut patet per Philosophum, in X *Ethic.*** Et ideo potot esse vitium in cognitione aliquorum verorum, secundum quod talis appetitus non debito modo ordinatur ad cognitionem summae veritatis, m qua consistit summa felicitas.

Ad secundum dicendum quod ratio μ illa ostendit quod cognitio veritatis secundum se sit bona: non tamen per hoc excluditur quin possit aliquis cognitione ventatis abuti ad malum, vel etiam inordinate cognitionem veritatis appetere; quia etiam oportet appetitum boni debito modo regulatum esse.

Ad tertium dicendum quod studium philosophiae secundum se est licitum et laudabile, propter veritatum quam philosophi perceperunt, Deo illis revelante, ut dicitur *Rom.* 1 *. Sed quia quidam philosophi ' abutuntur ad fidei impugnationem, ideo Apostolus dicit, *ad Coloss.* 11 *: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem scientiam. secundum traditionem hominum, et non secundum Christum.* Et Dionysius dicit, in Epistola *ad Polycarpum* *, de quibusdam philosophis, quod *divinis non sancte contra divina utuntur, per sapientiam Dei lentantes expellere divinam venerationem.*

rj addiscendi. – *adiphcendi* 1, *ad ducendum* D. *ad diictitdam* P.t. r'l *fropkftiU.* – *Prophet*O Pa. *Ô perquirunt* – *perquirant* AD1., *inquirunt* (. ») /Λ' quo. – *be qua* C. *Unde* Pia.

Xi /*artiora.* – *tu* nddurif PCI *p* *raho.* – *ctfl ratio* P. – *Pro ostendit, procedit* C, *procedit* Oifrn- *Jit* H, *dicit* Ptf. «1 *phihuoplii.* – *philosophia* cd. *a.*

Cojnnientaidn Cardinalis Caiotani

In articulo primo quaestionis centesimaesexagesimaesepti-
Imac, nota quod negatio debiti finis in cognitione creaturarum tertio loco constituens peccatum in littera, quundo scilicet non refertur in cognitionem Dei, dupliciter potest intclligi quod constituat peccatum. Primo, ac si oporteat cognitionem Dei esse finem proximum propter quem est cognitio creaturae. Et in hoc sensu non est intclligcnda praesens littera. Quoniam cognitio creaturae, secundum rationem rectam, habet pro proximo fine seipsam: ut putet de scientiis speculativis. Ncc aliqua lege tubemur habere Deum pro- fine proximo speculationis creaturarum: cum sit in genere boni honesti, quod propter scipsutn bonum est.

Secundo ergo potest intclligi, quin oportet Dei cognitionem esse finem ultimum cognitionis creaturarum. Et

in hoc sensu intelligitur littera. Nam sicut omnis scientia animae ordinatur ud felicitatem tanquam ultimum finem, ita omnis creaturae cognitio ordinatur ad cognitionem Dei ut finem ultimum.

Ncc est opus proptcrca, ad peccatum evitandum, quod cum quis vacat scientiis creaturarum, ordinet carum notitiam in Dei cognitionem. Quoniam sunpte natura cognitio creaturae gradum constituit ascensionis ad cognitionem Dei. Et ideo appetens studium sciendi creaturam, eo ipso appetit gradum deducentem in cognitionem Dei: nisi appetitu perverso deductionem huiusmodi contemnat, et negationem ordinis ad Dei cognitionem qui in ipso gradu cognitionis creaturae est, amplectatur. Tunc enim peccatum in littera descriptum accidit.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VITIUM CURIOSITATIS SIT CIRCA SENSITIVAM COGNITIONEM

D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod vitium curiositatis non sit circa sensitivam cognitionem. Sicut enim aliqua cognoscuntur per sensum visus, ita etiam aliqua cognoscuntur per sensum tactus et gu-

stus. Sed circa tangibilia et gustabilia non ponitur vitium curiositatis: sed magis vitium luxuriae aut gulae. Ergo videtur quod nec circa ca qunc cognoscuntur per visum, sit ' vitium curiositatis.

3) *quod nec... sit.* – *quod vitium... non sit* Pa.

2. Praeterba, curiositas esse videtur in inspectione ludorum: unde Augustinus dicit, in VI Confoss. quod, quodam pugnae casu, cum clamor ingens totius populi vehementer Alypium pulsasset, curiositate victus, aperuit oculos. Sed inspectio ludorum non videtur esse vitiosa: quia huiusmodi inspectio delectabilis redditur propter repraesentationem, in qua homo naturaliter delectatur, ut Philosophus dicit, in sua Poetria ♦ Non ergo circa sensibilibus cognitionem est vitium curiositatis.

3. Praeterea, ad curiositatem pertinere videtur achls proximorum perquirere, ut dicit Bcda *. Sed perquirere facta aliorum non videtur esse vitiosum: quia sicut dicitur Eccli, xvii *. unicuique mandavit Deus de proximo suo. Ergo vitium curiositatis non est in huiusmodi particularibus sensibilibus cognoscendis.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in libro de Vera Relig. *. quod concupiscentia oculorum reddit homines curiosos. Ut autem dicit Beda *, concupiscentia oculorum est non solum in discendis magicis artibus, sed etiam in contemplandis spectaculis, et in dignoscendis et carpendis vitiis proximorum: quae sunt quaedam particularia sensibilia. Cum ergo concupiscentia oculorum sit quoddam vitium, sicut etiam superbia vitae ut concupiscentia carnis, contra quae dividitur, lo-an. n ♦ videtur quod vitium curiositatis sit circa sensibilibus cognitionem.

Respondeo dicendum quod cognitio sensitiva ordinatur ad duo. Uno enim modo, tam in hominibus quam in aliis animalibus, ordinatur ad corporis sustentationem: quia per huiusmodi cognitionem homines et aha animalia vitant nociva, et conquirunt ea quae sunt necessaria ad corporis sustentationem. Alio modo, specialiter in homine ordinatur ad cognitionum intellectivam, vel speculativam vel practicam. Apponere ergo studium circa sensibilia cognoscenda, dupliciter potest esse vitiosum. Uno modo, inquantum cognitio sensitiva non ordinatur in aliquid utile, sed potius avertit hominem ab aliqua utili consideratione, Unde Augustinus dicit, in X Confess. *: Canem currentem post leporem iam non specto cum in circo fit \ At vero in agro, si casu transeam,

averti! me fortassis ab aliqua magna cogitatione, atque ad se convertit illa venatio: et nisi iam mihi demonstrata infirmitate mea. cito admoneas vanus hebesco. - Alio modo, inquantum cognitio sensitiva ordinatur ad aliquod noxium: sicut inspectio mulieris ordinatur ad concupiscendum; et diligens inquisitio eorum quae ab aliis fiunt, ordinatur ad detrahendum.

Si quis autem cognitioni sensibilibus intendit ordinate, propter necessitatem sustentandae naturae, vel propter studium intelhgendae veritatis, est virtuoso studiositas circa sensibilem cognitionem.

Ad primum ergo dicendum quod luxuria et gula sunt circa delectationes quae sunt in usu rerum tangibilem. Sed circa delectationem cognitionis omnium sensuum est curiositas. Et vocatur concupiscentia oculorum, quia oculi sunt ad cognoscendum in sensibus principales, unde omnia sensibilia videri dicuntur: ut Augustinus dicit, in X Confess. *. Et sicut Augustinus ibidem subdit, ex hoc evidentius discernitur quid voluptatis, quid curiositatis agatur per sensus: quod voluptas pulchra. suavia, canora, sapida, lenia sectatur; curiositas autem etiam his contraria, lentandi causa, non ad subeundam molestiam, sed experiendi noscendique libidinem.

Ad secundum dicendum quod inspectio speculorum vitiosa redditur inquantum per hoc homo lit pronus ad vitia vel lasciviae vel crudelitatis, per ea quae ibi repraesentantur. Unde Chrysostomus dicit * quod adulteros et invereundos constituunt tales inspectiones.

Ad tertium dicendum quod prospicere facta aliorum bono animo, vel ad utilitatem propriam, ut scilicet homo ex bonis operibus proximi provocetur ad melius, vel etiam ad utilitatem illius, ut scilicet corrigatur si quid ab eo agitur vitiose, secundum regulam caritatis et debitum officii, est laudabile: secundum illud Heb. x*: Considerate vos invicem in provocationem caritatis et bonorum operum. Sed quod aliquis intendit ad consideranda vitia proximorum ad despiciendum vel detrahendum, vel saltem inutiliter inquietandum est vitiosum. Unde dicitur Prov. xxiv *: Ne insidieris ei el quaeras iniquitatem in domo iusti, neque vastes requiem eius.

g) in circo fit. - in certo sit cd. a, idem rd incerto tit ABDFH, adulteras et (re! l) invereundas IL, adulteras tt verecundas >1, adulterans et inrorecundui A. adulteros invereundas Pa. t) aliarum. - vel inquirere Addunt Pa. ζ) inquietandum. - inquirendum ABFK. rj intidieris. - consideres cd. a, pro iniquitatem. inpittatcm P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis centesimascxvigesimaeseptimae, dubium occurrit, quoniam diminutus videtur Auctor circa curiositatem sensitivae cognitionis: quoniam omittit tertium naturalem finem, duobus tantum enumerati*. Sensitiva namque cognitio non solum ad duo, ut in littera dicitur, scilicet vitam et intellectum: sed etiam ad seipsam in homine ordinatur, quod in littera non dicitur. Homini enim natura dedit videre propicr videre, et audire propter audire. Cuius infallibile signum est quod naturaliter homo delectatur in ipso videre, in ipso au-

dire, etc. Et in hoc homo differre videtur a ceteris animalibus. secluso ordine ad intellectum.

Et hinc sequitur in proposito quod non est curiositatis videre propter videre, et audire ut audiar, etc., sicut non est curiositatis videre et audire propter intellectum aut vitae commoda: quoniam «d naturalem finem actus ordinatur, sine aliqua main circumstantia.

II. Ad hoc dicitur quod, sicut licuit Aristoteli, in libro de Sensu et Sensato, illam hominis oliactionem qua in Horum odore delectatur sine ulla ad tactum et gustum

relatione, qunm soli homini propriam dicit, reducere in alium huminie utilitatis .spccicm, scilicet in sanitatem ce- rebri, ut patet ibi, ita quod posuit naturam dedisse homini talem sensationem propter sanitatem; itu licuit Auctori cognitionem sensitivam datum homini etiam propter »cip- iatn, reducere etiam in obsequium cognitionis intellectivae, ha quod sub illo membro comprehendit utrumque cognitio- nis sensitivae in homine finem proprium : scilicet scipsum, et intellectivam cognitionem.

Ad id autem quod ad propositum applicatur de vidente ut videat, etc.: dicitur quod, per sc loquendo, videre ut sensu» habeat hunc suam perfectionem quuc est videre, ct similiter audire ut auditus habeat suam perfectionem quuc est audire, nullum peccatum est; sed illud est vacare per- fectioni, hoc recreationi naturae. Sed per accidens est ibi peccatum: si scilicet impeditur homo proptcrca a debitis cogitationibus; ut Augustinus dicit dc vini canis post le- pore ·. Et universaliter contingit peccatum in applicando sensum ad sentiendum propter sentire uut Sensationis de- lectionem, si circumstantia aliqua debita desit, aut dis- conveniens apponatur, cx persono, loco, tempore, qunn- titate, etc.

III. In responsione ud primum eiusdem secundi articuli, dubium occurrit circa differentiam in littera positam inter gulam luxuriamque ex ünn, ct curiositatem cx alia parte : quoniam aut nulla, aut falsa videtur. Nam per *usum rerum tangibilium* possumus duo intclligerc: vel applicationem rerum tangibilium ud tactum; vel applicationem rerum tangibilium ad alia opera. Et si primo modo intclligimus, tunc differentia est nulla : quin etiam curiositas est circa applicationem tactu» ct omnium sensuum ad sentiendum *ua sensibilia, ut in littera dicitur. – Si secundo modo, falsa est differentia : quia nec luxuria nec gula est circa usum tangibilium, quo venduntur ct emuntur, ct alia multa de eis hunt.

Ad hoc dicitur quod sermo litterae formalis est, et dc usu tangibilium quatenus tangibilia sensu metus ct gustus ut est *quidam tactus* · sunt, intelligitur. Huiusmodi autem usus in vencreis, cibo potuquo consistit, ha quod diffe- rentia consistit in hoc, quod gula seu luxuria versatur circa delectationem tangibilium quae consistit in usu eorum, hoc est in applicatione eorum nd voncreos actus seu ad comedendum ct bibendum: curiositas vero versatur circa delectationem eorundem, scilicet tangibilium el etiam re- liquorum sensibilium, scilicet gustabilium, odorabilium, audibilium ac visibilium, quae consistit in cognitione eo- rundem. Curiosus enim quaerit cognoscere ac discernere

sensibilia: luxuriosus autem ac gulosus quaerit uti sensi- bilibus. Unde, ut Augustinus docuit allatus in littera, vo- luptuosus quaerit sensibilia quae delectant, curiosus quaerit sensibilia etiam si molestant: quoniam ad cognoscendum oportet contraria sentire, nd utendum autem delectabilia sola conveniunt.

Et hinc habes primo, qualis est delectatio libidinosa quae consistit in tactibus ct osculis: illa scilicet quae consequi- tur usum tangibilium. Illa siquidem carnalis delectatio quae m illo usu qui secundum suam naturam praevius natus est esse lld concubitum, etiam si in illa sistatur, est libidi- nosa. ut clare putet cx differentia ad delectationem curio- sam, quae esset si delectaretur in discernendo molle a duro, calidum n frigido, asperum a leni, ct cognitione eorum. Constat namque quod delectatio eorum qui in osculis ct tactibus delectantur, non est circa cognitionem sensibilium.

Habes secundo, quod si virgo tanta curiositate lentare- tur ad sciendum quid venereum opus esset, ut proptercu illud appeteret, dupliciter peccaret, scilicet stupro ct curio- sitate: sicut qui appetit moechari ut furetur.

IV. In eodem articulo secundo, in responsione ad se- cundum, circa inspectionem spectaculorum, advertendum quod concurrunt ibi multo. Scilicet repraesentatio ipsa: ct quoad hoc, non est peccatum, quia naturaliter animum delectat repraesentatio, ut Aristoteles dixit ♦. Res prneaen- tatae*, ct quoad hoc, iuxto earum qualitatem sunt iudiamda. Nam si repraesentantur luxuriosa aut crudelis, boni» mo- ribus adversantur, quia inductira cx natura sua sunt ad vitia, ut Chrvsovtomu!» in littera dicit ; sicut c contra, si repraesentantur pia aut divina, consonant pietatis ct reli- gionis virtutibus. El quoniam communiter qui intersunt huiusmodi spectaculis, delectationis causa adsunt; ideo, si indecentia sunt quae repraesentantur, non excusantur a pec- cato videntes, dato quod in verirnte sola eos repraesentatio delectaret. Et ratio est quia saltem dont exteriori actu ope- ram rei illicitae, scilicet delectabili praesentiae de indecen- tibus: praesentia siquidem illa exterior suapte natura com- muniter iit ud delectandum animum non de soli reprae- sentatione, sed de repraesentatis, ut patet. Praeter hoc 4U- tem, gravius peccant vir» graves: ratione scandali et mali exempli. Gravissime autem clerici, religiosi, sacerdotes aut pontifices in hoc delinquerent

Et licet nd indecentia spectaculo praecognitu nullus de- beret, etiam invitatu», ire; si lumen, futurae indecentiae ne- scius. sc ibi invenerit, nec exire potest, imitetur Alypium claudendo oculos ·, ut sic ct scipsum servet, et. quantum in sc est. nlios hoc facto monent.

• Cf. corp en

• Cl qu a
Introd.

• ¶». «av,

10^Λ mot *dfAxi-*
lib, III, *cep*
t>7,-<Th.
«VU

?

• Ü Äm
dt. a »t- ■

• Qn. eunt, κη.
i, xvj. i; «Π. x.
td L

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMAOCTAVA

DE MODESTIA SECUNDUM QUOD CONSISTIT IN EXTERIORIBUS MOTIBUS CORPORIS

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de modestia secundum quod consistit in exterioribus motibus corporis. *α ««a*», tibus corporis **.

Et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo: utrum in exterioribus motibus corporis qui serio aguntur, possit esse virtus et vitium.

Secundo: utrum possit esse aliqua virtus circa actiones ludi.

Tertio: de peccato quod fit ex ' excessu ludi.

Quarto: de peccato ex defectu ludi.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN EXTERIORIBUS MOTIBUS CORPORIS SIT ALIQUA VIRTUS

Supra. qu. CLX, an. ; III *Sent.* di»L nam. qu. tu. art s, qu' i. ad 1

Ad primum sic PROCEDITUR. Videtur quod in exterioribus motibus corpori* non sit aliqua virtus. (omni> enim virtus extinguitur ad spiritualem animae decorationem.

Mxn.mv rem: secundum illud Psalmi . *Omnis gloria eius fitUae regis ab intus*: Glossa : *idest. in conscientia*. Sed motus corporales non sunt ab intus, sed exterius. Ergo circa huiusmodi motus non potest esse virtus.

2. Praeterea, *virtutes non sunt ' nobis a natura*: ut patet per Philosophum, in II *Ethic.* 4 Sed motus corporales exteriores sunt hominibus a natura: secundum quam quidam sunt velocis motus et quidam tardi motus, et idem est de aliis differentiis exteriorum motuum. Ergo circa tales motus non attenditur aliqua virtus.

3. Praeterea, omnis virtus moralis est circa actiones quae sunt ad alterum, sicut iustitia: vel circa passiones, sicut temperantia et fortitudo. Sed exteriores motus corporales non sunt ad alterum usum l: neque etiam sunt passiones. Ergo circa eos non est aliqua virtus.

4. Praeterea, in omni opere virtutis est studium adhibendum, ut supra * dictum est. Sed adhibere studium in dispositione exteriorum motuum est vituperabile: dicit enim Ambrosius, in I *de Offic.* *: *Est gressus probabilis in quo sit species auctoritatis, gravitatisque pondus, tranquillitatis vestigium: ita tamen si studium desit atque affectatio, sed motus sit purus ac simplex*. Ergo videtur quod circa compositionem exteriorum motuum non consistat virtus.

Sed contra est quod decor honestatis perlinet ad virtutem. Sed compositio exteriorum motuum pertinet ad decorem honestatis: dicit enim Arnbro.Mus, in I *de Offic.* ♦ *Sicut molliculum et infractum aut vocis sonum aut gestum corporis*

non probo. ita neque agrestem aut rusticum 5. *Naturam imitemur: effigies eius formula disciplinae, forma honestatis est*. Ergo circa compositionem exteriorum motuum est virtus.

Respondeo dicendum quod virtus moralis consistit in hoc quod ea quae sunt hominis per rationem ordinantur. Manifestum est autem quod exteriores motus hominis sunt per rationem ordinabiles: quia ad imperium rationis exteriora membra moventur. Unde manifestum est quod circa horum motuum ordinationem virtus moralis consistit *.

Ordinatio autem horum motuum attenditur quantum ad duo: uno quidem modo, secundum convenientiam personae: alio modo, secundum convenientiam ad exteriores personas, negotia seu loca. Unde dicit Ambrosius, in I *de Offic.* *: *Hoc est pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexui ei personae reddere*: et hoc pertinet ad primum. Quantum autem ad secundum, subditur: *Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accommodus*.

Et ideo circa huiusmodi exteriores motus ponit Andronicus * duo. Scilicet *ornatum*, qui respicit convenientiam personae: unde dicit quod est *scientia circa decens in motu et habitudine*. Et *bonam ordinationem*, quae respicit convenientiam ad diversa negotia et ea quae circumstant: unde dicit quod est *experientia separationis*, idest distinctionis, *actionum*.

Ad primum ergo dicendum quod motus exteriores sunt quaedam signa interioris dispositionis: secundum illud *Eccli.* xix : *Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis, enuntiant de illo*. Et Ambrosius dicit, in I *de Offic.* ♦ quod *habitus mentis in corporis statu cernitur*: et quod *vox quaedam animi est corporis motus*.

3) ex.- in PHa, om. E.

IM/If. - linunt P«C et a, et ttn mnx.

T) urum. - Om. P.

8) ruificum. - ruttieam PBiG

Ao sequendum dicendum quod, quamvis ex naturali dispositione habeat homo aptitudinem ad hanc vel illam dispositionem exteriorum motuum, tamen quod deest naturae, potest suppleri ex industria rationis. Unde Ambrosius dicit, in I *de Offic.* : *Motum natura informat: si quid sane in natura vitii est. industria emendet.*

An TERTIUM dicendum quod, sicut dictum est *, exteriores motus sunt quaedam signa interioris dispositionis, quae praecipue attenditur secundum animae passiones. Et ideo moderatio exteriorum motuum requirit moderationem interiorum passionum. Unde Ambrosius dicit, in I *de Offic.* *, quod *hinc*, scilicet ex motibus exterioribus, *homo cordis nostri absconditus aut levior aut iactantior aut turbidior, aut gravior et constantior et purior et maturior aestimatur.*

Per motus etiam exteriores alii homines de nobis iudicium capiunt: secundum illud *Eccli.* xix *Jfex vjsu cognoscitur vir, et ab occursum faciei cognoscitur sensatus.* Et ideo moderatio exteriorum motuum quodammodo ad alios ordinatur: secundum illud quod Augustinus dicit, in

Regula : *In omnibus motibus vestris nihil fiat quod cuiusquam offendat aspectum, sed quod vestram deceat sanctitatem.*

Et ideo moderatio exteriorum motuum potent reduci ad duas virtutes quas Philosophus tangit in IV *Ethic.* * Inquantum enim per exteriores motus ordinamur ad alios, pertinet exteriorum motuum moderatio ad *amicitiam vel affabilitatem*, quae attenditur circa delectationes et tristitias quae sunt in verbis et factis in ordine ad alios quibus homo convivit. Inquantum vero exteriores motus sunt signa interioris dispositionis, pertinet eorum moderatio ad virtutem *veritatis*, secundum quam aliquis talem se exhibet in verbis et factis qualis est interius.

Ad quartum dicendum quod in compositione exteriorum motuum studium vituperatur per quod aliquis fictione quadam in exterioribus molibus utitur, ita quod interiori dispositioni non conveniant. Debet tamen tale studium adhiberi ut, si quid in eis inordinatum est, corrigatur. Unde Ambrosius dicit, in I *de Offic.* ♦ *Ars desit, non desit correctio.*

t) *cuiusquam*. – *cuiusque* ABI ILpC cl A,

II, *cuius* E; pro *tcJ*, *iccintdttn* pG et d.

Commentaria Cardinalis Cuietam

In articulo primo quaestionis centesimsexagesimacuiusquam, dubium occurrit circa reductionem ordinis exteriorum motuum ad duas virtutes* positas ab Aristotele : quoniam non videtur huiusmodi ordinatio sufficienter ad has virtutes reduci. Nam dupliciter motus citior, ut in littera dicitur, debet esse ordinatus : primo, ut sint motus convenientes personae quae movetur; secundo, ut sint etiam decentes quoad alios. Et quoad secundum quidem, sufficienter reducitur motuum nostrorum decor ad affabilitatem. Sed quoad primum, non sufficienter reducitur ad veritatem. Quoniam veritatis virtuti sunt est ut motus exterior sit verum interioris signum: nec requirit quod sit moderatus ut deberet esse. Unde si quis, intus praeceps, exteriores motus praecipites habeat, peccat contra modestiam exterioris motus: et tamen non contra veritatem. Ad hoc dicitur quod reductio ista qualis dubitando de-

scripta est. non habetur ab Auctore: quoniam in littera morus exterior ut signum interioris, et non simpliciter ut conveniens personae, reducitur ad veritatem. Et propterea. si non usquequaque quadrat, non est Auctori imputandum. Subari tamen potest dicendo quod, quia ad veritatis virtutem pertinet moderatio exterioris motus in ordine ad personam bene dispositam intus, alioquin non consonaret motus hominis exterioris homini interiori; idcirco ad eandem virtutem spectat moderatio exterioris motus in ordine ad personam intus, quamvis non de facto, tamen de debito bene dispositam. Ita quod, omni fictione semota. ad veritatem spectat moderari exteriorem motum sic ut consonet bonae dispositioni quae est aut esse debet in interiori homine. Et sic decor exterioris motus ab his duabus virtutibus sufficienter manat.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN LUDIS POSSIT ESSE ALIQUA VIRTUS

IV *Sent.*, dist. iv», qu. tv, art. qu* t: 111 *Cent. Gent.*. cap. xxv; *tn tsaian*, cap. in; TV *Ethic.*, kct. xvi

DE SECUNDUM SIC PROCEditUR. Videtur quod in ludis non possit esse aliqua virtus, Dicit enim Ambrosius, in I *de Offic.* *: *Dominus ait: lae vobis qui ridetis, quia flebitis. Non solum ergo profusos, sed etiam iocos declinandos arbitror. Sed illud quod apud virtuose fieri, non est totaliter declinandum. Non ergo circa ludos potest esse vinus.*

2. Praeterea, vinus est *quam Deus in nobis nobis operatur*, ut supra* habitum est. Sed Chrysostomus dicit *: *Non dat Deus ludere, sed diabolus. Audi quid ludentes passi sunt: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.* Ergo circa ludos non potest esse vinus.

3. Praeterea, Philosophus dicit, in X *Ethic.**, quod *operationes ludi non ordinantur in aliquid aliud.* Sed ad virtutem requiritur *ut propter aliquid eligens operetur*: sicut patet per Philosophum, in III *Ethic.* * Ergo circa ludos non potest esse aliqua virtus.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in II *Musicae* : *Volo tandem tibi parcas: nam sapienteni decet interdum remittere aciem rebus agendis intentam.* Sed ista remissio animi a rebus agendis fit per ludicra verba et facta. Ergo his uti interdum ad sapientem et virtuosum pertinet. – Philosophus etiam * ponit virtutem *eutrapeliae* circa ludos: quam nos possumus dicere *jucunditatem*. Mtt

•Op. «vm.

•Rc.p u.

•op. iviii.

• Vr» 16.

Iri *40 L*
VI le

I

n, . » .
krt »

«»

tt

Respondedo dicendum quod, sicut homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem. quod non potest continue laborare, propter hoc quod habet finitam virtutem. quae determinatis laboribus proportionally; ita etiam est ex parte animae. cuius etiam est virtus finita ad determinatas operationes proportionata, et ideo, quando ultra modum suum in aliquas operationes se extendit, laborat, et ex hoc fatigatur: praesertim quia in operationibus animae simul etiam laborat corpus, inquantum scilicet anima, etiam intellectiva, utitur viribus per organa corporea operantibus. Sunt autem bona sensibilia connaturalia homini. Et ideo, quando anima supra sensibilia elevatur operibus rationis intenta, nascitur exinde quaedam fatigatio animalis, sive homo intendat operibus rationis practiac, sive speculativae. Magis tamen si operibus contemplationis intendat, quia per hoc magis a sensibilibus elevatur: quamvis forte in aliquibus operibus exterioribus rationis praeficae maior labor corporis consistat.

In utrisque tamen tanto aliquis magis animaliter fatigatur, quanto vehementius operibus rationis intendat. Sicut autem fatigatio corporalis solvitur per corporis quietem, ita etiam oportet quod fatigatio animalis solvatur per animae quietem, Quies autem animae est delectatio: ut supra habitum est, cum de passionibus ageretur. Et ideo oportet remedium contra fatigationem animalem adhibere per aliquam delectationem, intermissa intentione ad insistendum studio rationis. Sicut in *Collationibus Patrum* legitur quod beatus Evangelista Ioannes L cum quidam scandalizarentur quod eum cum suis discipulis ludentem invenerunt, dicitur mandasse uni eorum, qui arcum gerebat, ut sagittam traheret. Quod cum pluries fecisset, quaesivit utrum hoc continue facere posset. Qui respondit quod, si hoc continue faceret, arcus frangeretur. Unde beatus Ioannes subintulit quod similiter animus hominis frangeretur. si nunquam a sua intentione relaxaretur.

Huiusmodi autem dicta vel facta, in quibus non quaeritur nisi delectatio animalis, vocantur ludicra vel iocosa. Et ideo necesse est talibus interdum uti, quasi ad quandam animae quietem. Et hoc est quod Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, quod *in huius vitae conversatione quaedam requies cum ludo habetur*: et ideo oportet interdum aliquibus talibus uti.

Circa quae tamen tria videntur praecipue esse cavenda. Quorum primum et principale est quod praedicta delectatio non quaeratur in aliquibus operationibus vel verbis turpibus vel nocivis. Unde Tullius dicit, in I *de Offic.* quod *unum genus iocandi est illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum*. – Aliud autem attendendum est. ne

totaliter gravitas animae resolvatur. Unde Ambrosius dicit, in I *de Offic.* *: *Caveamus ne, dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum*. Et Tullius dicit, in I *de Offic.* *, quod *sicut pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quae ab honestatis' actionibus non sit aliena; sic in ipso ioco aliquod probi ingenii lumen eluceat*. – Tertio autem est attendendum, sicut et in omnibus aliis humanis actibus, ut congruat personae et tempori et loco, et secundum alias circumstantias debite ordinetur: ut scilicet sit *et tempore et homine dignus*, ut Tullius dicit, ibidem.

Huiusmodi autem secundum regulum rationis ordinantur. Habitus autem secundum rationem operans est virtus moralis. Et ideo circa ludos potest esse aliqua virtus, quam Philosophus *eutrapeliam* nominat. Et dicitur aliquis *eutrapelus* a *bona versione* *: quia scilicet bene convertit aliqua dicta vel tacta in solatium. Et inquantum per hanc virtutem homo refrenatur ab immoderantia ludorum, sub modestia continetur.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est *, iocosa debent congruere negotiis et personis. Unde et Tullius dicit, in I *Rhet.* *, quod quando auditores sunt defatigati, *non est inutile ab aliqua re nova aut ridicula oratorem incipere: si tamen rei dignitas non adimit iocandi facultatem*. Doctrina autem sacra maximis rebus intendit: secundum illud *Prov.* vii *Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum*. Unde Ambrosius non excludit universaliter iocum a conversatione humana, sed a doctrina sacra. Unde praemittit: *lacet interdum honesta ioca ac suavia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula: quoniam quae' in Scripturis sanctis non reperimus, ea quem ad modum usurpare possumus?*

Ad secundum dicendum quod verbum illud Chrysostomi est intelligendum de illis qui inordinate ludis utuntur: et praecipue eorum qui finem in delectatione ludi constituunt, sicut de quibusdam dicitur *Sap.* xv *: *Aestimaverunt esse ludum vitam nostram*. Contra quod M dicit Tullius, in I *de Offic.* *Non ita generati a natura sumus ut ad ludum et iocum facti esse videamur: sed ad severitatem potius, et ad quaedam studia graviora atque maiora*.

Ad tertium dicendum quod ipsae operationes ludi, secundum suam speciem, non ordinantur ad aliquem finem. Sed delectatio quae in talibus actibus habetur, ordinatur ad quandam animae recreationem et quietem. Et secundum hoc, si moderate fiat, licet uti ludo. Unde Tullius dicit, in I *de Offic.* *: *Ludo et ioco uti quidem licet: sed, sicut somno et quietibus ceteris, tunc cum gravibus seriisque rebus satisfecerimus*.

a) animaliter. – aliter BI., aliquiditer H, alteri cd. a. altera l»G, oco A. – Pro intendat, intendit PACDhK et a.
oportet remedium... adhibere. – remedium... adhibetur Pd.
y) Evangelista Ioanncs. – Joannes Evanglitta PHK>C et a, EvanpelUta pC. – Pn» invenerunt, invenerint KI-, invenirent Ca, (scandaliaretur...) inveniret D, inveniunt E, invenerant P.
i) intentione. — intensione PD,i, inten** C, «pat. vac. F; ut no» G.

t) honestatis. – honestis PCDj
ζ) congruat.- congrua» BDFHI.pAC, congruens E.
η) vrrjionr. – conversione Pj, conversatione H.
f') excludit. – exaudit BFpAK.
») quae. – Om, P!.; pro passumu», possimu» P.
■) quod. – quos P.

sas et virtuosas operationes: puta Juin orant, et suas passiones et operationes componunt, et quandôqué etiam pauperibus eleemosynas largiuntur. Unde illi qui moderate cis subveniunt, non peccant, sed iusta laciunt, mercedum ministerii eorum eis attribuendo.

Si qui nutem superflue sua in tales consumunt, vel etiam sustentant illos histriones qui illicitis

ludis utuntur, peccant, quasi eos in peccato foventes. Unde Augustinus dicit, *super ioan.**, quod [†] r,K? c *donare res suas histrionibus vitium est immane.* Nisi forte aliquis histrio esset in extrema necessitate: in qua esset ei subveniendum. Dicit enim Ambrosius, in libro *de Offic.* *: *Pasce fame morientem. Quisquis enim pascendo hominem servare poteris, si non paveris, occidisti.*

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestioni* ccentesimaescxagcsimacoctavac, dubia multa occurrunt circa excessum ludi. Et *primum dubium* * est circa illud; *Excessus ludi est peccatum mortale quando, causa ludi, utitur quis turpibus verbis velfactis*, Videtur enim hoc falsum. Tum quia turpilouquium non est cx sc peccatum mortale: et si causa ludi addatur, non fiet etiam peccatum mortale. Et eadem est ratio dc turpibus factis. Multa enim sunt turpia facta quae non sunt secundum se mortalia: quibus si apponatur quod fiant causa ludi, non fiunt mortalia; cum finis iste non dicat secundum se speciem mortalis peccati, sed potius nllcvict multa qunc, si serio fierent, graviora essent. Aut igitur littera est falsat aut specificati debet quae sunt ista turpia verba vel facta quae, si causa ludi fiant, reddunt ludum peccatum mortale.

II *Secundum dubium* · est circa illud: *Excessus in ludo est peccatum mortale quando utitur aliquis, causa ludi, his quae vergunt in proximi nocumentum*. Apparet enim cx hoc quod quicumque utitur in ludo actionibus lucrosis, cum hae vergunt m proximi aut sui ipsius nocumentum, peccat mortaliter. Et si hoc conceditur, .sequitur primo, quod ludens ad sphaeram parvam vel magnam, vel scachos, interposita pecunia u partibus pro victore, peccaret mortaliter. Quod durum valde videtur.

III. *Tertium dubium* · est circa peccatum in ludo cx parte circumstantiarum: an solum *propter vehementiam affectus ad ludum*, reddatur ludus peccatum mortale cx circumstantia. Et est mtio dubii quia haec sola causa in littera tangitur. – In oppositum autem videtur quia etiam sine tam vehementi ntTcctu ludere, ratione loci, puta in ecclesia, est mortale: ut patet Extra, *de Vita cl Honest. Cleric.*, cap. *Cum decorem*. Et similiter ratione personae, puta, clerici: ibidem, cap. *Clerici officia*. Ratione etiam temporis, puta sacri, ludi laboriosi ct totius dici consumptive abuti videntur tempore divinis dicato. Et demum ratione qualitatis ludi, puta alcae, omnibus sub poena excommunicationis interdicti: ut patet XXXV dist., cap. *Epi scopus*.

IV. Ad evidentiam horum, praemittendum est quod, licet Auctor dc ludo formaliter tractet, nc per hoc, actiones quatenus causa delectationis fiunt, consideret; nos tamen, ut conscientiiis satisfaciamus, de ludo etiam materialiter, etiam non causa delectationis facto, tractandum duximus. Et ideo nullus admirari debet si Auctor tam brevis aliis disputandi campum ampliorem reliquit.

Ad *primum* ergo ct *secundum* simul dubium ♦ dicitur quod Auctor exponit scipsum, subiungendo illam determinationem restrictivam, scilicet: *quae de se sunt peccata mortalia*. Ita quod non dicit, *quando quis utitur turpibus verbis vel factis*, absolute; ct similiter non dicit, *quando quis utitur his quae vergunt in proximi nocumentum*, absolute: sed cum ista restrictione subiuncta, videlicet, *quae de sc sunt peccata mortalia*. Et hanc eandem sententiam insinuavit per praecedentia verba, cum dixit: *(hio modo, cx ipsa specie actionum quae assumuntur in ludum*.

Unde Auctoris doctrina non est quod turpia verba vel facta reddant ludum peccatum mortale, ut ratio in oppositum bene probat: sed quod turpia verba vel facta quae dc sc sunt peccata mortalia, reddunt ludum peccatum morule cx ipsa specie actionum quae assumuntur ud ludum. Et ideo, absque alia probatione, subdidit: *Et sic palet quod excessus in ludo est peccatum mortale*. Talis

siquidem in ludo excessus, ut scilicet assumat actiones quae dc sc sunt peccata mortalia ad ludum, manifeste monstrat ludum esse pcccaturn mortale.

Numeravit autem in littera Auctor tria genera actionum talium: scilicet turpia verba quae dc M sunt mortalia; turpia facta qunc dc se aunt mortalia; ct ea quae vergunt in nocumentum proximi, similiter dc sc mortalia. Sunt autem turpia verba Jc sc mortalia, invitatoria verba ad mortalem lasciviam. Nam «i quis, ut aliis delectationem ingerat, mulierem invitet ad adulterium aut fornicationem, aut, quod peius cit, committeret: tam idcus quum ludus peccatum mortale esset. Turpiloquia autem simplici utendo, aut aliquem minus honestum gestum faciendo, ut .diis delectationem ingerat, grave est ct fugiendum valde: non tamen mortale ex suo genere. Apostolus enim non replicavit, *ad Ephes*, v ·, inter peccata excludentia a regno · Vm. 5 caelorum *turpiloquium*: cum tamen illud inter alia connumeraret · tunc peccata.

Et per hoc patet solutio primi dubii.

V. Ad *secundum dubium* ·, quod propter ludum cx cupiditate lucri difficile redditur, dicitur praemittendo quod ludere cx avaritia non vocatur ex hoc quod homo non luderet nisi apposita pecunia. Hoc enim non est sufficiens avaritiae signum. Quoniam aliunde hoc provenit: cx eo scilicet quod vult quis quod in veritate ludatur; ct, cum ludus velue quaedam sit pugna, victoria vere delectabilis fit cx hoc ipso quod ille cum quo luditur in veritate fecit quod potuit, ct tnmcn succubuit. Non creditur autem quod in veritate ludatur, nisi pecunia interjaceat perdenda.

Et similiter non vocatur quis ludere cx avaritia, ex eo quod vellet vincere. Hoc enim, ludo supposito, est naturalis appetitus ctfectus. Tum quia, ut dictum est, ludus in quadam pugna ludentium consistit. Tum quia naturaliter homo refugit defectum, in quu consistit perdere; ct appetit excellentiam, in quu consistit vincere.

Sed vocatur quis ludere ex avaritia, quando principale motivum ad ludendum est lucrum. Quod quisque dc se ipso optime novit, quando cx tali intentione principaliter movetur. Et hi proprie non vocamur ludere, quoniam finis ludi, quae delectatio est, non movet illos: sed nbusores sunt ludi ad *turpe lucrum*, negotiatoresque per ludum potius appellandi sunt.

Dc huiusmodi igitur appellato ludo ob avaritiam, iuxta doctrinam Auctoris in hoc loco, dicendum est quod non est peccatum mortale secundum se. Et ratio est quia non assumit actum secundum sc mortalem cx nocumento proximi, sed actum avaritiae cx parte cupiditatis cl modi turpis multipliciter. Ad cuius claram intclligcntiam, recolito ex supra dicti* in qu. <xvm, urt. 3 ct 4 ·. quod avaritia ut opponitur iustitiac, est secundum sc peccatum mortale: ut autem opponitur librcralituti, non est secundum sc peccatum mortale, nisi forte quin finis ultimus ponitur in pecunia. Actus igitur avaritiae in ludo interveniens, si secundum se est mortalis, oportet vel quod contrarietur iustitiac: – constat autem, absolute loquendo, quod nullius iustitia violatur cx hoc quod duo domini rerum suarum libere exponunt illas damno vel lucro per viam ludi; quin *scienti et volenti* libere, in his quorum est pro sua voluntate dominus, *non fit iniuria* ‘; utemue autem scit ct vult pecuniam suum, cuius est libere pro sua voluntaria dispositionc dominus, tali lucro vel damno per talem viam, scilicet ludi, exponere. Non est igitur hic avaritia quae iu-

stiriae contrarimur. – Vel quae sic contrinrietur libralitati quod finem ultimum in pecuniae lucro ponat. Sed constat quod hoc, cum ad interiorem affectum ludentis spectet, non oportet universaliter esse verum.· nec per se pertinet ad rationem ludi.

Et proptcrca, exclusa utraque mortali avaritia tt ludo ob avaritiam, sequitur quod non est secundum se mortale peccatum ludere principaliter ob cupiditatem lucri. Sed est peccatum grave ac turpe. Nam cx ipsa cupiditate lucri cx inordinata via, peccatum est non parvum. Ex eo vero quod homo u rationis industria, qua pecunia comparanda esi et conservanda, sc dciiicit, et fortuito eventui conservationem, perditionem et acquisitionem pecuniae submittit, turpis efficitur: et tanto turpior, quanto ab his lucrari intendit quibus benefaciendum est, scilicet amicis, ul Aristoteles dixit ♦. Et proptcrca *turpe lucrum* appellatur quod ludo acquiritur.

Simile autem iudidum esi dc vocatis *commissis*, videlicet cum aliqui disputantes de aliquo eventu luturo, committunt suas pecunias, ut, si evenerit para affirmativa, lueretur mille, si negativa, perdat (otidem vel minus, prout spes maior pr<» altera parte est. Detestanda quippe sunt huiusmodi: mortalia tamen peccata secundum se non sunt.

Et hacc dicimus stando infra morales limites : hoc est, seclulis legibus, et fraudibus, ei aliis malis circumstantiis.

VI. Ad *dubium tertium* ' dicitur quod ad causam in littera allntam reducuntur omnium circumstantiarum corruptiones per se ad ludum pertinentes: nam nisi cx affectu ludi, sed aliunde proveniant, per accidens ad ludi peccatum concurrent. ut de se patet. Ex affectu autem ludi, nisi sit tantus quod ducat in contemptum expressum vel interpreturivum Dei, aut legis canonicae \cl civilis, nulla apparet circumstantiae mortalis deformitas: quoniam omnis talis deformitas ad aliquid dictorum special. Continet ergo assignatu in littera causa omnium circumstantiarum maculas.

Ad singulas autem obiectiones deveniendo, dicitur quod in loco sacro iocari quidem, licet non decent, quin tamen hoc non dicit notabilem iniurirrn loci sacri, peccatum morale non est secundum se. – Ludere nutem cx causa rationabili, puta si aliqua necessitate infirmum ibi oportet ludere ut non dormiat, nullum peccatum est. Et idem videtur cum. tempore belli, clausi sum fideles in ecclesia, et sani egent excussione otii nut somni per aliquem honestum ludum : quoniam, concesso principali, hoc est habitatione tunc in loco sacro, concessa quoque intclliguntur accessoria honesta. – Sine rationabili autem causa, cx levitate animi, ludere in loco sacro, in his ludis qui non sunt specialiter prohibiti, et sine scandalo, et sine actibus indecentiam loco facientibus ; veniale videtur secundum Auctoris hic doctrinam, quoniam nullius legis contemptus hic intervenit. Secus in specialiter prohibitis, ut sunt ludi theatrales et similes: in quibus contemptus, interpretativus saltem, legis canonicae ipso facto intervenire videtur.

Dc circumstantia autem personae, eadem distinctione utendum est. Quod scilicet, rationabili subsistente causa, etiam ad aleas ludere potest clericus, sine scandalo: puta si infirmus non potest alia via a somno averti. – Ex levitate autem, et sine scandalo, ludere dérida veniale est: nisi ex natura actus qui assumitur in ludum, repugnet

clerico, ut assumere arma, larva», cl huiusmodi. i une enim, iuxta speciem ce repugnantium actuurn assumptorum ud ludum, ludicandum est dc mortali cl veniali, an inducant contemptum imerpretativum clericalis dignitatis et canonicae legis.

Dc temporis autem circumstantia, verum est illicitos propter tempus esse ludos laboriosos, aut quasi totius dici consumptives, etiam non omissa missa: multo magis quam bella iuste. sine necessitate, illicita sunt in diebus fenis. Mortale tamen peccatum in huiusmodi ludis non est. Quoniam labores ludicri non serviles, sed liberales sunt. Et consumptio festi, non omissis divinis, in vanis, non contra sed praeter praeceptum festorum est.

De qualitate demum ludi, sciendum est quod aliud est loqui dc ludo ut ludus est: et aliud dc ludo secundum illius abusum. Nam ludus quatenus ludus est, cx fine, qui est delectatio animalis, quae in quiete rationabilis motus consistit, pensandus est: ita quod tanto melior est ludus, quanto fini convenientior regula rationis servata. Quia ludu\l. quanto magis fortunae commissus est, tanto, cctcrupuribus, accommodatior est quieti rationis: et quanto magis industnosus. tanto minus quieti rationis sensuumque convenit. Ideo, absolute loquendo, ludus scachorum pessimus est in ordine nd proprium finem ludi ; quamvis optimus sit ad fugandum otium vel somnum, propter industnac diligentium magnam in eo requisitum. Et per oppositum ludus alearum, hoc est. fortuitus, maxime convenit fini.

Sed quoniam abusus ludi ud avaritiam freno eget, et legum est hos morus compescere; ideo ludos fortuitos leges prohibent, quoniam ipsis homines maxime abutuntur ad avaritiam. Quocirca, si non avaritiae causa, sed vere recreationis causa, ludatur ad ulcum, et sine scandalo: legis ratio cessat communiter. Et proptcrca luscii qui sic ludunt, ubi civili lege permittuntur, et canonica nunquam servari visa est. excusantur. – Clerici nutem, ultra hoc, scandali rationem habere tenentur, quod cx eorum ludo nosci potest. Et ideo ubi, tempore pestis, aut aegritudinis ratione, clerici soliti sunt sine scandalo ludere, recreationis gratia, ud chartas vel tabellas cum alcis, nullum ex hoc crimen incurrerent: quoniam extra casum et rationem prohibentis legis sumus; et in his quae solum sunt mala quia prohibita propter abusum, consuetudo excusat. – Dici quoque potest quod, quia canon ille quoad laicos communiter non servatur, nec unquam Pontificia auctoritate renovatus videtur, abrogatus sic cx non-usu. Clerici vero, si vere deservirent aleae, iam contemptores essent legis, quam abrogatum quoad se non putant, sed potius renovatam et extensam in cap. *Clerici officia*, Extra, *de Vita et Honestate Clericorum*.

VII. In eodem articulo, in responsione ad ultimum, adverte duos casus quibus dare histrionibus est illicitum. Scilicet, vel propter superfluitatem et hoc spectat ud prodigalitatis vitium. Vel propter iniquitatem ludi: et hoc spectat ad idem vilium ud quod ludus ille spectat, cum actione quae ad ludum assumitur; quoniam, ul in littera dicitur, peccat ul fovens histrionem in tali crimine. Et proptcrca iuxta excessum in primo, et iuxta qualitatem peccati in secundo, indicari debet quando mortale vel veniale, cl quando gravius cl quando minus grave est

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM IN DEFECTU LUDI CONSISTAT ALIQUOD PECCATUM

IV *Eihic.*, lccL xn.

quartum sic proceditur. Videtur quod in defectu ludi non consistat aliquod peccatum. Nullum enim peccatum in-

* poenitenti. Sed Augustinus di-

cit dc pocnitente loquens: *Cohibeat se a ludis, a spectaculis fl saeculi, qui perfectam ruit cose-* l
qui remissionis gratiam. Ergo in delectu ludi non est aliquod peccatum.

9) *injicitur.* – *inducitur* DI, *interdicitur* PsA et a.

jD j *tpcctacutic.* – *aspectabitis* ABEFL, et a *fpctacaht* DH.

• V«r» 17.

• Vm »7.

. T

• Dr *AfccMut.*

•Op vii, 0.13 I
S Th test. »
•Op t>h, e, 10
,1 .s Th krt
xvt

•yUrtio. tp-IHj
S^mtrv.C^;
XQz^;

. tnr Opp
Mdi.

•OP-nn^e -
S^led

2. Praeterea, nullum peccatum ponitur in commendatione Sanctorum. Sed in commendatione quorundam ponitur quod a ludo abstinuerunt: dicitur enim Ierem. xv *: Non sedi in concilio ludentium; et Tobiae m * dicitur: Nunquam cum ludentibus miscui me: neque cum his qui in levitate ambulat, participem me praebui. Ergo m defectu ludi non potest esse peccatum.

3. Praeterea, Andronicus * ponit austeritatem, quam inter virtutes numerat, esse habitum secundum quem aliqui neque afferunt aliis delectationes colloctionum, neque ab aliis recipiunt. Sed hoc pertinet ad detectum ludi. Ergo defectus ludi magis pertinet ad virtutem quam ad vitium.

Sed contra est quod Philosophus, in II φ et * Ethic., ponit defectum in ludo esse vitiosum.

Respondeo dicendum quod omne quod est contra rationem in rebus humanis, vitiosum est. Est autem contra rationem ut aliquis se aliis onerosum exhibeat: puta dum nihil delectabile exhibet. et etiam delectationes aliorum impedit. Unde Seneca dicit

Stc lc geras sapienter ut nullus te habeat tanquam asperum, nec contemnat quasi vilem ¶¶¶j autem qUi jn ludo deliciunt, neque ipsi dicunt aliquod ridiculum; et dicentibus molesti sunt, quia scilicet moderatos aliorum ludos non recipiunt. Et ideo tales vitiosi sunt: ut dicuntur

dltn et agrestes, ut Philosophus dicit, in IV Ethic* Sed quia ludus est utilis propter delectationem

ut quietem; delectatio autem et quies non propter se quaeruntur in humana vita, sed propter operationem, ut dicitur in X Ethic. *: defectus 4 ludi minus est vitiosus quam ludi supcrexcessus. Unde Philosophus dicit, in IX Ethic. *, quod pauci amici propter delectationem sunt habendi: quiu parum de delectatione sufficit ad vitam, quasi pro condimento ; sicut parum de sale sufficit in cibo.

Ad primum ergo dicendum quod, quia pocnitentibus luctus indicitur pro peccatis, ideo interdicitur eis ludus. Nec hoc pertinet ad vitium defectus: quia hoc ipsum est secundum rationem, quod in eis ludus diminuatur.

Ad secundum dicendum quod Ieremias ibi loquitur secundum congruentiam temporis cuius status magis luctum requirebat. Unde subdit: Solus sedebam: quoniam amaritudine replevisi me. – Quod autem dicitur Tobiae ui, pertinet ad ludum superfluum. Quod patet ex eo quod sequitur: neque cum his qui in levitate ambulat, participem me praebui.

Ad tertium dicendum quod austeritas, secundum quod est vinus, non excludit omnes delectationes. sed superfluas et inordinatas. Unde videtur pertinere ad affabilitatem, quam Philosophus amicitiam nominat *: vel ad eutrapeliam, sive iucunditatem. Et tamen nominat et definit eam sic secundum convenientiam ad temperantiam, cuius est delectationes reprimere.

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMANONA

DE MODESTIA SECUNDUM QUOD CONSISTIT IN EXTERIORI APPARATU

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Afrcdhu,

* CL. qu. a.»»,
letrad.

Deinde considerandum est de modestia secundum quod consistit in exteriori apparatu ♦ Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum circa exteriorem apparatum possit esse virtus et vitium.
Secundo: utrum mulieres mortaliter peccent in superfluo ornatu.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CIRCA EXTERIOREM ORNATUM POSSIT ESSE VIRTUS ET VITIUM

Infra, qu. rtxxrrn, art.6; Quadi. X. qu. v», art. 3; /n Matth., «p. xt; l ad Tim., »-p. li, lect. n.

SD PRIMUM SIC PROCEditUTR. Videtllf quod circa exteriorem ornatum non possit esse virtus et vitium. Exterior enim ornatus non est in nobis a natura: unde et secundum diversitatem temporum et variantur3. Unde Augustinus dicit, in III de Doct. Christ, *, quod *talares et manicatas tunicas habere apud veteres Romanos flagitium erat: nunc autem honesto loco natis non eas habere flagi-* illnu e5t sicut Philosophus dicit, in II Ethic, *. *naturalis * inest nobis aptitudo ad virtutes.* Ergo circa huiusmodi non est virtus et vilium.

2. Praeterea, si circa exteriorem cultum esset virtus et vilium, oporteret quod superfluitas in talibus esset vitiosa. et etiam defectus vitiosus. Sed superfluitas in cultu exteriori non videtur esse vitiosa: quia etiam sacerdotes et ministri altaris in sacro ministerio pretiosissimis vestibus utuntur. Similiter etiam defectus in talibus non videtur esse vitiosus: quia in laudem quorundam dicitur, Heb. xi *: *Circuierunt in melotis et in pellibus caprinis.* Non ergo videtur quod in talibus possit esse virtus et vilium.

3. Praeterea, omnis virtus aui est theologica, aut moralis, aut intellectualis. Sed circa huiusmodi non consistit virtus intellectualis, quae perficit t in aliqua cognitione veritatis. Similiter etiam nec est ibi virtus theologica, quae habet Deum pro obiecto. Nec etiam est ibi aliqua virtutum moralium quas Philosophus tangit *. Ergo videtur quod circa huiusmodi cultum non possit esse virtus et vitium.

Sed contra, honestas ad virtutem pertinet. Sed in exteriori cultu consideratur quaedam honestas: dicit enim Ambrosius, in I de Offic. *: *Decor corporis non sit affectatus, sed naturalis; simplex, neglectus magis quam expeditus; non pretiosis et albensibus adiutus vestimentis, sed com-*

munibus: ut honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat nito. Ergo in exteriori cultu potest esse virtus et vitium.

Respondeo dicendum quod in ipsis rebus exterioribus quibus homo utitur, non est aliquod vitium: sed ex parte hominis qui immoderate utitur eis. Quae quidem immoderantia potest esse dupliciter. Uno quidem modo, per comparisonem ad consuetudinem hominum cum quibus aliquis vivit. Unde dicit Augustinus, in III Confess. *: *Quae contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt: ut pactum inter se civitatis et gentis consuetudine vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim est omnis pars universo suo non congruens.*

Alio modo potest esse immoderatio c in usu talium rerum ex inordinato affectu utentis, ex quo quandoque contingit quod homo nimis libidinese talibus utatur, sive secundum consuetudinem eorum cum quibus vivit, sive etiam praeter eorum consuetudinem. Unde Auguslinus dicit, in III de Doct. Christ. *: *In usu rerum abesse oportet libidinem: quae non solum ipsa eorum inter quos vivit consuetudine nequiter abutitur; sed etiam saepe, fines eius egressa, foeditatem suam, quae inter claustra morum solemnium latitabat, flagitiosissima eruptione manifestat.*

Contingit autem ista inordinatio affectus tripliciter. quantum ad superabundantiam. Uno modo, per hoc quod aliquis ex superfluo cultu vestium hominum gloriā quaerit: prout scilicet vestes et alia huiusmodi pertinent ad quendam ornatum. Unde Gregorius dicit, in quadam humilia *: *Sunt nonnulli qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum. Quod videlicet si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret quod dives qui torquebatur apud inferos, bysso et purpura indutus fuisset. Nemo*

*) variantur. – variatur P.
β) naturalī?, – naturaliter Pd.
T) perficit.- perficitur Px
δ) adiulus. – abintui Pa.

«) pro morum. – proximorum AUEpCK; pro nulla, uulUm I'j , omni» oni. ABCFUK.
C) immoderatio – immoderantia Pa.
i)) hominum. – homo BI.FLPaE, om, D.

*quippe vestimenta pretiosa*⁹, scilicet excedentia proprium statum, *nisi ad inanem gloriam quaerit*. – Alio modo, secundum quod homo per superfluum cultum vestium quaerit delicias: secundum quod vestis ordinatur ad corporis fomentum. – Tertio modo, secundum quod nimiam sollicitudinem apponit ad exteriorem vestium cultum, etiam si non sit aliqua inordinatio ex parte finis.

Et secundum hoc. Andronicus* ponit tres virtutes circa exteriorem cultum. Scilicet, *humilitatem*, quae excludit intentionem gloriae. Unde dicit quod *humilitas es/ habitus non superabundant in sumptibus et praeparationibus*. – Et *per se sufficientiam*, quae excludit intentionem deliciarum. Unde dicit quod *per se sufficientia est habitus contentus quibus oportet, et delcrminativa eorum quae ad vivere conveni*/¹ (secundum illud Apostoli. ¹ *ad Tim.* uh. *; *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus*). – Et *simplicitatem*, quae excludit superfluam sollicitudinem talium. Unde dicit quod *simplicitas est habitus contentus his quae contingunt*.

Ex parte autem defectus similiter potest esse duplex inordinatio secundum affectum. Uno quidem modo, ex * neghgentia hominis qui non adhibet studium vel laborem ad hoc quod exteriori cultu utatur secundum quod oportet. Unde Philosophus dicit. in VII *Ethic.* quod ad molliem pertinet quod *aliquis trahat vestimentum per terram, ut non labore*t elevando ipsum. – Aho modo, ex eo quod ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinant \ Unde dicit Augustinus, in libro *de Serm. Dom. in Monte* *, *non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus et*^p *luctuosis esse posse iactantiam: et eo periculosiorem quo sub nomine servitutis Dei decipit*. Et Philosophus dicit, in IV *Ethic.* *, quod *superabundantia et inordinatus defectus ad iactantiam pertinet*.

Ad primum lrgo dicendum quod, quamvis ipse cultus exterior non sit a natura, tamen ad naturalem rationem pertinet ut exteriorem cultum moderetur. Et secundum hoc, *innati* * *sumus hanc virtutem suscipere*, quae exteriorem cultum moderatur.

Ad secundum dicendum quod illi qui m dignitatibus constituuntur, vel etiam ministri altaris, pretiosioribus vestibus quam ceteri induuntur, non propter sui gloriam, sed ad significandam excellentiam sui ministerii vel cultus divini. Et ideo in eis non est vitiosum. Unde Augustinus dicit, in III *de Doct. Christ.* *: *Quisquis sic utitur exterioribus rebus ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est*: dum scilicet propter delicias vel ostentationem talibus utitur.

Similiter etiam ex parte defectus contingit esse peccatum: non tamen semper qui vilioribus quam ceteri vestibus utitur, peccat. Si enim hoc faciat propter iactantiam vel superbiam, ut se ceteris praeierat, vitium superstitionis est. Si autem hoc faciat propter macerationem carnis vel humiliationem spiritus, ad virtutem temperantiae pertinet. Unde Augustinus dicit, in III *de I)ocl. Christ.* *: *Quisquis restrictius rebus utitur quam se habeant mores eorum cum quibus vivit, aut temperans* ¹ *aut superstitiosus est*. – Praecipue autem competit vilibus vestimentis uti his qui alios verbo ct exemplo ad poenitentiam hortantur: sicut fuerunt ° Prophetae, dc quibus Apostolus ibi loquitur. Unde quaedam glossa * dicit, Matth. tn **: *Qui poenitentiam praedicat, habitum poenitentiae praetendit*.

Ad tertium dicendum quod huiusmodi exterior cultus indicium quoddam est conditionis humanae. Et ideo excessus ct defectus et medium in talibus possunt reduci ad virtutem *veritatis*, quam Philosophus * ponit circa facta et dicta quibus aliquid de statu hominis significatur.

i) *prcliotJ.* – *praecipua* l'ABDEi IKLpC c: a.
t) *convenit.* – *conveniunt* Pa.
«) «*?*.- *at* ABFHIKL.
λ) *ordinant.* – *ordinat* l'FL>C et a.

[X] *et* – Om. H
v) *innati.* – *nati* PHa.
U' *tempram.* – *tonperatua* PsC crt
o) *fuerunt.* – *fecerunt* Pa, om. E

Commentaria Cardinalis Caietani

Tn articulo primo quaestionis centcsimacscxugcsimacno-
Ime, nota distinctionem litterae. et illius membra. Distinctio siquidem est: – Immoderantia usus exterioris cultus contingit dupliciter: scilicet vel cx parte ipsius cultus dissoni α consuetudine loci; vel cx parte inordinati affectus, sive ipse cultus consuetus sit, sive non (ct tunc concurrunt ambae inordinationes simul).

Inordinatio autem cx parte offectus, secundum excessum quidem, contingit vel ex parte finis: ct tunc aut inanis gloriae, aut deliciarum. Vel cx parte agentis, scilicet nimiae sollicitudinis. Et in hoc membro clauditur inordinatio nimiae atfectionis. quae est causa nimiae sollicitudinis ut in pluribus (sunt enim quidam nimis affecti ad ornatum, ct limen non solliciti). – Secundum defectum autem, dicta inordinatio similiter contingit vel cx parte tinis, scilicet inanis gloriae: vel ex parte agentis, scilicet ncgligentiac.

Haec est distinctio litterae. In qua vides omne peccatum in exteriori cultu consistere vel in hoc quod contra consuetudinem fit (ct hoc magis habet locum in excessu quam in defectu); vel in hoc quod cx ipso utentis appetitu vitium apponitur sollicitudinis vel négligemiae, inanis glo-

riae, vel deliciarum; praeter extrinseca vitia, puta luxuriam, ct quaccumque hoc ornatu comparanda creduntur aut fovenda.

II. In responsione ad secundum eiusdem articuli, notu primo, quod personae excellentes utentes cultiori ornatu, ad significandam suam excellentiam, quasi testimonium illi reddentes, hoc faciunt, ct ut inducentes alios ad eandem honorandum. Vestes siquidem pretiosae (sicut ct opes, ut in IV *Fdhic.* * dicitur) prosunt ad personae honorem coram aliis.

Nota secundo, quod uti vilioribus in littera ct ab Augustino attribuitur superstitioni, quando huiusmodi vilitas cultui divino quonii caeremonia adhibetur: ti proprie superstitio sumatur Alioquin, extensum superstitionis nomen hoc m loco videtur.

III. In responsione ad tertium eiusdem articuli, clare videre potes, vir speculative, quam bene superius · ud virtutem veritatis reducta sit moderatio exteriori» motu», eo quod signum est interioris, quae est vel esse debet, depositionis animi. Eadem quippe ratione in hac littera modestia ornatus ud veritatis virtutem reducit.

<1ñl-ω

‘

?

• Ori

• *tok*, lib. IV.

• Qi. OAMII, «I. I, «A J-

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ORNATUS MULIERUM SI I' SINE PECCATO MORTALI

In haiam, cep. tn.

n SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod ornatus mulierum non sit sine peccato mortali. Omne enim quod est contra divinae legis, est peccatum mortale. Sed ornatus mulierum est contra praeceptum divinae legis: dicitur enim I Pet. in **¶**: *Quarum, scilicet mulierum, sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus*. Ubi dicit Glossa * Cypriani: *Serico et purpura indutae Christum sincere induere non possunt: auro et margaritis adornatae et monilibus, ornamenta mentis et corporis perdiderunt*. Sed hoc non fit nisi per peccatum mortale. Ergo ornatus mulierum non potest esse sine peccato mortali.

2. Praeterea, Cyprianus dicit, in libro *de Habitu Virgin.*: *Non virgines tantum aut viduas, sed et nuptas puto et 3 omnes omnino feminas admonendas, quod opus Dei et facturam eius et plasma adulterare nullo modo debeant, adhibito flavo colore vel nigro pulvere vel rubore, aut quolibet lineamenta nativa corrumpente medicamine*. Et postea subdit: *Manus Deo inferunt, quando illud quod ille formavit, reformare contendunt. Impugnatio ista est divini operis, praevaricatio est? veritatis. Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit: de inimico luo compta, cum illo pariter arsura*. Sed hoc non debetur nisi peccato mortali. Ergo ornatus mulieris non est sine peccato mortali.

3. Praeterea, sicut non congruit mulieri quod veste virili utatur, ita etiam ei non competit quod inordinato ornatu utatur. Sed primum est peccatum: dicitur enim *Deut.* xxn *: *Aon induatur mulier veste virili, nec vir veste muliebri*. Ergo videtur quod etiam superfluous ornatus mulierum sit peccatum mortale.

Sed contra est quia secundum hoc videretur quod artifices huiusmodi ornamenta praeparantes mortaliter peccarent.

Respondeo dicendum quod circa ornatum y mulierum sunt eadem attendenda quae supra * communiter dicta sunt circa exteriorem cultum: et insuper quiddam aliud speciale, quod scilicet muliebris cultus viros ad lasciviam provocat, secundum illud *Prov.* vu *: *Ecce, mulier occurrit illi ornatu meretricio praeparata ad decipiendas animas*. Potest tamen mulier licite operam dare ad hoc quod viro suo placeat: ne per eius contemptum in adulterium labatur. Unde dicitur I *ad*

Cor. vu*, quod *mulier quae nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat viro*. Et ideo si mulier coniugata ad hoc se ornet ut viro suo placeat, potest hoc facere absque peccato. Illae autem mulieres quae viros non habent, ncc volunt habere, et sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere viro- rum aspectibus ad concupiscendum: quia hoc est dare eis incentivum peccandi. Et si quidem hac intentione se ornent ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex vanitate propter quandam iactantiam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio, quantum ad hoc. est de viris. Unde Augustinus dicit, in Epistola *ad Dissidium* *: *Nolo ut de ornamentis auri vel vestis praeproperam * habeas in prohibendo sententiam: nisi m eos qui neque coniugali sunt, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo. Illi autem cogitant quae sunt mundi, quomodo placeant vel viri uxoribus, vel mulieres maritis: nisi quod capillos nudare feminas, quas etiam caput velare Aposto- lus iubet, nec maritatas decet*. In quo tamen* possent aliquae a peccato excusari, quando hoc non fieret cx aliqua vanitate c, sed propter contrariam consuetudinem: quamvis talis consuetudo non sit laudabilis.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Glossa * ibidem dicit, *mulieres eorum qui in tribulatione erant, contemnebant viros, el ut aliis placerent, se pulchre ornabant: quod Jieri Apostolus prohibet*. In quo etiam casu loquitur Cyprianus: non autem prohibet mulieribus coniugatis r ornari ut pia- ceant viris, ne detur cis occasio peccandi cum aliis. Unde I *ad Tim.* * dicit Apostolus: *Mulieres in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate ornantes se: non tn tortis crinibus, aut auro aut margaritis aut veste pretiosa: per quod datur intelligi quod sobrius et moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluous et invere- cundus et impudicus*.

Ad secundum dicendum quod mulierum fucatio, de qua Cyprianus loquitur, est quaedam species fictionis, quae non potest esse sine peccato. Unde Augustinus dicit, in Epistola *ad Dissidium* *: *I u- cari Jigmentis % quo rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia est. qua non dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi, quibus solis permittendae sunt feminae ornari, secundum ve- niam, non secundum imperium*. Non tamen sem-

a) *puto ct.* – *puta etiam* codket ct *a. puto etiam* P.
?) *at.* – *etiam* I. *ct* celeri ct Pa; pro *tibi, tui* PHKLe; pro *com- pta. tempta* AIJDEFIIIKjiC, *temptato* L.
y) *ornatum.* – *ornamenta* Pa.
3) *pracproperam.* – *praeparatu* BK, *propriam* Pl.iC ct *a;perperam, praeparam* vel *properam* ceteri.

I) Atmrn. — *casu* addunt Pa.
Zj *vanitate.* – *necessitate* ABFpCK. — Pro *coafrrurui*Ni. /Mfrwr B.
n) *mulieribus coniugatis.* – *mulieres caniu^atas* P.
6; *Jffimentis.* – *pigmentis* aliquae editione»; pro *nolle, velle* PARC EFHKLa; pro *solis, solum cd. a, solis scilicet maritis* P; pott wmmvi addunt *cl* ABK.

pei
lun
ten
|
chi
tur
ae\$
lici
qui
his
i
cul
sor
ide
vir
est
tur
ute
tan
alk
hos
vel
.
ad
not
s|

1 ;
natu
ad l
ornu
hac
Et c
muli
Usci'
actiu
quod
laser
form
r*
4. consi
ratio
figun
sicut
virori
bet %
damn
no\ os
deven
vitatc:
mortu
Te
an >ci
nisi it
proptc
catum
opposi
Qu
pretios
quin a
in sc f
El mt
clive. -
77m. 11
»p. td L

per talis fucatio est cum peccato mortali: sed solum quando fn propter lasciviam, vel in Dei contemptum, in quibus casibus loquitur Cyprianus.

Sciendum tamen quod aliud est lingere pulchritudinem non habitam: et aliud est occultare turpitudinem ex aliqua causa proveniente, puta aegritudine vel aliquo huiusmodi. Hoc enim est licitum: quia secundum Apostolum. I *ad Cor.*l *, *quae putamus ignobilia esse membra corporis, his honorem abundantiore*m circundamus.

•Anprwci Ad tertium dicendum quod, sicut dictum esi *, cultus exterior debet competere conditioni personae secundum communem consuetudinem. Et ideo de se vitiosum est quod mulier utatur veste virili aut e converso: et praecipue quia hoc potest esse causa lasciviae. Et specialiter prohibetur in lege, quia gentiles tali mutatione habitus utebantur ad idololatriae superstitionem. – Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem: vel causa occultandi * ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid aliud huiusmodi.

Ad quartum* dicendum quod, si qua ars est ad faciendum aliqua opera quibus homines uti non possunt absque peccato, per consequens ar-

tifices talia faciendo peccarent, utpote praebentes directe aliis occasionem peccandi: puta si quis fabricaret idola, vel aliqua ad cultum idololatriae pertinentia. Si qua vero ars sit cuius operibus homines possunt bene et male uti, sicut gladii, sagittae et alia huiusmodi, usus talium artium non est peccatum: et eae solae artes sunt dicendae. Unde Chrysostomus dicit, *super Matth.* *: *Eas solas oportet artes vocare quae necessariorum, et eorum quae continent vitam nostram, sunt Iributivae et constructivae.* – Si tamen operibus aliquius artis ut pluries aliqui male uterentur, quamvis de se non sint illicitae, sunt tamen per officium principis a civitate extirpandae, secundum documenta Platonis ♦

Quia ergo mulieres licite sc possunt ornare, vel ul conservent decentiam sui status, vel etiam aliquid superaddere ut placeant viris; consequens est quod artifices talium ornamentorum non peccant in usu talis artis: nisi forte inveniend*o* aliqua superflua et curiosa. Unde Chrysostomus dicit, *super Matth.* *, quod *etiam ab arte calceorum et u**. at *textorum multa abscidere oportet. Etenim ad luxuriam deduxerunt, necessitatem eius corrumpentes. artem male arti commiscentes.*

xux

III

t) *ad Cor*- A77 addunt PIG.

x) *occultandi*, – *ie occultandi* Pa.

Commentai'ia Cardinalia Caietani

•Ct no. n. Is articulo secundo eiusdem quaestionis cencsimacscxagcsimacnonnc. dubie multa occurrunt circa mulierum ornatum. *Primum* . circa ipsum quatenus est provocativus ad lasciviam. Et iuxta huc in quaestionem vertitur, an ornatus provocativus ad lasciviam ex sola intentione in hac specie reponatur: an etiam ex ipsa qualitate operis. Et est ratio dubii quin in littera ex sola intentione ornatus muliebris ponitur peccatum mortale ob provocationem ad lasciviam. Constat autem quod provocare ad lasciviam est actus ex suo genere mortalis. – In oppositum autem est quod ornatus aliquis secundum se dicitur provocativus ad lasciviam: ut cum ostendunt lotum pectus mulieres, et viri formam pudendorum.

* α aua w. 'U fr»p *Secundum dubium* * est circa ornatum ut excedit limites consuetudinis -: quantum ex huc parte illicitus sit. Et est ratio dubii quia videtur adinventio novarum formarum seu figurarum in vestibus et huiusmodi mortale peccatum: sicut violare consuetudinem universalem distincti habitus virorum a mulieribus. *Consuetudo* quippe *legis vim habet* -, et in foro conscientiae ligat. Defert quoque secum damna multa huiusmodi novitas: dum coguntur alii ad novos sumptus, adeo ut boni nobiles in paupertatem inde deveniant. – In oppositum autem est quia huiusmodi novitates ad vanitatem vitae spectant. Vana autem non sunt mortalia, sed venialia, ex suo genere.

'U tsa r. *Tertium dubium* - est circa ornatum ut est fucalorius *: an scilicet certa ratione constet, vel solum opinative, quod, nisi superaddatur aliqua circumstantia peccati mortalis, puta propter luxuriam aut contemptum Dei, etc., non est peccatum mortale. Et est ratio dubii quia quibusdam videtur oppositum: et in littera ratio nulla videtur haberi.

•CL xua. n. *Quartum dubium* * est circa ornatum mulierum ut est pretiosus: an debeat intelligi vitiose pretiosus absolute, puta quia aureus et gemmatus; vel respective, puta quod, licet in se sit pretiosus, tali tamen mulieri non est pretiosus. Et ratio dubii est quia communiter intelligitur respective. – A Principibus tamen Apostolorum, I Pct. ni et I *ad Tim.* n, expresse inhibetur ornatus mulierum aureus -. Si

enim non absolute pensaretur, non universaliter mulieribus inhiberetur.

Quintum dubium * est circa ornatum vanum: an imputentur mala inde sequentia ornanti sc. Et est ratio dubii quia hinc apparet quod ipsi imputentur: quia de opere rei illicitae. – Inde apparet quod non ei imputentur: quin sequeretur hoc absurdum, quod mulier ob veniale peccatum ex suo genere, peccaret mortaliter, sine alio sua culpa. Patet sequela: quia si inde ab aliis concupiscitur, ipsa sine alia est culpa; et tamen illi peccata illorum imputarentur. nunc sunt mortalia.

Sextum dubium ♦ est circa ornatum clericorum ac religiosorum: non peccent mortaliter mutantes aut violantes habitum suum. Et ratio potissima dubii est quia unis habet oppositum eorum quae legibus sancita sunt *: videmus dncos cum coma, cum sericis indumentis, et in ornamentis mularum excedentes dominos temporales.

II. Ad horum evidentiam, sciendum est quod exterior apparatus ad tria secundum rectam rationem ordinatur. Primo, ad fomentum corporis. Et hoc est necessitatis. el propterea *Deus fecit primis parentibus tunicas* *.

Secundo, ad honestatem. Et hoc est etiam necessitatis ex parte animae, sicut primum ex parte corporis: turpe enim est rationali animali pudenda manifesta deferre, ut naturalis erubescencia testatur. Et propterea primi parentes *fecerunt sibi perizomata* -, prius providentes animae quam corpori.

Tertio, ad ornatum vel honoris, videlicet pulchritudinis. Et ornatus quidem honoris, licet omnino communis non sit, quoniam mortui mundo ab huius ornatus cura sunt exempti; potest tamen ratione ministerii omnibus communis esse. Est autem omnis apparatus qui fit ut decenter et iuxta statum procedat homo, ornatus honoris. Hoc autem recta ratio dictat, vel quilibet, prout cum deest, honorabiliter procedat in hac vita, in qua exteriora sunt quaedam interiorum testimonia. – Ornatus autem pulchritudinis fere proprius videtur mulierum: quoniam oportet eas amari ut pulchras, ad habendos vel conservandos maritos bene dispositos.

• Ci. iua m.

• (X xua. nu.

, ClrrKnt
C't lo d
Se
el Hancit. Cir-
ris.

• C«., C4p III,
s».

• Ibid. tsn 7.

•a «n, «
f'f. «L

In tantum autem quaelibet harum causarum apparatus exteriorum honestat, ut ncc veniale peccatum sit mulierem, ornatam secundum decentiam sui status, amplius ornari ut pulchra sit viro suo. Ita quod, sicut ornatus honoris licite apponit supra vestem necessitatis, ita ornatus pulchritudinis licite apponit, quando opus est, supra ornatum honoris. Et propterea in responsione ad quartum in littera dicitur quod mulieres, ultra decentiam sui status, *possunt aliquid superaddere ut placeant viris suis*.

Convenit ergo maxime mulieribus ornatus pulchritudinis, ut umentur, etc. Et quoniam *ars mutatur naturam* -; et mulier pulchra suapte natura est provocativa ad sui concupiscentiam: hinc fit ut ornatus muliebris secundum se sit provocativus ad concupiscentiam seu lasciviam; pro quanto scilicet facit ad mulieris pulchritudinem apparentem. Verum quia natura superat artem, et multo magis mulieris pulchritudo naturalis quam artificialis provocativa est ad concupiscentiam mulieris; ideo, sicut inculpabilis est omnis naturalis pulchritudo mulieris, ita inculpabilis secundum se est omnis pulchritudo artificialis; ita quod neutri secundum se imputandum est ad culpam quod provocativa est ad concupiscentium mulieris. Et propterea in littera utrumque explicatur: et quod ornatus muliebris est provocativus virorum ad lasciviam; et quod esse provocativum non imputatur ornatui ad culpam, nisi ex alia culpa, puta ex intentione provocandi.

111. Ad *primum* igitur dubium * dicitur quod esse vocativum ad concupiscentiam quandoque est nomen vitii: quandoque est nomen conditionis naturalis. Mulier namque pulchra est naturaliter provocativa ud concupiscentiam sui: et impudica est vitiose provocativa ad concupiscentiam. Et quia ornatus muliebris secundum se non est provocativus ud lasciviam nisi sicut pulchritudo, ideo non est in specie vitii provocativi ad concupiscentium secundum se, sicut ncc pulchritudo naturalis: sed ex intentione utentis ornatu seu pulchritudine ad provocandum. Et propterea nullus ornatus muliebris ex hac ratione, quia provocativus est ad lasciviam, est secundum se peccatum morale.

Ad obicctionem autem de ornatu manifestantium pectus, dicitur dupliciter. Primo, quod aliud est loqui de ornatu muliebri: aliud est loqui de nuditate muliebri. Ad quam spectat monstrare non solum totum pectus, sed reliqua. Nuditas siquidem ipsa pudendorum secundum se turpis est. et corruptiva pudicorum animorum. Et si verum est quod de Homanis scribit Seneca scilicet *Matronae/Romanae nil sui plus adulteris in cubiculo ostendunt quam foris monstrent*; talis habitus, ita scilicet subtilis seu diaphannus ut mulier totum conspiceretur, mortale peccatum induceret. Esset enim ibi vitiosa provocatio ad lasciviam ex ipsa specie actionis, qua mulier culta sc quasi nudam ingerit communibus oculis. Unde de bento Barnaba legitur * quod maledixit nudis viris ac mulieribus.

Secundo dicitur, quia pectus a mulieribus decoris gratia nudum alicubi defertur, ne per hoc ad ornatum reducitur pulchritudinis, quod etiam ornatus talem habens conditionem, scilicet nudati pectoris iuxta patriae morem, non est secundum se mortalis. Et ratio diversitatis est, quia pectus non est inter pudenda (unde primi parentes genitalia unum cooperuisse dicuntur -): ac per hoc. non habet ex ipsa sui specie provocare ad lasciviam, sed tantummodo ut confert ad maiorem pulchritudinem; et ideo eiusdem rationis est cum pulchritudine, quoad esse provocativum. Et licet turpis videatur huiusmodi consuetudo insuetis, si tamen consideremus quod consuetudo tactu», qui plus urget quam visus, non vituperatur ubi consueta sunt oscula inter mulieres et viros, non videtur vituperabilis consuetudo mulierum pectus nudum deferentium. Forte enim vix sic et viris amantur, et eos divertunt a maioribus criminibus. Ubi tamen consuetudo non est, inhibendum esset, et cito extirpunda ne cresceret: quoniam conditio ista quae est esse provocativum ad lasciviam, regulanda sic est ne animi iuvenum mollescant.

De virorum autem habitu quo caligis utuntur sic figuratis ut virilibus membris accommodam eorum quasi formam prae se ferant, consuetudo ipsa testatur non esse mor-

tiferum, et aliquibus forte nec veniale. De his enim quae non sunt secundum se prava, non facile ferenda est sententia illiciti. Quod enim uni videtur turpe aut impudicum, alteri aut alibi non videtur turpe aut impudicum.

IV. Ad *secundum dubium* *, de excessu consuetudinis, dicitur quod consuetudo est duplex. Quaedam inducens debitum legale: ut sunt illuc super quarum observatione fiunt exactiones vel punitiones; ut si consuetum est dari episcopo consecranti ecclesiam vel puellam, vel praetori accipienti officium, certum quid. Talia enim consuetudo habet vim legis. Et propterea exiguntur ut legaliter debita quae ex huiusmodi consuetudine debentur. – Alia est consuetudo inducens debitum morale tantum: ut si alicubi consuetum sit quod transeuntibus extraneis dominis eatur obviam, aut quod assurgatur coram senioribus, et huiusmodi. Sunt enim haec debita moralia, non legalia: quoniam ad haec non coguntur homines lege, sed moris honestate.

Si igitur excessus ornatus violet consuetudinem legalem, perinde peccatur ac si legem violasset. Et tunc peccatum iudicandum esset iuxta qualitatem legis, puta si esset per modum simplicis statuti, aut cum poena apposita, sed non gravi: quoniam non esset mortalis transgressio sine contemptu. Si autem esset praeceptorio, nunc cum poena excommunicationis, aut gravi valde poena explicante intentionem legis esse. id praecipiendum, transgressio secundum se esset mortalis, ratione praecepti.

Si vero excedatur in ornatu, non lex nec consuetudo legalis, sed moralis tantum, veniale peccatum est ex suo genere: quia huiusmodi moris violatio nihil continet contra iustitiam, ne per hoc, non est contra proximi dilectionem. Et quoniam consuetudines circa vestes et ornatum lege municipali non firmatae, ubique terrarum videntur morales, non legales, ut testatur continua mutatio impunis: ideo excessus consuetudinis in ornatu non est secundum se mortale peccatum.

Ad objectionem nutem in oppositum, quod huiusmodi excessus, cum novitate praesertim, est contra dilectionem proximi quia coguntur alii exemplo ud huiusmodi sumptu»: respondetur quod, cum quilibet sequens malum exemplum novitatis seu excessus, voluntarie inierat sibi ipsi hoc damnum novi sumptus; et hoc sit praeter intentionem primi ornantis se novo excessu, ut sic; nulla iniustitia committitur contra proximum, nullus actus contra caritatem proximi iure, per se loquendo. Graviter tamen peccant primi utentes novitatibus occasionoliter damnosis proximo, praeferentes suae vanitatis allectum proximorum necessitati. Quia tamen excusare se possunt, dicendo: *Non imitetur nos qui non potest, qui non vult: faciat unusquisque sumptus iuxta suas facultates, et non sit stultus*; ideo nec contra caritatem, nec contra iustitiam actus iste est; valde tamen reprehensibilis, propter multas deformitates et graves quae habet, dum et consuetudo violatur, et occasio damni datur, et inanis gloria ac stultitia non sine scandalo committitur.

De mutatione autem habitus virilis vel feminei, ex littera 9 satis habetur ab intelligentibus quod, dum in multis casibus est licita, si ex levitate fiat, non excedit limites venialium: »i enim secundum se esset mortale, nullo casu licitum esset. Nunc obstat divinae legis prohibitio*: quia iudiciale vel caeremoniale praeceptum est, et evanuit per Christi gratiam.

V. Ad *tertium dubium* 9 dicitur quod certa ratione constat fucatoriui ornatum ex solo mortali contemptu vel tunc superaddito fieri mortale peccatum, ut in littera dicitur. Est nutem ratio non incita in littera: scilicet, quia *fucatio species est fictionis*. Constat namque quod fictio, nisi sit perniciosa, non est peccatum mortale: sicut de mendacio dicimus quod solum perniciosum est mortale *. Mulierum autem fucatio officiosa est, ad pulchritudinem serviens, non perniciosa secundum se: sicut ncc suprema pulchritudo naturalis. Quando enim unus collectus potest ab arte et natura fieri, eiusdem rationis est si a natura, et si ab arte fiat: ut patet de sanitate. Et propterea. si pulchritudo naturalis non est secundum se perniciosa, consc-

*Annot. g. lit. an Th.

• Nom. i.

• Dt Btq/k. hb. VII. cap. ix.

*Acta »ub nom Ieunm» Marci

• Gfi op. m.

• P. sin, rem
• Nkβ». t.

• Rc&p «d t.

• Hrtv. Roo
Ofr; s A<>th
4>c 5 Feb.

• Qn cmn,
4-

• Rstp. kJ B.

• NooII

• O-4» C», «λ

quens est quod nec pulchritudo artificialis secundum se sit perniciosa. – Et si dicas quod ars in fuco non facit, »ed mentitur pulchritudinem mulieris: – respondetur quod verum est, sed quantum ud propositum spectat, perinde <t ac si faceret pulchritudinem : quoniam ratio mendacii apposita non addit deformitatem mortalem, ex hoc ipso quod mentitur pulchritudinem non perniciosam.

Et scito quod uti capillis alienis ad opportunum ornatum, non ad mentiendos proprios, non minus videtur lidentum quam uti lana ex ovibus et lino ex terni. Et quin ornatus iste facit mulierem in veritate pulchram coram hominibus, supplendo naturae defectum in illius ornatu: ideo actus iste non videtur ad fucationem proprie spectare.

Ad objectionem in oppositum, quod aliqui aliter opinantur: dicitur quod *trepidaverunt timore ubi non erat timor*9.

VL Ad *quantum dubium* * dicitur quod procul dubio pretiosus vitiose ornatus respective indicandus est. Apostolorum autem verba vel exhortatorie, vel in casu, ut in littera - dicitur, accipienda videntur. Videtur autem mihi quod respiciebant Apostoli ad tempus illud in quo Christiinitatem proluentes abicctioribus communiter utebantur: iuxta verbum Agathac*: *Ancilla Christi sum: et ideo me ostendo servilem personam*.

Et licet superfluitas ornatus in pretiosis respectu personae sit vitiosa, si desit tamen contemptus, et malus mortaliter tinis, et lex; hoc est, loquendo de ipsa superfluitate secundum se: non est peccatum mortale, etiam si notabilis sit excessus; quamvis ignoranter quidam aliter crediderint, minus penetrantes naturum peccati mortalis. Nam ad peccatum mortale exigitur quod sit contra caritatem. et non sufficit quod sit contra aliquam virtutem. Maximus namque excessus contra liberalitatem non est peccatum mortale, nisi ad aliquid contai caritatem deducat, puta quod in pecunia ponatur finis ultimus, aut negemur proximo suo, et huiusmodi : ut patet ex supra dictis. Notabilis quoque excessus in mentiendo non est peccatum mortale, nisi ad perniciem quae contra Deum aut proximum csl(ducat. Et iam dictum est ab Auctore ♦ quod fucatio quantacumque non est peccatum mortale, nisi per contemptum vel lasciviam; et non est dictum de fucatione parva, sed absolute. Constat autem quod inter ornatus mulierum, fucatio pessimum videtur tenere locum. Et si ipsa absolute, ac per hoc, quantacumque sit, non est secundum se peccatum mortale, sed solum propter lasciviam vel contemptum; consequens esi ut male intellexerint dicentes quod secundum doctores communiter superfluus notabiliter ornatus est peccatum mortale. Oppositum siquidem hinc habes. – Et ratione probatur. Quiu non est actus iste contra Deum, ut patet. Ncc contra proximum: cum non sit ad damnum alterius, sed ad propriam vanitatem. Ncc contra scipsum: quoniam in nullo laedit seipsum, ut patet discurrendo per bona naturae et fortunae; nisi forte in fama, quia haberetur ut stultus si privatus civis auro et gemmis se ornaret. Relinquitur ergo quod superfluus ornatus non est secundum se peccatum mortale.

VII, Ad *quntum dubium* -, de imputatione ad culpam, dicitur quod, cum unumquodque secundum proprium causam iudicandum sit et non secundum occasionem; propria autem causa concupiscentiae sit voluntas concupiscentis viri; mulier autem ornans se vane, ncc per se ncc per accidens volens se concupisci, non causa, sed occasio tantum sit ruinae alterius : non est mulieri imputandus casus viri concupiscentis. Et quamvis det mulier operam rei illicitae, ex cuius tamen opere non causatur ruina alterius, sed ex mala voluntate virorum ; et propterea eventus iste remotus et non intentus non est ei imputandus. Sicut ncc pulcherrimae mulieri vane egredienti domo imputandum est peccatum concupiscentium eam, quam non concupiscerent si domi fuisset.

Et scias quod haec omnia supra dicta, ut toties expressum est, intelliguntur de ornatu secundum se. Propter iactantiam autem aut superbiam, aut alium malum finem, indicato illum iuxta peccatum quod ex illo malo fine con-

mittitur. Nam si iactantia illa est venialis, ornatus erit venialis: et si mortalis, erit mortalis. Et propterea in littera - dicitur quod *propter iactantiam ornatus non semper est mortale peccatum*. Et simile est de superbia et aliis finibus mulis.

VIII. Ati *sextum dubium* -, de clericorum abusu, dicendum occurrit illud verbum Abrohae ad divitem -: *Si 1-fny-sen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, crederent*. Si legem pro nihilo habent, privatae scripturae quem apud eos locum invenient? Ipsi ergo viderint.

IX. In responsione ad quartum eiusdem articuli, circi discretionem artium licitarum ab illicitis, dubia plura occurrunt particularia. *Primum* 9 est. an licitum sit aedificare seu reparare synagogas Iudaeorum et muschcus Mauro-rum. Et est ratio dubii quiu synagogas reparare a iure concessum est *. Et nulla idololatria committitur, tam in synagoga quam in muscheta.

Secundum - est. an exercere artem gladiatorum et sagittarum (activam tempore belli iniusti, sit illicitum. Et est ratio dubii quin tunc non venduntur nisi ad illicitum opus. Et invenitur in iure sub excommunicationis poena prohibitum, Extra, *De Sagittariis*, cap. unico.

Tertium dubium * est, an artifices chartarum et alearum peccent Et est ratio dubii quia communiter homines videntur uti istis ad malum.

Quantum dubium * est, an artifices curiosa et vana admiscentes peccent Et ratio dubii videtur quia in littera hoc ponitur sub dubio, dum dicitur: *nisi forte inveniend*o.

X. Ad *primum dubium* dicitur quod, cum tam synagoga quam muscheta doivius sit per se deputata ad superstitiosum cultum, licet unius Dei, quoniam uterque ritus, scilicet Iudaicus et Mahumctanus, superstitiosus est: consequens est ut cooperons ad aedificationem, etiam reparatorium, de operum rei cuius usus est omnino illicitus atque mortale peccatum. Et propterea ita peccant mortaliter tales artifices sicut artifices idolorum et aliarum ad cultum idololatriae pertinentium* Ncc obstat iuris concessio; quoniam permissive est. Permittuntur autem, non bona, sed mala,

XI. Ad *secundum* * dicitur cum duplici distinctione: altera, de notitia iniusti belli; altera, de artificibus. Nam si bellum iniustum est cognitum quod est iniustum; seu de se notoriam iniusutiam habetis, utpote errorem continens intolerabilem, ut si princeps aliquis bellum gereret ut dederet clericos et redditus ab Ecclesia: constat omnes ad hoc qualitercumque dantes vel vendentes quaccumque, peccare mortaliter et sacrilegos esse.

Si sero bellum est iniustum. et in tantum iniustitia illius latet ut communiter credatur iustum: excusantur omnes artifices, quia non est eorum discutere haec subtiliter.

At si in dubium vertitur an bellum iustum iniustumve sit, nec potest dubium deponi: excusantur artifices subditi ratione obedientiae; sicut etiam milites vocantes operi suo et relinquentes curam iustitiae his ad quos spectat iustitiam intus et extra custodire. Et licet artificibus non sit a principe explicite praeceptum ut vouldant ballistas, etc., est tamen eis implicite mandatum ex hoc ipso quod ad bellum conatum apponit. Et signum eius est quod, si artifex non venderet, offenderet principem, unquam *plus sapere volens quam oporteat* -, in iuvando ad expeditionem belli. Scriptum quoque rursus est * quod *servus sciens voluntatem domini et non faciens eam, plagis vapulabit*: constat enim voluntatem principis esse ut omnes vendant iuxta suas artes unde possit expeditio belli fieri. – Et quoniam extranei qui adepti iam incolatum erant, ut subditi sunt, excusari quoque videntur. – Ingerentes autem se de novo lucri causa. excusare nescio: immiscent quippe ipsi scipos involucris dubii casus. Debent nutem subditi praesumere quod iustum est, bonam habentes aestimationem de suo principe: quamvis, quoad certitudinem, fluctuent.

XII. Ad *tertium dubium* - dicitur quod, sicut ornatu mulieres possunt bene et male uti ; et multae male et multae hene utuntur; et quae sit maior pars, non facile patet (quamvis de usu qui sit peccatum mortale, minor

videatur par* errare): ita circa usum alearum et chartarum, non facile dixerim an maior pars peccet utendo. Et videtur quod minor pars peccet mortaliter. Et propterea, sicut ars illa non est prohibita, nec ista. Et propterea negandum vitietur quod aleis et chartis communiter homines utantur ad malum. Quamvis etiam hoc non esset imputandum artifice: ex quo vendit id quo potest bene uti, et non vendit ut male utantur, nec scit nec discutere tenetur an singuli ementes male utantur, cum constet etiam quod multi bene utuntur. Hoc enim magis videtur ad curam principis quam artificis spectare: quoniam iste circa singulos versatur, quorum conscientias nescit, et ut cum non spectat curam habere communis boni: ille autem versatur circa commune bonum vel malum, quod ex multitudine

scit. Et propterea Auctor in littera non damnavit artifices in hoc casu, sed principem. – Illud enim advertit, confessor: quod, datum quod communiter homines istis ludis uterentur ad malum, et quod artifex non esset expers culpe; quia tamen ludus huiusmodi non est secundum suam speciem mortale peccatum, ideo etiam non est secundum suam speciem peccatum mortale faciendo aleas et chartas.

XIII. Ad *quartum dubium* * dicitur quod sine dubio adinventores superfluum et curiosorum peccant venialiter. Auctor autem apposuit *ly forte*, quia posset contingere quod ex rationabili causa invenirent ea quae absolute censerentur superflua et curiosa.

Vel dicendum quod *ly forte* non est dubitantis, sed casum exprimentis: ac si dixisset, *nisi in casu*, etc.

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMA

DE PRAECEPTIS TEMPERANTIAE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de praeceptis temperantiae *.

Et primo: de praeceptis ipsius temperantiae.
Secundo: de praeceptis partium eius.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PRAECEPTA TEMPERANTIAE CONVENIENTER IN LEGE DIVINA TRADANTUR

I^o 11°, qu. c, art. u, ad 1

PRIMUM SIC PROCEditur. Videtur quod praecepta temperantiae inconvenienter in lege divina tradantur. Fortitudo enim potior virtus quam temperantia, ut suPra * dictum est. Sed nullum praeceptum fortitudinis ponitur inter praecepta decalogi, quae sunt potiora legis praecepta. Ergo inconvenienter inter praecepta decalogi ponitur prohibitio adulterii, quod contradatur temperantiae, ut ex supra * dictis patet.

2. Praeterea, temperantia non solum est circa venerea, sed etiam circa delectationem ciborum et potuum. Sed inter praecepta decalogi non prohibetur aliquod vitium pertinens ad delectationem ciborum et potuum: neque etiam pertinens ad aliquam aliam speciem luxuriae. Ergo neque etiam debet poni aliquod praeceptum prohibens adulterium, quod perlinet ad delectationem Venereorum.

3. Praeterea, principalius est in intentione legislatoris inducere ad virtutes quam vitia prohibere: ad hoc enim vitia prohibentur, ut virtutum impedimenta tollantur. Sed praecepta decalogi sunt principalia in lege divina. Ergo inter praecepta decalogi magis debuit poni praeceptum aliquod affirmativum directe inducens ad virtutem temperantiae, quam praeceptum negativum prohibens adulterium, quod ei directe opponitur.

contrarium est auctoritas Scripturae *. Respondeo dicendum quod, sicut Apostolus dicit, *ad Tim. i **, *finis praecepti caritas est*, ad quam duobus praeceptis inducimur pertinentibus dilectionem Dei et proximi *. Et ideo illa praecepta in decalogo ponuntur quae directius ordi-

nantur ad dilectionem Dei et proximi. Inter vitia autem temperantiae opposita, maxime dilectioni proximi videtur opponi adulterium, per quod aliquis usurpat sibi rem alienam, abutendo scilicet uxore proximi. El ideo inter praecepta decalogi praecipue prohibetur adulterium, non solum secundum quod opere exercetur, sed etiam secundum quod corde concupiscitur.

An primum ergo dicendum quod inter species vitiorum quae opponuntur fortitudini, nulla est quae ita directe contranetur dilectioni proximi sicut adulterium, quod est species luxuriae, quae temperantiae contradatur. - Et tamen vilium audaciae, quod opponitur fortitudini, quandoque solet esse causa homicidii, quod inter praecepta decalogi prohibetur: dicitur enim *Eccli. viti **: *Cum audace non eas in via: ne forte gravet mala sua in te.*

Ad secundum dicendum quod gula directe non opponitur dilectioni proximi, sicut adulterium: neque etiam aliqua alia species luxuriae. Non enim tanta fit iniuria patri per stuprum virginis, quae non est eius connubio deputata, quanta fit iniuria viro per adulterium, cuius corporis potestatem ipse habet, non uxor*.

Ad tertium dicendum quod praecepta decalogi, ut supra * dictum est, sunt quaedam universalia divinae legis principia: unde oportet ea esse communia. Non potuerunt autem aliqua praecepta communia affirmativa de temperantia dari: quia usus eius variatur secundum diversa tempora, sicut Augustinus dicit, in libro *de Bono Coniug. ** ** o ** *It* et secundum diversas hominum leges et consuetudines.

e) *principalia*. – *principaliora* l'a.

p) *potuerunt*. – *poterunt* ADCFK, *poterant* PDEJLx.

Commentaria Cardinalis Caietani

In quaestione centesimaseptuagesima occurrit nihil scribendum, nisi quod ex calce primi articuli habes unde mirari non debes si statutum Ecclesiae de temperantiae actu positivo, scilicet circa ieiunia, minus servatur: et quod, si secundum diversa tempora mutaretur, non fieret virtuti

temperantiae iniuria. Ideo namque Dominus noster Iesus Christus huiusmodi praecepta determinate non dedit. ut possit Ecclesia statuere et destruere prout expedit fidelibus, et diversis locis ac temporibus diversos modos indicare.

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMAPRIMA

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Postquam dictum est de singulis virtutibus et vitiis quae pertinent ad omnium hominum conditiones et status, nunc considerandum est de his quae specialiter ad aliquos homines pertinent *. Invenitur autem differentia inter homines, secundum ea quae ad habitus et actus animae rationalis pertinent, tripliciter. Uno quidem modo, secundum diversas gratias gratis datas: quia, ut dicitur I ad Cor. xii *, *divisiones gratiarum sunt*, et *alii datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae*, etc. – Aha vero differentia est secundum diversas vitas, activam scilicet et contemplativam ♦ quae accipitur secundum diversa operationum studia. Unde et ibidem * dicitur quod *divisiones operationum sunt*. Aliud enim est studium operationis in Martha, quae *sollicita erat et laborabat circafrequens ministerium*, quod pertinet ad vitam activam: aliud autem in Maria, quae, *sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius*, quod pertinet ad contemplativam, ul habetur Lue. x . – Tertio modo, secundum diversitatem officiorum ei statuum: prout dicitur Ephes, iv: *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et ductores*, Quod pertinet ad diversa ministeria, de quibus dicitur, I ad Car. xii ♦ *Divisiones ministerationum sunt*. Est autem attendendum circa gratias gratis datas, de quibus occurrit consideratio prima U quod quaedam eorum perlinent ad cognitionem; quaedam vero ad locutionem v; quaedam vero

ad operationem *. Omnia vero quae ad cognitionem perlinent, sub *prophetia* comprehendi possunt. Nam prophetica revelatio se extendit non solum ad futuros hominum eventus, sed etiam ad res divinas, et quantum ad ea quae proponuntur omnibus credenda, quae pertinent ad *fidem*, et quantum ad altiora mysteria, quae sunt perfectorum, quae perlinent ad *sapientiam*; est etiam prophetica revelatio de his quae pertinent ad spirituales substantias, a quibus vel ad bonum vel ad malum inducimur, quod pertinet ad *discretionem spirituum*; extendit etiam se ad directionem humanorum actuum, quod pertinet ad *scientiam*; ut infra patebit. Et ideo primo occurrit considerandum de prophetia; et de raptu*, qui est quidam prophetiae gradus. De prophetia autem quadruplex consideratio occurrit: quarum prima est de essentia eius; secunda, de causa ipsius*; tertia, de modo prophetae cognitionis*; quarta, de divisione prophetiae *. Circa primum quaeruntur sex. Primo: utrum prophetia pertineat ad cognitionem. Secundo: utrum sit habitus. Tertio: utrum sit solum futurorum contingentium. Quarto; utrum propheta cognoscat omnia prophelabilia. Quinto: utrum propheta discernat ea quae divinitus percipit, ab his quae proprio spiritu videt. Sexto: utrum prophetiae possit subesse falsum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PROPHETIA PERTINEAT AD COGNITIONEM

Pin. Ul, qu. vii, art. 8; 2^a 2^a Verity qu. 10, an. i; h haia, cap. i; I ad Cor., cap. «v, lea. i; Ad Heb. cap. w, lea. «u.

primum sic PROCEDIT. Videtur quod prophetia non pertineat ad cognitionem. Dicitur enim Eccli. xlvii *. quod *Elisei mortuum prophetavit*: et infra, xlix ♦ dicitur de Joseph quod *ossa ipsius visitata sunt, et post mortem prophetavit* \ Sed in corpore vel ossibus post mortem non rema-

net aliqua cognitio. Ergo prophetia non perlinet ad cognitionem. 2. Praeterea, I ad Cor. xiv * dicitur: *Qui prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem*. Sed locutio est effectus cognitionis, non autem est ipsa cognitio. Ergo videtur quod prophetia non perlinet ad cognitionem.

a) dnericu. – Om. Pa.
f) acc/pitur. – accipiuntur PG.

y) prima. – prima PG. – Pro cūrum, rorum IbC.
j) prophetavit. – prophdavrunt tIL, prophetabant P.

3. *Praeterea*, omnis cognoscitiva perfectio excludit stultitiam et insaniam. Sed haec simul possunt esse cum prophetia: dicitur enim Osce ix *: *Scitote, Israel. stultum prophetam, insanum*. Ergo prophetia non est cognoscitiva perfectio.

4. *Praeterea*, sicut revelatio pertinet ad intellectum, ita inspiratio videtur perlinere ad affectum: eo quod importat motionem quandam. Sed prophetia dicitur esse *inspiratio rei revelatio*. secundum Cassiodorum *. Ergo videtur quod prophetia non magis pertineat ad intellectum quam ad affectum.

Sed contra est quod dicitur I *Reg.* ix *: *Qui enim I Propheta dicitur hodie, vocabatur ohm Videns*. Sed visio pertinet ad cognitionem. Ergo prophetia ad cognitionem pertinet.

Respondeo dicendum quod prophetia primo et principaliter consistit in cognitione: quia videlicet cognoscunt : quaedam quae sunt procul remota ab hominum cognitione. Unde possunt dici prophetae a *phanos* \ quod est apparitio : quia scilicet cis aliqua quae sunt procul, apparent. Et propter hoc, ut Isidorus dicit, in libro *Etymol.* *, *in veteri Testamento appellabantur Videntes: quia videbant ea quae ceteri non videbant, et prospiciebant quae in mysterio abscondita erant*. Unde

et gentilitas eos appellabat *vates, a vi mentis* *.

Sed quia, ut I dicitur I *ad Cor.* xn *, *unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem*; et infra, XIV*, dicitur. *Ad aedificationem Ecclesiae quaerite ut abundetis*: inde est quod prophetia secundario consistit in locutione, prout prophetae ea quae divinitus edocti cognoscunt, ad aedificationem aliorum annuntiant, secundum illud Isaiac xxi *Quae audiui a Domino Exercituum, Deo Israel, annuntiavi vobis*. Et secundum hoc, ut Isidorus dicit, in libro *Etymol.* ♦ possunt dici prophetae *quasi praefatores, eo quod porro fantur*, idest, a remotis fantur, *et defuturis vera prae-dicunt*.

Ea autem quae supra humanam cognitionem

divinitus revelantur, non possunt confirmari ratione humana, quam excedunt: sed operatione* virtutis divinae, secundum illud Marci ult. *: *Praedicaverunt ubique, Domino coopérante et sermonem confirmante sequentibus signis*. Unde tertio ad prophetiam pertinet operatio miraculorum, quasi confirmatio quaedam propheticae annuntiationis. Unde dicitur *Dent* ult. *: *Non surrexit propheta ultra in Israel sicut Moyses, quem nossct Dominusfacie adfaciem, in omnibus signis atque portentis*.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritates illae loquuntur de prophetia quantum ad hoc tertium, quod assumitur ut prophetiae argumentum.

Ad secundum dicendum quod Apostolus ibi loquitur quantum ad propheticam enuntiationem.

Ad tertium dicendum quod illi qui dicuntur prophetae insani et stulti, non sunt veri prophetae, sed falsi: de quibus dicitur Ierem. xxin *: *Nolite audire verba prophetarum qui prophetant vobis et decipiunt vos: visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini*; et Ezech. xm*: *Haec dicit Dominus: Vae prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident*.

Ad quartum dicendum quod in prophetia requiritur quod intentio mentis elevetur ad percipienda divina: unde dicitur Ezech. 11*: *Filiimini, sta super pedes tuos, et loquar tecum*. Haec autem elevatio intentionis fit Spiritu Sancto movente: unde ibi* subditur: *Et ingressus est in me Spiritus, et statui/ me super pedes meos*. Postquam autem intentio mentis elevata est ad superna, percipit divina: unde subditur: *Et audiui loquentem ad me*. Sic igitur ad prophetiam requiritur inspiratio quantum ad mentis elevationem. secundum illud *lob xxxu**, *Inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam*: revelatio autem, quantum ad ipsam perceptionem divinorum, in quo perficitur prophetia ; per ipsam * removetur obscurilatis et ignorantiae velamen, secundum illud *lob xn* *: *Qui revelat profunda de tenebris*.

Γ cn/in. – nunc ABCEFLpK, vivit D. om. HlsK
O cognoscunt. – prophetae cognoicunt PH. – Pro quaedam quae xunt procul, ea quae tunf procul et Va.
r4) 4 phauai. – a phonot IL. a prophanos AC, a procul ct phanos H, a pro quod est procul ct phanos Va.
ô) ut. – hoc ABEFpCK ci a, haec L, om. D; ut nos G

t) icd operatione. – secundum operationem PABDFHKÎ.pC ct a sed secundum operationem EiC. sed per operationem »G.
x) I»u.. – de Va ct codice».
λ) per ipsam. – quia per ipsam H, per ipsam enim *K. cf per ipsam P1C.

Commentaria Cardinalis Caietani

Hic incipit octava pars istius Libri *, tractans dc gratiis gratis datis. Ubi advertendum est quod, ut in littera * dicitur, gratiae gratis datae ordinantur ad tria, scilicet cognitionem, locutionem ct operationem: hoc tamen pacto quod ad cognitionem spectant tres, scilicet prophetia, fides ct discretio spirituum ; ad locutionem quatuor, scilicet sermo sapientiae, sermo scientiae, interpretatio sermonum ct genera Jingunrum; ad operationem duae, scilicet gratia sanitatis ct operatio virtutum. Verum tamen est quod interpretatio sermonum ratione luminis quo interpretatio lit, cl sermo sapientiae ct scientiae ratione sapientiae ct scientiae, ad cognitionem quoque spectant. Et quoniam Auctor de quatuor horum parum aut nihil loqui intendit, scilicet fide, discretionem spirituum, gratia sanitatis ct interpretatione sermonis, ct similiter dc sapientia ct scientia pro quanto

spectant ad cognitionem, sed vult hacc cx aliis intdligi: ideo reducit in hoc principio valde summarie ad prophetiam gratias gratis datas spectantes ad cognitionem; ut non exigatur nb eo alius tractatus dc cis, sed simul cum prophetia tractatae intclliguntur; gratia vero sanitatum cum operatione virtutum.

In articulo primo quaestionis centesimacscpiuagcsimaepri-mac, in responsione ad quartum, incipe colligere quoc requiruntur ad veram prophetiam . Habes siquidem hic duo 'Ôî^î,û»- claudentia in sc duas actiones ct duas passioncs. Prima actio divina est inspiratio : cl hacc til in voluntate humana, ^axiui.Cnaî ct infert passionem quae est elevata intentio ad percipienda M , divina. Secunda actio, etiam divina, est revelatio: ct hacc fit in intellectu, ct infert in co passionem quae est per-

• G. Protee , CoratncnJ
• IntroJ.

ce
cc
rii

• Sjf ctp «u, vtn l f;

w

• S T» t, n L · 4 l-c

n
rr
n
ci
h
ll
P

n
e:
P
P

ti
d;
p

xvw
S
si
It
ri
lit
sc
ut
n<

Cll

vi
fc.
Ctl
(U
na
ad

CX
pr
bil
dic
mi

inc
pei
Ct

Ad phimum ergo dicendum quod illa divisio Philosophi non comprehendit absolute omnia quae sunt in anima: sed ea quae possunt esse principia moralium actuum, qui quandoque fiunt ex passione, quandoque autem cx habitu, quandoque autem ex potentia nuda, ut patet in his qui ex iudicio rationis aliquid operantur antequam habeant habitum. – Potest tamen 4 prophetia ad passionem reduci: si tamen nomen passionis pro qualibet receptione accipiat^{ur}; prout Philosophus dicit, in III *de Anima**, quod *intelligerc pati quoddam est*. Sicut enim in cognitione naturali intellectus possibilis patitur ex lumine intellectus agentis, ita etiam in cognitione prophetica intellectus humanus patitur ex illustratione divini luminis.

Ad secundum dicendum quod, sicut in rebus corporalibus. abeunte passione, remanet quaedamabilitas ad hoc quod iterum patiat^{ur}, sicut lignum semel inflammatum facilius iterum inflammatur; ita etiam in intellectu prophetae, cessante actuali illustratione, remanet quaedamabilitas

ad hoc quod facilius iterato illustretur. Sicut etiam mens semel ad devotionem excitata, facilius postmodum ud devotionem pristinam revocatur: propter quod Augustinus, in libro *de Orando Deum**) dicit esse necessarias crebras orationes, ne concepta devotio totaliter exstinguatur.

Potest tamen dici quod aliquis dicitur propheta etiam cessante actuali prophetica illustratione, ex deputatione divina: secundum illud Icrclm. i *: *Et prophetam in gentibus dedi te*.

Ad tertium dicendum quod omne donum gratiae hominem elevat ad aliquid quod est supra naturam humanam. Quod quidem potest esse dupliciter. Uno modo, quantum ad substantiam actus: sicut miracula tacere, ct cognoscere *incerta et occulta divinae sapientiae* ♦ Et ad hos actus non datur homini donum gratiae habituale. – Alio modo est aliquid supra naturam humanam quantum ad modum actus, non autem quantum ad substantiam ipsius: sicut diligere Deum, et cognoscere eum in speculo creaturarum. El ad hoc datur donum gratiae habituale.

3) fumvn. – *autem* 1'4.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, dubium duplex occurrit circa rationem assignatam in littera quare lumen propheticum non est habitus. *Primum* * est assumere falsum: scilicet quod, si esset per modum formae permanentis, faceret videri Deum, qui est principium cognitionis supernaturalium. Probat^{ur} namque hoc esse falsum, cx hoc quod modus essendi non variat naturam ncc essentialem efficaciam formae, sed ea tantum quae sc tenent ex pane modi essendi. Sed lumen propheticum per modum passionis non est talis naturae nec efficaciae ut sit sufficiens causare visionem Dei. Ergo, etiam si esset per modum habitus, non sufficeret ad causandam visionem. – Et confirmatur. Quia constat quod Deus posset lumen infusum prophetae conservare continue in illo: cl tamen non propterea videret Deum propheta ille.

Maior est clara. Et manifestatur in proposito etiam quia lumen gloriae, quia cx propria natura est sufficiens ad visionem Dei. sive habeatur per modum formae permanentis, ut in beatis, sive per modum passionis, ut in Moyse ct Paulo facit videre Deum. Nec ergo modus essendi variat efficaciam essentialem formae: nec lumen propheticum, quantumcumq^{ue} haberetur per modum habitus, faceret videri Deum; quia cx hoc non esset lumen gloriae, quod constat esse ulterius naturae, ita ut, etiam per modum passionis habitum, faciat videri Deum.

II. *Secundum* 9 est quia processus litterae infert conclusionem quae non est elicit^a cx praemissis. Nam conclusio sequens cx praemissis est ista: *Lumen propheticum non inest per modum formae permanentis ct perfectae*. Et praemissae sunt istae: *Lumen intellectuale existens in aliquo per modum formae permanentis ct perfectae, perficit intellectum ad principaliter cognoscendum principium illorum quae per illud lumen manifestantur. Sed lumen prophetiae non perficit intellectum ad principaliter cognoscendum principium illorum quae per lumen propheticum manifestantur*. Ex bis siquidem conclusio debet esse: *Ergo lumen prophetiae non inest per modum formae permanentis et perfectae*. Et tamen in littera longe communior conclusio infertur, scilicet: *Ergo lumen propheticum inest per modum cuiusdam impressionis seu passionis transeuntis*. Haec enim distant valde. Quoniam conclusio illu, quae vere sequitur cx praemissis, stat cum negatione istius,

quae apposita est in littera: ut patet dc lumine fidei, dc quo verificantur ct praemissae ct conclusio, ct tomen dc quo videtur ista apposita conclusio; quoniam, ut patet, lumen fidei est per modum habitus, ct consequenter per modum formae permanentis.

III. Ad evidentiam horum, sciendum est quod processus litterae non consistit in uno tantum syllogismo, sed pluribus. Quorum primus, in secunda figura, est ille qui in secundo dubio est allatus, scilicet: *Lumen intellectuale existens in aliquo per modum formae permanentis et perfectae, perficit intellectum ad principaliter cognoscendum principium illorum quae per illud lumen manifestantur. Sed lumen propheticum non perficit intellectum ad cognoscendum principaliter principium eorum quae per propheticum lumen manifestantur. Ergo lumen propheticum non est forma permanens et perfecta*. Maior probatur in littera cx lumine intellectus agentis. Minor probatur: quia Deus, qui est principium supernaturalium, quae per lumen propheticum manifestantur, non videtur α prophetis per essentiam. – Iste est primus syllogismus: circa quem versatur primum dubium.

Ad cuius evidentem notitiam, scito quod aliud est formam permanere in aliquo: et aliud est esse in illo per modum formae permanentis. Nam per primum significatur duralio formae in subiccto: per secundum vero significatur modus essendi formae in subiccto, scilicet quod inest eo modo quo formae dependentes solum in fieri ct non in esse ab agentibus, insunt. Unde primum convenit lumeni in acre, permanet enim lumen idem in aere coJcni, existente eodem illuminativo in eodem loco; nunquam tamen habet modum formae permanentis, cum semper sit in fieri, itu quod suum esse consistit in fieri, sicut ct motus. Quocirca differentia penes talem modum essendi diversitatem specificam infert formarum: nam quae cx propria natura natae sunt habere modum permanendae, ct quae cx propria natura natae sunt habere modum successivorum, sicut habitus cx sua natura ct dispositio cx sua natura, distinguuntur specie. Sicut non praeiudicat habitui cx natura sua quod quandoque insit per modum dispositionis. quando scilicet non est firmatus; ita non praeiudicat formae cx sua natura permanenti quod quandoque per accidens habeat modum transeuntis; ut dc lumine glo-

ο λ χ», «n. y

rfa»: ner fit Et hal est ne

ad' pr(pei Ctd qu coi mr int tio mi fld ilh csl iai ist Ûh ha fo

lo; qv dt» aa Ni tel dl in cv

bn fa dc nc

sc ÛÛ cb pr cit lu ut di ha Ni cs lui mi lc< lui ut nii tic tel tui sic

all

rite contingit, quod ex sua natura habet rationem permanentis, ut patet in beatis, sed quandoque ex actione divina habet ut insit per modum transeuntis, ut in Paulo et Moyse. Et quoniam Auctor manifeste explicat se loqui de forma habente modum permanentis, ideo hoc modo intelligendus est quoad primam particulam, scilicet, *formae permanentis*.

Quoad secundam vero, scilicet quod *perfectae*, oportet advertere quod Auctor posuit istam secundam particulam propter lumen fidei, quod est lumen intellectuale, et inest per modum formae permanentis, sed non formae perfectae, Nam sicut in genere animalis forma perfecta est, non quae vivo est ad animal, ut forma embryonis, sed forma constituens animal, quae scilicet potest in proprium animalis operationem, quae est sentire; ita in genere luminis intellectualis, de quo est sermo, nullum lumen habet rationem formae perfectae quod non potest in propriam luminis operationem, quae est facere visionem. Lumen enim adeo obscurum vel obumbratum quod non potest tantum illuminare ut videatur, imperfectum quid in genere luminis est. Quando autem ita illuminat ut visionem causare possit, habet ad perfectionem sui generis pervenit: quemvis inter ista unum alio excellentius sit. Et quoniam lumen fidei non facit evidentiam in nobis eorum quae sunt fidei, ideo, licet habeat rationem formae permanentis, caret tamen ratione formae perfectae in genere luminis intellectualis.

Ex his autem patet sensus medii termini, et totius syllogismi. Hinc enim habes clare veritatem maioris, videlicet quod *omne lumen intellectuale existit in aliquo per modum permanentis et perfectae formae, perficit principaliter ad cognoscendum principium eorum quae manifestantur*. Nam *ii* est per modum formae perfectae, facit videre intellectualiter. Et si facit videre, maxime facit videre principium, in quo oportet videre conclusiones, aut per viam intuitus aut perviam resolutionis: conclusiones enim, nisi evidenter videatur earum vel principium coniunctio, nunquam videntur, sed creduntur. Et propterea Auctor in probatione minoris assumpsit quod *lumen propheticum non facit Deum per essentiam videri*: propterea, inquam, quoniam de cognitione evidenti in medio termino sciebat sermonem esse.

Haec dicta, quoad hoc quod ponunt illam particulam, scilicet *perfectae*, appositum in hac ratione non differentiam luminis fidei, non videntur solida quoniam ex hoc clauderetur via qua posset inferri ex hac ratione conclusio principalis quae in littera inferitur; ut in secundo deducitur dubio. Et propterea, admissis ceteris dicitur, hoc solum refutandum credimus, quod *ly perfectae* sit appositum ut necessaria panicula ad excludendum lumen fidei et dicimus quod lumen fidei ex alia particula, priore utroque harum, exclusum erit, scilicet ex *ly lumen intellectuale*. Nam. proprie et formaliter loquendo, lumen intellectuale est quod est lumen intellectus ut sic: et non quod est lumen intellectus ut motum vel voluntate. Quod enim illuminat intellectum vel motum vel voluntate, est lumen intellectus, extenso vocabulo *luminis intellectus*: quia non illuminat ipsum ut ipse est infra proprios limites, sed ipsum ut substat alteri. Tale autem esse constat lumen fidei, quoniam est in intellectu ut movetur a voluntate vel insensitendum his quoniam sunt fidei, et non illuminat ipsum intellectum secundum se ad assensum determinatum seu certum. Quia ergo ratio ista litterae de lumine intellectus ut sic, loquitur, lumen fidei ab hoc processu excluditur. Intendit ergo Auctor in maiore quod *lumen intellectuale, ut sic, per modum formae permanentis et perfectae, perficit ad cognoscendum principium*, etc. et apposuit illas alias duas particulas iam declaratas, scilicet *permanentium* et *perfectionem*, supra lumen intellectuale, non propterea quia altera ab altera separetur in genere luminis intellectualis (quoniam connectuntur in tali genere: ita quod, si est permanens, est perfecta, et si est perfecta, est permanens); sed propterea quia huc duae conditiones in aliis formis dispersae inveniuntur, et ambae in genere intellectualis luminis uniuc inveniuntur.

IV. Et per haec patet solutio primi dubii, Negatur *Smntsk* Tnko. II. T. Woiw. T. VII.

enim quod Auctor assumat hanc conditionalcm. scilicet. *Si lumen propheticum esset per modum formae permanentis, faceret videre Deum*: ut patet in littera, et in processu ex littera formato. Dicitur nihilominus ad subiuncta quod modus essendi permanenter vel transeundo, si sit per accidens, non variat speciem formae sed si sit per se, ut declaratum est, arguit diversitatem specificam formarum. Et quod lumen propheticum specie distinguitur a lumine gloriae: quamvis per accidens lumen gloriae quandoque propheticum dicatur, quando scilicet per accidens est per modum transeuntis, ut de Moyse dicitur. Sed relinquendo ea quae sunt per accidens, lumen propheticum specie distinguitur a lumine gloriae. Est enim ex sua natura forma habens modum passionis: lumen autem gloriae ex sua natura habet modum formae permanentis. Unde si Deus conservaret lumen propheticum in aliquo, non nisi per accidens permaneret, habens secundum se naturam transeuntis. – Et per haec sumus a primo dubio et syllogismo expediti.

V. Secundus autem syllogismus habet antecedens tacitum, scilicet conclusionem praecedentis syllogismi: ita quod est huiusmodi enthymema; *Lumen propheticum non est lumen intellectuale per modum formae permanentis et perfectae. Relinquitur ergo quod est per modum cuiusdam impressionis vel passionis transeuntis*. Et tota quaestio contra hunc processum ad hoc devenit, quia ex negatione illius coniuncti timui, scilicet formae permanentis et perfectae, non licet inferre seorsum determinate partem coniuncti, *Ergo non est per modum formae permanentis*. – Et dicitur instantia de lumine fidei, – Et in communi facile est attingere instantiam quia non valet, *Xnn est monachus albus, Ergo non est monachus*. – In his secundum consistit dubium.

Ad quod dicitur quod in genere luminis intellectualis non datur medium inter formam permanentem ac perfectam, et formam per modum passionis. Et propterea Auctor, hoc perspicuus, cum lumen propheticum, ut inferius patebit, sit in genere luminis intellectualis, ex negatione formae permanentis et perfectae optime conclusit *Relinquitur igitur quod sit per modum transeuntis*.

Et per hoc patet responsio et ad instantiam de lumine fidei. Quia enim non est in genere luminis intellectualis, ut sic. simpliciter, sed secundum quid, scilicet quoad assensum voluntarium; inter intellectualia non sine additione aliqua computatur nam auctoribus. – Nunc obstat dictis quod superius, in tractatu de fide, dictum est quod fidei lumen facit aliquo modo videre. Quoniam illud ridere tam diminutum est ut pro nihilo habeatur in genere luminis intellectualis simpliciter: ut patet ex hoc quod nunc principia nunc conclusiones facit videre, sed quandam diminutam rationem. credibilitatis scilicet, quae extranea est ab ipsis revelatis quae credimus. Unde in hac littera expresse dicitur quod lumen intellectuale perficit *ad cognoscendum principium*.

Ad instantiam vero communem patet responsio; quia scilicet aliud est loqui de consequentia in genere aliquo; et aliud, de consequentia simpliciter. Quamvis enim simpliciter non valeret. *Non est forma permanens et perfecta, Ergo non est permanens*: in tali tamen genere, scilicet luminis intellectualis ut sic. sequela est optima, quia immediata sunt extrema. Sic autem in littera factum est Instantia autem obiicit simpliciter.

VI. In eodem articulo secundo, in responsione ad tertium, dubium occurrit circa illud: *Cognoscere occulta et incerta divinae sapientiae est supra naturam humanam quantum ad substantiam actus*. Nam falsum videtur hoc particulare: et falsum etiam illud commune, scilicet quod *homo elevetur per donum gratiae ad aliquem actum qui est supra naturam humanam quantum ad substantiam actus*.

Probatur primum. Quoniam omnis operatio intellectus humani, etiam qua in patria videt Deum per essentiam, est, quoad substantiam actus, ab ipsa substantia intellectus: licet quoad qualitatem eius, sit a tali lumine vel habitu. Cognitione ergo qua propheta cognoscit *acculta divinae sa-*

• Q« GJL1UI, Aff. i.

• Q». i. m. 4, JJ W S UI

piëntiae sibi revelata, licet quoad lumen qualifieras cognitionem excedat humanam naturam, quoad substantiam tamen actus intellectu» naturam non excedit: alioquin ab ipso non esset; alioquin illa cognitio non esset operatio virali· ab intrinseco activo principio vitae.

Secundum autem probatur, quia videtur implicatio in ndiecto: scilicet quod actio aliqua vere sit hominis actio, ct tamen excedat ipsum quoad substantiam actus. Nam si est cius actio, ergo saltem quoad substantiam est ab eo. Et si non est ab eo quoad substantiam, ergo non est vere illius actio, sed deprecativae vel dispositive tantum, sci aliquo alio simili modo: sicut facere miracula attribuitur homini ministeriulitcr, non quia facere miracula sit actio hominis, sed ad hominis deprecationem vel votum Deus operatur; iuxta illud *losue* *, de miraculo soli»: *obediēte Deo poci hominis*.

VII. Ad horum evidentium, sciendum est quod actus humanus dupliciter quulificatu» intclligitur, sicut dupliciter lum*tur qualitas, ut dicitur in V *lfetaphys.* ., scilicet pro differentia, ct pro accidente. Dicitur siquidem primo actus humanus talis in esse naturae, cx differentia constitutiva ipsius in specifico esse naturae, sicut visio dicitur cognitio talis, ct auditio cognitio talis, ex differentiis constituentibus cognitionem in specie visionis et auditionis in sui» esse naturalibus. Dicitur secundo actus humanus talis in esse moruli, cx accidentali conditione constituyente ipsum talem in esse morali: sicut visionem dicimus impudicum ex appositione conditionis malae moralitcr. Et quoniam morale supponit naturale, habetque sc ad naturale ut accidens nd substantiam; ille actus dicitur esse supra facultatem humanae naturae quoad substantiam actus, qui secundum naturalem suum speciem excedit facultatem humanae naturae: ille veru dicitur esse supra humanam naturam quantum ad modum actus, et non quantum ad illius substantiam, qui secundum naturalem quidem speciem potest ub homine fieri, sed secundum moralem conditionem excedit humanas vires, ut diligere Deum meritorie. Potest enim homo naturae viribus Deum diligere, sed non meritorie, nisi ex infusa caritate: quae si apponatur uctui quo diligo Deum, actus meae dilectionis sortitur cx ea hunc modum, scilicet *meritorie*. El similiter possum ego ex proprio intellectu ct voluntate assentire his quae sunt fidei sed non laudnbiliter, etc., nisi ex habitu fidei habeatur htc modus.

Non sunt autem actus excedentes quoad substantiam actus humanam naturam, unius rationis. Nam quidam itu excedunt ut sint incommunicabiles eidem, ut creare: vel de facto homini non communicantur, nisi deprecativae seu optative, ut facere solem stare, mortuum resuscitare, ct huiiimodi, quae, ut infra * patebit, Deus ipse ad hominis orationem vel nutum operatur. – Quidam vero suql qui de facto communicantur homini, ut videre Deum. Huiusmodi enim actu» secundum suam naturalem speciem excedit limites facultatis naturae humanae et creaturae cuiuscumque, et est soli Deo connaturalis. Communicatur au-

tem animae nostrae, non solum quia in ea actus iste ponitur: sed quia, ut in littera dicitur, elevatur per donum Dei anima ud hoc ut sit potens elicere talem actum, qui suae facultatem naturae nudae excedit; ita quod fit ul actu» talis non excedat facultatem naturae elevatae, qui excedit facultatem naturae.

VIII. Ad primam ergo obicctioncm in oppositum · di- ·N·*.M citur quod aliud est actum cognitionis esse quoad substantiam actus ab intellectu nostro: el aliud est udum cognitioni» excedere quoad substantiam udus, facultatem naturalem intellectus nostri. Nam primum significat actum causari quoad substantium udus n nostro intellectu, quod verificatur de intellectu nostro elevato per donum divinum: secundum autem significat proportionem actus illius secundum substantiam ad naturalem facultatem illius. Unde actus videndi Deum in patria est ab intellectu creato, elevato tamen, quoad substantium actus. Cognitio siquidem Dei contrahitur ad cognitionem visivam per differentiam substantialem in esse naturae: ita quod non est ibi actui substratus qui sit cognitio Dei, et per appositionem luminis gloriae sit visio, quemadmodum contingit in actu dilectionis Dei cx caritate; sed tantum est ibi adu» substratu» quemadmodum natura generis intclligitur subiccta naturae differentiae. Et simile, quoad propositum, habe» in visione corporali. Potentia enim visiva est principium videndi quoad substantiam actus, non ita quod visu» elidat substantium actus videndi, et species visibilis apponat accidentalem qualitatem qua visio sil talis, puta visio albi: quoniam impossibile est videre, et nihil videre; sine specie nutem visibili nihil videtur. Non igitur oculus secundum sc est principium videndi; sed ita quod visus specie perlectus peril visionem talem essentialiter. Dicitur autem quod visus est propria causa visionis secundum substantiam, ct species propria causa visionis secundum qualitatem. essentialem tamen, ut inde percipiatur resolutio praedicatorum essentialium, scilicet differentiae ct generum, in suas causas. Sicut dicimus quod forti» inquantum hic, et inquantuin homo, el inquantum animal, et tandem inquantum ens, habet aliam ct aliam propriam causam, in quam redud per sc primo oponct effectum huiusmodi: et non dicuntur hacc quasi effectu» habeat plure» res. quarum una causatur ab una ct altera nb altera causa, ut in inetaphysica patet.

Et per hacc patet solutio secundae obiectionis. Nulla siquidem implicatio est dicere quod actus secundum substantiam suam, hoc est. naturalem suam speciem, excedit facultatem hominis naturalem: el dicere, cum hoc, quod huiusmodi actus quoad substantiam suum vere est homini» elevati, ct vere causatur nb homine elevato, ct vere est actus vitalis ct ab intrinseco hominis elevati per divinum donum, sive habituale, ut in patria, sive per modum passionis, ut in proposito dc prophetis dicimus.

Habesque hinc aliam prophetiae conditionem·, scilicet *Ct «n ywx. quod non est habituale, sed actuale donum per modum Λώρ· transeuntis.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PROPHETIA SIT SOLUM FUTURORUM CONTINGENT IUM

111 *Corti. lient.*, cap. <xiv; *Ite Verit.*, qu. xn, ari. S; /n*i Psalm. 1* ; /n *haiam*, cap. i; *Ad Rom.t* cap. xu. locL n

tertium sic proceditur. Videtur quod Vÿ^Kiprûphetia sit solum futurorum contingentium. Dicit enim Cassiodorus * quod -^^^*prophetia est inspiratio vel revelatio divina rerum eventus immobili veritate denuntians*. Sed *eventus* perlinet ad contingentia futura. Ergo de solis contingentibus futuris fit revelatio prophetica.

2. Praeterea, gratia *prophetiae* dividitur contra *sapientiam* et *fidem*, quae sunt de divinis; et

discretionem spirituum. quae est de spiritibus creatis; et *scientiam*, quae est dc rebus humanis; ut patet I *ad Cor.* xu *. Habitus autem et actus ·v«v»M. distinguuntur secundum obiecta: ut patet per ea quae supra dicta sunt. Ergo videtur quod dc nullo perlinente ad aliquod horum sit prophetia. r' ' Relinquitur ergo quod sit solum de futuris contingentibus.

3. Praeterea, diversitas obiecti causai diversitatem speciei: ut cx supra* dictis patet. Si ergo ·

• Homil. 1.

• Vm. u

• Vei i.

• V:n M.³

f

• Vtn t-

T

• Vtn. o.

-Ver» 7

• Venu α

·/« Prao
Jal. o». t - U
Glo m. ia
tuai. Paakni

prophetia quaedam sit de tuturis contingentibus, quaedam nutem de quibusdam aliis rebus, videtur sequi quod non sit eadem species prophetiac.

Sed contra est quod Gregorius dicit, *super Ezech.* *, quod prophetia quaedam est *de futuro*, sicut id quod dicitur Isaiae vu ♦ *Ecce, virgo concipiet el pariet filium*; quaedam *de praeterito*, sicut id quod dicitur *Gen.* i *, *In principio creavit Deus caelum et terram*; quaedam *de praesenti*, sicut 3 id quod dicitur I *ad Cor.* xiv -, *Sf omnes prophetent, intret autem quis infidelis, occulta cordis eius manifesta Jiunt*. Non ergo est prophetia solum de contingentibus futuris.

Respondeo dicendum quod manifestatio quae fit per aliquod lumen, ad omnia illa se extendere potest quae illi lumini subliduntur: sicut visio corporalis se extendit ad omnes colores, et cognitio naturalis animae se extendit ad omnia illa quae subduntur lumini intellectus agentis. Cognitio autem prophetica est per lumen divinum, quo possunt omnia cognosci, tam divina quam humana, tam spiritualia quam corporalia. Et ideo revelatio prophetica ad omnia huiusmodi se extendit. Sicut de his quae pertinent ad Dei excellentiam et angelorum, spirituum ministerio ? revelatio prophetica facta est: ut Isaiae vi *, ubi dicitur: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum*. Eius Y etiam prophetia continet ea quae pertinent ad corpora naturalia: secundum illud Isaiae xi *: *Quis mensus est pugillo aquas*, etc.? Continet etiam ea quae ad mores hominum pertinent: secundum illud Isaiae i.viii *: *Frange esurienti panem tuum*, etc. Continet etiam ea quae pertinent ad futuros eventus: secundum illud Isaiae xi.viii *: *Venient tibi subito haec duo in die una, sterilitas et viduitas*.

Considerandum tamen quod, quia prophetia est de his quae procul a nostra cognitione sunt, tanto aliqua magis proprie ad prophetiam pertinent. quanto longius a cognitione humana existant. Horum autem est triplex gradus. Quorum unus est eorum quae sunt procul a cognitione huius hominis, sive secundum sensum sive secundum intellectum. non autem a cognitione omnium hominum. Sicut sensu cognoscit aliquis homo quae sunt sibi praesentia secundum locum, quae tamen alius humano sensu, utpote sibi ab-

sentia, non cognoscit: et sic Eliseus prophetice cognovit quae Giezi, discipulus eius, in absentia fecerat, ut habetur IV *Rcg.* v *. Et similiter cogitaliones cordis unius alteri prophetice manifestantur: ut dicitur I *ad Cor.* xiv ♦ Et per hunc modum etiam ea quae unus scit demonstrative, alii possunt prophetice revelari.

Secundus autem gradus est eorum quae excedunt universaliter cognitionem omnium hominum. non quia secundum se non sint cognoscibilia. sed propter defectum cognitionis humanae: sicut mysterium Trinitatis. Quod revelatum est per seraphim dicentia: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, etc., ut habetur Isaiae vi *. ' Vm >

Ultimus autem gradus est eorum quae sunt procul ab omnium hominum cognitione quia in seipsis non sunt cognoscibilia: ut contingentia futura, quorum veritas non est determinata. Et quia quod est universaliter et secundum se, potius est eo quod est particulariter et per aliud; ideo ad prophetiam propriissime pertinet revelatio eventuum futurorum, unde et nomen *prophetiae* sumi videtur. Unde Gregorius dicit, *super Ezech.* *, quod, *cum ideo prophetia dicta sit quod futura praedicat, quando de praeterito vel praesenti loquitur, rationem sui nominis amittit*.

An primum ergo dicendum quod prophetia ibi definitur secundum id quod proprie significatur nomine prophetiae.

Et per hunc etiam modum prophetia dividitur contra alias gratias gratis datas. Unde patet responsio ad secundum.

Quamvis possit dici quod omnia quae sub prophetia cadunt, conveniunt in hac ratione quod non sunt ab homine cognoscibilia nisi per revelationem divinam. Ea vero quae perlinent ad *sapientiam* et *scientiam* et *interpretationem sermonum*, possunt naturali ratione ab homine cognosci, sed alion modo manifestantur per illustrationem divini luminis. *Fides* autem etsi sit de invisibilibus homini, tamen ad ipsam non perlinet eorum cognitio quae creduntur; sed quod homo per cecilitudinem assentiat his quae sunt ab aliis cognita.

Ad tertium dicendum quod formale in cognitione prophetica est lumen divinum, a cuius unitate prophetia habet unitatem speciei *, licet sint diversa quae per lumen divinum prophetice manifestantur.

3) *lient.* – *Jecu uni* ABDEFHIKI^; ut non G.
>> dng*/orum, spintuum miniiterio. – uilgr/icorwm ipintuuni mi* HUtria I).

y) *Eius.* – *Cuius P. est cor fia* H, om cd. a.
I) *cognitio.* – *Ofuilio* ABDEIK-

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo tertio eiusdem quaestionis cctesimaescptuagimaeprimac, in responsione ad secundum, nota diligcn- tissime differentiam inter *Jidrin* et *prophetiam*, in hoc quod fides dat, non cognitionem eorum quae sunt fidei, sed *assensum ad illa quae sunt cognita ab aliis*, scilicet a Personis divinis saltem; prophetia autem dat cognitionem.

Sed occurrit hic non dissimulanda quaestio: an cognitio negata fidei et attributa prophetiae, sit cognitio evidentiae. Et est ratio dubii quia ex ipsa negatione cognitionis u fide, apparet quod de notitia evidentiae est sermo: nam nulla

alia cognitio a fide negatur nisi evidentiam habens. – Ex revclutis vero apparet oppositum. Nam cum prophetis revelata sit Tnnitus, Ut in littera - Auctor testatur cx Isaiae ' I- vi cap., ubi supremi angeli illam revelasse inducuntur; et constat Trinitatis evidentem notitiam non habuisse prophetas qui non viderunt divinam essentiam i et similiter potest argui de incarnatione Verbi, etc.

Huic quaestioni in articulo quinto - respondendum est. 'Owona r u in quo ex proposito de certitudine propheticae cognitioni» est sermo.

II. In eodem aniculo tertio, in responsione ad tertium, nou diligenter hanc doctrinam ponentem unitatem specificam prophetiae cx divini luminis unitate, non obstante tnnta eorum diversitate quae per propheticum lumen manifestantur. Et dicitur hoc directe ad argumentum quod

diversitas obiecti causai diversitatem specificam. Contra hanc siquidem doctrinam inferius, in art. i qu. clxxiv, obliicitur, ubi Auctor oppositum in hac eadem materia determinare videtur. Et ideo quaestio ista illueusque tractanda differatur.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PROPHETA PER DIVINAM INSPIRATIONEM COGNOSCAT OMNIA QUAE POSSI NT PROPHETICE COGNOSCI

De lenr. qu. xu, m. i, ad 5, 6; .U /Coni* cap xv, lecL m.

quantum sic proceditur. Videtur quod propheta « per divinam inspirationem cognoscat omnia quae possunt prophetice cognosci. Dicitur enim Amosm*: *Non faciet Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.* Sed omnia quae prophetice revelantur, sunt verba divinitus facta. Nihil ergo eorum est quod non reveletur prophetae P.

2. Praeterea, *Dei perfecta sunt opera*, ut dicitur *Dent.* xxxii ♦ Sed prophetia est *divina revelatio*, ut dierum est *. Ergo est perfecta. Quod non esset nisi T omnia prophelabilia prophetae revelarentur: quia perfectum est *cui nihil deest*, ut dicitur in III *Physic.* * Ergo prophetae0 omnia prophelabilia revelantur.

3. Praeterea, lumen divinum, quod causal prophetiam, est potentius quam lumen naturalis rationis, cx quo causatur humana scientia. Sed homo qui habet aliquam scientiam, cognoscit omnia quae ad illam scientiam pertinent: sicut grammaticus cognoscit omnia grammaticalia. Ergo videtur quod propheta cognoscat omnia prophetabilia ‘.

Sed contra est quod Gregorius dicit, *super Evech.* *, quod *aliquando spiritus prophetiae ex praesenti tangit animum prophetantis. ct ex futuro nequaquam tangit: aliquando autem ex praesenti non tangit, et ex futuro tangit.* Non ergo propheta cognoscit omnia prophelabilia.

Respondeo dicendum quod diversa non est necesse esse simul nisi propter aliquid unum in quo connctuntur et a quo dependent: sicut supra * habitum est quod virtutes omnes necesse est esse simul propter prudentiam vel caritatem. Omnia autem quae per aliquod principium cognoscuntur, connctuntur in illo principio et ab

eo dependent. Et ideo qui cognoscit perfecte principium secundum lotam eius virtutem, simul cognoscit omnia quae per illud principium cognoscuntur. Ignorato autem communi principio, vel communiter apprehenso, nulla necessitas est simul omnia cognoscendi, sed unumquodque eorum purse oportet manifestari: et per consequens aliqua eorum possunt cognosci, et alia non cognosci. Principium autem eorum quae divino lumine prophetice manifestantur, est ipsa veritas prima, quam prophetae in seipsa non vident. Et ideo non oportet quod omnia prophelabilia cognoscant: sed quilibet eorum cognosci! ex eis aliqua, secundum specialem revelationem huius vel illius rei.

Ad primum ergo dicendum quod Dominus omnia quae sunt necessaria ad instructionem fidelis populi, revelat prophetis: non tamen omnia omnibus, sed quaedam uni. quaedam alii.

Ad secundum dicendum quod prophetia est sicut quiddam imperfectum in genere divinae revelationis: unde dicitur I *ad Cor.* xin * quod *prophetiae evacuabuntur*, et quod ex *parte prophetamus.* idest imperfecte. Perfectio autem divinae revelationis ent in patria: unde subditur *: *Cum venerit quod perfectum ¶ est, evacuabitur quod ex parte est.* Unde non oportet quod propheticae revelationi nihil desit: sed quod nihil desit eorum ad quae prophetia ordinatur.

Ad tertium dicendum quod ille qui habet aliquam scientiam, cognoscit principia illius scientiae, ex quibus omnia quae sunt illius scientiae dependent. Et ideo qui perlecte habet habitum alicuius scientiae, scit omnia quae ad illam scientiam pertinent. Sed per prophetiam non cognoscitur in seipso principium prophcticalium ’ cognitionum. quod est Deus. Unde non est similis ratio.

>) *propheta.* – *prophetia* BDEFHpK ct α; ut no- G. – Prt» *impiratiuue*m, *revelationem* P.

prophetae. – *prophetice* VL*a.*

γ) *niū.* – *perfecte* iddit P. – Pro *propkctabilia*, *probabilia* AUDE V liLpK ct *a*, *prophetalia* .<, ut no* G; pro *prophetae*, *prophetice* P«f.

t) *prophetae* – *prophetice* eL *a.* – Pro *prophelabilia*, *probabilia* ABEFI.pK ct *a*. *prophetalia* »K, om. D, ut no* G

t) *prophetabitis.* – *prophcticabilia* ABF, *prophetalia* pK, *prophctiabitia* L; idem L in tine nrg. *Sed contra.*

Q) *perfectum.* – *perfecte* ABELpCK.

r.) *prophcticalium* – *prophetarium* PDI, *prophetabiUum* AH, *pheticabilium* C, *prophetialium* !..

Commentaria Cardinalia Coietani

I x articulo quarto eiusdem quaestionis, in corpore articuli, I adverte quod illa propositio, *Diversa non oportet esse simul nisi propter aliquod unum in quo annectuntur et a quo dependent*, si acciperetur ut iacct, magnam haberet quaestionem dc diversis quae sunt inter sc secundum sc connexa, ut caelum ct illius figura, et universaliter subie-

ctum et propria passio. Haec enim proprie non connctuntur in tertio» puta generante: sed inter se secundum seipsa.

Sed si accipiatur in ordine ad materium subtectam de qua est quaestio, non habet difficultatem. Est enim dc letaliter diversis sermo' quoniam etiam totaliter diversa pro-

ph
pr<
pr-
êt

«a,' tm

ni

di

pl

rt

• hr. i. *rg. 4
tfi.j.arg.1

C

E

1

si

n

”

r<

«t. Hien»
• Vm ».

to

sc

ll<

p'

n

di

tn

?

ili

b<

di

.*.»>*

ç

•Ha» i

g

sû

T

ta

o

pi

w

Oin

* Ait. ., *** »ti
Brt j

• Car *1. » *-
S Tn le«t. »»
a

* Homil J.

an. t, j «v.

AU

ph.

pci

bra

see

dm

qu<

Inu

san

ct i

neu

dia

;

l

phcticac revelationi subsunt. Et propterca intellecta illa propositio dc totaliter diversis, plana est, et optime servit proposito. Caelum autem ct sua figura, subicctum et passio, ct alia huiusmodi, non sunt totaliter diversa; cum constet

quod necessario sunt idem supporitalitr seu subiecto; totalis enim diversitas huiusmodi identitatem non com- patitur.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM PROPHETA DISCERNA I SEMPER QUID DICAT PER SPIRITUM PROPRIUM, ET QUID PER SPIRITUM PROPHETIAE

III Cont. Cient., cap. cur.

o quintum sic PROCEDITUR. Videtur quod propheta discernat semper quid dicat per spiritum proprium, et quid per spi- prophetiae. Dicit enim Augustt- nus, in VI *Confess.* *, quod mater sua *dicebat discernere se. nescio quo sapore, quem verbis explicare non poterat, quid interesset inter Deum revelantem et inter animam suam somniantem.* * Sed prophetia est *revelatio divina*, ut dictum est*. Ergo propheta semper discernit id quod dicit per spiritum prophetiae ab eo quod loquitur spi- ritu proprio.

2. Praeterea, *Deus non praecipit aliquid im-* sicut Hieronymus ♦ dicit. Praecipitur au- tem prophetis, lercm. xxi ♦ *Propheta qui habet somnium, narret somnium: et qui habet sermo- nem meum, loquatur sermonem meum vere.* Ergo propheta potest discernere quid habeat per spi- ritum prophetiae, ab eo quod aliter videt.

3. Praeterea, maior est certitudo quae est per divinum lumen, quam quae est per lumen rationis naturalis. Sed per lumen rationis naturalis ille ? qui habet scientiam, pro certo scit se ha- bere. Ergo ille qui habet prophetiam per lumen divinum, multo magis certus est sc habere.

Sed contra est quod Gregorius dicit, *stiper Ezech.* *: *Sciendum est quod aliquando prophetae sancti, dum consuluntur, ex magno usu prophe- tandi quaedam ex sito spiritu proferunt, et se haec"* ex prophetiae spiritu dicere suspicantur.*

Respondeo dicendum quod mens prophetae du- pliciter a Deo instruitur: uno modo, per expres-

sam revelationem; alio modo, *per quendam in-* *stinctum, quem interdum etiam nescientes humanae* *mentes patiuntur*, ut Augustinus dicit, II *super Gen. ad litt.* * De his ergo quae expresse per spi- ritum prophetiae propheta cognoscit, maximam certitudinem habet, cl pro certo habet quod haec sibi sunt divinitus revelata. Unde dicitur lercm. xxvi *: *in veritate misit me Dominus ad vos, ut loquerer in aures vestras omnia verba haec.* Alio- quin , si de hoc ipse certitudinem non haberet, fides, quae dictis prophetarum innititur, certa non esset. Et signum propheticae certitudinis accipere possumus ex hoc quod Abraham, admonitus in prophetica visione, sc praeparavit ad lilium uni- genitum immolandum *: quod nullatenus fecisset nisi de divina revelatione fuisset certissimus.

Sed ad ea quae cognoscit per instinctum, ali- quando sic se habet ut non plene discernere possit utrum hoc * cogitaverit aliquo divino in- stinctu, vel per spiritum proprium. Non autem omnia quae cognoscimus divino instinctu, sub certitudine prophetica nobis manifestantur: talis enim instinctus est quiddam imperfectum in ge- nere prophetiae. Et hoc modo intelligendum est verbum Gregorii ♦ Ne tamen ex hoc error pos- sit accidere , *per Spiritum Sanctum citius cor-* *recti. ab eo quae vera sunt audiunt, et semeti-* *psos, quia falsa dixerint, reprehendunt:* ut ibidem Gregorius subdit.

Primae autem rationes procedunt quantum ad ea quae prophetico spiritu revelantur. Unde patet responsio ad omnia · obiccta.

i) dicit per spintum prophetiae. – Deui per epiritum prophetiae dicit Pa.
>) Sed... (lle. – ille E, ille autem Pa. (quam quae cit per lumen, otnmo rations naturalis) ttd ille LpG

f) u hate- oir hate ABDEFK. tite hoc PCLa hoc c*nc H. haec I; pro dicere, dictum C, om. PADEK.
l) hoc.- haec PL. hic H, E.
i) omnia. – Om. PACila.

Commentaria Cardinalis Caietani

n articulo quinto eiusdem quaestionis cntctsinincseptua- gcsimacprimae, nota *primo*, cautissime, distinctionem pro- phetiae, scilicet per expressam divinam revelationem, vel per instinctum divinum: et differentium tantam inter mem- bra huius distinctionis ut prima sit prophetia simpliciter, secunda autem non oponct quod sit prophetia nisi secun- dum quid. Prima parit certitudinem in mente prophetae quoad duo, ut in littera dicitur: videlicet et quoad reve- lata. ct quoad revelationem ; ita quod propheta per expres- sam revelationem instructus clare scit quae sibi revelantur, ct dare scit quod Deus hoc sibi revelat. Secunda autem neutrum horum oportet quod det. Prima est prophetia, ut dictum est, simpliciter: secunda est *imperfectum quid in genere prophetiae*, ut in littera dicitur.

Nota *secundo*, quod horum duorum quae in littera po-

nuntur certe cognosci a propheta. primum, scilicet res revelata, non directe spectat ad hunc articulum, sed ad qunnum articulum quaestionis cntesimacscptuagcsimac- tertiae, ubi quaeritur an prophetae cognoscant quae pro- phetant. – Secundum nutem, scilicet ipsi revelatio divine, directe praesentis est quaestionis, et ad hoc tendit intentio litterae: an scilicet propheta sciat, quando prophetat intus vel extra, quod Deus sibi revelat.

Nota *tertio*, quod in littcm ad partem affirmativam di- ctae quaestionis afferuntur tres probationes: prima, cx au- ctoritate lcremiae; secunda, cx certitudine nostrae fidei; tertia, ex facto Abrahac. Quae probationes post declaratum sensum conclusionis discutiendae sunt .

Nota *quarto*, descensus gratius in divinis instructionibus. Nam. revelatio divina multiplex cum sit, prophetia in re-

sponsione ad secundum praecedentis articuli posita est quid imperfectum *ht genere divinae revelationis*. Hic autem instinctus propheticus ponitur imperfectum quid, non in genere divinae revelationis, sed *in genere prophetiae*. Ubi videre potes quantum a divina distet revelatione instinctus propheticus, ut non meruerit, etiam ut imperfectum quid, in illo admitti genere.

• Comment n i
• Qu n. *ut n*
II. In eodem articulo, motum superius in articulo tertio, ad secundum -, occurrit dubium: qualis scilicet est certitudo prophetica. Ad quod procul dubio dicitur quod, secundum Auctoris doctrinam, est certitudo evidentiae quoad ipsum prophetam. Ita quod lumen propheticum non solum est in «e certum, quia divinum, ut etiam dc lumine fidei superius didicimus *: sed etiam cx parte nostri, scilicet hominum prophetarum, est certissimum; ct facit in propheta evidentiam ct eorum quae cis revelantur, ct ipsius revelationis, quod est a Deo. Neque enim minus certus est propheta, neque minus videt quod Deus tunc hoc sibi revelat, quum nos simus certi ct videamus nos scire prima principia per lumen naturale: ct similiter in lumine divinitus menti suae infuso videt ca quae sibi revelantur, sicut nos in lumine naturali videmus prima principia ct conclusiones in ct cx cis.

Hanc autem sententiam tenet Auctor ct in art. 3 qu. xn *de Verit.*, ct III *Contra Gent.*, cap. cliv, clarissime: et hic apud perspicaces, dum cognitionem illam tribuit prophetis quam habent illi qui cognoscunt ea quae sunt fidei, quibus ct innititur fides. Constat autem quod, per sc loquendo, fidem praestans cognitis ub alio, cognitionem evidentiae supponit in illo alioquin in infinitum procederetur, dum ille crcdrcct alteri. – Dicit etiam in responsione ad argumenta hic Auctor quod *palet responsio ad obiccta*: inter quae erat tertium, de certitudine evidentiae qua sciens scit sc scire. Et constat quod non aliter patet responsio nisi quia conceditur quod lumen propheticum non minus dat talem certitudinem. – Dicit quoque inferius in art. 3 qu. clxxiv, quod *finis prophetiae est manifestatio veritatis supra hominem existentis*: ii t quod ud hoc ordinatur prophetica revelatio, ut manifestetur prophetae veritas revelationum. Constat nutem quod sine evidentia non manifesta est veritas.

CTn” obicctioncm nutem in oppositum superius - allatam. cx hoc quod revelata prophetis non videntur nb illis, ut patet dc mysterio Trinitatis, etc.: respondetur quod revelata prophetis, quantum ad id quod de illis revelatum est, videntur n prophetis, non autem quantum ad omnia. Unde Trinitas et Incarnatio, ct similia, non sunt revelata prophetis quantum ad quaestionem *quid est*: sed quantum ad quaestionem *an est*, seu *quia est* Et quantum ad hoc, visa sunt u prophetis sub lumine infuso eisdem : ita quod viderunt, non Trinitatem, non Verbum incarnari; sed Trinitatem esse, sed Verbi incarnationem futuram esse, et sic de aliis. Sicut etiam naturali lumine nos videmus Deum esse, et quia est aeternus et immutabilis, etc.: ct tamen non videmus ipsum Deum, nec eius aeternitatem.

VoSj’^ad* *’
Sum pr>ccu
III. In eodem articulo, contra primam et tertiam probationem *, dubium occurrit cx una ct eadem radice, quod non sufficienter probent conclusionem intentam iam * declaratum. Et in promptu instantia est. Quoniam quilibet Christianus potest cx fidei certitudine absolute dicere, *In ventate misit me Dominus ad confessionem fidei*, quando tempus est confitendi fidem: et tamen caret certitudine evidentiae. Non ergo cx hoc quod lrcrmias dixit, *In veritate misit me Dominus*, inferri potest certitudo evidentiae in lrcrmia. – Et similiter quilibet Christianus cx certitudine fide» sola tenetur se praeparare ad propriam mortem subeundam. Non ergo ex hoc quod Abraham ud filii necem se praeparavit, concluditur maior certitudo quam fidei: quae est ubique evidentia.

Cj « v.
In eodem articulo, contra secundum probationem, occurrit dubium *. quia fides nostra innititur revelationi divinae secundum se ct Ecclesiae factae, ct non revelationi huic ct illi singulari homini. Non ergo exigitur nd certitudinem fidei nostrae quod prophetae habuerint evidentiam de revelatis: cum non oponcat Ecclesiam certitudinem evi-

dentiae habere, sed sufficit ci certitudo adhaesionis per lumen fidei.

IV. Ad obiccta contra primam ct tertiam probationem simul, dicitur quod singularia occurrentia ut certa vel incerta, sunt diversarum conditionum. Nom quaedam sunt quae sub universalibus quae fide tenentur subsumuntur, certificantur ct regulantur, applicando universalia ad singularia: ut quod nunc moriendum est pro fide Christi, ccrtificatur ct regulatur cx universalis fidei documento, *Qui me erubuerit coram hominibus* -, etc.: a cx hac enim regula certus sum quod nunc est mihi moriendum pro confessione fidei Christi. Et in his sufficit certitudo fidei.

Quaedam vero sunt quae cx universalibus fidei documentis non certificantur, sed, stante fidei certissima firmitate . remanent ambigua vel incerta in oppositum. Et ad assertionem talium, cum certitudo fidei locum non habeat, requiritur certitudo evidentiae. Talia autem sunt missio lcremiac, ct praeparatio dii necem innocentis Isaac. Ex nullo siquidem universalis documento fidei concludebatur tunc quod Deus misisset leremiam: ct ex fidei ac rationis documentis certum erat oppositum eius quod disposuit Abraham, quoniam mors filii innocentis divino ac naturali iurc prohibita est. Et ideo, quia leremias asseruit. *In ventate misit me Deus*, ct Abraham paravit sc ad necem filii, optime infertur quod uterque habuit dc his certitudinem evidentiae.

A»! singularia autem quae obiicicndo tanguntur, sufficit, ut palet ex dictis, certitudo adhaesionis secundum fidem.

V. Ad obiccta autem contra secundam probationem*, - Nw-m.
dicitur quod in hoc quod dicitur fidem nostram inniti divinae revelationi factae Ecclesiae, includitur quod innititur revelationi factae principalibus Ecclesiae membris, scilicet Prophetis, Apostolis et Evangelistis. Est siquidem cx parte humani generi* necessarium, necessitate suavis dispositionis qua divina sapientia cuncta ordinat ♦, ut aliqui homines revelationem dc his quae fidei sunt a Deo sic habuerint ut certi luerint evidenter quod Deus hacc revelat, ct ab illis alii quasi discipuli a magistris instruerentur. Naturale siquidem est homini discere ab homine; ct divina sapientia infima per media gubernat*. Et licet non oporteat Ecclesiam hoc certo tempore habere certitudinem evidentine dc divina revelatione eorum quae sunt fidei, necssc est tamen ut ipsa habeat vel habuerit huiusmodi evidentiam: alioquin ex parte sui Ecclesia non esset certa de his quae sum fidei, utpotc nullos habens in sc testes dc visu. Modo autem, dum quaedam Ecclesiae membra credunt aliis eiusdem Ecclesiae membris quae viderunt. utrique securi in fide vivunt: iuxta illud I Ioan, t*⁺: *Quod vidimus, testamur et annuntiamus*.

VI. In eodem articulo, circa calcem illius, circa instinctus prophetici correctionem, dubium occurrit, an hoc sit verum, quod quando prophetae cx instinctu errant, *corrigantur a Spiritu Sancto, et vera audiant, ac semetipsos reprehendant*. Et est ratio dubii quia hinc auctoritas Gregarii panem dicit affirmativam: hinc experientia apparet in oppositum, ct ratio. Quia si sic esset, sequeretur quod semper propheta discerneret inter suum ac divinum instinctum, vel tunc, vel post per advenientem correctionem.

Ad hoc dicitur quod propheta per instinctum dupliciter loquitur: scilicet divinum, vel proprium. Et si quidem divino instinctu loquitur, quamvis non discernat sc loqui divino instinctu , attamen impossibile est quod falsum dicat quoniam divinus instinctus non potest esse principium falsi. Et propterca non est tunc locus correctioni. – Si autem loquitur cx proprio instinctu tanquam cx divino, dupliciter contingere potest. Primo, ut credat se loqui cx divino spiritu. Et hoc, licet possit contingere alicui prophetae, non tamen prophetis sanctis contingit. Quoniam prophetae sancti, quando incerti sunt de instinctu , non credunt, sed *susplicantur* divinum esse instinctum, ita quod in sola suspicione falluntur; ut Gregorius, in / *Homil. super Elcch.*, dicit⁺. Et tunc est locus correctioni. Sed prophetis sanctis, propter suam sanctitatem, citius divina opitulatur correctio: ut testatur correctio facta Nathan super aedificatione templi*. Prophetis autem non sanctis huius-

modi co
sanctitat
goriu» l
stantia,
falsi ve.
in sua
Et p
gulnritci
errant s
forte vo
spiritual
dicuntui
quonian
rae; prt

UT

bus, ut
sunt n<
tingere
2. P
Ezechii
morier
vitae e

x
lerem.
versum
et desti
egerit
adversi
malo q
rei per
lonac ||
quam c
phetiae

3. Pi
cedens
nccessa
quens i
clusio a
autem r
sarium,
prophet
hanc cc
prophète
tecedens
praeterit
absolute
phetia n
quod pr
Sed c<
prophetic
eventus i

*) e.xde*n
cogatto <r l

‘n.
lut
».
n.

modi correctionem non oportet advenire: quia privilegium unctitatis in prophetis hoc eat. Quin etiam subdit Gre* gorius quod inter veros et falso» prophetas haec est di? stantia, quod peri *eruditi citiux dictum xuum corrigunt: falsi vero falsa praenuntiant, et, a Spiritu Sancto alieni, tn sua falsitate perdurant.*

Et per haec patet quod ile bonis prophetis videtur regulariter verum quod corriguntur citius quando cx proprio errant spiritu. Ncc experientia apparet in oppositum, nisi forte vocando propheta» bonus personas, quae reputantur spirituales, patientes extusim; quae aequivoce prophetae dicuntur. Distant enim n prophetis plus quam terra a caelo: quoniam haec naturalia sunt, et saepissime infirma natu* rae; prophetia autem supernatural!» est, ut infra · putebit.

• Q- aun.
«r. l

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM EA QUAE PROPHETICE COGNOSCUNTUR VEL ANNUNTIANTUR. POSSINT ESSE FALSA

Infra, qu. cixuu art. 5, «d 3; art. 'i, »d 2; III *Cant* (*init.*, cap. cuvj Dtf *Verity* qu in, on. 10, »J 7.

S d sextum sic proceditur. Videtur quod ea quae prophetice cognoscuntur vel annuntiantur, possint esse falsa. Pro- phetia enim est de futuris contingentibus, ut dictum est *. Sed futura contingentia pos- sunt non evenire: alioquin ex necessitate con- tingerent. Ergo prophetiae potest subesse falsum.

• An y

2. Praeterea, Isaius prophetice praenuntiavit Ezechiae dicens \ *Dispone domiti litae: quia morieris tu, et non vives:* et tamen additi sunt vitae eius postea quindecim anni, ut habetur IV K<¥. xx *» cl Isaiae xxxvm r". Similiter etiam lerem. xvm ·, Dominus dicit; *jRepen te loquar ad- versus gentem ct adversum regnum, ut eradice m et destruam et disperdam illud. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo quod locutus sum adversus eam, agam et ego poenitentiam super malo quod cogitavi utfacerem ei.* Et hoc appa- ret per exemplum Ninivitarum: secundum illud lonae m *: *Misertus est Dominus super maltham quam dixit utfaceret eis, et non fecit.* Ergo pro- phetiae potest subesse falsum.

• vovy.«

• vît v w.

3. Praeterea, omnis conditionalis cuius ante- cedens est necessarium absolute, consequens est necessarium absolute: quia ita se habet conse- quens in conditional! ad antecedens, sicut con- clusio ad praemissas in syllogismo; cx necessariis autem nunquam contingit syllogizarc nisi neccs- sarium, ut probatur in l *Posteriorum* *. Sed si prophetiae non potest subesse falsum. oportet hanc conditionalem esse veram: *Si aliquid est prophetatum, erit.* Huius autem conditionalis ante- cedens est necessarium absolute: cum sit dc praeterito. Ergo et consequens erit necessarium absolute. Quod est inconveniens: quia sic pro- phetia non esset contingentium. Falsum est ergo quod prophetiae non possit subesse falsum.

s(n.i«iaZn

Sed contra est quod Cassibdorus dicit *, quod *prophetia est inspiratio vel revelatio divina, rerum eventus immobili veritate denuntians.* Non autem

Ratio quoque allata nihil obstat. Tum quia cx hoc quod propheta sanctus qui erravit non discernendo ipiritum, postea corrigitur, non sequitur quod semper tunc vel postea discernat suum a divino instinctum. Quoniam non semper ad huiusmodi errorem prorumpit, sed suspenso stat animo, et profert eloquio suspenso. – Tum quin, ditto quod post cognosceret cx adveniente correctione, stat solida differen- tia assignata: quod absolute in ipso instinctu non cogno- scit an Deus ait qui det illum.

VII. Ex eodem articulo collige aliam prophetiae con- ditionem·: scilicet quod, si simpliciter est prophetia, dat prophetae claram visionem revelationis, hoc «t quod Deus ou» f w est revelans sibi tunc hoc; ita quod non credit firmiter, sed videt sic esse.

esset immobilis veritas prophetiae si posset ci falsum subesse. Ergo non potest ci subesse fal- sum.

Respondeo dicendum quod, sicut cx dictis * • Art. ». patet, prophetia est quaedam cognitio intellectui prophetae impressa ex revelatione divina per mo- dum cuiusdam doctrinae. Veritas autem eadem est cognitionis · in discipulo et m docente: quia cognitio addiscentis est similitudo cognitionis do- centis; sicut et in rebus naturalibus forma ge- nerati est similitudo quaedam formae generan- tis. Et per hunc etiam modum Hieronymus dicit quod prophetia est quoddam *signum divinae praescientiae* *. Oportet igitur eandem esse verita- tem propheticae cognitionis et enuntiationis quae esi cognitionis divinae, cui impossibile est sub- esse falsum, ut in Primo* habitum est Unde prophetiae non potest subesse falsum.

• Gkm Ont ia
Mart. Cap. l.
n. Ct
lÜtrsoyw Ca m
xraf / Ujuud,
cap. n, ta
• Qii 1< «π. S.

Al> PRIMUM ERGO DICENDUM quod, SICUt in PritnO * • Qu w». art. ·> dictum est, certitudo divinae praescientiae non ex- cludit contingentiam singularium futurorum: quia fertur in ea secundum quod sunt praesentia et iam determinata ad unum. Et ideo etiam pro- phetia. quae est *divinae praescientiae* similitudo impressa vel *signum* *. sua immobili veritate fu- turorum contingentiam * non excludit.

• O. corp

Ad secundum dicendum quod divina praescientia respicit futura secundum duo: scilicet secundum quod sunt in seipsis, inquantum scilicet ipsa prae- sentialiter intuetur; et secundum quod sunt in suis causis, inquantum scilicet videt ordinem cau- sarum ad effectus. Et quamvis contingentia fu- tura. prout sunt in seipsis, sini determinata ad unum; tamen prout sunt in suis causis, non sunt determinata, quin possint aliter evenire. Et quam- vis ista duplex cognitio semper in intellectu τ di- vino coniungatur, non tamen semper coniungitur in revelatione prophetica: quia impressio agentis non semper adaequat cius virtutem. Unde quan- doque revelatio prophetica est impressa quae-

n

a) eadem *at cognitioni*/. – «χπ/ιὠησ wf r./dan Va. cadcm *at* *Cognitio* ct l. *continge/ittatn.* – *contingent*l\ ABEFHlKpC.

γ) rà *intellectu*, – *intdlcdui* PKa – Pro eoniuw/fjfbBr, «ocûragjq. lwr ADLlpC; pro *coniungihtr*, *coniuuguntur* BEpC

dam similitudo divinae praescientiae prout inspicit § ipsa futura contingentia in seipsis. Et talia sic eveniunt sicut prophetantur: sicut · illud Isaiae VII *Eçce, virgo concipiet.* – Quandoque vero prophetica revelatio csl impressa similitudo divinae praescientiae prout cognoscit ordinem causarum ad effectus. Et tunc quandoque aliter evenit quam prophetetur. Nec tamen prophetiae subesi falsum : nam sensus prophetiae est quod inferiorum causarum dispositio, sive naturalium sive humanorum actuum, hoc habet ut talis effectus eveniat. Et secundum hoc intelligitur verbum Isaiae dicentis, *Morieris, ct non vives*, idest, *Dispositio corporis tui ad mortem ordinatur;* et quod dicitur lonae m *, *Adhuc quadraginta dies, et Ninive sub-*

vertetur, idest ¹, *Hoc merita eius exigunt, ut subvertatur.* Dicitur autem Deus *poenitere* metaphoricè, inquantum ad modum poenitentia se habet: prout scilicet *mutat sententiam, etsi non mutet consilium* ♦

Ad tertium dicendum quod, quia eadem est veritas prophetiae et divinae praescientiae, ut dictum est *, hoc modo ista conditionnas est vera, *Si aliquid est prophetatum, ent.* sicut ista, *Si aliquid est praescitum, erit.* In utraque enim antecedens est impossibile non esse. Unde el consequens est necessarium, non secundum quod est futurum respectu nostri, sed ut consideratur in suo praesenti, prout subiicilur praescientiae divinae, ut in Primo* dictum est.

?) ùuplicit. – respicit Pa.
t) *neuf.* – *iccundum* PH

ζ) *idcit.* – in ABEFI.pCK.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto eiusdem quaestionis centcsimacseptuagerimacprimnc, nota, in corpore articuli, quod prophetia dicitur *cognitio expressa cx divina revelatione per modum doctrinae*, non quantum ad discursum, sed quantum ud communicationem: ita quod intendit Auctor, non quod Deus doceat prophetam syllogizando, ut magister docet discipulum cx quodam in quoddam discurrendo; sed quod docet hominem communicando illi notitiam suam. sicut magister communicat discipulo notitiam quam habet. Modus amem quo ista communicatio ht, inferius* tractabitur.

II. In eodem articulo, in responsione ad secundum, sta suspensus in dubio illo, an prophetans secundum ordinem causarum tantum seu meritorum, cognoscat tunc revelata sibi esse secundum ordinem causarum tantum. Inferius siquidem, in art. 4 qu. clxxiii, clarificabitur veritas, ubi cx proposito tractatur quid prophetae cognoscunt de revelatis.

III. In eodem articulo, in responsione ad tertium, nota duo. Primum est quod Auctor assent antecedens illud, *A est prophetatum*, ct similiter. *A est praescitum*, esse impossibile non esse, hoc est. esse necessarium. Ita quod concedit argumento quod antecedens est absolute necessarium. Et hoc notu, contra minus eruditos in speculativis.

Secundum est quod responsio remittit se ad responsionem extensam in Primo Libro, ubi dictum est quod *quando in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animae, consequens est intclligendum secundum quod substat actui animae.* Constat autem quod scientia ct prophetia ad actum animae spectant. Et ideo Auctor, breviter tummans, dicit quod consequens est necessarium *ut consideratur in suo praesenti, prout subditur divinae praescientiae.* Haec autem in qu. xiv * Primi Libri lute discussa sunt. Nunc, motilibus insistentes, transeamus haec.

* Ci. qa. <xxxI, lotrod

• Gap un

• G*p m».

• /*τ Dintuit per cap. S. Th. »et ii. r

• Ver* »\$-

•Аγ.»H-XM«• II. n. b.· b in lect u» • Ver» w

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMASECUNDA

DE CAUSA PROPHETIAE

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de causa prophetiae ♦
Et circa hoc quaeruntur sex.
Primo: utrum prophetia sit naturalis.
Secundo: utrum sit a Deo mediantibus angelis.
Tertio: utrum ad prophetiam requiratur dispositio naturalis.

Quarto: utrum requiratur bonitas morum.

Quinio: utrum sit aliqua prophetia a daemonibus.

Sexto: utrum prophetae daemonum aliquando dicant verum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PROPHETIA POSSIT ESSE NATURALIS

Perl. I, qu. Lxxxn, ut. 4 ; III *Cant. Gent.*, ip. cuv ; *Dt. Verit.*, qu. jui irt.

Si primum sic proceditur. Videtur quod prophetia possit esse naturalis. Dicit enim Gregorius, in IV *Dialog.* ♦ quod *ipsa aliquando animarum vis sua subtilitate aliquid praevidet.* Et 3 Augustinus XII *super Gen. ad litt.* *, quod animae humanae, secundum quod a sensibus corporis abstrahitur, competit futura praevidere. Hoc autem pertinet ad prophetiam. Ergo anima naturaliter potest assequi prophetiam.

2. Praeterea, cognitio animae humanae magis viget in vigilando quam in dormiendo. Sed in dormiendo quidam naturaliter praevident quaedam futura: ut patet per Philosophum, in libro *de Somno ct Ilgil.* * Ergo multo magis potest homo naturaliter futura praecognoscere.

3. Praeterea, homo secundum suam naturam est perfectior animalibus brutis. Sed quaedam animalia bruta habent praecognitionem futurorum ad se pertinentium: sicut formicae praecognoscunt pluvias futuras, quod patet ex hoc quod ante pluviam incipiunt grana in foramen repone-re; et similiter etiam pisces praecognoscunt tempestates luturas, ut perpenditur ex eorum motu, dum loca tempestuosa declinant. Ergo multo magis homines naturaliter praecognoscere possunt futura ad se pertinentia, de quibus est prophetia. Esi ergo prophetia a natura.

4. Praeterea, *Prov.* xxix * dicitur: *Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus:* et sic patet quod prophetia necessaria est ad hominum conservationem. Sed *natura* P *non deficit in necessari*^ *. Ergo videtur quod prophetia sit a natura.

Sed contra est quod dicitur II Pet. I *: *Non enim voluntate humana allata est aliquando pro-*

phetia: sed Spiritu Sancto inspirante, locuti sunt sancti Dei homines. Ergo prophetia non est a natura, sed ex dono Spiritus Sancti.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, prophetica praecognitio potest esse de futuris dupliciter: uno modo, secundum quod sunt in scipsis; alio modo, secundum quod sunt in suis causis. Praecognoscere autem futura secundum quod sunt in scipsis, est proprium divini intellectus, cuius aeternitati sunt omnia praesentia, ut in Primo * dictum est. Et ideo talis praecognilio luturorum non potest esse a natura, sed solum ex revelatione divina.

Futura vero in suis causis possunt praecognosci naturali cognitione etiam ab homine: sicut medicus praecognoscit sanitatem vel mortem futuram in aliquibus causis, quarum ordinem ad tales effectus experimento praecognoverunt L Et talis praecognitio futurorum potest intelligi esse in homine a natura dupliciter. Uno modo, sic quod statim anima, ex eo quod in scipsa habet, possit futura praecognoscere. Et sic, sicut Augustinus dicit. XII *super Gen. ad litt.* ♦ *quidam voluerunt animam humanam habere quandam vim divinationis in scipsa.* Et hoc videtur esse secundum opinionem Platonis, qui posuit * quod animae habent omnium rerum cognitionem per participationem idearum, sed ista cognitio obnubilatur in eis per coniunctionem corporis: in quibusdam tamen plus, in quibusdam vero minus, secundum corporis puritatem diversam. Et secundum hoc, posset dici quod homines habentes animas non multum obtenebratas ex corporum unione, possunt talia futura praecognoscere secundum propriam scientiam. – Contra hoc autem a obiicit * Augustinus: *Cur non semper potest.*

s) £L – Ora ABFILpC et u; ut no» G.

f) *natura.* – U BDEFK.

y) *praecopiorerunt* – *prarcopnovcrat* H, *praecognovit* l»

l) *Contra hoc autem.* – *Sed contra hoc autem* BFI.pA. *Sed contra*

Summa · Turor. D. TkomaX T. VII.

hoc CDEU1K. – Pro *Cur, Cum* ABDEILpC et u, *quod* G»C; pro *potat, ponit* P; *tcilicct* ora. PsC et a; pro *vim.* hXum EFpK. *uiutn* «C. *vitta* I; pro *Cur~ cum, quod non* H

scilicet vim divinationis habere anima, *cum semper relit?*

Sed quia verius esse videtur quod anima ex sensibilibus cognitionem acquirat, secundum sententiam Aristotelis, ut in Primo* dictum est; ideo melius est dicendum alio modo, quod praecognitionem talium futurorum homines non habent. sed acquirere possunt per viam experientiaient: in qua iuvantur per naturalem dispositionem secundum quam ‘ in homine invenitur perfectio virtutis imaginativac et claritas intclligentiae.

Et tamen haec praecognitio futurorum differt a prima, quae habetur ex revelatione divina, dupliciter. Primo quidem, quia prima potest esse quorumcumque eventuum, et infallibiliter \ Haec autem praecognitio quae naturaliter haberi potest, est circa quosdam effectus ad quos se potest extendere experientia humana. – Secundo, quia prima prophetia est secundum *immobilem verimem* ‘. non autem secunda, sed potest ei subesse falsum.

Prima autem praecognitio proprie pertinet ad prophetiam, non secunda: quia, sicut supra * dictum est, prophetica cognitio est eorum quae excedunt universaliter r humanam cognitionem. Et ideo dicendum est quod prophetia simpliciter dicta non potest esse a natura, sed solum cx revelatione divina.

An primum ergo oiCENDLM quod anima, quando abstrahitur a corporalibus, aptior redditur ad percipiendum influxum spiritualium substantiarum: et etiam ad percipiendum subtiles motus qui cx impressionibus causarum naturalium in imaginatione humana relinquuntur, a quibus percipiendis anima impeditur cum fuerit circa sensibilia occupata. Et ideo Gregorius dicit quod anima, quando appropinquat ad mortem, *praecognoscit quaedam*

jutura subtilitate suae naturae, prout scilicet percipit etiam modicas impressiones. – Aut etiam cognoscit futura revelatione angelica. Non autem propria virtute. Quia, ut Augustinus dicit, XII *super Gen. ad hit.* *, si hoc esset, tunc haberet quandocumque vellet, m sua potestate futura praecognoscere: quod patet esse falsum.

Ad secundum dicendum quod praecognitio futurorum quae fit in somnis, est aut ex revelatione substantiarum spiritualium, aut ex causa corporali. ut dictum est * cum de divinationibus agerelur. Utrumque autem melius potest fieri in dormientibus quam in vigilantibus: quia anima vigilantis est occupata circa exteriora sensibilia, unde minus potest percipere subtiles impressiones vel spiritualium substantiarum vel etiam causarum naturalium. Quantum tamen ad perfectionem iudicii, plus viget ratio in vigilando quam in dormiendo.

Ad tertium dicendum quod bruta etiam animalia non habent praecognitionem futurorum effectuum ‘ nisi secundum quod ex suis causis praecognoscuntur, ex quibus eorum phantasiae moventur. Et magis quam hominum: quia phantasiae hominum, maxime in vigilando, disponuntur magis secundum rationem quam secundum impressionum naturalium causarum. Ratio autem fadt in homine multo abundantius id quod in brutis facit impressio causarum naturalium. Et adhuc magis adiuvat hominem divina gratia prophetas| inspirans.

Ad quartum dicendum quod lumen propheticum se extendit etiam ad directiones humanorum actuum. Et secundum hoc, prophetia necessaria est ad populi gubernationem. Et praecipue in ordine ad cultum divinum, ad quem natura non sufficit, sed requiritur gratia.

quam – quoj P.
O in/aUibllitr. – infaillibiliter D, intrJlfctualiter pC, ct incJTabiliter E.

rj universaliter. – Ora. cd. a. naturalitCT anlc eaxcdiut P
i) effatuum. – eventuum PCHx
i) prophetai. – prophetia» PLd.

Commentaria Caitliiialis Caiot-am

is articulo primo quaestionis cntcsimacsptuogesimucscundac, nota tria. *Primo*, circa opinionem Platonis, quod, cum duo a Platone dicerentur, scilicet quod animae humanae sunt aclrno * ct quod statim ut sunt, habent scientiam. cl ^oc sccondum potest poni sine primo; Auctor attulit opinionem Platoni conformem quoad secundum, scilicet quod animae humanae, statim ut sunt, habent scientium. Hoc enim potest dicere etiam qui tenet unimus creari simul cum corporibus infunduntur. Et quia haec positio nihil continet adversus fidem aut ecclesiasticum doctrinam, ideo Auctor cum magna modestia eam refutavit: melius fore dicens si sequeremur prius discussa ct conclusa in Primo Libro, quod anima colligit scientiam cx sensibilibus.

Secundo, circa dispositiones naturalis prophetiae, quod Auctor, cx Avicenna, in VI *Natural.* «, has duas dispositiones approbavit in propheta naturali, scilicet bonitatem imaginativac et claritatem intclligentiae; relinquendo tertiam, scilicet animae potestatem, quoniam chimerica est illa tertia. In secunda autem conditione potes advertere quod non est sermo dc divinationibus aut significationibus nescientium quid dicant: sed claritatem intclligentiae oportet esse in prophetia utraque, scilicet naturali ct divina; alioquin nullius prophetiae nomen meretur. Et hinc ha-

bes quantum a somniis, cl melancholicis atque istiusmodi hominibus plenis apparitionibus interioribus, prophetica cognitio. etiam quae secundum naturam est, distet. Oportet enim claritatem intclligentiae adesse, hoc est, certissimam visionem illorum quae significantur. Alioquin nihil est *Tertio*, circa Auctoris profectum cx tempore quo scripserat quaestionem xu *de Veritate**, usque in locum istum. Hic enim quam dixit naturalem prophetiam, ad prophetiam secundum quid dciccit: et solam illam quae cx divina est revelatione, censet simpliciter esse prophetiam. Et ita est: ut patet ex auctoritate Petri Apostoli . et cx ratione litterae. Et propterea simpliciter negnndum est prophetiam posse esse a natura.

II. In responsione ad primum, quia auctoritas Gregurii animae naturalem vim ad praevidendum futura aperte docet, ideo Auctor subtilitatem naturalem animae ud praevidendum, non ad vim praevisivam futurorum, sed ad vim pccrceptivam praesentium reducit. Ita quod nec nova nec antiqua animae subtilitate habet anima vim futurorum praevisivam cum morti corporis propinqua est: sed naturali sua virtute, quam tunc habet expeditiorem respectu interiorum motuum, utpotc ab exterioribus ct corpore proprio nugis remota, percipit vel superiorum intellectuum

•qu l ix ii». π.

C

•iNd.corrin

r'

•Loc c.Limrg.

xTiii .qq,

paît iv.«P*η

· Dx ,,

<r<

·

|

· α «α I

·

· et cx ratione

· Cl. iwm rt

ad 4

•Loc dLloarr.

«ec
cor
sio
tivi
suF
ad
tur
pra

ne<

gr
rili

iic

Pj

pI

ar

p»

G

sh

re

cii

H

■
I

illu
ips
si i
ten
Jiiu
los

Sui
inte
mei
fide

ica

rutii
non
spec
prin
autc
lgiu

secundum naturae ordinem revelationes; vel. quod magis consonat, perspicit subtiles motus imaginativuc ex impressione causerum naturalium, ex quibus motibus imuginativac lucentibus lumine intellectus agentis, et alicuius forte superioris intellectus, movetur intellectus noster possibilis ad cognoscendum futurum in praesenti signo repracsenlatum. Et hoc modo videtur ille cuius meminit Gregorius *, praevidisse sepeliendum sc in Sancto Sixto.

III. In responsione ad quartum, cum legis *prophetiam necessariam ad populi gubernationem*, non intclligas dc

prophetia nova: sed sat est si sit antiqua, iuxta verbum Abrahae ad divitem*. *Habent Maysen et prophetas: audiant illos* . Et in ordine quidem ad divinum cultum, est omnino . Lac «p. m. necessaria prophetia cx pane nostri, ut praedictum est . In 'QB.axo.4t. ordine nutem ad alia, necessaria est nd hoc ut firmior ef- ĩ Xl@a,ea\$. ficudorquc sit populi gubernatio *verbum* siquidem *Dei validum est, et penetrabilius omni gladio*, etc.* Et propterca *AJIM* cap tv, in littera dicitur, *Et praecipue* etc.; ut Kilicct utrumque necessitatem ostenderet.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PROPHETICA REVELATIO FIAT PER ANGELOS

III Qmf. *Gent.*, cap. <34v; *De Verit.*. qu io. art. rt; /m *Itaui.* ap. n; *h* ap u.

AD SECUNDUM sic PROCEniTUR. Videtur quod prophetica revelatio non fiat per angelos. Dicitur enim *Sap.* vn ., quod Sapientia Dei *in animas sanctas ‘ se transfert, et amicos Det et prophetas constituit*. Sed amicos Dei constituit immediate. Ergo etiam prophetas facit immediate, non mediantibus angelis.

2. Prai-terea , prophetia ponitur inter gratias gratis datas. Sed gratiae gratis datae sunt a Spiritu Sancto: secundum illud *: *Divisiones gratiarum sunt: idem autem Spiritus*. Non ergo prophetica revelatio fit angelo mediante.

3. Praeterea , Cassiodonis * dicit quod prophetia est *divina revelatio*. Si autem fieret per angelos, diceretur angelica revelatio. Non ergo prophetia fit per angelos.

Sed contra est quod Dionysius dicit, tv cap. *Cael. Hier.:* *Divinas visiones gloriosi Patres nostri adepti sunt per medias caelestes virtutes*. Loquitur autem ibi de visionibus propheticis. Ergo revelatio prophetica fit angelis mediantibus.

Respondeo dicendum quod, sicut Apostolus dicit. *Itom.* xiii *, *quae a Deo sunt, ordinata sunt. Habet autem hac divinitatis ordo*, sicut Dionysius

dicit *, *ut infima per media disponat*. Angeli autem medii sunt inter Deum et homines, utpote r plus participantes de perfectione divinae bonitatis quam homine». Et ideo illuminationes et revelationes divinae u Deo ad homines per angelos fiunt. Sed prophetia autem cognitio lit secundum illuminationem et revelationem divinam, Unde manifestum est quod fiat per angelos.

Ad primum ergo dicendum quod caritas, secundum quam fit homo amicus Dei, est perfectio voluntatis, in quam solus Deus imprimere potest *. Sed prophetia est perfectio intellectus, in -d ſn quem etiam angelus potest imprimere, ut in Primo * dictum est. Et ideo non est similis ratio *Q» de utroque.

Ad secundum dicendum quod gratiae gratis datae attribuuntur Spiritui Sancto sicut primo principio: qui tamen operatur huiusmodi gratias in hominibus mediante ministerio angelorum.

Ad tertium dicendum quod operatio instrumenti attribuitur principali agenti, in cuius virtute instrumentum agit. Et quia minister est sicut instrumentum. idcirco prophetica revelatio, quae fit ministerio angelorum, dicitur esse divina.

a) *animai sanctas.* - *anima sancta* ABI FHKLPc ct a.

Commentaria Cardinalia Caietani

Ts articulo secundo eiusdem centesimnecseptuagesimacsc-Œeundae quaestionis, dubia duo occurrunt. Primum *, circa illuminationem propheticam; an scilicet «it ab angelo quoad ipsum lumen propheticum, nn non. Et est ratio dubii quia, si lumen propheticum non esset ab angelo, frustra in littera diceretur utrumque, scilicet *illuminationes et revelationes*. Suffecisset siquidem dicere *Revelationes per angelos deferuntur*.

In oppositum autem est quia Auctor, in principio· huius *Summae*, qu. exi, an. i, ad i, ponit quod lumen fidei in intellectu nostro est immediate a Deo. Ergo a fortiori lumen propheticum, quod lucii evidentiam eorum quuc sunt fidei.

II. Secundum dubium · est circa inspirationem propheticam. an sit ab angelo Dictum est enim in i an. proceed. qu. ., quod ad prophetiam requiritur inspiratio. Et est ratio dubii quiu in responsione ad primum dicitur quod non est eadem ratio de spectantibus ad intellectum, et de spectantibus ad voluntatem, quoniam angelus potest imprimere in intellectum, non autem in voluntatem. Constat autem quod inspiratio prophetica ad voluntatem spectat. Igitur.

III. Ad primum dubium, dc illuminatione dicitur quod · illuminationis prophetica, quoad supcmaturalc lumen quod menti prophetae infunditur, non est ab angelo, sed a Deo immediate. Quoniam regulare est quod nullus creatu» intellectus potest alium illuminare hoc modo, scilicet *tradendo tlh lumen sive naturae sive gratiae sive gloriae*: ut patet ab \uctorc in Primo huius Operi* Libro, qu. wt, art. 1, ad Unde concedendum est quod tam lumen fidei quam lumen propheticum, illud habituale, hoc per modum transeuntis, n Deo est immediate. Vocatur autem angelus illuminare hominem vel per modum confortationis, et hoc cx pane intellectus. vel per modum docenti», distinguentis proponentisque perceptibiliter, et hoc ex parte rei revelatae; ut patet ab Auctare in locis pracallati-». Et ideo vere dictum est quod illuminant et revelant.

IV. Ad secundum * dicitur quod inspiratio prophetica, ·»»»■ “ cum non requirat aliquam impressionem in voluntatem cx pane ipsius voluntati», sed ponit mediante obiccto insitigativo ud elevationem mentis fieri, nb angelo fieri potest. Differentia namque in littera posita non militat adversus hoc, propter dictam rationem; quia scilicet inspiratio potest ex parte obiecti tien. Constat enim quod angelus potest

cx parte obiccti voluntatem nostram movere persuasive. Et sic forte fit communiter prophetica inspiratio.

\t si dc inspiratione efficaci intelligcndum est cum prophetia dicitur inspiratio*: constat quod, cum solius Dei sit efficaciter movere voluntatem et cx parte ipsius voluntatis, ut inspirationis nomen sonat, dicendum esset quod non est ab angelo, sed a Deo immediate, non per impressionem ali-

cuius formae in voluntatem, sed per actuaalem motionem interiorem, qua solus ipse Creator voluntati* potest eam, cum vult ct quo vult, movere, iuxta illud *: Cor *repis in manu Domini, ct volvet illud quocumque voluerit.* – Haec responsio, quia formalis est, amplectenda magis videtur. Et forte propterca in littera hac nunquam meminit Auctor *in-spirationis propheticae, sed revelationis ct illuminationis.*

•*Gitl.Hitr.ctp*

u.

inq
ius
opi

din
qu<
hot
nat
din
snr
nni
nia
tia
po
pr<
ter
aq

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM AD PROPHETIAM REQUIRATUR DISPOSITIO NATURALIS

De Verity qu xn. art. 4.

D TERTIUM SIC PROCEDITOR. VîdctUF quod prophetiam requiratur dispositio naturalis. Prophetia enim recipitur in propheta secundum dispositionem recipien-
ljSt Quia super illud Amos i ♦ *Dominus dc Sion rugiet*, dicit glossa* Hieronymi: *Naturale est ut omnes qui volunt rem rei comparare, ex eis rebus sumant comparationes quas sunt experti et in quibus 3 sunt nutriti: verbi gratia, nautae suos inimicos ventis, damnum naufragio comparant. Sic et Amos, qui fuit pastor pecorum, timorem Dei rugitui leonis assimilai.* Sed quod recipitur in aliquo secundum modum recipientis, requirit naturalem dispositionem. Ergo prophetia requirit naturalem dispositionem.

2. Praeterea, speculatio prophetiae est altior quam scientiae acquisitae. Sed indispositio naturalis impedit speculationem scientiae acquisitae: multi enim, ex indisposilione naturali, per-tingere non possunt ad scientiarum speculamina capienda ?. Multo ergo magis requiritur ad con-templationem propheticam.

3. Praeterea, indispositio naturalis magis im-pedit aliquem quam impedimentum accidentale. Sed per aliquid accidentale superveniens impe-ditur speculatio prophetiae: dicit enim Hierony-mus' stt*Per Malth.* * quod *tempore illo quo con-iugales actus geruntur, praesentia Spiritus Sancti nQn ja^ur: etiain st' propheta esse videatur qui officio generationis obsequitur.* Ergo multo magis indispositio naturalis impedit prophetiam. Et sic videtur quod bona dispositio naturalis ad pro-phetiam requiratur.

Sed contra est quod Gregorius dicit, in Ho-milia Pentecostes*: *Implet, scilicet Spiritus San-ctus, cilharacdum puerum, et psalmistam facit: pastorem armentorum ⁊ sycomoros vellicantem, et prophetam facit.* Non ergo requiritur aliqua prae-cedens dispositio ad prophetiam, sed dependet ex sola voluntate Spiritus Sancti, dc quo dicitur,

U) quibus. – rebus quibus Pd.

p) scientiarum speculamina capienda – scientias speculativas ca-piendas P; pro teientiarum. scientiae ed. a.

γ) armentorum. – armentarium ADEITII.pC, armentarum B.

3) requireretur. – requiretur DEHKi.pC, requiritur Pa.

«) ut idlicct animam... Jispemtret... daret. – scilicet animam et. disponere... dare P.

O j'ropArnam. – prophetiam PEFHLSC ct a.

quod exigit ct aliquam dispositionem, ct quod impeditur per aliquam indispositionem. Num exigit iniAginutixani bene praeparatam nd ministrandum seu obsequendum prophe-ticae visioni: quoniam divina illuminatio circumvelate est

• Cf num. n.

cil. h

4*

•vm 3.

•ontt.™00a.

³

t

v i'm ;vJÎ''c!
cxxiii,££'*xi.
id Afr^<h.

jALHomitxxx

T

SC
Ct
n
P
ei

Q

a

n

• Ve». 7.

CJ

q

C:

n

g

fi

o

q

k

N

>>

&«« .«P l'« -

w

bl

P'

a·

• Vm. », >J

Xt

Vl

at

• Vcn

ac

q>

Commentaria Cardinalia Caietani

I s articulo lenio eiusdem centcsimacsqptuagesimacsccun-duc quaestionis, nota quod prophetiam exigere naturalem dispositionem in propheta, potest intclligi dupliciter. Pri-mo, de ipso dono prophetiae secundum sc. Et sic constat

similitudinibus, ut Dionysius docuit . Et consent quod impeditur per ebrietatem et passiones vehementes et liiusmodi, quite impediunt speculationem veritatis. Nec huius oppositum docemur in littera.

Alio ergo modo intelligitur de dono prophetiae in ordine ad pei* se causam effectivum talis doni. Et sic dicitur quod nullam requirit dispositionem naturalem. Et dicitur hoc ud ditferentinn prophetiae secundum quid, hoc est naturalis» quae non solum secundum sc, sed etiam in ordine ad per se causam elfectivnm illius, praeeligit necessario dispositionem naturalem in propheta. Quoniam causa naturalis prophetiae est natura, quae non potest operari nisi in patiente et disposito, ut patet. Sed causa prophetiae simpliciter est Deus, qui non praeexigit aliquam dispositionem, sicut nec materiam, sed potest simul totum producere. Et haec est intentio, hic est clarus sensus litterae: ut patet ex ratione litterae et responsionibus ad argumenta.

II. Sed insurgit tunc aliud dubium: Ad quid articulus

iite, et quaestio iita, magis Je prophetia quum de quocumque alio dono Dei: cum haec conditio, scilicet non pruccxigerc dispositionem in ordine nd Deum, ait conditio communit omnium quae a Deo fiunt, et est communis differentia inter naturalia et divina opera?

Ad hoc dicitur quod quaestio ista, quamvis multis aliis communi* sit, appropriata tamen rationabiliter est prophetiae: non solum quin prophetia invenitur naturalis et supernaturalis; sed ut ex huius solutione quaestionis pateat quod Deus non distribuit prophetiae donum sicut animas infundit corporibus, scilicet iuxti merita materiae dispositae. Nec ideo elegit Moysen, David, Itaiam, Ieremiam. etc., in propheta», quia ipsi habebant dispositionem naturalem ad huius donum deducentem: sed c contra, quia ipse *distribuit singulis prout vult* \ et *dedtt quosdam prophetas*^{9*}, ideo istos disposuit convenienter ad prophetiae donum. Excluditur enim hinc error philosophorum qui prophetas omnes ex naturali dispositione constituerunt: ut Aristoteles, in *Problematibus* ., et Avicenna, in VI *Naturalium* ...

• I tS Car. C»p. m. Ttn it rrfvvm xS: ■S 0»p it, ten m. •Sect XXX,m. .. A» df p/πIV.. 'TM?

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM BONITAS MORUM REQUIRATUR AD PROPHETIAM

De Vtrit., qu. m, art. 5; *In* cap. u, locL vit.

tftD quartum sic proceditur. Videtur quod bonitas morum requiratur ad prophetiam. Dicitur enim *Sap. vn* *, quod *Sapientia Dei per nationes 3 in animas sanctas se transfert, et amicos Dei et prophetas constituit*. Sed sanctitas non potest esse sine bonitate morum et sine gratia gratum faciente. Ergo prophetia non potest esse sine bonitate morum et gratia gratum faciente.

2. Praeterea, secreta non revelantur nisi amicis: secundum illud Ioan, xv *; *Ios autem dixi amicos: quia omnia quaecumque audiri a Patre meo, nota feci vobis*. Sed *prophetis Deus sua secreta revelat*, ut dicitur Amos III ♦ Ergo videtur quod prophetae sint Dei amici. Quod non potest esse sine caritate. Ergo videtur quod prophetia non possit esse sine caritate, quae non est sine gratia gratum faciente.

3. Praeterea^, Matth. vn * dicitur; *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad ros m vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces*. Sed quicumque sunt sine gratia interius, videntur esse lupi rapaces. Ergo omnes sunt falsi prophetae. Nullus est ergo verus propheta nisi bonus per gratiam.

4. Praeterea, Philosophus dicit, in libro *de Somn. et Vigil.* *. quod, *si divinatio somniorum est a Deo, inconveniens est eam immittere quibuslibet, et non optimis viris*. Sed constat donum prophetiae esse a Deo. Ergo donum prophetiae non datur nisi optimis viris.

Sed contra est quod Matth. vn *, his qui dixerant, *Domine nonne in nomine tuo propheta-vimus?* respondetur: *Nunquam novi ros. Novit autem Dominus eos qui sunt eius*, ut dicitur II *ad Tim.* II *. Ergo prophetia potest esse in his qui non sunt Dei per gratiam.

Respondeo dicendum quod bonitas morum potest attendi secundum duo: uno quidem modo, secundum interiorem eius radicem, quae est gratia gratum faciens: alio autem modo, quantum ad interiores animae passiones et exteriores actiones. Gratia autem gratum faciens ad hoc principaliter datur ut anima hominis Deo per caritatem coniungatur: unde Augustinus dicit, in XV *de Trin.* *: *Nisi impertiatur cuique Spiritus Sanctus. ut eum Dei et proximifaciat amatorem, ille a sinistra non transfertur ad dexteram*. Unde quidquid potest esse sine caritate, potest esse sine gratia gratum faciente, et per consequens sine bonitate morum. Prophetia autem potest esse sine caritate. Quod apparet ex duobus. Primo quidem, ex actu utriusque: nam prophetia pertinet ad intellectum. cuius actus praecedit actum voluntatis, quam perficit caritas. Unde Apostolus, I *ad Cor.* xiii *. prophetiam connumerat aliis ad intellectum pertinentibus quae possunt sine caritate haberi. Secundo, ex fine utriusque: datur enim prophetia ad utilitatem Ecclesiae, sicut et aliae gratiae gratis datae, secundum illud Apostoli, I *ad Cor.* xii*, *Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem*; non autem ordinatur directe ad hoc quod affectus ipsius prophetae coniungatur Deo, ad quod ordinatur caritas. Et ideo prophetia potest esse sine bonitate morum, quantum ad primam f radicem huius bonitatis.

Si vero consideremus bonitatem morum secundum passiones animae et actiones exteriores, secundum hoc impeditur aliquis a prophetia per morum malitiam. Nam ad prophetiam requiritur maxima mentis elevatio ad spiritualium contemplationem, quae quidem impeditur per vehementiam passionum, et per inordinatum occupationem rerum exteriorum. Unde et de*filiis pro-*

Cap. «m

• V,<= i, >.

»*« 7

T

e) *nationes*. – *orationes* ABDEFHLpCK et *a. rationes* i'.
?) *ft-J/ferea*. – *Hoc* argumentum quarto loco ponunt AFJL.

7) /Tiaurwi – *propriam* P.

V«r. phetarum legitur. IV Reg. tv *, quod *simul habi-
tabant cum Eliseo*: quasi solitariam vitam du-
centes, ne mundanis occupationibus impedirentur
a dono prophetiae.
An primum ergo dicendum quod donum prophe-
tiae aliquando datur homini et propter utilitatem
aliorum, et propter propriae mentis illustratio-
nem. Et hi sunt in quorum animas Sapientia di-
vina per gratiam gratum facientem *se transferens,
amicos Dei et prophetas eos constituit*. – Quidam
vero consequuntur donum prophetiae solum ad
utilitatem aliorum. Qui sunt quasi instrumenta
divinae operationis. Unde Hieronymus dicit, *su-
per 'Matth. Prophetare, vel virtutes facere et
daemonia eiicere, interdum non est eius meriti
qui operatur: sed vel invocatio nominis Christi
hoc agit; vel ob condemnationem eorum qui in-
vocant, vel utilitatem eorum qui vident et audiunt,
conceditur*.
Ad secundum dicendum quod Gregonus expo-

nens illud*, dicit: *Dum audita superna caelestia
amamus, amata iam novimus: quia amor ipse
notitia est. Omnia ergo eis nota fecerat: quia, a
terrenis desideriis immutati, amoris summi faci-
bus ardebant*. Et hoc modo non revelantur sem-
per secreta divina prophetis.
Ad tertium dicendum quod non * omnes mali
sunt lupi rapaces, sed solum illi qui intendunt
aliis nocere: dicit enim Chrysostomus, *super
Matlh. ¶ quod Catholici doctores, etsifuerint pec-
catures, servi quidem carnis dicuntur, non tamen
lupi rapaces: quia non habent propositum per-
dere Christianos*. Et quia prophetia ordinatur ad
utilitatem aliorum, manifestum est tales esse fal-
sos prophetas: quia ad hoc non mittuntur a Deo.
Ad quartum dicendum quod dona divina non
semper dantur optimis simpliciter, sed quando-
que illis qui sunt optimi quantum ad talis doni
perceptionem. Et sic Deus donum prophetiae il-
lis dat quibus optimum iudicat dare.

** ”l

8

*Inf,op?"

• up il

» «»»<.

8) mom. – *veut non* AHDEFHIKLpC e! a

ComuiiiiLiria Cardinalia Caietani

• h corp

Is articulo quarto eiusdem centcsimacsptungcsiniicscCun-
dae quaestionis, nota, circa bonitatem morum quoad pas-
siones et actiones exteriores, quod non intendit Auctor ud
prophetiam requiri bonitatem morum cx hac parte, scilicet
quietis a passionibus et actionibus exterioribus, quamvis
non requiratur cx alia parte, scilicet cx parte radiceis, seu
caritatis. Veritas enim est. et clara apud Auctorem, quod
prophetia -sint cum peccato mortali et damnatione aeternat
ut Pnlel ex domini auctoritate illata * et Hieronymi **,
et directo processu articuli huius respondendo ad argu-
menta. Sed intendit, et explicat, quod malitia morum im-
pedit prophetiam, pro quanto impedit magnam mentis ele-
vationem ad contemplationem spiritualium. Quod quidem
verum esse constat, cum passiones sunt vehementes, et
exteriores occupationes multae: sub hac enim ratione im-
pediunt mentis elevationem. Et propterca si etiam cx h«c
pane aliqua inordinatio morulis, sine huiusmodi magnitu-

dine vel multitudine, occurrat ; vel etiam huiusmodi quies
a passionibus et occupationibus extraneis fini. non propter
bonum morem, sed naturum vd speculationem, ac per hoc
cuci dicta quies sine bonitate morali: staret prophetia etiam
cx hac parte *ine bonitate morali.
II. In responsione dd quartum eiusdem articuli, nota
diligentur glossam Auctoris ad textum Aristotelis aut non
esse glossam, sed responsionem ad rationem Aristotelis,
dicendo quod ratio illa non est vera de optimis simplici-
ter, sed ad hoc ex divina electione. – Aut, si est glossa, non
glossa textus illius inquantum est Aristotelis, sed inquantum
est philosophi Quoniam philosophia non est nisi verorum,
et constat *veruin vero non esse contrarium* -: Aristoteles'
autem constat quod intendit de optimiis siñpliciçiter.
Et scito quod Auctor pluries glossar Aristotelem ut
philosophum, non ut Aristotelem. Et hoc in favorem
veritatis.

3

1

! An'c: i*TM.
TM op

il. tat «f».

• Hilar.
Camoint
σ.Γ., cb{
vtn. y
Off. A»

• Ven. 15

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ALIQUA PROPHETIA SIT A DAEMONIBUS

III Cunt. Gmt., cup. rxnr; In hatam, ap. tu.

D QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod
nulla prophetia sit a daemonibus. Pro-
phetia enim est *divina revelatio*, ut Cas-
siodorus * dicti. Sed illud quod fit a
daemone, non est divinum. Ergo nulla prophetia
potest esse a daemone.
2. Praeterea, ad propheticam cognitionem re-
quiritur aliqua illuminatio, ut supra * dictum est.
Sed daemones non illuminant intellectum hu-
manum, pt supra dictum est in Primo*. Ergo
nulla prophetia potest esse a daemonibus.
3. Praeterea, non est efficax signum quod
etiam ad contraria se habet. Sed prophetia est
signum confirmationis fidei: unde super illud
*Rom. xn **. *Sive prophetiam secundum rationem
fidei*, dicit Glossa *: *Nota quod m numeratione
gratiarum a prophetia incipit, quae est prima pro-*

*batio quod fides nostra sit rationabilis: quia cre-
dentes, accepto Spiritu, prophetabant*. Non ergo
prophetia a daemonibus dari potest.
Sed contra est quod dicitur III Reg. xviii *:
*Congrega ad me universum Israel in monte Car-
meli, et prophetas Raal trecentos quinquaginta,
prophetasque lucorum quadringentos, qui come-
dunt de mensa le^abel*. Sed tales erant daemonum
cultores. Ergo videtur quod etiam a daemonibus
sit aliqua prophetia.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * di-
ctum est. prophetia importat cognitionem quan-
dam procul existentem a cognitione humana. Ma-
nifestum est autem quod intellectus superioris or-
dinis aliqua cognoscere potest quae sunt remota
a cognitione intellectus inferioris. Supra intelle-
ctum autem humanum est non solum intellectus

l

• Ven. 33

• An. 5,
π. Ojai.

• Vm 44

• Ven M

s

• Vm 14.

• qu eu», an

• Quctx.art.j.

u'

divinus, sed etiam intellectus angelorum bonorum et malorum, secundum naturae ordinem. Et ideo quaedam cognoscunt daemones, etiam sua naturali cognitione, quae sunt remota ab hominum cognitione, quae possunt hominibus revelare. Simpliciter autem et maxime remota sunt quae solus Deus cognoscit. Et iduo prophetia proprie et simpliciter dicta fit solum per revelationem divinam. Sed et ipsa revelatio facta per daemones, potest secundum quid dici prophetia. Unde illi quibus aliquid per daemones revelatur, non dicuntur in Scripturis prophetae simpliciter, sed cum aliqua additione, puta, *prophetae falsi*, vel. *prophetae idolorum*. Unde Augustinus, XII *super Gen. ad litt.* ♦ *Cum malus spiritus arripit hominem in haec, scilicet visa, aut daemoniacos facit, aut arreplitos, aut falsos prophetas.*

Ad primum ergo dicendum quod Cassiodorus ibi definit prophetiam proprie et simpliciter dictam.

Oomxnenturia Cardinalis Caietani

Ix articulo quinto eiusdem quaestionis ccntesiniBcseptun- RCiinnesecundac, collige lres dirferentias inter prophetas simpliciter ct «hemonum. Prima est quia prophetia «impli- citer extendit «c ad cu quae Deo soli notu sunt, quae sunt simpliciter procul. c< non solum procul n nobis. Prophetia vero daemonum ad illa non m extendit quoad cognitio- nem . quamvis quoad superbiam temeruriumque daemo-

Ad secundum DicENDLM quod daemones ea quae sciunt hominibus manifestant, non qui- dem per illuminationem intellectus, sed per ali- quam imaginariam visionem, aut etiam sensibi- liter colloquendo. El in hoc deficit haec prophe- tia a vera.

An tertium dicendum quod aliquibus signis, etiam exterioribus, discerni potest prophetia dae- monum a prophetia divina. Unde dicit Chryso- stomus, *super Matth.* *, quod *quidam prophetant in spiritu diaboli, quales sunt divinatores: sed sic discernuntur, quoniam diabolus interdum falsa di- cit. Spiritus Sanctus nunquam.* Unde dicitur *Deut.* xviii *: Si *tacita cogitatione responderis: Quomodo possum intelligere verbum quod non est locutus Dominus? hoc habebis tignum: Quod innomine Domini propheta ille praedixerit, et non evenerit. hoc Dominus non est locutus.*

num praesumptionem, non xcreantur praedicere quae ne- scium.

Secunda . est quod illa est cum illuminatione intelle- ctus: isto non.

Tertia* est quod illa nunquam lj lm, haec quandoque falsa (quamvis lahitatem quandoque contineat sub spedc propheticae comminationis).

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PROPHETAE DAEMONUM AL1QI ANDO VERA PRAEDICANT

Infra, qu. ciJtw. irt. 5, id 4; III *Ojnt. Geni.* <ap. tu>.

SEXTUM SIC PROCEDITUR. VidCtUT quod 2^J..ProP^clae daemonum nunquam vera m praedicant. Dicit enim Ambrosius* quod ^oinnnc *verum, a quocumque dicatur, a Spi- ritu Sancto est.* Sed prophetae daemonum non loquuntur a Spiritu Sancto : quia *non est conventio Christi ad Belial*, ut dicitur II *ad Cor.* vt *. Ergo videtur quod tales nunquam vera prae- nuntiant.

2. Praeterea, sicul veri prophetae inspirantur a Spiritu veritatis, ita prophetae daemonum in- spirantur a spiritu mendacii: secundum illud III *Eeg.* ult, *: *Egrediar} et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius.* Sed prophetae inspirati a Spiritu Sancto nunquam loquuntur fal- sum' ul suPra* habitum est. Ergo prophetae dae- monum nunquam loquuntur verum.

3. Praeterea, loan, vni * dicitur de diabolo quod, *cum loquitur mendacium, ex propriis lo- quitur: quia diabolus est mendax, ct pater eius*, idest mendacii. Sed inspirando prophetas suos diabolus non loquitur nisi ex propriis: non enim instituitur minister Dei ad veritatem enuntiandam, quiu *non est conventio lucis ad tenebras*, ut di- citur II *ad Cor.* vi *. Ergo prophetae daemonum nunquam vera praedicunt '.

Sed contra est quod. *Num.* χχ11 *. dicit quae-

dam glossa* quod *Balaam divinus erat: dama- num scilicet ministerio, et arte magica, nonnun- qiam futura praenoscebat.* Sed ipse multa prae- nuntiavit vera: sicut est id quod habetur *Num.* xxiv *: *Orietur stella ex lacob. et consurget virga * Vto de Israel.* Ergo etiam prophetae daemonum prae- nuntiant vera.

Respondeo dicendum quod sicut se habet bo- num in rubus, ita verum in cognitione. Impos- sibile est autem inveniri aliquid in rebus quod totaliter bono ? privetur*. Unde etiam impossibile est esse aliquam cognitionem quae totaliter sit falsa, absque admixtione alicuius veritatis. Unde et Buda dicit * quod *nullafalsa est doctrina quae non aliquando aliqua verafalsis intermisceat.* Unde et ipsa doctrina daemonum, qua suos prophetas instruunt, aliqua vera continet, per quae recepti- bilis redditur: sic enim intellectus ad falsum de- ducitur per apparentiam veritatis, sicut voluntas ad malum per apparentiam bonitatis. Unde et Chrysostomus dicit, *super Matth.* *: *Concessum est diabolo interdum vera dicere, ul mendacium suum rara veritate commendet.*

Ad primum ERGO dicendum quod prophetae dae- monum non semper loquuntur cx demonum re- velatione, sed interdum ex inspiratione divina: sicut manifeste legitur de Balaam, cui dicitur Do-

3} *praedicunt.* – *prafdic.int* ABDEHI.pC

*ben*a. – ABDEFHpCK, mo m L; *riro* nwgu C

Anan *tr.*

sas- i n

• Hte. D:*
Caos4«t la
rov » - liter
OfF Aebrt*

•Vm »j

•vm. u

φiαiÿπ.I!

•vm.^

•vm h

«

•Vm m-

“M
t
*
•αρ

minus esse locutus, *Num.* xxn *, licet esset propheta daemonum. Quin Deus utitur etiam malis ad utilitatem bonorum. Unde el per prophetas daemonum aliqua vera praenuntiat: tum ut credibilior fiat veritas, quae etiam ex adversariis testimonium habet; tum etiam quia, dum homines talibus γ credunt, per eorum dicta magis ad veritatem inducuntur. Unde etiam Sibyllae multa vera praedixerunt de Christo.
Sed ct quando prophetae daemonum a daemonibus instruuntur, aliqua vera praedicunt quandoque quidem virtute propriae naturae, cuius auctor est Spiritus Sanctus; quandoque etiam revelatione bonorum spirituum, ut palet per Augustinum. XII *super Gen, ad lift.* * Et sic etiam illud verum quod daemones enuntiant, a Spiritu Sancto est.

Ad secundum dicendum quod verus propheta semper inspiratur a Spiritu veritatis, in quo nihil est falsilatis: el ideo nunquam dicit falsum. Propheta autem falsilatis non semper instruitur a spiritu falsilatis, sed quandoque etiam inspiratur a Spiritu veritatis. Ipse etiam spiritus falsilatis quandoque enuntiat vera, quandoque falsa, ut dictum est *.
Ad tertium dicendum quod propria daemonum esse dicuntur illa quae habent a seipsis, scilicei mendacia et peccata. Quae autem pertinent ad propriam naturam, non habent α seipsis, sed u Deo. Per virtutem autem propriae naturae quandoque vera praenuntiant, ut dictum est *. Utitur etiam eis Deus ad veritatis manifestationem per ipsos flendam, dum divina mysteria eis per angelos revelantur, ut dictum est *.

Uawrp «Imp.

• a. ?»

• Keip i

• Ilrf j Fart.
αχ, an 4,
U l

γ) *dum homines ta/ifiur.* – *cum humittei talia* Pa.

praedicunt. – *praedicant* ARDIL, *praedicari!* F

Commentaria Cardinalis CalGtani

In aniculo sexto eiusdem quaestionis cntesimuescptuagesimacscundac, hoc solum dicendum occurrit, quod Sibyllae, quae hic inter daemonum prophetas computantur, superius, in qu. n, an. 7, ad 3, inter personas in tide

Christi explicite salvatas computari videntur. Materi siquidem haec, incerta cum sit. quoniam dc individuīs non pertinentibus ad fidem est; modo in unam, modo in aliam partem declinare permittitur.

• Vtn ».

•Ord Gre<

• Qp »«l

PialX *pract*
op- l

• Ve*», β

• Vcrv ry

·»»» CXXUX.*
i»-

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMATERTIA
DE MODO COGNITIONIS PROPHETICAE

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de modo cognitionis propheticae ♦
Et circa hoc quaeruntur quatuor.
Primo: utrum prophetae videant ipsum Dei essentiam.
Secundo: utrum revelatio prophetica fiat per

induentium aliquarum specierum. vel per solam influentiam luminis.
Tertio: utrum prophetica revelatio semper sit cum alienatione a sensibus.
Quarto: utrum prophetia semper sit cum cognitione eorum quae prophetantur.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PROPHETAE IPSAM DEI ESSENTIAM VIDEANT

De Vtrit. qu. i», «n 6; h txaiam. αψ t, vi.

AD PRIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur (jÜÔd prophetae ipsam Dei essentiam videant. Quia super illud Isaiac xxxviii ♦ Zhs- pone domui tuae etc., dicit Glossa *: Prophetae in ipso libro praescientiae Dei, omnia scripta sunt, legere possunt. Sed praescientia Dei est ipsa eius essentia. Ergo prophetae vident ipsam Dei essentiam.

•gf m -j. Praeterea, Augustinus dicit, in IX de Trin. *, quod in illa aeterna veritate, ex qua temporalia facta sunt omnia, formam secundum quam sumus, et secundum quam operamur, visu mentis aspicimus. Sed prophetae ollissimam inter omnes homines habent divinorum cognitionem. Ergo ipsi maxime divinam essentiam vident.

3. Praeterea, futura contingentia praecognoscuntur a prophetis secundum immobilem veritatem *. Sic autem non sunt nisi in ipso Deo. Ergo prophetae ipsum Deum vident.

Sed contra est quod visio divinae essentiae non evacuatur in patria. Prophetia autem evacuatur: ut habetur I ad Cor. xiii ♦ Ergo prophetia non fit per visionem divinae essentiae.

•h.aua.»m Respondeo dicendum quod prophetia importat cognitionem divinam ut procul existentem: unde et de prophetis dicitur, Heb. xi ♦, quod erant a longe aspicientes. Illi autem qui sunt in patria, in statu beatitudinis existentes, non vident ut a remotis, sed quasi ex propinquo: secundum illud psalmi ♦: Habitabunt recti cum vultu tuo. Unde manifestum est quod cognitio prophetica alia est a cognitione perfecta, quae erit in patria. Unde et distinguitur ab ea sicut imperfectum a perfecto. et ea adveniente evacuatur: ut patet per Apostolum, I ad Cor. xiii ♦.

•ucdi. » Fuerunt autem quidam qui cognitionem propheticam a cognitione beatorum distinguere vo-

lentes. dixerunt quod prophetae viderunt ipsam divinam essentiam, quam vocant speculum aeternitatis non tamen secundum quod est obiectum beatorum, sed secundum quod sunt in ea inatipones luturorum eventuum. – Quod quidem est omnino impossibile. Deus enim est obiectum beatitudinis secundum ipsum sui essentiam: secundum id quod Augustinus dicit, in V Confess. ♦: Beatus est qui te scit, etiam si illa idest creaturas, nesciat. Non est autem possibile quod aliquis videat rationes creaturarum in ipsa divina essentia, ita quod eam non videat. Tum quia ipsa divina essentia est ratio omnium quae fiunt: ratio autem idealis non addit super divinam essentiam nisi respectum ad creaturam. Tum etiam quia prius est cognoscere aliquid in se. quod est cognoscere Deum ut est obiectum beatitudinis. quam cognoscere illud per comparisonem ad alterum, quod est cognoscere Deum secundum rationes rerum in ipso existentes *. Et ideo non potest esse quod prophetae videant Deum secundum rationes creaturarum. et non prout est obiectum beatitudinis.

Et ideo dicendum est quod visio prophetica non est visio ipsius divinae essentiae: nec in ipsa divina essentia vident ea quae vident, sed in quibusdam similitudinibus, secundum illustrationem divini luminis. Unde Dionysius dicit, iv cap. Cael. Hier., de visionibus prophetis loquens, quod sapiens theologus visionem illam dicit esse divinam quae Jit per similitudinem rerum forma corporali carentium, ex reductione videntium in divina. Et huiusmodi similitudines divino lumine illustratae magis habent rationem speculi quam Dei essentia. Nam in speculo resultant species ab aliis rebus: quod non potest dici de Deo. Sed huiusmodi illustratio mentis propheticæ potest

xj <jui. — Anu dixerunt ponunt Pλ. viderunt. — vident P»C et a.

γ) atteruitaib. — Tnnitatb Pu ci codice*.

Somma» Thio I. D. Thomas T. VII.

δ) illa. - illam CFII; pm crcaturat. creatura AtIEFI.pK. crtatur. im CDHeK.

») thcolagui — theohgia ACEFU theologica D

diei speculum, inquantum resultat ibi similitudo ventatis divinae praescientiae. Et propter hoc dicitur *speculum aeternitatis*, quasi repraesentans Dei praescientiam, qui in sua aeternitate omnia praesenlialiter videt, ut dictum est *

An primum ergo dicenūum quod prophetae dicuntur inspicere in libro praescientiae Dei. inquantum ex ipsa Dei praescientia resultat veritas in mentem prophetae.

Ad secundum dicendum quod in prima veritate

dicitur homo videre propriam formam, qua existit. inquantum primae veritatis similitudo refulget in mente humana, ex quo ζ anima habet quod seipsam cognoscat.

Ad tertium dicendum quod ex hoc ipso quod in Deo futura contingentia sunt secundum immobilem veritatem, potest imprimere menti prophetae similem cognitionem, absque eo quod prophetae Deum per essentiam videant.

ζ) *quo.* — PG.

◁ Jommentarki Cardinalis Caietani

I\ articulo primo quacilionis ccniesimacscpuiagcsimac-
tctniac. quonium visio Dei discussa est in Primo Libro, qu. Xīī; ct dc *speculo aeternitatis*, cuius littera meminit,

diffuse tractatur in art. 6, qu. m *de Verifafe*: idcirco ad illa recurre loca, si vis haec amplius discutere aut discum videre.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN PROPHETICA REVELATIONE IMPRIMANTUR DIVINITUS MENTI PROPHETAE NOVAE RERUM SPECIES, VEL SOLUM NOVUM LUMEN

Da Verity qu. nt, art. 7? *In fatam*, cip, 1; 1 *ad Cor.*, cap. jnv, lter. t.

eD secundum sic proceditur. Videtur quod in prophetica revelatione non irnpriman-
lur divinitus menti prophetae novae re-
HMHmm species, sed solum novum
Quia sicut dicit glossa ♦ Hieronymi, *Amos* prophetae utuntur similitudinibus rerum in quibus conversati sunt. Sed si visio prophetica fieret per aliquas species de novo impressus, nihil operaretur ibi praecedens conversatio. Ergo non imprimuntur aliquae species dc novo in animum prophetae, sed solum propheticum lumen.

2. Praeterea, sicut Augustinus dicit. XII *super Gen. ad litt.* *, visio e imaginaria non tacit prophetam, sed solum visio intellectualis: unde etiam Dan. x · dicitur quod *intelligentia opus est in visione*. Sed visio intellectualis, sicut in eodem libro * dicitur, non fit per aliquas similitudines, sed per ipsam rerum veritatem. Ergo videtur quod prophetica revelatio non fiat per impressionem aliquarum spccicrum.

3. Praeterea, per donum prophetiae Spiritus Sanctus exhibet homini id quod est supra facultatem naturae Sed formare quascumque rerum species potest homo cx facultate naturali. Ergo videtur quod in prophetica revelatione non infundantur aliquae T species rerum, sed solum intelligibile lumen.

Sed CONTRA est quod dicitur Osee xīi *: *Ego visiones multiplicavi eisf et in manibus prophetarum assimilatus sum*. Sed multiplicatio visionum non fit secundum lumen intelligibile, quod est commune in omni prophetica visione: sed solum secundum diversitatem specierum, secundum quas etiam est assimilatio. Ergo videtur quod in pro-

phetica revelatione imprimuntur novae species rerum, et non solum intelligibile lumen.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit. *super Gen. ad litt.* *, *cognitio prophetica* *maxime ad mentem pertinet*. Circa cognitionem

autem humanae mentis duo oportet considerare: scilicet acceptionem, sive repraesentationem rerum; et indicium de rebus praesentatis. Repraé» sentantur autem menti humanae res aliquae secundum aliquas species: et secundum naturae ordinem, primo 4 oportet quod species praesententur sensui; secundo, imaginationi; tertio, intellectui possibili, qui immutatur a speciebus phantasmatum secundum illustrationem intellectus agentis. In imaginatione autem non solum sunt formae rerum sensibilibium secundum quod accipiuntur a sensu, sed transmutatur diversimode: vel propter aliquam transmutationem corporalem, sicut accidit in dormientibus ct furiosis; vel etiam secundum imperium rationis disponuntur phantasmata in ordine ad id quod est intelligendum. Sicut enim cx diversa ordinatione earundem litterarum accipiuntur diversi intellectus, ita etiam secundum diversam dispositionem phantasmatum resultant in intellectu diversae species intelligibiles. – ludicium autem humanae mentis fit secundum vim intellectualis luminis.

Per donum autem prophetiae confertur aliquid humanae menti supra id quod pertinet ad naturalem facultatem, quantum ad utrumque: scilicet et quantum ad indicium, per influxum intellectualis luminis; ct quantum ad acceptionem seu repraesentationem rerum, quae fit per aliquas species. Et quantum ud hoc secundum, potest

3) *vitio.* – *quod visio* ABDEFHIKLa,

› *naturae.* – *humanae* addunt Pa.

γ) *infundantur aliquae.* – *infundatur aliqua* P.

δ) *primo.* – *Primo ergo* P<r. – *Pro praetententur*, tYpracinitentur PHM.

• Qw <X«111.

•OrJ. Aln< nom
.. Ver>. 1.

• Cap «a.
3

• V<r». 1.

• Cap <1.

T

• Venu iO-

c

• Grn c*p uJ

cap n it

• IHJ . cap r.

•O. IUfrM Mo t»
Γλ>l. hrrJfj.
Pan. II . cap.
IXITt

ζ

* cap xu

• Cap i».

• Ven it

• Ver» rj

•IIIA'ijr op μ
:“✓
up π.

• ArnhX /r <
i<b IP

assimilari doctrina humana revelationi propheticae, non autem quantum ad primum: homo enim suo discipulo repraesentat aliquas res per signa locutionum, non autem potest interius illuminare, sicut facit Deus. Horum autem duorum primum principalius est in prophetia: quia iudicium est completivum cognitionis. Et ideo, si cui fiat divinitus repraesentatio aliquarum rerum per similitudines imaginarias, ut Pharaoni * et Nabuchodonosor *; aut etiam per similitudines corporales, sicut Baltassar *: non est talis censendus propheta, nisi illuminetur eius mens ad indicandum; sed talis apparitio est quiddam imperfectum n 8encrc prophetiae, unde a quibusdam ♦ vocatur *casus* * *prophetiae*, sicut et divinatio somniorum. Erit autem propheta si solummodo intellectus eius illuminetur ad diiudicandum etiam ea quae ab aliis imaginarie visa sunt: ut patet de Ioseph. qui exposuit somnium Pharaonis . Sed sicut Augustinus dicit. XII *super Gen. ad litt.* *, *maxime propheta est qui utroque praecellit: ut rideat in spiritu corporalium rerum significativas similitudines; et eas vivacitate r mentis intelligat.*

Repraesentantur autem divinitus menti prophetae quandoque quidem mediante sensu exterius, quaedam formae sensibiles; sicut Daniel vidit scripturam parietis, ut legitur Dan. v *. Quandoque autem per formas imaginarius: sive omnino divinitus impressas, non per sensum acceptas, puta si alicui caeco nato imprimerentur in imaginatione colorum similitudines; vel etiam divinitus ordinatas ex his quae a sensibus sunt acceptae, sicut Icremias *vidit ollam succensam afacie Aqiti-Ionis*, ut habetur Ierem. i ♦ Sive etiam imprimendo species inlligibilus ipsi menti: sicut patet de his qui accipiunt scientiam vel sapientiam infusum, sicut Salomon * et Apostoli *.

Lumen autem intlligibile quandoque quidem imprimitur menti humanae divinitus ud diiudicandum ea quae ab aliis visa sunt: sicut dictum

est de Ioseph; et sicut patet de Apostolis, quibus Dominus *aperuit sensum ut intelligerent Scripturas*, ut dicitur Luc. XXIV*; et ad hoc pertinet *interpretatio sermonum*. Sive etiam ud diiudicandum secundum divinam veritatem ea quae cursu naturali homo apprehendit. Sive etiam ad diiudicandum veraciter et efficaciter ea quae agenda sunt: secundum illud Isaiae i.xm*: *Spiritus Domini ductor eius fuit.*

Sic igitur patet quod prophetica revelatio quandoque quidem fu per solam luminis influentiam: quandoque autem per species de novo impressas, vel aliter ordinatas.

Ab primum ergo dicendum quod, sicut dictum est*, quando in* prophetica revelatione divinitus ordinantur species imaginariae pracacceptae a sensu secundum congruentiam ad veritatem revelandam, tunc conversatio praecedens aliquid operatur ad ipsas similitudines: non autem quando totaliter ab extrinseco imprimuntur.

An SECUNDUM dicendum quod visio intellectualis non iit secundum aliquas similitudines corporales et individuales, fu tamen secundum aliquam similitudinem intelhgibilem: unde Augustinus dicit, IX *de Tnn.* '. quod *habet animus nonnullam speciei notae similitudinem*. Quae quidem similitudo intelligibilis m revelatione prophetica aliquando immediate a Deo imprimitur: aliquando autem ex formis imaginalis resultat secundum adiutorium prophetici luminis; quia ex eisdem formis imaginatis subtilior conspicitur veritas secundum illustrationem allions luminis.

Ab tertium dicendum quod quascumque formas imaginatus naturali virtute homo potest lormarc, absolute huiusmodi tonnas* considerando: non tamen ut sint ordinatae * ad repraesentandas intelligibiles veritates quae hominis intellectum excedunt, sed ad hoc necessarium est auxilium supernaturalis luminis.

e) *ii cui fat.* – *ticut fiai* H, *veut fit* P.
C) *cjjb*». – *extaiis* Pα; *At. ca.<ai* P.
r i *vivacitate.* – *iudicio* m «pat. vue. A. virfufr D, *vivacité* K, *uina-tice* pK, *rivonfc* E, *tnrians* F, *tu mcccj ntatr* II, *luvant* I.; pro *intrili-got. iutdhgavt* BbEFLpACK, *intlligrrc* II

β) *.juau*do in. – *juand<>.fur fn* PABFIK*C et j, *quand&fut kc^u<EI.pC, ^uau*do^ue D; *sntc tune* P<C addant *ci.*
O *huiusmodi fermal.* – Om. Va.
tirdiuatac – *inordinata** BDEFKf.pAC

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo secundo eiusdem quaestioni*, nota tria. Primum est, quid *acceptionis* nomine Auctor intlligat. cum saepe dicit ad cognitionem concurrere duo, scilicet acceptio seu receptio, et iudicium. Intelligit enim per *acceptio-nem* ipsam spccicrum repraesentantium receptionem: specierum, inquam, in toto vel in parte novarum, vel noviter ordinarum ad aliquam cognitionem.

II. Secundum est, quod quadrupliciter generatur species intelligibilis apud nos. Scilicet, ex novis spccicbus imagiuativuc impressis, vel a sensu vel u Deo. Et hic modus clare patet.

Vel ex phantasmatibus eisdem, aliter tamen dispositis, sive ista variata dispositio contingat ex motu locali, ut in dormientibus et phreneticis apparet; sive ex imperio rationis dirigentis imaginativam ad cognitionem intellectivam; sicut enim superior sphaera movet naturaliter inferiorem, ita pars animae superior movet inferiorem . Et hic modus manifestatur ex somniis et phreneticis, in quibus nova

valde apparentia cis cognoscimus, propter varium ordinationem suorum phantasmatum. Manifestatur secundo, cx varia dispositione liicraruni, quam constat varios parere intellectus: simile siquidem contingit in varia dispositione phantasmatum. Et negare hinc fieri varias apparitiones in parte sensitiva, esi negare experientiam. Sed quod apud quosdam in dubium vertitur, de resultatione diversarum spccicrum intelligibilium in intellectu, manifestatur ex eo quod, existence nova apparitione in imaginativa (nisi impedimentum adsit: vel propter Huxum nimium, ut in pueris et ebriis accidit; vel propter hebetudinem virtutum, ita ut phantasmata sint inepte ad hoc quod luceant per lumen intellectus agentis, ut accidit quibusdam hominibus qui solo fere nomine sunt homines; vel propter defectum applicationis, ut occupatis circa aliquam speculationem contingit, et si quid aliud .simile est impedimentum), nihil aliud requiritur ad generationem speciei intelligibilis nisi lumen intellectus agentis, quod, quantum est ex se, semper est

• An<tcL dr /l-
•teu. kb Ul.
U

paratum agere. et timUiter paratut est intellectus possibilia recipere.

Tertio, cx phantasmatibus quoque eisdem adiutis lumine superiori ad lumen naturale. Et hic modus ponitur ub Auctore simul cum quarto in hoc articulo, in responsione ad secundum, dicente dc similitudine intclligibili quod *quandoque a formis imaginatis resultat .secundum adiutanum prophetici luminis , quia ex eisdem formis imaginatis subtilior conspicitur veritas secundum illustrationem alitaris luminis*, lline siquidem apparet quod in eisdem phantasmatibus, puta *leonis, hominis, salvatoris*, etc., lutent multae apparitiones possibiles inde extrahi : quin latent in cis multae veritates possibiles cx eis ce in cis inspicì, ad quas apparitiones ct veritates extrahendas ct illustrandos non sufficit naturale lumen nostrum ; sed , superveniente lumine nlciori, apparebunt nova. ct inde fient novae species intclligibilcs ct novae veritates, puta quod *Leo de tribu luda salvat mundum*.

Quarto, cx immediata impressione a Deo: ut ibidem Auctor dicit. Divina siquidem virtus immediate imprimit quandoque in animum speciei intclligibilcs: ut pntet quando Apostolis dedit scientium.

III. In responsione ad tertium eiusdem articuli, adverte quod phantasmata naturalium ordinari ad intclligibilci veritates excedentes intellectum , potest incolligi dupl!»citer. Primo, ad cogitandum illas veritates. Et hoc non est verum universaliter. Tum quia posset homo fingere Istarum veritatum quasdam. Tum quin, postquam sunt semel revelatae, possunt ab aliis cogitari et discuti ct disputari: ut patet dc mysterio Trinitatis.

Alio ergo modo intelligitur quod non possunt ordinari ad inspiciendum: hoc est. ad hoc ut in cis videantur veritates excedentes facilitatem naturalem intellectus. Et hoc est verissimum, cl intentum: ut patet cx odiutorio subiuncto, scilicet divini luminis, quod videre facit id nd cuius inspectionem naturale lumen deficiens invenitur.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM VISIO PROPHETICA SEMPER FIAT CUM ABSTRACTIONE A SENSIBUS

f>< Verit.. qu. xn, ari «,

pD tertium sic proceditur. Videtur quod /visio prophetica semper fiat cum abstractione a sensibus. Dicitur enim *Num. xn* *: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, m visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum*. Sed sicut Glossa * dicit, in principio Psalterii *, *visio quae est per somnia cl visiones, est per ea quae videntur dici velJieri*. Cum aurum aliqua videntur dici vel fieri quae non dicuntur vel fiunt, est alienatio u sensibus. Ergo prophetia semper lit cum alienatione a sensibus.

2. Praeterea. quando una vinus multum intenditur in sua operatione, alia potentia abstrahitur a suo actu: sicut illi qui vehementer intendunt ad aliquid audiendum, non percipiunt visu ea quae coram ipsis fiunt '. Sed in visione prophetica maxime intellectus elevatur ? et intenditur in suo actu. Ergo videtur quod semper fiat cum abstractione a sensibus.

3. Praeterea, impossibile est idem simul ad oppositas partes converti. Sed in visione prophe-tica mens convertitur ad accipiendum a superiori. Ergo non potest simul converti ad sensibilia. Necessarium ergo videtur quod revelatio prophetica semper fit T cum abstractione a sensibus.

Sed contra est quod dicitur l *ad Cor. xiv* ♦ *Spiritus prophetarum prophetis subiccti sunt*. Sed hoc esse non posset, si propheta non esset sui compos, a sensibus alienatus existens. Ergo videtur quod prophetica visio non fiat cum alienatione a sensibus.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, prophetica revelatio fit secundum quatuor: scilicet secundum influxum intelligibilis luminis, secundum immissionem intelligibilium specierum,

secundum impressionem vel ordinationem imaginabilium formarum, et secundum expressionem fômiarum sensibilium. Manifestum est autem quod non fit abstraction sensibus quando aliquid repraesentatur menti prophetae per species sensibiles: sive ad hoc specialiter formatas divinitus, sicut rubus ostensus Moysi ♦ et scriptura ostensa Danieli : sive etiam per alias causas productas, ita tamen quod secundum divinam providentiam ad aliquid propheticæ significandum ordinetur, sicut per arcam Noe significabatur Ecclesia *.

Similiter etiam non est ncesse ut fiat alienatio ab exterioribus sensibus per hoc quod mens prophetae illustratur intelligibili lumine, aut formatur intelligibilibus speciebus: quia in nobis perfectum indicium intellectus habetur per conversionem ad sensibilia, quae sunt prima nostrae cognitionis principia, ul in Primo * habitum est.

Sed quando fit revelatio prophetica secundum formas imaginarias, necesse est fieri abstractio-neni a sensibus, ut talis apparitio phantasmatum non referatur ad ea quae exterius sentiuntur \ Sed abstractio a sensibus quandoque fit perfecte: ut scilicet nihil homo sensibus percipiat. Quandoque autem imperfecte, ut scilicet aliquid percipiat sensibus, non tamen plene discernat ea quae exterius percipit ab his quae imaginabiliter videt: unde Augustinus dicit, XII *super Gen. ad liti. **: *Sic l videntur quae in spiritu fiunt imagines corporum, quemadmodum corpora per corpus, ita ut simul cernatur et humo aliquis praesens, et absens alius spiritu, tanquam aculis*, 'falís tamen alienatio a sensibus non fit in prophetis cum aliqua inordinatione naturae, sicut in arreptitiis vel furiosis: sed per aliquam causam ordinatam. vel naturalem, sicut per somnum vel

«») /un/. – iu>it P<i.
maxime intellects elevatur. – tH maxime intellects elevatus
Pa et omtoo est FH1..
y) fit – sit COFHI, fiat PL.

3) sentiuntur. – sentiunt ABEfKa.
c) 5.1.1.-: Sicut Pa «1 codkc»; pro fiunt, sunt PCDEIL.
– somnium PAGK<C- – Pro animale, iflritualtm P.

• Ver» à.

• l.otnb

• In mu)

• Ver» p

• An rr*c€..d

• Er»Σ exp @.
W L
' IB Op «

• a. t heu «f
«n, un u n:
n /AM-
tnc VI

• Qx. L1WT 4f.

io.

animalem, sicut per vehementiam contemplationis, sicut de Petro legitur, *Act. x* ., quod, cum oraret in caenaculo, ydt7i/i *est in excessu mentis*; vel virtute divina rapiente, secundum illud Ezech. Ie: *Facta est super eum manus Domini*.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa loquitur de prophetis quibus imprimebantur vel ordinabantur imaginariae formae, vel in dormiendo, quod significatur per *somnium*; vel in vigi-

lando, quod significatur per *risionem*.
Ad secundum dicendum quod quando mens intenditur in suo actu circa absentia, quae sunt a sensibus remota, tunc propter vehementiam intentionis sequitur alienatio a sensibus. Sed quando mens intenditur in suo actu circa dispositionem vel iudicium sensibilium, non oportet quod a sensibus abstrahatur.

Commentaria Cardinalis Caietani

¶ x urticulo tertio viu»Jcm quaestioni* ccntc*imae*cpttia-
goimneterinae, dubium primo occurrit, an detur quintum lecundum quod fit prophetica revelatio. In littera li-
quident quatuor enumerantur. Et eit ratio dubii quin naturalis cognitio habet quintum, scilicet ordinationem ap-
ecicrum intclligibdiu. quae nihil istorum quatuor til. ut
palet. El constat quoJ secundum quod diversimode ct
componuntur et ordinantur species intclligibilo, Jisenes
seritates pariunt. Quare igitur in prophetica cognitione
relique proportionnliter ponuntur sicut in naturali cogni-
tione. ct hoc unum, scilicet ordinatio spccicrum intdligi-
biliuni, praetermissum est?

Ad hoc dicitur quod ordinatio spccicrum intclligibi-
lium locum habet in prophetica revelatione, sicut ct ordi-
natio imaginabilium : quoniam quandoque mens prophe-
tae, adiuta lumine prophetico, antiquas species iniclligibi-
les ordinat nd aliquam veritatem excedentem facultatem
naturae inspiciendam, sicut hoc facit circa forma* imagi-
natas, iuxtn praecedenti* articuli doctrinam. Neque enim
minus potens est lumen propheticum ad ordinandum aliter
species intclligibilcs. quam imaginatas, cum illae propin-
quae. istac remotiores *ib ipso sint. Neque species intclli-
gibiles sunt minus habiles nd aliam ordinationem quam
species imaginatae: cum sint longe spiritualiores, ct ad
multo plura sc extendentes, utpotc universales. Ncc pro-
pterea quintum oportet efficere membrum; sed in secundo
membro subintclligitur. Nam intclligendum est. *secundum
immissionem vc/ ordinationem specierum intelligibilmm* :
sicut in tertio membro immissio vel ordinatio coniunguntur
explicite. Et quamvis singularium certa ratio reddi non
possit, quare scilicet Auctor hoc non explicite dixit in in-
tellectu sicut in imaginativa: dici tamen potest quod, quia
sola ordinatio in phantasmatibus ad prophetiam satis ma-
nifesta est in prophetis, quoniam communiter in phanta-
smatibus **naturaliter** acceptis, divinitus ordinatis, prophe-
ticae apparent revelationes; ideo, cx manifestis tradendo do-
ctrinam, subintclligendum duxit simile non itn manifestum,
xed maiore ratione amplectendum, ex simili manifesto.

II. In eodem articulo, nota quod quatuor membro-
rum in littera enumeratorum tria determinantur in littera
negative, scilicet quod non est in cis necessaria nbstractio
a sensibus, scilicet quartum, primum ct secundum; ct m
solo tertio necessitatem abstractions n sensibus ponit ac
probat. Ubi oportet te formalem habere intellectum. ncc
aliud quam quod dicitur intelligcrc. Quoniam primum ct
secundum membrum, sdlicet influxus luminis ct impressio
intcUigibilium formarum, verissimum est non exigere obs-
tructionem a sensibus: quia possunt fieri sine nbstractione
a sensibus, ut in littera probatur ex parte officii nostri
sensus; << in responsione ud tertium ex parte luminis pro-
phetici redditur *propter quid*. Cum hoc tamen star quod

Ad tertium dicendum quod motus munii?» pro-
pheticæ non est secundum virtutem propriam,
sed secundum virtutem superioris influxus. Ei
ideo, quando cx superiori influxu mens prophe-
tae inclinatur ad iudicandum vel disponendum
aliquid circa sensibilia, non fit alienatio a sen-
sibus: sed solum quando elevatur mens ad con-
templandum aliqua sublimiora.

At> quartum * dicendum quod spiritus propheta-
rum dicuntur esse subiecli prophetis, quantum
ad propheticam enuntiationem, de qua ibi Apo-
stolus loquitur: quia scilicet cx proprio sensu lo-
quuntur ea quae viderunt, non mente perturbata,
sicut arreptitii, ut dixerunt Priscilla et Montanus .'.
Sed in ipsa prophetica revelatione potius ipsi sub-
jiciuntur spiritui prophetiae, idest dono prophe-
tico.

quandoque exigunt abstraedonem i sensibus, «dlicct cum
mens prophetae elevatur id sublimiora contcmpfanda: ut
in calce eiusdem responsionis ad tertium patet, Ira quod
alienatio n «ensibus semper exigitur α prophetia secundum
imaginariam impressionem vel ordinationem non semper
autem secundum intluxum spccicrum inlcUigibilium. Quia
intellectualis revelatio quando a superiori intluxu hi cd
movendum prophetae mentem versus iudicium vel dispo-
sitionem sensibilium, concretio ad sensum utilis est, non
abitractlo. Quando vero intellectualis revelatio nd sublimb
contemplanda mentem ducit propheticam, abstractionl, ab
inicioribus» opus est. Utruniquc autem horum io natura-
libus cognitionibus experimur. Quoniam disponente* aut
indicante* de sensibilibus, non abstrahimur, sed sensibus
immergimur ad altiora autem speculanda, quanto magis
obstrnhimur, melius perspicimus.

III. In eodem urticulo lenio, noni aureum verbum, di-
vinam conditionem, scilicet: *Talis alienatio a sensibus non
fit m prophetis cum aliqua inordinatione naturae*. El mulio
minus fit cum aliqua inordinatione hunesunis aut moris.
Spiritus enim Sanctus, qui auctor est alienationis requisitae
id prophetiam, sicut cl prophetiae ipsius, non est auctor
deordinationi* naturae uut moris: quoniam gratia, secun-
dum genus suum, ct naturam ct morem perficere, non
destruere, minuere aut violare nau est. El propterea alie-
natio a *cnsibus cum cordis saltu wnsibiliter vehementi,
cum deordinutionem naturae contineat, non est a Spiritu
Sancio. Et similiter si cum denudatione pudendarum par-
tium fiat cx parte personae alienatae, nisi adessent ope-
rientes: hoc enim ct contra honestatem morum, et contra
naturae ordinem est; quoniam motus talis membrorum ad
deordinutionem naturae spectaret, etiam si nudatio puden-
dorum non esset nata sequi. Unde oportet advertere in
huiusmodi alienationibus si interveniat aliquid indecens
secundum motus intrinsecos vel cxtrinsccos, sive sit inde-
centia naturae sive indecentia moris. Quoniam tunc non
est alienatio propheticar sed infirmitatis, vel fictionis, vel
illusionis diabolicae; uut naturaliter animalis, cx nimia me-
ditatione alicuius.

IV. In responsione ad quartum eiusdem articuli, collige
ct aliam conditionem veri prophetae*, quantum ad promul-
gationem prophetiae: scilicet quod *spiritus prophetarum
subtecti sunt eis*, quoad hoc scilicet. Non mente turbata,
non quasi acti ab alio, quasi alius loquatur per cos, ut
contingit in daemoniis: sed ex proprio sensu, mente
quietu, scientes quid loquuntur, dicunt en qunc viderunt.
Unde habes quod tam alienati in ipsa alienatione loqucn-
tca, ct postmodum, nescientes quid viderint, referunt sc ad
ea quae dixerunt in alienatione positi; quam alienati de-
nuntiantes. velint nolint, quae vident: non sunt prophetae,
quoniam utnsque deest subiectio denuntiationis. El huc

• An ¶VaI <<w-
rrt

• Ci. S. ¶L«p»
Cetrocei t* /

• ¶ a.***.
»r. I Co »@**1.

ipsum indecens est, ul illi quos Deus docet ct illuminat ad Ecclesiae aedicationcm, irrationabili motu sc habeant ad propalandum divina mysteria.

Et hinc patet quod personae in extusi positae loquentes tn persona Christi vel alterius Sancti, quasi actae ab illo,

et non cx proprio xensu pronuntiantes, aut seducuntur aut seducunt. Et tamen mundus stultus miretur, stupet, adorat huiusmodi verba, huiusmodi actus, huiusmodi personas, non advertentes quod *spiritui prophetarum subiecti sunt eis* quoad promulgationem.

. {oβ>; C4P
r<'' 3

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PROPHETAE SEMPER COGNOSCAM EA QUAE PROPHETANT

/X Irr//., qu. xn, an. t, ad |f»;; /n loan., cap. n. lcet, vñj Ad Ifcb., cap. xt. lcet. vn.

So quantum sic proceditur. Videtur quod prophetae semper cognoscant ea quae prophetant. Quia ut Augustinus dicit, XII *super Gen. ad litt.* *, *quibus signa per aliquas rerum corporalium similitudines monstrabantur in spiritu, nisi accessisset 3 mentis officium ut etiam intelligerentur. nondum erat prophetia.* Sed ea quae intelliguntur, non possunt esse incognita. Ergo propheta non ignorat ea quae prophetat.

2. Praeterea, lumen prophetiae est excellentius ? quam lumen rationis naturalis. Sed quicumque lumine naturali habet scientiam, non ignorat ea quae scit. Ergo quicumque lumine prophetico aliqua enuntiat, non potest ea ignorare.

• Ver. 19.

3. Praeterea, prophetia ordinatur ad hominum illuminationem: unde dicitur II Pet. i *. *Habetis propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernae lucenti m caliginoso loco.* Sed nihil potest alios illuminare nisi in se sit illuminatum. Ergo videtur quod propheta prius illuminatur ad cognoscendum ea quae aliis enuntiat.

Sed contra est quod dicitur loan, xi ♦ *Hoc autem a semetipso Caiphas non dixit: sed. cum esset Pontifex anni illius, prophetavit quia Iesus moriturus erat pro gente,* etc. Sed hoc Caiphas non cognovit. Ergo non omnis qui prophetat cognoscit ea quae prophetat.

Respondeo dicendum quod in revelatione prophetica movetur mens prophetae a Spiritu Sancto sicut instrumentum deficiens respectu principalis agentis. Movetur autem mens prophetae non solum ad aliquid apprehendendum, sed etiam ad aliquid loquendum vel ad aliquid faciendum: ct quandoque quidem ad omnia tria simul, quandoque autem ad duo horum, quandoque vero

ad unum tantum. Et quodlibet horum contingit essu cum aliquo cognitionis defectu. Nam cum mens prophetae movetur ad aliquid aestimandum vel apprehendendum, quandoque quidem inducitur ad hoc quod solum apprehendat rem illam: quandoque autem ulterius ad hoc quod cognoscat hacc sibi essu divinitus revelata. Similiter etiam quandoque movetur mens prophetae ad aliquid loquendum, ita quod intelligal id quod per haec verba Spiritus Sanctus intendit L sicut David, qui dicebat. II *Reg. xxui ♦ Spiritus Domini locutus est per me:* quandoque autem ille cuius mens movetur ad aliqua verba depromenda ., non intelligit quid Spiritus Sanctus per hacc verba intendat, sicut patet de Caipha, loan. xi ♦ Similiter etiam cum Spiritus Sanctus movet mentem alicuius ad aliquid laciendum, quandoque quidem intelligit quid huc significet, sicut palet de Iercmia, qui abscondit lumbare in Euphraten, ut habetur lorum. xm *: quandoque vero non intelligunt sicut milites dividentes vestimenta Christi* non intelligebant quid significari ;. Cum ergo aliquis cognoscit se moveri a Spiritu Sancto ad aliquid aestimandum, vel significandum verbo vel facto, hoc proprie ad prophetiam pertinet. Cum autem movetur, sed non cognoscit, non est perfecta prophetia, sed quidam instinctus propheticus.

Sciendum tamen quod, quia mens prophetae est instrumentum deficiens, sicut dictum est, et r veri prophetae non omnia cognoscunt quae in eorum visis aut verbis aut etiam factis Spiritus Sanctus intendit.

Et pur hoc patet responsio ad obiecta. Nam primae rationes loquuntur dc veris prophetis, quorum mens divinitus illustratur perfecte.

3 *accmufct.* – *accepissent* sC. *accepisset* ceteri.
r) *lumen prophetiae fit excellentius.* – *maius est lumen prophetia** Pa.
y) *intendit.* – *intendat* ABDEFHIK.

à) *depromenda* – *deprimenda* HKI.pC, *exprimenda* PΓΛ
·y) *intellignnt.* – *intelligit* PDH.
ζ) *significaret.* – *significarent* Pii.
η) *et.* – *aut* Λ. *ideo ct* B, *etiam* PHL.

Commenkiria Cardinalis Oaietani

In articulo quarto eiusdem quaestionis cctesimacseptuagesimaetertiae, quia superius* declaratum est quod de cognitione evidenti est sermo; quod etiam responsione ad argumenta, dum dicitur quod *primae rationes loquuntur de veris prophetis, quorum mens divinitus illustratur perfecte,* et constat quod tres primae rationes dc cognitione evidenti loquuntur; ideo non est hic amplius immorandum, sed firmandum quod prophetae veri quoad duo habent evidentiam : scilicet quoad ipsam revelationem, quod est a Deo; ct quoad revelata, quod sunt futura sic

vel sic, prout revelantur, el quod sunt talis vel tolis conditionis revelatae, prout tamen revelantur. hic Epaietani insolvitur quaestio superius, in art. ult., ad a ., ‘ ü>Mß*31 qu. CLXXI, relicta, dc prophetia comminationis. Nam propheta cui revelatur aliquid futurum in causis, evidenter cognoscit illud luturum in causis illius: quoniam cognitio eius est similitudo divinae scientiae dc illo futuro in illis causis. Sed non oportet quod sciat hinc an sit etiam ponendum in esse illud futurum : sed quantum est cx vi illius propheticae cognitionis, remanet ambiguum in mente

f

QUAESTIO CLXXIII, ARTICULUS IV

»0 !

prophetae on illud futurum eveniet vel non. Et propterea lonaa recusabat prophetare Ninivitis ., dubitans de eo quod evenit, scilicet quod esset prophetia comminationis tantum. Sciebat enim dare quod erat prophetia comminationis, quia viderat futuram submersionem civitatis ia causis, et non viderat aliter: sed nesciebat an esset tantum comminationis et non eventus, quia nihil erat sibi de hoc revelatum. Ad verum enim prophetam suflicit cognoscere evidenter quod

prophetat secundum id quod est sibi revelatumcl, ut in littera optime subditur, propheta circa revelata sibi non cognoscit omnia quae Spiritu* Sanctus intendit per illa, sed sufficit quod videat illum conditionem quam prophe- tare iubetur. Nec oportet quod comprehendat illam: sed comprehensionem illius Spiritui Sancto relinquit, propter rationem litterae, scilicet quiu est instrumentum deficiens a Spiritu Sancto.

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMAQUARTA

DE DIVISIONE PROPHETIAE

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Ct qo. e u ji
loirod.

Deinde considerandum est de divisione prophetiae. Et circa hoc quaeruntur sex. Primo: de divisione prophetiae in suas species. Secundo: utrum sit altior prophetia quae est sine imaginaria visione.

Tertio: de diversitate graduum prophetiae. Quarto: utrum Moyses luit eximius e prophetarum. Quinto: utrum aliquis comprehensor possit esse propheta. Sexto: utrum prophetia creverit per temporis processum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM CONVENIENTER DIVIDATUR PROPHETIA IN PROPHETIAM PRAEDESTINATIONIS, PRAESCIENTIAE, ET COMMINATIONIS

iA' Veril.. qu. xn, irt. ini />i levem., :sp. xvui; /n Matth.. cap. f

ad primum sic proceditur » Videtur quod inconvenienter dividatur prophetia in tres species. Glossa * super Matth. i **. Ecce virgo in utero habebit, ubi dicitur quod prophetia alia est ex praedestinatione Dei, alia ex praescientia Dei, alia ex comminatione Dei. Illud enim quod consequitur omnem prophetiam, non debet poni ut membrum dividens prophetiam. Sed omnis prophetia est secundum praescientiam divinam : quia prophetae legunt in libro praescientiae' ut dicit Glossa ., Isaiae xxxvni ♦. Ergo videtur quod non debeat poni una species prophetiae quae est secundum praescientiam.

2. Praeterea, sicuti aliquid prophetatur secundum comminationem, ita etiam secundum promissionem: et utraque variatur. Dicitur enim Jerem. xviii *: Repente loquar adversum gentem et adversum regnum, ut eradicem et destruam et disperdam illud: si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, agam et ego poenitentiam : et hoc pertinet ad prophetiam comminationis. Et postea* subdit de prophetia promissionis: Subito loquar de gente et de regno, ut aedificem et plantem illud: si fecerit malum in oculis meis, poenitentiam agam super bono quod locutus sum ut facerem ei. Ergo, sicut ponitur prophetia comminationis, ita debet poni prophetia promissionis.

3. Praeterea, Isidorus dicit, in libro Etymol. *: Prophetiae genera sunt septem. Primum genus, extasis, quod est mentis excessus: sicut vidit Petrus vas submissum de caelo cum variis animalibus. Secundum genus, visio: sicut apud Isaia in

dicentem. < Tidi Dominum sedentem, etc. » Tertium genus est somnium: sicut Iacob scalam dormiens vidit. Quartum genus est per nubem: sicut ad Moysen loquitur * Deus. Quintum genus, vox ad Abraham sonuit dicens. < Ne mittas manum in puerum >. Sextum genus, accepta parabola: sicut apud Balaam. Septimum genus, repletio Spiritus Sancti: sicut pene apud omnes prophetas. Punit etiam* tria genera visionum : unum. secundum oculos corporis; alterum. secundum spiritum imaginarium; tertium, per intuitum mentis. Sed haec non exprimuntur in prius ' dicta divisione. Ergo est insufficiens.

Sed contra est auctoritas Hieronymi, cuius dicitur esse glossa

Respondeo dicendum quod species habituum et actuum in moralibus distinguuntur secundum obiecta. Obiectum autem prophetiae est id quod est in cognitione divina supra humanam facultatem existens. Et ideo secundum horum differentiam distinguitur prophetia in diversas species, secundum prius ♦ dictam divisionem. Dictum est autem supra* quod futurum est in divina cognitione dupliciter. Uno modo, prout est in sua causa. Et sic accipitur prophetia comminationis: quae non semper impletur, sed per eam ꝑ praenuntiantur ordo causae ad effectus. qui quandoque, aliis supervenientibus, impeditur. - Alio modo, praecognoscit Deus aliqua in seipsis. Vel ut fienda ab ipso. Et horum est prophetia praedestinationis : quia, secundum Damascenum ., Deus praedestinat ea quae non sunt in nobis. - Vel ut fienda per liberum arbitrium hominis. Et sic est prophetia praescientiae. Quae potest esse bonorum et malorum : quod non contingit de prophetia praedestinationis, quae est bonorum tantum.

«) fuerit. - /wif BCEFIHKfai. - Pro eximius, exhitnior G maximus H, exceUeutiusMUj P

p) loquitur. - locutus T, loquebatur PtQ - pro vux J» caelo, est vox de carlo ADHK, est vox dc caelis Pa.

y) sed per cam. - per tam ABEFKl.pG ct per eam D, per eam enim liC.

Et quia praedestinatio sub praescientia comprehenditur, ideo in Glossa*, in principio Psalterii* ponitur tantum duplex prophetiae species: scilicet *secundum praescientiam*, et *secundum comminationem*.

An primum ergo dicendum quod praescientia proprie dicitur praecognitio futurorum eventuum prout in seipsis sunt: et secundum hoc ponitur species prophetiae. Prout autem dicitur respectu futurorum eventuum sive secundum quod in seipsis sunt sive secundum quod sunt in causis suis, communiter se habet ad omnem speciem prophetiae.

Ad secundum dicendum quod prophetia *promissionis* comprehenditur sub prophetia *comminationis*: quia eadem ratio est ventatis in utraque. Denominatur tamen magis a comminatione, quia Deus pronior est ad relaxandum poenam quam ad subtrahendum promissa beneficia.

Ad tertium dicendum quod Isidores distinguit prophetiam secundum modum prophetandi. Qui quidem potest distinguere vel secundum potentias

cognoscitivas in homine, quae sunt sensus, imaginatio et intellectus. Et sic sumitur triplex visio, quam ponit tum ipse quam Augustinus, XII *super Gen. ad lift.* ♦

Vel potest sumi * secundum differentiam prophetici influxus. Qui quidem, quantum ad illustrationem intellectus, significatur per *repletionem Spiritus Sancti*, quam septimo loco ponit. – Quantum vero ad impressionem formarum imaginabilium, ponit tria: scilicet *somnium*, quod ponit tertio loco: et *visionem*, quae fit in vigilando respectu quorumcumque communium, quam ponit in secundo loco; et *extasim*, quae fit per elevationem mentis in aliqua altiora, quam ponit primo loco. – Quantum vero ad sensibilia signa, ponit tria. Quia sensibile signum aut est aliqua res corporea exterius apparens visui: sicut *nubes*. quam ponit quarto loco. Aut est vox exterius formata ad auditum hominis delata: quam ponit quinto loco. Aut esi vox per hominem formata cum similitudine alicuius rei: quod pertinet ad *parabolam*, quam ponit sexto loco.

B) iumi. – distinguere Pa.

Commontoria Cardinalis Catotani

In articulo primo quaestionis cōtcsimacsptungcsimae-quartae, dubium occurrit ad hominem. Quoniam superius, in qu. cLxxi, ari. 3, ad 3, Auctor posuit prophetiam esse unius speciei. Hic vero ponit multas prophetiae species ex obiectis distinctas, sicut universaliter habitus seu actus ex obiectis distinguitur. Quo pacto sunt haec duo simul?

II. Ad hoc dicitur quod Auctor superius locutus est de specie subalterna: hic vero loquitur de specie specialissima. Et ideo nulla est contrarietas inter illius dicta.

Sed haec responsio facile confutatur, monstrando quod ibi loquitur de specie specialissima. Ostenditur autem, conferendo responsionem illam ad tertium ipsi argumento tertio. Ad cuius evidentiam, advertendum est quod in specie subalterna inveniuntur duo- scilicet unitas speciei, quae est unitas generica; et invenitur diversitas specifica, quoniam impossibile est esse aliquam speciem subalternam sine duabus ad minus speciebus. cum omne genus duabus ad minus differentiis dividatur. Argumentum illud tertium directe et explicite contra secundum tendit, scilicet quod prophetia non habet diversas species sed unam tantum, deducendo ad hoc inconveniens, quod non sit eadem species prophetiae: responsio vero consistit in assignando formale unde prophetia habet unitatem specificam. Ubi patet quod, si de specie subalterna solutio loqueretur, argumento non satisfaceret: quin staret illud quod inferebatur, quod non esset eadem species prophetiae: quoniam hoc stat cum specie subalterna. Et sic responsio nihil dixisset ad propositum argumentum.

111. Dicendum est ergo quod utrobique loquitur de specie specialissima. Ita quod conclusio hic posita, secundum se, est contraria conclusioni illi secundum se: quo-

niam ibi concluditur quod prophetia est unius speciei specialissimae, hic vero quod sunt plures species prophetiae.

Et quod ita sit, ratio litterae hic et ibi explicat. Nam ratio quae hic nōrtur ad concludendum, scilicet. *Habitus et actus distinguuntur per obiecta*, ibi alfrtur arguendo: et solvitur, quod intelligitur de obiecto formali; et dicitur quod *formate in obiecto prophetiae est lumen divinum, a cuius unitate prophetia habet speciei unitatem*. Et expresse excluditur ratio hic allata dum subditur; *licet sint diversa quae per divinum lumen prophetice manifestantur*.

Notanter autem dixi, *secundum se*, Quoniam ut ponuntur tñ littera, non sunt contrariae dictae conclusionem*. Quoniam conclusio de identitate specifica prophetiae ponitur ab Auctore simpliciter, et secundum propriam sententiam, ut ibi patet legenti. Conclusio autem de diversitate specifica ponitur secundum quid, et secundum alienam sententiam: ut patet ex duobus in littera hac. Primo, ex eo quod in littera infertur sic: *Et ideo secundum horum differentias prophetia distinguitur in diversas species*: non quidem absolute, hoc est, sine additione aliqua, sed cum ista additione, *secundum prius dictam divisionem*. Quasi diceret quod ista diversitas specifica ponitur supponendo et sequendo prius dictam divisionem. – Secundo patet ex eo quod in cāc corporis articuli salvat etiam quod duae tantum species prophetiae ponantur. Hoc enim signum est quod adaptationes adinveniebat ad salvandas glossas Scripturae, dum modo tres, modo duas tantum species salvat.

Reverentia ergo Doctorum, congenita tanto viro, ratio est horum dictorum. Propria autem sententia ratio fuit prius dictorum. Et sic omnia consonant.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM EXCELLENTIOR SIT PROPHETIA QUAE HABET VISIONEM INTELLECTUALEM
ET IMAGINARIAM, QUAM EA QUAE HABET VISIONEM INTELLECTUALEM TANTUM

Infra, <rt. 3; Part. III, qu. tu, art. 3, «d i; De l'erit.t qu. xif, art. 13.

secundum sic proceditur. Videtur quod excellentior sit prophetia quae habet visionem intellectualem et imaginariam, ea quae habet visionem intellectualem tantum. Dicit enim Augustinus, XII *supra* *Petr. ad Mi.* cl habetur in Glossa **, I *ad Cor. xiv*, super illud*, *Spiritus autem loquitur mysteria: Minus est propheta qui rerum significatarum solo spiritu videt imagines; et magis est propheta qui solo earum intellectu est praeditus; sed maxime propheta est qui in utroque praecellit.* Hoc autem pertinet ad prophetam qui simul habet intellectualem et imaginariam visionem. Ergo huiusmodi prophetia est altior.

2. Praeterea, quanto virtus alicuius rei est maior, tanto ad magis distantia se extendit. Sed lumen propheticum principaliter ad mentem pertinet, ut ex dictis * patet. Ergo perfectior videtur esse prophetia quae derivatur usque ad imaginationem, quam illa quae existit in solo intellectu.

3. Praeterea, Hieronymus, in Prologo libri *Regum*, distinguit *Prophetas* contra *Hagiographos* 3. Omnes autem illi quos prophetas nominat. puta Isaias, Ieremias et alii huiusmodi. simul cum intellectuali visione imaginariam habuerunt: non autem illi qui dicuntur hagiographi P, sicut ex inspiratione Spiritus Sancti scribentes, sicut lob. David, Salomon et huiusmodi. Ergo videtur quod magis proprie dicuntur prophetae illi qui habent simul visionem imaginariam cum intellectualem, quam illi qui habent intellectualem tantum.

4. Praeterea, Dionysius dicit, i *cap. Cael. Hier.*, quod *impossibile est nobis superlucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumvelatum.* Sed prophetica revelatio sit per immersionem divini radii. Ergo videtur quod non possit esse absque phantasmatum velaminibus.

Sed contra est quod Glossa* dicit, in principio Psalterii, quod *ille modus prophetiae ceteris est dignior, quando scilicet ex sola Spiritus Sancti inspiratione, remoto omni exteriori adminiculo Jaci vel dicti vel visionis vel somnii, prophetatur.*

Respondeo dicendum quod dignitas eorum quae sunt ad finem, praecipue consideratur ex line. Finis nutem prophetiae est manifestatio alicuius veritatis supra hominem existentis. Unde quanto huiusmodi manifestatio est polior, tanto prophetia est dignior. Manifestum est autem quod manifestatio veritatis divinae quae fit secundum nudam contemplationem ipsius veritatis, potior est quam illa quae fit sub similitudine corporalium

rerum: magis enim appropinquat ad visionem patriae, secundum quam in essentia Dei veritas conspicitur. Et inde est quod prophetia per quam aliqua supernaturalis veritas conspicitur nude et secundum intellectualem veritatem, est dignior quam illa in qua veritas supernaturalis manifestatur per similitudinem corporalium rerum secundum imaginariam visionem.

Et ex hoc etiam ostenditur mens prophetae sublimior: sicut in doctrina humana auditor ostenditur esse melioris intellectus qui veritatem intelligibilem a magistro nude prolatam capere potest, quam ille qui indiget sensibilibus exemplis ad hoc manuduci. Unde in commendationem prophetiae David dicitur, II *Reg. xxvi* *: *Mihi locutus est Fortis Israel;* et postea subdit: *Sicut lux auro-rae, oriente sole, mane absque nubibus rutilat.*

Ad primum ergo dicendum quod quando aliqua supernaturalis veritas revelanda est per similitudines corporales, tunc magis est propheta qui utrumque habet, scilicet lumen intellectuale et imaginariam visionem, quam ille qui habet alterum tantum: quia perfectior est prophetia. Et quantum ad hoc loquitur Augustinus. Sed illa prophetia in qua revelatur nude intelligibilis veritas, est omnibus potior.

Ad secundum dicendum quod aliud est iudicium de his quae propter se quaeruntur: et de his quae quaeruntur propter aliud. In his enim quae propter se quaeruntur, quanto virtus agentis ad plura et remotiora se extendit, tanto potior est: sicut medicus reputatur melior qui potest plures, et magis a sanitate distantes sanare. In his autem quae non quaeruntur nisi propter aliud, quanto agens potest ex paucioribus et propinquiorebus ad suum intentum pervenire, tanto videtur esse maioris virtutis: sicut magis laudatur medicus qui per pauciora et leviora potest sanare infirmum. Visio autem imaginaria in cognitione prophetica non requiritur propter se, sed propter manifestationem intelligibilis veritatis. Et ideo tanto potior est prophetia, quanto minus ea indiget.

Ad tertium dicendum quod nihil prohibet aliquid esse simpliciter melius, quod tamen minus proprie recipit alicuius praedicationem: sicut cognitio patriae est nobilior quam cognitio viae, quae tamen magis proprie dicitur fides, eo quod nomen fidei importat imperfectionem cognitionis. Similiter autem prophetia importat quandam obscuritatem et remotionem ab intelligibili veritate. Et ideo magis proprie dicuntur prophetae qui vi-

a) *Hagxagraphoi.* – *geograplxai* BEFlpAK. *gevgraphoe* DLa. *rtgio-grapkat* tACK, *agcographai* pC, *ayograpkat* II.

β) *hagiographi.* – *ageographi* BEFILpAGK* *geographi* DpG et «». *ayographi* H.

γ) *nude.* – *unde* pBK, *nube* !.. *iutte* II, om PDI.t; *abrasa* pC

δ) *leviora.* – *leniora* PIIId; ut nos G.

dent per imaginariam visionem, quamvis illa prophetia sit nobilior quae est per intellectualem visionem: dum tamen sit eadem veritas utrobique revelata. Si vero lumen intellectuale alicui divinitus infundatur non ad cognoscendum aliqua supcrnaturalia, sed ad indicandum secundum certitudinem veritatis divinae ea quae humana ratione cognosci possunt; sic talis prophetia intellectualis est infra illam quae est cum imaginaria visione ducente in supernaturalem veritatem; cuiusmodi prophetiam habuerunt omnes illi qui numerantur in ordine Prophetarum. Qui etiam ex hoc specialiter dicuntur prophetae, quia prophetico officio fungebantur: unde et ex persona Domini loquebantur, dicentes ad populum, *Haec*

dicit Dominus; quod non faciebant illi qui hagiographa ‘ conscripserunt *, quorum plures loquebantur frequentius de his quae humana ratione cognosci possunt, non quasi ex persona Dei, sed ex persona propria, cum adiutorio tamen divini luminis.

Ad quartum dicendum quod illustratio divini radii in vita praesenti non fit sine velaminibus phantasmatum qualiumcumque: quia connaturalc est homini, secundum statum praesentis vitae, ut non intelligat sine phantasmate *. Quandoque *I tamen sufficiunt phantasmata quae communi modo a sensibus abstrahuntur, nec exigitur aliqua visio imaginaria divinitus procurata. Et sic dicitur revelatio prophetica fieri sine imaginaria visione.

1) *hagiographa*. – *ageographi* L.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis cntciimuescptuagciimacquartae, adverte quod, si verba in titulo posita proprie perspecta in principio fuerint, clarior erit intellectus legentis articulum. Alioquin usque ad calcem articuli fluctuabit. Utitur siquidem titulus *non, formis imaginatis*, sed, *visione imaginaria*: ita quod non vertitur in quaestionem, *utrum prophetia sine phantasmatibus*, sed, *sine visione imaginaria*. Et quoniam de prophetia est sermo, intelligitur de visione imaginaria prophetica. Et hoc in calce articuli - explicatur. Ita quod sensus quaestionis est an prophetia habens alteram tantum propheticam visionem, scilicet intellectualem, sit excellentior prophetia habente utrumque propheticam visionem, scilicet intellectualem et imaginariam.

II. In responsione ad tertium eiusdem articuli, adverte quod similitudo in littera posita inter fidem respectu cognitionis viae et patriae, et prophetiam respectu visionis imaginariae et intellectualis, non currit quatuor pedibus:

sed sal est quod exempli rationem habeat, ut intclligant audientes. Prophetia tiquidem distinguitur, non per proprie vel improprie dici de altera visionum, sicut fides improprie diceretur de cognitive patriae: sed distinguitur penes magis et minus proprie, lia quod magis proprie dicitur de illa quae habet visionem imaginariam, et minus proprie de illa quae habet solam intellectualem visionem de utraque tamen proprie, ut putet ex definitione prophetiae ex Cassiodoro ♦.

III. In eodem articulo secundo, in responsione ad quartum, manifeste habes quod, quantumcumquc sit excellens intellectualis visio prophetica absque imaginaria visione, nunquam tamen est sine phantasmatum ministerio. Quoniam divina sapientia *disponit omnia suaviter* ♦: et naturale est homini absque phantasmate non intelligerc. Ncc extendas haec ad raptum Pauli aut Moysi: quoniam non loquimur de huiusmodi singularibus, sed de propheticis visionibus regulariter.

♦/■ *PiAli prar-Jat.*. op. t

♦ *Sap.* c*r Tin, ten t.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM GRADUS PROPHETIAE POSSINT DISTINGUI SECUNDUM VISIONEM IMAGINARIAM

IV *Sent.*, dht si.ix, qu. n, art. 7, ad 2; *De Verit.*, qu. xn, arb i3; I *ad Cm* . cap. xiii, lcCt, iv.

TERTIUM sic proceditur. Videtur quod ^**gradus** prophetiae non possint distingui secundum visionem imaginariam. Gradus enim alicuius rei non attenditur secundum id quod est propter aliud, sed secundum id quod esi propter se. In prophetia autem propter se quaeritur visio intellectualis, propter aliud autem visio imaginaria, ut supra * dictum est. Ergo videtur quod gradus prophetiae non distinguantur secundum imaginariam visionem, sed solum secundum intellectualem.

2. Praeterea , unius prophetae videtur esse unus gradus prophetiae. Sed uni prophetae fit revelatio secundum diversas imaginarias visiones. Ergo diversitas imaginariae visionis non diversificat gradus prophetiae.

3. Praeterea, secundum Glossam *, in principio Psalterii, prophetia consistit *in dictis etfactis*,

somnio et visione. Non ergo debet ■ prophetiae gradus magis distingui secundum imaginariam visionem, ad quam pertinet visio el somnium, quam secundum dicta et facta.

Sed contra est quod medium diversificat gradus cognitionis: sicut scientia *propter quid* est altior, eo quod est per nobilius medium, quam scientia *quia* P, vel etiam quam opinio. Sed visio imaginaria in cognitione prophetica est sicut quoddam medium. Ergo gradus prophetiae distingui debent secundum imaginariam visionem.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, • Art. prophetia in qua per lumen intelligibile revelatur aliqua supematuralis veritas per imaginariam visionem , medium gradum tenet inter illam prophetiam in qua revelatur supematuralis veritas absque imaginaria visione, et illam in qua per lumen intelligibile absque imaginaria visione di-

* An. pnt.tJ. x4 :

* Loeb, to tiftj. huaCtiw. .

a) *debet*. – *debent* P.

Ê) *quia*. – Om. DEIIpC, farùl *tít* Pa.

t. rigilur homo ad ea T cognoscenda vel agenda quae pertinent ad humanam conversationem. Magis autem est proprium prophetiae cognitio quam operatio. Et ideo iniimus gradus prophe-
• vcr̃t M
* tiae est cum aliquis ex interiori instinctu movetur ad aliqua exterius facienda: sicut de Samsone dicitur. *ludie*, xv *, quod *irruit Spiritus Domini in eum: et sicut solent ad ardorem e ignis ligna consumi, ita et vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt et soluta*, – Secundus autem gradus prophetiae est cum aliquis cx interiori lumine illustratur ad cognoscendum aliqua quae tamen non excedunt limites naturalis cognitionis: sicut dicitur de Salomone. Ill *Reg.* iv *. quod *locutus est parabolas, et disputavit super lignis, a cedro quae est in Libano usque ad hyssopum quae egreditur de pariete, et disseruit de tumentis et volucribus et reptilibus ct piscibus*. Et hoc totum fuit ex divina inspiratione: nam praemittitur*: *Dedit Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam multam nimis*. – Hi tamen duo gradus sunt infra prophetiam proprie dictam: quia non attingunt ad supcmaluralem veritatem.
• ver̃», p. i»
• ver̃».»9
Illa autem prophetia in qua manifestatur supernatural veritas per imaginariam visionem, diversificatur primo, secundum differentiam *somnii*, quod fit in dormiendo; et *visionis*, quae fit in vigilando. Quae pertinet ad altio-rem gradum prophetiae: quia maior vis prophetici luminis esse videtur quae animam occupatam ‘
< circa sensibilia in vigilando abstrahit ad supernaturalia, quam illa quae animam hominis abstractam a sensibilibus invenit in dormiendo. – Secundo autem diversificantur gradus prophetiae quantum ad expressionem signorum imaginabilium quibus veritas intelligibilis exprimitur. Et quia signa maxime expressa intelligibilis veritatis sunt verba, ideo altior gradus prophetiae videtur quando propheta audit verba exprimentia intelligibilcm veritatem, sive in vigilando sive in dormiendo, quam quando videt aliquas res significativas veritatis, sicut *septem spicae plenae* significant *septem annos ubertatis**. In quibus etiam signis tanto videtur prophetia esse altior. quanto
rcSf"'^ap·ω’

signa sunt magis expressa: sicut quod : Ieremias » vidit incendium civitatis sub similitudine *ollae succensae*, sicut dicitur Ierem. i *. – Tertio autem ·v«.i> ostenditur esse altior gradus prophetiae quando propheta non solum videt signa verborum vel factorum, sed etiam videt, in vigilando vel in dormiendo, aliquem sibi colloquentem aut aliquid demonstrantem: quia per hoc ostenditur quod mens prophetae magis appropinquat ad causam revelantem. – Quarto autem potest attendi altitudo gradus prophetalis ex conditione eius qui videtur. Nam altior gradus prophetiae est si ille qui loquitur vel demonstrat, videatur, in vigilando vel dormiendo, in specie angeli, quam si videatur in specie hominis. Et adhuc altior si videatur, in dormiendo vel vigilando, in specie Dei: secundum illud Isaiae vi ♦ *Vidi Dominum sedentem*. ·vm.i

Super omnes autem hos gradus est tertium genus prophetiae, in quo intelligibilis veritas et supernaturalis absque imaginaria visione ostenditur. Quae tamen excedit rationem prophetiae proprie dictae, ut dictum est*. Et ideo consequens est quod gradus prophetiae proprie dictae distinguantur secundum imaginariam visionem.
Ad primum ergo dicendum quod discretio luminis intelligibilis non potest a nobis cognosci nisi secundum quod iudicatur per aliqua signa imaginaria vel sensibilia. El ideo ex diversitate imaginatorum perpenditur diversitas intellectualis luminis.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra* dictum est, prophetia non est per modum habitus immanentis, sed magis per modum passionis transeuntis. Unde non est inconveniens quod uni et eidem prophetae fiat revelatio prophetica diversis vicibus secundum diversos gradus.

Ad tertium dicendum quod dicta ct facta de quibus ibi fit mentio, non pertinent ad revelationem prophetiae, sed ad denuntiationem: quae fit secundum dispositionem eorum quibus denuntiatur id quod prophetae revelatum est; et hoc fit quandoque per dicta, quandoque per facta. Denuntiatio autem et operalip miraculorum consequenter se habent ad prophetiam, ut supra* dictum est.

γ) *ad* – *ad ea quae* BEFKLpC, 4 *Deo quae* D; poxt *agenda* addunt *tunt* BpC«K.
8) *ardorem*. – *odore*m ABFlo.

c) *animam occupatam*. – *aliquem occupatum* Pu.
ζ) *quod*, – *quando* P, om. AHpCsK ct 4.

Commentaria Cardinalis Caietani

Iv articulo tertio eiusdem quaestionis centesimascptuagc-
simaequanae, nota tria. Primo, ordinem processus in littera. Nam stutitn in principio corporis articuli enumerantur tria genera prophetiae, hoc est. tres generales gradus prophetiae: ct tertium cum subdivisione specialium graduum penes cognoscenda vel agenda. El aliter ordinantur quum enumerentur. Num numerando, imaginaria primo nominatur. Sed ordinando, in supremo locatur intellectualis pura respectu veritatis supernaturalis; ct immediate post, imaginaria illuminata; ct deinde intellectualis pura respectu veritatis naturali» vel respectu actionis. – Sed in declarando retrogrado ordine Auctor prosequitur, incipiendo ab ultimo, in Samsone. Ubi etiam delicii ultimum gradum usque ad intimum illius, scilicet ad

instinctum : de quo dictum est * quod est quid imperfectum in genere prophetiae. Et deinde, ascendendo, affert Salomonem. Et deinceps imaginariam prosequitur, quatuor illi gradus tribuendo. Et demum ad pure intellectualem respectu supernaturalis veritatis, quam David habuit, devenit.
Secundo, quod prophetia intellectualis absque imaginaria visione respectu veritatis supernaturalis, qunc tenet supremum gradum , dicitur excedere rationem prophetiae proprie dictae, non tanqunm res superioris ordini», sed sicut summum in illo ordine. Supremum enim est in confinio altioris ordinis -: ct propterca excedit quae communiter sunt in suo ordine.
Tertio, quod in responsione ad primum habes quod

T». kt m

Ideo secundum imaginariam visionem distinguimus prophelise gradus, quia gradus imaginariae visionis sunt ligna gruduum luminis prophetici, pence quod graduanda est prophetia tanquam primam et veram mensuram illius. Ex

eo namque quod gradu» luminis prophetici sunt nobis ignoti, et significantur per gradus imaginariae visionis tanquam patentes, rationabile est ut gradus prophetiae penes imaginariam visionem distinguantur.

ARTICULUS QUARTUS

I. TRUM MOYSES FUERIT EXCELLENTIOR OMNIBUS PROPHETIS

l)< Vfni., qu. xu, orL 9. id i ; an. 14 ; />i Italam, cap.

¶ quartum sic proceditur. Videtur quod Moyses non fuerit excellentior omnibus Prophetis. Dicit enim Glossa *, in principio Psalterii, quod *David dicitur Propheta per excellentiam*. Non ergo Moyses cellentissimus omnium.

2. Praeterea, maiora miracula facta sunt per losuc, qui fecit stare solem et lunam, ut habetur *losue* x ♦ et per Isaiam. qui fecit retrocedere solem, ut habetur Isaiae xxxvin*. quam per Moysen, qui divisit mare rubrum *. Similiter etiam per Eliam, de quo dicitur, *Eccli.* xlviii *: *Quis poterit tibi similiter gloriari, qui sustulisti mortuum ab inferis?* Non ergo Moyses fuit excellentissimus prophetarum.

3. Praeterea, Matth. xi * dicitur quod *inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista*. Non ergo Moyses fuit excellentior omnibus Prophetis.

Sed contra est quod dicitur *Deut.* ult. *: *Non surrexit propheta ultra in Israel sicut Moyses*.

Respondeo dicendum quod, licet quantum ad aliquid aliquis alius Prophetarum fuerit maior Moyse, simpliciter tamen Moyses fuit omnibus @ ma'or 1° prophetia enim, sicut ex praedictis* patet, consideratur et cognitio*, tam secundum visionem intellectualem quam secundum visionem imaginariam; et denuntiatio; et confirmatio per miracula. Moyses ergo fuit aliis excellentior, primo quidem, quantum ad visionem intellectualem: eo quod vidit ipsam Dei essentiam, sicut Paulus in raptu *; sicut Augustinus dicit, XII *super Gen. ad lift.* * Unde dicitur. *Num.* xu quod *Palam' non Per aenigmata Deum videt Y.*

Secundo, quantum ad imaginariam visionem: quam quasi ad nutum habebat, non solum au-

diens verba, sed etiam videns loquentem, etiaml * in specie Dei, non solum in dormiendo, sed etiam m vigilando. Unde dicitur *Exod.* . xxxm *, quod . ζ *loquebatur ei Dominus facie ad faciem, sicut homo loquitur cum amico suo.*

Tertio, quantum ad denuntiationem: quia loquebatur toti populo fidelium ex persona Dei quasi de novo legem proponens; alii vero Prophetae loquebantur ad populum in persona Dei quasi inducentes ad observantiam legis Moysi, secundum illud Malach. iv *: *Mementote legis Moysi, servi mei.*

Quarto. quantum ad operationem miraculorum: quae fecit toti uni; populo infidelium. Unde dicitur *Deut.* ult. *: *Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis quae per eum misit ut faceret in terra Aegypti, Pharaoni et omnibus servis eius, universavque terrae illius.*

An primum ergo dicendum quod prophetia David ex propinquo attingit visionem Moysi quantum ad visionem intellectualem: quia uterque accepit revelationem intelligibility et supernatural veritatis absque imaginaria visione *. Visio tamen Moysi fuit excellentior quantum ad cognitionem divinitatis: sed David plenius cognovit et expressit mysteria incarnationis Christi.

Ad secundum dicendum quod illa signa illorum Prophetarum fuerunt maiora secundum substantiam η facti: sed tamen miracula Moysi fuerunt maiora secundum modum faciendi, quia sunt facta toti populo.

Ad tertium dicendum quod Ioannes pertinet ad novum Testamentum, cuius ministri praeferuntur etiam ipsi Moysi, quasi magis *revelate spéculationes*: ut habetur ll *ad Cor.* m *

») omniSui. – aliis addunt PHa.
j») cognitio. – cogitatio ABEFL.
f) vidd. – vidit PDHKLpC et 4.
î; diam. – d C. om. BEK; loqucntem diam om. H.

x) Exod – Xum. codice* et 4; pro c«m amicotuo, ad amicum »«««". PD.
C) uni. – Om Pila. – Pro inSdelium, Jldtlum cd. 4.
>l) luidantiam. – teientiam ADLKpF et a.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo quarto eiusdem quaestionis, dubia duo occurrunt ex Nicolao de Lyra, super principio Psalterii . Pri-
•affixi tnum - est circa rationes in littera allatas ad quod Moyses fuit simpliciter excellentissimus propheta. Et contra primam rationem obiicit dupliciter. Primo. Claritas cognitionis actum prophetandi excludens non constituit excellentiorem gradum prophetiae. Sed visio divinae essentiae excludit actum prophetandi, sicut et actum fidei: quia uterque est necessario acnigmaticus. Ergo.

Praeterea, si haec ratio valeret, sequeretur quod Moyses fuisset excellentior Apostolis, excepto Paulo. Et tenet se-

quela: quin Moyses vidit divinam essentiam; alii autem Apostoli non. Consequens reprobatur in hac littera ♦. dum ministrum novi Testamenti praeferuntur Moysi.

Contra secundam * rationem obiicit, quia denuntiatio est aliquid consequens cognitionem propheticam. Non ergo variat gradum prophetiae.

Contra quartam rationem litterae, de confirmatione, obiicit, quia confirmatio per signum consequitur etiam prophetiam. Unde et Ioanne* Baptista *nullum signum fecit*, ut dicitur Ioan, x -: et tamen < a dicto Doctoro » praefer-tur Moysi .

*) omniSui. – aliis addunt PHa.

j») cognitio. – cogitatio ABEFL.

f) vidd. – vidit PDHKLpC et 4.

î; diam. – d C. om. BEK; loqucntem diam om. H.

x) Exod – Xum. codice* et 4; pro c«m amicotuo, ad amicum »«««". PD.

C) uni. – Om Pila. – Pro inSdelium, Jldtlum cd. 4.

>l) luidantiam. – teientiam ADLKpF et a.

*) omniSui. – aliis addunt PHa.

j») cognitio. – cogitatio ABEFL.

f) vidd. – vidit PDHKLpC et 4.

î; diam. – d C. om. BEK; loqucntem diam om. H.

x) Exod – Xum. codice* et 4; pro c«m amicotuo, ad amicum »«««". PD.

C) uni. – Om Pila. – Pro inSdelium, Jldtlum cd. 4.

>l) luidantiam. – teientiam ADLKpF et a.

*) omniSui. – aliis addunt PHa.

j») cognitio. – cogitatio ABEFL.

f) vidd. – vidit PDHKLpC et 4.

î; diam. – d C. om. BEK; loqucntem diam om. H.

• Cf. auto 19.

II. Secundum dubium* est circa conclusionem: contra quam arguit idem, volens quod David sit simpliciter excellentior. Primo, quia Moyses non habuit toties, nec ita communiter, illustratione» secundum visionem pure intellectualem, sicut David, II A'eg. xxiii

Praeterea, David plenius ct clarius cognovit et expressit mysteria Christi quam Moyses, < secundum dictum Doctorem * ». Ergo prophetia David sortitur quemdam excellentiam, ex hoc quod Christi mysteria sic expressit. Probatur sequela: quia *Lex et Prophetae* ordinantur ad Christum sicut finem, finis autem nobilior est his quae sunt ad finem.

Et confirmatur, quia Gregorius, Homil. IV ♦ *super E^ech.*, dicit quod David clariorem cognitionem quam Moyses habuerit.

• Num. I.

• Ci corp in

III. Ad primum dubium * dicitur, cum Auctore in nrt. seq., in resp. ud i ., quod visio divinae essentiae *raptim, per modum passionis*, non excludit actum prophetandi, quia *est visio procul cx parte videntis*. Nec est similis ratio de actu fidei, qui est non apparentium. Nec est verum quod netus propheticus est necessario acnigmoticus: iuxta illud *Num.* xn*: *Palam, et non per aenigmata Deum videt.*

Ad aliam obiectioncm dicitur quod consequentia va-

leret si servaretur identitas status: sed, variato statu, non valet. Nam ministri novi Testamenti ratione status, scilicet revelatae gratiae, praeferuntur Moysi : et non ratione maioris visionis quam fuerit visio divinae essentiae. Propter quod ratio illa valet respectu status ante novum Testamentum, simpliciter loquendo.

Ad objecta contra secundum et quartam rationes, dicitur quod, licet denuntiatio et confirmatio sequantur essentiam prophetiae, quiu tamen spectant ad conditiones prophetarum ut sic, ideo ad excellentiam prophetae bene inductae sunt, ct male improbantur. Quia non ad excellentiam essentialem prophetiae inductae sunt, sed ad excellentiam prophetae secundum illas conditiones : ut sic secundum omnes conditiones inveniatur Moyses superior.

IV. Ad secundum dubium · dicitur quod primae obiectionis assumptum ea facilitate potest negari qua affirmatur: quia non habet cx Scriptura auctoritates.

Secunda vero nobilitatem prophetiae David quoad secundarium ostendit. Nam principale est divinitas, in cuius cognitione excellit Moyses. Christus autem utramque noturam habet ; unde cx hoc nihil concluditur.

Auctoritas Gregarii dc cognitione mysteriorum Christi intclligitur, et non simpliciter.

• Ver». 3 »qq.

• Ia rcip ad

· ««»· a-

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ETIAM ALIQUIS GRADUS PROPHETIAE SIT IN BEATIS

Supra, qu. cxixili. art. i; Part. III, qu. vu, an. 8; I *aJ Cor.*, cap. xiu, lect. w.

a i) quintum sic proceditur. Videtur quod etiam aliquis gradus prophetiae est in beatīs. Moyses enim, ut dictum est *, ■vidit divinam essentiam *. Qui tamen propheta dicitur *. Ergo, pari ratione, beati etiam sunt dici prophetae.

2. Praeterea, prophetia est *divina revelatio* *. Sed divinae revelationes fiunt etiam angelis beatīs. Ergo etiam angeli beati possunt dici prophetae.

3. Praeterea, Christus ab instanti conceptionis fuit comprehensor. Et tamen ipse prophetam se nominat, Matth. xm *, ubi dicit: *Non esi propheta sine honore nisi in patria sua*. Ergo etiam comprehensores ct beati possunt dici prophetae.

4. Praeterea, dc Samuelc dicitur. *Eccli.* xi.vi*: *Exaltavit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis*. Ergo, eadem ratione, alii sancti post mortem possunt dici prophetae.

Sed contra est quod ll *Pet.* i *, *sermo propheticus comparatur lucernae lucenti in caliginoso loco*. Sed in beatīs nulla est caligo. Ergo non possunt dici prophetae.

Respondeo dicendum quod prophetia importat visionem quandam alicuius supernaturalis veritatis ut procul existentis. Quod quidem contingit esse dupliciter. Uno modo, ex parte ipsius cognitionis: quia videlicet a veritas supernaturalis non cognoscitur in scipsa, sed in aliquibus suis effectibus. Et adhuc erit magis procul si hoc fit per figuras corporalium rerum, quam per intelligibiles effectus. Et talis maxime est visio pro-

phetica quae fit per similitudines P corporalium rerum. Alio modo visio est procul ex parte ipsius videntis, qui scilicet non est totaliter in ultimam perfectionem adductus: secundum illud II *ad Coros*·*: *Quandiu in corpore sumus, peregrinamur a Domino*. Neutro autem modo beati sunt procul. Unde non possunt dici prophetae.

Ad primum ergo dicendum quod visio illa Moysi fuit raptim, per modum passionis, non autem permanens, per modum beatitudinis*. Unde adhuc videns erat procul. Propter hoc, non totaliter talis visio amittit rationem prophetiae.

Ad secundum dicendum quod angelis lit revelatio divina non sicut procul existentibus, sed sicut iam * totaliter Deo coniunctis. Unde talis revelatio non habet rationem prophetiae.

An tertium dicendum quod Christus simul erat comprehensor et viator. Inquantum ergo erat comprehensor. non competit sibi ratio prophetiae: sed solum inquantum erat viator.

Ad quartum dicendum quod etiam Samuel nondum pervenerat ad statum beatitudinis. Unde et, si voluntate Dei ipsa anima Samuehs Sauli eventum belli praenuntiavit ♦ Deo sibi hoc revelante, perlinet ad rationem prophetiae. Non est autem eadem ratio de sanctis qui sunt modo in patria. – Nec obstal quod arte daemonum hoc dicitur factum. Quia etsi daemones animam alicuius sancti evocare non possunt, neque cogere® ad aliquid agendum; potest tamen hoc fieri divina virtute ut, dum daemon consulitur, ipse Deus per suum nuntium veritatem enuntiat sicut

x) *videlicet*. – Om. P.

p) *similitudines*. – *figuras et similitudinn* Pa

y) *iam*. – Om. Pa.

B) *cogere*. – eongrur BDFFKpAC.

«) *enuntiat*. – *enuntiet* PlbK ct *annuntiet* C.

* Art. a
.. Hood. XVJ
EfrtA .-al.kb.
hoeiJ. IV.

per Eliam veritatem respondit nuntiis regis qui miltebantur ad consulendum Deum Accaron, ut habetur IV Reg. 1 *.

Quamvis etiam dici possit quod non fuerit ani-

ma Samuelis, sed daemon ex persona eius loquens: quem Sapiens Samuclem nominat, et eius praenuntiationem prophetiam c, secundum opinionem Saulis et adstantium, qui ita opinabantur.

ζ prophetiam. – prophrticam PDEpC

Commentaria Cardinalis Caietani

¶ Tx articulo quinto eiusdem quaestionis*, hoc solum scribendum occurrit, quod visio Dei per essentiam ad prophetiam descendit ut res superioris ordinis: et per accidens, scilicet ratione modi, scilicet quia per modum passionis et secundum quid, quia quoad hoc quod videns adhuc era!

procul. Et haec denotantur in littera cum subditur: Et propter hoc, non totaliter amittit rationem prophetiae talis visio. Parum enim quid habere prophetiae dicitur quod non totaliter excludit illam.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM GRADUS PROPHETIAE VARIENTUR SECUNDUM TEMPORIS PROCESSUM

Pan. I, qu. tui, an. 5, «d 3; Dc Verb* qu. ut, art. 14, ad 1.

Sextum sic proceditur. Videtur quod gradus prophetiae varientur secundum temporis processum. Prophetia enim ordinatur ad cognitionem divinorum, ut ex dictis * patet. Sed sicut Gregorius dicit

per successiones temporum crevit divinae cognitionis augmentum. Ergo et gradus prophetiae secundum processum temporum debent distingui.

2. Praeterea, revelatio prophetica iit per modum divinae allocutionis ad hominem: a prophetis autem ea quae sunt eis revelata denuntiantur et verbo et scripto. Dicitur autem Reg. ili ♦ quod ante Samuclem, sermo Domini erat pretiosus, idest rarus: qui tamen postea ad multos factus est. Similiter etiam non inveniuntur libri Prophetarum esse conscripti ante tempus Isaiac, cui dictum est: Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis, ut palet Isaiae vin*: post quod tempus plures Prophetae suas prophetias conscripserunt. Ergo videtur quod secundum processum temporum profecerit prophetiae gradus.

3. Praeterea, Dominus dicit, Matth. xi ♦ Lex et Prophetae usque ad Ioannem prophetaverunt. Postmodum autem fuit donum prophetiae in discipulis Christi multo excellentius quam luerit in antiquis prophetis: secundum illud Ephes, m *: Aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, scilicet mysterium Christi, sicut nunc revelatum est sanctis Apostolis eius et prophetis in Spiritu. Ergo videtur quod secundum processum temporis creverit prophetiae gradus.

Sed contra est quia Moyses fuit excellentissimus prophetarum, ut dictum est *. qui tamen alios prophetas praecessit. Ergo gradus prophetiae non profecit secundum temporis processum.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦ prophetia ordinatur ad cognitionem divinae veritatis: per cuius contemplationem non solum in

fide instruimur, sed etiam in nostris operibus gubernamur, secundum illud Psalmi *: Emitte lucem tuam et veritatem tuam: ipsa me deduxerunt. Eides autem nostra in duobus principaliter consistit

primo quidem, in vera Dei cognitione, secundum illud Heb. xi *: Accedentem ad Deum oportet credere quia est; secundo, in mysterio incarnationis Christi, secundum illud Ioan, xiv*: Creditis in Deum: et in me credite. Si ergo de prophetia loquamur in quantum ordinatur ad fidem deitatis, sic quidem crevit secundum tres temporum distinctiones: scilicet ante legem, sub lege, et sub gratia. Nam ante legem, Abraham et alii Patres prophetice sunt instructi de his quae pertinent ad fidem deitatis. Unde et prophetae nominantur: secundum illud Psalmi *: In prophetis meis nolite malignari, quod specialiter β dicitur propter Abraham et Isaac . - Sub lege autem. facta est revelatio prophetica de his quae pertinent ad fidem deitatis excellentius quam ante: quia iam oportebat circa hoc instruiri non solum speciales personas aut quasdam familias, sed totum populum. Unde Dominus dicit Moysi, Exod. vi ♦ Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac et Iacob in Deo omnipotente, et nomen meum Adonai non indicavi eis: quia scilicet praecedentes Patres fuerunt instructi in communi l de omnipotentia unius Dei. sed Moyses postea plenius fuit instructus de simplicitate divinae essentiae, cum dictum est ei, Exod. ili *: Ego sum qui sum; quod quidem nomen significatura ludacis per hoc nomen Adonai, propter venerationem illius ineffabilis nominis. - Postmodum vero, tempore gratiae, ab ipso Filio Dei revelatum est mysterium Trinitatis: secundum illud Matth. ult. *: Euntes, docete omnes gentes. baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti .

In singulis tamen statibus prima revelatio excellentior fuit. Prima autem revelatio ante legem

«) autem. – enim PACtK et a.

i) specialiter. – spiritualiter AfFLpK. finaliter E.

7) initrui. – imfitui P«A et a.

8) in communi. – in fide l*.».; *G ante fuerunt InMrtf in communi

i) Sancti. – jmcn addunt l»C

facta est Abrahae, cuius tempore coeperunt homines a fide unius Dei deviare, ad idololatriam declinando : ante autem non erat necessaria talis revelatio, omnibus in cultu unius Dei persistentibus. Isaac vero facta est inferior revelatio, quasi fundata super revelatione facta Abrahae: unde dictum est ei, *Gen.* xxvi ♦ *Ego sum Deus patris tui Abraham.* El similiter ad Iacob dictum. *Gen.* xxviii *: *Ego sum Deus Abraham, patris tui, et Deus Isaac.* – Similiter etiam in statu legis, prima revelatio tacta Moysi fuit excellentior: supra quam fundatur omnis alia Prophetarum revelatio. – Ita etiam in tempore gratiae, super revelatione facta Apostolis de fide unitatis et trinitatis fundatur Iota fides Ecclesiae: secundum illud Matth. xvi*: *Super hanc petram*, scilicet confessionis tuae, *aedificabo Ecclesiam meam.*

Quantum vero ad fidem incarnationis Christi, manifestum est quod quanto fuerunt Christo propinquiore, sive ante sive post, ut plurimum, plenius de hoc instructi fuerunt. Post tamen plenius quam ante: ut Apostolus dicit, *ad Ephes*, ni *.

Quantum vero ad directionem humanorum actuum, prophetica revelatio diversificata est, non secundum temporis processum, sed secundum conditionem negotiorum: quia, ut dicitur *Prop.* xxix *, *cum defecerit prophetia, dissipabitur populus.* Et ideo quolibet tempore instructi sunt homines divinitus de agendis, secundum quod erat expediens ad salutem electorum.

An primum ergo dicendum quod dictum Gregorii est intelligendum de tempore ante Christi incarnationem. quantum ad cognitionem huius mysterii.

Ad secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, XVIII *de Civ. Dei* *, *quemadmodum regni Assyriorum primo tempore extitit Abraham, cui*

promissiones apertissimae fierent; ita in occidentalis Babylonis, idest Romanae urbis, exordio, qua imperante fuerat Christus venturus, in quo implerentur illa promissa, oracula Prophetarum, non solum loquentium verum etiam scribentium, in tantae rei futurae testimonium, solverentur ζ, scilicet promissiones Abrahac factae. *Cum enim prophetae nunquam r̄fere defuissent populo Israel e.v quo ibi reges esse coeperunt, in usum tantummodo eorum fuere, non gentium. Quando autem Scriptura manifestius prophetica condebatur, quae gentibus quandoque prodesset, tunc condebatur haec civitas, scilicet Romana, quae gentibus imperaret.* Ideo autem maxime tempore Regum oportuit prophetas m illo populo abundare, quia tunc populus non opprimebatur ab alienigenis, sed proprium regem habebat: et ideo oportebat per prophetas eum instrui de agendis, quasi libertatem habentem.

Ad tertium dicendum quod prophetae praenuntiantes Christi adventum non potuerunt durare nisi *usque ad Ioannem*, qui pracsencialiter Christum digito demonstravit *. El tamen, ut Hieronymus ibidem ¶ dicit, *non hoc dicitur ut post Ioannem excludat prophetas: legimus enim in Actibus Apostolorum et Agabum prophetasse, et quatuor virgines filias Philippi*, Ioannes etiam librum propheticum conscripsit de fine Ecclesiae. Et singulis temporibus non defuerunt aliqui prophetiae ° spiritum habentes, non quidem ad novam doctrinam fidei depromendam, sed ad humanorum actuum directionem: sicut Augustinus refert, V *de Civ. Dei**, quod Theodosius Augustus *ad Ioannem in Aegypti eremo constitutum, quem prophetandi spiritu praeditum fama crebrescente didicerat, misit, et ab eo nuntium victoriae ccrliissimuni accepit.*

ζ) *solverentur.* – *solventur* cd. a, *solvebantur* aliquoc editione*; G ut not.
η) *nunquam.* – Om. ABfl-a, *inquam* CEK, *inqua* l, *inquit* D; pro

fere, vere l; pro *defuissent, fuissent* H, *defecissent* D. *fUisunt deijcerent* !..
Oj *prophetiae.* – *prophetae* ABDEF1KL.

Commentaria Cardinalis Caietoni

In articulo sexto eiusdem quaestionis, adverte quod *Adonai*, ut in littera dicitur, ponitur ad denotandum aliud Dei nomen ineffabile, significans Dei essentiam ex parte TSU\$ essentiae, ut in Primo Libro dictum est de nomine Tctragrammuton. Illud enim idem ineffabile nomen quod suPPon'mus “ significatur hic per *Adonai*.

II. In eodem articulo, in responsione ad secundum, adverte Auctorem reddere rationem duorum. Scilicet, quare sermo Domini erat ante Samuclem et reges rarus. Et hoc dicit in calce responsionis. – Et quare prophetia coepit scribi tempore Isaiac: quia scilicet tunc erat exordium Romanae urbis, qua imperante erat Christus venturus, et impleturus omnium Prophetarum oracula, ac extensurus promissam salutem universo orbi. Decuit siquidem simul incipere scripturam, et cui scriberetur: populus Israel non egebat scriptura, habens coram prophetas; geniiles, per Christum adunandi sub Romana Ecclesia, egebant scriptura. Et ideo simul scriptura prophetica et Roma coeperunt. Hanc rationem non ausus essem dicere, nisi auctoritas Augustini, in XVIII *de Cij. Dei*, allata in littera, me foveret.

III. In responsione ad tertium eiusdem articuli, nota bene contra novos prophetas, et specialiter quendam Amadeum*, qui, ut aiunt, librum ♦ edidit novam doctrinam

• Ver», μ .

• Ver» π.

• Vert, «S.

• Ven. 5.

• Ven ω

• Cap. «VI»

«Γ?α||'Ü7' 9

*np Commeo»
n.»@ ,x

«Al. lImö
»Iucu Jc Sylv.
.. Rc elatior/
'

• Cf nam v».

• 1 dJ Car , ctp
xn, rcr». 7 tqq
• verw >0.

• Gn ap. xKlii

• One alp.
«r» 3 HΦ

• AJ Rb*, a
ui, Tai.

• 1 AJ Then
ap. v.

• Vm. », as.

e<UGMw. o?

* u ia u
10

QUAESTIO CLXXIV, ARTICULUS VI

•a « crediti prophetae audiendi sint in his quae dicunt se ex spiritu prophetiae habere. Et videtur quod sic . . Tum quin aliter in vanum daretur prophetiae spiritus , 'qunc ad uti-
•Vtr» η . liwem Ecclesiae tanquam finem ordinatur * : et fieret contra illud Apostoli, l *ad lltess.* v *: *Prophetias nolite spernere*, – Tum quin Isaac obedivit praecepto Abrahac circa mortem sui ipsius . , quae erat contra omne ius. – Tum
•O apv «n πλ'ī * ^u'° niu*cr lûniicaria quae genuit ex Osce Propheta . , excusata est ii fornicatione.
In oppositum autem est quod daretur per hoc via inobedientiis, et impudiciitiis, et aliis singularibus excessibus hominum illorum qui dicerent se haec patrare ex iussu huiusmodi prophetarum.
V. Ad huius evidentiam, sciendum est quod, cum duplices sint actus humani : quidam spectantes ad publica officia, et praesertim ecclesiastica, ut praedicare, celebrare, sententias ferre in iudicio, et similia: – et circa haec non versatur praesens quaestio quoniam clara huius quaestionis solutio habetur Extra, *de Haeret.*, cap. *Cum ex intuncto*, ubi dicenti se invisibili missione α Deo missum, publica fides negatur, nisi miraculo vel speciali Scripturae testimonio id confirmet. Hinc enim patet quod, quacumque persona prophetante de novo, non sunt publici actus dirigendi secundum illius prophetiam, quoniam Ecclesia fidem cis publicam negat, nisi aliquod dictorum testimoniorum efficaciter adesset. – Alii vero netus humani privatarum sunt personarum. Et in his distinguendum est. Quoniam quidam diriguntur ub huiusmodi prophetis conformiter ad universales Ecclesiae regulas. Et in his, quin nullum periculum est, quilibet potest *in suo sensu abundare*9, ut dirigat suos actus secundum arbitrium huiusmodi prophetarum. – Quidam vero diriguntur ditformiter ad ecclesiasticos mores, sive communes totius Ecclesiae, sive peculiare alicuius religionis, et huiusmodi: et hoc, sive in veritate sit ista ditformitns, sive habeant speciem ditformitatis. Et in istis huiusmodi prophetae nec audiendi nec fovendi sunt aliquo modo, nisi, ut dictum est, fides publica ab Ecclesia cis deberetur.
Manifestatur nutem hoc ratione, et auctoritate. Ratione quidem, quoniam reęu ratio exigit ut in directione actuum nostrorum certum praeponatur dubio, quoad bonitatem vel malitiam Constat autem quod regulare actus nostros conformiter ad divinas ccclerasticasque leges et mores, bonum procul dubio est : et declinare ab illis malum similiter procul dubio est. An autem Deus in veritate illuminaverit huiusmodi prophetas, et potestatem dederit praecipiendo oppositum aut dispensandi in huiusmodi, nulla evidenti certitudine constat nobis: quamvis ipsi hoc dicerent et iurarent. Et sic hoc, tanquam incertum et ambiguum. postponendum est certae et infallibili regulae divinae seu humanae, qua irreprchensibiliter hactenus actus nostros regulavimus.
•I x/n™ , Auctoritate vero; nam Paulus Apostolus, ubi supra, cum dixisset, *Prophetias nolite spernere*, stutim subjunxit
•VW».,» , tria documenta ad hoc, dicens *: *Omnia autem probate;*

quod bonum est, tenete ; ab omni specie mala abstinete vos. Ubi sic venerari prophetias docet ut primo probemus omnia quae dicunt: et in hoc discussione includitur assignata ratio, ut scilicet certo praeponantur incertis, ubi periculum imminet. Deinde ud electionem boni nos cogit. Et demum non solum nb abstinentia mali, sed etiam ab his quae habent mali speciem, cavendum praecipit. Ac si aperte diceret: < Nolite spernere prophetas qui de novo apparent: veruntamen estote prudentes et cauti, ncc ad malum, ncc ad speciem mali propter cos declinetis, sed bonum tantummodo amplectamini ». Constat enim bonum et malum in actibus humanis secundum conformitatem et difformitatem ad divinas humanasque, praecipue ecclesiasticas, leges attendi.
Quocirca non excusantur qui ex iussu vd licentia huiusmodi prophetarum, credentes cos Spiritu afflatos divino, aliquid committunt ex suo genere malum vel habens speciem mali ; ut faciunt hi qui amplexibus seu impudiciitiis propterca operam dant, delicias pompasque assumunt, novitates singulares, quas *nescierunt patres eorum* . , sub specie sanctitatis introducunt. Non sunt enim haec nisi *carnis opera*, et aliena a *fructibus spiritus*, ut patet *ad Galat.* v . ' '*« '9 H.] Et propterca, si propterca actus fiant peccati mortalis ex suo genere, peccant procul dubio mortaliter tales netus facientes, utpote non excusati : quoniam *turis divini*, quale hoc est. *ignorantia non excusat* . /i uî.Usk.
VI. Ad primum ergo in oppositum . dicitur quod prophetin datur ud utilitatem, iuxta tamen conditionem prophetae. Nam prophetia prophetarum receptorum ab Ecclesia. datur nd utilitatem ut quid necessario amplectendum. Prophetia vero prophetarum non receptorum ab Ecclesia. datur ad utilitatem unquam aliquid prius probandum et discutiendum, antequam, cum periculo aliquo, amplectatur. Nec hoc est *spernere prophetias*, sed eas *probare*.
Ad secundum dicitur dupliciter. Primo, quod Isaac non cooperabatur morti suae, sed patienter tolerabat illam: sicut martyres potentes evadere et tamen sponte suscipientes martyrrium. Et propterca ipse, certitudine adhaesioni» tantum tenens patrem suum inspiratum α Deo, nullum uctum fecit ex suo genere mortalem. – Dicitur secundo, quod Abraham erat iam propheta receptus in Ecclesia, ex quo iam circumcisionem acceperant a Deo, ipso mediante *. Et propterca sicut nos, credentes doctrinae prophetarum receptorum in Ecclesia, licite talem cultum reprobamus et talem amplecti tenemur; ita Isaac tenebatur credere revelationi incine patri suo. Non est autem simile de istis prophetis de quibus loquimur, qui diversis apparent temporibus: quoniam cis non tenemur credere.
Ad ultimum, de muliere fornicante Osce, dicitur quod si, ut multi putant, vere concubitus fornicarius ex suo genere ille fuit; cum mulier illa peccatrix ewet, non oportet laborare ad excusandum ipsam a peccato. Constat enim quod, si aliud non interfuit nos latens, excusata non fuit a peccato mortali : sicut nec hodie excusaretur quaccumque mulier permittens se cognosci a quocumque sanctissimo homine , et propheta reputato, qui non esset suus maritus.

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMAQUINTA

D E R A P T U

IN SEX ARTICULOS DIVISA

CLW⁵ considerandum esi de raptu ♦
I > Et circa hoc quaeruntur sex.
Primo: utrum anima hominis rapiatur ad di-
vina.
Secundo: utrum raptus pertineat ad vim co-
gnoscitivam vel appetitivam.

Tertio: utrum Paulus in raptu viderit Dei es-
sentiam.
Quarto: utrum fuerit alienatus a sensibus.
Quinto: utrum totaliter fuerit anima a corpore
separata in statu illo.
Sexto: quid circa hoc scivit, et quid ignoravit.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ANIMA HOMINIS RAPIATUR AD DIVINA

Verit., qu. un, art i; en. 3. ad 9; II ad Car., cap. xn, ItCL 1.

• Vid. Comment.
Calet, post an. i.

a D primum sic proceditur ♦ Videtur quod
anima hominis non rapiatur ad divina.
Delinitur enim a quibusdam raptus: *Ab
eo quod es! secundum naturam, in id
quod est supra naturam, vi superioris
elevatio*. Est autem secundum naturam hominis
ut ad divina elevetur: dicit enim Augustinus, in
I Confess. *: *Fecisti nos, Domine, ad te: ct inque-*
tum est cor nostrum donec requiescat in te. Non
ergo hominis anima rapitur ad divina.

2. Praeterea, Dionysius dicit, vm cap. *de Div.*
ctJphn?» n’ *Nom.* quod *iustitia Dei in hoc attenditur, quod
ioc«, i».* *omnibus rebus distribuit secundum suum modum
et dignitatem*. Sed quod aliquis 3 elevetur supra
id quod est secundum naturam, non pertinet ad
modum hominis vel dignitatem. Ergo videtur
quod non rapiatur mens hominis a Deo in di-
vina.

3. Praeterea, raptus quandam violentiam im-
portat. Sed Deus non regit nos per violentiam
et coacte; ut Damascenus dicit *. Non ergo mens
hominis rapitur ad divina.
•vcn. i. gED CONTRA est qUod, II ad Cor. xn *, dicit
Apostolus: *Scio hominem in Christo raptum us-*
•ord.ciumb. *qUC ad tertium caelum*: ubi dicit Glossa*: *ra-*
ptum, idest, contra naturam elevatum.

Respondeo dicendum quod raptus violentiam
, * quandam importat, ut dictum est *. *Violentum*
autem dicitur, *cuius principium est extra, nil*
.* *conferente eo qui Ê vim patitur*: ut dicitur in III
fœT ? *Ethic.* * Confert autem unumquodque ad id in
quod tendit secundum propriam inclinationem,
vel voluntariam vel naturalem. Et ideo oportet
quod ille qui rapitur ab aliquo exteriori, rapiatur
in aliquid quod est diversum ab eo in quod eius
inclinatio tendit. Quae quidem diversitas potest
attendi dupliciter. Uno quidem modo, quantum
ad finem inclinationis: puta si lapis, qui natu-

raliter inclinatur ad hoc quod feratur deorsum,
proiiciatur sursum. Alio modo, quantum ad mo-
dum tendendi: puta si lapis velocius proiiciatur
deorsum quam sit motus eius naturalis.

naSicægitur et anima hominis dicitur rapi in id
quod est praeter naturam, uno modo, quantum ad
terminum raptus: puta quando rapitur ad poenas,
secundum illud Psalmi*: Al. *quando rapiat, et*
non sit qui eripiat. - Alio modo, quantum ad mo-
dum homini connaturalem, qui est ut per sen-
sibilia intelligat veritatem. Et ideo, quando abs-
trahitur a sensibilibus apprehensione, dicitur rapi,
etiam si elevetur ad ea ad quae naturaliter or-
dinatur: dum tamen hoc non fiat ex propria in-
tentione; sicut accidit in somno, qui est secun-
dum naturam, unde non potest proprie raptus dici.

Huiusmodi autem abstractio, ad quaecumque
fiat, potest ex triplici causa contingere. Uno modo,
cx causa corporali: sicut palet T in his qui pro-
pter aliquam infirmitatem alienationem patiun-
tur. - Secundo modo, ex virtute daemonum:
sicut palet in arreptitiis. - Tertio, ex virtute di-
vina. Et sic loquimur nunc de raptu: prout sci-
licet aliquis spiritu divino elevatur ad aliqua su-
pernaturalia. cum absiractione a sensibus: secun-
dum illud Ezech. vm*: *Spiritus* elevavit me in-*
ter terram et caelum. et adduxit me in Jérusa-
lem, in visionibus Dei.

Sciendum tamen quod rapi quandoque dicitur
aliquis non solum propter alienationem a sensi-
bus, sed etiam propter alienationem ab his qui-
bus intendebat, sicut cum aliquis patitur evaga-
tionem mentis praeter propositum. Sed hoc non
ita proprie dicitur.

Ad primum ergo dicendum quod naturale est
homini ut in divina tendat per sensibilibus ap-
prehensionem: secundum illud Kom. i *: *Ihvisi-*

• Grw c*p
T«T» 6.

• S. TK le<

• Qp. tn.

• p» tux,
n

• P» XXX.

• Lotsb. cx /

• P» cxv.vcr

• OrA Ae<.
Loxnb

j»

• Art pnite.

α) *aliquis.*— *aliquid* ABCDIKixi, *aliud* F.
?) *qui.* — *quod* PHtf.

γ) *patet.* — *acctdit* Pa,
d) *Spiritui.* — Om. BCEFH ; pro *vislombui, i-itiioitc* P.

• V«r*, m.

bilia Dei per ea quae facta sunt ¶ conspiciuntur. Sed iste modus quod aliquis elevetur ad divina cum abstractione a sensibus, non est homini naturalis.

Ad secundum dicendum quod ad modum et dignitatem hominis pertinet quod ad divina eleve- tur. ex hoc ipso quod *homo factus est ad ima- ginem Dei* ♦ Et quia bonum divinum in infini- tum excedit humanam facultatem, indiget homo ut supcmaturaliter ad illud bonum capessendum adiuvetur: quod fit per quodeumque beneficium gratiae. Unde quod sic elevetur mens a Deo per

raptum, non est contra naturam, sed supra fa- cultatem naturae.

Ad tertium dicendum quod verbum Dama- sceni est intelligendum quantum ad ea quae sunt per hominem facienda. Quantum vero ad ea quae excedunt liberi arbitrii facultatem, ncccssc est quod homo quadam fortiori operatione ele- vetur. Quae quidem quantum ad aliquid potest dici coactio, si scilicet attendatur modus opera- tionis: non autem si attendatur terminus opera- tionis, in quem natura hominis et eius intentio ordinatur.

<) eunt, – intellecta addunt PCGHik.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM RAPTUS MAGIS PERTINEAT AD VIM APPETITIVAM QUAM AD VIM COGNOSCITIVAM

P (P-. qu. ttñü, art. 3 ; It *aJ Cor.*, cap. xn, lest. 1.

Sed secundum sic proceditur. Videtur quod raptus magis pertineat ad vim appetiti- vam quam ad cognoscilivam. Dicit enim Dionysius, iv cap. *de Div. Nom.* ♦ *Est autem extasim faciens divinus amor.* Sed amor pertinet ad vim appetitivam. Ergo et extasis sive raptus.

2. Praeterea, Gregorius dicit, in II *Dialog.* ♦ quod *ille qui porcos pavit, vagatione mentis et immunditiae sub semetipso cecidit; Petrus vero, quem angelus solvit eiusque mentem in extasi rapuit, extra “ se quidem, sed supra semctipsiim fuit.* Sed ille filius prodigus per affectum in in- feriora dilapsus est. Ergo etiam cl illi qui ra- piuntur in superiora, per affectum hoc patiuntur.

3 Praeterea, super illud Psalmi *, *In te, Do- mine, speravi, non confundar in aeternum*, dicit Glossa*, in expositione tituli: *Extasis graece, latine dicitur excessus mentis: qui fit duobus mo- dis, vel pavore terrenorum, vel mente rapta ad superna et inferiorum oblita.* Sed pavor terreno- rum ad affectum pertinet. Ergo etiam raptus mentis ad superna, qui ex opposito ponitur, per- tinet ad affectum.

Sed contra est quod super illud Psalmi ·, *Ego dixi m excessu meo. Omnis homo mendax*, dicit Glossa *: *Dicitur hic extasis, cum mens non pa- vore alienatur, sed aliqua inspiratione revelationis sursum assumitur.* Sed revelatio pertinet ad vim intellectivam. Ergo extasis Ê sive raptus.

Respondeo dicendum quod dc raptu dupliciter loqui possumus. Uno modo, quantum ad id m quod aliquis rapitur. Et sic, proprie loquendo, raptus non potest pertinere ad vim appetitivam. sed so|um cOgnoscitivam. Dictum est enim* quod raptus est praeter propriam inclinationem eius quod rapitur. Ipse autem motus appetitivae virtutis est quaedam inclinatio in bonum appeti-

bile. Unde, proprie loquendo, ex hoc quod homo appetii aliquid, non rapitur, sed per se movetur.

Alio modo potest considerari raptus quantum ad suam causam. Et sic potest habere causam ex parte appetitivae virtutis. Ex hoc enim ipso quod appetitus ad aliquid vehementer afficitur, potest contingere quod ex violentia affectus homo ab omnibus aliis alienetur.

Habet etiam effectum in appetitiva virtute: cum scilicet aliquis delectatur in his ad quae rapitur. Unde ct .Apostolus dixit* se raptum, non solum *ad tertium caelum*, quod pertinet ad con- templationem intellectus: sed etiam *in Paradisum*, quod pertinet ad affectum.

Ad primum ergo dicendum quod raptus addit aliquid supra extasim. Nam extasis importat sim- pliciter excessum a seipso, secundum quem sci- licet aliquis extra suam ordinationem ponitur: sed raptus supra hoc addit violentiam quan- dam. Potest igitur extasis ad vim appetitivam pertinere: puta cum alicuius T appetitus tendit in ea quae extra ipsum sunt. Et secundum hoc Dionysius dicit quod *divinus amor facit extasim:* inquantum scilicet facit appetitum hominis ten- dere in res amatas. Unde postea subdit * quod *etiam ipse Deus, qui est omnium causa, per abun- dantiam amativae * bonitatis extra seipsum fit per providentiam ad omnia existentia.* – Quamvis etiam si expresse hoc diceretur dc raptu, non designaretur nisi quod amor esset causa raptus.

Ad secundum dicendum quod m homine est du- plex appetitus: scilicet intellectivus4, qui dicitur voluntas; et sensitivus, qui dicitur sensualitas. Est autem proprium homini ut appetitus inferior sub- datur appetitui superiori, et superior moveat in- feriozem. Dupliciter ergo homo secundum appe- titum potest fieri extra scipsum. Uno modo, quando appetitus intellectivus totaliter in divina

aj *extra.* – nnn *extra* Va.
cxtaiu, – ct *urtaxit* PCH.
y) *dlreniai*, – dUqtii BpG.

i) .im.tfoMf, – *maximae* AL. *amiatiae* D, *amati cti* H.
riac pj.
1) *intellectivi»».* – *Intrllcelu»* ABDEF(II. I).

tendit, praetermissis his in quae inclinat appetitus sensitivus. Et sic dicit Dionysius, iv cap. *de Div. Nom.* *. quod *Paulus ex virtute divini amoris extasim faciente, dixit: Vivo ego. iam non ego, vivit vero in me Christus.*

Alio modo, quando, praetermisso appetitu superiori, homo totaliter fertur in ea quae pertinent ad appetitum inferiorem. Et stc *ille qui porcos pavit, sub semelipso cecidit.* Et iste excessus vel extasis plus appropinquat ad rationem raptus quam primus: quia scilicet appetitus superior est magis homini proprius; unde, quando homo cx violentia appetitus inferioris abstrahitur a motu appetitus superioris, magis abstrahitur ab eo quod est sibi proprium. Quia tamen non est ibi violentia, quia c voluntas potest resistere pas-

sioni ', deficit a vera ratione raptus: nisi forte ' 0» tam vehemens sit passio quod usum rationis totaliter tollat, sicut contingit in his qui propter vehementiam irae vel amoris insaniunt.

Considerandum tamen quod uterque excessus secundum appetitum existens, potest causare excessum cognoscitivac virtutis: vel quia mens ad quaedam intelligibilia rapiatur alienata a sensibus; vel quia rapiatur ad aliquam imaginariam visionem seu phantasticam apparitionem.

An tertium dicendum quod, sicut amor est motus appetitus respectu boni, ita timor motus appetitus respectu mali. Unde eadem ratione ex utroque potest causari excessus mentis: praesertim cum timor ex amore causetur, sicut Augustinus dicit, XIV *de Civ. Dei* ♦

ζ) *quia*, – quod BFLpGK ct Λ. cum H. ro *quod* PΛ.

Commentaria Cardinalia Caietani

In articulis primo ct secundo simul quaestionis cntcsimncscpluagcsimacquintoc, dubium occurrit, cur abstractionis a sensibus in primo articulo Auctor tres tantum assignaverit causas, scilicet aegritudinem, daemonem ct Deum: cum constet quonam inveniri causam, ab ipso expressam in secundo articulo ct alibi -. scilicet vehementiam umoris seu intentionis animae.

Et augetur dubium. Quoniam invenitur Socrates, npud Aulum Gellium, *de Noctibus Atticis* lib. II -, quod *perdius atque pernox immobilis abstractus manebat.*

Ipsae etiam Auctor, ut in gestis eiusdem · legitur, tam familiarem habebat huiusmodi alienationem, ut etiam ad nutum illam habuisse videatur.

11. Ad hoc dicitur quod revera ubstractio a sensibus, praeter illam quae fit in somnio, a quatuor oritur causis iam dictis. Sed tres carum in primo articulo numeratae, sunt causae extrinsecac: et propterea ipsae solae ibidem numeratae sunt. Et de Deo quidem ct daemone clarum est quod sunt extrinsecac causae. Dc corpore autem manifestatur

cx hoc quod, licet sit intrinsecum homini, est tamen cxtrinsecum animae, quae alienatur ct abstrahitur α sensibus. – Quarta vero intrinseca est: quoniam est ipsa intentio ceu atfcetio animae. Et propterea non est computata cum aliis.

Ad id autem quod dc Socrate dicitur, posset dici quod cx vehementia intentionis animae abstrahebatur. Vcruntamen Aristoteles, in Problemate Magno *de Iris Excellentibus*^, corporali causae videtur tribuere: existimavit siquidem illum maniacum.

Dc Auctore autem, particulariter quidem dici potest quod cx intrinseca causa alienabatur a sensibus, scilicet n nimia intentione ad speculabilia, vel affectione ad fruibilia. Universaliter autem in nullam possunt reduci corporis sel animae causam illius raptus: quoniam corporaliter elevatus u terra inspieiebatur ", quod ct corporis ct animae rires excedit Et propterea, cum Sanctus Dei esset, procul dubio divina rapiebatur virtute.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PAULUS IN RAPTU VIDERIT DEI ESSENTIAM

Рхπ. I, qu. XH, irt 1.; ad 2; IV *Sent.*. disc. ixu. qu. 11, art. 7, ad 5; l>c. Vcrif., qu. xui. art. 2; II «U *Cor.*, cap. xn, lcit. π

tertium sic proceditur. Videtur quod ISaJ^IPaulus in raptu non vident Dei es- -w^?yisentianK Sicut enim de Paulo legitur * •^*^*^@quod est raptus usque ad tertium caelita et je Petro legitur, *Ad. x* *, quod *cecidit super eum mentis excessus.* Sed Petrus in suo excessu non vidit Dei essentiam, sed quandam imaginariam visionem*. Ergo videtur quod nec Paulus Dei essentiam viderit.

2. Praeterea, visio Dei facit hominem beatum. Sed Paulus in illo raptu non fuit beatus: alioquin nunquam ad vitae huius miseriam redissct, sed corpus eius fuisset per redundantiam ab anima glorificatum, sicut erit in sanctis post resurrectionem; quod patet esse falsum. Ergo Paulus in raptu non vidit Dei essentiam.

3. Praeterea, fides et spes esse non possunt simul cum visione divinae essentiae: ut habetur

I *ad Cor.* xui *. Sed Paulus in statu illo habuit ,v«*.*.* fidem et spem. Ergo non vidit Dei essentiam.

4. Praeterea, sicut Augustinus dicit, XII *super Gen. ad litt.* *, secundum visionem imaginariam quaedam *similitudines corporum* videntur. Sed Paulus videtur in raptu quasdam similitudines vidisse, puta *tertii caeli* el *Paradisi*: ut habetur II *ad Cor.* xn ♦ Ergo videtur esse raptus ad imaginariam visionem, magis quam ad visionem divinae essentiae.

Sed contra est quod Augustinus determinat, in libro *de Videndo Deum ad Paulinam* *, quod *ipsa Det substantia a quibusdam videri potuit in hac vita positis: sicut a Moyse, et Paulo, qui raptus audivit ineffabilia verba, quae non licet homini loqui.*

Respondeo dicendum quod quidam dixerunt Paulum in raptu non vidisse ipsam Dei essen-

• Qu. (xxxlii, ■n. 3; *De Verit.*, qa xii, an. 9; qu xiiit, an 3, ad 9.

• Cap. 1.

• Auctor® Guili- cia» dcTboco. cap. ni. - Vida Holland. *Acia* SS-, ad diem 7 Martii

• v<w. 10.

• ProKat. Sex XXX. u · -b-

»tst

• a 1» cx? It

•to; Λ.

••Ohl AM
• V<n ».

• INI, «η

•D *I».
• Tm- 4.

«Pi CT», ven-
»; il P». CUT,

• p- • O
^4 <LXXT, «rt

I4J ηκ-, ap.

-p« tuv.icr».

Qi .mi, tn.

TL06.

tiam, sed quandam refulgentiam claritatis ipsius. Sed contrarium manifeste Augustinus determinat, non solum in libro *de Videndo Deum* *. sed etiam XII *super Gen. ad litt.* *: et habetur in Glossa **, II *ad Cor.* xn *. Et hoc etiam ipsa verba Apostoli designant. Dicit enim * *se audisse ineffabilia verba, quae non licet homini loqui*: huiusmodi nutem videntur ea quae pertinent ad visionem beatorum, quae excedit statum viae ♦ secundum illud Isaiae lxiv ♦ *Oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti diligentibus te*. Et ideo convenientius dicitur quod Deum per essentiam vidit.

Ad primum ergo dicendum quod mens humana divinitus rapitur nd contemplandam veritatem divinam, tripliciter. Uno modo, ut contemplate? eam per similitudines quasdam imaginarias. Et talis fuit excessus mentis qui cecidit supra Petrum. – Alio modo, ut contempletur veritatem divinam per intelligibiles effectus: sicut fuit excessus David dicentis *: *Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax*. – Tertio, ut contempletur eam in sua essentia. Et talis fuit raptus Pauli: et etiam Moysi*. Et satis congruenter: nam sicut Moyses fuit primus Doctor Judaeorum, ita Paulus fuit primus *Doctor Gentium* *.

An secundum dicendum quod divina essentia videri ab intellectu creato non potest nisi per lumen gloriae*, de quo dicitur in Psalmo**: *In lumine tuo videbimus lumen*. Quod tamen dupliciter participari potest. Uno modo, per modum formae immanentis: et sic beatos tacit sanctos in patria. Alio modo, per modum cuiusdam passionis transeuntis: sicut dictum est * de lumine prophetiae. Et hoc modo lumen illud fuit in Paulo, quando raptus fuit *. Et ideo cx tali visione non fuit simpliciter beatus, ut fieret redundantia ad corpus: sed solum secundum quid. Et ideo talis raptus aliquo modo ad prophetiam pertinet.

Ad tertium dicendum quod quia Paulus in raptu non fuit beatus babitualiter, sed solum habuit actum beatorum; consequens est ut simul

tunc in eo non fuerit actus fidei, fuit tamen m eo simul fidei habitus.

Ad quartum dicendum quod nomine *tertii caeli* potest uno modo intelligi aliquid corporeum*. Et sic tertium caelum est • caelum empyreum: quod dicitur *tertium* respectu caeli aerei et caeli siderei; vel potius respectu caeli siderei el respectu caeli aquei sive crystallini. Et dicitur *raptus ad tertium caelum*, non quia raptus sit ud videndum similitudinem alicuius rei corporeae: sed propter hoc quod locus ille est contemplationis beatorum. Unde Glossa * dicit. II *ad Cor.* xn **, quod *tertium* * *est spirituale caelum, ubi angeli et sanctae animae fruuntur Dei contemplatione. Ad quod cum dicit se raptum, significat quod Deus ostendit ei vitam in qua videndus est in aeternum*.

Alio modo per tertium caelum potest intelligi aliqua visio supermundane*. Quae potest dici tertium caelum triplici ratione. Uno modo, secundum ordinem potentiarum cognoscitivarum: ut primum caelum dicatur visio supermundane corporalis, quae fit per sensum, sicut visa esi manus scribentis in pariete, Dan. v *; secundum autem caelum sit visio imaginaria, puta quam vidit Isaia•, et loannes in *Apocalypsi* **; tertium vero caelum dicatur visio intellectualis, ut Augustinus ’ exponit, XII *super Gen. ad litt.* *. – Secundo modo potest dici tertium caelum secundum ordinem cognoscibilium *: ut *primum caelum dicatur cognitio caelestium corporum; secundum, cognitio ctloet caelestium spirituum; tertium, cognitio ipsius Dei*.- Tlenio potest dici tertium caelum contemplatio Dei secundum 7 gradus cognitionis qua Deus videtur: quorum primus pertinet ad angelos intimae hierarchiae, secundus ad angelos mediae, tertius ad angelos supremae, ut dicit Glossa*, II *ad Cor.* xn ♦

Et quia visio Dei non potest esse sine delectatione, propterea non solum se dicit raptum *ad tertium caelum*, ratione contemplationis: sed etiam *in Paradisum*, ratione delectationis consequentis.

») *at.* – *diti*lur Pa.

r) *tertium.* – *terii*um caelum 1, *caelum tertium* PiK.

γ) *ucundum.* – *tc*cundut BLPDK. *secundat* pA, *ut*cuedum *trri*sA, *ccundum igradum*) F.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis ccontcsimacscptun-
Igesimacquistae, ubi dc raptu Pauli ad videndum divinum
essentiam ineffabilitas verborum affertur, scrupulus mihi
accidit: quoniam Paulus non dicit sc vidisse, sed *audisse*;
ac per hoc, ad minus quid sc raptum dicit quum ad vi-
dendum Deum pcr essentiam. Audire enim verba arcana
ineffabilia non est videre Deum pcr essentiam: quoniam
intuitus ille unius est, non multorum: visus est, non au-
ditus.

Ad hoc dicitur quod, quia non cx Scripturae auctori-
tate, sed divi Augustini et sequacium, creditur Paulum
raptum usque ad visionem divinae essentiae; ideo non
oportet tam proprie discutere seu intelligerc verba illa, ad
opinandum oppositum.

II. In responsione ad tertium eiusdem articuli, dubium
occurrit etiam de ipso habitu fidei in Paulo: quia videtur

quod frustra remanserit Quoniam actualis visio alicuius
rei non solum excludit actualem fidem respectu illius pro
tunc, sed etiam in futurum. Qui enim semd vidit Romam,
non credit amplius (si Roma esset incommutabilis) ipsam
esse. Cum igitur Paulus supponatur vidisse divinam essen-
tiam, in qua omnia fidei mysteria relucent; postquam ces-
savit videre, non credebat amplius, sed certus erat certi-
tudine praeteritae evidentiae, cuius erat memor.

Ad hoc dicitur quod Paulus non vidit omnia quae sunt
fidei in divina essentia: cum non viderit sc *in corpore rei
extra corpus*. Et propterca habitus fidei remansit in eo:
quoad multa credenda, exiturus in actum simpliciter; quo-
ad illa vero quae vidit, exiturus in actum sub conditione
et praeparatione animi, scilicet quod etiam crederet si non
vidisset. – Er hac solutione utendum est cum de visionibus
prophetarum et eorum fide est quaestio.

Ofd

,

t

,

ctloet

T

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PAULUS IN RAPTU FUERIT ALIENATUS A SENSIBUS

Infra, qu ctxxx, »rt. 5; IV *Sent*, dUt. xi.ix, qu. n, an. 7, ad 4; *Dc Verit.*, qu. x, irt. 11; qu. xn», »rt. 3; *Quadi* I, qu. 1; /11 /*oan.*, «p. », l cet, d ; II *ad* Cur., cap. 111, l cet. 1.

quartum sic PROCEDITUR. Videtur quod L'aiibs in raptu non fuerit alienatus a sensibus. Dicit enim Augustinus, XII *Gen. ad litt.* *: *Cur non credamus · quod tanto Apostolo, Doctori Gentium, raptu usque ad ipsam excellentissimam risionem, voluerit Deus demonstrare vitam in qua, post hanc vitam, vivendum est in aeternum?* Sed in illa vita futura sancti, post resurrectionem, videbunt Dei essentiam absque hoc quod fiat abstractio a sensibus corporis Ergo nec in Paulo fuit huiusmodi abstractio facta.

2. Praeterea, Christus vere viator fuit, et continue visione divinae essentiae (ruebatur, nec tamen fiebat abstractio a sensibus. Ergo nec fuit necessarium quod in Paulo fieret abstractio a sensibus, ad hoc quod Dei essentiam videret

3. Praeterea, Paulus, postquam Deum per essentiam viderat T, memor fuit illorum quae in illa visione conspexerat: unde dicebat, II *ad Cor.* xn *Audivit arcana verba, quae non licet homini loqui.* Sed memoria ad partem sensitivam pertinet: ut patet per Philosophum, in libro *de et Remin.** Ergo videtur quod et Paulus, videndo Dei essentiam, non fuit alienatus a sensibus.

Sed contra est quod Augustinus dicit, XII *super Gen. ad litt.* *: *Alw ab hac vita quisque quodammodo moriatur, sive omnino exiens de corpore, sive aversus et alienatus a corporeis · sensibus, in illam non subvehitur risionem.*

Respondeo dicendum quod divina essentia non potest ab homine videri per aliam vim cognoscitivam quam per intellectum. Intellectus autem humanus non convertitur ad sensibilia ζ nisi mediantibus phantasmatibus *, per quae species intelligibiles a sensibilibus accipit, et in quibus considerans dc sensibilibus iudicat et ea disponit. Et ideo in omni operatione qua intellectus noster abstrahitur a phantasmatibus, necesse est quod abstrahatur a sensibus. Intellectus autem

hominis, in statu viae, nccesse est quod a phantasmatibus abstrahatur, si videat Dei essentiam. Non enim per aliquod phantasma potest Dei essentia videri; quinimmo nec per aliquam speciem intclligibilcm creatam*: quia essentia Dei · β·4H in infinitum excedit non solum omnia corpora, quorum sunt phantasmata, sed etiam omnem intelligibilcm creaturam. Oportet autem, cum intellectus hominis elevatur ad altissimatn Dei essentiae visionum, ut lota mentis intentio illuc advoce-tur: ita scilicet quod nihil intelligat aliud ex phantasmatibus, sed totaliter feratur in Deum. Unde impossibile est quod homo in statu viae videat Deum per essentiam sine abstraction? a sensibus*. * °. ,e

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est *, post resurrectionem in beatis Dei essentiam videntibus fiet redundantia ab intellectu ad inferiores vires, et usque ad corpus. Unde, secundum ipsam regulam divinae visionis, anima intendet et T phantasmatibus cl sensibilibus. Talis autem redundantia non fit in his qui rapiuntur, sicut dictum est*. Et ideo non est similis ratio.

Ad secundum dicendum quod intellectus animae Christi erat glorificatus per habituale lumen gloriae. quo divinam essentiam videbat multo amplius quam aliquis angelus vel homo. Erat autem viator propter corporis possibilitatem, secundum quam paulo minus ab angelis minorabatur, ut dicitur *ad Heb.* n *. dispensative, et non propter aliquem defectum ex parte intellectus. Unde non est similis ratio de eo et de aliis viatoribus.

An tertium dicendum quod Paulus, postquam cessavit videre Deum per ' essentiam, memor fuit illorum quae in illa visione cognoverat, per aliquas species intelligibiles habitualiter ex hoc in eius intellectu relictas, sicut etiam, abeunte sensibili, remanent aliquae impressiones in anima: quas postea convertens ' ad phantasmata, memorabatur. Unde nec totam illam cognitionem aut cogitare poterat, aut verbis exprimere.

a) *crcdamw.*- *credimus* PKa; pro *vivendum, videndus* CH, *unien-*
dus L.
£) *corporis.* – *corporeis* PC.
TJ *viderat* – *videret* ABEFII,pC cx a. *vidit* D. – Pro *conspexerat,*
conspexerit BEFI.a, *conspexit* AIItK.
Audivit. – *Audivi* PAIK.
c) *corporeis.* – *corporis* Pia; prn *subvehitur, subvenitur* EFI.pA,
vehitur Pa.

ζ) *sensibilia.* – *intdlipibilia* P ; pro *per* ^*uact quae per* Pa cl co-
dices; pro *sensibilibus, sensibus* PBDHL.
rj *intendet ct.* – *intendet etiam* L. *intenditur ct* BF, *intendit ex*
E, *intendit etiam* a II. no»i *intendit* I, *intendit* pC, *intendet* PiC cl a.
o) *Deum per.* – *Dei* Pa.
t) coKprfrnx. – *confient* ABL, *conferens* P. – Pro *memorabatur,*
memoratur P.

Commonitaria Cardinalis Caiotani

In articulo quarto eiusdem quaestionis centerimaeseptua-
gesimacquintac, in responsione ad tertium, advene quod
responsio ista, scilicet quod *in Paulo vidente divinam es-*
sentiam relictae fuerunt aliquae species intelligibiles ex
ipsa visione, sicut, abeunte sensibili, remanent aliquae im-

*pressiones in anima, quas conferens * ad phantasmata* · Q. ooi .
*postea memoratur**, potest dupliciter imclligi. Primo, quod · O. ibia
remanserint in intellectu Pauli species intelligibiles quasi
reliquiae illius visionis: sicut contingit in nobis quod re-
manent reliquiae lucis post visionem corporalem. Et hoc

videtur sonare modus loquendi istius litterae, dum dicit quod relictæ fuerunt ex hoc ipso quod videbat Deum. Et sic intellectus Pauli passive sc habuisset ad huiusmodi participationem specicrum.

Alio modo potest intelliigi quod intellectus Pauli, dum videret Deum, formavit sibi similitudines eorum quæ vi-

debat in Deo : ct hoc ex naturali intellectus virtute, qua natus est ex quibusdam visis formare similitudinem alterius.

Et hunc quidem secundum sensum seu modum expressit Auctor in Primo Libro, qu. xii, art 9, ad 3. Primum autem modum hic tantum insinuavit. Uterque tamen possibilis videtur.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM ANIMA PAULI IN STATU ILLO FUERIT TOTALITER A CORPORE SEPARATA

Intra, qu. cxxxx, art. 5; Pm. I, qu. in, *rt it; /)< l'erit, qu. x. irt. »t; qu. xm. art. 4; QuoJl. I, qu. ij In /aan., c»p. 1, loet xi; 11 ad Cor., can. xn, loet. 1.

Sed quantum sic proceditur. Videtur quod anima Pauli in statu illo fuerit totaliter a corpore separata. Dicit enim Apostolus, II ad Cor. v ♦ *Quandiu sumus iu corpore, peregrinamur a Domino: perfidem enim ambulamus, ct non per speciem.* Sed Paulus in statu illo non peregrinabatur a Domino: quia vidēbat Deum per speciem, ut dictum esi *. Ergo non erat in corpore.

2. Praeterea, potentia animæ non potest cle-
van supra eius essentiam, in qua radicatur a. Sed intellectus, qui est potentia animæ, in raptu luit a corporalibus abstractus per elevationem ad divinam contemplationum. Ergo mullo magis es-
sentia animæ fuit separata a corpore.

3. Praeterea, vires animæ vegetabilis sunt magis materiales quam vires animæ sensitivæ. Sed oportebat intellectum abstrahi a viribus animæ sensitivæ, ut dictum est *, ad hoc quod rapiatur ad videndum divinam essentiam. Ergo mullo magis oportebat quod abstraheretur a viribus animæ vegetabilis. Quarum operatione ces-
sante, iam nullo modo anima remanet corpori coniuncta. Ergo videtur quod oportuit in raptu Pauli animam totaliter a corpore esse separatam.

Sed contra est quod Augustinus dicit, in Epi-
stola ad Paulinam de Videndo Deum -: *Non est incredibile, sic ? quibusdam sanctis nondum ita defunctis ut sepelienda eorum cadavera remane-
rent. istam excellentiam revelationis fuisse conces-
sam.* ut scilicet viderent Deum per essentiam. Non igitur fuit necessarium ut m raptu Pauli anima eius totaliter separaretur a corpore.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dic-
tum est T, in raptu de quo nunc loquimur, vir-
tute divina elevatur homo *ab eo quod est secun-*

dum naturam in id quod est supra naturam. Et ideo duo considerare oportet: primo quidem, quid sit homini * secundum naturam; secundo, quid 'divina virtute sit in homine fiendum supra naturam. Ex hoc autem quod anima corpori uni-
tur tanquam naturalis forma ipsius, convenit ani-
mæ naturalis habitudo ad hoc quod per conver-
sionem ad phantasmata mtelligal. Quod ab ca non aufertur divina virtute in raptu: quia non mutatur status eius, ut dictum est*. Manente
autem hoc statu, aufertur ab anima actualis con-
versio ad phantasmata et sensibilia, ne impedia-
tur eius elevatio in id quod excedit omnia phan-
tasmata, ut dictum est *. Et ideo in raptu non
fuit necessarium quod anima sic separaretur a corpore ut ei non uniretur quasi forma: fuit autem necessarium intellectum eius abstrahi a phantasmatibus el sensibilium perceptione*.

Ad primum ergo dicendum quod Paulus in raptu illo peregrinabatur a Domino quantum ad sta-
tum, quia adhuc erai in statu viatoris: non au-
tem quoad actum, quo videbat Deum per spe-
ciem. ut ex supra * dictis palet.

Ad secundum dicendum quod potentia animæ virtute naturali non elevatur supra modum conve-
nientem essentiae eius. Virtute tamen divina pot-
est in aliquid altius elevari: sicut corpus per vio-
lentiam fortioris virtutis elevatur supra locum con-
venientem sibi secundum speciem suae naturae.

Ad tertium dicendum quod vires animæ vege-
tabilis non operantur ex intentione animæ, sicut vires sensitivæ, sed per modum naturae. Et ideo non requiritur ad raptum abstractio ab cis. sicut a potentiis sensitivis, per quarum operationes mi-
nueretur intentio animæ circa intellectivam co-
gnitionem»

«) *radicatur.* – *radicantur* BEpA.

iic. – *ut* ABDEFIKL, *quod* C, om. H; pro *ita*, *vita* P.

1 γ) *iteut tupra dictum at.* – Om. PAHĭ.4.

8) *homini.* – *nccctiarium* «ddunt BDK.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quinto eiusdem quaestionis, in responsione ad
tertium, circa differentiam inter vires sensitivas et rege-
tativas, quod sensitivæ ex intentione animæ, vegetativæ
autem per modum naturæ operantur, ct propterca oportet
intentionem vehementem animæ abstrahere a sensitivis ct
non a vegetativis: adverte quod, ut Auctor in Qq. *de Ve-
rit.*, qu. xm ., ditfusc declarat, hoc intelligitur per sc.
Quoniam per accidens pars intellectiva impedit vegeta-

tivam, ct c contra. Experimur enim netus vegetativæ ct
digerendo, et calefaciendo, ct fumando, etc., prodesse et
obesse virtutibus ministrantibus intellectui: adeo ut qui-
dam penitus priventur intellectu, ut fatui ei ebrii, etc.;
quidam clarum videantur sortiti intellectum ex claritate
spirituum ex vegetabili generatorum. E contra experimur
etiam quod exercitatio intellectus nocet parti vegetativæ
quandoque, ut immediate post cibum: quia calor ct spi-

ritus debentes servire vegetativae parti, trahuntur ad ministrandum cogitativae, memorativae et huiusmodi ministrantibus intellectui. Quandoque etiam confert exercitatio intellectus vegetativae, pro quanto ponit in exercitio et labore

virtutes sibi ministrantes: labor enim et exercitium partium corporalium, si moderate et tempore congruo liant, ad digestionem conferunt.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PAULUS IGNORAVERIT AN EIUS ANIMA FUERIT A CORPORE SEPARATA

De Vent., qu. xii, art. 5; II ad Cor., cap. xii. Incet, i

AD SEXTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod Paulus non ignoraverit an eius anima fuerit a corpore separata. Dicit enim ipse. II ad Cor. xii *: *Scio hominem in Christo raptum usque ad tertium caelum. Sed illud in corpore an imaginariam tertii caeli: alioquin, si tertium caelum nominavit, phantasma tertii caeli, pari ratione dicere potuit se in corpore raptum, nominans corpus proprii corporis phantasma, quale apparet in somniis. Si autem sciebat esse verum tertium caelum, sciebat ergo utrum esset aliquid spirituale et incorporeum, et sic non poterat corpus eius illuc rapi: aut esset aliquid corporeum, et sic anima non posset illuc sine corpore rapi, nisi separaretur a corpore.*

2. Praeterea, ex eisdem apostoli verbis patet quod ipse scivit quo raptus fuerit: quia in tertium caelum. Sed ex hoc sequitur quod scivit utrum fuerit in corpore vel non. Quia si scivit tertium caelum esse aliquid corporeum, consequens est quod sciverit animam suam non esse a corpore separatam: quia visio rei corporeae non potest fieri nisi per corpus. Ergo videtur quod non ignoraverit an anima fuerit a corpore separata.

3. Praeterea, sicut Augustinus dicit. XII super Gen. ad litt. *, ipse in raptu vidit illa visione Deum qua vident sancti in patria. Sed sancti, ex hoc ipso quod vident Deum, sciunt an animae eorum sint a corporibus separatae. Ergo et Paulus hoc scivit.

Sed contra est quod dicitur II ad Cor. xii *Sive in corpore sive extra corpus, nescio: Deus scit.*

Respondetur dicendum quod huius quaestionis veritatem accipere oportet ex ipsis apostoli verbis: quibus dicit se aliquid scire, scilicet se *raptum esse usque ad tertium caelum*; et aliquid nescire, scilicet *utrum in corpore aut extra corpus*. Quod quidem potest dupliciter intelligi. Uno modo, ut hoc quod dicitur, *sive in corpore sive extra corpus*, non referatur ad ipsum esse hominis rapti, quasi ignoraverit an anima eius esset in corpore vel non: sed ad modum raptus, ut scilicet ignoraverit an corpus eius fuerit simul raptum cum anima in tertium caelum, vel non, sed solum anima, sicut Ezech. vii * dicitur quod *adductus est in visionibus Dei in Jerusalem*. Et hunc intellectum fuisse cuiusdam iudaei, exprimit Hieronymus, in Prologo super Daniele, ubi dicit: *Denique et Apostolum nostrum, scilicet dicebat iudaeus, non fuisse ausum affirmare se in corpore raptum, sed dixisse: Sive in corpore sive extra corpus, nescio.*

Sed hunc sensum improbat Augustinus, XII super Gen. ad litt. *, per hoc quod apostolus dicit se scivisse se esse raptum usque in tertium caelum. Sciebat ergo verum esse tertium caelum. Sed illud in quod raptus fuit, et non similitudinem imaginariam tertii caeli: alioquin, si tertium caelum nominavit, phantasma tertii caeli, pari ratione dicere potuit se in corpore raptum, nominans corpus proprii corporis phantasma, quale apparet in somniis. Si autem sciebat esse verum tertium caelum, sciebat ergo utrum esset aliquid spirituale et incorporeum, et sic non poterat corpus eius illuc rapi: aut esset aliquid corporeum, et sic anima non posset illuc sine corpore rapi, nisi separaretur a corpore.

Et ideo oportet secundum alium sensum intelligere: ut scilicet apostolus sciverit quod fuit raptus secundum animam et non secundum corpus; nesciverit tamen qualiter se haberet anima ad corpus, utrum scilicet fuerit sine corpore vel non.

Sed circa hoc diversimode aliqui loquuntur. Quidam enim dicunt quod apostolus scivit quod anima sua erat corpori unita ut forma: sed nescivit utrum esset passus alienationem a sensibus; vel etiam utrum esset facta abstractio ab operibus animae vegetabilis. – Sed quod fuerit facta abstractio a sensibus, hoc non potuit ignorare, ex quo scivit se raptum. Quod autem fuerit facta abstractio ab operibus animae vegetabilis, non erat tantum aliquid ut de hoc oporteret tam sollicitam fieri mentionem. Unde relinquitur quod nescivit apostolus utrum anima eius fuerit coniuncta corpori ut forma, vel a corpore separata per mortem.

Quidam autem, hoc concedentes, dicunt quod apostolus tunc non perpendit quando rapiebatur, quia tota eius intentio conversa erat in Deum; sed postmodum percepit, considerans ea quae viderat. – Sed hoc etiam contrariatur verbis apostoli. qui distinguit in verbis suis praeteritum a futuro. Dicit enim in praesenti se *scire* quod fuit raptus *ante annos quatuordecim*: et se in praesenti *nescire utrum in corpore fuerit vel extra corpus*.

Et ideo dicendum est quod et prius et postea nescivit utrum eius anima fuerit a corpore separata. Unde Augustinus dicit, XII super Gen. ad litt. *, post longam inquisitionem concludens: *Restat ergo fortasse ut hoc ipsum eum ignorasse*

3) *didem.* – *ciusdrum* P
3) *non.* – *omnino* ABCEFLpK, omnino «un D. non omnino cK; *videtur* »C x d<tit *non.*
γ) *scilicet.* – *ii* ABDEFIILpC et a.

B) *improbat.* – *reprobiXt* PQ>,
c) *nominavit.* – *nommant* ABKpC et a, *nominat* DGH.
ζ) *rere.* – *vrurum* PG.
η) *utrum esset.* – *esse* cd. a, *aut cist* P; tnox *esirt, cm* P.

• An J. Coen non num. n.

intelligamiis: *utrum, quando in tertium caelum raptus est, in corpore fuerit anima, quomodo est anima in corpore cum corpus virere dicitur, sive vigilantis sive dormientis sive tn extasi a sensibus corporis alienati; an omnino dc corpore exierit, ut mortuum corpus taceret.*

Ad primum ergo dicendum quod per synecdochen quandoque pars hominis homo nominatur: et praecipue anima, quae est pars hominis eminentior. Quamvis etiam possit intelligi eum quem raptum dicit, non tunc fuisse hominem quando raptus fuit, sed *post annos quatuordecim*: unde dicit, *Scio hominem*; non dicit. *Scio raptum hominem*. - Nihil etiam prohiberet mortem divinitus procuratam raptum dici. Et sicut ¶ Augustinus dicit, XII *super Gen. ad litt.* *, *dubitante inde Apostolo, quis nostrum inde certus esse potuit?* Unde qui super hoc loquuntur, magis coniecturaliter quam per certitudinem loquuntur.

Ab secundum dicendum quod Apostolus scivit vel illud caelum esse quid incorporeum l, vel aliquid incorporeum a se visum in illo caelo: tamen hoc poterat* fieri per intellectum eius, etiam si anima eius non esset a corpore separata.

An tertium dicendum quod visio Pauli in raptu quantum ad aliquid fuit similis visioni beatorum, scilicet quantum ad id quod videbatur: et quantum ad aliquid dissimilis, scilicet quantum ad modum videndi, quia non ita perfecte vidit sicut sancti qm sunt in patria. Unde Augustinus dicit, XII *super Gen. ad litt.* -: *Apostolo arrepto a carnis sensibus in tertium caelum, hoc defuit ad plenam pcrfectamque cognitionem rerum quae angelis inest, quod sive in corpore sive extra corpus esset, nesciebat. Huc itaque non deeritl cum. receptis corporibus in resurrectione mortuorum, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem.*

ticut. - *tic* PGH. - *ad litt.* ora. BFlpK; pro *inJe ccrtui nu. tue ccrlui* cd. λ; pro *potuit, potest* H, *audeat* aliquae editione-.
1) *incorporeum.* - *corporeum* PH.

·-) tjmrm *hoc poterat.* - cum *hoc poterat* eū. a, cum *hoc potuerit* P. - *eius* altero kxr» om. PCG.
λ) *drerit.*- *deerat* AUDEFKLpG - primo loco om. l'α, re- patitum om. »C.

Commentaria Cardinalia Caietaru

I N articulo sexto eiusdem quaestionis, in responsione od ultimum, ubi Augustinus recitatus dicit, *Hoc defuit Paulo rapto ad plenam pcrfectamque cognitionem rerum quae angelis inest*, etc., cautus esto, et non intelligas quod hoc unum defuerit: quoniam, ut diximus -, simile est, immo maius est iudicium de multis aliis. Quandoquidem multa

alia non pertinebant ad ipsum Paulum : scilicet autem in corpore vel extra corpus ease vel rapi, ad se pertinebat Meminit autem huius solius Augustinus, non quod hoc solum exceptum sic: sed quia hoc solum scriptum esL
Et haec de quaestione centesinuseptuagesimaquinta.

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMASEXTA
DE GRATIA LINGUARUM

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• <J qu. *OAAI*,
lutrod.

• Qu <xxiii

Deinde considerandum est de gratiis gratis datis quae pertinent ad locutionem . Et primo, de gratia linguarum ; secundo, de gratia sermonis sapientiae seu scientiae ♦
Circa primum quaeruntur duo.

Primo: utrum per gratiam linguarum homo adipisceretur * scientiam omnium linguarum.

Secundo: de comparatione huius doni ad gratiam prophetiae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ILLI QUI CONSEQUEBANTUR DONUM LINGUARIUM, LOQUEBANTUR OMNIBUS LINGUIS

III QwI. Gcm/m cap. cuv; I *ad Cor.*, cap. xxv, lect.

• V<n io

* OrJ aloe nom
ci Lotnb.
.* Süper arguai.
Eplyl.

• Vef* ?.

→

,u'

primum sic proceditur. Videtur quod illi qui consequabantur donum linguarum. non loquebantur omnibus linguis. enim quod divina virtute aliquibus conceditur, optimum est in suo genere: sicut Dominus aquam convertit in vinum bonum, sicut dicitur Ioan, n *. Sed illi qui habuerunt donum linguarum, melius loquebantur in propria lingua: dicit enim Glossa ♦ *ad Heb*, i *. . *non esse mirandum quod Epistola ad Hebraeus maiore relucet facundia quam aliae: cum naturale sit unicuique plus in sua quam in aliena lingua valere. Ceteras enim Epistolas Apostolus peregrino idest graeco sermone composuit: hanc autem scripsit hebraica lingua.* Non ergo per gratiam gratis datam Apostoli acceperunt scientiam omnium linguarum.

2. Praeterea, natura non facit per multa quod potest fieri per unum: et multo minus Deus, qui ordinatius quam natura operatur. Sed poterat Deus facere quod, unam linguam loquentes. eius discipuli ab omnibus intelligerentur: unde super illud *Act.* ii *, *Audiebat unusquisque linguam suam ** illos loquentes, dicit Glossa*: *Quia linguis omnibus loquebantur: vel sua idest hebraica lingua loquentes, ab omnibus intelligebantur, ac si propriis singulorum loquerentur.* Ergo videtur quod non habuerunt scientiam loquendi omnibus linguis.

3. Praeterea, omnes gratiae derivantur a Christo in corp^{us} c*us» *quod est Ecclesia* *: secundum illud Ioan, i ♦ *De plenitudine eius omnes accipimus.* Sed Christus non legitur fuisse locutus nisi una lingua. Nec etiam nunc fideles singuli nisi una lingua loquuntur. Ergo videtur quod discipuli Christi non acceperunt ad hoc gratiam, ut omnibus linguis loquerentur.

Sed contra est quod dicitur *Act.* u *, quod *repleti sunt omnes Spiritu Sancto, et coeperunt*

loqui variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis: ubi dicit glossa * Gregorii quod *Spiritus Sanctus super discipulos in igneis linguis apparuit, et eis omnium linguarum scientiam dedit.*

Respondeo dicendum quod primi discipuli Christi ad hoc luerunt ab ipso electi ut, per universum orbem discurrentes, fidem eius ubique praedicarent: secundum illud Matth. ult. .: *Euntes, docete omnes gentes.* Non autem erat conveniens ut qui mittebantur ad alios instruendos, indigerent ab aliis instrui qualiter aliis τ loquerentur, vel qualiter quae alii loquebantur intelligerent. Praesertim quia isti qui mittebantur erant unius geniis, scilicet iudaeac: secundum illud Isaiae xxvii *: *Qui egredientur impetu a iacob, implebunt faciem orbis semine.* Illi etiam qui mittebantur pauperes et impotentes erant, nec de facili a principio reperissent qui eorum verba aliis fideliter interpretarentur, vel verba aliorum eis exponerent: maxime quia ad infideles mittebantur. Et ideo necessarium fuit ut super hoc eis divinitus provideretur per donum linguarum: ut sicut, gentibus ad idololatriam declinantibus, introducta est diversitas linguarum, sicut dicitur *Gen.* xi ♦ ita etiam, quando erant gentes ad cultum unius Dei revocandae, contra huiusmodi diversitatem remedium adhiberetur per donum linguarum.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dicitur I *ad Cor.* xu ♦ *manifestatio Spiritus datur ad utilitatem.* Et ideo sufficienter et Paulus et alii Apostoli fuerunt instructi divinitus in linguis omnium gentium, quantum requirebatur ad fidei doctrinam. Sed quantum ad quaedam quae superadduntur humana arte ad ornatum et elegantiam locutionis. Apostolus instructus erat in propria lingua, non autem in aliena. Sicut etiam et in sapientia et scientia fuerunt sufficienter instructi

t

• α u-d.
mu.

• CI
ix, vsn 7: I
cip v. vvr*

«) *adipiicrttur.* – *adipiicatur* PHKd.
linguam suam. – *lingua tua* P; *illo*» om. <l. – G/ojju om.
HDEFpC cx a, hxbct G.

γ) *allii.* – Om. P. – Pro *loquebantur, loquuntur* P.i.

quantum requirebat doctrina fidei: non autem quantum ad omnia quae per scientiam acquisitam cognoscuntur, puta de conclusionibus arithmeticae vel geometriae.

Ad secundum dicendum quod, quamvis utrumque heri potuisset, scilicet quod per unam linguam loquentes ab omnibus intelligerentur, aut quod omnibus iij loquerentur; tamen convenientius fuit quod ipsi omnibus linguis loquerentur: quia hoc pertinebat ad perfectionem scientiae ipsorum, per quam non solum loqui, sed intelligere poterant quae ab aliis dicebantur. Si autem omnes unam eorum linguam intellexissent, hoc vel fuisset per scientiam illorum qui eos loquentes intelligerent.* vel luisset quasi quaedam illusio, dum aliorum verba aliter ad aliorum ‘

aures perferrentur quam ipsi ea proferrent. Et ideo Glossa* dicit. *Act.* n ♦. quod *maiori miraculo Jactum est quod ipsi omnium linguarum generibus loquerentur.* Et Paulus dicit, I *ad Cor.* xiv ♦ ’VwK ’* *Gratias Deo. quod omnium vestrum lingua loquor.*

Ad tertium dicendum quod Christus in propria persona uni soli genti praedicaturus erat, scilicet ludaeis. Et ideo, quamvis ipse absque dubio perfectissime haberet scientiam omnium linguarum, non tamen oportuit quod omnibus linguis loqueretur c.

Ideo autem, ut Augustinus dicit, *super Ioan.**, Iτ*’l xxxn’ *cum et modo Spiritus Sanctus accipiat, nemo loquitur linguis omnium gentium, quia T iam ipsa Ecclesia linguis omnium gentium loquitur, in qua qui non est. non accipit Spiritum Sanctum.*

Î) omnibus. – linguis noddit P. intdligcrmtur aut qund omnibus om. Fj aut quod omnibus loquerentur n-n. CII, idem ct fjmrn om. yK. c) aliorum. – eorum Pa. – Prti per/errrrntur. proferrentur PAfld.

Γ) loqueretur. – loquerentur BFIKpA. rj quia. – fl»»* ΛBP,

Commentaria Caixlinalt.-* Caietani

I s quaestionis cntcsiniaescptuagcsimoescxtac articulo primo, collige tu, Praedicator, quinque motiva unde donum linguarum oportuit in primitiva Ecclesia ci.se. Primum, cx universali officio docendi illorum Christi discipulorum. – Secundum, cx unitate nationis eorundem. – Tertium, cx conditione eorundem: quin scilicet pauperat ct impotentes. – Quartum, cx infidelitate docendorum populorum. – Quintum, cx consonantia remedii ad canum – Quae in littera clarius habes.

II. In responsione nd primum, nota glossam super illo communi dicto, *Et miraculosa opera Dei sunt perfreta* -: quod intelligitur vel de perfecto in suo genere, sicut vinum factum in Conn Galilcic. ct sanitas restituta tot infirmis statim ambulanti- bus -, etc. ; vel dc perfecto in ordine ad finem nd quem fit directe, ut de dono linguarum hic dicitur quod fuit perfectum nd finem qui erat convenio gentium, et non ln se absolute; ct proptcrca Paulus, ut in littera dicitur, melius loquebatur hcbraicc quam graecc

111. In responsione ad tertium eiusdem articuli, dubium est quare hodie Ecdesin non habet donum linguarum. Nam Augustini ratio in littera allata sufficere nen videtur, scilicet, *quia iam ipsa Ecclesia linguis omnium gentium loquitur.* Experimento enim apparet Ecdcsiutn lingua vel linguis carere multarum gentium temporibus istis reperta-

rum, quibu' oportet per interpretes fidem declarari, ct praedicatores discere ab illis linguam.

Ad hoc dicitur quod, cum Dominus. Marci ult.-. promiserit donum linguarum, sicut ct gratiam miraculorum, dicendo: *Signa aidem cos qui crediderint haec sequentur*, etc. ; et huiusmodi dona inter gratias gratis datas computentur, ct ex divina actione fiant, quae nullam praeexigit dispositionem unturalcm aut moralem nulla videtur efficax ratio ud quictundnm intellectum quare, cum oportet sicut hodie, non est in Ecclesia donum linguarum, nisi quia *haec omnia operatur Spiritus Sanctut dividens sicut vult* ♦, ct quando vult.

Non modica tmcn persuasio at tepor seu defectus noster ad implendum illud Domini mandatum: *Rogate Dominum messis ut mittat operarios in messem suam* -,

Defectus quoque nostrae bonitatis, ct praecipue in praelatis, multum cooperari videtur: quomam bonitas quae tolleret impedimenta gratiae huiusmodi, abest. Gratiam enim constat regulariter non dari apponentibus impedimenta; quamvis non detur ex meritis. Unde ct prophetiae donum prophetis ipsis tempore coniugalis actus impredientis negatur

Divi autem Augustini ratio cx suppositione procedit.

* I jJ Cnr.. af

«, set. fl

* SUIlh ap ix, »«n jS; f ur csp »., nm «.

* Q. qu cau, *n >u<

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DONUM LINGUARUM SIT EXCELLENTIUS QUAM GRATIA PROPHETIAE

I *ad G)r.*. ap. xiv. locr. I <qq.

SECUNDUM SIC PROCEDITUR. VidcltUF quod donum linguarum sil excellentius quam gratia prophetiae. *Quae enim sunt melioribus propria, videntur esse meliora:* secundum Philosophum, in III *Topic*, ‘num linguarum esi proprium novi Testamenti; unde cantatur in Sequentia Pentecostes ♦ *Ipse hodie Apostolos Christi donans munere insolito* * *et cunctis inaudito saeculis.* Prophetia autem magis competit veteri Testamento: secundum illud

Heb. | ▼ *Multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in frophetis.* Ergo videtur quod donum linguarum sit excellentius quam donum prophetiae.

Sed per aeterea, illud per quod ordinamur ad Deum; videtur excellentius esse eo per quod ordinamur ad homines. Sed per donum linguarum homo ordinatur ad Deum, per prophetiam autem ad homines: dicitur enim I *ad Cor.* xiv ♦ ’ v<r* J *Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed*

* Cap 1, t. b. • Qms iadpit: Ss*iti Sprite il’iluAetJT4-Mi.- V=dc MX> ^ian e llretoi l'o- ahcnjL, V VII* p... I>»mL. l-Al --■» exu; >

munere insolito,- munera insolita UDEFKI.pAC, munere insolita II; prt» inaudito, inaudita CII, m auditis D.

Deo: qui autem prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem. Ergo videtur quod donum linguarum sit excellentius quam donum prophetiae.

3. Praeterea, donum linguarum habitualiter permanet in habente ipsum, et habet homo in potestate *uti eo cum noluerit* *: unde dicitur *ad Cor. xiv* *: *Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum lingua loquor.* Non autem sic est de dono prophetiae, ut supra * dictum est. Ergo donum linguarum videtur esse excellentius quam donum prophetiae.

4. Praeterea, interpretatio sermonum videtur contineri sub prophetia: quia Scripturae eodem Spiritu exponuntur quo sunt editae. Sed interpretatio sermonum. *ad Cor. xn* *. ponitur post genera linguarum. Ergo videtur quod donum linguarum sit excellentius quam donum prophetiae, maxime quantum ad aliquam eius partem.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *ad Cor. xiv* ♦ *Maior est qui prophetat quam qui loquitur linguis.*

Respondeo dicendum quod donum prophetiae excedit donum linguarum tripliciter. Primo quidem, quia donum linguarum refertur ad diversos voces proferendas, quae sunt signa alicuius intelligibilis veritatis: cuius etiam signa sunt quaedam ipsa phantasmata quae secundum imaginariam visionem apparent; unde et Augustinus *xn super Gen. ad lift.* *, comparat donum linguarum visioni imaginariae. Dictum est autem supra * quod donum prophetiae consistit in ipsa illuminatione mentis ad cognoscendum intelligibilem veritatem. Unde sicut prophetica illuminatio excellentior est quam imaginaria visio, ul supra * habitum est; ita etiam excellentior est prophetia quam donum linguarum secundum se consideratum.

Secundo, quia donum prophetiae pertinet ad rerum notitiam: quae est nobilior quam notitia vocum, ad quam pertinet donum linguarum.

Tertio, quia donum prophetiae est utilius. Et hoc quidem probat Apostolus, *ad Cor. xiv*, tripliciter. Primo quidem * quia prophetia est utilior ad aedificationem Ecclesiae: ad quam qui loquitur linguis nihil prodest, nisi expositio subscquatur. – Secundo ♦ quantum ad ipsum loquentem: qui si acciperet ut loqueretur diversis linguis sine hoc quod intelhgcret (quod pertinet ad propheticum donum), mens eius non aedificaretur. – Tertio*, quantum ad infideles, propter quos praecipue videtur esse datum donum linguarum: qui quidem forte eos qui loquerentur linguis reputarent ? insanos; sicut et ludaei reputaverunt

ebrios Apostolos linguis loquentes, ut dicitur *Act. II* *. Per prophetias ¶ autem infidelis convinceretur, manifestatis absconditis cordis eius.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra * dictum est, ad excellentiam prophetiae pertinet quod aliquis non solum illuminetur intelligibili lumine, sed etiam percipiat ¶ imaginariam visionem. Ita etiam ad perfectionem operationis Spiritus Sancti pertinet quod non solum impleat mentem lumine prophetico et phantasiam imaginaria visione, sicut erat in veteri Testamento: sed etiam exterius linguam erudiat ad varia signa locutionum proferenda. Quod totum fit in novo Testamento: secundum illud *ad Cor. xiv* *: *Unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, linguam habet, apocalypsim, idest propheticam revelationem, habet.*

Ad secundum dicendum quod per donum prophetiae homo ordinatur ad Deum secundum mentem: quod est nobilius quam ordinari ad eum secundum linguam. Dicitur autem quod ille qui loquitur lingua *non loquitur hominibus*, idest, ad intellectum hominum vel utilitatem eorum: sed ad intellectum solius Dei et ad laudem eius. Sed per prophetiam ordinatur aliquis et ad Deum et ad proximum. Unde est perfectius donum.

Ad tertium dicendum quod revelatio prophetica se extendit ad omnia supernaturalia cognoscenda. Unde ex eius perfectione contingit quod in statu imperfectionis huius vitae non potest haberi perlecte per modum habitus, sed imperfecte per modum passionis cuiusdam. Sed donum linguarum se extendit ad cognitionem quandam particularem ¶, scilicet vocum humanarum. Et ideo non repugnat imperfectioni huius vitae quod perfecte et habitualiter habeatur.

Ad quartum dicendum quod interpretatio sermonum potest reduci ad donum prophetiae: inquantum scilicet mens illuminatur ad intelligendum ut exponendum quaecumque sunt in sermonibus obscura, sive propter difficultatem rerum significatarum, sive etiam propter ipsas voces ignotas quae proferuntur, sive etiam propter similitudines rerum adhibitas: secundum illud *Dan. v* *: *Ati- diri de te quod possis obscura interpretari et ligata dissolvere.* Unde interpretatio sermonum est potior quam donum linguarum: ut patet per id quod Apostolus dicit, *ad Cor. xiv* *: *Maior est qui prophetat quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur.* Postponitur autem interpretatio sermonum dono linguarum, quia etiam ad interpretandum diversa linguarum genera interpretatio sermonum se extendit.

p) reputarent. — reputaret ABEILpK.
y) ptr prophetia». — per prophetas BCEFIKL. prophetans D; pro infddis convinceretur, homo convincitur cd. a, infideles convinctur P, infideles convincerent U, infideles converterent D; pro eius, sui P, eorum D.

i: percipiat. — participai BEF1L, participet HKpC, participat ST-eundum A.
<) particularem. — particularum ADF. particularium D.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis centesimacsptuagesimaesextue, adverte diticrntiam inter primum et secundum excessum prophetiae super donum linguarum,

Quoniam primus uttendjtur penes ipsum actum utrimque, scilicet prophetiae et doni linguarum: quoniam doni linguarum actus est usus signorum, id est vocum; prophe-

QUAESTIO CLXXVI, AM ICULUS 11

lue autem, perceptio signati, hoc est, veritati» intelligibilis. Secundus ttuicni excessus clare patet quod consistit comparando obicctu utriusque doni ud invicem quatenus utrinque est notitia quaedam: dum prophetia est notitia rerum, ct donum linguarum notitia vocum.

II. In responsione ad secundum eiusdem articuli, dubium «set quo pacto qui loquitur lingua *non loquitur hominibus, hoc est ad intellectum hominum vel utilitatem eorum, sed ad intellectum solius Dei ct ad laudem eius*: quoniam donum linguarum manifeste est ad hominem ct hominum utilitatem. Sed cessat dubium dum perspicitur od quod propositum haec verba dicuntur ab Apostolo ct Auctore: scilicet, cum aliquis loquitur linguis absolute, non ad instruendum alio» vel interpretandum. Hoc enim contingit fieri inter cos qui nullam illarum linguarum intelligunt. Et ideo dicuntur loqui ad intellectum ct laudem Dei, et non ud intellectum ct utilitatem hominis. Unde ct Apo-

stolus ibidem dicit, scilicet I *ad Cor*, xiv ♠ quod ingredient * **< n aliquis putabit eus ebrios seu lasano».

III. In responsione ad quartum eiusdem articuli, nota quod ultimum donum inter gratias gratis datas, hoc est *interpretatio sermonum*, non solum extendit sc ud exponendum obicum sacrae Scripturae propter difficultatem rerum, ut sunt mysteria Trinitatis, Incarnationis ct huiusmodi; ct propter difficultatem similitudinum ct parabolarum in sacra Scriptura mulla secreta velantium, ut sunt tot tam in veteri quam novo Testamento metaphorice scripta. sed etiam propter difficultatem ipsarum vocum. Ita quod non ad donum linguarum, sed ad interpretationem sermonum spectat et intelligerc ct exponere difficultates quae ex nominibus emergunt. Et propterca donum interpretationis sermonum non computatur inter gratias spectantes ad locutionem, sed magis inter gratias spectantes ad intellectum

S₀i»Si
IB'rod'

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMASEPTIMA

DE GRATIA GRATIS DATA QUAE CONSISTIT IN SERMONE

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• Ci. qu. <xuvf, IntroJ
* Ver. *

Deinde considerandum est de gratia gratis data quae consistit in sermone *. de qua dicitur I ad Cor. xii *: *A/ii datin per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae.*

Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo: utrum in sermone consistat aliqua gratia gratis data.
Secundo: quibus haec gratia competit.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM IN SERMONE CONSISTAT ALIQUA GRATIA GRATIS DATA

III Cont. Gent.. cap. cuv; I ad Cor., cnp xn, loct n.

an primum sic proceditur. Videtur quod in sermone non consistat aliqua gratia gratis data. Gratia enim datur ad id quod excedit facultatem naturae. Sed ex naturali ratione adinventata est ars rhetorica per quam aliquis potest sic dicere ut doceat, ut delectet, ut flectat: sicut Augustinus dicit in IV Doct' Christ. * Hoc autem pertinet * ad gratiam sermonis. Ergo videtur quod gratia sermonis non sit gratia gratis data.

2. Praeterea, omnis gratia ad regnum Dei pertinet. Sed Apostolus dicit, I ad Cor. iv*: *Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute* Ergo in sermone non consistit aliqua gratia gratis data.

3. Praeterea, nulla gratia datur ex meritis: quia *si ex operibus, iam non est gratia*, ut dicitur Rom. xi ♦ Sed sermo datur alicui ex merito: dicit enim Gregorius \ exponens illud Psalmi *auferas de ore meo verbum veritatis, quod verbum veritatis omnipotens Deus Jacientibus tribuit, et non facientibus tollit.* Ergo videtur quod donum sermonis non sit gratia gratis data.

4. Praeterea, sicut necesse est quod homo per sermonum pronuntiet ea quae pertinent ad donum sapientiae vel scientiae, ita etiam ea quae pertinent ad virtutem fidei. Ergo, si ponitur *sermo sapientiae* et *sermo scientiae* gratia gratis data, pari ratione deberet poni *sermo fidei* inter gratias gratis datas.

Sed in contrarium est quod dicitur Eccli. vi *: *Lingua cucharis, idest gratiosa, in bono homine abundabit.* Sed bonitas hominis est ex gratia. Ergo etiam et gratiositas sermonis.

Respondeo dicendum quod gratiae gratis datae dantur ad utilitatem aliorum, ut supra dictum est. Cognitio autem quam aliquis a Deo accipit, in utilitatem alterius converti non posset nisi mediante locutione. Et quia Spiritus Sanctus non deficit in aliquo quod pertineat ad Ecclesiae uti-

litatem. etiam providet membris Ecclesiae in locutione: non solum ut aliquis sic loquatur ut a diversis possit mtelligi, quod pertinet ad donum linguarum; sed etiam quod efficaciter loquatur, quod pertinet ad gratiam sermonis L Et hoc tripliciter. Primo quidem, ad instruendum intellectum: quod iit dum aliquis sic loquitur quod doceat*. – Secundo, ad movendum allectum, ut scilicet libenter audiat verbum Dei: quod fit dum aliquis sic loquitur quod auditores delectet. Quod non debet aliquis quaerere propter favorem suum: sed ut homines allidantur ad audiendum verbum Dei. – Tertio, ad hoc quod aliquis amet ea quae verbis significantur, et velit ea implere: quod fit dum aliquis sic loquitur quod auditorem flectat. Ad quod quidem efficiendum Spiritus Sanctus utitur lingua hominis quasi quodam instrumento: ipse autem est qui perficit operationem interius. Unde Gregorius dicit, in Homilia Pentecostes *: *Nisi corda auditorum Spiritus Sanctus repleat, ad aures corporis vox docentium incassum sonat.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut miraculose Deus quandoque operatur quodam excellentiori modo etiam ea quae natura potest operari, ita etiam Spiritus Sanctus excellentius operatur per gratiam sermonis id quod potest ars operari inferiori modo.

Ad secundum dicendum quod Apostolus ibi loquitur de sermone qui innititur humanae eloquentiae, absque virtute Spiritus Sancti. Unde praemisit *: *Cognoscam, non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem.* Et de seipso praemiserat supra, 11*: *Sermo meus et praedicatio mea non fuit in persuasibilibus humanae sapientiae verbis: sed in ostensione Spiritus et virtutis.*

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est *, gratia sermonis datur alicui ad utilitatem aliorum. Unde quandoque subtrahitur propter auditoris culpam: quandoque autem propter culpam ipsius

3) Hoc autem pertinet. – Hacc autem pertinent ABCEF, Hacc autem pertinet HI.

,i) veritatis. – est <Iuo.i tddunl Pfl.
y) sermonis. – MrmoNum AUCDEEHKL.

loquentia. Bona autem opera utriusque non merentur directe hanc gratiam, sed solum impediunt huius gratiae impedimenta. Nam etiam gratia gratum faciens subtrahitur propter culpam: non tamen eam meretur aliquis per bona opera, per quae tamen tollitur * gratiae impedimentum.

An QUARTUM DICENDUM quod, sicut dictum est ♦, gratia sermonis ordinatur ad utilitatum aliorum.

Quod autem aliquis fidem suam aliis communcet, fit per sermonem scientiae <cu sapientiae: unde Augustinus dicit, XIV *de Trin.* ., quod *scire quemadmodum fides et piis opituletur et contra impios defendatur*‘, *ridetur Apostolus scientiam appellare*. Et ideo non oportuit quod poneret sermonem fidei: sed suffecit: ponere sermonem scientiae ct sapientiae.

i) *tamen tollitur.* – *tantum tollitur* L, *tollitur tamen* cd. a. *tollitur tantum* P, *tollitur* A, *inde tollitur* U.

») *drfendatur.* – *offendatur* ABDI
ζ) *tuffreit* – *tufr.cit* PDFHKo. – Pro *et, uri Pa.*

Commentax'ia Cardinalis Colotani

t n articulo primo quaestionis centesimacseptuagestmac-
l septimae, adverte quod *sermo sapientiae ct scientiae*, seu, unico vocabulo, *gratia sermonis*, habens pro actibus suis docere, movere atque flectere loquendo, non ita habet haec quemadmodum ars humana. Quoniam arti humanae conveniunt ista effective quidem cx ipso principio artis: finaliter autem, ad illorum effectus absolute, vel propositum aliquod consequendi, puta lucrum, gloriam, bellum, pacem, vel aliquod huiusmodi. Doctori autem ecclesiastico effective convenit cx Spiritu Sancto, iuxta verbum Apostoli*, *Alii*

per Spiritum datur sermo sapientiae, etc.: fmaliter vero propicr aedificationem membrorum Christi, *in quo omnis aedificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino*9 Unde dicebat Apostolui . .: *Senna meus, ct praedicatio mea, non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis: ted in ostensione Spiritus ct virtutis*. Hinc liquidera ht ut. praedicatoribus deficientibus n proprio principio el proprio tine, ct toto nisu quaerentibus habere gratiam ut in multitudine magna audiantur, impedimentum ponatur divinae largitati ad influxum gratiarum.

•AdEpfa. .c>p
u, rcd> n
– VU r«p

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM GRATIA SERMONIS SAPIENTIAE ET SCIENTIAE PERTINEAT ETIAM AD MULIERES

Pire. III, qu. l.v, «rt. t, ad 3; l *ad Car.*, oap. uv, l cet, vu; l *ad Tim.*, cap. u, lect. m; *Ad Tit.*, cap, n, l cet t.

i) SECUNDUM SIC PROCEEDITUR. VidetUF quod gratia sermonis sapientiae el scientiae pertineat etiam ud mulieres. Ad huius- di enim gratiam perlinet doctrina, sicut dictum est *. Sed docere competit mulieri: dicitur enim *Prov.* iv ♦ *Unigenitus fui coram maire mea, et docebat me*. Ergo haec gratia competit mulieribus.

2. Praeterea, maior est gratia prophetiae quam gratia sermonis: sicut maior est contemplatio veritatis quam eius enuntiatio. Sed prophetia conceditur mulieribus: sicut legitur Zi/Jic.iv*de Deb- bora; et IV *Reg.* xxu *, de *Holda, prophetiissa, uxore Sellum*; et *Aci.* xxi *, de quatuor filiabus Philippi. Apostolus etiam dicit. l *ad Cor.* xt *: *Omnis mulier orans aut prophetans*, etc. Ergo videtur quod multo magis gratia sermonis competit mulieri.

3. Praeterea, I Petri iv * dicitur: *Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes*. Sed quaedam mulieres accipiunt gratiam sapientiae ct scientiae, quam 3 non pos- sunt aliis administrare nisi per gratiam sermonis. Ergo gratia sermonis competit mulieribus.

Sed contra est quod Apostolus dicit, l *ad Cor.* xiv *: *Mulieres in ecclesiis taceant*; et l *ad Pini.* π *: *Docere mulieri non permitto*. Hoc au- tem praecipue pertinet ad gratiam sermonis. Ergo gratia sermonis non competit mulieribus.

Respondeo dicendum quod sermone potest ali- quis uti dupliciter. Uno modo, private ad unum

vel paucos, familiariter colloquendo. Et quantum ad hoc. gratia sermonis potest competere mulie- ribus. – Alio modo, publice alloquendo totam Ecclesiam. Et hoc mulieri non conceditur. Primo quidem, el principaliter, propter conditionem fe- minei sexus, qui debet esse subditus viro, ut patet *Gen.* m *. Docere autem ct persuadere pu- blice in Ecclesia non pertinet ad subditos, sed ad praelatos. Magis tamen viri subditi ex com- missione possunt exequi: quia non habent hu- iusmodi sublectionem ex naturali sexu, sicut mu- lieres, sed ex aliquo accidentaliter supervenienti, – Secundo, ne animi hominum allidantur ad libi- dinem. Dicitur enim *Eccli.* ix *: *Colloquium illius quasi ignis exardescit*. – Tertio, quia, ut com- munitur. mulieres non sunt in sapientia perfectae, ut eis possit convenienter publica doctrina com- mitti.

Ad primum ergo dicendum quod illa auctoritas loquitur de doctrina privata, qua mater filium erudit.

Ad secundum dicendum quod gratia prophetiae attenditur secundum mentem illuminatam a Deo. ex qua parte non est in hominibus sexuum dif- ferentia: secundum illud *Coloss.* m*: *Induentes novum hominem, qui renovatur secundum ima- ginem eius qui creavit eum: ibi? non est mascu- lus ct femina*. Sed gratia sermonis pertinet ad instructionem hominum, inter quos differentia sexuum invenitur. Unde non est similis ratio dc utroque.

?

=< ''

4j*G"Jrū
"u. [D] J
}

a) *quam.* – *per quam* ABDF«C.

P) *ibi.* – *ubi* PDHiC et a, pro *ct. neque* Pila.

• Art. prtteaJ.

• Ver», > 4

• Vox 4.

• Vcn. m

• Van. >

• Ver» >

• Vcn to

* Vrt» M

' Vcn tz.

Ad tertium dicendum quod gratiam divinitus acceptam diversimode aliqui administrant, secundum diversitatem conditionis ipsorum. Unde mu-

lieres, si gratiam sapientiae aut scientiae habeant, possunt eam administrare secundum privatam doctrinam, non autem secundum publicam.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, notu illud verbum: *publice alloquendo totam Ecclesiam*. Apposuit enim ly *totam*, non ad comprehendendum orbem terrarum fidelem, sed ad comprehendendum partes quasi essentielles Ecclesiae, puta clerum et populum. Et intendit quod, licet mulieribus permissum sit, immo mandatum, docere publice suam ecclesiam secundum quid, ut abbatissae vel priorissae suum monasterium, ut patet dum proponunt verbum Dei in capitulo suis monialibus; et rursus, licet

permissum sit quod per modum privatae personae mulier alloquatur totam Ecclesiam, exhortando cos ad aliquid spirituale quod tunc occurreret: haec duo tamen simul iuncta, scilicet quod *publice*, hoc est ex publico officio, ut praedicatores faciunt, et *totam Ecclesiam*, hoc est populum communiter ad praedicationes concurrentem, in quo clauduntur clerici et laici utriusque sexus, nunquam permittenda sunt mulieri, propter rationes in littera al-

latas.

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMAOCTAVA
DE GRATIA MIRACULORUM

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

• Cf. QU. CUM. latnxi
Deinde considerandum est de gratia miraculorum *. Et circa hoc quaeruntur duo.

Primo : utrum sit aliqua gratia gratis data faciendi miracula.
Secundo: quibus conveniat.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM ALIQUA GRATIA GRATIS DATA ORDINETUR AD MIRACULA FACIENDA

I* n*, qu. exi, an. 4; III CowL Gntt., cep. cuv; De Pol, qu. vi. art. 4; .π. 9, ad t.

PRIMUM SIC PROCEditUR. Videtur quod nulla gratia gratis data ordinetur ad miracula lacienda. Omnis enim gratia aliquid in eo cui datur. Sed operatio miraculorum non ponit aliquid in anima hominis cui datur: quia etiam ad tactum corporis mortui miracula fiunt; sicut legitur IV Reg. XIII *. quod *quidam proiecerunt cadaver in sepulcro Elisei, quod cum tetigisset ossa Elisei, revixit homo et stetit* * *super pedes suos*. Ergo operatio miraculorum non pertinet ad gratiam gratis datam.

2. Praeterea, gratiae gratis datae sunt a Spiritu Sancto: secundum illud I ad Cor. xu ‘*Divisiones gratiarum sunt: idem autem Spiritus*. Sed operatio miraculorum fit etiam a spiritu immundo: secundum illud Matth. xxiv *: *Surgentt pseudochristi et pseudoprophetae, ct dabunt signa et prodigia magna*. Ergo videtur quod operatio miraculorum non pertineat ad gratiam gratis datam.

3. Praeterea, miracula distinguuntur per *signa*, ct *prodigia* sive *portenta*, et per *virtutes* Λ Inconvenienter ergo ponitur *operatio virtutum* potius gratia gratis data quam *operatio prodigiorum* sive *signorum*.

4. Praeterea, miraculosa reparatio sanitatis per divinam virtutem fit. Ergo non debet distinguui *gratia sanitatum* ab operatione virtutum.

5. Praeterea, operatio miraculorum consequitur fidem: vel facientis, secundum illud I ad Cor. xin ♦ *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam*; sive etiam aliorum, propter quos miracula fiunt, unde dicitur Matth. xin ♦ *Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum*. Si ergo *fides* ponitur gratia gratis data, superfluum est praeter hoc ponere aliam gratiam gratis datam operationem signorum.

Sed contra est quod Apostolus, I ad Cor.*, inter alias gratias gratis datas, dicit: *Alii datur gratia sanitatum, alii operatio virtutum*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum

• Vm n.
er- M- ?
• II «JCOr., cap. ul ttri u. Hr» «p
• Ve» y. c0.
• Qu OAXTU,

est, Spiritus Sanctus sufficienter providet Ecclesiae in his quae sunt utilia ad salutem, ad quod ordinantur gratiae gratis datae Sicut autem oportel quod notitia quam quis divinitus accipit \ in notitiam aliorum deducatur per donum linguarum ct per gratiam sermonis; ita neccsse est quod sermo prolatus confirmetur, ad hoc quod credibilis fiat. Hoc autem fit per operationem miraculorum: secundum illud Marci ult. *: *Et sermonem confirmante* * *sequentibus signis*. Et hoc rationabiliter. Naturale enim est homini ut veritatem intelligibilem per sensibiles effectus deprehendat. Unde sicut ductu naturalis rationis homo pervenire potest in aliquam Dei notitiam per effectus naturales, ita per aliquos supernaturales effectus, qui miracula dicuntur, in aliquam supernaturalem cognitionem credendorum homo adducitur. Et ideo operatio miraculorum pertinet ad gratiam gratis datam ♦

Ad primum ergo dicendum quod, sicut prophetia se extendit ad omnia quae supernaturaliter cognosci possunt, ita operatio virtutum se extendit ad omnia quae supernaturaliter fieri possunt. Quorum quidem causa est divina omnipotentia, quae nulli creaturae communicari potest ♦ Et *|>*944
Et ideo impossibile est quod principium operandi miracula sit aliqua qualitas habitualiter manens in anima.

Sed tamen hoc potest contingere, quod sicut mens prophetae movetur ex inspiratione divina ad aliquid supernaturaliter cognoscendum, ita etiam mens miracula facientis moveatur ad laciendum aliquid ad quod sequitur effectus miraculi, quod Deus sua virtute facit. Quod quandoque quidem tit praecedente oratione, sicut cum Petrus Tabilham mortuam suscitavit, ut habetur Act. ix ♦ quandoque etiam non praecedente manifesta oratione, sed Deo ad nutum hominis operante, sicut Petrus Ananiam et Saphiram mentientes morti increpando tradidit, ut dicitur Acl.v ♦

«) stetil. – Aorno addunt ABDF.
?) Surdent. – Suriens BEFULpA; Fteudockristi et om. Pu
Sommas TumoI. D. Thomas T. VJJ.

γ) oicipit. – arcrplt PsC et a, accreti l
ô) confirmante. – cofqfmutnM ABEFI pHK.

•cap. xxi. Unde Gregorius dicit, in II *Dialog.* *, quod *sancti aliquando ex potestate, aliquando · exhibent miracula ex postulatione.* Utrolibet tamen modo Deus principaliter operatur, qui utitur instrumentaliter vel interiori motu hominis, vel eius locutione, vel etiam aliquo exteriori actu, seu etiam aliquo contactu corporali corporis, etiam mortui*. *D

• V«r. m. Unde *losue* x ·, cum losue dixisset, quasi ex potestate, *Sol. contra Gabaon nnn movearis*, subdilur postea ♦ *Non fuit antea el post tam longa dies, obediante Deo voci hominis.*

Ad secundum dicendum quod ibi loquitur Dominus de miraculis quae henda sunt tempore Antichrist! : de quibus Apostolus dicit, II *ad Thessal.* n *, quod *adventus Antichrist! ent secundum operationem Satanae, in omni virtute el signis et prodigiis mendacibus.* El sicut Augustinus dicit, XX *de Civ. Dei**. *ambigiꝝ solet utrum propterea dicta sint signa et prodigia mendacii, quoniam mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit, facere videatur: an quia illa, etiam si erunt vera prodigia, ad mendacium pertrahent.* Vera autem dicuntur, quia ipsae res verae erunt: sicut magi Pharaonis iecerunt r̃ veras ranas et veros serpentes *. Non aulem habebunt veram rationem miraculi: quia fient virtute naturalium causarum, sicut in Prima

Parte * dictum est. Sed operatio miraculorum *Quaeritur quae attribuitur gratiae gratis datae, fit virtute divina, ad hominum utilitatem.

An tertium dicendum quod in miraculis duo possunt attendi. Unum quidem est id quod fit: quod quidem est aliquid excedens facultatem naturae. Et secundum hoc, miracula dicuntur *virtutes*. – Aliud est id propter quod miracula fiunt: scilicet ad manifestandum aliquid supernatural. Et secundum hoc, communiter dicuntur *signa*: propter excellentiam autem, dicuntur *portenta* vel *prodigia*, quasi procul aliquid * ostendentia.

An quartum dicendum quod *gratia sanitatum* commemoratur seorsum, quia per eam confertur homini aliquod beneficium, scilicet corporalis sanitatis, praeter beneficium commune quod exhibetur in omnibus miraculis, ut scilicet homines adducantur l in Dei notitiam.

Ad quintum dicendum quod operatio miraculorum attribuitur fidei propter duo. Primo quidem, quia ordinatur ad fidei confirmationem. Secundo, quia procedit ex Dei omnipotentia, cui fides innitur. Et tamen, sicut praeter gratiam fidei necessaria est gratia sermonis ad fidei instructionem, na etiam necessaria est operatio miraculorum ad fidei confirmationem.

O *aliquando.* – On». BDFI.pACK, put *miracula* ponunt »C ct a, post *exhibent* PEHsAK.

Ç) *ambigi.* – *ambiguum esse* Pu; pro *mendacii, mendacia* PpliiG ip *fecerunt.* – *fecerant* ABDLF. *fecerint* l

Oi *aliquid.* – *aliud* ABDFK. – Pn» *ojUndcmtla. ostendere* H, dentes cctcn ct a

i) *adducantur.* – *adducuntur* AIIFH!..

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis centcsimascptuagesimae-Octavae, dubium occurrit circa illud in responsione nd primum dictum, scilicet quod *Deus utitur instrumcntaliter vel interiori motu hominis, vel eius locutione*, etc., utrolibet modo faciat miracula. Et consistit dubium in hoc, an sit sermo dc instrumento proprie dicto. Et est ratio dubii quia videtur impossibile quod de proprie dicto instrumento intelltgatur haec littera. Quoniam huiusmodi instrumentum oportet aliquid facere circa effectum. Constat autem quod non semper in miraculis huiusmodi instrumenta aliquid faciunt; ut patet dc voce losue cum sol stetit; nihil enim circa solem aut caelum verbum eius, aut quodeumque illorum superiorum, effective fecit.

In oppositum autem Auctoris verba sunt. Non enim consuevit instrumenta appellare nisi quae aliquo modo causae sunt.

II. Ad hoc dicitur quod, cum quaestio dc instrumento cxcedit moralia*, ct inferius, Domino concedente, in Tertia l'rtrtc * Jc operatione humanitatis Christi ct operatione sacramntali, ubi subtilia magis tractabuntur, discutiendum erit: ideo pro nunc dicendum est quod Auctor sumit instrumentum pro quacumque secundaria causa, sive sit causa attingens effectum sua causalitatc in sc vel in sua dispositione, sive sit causa per modum meriti, ct similibus, ct non accepit instrumentum proprie. Quod probatur ex tribus. Primo, ex co quod ad potestatem miraculorum factivam specture potest miraculum creationis: puta quod Deus crearet totaliter unam nubem vel unam columbam, etc. Constat autem quod ad creationem totalem non potest concurrere aliqua actio instrumentalis proprie dictu. _ Maior habetur in hoc articulo *, cum dicitur quod, *sicut prophetia extendit se ad omnia quae supernaturaliter cognosci possunt, ita operatio virtutum se extendit ad omnia*

quae supernaturaliter fieri possunt. – Minor autem habitu est in Primo Libro *, ubi determinatum est quod potentia creativa ncc instrumentaliter est communicabitis.

Secundo, ex ipsis verbis Auctoris hic dicentis quod *mens miracula facientis movetur ad faciendum aliquid ad quod sequitur effectus miraculi, quod Deus sua virtute facit.*

Tertio, cx auctoritate Scripturae, *losue* x* ubi hoc idem significatur, cum dicitur: .Vnn *fuit antea nec postea tam longa dies, obediante Deo voci hominis.* Ubi manifeste patet Deum poni proximum auctorem miraculi, et vocem hominis inter remotiora computari.

Videtur igitur intentio Auctoris hoc in loco quod appellet instrumentum priorem effectum praeordinatum ab ipsa aeterna providentia, ad cuius positionem Deus ipse exequatur miraculi effectum: itn quod ideo Deus dicitur uti priori effcctu instrumentaliter. quia ordinavit se executurum effectum miraculi, quandoque mediate, quandoque immediate, mediante semper illo priore effcctu cx parte hominis; sive ille effectus sil oratio, sive vox, sive locutio, sive contactus, etc.

III. In responsione ud secundum eiusdem articuli, circa ambiguitatem ab Augustino tactam dc mendacio signorum et prodigiorum Antichristi, adverte quod rationabile est utroque modo fore mendacia, scilicet ct formalitcr ct causaliter. Causaliter quidem, omnia: quoniam ud fallendum omnia tendent. Formalitcr autem, non omnia: quoniam rationabile est ut multa vera fiant, *ut, si fieri possit, etiam electi inducantur in errorem* ·?.

IV. In responsione ad quartum et quintum eiusdem articuli, adverte quod Auctor summarie perstringit duas gratias gratis dauu, scilicet *gratiam sanitatum* ct *fidem*. Ad primam quidem nihil oportet addere. Ad secundam vero, oportet meminisse, ex qu. iv. art. 5. ad 4, superius.

3

• Art. pnuc<d. xd i.

• V<rv j,.

• Vm. 9

?

• Ver». 19

T

• Ver» jo.

• Vm l-

• C>p. xn».

• Afl rwcoej «d l

· M»nh oM

• Rc<p. <d »

fidem non connumerari inter gratia» grati» tintas absolute, quia fide* absolute communis est omnibus membri* Eccle* tiac, ut est autem gratin gratis data, non est communis omnibus membri» Ecclesiae: sed fidei excellentia, puta

constantia. ut (Hossa · dicit, inter gratias gratis daim computatur. Et quonitn fidei constantia ad fidem spectat, ideo Auctor, loquens de tide, hinc sibi attribuit operatio- nem miraculorum.

Intcifla. la I
AJ Car. c*p. ««.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM MALI POSSINT MIRACULA FACERE

Pan. I, qu. es, en 4, ad a; *De Pot.*, qu. vi. *un.* 5. d 9; an. <l. ad 5; *Quodl.* ». qu. n. an. 1, «d j; /n ΛΑπρό, cap. m; I *ad Cor.*, cap. xu, lcet, u; cap mt. lcet. 1; II *ad* 771«».. cep. it, loci. π.

SICUT SECUNDUM SIC PROCEDITUR Videtur quod niai non possint facere miracula. Miracula enim perpetrantur · per oratio- nem. sicut dictum est pum Sed oratio peccatoris non est exaudibilis: secundum illud I·v«n y. Ioan, ix ·: *Scimus quia peccatores faciunt miracula*. Et /Vor. xxviii · dicitur: *Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio sua erit exeerabilis*. Ergo videtur quod mali miracula facere non possint P.

2. Praeterea, miracula attribuuntur fidei: se- eundum illud Matth. xvn ' : *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc, et transibit* L *Fides autem sine operibus mortua est*. ut dicitur Iac. II ♦ et sic non videtur quod habeat propriam operationem Ergo vide- tur quod mali, qui non sunt bonorum operum, miracula facere non possunt.

3. Praeterea, miracula sunt quaedam divina testimonia: secundum illud *Heb.* II * : *Contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus*. Unde et in Ecclesia aliqui canonizantur per testimonia miraculorum. Sed Deus non potest esse testis falsitatis. Ergo videtur quod mali homines non possint miracula facere.

4. Praeterea, boni sunt Deo coniunctiores quam mali. Sed non omnes boni faciunt mira- cula. Ergo multo minus mali faciunt.

Sed contra est quod Apostolus dicit, I *ad Cor.* xiii * : *Si habuero omnem Jidcni. ita ut mon- tes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum*. Sed quicumque non habet caritatem, est malus: quia *hoc solum donum Spiritus San- cti est quod dividit inter filios Regni et filios per- ditionis*, ut Augustinus dicit, XV *de Tnn.* * Ergo videtur quod etiam mali possunt miracula facere.

Respondeo dicendum quod miraculorum aliqua quidem non sunt vera, sed phantastica facta, qui- bus scilicet ludificatur homo, ut videatur ei ali- quid quod non est. Quaedam vero sunt vera facta, sed non vere habent rationem miraculi, quae fiunt virtute aliquarum naturalium causa- rum. Et hacc duo possunt fieri per daemones, ut supra * dictum est.

Sed vera miracula non possunt fieri nisi vir- tute divina: operatur enim ea Deus ad hominum utilitatem. Et hoc dupliciter: uno quidem modo,

ad veritatis praedicatae confirmationem; alio modo, ad demonstrationem sanctitatis alicuius quem e Deus vult hominibus proponere m excm- pium Sed oratio Primo autem modo, miracula pos- sunt fieri per quemcumque qui veram fidem praedicat. Deus enim in nomine Christi invocatur: quod etiam interdum per malos fit. Et secundum hunc mo- dum, etiam mali possunt miracula facere. Unde super illud Matth. vu *, *Nonne in nomine tuo prophetavimus* etc., dicit Hieronymus *: *Propheta- re. vel virtutes jaccrc et daemonia ciicere, inter- dum non est eius meriti qui operatur: sed invo- catio nominis Christi hoc agit, ut homines Deum honorent, ad cuius invocationem fiunt tanta mi- racula*.

*

* v«» »
' «*.«» ■ u

Secundo autem modo, non fiunt miracula nisi a sanctis: ad quorum sanctitatem demonstnan- dam ' miracula fiunt vel in vita eorum vel etiam post mortem, sive per eos sive per altos. Le- gitur enim *Aci.* xix *, quod *Deus faciebat virtutes per manus Pauli: et etiam desuper languidos de- ferebantur a corpore eius sudaria, et recedebant ab eis languores*. Et sic etiam nihil prohibet per aliquem peccatorem miracula fieri ad invocatio- nem alicuius Sancti. Quae tamen miracula non dicitur ille facere: sed ille ad cuius sanctitatem demonstrandam e haec fierent.

· Vert- "» «

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra* dictum est, cum de oratione ageretur, oratio in impetrando non innititur merito, sed divinae mi- sericordiae, quae etiam ad malos se extendit. Et ideo etiam quandoque peccatorum oratio a Deo exauditur. Unde Augustinus dicit, *super Ioan.* *, ' *Tnet XLIV* quod *illud verbum caecus locutus est quasi ad- huc inunctus*, idest nondum perfecte illuminatus: *nam peccatores exaudit Deus*. – Quod autem di- citur quod *oratio non audientis* ꝑ *legem est exe- crabilis*, intelligendum est quantum est ex merito peccatoris. Sed interdum impetrat ex misericordia Dei: vel propter salutem eius qui orat, sicut au- ditus est publicanus, ut dicitur Luc. xviii ·; vel etiam propter salutem aliorum et gloriam Dei.

ζ
txwU·

Ad secundum dicendum quod fides sine operibus dicitur esse mortua quantum ad ipsum creden- tem, qui per eam non vivit vita gratiae. Nihil autem prohibet quod res viva operetur per in- strumentum mortuum: sicut homo operatur per

n 14

») perpetrantur. – impetrantur P. importantur II.
p) possint. – poterant AREF, poterunt U.pK ct 4. potuerunt HpC.
j/ Transi hinc, et. – Transi et hinc ABEFKpC, Transi hinc D.
Tramite et (transibit hinc) II

B) iucm. – .μαιη PHtf.
<) demonstrandam. – denuntiandam Pj .
O demonstrandam – denuntiandam PL».
10 audientis. – exaudientis .UICFFHKI..

baculum. Et hoc modo Deus operatur per fidem hominis peccatoris instrumentaliter.

An tertium dicendum quod miracula semper sunt vera testimonia eius ad quod inducuntur. Unde a malis qui falsum doctrinam enuntiant, nunquam fiunt vera miracula ad confirmationem suae doctrinae: quamvis quandoque fieri possint ad commendationem nominis Christi, quod invocant, et virtute sacramentorum quae exhibent. Ab his autem qui veram doctrinam enuntiant, fiunt quandoque vera miracula ad confirmationem doctrinae, non autem ad testificationem

sanctitatis. Unde Augustinus dicit, in libro *Octoginta trium Quaest.* *: *Aliter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali: magi per privatos contractus cum daemonibus, boni Christiani per publicam iustitiam, mali Christiani per signa publicae iustitiae.*

Ad quartum dicendum quod \ sicut Augustinus ibidem * dicit, *ideo non omnibus sanctis ista attribuitur, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmif aestimantes in talibus factis | esse maiora dona quam in operibus iustitiae, quibus vita aeterna comparatur.*

8) *Ad quartum dicendum quod – Ad quartum dicendum quod, sicut Aupuftinus dicit in libro Octoginta trium Quaestionum, admonet nas (m0s om. ABDF) Dominus ut intelli((amus quaedam miracula etiam sceleratos homines facere, qualia sancti facere non possunt. Ad*

*quintum (er^o iddit K) dicendum quod Pa ct codice:**, item alquxe editiones excepto quod pro Ad quintum dicendum quod léguât Et. i) factis, – tandis CEHILsK, facta A.*

Commentaria Cardinalia Caietani

1.\ articulo secundo eiusdem quaestionis, duo notanda sunt. Primum, cx responsione ad tertium: scilicet quod *nunquam fiunt vera miracula ad confirmationem falsae doctrinae.*

Secundum, cx responsione nd quintum ., nb Augustino, quod *perniciosissimus est error aestimantium in miraculosis operibus maiora esse dona Det quam in operibus*

iustitiae. Et hoc contra vulgares, et communem errorem humani generis, putantium homines miracula facientes sanctos ct quodammodo deos; simplices autem iustos quasi pro nihilo habentes. Totum enim oppositum debet aestimari, sicut >n veritate est. Et haec dc gratiis gratis datis.

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMANONA
DE DIVISIONE VITAE PER ACTIVAM ET CONTEMPLATIVAM

IN DUOS ARTICULOS DIVISA

Consequenter considerandum est de vita activa et contemplativa. Ubi quadruplex consideratio occurrit: quarum prima est de visione vitae per activam et contemplativam; secunda, de vita contemplativa; tertia, de vita activa; quarta, de comparatione vitae activae ad contemplativam. Circa primum quaeruntur duo. Primo: utrum vita convenienter dividatur per activam et contemplativam. Secundo: utrum divisio sit sufficiens.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VITA CONVENIENTER DIVIDATUR PER ACTIVAM ET CONTEMPLATIVAM

III Sent., 4^a dist., qu. 1, art. 1; I Ethic., 1^a lect. 7

primum sic proceditur. Videtur quod vita non convenienter dividatur per activam et contemplativam. Anima enim est principium vitae per suam essentiam: dicit enim Philosophus, in II de Anima quod vivere viventibus est esse. Actionis autem et contemplationis principium est anima per suas potentias. Ergo videtur quod vita non convenienter dividatur per activam et contemplativam.

2. Praeterea, inconvenienter dividitur prius per differentias posterioris. Activum autem et contemplativum, sive *speculativum* et *practicum*, sunt differentiae intellectus: ut patet in III de Anima. Vivere autem est prius quam intelligere; nam vivere inest viventibus primo secundum animam vegetabilem, ut patet per Philosophum, in II de Anima. Ergo inconvenienter dividitur vita per activam et contemplativam.

3. Praeterea, nomen vitae importat motum: ut patet per Dionysium, vi cap. de Div. Nom. Sed contemplatio consistit magis in quiete: secundum illud Sap., vni. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Ergo videtur quod vita non convenienter dividatur per activam et contemplativam.

Sed contra est quod Gregorius, super Ezech. dicit: *Duae sunt vitae in quibus nos omnipotens Deus per sacrum eloquium erudit: activa videlicet et contemplativa.*

Respondeo dicendum quod illa proprie dicuntur viventia quae ex seipsis moventur seu operantur. Illud autem maxime convenit alicui secundum seipsum quod est proprium ei, et ad quod maxime inclinatur. Et ideo unumquodque vivens ostenditur vivere ex operatione sibi maxime propria.

ad quam maxime inclinatur: sicut plantarum vita dicitur in hoc consistere quod nutriuntur et generant: animalium vero in hoc quod sentiunt et moventur; hominum vero in hoc quod intelligunt et secundum rationem agunt. Unde etiam et in hominibus vita uniuscuiusque hominis videtur esse id in quo maxime delectatur, et cui maxime intendit: et in hoc praecipue vult quilibet *convivere amico*, ut dicitur in IX Ethic. Quia ergo quidam homines praecipue intendunt contemplationi ventatis, quidam principaliter intendunt exterioribus actionibus, inde est quod vita hominis convenienter dividitur per activam et contemplativam.

Ad primum ergo dicendum quod propria forma uniuscuiusque faciens ipsum esse in actu, est principium propriae operationis ipsius. Et ideo vivere dicitur esse viventium ex eo quod viventia per hoc quod habent esse per suam formam, tali modo operantur.

Ad secundum dicendum quod vita universaliter sumpta non dividitur per activam et contemplativam: sed vita hominis, qui speciem sortitur ex hoc quod habet intellectum. Et ideo eadem est divisio intellectus et vitae humanae.

An tertium dicendum quod contemplatio habet quidem quietem ab exterioribus molibus: nihilominus tamen ipsum contemplari est quidam motus intellectus, prout quaelibet operatio dicitur motus; secundum quod Philosophus dicit, in III de Anima quod sentire et intelligere sunt motus quidam, prout motus dicitur *actus perfecti*. Et hoc modo Dionysius, iv cap. de Div. Nom. ponit tres motus animae contemplantis: scilicet *rectum, circularem et obliquum*.

.) encrant – germinant illiK, generantur per illa, servant F.

mi hoc praecipue. – hoc praecipue BDEFHI.pCtK. hoc modo X; et in hoc praecipue om. pK; leni- menu K ul no-.

Commentaria Curdinalix Caietanl

• (X l'roiof . T Tie incipit nona pars praesentis Libri ., in qua agitur
• <h'it· «»«Π- I l*ic vita activa ct contemplativa, quae, ut infra· patebit,
distinguuntur penes studia operationum, dc quibus scrip-
ap S'l Apostolus · *Divisiones operationum sunt, idem vero Deus.*

In primo autem huius quaestionis articulo, tria notanda sunt. Primum, in quo consistit utraque vita. Nam contemplativa non consistit in hoc quod solum vacet contemplationi veritatis: sed quod studium hominis sit principaliter ud contemplationem veritatis. Et similiter vita

activa studet actionibus exterioribus, non solum, sed principaliter.

Secundum est quod in responsione ad primum habes specialem glossam illius tritae propositionis, *Vivere viventibus est esse*: quod intelligitur causaliter, quin scilicet vivere causatur ab esse.

Tertium est quod divisio a Dionysio posita circa tres motus animae, scilicet per *rectum, circularem* ct *obliquum*, recitata in responsione ad tertium, in articulo sexto quaestionis sequentis discutietur.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VITA SUFFICIENTER DIVIDATUR PER ACTIVAM ET CONTEMPLATIVAM

(Π Sent. dint, xxxv, qu. I, art. i ; I *Ethic.*, lcet. v.

S D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod vita non sufficienter dividatur per activam et contemplativam 3. Philosophus enim, in I *Ethic.* *, dicit *contemplativum*, vitae maxime excellentes, scilicet *voluptuosa, civilis*, quae videtur esse eadem activae et *contemplativa*. Insufficienter ergo τ dividitur vita per activam et contemplativam.

• c p i. u, m, 2 Praeterea, Augustinus, XIX *de Civ. Dei* ponit tria vitae genera: scilicet *otiosum*, quod pertinet ad contemplationem: *actuosum*. quod pertinet ad vitam activam; et addit tertium *ex utroque compositum*. Ergo videtur quod insufficienter dividatur vita per activam ct contemplativam *.

8 3. Praeterea, vita hominis diversificatur secundum quod homines diversis actionibus student Sed plura quam duo sunt humanarum actionum studia. Ergo videtur quod vita debeat in plura membra dividi quam in activum et contemplativum.

4 Sed contra est quod istae duae vitae significantur per duas uxores Iacob *, activa quidem per Liam, contemplativa vero per Rachelem; et per duas mulieres quae Dominum hospitio receperunt *, contemplativa quidem per Mariam, activa vero per Martham; ut Gregorius dicit, in VI *Morae* ^ * Non autem esset haec congrua significatio si essent plures quam duae vitae. Ergo sufficienter dividitur vita per activam ct contemplativam.

• An i t Respondeo dicendum quod, sicut dictum est * divisio ista datur de vita humana, quae quidem attenditur secundum intellectum. Intellectus au-

tem dividitur per activum et contemplativum: quia linis intellectivae cognitionis vel est ipsa cognitio ventatis, quod pertinet ad intellectum contemplativum, vel est aliqua exterior actio, quod pertinet ad intellectum pracftcum sive activum. Et ideo vita etiam sufficienter dividitur per activam et contemplativam.

An primum ergo dicendum quod vita voluptuosa ponit finem in delectatione corporali, quae communis est nobis ct brutis. Unde, sicut Philosophus ibidem * dicit, est vita *bestialis*. Propter quod, * non comprehenditur sub praesenti divisione, pro ut vita humana dividitur in activam et contemplativam.

Ad secundum dicendum quod media conficiuntur ex extremis, et ideo virtute continentur in eis: sicut tepidum in calido et frigido, et pallidum in albo et nigro. Et similiter sub activo ct contemplativo comprehenditur id quod est ex utroque compositum. Et tamen, sicut in quolibet mixto praedominntur aliquod simplicium, ita etiam in medio genere vitae superabundat quandoque quidem contemplativum, quandoque vero activum.

Ad tertium dicendum quod omnia studia humanarum actionum. si ordinentur ad necessitatem praesentis vitae secundum rationem rectam, pertinent ad vitam activam, quae per ordinatas actiones consulit necessitati vitae praesentis. Si autem deserviant concupiscentiae cuicumque, pertinent ad vitam voluptuosam, quae non continetur sub vita activa. Humana vero studia quae ordinantur ad considerationem veritatis, pertinent ad vitam comtemplativam.

a) *activam et contemplativam.* – *activum ct contemplativum* AB FKpQ

?) *activae.* – *activa* EII.pQ *activo* AD, *activo*^ BF; pro *contemplativa, contemplativo* Λ, *contemplativae* pK.

γ) ergo. – *etiam* BEFLpK – ITo *dividitur, videtur dividi* P.

3) *activam et contemplativam.* – *activum et contemplativum* ABCFI.

«) *student.* – Om. BEFpCK, *intendunt* DI. *agunt* P.», *mancipantur* L, *ct studiis mancipantur* aC, *agunt* ante *diversis* 11.

Commentaria Cardinalis Caiotani

J'T
»\«>i ,Jl ”
Jiaexit ’

In articulo secundo eiusdem quaestionis, tria nota. Primum, in corpore articuli: quod cognitio veritatis habet duplicem finem, scilicet veritatem et opus. Et hoc esset Jiscutiendum. nisi superius fuisset declaratum. Secundum est in responsione ad secundum: quod *tn quolibet mixto praedominatur aliquod simplicium*. Et hoc ad philosophiam discutere specut, an possit dari mixtu» cx aequalibus extremis. Sut est hic notasse quod secundum doctrinam /Xuctoris, non potest inveniri tale mixtum. Quod intelligo, in esse permanenti. Tertium est in responsione ad tertium, ubi Auctor hu-

mana studia ad tria capita reducit cx parte triplicis finit, scilicet contemplationis, actionis et voluptatis. Et hoc tertium ab utraque vita excludit, ca ratione quin dc humanis studiis secundum rectam rationem est sermo: non permittit autem recta ratio hominem studere voluptati unquam fini, sed vel in online ad actiones vel ad contemplationes. Et haec ratio est universalis, hoc est. respectu omnium voluptatum. Hin autem quae cx communitate delectationis nobis et brutis animalibus sumpta est ab Aristotele., particularis est, respectu scilicet delectationum gustus et tactus.

’ **.? ..* ’

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMA

DE VITA CONTEMPLATIVA

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de vita contemplativa ♦
Et circa hoc quaeruntur octo.

Primo: utrum vita contemplativa pertineat tantum ad intellectum, an consistat etiam in affectu.

Secundo; utrum ad vitam contemplativam pertineant virtutes morales.

Tertio: utrum vita contemplativa consistat solum in uno actu, aut in pluribus.

Quarto: utrum ad vitam contemplativam pertineat consideratio cuiuscumque veritatis.

Quinto: utrum vita contemplativa hominis in hoc statu possit elevari usque ad Dei visionem.

Sexto: de motibus contemplationis quos Dionysius assignat, quarto capitulo *de Divinis Nominibus*.

Septimo: de delectatione contemplationis.

Octavo: de duratione contemplationis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VITA CONTEMPLATIVA NIHIL HABEAT IN AFFECTU. SED TOTUM IN INTELLECTU

Infra, orr. 2, »4 1; art. 7, aJ 1; III *Sent.*, diet, xrrv. qu. 1, irt. 3, qu* 1.

ad primum sic proceditur. Videtur quod vita contemplativa nihil habeat in affectu, sed totum in intellectu. Dicit enim Philosophus, in II *Metaphys.* *, quod *finis contemplationis est veritas*. Veritas autem pertinet ad intellectum totaliter. Ergo videtur quod vita contemplativa totaliter in intellectu consistat.

2. Praeterea, Gregorius dicit, in VI *Moral*, ♦ quod *Rachel, quae interpretatur < visum principium >, vitam contemplativam significat*. Sed visio principii pertinet proprie ad intellectum. Ergo vita contemplativa proprie ad intellectum pertinet.

3. Praeterea, Gregorius dicit, *super Ecch.* *, quod ad vitam contemplativam pertinet *ab exteriori actione quiescere*. Sed vis allectiva sive appetitive inclinatur ad exteriores actiones. Ergo videtur quod vita contemplativa non pertineat aliquo modo ad vim appetitivam.

Sed contra est quod Gregorius ibidem dicit, quod *contemplativa vita est caritatem Dei et proximi tota mente retinere, et soli desiderio Conditoris « inhaerere*. Sed desiderium et amor ad vim affectivam sive appetitivam pertinet ut supra* habitum est. Ergo etiam vita contemplativa habet aliquid in vi affectiva sive appetitiva.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est vita contemplativa illorum esse dicitur qui principaliter intendunt ad contemplationem T veritatis. Intentio autem est actus voluntatis, ut supra * habitum est: quia intentio est de fine, qui est voluntatis obiectum. Et ideo vita contemplativa, quantum ad ipsam essentiam actionis, pertinet ad intellectum *: quantum autem ad id quod mo-

vet ad exercendum talum operationem, pertinet ad voluntatem, quae movet omnes alias potentias, et etiam intellectum, ad suum actum, ut supra * dictum est.

Movet autem vis appetitiva ad aliquid inspicendum, vel sensibiler vel intelligibiliter. quandoque quidem propter amorem rei visae, quia, ut dicitur Matth. vi *, *ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum*: quandoque autem propter amorem ipsius cognitionis quam quis ex inspectione consequitur. Et propter hoc Gregorius " consluluit vitam contemplativam in *caritate Dei*: inquantum scilicet aliquis ex dilectione Dei inardescit ad eius pulchritudinem conspiciendam. Et quia unusquisque delectatur cum adeptus fuerit id quod amat, ideo vita contemplativa terminatur ad delectationem, quae est in affectu: ex qua etiam amor intenditur.

Ad primum ergo dicendum quod ex hoc ipso quod veritas est finis contemplationis, habet rationem boni appetibilis et amabilis et delectantis. Et secundum hoc pertinet ad vim appetitivam.

Ad secundum dicendum quod ad ipsam visionem primi principii, scilicet Dei, incitat amor ipsius. Unde Gregorius dicit, *super E^ech.* *. quod *' vita contemplativa, calcatis curis omnibus, ad videndam faciem sui Creatoris inardescit*.

Ad tertium dicendum quod vis appetitiva movet non solum membra corporalia ad exteriores actiones exercendas, sed etiam intellectum ad exercendum operationem contemplationis, ut dictum est *.

* *Ci* qu. CLXXII IntroJ.

* S. Th. I cet. II. InJ. lib. Ia, cap. I. n. 4.

• Cap. xxxvii, al. avili, io yet. xxviii -C(. I* E- jecA h'-O XIV: «I Ub II, bom II.

• Horn XIV; al. lib. II. bom u.

a

•|* IP', qu. xxt, an » qu. xxvi an a.

* QU CX-XII, art. i

T

• I" IP*, qu. xn. an. i

• D. lib?

•Ilocad XIV; < lib. II, torn. I

•« ., †

• Vcn 10

'V<K n

• Loc d». M

• Vcn B.

• Vcn 14.

• lλχ. dt.

• V«n 17.

•Cap XLII. Xiv, U.TI

•/I firrcA.. leX- dud an prwc.. •tf y

In cnfpecB.

3) *Conditori*». – *conditioni*» ABEF. *pertintt.* – *pertinent* PII.

γ) *ad contemplationem* – *contemplationi* Pa

Commentaria Cardinali.*» Caiotani

Is articula primo quaestionis centesimacoctogessimnc, colligendum et ordinandum est id quod de vita contemplativa dicitur in affectu et intellectu. Nam formaliter est in intellectu: quoniam est ipia contemplatio, quae est netus intellectu».

Causaliter autem et terminntive est in alfectu: et utroque modo dupliciter. Nam causaliter c»t in ntfectu ratione amoris concupiscentiae, et ratione amoris amicitiae. Ad amorem siquidem concupiscentiae spectat cum aliqui» appetit videre aliquid ut videat: nam ipsum videre perfectio est videntis; et seipsum amat qui propterca quaerit aliquid videre ul videat seu cognoscat. Ad amorem vero amicitiae spectat appetitus videndi aliquam personam quia amat illam personam. Et licet haec duo divisa inveniantur saepe, in

proposito tamen unita inveniuntur in uno et eodem affectu. Nam studens contemplationi simul concupiscit sibi visionem veritati»; et propter amorem ipsiu» veritatis divinae quam amat, tendit ad videndum illum. Et quoniam ratio amicitiae praeminet concupiscentiae, ideo Gregorius, in littera · allatus, vitam contemplativam in curitate Dei causaliter constituit: constat enim quod caritas Dei amicitiam ad ipsum principaliter importat.

Termimitive autem contemplatio in affectu est et secundum delectationem, naturaliter consequentem ipsam contemplationem et obiectum contemplatum; et secundum amorem amicitiae, augmentation» ex hoc ipso quod videt et delectatur; si tamen status patitur augmentum. Quod dico propter contemplationem patriae.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VIRTUTES MORALES PERTINEANT AD VITAM CONTEMPLATIVAM

Infra, qu. ami, an. i, nd 3; qu ciaaaai, art 3; III Soir, d:>L xxt», qu. i. art 3, qu* 1, Cont. rttrahnt. ab in^ren. Rrlif.. cap. ni, ad 7.

Secundum sic proceditur. Videtur quod virtutes morales pertineant ad vitam contemplativam. Dicit enim Gregorius, *Exch.* *. quod *contemplativa vita est caritatem quidem Dei et proximi tota mente retinere*. Sed omnes virtutes morales, de quarum actibus dantur praecepta legis, reducuntur ad dilectionem Dei et proximi: quia *plenitudo legis CS(dilectio*, ut dicitur *Rom.* xiu *. Ergo videtur quod virtutes morales pertineant ad vitam contemplativam.

2. Praeterea, contemplativa vita praecipue ordinatur ad Dei contemplationem: dicit enim Gregorius, *super E~ech.* . quod, *calcatibus curis omnibus, ad videndum faciem sui Creatoris inardescit*. Sed ad hoc nullus potest pervenire nisi per munditiam, quam causal virtus moralis: dicitur enim Matth. v*: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*; et *Heb.* xn **: *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo ridebit Deum*. Ergo videtur quod virtutes morales pertineant ad vitam contemplativam.

3 Praeterea, Gregorius dicit, *super E\ech.* *, quod *contemplativa vita speciosa est m animo*: unde significatur per Rachelem, de qua dicitur, *Qetlt XX|X ♦, quod erat pulchra facie*. Sed pulchritudo animi attenditur secundum virtutes morales, et praecipue secundum temperantiam: ut Ambrosius dicit, in I *de Offic.* * Ergo videtur quod virtutes morales pertineant ad vitam contemplativam.

Sed contra est quod virtutes morales ordinantur ad exteriores actiones. Sed Gregorius dicit, *n *Moral* ", quod ad contemplativam vitam pertinet *ab exteriori actione quiescere*. Ergo virtutes morales non perlinent ad vitam contemplativam.

Respondeo dicendum quod ad vitam contemplativam potest aliquid pertinere dupliciter: uno modo, essentialiter; alio modo, dispositive. Essentialiter quidem virtutes morales non pertinent ad vitam contemplativam. Quia finis contemplativae vitae est consideratio ventatis. Ad virtutes autem morales *scire quidem*, quod pertinet ad considerationem veritatis, *parram potestatem habet*: ut Philosophus dicit, in II *Ethic.* * Unde cl ipse, in X *Ethic.* ", virtutes morales dicit peninere ad felicitatem activam, non autem ad con- *"

Dispositive autem virtutes morales perlinent ad vitam contemplativam. Impeditur enim actus contemplationis, in quo essentialiter consistit vita contemplativa *, et per vehementiam passionum, · » per quam abstrahitur intentio animae ab intelligibilibus ad sensibilia: el per tumultus exteriores. Virtutes autem morales impediunt vehementiam passionum, et sedant exteriorum occupationum tumultus. Et ideo virtutes morales dispositive ad vitam contemplativam pertinent.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est *, vita contemplativa habet molivum ex parte affectus: el secundum hoc dilectio Dei et proximi requiritur ad vitam contemplativam. Causae autem moventes non intrans essentialiam rei, sed disponunt et perficiunt rem. Unde non sequitur quod virtutes morales essentialiter pertineant ad vitam contemplativam.

Ad secundum dicendum quod sanctimonia, idest munditia, causatur ex virtutibus quae sunt circa passiones impediennes puritatem rationis. Pax autem causatur ex iustitia, quae est circa operationes, secundum illud Isaiac xx.xn *» *Opus iustitiae pax*: inquantum scilicet ille qui ab iniuriis aliorum abstinet, subtrahit litigiorum et tumultuum

3) XII. – ultimo codices et a. Summae Tiikql. D. Tbo mabT. VII.

occasiones. Et sic virtutes morales disponunt ad vitam contemplativam, inquantum causam pacem et munditiam.

Ad tertium dicendum quod pulchritudo, sicut supra* dictum est, consistit in quadam claritate et debita proportione. Utrumque autem horum radicaliter in ratione invenitur, ad quam pertinet et lumen manifestans, et proportionem debitam in aliis ordinare. Et ideo in vita contemplativa, quae consistit in actu rationis, per se et essentialiter invenitur pulchritudo. Unde *Sap.* vii * de

contemplatione sapientiae dicitur: *Amatorfactus sum formae illius.*

In virtutibus autem moralibus invenitur pulchritudo participative, inquantum scilicet participant ordinem rationis: et praecipue in temperantia, quae reprimit concupiscentias maxime lumen rationis obscurantes. Et inde est quod virtus castitatis maxime reddit hominem aptum ad contemplationem: inquantum delectationes venercae maxime deprimunt mentem ad sensibilia, ut Augustinus dicit, in libro *Soliloquiorum* *.

Commentaria Cardinalis Caietani

Tx articulo secundo eiusdem quaestionis cctesimaeoctogcsimae, notu duo. Primum est quod virtutes morales dupliciter disponunt ud vitnm contemplativam. Uno modo, respiciendo ad ipsam contemplationem. Et sic disponunt indirecte, hoc est, removendo prohibens, scilicet passiones et occupationes exteriores, quoc prohibent contemplari. Et sic intelligc corpus articuli. - Alio modo, respiciendo causam contemplationis, quae est caritas, ut dictum est .

Et sic directe disponunt, et pertinent virtutes morales nd vitam contemplativam: quia directe disponunt et pertinent ad caritatem. Et sic intelligc responsionem ad primum. - Et hinc potes divenu dicta diversimode interpretari. Secundum est in responsione ad tertium: ubi Auctor, duas partes pulchritudinis tractans, primam, scilicet claritatem, ponit formalitcr in intellectu; secundam autem, scilicet proportionem, ponit causaliter in eodem.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM AD VITAM CONTEMPLATIVAM PERTINEANT DIVERSI ACTUS

III *Sent.*, di< XXXV. qu. i. art. a, qu* ; IV, diu. xv, qu. tv, art. », qu* 3, nd i ; art. a, qu* i, ..d a.

D TERTIUM SIC PROCEDITUR. Videtur Oliod ad vitam contemplativam pertineant diversi actus. Richardus enim de Sancto Victore distinguit inter *contemplationem, meditationem* et *cogitationem*. Sed ista videntur ad vitam contemplativam pertinere. Ergo videtur quod vitae contemplativae sint diversi actus.

2. Praeterea, Apostolus, H *ad Cor.* m ♦ dicit: -*Vos autem, revelata facie gloriam Domini speculantes, transformamur in eandem claritatem.* Sed hoc pertinet ad vitam contemplativam. Ergo, praeter tria praedicta, etiam *speculatio* ad vitam contemplativam pertinet.

3. Praeterea, Bernardus dicit, in libro *de Consider.* ♦ quod *prima et maxima contemplatio est admiratio maiestatis.* Sed admiratio, secundum Damascenum *, ponitur species timoris. Ergo videtur quod plures actus ad vitam contemplativam requirantur.

4. Praeterea, ad vitam contemplativam pertinere dicuntur *oratio, lectio* et *meditatio* *. Pertinet etiam ad vitam contemplativam *auditus*: nam de Maria, per quam vita contemplativa significatur, dicitur, Luc. x *, quod *sedens secus pedes Domini, audiebat verba illius.* Ergo videtur quod plures actus ad vitam contemplativam requiruntur.

Sed contra est quod vita hic dicitur operatio cui homo principaliter intendit. Si igitur sunt plures operationes vitae contemplativae, non erit una vita contemplativa, sed plures.

Respondeo dicendum quod dc vita contempla-

tiva nunc loquimur secundum quod ad hominem pertinet. Haec est autem differentia inter hominem et angelum, ut patet per Dionysium, vu cap. *de Div. Nom.* *, quod angelus simplici apprehensionem veritatem intuetur, homo autem quodam processu ex multis pertingit ud intuitum simplicis veritatis. Sic igitur vita contemplativa unum quidem actum habet in quo finaliter perficitur. scilicet contemplationem veritatis, a quo habet unitatem: habet autem multos actus quibus pervenit ad hunc actum finalem. Quorum quidam pertinent ad acceptionem principiorum, ex quibus procedit ad contemplationem veritatis; alii autem pertinent ad deductionem principiorum in veritatem 3, cuius cognitio inquiritur; ultimus autem completivus actus est ipsa contemplatio veritatis.

Ad primum ergo dicendum quod *cogitatio*, secundum Richardum de sancto Victore*, perinere videtur ad multorum inspectionem, ex quibus aliquis colligere intendit unam simplicem veritatem. Unde sub cogitatione comprehendi possunt et perceptiones sensuum, ad cognoscendum aliquos effectus; et imaginationes; et discursus rationis circa diversa signa, vel quaecumque perducentia in cognitionem veritati.» intentae. Quamvis secundum Augustinum, XIV *de Trin.* *, cogitatio dici possit omnis actualis operatio intellectus. - *Meditatio* vero pertinere videtur ad processum rationis ex principiis aliquibus pertinentis ? ad veritatis alicuius contemplationem. Et ad idem pertinet *consideratio*, secundum Bernardum*. Quamvis secundum Philosophum, in II II, «p u

x) *veritatem.* - *cuius* addunt Pa.

I *pertingentis.* - *pertingentibus* PAD.:, *partibus* v.d*pertinentibus* H.

* Qu. o i, ', μ

• vtr». >

• Art.t.

• *De Grat.* Coactin«j-/,lib i.cap. III. IV.

• Ver». iH.

• Lib. V, ap. iir.

• *De FUe Orth.* hb II. cap. xv

• liug a S- Via *Allegar. in Nor.* /rJam., lib. III. cap. iv.

' Vm. 39

• C*p. t. n ».
S Tfr. lect. l.

• Lib. ctt , c»
IV

• Apud Lomb

• bb. i. ap. *.

• p» CXXXVI
Ttr» 14-

•Lib.V.op.»

·il λ «***».

• *De Grat. Can* /ra^/.Jib.I.ap r<

de Anima *, omnis operatio intellectus *consideratio* dicatur. – Sed *contemplatio* pertinet ad ipsum simplicem intuitum veritatis.

◦* Unde idem Richardus dicit * quod *contemplatio est perspicax et liber animi contuitus in res perspiciendas; meditatio autem est intuitus animi in veritatis inquisitione occupatus; cogitatio autem est animi respectus ad evagationem pronus.*

•Apuj^omb Ad secundum dicendum quod, sicut dicit glossa Augustini· ibidem, *spéculantes dicit ' a speculo, non a specula.* Videre autem aliquid per speculum est videre causam per effectum, in quo eius similitudo relucet. Unde *speculatio* ad meditationem reduci videtur.

Ad tertium dicendum quod admiratio est species timons consequens apprehensionem alicuius

rei excedentis nostram facultatem. Unde *admiratio* est actus consequens contemplationem sublimis veritatis. Dictum est enim * quod content- ' An ' piatio in affectu terminatur.

Ad quartum dicendum quod homo ad cognitionem veritatis pertingit dupliciter. Uno modo, per ea quae ab alio accipit. Et sic quidem, quantum ad ea quae homo a Deo accipit, necessaria est *oratio*: secundum illud Sap. vn ♦ *Invocavi, et venit in me spiritus sapientiae.* Quantum vero ud ea quae accipit ab homine, necessarius est *auditus*, secundum quod accipit ex voce loquentis; et *lectio*, secundum quod accipit ex eo quod per scripturam est traditum. – Alio modo, necessarium est quod adhibeat proprium studium. Et sic requiritur *meditatio*.

γ) twoX tieut... dicit. – quod tj-c licut dicit DEH.pACK, quod ipeculatio ut gtatfj .Ugaitini dicit ibidem dlottu· l'J et lort DI

Commentaria Cardinalis Caietani

Tn Articulo tertio eiusdem quaestionis, collige distincte Inovem ad vitam contemplativam pertinentia, quae recitantur in littera; et distincte applica ad tria membra progressus in contemplatione in corpore articuli posita, scilicet acceptionem principiorum, deductionem ex principiis ac-

ceptis. et contemplationem ipsam. Et sic divide ac distribue ut auditio, lectio et oratio ad acceptionem spectent · ; * Ct. rt*p *j 4 meditatio vero, speculatio, consideratio et cogiunio ad deductionem · ; contemplatio demum, cum subséquente admiratione, ad ipsam consummationem contemplationis ·. · Cf rep ·a j.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM VITA CONTEMPLATIVA SOLUM CONSISTAT IN CONTEMPLATIONE DEI, AN ETIAM IN CONSIDERATIONE CUIUSCUMQUE VERITATIS

Πl Smt. diei un., qu. l, <rt 2, qu* 5.

ûgÿÆgrD quartum sic proceditur. Videtur quod conlcmlPlûtiva non solum consistat à^SS\Qin contemplatione Dei, sed etiam in considcratione cuiuscumque veritatis. Di-

>> “ηM. c,lur cn*m *n PSQlmo *Mirabilia opera tua: et anima mea cognoscet nimis.* Sed cognitio divinorum operum fit per aliquam veritatis contemplationem. Ergo videtur quod ad vitam contemplativam pertineat non solum divinam veritatem, sed etiam quamlibet aliam contemplari.

•Ub.v.cap.w. 2 pRAETEREAf Bernardus, in libro *de Consid.* ♦ dicit quod *prima contemplatio est admiratio maiestatis; secunda est indiciorum Dei; tertia est beneficiorum ipsius; quarta est promissorum.* Sed inter haec quatuor solum primum pertinet ad divinam veritatem. alia vero tria pertinent ad effectus ipsius. Ergo vita contemplativa non solum consistit in consideratione divinae veniatis, sed etiam in consideratione veritatis circa divinos effectus.

3. Praeterea. Richardus de Sancto Victore distinguit * sex species contemplationum: quarum prima est *secundum solam imaginationem*, dum attendimus res corporales; secunda autem est *in imaginatione secundum rationem*, prout scilicet sensibilibus ordinem et dispositionem consideramus; tertia est *in ratione secundum imaginationem*, quando scilicet per inspectionem rerum visibilibus ad invisibilia sublevamur; quarta autem est *in ratione secundum rationem*, quando

scilicet animus intendit invisibilibus, quae imaginatio non novit; quinta autem est *supra rationem*. quando ex divina revelatione cognoscimus quae humana ratione comprehendere non possunt; sexta autem est *supra rationem et praeter rationem*, quando scilicet ex divina illuminatione cognoscimus ea quae humanae rationi repugnare videntur, sicut ea quae dicuntur de mysterio Trinitatis. Sed solum ultimum videtur ad divinam veritatem pertinere. Ergo contemplatio non solum respicit divinam veritatem, sed etiam eam quae in creaturis consideratur.

4. Praeterea, in vita contemplativa quaeritur contemplatio veritatis inquantum est perfectio hominis. Sed quaelibet veritas est perfectio humani intellectus. Ergo in qualibet contemplatione veritatis consistit vita contemplativa.

Sed contra est quod Gregorius dicit, in VI *Moral.**, quod *in contemplatione principium, quod Deus est, quaeritur.*

Respondeo dicendum quod, sicut iam * dictum est. ad vitam contemplativam pertinet aliquid dupliciter: uno modo, principaliter; alio modo, secundario vel dispositive. Principaliter quidem ad vitam contemplativam pertinet contemplatio divinae veritatis: quia huiusmodi contemplatio est finis totius humanae vitae. Unde Augustinus dicit, in I *de Irin.* ♦ quod *contemplatio Dei promittitur nobis actionum omnium finis, atque aeterna perfectio gaudiorum.* Quae quidem in fu-

• Cip went. M. vnu . iw trux.

• An. 1

• Cap nu

428	QUAESTIO CLXXX, ARTICULUS V	
Jn*Îîrljc-p 3	tura vita erit perfecta, quando videbimus cum <i>facie ad faciem</i> *: unde et pertecte ’ beatos faciet. Nunc autem contemplatio divinae veritatis competit nobis imperfecte, videlicet <i>per speculum e/ jn aenigmate</i> *: unde per eam fit nobis quae* dam inchoatio beatitudinis*, quae hic incipit ut in futuro terminetur Unde et Philosophus, in X <i>Ethic</i> , *, in contemplatione optimi intelligibilis ponit ultimam felicitatem hominis.	<i>omnibus operibus tuis, et in factis manuum tuarum meditabor: expandi manus meas ad te.</i>
• ana, ’h	Sed quin per divinos eifectus in Dei contero- piationem manuducimur, secundum illud <i>Rom.</i> t*. <i>Invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta, conspiciuntur</i> : inde est quod etiam contemplatio divinorum effectuum secundario ad vitam con- templativam pertinet, prout scilicet ex hoc ma* nuducitur homo in Dei cognitionum. Unde Au- gustinus dicit, in libro <i>de Vera Relig.</i> *, quod <i>in creaturarum consideratione non rana et peritura curiositas est exercenda, sed gradus ad immor- talia et semper manentia Jaciendus</i> ,	Ad secundum dicendum quod ex consideratione divinorum iudiciorum manuducitur homo in con- templationem divinae iustitiae, ex consideratione autem divinorum beneficiorum et promissorum manuducitur homo in cognitionem divinae mi- sericordiae seu bonitatis, quasi per effectus exhi- bitos vel exhibendos.
• vm jo,	gjc iginjf cx praemissis* patet quod ordine quodam quatuor ad vitam contemplativam per- tinent: primo quidem, virtutes morales; secundo autem, alii actus praeter contemplationem; tertio vero, contemplatio divinorum effectuum; quar- tum vero contemplativum est ipsa contemplatio divinae veritatis.	Ad tertium dicendum quod per illa sex desi- gnantur gradus quibus per creaturas in Dei con- templationem ascenditur. Nam in primo gradu ponitur perceptio ipsorum sensibilium; in secun- do vero gradu ponitur progressus a sensibilibus ad intelligibilia; in tertio vero gradu ponitur di- judicatio sensibilium secundum intelligibilia; in quarto vero gradu ponitur absoluta consideratio intelligibilium in quae per sensibilia pervenitur: in quinto vero gradu ponitur contemplatio in- telligibilium quae per sensibilia inveniri non pos- sunt, sed per rationem capi possunt; in sexto gradu ponitur consideratio intelligibilium quae ratio ncc invenire ncc capere potest, quae sci- licet pertinent ad sublimem contemplationem di- vinae veritatis, in qua finaliter contemplatio per- fiticitur.
•Gir xm.	Ad primum ergo dicendum quod David cognitio- nem operum Dei quaerebat ut cx hoc manuduce- retur in Deum Unde alibi ♦ dicit: <i>Meditabor γ in</i>	Ad quartum dicendum quod ultima perfectio humani 5 intellectus est veritas divina: aliae au- tem veritates perficiunt intellectum in ordine ad veritatem divinam.
• ctm.s,}		
Fi, cujj, veru		
	a) <i>perfecte</i> . — <i>perfectat</i> PCfa. μ) <i>terminetur</i> . — <i>continuetur</i> IM.	γ) <i>Meditabor</i> , – <i>Dial.</i> 142. <i>Meditatui lum</i> P; altero loco <i>médita- bar</i> PK, g <i>humani</i> . – Om. P,

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto eiusdem quaestionis, hoc iolurn notan- dum occurrit, quod vita contemplativa potest dupliciter determinari: scilicet secundum se; xcl cx parte contem- plantis. Secundum se quidem tractatur in littera: ct con- stituitur in contemplatione Dei principaliter, ca ratione quin contemplatio Dei finit est contemplationis creaturarum secundum se; nam imperfecta naturaliter ordinantur nd perfecta ut nd finem.

Ex parte vero contemplantis, contemplativa vita con-

sistit in illorum contemplatione quibus contemplandis ho- mo studium suum principaliter adbibet Et ideo philosophi qui astrorum vel naturalium contemplationi, omissis omni- bus, studebant, contemplativae sitae participes erant, etiam si nihil Je Dei contcmphktione curnssent. Ad quam tamen multi eorum principaliter tendere videbantur: illi scilicet qui ad rerum causas investigandas incumbebant. Et hoc pacto vite contemplativa apud gentiles distinguebatur con- tra activam.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM VITA CONTEMPLATIVA, SEÇUNDLM STATUM HUIUS VITAE, POSSIT PERTINGERE \D VISIONEM DIVINAE ESSENTIAE

bupnt. qu. ciuv, i’Π. 4, 5: Παπ. I, qu. xñ. art. 11: III *Sent.* xxvn, qu. in. an. 1; dUt. xxxt. qu. n, art. 3, qu* 1; IV, diet XLix, qu. tl, *an.* 7; III *Cont. Gent.*, cap. XLVII; *Dc Vent.*, qu. x, art. 11: qu. xñi. art. 4; *Quadl.* I. qu. 1; Zh *loan.*, cap. 1. tcci. χ1; 11 *ad Cor.*, cap. xn, lcei. 1.

quantum sic proceditur. Videtur quod ÎwT/A?vçv’la contemplativa, secundum statum huius vitae possit pertingere ad vi- ÎZ^»^LXàsjoneni divinae essentiae. Quia, ut ha- betur *Gen.* xxxn *. Iacob dixit: *Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea*. Sed visio faciei ? est visio divinae essentiae. Ergo vi-

detur quod aliquis per contemplationem in prae- senti vita possit se extendere ad videndum Deura per essentiam.

2. Praeterea, Gregorius dicit, in VI *Moral.* *, • Op. iv»!’. >l. Mil. ■ ,tV 1MU quod viri contemplativi *ad semetipsos introrsus redeunt, in eo quod spiritualia rimantur, et nequa- quam secum rerum corporalium umbras trahunt,*

a) *vitae*. – *viae* BEFlpK.

p) *faciei*. – *Dei* cd, *a*, *faciei Dei* P.

• Op. xxx

T

• Hora. XI
Ub. II. tu>

• Op- xx>

• Qu. <XX>
4. Î
• Qu. xn. 4

• Ü. 10. 4&

vel fortasse tractas manu discretionis abigunt: sed incircumscriptionum lumen ridere cupientes, cunctas circumscriptionis suae imagines deprimunt, et in eo quod super se contingere appetunt, vincunt quod sunt. Sed homo non impeditur n visione divinae essentiae, quae est lumen incircumscriptionum, nisi per hoc quod neccsse habet intendere corpora- libus phantasmatibus. Ergo videtur quod con- templatio praesentis vitae potest se extendere ad videndum incircumscriptionum lumen per es- sentiam.

3. Praeterea, Gregorius, in II *Dialog.* *. dicit: *Animae videnti Creatorem angusta est omnis crea- tura. Vir ergo Dei*, scilicet beatus Benedictus, *qui in turri τ globum igneum, angelos quoque ad cae- los redeuntes videbat, haec procul dubia cernere non nisi in Dei lumine poterat.* Sed beatus Bene- dictus adhuc praesenti vita vivebat. Ergo con- templatio praesentis vitae potest se extendere ad videndam Dei essentiam.

Sed contra EST quod Gregorius dicit, *super E*ech.* ♦ *Quandiu in hac mortali carne vivitur, nullus ita in contemplationis virtute projicit ut in ipso incircumscriptionum luminis radio mentis oculos infigat.*

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, XII *super Gen. ad liti.* -, *nemo ridens Deum vivit ista vita qua mortaliter vivitur in istis sen- sibus corporis: sed nisi ab hac vita quisque quo- dammodo moriatur, sive omnino exiens de corpore sire alienatus a carnalibus sensibus, in illam non subvehitur risionem.* Quae supra diligentius pertra- ctata sunt, ubi dictum est de raptu *; et in Primo, ubi actum est de Dei visione Sic igitur dicen- dum est quod m hac vita potest esse aliquis du- pliciter. Uno modo, secundum actum: inquantum scilicet actualiter utitur sensibus corporis. Et sic nullo modo contemplatio praesentis vitae potest pertinere ad videndum Dei essentiam - Alio modo potest esse aliquis in hac vita poientialiter, et non secundum actum: inquantum scilicet ani- ma eius est corpori mortali coniuncta ut forma, ita tamen quod non utatur corporis sensibus, aut etiam imaginatione, sicut accidit in raptu. El sic potest contemplatio huius vitae pertinere ad vi- sionem divinae essentiae. Unde supremus gradus contemplationis praesentis vitae est qualem ha-

buil Paulus in raptu *, secundum quem fuit me- dio mono se habens inter statum praesentis vitae et futurae.

Au primum ergo DteENhUM quod, sicut Diony- sius. tn Epistola *ad Caium Monachum* ., dicit, *si aliquis ridens Deum intellexit quod vidit, non ipsum vidit, sed aliquid eorum quae sunt eius.* Et Gregorius dicit, *super E\cch.* ♦ quod *nequa- quam ' omnipotens Deus iam in sua claritate con- spicitur: sed quiddam sub illa speculatur anima, unde recta projiciat, et post ad visionis eius glo- riam pertingat.* Per hoc ergo quod Iacob dixit, *Vidi | Deumfacie ad /aciem*, non est intelligen- dum quod Dei essentiam viderit *; sed quod for- mam, scilicet imaginariam, vidit in qua Deus lo- cutus est ei. - Vel, *quia per /aciem quemlibet agnoscimus, cognitionem Dei/aciem eius vocavit:* sicut glossa * Gregorii ibidem dicit.

Ad secundum dicendum quod contemplatio hu- mana, secundum statum praesentis vitae, non potest esse absque phantasmatibus*: quia connat- urale est homini ut species intelligibiles in phan- tasmatibus videat, sicut Philosophus dicit, in III de *Anima* Sed tamen intellectualis cognitio non sistit in ipsis phantasmatibus, sed in eis contem- platur puritatem intelligibile» veritatis. Et hoc non solum in cognitione naturali, sed etiam in eis quae per revelationem cognoscimus: dicit enim Dio- nysius, I cap. *Cael. Hier.*, quod *angelorum hic- rarchias manifestat nobis divina claritas in qui- busdam symbolis figuratis*; ex cuius virtute re- stituimur *in simplum radium*, idest in simplicem cognitionem intelligibilis veritatis. Et sic intelli- gciidum est quod Gregorius dicit, quod contem- plantes *corporalium rerum umbras non secum trahunt*: quia videlicet in cis non sistit eorum contemplatio, sed potius in consideratione intel- ligibilis veritatis.

Ad tertium dicendum quod ex verbis illis T Gre- gorii non datur intelligi quod beatus Benedictus Deum in illa visione per essentiam viderit: sed vult ostendere quod, *quia ridenti Creatorem an- gusta est omnis creatura*, consequens est quoti per illustrationem divini luminis de facili pos- sint quaecumque videri. Unde subdit: *Quamlibet* enim parum de luce Creatoris aspexerit, breve ei fit omne quod creatum est.*

γ) *in turri.* - *intrare* codice», *intra* P. otn. a; pro *hacc, ct ltare codice*». Aoe Pa.

4) *nequaquam.* - *neque cn.fice*» ; pro *recta projiciat, recta perficiat* BFHK. *ct recta perficiat* C, *recta pronuntiant* L, *recte proficiat* P <) *ludi.* - *Vidit* AREMLpCK - Pn» *viderit, vidit* Atia

t) *quemlibet* - *quaelibet* HFFKpAC,*quamlibet* Da; pro *copnotcimnr* PAHFa.

η) *tilia.* - Om. Pa.
θ *Quamlibet.* - *Qnantvmlibet* P*C ct .t; pro *Creatoris, creat, uu* ADEFIpK. I *to ft,/uit* I\Rl.pC et a. G ut no».

Commentaria Cardinalis Caietani

X articulo quinto eiusdem quaestionis, adverte, circa ti- tulum, quod non est hic quaestio de divina omnipotentia, cum dicitur, /tn *possit vita contemplativa pertinere ad divinam visionem* etc.: sed ly *possit* denotat potentiam or- dinariam secundum inditum naturae modum. Et similiter in responsione ad primum, cum Dionysius

dicit, *Si aliquis videns Deum intellexit quod vtdit, non ipsum vidit*, intelligitur de communi usu Scripturae, quo multi dicuntur vidisse Deum, »ive imaginarie sive intello- cualiter. Et haec dico propter Moysen ct Paulum *. .n, v

niatur, exigitur quod duplex eius diffrmitas amovatur. Primo quidem, illa quae est ex diversitate exteriorum rerum : prout scilicet relinquit exteriora. Et hoc est quod primo ponit in motu circulari animae *introitum ipsius ab exterioribus ad seipsam*. – Secundo autem oportet quod removeatur secunda difformitas, quae est per discursum rationis. Et hoc idem contingit secundum quod omnes operationes animae reducuntur ud simplicem contemplationem intelligibilis veritatis. Et hoc est quod secundo dicit, quod necessaria est *uniformis convolutio intellectualium virtutum ipsius*: ut scilicet, cessante discursu, ligatur eius intuitus in contemplatione unius simplicis veritatis. Et in hac operatione animae non est error: sicut patet quod circa intellectum primorum principiorum non erratur, quae simplici intuitu cognoscimus. – El tunc, istis duobus praemissis, tertio ponitur uniformitas conformis angelis, secundum quod, praetermissis omnibus, in sola Dei contemplatione persistit. Et hoc est quod dicit: *Deinde, sic. Ut* uniformis facta, unite*, idest coniormiler, *unitis virtutibus, ad pulchrum et bonum manuducitur*.

Motus autem rectus in angelis accipi non potest secundum hoc quod in considerando procedat ab uno in aliud : sed solum secundum ordinem suae providentiae, secundum scilicet quod angelus superior inferiores illuminat per medios. Et hoc est quod dicit, quod *in directum* moventur angeli *quando procedunt ad subieclorum providentiam recta omnia transeuntes*, idest, secundum ea quae secundum rectum ordinem disponuntur. – Sed

rectum motum ponit in anima secundum hoc quod ab exterioribus sensibilibus procedit ad intelligibilium cognitionem.

Obliquum autem motum ponit in angelo, compositum ex recto et circulari, inquantum secundum contemplationem Dei interioribus provident – In anima autem ponit motum obliquum, similiter ex recto et circulari compositum, prout illuminationibus divinis ratiocinando utitur.

Ad tertium dicendum quod illae diversitates motuum quae accipiuntur secundum differentiam eius quod est sursum et deorsum, dextrorsum ut sinistrorsum, ante et retro, et secundum diversos circuitus, omnes continentur sub motu recto vel obliquo. Nam per omnes designatur discursus rationis. Qui quidem si sit a genere ad speciem, vel a toto ad partem, erit, ut ipse exponit ♦ secundum sursum et deorsum. Si vero sit ab uno oppositorum in aliud, erit secundum dextrorsum et sinistrorsum. Si vero sit a causis in effectum, erit ante et retro. Si vero sit secundum accidentia quae circumstant rem, propinqua vel remota 1, erit circuitus. Discursus autem rationis, quando est a sensibilibus ad intelligibilia secundum ordinem naturalis rationis, pertinet ad motum rectum; quando autem est secundum illuminationes divinas, pertinet ad motum obliquum; ut ex dictis · patet. – Sola autem immobilitas quam ponit, pertinet ad motum circularem.

Unde patet quod Dionysius multo sufficientius et subtilius motus»* contemplationis describit.

·) *tient*. – *fic* Pu. ntn. li.
i) *ad subieclorum providentiam*. – *ad lubricclorum providentia*
BEFII.pA, a *tubirctwuut providentia* D, a *providentia*
(*rectam transeuntes*) II, *ad subieclorum ordinum providentia* eJ. a.

<) *pruident*. – *providet* PII.
λ, *propinqua w/ rtmota*. · *propinquam vcl remotam* PHKLpC cta
mutus. · *motum* P.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto eiusdem quaestionis, circa distinctionem motuum contemplationis per *circularem*, *rectum* et *obliquum*, adverte primo quod, quia haec distinctio communis est angelis et hominibus, et rursus comprehensoribus et viatoribus, ideo non potest unico exemplo quodlibet membrum declarari. Sed ex littera * facile commune quid colligi potest: ut motui circularis sit ipsa simplex Dei contemplatio; rectus vero in nobis quidem discursus naturalis, in angelis vero illuminatio qua superiores illuminant inferiores quasi naturaliter; obliquus autem divinis utitur ut principiis, et discursu in nobis, vel illuminatione in angelis, ut actu seu effectum, ut sic sit compositus ex recto et circulari.

Et scias quod iste sermo est parabolieus: od similitudinem motus circularis, qui proprius est caelo; et motus recti, scilicet a medio vel ad medium, qui proprius est clementis; et motus obliqui, quem experimur continue in agitatione ventorum, et proprius est mixtis. Unde non oportet omnimodam similitudinem in metaphora hoc quaerere: sed *ne est intelligere quod dicitur.

II. In eodem articulo, in responsione ad secundum, dubium occurrit circo illa verba, quod angeli *indesinenter, absque principio et fine, intuentur Deum*. Nam cum angeli non fuerint creati ab aeterno; nec etiam fuerint beati ab aeterno: constat quod non absque principio coeperint videre Deum.

Ad hoc dicitur quod visio beata, de qua est sermo, qua angeli vident Deum, potest iudicari seu considerari

duplitter: uno modo, secundum se, hoc est secundum rationem sui ordinis et suae propriae mensurae; alio modo, ex parte videntis. Et si consideretur secundum se, sic, cum constet quod est divini ordinis, et propria eius mensura est non tempus quoque, nec aevum, sed aeternitas, participata tamen, ut in qu. x * Primi Libri huius Operis patet; et aeternitati participatae accidat habere vel non habere principium durationis! (potest namque coaeterna esse aeternitati per essentiam: ut patet si Deus creasset unum angelum beatum ab aeterno): ideo visio beati angeli vere secundum se dicitur absque principio et huc, quoniam, ut dictum est, accidit sibi habere principium ex parte videntis, quod est secundum membrum. Quod est considerare visionem beatam secundo modo: sic enim considerata, principium habet durationis. Sicut si diceremus quod motus circularis curet principio et fine secundum se: per accidens tamen, si quandoque inchoavit, diceretur habere principium.

111. In eadem responsione, circa motum circularem animae nostrae, notu progressum litterae eue talem ut primo anima idem intellectionis non compositis vel simpliciter reducat: hoc est, a sensibilibus, quia constat esse composita, vel seipsam intus contemplandam, quae est simplex, perveniat. Et hic est primus gradus. – Deinde a seipsa attendat discurrendo ad contemplationem quidditativis simplicis, ita quod hoc fiet in termino discursus absque discursu aliquo: tanquam si contempleretur unam substantiam separatam. Et hic modus videtur esse progressus ille quem posuit Avempace · in ascensu ad substantias separatas, ex-

* Fup. U j.

grt *

'Jr

et

QUAESTIO CLXXX, ARTICULUS VII

spoliando quidditatcm α quiddiraic. Et in hac speculatione non est error, sed aut cotum aut nihil attingitur, ut di-

*s. T.b^vni' c'lur *n 1^ *Metaphys.* · Et quoniam in hoc gradu, quoniam turn ad propositum spectat, principaliter consideratur exclusio discursus: ideo Auctor exeniplariter declaravit hunc gradum in cognitione complexa primorum principiorum, in quu est clara evidentia sine discursu. – Post hos autem duos gradus, tertius ponitur, in quo ipsa contemplatio divinae veritatis consistit, secundum nssimilationem nd visionem qua angeli sident Deum.

IV. Sed statim accidit hic dubium, quo pacto tertius hic gradus attribuat^{ur} vitae contemplativae homini in hac vita: cum non possimus ultra ascendere quum secundus gradus donet. Constat enim quod summum in contemplatione nostra gradum obtinet cum anima, exspoliando quidditA- tcnⁱ n quidditate, ad simplicem quiddiuitem intuendam pervenit. Quamvis nec per hoc pertingere possit ud quid- ditative intelligendum aliquam substantiam separatam*, ut diffuse habes in III *Contra Gent.*, cap. xi v.

Ad hoc dicitur quod doctrina ista theologica est, nec sistit in puris naturalibus, sed de natura nostra ut perficitur gratia divinae illuminationis, tractat. Et proptcrca, licet naturaliter non possimus contemplando supra secundum gradum ascendere, secundum tamen divini luminis participationem altius mens humana conscendit: non sine phan- tasmatibus tamen. Et sic motus circularis, hoc est uni- formis Dei contemplatio, cum contemplatione nostro sal- vatur.

Potest et aliter dici, quod secundus gradus differt a tertio in hoc quod obiectum secundi est quodeumque sim- plex intelligibilc ad quod intuendum figitur sine discursu aliquo: obiectum autem tertii est, non quodeumque sim-

plex intelligibilc, sed solus Deus. Naturali* autem progres- sus est ascendere a quocumque intclligibili simplici nd Deum ipsum. Et sic tertius gradus ponitur superior se- cundo sicut habens obiectum determinatum simplicissi- mum, etc., respectu habenti» obiectum indeterminate. – Et hacc responsio subtilior, et magis consona litterae videtur: quoniam m secundo gradu indeterminate ponitur obiectum, in tertio vero determinate. Oportet tamen huiusmodi con- templationem Dei divina illuminatione fulciri: alioquin si- militudinis angelicae visionis expers esset.

V. In eodem articulo, in responsione ad tertium et se- cundum simul, dubium occurrit circa sufficientiam horum motuum contemplationis. Quoniam praetermissus videtur motu* quo anima a mugis intelligibilibus ad minus inicl- ligibiliu, seu sensibilia, contemplando procedit. Et tamen constat quod huiusmodi contemplatio recta est: et forte frequentior. Quod autem sit praetermissus motus iste, pa- tet ex eo quod nec est motus obliquus, quia nihil est hic divinae informitatis; nec circularis, ut patet; nec rectus, quia rectus est a sensibilibus ad intelligibilia.

Ad hoc dicitur quod, quia imperfecta in nliqua specie seu genere reducuntur ad perfectum illius, ideo motus iste, tanquam imperfectus in genere motus recti, reducit^{ur} ad motum rectum: et non est praetermissus, sed sub recto comprehensu» reductive. Motu» enim rectus principaliter comistit in ascensu u sensibilibus ad intelligibilia, qui pro- prie motus est ad perfectionem; secundario aurem ad cum spectat regredi, quod minoris perfectionis videtur: ut sic, ut in calce litterae · patet, contemplatio discursiva com- munis sit motui obliquo et recto; sed in obliquo habet pro ratione et principio divinam illuminationem, in recto autem soli rationi naturali innititur.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM CONTEMPLATIO DELECTATIONEM HABEAT

I* li·., qu. m, an. 5; qu. xxxviii, rī. qj *Dc /febdm.*. Prolog.; X *Ethic.*, lcet. x. xi.

a n septimum sic proceditur, Videtur quod contemplatio delectationem non habeat. Delectatio enim ad vim appclitivani per- linet. Sed contemplatio principaliter consistit in intellectu. Ergo videtur quod delectatio non pertineat ad contemplationem.

2. Praeterea, omnis contentio et omne certamen impedit delectationem. Sed in contempla- tione est contentio et certamen: dicit enim Gre- gorius, *super Ezech.**, quod anima, cum contem- piari Deum nititur, relut in quodam certamine posita, modo quasi exsuperat, quia, *intelligent et sentiendo, de incircumscripto lumine aliquid degustat: modo succumbit, quia degustando ite- rum dejicit* *. Ergo vita contemplativa non habet delectationem.

3. Praeterea, delectatio sequitur operationem pertectam, ut dicitur in X *Ethic.* *. Sed contem- platio viae est imperfecta: secundum illud *1 ad Cor. xiii**: *Videmus nunc per speculum in aenigmate* ?. Ergo videtur quod vita contemplativa delectationem non habeat.

4. Praeterea, laesio corporalis delectationem impedit. Sed contemplatio inducit laesionem cor- poralem: unde *Gen. xxxii* * dicitur quod Iacob.

postquam dixerat. < *Vidi Dominum facie ad fa- ciem* >, *claudicabat pede, eo quod tetigerit ner- vum femoris eius et obstupuerit*. Ergo videtur quod in vita contemplativa non sit delectatio.

Sed contra est quod de contemplatione sa- pientiae dicitur, *Sap. vii* *: *Non habet amaritu- dinem conversatio illius, nec taedium convictus eius: sed laetitiam et gaudium*. Et Gregorius dicit. *super Ezech.* * quod *contemplativa vita amabilis* · l^oc ot *valde dulcedo est*.

Respondeo dicendum quod aliqua contemplatio potest esse delectabilis dupliciter. Uno modo, ra- tione ipsius operationis: quia unicuique delecta- bilis est operatio sibi conveniens secundum pro- priam naturam ve! habitum. Contemplatio autem veritatis competit homini secundum suam natu- ram. prout est animal rationale. Ex quo contingit quod *omnes homines ex natura^ scire desiderant**'. . AmtJ Wru. et per consequens in cognitione ventatis delectan- tur. Et adhuc magis fit hoc delectabile habenti habitum sapientiae et scientiae, ex quo accidit quod sine difficultate aliquis contemplatur.

Alio modo contemplatio redditur delectabilis ex parte obiecti, inquantum scilicet aliquis rem amatam contemplatur: sicut etiam accidit in vi-

x) *dricit.* – *desii* ADEFLpBK. *deterit* CsK. *desinit* 1.

p) *aenigmate.* – *Unde et de Iacob legitur Gen. XXXII* quod post-

quam *dixit, Vidi Dominum /acie ad faciem, claudicabat pede* Sddunt codice» et a.

y) *ex natura.* – *naturaliter* H. *natura* PCI.

^B sione corporali quod ⁴ delectabilis redditur non solum ex eo quod ipsum videre est delectabile, sed ex eo etiam quod ‘ videt quis personam amatam. Quia ergo vita contemplativa praecipue consistit in contemplatione Dei, ad quum movet curitus, ut dictum est *; inde est quod in vita contemplativa non solum est delectatio ratione ipsius contemplationis, sed ratione ipsius divini amoris.

Et quantum ad utrumque eius delectatio omnem delectationem humanam excedit. Nam ct delectatio spiritualis polior est quam carnalis, ut supra ♦ habitum est, cum de passionibus ageretur: et ipse amor quo ex caritate Deus diligitur, omnem amorem excedit. Unde et in Psalmo * dicitur: *Gustate, et ridete quoniam suaris est Dominus.*

An primum ergo dicendum quod vita contemplativa. licet essentialiter consistat in intellectu *, principium tamen habet in affectu: inquantum videlicet aliquis ex caritate ad Dei contemplationem incitatur. Et quia finis respondet principio, inde est quod etiam terminus et finis contemplativae vitae habetur c in affectu: dum scilicet aliquis in visione rei amatae delectatur, et ipsa delectatio rei visae amplius excitat amorem. Unde Gregorius dicit, *super E\cch.* ♦ quod *cum quis ipsum quem amat viderit, m amorem ’. ipsius amplius ignescit.* Et haec est ultima perfectio contemplativae vitae: ut scilicet non solum divina veritas videatur, sed etiam ut ametur.

Ad secundum dicendum quod contentio vel certamen quod provenit ex contrarictate exterioris rei, impedit illius rei delectationem: non enim aliquis delectatur in re contra quam pugnat. Sed in re pro qua quis pugnat, cum eam homo adeptus fuerit, ceteris paribus, magis in ea delectatur: sicut Augustinus dicit, in VIII *Confess.* . quod *quantofuit maius periculum in praelio, tanto maius est gaudium in triumpho.* Non est autem in contemplatione contentio et certamen ex contrarictate veritatis quam contemplamur: sed ex de-

fectu nostri intellectus, et ex corruptibili corpore, quod nos ad inferiora retrahit, secundum illud *Sap. ix* ♦ *Corpus, quod corrumpitur, aggravat ’ Virt.»* *animam: et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* Et inde est quod quando homo pertingit ad contemplationem veritatis, ardentius eam amat: sed magis odit proprium defectum a gravitate’ corruptibilis corporis, ut dicat cum Apostolo*: *Infelix ego homo! Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Unde ct Gregorius dicit, *super E\ech.* *: *Cum Deus iam per desiderium et intellectum cognoscitur, omnem voluptatem carnis arefacit.*

Ad tertium dicendum quod contemplatio Dei in hac vita imperfecta est respectu contemplationis patriae: et similiter delectatio contemplationis viae est imperfecta respectu delectationis contemplationis patriae, dc qua dicitur in Psalmo*: *De torrente voluptatis tuae potabis cos.* Sed contemplatio divinorum quae habetur in via, etsi sit imperfecta, esi tamen delectabilior omni alia contemplatione quantumcumque perfecta, propter excellentiam rei contemplatae. Unde Philosophus dicit, in I *de Partibus Animal.* *: *Accidit circa illas honorabiles existentes el divinas substantias, minores nobis existere theorias ’. Sed etsi secundum modicum attingamus eas. tamen, propter honorabilitatein cognoscendi, delectabilius aliquid habent quam quae apud nos omnia.* Et hoc est etiam quod Gregorius dicit, *super E\ech.* .; *Contemplativa vita amabilis valde dulcedo est, quae super semelipsam animam rapit, caelestia aperit, spiritualia mentis oculis patefacit.*

Ad quartum dicendum quod Iacob post contemplationem uno pede claudicabat, quia *neccsse est ut, debilitato amore saeculi, convalescat aliquis ad amorem Dei.* ut Gregorius dicit, *super E\ech.* *: *et ideo, post agnitionem suavitatis Dei, unus m nobis sanus pes remanet, atque alius claudicat. Omnis enim qui uno pede claudicat, solum illi pedi innititur quem sanum habet.*

8) ^uorf. – quae PCH.
c) er co etiam quod. – er eo quod etiam BEFIKLrC ct a, eo etiam <J|Bod A, cr eo quod pC, etiam rr co quod P.
O habttur. – habet DEFIKI.pB, habet tue ACaK, habet (in affectu aie) H. tiltit aB.

rrj amarem. – amore ADCEFHIKL ct a. ut no» G.
) a fraritate – el pravitatem !'El.»BG, agravantem (corruptibile coryni) D.
O theorias. – theoricas ALpBG

Commontaria Cardinalis Caietani

In articulo septimo eiusdem quaestionis, in corpore articuli, adverte quod, cum dicitur quod *delectatio cantem-piationis excedit omnem humanam delectationem*, intolligitur non solum secundum sc, sed etiam quoad nos ex pane animae habentis habitum contemplativae caritatis. Et signum eius est quod talis tolerat quaccumque contraria delectationibus corporalibus ct sensibilibus, potius quam amittat contemplativam delectationem. Videmus enim tales praeferre contemplationem delectationibus tam Venereorum quam cibi ct potus ct reliquorum bonorum mundi, puta Illoriae, dignitatum, etc. Quod ex eorum affectu procul dubio procedit.

II. In responsione ad primum eiusdem articuli, circa illa verba, *Et haec est ultima perfectio vitae contemplativae, ut scilicet non solum divina veritas videatur, sed etiam*

ut ametur, grandis scrupulus occurreret dc fruitione seu felicitate aeterni!, contra Auctorem .: quod consistat in actu amandi, nisi in articulo secundo huiusmet quaestionis, ad primum, determinasse! quod emor pertinet ad extrin-sccani perfectionem vitae contemplativae. Et proptcrca cum hic dicitur quod est ultima perfectio, intelligendum est dc perfectione extrinseca. Quaestio autem dc felicitate, in quo consistat, est dc perfectione essentiali. Et sic omnia consonant.

III. In responsione ad quartum eiusdem articuli, circa claudicationem Iacob, hoc est, defectum temporalem annexum vitae contemplativae, adverto quod dupliciter referri potest nd contemplationem temporalis defectu*. Primo, ut consequenter ex ipsa contemplatione: quia scilicet, dum inhaerens est contemplationi divinae, deficit eb amore tem-

♦Aπ i.-Ci P* Π*, q^{el} ηi. art. 4J qa.rr.4rt t.s.

poralium. – Secundo, ut augens amorem contemplation'II: tunlibus nccesse est Innitatur; sicut claudicans uno pede, quia, debilitato temporalium amore, magis inardescit amor innititur alteri sano. Et hanc secundam relationem tractat spiritualium. Qui enim temporalibus non confidit, spin-

hie, ex Gregorio, Auctor.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM VITA CONTEMPLATIVA SIT DIUTURNA

III *Sent.* di»t. xxxv, <ju. i, nrt. 4, qu* ?; III *Cont. Gent.*, cap. unir, X *Ethic.*, lcci XL

Sd octavum sic proceditur. Videtur quod vita contemplativa non sit diuturna. Vita enim contemplativa essentialiter consi- slit in his quae ad intellectum periment. Sed omnes intellectivae perfectiones huius vitae evacuantur ∴ secundum illud I *ad Cor.* xm *: *Sive prophetiae evacuabuntur, sire linguae ces- sabunt, sive scientia destruetur.* Ergo vita con- templativa evacuatur.

2. Praeterea, dulcedinem contemplationis ali- quis homo raptim et pertranseunter P degustat. Unde Augustinus dicit, in X *Confess.* *: *Intro- mittis me in affectum multum inusitatum intror- sus* Y *ad nescio quam dulcedinem, sed redeo in haec aerumnosis ponderibus.* Gregorius etiam di- cit. in V *Moral.* *, exponens illud /ob iv Cum *spiritus me praesente transiret: In suavitate,*- in- quit, *contemplationis intimae non diu mens figi- tur: quia ad semetipsam, ipsa immensitate luminis reverberata. revocatur.* Ergo Mia contemplativa non est diuturna.

3. Praeterea, illud quod non est homini con- natural, non potest esse diuturnum. Vita autem contemplativa est *melior quam secundum homi- nem*: ut Philosophus dicit, in X *Ethic.* * Ergo videtur quod vita contemplativa non sit diuturna.

Sed contra est quod Dominus dicit. Luc. x*: *Maria optimam partem elegit, quae non aufere- tur ab ea.* Quia, ut Gregorius dicit, *super Ezech.* \ *contemplativa hic incipitur, ut m caelesti patria perficiatur.*

Respondeo dicendum quod aliquid potest dici diuturnum dupliciter: uno modo, secundum suam naturam; alio modo, quoad nos. Secundum se quidem manifestum est quod vita contemplativa

diuturna est, dupliciter. Uno modo, eo quod ver- satur circa incorruptibilia et immobilia. Alio mo- do, quia non habet contrarictatcm: *delectationi* enim *quae est in considerando, nihil est contra- rium*, ut dicitur in I *Topic.* *

Sed quoad nos etiam vita contemplativa diu- turna est. Tum quia competii nobis secundum actionem incorruptibilis partis animae, scilicet se- cundum intellectum: unde potest post hanc vi- tam durare. Alio modo, quia in operibus con- templativae corporaliter non laboramus: unde magis in huiusmodi operibus continue persistere possumus, sicut Philosophus dicit, in X *Ethic.* *

Ad primum ergo dicendum quod modus contem- plandi non est idem hic et in patria; sed vita contemplativa dicitur manere ratione caritatis, in qua habet ct principium et finem. Et hoc est quod Gregorius dicit, *super Ezech.* Content- plativa hic incipit, ut in caelesti patria perficiatur: *quia amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, m amore ipsius am- plius ignescit.*

Ad secundum dicendum quod nulla actio potest diu durare in sui summo. Summum autem con- templationis est ut aliingat ad uniformitatem divi- nae contemplationis, ut dicit Dionysius, sicut su- pra * positum est. Unde etsi quantum ad hoc con- templatio diu durare non possit, tamen quantum ad alios contemplationis actus potest diu durare.

Ad tertium dicendum quod Philosophus dicit vitam contemplativam esse supra hominem, quia competit nobis *secundum hoc quod aliquid divi- num est in nobis* ', scilicet intellectus. Qui est in- corruptibilis et impassibilis secundum se: et ideo actio cius potest esse diuturnior.

a) *evacuantur.* – *evacuabuntur* Pα.

?) *Fortranicuntcr.* – *pertranscundo* Pa, *pertransiens* K.

γ) *introrjut,* – *intus rina* ADEFLpBKic» m *cuiui ritui* pC. in

! *cuiuj utu* «K, om. II.

Commentaria Cardinalis Caietani

n articulo octavo eiusdem quaestionis, tria sunt notanda. Primum. Cum dicitur, *In operibus contemplativae cor- poraliter non laboramus*, ly *corporaliter* non sumitur ut distinguitur contra *spirituahter*, hoc est, *immatcrialiter*: quoniam constat sic corporaliter nos laborare contem- plando in parte sensitiva ministrante intellectui. Cuius si- gnum est fatigatio in continuando, cum exinanitione quo- dammodo relictā spirituū. Sed accipitur *corporaliter* ut distinguitur contra *animaliter*: sicut corpus distinguitur contra animam. Sic enim solum corporaliter laborant qui membris corporalibus operando utuntur, ut artifices, agri- colae ct huiusmodi. Contemplatio autem fit *sedendo ct quiescendo* *. Et ideo absque corporali labore fieri dicitur.

Secundum est quod, dum ibidem subditur, *unde magis continue in huiusmodi operibus persistere possumus*, in- tcUigendum est, non totaliter, sed quod ex hac condi-

tionē habetur nonnulla ratio diuturnitatis in contemplando. Ita quod , cum sit hic sermo de diuturnitate quoad nos, non est intentionis praesentis litterae dicere quod vita con- templativa ex pane nostri sit totaliter diuturna, eo quia non est ibi labor corporalis: quoniam etiam cx parte no- stri minus diuturna invenitur, dum cx corporis gravitate retrahimur ab altitudine contemplationis, ut in calce quae- stionis sequentis * Auctor ex Gregorio dicit. Sed intendit quod cx hoc ipso contemplatio cx parte nostri est magis continua, hoc est, magis ac mugis continuari potest, quod corporalis labor ibi non intervenit. Haec enim negatio impe- dientis laboris manifeste ad maiorem continuitatem confert.

Tertium est in responsione ad secundum, ubi mani- feste habes quod superius ∙ diximus dc motu circulari in hac vita, hoc esi, summa Dei contemplatione: ct quod possibilis, et quod divina, ct quod transitoria est.

• Cf. 4«. CLX Intro/

• Ver» 8,

Cap. «.

»Ct XXIII. Ver». 15.

• C.-? - TH, B. s S. Th. lect. XI.

° HomiLXIV: ∙ I. lit II. homil U.

• XIV. |,b. II, hoatl.

• Qo. mnp. I j. < PH², I IX, art. a. 3.

• Loc. cil

0| ^, u.

Λ *

Qu cuu tr

ΔI

‘ Λπ < ∙ ►

∙ AΛη5 ^, Λ'

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMAPRIMA
DE VITA ACTIVA

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

¹ Cuiusmodi
temperamentum

Deinde considerandum est de vita activa ♦

Et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo: utrum omnia operi virtutum moralium
pertineant ad vitam activam.

Secundo: utrum prudentia pertineat ad vitam
activam.

Tertio: utrum doctrina pertineat ad vitam
activam.

Quarto: de diuturnitate vitae activae.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM OMNES ACTUS VIRTUTUM MORALIUM PERTINEANT AD VITAM ACTIVAM

Sapientia, quod dicitur in 1^a Sententia, dicitur ratione, quod tamen in 5^a quod 1^a, dicitur retrahentem ab Ingressu Religiosae, capitulo nono, dicitur 7°.
X^o Ethicorum. Iteque. X^o

De primo sic proceditur. Videtur quod
non omnes actus virtutum moralium
pertineant ad vitam activam. Vita enim
activa videtur consistere solum in his
quae sunt ad alterum: dicit enim Gregorius *super
Ezechielam* * quod *activa vita est panem esurienti
tribuere*: et in fine, nullis enumeratis quae ad
alterum pertinent, subdit; *et quae singulis qui-
busque expediunt dispensare*. Sed non per omnes
actus virtutum moralium ordinamur ad alios, sed
solum secundum iustitiam et partes eius: ut ex
supra * dictis patet. Non ergo actus omnium
virtutum moralium pertinent ad vitam activam.

2. Praeterea. Gregorius dicit, *super Ezechielam* *
quod per Liam, quae fuit lippa sed fecunda, si-
gnificatur vita activa: quae, *dum occupatur in
opere, mitius videtur; sed dum modo per verbum,
modo per exemplum ad imitationem suam pro-
ximos accendit, multos in bono opere filios ge-
nerat*. Hoc autem magis videtur pertinere ad
caritatem, per quam diligimus proximum, quam
ad virtutes morales. Ergo videtur quod actus
virtutum moralium non pertineant ad vitam
activam.

\$ Praeterea, sicut supra * dictum est. virtu-
tes morales disponunt ad vitam contemplativam.
Sed dispositio et perfectio pertinent ad idem. Er-
go videtur quod virtutes morales non pertineant
ad vitam activam.

Sed contra est quod Isidores dicit, in libro
De bono *: *In activa vita prius per exer-
citium boni operis cuncta exhaurienda sunt vitia:
ut in contemplativa iam pura mentis acie ad con-
templandum Deum quisque pertranseat*. Sed cun-
cta vitia non exhauriuntur nisi per actus virtutum
moralium. Ergo actus virtutum moralium ad vi-
tam activam pertinent.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum
est. vita activa et contemplativa distinguuntur se-
cundum diversa studia hominum intendentium
ad diversos fines, quorum unum est consideratio
veritatis, quae est finis vitae contemplativae, aliud
autem est exterior operatio, ad quam ordinatur
vita activa. Manifestum est autem quod in vir-
tutibus moralibus non principaliter quaeritur con-
templatio veritatis, sed ordinantur ad operandum:
unde Philosophus dicit, in 1^a *Ethicorum* * quod *ad
virtutem scire quidem parum aut nihil potest*.
Unde manifestum est quod virtutes morales per-
tinent essentialiter ad vitam activam. Unde et
Philosophus, in X^o *Ethicorum*. .i. virtutes morales or-
dinal ad felicitatem activam.

Ad primum ergo dicendum quod inter virtutes
morales praecipua est iustitia, qua aliquis ad al-
terum ordinatur: ut Philosophus probat, in V^o
Ethicorum *. Unde vita activa describitur per ea quae
ad alterum ordinantur, non quia in his solum,
sed quia in his principalius consistit.

Ad secundum dicendum quod per actus omnium
virtutum moralium potest aliquis proximos suo
exemplo dirigere ad bonum, quod Gregorius ibi-
dem attribuit vitae activae.

Ad tertium dicendum quod, sicut virtus quae
ordinatur in finem alterius virtutis, transit quo-
dammodo in speciem eius; ita etiam quando
aliquis utitur his quae sunt vitae activae solum
prout disponunt ad contemplationem, compre-
henduntur sub vita contemplativa. In his autem
qui operibus virtutum moralium intendunt tan-
quam secundum se bonis, non autem tanquam
disponentibus ad vitam contemplativam, virtutes
morales pertinent ad vitam activam. - Quamvis
etiam dici possit quod vita activa dispositio sit
ad contemplativam.

.) Deum. - divinum AEFKLpBC, divina D, divinum lumen PL.
» potat. - prodett 1'CHL.

γ) tuo. - iuoγ PF.FHL, (proximum) num C

Commentaria Cardinalia Caiotani

Ts aniculo primo quuotient» cemerimiicoctogcsimucpri-
lmae, dubium itatim occurrit circa rationem litterae ad
principalem concturioncm. Consistit enim in hoc: \Inutes
morales ordinantur ad operandum principaliter: ergo per-
tinent essentialiter ad vitam activam, quia vita activa or-
dinatur ad exteriorem operationem. Videtur enim haec ratio
deficere, procedendo nb *operatione* ad *exterio rem opera-
tionern*. Nam virtutes morales ordinantur principaliter ad
operationem, *cd non exteriorem: quoniam ordinantur ad
interiorum passionum moderamen. Vita autem activa in
exteriori operatione consistit.

Ad hoc dicitur quod exterior operatio nd quam or-
dinatur activa vita, non est sola illa quae extra corpus
exercetur, ut vestire nudum, pascere esurientem, er huius-
modi : sed etiam est ilhi quae extra intellectum fit. Quod
patet cx hoc quod vita activa distinguitur contra con-
templativam eadem distinctione qua intellectus practicus
distinguitur contra speculatisuni : ut in an. 2. quuest.
cLxxix, superius putet. Et in sequenti articulo, in resp.
ad 1, expresse dicitur quod *prudencia, quae habet finem
in actu appetitivae virtutis, pertinet ad vitam activam*. Quia
igitur operatio exterior ad quum activa ordinatur, comple-
ctitur et interiorem appetitum, qui virtutibus moralibus
informatur, ct exteriorem operationem, quae scilicet extra
corpus fit: ideo nullus defectus commibus est in processu
rationis litterae nb operando sic sumpto ut cx praecedentibus
et sequentibus apparet, ad operationem exteriorem,
hoc est practicam moralem, procedendo.

II. Et scias quod sicut contemplatio, seu actus intel-

lectus sapientis, essentialiter spectat ad vitam contempla-
tivum, quia in tali actu essentialiter consistit vita euntem
plntivn; ita actus virtutum moralium essentialiter spectant
ad vitam activam, ita quod in ipsis essentialiter consistit.
Et propterca actus extariores qui dicuntur ad vitam acti-
vam spectare, scilicet docere, corrigere, pascere, hospi-
tari, etc., nisi fiant boni moralitcr, non spectant ad sitam
activam, sed ad actionem debitam vitae activae. Activa
namque vita morale studium, seu bonum moraliter stu-
dium, ad actionem ducit.

Verum non aequaliter virtutes morales omne» ad acti-
vam vitam spectant: sed, ut in littera · dicitur, principa-
liter virtutes ut ordinantes operationes nd alterum, inter
quas praecipue est iustitia, primo spectant ad actisam vi-
tam. Quo lit ut mansuetudo, patientia ct libcrnlitas magis
ad actisnm silum spectent quam temperantia: quoniam ad
bonum alterius magi* prosunt.

III. In responsione ud tertium eiusdem articuli. sufficit
quod memor sis distinguere inter finem virtutum moralium
secundum sc, sel cx parte operantis: ct subsumere quod
cx parte operantis, linis virtutis monilis quandoque est
vita activa, quandoque contemplativa ; secundum sc autem,
ita vita netisa e»i finis virtutis moralis quod relinquit ipsam
moralem virtutem okhc dispositionem respectu vitae con-
temphitis^c Non enim incongruit idem esse substantiale
in uno, et dispositionem respectu alterius: sicut dicimus
quod bonitas moralis est ita perfectio hominis quod est
dispositio ad bonitatem meritoriam. Et hnne responsionem
tangit \uctor in calce solutionis tertii argumenti.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM PRUDENTIA PERTINEAT AD VITAM ACTIVAM

III *Sent*, J»»L XBT, qu. I. μπ. 3, qu* jj X *Ethic.*, lea. sil

SLCUNnvM s,c p r o c e d i t u r . Videtur quod
prudencia non pertineat ad vitam acii-
vam: Sicut cnim vita contemplativa per-
•^'^^linet ad vim cognitivam, ira activa ad
vim appetitivam. Prodentia autem non pertinet
ad vim appetitivam, sed magis ad cognitivam.
Ergo prudencia non pertinet ad vitam activam.

2. Praeterea, Gregorius dicit, *super Ezech.* *,
quod *activa vita, dum occupatur in opere, minus
videt*: unde significatur per Liam. quae lippos
oculos habebat. Prudentia autem requirit claros
oculos, ut recte iudicet homo dc agendis. Ergo
videtur quod prudencia non pertineat ad vitam
activam.

3. Praeterea, prudencia media est inter vir-
tutes morales et intellectuales. Sed sicut virtutes
morales pertinent ad vitam activam, ut dictum
est *. ita intellectuales ad contemplativam. Ergo
videtur quod prudencia pertineat neque ad vitam
activam neque ad contemplativam, sed ad me-
dium vivendi genus quod Augustinus ponit, XIX
dc Civ. Dei *.

Sed contra est quod Philosophus, in X *Ethic* *,
prudenciam pertinere dicit ad felicitatem activam,
ad quam pertinent virtutes morales.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * di-

ctum est. id quod ordinatur ad aliud sicut ad fi-
nem. praecipue in moralibus, trahitur m speciem
eius ad quod ordinatur: sicut *ille qui moechatur
ut furetur, magis diciturfur quam moechus*, se-
cundum Philosophum, in V *Ethic*. * Manifestum
est autem quod cognitio prudentiae ordinatur ad
operationes virtutum moralium sicut ad finem:
est enim *recta ratio agibilium*, ut dicitur in VI
Ethic. * Unde ct fines virtutum moralium sunt
principia prudentiae: sicut in eodem libro· Phi-
losophus dicit. Sicut ergo dictum est · quod vir-
tutes morales in eo qui ordinat eas ad quietem
contemplationis, pertinent ad vitam contempla-
tivam: ita cognitio prudentiae, quae dc sc ordi-
natur ad operationes virtutum moralium, directe
perlinet ad vitam activam. Si tamen prudencia
proprie sumatur, secundum quod Jc ea Philo-
sophus loquitur. – Si autem sumatur commu-
nius. prout scilicet comprehendit qualcmcumque
humanam cognitionem, sic prudencia quantum
ad aliquam sui partem pertineret · ad vitam con-
templativam: secundum quod Tullius dicit, in I
de Offic. ·, quod *qui acutissime et celerrime * '*
*potest et videre verum et explicare rationem, is
prudētissimus et sapientissunus rite haberi solet*.

Ad primum ergo dicendum quod operationes

•Hoaitl XIV;st
IA U. bomll il

• Art poccdd

• Cap. it. IU. U1

• Cxp. nu, o. 3.–
S Th. Uct xv.

• Art t, «4 j;
I* It.*. Φ». niu,
•rt 6.

•ih f m·
•rt 4, 0

• UK I. Ho

* Lib I, cip
n Q. – S. 1
tact I.

'H«aul.XIV;A
hfr II, hocntf, d

xi *pertineret.* – *perimet* PAUL.

celerrime. – *celeberrime* ABHKtus, *liberrime* DEElac) *ct celer-
rime* om. pC.

QUAESTIO CLXXXI, ARTICULUS III

morales spccilicantur ex fine, ut supra* habitum est. Et ideo ad vitam contemplativam illa cognitio pertinet quae finem habet in ipsa cognitione veritatis: cognitio autem prudentiae, quae magis habet finem in actu appetitivae virtutis, pertinet ad vitam activam.

An SECUNDUM dicendum quod occupatio exterior τ facit hominem minus videre in rebus intelligibilibus. quae sunt separatae a sensibilibus, in quibus operationes activae vitae consistunt. Sed tamen occupatio exterior activae vitae facit hominem magis clare videre in iudicio agibilium, quod pertinet ad prudentiam. Tum propter ex-

perientiam. Tum propter mentis attentionem : quia, *ubi intenderis, ibi ingenium valet*, ut Sal-

luslius dicit
Ad tertium dicendum quod prudentia dicitur esse media inter virtutes intellectuales et morales quantum ad hoc, quod in subiecto convenit cum virtutibus intellectualibus, in materia autem totaliter convenit cum moralibus. Illud autem tertium genus vivendi medium est inter activam vitam et contemplativam quantum ad ea circa quae occupatur: quia quandoque occupatur m contemplatione veritatis, quandoque autem occupatur circa exteriora.

cap utIJ ne-

γ) *exifrior* – *exteriorum* CL, *exteriorum rerum* Pa.

Oomxnontaxda Cainluuili*» Caiotaxii

In articulo secundo eiusdem quaestioni», notandum occurrit quod *tertium illud virendi genus*, quod praelati

videtur proprium, hic · transitorie tangitur, quoniam infc-riu» * latior erit sermo dc «Utu praelatorum.

' «'-ψ f
«n?J <u'

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM DOCERE SIT ACTUS VITAE ACTIVAE, AN' CONTEMPLATIVAE

111 *Sent.*, diti. XT4V, qu. *t*, urv 1, qu' i, J 3; *De Verity* qu. u, crt 4; Ccat *rrtr.ihmt. ab* irtgroj. αp. rn, td 7,

en tertium sic proceditur. Videtur quod docere non sit actus vitae activae, sed contemplativae. Dicit enim Gregorius, *super Ezech.* *, quod *riri perfecti bona caelestia quae contemplari potuerunt, fratribus nuntiant, eorumque animos in amorem claritatis accendunt*. Sed hoc pertinet ad doctrinam. Ergo docere est actus vitae contemplativae.

2. Praeterea, ad idem genus vitae videtur reduci actus el habitus. Sed docere est actus sapientiae: dicit enim Philosophus, in principio *Metaphys.* quod *signum scientis est posse docere*. Cum ergo sapientia vel scientia pertineat ad vitam contemplativam, videtur quod etiam doctrina ad vitam contemplativam pertineat.

3. Praeterea, sicut contemplatio est actus vitae contemplativae, ita el oratio. Sed oratio qua quis orat pro alto, nihilominus pertinet ad vitam contemplativam. Ergo quod aliquis veritatem meditatam in alterius notitiam per doctrinam deducat, videtur ad vitam contemplativam pertinere.

Sed contra est quod Gregoriu\$ dicit, *super Ecch.* *: *Activa vita est panem esurienti tribuere verbo sapientiae nescientem ducere*.

Respondeo dicendum quod actus doctrinae habet duplex obiectum: Hi enim doctrina per locutionem; locutio autem est signum audibile interioris conceptus. Est igitur unum obiectum doctrinae id quod est materia sive obiectum interioris conceptionis. Et quantum ad hoc obiectum, quandoque doctrina perlinet ad vitam activam, quandoque ad contemplativam: ad activam quidem, quando homo interius concipit aliquam veri-

tatem ut per eam m exteriori actione dirigatur; ad contemplativam autem, quando homo interius concipit aliquam veritatem intelligibilcm m cuius consideratione el amore delectatur. Unde Augustinus dicit, in libro *de Verbis Dom.* ♦ *Eligant sibi partem meliorem*, scilicet vitae contemplativae: *vacent verbo, inhient doctrinae dulcedini, occupentur circa scientiam salutarem*: ubi manifeste dicit doctrinam ad vitam contemplativam pertinere.

Aliud vero obiectum doctrinae est ex parte sermonis audibilis. El sic obiectum doctrinae est ipse audiens. Et quantum ad hoc obiectum, omnis doctrina pertinet ad vitam activam, ad quam perlinent exteriores actiones.

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa expresse loquitur dc doctrina quantum ad materiam. prout versatur circa considerationem et amorem veritatis.

Ad secundum dicendum quod habitus el actus communicant in obiccto. El ideo manifeste illa ratio procedit cx parte materiae interioris conceptus In tantum enim ad sapientem vel scientem perlinet posse docere, m quantum potest interiorem conceptum verbis exprimere, ud hoc quod possit alium adducere ad intellectum ventans.

Ad tertium dicendum quod ille qui orat pro alio, nihil agit erga ilium pro quo orat, sed solum erga Deum, qui est intelligibilis ventas. Sed ille qui alium docet, aliquid circa cum agit exteriori actione. Unde non est similis ratio dc utroque.

(;V ·'
,

?

e) *Eligant.* – Ehgrt/ ABDEFKL.

p.i *conceptui.* – *cancquionit* Pa.

Commentaria Cardinali* Oaietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis, circa duplex obicctum doctrinae, adverte quod alterum, scilicet obicctum conceptionis intellectualis, potest dupliciter pertinere tum ad vitam activam quam ad contemplativam: videlicet vel ex parte docentis; vel ex parte rei conceptae secundum sc. Ex parte quidem docentis, cum aliquis docet ad hunc finem ut contemplatio vel actio subsequatur. Ex parte vero rei quam docemur, tunc spectat ad contemplativam cum obiectum est speculabile secundum sc: tunc autem spectat ad activam, cum obiectum est de genere practicorum. Alterum vero obiectum, ex parte netus docendi, qui est sermo audibilis, vel visibilis in scripturn, in littera expri-

mitur quod est ipse audiens, seu legens. Cuius ratio est quia actus docendi est velut actio transiens: ordinatur enim ad perfectionem audientis, sicut actio transiens ad perfectionem materiae seu subiecti. Et propterea, sicut obiectum actionis transeuntis est ipsa materia perficienda, ita obiectum actus legendi est ipse audiens perficiendus per doctrinae actum immutantem ipsum audientem seu legentem tam extra quoad sensus, quam intus quoad intellectum, quantum est ex parte ipsius actus docendi, quamvis forte audiens nihil proficiat. Et propterea ex hac parte omnis doctrina spectat ad vitam activam, sive doceat actionem sive contemplationem.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM VITA ACTIVA .MANEAT POST HANC VITAM

P. IP., qu. lxxvii, art. I, ad i; qu. txviii, art. 6, ud 3; III *Sent.*, diet xixv. qu. I, irt. 4, qu* 3; III *Conf. tient.*, *cap.* txntj /)* Perit. qu. 11. in 4, <d 1.

¶ In quartum sic proceditur. Videtur quod vita activa maneatur post hanc vitam. Ad vitam enim activam pertinent actus virtutum moralium, ut dictum est *. Sed virtutes morales permanent post hanc vitam. Ergo vita activa permanet post hanc vitam.

2. Praeterea, docere alios pertinet ad vitam activam, ut dictum est f. Sed in futura vita, in qua *similes erimus angelis**, poterit esse doctrina: sicut et in angelis esse videtur, quorum unus alium *illuminat, purgat et perficit* *, quod refertur ad *scientiae assumptionem*. ut patet per Dionysium, vit cap. *Cael. Hier.* Ergo videtur quod vita activa remanet post hanc vitam.

3. Praeterea, illud quod de se est durabilius, magis videtur posse post hanc vitam remanere. Sed vita activa videtur esse de se durabilior: dicit enim Gregorius, *super Ezech.* *, quod *in vita activa fixi permanere possumus, in contemplativa autem intenta mente manere nullo modo valemus*. Ergo multo magis vita activa potest manere post hanc vitam quam contemplativa.

Sed contra est quod Gregorius dicit, *super ECch.* *: *Cum praesenti saeculo vita aufertur activa: contemplativa autem hic incipitur ut in caelesti patria perficiatur.*

Respondetur dicendum quod, sicut dictum est ♦, activa vita habet finem in exterioribus actibus: qui si referuntur ad quietem contemplationis, iam pertinent * ad vitam contemplativam. In futura autem vita beatorum cessabit occupatio exteriorum actuum: et si qui actus exteriores sint, referentur ad finem contemplationis. Ut enim Augustinus dicit, in fine *de Civ. Dei* *, *ibi vacabimus et videbimus; videbimus et amabimus; amabimus et laudabimus*. Et in eodem libro prae-mittit * quod Deus ibi *sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sinefatigatione laudabitur. Hoc munus, hic affectus, hic actus erit omnibus*.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra * dictum est, virtutes morales manebunt non secundum actus quos habent circa ea quae sunt ad finem, sed secundum actus quos habent circa finem. Huiusmodi autem actus sunt secundum quod constituunt quietem contemplationis. Quam Augustinus in praemissis * verbis significat per *vacationem*: quae est intelligenda non solum ab exterioribus tumultibus, sed etiam ab interiori perturbatione passionum.

Ad secundum dicendum quod vita contemplativa, sicut supra* dictum est. praecipue consistit in contemplatione Dei. Et quantum ad hoc, unus angelus alium non docet: quia, ut dicitur Matth. xviii ' de *angelis pusillorum*, qui sunt inferioris ordinis, quod *semper vident faciem Patris*. Et sic etiam in futura vita nullus hominum alium docebit de Deo, sed omnes *videbimus eum sicuti est*, ut habetur I Ioan, m * Et hoc est quod dicitur Ierem. xxxi *: *Non docebit ultra vir proximum suum, dicens. Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, a minimo eorum usque ad maximum*.

Sed de his quae perlinent ad *dispensationem ministeriorum Dei* *, unus angelus docet alium, purgando, illuminando et perficiendo. Et secundum hoc, aliquid habent de vita activa quantumdiu mundus durat, ex hoc quod administratione inferioris creaturae intendunt. Quod significatur per hoc quod Iacob vidit angelos in scala *ascendentes*, quod pertinet ad contemplationem, et *descendentes* quod pertinet ad actionem. Sed sicut dicit Gregorius, II *Moral.* *, *non sic a divina visione fons exeunt ut internae contemplationis gaudiis priventur*. Et ideo in eis non distinguitur vita activa a contemplativa, sicut in nobis, qui per opera activa impedimur a contemplatione.

Non autem promittitur nobis similitudo angelorum quantum ad administrationem inferioris

3) *Ergo.* – videtur quod «uldui Pa; pro permanet, permaneat P. pertinent. – pertinet ABFEKL.

γ) *autem.* – enim Pa, om. D, 3) *activa.* – activae »C, vitae activae Pa.

creaturae, quae nobis non competit secundum ordinem naturae nostrae, sicut competit angelis: sed secundum visionem Dei.

Ab TERTIUM DICENDUM quod durabilitas vitae activae in statu praesenti excedens durabilitatem vitae contemplativae, non provenit ex proprietate

utriusque vitae secundum se consideratae, sed ex defectu nostro *, qui ex corporis gravitate retrahimur ab altitudine contemplationis. Unde ibidem ♦ subdit Gregorius quod *ipsa sua infirmitate ab immensitate tantae celsitudinis repulsus animus in semelipso velabitur*.

◁ noifro. – nojfrt Pa.

Commentaria Cardinali* Caietani

Tn articulo quarto ciuidem quaestioni», notanda valde do* **Icirina** occurrit in responsione ad tccundtim. Quoniam inde solutio illius occultae quaestionis habetur: An, scilicet, homine* beati assumpti ad ordines angelorum ita quod sint superiores quibusdam angelis, illuminent angelos minus beatos sc, quos constat esse inferiore* in ordine beatitudinis. Verbi gratia: An sanctus Petrus, posito quod »it inter Séraphin, illuminet angelos qui sunt in ordine Chérubin, et sic de aliis. Ex hoc enim loco habes nb Auctore partem negativam: scilicet quod homines puri non illuminant angelos; immo nec olios homines inferiores ibidem beatos. Quoniam linee est differentia inter homines et angelos ibidem, quod in hominibus non remanet vita activa, ad quam spectat docere, quod ibi vocatur illuminare; in angelis autem, usque ad finem mundi, utraque vita quodammodo est, quoniam et contemplantur, et sunt *administratorii spiritus in ministerium missi*, etc. .

Nec solum haec differentia ponitur in littera, sed ratione ibidem probatur. Scilicet, quiu illuminationes fiunt *de his quae pertinent ad dispensationem ministeriorum Dri*, Angelis autem secundum naturae suae ordinem competit administratio inferioris creaturae. Et propterca eu convenit illuminare inferiores. Homo vero quiu secundum naturae ordinem non est administrator inferioris creaturae, nec homini promissa est similitudo cum angeli* quoad ea quae spectant ad ordinem naturae, quale est eue administrativum inferioris creaturae: ideo homini beato non convenit illuminare.

Ex quibus collige responsionem litterae, quod, cum in

beatis sit duorum notitia, scilicet ipsius Dei, quii essentialiter beati sunt, et ministeriorum Dei, quae mediantibus angelis exequatur in hoc mundo: quoad primam notitiam, nec homo nec angelus illuminat alium inferiorem; quoad secundam vero notitiam, non hominis, sed angeli est illuminare, quia ad angelorum, et non hominum officium hoc spectat.

II. Nec fallaris ex hoc, putans homines beatos, puta sanctum Petrum, nunquam, divina dispensatione, circa nos aliquid operari. Hoc enim ab hac quaestione alienum est: quoniam de beatis inter se quaestio est An autem Mincti aliqui immediate per scipsot, vel per angelorum ministerium qui nomine illorum sanctorum se vocant, nos quandoque illuminent, aut circa nos aliquid operentur: non facile dixerim. Quandoquidem ratio praedicta ducti ad partem negativam: dispensatio autem divina ad panem affirmativam, Legimus enim quod *multa corpora sanctorum surrrxerunt cum Christo, et apparuerunt multis* .: – procul dubio beati ; cum essent sancti, et resurrectionem Christi, apparendo multi», attestantes. Et propterca non incongrue did posse videtur quod ordo caelestis patriae beatorum inter se nunquam variatur, ut Auctor in Primo Libro. docuit: eo quod variatio illa miraculose fieret; et cum miracula fiant *propter utilitatem*, ut Apostolus docet ., frustra ibi fierem, ubi nulla esset utilitas. Ordo vero superiorum civium nd nos dispensative quandoque mutatur* eo quod hoc ad utilitatem Ecclesiae confert, dum, peregrinantes hic, ex his qui nobiscum fuerunt, regredi ad nos experimur .

• U M,t af.
l. »tn U

'llaxb capaitu.

•Qo en.irt.
Q Cocxsxet

in. rtrx -,

• *α* l»*n I, qc.
QUI, «lh St M
l.

QUAESTIO CENTESIMA OCTOGESIMASECUNDA

DE COMPARATIONE VITAE ACTIVAE AD CONTEMPLATIVAM

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de comparatione vitae activae ad contemplativam ♦ Et circa hoc quaeruntur quatuor. Primo: quae sit polior sive dignior.

Secundo: quae sit maioris meriti. Tercio: utrum vita contemplativa impediatur per activam. Quarto: de ordine utriusque.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM VITA ACTIVA SIT POTIOR QUAM CONTEMPLATIVA

Supra, qu. ctn, nrt. 3; infra, qu. crxxxrur, <rt, 6; III 5mf., di«L mv, qu. i, an. 4. qu* t; III Conf. *Gent.*, cip. lxui, cxxnn; *De Virtut.*, qu. 1, art. 13, «d 34; X *Ethic.* lcvt », ci, xn.

SCD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod vita activa sit potior quam contemplativa. *Quod enim est meliorum °, videtur esse melius*, ut Philosophus dicit, in III *Topic.* * Scd vita activa pertinet ad maiores, licet ad praelatos, qui sunt in honore state constituti: unde Augustinus dicit, XIX *de Civ. Dei* *, quod *in actione non amandus est honor m hac vita, sive potentia*. Ergo videtur quod vita activa sit potior quam contemplativa.

2. Praeterea, in omnibus habitibus et actibus praecipere pertinet ad potiore[m]: sicut militaris, tanquam potior, praecipit frenorum taetrici ♦ Sed ad vitam activam pertinet disponere et praecipere de contemplativa: ut patet per id quod dicitur Moysi, *Exod.* xix *: *Descende, et contestare t populum, ne forte velit transcendere propositos terminos ad videndum Deum*. Ergo vita activa est potior quam contemplativa.

3. Praeterea, nullus debet abstrahi a maiori ut applicetur minoribus: Apostolus enim dicit, I *ad Cor.* xn *: *Aemulamini charismata meliora*. Sed aliqui abstrahuntur a statu vitae contemplativae et occupantur circa vitam activam: ut patet de iliis qui transferuntur ad statum praelationis, i Ergo videtur quod vita activa sit potior quam contemplativa.

Sed contra est quod Dominus dicit, Luc. x *: *Maria optimam partem elegit, quae non aufertur ab ea*. Per Mariam autem significatur vita contemplativa *. Ergo contemplativa vita potior est quam activa.

Respondeo dicendum quod nihil prohibet aliquid secundum se esse excellentius quod tamen secundum aliquid ab alio superatur. Dicendum est ergo quod vita contemplativa simpliciter melior est quam activa *. Quod Philosophus, in X *Ethic.* *, probat octo rationibus. Quarum *prima* est, quia vita contemplativa convenit homini se-

cundum illud quod est optimum in ipso, scilicet secundum intellectum, et respectu propriorum obiectorum. scilicet intelligibilium: vita autem activa occupatur circa exteriora. Unde Rachel, per quam significatur vita contemplativa, interpretatur *risum principium*: vita autem activa significatur per Liam, quae erat *lippis oculis**, ut Gregorius dicit. VI *Moral.* * - *Secundo*, quia vita contemplativa potest esse magis continua, licet non quantum ad summum contemplationis gradum: sicut supra * dictum est. Unde, et Maria, perquam significatur vita contemplativa, describitur *secus pedes Domini* assidue *sedens* '. - *Tercio*, quia maior est delectatio vitae contemplativae quam activae. Unde Augustinus dicit, in libro *de Verbis Dom.* *, quod *Martha turbabatur, Maria t&F011..l epulabatur*. - *Quarto*, quia in vita contemplativa est homo magis sibi sufficiens: quia paucioribus ad eam indiget. Unde dicitur Luc. x *: *Martha, '««.*» Martha, sollicita es ct turbaris erga plurima*. - *Quinto*, quia vita contemplativa magis propter se diligitur: vita autem activa ad aliud ordinatur. Unde in Psalmo * dicitur: *Unam petii a Domino, 'p. m hanc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae, ut videam voluntatem Domini*. - *Sexto*, quia vita contemplativa consistit in quadam vacatione et quiete: secundum illud Psalmi *: *Vacale, et videte quoniam . * »»»«.* *ego sum Deus*. - *Septimo*, quia vita contemplativa est secundum divina: vita autem activa secundum humana. Unde Augustinus dicit, in libro *de Verbis Dom.* *: « *In principio erat Verbum* *: ΧΥπ. uj i ccce quod Maria audiebat. < I\rbum caro factum est » : *eccc cui Martha ministrabat*. - *Octavo*, quia vita contemplativa est secundum id quod est magis proprium homini, idest secundum intellectum: in operationibus autem vitae activae communicant etiam inferiores vires, quae sunt nobis ct brutis communes. Unde in Psalmo*, postquam .''..“*!

* (J. 4B. 0.111», iBtmJ

3

• Cap 1, 0. 1:

• Cap Mit

• Cl. Arbtot 2-/Arc lib 1. an. 1. n, 4. • S Th. lon r.

• Ven ai. ?

• Ver» ji

• Venu 43

• Cf. qo a.iw» >n : «rg SeJ <tnl

• n. nSj.

• Cep n» ; %IU n 1 „ S 1h kct.» . «' MI.

3) *ndiorum*. – *maiorum* HpG – Pro *melius, honorabilius* <*t melius* Pj

,i) *contestare*. – *computare* vel *compescarc* BEKLpACF, *compen-sare* D, *contristare* II.

QUAESTIO CLXXXII, ARTICULUS I

dictum est ♦ *Homines et iumenta salvabis, Domi-*
subditur * id quod est hominibus speciale: *In*
lumine tuo videbimus lumen. - Nonam rationem
addit Dominus, Luc. x ♦ cum dicit: *Optimam par-*
tem clepit Maria, quae non auferetur ab ea. Quod
exr°ncns Augustinus, in libro *de Verbis Dum.* ♦
dicit: *Non tu malam: sed illa meliorem. Audi*
unde meliorem: quia non auferetur ab ea. A te
auferetur aliquando onus τ necessitatis: aeterna
est dulcedo veritatis.
Secundum quid tamen, ct in casu, magis est
eligenda vita activa, propter necessitatem prae-
sentis vitae. Sicut etiam Philosophus dicit, in III
Topic. ♦ quod *philosophari est melius quam di-*
tari, sed ditari melius est necessitatem patienti.
Ad primum ergo diciendum quod ad praelatos
non solum pertinet vita activa, sed etiam debent
esse excellentes in vita contemplativa. Unde
Gregorius dicit, m *Pastorali* *: *Sit rector actiotic*
praecipuus, prae cunctis m contemplatione sus-
pensus.
An secundum dicendum quod vita contemplativa
in quadam animi libertate consistit. Dicit enim
Gregorius, *super Ezech.* *, quod vita contempla-
tiva *ad quandam mentis libertatem transit, tempo-*
ralia non cogitans, sed aeterna. Et Boetius dicit,
in v *de Consolat.* .: *Humanas animas liberiores*

esse necesse est cum se in mentis divinae specu-
latione conservant minus vero, cum dilabantur
ad corpora. Unde patet quod vita activa non di-
recte praecipit vitae contemplativae: sed, dispo-
nendo ad vitam contemplativam, praecipit quae-
dam opera vitae activae; in quo magis servit
contemplativae vitae quum dominatur. Et hoc
est quod Gregorius dicit, *super Ezech.* ♦ quod
activa vita servitus, contemplativa autem libertas
vocatur.

Ad tertium dicendum quod ad opera vitae acti-
vae interdum aliquis a contemplatione avocatur
propter aliquam necessitatem praesentis vitae:
non tamen hoc modo quod cogatur aliquis totali-
ter contemplationem deserere. Unde Augustinus
dicit, XIX *de Civ. Dei* *: *Otium sanctum quaerit*
caritas veritatis: negotium iustum. scilicet vitae
activae, *suscipit necessitas caritatis. Quam sarci-*
nam si nullus imponit, percipiendae atque intuen-
dae vacandum est veritati. Si autem imponitur,
suscipienda est, propter caritatis necessitatem. Sed
nec sic omnino ventatis delectatio deserenda est:
ne subtrahatur illa suavitas, et opprimat ista ne-
cessitas. Et sic patet quod, cum aliquis a con-
templativa viia ad activam vocatur, non hoc fit
per modum subtractionis, sed per modum ad-
ditionis.

7) onto, – omni» ADDEFIKLpC.

†) Cūftarrvjnl. – canifrtrnt 1'4 et codicei

Commentaria Caitlinalifl Caietani

n articulo primo quaestionis cntesimaeuctogoimacsc-
cundac, dubium cx Henrico dc Gandavo, in *Quolibcto*
XII ., occurrit, mordente, ut apparet. Auctorem quoad duo:
primo, quoad auctoritatem Aristotelis cx X *Ethic*, in li-
tera allatam in octo rationibus; secundo, quoad veritatem
ipsius conclusionis, pro quanto dicit quod *contemplativa*
est simpliciter melior.
E*,n PF°Π1° quidem arguit ., quia Philosophus ignoravit
futuram vitam , in ordine ad quam melior simpliciter est
vita activa in statu praesentis miseriae. Et ideo rationes
Aristotelis modicum valent apud Catholicum.
II. In secundo autem, arguit tripliciter. *Primo* ♦, quia
vita activa est maioris meriti homini virtutibus praedito,
idoneo ud regendum, ct coacto ad huc. Ergo est simpli-
citer melior. – Antecedens probatur: quin quilibet tenetur
praeferre actionem ut quid melius etiam sibi, contempla-
tioni. – Consequentia sero probatur: quin principale in
utraque vita esi meritum; ac per hoc, in quo est maius
meritum.
*Secundo*9, quia illud est simpliciter melius quod ho-
minibus bene dispositis est melius: iuxta Philosophum, in
I *b°lit*. * Sed vita activa praelatorum est melior hominibus
bene dispositis. Ergo est simpliciter melior, – Probatur
minor: quia est melior hominibus virtutibus praeditis, aptis
ad gubernandum alios, atque coactis ud hoc.
Tertio ., opera propria statui perfectiori praeferenda sunt
operibus status minus perfecti, ut meliora minus bonis:
quia priorum operum perfectio respondet status per-
fectioni. Sed opera vitae activae sunt propria statui prae-
latorum , qui est perfectior statu religiosorum vacantium
vitae contemplativae. Ergo vita activa simpliciter est per-
fectior contemplativa.

III. Ad huius evidentiam, sciendum est quod argumenta
haec nihil contra doctrinam Auctoris procedunt. Quoniam
manifeste forte in solo vocabulo dissonat, quantum ad
conclusionem. Veruntamen singillatim solvenda sunt, prae-

minendo quod *melius simpliciter* appellatur quod est me-
lius ex suo genere, hoc est cx sus propria et substantiali
natura. Sic enim in naturalibus unum melius alio simplici-
ter dicimus, puta albedinem nigredine, hominem leone, etc.;
ct similiter in moralibus, iusiitiam meliorem temperantia;
ct in chcologalibns, caritatem meliorem fide et spe dicimus.
Et proptcrca, cum dc vita activa ct contemplativa quaeritur
quae harum sit melior, illa simpliciter dicenda est melior
quae cx su<> genere perfectior est: ceterae enim nobilitates
seu bonitates ad perfectionem secundum quid spectant. Et
quoniam constat quod vita contemplativa secundum genus
suum perfectior est quum vita activa, ideo Auctor conclu-
sionem principalem verissimam posuit.

Et quia ad hoc per accidens, seu extranee sc habet ratio
meriti, quoniam cx cantate illud pendet, ct quantitas me-
riti cx qutntitae caritatis (ut patet cx hoc quod opus me-
lius ex suo genere contingit esse minoris meriti, ut si quis
sacrificium ex minori caritate Deo offerat quam ulter con-
tineret bibat) : ideo rationes Aristotelis et aliorum philo-
sophorum, quae naturam actus cx suo genere pensant, non
modicum, sed sufficienter valent apud Catholicos.

IV. Unde ad primam obiectionem contra ipsam con-
clusionem ♦, dicitur quod illa propositio, *Opus maioris*
meriti est melius, distinguenda est. Quia vel intelligitur
de bonitate substantiali ipsius operis: ct similiter de merilo,
ceteris paribus. Vel intelligitur de bonitate accidentali, seu
dc merilo, ceteris imparibus. Nam si primo modo inlclligi-
tur, scilicet de substantiali bonitate ct ceteris paribus, pro-
positio est verissima. Sed tunc minor est falsa in propo-
sito: quoniam quando opus vitae activae est maioris meriti,
hoc non est ob bonitatem substantialem ipsius operis, sed
ratione maioris caritatis. Unde arguere ex conditione me-
riti ad conditionem substantialem ipsius operis, est arguere
cx accidente ad substantiam. Et proptcrca divus I hornas
duos distinctos articulos hic fecit, alterum, comparando
istas duas vitas in bonitate substantiali, et hic est primus;

nlieiuin, comparando easdem in merito, ci hic est secundus, quia accidentale est post substantiale. Et tamen in ipso •ccundo articulo probat Auctor quod vita contemplativa secundum se est maioris meriti quum vita activa, quin diligere Deum est maioris meriti quam diligere proximum, vita nutem contemplativa directe ordinatur nd caritatem divinae veritati», activa vero ad caritatem proximi: quamvis ex parte agentis, maioris quandoque meriti «it vita activa quam contemplativa.

V. Ad *secundam* · vero dicitur quod maior, scilicet. *Illud est simpliciter melius quod est melius bene dispositis*, est vera de bene dispositis secundum conditiones naturales, quuc ad speciem corporis vel animae spectant simpliciter, non nutem de bene dispositis ad hoc vel illud particulare. Et sic ea utitur Philosophus. Arguens autem applicat eam ad bene dispositos ad aliquid particulare , puta ad suscipiendum regimen animarum in casu coactionis, etc. Unde proposito dicens quod *melius homini disposito ad regimen animarum et coacto, est melius simpliciter*, implicat in adiecto; quoniam assumit subtectum secundum quid condirionutum, ct praedicatum ponit simpliciter.

I. Ad *terciam* * dicitur quod minor propositio est falsa. Quoniam statui praelatorum non sunt propria opem vitae • Dr *ar ba nct*vac*: statui eorum conveniunt ct opera sitae activae, cl °Pcrn v'rne Contemplativae, ut Augustinus · ct Grgo-riu» * expresse dicunt. Et proptercu, sicut status praelato-

rum neque activus neque contemplativut est, sed ex utroque mixtus (est enim *tertium vivendi genus*, ut Auguxtinus dicit ita procul dubio opus mixtum, quod est proprium praelatis, scilicet contemplari ct agere, perfectius est quam opus contemplativum ct quam opus activum. Unde et Dominus non dixit dc Maria quod *optimum* sibi elegit, sed quod elegit sibi *optimam partem* . Melior est enim pars contemplativa quam pars activa: utroque tamen parte melius est ipsum totum, quod proprium est statui praelatorum. Unde hoc gratis concedendum est.

VII. Et haec sufficiant etiam quoad secundum ct reliquos huius quaestionis articulos. Notent tamen qui alios in via Dei instruunt ad profectum spiritualem, ct diligenter efficiant ut prius in vita activa exerceri faciant quos edocent seu instruunt, quam ad contemplationis fastigium suadeant. Oportet siquidem priu» passione» domare habitibus mansuetudinis, patientiae, etc., libcrnlitatis, humilitati», etc., ct sedare, quam nd contemplativam vitam ascendere. Et oh defectum huius, multi, non ambulantes, sed saltantes in via Dei, pentquntn mullum temporii vitae suae contemplationi dederunt, vacui virtutibus inveniuntur, impatientes, iracundi, superbi, si in huiusmodi tanguntur. Et proptcrca udes nec activam ucc contemplativam nec ex utroque compositum habuerunt, sed *luper arenam fabri-carunt* ·. Et utitum non sit frequens defectus iste.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM VITA ACTIVA SIT MAIORIS MERITI QUAM CONTEMPLATIVA

III *Sent.*, dist. sa, sn 4. s; diti xxiv, qu. i, «rt. 4, qu· a; *Quod!* î, qu. ru, art. x; 1Π, qu. v», nrt. 3, ad ô.

PROCi DiruR. Videtur quod cX^A\>) ,td ac,vn \$ll maioris meriti quam contemplativa. Meritum enim dicitur re- "^^^spectu mercedis. Merces autem debetur labori: secundum illud I *ad Cor.* m *: *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem*. Sed vitae activae attribuitur labor, contemplativae vero quies: dicit enim Gregorius, *super Ecch. ♦ Omnis qui ad Deum convertitur, prius necesse est ut desudet in labore, idest Liant accipiat, ut post ad ridendum principium in lia-chel amplexibus requiescat*. Ergo vita activa est maioris menti quam contemplativa.

2. Praeterea, vita contemplativa est quaedam inchoatio futurae felicitatis. Unde super illud Ioan, ult. *, *Sic eum volo manere donec veniam*, dicit Augustinus *: *Hoc apertius dici potest: Perfecta me sequatur actio, informata meae passionis exemplo: inchoata vero contemplatio maneat donec venio. perficienda cum venero*. Et Gregorius dicit. *super E\ech.* *. quod *contemplativa vita hic incipitur, ut in caelesti patria perficiatur*. Sed in illa futura vita non erit status merendi, sed recipiendi pro meritis. Ergo vita contemplativa minus videtur habere de ratione meriti quam vita activa: sed plus habet dc ratione praemii.

3. Praeterea, Gregorius dicit, *super E\ech.* *, quod *nullum sacrificium est Deo magis acceptum quam zelus animarunt*. Sed per zelum animarum aliquis se convertit ad studia activae vitae. Ergo videtur quod vita contemplativa non sit maioris meriti quam activa.

Sed contra est quod Gregorius dicit, in VI

Moral. ' : *Magna sunt activae vitae merita: sed contemplativae potiora*.

Respondeo dicendum quod radix merendi est cantas *, sicut supra 4†* habitum est. Cum autem cantas consistat in ã dīleċtione Dei et proximi, sicut supra * habitum est. diligere Deum secundum sc est magis meritorium quam diligere proximum. ut ex supra * dictis patet. Ei ideo illud quod di- JQ· rectius pertinet ad dilectionem Dei, magis est meritorium ex suo genere quam id quod directe pertinet ad dilectionem proximi propter Deum. Vila autem contemplativa directe et immediate pertinet ad dilectionem Dei: dicit enim Augustinus, XIX *dc Ctv. Dei* *, quod *otium sanctum*. ·<^»«. scilicet contemplativae vitae, *quaerti caritas veritatis*, scilicet divinae; cui potissime vita contemplativa insistit, sicut dictum est Vita autem 'Q· activa ordinatur directius ad dilectionem proximi: quia *satagit circa frequens ministerium*, ut dicitur Luc. x *. Et ideo ex suo genere contempla- «* tiva vita esi maioris meriti quam activa ♦ Et †ta hoc est quod Gregorius dicit, in III Homil. *E\ech.:* *Contemplativa est maior merito quam activa: quia haec in usu praesentis operis laborat*. in quo scilicet necesse est proximis subvenire; *illa vero sapore intimo venturam tam requiem degustat*, scilicet in contemplatione Dei.

Potest tamen contingere quod aliquis in operibus vitae activae plus meretur quam alius in operibus vitae contemplativae; puta si propter abundantiam divini amoris, ut cius voluntas impleatur propter ipsius gloriam, interdum sustinet a dulcedine divinae contemplationis ad tempus

- Ver» 1

J^ix^/ÎÎ

m

IR» I, *-

«l.orc·? t,vm.

- li.

«<rZ sd.e*’n’r

^[1] Hom'd, XIV;al lib. II. hornll. n.

^[2] Ver» n.

^[3] /e /mm... Tract. CXXIV.

^[4] Loc cit.

^[5] Ub. I, boinil xn

^[6] C Coe Cairt pmx l. Iia. vu

^[7] Atta

^[8] &«■.

^[9] Q».

^[10] ‘Q»«·,«.i

^[11] JQ·

^[12] JQ·

^[13] JQ·

^[14] JQ·

^[15] JQ·

^[16] JQ·

^[17] ·<^»«.

^[18] JQ·

^[19] JQ·

^[20] JQ·

^[21] JQ·

^[22] JQ·

^[23] JQ·

^[24] JQ·

^[25] JQ·

^[26] JQ·

^[27] JQ·

^[28] JQ·

^[29] JQ·

^[30] JQ·

^[31] JQ·

^[32] JQ·

^[33] JQ·

^[34] Hood. X »J. Hb U. ko n.

^[35] Cap ii avu. I· «aavu

separari. Sicut Apostolus dicebat, *Rom. ix* ∴ *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis*: quod exponens Chrysostomus, in Hbro *de Compunct* *. dicit: *Ita totam mentem eius demerserat amor Christi, ut etiam hoc quod ei prae ceteris omnibus amabilius erat, esse cum Christo, rursus idipsum, quia ita placeret Christo, contemneret.*

Ad primum ergo dicendum quod labor exterior operatur ad augmentum praemii accidentalis: sed augmentum meriti respectu praemii essentialis consistit principaliter in caritate. Cuius quoddam signum est labor exterior toleratus propter Christum: sed multo expressius eius signum est quod aliquis, praetermissis omnibus quae ad hanc vitam pertinent, soli divinae contemplationi vacare delectetur.

Ad secundum dicendum quod in statu felicitatis futurae homo pervenit ad perfectum: et ideo non relinquitur locus proficiendi per meritum *. Si tamen relinqueretur, esset efficacius meritum, propter caritatem maiorem. Sed contemplatio praesentis vitae cum quadam imperfectione est, et

adhuc habet quo proficiat. Et ideo non tollit rationem merendi, sed augmentum meriti facit, propter maius exercitium caritatis divinae.

Ad tertium dicendum quod sacrificium Rpiritua-
lilcr Deo offertur cum aliquid ei exhibetur. Inter omnia autem bona hominis Deus maxime acce-
ptat bonum humanae animae, ut hoc sibi in sa-
crificium offeratur. Offerre autem debet aliquis Deo, primo quidem, animam suam, -secundum illud *Eccli. xxx* *, *Miserere animae tuae placens* 'v<fl *
Deo: secundo autem, animus aliorum, secundum illud *Apoc. ult.* *, *Qui audit, dicat, Veni*. Quanto 'Vm *
autem homo animam suam vel alterius propin-
quius Deo coniungit, tanto sacrificium est Deo magis acceptum. Unde magis acceptum est Deo quod aliquis animam suam et aliorum applicet contemplationi, quam actioni. Per hoc ergo quod dicitur quod *nullum sacrificium est Deo magis acceptum quam peltis animarum*, non praefertur meritum vitae activae merito vitae contempla-
tivae: sed ostenditur magis esse meritorium si quis offerat Deo animam suam et aliorum, quam quaecumque alia exteriora dona.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM VITA CONTEMPLATIVA IMPEDIATUR PER ACTIVAM

Part. I. qu. oui, <II. i, ad 5.

•Cf Ccomat teft(CnfiD TERTIUM SIC PROCEDITUR . Videtur quod
C* i. ^ >■ tAuxvahk V®W)V,la contemplativa impediatur peractivam.

Ad primum dicendum quod vita activa impeditur peractivam. Ad vitam enim contemplativam necessaria est quaedam vacatio mentis: secundum illud Psalmi ♦ *Cacate, et ridete quoniam ego sum Deus*. Sed vita activa habet inquietudinem: secundum illud Luc. x*: *Martha, Martha, sollicita es et turbaris erga plurima*. Ergo vita activa contemplativam impedit.

2. Praeterea, ad vitam contemplativam requiritur claritas visionis. Sed vita activa impedit visionis claritatem; dicit enim Gregorius, *super Ezech* *, quod *lippa est etfecunda, quia, dum occupatur in opere, minus ridet*. Ergo vita activa impedit contemplativam.

3. Praeterea, unum contrariorum impeditur per aliud. Sed vita activa et contemplativa videntur contrarietatem habere ad invicem, quia vita activa occupatur circa plurima, vita autem contemplativa insistit ad contemplandum unum: unde et ex opposito dividuntur. Ergo videtur quod vita contemplativa impediatur per activam.

Sed contra est quod Gregorius dicit, in VI Moral. ∴ *Qui contemplationis arcem tenere desiderant, prius se in campo per exercitium operis probent*.

Respondetur dicendum quod vita activa potest considerari quantum ad duo. Uno modo, quantum ad ipsum studium et exercitium exteriorum

actionum. Et sic manifestum est quod vita activa impedit contemplativam: inquantum impossibile est quod aliquis simul occupetur circa exteriores actiones, et divinae contemplationi vacet. Alio modo potest considerari vita activa quantum ad hoc quod interiores animae passiones componit et ordinat. Et quantum ad hoc, vita activa adiuvat ad contemplationem, quae impeditur per inordinationem interiorum passionum. Unde Gregorius dicit, in VI Moral. ♦ *Cum temptationis arcem aliqui tenere desiderant, prius se in campo per exercitium operis probent: ut solliciti sciant si nulla iam mala proximis irrogant, si irrogata a proximis aequanimiter portant, si obtectis bonis temporalibus nequaquam mens laetitia solvitur, si subtractis non nimio maerore e sauciantur. Ac deinde perpendant si. cum ad semetipsos introrsus redeunt, in eo quod spiritualia rimantur, nequaquam secum rerum corporalium umbras trahunt, velfortasse tractas manu discretionis abigunt*. Ex hoc ergo exercitium vitae activae confert ad contemplativam, quod quietat interiores passiones, ex quibus phantasmata proveniunt, per quae contemplatio impeditur.

Et per hoc patet responsio ad obiccta. Nam rationes illae procedunt quantum ad ipsam occupationem exteriorum actuum: non autem quantum ad effectum, qui est moderatio passionum.

a) maerere. – trrert BCEFKI.pAl, terrarc «Λ, orrorc D; pro Ac, Aut ABCDEFKL, om. I.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM VITA ACTIVA SIT PRIOR QUAM CONTEMPLATIVA

¶ *Vcrllt.*, qu. xt, art. 4. od ; *Cont. retrahent. ab ingrtnx. Religa* C»p. vit, ad 7.

* Ct Commun
Colet. po*t «rt
i. num t u.

QUAHTUM SIC PROCEDrrUR *. Videtur quod v*ta acI'va non S'l prior quam contemplativa. Vita enim contemplativa dire-pertinet ad dilectionem Dei, vita autem activa ad dilectionem proximi. Sed dilectio Dei praecedit dilectionem proximi, inquantum proximus propter Deum diligitur. Ergo videtur quod etiam vita contemplativa sit prior quam activa.

L ip.TiJhSSf

2. Praeterea, Gregorius dicit, *super Ezech. ♦ Sciendum est quod, sicut bonus ordo vivendi est ut ab activa in contemplativam tendatur, ita plerumque utiliter a contemplativa animus ad activam reflectitur.* Non ergo simpliciter vita activa est prior quam contemplativa.

mu. ' 1

3. Praeterea, ea quae diversis competunt, non videntur ex necessitate ordinem habere. Sed vita activa et contemplativa diversis competunt: dicit cn'm Gregorius, in VI *Moral. ♦ Saepe qui contemptari Deum quieti 2 poterant. occupationibus pressi ceciderunt: et saepe qui occupati bene humanis usibus viverent, gladio suae quietis extincli sunt.* Non ergo vita activa prior est quam contemplativa.

Sed contra est quod Gregorius dicit, in III Homil. *Ezech. : Activa vita prior est tempore quam contemplativa: quia ex bono opere tenditur ad contemplationem.*

Respondeo dicendum quod aliquid dicitur esse prius dupliciter. Uno modo, secundum suam naturam. Et hoc modo vita contemplativa est prior quam activa, inquantum prioribus et melioribus insistit. Unde el activam vitam movet et dirigit: ratio enim superior, quae contemplationi deputatur, comparatur ad inferiorem, quae deputatur actioni, sicut vir ad mulierem, quae est per virum

• dp. m, »».

regenda, ut Augustinus dicit. XII *de Trin. ♦*

Alio modo est aliquid prius quoad nos: quod scilicet est prius in via generationis. Et hoc modo vita activa est prior quam contemplativa: quia disponit ad contemplativam, ut ex supra * dictis patet. Dispositio enim in via generationis praecedit formam, quae simpliciter ct secundum naturam ? est prior.

An primum ergo dicendum quod vita contemplativa non ordinatur ad qualemcumque Dei dilectionem, sed ad perfectam. Sed vita activa necessaria est ad dilectionum proximi qualemcumque. Unde Gregorius dicit, in III Homil. *E^ech.: Sine contemplativa vita intrare possunt ad caelestem patriam qui bona quae possunt, operari non negligunt: sine activa autem intrare non possunt, si negligunt bona operari quae possunt.* Ex quo etiam patet quod vita activa praecedit contemplativam, sicut id quod est commune omnium, praecedit in via generationis id quod est proprium perfectorum.

Ad secundum dicendum quod a vita activa proceditur ad vitam contemplativam secundum ordinem generationis: a vita autem contemplativa reditur ad vitam activam per viam directionis, ut scilicet vita activa per contemplationem dirigatur. Sicut etiam per operationes acquiritur habitus, ct per habitum acquisitum perfectius aliquis operatur, ut dicitur in II *Ethic. **

' Cja t, rt. n. ;
s. Tk 'mi »,'
rr

Ad tertium dicendum quod illi qui sunt proni ad passiones propter eorum impetum nd agendum. sunt similiter Y magis apti ad vitam activam propter spiritus inquietudinem. Unde dicit Gregorius, in VI *Moral. "*, quod *nonnulli ita inquieti sunt ut, si vacationem laboris habuerint, gravius laborent: quia tanto deteriores cordis tumultus tolerant, quanto eis licentius ad cogitationes vacate.* – Quidam vero habent naturaliter animi puritatem et quietem, per quam ad contemplationem sunt apti: qui si totaliter actionibus deputentur, detrimentum sustinebunt. Unde Gregorius dicit, in VI *Moral. **, quod *quorundam hominum ita otiosae mentes sunt ut, si eos labor occupationis excipiat. in ipsa operationis inchoatione succumbant.*

Sed. sicut ipse postea * subdit, *saepe et pigras mentes amor ad opus excitat; et inquietas in contemplatione timor refrenat.* Unde et illi qui sunt magis apti ad activam vitam, possunt per exercitium activae ad contemplativam praeparari: et illi nihilominus qui sunt magis ad contemplativam apti, possunt exercitia vitae activae subire, ut per hoc ad contemplationem paratiores reddantur.

• 1M-, ar
tUT«.al m,
ia vct. ut *

a) *quieti.* – *quiete* PGIIpC, om. I).
p naturam. – *tuam naturam* Pa.

y) *timililrr.* – *simpliciter* PE. ct post *magii* cJ. *a*; ut no* G.
3) *vacat.* – *vacant* PD.

• Cf qu. ora
IntroJ

• Qu cuxxnr

• Ver», u

• Qp itu, in
Tct. XtT.

• P» sxxu, Tcr*-
t
• Ord Aug ct
Lorab.

• Ven. 5A.

• Ii-mil XXI:
d iib. II. hoaul.
IV

• Of «». n. 3 -
S Th. Icr. it.

(
S
f
g
E
V
li

<|
Ct
n

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMATERTIA

DE OFFICIIS ET STATIBUS HOMINUM IN GENERALI

IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA

Consequenter considerandum est de diversitate statuum et officiorum humanorum *. Et primo considerandum est de officiis et statibus hominum in generali; secundo, specialiter de statu perfectorum *. Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo: quid faciat in hominibus statum. Secundo: utrum in hominibus debeant esse diversi status, sive diversa officia. Tertio: de differentia officiorum. Quarto: de differentia statuum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM STATUS IN SUI RATIONE IMPORTEE CONDITIONEM LIBERTATIS VEL SERVITUTIS

QunJl. Hl. qu. n. 5. De Prff. Vitae Syir., cap. rmi, id 3.

Id primum sic proceditur. Videtur quod status in sui ratione non importet conditionem liberiatas vel servitutis. Status a stando dicitur. Sed stare dicitur aliquis ratione rectitudinis: unde dicitur Ezech. n*: *Fili hominis, sta super pedes tuos*; et Gregorius dicit, in VII *Moral.* *: *Ab omni statu rectitudinis dispereunt qui per noxia verba ditabuntur*. Sed rectitudinem spiritualem acquirit homo per hoc quod subiicit suam voluntatem Deo: unde super j]l]u<j Psalmi *, *Rectos decet collaudatio*, dicit Glossa *: *Redi sunt qui dirigunt cor suum secundum voluntatem Dei*. Ergo videtur quod sola obedientia divinorum mandatorum sufficiat ad rationem status.

3. Praeterea, nomen *status* immobilitatem importare videtur: secundum illud I *ad Cor. XV**: *Stabiles estote et immobiles*. Unde Gregorius dicit *Per E\cch.* *: *Lapis quadrus est. et quasi ex omni latere statum habet, qui casum in aliqua permutatione non habet*. Sed virtus est quae facit immobiliter operari, ut dicitur in II *Ethic.* *. Ergo videtur quod ex omni operatione virtuosa aliquis statum nanciscatur .

*Vm †

•p. «ηα,ταη AttX e'

·v<Λ\$β.

keMLhSu

{itW

3

3. Praeterea, nomen *status* videtur ad quandam altitudinem pertinere: nam ex hoc aliquis stat quod in altum erigitur. Sed per diversa officia aliquis lit alior altero. Similiter etiam per gradus vel ordines diversos diversimode homines in quadam altitudine constituuntur. Ergo sola diversitas graduum vel ordinum vel officiorum sufficit ad diversificandum statum.

Sed contra est quod in Decretis, Cous. II, qU yj*, dicitur: *Si quando in causa capitali vel causa status interpellatum fuerit, non per exploratores, sed per seipsos est agendum*: ubi *causa status* appellatur pertinens ad libertatem vel ad

servitutem. Ergo videtur quod non variet statum hominis nisi id quod pertinet ad libertatem vel servitutem.

Respondeo dicendum quod *status*, proprie loquendo, significat quandam positionis differentiam secundum quam aliquis ? disponitur secundum modum suae naturae, cum quadam immobilitate. Est enim naturale homini ut caput eius in superiora tendat, et pedes in terra firmentur, et cetera membra media convenienti ordine disponantur: quod quidem non accidit si homo iaccat vel sedeat vel accumbat, sed solum quando erectus stat. Nec rursus stare dicitur si moveatur: sed quando quiescit. Et inde est quod etiam in ipsis humanis actionibus dicitur negotium aliquem statum habere secundum ordinem propriae dispositionis, cum quadam immobilitate seu quiete. Unde et circa homines, ea quae de facili circa eos variantur et extnnseca sunt, non constituunt statum, puta quod aliquis sit dives vel pauper, in dignitate constitutus vel plcbelus, vel si quid aliud est huiusmodi: unde et in iure civili dicitur* quod ci qui a senatu amovetur, magis dignitas quam status aufertur. Sed solum 7 illud videtur ad statum hominis pertinere quod respicit obligationem personae hominis: prout scilicet aliquis est sui iuris vel alieni, et hoc non ex aliqua causa levi vel de facili mutabili, sed ex aliquo permanente. Et hoc est quod pertinet ad rationem libertatis vel servitutis. Unde status pertinet proprie ad libertatem vel servitutem, sive in spiritualibus sive in civilibus,

Ad primum ergo dicendum quod rectitudo, inquantum huiusmodi. non pertinet ad rationem status: sed solum inquantum est connaturalis homini, simul addita quadam quiete. Unde in aliis animalibus non requiritur rectitudo ad hoc quod

?

e) nancicatur. – adipiscatur PADa

ft aliqui». – aliquid EFHIKLpC et a; quam aliqui» dispernitur

/ ^eundum ora. P. – Pro cum. quail in PpG d u. quasi cum «G.

stare dicantur. Nec etiam homines stare dicuntur, quantumcunque sint recti, nisi l quiescant.

Ad secundum dicendum quod immobilitas non sufficit ad rationem status. Nam etiam sedens et iacens quiescunt: qui tamen non dicuntur⁰ stare.

Ad tertium dicendum quod officium dicitur per comparisonem ad actum; gradus autem dicitur secundum ordinem superioritatis ‘ et inferioritatis; sed ad statum requiritur immobilitas in eo quod pertinet ad conditionem personae.

7) *tiitiil.* – «rc ABCDEIK, *ct (qui itant) l.*

3/ *et lacent quineunt .. dicuntur – rc! lacent quieicit... dicitur Pd.*

<) *iupcnoritatii – supportanti» AEtLpB, iupcrprntantis K, mp-
portationii D. – Pro itiferioritatii, inferioris l.*

Commentaria Cardinali* Caiotanl

Hic incipit decima et ultima pars huius Operis, tractans de officiis ac statibus hominum *. In qua quaestione stntim occurrit dubium circa significationem *status*, pro quanto in littera dicitur quod *respicit obligationem personae hominis, prout scilicet aliquid * est sui vel alieni iu-ht, et hoc ex causa permanenti*. Est siquidem dc hoc quaestio ct cum extraneis aliam significationem tribuentibus statui, ut patet de Henrico dc Gandavo, in XII Qwo-*libeto* *: ct nihilominus est quaestio absolute dc veritate huius significationis. Unde nos primam quaestionem relinquemus: quoniam esset certare de vocibus. Secunda autem, nn scilicet assignata «b Auctore significatio sil solida, tractanda est: habet enim multas obicctionc*.

Cum enim in littera dicatur quod *status, tam in civilibus quam tn spiritualibus, spectet ad libertatem vel servitatem*, statim apparet contradictio in ipso progressu litterae. Nam libertas nomen est status: ct nullam obii-
gationem dicit .

Amplius, servitus cl libertas spiritualis, ut in quarto articulo dicitur, penes habitum iustitiae vel peccati attenduntur. Et tamen in neutro est obligatio: sed sola permanentia, qualem habitus causare nata c.l. falsum est igitur quod status spiritualis servitutis vel libertatis rcpiciat obligationem .

Praeterea, status distinguitur in statum incipientium, proficientium ct perfectorum, ut patet in articulo quarto. Et constat quod nec status incipientium, nec status pro-
ficientium obligationem habet

Distinguitur quoque status coniugatorum contra statum virginalem ct vidualem. El tamen solus status coniugato-
rum obligationem habet .

Clericalis demum status, inquit Henricus *, distinguitur contra laicalcm. Et tamen neuter obligationem habet: quoniam clericus potest libere ducere uxorem viduam *.

Affertur quoque ab eodem * auctoritas Anselmi, in libro *de Similitude* *, cap. xlvii, dicentia: *Quatuor sunt status humanae naturae, quibus pro diversis meritis beata vel magis beata, misera vel minus misera redditur*: scilicet in statu innocentiae, in .statu patriae, in statu viae, ct in statu damnationis. Constat autem quod neque in innocentia neque in via status dicitur secundum obligationem.

II. Ad horum evidentiam, sciendum est quod Auctor nunquam dicit quod status exigat obligationem in quolibet statu ‘ sed dicit quod quilibet status *respicit obligationem*. Quae duo distant sicut caelum ct terra. Nam ad primum requiritur quemlibet statum habere obligationem ad id quod sui status est. Ad secundum vero sufficit quod obligatio-
nem rcpiciat, ita quod penes obligationem distinguantur affirmative vel negative, hoc est penes habere obligatio-
nem ct penes non habere illam.

Et hoc modo distinguitur status liberi a servo ♦; quia servitus respicit obligationem affirmative, libertas vero negative.

Hoc etiam modo distinguitur status saccularis a regulari: quia scilicet regularis habet vinculum, quo caret saecularis.

Similiter status peccatoris ct status iusti . distinguuntur quin peccator obligatus est ad peccandum, quantum (est ex seipso, quia non potest cx scipso resurgere, ct. ut Gregorius dicit *, *peccatum quod per poenitentiam non deletur,*

suo pondere ad aliud trahit: iustus nutem ab huiusmodi vinculo absolutus est.

III. Incipientium autem ct proficientium status * obligationem in genere claudum, non in specie: quoniam commune genus status existentium in caritate per negationem vinculi quo peccator alligatur, dicitur. Species autem huiusmodi status, secundum proprias differential, non omnes, sed perfectorum tantum dicit obligationem. Et hoc sufficere Auctor ipse testatur in littera quarti articuli, in responsione ad secundum, dum, loquens dc huiusmodi distinctione, dicit quod *per hoc ht diversi statua distinguuntur, quod diversa studia adhibent ad ea quae spectant ad spiritualem libertatem*.

Sed contra hoc potest instari quod non consonat huiusmodi responsio sermonibus per sc. Quoniam si status dc ratione via respicit obligationem. consequent est ut, per sc loquendo, omnis specifica diversitas statuum per sc rcpiciat obligationem: ct non sufficit quod genus eorum penes obligationem attendatur. Oportet enim ditferentias per sc diversificafivtis generis ct constitutivas specicurn. per sc divnificare id quod spectat ad rationem generis *: quod in proposito est respicere obligationem. ^Anum v-
Hoc autem hic non salvatur: quoniam statu» incipientium ct proficientium non diversificantur pene» respicere obligationem aliquam.

Ad hoc dicitur quod status tam incipientium qunm proficientium non nisi imperfecte habet rationem status: ct propterca non est mirum si ulerque deficiat n propria ratione status. Sunt enim hi status in genere status sicut formae m embryonem succedentes sunt in genere viventium. Non enim sunt velut species dc per sc, sed ut viae nd aliud. Et similiter status incipientium ct proficientium, ut ipsa eorum nominn ostendunt, viam nd aliud, hoc est ad perfectionem seu perfectionis statum, significant. Unde Auctor in principio sequentis quaestionis* dicit: *Deinde
considerandum est de his quae pertinent ad statum perfectionis, ad quem alii status ordinantur*.

IV. De statu autem coniugatorum, virginum, etc. ., dupliciter dici potest. Primo, quod in iurc ncc virginitas nec viduitas constituit statum, nisi vinculo firmetur. Unde statuta sunt distincta vein viduarum ct virginum. - –Secundo, ‘tCscIlnh’S2’
potest dici ut dictum est ♦ dc incipientibus ct proficientibus: quod scilicet, sine vinculo, imperfecte habent rationem status, ratione sui generis, quo libertatem habent a vinculo coniugali.

Ad id quod additur dc statu clericali*, respondetur quod, ‘ .. c’n’
cum prima tonsura constituat clericum ; ct prima tonsura nd officium spectet, sicut ct ordo omnis, scilicet *acolythatus*, etc.: consequens est quod clericatus non statum, sed officium constituat. Cuius signum est quod clericos in duos status distinguimus, scilicet regulares ct saeculares: esset autem implicatio quodammodo in adiccto dicere clericos sacculares, si *clericus* esset nomen status; sed officio udiungitur nomen status. Comprobaturque id cx eo quod prima tonsura inchoatio quaedam ordinis est, quem constat ad officium spectare.

Ad auctoritatem demum Anselmi *, ct similes, quae for-
snn multae adduci possent, unico verbo responderi potest quod non ita stricte ct proprie *status* nomine usi sunt, sed per statum intellexerunt conditionem, quasi dicerent:

Q. Prolog.
Cotnm.-nl.

• Ct not ũ

• Qa. un. ad
arg pnocip i*.

• <x num

• Q. itrid . Sinl-
ltter.

• Cf n«m m.

• Cf» nam i»

• Loc at.

• Cf l utn.iv, AJ
/J jmoJ
• Cf lbld , AJ
auctorlratnn.
•Eadracri; tntar
Opp Ansdtui,

• Nam pracc.,
Ckm enim.

• Ibid., *Amplitu*.

• U .r. lib. XXV,
Cnp it. m vet
XII.

•VjJeO
Gd<t. P
y

• P», cxx-v
3. ai ?»
• Var». u

• Ver». 19

• U ib. l
ti h. a -
meat led

• T», lUT
10; ct. v»

• Ord. Ci
apud Local

* Van. u

Quatuor sunt conditiones hominum, etc. In qua lignifica-
tionc frequent videtur usus esse.
V. In articula primo eiusdem quaestionis, in responsione

ud tertium, collige, et inde retine differentiam inter officium,
gradum et statum ecclesiasticum, ut intelliga» sequentia.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM IN ECCLESIA DEBEAT ESSE DIVERSITAS OI EICIOKUM VEL STATUUM

1 d secundum sic proceditur *. Videtur quod
Ecclesia non debeat esse diversitas
dZSâJxê Officiorum vel statuum. Diversitas enim
^ ^ u ni(ati repugnat. Sed fideles Christi ud
•v okji. » unitatem vocantur: secundum illud Ioan, xvii ♦
Ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus.
Ergo m Ecclesia non debet esse diversitas offi-
ciorum vel statuum.
2. Praeterea, natura non facit per multa quod
potest per unum tacere. Sed operatio gratiae est
multo ordinalior quam operatio naturae. Ergo
convenientius esset quod ea quae perlinent ad
actus gratiae, per eosdem homines administra-
rentur, ita ut non esset in Ecclesia diversitas ol-
ciorum et statuum.
3. Praeterea, bonum Ecclesiae maxime vi-
detur in pace consistere: secundum illud Psalmi"
•NwMjn j;»L p» qX.
posuit fines tuus pacem. Et II *ad Cor*, ult. ¶
dicitur: *Pacem habete: et Deus pacis erit vobis-*
cum. Sed diversitas est impeditiva pacis, quam
similitudo causare videtur: secundum illud /:c-
cli. xiii ♦ *Omne animal diligit simile sibi.* Et Phi-
losophus dicit, in VU *Mit.* *, quod modica dif-
ferentia facit in civitate dissidium. Ergo videtur
quod non oporteat m Ecclesia esse diversitatem
statuum et officiorum.
•v < n.
• u u> V. op
π. n - O"J.
3<<! HΛ II.
• l^t. tu»
io: d. ' < n. ij
• OrJ. Cam od
Sid contra est quod in Psalmo * in laudem
Ecclesiae dicitur quod est *circumamicta varietate:*
ubi dicit Glossa * quod *doctrina apostolorum, et*
confessione martyrum, et puritate virginum, et la-
mento poenitentiam, ornatur Regina, idest Ecclesia.
Respondeo dicendum quod diversitas statuum
et officiorum in Ecclesia ad tria pertinet. Primo
quidem, ad perfectionem ipsius Ecclesiae. Sicut
enim in rerum naturalium ordine perfectio, quae
in Deo simpliciter et uniformiter invenitur, in
universitate creaturarum inveniri non potuit nisi
ditformiter el multipliciter; ita etiam plenitudo
gratiae, quae in Christo sicut in capite adunatur,
ad membra eius diversimode redundat, ad hoc
quod corpus Ecclesiae sit perfectum. Et hoc est
quod Apostolus dicit, *ad Ephes. iv** fTp\$e dedit
quosdam quidem apostolos, quosdam autem pro-
phetas, alios vero euangelistas, alios autem pa-
stores et doctores. ad consummationem sanctorum.
Secundo autem pertinet ad necessitatem actio-
num quae sunt in Ecclesia necessariae. Oportet
autem ad diversas actiones diversos homines de-
putari, ad hoc quod expeditius et sine contusione

omnia peragantur. Et hoc est quod Apostolus
dicit, *Rom, xu**: *Sicut in uno corpore multa tmem-* * «. >.
bra habemus, omnia autem membra non eundem
actum habent: ita multi unum carpus sumus m
Christo.
Tertio hoc perlinet ad dignitatem cl pulchri-
tudinem Ecclesiae, quae in quodam ordine con-
sistit. Unde dicitur HI *Reg. x .*, quod *videns Re-* * v < n. * >
gina Saba omnem sapientiam Salomonis, et ha-
bitacula servorum cl ordines ministrantium, non
habebat ultra spiritum. Unde et Apostolus dicit.
II *ad Tint. n* *, quod *in magna domo non solum* * » .
sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et
fictilia.
Ad primum ergo dicendum quod diversitas sta-
uum et officiorum non impedit Ecclesiae uni-
tatem. quae perficitur per unitatem fidei et can-
tatis et mutuae subministrationis: secundum
illud Apostoli, *ad Ephes, iv .:* *Ex quo totum cor-* ' Von *
pus est compactum, scilicet per fidem, ct conne-
xum. scilicet per caritatem, *per omnem iuncluram*
subministrationis, dum scilicet unus alii servit.
Ad secundum dicendum quod sicut natura non
facit per multa quod potest facere per unum, ita
etiam non coarctat m unum id ad quod multa re-
quiruntur: secundum illud Apostoli. I *ad Cor.xu**: • Vm. n.
Si totum corpus oculus, ubi auditus? Unde et in
Ecclesia, *quae est corpus Christi* *, oportuit mem-
bra diversificari secundum diversu officia, status
et gradus.
Ad tertium dicendum quod sicut in corpore na-
turali membra diversa continentur in unitate per
virtutem spiritus vivificantis, quo abscedente
membra corporis separantur; ita etiam in cor-
pore Ecclesiae conservatur pax diversorum mem-
brorum virtute Spiritus Sancti, qui corpus Ec-
clesiae vivificat, ut habetur Ioan, vi *. Unde Apo-
stolus dicit. *Ephes, iv**; *Solliciti servare unitatem*
Spiritus in vinculo pacis. Discedit autem aliquis
ab hac unitate Spiritus dum quaerit quae sibi
sunt propria *: sicut etiam in terrena civitate pax
tollitur a ex hoc quod cives singuli *quae sua sunt*
quaerunt. Alioquin, per officiorum et statuum
distinctionem tam mentis quam in civitate ter-
rena magis pax consonatur: inquantum per haec
plurcs sunt qui communicant actibus publicis.
Unde et Apostolus dicit. I *ad Cor.xn**, quod ' Vm * '
Deus sic temperavit ' ut non sit schisma in cor-
pore, sed pro invicem sollicita sint membra.

»? tollitur. – cjetulhtur ABDEFKLpC.

i) sic tfmrrrjuut. – sic temperavit nm cd. 4, temperavit nos P.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM OITICIA DISTINGUANTUR PER ACTUS

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod officia non distinguantur per actus. Sunt enim infinitae diversitates humanorum actuum, tam in spiritualibus quam in temporalibus. Sed infinitorum non potest esse certa distinctio. Ergo per diversitates actuum non potest esse humanorum officiorum certa distinctio.

2. Praeterea, vita activa et contemplativa secundum actus distinguuntur, ut dictum est *. Sed alia videtur esse distinctio officiorum a distinctione vitarum. Non ergo officia distinguuntur per actus.

3. Praeterea, ordines etiam ecclesiastici et status et gradus per actus distingui videntur. Si ergo officia distinguantur per actus, videtur sequi quod eadem sit distinctio officiorum, graduum et statuum. Hoc autem est falsum: quia diversimode in suas partes dividuntur. Non ergo videtur quod officia distinguantur per actus.

Sed contra est quod isidorus dicit, in libro *Etymoi.* *, quod *officium ab efficiendo est dictum, quasi effcium, propter decorem sermonis una mutata littera*. Sed efficere pertinet ad actionem. Ergo officia per actus distinguuntur.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est ♦, diversitas in membris Ecclesiae ad tria ordinatur @: scilicet ad perfectionem, actionem et decorem. Et secundum haec tria || triplex distinctio diversitatis fidelium accipi potest. Una quidem, per respectum ad perfectionem. Et secundum hoc accipitur differentia statuum, prout quidam sunt alii perfectiores. – Alia vero distinctio accipitur per respectum ad actionem. Et haec est distinctio τ officiorum: dicuntur enim in diversis officiis esse qui sunt ad diversas actiones deputati. – Alia autem, per respectum ad ordinem

pulchritudinis ecclesiasticae. Et secundum hoc accipitur differentia graduum: prout scilicet, etiam * in eodem statu vel officio, unus est alio superior. Unde et in Psalmo * dicitur, secundum aliam litteram *: *Deus in gradibus eius cognoscetur*.

Ad primum ergo dicendum quod materialis diversitas humanorum actuum est infinita. Et secundum hanc non distinguuntur officia: sed secundum formalem diversitatem, quae accipitur secundum diversas species actuum; secundum quam actus hominis non sunt infiniti.

Ad secundum dicendum quod vita dicitur absolute. Et ideo diversitas vitarum accipitur secundum diversos actus qui conveniunt homini secundum seipsum. Sed efficientia, a qua sumitur nomen *officii* ut dictum est *. importat actionem tendentem in aliud, ut dicitur in IX *Metaphysi*. Et ideo officia distinguuntur proprie secundum actus qui referuntur ad alios: sicut dicitur doctor habere officium, vel iudex. et sic de aliis. Et ideo Isidorus dicit 4 quod officium est *ut quisque lila agat quae nulli officiant*, id est noceant, *sed prosint omnibus*.

Ad tertium dicendum quod diversitas statuum, officiorum et graduum secundum diversa sumitur. ut dictum est *. Contingit tamen quod ista tria in eodem concurrant: puta, cum aliquis deputatur ad aliquem actum altiorem. simul ex hoc habet et officium et gradum; et ulterius quandoque † perlectionis statum, propter actus subimitatem, sicut patet de episcopo. Ordines autem ecclesiastici specialiter distinguuntur secundum officia divina c: dicit enim Isidorus, in libro *Etymoi.* *: *Officiorum plurima genera sunt: sed praecipuum illud est quod in sacris diiinisque rebus habetur*.

a) *ordinatur.* – *ordinantur* BEFL.

ī) *haec tria.* – *hoc* PDIU.

γ) *est distinctio.* – *distinctio dicitur* Pa

8) *etiam* – *Om.* PCDHLa.

<) *quandoque.* – *quendam* Pa, om. pQ

Γ) *officia divina.* – *diversa officia divina* pIK, *diversa officia* P»K

ct a.

CommonUvia Cardinalis Caietani

In aniculis secundo et tertio, adverte quod diversitas officiorum, graduum et statuum in Ecclesia non ita ordinatur ad haec tria, scilicet perfectionem, actionem et decorem, quod singula singulis propria sint, puta perfectio stutui, actio officio, et decor gradui. Quoniam in quolibet horum omnia inveniuntur: in statibus namque invenitur non solum perfectio, sed etiam et decor seu ordo; et similiter in officiis eadem tria inveniuntur, et similiter in gradibus, ut de se patet. Sed perfectio appropriate statui ut ratio diversitatis secundum statum; actio vero appropriatur officio ut ratio diversitatis secundum officium; decor vero ordinis appropriatur gradui ut ratio diversitatis secundum gradum.

II. In eodem articulo tertio, in responsione ad secundum, dubium occurrit circa illud: *Diversitas vitarum accipitur secundum diversos actus qui conveniunt homini secundum seipsum: officia autem distinguuntur secundum actus qui referuntur ad alios*. Videtur enim hoc esse fal-

sum: eo quod vita activa manifeste attenditur secundum actum qui refertur ad alium, scilicet ad proximum, ut patet ex supra * dictis de vita activa.

Ad hoc dicitur quod ipse actus activae vitae potest considerari dupliciter. Primo, ut est exercitium hominis studentis tali vitae seu actui: est namque actus virtutis, qui *bonum reddit habentem* *. Et sic constituit vitam activam; quoniam, ut in littera dicitur, *vita dicitur absolute*; hoc est. vivere dicitur quis secundum seipsum, et non relative ad aliud. Et propterea actus in quantum sunt differentis vitae, considerantur ut *conveniunt homini secundum seipsum*: hoc est. secundum quod viventem in sui ipsius vivere bene disponunt.

Alio modo considerantur ut referuntur ad altos: sicut docere ad eum qui docetur, et indicare ad cum qui iudicari ordinatur. Et sic sumpti actus distinguunt officia.

Et haec sufficiant etiam pro quarto articulo. Discussa sunt tamen siquidem quae in illo sunt, in principio huius quaestionis ♦. *trrra*;^ t

•VtJ Cor
Olet po
j, nom. u

3
•Aristot t
c>p n, n.

• Qn *xi
0.

• An u

• An y

•Iα.χχπ
xi.tl vn. li
xni.
•HomiL X
lib. II. boot

• Art. i.

* Veru jo,

ARTICULUS QUARTUS

(IRUM DIFFERENTIA STATUUM ATTENDATUR SECUNDUM INCIPIENTES,
PROFICIENTES ET PERI ICTOS

In Ioan., cap. mi, lect. tv; Ad Galat., c^op. v, lui. ni.

•VM Ocimut.
Qj«t po»t art
µ ran n, tn

•Anttot CaUf^

• Q» nn, art.

• Art L

• An j

•U-XXIV,car
■i,al m. ta trt.
Dtr
•Hoed. XV, at
I* U.bMBILm.

• Art i.

a
n quartum sic proceoitur *. Videtur quod
differentia statuum non attendatur se-
cundum incipientes, proficientes et per-
Icelos. *Diversorum* enim *diversae sunt*
species et x differentiae *. Sed secundum
differentiam inchoationis, profectus et perfectio-
nis dividuntur gradus caritatis: ut supra * habitum
est, cum de caritate ageretur. Ergo videtur quod
secundum hoc non sit accipienda ditferenlin sta-
tuum.
3. Praeterea, status, sicut dictum est ♦ respicit
conditionem servitutis vel libertatis. Ad quam non
videtur perlinere praedicta differentia incipien-
tium. proficientium et perfectorum. Ergo incon-
venienter status per ista dividitur.
3. Praeterea, incipientes, proficientes et per-
fecti distinguí videntur secundum magis et minus:
quod videtur magis perlinere ad rationem gra-
dus. Sed alia est divisio graduum et statuum,
ut supra * dictum esi. Non ergo convenienter
dividitur status secundum incipientes, proficientes
et perfectos.
Sed contra est quod Gregorius dicit, in *Mo-
ral*, *: *Tres sunt modi conversurum: inchoatio,*
medietas atque perfectio. El *super Ezech.* * dicit
quod *alia sunt virtutis exordia, aliud profectus,*
aliud perfectio.
Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum
est, status libertatem respicit vel servitutem. In-
venitur autem in rebus spiritualibus duplex ser-
vitus et duplex libertas. Una quidem est servitus
peccati, altera vero est servitus iustitiae; similiter
etiam est duplex libertas, una quidem a peccato,
alia vero a iustitia; ut patet per Apostolum, qui
dicit. *Rom. vi* *: *Cum servi essetis peccati, liberi*
fuistis iustitiae: nunc autem, liberati a peccato,
servi estis facti Deo. Est autem servitus peccati
vel iustitiae, cum aliquis vel ex habitu peccati
ad malum inclinatur, vel ex habitu iustitiae ad p
bonum. Similiter etiam libertas a peccato est cum
aliquis ab inclinatione peccati non superatur: li-
bertas autem a iustitia est cum aliquis propter

l
amore iustitiae non retardatur a malo. Vcrun-
tamen, quia homo secundum naturalem ratio-
nem ad iuslitiam inclinatur, peccatum autem est
contra naturalem rationem, consequens est quod
libertas a peccato sil vera libertas, quae coniun-
gitur servituti iustitiae: quia per utrumque tendit
homo in id quod est conveniens sibi. Et simi-
liter vera servitus est servitus peccati, cui coniun-
gitur libertas a iustitia: quia scilicet per hoc homo
impeditur ab eo quod est proprium sibi. Hoc autem
quod homo efficiatur servus iustitiae vel peccati,
contingit per humanum studium: sicut Apostolus
ibidem ' dicit: *Cui exhibetis vos servos ad obe-*
diendum, servi eius estis cui obedistis i: sive pec-
cati, ad mortem; sive obedilionis, ad iuslitiam.
In omni autem humano studio est accipere prin-
cipium. medium et terminum. Et ideo conse-
quens est quod status spiritualis servitutis et li-
bertatis secundum tria distinguatur: scilicet se-
cundum principium, ad quod perimet status in-
cipientium; et medium, ad quod perlinet status
proficientium; et terminum, ad quem pertinet
status perlectorum.
Ad primum ergo dicendum quod libertas a pec-
cato fit per caritatem, quae *diffunditur in cordibus*
nostris per Spiritum Sanctum \ ut dicitur *Rom. v* ♦ . v «
et inde est quod dicitur *II ad Cor. iii* *: *Ubi Spi-*
ritus Domini, ibi libertas. Et ideo eadem est di-
visio caritatis, el statuum pertinentium ad spiri-
tuale libertatem.
Ad secundum dicendum quod incipientes, pro-
ficientes et perfecti, secundum quod per hoc
status diversi distinguuntur, dicuntur homines
non secundum quodeumque studium: sed se-
cundum studium eorum quae pertinent ad spi-
rituale libertatem vel servitutem, ut dictum
est *.
Ad tertium dicendum quod, sicut prius * di-
ctum est, nihil prohibet in idem concurrere gra-
dum et statum. Nam et in rebus mundanis illi
qui sunt liberi non solum sunt alterius status
quam servi, sed etiam sunt allions gradus.

a) tpcciei ft. – tpecie l*.
?) ad. – inclinatur ad Pa.

y) obcdistit. – obcditii ApC.
2) Sanctum. – jut datu» tit nobu addunt Pa.

• I» correct, ci
art i.
* Art. j, «d j.

T
•O Ariuoi. Mi
tjphr-. flb la
cap.
Ub II. loet ti.

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMAQUARTA

DE STATU PERFECTIONIS IN COMMUNI

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad statum perfectionis *, ad quem alii status ordinantur. Nam consideratio officiorum, quantum quidum ad alios actus, pertinet ad Icgispositores; quantum autem ad sacra ministeria, pertinet ad considerationem ordinum, de quibus

iuCwurpp,em *n Tertia Parte agetur ♦

Circa statum autem perfectorum triplex consideratio occurrit: primo quidem, de statu perfectionis in communi; secundo, de his quae pertinent ad perfectionem episcoporum*; tertio, de hjs quae pertinent ad perfectionem religiosorum *. Circa primum quaeruntur octo.

•Qu.cxiuv,
•Qu cuun

Primo: utrum perfectio attendatur secundum caritatem.

Secundo: utrum aliquis possit esse perfectus in hac vita.

Tertio: utrum perfectio huius vitae consistat principaliter in consiliis, vel in praeceptis.

Quarto: uirum quicumque est perfectus, sit in statu perfectionis.

Quinto: utrum praelati ut religiosi specialiter sint in statu perfectionis.

Sexto: utrum omnes praelati sint in statu perfectionis.

Septimo: quis status sit perfectior, utrum religiosorum vel episcoporum.

Octavo: de comparatione religiosorum ad plebanos et archidiaconos.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM PERFECTIO CHRISTIANAE VITAE ATTENDATUR SPECIALITER SECUNDUM CARITATEM

Infn, art. 3; Quodl. I qu. m, trt. f, nd 3J III. qu. vJ, m. 3; Cont. rrtrahent. at fagr«*„ Rflif.. cap. n; />? Pcrf Filar Spir^ cap. t; /n Maith.. cap. xix; Ad PhiUyp.. cap. in, lect n; Ad Coto9f.. cap. tn. leer. tn.

JjyEfepD primum sic proceditur. Videtur quod VAWPcrlectl° Christianae vitae non attenditur specialiter secundum caritatem.

• Ver* 30-

Dicit enim Apostolus, I ad Cor. xiv *: *Malitia autem parvuli estote, sensibus autem perfecti* *. Sed caritas non pertinet ad sensum, sed magis ad affectum. Ergo videtur quod perfectio Christianae vitae non consistat principaliter in cantate.

s

• Ver* «3

2. Praeterea, ad Ephes, ult. * dicitur; *Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare*. De armatura autem Dei subiungit * dicens: *State succincti lumbos vestros in veritate, et induite lorica m iustitiae, in omnibus sumentes scutum fidei*. Ergo perfectio Christianae vitae non solum attenditur secundum caritatem, sed etiam secundum alias virtutes.

• Vtrt. 14. »6-

3. Praeterea, virtutes spccilicantur per actus: sicut et alii habitus. Sed lac. i * dicitur quod *patientia opus perfectum habet*. Ergo videtur quod status perfectionis attendatur magis secundum patientiam.

• Vc«*. 4-

Sed contra est quod dicitur ad Coloss. m *: *Super omnia, caritatem habete, quae est vinculum perfectionis*: quia scilicet omnes alias virtutes quodammodo ligat in unitatem perfectam.

Respondeo dicendum quod unumquodque dicitur esse perfectum inquantum attingit proprium finem, qui est ultima rei perfectio. Caritas au-

tem est quae unit nos Deo, qui est ultimus finis humanae mentis: quia *qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo*, ut dicitur I Ioan, iv *. Vm A Et ideo secundum caritatem specialiter attenditur perfectio vitae Christianae.

Ad primum ergo dicendum quod perfectio humanorum sensuum praecipue in hoc videtur consistere ut in unitatem veritatis conveniant; secundum illud I ad Cor. i *: *Sitis perfecti in eodem sensu el in eadem scientia*. Hoc autem fit per caritatem, quae consensum in hominibus operatur. Et ideo etiam perfectio sensuum radicaliter in perfectione caritatis radicitur P.

Ad secundum dicendum quod dupliciter potest dici aliquis perfectus. Uno modo, simpliciter: quae quidum perfectio attenditur secundum id quod pertinet ad ipsam rei naturam; puta si dicatur animal perlectum quando nihil ei deficit ex dispositione membrorum, et aliis huiusmodi quae requiruntur ad vitam animalis. Alio modo dicitur aliquid perfectum secundum quid: quae quidem perfectio attenditur secundum aliquid exterius adiacens, puta in aibedine vel nigredine, vel aliquo huiusmodi. Vita autem Christiana specialiter in caritate consistit, per quam anima Deo coniungitur: unde dicitur I Ioan, m ♦ *Qui non diligit, manet in morte*. Et ideo secundum caritatem simpliciter attenditur perfectio Christianae vitae, sed secundum alias virtutes secundum quid.

• Ver», io-

• IbiX. »vrv i

*,

• Cap. m. tu S.
S. Tk Uct U
• Va», x.

• W. cunn
«er». n».

• Art. practed

• Hornit. XIV
»L Lb. U, ho

• Vox. 4«k

• An pncccj.

3. *perfectl.* – *perfectu* BFpAK.

radicatur. – *cvntislit* PII.

i Et quia id quod est simpliciter est principium T
cl maximum respectu aliorum *, inde est quod per-
gfI&AĪ?fectio caritatis est principium respectu perfectionis
quae attenditur secundum alias virtutes.
An tertium dicendum quod patientia dicitur ha-

berc opus pertectum in ordine ad caritatem: in-
quantum scilicet ex abundantia caritatis provenit
quod aliquis patienter toleret adversa, secundum
illud *Horn.* vm *: *Quis nos separabit a caritate* *Ver' »
Dei? Tribulatio? an angustia? etc.

v) *principium.* – *priacipalinitum* l',i hic et Matin.

Commentaria Cardinalis Caietani

I x articulo primo quaestionis centevinincociogrimacquarinc
pluries replicatur ly *specialiter*, dicendo in caritate spe-
cialiter consistere perfectionem seu sitam Christianam. Et
secundum veritatem deberet dici *substantialiter*: quoniam
hoc manifeste intendit Auctor. Et propterca corrigendi si-
dentur codices. Apparet autem hoc ex responsione ad se-
cundum, ubi manifeste distinguitur natura contra accidentia:
natura autem, essentia et substanda idem sunt in propo-
sito. – Apparet quoque cx irticulo tertio, ubi clare dis-
tinguitur perfectio essentialiter contra accidentaliter: et ex-
presse subditur quod *essentialiter consistit in caritate*.

II. In eodem articulo, in responsione «d primum, ubi
dicitur quod *perfectio humanorum sensuum in unitate*
veritatis consistit, adverte quod, licet prima fronte respon-

sio hneec videatur loqui de perfectione sensuum in diversis
hominibus, propter illa verba. *Hoc autem fit per carita-*
tem, quae consensum in hominibus operatur: ii tamen
diligentius inspexerimus, de perfectione sensuum loquitur
et in eodem et in diversis. In eodem quidem, quoniam
caritn* est quae unit sensus ad veram discretionem boni
et mali, iu quod in uno veritate conveniant, nec alter
alteri contradicat: operatur enim adunationem et quietem
sensuum in uno, quod est Deus; iuxta illud Apostoli, ud
Heb. v cap. .: *Perfectorum solidus est cibus: eorum qui* ' Vm. u
pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretio-
nem boni et mali, Iu diversis vero, ex endetn radice: quo-
niam, consensum operando diversorum, *unanimes habi-* *p. urw
tare facit, etc. .

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ALIQUIS IN HAC VITA POSSIT ESSE PERFECTUS

Supra, qu. xxii, in S; qa. xuv, an. j. «d 2, 3; III Sent, dl«L xxvii, qu. ox nrt- lJ /M V7rfut, qu. 11, irt «n, 11;
At/. *Vitae Spir.*, csp. ut »qq.; .M *Ephe*», cap. n, loci iv; *Ad Plitihpp.*, cap, ni, loci, n, ni,

secundum sic proceditur. Videtur quod
Vwvjw nullus in hac vita possit esse perfectus,
•vcn. « Dicit enim Apostolus, I *ad Cor.* xm *: *venerit quod perfectum est, evacua-*

bitur quod ex parte est. Sed in hac vita non eva-
cuatur quod ex parte est: manet enim in hac vita
•ibii. «n. iy fides et spes *, quae sunt ex parte. Ergo nullus
in hac vita est perfectus.

2. Praeterea, *perfectum est cui nihil deest*,
•Gp. i ut dicitur in III Physic. * Sed nullus est in hac
•Sh. Kau vita cui non desit aliquid: dicitur enim lac. m *: *fn multis offendimus omnes*: et in **Psalm**
•Vm j. *modi-*
citur: Imperfectum meum viderunt oculi tui. Ergo
nullus est in hac vita perfectus.

3. Praeterea, perfectio vitae Christianae, sicut
•An.prwMd. dictum est*, attenditur secundum caritatem: quae
sub se comprehendit dilectionem Dei et proximi.
Sed quantum ad dilectionem Dei, non potest ali-
quis perfectam caritatem in hac vita habere: quia,
•>Wih!X, ut Gregorius dicit, *super Ezech.* ♦ *amoris ignis,*
• *qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat*
viderit, in amorem ipsius amplius ignescit. Neque
etiam quantum ad dilectionem proximi: quia non
possumus in hac vita omnes proximos actualiter
diligere, etsi habitualiter cos diligamus: dilectio
autem habitualis imperfecta est. Ergo videtur
quod nullus in hac vita possit esse perfectus.

Sed contra est quia lex divina non inducit ad
impossibile. Inducit autem ad perfectionem: se-
•vcn. 48. eundum illud Matth. v *: *Estote perfecti, sicut et*
Pater vester caelestis perfectus est. Ergo videtur
quod aliquis in hac vita possit esse perfectus.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*,

perfectio Christianae vitae in caritate consistit.
Importat autem perfectio quandam universalita-
tem: quia, ut dicitur in III *Physic.* * *perfectum* . α«1 ».
est cui nihil deest. Potest ergo triplex perfectio
considerari. Una quidem absolutu: quae attendi-
tur non solum secundum totalitatem ex parte di-
ligentis, sed etiam ex parte diligibilis, prout sci-
licet Deus tantum diligitur quantum diligibilis est.
Et talis perfectio non est possibilis alicui crea-
turae, sed competit soli Duo, in quo bonum in-
tegraliter et essentialiter invenitur.

Alia autem est perfectio quae attenditur se-
cundum totalitatem absolutam ex parte diligentis:
prout scilicet affectus secundum totum suum pos-
se semper actualiter tendit in Deum. Et talis per-
fectio non est possibilis in via. sed erit in patria.

Tertia autem perfectio est quae neque atten-
ditur secundum totalitatem ex parte diligibilis,
neque secundum totalitatem ex parte diligentis
quantum ad hoc quod semper actu feratur in
Deum: sed quantum ad hoc quod excludantur
ea quae repugnant motui dilectionis in Deum;
sicut Augustinus dicit, in libro *Octogintalriuni*
Quaes. *, quod *venenum caritatis est cupiditas*, . q »
perfectio nulla cupiditas. Et lalis perfectio potest
in hac vita haberi. Et hoc dupliciter. Uno modo,
inquantum ab allectu hominis excluditur omne
illud quod caritati contrariatur, sicut est pecca-
tum mortale. Et sine tali perfectione caritas esse
non potest. Unde est de necessitate salutis, -
Alio modo, inquantum ab affectu hominis ex-
cluditur non solum illud quod est caritati con-
trarium, scđ etiam omne illud quod impedit ne

affectus mentis totaliter dirigatur ad Deum. Sine qua perfectione caritas esse potest: puta in incipientibus et proficientibus.

An primum ergo DICENDUM quod Apostolus ibi loquitur de perfectione patriae, quae non est in via possibilis.

Ad secundum dicendum quod illi qui sunt in hac vita perfecti, in multis dicuntur offendere secundum peccata venialia, quae consequuntur ex infirmitate praesentis vitae. Et quantum ad hoc etiam habent aliquid imperfectum, per compa-

rationem ad perfectionem patriae. Ad tertium dicendum quod sicut modus praesentis vitae non patitur ut homo semper actu feratur in Deum, ita etiam non patitur quod actu t feratur in omnes proximos singillatim: sed sufficit quod feratur communiter in omnes in universali, ct8 in singulos habitualiter et secundum animi praeparationem.

Potest autem etiam circa dilectionem proximi duplex perfectio attendi, sicut et circa dilectionem Dei. Una quidem, sine qua caritas esse non

potest: ut scilicet homo nihil habeat in affectu quod sit contrarium dilectioni proximi.

Alia autem, sine qua caritas inveniri potest: quae quidem attenditur tripliciter. Primo quidem, secundum extensionem dilectionis: ut scilicet aliquis non solum diligat amicos et notos, sed etiam extraneos, et ulterius inimicos. Hoc enim, ut Augustinus dicit, in *Enchirid.* *, est *perfectorum fi-* · ap u*m. *Horum Dei.* – Secundo, secundum · intensionem: quae ostenditur ex his quae homo propter proximum contemnit; ut scilicet homo non solum contemnat exteriora bona propter proximum, sed etiam afflictiones corporales, et ulterius mortem, secundum illud Ioan, xv *: *Maiorem dilectionem* · v<« *nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* – Tertio, quantum ad effectum dilectionis: ut scilicet homo proximis ζ impendat ζ non solum temporalia beneficia, sed etiam spiritualia. et ulterius scipsum, secundum illud Apostoli, 11 aJ *Cor.* xn *Ego autem libentissime ini-* · v» *pendam. et superimpendar ipse pro ammabus vestris.*

a) «eundum. – sed BEFHKLpAC, propter D.
r) modus. – status P.
γ) actu. – temper actu AE; in Deum... feratur om. B.
3; et. – vel Pa.

4) tfeundum. – Om ABEKI.pE; pro intentionem, intentionem P, extensionem G.
O proximis – tn proximis 11, pro proximis Pa,

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo, in responsione nd tertium, nota illam disjunctivam dc amore proximi: *Sufficit quod feratur communiter in omnes in universali: vel* in singulos habitualiter et secundum animae praeparationem.* Quod ideo notandum duxi, nc rudiores pro eodem accipiant diligere omnes in universali, ct diligere singulos secundum praeparationem animi. Haec enim multum inter se distant: ct secundum longe melius est primo, tunquuni se habens ex additione ad primum. Nam diligere omnes in universali est diligere homines inquantum sunt homines, vel inquantum ordinantur ad beatitudinem, ct huiusmodi: diligere autem singulos secundum animi praeparationem. est habere animum paratum ud singillatim benefaciendum singulis quando occurret. Et quia *probatio dilectionis exhibitio est* vFer's*» diligens omnes in universali beneficium omnibus confert in universali, puta orando in communi pro omnibus: diligens autem singulos secundum praeparationem animi, paratus est benefacere singulis singillatim quando occurrit.

II. In eadem responsione, notanda est primo, differentia inter membra dilectionis proximi supererogatoriae. Tria namque membra in littera ponuntur: scilicet *extensionis*, *intensionis* (hoc est, *intensive*), ct quoad *effectum*. Et inter primum quidem ct secundum clara est diiferentia: sicut universaliter in aliis differt quantitas extensiva a quantitate intensiva. Inter secundum autem et tertium obscura apparet differentia: quoniam intensive diligens proximum o-

mnia pro ipso exponit, quod nd tertium membrum spectat. St quis tamen consideret haec membra quandoque concurrere. ct quandoque separari, differentium conipcriet clarum. Concurrent siquidem quando vehementer proximum diligens pro ipso etiam animam ponit: tunc enim vehemens dilectio secundum membrum, ct exterior expositio vitae pro proximo tertium membrum affert. Separantur autem cum vehementer diligens proximum paratus quidem est omnia pro ipso contemnere, seque etiam ipsum impendere, ab exteriori tamen cifectu abstinet, quia tunc non expedit: tunc enim secundum membrum absque tertio invenitur, scilicet intensiva dilectio absque ctfectu.

Nota secundo, primum membrum continere quod diligere extraneos ct ulterius inimicos perfectionis est extensivae m caritate: quod superius* etiam declaratum in · Qa. tractatu dc caritate fuit. Et intellige dc extraneis et inimicis «cm. ut singulares sunt personae. Ita quod intendit Augustinus *perfectorum filiorum Dei* esse diligere inimicos quatenus sunt singulares persone; et similiter benefacere eisdem ut singularibus personis. Diligere autem cos in communi, hoc est inquantum Christiani, inquantum concives, inquantum homines, necessitatis est. Quod nihil nliud est dicere quem quod ab amore quo prosequimur homines in communi, Christianos in communi, concives in communi, ct huiusmodi, non excludamus cos: sed amor qui ad universale terminatur, in sua universalitate relinquatur, absque inimicorum scilicet exceptione.

• Ci not. e

ninbuf

• Ver-. 11.

• Art. I

• Tract IX.

• Ven- JJ.

• Ver* J.

• Vent il- - Cl. Math cep. r, 1ET» 4J

• Ver», «o.

•Art
-Cf F*U... qu.
c, «v > »J ».
M. U

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PERFECTIO VIAE CONSISTAT IN PRAECEPTIS, AN IN CONSILIIS

III *Cant. Gent.*, ctp. cttx; *De Virtute* qu. n, art. *ti*, ad 5; *Qttodl.* IV, qu sil, srt. 3, id 3;
Gmt. retrahent, ab inpress. Rcli[^] cep. vi; *In Matth.*, cap. xuj *Ad Htb.*.. «p. n. locL 1.

U.M SIC PROCEditur. Videtur quod
io viae * non consistit in prae-
sed in consiliis. Dicit enim Do-
Mallh. xix ♦ 5/ *vis perfectus*
esse, vade et vende omnia quae habes et da pau-
peribus, et veni, sequere me. Sed istud est con-
siliuM. Ergo perfectio attenditur secundum con-
silia. ct non secundum praecepta.

2. Praeterea, ad observantiam praeceptorum
omnes tenentur: cum sint de necessitate salutis.
Si ergo perfectio Christianae vitae consistat in
praeceptis, sequitur quod perfectio sil de neces-
sitate salutis ct quod omnes ad cam teneantur.
Quod palet esse falsum.

3. Praeterea, perfectio Christianae vitae at-
tenditur secundum caritatem, ut dictum est ♦
Sed perfectio caritatis non videtur consistere in
observantia praeceptorum : quia perfectionem car-
itatis praecedit el augmentum ei inchoatio ipsius,
ut patet per Augustinum, *super Canonicam Ioan.* *
non autem potest caritas inchoari anle observa-
tionem praeceptorum, quia, ut dicitur Ioan, xiv*:
Si quis diligit me, sermonem meum servabit. Ergo
perfectio vitae non attenditur secundum praecep-
pta, sed secundum consilia.

Sed contra est quod dicitur *Deui*, vi ’: *Diliges*
Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et *Le-*
vit. xix * dicitur: *Diliges proximum tuum sicut*
teipsum. Haec autem sunt duo praecepta de qui-
bus Dominus dicit, Matth. xxu *: *In his duobus*
praeceptis pendet Lex ct Prophetae. Perfectio au-
tem caritatis, secundum quam dicitur vita Chri-
stiana esse perfecta, attenditur secundum hoc
quod Deum ex toto corde diligamus ut proximum
sicut nos ipsos. Ergo videtur quod perfectio con-
sistat in observantia praeceptorum.

Respondeo dicendum quod perfectio dicitur in
aliquo consistere dupliciter: uno modo, per se
el essentialiter; alio modo, secundario et acci-
dentaliter. Per se quidem ut essentialiter consistit
perfectio Christianae vitae in caritate: principali-
ter quidem secundum dilectionem Dei, secun-
dario autem secundum dilectionem proximi, de
quibus dantur praecepta principalia divinae legis,
ut dictum est *. Non autem dilectio Dei et pro-
ximi cadit sub praecepto secundum aliquam men-
suram, ita quod id quod est plus sub consilio
remaneat: ut palet cx ipsa forma praecepti, quae
perfectionem demonstrat, ut cum dicitur, *Diliges*
Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, - *totum*
enim *et perfectum idem sunt*, secundum Philoso-

phum, mill *Physic.* ♦ et cum dicitur. *Diliges pro-*
ximum tuum sicut teipsum, unusquisque enim sc-
ipsum maxime diligit. Et hoc ideo est quia *finis*
praecepti caritas est. ut Apostolus dicit, | *ad*
l'im. i ♦ in line autem non adhibetur aliqua ’Vin »
mensura, sed solum in his quae sunt ad finem,
ut Philosophus dicit, in | *Polii.* *: sicut medicus
non adhibet mensuram quantum sanet, sed quanta
medicina vel diaeta utatur ad sanandum. Et sic
patet quod perfectio essentialiter consistit m prae-
ceptis. Unde Augustinus dicit, m libro *de Perfe-*
ctione Iustitiae 4 : *Cur ergo non praeciperetur ho-* . o p TM
mini ista perfectio, quamvis eam in hac vita nemo
habeat?

Secundario autem et instrumentaliter perfectio
consistit m consiliis. Quae omnia, sicut ct prae-
cepta. ordinantur ad caritatem: sed aliter cl aliter.
Nam praecepta alia τ ordinantur ad removendum τ
ea quae sunt caritati contraria, cum quibus sci-
licet caritas esse non potest: consilia autem or-
dinantur ad removendum impedimenta actus car-
itatis. quae tamen caritati non contrariantur, sicut
est matrimonium, occupatio negotiorum saecula-
rium, cl alia huiusmodi. Unde Augustinus dicit,
in *Enchirid.* *: *Quaecumque mandat Deus, ex* ➤ o "
quibus unum est. Non moechaberis; et quaecum-
que non ilibentur, sed speciali consilio monentur,
ex quibus unum est. Bonum est homini mulierem
non tangere: tunc recte Jiunt cum referuntur ad
diligendum Deum et proximum propter Deum, et
in hoc sacculo ct in futuro. Et inde esi quod in
Collationibus Patrum ' dicit Abbas Moyses: *leni-* | o*.
nia. vigiliae, meditatio Scripturarum, nuditas ac
privatio omnium facultatum, non perfectio, sed per-
fectionis instrumenta sunt: quia non in ipsis consi-
stit disciplinae illius finis, sed per illa pervenitur ad
finem. Et supra * praemisit quod *ad perfectionem* · 1¹⁴
caritatis istis gradibus conscendere ' nitimur. 3

An PRIMUM ERGO DICENDUM quod in illis verbis
Domini aliquid ponitur quasi via ad perfectio-
nem, hoc scilicet quod dicitur. *Vade ct vende*
omnia quae habes et da pauperibus: aliud autem
subditur in quo perfectio consistit, scilicet quod
dicit, *et sequere me.* Unde Hieronymus dicit, *su-*
per Matth. ♦ quod *quia non sufficit tantum re-*
linquere, Intrus · *iungit quod perfectum est*, idest.
Secuti sumus te. Ambrosius autem, super illud
Luc. v*, *Sequere me.* dicit: *Seviri iubet non*
corporis gressu, sed mentis affectu, quod iit per
caritatem. Et ideo ex ipso modo loquendi appa-
ret quod consilia sunt quaedam instrumenta per-

•Ara. *Sedeant.*
•a. l^o - D^o qo.
c sn. > d^o l;
art. u-

• CoffiEtrat U>
III, aopcf C3p.
m, «ra »?
«

■) viae, - vitae UtD, <>m. P. - Pro consistit, consistat PCEFKLa.
salutis - vitae ABCEFIKLpD.
y) alia. - λ praeceptis caritatis nddunt P>.

i) conscendere. - ascendere PU.
») mm. Vrtrus. - non... ideo Petrus P<i. - Pro tungi'G «Uimn*
fit PD, subtunifir 11.

veniendi ad perfectionem, dum dicitur, *Si vis perfectus esse, vade et vende* etc.: quasi dicat: *Hoc faciendo ad hunc finem pervenies.*

Ad secundum dicendum quod» sicut Augustinus dicit, in libro *de Perfect.* *Iustit* ♦ perfectio curitatis homini in hac vita praecipitur, quia *recte non curritur si quo currendum est nesciatur. Quo-*
modo autem sciretur, si nullis praeceptis ostende-
retur? Cum autem id quod cadit sub praecepto diversimode possit impleri, non efficitur transgressor praecepti aliquis ex hoc quod non optimo modo implet: sed sufficit quod quocumque modo impleat illud. Perfectio autem divinae dilectionis universaliter quidem cadit sub praecepto, ita quod etiam perfectio patriae non excluditur ab illo praecepto, ut Augustinus dicit *: sed transgressionem praecepti evadit qui quocumque modo perfectionem divinae dilectionis attingit. Est aut infimus divinae dilectionis gradus ut nihil supra eum, aut contra eum, aut aequaliter ei diligatur: a quo

gradu perlectionis qui deficit, nullo modo implet praeceptum. Est autem aliquis : gradus perfectae dilectionis qui non potest impleri in via, ut dictum est*: a quo qui deficit, manifestum est quod non est transgressor praecepti. Et similiter non est transgressor praecepti qui non attingit ad medios perfectionis gradus, dummodo attingat ad infimum.

Ad tertium dicendum quod, sicut homo habet quandam perfectionem suae naturae statim cum nascitur, quae pertinet ad rationem speciei, est autem alia perfectio ad quam per augmentum adducitur: ita etiam est quaedam perfectio caritatis pertinens ad ipsam speciem caritatis, ut scilicet Deus super omnia diligatur et nihil contra eum ametur; est autem alia perfectio cantatis, etiam in hac vita, ad quam aliquis per aliquod spirituale augmentum pervenit r, ut puta cum homo etiam a rebus licitis abstinet, ut liberius divinis obsequiis vacet.

ζ) *aliquis.* – *alius* Ptf.

r4) *pervenit.* – *pervenitur* ΙΙΕΦΙΚρΑC ct *a, invenitur* L. ut nni G,

Commentaria Carclinnli- Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis, dubium primo occurrir, ct simpliciter ct ad hominem, quomodo stant haec duo simul: *Caritas est finis praecepti*; ct quod ipsa *cadit sub praecepto.* Repugnant siquidem haec ud invicem. Simpliciter quidem, quia praeceptum, ut patet VI *Ethic.* *, est actus prudentiae: quae non est dc fine, sed dc his quoc sunt ad finem *. Et experientia continua testatur quod, cum praecipimus, semper supposito fine praecipimus.

Secundum hominem vero, quoniam expresse Auctor superius docuit quod finis praecepti non cadit sub praecepto.

Et augetur dubium · ex eo quod contrariae sunt conditiones finis, ct eius quod praecipitur ad finem. Quoniam finis appetitur sine mensura, ut etiam in littera manifestatur: id autem quod est ad finem, si recte appetitur, oportet appeti commensurate ad finem. Unde si caritas est finis, sine mensura appetenda est ct si cadit sub praecepto, ac per hoc ud finem, commensurate ad finem appetenda est. Haec autem iocompossibilia videmur. Ergo, etc.

II. Ad hoc dicitur quod illa propositio, *Finis praecepti non cadit sub praecepto*, intelligitur determinate, seu limitate, respectu illius praecepti cuius est finis. Stat enim quod aliquid sit finis unius praecepti, ct tamen cadat sub alio praecepto ut ordinatum ad ulteriorem finem Verbi gratia: Sanitas est finis praecepti medicinae: ct ideo non cadit sub praeceptis medicinae. Quia tamen sanitas, sicut et quodlibet aliud coqioralc bonum, ordinatur ad spirituale bonum animae ut ad finem, ideo sanitas cadit sub praecepto de salute animae: quia hic non sc habet ut finis, sed ut id quod est ud finem. Et ex hac eadem radice videre potes quod sanitas a medico corporis appetitur sine mensura, quia habet rationem finis: n medico autem animae appetitur cum mensura, quanta scilicet expedit ad salutem animae, quia habet rationem eius quod est ad finem Unde, in proposito, caritas est finis reliquorum praeceptorum legis: ct ideo sub nullo legis praecepto clauditur, ut patet discurrendo in praeceptis decalogi. Est tamen ud finem qui Deus est: et ideo sub aliquo praecepto cadit. Et per hoc patet solutio primae obicciionis, tum simpliciter quam ad hominem.

III. Ad secundum · vero dicitur quod, quia finis caritatis, qui est ipse Deus, est infinitus, ideo non est mirum si caritas, quae ut quid proximum ad finem infinitum praecipitur, sine mensura praecipitur. Itu quod caritati con-

venit sine mensura appeti ct ex co quod est finis reliquorum praeceptorum, ct ex co quod est ut immediate proxima infinito fini: commensuratum enim infinito nihil magi* est quam quod sine mensura est. Et quia hac duae conditiones, scilicet esse finem reliquorum praeceptorum ct esse immediatum infinito fini, ex uno ct eodem insunt caritati, scilicet ex ipsa caritatis natura, ct unum infert reliquum ideo Auctor ct Augustinus, ut infra · patebit, caritatem praecipi ut finem ct sine mensura dixerunt, a notioribus doctrinam tradentes.

IV. In eodem articulo, circa illud, *Perfectio consistit in consiliis instrumcntaliter*, quaestio occurrens ud septimum articulum huius quaestionis, in responsione ad primum, remittatur.

In eodem articulo, in responsione ad secundum, dubium occurrit circa transgressionem praecepti caritatis: quoniam responsio non videtur satisfacere. Nam si dilectio ct omnis perfectae dilectionis modus, scilicet *ex toto corde* etc., cadit sub praecepto, consequens est ut omittens modum cadentem sub praecepto transgressor praecepti sit: non enim capit intellectus quod omnis modus mihi praecipiat, ct quod obediens in uno tantum modo excuser a transgressionem praecepti, ut facile est videre inductive in omnibus. Duo ergo iocompossibilia in littera dicuntur, dum dicitur quod nullus modus excipitur u praecepto, cl quod in uno tantum obediens reus non est.

V. Ad hoc dicitur, modum loquendi Augustini sequende in littera bis allati, quod caritas omnino dc perfecta praecipitur *ut quo currendum est*, hoc est ut finis. Et ex hoc solvitur quaestio. Quia aliter obligamur praecepto quoad id quod sc habet ut finis: ct aliter quoad id quod simpliciter praecipitur. Nam quod praecipitur ut finis, sufficienter obcdientiam sortitur si sic paremus ut quandoque finem assequamur: quod praecipitur autem absolute, absolute quoque adimplendum est. Unde, quia caritatis perfectio praecipitur ut finis, sufficienter quilibet hoc praeceptum servat si ita servat ut quandoque ud finem hunc perveniat. Perveniet autem quilibet procul dubio qui cum qunntumcumquc minima caritate ad patriam currit: quoniam illic caritas perfectu erit. Unde patet quod, licet in* compossibilc sit absolute praecipi omnem modum ct reum non esse unicum tantum modum servando, non est tamen impossibilc si omnis modus praecipitur ut linis: quo-

• Cjp. t. n. s. S. Tn. Jcc». jk.

• lbM., cap. m. α « - S. Th. Itet. 1

•1* IIM,gu.*cri. art » JJ 1; qu. c, art. <i, ad s. • Cf. num m.

• Num. i, O *au-* *petur.*

• Qr. n, a. 11 S '1η. loc». 1»

• Veru n

• Art. t.

* QO. CXXX111 *rt t

mam ly *ut finis* dcicrmtnni modurn obicrvatfonil prncec-
pti, idlicel ut quandoque pervenimur ud illud; nam prae-
cipi ut finem cx: praecipi ut tandem assequendum.

Et si contra haec oblidatur quod nihil praecipitur ut
tims, proprie loquendo de praecepto: – respondetur hoc
verum esse per sc. cx consequenti autem non inconvcnit

quod aliquid praecipiat ut linis. Et de est in proposito.
Nam carite» per se praecipitur ut id quod est ad finem :
infinutum tamen, ct proxime, ut declaratum est *. Et quia ' Sum l,l
cx hoc consequitur quod ipsa «It finis nostrarum exeeu-
tionum, praecipitur ipsa consequenter ut fini» actionum
nostrarum. Et hoc sufficit proposito.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM QUICUMQUE EST PERFECTUS. SIT" IN STATU PERFECTIONIS

Quodl. I, qu. vn. an. 3, «da; III. qu. n. art. 3; De l*trf. Vitae Sptr., cap. xv; cap. xxiii. 5 J In Matth., cap. xn.

• Art J. ...I J

D QUARTUM SIC PROCEDITUR, Videtur quod
quicumque est perfectus, sit in statu
perfectionis. Sicut enim per augmen-
tum corporale pervenitur ad perfectio-
nem corporalem. ita per augmentum spiri-
tuale pervenitur ad perfectionem spiritua-
lem. Sed post augmentum corporale ali-
quis dicitur esse in statu perlectae aetatis. Ergo
etiam videtur quod post augmentum spirituale,
cum quis iam adeptus est perfectionem, sit m
statu perfectionis.

• Qp. n. α. lα. & ft fact iv

2. Praeterea, eadem ratione qua aliquid mo-
vetur *de contrario in contrarium*, movetur etiam
aliquid *de minori ad maius*, ut dicitur in V *Phy-
sic.* * Sed quando aliquis transmutatur dc pec-
cato ad gratiam, dicitur mutare statum, prout
distinguitur status culpae ct status gratiae. Ergo
videtur quod, pari ratione, cum aliquis proficit
de minori gratia ad maiorem quousque perve-
niat ad perfectum, quod adipiscatur perfectionis
statum.

• Vox a.

• Art. i
3

3. Praeterea, statum adipiscitur aliquis ex hoc
quod a servitute liberatur. Sed per caritatem ali-
quis liberatur a servitute peccati: quia *universa
delicta operit caritas*, ut dicitur *Prov. x **. Sed per-
fectus dicitur aliquis secundum caritatem, ut di-
ctum est ♦ Ergo videtur quod quicumque ha-
beat perfectionem a. ex hoc ipso habeat perfe-
ctionis statum.

• Qb. a-timii
trt i

Sed contra est quod aliqui sunt in statu per-
fectionis qui omnino caritate ct gratia carent:
sicut mali episcopi aut mali religiosi. Ergo vi-
detur quod e contrario aliqui habent perfectio-
nem vitae qui tamen non habent perfectionis
statum.

* Voc. 7.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum
est. status proprie pertinet ad conditionem liber-
tatis vel servitutis. Spiritualis autem libertas aut
servitus potest in homine attendi dupliciter: uno
modo, secundum id quod interius agitur; alio
modo, secundum id quod agitur exterius. Et
quia, ut dicitur l *Reg. xvi **, *homines vident ea
quae parent, sed Deus intuetur cor.* inde est quod
secundum interiorem hominis dispositionem ac-
cipitur conditio spiritualis status in homine per
comparationem ad iudicium divinum: secundum
autem ca quae exterius aguntur, accipitur spiri-

tuals status in homine per comparisonem ad
Ecclesiam. Et sic nunc dc statibus loquimur:
prout scilicet ex diversitate statuum quaedam Ec-
clesiae pulchritudo consurgit ♦

«πl'i*αΛα,η'

Est autem considerandum quod, quantum ad
homines, ad hoc quod aliquis adipiscatur statum
libertatis vel servitutis, requiritur, primo quidem,
aliqua obligatio vel absolutio. Non enim cx hoc
quod aliquis servit alicui, efficitur servus: quia
etiam liberi serviunt, secundum illud *Galat. v **: * Vn'..>
Ar caritatem spiritus servite invicem. Neque etiam
cx hoc quoj aliquis desinit servire, efficitur* liber:
sicut patet dc servis fugitivis. Sed ille proprie e\$V T
servus qui obligatur ad serviendum: et ille est
liber qui a servitute absolvitur. – Secundo re-
quiritur quod obligatio praedicta cum aliqua so-
lemmtate fiat: sicut et ceteris 6 quae inter ho- 4
mines obtinent perpetuam firmitatem, quaedam
solemnitas adhibetur.

Sic igitur el in statu perfectionis proprie di-
citur esse aliquis, non ex hoc quod habet actum
dilectionis perfectae, sed ex hoc quod obligat se
perpetuo, cum aliqua solumnitate. ad ea quae
sunt perfectionis. Contingit etiam quod aliqui se
obligant qui non servant, ct aliqui implent ud
quod non se obligaverunt : ut patet Matth. xxxi ♦ • Ver., v
de duobus filiis, quorum unus patri dicenti. *Ope-
rare in vinea*, respondit *Nolo: postea abiit*; alter
autem respondens ait. *Eo: et non ivit.* Et ideo
nihil prohibet aliquos esse perfectos qui non sunt
in statu perfectionis: et aliquos esse in statu per-
fectionis qui non sunt perfecti.

Ad primum ergo dicendum quod pcr augmentum
corporale aliquis proficit in his quae pertinent
ad naturam, et ideo adipiscitur naturae statum:
praesertim quia *quod est secundum naturam*,
quodammodo *immutabile est **, inquantum na-
tura determinatur ad unum. Et similiter per
augmentum spirituale interius aliquis adipiscitur
perfectionis statum quantum ad divinum indi-
cium. Sed quantum ad distinctiones ecclesiasti-
corum statuum, non adipiscitur aliquis statum
perfectionis nisi per augmentum in his quae ex-
terius aguntur.

• Cf. A/iaoi E-
ihK hb. V.rep
»u, a. ; -S III.
lui xn.

Ad secundum dicendum quod illa etiam ratio
procedit quantum ad interiorem statum. Et ta-
men, cum aliquis transii de peccato ad gratiam.

aj *perfectionem.* – *confectionem* BI EK. *caritatem* super riunun C.
Λ) *efficitur.* – *dicitur* Pe.

γ) *eft.* – *dicitur* P.i
3) *cetera.* – *cetera* AHCDEFIII a, cum K.

transit de servitute ad libertatem: quod non contingit per simplicem profectum gratiae, nisi cum aliquis se obligat ad ea quae sunt gratiae.

Ad tertium dicendum quod illa etiam ratio pro-

cedit quantum ad interiorem statum. Et tamen, licet caritas variet conditionem spiritualis servitutis et libertatis, hoc tamen non facit caritatis augmentum.

Commontarin Cardinalis Caiotani

In articulo quarto eiusdem quaestionis, notu primo, diligentissime, quod totus sermo huius tractatus de statu, nisi aliud exprimatur, intelligiur *de statu ecclesiastico*, et non de statu interioris hominis: ut expresse in littera dicitur.

Nota secundo quod, licet in littera duae conditiones numerentur requisitae ad perfectionis statum ecclesiasticum, secundum tamen veritatem sunt tres. Prima est obligatio; secunda, sollemnitas; tertia, quod perfectio sit exterior. Itu quod non constituitur status perfectionis ex obligatione ad perfectionem perpetuo et solemnitate, nisi obligatio illa sit ud perfectionem exteriorem, puta ad castitatem, vel paupertatem, vel erogationem bonorum, vel exteriorem sollicitudinem, vel ad ponendam animam, idest vitam, vel aliquid huiusmodi.

Et primas quidem duas conditiones non oportet probare esse secundum doctrinam Auctoris: quoniam in littera clare habentur. Tertia autem, nunc superaddita videtur, probatur ex eo quod, nisi haec conditio apponatur vel subintelligatur, sacer ordo constitueret statum perfectionis ecclesiasticae. Et probatur sequela. Quiu sacer ordo ex seipso obligat hominem ad maiorem sanctitatem interiorem quam requirat etiam religionis status, ut Auctor in art. 8 huius quaestionis expresse dicit: et constat quod huiusmodi obligatio cum solemnitate, consecrationis scilicet qua confertur ordo. fit. Ac per hoc, habet duas primas conditiones. Et sola tertia deest: quiu scilicet obligat ud id quod est interioris perfectionis, et non ad ea quae sunt perfectionis exterioris, quantum est ex natura ordinis sacri. Quod dico propter praecepta Ecclesiae, et annexa per occidens vota.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM PRAELATI ET RELIGIOSI SINT IN STATU PERFECTIONIS

Quoniam. I, qu. vii, m. j, ad a; III, qu. vi. art. 3; De Perfectione Vitae Spirituales. *p. m; /in Matth.. cep. m

Ad quintum sic proceditur. Videtur quod praelati et religiosi non sint in statu perfectionis. Status enim perfectionis distinguitur a statu incipientium et

proficientium. Sed non sunt aliqua genera hominum deputata specialiter statui proficientium vel incipientium. Ergo videtur quod nec etiam debeant esse aliqua genera hominum deputata statui perfectionis.

2. Praeterea, status exterior debet interiori statui respondere: alioquin incurritur mendacium, quod *non solum est in falsis verbis, sed etiam in simulatis operibus*, ut Ambrosius dicit, in quodam Sermone *. Sed multi sunt praelati vel religiosi qui non habent interiorem perfectionem caritatis. Si ergo omnes religiosi et praelati sunt in statu perfectionis, sequeretur quod quicumque eorum non sunt * perfecti, sint in peccato mortali, tanquam simulatores et mendaces.

3. Praeterea, perfectio secundum caritatem attenditur, ut supra * habitum est. Sed perfectissima caritas videtur esse in martyribus: secundum illud Ioan, xv ♦ *Maiorem dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*. Et super illud Heb. xn *, *Nondum enim usque ad sanguinem* etc., dicit Glossa*: *Perfectior in hac vita dilectio nulla est ea ad quam sancti martyres pervenerunt, qui contra peccatum usque ad sanguinem certaverunt*. Ergo videtur quod magis debeat attribui perfectionis status martyribus quam religiosis et episcopis.

Sed contra est quod Dionysius, in v cap. *Eccles. Hier.*, attribuit perfectionem episcopis

tanquam *perfectoribus*. Et in vi cap. eiusdem libri, attribuit perfectionem religiosis, quos vocat *monachos* vel *therapeutas* t, idest, *Deofamulantes*. tanquam *perfectis*.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est* **«ad statum perfectionis requiritur obligatio perpetua ad ea quae sunt perfectionis, cum aliqua solemnitate. Utrumque autem horum competit et religiosis ut episcopis. Religiosi enim voto se adstringunt ad hoc quod a rebus saecularibus abstineant quibus licite uti poterant, ad hoc quod liberius Deo vacent: in quo consistit perfectio praesentis vitae. Unde Dionysius dicit, vi cap. *Eccles. Hier.*, de religiosis loquens: *Alii quidem therapeutas*, idest famulos, *ex Dei * puro servitio et famulatu: alii vero monachos ipsos nominant, ex indivisibili et singulari vita uniente ipsos, indivisibilia sanctis convolutionibus*, idest contemplationibus, *ad deiformem unitatem et amabilem Deo perfectionem*. Horum etiam obligatio fit cum quadam solemnitate professionis et benedictionis. Unde cl ibidem subdit Dionysius: *Propter quod, perfectam ipsis donans gratiam, sancta legislatio quadam ipsos dignata est sanctificativa invocatione*.

Similiter etiam et episcopi obligant se ad ea quae sunt perfectionis, pastorale assumentes officium, ad quod perlinet ut *animam suam ponat pastor pro ovibus suis*, sicut dicitur Ioan. x*. Unde Apostolus dicit. I ad Tim. ult.*: *Confessus es bonam confessionem coram multis testibus*, idest *in tua ordinatione*, ut Glossa * ibidem dicit. Adhibetur etiam quadam sollemnitas consecrationis simul cum professione praedicta: secundum il-

a) non sunt. – sunt non ABF, sunt et non 1.

.) episcopis. – Om. ABDEFKLpCl.

y) therapeutas. – triapenthas Pa et codices vulgo; item poet princ, corporis.

o) ex Dei. – Dei ex P.

t) es. – est ABDEF1KL, om. Pa; pro tua, sua P.

• Ver*- 6.

• inin'lu,

• Caa. .VuL tat. <t Qk m-rrabrrrrt, w»1 XXV17T

Scrm XXX, »1

•In Append. Op Ambro».

α

Art »

«1 »3

* Auc Lomb apod

T

J

4

' Verv n

* VfrK“

»bl<rüa

• Vir»..

•

hid II *ad lini.* i*. *Resuscites gratiam Dei quae est m te per impositionem manuum mearum*, quod Glossa * exponit de *gratia episcopali*. Et Dionysius dicit, v cap. *Eccles. Hier.*, quod *summus sacerdos*. idest episcopus, *m sua ordinatione habet eloquiorum super caput sanctissimam superpositionem*, *ut significetur quod ipse est participativus* * *integre totius hierarchiae virtutis, ct quod ipse non solum sit Uluminativus omnium quae pertinent* * *ad sanctas locutiones et actiones, sed quod etiam haec aliis tradat.*

Au PRIMUM ERGO DICENDUM quod inchoatio Ct augmentum non quaeritur propter sc, sed propter perfectionem. Et ideo ad solum perfectionis statum aliqui homines cum quadam obligatione el solcmnilatc assumuntur.

2) *fwtipativur.* – *participatur**» cqdkci ct *a*; pro *Mertirchiar*, *hierarchicac* D; pro *iflutnindtivui*, *iUuntuiafui* codice» ct .t. rj *juac pertinent* – >*irtinct* Prf, m cod'd* G. – Pro *haec, hoc* Pilla

Ad secundum dicendum quod homines statum perfectionis assumunt, non quasi profitentes se esse perlectos, sed quasi profitentes se ad perfectionem tendere. Unde ct Apostolus dicit, «ad *Philipp*, m*: *Non quod iam comprehenderim, aut perfectus sim: sequor* · *autem, si quo modo comprehendam.* Et postea * subdit: *Quicumque ergo perfecti sumus. hoc sentiamus.* Unde non committit aliquis mendacium vel simulationem ex hoc quod non ' est perfectus qui statum perfectionis assumit: sed cx eo quod ab intentione perfectionis animum revocat.

Ad iertium dicendum quod martyrium in actu perfectissimo caritatis consistit. Actus autem perfectionis non suilicit ad statum faciendum, ut dictum est *.

· An· 4.

Commentaria Cardinulin Caletani

n articulo quinto eiusdem quaestionis, circa id quod dicitur. quod *Episcopi obligant se ad ea quae sunt perfectionis*, adverte quod hoc dupliciter potest intclligi. Uno modo, dc obligatione naturali. hoc est, naturaliter consequente seu spectante nd ipsum episcopatum Et hoc est procul dubio rerum : quin cx hoc ipso quod aliquis episcopatum suscipit, suscipit etiam omnia per sc spectantia ct consequentia ad ipsum, inter quae, Dominica auctoritate, constat esse *ponere animam suam pro oribus suis*; ct multo magis, labores suos ct bona sua temporalia.

Alio modo, obligatione votiva; ita quod cpiscopu» explicite vel implicite voveat ea quae sunt perfectioni». Et licet multi sic intelligerc videantur Auctorem, id tamen non apparet esse verum. Et quod non voveant implicite, sicut suscipiens ordinem sacrum in Ecclesia Occidentali intclligitur vovere implicite castitatem -, cx eo patet quod nullibi 'n ,urc C4Utum ^venitur quoJ episcopi voveant huiusmodi. Quod vero non voveant explicite, ex ritu ct verbis episcopalis ordinationis apparet. Quoniam in ordinatione sua. de multis interrogatus ordinandus in episcopum, respondet quoad ea quae sunt fidei, *Credo*, quoad agenda vero, *Voto*. Neutrum autem horum vim vati habet: nisi quis adeo deriperet ut diceret quod responsiones ibi positae per *Volo*, habeant vim voti. Constat namque quod tot dicit sc velle ad quae non posset sc voto tute obligare, ut patet ibi. – Apparet quoque Extra, *de /urciurand.*, cap. *Ego* ;V. *episcopus*, quod episcopus iurnt quaedam particularia se facturum vel non facturum, et unum universale, videlicet fidelitatem Romano Pontifici ac Ecclesiae Romanae ct beato Petro, quod est valut homagiuni quoddam: ct nihil ibi invenio dc cura animarum, aut his quae perfectioni» sunt. –

Extra quoque, *dc Rcnunt.*, cap. *Nisi cum pridem*, dicitur episcopum *habere alat strictas*, ne volet nd religionem, *nexibus praecepturum* : et non dicitur, *nexibus voturum*.

Cum ergo invenitur episcopos vovere, seu votum habere ad ea quae sunt perfcctiioms, intcllige dc voto quoad effectum, nari quoad essentiam: hoc est, quod habent obligationem ac si vovissent, non tamen formalitcr habent votum. Et propterca transgrediendo non sunt rei voti fracti, sed praecepti suscepti ob ipso Deo.

II. In eodem articulo, in responsione ad secundum, circi illud, *Sed ex eo quod ab intentione perfectionis animum revocat*, adverte quod Auctor proprie loquitur de intentione, ut distinguitur contra cxcctioncm. Et intendit quod dupliciter contingit religiosos vel episcopos deficere u perfectione ad quam tenentur. Uno modo, executive: quia scilicet non cxcquuntur illo» perfectionis actus quos debent. Et talcs non sunt simulatores neque mendaces. – Alio modo, secundum intentionem: quin scilicet deponunt intentionem perfectionem prosequendi. Et tales videntur in statu peccati mortalis in livrera hac poni, tanquam mendaces ct simulatores lucto. Et ratio diversitatis est quia status ecclesiasticus, qui exterior est. significat directe ipsam intentionem existentium in statu, el non cxcctioncm. Cuius signum est quod aliquis, statim ut fn religiosus aut episcopus, cx sola intentione proficiendi veraciter in statu illo esse dicitur, absque simulatione quacumque verbo vel facto.

Ei propterca caveant sibi mullum religiosi nc animum proficiendi deponant. Quem tunc procul dubio habent cum incendunt vivere secundum regulam ct constitutiones suas, quamvis in multis interdum delinquant.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM OMNES PRAELATI ECCLESIASTICI SINT IN STATU PERFECTIONIS

Quodl. 1, qu. ni, art. 3. nd a; III, qu. n, art. 3; *Dc Perf. Vitae Spir.*, cap. xxi sqq.; *tn Matth.*, cap. m.

sextum sic proceditur. Videtur quod «.i^Vfsmncs Praelati ecclesiastici sint in statu perfectionis. Dicit enim Hieronymus, *super per Epist* *jjem presbyter qui et episcopus*: ct postea subdit: *Sicut ergo*

presbyteri sciunt se Ecclesiae consuetudine ei qui sibi praepositus fuerit, esse subtectos; ita episcopi noverint se magis consuetudine quam dispensationis Dominicae veritate e presbyteris esse maiores, et in communi debere Ecclesiam regere.

a) *dirpcmatlonii Dominicae veritate.* – *difpcmatione Dominicae vcrिताt* P.

Scmhac Tutol. D. Thomak T. VII.

commissionem instituuntur; ita etiam in Ecclesia cura episcopalis cum solemnitate consecrationis committitur, cura autem archidiaconatus vel plebanatus cum simplici iniunctione *. - Consecrantur tamen in susceptione ordinis, etiam antequam curam habeant.

An tertium dicendum quod sicut plebani et archidiaconi non habent principaliter curam, sed

administrationem quandam secundum quod cis ubi episcopo committitur; ita etiam ad cos non perlinet principaliter pastorale officium, nec obligatio ponendi animam pro ovibus, sed inquantum participant de cura. Unde magis habent quoddam Officium ad perfectionem perlinens quam obtineant perfectionis statum.

») *btwctione* - *tunUutnt* B, GHI pC, *unetfont* E, ζ) *etiam*, *Klltcrf* PU, nra. HK.
CGmmüicitf A. o) *pertinent*. - *pertinenth* BipA, otn. 1..

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo sexto eiusdem quaestionis, circa illud, quod *I nec ex parte curae quam suscipiunt, presbyteri ponuntur in statu perfectionis*, duplex quaestio occurrit' primo, circa veritatem huius dicti; secundo, circa illius rationes in littera allatas -. Sed quia in primo non communicamus in vocabulo principali cum adversariis, quoniam aequivoce nos et illi utimur *status* nomine; quoniam nos ad rationem status supra * positas paniculus concurrere dicimus, quod ipsi negant, et *status* nomine quasi *officii* nomine utuntur: ideo disputare circa hoc non est nisi contendere verbi* inanibus. Auctor enim ideo negat presbyteros ex animarum cura poni in perfectionis statu, quia sutus nomine utitur ut supra * definivit. Alii autem *, aliter dehincientes statum, ponunt cos in statu perfectionis. Unde relinquitur *unusquisque in suo sensu hic abundare* -; et nos, praesuppoita ante dicta definitione status, rationes allata* scrutemur quantum valeant.

II. Nam contra illam rationem, quod *non obligantur ad hoc quod curam animarum retineant perpetuo, sicut episcopi* -, instat Henricus tic Gundavo. in *Quohb*. XII, qu. penult. -, falsum assumi: dicens quod curati de rigore iuris tenentur ut perpetuam curam sicut episcopi proportionaliter; quoniam neuter potest curam animarum *deserere* nisi in casu. Sed de indulgentia iuris curati possunt liberius curam animarum deserere quam episcopi: quoniam episcopus eget speciali licentia, curatis autem generalia concessa est indulgentia transeundi ad religionem.

Et confirmatur ista ratio. Qui si curati absolute non obligarentur ad perpetuam curam animarum, non egerent iuris indulgentia ad transeundum in religionem, sicut non egent ceteri presbyteri: constat autem quod XIX. qu. n, cap. *Duae*, indulgctur presbyteris curatis ut possint transire ad religionem. Et similiter non egerent licentia episcopi ad hoc ut desererent curam animarum et simplicem praeendam haberent. Haec enim sunt signa suae obligationis, quod sunt obligati ad curam animarum ex hoc ipso quod eam susceperunt, sicut episcopi proponionaliter. Et cum non iint obligati ad magis pro uno tempore quam pro alio, consequens est quod habeant obligationem perpetuam.

III. Contra secundam vero rationem-, scilicet quod *possunt presbyteri curati curam deserere, transeundo ad religionem*, instat ibidem Henricus rationem esse inefficacem. Nam ex hoc quod potest curatus transire ad religionem libere, non sequitur: Ergo non est obligatus ut perpetuam curam animarum. Sicut non valet: Joannes potesi transire ad religionem arctiorem, Eligo non obligatus est voto perpetui vinculi ad religionem laxiorem in qua est.

IV. Tertia demum ratio, scilicet quod, *si curatus esset in statu perfectionis, nullo modo ei liceret, de licentia episcopi, parochiam dimittere et simplicem praeendam suscipere, propter verbum Domini, - Nemo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro etc.* », iuitantiom patitur *. Quoniam constat quod episcopus est in statu perfectionis superiori quam sit status religiosorum, ut in sequenti patet aniculo. Et tamen, de licentia Romani Episcopi. potest episcopatum deserere, et vel ad minorem statum descendere, quod est *respicere retro*: vel etiam ad

non-statum transire, remanendo sine episcopatu in sacculo. Pari ergo ratione, curatus, quamvis in statu perfectionis esset, licite aliquo modo posset, de licentia episcopi, descendere, et sibi ipsi vocare «iue aliorum cura.

V. Ad obiecta contra primum rationem * respondendo, dicitur scrum esse quod curati de iuris rigore non tenentur ad curam animarum retinendum. Quoniam nec iure scripto hoc invenitur cautum: nec naturali seu divino iure nd hoc tenentur, sicut episcopi. Et ratio differentiae est quia episcopi assumunt curam animarum ut agentia principalia: curati vero assumunt curam animarum ut officiales principalium agentium. Hinc enim provenit quod episcopi tenentur naturali vinculo, ex divino iure, ad curam animarum non deserendam, nisi in casu: sicut agentia principalia tenentur ad perfectionem suorum effectuum ex propria virtute. Officiales vero, quia in virtute principalis agentis operantur ut instrumenta, et ricut aliena agunt virtute, ita alienam cxcquuntur obligationem.

Ad id sero quod additur de indulgentia iuris, dicitur quod dupliciter iatdligi potest iuris indulgentia. Primo, ut a iure statuta: hoc est, quod totam vim suam ex iuris statuto habeat. Alio modo, ut a iure ostenta: ita quod ius positivum non facit, sed monstrat illam. Cum autem Jicitur quod curati de iuris indulgentia religionem ingrediuntur, non intelligitur de indulgentia iuris primo modo, ut argumentum praetendit; sed de indulgentia iuris secundo modo. Quoniam curati, ex hoc ipso quod curati sunt, nulla egent positivi iuris concessione ad hoc ut transeant ad religionem. sed ex propria possunt libertate ad religionem, utpotc meliorem vitam, transire; quae libertus indulgentia in iure ostensa vocatur. - Et nc putet quispiam voluntariam hanc esse distinctionem, affero manifestum iuris textum, Extra, *de Rcnnunt.*, cap. *Nisi aim pridem*, ubi expresse dicitur: *Facilius indulgctur quod monachus ad praesulatum ascendat, quam praesul ad monachatum descendat*: ubi expresse habes liberum perfectionis ascensum, quo monachus ut episcopatum promoscitur, sub indulgentia comprehendi. Constat enim quod nulla opus est in huiusmodi ascensione iuris dispensatione: sed Decretalis illa monstrat indulgentiam, non fecit, qua monachus fit praesul.

Ad confirmationem autem dicitur quod peccat secundum *non-causam ut causam*. Quoniam huius quod est curatum non posse deserere curam nixi de licentia episcopi absque transitu ad religionem, non est causa perpetua obligatio curati ad curam animarum, sed obligatio fidelitati* quam debet episcopo, cuius officialis est. Hoc enim qui libet officialis debet domino suo; nisi a superiori Domino vocetur, ut contingit quando curatus transit ad religionem.

VI. Ad obiectum contra secundam rationem * respondetur quod conditionnas Auctoris est verissima: *Si essent in statu perfectionis, non possent transire ad religionem*. Et instantia allata de religione laxiori nihil obstat. Quoniam si essent in statu perfectionis curuli, essent in perfectiori statu quam religiosi: quoniam essent in statu perfectionis ut perfectores, sicut episcopi, proportionaliter tamen. Ac per hoc, non liceret cis passim transire ad religionem, sicut de facto licet.

• Num. i». yij. Ad obicctioncm contra tertiani rationem · respon- detur quod differentia inter descensum episcopi, et descen- sum curati si esset in statu perfectionis, monstrat illuni esse licitum ct hunc illicitum. Est enim inter cos diffe- renti.! quoad duo. Primo, ex parte dantis licentium. Quia dans licentiam episcopo ut deserat episcopatum, est solus Papa: dans uutcrn licentiam curato deserendi eorum est episcopus. Inter episcopum autem ct Papam, quantum ad propositum spectat, haec est differentia, quod Papa dis- pensat in votis seu obligationibus perpetuis, episcopus au- tem non, ut in littera dicitur. Ac per hoc, si curatus esset in statu perfectionis, ct sic ex hoc ipso habens obligatio- nem perpetuam, non licite liccntiarctur ab episcopo, utpote non habente auctoritatem supra huiusmodi vinculis per- petuis. – Secundo, ex parte causae. Quia episcopus, ut in lit- tero dicitur, et in dicta * decretali A7.ri cum *pridem* patet: – certae exiguntur causae ad hoc ut episcopo concedatur de- serere animarum curam. Curatus nutem pasrim potest nb episcopo liccntiari nd parochiae suae desertionem. Et hoc ostendit ipsum non cite in perfectionis statu. El per haec patet solutio obicctiunis.

• Nwa v îni'ue'idY*u” VIII. Circa illud litterae dictum, *Solus Papa dispensat in votis perpetuis*, dubium occurrit: quoniam de facto Ecclesiae hnbet consuetudo, nullo contradicente, quod etiam episcopi in votis orationum, iciuniorum ct peregrina- tionum ac eleemosynarum, quamvis perpetuis, dispen- sanl scu immutant *. Non videtur ergo verum quod in littera dicitur, sed voluntarie dictum.

Ad hoc dicitur quod votum eue perpetuum contingit dupliciter: scilicet per se, vel per accidens, illud enim votum est perpetuum per sc quod, simpliciter et absolute prolatum, perpetuo subintelligitur: ut votum castitatis, vo- tum religionis, ct huiusmodi. Haec enim, absque perpe- tuitatis prolatione prolata, perpetuo subinteUigi patet ex communi Ecclesiae intellectu. Unde haec dicuntur perpetua per sc. Illa autem quae, absolute ct simpliciter prolata, non subintelliguntur perpetuo, sed dc cis quaerendum restat quandoque an habeant perpetuitatem vel non, di- cuntur perpetua per «cadens: ut votum orationis aut ie- iunii, ct huiusmodi. Auctor autem in littera devotis per- petuis per sc tantummodo loquitur, ct non dc perpetuis per accidens, quia sermo cius est formali» el per se; el ad propositum suum votum per se perpetuum optime de- servit, quia obligatio ud curam animarum est per sc per- petua. Et quia liquido constat huiusmodi vota, quae sunt per *c perpetua. Papae reservata esse; ideo Auctor hoc absque probatione alia, tanquam manifestum, dixit

IX. In responsione ad primum eiusdem articuli, du- bium occurrit: quia responsio non videtur satisfacere ar- gumento. quamvis vera dicat. Nam Hieronymus in argu- mento affertur dicens *episcopos maiores esse presbyte- ris magis Ecclesiae consuetudine quam Dominicae dis-*

pensationis veritate: quibus verbis in responsione nihil videtur «lici.

Ad hoc dicitur tripliciter. Primo, quod verba Hiero- nymi intclliguntur quantum ad distinctionem nominalem: ita quod non intendit quod olim idem re fuerit presbyter el episcopus, nunc autem consuetudine Ecclesiae sint di- versi secundum rem; sed intendit quod olim erant idem nomine, ei nunc consuetudine Ecclesiae distincti sunt no- mine ad schisma vitandum, ut in littera dicitur. Et haec responsio satis in littera insinuatur.

Dicitur secundo, loquendo de presbytero ct episcopo secundum rem, quod Hieronymus non excludit auctoritatem Dominicae dispositionis: sed dicit quod *magis* distinctio ista est cx Ecclesiae consuetudine. Quia a Domino explicite non habetur, sed solum m figura, cum distinguit Septua- ginta a Duodecim, ut Glossa ibidem dicit, ct in littera ha- betur: ab Ecclesia autem distinctio episcopi ct presbyteri explicite habetur. Magis autem cognoscimus aliquid cx eo unde explicite habemus, quam cx eo unde implicite ha- bemus. Et propterca Hieronymus dixit : *Noverint sc magis ex Ecclesiae consuetudine* etc.

Ienio dicitur quod Hieronymus in verbis illis non ponit rem in dubium, hoc est, non ponit diversitatem secundum rem inter episcopum ct presbyterum in dubium: sed de causa diversitatis dicit quod magis cognoscitur causa huius diversitatis ecclesiastica consuetudo quam Dominica dispo- sitio. Quia autem Auctor dc ipsa diversitate inter episco- pum ct presbyterum tractat hic, non dc illius causa nec de illius notitia; ideo haec omisit, sutis credens factum esse argumento ex prima responsione.

X. In responsione ad secundum eiusdem articuli, adverte quod dictum Auctoris, scilicet, *Curati sc habent ad epi- scopum sicut ballivi ct praepositi ad regem*, quod ab Hen- rico impugnatur ·, non voluntarie traditum est, sed triplici fundamento fultum in littera, scilicet Glossae 1 *ad Cor*, xn, Dionysii ct canonis. Et propterca, excludens cos Auctor α statu perfectionis, dicit ■ cos in *officio ad perfectionem* ·!» «■? ad >. *pertinente* case : ita quod curati sunt officiales respectu quorundam ad perfectionem pertinentium.

Quamvis contra hoc arguat, quia ordo curatorum in- stitutus est a Domino in designatione 'cptungintaduo di- scipulorum: ac per hoc, non sunt officiales episcoporum, ut Auctor dicit. – Sed ad hoc facile respondetur quod, licet Dominus in Septungintaduobus instituerit curatos, non valet tamen consequentia: Ergo non instituit cos ut officiales. Stat enim quod Dominus instituerit episcopos in duodecim Apostolis tunquam principales, et curatos in Septuaginta- duobus unquam coadiutorcs ct officiales principalium. Unde cx Dominica institutione nihil potest efficaciter probari contra praesentem doctrinam sicut nec cx institutione sa- crorum ordinum u Domino potest probari quod constituti in sacris sim in statu perfectionis.

• C*,' x»»

? • Pan I, ap tu

• L.su i* ver» 6l

• Ûn SAlftiAr

• Cap. - C ■j lib- III, c.jj v, n. 3; ». Ti kn x ' Cael. Hier

« . m .

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM STATUS RELIGIOSORUM SIT PERFECTIOR QUAM STATUS PRAELATORUM

/k Verj. ltfjc 5p>„ cap. xvü, xvm; In Matth.. cap. ui.

% ^ ^ TD SEPT,MUM SIC PROCED,TUR· Videtur quod religiosorum sit perfectior quam status praelatorum. Dominus enim di- ^cit, Matth. xix*: *Si vis perfectus esse, vade el vende omnia quae habes et da pauperibus:* quod faciunt religiosi. Non autem ad hoc tenen- ^mJ***** tllr episcopi: dicitur enim XII, qu. 1 ♦ *Episcopi dc rebus propriis vel acquisitis, vel quidquid de*

proprio habent, heredibus suis derelinquant. Ergo religiosi sunt in perfectiori statu quam episcopi.

2. Praetere, perfectio principalius consistit in dilectione Dei quam in dilectione proximi. Sed status religiosorum directe ordinatur ad dilectio- nem Dei: unde et e.v *Det servitio et famulatu nominantur* ut Dionysius dicit, vi cap. *Eccles. Hier.* Status autem episcoporum videtur ordinari

a) *nomicanrur.* – *nominatur* PDFHL.

ad dilectionem proximi, cuius curae *superintendunt*: unde et nominantur, ut palet per Augustinum, XIX *de Civ. Dei* *. Ergo videtur quod status religiosorum sit perfectior quam status episcoporum.

3. Praeterea, status religiosorum ordinatur ad vitam contemplativam, quae potior est quoniam vita activa, ad quam ordinatur status episcoporum: dicit enim Gregorius, in *Pastoral* *, quod *per activam vitam prodesse proximis cupiens Isaias officium praedicationis appetiit: per contemplationem* T vero *Icremias, amoris Conditoris sedulo inhaerere desiderans, ne mitti ad praedicandum debeat, contradicit*. Ergo videtur quod status religiosorum sit perfectior quam status episcoporum.

Sed contra, nulli licet a maiori statu ad minorem transire: hoc enim esset *retro aspicere* ♦ Sed potest aliquis a statu religionis transire ad statum episcopalem: dicitur enim XVIII, quod I *, quod *sacra ordinatio de monacho episcopum facit*. Ergo status episcoporum est perfectior quam religiosorum.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus dicit, XII *super Gen. ad litt.* ., *semper apens praestantius est patiente*. In genere autem perfectionis, episcopi, secundum Dionysium*, se habent ut *perfectores*, religiosi autem ut *perfecti*: quorum unum pertinet ad actionem, alterum autem ad passionem. Unde manifestum est quod status perfectionis potius * est in episcopis quam in religiosis.

Ad primum ergo dicendum quod abrenuntiatio propriarum facultatum dupliciter considerari potest. Uno modo, secundum quod est in actu. Et sic in ea non consistit essentialiter perfectio, sed est quoddam perfectionis instrumentum, sicut supra * dictum est. Et ideo nihil prohibet statum perfectionis esse sine ubrenuntiatione priorum.

Sic etiam dicendum est de aliis exterioribus observantiis.

Alio modo potest considerari secundum praeparationem animi: vel scilicet homo sit paratus, si opus fuerit, omnia dimittere vel distribuere. Et hoc pertinet directe ad perfectionem. Unde Augustinus dicit, in libro *de Quaesi. Evang.* *: *“* ”. Ostendit Dominus filios sapientiae intelligere non in abstinendo nec in manducando esse iustitiam: sed in aequanimitate tolerandi inopiam*. Unde et Apostolus dicit*: *Scio abundare et penuriam pati*, Ad huc autem maxime tenentur episcopi, quod omnia sua pro honore Dei et salute sui gregis contemnam, cum opus fuerit, vel pauperibus sui gregis largiendo, vel *rapinam bonorum suorum cum gaudio sustinendo* .

Ad secundum dicendum quod hoc ipsum quod episcopi intendunt his quae perlinent ad proximorum dilectionem, provenit ex abundantia dilectionis divinae. Unde Dominus primo a Petro quaesivit an eum diligeret, et postea ei gregis curam commisit *. Et Gregorius dicit, in *Pastoral* .*: Si *dilectionis est testimonium cura pastoris quisquis, virtutibus pollens, gregem Dei renuit pascere. Pastorem Summum vincitur non amare*. Hoc autem est maioris dilectionis signum, ut homo propter amicum etiam alii semai, quam etiam si soli amico velit servire.

Ad tertium dicendum quod, sicut Gregorius dicit, in *Pastoral* .*: *Sit praesul actione praecipuus, prae cunctis contemplatione suspensus*: quia ad ipsos pertinet non solum propter seipsos, sed etiam propter instructionem aliorum contemplari. Unde Gregorius dicit, *super Ezech.* *, quod *de perfectis viris post contemplationem suam redevuntibus dicitur: Memoriam suavitatis tuae eructabunt*.

p) ordinatur. — ordinantur AKHL»C.
y Cf>ntrmplatwrm. — ccntrmft.itiram IM: pro amori, amonerf
rcl ammonrrj ABDEFtKLpC; pro Conditoris, i.nditmnLi ABI HKLpC.

3) pvtiuj. — potiar PCDtla,
e) parturit. — paxtoralit P.

Commentaida Cardinalis Caietani

In articulo septimo eiusdem quaestionis, notandum eat, I ut unico verbo quaestio de perfectione paupertatis et castitatis absolvatur, quod quodlibet horum, quantum ad ipsum actum, scilicet esse actunlitr pauperem, carere nctualitr uxore, concedendum est dicere et esse perfectionem, instrumentalitr tamen. Et sic non oportet multum disputare: sed ubicumque haec repereris esse perfectiones, fatere verum id esse, sed *cum grano salis*, scilicet, *instrumentaliter, non essentialiter*.

Idem uuteni actus secundum animi praeparationem sunt perfectiones longe in ultiori gradu quam primo modo:

quoniam sunt inseparabiles comites seu ctlectus essentialis perfectionis, quae in caritate consistit. Qui enim perfectae caritatis est, paratissimus est et uxore et bonis omnibus carere propter Dei aut proximi dilectionem alioquin perfectus non est.

Et propterea status episcopalis, quantum ex natura sua est, nec votum castitatis nec votum paupertatis habet et tamen olhor est et perfectior statu religiosorum habentium hnec vota. Sat enim est episcopali perfectioni habere haec in praeparatione animi.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM PRESBYTERI CURATI ET ARCHIDIACONI SINT MAIORIS PERFECTIONIS QUAM RELIGIOSI

Quadi. HI. qu. vi, art. 3; De Pcrf. Vitae Spir., cap. 11 wqq.; In Matth., cap. UX,

Ociavum s,c proceditur. Videtur quod cl*am presbyteri curati et archidiaconi jBÇJôçÔ sint maioris perfectionis quam religiosi. Dicit enim Chrysostomus, in suo *Dia-*

logo *: *Si talem mihi aliquem adducas monachum qualis, ut secundum exaggerationem dicam. Elias 4 ' fuit: non tamen illi comparandus est qui, traditus populis et multorum peccata ferre compulsus, im-*

QUAESTIO CLXXXIV, ARTICULUS VIII

• 5wn. 7 mobilis perseverat etfortis. Et parum post * dicit: Si quis mihi proponeret optionem ubi malle[m] placere, in officio sacerdotali an in solitudine monachorum: sine comparatione eligerem illud quod prius dixi. Et in eodem libro * dicit: Si quis bene administrato sacerdotio illius propositi, scilicet monachalis, sudores conferat, tantum eos distare reperiet quantum inter privatum distat et regem. Ergo videtur quod sacerdotes habentes curam animarum sint perfectiores religiosos.

2. Praeterea, Augustinus dicit, m epistola ad ytilerium *: Cogitet religiosa prudentia tua nihil esse in hac vita, maxime hoc tempore, difficilius, laboriosius, periculosius episcopi aut presbyteri aut diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur quo noster Imperator iubet. Non ergo religiosi sunt perfectiores presbyteris aut diaconibus.

i.xlvi.,JC 3. Praeterea, Augustinus dicit, ad Aurelium ♦ Nimis dolendum est, si ad tam ruinosam superbiam monachos subrigimus, et tam gravi contumelia clericos dignos putamus, ut scilicet dicatur quod < malus monachus bonus clericus est >: cum aliquando bonus etiam monachus vix bonum clericum faciat. Et paulo ante praemittit, non esse viam dandam servis Dei, idest monachis, ut se facilius putent eligi ad aliquid melius, scilicet clericatum, si facti fuerint deteriores, scilicet abiecto monachatu. Ergo videtur quod illi qui sunt in statu clericali, sint perfectiores religiosi.

4. Praeterea, non licet de statu maiori ad minorem transire. Sed de statu monastico transire licet ad officium presbyteri curam habentis: ut Patet qu. 1* cx decreto Gelasii Papae, qui dicit: Si quis monachus fuerit qui, venerabilis vitae merito, sacerdotio dignus praevideatur: et abbas sub cuius imperio Regi Christo militat, illum fieri presbyterum petierit: ab episcopo debet eligi, et in loco quo indicaverit ordinari. Et Hicronymus dicit, ad Rusticum Monachum *: Sic vive in monasterio ut clericus esse merearis. Ergo presbyteri curati et archidiaconi sunt perfectiores religiosi.

• Art 7. 5. Praeterea, episcopi sunt in statu perfectiori quam religiosi, ut ex supra * dictis patet. Sed presbyteri curati et archidiaconi, ex eo quod habent curam animarum, similiores sunt episcopis quam religiosi. Ergo sunt maioris perfectionis.

m’ 6. Praeterea, virtus consistit circa difficile et bonum, ut dicitur in II Ethic. * Sed difficilius est quod aliquis bene vivat in officio presbyteri curati vel archidiaconi quam in statu religionis. Ergo presbyteri curati vel archidiaconi sunt perfectioris virtutis quam religiosi.

• Sed contra est quod dicitur XIX, qu. n, cap. Duae: Si quis in ecclesia sua sub episcopo populum retinet et saeculariter vivit, si, afflatus Spiritu Sancto, in aliquo monasterio vel regulari a

canonica salvari se voluerit: quia lege privata ducitur, nulla ratio exigit ut publica constringatur. Sed non ducitur aliquis a lege Spiritus Sancti, quae ibi dicitur lex privata, nisi in aliquid perfectius. Ergo videtur quod religiosi sint perfectiores quam archidiaconi vel presbyteri curati.

Respondeo dicendum quod comparatio supereminentiae non habet locum inter aliquos ex ea parte in qua conveniunt, sed ex ea parte in qua differunt. In presbyteris autem curatis et archidiaconis tria est considerare: scilicet statum, ordinem et officium. Ad statum pertinet quod saeculares sunt; ad ordinem, quod sunt sacerdotes vel diaconi; ad officium, quod curam animarum habent sibi commissam.

Si igitur ex alia parte ponamus statu? religiosum, ordine diaconum vel sacerdotem, officio curam animarum habentem, sicut plerique monachi et canonici regulares habent: in primo quidem excellit, in aliis autem par erit. – Si autem differat secundus a primo statu et officio, conveniat autem ordine, sicut sunt religiosi sacerdotes et diaconi curam animarum non habentes: manifestum est quod secundus primo erit statu quidem excellentior, officio autem minor, ordine vero aequalis. – Est ergo considerandum quae praeeminentia potior sit: utrum status, vel officii.

Circa quod duo attendenda videntur: scilicet bonitas et difficultas. Si ergo fiat comparatio secundum bonitatem, sic praefertur status religionis officio presbyteri curati vel archidiaconi: quia religiosus totam vitam suam obligat ad perfectionis studium; presbyter autem curatus vel archidiaconus non obligat totam vitam suam ad curam animarum, sicut episcopus; nec etiam ei competit principalem curam subditorum habere, sicut episcopis; sed quaedam particularia circa curam animarum eorum officio committuntur, ut ex dictis * patet. Et ideo comparatio status religionis ad eorum officium est sicut universalis ad particulare: et sicut holocausti ad sacrificium, quod est minus holocausto, ut patet per Gregorium, super Ezech. ' Unde et XIX, qu. 1 **, dicitur: Clericis qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopo in monasteriis oportet largiri ingressus. – Sed haec comparatio intelligenda est secundum genus operis. Nam secundum caritatem operantis, contingit quandoque quod opus ex genere suo minus existons, magis est meritorium, si T ex maiori caritate fiat.

Si vero attendatur difficultas bene conversandi in religione, et in officio habentis curam animarum, sic difficilius est bene conversari cum cura animarum, propter exteriora pericula: quamvis conversatio religionis sii difficilior quantum ad ipsum genus operis, propter arctiludinem 5 ob-servantiae regularis.

a) regulari,- regula Pu; pro canonica, canonico 11, canonia ali-quae cdihooe». p) statu. – statum PDEHIKpAG et a; pro ordine, ordinem DEI; pro officio, officium l.

γ) ii. – scilicet η Pa. δ) arctiludinem. – altitudinem PKa.

• Num 6.

• ta Afj

• Art 6, fJ1 j

• HmuI XX. a bb.II.Lbaei.m... Cia Gena

• kup. «J ».

pa
ex
«n
pu
su
qu
eti
cit
sei
ne
ce
sti
ali
qv
re
ne

rit
qv
or
ce

in

• Num 6.
qv
C
tei
te:
m>
es

bc
tei
os
ha
m;
mi
gn
rie
mi
dit
ho
aq

riti
tic
in

U,
Ct 5
slat

in s
der
curu

Si vero religiosus etiam ordine carcot, sicut patet dc conversis religionum, sic manifestum est excellere praeeminentium ordinis quantum ad dignitatem : quia per sacrum ordinem aliquis deputatur ad dignissima ministeria, quibus ipsi Christo servitur in sacramento Altaris, ad quod requiritur maior sanctitas interior quam requirat etiam religionis status; quia, sicut Dionysius dicit, vi cap. *Eccles. Hier., monasticus ' ordo debet sequi sacerdotales ordines, et ad eorum imitationem m divina ascendere.* Unde gravius peccat, ceteris paribus, clericus in sacris ordinibus constitutus, si aliquid contrarium sanctitati agat, quam aliquis religiosus qui non habet ordinem sacrum: quamvis laicus religiosus teneatur ad observantias regulares, ad quas illi qui sunt in sacris ordinibus non tonentur.

An primum ERGO dicendum quod ad illas auctoritates Chrysostnmi breviter responderi posset quod non loquitur de sacerdote curato minoris ordinis, sed de episcopo, qui dicitur *summus sacerdos*. Et hoc convenit intentioni illius libri, in quo consolatur se et Rasilium de hoc quod erant in episcopos electi.

Sed hoc praetermisso, dicendum est quod loquitur quantum ad difficultatem. Praemittit enim*: *Cum fuerit gubernator in mediis fluctibus et de tempestate navem liberare potuerit, tunc merito testimonium perfecti gubernatoris ab omnibus promeretur.* Et post concludit quod supra * positum est de monacho, qui *non est comparandus illi qui, traditus populis, immobilis perseverat:* el subdit causam: quia *sicut in tranquillitate, ita in tempestate gubernavit scipsum.* Ex quo nihil aliud obtendi potest nisi quod periculosior est status habentis curam animarum quam monachi : in maiori autem periculo innocentem sc servare est maioris virtutis indicium. Sed hoc etiam ad magnitudinem virtutis pertinet, quod aliquis vitet pericula religionem intrando. Unde non dicit quod *mallet esse in officio sacerdotali quam in solitudine monachorum'*, sed quod *mallet placere* in hoc quam in illo, quia hoc est maioris virtutis argumentum.

Ad secundum dicendum quod etiam illa auctoritas Augustini manifeste loquitur quantum ad difficultatem, quae ostendit magnitudinem virtutis in his qui bene conversantur, sicut dictum est *.

Ad tertium dicendum quod Augustinus ibi comparat monachos clericis quantum ad distantiam ordinis: non quantum ad distantiam religionis et saecularis vitae.

Ad quartum dicendum quod illi qui a statu religionis assumuntur ad curam animarum, cum prius essent in sacris ordinibus constituti, assequuntur aliquid quod prius non habebant. scilicet officium curae: non nutem deponunt quod prius habebant, scilicet religionis statum ; dicitur enim in Decretis, XVI Causa, qu. i * : *De monachis qui, diu morantes in monasteriis si postea ad clericatus ordines pervenerint, statuimus non debere ens a priori proposito discedere.* Sed presbyteri curati vel archidieuconi, quando religionem ingrediuntur, curam deponunt ut adipiscantur perfectionem status :. Unde ex hoc ipso excellentia ex parte religionis ostenditur.

In hoc autem quod religiosi laid assumuntur ad clericatum et sacros ordines, manifeste promoventur ad melius, sicut supra* dictum est. Et hoc ostenditur cx ipso modo loquendi, cum Hieronymus dicit: *Sic in monasterio vive ut clericus esse inerraris.*

An quintum dicendum quod presbyteri curati ct archidiaconi sunt similiores episcopis quam religiosi quantum ad aliquid: scilicet quantum ad curam animarum, quam secundario habent. Sed quantum ad perpetuam obligationem, quae requiritur ad statum perfectionis, similiores sunt episcopo religiosi, ut ex supra * dictis patet.

Ad sextum dicendum quod difficultas quae est ex arduitate operis, addit ad perfectionem virtutis. Difficultas autem quae provenit ex exterioribus impedimentis, quandoque quidem diminuit perfectionem virtutis; puta cum aliquis non tantum virtutem amat ut impedimenta virtutis declinare velit, secundum illud Apostoli, I ad Cor. ix *, *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Quandoque vero est signum perfectionis r' virtutis: puta cum alicui cx inopinato vel ex necessaria causa impedimenta virtutis occurrunt . propter quae tamen a virtute non declinat. In statu autem religionis est maior difficultas ex arduitate operum: sed in his qui in saeculo vivunt qualitercumque, est maior difficultas ex impedimentis virtutis, quae religiosi l provide vitaverunt.

<) tnonjfticur. – tjuod monatticut ABDEFHHCLsC c(a; ut not G. Q) perfectionem flatus. – perfectiorem Halum PpK ct λ.

ij) perfectionis. – pcifectforit P. l) rtigM. – per omnia edduni Pa.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo octavo eiusdem quaestionis, adverte primo titulum: quod hic non quaeritur dc statu religiosorum ct stotu curatorum, faciendo vim in nomine sell ratione *status*; sed comparantur hic religiosi secundum genus suum, generi curatorum, exclusis episcopis, ha quod, sive sint in statu si/c non, ct quocumque nomine, quaestio hic est dc rebus ipsis: an religiosorum genus perfectius sit genere curatorum minorum, hoc est non-cpiscoponim; dc bis enim solis est hic sermo.

II. In eodem articulo, circa primam comparisonem quae fit in linere, quoad bonitatem, inter genus religiosorum

cl genus curatorum, quatenus illi religiosi sunt ct isti curati, tria notanda occurrunt quae discussione egent. />/- *um* est prima ratio litterae, scilicet: *Religiosi obligantur voto perpetuo ad studium perfectionis: curati non obligantur ad perpetuam curam animarum: ergo illi perfectiores sunt istis.* Contra hoc namque instatur ., quia licet, ceteris paribus, facere aliquid cum voto perfectius sil quoni sine volo; ubi tamen genera operum non sunt paria, non oportet cue verum quod melius sit operati cum voto perpetuo quam sine illo. Sic autem est in proposito. Quoniam genus operis spectans ad religiosum est longe inio-

• N*a 6.

• D tff

• 8x»p» ad l

rius quam genus operis spectans ad curatum: ut putet cx hoc quod opus religiosi esi sui ipsius tantum cura, opus autem curati est animarum cura. Hoc nutem constat longe esse praestantius: quoniam *bonum gentis divinius est quam bonum unius* *. Et sic prima litterae ratio ruere videtur. 111. *Secundum* est secunda litterae ratio ad idem, scilicet: *Curato non competit principalem curam subditorum habere, sicut episcopo: sed quaedam particularia circa curam animarum eorum officio committuntur*. Contra hoc enim instatur*: quod scilicet proportionaliter curato sicut episcopo incumbit cura animarum. Quoniam curato conveniunt omnes actus hiérarchie! -: scilicet *purgare*, corripiendo; *illuminare*, docendo; *perficere*, sacramenta prae-bendo.

IV. *Tertium* est quod *haec comparatio mtelligenda est secundum genus operis*. Contra hoc enim arguitur ’ quod ex hoc ipso sensu huius comparisonis sequitur oppositum intenti ab Auctore. Nam genus operis in episcopo ct curato est idem, scilicet curam animarum habere: licet niodus exercendi hoc genus operis acceptetur diversus in episcopo ct curato, puta quia episcopus principaliter, curatus secundario habet ct exercet curam animarum. Manifeste siquidem patet quod non est hic differentia secundum genus operis: sed secundum modum habendi ct exercendi illud. Tunc sic. Opus curati secundum genus operis est idem cum opere episcopi. Ergo est perfectius secundum genus operis quum opus religiosum. – Probatur sequela. Quia opus episcopi secundum genus operis est perfectius opere religioso.

El confirmatur. Quia iuxta Dominicam sententiam -, in tria genera hominum universa distinguitur Ecclesia; scilicet *molentium in mola, quiescentium in lecto*, ct *laborantium in agro* Constat autem sub tertio genere operis contineri tam episcopos quam curatos, qui laborant ad fructum animarum. Unum ergo et idem est genus operis in episcopis ct curatis. Ergo est perfectius religioso opere, quod per lecti quietem significatur. - El patet sequela ut prius.

Praeterea, curati sunt in statu seu in officio ecclesiastico ut perfectores. Religiosi sunt ut perfecti. Ergo curati, secundum genus operis, sunt perfectiores quam religiosi. – Antecedens probatur. Quoniam infitiari non potest quin curati officiales sint perfectivi. Sunt ergo de ordine perfectionem facientium. Quod significat esse perfectores. – Consequentia clara est. Quoniam *agens semper praestantius est patiente* -: ct perficere divinius est quam perfici.

V. Ad horum evidentiam, sciendum est quod Auctor duo dc curatis dicit: scilicet quod non principaliter, sed secundario habent curam animarum; ct quod non habent principalem curam animarum -. Et quoniam cx his universa quaestio pendet, diligentius utrumque manifestandum est.

Quoad primum igitur, scito quod alia est distinctio qua distinguitur agens in superius ct inferius : ct alia est distinctio qua distinguitur agens in principale el secundarium. Nam primae distinctionis utrumque membrum est agens principale, scilicet tam agens superius quam agens inferius, sed unum est agens universale, aliud vero particulare; ut cum dicitur quod *sol et homo generant hominem* *’ utrumque enim agens est principale, sed sol ut causa universalis, et homo ut causa particularis. Et hoc modo sc habent in ecclesiastico ordine Papa ct quilibet episcopus. Utrique namque convenit animarum cura ut agenti principali: sed Pupae ut universali agenti, episcopo autem ut particulari.

Alterius vero distinctionis unum membrum tantum, ut ipsa verba ostendunt, est agens principale: reliquum vero agens secundarium. Et ut patet ub Auctore, V *Metaphys.*, caP’ Causis * dgens principale est ad quod directe spectat inducere formam quae est complementum generationis, quod alio nomine vocatur ab Avicenna * *agens ut perficiens*: secundarium vero agens est id quod agit ud alienum finem, hoc est ad finem agentis perficientis; ct hoc alio nomine vocatur ab Avicenna * *agens ut adiuvans*. Sicut in exercitu tam dux quam milites efficiunt victoriam : sed dux ut agens principale, milites vero ut adiuvantes ad

proprium finem agentis principalis, qui est victoria, quae est directe effectus ducis; sicut forma quae est terminus generationis, est directe finis agentis principalis. Et hoc modo intendit Auctor quod sc habent episcopus ct curatus: itn quod episcopus est agens principale respectu curae animarum, ct curatus esi agens secundarium respectu curae animarum. Et propterea episcopus ud curam animarum tendit ut ad proprium finem, ct ipsam facit ut formam complementem generationem: curatus vero adiuvat ad dictum finem ct formam, et sic agit propter alienum finem.

VI. Et quoniam non sufficit dicere sic esse, sed oportet probare quod sic est, probatur ista negativa, scilicet: *Curatus nnn habet curam animarum ut agens principale, seu, quod idem est, ut agens perficiens*, tali ratione. Et supponimus, quod evidentissimum est, quod si curatus est ut agens perficiens, est ut infimum ct proximum agens ut perficiens, sicut homo generat hominem ct domificator facit domum. Formatur ergo sic ratio. Omne agens ut perficiens potest, cum suis instrumentis ct adiuvantibus cf universaliter quibuscumque sibi ministrantibus, omnia efficere quae efficienda sunt ad hoc ut ud perfectum proprius effectus deducatur. Sed curatus, cum omnibus sibi ministrantibus, non potest efficere omnia quae effici oportet nd complementum curae animarum. Ergo curato non convenit curu animarum Ut agenti perficienti.

Discursus bonus, ct maior, patet inductive in naturalibus. Homo enim non esset agens ut perficiens respectu generat! hominis, nisi potuisset ct ossa ct carnes ct nervos, ct, breviter, omnia quae fieri oportet od complendam generationem hominis, facere : el simile est dc alii», cum bo» generat bovem, etc. Domificator quoque, nisi, cum sibi ministrantibus, posset ligna dolare, compaginare, ct cetera quae necessaria sunt nd complementum domus efficere, non esset agens ut perficiens respectu domus: ct simile est in ceteris artificialibus.

Minor autem probatur ex hoc quod ud complementum curae animarum requiritur collutio sacramentorum Ecclesiae. Curatus autem n maiori parte sacramentorum deficit. Nam non potest consecrare oleum seu chrisma necessarium ad baptisma: uc per hoc, non potest totum quod est necessarium ad baptizandum. Non potest quoque confirmare; non potest calicem consecrare pro Eucharistia; non potest oleum consecrare pro extrema unctione ; non potest ordinem aliquem conferre, ac per hoc, non potest perfectam plebem facere, cum plebs constet ex clericis ct hips; nec potest consecrare virgines, quae tamen *illustrior est portio plebis Christi* -; nec potest consecrare ccdcsias, in quibus tamen praecipue exercendo est cura animarum. – Nec obstat si dicatur ud illud dc baptismo, quod sola aqua sufficit. Quoniam hoc est verum in casu in quo presbyter baptizaret ut vetula: sermo autem esc dc curato quando baptizat ut curatus.

Et hinc patet intellectus repetiti dicti in littera, scilicet quod *curato quaedam particularia sunt commissa circa curam animarum*. Apparet enim manifeste cx his quod non omnia requisitu ad complementum curae animarum potest efficere, sed quaedam valde pauca. Et sic patet intenta conclusio: scilicet quod curato non convenit cura animarum principaliter, sed secundario, hoc est. ut adiuvanti, ut allegata glossa in littera * ex l *ad Cor.* xn, optime dixit.

VU. Quoad secundam vero conclusionem m littera dc curato positam, scilicet quod non habet curam principalem animarum -, facile patere potest quod principalis cura animarum consistit in principalibus actibus ipsius curae. Non curato autem, sed episcopo conveniunt principales netus ipsius curae. Ergo non curato, sed episcopo convenit principalis cura animarum.

Maior est cx seipsa evidentialma. – Minor vero manifestatur in quinque actibus. *Primus* est administratio sacramentorum simpliciter: hoc est. non huius vel illius sacramenti. Constat enim quod solus episcopus habet curam administrandi simpliciter sacramenta populo: quoniam solus habet potestatem omnia conferendi, ct omnia conficiendi ad ea opportuna.

• 1 j J Cor., cef 1», «rrv 16.

• Ac im Eiká Ob V €»te, xi » S.-S.Tb.1«l xvii.

• Nex. 0.

’Cwu· i/iu

• Sum v, v»

• X ...r tlt-

•See.vn.Qiw

’ Nae’ ’.

· An 6. u ›

Secundus est excellentia reservatorum actuum. Manifeste enim app.iret quod excellentes actus, ut sunt consecrationes sponsarum Christi, consecrationes ecclesiarum, ct alia hu- iusmodi, solius episcopi curae commissa sunt.

Tertius est praedicatio. Nam praedicationis officium episcopo in sua consecratione iniungitur ut necessarium ct proprium. Nec obstat quod in ordinatione presbyterorum dicatur quod *presbyterum oportet praedicare*. Quoniam per hoc non denotatur nisi potestas quasi ligata ad prae- dicandum. Non enim presbyter ex sun ordinatione tenetur ad praedicandum sed potest, si sibi committatur. Ncc cx hoc quod fit curatus, committitur sibi praedicationis offi- cium, nisi per accidens, scilicet si sciat praedicare: cuius signum est quod non requiritur a curato quod sciat prae- dicare. Sed bene exigitur hoc ab episcopo: ut patet per Apostolum dicentem ∙: Eae *enim mihi est nisi evangeli- ;avero: necessitas enim mihi incumbit*. Quod autem est per accidens, relinquitur nb arte ∙.

Quartus est officium perfectoris. Nam, ut patet cx v et vt cap. *Eccles. Hier*, tres sunt ordines efficientium, et tres suscipientium, respectu trium actuum hierarchicorum. Primus est *diaconorum*, quorum est *purgare*. cui respondet ordo immundorum, quorum est *purgari*. Secundus est ordo *presbyterorum*, quorum est *illuminare per ea quae tribuunt sacramenta* ∙: cui respondet *populus sacramentorum susce- ptivus*. Tertius est *episcoporum*, quorum proprium est *perficeret* cui respondet ordo religiosorum, quorum est ab episcopis *perfici*, hoc est. nd perfectionem eorum doctrina ct exemplo duci. Ex quibus patet quod perlectorum offi- cium, seu esse perfectorem, quod summum actum hiern* chicum importat, procul dubio requisitum ad complemen- tum curae animarum, non curato, sed episcopo convenit.

Quintum, quod cx omnibus dictis sequitur, est quod agere directe ad salutem animarum est proprium opus episcopi: ita quod animarum salus, quae est forma nb agente curam animarum principaliter intenta, est proprius finis crme ipsius episcopi ∙; sicut forma domus est proprius finit domiheationis, ct domificatoris ut sic.

Et sic patet secunda conclusio litterae.

VIII. Ad obiccta ergo in oppositum ∙ ordinate respon- dendo, dicitur primam rationem, scilicet, *Religiosus ob- ligat totam vitam suam ad studium perfectionis* etc., stare solidum et validam. Et cum dicitur, *Religiosus habet cu- ram sui ipsius, curatus autem populi*, respondetur quod habere curam populi contingit dupliciter: scilicet principa- lem, seu principaliter; vel per modum adiuvantis. Et quod habere curam populi principalem ct principaliter longe melius est ex suo genere quam habere curam sui ipsius tantum: sed hoc non convenit curato. Habere autem curam per modum adiuvantis, minus est quam habere votum ad perfectionem perpetuum in scipso. Sic autem sc habent religiosi et curati: ut patet cx dictis ∙.

IX. Ad obiccta vero contra secundam rationem ∙ dicitur quod, ut patet cx Dionysio, loco pracallcguto ∙, falsum est quod sacerdos non-episcopus habeat omnes actus hierar- chicos. Quoniam sibi decet supremus, qui est perficere.

Et cum dicitur. *Perficit docendo*: respondetur primo, quod non quodlibet docere sufficit ad perficiendum: sed requiritur quod sit docere ea quae sunt nd perfectionis statum et augmentum. Quod quidem episcopo, tanquam perfectissimo, iure convenit: non autem curato, cui non convenit docere nisi minima quaedam, puta quando sunt vigiliae iciuniorum, quando festa, et quomodo debent sine mortali peccato ad sacramenta venire, communicare et confiteri.

Respondetur secundo, quod docere simpliciter non con-

venit curato nisi per accidens, ut praedictum est ∙: sed episcopis, qui soli sunt pastores proprie loquendo, de qui- bus scriptum est*: d/ios *autem pastores ct ductores*.

X. Ad obiccta autem contra tertio loco dictum in lit- tera, scilicet quod *comparatio ista intclligitur secundum genus operis*9, respondetur: ct ad primum dicitur quod ∙ Nw ∙. l». cx hoc ipso quod cura animarum convenit episcopo prin- cipaliter ct curato secundario, sequitur quod non est idem genus operis proprii ulriquc. Num, ut patet cx dictis ∙, cx ' s' ∙ ® ∙. hoc ipso quod duo agentia occurrunt ut principale ct se- cundarium, hoc est ut perficiens ct adiuvans, sequitur quod aliud est opus proprium perficientis ct aliud adiuvantis. Sed quiu opus adiuvantis ordinatur ad opus perficiendi ut d finem, ideo ab illius forma etiam denominatur ∙ ut patet ct in naturalibus, ct in exemplo dato de duce ct militibus respectu victoriae ∙. Et sic curatus dicitur habere curam ∙, d J animarum , quia opera »ua ordinat ad curam animarum, quoc est proprium opus episcopi. Et per hoc, dicitur se- cundario, seu per modum adiuvantis, habere curam ani- marum: non quod cura animarum sit eius opus.

Ad confirmationem dicitur quod *laborare tn agro* non dicit tantum unum genus operi», sed dicit multa operis genera ∙: puta laborare per modum perficientis, laborare per modum disponenti», laborare per modum adiuvantis, etc. Et propterca cx hoc ipso quod curati sunt de ordine la- borantium in agro, non habetur quod eiusdem rationis <it labor suus cum labore episcopali.

Ad ultimum dicitur negando antecedens, scilicet: *Cu- ratt sunt ut perfectores*. Et ad probationem dicitur dis- tinguendo quod curatos esse officiales perfecrivos potest intelligi dupliciter, scilicet principaliter, vel per modum adiuvantis ∙: ct quod curati non sunt perfectivi principaliter, sed per modum adiuvantis tantum. Perfectores autem soli sunt qui sunt principaliter perfectivi, ut sunt episcopi.

Et scito quod, cum dicitur curatos esse officiales seu coa- diutores episcoporum, imelligitur quod sunt officiales or- dinarii. condiiurocs ordinarii, et vclut instrumenta animata ordinaria. Adiuvan(cmm opemque ferunt episcopis ad perfectam curam animarum, quum tenentur habere ct exer- cere ipd episcopi. Quia enim per scipsoi integre eam com- muniter non possunt perficere, dati sunt cis huiusmodi udiutores. Et per hoc differunt ab adiutoribus delegatis.

XI. In eodem articulo, in secunda comparatione inter religiosum ct curatum, quoad difficultatem bene operandi, dubium quod occurreret, scilicet quia cura animarum cx arduitate operis est difficilior quam observantia regularis, iam cessat cx ante ∙ declaratis scilicet cx eo quod falsum est curam .inimnm esse opus curati, nisi finaliter ct de- nominative.

Reliqua autem nunc in hac comparatione diffuse tra- duntur in littera, m responsionibus argumentorum ∙, stobi- litate ingenii egent, ut non divertat quis a difficultate ab intrinseco, hoc est cx ipso genere, aJ difficultatem ab ex- trinscco, hoc est cx exterioribus impedimentis et similiter non divertat n magnitudine virtutis absolute, ad signum magnitudinis virtutis. In religiosis siquidem difficilius est opus ab intrinseco: ct propterca magnam absolute requirit virtutem. In curatis autem in pedimenta difficiliora quan- doque occurrunt, quae, si vincantur, magnam ostendunt virtutem; c(si non occurrunt, nihil ostendunt; et si oc- currunt ct vincunt, minorem aut nullum significant vir- tutem.

Et haec sufficiant de comparatione curatorum. Quam si plenius vis perscrutari, lege Auctorem in ultimis cupi- lulis tractatus sui *de Perfectione Vitae Spiritualis* *, ubi per ∙ multa capitula diffuse materiam pertractat.

• I AI G* ∙, cap. i», un. lū.

• ArHol *EIKK* V, O? ∙, II, ∙ < -S/Dulcct. ITII.

*Nea ii

• *na » ∙. »i.

* Nu1 tu.

*\ai vn.Q*jr- a»

pr»x«J

' Ad < ><6

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMAQUINTA
DE HIS QUAE PERTINENT AD STATUM EPISCOPORUM

IN OGT OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de his quae per-
tinent ad statum episcoporum *.
Et circa hoc quaeruntur octo.
Primo: utrum liceat episcopatum appetere.
Secundo: utrum liceat episcopatum finaliter
recusare.
Tertio: utrum oporteat ad episcopatum eligere
meliorem.
Quarto: utrum episcopus possit ad religionem
transire.

Quinto: utrum liceat ei corporaliter suos sub-
ditos deserere.
Sexto: utrum possit habere proprium.
Septimo: utrum peccet mortaliter bona ec-
clesiastica pauperibus non erogando.
Octavo: utrum religiosi qui ad episcopatum
assumuntur, teneantur ad observantias regu-
lares.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM LICEAT EPISCOPATUM APPETERE

Quodl II, qu. vi. arc. i; III, qu. iv, art. 1; V, qu. xi, nrt. i; XII. qu. xi, art. 3; *ik i\rf. Vitae Spirit.*, cap, m;
I *ad Tim** cap. iu, lea. i.

primum sic proceditur. Videtur quod
J^Oliccut episcopatum appetere. Dicit enim
.Apostolus, I *ad Tim.* m *: *Qui episco-
^-^patum desiderat, bonum opus desiderat.*
Sed licitum et laudabile est bonum opus desi-
derare. Ergo etiam laudabile est desiderare epi-
scopatum.

2. Praeterea, status episcoporum est perfe-
à-mi*, clior quam status religiosorum, ut supra * habi-
tum est. Sed laudabile est quod aliquis desideret
ad statum religionis transire. Ergo etiam lauda-
bile est quod aliquis appetat ad episcopatum
promoveri.

3. Praeterea, JVop. xi * dicitur: *Qui abscondit
frumenta, maledicetur in populis: benedictio au-
tem super caput vendentium.* Sed ille qui est ido-
neus et vita et scientia ad episcopatum, videtur
frumenta spiritualia abscondere si se ab episco-
patu subtrahat: per hoc autem quod episcopa-
tum accipit, ponitur in statu frumenta spiritualia
dispensandi. Ergo videtur quod laudabile sit epi-
scopatum appetere, ct vituperabile ipsum re-
fugere.

4. Praeterea, facta Sanctorum quae in Scri-
ptura narrantur, proponuntur nobis in exemplum:
secundum illud *Rom.* xv *: *Quaecumque scripta
sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Sed le-
gitur Isaiae vi *, quod Isaias se obtulit ad ofii-
cium praedicationis: quae a praecipue competit
episcopis. Ergo videtur quod appetere episcopa-
tum sit laudabile.

Sed contra est quod Augustinus dicit, XIX *de
Civ. Dei* *: *Locus superior, sine quo populus regi*

*non potest, etsi administretur ut decet, tamen in-
decenter appetitur.*

Kespondeo dicendum quod in episcopatu tria
possunt considerari. Quorum unum est princi-
pale ut finale: scilicet episcopalis operatio, per
quam utilitati proximorum intendit secundum p
illud Ioan. ult. *: *Pasce oves meas.* - Aliud au-
tem est altitudo gradus: quia episcopus super
alios constituitur, secundum illud Matth. xxiv*:
“V<D 17.
*Fidelis servus et prudens, quem constituit Domi-
nus super familiam suam.* - Tertium autem est
quod consequenter sc habet ad ista: scilicet re-
verentia et honor, et sufficientia temporalium,
secundum illud I *ad Tim.* v : *Qui bene prae-
sunt presbyteri, duplici honore digni habeantur.*

.Appetere igitur episcopatum ratione huiusmodi
circumstantium bonorum, manifestum est quod
est illicitum, et pertinet ad cupiditatem vel am-
bitionem. Unde contra Phariseos Dominus di-
cit, Matth. xxm *: *Amant primos accubitus in
cenis et primas cathedras in synagogis, saluta-
tiones in foro, et vocari ab hominibus, Rabbi.*

Quantum autem ad secundum, scilicet ad cel-
situdinem gradus, appetere episcopatum est prae-
sumptuosum. Unde Dominus, Matth. xx*, arguit
discipulos primatum quaerentes, dicens: *Scitis
quia principes gentium dominantur eorum:* ubi
Chrysostomus dicit * quod per hoc *ostendit quod
gentile est primatus I cupere; et sic gentium con-
i paratione eorum animam aestuantem convertit.*

Sed appetere proximis prodesse est secundum
se laudabile ct viriuosum. Verum quia, prout est
episcopalis actus, habet annexam gradus celsi-

«) quod PCDEFH1KL.
P) *intrudit.* - *intruditur* PL.

y) */rimatut.* - yrhnatox BDEFKLpA <I »i, *f*rimatum l»A, ut M»
G; pro *cupere, capfrit* BDFK, *ateiperr* II. *appttrrt* 1.

tudinem, praesumptuosum videtur quod aliquis praeesse appetat ad hoc quod subditis prosit, nisi manifesta necessitate imminente: sicut Gregorius dicit, in *Pastoral.* *, quod tunc * laudabile erat episcopatum quaerere, quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia graviora pervenire, unde non de facili inveniebatur qui hoc onus assumeret; praesertim cum aliquis caritatis zelo divinitus ad hoc incitatur, sicut Gregorius dicit, in *Pastoral.* *, quod *Isaias, prodesse proximis cupiens, laudabiliter officium praedicationis appetiit.* – Potest tamen absque praesumptione quilibet appetere talia opera facere. si cum contingeret in tali officio esse; vel etiam sc esse dignum ad talia opera exequenda: ita quod opus bonum cadat sub desiderio, non autem primatus dignitatis. Unde Chrysostomus dicit, super *Matth.* *: *Opus quidem desiderare bonum, bonum est: primatum autem honoris concupiscere vanitas est. Primatus enim fugientem se desiderat, desiderantem se horret.*

Ad primum ergo dicendum quod, sicut Gregorius dicit, in *Pastoral.* *, illo tempore hoc dixit Apostolus quo ille qui plebibus praeerat, primus ad martyrii tormenta ducebatur: et sic nihil aliud erat quod in episcopatu appeti posset nisi bonum opus. Unde Augustinus dicit, *XIX de Civ. Dei* ♦ quod Apostolus dicens, « Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat », exponere voluit quid sit episcopatus: quia nomen operis est, non honoris. < Scopos > quidem intentio est. Ergo « episcopopein >, si velimus, latine < superintendere » possumus dicere: ut intelligat non se esse episcopum qui praeesse dilexerit, non prodesse. In actione enim, ut parum ante praemittit, non amandus est honor in hac vita sive potentia, quoniam omnia vana sunt sub sole: sed opus ipsum quod per eundem honorem vel potentiam fit. – Et tamen, ut Gregorius dicit. in *Pastoral.* *, laudans desiderenum, scilicet boni operis, in pavorem vertit protinus quod laudavit, cum subiungit. < Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse »: quasi dicat: < Laudo quod quaeritis, sed discite quid quaeratis >.

Ad secundum digendum quod non est eadem ratio de statu religionis et statu episcopali, propter duo. Primo quidem, quia ad statum episcopalem praeexigitur vitae perfectio: ut patet per hoc quod Dominus a Petro exquisivit si plus cum ceteris diligeret, antequam ci committeret pastorale officium *. Sed ad statum religionis non praeexigitur perfectio, sed est via in perfectionem: unde et Dominus, *Matth.* xix ♦ non dixit, *Si es perfectus, vade et vende omnia quae habes: sed, Si vis esse perfectus.* Et huius differentiae

ratio est quia, secundum Dionysium ., perfectio pertinet active ad episcopum, sicut ad *perfectorem*: ad monachum autem passive, sicut ad *perfectum*. Requiritur autem quod sit pertectus aliquis ad hoc quod possint alios ad perfectionem adducere: quod non praeexigitur ab eo qui debet ad perfectionem adduci. Est autem praesumptuosum quod aliquis perfectum se reputet: non autem quod aliquis ad perfectionem tendat.

Secundo, quia ille qui statum religionis assumit, se aliis subiicit ad spiritualia capienda: et hoc cuilibet licet. Unde Augustinus dicit, *XIX de Civ. Dei* *: *A studio cognoscendae veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium.* Sed ille qui transit ad statum episcopalem, sublimatur ad hoc quod aliis ꝑ provideat. Et hanc sublimationem nullus debet sibi assumere: secundum illud *Heb.* v *: *Nemo assumit sibi honorem, sed qui uncatur a Deo.* Et Chrysostomus dicit, super *Matth.* *: *Primatum Ecclesiae concupiscere neque iustiim est neque utile. Quis enim sapiens ruit ultro se subiicere servituti et periculo tali ut det rationem pro omni Ecclesia: nisiforte qui non timet Dei iudicium. abutens primatu ecclesiastico saeculariter, ut scilicet convertat ipsum in saecularem ?*

Ad tertium dicendum quod dispensatio spiritualium frumentorum non est facienda secundum arbitrium cuiuslibet: sed principaliter quidem secundum arbitrium et dispositionem Dei: secundo autem secundum arbitrium superiorum praelatorum. ex quorum persona dicitur, *I ad Cor.* iv.: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.* Et ideo non intelligitur ille abscondere frumenta spiritualia cui non competit ex officio, nec ci a superiori iniungitur. si ab aliorum correctione aut gubernatione desistat: sed solum tunc intelligitur abscondere, si dispensationem negligat cum ei ex officio incumbat, vel si officium, cum ci iniungitur, pertinaciter recipere renuat. Unde Augustinus dicit. *XIX de Civ. Dei* ^: *Otium sanctum quaerit caritas veritatis: negotium iustum suscipit necessitas caritatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendae atque intuendae vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda " est, propter cantatis necessitatem.*

Ad quartum dicendum quod, sicut Gregorius dicit, in *Pastoral.* % *Isaias, qui mitti voluit, ante se per altaris calculum purgatum vidit: ne ' non purgatus adire quisque sacra ministeria audeat. Quia ergo valde difficile est purgatum se quemlibet posse cognoscere, praedicationis officium tutius decimatur.*

i) tunc. – cum ABDEKl.pC; pro quemque, quemcumque DEHpG et a, quemquam P.
<) 4à.- ex ADDEFIKl.pC, in
ζ) alii». – aliqui» BEFIKlpC.

η) myiteriom. – miniifciorum ACEHKl^x, miniftrcrum Bl-, mi. D.
i) futciyifrtJj. – suitiMcñJa Pa.
) itr.- nec ABDEEKt.pC. – Pro minirtcl.» . ^ytltria PBΠIIKI

Commentaria Cardinalis Caiotam

In articula pruno quaestionis ccntcsImacoctogcsiniacquintaⁿtae, notii quod Auctor, post distinctionem trium quaeⁿtae. CifleoⁿwtHl in episcopatu inveniuntur, quinque ponit conclusiones. *Pruna*, iuxta tertium in episcopatu inventum, scilicet honorem ac sufficientiam temporalium, ubi dicit: */Illicitum est manifeste appetere episcopatum ratione huiusmodi circumstantium bonorum, ct perlinet ad vitium cupiditatis vel ambitionis*. Circa quam conclusionem dubium occurrit, an huiusmodi illicitum sit ita illicitum quod sit peccatum mortale. Ex littera enim neutra pars habetur; nec caret ambiguitate utra pars affirmanda sit.

Ad hoc dicitur quod appetere episcopatum ratione circumstantium bonorum contingit dupliciter: uno modo, cx parte appetitus tantum: alio mado, etiam cx parte rei appetitae. Cum enim dicitur episcopatum appeti ratione circumstantium bonorum, ponitur ibi actus appetendi in ly *appeti*; ponitur res appetita in ly *episcopatum*; ponitur ratio appetendi in ly *ratione circumstantium bonorum*. Ratio autem appetendi finis est. Et referri potest ad duo: scilicet ad rem appetitam; et ad ipsum actum appetendi. Et si quidem refertur ad rem appetitam ct nd actum appetendi simul, sensus est quod illud quod est ratio appetendi, appetitur ct ut fini* rei appetitae, ct ut finis actus appetendi. Et sic appetens episcopatum ratione circumstantium bonorum, appetit ipsa circumstantia bona ut finem episcopatus, ct ut finem sui actus appetendi. – Quando vero ratio appetendi refertur ad appetitum tantum, tunc non denotatur quod id quod est ratio appetendi, sit finis rei appetitae: sed denotatur quod est finii movens ad appetendum. Et sic appetens episcopatum ratione bonorum circumstantium, non ordinat episcopatum xd bona circumstantia ut ad finem: sed appetitum suum ordinat ad circumstantia bona ut ad finem.

Inter hos autem duos modos appetendi episcopatum ratione circumstantium bonorum, hacc est differentia, quod primo modo appetere est omnino et manifeste perversum: quoniam ordinat episcopatum quoad principalem actum, qui est cura animarum, ad bona circumstantia ut finem, quod procul dubio est peccatum mortale cx suo gcnrc. Et huiusmodi perversitatis radicem tetigit Auctor in littera dum, distinguendo tria inventa in episcopatu, addidit ordinem, dicens quod *principale ct finale est episcopalis operatio, qua utilitati proximorum consulitur*.

Cum vero episcopatus alio modo appetitur propter bona circumstantia, appetitus quidem malus est: co quod appetibilia inventa in episcopatu non eundem ordinem habent respectu appetentis quem habent inter sc; quoniam respectu appetentis, bona circumstantia sc habent ut finis; inter sc autem non sic se habent, sed bona circumstantia se habent ut ad finem. Mortalis autem appetitus non videtur secundum genus suum: ex eo quod talis appetitus compatitur sccum rectitudinem voluntatis respectu aliorum in episcopatu inventorum. Verbi gratia, loanncs movetur nd appetendum episcopatum ratione bonorum circumstantium, ut scilicet habeat sufficientiam temporalium et honorem: veruntumen, cum hoc, intendit facere debitum suum circa curam animarum et distributionem bonorum tam ecclesiae quam pauperibus terrae; ncc intendit uti episcopatu ad finem temporalium, sed, quantum sibi conceditur, frui portione sua ct debito sibi honore, ct huiusmodi, ad laudem Dei. In hoc appetitu cx hoc capite nullam ego video deformitatem mortalem, propter dictam rationem. Et proplcrca puto Auctorem dixisse, *illicitum*, ct non dixisse, *mortale*.

Et confirmatur. Quia ncc avaritia nec ambitio, quae duo vitia hic in littera dicuntur inveniri, sunt peccata mortalia, quando decsr materia iniusta. uut finis ultimus non ponitur in pecunia seu honore: ut ex propriis tractatibus superius* latius patet. In hoc autem casu non ponitur finis ultimus in huiusmodi, ncc iniustitii cx parte materiae appetitae.

II. Sed contra hoc obstat quod clericum appetere beneficium ut habent sufficientiam temporalium, nullum peccatum continet. Dicitur appetere episcopatum ut habeat sufficientiam temporalium, cum persona est nobilis, seu talis gradus aut status ut reditus episcopales sint proportionali ad sufficientiam temporalium respectu ipsius, non erit illicitum.

Ad hoc respondetur quod, loquendo semper ita quod bona temporalia sint ratio appetendi cx parte appetitus tantum, quod non est simile, seu eadem ratio, dc appetitu clerici respectu beneficii in communi et sufficientia temporalium; ct dc appetitu respectu episcopatus ct sufficientiae temporalium. Et ratio diversitatis est quia beneficium in communi habet sufficientiam temporalium propter vitam clericorum deputatorum cultui divino: ac per hoc, qui tam clericus est ct ex hoc ipso deputatus divino cultui, habet actu unde sibi debetur primum inventum in beneficio ecclesiastico: ct sic. appetendo secundum, scilicet sufficientiam temporalium, eundem ordinem m nullo pervertit. aut mutat ordinem appetibilium inventorum in beneficio ecclesiastico, sed eundem ordinem habent respectu appetitus clerici hacc duo. scilicet esse ministrum Dei et habere sufficientiam temporalium, quem habent inter sc io ipso beneficio, cx quo, ut dictum est, iste iam est clericus ct Dei minister. Ncc restat sibi hoc appetendum in beneficio. cum appetii beneficium: sed solummodo resist sibi qipctndiim secundum, quae esi sufficientia temporalium. In quo nullum peccatum committit.

Secus autem est de Licis appetentibus clericatum ratione sufficientiae temporalium: quorum plenus est orbis. Horum enim appetitus est manifeste illicitus, propter supra dictam rationem: quia scilicet duo inventa in clericatu, hoc est ministerium Dei et sufficientia temporalium, non eodem modo *e habent inter se quo sc habent ad appetentem; quoniam divinum ministerium se habet ut finis, ct sufficientia temporalium ut ad finem; respectu autem appetentis, sufficientia temporalium ponitur quod sc habet ut finis hiicorum praedictorum. Et si interveniret hic similis perversitas cx parte rei appetitae qualis in episcopatus appetitu declarata est *, hoc est quod laicus ordinaret dericatum ad bona temporalia ut ad finem clericatus, procul dubio peccaret mortaliter. Quoniam ce suo genere mortale peccatum est spirituale ordinari nd temporale ut ad finem: fit enim magna iniuria in hoc spiritualibus.

KcJeundo igitur ad propositum obicctionis factae, dicitur quod cx his patet aliam esse rationem dc appetituius qui appetit episcopatum propter temporalia. Quoniam respectu illius appetibilia inventa in episcopatu non retinent rectum ordinem quem inter se habent* sufficientia enim omnium temporalium in episcopntu secundum se se habet ut ad finem; respectu autem huius appetentis sc habet ut finis. Et propterca huiusmodi illicitus semper appetitus invenitur.

Et secundum hoc accipienda sunt verba Domini contra Pharisaeos: *Amant prunos accubitus in cenis*. Habent enim hacc rationem cius quod est ad tinem: quoniam sunt quodam virtutum testimonia. Et propterca perverse agunt qui haec appetunt ut finem, ctinm cx parte appetitus. El hoc insinuavit Dominus per ly *amant*.

III *Secunda conclusio*, iuxta secundum membrum, est: *Appetere episcopatum ratione celsitudinis gradus est praesumptuosum*. Circa quam conclusionem applica tu distinctionem supra positam; an scilicet ly *ratione celsitudinis* dicat finem appetitus tantum; an tinem appetitus ct rei appetitae simul. Et si dicit finem rei appetitae, procul dubio peccatum mortale est huiusmodi appetitus: quoniam animarum curam ordinat ad sui celsitudinem ut ad finem. Sed si dicat rationem appetendi tantum, illicitum est. eadem ratione qua etiam appetere ratione sufficientiae temporalium erui illicitum .

Obscurum tamen remanet quo pacto huiusmodi appe-

titus ad speciem praesumptionis spectet*, cum praesumptio consistat in hoc quod aliqui» appetit id quod est supra dignitatem suam. Constat enim multo» homines esse in quibu» inveniuntur conditione» ab Apostolo ·positae de episcopo. Et proptcrca non videtur universaliter verum quod appetere huiusmodi celsitudinem sit praesumptuosum.

Ad hoc breviter dicitur quod implicat incompassibilia dicere aliquem habere conditiones requisita» ud episcopum, et dicere quod appetat episcopatum ratione celsitudini». E*t enim praeponere in appetitu suo id quod est postponendum, scilicet ipsam celsitudinem. Ac per hoc manifeste convincitur quod appetit celsitudinem supra dignitatem suam. Unde non dicimus quod universaliter verum est appetere celsitudinem episcopalem esse praesumptuosum: sed dicimus quod appetere episcopatum ratione celsitudinis temper est praesumptuosum. Et itu est intcllgcnda hacc littera. – Non tamen dico quod semper est mortale sed. eadem ratione, idem sentio in hoc casu sicut sentio in praecedenti♦. Quod clarius ki quarta conclusione manifestabitur ·.

IV. *Tertia conclusio* est, iuxta primum membrum: *Appetere proximis prodesse est secundum se laudabile ct virtuosum*. Ubi Auctor, volens complere singula tria membra ilngiUatim, dc hoc prima ct principali membro, scilicet episcopali operatione, non dixit, sicut in praecedentibus, *appetere episcopatum ratione episcopalis operationis*, ponendo episcopatum pro re appetita et illud membrum pro ratione appetendi: sed dixit quod *appetere episcopalem operationem* (quam significavit per ly *proximis prodesse*) *est secundum se laudabile*; ubi solam episcopalem operationem posuit ct ut rem appetitam ct ut rationem appetendi, apponendo ly *secundum se*. Eccit autem hoc non casu, sed cx industria: quoniam in quarta conclusione tractaturus erat dc episcopali operatione ut ratione appetendi relata ad episcopatum ut rem appetitam. Et proptcrca transeamus ad quartam conclusionem. Sufficit enim hacc declarasse in tertia.

V. *Quarta conclusio* litterae est: *Appetere episcopatum ut prosit subditis, praesumptuosum videtur: nisi manifesta necessitate imminente, praesertim cum aliquis cantatis y>lo divinitus ad hoc incitatur*. Circa quam conclusionem singula primo declaranda sunt.

Primo, quod Auctor non dicit, *praesumptuosum est*: sed dicit, *praesumptuosum videtur*. Tanquam nolit definire huiusmodi appetitum esse praesumptuosum. sed dicere quod habet praesumptionis speciem: ut, si non malus, saltem habeat spectem mali. Scriptum est autem*: /1A *omni specie mala abstinete vos*.

Secundo, quod Auctor non ponit hanc conclusionem universalem, sed verum ut in pluribus: cl proptcrca excipit ab ipsa. Et licet ex modo loquendi unam tantum exceptionem videatur facere, in veritate tamen sunt duae exceptiones, quarum utraque est per se sufficiens ad excludendam praesumptionem ab huiusmodi appetitu.

Unde, *tertio*, scito quod prima exceptio est: *nisi manifesta necessitate imminente*. Ubi nota ly *manifesta*: ne teipsum seducas, existimando necessitatem imminere ubi necessitas fonc non est. Nec mirum si tu teipsum fefelleris: cum Elias deceptus fuerit putans se solum evasisse in divino cultu ·. Si igitur manifesta immineat Ecclesiae necessitas, sufficiens exclusio praesumptionis habetur nb appetitu episcopatus ut prosit.

Similiter, *quarto*, scito quod secunda exceptio est: *cum aliquis caritatis lelo divinitus ad hoc incitatur*. Haec enim solo causa sufficicntissima est ad excusandum appetitum a praesumptione: quoniam constat divinam incitationem ad nihil reprehensibile esse. Sed diligentissime considera ly *divinitus*. Quoniam caritatis zelum multi possunt sibi

promittere sc incitantem, dum dicunt. *Scio quod non me movet aliud quam* 11113 *annuarum*: sed quod huiusmodi incitatio divinitus veniat, nemo potest cognoscere nisi ul supra · dictum est de prophetin. El proptcrca ista exceptio amplectenda non est, acceptanda non est. nisi aliquod speciale divinum testimonium evidenter adsit: ut de haie constat quod vidit se prius purgatum ·; et de Equitio monacho in libro *Dialog. 9* habetur quod vidit te in lingua tangi, ita quod non poterat deinceps continere se a divinis eloquiis seu praedicatione.

Ex quibus omnibus scire debes, *quinto*, quod regula generalis sit quod actus quandoque licitu» et quandoque illicitus, non est cx suo genere illicitus* quoniam actui cx suo genere illicitus nulla potest fieri ratione licitu». Et proptcrca, quia appetere episcopatum ut prosit Ecclesiae quandoque est licitum cl quandoque praesumptuosum. consequens est quod cx mo genere non est tau* illidtus, sed ut in pluribus illicitus ct praesumptuosus.

Et cum in appetitu lidto episcopatus claudatur celsitudini* gradus ordinatus ad episcopalem operationem ul ad finem, eadem ratione consequens est ut appetitus celsitudini» episcopalis non sit cx suo genere illicitus. Quoniam m cx suo genere c»scl illidtu» aut praesumptuotus, non posset in ollquo casu licite appeti in ordine ad finem episcopali» operationi». Cuius oppositum in littera diertur

Et si his udiunxeris quod actus cx suo genere non solum non mortali», sed nec illicitus, non facile cx circumituntiii iudicindus est c*sc morulis, sed magna opus est diligentia ac circumspectione rationis ad iudicium peccati mortali» cx solis circumstantiis particularibus: videbis non tam malum esse quantum multi putant, appetere episcopatum ut prosit Ecclesiae. Quod dico de appetente proportionate, hoc est, viro *irreprehensibili, sobrio, ornato, prudente, pudico, hospitali, docture, non vinolento, non percussore, modesto, non litigioso, non cupido, domui suae bene praeposito*, nec aliis impedito; hacc enim sunt conditiones potitae ab Apostolo, l *ad Tim.* ui ·. Si talis enim episcopatum appeteret in veritate ut prodesset, crediderim ego quod, attenta tanta necessitate Ecclesiae carenti» talibus viris, non peccaret. Et ii huiusmodi necessitatis oculus deficeret, non nisi venialiter peccaret, ratione nonnullae praesumptionis, qua se in animo suo aliis praefert, aliis autem non solum quibus processe desiderat, sed qui forte melius quam ipse locum illius episcopatu» occuparent. Et proptcrca, quanto magis sancti fuerint viri prisoi, tanto mngis inventi sunt alieni ub huiusmodi appetitu. Et multi eorum inventi sunt fugisse: ut patet dc Ambrosio ·, Martino ·, etc.

VI. *Quinta conclusio*, scilicet *Quilibet absque praesumptione potest appetere talia opera facere si esset episcopus: et etiam potest appetere se esse dignum talibus operibus et episcopatu*. Quae, quia ntanitesta est, neutra non indiget mora.

VII. In eodem articulo, in responsione ad secundum, dubium circa illud occurrit: *Praesumptuosum est quod aliquis perfectum se reputet*. Et est ratio dubii quia hoc videtur contrariari doctrinae Apostolicae: et etiam ipsius Auctoris superius, in tractatu dc humilitate ♦. Nam si vir est perfectu», nulla praesumptio est quod se reputet perfectum: immo hoc ad donum Dei spectat, secundum illud Apostoli *: *Ut sciamus quae a Deo nobis donata sunt*.

Ad hoc dicitur quod hacc verba Auctoris intcllgcnda sunt ur in pluribus: quoniam perfectorum parvus est numerus. Et proptcrca, secundum cursum communem loquendo, praesumptuosum est quod aliquis perfectum se reputet; quamvis in quibusdam, qui valde pauci videntur, nullius sit praesumptionis talis aestimatio.

Er hacc de hoc articulo sufficiant.

· Q» oui. ·A.

· ImU» «Γ ·■

lib l. c*p i»

•VtSsSAaSnu.
■6>04^ «bOunt
PMA».·
•OeViuttShrt.,

<<n<*0

» e

“ *«V } »44.

* 1 U Titll^
ay v, i«r» »j

itm. i «H

ARTICULUS SECUNDUS

(TRIM LICEAT EPISCOPATUM INIUNCTLM OMNINO RECUSARE

ΠI *Sent.*, dut. xixix, sn. 3, qu* i, «d 3; IV, dbt xxtx, nrt. 4, ad 4; *Quadi.* V, qu. xi, «rt. s.

S D SECUNDUM SIC PROCEDITUR. **Videtur** quod liceat episcopatum iniunctum omnino recusare. Ut enim Gregorius dicit, in *Pastoral.* *, *per activam vitam prodesse proximis cupiens Fsaías, officium praedicationis appetit: per contemplationem* ³*vero loquias amari*

Conditoris sedulo inhaerere desiderans, ne mitti ad praedicandum debeat, contradicit. Nullus autem peccat si meliora nolit deserere ut minus bonis inhaereat. Cum ergo amor Dei praeemineat dilectioni proximi, et vita contemplativa praeferalur v,tac activae, ut ex supra * dictis patet: videtur quod non peccat ille qui omnino episcopatum recusat.

pRAETEREAt sicut Gregorius dicit *, *valde difficile est ut aliquis se purgatum possit cognoscere: nec debet aliquis non purgatus sacra ministeria p adire.* Si ergo aliquis se non sentiat esse purgatum, quantumcumque sibi episcopale iniungatur officium, non debet illud suscipere.

3 Praeterea, dc beato Marco Hieronymus * dicit, in prologo *super Marcum*, quod *amputasse sibi post fidem pollicem dicitur, ut sacerdotio reprobis haberetur.* Et similiter aliqui votum emitunt ut nunquam episcopatum accipiant. Sed eiusdem rationis est ponere impedimentum ad aliquid T, et omnino recusare illud. Ergo videtur quod absque peccato possit aliquis omnino episcopatum recusare.

Sed contra est quod dicit Augustinus, *ad Eu-Noxium* *. Λ *qua opera vestra mater Ecclesia desideraverit, nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis.* Postea subdit : *Neque otium vestrum necessitatibus Ecclesiae praeponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inveniretis.*

Respondeo dicendum quod in assumptione episcopatus duo sunt considerata: primo quidem, quid deceat hominem appetere secundum propriam voluntatem; secundo, quid hominem deceat facere ad voluntatem alterius. Quantum igitur ad propriam voluntatem, convenit homini principaliter insistere propriae saluti: sed quod aliorum saluti intendat, hoc convenit homini ex dispositione alterius potestatem habentis, sicut ex supra * dictis patet. Unde sicut ad inordinationem voluntatis pertinet quod aliquis proprio motu feratur in hoc quod aliorum gubernationi praeficiatur; ita etiam ad inordinationem voluntatis pertinet quod aliquis omnino, contra superioris iniunctionem, praedictum gubernationis officium finaliter recuset, propter duo. Primo quidem, quia

hoc repugnat caritati proximorum, quorum utilitati se aliquis debet exponere pro loco et tempore. Unde Augustinus dicit, XIX *de Civ. Dei* ♦ quod *negotium iustum suscipit necessitas caritatis*. Secundo, quia hoc repugnat humilitati, per quam aliquis superiorum mandatis se subiicit. Unde Gregorius dicit, in *Pastoral.* ., quod *tunc ante Dei oculos vera est humilitas, cum ad respuendum hoc quod utiliter subire praecipitur* *, *pertinax non est.*

Ad primum ergo dicendum quod quamvis, simpliciter el absolute loquendo, vita contemplativa polior sil quam activa, ct amor Dei quam dilectio proximi; tamen cx alia parte bonum multitudinis praeferendum est bono unius *. Unde Augustinus dicit, in verbis praemissis *: *Neque otium vestrum necessitatibus Ecclesiae praeponatis.* Praesertim quia et hoc ipsum ad dilectionem Dei pertinet quod aliquis ovibus Christi curam pastorem impendat. Unde super illud Ioan. ull. ♦ *Pasce ores meas*, dicit Augustinus*: *Sit amoris officium pascere Dominicum gregem: sicut fuit timoris indicium negare Pastorem.* – Similiter etiam praelati non sic transferuntur ad vitam activam ut contemplativam deserant. Unde Augustinus dicit, XIX *de Civ. Dei* *, quod, *st imponatur sarcina pastoralis officii, nec sic deserenda est delectatio* ‘ *veritatis*, quae scilicet in contemplatione habetur.

Ad secundum dicendum quod nullus tenetur obedire praelato ad aliquod illicitum: sicut patet ex his quae supra* dicta sunt de obedientia. Potest ergo contingere quod ille cui iniungitur praelationis officium, in sc aliquid sentiat per quod non liceat ei praelationem accipere. Hoc autem impedimentum quandoque quidem removeri potest per ipsummet cui pastoralis cura iniungitur: puta si habeat peccandi propositum, quod potest deserere. El propter hoc non excusatur quin finaliter teneatur obedire praelato iniungenti.

Quandoque vero impedimentum cx quo fit ei illicitum pastorale officium. non potest ipse remove, sed praelatus qui iniungit: puta si sit irregularis vel excommunicatus. Et tunc debet defectum suum praelato iniungenti ostendere: qui si impedimentum remove voluerit, tenetur humiliter obedire. Unde *Exodi* iv, cum Moyses dixisset *, *Obsecro, Domine: non sum eloquens ab heri et nudius tertius*, Dominus respondit * ad *Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris.*

Quandoque vero non potest removeri impedimentum ncc per iniungentem nec per cum cui

3) *contemplationem.* – *contemplativam* Pa ; pro *amori*, amore ABDFHIKLsC ct a, *amoveri* E, ut no» G.
p) *ministeria.*- *mysteria* PBDFHI.

γ) *ad illiquid.* – *ad quod aliquid* BDEFpA, *ad aliquid huiusmodi* (ideo omnino recusare illud videtur este idem. Ergo) cJ. a.
3) *praecipitur..'* *praecipitur* ADHI.pl.
«) *delectatio.* – *dilectio* ABCFIKIut.

iniungitur: sicut si archiepiscopus non possit super irregularitate dispensare. Unde subditus non tenetur ei obedire ad suscipiendum episcopatum, vel etiam sacros ordines, si sit irregularis.

An tertium dicendum quod accipere episcopatum non est de se necessarium ad salutem, sed lit necessarium ex superioris praecepto. His autem quae sic sunt necessaria ad salutem, potest aliquis impedimentum licite apponere antequam fiat praeceptum: alioquin, non liceret alicui transire ad secundas nuptias, ne per hoc impediretur a susceptione episcopatus vel sacri ordinis. Non autem hoc liceret in his quae per se sunt de

necessitate salutis. Unde beatus Marcus non contra praeceptum egit sibi digitum amputando: quamvis credibile sit ex instinctu Spiritus Sancti hoc fecisse, sine quo non licet alicui sibi manus iniicere.

Qui autem votum emittit de non suscipiendo episcopatum, si per hoc intendat se obligare ad hoc quod nec per obedientiam superioris praelati accipiat, illicite vovet. Si autem intendit ad hoc se obligare ut. quantum est de se, episcopatum non quaerat; nec suscipiat, nisi necessitate imminente: licitum est votum, quia vovet se facturum id quod hominem facere decet.

Commentaria Cardinalia Caictani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, nota quod, cum in corpore dicitur: *Sicut ad inordinationem voluntatis pertinet quod aliquis proprio motu feratur in hoc quod aliorum gubernationi praeficiatur, ita* etc., ly *sicut* non denotat similitudinem quoad omnia: quoniam, ut dictum est *. appetitus ut praeficiatur non est cx suo genere malus, sicut appetitus resistendi superioris praecepto est cx suo genere malus. Sed tenet similitudo quoad hoc, quod utrobique eat inordinatio voluntatis, quamvis dissimiliter: quia in primo est inordinatio ut in pluribus, ct ex circumstantiis; in secundo nutem est inordinatio cx suo genere. Sufficit autem veritati litterae quod imiliuido teneat quantum nd ipsum inordinationem, undecumque veniat. Posset tamen ct aliter exponi: ut similitudo tenent etiam quantum ad inordinationem actus cx suo genere. Et sic, ferri in hoc quod praeficiatur aliorum gubernationi, intelligitur in ratione finis, ita quod finis voluntatis talis est ut praesit. Et sic actu. est malus cx suo genere, quia praesumptuosus: ut in secunda conclusione praecedentis articuli patet. Et tunc similitudo currit sine impedimento. Et haec expositio magis (implectenda videtur, utpote formali

II. In eodem articulo, in responsione ad secundum, nota [distinctionem] inter tria genera impedimentorum ad obediendum: scilicet auferibilium a sc; vel n praeceptore; sel a neutro. Primum impedimentum ponit peccatum mortale respectu episcopatus su»cipicndi. Unde habes quod exisrens in peccatu mortali est divino iure inhabilis nd episcopatum.

In secundo nutem genere impedimenti, quin Auctor dicit quod tenetur, dispensante praeceptore, obedire, quotidianum dubium occurrit: An subditus teneatur obedire praelato mandanti contra constitutionem seu regulam in his in quibus potest et vult dispensare, puta quod frangat ieiumium in feria sexta, aut aliquid simile. Argumentum enim hinc sumitur quod tenetur obedire, cx quo aufert vinculum iuris dispensando: sicut praecipienti accepta-

tionctn episcopatu. et amoveni impedimentum, tenetur obedire.

Ad hoc breviter dicitur quod dupliciter contingit praelatum mandare aliquid dispensando in vinculo eonitilutionis. Uno modo, quia id quod mandat est secundum te consonum religioni, ted obviat huiusmodi mandato impedimentum aliquod ex vinculo constitutionis, in quo tamen praelatus potest dispensare. Verbi gratia, mandat praelatu» alicui quod vadat praedicatum, aut quod disputet, legat, aut aliquid huiusmodi consonum tuae religioni faciat; sed quin c»t feria \cxta. ct ille est debili» ct non potest utrumque simul perficere, scilicet ieiumium ct mandatum adimplere, ct proptereu excus.it ee forte ab obedientia: – procul dubio renetur subditu» obedire praelato mandanti ct dispensanti in ieiunio, ncc excusatur a transgressione praecepti. eo quod consonum religioni praecipit; nec abutitur potestate dispensandi, sed optime utitur ea, ad «ubrahcn-dum impedimenta melioris boni. Et hoc optime probat argumentum ex littera ista.

Si autem praelatu» alio modo sc habet in praecipiendo et dispensando, quia scilicet solum netum praecipit in quo dispensat, puta, nihil aliud praecipit quam ut frangat ic-iuniuni in feria sexta, non tenetur subditu» obedire, etc.; eo quod ictu» iste qui praecipitur, non est propriae religioni consonans, nisi forte tolerabiliter. Unde Bernordus9: *I'ota mea praelatu» non minuat sine necessitate.*

III. In responsione ad tertium eiusdem articuli, nota duo. Primum, differentium in praeveniendo ac impediendo obeJientiam praecepti ab homine; ct praecepti α iurc, sive divino sive naturali sive scripto, facti. Quoniam impedire pnmum praeveniendo licet secundum nutem non, ut in littera dicitur. Et hoc deserviet in multi» ensibus.

Secundo, quod qui vovit non acceptare episcopatum quantum est cx parte sui, votum validum fedt, ct tenetur illud servare: ct nisi compellatur, reus voti violati est acceptando episcopatum. Et hoc est verum tam in religiosis quum in saccularibus, etc.

trfl ffbüfrii.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM OPORTEAT EUM QUI AD EPISCOPATUM ASSUMITUR, ESSE CETERIS MELIOREM

Quodl. IV, qu. xii. an i, ad ia; VIII, qu. iv, an. i; In Ioan. exp. xxj. l cet. tu.

D tertium sic proceditur. Videtur quod oporteat eum qui ad episcopatum assumitur, esse celeris meliorum. Dominus cnim Petrum, cui commissurus erat pastorale officium, examinavit si sc diligeret plus ceteris *. Sed cx hoc aliquis melior est quod Deum plus diligit. Ergo videtur quod ad episcopatum non sit assumendus nisi ille qui est ceteris melior.

2. Praeterea, Symmachus Papa dicit *: *Ussimus computandus est. nisi scientia et sanctitate praecellat, qui est dignitate praestantior.* Sed ille qui praecellit scientia et sanctitate, est melior. Ergo non debet aliquis ad episcopatum assumi nisi sit ceteris melior.

3. Praeterea, in quolibet genere minora per maiora reguntur: sicut corporalia reguntur per

• Art i, Co., ean βία. τ.

• k«» u,- tu,

spiritualia, et interiora corpora · per superiora, m Augustinus dicit, in lll *de Triti.* * Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum. Ergo debet esse ceteris melior.

SZ Sed contra est quod Decretalis* dicit quod sufficienter eligere bonum, nec oportet eligere meliorem.

SSS' Respondeo dicendum quod circa assumptionem alicuius ad episcopatum, aliquid est considerandum ex parte eius qui assumitur, et aliquid ex parte eius qui assumit. Ex parte enim eius qui assumit, vel eligendo vel providendo, requiritur

• <j iit cor fideliter divina ministeria dispenset *. Quae quidem dispensari debent ad utilitatem Ecclesiae, secundum illud l *ad Cor.* xiv , *Ad aedificationem Ecclesiae quaerite ut abundetis*: non autem ministeria divina hominibus committuntur propter eorum remunerationem, quam expcctare debent in futuro. Et ideo ille qui debet aliquem eligere m episcopum, vel de eo providere, non tenetur assumere meliorem simpliciter, quod est secundum caritatem: sed meliorem quoad regimen ecclesiae, qui scilicet possit ecclesiam et instruere et defendere et pacifice gubernare. Unde contra 4uosdam Hieronymus dicit ' quod *quidam non Quaerunt eos in Ecclesia columnas erigere quos plus cognoscant τ Ecclesiae prodesse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis delimti, vel pro quibus maiorum quispiam rogaverit, et, ut deteriora taceam, qui ut clerici Jierent muneribus impetrarunt.* Hoc autem pertinet ad acceptionem personarum : quae in talibus est grave peccatum. Unde super illud lac. n *, *Fratres mei, nolite in personarum acceptione* etc., dicit Glossa * Augustini : *Si hanc distantiam sedendi et standi ad honores ecclesiasticos referamus, non est putandum leve esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini gloriae. Quis enim*

ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiae, contempto paupere instructiore et sanctiore?

Ex parte autem eius qui assumitur, non requiritur quod reputet se aliis meliorem, hoc enim esset superbum et praesumptuosum; sed sufficit ' quod nihil in se inveniatur per quod illicitum ei reddatur assumere praelationis officium. Unde licet Petrus interrogatus esset an Dominum plus ceteris diligeret, in sua responsione non se praetulit ceteris, sed respondit simpliciter quod Christus amaret *.

Ad primum ergo dicendum quod Dominus in Petro sciebat ex suo munere esse idoneitatem etiam quantum ad alia, Ecclesiam gubernandi. Et ideo cum de ampliori dilectione examinavit ad ostendendum quod, ubi alias invenitur homo idoneus ad Ecclesiae regimen, praecipue attendi debet in ipso eminentia divinae dilectionis.

Ad secundum dicendum quod auctoritas illa est intelligenda quantum ad studium illius qui in dignitate est constitutus: debet enim ad hoc intendere ut talem se exhibeat ut ceteros ct scientia et sanctitate praecellat. Unde Gregorius dicit, in *Pastoral.* *: *Tantum debet actionem populi actio transcendere praesulis, quantum distare solet a grege vita pastoris.* Non autem sibi imputandum est si ante praelationem excellentior non fuit, ut ex hoc debeat vilissimus reputari.

An tertium dicendum quod, sicut dicitur l *ad Cor.* xn *, *divisiones gratiarum ct ministracionum et operationum sunt.* Unde nihil prohibet aliquem esse magis idoneum ad officium regiminis qui tamen non excellit in gratia sanctitatis. Secus autem est in regimine ordinis naturalis, in quo id quod est superius naturae ordine, cx hoc ipso habet maiorem idoneitatem ad hoc quod inferiora disponat.

») corpora. – Om. Pα.

?) quod. – talem eligat qui iddit P. – Pro ministeria, mysteria nCHI.

ι γ) cognoscant. – cognoscunt PHKL; pro vel ipsi, plus ipsi Pl; pro dcliniti, dediti ADkif, debiti l. delinit! vel dediti PBCFKa.

3) sufficit. – hoc sufficit BFHIK.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis, dubium occurrit circa illud: *Divina ministeria hominibus non committuntur propter eorum remunerationem.* Videtur enim hoc esse falsissimum: quoniam ct recto ratio et iura clamant quod bene meriti dc Ecclesia clerici debent ab Ecclesia remunerari ecclesiasticis beneficiis; quae constat pertinere ad divina ministeria, cum bénéficiât! ministri Dei sint.

Ad hoc dicitur dupliciter. Primo, quod verba cx ratione dicendi pensanda sunt. In littera autem ratio dicendi est diifcrentia inter esse meliorem simpliciter, hoc esi secundum caritatem; ct esse meliorem ad hoc, idest ad regimen Ecclesiae. Et volens concludere Auctor quod non est attendenda maior bonitas simpliciter, usus est dicta propositione . scilicet : *Divina ministeria non committuntur in remunerationem*, procul dubio meriti quod cx caritate est. Nam si beneficia ecclesiastica dispensanda essent in «munerationem meritorum caritatis, procul dubio, quanto aliquis esset melior secundum caritatem, magis deberet sibi dari ecclesiasticum regimen. Ad hoc igitur excludendum. Auctor dictam protulit propositionem, intclligendam dc remuneratione meriti ex caritate. In cuius signum, subiungit: *quam remunerationem expcctare debent in futuro.* Et sic cessat obicctio: quae de alio genere remunerationis

loquitur, scilicet dc remuneratione servitorum ecclesiasticorum.

Secundo dicitur quod, loquendo etiam universaliter de remuneratione, quod in distributione ecclesiastici regiminis principaliter non debet attendi rcmunratio sive meriti sive sen iliorum sive quorumcumque aliorum beneficiorum : sed debet principaliter attendi utilitas Ecclesiae, praecipue spiritualis. Et proptcrca, licet possint praelati et debeant secundo pensare ecclesiastica senilia recepta ab aliquo, non tamen adeo quod propter remunerandum illum postponatur magis idoneus :id ecclesiasticum regimen. Sed. ceteris paribus, potest ct debet illum praeficere qui est magis bene meritus dc Ecclesia. Et hoc solum est quod recta ratio dictat circa distributionem ecclesiastici regiminis, etc.

II. In eodem articulo, diligenter adverte distinctionem in littera positam: scilicet, quid conveniat distribuenti, ct quid acceptanti episcopatum. Et menti fige quod distributor tenetur ad comparativam, hoc est, nd eligendum meliorem ad regimen ecclesiae. Ubi tria includuntur. Primo, quod eligendus sit bonus secundum caritatem : nullus enim peccator est cligibilis. Et loquor dc peccato mortali. – Secundo, quod sit bonus seu idoneus ad Ecclesiae regi-

•An .d

• Ia corpore

QUAESTIO C.LXXXV, ARTICULUS IV

men, in tribui actibus consistens principaliter, qune in littera numerantur: scilicet instructio, defensio et pacifica gubernatio. – Tertio, quod sit magi» idoneus nd haec quam quicumque alius possibilis haberi. Alloquio, vitium acce-ptioni» personarum esset, si ille alius, possibilis haberi, melior isto ad regimen, postponeretur. – Et hoc quod dixi dc distributore, intelligendum est etiam dc quocumque nd quem Apectat eligere: ut patet in littera.

Is autem qui eligitur, non tenetur nd comparativam: non enim tenetur, nd hoc quod licite acceptet, reputare sc aliis magis idoneum ud Ecclesiae regimen. Sed tenetur ad positivam: quod nullum in sc impedimentum inveniat ad praelationis officium assumendum, etc. Sunt autem impedimenta, ut in sequenti putet articulo, ct habetur Extra. *de Henunt.*, cap. *Nisi cum pridem*, non solum irregularitates, mortale peccatum, ct reliqua supra ♦ dicto sed etiam ignorantia, et perversae intentiones fruendi temporaliter potius episcopatu quam spiritualitcr servire; ut utinam quotidie non videremus!

Ili. In eodem articulo, in responsione ud tertium, nota differentiam inter ordinem naturae ct gratiae in littera manifestam. Et quia in regimine ecclesiastico non attenditur ordo naturae, sed ordo gratiae; ideo contingit ista diversitas, ut minus habens dc gratia caritatis plus habeat dc gratin regiminis. Quocirca illi qui extra latitudinem ordinis gratiae sunt, nihil habent unde ccclesiasdca regimina sibi debeantur secundum divinae dispensationis ordinem. Secus secundum abusum: dc quo verba Hieronymi in littera * habes.

IV. In eodem articulo dubium occurrit: An episcopus debeat esse doctus ct doctor theologiae, an iuris canonici.

Ad hoc quidam dicunt quod. licet priscis episcopi» magis scientia theologica conveniebat quam scientia iuris, quia opus erat contra haereticos theologiae gladio procedere; hodie tamen, quia magis accidunt quaestiones spectantes ad Ius quam ad fidem, convenit magis quod episcopi sint in iure periti.

Sc<i hi longe aberrant. Tum quia nitidum episcoporum, quod cis in consecratione imponitur, est praedicare. Materia autem praedicationis non est ius, sed Evangelium, dicente Domino ·, *Praedicate Evangelium*: sub quo sacra ' Uirz «.? *». Scriptura comprehenditur, quae est vere et proprie scientia theologiae. Nec minus tenentur hodie quam olhn episcopi ad praedicandum. Quia non minus hodie quam olim cis officium hoc imponitur; quamvis hodie tanta sit abusio quod *non est qui faciat*, fere *usque ad unum**.

Tum quia magis tenetur episcopus ad docendum populum servare ca quae ad bonos mores spectant, quae Icsus Christus mandavit servari*, quam docere homine» sacros canone*, quos non ipse Dominus, sed homines ediderunt· Constat autem quod docere servare mandata Dominica spectat ad theologicam scientiam, quam ipse Dominus Apostolis infudit ·. Et propterca, dato quod hodie cessassem quaestiones fidei, maxima tamen ncccsiitus en doctrina morum qui sum secundum Domini mandata. Et ideo episcopi tenentur omni tempore esse theologi: iuxta illud Apostoli ♦ *Quosdam pastores et doctorcs*, procul dubio doctrinae duplicis quam Dominus imposuit Apostolis, scilicet fidei ct morum, dicens quoad primam ♦ *Praedicate Evangelium*; et quoad secundam ·, *docentes eos servare quaecumquc mandavi vobis*.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM EPISCOPUS POSSIT LICITE CURAM EPISCOPALEM DESERERE, UT AD RELIGIONEM SE TRANSFERAT

Intra, qu. cxxxxxii, .irt. 7: *De Prrf. Vitae Spir.*, »p. χνφ.

D quartum sic proceditur. Videtur quod episcopus non possit licite curant episcopalem deserere, ut ad religionem se transferat. Nulli enim de statu perfectiori licet ad minus pertectum statum transire, quod enim est *respicere retro* ». quod est damnabile. secundum Domini sententiam dicentis, Lue. ix [†]: *Nemo mittens manum ad aratrum et aspiciens retro, aptus est regno Dei*. Sed status episcopalis cst Per*eccl'or quam status religionis, ut supra * habitum est. Ergo, sicut non licet de statu religionis redire ad saeculum, ita non licet dc statu episcopali ad religionem transire.

2. Praeterea, ordo gratiae est decentior quam ordo naturae. Sed secundum naturam, non movetur idem ad contraria: puta, si lapis naturaliter deorsum movetur, non potest naturaliter a deorsum redire in sursum. Sed secundum ordinem gratiae, licet transire dc statu religionis ad statum episcopalem. Ergo non licet c converso de statu episcopali redire ad statum religionis.

3. Praeterea, nihil in operibus gratiae debet esse otiosum. Sed ille qui est semel in episcopum consecratus, perpetuo retinet spiritualem † pote-

statem conterendi ordines, el alia huiusmodi faciendi quae ad episcopale officium pertinent: quae quidem potestas otiosa remanere videtur in eo qui curam episcopalem dimittit. Ergo videtur quod hoc episcopus non possit curam episcopalem dimittere ct ad religionem transire.

Sed contra, nullus cogitur ad id quod est secundum se illicitum. Sed illi qui petunt cessionem ' a cura episcopali, ad cedendum compelluntur: ut patet · Extra, *de Ecnunt.*, cap. *Quidam*. Ergo videtur quod deserere curam episcopalem non sit illicitum.

Respondeo dicendum quod perfectio episcopalis status in hoc consistit quod aliquis ex divina dilectione se obligat ad hoc quod saluti proximorum insistat. Et ideo tandiu obligatur ad hoc quod curam pastoralem retineat, quandiu potest subditis sibi commissis proficere ad salutem. Quam quidem negligere non debet, neque propter divinae contemplationis quietem: cum Apostolus propter necessitatem subditorum etiam a contemplatione futurae vitae sc ditlern patienter toleraret: secundum illud *Philipp* i *, *Ecce, quid eligam ignoro. Coarctor enim c e duobus: desi-*

a) *respicere retro*. – *aspicere retro* C, *retro aspicere* ΓM.

3) *ad aratrum et*. – *aratro* BFKa, *aratro et* X, *ad aratrum* CGL.

7) *spiritualem*. – *episcopalem* PHa.

3) *cessionem* – *sessionem* BpFJl., *cessionem* AH.

Summak Τίιeou D. Tuomak T. VII.

«) *vt patet*, - Ora. P.

ζ) *num*. – *autem* P; pro *e duobus*, *a duobui* BFKl.pl « a, *duobus* H; *est* po>t *melius* om. P.

derium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius est; permanere autem in carne est necessarium propter vos. Et hoc confidens, scio quia manebo. Neque etiam propter quacunque adversa vitanda vel lucra conquirenda: quia, Sicut dicitur Ioan, x *, *bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis.*

Contingit tamen quandoque quod episcopus impeditur procurare subditorum salutem, multipliciter. Quandoque quidem propter proprium delectum: vel conscientiae, sicut si sit homicida vel simoniacus; vel etiam corporis, puta si sit senex vel infirmus; vel etiam scientiae quae sufficiat ad curam regiminis; vel etiam irregularitatis, puta si sit bigamus. – Quandoque autem propter defectum subditorum, in quibus non potest proficere. Unde Gregorius dicit, in II *Dialog.* τ *: *Ibi aequanimiter portandi sunt mali, ubi inveniuntur aliqui qui adiuventur boni. Ubi autem omnimodo 9 fructus de bonis deest, Jit aliquando de malis labor supervacuuus. Unde saepe agitur in animo perfectorum quod, cum laborem suum sine fructu esse considerant, in loco alio ad laborem cum fructu migrant.* – Quandoque autem contingit ex parte aliorum: puta cum dc praelatione alicuius grave scandalum suscitatur. Nam, ul Apostolus dicit. I *ad Cor.* vut*: *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in aeternum.* Dum tamen scandalum non oriatur cx malitia aliquorum volentium fidem aut iustitiam Ecclesiae conculcare. Propter huiusmodi enim scandalum non est cura pastoralis dimittenda: secundum illud Matth. xv *: *Sinite illos, scilicet qui scandalizabantur de veritate doctrinae Christi: caeci sunt duces caecorum.*

Oportet tamen quod, sicut curam regiminis assumit aliquis per providentiam superioris praelati, ita etiam per eius auctoritatem, ex causis praedictis, deserat susceptam. Unde Extra, *de Renunt.* *. dicit Innocentius III: *57 pennas habeas quibus satagas in solitudinem avolare, ita tamen adstriclae sunt nexibus praeceptorum ut liberum non habeas, absque nostra permissione, volatum.* Soli enim Papae licet dispensare in volo perpetuo, quo quis se ad curam subditorum adstrinxit episcopatum suscipiens.

Ad primum ergo dicendum quod perfectio re-

ligiosorum et episcoporum secundum diversa attenditur. Nam ad perfectionem religionis pertinet studium quod quis adhibet ad propriam salutem. Ad perfectionum autem episcopalis status pertinet adhibere studium ad proximorum salutem. Et ideo, quandiu potest esse aliquis utilis proximorum saluti, retrocederet si ad statum religionis vellet transire, ut solum suae saluti insisteret, qui se obligavit ad hoc quod non solum suam salutem, sed etiam aliorum procuraret. Unde Innocentius III dicit, in Decretali praedicta*, quod *facilius indulgelur ut monachus ad praesulatum ascendat, quam praesul ad monachatum descendat: sed si salutem aliorum procurare non possit, conveniens est ut suae saluti intendat.*

Ad secundum dicendum quod propter nullum impedimentum debet homo praetermittere studium suae salutis, quod pertinet ad religionis statum. Potest autem esse aliquod impedimentum procurandae salutis alienae. Et ideo monachus potest ad statum episcopatus assumi, in quo etiam suae salutis curam agere potest. Potest etiam episcopus, si impedimentum alienae salutis procurandae interveniat, ad religionem transire. El impedimento cessante, potest iterato ad episcopatum assumi: puta per correctionem subditorum. vel per sudationem scandalii, vel per curationum infirmitatis, aut depulsa ignorantia per instructionem sufficientem. Vel etiam, si simoniacie sit promotus eo ignorante, si se ad regularum vitam, episcopatu dimisso, transtulerit, potent iterato ad alium episcopatum promoveri *. – Si vero aliquis propter culpam sil ab episcopatu depositus, et in monasterium detrusus ad poenitentiam peragendam, non potest iterato ad episcopatum revocari. Unde dicitur VII, qu. i*: *Praecipit sancta Synodus ut quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam et poenitentiae descenderit locum, nequaquam ad pontificatum resurgat.*

Ad tertium dicendum quod etiam in rebus naturalibus. propter impedimentum superveniens potentia remanet absque actu: sicut propter infirmitatem oculi cessat actus visionis. Et ita etiam non est inconveniens si, propter exterius' impedimentum superveniens, potestas episcopalis remaneat absque actu.

rj *Dialog.* – *Dialogorum pastoralit* AIIIKf.pl» *Dial. paiforis* DK el, *Dial, ubi dial paltorci* pC, *Patloralis* <C, *Dial. Pavoribus* (<>m. Jbi) H.

0) *omnimodo.* – *omnimode* BFK, omnino Pa.

*) *exterius.* – Om. P.

Commentaria Cardinalis Caietani

I^x articulo quarto eiusdem quaestionis ccntesimucotogc-
siniacquintae, advene defectus in littera posito», sumptos ex Decretali Innocntii III, Extra, *de Rcmoît.*, cap. *Nisi cum pridem*: et casum scandalii ibi in genere, hic specificè positum, scilicet quod si propter fidem Christi aut Ecclesiae iustitiam violandam scandalum contingit, ut accidit snnct0 Thomae Cuntuariensi -, non est propter huiusmodi scandalum cedendum ecclesiae.

Et cum pateat non plus teneri hominem ad cedendum episcopatui quum ad non suscipiendum, habens in se aliquem horum defectuum tenetur non suscipere oblatum sibi episcopatum: multo magis quam tenentur, post susceptum. renuntiare. Quare redeam qui promoventur, etiam sine proprio appetitu, ud seipsos, pensent si aliquis horum defectuum occurrit, etc.

• vcn. ».

•

• ver..

• ver*, u-

|

k

’t. «****.

«

• Vere. a.

• Hocül XIV

• Vax ».

• Ver», y

*r«n.m,c3f
■l.ιχτπυπiπ

—

?

>

* Ven. ry

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM LICEAT EPISCOPO, PROPTER ALIQUAM PERSECUTIONEM.
CORPORALITER DESERERE GREGEM SIBI COMMISSUM

/.·. Vitat Sjtir^ cap. xvi; In Ioan., cap. x. lect. ill) Il aJ Cor., np. *1, lcci. n.

h QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non liceat episcopo, propter aliquam persecutionem ·, corporaliter deserere gregem sibi commissum. Dicit enim Dominus, Ioan, x ♦ quod ille *et non vere pastor, qui videt lupum vendentem, et dimittit oves et Jitpit.* Dicit autem Gregorius, m Homilia *, quod *lupus super oves venit, cum quilibet iniustus et raptor fideles quosque atque humiles opprimit.* Si ergo propter persecutionem alicuius tyranni, episcopus gregem sibi commissum corporaliter deserat, videtur quod sit *mercenarius, et non pastor.*

2. Praeterea, Prov. vi * dicitur: *Fili, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam:* el postea * subdit: *Discurre, festina, suscita amicum tuum.* Quod exponens Grcgonus, in Pastoral. ·, dicit: *Spondere pro amico est animam alienam in periculo suae conversationis accipere. Quisquis autem ad vivendum altis in exemplum praeponitur, non solum ut ipse vigilet, sed etiam ut amicum suscitet, admonetur.* Sed hoc non potest tacere si corporaliter deserat gregem. Ergo videtur quod episcopus non debeat, causa persecutionis, corporaliter suum gregem deserere.

3. Praeterea, ad perfectionem episcopalis status pertinet quod proximis curam impendat. Sed non licet ei qui est statum perfectionis 3 professus, ut omnino deserat ea quae sunt perfectionis. Ergo videtur quod non licet episcopo se corporaliter subtrahere ab exeeutione sui officii: nisi forte ut operibus perfectionis in monasterio vacet.

Sed contra est quod Dominus Apostolis, quorum successores sunt episcopi, mandavit, Matth. x *: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.*

Respondeo dicendum quod in qualibet obligatione praecipue attendi debet obligationis finis. Obligant autem se episcopi ad exequendum pastorale officium propter subditorum salutem. El ideo, ubi subditorum salus exigit personae pastoris praesentiam, non debet pastor personaliter suum gregem deserere, neque propter aliquod

commodum temporale, neque etiam propter aliquod personale periculum imminens: cum *bonus pastor animam suam ponere* teneatur *pro ovibus suis* *. Si vero subditorum saluti possit · «·«- «p l *effici* *mercenarius*, absentia pastoris per alium providentem, nunc licet pastori, vel propter aliquod ecclesiae commodum, vel propter personae periculum, corporaliter gregem deserere. Unde Augustinus dicit, in Epistola ad Honoratum ♦ *Fugiant dc civitate in civitatem servi Christi, quando eorum quisque specialiter a persecutoribus quaeritur: ut ab aliis, qui non ita quaeruntur, non deseratur ecclesia. Cum autem omnium est commune periculum, hi qui aliis indigent, non deserantur ab his quibus indigent. Si eniml perniciosum est nau-tam in tranquillitate navem deserere, quanto magis in fluctibus: ut dicit Nicolaus Papa el habetur VII. qu. i *.*

An primum ergo dicendum quod ille tanquam mercenarius fugit qui commodum temporale, vel etiam salutem corporalem, spirituali saluti proximorum praeponit. Unde Gregorius dicit, in Homilia : *Stare in periculo ovium non potest qui in eo quod ovibus praecsl, non oves diligit, sed lucrum terrenum quaerit, et ideo opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit amittat.* Ille autem qui ad evitandum periculum recedit absque detrimento gregis, non tanquam mercenarius fugit.

Ad secundum dicendum quod ille qui spondet pro aliquo, si per se implere non possit, sufficit ut per alium impicat. Unde praelatus, si habet impedimentum propter quod non possit personaliter curae subditorum intendere, suae spon-sioni satisfacit si per alium provideat.

Ad tertium dicendum quod ille qui ad episcopatum assumitur, assumit statum perfectionis secundum aliquod perfectionis genus: a quo si impediatur. ad aliud genus perfectionis non tenetur, ut scilicet necesse sit eum ad statum religionis transire. Imminet tamen sibi necessitas ut animum retineat intendendi proximorum saluti si opportunitas adsit el necessitas requirat.

*v<Λ†
•v««j

• Pnexx.
• Cxa.
rii.

x) pertecuttonem. – temporalem addunt Pa.
?) perfectioni». – profuioni» ABEFLpCK.

y) enim. – autem BFKpAC.

Commentai'ia Cardinalis Caietani

I N articulo quinto eiusdem quaestionis, dubium occurrit de residentia episcoporum in suis ecclesiis: An scilicet teneantur sub peccati mortalis vinculo ad residendum in suis ecclesiis. Et est ratio dubii quoniiim utraque pars quaestionis habet pro se argumenta.

Quod enim non sit peccatum mortale, probatur ex hoc, quia aut hoc esset ex ture positivo: et tunc hoc esset

per accidens, scilicet, malum quia prohibitum; quod est exire propositum, cum ius positivum contraria tollatur consuetudine. Aut ex divino, seu monili iurc. Et hoc non ♦. ' Ü OarT- K

Tum quia constat in pluribus casibus licitum cxsc non residere. – Tum quia necessitas ista non nisi ex tine esset, scilicet salute animarum curanda. Qunndo ergo episcopus per alium sufficienter, vel etiam sufficientius curam gerit ani-

marum quam per sc, non tenetur residere: etiam si nulla necessitas, nulla ecclesiae commoditas ad extra manendum inducar, etc. – 'I um quia infinitorum episcoporum consuetudo videtur non residendi, nisi forte ad breve tempus, in ecclesiis suis: sed curia» sequuntur multi, ncc putant sc reos qui bonos habent vicarios. Valde quoque durum ct absurdum esset dumnnrc tot praelatos, quos ecclesia non reprehendit, sed honorifice sic monentes tutnul.it.

Praeterea*, aut episcopus tenetur ad residentium tantum; aut ad opus tantum: uut ad residendum cl opus simul. Non nd residentiam tantum : quia vanum esset. – Non ad opus tantum: quia sic posset per alium supplere, et non residere. – Ncc ad utrumque simul. Tum quoniam quaedam dioeceses sunt ita magnae ut impossibile videatur episcopum posse personaliter omni· persolvere: constat autem nullum teneri cx divino aut ecclesiastico praecepto ad impossibile ·. Tum quia aliqui episcopi sunt illustris generis, quos non decet ad huiusmodi ministerio personaliter descendere continue, etc.

hi oppositum autem est quia pastor ncc nomen pastoris meretur, si non personaliter intendat suo gregi. Non enim quilibet ovium dominus, sed ille tantum qui pascit suas, vocatur pastor: alioquin, principes habentes multos ovium greges, quos per alios pascunt, pastores ovium essent; quod est falsum. Episcopus autem est vere pastor.* iuxta verbum Domini ad Petrum: *Pasce oves meas*".

II. Ad hoc dicitur quod episcopus tenetur cx praecepto divini iuris ad residendum personaliter in suo episcopatu. Ad cuius evidentium, tria agenda sunt: primo, monstrabitur quod hoc cadit sub praecepto divino, secundo, ex qualitate praecepti reddetur ratio contingentium ·; ter- (io, satisfiet obiectis *.

Quoad primum: Ad illud tenetur episcopus sub praecepto divino quod necessarium est ad finem episcopi, qui est curn animarum. Sed residentia episcopi est necessaria ad curam animarum. Ergo episcopus tenetur sub divino praecepto ad personaliter residendum in suo episcopatu.

Maior propositio est per sc nota; ct pntet inductive. Constat namque quod omnis qui simpliciter tenetur ad aliquid agendum, tenetur ad medium necessarium ad illam actionem. Dixi autem, *simpliciter*, ad differentiam eorum qui tenentur ex suppositione. Verbi gratia, famulus tenetur ad sequendum dominum, si providetur ei de equo et expensis; milites aliqui tenentur ad pugnandum, si providetur eis dc armis, etc. Episcopus autem non cx suppositione, sed absolute ct simpliciter tenetur ad curam animarum; ct propterca tenetur ad medium sibi possibile necessarium ad curam animarum. Ncc solum tenetur, sed eadem necessitate qua tenetur ad finem, tenetur ad medium: cx quo medium est ita necessarium quod sine illo non potest finem consequi. Et quia constat quod dc necessitate praecepti divini iuris tenetur episcopus ad curam animarum *, consequens est quod etiam de necessitate praecepti teneatur ud medium necessarium ad curam animarum. Et sic patet maior.

Minor autem, scilicet. *Residentia personalis episcopi est necessaria ad curam animarum*, probatur. Episcopus tenetur ad curam animarum mediantibus his actibus personalibus . scilicet doctrina, ministrationc sacramentorum, consecrationibus, visitatione, custodia ac diligentia. Ergo residentia personalis episcopi est necessaria ad curam animarum. – Consequentia ista est clarissima. – Antecedens quoad singulas cius partes probatur. Quoad doctrinam, Ptttct cx auctoritate Apostoli *, *Oportet episcopum esse doctorcm* : et non dicit, *Oportet episcopum habere doctorem*. Et in ordinatione episcopi dicitur, *Vade, praedica populo Dei*: et non dicitur, *Mitte ad praedicandum*. – Quoad ministrationem sacramentorum, patet ex eo quod tenetur ad ministrandum populo »acrnnicnta quae solus episcopus potest ministrare, ut sunt sacramenta confirmationis ct ordinationis. – Quoad consecrationem, patet quod consecratio ecclesiarum, calicum, altarium ac virginum, confectio chrismatis, benedictio olei sancti, corporalium ct reliquorum requisitorum ad vestiendum sacerdotem ac ornandum altare, ad solum episcopum spectant. – Quoad

visitationem. custodiam ac vigilantium, patet ex co quod, nisi ad hnee personaliter teneretur, non esset ipse *pastor custodiens gregem ct vigilans super eo* ·, ac vinitans singulas oves ut cuique tribuat quod convenit: sed, ut dictum est·, esset dominus ovium habens pastorem ovium, illum scilicet mercenarium cui committit quod vigilet, custodiat ct visitet. Et tamen liquido constat episcopo» ipso» esse pastore» ovium Christi: et ad illos spectant Ezcchielis actus sex. cap. XXXIV ♦ n Domina expressi, scilicet, *consolidare infirmum, sanare aegrotum, alligare contractum, reducere abiectum, requirere perditum, custodire pingue ac forte*. Ad illos denique in Petro dictum est ·, *Pasce*: non. *Pascere fac oves meas*.

Nec obstat huic rationi si dicatur quod episcopi exercent haec per episcopos pauperes. Quia quilibet episcopus tenetur ad haec omnia in »un dioecesi: ac per hoc, incompossibilia sunt haec duo simul, scilicet quod quilibet episcopus exercent haec in sua dioecesi per sc vel alium episcopum, ct quod omnibus dioecesibus fiat satis; nisi unus episcopus sit simul in diversis locis, puta Ecria Quinta m Cena Domini nd conficiendum chrilmn. Abusionis quidem est detestabilis quod pauper episcopus, relicta sua ecclesia, alteri servint.

Ncc etiam obstat si dicatur quod per episcopos titulares supplentur hi defectus. Quoniam per accidens est quod inveniantur episcopi titulares: cx hoc scilicet accidente, quin ecclesiae aliquae sunt in manibus infidelium, vel destructae. Quod autem est per accidens, ab orte relinquitur *, ncc infirmat rationem per »c solidam.

BeMui igitur ratione firmatum quod, per se loquendo, quilibet episcopus tenetur cx divini iuris praecepto residere personaliter in suo episcopatu. – Haec dc primo.

III. Quoad secundum ·: quia praeceptum dc residentia est affirmativum; praecepta autem iflirmativa, licet semper obligent, non tamen obligant od semper, sed pro loco ct tempore; ideo videndum est pro quo tempore obliget. Nam dc loco nulla est quaestio: quia ad certum locum obligat, scilicet propriae dioecesis. Quamvis igitur tempus pro quo obligat affirmativum praeceptum, sit illud tantum in quo oportet affirmationem ponere in exercitio, oportet diligenter considerare quando opus est actum episcopalem ponere in exercitio.

Sunt autem triplicis differentiae episcopales actu». Nam quidam exigunt certum ct determinatum tempus : ut collatio ordinum ct confectio chrismatis, ut pntet. Et ratione horum, sufficeret quod episcopus resideret pro tunc quando exercere oportet hos actus.

Quidum vero sunt indeterminati temporis, sed non frequenter occurrunt: ut consecrationes ct benedictiones. Et ratione horum, sufficeret episcopum residere ita quod ecclesia non pateretur defectus istorum.

Quidam autem sunt temporis indeterminati et frequentis, ita quod nullum tempus est exceptum in quo non facile et saepe occurrat horum necessitas: ut est netus pascendi Christi gregem. Oportet namque pastoralibus actibus ira assiduum pastorem esse ut quasi continue pascat nves: scriptum est enim *Qui praeest, in sollicitudine* ; et rursus ·; *Sollicitudo mea omnium ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor ? Quis scandalizatur, et ego non uror?* \ pastore quoque exiguntur illi actus supra' dicti in Ezcchiele, quos aut continuum, aut frequens valde tempus exigere constat. Et ratione eorum tenetur episcopus continue in episcopatu residere, quoniam tanta temporis frequentia continuam exigit residentiam. tum cx frequentia exercitii actuum huiusmodi; tum cx praeparatione ad istos netus. Nam licet omne tempus non occupetur in exercitatione actus pastoralis, nullum tamen tempus est exemptum in quo non oporteat episcopum esse paratum ad exercitationem actus pastoralis. Et quin actus pascendi est principalis actus episcopi, iuxta verbum Domini ad universali» Ecclesiae episcopum» *Pasce oves meas* · ; ct cx principali netu iudicium sumendum est: ideo, per sc loquendo, episcopus tenetur sub praecepto ad continuam residentiam in suo episcopatu, ha quod hoc praeceptum affirmativum, cx natura rei praeceptae, sicut habet locum determinatum,

• Cf aura »i

• *ht Kf/r m*. vi. In Seno; (hr L *Diver*t: *tiff*, fur *MH* , tS

• loan. ter» r?

• Nom m.

• Nuta. x.

• *Ct*. (mq; cap. ix]. x y>. 5 4rr.ap,xx,*cT·.

n/ c"r'

• Ver». 4. *A*.

* laxa. exp. xxi, v erv Q.

• Q Ar»ut f- *Ikli* lib. V. QJ ii. n. ·»-\$. Ta. t^α. mu

• liaSCt*

“6”.

scilicet propriam dioccciim, ita habet tempus determinatum, scilicet, *assidue*. Et sic, licet praecepta affirmativa formaliter obligent semper sed non nd semper, »ed pro loco ct tempore quo oportet, ct in hoc differant formaliter n negativis: hoc tamen praeceptum, gratia materiae, obligat ad semper, seu assidue, quod est quasi semper, et ad certum locum.

IV. Et quoniam obligatio ista «d semper cx parte materiae est; ct materia ipsa mutabilitati subiccta est*, idcirco contingit absque violatione praecepti episcopum non semper residere. Quaccumque enim ita se habent ad huius praecepti materiam quod, secundum rectae indicium rationis, absolvunt illam α vinculo necessariae continuitatis, excusant episcopum ab obligatione ad residendum pro tunc. Sunt autem quae ab huiusmodi vinculo absolvunt ct excusant, tria: necessitas impedimenti; qualitas negotii·; ct conditio personae ·.

Et impedimentum quidem invenitur dupliciter : scilicet ab cxtrinseco, vel nb intrinseco. Si enim extrinseca persecutio, vel infidelium vel principis Christiani, cogit episcopum cxulurc vel recedere, ut contigit Beato lonnni Evangeliitae · et Beato Thomae Cantuariensi ■, licite episcopus subtrahit propriam praesentiam gregi suo. Et in huiusmodi persecutionibus servanda universaliter est regula in littera tradita : distinguendo scilicet quando expedit ecclesiae praesentia personalis episcopi, etiam si corporali» illius vita auferenda credatur n tyranno (quoniam *bonus pastor ponit animam suam pro oribus suis ·*) ; cl quando expedit ecclesiae ut vita vel libertas personae episcopi conservetur; cx ecclesiae siquidem bono sumenda est ratio praesentiae aut absentiae.

Impedimentum autem intrinsecum, quod cx corporea procedit infirmitate, absolute loquendo, excusat a residentia: puta si oportet mutare nerem ad recuperandam sanitatem. vel ire nd balnea, et huiusmodi. In casu tamen imminentis periculi ecclesiae suae, cui sua obviaret praesentia, teneretur sustinere aegritudinem, etiam usque a«l mortem inclusive: iuxta verbum Domini: *Bonus pastor animam suam ponit pro oribus suis*, etc.

γ. Negotium vero excusans n residentia ·, licet multiplex valde sit, ud triplex tamen genus reducitur: sicut ecclesia ipsa. cx cuius bono ratio residendae sumitur, tripliciter sc habet. Nam ad aliquid sc habet ut totum ad panem; ad aliquid vero ut para ad totum ·; ad aliquid autem ut pars ad companem ·. Verbi gratia, ecclesia Cnictana habet sc nd singulos actus sibi debitos, puta visitari, doceri, defendi, ct huiusmodi, ut totum ad partes ; habet autem sc ad universalem Ecclesiam ut par» ud totum; ad alias vero ecclesias ut pera ad compartes. Quando igitur negotium exigens absentiam episcopi sc habet ad ipsam suam ecclesiam ut para ad totum, puta quia imminet defensio ecclesiae, ob quam oportet episcopum ad remotiores prntc» se transferre: tunc liquet episcopum excusari α residentia. Et ratio est quia ipse tenetur sunc ecclesiae exhibere non solum alios actus, sed ctinm istum qui est defendere vel procurare bonum eius. Et proptcrca licite ob suae ecclesiae bonum subtrahit corporalem praesentiam. Et nd hoc membrum directe respicit quod in littera dicitur, quod *propter aliquod commodum ecclesiae* episcopus potest sc absentare.

VI. Cum vero negotium exigens episcopi absentiam ad univcrxahs Ecclesiae bonum spectat ·, clarum quoque est licite episcopum sc absentare α sua ecclesia. Et ratio est quia bonum partii ordinatur ad bonum totius ut finem: ct debet para exponi pro totius bono, et, si oportet, ctiirn detrimentum pati; ut patet cum inciditur quandoque munus ut salvetur persona. Unde ecclesia particularis tenetur pro bono universalis Ecclesiae suum exponere pastorem, ct damnum ctinm pati suae absentiae.

Est tamen hic opus distinctione, nn negotium huiusmodi universalis Ecclesiae sit necessario exigens episcopum, vel non. Nam si negotium necessario exigit episcopum, ut ire nd concilium generale vel ad synodum provincialem (quae etiam sc habet nd ecclesiam episcopalem ut totum ad partem), constat quod rationabilis est absentia. |

Sed si negotium universalis Ecclesiae non necessario exigit episcopum, puta quia persona episcopi habet officium quo oportet ipsum universalis Ecclesiae servitio perpetuo personaliter Romae deservire, verbi gratia, quia est secretariu» Sedis Apostollcne, vel auditor Rotae, aut huiusmodi : non cx hoc excusatur u residentia, quoad Deum. Et ratio diversitatis est quia partes dupliciter ordinentur ad bonum totiu». Primo, absolute: et sic, secundum naturalem statum ordinantur .id bonum totius; sicut manus, pedes ct cetera membra hominis obsolutc quidem ordinantur, secundum suos naturale» statu», od bonum hominis cuius sunt partes. In casu autem quo totius bonum periclitatur, partes etiam perdendo naturales suos statu», ordinantur ad bonum lo-tius. Secluso autem casu necessitatis seu periculi totius, natura totius non requirit defectum in pane aliqua, sed nititur singulas partes salvare suis naturalibus sialiibus. Sic autem proportionalité? oportet fieri in toto ct partibus ecclesiasticae politiae, secundum rectam rationem: ita quod quaelibet particularis ecclesia ordinatur ad universalis Ecclesiae bonum ct senilium, absolute quidem, »a|va cuiusque ecclesiae perfectione; in casu autem necessitatis, ordinetur ad bonum universali* Ecclesiae etiam cum sui detrimento. El quia servitia quaedam, ut ire ud synodum, sunt manifeste in articulo necessitati» Ecclesiae universalis vel provinciali» : serantia autem quae Romae in huiusmodi officiis exhibentur, nulla ncccMiute communiter exigunt quod episcopi incumbant talibus officiis», sed sunt tales in Ecclesia Dei vclut monstra in natura: ideo non excusantur a residentia.

Et si instetur quod residentes in ecclesia communi, quali» est Romana, censentur ubique residere: – respondetur quod, si hoc c»t verum fictione positivi iuris, quod iuristis relinquo, non tamen ct verum quoad Deum. Quia secundum veritatem, alius est fini» proprius curae ecclesiae communis, ct aliu» est finis proprius curae ecclesiae particularis; ac per hoc, aliud est incumbere curae communis ecclesiae, ct aliud est incumbere curae particulari» ecclesiae. Et eodem ratione, aliud est residere in cura particularis ecclesiae, ct aliud est residere in cura commu-ni* ecclesiae.

Et si rursus instetur quod cardinalis Romanae Ecclesiae dc iurc potest esse episcopus alicuius particularis ecclesiae, etiam remotissimae ab Urbe: ac per hoc, excusatura perpetua residentia in sua particulari ecclesia, cx hoc quod residet Romae, vacando curae universalis Ecclesiae: – respondetur dupliciter. Primo, iuxta illorum opinionem qui tenent cardinalem non-episcoputn posse non solum retinere episcopatum prius habitum, sed etiam posse eligi in episcopum, quod hoc non convenit cardinali cx hoc quod perpetuae servituti universalis Ecclesiae est addictus; sed cx hoc quod praesumitur, quin sic debet esse, quod cardinales sunt dores orbis, electi cx unlvcraa Ecclesia ut viri excellentissimi in vita ct doctrina; ita ut merito ad universalis Ecclesiae non qualccumque servitium, sed hoc maxime, scilicet curam, sint assumpti. Dc talibus autem viris rationabiliter praesumitur quod non minus bene pascant particulares ecclesias sua» absentes quam alii praesentes. Et idcirco non cx hoc capite solo, hoc est cx negotio universalis Ecclciiao, sed cx alio adiuncto capite postmodum * tractando, scilicet ex conditione personae, excusatur cardinalis a residentia in suo episcopatu etiam quoad Deum. Urrumque autem caput clauditur in hoc quod dicitur cardinali» Romanae Ecclesiae: quia incumbit perpetuo curae universalis Ecclesiae; ct praesumitur dc iurc unus cx primis sapientibus orbi* ad regendum uc pascentum Ecclesiam Dei.

Secundo, iuxta doctrinam iuris communis editi ab Innocentio 111. Extra, *de fl>stulat.*, cap. *Bonae memoriae*: quod fasum assumitur, scilicet quod cardinalis de iurc potest esse episcopus cuiuscumque ecclesiae quantumcumque remotae. Quoniam, ut in dicta patet decretali, propter impossibilitatem residendi in utroque ecclesia. Romann scilicet ct Ravennte, praefertur utilitas universali» Ecclesiae ut cardinalis praesens sit Romae, et non admittitur pastulatio ipsius ad archiepiscopatum ecclesiae Ravennatis. Et

•

On® vat

• AfouL ap- ·.

••alti s. n

|M2 Smu»

* h**, op. «,

«m. n.

•U «e pe»

•a »*a n

•a m», hl

cs ✱ ✱ ✱

Xua iβX

quii textu* clarus c»t, ct rationi innitur sanctae: ideo dicendum videtur quod cardinalatus ct episcopatu» sint dc numero lompatibilium de iurc, ut Pnrmomitnnus etiam, ibidem, sentit; quidquid sit de consuetudine; si tomen consuetudo, ct non potius abusio appellanda est.

VII. Cum nutem negotium nd bonum alterius particularis ecclesiae vel personae ordinatum♦, exigit absentiam episcopi, contingit licite, ct illicite episcopum abesse. Nam cum quaelibet particulari» ecclesia se hubcut nd aliam particularem tam ecclesiam quam personam ut purs nd compartcm, co quod *sumus omnes unum corpus in Christo, singuli autem* <*p *ulter alterius membra* *; potest ct debet illam adiuvarc.

Dupliciter tamen unum membrum ordinatur ad bonum alterius, tam in naturalibus quam in politicis: scilicet absolute, vel in casu. Et absolute quidem, quodlibet membrum salvo suo naturali statu confert alteri: sicut oculus videt sibi ct pedibus ac manibus, ct similiter pedes ambulant sibi ct oculis, et sic dc aliis. Et similiter quaelibet ecclesia ac persona, in sua perfectione consistens, ct sibi ct cuilibet prodest: scriptum est enim in Symbolo, *Sanctorum Cornmunionem*.

In casu autem necessitatis, videmus nnturnm membrum quidem minus necessarium pro magis necessario exponere, ut pedem pro capite: sed non c contra. Et rursus videmus quod, pro maiori necessitate membri minus opportuni, non abhorret aliquid detrimenti sustinere in membro magis nobili ct necessario: ut putet quando, nc perdamus pedem, sustinemus laesionem aliqualcu in capite, puta cauterium. Quocirca, cum officium episcopi praecipue circa spiritualia versetur; et spirituale est magis necessarium ecclesiae quam temporale : non licite episcopus, propter temporale negotium alterius personae vel ecclesiae, privaret ecclesiam suam spirituali pastu, ad quem personae suae praesentia tcnctur. Sed c contra optime lueret si in temporalibus damnum sustineret suae ecclesiae, ut alteri in spiritualibus subveniret. – Similiter, cum unum spirituale sit magis bonum necessarium quam aliud, puta negotium fidei vel pacis quam ministratio sacramentorum ct huiusmodi, laudabiliter episcopus pro negotio fidei vel pacis in aliena moratur ecclesia. Et hac ratione episcopi licite sunt legati ad pacem inter reges Christianos componendam: *si enim cuiusquam* . inquit Ambrosius, *officium est pacem facere, sacerdotis maxime officium est* Quod autem legati eant promiscue ad temporalia negotia, abusio- nis est : scriptum est enim*: *Nemo militans Deo implicat sc negotiis saecularibus*. – Posset quoque tanta necessitas alteri ecclesiae vel personae in minus bono spirituali aut temporali imminere ut laudabiliter ecclesia eligeret sustinere aliquod detrimentum in scipsa per subtractionem sui pastoris ad tempus, ut tantae alterius necessitati subveniret.

Prudentiae autem humanae relinquitur pensanda quantitas alienae necessitatis, cum quantitate damni, spiritualis praecipue, ecclesiae propriae. Si enim bona fide prudens propter aliquod pietatis opus ecclesiam suam ad tempus corporaliter deserit, etiam si minus recte iudicaret, non imputaretur ei ad culpam mortalem, ab eo qui intuetur quod *cogitationes mortalium timidae, et incertae providentiae nostrae* .

VIII. Conditio autem personae excusans episcopum n personali residentia * est unica: quando scilicet persona talis est ut melius, aut saltem neque bene pascatur ecclesia n tali persona absente, quam pasceretur nb alio praesente. Ob hanc rationem sunt sex episcopi vicini Romanae Ecclesiae, habentes Romae residentium, quia sunt episcopatus cardinales. Ob hanc quoque rabonem posset unus plures ecclesias habere, deficientibus nliis idoneis: et excusaretur α iugi residentia in una. Ob hanc quoque rationem, secundum quorundam opinionem, ut dictum est *, concedunt iuru ut cardinalis Romanae Ecclesiae possit eligi in episcopum alicuius particularis ecclesiae.

Et quia excusatio ex isto capite est pcr accidens, pcr accidentem scilicet penuriam pastorum bonorum; ideo non est mirum si per accidens in huiusmodi casu oportet per aliquem titularem episcopum, aut vicarium, supplere opportunos actus qui personalem praesentiam in ecclesin exigunt.

IX. Quod autem haec quae de personali residentia diximus. ita sc habeant, cx ipso etiam iurc scripto, *dc Clericis non residentibus* *, satis putet: quin privandi sunt non residentes absque rationabili causa.

Ex reguli» quoque Gregorii in *Pastorali9*, quas personalcm exigere industriam ac probitatem patet, constarc quoque potest.

Et cx articulo hoc huius quaestionis patet hanc cue Auctori» doctrinam, ubi nec persecutionis tempore concedit licitam esse absentiam pastori», nisi in casu. Quanto ergo magis absque persecutione illicita est ct perniciosa absentia pastons sine rationabili causa? – Haec dc secundo.

X. Quoad tertium *, respondendo obicctis, dicitur ad primum ”, quod obligatio episcopi ad residendum in suti ecclesia est cx praecepto divini iuris, ut monstratum est . Et ad primam obicctioncm in oppositum dicitur quod. quia praeceptum huc est affirmativum, ideo nihil illi obstat quod in multis casibus contingit licite non residere.

Ad secundam veru dicitur quod ncc illa comparativa, scilicet, *Sufficientius per alium quam per se episcopus regit*, excusat ipsum a residentia. Quia licet verum rit quod sufficientius pcr alium quam pcr sc episcopus regat, non tamen cx hoc habetur quod sufficienter regat. Quilibet enim malus tector sufficientius pcr alium bonum qunm per sc regit: et tamen stat quod nec ille alius sufficienter regat.- Ncc illa positiva, scilicet, *Sufficienter per alium regit*, excusat ipsum u residentia. Quoniam licet per hoc sufficienter sit provisum episcopatui cx parte ecclesiae, non tamen sufficienter cx parte episcopi: quia non solum tenetur ud providendum ecclesiae, sed tenetur nd personaliter pascendum ecclesiam, ut monstratum est.; in debitis uutem personalibus non absolvitur debitor si per alium facit. Verbi gratia, sacerdos, si divinum officium fodat per aliquem devotum ac sanctum clericum pro se dici, sufficienter satisfacit illis pro quibus tenetur orare: sed non proptcrca excusatur n dicendo officium, quia est debitum personale. Et similiter accidit in proposito. – Unde, cum dicitur, 5i *residentia sub praecepto caderet, hoc esset ex necessitate finis, qui est salus animarum*, conceditur: et dicitur quod salus animarum nécessitai pastorem suum ad personale debitum, hoc est. personalem curam animarum. Et cum dicitur, *Salus animarum potest procurari absque personali episcopi cura, Ergo non nécessitât ipsum ad personalem curam*: respondetur quod, quia in moralibus non attenditur possibile secundum potentiam logicam, hoc est, quod non implicat contradictorio» sed secundum potentiam moralem officiorum: constat autem cx Domini sententia * quod mercenarii officium non sc extendit ud id quod praecipuum est m pastore, scilicet amorem ovium suarum, non alienarum: – ct proptcrca dicitur quod, pcr sc loquendo, salus animarum itu nécessitât pastorem ad personalem curam quod regulariter non potest sine ipsius personali cura episcopi haberi: quamvis per accidens contingere forte hoc possit. Sed quod est pcr accidens, non variat naturam moralium vinculorum. Et proptcrca non excusatur episcopus n personali residentia, cx hoc quod pcr optimum vicarium providet ecclesiae.

Ad tertiam dicitur quod non consuetudo, sed abusos est tot episcoporum non residentium, ct sequentium curias. Et quia unusquisque praesumitur poeniteris in tine vitae suae, quando cum sanctae Ecclesiae communionerecedit; ideo nihil honoris non residentium tumultis Ecclesia adimit. Ncc hoc videri debet durum ei qui illud Hieronymi* considerat: *Non omnes episcopi sunt episcopi*.

XI. Ad secundum argumentum * dicitur quod episcopus tenctur ad utrumque simul, scilicet residendam ct opus. Et cum instatur contra hoc ex parte magnitudinis dioecesis respondetur quod nulla est adeo magna dioecesis cui non possit unus episcopus personaliter exhibere omnia quoc sui sunt officii, si vere vult curam ovium suarum gerere.

Cum autem instatur ex parte illustris generis : respondetur quod nemo illustrior illo qui, *Pontifex assistens futurorum bonorum, introivit semel in sancta* *, qui de scipso dicit*: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*. Non acceptet vir illustris episcopatum, si non vult pasto-

^[1] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[2] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[3] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[4] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[5] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[6] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[7] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[8] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[9] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[10] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[11] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[12] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[13] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[14] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[15] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[16] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[17] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[18] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[19] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[20] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[21] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[22] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[23] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[24] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[25] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[26] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[27] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[28] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[29] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[30] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[31] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[32] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[33] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[34] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[35] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[36] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[37] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[38] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[39] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[40] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[41] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[42] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[43] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[44] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[45] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[46] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[47] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[48] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[49] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[50] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[51] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[52] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[53] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[54] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[55] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[56] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[57] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[58] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[59] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[60] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[61] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[62] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[63] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[64] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[65] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[66] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[67] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[68] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[69] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[70] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[71] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[72] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[73] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[74] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[75] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[76] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[77] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[78] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[79] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[80] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[81] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

^[82] Quod autem haec quae de personali residentia diximus

rale officium exercere. Sibi ipsi imputet illustri· qui ac-
cepuit episcopatum: et exequatur quod promittit. Servet
Deo et Ecclesiae fidem. Turpem sc recognoscat «i nomen,
porcarium, honorem «e divitias episcopi tenet in persona
sua, officium autem alteri delegat: quoniam priora omnia
suae data auit personae ut habeat simul cum illis perso-
nale officium episcopi.

Cum his tamen stat quod persona episcopi, salva con-
scientiae puritate, ex rationabili causa abstineat ab aliquo
proprio sibi netu, et per alium exerceat illum: puta quod
praedicet per alium, ubi hoc magis expediens fuerit; exem-
p^u ^a^cn^u <lu' Pcr Augustinum praedicabat ·, etc.

XII. In responsione ad tertium eiusdem articuli, diligen-
ter adverte hos duos perfectionis status, scilicet episcopalem
et religiosum, non se habere ut magis perlectum et minus
perfectum, sic ut in maiore includatur minus: sed ut di-
versorum generum perfectiones. Et hinc provenit quod

vota quaedam, puta castitatis et paupertatis, sunt de et-
scotia sutus perfectionis unius, puta religion, et non sunt
de essentia status alterius, scilicet episcopalis. – Hinc etiam
oritur quod qui vovit ē religiosum fore, si interim vo-
cetur ad episcopatum, tenetur implere prius votum religio-
ni» profitendo religiosum statum: et deinde potest transire
ad episcopatum ·. Hoc enim non esset opus ai episcopalis
•talus esset perfectior ut perfectio eiusdem generis, ut una IOAwrr.
religio est perfectior alia: icd transeundo ad episcopatum
absque ingreditur religioni·, satisfecisset volo religioni»; sicut
qui vovit ingredi imperfectiorem religionem, facit xatis suo
voto ingrediendo perfectiorem religionem, ut infra · patet.
Habent ergo sc episcopalis et religiosus statu» ut duo
perfectionis genere, num ille est velut perfectionis univer-
salis. iste perfectioni» particularis; ille sicut sol, iste sicut
margarita uut animal perfectum, ille naturae perfeexivae
aliorum, iste naturae sibi ipsi proficienti», etc.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM EPISCOPO LICEAT ALIQUID PROPRIUM POSSIDERE

infra, qu. riaxxn, art. 3, d ?; D/ Verf. Vitae .Sf>r., cap, xvm; h Vatth., k<p. m.

SEXTUM bIC p r o c e d i t u r . Videtur quod
non l|CCal nlkpid proprium
JySSSw Poss,dcrc ·. Dominus enim dicit. Matth.
•vm. »^u xix ♦ *Si vis perfectus esse, vade et ren-
de omnia quae habes et da pauperibus. et veni,
sequere me:* ex quo videtur quod voluntaria pau-
pertas ad perfectionem requiratur. Sed episcopi
assumuntur ad statum perfectionis. Ergo videtur
quod non liceat eis proprium possidere.

2. P r a e t e r e a , episcopi in Ecclesia lunent lo-
cum Apostolorum, ut dicit Glossa * Lue. x ** Sed
Apostolis Dominus praecepit ut nihil proprium
possiderent: secundum illud Matth. x * *Nolite
possidere aurum neque argentum, neque pecu-
niam in \onis vestris.* Unde et Petrus, pro se et
pro aliis Apostolis dicit: *Ecce. nos reliquimus
omnia et secuti sumus te,* Matth. xix * Ergo vi-
detur quod episcopi teneantur ad huius mandati
observantiam, ut nihil proprium possideant.

3. P r a e t e r e a , Hieronymus dicit, *ad Nepolia-*
iJi. »l. num *Cieros graece, latine sors appellatur. Pro-*
pterca clerici dicuntur, quia de sorte Domini sunt:
vel quia ipse Dominus sors, idest pars, clerico-
rum est. Qui autem Dominum possidet, nihil ex-
tra Deum habere potest. Si autem aurum, si ar-
genium, si possessiones, si variam 7 supellectilem
habet, cum istis partibus non dignatur Dominus
fieri pars eius. Ergo videtur quod non solum
episcopi, sed etiam clerici debeant proprio carere.

Sed contra est quod dicitur XII, qu. i ♦ *Epi-*
scopus *de rebus propriis vel acquisitis, vel quid-*
quid *de proprio habet, heredibus suis derelinquat.*

Respondeo dicendum quod ad ea quae sunt
supererogationis nullus tenetur, nisi se specialiter
ad illud voto adstringat. Unde Augustinus dicit,
»n Epistola *ad PauUnam et Armentarium* ♦ *Quia*
iam vovisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere
non licet. Priusquam esses voti reus, liberum fuit

quod v̄ esses inferior. Manifestum est autem quod
vivere absque proprio supererogationis est; non
enim cadit sub praecepto, sed sub consilio. Unde
cum. Matth. xix dixisset Dominus adolescenti, *Si*
vis ad vitam ingredi, serva mandata, postea * su-
peraddendo subdidit: *Si vis perfectus esse, vade*
et vende omnia quae habes e! da pauperibus. Non
autem episcopi in sua ordinatione ad hoc se obli-
gant ut absque proprio vivant: ncc etiam vivere
absque proprio ex necessitate requiritur ad pa-
storale officium, ad quod sc obligant. Et ideo
non tenentur episcopi ad hoc quod sine proprio
vivunt.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra ♦
habitum est, perfectio Christianae vitae non con-
sistit essentialiter in voluntaria paupertate, sed
voluntaria paupertas instrumentaliter operatur ad
perfectionem vitae. Unde non oportet quod ubi
est maior paupertas, ibi sit maior perfectio. Quin-
immo potest esse summa perfectio cum magna
opulentia: nam Abraham, cui dictum est, *Gen.*
*xvii * Ambula coram me et esto perfectus,* le-
gitur dives fuisse *

Ad secundum dicendum quod verba illa Domini
tripliciter possunt intelligi. Uno modo, mystice:
ut non possideamus aurum neque argentum,
idest, ut praedicatores non innitantur principali-
ter sapientiae et eloquentiae temporali; ut Hie-
ronymus exponit *

Alio modo, sicut Augustinus exponit, in libro
de Consensu Evangelist. ♦ ut intelligatur hoc Do-
minum non praecipiendo, sed magis permittendo
dixisse. Permisit enim eis ut absque auro et ar-
gento et aliis sumptibus ad praedicandum irent,
accepturi sumptus vitae ab his quibus praedi-
cabant. Unde subdit †: *Dignus est enim opera-*
rius cibo suo. Ita tamen quod, si aliquis propriis
sumptibus uteretur in praedicatione Evangelii.

·) yoisidort. – habere BFK.

f.} Apoüoth. – Om. Pa. – Pro
ddin^uiMiuj E,

rdin.piimui ABFKpC,

y) ti variim. – rxrüm ARDFK, vd variam H, MtrfriiaifW C.
†) – eo cd. .t. <juo aliquae cdiixMie·.

• C
VjWA. L?
ap. t ver» yj

• Ub. II. o
tu.

· v<n κ

QUAESTIO CLXXXV, ARTICULUS VII

ad supererogationein pertineret: sicut Paulus de scipso dicit, I *ad Cor.* ix *

Tertio modo, secundum quod Chrysostomus exponit *, ut intclligatur illa Dominum discipulis *praecepisse* quantum ad illam missionem qua mittebantur ad praedicandum ludacis, ut per hoc exercerentur · ad confidendum de virtute ipsius, qui cis absque sumptibus provideret. Ex quo tamen non obligabantur ipsi, vel successores eorum , ut absque propriis sumptibus Evangelium praedicarent. Nam et de Paulo legitur, II *ad Cor.* xi *, quod ab aliis ecclesiis stipendium accipiebat ad praedicandum Corinthiis: et sic patet

quod aliquid possidebat ab aliis sibi missum. Stultum autem videtur dicere quod tot sancti pontifices, sicut Athanasius, Ambrosius, Augustinus, ilia praecepta transgressi luissent, si ad ca observanda se crederent obligari.

Ad tertium dicendum quod omnis pars est minor toto. Ille ergo cum Deo alias partes habet. cuius studium diminuitur circa ca quae sunt Dei, dum intendit his quae sunt mundi. Sic autem non debent nec episcopi nec clerici proprium possidere, ut. dum curant propria, defectum faciant in his quae pertinent ad cultum divinum.

i) *exercerentur*, – *exterrentur* BFKL, non *excitarentur* cd. *a*, *excitarentur* pH. – Pro *confidendum*, *confitendum* ABLpG et *a*, *contiderandum* HpC.

Commentaria Cardinalis Crviotani

In articulo sexto eiusdem quaestionis, in responsione ad primum, vide quod voluntaria paupertas in actu excreto, ut nunc nunc dictum est ·, nec ad perfectionem nec ad perfectionis statum exigitur, absolute loquendo: sed ad talem perfectionis statum, scilicet religiosum, exigitur. Unde Salvator noster dixit·: *Si vis perfectus esse, vende omnia quae habes*: et non dixit: *Si vis perfector esse, vende omnia quae habes*. Per illa siquidem verba, *Si vis perfectus esse*, denotavit perfectionem singularis personae, quunc ad statum religionis pertinet: et non denotavit perfectionem activam, quae ad sintum episcopalem spectat. Et propterea fuerunt episcopi sanctissimi sine paupertatis voto.

II. In responsione ad secundum eiusdem articuli, adierte quod littera loquitur de proprio sive in particulari sive in communi, cum dicit non teneri viros perfectos ad observandum illa Evangelii mandata de non habendo proprios sumptus. Et probationes adducuntur de proprio in communi, quoad Paulum. Ambrosium et Augustinum.

III. In responsione nd tertium eiusdem articuli, nota quod Deus dupliciter potest fieri pan mea. uno modo, respectu alterius partis meae; alio modo, respectu ulterius partis non meae. Et si primo modo Deu» esset pars mea, esset compar* niteri meae parti: puta gloriae, famae, delectationi, divitiis, vel alicui huiusmodi. Et fit Deo iniuria dum amatur ut pars; quia minus amatur quam totum, ut in littera dicitur. – Si vero secundo modo esset pars mea, tunc respectu mei esset totum, et haberet tantum rationem partis respectu partium alienorum. Verbi gratia: cum hereditas dividitur in multos, pars mea est totum quod ad me spectat; et esset pars respectu aliorum heredum. Ita in proposito in Deo et universo. Si Deus portio seu pars mea est, ipse lotum bonum meum est: et vocatur pnr respectu aliorum bonorum quuc ob aliis appetuntur et quaeruntur. Unde iuxta sensum hunc scriptum est: *Dominus pars hereditatis meae* ·; et, *Pari mea Deus* ·; et, *Portio mea Dominus* *, etc.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM EPISCOPI MORTALITER PECCENT SI BONA ECCLESIASTICA QUAE PROCURANT, PAUPERIBUS NON LARGIANTUR

Quadi, VI, qu. vn.

D SEPTIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica quae procurant, pauperibus non largiantur. Dicit enim Ambrosius ♦, exponens illud Luc. xn *, «*Homini cuiusdam divites fructus ager attulit* >: *Nemo proprium dicat quod est commune: plus quam sufficiat sumptui, violenter obtentum est*. Et postea subdit: *Neque minus est criminis habenti tollere quam cum possis et abundas, denegare indigentibus*. Sed violenter tollere alienum est peccatum mortale. Ergo episcopi mortaliter peccant si ca quae eis supersunt, pauperibus non largiantur.

2. Praeterea, Isaiae m, super illud*. *Rapina pauperum in domo vestra*, dicit Glossa* Hieronymi quod bona ecclesiastica sunt pauperum. Sed quicumque id quod est alterius sibi reservat aut aliis dat, peccat mortaliter et tenetur ad restitutionem. Ergo, si episcopi bona ecclesiastica quae

eis superfluunt, sibi retineant vel consanguineis vel amicis largiantur, videtur quod teneantur ad restitutionem.

3. Praeterea, inulto magis aliquis potest de rebus ecclesiae ea quae sunt sibi necessaria accipere, quam superflua congregare. Sed Hieronymus dicit, in Epistola *ad Damasum Papam* *: *Clericos illos convenit Ecclesiae stipendiis sustentari quibus parentum et propinquorum * nulli suffragantur: qui autem bonis parentum et opibus sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium incurrunt*. Unde et Apostolus dicit, I *ad Tim.* v *; *Si quis fidelis habet viduas. subministret illis, et non gravetur Ecclesia: ut his quae vere viduae sunt sufficiat*. Ergo multo magis episcopi mortaliter peccant si ea quae cis superfluunt de bonis ecclesiasticis, pauperibus non largiantur.

Sed contra est quod plures episcopi ca quae

*) *propinquarum*. – *bona* addunt *Va*: po«t *opibu*» Pa addunt *propriit*, et ante *incurrunt*, *committunt et*.

supersunt non largiuntur pauperibus, sed expen-
dere videntur laudabiliter ad reditus ecclesiae
ampliandos.

Respondeo dicendum quod aliter est dicendum
de propriis bonis, quae episcopi possidere pos-
sunt, et de bonis ecclesiasticis. Nam propriorum
bonorum verum est dominium habent. Unde ex ipsa
rerum conditione non obligantur ut eas aliis con-
ferant: sed possunt vel sibi retinere, vel aliis
pro libitu elargiri. Possunt tamen in earum dis-
pensatione peccare, vel propter inordinationem
affectus, per quam contingit quod vel sibi plura
conferant quam oporteat: vel etiam aliis non sub-
veniant secundum quod requirit debitum cari-
tatis. Non tamen tenentur ad restitutionem: quia
huiusmodi res sunt eius dominio deputatae.

Sed ecclesiasticorum bonorum sunt dispensa-
tores vel procuratores: dicit enim Augustinus,
ad Bonifacium *: *Si privatum possidemus * quod*
nobis sufficiat, non illa nostra sunt, sed illorum
quorum procuracionem gerimus: non propieta-
tem nobis usurpatione damnabili vindicemus. Ad
dispensatorem autem requiritur bona fides: se-
cundum illud I *ad Cor.* iv*: *Hic iam quaeritur*
inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur.

Sunt autem bona ecclesiastica non solum in
usus pauperum, sed etiam ad cultum divinum et
necessitates ministrorum expendenda. Unde dici-
tur XII, qu. II *: *De redditibus ecclesiae vel obla-*
tionefidelium, sola episcopo ex his una portio emit-
tatur .- *duae ecclesiasticis fabricis et erogationi*
pauperum profuturae a presbytero, sub periculo
sui ordinis, ministrentur; ultima clericis, pro sin-
gulorum meritis, dividatur.

Si ergo distincta sint bona quae debent in
usum episcopi cedere, ab his quae sunt paupe-
ribus et ministris et cultui ecclesiae eroganda;
et aliquid sibi retinuerit episcopus de his quae
sunt pauperibus eroganda, vel in usum ministro-
rum aut in cultum divinum expendenda: non
est dubium quod contra fidem dispensationis agit,
et mortaliter peccat, et ad restitutionem tenetur. –
De his autem quae sunt specialiter suo usui de-
putata, videtur esse eadem ratio quae est de
propriis bonis; ut scilicet propter immoderatum
affectum et usum peccet quidem, si immoderata
sibi retineat, et aliis non subveniat sicut requirit
debitum caritatis.

Si vero non sint praedicta bona distincta, eo-
rum distributio fidei eius committitur. Et si qui-
dem in modico deficiat vel superabundet, potest
hoc fieri absque bonae fidei detrimento: quia
non potest homo in talibus punctaliter accipere
illud quod fieri oportet. Si vero sit multus ex-

cessus, non potest latere: unde videtur bonae
fidei repugnare. Et ideo non est absque peccato
mortali: dicitur enim Matth. xxiv ♦ quod, *si di-*
xcrit malus servus in corde suo. Añoram facit
Dominus meus venire, quod pertinet ad divini
iudicii contemptum; *et coeperit perculere conser-*
vos suos, quod pertinet ad superbiam; *manducet*
autem et bibat cum ebriosis, quod pertinet ad
luxuriam: *veniet Dominus servi illius in die qua*
non sperat, et dividet eum, scilicet a societate
bonorum. *et partem eius ponet cum hypocritis*,
scilicet in inferno.

Ao primum ergo dicendum quod verbum illud
Ambrosii non solum est referendum ad dispen-
sationem ecclesiasticarum rerum, sed quorum-
cumque bonorum ex quibus tenetur aliquis,
debito caritatis, providere necessitatem patienti-
bus. Non tamen potest determinari quando sit
ista necessitas quae ad peccatum mortale obliget:
sicut nec cetera particularia quae in humanis
actibus considerantur. Horum enim determinatio
relinquitur humanae prudentiae,

Ad secundum dicendum quod bona ecclesiarum
non sunt solum expendenda in usus pauperum,
sed etiam in alios usus, ut dictum est .- . Et ideo .-t>»p<.-.
si de eo quod usui episcopi vel alicuius clerici
est deputatum. velit aliquis sibi subtrahere et
consanguineis vel aliis dare, non peccat: dum-
modo id lacias moderate, id est, ut non indigeant,
non autem ut ditiores inde fiant. Unde Ambro-
sius dicit, in libro *de Offic.* **. *Est approbanda*
hbcralitas \ ut proximos seminis tui ne despicias. [xVx'vñ a+
si egere cognoscas: non tamen ut illi ditiores
fieri velint ex eo quod tu potes conferre inopibus. n

Ai» tertium dicendum quod non omnia bona
ecclesiarum sunt pauperibus largienda: nisi forte
in articulo necessitatis, in quo etiam, pro redem-
ptione captivorum et aliis necessitatibus paupe-
rum. vasa cultui divino dicata distrahuntur, ut
Ambrosius dicit Et in tali necessitate peccaret
clericus si vellet de rebus ecclesiae vivere, dum-
modo haberet patrimonialia bonu. de quibus vi-
vere possit.

Ad quartum * dicendum quod bona ecclesiarum
usibus pauperum deservire debent. Et ideo si
quis, necessitate non imminente providendi pau-
peribus. de his quae superfluunt ex proventibus
ecclesiae possessiones emat, vel in thesauro re-
ponat in futurum utilitati ecclesiae et necessita-
tibus pauperum, laudabiliter facit. Si vero ne-
cessitas immineat pauperibus erogandi, superflua
cura est et inordinata ut aliquis in futurum con-
servet: quod Dominus prohibet, Matth. vi .-, di-
cens: *Nolite solliciti esse in crastinum.*

3) *verum.* – Om. P.
y) *tenetur.* – *tenentur* PD»CK et a; pro *eiui, eorum* PCiK et .I,
om. D.
i.) *gcailidemui.* – bonum «ddit a; pro *nañtra, bona nañtra* Pa.
1) *emittatur.* – *exhibeatur* D, *emittitur* cJ. a, *mittitur* PG; pn»

et erogationi, erogationem BEKpCF, *erogationi* IIj F, *erogatonibui*
D, *irrogationum* A. *et erogatione* ed. a.
ζ) *gunctahter.* – *gunctualiter* Pa, am. D.
ij) *tibcralitoj.* – *libertas* PABCEFHlKM.* pn> *illt~. velint,*
velit P.

Commentaria Cardinali» Caietani

Ts articulo septimo eiusdem quaestionis, sciendum est **I**quod inter bona episcopi propria et ecclesiastica differentia in tribus attenditur primo, in titulo; secundo, in usu; tenio, in restitutione. Nam respectu propriorum habet episcopus titulum dominii: respectu ecclesiasticorum habet titulum dispensatoris, ut patet cx auctoritate Augustini jñ Utters allata, quae habetur in Decretis, XII. qu. 1*.

Differenter quoque convenit utrorumque usus. Nam in usu propriorum liber est: ncc peccat nisi sicut laicos peccare contingit in usu rerum suarum, scilicet ex parte affectus inordinati, ut in littera dicitur. Respectu nutem ecclesiasticorum non est liber, sed obligatus ud creditam sibi dispensationem fideliter cxcqucndum. Et hinc oportet, ut in littera fit, distinguendo colligere, ct colligendo distinguere, cx littera, quod tripliciter invenitur ecclesiastica bona commissa esse fidei episcopi. Primo, sunt bona quandoque communia, quae ex iurc distincta inveniuntur in quatuor partes: prout antiquitus erant. Et tunc servanda est regula quae in littera ponitur, ct habetur cx multis capitulis Decretorum, XII, qu. 11 *. Et, ut dicitur iti littera, peccat mortaliter episcopus usurpando sibi aliquid portionum aliis debitarum. Et multo magis peccat si non solum cx iurc, sed ile facto distincta bona usurpat sibi: ut si prae-bendam canonici, aut portionem deputatum fabricae, uut bona hospitalium sibi usurparet. – Secundo, committitur episcopo dispensanda portio sua. Et respectu huius dicitur in littera quod in usu non peccat nisi sicut respectu propriorum, scilicet cx pane affectus, – Tertio, committitur quandoque episcopo dispensandus annuus redditus distinctus α prae-bendis clericorum ct redditibus hospitalium: ut hodie communiter invenitur. Et tunc difficultates tam circa usum, quam circa restitutionem, tertio loco propositam, insurgunt.

Nam respectu propriorum, clarum est quod, etiam si illis abutitur, non tenetur nd restitutionem. – Et per oppositum, respectu ecclesiasticorum tam communium quam distinctorum, ri sibi aliquid usurpat, clarum est quod tenetur ad restitutionem. – De portione autem sua, si abutitur, non tenetur restituere, sicut ncc cum abutitur propriis: quoniam simile est iudicium de utrisque

II. Est ergo primo quaestio *; An episcopus habens redditus suos distinctos a prae-bendis clericorum, teneatur ad dispensandum illos in reliquis portiones, puta unam pro fabrica et unam pro pauperibus: nn suo relinquatur arbitrio dispensatio. – Secunda An talis infidelis dispensator teneatur ad restitutionem.

Est autem *primi dubii ratio* quia, cx quo bona episcopi dispensationi commissa sunt indistincta a portionibus debitis pauperibus ct fabricae, consequens videtur quod fidei episcopi relicta est distinctio reliquarum portionum: ac per hoc, teneatur ad istas distinctiones.

In oppositum autem est quia huiusmodi redditus videtur principaliter ordinatus ad sustentationem episcopi. ct sicut prae-bendae clericorum successerunt portioni clericis debitae, ita hospitalia successerunt portioni pauperibus debitae, etc.

Secundi vero dubii ratio * est quia Auctor in littera, quando bona commissa fidei episcopi sunt indistincta, nihil dicit de restitutione. Immo in *Quolibeto* VI, art. 12*, dicit quod quando redditus principaliter ordinatur ad sustentationem ministrorum, ut sunt prae-bendae clericorum, non (enetur abutens ad restitutionem. Constat autem quod redditus episcopi est sicut prae-benda illius.

In oppositum autem est quod sequeretur quod meretrices et consanguinei ditati ab episcopis prodige consummentibus redditus suos, non possent cogi ad restituendum ecclesiae. Quod valde absurdum est.

III. Ad primam harum quaestionum dicitur distinguendo quod redditus episcopales aut sunt tenues, ita quod sufficientiant pro subsidio episcopi; aut sunt mediocres, ita quod sufficiunt ct parum abundant; aut sunt abundantes no-

labiliter supra id quod necessarium est ad sustentationem episcopi. Et si primo uut secundo modo se habent, cum constet quod principaliter ordinantur nd episcopi sustentationem, idem videtur dc redditibus istis iudicium quod dc prae-bendis clericorum: ita quod, quin quod parum superabundat pro nihilo u mre computatur, ideo iura dc distributione in tot reliquas portes, scilicet pauperum ct fabricae, non videntur hnberc Jocum in istis. Et propterca non obligantur tales episcopi ad huiusmodi distributionem.

Si nutem redditus sunt pingues ct abundantes, ita ut in sapientis animo cadere non possit quod sint episcopo assignati pro cius sustentatione, tunc tenetur episcopus duas quartas ad minus distribuere iuxta dictos canones ♦, in pauperes ct ecclesiae fabricam seu supellectilem, etc. Et ratio est quia cx hoc quod clerici habent seorsum suam portionem, non est subtracta a iurc pauperibus portio illis debita cx ture, ct similiter non est fabricae subtracta a iurc portio illi cx iurc debita: sed bona episcopalia remanent effecta tali iuris dispositione antiqua ct sancta. Ita quod quemadmodum , quando erant communia ecclesiastica bona his quatuor, scilicet episcopo, clero, pauperibus ct fabricae, commissa erant episcopo cum vinculo ct debito talis distributionis; ita. excluso uno membro, scilicet clero, n tuli communitate, quia iam habent proprios prae-bendas loco sune portionis, remanent bona episcopalia communia reliquis tribus; ita quod pauperibus remaneat debita quarta portio quuc prius cis debebatur, et ecclesiae fabricae similiter sub quarta ponio. – Videtur tamen quod, in casu necessitatis pauperum, posset portio ecclesiae fabricae non multum indigentis debita pro pauperibus dispensari. Et hoc videtur Augustinus servasse, qui fabricis vacare horrebat *. Et principalis intentio iuris ad fabricas vitis refertur.

Ncc obstat si dicatur quod iura illa sunt per contrariam consuetudinem abrogata, sciente tanto tempore Romano Pontifice et non reprehendente. Quoniam non consuetudo. sed abusus est. Et similiter multa per patientiam tolerantur quuc, si ad iudicium deducerentur, arguerentur.

Rursus, dato quod iura illa abrogata essent quoad id quod iuris est positivi, hoc est quoad quotum portionem, puta quartam: non tamen possunt abrogari quoad id quod est iuris divini, hoc est, quod sint episcopi patres pauperum, ct templorum suorum reparatores quoad fabricam et supellectilem. Et propterca nulla ratione a fideli distributione pro subventionem utrorumque excusantur; dato quod excusentur n quota. – Quod ct sustineri posse videtur, et crediderim ego esse verum: quia iura illa ad statum antiquum Ecclesiae, in quo vivebant clerici in communi, directe respiciunt.

Et per haec responsio ad obiecta patet.

IV. Ad secundam quaestionem · dicitur quod redditus, decimae et cetera episcopalia bomi, dupliciter possunt indicari: vel ut propria; vel ut communia. Si iudicantur quasi propria, ut prae-bendae clericorum, sic, quantumcumque pinguin sint, non tenetur ad restitutionem episcopus qualitercumque illa consumetis, ct consequenter ncc illi quibus prodige data sunt: sicut homo valde dives et abundans supra statum suum, si non det superflua quae cx necessitate praecepti tenetur pie exponere, sed prodige consumit, non tenetur ad restitutionem. Si autem indicantur ut communia episcopo, pauperibus ct ecclesiastico cultui, sic episcopus dissipans id quod debetur pauperibus ct ecclesiastico cultui, tenetur ad restitutionem: sicut distributor communis boni in civitate tenetur ad restituendum illis quibus non dat sibi debita bona. Differentia igitur quoad restitutionis vinculum ex natura proprii vel communis boni pendet: natura siquidem proprii boni a restitutionis vinculo praeservat non dispensantem superflua ut tenetur dispensare; natura autem communis boni restitutionis vinculo stringit non distribuentem commune bo-

• Xetn m

•Caº Vtluai»
β asdil,
qu it

• Q. . lxxx1
art. 1. Cútaact
MB IV.

•a
0IXOC»
c*p xxrr

• Nasx u,
C5>dl

•Cu.

* C- num.

• Cf. num. i»

* Cl num v.

• Rc*p. 3d J.

num quibus debet. Et propterea subtiliter perspiciendum est si reditus episcopi »c habent ud ipsum quasi proprium bonum, vel ut commune.

• Sa- “

Et, ut dictum est ·, si reditus episcopi tantus est ut rationabiliter appareat quod quasi pro sua praebenda sit suae commoditati addicta, tunc quasi propria bona censenda videntur: et consequenter non teneretur episcopus dispensator ad restitutionem. Et eadem ratione, nec meretrices nec alii quibus donarentur, restituere tenerentur ecclesiae, de necessitate praecepti.

Si autem reditus episcopi tantus est ut rationabiliter appareat quod non quasi praebenda sibi respondent, sed. quia puter est pauperum, igilur tanta bona suae sunt fidei commissa ut distribuenda: tunc ut communia bona censendo videntur; ita quod episcopus talis male dispensant, et illi ad quos haec perveniunt, tenentur ad restitutionem omnium illorum quae pauperibus vel ecclesiae debentur.

Rationabile autem videtur quod, si abundantes reditus Cx ecclesiasticis decimis aut possessionibus et huiusmodi constant, commissa sint episcopis ut patribus pauperum. E' d@ decimis quidem, probatum est superius · quod iniqua esset lex decimarum in novo Testamento, ii, ultra honorabile stipendium ministrorum Dei habentis universale dominium, tanta rerum affluentia uni deputaretur, cum damno totius populi, nisi ut patri pauperum. Possessiones autem legatae aut donatae ecclesiae cathedral) in tanta abundantia, procul dubio credendum est quod ut patri pauperum episcopo creditae sint. Ideo enim episcopis datae sunt, quia oculata fide perspiciebatur cos esse patres pauperum: et haec videtur fuisse ratio tanti augmenti.

Si vero reditus magni debentur episcopo ex temporali dominio, quia scilicet episcopus, in eo quod episcopus, est dominus in temporalibus alicuius civitatis et oppidorum, et ex domini temporalis redditibus dive* est: aliu videtur ratio. Qui« oportet quod non solum ut episcopus, sed ut dominus expendat, tenendo exercitum pro defensione patriae, et habendo thesaurum, ne impugnetur patria: ita quod tunc dexter oculus ad commune bonum patriae sibi creditae respicere debet, sinister autem nd pauperes. Quoniam temporale dominium datum est Ecclesiae principaliter ad Ecclesiae honorem, simul et auctoritatem; post honorem Dei. propter bonum commune ipsius domini, sicut datum erat domino sacculari; et secundario ut exinde eleemosynae fiant pauperibus. Quocirca toles episcopi in illis solis casibus tenentur ad restitutionem in quibu» domini saeculares tenerentur ud restitutionem.

** V. Ad obiecta ergo in oppositum * dicitur quod locus ab auctoritate negative infirmus est. Et forte ideo Auctor tacuit de restitutione, quin non est una et eadem semper ratio, quando bona sunt indistincta: quia quandoque se habent ut propria, et quandoque ut communia, ut patet ex dictis.

Ad id vero quod in *Quolibetts* dicitur, respondetur quod intelligitur quando reditus episcopi se habet ad

ipsum ut praebenda, etiam pinguis: non autem quando tam notabilis c*t excessu» ut non cadat in animo sapientis quod pro honorabili statu episcopi sint datae divitiae tantae.

Ad id vero quod de exactione o meretricibus, etc., obicitur, patet responsio ex dictis.

VI. In eodem articulo septimo, in responsione ad primum, dubium occurrit circa illud: *Non palest determinari quando sit ista necessitas quae obliget ad mortale peccatum*. Quia constat ex superius in qu. xxxn · dictis quod ista necessità» est determinata: scilicet, quando est extrema. Si ergo necessitas extrema est quae obligat ad peccatum mortale, quomodo nunc dicitur quod non potest determinari quando eil ista necessitas?

Ad hoc dicitur dupliciter. Primo, quod verb· litterae istius intelligenda »unt de necessitate extrema in particularibus. Unde subdit: *sicut nec cetera particularia quae in humanis actibus considerantur*. Superius autem necessitas determinata est in communi quod est extrema.

Secundo dicitur, et magis ad mentem auctoritatis Ambrosii. quod \crba litterae istius intelliguntur in casu quo quis habet de superfluo naturae et personae, hoc est status, unde illud, cnm *possis et abundas* *: in quo casu, ut patet ' CL «». », ex <upra · dictis, tenetur ex caritatis debito indigentibus JQ* “*n illud erogare. Sed quanta tunc indigentia alicuius occurrere debeat ut obliget habentem superfluum ad dandum isti, non subest sdcndficae determinationi, sed relinquitur prudentiae, ad quam singularium iudicium spectat.

VII. In responsione ad secundum eiusdem articuli, nota alleram conditionem appositam respectu consanguineorum vel aliorum, scilicet, *moderamen*. Et exponitur penes quid attenditur huiusmodi moderatio scilicet penes exclusionem indigentiae, et non penes appositionem divitiarum. Da ergo, Episcopo, consanguineis, ut non indigeant: sed non ut divites fiunt

Dixi, *alteram conditionem*: quin altera iam dicta erat. · ”,n cntr**t. scilicet quod non det de debiti» aliis, sed de deputatis usui episcopi. Nam de debiti» ecclesiae aut pauperibus non potest, nisi sicut uni alteri pauperi distribuendo, dare. Sed de suo deputatis usui, potest pro suo libito dare.

VIII. In responsione ad tertium, vide quod clericus seu episcopus, quantumcumque habeat patrimonialia, poteit de ecclesiastica praebenda vixere, nisi in articulo necessitatis, etc. In quo tamen etiam si peccaret vivendo de sua praebenda, non tenetur tamen ad restitutionem. Quia peccatum consisteret in abusu quo non subveniret aliis quando subveniendum est: libertas autem a restitutione consurgeret ex eo quod praebenda se habet ut proprium clerici vel episcopi bonum.

IX. In responsione ad quartum, videte, qui augendis ecclesiarum proventibus tam laudabiliter creditis vos vacare, tabescentibus pauperibus, et utinam non arescentibus: quoniam peccatis, iuxta Auctoris sententiam, tot pauperes puellas nobiles, tot pauperes cives, pupillos, orphanos viduisque posthabendo.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM RELIGIOSI QUI PROMOVENTUR IN EPISCOPOS, TENEANTUR AD OBSERVANTIAS REGULARES

Supra, qu. iaxit iii. uri. ii, «d 4; IV *Sent.*, dut xxxvni, qu. 1. r«. 4, qu* », ad 5.

OCTAVL?M s,c proceditur. Videtur quod religiosi qui promoventur in episcopos, non teneantur ad observantias regulares. Dicitur enim XVIII, qu. i *, quod *monachum canonica electio a ingo regulae monasticae professionis absolvit, et sacra ordinatio de monacho episcopum facit*. Sed observantiae

• Co. *Suhux**

regulares pertinent ad iugum regulae. Ergo religiosi qui in episcopum · assumuntur, non tenentur ad observantias regulares.

2. Praeterea, ille qui ab inferiori ad superiorem gradum ascendit, non videtur teneri ad ea quae sunt inferioris gradus; sicut supra · dictum est quod religiosus non tenetur ad observanda

LIIUUL
J\

») *episcopum*. – *episcopos PAHd*

vota quae in sacculo fecit. Sed religiosus qui assumitur ad episcopatum, ascendit ad aliquid maius, ut supra * habitum est. Ergo videtur quod non obligetur episcopus ad ea quae tenebatur observare in statu religionis.

3. Praeterea, maxime religiosi obligari videntur ad obedientiam, et ad hoc quod sine proprio vivant. Sed religiosi qui assumuntur ad episcopatum, non tenentur obedire praelatis suarum religionum : quia sunt eis superiores. Nec etiam videntur teneri ad paupertatem: quia, sicut in Decreto supra* inducto dicitur, *queni sacra ordinatio de monacho episcopum facit, relut legitimus heres, paternam sibi hereditatem iure vindicandi potestatem habeat*. Interdum etiam conceditur eis testamenta conficere. Ergo multo minus tenentur ad alias observantias regulares.

Sed contra est quod dicitur in Decretis, XVI, qu. i *: *De monachis qui diu morantes ll in monasteriis, si postea ad clericatus ordines pervenerint, statuimus non debere eos a priori proposito discedere*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, status religionis ad perfectionem pertinet quasi quaedam via in perfectionem tendendi, status autem episcopalis ad perfectionem pertinet tanquam quoddam perfectionis magisterium. I nde status religionis comparatur ad statum episcopalem sicut disciplina ad magisterium, et dispositio ad perfectionem. Dispositio autem non tollitur, perfectione adveniente: nisi forte quantum ad id in quo perfectioni repugnat; quantum autem ad id quod perfectioni congruit, magis confirmatur. Sicut discipulo, cum ad magisterium pervenerit, non congruit quod sit auditor: congruit tamen sibi quod legat et meditetur, etiam magis quam ante.

Sic igitur dicendum est quod, si qua sunt in regularibus observantiis quae non impediunt pontificale officium, sed magis valeant ad perfectionis custodiam, sicut est continentia, paupertas et alia huiusmodi: ad hacc remanet religiosus, etiam factus episcopus, obligatus; et per consequens, portandum habitum suae religionis *, qui est " a" huius γ obligationis signum.

Si qua vero sunt in observantiis regularibus

quae officio pontificali repugnent, sicut est solitudo, silentium, ut aliquae abstinentiae vel vigiliae graves, cx quibus impotens corpore redderetur ad exequendum pontificale officium : ad huiusmodi observanda non tenetur.

In aliis tamen potest dispensatione uti, secundum quod requirit necessitas personae vel officii, vel conditio hominum cum quibus vivit, per modum quo etiam praelati religionum in talibus secum dispensant.

Ad primum ergo dicendum quod ille qui fit de monacho episcopus, absolvitur a iugo monasticae professionis, non quantum ad omnia, sed quantum ad illa quae officio pontificali repugnant, ut dictum CSI*.

Ad secundum dicendum quod vota saccularis vitae se habent ad vota religionis sicut particulare ad universale, ut supra * habitum est. Sed vola religionis sc habent ad pontificalem dignitatum sicut dispositio ud perfectionem. Particulare autem superfluit, habito universali: sed dispositio adhuc necessaria est. perfectione obtenta.

Ad tertium dicendum quod hoc est per accidens quod episcopi religiosi obedire praelatis suarum religionum non tenentur, quia sibi * subditi esse desierunt: sicut ct ipsi praelati religionum. Manet tamen adhuc obligatio voti virtualiter: ita scilicet quod, si eis legitime aliquis praeficereturobedire tenerentur, inquantum tenentur obedire statutis regulae per modum praedictum *, et suis superioribus, si quos habent.

Proprium autem nullo modo habere possunt. Non enim hereditatem paternam vindicant quasi propriam : sed quasi ecclesiae debitam. Unde ibidem * subditur quod, *postquam episcopus ordinatur, ad altare ad quod sanctificatur, quod acquirere potuit restituat*.

Testamentum autem nullo modo facere potest: quia sola dispensatio ei committitur rerum ecclesiasticarum, quae morte finitur, ex qua incipit testamentum valere, ut Apostolus dicit, *adHeb.* ix*. Si tamen ex concessione Papae testamentum faciat. non intelligitur ex proprio facere testamentum: sed Apostolica auctoritate intelligitur esse ampliata potestas suae dispensationis, ut eius dispensatio possit valere post mortem.

i) *qui diu moranto*.— *diu morantibus* Pλ; pro *discedere*, *descendere* BEFKI.pAD, *discendere* l, *decedere* H.
γ) *huius*. — Ora. *Pa*,

δ) *sibi*. — *scilicet* P. om. CH.
i) *praeficeretur*. — *praeficiatur* Pa; pro *tenerentur*, *teneantur* ed. a. *tenentur* PH.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo eiusdem quaestionis, dubia duo occurrunt de episcopis religiosis: alterum, de quibusdam regularibus actibus in speciali; alterum, de modo vinculi, igitur primo dubium . : An religiosus factus episcopus teneatur ad habendum socium sui ordinis; et bibendum cum duabus manibus; et similibus. Et est ratio dubii quia haec non impediunt officium pontificale: et propterca videntur ud hoc teneri. — In oppositum autem est quia haec dissonare videntur ab episcopali dignitate.

Dubium deinde est*: An subdatur vinculo praecepti vel censurae ecclesiasticae in institutis regulae posito. Verbi gratia: si in regula iciunium feriae sextae statuitur sub

praecepti aut censurae ecclesiasticae vinculo, an factus episcopus subicctus sil vinculo praecepti vel censurae illius, ita quod, si transgrediatur, peccet mortaliter vel sit excothnunicatus. Et est ratio dubii quia hinc apparet quod subdatur huiusmodi vinculis. Quia ex quo subditur statuto, subditur etiam vinculo statuti: eiusdem siquidem rationis est quod aliquis subdatur statuto, et vinculo statuti. — In oppositum nutem est et quin non subditur poenis in statuto apposis, puta gravis vel gravioris culpae, et similia. Et quia huiusmodi vincula derogare videmur episcopali dignitati ac perfectioni, etc.

U. Ad evidentiam horum, sciendum est quod distinctio

•λ γ», ».

.*

' An. i. 3

t

Svu.

t

ci oum. Mq.

Cf.mui.ui.

‘lacwpon.

*1.0^«.«^

h

t

·lq «φ·*·-

•ucetto·!.

’Veu Λ· η

· O. loc ot 10-
fr» js boc mus,

trii
scii
pei
nei
uifi
tin
me
ut
po
riti
soi
int
ca<
ve!

ak
ga
ad
cn
cii
nn
ad
ali
ad
fig
dc
of
ni
so
co
îdi
nt
sc
re
ci'
P<
its
ab
di
°F
or
tci

cp
Vi
Φ
fig
ct

g"
ca
Nt
fat
nil
cx'
tin

•Qc
ir Qitcrtsnl.
let—,

QUAESTIO CLXXXV, ARTICULUS VIII

trimembris regularium observantiarum in littera posita, scilicet quod quaedam sunt promoventes seu custodientes perfectionem pontificiam, quaedam impediētes, quaedam neutrae, sic accipiēda est quod aliquae manifeste utilitatem aderunt perfectioni pontificali, ut castitas, paupertas, abstinentia, ieiunia moderatu, abdicatio lineorum, et huiusmodi; – quaedam manifeste impediunt officium pontificale, ut silentium, solitudo, et universaliter quaecumque impossibilia sunt cum pontificali officio, dignitate et auctoritate: nec solum haec, sed quaecumque communiter dissonant a pontificali dignitate, et appellatione *impedientium* intelliguntur; – quaedam vero, non communiter, sed in casu aliquo inveniuntur dissoni, ratione vel loci vel officii vel societatis, etc.

Et ah impredientibus quidem et communiter dissonis absolvitur ipso iure . . . Et qui de horum numero est obligatio ad habendum socium collateralem, ideo non tenetur ad socium habendum scire ex suo ordine. Derognet enim episcopali dignitati fratrem illi appropinquare ut socium: et derogat societatis rationi quod sequatur ut famulus, societas enim est relatio aequiparantiu. – Accedit ad haec quod episcopus, sicut ad aliam ecclesiam et ad aliud officium ecclesiasticum persolvendum transfertur, ita ad alterius generis societatem ipso facto translatus intelligitur: nec per hoc, absolutus a priori societate. Non enim duplici societate gravari debet: sicut nec duplici gravatur officio. Et quoniam quaecumque ad socialis vitae uniformitatem, aut depressionem actuum seu gestuum in personis religiosis spectant, dissonare videntur ab episcopali conversatione seu dignitate, seu auctoritate vel liberate: ideo ad nullum (aliu remanet obligatus. Et de eorum numero videntur huiusmodi observandae, scilicet bibere sedendo aut cum duabus manibus, et similia. Sicut enim religiosus factus episcopus reviviscit quodammodo ad vitam civilem, dum, *a iugo monasticae regulae absolutus*, adire potest hereditatem, ut patet XVIII, quod t, cap. *Statutum*; ita a depressione actuum spectantium ad priorem statum absolutus videtur: ut *absolutio a iugo monasticae regulae* dicta in canone, non sit quasi frustra dicta; sed aliquid operatur ultra excusationem ab impossibilibus, ad quae omnino constabat, utpote impossibilia. episcopum non teneri.

Ab impredientibus vero in casu, non absolvi videtur episcopus ipso iure, sed in casu tantum, si quoniam sunt talia. Videntur namque haec esse illa de quibus in littera dicitur quod possunt episcopi scire dispensare sicut praelati religionum. Et haec sunt abstinentia a carnibus et ieiunia et huiusmodi, ad quae constat episcopum remonere obligatum, utpote foventia perfectionem vitae. Et ideo religiosus cui, secundum regularia instituta, inhibetur esus carniu, factus episcopus non potest ferio sexta in die Natalis Domini vesci carnibus, sed peccat mortaliter hoc faciendo: quia beneficium canonis concedentis esum carniu in Natuli Domini *, non comprehendit ipsum, quia excipit eos *qui regulari observantia sunt adstricti* ad abstinentiam a carnibus.

III. Ad secundum vero dubium* dicitur, salvo meliori iudicio, quod vincula praeceptoru et censurarum videntur inter dissona computanda: ita quod ipsi actus qui praecipiuntur aut sub censuris positi sunt, licet non dissonent sed consonent episcopali perfectioni ne dignitati, etc.. vel ieiunare feria sexta et in Adventu, et huiusmodi; vinculum tamen praecepti aut censurae superadditum ab episcopali statu dissonat. Et ratio est quia episcopalis status se habet ad statum religiosu, ut in littera dicitur, «eius magistri status ad statum discipuli. Constat autem quod frequentia studii ad meditandum et lectioni vacandum ita convenit discipulo quod non minus convenit magistra: ideo quoad huiusmodi assiduitatem ad meditandum et legendum sub praeceptis aut poenis si aliquis adstringatur, statui discipulorum convenit, non statui magistrorum. Et ideo, sicut religiosus factus episcopus absolutus est a vinculo praeceptoru et censurarum praelatoru religionis, qui sunt quasi paedagogi religiosorum in disciplina perfectionis; ita sunt absoluti a vinculo praeceptoru et censurarum regulae et statutoru. Quoniam regula est unquam praelatus inanimatus; sicut contra praelatus ut sicut lex animata.

Secus nute est de vinculo votoru castitatis, etc. Quoniam illa non ex superioris regulae aut hominis vinculo, sed ex propria promissione Deo facta vim suam retinent.

IV. Ad obsectoru ergo primum dicitur quod mutatio statua efficit ut non sit respectu huius transeuntis de statu in statum eadem ratio de subtectione ad statutum, et ad vinculum statuti. Et huc responsio patet, quia, quantum ad vinculum suspensionis, constat ex iure communi quod episcopus non subiacet vinculo suspensionis nisi de episcopo fiat mentio. Mutatio ergo status efficit quod, respectu huiusmodi, non est eadem ratio de subtectione ad statutum, et ideo vinculum superadditum in statuto. Quocirca, sicut de suspensionis vinculo ex iure scripto habemus casum decisu, ita de aliis vinculis ex iure naturalis rationis videtur simili modo casus decidendus, propter rationem allatam.

Ad alteru obiectu dicitur quod ratio non valet. Quia vinculo sunt duplicia: quaedam ferentia secum executionem, ut sunt viticula praeceptoru et censurarum; quaedam vero non nisi mediante iudice habentia executionem, ut sunt vincula ad alias poenas ligantia. Et ad haec constat clarissime episcopum non obligari: quia non subiacet amplius praelatis religionum, per quos excutendae sunt huiusmodi poenne. Et si aliqua etiam vincula ad tales poenas essent deferentia scire executionem, non propterea ligarent episcopum: quia concernunt vel supponunt sociale convictu, a quo absolutu constat esse episcopum, ac per hoc, ab omnibus spectantibus et consequentibus ad illum. Et forte vincula omnium praeceptoru et censurarum in regula et statutis religiosorum interpretandi sunt, supposito consortio personarum: a quo episcopus est exemptus, ut patet. Nec maiorem habeo certitudinem quam dixerim.

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMASEXTA

DE HIS IN QUIBUS PRINCIPALITER CONSISTIT RELIGIONIS STATUS

IN DECEM ARTICULOS DIVISA

• Cl. qu- CLiiui. fntmJ.

• Qu «XIXXTII. Qu CLxxcviii. Qq cxxxxix

Deinde considerandum est de his quae pertinent ad statum religionis *. Circa quod occurrit quadruplex consideratio: quarum prima est de his in quibus principaliter consistit religionis status; secunda, de his quae religiosis licite convenire possunt ♦; tertia, de distinctione religionum *; quarta, de religionis ingressu **. Circa primum quaeruntur decem.

Primo: utrum religiosorum status sit perfectus.

Secundo: utrum religiosi teneantur ad omnia consilia.

Tertio: utrum voluntaria paupertas requiratur ad religionem.

Quarto: utrum requiratur continentia.

Quinio: utrum requiratur obedientia.

Sexto: utrum requiratur quod haec cadant sub volo.

Septimo: de sufficientia horum votorum.

Octavo: de comparatione eorum ad invicem.

Nono: utrum religiosus semper mortaliter peccet quando transgreditur statutum suae regulae.

Decimo: utrum, ceteris paribus, in eodem genere peccati plus peccet religiosus quam saecularis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM RELIGIO IMPORTET STATUM PERFECTIONIS

Supra, qu. ctxnr, art. 5; 111 G>tl. Gent., dp. cxxi; />r Porf. Vitae Spir., cap. xi. xvi; Qttodt. 1. qu. vn, «irt. 3, ad 3; III, qu. vi, art. 3; Jn Matth., cap. xii.

sic proceditur. Videtur quod A^Q^ireligio non importet statum perfectionis.

n's: Wud ^nim quod est de necessitate ■^^^salutis, non videtur ad statum perfectionis pertinere. Sed religio est de necessitate salutis: quia per eam uni vero Deo religamur. sicut Augustinus dicit in libro de Vera Rclig.*\ vel religio dicitur ex eo quod Deum redigimus, quem amiseramus negligentes, ut Augustinus dicit jn x (jip * Ergo videtur quod religio non nominet perfectionis statum.

2. Praeterea, religio, secundum Tullium ♦ est quae naturae divinae cultum et caeremoniam affert. Sed afferre Deo cultum el caeremoniam magis videtur pertinere ad ministeria sacrorum ordinum quam ad diversitatem statuum: ut ex supra * dictis patet. Ergo videtur quod religio non nominet perfectionis statum.

3. Praeterea, status perfectionis distinguitur @ contra statum incipientium el proficientium ♦ Sed etiam in religione sunt aliqui incipientes et aliqui proficientes. Ergo religio non nominat perfectionis statum.

4. Praeterea, religio videtur esse poenitentiae locus· dicitur enim in Decretis, VII, qu. i *: Praecipit sancta Synodus ut quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam et poenitentiae descenderit locum, nunquam ad pontificatum resurgat. Sed locus poenitentiae opponitur statui perfectionis: unde Dionysius, vi cap. Eccles. P

Hier., ponit poenitentes in infimo loco, scilicet inter purgandos. Ergo videtur quod religio non sil status perfectionis.

Sed contra est quod in Collationibus Patrum*, dicit Abbas Moyses, de religiosis loquens: leiu-niorum inedia, vigiliis, labores, corporis nuditatem, lectionem, ceterasque virtutes debere nos suscipere noverimus, ut ad perfectionem caritatis istis gradibus possimus conscenderel. Sed ea quae ad humanos actus pertinent, ab intentione tinis speciem et nomen recipiunt. Ergo religiosi pertinent ad statum perfectionis.

Dionysius etiam, vi cap. Eccles. Hier., dicit eos qui nominantur Dei famuli *, ex Dei puro servitio etfamulatu uniri ad amabilem perfectionem.

Respondeo dicendum quod, sicut ex supra* dictis patet, id quod communiter multis convenit, antonomastice attribuitur ei cui per excellentiam convenit: sicut nomen fortitudinis vindicat sibi illa virtus quae circa difficillima firmitatem animi servat *, el temperantiae nomen vindicat sibi illa virtus quae temperat maximas delectationes. Religio autem, ut supra * habitum est, est quaedam virtus per quam aliquis ad Dei servitium et cultum aliquid exhibet *. Et ideo antonomastice religiosi dicuntur illi qui se totaliter mancipant divino servitio, quasi holocaustum Deo offerentes. Unde Gregorius dicit, super Ezech. -: Sunt quidam qui nihil sibimetipsis reservant: sed sensum, linguam, vitam atque substantiam quam

») distinguitur. – distinguuntur FK, dividitur Pa.
j) Eccl. – Cad. codices et a.
y) conscendere. – ascendere Pe.

8) famuli. – famulos ADDEFIKf.pC.
i) exhibet. – exhiberet UKFLpA. (per quam aliqui...) exhibent II.

perceperunt, omnipotenti Deo immolant. In hoc autem perfectio hominis consistit quod totaliter «aut^{*}. Deo inhaereat: sicut ex supra^{*} dictis patet. Et secundum hoc, religio perfectionis statum nominat.

An primum ergo dicendum quod exhibere aliqua uel cultum Dei est de necessitate salutis: sed quod aliquis totaliter scilicet et sua divino cultui deputet, ad perfectionem perlinet.

Ad secundum dicendum quod, sicut supra dictum est, cum de virtute religionis ageretur, ad religionem pertinent quod non solum oblationes sacrificiorum et alia huiusmodi quae sunt religioni propria: sed etiam actus omnium virtutum, secundum quod referuntur ad Dei servitium vel honorem, efficiuntur actus religionis. Et secundum hoc, si aliquis totam vitam suam divino servitio deputet, tota vita sua ad religionem pertinebit. Et secundum hoc, ex vita religiosa quam ducunt, religiosi dicuntur qui sunt in statu perfectionis.

Ad tertium dicendum quod, sicut dictum est, religio nominat statum perfectionis ex intentione finis. Unde non oportet quod quicumque est in

religione, iam sit perfectus: sed quod ad perfectionem tendat. Unde super illud Matth. xix ^{*}, *Si vis perfectus esse* etc., dicit Origcnvs ^{*} quod *ille qui mutavit pro divitiis paupertatem ut fiat perfectus. non in ipso tempore quo tradiderit bona sua pauperibus. fiet omnino perfectus: sed ex illa die incipiet speculatio Dei adducere eum ad omnes virtutes.* Et hoc modo in religione non omnes sunt perfecti, sed quidam incipientes, quidam proficientes.

Ad quartum dicendum quod religionis status principaliter est institutus ad perfectionem adipiscendam per quaedam exercitia quibus tolluntur impedimenta perfectae caritatis. Sublatis autem impedimentis perfectae caritatis, multo magis exciduntur occasiones peccati, per quod totaliter tollitur caritas. Unde, cum ad poenilenlem pertineat causas peccatorum excidere, ex consequenti status religionis est convenientissimus poenitentiae locus. Unde in Decretis, XXXII1, qu. n, cap. *Admonere.* consulitur cuidam qui uxorem occiderat, ut potius monasterium ingrediatur, quod dicit esse *melius et levius*, quam poenitentiam publicam agat remanendo in saeculo.

pertinent. — pertinet codko.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestioni» cunctissimae octingentesimae cunctae. duplex dubium occurrit circa rationem et conclusionem principalem ^{*}. *Primum* est, quia conclusio principalis est, *Religio perfectionis statum nominat*: ratio autem litterae nihil aliud probat nisi quod *religio* est nomen perfectionis, et non probat quod idem nomen status, ut clare patet in littera.

Secundum est. quia nec etiam probatur in littera quod religio sit nomen perfectionis, sed variantur termini. Num aliud est coniunctio ad Deum per holocaustum sui, quod fecit virtus religionis: et aliud est coniunctio ad Deum per amorem, quem facit caritas. Et ex supra dictis constat quod perfectio in hac secunda, non in prima conjunctione consistit. Et tamen in hac littera, assumpto quod prima coniunctio convenit nomen perfectionis religionis, subsumitur secunda coniunctio. Et sic concluditur ex quatuor terminis quod *religio* est nomen perfectionis.

II. Ad *primum dubium* dicitur quod, quia praesens articulus non quaerit an religio sit status, quoniam hoc ex supra dictis de statu manifestum est; sed quaerit un status religionis, seu religiosorum, sit status perfectionis, ut patet ex titulo, et clarius liquet ex distinctione articulorum huius quaestioni, cum dicitur, *Circa primum quaeruntur decem: primo, utrum religiosorum status sit perfectus*: ideo ratio uel conclusionem nihil dicit de statu, sed de perfectione. Nec propter reprehensionem dignum est quod in conclusione fiat mentio de statu: quia non apponitur in ea *status* [nisi] tanquam substantivum perfectionis, de qua formaliter quaestio est et conclusio.

Ad *secundum dubium* dicitur quod tam status quem nomen *perfectionis* non dicitur uno modo tantum, puta formaliter seu elicitive: sed multis modis dicitur, sicut nomina non unum. Ita quod, quemadmodum *sanum* dicitur de animali, medicina et urina diversimode, ita aliquod perfectionis nomen dicitur quia ipsam *formaliter* significat et elicit, ut caritas Dei vel proximi: et similiter status caritatis est status perfectionis formaliter et elicitive, dum actum dilectionis, in quo formaliter perfectio consistit, elicit. Aliquod vero perfectionis nomen est quia *factivum* perfectionis significat, ut episcopatus: et similiter aliquis

perfectioni» status est quia perfectivus est. ut status episcopalis. Aliquod autem perfectionis nomen est quia *trahit ad disciplinam ad perfectionem* significat, ut religio animum ad sumptum: et similiter aliquis perfectionis status est quia in exercitio uel perfectionem consistit, ut statui religiosorum antonomasiae nuncupationum. Et quoniam approximitas huiusmodi exercitii ad ipsam perfectionem ex sui initio, quod est holocaustum hominis, praecipue apparet, quia huiusmodi holocaustum mancipium hominis Deo, quod in professione religionem inchoante fit, maxime proximum est unioni caritati^{*} ad Deum: idcirco Auctor in littera ex illa unionem concludit non istam, ut argumentum obicit, sed approximationem ad istam. Et per hoc infert religionem nominare statum perfectionis, non formaliter, sed *accessive*.

III. In eodem articulo primo, in responsione ad tertium, duo nota. Primo, cum legis quod *religio nominat statum perfectionis ex intentione finis*, non propter concipiatur intentionem perfectionis ut finis sufficere ad statum perfectionis, quasi omnes tendentes ad perfectionem ut finem sint in statu perfectionis. Hoc enim falsissimum est: plus enim ad perfectionis statum requiritur, ut patet ex supra dictis de statibus. Sed Auctor hoc in loco modum docet quo status religionis dicitur perfectionis: quia scilicet est perfectionis ut finis uel quem tendit, et non est perfectionis ut formae aut ut effectus.

Secundo, cum ibidem legi» *in religione quosdam incipientes et quosdam proficientes*, distingue quod dupliciter hi gradus sumi possunt: vel simpliciter, vel in genere tali. Et distinctio horum graduum simpliciter in incipientes, proficientes et perfectos, attenditur secundum caritatis progressum, ut superius putet. Et sic in Ecclesia Dei quidam dicuntur simpliciter incipientes, quidam proficientes, quidam perfecti. Distinctio vero horum graduum in genere intelligitur secundum illius generis latitudinem, et non dicuntur titles simpliciter, sed in tali genere: puta in religione incipientes, vel in tali religione, puta solitaria, incipientes aut proficientes non perfecti. Et cum hac distinctione omnia clare consonant.

IV. In eodem articulo, in responsione ad quartum, «d-

^{*} Q4. u u i, an f, U i: an 4. u i, «, unv. e < >

^{*} Ar « Sr J » tx- tri

^{*} Qc. CLinn,

^{*} Qlc CL1W11, ^ L · U. axun.irt 4.y

^{*} Tnct vin r« Mjuh

^{*} Qu. uiv. art 9, qa. cuoxm. art- 4. ad l.

^{*} Q“- o aw «.

verte quod religio eat poenitentiae locus eminenter: quoniam. ut in littera dicitur, exclusio impedimentorum perfectae caritatis eminenter continet exclusionem occasionum peccandi, in quu consistit veni poenitentia. Non enim vufficit peccata detestari: sed oportet occasionem peccandi praecidere, si verne poenitentiae opera datur. Ablatis nutem peccatis et occasionibus peccandi, etsi ablata sint impedi-

menta cantatis, non propterca abluta sunt impedimenta perfectae caritatis. Sed e contra, ablutis impedimentis perfectae caritatis, subluta sunt impedimenta caritatis quoc sunt peccatu et occasiones peccandi. Et quiu religio tollendis impedimentis perfectae caritatis vacat, ideo religio eminenter est poenitentiae locus: non sicut sol est eminenter calidus; sed sicut homo est excellenter habens vitam et sensum.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM QUILIBET RELIGIOSUS TENEATUR 1) OMNIA CONSILIA

III *Sent.*, dist. xxix, art. H, qu* 3; /*k Virtut.*, qu. n. art. n, td u; *QuoJlt* i. qu. vu, irt. a; Cbnf. ūnjt/gn. *Reli#.*, cap. n.

Secundum sic proceditur. Videtur quod quilibet religiosus teneatur ad omnia consilia. Quicumque enim profitetur statum aliquem, tenetur ad ea quae illi statui conveniunt. Sed quilibet religiosus fitetur statum perfectionis. Ergo quilibet religiosus tenetur ad omnia consilia, quae ad perfectionis statum pertinent.

2. Praeterea, Gregorius dicit, *super Ezech.* ♦ quod *ille qui praesens saeculum deserit et apit bona quae valet. quasi iam Aegypto derelicto, sacrificium praebet in eremo.* Sed deserere saeculum specialiter pertinet ad religiosos. Ergo etiam eorum est agere omnia bona quae valent. Et ita videtur quod quilibet eorum teneatur ad omnia consilia implenda.

3. Praeterea, si non requiritur ad statum perfectionis quod aliquis omnia consilia impleat, sufficiens esse videtur si quaedam consilia impicat. Sed hoc falsum est: quia multi in saeculari vita existantes aliqua consilia implent, ut patet de his qui continentiam servant. Ergo videtur quod quilibet religiosus, qui est in statu perfectionis, teneatur ad omnia quae sunt perfectionis. Huiusmodi autem sunt omnia consilia.

Sed contra, ad ea quae sunt supererogationis non tenetur aliquis nisi ex propria obligatione. Sed quilibet * religiosus obligat se ad aliqua determinata: quidam ad haec, quidam ad illa. Non ergo omnes tenentur ad omnia.

Respondeo dicendum quod ad perfectionem aliquid pertinet tripliciter. Uno modo, essentialiter. Et sic, sicut supra * dictum est, ad perfectionem pertinet perfecta observantia praeceptorum caritatis. – Alio modo ad perfectionem pertinet aliquid consequenter, sicut illa quae consequuntur ex perfectione caritatis: puta quod aliquis maledicenti benedicat * et alia huiusmodi impleat, quae, etsi secundum praeparationem animi sint in praecepto, ut scilicet impicantur quando necessitas requirit, tamen ex superabundantia caritatis procedit quod etiam extra necessitatem quandoque talia impleantur. – Tertio modo pertinet aliquid ad perfectionem instrumentaliter et dispositive:

sicut paupertas, continentia, abstinentia et alia huiusmodi.

Dictum est autem * quod ipsa perfectio caritatis est linis status religionis: status autem religionis est quaedam disciplina vel exercitium ad perfectionem perveniendi. Ad quam quidem aliqui pervenire nituntur exercitiis diversis: sicut etiam medicus ad sanandum uti potest diversis medicamentis. Manifestum est autem quod illi qui operatur i ad finem, non ex necessitate convenit quod iam assecutus sit finem: sed requiritur quod per aliquam viam tendat in finem. Et ideo ille qui statum religionis assumit, non tenetur habere perfectam caritatem, sed tenetur ad hoc tendere et operam dare ut habeat caritatem perfectam. – Et eadem ratione, non tenetur ad hoc quod illa impleat quae perfectionem caritatis consequuntur: tenetur autem ut ad ea implenda intendat. Contra quod facit contemnens. Unde non peccat si ea praetermittat: sed si ea contemnat. – Similiter etiam non tenetur ad omnia exercitia quibus ad perfectionem pervenitur: sed ad illa determinate quae sunt ci taxata secundum regulam quam professus est.

Ad primum ergo dicendum quod ille qui transit ad religionem, non profitetur se esse perfectum, sed profitetur se adhibere studium ad perfectionem consequendam: sicut etiam ille qui intrat scholas, non profitetur se scientem, sed profitetur se studentem ad scientiam acquirendam. Unde sicut Augustinus dicit, VIII *de Civ. Dei**, Pythagoras noluit profiteri se sapientem, sed *sapientiae amatorem*. Et ideo religiosus non est transgressor professionis si non sit perfectus: sed solum si contemnat ad perfectionem tendere.

Ad secundum dicendum quod, sicut diligere Deum ex toto corde tenentur omnes, est tamen aliqua perfectionis totalitas quae sine peccato praetermitti non potest, aliqua ‘ autem quae sine peccato praetermittitur*, dum tamen desit contemptus, ut supra * dictum est: ita etiam omnes, tam religiosi quam saeculares, tenentur aliququaliter facere quidquid boni possunt, omnibus enim communiter dicitur. *Eccle. ix**: *Quidquid potest manus*

α) quilibet. – non quilibet PEI.pC et a; pro ad aliqua, ad omnia sed ad aliqua Pa.
perveniendi. – proveniendi ABFHpKftC; pro pervenire, prove- uire B.

γ) illi qui operatur – Uti qui operantur ABEHIKI^ Hit qui operatur PtC; pro assecutus sit, assecuti sint A; pro tendat, tendant u%A.
δ) determinate quae, – quae determinate Pa.
i) aliqua. – alia Pa.

MtomU.XX; ai lib. fl.bomil vui

• Qj txxxxir. art 3.

• Loe op ti, «r».

?

T

8

• αP «.

»

^ci.j>.<xw«».

• v«vî*

tua, instanter operare; est tamen ζ aliquis modus hoc praeceptum implendi quo peccatum vitatur, si scilicet homo faciat quod potest secundum quod requirit conditio sui status; dummodo contemptus non adsit agendi meliora, per quem unus obfirmatur n contra spiritualem profectum.

An tertium dicendum quod quaedam consilia sunt quae si praetermitterentur, tota vita hominis implicaretur negotiis saecularibus: puta si aliquis

haberet proprium, vel matrimonio uteretur, aul aliquid huiusmodi faceret quod pertinet ad essentialia religionis vota. Et ideo ad omnia talia consilia observanda religiosi tenentur. Sunt autem quaedam consilia de quibusdam particularibus melioribus actibus, quae praetermitti possunt absque hoc quod vita hominis saecularibus actibus implicetur. Unde non oportet quod ad omnia talia religiosi teneantur.

ζ tamen. – d tamen BFAK, etiam tamen DL. – l*ro aliquit, ahtn BDHK.

r() ot/Irmaluf. – firmatur P*B <| a, offprimatnr H, onj l).

Commentaria Cardinalis Caietani

Tn articulo secundo eiusdem quaestionis cntesimacoctolgcsiinaesxrae, perspice quam ordinate et breviter littera procedat, proponendo trimembrem distinctionem dc modo quo aliquid spectat ad perfectionem, scilicet formaliter, vel consequenter, vel dispositive seu instrumentaliter; ct post declarata omnia distinctionis membra, ponendo iuxta singula membra conclusiones.

Et iuxta primum, ponit duas: negativam ct affirmativam. Negativa est: *Non tenetur religiosus habere [perfectam] caritatem*. Affirmativa est: *Tenetur religiosus tendere et operam dare ut habeat perfectionem* Probatio utriusque: quia religionis Matus via est ad perfectionem.

Iuxta secundum vero, dua* similes conclusiones ponit, cum corollario. Negativa est. *Non tenetur religiosus ad consilia quae consequuntur perfectam caritatem*. Affirmativa est: *Tenetur religiosus ut ad huiusmodi consilia implenda intendat*. Probatio utriusque; quia eadem est ratio obligationi* ad ista consilio consequentia perfectam caritatem, ct obligationi* ud perfectam caritatem; sicut eadem est ratio generandi substantiam, puta leonem, ct proprietates consequentes ad illam naturam. – Corollarium est: *Non peccat religiosus si praetermittat huiusmodi consilia; sed si ea contemnat*. Probatio: quin solus contemnens facit contra huiusmodi obligationem.

Iuxta tertium similiter membrum, duas conclusiones ponit. Negativo est: *Non tenetur religiosus ad omnia consilia disponentia ad perfectionem*. Affirmativa est: *Tenetur religiosus ad illa dunfaxat consilia quae determinate sunt ei taxata secundum regulam suae professionis*. Probatio utriusque cx propositis est, quia diversae sunt viae consiliorum ad perfectionem.

Est autem circa haec dicta dubium unum: An, cum in hac littera dicitur, *Tenetur religiosus*, seu, *Peccat, si ea contemnat*, intelligarur de vinculo ct peccato culpae mortalis, an dc vinculo ct peccato indeterminate. Et est ratio dubii, quoniam contemptus mortale peccatum importare videtur obligatio autem ad consilia in regula taxata non importat peccatum mortale.

Ad hoc dicitur quod praesens littera loquitur dc vinculo ct peccato in communi, ct non determinate ud mortale vel veniale. Unde nihil obstat littera si, gratia materiae, modo vcrificotur dc mortali, modo dc veniali. Inferius autem - distinguitur inter venialem ct mortalem transgressionem vel omissionem religiosorum.

II. In eodem articulo secundo, in responsione ud secundum, dubium occurrit circa id quod in littera dicitur tam de perfecta dilectione Dei quum dc profectu in operando omne bonum quod quis potest operari, pro quanto ibi dicitur quod omnes ad utrumque profectum sic tenemur quod praetermittere sine peccato aliquo modo illum possunt, dummodo desit contemptus. Est siquidem hic duplex dubium. *Primum*: An omnes teneantur habere intentionem proficiendi in caritate usque ad perfectam caritatem: ct similiter habere intentionem faciendi omne opus bonum sibi possibile. – *Secundum* est: An contemnens huiusmodi intentiones et exeuriones peccet mortaliter.

Hst autem *primi dubii* ratio quin pro parte affirmativa

Svmmas Tntnu D. Tuomak T. VII.

sonat lĩtxcrrĩ prncieni, dum dicit quod omnes aliqua-liter od haec tenentur, ct quod tine peccato vitatur exccutio utriusque profectus, *dummodo desit contemptui*. Ex hoc enim quod excipit contemptum, ponit requiri intentionem. Contemptu* enim intentionem tollit: ct c contra omissio intentioni* contemptum ponit.

Prô parte tutem negativa est quia ex hoc novus laqueus iniiciur animabu* Multi enim sunt boni viri qui non intendunt operam dare ut perfectam habeant caritatem. sed sufficit ei* si intendant servare praecepta obligantia ad morule, iuxta verbum Domini *; *Si ris ad vitam ingredi, serva mandata*. Et similiter non intendunt omne quod possunt, etiam iuxta sui conditionem sutus, bonum facere.

Secundi autem dubii ratio at: – Nam pro pane affirmativa est, quia contemptu* ex suo genere est peccatum mortale.

Pro negativa vero, quin huiusmodi contemptus pro tanto in littera ponitur pcccotum, pro quanto per ipium/irwiu/ur *animus contra spiritualem profectum*. Sed firmare animum contra spiritualem profectum non est peccatum mortale ut patet dc illo qui iurat sc non mutuaturum aut lidciusurum amplius; talis enim firmat animum contra spiritualem profectum, ct tamen non peccat mortaliter, ut supra dictum fuit.

III. Ad evidentiam horum, consideranda sunt hic tria intervenientiu: primum est exccutio; secundum, intentio, tertium, contemptus. Et dc excecutione quidem tam interioris quam exterioris profectus in hoc vel illo singulari actu seu opere occurrente, constat quod, ii omittatur, non propterca peccatum a quolibet omittente incurritur: ut in littera dicitur. Unde non peccat, etiam vnialiter, potens dare eleemosynam, si occurrenti huic pauperi non dat, ct sic dc aliis: quia ad singulare hoc nulla lege adstringitur.

De intentione vero qua quis intendit non proficere in cantare aut bonis operibus, sed solum pncccpra divina servare communi modo, dicendum est quod huiusmodi intentio peccatum est: quin firmando quis animum contra spiritualem profectum, ponit, inquantum in sc est. obicem directe Spiritui Sancto. Non cm tamen peccatum morule: quia infra limites praeceptorum communi modo servandorum sistendo, salvatur dilectio Dei super omnia; ct intentio progressus ad vitam aeternam; ac per hoc, ct perfectissimae caritatis tanqunm linis (caritas enim viae maxime perficitur in ingressu patriae), ct inultorum bonorum operum unquam mediorum necessariorum ad conscnandam caritatem ct eundum ad patriam.

Dc contemptu autem, scito quod, ut Auctor in QQ. *dc Verit.*, qu. xv, art. 5, od 2, dicit, non omnis contemptus facit peccatum mortale, sed solum contemptus Dei. Et propterca, fi in proposito contemptui interscnit non praeceptorum, sed consiliorum Dei: quoniam in ipsis contemnitur Deui consilium, sicui contemnendo praecepta contemnitur Deus praecipiens, ideo peccatum mortale esset cx contemptu consiliorum consilia nut profectum caritatis omittere. Intervenit autem talis contemptui quando homo

• M. ' . . i ' η.

• Qj lxxxix, ar. 7, Cccuxuct . . v.

refugii subiici consiliis divinis ut consiliis, ct profectui caritiitis ut perfectiori viae. Contemptus enim Dei est nolle subiici divinae regulae: quod hic manifeste accideret. – Si quis autem spiritualem profectum ct divina consilia, utpote u Deo ordinata, reveretur, sed, quia non obligatur ad illa et non sunt necessaria ad salutem , non vult illa amplecti, ct nihil curat dc illis pro sc: talis non contemnit Deum, sed potius operum cxcctioncni. Ac per hoc, non peccat mortaliter cx huiusmodi incuria deliberata, quae nonnullus contemptus est, omittendo intentionem ct cxc-cutionem profectus spiritualis ct operum bonorum quae posset facere.

Er per hoc patet solutio utriusque dubii.

IV. Ad obicem autem primi dubii * respondendo, dicitur quod ex hoc quod in littera excipitur contemptus, non habetur quod omissio intentionis sit peccatum: quoniam omissio intentionis potest ex alia causa quem ex contemptu procedere.

Similiter cx hoc quod tenentur omnes aliquo modo ha-bere intentionem proficiendi, scilicet non ponendo obicem Spiritui Sancto, non iacitur novus laqueus animabus, ut patet.

Ad obiccta vero secundi dubii dicitur quod, licet con-temptus Dei sit cx suo genere peccatum mortale; et hic solus apud theologos videtur appellari simpliciter contem-ptus, cum distinguitur peccare cx contemptu contra pec-care cx infirmitate aut ignorantia: contemptus tamen se-cundum quid, qualis est contemptus operationis exercendae, non est cx suo genere peccatum mortale. Et quia contem-ptus Dei importat non solum contemptum Dei in vcipso, sed in suis praeceptis ac consiliis, legibusque ac regulis ministrorum suorum, qui sunt Ecclesiae praelati; ideo iuxta huiusmodi contemptus praesentiam vel absentiam peccatum mortale ex contemptu indicandum vel excusan-dum est. Ex eo nutem quod in littera unicus etfectus contemptus apponitur, scilicet firmitas animi contra spiri-tualem profectum, non habetur quod in hoc effectu con-sistat contemptus aut contemptus culpa : sed solum quod huiusmodi firmitus comitatur contemptum. Cum hoc autem stat ct quod contemptus sit peccatum mortale, et quod hu-iusmodi firmitas, vi aliunde quam ex contemptu proveniat, non est peccatum mortale; quamvis semper sil peccatum.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM PAUPERTAS REQUIRATUR AD PERI·ECTIONEM RELIGIONIS

III *Cunt Gent.*, cep. cxxx, cxxxi, cixxnt, i.raiv. Cbrtf. refroAenf. a> fafrrM. *Kdlf.*., cap. xv ; /λ· *Vitae Spir.*, cap. m, vm;
Coni. impa/pt* cap. i, vi; /h *Ifatth.*.. c>p. xix.

ad tertium sic proceditur. Videtur quod paupertas non requiratur ad perfectionem religionis. Non enim videtur ad statum perfectionis perlinere illud quod illicite fit. Sed quod homo omnia sua videtur esse illicitum: Apostolus enim. II *ad Cor.* vm, dat formam fidelibus eleemosynas faciendi, dicens*: *Si voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, – idest, ut necessaria reti-neatis* et postea subdit***: Non ut aliis sit re-missio, vobis autem tribulatio*: Glossa *, *idest, paupertas*. Et super illud I *ad Tim.* vi *, *Haben-fes alimenta et quibus tegamur*, dicit Glossa**: Etsi nihil intulerimus vel ablaturi simus. non tamen omnino abiicienda sunt haec temporalia*. Ergo vi-detur quod voluntaria paupertas non requiratur ad perfectionem religionis.

j. Praeterea, quicumque se exponit periculo, peccat. Sed ille qui, omnibus suis relictis, volun-lanam paupertatem sectatur’, exponit sc periculo: ct spirituali, secundum illud Bw.xxx ♦ AK?forte, *egestate compulsus, jiirer et periurem nomen Dei et Eccli.* xxvii *, *Propter inopiam multi per-ierunt*^ ct etiam corporali, dicitur enim *Eccle.vw ♦ Sicut protegit sapientia, sic protegit et pecunia*.

E* Philosophus dicit, in IV *Ethic.* quod *videtur quaedam perditio ipsius hominis esse corruptio divitiarum, quia per has homo vivit*. Ergo vi-detur quod voluntaria paupertas non requiratur ad perfectionem religiosae vitae.

3. Praeterea, *virtus in medio consistit*: ut di-citur in II *Ethic.* * Sed ille qui omnia dimittit per voluntariam paupertatem, non videtur in medio consistere, sed magis in extremo. Ergo

non agit virtuose. Et ita hoc non pertinet ad vitae perfectionem.

4. Praeterea, ultima perfectio hominis in bea-titudine consistit. Sed divitiae conferunt ad bea-titudinem : dicitur enim *Eccli.* xxxi *: *Beatus est dives qui inventus est sine macula*. Et Philoso-phus dicit, in I *Ethic.* *, quod divitiae *organice* deserviunt ad felicitatem. Ergo voluntaria pau-perlas non requiritur ad perfectionem religionis.

5. Praeterea , status episcoporum est perfe-ctior quam status religionis. Sed episcopi possunt proprium habere, ut supra ♦ habitum est. Ergo et religiosi.

6. Praeterea, dare eleemosynam est opus ma-xime Deo acceptum: ct. sicut Chrysostomus dicit*, *medicamentum quod maxime in poenitentia ope-ratur*. Sed paupertas excludit eleemosynarum lar-gitionem. Ergo videtur quod paupertas ad per-fectionem religionis non pertineat.

Sed contra est quod Gregorius dicit, VIII *Mo-ral.* *: *Sunt nonnulli iustorum qui. ad compre-hendendum culmen perfectionis accincti, dum al-tiora interius appetunt, exterius cuncta derelin-quunt*. Sed accingi ad comprehendendum culmen perfectionis proprie pertinet ad religiosos, ut di-ctum est*. Ergo cis competit ut per voluntariam paupertatem cuncta exterius derelinquant.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum , vt est. status religionis est quoddam exercitium et disciplina per quam pervenitur ad perfectionem caritatis. Ad quod quidem necessarium est quod aliquis affectum suum totaliter abstrahat a rebus mundanis: dicit enim Augustinus, in X *Confess.* *, ad Deum loquens: *Afinus te amat qui tecum ali-*

• Qrt xxxii
T

• Ec-jl xxxi
0. txxiv

B
• HomU LXIII,
«I. LXIV.

• Vm «.

• Lm
tarim

• C*r xxx. –
Ci c43. Lti

·v«κβ.

· e»

·lil

Iff*

• Von 9.

’ IA cerpore.

’ Lib |J, cap.
mu

·**-.>

* at b

➤ xu’

• Qi BIML
T

L'ixivLXUI

•v<n ».

μ λ λ « i».

iΛΛi
GaSti*'''

•bcorpat

it.?'''

•Loc.dt.ia «a

quid amat quod non propter te amat. Unde et in libro *Octogintatrium Quaest.* *, dicit Augustinus quod *nutrimentum caritatis est imminutio*^γ *cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas*. Ex hoc autem quod aliquis res mundanas possidet, allicitur animus eius ad carum amorem. Unde Augustinus dicit, in Epistola *ad Paulinum et 7thherasiam**, quod *terrena diliguntur arctius adepta quam concupita. Nam unde invenis ille tristis discessit, nisi quia magnas habebat divitias? Aliud est enim nolle incorporare quae desunt, aliud iam incorporata divellere: illa enim valut extranea repudiantur; ista vehit membra praeciduntur e*. El Chrysostomus dicit, *super Matth.* *. quod *appositio divitiarum maiorem accendit flammam. et vehementior Jit cupido*. Et inde est quod ad perfectionem caritatis acquirendam, primum fundamentum est voluntaria paupertas, ut aliquis absque proprio vivat: dicente Domino. Matth. xtx*: *Si vis perfectus esse. vade et vende omnia quae habes et da pauperibus, et veni, sequere me*. Ad primum ergo dicendum quod, sicut Glossa^{μ λ λ} ibidem subdit, *non idea dixit Apostolus* (scilicet. *ut vobis non sil tribulatio, idest paupertas), quin melius esset* l: *sed infirmis timet, quos sic dare monet ut egestatem non patiantur*. – Unde similiter etiam ex glossa alia non est intelligendum quod non liceat omnia temporalia abiicere: sed quod hoc non ex necessitate requiritur Unde et Ambrosius dicit, in l *de Offic.* *: *Dominus non vult, scilicet ex necessitate praecepti, simul effundi opes, sed dispensari: nisi forte ut Eliseus boves suos occidit et pavit pauperes ex eo quod habuit, ut nulla cura teneretur domestica*. Ad secundum dicendum quod ille qui omnia sua dimittit propter Christum, non exponit se periculo, neque spirituali neque corporali. Spirituale enim periculum ex paupertate provenit quando non est voluntaria: quia ex allectu aggregandi pecunias, quem pauuntur illi qui involuntarie sunt pauperes, incidit homo in nulla peccata; secundum illud l *ad Tim.* ult. ♦ *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli*. Iste autem affectus deponitur ab his qui voluntariam paupertatem sequuntur: magis autem dominatur in his qui divitias possident, ut ex dictis* patet. Corporale etiam periculum non imminet illis qui, intentione sequendi Christum, omnia sua relinquunt, divinae providentiae se committentes. Unde Augustinus dicit, in libro *de Senn. Dom. Monte* *: *Quaerentibus regnum Dei et iustitiam eius non debet subesse sollicitudo ne necessaria desint*. Ad tertium dicendum quod medium virtutis, secundum Philosophum, in II *Ethic.* ♦ accipitur *secundum rationem rectam*, non secundum quan-

litatem rei. Et ideo quidquid potest fieri secundum rationem rectam, non est vitiosum ex magnitudine quantitatis, sed magis virtuosum. Esset autem praeter rationem rectam si quis omnia sua consumeret in l intemperantium, vel absque utilitate. Est autem secundum rationem rectam quod aliquis divitias ubiiciat ut contemplationi sapientiae vacet: quod etiam philosophi quidam fecisse leguntur. Dicit enim Hieronymus, in Epistola *ad Paulinum* *: *Crates* l ille *Thebanus, homo quondam ditissimus, cum ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit: nec putavit se posse simul divitias et virtutes possidere*. Unde multo magis secundum rationem rectam est ut homo omnia sua relinquat ad hoc quod Christum perfecte sequatur. Unde Hieronymus dicit, in Epistola *ad Rusticum Monachum* *: *Nudum Christum nudus sequere*. Ad quartum dicendum quod duplex est beatitudo sive felicitas: una quidem perfecta, quam expectamus in futura vita; alia autem imperfecta, secundum quam aliqui dicuntur in hac vita beati. Praesentis autem vitae felicitas est duplex: una quidem secundum vitam activum, alia vero secundum vitam contemplativam, ut patet per Philosophum, in X *Ethic.** Ad felicitatem igitur vitae activae, quae consistit in exterioribus operationibus, divitiae instrumentariahier coadiuvant: quia, ut Philosophus dicit, in l *Ethic.* *, *multa operamur per amicos, per divitias et per civilem potentiam, sicut per quaedam organa*. Ad felicitatem autem contemplativae vitae non multum operantur: sed magis impediunt, inquantum sua sollicitudine impediunt animi quietem, quae maxime necessaria est contemplanti. Et hoc est quod Philosophus dicit, in X *Ethic.* *, quod *ad actiones nullis opus est: speculanti vero nullo talium, scilicet exteriorum bonorum, ad operationem necessitas, sed impedimenta sunt ad speculationem*. Ad futuram vero beatitudinem ordinatur aliquis per caritatem. Et quia voluntaria paupertas est efficax exercitium perveniendi ad perfectam caritatem, ideo multum valet ad caelestem beatitudinem consequendam: unde et Dominus, Matth. xix *, dicit: *Vade et vende omnia quae habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo*. Divitiae autem habitae per se quidem natae sunt perfectionem caritatis impedire, principaliter alliciendo animum et distrahendo: unde dicitur, Matth. xm ', quod *sollicitudo saeculi el fallacia divitiarum suffoca* l *verbum Dei*; quia, ut Gregorius dicit *, *dum bonum desiderium ad cor intrare non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant* ». Et ideo difficile est caritatem inter divitias conservare. Unde Dominus dicit, Matth. xix* ' v<* '?. quod *dives difficile intrabit in regnum caelorum*.

l

.t LVIII
III
η

ζ,i'iv" cxxv'

.

'v<n ''.

' v<ru

l

xv n

»

' v<* '?.

γ) imminutio. – diminutif) PAEu.
\$) velut membra praeciduntur. – vero relut membrum (in membra P) praeinduntur Pa
c) euet. – omnia dare aduunl aliquae editiones; po<t timet Pa addunt deficere.
ζ) in. – per PUB et a.

η) Crates. – Siocratei eoduca et a; pm iwpmn, mapni BDIUK LaA.
0) ad operationem. – aut operatione codicea et 4.
) iufioeat. – iufiocaut PHD»A.
) necant. – retant PABFKsC, vetant vel impediunt l. vitant H, votant I., urunt pC, tertia manu C ut tu*.

i^xiv’/iîSHâ
.. verW m-

•i.oc.dt.in*ri-

• v<n 9.

Rctp. ad. 4-

Quod quidem intelligendum est de eo qui actu habet divitias: nam de eo qui allectum in divitiis ponit, dicit hoc esse impossibile, secundum expositionem Chrysostomi *, cum subdit**:

/h-cilius est camelum perforamen acus transire quam divitem intrare in regnum caelorum.

jjeo non simpliciter dives dicitur* esse beatus: sed, qui inventus est sine macula et post aurum non abiit. Et hoc, quia λ rem difficilem Iccii: unde subditur*: Quis est lue. et laudabimus eum? Fecit enim mirabilia m vita sua. ut scilicet, inter divitias positus, divitias non amaret.

Ad quintum dicendum quod status episcopalis non ordinatur ad perfectionem adipiscendam, sed potius ut ex perfectione quam quis habet, alios gubernet, non solum ministrando spiritualia, sed etiam temporalia. Quod pertinet ad vitam activam, in qua multa operanda occurrunt instrumentaliter per divitias, ut dictum est *. Et ideo ab episcopis, qui profitentur gubernationem gregis Christi, non exigitur quod proprio careant, sicut exigitur * a religiosis, qui profitentur disciplinam perfectionis acquirendae.

Ad sextum dicendum quod abrenuntiatio propriarum divitiarum comparatur ad eleemosynarum largitionem sicut universale ad particulare, et holocaustum ad sacrificium. Unde Gregorius dicit, super E^ech. *, quod illi qui ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant, in bonis quae faciunt sacrificium offerunt, quia aliquid Deo immolant. et aliquid sibi reservant: qui vero nihil sibi reservant, offerunt holocaustum, quod est maius sacrificio. Unde etiam Hieronymus, contra Vigilant. *, dicit: Quod autem asserit * eos melius facere qui utantur rebus suis et paulatim fructus possessionum pauperibus dividant: non a me eis, sed a Deo respondetur: Si vis perfectus esse, etc. Et postea subdit: Iste quem tu laudas, secundus et tertius gradus est: quem et nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis et tertiis praeferenda. Et ideo, ad excludendum errorem Vigilantii, dicitur in libro de Ecclesiasticis Dogmatibus ' Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare: melius est, pro intentione sequendi Dominum, insimul donare, et, absolutum sollicitudine, egere cum Christo.

Lb.U.bocd.ni

• Naα. U
v

• C>p mra.
*1. 1 x u -
Opp.

λ) quia. – ideo quia Pa
exigitur. – Om. Pe.
») aiAcrit. – atterit PILE; pm utantur, utuntur PBCpK ct a; pro dividant, dividunt PC!!

Ει Dogmatibus. – Om. AUCDEFLpK; pro erogare, erogari ABD EFkt a; pro sollicitudine, in solitudine Pa.

Commentaria Cardinalis Caietam

t n articulo tertio eiusdem quaestionis, in responsione ad l quartum, dubium occurrit circa illud: Bona temporalia impedimenta sunt ad speculationem. Nam bona temporalia moderata necessaria sunt ad felicitatem speculativam: pauper enim impeditur a contemplatione, dum oportet cum sollicitum esse circa opportuna ud victum.

Ad hoc dicitur quod felicitas speculativa dupliciter consideratur: vel secundum se; vel in tali subiecto, scilicet homine. Et si consideratur secundum sc, impeditur ct u temporalibus bonis, ct ab ipsius hominis conditione, quae eget cibo, potu, somno, quiete ct huiusmodi: nam haec omnia a contemplatione abducunt animam, ut experimur continue. Si vero consideratur felicitas contemplativa ut est hominis, sic bona temporalia sunt necessaria, non ut eligenda propter contemplationem directe, sed ut consequentia cx necessitate materiae, scilicet hominis: ad vitam quippe speculantis hominis conservandam, eligenda occurrunt temporalia. Et propterca, quanto pauciora, sufficientia tamen, eliguntur, tanto minus contemplatio impeditur.

II. In eadem responsione ad quartum, collata cum responsione ad quintum, dubium occurrit circa illud: Divitiae habitae per se natae sunt perfectionem caritatis impedire. Quia si natae sunt per se caritatis perfectionem impedire, ergo, communiter loquendo, in omni homine natae sunt caritatis perfectionem impedire: quod enim convenit per se, convenit aut omni, aut in pluribus saltem. Tunc ultra: Natae sunt perfectionem caritatis impedire in omni homine, communiter loquendo: ergo non debent regulariter simul stare cum aliquo statu perfectionis in homine. Probatur sequela: quia incompacta regula est ut

status aliquis perfectionis sii, ct non exigit exclusionem impedimentorum perfectionis. Ac per hoc, divitiae habitae contrariantur statui episcopali.

Ad hoc dicitur quod, quia aliud est iudicium dc hominibus communiter, ct aliud dc hominibus excellentibus; ct homines qui in episcopali sunt statu, sunt, non quilescumquc, sed excellentes in perfectione, utpote aliorum perfectiores: ideo, licet divitiae habitae natae sunt per sc allicere ct distrahere homines communiter, ct per hoc, natae sunt impedire perfectionem caritatis communiter; non tamen tanti sunt ut allicere possint perfectos animos nd sui amorem. Et propterca habere divitias impedimentum est exclusum a statu religiosorum, utpote nondum perfectorum. sed ad perfectionem tendentium: non est autem impedimentum excludendum a stntu episcoporum, utpote perfectorum.

Unde ad obiectionem in oppositum, negetur, seu distinguatur sequela illa: Ergo divitiae habitae non debent stare simul cum aliquo perfectionis statu. Quoniam dc statu perfectionis acccssivc, vera est, cum sua probatione: sed nihil valet ultima illatio de statu episcopali, qui non est accessivus ad perfectionem. De statu autem perfectionis effective, nihil valet, cum sua probatione. Talem vero constat esse statum episcopalem.

Patet autem cx littera hac, in responsione ad quintum, doctrinam hanc Auctoris esse, dum cx duobus capitibus ostendit non exigi ab episcoporum statu perfectionem paupertatis: primo, cx excellentia perfectionis, quia scilicet sunt aliorum perfectiores; secundo, quia episcopalis status esi etiam gubernativus quoad temporalium adniinistrationem. etc.

.CX

Pro.

S

r'<M

‘fu

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM PERPETUA CONTINENTIA REQUIRATUR AD PERFECTIONEM RELIGIONIS

'4;/

«t/

>α

,t] ’

A

c.

U

an quartum sic proceditur. Videtur quod perpetua continentia non requiratur ad perfectionem religionis. Omnis enim Christianae vitae perfectio ab Apostolis Christi coepit. Sed Apostoli continentiam non

videntur servasse: ut patet de Petro, qui legitur habuisse, Matth. vii ♦ Ergo videtur quod ad perfectionem religionis non requiratur perpetua continentia.

2. Praeterea, primum perfectionis exemplar nobis in Abraham ostenditur, cui Dominus dixit. Gen. xvi ♦, *Ambula coram me, et esto perfectus*. Sed exemplatum non oportet quod excedat exemplar. Ergo non requiritur ad perfectionem religionis perpetua continentia.

3. Praeterea, illud quod requiritur ad perfectionem religionis, in omni religione invenitur. Sunt uutem aliqui religiosi qui uxoribus utuntur. Non ergo religionis perfectio exigit perpetuam continentiam.

Sed contra est quod Apostolus dicit, II ad Cor. vi ♦ *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem nostram in timore Dei*. Sed munditia camis et spiritus conservatur per continentiam: dicitur enim I ad Cor. vi ♦: *Mulier innupta el virgo cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore cl spiritu*. Ergo perfectio religionis l requirit continentiam.

Respondeo dicendum quod ad statum religionis requiritur subtractio 0 corum per quae homo impeditur ne totaliter feratur ad Dei servitium. Usus autem carnalis copulae retrahit animum ne totaliter feratur in Dei servitium, dupliciter. Uno modo, propter vehementiam delectationis: ex cuius frequenti experientia augetur concupiscencia a ul et am Philosophus dicit, in III *Ethic*. ♦ Et inde est quod usus Venereorum retrahit animam ab illa perfecta intentione tendendi in Deum, Et hoc est quod Augustinus dicit, in I *Soliloq.* ♦: *Nihil esse sentio quod magis ex arce deiiciat animum virilem quam blandimenta feminae, corporumque ille contactus sine quo uxor haberi non potest*.

Alio modo, propter sollicitudinem quam ingerit homini de gubernatione uxoris et filiorum, et rerum temporalium quae ad eorum sustentatio-

nem sufficient. Unde Apostolus dicit* quod *qui sine uxore est, sollicitus est quae sunt Domini, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat*

Et ideo continentia perpetua requiritur ad perfectionem religionis, sicut et voluntaria paupertas. Unde sicut damnatus est Vigilantius., qui adaequavit divitias paupertati; ita damnatus est Iovinianus ♦, qui adaequavit matrimonium virginitati.

Ad primum ergo dicendum quod perfectio non solum paupertatis, sed etiam continentiae, introducta est per Christum, qui dicit, Matth. xix ♦: *Sunt eunuchi qui castraverunt seipsos propter regnum caelorum*: et postea subdit: *Qui potest capere, capiat*. Et ne alicui spes perveniendi ad perfectionem tolleretur, assumpsit ad perfectionis statum etiam illos quos invenit matrimonio iunctos. Non autem poterat absque iniuria fieri quod viri uxores desererent: sicut absque iniuria fiebat quod homines divitias relinquerent. Et ideo Petrum, quem invenit matrimonio iunctum, non separavit ab uxore, Ioannem tamen *nubere volentem a nuptiis revocavit* ♦.

Ai» secundum dicendum quod, sicut Augustinus dicit, in libro *de Dono Coniug.* ♦, *melior est castilas caelibum quam castitas nuptiarum: quarum Abraham unam habebat in usu, ambas in habitu* ♦. *Caste quippe coniugaliter vixit, esse autem castus sine coniugio potuit: sed tunc non oportuit*. Nec tamen quia antiqui Patres perfectionem animi simul cum divitiis et matrimonio habuerunt. quod ad magnitudinem virtutis perlinebat, propter hoc infirmiores quique ♦ debent praesumere se tantae virtutis esse ut cum divitiis et matrimonio possint ad perfectionem pervenire: sicut nec aliquis praesumit hostes inermis invadere quia Samson cum mandibula asini multos hostium peremit ♦. Nam illi Patres, si tempus luisset continentiae et paupertatis servandae, studiosius hoc implessem.

Ad tertium dicendum quod illi modi vivendi secundum quos homines matrimonio utuntur, non sunt simpliciter et absolute loquendo religiones: sed secundum quid, inquantum scilicet in aliquo participant quaedam quae ad statum religionis pertinent.

o) religionis. – caritatis ALICEF HIKLU.
D subtractio. – abstracti» Pd.

γ; homina. – nuta P.
î) quique. – quique nou PAIK, quippe NM DpII.

Commentaria Caiulinalirf Caiotani

In articulo quarto eiusdem quaestionis centesimacoctogesimaesextae, dubium occurrit, in responsione ad primum, ara illud, *Dominus assumpsit ad perfectionis statum etiam dios quos invenit matrimonio iunctos*: an sit sermo de

stdu religionis, an de statu episcopali. Si de statu religionis, falsa est ergo conclusio principalis in hoc articulo, scilicet: *Votum continentiae requiritur ad statum perfectionis religionis*. Si de sutu episcopali, ergo nulla est

♦ fXiUt lift-e»p. Minii >i Lui.'lftterOpp Au«.

*Ibld cap utt. al. unit

♦ "««».

ros

♦ Cap mi

♦ d »

”.

differentia inter votum paupertatis et castitatis quite in littera assignatur cum episcopalis statu» neutrum votum exigit.

Ad hoc dicitur quod, quia Apostoli vocati sunt ordine quodam ad utrumque statum; primo, religionis, dum discipuli constituti sunt, dicente Petro*, *Eccc, nos reliquimu* omnia et secuti sumus te*; deinde episcopatus, dum Apostoli constituti sunt * (quamvis hoc non fuerit confirmatum nisi poet resurrectionem Domini, dicente Domino petro*, *Pasce oves meas*: et per ipsum ceteri ordinati sunt epticopi¹).² Ideo verba litterae huius de utroque statu indistincte loquuntur. Verum quod Dominus aliquod exe-

gerit votum, scilicet paupertatis, in statu perfectionis religiosae, ad ipsam religionis naturam commendandam et observandam spectat. Quod nutem votum castitatis non exegerit, non ad Matum, sed ad perfectionis excellentiam quam ipse discipuli» contulit, spectat. Sicut enim divitiarum proprietas perfectorum animos non allicit aut distrahit, ut de Abraham apparet; itu matrimonii uius perfectorum animos non deficit, ut de eodem et Patribus priscis in hac littera, in responsione ad secundum, patet. Et propterea episcopalis status, qui pcrfectivus est, neutrum votum; religiosus nutem, qui tendentium ad perfectionem est, utrumque exigit.

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM OBEDIENTIA PERTINEAT AD PERFECTIONEM RELIGIONIS

III Gwif. flent.. exp. cxxx; /) Perf. 1'ttae Spir., cap x; Gmt impugn. Rclig., ctp. t.

atū quintum sic procedit r. Videtur quod obedientia non pertineat ad perfectionem religionis. Illa enim videntur ad perfectionem religionis pertinere quae sunt stipererogationis, ad quae non omnib³ tenentur. Sed ad obediendum praelatis suis omnes tenentur: secundum illud Apostoli, *Hebr.* ult.*: *Obedite praepositis vestris, et subiacet*e eis. Ergo videtur quod obedientia non pertineat ad perfectionem religionis.

2. Praeterea, obedientia proprie pertinere videtur ad eos qui debent regi sensu alieno, quod est indiscretorum. Sed Apostolus dicit, *ad Heb.*v*, quod *perfectorum est solidus cibus, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni et malt.* Ergo videtur quod obedientia non pertineat ad statum perfectorum.

3. Praeterea, si obedientia requireretur ad perfectionem religionis, oporteret quod omnibus religiosis conveniret. Non autem omnibus convenit: sunt enim quidam religiosi solitariam vitam agentes, qui non habent superiores, quibus obediant. Praelati etiam religionum ad obedientiam non videntur teneri. Ergo obedientia non videtur pertinere ad perfectionem religionis.

4. Praeterea, si votum obedientiac ad religionem requireretur, consequens esset quod religiosi tenerentur praelatis suis in omnibus obedire: sicut et per votum continentiae tenentur ab omnibus venereis abstinere. Sed non tenentur obedire l in omnibus: ut supra " habitum est, cum de virtute obedientiae ageretur. Ergo votum obedientiae non requiritur ad religionem.

5. Praeterea, illa servilia sunt Deo maxime accepta quae liberaliter et non ex necessitate fiunt: secundum illud II *ad Cor.* ix*: *Non ex tristitia aut ex necessitate.* Sed illa quae ex obedientia fiunt, fiunt ex necessitate praecepti. Ergo laudabilius fiunt bona opera quae quis propria sponte facit. Votum ergo obedientiac non competit religioni, pcr quam homines quaerunt ad meliora promoveri P.

Sed contra , perfectio religionis maxime consistit in imitatione Christi: secundum illud Matth. XIX *: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes el da pauperibus, et veni, sequere mer.* T Sed in Christo maxime commendatur obedientia: secundum illud *Phillip.* II *: *Factus est obediens 'i*-I usque ad mortem.* Ergo videtur quod obedientia pertineat ad perfectionem religionis.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum *AA5> est, status religionis est quaedam disciplina vel exercitium tendendi m perfectionem. Quicumque autem instruuntur vel exercitantur ut perveniant ad aliquem finem, oportet quod directionem alicuius sequantur, secundum cuius arbitrium instruuntur vel exercitentur δ, quasi discipuli sub magistro. El ideo oportet quod religiosi, in his quae pertinent ad religiosam vitam, alicuius instructioni et imperio subdantur. Unde et VII, qu. I *, dicitur: *Monachorum vita sublectionis habet verbum et discipulatus* . Imperio autem el instructioni alterius subiicitur homo pcr obedientiam. Et ideo obedientia requiritur ad religionis perfectionem.

Ad primum ergo dicendum quod obedirc praelatis in his quae pertinent ad necessitatem virtutis, non est supurerogalioms, sed omnibus commune: sed obedirc in his quae pertinent ad exercitium perfectionis, pertinet proprie ad religiosos. Et comparatur ista obedientia ad aliam sicut universale ad particulare. Illi enim qui in sacculo vivunt, aliquid sibi relinent et aliquid Deo largiuntur: et secundum hoc obedientiac praelatorum subduntur. Illi vero qui vivunt in religione, totaliter se et sua tribuunt Deo, ut cx supra* ,AA,') dictis patet. Unde obedientia eorum est universalis.

Ad secundum dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in II *Elhic*.*, homines exercitantes se in operibus perveniunt ad aliquos habitus, quos cum acquisierint, eosdem actus maxime possunt operari. Sic igitur obediendo illi qui non sunt perfectionem adepti, ad perfectionem perveniunt. Illi au-

a) obedirc. – pradat^{is} suis obedirc P.

p) promoveri. – pervenire P.

γ) vade et vende., me. – vade etc C, etc. et sequere me ed. a, etc. sequere me P, om. H.

δ) exercitentur. – ut perveniant ad aliquem Jinem addunt Pj.

t) discipulatus. – disciplinatus PDHIKpC et a.

tem ”
proni
gente
quasi
perte
Ac
rum
comf
ctos,
ubi c
cum
vinis
episc
praei
nis e
oblig
tifici
aliis,
ad d
Ai
ad K
tione
votui
tem:
actus
linen

O

N ai
I dien
non s
absolu
perfec
nis st:
votori
Orient
ter qu-
votum
imped
II.
illud 1
versat
cx vot
in his
hoc es
ration*
tindre
adultei
voto C
cipcre
praccej
contra
cm qui
sicut u
UI.
cinguer
sic per
ducem
Hcenūui
ligiosac
nerunt

* Qu a>, ad 5.

* v<f> 7.

tem qui iam sunt perfectionem adepti, maxime prompti sunt ad obediendum: non quasi indigentes dirigi ad perfectionem acquirendam: sed quasi per hoc se conservantes in eo quod ad perfectionem pertinet.

Ad tertium dicendum quod subicctio religiosorum principaliter attenditur ad episcopos, qui comparantur ad eos sicut perfectores ad perfectos. ut patet per Dionysium, vi cap. *Eccles. Hier.*: ubi etiam dicit quod *monachorum ordo pontificum consummativis virtutibus mancipatur, et divinis eorum illuminationibus edocetur*. Unde ab episcoporum obedientia ncc eremitae, nec etiam praelati religionum excusantur. Et si a dioecesis episcopis totaliter vel in parte sunt exempti*, obligantur tamen ad obediendum Summo Pontifici, non solum in his quae sunt communia aliis, sed etiam in his quae specialiter pertinent ad disciplinam religionis.

An quartum dicendum quod votum obedientiae ad religionem pertinens se extendit ad dispositionem totius humanae vitae. Et secundum hoc, votum obedientiae habet quandam universalitatem: licet non se extendat ad omnes particulares actus; quorum quidam ad religionem non pertinent, quia non sunt de rebus pertinentibus ad

dilectionem Dei et proximi, sicut confricatio barbae vel levatio festucae de terra et similia, quae non cadunt sub volo vel ζ sub obedientia; quidam vero etiam contranantur religioni. Nec est simile de voto continentiae, per quam excluduntur actus omnino perfectioni religionis contrarii.

Au quintum dicendum quod necessitas coactionis facit involuntarium, et ideo excludit rationem laudis et menti. Sed necessitas consequens obedientium non est necessitas coactionis, sed liberae voluntatis, inquantum homo vult obedire: licet forte non vellet illud quod mandatur, secundum se consideratum, implere. Et ideo, quia necessitati aliqua faciendi quae secundum se non placent, per votum obedientiae homo se subiicit propter Deum; ex ¶ hoc ipso ca quae facit sunt Deo magis accepta, etiam si sint minora: quia nihil maius homo potest Deo dare quam quod propriam voluntatem propter ipsum alterius voluntati subiiciat. Unde in *Collationibus Patrum* * è oMâi xvm. C4p ni. dicitur *deterrimum genus monachorum esse Sarabailas, qui. suas necessitates curantes, absoluti a seniorum iugo, habent libertatem agendi quod libitum fuerit: et tamen magis quam hi qui in coenobiis degunt, in operibus diebus ac noctibus consumuntur*.

ζ) vel. – et E, wrō H, ceteri et Pa, r l r.r. – tt ADIHKpC, et ex «X a.

Commentaria Cardinali* Caietani

Is anicula quinto eiusdem quaestionis, nota quod obedientia, sicut et alia duo vota in quibus religio consistit, – non sunt de ratione perfectionis aut status perfectionis absolute: sed de ratione perfectionis religiosae, et status perfectionis religiosorum. Nam episcopalis status perfectionis status est, et perfectior statu religioso, et nullum trium votorum exigit: ut patet in episcopis antiquis, et nunc Orientalis ecclesiae, quoad votum castitatis; et universaliter quoad votum paupertatis; et in Romano Pontifice quoad votum obedientiae. Et in littera ratio uxsignatur quin ad imperfectionis sintum spectat indigentia directionis ab alio.

II. In eodem aniculo, in responsione ad primum, nota illud: *¶ comparatur obedientia ista ad illam sicut universale ad particulare*. Hinc enim habes quod religiosus ex voto obedientiae tenetur obedire praelato non solum in his quae religioni propria sunt, sed in communibus: hoc est, in his quae sunt de necessitate salutis. Et eadem ratione, sub voto castitatis eorundem cadit non solum abstinere a coniugio, sed ab omni violatione castitatis: puta adulterio, incestu, etc. Et similiter sub eorum paupertatis voto cadit non solum carere propriis bonis, sed non accipere aliena. Ita quod religiosus qui, contra superioris praeceptum, fornicationem et furtum committit, non solum contra divina agit praeceptum, sed contra sua vota. Et ratio est quia professio religiosi se habet ad saccularia vincula *sicut universale ad particularia*, ut in littera dicitur.

III. In responsione ad secundum eiusdem articuli, distinguere memento inter sutum, et personas religionis. Et sic perspicies quod status ipse religionis obediēctiam exigit ducem ad perfectionem: quin status exercitantium et discentium magistro directoreque eget. Personae autem religiosae quandoque in tantum perfectionis culmen perverunt ut non egeant duce, sed per internos habitus scipsum optime regunt delectabiliter. Verum quin personae istae ex obedientia statui religioso conveniente conservantur. ideo a nulla religiosa persona dissonat quod obedientia religionis est comes.

IV. In responsione ad tertium eiusdem articuli, vide

hinc quod Papa, eximendo aliquem religiosum nb obe- Jlcntin sui praelati, non dispensat in voto obedientiae: non solum ca ratione quia libertas ab obedientia sui praelati fit tunc per accidens, scilicet tollendo u praelato potestatem super illis quos eximere dicitur; sed etiam ea ratione quia votum obedientiae principaliter fit sibi, ut hic huitur ex Dionysio. Et propterea non consuevit Papa *dispensationis* nomine in huiusmodi uti, sicut uteretur si in voto castitatis dispensaret: sed simpliciter utitur sua potestate, quando expedit id fieri.

Ncc obstat quod religiosi in professione sua exprimunt se promittere obediēctiam proprio capiti suae religionis. Tum quia hoc intelligitur, salva capitis Ecclesiae potestate ac obedientia. – Tum quia hoc intelligitur, in *suo gradu*. Ita quod, quia caput religionis est sub capite Ecclesiae, promittendo obediēctiam capiti subordinate, intelligitur promittere obediēctiam principaliter capiti universali, cui illud particulare caput subordinatur.

V In responsione ad quartum, adverte quod, cum dicitur actus indifferentes non contineri >ub voto obedientiae, est senno formalis, hoc est: stante indifferentia actus. Nam si contingat in aliquo casu actum secundum se indifferentem esse utilem ad aliquid eorum quae ad religionem spectant, tunc non sunt indifferentes, sed utiles, et cadunt sub voto obedientiae ac praecepto superiorum: verbi gratia, si festuca in terra iacens levandi praecipitur quia opportuna est ad aegri servitium.

VI. In responsione ad quintum, circa illud, *Ex hoc ipso ea quae faciunt sunt Deo magis accepta*, dubium occurrit, an religiosus plus meretur furiendo ca quic magis sibi displicent, quam faciendo quae non displicent. Et est ratio dubii quia hinc apparet pars affirmativa verbi. scilicet quod plus mercatur faciendo illa quae sibi displicent. – In oppositum autem est quod non est deterius conditionis cui nihil operis religiosi secundum se displicet, quam is cui displicet aliquid eorum. Esset autem deterius conditionis si is cui displicent plus meretur apud Deum illumct faciendo.

Ad hoc dicitur quod, quin hoc quod est opus aliquod displicere secundum se uni religioso et non alii, non provenit ex magnitudine operis, sed ex dissonantia ud affectum istius et non illius, et hinc fit ut huic tale opus reddatur difficile, illi nutem non sit difficile: ideo huiusmodi difficultas non auget meritum, quoniam difficultas quae se tenet ex parte operantis non auget meritum, sed est signum imperfectionis affectus. Et propterea, simpliciter loquendo, non magis meretur religiosus operans ea quae secundum se illi displicent, quam aliquis religiosus operans ilhimet sine ulla displicentia. Potest tamen huiusmodi

displicentia et difficultatis superatio maioris caritatis esse effectus et signum: dum iste, ex caritate qua superat huiusmodi difficultatem, delectabilius operatur istamet opera quam alius sine displicentia ilhimet operntur.

Ad obiectionem in oppositum dicitur quod Auctor non dicit maius meritum ex displicentia et suo difficultate: sed ex priori voto, quo suam voluntatem ad hanc necessitavit ex obedientia agenda. Per hoc enim magis placent isti Deo sic operando quam illi qui sine obedientia tugo eadem delectabiliter operantur. Et hoc intendit Auctor: ut patet ex Sarobaitis subiunctis.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM REQUIRATUR AD PERFECTIONEM RELIGIONIS QUOD PAUPERTAS, CONTINENTIA ET OBEDIENTIA CADANT SUB VOTO

De Per/ Vitae Spir., cap. xn, xv; Conf. impupn. ftdig., cap. 1.

De sextum sic proceditur. Videtur quod non requiratur ad perfectionem religionis quod praedicta tria, scilicet paupertas, continentia et obedientia. cadant sub voto. Disciplina enim perfectionis adae ex traditione Domini est accepta. Sed Dominus, dans formam perfectionis, Matth. xix ., dixit: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes et da pauperibus*, nulla mentione tacta de voto. Ergo videtur quod votum non requiratur ad disciplinam religionis.

2. Praeterea, votum consistit in quadam promissione Deo facta: unde *Eccle. v* ♦ cum dixisset Sapiens, *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere*. statim subdit: *Displicet enim ei infidelis et stulta promissio*. Sed ubi est exhibitio rei, non requiritur promissio. Ergo sufficit ad perfectionem religionis quod aliquis servet paupertatem. continentiam et obedientiam. absque voto.

3. Praeterea, Augustinus dicit, *ad Pollentium, de Adulterin, Coniug.*: Ea sunt in nostris officiis gratiora quae, cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus*. Sed ea quae fiunt sine voto, licet non impendere: quod non licet de his quae fiunt cum voto. Ergo videtur gratius esse Deo si quis paupertatem, continentiam et obedientiam absque voto servaret. Non ergo votum requiritur ad perfectionem religionis.

Sed contra est quod in veteri lege Nazaraei cum voto sanctificabantur: secundum illud *Num, vi* ♦ *J7r sive mulier cum fecerit . votum ut sanctificetur, et se voluerit Domino consecrare*, etc. Per eos autem significantur illi qui *ad perfectionis summam pertingunt*, ut dicit Glossa* Gregorii ibidem A Ergo votum requiritur ad statum perfectionis.

Respondeo dicendum quod ad religiosos pertinet quod sint in statu perfectionis, sicut ex supra * dictis patet. Ad statum autem perfectionis requiritur obligatio ad ea quae sunt perfectionis. Quae quidem Deo fit per votum. Manifestum est autem ex praemissis * quod p ad perfectionem

Christianae vitae perlinet paupertas, continentia et obedientia. Et ideo religionis status requirit ut ad haec (na aliquis voto obligetur. Unde Gregorius dicit, *super E{ec/i. *: Cum quis omne quod subiacet omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est: quod quidem pertinere postea dicit ad eos qui praesens sacculum deserunt*.

Ad primum ergo dicendum quod ad perfectionem vitae Dominus pertinere dixit quod aliquis eum sequatur, non qualitercumque, sed ut ulterius retro non abiret, unde ipse dicit. Luc. ix *: *Nemo mittens manum ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei*. Et quamvis quidam de discipulis eius retrorsum abierint, tamen Petrus, loco aliorum. Domino interroganti, *Nunquid et vos vultis abire? respondit: Domine, ad quem ibimus?* * Unde et Augustinus dicit, in libro *de Consensu Evangelist.**, quod, *sicut Matthaeus et Marcus narrant, Petrus et Andreas, non subductis ad terram navibus, tanquam causa redeundi, secuti sunt eum: sed tanquam iubentem ut sequerentur*. Haec autem immobilitas sequelae Christi firmatur per votum. Et ideo votum requiritur ad perfectionem religionis.

Ad secundum dicendum quod perfectio religionis requirit, sicut Gregorius dicit *, ut aliquis *omne quod vivit* Deo exhibeat. Sed homo non potest totam vitam suam actu Deo exhibere: quia non est tota simul, sed successive agitur. Unde non aliter homo potest totam vitam Deo exhibere nisi per voti obligationem.

Ad tertium dicendum quod inter alia quae licet nobis non impendere, est etiam propria libertas, quam homo ceteris rebus cariorum habet. Unde cum aliquis propria sponte voto sibi adimit libertatem abstinendi ab his quae ad Dei servitium pertinent, hoc fit Deo acceptissimum. Unde Augustinus dicit, in Epistola *ad Armentarium et Paulinam*:* *Non te vovisse poeniteat: immo gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Felix necessitas quae in meliora compellit*.

e) fecerit. – fecerint P, pro sanctificetur, sanctificantur PpK; pro voluerit, voluerint PABEFIE.
.5) quod. – quantum ABCDEFpK.

y) requirit. – requiritur DEFKL, (ideo ad perfectionem religioni) flatus) requiritur A.
3) vivit. – vovit P.

† Ven ′

• ora.
• \upcr w».itu

• x 4 s
7

T

. V««* 17'

* v««-4]

n'

u

■tajjiikm..
?

1;
i»
liG

ir

£

te
di
et

ot
dc
rū
et
pi
tir

re
cii
su
ne

tia

ob
ce
pe
ali

sol
vo
dic
ho

Mi
tio

est
dui
pet
qui
citi
vos
dut
aliq
dur
stat

CommenUria Cardinaliw Caietani

n articulo sexto ciusdent quaestioni*, in responsione ud
primum, attende quod, quia non explicite habetur quod
a Domino Iesu Christo instituta sit votiva obligatio in re-
ligionis progressu, ideo Auctor ex firmitate et immobilitate

sequendi Chrittum, voium institutum esse elicit religiosae
perfectionis statum assumentibus. Nam vovere nihil aliud
est quam iinmobilitnrc animum ne ponit retrngredi.

ARTICULUS SEPTIMUS

UTRUM CONVENIENTER DICATUR IN HIS TRIBUS VOTIS CONSISTERE RELIGIONIS PERFECTIONEM

r 11-., qu. CVHJ, Art. 4; III Conf. Gent., cap. era, Ik Perf. Vitae Spir., cap. n; Cont. impugn Hclig., atp. 1.

ft® m» septimum sic proceditur. Videtur quod
)inconvenienter dicatur in his tribus votis
3 consistere religionis perfectionem. Per-
^fectio enim vitae magis consistit in in-
terioribus quam in exterioribus actibus: secun-
dum illud Rom. xiv ♦ Non est regnum Dei esca-
ct potus: sed iustitia et pax et gaudium in Spi-
ritu Sancto. Sed per votum religionis aliquis
obligatur ad ea quae sunt perfectionis. Ergo magis
deberent 3 ad religionem pertinere vota interio-
rum actuum, puta contemplationis, dilectionis Dei
cl proximi, et aliorum huiusmodi, quam votum
paupertatis, continentiae et obedientiae, quae per-
tinent ad exteriores actus.

2. Praeterea, praedicta tria cadunt sub voto
religionis inquantum pertinent ad quoddam exer-
citium tendendi in perfectionem. Sed multa alia
sunt in quibus religiosi exercitantur: sicut absti-
nentia, vigiliae et alia huiusmodi. Ergo videtur
quod inconvenienter ista tria vota dicantur essen-
tialiter ad statum perfectionis pertinere.

3. Praeterea, per votum obedientiae aliquis
obligatur ad omnia implenda, secundum prae-
ceptum superioris, quae ad exercitium perfectionis
pertinent. Ergo sufficit votum obedientiae. absque
aliis duobus votis.

4. Praeterea, ad exteriora bona pertinent non
solum divitiae, sed etiam honores. Si ergo per
votum paupertatis religiosi terrenas divitias ab-
dicant, debet esse etiam aliud votum per quod
honores mundanos contemnant.

Sed contra est quod dicitur Extra, de Statu
Monachorum *, quod custodia castitatis el abdica-
tio proprietatis sunt annexa P regulae monachali.

Respondeo dicendum quod religionis status pot-
est considerari tripliciter Y: uno modo, secun-
dum quod est quoddam exercitium tendendi in
perfectionem caritatis; alio modo, secundum quod
quictat humanum animum ab exterioribus solli-
citudinibus, secundum illud I ad Cor. vu ♦ Volo
vos sine sollicitudine esse; tertio modo, secun-
dum quod est quoddam holocaustum, per quod
aliquis totaliter se et sua offert Deo. Et secun-
dum hoc, ex his tribus votis integratur religionis
status.

Primo enim, quantum ad exercitium perfectio-

ms, requiritur quod aliquis a se removeat illa
per quae posset impediri ne totaliter eius alfc-
ctus tendat in Deum, in quo consistit perfectio
cantatis. Huiusmodi autem sunt tria. Primo qui-
dem, cupiditas exteriorum bonorum. Quae tollitur
per votum paupertatis. - Secundum autem est
concupiscentia sensibilibum delectationum: inter
quas praecellunt delectationes vengrac. Quae ex-
cluduntur per votum continentiae. - Tertium au-
tem est inordinatio voluntatis humanae. Quae
excluditur per votum obedientiae.

Similiter autem sollicitudinis saccularis inquie-
tudo praecipue ingeritur homini circa tria, Primo
quidem, circa dispensationem exteriorum rerum.
Et haec sollicitudo per votum paupertatis homini
aufertur. - Secundo, circa gubernationem uxoris
et filiorum. Quae amputatur per votum conti-
nentiae. - Tertio, circa dispositionem proprio-
rum actuum. Quae amputatur per votum obe-
dientiae, quo aliquis se alterius dispositioni com-
mittit.

Similiter etiam holocaustum est cum aliquis
totum quod habet, offert Deo. ut Gregorius dicit,
super E~cch. Habet autem homo triplex bonum,
secundum Philosophum, in I Ethic. ♦ Primo qui-
dem, exteriorum rerum. Quas quidem totaliter
aliquis Deo offert per votum voluntariae pau-
pertatis. - Secundo autem, bonum proprii cor-
poris. Quod aliquis praecipue offert Deo per vo-
tum continentiae, quo abrenuntiat maximis de-
lectationibus corporis. - Tertium autem bonum
est animae. Quod aliquis totaliter Deo offert per
obedientiam, qua aliquis often Deo proprium vo-
luntatem. per quam homo utitur omnibus poten-
tiis et habitibus animae.

El ideo convenienter ex iribus votis status re-
ligionis integratur.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut supra*
dictum est, status religionis ordinatur sicut ad
finem ad perfectionem cantatis, ad quam perti-
nent omnes interiores actus virtutum, quarum
mater est caritas, secundum illud I ad Cor. xm
Caritas patiens est, benigna est, etc. Et ideo in-
teriores actus virtutum, puta humilitatis, patien-
tiae el huiusmodi, non cadunt sub voto religionis,
quod ordinatur ad ipsos sicut ad finem.

•IIosh. XX; al.
bh. fl. hosU.
m

•le cotr.;
1. irf Sed & *t..

• Vtn. 4 S*

■) deberent. - debent AIKa, dicuntur P.
ji) annexa. - annexae PHL.

Sv xku Tiiijot. D. Thomas T. VII.

T) tripliciter. - JupHdter ABEFIKLpC.
ó) ttatm. - vo/wm P.

Ad secundum dicendum quod omnes aliae religionum observantiae ordinantur ad praedicta tria principalia vota. Nam si qua sunt instituta in religionibus ad procurandum victum, puta labor, mendicitas vel alia huiusmodi, referuntur ad paupertatem, ad cuius conservationem religiosi per hos modos victum suum procurant. – Alia vero, quibus corpus maceratur, sicut vigiliae, ieiunia et si qua sunt huiusmodi. directe ordinantur ad votum continentiae observandum. – Si qua vero sunt in religionibus instituta pertinentia ad humanos actus, quibus aliquis ordinatur ad religionis finem, scilicet ad dilectionem Dei et proximi, puta lectio, oratio, visitatio infirmorum, vel si quid aliud est huiusmodi, comprehenduntur sub voto obedientiac. quod pertinet ad voluntatem, quae secundum dispositionem alterius suos actus ordinat in finem. – Determinatio autem habitus pertinet ad omnia tria vota, tanquam signum obligationis. Unde habitus regularis simul datur, vel benedicitur, cum professione.

Ad tertium dicendum quod per obedientiam aliquis offert Deo suam voluntatem, cui etsi subjiciantur omnia humana, quaedam tamen sunt

quae specialiter sibi tantum subduntur, scilicet actiones humanae: nam passiones pertinent etiam ad appetitum sensitivum. Et ideo ad cohibendum passiones carnalium delectationum et exteriorum appetibilium impediētes perfectionem vitae, necessarium fuit votum continentiae et paupertatis: sed ad disponendum actiones proprias secundum quod requirit perfectionis status, requiritur votum obedientiac.

Ad quartum dicendum quod, sicut Philosophus dicit, in IV *Ethic*. L honor proprie ct secundum veritatem non debetur nisi virtuti: sed quia exteriora bona instrumentaliter deserviunt ad quosdam actus virtutum, cx consequenti etiam eorum excellentiae honor aliquis exhibetur; et praecipue a vulgo, quod solam excellentiam exteriorē recognoscit. Honorem ꝑ igitur qui a Deo ct sanctis viris hominibus exhibetur propter virtutem, prout dicitur in Psalmo ꝑ. *Mihi autem nimis honorati sunt amici lui, Deus*, non competit religiosi abrenuntiare, qui ad perfectionem virtutis tendunt. Honori autem qui exhibetur exteriori excellentiae, abrenuntiant ex hoc ipso quod saecularem vitam derelinquunt. Unde ad hoc non requiritur speciale votum.

«j Honorem – /tonori PHIA, Honor D. – Pro d Deo ct sanctis viri» homlnibut, Deo et r.inctb omnibui l*.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo septimo eiusdem quaestioni*, nota quod status religionis habet ut terminum a quo, saccularem vitam; ct ut terminum ad quem perfectionem caritatis. Et propterea est ct quies respectu sollicitudinis saccularis; ct exercitium ac disciplinatis motus ad perfectionem caritatis. Et inter haec duo, scilicet quietem α sollicitudine saeculari ct motum ad perfectionem, mediat immobilitas animi, qua firmatur religiosus in hoc statu. Et quia immobilitas ista fit oblatione sui et suorum omnium ad Deum, ideo etiam holocaustum vocatur. In quo, cx universalitate oblationis, concluditur consistere in tribus votis religionem. Sicut cx universali quiete intellectus prnctici circa saccularia, cuius actus est sollicitudo, idem concluditur. Et cx munditia affectivae panis, quae comprehendit appetitum intellectivum ct sensitivum, idem concluditur.

II. In responsione ad tertium, nota quod obedientiac votum habet duplicem materiam. Scilicet, propriam ac propinquam: ct hacc integratur cx actionibus humanis, ut actiones distinguuntur contra passiones. Alia est communis et remota: ct hacc integratur cx passionibus concupiscentiae carnis ct cupiditatis temporalium bonorum. Hacc enim, quia cadunt et sub voto castitatis ct paupertatis, ct ctinm sub voto obedientiac, ad communem materiam voto obedientiae ct aliis votis spectant. Et quia mediantibus passionibus venerea ct temporalia referuntur ad obedientiam, ideo remotae materiae rationem habent respectu voti obedientiae. Actiones autem, quia soli voluntati subsunt, et propriae ct propinquae materiae respectu obedientiac voti rationem habent.

III. In responsione ad quartum, perspice diligenter quod inter honorem, ct venerea ac temporalia bona, hacc est differentia manifeste, quod *honor non est honorati actus, sed honorantis**: habere nutem divitias ac uti vncrcis est in potestate voluntaria cius cuius »unt ct qui delectatur. Et proptcrca aliter oportet fieri ct intclligi abdicationem honoris, ct divitiarum ct Venereorum. Nam abdicatio horum fit auferendo a sua voluntate potestatem licite possidendi proprium ct utendi vncrcis. Abdicatio nutem ho-

noris non potest ad ipsos honores referri, qui in aliena sum potestate: sed refertur nd merita honorum.

Et ideo in littera distinguuntur merita honorum, dicendo quod est duplex: scilicet virtus, ct exteriorum excellentia. Debetur siquidem virtuti honor. Et, ut dicitur in IV' *Ethic*. ., exteriorum excellentia honoratur: cx debito qiodnm. pro quanto sunt instrumenta virtutum, et deberent esse signa sirtutum, sicut ut in pluribus sunt signa status virtuosi, puta regentium, dominantium, primatum; ct cx vulgari obsonantia, excellentes siquidem in his exterioribus honorantur a vulgo.

Rursus, quia virtuti debetur uterque honor, scilicet saccularis, et sanctus: – ct de sancto patet in littera ex sseva Scriptura. Dc sacculari patet, quia *virtutis praemium dicitur* -: et cx ratione, quia cx quo debetur exteriori excellentinc ratione virtutis, cuius est signum aut instrumentum, u fortiori debetur ipsi virtuti, *propter quod* enim *unumquodque, illud magis*, ut dicitur in I *Posteriorum* -: – ct quin religiosi saecularem vitam a sc abdicunt: ideo in littera, dc sacculari honore loquendo, utrumque tangitur: scilicet ct quod religiosi saeculari honori renuntiant: ct quod hoc faciunt abdicando a sc illius, non radicale meritum, quod est virtus, sed illius proximum meritum, quod est vitae saccularis; hoc enim exemplum Salvator nobis tradidit, dum noluit honorari ab hominibus volentibus cum in regem sibi praeficere . Dc honore autem sancto, in littera simpliciter dicitur quod non convenit religiosi renuntiare illi.

IV. Ubi advertendum est quod, quin honor ecclesiasticus procul dubio sanctus honor est, quia Eccksia ipsa sancta est; ideo non spectat ad perfectionem religionis renuntiare ecclesiasticis honoribus. Quocirca reprehensione digni sunt religiosi abdicantes n suis honores magisterii in theologia: sicut reprehendendi essent si presbyteros nolent habere suos quiu honorandi sunt loco ct aliis reverentiae signis. Et loquor dc religionibus institutis ad praedicandum: in quibus constat sanctos Patres huiusmodi honore donatos.

50 - ꝑ Th 'ca. rt

*Hatlb cap. xn m» at

* ꝑ». aun, »tn fj.

•Vm 3a

• Cap. Cmw j KQHAttrnVK.

• Gif. UT, a' i (a «d xn.

•Loc.ai.au

' An i,

ivBik., « d'a-ic.»;ñ jert.tnr.UAiu, t>

3

• EpUL CXXV *1 IV

• lm», «f «t

• Anoot Eifiiie. 4.-S.τΛα."

Habes ad hoc quoque Auctorem in libro *Contra impugnantes Religionem*, dicentem, in cap. n, *non quemlibet honorem ad mundum pertinere, xed qui constslit in rebus mundanis. Non enim potest dici quod honor sacerdotii*

pertineat ad mundum. Et similiter ncc honor magisterii i cum doctrina, quam consequitur talis honor, sit dc spiritalibus bonis. Sicut ergo religiosi non renuntiant per yotum sacerdotio, ita nec magisterio. Haec ibi.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRI M VOTUM OBEDIENTIAE SIT POTISSIMUM INTER TRIA VOTA RELIGIONIS

/k Perf. Vitae Splr., tip. xi.

OCTAVUM s,c pkoceditur. videtur quod **IW**, votum obedientiac non sit potissimum inter tria vota religionis. Perfectio enim religiosae vitae a Christo sumpsit exordium. Sed Christus specialiter dedit consilium de paupertate ·; non autem invenitur dedisse consilium de obedientia. Ergo votum paupertatis est potius quam votum obedientiac.

2. Praeterea, *Eccli.* xxvi * dicitur quod *omnis ponderatio non est digna animae continentis*. Sed votum dignioris rei est eminentius. Ergo votum continentiae est eminentius quam votum obedientiae.

3. Praeterea, quanto aliquod votum est potius, tanto videtur esse magis indispensabile. Sed vota paupertatis et continentiae *sunt adeo annexa regulae monachali ut contra ea nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere*, sicut dicit quaeliam Decretalis; *de Statu Monachorum* *. qui tamen potest indulgerc ut religiosus non obediat suo praelato. Ergo videtur quod votum obedientiac sit minus voto paupertatis et continentiae.

Sed contra est quod Gregorius dicit, XXXV *Moral.* *: *Obedientia victimis ture praepositur: quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero voluntas propria mactatur*. Sed vota religionjs sunt quaedam holocausta, sicut supra ' dictum est. Ergo votum obedientiac est praecipuum inter omnia religionis vota.

Respondeo dicendum quod votum obedientiac est praecipuum inter tria vota religionis. Et hoc, triplici ratione. Primo quidem, quia per votum obedientiac aliquid maius homo offert Deo: scilicet ipsam voluntatem, quae est potior quam corpus propnum, quod offert homo Deo per continentiam; ct quam res exteriores, quas offert homo Deo pcr votum paupertatis. Unde illud quod fit cx obedientia, est magis Deo acceptum quam id quod fit per propriam voluntatem: secundum quod Hieronymus « dicit, *ad Rusticum*

Monachum *: *Ad illud tendit oratio, ut doceam te non tuo arbitrio dimittendum;* et post pauca: *Non Jacias quod vis: comedas quod iuberis* P, *habeas*

quantum acceperis, vestiaris quod datur. Unde ct ieiumium non * redditur Deo acceptum cum propria voluntate: secundum illud Isaiae l v iii*: *Ecce, in diebus iciunii vestri invenitur voluntas vestra*.

Secundo, quia votum obedientiac continet sub se alia vota: sed non convertitur. Nam religiosus etsi teneatur ex voto continentiam servare ct paupertatem, tamen haec etiam sub obedientia cadunt: ad quam periment multa alia praeter continentiam ct paupertatem

Tertio, quia votum obedientiac proprie se extendit ad actus propinquos fini religionis. Quanto autem aliquid propinquius est fini, tanto melius est. El inde etiam est quod votum obedientiac est religioni essentialius. Si enim aliquis, absque voto obedientiac, voluntanam paupertatem ct continentiam etiam volo servet, non propter hoc pertinet ad statum religionis: qui praefertur etiam ipsi virginitati cx voto observatae; dicit enim Augustinus, in libro *de Virginitat.* *: *Nemo, quantum puto, ausus fuerit virginitatem praeferre monasterio*.

Ad primum ergo dicendum quod consilium obedientiae includitur in ipsa Christi sequela: qui enim obedit, sequitur alterius voluntatem. Et ideo magis pertinet ad perfectionem quam votum paupertatis: quia, ut Hieronymus dicit, *super Matth.* *, *id quod perfectionis est addidit Petrus*, cum dixit, *Et secuti sumus te*.

Ad secundum dicendum quod ex verbo illo non habetur quod continentia praeferatur omnibus aliis actibus virtuosi*; sed coniugali castitati; vel etiam exterioribus divitiis auri ct argenti, quae pondere mensurantur. – Vel per continentiam intelligitur universaliter abstinentia ab omni malo, ut supra · habitum est.

Ad tertium dicendum quod Papa in voto obedientiae non potest sic cum religioso dispensare ut nulli praelato teneatur obedire in his quae ad perfectionem vitae pertinent ·: non enim potest cum a sua obedientia eximere. Potest tamen eum eximere ab inferioris praelati subiectione. Quod non est in volo obedientiac dispensare.

a) *quod* /ficranymui. – *illud Hieronymi quod* l".
>) *iuberij*. – *tabeant* ADFpBKsC.

y) «nn – Om DEFI.pABK
8) *paupertatem*. – *tervarr* addunt Pa.

Cornmontaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo, in corpore articuli, nota quod actus proprii qui sunt finis religionis, sunt actus ordinali ad dilectionem Dei ct proximi, quae est religionis tinis. Huiusmodi autem actus sunt propria materia voti obedientiac:

ut oratio, lectio, praedicatio, cura intimiorum, ct huiusmodi.
In eodem articulo, in responsione ad tertium, circa illud, *Papa non potest religiosum a sua obedientu exi-*

mere, dubium occurrit, quoniam hoc repugnat supra dictis, Minus enim est Papam eximere aliquem n suti obedientia quam constituere illum supra sc. Sed Papa potest, cx supra · dictis, subdere sc alteri ut indici. Ergo a fortiori potest aliquem eximere a se. Et si non potest aliquem eximere n sc, multo minus potest aliquem constituere iudiccm supra sc.

Ad hoc dicitur quod, quemadmodum Papa non potest aliquem a sua obedientia eximere totaliter, quin non potest suam potestatem minuere; potest tamen sponte partialiter seu secundum quid aliquem eximere, statuendo vel concedendo quod non teneatur apostolico praecepto obedire nisi contineat talem clausulam, quod pertinet ad usum potestati* papulis: ita Papa non potest sc subiiccre alicui ita quod ille sit totaliter seu simpliciter iudex supra Papam. Quia non potest minuere suam potestatem: sed oportet vel quod subtrahat personum suam totaliter a potestate papali, renuntiando pupatui, cl sic Papa non erit subditus, sed persona spoliata a seipsa papatu subditu erit; vel quod habeat totum suam potestatem, si est Pupa. Et

hoc a solo Christo Domino dependet, quod Pupa habeat talem ct tantum potestatem. Unde ncc ipse Papa, ncc alius potest efficere quod, manens Papa, minorem habeat potestatem. Potest tamen non uti sua potestate: et sic subiiccre sc ulterius iudicio. Et sicut, statuendo ius commune, aubiicit sc communi iuri; ct concedendo privilegium, obligatus remanet deinde ad observandum privilegium, quod u principio gratiose concesserat: ita. cx quo sponte sc subdidit alicuius iudicio, tenetur stare sub illius iudicio. Sed quia haec vincula ud usum vel non usum suae potestatis spectant; et in ipso remanet, postquam *c subdidit iuri vel iudici, plenitudo potestatis Pnpalis: ideo, quamvis non debeat, potest tamen, dc plenitudine potestatis, ius ct iudiccm revocare, sicut et privilegia quaccumque concessa tollere. Ita quod, si tollat seu revocet ius aut iudiccm aut privilegium, etiam si peccet Papa revocando, ctlcctum tamen intentum efficit sua potestas: ita quod remaneret ius illud nullum, ct iudex non esset amplius iudex, et privilegium nihil amplius valeret. Multa enim fieri prohibentur quae tamen facta tenent.

ARTICULUS NONUS

UTRUM RELIGIOSUS SEMPER PECCET MORTALITER TRANSGREDIENDO EA QUAI: SUNT IN REGI LA

Qtf0J/. I, qu. ii, art. 4.

nonum sic proceditur. Videtur quod J^7v^3rc^8*osussemPer Peccet mortaliter transgrediendo ea quae sunt in regula. Fa-^*^®^cere enim contra votum est peccatum damnabile: ut patet per id quod Apostolus dicit, ! *ad Tim.* v *, quod viduae quae volunt nubere, *damnationem habent, quia primamfidem irritam fecerunt.* Sed religiosi voto professionis ad regulam adstringuntur. Ergo peccant mortaliter transgrediendo ea quae in regula continentur.

2. Praeterea, regula imponitur religioso sicut lex quaedam. Sed ille qui transgreditur praeceptum legis, peccat mortaliter. Ergo videtur quod monachus transgrediens ea quae sunt in regula, peccet mortaliter.

3. Praeterea, contemptus inducit peccatum mortale. Sed quicumque frequenter aliquid iterat quod non debet facere, videtur ex contemptu peccare. Ergo videtur quod, si religiosus frequenter transgrediatur id quod est in regula, peccet mortaliter.

Sed contra est quod status religionis est securior quam status saecularis vitae: unde Gregorius. in principio *Moral.* *, comparat vitam saecularem mari fluctuanti, vitam autem religionis portui tranquillo. Sed si quaelibet transgressio eorum quae in regula continentur, religiosum obligaret ad peccatum mortale, status religionis esset periculosissimus, propter multitudinem observantiarum. Non ergo quaelibet transgressio eorum quae in regula continentur, est peccatum mortale.

Respondeo dicendum quod in regula continetur aliquid dupliciter, sicut ex dictis * patet. Uno modo, sicut finis regulae: puta ea quae pertinent ad actus virtutum. Et horum transgressio, quantum ad ea quae cadunt communiter sub praecepto, obligat ad mortale. Quantum vero ad ea

quae excedunt communiter necessitatem praecepti, non obligat ad mortale, nisi propter contemptum: quia, sicut supra* dictum est, religiosus non tenetur esse pertectus, sed ad perfectionem tendere, cui Contradatur perfectionis contemptus.

Alio modo continetur aliquid in regula pertinens ad exterius exercitium: sicut sunt omnes exteriores observantiae. Inter quas sunt quaedam ad quas obligatur religiosus ex voto professionis. Votum autem professionis respicit principaliter tria praedicta, scilicet paupertatem, continentiam et obedientiam: alia vero omnia ad haec ordinantur. Et ideo transgressio horum trium obligat ad mortale. Aliorum autem transgressio non obligat ad mortale, nisi vel propter contemptum regulae, quia hoc directe contrariaretur professioni, per quam aliquis vovit regularem vitam: vel propter praeceptum, sive oretenus a praelato factum sive in regula expressum, quia hoc esset facere contra obedientiae votum.

Ad primum ergo dicendum quod ille qui profitetur regulam, non vovet servare omnia quae sunt in regula: sed vovet regularem vitam, quae essentialiter consistit in iribus praedictis. Unde et in quibusdam religionibus cautius aliqui profitentur. non quidem regulam, sed, *vivere secundum regulam*: idest, tendere ad hoc quod aliquis mores suos informet secundum regulam sicut secundum quoddam exemplar. Et hoc tollitur per contemptum.

In quibusdam autem religionibus, adhuc cautius profitentur *obedientiam secundum regulam*: ita quod professioni non contrariatur nisi id quod est contra praeceptum regulae. 'Transgressio vero vel omissio aliorum obligat solum ad peccatum veniale. Quia, sicut dictum est *, huiusmodi sunt *Ar' dispositiones ad principalia vota: peccatum autem veniale est dispositio ad mortale, ut supra * dictum «en», «t. >

♦ qg. uva. «n

• ver». ». n

Ep»»L Mi»od-,
Lcjdndrm,
cap- t.

• Art. J y,
-d t, 2

est, inquantum impedit en quibus aliquis · dispo-
nitur ad observanda principalia praecepta legis
Christi, quae sunt praecepta caritatis.

In aliqua tamen religione, scilicet Ordinis Fra-
trum Praedicatorum, transgressio (alis vel omissio
ex suo genere non obligat ad culpam neque mor-
talem neque venialem, sed solum ad poenam
laxatam sustinendam : quia per hunc modum ad
taliam observanda obligantur. Qui tamen possent
venialiter vel mortaliter peccare ex ncgligentia
vel libidine, seu contemptu.

Au secundum dicendum quod non omnia quae
continentur in lege traduntur per modum prae-
cepti, sed quaedam proponuntur per modum
ordinationis cuiusdam, vel statuti obligantis ad
certam poenam ; sicut in lege civili non facit
semper dignum poena mortis corporalis trans-
gressio legalis statuti. Ita nec in lege Ecclesiae

omnes ordinationes vel statuta > obligant ad mor-
tale. Et similiter nec omnia statuta regulae.

An tertium dicendum quod tunc committit ali-
quis vel transgreditur cx contemptu, quando vo-
luntas eius renuit subiici ordinationi legis vel re-
gulae, ct ex hoc procedit ad laciendum contra
legem vel regulam. Quando autem e converso,
propter aliquam particularem causam, puta con-
cupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid la-
ciendum contra statuta legis vel regulae, non
peccat cx contemptu, sed ex aliqua alia causa:
etiam si frequenter ex eadem causa, vel alia
simili, peccatum iteret. Sicut etiam Augustinus
dicit, in libro *de Natura et Grat.* *, quod non
omnia peccata committuntur ex contemptu su-
perbiae. Frequentia tamen peccati dispositive in-
ducit ad contemptum: secundum illud Aw.xvm*:
Impius, cum in profundum venerit contemnit,

a» — aliquotJ ABIIIIIXI..
italuta. · publica itatufa lla.

vŕ venerit. — peccatorum idJunt IM

Commentarks Cardinalis Catetani

In articulo nono eiusdem quaestionis, collige expositio-
nem regularum ct statutorum religionis cuiuscumque.
Distinguunt siquidem in littera quatuor genera conten-
torum in regula. In primo sunt actus virtutum qui com-
muniter sunt in praecepto: ut diligere Deum ct proximum. –
In secundo sunt actus virtutum qui communiter sunt dc
consilio: ut diligere inimicos in particulari. – In tertio
sunt exteriores observantiae quae <unt prima materia trium
votorum: ut castum esse ct nihil proprium habere, etc. –
In quarto sunt reliquae exteriores observantiae regulares:
ut abstinere a carnibus, uti lancis ad carnem, et huius-
modi.

Dc primo genere dicitur, et manifestum est, quod trans-
gressio est mortalis. – Dc secundo vero, quod non est
mortalis transgressio : quin haec spectant ad perfectionem
caritatis, quae est tinis religionis; religiosus nutem non te-
netur esse perfectus. Apponitur tamen in littera exceptio,
cum subditur: *nisi propter contemptum*. Et ratio exceptionis
assignatur: quia religiosus tenetur tendere ad perfectionem
caritatis; huic tutem tentioni contrariatur perfectionis con-
temptus. – De tertio genere dicitur, et patet, quod trans-
gressio est mortalis. – Dc quarto autem, quod non est
mortalis, nisi propter contemptum regulae, quia hic directe
contrnriatur professioni, qua sc obligat ad vitnm secundum
regulam vel propter praeceptum n regula vel praelato fa-
ctum, quia hoc esset contra obedientiac votum.

Ex quibus habes quod religiosi omnes, ultra communia
vincula omnium Christianorum, ct tria religionis vota, ct
praecepta facta α regula vel praelato (quae tamen sub voto
obedientiac comprehenduntur), habent duplex vinculum
peccati mortalis propter contemptum : scilicet contemptum
perfectionis, ct contemptum regulae Utrumque enim in
littera habes: primum, respectu actuum virtuosorum qui
sunt in consilio; secundum, respectu regularium observan-
tiarum ultra tria vota. Et quoniam contemptus regulae est
nolle subiici regulae, quod directe contrariatur professioni
ipsius regulae: ideo nulla dc hoc quaestio est. Patet enim
contemni Deum-in ipsa regula, qui cani per suos mini-
stros constituit, ct cui promissio facta est de subicctione
ad illam: ac per hoc, causare peccatum mortale.

Sed dc contemptu perfectionis non ita apparet. Quoniam
i ductoribus quasi appositum s idetur religiosis quod tendere
ad perfectionem tenentur sub vinculo peccati mortalis. – Et
propterca scito quod religiosus non aliter tenetur nd per-
fectionem tendere quam servando regulam suam. Et ideo
hi duo contemptus sc invicem comitantur. ltn quod im-

posdbile est ut quis non contemnat regulam tuam, ct con-
temnat perfectionem quia st non contemnit regulam, iam
permmet in professione tendendi ud perfectionem; ac per
hoc, non contemnit perfectionem. Et similiter si non con-
temnit perfectionem, consequens est ut velit subiici regulae,
per quum tenetur ad perfectionem tendere. Unde Diony-
sius ’ ct alii doctores non apposuerunt, sed exposuerunt id
quod convenit religiosis, ex auctoritate Domini dicentis
ulolescenli, *Si p/j perfectus esse* etc. ubi apparet quod
voluntas tendendi in perfectionem principium eue debet
voluntariae paupertatis, ac per hoc. reliquarum partium
religiosorum.

II. Dubium circu hanc litteram remanet unum An re-
ligiosus transgrediens praeceptum Dei contentum in regula,
plus peccet quam transgrediens praeceptum Dei non con-
tentum in regula, ceteris paribus. Et est ratio dubii quia
hncc non ponuntur in regulis et humanis iuribus ut prae-
cepta, sed ut manifesta. – In oppositum autem est quii,
sicut nd consilia contenta in regula obligatur religiosus,
ct ad alia non; itu ad divina praecepta contenta in regula
magis obligatur quam ad alia.

Ad hoc dicitur quod, quemadmodum id quod cadit sub
iurc positivo communi, si in regulo statuatur, obligatur
illius professor duplici vinculo, scilicet iuris canonici et
propriae regulae, ad id sonandum: – verbi gratia, ri in
regula indicuntur, inter alin iciunia, etiam ilia iciunia quae
«uni ab Ecclesia instituta, tenetur religiosus ille iciunnre
non solum cx Ecclesiae statuto, sed cx suae regulae man-
dato: – ita, si praecepta Dei vd naturalis iuris in regula
statuantur screanda, tenetur professor illius regulae cx du-
plici capite ad illa praecepta servanda, scilicet cx divino
iurc et cx sua regula. Non enim inconvcnit praeceptum
u iurc iterum praecipi ab alio iurc vel iudicc, ut patet. –
Nec propterca putes me dicere quod omnia praecepta di-
vina contenta in regula cadant etiam sub praecepto regu-
lae. Quia stat quod cadunt sub simplici statuto regulae
ita quod cx regula non haberent vim praecepti, si cessaret
vinculum divini aut ecclesiastici praecepti.

Sed etsi caderent etiam sub praecepto regulae, non pro-
pterca esset duplex peccatum, nut ulterius speciei circum-
stantiam habens: sed esset gravius peccatum. Quoniam
peccati species non cx parte praeceptorum attenditur quam-
vis cx auctoritate praecipientium ct magi· praecipientium
aggravetur.

III. In eodem articulo, in responsione ad primum, circa
tllud, quod *non obligat ad culpam nc^ue mortalem nejud*

vrntalcm, sed solum ad poenam taxatam sustinendam, cic., dubium *primo* occurrit dupliciter . Primo, quia absolute videtur implicare quod rit obligatio in propriis actibus voluntariis ad poenam et non culpam cum poena soli culpae debeatur. – Secundo, quin in statutis religionis Ordinis Praedicatorum, in qua dicuntur obligari ad poenam et non culpam, contrarium exprimitur, dum pluries didtur ., *Levis culpa est, Gravis culpa est*: ct tamen est ibi sermo dc huiusmodi observantiis.

Dubium *secundo* occurrit -: An obligatio nd poenam intelligatur, si imponatur a praelato vel etiam si non imponatur.

Dubium *tertio* occurrit -. An, si non sustinentur poena, incurratur culpa.

Dubium *quarto* occurrit ", quia ultima verba adversantur primis, dum dicitur quod *ex negligentia, libidine vel contemptu possunt tales religiosi peccare in istis vemahter vel mortaliter*. Nam ubi voluntaria transgressio non est culpa, ibi negligentia multo minus est culpa: cum negligentia ideo sit peccatum quia est voluntaria.

IV. Ad primum dubium didtur quod m particularibus legibus oportet particulariter loqui. Et ideo, quia tota ratio legis obligantis non ad culpam sed ad poenam est, ut in littera dicitur, quia tali modo placuit obligari; oportet consequenter dicere, ad efficaciam legis tuendam, quod poena hoc in loco non sumitur ut distinguitur contra poenalitatem, sed ut distinguitur contra culpam; prout malum poenae distinguitur contra malum culpae, et continet sub sc non solum poenam proprie dictam, sed etiam poenalitates. Afflictiones namque quae non pro culpa infliguntur» etsi non sint proprie poenae, sunt tamen pucnalitatcs quaedam, quae communi nomine poenae vocantur, quia consistunt in pali. ct privatione boni aliququaliter debiti, et sunt contra naturalem voluntatem.

Ad secundam vero obicctionem dicitur quod statuta illa dc culpis fuerunt edita in Ordine Praedicatorum antequam fuerit factum statutum istud de non obligando ad culpam. Quoniam hoc statutum non u principio Ordinis, sed fuit editum in secundo Capitulo Generalissimo, anno Domini 12.<7 ., post editas constitutiones dicti Ordinis. Ideo per accidens remanserunt illa nomina *gravis* et *levis culpae*. Et ideo obicctio nulla est.

V. Ad secundum dubium· dicitur quod tripliciter poena in huiusmodi invenitur. Quandoque, non taxata, sed taxanda ac imponenda a praelato: ut contingit professoribus dicti Ordinis de poena levis culpae . Et ad talem non obligantur nisi imponatur.

Quandoque, taxata, sed imponenda: ut contingit eisdem dc poena gravis culpae, quae quidem taxata est, sed imponenda restat. Quoniam in capitulo illo * dicitur: *Pro huiusmodi veniam petentibus, et non proclamatis, dentur* etc. In hoc enim quod dicit, *dentur*, imponendam dicit a praelato. Et ad huiusmodi etiam non tenentur isti nisi imponantur.

Et utriusque libertatis est ratio, quia non tenetur religiosus ad plus quum sua lex ordinat. Et ideo, cx quo lex non ordinat absolute quod faciant poenitentiam talem, sed quod detur taliter errantibus talis ct Canta poenitentia; non est reus violatae legis qui u non data sibi poenitentia abstinet.

Quandoque autem poena invenitur taxata ct imposita ab ipsa lege: ut contingit eisdem circa poenam fracti septies silentii inter duo capitula. Non enim dicit lex quod *imponatur*, aut *detur*: sed quod qui fregerit toties silentium, *sedeat in uno prandio in terra* . Et ad huiusmodi poenitentias tenentur etiam si nullus praelatus imponat.

VI. Ad tertium dubium ., quod, ut patet cx solutione praecedentis dubii, solum habet locum quando poenitentia pervenit ad utramque conditionem, scilicet quod est taxatu ct imposita, sive u iurc scripto, sive a iurc animato, quod est praelatus: respondetur quod, licet quidam dicant quod peccatum incurritur si poenitentia non fit, quia sic obligantur ad evitandam culpam ut subeant poenam ; quia tamen sine ratione hoc dicitur, ct legis universalitati derogat, ideo dicendum est quod, sicut non peccat frangendo

silentium, ita non peccat omittendo poenam taxatam ct impositam. Et ratio est quia lex universalis et non particularis est, cum dicimus: *Nolumus quod statuta nostra obligent ad culpam, sed solum ad poenam* . Constat autem quod, si transgressio in operando excusaretur α culpa, ct omissio poenitentiae non excusaretur a culpa, iam particularis esset lex ista ct respectu agendorum, et non respectu patiendorum. Et consequenter, cum religiosi non aliter teneantur ad huiusmodi poenitentias nisi cx vigore statutorum suorum, sequeretur quod statuta obligarent ad culpam sine contemptu et praecepto: cuius oppositum in cis habetur.

Et licet speciale exemplum allatum sit cx Ordine Fratrum Praedicatorum, dicta sunt tamen haec ud declarandum cetera similia in quibuscumque religionibus, sicut etiam reliqua inteUigenda sunt, tum sequentia quam antecedentia: quoniam dc similibus idem est iudicium.

VII. Ad qunrtum dubium · respondendo, oportet diligenter notare verbum Auctoris in littera hac dicentis quod huiusmodi transgressiones non sunt culpae *ex suo genere*. ha quod sensus legis obligantis ad poenam et non ad culpam est quod statuit netum illum esse extra genus culpae, non qualitercumque, sed cx suo genere: hoc est, non ex parte operantis, sed secundum suum naturam. Et propterca triariam potest ex parte operantis ingredi genus culpae actus qui secundum sc extra genus culpae a lege positus csL Numerantur autem in littera tres modi quibus cx parte operantis ictus huiusmodi sit culpa.

Primus, qui manifestus est, dicitur cx contemptu. Putet enim quod, si quis cx contemptu frangat silentium, peccat. Et hoc etiam erat in lege cautum *. Sed connumeratus est ab Auctore hic modus inter alios, quia ex pane operantis sc (enet.

Secundus est cx cupiditate. Et hic manifestatur per locum *u maiori*. Comedere enim actus est extra genus culpae, ct necessarius, ac sub praecepto naturali cadens: ct tamen, si cupiditas exccssiva adsit, peccatum fit. Multo ergo magis actus non praeceptus, sed excusatus secundum se a culpa, puta comedere carnes, si cx concupiscentia fiat, peccatum erit.

Tertius, cx negligentia. Qui potest dupliciter intelligi. Primo, ut quandocumque omissioni actus adiungitur negligentia ut causa illius, tunc isti religiosi peccant: sicut, cum cupiditas est causa actus, etiam peccare dicuntur. Et haec quidem expositio vera est procul dubio : quoniam si vere intervenit ibi negligentia ut causa, non evaditur culpa. – Sed quia in dubium vertit argumentum an incuria actus regularis, puta eundi ad lectionem hora debita, sit vere negligentia an non, oportet dicere ud hoc. Et respondetur affirmative: quod est vere negligentia quae est culpa.

Ad cuius evidentiam, scito quod non minus imenitur culpa volendo indebite, quam operando indebite: cum culpa principaliter sit in voluntate. In operationibus autem hoc invenitur, quod licet aliquis sine culpa possit voluntarie opus aliquod, puta orationem vel lectionem, omittere; si tamen orat vel legit, peccat negligcntcr orando aut legendo. Unde similiter in volitionibus dicendum est quod, licet aliquis possit sine culpa aliquid nolle, si tamen vult. peccat nisi recte velit. Inter religiosum autem absolute omittentem voluntarie ire ad lectionem hora debita, ct eundem negligcntcr omittentem ire ud lectionem hora debita, haec est differentia, quod ille absolute non vult ire, seu vult non ire ad lectionem: iste autem vellet ire, sed negligentia detinetur ne eat. Et propterca in illo nulla ratio culpae invenitur nisi cx genere actus, quae culpae ratio ex eorum lege sublata est : in isto autem culpae ratio aliunde ingreditur, scilicet cx hoc quod vult ct segniter vult; tenetur enim, cx quo vult, sine ulla main conditione velle. Et haec est secunda expositio.

Et sic religiosi isti dupliciter possunt in regularibus observantiis cx negligentia deficere culpabiliter : scilicet cx negligentia cxtrinscca, iuxta primam expositionem , puta cum ex mentis torpore omittit ire nd lectionem; vel ex negligentia intrinseca, iuxta secundam expositionem, puta cum cx affectus tepiditate omittit ire ad lectionem.

* Cf. CniltUt W Ord.Pr^J., lnt n,

*Num n'

* Qx A /Ui xvu «v IV.

' ta! *.

'C. waa. x, £

* C-o λ.' i Mire, Pnēit. tua icprot. Hurot * CL -n. x. 'H> cap. xi <n. p . C Mari ap. ui vr» tti: Lbc ap r. rer*. 14

' . -.- (XXI

», ■ > loet ix

* Ci -13- X- pr»-c.a.

* Ibid., cap. xn. UX! u.

* Xura. in

Et per haec patet solutio obiectionis in oppositum. Falsum namque assumitur. cum dicitur quod ubi voluntaria transgressio non est culpa. ibi ncc ncgligcntm est culpa. Quoniam stat voluntariam transgressionem non esse culpam cx suo genere, ct negligentiam esse culpam cx parte operantis, etc. – Probatio autem nihil valet. Quin voluntarium culpabile non solum invenitur cx genere actus, sed etiam cx parte operantis : cx quo parte negligentia religiosi ud regulares observantias excusata» a culpa cx suo genere a religionis suae vinculo, voluntaria culpa c»t ex specialibus.

VIII. In eodem articulo nono, in responsione ad secundum, dubium magnum occurrit, penes quid discernitur iuris positivi praeceptum obligans ad peccatum mortale. * non-prnccpto: an penes materium; an penes poenam; an penes modum ; uti penes verbum. Quod enim materia non sufficiat ud discernendum praeceptum positivi iuris n non-praccpto, cx eo bibetur quod ius positivum maiori vinculo supponit quandoque minorem materiam. Excommunicationis siquidem vinculo ligni pcrcticntcm clericum-, quo non ligat blasphemantem Deum.

Similiter ncc poena aliqua universaliter adaequat praeceptum. Nam licet poena aliqua, scilicet excommunicationis, praeceptum contineat; non tomen c contra omne praeceptum ponitur sub poena excommunicationis. Reliquae vero ecclesiasticae poenae aut sine culpa, ut interdictum ct irregularitas ; aut cum veniali culpa, ut suspensio, incurri possunt. Communes quoque poenae, ut oratio. ieiunia ct huiusmodi, constat quod sine mortali culpa infliguntur.

Dc modo vero loquendi, puta quia lex utitur imperativo modo, dare liquet quod non inducit vinculum praecepti. Modus enim huiusmodi imperium grammatice denotat, non iuridicc.

Quod nullum denique simplex verbum inveniatur inducens universaliter vim praecepti, patet discurrendo per singula quae afferuntur ad propositum -. *inhibentur* siquidem ct *prohibentur* mendacia omni iurc; ct similiter *debent* ct *tenentur* omne» homines omni iurc non mentiri; ct tamen mendacium constat non cadere sub praecepto. *Statuuntur*, *decernuntur* ac *mandantur* procul dubio multa sine praecepti vinculo. Communia quidem esse *statuti*, *decreti* nomina quotidie experimur. *Mandati* vero nomen testatur Hieronymus a praecepto deficere ,

Et quod demum ipsum verbum *praecipio* - non universaliter inducat praecepti vim. patet, primo, cx Evanglio -, ubi dicitur Dominum *praecipisse* curatis nc cui dicerent: ct constat quod non peccabant, sed bene agebant publicando Christi miracula curat». – Secundo, cx Augustino in Regulae* principio dicente: *Haec sunt quae ut observetis praecipimus in monasterio constituti*. Et tamen constat non omnia subiuncta esse sub praecepto. – Tertio, cx Aristotele, in VI *Ethic*, -. definiente quod praecipere significet proprium prudentiae actum : quem constat communem esse bonis operibus sive sint contraria venialibus sive mortalibus. Praecipimus enim et tacere, et non adulterari: illud veniali, hoc mortali opponitur.

IX. Quia igitur ambigua valde est discretio ista universalis, dicendum est id quod particulariter constat, aut rationabile videtur -. Constat in primis, ut tactum est -, quod quaedam poena, scilicet excommunicationis maioris, vim continet praecepti. Ita quod quandocumque imponitur aut inhibetur aliquid sub poena excommunicationis, sive latae sive non latae sententiae, obligatur quis obedire, si vult peccatum mortale evadere: quia excommunicationis poena tantae indignationis est ut non nisi propter mortale incurrat aut demereatur quis illam.

Constat secundo, quod cum praecipitur aliquid *in virtute sanctae obedientiae*, obligatio est ad morale. Quia compositio horum verborum solita est semper praecepti vim importare, cx communi Ecclesiae usu.

Constat tertio quod, sive in communi sive in municipali iure vocabulum aliquod, secundum communem sensum, consuevit firmiter reputari obligativum ad mortale,

procul dubio, ubicumque idem ponitur, habet vim huiusmodi praecepti : ut m regula Fratrum Minorum patet dc vocabulo *teneantur*, ut habetur in Clement, *de Verb, Signif., Exivi de Paradiso*,

Et per oppositum constat quarto quod, quocumque lex utatur verbo, si communis sensus intellexit non propterca datam obligationem nd mortale, non est tale praeceptum. Nec hoc alia eget probatione: quii per eundem rationem clarum est.

X. Rationabile nutem videtur quod ubi in iurc invenitur vocabulum *praecepti* -, ibi sit obligatio ad mortale. Quia in dicta Clementina *Exivi de Paradiso*, pruesuppōnitur *praecepti* vocabulum obligatorium esse ed tale praeceptum: ita quod hoc non continetur ibi tanquam aliquid peculiare illius regulae, scilicet Minorum, quae ibi exponitur; sed tanquam commune quid omnibus Mipponitur. ut patet intuenti.

Dixi autem hoc esse *rationabile*, propter dictam auctoritatem iuris canonici: et non dixi cue *constans*, uut *neccssarium*. 'I um quia, cx vi vocabuli, *praecipere* seu *praeceptum* . licet importet tim obligativam, non tamen ad mortale. Inter obligationem namque ad mnrtnlc. et libertatem ad opera consiliorum, mediat obligatio ad veniale. Itaque vnb praecepto endit omnis obligatio, sive ad mortale sive ad veniale: quoniam tenemur evitare venialia. Unde quia praecepta, ut distinguuntur contra consilia, non obligant nece.uario ad mortale, sed ad mortale vel veniale; consequens esi ut cx ignorantia procedat ex affirmatione praecepti inferre peccatum mortale determinate, vel cx negatione praecepti ed morale inferre quod est dc consilio. Et quia hoc multos scriptores latere videtur, ideo non est mirum »i minus quandoque scribitur. Et ne pute» novam me ingerere doctrinam, lege divum Thonuru superius, in nulli» quaestionibus, scilicet quando tractat dc praeceptis fidei, spei, caritatis, prudentiae, iustitiae, fortitudinis ct temperantiae: et videbis muha sub praecepto comprehendendi ad venialem tantum culpam obligantia. - Tum quiu Augustinus, in Regula, sic usus est praecepti nomine, cum dixit: *Haec sunt quae ut observetis praecipimus in monasterio constituti*. Ex illo enim praecepto obligantur professores illius regulae ad observandum omnia ibidem mandata, sed non mortaliter propterca peccant transgrediendo, quoniam verbum *praecipimus* habet vim obligativam, sed non determinate ad mortale: ct ideo non licet cx illo talem obligationem inferre.

Dc aliis autem allatis vocabulis - nihil universaliter video determinabile, nisi quod, ex vi verborum, vera apparent omnia quae dubitando allata sunt. Et omnimode certitudo huius quaestionis, quoad ius commune, definitionem auctoritativam Apostolicac Sedis exigere videtur.

XI. In eodem articulo nono quaestionis centerimaeoctogcsiniaescxtiic, ad tertium, nota ex hac littera quod peccare cx contemptu importet duo: scilicet actum peccati, ct causam peccati. Verbi gratia, nolle ire ad chorum, vel frangere silentium, cx contemptu, dicit duo: primo, ipsum actum frangendi silentium, seu ipsam omissionem eundi ad chorum, et hoc vocatur actus peccati; secundo, ipsam causam peccati, scilicet cx contemptu, et hoc significat actum voluntatis refutantis subiici legi seu regulae. Ita quod ad peccare cx contemptu non sufficit etiam si esset perpetua, et millies renovata, et deliberata consuetudo peccandi in tali commissione vel omissione: sed exigitur quod peccet quis cx teli causa, scilicet ex hoc quod non vult subiici legi seu regulae vel praelato (nam praelatus lex est animata). Unde quundiu quis sublectionem ad regulam in »u« voluntate retinet; quod semper est quundiu vult ut subditus suae regulae vivere, quamvis cx minus bona ct indevota voluntate intendat transgredi eandem regulam nunquam peccat cx contemptu. Caveat tamen nc frequentia peccandi disponat ipsum pauhtim. ct tandem deducat ipsum ad voluntatem non itibiicicndi sc regulae. Quoniam, ut in littera dicitur, *frequentia peccati dispositive inducit ad contemptum* : sicut consuetum veniale non correptum dispositive inducit ad mortale.

o j m. mh

• C» λ /W»
xvu. n.

• O.WS.I.İ̇
Mu tam

• Çmnl. i9
ter leppo t
Hrx
• Ci aua. x
•ILr; . ap «»
U. C.
Mr-s up. ia.
πλ liij ljk
a; v. vers. u.

• test eat.
ñ ax

'C1 ESB. X.
"Ne pr»uc4

Commentaria Cardinalis Caietoni

I s articulo decimo eiusdem ccenterimiiocogcsimaesextac quaestionis, nola primo, tu qui vota religionis ad supercrognitionis bona putas extendi, litterae verba in principio corporis articuli, et vel inde deprehende errorem tuum. dum legis quod *religiosus fornicando contra castitatis votum, et furando contra paupertatis votum agit, et non solum contra divinum praeceptum*. Constat enim furtum et fornicationem vitare non esse bonum supercrogationis, sed necessitatis.

Nota secundo, in responsione ad tertium, tu faxens religiosis praelatos suos contemnentibus et n suis regularibus observantiis recedentibus, quantum criminis incurras: cum tales, experientia Augustini, et iudicio divi Thomae, et auctoritate Iercminc, sint pessimi et correptionis incapaces. Nam sicut favorem praestant religiosi particeps est bonorum quae ab ipsis fiunt, ita fautor matorum particeps est criminum eorum.

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMASEPTIMA

DE HIS QUAE COMPETUNT RELIGIOSIS

IN SEX ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de his quae competunt religiosis . Et circa hoc quaeruntur sex.

- Primo: utrum liceat cis docere, praedicare, et alia huiusmodi facere.
- Secundo: utrum liceat eis de negotiis saccularibus se intromittere.

- Tertio: utrum teneantur manibus operari.
- Quarto: utrum liceat eis de eleemosynis vivere.
- Quinto: utrum liceat eis mendicare.
- Sexto: utrum liceat cis vestimenta ceteris viliora deferre.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM RELIGIOSIS LICEAT DOCERE, PRAEDICARE, ET ALIA HUIUSMODI FACERE

IV *Srnt*, dict. xvn, qu. m, irt, 3. qu* », d i . /A. *Vtrf. Vitae Sytr.*, cap. rm; Colit. *tmpuffrt*, op H, tr.

in primum sic proceditur. Videtur quod religiosi non licent docere, praedicare, et alia huiusmodi lucere. Dicitur enim **et** alia huiusmodi lucere. Dicitur enim **et** VII, qu. i ♦ in quodam statuto Constantinopolitanae Synodi ♦ *Monachorum vita subiectionis habet verbum et discipulatus .: non docendi, vel praesidendi, vel pascendi alios*. Hieronymus etiam dicit, *ad Riparium ct Desiderium* *: *Monachus non doctoris, sed planpentis habet offidum*. Leo eham Papa ' dicit**, ut habetur XVI, qu. i *: *Praeter Domini sacerdotes, nullus audeat praedicare, sive monachus sive laicus ille sit qui cuiuslibet scientiae nomine gloriatur*. Sed non licet transgredi proprium officium et statutum Ecclesiae. Ergo videtur quod religiosi non liceat docere, praedicare, et alia huiusmodi facere.

2. Praeterea, in statuto Nicaenae Synodi, quod ponitur XVI qu. i *, sic dicitur: *Firmiter ct indissolubiliter omnibus praecipimus, ut aliquis monachus poenitentiam nemini tribuat, nisi invicem sibi, ut iustuni est. Mortuum non sepeliat, nisi monachum secum m monasterio commorantem. vel si fortuito quemcumque advenientium fratrum ibi mori contigerit*. Sed sicut ista perlinent ad officium clericorum, ita etiam praedicare et docere. Ergo, cum *alia sit causa monachi, ct alia clerici*, sicut Hieronymus dicit, *ad Heliodorum* videtur quod non liceat religiosi praedicare et docere, ct alia huiusmodi facere.

3. Praeterea, Gregorius dicit, in *Regist.* ♦ *Nemo potest ecclesiasticis obsequiis deservire, et in monastica ? regula ordinate persistere*: ct habetur XY†, qu. j* mOnachi tenentur m monastica regula ordinate persistere. Ergo videtur quod non possint ecclesiasticis obsequiis deservire. Docere autem et praedicare pertinent ad ecclesiastica obsequia. Ergo videtur quod non liceat

eis praedicare aut docere, aut aliquid huiusmodi facere.

Sed contra est quod Gregorius dicit, et habetur causa et quaestione eadem *: *Ex auctoritate huius decreti, quod Apostolico moderamine et pietatis officio a nobis est constitutum, sacerdotibus monachis. Apostolorum figuram tenentibus, liceat praedicare, baptizare, communionem dare, pro peccatoribus orare, poenitentiam imponere, atque peccata solvere*.

Respondeo dicendum quod aliquid dicitur non licere alicui dupliciter. Uno modo, quia habet in se quod contrariatur ei quod dicitur non licere: sicut nulli homini licet peccare, quia habet in se quilibet homo rationem et obligationem ad legem Dei, quibus contrariatur peccatum. Et hoc modo dicitur alicui non licere praedicare vel docere, vel aliquid huiusmodi facere, quia habet in se aliquid quod his repugnat: vel ratione praecepti, sicut his qui sunt irregulares, ex statuto Ecclesiae, non licet ascendere ad sacros ordines; vel propter peccatum, secundum illud Psalmi *: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?*

Hoc autem modo, non est illicitum religiosi praedicare, docere, et alia huiusmodi facere. Tum quia ex voto vel praecepto regulae non obligantur ad hoc quod ab his abstineant. – Tum etiam quia non redduntur ad haec minus idonei ex aliquo peccato commisso: sed magis idonei, ex exercitio sanctitatis quod assumpserunt.

Stultum autem est dicere ut per hoc quod aliquis in sanctitate promovetur, efficiatur minus idoneus ad spiritualia officia exercenda. Et ideo stulta est quonmdam opinio dicentium quod ipse status religionis impedimentum affert talia exequendi. Quorum errorem Bonifacius Papa *

a *Jiicipulatus.* – *dUciplinatut* 1†1IKd.

p) *monastica.* – *monachica* BFpK,

pA.

ratic XV]

t *aud dile> mui offl, Qu< riati Ben iuse liter imp nac qui: spir*

pro quo non dim teni ctoi Qui nisi pot saci mit risd ab

pt esto cx l expr tion: veni quin scrn p *cato quot Sed*

infer critic cato ficati ut p erat

11 non factu perit est s ei st quan sacrii in p donis \$(ro i Mdcn tantu OI

• C<n *the »t*.

• f*««udoynodl Pbotunjc , «c «79 s

*Co</ *vrflant*.. n. 16

• IVtmu» Lpif CXXal xall, MJTJL- ,cap vi "Can *Adlicfaint*.

•tus| *punui* †

• Lpu». XIV, ti.

“b ? jom. Amflpo.

•Ca* Crnrth. nUU • Qpv!

• H. IUL ΠA Λ

• 0 &

• (S. ixit. »cr» Λ. M.

• Qc Lxiv. art.

• 0... n. UW. I, qu waic <&IV0<4.K>a

rationibus supra dictis excludit, dicens, ut habetur
χ[Γ], qU j ^Jnii Hollfitlin nul[0 dogmatefulti\`
audacissimo quidem \elo magis amaritudinis quam
dilectionis inflammati, asserentes monachos, quia
mundo mortui sunt et Deo rirunt, sacerdotalis
officii potentia indignos. Sed omnino labuntur.
Quod ostendit, primo quidem, quin non contra-
hatur regulae: subdit enim: *Neque enim beatus
Benedictus, monachorum praeceptor alinificus, hu-
juscemodi rei aliquo modo fuit interdictor.* El simi-
liter nec in aliis regulis hoc prohibetur. – Secundo
improbat praedictum errorem ex idoneitate mo-
nachorum. cum in fine capituli subdit: *Quanto
quisque est excellentior, tanto et in illis, scilicet
spiritualibus operibus, potentior.*

Alio modo dicitur aliquid non licere alicui, non
propter contrarium quod habeat, sed propter hoc
quod ei deficit unde illud possit: sicut diacono
non licet missam celebrare, quia non habet or-
dinem sacerdotalem; cl presbytero non licet sen-
tentiam ferre, quia non habet episcopalem au-
ctoritatem. In quibus tamen est distinguendum.
Quia ea quae sunt ordinis, committi non possunt
nisi ei qui ordinem habet *: sicut diacono non
polesl committi quod celebret missam, nisi fiat
sacerdos. Ea vero quae sunt jurisdictionis, com-
mitti possunt eis qui non habent ordinariam ju-
risdictionem: sicut prolatio sententiae committitur
ab episcopo simplici sacerdote.

Et hoc modo dicitur non licere monachis ct
aliis religiosis praedicare, docere, el alia huius-
modi tacere: quia status religionis non dat eis
potestatum haec laciendi. Possunt tamen ista fa-
cere si ordinem accipiant vel ordinariam jurisdi-
ctionem: aut etiam si eis committantur ea quae
sunt jurisdictionis.

Ad primum ergo dicendum quod ex verbis illis
habetur quod monachi, ex hoc quod sunt mo-
nachi. non nanciscuntur potestatem talia faciendi:
non autem quod ex hoc quod suni monachi,
habeant aliquid contrarium execution! talium
actuum.

Au secundum DICENDUM quod illud etiam sta-
tutum Nicaeni Concilii praecipit ut monachi non
usurpent sibi, ex hoc quod sunt monachi, pote-
statem 4 huiusmodi actus exercendi. Non autem

An tertium dicendum quod ista duo se non
compatiuntur, quod aliquis ordinariam curam ec-
clesiasticorum officiorum habeat, ct monasticam
regulam in monasterio servet. Per hoc tamen
non excluditur quin monachi ct alii religiosi pos-
sint interdum circa ecclesiastica officia occupari
ex commissione praelatorum qui ordinariam cu-
ram habent: ct praecipue illi quorum religiones
ad hoc sunt specialiter institutae, ut infra* di-
celur.

y) *fulti.* – *itutti* BkFHlpCK./tf/ii AE; pro *potentia, poteitatt* Pj . 3) *p*testatem.* – Om. λ cl ai. aG.

Commentaria Cardinalis Caietani

Is articulo primo quaestionis cntcsimacoctogcsimaesc-
plimac, dubium occurrit: An praedicando quia in pec-
cato mortali, peccet mortaliter. Et oi ratio dubii quin
cx hac littera apparet quod peccat mortaliter. Quoniam
expresse dicitur quod peccatum reddit illicitum praedica-
tionis actum. Constat autem quod non est sermo dc peccato
veniali: quoniam praedicando in veniali non peccat; alio-
quin, omnes fere praedicando semper peccarent. Igitur
sermo est de mortali.

Praeterea, ratio Scripturae allegatae, cum dicitur, *Pec-
caloh autem dixit Deus*, etc, est ista: *Existimasti inique
er° IU' Smilis*, m patet intuenti contextum Psalmi .
Sed haec existimatio est peccatum mortale. Ergo.

In oppositum autem est quia, iuxtn Auctoris doctrinam
inferius in Tertia Parte-, soli actus ad quos homo san-
ctificatur exercendos, sunt prohibiti ut non fiant in pec-
cato mortali. Ad praedicationem autem homo non sancti-
ficatur per aliquem ordinem aut Ecclesiae sacramentum:
ut potet cx eo quod in veteri Testamento cuilibet licitum
erat praedicare.

II. Ad hoc dicitur quod, licet praedicare secundum sc
non sit actus alicuius ordinis, quia tamen ecclesiastica lege
factus est actus ordinis sacri, nam solis diaconibus ct su-
perioribus licet praedicare; ideo praedicationis actus iam
est sanctus utrinque, scilicet ct secundum sc, ut patet;
ct secundum sanctificationem ministri ad hunc actum,
quamvis non primo sed secundario. Et propterea, sicut
sacrilegii crimen incurrit exercens actus sacrorum ordinum
in peccato mortali, ita sacrilegus est exercens praedica-
tionis actum in peccato mortali. Quod in Quolibeto no-
>lro f>*rao * \$ub dubia opinione dimissum est, quia con-
sideratus fuit actus praedicandi secundum suam naturam
loci, u, •u.Voa.tôc. unium.

Obiectio tamen in oppositum cx littera non convincit

peccatum mortale esse praedicare in mortali peccato. Quo-
niam, coiuckw quod littera loquatur dc moruli m verbo
peccatum, non tamen sequitur quod loquatur dc moruli
in verbo *illicitum*, dum dicit quod peccatum reddit illi-
citur praedicationis actum. Nam, secundum te loquendo,
cx mortali redditur praedicationis actus illicitus, sed non
mortaliter. Illicitus quidem; quia monstruosa est praedicatio
peccatoris, dum vita repugnat praedicationi. Non mortaliter
autem: quia interpretative tantum inferi in malo praedica-
tore aestimationem quod Deus sit sibi similis, scilicet di-
cens ct non faciens; ratione cuius reprehenditur ■ Deo
malus praedicator in allata auctoritate Psalmi. Praedica-
tores enim, cum sint missi α Deo, iuxtn illud -, *Quomodo
praedicabunt nixi mittantur*; si praedicando divina sunt
mali, pr.ic sc ferunt quod Christus, qui mittit illos, fuerit
illis similis, scilicet recta docens cl non recte vivens, sicut
sunt ipsi, qui sunt illius nuntii.

111. In responsione ad tertium eiusdem articuli primi,
adverte quod Auctor dupliciter traciat de cura ecclesiasti-
corum olficiorum scilicet ut ordinaria, vel ut delegata. Et
de ordinaria quidem concedit quod non compaiitur sccum
monasticum observantiam, ct pcrtransii quia iam superitis *
declaratum est quod absolvuntur a monasticis observantiis
impedientibus animarum curam ordinariam, cum nd illam
assumuntur. – De delegata vero nihil aliud dicit nisi quod
non propterea sequitur quod religiosis non possint com-
mitti interdum ecclesiastica officia. Et intendit quod dele-
gata interdum cura alicuius officit, puta praedicandi vel
confessiones audiendi, stat cum regulari observantia; ct
propterea Grcgorii auctoritas non est contra hoc.

Et tu adde quod, si etiam quoad aliquid impediret re-
gularem observantiam, non obstaret. Quia propter maiu»
bonum, dispensari potest superioris auctoritate ut ominatur
interdum aliquid observantiarum regularium

4

* *Mh** up
1 10f. ly

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM RELIGIOSIS LICEAT SAECULARIA NEGOTIA TRACTARE

Cont. impugn. Reltg., cap. ix; *Ad Rom.*, cap. ivi, lea. 1; *II ad Tim.*, cap. n, lcet. i.

Sd secundum sic proceditur. Videtur quod religiosi non liceat saecularia negotia tractare. Dicitur enim in praedicto * decreto Bonifacii Papae quod *beatus Benedictus eos a saecularium negotiorum edixit expertes fore. Quod quidem Apostolicis documentis, et omnium sanctorum Patrum institutis, non solum monachis, sed etiam canonicis omnibus imperatur*: secundum illud *II ad Tim.* n *, *Nemo militans Deo implicat se saecularibus negotiis*. Sed omnibus religiosi imminet quod militent Deo. Ergo non licet eis saecularia negotia exercere.

2. Praeterea. *I ad Thessa!*. iv ♦ dicit Apostolus: *Operam detis ut quieti sitis, et ut negotium vestrum agatis*: Glossa *: *Dimissis alienis: quod vobis utile est in emendationem vitae*. Sed religiosi specialiter assumunt studium emendationis vitae. Ergo non debent saecularia negotia exercere.

3. Praeterea, super illud *Malth.* 1 ♦ *Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt*, dicit Hieronymus *: *Ex hoc ostendit rigidam vitam et austeram praedicationem vitare debere aulas regum, et mollium P hominum palatia declinare*. Sed necessitas saccularium negotiorum ingerit hominem ad frequentandum regum palatia. Ergo non licet religiosi aliqua negotia saecularia pertractare.

Sed contra est quod Apostolus dicit, *Rom.* ull. *: *Commendo vobis Phoeben γ. sororem nostram*: et postea * subdit: *Et assistatis ei in quocumque negotio vestri indigerit*.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, status religionis est ordinatus ad perfectionem caritatis consequendam. Ad quam quidem principaliter pertinet Dei dilectio, secundario autem dilectio proximi *. Et ideo religiosi praecipue et propter se debent intendere ad hoc quod Deo vacent. Si autem necessitas proximis immineat.

• Art. u

3

• Vert 4

• Ver*, n

• Interim

• Ven. a.

• CāMnrs/. Ub. IL

?

• Ver» 1

• Ver». 3.

• Qu. cunan, rt. l. arg. 5e»/ca»/.; art.7,ad i.

'Cf qu cLxxxiv, art. j.

eorum negotia ex caritate agere debent, secundum illud *Galat.* vi *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi*: quia et in hoc ipso quod proximis serviunt propter Deum, dilectioni divinae obsequuntur. Unde dicitur *Iac.* i*: *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem haec est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum*: Glossa*: *idest. succurrere eis qui carent praesidio in tempore necessitatis*.

Est ergo dicendum quod causa cupiditatis saecularia negotia gerere nec monachis nec clericis licet *. Causa vero caritatis sc negotiis saccularibus, cum debita moderatione, ingerere possunt ♦ secundum superioris licentiam, et ministrando et dirigendo. Unde dicitur in *Decretis*, dist. LXXXV1II *: *Decrevit sancta Synodus nullum deinceps clericum aut possessiones conducere, aut negotiis saecularibus se permiscere, nisi propter curam pupillorum aut orphanorum aut viduarum: aut si forte episcopus civitatis ecclesiasticarum rerum sollicitudinem eum habere praecipiat*. Eadem autem ratio est dc religiosi et clericis: quia utrisque similiter negotia saecularia interdiciuntur, ut dictum est.

Ad primum ergo dicendum quod monachis interdiciuntur tractare saecularia negotia propter cupiditatem: non autem propter caritatem.

Ad secundum dicendum quod non est curiositas, sed caritas, si propter necessitatem aliquis sc negotiis immisceat.

Ad tertium dicendum quod frequentare palatia regum propter delicias vel gloriam vel cupiditatem, non competit religiosi: sed ea adire propter pias causas competii eis. Unde dicitur *IV Reg.* iv *, quod Eliseus dixit ad mulierem: *Nunquid habes negotium, et vis ut loquar regi vel principi militiae?* Similiter etiam convenit religiosi adire regum palatia ad eos arguendos et dirigendos: sicut loannes Baptista arguebat Herodem, ut dicitur *Matth.* xiv ♦

a) *coi.* – Om. codices; pro *edixit*, *h' dixit* ADEKLpC, *hcc dixit* BE. *hoc dixit* l, *dixit* Va, *ho dixit* (*ex parte forme*) II; ante *imperatur* P*ⁱ addunt *magnopere*, idem correctum cx *omnibus* C.

β) *mollium.* – *nobilium* P.
γ) *Phoeben.* – *plebem* ACDEHKt.

Commentaria Cardinalis Caietani

Ix articulo secundo eiusdem quaestionis ccontcsimacoctogessimneseptimne. dubium primo occurrit circa titulum et conclusionem responsivum simul, an per *saecularia negotia* hoc in loco intelligantur omnia saccularia negotia, an quaedam . Et est ratio dubii quia, si intelliguntur omnia, sequitur primo quod, causa caritatis, licitum erit religiosi negotiationes exercere, ut faciunt mercatores. – Si vero intelliguntur quaedam, oportuisset illa determinari. Quod in littera non fit.

Dubium secundo occurrit circa distinctionem quae in littera fit pro decisione quaestionis, scilicet: *ex cantate*, vel *cupiditate*. Tum quia distinctio haec non ad ipsa ne-

gotia, sed ad causas spectat Et propterea cx hac distinctione et decisione non habetur quod negotium cis liceat, aut quod non. – Tum quia non solum saccularia, sed etiam ecclesiastica et religiosa negotia sunt eisdem ex cupiditate prohibita. Ac per hoc, non est doctrina dignum dicere quod ex cupiditate sunt religiosi saccularia negotia interdicta.

11. Ad horum evidentiam, sciendum est quod hic est sermo dc negotiis saccularibus quodammodo universaliter, et quodammodo non universaliter. Si enim ad substantiam negotiorum saccularium spectatur, sermo est universaliter dc negotiis saccularibus. Si autem ad actus quos saecularia negotia exigunt, spectatur, sermo non est dc negotiis sae-

• CI num. iv.

dignos exaudiri, qui manibus non operantur. Secundo, de divinis laudibus subdit: *Cantica vero divina cantare etiam manibus operantes facile possunt.* Tertio, subiungit de lectione: *Qui autem se dicunt vacare lectioni, nonne illic inveniunt quod praecipit Apostolus? Quae est ergo ista per-versitas, lectioni nolle obtemperare. dum vult ei vacare?* Quarto, subiungit de praedicatione*: *Si autem alicui sermo erogandus est, et ita occupa/ ut manibus operari non vacet: nunquid hoc omnes in monasterio possunt? Quando ergo non omnes possunt, cur sub hoc obtentu omnes vacare volunt? Quanquam. si omnes possent, vicissitudine Jacere deberent: non solum ut ceteri necessariis operibus occuparenturf sed etiam quia sufficit ut multis audientibus unus loquatur.* Ergo videtur quod religiosi non debent cessare ab opere manuali propter huiusmodi opera spiritualia quibus vacant.

• Op **>
c

• Ver» u
• Ord

4. Praeterea, Lue. xn, super illud*, *Vendite quae possidetis* etc., dicit Glossa *Non tantum cibos vestros communicate pauperibus, sed etiam vendite possessiones vestras, ut. omnibus vestris semel pro Domino spretis, postea labore manuum operemini unde vivatis vel eleemosynam faciatis.* Sed ad religiosos pertinet proprie omnia sua relinquere. Ergo videtur quod etiam eorum sit de labore manuum suarum vivere et eleemosynas tacere.

5. Praeterea, religiosi praecipue videntur teneri Apostolorum vitam imitari: quia statum perfectionis profitentur. Sed Apostoli manibus propriis laborabant: secundum illud I ad Cor. iv ♦ *Laboramus operantes manibus nostris* Ergo videtur quod religiosi teneantur manibus operari.

• Ven. a

Sed contra, ad praecepta observanda quae communiter omnibus proponuntur, eodem modo tenentur religiosi et saeculares. Sed praeceptum de opere manuali communiter omnibus proponitur: ut patet II ad Thess. hi *: *Subtrahatis vos ab omnifratre ambulante inordinate*, etc. (fratrem autem nominat quemlibet Christianum, sicut et I ad Cor. vu *, *Si quis frater habet uxorem infidelem*, etc.); et ibidem * dicitur: *St quis non vult operari, nec manducet.* Non ergo religiosi magis tenentur manibus operari quam saeculares.

• Ven 6

• Ven ix

• ifl ad Thfit
cap. tui, ver», to

Respondeo dicendum quod labor manualis ad quatuor ordinatur. Primo quidem, et principaliter, ad victum quaerendum. Unde primo homini dictum est *: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Et in Psalmo *: *Labores manuum tuarum quia manducabis*, etc. – Secundo, ordinatur ad tollendum otium, cx quo multa mala oriuntur. Unde dicitur Eccli. xxxm *: *Mittes servum in operationem, ne vacet: multam enim malitiam docuit otiositas.* – Penio, ordinatur ad concupiscentiae refrenationem, inquantum per hoc maceratur corpus. Unde II ad Cor. vi ♦ dicitur: *In laboribus.*

• Gen cap. nt.
ven 19.
'Pxcxxvn ver-
,.

• Ven aS 09.

• Ver» j, 6.

in ieiuniis. in vigiliis, in castitate. – Quarto nutem, ordinatur ad eleemosynas faciendas. Unde dicitur, ad Ephes, iv *: *Qui furabatur, iam non furetur:* v<χ< *magis autem laboret\operando manibus suis quod bonum est. ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.*

Secundum ergo quod labor manualis ordinatur ad victum quaerendum, cadit sub necessitate praecepti prout est necessarium ad talem finem: quod enim ordinatur ad finem, a fine necessitatem habet; ut scilicet in tantum sit necessarium in quantum sine eo linis esse non potest. Et ideo qui non habet aliunde unde possit vivere, tenetur manibus operari, cuiuscumque sil conditionis. Et hoc significant verba Apostoli dicentis ., *Qui non vult operari, nec manducet:* quasi diceret: *Ea necessitate tenetur aliquis ad manibus operandum, qua tenetur ad manducandum.* Unde si quis absque manducatione posset vitam transigere, non teneretur manibus operari. Et eadem ratio est de illis qui habent alias unde licite vivere possint. Non enim intelligitur aliquis posse facere quod non licite facere potest. Unde et Apostolus non invenitur opus manuum praecepisse nisi ad excludendum peccatum eorum qui illicite victum acquirebant. Nam primo quidem praecepit Apostolus opus manuale ad evitandum furtum: ut patet ad Ephes, tv ♦ *Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis.* Secundo, ad vitandum cupiditatem alienarum rerum: unde dicit, I ad Thess.w*: *Operemini manibus vestris, sicut praecepimus vobis: ut honeste ambuletis ad illos qui foris sunt.* Tertio, ad evitandum turpia negotia, ex quibus aliqui victum acquirunt: unde II ad Thess. III *, dicit: *Cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, non manducet. Audivimus enim quosdam inter vos ambulare inquiete. nihil operantes, sed curiose agentes:-* Glossa *: *Qui foeda cura necessaria sibi provident. Ilis autem qui huiusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus ut cum silentio operantes panem suum manducent.* Unde Hieronymus dicit, super Epist. ad Galat. * quod Apostolus hoc dixit *non tam officio docentis quam vitio gentis.* – Sciendum tamen quod sub opere manuali intelliguntur omnia humana officia ex quibus homines licite victum lucrantur, sive manibus, sive pedibus, sive lingua fiant: vigiles enim et cursores, et alia huiusmodi de suo labore viventes, intelliguntur de operibus manuum vivere. Quia enim manus est *organum organorum* *, per opus manuum omnis operatio intelligitur de qua aliquis potest licite s'nTun'vu viciu lucrari.

Secundum autem quod opus manuale ordinatur ad otium tollendum, vel ad corporis macerationem, non cadit sub necessitate praecepti secundum sc consideratum: quia nullis aliis mo-

•P»
U
•Of

•N
s|

• V

•b

•C

«

'OrJ Aaîwv

a

Vc

c) operantes. – laborantes Pa; pm facile possunt, facile posiint ABEFIKL, possunt facere cd. a
ζ) occupat. – occupatur PDIU; pre» vacet, valeat P; pro viduitudine, viciuitudincm PHK, viciitim aufer nuunim B, ep»t. vue. L.

rj laboret – laborat BFIKL.pAE.
0) operemini. – operamini ABCDEFHla

ΠΟ nutem,
dc dicitur,
u *furetur*: · V«D»
· *suif quod* H
cessitatem

ordinatur
rate prac-
:m: quod
Kssitatem
irium in
Et idco
L tenetur
unis. Et
Qui non 'u Un.
ret: *La*
andurn,
is abs-
c, non
itio est
C p05-
faccr
istolus
nisi ad
rictum
Apo-
ñ: ut
t non '»:
uiibus
liena-
>pcr· *Vov '·
obis: '·
:rtio,
iliqui
licit: .*'«--.*
obis,
ucet.
lare
s: -
ovi- ' °*
·*nus*
lem
per
'ion u. ftT«&
en-
tur
te
ivc
IU-
de
est
ω <<V i
lie |Vtti-

li.
a-
iti
0-

QUAESTIO CLXXXV1I, ARTICULUS III

5n

dis potest vel caro macerari, vel etiam otium
tolli, quam per opus manuale. Maceratur enim
curo per ieiunia ct vigilias. Et otium tollitur per
meditationes sanctarum Scripturarum ct laudes
divinas: unde super illud Psalmi ♦ *Defecerunt
oculi mei in eloquium tuum*, dicit Glossa *: *Non
est otiosus qui verbo Dei tantum studet: ncc pluris
est qui extra operatur quam qui studium cogno-
scendae veritatis exercet*. Et ideo propter has
causas religiosi non tenentur ad opera manualia,
sicut ncc sacculares: nisi forte ad haec per sta-
tuta sui ordinis obligentur; sicut Hieronymus
dicit, in Epistola *ad Musticum Monachum* *: Je-
gypliorum monasteria hunc /enent morem, ut
nullum absque opere aut labore suscipiant: non
tam propter victus necessitatem quam propter ani-
mae salutem, ne vagentur perniciosis cogitatio-
nibus.

Inquantum vero opus manuale ordinatur ad
eleemosynas faciendas, non cadit sub necessitate
praecepti: nisi forte in aliquo casu in quo ex
necessitate aliquis eleemosynas facere teneretur,
et non posset alias habere unde pauperibus sub-
veniret. In quo casu obligarentur similiter reli-
giosi et saeculares ad opera manualia excquenda.

An primum ergo dicendum quod illud praecep-
tum quod ab Apostolo proponitur, est de iurc
naturali. Unde super illud II *ad Thcss.* in *, *Ut
subtrahatis vos ab omni fratre inordinate ambu-
tante*, dicit Glossa *: *aliter quam ordo naturae
exigit*: loquitur autem ibi de his qui ab opere
manuali cessabant *. Unde et natura manus ho-
mini dedit loco annorum ct tegumentorum, quae
aliis animalibus tribuit: ut scilicet per manus haec
et omnia ' necessaria conquirant. Ex quo patet
quod communiter ad hoc praeceptum tenentur
ct religiosi et sacculares : sicut ad omnia alia legis
naturalis praecepta.

Non tamen peccant quicumque manibus non
operantur. Quia ad illa praecepta legis naturae
quae pertinent ad bonum multorum, non tenen-
tur singuli, sed sufficit quod unus vacet huic of-
ficio, alius alii: puta quod quidum sint opifices,
quidam agricolae, quidam indices, quidam du-
ctores, et sic de aliis; secundum illud Apostoli,
I *ad Cor.* xu ♦ *Si totum corpus oculus, ubi au-
ditus? Et si totum auditus, ubi odoratus?*

Ad secundum dicendum quod glossa illa sumitur
ab Augustino, in libro *de Operibus Monach.* \ in
quo loquitur contra monachos quosdam qui di-
cebant non esse licitum servis Dei manibus ope-
rarj, prOpler hoc quod Dominus dicit, Matth. vi *:
*Nolite solliciti esse animae vestrae, quid mandu-
cetis*, Nec tamen per haec verba inducitur ne-
cessitas religiosis manibus operandi, si habent
aliunde unde vivere possint. Quod patet per hoc
quod subdit*: *Vult servos Dei corporaliter ope-
rari unde vivant*. Hoc autem non magis pertinet
ad religiosos quam ad saeculares. Quod patet
ex duobus. Primo quidem, ex ipso modo lo-
quendi quo Apostolus utitur, dicens*: *Subtrahatis*

vos ab omni fratre ambulante inordinate. Fratres
enim omnes Christianos vocat: nondum enim
erant tunc temporis religiones institutae. - Se-
cundo, quia religiosi non tenentur ad alia quam
saeculares nisi propter regulae professionem. Et
ideo, si in statutis regulae non contineatur ali-
quid dc opere manuali, non tenentur aliter ad
operandum manibus religiosi quum sacculares.

Ad tertium dicendum quod illis operibus spi-
ritualibus quae ibi tangit Augustinus, potest ali-
quis vacare dupliciter: uno modo, quasi deser-
viens utilitati communi; alio modo, quasi insi-
stens utilitati privatae. Illi ergo qui praedictis
spiritualibus operibus publice vacant, excusantur
per huiusmodi opera spiritualia ab opere manuali,
duplici ratione. Primo quidem, quia oportet eos
totaliter esse occupatos circa huiusmodi opera. -
Secundo, quia huiusmodi opera exercentibus de-
betur subministratio victus ab his quorum utilitati
deserviunt.

Illi vero qui praedictis operibus non quasi
publicis, sed quasi privatis vacant, ncc oportet
quod per huiusmodi opera a manualibus operibus
abstrahantur: nec etiam fit eis debitum ut dc
stipendiis fidelium vivant. Et de talibus loquitur
Augustinus. Quod enim dicit, *Cantica divina de-
cantare manibus operantes possunt*, exemplo opi-
licum, *qui fabulis linguas dant cum tamen ma-
nus ab opere non recedant*: manifestum est quod
non potest mtelligi dc his qui horas canonicas
in ecclesia decantant; sed intelligitur dc his qui
psalmos vel hymnos dicunt quasi privatas ora-
tiones. - Similiter quod dicit dc lectione el ora-
tione , referendum est ad orationes ct lectiones
privatas, quas etiam laid interdum faciunt: non
autem ad illos qui publicas orationes in ecclesia
faciunt, vel etiam publicas lectiones in scholis
legunt. Unde non dicit, *Qui dicunt se vacare do-
ctrinae vel instructioni*: sed, *Qui dicunt se vacare
lectioni*. - Similiter autem dc praedicatione lo-
quitur, non quae fit publice ad populum: sed
quae specialiter fit ad unum vel paucos per
modum privatae admonitionis. Unde signanter
dicit, *Si alicui sermo erogandus est*: nam, sicut
Glossa * dicit, I *ad Cor.* n *sermo est qui pri-
uatim fit. praedicatio quae fit in communi*.

An quartum dicendum quod illi qui omnia pro-
pter Deum spernunt, tenentur manibus operari
quando non habent alias unde vivant, vel unde
eleemosynas faciant in casu in quo facere elee-
mosynam cadit sub praecepto: non autem aliter,
ut dictum est *. Et secundum hoc loquitur glossa · Ia corporv
inducta.

Ad QUINTUM dicendum quod hoc quod Apostoli
manibus laboraverunt, quandoque quidem fuit
necessitatis, quandoque vero supercrogationis.
Necessitatis quidem, quando ab aliis victum in-
venire non poterant; unde super illud I *ad
Cor.* iv · *Laboramus operantes manibus nostris*, · v»» ». dicit Glossa *: *Quia nemo dat nobis*. Superero-
gationis autem, ut patet per id quod habetur I *ad*

») *amnia*. – *alia omnia* P.

i, ad dandum
*ad Thesi, iu',
iam daremut*
cn Apostolus
ebal faculto-
is ♦ ut Au-
nachorum \
nentur Apo-
•neantur ad
alii apostoli

QUAESTIO CLXXXVII, ARTICULUS IV

5i3

temporalia bona: ut hodie videmus accidere. Quoniam si confeswres et praedicatores non lucrarentur, pauci invenirentur Nunc autem quaerunt, supplicant, wlvuntque interdum, ut loca habeant. Paulus Apostolus privavit seipsum

stipendio victus, ne alii praedicarent propter temporalia. Non exigo a te tantam perfectionem: sed ut ab eccleymo tua huiusmodi viros dicta», et pauco* habeas *gratis danles*.
quod gratis acceperunt *.

m». **t**

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM RELIGIOSIS LICEAT DE ELEEMOSYNIS VIVERE

III *Gmt. Gent.*, cap. CXXIV; *Gmt. Impugn.* cap. τη

S D QUARTUM SIC PROCEDITUR. VidetUr quod religiosi non liceat de eleemosynis vivere. Apostolus enim, I *ad Tim.* v ♦ [Uy I I ^**praecipit** ut viduae sustentari, non vivam de clccmosynis *ut ecclesia sufficiat Ulis quae vere viduae* Hieronymus dicit, *ad Damasum Papam* -, quod *Pll bonis parentum et opibus sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium profecto committunt. et per abusionem talium iudicium sibi manducant et bibunt.* Sed religiosi possunt de labore manuum sustentari, si sint validi. Ergo videtur quod peccent eleemosynas pauperum comedendo.

2. **Praeterea**, vivere dc sumptibus fidelium est merces deputata praedicantibus Evangelium pro suo labore vel opere: secundum illud Matth. x ♦ *Dignus est operarius cibo suo.* Sed praedicare Evangelium non pertinet ad religiosos, sed maxime ad praelatos, qui sunt pastores et ductores. Ergo religiosi non possunt licite vivere de eleemosynis fidelium.

3. **Praeterea**, religiosi sunt in statu perfectionis. Sed perlaetius est dare eleemosynas quam accipre: dicitur enim Jc/. xx *: *Beatius est magis dare quam accipere.* Ergo non debent de eleemosynis vivere, sed magis ex openbus manuum suarum eleemosynas dare.

4. **Praeterea**, ad religiosos pertinet impedimenta virtutis et occasiones peccati vitare. Sed acceptio eleemosynarum praebet occasionem peccati. et impedit virtutis actum. Unde super illud II *ad Thess.* uit. ", *I/ nosmetipsos formam daremus vobis* etc., dicit Glossa '*: Qui frequenter ad alienam mensam comedit otio deditus, aduletur necesse est pascenti se.* Dicitur etiam *Exod.* xxin *: *Ne accipias munera, quae excaecant prudentes ct mutant verba iustorum.* Et Prov. xxn * dicitur: *Qui accipit mutuum, servus est faenerantis*, quod est religioni contrarium: unde super illud II *ad Thess.* in ♦ *IIt nosmetipsos formam daremus* etc., Glossa *: *Religio nostra ad libertatem homines advocat.* Ergo videtur quod religiosi non debeant de eleemosynis vivere.

5. **Praeterea**, religiosi praecipue tenentur imitari Apostolorum perfectionem: unde Apostolus dicit, *ad Philipp*, ni*: *Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus.* Sed Apostolus nolebat vivere dc sumptibus fidelium, ut occasionem auferret pseudoapostolis, sicut ipse dicit, II *ad Cor.* xi *: et ne

scandalum poneretur infirmis, ut patet I *ad Cor.* ix ♦ Ergo videtur quod propter easdem causas religiosi debeant abstinere ne de eleemosynis vivant. Unde et Augustinus dicit, in libro *de Opecclesia Monach.* : *Amputetis occasionem turpium sumidarum, quibus existimatio vestra laeditur ct infirmis offendiculum ponitur: et ostendite hominibus non ros m otio facilem metum, sed per angustam et arctam viam regnum Dei quaerere.*

Sed contra est quod, sicut Gregorius dicit, in libro *Dialog.* \ beatus Benedicius tribus annis, in specu permanens, de Ius quae a Romano monacho ministrabantur, refectus est. postquam domum parentesque reliquerat. Et tamen, validus corpore existens, non legitur dc labore manuum victum quaesivisse. Ergo religiosi licite possunt dc eleemosynis vivere.

Respondeo dicendum quod unicuique licet vivere dc eo quod suum est vel sibi debitum. Fit autem aliquid alicuius ex liberalitatc 3 donantis. Et ideo religiosi et clerici quorum monasteriis vel ecclesiis, ex munificentia principum vel quorumcumque fidelium, sunt facultates collatae ex quibus sustententur, possunt de eis vivere licite, absque hoc quod manibus laborent. Et tamen certum est eos de eleemosynis vivere. Unde ct similiter, si aliqua mobilia religiosi n fidelibus conferantur, possunt de cis licite vivere: stultum est enim dicere quod aliquis in eleemosynam possit accipere magnas possessiones, non autem panem vel parvam pecuniam. – Sed quia huiusmodi beneficia religiosi videntur esse collata ad hoc quod liberius religiosi actibus insistere possint, quorum cupiunt se fore participes qui temporalia subministrant, redderetur cis usus praedictorum donorum illicitus si ab actibus religiosi desisterent: quia sic, quantum est de sc, delraudarent intentionem eorum qui (alia beneficia contulerunt.

Debitum autem est aliquid alicui dupliciter. Uno modo, propter necessitatem. quae facit omnia communia *, ut Ambrosius * dicit *♦ Et ideo, si religiosi necessitatem patiantur, licite possunt de eleemosynis vivere. Quae quidem necessitas potest esse T, primo quidem, propter corporis infirmitalem, cx qua contingit quod non possint sibi labore manuum victum quaerere. – Secundo, si illud quod ex opere manuali conquirunt, eis ad victum non sufficiat. Unde Augustinus dicit, in libro *de Operibus Monach.* ♦ quod *bona opera*

· Vtft· n.

·<.* IIMÜ

· n·<4> L

3

" 'SxxV'k

T

a) *libcralliatc.— likertafe* ABDEFUIKI ut nua G.
E) *communia.* – Om. ACDEFpK, *quia* B.
SCMXAI TUKOL. D. TaOMAR T. VII.

γ) *ette. – triÿhcilfr* aJJjt I\ *quaJoitHctlor* a&H H.

• Cap. ait.

• Ver., it.
ζ

• Ver» ij. 14.
1

• Cap. itt.

• Nam. ij.
x

• Cap. ixv

*fidelium subsidio supplendorum necessariorum de-
esse non debent illis i servis Dei qui manibus
operantur, ut horae quibus ad expediendum ani-
mum ita vacatur ut illa corporalia opera peri
non possint, non opprimant egestate. – Tertio,
propter pristinam conversationem eorum qui non
consueverunt manibus laborare. Unde Augustinus
dicit, in libro de Operibus Monach. *, quod si
habebant aliquid in saeculo quo facile sine opi-
ficio sustentarent istam vitam, quod conversi ad
Deum, indigentibus dispertiti sunt; et credenda
est eorum infirmitas, et ferenda. Solent enim ta-
les, languidius educati, laborem operum corpo-
ralium sustinere non posse.*
*Alio modo efficitur aliquid alicui debitum ex
eo quod ipse exhibet, sive sit aliquid temporale
sive spirituale: secundum illud I ad Cor. ix *: 5/
nos vobis spiritualia seminavimus, non ζ magnum
est si carnalia vestra metamus. Et secundum hoc.
quadrupliciter possunt religiosi de eleemosynis
vivere quasi sibi debilis. Primo, si praedicent
auctoritate praelatorum. – Secundo, si sint mi-
nistri altaris. Quia, ut dicitur I ad Cor. ix qui
altari 1) deserviunt, cum altari participantur: ita
ct Dominus ordinavit his qui Evangelium denun-
tiant, de Evangelio vivere. Et Augustinus dicit,
in libro de Operibus Monach *: Si euangelistae
sunt, fateor, habent (potestatem vivendi de sum-
ptibus fidelium): si ministri altaris, dispensatores
sacramentorum, bene sibi istam non arrogant, sed
plane vindicant potestatem. Et hoc ideo, quia sa-
cramentum ' altaris, ubicumque agatur, commune
est toti populo fidelium. – Tertio, si insistant
studio sacrae Scripturae ad communem utilitatem
totius Ecclesiae. Unde Hieronymus dicit contra
Idgilantium ': Haec in iudaea * usque hodie per-
severat consuetudo, non solum apud nos sed etiam
apud Hebraeos, ul qui in lege Domini meditantur
die ac nocte, et patrem non habent in terra nisi
solum Deum, totius orbis foveantur ministeriis. –
Quarto, si bona temporalia quae habebant mo-
nasterio largiuntur, possunt de eleemosynis mo-
nasterio factis vivere. Unde Augustinus dicit, in
libro de Operibus Monach. *, quod his qui, re-
licta vel distributa sive ampla sive qualicumque
opulentia, inter pauperes Christi pia et salubri
humilitate numerari volunt, vicem sustentandae
vitae eorum res ipsa communis et fraterna ca-
ntas debet. Qui laudabiliter agunt si manibus
operentur. Quod si nolint, quis audeat cos cogere?
Ncc est attendendum, ut ibidem subditur, in quibus
monasteriis vel in quo loco indigentibus fratribus
quisquis hoc quod habebat impenderit: omnium
enim Christianorum una respublica est.*
*Si vero aliqui sint religiosi qui absque neces-
sitate et utilitate quam afferant, velint otiosi de
eleemosynis quae dantur pauperibus vivere, hoc*

*est eis illicitum. Unde Augustinus dicit, in libro
de Operibus Monach.*: Plerumque ad professio- m*TM
nem servitutis Dei ex conditione servili aliqui ve-
niunt. et ex vita rusticana, et ex opificum exer-
citatione et plebeio labore: de quibus non apparet
utrum ex proposito servitutis Dei venerint, an,
vitam inopem et laboriosam fugientes, vacui pasci
atque vestiri velint, ct insuper honorari a quibus
contemni conterique consueverunt. Tales ergo se,
quominus operentur, dc infirmitate corporis excu-
sare non possunt: praetentae quippe vitae con-
suetudine convincuntur. Et postea* subdit: Si no- .<??.»*»
hint operari, ncc manducent. Neque propterca ad
pietatem divites humiliantur. ut pauperes ad su-
perbiam extollantur: nullo enim modo decet ut
in ea vita ubi senatores fiunt laboriosi, fiant opi-
fices otiosi; ct quo veniunt, relictis deliciis suis,
qui fuerunt praediorum domini, ibi sint rustici
delicati.*
*Ad primum ergo dicendum quod auctoritates illae
sunt intelligendae tempore necessitatis, quando
scilicet non posset aliter pauperibus subveniri,
I'une enim tenerentur non solum ab eleemosynis
accipiendis desistere, sed etiam sua, si qua ha-
berent. largiri ad pauperum sustentationem.*
*An secundum dicendum quod praelatis competit
praedicatio cx officio: religiosis autem potest
competere cx commissione. Et ita, cum laborent
in agro Dominico, possunt exinde vivere: se-
cundum illud II ad Tim. 11 *: Laborantem agri- .v<η.*.
colam oportet primum defructibus percipere; ubi
dicit Glossa *: scilicet praedicatorem, qui in agro .oμ.
Ecclesiae ligone verbi Dei excolit corda audi-
torum.*
*Possunt etiam dc eleemosynis ' vivere qui prae- *
dicatoribus ministrant. Unde super illud Rom.
xv *, Si spiritualium eorum participes facti sunt
gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis,
dicit Glossa *: scilicet iudaeis, qui miserunt prae- [0]Jg,fau
dicatores ab Hierosolymis.*
*Et tamen sunt etiam aliae causae ex quibus
alicui debetur ut de sumptibus fidelium vivat, ut
dictum est ♦*
*Ad tertium dicendum quod, ceteris paribus,
dare est perfectius quam accipere. Et tamen dare
vel relinquere omnia sua pro Christo, ct modica
accipere ad sustentationem vitae, melius est quam
dare particulariter aliqua pauperibus: ut ex supra* ^ *?f*?y
dictis patet.*
*Ad quartum dicendum quod accipere munera
ad divitias augmentandas, vel accipere victum ab
alio sibi non debitum absque utilitate ct necessi-
tate, praestat occasionem peccati. Quod non habet
locum in religiosis, ut ex supra * dictis patet. ‘,0 ***"§!■*
*Ad quintum dicendum quod, quando apparet
manifesta necessitas ct utilitas propter quam aliqui
religiosi de eleemosynis vivunt absque opere ma-*

ty illis. -rei CHhK. orn. Pa; pro expediendum, expendendum L;
pro possint, possunt PABDEFHLpKct J, ponunt cipuncto, possint I;
pro non opprimant, nisi opprimantur G.
t) quod.-quam PABDEFIKLpC ct a; pro ferenda, offerenda BC
DEFHIKLpA ct a, ut nos G; pro languidius, lautius II, delicatius P.
ζ) non. – Om. ACDEIL.

r() altari. – altario P; pro altari participantur, altario partici-
pant P.
0) jarramcMfum. – sacrificium P.
0 insistant. – instant P.
x) in iudaea. – undique Pe.
λ) eleemosynis, — livangdm PABDEFILpCK ct a.

ustinus dicit, *in* libro *:runique ad pro/evio- none servili aliqui Pe- et cx opificum exer- 'e quibus non appare!* 5 *Dei venerint, an, jigienlei, vacui paid r honorari a quibut runt. Tales ergo ie, nitate corporis excu- ' quippe vitae con- »tea** subdit: *Sina- *c*to Neque proptcrca ai ut paupera ai sa- lim modo decet ut laboriosi, fiant opi- dictis deliciis svis, ni. ibi sint rustici*

»d auctonutes illae cessitatis, quando aeribus subveniri, m ab eleemosynis) sua, si qua ba- tstentationem. praelatis competit iis autem polea ita. cum laborent :inde vivere: <c- .aboranlem apri- ·τλ i us percipere; ubi rem, qui in apro ‘Cn olit curda audi-

vivere qui prae- i tper illud *Ram. ticipes jacti rent* · ministrare eu, ‘i miserunt prae-

usae ex quibus ielium vivat, ut ·I

zetens paribus, Et tamen dare ·isto, et modica lelius est quam is:- utcx supra·

cipere munera jere victum ab ate et necessi- uod non habet • dictis patet ‘h*?rt tundo apparet .r quam aliqui luc opere ma-

rr, a*Stjrh psHtii-*

rtP* iiivu /arⁿ J»»»·

t x

•vm u·

·v) *ficncrari. – generare* ABIH.pK.

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

nuali, non scandalizantur cx hoc infirmi, sed ma- litiosi, more Pharisaeorum : quorum scandalam contemnendum Dominus docet. Mnth. xv ·. Sed si non esset evidens necessitas ei utilitas, posset

·v) *ficncrari. – generare* ABIH.pK.

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

exinde generari ꝑ scandalum infirmis: quod esset vitandum. Idem tamen scandalum imminere potest dc his qui facultatibus communibus otiosi* utuntur.

·v) *ficncrari. – generare* ABIH.pK.

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

exinde generari ꝑ scandalum infirmis: quod esset vitandum. Idem tamen scandalum imminere potest dc his qui facultatibus communibus otiosi* utuntur.

·v) *ficncrari. – generare* ABIH.pK.

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

·v) *oltaji. – otio*w PGH

runt ad Dei honorem, et Deo dicati reditus non profa-
nentur.

Ad objectionem autem in opporitum ex similitudine
stipendii militaris *, respondetur quod similitudo non tenet.
Quin in stipendio militari intclligitur intervenire contractus
iustitiae commutativac exigentis aequalitatem mercedis et
locatae operae militis. Et ideo, sicut in ceteris contractibus
commutationum, deliciente altero extremo aequalitatis, re-
stitutio est facienda, ita ct in stipendio militari. Sed iu
proposito non intervenit contractus aliquis iustitiae: sed
liberalis collatio beneficii temporalis ex una parte, ct grn-
titudims vinculum, quod non legule, sed morale debitum
inducit, cx altem parte. Et propterca, ex quo n principio
nulla fuit fraus, factu sunt religiosorum quae cis liberaliter
colluta sunt. Et consequenter, abutendo illis, abutuntur non
alienis, «cd suis.

Et per haec patet responsio ad confirmationem. Quia
scilicet stipendium non fit militis, sive a principio sive post
desistat a militia, quantum ad illam partem temporis pro
qua desistit: quia datur ei ut merces operis secundum for-
mam iustitiae. Sed eleemosynae religiosis donnuic fiunt
atatim suae, si n principio fraus defuit. quia non ut merces,
sed ut liberale donum ud cos devenit. Et ideo desistentes
a debitis actibus, etsi peccent abutendo donis susceptis,
non tamen ad restitutionem tenentur: quia non utuntur
alienis, sed abutuntur propriis.

VI. In eodem articulo, circa primam causam debiti, sci-
licet necessitatem, adverte quod necessitas hebet magnam
latitudinem: ct iuxta diversos suae latitudinis gradus, di-
versimode facit alienum mihi debitum. Nam secundum su-
premum gradum, quando scilicet necessitas est extrema,
facit mihi alieni ita debita ut quidquid mihi occurrit pro
sustentatione opportunum, meum sit. Iuxta alio» vero gra-
dus. debitum morale tantummodo inducit, quo indigentibus
infirmis debet quilibet sciens et potens subvenire, esurientes
cibare, sitientes potare, etc. Et ad huiusmodi indigentiam
spectant omnes tres necessitatis gradus in littera positi, cx
infirmirate corporis, ex insufficientia mercedis, et cx cor-
poris delicata consuetudine. Omnibus his vim debiti tri-
buere necessitatem, manifestat Auctor ex eo quod in summo
gradu omnia ut communia debitu facit.

VII. Circa secundam vero debili causam, scilicet exhi-
bitionem, nota tria. Primum est quod non solum exhi-
bere praedicationem aut sacramenta populo, sed etiam ex-
hibere Deo sacrificium altaris parit debitum vivendi ex
eleemosynis. Et ratio assignatur in littera, quia *sacrificium**
altaris, ubicumque agatur, commune est toti populo fidei;
ac per hoc, clauditur hic actus intra exhibitionem quae
populo fit.

Secundum est quod insistere studio, non philosophiae
aut alicuius liberalis artis, sed theologiae, parit etiam de-
bitum cx eleemosynis vivendi. Dicitur autem vacare studio
theologiae non solum qui actualitcr studio theologiae in-
tendit: sed qui ideo per logicam vel philosophiam transit
ut ad theologiae speculativae sublimitatem perveniat. Si
tamen ad hoc idoneus est: alioquin, imprudenter per ta-
lem viam ingreditur.

Tertium est quod *omnium Christianorum una est res-*

publica quoad subsidii temporalis distributionem : sicut
quoad spiritualium meritorum communionem. Hinc enim
ex Augustino deducitur quod religioso qui donavit sua
monasterio orientali, debeantur sumptus a monasterio oc-
cidental. Hinc oritur ut Summus Pontifex a quantumcum-
que remotissimis partibus Ecclesiae auferre possit ct dis-
tribuere in alias Ecclesiae partes remotissimas. Hinc oritur
quod restitutio uni ecclesiae regulariter facienda, possit,
cx rationabili causa, superioris auctoritate, alteri pio usui
applicari.

VIII. In eodem articulo, circa illud, Si *vero absque
necessitate ct utilitate quam afferant, velint otiosi vivere
aliqui religiosi de eleemosynis quae monasterio dantur,*
hoc est eis illicitum, dubium occurrit duplex. Quia non
videntur enumeratae in littera conditiones religiosorum il-
licite viventium cx eleemosynis, sufficere ad hoc ut illicite
vivant cx eleemosynis monasterii : et sic conclusio litterae
est falsa. Manifestatur quod dicimus in multis religiosis
sanis ac robustis corpore, non praedicantibus, non cele-
brantibus. non insistentibus studio sacrae Scripturae, qui
nec sua contulerunt monasterio alicui aut pauperibus, ct
tamen vivunt cx eleemosynis monasterio collatis.

Secundo, dubitatur de quali illicito littera loquatur: de
veniali, an mortali.

Ad *primum* horum dicitur quod in littera aufileiens ratio
illiciti victus cx eleemosynis monasterii redditur cum tribus
conditionibus describuntur tales religiosi, scilicet non pa-
tientes necessitatem, non afferentes utilitatem, et otiosi, hoc
cat, non laborantes manibus, si sub directe expressis coin-
telliguntur ca quae reductive ad illa spectant. Nam sub
allata utilitate ex sacrificio altaris comprehenditur omnis
allata utilitas cx orationum suffragiis; ct sub studio Scri-
pturae comprehenditur omnis contemplatio divina; ct sub
praedicatoribus comprehenduntur ministri. Et sic tandem
nullus bonus religiosus excluditur n licito victu ex redditibus
monasterii, si licite illos monasterium habet

Ad *secundum dubium* dicitur quod idem est de istis
otiosis religiosis indicium quod est dc religiosis desisten-
tibus ab actibus religiosis ct tamen viventibus dc redditibus
monasterii *. Ex hoc enim isti culpabiles sunt, quod desi-
stunt ab observatione regulari: nam secundum regularia
instituta, nulli tales inveniri debent religiosi. Quod ergo
dc illis dictum est. de istis quoque dictum intelligotur.
Itaque si quis vult regulam senarc, et cavet a transgres-
sione praeceptorum, sed pigritia nc invigilantia in ipso
regnante quasi inutilis vivit in monasterio: peccat quidem,
sed non mortaliter, vivendo cx monasterii proventibus.
Debet huic dici: *Qui non laborat, non manducet**: ct cogi
deberet ud operandum aliquid.

IX. In eodem articulo, in responsione ad quintum, ad-
verte quod Auctor respondet directe quoad religiosos vi-
ventes ex quotidianis eleemosynis: ct postmodum, in calce,
extendit responsionem suam ad religiosos communibus re-
ditibus abutentes, ut per hoc ostendat argumentum non
esse cx propriis contra viventes cx quotidianis eleemosynis,
sed ex communibus. Videtur enim hoc argumentum ad-
versarioruni impugnantium religiones mendicantium noviter
tunc exortas -,

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM RELIGIOSIS LICEAT MENDICARE

III *Cont. Cient.*, cap. cxxxv; *Quodl. X* II, qu vu, art. 2, ad 5; *Cont. impugn. Illelig*, cap. vu.

quintum sic proceditur. Videtur quod
religiosis non liceat mendicare. Dicit
Jy^^Æ eniin Augustinus, in libro *de Operibus*
^_^^^*Monach.* *: *Tam mullos hypocritas sub*
Ctp. UVHi. *habitu monachorum usquequaque dispersit calli-*
dissimus hostis, circueuntes provincias: et postea
subdit: *Omnes petunt, omnes exigunt aut sumptus*

lucrosae egestatis, aut simulatae pretium sancti-
tatis, Ergo videtur quod vita religiosorum men-
dicantium sit reprobanda.

2. Praeterea, I *ad Thess.* iv * dicitur: *Opere-*
·>'«».«.
mini manibus vestris, sicut praecepimus vobis: ut
honeste ambuletis ad eos qui /oris sunt, et nullius
aliquid desideretis: ubi Glossa ‡I dicit: *Ideo opus*
·o^«1.<>ηκ

ibutioncm ῥαπ
mem. *Hin*; *enim*
qui (funarii iu i
i monasterio oc
n qutntumaim-
e posit et dit-
90. Hio; *uritur*
facienda. po»iit,
alteri pio usui

Si vern abtqut
It otiosi vivere
Venu dantur,
cx. Qui non
digimorum il»
hoc ui illicite
iduiio linene
uhit religioni
js, non cele-
ripiune, qui
iuperibua, *a*
atis.
loquaiur: *dt*

iffiaerw ratio
r cum tribui
cel non pa-
:t otioji. hoc
>rein» coin-
Nam sub
Jitur omnij
audio Seri-
na; << sub
sic tandem
:x reJm'buj

S! de mil
ı désistai-
c reditibus
luod de«- '*Qa*.·^
regularia
food ergo
telligatur.
trimcres-
l in ipso
: quidem,
TentibuL
: el cos 'chutab»

turn, ad-
osos ri-
tn olce,
iibu\$ re-
ini non
losynb,
ura •"•«o.ft»
no""w d o r.

uicti-
Ben-

vrc- *Vev.
; *ut*
Uius
ipus * *Al

QUAESTIO CLXXXVH, ARTICULUS V

517

*est agendum, et non otia*ndum, quia honestum est, et quasi lux, ad infideles: ct non desiderabilis rem alterius, nedum rogetis vel tollatis aliquid. n *aj* Thcss. ut, super illud *, *Si quis non vult operari* etc., dicit *: *Vult servos Dei corporaliter operari unde * vivant, ul non compellantur egestate necessaria petere.* Sed hoc est mendicare. Ergo videtur quod illicitum sit. praetermisso opere manuali, mendicare.

3. Praeterea, illud quod est in lege prohibitum et iustitiae contrarium, non competit religiosi. Sed mendicare est prohibitum in lege divina: dicitur enim *Deut. xv *: Omnino indigens ei mendicus non erit inter vos:* et in Psalmo *: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quae-rens panem.* Sed secundum P iura civilia punitur validus mendicans: ut habetur Codice, *de Validis Mendicantibus* ♦ Ergo non competit religiosi mendicare.

4. Praeterea, *verecundia est de turpi*L ut Damascenus dicit *. Sed Ambrosius dicit, in libro *de Offic.* *, quod *verecundia petendi ingenuos prodit natales.* Ergo mendicare est turpe. Non ergo religiosi competit.

5. Praeterea, maxime de eleemosynis vivere competit praedicationibus Evangelium, secundum Domini statutum, ut supra * dictum est. Eis tamen non competit mendicare: quia super illud p *ad 7im.* u *, *Laborantem agricolam* etc., dicit Glossa *: *Vult Apostolus quod euangelista intelligat quod necessaria sumere ab eis in quibus laborat, non est mendicitas, sed potestas.* Ergo videtur quod religiosi non competat mendicare.

Seo contra est quod religiosi competit vivere ad imitationem Christi. Sed Christus mendicavit: secundum illud Psalmi *: *Ego autem mendicus sum et pauper*,- ubi dicit Glossa*: *Hoc dicit Christus de se ex forma servi;* et infra: *Mendicus est qui ab alio petit, ct pauper est qui sibi rloff sufficit.* Et in alio Psalmo *: *Ego egenus et pauper sum:* ubi dicit Glossa *: *Ego sum · egenus, tdest petens; et pauper, idesl insufficiens mihi, quia mundanas copias non habeo.* El Hieronymus dicit, in quadam epistola: *Cave ne, Domino tuo mendicante, scilicet Christo, alienas divitias congeras.* Ergo conveniens est religiosi mendicare.

Respondeo dicendum quod circa mendicitatem « duo possunt considerari. Unum quidem cx parte actus ipsius mendicationis, quae habet quandam abiectionem sibi coniunctam: illi enim videntur abicctissimi inter homines esse qui non solum sunt pauperes, sed in tantum sunt egentes quod ncesse habent ab aliis victum acquirere. Et secundum hoc, causa humilitatis aliqui laudabiliter

mendant: sicut ct alia assumunt quae ad abiectionem quandam pertinent, quasi efficacissimam medicinam contra superbiam, quam vel in se-ipsis, vel etiam in aliis per exemplum extinguere volunt. Sicut enim infirmitas quae est cx super-excessu caloris, efficacissime sanatur per ea quae in frigiditate excedunt; ita etiam pronitas ad superbiam efficacissime curatur per ea quae multum abiecta videntur. Ei ideo dicitur in Decretis, *de frumit.*, dist. II, cap. *Si quis semel: Exercitia** » *Itumilialts sunt, si quis se vilioribus officiis sub-dat, et ministeriis indignioribus tradat: ita namque arrogantiae et humanae gloriae vitium curari potent.* Unde Hieronymus, in Epistola *ad Oceanum* ·, commendat Eabiolam de hoc quod *optabat jBigM-xxvti.* *ut. suis divitiis pariter effusis pro Christo, stipes acciperet.* Quod etiam beatus Alexius perfecit, qui, omnibus suis propter Christum dimissis, gaudebat sc etiam a servis suis eleemosynas accepisse *. Et de beato Arsenio legitur, in *Vitis Pa-* · n* *Irum* *. quod gratias egit de hoc quod, neccssitate cogente, oportuit cum eleemosynam petere, ua. v, ehil Unde et in poenitentiam pro gravibus culpis in- n iingitur aliquibus ut peregrinantur mendicantes. – Sed quia humilitas, sicut et ceterae virtutes, absque discretionem esse non debet, ita oportet r' » discrete mendicitatem ad humiliationem assumere, ut ex hoc homo notam cupiditatis non incurrat, vel cuiuscumque alterius indecentis.

Alio modo potest considerari mendicitas ex parte cius quod quis mendicando acquirit. Et sic ad mendicandum potest homo ex duobus induci. Uno modo, ex cupiditate habendi divitias vel victum otiosum \ Et talis mendicitas est illicita. – Alio modo, cx necessitate vel utilitate. Ex necessitate quidem, sicut cum aliquis non potest aliunde habere unde vivat, nisi mendicet. Ex utilitate autem, sicut cum aliquis intendit ad aliquid utile perficiendum quod sine eleemosynis fidelium facere non potest: sicut petuntur eleemosynae pro constructione l pontis vel ecclesiae, vel quibuscumque aliis operibus quae vergunt in utilitatem communem; sicut scholares, ul possint vacare studio sapientiae. Et hoc modo mendicitas est licita, sicut saccularibus, ita et religiosi.

An primum ergo dicendum quod Augustinus ibi loquitur expresse de his qui ex * cupiditate mendicant.

Ad secundum dicendum quod prima glossa loquitur de petitione quae fit cx cupiditate: ut patet ex verbis Apostoli. – Secunda autem glossa loquitur de illis qui l absque omni utilitate quam faciant, necessaria petunt ul otiosi vivant. Non autem otiose vivit qui qualitercumque utiliter vivit.

3) unde. – ut habent unde Pd.
jlfj S<d ucundum. – Std C, Secundum igifur D, Stcundum etiam PEe. Sed etiam t.. Sed et pK, Sed et secundum *K, Sed etiam eundum l.
γ) turpi. – actu addunt PCpA ct a.
δ) Ego tum. – Om. Ptf; pro habet), habet ABDI FlKpG
t) mendicitatem. – mendicationem Pd.

γ) Exercitia. – ExerctHo P.t et cōdkct; <>m. Po.
r.) ita opertet. – tdea oportet P, om. B.
otioium.- otioM Pd.
t) pro centtructione. – per {propter CD«K) conitructiuiem ABCD FHKL.
x) fx. – Om. codice..
λ) fwf. – quibuf BEIKLpA. – Pro faciant, faciunt P.

Ad tertium dicendum quod ex illo praecepto legis divinae non prohibetur alicui mendicare: sed prohibetur divitibus ne tam tenaces sint ut propter hoc aliqui egestate mendicare cogantur. – Lex autem civilis imponit poenam validis mendicantibus qui non propter utilitatem vel necessitatem mendicant.

Ad quartum dicendum quod duplex est turpitude: una inhonestatis; alia exterioris defectus,

sicut turpe est homini esse infirmum vel pauperem. Et talem turpitudinem habet mendicitas. Unde non μ pertinet ad culpam: sed ad humilitatem pertinere potest, ut dictum est *.

Ad quintum dicendum quod praedicantibus ex debito debetur victus ab his quibus praedicant. Si tamen non quasi sibi debitum, sed quasi gratis dandum mendicando petere velint, ad maiorem utilitatum * pertinet.

j*) Et talem... ʼndc non. — Et talia turpitude mendicati» non Pa. v) utilitatem – humilitatem PCDFIsK.

Commentaria Cardinalis Caiotani

In articulo quinto occurrit dubium de Christo, an fuerit, ad litteram, mendicus -. Et est ratio dubii quia Glossa dilatu hoc dicit: et Auctor utitur illa tanquam Christum ud litteram, mendicaverit. – In oppositum est quia non legitur Christum mendicasse: et propterca voluntarie dici apparet quod Christus mendicaverit.

Ad hoc dicitur quod cx his quae scripta in Evungeho sunt, aperte intclligi potest quod Dominus Ictus non est designatus etiam in propria persona mendicare, iuxta Glos- sac allatae et Hieronymi auctoritatem *. Num Lucae xxn **, mendicavit locum ubi Puscha cum discipulis celebraret. Lucae quoque xix *, mendicavit asellum, super quem venit in Icrusalcm: nam ab illius dominis petitus est dicendo. *quia Dominus illius operant desiderat.* Lucae quoque vm *. mendicasse insinuat^r victum n mulieribus quae secum ibant *ministrantes eidem defacultatibus suis*: nam ipsum induxisse illas ad hoc ministerium, credendum est Lucae quoque xix -, mendicasse legitur a Zachaeo hospitium. Ut enim patet in littera, pauperem petere necessarium ad victum est mendicare. Ex his nutem scriptis, cum *multa Dominus fecerit quae non sunt scripta* ♦, credi rationabili- ter potest multis aliis vicibus Dominum mendicasse: ut impleret Scripturam, *Ego autem mendicus sum* *. ut nul- lum relinqueret vilitatis humanae genus inexpertum α sc; ut exemplum ceteris relinqueret tantae humilitatis.

II. In eodem articulo quinto eiusdem quaestionis, du- bium occurrit, an laudabile, seu licitum sit hominem di- vitem, retentis divitiis, ad tempus mendicare vicium pro- prium, humilitatis gratia. Et est ratio dubii, quoniam ap- paret hoc vituperabile: quia mendicus debet esse pauper, iuxta illud. *Ego autem mendicus sum et pauper*, ubi Glossa dicit: *Mendicus dicitur qui ab alio petit; pauper, qui sibi non sufficit* -. Mendicans ergo dives mentitur fa- ciendo sc pauperem: quod est illicitum.

In oppositum autem est quia. sicut diviti licitum est alia humilitatis opera exercere, ita laudabiliter potest per- sonam pauperis assumere et mendicare. Dicitur enim in liitcru quod mendicare, quantum ad actum, quia nbiectionis est, humilitatis virtuti tribuitur. – Cuius etiam signum est quod aliqui divites vovent peregrinationem aliquam sc peracturos mendicando. Quod non voverent, nisi laudabi- lem humilitatis actum sc vovere scirent.

III. Ad hoc dicitur quod divitem humilitatis gratia ad tempus mendicare, contingit tripliciter. Primo, absolute: ut non solum mendicet, sed dc acquisito cx mendicitate vivat; ut actus mendicandi sit ob ubiectioncm, et actus vescendi talibus sit propter austeritatem victus. Et huius- modi mendicitas, licet possit esse utilis saluti animae ali- cuius particularis personae sic dispositae ut non nisi isto modo sciat has virtutes acquirere, regulariter tamen lo- quendo, incompacta ac indiscreta mendicitas est, ac per hoc, vituperabilis. Mendicum enim proprie oportet esse pauperem: alioquin, actus dissonat a persona. Debet enim humilitatis actus conformis esse personae. Nec rectitudo discretionis habet ut austeritatem vitae dives cx his quae pauperibus dantur» comparet: nisi forte ipse longe largius refunderet pauperibus.

Secundo, contingit ut solum mendicet, sed non vivat de mendicato, sed illud egenis det. Et sic mendicare lau- dabile procul dubio est. Quoniam cum ubicctione propria victum vere pauperi quaerit dives: et perinde est, quoad mendicatum, ac si mendicaret pro alio; quod cuilibet li- citum est, et opus constat esse misericordiae.

Tertio, contingit ut in assumpta peregrinatione et men- dicet et vivat de mendicato. Et sic licitum et laudabile est divitem mendicare. Quod probatur, tum quia quod in pro- pria potestate consistit, et potest alicui dari in poeniten- tiam. licite ac laudabiliter potest sponte fieri: cum nihil tale detur in poenitentia nisi actus virtutis. Sed aliquibus datur in poenitentiam ut peregrinentur mendicantes. Ergo propria sponte potest quis peregrinari mendicando. – Tum quia huic actui nihil obstat nisi quod iste homo non est pauper, sed dives. Sed hoc non ob stare patet ex eo quod, licet iste homo sit dives, iste tamen peregrinus est pauper: ac per hoc, licite mendicat. Nnm praesupponitur quod iste sine sumptibus assumat peregrinationem et peragat. Ita quod, sicut Alexius simpliciter dimisit omnia propter Chri- stum et pauper peregre mendicavit*, ita iste, ad tempus v dimissis omnibus propter Christum humiliter et austere sequendum, peregrinari pauper ac mendicus eligit.

Et per hoc patet solutio ad obicctioncm. Nam quia est peregrinus pauper, non mentitur facto dum mendicat.

IV. In eodem quinto articulo, dubium occurrit circa mendicos cx cupiditate, an peccent mortaliter. Videtur enim quod sic: ex eo quod committunt mendacium pernicio- sum, dum mentiuntur sc pauperes ipso actu mendicandi, et sic fraudulenter oblinent eleemosynas, et offendunt vere pauperes, quibus illae eleemosynae darentur. Qui enim fraudulenter acquirit, mortaliter peccat, et ad restitutionem tenetur.

Et confirmatur cx dicto Scoti, in 11 qu. - dist. xv Quarti ' Art- > *Sent.*, quod huiusmodi donatio eleemosynae non est vo- luntaria. quia cx ignorantia, quae, ut patet in III *Ethic.* -, causal involuntarium. Si enim donans sciret mendicantem non esse pauperem, non daret. Ex ignorantia igitur donat. Ac per hoc, non donat. Et consequenter inique alter pos- idet.

In appositum autem est quia mendicare cx suo genere non est peccatum. Et adiuncta cupiditas non est secundum sc mortalis, ut supponitur. Ergo totum simul, scilicet actus mendicandi ex tali causa, scilicet cupiditate, non est pec- catum mortale. – Probatur suppositum. Quia cupiditas habendi divitias, et similiter cupiditas otiosi >ictus, non est secundum sc mortalis: ut patet. Et dc nulla alia cu- piditate est sermo praesens nisi de utraque hac: ut patet in littera.

V. Ad hoc respondetur dicendo tria. *Primo*, quod men- dicans ex cupiditate otiosi vicius, cx quo in veritate esi pauper, nullam fraudem committit m proximum, sed so- lum peccat in scipsum. otiosam vitam et abieccam absque ulla rationabili causa eligens. Et propterca nulla est ille ratio peccati mortalia. Nec etiam propter poenam legis ci- vilis-: scilicet quia huiusmodi poena non facit, sed sup- positam punit culpam, quae dc se non est mortnlis.

• at. ibid. m

• Vcn 30 sqq.

• Vm. a. 3.

• V«f.. 5

• Ioan. «p. i», »tn joicap.ii», ver» 35

• Cf. ar\$. Sed contra

• Cl. an: Srd cojtira-

•v

• v

•v

•o

• Ver

•nr

•IA

vel pau-
endicitas.
J humili-

itibus cx
icdicant.
isi gratis
naiorem

n vivat
re bu-
jroprii
quoad
bel li-

men-
ile c»t
i pro-
litcn-
nihil
libui
Ergo
Tum
i at
lod.
nr:
iste
Iu
iri-
>Ui : W Ma
J.A!es,o?L&
:rc

•Art 5

•ven. a.

■vii,αpi.

QUAESTIO CLXXXVII, ARTICULUS VI

5*9

Secundo, quod mendicans cx cupiditate habendi divi-
tias. si est infra latitudinem pauperum ct mendicando sperat
dives fieri, peccat quidem, indebito medio utens nd explen-
dum improbum appetitum: sed quoniam ncc contra cari-
tatem Dei nut proximi agit; neminemque decipit, cx quo
intra latitudinem pauperum est, quamvis non tam pauper
sit ut deberet mendicare; a mortali excusatur peccato.

Tertio, quod mendicus ex cupiditate divitiarum, »i extra
pauperum latitudinem est. peccat mortaliter, ct tenetur men-
dicatum dare pauperibus. – Probatur. 'Iniis usurpat fraudu-
lenter albi eleemosynas datas pauperi. Ergo peccat mortali-
ter. ct tenetur pauperi restituere. – Consequentia clara est. –
Et antecedens probatur sic. Non sibi, sed pauperi dantur
eleemosynae quas mendicat. Et ipse sibi usurpat eas. Ergo.

Manifestantur assumpta intuendo quod, cum quis donat
eleemosynam mendico diviti ct cupido, cx parte mendici
invenitur non sola cupiditas, sed mendacium, quod facto
dicit, dum, mendicando pro sc, fatetur se pauperem : cum
mendicare netus sit egentis aliena ope. Iloc autem men-
dacio, primo, decipit dantem eleemosynam : cl facit dona-
tionem eleemosynae involuntariam inquantum terminatur
donatio ad hunc mendicum. Nam licet donans sponte do-
net, cx ignorantia tamen facti, qua decipitur ab isto men-
dicante, provenit quod det huic profitent! facto se paupe-

rem. Et propterea huic mendico non pauperi non acquiri-
tur dominium illiusclccmosvnac: donatio enim involuntaria,
quantum ud id quo e»t involuntaria, non est donatio.

Secundo, fraudat pauperes, quorum peraonnm assu-
mit. Et quia, dum donum eleemosynam mendico huic,
scilicet non pauperi in veritate, sponte donat pauperi, sed
non huic: ideo actus donandi eleemosynam in hoc casu
est spontaneus ct liberalis ut exit *a* donante ct ut termi-
natur ad pauperem, ct est involuntarius ut terminatur ad
hunc mendicum, qui fingit sc pauperem. El ideo donator
eleemosynae hic non damnificatur: cl propterea non est
sibi restituenda eleemosyna. Sed damnificatur pauper: ct
propterea pauperi restituenda est eleemosyna usurpata ab
isto mendico. Et quia pauper nullus determinate fraudatus
est, sed pauperes in communi: ideo, cuicumquo pauperi
detur, satisfactum est.

Et cx hoc patet responsio ail obiccta.

Habes etiam hinc quod mendicantes in aliorum per-
sona fraudulenter, ct similiter quaestores fingentes mira-
bilia ct promittentes tot et tanta non servanda; non so-
lum peccant mortaliter pernicioso mendacio, usurpando
quae sibi in aliena peranna seu officio dantur; icd tenen-
tur efficere ut ad intentionem piam donantium quae ac-
cepta sunt perducantur.

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM LICEAT RELIGIOSIS VILIORIBUS VESTIBUS UTI QUAM CETERIS

Supn», qu. cLxix, art. ii, 3; *Cont. impugn* /{*dig*- cip. vin.

S d sextum sic proceditur. Videtur quod
non liceat religiosis vilioribus vestibus
uti quam ceterisl. Quia secundum Apo-
stolum, I *ad Jhess.* ult. *, *ab omni spe-*
cie mala abstinere debemus. Sed vilitas vestium
habet speciem mali. Dicit enim Dominus, Matth.
vu*: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad*
vestimentis ovium. Et super illud *Apoc.* vi *,
Ecce equus pallidus etc., dicit Glossa ◆ *Videns*
diabolus nec per apertas tribulationes nec per
apertas haereses se posse proficere, praemittit
falsos fratres, qui sub P habitu religionis obtinent
naturam nigri et rufi equi, pervertendo fidem.
Ergo videtur quod religiosi non debeant vilibus
vestibus uti.

2. Praeterea, Hieronymus dicit, *ad Nepotia-*
num *: *Testes pullas*, idest nigras, *aeque vita ut*
candidas. Ornatus et sordes pari modo fugiendi
sunt: quia alterum delicias, alterum gloriam re-
dolet. Ergo videtur quod, cum inanis gloria sit
gravius peccatum quam deliciarum usus, quod
religiosi, qui debent ad perfectiora i tendere,
magis debent vitare vestes viles quam pretiosas.

3. Praeterea, religiosi maxime intendere de-
bent operibus poenitentiae. Sed in operibus poe-
nitentiae non est utendum exterioribus signis tri-
stitiae. sed magis signis laetitiae : dicit enim Do-
minus, Matth. vi *: *Cum ieiunalis, nolite Jieri,*
sicut hypocritae, tristes; et postea* subdit: *Tu*
autem cum leiunas, unge caput tuum et faciem
tuam lava. Quod exponens Augustinus, in libro
■vii,αpi. *jc Semi. J)om. in Monte* *, dicit: *In hoc capitulo*

maxime animadvertendum est non in solo rerum
corporearum nitore atque pompa, sed etiam in
ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam: el eo
periculosiorem, quo sub nomine servitutis Dei de-
cipit. Ergo videtur quod religiosi non debeant
vilioribus vestibus indui.

Sed contra est quod, *Heb.*xi ◆ Apostolus dicit: ‘v«n v.
Circiierunt in melotis, in pellibus caprinis: Glos-
sa *: *ut Elias et alii.* Et in Decretis, XXI, qu. tv**,
dicitur: *Si inventi fuerint deridentes eos qui vi-*
libus et religiosis vestibus amicti sunt, corrigan-
tur. Priscis enim temporibus omnis sacratus vir
cum mediocri ac vili veste conversabatur.

Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus
dicit, in III *de Doet. Christ.* ., in omnibus exte-
rioribus rebus *non usus rerum, sed libido utentis*
in culpa est. Ad quam discernendam, attenden-
dum est quod habitus vilis vel incultus dupliciter
potest considerari. Uno modo, prout est signum
quoddam dispositionis vel status humani: quia,
ut dicitur *Eccli.* xtx *, *amictus hominis annuntiat* ‘v» r-
de eo. Et secundum hoc. vilitas habitus est quan-
doque signum tristitiae. Unde et homines in tri-
stitia existantes solent vilioribus vestibus uti:
sicut e contrario in tempore solemnitatis ct gau-
dii utuntur cultioribus vestimentis. Unde et poe-
nitentes vilibus vestibus induuntur: ut patet lo-
nae m *, de rege, qui *indutus est sacco;* et III ‘v«TK0
Reg. xxi *, de Achab qui *operuit cilicio carnem* ‘
n
suam. – Quandoque vero est signum contemptus
divitiarum et mundam fastus. Unde Hieronymus
dicit, *ad Rusticum Monachum* ◆ *Sordes vestium* /fv.: cxx*,

x) *ederit.* – *ceteri* PDE,
» *tub.* – *tuper* AID ILpK; pro *obfuenf, obtinet* ADDEFILpK.
T) *Fdfcdicra.* – *perfectionem* PEHL.

i) *Frixit.* – *Spretit* II, *Praeteriti** I, /Yimw I.. *Prutinit* Pj; pro
temporibus, temporaiibut DEI KpACL; *al. temporibui* rostgo L
<) *Achab.* – Acfaf BClt.pK ct a. ddüf A, XrKwn E, A'Aα DF.

candidae mentis indicia sunt: miis tunica contemptum saeculi probat. Ita dumtaxat ne animus tumeat c, ne habitus sermoque dissentiant. – Et secundum utrumque horum, competit religiosi-vitas vestium: quiu religio est status poenitentiae et contemptus mundanae gloriae.

Sed quod aliquis velit hoc aliis significare, contingit propter tria. Uno modo, ad sui humilia-tionem: sicut enim ex splendore vestium animus hominis elevatur, ita ex humilitate vestium hu-miliatur. Unde de Achab T⁴, qui *carnem suam cilicio induit*, dixit Dominus ad Eliam: *Nonne vidisti Achab humiliatum coram me*, ut habetur m XX] ♦ _ Alio mo]Ot propter exemplum aliorum. Unde super illud Matth. m ♦ *Habebat vestimentum de pilis camelorum* etc., dicit Glossa: *Qui poenitentiam praedicat, habitum poenitentiae praetendit.* – Tertio modo, propter inanem glo-rijam: sicut Augustinus dicit ♦ quod *m ipsis sor-dibus luctuosis potest esse factantia.* – Duobus ergo primis modis, laudabile est abicctis vestibus uti: tertio vero modo, est vitiosum.

Alio autem modo potest considerari habitus vilis et incultus secundum quod procedit ex avaritia vel ex negligentia. Et sic etiam ad vilium perlinet.

An primum ERGO dicendum quod vilitas vestium de se non habet speciem mali: immo potius speciem boni, scilicet contemptus mundanae glo-riae. Et inde est quod mali sub vilitate vestium

suam malitiam occultant. Unde Augustinus dicit, in libro *de Serm. Dom. in Monte* quod *non idea debent oves odisse vestimentum suum, quod plerumque illo se occultant lupi.*

Ad secundum dicendum quod Hieronymus ibi loquitur de vestibus vilibus quae deferuntur pro-pter humanam gloriam.

Ad tertium dicendum quod, secundum doctri-nam Domini *, in operibus sanctitatis nihil ho-mines facere debent propter apparentiam. Quod praecipue contingit quando aliquis aliquid novum facit. Unde Chrysostomus dicit, *super Matth.*: Orans nihil novum faciat quod aspiciant horni-nes, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus expandendo*: quia scilicet ex ipsa novitate homines reddunt intentos ad considerandum. Nec tamen omnis novitas intentos faciens homines ad considerandum, reprehensibilis est. Potest enim ct bene ct male fieri. Unde Augustinus dicit, in libro *de Serm. Dom. in Monte**, quod *qui in professione Christianitatis inusitato squa-lore ac sordibus intentos in se oculos hominum facit, eum id voluntate faciat, non necessitate pa-tiatur, ceteris eius operibus potest cognosci utrum hoc contemptu superflui cultus, an ambitione aliqua faciat.* Maxime autem videntur hoc non ex ambitione facere religiosi, qui habitum vilem deferunt quasi signum suae professionis, qua con-temptum mundi profitentur.

C) *tumeat.* – *timeat* ULFtILpAIK ct *a*, pro *ne, nec* P; pro *Jit-sentiant, diticntiat* PCH1GD

r/. Achab. – UF.EILpK, *Achat* Λ, *Achar* pD; mox *Achaç* BFILpK et *a. Acha* pA. *Achat* <Λ, *Achar* pD. *Acham* E.

Commentaria Cardinalis Caletani

I K articulo sexto eiusdem quaestionis, in responsione ud tertium, nota Augustini documentum circa discernendum animum hominis utentis novitate aliqua magis religiosa uut humili. Non est enim iudicium temerarium *a fructibus eo-rum* iudicare cos. Sanctioris namque animi sanctiora opera

testes esse debent. Et proptcrca cx aliis operibus consi-deranda intentio eorum est: an cx sanctitate maiore, an cx ambitione aliqua novitas emanet. .4 *fructibus eorum*, inquit Dominus *, *cognoscetis eos.*

•Mate.a? »>. rcr-.

Augustinus dicit,
 ◆ quod non
 i suum, quod

eronymus ibi
feruntur pro-

idum doctri-
tis nihil ho-^{1*}«»1.
itiam. Quod *

quid novum
r *Matth.* ♦
 ciant homi-
 iliendo, vcl
 »sa novitale
 ndum. Nec
 s homines
 st. Potest
 Augustinus
 le ♦ quod 'u n.w«-
 alo squa-
 hominum
 tsitate pa-
 id utrum
 lnibilione
 hoc non
 m vilem
 qua con-

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMAOCTAVA

DE DIFFERENTIA RELIGIONUM

IN OCTO ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de differentia religionum *.

Et circa hoc quaeruntur octo.

Primo: utrum sint diversae religiones, vel una
lanium.

Secundo: utrum aliqua religio institui possit
ad opera vitae activae.

Tertio: utrum aliqua religio institui possit ad bella gerenda .

Quarto: utrum possit institui aliqua religio ad

praedicandum, et huiusmodi opera exercenda.

Quinto ; utrum possit aliqua religio institui ad
studium scientiae.

Sexto: utrum religio quae ordinatur ad vitam contemplativam, sit polior ea quae ordinatur ad vitam activam.

Septimo: utrum habere aliquid in communione
diminuat de perfectione religionis.

Octavo: utrum religio solitariorum sit praeferenda religioni in societate viventium.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM SIT UNA TANTUM RELIGIO

Cont. impugn. Rellg., cap. i.

PRIMUM SIC PROCEDITUR. VldctUF quod
non sil nisi una tantum religio. In eo
enim quod totaliter et perfecte habetur,
esse non potest : propter quod,

non potest esse nisi unum primum summum bonum, ut in Primo * habitum est. Sed sicut Gregorius dicit, *super Ezech. *, cum quis omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est: sine quo religio esse non dicitur. Ergo videtur quod non sint mullae religiones, sed una tantum.*

2. *Praeterea*, ea quae in essentialibus conveniunt, non diversificantur nisi per accidens. Sed sine tribus votis essentialibus religioni non est aliqua religio, ut supra * habitum est. Ergo videtur quod religiones specie non diversificantur, sed solum per accidens.

3. Praeterea, status perfectionis competit et
religiosis et episcopis, ut supra* habitum est.
Sed episcopatus non diversificatur specie, sed est
ubique unus unde Hieronymus dicit, *ad Evan-*
*drum τ Episcopum **; *Ubicumque fuerit episcopus,*
sive Romae sire Eugubio sive Constantinopoli
sive Rhegio, eiusdem meriti est. eiusdem et sa-
cerdotii. Ergo, pari ratione, una sola est religio.

4. Praeterea, ab Ecclesia tollendum est omne id quod confusionem inducere potest. Sed ex diversitate religionis a videtur quaedam confusio posse induci in populo Christiano: ut Decretalis quaedam dicit, quae habetur *de Statu Monachorum et Canonorum Regularium* · *. Ergo videtur quod non debeant esse diversae religiones.

Sed contra est quod in Psalmo * describitur
ad ornatum Reginae pertinere quod sit *circum-*
amicta varietate.

Respondendo dicendum quod, sicut ex supra *
dictis patet, status religionis est quoddam exer- art 1
ciliū quo aliquis exercetur ad perfectionem car-
itatis. Sunt autem diversa cantatis opera quibus
homo vacare potest: sunt etiam diversi modi
exercitiorum. Et ideo religiones distingui possunt
dupliciter. Uno modo, secundum diversitatem
eorum ad quae ordinantur: sicut si una religio
ordinetur ad peregrinos hospitio suscipiendos, el
alia ad visitandos vel redimendos captivos. Alio
modo, potest esse diversitas religionum secun-
dum diversitatem exercitiorum: puta quod in una
religione castigatur corpus per abstinentias cibo-
rum. in alia per exercitium operum manualium,
vel per nuditatem, vel per aliquid aliud huius-
modi. Sed quia *finis est potissimum in unoquo-*
que * maior est religionum diversitas quae atten- {f
ditur secundum diversos fines ad quos religiones ■.*
ordinantur, quam quae attenditur secundum di-
versa exercitia.

Ad primum ergo dicendum quod hoc est commune in omni religione, quod aliquis totaliter se debet praebere ad serviendum Deo. Unde ex hac parte non est diversitas inter religiones: ut scilicet in una religione aliquis retineat aliquid sui, et in alia aliud. Est autem diversitas secundum diversa in quibus homo potest Deo servire: et secundum quod ad hoc se potest homo diversimode disponere.

7) *Euandrum*. – *Efandrum* I, *Alexandrum* PDj ct tone pC, EZio
dorum sK.

8) *religionis*. – *religionum* PDF1U.
 <) *quae habetur*». *Regularium*. – Om, P.
 ζ) *describitur*. – *scribitur* P.

An secundum dicendum quod tria essentialia vota religionis pertinent ad exercitium religionis sicut quaedam principalia ad quae omnia alia reducuntur, ut supra * dictum est. Ad observandum autem unumquodque eorum diversimode aliquis sc disponere potest: puta ad votum continentiae servandum se disponit aliquis per loci solitudinem, per abstinentiam, per mutuam societatem. et per multa alia huiusmodi. Et secundum hoc patet quod communitas essentialium votorum compatitur diversitatem religionis: tum propter diversas dispositiones: tum etiam propter diversos fines, ut ex supra * dictis patet.

Ad tertium dicendum quod in his quae ad per-

fectionem pertinent, episcopus se habet per modum agentis, religiosi autem per modum patientis, ut supra * dictum est. Agens autem, etiam in naturalibus, quanto est superius, tanto est magis unum: ea vero quae patiuntur, sunt diversa. Unde rationabiliter est unus episcopalis status, religiones vero diversae.

Ad quartum dicendum quod confusio opponitur distinctioni et ordini. Sic ergo ex multitudine religionum induceretur confusio, si ad idem et eodem modo diversae religiones essent, absque utilitate et necessitate. Unde, ut hoc non fiat, salubriter institutum est * ne nova religio, nisi auctoritate Summi Pontificis, institutur.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo primo quaestionis contesimncoctogesirnacoctavae, aspice, in corpore articuli, quod perfectio caritatis, quoc est religionis finis, quamvis principaliter consistat in dactli interiori caritatis, quia tamen per exteriores acuis caritatis diffunditur, finis religionis divcrsificatur non solum penes distinctionem dilectionis Dei vel proximi, sed etiam penes diversitatem actuum exteriorum quibus diligitur proximus, ut sunt diversa opera misericordiae. Et proptcrca in littera diversitas religionum cx parte diversitatis finis. declaratur cx diversitate operum misericordiae, dum dicitur: *Si una ad hospitalitatem, alia ad redimendos captivos, etc., ordinetur.*

II. In eodem articulo, in responsione ad quartum, dubium occurrit: An sine licentia Aposcolicac Sedis instituentes ut aliquae personae collegialiter viventes in communi iuxta regulas personarum tertii habitus, profiteantur tria vota, scilicet castitatis, paupertatis et obeJicntiac, sint institutores novae religionis; et consequenter peccent, ac puniendi sint, ut institutores novae religionis nbsque licentia Apostolica. Et est ratio dubii quia collegium sic profitemdam est collegium religiosarum personarum. Ac per hoc, est ibi aliqua una religio: omnis enim persona religiosa est aliqua religione religiosa. Sed non est ibi aliqua antiqua religio, ut patet. Ergo est ibi nova religio. Ac per hoc, eius institutio est institutio novae religionis.

In oppositum est, quia instituentes et servantes hnec sine ulla Apostolica licentia, *arbitrantur sc magnum obsequium praestare Deo* : et viri religiosi, non ignorantes, omnique scncratione digni apparent.

111. Ad hoc dicitur quod, quia poenae non sunt extendenduc ideo in huiusmodi inhibitionibus proprietas videtur

servanda nominum. Et ideo, cum appellatione *religionis* proprie intclligatur status personarum tria vota solemnna emittentium; et in proposito vota quae ab huiusmodi mulieribus sic emittuntur, sint tantum vota simplicia, et non solemnna, ut declaratum est per Bnnifacium VIII, in Sexto, *de Voto et Voti Redempt.* : consequens est ut instituentes talia vota emitti ab istis, non sint institutores novae religionis; nec istae personae emittentes talia vota fiunt propterea cx non-religioMi religiosae. – Secus autem est si emitterent tria religionis vota de speciali indulgentia Sedis Apostolicac: ut in multis collegiis tertianarum fit. Nam talium \otu essent solemnna, ita quod dirimerent matrimonium post contractum: ut Sixtus IV declaravit.

Et per hoc patet solutio ad obieetn. Et si instetur quod, licet non fiat per hoc nova religio, fit tamen per hoc novus ordo; ac per hoc, licet non agatur contra statutum Innocentii ♦, Extra, *de Relig. Dom.*, *Nc nimia*, agitur Limen contra statutum Grcgorii , cap. *Religionum*, in Sexto, eodem tit.. ubi inhibetur non solum nova *religio*, sed etiam novus *ordo*: – respondetur quod non proprie hic fit novus ordo, sed praeexistenti et approbato ordini tertianarum superadditur simplex votum castitatis, paupertatis et obedientiae. Videtur enim potius per haec vota perfici ipse tertianarum conviventium ordo, quam novus ordo institui.

Videtur tamen mihi quod non sit laudabile haec tria vota simplicia apponere: sed votum apponere castitatis sanctum est. Quoniam cx his tribus votis simplicibus laqueos incurrunt. Et intentum non assequuntur, ut religiosae proptcrca fiant. Et emergunt inde quaestiones quodammodo perplexae coram iudicibus aliquibus.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM ALIQUA RELIGIO INSTITUI DEBEAT AD OPERA ACTIVAE VITAE

ConL ðn/wgn. *Relig.*, cap. 1.

Si I) SECUNDUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod nulla religio institui debeat ad opera activae vitae. Omnis enim religio pertinet ad perfectionis statum, ut ex supra * dictis patet. Sed perfectio religionis consistit in contemplatione divinorum: dicit enim Dionysius, vi cap. *Eccles. Hier.*, quod *nominantur ex Dei puro servitio et famulatu, et indivisibili et singulari vita uniente eos indivisibilium sanctis convolutionibus*, idest contemplationibus, *ad deiformem unitatem et amabilem Deo perfectionem.* Ergo videtur quod nulla religio institui possit ad opera activae vitae.

2. Praeterea, *idem iudicium videtur esse de monachis et de canonicis regularibus*, ut habetur Extra, *de Postulando, Ex Parte: et de Statu Afonach.*, *Quod Dei timorem*, dicitur quod *a status monachorum consortio non putantur seiuncti.* Et eadem ratio videtur esse de omnibus aliis religiosis. Sed monachorum religio est instituta ad vitam contemplativam: unde Hieronymus dicit, *ad Paulinum* *: *Si cupis esse quod diceris*, < *monachus* », idest < *solus* », *quid facis in urbis?* Et idem habetur Extra, *de Renunt.*, *Nisi eum pridem;* et *de Regularibus, Licet quibusdam.* Ergo videtur quod omnis religio ordi-

Qu.<xxxxn,*r
; qu. (XXXX«l,

l vih,

I per mo-
rn patien-
:m, ctinni
tanto est
, sunt di-
piscopalis

opponitur
tudine re-
sm el co-
, absque
non fiat.
, nisi au-

rehpionit
lolcmnii
modi mu-
ia. ct non
in Sexto,
istituentei
ovac reh-
iunt pfo-
m est m
itii Sedis
fit Nara
matrirao-

ur quod,
oc novus
m Inno-
r tamen
'Tex
sxto, co-
'i*»*.
cd etiam
fit novut
ianirum
ct obe-
fici ipse
rdo io-

sec tria
ititatis
ibus la-
religio-
uodam-

se de
habe-

od J
antur

nibus
st in-

rony-

quod

facis

itinl-i

qui-

oril'

netur ad vitam contemplativam , ct nulla ad activam.

3. Praeterea, vita activa ad praesens saeculum pertinet. Sed omnes religiosi saeculum deserere dicuntur: unde Gregorius · dicit, *super Ezech.*: Qui praesens saeculum deserit e! agit bona quae valet, quasi iam Aegypto derelicto, sacrificium praebet m eremo*. Ergo videtur quod nulla religio possit ordinari ad vitam activam.

Sed contra est quod dicitur lac. i ♦ *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem haec est: visitare pupillos ct viduas in tribulatione eorum*. Sed hoc pertinet ad vitam activam. Ergo convenienter religio potest ordinari ad vitam activam.

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum cst, religionis status ordinatur ad perfectionem caritatis, quae sc extendit ad dilectionem Dei et proximi. Ad dilectionem autem Dei directe pertinet vita contemplativa, quae soli Deo vacare desiderat: ad dilectionem autem proximi pertinet ? vita activa, quae deservit necessitatibus proximorum. Et sicut ex cantate diligitur proximus propter Deum, ita etiam obsequium delatum in proximos redundat m Deum: secundum illud Matth. xxv : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. Unde el huiusmodi obsequia proximis facta, inquantum ad Deum referuntur, dicuntur esse sacrificia quaedam: secundum illud *Hcb. ult. *; Beneficentiae el communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus*. Et quia ad religionem proprie pertinet sacrificium Deo offerre, ut supra * habitum est, consequens est quod convenienter religiones quaedam ad opera vitae activae ordinantur. Unde et in *Collationibus Patrum* *, Abbas Nesteros T, distinguens diversa religionum studia, dicit: *Quidam summam intentionis suae erga eremi secreta et cordis constituunt puritatem; quidam erga institutionem fratrum ct coenobiorum curam; quosdam xenodochii, idest hospitalitatis, delectat obsequium*.

Ad primum ergo dicendum quod *Dei servilium et famulatus* salvatur etiam in operibus vitae activae, quibus aliquis servit proximo propter Deum, sicut dictum est*. In quibus etiam sal-

vàtur *singularitas vitae*: non quantum ad hoc quod homo cum hominibus non conversetur; sed quantum ad hoc quod homo singulariter his intendat quae ad divinum obsequium spectant. Et dum religiosi operibus vitae activae insistent intuitu Dei. consequens est quod in eis actio ex contemplatione divinorum l derivetur. Unde non

Ad secundum dicendum quod eadem est ratio de monachis et omnibus aliis religiosis quantum ad ca quae sunt communia omni religioni: puta quod totaliter se dedicent divinis obsequiis, ct quod essentialia religionis vota observent, ct quod a saecularibus negotiis se abstineant*. Sed non ♦»».w oportet similitudinem esse quantum ad alia quae sunt propria monasticae professioni, quae specialiter ad vitam contemplativam ordinantur. Unde in praeinducta Decretali *de Postulando* non dicitur simpliciter quod sit *idem indicium de canonicis regularibus quod de monachis*: sed, *quantum ad supradicta*, scilicet quod *in forensibus causis officio advocationis non utantur*. Et in Decretali inducta *de Statu Monachorum*, postquam praemiserat quod *non putantur a consortio monachorum seiuncti canonici regulares*, subditur: *Regulae tamen inserviunt laxiori*. Ex quo patet quod non ad omnia tenentur ad quae monachi.

Ad tertium dicendum quod dupliciter aliquis potest esse in saeculo: uno modo, per praesentiam corporalem; alio modo, per mentis affectum. Unde ct discipulis suis Dominus dicit*: *Ego elegi ros de mundo*: dc quibus tamen ad Patrem loquitur dicens*: *Hi in mundo sunt, et ego ad le venio*. Quamvis igitur religiosi qui circa opera activae vitae occupantur, sint in saeculo secundum praesentiam corporalem, non tamen sunt in saeculo quantum ad mentis affectum: quia in exterioribus occupantur non quasi quae-rentes aliquid in mundo, sed solum propter divinum obsequium; *utuntur* l enim *hoc mundo* * *tanquam non utentes*, ut dicitur l *ad Cor. vn* *. 'vm. p Unde et lac. i * postquam dictum est quod *re-* * o. &a *ligio munda ct immaculata est visitare pupillos el viduas*, subditur: *et immaculatum se custodire ab hoc sacco*lo, ut scilicet affectu in ζ rebus sae- ζ culi non detineatur.

3) *Gregorius. – Augustinus* ABEFILpK.
pertinet. – directe pertinet Pa.
γ) *Nesteros. – Nestor* ABCDFHlpK, *Vestor* E, *vester* I., *Nestorum* ♦K, *Nestorius* Va.

o) *divtñonim. – donorum* ABGDEFILpK.
e) *utuntur. – utentur* BEHI.pAK, *videntur* II
p *afeclts iu. – ajfatus* Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo secundo eiusdem quaestionis, in responsione Ind primum, adverte quod operatio vitae activae dupliciter sc habet ud divinam contemplationem. Primo, ut clfectus ipsius contemplationis. Et sic praedicare dicitur opus vitae activae ex contemplatione emanans.

Alio modo, ut effectus ipsius Dei contemplati ut finis. Et sic omnia opera misericordiae, sive spiritualia sive cor-

poralia sint, cx contemplatione derivantur. Et hoc modo in littera hnc dicitur quod, *dum religiosi intuitu Dei operibus vitae activae insistent, fructu contemplationis non privantur*. Nisi enim aciem mentis suae in Deum ut finem fixissent, nunquam voluntas eorum moveret cos ad opera vitae activae propter Deum ejtcrccnda.

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ALIQUA RELIGIO ORDINARI POSSIT AD MILITANDUM

Inim, nrt. 4, od 1, 5.

S D tertium sic proceditur. Videtur quod nulla religio ordinari possit ad militandum. Omnis enim religio perlinet ad statum perfectionis. Sed ad perfectionem vitae Christianae perlinet quod malo: sed si quis percusserit te in unam maxillam, praebe ei et alteram: quod repugnat officio militari. Ergo nulla religio potest institui ad militandum.

2. Praeterea, gravior est compugnatio corporalium praeliorum quam concertationes verborum quae in advocationibus fiunt. Sed religiosis interdicitur officio advocationis uti: ut patet in Decretali de Postulando supra * inducta. Ergo videtur quod nullo minus aliqua religio possit institui ad militandum.

3. Praeterea, status religionis est status poenitentiae, ul supra * dictum est. Sed poenitentibus, secundum iura, interdicitur mililia: dicitur enim in Decretis, de Poenit., dist. V *: Contrarium omnino est ecclesiasticis regulis, post poenitentiae actionem, redire ad militiam saecularem. Ergo nulla religio congrue institui potest ad militandum.

4. Praeterea, nulla religio institui potest ad aliquid iniustum. Sed sicut Isidorus dicit, in libro Etymoi. *, iustum bellum est quod ex edicto imperiali geritur. Cum igilur religiosi sini quaedam privatae personae, videtur quod non liceat cis bellum gerere. Et ita ad hoc non potest institui aliqua religio.

Sed contra est quod Augustinus dicit, ad Bonifaciu" I *- existimare neminem Deo placere posse armis bellicis ministrat. In his erat sanctus David, cui Dominus magnum testimonium perhibuit. Sed ad hoc sunt institutae religiones ut homines Deo placeant. Ergo nihil prohibet aliquam religionem institui ad militandum.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, religio institui potest non solum ad opera contemplativae vitae, sed etiam ad opera vitae activae, inquantum pertinent ad subventionem proximorum et obsequium Dei: non autem inquantum pertinent ad aliquid mundanum tenendum a. Potest autem officium militare ordinari ad subventionem proximorum, non solum quantum ad privatas personas, sed etiam quantum ad totius rcipublicae defensionem: unde dc Iuda Machabaeo dicitur, Machab. ni *. quod proeliabatur praelium Israel cum laetitia, el dilatavit gloriam populo suo. Ordinari etiam potest ad conserva-

tionem divini cultus: unde ibidem * subditur luda dixisse: Nos pugnabimus pro animabus nostris et legibus nostris; et infra, xiii *, dicit Simon: I"os scitis quanta ego et fratres mei et Dominus pateris mei fecimus pro legibus et pro san-

de convenienter institui potest aliqua religio ad militandum, non quidem propter aliquid mundanum, sed propter defensionem divini cultus el publicae salutis; vel etiam pauperum et oppressorum, secundum illud Psalmi*: Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.

Ad primum ergo dicendum quod aliquis potest non resistere malo dupliciter. Uno modo, condonando propriam iniuriam. Et sic potest ad perfectionem pertinere, quando ita fieri expedii ad salutem aliorum. - Alio modo, tolerando patienter iniurias aliorum. El hoc ad imperfectiorem perlinet, vel etiam ad vilium, si aliquis potest convenienter iniurianii resistere. Unde Ambrosius dicit, in libro de Offic. *: Fortitudo quae bello v tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena iustitia est. Sicut etiam ibidem * dicit Dominus: Quae tua sunt, ne repetas: et tamen, si aliquis non repeteret ea quae sunt aliorum, si ad eum pertineat, peccaret. Homo enim laudabiliter donat sua, non autem aliena. Et multo minus ea quae sunt Dei, non sunt negligenda: quia, ut Chrysostomus dicit, super Matth. *, iniurias Dei dissimulare nimis est impium.

Ad secundum dicendum quod exercere advocationis officium propter aliquid mundanum, repugnat omni religioni: non autem si hoc aliquis exerceat, secundum dispositionem sui praelati, pro monasterio suo, ut in eadem Decretali subditur. Neque etiam pro defensione pauperum aut viduarum: unde in Decretis, dist. LXXXVIII *. dicitur: Decevit sancta Synodus nullum deinceps clericum aut possessiones conducere, aut negotiis saecularibus se permiscere, nisi propter curam pupillorum, etc. El similiter militare propter aliquid mundanum est omni religioni contrarium: non autem militare propter obsequium Dei.

Ad tertium dicendum quod militia saecularis interdicitur poenitentibus: sed militia quae est propter Dei obsequium, imponitur alicui in poenitentiam; sicut patet de his quibus iniungitur ut militent in subsidium Terrae Sanctae.

Ad quartum dicendum quod religio non sic instituitur ad militandum quod religiosi propria auctoritate liceat bella gerere: sed solum auctoritate principum vel Ecclesiae.

a) tenendum. - Udlettum PUC ct a
p) iandis, - /cii BEI', fr.itribus DLpAKsC.

y) bello. - bella BCDEI IKI pA ct 4. bellando II. per bella PcA
3) non. - Om. A.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo tertio eiusdem quaestionis, dubium occurrit ex eo quod contraria sibi invicem apparent quae dicuntur in littera de causa militiae. Nam dicitur quod *propter nihil mundanum militandum est a religiosis*: et similiter, ad tertium, subiungitur quod *militia saecularis interdicitur poenitentibus*. Et tamen dicitur quod *propter salutis publicae vel pauperum defensionem* religiosis licet pugnare. Constat namque quod publica salus mundanum bonum est; et similiter libertas oppressorum mundanum bonum est: cum utrumque sit bonum temporale, commune Christianis et paganis; apud utrosque enim est salus publica et oppressorum defensio.

Praeterea, appellatione saecularis militiae aut venit solum bellum intuitum: et hoc non, quia iniustum bellum etiam non poenitentibus interdicitur: – uult aliquod bellum iustum. Et cum omne bellum iustum ordinetur ut publicum bonum defendendum, sequeretur quod aliquod bellum iustum esset interdictum poenitentibus quod non esset interdictum religiosis institutis ad bellandum quia religiosi tales, ut in littera dicitur, possunt pro publica salute bellare; poenitentes nutem, solum pro divino obsequio*. Hoc autem est inconueniens: quia religio est status poenitentiae eminentius quam quicumque alius poenitendi modus, ut patet ex ante dictis.

II. Ad hoc dicitur quod per *aliquid mundanum* hic intelligitur dominium temporale, gloria, honor, pecunia, et quidquid pecunia aestimabile est. Contra huiusmodi autem mundanum distinguitur *divinum obsequium*, quod est virtutis religionis actus; sive hoc divinum obsequium prae-

stetur in materia etiam religionis, puta in recuperatione aut conservatione Iernie Sanctae propter Christi reverentiam, qui ibi corporaliter conversatus, etc., est; live in materia alterius virtutis, puta pietatis vel misericordiae vel iustitiae, ut contingit in defensione publicae salutis et pauperum ac oppressorum. Nulla ergo est controversia inter dicte in littera: videlicet formalis diversitas ponitur inter militiam ob (liquid mundanum, non ut materiam, sed ut finem; et militiam ob divinum obsequium in operibus misericordiae, quorum materia est aliquid mundanum, puta sahis reipublicae vel pauperis relevatio. Haec enim eadem sub militia saeculari cadunt ut sunt quaedam bona temporalia defendenda; et sub militia religiosa ut sunt materia pietatis et misericordiae, quam religiosus unimur et actus oifert Deo militando.

Ei per hoc patet solutio primae obiectionis. Ad secundam per idem respondetur: quod appellatione militiae «accolaris venit militia ordinata ad domini temporalis, et reipublicae, et huiusmodi mundanorum bonorum defensionem. Et hucc, sicut interdicitur poenitentibus, ita et religiosis, – Militia autem ob divinum obsequium vocatur et est quae opera misericordiae in eisdem quoque materiis Deo ulfert. Et haec non interdicitur religiosis neque poenitentibus. ha quod non licet poenitentibus et religiosis deputetis ad militandum, esse milites stipendiarios in quocumque bello iusto: sed in illo tantum quod pietatis et misericordiae aut religionis causa suscipitur, militare possunt, ut oderant Deo haec ip*a opera misericordiae, militando pro subventione proximorum suorum ob divinum intuitum.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM ALIQUA RELIGIO POSSIT INSTITUI AD PRAEDICANDUM VEL CONFSSIONES AUDIENDUM

Cont. iinpuifu. RtUg^ «p. n?.

DE QUARTUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod nulla religio possit institui ad praedicandum vel confessiones audiendum. Dicitur enim VII, qu. i*: *Monachorum vita subiectionis habet verbum et disciplinam. non docendi vel praesidendi vel pascendi alios*: id eadem ratio esse videtur de aliis religiosis. Sed praedicare et confessiones audire est pascere vel docere alios. Non ergo ad hoc aliqua religio potest inslitui.

2. Praeterea, illud ad quod religio instituitur, videtur esse maxime proprium religioni, ut supra dictum est. Sed praedicti actus non sunt proprii religiosorum, sed potius praelatorum. Non ergo ad huiusmodi actus potest aliqua religio institui.

3. Praeterea, inconueniens videtur quod auctoritas praedicandi et confessiones audiendi infinitis hominibus committatur. Sed non est certus numerus eorum qui in religione aliqua recipiuntur. Ergo inconueniens est quod aliqua religio instituat ad actus praedictos.

4. Praeterea, praedicatoribus debetur victus a fidelibus Christi: ut patet I ad Cor. ix. Si ergo committitur praedicationis officium alicui religioni ad hoc institutae, sequetur quod fideles Christi teneantur ad exhibendum sumptus infi-

nitis personis: quod cedit in magnum eorum gravamen. Non ergo debet aliqua religio institui ad huiusmodi actus exercendos.

5. Praeterea, institutio Ecclesiae debet sequi institutionem Christi. Sed Christus primo misit ad praedicandum duodecim Apostolos, ut habetur Luc. ix*; et postea misit septuagintaduos discipulos, ut habetur Lue. x ♦ et sicut Glossa** ibidem dicit, *Apostolorum formam tenent episcopi, septuagintaduorum discipulorum minores presbyteri*. scilicet curati. Ergo, praeter episcopos et presbyteros parochiales, non debet aliqua religio inslitui ad praedicandum vel ad confessiones audiendum.

Sed contra est quod in *Collationibus Patrum* *, ' Abbas Nestcros P, de diversitate religionum loquens, dicit: *Quidam eligentes aegrotantium curam, alii intercessionem quae pro miseris atque oppressis impenditur exequentes, aut doctrinae instantes, aut eleemosynas pauperibus largientes, inter magnos ac summos viros, pro affectu suo ac pietate, vigerunt*. Ergo, sicut ad aegrotantium curam aliqua religio potest institui, ita etiam ad docendum populum per praedicationem et alia huiusmodi opera.

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est *, ‘An ’

e) *discipulatu*». – *disciplinatus* GHKL.

p) *Nf.ftcrw.* – IVaroriMi E. *W'ttahui* «teri et Pa. – Pro *dicit, jif* Pa. – Pro *imtantci, insutcnta* PHa.

T
convenienter religio institui potest ad opera vitae activae, secundum quod ordinantur ad utilitatem proximorum, el ad obsequium Dei. ct conscrvationem γ divini cultus. Magis autem procuratur utilitas proximorum per ea quae pertinent ad spiritualem animae salutem, quam per ca quae pertinent ad subveniendum corporali necessitati, quanto spiritualia corporalibus sunt potiora: unde supra* dictum est quod eleemosynae spirituales sunt corporalibus potiores. Hoc etiam magis perlinet ad obsequium Dei, cui *nullum sacrificium est magis acceptum quam -eius animarum*, ut Gregorius dicit, *super Ecch.* * Maius etiam est spiritualibus armis contra errores haereticorum el tentaliones daemonum fideles detendere, quam corporalibus annis populum fidelem tueri. Et ideo convenientissimum est ad praedicandum, ct ad alia quae pertinent ad salutem animarum, aliquam religionem institui.

An primum ergo dicendum quod ille qui operatur cx virtute alterius, agit per modum instrumenti. Minister autem est sicut *instrumentum Mimatum*: ut Philosophus dicit, in I *Polit.* * Unde quod aliquis auctoritate praelatorum pracdjcet? vtq alja huiusmodi faciat, non supergreditur *discipulatus* δ vel *sublectionis* gradum, qui competit religiosis.

An secundum dicendum quod, sicut religiones aliquae instituuntur ad militandum, non quidem ut militent auctoritate propria, sed auctoritate principum vel Ecclesiae, quibus ex officio competit, sicut dictum est*; ita etiam religiones instituuntur ad praedicandum et confessiones audiendum, non quidem propria auctoritate, sed auctoritate praelatorum superiorum ct inferiorum, ad quos ex officio pertinet. Et ita · subvenire praelatis in tali ministerio est huiusmodi religionis proprium.

Ad tertium dicendum quod a praelatis non con-

ceditur talibus religiosis ut quilibet indifferenter possit praedicare vel confessiones audire : sed secundum moderationem eorum qui huiusmodi religionibus praeficiuntur; vel secundum taxationem ipsorum praelatorum.

Ad quartum dicendum quod plebs fidelis non tenetur cx debito iuris ad sumptus ministrandos nisi ordinariis praelatis, qui propter hoc decimas et oblationes fidelium recipiunt et alios ecclesiasticos redditus. Sed si aliqui gratis in huiusmodi actibus velint : fidelibus ministrare, non potestative * ab eis sumptus exigentes, non propter hoc gravantur fideles: quia et ipsi possunt liberaliter récompensera temporalem subventionem, ad quam, etsi non teneantur ex debito iuris, tenentur tamen ex debito caritatis; non autem ita quod *sit tribulatio, aliis autem remissio*, ut dicitur ll *ad Cor.* vnt * – Si tamen non invenirentur qui gratis se huiusmodi obsequiis manciparent, tenerentur ordinarii praelati, si ipsi non sufficerent, alios η ad hoc idoneos quaerere, quibus sumptus ipsi ministrarent.

Ad quintum dicendum quod formam septuagintaduorum discipulorum non solum tenent presbyteri curati, sed quicumque alii minoris ordinis episcopis in eorum officio subserviant Non enim legitur quod septuagintaduobus discipulis Dominus aliquas determinatas parochias assignaret: sed quod *mittebat eos ante faciem suam m omnem duitatem et locum quo erat ipse venturus*. Opportunum autem fuit ut, praeter ordinarios praelatos, alii assumerentur ad huiusmodi officia: propter multitudinem fidelis populi, et difficultatem inveniendi sufficientes personas distribuendas singulis plebibus. Sicut etiam et religiones ad militandum necesse fuit institui, propter defectum saecularium principum ad resistendum infidelibus in aliquibus terris.

γ) *conservationem.* – *conversationem* PABCEEKLa.

8) *discipulatus.* — *disciplinatus* HKL, *disciplinam* G.

c) *subvenire.* – *subservire* PDF, *servire* 11.

ζ) *aliqui... velint.* – *aliquis... velit* ADDEKpC, *aliquis... velint* FIE.

η) *alios.* – *per alios* Pa ct codkc-x praeter GsC.

0) *episcopis... subserviant.* – *qui episcopis... subserviunt* Pia. – Pro enim, autrm Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo quarto eiusdem quaestionis, in responsione ud secundum, adverte diligenter duo. Primo, quod proprius actus Fratrum Praedicatorum non est praedicare, sed *subvenire praelatis*, hoc est episcopis, *in praedicationis actu*: ita quod non convenit cis praedicare nisi ministrcialitr. Et propterca si praelati, quorum sunt ministri, eis prohibent, cos revocant, simpliciter vel ad tempus aut locum, a tali ministerio, tenentur cessare, absolute loquendo. Privilégiât! autem a Summo Pontifice secundum illa se possunt regere, invitis inferioribus episcopis: non autem invito ipso Romano Pontifice.

Secundo, ct habetur in responsione ad tertium, quod non statim ut aliquis est religiosus Ordinis Praedicatorum aut similis, propterca est praedicator, etiam ministrcialitr. Quia non omnibus passim commissum intclligitur hoc ministerium : sed oportet ut nd hoc exponantur α propriis praelatis religionum; ct ultra hoc, ab episcopis vel Romano Pontifice acceptentur, vel acceptati cx privilegio sint. Cesset ergo praesumptio.

II. In responsione ad quintum eiusdem articuli, adverte duo. Primo, rationabilem expositionem, ut formam scphiangintaduorum discipulorum Domini gerant omnes minores sacerdotes, qui scilicet assumuntur in adiutorium episcoporum. Pales autem sunt non solum presbyteri curati, sed delegati ad praedicandum ct confessiones audiendum. Et hoc consonare Evangelio patet cx officio illis commisso, scilicet ut praeirent Dominum in omnem civitatem bini. Hoc enim mugis delegatis quam curatis, qui soli ad singulas alligantur parochias, convenit.

Secundo, rationem quare oportuit (ales religiosos in huiusmodi ministerium assumere: scilicet propter multitudinem fidelis populi, ct difficultatem inveniendi curatos sufficientes ct idoneos.

Et sub hac secunda ratione includitur tertia : quia scilicet dc facto male consultum populo Christiano invenitur sine huiusmodi supplemento; quod Deus dedit, ct Romanus Pontifex gratiose suscipiendo approbavit. Sed *non omnes capiunt verbum istud* ·.

* q m. «ixii.m

• Homii x ii

à τi'ιΓᾱ".4-

via. «ρ\ι,ι,η.

6:..n> icet «i

*

•An. 5. «d4.

‘

• Cl I 42 Cor. ap. ti. v<D> x b).

• Vert. ry

•r»

¶s

S

•Nc

•A8

•<kc
«.

•K1

m

«. •U

ARTICULUS QUINTUS

UTRUM SIT INSTITUENDA ALIQUA RELIGIO AD STUDENDUM

Cont. impugn. /Otiṗ.. cap. xt.

Si quantum sic proceditur. Videtur quod non sit instituenda aliqua religio ad studendum. Dicitur enim in Psalmo ♦ *Quoniam non cognovi litteraturam, in-* ♦ *iroibo in potentias Domini: Glosa: unde contem-* *plando quam capiunt, usque ad* *virtutem Christianam.* Sed perfectio Christianae virtutis maxime videtur ad religiosos pertinere. Ergo eorum non est studio litterarum insistere.

2. Praeterea, illud quod est dissensionis principium, religiosis non competit, qui in unitatem pacis congregantur. Sed studium dissensionem inducit: unde et in philosophis subsecuta est diversitas sectarum. Unde et Hieronymus, *super Epist. ad Tit.* *, dicit: *Antequam. diaboli instinctu, studia in religione fierent, et diceretur in populis, Ego sum Pauli, Ego Apollo, Ego Cephae*, etc. Ergo videtur quod nulla religio debeat institui ad studendum.

3. Praeterea, professio Christianae religionis differre debet a professione gentilium. Sed apud gentiles aliqui philosophiam profitebantur. Et nunc etiam aliqui sacculares dicuntur aliquarum scientiarum professores. Non ergo religiosis competit studium litterarum.

Sed contra est quod Hieronymus, in epistola *ad Paulinum* *» invitat eum ad discendum in statu monastico, dicens: *Discamus in terris quorum scientia nobis perseverat 3 in caelis.* Et infra *: *Quidquid quaesieris, tecum scire conabor.*

Respondeo dicendum quod, sicut dictum est*, religio potest ordinari ad vitam activam, et ad vitam contemplativam. Inter opera autem vitae activae, principaliora sunt illa quae ordinantur directe ad salutem animarum, sicut praedicare et alia huiusmodi*. Competit ergo studium litterarum religioni ? tripliciter. Primo quidem, quantum ad id quod est proprium contemplativae vitae. Ad quam studium litterarum dupliciter adiuvat. Uno modo, directe coadiuvando ad contemplandum: illuminando scilicet intellectum. Vita enim contemplativa de qua nunc loquimur, principaliter ordinatur ad considerationem divinorum, ut supra * habitum est, in qua dirigitur homo γ ad considerandum divina. Unde in laudem viri iusti dicitur in Psalmo ♦ quod *in lege Domini meditabitur die ac nocte.* Et *Eccli.* xxxix * dicitur: *Sapientiam antiquorum exquiret sapiens, et in prophetis vacabit.* – Alio modo, studium litterarum iuvat contemplativam vitam indirecte, removendo contemplationis pericula, scilicet errores, qui in contemplatione divinorum frequenter accidunt his qui Scripturas ignorant: sicut in *Collationibus* ♦ *Y^χ.αρ. pairum* * legitur quod Abbas Serapion, propter

simplicitatem, incidit in errorem Anthropomorphitarum *, idest eorum qui Deum habere humanam formam arbitrantur. Unde dicit Gregorius. in VI *Moral.* *, quod *nonnulli, dum plus in lege contemplantur quam in deo, dogmata erumpunt: et dum veritatis esse discipuli humiliter negligunt, magistri errorum fiunt.* Et propter hoc dicitur *Eccle.* π ∙: *Cogitavi m corde meo abstrahere a vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam, delitaremq̃ue stultitiam.*

Secundo, necessarium est studium litterarum religioni institutae ‘ ad praedicandum et ad aha huiusmodi exercendum. Unde Apostolus dicit, 77/. i ♦ de episcopo, ad cuius officium huiusmodi actus pertinent: *Amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere.* – Nec obstat quod Apostoli absque studio litterarum ad praedicandum sunt missi: quia, ut Hieronymus dicit, in Epistola *ad Paulinum* *, *quidquid aliis exercitatio et quotidiana in lege meditatio tribuere solet, illis Spiritus Sanctus suggererat.*

Tertio, studium litterarum religioni congruit quantum ad id quod est omni religioni commune. Valet enim ad vitandum carnis lasciviam. Unde Hieronymus dicit, *ad Rusticum Monachum* *: *Ama Scripturarum studia, et carnis vitia non amabis.* Avertit enim animum a cogitatione lasciviae: et carnem macerat, propter studii laborem, secundum illud *Eccli.* xxxi *: *Vigilia honestatis tabefaciet carnes.* – Valet etiam ad auferendum cupiditatem divitiarum. Unde Sdp. vit* dicitur: *Divitias nihil esse dixi in comparatione illius.* Et I *Machab.* xn ‘ dicitur: *Nos autem nullo horum indiguimus*, scilicet exteriorum subsidiorum, *habentes solatio sanctos libros qui in manibus nostris sunt.* – Valet etiam ad obediētiaē documentum. Unde Augustinus dicit, in libro *de Operibus Afonach.* *: *Quae est ista perversitas, lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare?*

Et ideo manifestum est quod congrue potest institui religio ad studium litterarum.

Ad primum ergo dicendum quod Glossa * ibi exponit de littera veleris legis: de qua Apostolus dicit, II *ad Cor.* m *: *Littera occidit.* Unde *non cognoscere litteraturam* est non approbare litteralem circumcisionem et ceteras carnales observantias.

An secundum dicendum quod studium ad scientiam ordinatur: quae sine cantate *inflat**, et per consequens dissensiones facit, secundum illud

s) peneverat, – pcricverft PC>K et a. >> rcliitiioni. – *reliait* Pa. y) homo. – *per ifudium* addit P.

8) Anthropomorphitarum. ∙ Anthrxyomorplitarinn AULpK, .^fhro-pomorphi.initn l, Anthropomorlittitum E. «) rdifiiani InatiMae. – rtliffaiif inttilutif Pj .

entium ad *docln-* ut dicitur *Tit.* i . . non pertinet ad ,tn 1' is obsequiis man-jr ad sacram do-ti fine *Musicae*9; ‘u A *non aestimamus* , *te fallaci pollici-ts consideratione* :*ere non audere-s, eadem refcllen-icisse rideremus.*

HpC, m/nJimid AMζ II; pro *rff*i*TaxSon*^*f*mindomn tC r. a p . q. amn.

moderate ponunt tum est Miperius·; \Q-religion*, cum »u-gicae, philosophi** t errores coniufirc, lec bene tdverum n scientiis ueeuh-

iae ordinantur sunt potiores. A1C X *, dicit * v<< « iam vita con- û XQmj w ipra * dictum *■*. i iliam pñci-finis, sccun- quia non po- secundum id ilia unius re- luidem atten- ecundario au- imode tamen tenditur: nam iem est abso- leritur; com- n exercitium, ion quaeritur : ideo illa rc- tur ad finem taius bonum; . Si vero sit praeeminentia item exercitii, ad finem in- *Patrum* * in- »

troducitur sententia beati Antonii, qui praetulit discretionem, per quam aliquis omnia modera- tur, et ieiuniis ct vigiliis ct omnibus huiusmodi observantiis.

Sic ergo dicendum est quod opus vitae activae est duplex. Unum quidem quod cx plenitudine contemplationis derivatur: sicut doctrina ct prae- dicatio. Unde ct Gregorius dicit, in V homil. super *E;ech.*, quod *de perfectis viris post contemplationem suam redeuntibus dicitur: Memoriam suavitatis tuae eructabunt.* Et hoc praefertur simplici contemplationi*. Sicut enim maius est illuminare quam lucere solum, ita maius est contemplatu aliis tradere quam solum contemplari. – Aliud autem est opus activae vitae quod totaliter consistit in oc- cupatione exteriori: sicut eleemosynas dare, hospi- tes recipere, ct alia huiusmodi. Quae sunt minora operibus contemplationis *, nisi forte in casu nc- cessitatis: ut cx supra* dictis patet.

Sic ergo summum gradum in religionibus te- nent quae ordinantur ad docendum et praedi- candum. Quae et propinquissimae sunt perfe- ctioni episcoporum; sicut ct in aliis rebus *fines primorum coniunguntur principiis secundorum*, ut Dionysius dicit, vu cap. *de Div. Nom.* * – Secundum autem gradum tenent illae quae ord- mantur ad contemplationem. – Tertius est ? ea- rum quae occupantur circa exteriores actiones.

In singulis autem horum graduum potest at- tendi praeeminentia secundum quod una religio ordinatur ad aliorum actum in eodem genere: sicut inter opera activae, potius est redimere captivos quam recipere hospites; et in operibus contemplativae, potior est oratio quam lectio. Pol-

est etiam attendi praeeminentia, si una carum ad plura horum ordinetur quam alia: vel si con- venientiora statuta habeat ad finem propositum consequendum.

Ah primum ergo dicendum quod Decretalis illa loquitur de vita activa prout ordinatur ad salu- tem animarum.

Ad secundum dicendum quod religiones quae instituuntur propter militiam, directius ordinantur ad hoc quod effundant sanguinem hostium, quam ad hoc quod eorum sanguis fundatur1, quod proprie martyribus competit. Nihil tamen prohibet huiusmodi religiosos in aliquo casu meritum mar- tyrii consequi, et in hoc praeferri aliis religiosis: sicut et opera activa interdum in aliquo casu praefерuntur contemplationi.

Ad tertium dicendum quod arclitudo e obscr- vantiarum non est id quod praecipue in religione commendatur, ut beatus Antonius dicit *. Et Isaiac lviii * dicitur: *Nunquid hoc est ieiunium quod elegi, per diem affligere animam suam?* Assumitur tamen m religione ut necessaria ad carnis macerationem: quae, si sine discretionе fit , periculum deficiendi habet annexum, sicut beatus Antonius dicit*. Et ideo non est potior religio cx hoc quod habet arctiores observan- tias: sed ex hoc quod cx maiori discretionе sunt eius observantiae ordinatae ad finem religionis. Sicut ad continentiam efficacius ordinatur ma- ceratio carnis per abstinentiam cibi et polus, quae perlinent ad famem ct sitim, quam per subtractionem vestium, quae pertinent ad frigus et nuditatem ; ct quam per corporalem laborem.

β) Tcrttui *e*it.- *Tertium* H»K ct *a. Tertiut* ceteri; ut no» G. y) *fundatur*, – *effundatur* l'BDο.

8) *aretitudo*. – *altitude* P. «>)/E – *sicut* BEFLpAK. *fit* CH|sAK./Ltf D.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo sexto eiusdem quaestionis, nota quod, cum in corpore articuli dicitur quod *illa religio simpliciter praefertur alteri quae ordinatur adfinem absolute potio-rem, vel quia est maius bonum, vel quia ad plura bona ordinatur*, ista secunda purs disiunctivac non habet pro subiecto propositionis finem, sed religionem. Ita quod non est sensus quod finis est potior vel quiit est maius bonum, vel quia ad plura bona ordinatur: quoniam finis, ut sic, non habet finem ; alioquin procederetur in infinitum. Sed est sensus quod dupliciter religio ordinatur ad finem po- tiorem: vel quia finis est maius bonum; vel quia ipsa re- ligio ordinatur ad plura bona. Sicut religio quae ordinatur ad orandum, melior est quum illa quae ordinatur ad pro- priae lectioni vacandum, quia melius contemplatio fit orando quam legendo: religio tamen quae ad utnimquc bonum ordinatur, scilicet orationem ct lectionem, melior est simpliciter utraque, quia habet finem potiorem, ex eo quod finis cius complectitur utnimquc bonum, illarum vero unicum tantum. Et hac ratione constituuntur in supremo religionis gradu illae religiones quae non solum contem- plantur, sed contcmlptii docent.

II. In responsione ad secundum, perspice quod hinc ha- bes solutionem vulgaris quaestionis: An,scilicet, euntes recto corde ct opere ad bellum contra infideles, sint martyres, si in bello occiduntur. Habes siquidem hoc in loco ab Auctore panem negativam. Et ratio in littera redditur, quin marty- res proprie sunt qui ud proprium sanguinem fundendum, usque ud privationem vitae, tendunt directe, ut testes Christi

sint. Isti autem, tam religiosi quam sacculares, directe ten- dunt nd alienum sanguinem fundendum, vel fugandum. Unde non sunt, absolute loquendo, si occidantur, martyres.

Verum quia alia est quaestio dc martyrio, ct alia dc merito martyrii; ideo Auctor, excluso martyrio a religiosis militibus, dc mento martyrii tractat. Et docet quod, sicut in casu necessitatis melius est infirmorum curae dare ope- ram quam contemplationi, quamvis absolute *optima sit Mariae pars* .; et maioris meriti in necessitatis articulo est curam infirmi habere quum contemplari vel praedicare: ita m articulo necessitatis, putn si Ecclesia periclitaretur, non solum quoad personarum oppressionem, sed quoad fidei libertatem, maioris meriti esset pro Ecclesiae defensione usque ad mortem bellando sc exponere, quam contem- plari vel praedicare. Et tunc merito martyrii non carerent qui in tali bello sic occiderentur. Praeferuntur enim in huiusmodi casibus milites isti omnibus religiosis, utpotc martyribus aequales in mento.

111. In responsione ad tertium eiusdem articuli sexti, in exemplo de mediis ad continentiam servandam, attende quoti non exempli tantum, sed veritatis doctrinam conti- net. Nnm pauperes nudos vacare generationi videmus; si- militer laborantes continue laboribus maximis, vacare etiam generationi perspicimus; famelicos autem ct ritibundos, nequaquam , iuxta Illud: *Sine Cerere et Bdccko friget Venus* \ Melius ergo medium ad continentium servandam est abstinere α cibo ct potu, quam carere adigis aut cal- ccis, ct quam laborare, ct huiusmodi.

Si muax Tillicot. D. Thomam T. VII.

*7

quantum necessitatis est: sed ut non ista intueantur, et propter ista faciant quidquid m Evangelii praedicatione facere iubentur. Sed abundans divitiarum possessio abundantiorem sollicitudinem ingerit, per quam animus hominis multum distrahitur et impeditur, ne totaliter feratur in Dei obsequium. – Alia vero duo, scilicet amor divitiarum et elatio seu gloriatio de divitiis, non consequuntur nisi abundantes divitias.

Differt tamen circa hoc utrum divitiae, abundantes vel moderatae, in proprio vel in communi habeantur. Nam sollicitudo quae circa proprias divitias adhibetur, pertinet ad amorem privatum, quo quis se temporaliter amat: sed sollicitudo quae adhibetur circa res communes, pertinet ad amorem caritatis, quae *non quaerit quae sua* SUHt *» scd communibus intendit. Et quia religio ad perfectionem caritatis ordinatur, quam perficit Sed sollicitudo quae adhibetur circa bona communia, pertinere potest ad caritatem: licet etiam per hoc impediri possit aliquis altior caritatis actus, puta contemplationis divinae aut instructionis proximorum.

Ex quo patet quod habere superabundantes divitias in communi, sive in rebus mobilibus sive immobilibus, est impedimentum perfectionis: licet non totaliter excludat eam. Habere autem de rebus exterioribus in communi, sive mobilibus sive immobilibus, quantum sufficit ad simplicem victum, perfectionem religionis non impedit: si consideretur paupertas in comparatione ad communem finem religionum, qui est vacare divinis obsequiis.

Si autem consideretur per comparisonem ad speciales fines religionum, sic, praesupposito tali fine, paupertas maior vel minor est religioni accommoda: et tanto erit unaquaeque religio secundum paupertatem perfectior, quanto habet paupertatem magis proportionatam suo fini. Manifestum est enim quod ad exteriora et corporalia opera vitae activae indiget homo copia exteriorum rerum: ad contemplationem autem pauca requiruntur. Unde Philosophus dicit, in X *Ethic*, *, quod *ad actiones multis opus est, et quanto utique maiores sunt et meliores, pluribus: speculanti autem nullo talium ad operationem necessitas*, sed solis necessariis indiget; aha vero *impedimenta sunt ad speculationem*. Sic igitur patet quod religio quae ordinatur ad actiones corporales activae vitae, puta ad militandum vel ad hospitalitatem sectandam, imperfecta esset si communibus careret divitiis. Religiones autem quae ad contemplativam vitam ordinantur, tanto perfectiores sunt, quanto eorum paupertas minorem cis sollicitudinem temporalium ingerit. Tanto autem sollicitudo temporalium rerum magis impedit religionem, quanto sollicitudo spiritualium maior ad religionem requiritur. Manifestum est autem

quod maiorem sollicitudinem spiritualium requirit religio quae est instituta ad contemplandum et contemplata aliis tradendum per doctrinam et praedicationem, quam illa quae est instituta ad contemplandum tantum. Unde talem religionem decet paupertas talis quae minimam sollicitudinem ingerat

Manifestum est autem quod minimam sollicitudinem ingerit conservare res usui hominum necessarias, tempore congruo procuratas. Et ideo tribus gradibus religionum supra positis triplex gradus paupertatis competit. Nam illis religionibus quae ordinantur ad corporales actiones activae vitae, competit habere abundantiam divitiarum communium. – Illis autem religionibus quae sunt ordinatae ad contemplandum, magis competit habere possessiones moderatas: nisi simul oporteat tales religiosos, per se vel per alios, hospitalitatem tenere et pauperibus subvenire. – Illis autem quae ordinantur ad contemplata aliis tradendum, competit vitam habere maxime ab exterioribus sollicitudinibus expeditam. Quod quidem fit dum modica quae sunt necessaria vitae, congruo tempore procurata, conservantur.

Et hoc Dominus, paupertatis institutor, docuit suo exemplo: habebat enim *loculos*, ludae commissos, in quibus recondebantur ei oblatu, ut habetur Ioan, xu *. – Nec obstat quod Hieronymus dicit, *super Matth*, *: *Si quis obiicere voluerit, Quomodo [udas in loculis pecuniam portabat? respondebimus, quia rem pauperum in usus suos convertere nefas putavit*, scilicet solvendo tributum: – quia inter illos pauperes praecipuin erant eius discipuli, in quorum necessitates pecunia loculorum Christi expendebatur. Dicitur enim Ioan, iv *, quod *discipuli abierant in civitatem ut cibos emerent*: et Ioan, xin · dicitur quod discipuli *putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quae opus sunt nobis ad diem festum; aut ut egenis aliquid daret*.

Ex quo patet quod conservare pecuniam, aut quascumque alias res communes, ad sustentationem religiosorum congregationis eiusdem, vel quorumcumque aliorum pauperum, est conforme perfectioni, quam Christus docuit suo exemplo. Sed et discipuli, post Resurrectionem, a quibus omnis religio sumpsit originem, pretia praediorum conservabant, et *distribuebant unicuique prout cuique opus erat* *.

Ad primum ergo dicendum quod, sicut dictum est *, ex illo verbo Domini non intelligitur quod ipsa paupertas sit perfectio, sed perfectionis instrumentum: et, sicut ostensum est *, minimum · inter tria principalia instrumenta perfectionis; nam votum continentiae praeeminet voto paupertatis, et votum obedientiae praefertur utrique. Quia vero instrumentum non propter se quaeritur, sed propter finem, non tanto aliquid fit melius quanto maius est instrumentum, sed quanto magis est

· Vcn. ap. iW. »«n »9· · Cap. roi.

a. m.

· Vcn. ·

· Vcn.

· Act. «p. u. xcr» 45

· Qu cuiixt», an y. |

· Qb cuxvrt art B.

OMS

nuni, diminuai

' dicit, in libro , qu. 1*: *Satn* ;u» 'perfectionem^ fectionis, cede- ofecto commit-

supra * dictum iter in pauper- urn illud Hier· sufficit omnia ctum est, idest, ;i st sicut instru- i ad perfectio- um *, Abbas *italic Scriptu- li facultatum, venta sunt*. altatum. rive n. inquantum :ur quaedam raccipuc tria, un secum di- Matth.xiu·; *T»> , hic est qui i istius el fa!·

• Secundum divinis pos- dicit, *super difficiūt con- ;£**. .XIX»,</m.?,,, caelorum >, inanis glor.a : secundum tute sua, iriantur, tiis separari ic sive par- jualiter sol- dis exterio- quaerantur e, quantum sollicitudo e nec per- Non enim ur, sed su- Matth. vi*. ·T* * tid mandu- cem. Dom. · t ! procurent ‘

ataa /a*·.

(j c w

ζ) ingerat. – ingerit PIUK ci »t. n) praecipui. – praecipue PILi.

0) mîNîmum. – eil addunt P hic. jxul perfectioni»

fini proportionatum.: sicut medicus non tanto magis sanat quanto maiorem dat medicinam, sed quanto medicina est magis proportionata morbo. Sic igitur non oportet quod religio tanto sit perfectior quanto maiorem habet paupertatem: sed quanto cius paupertas est magis proportionata communi fini et speciali.

Et si daretur quod excessus paupertatis faceret religionem perfectiorem secundum hoc quod est pauperior» non tamen taceret eam perfectiorem simpliciter. Posset enim esse quod alia religio excederet in his quae perlinent ad continentiam et obedientiam, et sic esset simpliciter perfectior: quia quod in melioribus excedit, est simpliciter melius.

An secundum dicendum quod per hoc quod Dominus dicit, *Nolite solliciti esse in crastinum*, non intelligitur quod nihil reservetur in futurum. Hoc enim periculosum esse beatus Antonius, in *Colationibus Patrum* ostendit, dicens quod *privationem omnium facultatum ita sectantes ut ex ipsis nec unius quidem diei viciū sibimet, unumve denarium superesse paterentur*, ct alia huiusmodi facientes, *ita vidimus repente deceptos ut arreptum opus non potuerint congruo exitu terminare*. El ut Augustinus dicit, in libro *de Operibus Monach.* *, si hoc verbum Domini, *Nolite solliciti esse m crastinum*, ita intelligatur ut nihil in crastinum reponatur, *non poterunt ista servare qui se per multos dies a conspectu hominum separatos includunt, viventes in magna intentione orationum*. Et postea subdit: *An forte, quo sunt sanctiores, eo sunt volucris dissimiliores?* Et posteo ϕ subdit: *Si enim urgeantur ex Evangelio ut nihil reponant in crastinum, respondent: Cur ergo ipse Dominus loculos habuit, ubi pecuniam collectam reponeret? Cur tanto ante, fame imminente, frumenta sanctis Patribus missa sunt? Cur Apostoli indigentiae sanctorum necessaria procurarunt?*

Quod ergo dicitur, *Nolite solliciti esse in crastinum*, secundum Hieronymum *, sic exponitur:

t) *conirrvattda. – conservandam* PABEI HH pK>C et a

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo septimo eiusdem quaestionis, adverte in titulo ly *perfectionem religionis*. Est enim triplex perfectio: scilicet hominis absolute, quae sine omni statu perfectionis habetur n viris perfectis non religiosis nec praelatis; est ct perfectio status episcopalis, dc qua sermo; est ct perfectio status episcopalis, dc qua sermo habitus est *. Nunc igitur dc perfectione media, quae perfectio religionis appellatur, est quaestio an minor sit habere aliquid in communi. Et quin huiusmodi perfectio est perfectio hominis secundum talem statum, ct ordinatur ad perfectionem hominis absolute, quae in caritate consistit; ideo in littera cx mentis humanae dispositione vel impeditione nd spiritalia ct speciales tines religionum, declaratur intentum.

II. In eodem articulo septimo eiusdem quaestionis centesimacoctogesimacoctavac, dubium occurrit circa conclusionem dc modo paupertatis religionum ordinatarum ad contemplandum ct contemplata praedicandum. Dicitur enim in littera quod modus paupertatis talium est, *si modica quae sunt necessaria ad victum, congruo tempore procurata, conservantur*. Habet enim conclusio haec difficultatem propter duo. *Primo*, quia iste modus vivendi habet

Sufficit nobis praesentis temporis cogitatio: futura, quae incerta sunt, Deo relinquamus. – Secundum Chrysostomum *, sic: *Sufficit labor quem pateris propter necessaria: noli de superfluis laborare.* – Secundum Augustinum *, sic: *Cum aliquid boni operamur, non temporalia, quae significantur per* «p x” *crastinum, sed aeterna cogitemus.*

Ad tertium dicendum quod verbum Hieronymi habet locum ubi sunt superabundantes divitiae quae habentur quasi propriae: vel per quarum abusum etiam singuli dc communitate superbiunt el lasciviunt. Non autem habet locum in divitiis moderatis communiter conservatis ad solam sustentationem vitae, qua singuli indigeni: eadem enim est ratio quod singuli utantur his quae perlinent ad necessaria vitae, et quod communiter conserventur.

Ad quartum dicendum quod Isaac possessiones renuebat recipere, quia timebat ne per hoc ad superlinas divitias veniretur, per quarum abusum impediretur religionis perfectio. Unde Gregorius ibidem subdit: *Sic metuebat paupertatem suae securitatis perdere, sicut avari divites solent perituras divitias custodire*. Non autem legitur quod renuerit recipere aliqua necessaria ad vitae sustentationem communiter conservanda ’.

Ad quintum dicendum quod Philosophus, in l *Polit.* *, dicit panem et vinum ct alia huiusmodi esse divitias naturales, pecunias vero divitias artificiales. Et inde est quod quidam philosophi nolebant uli pecunia, sed aliis rebus, quasi secundum naturam viventes. Et ideo Hieronymus, ibidem, per sententiam Domini, qui similiter utrumque interdicat, ostendit quod in idem redit habere pecuniam, el alias res necessarias vitae. – Et tamen, licet Dominus huiusmodi non portari in via ab his qui ad praedicandum mittebantur, ordinaverit: non tamen ea in communi conservari prohibuit.

Qualiter tamen illa verba Domini sint intelligenda, supra * ostensum est.

• Qu. CLXXIIV, trt. j, 7! T4 O.1X»*.

• Qa. O-xxxT, »rt 6. au t; r II*., qa erui, ut. i, iΔ y

ogilalio:futura,
tx. – Secundum
or quem pateris
uis laborare. - ivfq.'2^
tm aliquid boni
qnificaiitur per

um Hieronymi
iantes divitiae
l per quarum
ate superbiunt
um in divitiis
ad solam sin-
gent* eadem
ur his quae
jod commu-

possessiones
per hoc ad
*um abusum
c Gregorius
latent suae
solent per-
egitur quod
l vitae S.U.S-

Ophu.s, in
aha huius-
s vero di-
idam phi-
'iis rebus,
ideo Hie-
nini, qui
quod in
es neces-
is huius-
l praedi-
amen ea

I intelli-
xionibus.
t posses-
liqui va-
ci pro-
i religio-
uaestutn,
im expe-
n viven-
:mosyni>

:st adeo
possibile
ima ser-
atio non

oris sui-
CUÜKf.
Ji quo-
piuntur.
profes-
andi ct

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

confessione* uudiendi, ct ministri eorum necessarii. Melius
cnitn esset paucissimos habere in conventu nd officium di-
vinum et missas celebrandum, qunm in tot ministris vices
magnarum ecclesiarum subripere in missis ct divinis officii*,
non sine vilitate divini cultus quoad ministros et populum,
dum tot sunt missae quot auditores spectati, ct huiusmodi:
ct culpa extenditur dum hoc Inudatur.

Secundn est nimius sumptus. Nam quod triginta reli-
giosi hodie exigunt, paulo ante, centum forte sufficiebat.
Nunc, si <cesset pictnntin conventui, error magnus esset :
olim sat erat quandoque habere illam. Imnio legitur bea-
tum Dominicum procuratorem conventu* Bononiensis ar-
guisse quod destrueret ei fratres, quin saepe dabat cis pic-
tantiam·: ct tomen, quantum cx illa lectione memini,
non dabat forte bis in hebdomada pictnntiam procurator
ille. Olim vestes veteres ct lacerae, rcsarcilac tomen, in u*u
erant: modo consumitur aerarium magnum in vestibus,
Teceo jc fabricis sumptuosis quae a mendicantibus fiunt.
Et, breviter, expensae modernae tantum distant nb antiquis
ut non sit mirum si multa opus sit sollicitudine.

Tertia est vitae imperfectio: quia religiosi defecimus in
vitae perfectione. Quo fit ut ct praelatis sollicitudo sit con-
solato* fratres conservandi in victu, etc.; et sacculares, non
ridentes perfectionem quae in talibus exigitur, non dant
largiter; ct Deus, principalis distributor, iustissime subtrahit
eleemosynas male meritis dc sua professione. Et tamen
Auctor doctrinam suam dc religiosorum paupertate fundat
supra praesumpta perfectione profitentium paupertatem vo-
lumariam; ut patet in 111 *Contra Gent.9*, in multis capitulis
dc hac materia. Unde ct hic dicit quod *modica necessaria
ad vitae*, etc. Quiu natura paucis contemn est: sed non
delectabilis appetitus ?; sed non infelix horror nbiccuirum
ft vestium; sed non dispositio illorum qui pauperes esse vo-
lunt ct nihil sibi deesse. Dicendum est igitur quod, ti re-
ligiosi isti perfectioni vitae operam darent efficacem, con-
tenti solis necessariis nd vitam, pano immineret ei» solli-
citudo procurandi victum.

Et per hoc solvitur etiam secunda obicctio. Nam desi-
stere a perfectionis studio ob ncgligcntiam ct usum non
necessariorum, ratio est quare Deu* non aperit cis manum
saecularium. Cuius cvidcnrissimum signum est quod ubi-
cumque vir aliquis perfectae vitae nominatur ct creditur,
uhro omnia offeruntur α fidelibus.

IV. Circa loculos Domini dubium occurrit: An sit opus
perfectionis, vel imperfecti», habere loculos, ct huius-
modi. Et est ratio dubii quia Augustinus, in libro *dc Opere*
*· ct super illud, *Producens faenum tumentis* ·,·,
dicit: *Dominus noster Iesus Christus, more suae miseri-*
cordiae infirmioribus compatiens, cum ei possent angeli
ministrare, loculos habere dignatus est. – Et Nicolaus IV ·,
in Decretali, *Exiit qui seminat*, in Sexto, *de Verb, signif,*
dixit quod *infirmorum personam Christus suscepit in lo-*
culis. Et rursus ·; *Egit namque Christus et docuit perfe-*
ctionis opera: egit etiam et infirma, sicut interdum in
fuga patet, et loculis. Sed utrumque perfecte perfectus
existent: ut perfectis ct imperfectis se viam salutis osten-
deret, qui utrosque salvare venerat. Ubi manifeste insi-
nuatur quod habere loculos imperfectorum est.

In oppositum est auctoritas litterae huius, ct rationis in
ea allatae: quae potest sic extendi. Habere loculos nihil mi-
nuit dc personali perfectione: alioquin Abraham, cui dictum
est, *Esto perfectus* ·, ct Christus ct Apostoli non fuissent
perfecti personaliter. Nihil etiam minuit dc perfectione sta-
tus episcopalis: alioquin tot sancti episcopi non fuissent
perfecti, ut Ambrosius, Augustinus, Gregorius. Nihil etiam
minuit dc perfectione religionis: alioquin Benedictus, Anto-
nius. Bernardus, Dominicus, etc., non fuissent perfecti reli-
giosi. Nihil ergo minuit de perfectione habere loculos.

V. Ad hoc dicitur quod procul dubio habere loculos
nihil minuit de perfectione vitae, nut status religiosi vel
episcopalis: propter rationes quas Auctor affert et hic ct
in III *Contra Gent.* · diffuse; ct exempla Christi ct Apo-
stolorum; ct observantiam tot perfectorum sanctorum epi-
scoporum ct religiosorum, quorum opera sunt doctrina vi-
tae Christianae.

QUAESTIO CLXXXVIII, ARTICULUS VII

533

Pro intlligcntin autem verborum quae in oppositura
possunt induci, scito quod aliquod opus esse *infirmi-
tatis* vel *infirmorum* vel *infirmum*, seu *imperfecti-
onis* vel im-
perfectorum vel *imperfectum*, contingit dupliciter. Primo,
loquendo dc infirmitate ct imperfectione moris privative,
seu contrarie. Et sic blasphemun» est dicere Dominum
opera infirma egisse: quoniam quod sic est infirmum \cl
imperfectum, caret perfectione vel sanitate morali quam
debet habere.

Alio modo, negative: ct hoc dupliciter, vel in genere
moris, vel in genere naturae. Si intelligatur in genere na-
turae negatio perfectionis, sensu* est quod actus aliquis
est infirmus vel imperfectus quia ipse cx una, el netus
contrarius ex altera pane, tie *c habent quod actus ipse
vel defectum aliquem naturae tonat quem non sonat alter;
vel excellentiam aliquntn tonat alter quam non tonat ip*e.
Verbi gratia, occidere hominem, solitarie sumptum, est
actus malum tonans; conservare autem hominem est actu»
contrarius sonant solitarie bonum ; ac per hoc, putest dici
quod occidere hominem est malum, ct conservare homi-
nem est bonum. Et sic est in genere naturae. Nam in ge-
nere morum, utrumque potest este bonum et malum. Si-
militer in proposito vivere sine oculis excellentiae magnae
est. immo divinitatis, ut ii Christo angeli continue mini-
strassem; sicut ct Paulum Eremitam corruì pascebat ·. * Hÿw tyt.s.
Et per oppositum, vivere cum luculi» infirmitati» es! hu- rmtt-, a i»
manae necessitatis· Illud perfectionis supra hominem: hoc
imperfecti-
onis humanae. Et sic procul dubio Augustini
verba intlligcnda sunt: ut patet cx eo quod contra lo-
culos non humanam perfectionem, *cd divinum distinguit
potestatem, dicendo, *cui angeli administrabant* *. Et hunc
sensus ipsemet Augustinus exponit ·, ut hibetur in De-
cretis, XII, qu. i, cap. *Exemplum: Exemplum Domini acci-*
pite conversantis m terra. Quare loculos habuit cui angeli
ministrabant, niti quia Ecclesia loculos habitura erat?

Si vero in genere mori* intelligatur negatio perfectioni»,
dupliciter Intlligi potest Primo, simpliciter. Et tunc sensus
est quod opu» aliquod, secundum suum genu», est imper-
fectum vel infirmum in genere moris, quia non habet cx
sua ratione omnem perfectionem possibilem reperiri io
opere aliquo sub genere moris. Et in hoc sensu omne
opus morale habens aliud opus morale secundum suum
genus perfectius se, est imperfectum ct infirmum negative:
quia non habet perfectionem inventam in actu secundum
suam rationem perfection. Et sic verissimum **at** quod
Dominus in carne monnli *utraque opera egit et docuit*,
scilicet *perfecta ut imperfecta*, hoc est, maiora ct minora.
Minus est enim servare castitatem qunm *animam suam*
ponere pro amicis suis ·; ct utrumque egit ct docuit Chri-
stus ♦. Et similiter minus est instruere mulierem qunm
praedicare populo: utrumque egit Christus ·. Er sic dc
alii*.

Secundo, dc actibus solitarie sumptis. Et tunc est sen-
sus quod duorum actuum contrariorum ille dicitur perfe-
ctionis qui solitarie sumptus sonnt virtutem: quam non
sonat alter actus contrarius, ct ideo dicitur imperfecti-
onis. Verbi gratin, si proponantur hi duo actu» contrarii, scilicet
bibere vinum et abstinere n vino, dicetur procul dubio
quod bibere vinum est imperfecti-
onis, ct abstinere α vino
est perfectionis, quia abstinere n vino sonat prime facie
virtutem: cum tamen, secundum veritatem, neuter virtuti»
actus sit, ct uterque possit bene et male fieri. Et hoc modo
Salvator noster *egit ct docuit perfectionis ct imperfecti-
onis opera*. Hoc enim modo, fugere sonat imperfecti-
onem: ct
firmiter permanere sonat virtutem. Et similiter vivere sine
loculis sonat virtutem: ct habere loculos, imperfecti-
onem.

Et per haec patet quod dici potest ad verba Decretalis.
Omnes enim huiusmodi tensus *sobrii sunt ct casti*. Et
revera primus sensus in aliqua sui parte «d litteram con-
venit illi Decretali, iuxta verba Augustini. Secundus autem
ct tertius intenti videntur ad litteram ibidem in ista materia:
quoniam utriusque capax est littera illa. Et haec, quan-
tum ad expositionem illius Decretalis applicantur, non
nisi quando Apostolica licebit Auctoritate, applicata intclli-
gantur.

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

VI. In responsione nd primum, perspice litterae perfectam responsionem. Primo namque ostendit quod non, quanto pauperior, tanto perfectior religio: quia paupertas instrumentum est ud perfectionem religionis. Secundo, vel propter varias opiniones, vel quia aliqualiter verificari potest quod paupertas maior auget perfectionem religionis, subiungit distinguendo dc religionis perfectione, scilicet simpliciter, vel secundum quid: ct dicit quod, etiam si concederetur quod quanto pauperior religio tanto perfectior, ly *perfectior* denotaret perfectionem secundum quid, hoc est, esset perfectior in hoc, scilicet in latitudine boni paupertatis; ct non denotaret perfectionem simpliciter, hoc est, non propterca esset religio perfectior absolute. Quin alia religio posset pauperiorem excedere secundum latitudinem alterius maioris boni, puta continentiae vel obedientiae vel caritatis. Quae enim secundum meliora excedit, est simpliciter melior, ut patet.

VII. In responsione ad tertium, iuncta simul corpori articuli, perspice quam vituperabiliter tantas divitias multi religiosi divites in communi consumant in sumptuosis fabricis; ct copiosi redditus, qui monasteriis monachorum ct huiusmodi sunt dati, non ad impedimentum praestandum contemplativae vitae (quam, ut Auctor in littera dicit, magnarum divitiarum sollicitudo impedit), sed ut vel hospitalitati vacent, aut patres pauperum sint, divertuntur in superfluas expensas; itu ut implentur verbum Hieronymi ·, ' α ·[x l quod *suspirat cos Ecclesia divites*. Sal eis esse deberet quod, habentes necessaria, ut pauperes Christi tam in victu quam in habitationibus, reliqua pauperibus erogarent: ut gauderet Ecclesia eorum divitiis. Non est enim rationabile tot ad ecclesiastica collegia donatas divitias esse, nisi quia bene utebantur illis, ct non ad delicias aut pompam, ut hodie n multis fieri videtur, *arbitrantibus obsequium se praestare Deo** in huiusmodi sumptibus.

ARTICULUS OCTAVUS

UTRUM PERFECTIOR SIT RELIGIO IN SOCIETATE VIVENTIUM QUAM AGENTIUM SOLITARIAM VITAM

S d octavum sic proceditur. Videtur quod perfectior sit religio in societate viventium quam agentium solitariam vitam. Dicitur enim *Eccle. iv ♦ Melius est duos*

*

2. Praeterea, Matth. xvm * dicitur: *Ubifuerint duo vel lres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum*. Sed nihil potest esse melius quam Christi societas. Ergo videtur quod vivere in congregatione sit melius quam ducere solitariam vitam.

3. Praeterea, inter alia religionis vota, votum obedientiae excellentius est: ct humilitas est maxime Deo accepta. Sed obedientia et humilitas magis observatur ? in communi conversatione quam in solitudine. Dicit enim Hieronymus, in Epistola *ad Rusticum Monachum u: In solitudine cito subrepat superbia: dormit quando voluerit, facit quod voluerit*. E contrario autem ipse docet eum qui in societate vivit, dicens*: *Non facias quod vis: comedas quod iuberis, habeas quantum acceperis, sublidaris cui non vis, serviasfratribus, praepositum monasterii timeas ut Deum, diligas ut parentem*. Ergo videtur quod religio viventium in societate sit perfectior ea quae solitariam vitam agit.

• Eplil CXXV, d. Iv, n. 9.

• Ibix, n i\$

• Ver».

4. Praeterea, Dominus dicit, Lue. xi *: *Nemo accendit lucernam et in abscondito ponit, neque sub modio*. Sed illi qui solitariam vitam agunt, videntur esse in abscondito positi, nihil utilitatis hominibus afferentes. Ergo videtur quod eorum religio non sit perfectior.

5. Praeterea, id quod est contra naturam hominis, non l videtur ad perfectionem virtutis pertinere. Sed *homo naturaliter est animal sociale*: ut Philosophus dicit, in l *Polit.* * Ergo videtur

•Cap.i.n.ctqq,- S Th lett. l

quod agere solitariam vitam non sit perfectius quam agere vitam socialem.

Sed contra est quod Augustinus, in libro *de Operibus Monadi.* ♦ illos *sanctiores* esse dicit qui, *a conspectu hominum separati, nulli ad se praebent accessum, riventes in magna intentione orationum*.

Respondeo dicendum quod solitudo, sicut et paupertas, non est ipsa essentia perfectionis, sed perfectionis instrumentum: unde in *Collationibus Patrum* *, dicit Abbas Moyses quod *pro puritate cordis solitudo sectanda est*, sicut et ieiunia et alia huiusmodi. Manifestum est autem quod solitudo non est instrumentum congruum actioni, sed contemplationi: secundum illud Osce u*: *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius*. Unde non congruit religionibus quae sunt ordinatae ad opera vitae activae, sive corporalia sive spiritualia: nisi forte ad tempus, exemplo Christi, qui, ut dicitur Lue. vi ♦ *exiit in montem 6 orare et erat pernoctans in oratione Dei*. Competit autem religionibus quae sunt ad contemplationem ordinatae.

”

*Vm u

• Ver» u

Considerandum tamen est quod id quod est solitarium, debet esse sibi per se sufficiens. Hoc autem est *cui nihil deest*: quod pertinet ad rationem perfecti *. Et ideo solitudo competit contemplanti qui iam ad perfectum pervenit. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo, ex solo divino munere: sicut patet de Ioanne Baptista, qui fuit *repletus Spiritu Sancto adhuc ex utero matris suae*; unde et cum adhuc puer esset, *erat in desertis*, ut dicitur Luc. l *. – Alio modo, per exercitium virtuosius actus: secundum illud *Ileb. v *: Perfectorum est solidus cibus: eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali*. Ad exercitium autem huiusmodi iuvatur homo ex aliorum socie-

*Aristot lib IU. Q. ti.

• Ver». 1\$. ^.

a) *tste.* – *simul* addunt Pu.
β) *observatur* – *observantur* PADEHla. – *communi* om. Pe; pro *solitudine, sollicitudine* BFKpH.

γ) *contra naturam hominis, non,* – *secundum naturam hominis* Pu.
3) *montem.* – *solus* addunt Pu.

inet· rimai corpori
tint·* diviti·* multi
it in lumpiuotis i»,
riis tnonacbomm et
tntum pnenindum
in litter· dicit, mt-
, sed ut vol hotpv
int, divertuntur in
rbum Hieronymi·, *0.^
t ei> cue debertt
hristi tam in rictu
bu» erogirent: ut
I enim ntionibile
lias eue, nui quii
t pompim, ut ho-
bsequium ie prae-

ARIAM VITAM

sit perfectius

s, in libro *de
"es c>sc dicit
i, nulli ad se
na intentione*

ido, sicut et
fectionis, sed
*Collationibus
pro puritate*
et iciunia et
m quod so-
um actioni.
l Osec π ∴
ad cor eius,
' sunt ordi-
poralia sire
plo Christi,
tem i orare
impctit au-
nplationem

1 quod est
ciens. Hoc
inet ad ra-
■npctil con-
cnit Quod
io, ex solo
2 Baptista,
c ex *utero*
iuer esset,
lilio modo, ‘Vrt ■’
dum illud
itf: *eorum "*. ' .
ent sensus
•cilium ūu-
■lum socie-

uk Ĺ.:K∴.l Γχ

QUAESTIO CLXXXVIII, ARTICULUS VIII

tate, dupliciter. Uno modo, quantum ad intellc-
clum, ut instruatur in his quae sunt contem-
pianda: unde Hieronymus dicit, *ad Rusticum N/o-
nachum* *: *Mihi placet ut habeas sacrum contu-
bernium, nec ipse te doceas*. Secundo, quantum
ad affectum, ut scilicet noxiae affectiones hominis
reprimantur exemplo el correctione aliorum: quia,
ul dicit Gregorius, XXX *Moral.* super illud,
•jiw »αη *Cui dedi in solitudine domum* ∴ *Quid prodest
solitudo corporis, si solitudo defuerit cordis?* Et
ideo vita socialis necessaria est ad exercitium
perfectionis: solitudo autem competit iam per-
fectis. Unde Hieronymus dicit, *ad Rusticum Mo-
nachum* *: *Solitariam vitam comprehendimus mi-
nime, quam semper laudabimus* ♦ *sed de ludo
monasteriorum huiusmodi volumus egredi milites
quos rudimenta non terreant, qui specimen con-
versationis suae multo tempore dederint.*

Sicut igitur id quod iam perfectum est. prae-
eminet ei quod ad perfectionem exercetur; ita
vita solitariorum, si debite assumatur, praeeminet
vitae sociali. Si autem absque praecedenti exer-
citio talis vita assumatur, est periculosissima: nisi
per divinam gratiam suppleatur quod in aliis per
exercilium acquiritur, sicut patet de beatis An-
loni° * el Benedicto ∴.

Ad primum ergo dicendum quod Salomon osten-
dit mehus esse quod sint duo simul quam unus,
F °U ' propter auxilium quod unus habet ab alio, vel
ad *sublevandum* vel ad*fovendum* vel ad spiritua-
m ?'£**' hter *calefaciendum* ♦. Quo quidem auxilio iam
non indigent qui sunt perfectionem assecuti.

•
•vcka Ad secundum dicendum quod, sicut dicitur i ∴ lo-
an |V ♦, gUj jfianet in caritate, tn Deo manet,
ct Deus in eo. Sicut ergo Christus est in medio
eorum qui sibi invicem per dilectionem proximi

sociantur, ita *habitat in corde* * cius qui divinae
contemplationi insistit per dilectionem Dei.

An tertium dicendum quod actu obedirc est nc-
cessarium his qui indigent exerceri secundum di-
rectionem aliorum ad perfectionem capiendam.
Sed illi qui iam perfecti sunt. *Spiritu Dei* sufficien-
ter *aguntur* ♦, ut non indigeant actu aliis obedirc. °
Habent tamen obedientiam in praeparatione animi.

Ah quartum **DICENDUM** quod, sicut Augustinus
dicit, in XIX *de Civ. Dei* *, *a studio cognoscendae* ' |0
*veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile per-
tinet otium.* Quod autem aliquis *super candela-
brum ponatur* *, non pertinet ad ipsum, sed ad
eius superiores. *Quae sarcina si non imponatur*,
ut Augustinus ibidem subdit, *contemplandae ve-
ritati vacandum est.* ad quam plurimum ∴ valet
solitudo.

Et tamen illi qui solitariam vitam agunt, mul-
lum utiles sunt generi humano. Unde Augustinus
dicit, tn libro *de Moribus Ecclesiae* ♦, de his lo- ∴ <° U1'
quens: *Pane solo, qui eis per certa intervalla
temporum affertur, et aqua contenti, desertissimas
terras incolunt, per/ruentes colloquio Dei, cui
puris mentibus inhaeserunt. Pidentur autem non-
nullis res humanas plus quam oporteret deseruisse,
non intelligenlibus quantum nobis eorum animus
in orationibus prosit, et vita ad exemplum, quo-
rum corpora videre non sinimur.*

Ad quintum dicendum quod homo potesl soli-
tarius vivere dupliciter. Uno modo, quasi socie-
tatem humanam non ferens propter animi sae-
vitiam: et hoc esi bestiale. Alio modo, per hoc
quod totaliter divinis rebus inhaeret: et hoc est
supra hominem. Et ideo Philosophus dicit, in I
Polit. ♦, quod *ille qui aliis non communicat, est
bestia aut deus*, idest divinus vir.

i) temper laudabtmut. – taepe laudavimui Ptf; pn> ludit, nido
PCa; pn> egredi, egressi ABCEFLKI^ egretsu D; pro rudiments. eremi
rudimenta dura Pa; pro specimen, speciem codice*, pro dederint,

didiscrint BKL dediterrint E, dtditcfril l. didicerint F»C, didicerunt,
PDHpc et a, vel didicerant pC, didfcarmnf A.
C) l. – Om. 3 Ct codice* ac. »Q
plurimum – JccxniuwI Vhilefophum AFllpC.

Commentaria Cardinalis Caietani

In articulo octavo eiusdem quaestioni», hoc solum di-
cendum est, ut tentntis ad vitam solitariam bene expla-
netur primo doctrina hacc. Et examinent se, si propter
animi passionem solitudinem quaerunt: aut propter per-
fectionem vitae iam assecutam, itu ut sint ium patientes,

benigni, humile*, mansueti, contenti pane et aqua, etc.
Perfectorum, inquit Apostolus ∴, *solidus est cibus: eorum* - Cf °n
*qui exercitatos habent pro consuetudine sensus ad dis-
cernendum, practice et aifectuose» bonum et malum.* -
Quis est hic? et laudabimus eum ∴. v<°n g αp. °iū.

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMANONA
DE INGRESSU RELIGIONIS

IN DECEM ARTICULOS DIVISA

Deinde considerandum est de ingressu religionis *. Et circa hoc quaeruntur decem.
Primo: utrum illi qui non sunt exercitati in observantia praeceptorum, debeant religionem ingredi.
Secundo: utrum liceat aliquos voto obligare ad religionis ingressum.
Tertio: utrum illi qui voto obligantur ad religionis ingressum, teneantur votum implere.
Quarto: utrum illi qui vovent religionem intrare, teneantur ibi perpetuo remanere.

Quinto: utrum pueri sint recipiendi in religione.
Sexto: utrum propter parentum obsequium aliqui debeant retrahi a religionis ingressu.
Septimo: utrum presbyteri curati vel archidiaconi possint ad religionem transire.
Octavo: utrum de una religione possit aliquis transire ad aliam.
Nono: utrum aliquis debeat alios inducere ad religionis ingressum.
Decimo: utrum requiratur magna deliberatio cum consanguineis et amicis ad religionis ingressum.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM NON DEBEANT RELIGIONEM INGREDI NISI QUI SUNT IN PRAECEPTIS EXERCITATI

Quodl. IV, qu. in, art. i; Coni, retrahent. ab ingrea. Uelig.,. o»p. ti »qq.

Sed primum sic PROCEDITUR. Videtur quod non debeant religionem ingredi nisi qui sunt in praeceptis exercitati. Dominus enim consilium perfectionis dedit adolescenti qui dixerat se praecepta a iuventute servasse *. Sed a Christo sumpsit mitium omnis religio. Ergo videtur quod non sunt ad religionem admittendi nisi qui sunt in praeceptis exercitati.
2. Praeterea, Gregorius dicit, super Ezech. *: Nemo repente fit summus: sed in bima conversatione a minimis quis inchoat, ut ad magna perveniat. Sed magna sunt consilia, quae pertinent ad perfectionem vitae: minora autem sunt praecepta, quae pertinent ad communem iustitiam. Ergo videtur quod non debent aliqui, ud observantiam consiliorum, religionem intrare, nisi prius fuerint in praeceptis exercitati.

3. Praeterea, sicut sacri ordines habent quandam excellentiam in Ecclesia, ita et status religionis. Sed sicut Gregorius scribit Siagrio · Episcopo *, et habetur in Decretis, dist. XLVIII **: Ordinate ad ordines accedendum est: nam casum appetit qui ad summi loci fastigia, postpositis gradibus, per abrupta quaerit ascensum. Scimus * enim quod aedificati parietes non prius tignorum pondus accipiunt, nisi a novitatis suae humore siccentur: ne, si ante pondera quam solidentur accipiant, cunctam simul fabricam deponant. Ergo videtur quod non debent aliqui ad religionem transire nisi in praeceptis exercitati.

4. Praeterea, super illud Psalmi *, Sicut ablatus super matre sua. dicit Glossa *: In utero matris Ecclesiae primo concipimur, dum fidei rudimentis instruimur; deinde in lucem edimur, dum per baptismum regeneramur; deinde quasi manibus Ecclesiae portamur et lacte nutrimur, cum post baptismum bonis operibus informamur et lacte spiritualis doctrinae nutrimur, proficiendo donec, iam grandiusculi, a lacte matris accedamus ad mensam patris; idest, a simplici doctrina, ubi praedicatur Verbum caro factum accedamus ad Verbum Patris in principio apud Deum. Et postea subdit quod nuper baptizati in Sabbato Sancto, quasi manibus Ecclesiae gestantur et lacte nutriuntur usque ad Pentecosten, quo tempore nulla difficilia indicuntur, non ieiunatur, non media nocte surgitur: postea. Spiritu Paraclito confirmati, quasi ablactati, incipiunt ieiunare et alia difficilia servare. Multi vero hunc ordinem pervertunt. ut haeretici et schismatici, se ante tempus a lacte separantes: unde exstinguuntur. Sed hunc ordinem pervertere videntur illi qui religionem intrant, vel alios ad intrandum inducunt, antequam sint in faciliiori observantia praeceptorum exercitati. Ergo videtur quod sint haeretici vel schismatici.

5. Praeterea, a prioribus ad posteriora est transeundum. Sed praecepta sunt priora consiliis, quia sunt communiora, utpote a quibus non convertitur consequentia essendi **: quicumque enim servat consilia, servat praecepta, sed non con-

• Maith, cap xxi, ren 30. 11.

• Hoccil XV; »l lib. II, bomil uj

1
• EpitfoLir, lib. IX. cp. Cvi; a), Bb. VII, cp. au., ••Cio .S/cm/mco.

•Ibid hb V.co. uu. «l hb IV. 2p. L ad Viri- XPii Etik.

• IS. au ttn s, al 4- • OM «t t.ras

C'a? ia.

Tas VII

»I Siagrio. – si agere H, ttagna I, Anglorum Pa. β) factum. – at Addunt PDHpBiK et a.

γ) consequentia essendi. – existendi coasequentia Ni.

receptum obsequium religionis ingressu, curati vel archivam transire. gione possit aliquis it alios inducere ad magna deliberatio licis ad religionis

EXERCITATI

ilmi * *Sicut abla-* · lossa *: *In **utao***«ur, *dum fifa n-*cem edimur, *dum deinde quasi ma-*te nutrimur, *cum informamur d* nur, *proficiendi*) • *matris acetis-*'*implici doctrina,* um\ *accedamus spud Deum.* Et *i;ati tn SMiti* testantur *et lacte* . *quo tempw* viatur, *non mt-*'j *Paraclito g n-*ieiunare *et alii c ordinem per-*se ante *tempus ntur.* Sed hunc qui religionem nducunt, ante-praeceptorum t haeretici vd

posteriora est 'riora consiliis. tibus non con-icumque enim sed non con-

QUAEST IO CLXXXIX, ARTICULUS 1

vertitur. Congruus autem ordo est ut a prioribus ad posteriora transcatur. Ergo non debet aliquis transire ad observantiam consiliorum in religione, nisi prius sit exercitatus in praeceptis.

Sed contra est quod Dominus Matthaeum publicanum, qui in observantia praeceptorum exercitatus non erat, advocavit ad consiliorum observantiam: dicitur enim Luc. v ♦ quod, *relictis omnibus, secutus est cum.* Ergo non est necessarium quod ante aliquis exerceatur in observantia praeceptorum quam transeat ad perfectionem consiliorum.

 Respondeo dicendum quod, sicut ex supra ♦ dictis patet, status religionis est quoddam spirituale exercitium ad consequendum perfectionem caritatis: quod quidem fit inquantum per religionis observantias auferuntur impedimenta perfectae caritatis. Haec autem sunt quae implicant affectum hominis ad terrena. Per hoc autem quod affectus hominis implicatur ad terrena, non solum impeditur perfectio caritatis, sed interdum etiam ipsa caritas perditur, dum per inordinatam conversionem ad bona temporalia homo avertitur ab incommutabili bono mortaliter peccando. Unde patet quod religionis observantiae, sicut tollunt impedimenta perfectae caritatis, ita etiam tollunt occasiones peccandi: sicut patet quod per ieiunium et vigiliis et obedientiam, et alia huiusmodi, retrahitur homo a peccatis gulae et luxuriae, et a quibuscumque aliis peccatis. Et ideo ingredi religionem non solum expedit his qui sunt exercitati in praeceptis, ut ad maiorem perfectionem perveniant: sed etiam his qui non sunt exercitati, ut facilius peccata vitent et perfectionem assequantur.

Ad primum ergo dicendum quod Hieronymus uTFÛ;/. dicit, *super Matth.* *: *Mentitus est adolescens* dicens, < Haec omnia servavi a iuventutē mea ». *Si enim quod positum est in mandatis,* « *Diliges proximum tuum sicut teipsum* », *opere complessel,* *quomodo postea, audiens,* < *Vade et vende omnia quae habes et da pauperibus* », *tristis recessit?*

Sed intelligendum est eum mentitum esse quantum ad perfectam observantiam huius praecepti, n Unde Origcnes, *super Matth.* ♦ dicit quod *scriptum est in Euangelio secundum Hebraeos, quod cum Dominus dixisset ei,* « *Vade et vende omnia quae habes* », *coepit dives scalpere caput suum. Et dixit ad eum Dominus:* « *Quomodo dicis. Feci legem et Prophetas? Est* in lege. Diliges proximum tuum sicut teipsum:* *et ccce, multi fratres tui,filii Abrahae, amicti sunt stercore, morientes prae *fame; et domus tua plena est multis bonis, et non egreditur aliquid omnino ex ea ad eos* ». *Itaque Dominus, redarguens eum, dicit:* « *S/ vis perfectus esse* », etc. *Impossibile est enim implere mandatum quod dicit,* < *Diliges proximum tuum sicut teipsum* >, *et esse divitem: et maxime, tantas possessiones habere.* – Quod est intelligendum de perfecta

537

implctione huius praecepti. Imperfecte autem et communi modo verum est eum observasse praecepta. Perfectio enim principaliter in observantia praeceptorum caritatis consistit, ut supra * habitu <«««»,

Ut ergo Dominus ostenderet perfectionem consiliorum utilem esse et innocentibus et peccatoribus, non solum vocavit adolescentem innocentem, sed etiam Matthaeum peccatorem ”, Et tamen Matthaeus secutus est vocantem, non autem udo- Sfätv*,r4 Icscens.: quia facilius convertuntur ad religionem m peccatores quam illi qui de sua innocentia praesumunt, quibus dicit Dominus, Matth. xxi ♦ *Publicani et meretrices praecedunt vos in regnum Dei.*

Ad secundum dicendum quod summum et intimum tripliciter accipi potest ζ. Uno modo, in eodem statu et in eodem homine. Et sic manifestum est quod *nemo repente fU summus*: quia unusquisque recte vivens toto tempore vitae suae proficit, ut ad summum perveniat. – Alio modo, per comparisonem ad diversos status. Et sic non oportet ut quicumque vult ad superiorem statum pervenire, a minori incipiat; sicut non oportet ut qui vult esse clericus, prius in laicali vita exerceatur. – Tertio modo, quantum ad diversas personas. Et sic manifestum est quod unus statim incipit, non solum ab altiori statu, sed etiam ab altiori gradu sanctitatis quam sit summum ad quod alius pervenit per totam vitam suam. Unde Gregorius dicit, in 11 *Dialog.* *: ’c*.’. *Omnes cognoscant, Benedictus puer conversationis gratiam * a quanta perfectione coepisset.* ’.

Ad tertium dicendum quod, sicut supra* dictum est, sacri ordines praeexiguot sanctitatem: sed status religionis est exercitium quoddam ad sanctitatem assequendam *. Unde pondus ordinum ’ ° «t imponendum est parietibus iam per sanctitatem desiccatis: sed pondus religionis desiccatur parietes, idest homines, ab humore vitiorum.

Ad quartum dicendum quod, sicut manifeste ex verbis illius glossae apparet, principaliter loquitur de ordine doctrinae, prout transeundum est a facilioribus ad difficiliora. Unde quod dicit haeticos et schismaticos hunc ordinem pervertere. manifestum est ex sequentibus ad ordinem doctrinae pertinere. Sequitur enim ·; *Hic vero se [Cw" servasse,* scilicet praedictum ordinem, *dicit, constringens sc maledicto, sic, quasi:* < *Non modo in aliis fui humilis, sed etiam in scientia. Quia humiliter sentiebam: prius nutritus lacte, quod est Verbum carofactum ·, ut sic crescerem ad panem angelorum, idest ad Verbum quod est m principio apud Deum* ».

Exemplum autem quod in medio interponitur, quod noviter baptizatis non indicitur ieiunium usque ad Pentecosten, ostendit quod non sunt ex necessitate ad difficilia cogendi antequam per Spiritum Sanctum interius ad hoc instigentur ut difficilia propria voluntate assumant. Unde et

1) *Est.* – cum *scriptum til* P.i.
<) *prae.* – *pro* BEFHLpACK, am. P<C et a.
ζ) *potat.* – *possunt* Pa.
η) *DoneJictut.* . *quanta* – a ^wawra *Rcntdictu pttrr courcricati&u gratia ci* l".
6) *factu**. – or tdduni PCDpll et a.

it Pd.
Sommak Tkkol. D. TumtA» T. VII.

68

i
xxx'w
l
• ver»
• ven 19.
• v»» 5l
■
1

post Pentecosten, post receptionem Spiritus Sancti, ieiunium celebrat Ecclesia. Spiritus autem Sanctus, sicut Ambrosius dicit, *super Luc.* \setminus *non arcetur aetatibus, non finitur morte, non excluditur alvo.* Et Gregorius dicit, in Homilia Pentecostes *: *Implet citharaedum puerum, et psalmistam facit: implet puerum abstinentem, et indicem senum facit.* Et postea subdit: *Nulla ad discendum mora agitur: omne^l quod voluerit, mox ut tetigerit mentem, docet.* Et sicut dicitur *Eccle.* *vin**, *non est in hominis ditione prohibere Spiritum.* [7t Apostolus. l *ad Thess.* v *, monet: *Spiritum nolite extinguere.* Et Jc7. vn *, contra quosdam dicitur: *Iros semper Spiritui Sancto restitistis*].

Ad quintum dicendum quod praeceptorum quacdam sunt principalia, quae sunt lines cl λ praeceptorum et consiliorum: scilicet praecepta caritatis. Ad quae consilia ordinantur, non ita quod sine consiliis servari non possint, sed ut per consilia perfectius observentur. Alia vero sunt praecepta secundaria, quae ordinantur ad praecepta caritatis ut sine quibus caritatis praecepta observari non possunt omnino.

Sic igitur perfecta observantia praeceptorum caritatis praecedit intentione consilia, sed inter-

dum tempore sequitur. Hic est enim ordo finis respectu eorum quae sunt ad finem. – Observantia vero praeceptorum cantatis secundum communem modum, et similiter alia praecepta, comparantur ad consilia sicut commune ad proprium: quia observantia praeceptorum potest esse sine consiliis, sed non convertitur. Sic ergo observantia praeceptorum communiter sumpta, praecedit naturae ordine consilia: non tamen oportet quod tempore, quia non est aliquid prius in genere quam sit in aliqua specierum. – Observantia vero praeceptorum sine consiliis ordinatur ad observantiam praeceptorum cum consiliis sicut species imperfecta ad perfectam, sicut animal irrationale ad rationale. Perfectum autem est naturaliter prius imperfecto: *natura* enim, ut Boetius dicit *. *a perfectis sumit initium.* Nec tamen oportet quod prius observentur praecepta sine consiliis, et postea cum consiliis: sicut non oportet quod aliquis prius sit asinus quam sit homo, vel quod prius sil coniugatus quam sit virgo. Et similiter non oportet quod aliquis prius servet praecepta in saeculo quam transeat ad religionem: praesertim quia conversatio saecularis non disponit ad perfectionem religionis, sed magis impedit.

t; omne. – in omnt PDa.
m) rritihJtii, – rrrititii Λ .

λ . ffcncj tt, – qyati fines tt cd. a, quati fines P.

Commentaria Cardinalis Caietani

13 articulo primo quaestionis ultimae, collige quatuor intervenire in declaratione quunc fit in littera: scilicet occasiones peccandi, impedimenta perfectae caritatis, caritas, et perfectio caritatis. Quae distribuenda ita sunt ut caritati opponantur occasiones peccandi, ct perfectioni caritatis impedimenta perfectae caritatis. Quibus collectis ndiunge quintum, scilicet affectum hominis ad terrena, ct perspice: quia affectus hominis ad terrena utriusque mali est pater, scilicet ct occasionum peccandi ct impedimentorum perfectae caritatis, merito religionis status, qui affectum hominis a terrenis tollit, contra utrumque malum apponitur in remedium. Et quin primum malum pertinet contra praecepta, secundum contra consilia; ideo religionis status medicina optima est cl ad observandum praecepta ct consilia, et non solum ad servanda consilia. Et hoc experientia continua testatur.

II. In eodem primo articulo, in responsione ad quintum, collige ct notu quatuor comparationes in illa fieri. *Prima* est praeceptorum curitatis ad praecepta alia ct consilia. Et consistit in hoc quod praeceptu caritatis se habent ad utruq; ut finis ad ea quuc sunt ad finem: licet diversimode. Nam ad consilia sc habent ut finis qui potest haberi sine illis, perfectius tamen habetur per illa. Potest enim diligere Deus cum proximo, sine observantia castitatis, paupertatis, etc. : perfectior tomen dilectio acquiritur per castitatis ct paupertatis observantium.

Secunda comparatio, quunc ponitur ibi, *Sic erga perfecta observantia*, est inter observantium perfectam praeceptorum caritatis ct consilio. Et attenditur secundum duo: scilicet secundum ordinem naturae; ct secundum ordinem temporis. Et dicitur quod secundum ordinem intentionis (qui est ordo naturae), perfecta observatio praeceptorum caritatis praecedit: quoniam cx eo quod intendit quis perfecte diligere Deum, eligit votum castitatis ct paupertatis; quia finis prior c*t ordine intentionis eo quod est ad finem. – Secundum ordinem vero temporis, dicitur quod interdum consilia praecedunt observantiam perfectam praeceptorum caritatis. Et dixit, *interdum*, non, *semper*: quia

potest esse quod etiam priua tempore quis perfecte diligat Deum quam consilia exequatur; ut patet in Abraham, qui perfecte dilexit " sine consiliorum observatione. Et idem videtur in Ioannc Baptista et Antonio ** ac Benedicto *** contigisse: quoniam a perfectu observantia praeceptorum caritatis, consilia susceperunt eremi, etc.

1erlia comparatio, ibi, *Observantia vero praeceptorum caritatis secundum communem modum*, est inter observantium communi modo preceptorum caritatis ct aliorum praeceptorum, ex una; et consilia cx altera parte. Et attenditur secundum tria. Primo, in hoc quod se habent ut commune ct proprium, seu quasi superius ct inferius, ita quod observantia communi modo utrorumque praeceptorum est ut commune, observatio consiliorum ut proprium: quin illa potest esse sine ista, sed non c contra. – Secundo, in hoc quod illa est prior ista ordine naturae. Et patet, quia prius est *a quo non convertitur consequentia*. – Tertio in ordine temporis. Et dicitur quod non oportet quod illa sit etiam prior tempore: sicut non oportet quod animal sit prius tempore quacumque sua specie; potest enim esse simul tempore cum quacumque sua specie, nec potest inveniri extra omnem suam speciem. Unde licet observantia praeceptorum sit prior natura, utpotc tanquam generis natura; non oportet tamen quod sit prior tempore ista sua specie, scilicet observatione praeceptorum cum consiliis: quia non est secundum existentiam temporis prius aliquid in genere quam sit in aliqua specierum suarum, quoniam genus non est praeter species suas. Potest ergo ct prius tempore; cl potest, non prius, sed simul tempore esse observantia praeceptorum cum consiliis: prius quidem. si prius praeceptu sine consiliis servarentur; non prius autem, si simul utruq; servantur. Non oportet ergo quod sit prius tempore huiusmodi praeceptorum observantia.

Quarta comparatio, ibi, *Observantia vero praecepto* rum sine consiliis*, est inter observantiam praeceptorum sine consiliis, cl observantiam eorundem cum consiliis. Et attenditur secundum tria. Primo, in hoc quod ambo sunt species unius generis, scilicet observantiae praecepto-

•st enim ordo fin i
d finc-m. – Obier-
raritatis secundum
ter alia praecepu
commune ad pro-
piorum potesteste
itur. Sic ergo ob*
liter sumpta, prat-
ton tamen oportet
quid prius in ge-
im. – Observan-
liliis ordinatur ad
n consiliis sicut
n, sicut amrrd
m autem est na-
a enim, ut Boe-
i/w. Nec tamen
praecepta sine ** ,
sicut non opor-
m sit homo, vd
virgo. Et sinu-
: senet praece-
igionem: prae-
' non disponit
nagis impedit

p.

perferte
j Abrdxo, gJ
se. EtUoati*
: Beneirto.” **Ut**-**A**
pnectpxna . *
MMi,

pracqPnu
t fate oSa-
ut ct aSoeua f**
pint Et tt-
»e hibemu
f infersu, 3
je pneofo
ut propria:
yntn. – Se-
tutum. Et
*tquntu** - 'n '
noo opofid
portet good
ede; poter
specie, os
Cedi Ea
te tiaqtsa
or tecepotc
l cumcM-
pons pfui
a sjiras,
'otot creo
imul tew-
prius qe-
003 priü
qp qoed
nantit. i
ratapr
eeptontiB
coosiffiii. L
jj lfflbo
mecep^

QUAESTIO CLXXXIX, ARTICULUS Π

539

rum, abstrahendo ob hoc vel illo modo: sed prima est ut species imperfecta, secunda ut species perfecta; puta sicut irrationale cl rationale respectu animalis. – Secundo, quoad ordinem naturae. Et dicitur quod secunda est prius natura: quia perfectum est prius natura imperfecto. – Terto, quoad ordinem temporis. Et dicitur quod non est necessario inter illa ordo temporis, sed potest quaelibet carum esse, altera non praeexistente. Non enim oportet prius esse in statu coniugii quam in statu virginali. Ibi praeceptum est sine consilio: hic consilium etiam servatur. Et per hacc respondet directe argumento concludenti quod

oportet prius aliquem esse bonum saecularem, ad hoc quod sit religiosus.

III. Cum his tamen omnibus, cave ne subito ad religionem recipias eos qui diuturna sunt consuetudine adstricti enormibus vitiis, quales sunt lenones, latrones cl huiusmodi. Quoniam etsi scriptum sit quod *publicani et meretrices praecedent vos in regno caelorum* . scriptum est etiam: *<J n»r *Videte quomodo caute ambuletis*9. Non est tutum tales AJ criminosos repente in societatem innocntum, quandoque iuvenum, introducere. Timendum est ne doceant alio» mala, ne corrumpant olios, etc.

ARTICULUS SECUNDUS

UTRUM DEBEANT ALIQUI VOTO OBLIGARI AD RELIGIONIS INGRESSUM

Supra, qu. nxivin, en. 9; *Quod*II. III, qu. v, en. i; IV, qu. xn. an. i; Conf rrfraArnf. *ab infreu Kelig.*. cap. n, 1U, «n.

SECUNi,UM SIC p ro c e d i t u r . Videtur quod debeant aliqui voto obligari ad religionis ingressum Per professionem aliquis voto religioni 3 adstringitur. Sed ante professionem conceditur annus probationis, secundum regulam beati Benedicti ♦ et secundum statutum Innocentii IV ♦ qui P etiam prohibuit, ante annum probationis completum, cos per professionem religioni adstringi. Ergo videtur quod multo minus adhuc in saeculo existentes debeant volo ad religionem obligari.

2. Praeterea, Gregorius dicit, in *Registre*, et habetur in Decretis, dist. XLV ♦ quod ludaci, *non ri, sed libera voluntate ut convertantur suadendi sunt*. Sed implere id quod vovetur, necessitatis est ♦ Ergo non sunt aliqui obligandi ad religionis ingressum.

3. Praeterea, nullus debet alteri praebere occasionem Rimae: unde *Exod.* xxi ♦dicitur: *Si quis aperuerit cisternam, cecidentque bos vel asinus in eam T, dominus cisternae reddet pretium iumentorum*. Sed ex hoc quod aliqui obligantur ad religionem per votum, frequenter aliqui ruunt in desperationem et in diversa peccata. Ergo videtur quod non sint aliqui ad religionis ingressum voto obligandi.

Sed contra est quod in Psalmo ♦ dicitur: *Vovete, et reddite Domino Deo vestro*: ubi dicit Gl°ssa * quod *quaedam sunt vola propria singulorum, ut castitas, virginitas et huiusmodi: ad haec ergo vovenda nos invitat*. Sed Scriptura sacral non invitat nisi ad id quod est melius. Ergo melius est quod aliquis voto sc obliget ad religionis ingressum.

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, cum de voto ageretur, unum et idem

opus ex voto factum est laudabilius quam si sine voto fiat. Tum quia vovere est actus religionis, quae habet quandam excellentiam inter virtutes. Tum quia per votum firmatur voluntas hominis ad bonum faciendum: et sicut peccatum est gravius ex hoc quod procedit ex voluntate obstinata m malum, ita bonum opus est laudabilius ex hoc quod procedit ex voluntate confirmata in bonum per votum. Et ideo obligari voto ud religionis ingressum est secundum sc laudabile.

Ah PRIMUM ERGO DICENDUM quod duplex C5t TC-
ligionis votum. Unum solemne, quod hominem facit monachum vel alterius religionis fratrem: quod vocatur professio. Et tale votum debet praecedere annus probationis, ut probat obiectio. – Aliud autem est votum simplex, ex quo aliquis non fit monachus vel religiosus, sed solum obligatus ad religionis ingressum. Et ante tale votum non oportel praecedere probationis annum.

Ad secundum dicendum quod auctoritas illa Gregoni intelligitur de violentia absoluta. Necessitas autem quae ex obligatione voti requiritur, non est necessitas absoluta, sed necessitas ex fine: quia scilicet, post votum, non potest aliquis finem salutis consequi nisi impleat votum. Talis autem necessitas non est vitanda: quinimmo, ut Augustinus dicit, *ad Armentarium et Paulinam* ♦ dtpi£ylxvn-
felix est necessitas quae ad meliora transmittit.

Ad tertium dicendum quod vovere religionis ingressum est quaedam confirmatio voluntatis ad meliora. Et ideo, quantum est de se, non dat homini occasionem ruinae, sed magis subtrahit. Sed si aliquis voti transgressor gravius ruat, hoc non derogat bonitati voti: sicut nec derogat bonitati baptismi quod aliqui post baptismum gravius peccant.

x) *religioni.* – *religioni*» PEL.
?) *iu*': – BEFKLPa.
T) *eam.* – ca ABCEFIKL.

3) MOI... *liera.* ~ *nos invitat Scriptura. ScJ taera Scnpptttra C invitat no» tacra Scriptura quae Pa.*

Commentaria Cardinalia Caietani

TN articulo secundo eiusdem ultimae quaestionis, hoc solum scribendum occurrit, quod licet vovere religionis ingressum sit laudabile, non tamen laudo quod facilis sit persona ad vovendum talem ingressum. Quoniam, etsi omne votum exigit tria , scilicet deliberationem , proposi-

tum et promissionem, praecipue tale votum cum matura et discussa animi libertate agendum est: multo magis quam vovere dare magnam pecuniae summam, aut facere maximam peregrinationem; quanto maius est ingredi religionem quam quodeumque aliud, cum in hoc cetera vota

• An v

commutari possint. Quocirca, quamvis laudabile sil inducere, ut infra ♦ dicitur, aliquem nd religionem, non laudo tamen inducentem nd vovendum religionis ingressum: quin quod ex inductione alterius fit votum, non omnino sponte fit, non ideo libere fieri videtur, rotatur autem *magi-*

stra rerum experientia quod minus lucte tota vita agitur. cum recolit sc quis non sponte, non cx proprio affectu, sed aliena inductione maritum talem acceptasse. El quante magis, vitam *in carne praeter carnem* agere *, in paupertate, etc.!

*r»<udoIf.rroa.
Eput
jrüame P M. V
Pakü.
EkiocK

ARTICULUS TERTIUS

UTRUM ILLE QUI OBLIGATUS EST VOTO AD RELIGIONIS INGRESSUM, TENEATUR INTRARE

Supra, qu. Lxtxvw, nn. 3, ad 3; IV *Sent.*, diiL xxxvni. qu. 1, art. 4, qu. 1, ad f»; *QuoJl.* III, qu. v, art. 1.

Sd tertium sic proceditur. Videtur quod ille qui obligatus est voto ad religionis ingressum, non teneatur intrare. Dicitur enim in Decretis. XVII. qu. n ♦ *Consaldus presbyter, quondam infirmitatis passione pressus, monachum se Jieri promisit, non tamen monasterio aut abbati se tradidit, nec promissionem scripsit, sed beneficium ecclesiae in manu advocati refutavit: ac postquam convaluit, monachum se negavit fieri.* Et postea subdit: *Indicamus ut praefatus presbyter beneficium et altaria recipiat et quiete retineat.* Hoc autem non esset, si teneretur religionem intrare. Ergo videtur quod non teneatur aliquis implere votum quo se ad religionis ingressum obligavit.

2. Praeterea, nullus tenetur facere id quod non est m sua potestate. Sed quod aliquis religionem ingrediatur, non est m potestate ipsius, sed requiritur ad hoc assensus eorum ad quos debet transire. Ergo videtur quod non teneatur aliquis implere votum quo se ad religionis ingressum obligavit.

3. Praeterea, per votum minus utile non potest derogari voto magis utili. Sed per impletionem voti religionis impediri posset e impletio voti Crucis in subsidium Terrae Sanctae: quod videtur esse utilius, quia per hoc votum consequitur homo remissionem peccatorum ♦ Ergo videtur quod votum quo quis se obligavit ad religionis ingressum, non sit ex necessitate implendum.

Sed contra est quod dicitur *Eccle. v ♦ Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim Deo infidelis et stulta promissio.* Et super illud Psalmi *, *Vovete et reddite Domino Deo vestro*, dicit Glossa *: *Vovere voluntati consulitur: sed post voti promissionem, redditio necessario exigitur.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra * dictum est, cum dc voto ageretur, votum est promissio Deo facta de his quae ad Deum pertinent. Ut autem Gregorius dicit, in Epistola *ad Itonificationem* *, *si inter homines solent bonae fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio quam cum Deo pepigit, solvi sine vindicta non poterit*! Et ideo ad implendum id quod homo vovit, ex necessitate tenetur, dummodo sit aliquid quod ad Deum pertineat. Manifestum

est autem quod ingressus religionis maxime ad Deum pertinet: quia per hoc homo totaliter se mancipat divinis obsequiis, ut ex supra * dictis patet. Unde relinquitur quod ille qui sc obligat ad religionis ingressum, teneatur religionem ingredi, secundum quod sc volo obligare intendit: ita scilicet quod, si intendit se absolute obligare, tenetur quam citius poterit ingredi, legitimo impedimento cessante; si autem ad certum tempus, vel sub certa conditione, tenetur religionem ingredi tempore adveniente, vel conditione existente.

Ah primum ergo dicendum quod ille presbyter non lecerat votum solemne, sed simplex. Unde non erat monachus ctfectus, ut cogi deberet de iure in monasterio remanere et ecclesiam dimittere. Tamen in foro conscientiae esset sibi consulendum quod, omnibus dimissis, religionem intraret. Unde Extra, *de Voto et Voti redempt.*, cap. *Per tuas*, consulitur episcopo Gratianopolitano Y, qui post votum religionis episcopatum assumpserat, voto non impleto, ut, *si suam sanare desideraret conscientiam, regimen ecclesiae resignaret, et redderet Altissimo vota sua.*

Ad secundum dicendum quod, sicut supra * dictum est, cum de voto ageretur, ille qui sc voto obligavit ad certae religionis ingressum, tenetur facere quantum in se est ut in illa religione recipiatur. Et si quidem intendit sc simpliciter ad religionem obligare, si non recipitur in una religione. tenetur ire ad aliam. Si vero intendit se obligare specialiter ad unam solum, non tenetur nisi secundum modum suae obligationis.

Ad tertium dicendum quod votum religionis, cum sit perpetuum, est maius quam votum peregrinationis Terrae Sanctae, quod est temporale. Et sicut Alexander III dicit, et habetur Extra. *de Voto et Voti redempt. *. reus fracti voti aliquatenus non habetur qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis observantiam commutare.*

Rationabiliter autem dici potest quod etiam per ingressum religionis aliquis consequatur remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis homo potest statim satisfacere de peccatis suis, secundum illud Dan. iv *, *7Vcata tua eleemosynis redime*; multo magis in satisfactionem pro omnibus peccatis suiflcit quod

«"w.

τ

r *

• Vidi Itaroo. *Annul* ad an. 109\$, Coacion. Synodal *Ur-* tuai 11 ia Gon. ell CLiramoor.

• Var*. y

• Pi I ix v, rcr». 12.
• Lotub.

* Qu Lnxnu, art. 1.

?
' Innoc 1. II. l'cfricfo £-
cup xiv Gl ean. Vidaji. c jub XXVn. qu 'l.

3) *pūijef.* – *pouit* BFl.pK, *poteit* ACE»K.
p) *Gregoriut.* – *Augustinut* PCH : *bonaepJci* pont *hominet* ponit P.

y) *Gratianopolitano.* – *Garopolitano* P.

minui lecte *t^oU* *,> iponte, non << prcpno iritum ulcm icapsuc. E(*praeier carnem içac* * s

3

NEATUR INTRARE

|u. *, m. *i*

religionis maiirne ad loc homo toufiter j;c ut ex supra · dictu 7» X)d ille qui te obligat icatur religionem in-oto obligare inteodrt: se absolute obligare, ingredi, legitimo iö-ŋ ad certum tempos, netur religionem in-vel conditione cju-

quod ille presbyter sed simplex. Unde ut cogi deberet de ct ecclesiam dur-itiaie esset sibi «d- imissis, religionem 3 *et Voti rdenif*L copo GrabanopoL-;ionis episcopate o, ut, *si wan u-regimen ecdesiu io vola suû.*

, sicut supra · ð· -r. ille qui se voto ngressum, **lew** i illa religione re-sc simplicity ad ripitur m uu re-i vero intendit «e lum, non tenetur)ligationis.

totum religionis, quam votum pe-luod est tempo-et habetur Eitri *s fracti voti di- j** *orale obsquiun is observantiae*

est quod ctmn consequatur re-Û en'm aliquibus arim satisfacere Dan.n·. lto magis in sa-is suffiat quod

QUAESTIO CLXXXIX, ARTICULUS III

M»

aliquis sc totaliter divinis obsequiis mancipet pcr religionis ingressum, quae excedit omne genus satisfactionis, etiam publicae poenitentiae, ut habetur in Decretis, XXXIII caus., qu. n, cap. *Ad-monere*; sicut etiam holocaustum excedit sacrificium, ut Gregorius dicit, *super E\ech.* * Unde in *Vitis Patrum* * legitur quod eandem gratiam

consequuntur religionem ingredientes quam consequuntur baptizati.

Si tamen non absolverentur per hoc ab omni reatu poenae, nihilominus ingressus religionis utilior est quam peregrinatio Terrae Sanctae quantum ad promotionem m bonum: quae praeponderat absolutioni a poena.

Commentaria Cantinniit Caietani

I x articulo tertio eiusdem ultimae quaestionis, in responsione nd primum, dubium occurrit ·. Tum quia votum non minus ligat quam iuramentum. Ac per hoc, sicut potest cogi quis nd servandum iuramentum, ita potest cogi ad servandum votum: ut etiam patet in cap. *Ex parte*, Extra, *de Censibus*.

Tum quia ex eo quod iste presbyter vovendo resignavit beneficio, censetur voluisse totaliter mutare *vitam* suam: iuxta cap. *Beneficium, de Regularibus*, in Sexto, ubi dicitur quod potest alteri conferri beneficium noxitiî, *si constat quod voluerit absolute vitam mutare*.

Tum quia minus consonam pastorali officio responsionem dedisse videtur Pontifex ille, scilicet Alexander II, XVII., qu. n, cap. *Consaldus*.

II. In eadem responsione nd primum, dubium occurrit ♦ de vinculo episcopi habentis votum religionis: quia male videtur Papa consulere illi episcopo. Tum quia maius vinculum tollit minus. Constat autem vinculum episcopi esse maius quam simplex votum quod prius fecerat ad religionem: cum sit adeo obligatorium ut non liceat ad rcl'8'oncm transire ·; et sit episcopus sponsus ecclesiae, ita quod est spirituale matrimonium contractum inter ipsum ct ecclesiam ·.

Et confirmatur Quin habens votum simpliciter religioni* arctioris, si profitetur de facto laxiorem, non tenetur ad arctarem ut patet in cap. *Qui post, de Regularibus*, in Sexto. Multo ergo magis qui tenetur voto simplici ad statum imperfectiorem, si dc facto profitetur statum perfectiorem, non teneri debet nd imperfectiorem. Sed, ut Patct cx *upra * dictis, status religionis est imperfectior statu episcopali. Si igitur professus ol dc facto quia episcopalem statum, non tenetur ad implendum votum dc statu imperfectiori, scilicet dc religione.

HI. In eadem responsione ad primum, dubium occurrit ♦ quia Auctor votum episcopi acquipnrat voto presbyteri, cx illo arguendo ad istud. Et tamen in dicto cap. *per Hjteras**. dicitur expresse quod episcopus voverat solemniter ut fieret momehus: ct dc presbytero non dicitur quod voverit aut promiserit Deo, sed quod promiserit absolute; votum autem non est quaelibet promissio, sed promissio facta Deo, ut patet cx supra · dictis.

IV. Ad primum dubium · dicitur quod littera non dicit presbyterum illum ligatum voto simplici non posse dc iurc cogi ad religionis ingressum, ut obiectio interpretatur: sed dicit quod non debeat dc iurc cogi, ut monachus, ad remanendum in monasterio. Ubi duo puncta tanguntur. Primum, quod non debet cogi ut monachus. Quod constat esse verum. Et hoc expresse intendit etiam Papa in illa responsione: ut patet in ratione ibi subiuncta, scilicet quia non erat monachus. – Secundum, quod non debet cogi ad remanendum m monasterio. Quoniam, ut infra* patebit, ndstrictus voto simplici non tenetur remonere in monasterio, sed potest, infra probationis annum, exire. – Cum utroque autem horum ^tnt quod potuisset dc iurc cogi ad ingressum religionis, ut experiretur novitius illam: quia ad hoc obligatus erat cx voto simplici.

Ad secundam obiectioncm dicitur quod iste presbyter non assumpserat habitum monachalcu, etiam ut novicius. Et propterca in ipso non habet locum theorica illa dc volente vitam mutare: quoniam prnesupponit hominem talem esse novitium, ut patet Extra, *de Regularibus*, cap. *Consulti* ct *Statuimus*.

Ad tertiam obiectioncm dicitur quod potuisset Alexander II subiungere illud quod Auctor subdidit, quod Innocentius III consuluit episcopo Gratianopolitano, in capitulo *Per tuas*. Et fuisset melior responsio. Illa tamen quae data est, non fuit minus bona, hoc est, mala: quia nihil iniuslitiæ continet, ut patet cx supradicta declaratione. Quamvis luerit minus bona: hoc est, non tam bona quam fuisset si wbiunctum fuisset quid Deo deberet presbyter ille.

V. Ad secundum dubium ·, propter cius difficultatem, u ut opinionum varietas circa hoc ostendit, ut habes in dicto cap. *Per tuas* ^ Panormitano; sciendum est quod ratio difficultatis in hac quaestione consistit in discernendo an ille episcopus esset, sine illa Decretali, obligatus ad relinquendum ecclesiam ct profitendum religionem promissam: an propter istam Decretalem statutum fuerit ius novum, ut teneatur in foro consciendae relinquere ecclesiam ct *reddere Altissimo rota sua*. Nam si dicatur quod ille poterat ct tenebatur in foro conscientiae adire religionem, insurgunt allatae difficultates dc miiiorilate vinculi et matrimonio spirituali. Si vero non tenebatur, sed cx hoc iure novo tenentur modo episcopi, non debebat Papa consulere biih teli conditione *Si vu salvare animam tuam*: cum ille onto conditum hoc ius inciderit in casum hunc

Videtur nutem mihi ex natura vinculi episcopali» solvenda haec quaestio. Ad cuius evidentiam , scito quod vinculum voti simplids habet vim promissionis: ct spectat od fidelitatem homini» ad Deum. Vinculum vero matrimonii consummati habet vim alienatae possessionis: ct spectat ad iustitiam, ita quod oppositum rapina esset alienae rei. Vinculum autem matrimonii spiritualis inter episcopum ct ecclesiam medium quodammodo est inter ista: ct spectat ad fidelitatem quam homo debet ecclesiae. Habet enim vim alienatae possessioni», inquantum homo sc dedit ecclesiae ad superintendendum, ct alligatus est illi. In hoc excedit vim voti simplicis. Et propterca non potest episcopus transire ad religionem: ct consequenter non potest vovere ingresaum religionis. Quin tamen vinculum istud dissolubile est dc consensu Ecclesiae, hoc est Summi Pontifias, qui solus plenarie curam habet Ecclesiac, dissolubile dico noti solum quoad colmbitationcm, sed quoad vinculum; ideo minus est qunm vinculum matrimonii camaliter consummati, quod sola morte quoad vinculum dissolvitur. Et propterca potest episcopus, dc Apostolico consensu, ecclesiam deserere ct religionem ingredi.

Quia igitur episcopale vinculum quodammodo maius ct quodammodo minus est vuto religionis simplici: – nam minus est quoad hoc, quin illud ad fidelitatem quam homo Deo debet, istud nd iustitiam inter hominem ct ecclesiam spectat: maius vero est, quin illud solam habet promissionem suae persone, istud vero alienationem habet suae personae: – ideo, absolute loquendo, utriusque ratio in huiusmodi voto et vinculo habenda est. Et ille episcopus non tenebatur adire religionem de iuris rigore, sed poenitentiam agere violati voti coram Deo. Tamen cx quo rationabilem habebat causam petendi licentiam cedendi, debebat consulere Sedem Apoatolicam: ut fecit. Et si negata fuisset licentia, tutus in episcopatu remansisset. Si autem concessa, ut dc facto accidit aibi (ct propter ipsum, ceteris in simili casu); debebat implere vota sua ct religionem adire. Est igitur novo istius Decretalis iure, consulendo, statutum ut episcopus qui iam fecerat publicum

^[1] 3

vocum religioni», absque nlin licentia, *i vult animam suam salvare, religionem ingrediatur, ecclesiam deserendo. Ita quod, sine hoc novo iurc, non poterat sine licentia Apostolicac Sedis episcopus votum suum implere. Sed quia debebat petere, ideo petenti Papa annuens consulit quod, si vult salvare se, religionem adeat. Ex hoc enim ipso quod Papa non retinet ipsum, incurrit necessitatem implendi votum. Et ideo, pruesupposito Sedis Apostolicae in hoc casu consensu, qui per istam Decretalem promulgatus est, necessitas in foro conscientiae adeundi religionem sub illa conditional! exprimitur.

Ad obicctiones ergo in oppositum, pro quanto concernunt mnioritatein vinculi, iam dictum est. Pro quanto vero concernunt mnioritatem perfectionis, restat «licendum. Pro utroque tamen, scito quod mnioritas vinculi non absolvit a voti simplicis vinculo simpliciter, sed solum durante illo maiori vinculo: ut patet dc habente votum simplex religionis et tamen contrahente ct consummante matrimonium. Talis enim non est absolutus propter matrimonii vinculum a voto: sed, durante matrimonio, non tenetur illud implere, coniugc autem defunctu, tenetur implere suum votum. Sed mnioritas vinculi in statu perfectiori absolvit simpliciter α voto minoris boni: ut patet dc eo qui vovit ingredi religionem laxiorem ct profitetur arcotiorem. Talis cx maioritntc vinculi excusatur ub implendo voto: ct cx perfectioris religionis statu totaliter absolvitur a priori voto, utpotc melius consummato, etc. Hoc tamen habet locum ubi status secundum perfectum ct imperfectum itu distinguuntur quod in maiori clauditur minus: sicut se habent diversae religiones, quae omnes sunt eiusdem generis in perfectionis statu, etc. Sed ubi status perfectionis genere distinguuntur, itu quod in maiori non claudatur minus, locum non habet absolutio haec. Et quia sic sc habent status religiosus ct status episcopalis, quoniam ille est status perfectionis propriae, iste alienae, formaliter loquendo, ut ipsum *episcopi* nomen sonat: ideo ex vinculo episcopali, nisi ius concederet, impediretur episcopus ub implendo voto religionis quod fecerat, sed non esset propterca votum consummatum cx perfectiori statu episcopali, quia in hoc maiori non clauditur tale minus*. – Et per haec patet solutio omnium obsectorum.

VI. Ad dubium tertium * dicitur quod, proprie loquendo, votum solemne est solum illud quod *impedit matrimonium contrahendum et dirimit contractum*: et sic distinguitur contra votum simplex .. Et quia non solemnizatur votum nisi per professionem approbatae religionis vel sacrum ordinem, ut patet in cap. Quod *votum*, in Sexto, *de Voto*: ideo constat quod votum episcopi Gebennensis - non fuit solemne, sed simplex. Quia, ut in littera illa dicitur, vovit ut fieret monachus: vovit ergo futurum, non praesentem monachatum. Et rursus, si fuisset solemne votum religionis, iam fuisset religiosus: et non fuisset sibi dicendum ut dimitteret ecclesiam, sed ut servaret religionem, sicut episcopi religiosi tenentur servare. Quod autem in illa littera dicitur quod *solemniter* vovit, large usus est Pontifex ibi soiemnntatis nomine : quia cum quadam solemnitatc caeremoniali voverat.

Presbyter quoque ille qui promisisse dicitur se futurum monachum, non nisi Deo intelligitur promisisse, cui communiter huiusmodi promissiones solent fieri. Et ideo votum simplex dicitur habuisse, etc.

VII. In responsione ad secundum eiusdem articuli tertii, dubium occurrit: Ad quid tenetur adstrictus voto ingrediendi religionem, si nullam invenit volentem eum recipere ?

Ad hoc dicitur quod Innocentius IV -, in cap. *Arre-ctum*, Extra, *de Regular, et transeunt, ad Relig.t* dixit quod tenetur fieri religiosus in manibus episcopi, ct manere religiosus in domo sua. Et ratio huius est, quin sic implet votum suum quantum potest.

Et licet hoc tutius videatur, non tamen adstringendus ad hoc, etiam in foro conscientiae, videtur. Quia ita sc habet adstrictus ad religionem aliquam in communi ad omnem religionem, sicut se habet adstrictus ad unam tantum ad illam unam. Sed adstrictus ad unum tantum, non

tenetur sub episcopo illam profiteri, si religio illa non vult eum. Ergo adstrictus ad quamcumque, si ab omni refutatur, non tenetur sub episcopo religionem aliquam profiteri. – Minor patet. – Et maior probatur. Quid implicate in voto religionis clauditur assensus religionis acceptaturae: sicut explicitate clauditur in voto huius tantum religionis assensus illius, ita quod intendit vovens quod, si illa renuit, non vult ad aliam teneri. Et similiter, si omnes renuunt, non vult ad aliud teneri: praecipue cum vovens intendat religionem assumere ut religiosus, et non in domo mansurus proprio. Et procul dubio, si hoc occurrisset, nullus vovisset nisi cum exceptione hac: quoniam, ut dictum est, intendunt vitam et conversationem mutare. et non solum profiteri, etc. Refutatus igitur ab omnibus, absolutus remanet α religionis voto: ne per hoc, liber est ut antea, etc.

VIII. In responsione ad tertium eiusdem tertii articuli, dubium occurrit: An quis propria auctoritate possit votum peregrinationis Terrae Sanctae commutare in votum religionis, vel requiratur superioris arbitrium. Et est ratio dubii quin Innocentius ♦, quem Panormitanus sequitur, in allegato in littera capitulo, dicit se credere quod non requiritur superioris auctoritas, tutius tamen est petere illum. Et sic quasi ambigua remanet haec quaestio.

Ad hoc dicitur quod, secundum Auctoris doctrinam, nullum dubium est in hac quaestione ♦. Quoniam potest quilibet quodlibct suum votum in votum religionis propria auctoritate commutare. Ita quod non peccat si ingressurus religionem habens multa vota, votum religioni* loco omnium emittat, et sic, omissis votis aliis, religionem ingreditur, professurus post annum illam: ita quod commutatio in professione, quod proprie est votum religionis, consummari intclligatur. Et ratio est quia professio, sine ulla commutatione, exstinguit omnia praecedentia vota. Ergo, n fortiori, cum cx intentione quis in illum commutat sua vota, etc.

Et hoc manifeste sonant verba Decretalis dicentis: *Qui temporale obsequium in perpetuam religionis observantiam noscitur commutare*. Ex eo enim quod commutare active attribuit illi qui fecit votum, manifestatur quod propria auctoritate hoc facere potest. – Et confirmatur. Quoniam alioquin nihil dixisset illa Decretalis. Nam consui, si temporale obsequium in aliud temporale auctoritate superioris commutetur: non est reus fracti voti sic excquens. Ut ergo aliquid speciale dicat, oportet fateri quod docet quod omne suum votum temporale in religionis professionem potest quis commutare licite, etc.

IX. In eadem responsione ad tertium, dubium occurrit: An faciens professionem religionis in peccato mortali, consequatur post, quando *ad cor redierit* * contritus, plenarium remissionem. Et est ratio dubii quia hinc apparet quod non. Tum quia professio nihil relinquit in anima, sicut baptismus characterem, quo medio suum postmodum consequatur effectum. – Tum quin gratia Dei promisso in professione, nullibi constat quod danda sit extra professionem, etc.

In oppositum autem est quia gratia ista in professione conceditur omni non ponenti obicem. Remoto ergo obice, habetur gratia. – Praeterea, gratia ista conceditur tradenti sc cx corde totaliter divinis obsequiis. Sed hoc facit religiosus cum contritus est post professionem: tunc enim, coram Deo, in veritate profitetur. Ergo tunc datur ei plena remissio.

X. Ad hoc dicitur quod, cum professio sit totaliter opus hominis, ita quod non est ibi distinctum ab opere operante opus operatum quod sit opus Dei; quoniam esse religiosum, quod est effectus religionis, est tunc opus humanum mortuum, sicut ipsa professio mortua est; consequens est quod, in peccato mortali facta, est opus mortuum totaliter; ac per hoc, nunquam sortietur postmodum suum effectum. Et propterea qui divinae gratiae deest in actu professionis suae, privatur beneficio divinae largitatis quod creditur profitentibus dari. Unde consequentis contritionis tempore, solum id assequitur quod per praesenti* contritionis, propositi ac sacramenti gratiam obtinere continget.

•aflu.anu. ari. Commeo». aum x»

• Num. m.

• Cf. cap. Ot»d rOten, de Voith «e., in Sexto,

• Cxp Per tua» Redeat

• Caivtsral In quinque libro. uecretal

da
ob
m

Iro JU
a? in
fc
cx
ca
?..
«0 u- br

U

*

* Qua»

t

é

q'

p

5«I.A. «- *Mπ>

λ ix

İΓαώχχια*

” ** 4

a.

v

rv-i-

in

P

sc

P|

in

ej

tr.

E

UI

ttn.

religiosum, plus imponat quam ingressum : quoniam esse religiosum importat esse professum, et fieri religiosum importat profiteri, etc.

In oppositum autem est, quia indistincte pro uno ct eadem religionis voto in littera computatur, si sufficienter determinatur dc voti huius vinculo: ut patet intuiti.

• a. num. v. u. [n codent articulo quarto, dubium secundo occurrit * dc conclusione principali: An, scilicet, vovens religionis ingressum possit licite exire. Et ratio dubii est quii non dicitur venisse aut non stetit *: ac per hoc, non dicitur venissc ud religionem qui non stetit in illa, sed exivit ante illius professionem. – In oppositum est littera.

• a. nrm. vr ||f. [n c0<jcfn articulo quarto, dubium tertio est*: An talis voto simplici obligatus, exiens sine causa rationabili, hoc est cx sola libertate concessu iurc novitils, satisfecerit voto, etc. Et est ratio dubii quia annus probationis n iurc conceditur cum libertate exeundi absque alia causa, ut putet: ac per hoc, obligatus secundum formam iuris pot- est cx sola libertate licite exire.

In oppositum autem est tum infidelitas. Quia sicut non facit satis promittens ire Hornam, si sine rationabili causa accepto itinere desistat; ita non satisfacit qui promisit ire ad religionem, si, arrepto novitiatus itinere ad religionem, sine rationabili causa retrocedit; cum iter non quaeratur nisi ut fideliter arripiatur, cl prosequatur, etc. – Tum dispuritas. Nam si hoc licitum est, sequitur quod pnr esset conditio novitii cum voto religionis, et sine voto, ut patet. Dispnritatcm tamen magnam esse constat inter obligatum voto ad religionem, ct nullo voto ndstrictum ad illum.

• Sum, i IV. Ad primum dubium ♦ dicitur quod votum dc ingressu religionis, ei votum *defieri religiosum*, acquivalenr: quoniam ingredi religionem et fieri religiosum idem sunt; novitiatus enim nihil aliud est quum motus ad religio- nem. Verum sicut in generatione naturali invenitur duplex fieri, scilicet fieri in termino generationis, quod est idem quod factum esse, ct fieri in via, quod in altcratione prae- via consistit ct distinguitur n facto esse ita in religione invenitur duplex fieri religiosum. Unum, quod est idem quod factum esse religiosum: ct hoc consistit in profes- sione; nrm professione aliquis fit cl factus est religiosus; ipsa enim professione constituitur aliquis in esse religioso, et fit primo religiosus. Alterum, quod est via ad religio- sum esse, cl distinguitur a factum esse: et consistit m novitiatu. Constat nutem quod vovens sc fieri religiosum in facto esse, vovet perpetuum perseverantiam : ac per hoc, intendit illum, quam vovendo promittit. Vovens autem sc fieri ut in via, potest non intendere nut promittere perse- verantiam perpetuam absolute. Et ideo, cum in cusu po- sito supponatur neutrum fuisse dc cogitatione ct inten- tione voventis, scilicet nec perseverare ncc non perseverare, ideo simpliciter dicendum est quod vovet sc fieri religio- sum ut in via; quod est idem quod ingredi religionem ut novitius, quoniam novitiutus nihil aliud est quum via ad religionem.

Dc vovente autem quod *erit religiosus*, secus est. Nam, quantum est ex natura voti, tenetur ad hoc quod sit re- ligiosus. Et cum non sit aliquis religiosus nisi professus fuerit religionem, quoniam novitii non sunt nisi secundum quid religiosi, scilicet in via; tenetur ud profitendum re- ligionem. – Potest tamen per accidens, scilicet ex parte in- tentionis voventis largo vocabulo intendentis *esse religio- sum*, ut scilicet commune est noviciis et professis, ae- quivalerc hoc votum voto dc ingressu et de fieri religio- sum.

• Nucn u. V. Ad secundum dubium * dicitur quod verum est non venisse cum qui non stetit ad id pro quo venit. Et ideo ingrediens religionem, cum veniat ad religionis proba- tionem, non diceretur venisse si, ingressus, absque proba- tione retrocederet. Sed si probationi operam dut, dicitur venisse ud religionem probandam : quia stat in religionis probatione. Quocirca, sicut sponte ingrediens religionem ct in probatione illius sc exercens ct postmodum exiens, diciiur venisse et stetisse, quiu venit ud religionem pro- bandam ct in probatione stetit; iu ex voto ingrediens re- ligionem, ct, probando illum, tandem exiens, dicitur ct

venisse ct stetisse, eadem ratione. Unde nihil obstat dicta regula conclusioni huius articuli.

VI. Ad tertium dubium ♦ dicitur quod iste tenetur ad ingressum religionis secundum formam iuris. Et ingressus secundum formam iuris, cx natura actus, ordinatur ad pro- bationem: quoniam ideo ingreditur quis religionem ut pro- bet eam; alioquin vanus esset ingressus, vanitas autem a inore ct lege aliena est. Probatio autem religionis, sicut et cuiusque rei probatio, si bona fide fit, ordinatur ad acce- ptationem si inventae fuerint conditiones illius gratae pro- banti. Rectu namque ratio non admittit ut aliquid proban- dum detur, ct, inventis omnibus probatae rei conditionibus gratis, refutetur: frustra enim esset probatio, si, tum gratis quam non gratis inventis conditionibus, esset paritura eun- dem effectum. Est igitur ingressus finis probatio: proba- tionis autem finis gratarum vel ingratarum conditionum inventio, ito quod inventionis gratarum finis est acceptio religionis, ingratarum autem, refutatio. Et patet ordo iste ex natura actuum ; cl cx communi ingredientium religio- nem intentione. Communiter enim intendunt experiri, ct si conditiones religionis invenient gratas totaliter, hoc est ct secundum sc ct in ordine ad suas vires ct suum af- fectum. perseverare profitendo illam: sin autem, redire. Quia igitur inter ingredientem sponte ct ingredientem cx voto liacc est differentia, quoti ingrediens cx voto obligatur cx voti vinculo ad id quod sponte inchoat bona fide in- grediens sine voto; ct ingrediens sine voto debet probare probationem, et, si omnia totaliter grata inveniet, perseve- rare, alioquin bonae fidei ratio non salvatur: oportet ut ingrediens cx voto teneatur ad probandum, et, si omnia totaliter, ut declaratum est, grata inveniet, tenetur cx vin- culo sui primi voti perseverare profitendo religionem, ha quod non potest cx solu ratione libertatis in iure scriptae retrocedere: sed oporteret aliquam adesse conditionem non gratam, saltem istam, scilicet quod probatu religio parit sibi minorem fortitudinem roburque minus animi ad ipsius perseverantiam, cl proptcrca timet ne in processu tepidus inveniat, ac per hoc minus bene pro anima sua.

Nec hoc est contra libertatem a iurc concessam. Quo- niam libertas illa in foro ecclesiastico nullam exigit ratio- nem, sed sufficit quod novitius dicat, *Nolo amplius esse vobiscum*: sed in foro conscientiae, quae est secundum rectam rationem, aliqua exigitur ratio alicuius in probata religione conditionis minus gratae, ut probatum est. – Et confirmatur. Quia annus probationis communis est novitio et religioni. Constat autem quod, si post probatum novi- tium nulla ingrata religioni conditio occurrit, si religio cx sola libertate refutaret novitium. ab omni sapiente repre- henderetur, et non bona fide agere cum novitio diceretur. Pari ergo ratione, novitius malae fidei reus est coram Deo, si ex sola libertate retrocedit: quamvis in ecclesiastico foro nihil sibi dici possit.

Peccat ergo uterque ingressus religionem, si ex sola li- bertate retrocedat. Sed ingressus sine voto venialitcr tan- tum peccat. Ingressus autem cx voto peccat mortaliter: quia cx voto intclligitur sc obligasse ad bona fide pro- bandum, quod non servat.

Et per haec patet responsio ad obiecta.

VII. Et si adhuc obiiciatur cx littera, quia in respon- sione ud secundum dicitur: *Ille qui religionem ingredi- tur, si exeat, praesertim ex aliqua rationabili causa, non generat scandalum*, etc.: – cx eo enim quod interposuit ly *praesertim*, denotat quod etiam sine rationabili causa exiens non scandalizat, *quia facit quod sibi licet*, – Praeterea in responsione ad tertium dicitur: *Tenetur ut saltem relit experiri an ei expediat in religione remanere: non autem tenetur ad perpetuo remanendum*. Ex hac enim littera ha- betur quod suilicet habenti tale votum quod velit experiri, quamvis non remaneat.

Sed haec facile monstrantur nihil obstare. Et primum quidem nihil obstat: quia, pro quanto dc scandalo loquitur, constat quod dc uctu exteriori est sermo. Iste autem actus exterior, scilicet probatam religionem refutare, non est cx suo genere malus. Et proptcrca non est activus scandali. Et est omnino licitus, ut in littera subditur, si ex causa

u; ut . O
j, ~ ~

i

I
{

I
t

. O

/

3

r

S

c

c

•V<n U-

c

n

J

tr»c

5.

r

e.

b

a

n

P

rr.

F.

<div></div>	<div></div>
•nc. Unde nihil otew 4^ jlf. Jkitur qnod i*U tewgr u fornum inn*. Et iπ^, , ura actu*, ordinetur *4 ltur qui» religionem ingressui, veniet* 4^, o euieni religioni», ûçtfg fide fit. ordinetur ei nditione* illiu» grille «Jminit ut aliquid frob4A. probatae rei conditiciuu »ct probatio, ri, tam η j nibu», cuci piritun eux u* fini* probatio; probe ingratarum cofdtffioous ratarum fini» cv. <i>tutg</i> v Olatio. Et pate: ordo k» mi ingredieouum rd^.> m intendunt aperiri, e t grata* totaliter, bcc c« sua* vire* ct wua if. llam: un autem, rt&t ionic ct ingredient» <i>a</i> redien* ex voto oFHpw te inchoat boat tide o sine voto debet prehue grata internet, penne-on ulvatur: operet @ robandnm, et ii oaci inveniet, tenetur u fio-ofitendo reiigiooai h ibertati* in iure «ripe adessee cooditiooan &a d probiti religio prit i minus animi id ipsa nc in proceun tep&i pro anima lut iure conceuam. Qjo-eu nulbm c I rat» at, <i>Nolo ompluii cut</i> i, quae est «moisi lio alicuius in proto ut probatum est - Et communis est dotû» i post prohibitent ααη-occurrit, si rdipo α omni sapiente <i>rtpt</i> -cum mnitio&esLt ?i reus at coram D». is in ecclesiastico fon»	
<div></div>	
gionem. si <i>a</i> da <i>i</i> -c voto veniali» to-to peccat moruli» c ad bona fide pro-	
<div></div>	
biectiL tera, quia in repes- <i>religionem mgrtd</i> > <i>alio/tMi ciWJ</i> , os n quod ioterposuit ir tionabili ausi eriees <i>licet.</i> – Prietcra :s <i>dur ut μHηλ nli emanere: non aW</i> ; h.ic enim litter b- i quod velit «pair,	
<div></div>	

gionem. si *a* da *i*-c voto veniali» to-to peccat moruli» c ad bona fide pro-

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

obstare. Et primus de scandalo loqaiiA uo. Iste autuo refutare, non efl ei est activus saodù jbditur, si cx >> *

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

rationabili fiat. Ly ergo *praesertim* interponitur quoad CUOialitatetn scandali. Ita quod sensu» est quod refutare probatam religionem non est actus gncrativu» scandali, ct praesertim si fiat cx causa rationabili. Et ratio dicti huius est, quia actus ille cx suo genere non est activus scandali; et cx parte agentia totaliter caret causalitnte scandali, si cx causa rationabili fiat.

Secundum autem aon solum non obstat, sed confirmat quod diximus. Nam si tenetur ad velle experiri, cum non debeat esse velle fictum, ct initet experiendi tempus, te-

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

D QUINTUM SIC PROCEDITUR. Videtur qUod pueri non sint recipiendi in religione. Quia Extra, *de Regularibus et trans-eunt. ad Relig.* *, dicitur: *Nullus ton-deatur, nisi legitima aetate el spontanea votum*. Sed pueri non videntur habere legitimam tamen nec spontaneam voluntatem: quia non habent perfecte usum rationis. Ergo videtur quod non sint in religione recipiendi.

2. Praeterea , status religionis videtur esse status poenitentiae: unde et religio dicitur a *re-ligando* vel *redigendo* *, ut Augustinus dicit, *X de Civ. Dei* *. Sed pueris non convenu poe-nitentia. Ergo videtur quod non debeant religio-nem intrare.

3. Praeterea, sicut aliquis obligatur iuramento, ita el voto. Sed pueri, ante annos qualuordecim, non debent obligari iuramento: ut habetur m Decretis, XXII caus., qu. v, cap. *Pueri*, et cap. *Honestum*. Ergo videtur quod nec etiam sint voto obligandi.

4. Praeterea, illicitum videtur esse obligare aliquem tali obligatione quae posset iuste irritari. Sed si aliqui impuberes obligant se religioni, possum retrahi a parentibus vel tutoribus: dici-tur enim in Decretis, XX caus., qu. u*, quod *puella si ante duodecim aetatis annos sponte sua sacrum velamen assumpserit, possunt stalim pa-rentes eius vel tutores id factum irritum facere, si voluerint*. Illicitum est ergo pueros, praesertim ante pubertatis annos, ad religionem recipere vel obligare.

Sed contra est quod Dominus, Matth. xix *, dicit: *Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ve-nire ad me*. Quod exponens Origencs. *super Matth.* ♦ dicit quod *discipuli /esu, priusquam di-scant rationem iustitiae, reprehendunt cos qui pue-ros et infantes offerunt Christo: Dominus autem exhortatur discipulos suos condescendere utilitati-bus puerorum. Hoc ergo attendere debemus, ne, aestimatione sapientiae excellentioris, contemna-mus, quasi magni, pusillos Ecclesiae, prohibentes pueros venire ad /esum*.

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

<div></div>	<div></</div>
---------------------------------------	--

546	QUAESTIO CLXXXIX, ARTICULUS V	
«	habet annexam. Et quia Ecclesia respicit id quod in pluribus est, professio ante tempus pubertatis facta, quantumcunque aliquis habeat usum rationis plenum, ut sit doli capax, non habet suum effectum, ut faciat profitentem esse iam reli-	
•ven λo.	«iosu» *	
•tup m	Et tamen, licet ante annos pubertatis profiteri non possint, possunt tamen, cum voluntate parentum, in religione recipi ut nutriantur ibidem: sicut de Ioanne Baptista legitur. Lue. i *, quod <i>puer crescebat, et confortabatur spiritu, et erat in desertis.</i> Unde, sicut Gregorius dicit, in II <i>Dia-</i>	
•ver* j	¶ beato Benedicto <i>Romani nobiles suos filios omnipotenti Deo nutriendos dare coeperunt.</i> Quod est valde expediens: secundum illud <i>Thren.</i> m *: <i>Donum est viro cum portaverit iugum ab adolescentia sua.</i> Unde ex communi consuetudine pueri applicantur illis officiis vel artibus in quibus sunt vitam acturi.	
	Ad primum ergo dicendum quod legitima aetas ad hoc quod aliquis tondeatur cum voto solemnī religionis, est tempus pubertalis, in quo homo potest uti spontanea voluntate. Sed ante annos	pubertatis potest esse legitima aetas ad hoc quod aliquis tondeatur in religione nutriendus.
		Ad secundum dicendum quod religionis status principaliter ordinatur ad perfectionem consequendam, ut supra * habitum est. Et secundum hoc, convenit pueris, qui de facili imbuuntur: . Ex consequenti autem dicitur esse status poenitentiae, inquantum per observantiam religionis peccatorum occasiones tolluntur, ut supra * dictum est.
		Ad tertium dicendum quod pueri, sicut non coguntur ad iurandum, ut canon dicit, ita non coguntur ad vovendum. Si tamen voto vel iuramento se adstringerint ad aliquid faciendum, obligantur quoad Deum, si habeant usum rationis: licet non obligentur quoad Ecclesiam ante quatuordecim annos.
		Ad quartum dicendum quod <i>Num.</i> xxx non reprehenditur mulier in puellari aetate constituta, si voveat absque consensu parentum: potest tamen revocari a parentibus. Ex quo patet quod non peccat vovendo: sed intelligitur se voto obligare quantum in se est, absque praeiudicio auctoritatis paternae.
		•Vi»
	<) ut. – ve/ Pa.	ζ) imbuuntur. – induuntur Λ, inducuntur Pa.

Commentaria Cardinalis Caietani

	In articulo quinto eiusdem ultimae quaestionis, adverte convenientiam et differentiam inter votum simplex et solemne religionis ante annos pubertatis emissum. Conveniunt siquidem in hoc quod utrumque habet hanc conditionem subintelligendam, scilicet: <i>absque praeiudicio patriae potestatis</i> . Et propterea, quantumcunque <i>malitia suppleat actatem</i> *) Potest utrumque non parentibus irritari, ut in littera dicitur.	
itUÄi	Differunt autem, quia votum solemne oportet quod irritetur statim. Alioquin, si tardatur irritatio in tantum quod iam puer aut puella sit aetatis legitimae, non potest amplius irritari: quia praesumitur ratificatum in aetate legitima, non redamando, sed perseverando in religione. Ecclesia enim, non quam spectat iudicium de voto solemnī, rationabiliter sic praesumit. Et propterea in textu allegato ex Decretis in littera * dicitur quod <i>possunt statim parentes revocare</i> .	nem adimplendi. Nam approbare vel ratificare ad actum spectat voluntatis, qua quis vult nunc quod olim voluit. Credere autem esse validum, spectat ad intellectum. Intendere nutem exequi quia praesupponitur validum, licet spectet ad voluntatem, nihil tamen facit ad ipsum votum, sed solum non executionem voti, quoniam respicit, ut patet. Et ideo si aliquis ante pubertatem simplici voto vovit; et postea, in legitima et libere aetate, considerans suum votum, credens illud esse absolute validum, intendit implere illud adimplere: non propterea coram Deo ratificavit aut approbavit.
' ***. 4	Sed votum simplex potest etiam post aetatem legitimam a parentibus revocari, si in aetate legitima non est ratificatum. Quia ex quo natura talis voti habet conditionem illum implicitam; et nunquam post oblatum est votum ule, quamvis mutata sit persona quae vovit: remanet votum in natura et qualitate sua. Et consequenter, cum a principio fuerit sine praeiudicio paternae potestatis, sic semper perseverat, nisi approbetur.	III. In eodem articulo quinto, de pueris nutriendis in religione, considerent caute rationem litterae, et concludere quod in illis locis expedit pueros nutriendos in religione dari, in quibus optandum est ut similes fiant illis quorum consortio dantur. Ubi autem personae quarum consortio dantur, reprobae, aut infames, aut deviae u regularibus sunt institutis, magna dementia esse dare illis pueros aut puellas nutriendas. Et hic error hodie in multis viget locis, dum dantur pueri et puellae monasteriis religiosorum seu religiosarum vitae communis, qui vulgo <i>conventuales</i> seu <i>claustrales</i> appellantur. Quo fit ut reformandi nunquam reformari possint, dum transgressores vitae regularis continue nutriuntur ac augentur. Unde sanciri deberet ut nullus puer, nulla puella possit religioni tradi, nisi ubi vere vivitur regulariter. Sic enim aut exstinguerentur irregulariter viventes, aut reformarentur, <i>vexatione dante eis intellectu</i>
	II. Et scito quod aliud est approbare seu purificare: et aliud est credere esse validum, et propterea habere intentio-	• Uti. a? um,

ARTICULUS SEXTUS

UTRUM PROPTER OBSEQUIUM PARENTUM DEBEANT ALIQUI RETRAHI AB INGRESSU RELIGIONIS

Supra, qu. ct, art. 4, ad 4; |V *Sent.*, diet, XXXVIII, qu. 11. art. 4. qu* . . ad 3; Quod/. III, qu. v», art. a;

Quodl. X, qu. v, m. 1; *In Matth.*, cap, tv.

an sextum sic proceditur. Videtur quod propter obsequium parentum debeant aliqui retrahi ab ingressu religionis. Non enim licet praetermittere id quod est necessitatis, ut fiat id quod est liberum dignum. Sed obsequi parentibus cadit sub necessitate. Ergo quod datur de honoratione parentum, *Exod.* xx ♦ unde et Apostolus dicit, *I ad Tiin.*v**Si qua vidua filios aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus.* Ingredi autem religionem est liberum voluntati. Ergo videtur quod non debeat aliquis praetermittere parentum obsequium propter religionis ingressum.

2. *Praeterea*, maior videtur esse subicctio filii ad parentes quam servi ad dominum: quia filiatio est naturalis; servitus autem ex maledictione peccati, ut patet *Gen.* ix ♦ Sed servus non potest praetermittere obsequium domini sui ut religionem ingrediatur aut sacrum ordinem assumat: sicut habetur in Decretis, dist. LIV, *Si servus.* Ergo multo minus filius potest obsequium patris praetermittere ut ingrediatur religionem.

3. *Praeterea*, maiori debito obligatur aliquis parentibus quam his quibus debet pecuniam. Sed illi qui debent pecuniam aliquibus, non possunt religionem ingredi: dicit enim Gregorius, in *Regist.* ., et habetur in Decretis, dist. LIII **, quod *si hi qui sunt rationibus publicis obligati. quandoque * monasterium petunt, nullo modo suscipiendi sunt, nisi prius a negotiis publicis fuerint absoluti.* Ergo videtur quod multo minus filii possunt religionem ingredi, praetermisso paterno obsequio.

Sed contra est quod Matth. iv * dicitur quod Iacobus et Ioannes. *relictis retibus et patre, secuti sunt Dominum.* *Ex quo*, ut Hilarius dicit *, *docemur, Christum secuturi, et saecularis vitae sollicitudine et paternae domus consuetudine non teneri.*

Respondeo dicendum quod, sicut supra* dictum est, cum de pietate ageretur, parentes habent rationem principii, inquantum huiusmodi: et ideo per se cis convenit ut filiorum curam habeant. Et propter hoc, non liceret alicui filios habenti religionem ingredi, omnino praetermissa cura filiorum, idest, non proviso qualiter educari possint T: dicitur enim *I ad Tim*, v *, quod *si quis suorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* Per accidens tamen parentibus convenit ut a filiis adiuventur: inquantum scilicet sunt in necessitate aliqua constituti.

Et ideo dicendum est quod, parentibus in necessitate existenlibus ita quod eis commode

aliter quam per obsequium filiorum subveniri non possit, non licet filiis, praetermisso parentum obsequio, religionem intrare. Si vero non sint in tali necessitate ut filiorum obsequio multum indigeant, possunt, praetermisso parentum obsequio, possit filii religionem intrare, etiam contra praeceptum parentum: quia post annos pubertatis, quilibet ingenuus libertatem habet quantum ad ea quae perlinent ad dispositionem sui status, praesertim m his quae sunt divini obsequii; et *magis est obtemperandum Patri spirituum, ut vivamus, quam parentibus carnis*, ut Apostolus, *Ileb.* xii M, dicit. Unde Dominus, ut legitur Matth. . v» 9 vm* et Luc. ix*., reprehendit discipulum qui '.\TM M nolebat eum statim sequi intuitu paternae sepulturae: *erant enim alii per quos illud opus impleri poterat*, ut Chrvsoslomus dicit .

Ad primum ergo dicendum quod praeceptum de honoratione parentum non solum se extendit ad corporalia obsequia, sed etiam ad spiritualia, et ad reverentiam exhibendam. Et ideo etiam illi qui sunt m religione implere possunt praeceptum de honoratione parentum, pro eis orando, et cis reverentiam et auxilium impendendo, secundum quod religiosos decet. Quia etiam illi qui in saeculo vivunt, diversimode parentes honorant secundum eorum conditionem.

Ad secundum dicendum quod, quia servitus est in poenam peccati inducta, ideo per servitutem aliquid adimitur homini quod alias ei competeret, ne scilicet libere de sua persona possit disponere: *servus enim id quod est, domini est**. Sed filius non patitur detrimentum cx hoc quod subicctus est patri, quin possit de sua persona libere disponere transferendo se ad obsequium Dei: quod maxime pertinet ad hominis bonum.

AI) TERTIUM DICENDUM quod ille qui est obligatus ad aliquid certum, non potest illud licite praetermittere, facultate exstante . Et ideo si aliquis sit obligatus ut alicui rationem ponat, vel ut certum debitum reddat, non potest hoc licite praetermittere ut religionem ingrediatur. Si tamen debeat aliquam pecuniam et non habeat unde reddat, tenetur facere quod potest: ut scilicet cedat bonis suis creditori. Propter pecuniam autem persona liberi hominis, secundum iura civilia ♦ non obligatur, sed solum res: quia persona liberi hominis *superat omnem aestimationem lx pecuniae* *. Unde potest licite, exhibitis rebus suis, religionem intrare, ncc tenetur m sacco remanere ut procuret unde debitum reddat. – Filius autem non tenetur ad aliquod speciale debitum patri: nisi forte in casu necessitatis, ul dictum est ♦

. h cofp«D»

ai *eit.* – Om. ABEILpC.

p) *ii hi... quandoque.* – *hi*^*.* *quando* |M.

y) *poxint.* – *ponunt* pC, *datant* D, *patent* celeri ct rt.

i) *txitante.* – *exMtente* PIU.

potest, dummodo constet illam religionem esse altioreⁿ q; *si vero de hoc probabiliter dubitetur, est in hoc superioris iudicium requirendum*; ut habetur Extra, *de Regular, et transeunt, ad Relig.*, cap. *Licet*. – Similiter requiritur superioris iudicium in secundo casu. – In tertio vero casu est etiam 6 dispensatio necessaria.

Ad primum ergo dicendum quod illi qui ad altioreⁿ religionem transeunt, non faciunt hoc praesumptuose, ut iusti videantur: sed devote, ut iustiores fiant.

Ad secundum dicendum quod utraque religio, scilicet monachorum et canonicorum regularium, ordinatur ad opera vitae contemplativae. Inter quae praecipua sunt ea quae aguntur in divinis mysteriis, ad quae ordinatur directe ordo canonicorum regularium, quibus per se competit ut sint clerici religiosi. Sed ad religionem monachorum non per se competit quod sint clerici: ut habetur in Decretis, XVI, qu. i *. Et ideo, quamvis ordo monachorum sit arctioris observantiae, si

monachi essent laici, liceret transire ab ordine monachorum ad ordinem canonicorum regularium, secundum illud Hieronymi, *ad Rusticum Monachum* ♦ *Sic vive in monasterio ut clericus esse merearis*: non autem e converso*, ut habetur in Decretis, XIX cati^s., qu. tu, in decreto inducto*. Sed si monachi sint clerici sacris mysteriis obsequentes, habent id quod est canonicorum regularium cum maiori arctitudinc. Et ideo transire licitum erit de ordine canonicorum regularium ad ordinem monachorum, petita tamen superioris licentia: ut dicitur XIX, qu. m, cap. *Statuimus*.

Ad tertium dicendum quod votum solemne quo quis obligatur minori religioni, est fortius quam votum simplex quo quis adstringitur maiori religioni: post votum enim simplex, si contraheret aliquis matrimonium, non dirimeretur, sicut post votum solemne. Et ideo ille qui iam professus est in minori religione, non tenetur implere votum simplex quod emisit de intrando maiorem religionem.

r.) altiore^m. – arctiore^m PEHCr
ô) etiam. – Om. PCHK.

t) altiore^m. – arctiore^m PCIK*A et a.

Commentaria Cardinalis Caietani

¶ s articulo octavo eiusdem ultimae quaestionis. dubium occurrit, an licentia quoniam petere debet canonicus regulari⁴ transeundi ad monachos clericos*, debeat esse obtenta. Et est ratio dubii quoniam ex ratione litterae apparet quod sufficit quod sit petita: quoniam constat esse transitum ad arctiore^m. – In oppositum vero est quod textus in cap. *Statuimus*, XIX. qu. nr, disponit quod licentia sit obtenta.

Ad hoc videtur dicendum quod textus ille antiquus declaratus est per Innocentium III, in cap. *Licet*, Extrinsecus de Regularibus, in suo simili, dum dicitur quod intentio huiusmodi sanctionum non est impedire bonum, sed obviare levitatibus et iniuriis; et quod praelati tenentur dare huiusmodi licentiam; et si non dant, potest licite quis ad melioris vitae frugem ire. Unde in proposito casu sufficit licentia petita, quamvis non obtenta: quia ius iam concedit ei qui illam humiliter petit; immo declarat potius concessam esse sibi ex privata lege caritatis, contra quam nulla sunt iura. – Et hoc intelligo, si certum est quod non ex levitate, sed ex devotione ad arctiore^m monachorum clericorum vitam suspirat. Nam si dubium esset, *superioris est iudicium inquirendum*; hoc est, requiritur licentia discreta petita et obtenta; ut in littera ex illa Decretali dicitur.

Et similiter requiritur discreta petita et obtenta licentia, cum ad minorem melius servatam quis transire vult. Et ratio est quia transitus iste non est ad melius absolute, sed in casu. Regulare est autem quod quid agendum est in casu, a superioribus hauriendum est.

Et quia, cum quis non ad maiorem nec melius servatam, sed ad meliorem sibi transire optat, si quia infirmus aut debilis est, transire vult, ut in tertio casu litterae ponitur: – cum hoc nihil aliud sit quam relaxationem assumptae vitae petere, ex causa tamen rationabili; ideo dis-

pensatio exigitur. Sicut etiam dum in religione quis manet. si eget usu carnis aut alia relaxatione, dispensatione opus est, et non propria debet auctoritate laxiores actus facere.

II. In responsione ad tertium eiusdem articuli, dubium adhuc restat, quare habens in saeculo votum simplex religionis arctioris, et de facto post professus religionem laxiorem, non teneatur ad arctiore^m: cum adhuc, sola petita licentia, possit ad illam transire laudabiliter. Maioritas siquidem voti solemnis non praeiudicat huic progressui, sicut maius vinculum matrimonii quoniam voti simplicis impedit adimpletionem voti simplicis: constat namque quod professio in minori non impedit transitum ad maiorem.

Ad hoc dicitur quod aliud est extinguere seu solvere vinculum: et aliud est impedire executionem voti. Vinculum nutem matrimonii, et professionis in religione, conveniunt in hoc quod utrumque est fortius quam votum simplex, et habet rationem alienationis propriae personae: et propterea utrumque aufert vinculum voti simplicis. Sed differentia est in hoc quod vinculum consummati matrimonii non exstinguit, sed impedit voti simplicis vim durante matrimonio: et propterea, soluto matrimonio per mortem coniugis, tenetur implere prius factum votum. Vinculum autem professionis non impedit, sed exstinguit seu solvit vinculum voti simplicis. Et quamvis possit laudabiliter transire ad arctiore^m prius voto appetitam, non tenetur: quia extincta est obligatio illa, soluto vinculo simplicis voti. Habet autem professio vim solvendi vinculum voti simplicis ex eo quod fortiori vinculo alienat personam profitentis alteri, immortalis, scilicet religioni. Et hoc intendit Auctor tradere ex fortiori vinculo professionis.

Et scias hanc Auctoris conclusionem hodie esse a iure definitam: ut patet in Sexto, *de Regular., Qui post votum*.

a. nup *d a, off.

W» *

lev n.

-r. frxzionj z

oret transire ab *or: t*
i canonicorum reg. .
cronymi, *ad Rudiae*
monasterio ut cierim
: converso ., ut habet» ., |
m, in decreto inducto*.
:i sacris mysteriis ob»
est canonicorum rc
idinc. Et ideo trarurc
onicorum regularium
•ctitfl tamen wperiom
u. m, cap. *Statuimui.*
iod votum solemne
religioni, est fortim
is adstringitur maiori
simplex, si contra-
on dirimeretur, sicut
io ille qui iam pro-
c, non tenetur im-
emisit dc intrando

in religione qcii a*,
relaxatione, Jjipenu-
et auctoritate laxiora

idem articuli, dubius
o votum limpida
sfessus religionem la-
jm adhuc, wli petiti
abiliter. Maioritts i>
huic progressui. ikw
)ti simplicis impedit
namque quod pro-
ni ad maiorem.
:inguere seu sofrere
utionem voti. Vin-
is in religione, cna-
inius quam votum
propriae persons*
voti iimplidi. Sed
consummati nu-
voti simplidi nm
to matrimonio po
js factum vorem
Jit, sed cxtinguh
uamris possit Uu-
[o appetitam, ooa
oluto vinculo sim-
solvendi vinculem
ilo alienat perso-
: religioni. Er hoc
lo professions.
hodie esse < ture
, *Qui post* htfwi.

ARTICULUS NONUS

UTRUM ALIQUIS DEBEAT ALIOS INDUCERE AD RELIGIONEM INTRANDUM

Supra, qu. c, ari. 3, ad 4; *Quadi.* III, qu. v(«H. 1, <4 5; *Quadi.* IV, qu m. an. 1;
Cemt. retrahent. ab mgreij. *Kdig.*, «n. i3, ad 7.

S n NONUM SIC proceditur. Videtur quod nullus debeat alios inducere ad religio- nem intrandum. Mandat enim beatus Benedictus, in Regula *nientibus ad religionem non sit facilis praeben- dus ingressus: sed probandum est an spiritus a Deo sint.* Et hoc etiam docet Cassianus, in IV lib. *de Institutis Coenob,* ' Multo ergo minus licet aliquem ad religionem inducere.

2. Praeterea, Match.xxiii *, Dominus dicit: *Vae vobis! qui circuitis mare et aridam ut faciatis unum proselytum, et. cum factus fuerit, facilis eum filium gehennae duplo quam vos.* Sed hoc videntur facere qui homines ad religionem indu- cunt. Ergo videtur hoc esse vituperabile.

3. Praeterea . nullus debet inducere aliquem ad id quod pertinet ad eius detrimentum. Sed ille qui inducit aliquem ad religionem, quando- que cx hoc incurrit detrimentum: quia quando- que sunt obligati ad maiorem religionem. Ergo videtur quod non sit laudabile inducere aliquos ad religionem.

Sed contra est quod dicitur *Exod.* xxvi *: *Cor- tina cortinam trahat.* Debet ergo unus homo alium trahere ad Dei obsequium.

Respondeo dicendum quod inducentes alios ad religionem non solum non peccant, sed magnum praemium merentur: dicitur enim lac. ult.*: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, liberat . animam eius a morte, et operit multi- tudinem peccatorum;* et p Dan. xn * dicitur: *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellae in perpetuas aeternitates.*

Posset tamen contingere circa huiusmodi in- ductionem triplex inordinatio. Primo quidem, si violenter aliquis alium ad religionem cogerct: quod prohibetur in Decretis. XX, qu. m ♦. – Se- cundo, si aliquis simoniace alium ad religionem trahat, muneribus datis: ut prohibetur in Decre- t,s T *» Qu. Ilr caP. *Quam pio.* Nec tamen ad hoc pertinet si aliquis alicui pauperi necessaria mini- stret in saeculo, nutriens eum ad religionem : vel

si, sine pacto, aliqua munuscula tribuat ad fa- miliaritatem captandam. – Tertio, si mendaciis eum alliciat. Imminet enim sic inducto pericu- luma ñe, quod se- deceptum invenerit, retrocedat ; et sic *Jiant novissima hominis illius peiora prio- ribus*, ut dicitur Matth. xu § *. . Vcn * t

An primum ergo dicendum quod illis qui ad religionem inducuntur, nihilominus reservatur pro- bationis tempus, in quo difficultates religionis ex- periuntur. Et sic non facilis aditus cis datur ad religionis ingressum.

An secundum dicendum quod, secundum Hila- rium . verbum illud Domini praenuntiativum fuit perversi studii ludacorum quo, post Christi praedicationem, gentiles vel etiam Christianos ad ludmcum ritum trahendo, faciunt dupliciter ge- hennae filios: quia scilicet et peccata pristina quae commiserunt, cis in Iudaismo non dimittuntur, et nihilominus incurrunt Iudaicae perfidiae reatum. Et secundum hoc, non facit od propositum.

Secundum Hieronymum autem *, hoc refer- tur ad Iudaeos etiam pro statu illo in quo le- galia observari licebat: quantum ad hoc quod ille qui ab eis ad Iudaismum convertebatur, *dum es- set gentilis, simpliciter errabat; videns autem ma- gistrorum vilia, revertitur ad vomitum suum, et, gentilis factus, quasi praevaricator, maiori poena Jit dignus.* Ex quo patet quod trahere alios ad cultum Dei, vel ad religionem, non vituperatur -: sed hoc solum quod aliquis ei quem convertit { det malum exemplum, unde peior efficiatur.

An tertium dicendum quod in maiori includitur minus. Et ideo ille qui est obligatus voto vel iuramento ad ingressum minoris religionis, potest licite induci ad hoc quod ad maiorem religionem transeat: nisi sit aliquid speciale quod impediat, puta infirmitas, vel spes maioris profectus in mi- nori religione. Ille vero qui est obligatus1» voto vel iuramento ad ingressum maioris religionis, non potest licite induci ad minorem religionem: nisi cx aliqua speciali causa evidenti, et hoc cum dispensatione superioris.

>) *liberat. – salvabit* P.

fi) *er. – Om. BEFLpK. ante quasi* l» iJdit rrurtf.

y) *Decretis. – ibidem* addunt Pa.

Sfaith. XJL – Matth. 17/ ctuhM, Luc. XI Pa.

i/ *vituperatur. – eit vituperabile* Pix

ζ) *quem convertit. – quae convertitur* FpK, *qui convertitur* PIUK

et a. om. D,

rj *est obligatus,- obligatus* BDEL, *obligatur* A. *obligatu»* est FHK.

Commentaria Cardinalis Caietani

I n articulo nono, advertendum est quod inducere alios ad religionem est actus unctus cx genere suo, sed oportet duas in particulari condiciones considerare: alteram ex parte personae inducendae; alteram cx parte religionis ad quam inducitur. Nam cx parte personae, oportet ut ante ingres- sum ad hoc deveniat ut non coactivc aut illectus, sed ut spontaneus, non respectu inducentis, sed ob Christi imi- tationem ct fugam saeculi, etc., intendat religionem ingredi.

Et hoc quia agitur dc dispositione totius vitae suae: quam nisi sponte quis arripiat, periculum est quod retrocedat, aut in malam vitam religiosus etiam declinet.

Ex parte vero religionis, requiritur ut rivatur in ca ita exemplantor ut habeat inductus occasionem proficiendi. Nam si tepide maiores vivunt, ct inter minores inulta est relaxatio, non parvum imminet inducto periculum scan- dali, dum, credendo sc ad perfectionis semitam induci,

ingressu» invenit intus tantam remissionem et imperfectio- nem ut deceptum se fateri iuste possit, etsi non mendacio inducentis, tamen ipso inductionis actu, quo tantum ad illam religionem ingressum extulit. Unde, quando induci- tur aliquis ad religionem, exponenda etiam est ei difficultas quae erit ex imperfectione consortium, si ita est.

Auctor autem loquitur absolute, suppositis supponen- dis, etc.

¶. In eodem articulo nono, in responsione ad secun- dum, dubium occurrit: An sit laudabile inducere aliquem ad religionem in monasteriis vel conventibus vitae commu- nis. Et est ratio dubii quia, ex una parte, inductio fit ad reli- gionem.- Ex altera parte, inducuntur de facto ad suscipien- dum mala exempla patrum et fratrum vitae communis.

Ad hoc dicitur quod netus iste qui est inducere ad vi-

tam conventunlium, est actus ex suo genere mulus: quo- niam inducitur quis ad vitam reprehensibilem; omnis au- tem vita reprehensibilis mola est. Patet nutem communem vitam religiosorum esse reprehensibilem, ex hoc ipso quod exorbitat a regulari vita: et ex hoc ipso quod continuus bonorum praelatorum conatus est ad illorum reformatio- nem. Unde vituperabile est, non solum inducere, sed etiam ingredi et recipere ad vitam irregularem personus utrius- que sexus: quumvis Ecclesia toleret hoc permissive.

III. In responsione ad tertium eiusdem articuli noni, me- mento quod de religione maiore bene servata intelligitur, quando dicitur quod licitum est inducere obligatum ad mi- norem ut veniat ad maiorem -. Quoniam, nisi bene sene- tur, frustra de maiortate in abstracto et in debito gloriatur: oportet enim ad maiorem de facto servatam inspicere.

ARTICULUS DECIMUS

UTRUM SIT LAUDABILE QUOD ALIQUIS RELIGIONEM INGREDIATUR ABSQUE MULTORUM CONSILIO, ET DIUTURNA DELIBERATIONE PRAECEDENTE

G>nf. retrahent. ab ingress. Relig., ap. vm, tx, x.

SED DECIMUM SIC PROCEDITUR. Videtur quod non sit laudabile quod aliquis religio- nem ingrediatur absque multorum con- silio, et diuturna deliberatione praece- dente. Dicitur enim I Ioan, iv *: *Nolite credere omni spiritui: sed probate spiritus, si ex Deo sunt.* Sed quandoque propositum religionis intrandae non est ex Deo: cum frequenter per exitum religionis dissolvatur; dicitur autem a Act. v *: *Si est ex Deo consilium hoc aut opus non poten- tis dissolvere illud.* Ergo videtur quod, magna examinatione praecedente, debeant aliqui religio- nem intrare.

2. Praeterea, Prov. xxv * dicitur: *Causam luam tracta cum amico tuo.* Sed maxime videtur hominis esse causa quae pertinet ad mutationem status. Ergo videtur quod non debeat aliquis religionem intrare, nisi prius cum amicis suis tractet.

3. Praeterea, Dominus, Lue. xiv -, inducit similitudinem de *homine qui vult turrim aedifi- care*, quod *prius sedens computat sumptus qui sunt ei necessarii, si habeat ad perficiendum*: ne insultetur ei: *Quia hic homo incoepti aedificare, et non potuit consummare.* Sumptus autem ad turrim aedificandam, ut Augustinus dicit, in Epi- stola ad Laetum *, *nihil est aliud quam ut re- nuntiet unusquisque omnibus quae sunt eius.* Con- tingit autem quandoque quod hoc multi non possunt, et similiter alias religionis observantias portare: in cuius figura, I Reg. xvii * dicitur quod *David non poterat incedere cum armis Saulis, quia non habebat usum.* Ergo videtur quod non debeat aliquis religionem intrare, nisi diuturna deliberatione praemissa, et multorum consilio habito.

Sed contra est quod dicitur Matth. iv *, quod

ad vocationem Domini. Petrus et Andreas, *con- tinuo. relictis retibus, secuti sunt eum.* Ubi Chry- sostomus dicit, *super Matth. "*: *Talem obedien- tiam Christus quaerit a nobis ut neque instanti tempore remoremur* L

Respondeo dicendum quod diuturna deliberatio et multorum consilia requiruntur in magnis et dubiis, ut Philosophus dicit, in III *Ethic.* **, in his autem quae sunt certa et determinata, non requiritur consilium. Circa ingressum autem religionis tria possunt considerari. Primo quidem, ipse religionis ingressus secundum se. Et sic cer- tum est quod ingressus religionis est melius bo- num: et qui de hoc dubitat, quantum est in se, derogat Christo, qui hoc consilium dedit. Unde Augustinus dicit, in libro *de Verb. Dom.* *: *Vo- eat te Oriens*, idest Christus, *et tu attendis occi- dentem.* idest ad hominem mortalem et errare potentem.

Alio modo potest considerari religionis ingres- sus per comparisonem ad vires eius qui est re- ligionem ingressurus. Et sic etiam non est locus dubitationis de ingressu religionis: quia illi qui religionem ingrediuntur, non confidunt sua virtute se posse subsistere, sed auxilio virtutis divinae; secundum illud Isaiae xl ♦ *Qui sperant in Do- mino, mutabunt fortitudinem: assument' pennas sicut aquilae, current et non laborabunt, ambu- labunt et non deficient.* - Si tamen sit aliquod spe- ciale impedimentum, puta infirmitas corporalis vel onera debitorum, vel aliqua huiusmodi, in his requiritur deliberatio, et consilium cum his de quibus speratur quod prosint et non impe- diant. Unde dicitur Eccli. xx.xvii *: *Cum viro ir- religioso tracta de sanctitate, et cum iniusto de iustitia*: quasi dicat. *Non attendas his in omni consilio: sed cum viro san-*

λ) autem. – enim PCDH.

r) ex Deo., opus.- ex hoc {hoc om. UxAK) Deo consilium hoc tale opus ABEFIHK. ex Deo consilium hoc tale opus et mox omittit illud D, ex Deo consilium hoc certe I, ex hoc Deo consilium hoc tollere opus L, si (est *upcr rat.) ex Deo consilium hoc (autem supor rx%). opus C, hoc consilium ex Deo P*x.

γ) remoremur. – moremur IlpGxK, rYmoivremar I, rrrnurmurr/MF cd. a.
8) et. – Om. P*t, (requiruntur magis) ta H.
») assument. – assumant HEIIIIKI.pΛ.

.LIIU .
ζ

• l> aut. ve
is

‘Hecxin

• a Au<
ILVI

T

a

• V<< 10.

♦
• tarife
– Vm y

• V<n <7.

• Vm.*. ib
aç- i. rta l

• Vm. m

*v‘n“

•

‘Vove

u

• JIIntaa de
M.J. ‘rrO
s B l l

actui ci suo genere k. vitim reprehensabo lali *est. Patet* : iprchemiblcñ), α ct ci hoc ipw

, *non solum* iDd^ x. m irregularem perIz**"h.

ia toleret hoc pe-tiuiñ eiusdem aiorc bene ternti at inducere . Quonirm, ηòì bstracto et in facto servatam injj^ C;

MULTORUM

itnis el Andrtai *sunt eum.* Ubi fy. i. *: *Talem ofa bis ut neque*

diuturna dehber, ntur in magna el io III *Ethic*.*; i determinata, gressum auk@ u ri. Pñmo quides, lum se. Et sece-nis est mdob> juantum est ta .. lium dédit C: *erb. Dorr. 9: Γ- l' tu attendu aa-rtalem ct enr?*

religionis eius qui est r: j non est lot»>: quia ilh ça dunt sua virsu irtutis divinae: tperani in unent' •*abunt.* It aliquod Ɔ* fas corporab uiusmoi, in ium cum fe t non imp'. *Cum riro ir-»ñ iniusto & litur* -: .Vm' *un viro s>>*

I, rrxjnu>^^ •Aneo» *dc* i In° Jil!'^co- El merito: quia si *natura nnn deficit in necessariis**; s iM kct «i-, ct mater potens ct sciens non deest necessitati filii: multo

QUAESTIO CLXXXIX, ARTICULUS X

clo *assiduus esto.* In quibus tamen non est diu- turna deliberatio habenda. Unde Hieronymus dicit, in Epistola *ad Paulinum* *: *Festina, quaeso, te: et haerenti : in salo naviculae funem magis praecide quam solve.*

Tertio autem potest considerari modus reli- gionem intrandi, el quam religionem aliquis in- gredi debeat. Et dc talibus potest etiam haberi consilium cum his qui non impedianť.

Ad primum ergo dicendum quod, cum dicitur, *Probate spiritus si ex Deo sunt*, locum habet in his quae dubia sunt utrum spiritus Dei sit *. Sicut dubium potest esse his qui iam sunt in re- ligione, utrum ille qui religioni sc offert. Spiritu Dei ducatur, an simulate accedat: ct ideo debent accedentem probare, utrum divino spiritu movea- tur. Sed illi qui ad religionem accedit, non potest esse dubium an propositum de ingressu religionis in corde eius exortum sit a Spiritu Dei. cuius est *ducere hominem in terram rectam**.

Nec propter hoc ostenditur non esse cx Deo, quod aliqui retrocedunt. Non enim omne quod est a Deo, est incorruptibile: alioquin, creaturae corruptibiles non essent ex Deo, ut Manichaei dicunt4'; neque etiam aliqui qui habent a Deo gratiam, possent illam amittere, quod etiam est haereticum. Sed *consilium Dei* est indissolubile, quo etiam corruptibilia et mutabilia facit: secun- dum illud Isaiacxi.vi*: *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea Jiet.* Et ideo propositum de ingressu religionis non indiget probatione utrum sit a Deo: quia *certa discussione non egent*l, ut dicit Glossa *, super illud I *ad Thess*, ulr. *, *Omnia probate.*

Ad secundum dicendum quod, sicut *caro con- cupiscit adversus spiritum*, ut dicitur *Galat.* v ♦; ita etiam frequenter amici carnales adversantur profectui spirituali: secundum illud Mtch. vn *: *Inimici hominis domestici eius.* Unde Cyrillus *, exponens illud Luc. ix , *Permitte me renuntiare his qui domi sunt*, dicit: *Quaerere renuntiare his qui domi sunt. ostendit quod utcumque* ' divisus sit: *nam communicare proximis, et consulere no- lentes aequa sapere. indicat adhuc utcumque lan- guentem et recedentem. Propter quod, audit a Domino* *: « *Nemo, cum posuerit manum ad ara- trum et aspexerit retro, habilis est ad regnum Dei* >. *Aspicit enim retro qui dilationem quaerit*

ingresso dabit Deus hunc bonum voluntatem, hunc sanctam hduciam.

II. In eodem articulo decimo, in responsione ad ultimum, adverte sub consilio cudere, *An habeat sumptus*: hoc est, zhi *hoc quod quis facit, sit abrenuntiare omnibus*. Debet enim magna inquisitione, vel discussione multa, ingressurus religionem apud sc examinare an vere interiori affectu relinquat omnia, vel remaneat affectus ad honorem, tid gloriam, ad carnem et sanguinem, ct huiusmodi: quia in hac expropriutione consistunt sumptus aedificandi perfectionis turrim in religione. Alioquin, nunquam aedificabit eam, nunquam ad perfectionem perveniet, sed vere pate-

bit risui, sicut qui non computavit sumptus et coepit turrim materialem aedificare. Tali enim abdicanti a suo animo omnia quae possidet, iugum religionis suave est, auferens perturbativa ct laboriosa, ut Gregorius, in littera, dicit, ct refectionem delectationis internae afferens. Temere autem religionis iugum susipientibus, sine computatione sumptuum, fit cis laboriosum et grave. *Palato enim non sano poena est panis, qui sano est suaris* *.

Et haec dc expositione huius Libri sufficiant: Ad Dit, Beaiae Virginis kt Beau Thomae ο ι ο η ι λ μ .

Romae, dic 26 Februarii, anno salutis i5iy, acutis autem meae quadragesimonono inchoante.

•Ceaaxai-q s • -

- - -

*U.aoui: po.
<<). fēUD 'II

tn

DUtavit lumpfus et *cocj.i* t...

li cnini *abdicanti* a ioa
religioni» *suave* c*tl*, i*idr*[^],
'rrogoriu», in *IMat*, q
nie *afferent*. Traer:
», tine *computarim* t.?,
rave, *Palato* t*nim r.on* >,
suavis .

ii Libri sufficient. x·
MAI OLOttUt,
nno Mlutii 1517, icūoj
inchoante.

RESPONSIONES

THOMAE DE VIO CA1ETANI

ORDINIS PRAEDICATORUM

S. R. E. CARDINALIS

SUPER COMMENTARIIS IN SECUNDAM SECUNDAE

· · · · ·

L

THOMAE CARDINALIS SANCTI SIXTI

AD VENERABILEM MAGISTRUM CONRADU.M

SUPER SEPTEM QUAESITIS RESPONSIO

tuis, Pater Venerande, petentibus quae-
dam in Commentariis nostri* super Secunda
Secundae, tanquam dubia seu obscura, decla-
rari, distuli hucusque responsionem ob impe-
dimenti imbecillitatis ct occupationum aliarum. Nactus vero
nunc aliquid otii, satisfaciendum caritati tuae duxi: ut no-
vitiis, quibus haec obscura videntur, magis elucescunt. Bre-
viter tamen: quia res clarae sunt.

I/λ * ntac·
•OastaiJiuw·
Primum forruR dubium propositum est : quia in quaestione
decima, articulo quarto*, dictum est quod licet vendere
Iudaeis res quibus ipsi utuntur in suis sacrificiis. – In quae-
stione autem ccntcsimasexugesirnanonn, articulo secundo,
ad quartum ♦, dictum est non licere cooperari ad reaedi-
ficationcm synagogae Iudaeorum.

Facile respondetur in primo loco sermonem fuisse dc
his rebus quae non per sc ordinantur ud superstitionem
Judaicam, sed dc rebus indifferentibus, quibus tamen ipsi
Iudaci abutuntur ad superstitionem suum. In secundo au-
tem loco sermo est dc synagoga, quae praesupponitur per
sc ordinata ad superstitionem Judaicam. Et propterca eadem
utrobique servata est sententia: ut patet legenti utrumque.

Secundum est. In quaestione undecima, articulo quarto·,
dicitur quod *occultissima per accidens subjacent Ecclesiae
censuris*. – In quaestione vero sexagesimanona, articulo
primo*, dicitur quod auctor homicidii occultus non est
sub iudicio humano, quiu persona est occultissima.

Solvitur ct hoc facillime, remittendo ad locum secundo
allegatum, ubi expresse dicitur quod occultissimus auctor
notorii incendii *non subest humano iudicio quoad hoc ut
teneatur se prodere*: subest tamen humano iudicio, *quia
potest excommunicari*, ut ibidem dicitur.

Tertium est. In quaestione scptuogesimnoctava, articulo
quarto ♦, dicitur: *Nullo modo licet inducere ad minus
malum etiam paratos*. – In quaestione nutem nonagcsima-
quinta, articulo octavo, in quinta causa duelli ·, videtur
dici quod heel inducere ut peccet minus.

Solvitur hoc dubium declarando differentiam quam non
penetrarunt moventes hoc dubium» Aliud est enim indu-
cere ad totum hoc, scilicet, *minus peccandum*: et aliud
est inducere solummodo ad ly *minus*. Primum nunquam
est licitum: et hoc in primo loco dicitur. Secundum est

non solum licitum, sed unctum, immo ct angelorum of-
ficium: et hoc in secundo loco dictum est. Et hinc fit ut
adulterum, cum aliter non valemus retrahere, ad simplicem
fornicationem licite provocemus: non hortando ut forni-
cetur; sed, si suae vult satisfacere voluptati, alieno non
iniurictur (oro. Ncc tamen oportet huiusmodi conditionales
semper exprimere, sed sufficit quandoque eas mente reti-
nere, pro loco ct tempore, *ut sapiens ludicabit* ·. Hoc enim
non est inducere ad malum, maius vel minus: sed est,
secundum rem, retrahere α malo tnaiori. Fitque frequen-
tissima exercitatione hoc a *redimentibus vexationem suam*:
ut fecerunt illi decem viri apud Icremiam ·.

Quartim kst. In quaestione ccntesimaquadragsimasc-
ptima · dicitur: *Excusantur qui omnino cenaturis tempore
ieiunii exhibent cenam* – Et Doctor sanctus dicit · non
licere exhibere vinum volenti omnino sc inebriare.

Solvitur hoc dicendo quod exhibens cenam ministrat
homini, non vitio, exhibens autem vinum manifeste mi-
nistrat vitio. Quod patet cx ditferentia inter vacantem ce-
nae ct vacantem ebrietati. Nam vacans cenae vacat actui
humano, et deformitas vitii solummodo se tenet cx parte
circumstantiae cenantis: puto quia quando non debet, ce-
nat. Vacans autem ebrietati vacat actui per se deformi:
ebrietas enim praesupponitur per sc prava.

Quintum est. In quaestione scptuagcsimascunda, ar-
ticulo tertio ·, dicitur: *Sicut in aliis iniuriis sufficit resti-
tuere, et non oportet petere veniam, ita nec in contumc-
lia*. – In *Quolibet* autem, quaestione ilh, An *in usura
transferatur dominium* ·, contrarium videtur dici, ubi la-
betur: *Quando translatio non est omnino voluntaria,
oportet non solum reddere pretium agri, sed aliquid cor-
respondent illi conditioni involuntarii: sicut semper tn
restitutionibus faciendum est*.

Solvitur hoc dicendo quod petere veniam dupliciter con-
currere potest. L’no modo, ut pars restitutionis. Et sic, ti
contingat ad restitutionem honoris oportere veniam petere,
ita necessari i est veniae petitio sicut necessarium est quod-
libet aliud requisitum ad integritatem Uliifactionmx, Et hoc
nunquam negatum est. Quoniam semper affirmata est in-
tegra satisfactio: quae procul dubio intelhgcn*da* est cum
omnibus requisitis ad ciu*s* integritatem; ac per hoc, cum
petitione veniae, si cx parte restitutioni» honoris exigitur

• CS ArtvM. §*
'lue Uls II αφ.
wt «un IV - S.
Th. lyA »rt.

• *io* ier».

l. «-l J.

‘Unaoil nui
H

• Truoni· Dr

II. Tru-t VID

Alio modo petitio veniae concurrit ut re» contra restitutionem dhtincta. Et sic dictum est quod non est necessaria. Quoniam sicut in ceteris iniuriis sufficit integram exhibere satisfactionem, et non oportet petere veniam, ita ct in contumelia. Quin enim petitio veniae, ultra restitutionem honoris, annexam habet submissionem petentis veniam, ad quam submissionem non facile quilibet flecti potest, ideo prudentis viri consilio relinquitur, si casus accadat in quo integritas restitutionis honoris debiti contumeliam passo exigat petitionem veniae.

Sextim huhu m hot. Cur neque in textu, neque in Commento totius Secundae Secundae, tractatur dc famoso murmurationis vitio?

Ad quod dicitur quod murmuratio non est genus aut species alicuius vitii, sed circuit multa vitia ut imperfectum quid in multis speciebus vitiorum. Et proptcrca non debuit specialis dc murmuratione fieri tractatus, cum dc generibus ct speciebus vitiorum tractatum est. Neque tamen silentio involuta est. Quoniam murmuratio ut imperfectum quid sonat in vitiis verborum, puta contumelia, detractioe er susurratione, tractata intelligitur inter imperfectos contumelias, susurraciones ct detracciones. Et similiter quatenus sonnt imperfectum quid in vitiis actionum vel passionum, intus vel extra, ut inobedientiae, impatientiae vel praesumptionis, tractatu quoquc intelligitur cum imperfecta inobedientia, impatientia, etc.

Septimum tjcniru est. Quid importat scrupulus conscientiae quo stante licite operamur oppositum?

Ad hoc quaesitum dupliciter videtur ab aliis responderi. Quidam enim distinguendum putant quantitatem ambiguitatis: ita quod, cum quis scrupulum habet de aliquo actu exercendo, puta, an liceat pulsare in dic festo, si sic fluctuat quod plus aut aequè credit esse illicitum, scrupulus est quo stante non licet sibi pulsare in dic festo; si vero plus credit licitum esse, cum haesitatione tamen illiciti, scrupulus, inquiunt, est quo stante licitum est illi pulsare in dic festo.

Quibusdam autem videtur ad rationem licitae operationis exigi fidem certam excludentem omnem haesitationem: alioquin. periculo peccandi contra conscientiam exponeret se operans cum formidine ulterius partis. Er apud istos, scrupulus contra quem licet agere, non est haesitatio aliqua dc opposito: sed consistit potius in quadam aparentia.

Mihi autem occurrit dicendum quod, sive scrupulus occurrat ex parte appetitus, ut contingit timentibus peccare in aliquo actu, et nesciunt quare; sive cx parte rationis, ut contingit his qui ex aliqua ratione magna, mediocri vel levi fluctuant: distinguere oportet de modo, an huiusmodi haesitatio seu vacillatio sit modo speculativo, vel modo

practico; hoc est. an dubitat dc licito vel illicito secundum sc, vel ut est ratio operis sui hic et nunc *. Nam si quis dubitaret an pulsare in dic festo sit licitum vel illicitum, ct tamen non dubitaret sibi tunc esse licitum pulsare: iste non peccaret pulsando, quantumcumque magna esset dubitatio apud eundem dc actu pulsandi secundum sc, an sit licitus vel illicitus; ct similiter quantumcumque esset maximus timor dc eodem. Et per oppositum, si quis esset certissimus dc actu pulsandi secundum sc quod est licitus in die festo, et tamen fluctuaret dc exercenda nunc a se pulsatione, ita quod ratio applicandi sc ud pulsandum cum ambiguitate applicat, illicite quis pulsaret. *intellectus* siquidem *speculativus nihil dicit de operando* . Et si certitudo speculativa exigeretur, non solum rudes, qui sola certitudine adhaesionis alienae doctrinae sunt contenti, sed doctorcs aliorum passim periculo se exponerent: eo quod innumera sunt dubia quorum alteram partem sic amplectuntur ut absque scrupulo operentur, ct tamen an veritatem speculative evidenter habeant, non pertinaciter asserunt. *Difficile* enim, inquit Aristoteles ., *est nosse se scire*: *quia difficile est discernere ac scire an ex propriis, etc. sciat*. Et diversitas ipsa opinionum arca aliquod unum nat est reddere intellectum speculativum nutantem.

Non est ergo in hoc quaesito spectandum ad haesitationem magnum vel partam, ad fidem certam vel incertam dc licito vel illicito absolute: sed ad rationem operandi in singulari. Si enim applicatio ad operandum certa est, quidquid tam in ratione quam in appetitu fluctuet, scrupulus est quo stante licite oppositum operamur. Si autem applicatio ipsa ad opus fluctuat circa rectum sci obliquum moris, scrupulus est conscientiae contra quem illicite .igitur, ct obliquitas moralis incurritur.

Ratio autem horum est. quia in proposito conscientia non significat scientiam, sed *applicationem cognitionis ad opus exercendum* . Et proptcrca scrupulus conscientiae qui per sc opponitur conscientiae, in ipsa applicatione consistit: ct eadem ratione, scrupulus omnis ad ipsam applicationem non se extendens, conscientiae non opponitur. Hinc enim fit ut vacillatio conscientiae in applicatione consistens deformem reddat actionem: quoniam fit applicatio modo quo non debet. Debet enim potentia rationalis determinari ud unum, si recte exire debet in actum; alioquin, discrimini exponitur utriusque oppositi, si fluctuante illa quis utitur. Fluctuans enim, quantum sapii fluctuationis, tantum vapit indetermination!*; ac per hoc, indebiti modi operandi.

Et hoc ambae supra dictae opiniones forte intendebant. Prima enim ad haesitationem intellectus in se videtur respexisse. Secunda autem dc fidei certitudine ut est ratio operis, intelligcnda est.

Bene vale, ct ora pro me.

Romae, 9 Februarii, anno Salutis i5at.

II.

EIUSDEM AD EUNDEM

SUPER QUINQUE QUAESITIS RESPONSIO

it.sas, Venerande Pater, frequenter me piis dubitationibus, non ut discas, qui alios gloriose doces ut verbo ct scripto: sed ut explicem potius sensum meum. Unde, caritati tuae satisfacere cupiens, propositis quaestionibus breviter respondere curavi.

Quaeris eruo primo, cur in Commentariis nostris super Secunda Secundae, quaestione trigesimatertin, articulo secundo. in responsione ad tertium ♦, et quaestione octogsimatertia. articulo dccimotcrtio, m fine., permittitur simul stare bonitatem substantialem atque veniale peccatum. Inde namque consurgere videtur ut iustus in bono quolibet opere, ob aliquam accidentem imperfectionem, simul mereatur ct peccet vcnialiter: ut Lutberiuni noviter dogmatizant.

Huic quaesito respondetur primum, non esse in Commentariis nostris scriptum unum atque eundem actum numero esse simul bonum bonitate essentiali ct malum vcnialiter: ut putet intuenti. Nam in primo loco allegato peccatum veniale dicitur omissio; bonitas autem essentialis salvatur in animo seu in virtutis habitu. In secundo quoque loco bonitas ponitur in actu orationis: peccatum autem veniale in omissione.

Deinde dicitur, ad rem potius spectando quam ad verba. quod magna cit differentia inter has duas combinations, scilicet, *bonitatem substantialem cum peccato veniali*, ct, *meritum cum peccato veniali*. Nam prima combinabo frequenter simul concurrit in eodem numero actu, dum saepe facimus actus moraliter bonos ex suo genere cum aliqua dreumstuntia moraliter mala; ut cum quis reddit mutuum. i non tamen eu hilaritate qua debet, ct sic dc aliis. Secunda

Πζκ*

Μλλλτ.
hb l.opn, l
S TK. i«t

<sn. |

■User.t
*flr JM
<
U te
LTaa 1

-L-mx X
4UV. λ
te

•l*j o

iu

licito tel ilJicifo
c *et nunc* . N»ai l|
) sit licitum rf «»»,
«se licitum pale*»; **V** ;
cumque *migni enet e*.
ulunJi secunda ie_ %
:r quantumcumqoc
' oppositum. ii qeit
idum ie quo.1 *at*
dc exercenda nuoc i M
li se ad puluftAe
pulsaret. /ntdlictui
yperando . Et ii
M>lum rude», k4, S» Λ*
rinae «unt content»d ' ^ .
; «ponerent: eo
im pinem *ut tofe*.
ut, ct timen *ta im-*
non pertinaot» u*.
i . *at noue u sen*. u*.
an ex prognu, cx 7^,
circi aliqaod eca **
vum naumoL
•itandom id hecu-
ccrtim td isanas
rationem cpt-ci
cranJura cem *tc*.
Milo Annuet, «n-
operamor. S: n-
tt rectum rei obi-
contra qusa iicdu

■posito ccmdffitti
rm βppώκòì *tl*
h comdcotMc^
ppliaticae am-
id ipua ippδα-
i opposer. Hoc
pEcràooe cter-
im fit appfcao
ratioodii **ta**-
Kina; aScqa,
û flucuca -a
•it Hiwct Ò,
:, iodd'-d soi

rfe iormdehr
in κ tifcttr
K ut a* mx

se io G»·
tnumoc*
rodüffl tt*
C0 iüφiO
C|JcnUU·
undo q.O-
ato ia*

ad rrh
«MÜwcs.
ntiati, ṽ.
Mio irt*
mn weft
π ilqt/
OUttJUS-
SWQ^

SECUNDA SECUNDAE

SUMMAE THEOLOGIAE

SANCTI THOMAE AQUINATIS

CUM COMMENTARIIS

CARDINALIS CAIETANI

Praefatio

W v

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIAUTERTIA

De fortitudine.

articulus i	Utrum fortitudo sit virtus.....pag.	3
» n	Utrum fortitudo rit speciali* virtus. . .	» 6
» m	Utrum fortitudo sit circa timores et audacias.....	» 7
> rv	Utrum fortitudo solum »t circa pericula mortis.....>>...	» 10
» v	Utrum fortitudo proprie consistat circa pericula mortis quae sunt in hello.	» 11
» vi	Utrum sustinere iit principali* actu* fortitudini*	» 15
» vtt	Utrum forti* operetur propter bonum proprii habitus	» 16
» vm	Utrum fortis delectetur in suo actu .	» »?
» ix	Utrum fortitudo maxime consistat in repentini*	* 20
» x	Utrum forti* utatur ira m *uo actu .	» 21
> xi	Utrum fortitudo sit virtus cardinalis.	> 23
» xn	Utrum fortitudo praecellat inter omnes virtute*.....	» 25

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMAQUARTA

De martyrio.

articulus i	Utrum martyrium sit actu* virtutis. . .	» 27
» n	Utrum martyrium sit actus fortitudinis.	» 28
> m	Utrum martyrium sit actu* maximae perfectionis.....	» 33
» iv	Utrum mors sit de ratione martyrii. . .	> 36
» v	Utrum sola fides sit causa martyrii. . .	» 40

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMAQUINTA

De timore.

articulus i	Utrum limor sit peccatum.....	» 43
> n	Utrum peccatum timori* opponatur fortitudini.....	» 44
> ill	Utrum timor *it peccatum mortale. .	> ib.
» iv	Utrum timor excuset α peccato	» 46

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMASEXTA

De vitio intimiditatis.

articulus i	Utrum intimiditas sit peccatum	» 47
> ll	Utrum esse impavidum opponatur fortitudini	» 48

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMASEPTIMA

Dc audacia.

ARTicULt * i	Utrum audacia m peccatum.....	> 49
> u	Utrum audacia opponatur fortitudini.	» ib.

QUAES 110 CENTESIMAVIGESIMA0CTAVA

Dc partibus fortitudinis,

art u ui.» Nn.< *	Utrum convenienter parte* fortitudini» enumerentur.>...5i.....
---------------------	---

QUAESTIO CENTESIMAVIGESIMANONA

Dc magnanimitate.

articulus l	Utrum magnanimitas sit arca honore*.	• 57
> n	Utrum magnanimitas de sui ratione habeat quod sit circa magnum honorem	> 59
» m	Utrum magnanimitas sit virtu*	> 61
» iv	Utrum magnanimius sit virtus pedalis	> 64.....
» v	Utrum magnanimitas sit pars fortitudini*	» 66.....
> vj	Utrum fiducia pertineat ad magnanimitatem	> 67.....
> vu	Utrum securius ad magnanimitatem pertineat.....>...	68.....
vm	Utrum bona fortunae conferant ad magnanimitatem	> 69.....

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMA

De praesumptione.

articulus l	Utrum praesumptio *ii peccatum. . . .	> 7<
> n	Utrum praesumptio opponatur magnanimitati per exceuum.	> 7'

QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMAPRIMA

De ambitione.

ARTICULUS l	Utrum ambitio iit peccatum	» 74
> ll	Utrum ambitio opponatur magnanimitati per excessum.....	» 7^

QUAESTIO GENTESIMATWGESIMASECUNDA

De inani gloria.

articulus i	Utrum appetitus gloriae dt peccatum.	» 78
> ll	Utrum inanis glona magnanimitati opponatur .	.

ARTICULUS	iii	Utrum inanb gloria sit peccatum mor-Idle.....«l	
»	iv	Utrum inanis gloria sil vilium capitale.	» 82
»	v	Utrum convenienter assignentur tiliae inanis gloriae»4.....»	
QUAESTIO CENTESIMATRJGESIMATERTIA			
De pusillanimitate.			
articulis	l	Utrum pusillanimitas sit peccatum. . .	» 86
»n		Utrum pusillanimitas opponatur ma- gnanimitati.....	» *7
QUAESTIO GENTES1MATRIGESIMAQUARTA			
De magnificentia.			
articulus	l	Utrum magnificentia sit virtus.....	» 89
9	n	Utrum magnificentia sit specialis virtus.	> 90
»	m	Utrum materia magnificentiae sini sum- plus magni.....	-
9	iv	Utrum magnificentia sit pars foratu- dinis.....	» 93
QUAESTIO CENTESJMATRJGESIMAQUINTA			
De vitiis oppositis magnificentiae.			
articulus	i	Utrum panificcntia sit vitium 98
»	ii	Utrum parvificcntinc aliquod vitium opponatur.....	» 96
QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMASEXTA			
De patientia.			
ARTICULUS	i	Utrum patientia sit virtus.....	» 97
9	n	Utrum parientin sit potissima virtutum	> 99
>	m	Utrum patientia possit haberi sine gratin.....	» IOI
»	tv	Utrum patientia sit pars fortitudinis. .	» 104
»	v	Utrum patientia sit idem quod longa- nimitas.....	» 106
QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMASEPTIMA			
De perseverantia.			
articulus	l	Utrum perseverantia sit virtus.....	» 108
»	It	Utrum perseverantia sit par» fortitu- dinis	» 110
»	iiit	Utrum constantia pertineat ud perse- veranti am.....	» 111
»	tv	Utrum perseverantia indigeat auxilio gratiae.....	» 112
QUAESTIO CENTESLMATR1GESIMA0CTAVA			
De vitiis oppositis perseverantiae.			
articulus	l	Utrum mollities opponatur perseve- rantiae.....	» 114
>	n	Utrum pertinacia opponatur perseve- rantiae.....	» 11\$
QUAESTIO CENTESIMATRIGESIMANONA			
Dc dono fortitudinis.			
articulus	i	Utrum fortitudo rit donum.....	> 118
>	n	Utrum quarta beatitudo, scilicet. <i>Beati qui esuriunt ct sitiunt iustitiam</i> , re- spondeat dono fortitudinis.	>119
QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIM/X			
De praeceptis fortitudinis.			
articulus	l	Utrum convenienter in lege divina prae- cepta fortitudinis tradantur.	>120
»	ll	Utrum convenienter tradantur praece- ptu in lege divina de panibus for- titudinis	* 131
QUAESTIO CENTES1MAQUADRAGESIMAPRIMA			
De temperantia.			
articulus	i	Utrum temperantia sit virtus.....	» 123
»	ll	Utrum temperantia sil specialis virtus .	» 113

vftmniTlvfl	tit	Utrum temperantia sit solum circa con- cupiscentias et delectationes - - - - -	pjg. 04
»	iv	Utrum temperantia solum sit circa con- cupiscentias ct delectationes tactus. .	» 120
»	v	Utrum circa proprias delectationes gu- stus sit temperantia....	» 12H
»	vi	Utrum regula temperantiae sit sumen- da secundum necessitatem praesentis vitae.....	» 129
»	vi»	Utrum temperantia sil virtus cardi- nalis	» 130
»	vni	Utrum temperantia sit maxima vir- tutum	» 131
QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMASÈCUNDA			
De vitiis oppositis temperantiae.			
articulas	i	Utrum insensibilitas sit vitium.....	» i33
>	ll	Utrum intemperantia sit puerile pec- catum, - -	» 134
>	ni	Utrum timiditas sit maius vitium quam intemperantia.....	» i35
»	iv	Utrum peccatum intemperantiae sit ma- xime exprobrabile. .	> i36
QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMATERTIA			
Dc partibus temperantiae in generali.			
articulus	unicus	Utrum convenienter assignentur par- te» temperantiae.....	» 138
QUAESTIO CENTESIMAQI ADRAGESIMAQUARTA			
De verecundia.			
articulis	l	Utrum verecundia «it vinus.....	» 14«
9	ll	Utrum verecundia sit dc turpi actu.	» 140
9	in	Utrum homo magij verecundetur a per- >onis comunctis.....	» «P
>	tv	Utrum etiam in virtuosij hominibus possit esse verecundia.....	» 144
QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMAQUINTA			
Dc honestate.			
articulus	l	Utrum honestum sit idem vinuri . . .	» «46
»	ll	Utrum honestum sit idem quod de- eorum.....	> 147
»	m	Utrum honestum differat ab utili ct delectabili.....	» >4@
>	iv	Utrum honestas debeat poni pars tem- prantiac.....	» ib.
QUAESTIO CENTESIMAQUADRAGESIMASEXTA			
De abstinentia.			
articulus	l	Utrum abstinentia sit vinus.....	» i\$0
»	ll	Utrum abstinentia sit specialis virtus.	» i\$1
QUAESTIO CENTESBtAQI ADRAGESIMASEPTIMA			
Du ieiunio.			
articulus	l	Utrum ieiunium sit actus virtutis . . .	» i53
»	ll	Utrum ieiunium sit actus abstinentiae.	» 154
»	m	Utrum ieiunium sit in praecepto . . .	» i55
»	iv	Utrum omnes ad ieiunia Ecclesiae te- neantur.....	» 158
»	v	Utrum convenienter determinantur tem- pora iciunii ecclesiastici.....	» 161
»	vi	Utrum requiratur ad ieiunium quod homo semel tantum comedat - - - -	» 102
»	vu	Utrum hora nona convenienter taxetur ad comedendum, hh qui iciunnnt . .	» 164
»	vm	Utrum convenienter ieiunantibus indi- cetur abstinentia a carnibus et ovis et lacticinus.....	» 16\$
QUAESTIO CENTESÎMAQUADRAGESIMAOCTAVA			
De gula.			
articulus	i	Utrum gula sit peccatum.....	» 167
»	n	Utrum gula sit peccatum mortale. . .	» 168
»	lll	Utrum gula sit maximum peccatorum.	» 170
»	iv	Utrum convenienter gulae species dis- tinguantur .	» 171

solum circa eoa-
stiona
m sil arca con-
itione» tactu*, .
decurione» gu-

tiaciil sumen-
itero praetenti»

vinus αἰνῶ-

maiimi vir-

GESIMASECUNDA

jerantiae.
tium..... » dI
puerile pcc-

riuum quam

otiae sit ma-

iM

IESIMATERTIA

i generali.
icntur par-
..... , «35

•SI.MAQUARTA

• «4«
irpi actu. » 14·
Tura per-

M'
oniinibuj

HMAQLINTA

au . . «46
od iit «47

nili et ■■'
j tero- ib.

•IASEXTA

i5o
it u s. .5«

ISEPTIMA

i5)
IU2t. «54
.55

e te t#

tem ió»

&

;etur |64
I . .

ovis I

OCTAVA

&

INDEX		561
articulus v	Utrum gula sit vilium capitale.....»74	ARTteiru s xii Utrum vitium contra nsturam ùt maximum peccatum inter specie* luxuriae.p»g. *47
» vi	Utrum convenienter assignentur gulae quinque filiae.....	
QUAESTIO CENTESIMAQIADRAGESIMANONA		QI AESTIO CE\TESI.MAQi;iXQb'AGESimQUIM A
Dc sobrietate.		De continentia.
ARTICULES I	Utrum materia propria sobrietatis «it potus..... »77	ARTICULUS I Utrum continenti» ril virtus..... » 253
II	Utrum sobrietas sit per sc quaedam specialis virtus.....»78.....»	II Utrum materia continentiae tint concupiscentisc delectationum tactus . . » 2\$4
III	Utrum usu» vini totaliter ut illicitus. 180	m Utrum «obiectum continentiae *it vis concupiscibili»..... » 256
IV	Utrum sobrietas mugi* requiratur in maioribus personi».....»b1.....	> rv Utrum continentia sit melior quam tetn-peranua.....>..... » 25«
QI AESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMA		QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIhUSEXTA
De ebrietate.		Dc Incontinentia.
ARTICULI!» t	Utrum ebrietas sil peccatum..... 182	ARTICULUS I Utrum incontinentia pertineat ad animain, un ad cornus. . » 2\$Q
u	Utrum ebrietas Mt peccatum mortale, 184	> U Utrum incontinentia in peccatum . . » 260
m	Utrum ebrietas sit gravissimum peccatorum..... , . 188	> m Utrum incontinens plus peccet quam intempérant*..... » 262
iv	Utrum ebrietas excuset a peccato . 189	» iv Utrum incontinens irae »h peior quam incont-nen concupucntiae..... » 304
QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIMAPRIMA		
De castitate.		QIJAEST10 CENTESI5UQUINQUAGES1MXSEPT1MA
ARTICULUS I	Utrum castitas sit vinus . . »..... »92	Dc clementia et mansuetudine.
> II	Utrum castitas sit virtus generali». . , IVI	
> m	Utrum castita* sit virtus distincta ab abstinentia. »94	ARTICULUS t Utrum clementia et mansuetudo sint nenitus idem..... • 306
rv	Utrum pudicitia pertineat specialiter ad castitatem.....»95.....	n Utrum tam dementia quam mansueludo *it virtus. . »..... » 367
QUAESTIO CENTES1MAQUINQUAGESIMASECUNDA		> m Utrum dementia et mansuetudo sint parte* temperantiae..... » 169
De virginitate.		> iv Utrum dementia et mansuetudo uni potI MImac virtute*..... » 370
ARTICCLV* I	Utrum virginitas consistat in integritate camis»97.....	QUAEST10 CENTESIMAQUINQUAGESIMAOCTAVA
II	Utrum virginitas ait illicita..... JOO	Dc iracundia.
III	Utrum virginitas ait virtus.....201.	
n	Utrum virginitas sit excellentior matri-monio204.....	ARTicIiJ»+.....Utrum irasci posait cate heitum. . . » 272
» v	Utrum vinrimtas sit maxima virtutum. 200	> n Utrum ira »il peccatura..... > > in Utrum omnis ira sit peccaturo mortale. ' 274 > n Utrum ira sir gratissimum peccatum. > 276 > v Utrum species iracundiae convenienter determinentur a Philotopho..... » *79 > vi Utrum ira debeat poni inter vitia capitalia..... > 281 > vu Utrum comenicienter assignemur sex filiae irae..... » 283 > vni Utrum sit aliquod sitiam oppositum iracundiae, proveniens cx defectu irae > 284
QUAESTIO CENTESIAIAQUINQUAGESIMATERTIA		QUAESTIO CENTESBIAQUINQUAGESIMANONA
Dc vitio luxuriae.		Dc crudelitate.
ARTICULCS I	Utruni materia luxunac sil solum concupiscentiae ct delectatione» vncercae. 207	ARTtenu» I Utrum crudelitas opponatur dementiae. » >85
II	Utrum aliquis actus scncrcus possit esse sine peccato.....208.....	> it Utrum cniddita» a sacrificia uve feritate differat..... » 286
> m	Utrum luxuria quae Cit area actus venercoi possit ewe peccatum..... 09	QUAESTIO CENTESIMASEXAGES1MA
IV	Utrum luxuria sit vitium capitale . . . 210	Dc modestia.
	Utrum convenienter assignentur tiliae luxuriae.....211.....	ARTICVLU* I Utrum modestia sit par» temperantiae. » 289
QUAESTIO CENTESIMAQUINQUAGESIALAQUARTA		n Utrum modestia sit solum circa extenotes nctioott..... » 390
De speciebus luxuriae.		QUAESTIO CENTESI.MASEXAGESI.MAPRIALI
ARTICULUS I	Utrum convenienter assignentur sex specio luxuriae.....»..213.....	Dc humilitate.
II	Utrum fornicatio simplex cit peccatum mortale.....218	ARTICULI* I Utrum humilitas sit vinus..... 302
III	Utrum fornicatio sil gravissimum peccatum223.....	n Utrum humilitas consistat circa tppe-ritum..... » 3«) 5
IV	Utrum in tactibus ct osculis consistat peccatum mortale.....225.....	m Utrum homo debeat se omnibus per humiliarem subiiccre..... M
v	Utrum nocturna pollutio sit peccatum. 330	r Utrum humilius sit par» modestiae vd temperantiae..... 300
vJ	Utrum stuprum délicat poni una specio luxuriae.....131.....	Utrum humilita» ait potissima vir-lutum 3oo
vu	Utrum raptus cit specie* luxuriae distincta a stupro.....,334	
viu	Utrum adulterium sit determinata species luxuriae ab alii» distincta. . . . »	
ix	Utrum incestus sit specie* determinata luxuriae.....	
X	Utrum sacrilegium possit c*\$e specie» luxuriae.....3:H.....	
xt	Utrum vilium contra naturam sit speciea luxuriae.....	
SexMAC TiiKol . D, ΓηoMAG T. VII.		

AHnan.t:i vi Utrum convenienter distinguantur duodecim gradus humilitatis qui in regula beati Benedicti ponuntur ---- pag. 307

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMASECUNDA

De superbia.

articulus l	Utrum superbia *it peccatum.....	» 3io
» it	Utrum superbia sit speciale peccatum.	» 314
» ni	Utrum superbia sil in irascibili sicut in subiecto.....	»3:5
» tv	Utrum convenienter assignentur quatuor superbiae species quas Gregorius assignat.....	» 3»7
» v	Utrum superbia sit peccatum mortale.	» 321
» n	Utrum...superbia sit gravissimum peccatorum	» 313
» vu	Utrum superbia sic primum omnium peccatorum.....	» 3a5
» vm	Utrum superbia debeat poni vitium capitale.....	327

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMATERTIA

De peccato primi hominis.

articulus t	Utrum superbia fuerit primi hominis peccatum.....	» 328
» it	Utrum superbia primi hominis fuerit in hoc quod appetierit divinam similitudinem.	» 3)9
> ut	Utrum peccatum primorum parentum fuerit ceteris gravius....	» 331
» tv	Utrum peccatum \dae fuerit gravius quam peccatum Evac.	» ib.

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESLMAQUARTA

De poena primi peccati.

ARTICULUS i	Utrum mor» >il poena peccati primorum parentum..	334
» n	Utrum convenienter particulares poenae primorum parentum determinentur in Scriptura.....	336

Qt AES I 10 CEVI ESIMASEXAGESIMAQVINTA

Dc tentatione primorum parentum.

articulus i	Utrum fuerit conveniens ut homo a diabolo lentaretur..	339
» n	Utrum fuerit conveniens modu* et ordo primae tentationis.....	34«

QUAESTIO CENTES1MASEXAGES1MASEXTA

De studiositate.

articulus l	Utrum materia studiositatis sil proprie cognitio.....	342..
> li	Utrum studiositas sit temperantiae pars.	343

QUAESTIO CENTESIMAS! XAGES1MASEPTIMA

De curiositate.

articulus i	Utrum circa cognitionem intellectivam possit <i>eue</i> curiositas.....	
> ll	Utrum vitium curiositatis sit circa sensitivam cognitionem....	346

QUAICSTIO CENTESIMASEXAGES1MAOCTAVA

De modestia secundum quod consistit in exterioribus motibus corporis.

ARTICULUS I	Ltrum in exterioribus motibus corporis sit aliqua virtus.....	349
II	Utrum in ludis povsit esse aliqua virtus.	35o
m	Utrum in superfluitate ludi possit esse peccatum.....	352.....
iv	Utrum in defectu ludi consistat aliquod peccatum	354

QUAESTIO CENTESIMASEXAGESIMANONA

De modestia secundum quod consistit in exteriori apparatu.

articulos l	Utrum circa exteriorem ornatum possit c*we virtus ct vitium	pag. 356
> n	Utrum ornatu* mulierum rit aine peccato mortali.....	»358

QIJAEST1O CENTESIMASEiHTJAGESiMA

Dc praeceptis temperantiae.

articulus i	Utrum praecepta temperantiae convenienter in lege divina tradantur. . .	» 363
» ll	Utrum convenienter tradantur in divina lege praecepta de virtutibus annexis temperantiae.....	» 364

QUAESTIO CENTESIMASEPTI AGESIMAPRIMA

De prophetia.

articulus l	Utrum prophetia pertineat ad cognitionem .	» 365
> n	Utrum prophetia iit habitu».....	> 367
» llI	Utrum prophetia sit solum futurorum conlingcnlium.....	» 370
> iv	Utrum propheta per divinam inspirationcm cognoscat omnia quae posuni propheticè cognosci.....	> 372
» v	Utrum propheLi discernat semper quid dicai per spiritum proprium, ct quid per spiritum prophetiae	» 373
> vi	Utrum ea quae propheticè cognoscuntur vel annuntiantur, possint esse falsa.....	. 375

QUAESTIO CENTES1MASEPTVAGESU1ASECUNDA

De causa prophetiae.

articulos r	Utrum prophetia possit esse naturalu.	
» n	Utrum prophetica revelatio fiat per angelos ...	379
III	Utrum ad prophetiam requiratur dispositio naturalis.....	38o
tv	Utrum bonitas morum requiratur ad prophetiam.....	38t
	Utrum aliqua prophetia sit a daemonibus. ♦.....	382
VI	Utrum prophetae daemonum aliquando vera praedicant	383

QUAESTIO CENTES1MASEPTUAGESIMATERTIA

De modo cognitionis propheticae.

articulus <	I irum prophetae ipsam Dei essentiam videant.....	385
n	Utrum in prophetica revelatione imprimantur divinitus menti prophetae novae rerum species, vel solum novum lumen.....	386
tl!	Utrum visio prophetica semper fiat cum abstractiunc a sensibus.....	388
iv	Utrum prophetae semper cognoscant ea quae prophetant.....	390

QUAESTIO CENTESIMASEPTI. AGESIMAQUARTA

De divisione prophetiae.

AitnevLu» t	I irum convenienter dividatur prophetia in prophetiam praedestinationis» praescientiae, ct comminationis . . .	3q2
» II	Utrum excellentior iit prophetia quae liabet vudonem intellectualem ct imaginariam, quam ea quae habet visionem intellectualem tantum.	394
III	Utrum gradus prophetiae possim distinguì secundum visionem imaginariam.	395
iv	Uuum Movscs luent excellentior omni-	

""•Uł

fe>U

*MA

ih4

• J£

l.

f

• 37J

*A

' J77

Jio

hi

* 352

» 3SJ

hi

J86

38

INDEX

563

ABTKVIAS v	Utrum etiam aliqui* gradu» prophetiae «it in beatis..... <i>pafi.</i>	398
vi	Utrum gradus prophetiae varientur se- cundum temporis processum.....	» 399

QUAESTIO GENTESIMASEPTUAGESIMAQUINIA

Dc raptu.

ARTICULUS i	Utrum anima hominis raptatur nd di- vina.....	l 402
ii	Utrum raptus magi* pertineat ad vim appetitivam quam aJ vim cognosci- tisam	} 403
iu	Utrum Paulus in raptu viderit Dei es- sentiam	404.....
iv	Utrum Paulus in raptu fuerit alienatus a sensibus.....	406.....
	Utrum anima Pauli io statu illo fuerit totaliter a corpore separata.....	407
vi	Utrum Paulus ignoraverit an eius anima fuerit a corpore icparnta.....	408

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMASEXTA

De gratia linguarum.

ARTICCLd i	Utrum illi qui consequebantur donum linguarum, loquebantur omnibus lin- gTM.....	410
ii	Utrum donum linguarum iit excellen- tia* quam gratia prophetiae.....	

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGIvSIAtASEPTIMA

De gratia gratis data quae consistit in sermone.

ARTICULAS i	Utrum tn sermone conriitst aliqua gra- tia grati* data.....	» 4M
u	Utrum gratia sermonis sapientiae ct scientiae pertineat etiam ad muliere.	

QUAESTIO CENTESJMASEPTUAGESJMAOCTAVA

De gratia miraculorum.

AMTICULV1 i	Utrum aliqua gratia gratis data ordi- netur ad miracula facienda.....	
» n	Utrum mab possint miracula tacere. .	» 419

QUAESTIO CENTESIMASEPTUAGESIMANONA

De divisione vitae per activam ct contemplativam.

ARTICTLUS i	Utrum vita convenienter dividatur per activam ct contemplativam.....	
ii	Utrum vim sufficienter dividatur per activam ct contemplativam .	432

QUAESTIO CENTESI.MAOCTOGESIMA

De vita contemplativa.

articulus l	Utrum vita contemplativa nihil habeat in affectu, sed totum in intellectu.	434
n	Utrum virtute* morales pertineant ad vitam contemplativam.....	
tn	Utrum ad vitam contemplativam per- tineant diversi actu*.....	426..
» iv	Utrum vita contemplativa solum con- sistat in contemplatione Dei. an etiam in consideratione cuiuscumque veri- tati»	427
	Utrum vita contemplativa, secundum statum huius vitae, possit pertingere ad visionem divinat essentiae	> 418
vi	Utrum operatio contemplationis conve- nienter distinguatur per tres motu», circularem, rectum ct obliquum. . .	> 430
vh	Utrum contemplatio delectationem ha- bent	
vui	Utrum vita contemplativa sit diuturna.	4^4

QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMAPR1MA

De vita activa.

ARUCVIXS i	Utruni omnes actui virtutum moralium pertineant ad vitam activam.....	
	Utrum prudentia pertineat ad vitam activam	136

AuricuLU» m	Utrum docere sil actiu vhae activae, an contemplativae.....	p<X. 4^7
» tv	Utrum vita activa maneat post hanc vitam.....	> 4^8

QUAESTIO CESTESIMAOCIOGESIMASECUNDA

De comparatione vitae activae ad contemplativam.

AMita i.Ü1 i	Utrum % ita activa sit potior quam con- templativa >>.....>>.....	440
u	Utrum vita activa ih maiori» meriti quam contemplativa.....	» 442
tit	Utrum viu contemplativa impediatur per activam....., - . .	44>
iv	Utrum viu activa *it poor quam con- templativa	

QI AESTIO CENTESIMAOCTOGESI.MATERTIA

De officii» el statibus hominum in generali

AMTICVIA» i	Utrum statu* tn sui ratione importet conditionem libertati. vel servitutis.	
ii	Utrum tn Eocksia debeat c>sc diversi- tas officiorum vel statuum.....	447
iu	Utrum oHieta distinguantur per actus.	» 448
iv	Utrum differentia .latuum attendatur secundum incipiente», proficientes ct perfecto».	449

QUAESTIO CENΠ-SIMAOCTOGESTiiAQUARTA

De etulu perfectionis in communi.

ARTTGVLÜS i	Utrum perfectio Ct>ruiianac lise at- tenditur specialiter vccundum cari- tatem	45a.....
n	Utrum aliquis in hac vha postit eue perfectus.....	
iii	thrum perfectio viae consistai in prae- cepit*, an in consilii*.....	453...
iv	Utrum quicumque at perfectui, iit in statti perfectionis.....	455.....
	Utrum praelati et religion iim io statu perfectioni»	456
vi	Utrum omne* praelati ecclesiastici sint in vtatü perfectionis. . . .	4^7
» vu	Utrum status religiosorum iit perfectior quam tlatus praelctnrum.....	460
» vm	Utrum pre>byten curati ct archidiacotti sint maioris perfectionis quam reli- giosi	461.....

QUAES I IO (:I \ FICSIM XOCTOGESIMAQUINTA

De his quae pertinent ad statum episcoporum.

articulus l	Utrum liceat episcopatum appetere. . .	466
> n	I irum liceat episcopatum iniunctum omnino recusate	470
iii	Utrum oporteat cum qui ad episcopa- tum asumitur, esse ceteris meliorem.	47«
iv	Utrum episcopus possit licite cunim episcopalem deserere, ut ad religio- nem sc trans&rat.....>.4/3.....	
v	Utrum Tueat episcopo, propter aliquam persecutionem, corporaliter degerere gregem tibi commixsum.....	
vi	Utrum episcopo liceat aliquid proprium postidere.....	
vu	Utrum episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica quae procurant, pauperibus non largiantur.....	» 480
> viii	Utrum religiosi qui promoventur m episcopos, teneamur ad observantia» regulares.....	483.....

QUAESTIO CENTESIMAOCTDGESIvIASEX ΓA

De his in quibus principaliter consistit religionis status.

ARTICULOS i	Virum religio unponct «ratum perfe- ciionit.».....	480
	I.I'Inio) quilibet rtigiovu» teneatur ad omnia consilia.....».....	488.....

ARTICULUS I	Utrum paupertas requiratur ad perfectionem religionis.....	P>g. 490	ARTICULUS IV	Utrum aliqua religio possit institui ad praedicandum vel confessiones audiendum	515
» iv	Utrum perpetua continentia requiratur ad perfectionem religionis.....	» 493	> v	Utrum sit instituenda aliqua religio ad studendum.....	
v	Utrum obedientia pertineat ad perfectionem religionis.....	» 494	> vi	Utrum religio quae vacat vitae contemplativae, sit potior ea quae vacat operationibus vitae activae.	528
vi	Utrum requiratur ad perfectionem religionis» quod pauperas, continentia et obedientia cadant sub voto. . . .	» 496	> vii	Utrum habere aliquid in communi diminuat perfectionem religionis. . . .	530
vu	Utrum convenienter dicatur in his tribus voti» consistere religionis perfectionem	497	- viii	Utrum perfectior sit religio in societate viventium quam agentium solitariam vitam.....	534
vm	Utrum votum obedientiae sit potissimum inter tria vota religionis». . . .	499			
ix	Utrum religiosus semper peccet mortaliter transgrediendo ea quae sunt in regula.....	500			
	Utrum religiosus eodem genere peccati gravius peccet quam saecularis . . .	504			
	QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMASEPTIMA			QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMANONA	
	De his quae competunt religiosis.			De ingressu religionis.	
ARTICULUS I	Utrum religiosus liceat docere, praedicare, et alta huiusmodi facere. . .	506	ARTICULO I	Utrum non debeant religionem ingredi nisi qui sunt in praeceptis exercitati.	536
n	Utrum religiosus liceat saecularia negotia tractare.....	508	ii	Utrum debeant aliqui voto obligari ad religionis ingressum.....	539.....
m	Utrum religiosi manibus operari teneantur	> 509	iii	Utrum ille qui obligatus est voto ad religionis ingressum, teneatur intrare.....	540
iv	Utrum religiosus liceat de eleemosynis visere.....		iv	Utrum ille qui vovet religionem ingredi, tenentur perpetuo in religione permanere. . .	543
v	Utrum religiosus liceat mendicare . . .	516	v	Utrum pueri sint recipiendi in religione.....	545
vi	Utrum liceat religiosus vilioribus vestibus uti quam ceteris.....		vi	Utrum propter obsequium parentum debeant aliqui retrahi ab ingressu religionis.....	547
	QUAESTIO CENTESIMAOCTOGESIMAOCTAVA		vii	Utrum praedicti curati possint licite religionem ingredi.....	548
	De differentia religionum.		vm	Utrum liceat de una religione transire ad aliam.....	549.....
ARTICULUS I	Utrum sit una tantum religio	521	ix	Utrum aliquis debeat alios inducere ad religionem mirandum.....	551
»ii	Utrum aliqua religio institui debeat ad opera activae vitae.....	523	» x	Utrum sit laudabile quod aliquis religionem ingrediatur absque multorum concilio, et diuturna deliberatione praecedente.....	551.
iii	Utrum aliqua religio ordinari possit ad miniandum	534			
	RESPONSIONES THOMAE DE VIO CAIETANI				555

IMPRIMATUR

Fr. Albertus Lepidi Ord. Prned. S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR

Franciscus Cassotta Patriarch. Antioch. Vkesgerens.